ILLUSTRIUM CONTROUERSIARUM ALIARUMQUE VSU FREQUENTIUM...

Fernando Vázquez Menchaca

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
16 B
19

ILLVSTRIVM CONTROVERSIARVM ALIARVMQVE VSV FREQVENTIVM

Pars Prior, & Posterior,

Nunquam hactenus coniunctim in Germania editæ:

AVTHORE

D. FERNANDO VASQVIO MENCHACENSI, HISPANO, IVRE-consulto præstantissimo, & in summo dominicæ rei, Philippi Hispaniarum Regis catholici, prætorio, Senatore:

NON SOLVM A MENDIS REPVRGATÆ, sed & argumentis capitum, è quibus vno quasi intuitu, omnes quæstiones & materiæ toto opere pertractatæ perspici possunt, cuique Parti præfixis & multis insuper nouis summariis, literis a, b, c. &c. notatis, quæ in aliis editionibus deerant, adauctæ;

Cum Indice rerum ac verborum locupletissimo.

M. D C. VI.

FRANCOFVRTI AD MOENVM

Typis Joannis Saurij:

Prostat in Officina Feyrabendiana.

POTENTISSIMO,

INVICTISSIMOQVE MONARCHÆ PHILIPPO Hispaniarum, noui orbis, vtriusque Siciliæ, &c. Regi catholico,

FERNANDVS VASQVIVS MENCHACENSIS in summo dominicæ rei prætorio Senator. S.

MNEIS, *qui Republica præessent Principes (Monarcha Christianissime ac potentissime) duo ob oculos tenere debere præcepta, Platonis sententia est: Primum, vt suorū commodorum obliti, ciuium duntaxat vtilitatem tueantur: vt enim tutela minorum sic & procuratio Reipublicæ ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Alterum, vt vniuerso populo consulant, subueniant, ac prospiciant, ne dum vnam aut alteram tantum partem intuentur, reliquas deserant. Id quod (vt voce Maronis vtar) perpaucos, quos æquus amauit Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus, assequutos fuisse, vel ex eo intueri licet, quod summus Principum & legumlatorum veteris Testamenti Moses, cum Iudæis præsideret, omnibusq; ciuibus æque solus consulere, ius reddere, omniaq; prospicere studeret, nec id vires aut humana fragilitas concederent, maiora negotia m[i]noribus impeditus, & minora maioribus obrutus, perficere non valebat: quod Exod. c. 18. memoriæ proditū est, vt quod Liricus noster de eo, qui binos lepores pariter insectaretur, sicque vtroq; vt careret necessum esse, modulabatur, ipsi Mosi obtigisse videretur. Sicque & rei ipsius experientia probe edoctus, & potissimum Iethri suasu victus destitit ab incepto, cœpitque maiora per se, reliqua vero per probos, prudentesq; viros, & magistratus peragere, ac expedire. Sed (mirabile dictu) quod onus ipsi Mosi (qui solus inter mortales diuinam faciem aspectumq; coram intueri & contemplari, cœlitusq; latas leges generi humano tradere meruit) impar grauissimumque fuisse apparuit, id tibi (regum humanissime, ac potentissime) leue, ac lene & suaue esse videtur, qui res graues & arduas mira peritia, fortitudine, & iustitia gubernare & moderari ita soles, vt non solū me-*

diocrium, verum nec minimarum etiam rerum, vel personarum curam & tuitionem, (quæ tua Principum opt. & maxime, clementia, mansuetudo & beneficentia est) prætermittere videaris, tuiq; facilem placidumque aditum, tam minimis, & miserabilibus personis, quam etiam maximis, non solum diebus cunctis, sed etiam omnibus horis, summa lenitate, & benignitate præbere, sicque omnia scite, & veluti afflatu quodam diuino oportune disponere ac temperare, vt maxima, media, & minima negotia cumulatissime abs te confecta mutuo concursu sese minime impedire in comperto sit; vti attestantur cũ omnes regiones, & nationes, quibus latissime, felicissime & placidissime dominaris, tum etiam reliquæ gentes & Christiani nominis prouinciæ, quib. summa ope, cura & diligentia ac pietate innumeris animi dotibus consulere, prospicere, ac mederi curasti. Et vt antiquitas, animaduertens genus humanum, sapientia, sermone, consilio & ratione cæteris præstare animantibus, grata tanti beneficii recordatione, varia sacrificia diis immortalibus, quos colebat, instituit, vtque splendidissimi, ac potentissimi tui maiores imperatoriis regiisq; virtutibus ac dignitatibus decorati, Christiani nominis propagatores, ad tuendam veram Redemptoris nostri religionem, ardenti & piissimo animo, ac incredibili pene cura, studio, diligentia & labore, victricibus armis properarunt, ita & eorũ pietatem erga vera Dei Opt. Maximi dogmata tuenda, quã fueris insectatus, si homines tacerent, iumenta & saxa loquerentur. Totis enim viribus, neruis, & conatib. communis salutis causam, non ad eas tantum regiones & nationes, quib. dominaris, sed & ad reliquas etiam omnes Christiani nominis gentes & prouincias fouere, ac saluare semper enixeq; ita festinasti, vt merito te (lucidissimum Principum sidus, ac primarium decus) quia prospicis omnia solus, verum possimus dicere Solem. Tuis ergo cœptis supernus rerũ Opifex ac parens Deus faueat, tuq; hisce meis laboribus aspira, fructusque ingenioli mei, qui aræ tuæ, quæ suauioribus epulis solita est onerari, libantur & consecrantur placide & solita lenitate accipe, summum orbis conditorem imitatus, qui firmum & pium offerentis animum opimis & maximis etiã donis solet anteferre: quæ si nobis obtigerint, satis ac satis vberem fructum ac mercedem vigiliarum nostrarũ percepisse videbimur, easq; omnes probaturos sperabimus. Vale Christianissime ac potentissime Regum, lumen Hispaniæ gentis, & Christiani orbis oraculum. Venetiis, 5. Kalend. Februar. M. D. LXIV.

ARGV-

ARGVMENTA
CAPITVM PARTIS
PRIMÆ ET LIB. I.

INITIO, procemium ponitur quo autor scriptionis rationem reddit, & paucis exponit, quomodo in consilio Tridentino, cui, nomine Hispaniarum Regis, interfuit, Gallorum Legatis seu Doctorib. ante Hispaniarum Regis Legatos dicendi partibus decretis, ipse Regis sui nomine, isti prælationi se opposuerit. Eaque sumpta occasione, de Hispaniarum Regis praeminentia agit, & XVI. argumentis euincere nititur, eum, non modo Regi Gallorum, sed ipsi etiam Imperatori, omnibusq; totius orbis principibus, dignitate, & sublimitate præcellere.

CAP. I. *Agit de Principibus, eorumq; variis generibus, origine, potestate, fine, ac necessitate. Item, an, & quatenus subsint legibus.*

CAP. II. *De Principum placitis, sententiis, ac præceptis, an, & quãdo vim Legis habeant. Et quando princeps nouas leges condere, & veteres abrogare possit.*

CAP. III. *An & quatenus princeps ex contractu cum subditis inito obligetur. Et an conuentiones cum eo inita vim Legis habeant, etiã quo ad tertios. Item an oppidum, vel vrbem Regni sui alienare possit. Et Iurisdictione concessa, an merum, & mixtum imperium concessum, cẽseatur.*

CAP. IV. *An principes, & Reges, res, vel iura principatuum aut regnorum suorum aliis donare, alioue titulo alienare: Et pro pace consequenda damna subditis illata, remittere possint.*

CAP. V. *An princeps, vel ciuitas libera ad pub. vtilitatem bona vnius, aut quorundam ciuium auferre, & alteri donare possint.*

CAP. VI. *Cuius expensis castra priuatorum, & ciuitates muniri; Et an ciues, vel vasalli dominum propriis sumptibus in bello sequi, eũque captum liberare debeant. Et an ciues ad mutuandas pecunias à Magistratu cogi possint.*

CAP. VII. *An Princeps, vel Iudex secularis, vel Ecclesiast. subditis iustitiam gratis, sine sportulis, administrare teneatur. Et ciues, ad dotandas principis filias vel eius sorores, vel ipsam principissam viduã:*

sibi leges condere, quibus regatur, vbi & de quadruplici principatus specie. Et an priuatus legem sibi imponere possit. Et an princeps in dubio habeat ius leges ferendi.

CAP. XLIIX. *An leges, vel statuta, Lupanaria, & meretricum vsum concedentia, valeant? Et an meretrix mercedem petere, vel retinere possit? Et quid in virgine vel vidua, vel nupta, quæ congressus sui causa aliquid accepit, an restituere teneatur. Quid item, si minor, aut filiusf. veneris causa aliquid dederit? Et de vidua alterius cõcubina facta, & decimo mense post mortem mariti pariente, vel viuo marito cum aliis rem habente; an liberi ex ea nati præsumantur esse mariti.*

CAP. XLIX. *Duellum an & quatenus licitum, & legibus, statuto, consuetudine, vel permissione principis admitti possit. Item an permitti possit, vt priuatus adulterum, vel bannitum impunè interficiat.*

CAP. L. *Leges inutiles à principibus, vel magistratibus latæ, an valeant.*

ARGVMENTA CAPITVM LIBRI II.

CAP. LI. *An leges, præscriptiones inducentes, valeant. vbi & de definitione, differentia, & fine præscriptionum, & vsucapionum; Et de probatione Dominii, an per præscriptionem probetur. Et an princeps per præscriptionem acquisita adimere possit, Item an præscriptiones certis legibus seu statutis inductæ extraneos, iurisdictioni non subiectos, item populos liberos, & principes obligent, & teneant. Et an peregrinus seu forensis secundum statuta loci, cuius iurisdictioni non subest, testamentum condere, vel ex testamento capere aliosq; contractus celebrare possit. Et de Hispanorum Regum iure quoad Ecclesiastica; Item an iuri canonico omnes Christiani subsint. Et deniq; de præscriptione immemoriali. & quæ talis dicatur.*

CAP. LII. *Præscriptio an sit contra ius, vel æquitatem naturalem.*

CAP. LIII. *Præscriptio actionum, an tollat & perimat vtramq; obligationem, tam naturalem, quam ciuilem.*

CAP. LIV. *Præscriptione an acquiratur dominium directum, an vero vtile tantum.*

CAP. LV. *An obligatio naturalis. quæ ex delicto oritur, præscriptione perimatur. Et an præscriptio sit pœna. Item an pœna conuentionalis, & actio de dolo, redhibitoria, quanto minoris, & reliquæ actiones temporales, item legatum, ab hærede sciente, præscribi possit.*

CAP. LVI. *An præscriptio, vel præscriptionis exceptio, impediat litis ingressum.*

CAP. LVII. *De possessione, quæ ad præscriptionem, requiritur, & an sola naturalis, vel ciuilis possessio ad præscriptionem sufficiat.*

CAP.

CAP.

CAP.

Vbi

ARGVMENTA CAPITVM LIBRI III.

CONTRO-

CONTROVERSIARVM ILLVSTRIVM ALIARVMQVE VSV FREQVENTIVM, FERNANDI VASQVII &c.

PARTIS PRIMÆ.

LIB. I.

PROOEMIVM AVTHORIS, in quo scriptionis ratio redditur.

SVMMARIA.

1 *Homo homini ut prosit de iure naturæ est.*
2 *Iure naturali abutimur falsis imbuti doctrinis.*
3 *Homo homini pernicies.*
4 *Adulatores Principum humano generi pestis nocentissima.*
5 *Homines ingenij hebetioris seruos non esse.*
6 *Aristot. impia sententia.*
7 *Alexandri Historia, & Tyrannus.*
8 *Iustitia qua peste capitalior.*
9 *Seruus homo iure naturæ nõ est.*
10 *Historia Antigoni Macedoniæ Regis, & nu. 42. & 103.*
11 *Vitia virtutis specie tegere venenum est validissimum.*
12 *Libri huius inscriptio declaratur.*
13 *Oratio ab authore Tridenti in concilio habita.*
14 *Oratio sequens.*
15 *Iustitia commendatio.*
16 *Potestatis vtriusq; finis.*
17 *Iustitia denegatio Principibus periculosa.*
18 *Maioribus maiora debentur*
19 *Inuidia pares impetit.*
20 *Inuidia sedatur virtute.*
21 *Æquale nihil.*
22 *Homines non esse in æquali fortuna, ad decus vniuersi expediebat.*
23 *Æqualitatem inter homines esse an expediat. Et historia Licur. & Curij 24. 25.*
26 *Dominum habere nobiliorẽ,*

92 La-

92 La-

a *In notoriis non opus est probatione, sed tantum allegatione.*

b *An Imper. Rom. totius mũdi dominus: Et in temporalibus Vicarius Papæ sit.*

c *Prælationis possessionem allegan ti non creditur, nisi probet: quia facti est. Et probata etiam parũ prodest.*

d *Præcedentia, seu digniore loc⁹ alicui ex gratia concessus, nullũ ius in futurũ tribuit.*

e *Ex debito, vel necessitate præcedentiam sibi concessam allegans, id probare debet.*

f *Quomodo, & in quibus rebus procedat, quod dicitur: cõmodum possidendi esse, vt in ea possessione quis conseruetur, quamdiu alius ius sibi ad eam rem esse non probauerit.*

g *Præoccupatio in rebus publicis, vel communibus, vel q̃ nullius sunt, an aliquid iuris in possessione, vel ꝓprietate tribuat.*

h *In cõciliys quid à legatis Põtificiis ratione loci, quẽ q̃sque occupauerit, proclamari ac protestari soleat.*

i *Omnes homines iure naturæ sunt in sorte æquali.*

k *Potentiori eminentiore sede concessa propter potentiã, an in futurũ ei ɉ⁹ quæratur: Et an alius postea potentior factus, si probare velit, sibi meliori iure eã sedem competere, audiendus & alius rursus remouendus sit.*

l *Cum offertur probatio in continenti, & agitur de possessione adipiscenda, possessor etiam verus in sua possessione tuendus nõ est.*

m *Nullum genus probationis certius ac velocius esse notorietate rei, quam allegare sufficit, cessantibus dilationibus ad probationem, etiam in continenti faciendam, necessariis. Et dicitur probatio probata.*

n *Etiam possessorio remedio agenti opponi potest exceptio de dominio, vel iure incõtinenti probãdo. Et in quib remediis id ꝓcedat.*

o *Maior, si minor ei non assurgat, locoue cedat, aut debitam reuerentiam exhibeat, iniuriarum agere potest.*

p *Episcopos exẽptos id est, Papæ immediate subiectos eminentiori loco reliquis, in concilio sedere debere. Et Abbates exemptos in cõciliis prouincialibus vti posse mitris auro frigiatis reliquos non item.*

q *Existentes in seruitio cardinalium seu Episcoporum Clericos seculares, vel religiosos se cõsuetudini dominorum suorum, in horis Canonicis, & diuinis officiis persoluendis conformare posse, Et percipere fructus beneficiorum suorum, ac si in eisdem personaliter residerent.*

r *Inter habẽtes similẽ dignitatẽ, vel officiũ præfertur is, q eã obtinuit à Principe.*

ſ Sex

s *Sex argumenta in specie contra Regem Gallorum directa, quo autor ostendere vult, Regem Hispaniarum ei in dignitate præferendum.*

t *Nobilitati semper fauendum, & cur.*

u *Maior & dignior quis dicitur, ratione antiquioris originis.*

x *Ecclesiæ Romanæ maxime interesse, vt regnum Regis Hispaniarum inter reliqua Christianorum regna primas teneat, & cur.*

y *Hispanis certamen de prælatione pro Rege suo esse, respectu omnium totius mundi Principum, quotquot hodie sunt, vt Rex ipsorum dignitate, gloria & sublimitate omnibus præferatur.*

VT † homo homini ob eam tantum causam, quod 1
is homo sit, consultum velit, in primisque edocendo, rationibusque prudentiæ tradendis, naturæ iuribus præscriptum esse, Cicero 2 *de finib.* scripsit, qui 3. *Tuscul.* diuino quasi (vt solet) afflatu, ingeniis nostris semina esse innata virtutum, ait, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura produceret: † verum 2
nos cum primum magistris traditi sumus, ita variis, inquit, imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & cæcis opinionibus confirmatis, natura ipsa cedat. Nec aliorsum illud Ausonii spectare videtur, sic lamentantis: † *Pernicies hominum quæ ma-* 3
xima? Solus, inquit, *homo alter.* Itaque non possumus non dolere vehementer, quod iura naturalia, quæ à veridicis ac prudentissimis Iureconsultis, quasi immutabilia tradita fuerunt, quæque felicitatem mortalibus præferebant, exulare cogantur, ab orbe fere vniuerso exterminata. cum innumeris aliis in rebus, tum maxime circa controuersias illustriores, † dum 4
quasi stipendiis ad adulandum conducti scriptores quique, eorum Principum, à quibus aluntur, gesta, vtcunque noxia, non excusare modo, verum honestare, decorare, summisque laudibus efferre non verentur. Quis enim ferat Aristotelis audaciam, ne dicam inexpiabilem noxiam, 1. *Politic.* scribentis, hebetioris † ingenii homines natura seruos, aut ad seruien- 5
dum prudentioribus, natos videri; † qua infausta voce, Ale- 6
xandri Magni, à quo alebatur, alienas vrbes & regiones, vniuersum denique orbem armis infestantis, funestam tyrannidem non solum defendere, verum commendare & laudare machinatus est: quasi quas gentes, vrbes, prouincias cladibus ille afficiebat, eas iuuare, ad cultioremque vitam, aut viuendi modum redigere, & non potius infernas ad vmbras, quasi fulmini-

minibus adigere videretur. At quid peccauimus hebetiores; Deus enim fecit nos,non ipsi nos. Vt iam de istorum, & similium perniciosissima adulatione, illud Cicer. *Offic.* 1. merito
8 iactare possimus; † nullam esse iustitiæ pestem capitaliorem, quam eorum, qui cum maxime fallunt aut lædunt, id agunt, vt boni viri videantur. Et, si Diis placet, non pauci nostrorum impiam illam Aristotelis sententiam sequuntur: Quanto iustius & sanctius veridici ac grauissimi Iureconsulti, qui etiam
9 eos,† qui de iure gentium serui effecti essent, iure naturæ liberos permansisse (*in l. quod attinet. ff. de regul. iuris. & alibi sæpe*)
10 scripserunt. Quantoque † splendidius & magis ingenue Antigonus Macedonum Rex Philosopho cuidam, librum, quo de iustitiæ partibus agebatur, ei porrigenti, erras, inquit, (vt refert Plutarchus *in Apophtegmat.*) qui cum me videas alienas ciuitates armis infestantem, de iustitia apud me disseras: no-
11 luit † enim suam tyrannidem & violentiam mentita virtutis specie tegere; in hoc saltem humano generi, quam Alexander & sui adulatores officiosior, quod hominibus tantum, non etiam ipsi iustitiæ bellum inferre properabat. Iustitiam enim bello & armis adoriri festinat, qui virtutis vestibus & tegminibus vitia induit; vt iam vera virtus & iustitia hominibus non innotescat, sed vel lateat, vel ambigua fiat. Quam-
12 obrem † de illustribus controuersiis agere animus fuit; si forte huic humani generis laxitati, potentiorum, Principumve illustrissimorum adulatorum plærunque interuentu & opera, fatigatæ, opem ferre aliquantulum possemus. Circa controuersa vero vsibusque forensibus agitata, & frequentia, versaturos plærunque, nos ideo profitemur, quod illa præceptore vehementer egere, hæc vberrimum fructum esse allatura incomperto sit. Et propterea huic operi; Controuersiarum illustrium, aliorumque vsu frequentium titulum inscripsimus.

Inter reliquas vero illustres controuersias ab ea liber præfari, quæ die Februarii 6. anno Domini 1563. cœpta fuit Tridenti, cui nos interfuimus; cum à potentissimo Hispaniarum Rege ac Domino nostro Philippo, ad sacrosanctum Oecumenicum Concilium, eo loci celebrandum, missi essemus, die dicta ab illustrissimis Cardinalibus Summi Pontificis delegatis iussum fuit, vt Doctorum singuli, de articulo matrimonii tunc proposito, suas ex suggesto solemnes haberent orationes, quaternis classibus dispositi; eo tamen ordine, vt omnium primi Summi Pontificis, deinde Gallorum Regis, postea Hispaniarum Regis Catholici potentissimi Doctores ratiocinarentur. Nostri, qui primum dicendi locum, post Summi Pontificis Doctores, sibi deberi, iure contendebant, nostris præ-

latis

latis hanc ad rem frustra requisiuis, hoc munus nobis per Herculem Pannianum, Illustrissimi Marchionis Pescariensis Vicarium delegârunt; atque ita simul cum Illustriss. D. Petro Gondisaluio a Mendoça, Episcopo Salmaticensi adiui Cardinalem Mantuanum Concilii præsidentem, re ei enarrata. Is nihil, inquit, iam immutare licet; quia cum reliquis Cardinalibus, & potissimum cum Cardinali Lotharingiensi (is enim tunc partes Gallorum agebat) is dicendi ordo præscriptus fuit. Adiui solus reliquos legatos, idemque fere responsum dederunt: petii, vt dicendarum sententiarum princeps dies aliquantulum differretur; quod non parum grauate (erat enim dies sequens ad inchoandum definitus) concesserunt; quamuis non abnegassent, vt, seruata doctoralis magistralisue gradus prærogatiua, & authoritate, quisque eorum oraret, conducibilius esse. Vnde Illustriss. Legatis 8. die eiusdem mensis coactis, habuimus hanc oratiunculam, assistentibus Martino Gazelu. Catholici Regis Secretario, & D. Hercule Panniano.

In † priuatis colloquiis, quæ cum vestris DD. illustriss. habuimus, responsum fuit, non iustam modo, verum iustissimam quoque videri nostram supplicationem. verum hanc rem cum Gallis fuisse iam definitam, nec retractari oportere: quæ res, quam sit aliena, à tantorum patrum ac Ecclesiæ Principum æquitate, ac rectitudine, euidentius est, quam vt longa contentione, aut verborum demonstratione egeat. Indeque plura mala oriri posse; & potissimum, vt nostri, qui Gallis, contra hostes Ecclesiæ, pugnantibus, opem hucusque tulerunt, deinceps in huiuscemodi auxilio ferendo tardiores sint, huius iniuriæ interuentu irritati. Vnde cum nihil aut iure receptius, aut moribus omnium gentium in negotiis similibus vsitatius, aut denique ad parandam ipsius Ecclesiæ tranquillitatem, consultius fieri posset, quam vt Theologorum quisque, habita illius temporis ratione, quoad doctoratus aut magisterii gradum promotus fuisset, sententiam diceret. Par esse ad hunc modum rem agi; id quod, vt ita fiat, enixè deprecamur; non quòd primum dicendi locum nostris deberi in comperto non sit; sed quòd dum sacrosanctæ huius Synodi tranquillitati consulere studemus, de nostro aliquantulum concedere iure, non dubitamus. 13

Responsum fuit ab Illustriss. Legatis, vt nostri Doctores titulos suos præsentarent, sibique curæ fore, vt vndique querelarum occasio remoueretur. Verum res verbis parum postea respondit: re namque infecta, sequenti die, vt Doctores perorarent, iusserunt. Et à viris expertis & fide dignis dictum fuit mihi ipsimet, Legatis minimè displicere, quod Hispani

& Galli inter se dissiderent, quo intellecto, diuersum ad scopum vt nostra flecteretur oratio, opus esse animaduertimus. Itaque huiusmodi orationem habuimus.

14 Hesterno † die, hoc in loco, à vestris DD. illustrissimis, nobis responsum fuit; & nostram supplicationem iustam esse, & certamen illud ita compositum iri, vt querelarum occasio remoueretur; Nunc vero, cum ad patrum congregationem contra ius gentium, re infecta, vos properare videamus, iam accedimus, non tam Hispanæ nationis, quam ipsius Ecclesiæ causam acturi. Hic Galli nobiscum certant ac litigant de honore; nec vspiam litigator collitigatori, aut riuali suo iniuriam facere videtur; solus iudex est, qui potest
15 iniuriam vel facere, vel non facere: & † in eum clamores ac iustæ querelæ, & ardens indignatio solent conuerti. Nam vt omnium animalium, ex Aristotelis sententia, optimum est homo, lege & iustitia fruens: ita omnium animalium
16 pessimum est homo, à lege & iustitia separatus. Et † vtraque potestas, tam Ecclesiastica, quam profana, ex receptissima omnium sententia, nihil aliud est, quam suprema iurisdictio, qua superiores ex iustitiæ erga subditos denegatione, non solum ipso iure priuati, verum etiam ipsius rursus recu-
17 perandæ incapaces perpetuo fiunt: proinde † Principibus summopere cauendum est, ne, dum iniuria ad iustitiæ denegationem properant, ipsi quoque subditi ad defectionem & inobedientiam iure festinent. Neve ex huiusmodi contentione; quod DEVS auertat; infundatur venenum in Ecclesiam DEI, si forte iniuria lacessiti, de rebus Ecclesiæ eo loci transferendis, in quo à nemine iniuria affici possint, cogitauerint; id quod olim leuioribus ex causis factum fuisse ignorat nemo (quod acerbioribus aliquantulum verbis dictum, quam hic scribitur, fuit) ne denique nostrorum animi iniuriæ illatæ impatientia ac dolore irritati, Gallorum non paucis, Ecclesiæ Romanæ iurisdictionem adorientibus, obsistere desinant, aut tardius resistant. Vnde pro nostra antiqua, & æterna in Ecclesiam reuerentia, & pro ipsius tranquillitate, & incolumitate, vestraque illustrissimorum DD. sanctitate oramus, & deprecamur, vt quæ iam, & à nobis petita, & à vobis fere pollicita fuerunt, ad effectum perducatis.

Annuerunt Legati illustrissimi, & iuxta ordinem gradus, ac promotionis, vt vnusquisque ex suggesto oraret, iusserunt, id, quod iudicialiter pronunciarunt; copiamque Authenticam, ac publicam illius actus iudiciarii cuique petenti dari mandârunt. Istorum occasione libet hic referre ea argumenta, quibus tunc ad nostram intentionem iusti-

ficaa-

ficandam vsi fuimus, in quibus de potentissimi Hispaniarum Regis, Domini nostri, dignitate, & sublimitate meminimus; non quòd ea contentio ad eum principaliter spectaret, sed quòd ab eius sublimitate, meritum, honor, dignitasque suorum subditorum,& sic nostra penderet: vt per omnia sequentia maximè in secundo argumento apparebit. Nec est intelligendum omnia, quæ hîc subiiciuntur, dixisse tunc nos, sed istorum ea tantum, quæ iustitiam nostram potissimum commendabant & fouebant: reliqua verò (vt fieri solet) addidimus ornatus causa.

PRIMVM ARGVMENTVM.

MAIORA † maioribus præmia vt debeantur, habita ratione, siue honoris, & gloriæ, siue quantitatis, aut cuiusuis emolumenti, edocemur à beato Augustino *in Homilia super illud Matth. 5. cap.* Cum ergò, inquit, minora minoribus, & maiora maioribus dantur, ab eo donantur, qui solus nouit congruentem suis temporibus, generi humano exhibere medicinam. Vnde maiores debent esse potiores in portionibus percipiendis. *c. statuimus. de maior. & obed. & c. fin. de const. facit. text. in c. consuluit. 74. distinct. c. de multa, ad finem. de preben. & c. penult. 1. q. 2.* Et deniq; in omnibus anteponendos esse maiores edocemur, *in l. nobiliores. C. de commer. & mercat.* qua de re tradit multa Felin. *in Rub. de maior. & obed. col. 3.* & Dominicus *in c. 1. 1. dist. & in c. quorundam. de elect. l. 6.* & vt maioribus debentur, maiora in reliquis omnibus; ita etiam in loco ac sede iis debetur prærogatiua in omni hominum cœtu, ac cõsessu, & hoc est, quod Horatius *in arte Poetica* cecinit: 18

Singula queq; locum tenent sortita decenter.

Nec † in hisce prælationibus locorum concedendis vllum periculum inuidiæ aut liuoris est, qui pares tantum, non etiam maiores insequitur, teste Cic. 2 *de Oratore*; Inuident, inquit, homines maximè paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt; illos autem dolent euolasse. Sed etiam superioribus inuidetur sæpè vehementer; & eò magis, si intolerantius se iactant, & æquabilitatem communis iuris, præstantia dignitatis, aut fortunæ suæ transeunt: quæ res facilior est, quando sublimitas & potentia virtute bellica, aut alia simili comparata fuit. nihil enim est, quod æquè remoueat liuorem, vt testatur Claudianus *in Stiliconis laud. 3.* 19

† Nulli pars æmula defuit vnquam, 20
Quæ grauis obstreperet laudis stimulisq; malignis.
Facta sequebatur quamuis ingentia liuor,
Solus hic inuidiæ fines virtute reliquit,
Humanumq; modum; quis enim liuescere possit,

Quòd nunquam pereunt stellæ, quod Iuppiter olim
Possideat cœlum, quod nouerit omnia Phœbus,
Est aliquod meriti spacium, quo nulla furentis
Inuidiæ mensura cadit.

Nec dubium est virtute bellica Principes nostros sublimitatem & potentiam maiorem, quàm reliqui Principes acquisiuisse, sicq; inuidiæ labem post tergum reliquisse, & æquale nihil esse in orbe, summus ille parens & opifex Deus voluit, vt testatur Manilius *lib. 4. Astro.*

21 † *Est æquale nihil terrenos aspice tractus.*

22 † Quæ res conueniebat maximè ad decorem vniuersi orbis, & ad concentum ipsius, vt ad nutum imperantis reliqui omnes, reliquaue omnia commouerentur, non aliter atque membra ad capitis imperium; aliter enim singuli homines separatim per se nullum egregium opus perficere possent, cessaretque decus vniuersi, vt ex linguarum variatione, quæ contigit in turris Babylonicæ ædificatione, illu-
23 xit; vt habetur in veteri testamento. † Hinc apparet inuidiosam, sicque breui repulsam fuisse illam omnimodam
24 æqualitatem, † quam inter ciues Licurgus Lacedæmonum Dux (vt Plutarchus *Apoph. libr.* 1. author est) seruari voluit, quam rem probè experti sunt nostri, Indorum regionibus noui orbis subactis, vbi omnia sunt syluestria & ferè infecta, nulla forma vrbium aut ædificiorum, aut agriculturæ, ex hominum æqualitate, quæ efficit homines pigros, ignauos, manusq; ad labores minimè mouentes. Adhuc tamen hæc
25 æqualitas approbata reperitur † ex sententia Curii, viri vitæ inculpatissimæ, de quo *libro 6. Apoph.* Plutarchus sic ait; Curius deuictis Sabinis, cùm ex Senatusconsulto ei ampliaretur agri modus, quem consummati milites accipere solebant, recusauit, & gregalium portione contentus fuit, dicens esse malum ciuem, cui non esset satis, id quod cæteris satis esset. Cuius sanè sententiam propè est, vt viri boni, & æqui probaturi sint, cætera verò hominum turba non vtique.

Cum ergò maioribus maiora præmia habita, etiam gloriæ, & honoris ratione debeantur. Princepsque noster cæteris omnibus Principibus maior sit, potestate, ditione, & imperio: vt cæteris omnibus præferatur, par est. Quòd autem maior sit cunctis mortalium, iis qui non sunt rerum inexperti, notum & plus quàm manifestum est; cum præter Hispaniam, Flandriam, & bonã Italiæ partem, ditioni & imperio suo subiectam, præter Siciliam vtramq;, & alias quamplures Insulas ei obedientes, si ad nouum Indorum orbem, ab Hispanis repertum, cui ipse dominatur, respexeris, innumerasque ferè

ferè gentes, & prouincias illas ei obtemperantes, inuenies, ipsius imperium, non solum longius latiusque sese porrigere, quàm aliorum Principum imperium, qui nunc sunt; sed etiam omnium aliorum, qui ab origine mundi vnquam fuerunt: & † in tàm notoriis nulla probatione opus est, sed tantum allegatione. quia notorium fide, & velocitate vincit, & superat omne genus probationis. *l. si adulterium cum incestu. §. Idem pollionis. ff. ad Legem Iuliam. de adult.* Notorium enim seipsum ostendit, teste Bald. *consil. 323. proponitur, lib. 2.* vbi etiam ait, quòd nulla tergiuersatione celari potest, & tradit ipse Bald. *consil. 21. processus. col. 1. l. 2.* Abbas *in c. si. nu. 7. de maled.* Antonius Burgensis *in c. cum dilecti. col. 10. de empt. & vend.* Idem Burgensis *in c. peruenit. col. 2. eo tit.* Bal. *in l. si certis annis. C. de pactis.* Curtius iunior *cons. 60. casus. nu. 5.* Idem Curtius *cons. 61. habita, nu. 7.* Alexand. Imolens. *in l. qui bona. §. de illo. ff. de damno infecto.* Petr. Ancha *cons. 388. in casu.* Alex. *in l. unic colu. 9. C. vt quæ desunt aduo.* Bart. *in l. cum quid. colum. fin. ff. si cert. petat.* Alexan. *in l. si minorem. C. de in integrum rest.* Guido Papæ *cons. 42. credo, colum. 2,* Bald. *in l. veniam, col. 1. C. de in ius vocando.* Felin. *in c. de quarta, colum. pen. de præscript,* Marcus Mantua *locorum communium libr. 3. cap. 57.* Bart. *in l. certum. §. 1. ff. de confess.* Alex. *in l. 1. col. 6. ff. de edendo.* Ludouicus Romanus *cons. 77. pater reuerende, in princ.* Seysel. *in l. 1. col. 3. ff. de legibus.* Curtius Iunior *cons. 24. cum sæpius, num. 2.* a

Nec putauerit quisquam his impedimento esse, quod vulgo dici solet; Romanorum † Imperatorum totius mundi dominum esse, sicque non posse non esse digniorem reliquis omnibus Principibus; nam id tam longe abest à vero, vt par sit fabulis puerorum, aut aniculorum nugis, aut vmbræ solliciti somni. quinimò nihil vnquam dici aut cogitari posset, quod magis ex Diametro summæ Dei omnipotentis prouidentiæ, iustitiæ, æquitati, & bonitati aduersaretur, vt dicemus in fin. cap. 20. sicq; quod non sit dominus totius mundi, non verior tantũ, verùm longe quoq; receptior sententia est, quam tenuerunt multi per nos relati, infrà d. c. 20. cũ plu. seq. Nec multum mouere debent authoritates eorum, qui in contrarium nituntur: nam vnico hoc argumento vtuntur, quod Dominus noster Iesus Christus fuerit, in quantum homo, Dominus totius mundi, etiam in temporalibus; & quod eius Vicarius sit Papa, tam in temporalibus quàm in spiritualibus; & quod in temporalibus Papæ Vicarius sit Imperator, sicque mediante persona Papæ, sit Christi Vicarius in temporalibus orbis vniuersi. Sed cùm vera sit, & communis Theologorum, & reliquorum etiam sententia, Christum, vt hominem, nõ fuisse dominum (quia noluit) orbis in temporalibus, b

libus, cessat deriuatio, quæ ab eo fiebat in Papam, & quæ à Papa fiebat in Imperatorem. Neque etiam ad rem pertinet, quod quædam leges Imperatorum Romanorum eos videantur dominos totius mundi appellare: nam ibi sumitur pars pro toto, *vt in l. 2. cùm ibi plenè not. per Gloss. & Doct. C. de hared. inst.* vel eis in hoc fides nulla adhibenda est. nec enim vno verbo imperium orbis potuerunt sibi arrogare, cùm præliis, atque vulneribus etiam vnum oppidulum non semel frustra adoriri cœperint, quæ omnia fusius, vbi suprà. Nec ad rem quoque pertinet, quòd alius fortè Rex, aut Princeps dixerit, se c esse, aut fuisse in quadam quasi possessione prælationis †, nam ea res facti cùm sit, credenda non esset, nisi probaretur (id quod rectè fieri non posset, cum fuerit nunquam) *l. 1. & l. actor quod asseuerat. & l. fin. C. de probat. l. qui accusare. C. de edendo. §. commodum. Instit. de interd.* Quinimo etiam si id aut vnquam fuisset, aut fuisse gratis concederemus; adhuc obesset nihil; quia ius in rebus huiusmodi quotidie oritur, & quotidie finitur, *vt ait text. in l. 1. §. interdum. ff. de vsufruct.* sicq; res denuo agenda esset, & talium euentuum effectus finiuntur, in actibus præsentibus, sicque in prima, vel in qualibet vice, nec extendunt radices ad futura. *argum. l. boues. §. hoc sermone. ff. de verbor. signif. l. cum pater. §. pater certam. ff. de lega. 2. l. dotis promissio. prope finem. ff. de iure dotium. & l. stipulatio, de dote. eod. tit. l. matrimonij. ff. qui, & à quibus.* quæ regula seruanda est in omni dispositione, authore Alexand. Imolense, *consil. 16. breuiter in casu præmisso, col. 2. l. 4.* quem refert & sequitur Andr. Tiraquel. *in d. l. boues. §. hoc sermone, in princ.* eademq; regula in omni materia obseruanda est, vt eidē etiam And. Tiraq. ibi. placuit. & etiam Iasoni *cons. 36. in causa mota, col. fi. vers. ista responsio. lib. 3.* Ergò, vt in materia nostra procedat, & obseruetur; necesse quoque, id similiter erit. Præterea qui se principem locum, & sedem tenuisse diceret, ac propterea in eo se tuendum etiam in sequentibus vel actibus vel temporib. contenderet, necessum est, vt eum locum sibi ex gratia, & sponte datum fuisse agnoscat, vel vt ex iustitia sibi datum esse cōtendat, d priore † casu nullum ius in posterum, acquisiuisse in confesso est, *per totum tit. ff. de precario.* quinimo ex diuerso, ille, vtpote gratiæ & beneficii acceptor, & sic ad Antidora debitor, deberet simili liberalitate aut comitate vti in eum, qui erga se tali liberalitate vsus fuit. *l. si pignore. in pr. ibi. & beneficij debitorem sibi acquirere. ff. de furtis.* & multa de hac obligatione antidorali per Doct. *in l. frater à fratre.* præsertim per Ias. *ibi col. antepen. ff. de cond. indeb.* plenissimè per And. Tiraq. *in rep. l. si vnquam. in verb. donatione largitus. C. de reuoc. donat.* per Fernan. Loazes *cons. pro Marchi. de Velen. pagina* .... Vnde opportune ait

Plaut.

Plaut. Improbus ille est, qui ſcit beneficium accipere, & reddere neſcit. Poſteriore caſu, quando ex † debito, & neceſſitate e
id ſibi conceſſum fuiſſe contenderet, id probare deberet: quia cum tale debitum in facto conſiſtat; nec facta præſumantur, niſi probentur. *l. in bello. §. facta. ff. de captiuis. l. ſi emancipati. ibi, teque emancipatum probatum fuerit, vbi not. Iaſon. C. de colla.* par eſſet ac neceſſarium, vt ab eo probaretur. Nec ad rem pertinet, quod † commodum poſſidendi ſit, vt in ea poſſeſſione quis f
conſeruetur, quandiu alius ſibi ius ad eam rem eſſe non probauerit, *vt d. §. commodum Inſt. de interd.* nam illud procederet in rebus corporalibus, vt ibi, & in aliis rebus incorporalibus, quæ tamen nomen, formam, aut ſubſtantiam, à iure receperunt, & ab eo ſunt cognitæ, & habent tractum ſucceſſiuum, durantem, & perſeuerantem, vſque ad tempus, quo ea de re quæſtio fieret, *vt d. §. commodum:* ſecus autem, ſi ea res ſit huiuſmodi, vt nõ habeat durationem, aut tractum ſucceſſiuum: tunc enim id ius poſſeſſionis (ſi modo id ius nominari fas eſt; nam vmbram iuſtius, & commodius dixerimus:) in prima, & præſenti vice finiretur, *iuxta regulam d. §. hoc ſermone.* & in ſingulis actibus videretur oriri, & finiri, *iuxta regulam d. §. interdum.* vt ex eo in poſterum nihil omnino remanere, aut ſupereſſe videatur; non magis quam remanent in aëre veſtigia volucrum euolantium, aut in flumine vndarum defluentium, vel ſcripturarum, aut figurarum literalium, quæ in rapida aqua fierent, aut depingerentur. Nec dubium eſt, quin ſecundum mores hominum, omniumque mortalium opiniones id procedat, vt licet ego te anterior hodie Eccleſiam, aut Palatium ingreſſus ſim, nõ propterea ius in poſterum acquiram ad hoc, vt te inuito deinceps quoties ad Palatium vel ad Eccleſiam coierimus, anterior ingreſſurus ſim, aut ſedem, locumve, quem ſemel cœpi, ſemper habiturus; non magis quam ſi ſedem, quam in campo communi, aut publico, aut in littore maris ſemel cœpiſſem, vellem poſtea quaſi rem meam, vſurpare, & arrogare, aut vetare, ne quis enataret per flumina, in quibus ſemel nataueram, aut nauigaret per æquora, in quibus ego ſemel nauigaueram, aut iis portibus maris ſe reciperet, in quibus ego ſemel naui euectus receptus eſſem. In omnibus iis ſpeciebus, & ſimilibus, quod attinet ad iſtas res communes, vel publicas, præoccupatio † nihil omnino iuris in poſſeſſio- g
ne, vel in proprietate tribuit, nam prout eſt in regula iuris, & vulgo iactatur; primo occupanti conceditur locus, non tamen perpetuo, ſed tantum pro illa vice, & quamdiu durat illa inſiſtentia, vel inſtantia; qua ceſſante, poſtea rurſum primo occupanti conceditur, iure tam naturali, quam gentium, *vt patet per omnia fere iura, quæ ſunt ſub titu. Inſt. de rerum diuiſ. in princip.*

vſq.

vsque ad §. singulorum, & per totum titul. ff. de rerum diui. & ff. de acquir. rerum domi. Quinimo etiam in iis, quæ nullius in bonis sunt, sicque communibus rebus assimulantur: si quis dominium quæsiuit, quandiu in eo perseuerat, & non amplius illud retinet, & sic si feram cœpisti, dominium eius retines, quandiu illa apud te mansit; at si semel euaserit, & rursus ab alio occupetur, iure naturali & gentium tua esse desinit, & fit illius, qui postea eam cœpit, *§. fera. Instit. de rerum diui. l. adeo. §. fera. ff. de acquir. rerum domi.* Sic ergo & multo magis in specie nostra, locus, vbi Catholici conueniunt ad concilium publicus aut communis est, nec quisquam piorum, præsertim laicorum, ibi à iure habet sedem, aut locũ designatum, vnde quem quisque locum semel præocaupauerit, aut vsurpauerit, seu cœperit, eundem cras, aut deinceps non poterit vendicare, non magis sane, quam si eum locum nunquam antea cœpisset; sed is locus vacuus, communis, & publicus perseuerabit, primoque occupanti patulus, competens, & permissus

h est, & ad hoc ius spectat; propterea que † in omnibus conciliis præclamari, & protestari ab illustrissimis legatis Summi Pontificis solemne est; nemini mortalium ex loco, aut sede ibi habita, aut capta quicquam iuris in possessione, vel pro-

i prietate, quo ad prælationem, acquiri. Sed † cum omnes homines sint in sorte æquali iure naturæ. *l. quod attinet. ff. de regul. iur. l. libertas. ff. de statu homi. §. libertas. Instit. de iure personarum.* ita, ibi æquales esse, & fore. Aliunde ergo argumenta sublimitatis, dignitatis, prælationis, excellentiæque petenda sunt. Denique si forte principum quispiam (Imperator, Rex, vel quocunque nomine censeatur, aut designetur,) in aliquo ex sacrosanctis conciliis, commodiorem locum, aut sedem, quam Rex Hispaniarum cœpit (id quod nunquam obtigisse verosimilius est) id vnica hac ratione, aut occasione fieret, aut eueniret, quod tunc maior, aut potẽtior esset; quasi maioribus, & potentioribus eminentior sedes debeatur. *§. alia. cum ibi plene per Gloss. & Doctor. congestis, Institut. de bono-*

k *rum possess. cum iis, quæ supra adduximus.* & † licet hac in re (vt ostendimus:) in futurum nullum ius quæratur, tamen etiam si acquiri concederemus, ac condonaremus, adhuc nihil periculi esset; nam ius possessionis tamdiu possessorem tueretur, quamdiu alter non probasset, se meliorem causam, iusque melius ad eam sedem habere. idque ius in maiori potentia, & in nulla alia re consisteret; vt iam edocti sumus, de qua potentiæ maioritate simul ac doceret, is locus sibi assignandus esset, alio illinc remoto; quia nihil tam naturale est, quam vnumquodque eo modo dissolui, quo colligatum est. *l. nihil tam naturale. ff. de regul. iur. c. omnis res. de regul. iur.*

§. sed

§. *sed naturalia. Instit. de iure nat.* vnde vt illi, quo tempore maior erat, propter suam maioritatem, is locus eminentior fuerat concessus; ita, & quo tempore alius modo emergit maior, propter eandem rationem, & maioritatem, is locus huic, qui modo potentior est, assignandus est, illo illinc remoto; & cum † offertur probatio in continenti, & agitur de possessione adipiscenda; prout hic agebatur; possessor etiam verus in l
sua possessione tuendus non est. Sed nullum genus probationis tam certum est, nec tam velox, quam notorietas rei, qua m
de agitur, quam allegari sat est, cessantibus moris, & dilationibus ad probationem, etiam incontinenti faciendam, necessariis, Ergo contra Regem nostrum, ius notorium verissime prætendenti, nullus esset tuendus in possessione, etiam vera; quandoquidem ista est longe iustior causa, quàm illius, qui in continenti vellet de iure suo docere; hæc enim esset probatio probanda; nostri autem Regis, ac Domini est probatio probata, vt de notorio omnes fere illi, de quibus supra mentionem habuimus, agnoscunt. Quod † autem agenti remedio n
etiam possessorio, opponi possit exceptio de dominio, vel iure incontinenti probando, tenet gloss. *in l. ille à quo. §. si de testamento. in verb. verba ad finem. ff. ad Trebellia.* Gloss. Bald. Paulus Castrens. & alii communiter, *in l. 2. C. de edi. diui Adria. tollend. glo. 2. in l 1. C. de ordi. iudi. gloss. in l in condemnatione §. fin. & ibi communiter Docto. ff. de regul. iur. gloss. in l. si quis conductionis. C. locati. glo. in l. dolo. & ibi DD. ff. de doli except. Gloss. & ibi Doctores in c. dolo. de regul. iur. l. 6* Et licet Doctores in dictis locis, & in aliis non paucis (vt fusius agemus infra *l. 2. c. penult.* incipienti agenti remedio teneant) id procedere, quando ageretur de adipiscenda possessione, & negent id procedere, quando ageretur de ea recuperanda, & dubitent, an procedat, quando de retinenda possessione ageretur: tamen quando est probatio probata (quale est cum offertur probatio in continenti per sententiam latam inter easdem partes:) tunc nullus negat, quin omnibus his tribus speciebus, siue de adipiscenda, siue de retinenda, siue de recuperanda possessione agatur, semper ea probatio, quæ in continenti offertur, admittatur; vt est vera & communis opinio, de qua per Franc. de Ripa *in l naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquiren. possess. num.* 118. & per Iasonem *ibi. num.* 43. vbi per Alexand. Imolensem *nu.* 52. qui hanc affirmat esse communem opinionem. Si ergo ius possessionis non consideratur, nec attenditur contra ius proprietatis in continenti probandæ, vbi allegatione & probatione opus est; in qua probatione, vtcunq; in continenti fiat, non potest nō interuenire aliqua mora; quanto magis in specie nostra, (vbi sola allegatio notorietatis, in qua nulla mora

opus

opus est, sufficit,) ius possessionis ; non poterit ius proprietatis morari aut impedire. Idque argumentum de maioritate tam vrgens, tamque secundum ius, & mores omnium hominum est, vt per se solum sat superq; esse deberet ad huius controuersiæ definitionem ; vt reliqua omnia argumenta quibus vtemur, non tam necessitatis, quam ornatus, aut nimis pertinacium hominum causa adiecta esse intelligi debeant. Nostraque ratio tam efficax est, vt † iniuriarum actione agere
o possit maior, si minor ei nō assurgat, locoue non cedat, aut debitam reuerentiam exhibeat, *vt per Gerardum, singular. 33. nobiles Bald. in l. obseruare. §. ante quam. ff. de offic. procon. & alii de quibus per ipsummet Gerardum, vbi supra.*

ALTERVM ARGVMENTVM.

26 MELIORIBVS † & honestioribus qui præest, is melior & dignior esse intelligitur : *arg. Authen de defensoribus ciuitatum. §. nos igitur.* tradit in specie Nicolaus Boerius, *in tractatu de authoritate magni Consilii, in prima additione magna num. 12. versic. hoc adiecto.* Nam & ex diuerso qui sublimioribus principibus subditi sunt, hi honoratiores sunt iis, qui subsunt principibus, non ita sublimibus: vnde Boerius, *vbi supra*, ita ait, *Ad hoc c. per tuas. de maioritate & obedientia, iuncta Gloss.* 1. quæ di-
p cit, quod † Episcopi exempti, hoc est Papæ immediate subditi, debent in consilio generali sedere in altiori loco, quam non exempti. *idem c. vt apostolica, de priuilegiis. lib. 6.* quod Abbates exempti possunt in Concilio Prouinciali & Synodali vti mitra auro frigiata: sed non exempti debent deferre albam & planam. *facit & c. dignum, de celeb. mis. in c. de cætero. c cum dile-*
q *ctus, & c. ad audientiam, de cler. non residen.* quod † existentes in seruitio Cardinalium vel Episcoporum clerici seculares, vel religiosi, possunt se conformare in horis canonicis, & officio diuino persoluendis, consuetudini dominorum suorum, & item percipiunt fructus beneficiorum suorum, ac si in eisdem personaliter residerent. Item bene facit *l. vlti. ff de alb. scribend.*
r quod † inter habentes similem dignitatem, vel officium præfertur, ille qui eam obtinuit à Principe, & circa illam legem vide Fely. *in rub. de maio. & obe. colum. 2. in fi. vers miles imperialis. & col. fi. in prin. & in c. per tuas colum. 2. vers in quantum domi.* Abbas *eod. tit.* post And. Sicu. alias Barb. *in c. quod clericis, colum. penult. de foro compet.* Vnde videmus, quod clerici & personæ ecclesiasticæ sunt digniores, quam laici. *c duo sunt genera. 12. q. 1. c. solita. de maio. & obed. & c. duo sunt quippe Imperator. 96. distinct.* quia clerici diuino mancipantur seruitio, sed seculares vxorio, & mundano. *c. cum secundum Apostolum. de preben. & 21. distinct. cap. cleros, in princip. iuncto. c. diuersis fallaciis de clericis*

clericis coniug. & eadem ratione quilibet Principes Christianorum digniores dicuntur, quam Principes infidelium, etiamsi infidelium Principes essent potentiores, *vt per Doct. in dict. locis.* Vnde Catholicus Princeps noster, quum sit Rex Hispaniarum & reliquarum prouinciarum ei accedentium, in quibus ex omnium confessione, perfectius & sanctius, quam in reliquis mundi partibus, Christi Domini nostri vera religio & fides colitur, reliquis principibus vt dignior, & sic præferendus videtur. Et de Domino nostro Iesu Christo, eius fide, ac vera religione sic cecinerunt Poëtæ:

Titus Calphurnius Ecclog. 1.

Vos ô præcipue nemorum gaudete coloni, 17
Vos populi gaudete mei, licet omne vagetur
Securo custode pecus, nocturnaq; pastor
Claudere fraxinea nolit præsepia crate.
Non tamen insidias prædator ouilibus vllas
Adferet, aut laxis abiget iumenta capistris,
Aurea secura cum pace renascitur ætas,
Et redit ad terras tandem, squalore situq;
Alma Themis posito, iuuenemq; beata sequuntur
Secula, maternis caussam qui lusit in vlnis.
Dum populos Deus ipse reget, dabit impia victas
Post tergum Bellona manus, spoliataq; Tebis,
In sua vesanos torquebit viscera morsus.
Et modo quæ toto ciuilia distulit orbe,
Secum bella geret: nullos iam Roma Philippos
Deflebit, nullos duces captiua triumphos.
Omnia tartareo subigentur carcere bella,
Immergentq; caput tenebris, lucemq; timebunt.
Candida pax aderit, nec solum candida vultu,
Qualis sæpe fuit, quæ libera marte professo,
Quæ domito procul hoste, tamen grassantibus armis,
Publica diffudit tacito discordia ferro:
Omne procul vitium simulatæ cedere pacis
Iussit, & insanos dementia condidit enseis,
Nulla catenati feralis pompa senatus.
Carnificum lassabit opus, nec carcere pleno
Infelix raros numerabit curia patres.
Plena quies aderit, quæ stricti nescia ferri,
Altera Saturni reuocet Latialia regna.
Altera regna Numæ, qui primus ouantia cede
Agmina Romuleis, & adhuc ardentia castris,
Pacis opus docuit, iussitq; silentibus armis,
Inter sacra tubas, non inter bella sonare.
Nec iam adumbrati faciem mercatus honoris,

Nec vacuos tacitus fasces, & inane tribunal
Accipiet consul: sed legibus omne reductis
Ius aderit, moremq́ fori, vultumq́ priorem
Reddet, & afflictum melior Deus auferet æuum,
Exultet, quacunq́ Notum gens ima iacentem,
Erectumq́ colit Boream, quacunq́ vel Ortu,
Vel patet Occasu, mediove sub æthere seruit.

28 † Et Dominus noster humano generi præstitit bona moraliter, & vere multa.

Lucretius lib. 6. de nat. rerum.

Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem statuit cupidinis atq́ timoris:
Exposuitq́ bonum summum, quo tendimus omnes,
Qui foret, atq́ viam monstrauit tramite paruo,
Qua possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve mali foret in rebus mortalibus, atq́
Quod flueret naturali iure, atq́ veniret
Seu casu seu vi, quod sic natura parasset:
Et quid è portis occurri cuiq́ deceret.
Et genus humanum frustra plerumq́ probauit
Voluere curarum tristes in pectore fluctus.

Et Claudianus de Christo seruatore sic modulatur.

Christe potens rerum redeuntis conditor æui
Vox summi, sensusq́ Dei, quem fundit ab alta
Mente pater, tantiq́ dedit consortia regni,
Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ,
Passus corporea mundum vestire figura,
Affariq́ palam populos, hominemq́ fateri.

Ibidem.

Quin & supplicij nomen nexusq́ subisti,
Vt nos subriperes letho, mortemq́ fugares
Morte tua.

Stat ergo, eum digniorem esse, qui sublimioribus Principibus recte inseruit: sicq́; potentissimum Regem ac dominum nostrum, vel eo nomine reliquis anteponendum esse, quod eis præsit, qui digniores sunt, eo potissimum nomine, quod veram Christi religionem puram & immaculatam obseruent, in quo maxime vera dignitas, & meritum consistere palam est. Et quod is, qui præest melioribus, dignior sit, præter supra allegatos tenet etiam in specie, multa allegans Alphonsus Cuerrerius *in suo Thesauro Christianæ religionis c. 16.*

29 Hinc olim, † cum ipse essem in Prætorio Hispalensi, illius Regni supremo, Iudex simul cũ reliquis collegis meis, in quo quidem Prætorio ex quatuor Iudicibus, duo, a potentissimo Rege

Rege nostro deligebantur: reliqui a. duo, à duce Mendinę, Sidonię, & a Marchione Tarifensi: ex facto dicebã, honoratiores esse eos, qui ab ipso rege, & sic à digniore, quã qui à reliquis electi essent.

Hinc † similiter cum vrgentib. bellorum calamitatib. & pe- 30
cuniarum, reiq; familiaris necessitatib. ac penuriis, Reges nostri piissimi oppidorum nonnulla vendidissent, pecuniarum comparandarum caussa, respondimus eos ciues, ac subditos sic alienatos, domini minus potentis, minusque sublimis mutatione, reddi minus honoratos, sicque, damno & iniuria affectos videri; neque oportuisse, aut licuisse, ob vniuersæ Hispaniæ vtilitatem ipsos onerari, aut damno affici, longeq; iustius fore, vt quæ ad vniuersæ regionis vtilitatem comparandam, aut necessitatẽ subleuandam necessaria forent, cũ vniuersorũ quoq; damno & iactura: vt sic singuli leuius onerarentur; cõpararentur: quandoquidem perindignum esset, cum quorundã duntaxat iactura, plures, vel omnes lætificari, aut tueri, essetq; contra ius naturę, relatum, & confirmatum per IC. *in l. secundum naturam. ff. reg. ju.* nisi reliqui conciues, iis qui damnũ fuerant perpessi, æquam compensationem præstarent.

Cumque † aurum, & argentum, quod nostrates ab Indorũ 31
regionibus, in Hispaniam reportabant, iisdẽ ex causis à principibus nostris, (data tamen idonea compensatione) acciperetur: id quod, & si non omnibus, non tamen paucis noxium erat, dicebam eandem rationem habendam esse. *Ad idem tex. in c. qui sentit de reg iur. lib. 6. vbi per scribentes. l. si igitur, ad finem ff pro socio. c. rationi de reg iur. lib 6. l. ad instructiones,* vbi per Paul. Castrens. *C. de sacros. Eccles. l. vnica § pro secundo. & §. his ita. C. de cad. tollen. c. translato.* vbi plura per Felinum & per Philippum Decium, *colum. 2. de constitut.* per Cornel. *& alios in dict. § pro secundo. & dict. §. his ita. l. 3 §. iudicio contrario ff. de contr. actione tutela.* Philippus Decius, *in l. si Ruffinus columu. 2. Cod de milit. testam.* Idem Decius & Hieronymus Cagnol. *in d. l. secundum naturam:* Ergo si necessitas vrgebat, vt illis suum adimeretur, Reipublicæ citius succurrendæ caussa: par erat, vt postquam Respublica ab illo periculo, & angustia liberata fuisset, ex collationibus conciuium, vel ex ærario publico, eis suum aurum restitueretur, & ipsi quoque redderent, quod eius loco acceperant. Neque obest *l. item si verberatum. cum similib. ff. de rei vendi.* vt plene dicemus *in secundo Tom. huius operis c. 1.* nam, id est, ius peculiare Romanorum, quod non ligat reliquas gentes, eorum imperio non subiectas, vel illa l. cum simi. ad hunc nostrum sensum trahenda est, ita etiam volunt Plato, & Cicero, qui eum refert *lib. 1. Officiorum* his verbis: Qui Reipublicæ præsunt, duo Platonis præcepta teneant: vnum vt vtilita-

tem ciuium sic tueantur, vt quidquid agant, ad eam referant: alterum vt totum corpus Reipublicæ curent, ne cum partem aliquam tuentur, reliquas deserant: nolunt ergo vt quorundã pernicie alii salui fiant: sed vt omnes ex æquo tueantur.

TERTIVM ARGVMENTVM.

32 Qui † potentior est, is omnibus in rebus, & honoribus dignior (*secūdum Boerium decis. 286. nu. 6.*) potior sublimior, & anteponendus est reliquis, ita Bal. *in c. 1. de pace Constan. vers. ego. & in rubr. ff. pro socio, in princ.* Felyn. *in c. 1. de maior. & obed. colum. 2. versic. demum.* Nicolaus Boërius *in tractat. de auth. magni consilij, num. 133. in add. 1. mag. vers. Et certum est*: estque communis & vera opinio, ex quamplurimorum sententiis, nuper referendis. Potentiorem a. accipere debemus eum, qui potentior est eo tempore, quo controuersia vertitur, aut agitatur de eo honore quo de agitur: non autem eum, qui olim potentior fuisset, si hodie, quando ea res, isve honor controuertitur: minus potens, quã aduersari⁹ est, nã ea† qualitas potentiæ, adiũ-
33 cta verbo debet intelligi secundum tempus verbi, sicq; de præsenti, nõ de præterita, iamq; finita potentia *l. in delictis. §. si extraneus. ff. de noxal. actio. l. miles. ff. de mil. testa.* Bar. & alii *in l. ex facto. in princ. ff. de vulgari. § illis autem temporibus. Instit. de mili. test. l. 1. l. quanquam l. milites. C. eod. tit. l. Papinianus. §. Papinianus. ff. de inoffic. testa. l. fin. in fine C. eod. titul.* Sed inspecto tempore præsenti, nulli omnino, qui non sit rerum inexpertus, desinit esse certum, fixum, & indubitatũ imo plusquam manifestũ & notorium quin potentissimus Hispaniarũ Rex ac Dominus noster, sit omnib. totius orbis Principibus potentior: ergo reli-
34 quis omnib. præferendus. † Nec ad rem pertinet, quod priscis forte temporib. alii Principes fuissent potentiores: nam nihil frequentius aut vsitatius, quam regna, imperia, principatus, potentatus, monarchias, quotidie mutari, fluctuare, augeri, deminui, extingui, nasci, renasci, euanascere, vt quæ euanuerint semel iam pro fabula & vmbra sint, vnde Horat. *Ode 7. lib. 4.* sic cecinit:

35 *Quo pius Æneas, quo Tullus diues, & Ancus*
Puluis & vmbra sumus.

Et Ouidius lib 3. de Ponto ita ait:

Adde quod extinctos vel aqua, vel marte, vel igne,
Nulla potest iterum restituisse dies.

Et Seneca in Thyeste:

Instabile regnum est.

Atque idem Seneca in Throade:

Quicunq; regno fidit, & magna potens
Dominatur aula, nec leues metuit Deos,
Animumq; rebus credulum lætus dedit.

Me

Me videat, & te Troia: non vnquam tulit
Documenta fors maiora, quam fragili loco
Starent superbi. quo lumen euersum cecidit
Pollentis Asia, cælitum egregius labor.

Et Manilius lib.1. Astronomic.

Quot post excidium Troia sunt eruta regna,
Quot capti populi, quoties fortuna per orbem
Seruitium, imperiumq; tulit, varieq; reuertit
Troianos cineres, in quantum oblita resonit
Imperium fatis Asia, iam Gracia pressa est.
Secula dinumerare piger, quotiesq; recurrens
Lustraret mundum vario Sol igneus orbe.
Omnia mortali mutantur lege creata.
Nec se cognoscunt terra vertentibus annis
Exutas variam faciem per secula gentes.

Et † ciuitates præclaras adeo destructas esse plærasque, vt nihil ex illis præter nudum nomen remanserit, testatur Ouid. *lib.15. Metam.* 36

Sic magna fuit censuq; viriuq;,
Perq; decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Hunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas,
Et pro diuitijs tumulos ostendit auorum.
Clara fuit Sparta, magna viguère Mycena.
Nec non & Cecropis, nec non Amphionis arces.
Vile solum Sparta est, alta cecidère Mycena.
Oedipodione quid sunt nisi nomina Theba?
Quid Pandonia restant, nisi nomen, Athena?

Ouid. lib.15. Metamorph.

Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim, sic ad ferrum venistis ab auro
Secula, sic toties, versa est fortuna locorum.
Vidi ego, quod fuerat quondam floridissima tellus,
Esse fretum, vidi factas ex aquore terras.

Et Ausonius;

Monumenta † fatiscunt. 37
Mors etiam saxis nominibusq; venit.

Curtius † autem *lib.5.* Vetustas, inquit, non opera solum manu facta, sed etiam ipsam naturam paulo excedendo perimit. Seneca, in remediis fortuitorum, ad Gallionem, eleganter tempus vocat omnium sepulturam. Ex Græcis quoque Sophocles in Aiacem; 38

Omnia longum tempus tabe facitq; & vrit.

Sed & Platonis distichon est:

Æuum fert omnia, longum tempus nouit mutare
Nomen, formam, & naturam, & fortunam.

 Grego-

Gregorius Nazianzenus in distichis sententiosis:
Quæ enim tempus condidit, & soluet tempus.

39 Ob † hanc sanè causam Mythici existimant à Poëtis traditum, Saturnum filios suos deuorare solitum, ac eosdem denuo euomere, interpretantes, id ad tempus referri oportere, quod Saturni nomine significatur, à quo vicibus cuncta gignantur, & absumantur, quæ denuo renascantur, vt scriptum reliquit Augustinus *de ciuit. Dei, lib. 6. cap. 8.*

Et Propert. Eleg. 9. lib. 2.

Magni sæpe duces, magni cecidère tyranni,
Et Thebæ steterant, altaq; Troia fuit.

Et Ouid. lib. 5. de Trist.

Nos quoq; floruimus, sed flos fuit ille caducus,
Fammaq; de stipula nostra breuisq; fuit.

Et Horat. Oda 7. lib. 4.

Immortalia ne speres monet annus, & almum
Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt zephyris, ver proterit æstas,
Interitura simul.
Pomifer autumnus fruges effuderit, & mox
Bruma recurrit iners.

Et Ouid. lib. 4. de Trist.

Sæpe etiam lachrymæ sunt, me scribente, profusæ,
Humidaq; est fletu littera facta meo.
Corq; vetusta meum tanquam noua vulnera norit,
Inq; sinum mœstæ labitur imber aquæ.
Dum vice mutata qui sim fuerimq; recordor,
Et tulerit quo me casus, & vnda subit.

Idem lib. 15. Metamorph.

Cuncta fluunt, omnisq; vagans formatur imago.
Ipsa quoq; assiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen: neq; enim consistere flumen,
Nec leuis hora potest, sed vt vnda impellitur vnda,
Vrgeturq; eadem veniens, vrgetq; priorem.
Tempora sic fugiunt pariter, pariterq; sequuntur,
Et noua sunt semper: non quod fuit ante, relictum est,
Fitq; quod aut fuerat, monumentaq; cuncta nouantur.

Denique cum nihil vnquam in eodem statu (vt ex authoritatibus supra relatis apparet) permaneat, aut vnquam permanserit, permansurumve sit, ex tempore præterito, præteritaque potentia ad præsens tempus arguere, præsentemve ad potentiam, omnino commutatam, ineptissimum, omninoque hominis inexperti esset. Præsertim postquam recessit aurea ætas, successeruntque bella iure gentium admissa, quæ, vt nullus (modo sanus) ignorat, nullum principatum, regnum, impe-

imperium, monarchiam manere in eodem statu sinunt. Vnde † Archidamus à Plutarcho *lib.1. Apophtegmat.* relatus. In 40
bello Peloponesiaco, socijs rogantibus, quanta pecunia futura esset satis; ac postulantibus, vt tributorum certum modum præscriberent; bellum, respondit, non quærit definita: significans, postquam bella orbem adoriri cœperunt, nihil esse fore vnquam firmum, aut immobile, præsertim cum tam insatiabilis sit Principum ambitio, vt Alexander à Plutarcho *lib.4. Apophtegmat.* relatus, & depictus fuerit hunc in modum: Nam cum † Alexander (inquit Plutarchus) audisset Anaxagoram 41
disserentem, innumerabiles esse mundos, illachrymasse dicitur: rogantibus, nunquid accidisset lachrymis dignum? An non videor, inquit, merito flere? qui cum mundi sint innumerabiles, nos nondum vnius domini facti sumus. Quinimo eorum bellorum plæraque iniusta sunt, & iniuria. Vnde † An- 42
tigonus à Plutarcho eod. lib. relatus, Sophistæ cuidam, librum de iustitia conscriptum porrigenti, desipis, inquit, qui quum me videas alienas vrbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia disseris. Sensit eos, qui ditionis ampliandæ, gloriæve causa bellum inferunt alienis ciuitatibus, non posse tueri iustitiæ leges. Denique † tam propter bella sæuientia incerta 43
reddita est fortuna principatuum, regnorum, imperij, monarchiarum, vt Ouidius *lib.1. de arte amandi*, de bello sic cecinerit:

Quosq; neges vnquam posse iacere, cadunt.

Tamque huiuscemodi monarchiæ & principatus, incerti & mobiles sunt, vt *lib.1. bellorum ciuilium* Lucanus ita modulatus sit:

Inuita fatorum series summisq; negatum
Stare diu.

Et Ouid. Epist. consol. ad Liuiam:

Nempe per hos etiam fortuna iniuria mores
Regnat, & incerta est hic quoq; nixa rota.
Hic quoq; sentitur, ne quid non improba carpat,
Sæuit, & iniustum ius sibi vbiq; facit.
Scilicet immunis si luctus vna fuisset
Liuia, fortunæ regna minora forent.

Et Lucanus lib.2. bell. ciuil.

Siue nihil positum est, seu sors incerta vagatur,
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum
Sic subitum quodcunq; paras.

Et Ouid. lib.4. de Ponto:

Ludit in humanis diuina potentia rebus,
Et certam præsens vix habet hora fidem.

Et Boëtius Metro.5. lib.1.

Tigris, & Euphrates uno se fronte resoluunt,
Et mox adiunctis dissociantur aquis.

Et Ouid. lib. 3. de Tristib.

Nempe dat, & quocunq; libet fortuna, rapitq;:
Irus & est subito, qui modo Crœsus erat.

Idem 5. de Tristib.

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxq; loco.
Sed modo læta manet, vultus modo sumit acerbos,
Et tantum constans in leuitate sua est.
Nos quoq; floruimus: sed flos fuit ille caducus:
Flammaq; de stipula nostra breuisq; fuit.

Et Horatius Oda 34. lib. 1.

Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: hinc posuisse gaudet.

Idem Oda 29. lib. 3.

Fortuna sæuo læta negocio, &
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores.
Nunc mihi, nunc alij benigna.

Et Seneca in Medea:

Rapida fortuna, ac leuis
Precepsq; regno eripuit, & exilio dedit.
Confide regnis, cum leuis magnas opes
Huc ferat, & illuc casus.

Idem in Octauia:

Quid me potens fortuna fallaci mihi
Blandita vultu, sorte contentum mea,
Alte extulisti? grauius vt ruerem, edita
Receptus arce, totq; prospicerem metus.

Et Boëtius Metro. 1. lib. 1.

Dum leuibus male fida bonis fortuna faueret,
Pene caput tristis merserat hora meum:
Nunc quia fallacem mutauit nubila vultum,
Protrahit ingratas impia vita moras.

Idem Metro. 3. lib. 2.

Cum polo Phœbus roseis quadrigis
Lucem spargere cœperit.
Pallet albentes hebetata vultus
Flammis stella prementibus.
Cum nemus flatu Zephyri tepenti
Vernis irrubuit rosis.
Spirat insanum nebulosus Auster,
Iam spinis abeat decus.

Sæpe tranquillo radiat sereno
Immotis mare fluctibus.

Et idem.

Sæpe feruentes Aquilo procellas
Verso concitat æquore.
Rara si constat sua forma mundo,
Si tantas variat vices.
Credes fortunis hominum caducis,
Bonis crede fugacibus.

Et Mininus lib. 3. Astron.

Idcirco tanta est rerum discordia in æuo,
Et subtexta malis bona sunt, lachrymæq; sequuntur
Vota, nec in cunctis seruat fortuna tenorem:
Vsq; adeo permixta fluit, nec permanet vsquam.
Amisitq; fidem variando cuncta per omnes,
Non annis anni, non menses mensibus vsque
Conueniunt, seq; ipse dies aliumq; relinquit.
Horaq; non illi similis producitur hora.

Idem lib. 4. Astrono.

Quid numerem euersas vrbes, regumq; ruinas, 44
Inq; rogo Crœsum, Priamumq; in littore truncum.
Cui ne Troia rogus, quid Xerxem, maius & ipso
Naufragium pelago, quid captos agmine reges.

Manilius lib. 4. Astrono.

Tunc & opes, & regna fluunt, & sæpius orta.
Paupertas, artesq; datæ, moresq; creati,
Et vitia, & clades, damna, & compendia vitæ,
Nemo caret damno, poterit nec habere negatum,
Fortunamue suis in vitam perdere votis,
Aut fugere instantem sors est sua cuiq; ferenda.
At nisi fata darent leges vitæq; necisque, 45
Fugissent ignes Æneam, Troia sub vno
Non euersa viro fatis vicisset in ipsis:
Aut lupa proiectos nutrisset Martia fratres.
Romaq; sic enata foret pecudumq; magistri 46
In Capitolinos auxissent culmina monteis,
Includiue sua potuisset Iuppiter arce 47
Captus, vel Caput hic orbis foret igne sepulto,
Vulneribus victor repetisset Mutius vrbem
Solus, & oppositis clausisset Horatius armis 48
Pontem, vrbemq; simul rupisset fœdera virgo.
Tresq; sub vnius fratres virtute iacerent, 49
Nulla acies tunc euicit, pendebat ab vno
Roma viro, regnumq; orbis sortita iacebat.

De Crassi fine sic Ouid. lib. 6. Fasto.

50 *Crassus † ad Euphraten Aquilas, natumq́ʒ, suosque*
Perdidit, & letho est vltimus ipse datus.

Et Lucanus lib. 1. Bel. ciuil.

Miserando funere Crassus
Assyrias Latio maculauit sanguine terras.

51 De Crœsi fine in hunc modum Ouid. lib. 1. de Ponto.

Diuitiis audita est cui non opulentia Crœsi,
Nempe tamen vitam captus ab hoste tulit.

Ibidem de Dionysii Tyranni fine.

Ille Syracusia modo formidatus in vrbe,
52 *Vix humili duram repulit arte famem.*

Ibidem lib. 5. de Tristibus de eodem,

Vilia qui quondam miseris alimenta negarat,
Nunc mendicato pascitur ille cibo.

De eodem sic Iuuenalis 10. Saty.

Qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atq́ʒ duas tantum res anxius optat.

Idem eadem Satyra de Hannibalis fine.

53 *Expende Hannibalem: quot libras in duce summo*
Inuenies, hic est quem non capit Aphrica Mauro
Perfusa Oceano, Niloq́ʒ admota tepenti.
Rursus ad Aethiopum populos, aliosq́ʒ Elephantes:
Additur imperiis Hispania, Pyrenaum
Transilit: opposuit natura alpemq́ʒ, niuemque,
Diduxit scopulos, & montem rupit aceto.
Iam tenet Italicum, tamen vltra pergere tendit.
Actum (inquit) nihil est, ni Pœno milite portas
Frangimus, & media vexillum pono Suburra.
O qualis facies, & quali digna tabella,
Cùm Getula ducem portaret bellua luscum.
Exitus ergo quis est? ô gloria vincitur idem,
Nempe, & in exilium praceps abit, atq́ʒ ibi magnus:
Mirandusq́ʒ cliens sedet ad pratoria regis,
Donec Bythino libeat iugulare Tyranno.

Sic & Manilius lib. 4. Astroñ.

54 *† Quid referam Cannas, admotaq́ʒ mœnibus arma,*
Varronemq́ʒ pigrum, magnum quod viuere posset,
Postq́ʒ tuas Trasimene lacus, Fabiumq́ʒ morantem
Accepisse iugum victas Carthaginis arces,
Spectatum Hannibalem nostris cecidisse cathenis,
Exilium cogi furtiua morte luisse.

Et etiam de Marii fine, qui septies Conſ. fuit, sic lib. 4. de Ponto.

Ille Iugurthino clarus Cymbroq; triumpho, 55
Quo victrix toties consule Roma fuit.
In cœno Marius iacuit, Cannaq; palustri.
Pertulit & tanto multa pudenda viro.

De Pompeii Magni fine sic Ouid. lib. 4. de Ponto.

Quid fuerat Magno maius, tamen ille rogauit. 56
Submissa fugiens voce clientis opem.
Cuiq; viro totus terrarum paruit orbis,
Indignus effectus omnibus ipse magis.

Item Iuuenalis Satyra 10.

Prouida Pompeio dederat Campania febres
Optandas, sed multæ vrbes, & publica vota
Vicerunt, igitur fortuna ipsius, & vrbis 57
Seruatum victo caput abstulit: hoc cruciatu
Lentulus, hac pœna caruit, ceciditq; Cethegus
Integer, & iacuit Catilina cadauere toto.

Manilius item lib. 4. Astron.

Quis te Niliaco periturum littore Magne
Post victas Mithridatis opes pelagusq; receptum,
Et tres emenso meritos ex orbe triumphos.
Cumq; etiam posses alium componere magnum
Crescere, vt corpus sepeliret naufragus ignis.
Et collecta rogum facerent fragmenta carinæ.
Quis tantum mutare potest sine nomine fati?

Et similiter de Cæs. miserabili fine hæc Manil. l. 4. Astr.

Ille etiam cœlo genitus, cœloq; receptus, 58
Cum benè compositus victor ciuilibus armis
Iura togæ regeret, toties prædicta cauere
Vulnera non potuit, toto spectante Senatu
Indicium dextra retinens, nomenq; cruore
Deleuit proprio, possent vt vincere fata.

De Priami miserabili Iuuenal. Saty. 10.

Incolumi Troia Priamus venisset ad vmbras 59
Assarici magnis solemnibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum ceruicibus, inter
Iliadum lachrymas, vt primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissaq; Polyxena palla.
Si foret extinctus diuerso tempore, quo iam
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Euersa, & flammis Asiam, ferroq; cadentem.
Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara,
Et ruit ante aram summi Iouis, vt vetulus bos,
Qui domini cultris tenue & miserabile collum
Præbet, ab ingrato iam fastiditus aratro.
Exitus ille vtcunq; hominis.

Senec

Seneca in Troade de eodem:

Ille tot Regnûm parens
Caret sepulchro Priamus, & flamma indiget
Ardente Troia.

Manilius lib. 4. Astrono.

Quid numerem euersas vrbes regnûmq; ruinas,
Inq; rogo Crœsum, Priamumq; in littore truncum,
Cui nunc Troia rogus.

De Rufini interitu Claudia. lib. 2. in Rufi.

Vnus per medios audendi pronior ense
Prosilit eiecto, dictisq; & vulnere toruus
Appetit, ac Stichio, quem ictas pellere dextra
Referit, hoc absens inuadit viscera ferro
Sic fatus: meritoq; latus transuerberat ictu
Fœlix illa manus, talem quæ prima cruorem
Hauserit, & fessi pœnam libauerit orbis.
Mox omnes fodiunt hastis, artusq; nefandos
Dilaniant, vno tot corpore pila tepescunt.
Et non infecto puduit mucrone reuerti,
Hi vultus auidos, & adhuc spirantia vellunt
Lumina, truncatos alij rapuêre lacertos:
Amputat ille pedes, humerum quatit ille solutis
Nexibus, hinc fracti reserat curuamina dorsi:
Hic iecur, hic cordis fibras, hic claudit anhelas
Pulmonis latebras, spatium non inuenit ira.

De Xerxis exercitu ac fine, Iuuenal. 10. Satyra in hunc modum scribit:

Creditur olim
Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax
Audet in Historia, cum stratum classibus iisdem,
Suppositumq; rotis solidum mare, credimus altos
Defecisse amneis, epotaq; flumina Medo
Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen qualis rediit Salamine relicta,
In Corum atq; Eurum solitus sæuire flagellis
Barbarus Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus, qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sanè, quod non & stigmate dignum
Credidit, huic quisquam vellet seruire deorum?
Sed qualis rediit? nempe vna naue cruentis
Fluctibus, ac tarda per densa cadauera prora.
Has toties optata exegit gloria pœnas.

Iuuenalis Satyra 10.

60 *Festino † ad nostros, & regem transeo Ponti,*
Et Crœsum, quem vox iusti facunda Solonis

Respicere ad longa iussit spatia vltima vitæ.

† Nec hinc longe abest, quod egregius Epaminonda à Plutarcho *Apop. lib.* 5. relatus, interrogatus quem arbitraretur ducem præstantissimum, seipsumne, an Chabriam, an forte Phicratem; id, inquit, iudicatu difficile est, donec viuimus, alludens ad illud Solonis, neminem ante obitum beatum dicendum; quandiu enim viuit homo, potest & ad meliora proficere, & ad deteriora degenerare. Quia, vt non semel admonuimus, nihil mansit, manebitve vnquã sub imagine eadem. Præsertim in principatibus, & monarchiis, quæ huiuscemodi mutationibus, & volubilis fortunæ rotis reliquis rebus humanis procliuiores sunt: vt apparet ex supra relatis historiis, Marii, Pompei Magni, Iulii Cæsaris, Marci Antonii, Hannibalis, Crassi, Crœsi, Rufini, Iri, Xerxis, Cassandræ, Polyxenæ, Paridis, Aeneæ, Luculli, Anci, Archidami, Alexandri Magni, Antigoni, Romuli, Remi, Mutii, Horatii, Tergeminorum Fratrum, Dionysii, Varronis, Fabii Lentuli, Cethegi, Catilinæ, Troiæ, Priami, Spartæ, Mycenarum, Cecropis, arcium Amphionis, Thebarum, Athenarum, Carthaginis, & similium, tam Ducum, Principum, Imperatorum, quam vrbium & Monarchiarum. 61

Quæ omnia eo pertinent, vt potentia præterita, iamque finita, ad viuæ stantis, præsentisque potentiæ congressum, longe † impar sit, sicque cum ea minime conferenda, nisi ineptiremus ad imaginem Orlandi, qui (teste Ariosto) cum fureret, equamque, qua vehebatur, nimia agitatione necasset, offendit hominem quendam equitantem, quæsiuitque ab eo; an vellet equum suum viuum pro equa sua mortua permutare, cui ipsius insaniam ore pleno ridẽti, Orlandus strenui mercatoris de more ait, suam equam optimam pulchramque esse, omnique vitio carentem, nisi quod mortua erat. Non huic absimilis mihi videretur, qui de potentia præterita, & finita, ad præsentem, quæ ex confessione omnium, inspecto præsenti statu, maior esset, arguere vellet. † Quinimo, si quis princeps, ut si qua ciuitas ad potentiam, opes & diuitias præteritas, etiam semel amissas, & extinctas reuerteretur; non tam prior potestas, quam alia noua, & diuersa, quæ modo nasceretur denuo, aut renasceretur, videretur: *argum. text. egregii in l. si seruus legatus §. fi. ff de adim. legat. ibi, nouus homo esse videtur* (nisi in casu speciali, de quo *in l filio, quem pater. ff. de lib. & posthu.* vbi multa per Ias. post alios,) res enim semel extincta, aut finita resuscitari non potest. *l. inter stipulantem. §. sacram. ff. de verbor. obligat* *vbi multa per Docto. l. qui res. §. aream. ff. de solut.* §. 1. *Inst. de inut. stipulat.* † Adeo vt postquam Lazarus miraculose suscitatus, non idem homo qui ante erat, sed nouus homo esse videre-

videretur: sicque nec vxorem, nec bona recuperasset, *vt tradunt Doct. in dictis locu. & per Glo. & Doct. in l. nam ad ea, cum l. seq. ff. de legibus.*

Ad huius tamen rei definitionem præfari oportet, circa animarum immortalitatem, & resurrectionem, varias fuisse antiquorum sententias, aliis animas esse mortales, non secus quam corpora existimantibus; cuius sententiæ fuisse videntur forte ii, qui Lazarum vxorem, & bona non recuperaturum scripserunt. Alii † vero arbitrabantur, animas esse æternas, & prioris quidem sententiæ (aliis non tanti nominis prætermissis) fuisse intelliguntur, Horatius, & Lucanus, & Seneca, & Ouidius, & Lucretius, & Ennius, & Socrates, & Plinius, & Diagoras, & similes, vnde Horatius *Oda. 7. lib. 4.* sic cecinit:

6

Cum semel occideris, & de te splendida Minos
Fecerit arbitria.
Non te Torquate genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum.
Non Lethæa valet Theseus abrumpere charo.
Vincula Perithoo.

Et Lucanus bell. ciuil. lib. sic modulatur:

Nequeunt animam sibi reddere fata,
Consumpto iam iure semel.

Et Seneca in Hippolyto sic scriptum reliquit:

Non vnquam amplius
Conuexa tetigit supra, qui mersus semel
Adiit silentem nocte perpetua domum.

Et Ouidius lib. 3. de Trist.

Adde quod extinctos, vel aqua, vel mare, vel igne,
Nulla potest iterum restituisse dies.

Et Lucretius lib. 3. de rerum natura.

Præterea gigni pariter cum corpore, & vna
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tempus.
Inde vbi robustis adoleuit viribus ætas,
Consilium quoque maius & auctior est animi vis.
Post vbi iam validis, quassatum est viribus æui
Corpus, obtusis ceciderunt viribus artus:
Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque
Omnia deficiunt, atque vno tempore desunt.
Quapropter fateare necesse est, quæ fuit ante
Interiisse, & quæ nunc est, nunc esse creatam.

Huius

Huiis † quoque sententiæ fuerunt Vasinothei, teste beato Clemente Romano, *constit. Aposto. lib. 6. cap. 6.* iique (inquit) animæ immortalitatem negant. Quibus etiam proxime accedebant Saducæi, qui, secundum eundem ibi, mortuorum resurrectionem negabant. Socrates † quoque his adstipulari videtur, qui (vt referunt Cicero *lib* 2. & Plutarch. *lib.* 3. *Apoph.*) Cum iam tempus vrgeret moriendi, rogatus à Critone, quomodo sepeliri vellet, multam (inquit) ô amici operam frustra consumpsi, Critoni enim nostro nondum persuasi me hinc euolaturum, neque quicquam mei relicturum, veruntamen, ô Crito, si me assequi poteris, aut sicubi nactus eris, vt tibi videtur, sepelito: sed, mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc excessero, consequetur. Sentit Socrates animum, esse hominem, corpus nihil aliud esse, quam animi vel organum, vel domicilium, eoque stulte facere illos, qui soliciti sunt, quomodo sepeliantur, sensitque viuentium neminem præmorientem amicum assecuturum, quasi alia vita non sit, vbi mortales conueniant. 66 67

Et Seneca in Troade.

Hæc omnes petimus fata, nec amplius
Iuratos Superis qui tetigit lacus,
Vsquam est: vt calidis fumus ab ignibus
Vanescit per spacium breue sordidus:
Vt nubes grauidas, quas modo vidimus,
Arcto Borea dissipat impetus:
Sic hic, quo regimur, spiritus effluet,
Post mortem nihil est, ipsaque mors nihil. 68
Velocis spacii meta nouissima.
Spem ponant auidi, soliciti metum.
Quæris quo iaceas post obitum loco? 69
Quo non nata iacent,
Tempus nos auidum deuorat, & chaos.
Mors indiuidua est noxia corpori, 70
Nec parcens animæ, &c.

Lucretius 1. de nat. rerum.

Ennius æternis exponit versibus, edens,
Quod neque permaneant animæ, neque corpora nostra.

Neque † isthinc longe abest sententia Diagoræ, relata à Cicerone *Apoph. lib.* 2. Ipse enim Diagoras, cum Samothraciam venisset, Atheos ille qui dicitur, atque ei quidam amicus; tu qui Deos putas humana negligere, nonne animaduertis, ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint, in portumque salui peruenerint: ita fit, inquit; illi enim nunquam picti sunt, qui naufragium fecerunt, in marique perierunt. Itemq; cum ei nauiganti vectores aduersa tempe- 71

tempestate timidi, & perterriti dicerent; non iniuria sibi illud accidere, qui illum in eandem nauem recepissent; ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes, quæsiuitque, num etiam in iis nauibus Diagoram vehi crederent. 3. *de nat. Deorum* ita Cicero scriptum reliquit.

Istorum autem omnium sententiæ, vt à pietate remotę, per quam plures, & potissimum per veram Catholicamque doctrinam repudiatæ sunt, vt prope edocebimur.

Fuit; vt iam meminimus; altera sententia existimantium animas esse immortales, quæ etiam tam variat, vt quadripartita inueniatur: nonnulli enim intellexerunt, omnes hominum animas à cœlo descendisse, ad ætheraque euolaturas, ac reuersuras. Alii sentiunt omnes humani generis animas ad inferos descensuras, eorumque sedes subituras. Tertii disserebant, iustorum animas ad æthera redituras, iniustorum vero in Flegethontis vndis perituras. Alii vaticinati sunt, animas omnium mortalium æternas esse, non tamen ad cœlos euolaturas, aut infernorum ædes subituras, sed in hoc eodem orbe permanentes in alia animalium corpora migraturas. Vltimi contendunt, bonorum animas ad campos Elysios ituras, malorum vero ad impia Tartara: sicque hi quasi paradysum terrenale bonis constituunt.

72 Vnde Manilius lib. 4. Astronom. prioris sp. author ait:

An dubium est habitare Deum sub pectore nostro.
In cœlumque redire animas, cœloque venire?
Vtq; sit ex omni constructus corpore mundus,
Ætheris atque ignis summi, terraque marisq;
Spiritum & in toto rapidum qui iussa gubernat:
Sic esse in nobis terrena corpora sortis,
Sanguineasque animas animi, qui cuncta gubernat,
Dispensatq; hominem, quid mirum noscere mundum
Si possunt homines, quibus est & mundus in ipsis.
Exemplumq; Dei quisque est, & in imagine parua,
An quoquam genitos, nisi cœlo credere fas est
Esse homines?

Et Valerius Flaccus lib. 3. Argonauticon. *Merantes*
Exire hinc animas, redituraque semina cœlo.

Et Silius Italic. lib. 15. belli Punici:

Cui ratio, & magna, cœlestia semina, mentes
Munere sunt concessa Deûm, mortalibus alti
Quantum cœlicolæ tantundem animalibus isti
Praecellunt cunctis, tribuit namque ipsa minores
Hos terris natura Deos.

Boëtius Metro. 9. lib. 5.

Tu causis animas paribus, vitasque minores

Proue-

ouehis, & leuibus sublimes curribus aptas,
cœlum terramq; seris, quas lege benigna
l.c conuersas reduci facis igne reuerti.

lorum sententiæ aliquantulum accedit opinio eorum, 75
:timant, igneas esse animas, a cœloq; descendisse. Primũ
;nis petit sursum, & sic cœlum, non autem deorsum, vt
ferna loca: Animas autem igneas esse edocemur ex lo-
ra memoratis. Et voluit Virg. 6. *Æneid.*

eeus est ollis vigor, & cœlestis origo.

Et Paulinus ad Ausonium:

ens quippe lapsis quæ super est artibus,
stirpe durat cœliti.

Et Iuuen. Satyr. 15.

nsum à cœlesti demissum traximus arce.

Et Boëtius Metro. 6. lib 3.

c clausit membris animos
l.a sede petitos.
ortales igitur cunctos
lit nobile genus.

Lucretius sibi contrarius 2. de natura rerum:

Et quod missum est ex atheris oris,
rursum cœlesti stillantia templa receptant.

ro istorum sententia facit, quod quæque res ad suam
: ac properat originem reuerti. Vnde Boëtius sic modu-

etunt proprios quæq; recursus,
:ituq; suo singula gaudent.

:s facile reuertitur ad suam naturam. *l. si vnus. §. pactus ne*
vbi multa per DD. ff. de pact.

Et Horatius lib. 1. Epist.

:turam expellas furca, tamen vsq; recurrit.

proclíuius est, vt animæ à cœlo venientes illuc reuer-
, sicque ad suam originem, præsertim cum sint volucris,
ie materiæ (hoc est igneæ) quæ non potest non astra pe-
: his adstipulatur, quod ex confessione omnium, quos
tulimus, moxque referemus animorum materia ignea
cloque descendit, nec cum à mortalibus corporibus e-
animæ, intereunt, teste Ouid. *lib. 15. Metamor.* qui sic ce-

nnia mutantur, nihil interit: errat, & illuc
c venit, hinc illuc.

Et rursum ibidem ait:

Cum sint huc forsitan illa
c translata illuc, summa tamen omnia constant.

i ergo animæ à corporibus euolantes nõ intereãt, nec

pereant, cumque quæq; res suam naturam (id est, originem) reddere properet: consentaneum esse videtur animos ad cœlum, vnde descenderunt: reuerti.

74 † In secunda autem sententia existimantium omnes animas, infernas ad vmbras properare, simul ac à corporibus liberantur, fuisse videtur Anaxagoras, relatus à Cic. *Apoph li.* 2. is enim, quærentibus amicis, vellet ne clazomenas in patriam, si quid accidisset, referri, nihil necesse est, inquit, vndique enim ad inferos tantundem viæ est. Significans omnes animas eodē festinare, aliter enim si sentiret animarum quasdam infernas ad sedes, quasdam vero ad supernas migraturas, non dixisset tantundem viæ esse. Huic etiam sententiæ videtur accedere Socrates à Plutarcho relatus *Apoph. lib.* 3.

75 Ibidem Socrates (inquit Plutarchus) dicere † solebat, mortem similem esse profundo somno, ergo vt, somno durante, animæ dormientium omnium diuersa ad loca non properant, ita ille significare voluit, postquam à corporibus humanis decessissent, diuersa ad loca non migraturas. In tertia sententia vt boni æthereas ad sedes, mali vero Flegethontis ad vndas ituri sint, postquam à corporib. humanis liberati fuerint, fuit item Socrates, in hoc sibi contrarius, vt de ipso loquens refert Cicer. 1. *Tuscul.* & rursus *Apoph. lib.* 2. sic inquiens: Duæ sunt viæ, duplicesque cursus animorum è corpore exeuntium. Nam qui se vitiis humanis contaminarunt, & totos libidinibus se tradiderunt, iis deuium quoddam iter est, seclusum à concilio Deorum: qui autem se integros castosque seruârunt, quibusq; fuit minima cum corporibus contagio, suntque in corporib. humanis vitam imitati Deorum, iis ad illos, à quibus sunt ꝓfecti, facile patet reditus. Et Cicer. 2. *de legi.* ait, omnium animi immortales sunt, sed bonorum fortiumq; diuini. Et rursum *pro Caio,* ait bonorum virorum mentes mihi diuinæ atq; æternæ videntur, & ex hominum vita ad Deorum religionem sanctimoniamq; migrare. Et *in somnio Scipionis* ait, sic habeto te non esse mortalem, sed corpus hoc. Et *pro Sextio* ait, corpus h.e. mortale, animi vero motus sempiterni. Et Propert *lib.* 4. *eleg.* ait;

Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit,
Lucidaq; euictos effugit vmbra rogos.

Quarta sententia fuit existimantium animos immortales, ab humanis corporibus euolantes in diuersa animalium brutorum corpora (qualia sunt terrestrium, volatilium, & aquatilium) migraturos: id quod sensisse videtur Socrates, in loco ꝓxime allegato, dū scripsit: mortem esse similem diutinæ peregrinationi, nam vt peregrinus errans, vagus, & varians, per varias mundi regiones migrat, ac remigrat, ita significauit animos à

orporib. exeuntes, per varia aliorum animalium corcaturos, & huius sententiæ fuit Ouid. & Tibullus, & nus. Vnde Ouid. *lib. 15. Metamorph.*

ent † animæ semperq; priore relicta 76
e, nouis domibus viuunt, habitantq; receptæ.
go (nam memini) Trojani tempore belli
hoides Euphorbus eram.

Ibidem, *Inque feri as:*

mus ire domos, pecudumq; in corpora condi,
ora quæ possunt animas habuisse parentum,
fratrum, aut aliquo junctorum fœdere nobis,
hominum certe.

Tibullus 4. Eleg. lib.

n etiam, mea tunc tumulus cum texerit ossa,
matura dies fato properat mihi mortem,
ga manet seu vita, tamen mutata figura,
me finget equum rigidos per currere campos
tum, seu tardi pecoris sim gloria taurus,
e ego per liquidum volucris vehar aëra pennis,
uemcunq; hominem me longa receperit ætas,
œptis de te subtexam carmina chartis.

Claudianus 1. de raptu Proserpinæ:

os vbi per varios annos, per mille figuras,
t Lethæo purgatos flumine, tandem
sus ad humanæ reuocat primordia vitæ.

Virgil. Ecloga 4.

ca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
æ tentare Tethyn ratibus, quæ cingere muris
pida, quæ jubeant telluri infundere sulcos.
er erit dum Tiphys, & alter quæ vehat Argo
ectos Heroas, erunt etiam altera bella,
; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Idem Virg. lib. 6. Æneid.

Et pauci læta arua tenemus:
nec longa dies perfecto temporis orbe
ncretam exemit labem: purumq; reliquit
thereum sensum, atq; auræ simplicis ignem.
s omnes, vbi mille rotam voluere per annos
thæum ad fluuium, Deus euocat agmine magno:
licet immemores, supra ut convexa reuisant,
rsus, & incipiant in corpora velle reuerti.

Et Virg. 6. Æneid.

nea verba ad patrem, sic scripsit:

Da jungere dextras,
genitor: teq; amplexu ne subtrahe nostro.

Sic remorans, largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago
Par leuibus ventis, volucriq; simillima somno.

Et Ouid. lib. 8. Metamor.

Inque leues abijt paulatim spiritus auras.

Et Silius Italicus lib. 13. bel. Pu.

Hus alacer colla amplexu materna petebat,
Vmbraq; ter frustra per inane petita fefellit.

Et Boëtius Metro. 10. lib 3.

Hoc quidquid placet, excitatq; mentes,
Infimis tellus aluit cauernis.
Splendor quo regitur, vigetq; cœlum,
Vitat obscuras anima ruinas.

Et idem Met. 1. lib. 4.

Huc si te reducem referat via,
Quam nunc requiris immemor,
Hic, dices, memini patria est mihi,
Hinc ortus, hic sistam gradum.

Est etiam quinta sententia, existimantium impiorum animos tartara impia, piorum vero campos Elyseos petituros: quæ opinio ab ea, de qua supra tertio loco mentionem habuimus, non differt, quo ad impiorum, sed tantum quo ad animos piorum, quibus quasi terrenum, non cœlestem Paradisum videtur designare, & huius sententiæ esse videtur Virgilius 6. *Æneid.*

Hic locus est, partes vbi se via findit in ambas:
Dextera, quæ dictis magni sub mœnia tendit:
Hac iter Elysium nobis: At leua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.

Ibidem:

Exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus.

Lucan. lib. 3. bel. ciuil.

Sedibus Elysiis, campoq; expulsa piorum,
Ad stygias, inquit, tenebras, manesq; nocentes
Post bellum ciuile trahor.

Lucret. 2. de Natura rerum:

Et quod missum est ex ætheris oris,
Id rursum cœli stellantis templa receptant.

Martial. 12. Epigram.

Accipient olim cum te loca læta piorum.
Non erit in stygia notior vmbra domo.

Silius Italicus lib. 2. Bel. Pu.

At vos sydereæ, quas nulla æquauerit ætas,

Ita

ctus terrarum anima, venerabile vulgus
am, & castas sedes decorate piorum.
Idem lib. 10. bell. Pun.
Libys, atq; repens crepitantibus vndiq; flammis
erias anima exultans euasit in auras.
Idem 13. bell Pun.
seducta loco, & laxata lucida nocte
ra nitent, qua secreti per limitis vmbram
os ducunt campos. hic turba piorum
gio in regno, cœli nec posta sub axe,
m vltra Oceanum, &c.
Idem 15. lib.
teis seruatus seminis ortus,
porta patet.
Statius lib. 10. Thebaid.
it clara meanti
a locum.
Idem lib. 5. Syluarum:
eprecor lachrymis sæuo nec concute planctu
ora, ne crucia fugientem coniugis vmbram,
go nec furias, nec deteriora videbo
tara, & Elysias felix admittar ad oras.
Manilius lib. 2. Astronom.
ra loquar, nulli vatum debebimus orsa
furtum, sed opus veniet, soloq; volamus
lum curru, propria rate pellimus vndas.

orum sententiæ etiam accedere videntur Saducæi, qui dum Clementem Romanum, *const. Apost. lib. 6. c. 6.*) re- tionem mortuorum quoad corpora negabant. Denique erissima Catholicorum sententia (quæ cum ea, quam tertio loco retulimus, eadem est) edoceamur, piorum s æthereas ad sedes euolaturas, impiorum vero impia a subituras: quumque contrariæ sententiæ procedant liter duntaxat, quatenus ii, quos supra retulimus, & o- Epicuræi & Stoici resurrectionem defunctorum negāt, orruptum semel idem numero resurgere, ac resumi ne- aturaliter, sed supernaturaliter; proculdubio id potest eum Opt. Max. fieri, quod illos latuit. Quum ergo hæc a ita sint; quod attinet ad quæstionem de Lazaro resus- (vt è diuerticulo ad viam redeamus) vt ille, & vxorem, m habebat, & bona sua recuperaret, tenendum esset: d magis ad veram & catholicam sententiam, qua edo- r, animas esse immortales, accedit: sicque cum ille idem , qui antea erat, non videretur, non est cur sibi sua dene- tur, non magis, quam cuidam è somno surgenti.

ARGVMENTVM QVARTVM.

77 DIVITIÆ † & opes pariunt potentiam: potentia autem dignitatem, & iustam prælationem, vt proxime admonuimus, in qua Princeps noster reliquos omnes antecellere non semel
78 edocti sumus. Quod † autem diuitiæ & opes pariant potentiam, adeo verum est, vt illinc descendere summam potestatem Ouid. author sit, qui cecinit:

Iuppiter admonitus, nihil esse potentius auro.

Et Lucretius lib. 5. de Natura rerum ait:

Aurumq; repertum,
Quod facile & validis, & pulchris dempsit honorem.
Diuitioris enim sectam pleriq; sequuntur
Quamlibet & fortes, & pulchro corpore creti.

Petronius Arbiter in Satyr.

Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.
Vxorem ducat Danaen, ipsumq; licebit
Achrisium certo credere, quod Danaen.
Carmina componat, declamet, concrepet, omneis
Et peragat caussas, sitq; Catone prior.
Iurisconsultus pareat, non paret habento,
Atq; esto quicquid Seruius & Labeo.
Multa loquor, quid vis nummis præsentibus opta,
Et veniet clausum possidet arca Iouem.

Horat. Satyr. 3. lib. 2.

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina humanaq; pulchris
Diuitijs parent: quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam & Rex,
Et quidquid volet. Hoc veluti virtute paratum
Sperabit magnæ laudi fore.

Et Plautus in Sticho:

Nam hoc tu facito cogites, vt cuiq; homini res parata est,
Firmi amici sunt: si res lassa labant, itidem amici collabescunt.
Res amicos inuenit.

Et Ouidius ad Pisonem:

Sed lateri nullus comitem circundare quærit,
Quem dat purus amor, sed quem tulit impia merces.

Et Petronius Arbiter in Fragment.

Cum fortuna manet, vultum seruatis amici,
Cum cecidit, turpi vertitis ora fuga.

Et Ouid. lib. 2. de Ponto:

Turpe quidem dictu, sed si modo vera fatemur,
Vulgus amicitias vtilitate probat.

Et Ouidius ipse 2. de Ponto:

turpe sequi casum, & fortunæ accedere amicum,

Et, nisi sit felix, esse negare suum.

les ergo, † vt qui maiores diuitias, reditus, & prouentus, 79
as habet, is potentior intelligatur: nec dubium est, quin
e dignior & nobilior habeatur, vt per Nicolaum Boë-
lecis. 286. Magister Ioannes num. 8. vers. tunc si quæratur, quæ ior dignitas. Nam maior, inquit is, dicitur, qui plurimum po- quod & tenent alij in superiore fundamento relati. Sed po-
tissimum Regem ac Dominum nostrum reliquis omnibus
ibus longe ditiorem ac opulentiorem esse, nullus i-
it: Ergo ijs præferendus.

ARGVMENTVM QVINTVM.

† modo, mensurave emolumenti administrantium col- 80
r, quanta qualisve sit eius dignitas, aut eminentia, *l. ne- l finem. C. de offic ma. offi. dum ait*, is gradus cæteros ante-
t, quem stipendia merent anteire. *& ibi tradunt Doct.* &
laus Boërius *de auth. mag consi. add 1. mag. num. 28. vers. & mij quantitate. Ad idem c offi. 59. distin. & l. 1. C. de agentibus us. lib 12. ibi, sed is qui ordine stipendiorum. Ad idem l iubemus. de erogat. milit. annon. lib.* 10. Et quilibet secundum digni-
n suam eget alimentis, vestimentis, & reliquis ad vitam
arijs; & consequenter stipendia & emolumenta mini-
, & administrationis, ad eandem mensuram sunt aptan-
gnitatis: sicque & de dignitate ad emolumenta, & de e-
mentis ad dignitatem metiendam & conijciendam le-
num erit & ciuile argumentum, *l. sed & si quid. § sufficien- de vsufruct. notant gloss. 1 & ibi scribentes in cap. quia nonnul- cleric. non resid.* & vt maior in ordine debet esse potior in
ipienda portione, *cap statuimus. de maior. & obed. cap. vlt. de it.* resque Ecclesiarum pro meritis personarum & qualita-
s sunt distribuendæ, *cap. consuluit. 74. distinct. cap. fin. 1. q. 2. & 2 cap. Vulterana.* ita & qui in percipienda portione potior
nquam, emolumento capiendo, is sanè & in dignitate vt
or intelligatur, par est, *argum l. 1. ff. de offic. eius, cui mand est dict.* Et huic rei etiam accedit vulgi & populare iudicium,
ligitur ex gloss celebri per text. ibi. in l. item apud Labeonem. uis virgines ff. de iniur. Paris de Puteo *de Syndic. versic. nun- cap.* 1. per Speculatorem *tit. de aduoc. §. sequitur.* per Nicol.
r. *vbi supra num.* 150. & ex ipso præmio, quod accipit, colli-
r virtus & prælatio cuiusque, *l. 1. ff. de iustit. & iur. ibi, bonos solum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatio- ficere cupientes.* Vnde † duabus potissimum rebus Respu- 81
as contineri, Philosophi tradiderunt, pœna, & præmio.
le † Lysander etiam à Plutarcho *Apophtegmat. lib.* 1. relatus, 82

interroganti Persæ, quam Rempublicam maximè probaret? Eam, inquit, in qua fortibus viris, ac meticulosis congrua vtrisque redduntur. Sensit virtutem inuitari præmijs, ignauos excitari ignominia: nimirum hoc est, quod apud Homerum stomachatur Achilles idem honoris haberi ignauis ac fortibus, ea sententia non solum habet locum in Republica, verum etiam in priuatis familijs: sunt enim hæc duo præcipua ad conseruandam cuiuslibet gregis disciplinam. Honos enim non solum alit artes, vt habet prouerbium, verum etiam virtutem. Nec tam refert, monarchia sit, an Aristocratia, an Democratia, an aliqua Reipublicæ forma ex his temperata, quàm vt in quacunque gubernatione discrimen habeatur publicum inter viros vtiles Reipublicæ, & alios duntaxat sibi vi-
83 uentes. Nam † Deus Opt. Max. iuxta mensuram virtutis præmium solet cuique elargiri. Vnde Plautus in Capt.

Est profecto Deus, qui, quæ nos gerimus, auditq; & videt.
Bene merenti, bene profuerit, male merenti par erit.

Ouid. lib. 2. Fast.

Dij pia facta vident: astris delphina recepit
Iuppiter, & stellas iussit habere nouem.

Virgil. lib. 6. Æneid.

Pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus.

Ibidem:

Pauci læta arua tenemus.

Denique vulgus quoque iuxta præmium & compendium, seu emolumentum, quod inde descendit, vnamquamq; rem, eiusque dignitatem probare solet, vel improbare. Vnde Ouidius *lib. 2 de Ponto* sic cecinit:

84 *Turpe † quidem dictu, sed si modo vera fatemur,*
Vulgus amicitias vtilitate probat.
Cura, quid expediat, prior est, quam quid sit honestum.
Et cum fortuna statq; caditq; fides.
Nec facile inuenies multis de millibus vnum,
Virtutem pretium qui putet esse sui.
Ipse decor recti facti si præmia desint,
Non mouet, & gratis pœnitet esse probum.
Nil, nisi quod prodest, charum est: en, detrahe menti
Spem fructus auidæ, nemò petendus erit.
At reditus iam quisq; suos amat, & sibi quid sit
Vtile, sollicitis computat articulis.

Cum ergo potentissimus Hispaniarum Rex longè à Deo Optimo Maximo amplioribus emolumentis censibusque, quam vllus alius mundi totius Principum sit honestatus, donatus, decoratus (vt omnibus notum, & plusquam mani-

estum est, par est, vt reliquis omnibus orbis Principibus
or, sublimiorq; intelligatur.

ARGVMENTVM SEXTVM.

E † demum maior, dignior, & excellentior est, quem 85
aliter homines maiorem ac digniorem esse existimant,
bat tex. in l. Athletas. in princ. vers. Celsus. ff. de his, qui no-
ami. senet in specie Nicolaus Boërius *deci 286 nu 9. vers.*
la est maior dignitas. sentit Alex. *quem ipse allegat in consil.*
ssu processu causæ, lib. 6. per Beatum Anton. *in simili in sua*
a, par. 3. tit. 15. c. 1. §. 11. Ioannes de Selua *de benefici. part. 1.*
in simili est decisio Rotæ 451. in nouis. versi. ego verò dicebam.
dicitur: Ego verò dicebam, quòd super hac maioritate
incipalitate recurrendum est ad consuetudinem gene-
, vox enim populi, vox Dei est, secundum Dominicum
n, *de iust. & iur. lib. 5. q. 1. art. 6.*
c dubium est quin ex plerisq; hominum sententiis, ille,
rum opulentia & affluentia, atq; per hoc etiam poten-
liquos præcellit, maior & dignior iudicetur, vt testatur
tius *lib. 5. de natura rerum*, dum ait:

Aurumq; repertum
Quod facile, & validis, & pulchris dempsit honorem.
Ditioris enim sectam plerumq; sequuntur
Quamlibet & validis, & pulchro corpore creti.

nique † vt reliqua omnia ita & hoc scitè, & prudenter 86
o nobis exhibuit, dum *lib. 3. Tusc.* ait, max. magister po-
: & rursus idem Cicero *pro Roscio ait*, sic est vulgus, ex opi-
multa æstimat. & rursus *2. Tusc.* fama & multitudinis
io mouentur homines, vt id honestum putent, quod à
tudine laudatur. & rursus *2. de legibus* ait, nos vulgi opi-
ibus rapimur. Vnde Ioan. Boëmus non inscitè *in lib. de*
us gentium ait, Multis in rebus turpe, & honestum, non
natura, quàm hominum distingui moribus & sententiis,
ltis exemplis nos quoque disseruimus *lib. 2. de succe. crea.*
is ferè verbis: nonne flagitium adulterii, quod apud nos
imum est, apud Persas impunitum, quinimo non solum
abile, sed etiam irreprehensibile, ac inculpatum erat?
issimum furandi flagitium, nonne similiter apud La-
monas inculpatum erat? vt Æneas Siluius postea sum-
Pontifex, Pius secundus nomine, testatur, quinimo
dum flagitium (supra omnia scelera detestandum) non-
missum, & omnino inculpatum apud Tartaros & Sa-
ios est? vt & omnibus notum est. & scripsit Ioannes Boë-
cap. 10. lib. de ritu, moribus & legibus diuersarum gentium.
e cum matribus, & etiam cum filiabus, pecudum mo-

re, miscere sese viris Pœnis seu Africanis, & communes etiam vxores habere non solum permissum, sed etiam omnino inculpatum erat, vt & ipsemet ibi c. 6. autor est, & nemini notum non est. Et ex lege vetere, nonne similiter Iudæis permissum erat nuptias cum sororibus contrahere, idque hodie flagitiosissimum esset. Quum itaq; maximus magister populus sit, eiusque iudicio standum, parendumque necessario sit; isque opibus, diuitiis, rerumque affluentia præcellentes cæteros dignitate anteire semper iudicauerit; reliquum est, vt Rex ac Dominus noster potentissimus, quem constat diuitiis, opibus rerumque affluentia, imperio & ditione reliquos omnes Principes transuolare, dignitate quoque eos transgredi intelligatur, denique idem Cicero *in Topicis*, sed vulgi (inquit) opinio vix mutari potest. Quinimo doctissimus Dominicus de Soto *de iust. & iur. lib.* 5. *q.* 1. *art.* 9. palam testatur, vocem populi vocem esse naturæ; atqui natura incommutabilis est. *l.* 4. *ff. de leg.* 1.

ARGVMENTVM SEPTIMVM.

PRÆFERENDVS ille est, qui alium superat † comparatione laborum, quos ex munere sibi iniuncto subiturus est, *l. vnicuiq;, in princ. C. de proxim. sacro. scrin. lib.* 12. *& lib.* 2. *C. de off. mag. offi. & l. contra publicam in fin. C. de re milit. eod. libro, ibi, quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquemq; conuenit deuenire*, tradit Lucas de Penna *in l.* 1. *C. de comit. & trib. scho. eod. lib. & in l. de diuer. eo tit.* & Nicolaus Boërius *de auth. magni concil. num.* 145. *versi. nam profecto, facit l. aduocati. C. de aduo. diuersorum iudi.* † Vnde laboribus suis virorum illustrissimi celebrantur, teste Boetio *Metro,* 7. *lib.* 4. sic canente:

87 (margin, beside "tione laborum")

88 (margin, beside "sic canente")

89 *† Herculem duri celebrant labores:*
Ille centauros domuit superbos,
Abstulit sæuo spolium leoni,
Fixit & certis volucres sagittis:
Poma cernenti rapuit draconi,
Aureo læua grauior metallo:
Cerberum extraxit triplici cathena:
Victor immitem posuisse fertur
Pabulum sæuis Dominum quadrigis.
Hydra combusto periit veneno:
Fronte turbatus Achelous amnis
Ora demersit pudibunda ripis:
Strauit Antheum Lybicis arenis:
Cacus Euandri satiauit iras:
Quoq; pressurus foret altus orbis,

Seti-

Setiger spumis humeros notauit:
Vltimus cælum labor irreflexo
Sustulit collo: pretiumque rursus
Vltimi cælum meruit laboris.
Ite nunc fortes, vbi celsa magni
Ducit exempli via.

Et Claudianus in Nupt. Honorii.

Non quisquam fruitur veris odoribus,
Hyblæos latebris, nec spoliat fauos,
Si fronti caueat, si timeat rubos;
Armat spina rosas, mella tegunt apes.

Sed † Hispaniarum Rex, ac dominus noster potentiss. nullus ignorat, quin eo magis ac magis immensos labores subiturus sit, subeatq; semper, quò latius, ac latius suæ ditionis, ac imperii fines sese porrigunt. Nam præter bonam totius Europæ partem in orbe nobiliore eius dominatui subiacentem, si nouum orbem, quem temperat ac dominatur, respexeris, inuenies suam monarchiam, reliquas omnes mortalium principum longe anteire, ac præcellere; siue illi reges sint, siue Imperatores, & dum omnibus ciuibus parem, æquumq; sese præbere studet; iuxta illud Virgilii sic canentis: 90

Rex Iuppiter omnibus idem.

Quasi † eius animus, mens, & spiritus vniuersum per orbem diffusus sit, posset non iniuria aut non abs re cum Horatio lib. epod. ad Candidam testificari. 91

Nullum à labore me reclinat otium;
Vrget diem nox, & dies noctem, neq; est
Leuare tenta spiritu præcordia.

Aut sanè cum Ouidio *lib.* 1. *de Ponto,* blandam, humanam, & iustam illam querelam proferre:

Confiteor † facere hoc annos: sed & altera causa est, 92
Anxietas animi, continuusq; labor.
Cernis, vt in duris (& quid boue firmius) aruis
Fortia taurorum corpora frangat opus?
Quæ nunquam vacuo solita est cessare nouali,
Fructibus assiduis lassa senescit humus.
Occidet, ad circi si quis certamina semper,
Non intermissis cursibus ibit equus.
Firma sit illa licet, soluetur in æquore nauis,
Quæ nunquam liquidis sicca carebit aquis.
Me quoq; debilitat series immensa laborum:
Ante meum tempus cogit & esse senem.
Otia corpus alunt, animus quoq; pascitur illis,
Immodicus contrà carpit vtrunq; labor.

Qui labor † immensus, fastidiosus, inamœnus principi ac domi- 93

domino nostro Hispaniarum Regi, tanto magis, quàm cæteris mundi Principibus imminet, quanto suum imperium reliquorum imperiis amplius, latiusque est. Nam etsi Pompeius Magnus (vt Plutarchus *Apoph. libr.* 4. refert) proclamauerit, plures adorare Solem orientem, quàm occidentem; tamen postquam nos Hispani nouum hunc orbem occidentalium Indiarum inuenimus, apparuit plures occidentem, quàm orientem Solem adorare.

Vnde vix inuenitur, qui laboribus susceptis, periculisq; additis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam. Ita Cicero 1. *offic.* Vnde cum hic agatur de gloria, & honore, quin ei principi deferenda sit, qui grauioribus curis, laboribus, sollicitudinibus, ex munere a Deo sibi iniuncto subest, dubitare non oportet. Est autem ab ipso Deo Opt. Max. datum regnandi regendiue munus, iuxta illud Prouerbiorum
94 *cap.* 8. Per me Reges regnant. Denique † tantus labor, tam grauis est, & consequenter tanto præmio saltem gloriæ, & honoris dignus, vt ex multorum Philosophorum sententiis, Plutarchus illum librum nobis reliquerit, qui sic inscribitur. Sic vixeris, vt nemo te vixisse sentiat. Et, vt idem Plutarchus *Apoph. lib.* 7. refert, Epicuri sententia fuerit, obscuritatem esse bonum appetendum, vt vitam degere liceat in otio. Et Ouidius his arridet sic, dum cecinit *lib.* 3. *de Trist.*

Viue sine inuidia molles inglorius annos.

Facit, nam † & clericorum statum quàm monachorum ho-
95 noratiorem, ideo esse edocemur, quod illi non vitæ contemplatiuę tantum, verum etiã actiuę inseruiunt, hi autem contẽplatiuæ duntaxat; sicque in honoribus inferiores sunt, *ita patet in c. leg. & c. alia.* 16. *q.* 1. & not. Ioan. Andr. *in regul. delictum. de reg. iur. lib. 6. in Merc. col. 3. & gloss. fin. in c. qualiter, in secundo, de accusat.* dicens, quòd dignior est cœtus clericorum quàm monachorum, & tenent Domini. & Car. Alexandrin. *in d.c. Episcopos.* 17. *dist. & glo. in c. religioso, in vers. exhiberi, de senten. excommunica. lib. 6.* Ioann. Franc. de Ripa. *lib. 2. respon. c. 2. num.* 19. *fol.* 3. & Nicolaus Boërius *in Tractatu de authoritate magni concilij additione 1. num. 84. versic. item etiam clerici seculares.* Non aliter & Princeps noster potentissimus reliquis omnibus Principibus, vt præferatur in gloria, & in omnibus honoribus par est; quandoquidem grauioribus subest laboribus. Nam & de Agamemnone refert Plutarchus, quidam se Regum Ducumque fœlicissimum primariumque omnium Græcorum decus appellanti, respondisse, à Diis immortalibus se ingentibus miseriis, curis, & laboribus destinatum; vt sic appareat & honorum comitem esse curam, & laborem; & curarum laboremq; comitem, & quasi iustam compensationem ac remu-

remunerationem esse, foreque semper honorem & gloriam. Vnde Horatius cecinit:

Nil sine labore magno vita mortalibus dedit.

Et alibi:

Dii † nobis laboribus omnia vendunt. 96
Qui studet optatam cursu contingere metam.
Multa tulit fecitq; puer sudauit & alsit.

Quibus † proximum est quod de Adriano Imperatore Plutarchus *Apoph. lib.* 6. scriptum reliquit, Flotum quendam hos versiculos in Cæsarem scripsisse: 97

Ego nolo Cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

Huic tamen Cæsar succinit ita:

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Curas denique Principum & cathenatos labores depinxit Seneca *in Agamemnone*, his versibus:

Nunquam placidam sceptra quietem,
Certumve sui tenuère diem.
Alia ex aliis cura fatigat,
Vexatque animos noua tempestas.
Non sic Lybicus syrtibus æquor
Furit alternos voluere fluctus.

Idem in Hercule Oetheo:

Aurea rumpunt tecta quietem,
Vigilesque tradit purpura noctes,
O si pateant pectora ditum,
Quantos intus sublimis agit
Fortuna metus.

Et Lucretius lib. 5. de nat. rer.

——— *Nunc aurum & purpura curis*
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.

Cum ergo, quo latiora & plura sunt regna, eo plures & grauiores curas, labores & molestias secum adferant, inque earum veluti compensationem honor & gloria principibus concedatur, par est, vt quo maiora & plura sunt regna, eo plures & maiores gloria & honores arrogant. Nec dubium est Hispaniarum Regem potentissimum ac dominum nostrum, plures & ampliores regiones sub ditione, & imperio suo temperare, quam vllum alium mundi principem.

ARGV-

ARGVMENTVM VIII.

98 VBI vel plura † sunt, vel maiora pericula, ibi maior beneficii remuneratio debetur, *text in Authent. habita. C ne filius pro patre. ibi, vitam suam multis periculis exponunt.* nec dubium est, quin princeps & quilibet alius, qui maioribus subest periculis, eo plenius & pinguius sit remunerandus. *l semper. §. negotiatores ff. de iure immunit. & § quibusdam eadem lege. & l milites & l. nec quidam. ibi, his solis, qui in expeditione occupati sunt. C. de testam. milita. §. his autem Instit. eod. tit. l. diuus. ff. eod. & c. cum eo. de elect. lib. 6 facit. C. de naut. fœnore fere per totum facit l. fin. C. de inoff. testam.* sed princeps ac dominus noster potentissimus, quanto reliquis omnibus principibus (siue illi Imperatores sint, siue Reges) plura & latiora regna habet, & gubernat (id quod euidentius magisque notorium est, quam vt vlla demonstratione egeat) tanto maioribus subest periculis, teste Seneca *in Troade:*

Quoque fortuna altius
99 *Fuerit, † atque leuauit humanas opes,*
Hoc se magis supprimere fœlicem decet,
Variosque casus tremere.

Et Claudianus lib. 2. in Rufi.

Desinat elatis quisquam confidere rebus,
Instabilesque Deos, ac lubrica nomina discat.

Et idem in Epigram. satisfactionis ad Hadria.

In breuibus nunquam sese probat Aeolus vndis,
Nec capit angustus Boreæ certamina collis,
Alpes ille quatit, Rodepæaque culmina quassat,
Incumbit nunquam cœlestis flamma salictis,
Nec parui frutices iram meruère tonantis,
Ingentes quercus, annosas fulminat ornos.

100 Et † Plutarchus *Apoph. lib. 6.* sic scriptum reliquit: Rex quidam, cuius nomen supprimitur nominari, alioqui dignissimus, quum ipsi porrigeretur diadema, tenuit aliquandiu manu, dixitque: O nobilem magis quam fœlicem pannum, quem si quis penitus cognoscat, quam multis periculis, solicitudinibus ac miseriis sit refertus, ne humi quidem iacentem tollere dignetur.

Et Ouid. lib. 3. de Trist.

Tu quoque formida nimium sublimia semper.

Et Claudianus de sepulchro spe.

Magna repente ruunt, summo cadunt subito.

Et Horatius:

Excelsæ grauiore casu decidunt turres,
Feriuntque summos fulgura montes.

Addo

Addi text. celebrem in l. principes, ibi, quos sæpe sæua pericula vitæque interdum renunciatio C. de princ. agen. in reb. lib. 12. vbi dicit, quod ille renunciat vitæ, qui se supponit periculo. & text. sing. in l. vn. C de Castrensi omnium Palatinorum pecul. eod. lib. ibi, nec alieni sunt à puluere & labore castrorum, qui signa nostra comitantur, qui præsto sunt semper actibus, quos intentos & eruditos studiis itinerum prolixitas, & expeditionum difficultas exercet. & gloss. dicit. not. de puluere, & bene dicit, & illi sciunt, qui diœtim experiuntur, in cuius testimonium Christus dicit *Luc. 9. & 10.* Exeuntes de ciuitatibus, etiam puluerem pedum vestrorum excutite. Et idem *Matth.* 16. Nec mirum, cum omnis noster status super perpetuo motu consistat, vt inquit Imperator *in Authent. de non alien. §. vt autem lex, coll. 2.* & talis peregrinatio facit nos pauperes, *vt Authent de exhibend. reis. in princip. & ibi gloss. in versic. aguntur. coll.* 5. quia nullam amicitiam, vt inquit Seneca peregrini acquirunt. *& facit text. in l. 1. C. de Castrens. & minister. lib. 12. & l. fi. de tyro. & l. 1. de diuersis offic. & in Authent. de tab. § si vero indignus. coll. 4 concordat. c. cum sit ars. de æta. & quali. Vnde gloss. in d. §. si vero indignus. in verb. caute esse allegat illud Salom.* quod melior est bucella panis sicca cum gaudio, quam tota domus plena victimis cum iurgio. *§. ne aut. in Authent. de iudic. col. 6. vbi gloss. alleg.* illud Catonis, *si labor in damno est, crescit mortalis egestas,* & virtuosis præmia sunt danda, *& facit bonus text. in l. 1. C. de princip. agent. in rebus. ibi, sed is, qui ordine stipendiorum & laborum merito ad gradum militiæ sequebatur. & in l. 1. ibi, eos enim ad hæc officia volumus aspirare, quorum labores schola agentium in rebus testimonio comprobantur. C. de princip. agent. in rebus. & in l. fin. §. viri etiam. ibi, hoc etiam non corroborantes intuitu laborum, quos multos longo prolixoque tempore protulerunt. C. de decur. lib.* 10. & ideo post labores victoriæ expectamus palmam, lætitiæ publicæ, quam Princeps pollicetur nobis dare. *l. 1. C. de princip. agentibus in rebus. ibi, post palmam laboris, & meriti principatus honore remuneramus. Cætera curialium pericula & damna,* vide per Æneam Siluium *in Epi. de miseriis curialium. & text. in §. Romani vero Cardinales, ibi, actu in curia suis officiis insistentes. titul. de causi. in pragmatica sanctio.* Denique magni Principes & Monarchæ subsunt ingentibus timoribus atque periculis, qualis est nauigatio, & belligeratio, & similia, teste Propert. *lib.* 3. *Eleg.*

Nunc maris in tantum ventis iactamur, & hostem
Quærimus, atque armis nectimus arma noua.

Et Iuuen. Satyr. 14.

Tantis parta malis, cura maiore metuque
Seruantur,

Cum

Cum ergo Principes quo maiores ſunt, eo grauioribus periculis ſubiecti ſint, eaque pericula iuſta honoris potiſsimum & gloriæ remuneratione ſint condigna, conſequens eſt, vt Hiſpaniarum Rex & dominus noſter potentiſsimus, vt reliquos omnes orbis Principes (ſiue illi reges ſint, ſiue Imperatores) imperii & ditionis magnitudine excellit, ita honore & gloria in omni loco & conceſſu, in omnibus denique rebus antecedat.

ARGVMENTVM IX.

Bonum quo communius, eo dignius eſt, cumque, qui tale bonum communius, & vniuerſalius in genus humanum confert digniorem reddit, vt per Alphonſum Guerreri *in ſpe. Prin-*
101 *cipum c 54. nu.* 41. † & qui bonum efficit aut operatur in plures, maiore præmio dignus eſt, quā qui id in pauciores efficeret, *l. nuper. C de nat. liberis.* non ſecus, quam ex diuerſo, qui pluribus nocet, grauius peccat & punitur, quam ſi paucioribus noceret. *l. Athletas. § ait prætor. ff de his. qui notātur infamia. auth. vt iudices ſine quo ſuffragio. §. eos autem l. quicunq; § fin C de hereticis l 1. ff. de priuatis delictis. & Inſtitut. ſi quadrup. pauperiem feciſſe dicatur, in fine principij.* Sed Hiſpaniarum Rex ac Dominus noſter potentiſſimus, vt pluribus præeſt, tam regionibus, quam perſonis: quod pluſquam manifeſtum eſt: ita pluribus quoque
102 prodeſſe, profuiſſe, & profuturus intelligitur. † Principatum enim ſuum, & legitimi cuiuſque Principis, non tam ad ſuam, quam ad ſuorum ciuium vtilitatem inuentum eſſe, & pertinuiſſe diuinus Plato author eſt: quod etiam docemur à Cicerone *primo Officiorum.* & ſanctus Irenæus *lib* 5. *contra hæreſes,* & Alphonſus Guerrer. *c.* 54. *nu.* 52. *verſiculo, item notare in theſauro Chriſtianæ religionis.* & beatus Thomas *in opuſculo* 21. *ad duciſſam Brabantiæ.* & Nicolaus Boërius *in tractatu de autoritate magni concilii, additione* 1. *num.* 131. & Ariſt. 5. *Politicorum. glo.* & Abbas. *in Clementina vnica, de Baptiſmo.* Lucas de Penna *in l. militaribus. C. de decurionib. lib.* 10. Albericus de Roſatis *& alii in l. decernimus. C. de Epiſc. & cler* Batt. *in tract. de reg ciui.* Vnde ſanctus Thomas *in loco ſupra citato* ita ait: Conſiderare debetis, quod Principes terrarum ſunt à Deo inſtituti, non quidem vt propria lucra quærant, ſed vt communem populi vtilitatem procurent; in reprehenſione enim quorundam principum dicitur *Eze. c.* 34. Principes eius in medio eius quaſi lupi rapaces, poſiti ad effundendum ſanguinem, & ad quærendas animas, & auaritiæ lucra ſequenda. Et alibi dicitur per quendam Pro-
103 phetam, Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. † His arridet quod Plutarchus *Apoph. l.* 4. de Antigono Macedonum rege ſcriptū reliquit, qui quodā dicente, omnia regib. honeſta iuſta-

iustaque esse, sunt per Iouem, inquit Barbarorum duntaxat regibus;at nobis ea duntaxat honesta sunt, quæ honesta sunt, & ea tantum iusta,quæ iusta sunt, grauiter retudit adulatricem vocem,volentis omnia licere regibus. Non enim rex est honesti iustique regula,sed honesti iustique minister est. atque vtinam similes voces non audiant Christianorum aures, aut si audiant, simili seueritate reiiciant, quid enim aliud dicunt qui occinunt; quod Principi placuit,legis vigorem habet; qui negant Principem teneri legibus, qui tribuunt illi geminam potestatem, ordinatam,& absolutam,quarum altera poscit quod leges, pacta, & fœdera postulant, altera quodcunque libuit. Ista sunt verba Erasmi Roterodami in expositione illius sententiæ Antigoni regis. Denique Cicero *lib.* 1. *Officiorum* ita ait, Omnino qui reipublicæ præsunt,duo Platonis præcepta teneant, vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quicquid agant ad eam referant,obliti commodorum suorum: alterum vt totum corpus Reipublicæ curent, ne cum partem aliquam tuentur,reliquas deserant,vt enim tutela, sic procuratio reipublicę ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est,gerenda est. Itaque † (vt & AlphonsusGuerrerius, 104
vbi suprà,expressit *num.* 52.&est sententia S.Irenęi & Beati Thomæ & Platonis,& Ciceronis, & Antigoni regis, & Erasmi, & Nicolai Boerii,&Bartoli,& Lucæ de Penna,& aliorum de quibus suprà mentionem habuimus) regnum non est propter regem, sed rex propter regnum,vel propter regni ciuiumve vtilitatem. † Vnde regum creandorum originem ex iure gen- 105
tium processisse bellorum calamitatibus, iniuriam rapinarum violentiarum impetus, interneccionum, seditionum, rixarumque vitandarum caussa,scripserunt Bald.*in l.ex hoc iure. ff.de iust. & iure.* Alphonsus Guerrerius *in dict.cap.* 54. Idem Bald.*in tractatu Schismatis*, quasi impossibile, aut parum commodum sit viuere sine regibus,& magistratibus,*in l.* 2. *§ post originem ff. de just. & jure. & in auth.vt omnes obediant iudicibus,notatur per gloss. in l.* 2.*§.penult ff.de orig. juris.& in l.*1 *ff.de iurisd.omn.iudi.*vbi plene per Doct.& per Paridem de Puteo *in tracta. de syndic.tit.de excessibus regum.*Sunt † tamen qui velint regna esse de iure diuino, 106
iuxta illud *Prouerbio.cap.* 8. Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt.&iuxta illud Demosthenis per Iureconsultum relatum *in l.*2. *ff. de legi.* dum ait, legem esse inuentionem quandam & donum Dei. Cumque lex, rex aut regina esse dicatur,ab ipso Deo. Opt.Max. reges dati esse videntur ad pręmium bonorum,& pœnam malefactorum *c.magnum* 11.*q.*1. *vbi* Sanct. Ambrosius ait,magnum quidē & speciale documentum esse,quo Christiani viri, sublimioribus potestatibus docentur esse subiecti;ne quis constitutionem terreni Regis putet esse nō

soluendā: si enim censum filius Dei soluit, quis tu tantus es, qui putas esse non soluendo. Deniq; Petrus Apostol. *Epi.1.c.2.* scripsit, Estote subditi Dominis vestris, siue regi, quasi præexcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Et Paulus Apostolus *ad Roma.c.13.* non est enim potestas nisi à Deo, *facit c. non frustra. 13. q. 5* Et generale videtur pactum societatis humanæ: obtemperare principibus *c. quid culpatur 23 q.1.* Et cor Regis dicitur esse in manu Dei, *vt in Epistola, inter claras. Cod de summa Trinitat. & fide catho.* & dicit Hieronym. *in cap. Regnum 23. q.5* principibus, & potestatibus fidem & reverentiam seruari oportet, quam qui non exhibuerit apud Deum præmia invenire non poterit, *facit etiam, quod notatur in l. fi. C. de exactionibus tributo. lib.* 10. Apostolus etiam *ad Titum* scribit 3. *ca.* Admone illos principibus & potestatibus subditos esse & *Esdræ 3. 4 cap.* dicitur, Rex autem super omnia dominatur, & præcellit, &c. Et principes sacerdotes constituebant ex commissione diuina duces prout habetur *Exod.* 28. de Moyse Hebræorum duce, qui constituit Aaron fratrem suum sacerdotem. & de Iuda Machabeorum duce, qui elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, vt mandarent sancta, *vt habetur in primo loco Machabeorum cap.4.* & prælatus electus, & confirmatus, non debet administrare, donec fecerit Regi reverentiam, *notatur in cap. cum longe. & in c lectis. 63. distin. & in c. Abbates. 18 quæst. 3. vide Henri. in c nobis, de jure patronat.* pro Rege etiam orandum est, exemplo Baruch. *ca.* 1. vbi dicit, orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij ejus, vt sint dies eorum, sicut dies cœli super terram, & cætera. & Apostolus *ad Timotheum capit. 2.* dicit, obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, &c. pro Regibus, &c. & quod Dominus noster Iesus Christus Pilato respondit dicens, non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum esset tibi desuper. Quibus verbis planè significavit omnem ju-
107 dicium regumve potestatem à Deo esse. Imperium † enim & regnum nihil aliud est quam jurisdictio, *vt in princip. Instit. de perpet. & temp. act. verb. imperium. & in leg. 1. ff. de constit. principum, & leg 2 titul. 15. par 4.* Et ideo in veteri Testamento liber ille qui Iudicum inscribitur, magna ex parte circa Reges versatur, & tamen Iudicum inscribitur, quasi Iudices, & Reges pro eodem accipiantur. Regum enim appellatio lata est, comprehenditque sub se tam Iudices, quam omnes reliquos Reipublicæ regentes. Vnde Cicero *libro primo Epi. fam. ad Lentulum* ait, Quales in Republica principes essent, tales reliquos solere esse cives.

Et Claudianus sic cecinit:

Nec tam infectere sensus humanos edicta valent,

Quam

Quam vita regentis.
Mobile semper mutatur cum Principe vulgus.
Et Horat. Oda. 4. lib. 3.
Diuosq; mortalesq; turbas
Imperio regit vnus æquo.

Et † Guerrer. vbi supra *c.* 84. hac in re scripsit verba sequentia. Et est notandum quod gentes prius quam reges essent, regnabant in puritate prima & sola naturæ. Ideo dixit Bald *in l.* 2. *ff. de origin. iuris* quod in principio vrbis conditæ populus orbis non habebat legem, sed habebat regem: & quod omnes Reges habent supremam potestatem, vt dixit Innocent. *in c. cum P. tabellio, de fide instrum.* & manu regia id est, arbitrio regio, omnia gubernabantur. 108

† Adduco etiam Hostiens. Innocen. Ioa. Andræ, & Abbatem *in c. licet ex suscepto, de foro compe.* vbi referunt, a principio Deum creasse cœlum, & terram, & omnia quæ in eis sunt, angelicam, & humanam naturam, spiritualia, & temporalia, quæ per se ipsum regit, sicut factor suam rem gubernare solet: & hominem quoque fecit, præcepta dedit, & transgredienti pœnam imposuit per seipsum, id est, Adæ, & Æuæ. *Gen.* 3. mulieri vero dixit, &c. vt ibi. Adę vero dixit, &c. & qualiter etiam per seipsum Cayn punivit & Lamech, & quosdam alios *Gen.* 4. *&* 5. & sic Deus rexit mundum per seipsum vsque ad Noë, & tempore Noë cæpit Deus creaturas suas regere per ministros, quorum primus fuit Noë, cui Domin⁹ gubernationem archæ dedit, per quam Ecclesia significatur, *Gen.* 5. *&* 7. Nam Noë, & filijs, rectorem, & legem dedit, *Gen.* 9. vbi, licet non legatur, sacerdos fuit, & officiũ sacerdotis exercuit statim post egressum archæ, ante quam leges populo daret, *Gen* 8. ædificauit autem Noë, &c. quod officium sacerdotis simul Abel, & Cayn primo fecerant. In hac autem vicaria successerunt Patriarchæ, Reges, Iudices, Sacerdotes, & alij qui pro tempore fuerunt in regimine populi Iudæorum, & sic duravit vsque ad Christum, qui fuit naturalis Dominus, & Rex noster, de quo dicit Psalmista: Deus judicium tuum regi da. Itaque ex supra dictis concludo, quod si consideramus caussam primariam, & immediatam, Reges sunt de jure divino, & procedũt à Deo, cum sit Rex regum, aut consideramus caussam mediatam, & tunc sunt de jure gentium, & ad prædicta vide Oldra. *consi.* 69. & Ancha. *in consi.* 339. vbi dicit, Regna jure gentium distincta sunt: & reges etiam jure divino cœperunt. Quibus cõcinnunt verba Boëtij *Metro* 5. *lib.* 1. sic canentis: 109

O stelliferi conditor orbis, 110
Qui perpetuo nexus solio
Rapido cœlum turbine versas,
Legemq; pati sydera cogis:
Omnia certo fine gubernas.

soluendã: si enim censum filius Dei soluit, quis tu tantus es, qui putas esse non soluendo. Deniq; Petrus Apostol. *Epi.1.c.2.* scripsit, Estote subditi Dominis vestris, siue regi, quasi præexcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Et Paulus Apostolus *ad Roma.c.13.* non est enim potestas nisi à Deo, *facit c.non frustra.13. q.5.* Et generale videtur pactum societatis humanæ: obtemperare principibus *c. quid culpatur 23 q.1.* Et cor Regis dicitur esse in manu Dei, *vt in Epistola, inter claras. Cod de summa Trinitat. & fide catho.* & dicit Hieronym. *in cap. Regnum 23. q.5* principibus, & potestatibus fidem & reverentiam seruari oportet, quam qui non exhibuerit apud Deum præmia invenire non poterit, *facit etiam, quod notatur in l.fi.C.de exactionibus tributo.lib.*10. Apostolus etiam *ad Titum* scribit 3.*ca.* Admone illos principibus & potestatibus subditos esse & *Esdra* 3.4 *cap.* dicitur, Rex autem super omnia dominatur, & præcellit, &c. Et principes sacerdotes constituebant ex commissione diuina duces prout habetur *Exod.*28. de Moyse Hebræorum duce, qui constituit Aaron fratrem suum sacerdotem. & de Iuda Machabeorum duce, qui elegit sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, vt mandarent sancta, *vt habetur in primo loco Machabeorum cap.*4. & prælatus electus, & confirmatus, non debet administrare, donec fecerit Regi reverentiam, *notatur in cap. cum longe. & in c. lectis. 63. destin. & in c. Abbates.18. quæst.3. vide Henri. in c nobis, de jure patronat.* pro Rege etiam orandum est, exemplo Baruch. *ca.*1. vbi dicit, orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij ejus, vt sint dies eorum, sicut dies cœli super terram, & cætera. & Apostolus *ad Timotheum capit.*2. dicit, obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, &c. pro Regibus, &c. & quod Dominus noster Iesus Christus Pilato respondit dicens, non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum esset tibi desuper. Quibus verbis planè significavit omnem ju-
107 dicium regumve potestatem à Deo esse. Imperium † enim & regnum nihil aliud est quam jurisdictio, *vt in princip. Instit. de perpet. & temp. act. verb. imperium. & in leg. 1. ff. de constit. principum, & leg 2 titul. 15. par 4.* Et ideo in veteri Testamento liber ille qui Iudicum inscribitur, magna ex parte circa Reges versatur, & tamen Iudicum inscribitur, quasi Iudices, & Reges pro eodem accipiantur. Regum enim appellatio lata est, comprehenditque sub se tam Iudices, quam omnes reliquos Reipublicæ regentes. Vnde Cicero *libro primo Epi. fam. ad Lentulum* ait, Quales in Republica principes essent, tales reliquos solere esse cives.

Et Claudianus sic cecinit:

Nec tam inflectere sensus humanos edicta valent,

Quam

Quam vita regentis.
Mobile semper mutatur cum Principe vulgus.

Et Horat. Oda. 4. lib. 3.

Diuosq; mortalesq; turbas
Imperio regit vnus æquo.

Et † Guerrer. vbi supra *c.* 84. hac in re scripsit verba sequentia. Et est notandum quod gentes prius quam reges essent, regnabant in puritate prima & sola naturæ. Ideo dixit Bald *in l.* 2. *ff. de origin. iuris.* quod in principio vrbis conditæ populus orbis non habebat legem, sed habebat regem: & quod omnes Reges habent supremam potestatem, vt dixit Innocent. *in c. cum P. tabellio, de fide instrum.* & manu regia id est, arbitrio regio, omnia gubernabantur. 108

† Adduco etiam Hostiens. Innocen. Ioa. Andræ, & Abbatem *in c. licet ex suscepto, de foro compe.* vbi referunt, à principio Deum creasse cœlum, & terram, & omnia quæ in eis sunt, angelicam, & humanam naturam, spiritualia, & temporalia, quæ per se ipsum regit, sicut factor suam rem gubernare solet: & hominem quoque fecit, præcepta dedit, & transgredienti pœnam imposuit per seipsum, id est, Adæ, & Æuæ. *Gen.* 3. mulieri vero dixit, &c. vt ibi. Adę vero dixit, &c. & qualiter etiam per seipsum Cayn punivit & Lamech, & quosdam alios *Gen.* 4. & 5. & sic Deus rexit mundum per seipsum vsque ad Noë, & tempore Noë cœpit Deus creaturas suas regere per ministros, quorum primus fuit Noë, cui Domin⁹ gubernationem archæ dedit, per quam Ecclesia significatur, *Gen.* 5. & 7. Nam Noë, & filijs, rectorem, & legem dedit, *Gen.* 9. vbi, licet non legatur, sacerdos fuit, & officiũ sacerdotis exercuit statim post egressum archæ, ante quam leges populo daret, *Gen* 8. ædificauit autem Noë, &c. quod officium sacerdotis simul Abel, & Cayn primo fecerant. In hac autem vicaria successerunt Patriarchæ, Reges, Iudices, Sacerdotes, & alij qui pro tempore fuerunt in regimine populi Iudæorum, & sic duravit vsque ad Christum, qui fuit naturalis Dominus, & Rex noster, de quo dicit Psalmista: Deus judicium tuum regi da. Itaque ex supra dictis concludo, quod si consideramus caussam primariam, & immediatam, Reges sunt de jure divino, & procedũt à Deo, cum sit Rex regum, aut consideramus caussam mediatam, & tunc sunt de jure gentium, & ad prædicta vide Oldra. *consi.* 69. & Ancha. *in consi.* 339. vbi dicit, Regna jure gentium distincta sunt: & reges etiam jure divino cœperunt. Quibus cõcinnunt verba Boetij *Metro* 5. *lib.* 1. sic canentis: 109

O stelliferi conditor orbis, 110
Qui perpetuo nexus solio
Rapido cœlum turbine versas,
Legemq; pati sydera cogis:
Omnia certo fine gubernas,

Et Horat. Oda. 4. lib. 3.

Diuosq; mortalesq; turbas
Imperio regit vnus æquo.

Et Virgil. Eclog. 8.

Nec curare Deum credis mortalia quemquam.

Et idem Virg.

At sperate Deos memores fandi atq; nefandi.

Et Titus Calfurnius Eclog. 4.

Qui populos vrbemq; regit pacemq; togatam.

Et Boëtius Metro. 6. lib. 4.

Sedet interea conditor altus,
Regumq; regens flectit habenas
Rex & Dominus, fons & origo,
Lex, & sapiens arbiter æqui.

Et Sillius Italicus lib. 6. Bel. Pu.

Iustitiæ rectiq; dator qui cuncta gubernas.

Et Statius lib. 5. Theba.

Cuncta hæc Superum demissa, suprema
Mente fluunt.

Et Manilius lib. 1. Astronom.

Ac mihi tam præsens ratio non vlla videtur,
Qua pateat mundum diuino numine verti.

Et Boëtius Metro. 9. lib. 5.

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

III Denique †isthæc omnia eo pertinent, vt Deus tanquam causa vniuersalis omnibus rebus insit, siue aëris, siue ignis, siue pelagi, siue terrarum: nam nihil in orbe fit, aut homines agunt, nisi Dei voluntate, teste Lucano *belli ciuilis*, dum ait:

Nil agimus nisi sponte Dei.

Item eo pertinent, vt quidquid agunt, siue homines, siue bruta, siue reliqua omnia animantia, vel inanimantia, quæ mari, cœlo terrave continentur id omne, quasi nutu & iussu Dei factum videatur, ex sententia Ouid. lib. 4. *de Tristibus*, sic canentis:

Nil ita sublime est, supraq; pericula tendit,
Non sit vt inferius suppositumq; Deo.

Et vt Iustinianus Imperator *in l. 1. C. de vetere iure enucleando* ait, omnia merito nostra facimus, quibus authoritatem impartimur. *Ad idem l. leg. obuenire ff de verb signific. & l. 1. §. penult. & final. ff. de lega. 3. & text. elegans in l. vnum ex familia. §. si. de Falcidia. ff. de legat. 2. l. conficiuntur. in princ. ff. de iure Codicillorum.* Qua ratione domos, templa, vasa, vestes, imagines, picturas, & similia, non tam ipsi artifices, quam domini, quorum iussu & impensa fiunt, fecisse videntur, teste Martial. *lib. 8. Epigram.* sic dicente:

Qui

Qui fingit sacros auro, vel marmore vultus,
Non facit ille Deos, qui rogat, ille facit.

Ergo † quod Reges à Deo sint dati, vel creati, in hunc sensum 113
& defendi & accipi oportet, quod mente ipsius tacita, tacitoque
eius iussu, permissu, vel imperio dentur, fiant, creentur, eligan-
tur ab hominibus. Constat † enim, neminem vnquam morta- 114
lium Deum oculis corporeis vidisse, teste Ioanne Euangelista
Epist. 4 dum ait: Qui non diligit fratrem suum, quem videt,
quomodo diliget Deum, quem non videt? Item & in aliam sen-
sum accipere possemus, Reges datos esse ab ipso Deo Opt. Max.
nempe, quod ipse Deus in omnibus, siue rebus, siue actionibus
concurrat vel præcurrat, mouens & regens, quasi nihil vnquam
creatorum ad quicquam agendum moueatur, nisi inspirante
Deo. Vnde Manilius *lib. 1. Astronom.*

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraq; natura diuersa condita forma
Aëris, atq; ignis, terra pelagiq; iacentis,
Vis animo diuina regit, sacroq; meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Et Lucanus his concinit lib. 9. belli ciuilis, dum ait:

Iuppiter est quodcunq; vides, quodcunq; moueris.

Denique † illa demum est perfecta & certa hominum cogni- 115
tio & notitia, quæ percipitur aliquo ex quinque sensibus corpo-
reis, nempe, per visum, per auditum, per gustum, per tactum, per
odoratum. Vnde † testes de ijs tantum, quæ aliquo ex his quin- 116
que sensibus corporeis percipiunt & comprehendunt, debent
testificari, nec certam aut idoneam rationem suæ dispositionis
reddere intelliguntur, nisi cum eam reddunt, quæ talibus sensi-
bus corporeis colligitur, *l. testium, vbi tradunt communiter Doct.
C. de testib. quæ de re per gloss. in l. 2. §. idem Labeo. 1. ff. de aqua pluuia
arcenda.* Dec. *consil. 354 in casu proposito. num. 1.* Petrus Paulus Pari-
sius *cons. 33 colum. 1. lib. 2.* Petr. Philipp. Corneus *cons. 18. in nomine
Domini. lib. 2. num. 4* Fulg. *in l. si non speciali. C. de testam.* vbi Bartol.
Salic. Paul. Castr. Benedictus de Plumbino, Alex. & Cyn. *num. 6.* &
Pet. Philip. Corneus *eodem num. 6.* & Ias. *in 1. & 3. notab.* Bart. Ioan.
de Imol. & Paul Castr. *in d. § idem Labeo* & Ludouicus Pontanus
in d. l. si non speciali Vnde & si Reges iure diuino regnare dicuntur
ex sententia eorum, quos supra retulimus, vel iure gentium; vt
placuit iis, quos etiam similiter adduximus, sicque etiam tertia
eorum sententia, qui contendunt id iure ciuili fieri, *vt per Pari-
dem de Puteo in tract. de syndic. tit. de excessibus regum.* Tamen si cer-
tiorem † rationem sequamur, reperiemus huiusmodi senten- 117
tias inter sese non tam sensu, quàm verbis distare. Nam simul
atque quædam ciuitas Regem sibi delegit, is sanè Rex est ex me-
ro illius ciuitatis consensu, & actu, seu actione, electione, de-

lectu, vel concessione: qua ratione iure ciuili, id est, illius ciuitatis is rex esse intelligetur, *argum l. omnes populi. l. ius autem ciuile ff. de iustit & iur. §. ius autem gentium. Instit. eodem tit.* Sed & is iure etiam gentium Rex illius ciuitatis non congruè aut ineptè di-
118 cetur. Quandoquidem ius † gentium esse intelligitur, non id modo, quod ab omnibus omnino gentibus peræquè obseruatur, sed etiam id, quod ab earum plærisque admissum est. Quinimo etiamsi non a gentium plærisque receptum sit, sed tantum à plærisque, earumque honestis legibus & moribus reguntur, adhuc dicitur esse iuris gentium, *vt in d l omnes populi. & d. §. ius autem gentium. & diximus plene lib. 1. de successionum progressu in præfat.* Nec dubium est, quin plæræque gentium, quæ honestis legibus & moribus reguntur, Regibus gubernentur. Vnde tale gubernandi ius ditioque & imperium à iure gentium vt descendere videatur, par est. Sed & à iure diuino similiter descendere, non inscitè intelligemus, in eum modum, de quo supra men-
119 tionem habuimus, † dummodo Reges generaliter accipiamus, eamque vocem ad omnes & quoslibet omnino regentes referamus (quales hodie sunt Duces Venetorum, vel Genuensium, vel Pisanorum, & similium. Et quales olim erant Consules Romanorum, & Rectores Carthaginensium, seu Pœnorum, & similium.) Hi etenim omnes, & similes legitimi Reges, Regentes, Rectores, Principes, Iudices, Imperatores, quocunque nomine aut voce nuncupentur, non propter se, aut suam vtilitatem, sed propter ciues ciuiumve vtilitatem creati, delecti, aut dati intelliguntur, ad similitudinem ac imaginem tutelæ minorum, quæ est vis ac potestas in capitibus liberis, ad tuendos eos, qui aliter se tueri commodè nequirent, *l 1. ff. de tutelis in prin. Inst eod. tit. vt*
120 *supra plenius ostendimus.* Nam † vt tutela inuenta fuit ad tuendum eum, qui se per ætatem tueri non potest, *vt in dictis legib.* ita & regnum ad tuendos eos, qui vel per ætatem, vel senium, vel morbum corporum, vel animorum, vel sexum, vel imbecillitatem sese aduersus potentiores tueri non possunt, inuentum datumque fuit, sicque humanis necessitatibus id exigentibus. Ita Bald. *in d. l. ex hoc iure* videtur sentire, & etiam *in suo consilio schismatis,* & Alphonsus Guerrerius *cap. 54. in suo Thesauro relig. Christ. in prin.*

121 Denique † vt Cicero *in Lælio* testatur, sic nos nati videmur, vt inter nos esset societas quædam. Id quod idem Cicero repetit 4. *de finib.* his verbis. Hoc solum animal homo natum est pudoris ac verecundiæ particeps, appetens coniunctionem hominum ac societatem. Nec dubium est, quin hæc societas ac communio seu familiaritas soleat parere discordias, *l. cum pater. § dulcissimus.*
122 *ff. de legat. 2.* Est † enim ingenium humanum procliue ad dissentiendum, iuxta illud Virgilij:

Scindi-

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et Sillius Italicus lib. 9.

Discordia demens

Intrauit cœlos, superosq; ad bella coëgit.

Cumque natura ita comparatum sit, vt omnis sibi melius, quàm alteri esse malit, *vt Terentius author est, & probat elegans text. in l. si volantate. C. de rescind. vend* necessum fuit esse, & præesse, qui huiuscemodi discordias ac lites componeret, ne ad arma necesque passim ciues prosilirent, ac furerent. Ergo & humana necessitas, & naturalis appetitus societatis (est enim homo secundum Philosophum animal sociabile) peperit hominum vitam socialem atque politicam, societas discordiam, dissensum, discordia principatum iuridicamque potestatem ciuilem: & in hunc sensum dici potest, regnum esse de iure naturali, & gentium, *& ita intellige d. l. 2. ad princip. ff. de origin. iuris. cum supr. s alleg.* verum is principatus, naturaliter loquendo, descendit immediatè ab hominum concessione, facto vel delectu concurrente, Dei permissu & ordinatione, secundum ea, quæ proposuimus, potest tamen quotidie ferè (& non raro expedit) mutari & variari, quoad regentium personas, quoad tempora, loca, causas, modosque regendi & administrandi, *c. non debet de consang. & affin. d. l. 2. §. sed cum paulatim.*

Qua † in re accipimus, principatum pro quolibet magistratu, & sic in genere, *iuxta l. magistratib ff. de iurisd om iud.* & iuxta illud Ciceronis 3. *de legib.* magistratus lex est loquens. Et rursus idem Cicero ibi: Magistratibus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia ciuitas esse non potest, quorum descriptione omnis Reipublicæ moderatio continetur. Neque ijs solum præscribendus est imperandi, sed etiam ciuibus obtemperandi modus. Itaque populus sine Imperatore, sine Rege, sine Duce, sine Comite, sine Marchione in specie sumptis, consistere & potest, & non raro solet, (sunt enim varijs in orbis regionibus, varia non solum regentium nomina, sed & potestas, ius, imperium, ac ditio) Cæterum sine vllo omnino magistratu, qui vel ad omnes causas, & lites delectus esset, vel saltem quando exoriren-tur, is ad eas sedandas & definiendas deligeretur, consistere vix posset: quin is mos, & viuendi ritus, & modus planè à iure gentium dissideret, & aduersaretur etiam iuri naturæ, quatenus peculiariter conuenit hominibus. Quamuis † enim reliquis animantibus brutis magistratibus opus non sit, quippe quæ ex raptu plærunque viuant, famis necessitate cogente: tamen victum quærunt ex rapto, & violentia in animal diuersarum specierum illata, non ex illata in animal eiusdem speciei, vt Horatius author est, & Plutarchus in opere illo, quod inscribitur; An brutis ratio insit. Cæterum cum Deus Opt. Max.

(Margin numbers: 123 beside "Qua † in re accipimus"; 124 beside "peculiariter conuenit hominibus. Quamuis †")

(iuxta illud Psalmistæ, omnia subiecisti sub pedibus eius) omnia huius mundi hominibus concesserit: hinc fit, vt homo in hominem non raro impetum faciat violentiæ, iuxta illud Ouidij:

Non hospes ab hospite tutus. Viuitur ex rapto.

Denique violentiam inferre in animal diuersæ speciei fas est, fuitque semper, tamque hominibus concessum, quam reliquis animantibus vsitatum, & peculiare, ac natura insitum. Nam vt hominibus impetum facere liberum est in omne genus brutorum, siue illa volucria sint, siue terrestria, siue squamea, vel aquatilis turba, iuxta illud: Omnia subiecisti, &c. ita quoque & brutis in diuersæ speciei animalia natura insitum est prædam facere, quorum plæraque ex rapto viuunt, præsertim volatilia, & etiam squamea turba, & ex quadrupedum genere non pauca: vt vrsi, leones, lupi, vulpes, canes, cati, & similes, sed in animal eiusdem speciei, aut nunquam, aut sanè perraro impetum aut prædam faciunt; homines autem in reliquos homines frequenter. Ergo principatus, qui (vt iam ostendimus) ad conseruationem speciei fuit inuentus; necessarius fuit in hominibus, ne eorum imbecilliores à fortioribus opprimentur: non sic in reliquis animantibus, quæ vt prædam in alterum animal suæmet speciei non exercent, ita & principe aut moderatore suæmet speciei non egent, sicque leo non præest leoni, non vrsus vrso, taurusve tauro, aut equus equo. Non quoque aquila aquilæ, miluus miluo, accipiter accipitri, aut columba columbæ. Nec delphinus præest delphino, aut cætera id genus. Quæ omnia eo pertinent, vt intelligatur, principatum non esse de iure naturali, prout vox conuenit omnibus animantibus, *iuxta l.1.ff.de inst.& iur. & in pr. Inst.de iur.nat.* sed esse de iure naturæ, prout conuenit solis hominibus, quod peculiari nomine ius gentium appellatur, *vt in dictis legib.* non quoque esse de iure diuino, nisi quatenus illud ius cum omnibus rebus humanis concurrit, quasi causa vniuersalis, vt iam ostendimus. Quod de iure naturæ sit principatus, intellige, vt illico subijciam.

Cum ergo (vt è diuerticulo ad viam redeamus) qui pluribus prodest, maiore præmio gloriæ & honoris dignus sit, quam qui paucioribus prodest, cumque principatus ad subditorum duntaxat, non etiam ad principum vtilitatem inuentus sit; sequitur, vt qui pluribus latioribusque principatibus à Deo & hominibus præfectus fuerit, is pluribus hominibus profuturus sit, ne aliter peccatum in principe præsumatur, *contra l.merito ff.pro socio.* præsertim cum, vt Ouid.cecinit:

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.

Vnde cum Princeps ac Dominus noster Rex Hispaniarum poten-

potentiſſimus longe pluribus regionibus & principatib. præſit, quàm vllus totius orbis Princeps, ſicq; longe numeroſiori mortalium turbæ profuturus ſit, proſit, profueritque ſemper; par eſt, vt in gloriæ & honoris præmio reliquis principibus præferatur.

Denique videndum eſt, † cum principatus eſſe iuris naturæ vel genitum dixerimus; an ſub principe viuere omnibus hominibus neceſſum ſit! quod videtur iuxta *c. 2. de maio. & obe.* & iuxta illud Pauli Apoſtoli: Omnis anima (inquit) ſuperioribus poteſtatibus ſubdita ſit. Sed illud quoad ſpiritualia habet vim præcepti; ſed quoad temporalia vel non procedit, vel vim tantum conſilii habet; nam ius naturale eſt naturalis quædam inclinatio, & appetitus nullam inducens compulſionem præciſam aut coactionem, vt dixi. 125

Et ius gentium eſt commutabile, nec vnquam, quoad omnes homines, induxit neceſſitatem præciſam, ſicq; capti, iure gentium ſerui fiunt capientium; tamen inter Chriſtianos non ita fit. & ſic in aliis, *vt plene diximus de ſucc. progr. in præfatione.* ergo ſi in aliqua ciuitate libera ciues conuenirent, ne vllum haberent principem, magiſtratum, aut iudicem, ſed quod quando inter duos conciues, vel inter plures eſſet lis ciuilis, vel criminalis, tunc reliqui conciues iudices, aut arbitri eſſent illius litis, talis conuentio & regimen proculdubio valeret. nec video quid poſſit huic rei impedimento eſſe; idque probatum eſt, quia omnia cenſentur permiſſa, quæ non reperiuntur, nominatim prohibita. *l. nec non. §. quod eis. ff. ex quibus cauſ. maiores. l. ſuper ſtatuas. C. de religi. l. altius. C. de ſeruit.* & hæc eſt illa naturalis libertas hominibus à Deo Optimo Maximo data. *l. libertas. ff. de ſtatu hominum. §. libertas. Inſtitut. de iure perſonarum. l. quod attinet. ff. de regul. iuris.* ſed talem conuentionem, aut regimen nullus vnquam inueniet prohibitam iure diuino, naturali, vel gentium: ergò remanet libera, & ſub arbitrio cuiuſque populi liberi, qui ius ciuile ſibi poſſit hodie adoptare, & cras repudiare, *iuxta § ſed naturalia. Inſtit. de iure natur. l. omnes popul. ff. de iuſtitia & iure.* quod multum nota, quia de his vidi valentiſſimos Doctores hæſitare, & in cõtrarium inclinat Dominicus Sotus Theologorum noſtræ tempeſtatis diſertiſſimus *de iuſtitia & iure.* pro nobis illud Domini: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, &c. cuius rei ſenſus eſt, non ſolum hominem nulli ſubeſſe, ſed ex diuerſo homini reliqua omnia præter hominem alterum ſubeſſe.

ARGVMENTVM DECIMVM.

QVO maiorem † in genus humanum adminiſtrationem quis habet, eo dignior, ſublimior & eminentior omni loco, ſe- 126

de, gloria, & honore intelligitur. text. & ibi Lucas de penna *in l. 2. C. vt dignitatis ordo seruetur. & l. final. ibi, in ipso tamen actu. C. de Decurio. lib. 10. facit l. bene à Zenone. C. de quadri præscript. ibi; qui enim suis consiliis suisque laboribus pro toto orbe terrarum die noctuque laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam.* Id quod notat Saly. *ibi, 9. not. l. ex agentibus. & ibi* Gloss. *in verbo, posteriores. C. de pri agen. in rebus. libr. 12. & in l. 1. C. de proxim. sacro. scrin. eodem libr.* Nicolaus Boërius *in authent. mag. consil. addit. 1. numero 142. vers. præterea non solum ratione.* Vnde tam ipse, quàm Ioannes de Platea, *in l. 1. suprà iam allegat.* contendunt Doctores actu legentes, reliquis, qui actu non legunt, præferendos esse; quod & tenet idem Ioannes de Platea, *in l. 1. C. de consulibus.* Denique summus honor est in Reipublicæ administratione, tantoque sublimior, quanto ea administratio, & Reipublicæ cura amplior, & latior est. *l. honor. in princ. ff. de mun & honor. gl in l 1. C de mun. & honor. lib. 11. &* docet Andreas Barb. *ad Bald. in feudis, titul. quib. mod. feud. amit. in verb. carebit.* sed Rex ac dominus noster immensas innumerasq; regionum administrationes, plures sane & latiores, quam reliqui omnes principes habet, vt euidentius est, quam & vlla comprobatione egeat, nullique ignotum, qui rerum non sit inexpertus; ergò vt reliquos omnes principes antecellat, par est, præsertim cum tales administrationes, ditiones, regna, imperia, ab ipso Deo Opt. Max. sibi data fuisse intelligantur, iuxta illud Prouerbiorum c. 8. Per me Reges regnant. Et Apostolus *ad Romanos cap. 13.* Non est, inquit, potestas, nisi à Deo, cum iis, quæ iam supra congessimus.

ARGVMENTVM VNDECIMVM.

127 QVI præest † loco digniori, is dignior, sublimior, excellentiorque esse intelligitur. Ita tradunt Nicolaus Boërius *in dict. tractat. de auth. magn. consil. addit. 1. num. 149. vers. præterea etiam,* & fortius post Ioann. de Platea, *quem allegat, in l. 2. C. vt dignitatis ordo ser. lib. 10.* vnde præfectus vrbis dicitur maior dignitate, quàm reliqui magistratus Romanæ ditioni & imperio subiecti; vt per Gloss. & Doct. *in rubr. ff. de offi. præfe. vrbis. l. 1. C. de Silenti.* vbi Ioann de Platea, *& l. 1. C. de præp. lab. lib. 12. facit l. ius Senatorum, de digni. & l. municipes. ff. de municip. ibi, quibus summa Reipublicæ commissa est,* & in dictis locis tradunt communiter Doctores, ratione loci & administrationis (hoc est loci, vbi administrat) quem esse præferendum. *facit, l. quilibet. C. de decurio. lib. 10. ibi, non solum à vobis, quibus propter loci dignitatem rerum summa commissa est.* & ibi Baldus edocet, tanto maiorem esse Officialem, quanto digniori loco præest. *facit l. 1. & quæ ibi plene dixerunt Doctores. C. de priuileg. vrbis Romæ. libro 12. &*

fuit

fuit sententia Innocentii *in c. 3. de sepultu.* & Cardi. Alexand. qui etiam; vt refert Nicolaus Boërius, vbi suprà, *& numer.* 100. ait, Officialem in ciuitate administrantem præferendum esse ei, qui in vico administraret. † Nam & secundum eundem Ni- 128
colaum ibi, ratione officii filius præfertur patri suo, vt per Valerium Maximum *in lib. 2. ad finem de institut. antiquis.* Simo. de Bur. *in Procemio.* Clemen. Alexand. *in addit. ad Bart. in l. 1. ff. de obseq.* Aulus Gell. *in noctibus atti. lib. 2. cap. 2. & facit l. nam quod. ff. ad Trebell. l. minimè. ff. de reli. & sumpt. funerum.* † Id, 129
quod in actibus publicis ita definitum fuisse ait Aulus Gellius, *vbi suprà,* in persona præsidis Cretæ prouinciæ, & rursus Romæ, in persona Fabii filii Maximi, & attingit Bartholomæus Soci. *in l. cùm quid. colum. 3 ff. si cert. petat. post Areti. ibi.* † Et ci- 130
ues (vt ad viam redeamus) oriundos ex vrbe splendida, nobiles esse attestatur Lucas de Penna *in l. mulieres, colum. 3. C. de dignit. lib. 12.* sentiens non ita esse in iis, qui è vicis aut villis orirentur, tanti momenti esse iudicans loci dignitatem & sublimitatem. *facit 40. distin. capit. nos qui, & cap. illud, & cap. Adam. & ff. de excusat. tutor. l. non tantum. § 1. & C. de vi publica. l. seruos in 2. responso. & l. in vrbe. ff. de statu hominum.*

Quum † ergo qui præest loco digniori, is dignior, sublimi- 131
or & anteponendus esse intelligatur, cumque Rex, ac Dominus noster Hispaniarum regionibus præsit, quæ cum aliis nominibus, tum eo potissimum quod in ea Christi Domini ac Redemptoris nostri vera fides & dogmata integra, intacta, inuiolataque permanent, qua in re reliquas omnes orbis prouincias (quæ nostræ tempestatis calamitas, miseria, & infœlicitas à lachrymis minimè temperanda est) superare, vix est vt non longe videatur: reliquum est, vt qui princeps ei præfuerit, is reliquis omnibus mundi principibus potior sublimiorque esse intelligatur.

Nec mirum aut nouum est, habitam loci rationem, † quò 132
ad dignitatem, qua de egimus, magni esse momenti, quandoquidem loci consideratio potens est ad rerum naturas mutandas, quò ad iuris effectus; quale est, cum pecunia loco circumscripta est, quo casu ob solam loci considerationem loco speciei habetur, & si loco generis sit, quando certo loco circumscripta non est, *vt in l. incendium. C. si cert. petat. vbi not. omnes Doctores. iuncta l. planè. 1. §. si eadem res sæpius,* vbi plenè per Alexand. & Iason. post alios. *ff. de legat. 1. l. si certos ff. de verborum obligat. l. sed & si certos. & l. talis scriptura. §. item si legetur, & vtrobique per Doctores. ff. de legat. 1. text in princ. Institut. quibus modis re contrahitur obligat. l. 2. §. mutui autem datio. cum ibi plenè nota. per Gloss. & Doct. ff. si cert. petat. & in l. quod te mihi. eodem titulo. l. si seruus legatus. §. qui quinque. ff. de legat. 1. l. 1. § si decem. qui in arca.*

in arca ff. vt legatorum nomine cauc. Et hinc nascuntur plura vtilia, vt disseruimus *de succ. crea. lib. 1. §. 10. nu. 9; vers. quod autem*
234 *genera.* Denique † vt ex dignitate, aut qualitate loci, vbi quis inclusus, aut collocatus est, arguatur ad dignitatem, aut qualitatem inclusorum, aut collocatorum, sentit Alexandr. de quo quum Plutarchus *lib. 4. Apopht.* meminerit, sic scriptum reliquit: Quum delato ad ipsum scrinio, quo nihil inter opes Darii preciosius pulchriusue repertum est, quæreretur, in quem vsum destinandum esset, aliis aliud suadentibus, dixit, huic optimè seruandus dabitur Homerus; sentiens nullum esse Thesaurum illo preciosiorem; ita visum est iuueni, qui se totum ad exemplar Achillis componebat.

ARGVMENTVM DVODECIMVM.

235 SVPERIORIBVS † concinit. nam cui princeps magis fauet & adspirat, is dignior videtur esse laude, & honore, vt testatur Horatius *lib. 1. Epistol. ad Seuam*, dum ait: Principibus placuisse viris, non vltima laus est. & est egregius text. *in l. omnium. C. de testam.* vbi cuius testamento princeps ob gratiam præsto fuit, is rite testatus videtur, etiam si solemnia non adhibuisset, quasi sublimior quodammodo, & legibus, principis ad imaginem, iam veluti solutus esse cœperit. quem text. plenissimè ornauimus, *de succe. creat lib. 3. §. 26. per totum. facit l. sine a-*
236 *pud acta. C. de transact.* † Vnde Doctor ille, qui à principe creatus fuit, reliquis Doctoribus dignior, sublimior, & potentior in prælatione habetur. Ita Abbas *in c. per tuas. per text. ibi, de maior. & obed.* Andr. Barb. *in c. quod clericis, de for. compe.* plenè per Felin. *in dict. c. per tuas colum. 3.* per Nicolaum Boerium *de auth. mag. cons. 1. add. mag. nu. 32. & rursus nu. 133.* per Petrum de Lesnand. *in tract. de Doct. part. 3. quæst. 10.* per Bartolum *in simili, in tractatu de insign. & arm. colum. 2.* Paulus Castrens. *in l. quoties. C. vbi de crimin. agi oporteat.* Barth. Sozin. *in regula 29. vers. fallit*
237 *ratione promotionis.* Neque absimile est, † quod & Canonicus à Papa creatus præfertur Canonicis ab alio effectis, secundum Panormit. & Felyn. *colum. 2 vers. in quantum. in dict. c. per tuas.* per Bartolum *in l. 2. ff. de albo scrib.* & ibi plene per Alexandrinum *in addit. ad Bartol.* Petrus de Monte, *in sua Monarchia, quæst. 5. vers. post Archiepiscopos, cum seq. vers.* Id quod ita demum procedere intelligit Innoc. *in c. 1. de maio. & obed.* si in reliquis qualitatibus paritas sit. & Ioan. de Platea *de decu. lib. 10. in l. 2.* per Ioan. And. *in d. c. 1.*

Quum ergò eum digniorem ac sublimiorem videri, cui princeps magis faueret & adspiraret, ostenderimus, nec dubium sit, quin summus princeps Deus potentissimo Hispaniarum Regi ac domino nostro longe magis, quàm reliquis princi-

Principibus afpirauerit, ac fauerit, par eft eum reliquos omnes anteire. Quod autem ei magis quam reliquis mundi Principibus fauerit, edocemur illinc, quod ei longe latiorem ditionem, ac imperium, quam reliquis concefferit, ac commiferit, fuoque loco maioribus in negociis, ac regionibus fubftituit, ac fuffecit. Nam cum in principio Deus creaffet cœlum, & terram, & omnia quæ in eis funt, angelicam & humanam naturam, fpiritualia & temporalia, quæ per feipfum regere initio cœpit, ficut factor, aut cuiufque rei creator folet eam gubernare, præceptaque dedit, & tranfgrefforibus pœnam defignauit ac impofuit per fe ipfum (fcilicet Adæ & Euæ) eofdemque puniuit, & Cain ac quofdam alios vfque ad Noe. teftantur Hoftienfis, Ioan. Andreę, & nouiffimi *in c. licet, de foro competen. Genef. cap.* 3. *&* 4. qui quidem Deus Opt. Max. vti Cæfar & Imperator. *c. ad Apoftol. in princip. de re iud. lib.* 6. tempore Noe per miniftros fuos cœpit regere fuas creaturas. & Boeri. *vbi fupr. numer.* 127. fubiicit fequentia verba. Et primo fuit Noe, cui Deus gubernationem Archæ, ac illius liberis, & filiis eius Sem, Cham, & Iaphet rectoriam dedit, qua ipfe Noe, poft exitum Archæ, officium facerdotis exercuit, *vt Genef.* 9. & poft legem dedit populo fuo, fecundum quam voluit ipfum viuere, & tranfgrefforibus pœnam impofuit, & hoc per Moyfen: vt patet per difcurfum, Exodi, *&* 22. *q.* 5 *cap. res. cum cap. fequenti.* & in hac vicaria fuccefferunt Patriarchæ, Reges, & alii, qui pro tempore fuerunt in regimine ad aduentum Chrifti benedicti vfque, qui fuit & eft verus & naturalis Dominus & Rex nofter, vt tenet Petrus de Bel. *in fuo opere curiali. titul. de propofitione grauamin. coram principe in curia præfidenti facienda. colum.* 1. *&* *Bartol. in tractat. de regi. ciui. colum.* 3. *circa medium.* Et ab ipfo excelfo Principe Saluatore noftro piiffimo, incipit magnum imperium: quoniam ipfe fuit Princeps, & caput magni confilii, vt habetur Ifaiæ 9. *cap.* Vbi † dicitur, & erit magni 138
confilii Angelus; quæ verba in miffa natalis eiufdem Domini repetuntur: Puer natus eft nobis, & vocabitur nomen eius magni confilii angelus, *c. nos fi incompetenter. §. his ita.* 2. *quæft.* 7. *&* *Gloff. fing.* & ibi Abb. Sicu. *in clem. vna. de Bapti. in verb. Regum.* & Angelus fecundum translationem feptuaginta interpretum dicitur Chriftus. probatur *Ecclefia.* 22. Lumen quippe confilii, quod eft donum Spiritui fancti, & cœlefte, vel fecundum Bonauent. exponitur propter inferius regimen, fiue gubernationem; dicitur Angelus magni confilii, hoc eft, Chriftus, qui omnium electorum mentes in fua cuftodia fufcepit & tutela. *Ioann.* 17. Quos dedifti mihi, ego cuftodiui, & nemo ex eis periit, nifi filius perditionis. Et † fummus Princeps nofter Hifpaniarum 139
Rex, eft minifter Dei in terris, *fecundum Doct. in d. c. licet.* prout, fecundum eum, funt reliqui fummi Principes, vt per Martinum
Laud.

Laud. *in tract. de princi. in princ. q.* iuxta illud, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, vt *in Psal. 71.* Tradunt *per tex. ibi scribentes in auth. de consul. ad finem. facit l. iubemus nullam. C. de sacr. Eccle.* & Bal. *de pace constantia. §. 1. vers. debitam fidem* Antonius Corsetus *de potest. regia. q. 45.* Bart *in extrauag. quomodo in crimine læsæ maiest. sit proc. verb. totius orbis* Car. Alex. *in c. quoniam. 15. dist.* Cum ergo Hispaniarum rex ac dominus noster potentissimus sit Dei vicarius & minister, ac substitutus in terris, ad gubernationem regionum sibi ab ipso commissarum, eæque sint longe plures ac latiores, quam quæ ab ipso Deo vlli alii principum commissæ fuerunt. Sequitur, quod ipse Deus Rex regum ei magis quam reliquis principibus terræ fauisse & adspirasse videatur: & per hoc sit reliquis principibus præferendus.

Hæc duodecim argumenta communia sunt, quo ad omnes
f totius orbis principes; sed, in particulari præter hæc duodecim, est etiam respectu regis Gallorum decimumtertium argumentum; quia videlicet rex noster est legitimus princeps & dominus noster, legitimusque in hoc regno successor per lineam rectam, à primo Gothorum rege, vsq; ad potentissimum regem nostrum Philippum, vt supra attigimus. at regnum Francorum, quod hodie non sit sub principibus legitimis: quinimo à regia prosapia transitum fecerit in ipsoru expulsores, author est Petrus Messias in vitis Cæsarum. & in Sylua variæ lectionis. Est & quartumdecimum argumentum; quod eadem ratione apparet, reges nostros esse nobiliores, hoc est, ex stemmate clariore descendentes, vtpote quæ à veris & legitimis regibus, non à tyrannis, vt illi, descendunt; id quod multum confert ad nobilitatem, dignitatem, & prælationem, vt plene per Nic. Boer. *de authro. mag cons. add. 1. nu. 38.* per Fely. *in rub. de ma. & obed col. 2.* Domi. *in c. quorundam, de elect. lib. 6. auth. vt ab illustrib § sancimus, l nobiliores. C. de mercat. &*
1 *commer.* Vnde † nobilitati fauendum esse a Cicer. docemur, qui pro Sextio sic scriptum reliquit: Omnes boni semper nobilitati fauemus, & quia vtile est Reipublicæ, nobiles esse homines dignos maiorib. suis, & quia valere debet apud nos clarorũ hominum senex de Republica meritorũ memoria etiam mortuorum.
12 Quartumdecimum, quod † maior & dignior quis dicitur ratione antiquioris originis, & cum omnes ab Adam descendamus, quod attinet ad propositũ, antiquiorem accipere debemus eum qui descendit à parentibus, qui ab antiquo, vel antiquiore tempore noscuntur esse potentes, & sic nobiles, vt per Nicol. Boer. & Felyn. *vbi supra. & d. auth. vt ab illus. §. sancimus. & d. l. nobiliores.* Nec dubium est, quin rex potentissimus noster, hac in re Gallorum regem (vt nunc dicebam) præcedat. Sextumdecimũ ex parte ipsorum regnorum constat, longe anterius vera dogmata Christi a regione Hispana, quam à Gallica fuisse recepta. nam parum post

post Christi redemptoris nostri passionem, Iacobus Apostolus per Hispaniam euangelizauit, gentesq; ad Christi fidem redegit; id quod longe tardius postea Gallis contigit, vt per eundem Petrum Mesiam in opusculo de Europa. Decimumseptimum respectu Ecclesiæ de hoc non est dubitandum, quandoquidem † ipsius interest maxime, vt inter regna Christianorum illud regnũ primas tenere intelligatur, in quo integra fides Christi est (quale est in Hispania) ne si aliud regnum, in quo ea fides læsa cœpit labascere, caput Christianitatis videretur, ad se facile reliqua membra traheret, suaque contagione corrumperet. Decimumoctauum, rex noster etiam de iure Imperatorem recognoscere desinit, non sic in rege Gallorum, qui eum recognoscit de iure: licet aliud de facto, vt per Alphonsum Guerrerium *in Speculo principum c. 55. ad fin.* Bal. *in l. ex hoc iure ff. de iust. & iur.* Panorm. *in c. nouit. de iudic.* Glo. *in c.* Adrian. 63. *distr.* Oldrad. *cons. 69.* x

Et hæc posteriora sex argumenta ideo tam paucis ac breuibus perstringimus, quod nobis cum Gallis nullum certamen est, sed potius summa cum illis, & principe suo, tam nobis, quam potentissimo Regi nostro & amicitia & cognatio est; sed † nostrum de prælatione certamen respectu omnium mundi principum est, quotquot hodie sunt, quod videlicet dignitate, honore, gloria, & sublimitate princeps noster Hispaniarum rex potentissimus excellentior intelligatur. y

Omnia fundamenta aut argumenta, quæ in contrarium adduci possunt, obiter in nostræ partis tuitione dissoluta inuenies: id quod breuitatis studio sic factum curauimus, & regis nostri mentionem toties fecimus, eo, quod à splendore ipsius honor, & iustitia nostra pendebat; nostra enim de causa, non de ipsius agebatur.

SVMMARIA.

1 *Principium triplex distinctio.*
2 *Princeps merus, & legitimus.*
3 *Princeps legitimus non merus.*
4 *Princeps illegitimus.*
5 *Princeps ex bello an sit legitim⁹.*
6 *Princeps legitim⁹ à populo creatus, nouas leges ferre, & veteres renouare, seu mutare, potest; Et in quo populo id & quando procedat n. 7. in fine.*
7 *Populus postquam Principem accepit, desinit habere ius legum ferendarum.*
8 *Principi à populo data potestas reuocari nequit, fallit in tribus casibus.*
9 *Vasallus dominum belligerantem, quando sequi teneatur propriis expensis.*
10 *Principatus respicit meram ciuium vtilitatem, non principum.*
11 *Legum, quam Principum salubrius imperium.*
12 *Iudicis arbitrio quam minima relinquenda.*
13 *Historia Antigoni.*
14 *Princeps est legis minister, & legibus subest.*
15 *Historia Archidami. Pausania*

nia.16. Heracliti.17.

18 *Princeps dicitur esse de ordine Senatorum. Et paterfamilias appellatione famili a cõtinetur.*

19 *Princeps subest legibus.*

20 *Historia Cæsaris, Et Anacharsis facetum dictum.21.*

22 *Intellectus l.princeps ff.de legi. cum simi.*

23 *Legum & conuentionum eadem natura.*

24 *Principũ creandorũ aut legum finis,populorum vtilitas.*

25 *Reges sunt de iure gentium.*

26 *Principatus Ecclesiasticus ad populorum vtilitatem est.*

a *Ius Vasallitii quod sit, & quod hoc ius facilius admittat alienationem, quam ius meri principatus,eiusq; ratio.*

b *Rex à Tyranno in quo differat.*

c *Principem ll.solutum esse, quoad ea quæ pertinent ad solennia iudiciorum, cõtractuum, testamentorum,&aliarũ vltimarũ voluntatũ, nõ quo ad pactionum obseruãtiam, siue illa expressa sint; siue tacita, siue priuata,siue vniuersales.*

CAPVT I.

PRINCIPVM materia reliquis omnibus altior, frequentior, & vtilior,vt est; ita intricatior incultiorque à nostris maleq; digesta, & elaborata relicta est.Principes autẽ accipere debemus omnes regẽtes,quales sunt Imperatores,reges,&reliqui omnes, qui non recognoscunt superiorem,iis in rebus de quibus agitur: siue illi singulares personæ sint,siue Respublicę, & ciuitates.vnde Claudia: *Nec tam inflectere sensus humanos edicta valent,quam vita*
1 *regentis.* Hi † autem Principes reperiuntur in triplici differentia. quidam enim sunt meri, & simplices,atque legitimi: quidam legitimi,sed non simplices,aut meri:quidã nec meri,nec legitimi.
2 Meri † & legitimi sunt,qui a populo libero eliguntur, ad regendum populum,quo principatu alius iustior esse nequit, aut gratior, isque,spectat ad meram ciuium, non etiam ad regentium vtilitatẽ,vt prope edocebimur,*de hoc agitur in l.1.ff.de consti.princ. §.sed & quod principi. Instit.de iur.nat.l.2.§.& cum placuisset.& circa*
3 *prin.eiusdem legis.ff.de origi.iuris.* † Legitimi,sed non meri, dicuntur,quando in campo forte latissimo meo,sub certis tributis, &
a legibus,aliquib.iure vasallitii pacti permisi ædificare oppidumque construere;& hi proprie vasalli appellantur,de quib.loquuntur pleraq; iura feudorum, intellige quando in tali campo nullus,præter me,habebat iurisdictionẽ,& tacite vel expressim hoc actum fuit,vt in talib.nouis habitatoribus iurisdictionem haberem,aut exercerem,& hoc ius vasallitii facilius admittit alienationem,quã ius meri principatus:quia hoc ius in meo,illud vero in alieno cõstituitur; Itẽ hoc ad meam principaliter vtilitatem, illud vero ad subditorũ ciuiumq; vtilitatem,non ad meam crea-
4 tum intelligitur,vt infra dicemus. Illegitimi†vero Principes dicuntur,qui vi,violentia,& armis populũ debellarunt;& istorum pote-

potestas de jure nulla est: quia juridica aut legitima potestas nõ est ad malum, vt fusius infra, edocebimur, & attigimus controuersiarum *lib.1.c.1.num.5.& 9.* † De facto autem istorum potestas quanta sit, ex ipso facto pendet, quod intelligo, quando bellum fuit injustum: nam si justum fuit, quia cum populus à Tyrãno & malo principe premeretur, alter princeps eum populum ab illa Tyrannide liberauit, idque ipsius populi consensu fecerat: tunc ab illo populo cõcessa sibi est regnandi facultas, & purus legitimusque princeps erit: aut concessa non est: & quæstionis erit: quam, ex caussa modo recitanda, explanare nolo. 5

† Princeps ergo legitimus eo ipso, quod à populo creatur, habet legis condendæ facultatẽ, legesque veteres innouare potest, dum modo id vtiliter fiat, vel saltem bono animo, nec juri gentium repugnent, *juxta ea, quæ infra dicentur*, quæque tradunt Bald. *in l. non omnium ff. de legi. & in l. de quib. colum. 10. eodem titul.* Andr. Tiraq. *de vtroq; retr. in præfa. num. 73.* † Et penes populum non videtur (quod intelligo de populo Romano) remansisse potestas circa easdem leges mutandas: vel alias denuo faciendas: quasi à se abdicauerit potestatem, quoad eam rem, eamque in principem transtulerit, vt tradit Andr. de Isern. *in const. Neapoli. const. 1 rub. non sine. sub tit. de orig. jur. & rursus in Proœm. earundem const. num. 12.* † Et ipse Andr de Isern. vtrobique ait, potestatem Regi à populo datam, reuocari per eundem populum non posse regulariter: quod est magnum & memorabile verbum, si verum est. Fallit quando princeps fieret Tyrannus *secundum eum, per l. 2. §. exactis ff. de origin jur.* Idem quando non esset idoneus ad regendum, secundum eum, & per Paul. Castrens *in rep. l. ex hoc jur ff. de just. & jur. colum. 4. versi. capio tertium.* Franc. Purpurat. *in l. fin. limita. 5. C. de pact.* Fernandus Loazes *in cons. pro March. de Velez. pag. 249 nec obstat tertium. Facit. l. 1. §. quib. ff. quod cujusq; vniuers. nom.* Ioan. Imol. *consi 34. visis & ponderatis.* Ioan. de Neuizanis *inter cõsilia feudalia Alberti Bruni. consi. 12. patres conciderunt. 23. columm.* Tertius casus, secundum Isern. *vbi supra*, est, quando Rex regios terminos excederet, nam tunc Rex non videretur *c. scelus. 2. q 1. & q. 7. c. non omnes.* Thomas *in libello cogitanti mihi.* Hostiens *in summa de const. §. quis posset facere constitutionem, ad fin.* Quod diximus principem, eo ipso, quod à populo creatur, nouarum legum, tam ferendarum, quam veterum mutandarum potestatẽ habere, intelligo procedere in populo Romano: non sic in reliquis, nisi expressim, vel tacite id sibi à populo concessum fuisse appareat: quia princeps subest legibus, non leges principi, vt infra disseruimus. 6 7 8

Et quia non pauca aut leuia de principibus acturi sumus, admonendi sumus, principum appellatione: quoties de iis meminerimus: de meris legitimisque principibus intelligendum esse,

quoties

quos meros ideo appellaui, quasi expertes totius misturæ, aut extranei accidentis: siue mistura illa in facto consistat (qualis est Tyrannidis accessio) siue etiam in jure: quale esset jus vassalitij, secundum secundam principatus speciem supra relatam: quod
9 jus vberius esse, quam jus meri principatus, vel ex eo patet, † ꝙ vasallus talis suum dominum, vel principem ad bellum sequi tenetur propriis expensis, sed merum principem non ita, vt per Fernandum Loazes, *vbi supra, pagina 166. vt plenius infra dicemus.* Merum autem dicitur, quod omni mistura caret. *l. merum imperium. ff. de jur. omn. jud. vbi plene not.* Andreas ab Exea, *& infra edocebimur c. 4. nu. 2.*

Denique per totum hunc librum, & principium sequentis, hunc ordinem seruabimus: nam veluti fundamentum proponemus regulam quandam quasi elementarem, ex qua bis centum fere definitiones apprime arduæ, vtiles, egregiæque deriuabuntur.
10 Regula sit hæc: † Omnes omnino principatus, regna, imperia, potentatus, legitimos, legum, & hominum, ob publicam ipsorum ciuium vtilitatem, non etiam ob regentium commoda, inuentos, creatos, receptos, admissosque fuisse, communi frequentissimaque Philosophorum, & legumlatorum, & sanctorum etiam doctorum sententia proditum, & testatum est, non secus quam reliquos etiam magistratus: ita scriptum reliquit Plato, quem refert, & sequitur Cicero *libr. primo. Officiorum:* Omnino (inquit) qui Reipublicæ præsunt, duo Platonis præcepta teneant: Vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quidquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum: Alterum, vt totum Reipublicæ corpus curent, ne cum partem aliquam tuentur, reliquas deserant: subjungit idem Cicero: vt enim tutela, sic procuratio Reipublicæ, ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Idem vult Aristotel. *libr. 5 Ethicor.* Idem Aristotel. 3. *Polit. capit. 11.* Nicolaus Boërius, de authorit. *magni consil. in 1. add. mag. numer. 131. versicul. Ipse enim exemplo.* Bartol. *in tractat. de reg. ciuil. gloss.* & Abbas *in clemen. vnica de baptismo.* Lucas de Penna, *in l. militari. Cod. de decur. libr. decimo. tradunt communiter Doctores, præsertim* Alberic. de Rosatis, *in l. decernimus. Cod de Episcopis & Clericis.* Alphonsus Guerrerius, *in Thesauro Christianæ religionis, capit. 54. num. 1. & numer.* 19. post sanctum Thomam *in opusculo vigesimo primo ad Ducissam Brabantiæ,* quem ipse allegat. & rursus idem Guerrerius, *vbi suprà, numer. 52. versic. item notate:* quia regnum (inquit) non est propter Regem, sed Rex propter regnum, quia ad hoc Deus prouidit de eis, vt recte gubernent, & vnumquemque in suo jure conseruent, & hic est finis recti regiminis, & sanctus Thomas, *vbi supra*, ait: Principes terrarum sunt a Deo instituti, non quidem vt propria lucra quærant, sed

vt

vt communem populi vtilitatem procurent, & secundum Bar. & Nicolaum Boerium, *vbi supra,*. & Aristot. 5. *Politicor.* & Alphōsum Guetterium, *vbi supra, numer. 42 versic. expedit etiam Regi.* † Rex à Tyranno eo differt, quod ille tendit ad bonum & commodum commune, hic ad proprium. Idem quo ad principalem conclusionem tenet sanctus Irenæus *lib quinto contra hereses* Idē sentit doctissimus frater Dominicus de Soto *libr. primo de iust. & iur. q. 5. Articul.* 1. post Aristotel. quem refert, dum vterque sentit: † Vtilius, commodius, ac tutius per legem, quam per principem Rempublicam gubernari, quod illa matura deliberatione & consilio plerumque fiat, sicque publicæ vtilitati consulat, is non raro, festinanter, & nubila mente odij, amoris; vel cupiditatis à bono publico abscedat: quare, inquiunt, melius est, vt quam maxime fieri possit, cuncta legibus explicentur, † judicibus autem non nisi minima & quæ legibus comprehendi nequeunt, relinquantur.

b

11

12

Vnde subjungunt tam Aristot. quam Dominicus de Soto, qui legem præesse jubent, Deum præesse jubent, (vtpote à quo leges ipsæ promanant) qui autem hominem præesse jubent, adjungūt bestiam sæuam: quia libido atque ira obliquos agunt etiam viros optimos, dum sunt in potestate. Idem vult beata Brixida. *in quarto reuelationum libro. capit. tertio.* & Fernandus Loazes *in suo consi. ad Marchi de Velez, dubitatione 1. numer. sexto,* dum ajunt: Sibi enim data est duntaxat regni procuratio. † Idem volunt 13 Plutarchus & etiam Erasmus. *in add. ad eum, in Apoph. libro quarto* post Antigonum Regem Macedonum, qui (vt ipsi referunt) dicenti, omnia regibus licere, per Iouem (inquit) Barbarorum regibus, nobis autem licent, quæ honesta sunt. † Rex enim justi 14 & honesti minister est, vt ibi notat Erasmus: ergo bonum publicum violare non poterit: quia id injustum & inhonestum esset, &(vt Aristot. 5. *Ethicorum,* & Dominicus de Soto, *vbi supra,* aiunt & Iustinian. *in authentic. de iudi. §. final. in fin.*) Principes & magistratus esse debent fidissimi legum custodes, atqui dubium non est, quin leges meram ob ciuium vtilitatem ferantur. *c. erit autem 4. distinct. leg. prima & leg. secunda. ff. de legibus.* ergo & principes, vt earum ministri, ad eam tantum vtilitatem præponuntur.

† Idem sentire videntur Plutarchus & Erasmus *in add. ad eū,* 15 & Archidamus per eos relatus *Apoph. libr. primo.* qui roganti, quinam essent Spartanæ ciuitatis præfecti, Leges, inquit, ac legitimi magistratus, quasi vtcunque sint in Republica principes, & Magistratus. Semper tamen primarium locum præsidendi, regendi, imperandi, leges tenere videantur, quas constat ad meram ciuium vtilitatem ferri, vt jam ostendimus. Vt sic appareat, qui dicunt, principem legibus solutum, eos proximos fuisse a-

dulationis vitio, nisi intelligant, in casibus, quos infra attingem⁹: cum nulli siue magistratuũ, siue principũ regulariter fas sit contra leges quicquam attentare, easue transuolare.

16 † In eadem quoque sententia fuisse videntur idem Plutarch. & Erasmus ad eum, post Pausaniam, quem ipsi referunt *in eodem libro primo.* Is enim cuidam roganti, quam ob rem apud Spartanos nefas esset vllam priscarum legum nouare: quoniam (inquit) legibus conuenit authoritas in homines, non hominibus in legem. Intellexerunt ergo decere, leges omnibus principibus, & magistratibus esse superiores.

17 His accedit † quod iidem Plutarchus, & Erasmus, post Heraclitum Ephesium, tradiderunt *Apophtegm. libro septimo.* ciues pro legibus non segnius, quàm pro mœnibus pugnare debere. *Facit tex. in princ. Institut. in procem. ibi: sed etiam legibus oportet esse armatam.* Facit totus ille liber Iudicum, in testamento veteri: nam judicum appellatur, etiam si de regibus quam plura differat: quasi Iudicum voce etiam reges contineantur: & jure: quia imperium nihil aliud est, quam summa jurisdictio. & probat text. *in princip. Institut. de perp. & tem act.* & ostendimus *controuers.*
18 *lib 1. cap. 1. versic. frequentium.* quibus † adde: quod princeps dicitur esse de ordine ipsorum senatorum. *l. jus senatorum. Codic. de digni.* non secus quam ipse etiam paterfamilias appellatione familiæ continetur. *l. familiæ. ff. de verborum signific. & ita tenent Ioan. de Platea, dict. l. jus senatorum. & Nicolaus Boerius de author. mag. consi. add. 1. num* 130. *versi. & ipse etiam Princeps.* Idem
19 etiam sensit Cicer. *in oratione pro Cecinna.* Ius (inquit) † ciuile ejusmodi esse debet, quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit: quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius asseruatum erit, nihil est quod quisquam se habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur, *pro Cecin.* Ergo quantacunque sit principis potestas, ei fas, aut liberum esse non debet legem violare. Vnde Ausonius *in Pythaci sententiis*:

Pareto legi, quicquis legem sanxeris.

20 † Et cum Iulius Cæsar legem contra stupratores sanxisset, & postea ejus filia a juuene quodam stuprata esset, eum Cæsar ira percitus verberauit, cui adolescens ille ait, legem dixisti Cęsar, qui ea voce audita, per totum illum diem nihil omnino cibi, aut potus sumpsit, merore legis à se transgressæ, vtcunque temeritas & audacia iuuenis illius videretur intolerabilis, vtpote in tanti Monarchæ ignominiam admissa: ita Plutarchus & Erasmus *in Apoph.* Et quod principatus sit ad ciuium vtilitatem, sentit etiam Sotus *de just. & iur lib 4. q 4. art. 2.* dum ait, potestatem esse propter vsum Et sanctus Bernhardus *ad Eugenium Papam.* Et quod sit ad bonum, non ad malũ, tenet Bal. *cons. 327. li. 1.*

Mar-

Marcus Mantua *lib.1.locorum com.*112. & S.Thom. *secunda secun. q.*185.*artic.*3.*lib.*1. Fernandus Loazes *cons.pro Marchi de Velez,pag.*54.*num.*65.*& illi,qui dicunt, quod malum in Principe non esset potestas,sed tempestas*,vt ait Socinus iunior *consil.*65.*lib.*2. Barth. Soci. *cons.*164 *lib.*2. Card.*in clem pastoralis.de re iudic* Iaco.de Leon.*inter cons.Bruni,cons.*117.*col.fin.* Sanct. August.*in c principium.* §. *charitas. de poenit.dist.*2. Fulgos.*cons.*61. Curtius senior *cons.*63 Aymon *de antiquit.par.*1.*vers non omitto n* 3. Stat ergo,Principes fuisse creatos ob ciuium vtilitatem: Idemque de legibus dicendum, vt supra ostendimus, & docet Cicero *in Vatin.* sic inquiens: A maioribus nostris nulla alia de causa leges sunt inuentæ, nisi vt suos ciues incolumes conseruarent. Et rursus idem Cic.2.*de legib.* Ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum,& quietam,& beatam,conditæ sunt leges. Et idem Cicero 1.*de inuent.* ait: Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, vt in legibus scribendis nihil sibi, nisi salutem atque vtilitatem Reipublicæ proponerent: neque enim ipsi,quod obesset,scribere volebant; & si scripsissent,cum esset intellectum,repudiatum iri legem intelligebant. Interdum tamen leges paruipenduntur,vnde Petronius Arbiter Satyricus:

Quid faciant leges,vbi sola pecunia regnat,
Aut vbi paupertas vincere nulla potest?

Plautus in Trinummo:

Mores leges perduxerunt iam in potestatem suam.

Et sequitur:

Ea misera etiam
Ad parietem sunt fixa clauis ferreis,vbi malos mores
Adfigi nimio fuerat æquius.

Et Horat.Oda 24.lib.3.

Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt: si neq; feruidis
Pars inclusa caloribus
Mundi: nec Boreæ finitimum latus,
Durataq; solo niues
Mercatorem abigunt? horrida callidi
Vincunt æquora nauitæ?

Et † Anacharsis relatus ab Erasmo, & à Plut.*Apoph.lib* 7.illud 21
facetum,quamuis vulgatum, dixit: Leges aranearum telis esse similes,in quibus infirmiora animalia hærerent,valentiora perrumperent; ita leges humiles ac tenues constringunt,à potentibus impunè violantur: ita meminit Valerius. Regulariter † ta- 22
men Princeps, vt supra ostendimus, subest legibus, & dum *in l. Princeps legib.ff.de leg.cum similib.* negatur,† Principes legibus ob- c
stringi,procedit in ijs,quæ leuiori sunt præiudicij, vt supra in simili dicebamus; qualia sunt ea, quæ pertinent ad solemnia

dulationis vitio, nisi intelligant, in casibus, quos infra attingemus: cum nulli siue magistratuũ, siue principũ regulariter fas sit contra leges quicquam attentare, casue transuolare.

16 † In eadem quoque sententia fuisse videntur idem Plutarch. & Erasmus ad eum, post Pausaniam, quem ipsi referunt *in eodem libro primo.* Is enim cuidam roganti, quam ob rem apud Spartanos nefas esset vllam priscarum legum nouare: quoniam (inquit) legibus conuenit authoritas in homines, non hominibus in legem. Intellexerunt ergo decere, leges omnibus principibus, & magistratibus esse superiores.

17 His accedit † quod iidem Plutarchus, & Erasmus, post Heraclitum Ephesium, tradiderunt *Apophtegm. libro septimo.* ciues pro legibus non segnius, quàm pro mœnibus pugnare debere. *Facit tex. in princ. Institut. in proœm. ibi: sed etiam legibus oportet esse armatam.* Facit totus ille liber Iudicum, in testamento veteri: nam judicum appellatur, etiam si de regibus quam plura disserat: quasi Iudicum voce etiam reges contineantur: & jure: quia imperium nihil aliud est, quam summa jurisdictio. & probat text. *in princip. Institut. de perp. & tem act.* & ostendimus *controuers.*
18 *lib* 1. *cap.* 1. *versic. frequentium.* quibus † adde: quod princeps dicitur esse de ordine ipsorum senatorum. *l. jus senatorum. Codic. de digni.* non secus quam ipse etiam paterfamilias appellatione familiæ continetur. *l familiæ. ff. de verborum signific. & ita tenent Ioan. de Platea, dict. l. jus senatorum. & Nicolaus Boërius de author. mag. consi. add.* 1. *num* 130. *versi & ipse etiam Princeps.* Idem
19 etiam sensit Cicer. *in oratione pro Cecinna.* Ius (inquit) † ciuile ejusmodi esse debet, quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit: quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius adseruatum erit, nihil est quod quisquam se habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur, *pro Cecin.* Ergo quantacunque sit principis potestas, ei fas, aut liberum esse non debet legem violare. Vnde Ausonius *in Pythaci sententiis:*

Pareto legi, quicunque legem sanxeris.

20 † Et cum Iulius Cæsar legem contra stupratores sanxisset, & postea ejus filia a juuene quodam stuprata esset, cum Cæsar ira percitus verberauit, cui adolescens ille ait, legem dixisti Cęsar, qui ea voce audita, per totum illum diem nihil omnino cibi, aut potus sumpsit, merore legis à se transgressæ, vtcunque temeritas & audacia iuuenis illius videretur intolerabilis, vtpote in tanti Monarchæ ignominiam admissa: ita Plutarchus & Erasmus *in Apoph.* Et quod principatus sit ad ciuium vtilitatem, sentit etiam Sotus *de just. & iur lib.* 4. *q* 4. *art.* 2. dum ait, potestatem esse propter vsum Et sanctus Bernhardus *ad Eugenium Papam.* Et quod sit ad bonum, non ad malũ, tenet Bal. *cons.* 327. *li.* 1.

Mar-

Marcus Mantua *lib.1.locorum com.112.* & S.Thom.*secunda secun. q.185.artic.3.lib.1.* Fernandus Loazes *consf.pro Marchi de Velez,pag. 54.num.65.& illi,qui dicunt , quod malum in Principe non esset potestas,sed tempestas*,vt ait Socinus iunior *consil.65.lib.2.* Barth. Soci. *consf.164 lib.2.* Card.*in clem pastoralis.de re iudic* Iaco.de Leon.*inter consf.Bruni,consf.117.col.fin.* Sanct. August.*in c principium. §. charitas. de pœnit.dist.2.* Fulgos.*consf.61.* Curtius senior *consf.61.* Aymon *de antiquit.par.1.versf non omitto n 3.* Stat ergo,Principes fuisse creatos ob ciuium vtilitatem: Idemque de legibus dicendum, vt supra ostendimus, & docet Cicero *in Vatin.*sic inquiens: A maioribus nostris nulla alia de causa leges sunt inuentæ, nisi vt suos ciues incolumes conseruarent. Et rursus idem Cic.*2.de legib.* Ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum,& quietam,& beatam,conditæ sunt leges. Et idem Cicero *1.de inuent.* ait: Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, vt in legibus scribendis nihil sibi, nisi salutem atque vtilitatem Reipublicæ proponerent: neque enim ipsi,quod obesset,scribere volebant; & si scripsissent,cum esset intellectum,repudiatum iri legem intelligebant. Interdum tamen leges paruipenduntur,vnde Petronius Arbiter Satyricus:

Quid faciant leges,vbi sola pecunia regnat,
Aut vbi paupertas vincere nulla potest?

Plautus in Trinummo:

Mores leges perduxerunt iam in potestatem suam.

Et sequitur:

Ea misera etiam
Ad parietem sunt fixa clauis ferreis,vbi malos mores
Adfigi nimio fuerat æquius.

Et Horat.Oda 24.lib.3.

Quid leges sine moribus
Vanæ proficiunt: si neq; feruidis
Pars inclusa caloribus
Mundi: nec Boreæ finitimum latus,
Durataq; solo niues
Mercatorem abigunt? horrida callidi
Vincunt æquora nauitæ?

Et † Anacharsis relatus ab Erasmo, & à Plut.*Apoph.lib 7.*illud 21
facetum,quamuis vulgatum, dixit: Leges aranearum telis esse similes,in quibus infirmiora animalia hærerent,valentiora perrumperent; ita leges humiles ac tenues constringunt,à potentibus impunè violantur: ita meminit Valerius. Regulariter † ta- 22
men Princeps, vt supra ostendimus, subest legibus, & dum *in l. Princeps legib.ff.de leg.cum similib.* negatur,† Principes legibus ob- c
stringi,procedit in ijs,quæ leuiori sunt præiudicij, vt supra in simili dicebamus; qualia sunt ea, quæ pertinent ad solemnia

iudiciorum, & contractuum, & testamentorum, aliarumve vltimarum voluntatum; non sic quoad pactionum obseruantiam, siue illæ expressæ sint, siue tacitæ, siue priuatæ, siue vniuersales, *vt tradunt nouissimi in l 1. ff de const princ. & in l. princeps. supra alleg. & diximus plenissime de succ creat. §. 26. per totum, in lib 3. Facit in simili egregius text. in l. pater filium § quindecim libertus. ff de leg. 3. sic intellige, quæ diximus de successionum progressu, in præfat. num* 131. & contractibus Principem obligari, omnes omnino admittunt, vt
23 infra dicemus. Nec † dubium est, quin lex sit contractus, & contractus sit lex. Quod contractus sit lex, probat *l. legem quam. C. de pact.* vbi per Ias. Dec. & Alc. *c. contractus. de regul. iur. lib. 6. l. contractus. ff. eod. tit.* quod autem lex sit contractus, probat *l. 1. ibi communis Reipublicæ sponsio. ff. de legib. vt fuse eam legem inducens dixi de succ. progressu, in præfat. circa princip.* quod probatur ratione: Nam vt contractus est duorum pluriumve in idem placitum & consensus, *l 1. ff. de pact.* ita & lex est plurimorum ciuium in idem placitum & consensus, *dict l. 1. ff. de legib. ibi communis Reipublicæ sponsio. §. lex. Instit. de iure natur. l. iura non in singulas. ff. de legib.*

24 Stat † ergo ex superioribus, tam leges, quàm principes ad populi ciuiumque vtilitatem creari, legibusque principes ipsos regulariter subesse, earumque videri ministros & custodes ac executores, exceptis quibusdam casibus. Vtilitas autem ciuium, ac populi, quibus in rebus sita sit, edocemur per Isidorum, quem refert & sequitur Fernan. Loazes hodie meritissimus Archiepisc. Tarraconen. *in cons. suo pro March. de Velez. dubit. 1. num. 54. vers. ad hoc enim principes.* Ad hoc enim (inquit) Principes & Reges fuerunt instituti, vt beatus inquit Isidorus *de summo bono lib.* 3. *c.* 47. vt licentia mala agendi seruorum, potestate restringatur principum ac dominorum. Non enim frustra, vt beatus inquit Augustin. (*& habetur in c non frustra. 33. q. 5.*) instituta sunt potestas regia, vis gladij cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, & disciplina dominantis: habent enim ista modos suos, causas, rationes, atque vtilitates: hæc enim cum timentur, coercentur mali, & inter malos magna cum quiete viuunt boni. Non enim regna absque Regibus, nec ciuitates absque legibus & consuetudinibus, minantibus, atque pœnalibus esse poterant, vt Arist. *Politicorum libro quarto, & libro sexto,* & Cicero *Offic lib.* 2. narrant. Quis enim inexpertus, absque directore, viarum discrimina securus poterat peruagari, & quis sine præceptore disciplinam poterat ediscere: nullum enim regnum, nulla prouincia, nulla ciuitas, nullus populus, nullus exercitus, nullaque omnium congregatio, absque duce, capite, ac rectore, esse potest, quo mediante, indocti instruantur, simplices dirigantur, boni custodiantur, pusillanimes foueantur, superbi reprimantur, excedentes corri-

corrigantur, mali puniantur, & tandem cuncti à quacunque op-
pressione, atque violentia defendantur, atque custodiantur, sine
quibus, vt Cicero *Offic. libro tertio* scribit; nec ciuitates, nec gen-
tes ipsæ, nec genus hominum vniuersum posset stare; quinimo
nec mundus absque illis posset sustineri. Sicut enim omnem vi-
tæ nostræ ordinem peruertimus, si iudiciaria tribunalia sustule-
rimus: & sicut ad Antiochenum populum, *Homil 6.* beatus scri-
bit Chrysostomus: Si ducem ab exercitu abducimus, vinctos
hostibus milites damus: ita si principes de ciuitatibus abstra-
heremus, feris irrationalibus irrationabiliorem vitam degere-
mus, mutuo nos mordentes, mutuo nos deuorantes, deuastan-
tes, atque opprimentes. Quod enim faciunt lignorum conglu-
tinationes in domibus, hæc faciunt Principes in regnis, ac ciui-
tatibus; & sicut, si illas sustulerimus, dissoluti parietes mox rui-
nam facient: sic si è mundo Principes amoueamus, & ciuitates,
& gentes in se corruent: nullo existente, qui homines coërceat,
& timore pœnæ quiescere persuadeat. Ad extollendas igitur vir-
tutes iustorum, & reprimendas insolentias transgressorum: di-
uina prospiciens è cœlo iustitia, regnantium solia in populis e-
rexit, Regesque ac Principes inter homines constituit: sunt e-
nim Reges, *vt alibi latius de hac re tractamus*, tales in regimine
populorum ac ciuium, quales sunt fræni atque compedes in re-
gimine ac domatione equorum, & similium animalium, quæ
sicuti hac atque illac rectè dirigi non possunt absque calcari-
bus: sic & subditi ad bonum moueri, & à malo segregari non
possunt absque legibus: & absque eorum minis, pœnisque, tum
leuibus, tum etiam acerbis, & grauibus.

Denique † isthæc vtilitas, aut etiam necessitas; quod in Re- 25
publica, & in genere humano sint Reges; ab ipso iure naturæ,
vel gentium originem traxit. Homo enim, secundum Philoso-
phos, est animal sociabile (hoc est, natura appetens societatem
& communionem.) Nec dubium est, quin societas & commu-
nio pariat discordias, *l. cum pater. § dulcissimus. ff de legat. 2.* (Vnde
perpetuæ societati lex non assistebat, *vt ibi tradunt communiter
Doct. & in l. 3. ff. pro socio.* etiam in contractu matrimonij, qui in
sui dissolutione non secus, quàm in inchoatione liber esse de-
beat, *l. neq; ab initio. C. de nupt. l. Titia. ff. de verborum obligationib. &
vtrobiq; per Doct.*) Ad huiusmodi ergo discordias sedandas, vio-
lentias, tumultus, factiones, seditiones remouendas, Reges fue-
runt necessarij. Quæ omnia eo magis ac magis suadent, ac per-
suadent, ob vtilitatem ciuium ac populorum, non ipsorum re-
gentium, Reges desiderari, ac creari. Et initio quidem, ante-
quam scriptæ fierent leges, per Reges, manumque regiam, ad
arbitrium omnia expediebantur, omnisque gubernatio, & Rei-
publicæ administratio fiebat, *l. 2. circa princip. ff. de origine iuris,*

facit text. in princip. auth. quibus modis nat. effi. sui. & in auth. quibus modis nat. effi. leg. in princip. & d. l. 2. §. 1. cum sequen. ff. de orig. iur. notant in specie Bald. *in d. l. 2. in princip.* & Alphonsus Guerre. *in Thesauro relig. Christ. cap. 54. num. 4 versic. & est notandum.* Deinde quia leges scriptas deesse, incertoque iure populum vti, ac vagari incommodum esse, ipsa experientia docuit, *vt ait d. l. 2. § primo cum sequen.* & tradiderunt Arist. & doctissimus Dominicus de Soto, *vbi supra*, dum scripserunt, tyrannidis imagine omnia repleri, quum arbitrio regentium, deficientibus scriptis legibus, populus gubernatur: ideo ad leges scriptas, iusque scriptum, & certum itum fuit, *vt §. 1. cum sequen. in d. l. 2.* & tradunt Bald. & Guerre. *vbi supra*, quæ omnia efficacius etiam edocent, regimen principum sub legibus esse debere, legesque quasi principibus superiores, latas constitutasque fuisse; atque vtrumque ad merum ciuium, & populorum, non etiam regentium vtilitatem receptum fuisse.
26 Id † quod & in ecclesiastica potestate obtinere, vel illinc illuxit, quod Episcopi sunt principes in Ecclesia Dei; nec tamen dubium est, quin ob meram populi vtilitatem creentur, ac instituantur, nomenque Episcopi non tam honoris, quam oneris est, vt testatur Diuus Augustinus *in capit. qui episcopatum. 8. quæst. 1.* vbi, qui præesse, & non prodesse desiderat, episcopari non debet; sequitur, & notat Guerrerius, *vbi supra, cap. 4. in princip.* vnde ipse etiam notat, Episcopum dici ab ἐπὶ, quod est supra, & σκόπος, quod est intentio, quasi Episcopus in hoc creatus sit, vt iugiter intendat & consulat vtilitati, ac saluti populi.

SVMMARIA.

1 *Intellect. l. princeps. ff. de legib. l. 1. ff. de constit. princ. §. sed & quod principi. Inst. de iur. natur. cum simil. legib.*

2 *Principi quod placuit, ita demum habet vim legis, si populo vtile sit.*

3 *Causa iusta præsumitur in Principe contra subditum, non contra alios.*

4 *An pro rerum suarum defensione alium interficere liceat.*

5 *Principum sententiæ & rescripta quando vim legis habeant, & num. 7. in fine.*

6 *Leges quæ innuunt, principum rescripta legis vim habere, quomodo intelligenda.*

7 *Pecunia intra tempus ad soluendum datum, mutata vel reprobata, an creditor antiquam reprobatam soluendo liberetur.*

8 *Confessio illa: occidi; sed ad meam defensionem, an scindi possit, & an confitenti noceat.*

9 *Scripturam præsentans quatenus pro se faceret, non vltra: an ea protestatio prosit, ardua quæstio.*

10 *Principum placita quæ non recedunt à iure naturali, vel gentium, legis ciuilis vim nõ habent, vt inductiua, sed vt declaratiua.*

11 *No-*

11 *Notorium quam habeat vim, etiam quod releuet ab onere probandi, allegandum autem esse.*
12 *Principis preceptū notoriè iniquum non exequendum.*
13 *Historia Aeliogabali Imperatoris.*
14 *Prascribi an possit ius superioritatis, contra principem.*
15 *Iniuriarum actio anno tātum durat, nisi lis sit cōtestata; & quid si dolo aduersarij non sit contestata.*
16 *Vendens rem alienam scienter, an pretium recuperet, ardua quastio.*
17 *Iuramentum an impediat recessionem colore lasionis enormissima, ardua quastio.*
18 *Intellectus l. fin. C. de legibus.*
19 *Princeps an possit leges mutare.*
20 *Princeps in quibus casibus nouas leges facere, vel veteres mutare potest, non eget alicuius consensu, consilio, vel interuentu.*

a *Leges posteriores habere potestatem leges veteres abrogandi, vel innouandi, & quomodo illud intelligendum.*
b *Legis virtus in quibus consistat vbi exemplis declaretur easdem virtutes etiam principum placita habere.*
c *Principum placita nō aliter rata sunt, quamsi populo sint vtilia. Et quid in dubio tenendum. Si autem notoriè nociua sint populo vim legis non habent, nec effectum aut executionem sortiri debent.*
d *Tria in placito seu precepto principis consideranda.*
e *Relaxatio iuramenti in enormissima lasione, à quo petenda, & qua ad eam requirantur.*
f *In iure positiuo, an par sit legum, & principis potestas. Et an sicuti leges mutare possunt, quod anterioribus ll. cautum fuit, ita id etiam principi licet.*

CAPVT II.

AD MERAM † ergò ciuium, & populorum vtilitatem vtraque potestas, tam canonica, quam ciuilis creata, data, recepta, admissáque fuit; quæ quum ita se habeat, nihil ad rem pertinet quod princeps dicatur legibus solutus. *l. Princeps. ff. de legibus. §. fin. Instit. quibus mod. testam. infir. l. omnium. l. ex imperfecto. C. de testament. l. ex imperfecto. ff. de leg. 3.* quòdque, quod ipsi placuit legis habeat vigorem. *l. 1. ff. de constitut. principum. §. sed & quod principi. Institut. de iure natur.* nam de huiuscemodi legibus, quasi duris, & inhumanis Erasm. ad Plutarchum *lib. 4. Apoph.* quasi detestans, sic scripsit; in dictis Antigoni regis Macedonum; quid enim (inquit) aliud dicunt, qui occinunt, quod principi placuit, legis vigorem habere; qui negant, principem teneri legibus, qui tribuunt illi geminam potestatem, ordinariam, & absolutam; quarum altera possit, quod 1

 leges,

leges, pacta & fœdera postulant, altera quodcunque libuit. Alii sentiunt restringi debere (*vt & suprà attigimus*) eas, leges, ad solemnia, & ordinem, formamue procedendi, in contractibus, in iudiciis, in vltimis voluntatibus (*& attigimus etiam de succ. progr. in præfatione*) non, quoad alia magis substantialia, maiorisque momenti (quale est obseruatio contractuum, rerum acquisitiones, aut ademptiones, & similia.) Quid dicendum? & sane quod attinet ad nostram principalem conclusionem, quæ habet; regentes (siue illi homines sint, siue leges) ad meram populorum, ciuiumq; vtilitatem institui; hæc obiectio omnino remota est: quia nos loquimur generaliter de regimine principum, & regulariter quoad eos, vel singulas regiones, in quibus ius peculiare, & ciuile, hac in re nihil innouasse reperitur; cæterum Romanus populus, Romanumue ius, & imperium hanc rem videtur innouasse, dum tam latam principibus suis potestatem concessit. Nam & idem foret in reliquis ciuitatibus & gentibus, si tantundem principib⁹ suis concessissent, quinimo etiam in ipso populo, & imperio Romano hæc obiectio nihil mutat: nam vt leges
1 posteriores habent † potestatem legum veterum derogandarũ, abolendarum, innouandarum. *§. sed natura. instit. de iur. natur. l. omnes popu. ff. de iust. & iur. l. si mihi & tibi. §. in lega. ff. de leg. 1. l. pacta nouissima. C. de pact.* & tamen id ita demum intelligendum est, dummodo posteriores vtiles sint, siue priorib. cõtrariæ sint, siue non sint. aliter enim vel vim legis non habebunt, vel interea, dum vtiles non sunt, executione, & effectu carebunt. *c. erit autẽ lex. 4. dist. l. 1. ff. de legib.* diximus plenissimè *de suc. progressu. in præfa.* vbi etiam adiecimus quod & si ab initio vtiles essent, si tamen postea vtilitas cessaret, ipsæ quoq; leges quoad sui executionem cessarent. *l. vnica in princ. C. de caduc. tollen. ibi; vt quod belli calami-*
2 *tas introduxit, lenitas pacis sopiret.* † Sic ergo in specie nostra, quod principi placuit animo legis condendæ, & habita causæ cognitione, ita demum legis vim habebit, quoad sui executionem, si publice vtile sit, *arg. d. c. erit autem lex. & d. l. 1. ff. de legib.* nam etsi vtile non sit in præsentia, si tamen vtile fore speretur, vim quoq; legis habebit, quamuis interea dum ea vtilitas adueniat, & accedat, effectu, & executione careat; vt idem ipsismet legibus, quæ initio inutiles forent, eueniret, vt non minùs vtiliter quàm nouè disseruimus, *in d. præfatione*.

3 † In re autem dubia, in huiusmodi principum ac legum diffinitionibus, præsumitur iusta causa, & publica vtilitas. Nam quamuis respectu non subditi, & sic contra non subditum, causa iusta in principe non præsumatur: vt notat panormitan. *in c. inter quatuor. de maior. & obed. & in c. cum nobis, de testi. Doctor. communiter in c. qua in Ecclesiarum, de consti.* Paulus Castrens. *in consil. 158 incipit viso, & examinato puncto.* & tradit latè Carolus Ruinus

Ruinus, *in consil.* 123. *incipi. visa facti serie. col. pen. vol.* 3. *& in cons.* 116. *incipi viso precepto pœnali. colum. vlt. volu.* 5. Contra subditum tamen, sine dubio, secundum magis communem opinionem, causa iusta in principe præsumitur, præcipue, vt diximus, quando principes clausula, motu proprio; vel clausula, ex certa scientia, vtuntur: vt notant communiter Dd. *in dict. c. quæ in ecclesiarum.* vbi latissimè Felyn. *in 26. colum. in 5. conclu. de constit.* glo. Bar. & Doct. *in l. relegati. ff. de pœnis.* Idem Bart. *in l. conficiuntur. ff. de iure codicill.* Cynus & communiter alii *in l. quoties, & in l. rescripta. C. de preci. Imperatori offeren. & in l. fin. C. si contra ius, vel vtilita. publ.* Innoc. *in c. ad aures, de temporibus ordinatio.* vbi inquit, vani capitis esse, existimare non posse principem sine causæ cognitione: vel absque causæ expressione aliquid præcipere. Iacob. Bruti. *in l. præscriptione. C. si contra ius, vel vtilita. public.* Baldus *in dict. l. præscriptione, & in dict. l. rescripta. & in l. si testamentum*, & ibi Iason & Doct. *C. de testam.* & *in præludiis feud. in 9 colu & in c. Eccles. S. Mariæ, vt lite peden.* inquit, sufficere quamcunque occasionem, ad iustificandum principis beneplacitum, Panormitan. *in c. si quando. col. fin. de rescript. & in cap. nisi specialis. colum.* 2. *de offi. leg. & in cap. cum venissent. colum.* 3. *de iudiciis. & in cap. quanto. in 4. colum. de iureiur. & in cap. cum inter, de except. in c. cum olim. in 8. col. & in c. in causis, in 2. notabili. de re indic.* Anton. & Imol. *& in cap. cum inter, de renuntia. & in c. constitutus, de religios. do. & in cap. quia plerique, de immunitate eccles.* Gemi. *in c. grandi, in 2. col. de supl. negli. prælat.* Angel. *in cons.* 319. *incip. Serenissimus princeps.* Petrus de Ancha. *in consilio* 279. *incipi. vltra alia*, vt refert Fernandus Loazes, *vbi supra, numero* 134. & per Raphaelem Fulgosium *consil.* 144. Antoninus & Salicetus *in l. ne causas. C. de appellat.* † Vnde si principi re- 4
latum esset, arduam esse controuersiam, cum quis pro rerum suarum defensione alterum interfecisset, vtrum id non iniuria fecisse videretur; (Felyno *in capit. 2. numero 4. de homicidio.* post multos, quos allegat existimante, communemque esse opinionem adfirmante, id non licere; aliis tamen contrarium differentibus, quales sunt Iason & Ioann. Oroscius *in l. vt vim. ff. de iustitia & iure.* & Carrerius *in sua pract. fol.* 106. *numero* 31. Bernardus Diaz. *regula* 597. quæ pars, secundum Ias. *vbi suprà*, receptior est) certè † si princeps, habita causæ cognitione, ad 5
definitionem causæ, & litis, quæ tunc ageretur inter partes, vel etiam, si nulla lis esset, sed tamen animo definiendi, generaliter, vel sententia sua definisset, vel ita definiendum esse in posterum ad suos magistratus, vel vnum, vel certos ex illis rescripsisset, tale homicidium non iniuria factum videri, vtroque casu ea sentētia idve rescriptum legis vim haberet: eiusq; exemplum reliqui iudices sequi tenerentur. † Et is est verus sensus *ad* 6
dict.

dict. §. *sed & quod principi. & ad l.* 1. *ff. de constit. princ. & ad l. fin. C. de leg. & ad omnes leges de similibus rescriptis mentionem facientes, qualis est l. non iustam. C. ad Trebell. l. licet Imperator. ff. de leg.* 1. *l. si Titio & Meuio* §. *Iulianus. ff. de legat.* 2. *l. fin. ff. de hered. instit. l. cum hic status.* § *ait Oratio. ff. de iure dotium.* Fallit, quando constaret principem ob gratiam quid simile fecisse, *vt dict.* §. *sed & quod principi. & dict. l.* 1. Vnde nostri † tradunt, quod de-
7. bitor pecuniæ, si intra tempus dilationis ad soluendum, mutetur pecunia, vel reprobetur, liberatur soluendo antiquam, secundum Bartolum *in l. quod te. num.* 6. *l. si cert. petat.* Et est communis opinio secundum Sozin. *ibid. num.* 14. Contrariam opinionem dicit ibidem communem Ias. *in num.* 18. imò quod teneatur soluere pecuniam nouam: allegat Bartol. *in l.* 1. *ff. de solutione.* Aliam tertiam opinionem tenet Imol. *in l. in ratione.* §. *diligenter. ff. ad leg. Falcidiam.* dicens quod est communis, quod si reperiatur pecunia antiqua, ex illa fiat solutio; & si non reperiatur debet fieri solutio in noua pecunia; & istam tertiam dicit etiam communem *Alexand. in dict. l. quod te. numero* 7. Est alia quarta opinio; quòd debemus considerare, an pecunia sit reprobata ante moram, vel post moram debitoris; si ante moram, liberatur solutione antiquæ pecuniæ; si post moram, debet soluere de pecunia noua; istam dicit communem opinionem *Deci. in dict. l. quod te. numero* 8. & secundum hanc dictionem vltimam, ista quæstio potest practicari, & ex ea potest dari concordia ad alias opiniones supra relatas; certè tunc si princeps secundum hanc opinionem, cum lis ageretur inter partes, habita causæ cognitione, pronunciasset: ea sententia vim legis haberet, idemque dicendum, si, cum lis nulla esset, habita deliberatione matura, ita ad vnum, vel quosdam, vel omnes magistratus rescripsisset.

8 Denique † si dixi, hominem me occidisse; sed ad meam rerumue mearum defensionem Bartol. *in l. Aurelius.* §. *idem quæsiit. ff. de lib. leg.* tenuit, iudicem potuisse diuidere confessionem, eam acceptando, quatenus dixi, hominem occidisse me, & in reliquo eam reiiciendo. & Baldus *in l. si quidem. C. de except.* Estque communis opinio, vt firmat & approbat Iason *num.* 13. & ibi Castalius *in d. l. vt vim.* Alex. *num.* 7. *in l.* 1. §. *si quis simpliciter. ff. de verb. oblig.* ibi Rom. *num.* 7. *& nu.* 14. tenet contrarium, & Bald. *in l.* 1. *C. de edil. act.* Alciat. *num.* 76. *in l.* 1. §. *si quis ita. ff. de verb. oblig.* Sozin. *in l. non vtiq. num.* 7. *ff. de except. per* Aymon. *in consuet. Aluernia. tit.* 12. *de successione. arti. l. ad fi.* Ias. *in l.* 1. §. *editiones. ff. de edendo. & in dict.* §. *si quis simpliciter.* per Felyn. *in c. cum venerabilis. colum.* 5. *de exception.* sed hac in re; & si vix appareat vtra sit receptior opinio; tamen quoad pœnam ordinariam, ea confessio non nocet; quoad pœnam vero extraordinariam, vel

vel adhuc similiter non nocet, vel non aliter nocebit, quam si pœna modica sit. Si ergo princeps ita, vel rescripserit, vel iudicauerit, id rescriptum eave sententia vim legis habebit.

In summa, scis, quod † scripturam præsentans in iudicio, solet 9
semper apponere clausulam, quod præsentat eam, in quantum pro se facit, & non aliter, in hac quæst. an protestatio prosit: determinat Bald. *in c. præsentium, colum. 1. numer. 3. de testibus.* quod nihil prodest, imo quod nihilominus parti contrariæ prosit, in quo, cum sequitur Paul. *in l. vnic. colum. 2. C. vt quæ desunt aduoc. iud. supple* vbi idem Bald. hoc tenet, *colum. 2.* Idem Paul. *consil. 81. volum. 1.* & Roma. *consil. 433.* Iason *in l. 1 §. morte. numer. 26. ff. de noui operis nunciat.* & idem Iason. *in l. certi condictio. §. si nummos colum. 8. ff si cert. petat.* & hanc dicit communem opinio. Aymon. Crauet. *tract. de antiq tempo prima parte. c. incip. viso. nu. 72.* Sed contrariam sententiam, imo quod talis protestatio prosit eam facienti, est opinio Innocen. *in c. cum venerabilis. de exceptio.* & ibi Felin. *numer. 23.* dicit hanc opinionem esse communem. & *idem in c. imputauit. numer. fin. de fide instrum.* & hanc tenet Bal. sibi parum constans *in l. vnica. colum 4 de confess. C. & in c. cum dilectus. de consuetudine.* & hanc etiam dicit communem Ripa *in cap. cum M. Ferrariensis, de constit. num.* 79. & hæc vltima secundum eos, est verior; recipit tamen tres limitationes, quarum singulæ poterunt esse tres concordiæ inter has duas communes opiniones contrarias, de quibus vide Deci. *in cap. cum venerabilis, de confess. num. 22* & Aymon. *vbi supra, nume.* 68. sed pro parte affirmatiua, quæ etiam in puncto iuris verior videtur, est communis iudiciorum, qubus ipse interfui, vsus. At si princeps secundum alterutram harum partium, vel habita matura deliberatione, rescriberet, vel cum causæ cognitione sententiam ferret, id rescriptum, eave sententia legis vim haberet. Et † in summa le- b
gis virtus in quatuor consistit. *l. legis virtus. ff. de legib.* in imperando, in vetando, in permittendo, in puniendo. nõnulli addunt quintum, nempe in declarando, & interpretando, & quo adhæc omnia, principum placita legis habent vigorem, *d l. 1. ff. de consti. princ. d. §. sed & quod principi Instit. de iur. nat.* quod intelligendum est, quando † iuri naturali, vel gentium tale placitum, sal- 10
tem aliquantulum, aduersari videretur, & ab eo recederet, aliter enim, si concors, & consentaneum ex toto esset, non tam nouum ius ciuile productum, quam ius naturæ vel gentium, quod iam proditum erat, repetitum videretur. *l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure,* vbi notant Gloss. & Doct. præsertim Ias. facit elegans text. *in l. adeo. § cum quis ex aliena. ff. de acquirend. rerum domi. l. heredes palam. §. sed si notam. ff. de testam.* Ergo si princeps eos ciues, qui hostium finibus finitimi essent, iuberet arma, vel equos paratos habere, ad hostium impetum propulsandum, id præceptum aut placi-

placitum legis imperatricis vim haberet: sin autem ciues vetaret arma, equos, aurum, argentum extra regni fines exportare, id placitum vim legis prohibitoriæ haberet, vt apud nos Hispanos habetur *per totum titulum de las cosas vendadas, lib. 6 ordi.* quod si placuit principi, vt bannitos aut exules interficere fas esset, cuique id placitum legis permissoriæ vim haberet; quod si ei placeret, vt fur in septies duplo puniretur: vt est apud nos Hispanos, id placitum legis punitoriæ vim haberet: Quæ omnia eandem vim, & potestatem assequerentur, ac si lege rite lata comprehensa fuissent, eaque procedunt in tribus speciebus: Prima, quando constat, Principem habere animum legis condendæ. Altera, quando id cum causæ cognitione inter partes litigantes pronunciauit. Vltima, quando lis nulla erat, si cum matura deliberatione id rescripsit ad suos magistratus, vel eorum quosdam, vel quendam. Inque his omnibus exemplis, si recte aduertis, inuenies a iure naturæ, vel gentium aliqua ex parte recessum, aut declinatum fuisse: nam nullus eo iure tenetur, aut compellitur, arma, aut equos paratos habere: nullus prohibetur, eo iure arma, equos, auru, argentum, extra regionis suæ fines exportare. nulli, eo iure, fas erat exulem bannitumve occidere *l. vt vim. ff. de iusti. & iur.* eoque iure fur simplum duntaxat fortasse, non etiam septuplum restituere compelleretur. *l. id quod nostrum. ff. de reg. iur. l. iure natur. eod. tit. l. nam hoc natura. ff. de statu hominum. §. libertas. Insti de iure person.* quæ duo iura faciunt ad primum & secundum exemplum supra relatum. Denique si iussit, vt inuasorem pro rerum defensione occidere liceat; vel vt iudici confessionem diuidere non liceat; aut quod scripturam præsentanti eius tenorem diuidere non liceat; vt in exemplis supra relatis; ea quidem non tam ad ius nouum inducendum, quam ad id, quod iam inductum erat, declarandum spectare forte viderentur, adhuc tamen legis declaratoriæ vim haberent. *argum. l. fin. C. de legib. & Inst. de bonorum poss. in princ.*

c Isthæc † autem omnium principum placita, & similia, ita demum rata erunt, si populo vtilia sint, non aliter, vt supra edocti sumus. Vtilia autem accipere debemus, ac intelligere fuisse, primum, quando de vtilitate constat, deinde etiam, si sumus in re dubia: quia in principibus & legibus, vt supra ostendimus, iusta causa præsumitur, quod si vero notorium esset, esse talia principum placita populo nociua, nõ haberent vim legis, quandiu nociua forent, nec effectum, aut executionem sortirentur: quia, vt plenissime supra ostendimus, ad vtilia tantum, non etiam a contraria principes omnes potestatem, ditionem, & imperium habere videntur, in ciues & populos. quod si quis principum a populis suis laxius mandatũ, aut imperium habuerit, id erit ius singulare illius ciuitatis, aut principis. Hoc vnum certo scio, ius ciuile

uile Romanorum nostram interpretationem, non solum commode, sed etiam necessario recipere. Idemque & in iure nostro Hispanorum, *vt controuersiarum vsu frequen. Tom. 2. lib. 1. c. 1.* disseruimus. *per l tit. 25 part. 4. & l. 8. tit. 4. part. 3.*

Notorium † autem si sit, principis placitum fuisse irrationabile, tunc non haberet vim legis, per iura rationesque supra relatas, & quia notorium se ipsum ostendit, si turpe est, vt inquit Bald. consil. 323. *proponitur in prin. volum. 2.* quodque nulla tergiuersatione cælari potest, sicuti, vt idem Bald. dicit, nec candelabrum supra montem positum, nec circulus ante tabernam, nec scriptura pro rostris. *consi. 21. processus. colum. 1. volum* 1. Paul. Girlan. *in tractat. de quæstio. & tortu. in 3 quæst. colum. 2. & 3. & ibi, quid à manifesto differat*: ideo sola allegatio sufficit; & quid differat à publico, vide Abb. *in c. fin. numer. 7. de maledi. & per l. si adulterium cum incestu. §. idem Pollioni. ff. ad legem Iuliam, de adulteriis.* Quamuis notorium releuet ab onere probandi, non tamen releuat ab onere proponendi, & debet omnino allegari, vt nota. *in cle. appellanti, de appellat.* & idem dicit Bald. *in l. penult. C. de decur. lib. 10. in l. super longi. colum. 3. C. de præscript long. temp. & in l. quicunque, in princip. C. de ser. fug.* Burg. *in c. cum dilecti. colum. 10. de emp. & vend.* qui etiam *in c. peruenit. col. 2. eod. tit.* sentire videtur, hoc verum esse, quando præsumptio oritur ex facto partis proponentis. & est simile *in l. si certis annis.* vbi idem Bald. *C. de pact.* quod ex diuturna præstatione causa pariter præsumitur, si tamen allegata sit, & non aliter, tradit Felyn. *in c de quarta colum. pen. de præscript.* & Seysel. *in l. 1. colum. 3. ff. de legi.* Et dicebat Pet. de Ancha. *in cons. 188. incip. visis consiliis.* Quod † si Papa aliquem prælatum per suas literas, motu proprio, propter eius dementiam remoueri præceperit, tale mandatum exequi non debet, si notorie contrarium apparuerit: & nota Felyn. *in c. ad aures colum. 7. rescript.* Alexan. *in cons. 215. incip. non obstet. volum* 7. Petrus Paulus Pari. *in cons. 82. incip ad vertendum. colum. 8. volum. 1. & consil. 140. incip. inspectis indultis. colum 1. volum. 4.* Carolus Ruinus *in cons. 215. incip. quia in hac causa. colum. 9. volum. 1. &* Hieronymus Gratus *in cons. 158. incip. difficultas præsentis causæ colum. fin. vol. 2.* Ergo † si princeps iuberet, ne aliter acta iudiciaria valerent, quam si nocte fierent, id quod Imperatorem Æliogabalum iussisse, Petr. Mes. *in vitis Cæsarum* author est, tunc id præceptum vtpote notorie irrationabile legis vim non haberet.

Denique † sunt tres casus inspiciendi. nam præceptum principis, vel legis, aut certum est non aduersari iuri naturali, vel gentium; aut certum est naturali iuri vel gentium repugnare, aut dubitatur. primo casu talia præcepta vim legis habent. secundo casu non vtique. vltimo casu, quando dubitatur vim legis habere, non desinunt.

Quid

14 Quid † enim, si agatur de præscriptione iuris superioritatis? qua in re ius superioritatis posse præscribi contra Principem, tenet Abb. *in c. cum non liceat. num. 4. de præscript.* Roma. *cons.* 371. Iason. *cons.* 283. *lib.* 2. Dec. *cons.* 207. dicit communem opinionem Soci. *cons.* 275. *col.* 3. *lib.* 2. sequitur Purp. *in l. 1. num. 4. ff. de officio eius.* Contrarium vt non possit præscribi ius superioritatis aduersus Principem, tenet Bar. *in l. infamem. ff. de publicis iudiciis.* Idem *in l. 1. ff. de aqua plu. arcen.* Idem *in l. hostes. ff. de capt.* Felyn. *in d. c. cum non liceat col. 4 & in c. cum nobis, de præscript.* Ias. *cons.* 70. *lib.* 3. Curtius iun. *de feud.* 2. *part.* Communis est, secundum Crauet. *de antiquitate temporum parte 4. num. 72. fol.* 169. Purpu. *in l. imperium. n.* 164. *ff. de iurisdict. omn. iud. hodie decisum est per l. fin. tit.* 13 *lib.* 3 *ordin. l.* 2. *tit. de las donationes. lib.* 5. *ordi. & l.* 7. *titul.* 29. *part.* 3. quod possit præscribi, quæ sententia etiam de iure communi Romanorum verior est.

15 Idem † quid si de actione iniuriarum dubitetur? & quidem actio iniuriarũ anno tantum durat, nisi lis fuerit cõtestata: nam tunc perpetuatur. Idem si rei machinatione desiit contestari, qua in re sunt duæ communes opiniones contrariæ, per Ias. relatæ *in l. si eum. §. qui iniuriarum. num.* 9. *& num* 10 *ff. si quis caut.*

16 Præterea, quid † si rem, quam venditoris non esse sciebam, emi, & dubitetur de pretio reddendo? & sane venditor non tenetur de euictione emptori scienti rem alienam, nec debet reddere pretium, communis opinio est secundum Iason. *in l. fin. §. fin. C. com. de legat.* Ruin. *in rubric.* §. 65. *numer.* 65 *num.* 63. *de donat. inter virum & vxorem.* Contrariam opinionem dicit communem Aret. *in l. emptorem. §. final. ff. de actio. empt.* qui alios allegat.

Quid denique si dubitetur enormissime læsus an venire possit
17 contra iuramentum? Et † quod enormissime læsus non posit venire cõtra renunciationem, vel actum iuratum, communis opinio est, secundum Alex. *in l. stipulatio hoc modo concepta nu.* 10 *ff. de verb. oblig. Idem cons.* 53 *nu.* 20 *lib.* 3. *& cons.* 125. *& cons.* 42. *lib.* 1. Cur. Sen. *cons.* 65. Pari. *cons.* 26 *nu.* 80. *lib.* 3. dicit communem Imol *in c. cum contingat. num.* 52. *cum seq. de iureiuran.* dicit communem Ias. *in l. nam postea. §. si minor. eod. titul.* Couar. *in c. 2. de pact. in 6. part* 3. §. 4 *num* 3. Contrarium tenet Anto. *in d. c. cum contingat in 4. casu principali, vbi Abb. num.* 13. hanc dixit communem & Abb. *in c. in præsentia, num.* 23. vbi Dec. *num.* 36 *de probat.* Deci. *cons.* 181. *nu.* 3. Rubeus consil. 101. sequitur Couarru. vbi supra. Quæ autem dicatur enormissima læsio, declarat optime Hieronymus Vereus *in d. c.*
18 *in præsentia. col.* 5. *&* 17. Hoc † tamen casu petenda est relaxatio iuramenti ab ordinario loci. Cornel. *in auth. sacramenta. colum.* 36. *C. si aduersus vend. per c. 1. & c. debitores. de iureiuran.* Et ad relaxationem huius iuramenti requiritur citatio partis. Anton. Card. & Imol.

& Imol. *in dict. cap. debitores.* Abb. & Felyn. *num 23. in dict. c.* 1. Felyn. *in c. 2. de spon. num.* 25. Benedi. *in c. Raynutius, in verbo, duas habes filias, num. fin. de testam.* Hippolitus *sing.* 421. & 450. & hæc est communis, secundum Dec. *in cons. qua fronte. num 2. de appell.* Si ergo præceptum principis, vel legis fuerit, vt talis restitutio concedatur, vel vt emptor talis malæ fidei pretium recuperet, vel vt ea actio injuriarum anno finiatur, etiam post litem cõtestatam, vel vt jus superioritatis possit præscribi: id sane præceptum, vt vim legis obtineat, par est: quia dubium est, an ea omnia cum æquitate & ratione naturali pugnent, an vero potius iis assentiantur; cum de istis rebus tantorum tamque prudentium virorum cõtrariæ sint sententię. † Et inspecta natura cujusque regionis, 18
nullius sensus videri debet melior, quam sui principis, aut suæ legis, sicque ab iis declaratum, honestum, & vtile reputari debet. *l. fin. C. de leg. c erit autem lex. 4. distinct.* licet aliis regionibus & nationibus, seu gentibus liberum sit id ita, vel non ita judicare. Nam (vt supra aduertimus) in principis aut legis dispositione justa caussa præsumitur, quo ad subditos duntaxat, nõ etiam quo ad reliquos.

Hactenus, cùm agitur de transgressione juris diuini, naturalis, vel gentium: quod si de trãsgressione juris positiui ageretur, † f
tunc legum & principum par potestas non est, quia leges indistincte possunt immutare, quod anterioribus legibus cautum fuerat. *§. sed naturalia. Instit. de ju. nat. l. omnes populi. ff. de just. & jur.* Sed an princeps id possit: pendet à commissione, & concessione sibi à populo facta. † Regulariter tamen Regibus leges etiam 19
positivæ suæ regionis subesse nõ videntur; sicque eas mutare nõ poterit sine populi consensu; quia ipse nõ legum Imperator, sed custos, minister & executor esse debet, esseque intelligitur, *vt supra c. 1. & 2.* fusè disseruimus, fallit quando vel nominatim id sibi à populo concessum fuisset, vel quando populus omne imperium, & potestatem à se abdicasset, & in principem trãstulisset: & his duobus casibus potest intelligi *l* 1. *ff. de const. prin. & dict. §. sed & quod principi.* Fallit tertio in rebus modici momenti, in quibus & nouas ferre leges, & veteres mutare principem posse verosimile est, idq; nõ aduersari populi cõcessioni. *arg. l. scio. ff. de minoribus.* & quæ tradũt Bartol. & alij *in l. omnes populi. ff. de just. & jur.* dum disserunt de statutis conditis à populo subdito. *c. terrulas. c. bona rei. 12. quæst. 2. c. cæterum, & c. Apostolicæ, de dona.* diximus plene *in tractat de succ. resol. li.* 1. *§.* 7. ornat late Fernand. Loazes *in consi. pro March. Vele. dub. 1. ad finem.*

Sed † in quibus casibus leges nouas facere, & veteres mutare 20
ei liberum est, in illis nõ eget alicujus consensu, aut cõsilio, aut interuentu, neq; in alijs vtcunque arduis, ita tenent Alber. Cynus & Petr. de Bel. pert. *in l. humanum C. de legi.* Estque cõmunis

F opi-

opinio, vt plene resoluit Loazes, *vbi supra in responsione ad 7. argum dub. 1. num. 7. pag. 393. gloss. in c. Anastasius, verb. conc. 19. dist. & in c. fundamenta. §. decet. verb. contingeret. de elect. lib. 6.* tenuit gloss. communiter approbata *in c ad Apostolica in princ de re jud. lib. 6. & in extrauaganti execrabilis. Ioannis 22. sub titul. de preben in verb. de ipsorum consi* & volunt communiter Doctores in rubrica, vbi Andr. Sicu. Felin. Philip. Dec. Ioan. Franc. de Ripa, & Andr. ab Exea, hanc, inquiunt, esse communem opinionem de constitutio. Host. Anton. de Butrio, Panorm. & communiter alij *in c. ex gestis, d. clem. non resid.* Idem Alberi. *de Rosat. in l quidam decedens. §. Papinianus colum. 3 versi. sed an Papa ff. de administ. tut.* Pet. Rauen. *in conclusionibus suis, in 7. colum.* Martinus Laudens. *in tractat. de Card. in 45. q.* Paulus de Castrens. *in l. fin. post* Bart. Bald. & Doct. *ibi C. de legib. & in l. fin. ff. eod tit. & in consi. 414. incip in facto prasenti colum pen. volum. 1* Andr. Siculus sibi contrarius *in consi. 1. incip. ex sacris colum. 9. versi. vltim.* vbi hanc dixit esse communem opinionem. *volum. 1.* Lucas de Penna *in l. omnes judices in 13 colum C. de decurio. lib.* 10. Antonius de Rosellis *in d. suo tractatu de consiliis, in tit. seu quastio. incip sententia, qua potius attendenda sit Papa solius, aut totius concilij, colum. 8. versic. nota quod dicit, in fine,* Ias. *in dict. l. placet, in prima lectura, in 3. columm. in princip. C de sacrosanct. Eccles. & ibi* Petrus de Bergnia *in additio. ad Iacobum Butrigarium*, vbi hanc dixit esse communem opinionem. Augustinus de Anchona *in tractatu de potestate Ecclesia*, quem refert, & sequitur Archiepiscopus Florentin. *in tertia parte sua summa, tit. 22 c. 5. §. 5.* Prædictam etiam opinionem tanquam communem tenet Rochus de Curte *in c. fin. colum 9. de consuet. & glos Pragmatica factionis*, hanc, inquiens, esse communem opin *in tit de author. generalium conciliorum, cons. 23. in verbo, concilio. & in tit. de numero & qualitate Cardinalium fol. 186. in gl. in verb. Collaterales.* Thomas Parpalia *in d. l. placet. in 30. col.* Claudius de Seyssello alias de Aquis, *in suo feudorum speculo, in titulo, qui feudum dare possunt, in 6. col.* Philippus De. *in c. edoceri. in penultim. colum. de rescriptis.* Ioha. Crotus de Monteferrato, qui hanc communem dixit esse opinionem: & ab ea in judicando atque consulendo non esse recedendum, *in rubrica de constitut lib. 6. qui alios allegat*: hæc quo ad formam legis à Principe ferendæ, qui consiliariorum interuentu non eget ex necessitate, sed cōsilio duntaxat. arg. d. l. humanum, cum supra late cōgestis. Verum quoq; est, idem fore & quo ad legis substantiam & firmitatem a principe latæ, etiam si legibus positiuis anteriorib. repugnet, quæ in re dubia, vtilis non solum præsumitur, sed etiam esse intelligitur, quamdiu cōtra bonos mores aut jus naturale vel gentium aperte non est, vt tradit Bald. *in l. non omniũ, per text. ibi ff. de legib. idem in l. de quib. col. 10. eod tit.* Andr. Tiraq. de vtroq; retract. *in prafa. nu. 75. per l. 1. §. initium. ibi, quia moderatam*

hanc

hanc ætatem prætor ratus est, vbi not. gloss. ff. de postul. Dec. *cons.* 563. *duo dubia facit. l. prospexit ff qui. & à quibus. dixi de success. crea. §. 2. li. 1. num* 7. Ergo dum non solum plures, sed innumeri fere eorum, de quibus supra mentionem habuimus, tenuerunt, Princeps sui natura (hoc est, eo ipso quod à populo creantur) posse nouas facere leges, & veteres innouare, ab eis cauendum est; cum regulariter verius sit neutrum facere eos posse, nisi expressim, vel tacite vel verosimiliter eis concessum esset, vt fuit in Principe Romano.

SVMMARIA.

1 *Princeps contrahendo cum subditis manet obligatus naturaliter, & ea obligatio est efficax etiam ad agendum, adeo, vt nec de potestate absoluta possit ab ea discedere.*

2 *Princeps contrahendo etiam ciuiliter obligatur contra communem opinionem.*

3 *Intellectus l. princeps ff. de legibus cum simi: quomodo videlicet intelligendum sit, quod dicitur, principem legibus solutum esse. nu. 4.*

5 *Principales conuentiones non habere vim legis, quo ad tertios in conuentione non comprehensos contra communem opinionem.*

6 *Intellectus l. donationes quas diuus. C. de donat. inter virum & vxor.*

7 *Princeps cum incapace scienter contrahendo, eum habilem facit.*

8 *Principem non posse vnum oppidum, aut vrbem alienare, contra quam plures Doctores. Nisi specialis ei potestas ad id ei concessa sit.*

9 *Iurisdictione concessa, an veniat etiam merum & mixtũ imperium, ardua quæstio.*

10 *Siue iurisdictio, siue jurisditio concessa sit, nihil interesse.*

CAP. III.

ET inprimis ex superioribus colligitur, quid respondendum sit, quum quæritur: † An ex contractu cum subditis 1 inito princeps obligetur. Nam eum naturaliter obligari omnes admittunt; ciuiliter autem non vtique. Ita Bald. & communiter alij *in l. 1. ff. de pact. Idem in l. princeps legibus. ff. de legi.* Idem Bald. *in l. final. C. de transact. & in l. si aquam. C. de seruit.* Doctor: communiter *in c. 1. de consti.* Bald. *C. de cond. ob caus. in l si pecuniam.* Idem Bald. & alij *in l. ex imperfecto. Cod. de testam. & in auth. omnes peregrini. C. commu. de succes. colu. final.* Ludouicus Romanus *consil.* 352. Philippus Dec. *in cap. 1. column. 1. de prob.* Archi Tarracon. *vbi suprà, pag.* 29. Ea tamen obligatio naturalis obligat eum efficaciter, vel vtilis & efficax est, etiam ad agendum, vt videtur esse communis Doctorum opinio, quam tenet Antonius Buttriu *column. penultim. in cap. quæ in Ecclesiarum.* vbi communiter

reliqui *de constit & ibi.* Panormitan. *colum. penult.* Bald. *in c. 2. colu. fin. de noua forma fidel. in feudu.* Fernandus Loazes, *vbi suprà, pag* 29. *Idem in l. filiusfamilias. §. diui ff. de lega. 1. in 4. q.* Bart. *in 7. lim. colum.* 47. Manetque princeps tam efficaciter obligatus, vt nec de potestate absoluta possit a tali contractu recedere, aut illum vlla ex parte violare; vt est vera & communis sententia, quam tenet Philippus Decius *consi.* 528. Idem Decius *consi.* 600. Idem *in c. 1. lect. 2. de constit.* id quod etiam tradit Bartol. *in l. omnes populi. in 3. quaest. principali, ff. de just. & jur.* Doct. communiter *in d. ct. cap. 1. de probat.* Bald. & Paulus de Castro. *in l fin. C. de transact.* Idem Bald. *in l. qui se patris. C. vnde liberi. & in c. 1. in 4. colum de aliodiis* Idem Bald. *in consi.* 318. *incip. examinato puncto. colum final. volum.* 1. Paul. de Castro. *in dict. l. digna vox. C. de legib. & in consi.* 317. *incipi. viso & examinato puncto colum. fin. volum* 1. Alexand. *consil.* 101. *incip. visis instrumentis. colum.* 2. *volum.* 1. *& in consil.* 361. *incipi. nec arguendi sumus. volum.* 2. Andr. Siculus *in consi.* 20. *incip praeclare. colu.* 5. *volum* 2. Bartol. Soc. *in consi.* 86 *incip. visis capit. colum.* 4. Ias *in consil.* 1 *colum* 8. *volum.* 1. *& in consil.* 86. *incip. in caussa reuerendi domini gentilis. colum* 5. *volum.* 3. Ioan. Crotus de Monteferrato *in d. l. omnes populi colum* 21. *in fine. ff de justi & jure.* Ioan. Igneus *in d. repetitio l. donationes, quas diuus. in* 3. *colum.* Carol. Ruinus *in consi.* 35. *incipi in caussa feudali. colum.* 7. *volum.* 1. Ioan. Ant. Rub. Alexand. *in consi.* 128. *incip. viso diligenter. in* 2. *colum. & in consil.* 196. *incip. circa primum dubium in penult colum* & Ioan. Iacob. de Leonardis *in quodam suo consilio posito inter consilia feudalia Alberti Bruni* 114 *in ordine, incip. altissimi Redemptoris in* 13. *colum* traduntq; plenè Fernandus de Loazes *in d. suo consilio pag.* 31. & Ludouic. Roma. & Phi. Decius ille *in consi.* 3. 2 *hic in c. 1. colum* 1. *de prob* Sed si verum amamus; certe quod nostrates ajunt; principem naturaliter subditis ex contractu obligari; verum est. Deinde, quod ajunt, eum contractum non posse violare, etiam de plenitudine potestatis: verissimum quoque est.
2 Quod † vero tertio loco affirmant: ciuiliter non obligari, sed naturaliter tantum; id suspectum esse, vel ex eo apparet, quod, (vt supr. plene edocemur) princeps legibus positiuis suae regionis, aut populi subest, nec per ipsum principatus interuentum aut obtentum, desiit esse vnus ex ciuibus, sicque in contrahendo, jure priuati vtitur, nec est legũ Imperator, sed custos, minister, & executor, quod munus nõ quo minus, sed quo magis legibus alligetur, efficit, vt supra diximus c. 1. & 2. Nec hujus inuestigationis leues erunt, aut pauci effectus. Nam si procurator forte fiscalis, fisci nomine, ante tempus petierit, duplicabuntur ex ciuili lege & obligatione induciae, quae ex sola naturali obligatione non forent duplicandae: vt id, & reliqua colliguntur *ex tit. Instit de poena temere litig.*

3 † Nec ad rẽ pertinuit, quod princeps legibus solutus dicatur, *l. prin-*

princeps legibus. ff de leg. cum simil. supra alleg. Nam vel ius peculiare est in Principe Romano duntaxat, non sic in reliquis mundi Principibus, cum, vt superiorem, non recognoscentibus; de quibus egimus; vel etiam ipsemet Princeps † Romanus legibus 4
alligatus est, quamdiu ipsæ per eum immutatæ aut abolitæ non sunt. Et in hunc sensum eum legibus solutum dicimus, & eas abrogare potest ad Reipublicæ vtilitatem, & ad vtrumque horum duorum sensuum possunt & debent aptari, *d l. princeps. l. 1 ff de constit. princip. §. sed & quod principi Inst. de iur. natur. l. ex imperfecto. C. de testa. l. ex imperfecto ff. de legat. 3. §. fin. Instit. quib. mod. testam. infirm. cum simil* Estque tertius sensus; vt procedant, quoad omnes solemnitates, formas, vel obseruationes iudiciorum, contractuum, & vltimarum voluntatum, quas præmittere potest Princeps, non quoad efficaciam, fidem, & effectum. Sicque quoad modum ineundi, non quoad vim & effectum, postquam sunt in esse producta, vt supra attigimus, *& plenius de success. crea. §. 26. cum seq.*

Illud autem non solum notandum, sed etiam admirandum est, quod † tam efficaciter princeps ex cõtractu obligatur, quod 5
conuentiones cum principe factæ, & cum quocunque alio legis condendæ potestatem habente, legis vim habent, & tanquam leges in iudicio allegari possunt, & ab omnibus, qui ipsius principis legibus ligantur, obseruari debent, *vt est text. notabilis in d. l. donationes, quas diuus. ibi, vtpote imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus. C de donat. inter virum & vxorem.* quem ad hoc ibi notant Cyn. Bart. Bald. & communiter alij, & est similis text. *in d. l. Cæsar.* & ibidem Bart. & Doct. notant *ff. de public. & vectig.* Idem Bart. & alij *in l. sicut. in prin. ff. quod cuiusq; vniuersi. & in d. l. ciuitates. in 1 colum. ff. si cert. pet. & in l 4. §. si actor.* & ibi Roman. & Paul. de Castr. *ff. de re iudic. & in d. l. prohibere. § plane. ff quod vi aut clam.* Raphael Cuma. *in l. continuus. §. cum quis. ff. de verb. obligat.* & Ias. *in l. quoties. col 2. C. de rei vendicat.* in quibus locis dicunt, atque concludunt præfati Doctores, præcipuè Bartol. *in d. l. donationes. & in d. l Cæsar.* quod si princeps pacta aliqua cum ciuitate fecerit, talia pacta possunt in iudicio contra quoscunque, tanquam si vna esset lex, vel vnum esset statutum, allegari, & quod iudices tenentur illa obseruare, sicut tenentur leges & statuta ciuitatis & regni ad vnguem sequi & custodire: quos refert & sequitur Iason *in consil. 1. colum. 4. volum. 1.* Alber. Brunus *in consil. 1. incip. omnipotentis Dei.* Francisc. Cuat. *in cons. 74 volum. 2.* & Martianus, Socin. iun. *in cons. 65. volum. 1.* vt refert & sequitur Archiepiscop. Terracon. doctissimus *in d cons pag. 35.* ipsamque ipsius verborum formulam ideo expressi, quod mihi hæc displicent, ne quicquam addere viderer: monstro enim simile esset, si hujuscemodi contractus, qui in penetralibus domus plærunque fiunt,

reliqui *de consit & ibi*.Panormitan.*colum.penult*.Bald.*in c.1.colu. fin. de noua forma fidel.in feudu*. Fernandus Loazes, *vbi suprà, pag 29.Idem in l.filius familias.§.diui ff.de lega*.1.*in 4.q*.Bart.*in 7.lim. colum*.47. Manetque princeps tam efficaciter obligatus, vt nec de potestate absoluta possit a tali contractu recedere,aut illum vlla ex parte violare;vt est vera & communis sententia,quam tenet Philippus Decius *consi*.528.Idem Decius *consi*.600.Idem *in c. 1.lect.2.de constit*.id quod etiam tradit Bartol.*in l. omnes populi. in 3.quaest.principali,ff.de just.& jur*. Doct.communiter *in dict.cap.1. de probat*. Bald. & Paulus de Castro *in l fin. C.de transact*. Idem Bald.*in l qui se patris.C.vnde liberi & in c.1.in 4.colum de aliodiis* Idem Bald.*in consi*.318.*incip. examinato puncto.colum.final. volum*.1. Paul.de Castro. *in dict.l.digna vox.C.de legib. & in consi*. 317. *incipi. viso & examinato puncto colum.fin.volum* 1.Alexand. *consil*. 101. *incip.visis instrumentis.colum.2.volum*.1.& *in consil*. 361. *incipi. nec arguendi sumus.volum*. 2.Andr.Siculus *in consi* 20.*incip praeclare. colu*. 5.*volum* 2.Bartol.Soc.*in consi*.86 *incip.visis capit. colum*. 4. Ias *in consil*.1 *colum* 8.*volum*.1.*& in consil*.86.*incip.in caussa reuerendi domini gentilis.colum* 5.*volum*.3.Ioan.Crotus de Monteferrato *in d. l.omnes populi colum* 21.*in fine.ff de justi & jure*.Ioan.Igneus *in d. repetitio l.doxationes,quas diuus.in* 3.*colum*.Carol.Ruinus *in consi*. 35. *incipi in caussa feudali.colum*.7.*volum*.1. Ioan. Ant. Rub. Alexand. *in consi*.128.*incip.viso diligenter.in* 2.*colum. & in consil*.196. *incip. circa primum dubium.in penult colum* & Ioan.Iacob.de Leonardis *in quodam suo consilio posito inter consilia feudalia Alberti Bruni* 114 *in ordine,incip.altissimi Redemptoris.in* 13.*colum* traduntq; plenè Fernandus de Loazes *in d.suo consilio pag*.31.& Ludouic.Roma.& Phi. Decius ille *in consi*.3. 2 *hic in c*.1.*colum* 1.*de prob* Sed si verum amamus;certe quod nostrates ajunt;principem naturaliter subditis ex contractu obligari;verum est. Deinde,quod ajunt,eum contractum non posse violare,etiam de plenitudine potestatis:
2 verissimum quoque est.Quod † vero tertio loco affirmant:ciuiliter non obligari,sed naturaliter tantum; id suspectum esse, vel ex eo apparet,quod,(vt supr.plene edocemur) princeps legibus positiuis suae regionis,aut populi subest,nec per ipsum principatus interuentum aut obtentum,desiit esse vnus ex ciuibus, sicque in contrahendo, jure priuati vtitur,nec est legũ Imperator,sed custos,minister,&executor,quod munus nõ quo minus, sed quo magis legibus alligetur,efficit, vt supra diximus c.1.& 2. Nec hujus inuestigationis leues erunt,aut pauci effectus.Nam si procurator forte fiscalis,fisci nomine, ante tempus perierit, duplicabuntur ex ciuili lege & obligatione induciae,quae ex sola naturali obligatione non forent duplicandae: vt id, & reliqua colliguntur *ex tit.Instit de poena temere litig*.

3 † Nec ad rẽ pertinuit,quod princeps legibus solutus dicatur,*l. prin-*

princeps legibus. ff de leg. cum simil. supra alleg. Nam vel ius peculiare est in Principe Romano duntaxat, non sic in reliquis mundi Principibus, eum, vt superiorem, non recognoscentibus; de quibus egimus; vel etiam ipsemet Princeps † Romanus legibus 4
alligatus est, quamdiu ipsæ per eum immutatæ aut abolitæ non sunt. Et in hunc sensum eum legibus solutum dicimus, & eas abrogare potest ad Reipublicæ vtilitatem, & ad vtrunque horum duorum sensuum possunt & debent aptari, *d l. princeps. l. 1. ff de constit. princip. §. sed & quod principi Inst. de iur. natur. l. ex imperfecto. C. de testa. l. ex imperfecto ff. de legat. 3. §. fin. Instit. quib. mod. testam. infirm. cum simil.* Estque tertius sensus, vt procedant, quoad omnes solemnitates, formas, vel obseruationes iudiciorum, contractuum, & vltimarum voluntatum, quas præmittere potest Princeps, non quoad efficaciam, fidem, & effectum. Sicque quoad modum ineundi, non quoad vim & effectum, postquam sunt in esse producta, vt supra attigimus, *& plenius de success. crea. §. 16. cum seq.*

Illud autem non solum notandum, sed etiam admirandum est, quod † tam efficaciter princeps ex cōtractu obligatur, quod 5
conuentiones cum principe factæ, & cum quocunque alio legis condendæ potestatem habente, legis vim habent, & tanquam leges in iudicio allegari possunt. & ab omnibus, qui ipsius principis legibus ligantur, obseruari debent, *vt est text. notabilis in d. l. donationes, quas diuus. ibi, vtpote imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus. C. de donat. inter virum & vxorem.* quem ad hoc ibi notant Cyn. Bart. Bald. & communiter alij, & est similis text. *in d. l. Cæsar.* & ibidem Bart. & Doct. notant *ff. de public. & vectig.* Idem Bart. & alij *in l. sicut. in prin. ff. quod cuiusq; vniuersi. & in d. l. ciuitates. in 1 colum. ff. si cert. pet. & in l. 4. §. si actor.* & ibi Roman. & Paul. de Castr. *ff. de re iudic. & in d. l. prohibere. § plane. ff quod vi aut clam.* Raphael Cuma. *in l. continuus. §. cum quis. ff. de verb. obligat.* & Ias. *in l. quoties. col. 2. C. de rei vendicat.* in quibus locis dicunt, atque concludunt præfati Doctores, præcipuè Bartol. *in d. l. donationes. & in d. l. Cæsar.* quod si princeps pacta aliqua cum ciuitate fecerit, talia pacta possunt in iudicio contra quoscunque, tanquam si vna esset lex, vel vnum esset statutum, allegari, & quod iudices tenentur illa obseruare, sicut tenentur leges & statuta ciuitatis & regni ad vnguem sequi & custodire: quos refert & sequitur Iason *in consil. 1. colum. 4. volum. 1.* Alber. Brunus *in consil. 1. incip. omnipotentis Dei.* Francisc. Cuat. *in cons. 74 volum. 2.* & Martianus, Socin. iun. *in cons. 65. volum. 1.* vt refert & sequitur Archiepiscop. Terracon. doctissimus *in d. cons. pag. 35.* ipsamque ipsius verborum formulam ideo expressi, quod mihi hæc displicent, ne quicquam addere viderer: monstro enim simile esset, si hujuscemodi contractus, qui in penetralibus domus plærunque fiunt,

legis vicem obtinerent: sicq; omnes ciues ligarent, omnibusq; inscijs atque ignaris nocerent: cum leges promulgari ideo iubeantur *per auth. vt fact. noua const.* vt omnibus innotescant, sicq; matura cum deliberatione, magnatumque consilio fiunt, *l. humanum. C. de leg.* merito ergo eas leges clandestinas appellaremus, si tales contractus pro legibus essent, ijs ergo opinionibus repudiatis, vtpote populis, regnis, regentibusque, inimicis ac
6 nociuis, nullum mouere debet, † *d. l. donationes, quas diuus.* cuius sensus est; quod vt omnes contractus inter ipsos contrahentes vicem legis tenere dicuntur, *l contractus. ff. de reg iur. c. contractus. eod. tit. lib. 6. l. legem quam.* C. *de pact. l. 1. § si conuenerit ff. depositi.* Ita & contractus Principis, quoad ipsum, & eum, eosve, quo cum, aut quibus cum contraxerit, legis vicem assequetur, reliquis vero nec proderit, nec oberit, nec tale exemplum reliqui iudices sequi debebunt. Hoc amplius in eo Principis contractu
7 erit; quod † si sciens ac prudens cum prohibito, aut incapaci, vel inhabili contraxerit, videbitur cum eo dispensare, eumque reddere capacem, habilemque ad talem contractum. Vt enim lege positiua is impeditus inhabilitatusque erat; ita & alia lege positiua (hoc est, principis indulgentia) capax & habilis, remoto legali impedimento, factus est. *d. l princeps legibus. d. l. 1. ff. de constit princip. d §. sed & quod princ. Instit. de iur. nat. iuncta l. omnes populi ff. de iustit. & iur. §. sed naturalia Instit. de iur. nat.* Vnde etsi regulariter donatio inter patrem & filium in potestate prohibita sit, *l. donationes quas parentes. C. de donat. inter virum.* tamen si fiat à principe, valebit, *per d. l donationes quas diuus.* isve contractus habebit vim legis, non quidem quoad hoc, vt reliquis, præter contrahentes, is contractus (vt Doctores falso opinantur) vel noceat, vel prosit: sed quoad hoc, vt impedimentum legale per ipsius Principis interuentum cesset, non secus, quam per legem etiam posset remoueri. Simillimum est in terminis, *l. omnium. C. de testa.* vt plenè dixi *de success. crea.* § 26. Denique si quis pertinax hunc sensum *ad dict. l. donationes quas diuus, cum similib.* admittere nollet, ei satisfacerem, negando, ius ciuile Romanorum ijs legibus relatum, ad aliquos orbis principes, qui Romano Imperio non subsunt, trahendum esse; cum tale ius sic perperam intellectum, esset ab omni ratione alienum, nec eius exemplum imitari aut sequi reliquas prouincias oporteret.
8 Secundo ex superioribus etiam colligitur; An † vera sit communis opinio, existimantium, posse Principem vnum oppidum aut vrbem regni sui alienare, quam tenent Bartol. *consil.* 189. Cyn. & Alber. *in l. digna vox. C. de legib.* & alij quamplures, quos adduximus *de success. crea.* §. 26. *numer.* 83. quibus adde Fernand. Loazes *in dicto consil. pag.* 75. qui ad *cap. intellecto de iureiurand.* vbi contrarium probari videtur, respondent procedere, quando aliena-

alienatio cederet in magnam & enormem regni læsionem; non autem, si in modicam tantum. Sed istorum opinio regulariter in omnibus orbis principibus vera esse non potest: nam iuri alieno quisquam, nec in minima parte lædere potest, *l id quod nostrum. ff de regul iur. l iure naturæ eod. titul. l. nam hoc ff. de cond. indeb.* id quod patet ad sensum naturalem. Et quærere legem, vbi naturaliter sentimus, nihil aliud est, secundum Philosophum, quam infirmitas intellectus. Id quod si reliquis non licet, ipsis certè principibus, qui ad ciuium vtilitatem & tutelam constituti sunt, non ad vtilitatem propriam, longè minus licere debet, vt *supra fuse cap.* 1 & 2. ostendimus. Nec etiam, si supremam iurisdictionem princeps retineat, quicquam proderit; quia eo ipso, quod ordinariam alienauit, à seque abdicauit, & iuribus regni sui non leuiter nocuit, & (quod deterius est) ipsis populatibus, qui alienati sunt, vehementer nocuisse, eosque læsisse videtur, quibus ingens dedecus & ignominia est, inferioribus à Principe subesse; vt ostendimus *supra in præfat. num.* 26. nec id fas erit, etiamsi fiat ob publicam necessitatem subleuandam: nam si publica (hoc est, totius regni, aut regionis) est necessitas & vtilitas, ea cum publica (hoc est, omnium regnicolarum) iactura & impensa reputari, aut comparari debet, non cum quorundam tantum incommodo, *d. l. nam hoc. d. l. iur. natur cap. quod omnes. de regul. iur lib.* 6. multa in simili per Dec & Cagnol. *in d. l. iur. natur.* quod obtinet quoad omnes mundi Principes regulariter. Fallit in regnis, in quibus principibus hanc ad rem potestas data est; quæ, an castellis, aut Regibus data fuerit, apparebit *ex l.* 5. *titul.* 15. *part.* 5. & *l.* 9. *titul.* 4. *part.* 5. *l.* 8 *titul. delos emperadores. part.* 2. *l.* 1. *titul.* 17. *parte secunda.* Quod intelligendum, quando in minorem fieret alienatio, vt illico edocebimur; idque temperabis, vt valeat quidem alienatio, si fiat, magna Reipublicæ necessitate; ita tamen, vt totum regnum postea contribuat ad oppidum alienatum redimendum.

Tertio colligitur ex superioribus, † quid respondendum sit in illa ardua quæstione, qua controuertitur; concessa per principem alicuius castri iurisdictione, vel etiam vrbis, an merum & mixtum imperium concessum videatur; an vero ordinaria & simplex iurisdictio, quæ, detracto mero & mixto imperio, intelligatur: qua in re communis opinio est, merum etiam & mixtum imperium concessum esse, vt firmat Andr. ab Exea *in l.* 1. *ff de iurisdict. omn. iudic. vers. sed maior est hæsitatio.* quam defendit Alciat. *in cap. quod sedem. de offic. ord.* & Barb. *in rub. de rescript. colum.* 3. Carolus Ruin. *consil.* 161. *quia vt proponitur. num.* 8. *lib.* 5. Contrariam tamen partem, vt simplex tantum iurisdictio contineatur, concessaque videatur, tenent Iason & Longoualius *in l.* 9

imperium ff de iurisdict. omn. iudic. & Andr. ab Exca, *vbi supra,* qui eo potissimum mouetur; quod talis concessio permissa non sit Regibus, *d. c. quanto. de iureiurand.* sed sanè nostra quæstio non est de potentia, sed tantum de voluntate: nec est quæstio de toto, sed de quanto: Itaque in quibus casibus ea alienatio valet, superest quæstio, quousque se ea concessio extendat, & progrediatur? Et vtriusque partis fautores conuenire videntur, vt in quibusdam speciebus ad merum & mistum imperium ea concessio porrigatur. Prima, quando fieret motu proprio: quibus tu adde Angel. & Ias. *in l. fin. ff. de constit. princip.* Purp. *in d. l. imperium. col. 15.* Altera species est, quando dictum esset, integro statu eam concessionem fieri, secundum Andr. ab Exca, *vbi supra, per l. 2. C. de bon. vac. lib. 10.* Tertia est, quando dictum fuisset, pleno iure. Quarta, quando mentio facta esset de omnimoda iurisdictione, secundum eundem, *arg. c. vni. in verb. omnimodo. de foro compet.* vbi glos.
10 Vltima † species, quando esset dictum, iurisditionem concedi; quia tunc, inspecta ipsius sermonis seu verbi proprietate, quod componitur a *ditione,* id est, imperium, & *iuris,* videretur concedi plenissima iurisdictio, quæ non modo simplicem iurisdictionem, sed etiam merum mixtumque imperium comprehenderet: constat enim, hanc vocem, *ditio,* idem quod imperium significare. Ita docemur à Virgil. 1. *Æneid.*

Quantum vastabat, Cyprum victor ditione tenebat.

Vt per Vdalric. Zas. & Andr. ab Exca *in l. 1. ff. de iurisdict. omn. iudic.* per Claudium Canti. *de offic. iudic. c. 6.* Eguina. Baro. *in d. l.* Diuersum esse videretur, si iurisdictio (adiecta in Orthographia litera c.) concessa esset; quasi tunc is sit actus cuicunque iudici vel ius dicenti congruens (cum componatur à verbo *iuris,* & verbo *dictio*) sicque satis sit, vt simplicem iurisdictionem comprehendat ea concessio. Sed hæc differentia parum verosimilis est. Vsitatissimum est apud omnes probatos authores sermonis Latini indifferenter verbum illud, *iurisdictionem,* interdum adiecta litera c, scribere; interdum ea litera detracta; & vtroque casu est idem sensus: quia vt *ius dicere* frequentissimè dicimus, ita & *iura dare,* sæpe reperitur in eodem sensu, vnde vox illa, *iurisditio* (detracta litera c) componitur à *datione* (litera a mutata in literam i) & à verbo *iuris,* sicut & verbum, *tango, tangis,* componitur: dicimus enim, *attingo, contingo,* &c. quod si vox illa *iurisdictio* scribatur adiecta litera c, tunc componitur à voce & verbo *dico* (vnde *dictio*) & à voce *iuris,* vt *in l. si filius qui patri ff. de vulg.* ibi etenim iurisdicentis propositum est, id est, prætoris; & tamen constat, prætorem merum & mixtum etiam imperium habuisse.

Hac ergo differentia prætermissa, quoad quæstionem propositam, potissimum inspiciendum est præiudicium ipsorum vasallorum, qui alienantur, & ipsius etiam domini alienantis, & quum

quum (vt in præcedenti articulo attingebam) subditis dedecus sit, & ignominia, & pecuniarum damnum non leue, in dominum inferiorem, & minus potentem alienari, qui (vt docet experientia rerum magistra) solet esse exactor, acerbior, quàm dominus potentior foret; superest, vt si vasallorum alienatio fiat in potentiorem dominum, quàm erat alienans; (cæteris paribus) quod ii vasalli læsi non videantur. Idem etiam est, si erat æquè potens: quod si verò erat pauperior, ac minus potens, læsi videantur, sicque duobus primis casibus lata, fieri poterit interpretatio, vt etiam merum, & mixtum imperium comprehendatur, iuxta proprietatem verbi latè sumpti: *argum. §. sed quoties. Institu. de iure natur. l. re coniuncti. ff. de leg. 3.* Tertio verò casu, quando in minus potentem alienatio facta fuit, strictè fiat interpretatio, referaturque ad simplicem tantum iurisdictionem, vt sic subditorum læsio minor sit, quàm foret, si ad merum quoque, & mixtum imperium referretur. Agnosco tamen, præiudicium quoque, & qualitatem concedentis inspiciendam esse, & etiam illius, in quem fiebat concessio, vnde iudicis prudentiæ & arbitrio hac in re plurimum relinquendum est.

SVMMARIA.

1 *Donare an Princeps & Reges possint res suorum regnorum, ardua quæst.*
2 *Merum imperium, & vox merum quid significet.*
3 *Iure naturæ omnia erant communia.*
4 *Princeps etiam ob publicam vtilitatem oppidum nequit alienare, contra quàplures Dd.*
5 *Princeps res regiæ coronæ non alienat, nisi in casibus.*
6 *Papa non potuit alienare castellum Perusin. contra Dd.*
7 *Imperator non potest castrum ciuitatis alicui concedere, contra Doctores.*
8 *Principis non erit miserrima conditio, licet nequeat oppida alienare, contra Doct.*
9 *Princeps oppida alienare nequit, licet retineat sibi iurisdictionem, contra Doct.*
10 *Principum, Regum, Imperatorũ potestas nõ est legib. enodata, aut anomala cõt. nouiss.*
11 *Princeps an pro pace consequẽda possit remittere dãna priuatis illata, ardua quæstio.*
a *Omnia regna etiam potentissima, & superiorẽ non recognoscentia, nihil aliud esse quàm merum imperiũ, eiq; æquari.*
b *Principem ciues suæ ditionis irreuocabiliter alienare nõ posse, sine eorum consensu, non magis, quàm res omnino alienas.*

CAPVT IV.

QVINTO ex † superioribus colligitur, an vera sit sententia Bart. *in cons. 179. incip. ciuitati Camerini prouinciæ Marchiæ.* 1
& Alberic. de Rosatis post Cy. *in l. digna vox. C. de legi. & in l. iure*

nostro. in princ. col. final. in fin. ff. de testam. tutela. existimant enim ibi posse Reges ac Principes res suorum regnorum donare, & ad hoc successores suos obligare. Idem tenet Specul. in titul. de instrumentorum editione. §. nunc autem videndum, in fine. Signorolus de Homodeis, in cons. 26. incip. quaestio talis est. Bald. in praeludijs feudorum in 7. colu. & in 1. constitut. C. in 4. colu. & in l. 2. vers. nota tamen. C. de commun. rer. alie. vbi inquit, posse principem iura fiscalia donare. Idem Bald. in l. 1. in fin. C. vnde cognati. & in l. 1. §. 1. ff. de offi. praef. vrbis. & in l. si certarum, post Bartol. ibi. ff. de testam. mil. vbi contendunt, quod licet Imperator non possit quotam imperii, puta dimiduam, vel tertiam, aut quartam partem alicui donare, potest tamen aliquas res peculiares, puta oppidum, castrum, vel ciuitatem, cui voluerit, concedere. Idem tenet Bald. in l. cum multa. quem in hoc communiter sequuntur Doctor. C. de bonis quae libe. vbi differunt quod quamuis Papa non possit vnam magnam atque preciosam ciuitatem sine Cardinalium consensu alicui infeudare, poterit tamen ciuitatem non ita preciosam & magnam, & multo fortius oppidum seu castrum alicui benemerito donare. Idem tenet Baldus in consilio 159. incip. super eo quod quaeritur. colum. penult. volum. 3. vbi tradiderunt, posse regem militibus suis donare castra & alia sui regni oppida, atque alia regni sui iura. Idem tenet Oldra. in cons. 94. incip. eleganter circa negotium, & in cons. 252. incip. ad quaestionem. Ioan. Andr. & Doct. in c. grandi, de supplenda negli. prala. & in add. ad Speculat. in tit. de iurisd. omn. iudi. in magna additione. Feder. de Senis in consil. 220. Paulus de Castro in cons. 74. incip. si frustrà disputaretur. Panorm. in cons. 3. incip. nitar in praesenti causa in 18. colu. in fine, in 26. q. 2. volum. Antonius Corsetus in tractatu de potestate & excellentia regia, in 4. & 75. q. Ioan de Imol. in rubr. ff. de verborum oblig. in 6. colum. & in cle. vnica. col. fin. de iureiurand. Ioan. de Anania in cons. 81. incip. viso instrumento. vbi ex professo affirmant, ducem Mediolani potuisse donare ciuitatem Astensem: quia secundum eos, talis donatio non continebat magnã Ducatus diminutionem. Idem tenet Ioann. Rayn. & Andr. de Isern. in cap. imperialem. §. ita tamen, de prohibita feud. alienat. per Federicum, & in tit. quae sint regalia. & ibi Matthaeus de Afflictis in 7. col. Guilelmus Ocham, quem refert & sequitur Iacobus Almayn. in tractatu de suprema potestate laica. c. 3. Iacobus Aluarorus, Martinus Laudens. & Praepositus Card. Alexand. in cap. primo. in princip. in 6. colum. qui feudum dare possunt. Idem Card. in praeludijs feudorum. Alexand. in l. filio quem pater. in princ. in fin. col. ff. de lib. & posthum. & in consil. 1. in fin. colum. & in consil. 24. incip. ponderatis his, quae in themate narrantur. col. fin. volu. 5. Ioann. de Platea in l. praedia. C. de locat. praedi. fisca. lib. 11. Lucas de Penna in l. 1. C. de petition. bonorum sublatis, lib. 10. & in l. quicunque. C. de omni

agro

agro desertp, eod. libro. & in l.1. C. de capitatione ciuium, lib. 11. Andr. Sicul. *in cons* 3 *volu.* 2. Barthol. Soc. *in cons.* 4. *incip. super quæstione quæ vertitur. col.* 6. *vers. quinimò etiam bona & castra volum.* 3. Felyn. *in c. ad audientiam. in* 1. & 2. *colum. de rescript. & in cap.* 1. *in* 3. *columm. de probatio.* Petrus Belluga. *in suo principum speculo. in res.* 8. *in* 3. & 4. *pagin.* vbi inquit, in quæstione facti se respondisse, donationem de ciuitate Sugurbina, & aliis oppidis per serenissimum regem Aragonum, inclyto infanti Henrico, ob bellorum necessitatem factam, valuisse, & voluit etiam Rochus de Curte *in tract. de consuetudine. in* 95. *colum. in* 6. *conclusione, vers. limita modo prædictam conclusionem.* Matthæus de Afflictis *in præludiis feudorum, in* 12. *colum. & in præludiis constitutionem Neapolit. in* 24. *quæst.* Iaf. *in l* 1. *colum.* 3. *ff. de constitut. principum, & in Proœmio seu præludiis feudorum, in* 28. *colum. in consil.* 56. *incip. circa primum. colum.* 1. *volum.* 1. *& in cons.* 227. *incip. pro enucleanda præsentis consulationis veritate. columm.* 5. *versic.* 5. *facit volum* 2. *& in consil.* 10. *incip. videtur prima consideratione. colum.* 2. *volum.* 3. Claudius de Seysello *in titul. qui feudum dare possunt, in* 3 *&* 4. *colum.* Philip. Decius *in consil.* 191. *incip. in causa quæ agitur. colum.* 1. *volum.* 1. Alber. Brunus *in consil.* 51 *incip. in casu isto Montalbus lib.* 3. *titul. de las donationes. l.* 9. Carol. Ruinus *in consil.* 91. *incip. quæritur, & in dubium reuocatur, colum* 2. *volum.*1. *& in consil.* 25. *incip. viso legato. colum.* 6. *volum.* 2. Petrus Paul. Parisi. *in cons.* 27. *incip. in præsenti consulatione. colum.* 2. *volum.* 1. Stephanus Bertran. *in consil.* 96. *incip. dicit Oldra. & in consil.* 92. *incip. etiamsi ex his. col.*1 *vol.* 1. Antonius Capytius *in decisionibus Neap. decisione* 121. *incip in causa officij conseruatoris, in* 1. *colum.* & Restaurus Castaldus *in tractatu de imperatore, in* 104 *quæstione. & dixi in repetitione dict. l. omnium.* Sed isthæc omnia suspecta esse, vt illinc apparet; quòd regna † vtcunq; potentissima, libertima, nullumque superiorem recognoscentia, & ampla, nihil aliud sunt, quam merum imperium, vt testatur *l.* 2. *tit.* 25. *partit.* 4. & *l.* 18. *titul.* 4. *partit.* 3. vbi notat Gregorius Lupus, & patet ad sensum, quandoquidem in eo duntaxat quæstio esse solet; an regna & reliqui principatus æquati possint imperio; non an illud excedere aut transgredi fas sit. a

Merum † autem imperium nihil aliud est, quàm habere gladii potestatem ad animanuertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur, *l. imperium. ff. de iurisdictione omn. iudi.* idque perfectum & merum imperium esse dicitur, *vt ibi*: & Festus ait; merum, pro puro, hoc est, nullius alterius rei misturam habente, accipitur, vt merum aurum, in quo nihil sit alterius metalli. Plinius *lib.* 33 *cap.* 1. *Mero auro decorabant*; sic meras nugas, in quibus nihil serii esset, Cicero *ad Attic. lib.*6. appellauit hinc merum ius. l. 3. & illic Baldus. *C. de obsequiis* a

patro. præstand. l. inter tutores, in princ. C. de admi. l. sequitur. §. si viuam. ff. de vsucap. Mera interpretatio. *l. fin. C. de legi.* Mera liberalitas. *capitul. statutum. §. insuper. de rescript. in 6.* Mera fides. *l. omnium. in princ. C. de testam.* Mera & plena veritas. *c. qualiter, & quando, in fin. extra de accusat.* Merum factum. *l. qui res, §. mihi Romæ, cum simil. ff. de solut.* Merum ius gentium. *l. bona fides, in princ. cum aliis. ff. depositi.* Mera pœna. *§. ex maleficiis. Institut. de action. & l. vnica in finalibus verbis. ff. si quis ius dicend. non obtemperaue.* Merum Ecclesiasticum crimen. *c. inquisitionis §. prohibemus. de hæreti in 6.* Merum prætoris & Merum iudicis officium. *Institut. de diuisio stipul. § iudiciales. §. & prætoria, & cum similibus §§. legis quinta. ff. de verbor. oblig.* sic imperium merum dicitur, non quidem ea ratione, quia liberum sit; sed ea ratione, quia purum est, sine cuiusquam rei mistura, & sic sine vlla tyrannidis mistura; & consequenter pertinens ad solam iurisdictionem inter ciues exercendam, non ad eorum vtilitates subuertendas; sic vt prosit eis, non vt obsit; & id est verum & purum imperium, regnum, principatus, potentatus; reliqua verò quatenus hinc abscesserint, eatenus imaginem tyrannidis non dubiam præ se ferent: quamuis superiores quoque minus tutas, magisque tyrannicas sententias doctiss. Arch. Terrac. *vbi suprà*, sequatur; cuius verba ad vnguem ideò retulimus, quòd ab eius sententia discessuri eramus, ne quicquam ei falsò adscribere videremur. Nostraque sententia contrà eum, & reliquos supra relatos confirmatur. Nam initio rerum, gentes viuebant sine legibus, ac regibus, & omnia erant communia, &, vt inquit Macrobius primo Saturn. *Nec signare solum, aut partiri limite campum, fas erat.* in medium quærebant.
3 † omnia, deque illo iure nemo poterat dicere, quod aliquid esset sibi proprium. *c. ius naturale. 1. dist. cum simili. vt* per Bald. *in consil. 4. an valeat statutum, circa medium.*

Nec dum erant inuenta, seu cognita dominia rerum, nec etiam possessiones, & consequenter nec contractus, nec commercia; quia nō erat expediens; & tunc non erat cognita forma matrimonii, ideo omnes legitimi nascebantur. *§. & licet. in auth. quibus modis nat. effi. sui.* Similiter nec erant inuentæ seruitutes, & sic omnes liberi nascebantur. *l. manumissiones. ff. de iustitia & iure*, vnde Plutarchus *in lib. de Exilio. pag. 3. in princ.* Liberi quidem, inquit, & soluti, à natura in lucem prodeuntes, emittimur, ipsemet autem nos ipsos alligamus, locorumque coarctamus angustiis. Et cum de iure naturali seruitus esset incognita, ex contractu inter dominum, & seruum oritur naturalis obligatio. *l. si id quod, de condict. indebit. cum simil. vt per* Gloss. *in §. item inutilis. Instit. de inutil stipul.* Ideo legatum factum seruo sine libertate, valet, inspecto iure naturali: vt not. Ias. *in l. huiusmodi.*

*modi.§.si à Titio,& Mauio,col.4.ff.de lega.*1. licet inspecto iure ciuili, non valeat. §.*an seruo.Inst. de lega. & l. plane.* §. *si coniunctim, vbi Ias. in* 3. *notabili, de leg.*1. & ideo dicit tex.*in* §. *ius autem gen. Inst.de iure natu.gent.& ciuili.* quod seruitutes sunt iure naturali contrariæ: & quod Macrobius supra relatus, idem & Virg.testatur.*lib.2. Georgicorum:*

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant.

Et Horatius Satyr.3.lib.2.

Nam propriæ telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quenquam statuit.

Et Seneca in Hippolyto:

Hoc equidem reor
Vixisse ritu, prima quos mistos dies
Profudit ætas: nullus his auri fuit
Cæcus cupido, nullus in campo sacer
Diuisit agros arbiter, populis, lapis.

Et eo tempore nondum erant bella, vnde Poëta:

Odiis neque fusus acerbis
Cruor horrida tinxerat arma.
Quid enim furor hosticus vlla
Vellet prior arma mouere,
Cum vulnera sæua videret,
Nec præmia sanguinis vlla.

Rursus Poëta egregius sic cecinit:

Quam bene Saturno viuebant rege, prius quam
Tellus in longas est patefacta vias.
Nondum cæruleas Pinus: contempserat vndas,
Effusum ventis, præbueratque sinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat, externa nauita merce, ratem.
Illo non validus subiit iuga tempore taurus.
Non domito frænos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arua, lapis.
Ipsæ mella dabant Quercus, vltroque ferebant
Obuia securis vbera lactis oues.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses
Immitti sæuus duxerat arte faber.

Quum ergo initio orbis conditi, antequam infausta illa Pronomina, *Meum & Tuum*, reperta essent, omnia forent communia, nec belligerandi vlla occasio, aut discordiarũ, esset, id quod & significat *l.ex hoc iure.ff.de iust.& iur.§.ius autem gentium. Inst.de iur.nat.* quumq; ad huiuscemodi discordias sedandas, & ad tranquilli-

quillitatem humanę vitæ, & societatis, sicque ad meram ciuium vtilitatem omnis principatus, regnum, imperium, potestatus receptus inuentusque fuerit, (vt fuse ostendimus,) superest vt & ineunte illa ætate aurea, verosimile sit, tales principatus in vsu non fuisse, velut non necessarios; & hodie ad solam illam necessitatem subleuandam, adque meram hominum vtilitatem vt admittantur, plusquam manifestum esse, & modo, & fusius supra c.1. disseruimus. Vnde tales alienationes, quales sunt eæ, de quibus mentionem habuimus, cum, si subditis, aut ciuibus nociuæ sint, non valeant; quia aduersantur fini & naturæ ipsorum principatuum; in eo tantum quæstio manebit, & inspectio, an nociuæ sint, vel non sint: & refert, vtrum alienentur quidam ex vasallis, an quędam ex rebus ad regiam coronam spectantibus. primo casu semper nocent, quia naturaliter videmus maiorē esse charitatem, & affectionem dominorum, vel principum erga subditos vasallos, vel ciues antiquos, quam erga recentiores, idemque è contra. Præterea ille demum est iustus & legitimus principatus, qui processit ex ciuium concessione, & voluntate spontanea, *arg. l.1. ibi communis Reipublicæ sponsio ff. de legi. l. 1. ff de consti. princ. §. ius autem. Institut. de iure nat.* dixi plenius *in præf. tract. de succ progressu.* Ergo ciues qui vnius principis imperio se commiserunt, & præterea nemini, quonam modo poterunt sub alterius ditione inuiti, aut inscii redigi? nonne obseruandi erunt ad vnguem fines mandati, & commissionis? *l. diligenter. ff. mand. §. Item is qui exequitur. Instit. quib. mod re contr. ob. § Item is, Insti. de man.* Nonne electa illius principis à se delecti videbitur industria, probitasq; quonā igitur modo in alium transferentur, *contra l. inter artifices. ff. de sol.* Item persona extrinseca nunquam subintelligitur, *l. si ita stipulatus fuero: si Titius. ff. de verb. obl. §. Chrysogonus.* ergo quomodo adiicitur persona noui domini. Adhæc nonne hi ciues, antequam sese huic principi commisissent, liberi erant, nullius imperio aut ditioni obnoxii, aut ligati (vt fuse supra ostendimus) ergo quo pacto modo inuiti fient subiecti. Id quod etiam prętextu aut ratione beneficii sibi ipsis collati intollerabile, inciuile, & iniurium esset, cum inuitis beneficium non detur. *l. inuito. ff. de regu. iur. c. beneficium. de reg. iur. lib. 6.* Vnde nec in æque potentem, aut etiam potentiorem dominum transferri poterunt. & tandem quum omnis principatus, regnum, imperium nihil aliud sit quam suprema iurisdictio, ipsorum ciuium duntaxat, nō etiam ipsius regentis vtilitatem respiciens (vt non semel supra admonuimus, præsertim cum de iurisdictionis etymologia ageremus) iurisdictioni autem nihil tam contrarium sit, quam iniuriæ illatio, eaque alienatio, vel translatio iniuriæ plena sit, consequens est, id fieri nefas esse.

4 Quinimo † nec prætextu publicæ vtilitatis, aut necessitatis id fieri

fieri fas esset; nam aut vis, ob vtilitatem totius regni, & regionis, vnum, aut quædam oppida alienare (vt non raro fit:) & id fieri non licet, ne iactura & læsione quorundam, vniuersorum vtilitas comparetur; cum iustius foret omnium impensa, damna, iactura, aut periculo id fieri (vt supra attigimus) aut vis omnia regni oppida transferre, ob ipsorum vtilitatem; & tunc ipsis annuentibus fas erit, renitentibus vero nefas & iniurium, iuribus & rationibus supra adductis. Sit ergo firma indubitataq; regula, principem † ciues suæ ditionis irreuocabiliter alienare non posse, non magis vtique quam res omnino alienas, nisi ex consensu ipsorum ciuium, sicut & res alienas posset concedere dominorum permissu. b

Quoad secundum casum sit regula negatiua; quod † res regiæ coronæ similiter alienare nequeat, nisi accedente ipsorum consensu, vel nisi ob publicā vtilitatem, vel necessitatē, vel nisi tam modicæ sint, vt verosimile sit ciuium voluntati id nō aduersari, eosq; id concessuros, vel sub illa generali commissione tantum concessisse; & sic hæc tertia exceptio comprehēditur sub prima, nempe sub consensu ipsorū ciuium, qui & si tacitus tantū sit sufficit. *l. cum quid. ff. si cer. pet.* vt isthæc omnia ex supradictis plenius probantur. Ex quib. etiam apparet errasse Innoc. & Bal. *col. 7. in c. bonæ. 2. de postu. præl.* quos sequitur doctiss. Archiep. Tarrac. *vbi sup. pag.* 79. dū aiunt † potuisse Papam cū bona conscientia Ecclesiarum castella donare, sicq; potuisse alienare castellū Perusinum. 5 c 6

Apparet † etiam errasse eundem Archiep. *ibi* post Bal. *in c. 1. de de nat. feudi.* Alex. *cons. 1 lib. 6.* Carol. Rui. *cons. 26. lib 1.* quos ipse allegat, dum volunt posse Imperatorem castrum alicuius ciuitatis alicui concedere. Vtrunque enim regulariter verum non est; nisi fiat ob publicam vtilitatem, vel necessitatem, vel nisi accesserit regni, aut imperii tacitus, expressusve, aut interpretatiuus consensus, cum aliis, de quibus supra. 7

Apparet etiam † Principes per hoc non videri esse miserrimæ conditionis (id quod falso opinantur Archiep. *vbi supr.* post Old. *cons. 94.* Ioan. And. *in c. grandi, de sup. negl. præla.*) nam ex fructibus bonorum regalium poterit facere quas libuerit donationes, vel ex bonis suis propriis. 8

Apparet etiam † errare eundem Archiep. *vbi supra* (post Old. *cons. 159.* Alex. *cons. 24. ponderatis his, lib. 5. col. 4.* Dec. *cons. 468. superiore anno.* Castal. *de optimo imper. qu. 104. quos ipse allegat*) dum volunt, principem posse oppida alienare, retenta sibi suprema iurisdictione, quasi tunc alienare non videatur, aut regni sui iura deminuere, id quod parum vrget. nam etsi agnoscimus nō ita magnā esse læsionē, vt foret si etiam suprema iurisdictio alienaretur; tamen nō desinit esse lęsio regni considerabilis; vt patet ad sensum, & docet experientia rerū magistra, & persuadent omnes 9

ratio-

rationes & iura supra allegata. Et præterea adest etiam læsio ingens, & magnopere considerabilis ipsorum ciuium, qui transferuntur vel alienantur; eaque ratio integra & inconcussa manet. Quę omnia procedunt regulariter. nam in regnis Hispaniarum seruanda sunt iura specialia illorum.

10 Apparet † etiam errasse Andr. ab Exea *in suo libello pactorum, num. 585. post Bal. in cons. 179 pridie enim consului, col. fin. lib. 3.* dum scripserunt Imperatoris potestatem anomalam dici, eo quod nulla regula certa claudatur, id quod suspectum esse *supra c. 1.* fuse ostendimus, legibus videlicet Reipublicæ suæ regulariter subesse principes, in quo eodem errore fuit idem Exea *in l. 3. de iur. omn. iud. ff.* dum *in vers. imo* ait; absolutum esse imperium quod in principe residet; quin imo est legibus alligatum.

11 Apparet † etiam; an verum sit, quod frequentissime Doctores aiunt; posse principes pro pace consequenda remittere iniurias, & damna mutuasque prædas hinc inde factas; & quod principes pro habenda pace possint damna subditis illata remittere; notant communiter Doct. Hostien. Anton. & alii *in c. 1. & c. in nostra, de iureiuran.* Adeo quod in perpetuum non possunt subditi de tali remissione conqueri: vt notant Bald. *in titu. de pace Constantia, in verbo, priuilegia* Idem Bald. Ang. & Docto. *in l. conuentionum. ff. de pact. & in l. bene à Zenone. C. de quadriennii præscriptione.* Idem Angel. *in l. venditor. §. si constat. ff communia prædiorum, & in l. Antiochensium, de priui. creditorum.* Bar. *in l. penul. C de fide instru. & iure hastæ fisca. lib. 10.* Petr. de Anch. *in c. canonum statuta. col. 4 in 11. q. de constit. & in regula peccatum. de regu. iur. lib. 6. & in cons. 161. incip. viso diligenter tenore.* Panorm. *in cap. 1. in primo notabili de parochiis.* Ludou. Roma. *in l. sed si hac. §. liberis. ff. de in ius vocan.* Alex. *in consil 101. incip. visis instrumentis exemptionis, col. 5. circa finem. vol. 1. & cons. 94. incip. visis & sæpius recensit. col penul. vol. 5.* prout refert disertissimus Archiep. Tarraco. *vbi supra fol. 187.* quæ receptissima sententia sic simpliciter intellecta vix defendi posset, verum ita demũ procedit, si ea damna & mutuæ forte deprædationes bellorum tempore contigerunt; tunc enim iure belli factæ viderentur. Vnde cum apud principes resideat ius, tam belli indicendi, quam fœderis ineundi, consequens est, vt fœdere post tales mutuas deprædationes icto, ipso iure gentium, & belli iniuriæ hinc inde illatæ remissæ, sublatæque videantur; & ita procedat opi. communis supra relata.

Cæterum si tempore pacis, homo forte Hispanus, homini Gallo, vel ex diuerso, iniuriam prædamve fecisset, licet postea bellum esset ortum, ac deinde fœdere icto per principes, prædæ hinc inde à priuatis inter se factæ remissæ essent, neque intelligerentur remissæ, quę non iure pacis tempore factæ fuerant, neque remitti possent absq; eo quod damnũ passis recompensatio fieret;

fieret; vel ipsi damnum passi possent ius suum persequi cōtra violentos, coram suis judicibus, vel principibus: & ita vsus obseruat; *argum. dict. leg. item si verberatum. ff. de rei vend. cum simi. l. id quod nostrum. ff. de regu. jur. l. jure naturæ. l. secundum naturam. codem titu. l nam. hoc. ff. de condict. indeb.* & quia hoc suadet & deposcit vita socialis & politica, nec par esset, vt quorundam tantum damno & jactura vniuersorum ciuium vtilitas (vt sæpe diximus) compararetur, ergo irrecuperabiliter nullo casu princeps remittit, nam damna tempore belli illata, ipso jure belli vtrinque remissa sunt, sicque principis remissio abundaret vel superflueret, reliquo autem tempore damna data non remittet, nisi data compensatione, quod est contra mentem Doctorum.

SVMMARIA.

1 *Nostrum nobis absolute non aufertur ob publicam etiam vtilitatem, sed demum data compensatione idoneâ, ardua quæst.*

2 *Remunerationis etiam caussa oppidum regia corona donare principi non licet; contra nouissimos.*

3 *Princeps oppidum alienare, etiā suprema jurisdictione retenta, non potest, contra nouissimos.*

4 *Ecclesiæ oppida donare non potest Princeps, contra nouissimos.*

5 *Vasallorum interest dominum non mutare, sicq; inuiti non alienantur.*

6 *Vasallus inuitus non alienatur, etiam domino æquè bono aut meliori.*

7 *Mandatum & commissionem, etiam in melius, egredi non licet.*

8 *Mandatum egressus interdum capite punitur; licet res bene cesserit.*

9 *Princeps necessitatis suæ causa ciues alienare non potest, cōtra plurimos Doctores, fallit in vasallis feudatariis vel feudo similes.*

10 *Principem possunt ciues abjicere ob ignauiam ejus.*

11 *Princeps nec vnum aut certos ciues potest alienare, nec vniuersos contra Doctores.*

12 *Vasalli an possint ex caussa remunerationis concedi à principe, licet ciues nequeant.*

13 *Dominiū præscriptione quæsitum nobis per principem adimi non posse, contra DD.*

14 *Princeps ciuibus jussit vt se redimerent, eos in suos recepturos, & nunquam à regia corona separaturos pollicitus; an contrarium facere possit de plenitudine potestatis, ardua quæstio.*

15 *Princeps rem ciuis sine caussa an auferre possit de plenitudine potestatis, ardua quæstio.*

16 *Communis reipublicæ vtilitas priuato commodo præferenda.*

17 *Potestatis plenitudo non est ad malum.*

18 *Inferior ius superioris potest interpretari.*

19 *Papa licet jus diuinum in totum tollere non possit, tamen illud ex caussa moderare, interpretari, ac limitare potest.*
20 *Iudex potest ex caussa terminos legales alterare, etiamsi esset dictio taxatiua.*
21 *Princeps non potest modũ succedendi à testatore ordinatũ mutare, contra Doctores.*
22 *Princeps, etiam de plenitudine potestatis, sine justa caussa, nõ potest modum succedendi à testatore dispositum, mutare, Ardua quæstio.*
23 *Princeps regalia alienare nequit, in enorme nec et immediocre damnum regni, contra nouiss. & quid si leuissimum esset damnum.*
24 *Ecclesiæ etiam fauore non potest princeps cum magna Regni læsione res regiæ coronæ alienare, contra Doct.*
25 *Princeps res regiæ coronæ regulariter alienare nequit.*
26 *Ecclesiæ quod conceditur, Deo quãdo gratũ esse intelligatur.*
27 *Constantini donatio.*
28 *Princeps non est dominus personarum non magis quàm rerum, contra Iserniam.*

Cap. V.

SExto, hactenus de publicarum rerum alienatione, nunc vero superioribus proxima inspectio est illa, 1 † quando princeps vel ciuitas libera possit ad publicam vtilitatem bona vnius, aut quorundam ciuium auferre: qua in re Felyn *in c qua in Ecclesiarum, in 20. colum. de constit.* Ias. post alios *in l. Gallus. §. & quid si tãtum, in 1. lectura, colum. 16. & in 2 lectura, colum. 12. ff de lib. & posthu. & in dict. l conuentionum. ff de pactis, & in l. vnica. C de in jus vocando, in fin. colum. &* Anton. Capytius *in decisionibus. Neap. in 69. decis. incip. in caussa Ioannis, in 10. colum. ajunt* quod potest princeps, & etiam ciuitas jura principis habens, ex caussa, ob publicam vtilitatem, puta beneficio pacis, vel cujuscunque alterius caussæ legitimæ, privatorum bona auferre, & alteri donare: vt notant Doct. supra dicti, & volunt communiter Doct. *in c. qua in Ecclesiarum. de const & in c. quia pleriq; de immunitate Eccle. & in proœm. ff post Bar. ibi, & in l fi. ff. de constit. princip. & in l. Barbarius. ff. de offic. prato. & in l. item si verberatũ ff de rei vend. & in l. Lucius. ff. de euict. & in d. l. Gallus. §. & quid si tantũ, & ibi Ias. in 16. colum. Doct. cõmuniter in l fin. C. si contra jus vel vtilitatẽ publicã.* vbi Raphael Fulgos. inquit, se ita consuluisse, & ita consuluit *in cons. 20. incip. pro pleniori veritate, col. 4. vers. deniq; & in cons. 61. inci. domina Catherina. col. 2. vers. quarto. & in cons. 143. incip. Antonius. & voluit Bal. in l. fin. in prin. ff. de Senatorib. & in l. rescripta, col fin. versi. 3. querũt Doct. C. de precib. Impe. offeren & in l 2. colu. 7. vers. item nota quod si Papa. C. de seruitu. & aqua.* sequitur disertissimus Fernand. Loazes, *vbi supra pag.* 188. quæ conclusio sic simpliciter intellecta, perniciosa esset, & contra omne jus, omnemq; æquitatem; vnde non aliter recipienda est quam sub duob. requisitis; primum, vt ex caussa publicæ vtilitatis, vel necessitatis id fiat (quæ priuatorum vtilitati,

rati præfertur, *auth. res qua. C. com. de lega.*) aliter enim injuriũ esset, & contra, *l. id, quod nostrũ, & d l. secundum naturam. & c. alteri. de reg. iur. li. 6.* Alterum requisitum est; vt & si fiat ob publicam vtilitatem, adhuc tamen non desinat recompensatio, aut remuneratio domino illius rei præberi, ne fiat contra jus naturę, quo edocemur, incommoda, expensamque cujusq; rei eum sequi debere, quem commoda sequuntur. *d. l. secundum naturam. l. vnica. §. hu ita. C. de cad. tollen.* Vnde si rem meam mihi auferri omnibus profuit: ejus pretium vt ab omnib. mihi præstetur (dempta parte, quę me attingebat) par & juri naturæ consonum est; id quod in simili attigimus. *lib. 1. frequen. controuersiar. c. 1.* Communi tamẽ opinione simpliciter retenta, ex ea disertissimus Archie. Tarraconen. *vbi suprà*, colligit; quod † vt princeps rẽ meam mihi potest auferre ad alterum remunerandum; ita & facilius poterit eã remunerationẽ facere de reb. regiæ coronæ, quæ suę esse intelligũtur: sicq; subinfert posse eum oppidum quodpiam alicui benemerito donare; id quod suprà refutauimus per plures rationes: & quia talis alienatio fieri non posset sine idonea recõpensatione ipsis quorũ ea est, faciẽda, eo casu, quo ipsi assentirẽtur, sed vt cõsenti rẽt cõpelli nõ posset: cũ aliis modis, & nõ isto, similes largitiones à principe, quando necessariæ sunt, faciendæ sint. 2

Apparet autem errare eundem doctissimum Archi. *vbi suprà. pag. 237.* post Pet. Philip. Corneum, quem allegat, *consi. 79. lib. 2.* dũ volunt, quòd si † princeps, retenta suprema jurisdictione, oppidum quodpiam alienat, valeat alienatio, quasi cedat in paruam regni læsionem: sed certe, præterea quod eam læsionem paruã non esse supra ostendimus, superest alia ratio efficacior, (ad quã ipsi non aduertunt) nempe læsionem ipsius oppidi alienati, & præterea, ex parte alienantis non esse alienandi jus; vt jam edocti fuimus. Vnde † quod ipse doctissimus Archiep. *vbi supra pag. 239. c non obstat etiam*, post Afflictum *lib. 1. const. Neapol li 7. de decimis. colum. 9.* quem ipse allegat, ait, Oppida, castra & ciuitates, Ecclesiæ donare licere principi, quamuis ea concessio in læsionem regni, dummodo non enormem, cedat: id iisdem juribus & rationibus confutatur; † & omnia superiora vel ex eo justificantur, quod vasallorum alienatio, sine eorum consensu, non valet: quia interest eorum dominum non mutare, sicque ad consentiendum suæ alienationi compelli non possunt, *vt est tex. in c. 1. §. si quis, quo tempore miles, & in c. 1. §. praterea ducatus*, & vbi Andr. de Isernia. Bald. Marti. Lauden. Aluaro. Præpositus & alij notant *de prohibita feudi alie per Frideric. & in cap. 1. §. eadem. de lege Corradi. & in l in adoptionib. ff. de adoptio. & est gl communiter approbata in l. inuit°. ff de fideicom. liber. & in c dilecti.* & ibi Hosti Inno. Io. And. Anton. de But. Panor. & communiter alij, de majoritate & obedi. & voluit Ioannes Faber *in tit. de assignatio. liber.* Iacobus de Arena, 3 4 5

Dinus, Bar. Areti. Alexand. Iason. & alij *in l. 2. in princ. ff solut matr.* Innoc. *in c. auditis, de praescriptio.* Idem tenet Bald. *in consil. 327. incipi. pridie enim consului. volum. 1. & in dict. cap 1 §. si quis. & in d c. licet. §. in generali, si de feudo defuncti contentio sit inter domi & agnatos. & in dict l. debitorum, & ibi Saly.* Paul: de Castr. & alij. *C. de pactis, & in l. 1. in 7 colum. C. de seruis fugiti. & in l. in testamento. C. ad leg. Falcid. & in c. 1. circa finem de restitutio spoliato.* Idem Paul. Castr: *in consi. 20. incipi. in caussa statutorum. vol. 1. & in cons. 335 incipi. laudatio.* Ludouic. Roma. *in consil. 26. incipien pro decisione,* Petrus Philip. Corneus *in cons. 221. incip. in hac quaestione. colum. 3. volum. 4.* Nico. Milis *in repertorio suo; in verbo, dominus, versi. dominus feudi, & versic. dominus terra.* Luc. de Penna. *in l. 1 per illum tex. C. de capitatione ciuium, consi. eximenda. lib.* 11 Andr. Sicul. *in consi. 11. inci. illud afferam in medium.* Fely. *in c. ad audientiam. col 2. de praescript.* Soc. *in consi. 39. inci. in quaest. colum. 3. volum.* 1. Ias. *in d. l. debitorum. columm. 2. C. de pact & in l. si non sortem. §. libert. col. 10. ff. de condictione indebiti. & in consi. 56. incip. circa primum col. 1. vol 1.* Ang. Ias. & Gomesius *col. 16. Inst. de actio. in §. idem Seruiana.* Capytius *deci. Neap.* 160. Corset. *de potestate regia. q. 4. vt refert Loazes, vbi supra pag.* 24. Speculat. & Ioa. And. *ad eum tit. de feud. §. quoniam.*

6 Amplia † quod vasallus inuitus alienari non possit in dominum etiam aeque bonum, quinimo neque in dominum priore domino etiam meliorem, & potentiorẽ; quia cum † jus, quod
7 habet princeps in ciues, & subditos, descendat ex eorum mandato, & commissione, non potest mutari, etiam in melius, *text. notabilis in l. fin. C. de neg. gest. maxime ibi, licet res bene ab eo gesta sint, &c. & ibi vide plene.* Secundo facit tex. notabilis *in l. 3. § in bello. ff. de re mil. ibi, licet res bene se gesserit, &c.* Tertio facit text. notabilis *in l. si ex duob. maxime in fine. ff. de nego. gest. ibi nulla ratio. &c.* Quarto ad idem text pulcher. *in l. quia aliena. §. liberos. eo. tit.* maxime in ratione sui, quam bene pondera, ibi, dum dicit: cũ voluntas finẽ erogationis fecerit: & illa ratio est generalis ad casum nostrũ, & ad omnes alios, ergo, &c. *l. generaliter §. & licet ff. de ju. & facti igno.* & sic per rationem extenditur dictum, sicut è contra restringitur *§. dulcissimis. cum simili. in leg. cum pater. ff. de leg. 2.* Quinto ad idem, *l. si creditor. §. 1. ff. de pec.* Sexto facit *l haereditas. § 1. ff. de petit. hered. ibi, vel quantum testator jusserit non excedit, &c.* Septimo facit optimus text. *in l si pro te ff manda.* qui est singularis, & alia jura quae adduximus *de success. crea. lib. 1. §. 4. quaestio. fin* Quin-
8 imo, † tam vetitum est fines mandati transgredi: vt transgressor interdum capite puniatur & mulctetur, quamuis res bene cesserit. *dict. l. desertorem §. in bello, de quo text. eleganter per Cremen. sing.* 150. *mandatum quod licet dux* Rochus de Curte *in c si. 36 colu.* Io. de Neuiz. *fol. 87. in sua sylua nuptiali, lim. 6.* ergo cũ jus principis legitimi, de quo loquimur, regulariter nisi aliud jus plenius & majus

maius habeat, quàm principatus, quod habet) nitatur & oriatur in solo ciuium mandato, & concessione, quod sui natura est personale, nec egredi potest personam ipsius principis, impossibile est, quod eos in alium principem alienare aut transferre possit, & ad *d.* §. *in bello* adde historiam not. Torquati, de quo Claudius ait: *Turpe rigor nimius Torquati despue mores.*

9 Vnde † quod doctissimus Loazes *vbi supra, pag. 249. c. nec obstat tertium, post* Bal. *in c. generali. si de feud. fuer. contr. inter dominum & agnat.* Ioan. Andr. ad Specul. *tit. de feud* §. 1. Alex. *cons. 25. attentis narratis. col. penult. lib.* 5. Pet. Philip. Corneus *cons.* 321 *in hac consultatione. col. 3, lib.* 4. Purpuratus *in l. fin. limit. 5. C. de pact.* quos ipse allegat. Quod (inquam) hi aiunt, vt libertos à dominis, ita & ciues à Principe suo, ex causa necessitatis, posse alienari, tam planè suspectum est, quàm si affirmarent pupillum à tutore, ex causa necessitatis, ipsius tutoris alienari fas esse, *per omnes rationes & iura supra allegatas*, præsertim quia, vt ostendimus, principum in subditos, & tutela in pupillos exequātur. Fallit in vasallo strictè sumpto, quale est, cum campum habebam meum iure tam proprietatis, quàm iurisdictionis, & ibi oppidum aut oppidulum ædificare, sub certis legibus & tributis permisi. Tunc enim ex tali necessitatis causa eos vasallos fortè alienare fas esset. Ratio differentiæ perspicua est: quia hoc casu principatus ius in meo proprio constitutum est; At quando ex solo consensu populi Princeps constitutus fui, tunc ius principatus in alieno constitutum & concessum fuit. Et sic illo casu possunt & debent saluari multa, quæ dicuntur per Doct. confundentes (& non iure) iura vasallitij, & principatuum.

Septimo apparet etiam, ex superioribus † non iure per doctissimum Fernan. Loazes, *vbi supra, pag. 250 in c. nec obstat tertium*, fieri eam æquiparationem, dum ait, quod si suæ necessitatis causa ipsi ciues possunt, omisso relictoque priore Principe, qui ad eos defendendos, aut regendos erat ignauus, alteri Principi se committere, idem similiter licebit ipsi principi, vt eos inuitos necessitatis causa alienare possit: sed ipse non aduertit (id quod supra eum in hoc improbantes attigimus) principatum fuisse creatum ob subditorum vtilitatem, & rem, non ob rem, aut vtilitatem regentium; nec dubium esse, quin vtilitatibus proprijs tantum, non etiam alienis homines possint renunciare, *l. penult. C. de pact. l. si quis in conscribendo. C. de episcop. & cleric. l. quoties ab omnibus. C. de fideicommiss. l. stipulatio ista. §. inter certam. ff. de verbor. obligat. l. Titio centum. in princip. ff de. condit & demonstrat.* Quod autem ipsismet ciuibus liceat ex causa ignauiæ Principis sui, alteri Principi, priore relicto, sese committere, id & verum est, & tenet Paul. Castrens. *in rep. l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iure. column. 4. ver. 10. c. tertium.* Ioan. de Imol. *cons. 34. visis & ponderatis.* Ioan. de 10

Neuizanis *in suo consil. inter consilia feudalia. Alberti Bru. inserto. cons. 12 patres comederunt.*

11 Octauo apparet, † etiam minus iustam esse eam differentiam, quam doctissimus Loazes, *vbi supra, pag. 251. vers. non obstat quarto* constituit, dum ait; referre, vtrum Princeps vnum, aut certos vasallos alienare inuitos velit; vt id sibi non liceat, (& ita procedat regula negatiua supra posita) an vero velit vnum integrum oppidum aut vrbem alienare; vt tunc ex causa id possit, etiam eis inuitis: aitque idem tenuisse (etiamsi in duriorem dominum transferrentur) multos, & esse text. *in cap. 2. §. ex eadem lege de lege Corradi* & notat Iacob. de Alien. & Bald. *in l. 1. in princip. colum. fin. in fin. ff. solut. matrim.* Idem Bald. *in l. 1. colum. 5. in fin. vers. vasalli tamen. C. de ser. fug. & in l. si plures in 2. colum. C. de cond. insertis. & in l. 2. C. de don. & in c. 1. § praeterea ducatus. colum. fin. circa fin. versic. not. quod dominus. de prohibita feudi alienatio. per Fridericum. & in addit. ad Speculat. in titul. de feudis Doct. communiter in l. inuitus. ff. de fideicommiss. libera. & in cap. dilecti. de maior. & obed.* Nicol. Milis *in repertorio suo in verb. dominus feudi.* & Fabianus de Monte *in tractatu suo de empt. & vendit. in 3. parte principali. in 2. quaest.* Alexand. *in consil. 25. incip. attentis narrat. colum. penultim. volum. 5.* Andr. de Isernia *in cap. 1. de prohibita feudi alienat. per Lothar.* Sed certè talem alienationem fieri non posse, quoad ciues, in quibus Princeps habet simplex nudumque ius principatus, plusquam manifestum esse debet ex ijs, quae fusius supra edocti sumus; & quia bonum est argumentum de toto ad partem, *l. quae de tota. ff. de rei vendicat. l. an pars. ff. pro dereli. l. haeredes mei. §. cum ita. ff. ad Treb.* Vnde qua ratione non licet vnum, vel quosdam ciuium alienare, eadem ratione nec vniuersos alienare fas erit. Quinimo si vniuersos alienare liberum foret, longè facilius quosdam alienare liceret, ex regula dictante: Quod cui licet, quod est plus, licet vtique, quod est minus, *cap. cui licet. de regul. iur. lib. 6.* Ergo in tali simplici iure principatus, nec singulos, nec vniuersos alienare ex similibus causis fas erit. Sed opinio Doctorum supra relata fortè procedere poterit in iure vasallitij, de quo proximè mentionem habuimus, vt ex causa vasallos alienare liberum sit vniuersos, singulos autem non ita facilè liceat; ideo semper ferè, dum de simplici principatu agimus, subditos appel-

12 lo ciues, non vasallos. Qui quidem vasalli † possunt ex quacunque iusta causa, & signanter ex causa remunerationis in alium transferri, vt notant communiter Doctores *in d. l. inuitus. ff. de fideicommiss. libert. & in locis superius allegatis.* Claudius de Seysello *in suo feudorum speculo. in titul. qui feud. dare poss. in 5. colum.* Felyn. *in cap. quae in Ecclesiarum. in 19. colum. de constit.* Hippolytus de Marsilijs *in l. 1. §. cum quidam. in 1. colum. ff. de quaest.* quos refert & sequitur Gomesius Sarnensis Episcopus *in §. item Seruiana. in 16. co-*

16.colum.in l.2.quas diuus.C.de donat.inter virum & vxorem. Princeps autem ius simplex principatus habens ciues suos ex tali causa alienare,aut transferre minimè poterit,vt ex superioribus apparet.

Nono apparet ex superioribus, suspectum esse, quod multi contendunt, † dominium præscriptione nobis quæsitum per principem posse auferri, vt retulimus *controuersiarum lib* 1 *cap.*1. *num.*9. *& num* 15. quibus adde Panorm *cons.*85 *illud præsumam. & cons.*3.*q.*19 *lib.*2 Fernand.Loazes *vbi sup.pag.*304. sed cum is principatus ad ciuium, non ad ipsius principis vtilitatem concessus fuerit,ineptum esset, concessam videri facultatem talis dominij adimendi. 13

Decimo apparet † ex superioribus,suspectum esse, quod definiuit cons.Neapolit. vt referunt & sequuntur Fernand. Loazes, *vbi supra,pag.*308. & Antonius Capytius *decis.Neapolit.*166 *in causa illustrissimorum.* Aiunt enim, quod si Rex cum suis subditis talem conuentionem atque contractum fecerit; quod si proprijs ipsorum subditorum pecunijs se à dominis suis redemerint, eos in suos princeps recipiet,coronæque suæ incorporabit, & nunquam à regia corona regioque patrimonio eos alienabit, non obstante tali conuentione, de plenitudine potestatis eos princeps licitè alienare poterit; id quod conuentum fuit inter Serenissimum Regem Henricum Quartum, & ciues oppidi de Moia. Sed hæc opinio tam à veritate longè abest, vt impia,iniuria,& perfida sit, & contra ius diuinum, naturale, & gentium, & palam egrediatur notissimos & angustissimos terminos simplicis principatus,vt ex superioribus constat. 14

Vndecimo apparet ex superioribus,an vera sit opinio, existimantium,†quod princeps rem propriam subditi potest sine causa de plenitudine potestatis auferre,& alteri dare, vt notat gloss. communiter approbata *in d.c.constitutus, de relig.domi.* & volunt Doct.communiter *in d.cap.quæ in Ecclesiarum. de constit. & in cap. nonnulli.de rescriptis.* gloss. & communiter Doctores *in l.fin. C.si contra ius vel vtilitatem publicam. & in l.quoties. C.de precibus Imperato offeren. & in d.l.*1. *ff de constit.princip.* Oldrad.*in cons.*257. *incip. factum tale est* Bar.*in l.conficiuntur,§.codicilli ff. de iure codicill. & in consil.*189.*incip.ciuitati Camerini.* Angel.*in d l. item si verberatum.ff. de rei vendicat. & in l.*2. *C de quadrien.præscript. & in l.*3. *§.si is pro quo.* & ibi Doct.*ff.quod quisq; iuris.* Ioan.de Anania *in consil.*81.*incip.viso instrumento.in fin.colum.* Alexand. *in consil.*92. *incip. perspectu. & in consil.*106. *incip circa principalem. colum.*5. *volum.*1. *& in consil.*138. *incip.habita diligenti ac matura consideratione. & in consil.*215.*incip.nec arguendi sumus. colum.*6. *volum.*2. *& in consil.*1.*incip. ponderatis his. colum.*18. *volum.*5. *& in consil.*3.*incip.perspectis literis. colum.*2. *& in consil.*92. *& in consil.*155. *volum.*6. *& consil.*357. *incip.* 15

*nec arguendi sumus.volum.7.*And.Siculus *in cons.24.incip.clementissimi & in cons.64 col.pen.volum.4.* Aluarotus *in c.1.in penult.colum. qui feudum dare possunt. & in c.1 in prin. in 2.colum. de natura feudi.* Marianus Socin *in cons.56.incip. circa primum colum 3 & in consilio 65. incip.cum in præsenti casu col.14. vol.1. & in cons.156 incip. pro fundamento decisionis. col.2. & in cons.164. incip. visa bulla Bonifacij. col.4.volum 2.& in cons.63.incip visis testament.nobilis.colum 2. & in cons.120.col.3.* Anton.Corsetus *in tract.de potestate & excellentia regia.in 4.q.* Albertus Brunus *in cons.1.incip.circa primum.in 5.colum.* Felyn.*in cons.30.incip oportet.in 6.col vers.adest etiam clausula* Ias.*in cons.56. incip. circa primum. col.3. vol.1. & in cons.143. incip. circa primum.col.3.& in cons.213.incip.in præmissa consultatione.colum.2.& in cons.227. incip.Carol. in 2.col. & in cons.233. incip.præsens consultatio. col.2 & in cons.236.incip.viso ti q.colum 2.volum.2.& in 107.incip.in præsenti consultat. colum.2. vol.4* Pet.Belluga *in suo princip.speculo. in 46. rubr.in §.donum. in 3 pag.* Curt. *in cons.1.col.7. vol.1.& in consil.35.in fin.col.& in cons.47.in 12.col & in cons.49.in 33. & 65.colum. & in cons.65.in 9.col.& in cons.108.incip.circa controuersiam.colum.1. & in cons.173 incip in causa vertente.colum 2.vol.2.* Philipp.Decius *in consil. 191. incip. in causa quæ agitur. columna 2. volumine 1. & in cons.198. incip.& pro tenui. col.1. & in cons.269. & in consil.261. incip.in causa. & in cons.390. volum.2.* Ludo.de Gozadinis *in consil.8. incip.in hac causa.col.8.in princ. & in cons.26.incip.in causa illustrissimorum.in 2.col.* Petrus Pau.Parisius *in cons.1.in 14.col. & in cons.22. incip.illustrissimam dominam. col.11. & in cons.106. incip circa principale.col.5.vol.1. & in cons.46.incip primum testa colum.pen. & fin.volum.3.& in cons.3.in 7.col.& in cons.5.incip.vnius instius,in 16.colum. vol.4.*Bald.*in procemio decretor.in 4 col.& in c.1.in 11 col de constit. & in c. Ecclesia S.Mariæ, in pen.col.vt lite penden. & in cap. cum super. in 1.colum. de causa possess. & proprietat. & in l.eos. C.de appellation. & in præludijs feudorum, in 11.colum. & in titul. de pace Constantiæ. in princ. versic.non admittemus.& in cons.33.c.3.incip.ad intelligendam. volum.1.* Fernand.Loazes *qui alios refert,vbi supra,pag.310.* Hieronymus Gratus *cons.9.facti speciem. colum.19. lib.1.* Sed in hoc non minus frequenti, quàm arduo, & malè digesto articulo, quamuis omnibus ferè ijs,de quibus mētionem habuimus,repugnantibus,vix est, vt in principe legitimo,& simplex ius principatus habente,dari possit plenitudo potestatis, quæ quicquam differat aut distet ab ordinaria potestate: nam quod attinet ad speciem propositam,sit conclusio talis: Princeps merum ac simplex ius principatus obtinens, ciuis sui aut subditi rem, duobus demum concurrentibus requisitis, auferre potest, & non aliter: Primum, vt id fiat ex causa publicæ vtilitatis, vel necessitatis; Alterum, vt ei detur congrua & moderata recompensatio, *per iura & rationes, de quibus supra.* Idem esse diximus, quando Prin-

Princeps potestate ordinaria hanc ad rem vteretur, quæ ab absoluta hac in re differt nihil. Ratio conclusionis est; quia tempore necessitatis omnia sunt communia, sicque, qui vitam socialem, popularem, ac politicam delegit, huic legi sese submittere videtur, † vt publicam vtilitatem commodis priuatis anteponat, *auth. res q̃ıa. C. com. de lega.* & consequenter poscente Reipublicæ vtilitate, & necessitate, res suas ei conferat, & concedat. Vnde Cicer. 2. *de legib.* sic ait, *Respubl. nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori & cui nos totos dare & omnia nostra ponere, & quasi consecrari debemus.* Idem Cic. *Philipp.* 13. *Omnibus bonis expedit saluam esse Rempubl.* Idem 3. *de finibus ait, Laudandus est, qui mortem appetit pro Republ. qui doceat, chariorem esse patriam nobis, quàm nosmetipsos.* Idem Cic. *in Vati. Omnia quæ à nobis geruntur, non ad nostram vtilitatem & commodum, sed ad patriæ salutem conferre debeamus.* Idem 4. *ad Heren. Non mihi soli, sed etiam, atq; adeo multo potius natus sum patriæ; verum & si nostra tempore necessitatis patriæ conferre debeamus; tamē quia iure naturæ congruit, vt communis salus, communis necessitas, aut commune periculum, non vnius duntaxat, aut alterius, sed communibus impensis, iacturis, periculisq; comparetur. l. secundum naturam. ff. de reg. iur. §. his ita. C. de caduc. tollen. l. iure naturæ. ff. de reg. iur. l. nam hoc. ff. de cond. indeb.* ideo respublica congruam moderatamque compensationem huic, qui rem suam dedit ad subleuandam subueniendamque publicam necessitatem, præstare debet, detracta particula quam ilsemet, vt vnus de populo, conferre debebat; intellige vt præbeat, & remuneret Respublica, si potest ex integro; sin minus saltem qua ex parte potest, quod si nec etiam ex parte potest; tunc impossibilium nulla est obligatio. *l. impossibilium. ff. regul. iuris.* verum siue compensationis nomine nihil præstiterit, siue minus integram præstiterit; quod deest, vt quum primum venerit ad pinguiorem fortunam, suppleat, par est; vt in simili tradunt Decius & Hieronym. Cagnol. *in l. diuus Pius. ff. de regul. iuris.* & nostram sententiam tenuerunt Plato & Cicero, *vt diximus suprà in præfatio. argum. 2. in fin. nu. 31. vbi alios adduximus.* & ad hæc omnia extendit sese potestas ordinaria & potestas absoluta, vel potestatis plenitudo, vltra progredi neque in minimo potest. nam etiam de plenitudine potestatis, princeps efficere nequibit, vt cessante publica vtilitate, & necessitate, res mea mihi inuito auferatur, per hoc enim mihi fieret iniuria & violentia, quę res longe aduersantur iuri & naturæ meri principis, qui vt prosit, & tueatur, non vt obsit & lædat, creatus fuit. Quinimo etiam vrgente publica necessitate, si res mihi auferatur, etiam de plenitudine potestatis efficere nequibit, vt moderata compensatio mihi præstari desinat, siquidem ad id præstandum Respublica idonea est; per eandem rationem, eaque omnia

sunt ex visceribus iuris gentium, naturalis, & diuini, quibus iuribus, principes subiacere ac subesse certum est, nec ea posse violare. *l. omnes populi. ff. de iust. & iur § sed naturalia. Inst. de iur. nat.* quamuis in vtroque (nempe vt de plenitudine potestatis res mea mihi per principem, cessante etiam publica vtilitate, vel necessitate, auferri possit, quodque vrgente necessitate publica eius ablatæ recompensatio nulla detur) contrarium plerosque nostrorum, de quibus mentionem habuimus, sensisse, responsurosque fuisse verosimilimum sit.

17 Confirmantur nostræ sententiæ, † quia plenitudo potestatis ad malum & iniurium non extenditur. Illa enim non potestatis, sed tempestatis plenitudo foret; vt multi dicunt, quos retulimus *suprà li. 1. controuersiarum. c. 1. n. 5.* quibus adde Fernandum Loazes *in suo cons. pro Marchi. de Velez. pag. 54. num. 65.* Socinum Iunior. *cons. 65. in causa occurrenti, lib. 2.* Barth. Soci. *cons. 164. visa bulla, lib. 2. & cons. 120. memini. lib. 3. per Cardina. in clem. pastoralis. de re iud.* Ioan. Iacob. de Leonar. *inter consilia feudalia Alberti Bruni consil. 117. in hac causa, colum. fin.* vnde cum superiora quæ improbamus, non solum mala, verum pessima, nefanda, iniuriaque sint, vt fieri etiam de plenitudine potestatis nequeant, par est.

Ex causa tamen publicæ vtilitatis per principem nostrum (vt
18 dictum est) † adimi potest; quia licet id videatur prima fronte contra ius naturale; tamen hæc est congrua illius naturalis, aut diuini iuris interpretatio, quam inferior, vt est princeps, facere
19 non prohibetur. & ideo dici solet, quod † quamuis Summus Pontifex non possit ius diuinum in totum tollere: potest tamē ex causa illud moderare, interpretari, ac limitare, *vt in d. c. quę in ecclesiarum, de constitution. & in c. post translationem. de renunciat. & in c. ex parte, vel primo. de officio delega. & in c. litteras, de restitutio. spolia.* Vincen. Ioan. Andr. Panorm. *in c. proposuit, de concessione preben. & in c. à nobis. post Glossam ibi, in verbo exemptus, de decimis, & in c. cum ad monasterium, de statu monachorum, & in cap. gaudemus. de diuortiis, & in c. per venerabilem, qui filij sint legitimi. & in c. sunt quidam. 25. qu. 1. & in regula. actus legitimi. de regulis iuris. lib. 6.* Bart. *in proœmio, ff. in 6. col. & in l. ex hoc iure gentium. ff. de iustit. & iure, & in d. l. omnes populi. eod. tit. & in l. rescripta. C. de precib. Imperato. offeren. & in l. fi. C. si contra ius vel vtilitatem public. & in l. 1. ff. de constitut. principum.* Albericus de Rosate *in 1. parte statutorum, quæst. 7.* Bald. *in authenti, ad hæc. C. de vsuris. & in l. 1. C. de iure aureo annulo.* Alexan. *in consil. 249. incip. pro inuestigatione. colum. 3. volum. 2. & in consil. 183. incip. perspectis verbis. col. fin. volum. 5.* Marianus Socin. *in cons. 28. incip. circa. primum quæsitum. volum. 1.* Pet. Philippus Corneus *in consil. 189. incip. quanquam. col. 2. volum. 4.* Felyn. *in c. postulasti. col. 15. vers. tertius*

casus

casu. de rescriptis. & in c. humilis. de maioritate & obedientia. Deci. *consi. 12. col. 2. bonus text. in l. si hominem. ff. mandati.*

Hinc dici solet, † posse iudicem ex causa omnem iuris terminum minuere, atque alterare, etiam si lex terminum taxet, & addat, non plus, nec minus à iudice posse dari, *vt probat text. in l. ad peremptorium. cum lege sequenti. in verbo, non minus.* & ibi Paulus de Castro *iuncta l. nonnunquam. ff. de iudiciis. & est text. per quem hoc ibi notant* Bart. Angel. Alexand. Iason, & Doct. *in l. 2. ff. de re iudica.* Gloss. Panormitan. Anton. de Butrio, & communiter omnes *in capitu. cum sit Romana.* vbi latè per Philippum Decium *in 5. colum. cum sequenti. de appellatio.* & voluit Gloss. & ibi Doct. *in regula, indultum. de regulis iur. lib. 6. & in §. sancimus, in verbo, viginti, in authenti. de exhibendis reis, colatio. 5. & in §. omnẽ. in verbo, cautione, in fine, in auctenti. de litigio. colla. 8. facit text. in cap. pastoralis. vbi* Panorm. Felyn. *& omnes idem notant de exceptio. & in c. si tibi absenti. de preben. lib. 6. & in l. si quis à quo fundus. vbi Gloss. Angel. & Doct. ff. de damn. infecto & in cap. cum venissent. de eo, qui mitti. in posse.* & voluit Innocent. *in cap. ad petitionem. de accusation.* Panormit. *inferendo ad notabilem quæstionem in consil. 60. incip. venio ad primum. colum. pen. volum. 1.* istorumque ratio ea est, quod vbi adest iusta causa, tunc non tam legis transgressio, quam iusta interpretatio fieri videtur, quam magistratus non solum facere possunt, sed etiam debent, ne aliter ipsam legem fraudare videantur, tantum abest vt custodire credantur. *l. fraus. ff. de legib.*

Duodecimò apparet, † an verum sit quod tradunt Ludouicus 21
Gozadinus *consil. 16. in causa illustrissimorum colum 9. post dominum suum, quem refert in quodam consil.* & Fernandus Loazes, *vbi supra pag. 98. vers. & propterea dicebat.* aiunt, modum succedendi à testatore ordinatum posse per principem alterari, ac immutari, quando per talem alterationem reducitur successio ad ius commune, quos authores adde iis, quos congessimus *de succ. crea. lib. 1. §. 1. num. 29. illatione 23.* † vbi eundem articulum 22
dum attingeremus, tenuimus, de potestate ordinaria, sine iusta causa, id fieri non posse, de plenitudine vero potestatis posse fieri, etiam sine vlla causa, quod vltimum emendandum est. nam cum iam hodie ius succedendi sit iuris gentium, vt plene ostendimus *de succ. crea. §. 1. & de succ. progressu in præfatione,* cumque ea, quæ iuris gentium esse noscuntur à principe, sine iusta causa, immutari nequant. *§. sed naturalia. Instit. de iure natu. l. omnes populi. ff. de iust. & iure.* superest vt ea immutatio, principis meri & legitimi potestati non subsit, quinimò nec, si esset, de iure ciuili ea succedendi facultas, per eum immutari sine iusta causa posset, cum meri & legitimi principes legib. nō leges huiusmodi principib. subsint, *vt fusius supra c. 1. & 2* admonuimus; & omnia

ius

ius cuiusque ciuitatis firmum & obseruandum esse intelligatur, *vt in princ. Instit. de obligat. ibi secundum nostra ciuitatis iura.* Nec dubium sit, quin æquum, & bonum Reipublicæque vtile præsumatur, vt plenè per Bald. *in l. omnium. ff. de legibus. & in l. de quibus. col.* 10. *eodem tit.* plene per Andr. Tiraquell. *de vtroq; retract. in præfat. num.* 75. Nec ad rem pertinuit, quod princeps plenitudine potestatis vtatur, nam eam potestatem potestate ordinaria maiorem non esse, saltem quoad hanc rem, & similes, suprà admonuimus.

23 Tertiodecimò apparet etiam, † an talis merus, & simplex princeps possit res & iura ad regiam coronam spectantia alienare, quando regno & regni successoribus enorme præiudicium non infertur, id quod voluit doctissimus Loazes, *vbi suprà* post Matthæum Afflictum *constit Neapol. lib.* 1. *tit.* 7. *de decimus*: & post eundem Afflictum, quem allegat *in tit. quæ sint regalia, per Imperatorem Fridericum. in princ. colum.* 8. sed longe verius & consultius respondetur in contrarium, etiam si læsio enormis non esset, sed tantum mediocris, quamuis aliud esset, si tam minima esset, vt tanto principi verosimilimum foret, id in specie à ciuib. denegatum non iri, vt patet iuribus & rationibus iam adductis, quæ non expedit repetere.

Quartodecimò apparet similiter, an tutum sit quod scripsit idem doctissimus Archiep. Tarracon. *vbi suprà pag.* 239. *vers. vel aliter* post Andream Iserniam *in tit. qui feudum dare possunt. cap.* 1. *col.* 6. Cardinal. Alexandri. *in præludiis feudorum colum.* 10. Claudi. de Seysello. *in suo feudorum speculo d. ti. qui feudum dare possunt.*
24 *in princ. colum.* 5. aiunt enim †, tales principes posse liberè quæcunque regnorum suorum bona, etiam si magna sint, Ecclesiæ alienare, concedere, & donare; quo nihil à veritate remotius, vt nobis videtur, dici potuisset. nam Ecclesia debet esse cultrix iustitiæ, *vt in tit. de alien. feudi. c.* 1. *§.* 1. vt in specie hoc vtens argumento ait Andr. Tirnquell. *de priuil. piæ causæ priuil.* 100. vnde actus turpis in Ecclesiastico magis detestandum est, quàm in reliquis. *§. cogitandum, in auth. de monachis,* sicque cum turpissimum esset Ecclesiam locupletari cum aliena iactura. *l. nam hoc natura ff. de condit. indeb. l. iure naturæ. ff. de reg. iur.* cumque regibus tales alienationes interdictas esse constet, propter suorũ ciuiũ læsionem & præiudiciũ, vitandum, par est, in Ecclesias tales iniquas concessiones collatas, turpiores esse, quàm si in profanos conferrentur, & consequenter minus ratas fore, quàm si profanæ fierent, nec enim Deus Optim. Maxim. gaudet donis impiorum, cum ipse sit iustitiæ rectique dator, vnde Silius Ital. *lib.* 6. *bel pun.* ait:

Iustitiæ rectiq; dator qui cuncta gubernas.

Vnde par est talem alienationem etiam Ecclesiæ collatam infir-

infirmam esse, ex regula dictante, principes † non posse res ad regiam coronam spectantes alienare, vt est text. apertus, per quem ita tenent Host. Innocen. Ioan. Andre. Anton. de Butri. Panorm. & communiter Dd. *in c. intellecto de iureiuran.* Dd. communiter *in c. 1. de proba. & procemio. ff. & in l. prohibere. §. plane. ff. quod vi aut clam.* Cynus, Alberi. & communiter alii *in l. digna vox. C. de legi. & in l. bene à Zenone. C. de quadrien. praescriptione. Oldra. in cons. 74. incipien. eleganter circa negocium.* Andre. de Isern. *in cap. 1. §. praeterea ducatus, de prohibita feudi aliena. per Fridericum.* Ioan. Andr. *in additio ad Specu. in titu. de instrumentorum editio. §. nunc autem.* Bald. *& alii in procemio seu praeludiis feudorum.* Idem Bald. *in c. licet. §. in generali. si de feudo defuncti contentio sit inter domi. & agnatos. & in c. 1. versi. possideant. de pace Constantiae.* Idem Bal. *in c. 1. qui successores teneantur. & in l. cum multa. colum. penultim. versic. nota quod Ecclesiae, de probatio.* & tradit Baldus *in sua margarita, in verbo, rex.* iura enim regia, & quę de demanio, hoc est de regia corona existunt, de quibus *in c. 1. & ibi tradit Bal. quae sunt regalia,* nemo potest alienare, vt inquit, *in tit. de allodiis, in princ. ibi, districtum, & iurisdictionem Imperatoris non praesumat vendere. quia ea tenetur princeps illibata seruare. d. c. intellecto, & de supplenda neglig praelato c. grandi. lib. 6.* 25

Deque † vt Panormita. ait *c. relatum. de testam.* & Andreas Tiraquell. *de priuilegiis pia causa priuilegio 140.* id quod Ecclesiae conceditur, hoc vno nomine commendatur, quod Deo gratum sit; sed haec concessio, cum in ciuium praeiudicium esse intelligatur, eo ipso, quod eorum consensus non accedit, superest, vt Deo grata non sit; & consequenter impia, & iniusta videatur, praesertim per iura & rationes saepe in superioribus memoratas, quas non expedit repetere. 26

Neque ad rem pertinet, quod † Constantinus Imperator, Romam vrbem, & alias ciuitates, cum quamplurimis aliis oppidis, & castris, Ecclesiae donauit, vt habetur *in c. Constantinus. 96. distinct. & in c. fundamenta. de electio. lib. 6.* nam forte ibi interfuit consensus populorum, vel illi principes erant tyranni, & violenti, sicq; illud ius quod habebant quale quale, illamve iniuriam, & tyrannidem transtulerunt, quę tempore potuit in ius conuerti, & his adde quod diximus *de successionum creatione. §. num. 26. 83.* vel dic vt per Laurentium Vallensem *lib. de mentita Constantini donatione.* 27

Quintodecimo apparet etiam ex superioribus, id quod scripsit Andreas ab Isernia *super 3. constitut. Neapolit. rubrica, incipiente; quia frequenter,* longe ab omni iure remotum esse: ait enim haec verba: *Rex † enim est dominus personarum tantum*; id quod suspectum esse luce clarius supra ostendimus, differentes, reges legitimos, non ad suam, sed ad ciuium vtilitatem creatos fuisse, porro dominum habere vtile non est, sed omnium rerum ingratissimum, 28

tissimum, vnde ipse Andreas *in eadem 3. const. rubrica, incipien. cum vniuersis.* ait, esse contra naturalem rationem, vt princeps vasallum suum alteri Baroni dare possit, & est æqua opinio, *facit l. seruitutem. ff. de reg. iur.*

SVMMARIA.

1 *Castrum vnius ciuis munitur impensis communibus si bellum imminet.*

2 *Bellorum impensæ quando per Principem fieri debeant.*

3 *Bellorum tempore, vrbs cuius expensis muniri debeat.*

4 *Bellorum tempore ciuis Principem sequi suis expensis non tenetur, & quid in vasallo respectu domini, & quid si Princeps non habeat idoneos reditus.*

5 *Princeps rem ciuis, etiam tempore necessitatis vendere non potest, & quid si sit extrema necessitas.*

6 *Vasallus an dominum ob debita incarceratum liberare tenetur.*

7 *Necessitatis aut bellorum tempore, iudex potest compellere ciues ad pecunias mutuandas Reipublicæ.*

8 *Vsuras recipere potest, qui coactus mutuauit.*

CAP. VI.

1 SEXTODECIMO apparet, quid † si princeps iussit castrum, aut villam vnius ciuis munire, vt difficilis captu fieret, eo quod bellum imminebat, & forte hostium finibus contigua erat, an propriis expensis id facere teneatur ille ciuis; vel si principis expensis fiat, an repetere possit: & magis est, vt nec ciuis suis expensis id facere teneatur, nec expensas factas refundere; sed si princeps ille idoneos reditus ad hæc, & similia non haberet: fieret expensis totius regni, & ipse dominus villæ, tanquam vnus ex regnicolis, symbolum dabit, iuxta modum facultatum suarum, ita notat Bald. *in l. si in aliquam. ff. de offic. proconsulis & lega.* Franci. Cremen. *singulari 26. si Princeps vel Rex.* Bart. Veronen. *in tit. de serui. vrb præd. c. 19. colum. fin.* Archiepiscopus Tarraconen. *vbi supra, pag. 70. post.* Nicol. Boerium. *in tractat. de custo. clauium ciui.* quem refert, & Thomam Grain. *consil 13. in causa Miloniana, colum. penult.* Ioann. de Socarra *in consue. Cataloniæ fol* 53. ratio est; quia vt habet sententia nostra iam fuse probata, omnis principatus creatus fuit ad ciuium vtilitatem, hæcque munitio ad vniuersorum vtilitatem spectat, vnde vniuersorum expensis, vt fiat, par est.

2 Quod obtinet, quando † princeps ille à regno ad tam ingentes expensas belli faciendas reditus regales idoneos non haberet (quale sane est in regno Aragonensium) secus si idoneos haberet reditus regales a ciuibus assignatos (vt est in regno Castellæ) tunc enim ipsius principis expensis id fieri deberet, ita Angelus *in l. turres, per illum text. C. de operibus pub.* Archiep. *vbi supr. pag. 193.* Ias. *in l. diuortio. §. impendia. & ibi* Vdalricus Zazius. *ff. so-*

ff. solut. matri. Idem Ias. *in l sumptus, ad fi. ff. de lega.* 1. Gerar. de Petra. san. *sing.* 37 *nota quod signanter. num.* 3. allegat Ias. *vbi supra,* & Angelum *in l turres per illum text. C. de operib. pub. Idem tenet* Castelianus Cotta *in suis memo. in verb. castrum, & rursus in verbo, rex.* qui omnes idem sentiunt in munitione cuiusque ciuitatis regni; vt † si princeps hanc ad rem, & similes, à ciuibus suis 3 idoneos reditus habeat, eius impensis fieri debeat, sin minus, tunc impensis totius regni, conferendo suam quoque partem ipsa vrbe quæ munitur. In principe autem ratio est, quia eius principatus non ad suam, sed ciuium vtilitatem constituitur, cum idoneis illis redditibus; vnde hanc ad rem sunt conuertendi, quod & tenent Guiliel. de Cuneo, Bal. & Cynus, *in l. neminem. C. de sacros. Eccles*

Decimoseptimo apparet etiam, ciuem † non teneri propriis 4 impensis principem suum ad bellũ pergentem insequi, sed moderata stipendia ab eo percipere debet, quando is princeps idoneos à regno reditus habet, quos in reb. consumere debet; cum ad ciuium, non ad suam vtilitatem constitui principatus & reditus illi intelligantur. ita Iacobus de Arena *in §. praiudiciales. Institut. de actionib.* Bart. *in l. Mauia. §. 1. per illum text. ff. de annuis lega.* Oldra. *consi.* 234. *factum tale est.* Andr. de Isern. *in §. fin. titul. de pace iur. fir.* Bal. *in l. qui manumittuntur. C. de oper. lib* Loazes *in cons. pro March. de Velez, pag.* 166. Bald. *in c. cum ex officii.* 3. *not. per illum text. de prascrip. quos ipse Fernan. Loazes refert,* & Ias. *in l. si non sortem. ff. de cond. indeb. in §. libertus, colum.* 11. & Paris de Puteo, *de re mili. in rub. an dominus vasallum cogere possit, vt pro eo pugnet.* Lucas de Penna *in l.* 1. *colum.* 4. *C. ne rusticani, lib.* 11. Bart. Chassaneus *in consuet. Burgundia, tit. de iust. §.* 4. *colum.* 4. Boerius *decis.* 303. *clericus captus. nume.* 9. *vers. & idem.* Quodque, si princeps hanc ad rem idoneos census non habeat, nec male consumpserit, stipendia ex ciuium collationibus pendenda sint, ex mente eorundem. Quamuis feudatarius vasallus regulariter teneatur dominum suum in prælio insto, etiam extra regnum existentem, propriis sumptibus adiuuare, *arg. l. sub victu. ff. de operis liberto. & notant* Spec. *in tit. de feu. §. quoniam. vers.* 21. Andr. de Iser. & Bal *in c.* 1. *quib mod. feud. amittatur. & in c.* 1. *§. sed nec alia iustior quæ sit prima causa benefic. amitten.* Bald. & alii. *in c.* 1. *ad finem principii. versic. alia quastio formatur, de Capitaneo, qui curiam vendidit.* Idem Bald. *in l. liberti libertaque col.* 4. *in princ vers. circa pradicta. & vers. dubitatur si est bannum. C. de ope. liberto.* Ludo. Rom. *in l. recusare. §. si quis alio. col.* 1. & 2. *ff. ad Trebel* & Matth. de Affl. *in decis. Neap. decis.* 165. *incip. illustrissime. col.* 7 *in fin.*

Decimooctauo apparet † etiam veram esse sententiam Bald. 5 *in l. pen C. de bon. quæ lib quem refert & sequitur* Gera. de Petra San. *sing.* 100. *qui est vltimus. versic. adde etiam quod tempore necessitatis.*

num.

nu.17. aiunt enim dominum rem subditi sui, etiam tempore necessitatis, vendere non posse; id quod in simplici principe intelligendum est, respectu ciuis non feudatarii, quod Gerar. sentit regulariter non sic procedere, si extrema esset necessitas; quod tolerari potest; quia eo tempore omnia sunt communia, vt multa congessit Franc. à Ripa *in tract. de pest. fere per totum.* sed principalis opinio iustificatur ex sententia nostra, dictante merũ simplicemque principatum, ad meram ciuium, non etiam principum vtilitatem inuentum. Sed & si sit extrema necessitas, adhuc principi in vim iurisdictionis rem ciuis vendere non licet, non magis quam cuiquam priuato; sed ex vi naturalis cognationis, & societatis aliud erit; quo casu plus iuris aliquantulum principi, quam alteri conciui tribuerem. *facit l. vt vim, in fin. ff. de iust. & iure.*

6 Decimonono apparet ex eadem sententia; quod† etiam si talis princeps (ab Imperatore forte) carcere ob molem debitorum tentus esset, eius ciues, etsi diuites essent, non tenerentur eum liberare, eiusque debita creditoribus soluere; ita Aluarotus, & Pręp. & alii *in c. licet, si de feudo defuncti contentio sit inter dom. & agn.* estque communis & recepta opinio, teste Vdalrico Zasio *de feud. part. 3. colum. penult.* sequitur disertissimus Archiep. Tarra. *vbi sup. p.* 171. qui loquuntur etiam in vasallo feudatario; sicque longe facilius idem in simplice ciue, respectu meri, & simplicis principis, admitterem; cum ipsi agnoscant vasallum feudatarium ad multa teneri, ad quæ ciues, respectu principis, minime tenentur; vt per eundem Archiep. *ibi, & per ea, quæ supra disseruimus.*

7 Denique† hoc casu forte ad mutuandas pecunias, is vasallus, aut etiam simplex ciuis, compelleretur, si verosimiliter ex redditibus sequentium annorum princeps ille percipere posset, vnde redderet. Nam tempore summæ necessitatis belli sæuientis, etiam iudex ordinarius tales ciues potest compellere ad pecunias Reipublicæ mutuandas, pro alendis exercitibus, aut præsidiorum militibus, proque reliquis ad bellum necessariis; ita Guiliel. & Nicol. de Neap. *in l. scriniarios. C. de Numerariis, Actuar. & Char. lib.* 12. in simili per And. de Iser. *in c. 1. quis dicatur Dux. & in c. 1. §. sed nec alia, quæ sit prima cau. benef. amit. & in c. 1. §. simpliciter, de ca. Corrad.* Bal. *in l. 1. C. de ope. lib.* Fern. Loazes, *vbi sup. pag.* 171. Et† hoc casu vsuras moderatas recipere potest ciuis ille, qui cõpulsus mutuauit, & ita fieri ęquũ est, vt *de succ. crea. li. 1. §. 6. n. 22.* disseruimus, post Pau. Cast. *in l. si quis nec causam. ff. si cert. pet.* Ioan. Crotum *n. 3. in rep. l. nemo potest. ff. de leg. 1.* Et ꝙ talis vasallus mutuando subuenire debeat principi suo, tenet ẽt in tali summæ necessitatis periculo. Io. de Anan. *cons. 7. visis & ponderatus. refert & sequitur* Loazes, *vbi supr.* & Ias. *in l. si ex toto. col. pen. ff. de leg. 1.* Bon^e de Curtili, *de nobili-*

8

nobilitate par.4.colum.7. Resta. Castaldus *de optimo Imperatore q.* 57. Quod obtinet generaliter, ita tamen vt princeps ille postea si idoneos reditus a regno habeat, reddat integram pecuniam cum moderatis vsuris: quod si minus idoneos aut nullos habeat, idem fiat ex ciuium collatione, detracta ea particula, quæ ad ciuem mutuantem, habita bonorum suorum ratione, spectabat, tanquam ad vnum è populo, vt supra edocti sumus & ita sępissimè obseruatum fuit Hispaniæ, cum bellis sæuientibus, Hispalensibus ciuibus, & alijs, aurum, & argentum; ab Indorum regionibus exportatum ac relatum, mutuo publice acciperetur.

SVMMARIA.

1 *Justitia gratis exhibenda est à Judicibus, & à principibus, nec valeret consuetudo contraria in Ecclesia.*
2 *Historia Hispalensis.*
3 *Dotanda filiæ caussa, an princeps possit ciues collectare, ardua quæstio?*
4 *Dotis spiritualis caussa filiæ dandæ, an princeps ciues possit collectare?*
5 *Princeps fœmina pro se dotanda an ciues possit collectare, ardua quæstio.*
6 *Principem captum, an ciues redimere teneantur?*
7 *Dotanda filiæ caussa, an princeps fœmina ciues collectare possit, & quid in fratre, pro sorore dotanda, vel in sorore pro altera sorore.*

CAP. VII.

VIgesimo † apparet principem subditis justitiam gratis exhibere debere, & in simili tradit Io. Andr. *in cle. statutum, in verbo, ex jurisdictione, de elect.* vbi concludit, quod cum judex ordinarius gratis teneatur subditis justitiam ministrare, si aliquid etiam pro sportulis receperit, illud tenetur restituere, etiam si consuetudo in contrarium fuerit. Nam non potest consuetudine introduci, quod judex ordinarius Ecclesiasticus aliquid pro sententia possit recipere; cujus doctrinam referunt, & sequuntur Card. Anto. de Butrio & Panormi. *in c cum ab omni, de vita, & honest. cleri.* Bonifacius de Vitaliniis *in dict. clem. statutum, in penult. colum. versi. contra partem* 2. Anton. Corset. *in sing. suis, in verbo, sportula* Ludouic. Roma. hanc, inquiens, esse communem opi. *in singul.* 180 *incip. tu scis quod jus canonicum*; quam etiam dixit communem opinionem, licet ipse eam non sequatur Cardinalis Zabarella *in d. cle. statutum, in 1. colum. Felyn. in c. ad Apostolicam de simo.* & Syluester de Pierio *in sua summa, in verbo judex. el primo, in* 8. *q. in fine.* quamuis multi alij Doct. contrarium videatur affirmare, cuius opinionis fuit Gloss. *in l fori. in verb. Castrens. ibi, sed certe cũ istud sit subrogatũ. C. de aduoc. diuer. jud. & in auth. offeratur. in verb.* 1

H pre-

prohibitis, in fin. C. de litis contestat. & in §. si quis autem. vers. ne auth. in auth. de judicib. collatio. 6. Specul. *in tit. de salariis. §* 1. *vers. cum si vero ordinarius.* Hosti. Henri Bouih & Car. *in d. c. cum ab omni.* Petrus de Ancha. *in cons.* 201. *incip promittendum. in* 1. *colum.* & Ias qui hanc dixit communem opin. *in §. tripli in penult. col. Institutio. de actio.* sed prior opinio æquior est, & publicæ rei vtilior, & in foro Ecclesiastico sequenda: quia Ecclesia debet esse cultrix justitiæ. *Authen. de monach. in princ. c.* 1. *§.* 1. *de alien. feudi.* Andr. Tiraq. *de priui. pia caussæ pri.* 100. Idem in foro seculari, vbi principes à subditis, & ciuibus suis congruos reditus ad isthæc omnia recepissent; vt est in regno Castellæ: nō sic, quando minus congruos, aut mi-
2 nus idoneos, vt est in regno Aragonum. † Secundum quæ apparet, an jure accipi potuissent illa quinquaginta millia aureorū, quos ciuitas Hispalensis præbuit deditque, ne denuo sibi imponerentur illi judices, qui vulgo auditores appellantur.

Apparet ex eadem nostra sententia, quid respondendum sit
3 in illa ardua quæstione: † an merus princeps possit ciues suos collectare (vt more nostrorum loquar) pro filia sua matrimonio collocanda: id quod videntur negare Ioan. Fabr. Paul. Castr. & alij communiter *in l.* 3 *per tex. ibi C. de statu. & imagi facit l. cum satis. §. caueant.* C. *de agricol. & cens. lib.* 11, *& per totum tit. C. ne rusticani ad vllum officium. eod. lib. l. ab omnib. §. si Titio. ff. de lega.* 1. *l. jubemus nullam. C. de sacrosanct. eccle. & per totum titulum C. vectig. noua.* Bal. & Paul. Castrens. *in l neminem ab angariariis. C. de sacr. Eccl.* Bald. *in l. ex hoc jure. ff. de just. & iur. ad fin. versic.* 10. *quæritur.* Iac. de sancto Georgio, *in tractat de homagiis. colum.* 10. & alij plures quos allegat Nico. Boer. *decis.* 126. *& in dict. processu. num.* 6. qui tamē agnoscit, in contrarium se habere receptiorem opinionem. Sed pars negatiua videtur longe verior, per nostræ sententiæ fundamenta, & per omnia supra relata. & quia jure naturali inspecto, etiam hodie, omnes homines æquales sunt, etiam serui. *l. quod attinet ff. de reg. iur. ibi.* quia jure naturali omnes homines æquales sunt. Nec ab hoc jure recessit jus gentium nisi in seruis & mancipiis. *dict. l. ex hoc iure, cum simi.* nec recessit etiam jus ciuile: quinimo enixe amat, & præcepit, seruari inter homines æqualitatem. *l. cum oportet in prin. C. de bo. quæ li. l. illam. l. illud. C de collat. & dd. ll. supra alleg.* & quia principatus ad meram ciuiū vtilitatem inuentus, (vt supra ostendimus) in eorundem perniciem & internecionem conuerti, nefas, inciuile ac turpissimum esset. *l. legata inutiliter.* 14. *ff. de admin. lega. l. legat. inutiliter.* 19. *ff. de leg.* 1. *l. q cōtra. ff. de reg. iur.* vnde tales ciues ad id nullo jure cogi possunt, nō magis quam quilibet extraneus, nōq; magis, quam pupillus posset cogi ad dotandā filiam tutoris sui, cui tutelę adæquatur principatus; vt non semel admonuimus supra. *c.* 1. *&* 2.

4 Vigesimoprimo apparet hinc non teneri eos ciues pro princi-
pis

pis sui filia monasterium intrante, dotanda, non magis, quam pro ea, matrimonio collocanda, cum vtroque casu par ratio sit; qua de re Bar. Chassa *in addi. nou. ad consu. Burg. fol.* 34. *col.* 4. Soc. *reg.* 12. & sunt alij multi, vt per Boer. *vbi suprà num.* 12. *vers. non solum pro filia.*

Vigesimo secundo † apparet etiam; an ipsamet filia, si esset principis patris sui hæres, posset tanquã in ipso principatu succedens, similia tributa pro seipsa matrimonio collocanda imponere: & tenentes partem affirmatiuam, vt pater ipsius id possit, verosimilimum est id facilius ipsi filiæ concessuros: quia propter vnumquodque tale illud magis est tale, secundum Philosophum, vt recte notant Doct. *per tex. ibi in l. sed si plures §. filio & §. in arrogato ff. de vulg. & pupill. substit.* & ita in specie tenet Boer. *decisio.* 130. *quinto, an filia hæres*, post alios, quos ipse refert cõtra Chassanæum, per eum relatum: cujus opinionem negatiuam longe veriorem & æquiorem existimo, per proxime adducta, quæ non expedit repetere, & huic parti tacite adstipulantur omnes illi, quos partem negatiuam in patre dotante diximus tenuisse. Et vtriusque partis fautores (quantum suspicor) in hac cõuenissent sententia in meris principibus, remoto, & cessante omni jure locali, & particulari scripto, vel cõsuetudinario. Et si quæ jura in cõtrarium adduci possunt, loquuntur in alijs terminis, puta in libertis respectu patronorum, vel ipsius liberorum, vel in dominis, qui vasallis suis feudum cõcesserunt, & in reliquis similibus casibus specialibus, non in simplici ac mero principatu. 5

Vigesimotertio apparet etiam; quid si ab hostibus princeps merus captus esset, an vasalli eum redimere tenerentur? & si quidem captus fuit dum pugnaret, vel aliter res ipsorum ciuiũ, & † regni ageret, aggressusve fuisset, par est, vt ab eis redimatur; & ita procedunt omnes leges titulorum *ff. & C. de negot. gest. & ff. & C. manda.* cæterum si vel eorum res non agebat, vel inutiliter aggressus fuisset, & parum consulte, contrarium responderem per jura & rationes, de quibus supra, qua de re plene per Nicol. Boer. *decis.* 126. *num.* 8 *cum seq.* Et faciunt quæ supra diximus. *c. præced.* dum tenuimus talem principem pro debitis incarceratum, nõ teneri ciues liberare proprijs expensis; præsertim cum ipse sibi cõsulere possit bonis cedendo, plenè per Boer *dec.* 128. *tertio ad aliam quæst.* vbi disputat quid sit si debitum illud descenderet ex caussa ciuili, & quid, si ex caussa criminali. 6

Vigesimoquarto † apparet etiam; an mater princeps, pro filia sua dotanda, tributum ciuibus suis possit imponere: id quod disputat Nicolaus Boer. *decis.* 129. *quarto, an subditi.* & cum ad patrem spectet onus dotandæ filiæ, ad matrem vero regulariter nõ vtiq; *l. fi. C. de dotis promi. juncta. l. neq; mater. C. de iur. dotium.* superest vt matri id liberum non sit, quandoquidẽ et in patre idẽ tenuimus supra. 7

Vigesimo quinto apparebit ergo, fratrem pro sorore dotanda, aut vna soror pro alia sorore dotanda, id longe minus efficere posse: quandoquidem talia dotandi onera ad has personas regulariter non spectat: licet aliquando sic: qua de re in specie per eundem Boer. *d decis.* 229.

SVMMARIA.

1 *Princeps bis, aut pluries quando possit ciues collectare.*

2 *Princeps censum antiquum ciuib. inuitis augere non potest.*

3 *Charitatiuum subsidium quãdo exigi possit.*

4 *Vocabula rerum immutabilia.*

5 *Dæmones non homines sunt appellandi, qui vitia induunt virtutis nominibus.*

6 *Ciceronis grauis sententia.*

7 *Collationes ciuium expilationem præsentem, & seruitutẽ futuram inducunt.*

8 *Majoratus vni diuitias, multis seruitutem miseram inducit.*

9 *Ciues non recte appellari homines principis, contra Afflictũ.*

10 *Nobiles, an homines suos cedere plagis possint, ardua quæstio.*

11 *Vasallus, & dominus, an judicentur à pari.*

12 *Iudæorum paruuli non possunt eripi parentib. vt baptizetur.*

13 *De delicto extra fines regni à subdito aut vasallo commisso an princeps ingrere possit.*

14 *Princeps agere potest & debet pro vexatione, aut damno ciuibus suis illato.*

15 *Hospitia gratis, an regis familia à ciuibus debeantur, not. quæstio.*

16 *Ciues regem etiam habentes, dicuntur ingenui, & possũt esse testes in caussa regis.*

17 *Ciuib. à principe moderatam sæuitiam, an inferre liceat? ardua quæstio.*

18 *Ciuem male tractatum à domino, princeps superior eximere, potest, et non requisit.*

19 *Princeps tyrannice, aut perperam regens an ipso iure desinat esse princeps.*

20 *Principes imperio abutentes, an possint per papam priuari principatu.*

21 *Histor. Samuelis.*

22 *Historia Innocẽtij primi papæ.*

23 *Historia Leonis primi papæ.*

24 *Historia Zachariæ.*

25 *Historia Gregorij 7. papæ.*

26 *Historia papæ Leonis.*

27 *Historia Constantini papæ.*

28 *Historia Innocen. III. papæ.*

29 *Historia Martini IV. papæ.*

30 *Historia Bonifacij VIII. papæ.*

31 *Historia papæ Alexandri.*

32 *Historia Adriani papæ.*

33 *Princeps imperio abutens, an à ciuib. jure interfici possit.*

34 *Publice vtile quid videatur, vtq; priuato cõmodo pferatur.*

35 *Tyrannidis descriptio.*

36 *Tyrannorum infelicitas.*

37 *Historia Dionysij.*

38 *Historia Caracalli.*

39 *Historia Caracalli alia.*

40 *Historia Caligulæ.*

41 *Tyrannorum occisio inculpata est. egregia declaratio.*

42 *Occisionis vitandæ præceptũ.*

43 *Legum verbo, aut scriptura nõ obligamur, sed mente.*

44 *Indefinita æqpollet vniuersali.*

45 *Verisimilitudo verbis pfertur.*

46 *Declarans nihil denuo inducit.*

47 *Occidere licet, etiam extra casus veteri lege cõtentos.* 48 *Fu-*

CAPVT VIII.

VIGESIMOSEXTO apparet etiam, his casibus & similibus, quibus negauimus, tributum imponere ciuibus suis principem merum posse semel, † longè minus bis aut pluries imponere fas ei esse; id quod disputat Boërius *decis.* 131. quæ controuersia iustior erit in vasallis feudum accipientibus à tali domino, in quibus lex conuentionalis ipsius feudi seruanda est. 1

Vigesimoseptimo † apparet, talem Principem talibus ciuibus non posse augere censum antiquum, ijs nolentibus, nec valere talem auctionem; vt conclusum ex facto fuit, per text. *in d.l. cum satis. §. caueant. & ibi* Iacob. Rebuff. *de agric. & censi.* & Ioan. de Plat. *in l. domini. eod. tit. & in l. missi de exact. trib. lib.* 10. *& in l quicunq. & l. penult. de omni agro deserto.* & Specul. *tit. de censib. §. nunc dicendum. ver. sæpe quoq. cum ver. seq.* & Bald. *in cap* 1. *qualiter vasal. iura debeat fideli.* Bertran. de Carpenta. *consil.* 17. *volum* 1. *cum alijs per eum alleg.* & Iacob. de S. Georg. *in quæst. feud. quæst vltim. quas posuit in fin. ff. de iure dotium.* Pet. Sacco. *in sua praxi & text in l.* 1. & ibi Bart. Ioan. de Plat. Iacob. Rebuff. & Lucas de Penna *C. in quib. casib. coloni dominos accus. poss. lib.* 11. *& in l. coloni, ibi, exceptis super exactionib. eod tit. & in l.* 1. *C de pascuis public. lib.* 11. *signanter.* per Iacob. Rebuff. & Bald. *in l. cum multa. C. de bonis quæ lib.* & Alexand. *consil.* 195. *incip quoniam abunde & recte, lib.* 2. & Lucas de Penna *in d. l.* 1. *de superindi. colum penult. & ad hoc facit text. in cap. cum Apost. §. probibemus. & cap. grauis. & cap. prohibemus. de censi. & in cap.* 2. & ibi per Ioan. de Anan. *in* 3. *notab. de Iudæis.* Alber. de Rosa. *in l diuus. §. vsu legato ff de vsu & hab. & in c. vlt. C. de off præfect. prat. orien. nisi de consensu eorum augmentum factum fuisset,* vt volunt Doct. supra alleg. & Philip. Decius *cons.* 191. 2

Vigesimo octauo deducitur † etiam ex nostra sententia, quid respondendum sit in subsidijs charitatiuis, quæ à subditis exi- 3

 gere

gere possunt Papa Patriarchæ, Cardinales, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, *c. fin. de dila. c. ad deliberandum. de Iuda. & in clem. de decimis. cap. conquerente. de offic. ordin. cap. cum Apostolus. §. prohibemus, de censibus. cap. quia plaríq; de immunit. eccles. clem frequens. §. in exigendo. de excess. prælat.* quæ sanè ex mente ipsorum iurium, non nisi ex necessitate vrgentissima debent imponi, aut exigi, & quando exigens aliunde sibi consulere non potest, qua de re fusè per Nicol. Boër. *decis. 133. cum trib. sequen. & decis. 136. incip. charitatiuum subsidium* ipse post plures, quos allegat, disputat, an is prælatus ad solutionem eius subsidij per excommunicationem procedere possit; quod quasi durum abnegare plærique videntur, ne ipse in causa sua sibi ius dicere videatur, contra *l. vnicam. C. ne quis in sua causa iudicet, aut ius sibi dicat. l. magistratib. ff. de iurisdict. om. iud.* Ipsi autem isthæc omnia pessimè seruant: nam & eorum ditissimi non raro, & necessitate minimè vrgente, vel quam aliunde facilè reparare licebat, id exigunt à pauperibus subditis, nec pudet falsis mentitisque nominibus teterrimam illam rapinam charitatiuum subsidium appellare: ô quàm deceptus erat prudentissimus Iureconsultus, qui *in l. si quis fundi vocabulo ff. de leg. 1.* scripsit: Rerum † vocabula immutabilia esse,
4 non suspicatus quippe fuit, tale vnquam fore tempus, quo vitia etiam turpissima, mentis virtutum nominibus, induerentur armarenturque, fierent, vt sic inexpugnabilia. Istorum ergo hominum mores (si † hominum, & non dæmonum nomine digni
5 sunt) præsagiebat prudentissimus Cicero, † dum scriptum reliquit ita *lib. 1. Offic.* Nulla generi humano, & iustitiæ maior pestis est, quàm eorum, qui, cum maximè fallunt, id agunt, vt boni viri esse videantur; id quod, vt nobis videtur, in ijs rectissimè ac dilucidè inuenies, qui honestis, mentitis tamen, nominibus sua teterrima facinora tegunt, cuius nefandi & infausti moris, docile in prauis humanum genus, probè & nouit, & seruat. Quod si discere cupis, quorsum, quæve ad opera tales pecuniarum collationes à miseris plærunque personis exigantur, paucis exponam; vt immensæ pecuniæ & diuitiæ ad tales prælatos confluant, hocq; insuper eorum addatur aceruo. Quid inde? vt omnes egenorum possessiones, agros, campos, annuos reditus, census, & deniq; omnes fortunas, facultates & substantiam emãt & comparent, liberis, nepotibusve suis concedant, & relinquant: sicq;
7 ea † bona, quibus innumera hominum millia alebantur, ad perpaucos deueniant. Quid tunc postea? Quid, rogas? In promptu pernicies est; nonne, si in quadam prouincia per hos modos aut similes, ad homines (verbi gratia) centum, vniuersa regionis substantia defluxit, necesse erit, vt innumera reliquorum hominum millia vel fame pereant, vel his ditioribus, vt serui & mancipia seruire cogantur? Id quod iam euenisse in latissima † Hispania-
8

Hispaniarum regione,& patria nostra, & cum magno nostro ac lugubri malo experti sumus, vt iam omnes vniuersique homines illic (paucis diuitibus demptis) tam nudi nascantur, quàm iumenta,nascunturque quasi serui & mancipia,eo quod æternùm pauculis illis ditioribus seruire necesse habeant, nisi malint fame perire,aut à patria dulci exulare. Ergo hoc malum quin omnium perniciosissimum sit, dubium non est. Primum,quia infligit,indicitq; reliquis omnibus hominum millibus, lamentabilem inuisamq; seruitutem,quæ mortalitati comparatur, *l. seruitutem. ff de reg. iur.* Deinde quia id malum non temporale est, sed æternum, præsertim ex more nostræ tempestatis, quæ induxit,vt istorum bonorum sic cumulatorum semper constituantur vincula, & † maioratus, prohibita in perpetuum omni aliena- 8
tione & diuisione talium bonorum: & tamen humani generis tanta mentium cæcitas est,vt vel hanc rem,& vsum maioratuum reliquis omnibus malis longè pestilentiorem, fauoribus prosequendum existimauerit.Id quod inducit Taurina lex. Denique, vt è diuerticulo ad viam redeamus, cum omnis principatus & superiorum dignitas ad bonum, & non ad malum sint creati, ea subsidia charitatiua parcissimè, & ex necessitate duntaxat vrgentissima admitti oportet & decet, & curare, ne denuo tales bonorum maioratus constituantur, neve cõstituti cõseruentur.

Vigesimo nono deducitur etiam ex eadem sententia nostra, vt & supra incidenter attigimus, † veram non esse opinionem 9
Matthæi Afflicti,dum *decis. 307. incip. regia maiestas. num. 2. vers. ad primum.* scripsit,omnes Regis vasallos, homines Regis appellari: quia (inquit) Dominus Rex, est dominus personarum; vox vniuerso generi humano noxia,& inimica, & à natura principatus meri longè aliena, vt iam ostendimus. Hæc tamen opinio ex lege conuentionis saluari posset. In eodem tamen errore fuit ipse Afflict. *decis. 551. num. 2.*

Trigesimo apparet similiter, † an sustineri possit sententia 10
Baldi,qui *in auth. ad hoc. C. de Latin. libertate tollenda* scripsit, quod vt liberum est domino seruum suum capere, & plagis mediocribus cædere, ita idem facere fas est nobilibus, quoad homines suos.Idem Bal. *cons. 439. magnificus dominus. colum. 2. lib. 3.* Contrarium sentit Ang. *in l. sancimus. C. de pœnis.* & Nicol. Boër. *decis. 55. quia supra. col. fin.* quorum opinio ex superioribus veriorem esse constat. Facit; nam † dominus & vasallus iudicantur à pari. 11
Gloss. & Doct. *in cap. 1. qualiter dominus proprietate priuetur.* Matth. Afflict. *decis. 396. in causa Comitis. num. 6. & in decis. 265. illustrissime num. 2. & num. 13. per cap. 1. de forma fide.* & ibi Bald. *& c. de forma. 22. quæst. 5.* Fallit in quindecim casibus, quos enumerat ipse Afflict. *in d. decis. 265.* Sed ista procedunt in vasallo feudi, vnde is vasallus per ipsum dominum propria authoritate potest feudo

priuari, secundum eundem Afflictum *decis.392. Rex Ferdinandus, num 19.* Bald.*in cap.si,in fin. per quos fiat inuestit.* bene tamen iudicantur à pari, quoad hoc, vt si vasallus delinquat in dominum, perdat vtile dominium: & ex diuerso, si dominus delinquat in vasallum, amittat directum, *cap.1 qualiter dominus propr. priuetur.* Fallit in Regibus & Principibus superiorem non recognoscentibus in temporalibus. Ita Afflictus *d.decis.265. num.13. vers.tertia fall.* Lucas de Penna *in l.1 in sacris. C.de prox.sacr.scrin. lib.12. ad fin.* Bald.*in d.cap.1.qualiter dominus propr.priu.* sed ipsi sanè loquuntur contra iura per eos allegata, quæ longè facilius locum habent in principatu simplici & mero, quàm in iure feudali; vt non semel supra meminimus, & ita, vt in tali Princeps malè regens, Regis nomen exuat, & tyrannus esse incipiat, & appelletur, tenent alij, quos allegauimus *de success. crea. lib.3. §.26. num.47. faciuntq; omnes leges sub tit ff.C & Inst.de susp.tut.* Nam vt talis tutor remoueretur, ita & talis Princeps, qui tutori exæquatur, vt supra ostendimus.

b Trigesimo primo † apparet etiam, sententiam nostram facere pro parte negatiua, existimantium, Principes temporales nullam habere potestatem super animam ciuium suorum: & con-
12 sequenter † non posse paruulos infantes Iudæorum, si subditi sint, a parentibus abducere, vt baptizentur: quam opinionem tenuerunt Glo.Ioan.Theuto.*in c. Iudaeorum* 28 *q.1.*quia si possent eripi, in paululum temporis, nullus esset Iudæus in mundo, & sic non posset adimpleri illa prophetia, *Esa.10.& Rom.9.c.* Quod reliquiæ Israël saluæ fient. Hanc glos. sequitur Card.Florent.& Marian.*in c.sicut,de Iudæis.*tenet S.Thomas de Aquino 2.*q.10.art. vlt.*Idem firmat Richardus *in 4.sententia,dist.6.* Abb.Sicu.*in d.cap.*
c *sicut.* Calderi. *in cons.3.in tit.de Iudæis.* quia † nullus ad fidem est cogendus, *vt dicit tex in d.c.sicut.* & quia voluntarium militem Christus elegit, 15.*q.1.cap non est.* & quia iura communia volunt, quod nulla iniuria & nulla violentia debeat fieri Iudæis, *vt in l. Christianis.C.de paga. & sacrif.eor.& in c.fi.c.Iudaeos.de Iudæis.q.1 c si quis.*Inde dicit Car.*in c de vxore.in fin.in prin.de sepul.* quod, quoad sacramenta, seruus liber est, *de coniug.seru.c.1.* Hanc sententiam firmant etiam Card.Flor.*in clem.1.in fin.de iudæis.* & Io.de Ana.*in d c.sicut.* & Ioan.de Ligna.qui dicit, quod probent illam gl.Ioan. Theu.& idem Alex.de Imol.*in l.2 ff.de his, qui sunt sui vel alien.iur.* & illam glos.sequitur Stephanus de Caieta *in suo sacramentali,in sacro baptismi,q.42.in fin.*Laudinus *in sacro.de baptismo.penult.col.* & frater Ang.de Clauasio *in summa sua,in verb.baptismus.§.2.*& Car. Alex.45 *dist.c qui syncera.* & Pet.de Palude *in 4.sent.dist.4. idem etiam in summa Pisanella. in verb.Iudaeus 3. & in summa confessorum ibi allegata.* Quamplures tamen tenent contrarium, vt per Afflict.*vbi supra,*& per Guerrer.*in speculo prin.c.31.n.11.*

Trige-

Trigesimo secundo apparet ex nostra sententia, & omnibus eius fundamentis, tenendam esse partem affirmatiuam, existimantium regem in subditos perperam agentem regno remoueri posse, vt attigimus supra & infra latius.

Trigesimo tertio † deducitur etiam ex sententia nostra; veram esse opinionem Alexand. *in consil 15. lib. 5. col. 2.* & Bald *in c. 1. §. iudices, de pace tenenda.* & Matth. Afflict. *decis. 265. n. 6. ver. nec tenetur inquirere.* aiunt enim, de vasalli aut subditi crimine extra fines regni, principem suum inquirere non debere; & rectè. Nam quamuis ipsi non probent; patet id tamen, ex ratione, & sententia nostra; principatus enim ille est ad meram subditorum vtilitatem: is autem cum non deliquerit in læsionem alicuius ex subditis, nihil sane interest eorum, deliquerit, nec ne. sicque cessat effectus collatæ, & concessæ iurisdictionis, vel cessat finis, & consequenter debet cessare effectus. *l. cum pater §. dulcissimus. ff. de leg. 2. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro.* vnde hæc opinio par est, vt eo casu moderetur, quo in læsionem alicuius ex ciuibus, & subditis ille deliquisset, quamuis extra regni fines. quod nota, quia frequentissimum est, & intellige, non ex mero officio regis sui: nam ad postulationem damnum passi forte secus; ne alias à rege, vel regione illius bellum inferatur, vt in sequenti collectione. 13

Trigesimo quartò apparet etiam ex sententia nostra, † Principem agere posse pro vexatione, quæ subditis infertur, non aliter atque tutor, pro læsione pupilli sui; quia vtriusque munus hanc ad rem proditum fuit, vt per Bald. *in dicto §. iudices.* Oldr. *cons. 266. in causa Carmonensi.* Hostiens *in c. licet. in fi. de prob.* & hæc est iusta causa belli indicendi, & represaliarum concedendarum: vt plenè per Bar. *in tract. repre.* per Alfon. Guer. *in speculo principum. c. 4.* 14

Trigesimoquintò apparet ex sententia nostra; † an ciues familiæ regis hospitia gratis dare teneantur, id quod Hispaniæ in vsu est. Sed de iure communi sunt variæ opiniones. nam Baldus *in l. obseruare, in princ. ff. de offic. procons.* & Andr. de Isern. *in c. 1. quæ sint regalia.* & Matth. Afflict. *decis. Neap 265. num. final.* tenent partem affirmatiuam; loquuntur tamen non satis apertè, nec exprimunt quod fiat gratis. Alii aliter sentiunt. Sed, iudice me, vbi princeps à regno habet consignatos idoneos census, & annuos reditus ad omnem impensam, id gratis fieri non debet; alias vtique. Neque quisquam ciuium in hoc magis oneratur q̃ reliqui; cum principis officium sit circumire, & visitare omnia oppida, omnesq; ciues suos, sicq; erit huius oneris vicissitudo. 15

Trigesimo sexto † deriuatur etiam ex sententia nostra; vasallum, hoc est ciuem, ratione tantum iurisdictionis, subditum, præter feudum, ingenuum esse, vt tenet Matthæus Afflict. *decis.* 16

Neapol. 304. in causa baronis, num. 6. & 7. & Baldus *in cap. ego Episcopus, de iureiurand.* & ideo talis ciuis potest esse testis in causa principis sui, *vt per eosdem ibi.* & ita Hispaniæ seruat consuetudo, qua in re sunt vndecim diuersæ doctorum sententiæ, quas refert Afflict. *vbi supra.*

17 Trigesimo septimò † apparet etiam ex sententia nostra, suspectam esse opinionem Angeli Aretini, *in §. in potestate. col. 3. in Institut. de his qui sunt sui vel alieni iur.* & quæ notat ibi Ioan. Christophorus Portius *col. 3. in addition. incip. adde quod hodie.* & ibi etiam Iason *in addit. incip. not.* quos refert & sequitur Thomas Gram. *in addit. fin. ad Matth: Afflict. decis. Neap. 265.* aiunt enim dominorum in subditos moderatam sæuitiam permissam esse, id quod verum non est simpliciter; quia nec moderata, neç etiam minima sæuitia principis meri permissa est in ciues ingenuos, & liberos; vt ex omnibus superioribus luculenter constat. Sed illud procederet in domino, respectu seruorum. *§. sed maior asperitas. Inst. de his qui sunt sui vel al. iur. l. in suis. ff. de lib. & posth.*

18 Idemq; in filiis, *vt ibi.* Quinimò † si dominus subditum enormiter, & atrociter oneraret, Princeps superior posset talem vasallum ex toto eximere à sua iurisdictione, etiã tacente ipso subdito, & nihil petente, Ioan. Fabr. *in §. si Inst. qui sunt sui vel alien. iur.* Guid. Papa *in suis decis. parlamenti, Grati. decis. 62. si quis Baro.* Thom. Gram. *vbi supra.* Quinimo ipso iure talem iurisdictionem amittere videretur, vt probaui *de succ. creat. lib. 3. §. 26. n. 47.*

19 † Et talem dominum, quod Imperator, vel Papa possent ea iurisdictione priuare, vel ipso iure priuatum esse declarare, tenent Alber. *in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscr.* & Thomas Gram. *vbi supra in simili,* per Bald. *in l. 1. rubr. ff.* dum ait; quod tales vasalli oppressi non tenentur domino obedire. Idem Bal. *in cap. 1. §. publici latrones, de pace tenen.* qui loquitur in fortioribus terminis. nempe in feudo, quo priuatur dominus vasallos perperam

20 tractans, & Bal. *in c. 1. qualiter dominus pro opr. priu.* ait † quod abutens dominio, vel iurisdictione facit se indignum dominari. sequitur Iacob. de sancto Geor. *in tractatu de homo mag. in quinque, col. vlt.* per Franc. Curt. *de feudis, par. 6. prin. colum. 1. vers. quæro ergo.* Fel. *in c. cum nobis. colum. 3. de præs.*

Denique Papa Imperatores etiam, ac Reges imperio, ditione, principatu abutentes, potest deponere, & priuare; vt refert doctissimus Archiep. Tarracon. *vbi supra, pag. 398. in hæc verba:* ita, inquit, notant Bart. Bald. Paulus de Castro, & communiter Dd. *in d. l. fin. C. de legibus.* Idem Paulus de Castro *in d. l. fi. ff. eod. tit.* Baldus *in l. rescrip. C. de precib. Imperat. offeren.* Ioannes de Imol. *in c. dilectus, el primo, colum. 1. de præben.* Petr. de Monte *in sua monarchia, in 4. q. in fin.* Martinus Lauden. *in tract. de principibus, in 10. & 111. notabili.* Præpos. Alex. *in c. si Papa, col. 5. 40. dist.* Ioann. de Selua

Selua *in d. tract. de beneficio in 4. part. in 8. q. verf.* 16. 17. & 18. & Andr. Alciat *in l. bona ciuitatis ff. de ver. si. & in l. inter claras, C. de summa Trin. & fide cathol.* Card. Iacobatius *in dict. tractatu de Concilio, lib. 4. art. 1. pag.* 130. Restaurus Castaldus *in tract. de optimo Imperatore, in* 81. *q.* & Pet. Albinian. *in tract. de pontif. potestate, fol.* 25.

Et † patet de Samuele, qui, vt scribitur *Regum* 1. *c.* 16. Saulem 21
Regem deposuit, & in locum illius Dauidem regem constituit.
Et † patet de Innocentio primo Pontifice, & post Petrum 40. in 22
ordine, qui vt Baptista Fulgo. *exemplorum libro 6. de seueritate*, refert, Arcadium Augustum, & Eudoxam eius vxorem extra cõmunem fidelium gregem fecit, eo quod, Chrysostomo Patriarchatus sui honore depulso, Theophilum Alexandrinum Patriarchatui suffecisset. Et de Leone † primo, & summo Pontifice, & 23
quadragesimo quinto post Petrum in ordine, qui (vt Matth. Palmerius Florentinus *in chronic. Eusebij* tradit) Theodosium Imperatorem deposuit, qui sacerdos inde effectus, reliquum suæ vitæ tempus priuata quiete peregit. Et † de Zacharia summo 24
Pontifice; qui, vt habetur *in c. alius, 15. quæst. 6*: Ildebrandũ Gallorum Regem, tam pro suis, iniquitatibus, q̃ pro eo quod tantæ potestati erat inutilis, à regno deposuit, & Pipinum, Caroli Imperatoris patrem, in eius locum substituit, omnesque Francigenas à iuramento fidelitatis absoluit. Et † de Gregorio septi- 25
mo, qui (vt idem Matth. Palmerius tradit, & Baptista Fulg. *in d. lib.* 6. retulit) Henricum Tertium Imperio priuauit, post cuius priuationem Rudolphus Imperatoriam maiestatem per electionem obtinuit. † Et de Leone Trigesimo quinto, Constanti- 26
nopolitanorum Imperatore, qui; quia sanctorum imagines à templis abradi atque auferri iusserat, à Gregorio summo Pontifice, Imperio simul, & fidelium communione priuatus, maledictus interiit. † Sic & Constantinus Papa, Philippum ab Im- 27
perio expulit; & Adrianus Desiderium, Longobardorum Regem, regno priuauit. † Sic etiam Innocentius Tertius, Ottho- 28
nem, Saxoniæ Ducem, ac Romanorum Regem, deposuit. & Innocentius Quartus, vt habetur *in c. ad Apostolica, de re iudi. lib. 6.* Federicum Imperatorem, in Lugdunensi concilio ab Imperio abdicauit, indignumque imperio fecit. † Sic Martinus Quar- 29
tus, Petrum, Aragonum regem, deposuit, & secundogenito regnum contulit. † Sic etiam Bonifacius Octauus, Lusitaniæ Re- 30
gi remisso, ac negligenti (*vt habetur in c. grandi, de supplend. negli. prala. lib. 6.*) nobilem virum Bononiensem Comitem, illius fratrem, collegam dedit. Et quod id facere possit papa, tenet etiam Alphonsus Guerre. *in speculo principum cap. 31. numer.* 17. *versi. ideo Papa.* referens, queadmodũ summus pontifex Imperiũ à Græcis ad Romanos transtulerit, *per c. venerabiles, de elect.* Et

Neapol. 304. in causa baronis, num. 6. & 7. & Baldus *in cap. ego Episcopus, de iureiurand.* & ideo talis ciuis potest esse testis in causa principis sui, *vt per eosdem ibi.* & ita Hispaniæ seruat consuetudo, qua in re sunt vndecim diuersæ doctorum sententiæ, quas refert Afflict. *vbi supra.*

37 Trigesimo septimò † apparet etiam ex sententia nostra; suspectam esse opinionem Angeli Aretini, *in §. in potestate. col. 3. in Institut. de his qui sunt sui vel alieni iur.* & quæ notat ibi Ioan. Christophorus Portius *col. 3. in addition. incip. adde quod hodie.* & ibi etiam Iason *in addit. incip. not.* quos refert & sequitur Thomas Gram. *in addit. fin. ad Matth: Afflict. decis. Neap. 265.* aiunt enim dominorum in subditos moderatam sæuitiam permissam esse, id quod verum non est simpliciter; quia nec moderata, neq; etiam minima sæuitia principis meri permissa est in ciues ingenuos, & liberos; vt ex omnibus superioribus luculenter constat. Sed illud procederet in domino, respectu seruorum. *§. sed maior asperitas. Inst. de his qui sunt sui vel al. iur. l. in suis. ff. de lib. & posth.*
38 Idemq; in filiis, *vt ibi.* Quinimò † si dominus subditum enormiter, & atrociter oneraret, Princeps superior posset talem vasallum ex toto eximere à sua iurisdictione, etiã tacente ipso subdito, & nihil petente, Ioan. Fabr. *in §. si Inst. qui sunt sui vel alien. iur.* Guid. Papa *in suis decis. parlamenti, Grati. decis. 62. si quis Baro.* Thom. Gram. *vbi supra.* Quinimo ipso iure talem iurisdictionem amittere videretur, vt probaui *de succ. creat. lib. 3. §. 26. n. 47.*
39 † Et talem dominum, quod Imperator, vel Papa possent ea iurisdictione priuare, vel ipso iure priuatum esse declarare, tenent Alber. *in l. benè à Zenone. C. de quadr. præscr.* & Thomas Gram. *vbi supra in simili,* per Bald. *in l. 1. rubr. ff.* dum ait; quod tales vasalli oppressi non tenentur domino obedire. Idem Bal. *in cap. 1. §. publici latrones, de pace tenen.* qui loquitur in fortioribus terminis. nempe in feudo, quo priuatur dominus vasallos perperam
40 tractans, & Bal. *in c. 1. qualiter dominus pr opr. priu.* ait † quod abutens dominio, vel iurisdictione facit se indignum dominari. sequitur Iacob. de sancto Geor. *in tractatu de homo mag. in quinque, col. vlt.* per Franc. Curt. *de feudis, par. 6. prin. colum. 1. vers. quæro ergo.* Fel. *in c. cum nobis. colum. 3. de præs.*

Denique Papa Imperatores etiam, ac Reges imperio, ditione, principatu abutentes, potest deponere, & priuare; vt refert doctissimus Archiep. Tarracon. *vbi supra, pag. 398. in hæc verba:* ita, inquit, notant Bart. Bald. Paulus de Castro, & communiter Dd. *in d. l. fin. C. de legibus.* Idem Paulus de Castro *in d. l. si. ff. eod. tit.* Baldus *in l. rescrip. C. de precib. Imperat. offeren.* Ioannes de Imol. *in c. dilectus, el primo, colum. 1. de præben.* Petr. de Monte *in sua monarchia, in 4. q. in fin.* Martinus Lauden. *in tract. de principibus, in 10. & 111. notabili.* Præpos. Alex. *in c. si Papa, col. 5. 40. dist.* Ioann. de

Selua

Selua *in d. tract. de beneficio in 4. part. in 8. q. vers.* 16. 17. *&* 18. & Andr. Alciat *in l. bona ciuitatis ff. de ver. si. & in l. inter claras, C. de summa Trin. & fide cathol.* Card. Iacobatius *in dict. tractatu de Concilio, lib. 4. art. 1. pag.* 130. Restaurus Castaldus *in tract. de optimo Imperatore, in* 81. *q.* & Pet. Albinian. *in tract. de pontif. potestate, fol.* 25.

Et † patet de Samuele, qui, vt scribitur *Regum* 1. *c.* 16. Saulem 21
Regem deposuit, & in locum illius Dauidem regem constituit.
Et † patet de Innocentio primo Pontifice, & post Petrum 40. in 22
ordine, qui vt Baptista Fulgo. *exemplorum libro 6. de seueritate*, refert, Arcadium Augustum, & Eudoxam eius vxorem extra cõmunem fidelium gregem fecit, eo quod, Chrysostomo Patriarchatus sui honore depulso, Theophilum Alexandrinum Patriarchatui suffecisset. Et de Leone † primo, & summo Pontifice, & 23
quadragesimo quinto post Petrum in ordine, qui (vt Matth. Palmerius Florentinus *in chronic. Eusebij* tradit) Theodosium Imperatorem deposuit, qui sacerdos inde effectus, reliquum suæ
vitæ tempus priuata quiete peregit. Et † de Zacharia summo 24
Pontifice; qui, vt habetur *in c. alius, 15. quæst. 6*: Ildebrandũ Gallorum Regem, tam pro suis, iniquitatibus, q̃ pro eo quod tantæ potestati erat inutilis, à regno deposuit, & Pipinum, Caroli Imperatoris patrem, in eius locum substituit, omnesque Francige-
nas à iuramento fidelitatis absoluit. Et † de Gregorio septi- 25
mo, qui (vt idem Matth. Palmerius tradit, & Baptista Fulg. *in d. lib.* 6. retulit) Henricum Tertium Imperio priuauit, post cuius priuationem Rudolphus Imperatoriam maiestatem per electi-
onem obtinuit. † Et de Leone Trigesimo quinto, Constanti- 26
nopolitanorum Imperatore, qui; quia sanctorum imagines à templis abradi atque auferri iusserat, à Gregorio summo Pontifice, Imperio simul, & fidelium communione priuatus, male-
dictus interiit. † Sic & Constantinus Papa, Philippum ab Im- 27
perio expulit; & Adrianus Desiderium, Longobardorum Re-
gem, regno priuauit. † Sic etiam Innocentius Tertius, Ottho- 28
nem, Saxoniæ Ducem, ac Romanorum Regem, deposuit. & Innocentius Quartus, vt habetur *in c. ad Apostolicæ, de re iudi. lib. 6.* Federicum Imperatorem, in Lugdunensi concilio ab Imperio
abdicauit, indignumque imperio fecit. † Sic Martinus Quar- 29
tus, Petrum, Aragonum regem, deposuit, & secundogenito re-
gnum contulit. † Sic etiam Bonifacius Octauus, Lusitaniæ Re- 30
gi remisso, ac negligenti (*vt habetur in c. grandi, de supplend. negli. præla. lib. 6.*) nobilem virum Bononiensem Comitem, illius fratrem, collegam dedit. Et quod id facere possit papa, tenet etiam Alphonsus Guerre. *in speculo principum. cap.* 31. *numer.* 17. *versi. ideo Papa.* referens, queadmodũ summus pontifex Imperiũ à Græcis ad Romanos transtulerit, *per c. venerabilem, de elect.* Et

31 vt † Alexander VI. Pontif. max. in Fernādum Regem Hispaniarum catholicum, Imperium noui orbis transtulerit, hoc est
32 concesserit. † Idem refert Guer. *in eod. tractat. c.* 16. 13. *numer. ver. sed Papa Adrianus.* Sic Iulius secundus Pontifex maxim. Ioannem, Regem Nauarræ, regno priuauit, illudque regi Catholico Ferdinando concessit. Stat ergo quod princeps, qui principatu abutitur, ius principatus, ipso facto, amittit, vt multi disseruerunt, quos supra retulimus, & diximus, § 26. *nu.* 47. *de succ. crea.* Et, vt alii tradiderunt, ei possunt ciues obedientiam denegare, & potest per Imperatorem, si eum recognoscit principatu remoueri; sin minus per Papam.

33 Quinimo † si principatu intolerabiliter abuteretur, posset per ipsos ciues interfici, secundum sanctum Thomam. 2. *sentent. dist.* 46. *quæstion.* 2 *art.* 2. vt eum refert, & intelligit Thom. Gram. *in addit. fin. ad Matth. Afflict. decis. Neapol.* 265. *in fin. quam doctrinam ipsemet* S. Thom. repetit *opusculo* 20. *de regimine princ. c.* 6. cuius doctrinæ aliquantulum aduersari videtur concilium Constan. *sessione* 15. & ab illa doctrina recedere videtur Felyn. *in cap. cum nobis. colum.* 3. *de præscript.* & Thom Gram. *vbi suprà,* & Augustinus de Anchona *in tractat. de potestate eccles. quæst.* 54. *art.* 3. & Prixiensis, *in reper. in verb. tyrannus.* Quid dicendum? & sanè (si non longe fallor) verus sensus D. Thomæ in duobus locis supra allegatis, non is est, quem ipsi perceperunt, aut collegerunt. Vnde sunt duæ species inspiciendæ; prima quando loquimur in principe illegitimo, qui per tyrannidem vi, & armis, aut dolis principatum adeptus est, & is à quouis ciuium interfici potest, Quia iure naturæ vim vi repellere licet, *vt l. vt vim. ff. de iust. & iure, vbi plenè per omnes.* Intellige dupliciter: Primum, quando in continenti post ademptam tyrannidem interfectus fuisset, *vt ibi.* Deinde etiam si ex interuallo, quia eadem vis perdurare, & veluti in eodem statu vis perseuerare semper videtur, ita sentiunt diuus Thomas *in locis supra citatis,* & clarius doctissimus Dominicus de Soto *de iustitia & iure, lib.* 5. *quæstione* 1. *artic.* 3. Altera species est; nempe; quando initio legitimus erat princeps, forte per ciuium electionem, vel successionem; & tunc si quidem quempiam ciuium tyrannicè aggrederetur, vt ipsum trucidaret, vel eius bona raperet, poterit ille ciuis eum occidere vim de se repellendo, cum iis qualitatibus, de quibus per Gloss. & Doct. *in dict. l. vt vim.* ita vult Dominicus, *vbi supra,* ex sententia diui Thomæ, *in locis supra allegatis,* quod si is princeps in vnum tyrannidem attentabat, alius, vel alii ciues non possunt eum occidere, præter eum, qui vim patiebatur, quamuis ipsa Resp. possit armari ad resistendū, vel adire Imperatorē, si erat superior, vel Papam, vt eos ciues tueretur. quod si nec id sufficeret, tunc Deus (inquiunt) est orandus. ita ex

mente

mente diui Thomæ distinxit Dominicus, *vbi supra*, contendens hunc ad modum accipiendam esse sessionem, & definitionem concilii supra relatam. Quæ res alterius stat iudicio, eam enim ideo attigimus, ne D. Thomæ sententia tam acerbe, & rigorose intelligeretur, vt alii eam acceperunt, quandoquidem non desinit eam interpretationem, de qua supra, recipere, quę lenior aliquantulum est.

Huiusmodi † autem necem ideo fieri permissam intellige: 34
quia salus publica priuatæ personæ, vtcunque egregiæ, præferenda est; non aliter atque salus totius corporis, saluti vnius membri; ita idem Sotus, *vbi supra, artic. 2. & artic. 3. auth. res quæ. C. com. de lega.* nec dubium est, quin stante principe tyranno, salus vniuersorum ciuium periclitetur. vnde scriptum reliquit Claudianus *de bel. Gildon.*

Instat terribilis, viuis, morientibus, hæret.
Virginibus raptor, thalamis obscœnus adulter.
Nulla quies; oritur, præda cessante, libido
Diuitibusque dies, & nox metuenda maritis.
Quisquis vel locuples, pulchra vel coniuge notus.
Crimine pulsatur falso: si crimina desunt,
Accitus conuiua perit, mora nulla refugit.
Artificem, varios succos, spumasque requirit.
Serpentum virides, & ad huc ignota nouercis 35
Gramina, si quisquam vultu præsentia damnet,
Liberiusve gemat, dapibus crudelis in ipsis
Emicat ad nutum, stricto mucrone, minister.
Fixus quisque toro tacita formidine libat
Carnifices epulas, incertaque pocula pallens
Haurit, & intentos capiti circunspicit enses.
Splendet Tartareo furialis mensa paratu.
Cæde madens, atrox gladio, suspecta veneno.

Et idem Claudian. de 4. Honorij Consul. 36

Qui terret, plus iste timet, sors ista tyrannis
Conuenit, inuideant claris, fortesque trucident,
Muniti gladiis viuant, septique venenis.
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.

Denique † Plutarch. *in Apoph.* cum de Dionysio, Siculorum 37
tyranno meminisset, sic ait *in lib. 6.* Omnibus Dionysio tyranno exitium imprecantibus, vna fœmina anus quotidie diluculo Deos comprecari solet, vt esset incolumis, sibique superstes. Accita à rege mulier, rogata est, vnde tanta in regem beneuolentia; quoniam, inquit, quum puella essem, & grauem tyrannũ haberemus, optabam mortem illius; eo interfecto, deterior arcem occupauit; & huius exitium optabam: nunc cum te habeamus superioribus etiam grauiorem, vereor, ne si tu pereas, succedat etiam

etiam deterior te, eoque caput meum pro tua salute deuoueo. tam facetam audaciam Dionysius punire erubuit.

38 Et Bassianus † præfectus suadebat Caracallo, vt ad mitigandam inuidiam fratricidii, fratrem Getam appellaret diuum, sit, inquit, diuus, dum non sit viuus, & fratrem in diuos retulit. nescit pietatis iura regnandi cupiditas; ita scripsit Plutarchus *in Apoph.* in dictis Caracalli Romanorum Imperatoris, vbi etiam

39 ita subdit: Antonini Caracalli nouerca, quum † esset pulcherrima, veluti per imprudentiam, corpus, magna ex parte nudauit, cumque dixisset Caracallus; Vellem, si liceret; si libet, inquit illa, licet; an nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? ea mulieris vox Caracallum ad detestabile facinus pertraxit.

Trigesimooctauo, & idem Plutarchus *lib. 6. Apoph.* & Erasmus *in add. ad eum*, referunt sequentia de Caio Caligula Roma-

40 norum Imperatore † Antoniæ auiæ pro sua authoritate monenti, vt quædam secus ageret; Memento, ait, mihi omnia in omnes licere. Talia portenta, tum principum titulo pertulit mundus; quæ non commemorarem, nisi vt ex his principibus prodigiosæ

41 feritatis horror incutiatur. merito ergo Cicero ait, sub † præcepto illo, non occides, nõ comprehendi tyrannorum neces. nam *lib. 3. Officiorum* sic scripsit: Non se obstrinxit scelere, si quis tyrannum occidit, quamuis familiarem. Idem Cicer. *Phil.* 13. ait: Quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat, eum ex numero hominum eiiciendum, ex finibus humanæ naturæ censeo exterminandum. Et idem scripsit, Nulla nobis cum tyrannis societas est, sed summa potius distractio: neq; est contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare. 5. *Tuscul.* sic scriptum reliquit.

His tamen non obstantib. non desunt qui velint homicidium fieri nefas esse, exceptis iis duntaxat casibus, qui lege diuina nominatim cõprehensi reperiuntur; & ita tenuit Scotus per doctiss. Dominicum de Soto *lib. 5. de iust. & iur q. 1. art. 2.* relatus in hæc verba. At vero, inquit, hoc occurrere cuique potest argumentum, contra hanc assertionem, prohibitio hæc: non occides, est diuina, eademque generalis, quæ cunctos mortales, nemine excepto, occidere vetat, nemini autem inferiorum facultas suppetit dispensandi in lege superioris: ergo nullo humano iure constitui potest vt homo, quantumuis peccator, occidatur, hoc arg. Scotus *in 4. distinct. 15. q. 3.* persuasus quatuor asseruit: Primum, illud præceptum esse generale, nam *Exod.* 20. absolute ponitur, & *Matth.* 5. sub eadem forma refertur; Non occides. Secundo, ex hoc infert quod nullum nocentium hominem, priuata, publicaue authoritate interficere licet, nisi in casibus veteri lege exceptis; ideo neque lex humana vllum potest aliud crimen morte vlcisci; illud probat eodem argumento; nam cum hoc sit præceptum

ptum diuinum, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertio infert, non esse licitum, furem interficere diurnum: scilicet illum, qui latenter furatur. hoc probat: quia vt patet *Exod. 21.* vbi denarrantur crimina & scelera, quæ erant capite plectenda, casus iste connumeratur: quin vero capite statim 22. exprimitur vt nocturnus fur in flagranti delicto captus, morte opprimatur: diurnus vero minime: & bullam, inquit, super hac exceptione nullam audiuimus. Quarto demum infert, quod neq; † inter 42
Christianos, adulteram interficere fas est; quoniam licet olim *Leuit.* 20. id præcipiebatur; tamen *Ioan.* 8. Christus idem præceptum reuocauit, vbi adulteram impunitam demisit. Quare secundum Scotum, leges quæ contrarium præcipiunt, non sunt iustæ. hanc opinionem ipse Dominicus de Soto improbans, ita se tamen circa argumenta dissoluenda inuoluit, vt vix appareat quid sentiat, eaque non minus forte cœca, quam antea erant, reliquerit, quæ tamen recipiunt tres solutiones (& si non fallor) satis superque dilucidas. Prima est, quod † legum quidem verbis 43
non tam obligamur, quam earum mente & sensu. *l. non figura literarum. ff. de obl. & actionib.* vnde, vt in regula iuris est, scire leges, est non earum verba tenere, sed vim ac potestatem: verba enim reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent nostram voluntatem. ita Cicer. *in Orat. pro Cecinna. facit l. Labeo. ff. de supellect. leg.* Sicque transgredimur proprietatem verborum, siue illa scripta sint, siue ore prolata, vt mentem sensumque loquentium sequamur. *l. heredes mei. §. cum ita ff. ad Trebell. l. pater Seuerinam. §. conditionum verba ff. de cond. & demon. l. ita stipulatus. in magna. ver. Sabinus. verbo, ex mente.* & ibi not. Paul. Castrens. & Ias. *ff. de verb. oblig. l. quibus. §. dominus.* & ibi notat Barth. Socinus. *ff. de cond. & demonst. l. stipulatio ista. §. hi qui, & §. hac quoque. ff. de verb. oblig.* vbi notant fere omnes Dd. Sic † ergo, & in specie nostra, qui 44
priuata manu tyrannum principem interfecerit, vel authoritate publica, tanquam princeps, aut magistratus, malefactorē occiderit; quin contra præceptum illud diuinum (nō occides) fecerit, dubitari non oportet, inspectis quidem præcepti verbis, quæ sunt generalia. *l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de rebus dub. l. quis cum totum. ff. de except. rei iud. l. Mauio, in pr. in verb. totus. ff. de lega. 2. l. si separatim. l. hac scriptura. ff. de cond. & dem. l. coniunctim. ff. de lega. 3. l. vnica. §. sin vero non omnes. C. de cadu. toll. §. si eadem res. & §. sequen. Inst. de leg.* Cæterum iste, diuinorum illius præcepti verborum, transgressor contra mentem tamen diuinam nihil egisse intelligitur. nam verosimilimū est, ipsummet Deum optimum maximum interrogatum, an talem hominem interficere liceret, responsurum esse, vtique; nam viginti tria millia hominum neci tradita, iussu ipsius, propter peccata eorum, vt refert idem Dominicus, vbi supra, & habetur in libro Moysi.

Nec

45 Nec † dubium est quin id à legislatore præceptum iussumque videatur, quod prætermisit, si verosimile est, quod interrogatus, id vt fieret responderet, Gloss. communiter ibi approbata *(per l. cum auus ff. de cond. & demonstra.) in l. tale pactum §. fin. ff. de pact.* Ias. *in authen. quas actiones. C. de sacr. eccles.* Idem *in l. de quibus. ff. de legibus, & in l. quamuis. C. de fideicom.* ergo quod ille malefactor necetur, lege diuina tam præceptum fuisse intelligendum est, quam fuit ea lege, vt homo innocuus non occideretur. Altera solutio est; quod nullum argumentum certius aut tutius est, quam à coniunctione duarum legum *l. Gallus. §. ille casus, ibi; quasi duobus capitibus legis commisit ff. de lib. & posth.* sed ipse Deus optimus maximus *Exod.* 23. dixit, insontem, & iustum non occides; ergo palam declarauit, vt quod nuper *eodem lib.* cap. 22. dixerat; Non occides; intelligeretur de insontibus hominibus, non de nocentibus: quandoquidem eadem lex diuina ita vlterius processerat se ipsam declarando. idque à Legislatoribus frequentissime fit, *vt li. 1. de succ. crea §. 4. n. 4. cum pl. seq.* fuse disseruimus. nec tutior aut iustior solutio inueniri posset. quamuis eam Dominicus, *vbi supra* (nullo iure, vt nobis videtur) mordere studeat. Tertia solutio est; quod, quando ius diuinum positiuum nihil adiicit, sed id tantum, quod iure naturali inductum erat, tunc non tam ius nouum induxisse quam antiquum ius naturale repetiisse, vel detexisse videtur, ita eleganter Dominicus, *vbi supra*: quod licet ipse non probet, probatur tamen per text. elegantem *in l. adeo. § cum quis ex aliena. ff. de acqui. rerum dominio l. hæredes palam. §. 1 ff. de hære. institut. l. illa institutio. eodem titul. l. si ita scripsero. ff. de*
46 *cond. & demonst.* Hinc † vulgo dicitur, qui declarat, nihil denuo agit, *vt dd. ll.* ergo cum non occidere, præceptum esset iuris naturalis, *l. vt vim ff. de iust. & iure. ibi. nam cum cognitionem quandam inter nos natura constituerit, hominem homini insidiari nefas est, vbi per omnes Dd.* & diuina lege repetitum tantum, non etiam denuo inductum fuisse constat, & consequenter, vt iure naturæ ad incolumitatem multorum, bonorum, noxium interficere licebat. *l. omnes. C. de feriis, cum aliis supra allegat.* ne, vt Paulus 1. *ad Corinth.* ait, modicum fermentum totam massam corrumperet (hoc est, vnus malus pluribus bonis noceret) ita & post illud ius diuinum positiuum, iuris naturalis repetitiuum, aut declaratiuum, idem licebit, adde S. Thomam. 1. 2. *q. c. artic.* 8. Ergo dum Scotus supra relatus, ait illud præceptum (nõ occides) esse generale, quod negat Dominicus. Veritas est, generale esse, quo ad verba, & ita saluetur Scotus, sed minus generale, quoad mentem, & ita salue-
47 tur Dominicus. Item † dum Scotus nocentium hominum nullũ occidere priuata aut publica authoritate licere, nisi in casib. veteri lege exceptis, nominatim contendit, id quod Dominicus negat, magis est, vt liceat etiam in aliis, in quibus Deus Optim.

Maxim.

Maxim.idem concessurum verosimilimum est: verosimile autem est,id non adversaturum quoties ad bonorum tranquillitatē & incolumitatem noxiū perire expediret,vt supra ostēdim⁹.

Tertio,dum Scotus contendit † diurnum furem occidi nō licere, id quod Dominicus negare videtur, & humanæ leges in prouinciarum plerisque,sane Scoti sententiam probo regulariter, nisi ille incorrigibilis esset,tunc enim admitterem Dominici sententiam.Pœna enim debet commensurari delicto *l. sancimus,C.de pœnis.* Homo autem reliquis omnibus rebus caducis preciosior est. *§. fin. Instit. de jure person. l. filiusfamil. §. secundum vulgarem ff de lega.1.l. libertas.vbi in simili per Deci.& Cagno. ff. de reg.jur.* homo enim cum cæteris omnibus rebus dominari natus sit,pro eis permutari,eisve comparari non licet,nec est par aut ęquum. Quod sit natus reliquis rebus dominari,patet ex Psalmista:Omnia subjecisti sub pedibus ejus.Vnde Oui.*li. 1. Metam.* sic cecinit: 48

Sanctius his animal mentisq; capacius alta
Deerat adhuc,& quod dominari in cætera posset,
Natus homo est. Ergo leges contrarium jubentes sunt noxię.

Quod si is incorrigibilis esset,tunc jam non tam de solis rebus,quàm de reliquorum quoque ciuium tranquillitate agi videretur;sicque Dominici sententia admitti posset: & hoc casu procederet,quod Cicero *pro Milone* scriptum reliquit:Insidiatori & latroni non potest afferri injusta lex.

Quartum quod firmat idem Scotus, leges † jubentes adulteram occidi,non esse justas,idem probo:sed eget declaratione, quam scripsimus in tractat.*de succ.crea.li.*1.§.10.*nu.*499.& §.7.*nu.*22.Nec miremur eas leges durissimas latas fuisse,nam id descēdit ex naturali hominum ingenio.Nemo enim,vt Poëta ait,sine crimine nascitur,quamuis alij in alia vitia sint procliuiores.Vnde Propert.*lib.2.elegiarum ad Herennium* sic cecinit: 49

Vnicuiq; dedit vitium natura creato.
Mi fortuna aliquid semper amare dedit.

Sed tamē hac in re omnes homines,iniqui judices sunt,quia vnusquisque magistratus aut princeps cum leges pœnales fert, vitia quibus ipse deditus est,leuiora existimat ac censet, quam ea,quibus alij homines vexantur,sicque de illis vitiis puniendis siue leges ferendæ sint mitiores,siue sententiæ ferendæ sint mitiores,profert sententias,ac condemnationes,acerbiores laturus siue leges,siue sententias,si de vitijs,quibus alij homines notantur,ageretur.Vnde adolescens, vt Terent. ait, iniquitatem patris sui hac re deuotans,aiebat: Quam iniqui sunt patres in omnes adolescentes judices.Et subjungit: Qui nos volunt illico nasci senes.Et Horat.ait:

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum?

Ergo non miremur si legislatorum alij acerbius quam par erat, adulteria punientes leges tulerint, alij vero non ita. Hinc est, quod & si Romani pœnas mortis huic rei definierint, alij tamen nullam omnino pœnam definierunt, quasi rem inculpatam, vel nulla pœna, & coercitione dignam, quales (teste Iohan. Boëmo *lib. de variis gentium morib.*) fuerunt Persæ & aliæ gentes, *vt lib. 2. de succ. creat. §. 15. attigimus.* Et quum tanta mentium discordia sit, ideo non facile ad leges nouas ferendas veteresue nouandas accedendum est; adeo vt Thucydides scriptum reliquerit;
50 † Melius agi cum Republica quæ malis moribus constanter vtitur, quàm cum ea, quæ bonis, sed inconstanter: & cum in pœnis mitior pars sit eligenda; vt in regula juris; & leges acerbæ
51 pœnales minime sint ferendæ, sed tantum vel eatenus † vt peccati mensuram, & fines non egrediātur, Iudice Hora. *Satyr. 3. lit.*

——————— *Adsit* (inquit)

Regula peccatis, quæ pœnas arroget æquas.

Et Claudius in Epig. satisfactionis:

Me dolor incautus, me lubrica duxerit ætas,
Me timor impulerit, me deuius egerit ardor:
Te tamen haud decuit paribus concurrere telis.

Et Ouid. Epist. 5.

Leniter, ex merito quidquid patiere, ferendum est,
Quæ venit indigne, pœna dolenda venit.

52 Quum (inquam) † leges pœnales peccati metam egredi non deberent, & pœnales leges, tam impiè, & intolerabiliter eā metam excedentes passim videamus, inde edocebimur, quam periculosum sit confidere alicui, aliquibusve facultatem legum nobis imponendarum præsertim pœnalium. Quod periculum (ne
53 dicā stultitia) inest in omni ditionis imperijve cōcessione, † Nā jurisdictione, & imperio plerunque vtimur initio, sed paulatim eo deinceps abuti non cūctamur. Isthinc jure legitur in sacra pagina, *Maledictus homo qui confidit in homine.* Et rursum illud, *Omnis homo mendax.* Pulchre Manilius lib. 2. Astron. canebat:

54 †*Cum fortuna fidem quærat, vix inuenit vsquam.*

Et Virg. lib. 4. Æneid.

Nusquam tuta fides.

Et Ouid. lib. 1. Metamorph.

Nusquam tuta fides, non hospes ab hospite tutus.

Et Silius Italicus lib. 2. bell. pun. dum preces humani generis ad fidem referret, ait:

Fer cœlo auxilium, & fessis da surgere rebus.

55 Et ibid. fingit † fidei responsionem ad Herculem in hunc modum:

——————— *contra cui talia virgo:*

Cerno

Cerno equidem nec pro nihilo est, mihi fœdera rumpi,
Statq; dies olim tam tristibus vltor.
Sed me polutas properantem linquere terras,
Sedibus his, tectisq; Iouis succedere adegit
Fœcundum in fraudes hominum genus: impia liqui.

Huc alludit faceta † illa fabella Cuculi & auicularũ, cui percõtanti cur ipsam fugerent, quoniam (inquiunt) suspicamur te aliquando futurum accipitrem: hanc fabellam Plutar. *Apoph. li.* 6. Dionysio Siculorum tyranno accommodat. 56

Id † autem vitiũ hypocrisis peculiare est, quin principio mansuetudinem lenitatemque præ se ferunt, mox acerbam rapinam immanemq; crudelitatem exercent, falsa, & mentita nomina, rebus accommodantes: nam cum, vt in Prouerbio est, proxima sint nonnulla vitia virtutibus, facile eis est componere fraudes, honesta nomina suspectis improbisque rebus aptantes; de quibus sentiebat Ouid *lib.* 11. *Metam.* dum ait: 57

Nascitur Ætolicus furtum ingeniosus ad omne,
Qui facere assueuerat patriæ non degener artis
Candida de nigris, & de candentibus atra.

Et Iuuenalis Satyr. 3.

Maneant qui nigrum in candida vertunt.

Et Seneca in Hippolyto.

O vita fallax abditos sensus geris
Animisq; pulchram turbidus faciem induis.

De his loquitur Cicero *lib.* 1. *Offic.* cujus meminit Hiero. Cagnolus *in l. fraudis. ff. de reg. jur.* dum ait, aut vi, aut fraude fit injuriæ fraus quasi vulpeculæ vis Leonis, vtrunq; alieni ssimnm ab homine est; sed fraus odio majore digna. Totius autem justitiæ nulla pestis capitalior est, quam eorum qui dum maxime fallũt, id agunt, vt boni viri esse videantur. Quæ omnia eo pertinent vt edoceamur hypocritarum morem declinare, qui leges pœnales acerbissimas, humano generi perniciosissimas, peccatorumque metam longe cruenta & luctuosa immanitate excedentes edere solent: quo magis ipsi videantur sanctimoniæ sectatores, vitiorumque abstinentes ac inimici.

SVMMARIA.

1 *Homo, an per legis dispositionẽ seruus fieri possit.*
2 *Seruitus quadruplex.*
3 *Hebetiores an prudentioribus seruire videantur naturaliter*
4 *Seruitus mala est, sed majoris mali vitandi caussa jure gentium introducta.*
5 *Bellum juris gentium est, non dispositiue, sed occasionaliter.*
6 *Dei qualis potestas circa animorum varietatem; contra nouissimos.*
7 *Bellum jus gentium nõ induxit sed belligerandi occasionem.*

8 *Bellorum calamitas.*
9 *Occasio quid.*
10 *Seruitus voluntaria.*
11 *Mentium humanarum varietas.*
12 *Libertas corporis, & animi nõ æquantur.*
13 *Libertas animorum describitur.*
14 *Seruitus an causetur ex bello etiam injusto, egregia quæstio.*
15 *Bellum an vtrinq; justum esse possit?*
16 *Bellum injustum quo ad principes, nõ esse injustum quo ad milites, egregia & noua declaratio.*
17 *Bellum contractibus simillimum, quo ad acquisitiones.*
18 *Nostra prodigere, isq; abuti possumus.*
19 *Bellum injustum si sit publice indictum, tribuit dominium etiam principibus, egregia declaratio, id tamen dominiũ est reuocabile.*
20 *Intellectus ad titulum, ff. pro derelicto, qui est omnium firmissimus titulus.*
21 *Seruus bello captus, tutus erit, si fugiat, etiam in conscientia, estq; egregia quæstio.*
22 *Dominium reuocabile sine facto nostro nobis auelli potest.*

Cap. IX.

1 TRigesimonono colligitur ex conclusione nostra principali, † hominem non posse seruum, per legum dispositionem fieri; quandoquidem, vt nostra conclusio docet; vt principum, ita & jurium, & legum imperium fuit ad hominum vtilitatem; hominibus autem nil nocentius seruitute, quæ morti comparatur, *l. seruitutem. ff. de reg. jur.* Denique quod homo seruus fieri non possit, videbatur; quia homo natura liber creatus est, *l. libertas. ff. de statu hominum, & per tot. tit. Inst. de jure personarum*, & habetur *Matth.* 17. liberi sunt filij; homoq; à Deo Opt. Maxim. non liber modo, verùm domitor, & dominator reliquorum animãtium creatus fuit, juxta illud: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues, insuper & pecora campi* Vnde Ouid. *lib. 1. Metam.*

Sanctius his animal mentisq; capacior alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

2 Adhuc tamen hominem seruum fieri posse constat: quinimo vt non paucis nostrorum placuit, † in quadruplici differentia seruitus hominum reperitur: alia enim descendit à jure diuino, alia à jure naturali, alia à jure gentium, vltima à jure ciuili. à jure diuino, quasi supernaturaliter homines serui pœnæ efficiuntur per peccatum, *vt in c. ita quorundam. de Iudæis* Bart. Veronens. *rub. 1. de seruit. personali.* Hieronymus Cagnol. *in l. quod attinet. nu. 3. ff. de reg. iur.* Alphonsus Guerrer. *in Thesauro Christ. relig. c. 41.* Aquens. *in l. manumissiones ff de iust. & iur. colum. 2 c. cum redemptor. 12. q. 2.* & huic seruitutis speciei adnumeranda est seruitus per ebrietatem cõtingens, *c. sexto die 35. dist.* tunc n. quasi serui pœnæ homines efficiuntur, Vnde Hor. recte ait: *Ser-*

Seruiet æternum, qui paruo nesciet vti.

Et Stat. lib. 2. Syluiarum:

Nos vilis turba caducis deseruire bonis.

Et Claudianus de 4. Honorij consulatu opportunè ait:

Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Ceres adorent,
Si metuis, si praua cupis, si duceris ira,
Seruitij patiere iugum.

Et Boëtius Metro. 2. lib. 4.

Hinc enim libido versat
Auitis corda venenis,
Hinc flagellat ira mentem
Fluctus turbida tollens.
Mœror aut captos fatigat,
Aut spes lubrica torquet.
Ergo cum caput tot vnum
Cernas ferre tyrannos,
Non facit quod optat ipse,
Dominos ferre catenas,
Dominus pressus iniquis.

Altera † seruitutis species est, quæ à iure naturali descendit. 5 Nam vt reliqua animalia bruta hominibus (propterea quod mente præcellunt) natura seruiunt, iuxta illud etiam Ouid.

Longa dies docuit homini parere leones.

Et idem Ouid.

Tempore ruricolæ patiens fit taurus aratri.

Sic ipsorum hominum quidam hebetiores quasi natura seruiunt prudentioribus, à quibus reguntur, quasi in remunerationem accepti beneficij. Ita Aristoteles *Politic.* 1. & doctissimus Dominicus de Soto *de iustit. & iur. lib.* 4. *q.* 2. *artic.* 2. & meminit Alphonsus Guerrer. *vbi supra*, & etiam Hieronymus Cagno. *in d. l. quod attinet.* Etenim qui ab alio beneficium accepit, illius debitor fit ad antidora, *l. si pignore. in prin. ff. de furtis ibi, & beneficij debitorem sibi acquirere.* Debitor autem vulgo dicitur seruus esse creditoris, quia ei obligatus est; obligatio autem vinculum est, *in princip. Instit. de obligat.* quæ omnia impropria, nec bene apta sunt, cum ea obligatio minimè constringat inuitum, *l.* 1. *ff. de donat. in princip. Instit. eod. tit. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pet. hæred. ibi, dum re sua, & l. in re mandata. C. mandat.* quamuis negare non possimus, quin & natura qualisqualis ea obligatio sit, consideretur; vnde Terentius:

Sed isthæc commemoratio quasi exprobatio est
Immemoris beneficij.

Et Plautus in Persa:

Etenim nihil amas, cum ingratum amas.

Et Iuuenalis 11. Satyr.

Ingratos ante omnia pone sodales.

Et Ausonius in Epigramm.

Ingrato homine peius nil terra creauit.

Sed cum seruitus constringat inuitos, hæcque seruitutis species inuitos non teneat, quia beneficium non confertur in inuitum, *l. inuito. ff. de regul. iur.* non potest videri propriè seruitus; sed sanè, imo omnes ætate minores id beneficium accipere compelluntur, *vt per omnes leges de minorum ætate loquentibus.* idemq; in nonnullis ex maioribus, quales sunt furiosi, prodigi, & mente capti, *per totum tit. ff. & C. de curat. furiosi, vel prodigi.* Idemque in reliquis minus industriosis, *l. Titio centum. in princip. ff. de condit. & demonst.* Denique cum huiusmodi seruitus ipsi seruienti vtilis sit; seruitus autem propria seruientibus non noxia modo, verum nocentissima adeo sit, vt morti comparetur, *l. seruitutem. ff. de regul. iur.* Apparet superiorem seruitutis speciem propriam non esse, cum damnum non inferat, sed potius vtilitatem afferat eis, qui eo modo seruire dicuntur.

4 Est ergo † tertia seruitutis species, quæ à iure gentium descendit, quæ etsi iuri naturæ, quo omnes liberi nascebamur, contraria sit, *l. manumissiones ff. de iustit. & iur. §. ius autem gentium. Instit. de iure nat.* sicque noxia sit, vt proximè attigimus, *per d. l. seruitutem.* tamen maioris mali vitandi gratia ab omnibus gentibus admissa fuit: olim enim, antequam ea seruitutis imago admissa esset, victores victos trucidare solebant, cum ipsorum emolumentum nullum viderent, & periculum esset, eos saluos, liberos, incolumesque fore: harum ergo tristissimarum immaniumque cædium vitandarum causa, remedij loco, seruitus permissa fuit: quia sic victores captiuos vendere, nec occidere cœperunt; *d. l. libertas. & per totum Instit. de iure personarum cum ibi not.* Vnde non solum licitum, sed etiam pijssimum, mortalibusq; vtilissimum inuentum fuisse, doctissimus Dominicus de Soto loco iam relato attestatur: & istud fuit de iure gentium, *d. l. manumissiones l. ex hoc iure. ff de iust. & iur.* ex quo iure (Andr. ab Exea *lib. pact. ad princ.* inquit) cœpit esse in vsu, Meum, & Tuum, Lud.

5 Gomesius *in pr. tit. Instit. de actio. col. 16. post medium.* & sic † dominia distincta, propter illud, quodcunque calcauerit pes tuus, tuum erit. Et inde bella inuenta sunt, non dispositiuè, vt quidam arbitrati fuerunt, sed causatiuè & occasionaliter; quia ius gentium non statuit bella, sed ex quo distincta fuerunt dominia rerum, insurrexerunt etiam bella, vt declarat Portius *in §. ius autem ciuile. col. 2. Inst. de iure nat. gent. & ciuil.* dicens, quod si Meum & Tuum de medio tollerentur, homines mundi quietè viuerent. Et ante eum dixit hoc Seneca *in lib. de morib.* Quietissimam, inquit, vitam agerent homines, si hæc pronomina tollerentur,

Meum

Meum scilicet, & Tuum. Hæc ille. Et Plato, vt refert Plutarchus *in lib. de praeceptis connubialib in 20. praecepto*, felicem dicit esse ciuitatem, in qua, *meum, non meum*, qui dicant, non audiuntur: dominium enim ex quodam fastu & libidine dominandi ortum habuit, vt ostendit Chassaneus *in prima consideratione 5. partis sui Catalogi gloriae mundi*, & diuersitas animorum induxit bella. Ideo sicut † Deus de potestate ordinaria non posset tollere hanc di- 6 uersitatem animorum; ita de potestate ordinaria non posset facere pacem in mundo, ita Gemin. post alios per eum relatos *in cap. ad Apostolica. §. sed licet. colum 2 in fin. de re iudic. in 6.* quod dictum non laudo: attamen S. Thomas *secunda secundae, quest 66. artic 2.* ponit tres rationes, quare distinctio dominiorum fuerit necessaria ad humanam vitam. Socin. *in l. 1. in princip. ff. de acquir. possess.* & dictum Geminiani supra proximè relati sequitur Andr ab Exea *lib. pactorum, in princip* sed etiam de potestate ordinaria. Deus posset animorum diuersitatem à mortalibus remouere (vt nobis videtur.) Nam quod fides Catholica tenet, Deum esse omnipotentem, id ad potestatem ordinariam (me iudice) referendum est. & ita intelligo illud Virgilij:

Iuppiter omnipotens precibus si flecteris vllis.

Et rursus idem Virg. 4. Æneid.

Iuppiter omnipotens adigat me fulmine ad vmbras.

Denique † quod ius gentium bella occasionaliter tantum, 7 non etiam dispositiuè prodiderit, sed mera cupiditas aut libido, illaque infausta pronomina, *Meum & Tuum*, patet: nam Lucanus *lib. 3. bell. ciuil.* sic cecinit:

Sed pars vilissima rerum,
Certamen mouistis opes

Idem Lucanus lib. 1. bell. ciuil.

Hinc vsura vorax, auidumq; in fœnore tempus,
Et concussa fides, & multis vtile bellum.

Et Tibullus Eleg. 10. lib. 1.

Quis † fuit, horrendos primus qui protulit enses? 8
Quam ferus, & fere ferreus ille fuit.
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
Tunc breuior diræ mortis aperta via est.
At nihil ille miser meruit, nos ad mala nostra
Vertimus, in sauas quod dedit ille feras.
Diuitis hoc vitium est auri: nec bella fuerunt,
Faginus astabat cum scyphus ante dapes.
Non arces, non vallus erat, somnumq; petebat
Securus varias dux gregis inter oues.

Lucanus lib. 7. bell. ciuil.

Impulit amentes auriq; cupidine cæcos
Ire super gladios, superq; cadauera patrum,

Et casos calcare duces.

Facit *l. vnica. in princ. C. de cad. toll. ibi, vt quod belli calamitas.* oc-
9 casio † autem quid sit, diximus *de succ crea. lib. 3. ad finem.*

10 Quarta † species seruitutis descendit à iure ciuili, quo iure permissum est homini libero, ætatis liberæ vendere sese, *l. si quis filio exhæredato. §. irritum ff. de iniusto rupto testam. §. fin. Instit. de iure person.* & ista quoque licita est, vt per Dominicum, *vbi supra,* & legitur *Exod. 21.* Si emeris Hebræum, sex annis seruiet tibi, in septimo autem egredietur liber.

Huic speciei annumerare licet illam, de qua *in l. 2. C. de patrib. qui filios suos distrax & in l in suis. ff de liber. & posthum.* Facit *§. item vobis. Instit. per quas pers. nob. acq.* Illud autem tam mirabile est, vt
11 monstro simile nobis videatur, & docet, † quanta sit humanarum sententiarum, mentiumque discordia, & varietas, etiam in legislatoribus, qui habita cæterorum hominum collatione, aut comparatione, summa prudentia præditi fuerunt; & tamen introduxerunt, hominem annis 25. minorem, vel minimum prædium alienare non posse, etiam cum authoritate curatoris, nisi iudicis decretum adesset, *vt per totos titulos, C. de præd minorum. & ff. de reb. eorum.* & tamen seipsum suamque libertatem alienare posse permiserunt, etiam sine curatoris consilio, aut authoritate, & etiamsi minor esse annis 25. dummodo annum vigesimum explesset, *d. § fin. Instit. de iure personarum.* Denique cum nemo eam legem sibi dicere possit, à qua non liceat ei recedere, *l. si quis in principio testamenti ff. de leg. 3. l. si mihi & tibi. §. fin. de leg. 1. l. 4. ff. de admi. leg. cap. cum Marthæ. de celebrat. Missarum.* Mirantur
12 nostri, † quonam modo, qui vendiderit sese, nequeat ab ea voluntate recedere; cuius rei illa egregia ratio est, vel quod illud procedat in vltimis voluntatibus, non sic in contractibus, *vt dd. ll. iuncta l. sicut ab initio. C. de oblig & act. l. si maior. C. de repud. hæred. c. quod semel. de reg iur. lib 6.* Suntque aliæ multæ differentiæ inter contractus & vltimas voluntates, vt plenè per Ias. *in l. quæ de legat. ff. de legat. 1.* vel (quod elegantius est) animum & voluntatem suam homo seruam facere non potest; corpus vero suum seruum facere potest, vt diximus *de succ. crea. lib. 1. §. 1. num. 39.* Vnde eleganter Ouid. *lib 3. Eleg.* ait:

13 *Dure † vir imposito teneræ custode puellæ*
Nil agis: ingenio quæque tuenda suo est.
Si qua, metu dempto, casta est, ea denique casta est,
Quæ, quia non liceat, non facit, illa facit.
Vt iam seruaris bene corpus, adultera mens est.
Nec custodiri, ni velit, vlla potest.
Nec mentem seruare potest, licet omnia claudas,
Omnibus exclusis intus adulter erit.

Hinc est, quod seruus obligationis naturalis capax, actiuè, & passi-

passiue esse non desinit. *l. si id quod. ff. de cond. indeb. l. frater à fratre. vers. naturalem. eod. tit.* & vtrobique per Iason. & alia multa quæ notauimus *lib. 1 controuers. freq. §. 1.*

Verum † quia inter has seruitutum species, illa, quæ ex captiuitate descendit, non solum frequentior, verum frequentissima est, perque orbem vniuersum vagauit. *d. l. manumissiones. cum simi. supra allegatis. & in auth. quib. mod. nat. efficiant. legitimi, in princ. & auth. quib. mod natur. effic sui. in princ. l. naturalem. §. fin. ff. de acquir. rer. domin. Institut. de iure person. §. seruitus.* ideo vtilissimum est scire quando ea captiuitas iustam pariat seruitutem; id quod tum demum contingit cum bellum iustum fuit, non aliter. hæc est communis & receptissima opinio nostrorum *in dict. l. manumissiones. vt plenè not.* per Fortunium ibi, per Paul. Castr. *num.* 10. *in repet.* & per Ias. *num.* 23. *in d. l. ex hoc iure.* per Dominicum de Soto. *d. lib.* 4. *de iustit. & iure. q.* 2. *art.* 2. Andr. ab Exea, *vbi supra,* Alphonsus Guerrer. *vbi supra c.* 41. *in suo Speculo principum,* quam conclusionem suspectam, periculosam, ac perniciosam esse, vel ex eo apparet; quod vniuersum per orbem contrarium seruatur, quodq; par, eademq; ratio viget in bello iusto, quæ in bello iniusto, quodque, & tertiò, iura nostra generaliter loquuntur, hanc differentiã minime inducentes; si enim seruitus permissa fuit iure gentium, vsuq; eorum, non quod iniqua, & dura non esset; sed vt duriora, immitioraq; mala vitarentur, nempe neces, trucidatio, dilaniatioque cruenta, tristis, luctuosaque captiuorum; quid interest vtrum ex bello iusto, an ex iniusto, hostes victi capiantur, quo ad hoc, vt serui fiant capientium, vel non fiant; quandoquidem si ex iniusto bello capti, serui non fierent capientium, verosimiliter ab eis trucidarẽtur, cum aliter periculum esset, eos saluos incolumesq; relinquere, nec eorum domi retentorum emolumentum vllum esset? 14

Iustificatur hæc conclusio, † quia bellum ex vtraque parte licitum inuenire vix possibile est. Nam si altera pars iustam bellandi causam habeat, quin altera pars aduersa iustam causam foueat, possibile non est, aut rarò est, vt per Paulum Castrens. & Ias. *vbi supra.* ergo ex nullo vnquam bello captiui omnes fierent serui capientium, id quod generalitati nostrarum legum plusquam dilucide aduersaretur; ergo quoad forum contentiosum, sententia nostra (me iudice) tenenda est, dummodo bellum authoritate publica fiat, habentis ius bellum indicendi. (Adde, an bellum vtrinque iustum esse possit, Dominicum de Soto. *lib.* 5. *de iustit. & iur. quæst.* 1. *art.* 7.) Confirmatur ex nostra princ. op. quæ docet; omne tam legum, quàm principum imperium esse ad proficiendum, non ad nocendum; noxium autem esset si capti etiam in bello iniusto, serui capientium esse desinerent; vt probaui, ergo, &c. Retenta tamen receptiore opinione eorum 15

16 qui generaliter volunt † captos in bello iniusto, seruos non fieri; ea saltem moderanda est, vt procedat solum quoad principem, qui iniustum bellum indixerit; vt is in captiuis ius seruitutis non assequatur; non sic in militibus, eius imperio, & ditioni subiectis, qui non habent malam fidem: nam si bellum hodie inter regem potentissimum Hispaniarum, & regem Gallorum forte ardesceret, causa aut occasione regni Neapolitani, aut ducatus Mediolani, superq; iurib. horũ statuũ: militib. isthæc disputare, aut inquirere non datur, nec licet, sed tantũ principũ suorum iussa capessere fas est, existimareque debent, bellum pu-
17 blicè indictum, nõ iniuria, indictũ fuisse. † & vt in contractib. etsi vnusquisq; studeat suam conditionẽ meliorem facere *l. si voluntate. C. de rescind. vend.* tamen vel cogitat, vel cogitare debet, fieri posse, vt illinc plus damni quàm emolumenti referat; & sub hac demum conditione, sorte, & periculo, ac fortuna ad contrahendum accessisse videtur, *vt ibi & in simili. in l. qui iure militari. ff. de mili. testam. Idemq; in alea lusu, & in emente iactum retis, & similia.* Ita & qui milites ad bellum, vel ad prælium accedunt, & congrediuntur, huius animi esse intelliguntur, vt possint animam, corpus, arma, equos, reliquaque bona perdere, aut vulnera accipere, vel ex diuerso hostes occidere, vulnerare, prædáq; referre, seruorũ, equorũ, armorũ, & aliarũ rerum; & sub hac sorte, & fortunæ incertitudine, & periculo sese huic rei committunt; vt sic quicquid euenerit, sibi suæque spontaneæ voluntati imputandum sit; quia damnum quod quis sua culpa, aut spontanea voluntate senserit, id sibi, non alii debet imputari, *c. damnum, de regul. iur. lib. 6. l. iam dubitari. ff. de hared. instit. ibi, iam non vt voluntarij, sed sua sponte. l. si filius qui patri. verbo, non sponte,* vbi notat in simili Bart. Soc. *ff. de vulg. & pug. l. si fideius. §. si necessaria.* vbi multa per Ias. *ff. qui satisdare cogan.* Ergo vt potest quis sui libertatem amittere sua sponte, siue contrahendo, *d. §. fin. Inst. de iure pers. & supra diximus,* siue delinquendo, seque seruum pœnæ faciendo. *d. §. irritum,* tradit Cagnol. *in l. seruitutem. ff. de regul. iur.* Socinus *in l. cognatus. ff. de rebus dubijs.* Ita quoque accedendo ad tale bellum, vel prælium; siue contrahere, siue delinquere videatur; sponte sua potest, & libertatem, & bona amittere, hisq; tacitum consensum præbuisse videtur; † nostra
18 enim possumus etiam prodigere, iisque abuti, *l. sed & si lege. §. consuluit, ibi, dum se re sua abuti putant. ff. de pet. hared. l. 1 §. & magis, in verb. prodegit. ff. si quid in fraudem patron. & l. in re mandata. C. manda. l. 1. §. 1. ff. quæ in fraud. creditorum. l. non vsque. ff. si quis à paren.* ergo cum ista mutua militantium, vel acquisitio, vel amissio procedat ex consensu ipsorum; iure naturæ rata & firma esse debet; quia nihil tam naturale, quàm voluntate domini rem suam in alium tacite, vel expresse transferre volentis ratam esse,

§. ven-

§. vendita, & § per traditionem, Inst. de rerum diuis. l. 1. ff. de pact. c. 1. eod tit. in decret. l. 1. ff. de const. pecu. Iam ergo dubitari non oportet, quin regulariter milites belligerantes ex alterutra parte legitimè, vel amittant sua, vel capiant, & acquirant, quæ hostium sunt; & in eo tantum quæstio manebit; an idem sit in principibus bellum indicentibus, & idem quoque erit ex parte illius, qui iustam causam belligerandi habebat; sed in habente causam iniustam, non ita expeditum; at adhuc idem, quoad captiuos, ne aliter eos trucidet, id quod maius malum esset, vt supra attigimus; sed reliqua omnia, quæ cœperit, forte etiam in foro contentioso, restituere tenebitur; quinimo forte etiam eorum dominium acquisiuisse legitimè nō videbitur. Quid dicendum; & sane inspecta generalitate legum, & iurium hac de re loquentium, tutius est tenere. Si † bellum publice indictum 19
fuerit, licet minus iustè à principe quodā, quod adhuc dominiū sibi iure gentium quæsierit, nō solum captiuorum, sed etiam reliquarum rerum, quos, quasve ex tali bello cœperit, *per leges, supra allegatas*: & quia dominium cœpit ex possessione naturali, *l. 1. vbi per Dd. ff de acquir. possess. in princ. ibi, dominiumq; ex naturali possessione cœpisse.* neque ad rem pertinet, quod modus acquirendi fuerit violentus, & iniustus: Nam & similiter vim passus perdit ius possessionis suæ, idq; ius transfertur in eum, qui vim intulerat. *l. clam possidere. §. qui ad nundinas. ff. de acqui. poss. vbi per omnes*; & huiusmodi acquisitionis iniustitia non eò pertinet, vt desinat acquisitum, translatumque videri ius, siue proprietatis, siue possessionis; sed eo pertinet, vt sic perperam acquisitum, plene restitui debeat, cum fructibus, & accessionibus, & omni indemnitate, iure tam ciuili, quàm naturali, prohibente alterum lædere. *l. iustitia. ff. de iust. & iur. §. iuris præcepta. Instit. eodem titul. l. vt vim, ff de iust. & iure, l, nam hoc, ff. de condi. indeb. dict. l. iure naturæ. ff. de reg. iur.* Nec putauerit quisquam talem dominii acquisitionem nihil priori domino nocere, nō magis quàm si à se dominium nō abscessisset, cum ex integro sit ei res sua restituenda; nam imo ei nocere potest: quid enim si is victor tales captiuos, aut res raptas vendiderit, donauerit, legauerit, dotis nomine, aut institutionis titulo dederit? certe in omnibus his speciebus, & similib. dominium transtulit in accipientem; quāuis qui amiserit, ad æstimationem rerum suarum agere contra violentum belligeratorem non prohibeatur. Sed eo in lite superato, dicet quis etiam, à tertio possessore dominium auocabitur; quia resoluto iure datoris, &c. licet trāstulerit dominiū; resoluitur quoq; ius acceptoris, *l. 2. §. ex his, ff. de verb. oblig. vbi per omnes, l. fi. §. sin autem sub cōditione, C. com. de lega.* Respondeo dari adhuc casus, in quib. tale dominium recuperari nequeat de iure.
† quale esset, si ille victor prædā captā habuit pro derelicto, reli- 38

ctamq;

ctamque alius occupauerit, per quod eius dominium, iure tam gentium, quàm ciuili quæsiuit, *per totum. ff. pro derelicto. l. 3. & l. naturalem. ff. de acqu. rer. dominio §. fera. Instit. de rer. diuis.* ergo cum is dominium à manu, & concessione illius non quæsierit, sequitur quod etiam si ille condemnatus sit, nihil oberit huic tertio, qui iure suo acquisiuit, *facit l si id quod. ff. pro derelict.* Quod obtinet quoad res inanimatas, vel animam irrationalem habentes, non quoad hominem captum, qui sui iuris fieret, simul, ac pro derelicto haberetur, *d. l. 3. d. l naturalem. d. §. fera.* quodsi alienatus esset, cogita quonam modo contra nouũ dominum, vel etiam contra priorem agere posset, cum pro nihilo reputetur, *l. quod attinet. ff. de reg. iur.* † de facto verò fugere
21 posset, pristinamque libertatem reciperet, simulac ad suos reuerteretur, in quam pristinam laxitatem sese reciperet, *d. l. naturalem. d. l. 3. §. fi. d. §. fera expressius in §. item ea, quæ ab hostib. Inst. de rer. diuis.* Id quod nihil allegans, tentat, titubans tamen, Dominicus, de Soto, *vbi supra*, quamuis contrarium & male tenuerit glo. cum qua transeunt nimis oscitanter Doctor. *ibi, in c. ius gentium. 1. dist.* quam etiam sequitur Alphons. Guerr. *in Speculo prin. c. 47. nu. 5. per c. si quis seruum. 17. q. 4.* qui text. nil facit; quia solum ait, non licere seruum alienum ad fugam persuadere; id quod cautũ erat *per l. si quis seruo alieno persuaserit. C. de furt. per totũ. ff. de seruo corrup.* vnde Dominicus de Soto, *vbi supra*, ait, illum text. posse intelligi in seruo facto de iure ciuili, per sui venditionem: sed quia ea restrictio violenta est, verius est illum text. generaliter in omni seruo intelligendum esse, vt qui ei fugam persuaserit, teneatur, & puniatur; quamuis si ipse fugerit, iure suo fecisse videatur, si quidem captus in bello fuerat, liberq; manebit; nec in foro animæ mortaliter, quinimo nec venialiter peccasse videbitur, etiam si in bello iusto captus fuerit, quamuis nullo colore aut iure contrariũ teneat gloss. *vbi supra*, & d. Guerrerius, contra quos sunt iura aperta *in d. §. item ea, quæ ab hostibus. cum similibus supra allegatis.* nam talis seruus quadrupedibus, & simillib. aut etiam feris captis exæquatur, vt tradit Hieronym. Cagn. *ff. de reg. iur. in l. seruus Reipublicæ. n. 1. per tex. in l. 2. ff. ad legem Aqui.* vnde leges, quas suprà allegaui, loquẽtes in fera capta, quæ cum primum euaserit à manibus nostris libera fit, rectissimè etiam ad seruos (id est, ad captiuos in bello etiam iusto) aptantur; vt cumprimum à manibus capientis euaserint, sui iuris fiant, nec peccare mortaliter aut venialiter videantur, non magis quàm ipsa fera, quæ capta quum esset, aufugit, euasit, euolauit.
22 Neq; ad rem pertinet, † quòd id quod nostrum est, sine facto nostro à nobis auelli non debeat. *l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* nam illud procedit, quando irreuocabiliter, id nostrum esset, secus si reuocabiliter: nam dominium reuocabile, à nobis sine facto

facto nostro auelli potest, textum habes & exemplum *in l. libello. §. si quis seruum. ff. de captiuis.* Simile exemplum *in l. fin. §. sin autem sub conditione. C. com. de lega.* Simile exemplum *in l. 1. ff. de condi. cau.* Da simile exemplum *in l. si tibi homo. §. cum seruum. ff. de lega.* 1. Alia exempla multa *in l. videamus. 2. ff. de vsuris.* Aliud exemplum *in titul. ff. de in diem addi.* Aliud exemplum *in tit. ff. de lege commiss.* Sed dubium non est, quin dominium hominis in bello etiam iusto capti à lege concedatur reuocabiliter tantum, nõ etiam incommutabiliter, *vt ll. supra allegatis, &c.* dixi in simili *lib. 3. controuersiarum frequen. c. 70.*

SVMMARIA.

1 *Seruus an à domino fugere possit sine peccato.*
2 *Bello iniusto capta, capientium fiunt, contra nouissimos.*
3 *An is, qui hostibus arma aduehit, si capiatur, seruus fiat, & sine peccato fugere possit.*
4 *Homines hebetiores venari, vt feras, non licet, cum Scoto, contra Aristotelem.*
5 *Ingenium labascit calamitatibus.*
6 *Bellum inducit nequitiã.*
7 *Bellorum mala.*
8 *Historia Antigoni.*
9 *Alexandri Magni & similium belligerandi occasio, & color notatur.*
10 *Indorum bellum.*
11 *Indorum regiones, an bello infestare liceat.*
12 *Nullum hominem, ad seruiendum cæteris mortalib. à Deo creatum esse.*
13 *Seruorum status quo iure fuerit annihilatus, egregia quæstio.*
14 *Seruus an Reipublicæ causâ abesse possit.*
15 *Seruus pœnæ, an testari possit.*
16 *Seruus an naturaliter, & quo iure obligetur.*
17 *Intellectus l. in personam. ff. de reg. iur.*
18 *Ius gentium primæuum appellatur natura, vel naturale ius.*
19 *Obligatio naturalis vnica est.*
20 *Obligationi naturali quare non assistat lex ciuilis.*
21 *Ratione legis cessante, cessat eius dispositio, licet ratio in lege non esset expressa, contra Galiaulam.*
22 *Obligationi naturali, an lex assistere desinat, egregia declaratio.*

CAP. X.

1 HACTENVS de seruo per captiuitatem effecto, nam † is qui vendidit sese, aut qui domo nostra seruus ex ancilla nostra natus esset, sine dubio à nobis fugere, absq; peccato mortali, nõ posset, & ita potest defendi sententia glo. *d. c. ius gentium.* vt & in specie tenuit Dominicus de Soto; *vbi supra & adde l. nihil interest ff. de capti.* id quod in eo, qui se vendidit æquum est, sed in nato ex ancilla capta, forte secus esset, *argum. l. si quis ita hæres institutus.*

tutus. ff. de acquir hered. ibi, sunt enim appendicia præcedentis institutionis.

2 Quadragesimo † apparet ex superioribus, veram non esse opinionem Dominici de Soto, *vbi supra*: & Alphons. Guerr. *in d. cap.* 47. Ias. *num.* 23. & Pauli Castrens. *num.* 10. *in d. l. ex hoc iure*, dum contendunt ex bello non iusto capta, capientium non fieri; quinimo quod serui fiant, est humano generi vtilius, sicque serui fiunt.

3 Quadragesimo primo † illud autem dubium est; an si capiatur ille, qui ad hostes arma portabat, is seruus fiat? & si fiat, an possit sine peccato mortali fugere? & quod is seruus fiat capientis, tenent Ioan. And. *in c. ita quorundam. de Iudæis, per l. 2. C quibus ad liber. procl. non liceat, vbi etiam, scilicet, in d. c. ita quorundam, sequitur Panor. ad finem. & Ludo. Rom. sing.* 683. *nullus, qui ex suo. & Nic. Pign. in addi. ad eum.* Quod autem is fugere nequeat, vix mihi persuadere possum; quia odia restringi oportet. *c. odia, de regul. iur. l. cum quidam. ff. de liber. & posthum.* vnde in re dubia, non est cur talem seruum interpretatiuum non possimus comparare seruo per captiuitatem effecto potius, quam ei, qui fit per sui venditionem: ergo magis est; vt sine peccato mortali fugere queat.

Quadragesimo secundo illud denique controuersum sæpe
4 fuit; † an, vt feras & bruta venari, ita fas sit eam gentem, aut eos homines capere, & contra eos belligerare, qui ad parendum nati videntur, eo quod hebetioris ingenii sint, quod Aristot. admisit *lib.* 1. *Polit. c.* 3. quem & recte doctissimus Dominicus de Soto *d. art.* 2. *quæst.* 2. *lib.* 4. *de insti. & iure.* reprehendit. nam si, vt plene supra ostendimus, omnes æque liberi nati sumus, & summus ille rerum opifex ac parens Deus nos omnes creauit; quid peccauerunt qui altiorem, aut acutiorem mentem arripere non potuerunt, quam qua a Deo Optimo Maxim. donati, sunt? ipse enim fecit nos, non ipsi nos: ergo huiusmodi hebetiorum magis miserendum esset, quam irascendum, magisque consulendum, &
5 subueniendum, quam persequendum. Nec † dubium est quin stolida ingenia hominum, stolidæque mentes, aduersis, calamitosisque rebus, miseriis, ærumnis, stolidiores fiant, teste Ouidio canente de Sappho:

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat,
Ingeniumque meis substitit omne malis.

Et Horatius Satyra 8. lib. 2.

——————— Ingenium res
Aduersa nudare solent, celare secunda.

Et Virgilius scite & pie. lib. 11. Æneid. cecinit:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Ergo, qui dum agrestes homines incultisque moribus vitam degentes, meliores ad mores reducere studet, beneficiumque con-

conferre eis, id belligerando efficere non properet, quum de bello sic cecinerit Horat. *lib. Epodon.*

Quo quo scelesti ruitis? aut cur dextris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis, atque Neptuno super 6
Fusum est Latini sanguinis?
Neque his lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.
Furor ne cœcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent, & ora pallor albus inficit,
Mentesque perculsæ stupent.

Tibullus Eleg. 10. lib. 1.

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses? 7
Quam ferus, & vere ferreus ille fuit?
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
Tunc breuior diræ mortis aperta via est.

Virgil. lib. 1. Georg.

Quippe vbi fas versum, atque nefas tot bella per orbem.
Tam multæ scelerum facies, non nullus aratro
Dignus honos, squalent abductis arua colonis.
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

His aptissima est responsio † regis Antigoni Macedonum ducis, cui adstipulantur Plutarchus & Erasmus *in annot. ad eum li. 4. Apoph.* Antigonus ergo Sophistæ cuidam librum de iustitia conscriptum porrigenti, Desipis (inquit) qui quum me videas alienas vrbes armis vexantem; tamen apud me de iustitia disseris. Sensit sane illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri iustitiæ leges. Idque † plerunque ditionis gloriæve ampliandæ libidine fieri, quamuis honestioris causæ prætextu; quale esset in specie nostra, si (cum Aristo. Magistro, & hac in re Alex. Magni assentatore parum dissimulato) vellemus dicere, eum principem qui alienis regionibus bellum inferret, id earum gentium, & incolarum ob vtilitatem facere, quo magis in posterū cultiorem vitam agerent. O mitis, humana, & pia charitas, quæ naturalis inter homines cognationis iura (*de qua l. vt vim. ff. de iust. & iure.*) violare non pudet, sed properat, ac præcipiti manu, vesana, & rabida, omni genere cladium, tormentorum, internecionum, incendiorum, innumera hominum millia, quasi fulminibus, ad vmbras Cerberi adigere festinat, vrbes incēdere, populari campos, virgines violare, senes, pueros, fœmineumque genus trucidare, & isthæc omnia & alia longe peiora magisque nefanda & detestanda non pudet appellare beneficium! de tali ergo principe dicere possemus cum Terentio:

Erras, tui animi si me esse ignarum putas,

Aut

tutus. ff. de acquir hered. ibi, sunt enim appendicia præcedentis institutionis.

2 Quadragesimo † apparet ex superioribus, veram non esse opinionem Dominici de Soto, *vbi supra*: & Alphons. Guerr. *in d. cap.* 47. Ias. *num.* 23. & Pauli Castrens. *num.* 10. *in d. l. ex hoc iure*, dum contendunt ex bello non iusto capta, capientium non fieri; quinimo quod serui fiant, est humano generi vtilius; sicque serui fiunt.

3 Quadragesimo primo † illud autem dubium est; an si capiatur ille, qui ad hostes arma portabat, is seruus fiat? & si fiat, an possit sine peccato mortali fugere? & quod is seruus fiat capientis, tenent Ioan. And. *in c. ita quorundam, de Iudæis, per l. 2. C quibus ad liber. procl. non liceat, vbi etiam, scilicet, in d. c ita quorundam, sequitur Panor. ad finem. & Ludo. Rom. sing.* 683. *nullus, qui ex suo. & Nic. Pign. in addi. ad eum.* Quod autem is fugere nequeat, vix mihi persuadere possum; quia odia restringi oportet. *c. odia, de regul. iur. l. cum quidam. ff. de liber. & posthum.* vnde in re dubia, non est cur talem seruum interpretatiuum non possimus comparare seruo per captiuitatem effecto potius, quam ei, qui fit per sui venditionem: ergo magis est; vt sine peccato mortali fugere queat.

Quadragesimo secundo illud denique controuersum sæpe
4 fuit; † an, vt feras & bruta venari, ita fas sit eam gentem, aut eos homines capere, & contra eos belligerare, qui ad parendum nati videntur, eo quod hebetioris ingenii sint, quod Aristot. admisit *lib. 1. Polit c.* 3. quem & recte doctissimus Dominicus de Soto *d. art. 2. quæst 2. lib. 4. de insti. & iure.* reprehendit. nam si, vt plene supra ostendimus, omnes æque liberi nati sumus, & summus ille rerum opifex ac parens Deus nos omnes creauit; quid peccauerunt qui altiorem, aut acutiorem mentem arripere non potuerunt, quam qua a Deo Optimo Maxim. donati, sunt? ipse enim fecit nos, non ipsi nos: ergo huiusmodi hebetiorum magis miserendum esset, quam irascendum, magisque consulendum, &
5 subueniendum, quam persequendum. Nec † dubium est quin stolida ingenia hominum, stolidæque mentes, aduersis, calamitosisque rebus, miseriis, ærumnis, stolidiores fiant, teste Ouidio canente de Sappho:

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat,
Ingeniumque meis substitit omne malis.

Et Horatius Satyra 8. lib. 2.

————— Ingenium res
Aduersæ nudare solent, celare secundæ.

Et Virgilius scite & pie. lib. 11. Æneid. cecinit:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Ergo, qui dum agrestes homines incultisque moribus vitam degentes, meliores ad mores reducere studet, beneficiumque con-

conferre eis, id belligerando efficere non properet, quum de bello sic cecinerit Horat. *lib. Epodon.*

Quo quo scelesti ruitis? aut cur dextris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis, atque Neptuno super 6
Fusum est Latini sanguinis?
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.
Furor ne cœcus, an rapit vis acrior?
An culpa? responsum date.
Tacent, & ora pallor albus inficit,
Mentesque perculsæ stupent.

Tibullus Eleg. 10. lib. 1.

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses? 7
Quam ferus, & vere ferreus ille fuit?
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata,
Tunc breuior diræ mortis aperta via est.

Virgil. lib. 1. Georg.

Quippe vbi fas versum, atque nefas tot bella per orbem.
Tam multæ scelerum facies, non nullus aratro
Dignus honos, squalent abductis arua colonis.
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

His aptissima est responsio † regis Antigoni Macedonum du- 8
cis, cui adstipulantur Plutarchus & Erasmus *in annot. ad eum li. 4. Apoph.* Antigonus ergo Sophistæ cuidam librum de iustitia conscriptum porrigenti, Desipis (inquit) qui quum me videas alienas vrbes armis vexantem; tamen apud me de iustitia disseris. Sensit sane illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri
iustitiæ leges. Idque † plerunque ditionis gloriæve ampliandæ 9
libidine fieri, quamuis honestioris causæ prætextu; quale esset in specie nostra, si (cum Aristo. Magistro, & hac in re Alex. Magni assentatore parum dissimulato) vellemus dicere, eum principem qui alienis regionibus bellum inferret, id earum gentium, & incolarum ob vtilitatem facere, quo magis in posterũ cultiorem vitam agerent. O mitis, humana, & pia charitas, quæ naturalis inter homines cognationis iura (*de qua l. vt vim. ff. de iust. & iure.*) violare non pudet, sed properat, ac pręcipiti manu, vesana, & rabida, omni genere cladium, tormentorum, internecionum, incendiorum, innumera hominum millia, quasi fulminibus, ad vmbras Cerberi adigere festinat, vrbes incẽdere, populari campos, virgines violare, senes, pueros, fœmineumque genus trucidare, & isthæc omnia & alia longe peiora magisque nefanda & detestanda non pudet appellare beneficium! de tali ergo principe dicere possemus cum Terentio:

Erras, tui animi si me esse ignarum putas,

Aut

Aut cum Ouidio:

Vetus frequentesque via est sub amici fallere nomen.

Et cum Cicero. *lib.* 1. *Offic.* Totius iustitiæ nulla est capitalior pestis, quam eorum qui tunc dum maxime fallunt, id agunt vt boni viri videantur.

Ex superioribus 43. apparet, non iure eas regiones ab Alexan. Magno subactas fuisse, quæ vulgo notæ sunt, licet illustria, ac memorabilia illa facinora, dominandi libidine, reuera perpetrata, eo prætextu honestare voluerit, quod eas gentes ad cultiorem vitam, ac mores mitiores reducere studuerit; easq; à ritu, & more ferarum declinare coegerit. nam is viuendi modus aureæ ætati ab antiquis, & nouis, tam non solum decantatæ & laudatæ, sed etiam lamentatæ forte similior, & proximior erat, quam ille quem ipse docuit, intrusitque.

10 Apparet † etiam quid respondendum sit, quoad bellum, quod Indorum gentibus & regionibus serenissimus Lusitaniæ Rex inferre solet. de quo per Dominicum de Soto in suo libello de ratione promulgandi Euangelium.

11 Noui † autem orbis infideles, ac incolæ, an si potentissimo domino nostro Hispaniarum Regi seruire parati non sint, possint iuste debellari, tradit Alphonsus Guerrerius *in Speculo principum c.*31. *num.*5. cuius sententiam nec probo, nec improbo, quia non vacat inuestigare aut scribere.

12 Dum autem diximus † quosdam hominum natura ad seruiendum natos videri, quales sunt qui hebetioris ingenii sunt, vt voluit Arist. *lib.*1. *Polit.* & Soto. *de iust. & iure, lib.* 4. *q.*2. *art.*2. idem tenuit Guerrerius *in Spec. prin. c* 31. *ad fi.* & Ægidius Romanus. 3 *par. lib.* 2. *de regimi. princ. c.*13. *&* *c.*14. Sed veritas (mihi credite) mera est, istorum doctrinam meram esse tyrannidem, boni consilii, & amicitiæ tegmine intrusam, incertam, humani generis internecionem, ac miseriam. vt enim tyrannidem, rapinam, violentiam, liberius exercere liceat, mentitis nominibus eam honestare student, doctrinam appellantes, ipsis patientibus, ac vexatis, salubre; quo à veritate remotius, aut risu, & ludibrio magis dignum nihil vnquam fuit auditum, aut relatum. vt præsensit Dominicus de Soto, *vbi supra*, & idem *in suo libello de ratione promulg. Euang. doctrina.* tamen Aristot. sententiæ supra relatæ aliquantulum adstipulatur sanctus Thomas *li.* 4. *de regi. princ. c.*11. pro nobis *tex. clarus in l. quod attinet. ff de reg. iur.*

13 Illud autem dubium est; an † quo casu bellum inferre fas est, iusteq;, inde procedunt captiuitates ac seruitutes, captiuorum: sicque seruorum status sit iure tantum ciuili annihilatus, (vt ita loquar) an vero iure gentium, an forte vtroque iure, tam ciuili, quam gentium? & vtroque iure, tam ciuili, quam gentium secundario id contigisse, authores sunt Accursius, Bartol. & Ias. *in l.*

in l. id quod ff. de cond. indeb. Hiero. Cagnolus *in l. quod attinet. num. 2. & in l. in personam ff. de reg. ju.* Idem *in rub. ff. de orig. juris.* Glo. *in d. l. quod attinet.* allegat Cagnolus ad idem, *in d. l. quod attinet*, Aquẽsem *in l. 1. ff. de orig. juris.* & Cardi. Alex. *in c. jus gentium, distinct. 1 col. 1.* qui non id palam dicunt; sed tantum jure gentium secundario captiuitates, & sic seruitutes fuisse introductas: quod verissimũ esse patet ex *dict. l. manumissiones. & ex §. ius autem ciuile, & §. ius gentium. Instit. de iure natur.* vt fusius docemur, *suprà cap præc.* Sed nõ benè sequitur, Seruitus introducta fuit jure gentium secundario, ergo seruorum status eo jure annihilatus fuit ex toto; aut quod æquo modo, & mensura; æquis paribusque numeris, in omnibus orbis regionibus, vel in iis, quæ moribus & legibus reguntur, annihilatus esset: hujuscemodi enim particulæ; & indiuiduorum, nullus potuit esse tam diligẽs inquisitor aut indagator, vt particeps esset, aut idoneam notitiam haberet: Romani enim Iurecõsulti quamuis habuissent notitiã, vt per omnes ferè aut plerasq; regiones tunc notas, quæ legibus aut moribus regebantur, captiui fierent serui capientium: tamen, an ex toto, an vero ex parte tantum, & qua ex parte seruorum status annihilatus, in quaq; prouincia esset, verosimiliter nouisse nõ potuerũt; sed quia in sua Republica seruorum statum ex toto annihilatũ fuisse, quoad ea, quæ juris ciuilis erant, sciebant; ideo scripserũt jure ciuili, nõ etiam naturali eorum statum fuisse annihilatum; vt annotauit recte Fortuni⁹ *in d. l. manumissiones.* alijs nõ ita fortè appositis, & opportunis vsus rationibus. † Seruus ergo Reipublicæ caussa in alijs regionib. forte abesse poterit publicæ rei agendæ caussa, qui tamen jure ciuili Romanorum non potest. *l. seruus Reipubl. ff. de reg. jur.* † Sic & jure ciuili Romanorum seruus pœnę testari minime poterat. *l. si quis filio exhæredato. §. irritum. ff. de injusto. rup* & tamen hodie potest: vt ibi not. per Docto. & plene per Cagno. *in l. seruitutem ff. de reg. jur.* Socin. *in l. si cognatis ff. de reb. dub.* nisi cum est damnatus ad mortem naturalem, vt ipsi ajunt, & diximus *de succ. prog. li. 1. titul qui testa. fa poss.* sed & Jure ciuili nostro Hispanorum seruus pœnæ, etiamsi ad mortem naturalem damnatus sit, testari non prohibetur, *per l. Taurinam.* sic ergo leges ciuiles, captiuitates & seruitutes inde nascentes juris gentiũ esse intellexerunt quoad originem, non autem quoad effectus, ad quos pertinet hæc inuestigatio de status annihilatione, non ad originem. 14 15

Quadragesimo quarto, † hinc apparet quomodo intelligendus sit tex *in l. in personam ff. de reg. ju.* qui ait, in personam seruilẽ nulla cadit obligatio; si nulla, ergo nec ciuilis, nec etiam naturalis: cujus contrarium in naturali obligatione probat. † Text. *in §. 1. Inst. de fidejus & in l. quod attinet. ff. de reg. ju.* dũ ait: quo ad j⁹ naturale omnes homines æque liberos esse: ad idẽ *l. serui ff. de actio.* 16 17

& ib-

& oblig.l.naturaliter.ff.de cond. indeb.l.si id quod.eod.tit.l.frater à fratre.versic.naturalem eod.tit.l.interdum,eo.titul. & Bartol & Iaso. *in dict.l.si id quod.* & idem Bart. & Ias *colum.fin.in dict.l.interdum.* Philippus Decius & Hieron. Cagnolus *in dict.l.in personam.* Idẽ Cagnolus *in dict.l.quod attinet.* sentiunt naturaliter nõ obligari seruum, quo ad jus gentium secundarium, quo manu regia obligationes naturales (vt ipsi sentiunt) exequi, & effectum assequi cœperunt; obligari tamen naturaliter quo ad jus gentium primæuum, quod jus rectè appellatur naturale, quia simul cum ipso genere humano proditum fuit. *c. jus naturale.1. distin. §. singulorũ. iuncto §. per traditionem. Instit. de rerum diuisi.* Cagno. *in dict. l. quod attinet.* illaq; obligatio naturalis nõ jure gentium secundariò, sed tantùm jure gentium primæuo approbata, ex toto (vt ipsi sentiunt) inutilis erit, cùm isto jure gentium secundario seruorum status annihilatus fuerit, & obligationes naturales jurisgentium primæui nullum omnino effectum haberent contra inuitum, sed tantum ipse obligatus posset placita explere si vellet: aliter minimè vllo jure, aut vllo rege, vel magistratu compellente, cùm eo tempore nec reges essent, nec magistratus, sicque id jus naturale primæuũ (quod attinet ad has obligationes naturales) nihil aliud erat, quã quidam naturalis instinctus, & ratio nõ datiua, sed natiua, suadens honesta, dissuadẽs contraria: id quod præter ipsos sentit ẽt Andr. ab Exea, *lib. pact. ad prin.*
18 Dec. *in l. jura sanguinis. ff. de reg. iur.* † & id jus naturale Cic. naturã appellauit, qui *in Cato. maj.* ait: Natura dux optima. *& 3. Tuscul.* ait: Sunt enim ingenijs nostris semina innata virtutum. *& li. 1. de nat. deorum.* Omnes natura duce vehimur. & 1. Offic. *ait*: Naturam ducem si sequamur nunquam aberrabimus. Habes ergo primum esse jus gentium primæuum, quod simul cum ipso genere humano proditum fuit, & secundarium, quod postea esse cœpit, deinde quòd jus gentium primæuum quod ad homines attinet, nihil aliud sit, quam ipsa natura hominum, aut instinctus quidam natiuus, ratioque naturalis suadens honesta, dissuadens cõtraria. Tertiò, quòd id quod ex isto jure descendit, nullo cogente imperio, sed spontanea voluntate ad effectum perducebatur in primordio mundi, sicq; id jus naturale primæuum & natiuum nullam inducebat vim aut compulsionem. Quartò, quòd jus gentium secundarium inducebat compulsionem per manum regiam. *c. 2. ad princ. ff. de origine iuris*, quæ omnia verissima sunt. Quintò habes, quod seruorum status fuit jure gentium secundario annihilatus, id quod supra improbauimus. Sextò, quòd obligationum naturalium alia descendit ex jure gentium primæuo, eaque in inuitum nõ potest exequi: alia vero descendit ex jure gentium secundario, quæ etiam in inuitos alicujus momenti esse solet.
19 † sed certe lõge aptius & commodi-

erit

erit dicere, vnicam esse obligationem naturalem, quæ ex consensu nostro oritur, *d. §. per traditionem. l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de const. pec. dict. l. naturaliter, cum simil.* hæc a. etsi jure gentium primæuo ad effectum nõ perduceretur, quia eo tempore & jure nondum erant principes, magistratus, aut judices; tamen successiuis temporibus, quib. judices principesque esse cœperunt, licet nondũ leges scriptæ essent, ad effectum illo jure gentium ducebatur etiã in inuitos: Hodie vero idem, vbi jus ciuile peculiare nõ est; nõ sic apud nos qui habemus jus ciuile quod à jure gentium hac in parte aliquantulum discessit, dum etsi nõnullos effectus obligationi naturali reliquit, actionem tamen ei ademit, vel non concessit. *l. conuentionum. l. juris gentium, in princ. & in §. igitur nuda. ff de pac.* & attigimus *de suc. cre. lib. 1. §. 1. n. 35.*

Quæ † autem sit ratio quod lex ciuilis noluerit assistere obligationi naturali, quæ resultat ex pacto nudo: dic quod istud est ea ratione, quia multi, vt se ostendant liberales, & gratos, indeliberatè, & aliter nõ requisiti, multa promittunt, vt inquit Conradus *inter consilia Frederi. de Senis, in responsione consi. 169. domino Conrado.* vbi dicit, quòd in solis verbis sunt communiter homines largissimi promissores, suasque vires sæpius excedentes: & inquit Richardus de Mediauilla *in 4. senten. distinct. 38. art. 3. quæst. 3.* quod multi etiã ex deliberatione aliqua bona dicũt se facturos; qui hoc nõ dicerẽt si p hoc crederẽt se esse obligatos ad id faciendum tanquam necessariũ ad salutẽ: Facit tex. *in c. cũ venissent, extra de insti.* per quem text. solent communiter dicere scribentes, quod si ego dico tibi: Vis mihi dare talem rem, & tu respondeas: Non solum istam rem, sed quæcunque habeo: ex istis verbis generalibus nõ nascitur obligatio. Refert & sequitur Franc. de Curte junior *in l. ea quæ commendandi. ff. de contrah. empt.* ideo jus ciuile nõ putauit æquum esse quod quis astringatur hujusmodi promissionibus. Nam, vt inquit Plato *in Alcibiade* 2. tutum non est quæ offeruntur temerè acceptare, vel optare, & istã rationem considerauit Bart. *in l. 1 §. si quis simpliciter. ante fin. ver. præterea probemus. ff de verb. oblig.* Salyc. *in l. legem. in 5. colum. C. eod.* Paul. de Castr. *in rub ff de verbor. obligat in 4. quæst. vbi etiam* Soc. *in colum. 7. versic. vlterius quæritur.* & Bald. Nouel. *etiam colum. 7. versic. ideo enim.* Andr. ab Exea. *vbi suprà,* cujus formalia verba sunt quæ retulimus, & hanc rationem probant duo jura, de quibus nullus ipsorum meminit. † nẽpe *l. diuus. ff. de mil. test. & §. planè. Inst. eod. tit.* Secundum, quæ videtur, quòd si quis pacto nudo deliberatè promitteret, teneretur efficaciter, quia tũc cessaret p̃cedens ratio: *argum. l. adigere. § quamuis ff. de jure patro. l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. 2.* sed Lancelotus Galiaula, per Exeam relatus, respondet: Non cessare legem generalem, quamuis ejus ratio cesset, quando ea ratio non fuit expressa in lege: id q; verum

non est, si ea ratio subintelligeretur etiam tacite, vt tradunt Paulus Castr. & Ias. *in l. quamvis. C de fideic.* post Gloss. ibi. Ex ea autem in hac re ait; Doctores hactenus mussitasse, seque planiùs respondere, quod lex ciuilis hac in re, circa dandam vel non dãdam actionem nihil disposuit, sed tantum actionem dare omisit: quod si recte inspexeris nihil est: nam id est de quo disputatur, quare lex ciuilis actionem nõ concesserit pactioni nudę, quandoquidem nihil tam fidei & rationi humanæ congruit, quam eam seruare, vnde renuentes & perfidos ad ejus obseruationem debuisset compellere. Dic ergo nouissimè tria † fuisse tempora, primum à primordio mundi, quando nec erant principes, nec judices, aut magistratus, nec leges scriptæ; alterum, quo esse cœperunt principes, nondum tamẽ erant leges scriptæ; Vltimum, quo & leges scriptę, vel ẽt mores, & consuetudines regionum particulares esse cœperunt. Primo tempore, vigebat solum jus naturę, ꝙ gentium primæuum appellamus, quodq; omni compulsione (vt jam attigimus) carebat, sicq; eo tẽpore pacta nuda nõ exequebantur vllo jure in inuitum: quia nõ erat vllus, cujus imperio id fieret, parum enim profuerat esse jus, cũ deessent magistratus, qui illud ad effectum perducerent. *l. 2. ff. de orig. jur.* Secundo tempore, quo vigebat jus gentium, erantq; principes qui illud ad effectum perducerent. *d. l. 2.* ea pacta regis imperio ad effectum perducebantur: cum quod id semper fuit eratq; æquum tum etiam, quod eo tẽpore ęquius erat, quàm à primordio mundi: quia vt patet ad sensum humanum, commerciũ esse nõ potest, vbi fides cõuentionum nõ seruatur. Vnde eam juratã violare, capitale crimen erat apud Ægyptios, teste Ioa. Boëmo. *lib. 1. c. 5. de morib. var. gen.* eo quod ea fidei violatio humanum cõmercium dissiparet, sicq; cum, quo tempore jus gentium vigere cœpit, populi & principes esse cœpissent, & frequentissima cõmercia eorum (quæ antea non ita frequentata erant, cum homines dispersi & fere more ferarum vitam agerẽt) par erat, vt tũc ea fidei obseruatio arctius cõmendaretur, ad effectumq; perduceretur, sicque manu regia id fieret. Verum quia sępe jactantię caussa, vel loquendi libidine, aut leuitatis jocive caussa, promissiones & verba jactantur, vt jam ostendimus, & præterea probatur *in l. non solùm. ff. de act. & oblig. juncta lege, an inutilis. ff. de accepti.* ideo jus ciuile, quod tertio tempore esse cœpit, illum rigorem temperauit, mediamque viam elegit, hominum conuentiones interdum exequendo, interdum executionem prętermittendo. Perducit enim ad effectum eas cõuentiones, quę & frequentiores sunt, & sic ad vitam socialem & politicam magis necessariæ, quales sunt emptionum, venditionum, locationum, conductionũ, societatum, mãdati, commodati, depositi, pignoris, & similes, quę enumerantur *in l. iuris gentium, in princip. ff. de pact. in prin.*

prin. Instit. de oblig. ex cons. reliquas vero conuentiones non ita frequentes & necessarias ad effectum contra inuitos non exequitur iure actionis, quamuis etiam eas ex toto inermes non reliquerit, quandoquidem eis concessit ius excipiendi, *§. praeterea. Instit. de except. d. l. iuris gentium §. igitur nuda.* Iussitque, vt naturalis obligatio, quæ ex illis nascitur, prodesset ad nouationem, *l. 1. ff. de nouat.* & ad delegationem. *§ praeterea. Instit. quib. mod. toll. oblig.* & ad fideiussionem, *§ 1 Instit. de fideiuss.* cum simil. haberetq; alios effectus à iure ciuili sibi accommodatos, de quibus per gloss. & Doct. *in d. § praeterea. Instit. de except.* Sed generales etiam conuentiones tam legitimas (quas nominatas appellamus) quàm reliquas, quibusdam in casibus voluit effectu actionis carere, veluti si promitterent minores ætate, aut prodigi post bonorum interdictionem, aut mulieres ex causa fideiussionis, aut filij familiâs ex causa mutui, aut furiosi, aut serui, *vt per totum ff. & C. ad Velleian. per totum titulum ff. & C. ad Maced. per omnes titulos ff. & C. de minor. per totum titulum ff. & C. de cura. furi. l. is cui bonus ff. de verbor oblig. d. l quod attinet. d. l. in personam, cum simil.* Cum ergo interdum conuentionem seruare æquum sit, interdum etiam non sit, consultisimè ius ciuile neque semper conuentionibus actionem denegauit, vt erat primæuo tempore, neque semper ad effectum eas perduxit, vt erat sequenti tempore, quo viguit ius gentium secundarium, sed distinxit inter personas, & causas; inter personas, vt soli prudentiores & grauiores arctarentur: inter causas, vt nec illi arctarentur, nisi promitterent ex causis frequentioribus, & sic magis necessarijs ad socialem & politicam hominum vitam, quo casu, quia res non tam ad manus in promptuque sunt paratæ, quàm verba, consultisimum fuit ex sola verbali conuentione quem obligari, quo facilius expeditiusque negotia fierent, in reliquis vero conuentionibus non ita frequentibus & necessarijs sola conuentione non obligari, quamdiu res integra esset, vt in omnibus contractibus innominatis: sed tunc demum, cum res integra esse desijsset, ne variatione permissa, alter ex contrahentibus læderetur, *l naturalis ff. de praescript. verb l. 3. l. qui pecuniam ff. de cond. ca. da. per totum C. eod. tit.* Ergo si promisi tibi centum, vtcunque solenniter etiam per stipulationem, si non expresi, qua ex causa promittebam, liberabor, *l. 2. § circa. ff. de doli except.* quia promittendi causa esse potuit, vel ex ijs, quas lex legitimas & nominatas esse voluit, omnibusque effectum & actionem accommodauit, vel potuit ex diuerso esse ex ijs, quas, vt sic legitimas, non approbauit, sicque in hac re dubia succumbit actor, *cap cum partium iura. de regul. iur l. 6. l. 1. l. actor. C. de prob. l. qui accusare. C. de edendo. §. commodum. Instit. de interdi.* Sicque interim, qui verba tantum accepit, verbis, vt contentus sit, par est.

Ergo (vt tandem è diuerticulo ad viam redeamus) cum seruus promittit, ciuiliter non obligatur : quia eo iure ciuili est eius status annihilatus, *d.l.quod attinet.* comparaturque iumentis. *l.1.ff. de noxal.act.l 2. ff. ad legem Aquil.* sed obligatur naturaliter, *l. naturaliter. l.si id quod l.interdum. ff. de cond.indeb. cum alijs supra alleg.* quia quoad ius naturale, reliquis hominibus par est, *d.l.quod attinet.* sed talis obligatio naturalis passiua, caret effectibus, quod legem ciuilem naturalibus obligationibus condonasse supra diximus, ita procedit *l.sed et si serui. ff. de fideiussoribus*, quia eo iure seruus nihil est, non magis, quam iumentum. Sed quoad reliquas regiones, in quibus ius ciuile nostrum non seruaretur, quæstio facti erit.

Adde superioribus (vt clariora reddantur) quod lex ciuilis non est, neque esse potest certa, vtrum promissor deliberato sese obligandi animo promiserit, an fortè ioci, ludibrij, iactationis, ostentationisve, aut nugandi causa? Priore enim casu iustum esset, actionem polliceri; posteriore autem non vtique: quia in re dubia tutius & humanius est, promissorem absoluere, quàm condemnare, *l.absentem in princ. ff. de pœnis. c.cum partium. de reg.iur.lib.6.l fauorabiliores. ff. eod.tit. l. Arrianus. ff. de act. & oblig.* Ideo hominum promissiones ius ciuile regulariter non exequitur. Fallit in conuentionibus frequentioribus, & sic ad commercium & hominum vitam socialem, & popularem magis necessarijs, quales sunt eæ conuentiones, quas nominatas appellamus (vt dixi.) Ratio est, quia si non exequerentur, humana vita & popularis societas non posset commodè agi, aut subsistere. Sicque reliquæ conuentiones innominatæ, vtpote minus frequentes, sicque minus necessariæ, remanent sub regula; quia per hoc humana societas & commercia non ita impediuntur. Ergo lex ciuilis omnem obligationem naturalem, quæ ex consensu cuiuslibet conuentionis, siue nominatæ, siue innominatæ orire-tur, libentissimè exequeretur, si certo sciret, deliberatè promissum fuisse, sicque obligationem naturalem ortam fuisse: verum quia vtrumque incertum est, ideo actionem in re dubia non pollicetur regulariter. Ergo non commodè dicitur, obligationem naturalem à lege ciuili non exequi, sed obligationem naturalem à lege ciuili non præsumi per interuentum conuentionis, nisi ea conuentio sit nominata, intellige non præsumi quoad dandam actionem, præsumi tamen quoad dandam exceptionem, & quoad alios effectus supra relatos, qui leuioris damni & momenti legi visi fuerunt: & hæc est reliquis longè elegantior & planior expositio.

SVMMARIA.

1 *Homicidium sui facere quare homini non licet, ratio improbata nouiss.*

2 *Deus dedit omne, q habemus.*

3 *Prodi-*

CAP. XI.

QVADRAGESIMOQVINTO colligitur, iura disponere non potuisse, vt homo possit honorem suum, aut vitam prodigere. Nam vt Principum, ita & legum imperium ad nostram vtilitatem est, nobis autem nihil perniciosius, quàm honorem aut vitam prodigere: ergo id non licere, ex nostra opinione principali fit consequens. Et † homo, an vitae suae dominus sit, dubium est, & quid quoad famam & honorem? Et quod vitae dominus non sit, tenet doctissimus Dominicus de Soto *lib. 4. q. 2. art. 3. de iustit. & iur.* quia vita (inquit) à summo Deo nobis data est, iuxta illud: Ipse enim fecit nos, non ipsi nos; vnde eius iniussu eam abijcere non licet, quae ratio nulla est; tum quod 1

Ergo (vt tandem è diuerticulo ad viam redeamus) cum seruus promittit, ciuiliter non obligatur: quia eo iure ciuili est eius status annihilatus, *d.l.quod attinet.* comparaturque iumentis. *l.1.ff. de noxal.act.l.2.ff.ad legem Aquil.* sed obligatur naturaliter, *l. naturaliter.l.si id quod l.interdum.ff.de cond.indeb. cum alijs supra alleg.* quia quoad ius naturale, reliquis hominibus par est, *d.l.quod attinet.* sed talis obligatio naturalis passiua, caret effectibus, quod legem ciuilem naturalibus obligationibus condonasse supra diximus, ita procedit *l.sed etsi serui.ff.de fideiussoribus,* quia eo iure seruus nihil est, non magis, quam iumentum. Sed quoad reliquas regiones, in quibus ius ciuile nostrum non seruaretur, quæstio facti erit.

Adde superioribus (vt clariora reddantur) quod lex ciuilis non est, neque esse potest certa, vtrum promissor deliberato sese obligandi animo promiserit, an fortè ioci, ludibrij, iactationis, ostentationisve, aut nugandi causa? Priore enim casu iustum esset, actionem polliceri; posteriore autem non vtique: quia in re dubia tutius & humanius est, promissorem absoluere, quàm condemnare, *l.absentem.in princ.ff.de pœnis. c.cum partium. de reg.iur.lib.6.l.fauorabiliores.ff.eod.tit.l.Arrianus.ff.de act. & oblig.* Ideo hominum promissiones ius ciuile regulariter non exequitur. Fallit in conuentionibus frequentioribus, & sic ad commercium & hominum vitam socialem, & popularem magis necessarijs, quales sunt eæ conuentiones, quas nominatas appellamus (vt dixi.) Ratio est, quia si non exequerentur, humana vita & popularis societas non posset commodè agi, aut subsistere. Sicque reliquæ conuentiones innominatæ, vtpote minus frequentes, sicque minus necessariæ, remanent sub regula; quia per hoc humana societas & commercia non ita impediuntur. Ergo lex ciuilis omnem obligationem naturalem, quæ ex consensu cuiuslibet conuentionis, siue nominatæ, siue innominatæ oriretur, libentissimè exequeretur, si certo sciret, deliberatè promissum fuisse, sicque obligationem naturalem ortam fuisse: verum quia vtrumque incertum est, ideo actionem in re dubia non pollicetur regulariter. Ergo non commodè dicitur, obligationem naturalem à lege ciuili non exequi, sed obligationem naturalem à lege ciuili non præsumi per interuentum conuentionis, nisi ea conuentio sit nominata, intellige non præsumi quoad dandam actionem, præsumi tamen quoad dandam exceptionem, & quoad alios effectus supra relatos, qui leuioris damni & momenti legi visi fuerunt: & hæc est reliquis longè elegantior & planior expositio.

SVMMARIA.

1 *Homicidium sui facere quare homini non licet, ratio improbata nouiss.*

2 *Deus dedit omne, q habemus.*

3 *Prodi-*

CAP. XI.

QVADRAGESIMOQVINTO colligitur, iura disponere non potuisse, vt homo possit honorem suum, aut vitam prodigere. Nam vt Principum, ita & legum imperium ad nostram vtilitatem est, nobis autem nihil perniciosius, quàm honorem aut vitam prodigere: ergo id non licere, ex nostra opinione principali fit consequens. Et † homo, an vitæ suæ dominus sit, dubium est, & quid quoad famam & honorem? Et quod vitæ dominus non sit, tenet doctissimus Dominicus de Soto *lib. 4. q. 2. art. 3. de iustit. & iur.* quia vita (inquit) à summo Deo nobis data est, iuxta illud: Ipse enim fecit nos, non ipsi nos; vnde eius iniussu eam abijcere non licet, quæ ratio nulla est; tum quod 1

res alienas, quas attingere nefas est, *per totum C. de reb. alien. & in præcepto Decalogi*, possumus tamen eas nobis datas à domino suo, abijcere, & prodigere, *l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pet. hared. ibi, dum re sua se abuti putant, cum similib. infra allegandis*. tum etiam,
2 quod † reliquas etiam res, quas habemus, à summo Deo accepisse videamur, iuxta illud: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues, insuper & pecora campi.* Vnde Poëta ait:

Omnia cùm dono tibi sint concessa Deorum,
Si quod habes non vis, dic mihi, quid capies?

3 Et † tamen constat, isthæc omnia bona terrena nos posse abijcere, *d. §. consuluit. l. 1. & magis verbo, prodegit. ff. si quid in fraudem patroni l. non vsq; ff. si quis à paren. fuer. manu l. qui autem. in princ. & §. 1. ff. quæ in fraudem creditorum.* Adhuc tamen ipsius conclusio vera est, iuxta illud *Sapient. 16.* Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem: Ergo non alius. Ad idem *Deuteronom. 22.* Ego occidam, & viuere faciam: Ergo non alius. Et Cic *lib. 1. Tuscul.* Vetat dominans ille in nobis Deus, iniussu hinc nos suo demigrare, quum vero causam iustam Deus ipse dederit, næ illâ mediusfidius vir sapiens lætus, ex his tenebris in lucem illam excesserit, nec tamen illa vincula carceris ruperit: leges enim vetant, sed tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo euocatus atque emissus exierit. Idem Cicero *in somnio Scipionis:* Tibi & pijs omnibus est animus custodia corporis retinendus, nec iniussu eius, à quo ille erit nobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus assignatum à Deo desugisse videamur. Idem Cic. *in Caton. mai.* Non est iniussu Imperatoris, id est, Dei, de præsidio & statione vitæ decedendum. Et rursus *in somnio Scipionis:* Nisi Deus istis te corporis custodijs liberauerit, ad cœlũ aditus patere non potest. Et Sillius Italicus *lib. 4.* sic cecinit:

Cædumq; feros auertite ritus.

Et Ouid. lib. 3. Artis:

Vacuas cædis habete manus.

Nec dubium est, quin ob charitatem & institiam homicidium prohibeatur; & contra eam charitatem immanius peccasse videatur, qui seipsum, quàm qui alium interfecerit, cum charitas bene ordinata à seipsa incipere debeat, *l. præses C. de seruit. & aqua.* vnde Terentius ait: Natura hominum ita comparatum est, vt omnes sibi melius esse malint, quam alteri. Vnde Cicero *in Orat. in Vat.* ait: Nemo est tam demens, tamque parum de se cogitans, qui alienam vitam magis quàm suam diligat. Et rursus *3. Offi.* Sibi vt quisq; malit, quod ad vitæ vsum pertinet, quam alteri, concessum est non repugnante natura. Quinimo vt ipse *in Philip. 2.* ait: Qui multorum se custodem profitetur, eum sapientes, sui primum capitis, aiunt custodem esse oportere. Vnde † etsi
4 seuerior lex iusserit seruum vitam pro domino ita exponere, vt domi-

domino pereunte nolit vitam sibi adseruari, *l.1.§.hoc autem.ff.ad Syllani.* per rationem peculiarem, de qua ibi, & quia serui tam parui fiunt, vt iumentis æquentur, *l. 2.ff.de noxal. act l.2.ff. ad legem Aquil.* tamen nullus alius ad id tenetur, † etiam si sit Vasallus, qui à domino feudum acceperit, vt tradit Fernand. Loazes 5
consil. pro March. de Velez, dubitatione 1 pag. 174. subiiciens quod is in ipso prælio, si sibi mortem imminere viderit, debet suam salutem domini sui saluti anteponere; id quod etiam notat Gloss. communiter ibi approbata *in cap.1. in princ. quibus modis feudum amittatur.* Gloss *in c. si à morte, de alie feud. paterni.* Bald. & Aluarot. *in d.c.1. versi. 5. quæritur quib mod. feud. amit.* Paris de Puteo. *qui hanc affirmat esse communem sententiam in tractat. de re mili. lib. 5. vers. an vasallus* Afflict. *in c.1. §. fin. hic finitur lex.* Zasius *de feud. par. 7. colum.* 4. Ioann. Iacob. de Leonardis *inter consilia feudalia.* Albert. Brun. *consil.* 117. *in hac causa. column.* 11. Marti. Silimanus *de feud. in rub. quib. mod. feud. amit, colum.* 3. vt ita refert Loazes, *vbi supra,* id quod vt nobis videtur, parce admittendum est, sicque non aliter, quàm si vasalli, aut ciuis certum & indubitatum mortis periculum immiueret, & faciunt quæ plene in simili traduntur per Hieronym. Cagnol. *in l. semper, qui non prohibet. ff. de reg. iuris.*

Redeundo ad principalem conclusionem, quæ habet, neminem esse vitæ suæ dominum, ea ex ratione iustificatur, quod etiam membrorum suorum nullus dominus esse intelligitur, *vt in l. liber homo ff. ad leg. Aqui.* & faciunt omnes leges, quæ sunt sub *titul. ff. de iis, qui mortem sibi consciuer.* Facit etiam, quia licet † 6
tam vita quàm res omnes in origine exæquentur, quia vtrumq; à Deo processisse videatur, tamen bona (vt ostendimus) concessa à Deo fuerunt ad meram nostram vtilitatem, & vsum, vita vero non solum ad nostram vtilitatem, & vsum, sed etiam ad Dei gloriam & honorem, idque forte principaliter, teste Cicer. qui ita ait, *lib.1. de natur. Deorum*: Omnia aliorum causa sunt generata, vt fruges, atque fructus, quos terra gignit animantium causa: animantes autem hominum, vt equum, vehendi causa, arandi bouem, venandi & custodiendi, canem: ipse autem homo ortus est ad mundum contemplandum, & imitandum, *2. de nat. Deor. & 3 de natura Deorum.* Sunt ex terra homines, non vt incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus, animantium pertinet. Itaque cum Deus Opt. Maxim. qui omnia hominibus concessit, non tamen ad eundem vsum omnia concesserit; sed mentem, & vitam ad ipsius Dei gloriam, honorem, & cultum, & ad contemplanda eius opera mirabilia, reliquas res, ad meram ipsorum mortalium vtilitatem & vsum: Cumque ad cuiusq; vtilitatem concessa, ipse possit abiicere, re-

liqua vero non vtique, *l. penul. C. de pact. l. si quis in conscribendo, C. de episc. & cler. cum alijs supra alleg.* par est, vt reliquorum bonorum homo dominus esse videatur, vtpote ad sui merum vsum concessorum; vitæ vero suæ non ita, vtpote ad Dei cultum potissimum concessæ. Vt sic non tam inspiciendum sit, à quonam isthæc omnia concessa fuerint, (id quod parum apte doctissimus Dominicus de Soto, *vbi supr.* huius rei fundamentum esse putabat) quàm ad quem vsum concessa fuissent.

7 Quo † ad alterum articulum; an homo sit dominus famæ &
8 honoris sui? pro parte negatiua facit, quod honor † vitæ æquatur, *l. iusta causa, ff. de manumissis vind.* tenet Gerar. de Petra sancta *sing.* 1. *num.* 10. Vnde vt Iureconsultus refert *in l. 2. §. penult. ff. de origi. iur.* Virginius filiæ suæ honorem ipsimet filiæ ante-
9 ponendum esse existimauit. † sicque honorem reliquis omnibus rebus preciosiorem esse, *l. Iulianus. ff. si quis ommis. cau. test.*
10 *facit l. 3. §. si coniunctim, ff. de leg. praest.* Vnde † vt pro vitæ corporisque tutela impunè aggressorem occidere fas est, *l. vt vim, vbi per omnes, ff. de iustitia & iure.* ita & pro honoris defensione, vt Gerar. de Petra sancta *sing.* 82. *quæ sunt contra honestatem, num.* 7. sicque causa honoris dicitur esse ardua. Bald. *in l. ex ratione, colum.* 2. *C. de appell,* facit Gloss. sing. *in §. suspectus autem. Instit. de susp. tut. in verbo, ob culpam, per l. inimicitia. ff. de his quib. vt indig.* Vnde Ouid. sic scripsit:

Nulla reparabilis arte læsa pudicitia est
Deperit illa semel.

Et † diuus Hieronym. *in 3. c. si Paulus. 2. q. 5.* audacter (inquit)
11 dicam, Deus cum omnia possit, suscitare virginem post ruinam non potest, & infamiam facti tollere etiam summus Pontifex non potest. Andr. Tiraquell, *de iure const. part. 3. limit.* 7. *dixi in §.* 15. *de succ. prog. lib.* 2. *num.* 17. & ita in specie, vt honoris sui ac famæ homo dominus non sit, tenuit Cayetanus *in 2. 2. quæst.* 73. & idem Cayetanus *in sua summa.*

12 Facit, † quod Martius Coriolanus ob operam bene nauatam, ante prædæ diuisionem, è singulis rebus, equis, & captiuis, denos sibi eligere, & optare à consule iussus, insuper & equo pulcherrimo donatus, equo quidem quasi in signum fortitudinis & honoris accepto, reliqua quasi mercedem saperent, respuit, teste Plutarch. *lib. 6. Apoph.*

13 Idem † Plutarchus *eod. lib.* ita refert, Titus Labienus equiti strenuo de præda Gallica aurum donauit, id videns Scipio, dixit equiti; Habebis donũ viri diuitis. hac audita voce eques aurum ad pedes Labieni abiecit. idem quum audiret Scipionem dicentem, Imperator te donat armillis argenteis, alacer gaudio abiit, sicq; aurum contempsit, honorem amplexus est. Vnde Ouidius ad finem operis sui *Metamor.* sic quasi exultans cecinit:

Iamq;

Iam opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Et Virg. Eclog. 5.
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt.
Et Ausonius in Solonis sent.
Non erunt honores vnquam fortuiti muneris.
Et Virg. 1. Æneid. repetiit eundem versic. sic canens:
Semper honos, &c.

Ac si honor, & fama, tam in æternum postq; vitam viuat, in reliquis rebus non ita est. Vnde Ouid. *de tristib lib.* 5,
Diuitis ad manes nil feret vmbra suos.
Et Propert. *lib.* 3. *Eleg.* ad amicam:
Haud vllas portabis opes Acherontis ad vndas.

Vnde Cicero *pro Caio Rab.* Exiguum (inquit) vitæ curriculũ natura nobis circumscripsit, immensum gloriæ. Idem Cicero *pro Sest.* Vita breuis, inquit, est gloriæ cursus sempiternus. Idem *Philip.* 14. Breuis vita data est, at memoria (inquit) bene redditæ vitæ sempiterna, quæ si non esset longior quàm vita; quis esset tam amens, qui maximis laboribus & periculis ad summam laudem & gloriam contenderet? Idem *ad Plan. Famil. lib.* 10. Is honos (inquit) videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris defertur, & datur, estque non inuitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis præmium.

His tamẽ præmissis, contrariũ; vt honoris sui dominus quisq; sit, contendit doctiss. Dominicus de Soto, *vbi sup.* atq; idem voluisse D. Thomam 2. 2. *q.* 37. *art.* 4. dum ait, quod in cuiusq; arbitrio est pati famæ suæ detrimentum, nisi id vergat in periculum aliorum: quod exemplificat ipse Dominicus † fugiendo (inquit) 14
præsensit tacitus turpe esse homini nobili fugere, si à rustico forte aggressus esset: ad fugiendũ enim non teneretur, nec si talem rusticum occideret, teneretur de occiso. ita Gerardus de Petra sancta *singulari* 82. *quæ sunt contra honestatem, n.* 5. Bald. *in l. si filius, ff. de cond. inst.* Idem Bald. *in c.* 1. *col.* 5. *de pace tenenda.* qui etiã ibi & Gerard. *vbi sup.* ait, † pro defensione honoris licere inire duellũ: 15
quia crudelis est qui negligit famam suam. *c. nolo,* 12. *quæst.* 1. & 31. *distin. Vicena.* quod tamen duellum hodie efficietur illicitum, quia in Concil. Trident. cui hoc anno M. D. LXIII. mense Augusti, iussu Hispaniarum Regis potentiss. domini mei, interfui, propositum est, duella vetari, quamuis nondum definitũ sit. Adducit † etiam idem Dominicus, quod beatus Ambros. vt legitur 16
in eius historia, puellam in cubiculum suum immisit ac recepit, vt hæc infamia impedimẽto esset, quo minus in Antistitem eligeretur. adducit Augustinum, & Anselmum multa detexisse eorum honoribus noxia. Quid dicendum? in hoc articulo difficili, & à nemine vnquam, in cuius scripta inciderim, benè

digesto,

17 digesto, præfari oportet, honorum † alium esse datiuum, alium natiuum: quoad datiuum, qualis est ex magistratibus, principatibus, aut similibus contingit. Videndum est, an perdi possit per actum meritorium, vel per actum demeritorium, vel per actum medium, qui nec meritorius sit, nec demeritorius; & potest per actum meritorium, puta: quia is magistratus morbo, vel senio cum sese impeditum videret, voluit a se magistratum, munus, honorem abdicare, vel in alium transferre, *l. 1. ff. de constit. prin. l. 2. §. deinde quia difficile, ff. de origine iuris*, vel monachus factus fuit, *vt in auth. ingressi. C. de sacrosanct. Eccles.* per actum demeritorium similiter amittitur, *c. infamibus, de reg. iur. li. 6.* Idem fieri & contingere potest per actum medium, puta per dementiam inculpabilem huic superuenientem, vel quia iste voluit in alium transferre æquè idoneum. *vt dd. iuribus*, & is honor non

18 est propriè, de quo loquimur. † Sed honoratiuus, quem quis consequitur per virtutem suam, egregiaque facinora (quem natiuum libuit appellare, eo quod ex ipsomet facto, citra vllius hominis ministerium, honor, & egregia fama, talibus egregiis facinoribus accedit & comes est) non est migrabilis de subiecto in subiectum, aut cessibilis, non magis, quam morte extinguibilis, quem morte non extingui supra ostendimus: ergo si talem honorem virtute partum velles in amicum tibi gratum cedere, nihil ageres, nisi ineptire. Sed an poterit extingui, vel minui per actum meritorium, vel demeritorium, vel medium? Et per meritorium non posse constat, sed potius augeri; per demeritorium vero potest sine dubio, vel minui, vel extingui, *d. cap. si*

19 *Paulus, 32. q. 5.* † Quem quidem honorem, & famam egregiam, qua pollebat, Lucretia Romana, ne per vim sibi à Tarquinio Superbo allatam periclitari videretur, mortem sibi consciuit illa verborum memorabili testatione, quam his verbis eleganter modulatus fuit Ouidius:

Cùm foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Testetur cunctis me non violasse pudorem,
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.

Et hoc modo accipi possunt & debent exempla beati Thomæ, & Augustini, & Ambrosii, & aliorum suprà per Dominicum relata, & per talem actum demeritorium nihil mirum, si fama lædi possit, & honor, sitque homo dominus famæ ad eam prodigēdam; nam & vitæ similiter esset ad eam amittendā, vt si capitaliter delinqueret, *vt per omnes leges, ff. C. & Instit. quæ sunt*

20 *sub titulis de publicis iudiciis.* Per † actum vero meritorium extingui, aut minui non posse, constat, sed potius augeri, vt proxime diximus, dum de translatione huius honoris agebamus: exemplum in Carolo V. Romanorum Imperatore inuictissimo Hispa-

Hispaniarum Rege, ac domino meo, qui, dum sanctorum more, solitariam vitam monasterio inclusus agere vellet, habenas totius orbis regendi Philippo eius filio (similiter domino meo, qui imagine patris, quasi humani generis delicium, & bonorum virorum refugium, ac vnica spes est) commisit, quo non minus egregio, quam raro facinore, honores anteactos fœlicissime, ac mire ornauit. Per actum vero medium, nec augebitur, nec minuetur, sed conseruabitur; vt patet ad sensum, huiusmodi autem honores & fama minui solent sæpissime ex accidentibus & infortuniis.

Sic & Manilius lib. 4. Astro. cecinit: 21

Quid referam Cannas, admotaque mœnibus arma,
Varronemque pigrum magnum, quod viuere posset?
Postque tuos Trasimene lacus Fabiumque morantem
Accepisse iugum, victas Carthaginis arces.
Spectatum Annibalem nostris cecidisse cathenis,
Exiliumque rogi furtiua morte luisse.

De Marii fine, qui septies consul fuit, sic Ouid. *lib. 4. de Ponto.* 22

Ille Iugurthino clarus Cymbroque triumpho,
Quo victrix toties consule Roma fuit.
In cœno Marius iacuit, cannaque palustri,
Pertulit, & tanto multa pudenda viro.

De Cæsaris miserabili fine hæc Manil. lib. 4. Astron. 23

Ille etiam cælo genitus, cæloque receptus,
Cum bene compositis victor ciuilibus armis.
Iura toga regeret, toties prædicta cauere
Vulnera non potuit, toto spectante senatu
Iudicium dextra retinens, nomenque cruore
Deleuit proprio, possent vt vincere fata.

Est alius honor natiuus, puta nobilitas, non propria virtute parta, sed à maioribus, hereditario, aut paterno iure habita, quæ similiter à nobis, nisi per actus demeritorios separari nequit, quamque non possumus renunciare, aut alienare gratis, vel precio, neque merito, eius dominium nos habere liberum, quale in reliquis rebus habemus, negandum est, vt nos contra nouissimos contendimus *de succ. creat. lib. 3. §. 3. num.* 295. *&* §. 21. *numer.* 78. & ista ex virtute similiter originem habuit maiorum nostrorum, quæ iure sanguinis ad nos delata fuit, sicque is honor & superior, simillimi sunt, & pari fere iure moderandi.

Quando † vero huiusmodi honoribus natiuis, datiuus honor 24 accedit, tunc datiuus ille honor migrare, & abscedere potest, immoto manente honore natiuo. quid enim si mos, aut statutum

tum sit in regione quadam, vt post quæsitam per egregia facinora nobilitatem, sequantur, & accedant quidam honores, priui-
25 legia, prærogatiuæ, immunitates; quale est, vt talis † pro debito ciuili carceribus detineri non possit; aut vt non possit contra eum fieri executio in lectulo suo, nec in vestibus quotidianis, nec in equo, armis, & supellectilibus; vt est apud nos Hispanos (in nobili, qui vulgo hidalgus vocatur) & propterea in quibusdam oppidis sunt statuta, vt reditus, & bona communitatis per talem nobilem nequeant conduci. Alibi etiam sunt statuta, ne tales nobiles possint habitare, quale apud nos Hispanos est, in oppido, quod Espinar vocatur, & in altero, quod dicitur Villacastin. Quid, inquam, si talis nobilis mauult illis in oppidis habitare, quam splendore, & prærogatiuis nobilitatis gaudere, id quod sæpe accidit; vel mauult conducere bona communitatis, quam talibus potiri priuilegiis; an poterit repudiare, & renunciare, à seque separare talia priuilegia, talesque honores? & magis est vt possit, id quod probat, si recte inspiciatur, *d. l. pen. C. de pact. l. si quis in conscribendo C. de Epis. & Cler.* manebit tamen saluus, & immotus honor ille natiuus, & splendor, siue partus sit propria istius renunciantis virtute, siue à maioribus suis etiam tractus fuerit, & ita vsibus sæpe admissum fuit in oppidis duobus supra commemoratis; quod tenendum est, quamuis aliquantulum hæc aduersentur his, quæ disseruimus *d. lib. 3. de succ. creat.* in duobus locis, ad quæ me supra retuli, quæ hic iungenda sunt.

26 Superioribus proxima est quæstio illa. † An, vt quis seipsum necare temere non potest, vt iam fuse edocti sumus, ita quoque pro amico vitam exponere non liceat? id quod aliquantulum significare visus fuit diuus Augustin. *lib. de mend. c.* 6. sed ipsemet *c.* 10. *lib. de amicit.* contrarium dilucide tenuit, quem sequitur Dominicus de Soto *lib.* 5. *quæst.* 1. *artic.* 6. *de iust. & iur.* affirmans hanc esse communem opinionem Philosophorum, allegat verbum Christi *Ioan.* 15. dum ait: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam quis ponat pro amicis suis; quæ verba non videntur ei fecisse satis, eo quod ibi intelligitur pro salute spirituali amici, non pro corporali; sed certe verus sensus est, vt Redemptor noster senserit, etiam pro vita corporali amici licere vitam corporalem exponere. Nam quamuis ipse vitam suam pro vita nostra spirituali, non pro corporali exposuerit, & exponere proposuerit; tamen eam similitudinem, qua vsus fuit, tacitus, imo palam approbauit; significans, quod vt amicus non solum licite, & legitime, sed etiam laudabiliter & egregie ponit vitam corporalem suam pro vita corporali amici, ita ipse Dominus noster vitam suam corporalem pro vita & salute nostra spirituali exponebat, & vtroque casu facinus egregium esse significauit, & laudis, virtutis, charitatis, trophæique plenum.

Corpo-

Corpora denique vita est temporale bonum, nec enim est vltimus finis nostræ fœlicitatis, sed tantum id est vita spiritualis, ergo pro aliis bonis temporalibus tuendis periculo exponi potest, licet sint minoris precii, vt patet ad sensum. & tenent Gloss. & communiter Dd. *in l. vt vim. ff de iust. & iur.* estque opinio communis, quod in tali certamine impune occidere potero inimicum, hoc est, eum, qui bona mea mihi rapere volebat, id quod plerunque fieri non posset sine periculo vitæ defendentis, *vt diximus de succ. progr. lib. 1. in præfat.* ergo vt vitam corpoream periculo exponere possum pro rerum mearũ defensione, ita & longe honestius, pro vita amici defendenda, quæ etiam, quoad me, charior videri debet, quam bona mea. Quæ omnia procedunt, dummodo spes aliqua esset vitæ amici saluandæ; nam si omnino desperatum fuisset, tunc non liceret, nec videretur virtutis opus, sed temeritas, aut dementia, aut inanis gloriæ & iactantiæ vitium, quia charitas bene ordinata debet incipere à seipso. *l. præses. C. de seruit. & aqua.* Vnde Terentius ait: Proximus sum egomet mihi; adeo, vt etiam vasallus feudatarius ad id nõ teneatur, *vt sup. nu. 5.* scripsimus. Vnde † facinus Mutii Scæuolæ, qui pro patria saluanda vitam periculo ingenti exposuit, summæ virtutis opus fuit; sed postquam id ausum male cesserat, brachium flammis admouere, gloriæ & iactantiæ opus fuit, secundum diuum Augustin. & Dominicum de Soto, qui eum refert *de iustit. & iur. lib. 5. q. 1. arti. 3.* quod non abnegauerim. Sed quin similiter fuerit egregiæ fortitudinis opus & tolerantiæ, negari nõ potest. Quinimo si verũ amamus (cum Scæuolæ animum non diuus August. nec Sotus, sed solus Deus tunc vere nosset) non ineleganter defendi posset egregiæ quoque virtutis & consilii prudentissimi opus fuisse, quod rex Porsena, cũ tam inuictum, & fortem animum in eo conspexisset, similem forte virtutem & fortitudinem in reliquis quoque Romanis ciuibus suspicatus, incœpto desisteret; qui quidem Scæuola huius animi, & consilii vt fuisset, & possibile fuit, & successus mox cõprobauit; quandoquidem Porsena, qui orbem exercitu cingebat, eo facinore admiratus, incœpto destitit, ne ergo videamur egregiis facinoribus inuidere, debitaque laude ea & trophæo fraudare, hanc animi & consilii illius interpretationem vt admittamus humanius & honestius est. Et † de Mutio Scæuola Claudianus *de 4. Honorii Aug. Cons.* sic cecinit:

27

28

Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
Oppositus Cocles, Mutii te flamma docebit.

Et Manil. lib. 4. Astron.

Vulneribus victor repetiisset Mutius vrbem.

Stat ergo, amicum pro amico vitam exponere, non solum in vtroque foro, tam poli, quam seculi fas esse, sed etiam opus egre-

egregium & trophæo laudeque dignum intelligi; & tale iudicatur in Pylade & Oreste, secundum ipsum Dominicum, de quibus Ouid. *lib.* 3. *de Pont.* sic ait:

29 *Ire † iubet Pylades charum periturus Oresten,*
Hic negat, inque vicem pugnat vterque mori.
Extitit hoc vnum, quod non conuenerit illis,
Cætera pars concors, & sine lite fuit.

Et Iohannes Boemus *lib.* 2. *cap.* 8. de variis hominum moribus sic refert de penè incredibili, ac ardentissimo amore vxorum er-
30 ga maritos apud Indos Catheos. In † Catheis Indis, ait, multæ vxores in vnius viri coeunt matrimonium, & is vbi vita decesserit, apud grauissimos iudices suam quæq; de meritis agunt causam, & quæ officiosior præ cæteris viro chariorq; fuisse iudicantium sententia comprobatur, illa in habitu ornatuque quo cultius se exornare potest, victrix & lætabunda rogum ascendit, ac iuxta mariti cadauer accubat, amplexans illud, & deosculans, suppositis ignibus, pudicitiæ laude contemptis, cum coniuge defuncto concrematur, cæteræ cum nota, & dedecore
31 viuunt. Pro † patria autem velle vitam exponere ipse Dominicus & diuus Augustinus in locis supra citatis exclamant, vnde Cicero inquit: Respublica nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dare, & in qua omnia nostra ponere, & quasi consecrare debemus. 2. *de legib.* Cicer. author est. Et rursus: Laudandus est is, qui mortem oppetit pro Republica, qui doceat chariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. estque illa vox inhumana & scelerata eorum, qui negant se recusare, quominus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. 3. *de finibus.* Idem Cicero scriptum reliquit. Et qui pro Republica vitam reddiderunt, nusquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem assecutos putaui. *pro Plancio.* idem Cicero testatur. Et Horatius *Oda.* 2. *lib.* 2. ait:

Dulce & decorum est pro patria mori.

Huius rei ratio est, quia amor & charitas omnia superat, teste Ouid. sic canente:

Rursus amor patriæ ratione valentior omni.

Huius rei stat egregium testimonium Pomp. Mag. teste. Plu-
32 tarch. & Erasmo *lib. Apoph.* Quum † ingens rei frumentariæ Romę esset penuria, Pompeius titulo quidem annonæ procurator, re autem vera maris terræque dominus declaratus, in Africam, Sardiniam, ac Siciliam nauigauit, multaque frumenti vi collecta, properabat ire Romam: verum cum ingente tempestate oborta naucleri detrectarent nauigationem, ipse primus nauim ingressus, iussit ancoras tolli, clamans; vt nauigemus, vrget necessitas; vt viuamus non vrget, significans patriæ pericli-

riclitantis habendam rationem potius, quàm priuatę incolumitatis: si quidē Reipublicæ subleuandæ curis immori pulchrū est, at patriam in extremo discrimine, nostra cessatione deseri; turpissimum est: hîc monemur non animalia bruta tantum, omissa libertate, venire in seruitutem; verum etiam homines indomitos fame domari docemur; item publicæ saluti priuatam incolumitatem posthabendam esse. Deniq; idem Cicero *Phil.* 9. ait: His majores nostri, qui ob rempublicā mortem obierant, pro breui vita diuturnam memoriam reddiderunt. Patria n. (vt idem Cic. *ad Quirites post reditum*, ait) nihil dulcius aut charius in vita esse debet. Pro † parentib. autem idem beatus Augustinus & 33 Dominicus Sotus, *vbi supra*, ajūt idem esse debere, & merito; tū quia nullus amor est, qui vincat paternum, *l. pen. C. de cur. fur.* vnde quod licet pro amico, multo magis pro patre; tum etiā, quia parentes & patria hac in re exęquare videntur, vnde Cic. *inuect.* 1. *in Catil.* sic ait: Patria est communis omnium parens. Ad idem *l. veluti. ff. de just. & jur.*

Denique, † vox populi, vox Dei aut naturæ est, vt Dominicus ait, *vbi supra artic.* 6. nec dubium est, quin, si verum amamus, 34 & agnoscere velimus, vitam exponere pro patria, pro parētibus, pro amicis, pro cognatis, & similibus, secundum mores hominū, opus intelligatur esse laude, & trophæo dignum, sicque id de jure naturali esse intelligendum sit, nedum de jure positiuo; quandoquidem id jus naturale nihil aliud esse supra ostendimus, quā naturalem quandam rationem & natiuam insitam humano generi. Posttemo vox populi vox naturæ est: ita inquit Dominicus Sotus, *vbi suprà, quæst.* 1. *art.* 6. nec dubium est superiora omnia à voce populi approbari, ergo, &c.

Superioribus proxima est quæstio illa; † an exponere se quis 35 periculo pugnans in duello, permissum, & inculpatum, jure tam poli, quam fori esse videatur? Qua in re inprimis videndum est, quid sit duellum? & sane nihil aliud est, generice sumptum, quā quædam pugna, & dimicatio: ita Hieron. Cagnol. *num.* 16. *versic. hanc igitur in l. fauorabiliores. ff. de reg. iur.* nec tantum (inquit) duobus duntaxat (vt quidam perperam existimarunt) sed multorum imo exercituum; alioquin (inquit) non diceretur à Plaut. duellū inter Thebanos, & Theleboas, & ab Horat.

Græcia barbariæ lento collisa duello.

Sed certè secundum hoc idem esset duellum quod bellum sicque de bello agendum nobis esset lōgè præter propositum nostrum. Duellum † ergò strictè sumptum, de quo agere ani- 36 mus est; nihil aliud est quam singulare certamen, aut pugna æquis legib. dimicantium. Singulare accipere debemus ad differentiam belli publice indicti, æquis legib. diximus: quia nulla alia tā discreta differētia inter bellū & duellum est, quā quod bel-

egregium & trophæo laudeque dignum intelligi; & tale iudicatur in Pylade & Oreste, secundum ipsum Dominicum, de quibus Ouid. *lib.3. de Pont.* sic ait:

29 *Ire † iubet Pylades charum periturus Orestem,*
Hic negat, inque vicem pugnat vterque mori.
Extitit hoc vnum, quod non conuenerit illis,
Cætera pars concors, & sine lite fuit.

Et Iohannes Boemus *lib.2. cap.8.* de variis hominum moribus sic refert de penè incredibili, ac ardentissimo amore vxorum er-
30 ga maritos apud Indos Catheos. In † Catheis Indis, ait, multæ vxores in vnius viri coeunt matrimonium, & is vbi vita decesserit, apud grauissimos iudices suam quæq; de meritis agunt causam, & quæ officiosior præ cæteris viro chariorq; fuisse iudicantium sententia comprobatur, illa in habitu ornatuque quo cultius se exornare potest, victrix & lætabunda rogum ascendit, ac iuxta mariti cadauer accubat, amplexans illud, & deosculans, suppositis ignibus, pudicitiæ laude contemptis, cum coniuge defuncto concrematur, cæteræ cum nota, & dedecore
31 viuunt. Pro † patria autem velle vitam exponere ipse Dominicus & diuus Augustinus in locis supra citatis exclamant; vnde Cicero inquit: Respublica nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dare, & in qua omnia nostra ponere, & quasi consecrare debemus. 2. *de legib.* Cicer. author est. Et rursus: Laudandus est is, qui mortem oppetit pro Republica, qui doceat chariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. estque illa vox inhumana & scelerata eorum, qui negant se recusare, quominus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. 3. *de finibus.* Idem Cicero scriptum reliquit: Et qui pro Republica vitam reddiderunt, nusquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem assecutos putaui. *pro Plancio.* idem Cicero testatur. Et Horatius *Oda.2. lib. 2.* ait:

Dulce & decorum est pro patria mori.

Huius rei ratio est, quia amor & charitas omnia superat, teste Ouid. sic canente:

Rursus amor patriæ ratione valentior omni.

Huius rei stat egregium testimonium Pomp. Mag. teste Plu-
32 tarch. & Erasmo *lib. Apoph.* Quum † ingens rei frumentariæ Romę esset penuria, Pompeius titulo quidem annonæ procurator, re autem vera maris terræque dominus declaratus, in Africam, Sardiniam, ac Siciliam nauigauit, multaque frumenti vi collecta, properabat ire Romam: verum cum ingente tempestate oborta naucleri detrectarent nauigationem, ipse primus nauim ingressus, iussit ancoras tolli, clamans, vt nauigemus, vrget necessitas; vt viuamus non vrget, significans patriæ pericli-

riclitantis habendam rationem potius, quàm privatę incolumitatis: si quidē Reipublicæ subleuandæ curis immori pulchrū est; at patriam in extremo discrimine, nostra cessatione deseri; turpissimum est: hîc monemur non animalia bruta tantum, omissa libertate, venire in seruitutem; verum etiam homines indomitos fame domari docemur; item publicæ saluti priuatam incolumitatem posthabendam esse. Deniq; idem Cicero *Phil.* 9. ait: His majores nostri, qui ob rempublicā mortem obierant, ꝓ breui vita diuturnam memoriam reddiderunt. Patria n. (vt idem Cic. *ad Quirites post reditum*, ait) nihil dulcius aut charius in vita esse debet. Pro † parentib. autem idem beatus Augustinus & Dominicus Sotus, *vbi supra*, ajūt idem esse debere, & merito; tū quia nullus amor est, qui vincat paternum, *l. pen. C. de cur. fur.* vnde quod licet pro amico, multo magis pro patre; tum etiā, quia parentes & patria hac in re exęquare videntur, vnde Cic. *inuect.* 1. *in Catil.* sic ait: Patria est communis omnium parens. Ad idem *l. veluti. ff. de just. & jur.* 33

Denique, † vox populi, vox Dei aut naturæ est, vt Dominicus ait, *vbi supra artic.* 6. nec dubium est, quin, si verum amamus, & agnoscere velimus, vitam exponere pro patria, pro parētibus, pro amicis, pro cognatis, & similibus, secundum mores hominū, opus intelligatur esse laude, & trophæo dignum, sicque id de jure naturali esse intelligendum sit, nedum de jure positiuo, quandoquidem id jus naturale nihil aliud esse supra ostendimus, quā naturalem quandam rationem & natiuam insitam humano generi. Postremo vox populi vox naturæ est: ita inquit Dominicus Sotus, *vbi suprà, quæst.* 1. *art.* 6. nec dubium est superiora omnia à voce populi approbari, ergo, &c. 34

Superioribus proxima est quæstio illa; † an exponere se quis periculo pugnans in duello, permissum, & inculpatum, jure tam poli, quam fori esse videatur? Qua in re inprimis videndum est, quid sit duellum? & sane nihil aliud est, generice sumptum, quā quædam pugna, & dimicatio: ita Hieron. Cagnol. *num.* 16. *versic. hanc igitur in l. fauoribiliores. ff. de reg. iur.* nec tantum (inquit) duobus duntaxat (vt quidam perperam existimarunt) sed multorum imo exercituum; alioquin (inquit) non diceretur à Plaut. duellū inter Thebanos, & Theleboas, & ab Horat. 35

Græcia barbariæ lento collisa duello.

Sed certè secundum hoc idem esset duellum quod bellum sicque de bello agendum nobis esset lōgè præter propositum nostrum. Duellum † ergò strictè sumptum, de quo agere animus est; nihil aliud est quam singulare certamen, aut pugna æquis legib. dimicantium. Singulare accipere debemus ad differentiam belli publice indicti, æquis legib. diximus: quia nulla alia tā discreta differētia inter bellū & duellum est, quā quod bel- 36

L lum

lum nõ desiderat,vt æquis legibus dimicetur,possunt enim,& solent plures contra pauciores,armati contra inermes, equites cõtra pedites,muris vallisque muniti & tecti, cõtra hujusmodi tegminibus carentes pugnare:quinimo in bello pugna aut prælium nunquam fit æquis legibus, vt consistat: in duello autem fit æquis legibus regulariter,quamuis & aliter fieri possit ex lege conuentionis,nec propterea desineret esse duellum. quis enim vetat , quin vnus possit duos diffidare,(vt ita loquar)seu ad pugnam prouocare; nec propterea illud desineret esse duellum. Bellum enim nõ tam proprie diceretur:& ita inHispanorum re-
37 gum Historiis legitur,postquam Rex Sanctius,vel Sancho vrbẽ Zamoram obsidens à ciue quodam (nomine Vellidodolphos) Camorensi proditoriè interfectus fuit,nobilem quẽdam equitem exercituum Regis,proditores & perfidos,omnes ciues Zamoranos publicè proclamasse,eosq; diffidasse seu ad duellum, singulareue certamen prouocasse,definitumq; fuisse,eum ex lege vel jure pugnaturum esse non cum vno tantum ciue Zamorano,sed cum quinq;,separatim tamẽ,non conjunctim,id quod effectum fuit.Nam separatim pugnauit,cum tribus filiis illius viri illustris,qui Arias Goncalo appellabatur,eosq; equestri certamine peremit:& cum quartam quoq; interfecisset,hoc est,lethaliter vulnerasset,equus ipsius,loris excussis,fugam arripiens metam valli,pugnæ, duelloque designati transgressus fuit vehens adhuc suum sessorem,qui cum se extra metam aduertisset, equum gladio peremit ad metamq; rediјt,vt cũ quinto pugnaret:id quod ciues Zamorani negarunt fieri posse , quasi nobilis ille prouocator fortissimus,victus eo ipso videretur,quod extra metas campi designatas ab equo vtcunque inuitus trãsuectus fuerat,& sub judice ea lis hodie est.regulariter tamen(vt dixi)æquis legibus fieri solet duellum.Et singulare certamen intelligendum est,nõ solum si fiat inter vnum,& alterum,sed etiam si inter binos,ternos,quaternos,denos,vicenos,centenos, millenos;& bella nõ rarò fiunt inter pauciores;vt sic bellum, & duellum differant inter se,eo,ꝙ prælia quæ in bello fiunt , & committuntur,nõ solum legibus nõ æquis,sed etiam nõ dictis , aut definitis:reliqua vero duella plerunq; fiũt legibus æquis;& nũquam desinũt fieri legibus definitis,æquis,vel iniquis, paribus,
38 vel imparibus. † Ergo illud memorabile præliũ,ꝙ inter centenos,altera ex parte gigantes,ex altera vero equites lectissimos commissum fuisse libri Amadisiј de Gaula fabulatur author,
39 duellum propriè diceretur.Ideóq; †in eo ꝙ inter tergeminos fratres Romanos,& totidẽ viros Albanos fuisse Tit. Liu. refert de quo Manilius *lib. 4. Astron.* sic cecinit:

Tresue sub vnius fratres virtute jacerent,
Nulla acies tunc vicit,pendebat ab vno
Roma viro.

His

His junge *l. Caius.* vbi etiam per Alciat. *ff. de verbor. signific.* vbi hostes, ait, perduelles veteres appellabant. Ideo qui cōtra patriā vel principem aliquid mollitur, perduellionis crimine tenetur, quasi hostili opera vsus. *Insti. de hær. quæ ab intestat. §. interdum.* reliqua ex c. sequenti petenda sunt.

SVMMARIA.

1 *Duellum licitum est pro Republica, non pro iactantia.*
2 *Duellum inire an liceat ad propriam iniuriam vindicandam, ardua quæstio.*
3 *Pœna peccato æqua.*
4 *Monomachia unde dicta.*

CAP. XII.

QVadragesimosexto colligitur ex opinione, princ. nostra definitio ad sequētem quęst. Nam postquam intelleximus qd esset duellum; an jure fieri possit, & committi, videndum est: † 1
& siquidem fiat ob publicam caussam, vt in exemplis jam relatis, non dubium est quin liceat omni jure; quinimo est opus meritorum ad euitanda grauiora mala, puta neces innumeras, agrorum vastationes, vrbium incendia, direptiones, & similia: ꝙ si fiat inanis gloriæ vanitate, ac leuitate, jactantiæque tumore, omnes conueniunt, licitum nō esse, ita in vtroque membro tenent Hieronymus Cagn. *vbi suprà*, & Alphonsus Guerrerius *in speculo principum. c. 46.* qua de re per Doct. *in c. monomachiam. 2. q. 5. & in l. vnica. C. de gladiatoribus. lib. 11. & in l. in arenam, per tex. ibi. C. de inoffic. test.* Sanctus Thom. 2. 2. *quæst.* 95. & Cayetanus *in sua summa*, Philippus Decius *consi.* 487. Curt. junior *consi.* 173. Parisi⁹ & alij quos refert Cagnolus *vbi suprà.* quod si ad vindicandam priuatam injuriam fiat, magis dubium. Injuriam autem accipere debemus omne id, quod nō jure fit, *in princ. Instit. de injur.*
† & hac in re sunt qui velint duellum esse licitum: quia inquiunt, crudelis est qui negligit honorem suum, ita Gerardus de Petra sancta *singulari 82. quæ sunt contra honestatem. num.* 5. post Bal. *in c. 1. colum. 5. de pace tenen. in feud per cap. nolo. 12. q. 1 & 31. distinctione. c. Nicena. c. si justa. de offic. ordin.* & quia honor commodo præferendus est. *l. Iulianus. ff si quis omis. causs. testam.* honor enim & vita exæquantur. *l. justa caussa. ff. de manum. vindic.* Gloss. *in §. suspectus. Institut. de suspect tutoribus.* Bald. *in l ex ratione, columnn. 2. Cod. de appell. l. inimicitiæ, ff. de his quibus. vt indignis.* Idem in specie tenet idem Gerardus *singul.* 33. *nobiles. numer. quinto.* Contrarium in specie tenet Alphonsus Guerrerius *vbi supra cap.* 46. & ait ita communiter teneri, sicut tenet Hieronymus Cagnolus *in l. fauorabiliores num* 16. *cum seq. ff. de regul. jur.* affirmans hanc esse communem opinionem. Iohannes de Lignano *in tractat. de duello. column. octaua*, Ang. *consil.* 374. *ex themate.* Bartol. *consil.* 62 *lib.* 1. Iason. *consil.* 144, *lib.* 2, Idem Ias. *consi.* 113 *lib.* 4. Decius 2

consi.487.*& consi*.686.Curt.junior *consi*.173.Cayetanus *in summa in verbo,duello*.Et hæc posterior pars longè verior est jure, tã fori,quam poli:ideo enim latæ sunt leges,& creati magistratus,vt justis & legitimis pœnis persequantur malefactores.*l.* 1.*ff. de just. & jur*.vnde Cicero 3.*de legibus* ait,Magistratus non obedientem &noxium ciuem mulcta,verberibus,vinculisque coerceat.Idem Cicero *in orat.pro Cecinna* ait,Major hæreditas venit vnicuique nostrum à jure, & à legibus, quàm ab ijs a quibus illa relicta sunt.Nam vt perueniat ad nos fundus,testamento alicujus fieri potest;vt retineamus,quod nostrum factum est,id sine jure ciuili fieri non potest,si quis ergo injuriam ab aliquo accepit siue in rebus,siue in persona,is ignorare non debet latas esse leges huic rei consulentes,quales sunt quæ continentur sub titulis.*ff. C. & Instit. de injur*.

5 † Et cuicunque delicto ea pœna imponenda est,quæ legibus æqua visa est,& delicto commensurata & justa, non autem,quæ patienti injuriam & sic sæuienti & ardenti visa fuerit;is enim debitam metam lõgè transgredietur, vt verosimilimum est,quod permittendum nõ est; vt in alio proposito aduertit Dominicus Sotus *lib*.5.*de just.& jur.quæst* 5.*art*.3. Aristo. *lib*.5.*Ethic.c*.6 *ad hoc l magistratib.ff.de jur omn.jud.l*.1.*C.vt nemo in sua caussa iudicet vel ius sibi dicat*,eaque est regula juris non solũ ciuilis,sed etiam naturalis;idque jus ciuile hac in re transgredi perniciosissimum esset,secundum Ciceronem,qui *in oratione pro Cecin*.sic ait,Ius ciuile hujusmodi esse debet, quod neque inflecti gratia,neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit;quod si non modo oppressum,sed etiam deletum,aut negligentius adseruatum erit,nihil esse quod quisquam se habere certum aut à patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur.

Hinc apparet,& deriuatur solutio ad argumenta in contrarium adducta.Nam qui judicis authoritate suam suorumue injuriam persecutus fuerit,is non dicetur honoris sui negligens, aut prodigus,nec ad rem pertinet,quod interdum liceat alicui sine judice se vindicare.*l.vnica,quando liceat vnicuiq;*.Nam illud procedit in cõtinenti,quo tempore jure naturæ data est cuique & cõcessa corporis sui,rerumq; suarum tutela.*l.vt vim, cum ibi plene not.per gloss.& Doctor.ff.de iust.& iur.diximus li*.1.*de succ. progr. in præfat*.Ex interuallo vero minime id licet,sed ad magistratus recurrendum est,vt ibi habetur.Ergo cum mihi violẽtus injuriã facere properabas,vel actu facere cœpisti,potui, fasq; erat resistere,defendere,tueri,vim vi repellere;quod si tũc neglexi, vel nõ potui,ex interuallo id nõ licet,nec ad pugnam,vel duellum prouocare,aut etiam alio modo vim inferre,sed legum judicũque authoritate jus meum persequi;id quod etiam traditur per Doctores *in l.clam possidere.§ qui ad nundinas.ff.de acqui.poss*.& nostra

ſtra principalis concluſio probatur *in tit. de purgatione vulgari. & in d. cap. monomachiam.* Monomachia † enim eſt ſingulare certamen à μόνος, quod eſt vnum, & μάχη, quod eſt pugna, ſecundum Alphonſum Guerrerium, *vbi ſupra*, quæ regulariter improbatur *d. l. in arenam. C. de inoffic. teſt. d. l. vnica. de gladia. lib. 11. cap. porro. vbi per gloſſ. & Doct. de pugnan. in duello.* In ſumma, pœnam proportionabilem eſſe debere delicto, non ſolum iure ciuili (vt notum eſt) ſed & iure naturæ ſtabilitum videtur. Vnde Horatius *Satyr. 3 lib. 1.* 4

——— Adſit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

Et Ouid. Epiſt. 5.

Leniter, ex merito quidquid patiere, ferendum eſt,
Quæ venit indignè, pœna dolenda venit.

Ergo cum pro leui iniuria, & interdum etiam verbali, ad duellum fiat prouocatio, ſicque immineat periculum, & pœna longè maior, quàm culpa par eſt, vtroque iure, tam fori, quàm poli id vetitum intelligi, & ita hoc menſe Auguſti, anno 1563. propoſitum eſt in hoc ſacroſancto Concilio Tridentino, quamuis nondum definitum ſit. Facit etiam noſtra princ. concluſio, quæ edocet, legum Principumque imperium deſtinatum fuiſſe ad iuuandum, non ad nocendum. Nocerent autem, ſi permitterent talia duella, per rationes iam relatas: Ergo intelligendum eſt, id eſſe extra mentem legum.

SVMMARIA.

1 *Innocens an damnari poſsit, not. quaſt.*
2 *Ciuis reſpectu populi, non eſt vt pars, reſpectu totius, contra nouiſſimos.*
3 *Charitas bene ordinata incipit à ſeipſo.*
4 *Hiſtoria Demoſthenis.*
5 *Fabella luporum & ouium.*
6 *Hiſtoria Bruti.*
7 *Hiſtoria Deciorum.*
8 *Hiſtoria Coclis & Fabij Maximi.*
9 *Hiſtoria Camilli & Catonis.*
10 *Hiſtoria Fabricij, & aliorum.*
11 *Mortem certam appetere pro ſaluanda tota etiam patria, nullus tenetur.*
12 *Hiſtoria Mutij Scæuolæ.*
13 *Ciues tempore periculi an vnum ciuem deſerere poſſint.*
14 *Socium deſerere periclitantem turpe eſt.*
15 *Ciuem culpatum deſerere licet.*
16 *Hiſtoria Cæſaris & Pompeij.*

CAPVT XIII.

QVADRAGESIMOSEPTIMO colligitur, innocentem occidere nullo caſu licere. Nam Principes & leges imperium acceperunt, vt prodeſſent (vt noſtra prin. concluſio docet) non vt nocerent: nocerent autem, ſi innocentem necare permitterent; Ergo, &c.

1 Itaque quæritur: An † aliquo casu liceat interficere innocentem? quod videtur exemplo Abrahami, qui eo nomine potissimum commendatur, quod filium suum morti destinauerat. Et quia communis opinio esse videtur, vt iudex morti tradere debeat innocentem, quem noxium falsi testes declarárunt, vt mox videbimus. In contrarium stat præceptum Domini: Non occides; quod repetitum est peculiarius *Exod.* 23. Insontem & iustum non occides. Et *Exod.* 22. Id quod nominatim cautum est *per l. vt vim. ff. de iust. & iur.* & Cicero hoc natura præscribit, vt homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam tantum, quod is homo sit, consultum velit: ita ipse 3. *Offic.* & rursus 1. *lib. Offic.* ait: Homines hominum causa sunt generati, vt ipsi inter se alij alijs prodesse possent: secundum quæ, etsi quæstionis sit, an homo innoxius, qui tamen culpabatur, indicijs vrgentibus, aut testibus, necari possit? (de quo continuò videbimus) tamen qui inculpatus & esset, & omnino existimaretur, non posset vllo modo interfici, vt definiuit diuus Thomas 2.2. *q.* 64. *art.* 6. & Dominicus Sotus *lib.* 5. *de iust. & iur. q.* 1. *artic.* 7. Ratio dubitandi etiam descendit ab illo: Expedit vnum mori pro populo: sed respondetur verum esse, quando ille noxius esset, non aliter.

In contrarium autem, secundum ipsum Sotum id facit, quod
2 Respublica † ius habet exponendi ciues patenti morti, pro salute totius Reipublicæ, sicut totum partes suas; id quod, licet ipse admittat, verum non est. Non enim singuli ciues, respectu aliorum, habent sese vt pes aut manus, respectu totius corporis: nam licet hæc similitudo ad clariorem alicuius doctrinæ demonstrationem non tarò adducatur; habet tamen vim similitudinis duntaxat, non identitatis. Nam quod est simile, non est idem, *l. quod Nerua. cum ibi not. ff. depositi.* & inter ciues solummodò est quædam bonæ fidei societas (vt supra ostendimus) ad hunc finem contracta, quo magis quisque in tuto, & cum omni commoditate vitam agere possit; & vnusquisque in eam societatem iuisse ob suam potissimum vtilitatem, & videtur ex legis interpretatione, & congruit naturali rationi & iuri: cùm cha-
3 ritas † bene ordinata debeat incipere à seipso, *l. præses. C. de seruit.* Vnde Terentius, id natura (hoc est, iure naturæ) comparatum esse, ait, vt omnes sibi melius esse malint, quàm alteri. Et alibi idem Terentius ait: Proximus sum egomet mihi; & plenius supra disseruimus.

Ergo cum istius contractus summam fidem bonam violare nefas sit, aut aliqua ex parte lædere, superest, vt omnibus vna ciuibus & socijs vnum & commune periculum esse debeat, quamdiu quisque eorum reliquis conciuibus innoxius minime nocuit, & vt socij mala fide agere viderentur, si bona vnius, ne in latrones inciderent, eis traderent, nisi parati essent socio proportiona-

tionabiliter satisfacere; ita & hoc casu idem foret, si pro salute totius populi vnum ciuem tradere vellent morti: tunc enim ei vitam restituere nulla ex parte possent. Vnde quum Atheniensium vrbs obsidione premeretur, & † hostis solius Demosthenis 4
capite contentus vellet vrbem (vt pollicebatur) liberare, ipse Demosthenes, ne traderetur, fabellam de lupis & ouibus retulit, quæ † ineptè, fœderis pacisque ineundæ desiderio, & gratia, ca- 5
nes obsidum nomine tradiderunt; sicque inermes tutoribusque destitutæ lupis prædæ fuerunt, vt Dominicus, *vbi supra*, refert. Itaque aut omnes deberent prælium inire, aut omnes sese dedere: nam ridendum esset putare, quod quisquam vellet pretio capitis reliquorum incolumitatem comparare. Et quamuis id ita quasi fecisse videantur Cocles, & Mutius Scæuola, & alij, teste Claud. *de 4 Honorij Consulatu*:

Libertas † quæsita placet, mirabere Brutum. 6
Perfidiam damnas, Metij satiabere pœnis.
Triste rigor nimius, Torquati despue mores.
Mors † impensa bonum, Decios venerare ruentes. 7
Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
Oppositus † Cocles, Mutij te flamma docebit. 8
Quid mora perficiat, Fabius, quid rebus in arctis
Dux † gerat, ostendet Gallorum strage Camillus. 9
Discitur hinc, nullos meritis obsistere casus.
Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
Regule: successus superant aduersa Catonis.
Discitur & quantum paupertas sobria possit.
Pauper erat Curius, Reges cum vinceret armis.
Pauper † Fabricius, Pyrrhi cum sperneret aurum. 10
Sordida Sarranus flexit dictator aratra.

Tamen illi faciebant ex gratia, non ex debito, & præterea periculo tantum mortis sese exponebant, non autem morti certæ & indubitatæ.

Nec etiam placere debet, quod ipse Dominicus subdit: † Cu- 11
ius (inquit) morte salus totius ciuitatis agitur, is tenetur se hosti dedere. Nam id esse contra superiora patet, & vt ad id ex natura societatis politicæ non teneatur, expeditum est: an vero, si sponte faceret, laudandus esset, non satis certum est: itaque discrimen & periculum pro patria simul cum reliquis ciuibus, idq; etiam certatim, appetere tenemur, non autem soli certam mortem oppetere. Vnde Cicero: Qui periculum non timet, proposita inuidia, morte, pœna, qui nihilo segnius Rempublicam defendit, is vir verè & ciuis putandus est; ita *pro Milone*. & Sillius Italicus *lib. 9*.

Stabat † cum primis media certamina pugnæ 12
Aspera semper amans, & par cuicunq; pericla,

Scæuola, nec tanta vitam iam strage volebat.
Sed dignum proauo lethum, & sub nomine mortem.
Is postquam frangi res, atq; augescere vidit
Exitium, breuis hoc vitæ quodcunq; relictum
Extendamus ait.

Pro patria ergo liberanda Scæuola ingenti periculo se sponte tamen sua exponebat; non tamen certam & ineuitabilem mortem oppetebat; & tamen à scriptoribus eius facinus tã decantatum fuit, quam vllum aliud, vt supra diximus. Ergo in Demosthenis exemplo duæ sunt conclusiones: Prima, quod non iustè trucidandus hosti à ciuibus traderetur: Altera, quod longè minus ipsimet ciues, vt hosti morem gerant, eum capite truncare debeant.

13 Sed † an forte eum possent deserere, vt sic eum à conciuibus desertum hostis capere & interficere posset; quod admittit Dominicus, *vbi supra:* quia Respublica (inquit) cum suo periculo non tenetur priuatum ciuem defendere. Priores duas conclusiones, quas ipse finxit, probo: hanc tertiam suspectam & indecoram puto, & à perfidia parum remotam: vna enim salus esse debet, vnum & commune periculum inter conciues: & hac de causa potissimum huiusmodi societatem politicam vitamque socialem ciues delegisse videntur; vnde Cicero *in Var.* Ciuis is est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos incolumesque desiderat. Idem Cicero *in Lælio* sic inquit: Nos nati videmur, vt inter nos esset societas quædam, quod & probat *dicta l. vt vim. ff. de iustitia & iure.* Ergo cum deserere (cum natura nobis comparatum sit, vt periclitantibus adiuuemus) vilissimum esse duco, & in specie proposita non solum vilissimum, sed etiam perfidum: quia est contra fidem conuentionis tacitæ, quæ eiusdem virtutis ac potentiæ est, ac si foret expressa, *l. cum quid. ff. si cert. pet.*

Quid enim, si in itinere, vbi esset latronum periculum, plures viatores simul coacti, quo tutiores essent & idonei, iter ingressi
14 sunt, † deinde coacta manus latronum eos adorta esset, clamareque cœpisset, date nobis vnum ex vobis (quem fortè diuitem esse sciebant) Ipsi autem responderent, per nos liberum erit, & tutum vobis eum capere; ex nostris enim nullus manus ad arma mouebit, dummodo nos reliquos liberos abire sinatis: nonne hi & vilissimè & perfidè egisse viderentur? & contra fidem tacitæ conuentionis & societatis; ideo enim sese coëgerunt, vt esset vnum & commune periculum, eadem ergo & longè maior ratio est in specie nostra, cum sit inter conciues maior societas, vt per Cic. *in Var.* Ciuis est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes saluos incolumesq; desiderat. Et rursus 1. *lib. Offic.* Ciuem oportet æquo & pari cum ciuibus iure viuere. Itaque consequens est, vt huic

huic arctissimæ sociati idem deberi intelligamus, quod reliquis recentioribus sociatibus non abnegamus.

Quod limitarem ac moderarem, nisi forte tota ciuitas, cul- 15
pa vnius ciuis esset oppressa, vnde cùm Troia Græcorum obsidione premeretur, culpa solius Paridis, qui Helenam, Menelai regis coniugem rapuerat, fas erat Troianis Paridem iis tradere. Pœnæ enim suos tantum, non etiam alios tenere debent authores: vnde opportunè Horatius canebat *lib. 1. Epist.*

Quem sua culpa premit, deceptus omitte tueri.

Vnde Claudianus *in Eutro. lib. 2.*

Cautior ante tamen violentum nauita Corum
Prospicit, & tumida subducit vela procella.
Quid iuuat errores mersa iam puppe fateri?

Sic ergo populo tutum, & consultum erit, noxium ciuem si petatur tradere, antequam illius culpa omnes pereant, aut lædantur. Et Horat. *Sat. 1.*

Adsit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

Ouidius lib. 2. Elegiarum:

Æquo animo pœnam qui meruère ferant.

Ergo is ciuis, cuius culpa omnes reliqui ciues periclitantur, par æquumque est vt eiiciatur pellaturque à finibus regni & patriæ, ne reliquis ciuibus exitio sit, quandoquidem in illa tacita conuentione quæ inter conciues habita videtur, inq; illa societate, non veniebat tuitio, aut defensio malorum, sed tantum bonorum ciuium. Quando autem sine periculo Reipublicæ aliorumque ciuium fieri posset, tunc eum etiam ciuem, qui extra territorium peccasset, adseruare, non desinere, esset humanum, vt supra attigimus.

Denique hanc nostram sententiam veram esse ex omnibus fundamentis, iuribus, & rationibus nostræ sententiæ principalis apparet, quibus ad meram cuiusque ciuis vtilitatem (*vt supra c. 1. & proxime obiter attigimus*) omnem iurisdictionem, & principatum potestatemque, ac ditionem concessam ostendimus; sicq; non posse aut debere conuerti in perniciem alicuius ex ciuibus, *l. legata inutiliter, ff. de leg. 1. l. legata inutiliter, ff. de adim. lega. l. quod fauore, ff. de legib. l. non ideo minus, C. de procur. l. pen. C. de pact.* Hancq; rem etiam, tanquam singulos omnes ciues diximus attingere, & consequenter vniuscuiusq; vtilitatem ex integro attendendam, per regulam, quod omnes tangit, debet ab omnib. approbari, *c. quod omnes, de reg. iur. lib. 6.* Ex quib. & potissimum ex supra proxime dictis, quatenus ciues ciuem necare, aut necãdum hosti, ob populi vtilitatem, tradere posse, non solum negauimus, sed etiam tenuimus, vnum ciuem deserere non posse: vt sic desertus, in hostis potestatem veniat. Id quod etiam proba-

tur ex Dei Euangelio *Ioan.* 10. dum ait, Bonum pastorem nõ solum animam ponere pro ouibus, sed quod si vna amissa est, eam, reliquis desertis, perquiret, donec inuentam reliquis adseruandam adiungat, quamuis reliquæ omnes aliquantulum interim aut forte multum periclitantur, vtpote à pastore & custode suo
16 desertæ. Ex his (inquam) apparet, † non solum vilissimum, sed etiam perfidum fuisse facinus militum Pompeianorum Italicorum, in prælio, quod fuit inter Pompeium Magnum, & Iulium Cæsarem, quo Pompeius victus, & Romanorum Respublica subiugata fuit, cœpto enim prælio, cum equitatus Pompeianus terga vertere cœpisset, Cæsarq; (vt peritissimus erat Imperator) totam vim Pompeiani exercitus in pediatu Italico consistere animaduertisset, iussit proclamari saluum fore vniuersum Italorum peditatum, si pugnare destitissent abstinuissentque; quo audito, omnes destiterunt, à pugnaque abstinuerunt, nullo dato acceptoue vulnere; quo subsecuto reliquæ omnes partes exercitus Pompeiani facile fusæ fuerunt, teste Appian. Alex. qui summis laudibus eam Cæsaris astutiam, & subitum consilium in re tam turbulenta, strepitu, horroreque plena, effert; & merito, erant autem, vt idem refert, Italorum militum viginti millia, quorum ea opera turpis fuit, secundum nostram sententiam, at non vtique, inspecta Dominici sententia, à qua recessimus.

Denique & Plutarchus *in lib. Apoph.* dum de Socrate differeret, ait: Ille vir prudentissimus iactabat se esse mundanum ciuē, hoc est, nonminus vnius regionis ciuis, quam alterius, quod & sentit Ouidius, dum cecinit sic:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor.

Et Statius, dum sic scripsit:

Omne homini natale solum.

Et nos *de succ. crea. lib. 3. ad fin.* scripsimus, cuicunque ciuium licere domicilium mutare, migrareque de vrbe in vrbem, vel de regione in regionem, idque quotidie fit; & tamen pedi aut brachio non licet impune corpus deserere. videtis ergo ineptam esse comparationem, aut similitudinem, de membris, ad corpus, & ad populum, respectu singulorum ciuium; ergo cuique ciuium licebit saluti suæ consulere, licet totus populus pereat, dummodo ipse nihil turpe faciat; sed vt fecit Æneas, cum iam salus Troiæ desperata esset, & ita fit quotidie, & talis est opinio, & vox populi, quam vocem naturæ, & Dei esse probauimus *supra cap.* 11.

SVMMARIA.

1 *An iudex secundum conscientiam vel processus probationes iudicare debeat quæstio.*

2 *Probatio nulla concludit indubitãter, sed solũ præsumptiue.*

3 *Testes requiruntur interdũ II. inter-*

interdum III. interdum V. interdum VII. interdum XV. interdum XXVII. interdum LXIIII interdum LXXII. pro diuersitate causarum & personarum contra quas agitur.

4 *Iudex ex causa leges transgredi, etiam pœnas legum, statutorumue minuere, & alterare ex causa potest; Et an ea causa in sententia exprimenda sit.*

5 *Iudici dicenti ex iusta causa se legem transgressum, creditur.*

6 *Historia Fabij Maximi.*

7 *Populi rumor non curandus.*

8 *Historia Diogenis.*

9 *Historia Antisthenis.*

10 *Historia Phocionis.*

11 *Historia ipsius.*

12 *Conscientiam sequi tenemur in criminalibus, contra probationes processus in foro animæ, estque ardua quæstio. Idem in foro contentioso, & est ardua quæst. idem in causa ciuili, estq; & tertia ardua quæst.*

CAPVT XIV.

QVADRAGESIMOOCTAVO colligitur ex principali sententia nostra, quid respondendum sit in quæstio. sequenti.
† Mæuius homicidii, vel alterius criminis capitalis reus postu- 1
latus fuerat, crimenq; duobus, vel trib. testib. fuerat comprobatum, & eum innoxium fuisse & esse iudici notum erat, quia forte, qua nocte id facinus admissum fuisse dicebatur, iudex ipse, & Mæuius pernoctauerant insomnes (ad pictas chartas, vel ad aleã ludendo, quod nõ raro accidit) vel cum fœmina pernoctauerat, quæ illius homicidii rea dicebatur. Quid iudici faciendum est? nam siue sententiam ferat iuxta allegata, & probata, innocens ille peribit, ipseq; iudex apud Deum Opt. Max. iniquitatis reus erit, siue illum sententia absolutum reliquerit, tenebitur, punieturq; in syndicatu, quasi ob gratiam fecerit, vel pecunia turpiter corruptus. Nec enim ei notitiam illius rei particularem profitẽti fides adhibebitur. Has angustias vt iudex ille euadere possit, prodita sunt varia remedia; primum, vt ad eam causam definiendam, alium (si ei liceat) substituat, quod remedium lugubre est, quia innocens ille, sub iudice substituto eius innocẽtiæ inscio, verosimiliter pibit. Iidem cõsulentes aiunt, ꝙ si ei Iudici alium forte substituere non liceat, potius debet officiũ munusq; suum deserere, q̃ innocentem damnare, id quod nimis durũ visum est Dominico de Soto in loco illicò citãdo. quid enim si iudex ille nõ possit aliunde victum quærere; bis stulte faceret, quia nec illum saluaret, & seipsum illuderet. Alterum remedium est; vt causam referat ad superiorem, necessitatemq; consilii sui exponat, vt ipse sit testis innocentiæ illius, quod remedium, quãdo multi essent testes qui eum damnatent, nõ videretur sufficiens ad eneruandam fidem & probationem tot testiũ, & præterea incer-

incertum est, an superior huis rei consensum sit daturus; hoc tamen consilium dedit diuus Thomas 2. *quaest. 64. art. 6 ad tertium.* Et quid si ipsemet iudex tam sit supremus, vt non sit superior, ad quem causam possit remittere? Denique ad huius rei inuesti-
2] gationem præfari oportet; † nullum esse genus probationis quod iudicem ex toto certum reddat, ea de re, quæ in controuersiam vertitur, nam vt lex noluit integram fidem adhiberi vni testi, quia potest mentiri, ita quoque duo, & tres, & etiam mille testes mentiri possunt: sed tamen duobus vel tribus fidem adhiberi iubet, eo quod verosimile sit (vt legi visum est) duos vel tres verum dicturos, sicque huic coniecturæ, & verosimilitudini fidem adhibemus, quam fallere non posse, ignoramus: sed humana cognitio & peritia vlterius sese non extendit, ita tradunt communiter Doct. *in c. afferre, per text. ibi de præsumpt.* Bart. & alii *in l. admonendi, colum. 2. ff. de iureiur.* ideo *in l. 3. §. 1. ff. de testibus.* Imperator per Iureconsultum ibi relatus, ait: Tu magis scire poteris quanta fides sit testibus adhibenda, non obscure significans, probationes esse arbitrarias, vel saltem in eius iudicis arbitrio plurimum esse relinquendum, & omnes pertinere ad eruendam veritatis fidem non est dubium *l. fi. C. de fideicommiss.* vnde rei satis demonstratæ frustra aliam demonstrationem, aut probationem adiici ait, *l. 1. §. final. ff. de dote prælegata.* Hinc fit, vt licet regulariter duo, vel tres testes sufficiant, *l. vbi numerus, ff. de test. c. relatum, 1. cap. cum esses, de testam.* dicente Do-
3] mino: In ore duorum, vel trium stare omne verbum; † tamen multis in casibus species longe plures desiderantur, in codicillis enim quinq; desiderantur, *l. fin. C. de codicill. l. fin. C. de donat. causa mort.* Idem in donatione causa mortis, *vt ibi* In testamentis desiderantur septem, *l. si bonus, l. hac consultissima, C. de testam. in prin. Instit. eod. tit.* Cum agitur de excellentia aut præeminentia inter egregias personas, desiderantur quindecim, vt tradit Nicolaus Boerius *in tractatu de autho. magn. consil. 1. addit. mag. num.* subdiaconus, aconitus, lector, exorcista, hostiarius, non damnabuntur paucioribus, quam septem testibus, *c. præsul. 2. q. 5.* Diaconus Card. vrbis Romæ non damnabitur paucioribus quàm 27. testibus. Presbyter autem Cardin. non paucioribus quam sexaginta quatuor testibus damnabitur. Et Episcopus non paucioribus quam septuaginta duobus testibus remouebitur, *ita ait, d. c. præsul.* Ratio omnium istorum ea est, quod probatio testium, non certitudinem, sed tantum verisimilitudinem inducit (vt ostendimus) & cum dignitas personarum supradictarum inducat per contrarium magnam verisimilitudinem inculpatæ vitæ, sicque aduersis frontibus inter se pugnent hæ præsumptiones, vt verisimilitudo, & præsumptio, quę ex testiũ depositionib. & testimoniis oritur, vincere possit, magnũ numerũ eorum quasi militum

litum ad vincendam hanc pugnam exigimus. Si ergo sola præsumptio & verisimilitudo, facit pro Episcopo accusato, vt paucioribus quam 72 testibus fides non adhibeatur, efficit etiam si non de occisione, sed tantum de remotione ipsius agatur; quanto magis certitudo innocentiæ iudici nota, & indubitata efficere debet, vt duobus, vel tribus testibus fides non habeatur, præsertim cum de vita hominis agatur? pro Episcopo enim facit sola verisimilitudo; pro isto reo certitudo; Episcopus periclitabatur solum de munere & honore; iste reus de ipso honore & muneribus, si quæ gerebat, & præterea de vita longe preciosiore; par ergo, & æquum est, ciuile, ac omni iuri consonum, vt iudex ille contra talem reum non adesse legitimam idoneamque probationem existimet, & pronunciet; etiam si septuaginta testes contra eum deponerent, nedum si duo vel tres: quia qualis quantave esse debeat in quacunque re, de qua lis agitur, legitima probatio, negandum est vlla lege præcise definitum esse, vel saltem non aliter definitum esse, quam sub hoc moderamine, vt iudex possit circa id arbitrari, vt iam ostendimus. Iustificantur † superiora, quod iudex ex causa possit facere trans- 4
gressionem legum (si modo transgressionem nominare eam, quæ fit ex causa, fas est) & ipsarum legum atque statutorum pœnas etiam consuetudinarias minuere atque alterare, vt notant communiter Dd. *in l.1.C.de prec.Imp.offeren. & in l. etsi seuerior. C. ex quibus causis infamia irrogatur, & in l.quid ergo.§.pœna grauior.ff. eod.tit. & in l.hodie.* vbi est Glo.notabilis.*ff.de pœnis.* Innocent. & communiter Dd. *in c.1.de constit. & in c. de causis, de offic. delega. & in c.2.per tex. ibi, de adulteriis.* Iacob.de Belu. *in sua pract.iudiciaria, in rubr. de quæstionibus & qualitate tormentorum.fol.75.in 1.col* Bart. *in l.si.in fin.ff de receptato.* Bald.*in d.l.1 C.de precib. Imper. offer. & in l.1.in fi.C.de iuramento calumniæ, & in authen.sed nouo iure.C.de seruis fugitiuis, & in l.milites, in fi.C.de testam.mil. & in l clar.C.de fideicom. & in l.obseruare.§.proficisci.in 6.col in 11.q.ff.de officio proconsulis & legat. & in l quod Seruius.* & ibi Lud.Roma.& alii.*ff.de condictione ob causam, & in c.1.in 6. col.qui feudum dare possunt, & in c.1.§ iniuria. de pace iuramento firman.in vsibus feud. & in c.3. in fin.de re iudica.* Raphael. Fulgos.*in cons.124. incip.præsuppositis. colum.fin. versic.cæterum.* Panormita. *in c. nisi specialis, circa finem, de officio delegat. & in d.c.2. de delictis puerorum. & in c. licet. colum. fin. de pœnis.* Ang.de Perus.*in l.quod si nolit.§.quia assidua.* & ibi Barthol. Cæpol. *col.2.ff. de ædilitio edicto.* Angel.Aret.*in tract.maleficiorum.in verbo. quas si non soluerit infra decem dies.col.4. vers. quid autem si simpliciter.* & ibi Augustin.Arimi.*in eius additioni.* Ludou.Roma. *in rubri. col.2. C.qui admitti. & in rubric. in 6.colum.de arbitriis, & in l.si quis in graui.§. vtrum.in vlti. colum.ff.ad Sillania. & in consil. 428. incip. considero.* Paris de Puteo. *in tractat. Syndic. versicu. si iudex. fol. 24.*

Paul.

q.40.membro 6. artic.2. Richard.*q.26.articu.*3. quod & tenuit Petr. de Tarentas. relatus per Dominicũ Sotum, *vbi supra*, Bart. & alii *in l. illicitas. ff. de offic. præsid.* Ioan. Andr. *in nouell. tit. de Alleg.* tenuit Andr. de Palude & Syluest. *verb iudex 2. in summa.* §. 5. quin & Dominicus, *vbi supra*, affirmant esse communem receptissimamque Theologorum opinionem, & quod etiam est communis opinio tam Legistarum quam Canonistarum.

Contrariam tamen partem, vt potius debeat munere & officio magistratus abstinere, aut desistere, quam talem innocentem sententia sua ad mortem damnare, tenet Accur. post Hugonem *in l. prætor. ff. de iurisd. om. iud. tenent* Calder. & Abb. Panor. *in c. pastoralis. de offic. deleg.* & summa Angelica, *verb. iudicare. q.* 7. Nicol. de Lyra *Exod.* 23. in quam aliquantulum inclinare videtur Syluester, *vbi supra*, quem pro contraria parte allegauimus. Quid dicendum? & sane hæc posterior pars negatiua (me iudice) non solum tutior, & humanior, verum in puncto quoque iuris longe verior est. Nam cum ex omnibus iuribus, rationibus, & authoritatib. nostræ principalis sententiæ appareat, omnem iurisdictionem, ditionem, imperium, principatum, regnum magistratum, potestatem, creatam fuisse ob meram subditorum, ciuiumq; vtilitatem; cumque iniustitiam fieri ciuibus non possit esse vtile *l. 1. & 2. ff de legibus c. erit autem lex. 4. distinct.* nec dubium sit, quin innocente ad mortem damnato fiat iniustitia, & iniuria; par est, vt sub illa potestate, aut iurisdictione, hæc potestas innocentem damnandi, & occidendi, non comprehendatur; sicque iudex, qui contrarium faceret, nullo iure, nullaque authoritate publica id fecisse videretur. nec ad rem pertinet, quod populo, qui illum accusatum ex actis processus noxium esse falso opinabatur, morigerandum esse videatur: nam respondemus probationes fieri occulte, & publicatio testium, quæ postea fit, non ad vniuersorum ciuium notitiam, quinimo plerunque ad paucorum aures peruenire; nec si ad vniuersorum aures peruenirent, noceret, aut iustitiæ administrandæ impedimento esse deberet; tum quod res iudicata pro veritate habetur. *l. res iudicata. ff. de reg. iur. l. ingenuum. ff. de statu hominum* & ibi Bald. & not. Cagnol. *in d. l. res iudicata.* sicque ciues plus fidei iudicis sententiæ, quam vanis leuibusque, rumoribus aut actis processus adhibebunt, vt & decet, & verosimile est; tũ etiam, quod, vt sanctus Augustinus ait: Fiat ius & pereat mundus; adhæc imagine ne naturæ veritas obumbretur curandum est. *l. filio quem. ff. de lib. & posthum.* ergo imagine & vmbra vani popularium rumoris veritas non est obumbranda aut iustitia deserenda, præsertim in
6 re tã sui natura atroci, horribili, & inhumana; & vt Quintus † Fabius Maximus (teste Plut. *in Apoph. lib. 5.*) aiebat Magis formidolosus est, qui populi rumores timeret, quam qui hostes fugeret: sicque

ficque isthæc leuia judicem aut principem deterrere, & à justitia reddenda deuiare non debent aut decet; † aliter enim, si ad 7
vulgi opinionem, & arbitrium principes aut magistratus sese accommodare deberent, semper à justo & honesto declinarent, teste Diogene: quodam enim die (vt Plutarchus & ad eum Erasmus *lib 3. Apoph.* ajunt) † tùm populus theatrum egrederetur, 8
ipse Diogenes aduersus populum nitens ingrediebatur; interrogatus cur id faceret: Hoc (inquit) in omni vita facere studeo. sentiens hoc esse philosophari in omnibus actionibus, quàm maxime à multitudine dissidere: propterea quòd vulgus hominum cupiditatibus agitur, non ratione. † Idem quoque Plutarch. *in* 9
Apoph lib. 6. de Antisthene refert hæc: Cuidam dicenti, plerique te laudant: At quid (inquit) mali feci? Significans quæ recta sunt paucissimis semper placuisse: & Cicer. *pro domo sua* ait: In imperita multitudine est varietas, & inconstantia: & crebra tanquam tempestatum, sic sententiarum commutatio. Rursum idem Cicer. *libr. 2. Tusc.* scripsit: Qui in oculis est multitudinis, illius judicio stare nolit: Ergo is judex, quo de agimus, si transuolaret justitiam, veritatem, innocentiam sibi notam, vt vanos leuesq; rumor captaret, leuior ipso vulgo, iniqor & detestabilior videretur. † Vnde etiam Plutar. *Apopht. lib. 4.* de Phocione Athe- 10
niense sic retulit: Cum oraculum proditum esset Atheniensibus, in ea ciuitate vnum esse virum, qui cũctorum sententijs aduersaretur, ac populus vociferans juberet illum inquiri, Phocion semet prodidit, dicens: Ego sum ille, quem designat oraculum; nam vni mihi nihil placet omnium, quæ vulgus vel facit, vel dicit: quid hic primum admireris, impauidumne viri animũ, an clementiam; qui non passus sit suspicionem ad innocentem aliquem deuolui? an singularem sapientiam, quâ perspexit incõditam multitudinem, quoniam affectibus agitur nihil sani nec agere, nec loqui? & de eodẽ Plutar. *vbi supra* sequẽtia refert. † In- 11
ter fugiendum fertur subinde respiciens ad arcem Palladis, ac sublatis manibus dixisse, ô Pallas vrbium domina: cur tribus infaustissimis bestijs delectaris, noctua, dracone, & populo. Noctua cum sit auium inauspicatissima, tamen Palladi sacra facta est; quemadmodum & draconem habet pro gestamine; populus autem bellua est multorum capitum, pessimâ gratiâ referre solita optimè de se meritis, & velut Socrati, Phocioni, Scipioni, & alijs compluribus, Iuuenal. *Satyr 10.*

————————————Sed quid
Turba tremens? sequitur fortunam semper, & odit
Damnatos, idem populus, si Nortia Thusco
Fauisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Seianum diceret hora
Augustum. ————————

Seneca in Hippolyto.

Tradere turpi fasces populus
Gaudet, eosdem colit, atq; odit.

Idem in Octauia.

O funestus multis populi
Dirusq; fauor, qui cum flatu
Vela secundo rateis impleuit,
Vexitq; procul, languidus idem
Deserit alto, sauoq; mari.

12 Denique † etsi isthæc omnia satis superque ostēdant, ac persuadeant, talem innocentem damnare nefas esse, minimeque licere; adhuc tamē si quis fortè esset, cui res dubia aliquantulum, aut admodum, videretur; is meminisse deberet in re dubia eam opinionē sequendam, quæ animarum saluti tutior est. *l. sunt personæ. ff de relig.* estq; cōmunis & receptissima sententia nostrorū, quos lōga serie retulit Rodericus Suares *in proœmio legum fori. fo.* 6. vnde cum nostra sentētia animarum saluti lōge tutior proximiorque sit quàm cōtraria, eam vt amplectamur non solum æquum, verū necessum quoque est. Quod intellige dupliciter; primum in foro animæ (quod cōscientiæ vocant) deinde etiam in foro contentioso; vt nostra suadent fundaméta: tertio intellige idem fore, etiamsi esset caussa ciuilis (id quod longè vehemētius abnegāt omnes Doct. Theologi, & nostrorum etiam non pauci, de quibus mentionem habuimus) & vt res perspicua sit, accipe talem speciem, Donaui, aut vendidi tibi domum meam, aut fundū, aut equum, & tradidi, sicque in te dominium trāstuli, Titius, qui meam fuisse nō negabat, abs te tamen eam rem vendicabat coram me, vel sub me judicante, affirmans eadē rem à me prius sibi fuisse donatam & traditam, & ex hac sola caussa non ex vlla alia sibi ad eam rem jus esse. tunc cum ego certè sciā eum non fouere justam caussam, licet duobus tribusue testibus id probaret, reum absoluere deberem, per jura & rationes, de quibus in superiore articulo, quæ non expedit repetere. Qua de re per Imo. *in l. à diuo Pio. ff. de re judic.* qui contrarium tenet. Et Adrianus *in quodlibet. quæst. 6 artic.* 3. qui affirmat hanc esse receptam Theologorum sentētiam. Idem tenet summa Rosela, vt refert Sotus, *vbi suprà*, sed nostra sententia his patribus contraria, & justior, & (me judice) verior est; vos videritis quis justi⁹ induat arma.

SVMMARIA.

1 Princeps etiam de plenitudine potestatis nequit auferre rem subditi sine caussa: ardua quæst.

2 Princeps non est caussa caussarum, sed solus Deus, contra Doct.

3 Princeps non potest facere supra jus, nec contra ius, contra Doct.

4 Prin-

4 *Principum de potestate disputare non est sacrilegium.*
5 *Princeps nec post eaquam accusator destitit potest pœnam legis minuere, quæ imponi debebat, vbi accusator non esset, contra nouissimos.*
6 *Delicta puniuntur etiam post partis indulgentiam.*
7 *Pater ob injuriam filij etiam ignoscentis agere potest.*
8 *Pater filij iniuriam an remittere possit, ardua q.*
9 *Pœnam post partis abscessum aliquantulum minuere potest iudex, contra nouiss. ex toto autem remittere, nec iudex potest, nec princeps, contra nouiss. nã iudex & princeps differunt in quanto, non in toto contra nouissim.*
10 *Princeps ante accusatoris abscessum pœnam aliquantulũ laxare potest, contra nouiß.*
11 *Pœna à princip vel iudicib. an & quatenus remitti possit, egregia dist.*
12 *Pœnã legalem iudex remittẽs (bus punitur.*

CAP. XV.

QVadragesimonono apparet ex sententia nostra; an princeps de plenitudine potestatis possit etiam, sine caussa, dispensare cum legibus, minuendo pœnam delinquentibus, & similia, id quod volũt communiter Doctores; & ideo etiam communis sentẽtia est; quod † rem propriam subditi potest sine caussa de plenitudine potestatis auferre, & alteri dare: vt not. Gloss. communiter approbata *in dict. cap. constitutus. de relig. domi.* & volunt Doct. communiter *in dict. c. quæ in Eccles. de constit & in c. nonnullis de rescript.* Gloss. & communiter Doct. *in l. fin. C. si contra jus vel vtili. publ. & in l. quoties. C. de preci. Impe. offeren. & in dict. l. 1. ff. de cõstit. princ.* Oldra. *in consi. 257. incip factum tale est.* Bartol. *in l. conficiuntur. §. Codicil. de iure Codicil.* Corn. *consi. 199. columm. 2. lib. 4.* Decius, *consi. 191. in caussa quæ agitur. colum 2. & consi. 198 colum. 1.* Gozadinus, *consi. 8. in hac caussa, colum. 1.* qui omnes volunt, de plenitudine potestatis posse principem, etiam sine vlla caussa, cõtra leges dispensare, & alij multi, quos allegat Loazes *in consil. pro March. de Velez. pag. 312.* & sic potest etiam sine caussa de plenitudine potestatis dispensare, vt legitima pœna minuatur delinquẽti: quod etiam sentit Dominicus de Soto *lib. 5. de insti. & iur. quæst. 4. art. 4.* † & non solum quod ei libet, licet, verum etiam, cum sit caussa caussarum, † omnia quæ supra jus, & contra jus sunt, efficere potest. Cui nec resistere, nec cur ita facis, dici potest. Nec vlterius potest de ejus factis, ac promissionib. quæri, † neq; de ejus potestate disputari, quia id instar est sacrilegij, *vt inquit tex. in l. disputare. C. de crim. sacril.* neq; de ejus potestate potest dubitari: quod & sentiũt Doct. quos in præcedentib. collectionib. seu illationibus allegauimus, mouetur eo, quòd (vt ipsi existimãt) princeps legibus solutus est. *l. princeps legibus, cum similib. ff de legib.* Sed cum nos supra tenuerimus princi- 1 2 3 4

pem merum non esse legibus superiorem, sed inferiorẽ, & quasi earum ministrum, custodem, & executorem; consequens est, vt cum eis sine caussa dispensare nequeat; & quum ad meram ciuiũ vtilitatem merus princeps creatus intelligatur, & legum obseruantia Reipublicæ non possit non esse vtilis; quandoquidem ipsæ leges Reipubl. vtiles sunt *c. erit autem lex. 4. dist. l. 1 & l. 2. ff. de leg.* superest, vt qui princeps leges violauerit, Reipublicæ nocuisse intelligatur: quod ipse facere non potest: quia est contra suã commissionem, suumque officium *l. quod fauore ff. de legi. l. non ideo minus. C. de procu. l. legata inutiliter ff de legat. 1 l. legata inutiliter. ff de adim. lega. l. diligenter. ff mand.* Vnde Poeta, cum virum bonum describeret, ait: *Qui consulta patrum, qui leges, iuraq; seruat.* Et Terentius *in Phormi.* Mihi (ait) non videtur, quod sit factum legibus, rescindi posse. Hinc Cicero *pro Cecinna*: Nihil (inquit) est in ciuitate tam diligenter retinendum, quàm jus ciuile. Ex caussa autem princeps sine dubio id facere posset; nam & judicibus licere *supra c proximo*, exposuimus.

5 Denique etiam † si nulla caussa esset minuendi pœnam legalem; postquam tamen pars læsa destitit ab accusatione, potest princeps minuere pœnam legis, antea verò non vtique; ita Dominicus de Soto, *vbi suprà*: quæ conclusio merito displicere debet. Nam si ante partis abscessum pœnam minuere non potest, ne illi privato, cujus intererat, præjudicium inferat; ergo nec post ejus abscessum, ne præjudiciũ Reipublicæ inferat: Reipublicæ enim læsio grauior est, quam priuatorum *auth. res qua, cum ibi not. C. com. de lega* Itaque licet post partis abscessum, accusantis pœnam minuere non solùm possit, sed etiam debeat, quatenus pœna à lege, propter damnum illi datum, aucta fuit; tamen qua ex parte pœna propter nocumentum, quod Respublica ex facinoribus pati videtur, designata est, minui non potest à principe sine caussa: quippe qui ad lædendum jus Reipublicæ minùs imperij habet, quàm ad priuatorum jus lædendum. Interest enim Reipublicæ etiam principaliter, ne maleficia fiant, neue facta impunita maneant *l. congruit ff. de officio præsi.* Ergo qui seruũ meum occidit, vel me conuitio affecit, aut rem meam subtraxit, & Reipublicæ & mihi nocuisse videtur: mihi vt est notum: Reipublicæ, quia nisi refrænaretur licentia facinorosorum, nullius ciuis salus, aut domus tuta esse posset, omnesq; metu trepidaret: & trepidare, & vexari incipiunt ẽt, ob damna reliquis cõciuibus illata: nã & illi, qui læsi nõdum erant, illico incipiũt pauescere, majoremq; custodiam rebus, personis, familięq; suę adhibere: sicq; in eo, & in similib. vexãtur; quæ vexationes sunt vehementer considerandæ. *l. 1. §. si hæres. l. quia poterat. ff. ad Trebellian. ibi, varia sunt hominum voluntates, quorundam vexationem timentium, &c.* Ergo si ego, qui damnum sensi, & te, qui mihi

hi

hi damnum dederas, accusaueram, destiti ab accusatione, par est, vt Reipublicæ integrum saluumque ius maneat te persequendi, quatenus ipsa læsa videbitur: quia metu talium pœnarum Respublica bonos efficit suos ciues, *l.1.ff.de iust.& iur.* Ergo qua ex parte Respublica læsa videtur, eatenus Princeps sine causa pœnam remittere, post accusatoris abscessum, non poterit, sed tantum, quatenus pœna legalis aucta fuerat, habita ratione damnum passi, *l.id quod nostrum ff.de reg.iur.* Vnde † etiamsi dam- 6
num passus, in suo testamento remiserit iniuriam, vel pepercerit delinquenti, nihilominus ille punietur à iudice, habita istius publici nocumenti ratione, vt tenuit gloss.not.*per text.ibi.in l.diuus ff.ad Sylla.* notat Emanuel de Claris aquis *sing.26.*& Guilelm. de Ludo.*sing.33.lex est.*

Quinimo † si filius iniuriatus iniuriam remiserit, nihilomi- 7
nus eius pater agere potest, propter iniuriam, quam ipse ex persona filij passus est. Patitur enim quis iniuriam non solum ex sua, sed etiam ex suorum iniuria, *§.patitur. Instit. de iniur.* Ita in specie differit Ludouic. Roman.*singulari 93.* tu habes expressiùs per Nicolaum Boërium *decis.120.pater an remittere.num.7. cap.exhibita.* vbi Ioan.Andr.*de homi.* Pater † autem iniuriam filio illa- 8
tam an remittere possit? & sanè olim poterat, vt est communis opinio, secundum Boërium, *vbi supra, per l.sed si vnius. § filiofamilias ff.de iniur.* An autem hodie idem adhuc sit, non leuiter controuersum est, suntque variæ nostrorum sententiæ, vt per Boërium *ibi,* per Marsil.*singul.573.grauior.* Ias.*in l.in personam, per text, ibi.ff.de pact.* & Bar. Imola, Romanus, & Alex. *in l.Lucius.ff solut. matrim.*

Hactenus de Principe. Quid † autem in iudice ordinario? & 9
Dominicus Sotus, *vbi supra,* talem finxit conclusionem: Postquam (inquit) accusator ab accusatione contentus destitit, in arbitrio est supremi iudicis pœnam iuris relaxare, aut commutare; tale autem arbitrium inferiori non committitur. Quæ quidem differentia inter Principem merum & iudicem ordinarium, non est tuta, nec tenēda: quia data paritate terminorum, inter eos, differentia nulla est hac in re. Nam ex iusta causa tales pœnas commutare, minuere, & relaxare, tam Princeps, quàm iudex ordinarius posset, vt (fusè ex receptissima ac verissima opinione Doctorum) cap. superiore edocti fuimus. Sine iusta vero causa, nec iudicem ordinarium, nec etiam Principem id facere posse, iam ibi, & plenius in superioribus ostendimus; quum ad meram ciuium vtilitatem principatum datum fuisse monstrauimus; nec dubium sit, legales legitimasve pœnas noxijs hominibus remittere & condonare, cuiq; ciuium, vniuersæque Reip. noxium iniuriumque videri. Limita, nisi tam exigua per Principem pœna remissa sit, vt verosimile sit, id à populo sibi concessum

sum fuisse, vel concessum iri, si à populo peteret, *argum. l. scio. de minor.* vt supra ostendimus. Quo casu eadem moderatio & in ordinario iudice admittenda esset, data eadem verisimilitudine, hac duntaxat nota adiecta; quod verosimile est, hac in re, ex mente populi iurisdictionem concedentis, plus laxitatis concessum Principi fuisse, & fore, quàm iudici ordinario ab ipso siue principe, siue populo: quia quanto est maior dignitas iurisdictionem exercentis, tanto plus laxitatis & arbitrij sibi concessum fuisse & fore intelligendum est; sicque princeps & iudex ordinarius hac in re differunt in quanto, non in toto. Secundum quæ lapsus in duobus videtur doctissimus Sotus: primùm, dum post partis accusantis abscessum putauit, principem, quantacunque vellet ex parte, etiam sine vlla causa, posse pœnam legalem remittere, cum non possit, nisi modica duntaxat ex parte laxare. Alterum, dum id iudici ordinario etiam minima in parte
10 abnegauit. Item errat, dum † omnino adimit principi potentiam ante accusatoris abscessum & remissionem: nam ea consideratio etsi inspicienda sit, quoad eam pœnæ particulam, quæ respicit personam eius, qui iniuriam aut damnum passus fuit; tamen non est inspicienda, quoad alteram pœnæ partem, quæ totam Remp. concernit. Est tamen verum, quod & in hoc casu differentia est in quanto, non in toto: nam accusatore cessante, pœna, quæ ei applicanda erat, ex toto cessauit. & de reliqua pœnæ parte, quæ Remp. respiciebat, agendum dun-
11 taxat erit. Ergo † prætermissis publicis criminibus, quoad priuata delicta, quibus datur accusandi licentia, solis damnum verè vel interpretatiuè patientibus. Sit prima conclusio: Ex iusta causa pœna legalis potest minui, vel commutari, intellige primum id fieri posse per Principem. deinde fieri posse per iudicem ordinarium, quamuis Principum laxior aliquantulum potestas sit. Exempli gratia, vt *in l. inter artifices. ff. de solut.* clarius *in l. ad bestias. cum ibi not. ff. de pœn.* Tertio, intellige conclusionem non solum post accusatoris remissionem, sed etiam antea, quatenus pœna imponenda vindictam publicam, aut publicum commodum pecuniarum respiciebat, non quatenus respiciebat commodum illius, qui damnum passus fuit, nisi pro parte eum tanquam vnum popularem tangente: vnde si ex delicto (verbi gratia) pœna ducentorum imponenda veniebat, æquis ex partibus inter damnum passum & Rempublicam diuidenda: tunc si accusator nolit ignoscere, & Reipublicæ vtile sit, pœnam ex toto vel ex parte remitti, ea remissio quoad partem, quæ ad Rempublicam spectat, ex toto vel ex parte facienda est; sed non quoad reliquam partem: sicque accusatori integra centum præstanda sunt, vel ab ipso delinquente, eiusve fautoribus, vel ab ipsa fortè Republica, quando eius id intererat: ita tamen, vt tunc, cum à
Repub.

Repub.daretur, deminueretur pars, quæ accusatorem tanquam vnum ciuem respiciebat: huius rei ratio est, quia si ea remissio Reipub.vtilis erat, tunc ab omnibus ciuibus pecuniarum collectio vt fieret, ciuile parq; esset, *c. quod omnes. de reg iur. lib. 6. l. secundum naturam ff. de reg. iur.* Secunda conclusio: Sine iusta causa pœna legalis delinquenti remoueri non potest, intellige, quod non potest remoueri per Principem: Secundò intellige, quod longè minus per iudicem ordinarium: Tertiò, quod non potest remoueri ex toto: Quartò, quod nec ex parte, quæ respiciebat accusatorem: Quintò, quod nec ex parte, quæ respiciebat Rempub. remitti licebit ex toto, aut ex magna parte, sed ex minuscula quadam particula; id Principibus facilius fortè licebit, quàm iudicibus ordinarijs. Nec putauerit quisquam, me nō bene mihi constare, dum dixi, difficilius nocere posse Principē aut iudicem ordinarium Reipublicæ, quàm priuato accusatori: & tamē modò negaui, Principem posse quicquam adimere ex parte pœnæ, quæ respiciebat priuatum accusatorem, cum concesserim, id fieri licuisse saltem ex minuscula quadam particula ad Rempub. spectante. Sed responsio in promptu est. Nam cum ærarium publicum, quoties opus est, ex collationibus ciuium supplendum aut replendum sit, quando pœna, quæ ærario publico applicanda venit, ex parte quadam remittitur, quoad illam particulam, omnium ciuium læsio est, qui vrgente postea necessitate publica, tanto magis aut tanto plus conferre tenebuntur: sicq; ipsemet accusator sentit ex illa remissione suam particulam damni, neq; in plus lædi debebat: cum quæ publicè vtilia sunt, non ad quorundam tantum, sed ad omnium ciuium onus spectant, *d. l. secundum naturam. d. c. quod omnes tangit.* Deniq; † cum iudex sine causa legales pœnas nequeat laxare, aut minuere, qui contra fecerit, duas patitur pœnas, infamiæ notam, & suomet corpore; vel rebus, pœnam illi remissam, quatenus ille pati desijt, supplebit: ita Lud. Rom. *sing 78. veni. per l. seruos. C. ad leg. Iul. de vi public.* qui textus est ad hoc sin. secundum Roman. *l. 3. C. ne san. bapt. reit.* quam vnicam dicit, *vbi supra*, idem Roman. per Felyn. *in c. de causis. in prin. de offic. deleg.* per Nicol. Pigniolatum, qui alios allegat *in add. ad Roman. vbi supra.* Quæ autem sint iustæ causæ recedendi à pœnis legalibus, edocet Nicol. Pigniolatus *in addi. ad Roma. sing. 66. tu habuisti* Felyn. *in c. qualiter & quando. §. ad corrigendos. de accusat.* Guerrer. *de homicidio, vlt. part. ad fin.* Roman. *cons. 429.* 12

SVMMARIA.

1 *Accusare quem, an quis possit compelli, ardua quæstio.*

2 *Historia nobilium duorum Hispanorum.*

3 *Accusare nullus tenetur, cum quibusdam, contra communem opinionem, conclusiones quatuor.*

sum fuisse, vel concessum iri, si à populo peteret, *argum.l.scio.de minor.* vt supra ostendimus. Quo casu eadem moderatio & in ordinario iudice admittenda esset, data eadem verisimilitudine, hac duntaxat nota adiecta; quod verosimile est, hac in re, ex mente populi iurisdictionem concedentis, plus laxitatis concessum Principi fuisse, & fore, quàm iudici ordinario ab ipso siue principe, siue populo: quia quanto est maior dignitas iurisdictionem exercentis, tanto plus laxitatis & arbitrij sibi concessum fuisse & fore intelligendum est; sicque princeps & iudex ordinarius hac in re differunt in quanto, non in toto. Secundum quæ lapsus in duobus videtur doctissimus Sotus: primùm, dum post partis accusantis abscessum putauit, principem, quantacunque vellet ex parte, etiam sine vlla causa, posse pœnam legalem remittere, cum non possit, nisi modica duntaxat ex parte laxare. Alterum, dum id iudici ordinario etiam minima in parte
10 abnegauit. Item errat, dum † omnino adimit principi potentiam ante accusatoris abscessum & remissionem: nam ea consideratio etsi inspicienda sit, quoad eam pœnæ particulam, quæ respicit personam eius, qui iniuriam aut damnum passus fuit; tamen non est inspicienda, quoad alteram pœnæ partem, quæ totam Remp. concernit. Est tamen verum, quod & in hoc casu differentia est in quanto, non in toto: nam accusatore cessante, pœna, quæ ei applicanda erat, ex toto cessauit, & de reliqua pœnæ parte, quæ Remp. respiciebat, agendum dun-
11 taxat erit. Ergo † prætermissis publicis criminibus, quoad priuata delicta, quibus datur accusandi licentia, solis damnum verè vel interpretatiuè patientibus. Sit prima conclusio: Ex iusta causa pœna legalis potest minui, vel commutari, intellige primum id fieri posse per Principem, deinde fieri posse per iudicem ordinarium, quamuis Principum laxior aliquantulum potestas sit. Exempli gratia, vt *in l.inter artifices.ff.de solut.* clarius *in l.ad bestias.cum ibi not.ff.de pœn.* Tertio, intellige conclusionem non solum post accusatoris remissionem, sed etiam antea, quatenus pœna imponenda vindictam publicam, aut publicum commodum pecuniarum respiciebat, non quatenus respiciebat commodum illius, qui damnum passus fuit, nisi pro parte eum tanquam vnum popularem tangente: vnde si ex delicto (verbi gratia) pœna ducentorum imponenda veniebat, æquis ex partibus inter damnum passum & Rempublicam diuidenda: tunc si accusator nolit ignoscere, & Reipublicæ vtile sit, pœnam ex toto vel ex parte remitti, ea remissio quoad partem, quæ ad Rempublicam spectat, ex toto vel ex parte facienda est; sed non quoad reliquam partem: sicque accusatori integra centum præstanda sunt, vel ab ipso delinquente, eiusve fautoribus, vel ab ipsa fortè Republica, quando eius id intererat: ita tamen, vt tunc, cum à
Repub.

Repub.daretur, deminueretur pars, quæ accusatorem tanquam vnum ciuem respiciebat: huius rei ratio est, quia si ea remissio Reipub.vtilis erat, tunc ab omnibus ciuibus pecuniarum collectio vt fieret, ciuile parq; esset, *c.quod omnes.de reg.iur.lib.6. l.secundum naturam ff.de reg.iur.* Secunda conclusio: Sine iusta causa pœna legalis delinquenti remoueri non potest, intellige, quod non potest remoueri per Principem: Secundò intellige, quod longè minus per iudicem ordinarium: Tertiò, quod non potest remoueri ex toto: Quartò, quod nec ex parte, quæ respiciebat accusatorem: Quintò, quod nec ex parte, quæ respiciebat Rempub.remitti licebit ex toto, aut ex magna parte, sed ex minuscula quadam particula; id Principibus facilius fortè licebit, quàm iudicibus ordinarijs. Nec putauerit quisquam, me nō bene mihi constare, dum dixi, difficilius nocere posse Principē aut iudicem ordinarium Reipublicæ, quàm priuato accusatori: & tamē modò negaui, Principem posse quicquam adimere ex parte pœnæ, quæ respiciebat priuatum accusatorem, cum concesserim, id fieri licuisse saltem ex minuscula quadam particula ad Rempub. spectante. Sed responsio in promptu est. Nam cum ærarium publicum, quoties opus est, ex collationibus ciuium supplendum aut replendum sit, quando pœna, quæ ærario publico applicanda venit, ex parte quadam remittitur, quoad illam particulam, omnium ciuium læsio est, qui vrgente postea necessitate publica, tanto magis aut tanto plus conferre tenebuntur: sicq; ipsemet accusator sentit ex illa remissione suam particulam damni, neq; in plus lædi debebat: cum quæ publicè vtilia sunt, non ad quorundam tantum, sed ad omnium ciuium onus spectant, *d.l. secundum naturam.d c.quod omnes tangit.* Deniq; † cum iudex sine 12
causa legales pœnas nequeat laxare, aut minuere, qui contra fecerit, duas patitur pœnas, infamiæ notam, & suomet corpore; vel rebus, pœnam illi remissam, quatenus ille pati desijt, supplebit: ita Lud.Rom.*sing.78.veni. per l.seruos. C.ad leg.Iul.de vi public.* qui textus est ad hoc sin.secundum Roman. *l.3. C.ne san.bapt.reit.* quam vnicam dicit, *vbi supra*, idem Roman.per Felyn.*in c.de caussis.in prin.de offic.deleg.* per Nicol.Pigniolatum, qui alios allegat *in add.ad Roman.vbi supra.* Quæ autem sint iustæ causæ recedendi à pœnis legalibus, edocet Nicol.Pigniolatus *in addi.ad Roma. sing.66.tu habuisti* Felyn.*in c.qualiter & quando.§.ad corrigendos. de accusat.* Guerrer.*de homicidio, vlt.part.ad fin.* Roman.*cons.429.*

SVMMARIA.

1 *Accusare quem, an quis possit compelli, ardua quæstio.*

2 *Historia nobilium duorum Hispanorum.*

3 *Accusare nullus tenetur, cum quibusdam, contra communem opinionem, conclusiones quatuor.*

4 *Admonere fratrem cõtra Rempublicam peccantem, an teneamur ante denunciationem.*
5 *Historia Socratis.*
6 *Denunciare in foro contentioso, Canonico, an quis teneatur, vt priuati damno obuietur, ardua q. & quid de iure ciuili, alia quaest. ardua.*
7 *Intellectus l. culpa caret. & l. nullum crimen ff. de regul. iuris.*
8 *Historia Herculis.*
9 *Hercules quo potissimum nomine commendetur, quareq; ad cœlum euolauerit.*
10 *Homo homini opitulari natura tenetur, idq; quomodo intelligendum sit, declaratur.*
11 *Ius naturæ est ius gentium.*
12 *Ratio elegans.*
13 *Denunciare, & obuiare periculo priuati. non tenemur in foro contentioso Canonico, contra communem opinionem: nec in foro ciuili, contra commun. opin. nec in foro conscientiæ, contra communem opinionem.*
14 *Reipublicæ quantum debeamus.*
15 *Patriæ magis quàm parentibus debemus.*
16 *Delicto futuro qui non obuiauit, quomodo puniatur.*
17 *Admonere fratrem, vbi periculum est, an teneamur, ardua quæstio.*
18 *Socium itineris defendere, non secus quàm Rempublicam tenemur.*

CAP. XVI.

QVINQVAGESIMO defluit etiam ex principali sententia nostra definitio illius articuli (qui superiori affinis est) an
1 per † Principem, aut legem humanam quis iustè compelli possit ad aliquem accusandum: & pars quidem negatiua probatur in *l. vnica. C. vt nemo inuitus agere vel accus. cogatur.* probaturque ac defluit ex rationibus nostratum sententiarum, de quibus tam sæpè mentionem habuimus. Nam si principatus ad nostram meram vtilitatem creatus fuit, consequens est, nos per Principem inuitos ad id cogi non posse, cum inde periculum nobis possit imminere (vt illico edocemur) quod qualecunq; sit, etiam minimum in magna consideratione esse & debet, & solet, *l. 1. § si hæres. l. quia poterat. ff. ad Treb. ibi, varia sunt hominum voluntates, quorundam vexationes timentium, &c. Ad idem § præterea. cum sua gloss. Inst. de action.* quinimo eo ipso, quod compellimur, dicimur noxiam læsionemque pati, *vt dd. ll.* vnde etiam beneficium inuito non datur, *l. inuito. ff. de reg. iur. optimus text. in § sed neque. Instit. de auth. tut. l. quia autem in princip. & § 1. ff. quæ in fraud. cred.* periculum autem & læsio in specie nostra esset, primum molestiarum & vexationis ac solicitudinis: quod magnopere est considerandum, *d. § si hæres.* deinde inimicitiarum illinc nascẽtium: postremo pœnæ talionis, quam subibit accusator, qui non probat, vt not. per Roman. *singul. 785. tu scis.* adhuc tamen ex Theologis

logis sunt qui velint, quod quis teneatur ad accusandum eo casu, quo crimen moliretur contra principem, vel Rempublicam, ita doctiss. Dominicus Sotus *lib. 5. de iust. & iur. q. 5. art. 1.* post S. Thomam 2 2. *q. 68. artic. 1.* Idem vult Caietanus 2. 2. *q. 33. art. 7.* dum ait, admonitioně fratris necessariam non esse, quando eius accusatio necessaria est; Sẽtit ergo hoc casu necessariã esse accusationem, & Syluester *in summa, verb. accusatio. §. 3.* idẽ significat. Idem sentit Durandus *in 4. distinct. 19. q. 4.* dum in foro exteriore negat oportere, vt admonitio præcedat; & ita esse videtur cõmunis opin. vt per Bar. *in l. vtrũ, ff. de parricid.* per Cagn. & Dec. *in l. culpa caret, ff. de regul. iur.* per Aquens. *in rep. l. vt vim, prope finem, ff. de iust. & iur.* Idem *in l. qui accusare, C. de edendo.* Dec *in c. 1. de offic. delegati* Bald. & Florian. *in l. 1. ff. de noxalibus.* Deci. *in l. nullum crimen, ff. de reg. iuris.* Felynus *in cap. quanta, col. 1. de sent. excom.* Id quod hi omnes affirmant; sub hac tamen moderatione, si ipse habeat testes, quibus suam accusationem possit probare, & sic duobus demum concurrentibus ad accusandum tenetur. Primum, vt machinatio sit in Rempubl. alterum, vt is conscius habeat probandi facultatem. Hæc communis opinio Legistarum, Canonistarum & Theologorum, procedit tripliciter: primum in foro contentioso ciuili: deinde in foro Canonico: postremò etiam in foro conscientiæ, vt patet ex locis supra assignatis. Sed in omnibus tribus conclusionibus contrarium tenendum est, per fundamenta supra relata, & quia Dominus dixit; Qui amat periculum, peribit in illo. Nec dubium est, quin impossibile sit aliquem casum esse, in quo accusator (hoc est, conscius criminis illius) certò sciat crimen illud se posse probare siue probaturum. Quid enim, si testes aufugiant, quid si deposuerint, sed verum non dixerint? quid si inter moras litis, antequam deponant, moriantur? in omnibus his specieb. & similibus, si is conscius accusauerit, periclitabitur; ad quod vt quis teneatur omni iure, tam diuino, quã humano, non solum præceptum non est, sed potius vt non teneatur, expressum est: *vt iuribus & rationibus supra allegatis,* & probatur etiam *in d. l. nullum crimen. & d. l. culpa caret,* vbi dum dicitur culpa caret, qui scit, sed prohibere non potest, non intelligitur de omni impossibilitate. id enim indubitatum erat, *l. impossibilium de reg. iur.* sed intelligitur de impossibilitate, ratione deficientis iurisdict. aut patriæ, vel dominicæ, vel maritalis potestatis; aliter enim potius culpa esset immiscere se rei ad se non pertinenti, *l. culpa est, de reg. iur. ff.* & quamuis publici periculi manifestatio res sit ad vnumquenque ex ciuibus pertinens (vt continuò dicemus) tamen accusatio non tam pertinens videtur, propter superiores rationes; vel si est pertinens saltem necessaria esse non potest, & satis superque esse debet, si quis faciat

 ciat

ciat denuntiationem, vt sic magistratus, ad quos Reipublicæ salus spectat, tali malo obuiam eat. nam & alibi, credo quod sub titulo Inst. *mandati*, Iustinianus Imperator ait: Satis superque esse debet, si cui vel in paucis amici labori consulatur. Deniq; illud expeditum est, bonum publicum, etsi ad omnes & etiã singulos ciues spectare videatur, id tamen intelligendum, dummodo non vnius, aut alterius ad onus totum Reipublicæ negocium, aut sarcina pertinere credatur, sed ad omnes conciues, *l. secundum naturam, ff. de reg. iur. c. quod omnes tangit. de reg. iu. lib. 6.* dixi *in c. præcedenti.* Vnde persequutio aliquid contra principem, rempublicam, bonumue publicum molientis, iniquum & iniurium esset, vt ad onus & periculum foret istius solius, qui illius machinationis per... conscius esset, & satis superque esse debet, vt is ipsis principibus aut Reipublicæ magistratibus denunnunciet, & ei rei medendæ opem auxiliumque ferat, tanquam vnus è populo, absq; eo ꝙ cogatur accusare, per quod totum onus, & periculum, & labor eius humeris resideret. Et licet non probent, ita tamen sentiunt Hieronymus Cagnolus, *vbi supra*: & Summa Angelica, vti refert Sotus, *vbi supra*, sentit Bart. *in l. eum, ff. de accusat.* & non satis certò scio, an negaret Diuus Thomas, si tamen is velit sponte accusare eique periculo sese exponere, sine dubio poterit: sed si tunc probare non possit, an satisfaciet offerendo se probaturum in duello, tangit Hieronymus
2 Cagnolus *vbi supra*, id quod olim in † Hispania factum fuisse, historiæ referunt. Cum nobilis quidam vir alterum nobilem contra Regem Hispanum aliquid machinatum diceret ambos in duello armatos, & equitantes, tribus diebus, incredibili ferocitate, pugnasse, multis vulneribus vtrinque acceptis, & tandem per regem fuisse à lite & accusatione absolutos, incredibili omnium tam nobilium, quam plebeiorum applausu. de duello
3 egimus supra, *cap. 11. 12. & 18.* Sit ergo cõclusio negatiua, † quod nullus compellatur accusare eum, quem scit aliquid contra publicum bonum moliri, intellige quòd non teneatur de iure ciuili, nec teneatur de iure canonico, tertio, quòd non teneatur etiam in foro animæ. Rursus intellige, tam in crimine læsæ maiestatis diuinæ, puta hæresis, quàm etiam humanæ. Sed ad denuntiandum & auxilium ferendum, vt crimen lucescat, & noxius plectatur, tenetur tam in crimine hæresis quam læsæ maiestatis humanæ, teneturque tam in foro canonico, & etiam ciui-
4 li contentioso, quam etiam in foro conscientiæ. Sed an † tunc teneatur fratrem illum peccantem prius admonere, quam denuntiare, *arg. c. nouit. de iudi.* id quod negant Syluester, Caietanus Durandus, *vbi supra*, & etiam Sotus. nisi iam esset emendatus, tunc enim etiam denuntiatio cessare deberet, secundum Sotum, quod nos alibi disseruimus.

Hacte-

Hactenus quando quid machinabatur contra bonum publicum: quid si contra priuatum, puta machinabatur furtum, vel similia, aut seruos, vel quadrupedes alienos interficere parabat? & tunc debet conscius huius rei vti admonitione fraterna, quia iure naturæ insitum mortalibus est, vt periclitantibus opem & auxilium feramus, propter illã cognationẽ, quam inter nos natura constituit, *l vt vim, ff. de iust. & iu.* Vnde Plutarch. *Apoph. l. 3.* Roganti † cuias esset, mundanũ ciuem se esse (Plutarch. inquit) 5
Socratem respondisse: significantẽ talem opem cuiq; etiam extero periclitãti ferendã. quod si intelligat id nõ sat esse, periculũq; instare, an teneatur ad vtilitatẽ illius tertii accusare? & sanè nõ tenetur, nec etiam posset in priuatis delictis, sed denuntiare teneretur inforo cõscientiæ, vt sic obuiã iretur per iudicem damno futuro, secundũ Sotum *vbi supra*, ad idemq; tenetur de iure naturali per proximã rationem. & est communis opinio, secundum Hierony. Cagnol. *vbi supra*, vt † ad id teneatur de iure 6
canonico etiam in foro cõtentioso, vt etiam per Fely *in d. c. quãta, & in c. 1. col. 1 de offi. deleg.* de cuius veritate illico dicam de iure autem ciuili receptior sententia est, vt nõ cogatur in foro contentioso. Secundùm Deci. & Cagno. *num.* 10. *vbi supra*, est communis opinio. Secund. Boerium *decis* 83. *alia quæstio, nu. 6.* Cagn. *in d. l. culpa caret.* per Gl. & alios Doct. ibi idem Decius *in cap. 1. de offi. deleg.* Fely. *in d. c. quanta, & in d. c.* 1. Aquens. *in repe. d. l. vt vim, prope finẽ.* Sed limitatur, vt si commodè, & sine suo periculo succurrere possit, & non faciat, teneatur etiam de iure ciuili: ista limitatio tenetur (secundum Cagnolum *vbi supra*) per omnes Dd. communiter, quã etiam ipse sequitur *per d. l. culpa caret, & per d. l. nullum crimẽ*, a cõtrario sensu. Nam si culpa caret, qui scit & prohibere nõ potest, vt aiunt dictæ leges: ergo si prohibere posset, & non prohiberet, aliud esset. Sed sanè, † vt iam attigimus sensus cõtrarios in *dd. ll.* est quoad eum, qui iure potestatis iurisdictionalis, vel patriæ, vel dominicæ, vel maritalis potest prohibere: Patet: nam quæ pendẽt ex facto alieno & nõ ex nostro, ea in iure dicimur nõ posse nos, *tex. in §. si quis aliũ, Inst. de inut. stip. l. stipulatio ista. in prin. ff. de V. O. cum similib* vtrobiq; per *Gl. all.* Ergo, *d. l. culpa, & d. l. nullũ crimẽ.* etiamsi in sensu directo dicerent, ꝙ qui posset prohibere & non prohiberet, in culpa is esset, intelligerẽtur quãdo ex facto suo ea potestas, nõ ex alieno penderet, quale est factũ iudicis. Præterea nullꝰ esset qui nõ posset ad iudicẽ ire, sicq; de illa potẽtia illæ leges nõ potuerunt intelligere. secundũ q̃ recte ꝓbãt, iure ciuili, eũ, qui cõscius sit machinationis ab aliquo cõtra alterũ tertiũ paratę, nõ teneri ad accusandũ, neq; ad denũciandũ, nisi ꝓhibere possit iure ꝓprio, *arg. l. & magis. ff. de solu.* h. e. ex potestate iudiciali, vel dominica, vel patria, vel maritali, & cętera id genꝰ. Idq; etiã iure natur. veriss. est, nã eo iure homi-

nem

nem homini periclitanti opitulari decet. *d. l. vt vim, cum supra alleg.* & quia, vt ait Statius:

Omne homini natale solum.

Et Ouidius ait:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor.

Et Ouid. lib. 3. Metamorph.

Et eget auxilio, qui non tulit, vtq; reliquit,
Sic linquendus erit, legem sibi dixerat ipse.

Sicq; iure naturæ par est hominem homini periclitanti subuenire, vnde summis laudibus Hercules effertur, quod auxilium opemq; suam, vim & iniuriam patientibus nunquam denegauerit.
8 Vnde † Boëtius *Metr. 7. libr. 4.* sic canebat:

Herculem duri celebrant labores,
Ille Centauros domuit superbos,
Abstulit sæuo spolium leoni.
Fixit & certis volucres sagittis:
Poma cernenti rapuit draconi,
Aureo læua grauior metallo:
Cerberum traxit triplici catena:
Victor immitem posuisse fertur
Pabulum sæuis dominum quadrigis.
Hydra combusto periit veneno:
Fronte turpatus Achelous amnis
Ora demersit pudibunda ripis:
Strauit Antheum Libycis arenis:
Cacus Euandri satiauit iras:
Quosq; pressurus foret altus orbis
Setiger spumis humeros notauit:
Vltimus cælum labor irreflexo
Sustulit collo: preciumq; rursus
Vltimi cælum meruit laboris.

Videas ergo, vt iure naturæ viri inclyti ducuntur feruntur q; ad opem miseris periclitantibus ferendam. hique æthereas ad sedes præmii loco euolaturi intelliguntur. Vnde † idẽ Cicero
9 de eodem Hercule scripsit, postquam enarrauerat, vt cunctis periclitantib. opem tulisset, Abiit (inquit) ad Deos Hercules, nunquam abiisset, nisi dum inter homines esset, hanc sibi viam muniisset. Idq; votum & studium magnanimis viris iure naturæ in-
10 esse, idem Cicer. eleganter scripsit his verbis: Vt † tauris natura datũ est, vt pro vitulis, contra leones summa vi impetuq; contẽdant: sic ii, qui valent opibus, atq; id facere possunt, ad seruandũ genus humanũ natura incitantur, ita Cic. 3. *de finib.* Sed contra hæc omnia facit, quod scriptum reliquit idem Cicero 1. *Officior.* Animaduertamus (ait) cum alios iuuare velimus, ne quos offendamus: ergo cum hoc casu periclitanti nequeã opitulari sine læsione

sione machinantis: non videor ad id teneri: sed ad id responde ex his Ciceronis verbis: Illud enim natura non patitur, vt aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus; neque vero † hoc solum natura, id est, iure gentium, sed etiam legibus 11
populorum, quibus in singulis ciuitatibus Respublicæ continentur, eodem modo constitutum est, vt non liceat sui commodi causa nocere alteri: hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem esse ciuium coniunctionem. ita 3. *Offic.* Cicero scripsit. & huiusmodi sententiæ concinit eiusdem Ciceronis non inelegans sententia in hæc verba: Vt membra quædam amputantur, si & ipsa sanguine & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis, sic ista in figura hominis feritas, & immanitas beluæ, à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. ita 3. *Offic.* Cicero scripsit. Et alibi similiter ait, Vt medici membrum sæpe putrefactum incidunt, atque in totum eradicant, ne aliam corporis partem labefactare aut corrumpere possit. sic necesse est, si Rempublicam saluam esse volumus, vt perditissimos homines ex vrbe penitus extirpemus, ne corruptus integro, violatus casto, labem infringat: ita *in Vatin.* idem Cicero scriptum reliquit. ergo quod alios ita iuuare docemur, vt id sine aliorum incommodo fiat, intelligatur sine aliorum innocentium incommodo. nam cum læsione nocentium indubitanter fas est; & ita Hercules prostrauit peremitque eos, qui debilioribus exitio erant. Quæ omnia prima facie videntur persuadere, quod conscius criminis, ei quod in alium cõciuem aliquem machinari scit, obuiare teneatur, vt vult cõmunis opinio supra relata. Sed non est ita. Fateor quod suadeat homines ad talem opem ferendam natura (sicque iure naturæ) adduci & ardere; sed tamen illud ius naturæ nullam inducit compulsionem, sed quandam duntaxat inclinationem, desiderium, affectum, studium, votum, appetitum, vt declarat Andr. ab Exea, *ad Princ. in lib Pactorum*, & diximus supra. Et quamuis viri magnanimi soleant ad actum, & effectum perducere eam naturalem inclinationem, & affectum, vt fecerunt Hercules, & alii similes: reliqui tamen nec id audere solent, nec ad id obligantur. quid enim, si eum qui iniuriam à robustiore & tyranno patiebatur, cernebant fœminæ, aut pueri, aut senes, aut ægroti, aut nimium debiles, qui optabant, gestiebant, ardebant opem misero periclitanti ferre, sed non audebant; nonne hos punire iniurium, inhumanum ac inciuile esset? sic ergo & in specie nostra, si is ciuis, qui conscius erat illius machinationis, quæ in alterum ciuem moliebatur forte optabat, gestiebat, ardebat opẽ ei facere, si id sine incommodo suo liceret; sed ausus non fuit, culpa caret. Et quid demeruit ille, si à natura, & à Deo Optimo Maximo non magnanimitate præditus, sed pusillanimis fuit progenitus? ei sane

12 sane non tam irascendum est, quam miserendum. cum ergo † ex hominũ animo pẽdeant huiusmodi pusillanimitates; iniurium, inciuile, & inhumanum esset ob eas res incertas, occultas, & soli Deo notas, quem plectere; præsertim cum is nemini noxam dederit. Cum ergo ad opem ferendam desiderentur affectus, & actus; omnes quidem iure naturæ eum affectum sortiti sumus; sed eum affectum ad actum perducere non omnes valemus; sed magnanimi tantum; nec refert, vtrum valere posse desinamus ex defectu virium corporalium, (vt fœminæ, pueri, senes & valetudinarii) an vero ex defectu virium animi, vt pusillanimes. Præsertim cum isthæc ad munus potissimum pertineant magistratuum, nec priuatus pro priuato se periculo exponere teneatur. Periculum autem accipere debemus siue reuera immineret, siue non immineret, si tamen ille sibi imminere formidabat, ex cuius quidem solius, non ex communi opinione hæc res metienda & iudicanda est, *argum. d. l. 1. §. si heres. & l. quia poterat vbi bonus tex.*
13 *ff. ad Trebellia.* Agnosco † tamen quod de iure canonico in contrarium est cõmunis opinio, & etiam de iure ciuili, eo casu, quo sine periculo suo id inspecta communi hominum opinione facere posset; sed nos de iure tam canonico, quam ciuili, contrarium amplectimur, quando immineret periculum, non solum inspecta communi opinione, sed etiam inspecta opinione particularis ipsius conscii, quamuis reliqui homines in tali casu verosimiliter iudicarent cessare periculum, *per dd. supra & per l. quia poterat. ff. ad Treb.* & vide Boer. *d. decis.* 83. *num.* 6.

Dicet quis, secundum hæc excusabitur etiam is, qui conscius machinationis in principem, vel Rempublicam paratæ non denuntiauit, allegans se formidasse, nec voluisse se exponere periculo, quod supra negauimus: sed respondendum est hunc non excusari; quia licet priuatus pro priuato se periculo exponere nullo iure teneatur; pro principe tamen tenetur, vel pro Republica, qua periclitante se quoq; periclitari nosse debeat, suamque rem agi, vnde Horatius *Ode. 2 lib. 1.*

Dulce & decorum est pro patria mori.

14 Et Cicero ait: Quoniam † sunt omnia commoda à patria accepta, nullum incommodum pro patria graue putandum est; at qui patriæ pericula suo periculo expetunt, hi sapientes putandi sunt, cum & eum, quem debent honorem, reipublicæ reddunt, & pro multis perire malunt, quam cum multis. etenim vehementer est iniquum, vitam, quam à natura acceptam propter patriam conseruauerit, naturæ cum exigat, reddere: patriæ cum roget, non dare: & cum possis cum summa virtute & honore pro patria interire, malle per dedecus & ignauiam viuere: & cum pro amicis, & parentibus, & cæteris necessariis adire periculum velis, pro Republica, in qua & hoc, & illud sanctissimum nomen

mea

men patriæ continetur, nolle in discrimen venire, ita 4. *ad Heren.* scriptum reliquit Cicer. Et rursus: Respublica nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dare, & in qua omnia nostra ponere, & quasi consecrare debemus. ita 2. *de leg.* idem Cicero scripsit. Ergo non par eademque causa est quod ciuis qui conscius est machinationis, quam contra priuatum quis moliebatur, nolit se periculo exponere, magistratibus id denuntiando; & quod idem faciat, quando contra principem vel Rempublicam moliebatur, cū hæc obligatio sit longe maior, quam superior, sicque ignauiæ & pusillanimitati illo casu parcendum est, isto autem casu non est regulariter parcendū, nisi forte morbus ille insolitus esset, & esse probaretur. Denique pius Æneas quo tempore mœnia Troiæ ardere cœperunt, humeris suis impositum patrem Anchisen mediis è flammis eripuit & saluauit; quod sine magno suo periculo, impedimento, & labore in tanta rerum angustia strepituque fieri non erat possibile, id quod nullus pro conciue suo aut faceret vnquam, aut facere teneretur, ob saluandam tamen parentis vitam, vix est vt non debitū fuisse intelligatur. Nec dubium est, quin † maiora etiam pericula pro patria saluanda subire teneamur, *l. veluti.* arguendo ab ordine literæ. *ff. de iust. & iur.* ait enim: vt patriæ, & parentibus pareamus. ad idem *l. aduocati. C de aduo. diuer. iudi. ibi nec minus humano generi provident, quam si prælis atq; vulneribus patriam, parentesq; saluarent.* sic prius de patria meminit quam de parentibus, vtrosque autem præliis atque vulneribus saluare vt teneamur, inde edocemur, ad quod pro priuato conciue minime tenemur: & illam Anchises & Æneæ historiam refert Virgil. *Aene. lib.* 2. sic modulatus: 15

Eia age, chare pater, ceruici imponere nostræ,
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit.
Quo res cunque cadent, vnum & commune periclum,
Vna salus ambobus erit.

Ergo probato insolitæ inertiæ & pusillanimitatis vitio, etiam quoad causam Reipublicæ desertam, conscius ille non denuntians, liberaretur, non aliter atque si insani, furiosi, dementes, aut forte valetudinarii, senes, mulieres, opem armis, & facto, atque opere ferre desiissent: eo tamen non probato, excusabitur sane qui priuato periclitante denuntiare desiit, non sic Republica aut principe periclitante. idque iure tam ciuili, quam canonico, arg. *c.* 1. *& c.* 2. *cum ibi not. de op. no. nu.* Illud notandū est, quod † quibus in casibus, quis tali delicto futuro obuiare tenetur, excusatur semper à pœna ordinaria, quā delinquens subiret, & alia mitiore plectendus est, ita Hier. Cagno *in l. culpa caret. supra allegat. num,* 10. post Felynum *in locis supra signatis.* Et circa hanc materiam ridendus est Dominicus Sotus *li. de ratione tegendi, &c.* 16

17 *di, & de tegen memb. 2. q. 2. concl. 6. vers. 3.* qui negat, quod † quis fratrem suum, vbi est periculum, corrigere teneatur: quod impugnant communiter Doctores; teste Antonio de Corduba *in annot. ad eum in d. loco.* & Martinus Nauarrus *in manual. c. 24. nu. 11. cum seq.* sed priorem opinionem alibi veriorem esse ostendimus; non solum quando reuera adesset periculum, sed etiam si non adesset, si inspecta communi hominum opinione adesse videretur; quinimo etsi inspecta opinione istius tantum, adesset, id ad eum excusandum sufficeret, *d. l. quia poterat, cum simil. supra alleg.*
18 Socium autem † itineris quod quisque defendere teneatur, non secus quam Rempublicam periclitantem tenuit Gloss. & ibi Alberi. *in l. item apud Labeonem. §. abduxisse ff. de iniur.* quæ communiter approbari videtur ex relatione Boerii *decis.* 88. *num.* 6.

SVMMARIA.

1 *Princeps liberum rerum nostrarum vsum, aut etiam abusum, impedire an possit.*
2 *Prodigere nostra possumus, fallit in tribus casibus.*
3 *Vtile nobis id, quod libet, est.*
4 *Dominii definitio.*
5 *Libertatis definitio.*
6 *Dominii definitio communiter tradita notatur.*
7 *Dominium est etiam in rebus incorporeis.*
8 *Dominii definitio tradita per nouissimos, notatur.*
9 *Princeps nobilibus prohibere, ne se inconsulto nubant, non potest.*
10 *Monachi Minoritæ, an dominium habeant in commestibilibus, & vtensilibus, ardua quæst.*
11 *Historia Cassii.*

CAP. XVII.

QVINQVAGESIMO PRIMO fluit etiam ex superioribus
1 nostris sententiis definitio illius articuli, An † Princeps sine causa possit rei nostræ liberum vsum impedire; id quod multi admittunt, dicentes expedire Reipublicæ ne quis re sua male vtatur. *§ sed & maior asperitas. Instit. de his, qui sunt sui vel alie. iur. l. diuus. ff. si quis à pat. fu. manu. facit l. is cui bonis. ff. de verbo. oblig.* vbi prodigo impeditur rerum suarum alienatio, *& l. is cui lege. ff. de testam.* vbi eidem denegatur testandi facultas, *& l. Titio centum, in princ. ff. de condi. & dem.* vbi alumno minus industrioso denegatur alienandi potestas, & facit *totus titulus ff. de reb. eorum, & C. de prædi. minorum.* vbi adultis denegatur prædiorum suorum alienandorum facultas. Sed certe in omnibus his speciebus, & similibus, vsus rei nostræ non debilitatur sine causa, quinimo
2 iustissimis ex causis, vt *dd. ll.* patet. Sit ergo † regula, vnumquemque rei suæ liberrimum vsum habere. *l. in re mandata. C. mand.* adeo vt possit etiam abuti, *text. egregius in l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pet. hered. ibi; dum re sua se abuti putant, & l. 1. §. [illegible]*
magis

magis.verb.prodegit.ff.si quid in fraudem patroni.adeo vt etiam prodigo manifesto id liceat, quamdiu ei nondum est per judicem bonis interdictum;vt est communis opinio Docto.secundum Alexand.& Iason.ibi *in dict.l.is cui bonis* Franc. Aretinus *in dict. l. is cui lege*. Ratio, † quia quod quisque homo sanæ mentis & legitimæ ætatis voluerit,quodque ei libuerit circa res suas,id vtile ei esse,inspecta legis censura,reputatur,quamuis inspecta cōmuni hominum opinione inutile ei sit.*§.præterea*,cum gloss *Inst. de act*.vbi gloss.ait:id portat leuiter,quod portat quisque libenter.*facit.dict.§.consuluit.dict.§.& magis.& l.quin autem.in principio.& §.1.ff.quæ in fraudem credi*.cum ibi notatis per gloss. &, vt lex ait;ipse sibi quoque insidiatus est, significans hominibus licere sibi ipsis insidiari,hoc est,ad suum incommodum res suas prodigere,etiam si in consequentiam qualequale damnum alijs resultet, *vt dd.ll.& l. quia poterat.ff.ad Trebell.§.sed neq;.Instit.de autho.tut.& Instit.de lege Fusia cani.toll*.vbi not per Aldroband *l.non vsq; adeo.ff.si quis à paren.fuer.man*.& quod isthæc omnia superat, dictu mirabile esse videtur,licet nobis etiam nosmetipsos vendere.*§.fin.Instit.de jure pers.l.si quis filio exhæredato.§. irritum. ff. de inju.rup*.Vnde Iuuena. Satyr.3.ait: 1

Et præbere caput domino venale sub hasta.

Neque ad rem pertinent,quæ in contrarium dicebantur: nā procedunt in personis,quæ sunt vel ætatis illegitimæ, vel non integræ mentis. Tertia fallentia,quando quis re sua abutitur, eaque erat animæ rationalis:ratio est, propter naturalem cognationem,quæ inter nos omnes natura constituit.*l vt vim. ff. de just.& jure*.ita procedit *dict.§.sed & major.& dict.l.diuus*.secundùm quæ merus princeps,qui (vt ex nostris sententijs relatis apparet)ad meram subditorum vtilitatem creatus esse intelligitur,non poterit homini legitimæ ætatis & integrę mentis impedire liberum vsum rerum suarum;quia, etsi id princeps fortè bona fide faceret,& ob vtilitatem ipsius prohibiti solicitus; adhuc tamen ei impedito id invtile esse intelligeretur & noxium: sicque egrederetur ipsius principis jurisdictionem,vt supra plene diximus. Secundùm quæ plane colligitur, qualis †, sit vera dominij definitio. Est enim naturalis facultas ejus,quod facere libet,nisi quid vi aut jure prohibeatur;quam definitionem colligo *ex l.libertas ff.de statu homi.§.libertas Instit.de jure personarum*. vbi dicitur, † libertas est naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet,nisi quid vi aut jure prohibeatur. dominium enim in rebus habere quid obsecro aliud est, quam eam liberrimam ad libitumque facultatem habere circa illam rem?Hinc parentes,liberos quos in potestate habebant,occidere & perdere poterant.*l.in suis.ff.de lib.& posth.Idem in seruis.§.in potestate. Instit. de his,q sunt sui vel alieni juris*.quod hodie innouatū est,*vt dd.jurib:* 4 5

N Hinc

Hinc apparet suspectam esse Bart. definitionem, qui *in l. si quis vi. §. differentia ff. de aq. poss.* scripsit, dominium † esse jus perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur: quam definitionem sequuntur (multis tamen repugnantibus) magis communiter Doctores, vt per Alex. & Claudium post alios ibi Fern.
6
Berengar. *in l. naturaliter. §. nihil commune n. 31. ff. de acqui poss.* Frãc. Ripa. *in rub. de caus. pos & propr.* Bal. *de praescri. par. 2. princ. q. 2. n. 6. & alij, quos allegauimus in pra tra de suc. prog. n.* 175. quib. adde doctissi. Dom de Soto. *de just. & jure, li. 4. q 1. art. 1.* Gers. *de potesta. eccl. consil.* 13. Sed haec Bar. definitio, dum ait; *perfecte*, notari potest: quid enim, si eam donaui juxta formam legum? de quibus per totum titulum. *C. de don quae sub mo.* & quid si vendidi juxta formam legum, quae sunt sub titulo. *ff. de in diem adject.* vel juxta eas leges, q̃ sunt sub titu. *ff. de leg. commiss.* vel juxta formam *l. 1. ff de condict. ob causs.* etenim in omnib. his speciebus, & similib. constat me, etsi perfectum illius rei dominium habuerim, minus tamen perfectè de eo disposuisse. defendendo Bar. respondere possumus, referri ad potentiam nõ ad actum, sicque sumendum, pro eo quod est liberrime disponere. Rursus dum ipse ait, nisi jure prohibeatur, est addẽdum, vel ẽt vi, vt scitè fecit IC. *in d. l. libertas, & in d. §. libertas.* Quid enim si dum donare aut vendere rem meam vellẽ Princeps tyrannus prohibuit? non ideo minus ejus dominium dicor habere, sicut dominium non desinit habere adultus, eo ꝙ per titul *ff de reb. eor. & C. de praed. min.* alienare praedia sine decreto prohibeatur, aut maritus fundum dotalem: *vt ff. de fundo dot., per tot tit.* sed & majore nota eget Bar. dum dixit, de re corporali,
7 cum constet † dominium esse ẽt in reb. incorporeis: haereditas enim, & vsusfructus, & vsus, res sunt incorporales, *vt Inst. de rebus corp. & in corp in prin.* & tamen in haereditate dominium habem⁹, *l. cum haredes, in prin.* vbi not. Paul. Castr. & Alex. *ff. de acq. poss. & in vsufructu dominium habemus. l. qui vsumfructum. ff. si vsufruct pet. & in vsu*, quia dominium nihil aliud est quam jus quoddam incorporeum, *vt dd. ll. & tex. egregius in l si, ad medium. C. de long. tempor. praes.* nisi fortè Bart. saluare fas est, in eum modum, quem attigimus *in d. n.* 175. doctissimus autem Sotus, *vbi suprà*, talem domi-
8 nij tradidit definitionem: Dominium † (inquit) est propria cujusque facultas & jus in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum vsurpare potest quocunque vsu lege permisso, quae definitio recidit in superiorem, nisi quatenus adjecit in suum ipsius commodum: quae verba significant citra suum commodũ dominum re sua vti non posse, nos autem prodigere & perdere rem suam dominum posse suprà fusè ostendimus: quibus adde ꝙ sine vlla caussa potest etiam prodigere; & pro derelicto habere, ita quòd fiat primi occupantis. *l. 1. & 2. & per totum titul. ff. pro derelicto.*

Ex

Ex quibus omnibus etiam apparet minime † licere principibus regni sui nobilibus prohibere, ne ijs in consultis nubant: 9
id enim quam magnopere naturalem libertatem ejus quod cuiquam facere libeat, infringat, nullus nō videt: *d.l. liber. d.§. libertas.* ergo ea res, vtpote noxia, nō comprehenditur sub ea commissione principibus data, quæ ad vtilia tantum, non et ad cōtraria (vt jam edocti sumus) porrigitur, quamuis nō pauci principum contrarium facere soleant: quod minime laudo.

Deniq; quaten⁹ de dominio proxime agebamus, an monachi
† Minoritæ (quales sunt Frācifcani, Dominicani & reliqui) q nihil proprium habere possunt in cōmuni, nec etiā in particulari, in rebus comestibilibus, quæ ijs eleemosynæ loco & nomine elargiri solent id dominium, an forte vsum duntaxat, habere intelligantur, dubitari solet; quia hujuscemodi in rebus dominium ab vsu vix separari potest, *vt per totum tit. ff. de vsufru. ea. rer. quę vsu consum. & l. omnium. §. constituitur ff. de vsufru.* Et sane hac in re stat constitutio Nic. 3. *in extrau. Exijt qui seminat, de verb. sig. lib. 6. & in clem. exiui de Paradiso, eod. tit.* & Ioha. 22. *in extrauag. ad conditorem* quæ quidem constitutiones inter se diffidere videntur. S. Thomas 2. 2. *q.* 78. *artic.* 1. negat hisce in rebus dominium separari posse ab ipsarum rerum vsu, Sotus vero *vbi supra*, cujus sententia (judice me) verior est, adfirmat separari posse, negatque eos monachos dominium habere in illis rebus, non magis quam in alijs. Nam etsi tempore (inquit) necessitatis egenus rebus possit potiri alienis ad suum vsum & victum necessarium, non ideo earum dominium acquirit, sed nudum vsum facti: ideo (inquit) quod ad talem vsum his monachis datum esset, ab eis repeti posset, si is qui dedit, vellet forte ad aliam caussam magis necessariam, aut magis piam id conuertere, & vt conuiua non posset dapes mensa paratas arripere, arreptasque in domū suam reportare, quia non ad istarum rerum dominium assequēdum, sed tantum ad illum designatum vsum videtur inuitatus; ita & hi Minoritæ istarum rerum dominium non intelliguntur habere, sed tantum designatum earum vsum, vt ad alios vsus eas conuertere nequeant. Nam & si tibi concederem, vt domum, vel vestem, aut librum meum, si liberet, comburcres, & tu combussisti, non propterea videberis domum tuam, sed meam combussisse. Et cū Cassius; teste Appiano † Alexādrino, & alijs; post- 11
quam copias suas à Cæsarianis fusas in ingenti illo prælio videret, impatientia doloris, aut tædio vitæ, aut metu, ne ad Cæsarem deferretur, jussit liberto suo, vt sibi necem inferret, paruit ille; non tamen quisquam diceret, eum libertum dominium Cassij acquisijsse, eo quod eum peremit, non quoque reliquos homicidas trucidatorum dominos fieri. Denique cum jam ostēderimus proprij dominij id esse peculiare & natiuum, vt liceat

quidquid lubeat, etiam abutendo, prodigendo, dissipando, pro derelicto habendo, monachique hujuscemodi rebus commestibilibus vesci vtique possint, abuti vero, prodigere, pro derelicto habere nequeant, quin à quocunque possessore domino earum res vendicare liceat, apparet eos dominium nunquam habuisse.

SVMMARIA.

1 *Defensionem princeps an tollere possit? ardua quaest.*
2 *Citationem princeps an tollere possit?*
3 *Defensio est iuris naturae.*
4 *Defendendi corporis caussa alium occidere licet.*
5 *Defendendarum rerum caussa occidere licet.*
6 *Defensionis necessariae caussa occidere licet; non aliter.*
7 *Defendere se tenetur Princeps etiam cum nece aggressoris: reliqui possunt, sed non tenentur.*
8 *Defendere me possum etiam cũ nece aggressoris, licet is esset ad regimen publicum necessarius iure poli, contra Theologos, idem iure fori contra eosdem.*
9 *Vita mortalibus nihil charius.*
10 *Princeps esse desinit, qui fit tyrannus.*
11 *Defensionis caussa occidere licet aggressorem, etiam iure poli, contra Gersonem.*
12 *Duellum inire non licet pro honoris, aut rerum defensione, ardua quaest.*
13 *Defendendi honoris caussa licet occidere.*
14 *Defensio inculpata est, licet qs fugere possit.*
15 *Duellum inire prouocatus, nõ tenetur morigerari.*
16 *Historia Augusti, & Marci Antonij.*
17 *Historia Marij, & Pompeij.*
18 *Honorem exhibere nobilibus reliqui an cogantur.*
19 *Honorem nobilioribus qui nõ exhibent an teneantur iniuriarum.*
20 *Defensio inculpata non est in rustico, vel clerico, quando poterant tute fugere.*
21 *Defensio inculpata quando videatur.*
22 *Vindicta an defensio sit vnde intelligatur.*
23 *Occidens damnatum ad mortem, capite punitur.*
24 *Occidens quare occidatur.*
25 *Appellationẽ denegans in caussa capitali, an capitaliter puniatur.*
26 *Occidens vt occidatur, an ꝓcedat etiam in iudice, qui innocẽtem capitaliter damnauit, ardua quaest.*
27 *Dolus an culpa, quãdo in iudice praesumatur*
28 *Poenam euitare facit ordinariam, qualibet etiam iniusta caussa.*
29 *Iracundia ex iusta caussa orta remouet poenam in continenti, sed ex interuallo non remouet, sed lenit.*
30 *Ira ex iusta caussa concepta, nec remouet, nec lenit poenam.*

31 *Ira-*

CAPVT XVIII.

QVINQVAGESIMO SECVNDO defluit etiam ex nostra principali sententia definitio illius articuli; An † princeps 1 defensionem nostram tollere possit? Id, quod in specie multi tenuerunt, affirmantes, summum Pontificem ex causa id facere posse, ita Alber. Ros. *in l omnes in princ. C. de Episcop. & cleric.* Angel. *in l si sic. ff. de legat.* 1. Fernand Loazes *in consil pro March. de Velez, dubitatione* 1 *pag.* 337 *num.* 66. *versic. sicut de defensione.* Nellus *in tract. bannitorum* 2 *quæst secundi temporis.* Alexand. *in l. cum mulier. colum.* 3. *ff solut. matrimon* Deci. *in cap. cum dilect. colum.* 7. *ff. de except.* Et ideo Princeps † citationem tollere potest, vtcunque sit 2 necessaria defensio, vt tenent gloss. *in l. is qui Reipublicæ ff. ex quib. caus. maior.* Felyn. *in cap. quæ in Ecclesiarum. num.* 26 *de const.* & alij quamplures (longè plurimis tamen repugnantibus) vt *in præfat. tract. de succ. progressu* enarrauimus. Quid dicendum? Et sanè regula est: Defensionem † esse necessariam, à iureque naturali 3 profluentem, *l. vt vim. ff. de iustit. & iur. ibi, nam quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse videatur, cap. ius naturale.* 1. *distinct. l.* 1 *ff. de vi & vi armata. l. iniuriarum. ff. de iniur. cap. significasti.* 2 *de hom. l scientiam.* §. *qui non aliter. ff ad leg. Aquil. cap. si vero.* 1. *de senten. excommunic. & l. sed etsi. ff ad leg. Aquil.* Amplia, vt † procedat etiam, si inde sequatur homicidium, vt tradunt communiter Do- 4 ctores *in dictis locis per eadem iura*, quibus adde Caiet. post sanctum Thomam 2. 2. *quæst.* 64. *articul.* 7. & Dominicum Sotum, *de iustit. & iur. lib.* 5. *quæst.* 1. *articul.* 8. Ludouic. Roman. *singul.* 28. *accusatus de homicidio.* Bald. *in l. solam. C. de testib.* idem Bald. *in l. vnic. C. de confess.* Hæc ampliatio de homicidio variè intelligitur. Pri-

 mum,

mum, quando factum fuit ob tutelam corporis homicidæ se ab
5 occiso defendentis, *vt dd. ll* Deinde † etiamsi id fieret ob defensionem rerum, istam (quamuis multis repugnantibus) duximus esse communem opinionem *in tract. de succ. progr. in præfat. nu. 12. cum seq* vt per Ias. Io. Broscium, & alios *in d l. vt vim.* & Careriumin *sua pract. fol. 106. nu. 31.* Bernard. Diaz. de Luco *regul. 587.* quibus adde S. Thomam & Caieta. *vbi supra*, & Domin. Sotum *d. lib. 5. quæst. 1. artic. 8. de iust. & iur.* qui planè omnes idem sentire videntur, dum loquuntur generaliter, & allegant, nituntúrque *in Exod 22.* dum ait: Si effringens fur domum, siue suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis, vbi non de corporis, sed de rerum tantum defensione agebatur. Ad idem *l. aduocati, cum ibi not. C. de aduoc. diuersor. iudic.* ita Sotus, *vbi supra.*

6 Tertio † intellige sufficere testes dixisse ad defensionem occisoris factum fuisse homicidium, etiamsi non expresserint, eam defensionem esse necessariam, vt videtur voluisse Bal. *in d. l. solam. ad fin.* & Bart. *cons. 110. quidam Massiolus. per c 1. §. si quis hominem. de pace tenen.* In contrarium tamen hoc casu videtur esse receptior opinio, vt per Bal. sibi contrarium *in l. vnic. de confess. vers. tu assessor. col. 10.* Lud. Rom. *vbi supra.* Nic Pig. *in add. ad ipsum Rom.* Barth. Cæpolla *cons. 42* idem Cæpolla *cons. 44.* Felyn. *in c. significasti. col. 5. de homin.* Ias. *in §. item si quis. Inst. de act. & alij, quos adduximus in d. nu. 22. cum seq* Sed quidquid sit, de modo probationis omnes vtriusque partis fautores in hoc conueniunt, homicidium, vt inculpatum videatur, non sat esse, quod ad defensionem factum fuerit, nisi præterea ea defensio necessaria fuerit.

Quartò intellige, vt non solum quis inuasus aut insultatus id
7 facere possit; sed quod etiam ad id teneatur, si est † Princeps, vel persona ita egregia, quod ad Reip. bonum sit admodum necessarius, ita eleganter Dominicus Sotus, *vbi supra* Limita primo, quod tale homicidium fieri non sit necessarium, sed potius esset opus perfectionis, sese non defendere, secundum S. Thomam, & Caietan. & Dominic *vbi supra*, post Gersonem, quem ipse Dominicus allegat *in tract. de Euchar.* quod intellige, quando insultatus non esset tam necessarius ad Rempublicam gubernandam, vt proximè dicebamus. Deinde limita, vt homicidium non aliter sit inculpatum, quàm si fiat ad defensionem necessariam.
8 Tertio limita, † secundum Dominic quando aggressor esset Princeps, vel Dux, seu alia persona egregia, & ad regimen Reipublicæ necessaria, & aggressus, persona ad tale regimen minimè necessaria: tunc enim aggressus se occidi pati deberet potius, quàm aggressorem necare; id quod Gersoni iam allegato sine dubio videretur. Sed ipsorum opinio vera non est; quia palam est contra ius naturale iam relatum, & in mille legibus su-

pra

pra allegatis, & similibus repetitum. Et hoc esset eum principatum ad meram ciuium vtilitatem admissum, ad internecionem ipsorum conuertere, contra omne ius, omnémque rationem, & contra nostram principalem opinionem, cum omnibus fere iam congestis; præsertim in tribus capitibus superioribus. Et esset contra illam diuinam pollicitationem, quæ inquit: Iugum meum suaue est. Et quàm † vita mortalibus chara sit, docet Ouid. *lib.* 5 *Metamorph.* 9

——————Nihil ô fortissime præter
Hanc animam concede mihi, tua cætera sunto.

Et Iuuenal. *Satyr.* 10.

Da spatium vitæ, multos da Iuppiter annos.
Hoc recto vultu, solum hoc quoq; pallidus optat.

Eadem, aut his similima optimè expressit Cicero, dum ait *in Orat. in Vat.* Nemo est tam demens, tamq; parum de se cogitans, qui alienam vitam magis, quàm suam diligat. Et rursus: Qui multorum custodem se profitetur, eum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. Ita *Philip.* 12. expressit idem Cic. quibus verba Iuuenalis non parum opportuna sunt, sic canentis *in Satyr.* 13.

At vindicta bonum vita iucundius ipsa.

His etiam concinunt elegantia Nasonis poëmata, sic modulantis *lib.* 3. *de arte amandi*:

Iudice me, fraus est concessa repellere fraudem.
Armaq; in armatos sumere iura sinunt.

Et Horat. *lib.* 3. *Ode* 4.

Vim temperatam Dij quoq; prouehunt
In maius, ijdem odêre vires
Omnes nefas animo mouentes.
Testis mearum Centimanus Gigas
Sententiarum.

His quoque adstipulatur idem Cicero *in* 3. *de finib.* in hæc verba loquens: Vt tauris natura datum est, vt pro vitulis contra leones summa vi impetuque contendant: sic ij, qui valent opibus, atque id facere possunt, ad seruandum genus humanum natura incitantur. Cùm ergo ex tot authoribus constet, hanc defensionem esse iuris naturæ, eam humano generi adimere velle, non impium modo, verum nefas quoq; videri debet: præsertim cum sit contra præceptum iuris diuini iam relatum, & cum charitas bene ordinata à seipso incipere debeat, *l. præses. C. de seruit. & aqua.* Et cùm, teste Terentio, natura ita comparatum sit, vt omnes sibi bene esse malint, quàm alteri. Id quod etiam descendere à iure naturæ, testatur Cicero 3. *Officiorum*: Sibi (inquit) vt quisque malit, quod ad vitæ vsum pertinet, quàm alteri acquirere, concessum est, non repugnante natura. Et rursus *eo-*

dem lib. Nostræ vtilitates nobis omittendæ non sunt, alijsque tradendæ.

10 Neque ad rem pertinet, quod ille † aggressor sit Princeps aut Dux Reipublicæ, aut persona Reipublicæ gubernationi multum necessaria: nam ij tales simul atque tyranni esse cœperint, continuo desinunt esse Principes ipso facto, vt supra ostendimus *cap.1. & 2.* Itaque Princeps Reipublicæ meæ, qui me immerentem & inculpatum properat necare, aut vulnerare, ipso facto, ac ipso iure princeps esse desinit. Vnde si ad meam defensionem cum interfecero, non tam principem meum, quàm hominem iam priuatum interemisse videbor. Præterea meam Rempublicam saluam esse, mea interesse videtur, propter meam vtilitatem, & propter me potissimum eius incolumitatem desidero, & desiderare debeo. Ergo iure naturæ magis diligo, & diligere debeo meipsum, quàm meum Principem, aut Rempublicam Quia secundum Philosophum, propter vnumquodque tale illud magis est tale: &, Proximus sum egomet mihi, vt Terentius ait, & probat *d l. præses.* hanc esse charitatem bene ordinatam. Id quod nullus, qui ex toto non ineptit, aut insanit, abnegauerit: Ergo præposterum esset, ac hominis omnino insani, sua internecione velle hominem Reipublicæ vtilem seruare, quandoquidem etiam toti Reipublicæ se anteponere suamque salutem debet.

11 Quartò limitant † nonnulli, vt occidere non liceat propter rerum, sed tantum propter personæ defensionem; quod dic, vt supra. Quintò limitant, quod generaliter in foro animæ occidere non liceat aggressorem, sed potius debeat quis pati se interfici, ita Gerson, *vbi supra*, & diuus Augustinus *ad Publ.* de occidendis (inquit) hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi fortè sit miles, aut publica functione teneatur; vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs, accepta legitima potestate. Vbi negare videtur, cuipiam ne occidatur licere priuatim occidere Et *in primo de libero arbitrio*: Quomodo (inquit) apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? & censet illas res in vniuersum esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. Et Nicol. Papa *Canone, de his clericis, distinct.* 50. ait: De his clericis, quibus consuluistis, scilicet, qui se defendendo paganum occiderant, si postea per pœnitentiam possunt ad pristinum statum redire, aut altiorem ascendere, scitote nullam nos occasionem dare, neque vllam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi, cui quidem legi cum ad mores pertineat, videntur & laici esse subiecti. Quartò, homicidium est grauius, quàm simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruandam vitam

est

& licita: ergo neque homicidium facere. Postremo si arbor est mala, ergo & fructus, vt habetur *Matth.* 7. sed defensio ipsa videtur illicita contra illam Pauli monitionem *ad Roman.* 12. Non vos defendentes clarissimi, ergo & aggressoris occisio erit peior. Sed hæc omnia procedunt de perfectione, non de necessitate secundum Sotum, *vbi supra.* Nec ad rem pertinet, quod salutem animæ proximi debeam præponere saluti corporis mei, sicque cum aggressor verisimiliter veniat in peccato mortali, non debeam eum occidere, ne eius anima simul cum corpore pereat: nam huic rei sufficienter respõdit Sotus, cui adde, quod etsi eum lethaliter vulnerauero, inter moras spiritus efflãdi poterit pœnitere, & id facturum verosimilimum est; sicque cessat Gersonis argumentum. Sextò limita, vt † duellum inire non liceat, ibique occidere inimicum pro defensione rerum forte no- 12
strarum, aut honoris, aut alia quauis ratione; sed tunc via iudiciaria agendum est, secundum Sotum doctissimum Theologorum, *vbi supra.* Pro defensione † tamen honoris liceret alium 13
occidere secundum eum; ratio est, quia honor vitæ æquiparatur, *l. alia causa, iuncta Gloss. ff. de manu. vind.* immo Virginius *in l. 2. §. pen. ff. de orig. iur.* relatus & approbatus, honorem filiæ, eius vitæ anteponendum putauit. Ergo vt pro vita licet aggressorem occidere, ita & pro defensione honoris. Et cum, vt supra ostendimus, pro rerum defensione occidere aduersarium liceat, multo magis pro honore defendendo id licebit: quia honor rebus est præferendus, *l. Iulianus, ff. si quis omiss. caus. test.* vbi per Doctores *l. 3. §. coniunctim ff. de leg. præst.* & per Gerardum de Petra sancta, *singulari* 1. idem Gerar. *sing.* 33. *& sing.* 82. *quæ sunt contra honestatem, colu.* 1. & in specie ita etiam tenet Bart. & communiter Dd. *in l. vt vim, ff. de iust. & iur.* vt per Ias. & Ioan. Orosciuin, & alios ibi per Gerard. *d. singul.* 82. Bald. *in l. filius, ff. de cond. instit.* Idem Bald. *in c. 1. colum. 5. de pace tenenda. in feud.* Dominic. Sotus *Theologorum doctiss. vbi supra.* Vnde Bart. Bald. Gerard. Domin.
Sotus & alii communiter supra relati, si vir † nobilis aut hone- 14
stus, seu ingenuus ab ignobili, vel vili fuisset aggressus, negant teneri eum ad fugiendum, & si aggressorem occiderit, iure occidisse aiunt, iureq; suo fecisse: quia id possumus duntaxat, quod honeste possum⁹, *d. l. filius.* & hoc casu cõstat illũ non posse fugere honeste secundum mores hominum. Diuersum esse ait idem Sotus in duello, quia negat quod iniuriatus, teneatur iniuriantem ad duellum prouocare; quinimo † etiam prouocatum, ne- 15
gat, secundũ mores hominum prudentium, secundũve prudentium opinionem, teneri duelli pugnam acceptare. Vnde † Octa- 16
uius Augustus ad duellum à Marco Antonio, qui ad summã rerũ desperationẽ redactus erat, prouocatus, respondit, ipsi Antonio plures alias vias patêre ad mortem; ita refert Plutarch. *in Apoph.*

17 Qui etiam *Apoph. lib.* 5. de † Caio Mario refert sequentia: In bello ciuili cum fossa cinctus obsideretur ab hostib. continuit sese, tempus spectans opportunum: Pompeio autẽ Siloni dicenti: Si magnus es Imperat. ô Mari, descende in certamen; imo tu (inquit) si magnus es Imperator, coge me, vel inuitum decertare. Et hæc opinio Soti disertissimi in foro saltem conscientiæ tenenda videtur, quamuis cõtrarium nominatim teneat Gerard. *d. singula.* 81. post Bald. quem refert *in d. l. filius*. & expressius *in d. c. 1. de pace tenenda*, qui eo mouẽtur, quod crudelis esse dicatur, qui negligit honorem suum, *c. nol.* 12. *q.* 1. id quod non negamus, sed honorem hoc casu apud bonos & graues viros lædi abnegamus; sicq; & ad duellum prouocare, & prouocatum descendere, iure poli permissum, aut iure naturæ insitum hominib. esse negam⁹; & diuersam esse causam, vim & iniuriam præsentem incõtinenti

18 repellere palam est. Nobilis † autem ignobiliorem cogere potest officio iudicis, vt ei cedat in sedendo, & in similib. reuerentialib. secund Gerard. *singul.* 33. *nobiles. n.* 2. Ioan. Faber *in § aliam,*

19 *Inst. de bonor. possess.* Quinimo † si id non fecerit, iniuriarum actione contra eum agere poterit, secundum eund. Gerardum *ibi*, post eund. Ioan. Fabrum, qui etiam attingunt; an & manu armata incontinenti id tales nobiles persequi possint, quasi alias vim pati videantur, si eis debitus honor ab ignobiliorib. denegetur, quæ omnia nec probo, nec modo improbo, quia aliquãtulum aduersari videtur, *l. quod attinet. ff. de reg. iu. ibi, quia eo iure, nempe naturali, omnes homines æquales sunt*, & hoc iure naturali omnes homines metiri debemus, nisi qua ex parte per ius ciuile & peculiare cuiusq; ciuitatis immutatum reperiatur, *l. omnes populi. ff. de iust. & iu. § sed naturalia, Inst. de iur. nat.* ergo pars negatiua ꝓbata est iure communi, scilicet naturali; pars vero affirmatiua pendet ex peculiaribus populorum morib. aut legibus: de honestate tamen, aut vrbanitate, & comitate, par est, vt plebei cedant nobiliorib. Deniq; Bart. Bald. Gerar. & Sotus, *vbi supra*, dum negant, nobilem aggressum teneri ad fugiendum, nomi-

20 natim † contrarium admittunt in rustico, & clerico; quod & firmat Nicolaus Boer. *decis.* 168. *aliud quidem dubium, n.* 5. Ias. *in d. l. vt vim.* Ioan. Faber *colu.* 4. *in §. ius autem gentium, Inst. de iur. nat.* & est communis opinio. & ibi per Nic. Boer. *in quib. consistat mo-*

21 *deramen inculpatæ tutelæ.* Et ad defensionem † videtur tunc fieri, quod incontinenti in ipso flagranti delicto fit, non diuertendo ad alios diuersos actus, & ante consummatam iniuriam, etiam antequam primus percussor de loco recesserit, *d. § tabernarius.* & Bal *in d. cons.* 201. *colu.* 2. *vers.* 2. *vt defens. lib.* 4. & Iacob. de Are. quẽ sequitur Iaco. de Raue. Pet. de Bella pert. & Cyn. *in d. l.* 1 *colum.* 2. *versic. sed dubitatur, quomodo sciemus.* & etiam Ioan. Fab. *colum.* 2. *versi. circa tertium*, Bal. *in repet. colu.* 3. & Saly. *ibi. C. vnde vi.* & Bart.

Bald.

Bal. & Moder. *in d.l. vt vim.* & Gloss. Abb. Sicul. Ioan. de An. *in c. significasti. in 2.* & ibi Felyn. *in 2. conclusione, de homic. & text.* & ibi Gloss. *in c. si vero. in 1. de senten. excommunicationis. & tex. in l. quod ait lex. §. quod ait lex. ff. de adult.* & Gloss. *in summa. in verbo, pulsandam. 23. q. 1. & tex.* & Gloss. Car. Zaba. Ioan. de Imol. & Petr. de Anch. *in cle. 1. de homic.* tamen † arbitrio iudicantis relinquitur, 22
quia si incontinenti in ipso flagranti delicto, ad defensionem, si autem ex interuallo, ad vindictam fieri dicetur. & idem Ang. *in tract. malefic. in Gloss. & dictus Titius se defendendo, colu. 3. versic. & dicitur fieri incontinenti, & sing.* Ioan Iacob. *in cons. 42.* & magis aperte Franc. de Capitibus listæ, *cons. 43. colum. 1. vers. secundus casus. quæ consilia ponuntur inter consilia criminalit Capolla Veronen.*

† Sed an pœna minueretur, quando occisus ille erat de iure occidendus, quia facinorosus, vel bannitus, vel iam forte iudicis sententia condemnatus, & Bal. Pet. Cyn & Barth. de Capua, 23
in l. addictos. C. de episc. audientia, ponunt quæstionem, qua † pœna puniatur ille, qui occidit illum, qui de iure erat occidendus, & dicunt quod pœna mortis: casus est *in l. fin. C. de male. & Math.* hoc ponit, idem Bald. *in d. l. fin. & in l. fideicom. §. si quis. ff. de leg. 3.* Hippo. de Marsi. *in l. 1. n. 13. ff. de sica. & in §. aggredior. n. 41. in pract. crim. & sing. 150. circa medium.* Io. Anno. *problem. 24.* Felyn. *in cap. cum iuramẽtum, in fi. de homi.* Nic. Boer *decis. 84. per supradicta.* Lud. Caret. *in tract. hom. §. 2. n. 146. post eos, quos alleg.* & Lud. Rom. & Nicol. Pigno. *ibi sing. 747.* Ratio est, quia homicida non adimit vitam homini immortali, sed aliter morituro vitam breuiat, & nihilominus capite punitur, sic ergo qui occidit damnatum ad mortem, quia breuiat vitam illius, capite punitur, qua ratione iudex † qui non detulit appellationi condemnati ad mortem, 25
in pari causa est, quia alias morituro vitã breuiat, sed interdũ, secund. Guiliel. de Ludo. *sing. 12.* tenetur de vi publ. ita Ioã. Fab. *in l. à proconsulib. C. de appellat. per l. lege Iul. in princ. ff. ad leg. Iul. de vi publ.* & Doct. *in l. fi. ff. de variis & extraor. cog.* & Ioan. Fab. & Ang. Arc. *Instit. de oblig. quæ ex quasi delicto nascuntur, in princ.* sed de iure canonico, qui non defert appellationi in causa criminali, deponitur, secus in ciuili, *d. l. quoniam iudices, & l. iudicib.* & ibi Bal. distinguit, *de appell. & d. c. de priore,* & ibi Abb. Sicu. & Philip. Deci. *in fin. & c. decreto, 2. q. 6.* & idem per illa iura tenet Bal. *in l. addictos. C. de epis. aud.* tamen vult iudicem qui non admisit appel. condemnati ad mortẽ, teneri capitaliter, *p illũ tex.* & hoc, nisi ex causa non admitteret appellationẽ, quia forte erat periculũ in mora, tunc potest ad executionẽ procedere, & postea superiori scribere causam quare non receperit; & si illa causa est legitima, non punietur; sin autem non reperiatur legitima, & debuisset appellationẽ deferre, tunc tenetur, *l. si quis filio exhæredato. §. secundo in fi.* & ita per illum text. tenet ibi Paul. de Cast. post. Bal. & Ioan.

de

de Imol. *ff. de iniusto, rupto testam.* & Nicolaus Boërius *decisione* 153. *index pactus num* 4. Et quod † talis iudex, qui condemnauit
26 innocentem, debeat capite plecti, tenet Bald. *in rub. de pœna ind. qui male iudic. vers. quaero qualiter debet iudex,* & Salyc. *in d. l. eod. tit. vers. 6. an iudex.* & Bald. *in l. 1. colum. 4. ver. & aduerte, quia si iudex. C. ex delictu defun.* & Aquen. *in l. vt vim. colu 26. de iustit. & iure.* & Ioann. Baptista *in l. imperium, in fin.* & ibi Franc. Purpu. *nu. 132. ff. de iuris. omnium iud* volētes talem iudicem puniri de occiso, & etiam lege Iulia maiestatis, *vt ibi per ipsos,* hoc tamen erit, vt dictū est, in arbitrio superioris, mortem tali iudici imponere, si supplicium passus, inique & dolose fuerit condemnatus, quia tenetur lege Cornelia, de sicariis. *l. 1. in princip. & §. 1. & l. lege Cornelia. in princip.* & ibi Alexand. *in addit.* & Hippoly. *ff. ad leg. Corneliam, de sicariis.* & latius Hippolytus *in l. quaestionis columm. vltim ff. de quaest* aut minorem pœnam infligere, iuxta id quod deliquerit, vt dicit ibi text. & Bald. *in l presbyteri. colu 2. vers. adde quod habes. C. de episcop. & cler. pro hoc d. l lege Iulia. §. hodie. ad l. Iuliam. repetun.* vbi si iudex ob hominē necandum pecuniam acceperit, vel non acceperit, & calore inductus, interfecerit innocētem, quem punire non debebat, capite plecti debet, vel in Insulam deportari, vt pleriq; puniti sunt, & sic alternatiue. & idem dicit Felyn. *in c. de dilect. colu. 7. vers. secunda declaratio. de excep.* & Alex. *in add. ad Bart. in d. §. hodie.* & Lucas de Pen. *in d. l. iudices. col. pen. ante finem. vers. debeantur.* & Paris de Puteo *in tractat. Synd. titul de offi. Synd. vers. Syndicātur etiam officiales habentes officium publicum.* & ille text. *in §. hodie, est mirabilis,* secundum Bald & Dd. *in locis supra alleg.* quod iudex, qui ex ira seu calore nimio aliquē necauerit & occiderit, non moriatur morte naturali, sed deportatione in Insulam, & sit melioris conditionis, quam alius iudex non interficiens per iram: id quod quia videtur ab omni ratione alienum, interpretatione iuuandum est, vt quoties iudex dolo occidit, ordinaria homicidii pœna teneatur; sin autem culpa, tunc aliæ pœnæ mitiori subiaceat, id quod in reliquis quoq; est. & in eo duntaxat quæstio erit; quando † dolus, & quando
27 culpa præsumatur? & sane regulariter in homine priuato & occidente dolus præsumitur, si id nō fecerit ad suam defensionem, *l. 1. & 2. C. ad leg. Corn. de sicar. l. si conuitij. C. de iur.* In iudice vero occidente, si quidē non per sententiā, vt iudex, sed forte ira aut inimicitia percitus mucrone percussit, tunc idem, quia tanquam priuatus fecisse videtur, q; si vt iudex fecit per suam sententiam, si ea pecunia vel simili mercede, aut vitio lata fuit, præsumitur dolus, & pœnæ homicidii ordinariæ subiacebit, q; si hæ sordes cessarēt, culpa præsumeretur, etiamsi per iracundiam id fecisset, quia non præsumam factum per solam iracundiam, sed etiam propter culpam cōdemnati: fuit enim possibile quod iudex, nisi

ira

ira motus fuisset, cum non damnasset ad mortem, etiamsi eam pœnam mereretur, vel nõ tam properanter eum damnasset, itaque cum ille esset malefactor, licet eius culpa morte digna non esset; ea tamen, quæ erat, sufficit, vt in iudice non tam dolus, quam culpa præsumatur: sicque is iudex non morte, sed alia mitiori pœna plectendus fuit. Nam † in delictis culpa etiam latissima non exæquatur dolo, & à pœna ordinaria quælibet causa, 28
vtcunq; iniusta excusat, Boër. *decis.* 168. *aliud quidem dubium* Glo. quam ipse dicit communiter approbatam *in l. plagii. 2. C. ad leg. Flau. de plagariis l.* 1 *ff. de abig. ibi, siue iustis, siue iniustis rationibus motus*, & secundum hanc nostram distinctionem iura supra alleg. componi, & possunt, & debent. Et circa *d. §. hodie.* videbis eundem Boerium *decis.* 168. *aliud quidem dubium nu.* 16. Et pro iudice sententiam proferente facit præsumptio. *l. res iudicata. ff. de regul. iur.* Sed his omnibus obstare videtur, quod si † calor iræ in delictis excusaret, nullum fere delictum puniretur; cum fere omnia 29
delicta calore iracundiæ fiant; vt docet experientia rerum magistra; & calor iracundiæ tunc demũ in consideratione esse debeat, cum in continenti, & sic ad defensionem & vim propulsandam, homicidium, aut vulnus infligitur, *vt dd. ll. supra alleg.* Responde quando fit in continenti, tunc excusatur quis ab omni pœna tam ordinaria quam extraordinaria, dummodo violentię repulsio fiat cum moderatione, sicque ad defensionem, non ad vindictam fieri intelligatur. *l. scientiam. §. sed si defendendi. ff. ad leg. Aq.* Cæterum si ex interuallo, tunc calor iracundiæ iuuat ad leniendam pœnam, nõ ad eam euitandam. *l. si adulterium cum incestu §. Imperatores. ff. ad l. Iul. de adul.* Dec. & Hier. Cag. *in l. quidquid. ff. de reg. iur.* Aret. *cons.* 80. Alex. *con.* 76. *lib.* 1. Hippol. Marsi. *in l.* 1. *§. diuus* 1 *col. pe. ff. ad leg. Cor. de Sicar.* Dec. *con.* 482 *idem in l. vt vim. ff. de iust. & iur.* Hipp. Marsi. *cons.* 25. *& con.* 129. Ias. *in l. si filiam. C. de inoff. test.* Dec. & Fely. *in c. Mattheus. de simonia.* Boër. *decis.* 164. *alia insuper nu.* 17 *& decis.* 168. *n.* 6. Quod procedit secundum omnes; dummodo causa † iracundię esset iusta, & sic adesset culpa ex parte il- 30
lius, qui occisus vel vulneratus fuit contra ipsum vulnerantem, secus si non præcessit vlla iusta causa, sed eum forte accusauit de quadam blasphemia. Nam per hoc nõ esset iracundia iuste concepta, sicq; nec tolleret, nec etiam leniret pœnam ordinariam; secundum eos omnes, estque comm. op. Quibus adde Abb. & Io. Andr. idem tenentes *in c. 2. de maled. per c. inebriauerunt.* 15. *q.* 1. Hieron. Cagn. *in d. l. quidquid nu.* 9. Ias. *in d. l. si filiam. col.* 2. Bal. & Salyc. *in d. l. si non conuitii. C. de iniur* ratio est, quia † quædam sunt, quæ 31
iuris sortiuntur effectum, & in his attenditur iracundia, vt iracunde facta pro infectis habeantur, nisi sequatur ratihabitio. *d. l. quidquid l.* 3 *de diuort. ff* qualia sunt diuortium, votum, contractus, confessio. Quædam sunt quæ nõ sortiuntur iuris effectum;
vt

vt delicta, & in eis ira non attenditur. ita Bald. & Saly. *in d.l. si non conuitii.* & Cagn. *in d.l. quidquid. nu. 6.* Petr. de Bella pert, & Cyn. *in d.l. si non conuitii.* Nic. Boer. *decis. 168. nu. 15.* Fely. *in d.c. Matth.* Aret. *con. 34.* Alber. *in d l. si non conuitii.* Ias. *in d.l. si filiam* Sed in voto, & repudio verum est; in contractu autem magis dubium. Quid enim si pater odio filii, sicque iracundia, aut maritus ira in vxorem concepta, diceret, se aliqua ex domus suppellectilibus vendidisse, perque hoc vellet contractum rescindere; id sane, nulla alia extrinsecus accedente causa, non admitterem, propter ius homini acquisitum, cum quo durius agitur, quam cum Deo, cui ex voto ius quodammodo quęsitum videtur. cogita ergo. In qui-
32 bus casibus vero ira † efficit, vt actus ratus non sit, vel delictum mitius puniatur, probanda est & alleganda; non enim præsumitur, nisi probetur. ita Panorm. & Fely. *in c. sicut, de iureiur.* Philip. Dec. *in d.l. quidquid ad fin.* & ibi Hiero. Cagno. *num. 9.* Ratio, quia
33 homo † est animal rationale, ira autem remouet ab eo vsum rationis; ergo nunquam præsumitur in homine, nisi probetur, quod homo sit animal rationale vltra omnes Philosophos, ostendit Ouid. sic modulatus 1. *Metamorph.*

Sanctius his animal. mentisque capacior alta
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et Manilius 4. *Astronom.*

Sydereos oculos propriusque aspectat Olympum.
Inquiritque Iouem:

34. Quod autem ira † remoueat sensum quandiu durat, docet Horat. *lib. 1. Epist.* sic canens:

Ira furor breuis est.

Et Terent. *in Heauton.*

Præ iracundia Menedeme non sum apud me.

Idem *in Adelph.*

Ah me miserum vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.

Et Senec. *in Medea.*

Difficile quam sit animum ab ira flectere iam concitatum.

Et Persius *Satyr.* 3.

Nunc face supposita feruescit sanguis & ira,
Scintillant oculi, dicis facisque quod ipse,
Non sani est hominis, non sanus iuret Orestes.

Et Homer. 8. *Iliad.*

Procul hinc procul ira recedat,
Quæ turbat sapientem hominem.

35 Sed quia † ira furor breuis est; vt iam ostendimus, non esset ferendus, qui causaretur, ob iram, delictum, aut contractum se fecisse, si inter causam irascendi, & illum actum, vel delictum. fuisset longum interuallum. Nam primus ille motus iræ vix est in homi-

homine; ex interuallo autem diuersum est, & esse debet, potissimum in iudicibus, dicente Iuuenal. *Sat.* 8.

Expectata diu tandem prouincia cum te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna, modumque.

Et Cicero 1. *Officiorum*: Prohibenda † est maxime ira in puniendo; nunquam enim iratus, qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum: cauendum est igitur ne maior sit pœna quam culpa. Cum ergo † ex interuallo quod fit, ex ira perpetratum minime dici possit apparet suspectum esse, quod non pauci existimant; intra dies triginta à primo iræ motu ex ira id factum intelligi, *arg. c. cum apud Thessalonicam.* 11. *q.* 3 ita Decius *in d l. quidquid.* qua de re per Felyn. *in c. iurgantium. col.* 2. *& in c. in causis, eadem.* 2. *col de re iud.* Hippo. Marsil. *in l.. §. fi. col.* 15. *de q.* Thom. Gram. *voto* 32. Ioan. Neuiz. *in sua sylua nupt. col. pen.* Ias. *in l. puniri. col. fi. C. si contra ius.* Fel. *in c. si quando. col.* 1. *de rescriptis.* Hinc † dicitur intra dies trigiuta posse reuocari iniuriam verbalem, & allegari intra id tempus eam calore iracundiæ factam: ita tenent nonnulli ex supra citatis, & præsertim Dec. *vbi supra* & Lanfranc. Orianus *in c. quoniam contra col.* 1. *de probat.* post. Angel. & Imol. quos allegat. & Ang. ita not. tenet *in d l. si conuitii.* & Hippol. Mar. *singulari* 626. *calor iracundiæ*, id quod refert Hiero. Cagnol. *in d. l. quidquid.* & Nic. Boer. *decis* 168. *nu.* 24. ille negat intra dies triginta posse reuocari, sed ante litem contestatam, antea, vel postea factam vtique iste absolute id negare videtur, sicque sunt tres opiniones, quod iniuriam verbalē possit ex pœnitentia reuocare ipsemet iniuriam infra dies 30. Altera opinio quod possit ante litis contestationem. Vltima opinio quod nunquam, quæ forte verior est. nam vt Horat. ait *li.* 1. *Epist.*

Et semel emissum volat irreuocabile verbum.

Idem Horatius *in arte Poetica*:

Nescit vox emissa reuerti.

Et quod semel factum est, infectum esse non potest. *l. in bello. §. facta. ff. de capt.* & actio iniuriarum oritur ex ipsa iniuria consummata; iniuria autem verbalis oritur ex ipsis verbis. *d. l. si non conuitii. C. de iniur.* semelque orta ex facto tantum iniuriati tolli potest, nempe remissione expressa, vel tacita, quæ inducitur ex dissimulatione vnius anni. *§. penul. & fin. Inst. de iniur.* idque quod nostrum est, (nempe talis actio) sine facto nostro auelli non potest. *l id quod nostrum. ff. de reg. iur.* ergo non adimetur ex facto, & pœnitentia iniuriantis. Deniq; illud similiter, quod tot Doctores supra allegati tradiderunt; nempe quod † iræ motu factum quid dicatur intra dies triginta, computandos à tempore iræ conceptæ ad tempus facinoris, vel actus postea subsecuti; quod Boerius & Cagnolus, *vbi supra*, vix admittere videntur; nobis omnino suspectum (ne dicā ridendum) videtur. Nā præterquam quod

quod nulla lege probatur, palam est, ab omni ratione alienum; nam quot sunt arborũ folia, tot & longe plures sunt, & esse possunt causæ & occasiones, ex quibus homines iracundia commoueantur & ardeant, suntque & esse possunt dispares, in tot gradibus disparitatis quot sunt volatilium plumæ, aut piscium squamæ, aut arborum folia. Quid enim si nobilis contra plebeium ira exardescat, quod eum non salutauit satis reuerentialiter? Quid item, si ardeat eo quod eius vxorem stuprauit? quantũ inter has causas vel occasiones irascendi & similes intersit, nullus modo sanus non videbit: & inter ipsas verbales iniurias similiter par differentia est; ergo quod minima irascendi occasio data, & maxima irascendi occasio inflicta, quamuis verbalis vtraque sit, pariter, parique tempore possint reuocari, inciuile, ac inconsultum esset. Et præterea contra hoc vrgent omnes rationes notatæ in præcedenti articulo, quas non expedit repetere. Verius ergo est in tali delicto iniuriæ, etiam verbalis, pœnitentiæ locum non esse, non magis quam in reliquis delictis, quamuis actio iniuriarum tempore legitimo præscribi possit. Denique iuxta propositam materiam sunt tres species considerandæ: Prima, cum homicidium aut vulnus fit, & in continenti, & ad defensionem. Altera cũ fit in continenti, sed non ad defensionem. Vltima cum nec in continenti ad defensionem. Primo casu cessat pœna tam ordinaria quam extraordinaria cæteris habilibus, vt iam edocti
40 sumus. Secundo casu † cessat ordinaria, sed extraordinaria imponitur, veluti si me baculo, aut palma, aut gladio forte percussisti, & fugiebas, tuncque te insequutus interfeci. hoc enim casu non feci ad defensionem meam; cum iam fugere inceperas, sed feci ad vindictam; sed tamen quia id calore iracundiæ fiebat, minuitur pœna, vt supra disseruimus. & tradit Hieron. Cagn. *in d. l. quicquid. nu 8 ver. licet prohibitum sit occidere fugientem*, tradit Philip. Dec. *cons* 482. idem Dec. *in d. l. vt vim.* post. Bart. & Fran. Aret. *ibi per l. si adulterium cum incest. §. Imperatores. ff. de adult. l. 1. §. cum arietes ff si quadrup. paup. fecis. dic.* vbi per Florianum, not. per Nic. Boër. *decis.* 168. *num. 4. vers. nec seruauerunt tempus.* Vltimo casu,
41 quãdo † ex interuallo, tunc quia nec ad defensionẽ fit, nec ex calore iracundiæ factum videri potest, sed tantum ad meram vindictam, locus est pœnæ ordinariæ secundum Dd. communiter *in dd. locis*, præsertim Boërium *n.* 17. *col fi. d. decis.* 168. id quod nimis durum videtur, & contra notissimum illud arg. & proportionem de toto ad partem *l. quæ de tota. ff. de rei vend. l. an pars. ff. pro derelict. l. heredes mei. §. cum ita ff. ad Treb.* Nam si marito, qui adulteros propria authoritate interfecit, ex toto ignoscitur propter iustã causam iniuriæ atrocis acceptæ, etiamsi id faciat ex proposito paratis insidiis, & sic nõ tam ex ira, quã ex inimicitia, *vt d. §. Imperatores.* cur nõ similiter remittetur aliqua pars, vel particula pœnæ

pœnæ legalis, ei, qui ad vindictam injuriæ acceptæ alterius generis vulnerauit, aut occidit, vt quemadmodum quando maximus erat dolor incitãs ad vindictam, tota pœna remittitur *per d. §. Imperatores*, ita quãdo minor esset dolor, saltem aliqua pœnæ particula remitteretur? Responde; id minimè expedire. Nã si ego abs te injuriam accepi, tu deliquisti, & puniendus es per magistratum Reipublicæ, non priuata authoritate mea. *l. vnic. cum ibi not. C. quando liceat vnicuiq;* Ratio, quia si mihi vlciscendi aut puniendi daretur licentia, verisimiliter transcenderem modum, mẽsuramque legitimæ punitionis, & vindictæ, vtpote, odio & ira in te, & nimio amore erga me affectus, essetque contra omne jus naturale & positiuum, vt essem judex in caussa propria. *l. 1. C. vt nemo in sua causs. l. magistratibus ff. de jurisdict. omn. jud. l. omnib. C. de testibus.* Rursus si ego te vulneraui aut occidi, ad vindictam injuriæ abs te acceptæ, nouum delictum aut maleficium est, quod nec tollitur, nec minuitur, aut infectum vlla ex parte redditur propter delictum abs te prius in me commissũ; sed Reipublicæ integrum jus est puniendi, & primum delinquentem ex integro; & etiam secundum delictum ex integro; & ita fieri oporteret in terminis *dict. §. Imperatores*. nisi per illam legem, cum similib. dispensatus & exceptus esset ille casus, propter rationes peculiares, de quibus ibi. & quia illa maleficia contra eum eosve, contra quos committuntur, in domibus eorummet plerumque committuntur, & durum esset, si à vindicta, tam justo dolore æstuantes, juberentur abstinere. Diuersum est, si filium meum occidisti, aut similia: hæc enim domi injuriam passi rarò fiunt; sicque cum non sit ad manus vindicta ad publicos magistratus seditionis vitandæ caussa vt iretur, consultissimè fuit constitutum. Sed licet † hæc sint de rigore juris; tamẽ si quo casu injuriatus in 41
injuriantem deliquit, quasi vindictam moderatam, vel non moderatam, sumens propria authoritate, pœnæ ordinariæ, in quam incidit, abolitionem aliqua ex parte à principe impetrare debet, & potest, *l. 2 C. de abol.* & tenet Boerius *d. decis.* 168. *in fin. post alios, quos allega.* Ergo lõga differẽtia est inter iracundię calorem, & inter odiũ, & inimicitiam, licet & in odio, & inimicitia iracundia quoq; plerumq; sit. Primum enim lenit ipso jure pœnam delicti, secundum vero nõ ipso jure, licet à principe ex gratia impetrari possit, vt minuatur, ideo cautè *in d. l. qdquid*, dicitur calore iracũdiæ. *& in d l. si filiã*, dicitur in cõsulto calore: & & sic in similib. legibus, quasi nõ sufficiat sola ira (quæ plerũque in omni odio & inimicitia comes adest) sed pretea necesse sit, vt adsit calor, hoc est, sit recens, & sic vehemẽs. Ex quib. euidentius apparet, errasse lõgè, qui intra dies triginta durare iracũdiæ calorem existimabãt: tũc enim (vt est notum) nõ recte aut aptè dicẽretur calor iracũdię, sed poti⁹ iracũdia, inimicitia, aut odium,

O Ira-

iracundum, *de quo in l.3.§.fin.& l.ex parte.cum simil. ff. de adim. lega.* Illud autem notandum est, quod † si Titium vulnerasti, &
43 ex vulneribus interijt, & allegasti te nō habuisse animum occidendi, sed tantum vulnerandi (id quod nō raro accidit) audiendus es. Quinimo quod plus est, quo ad tuum animum hac in re tuo statur juramento, ita tenet Gl. *in l 1.verb. non occidendi. C. ad leg. Corn. de sicar.* quam sequitur, & not. dicit Ioan. Arnonus *singulari 44. vulnerasti Titium.* Ludouic. Roman. *in l. in illa. ff. de verb. oblig.* Ias. *in §.sed ista. colu. 24. Inst. de act.* id quod forte admitti posset, quando essent indicia pro declaratione istius. Id quod euenit in caussa nobilis viri Hispani an. 1562. qui jussit seruū suum, vt quēdam virum in facie vulneraret; ille autem vulnus inflixit ejus gutturi seu collo, & ex illo vulnere mortuus fuit; sed tamen famulus ille, & si ingenuus erat, vltimo supplicio affectus fuit, & domini accusatio etiā hodie finita nō est; nobilis ille appellaba-
44 tur Franciscus Gutierrem de Cuellar Segouiensis. Deniq; † cum paria delicta pari compensatione aboleri soleāt, (vt in regula juris) euenit ac consequens fit, vt si me baculo percussisti, & ad vindictam, ex interuallo te baculo percussi, hæc paria compensatione tollātur, quoad pœnā priuatim applicandam; sed, quo ad eā, quæ Reipublicę applicāda veniebat, nō ita: ergo si ex integro exigitur à priore delinquente, & ex integro quoque à posteriore.

SVMMARIA.

1 *Vindicta etiam in continenti, est peccatum in foro animæ.*

2 *Casus impedit peccatum, & delictum fieri jure poli, & fori.*

3 *Casus quid.*

4 *Homicidij reus quando quis fiat, ardua quæst.*

5 *Animus distinguit maleficia.*

6 *Pœna non debet esse major culpa.*

7 *Culpa est miscere se rei ad se nō pertinenti.*

8 *In delictis suo consensu quisque videtur puniri.*

9 *Homicidium culpa perpetratū extraordinatam inducit punitionem.*

10 *Homicidium nec dolo nec culpa considerabili factum, pœna etiam extra ordinaria caret.*

11 *Pœna caret, qui fixit hominē dum taurum loco solito agitatum figere curabat, non sic si in loco insolito.*

12 *Homicidium aut vulnus insperato factum non habet plus culpa, quàm fuerat in caussa, vt si ab ebrio fieret.*

13 *Vini effectus noxij.*

14 *Ebrietas inculpata, inculpatum facit quidquid inde sequitur.*

15 *Homicidij reus non fit, qui dat operam rei illicitæ, ex qua sequatur homicidiū præter voluntatem occisoris, cum Soto contra communem opinionē conclusiones sex.*

16 *Medicus qui dum morari valetudinem ægroti volebat, est pere-*

Cap. XIX.

REDEO ad tres casus supra consideratos, qui, vt diximus, procedunt in foro contentioso. Nam † in foro animæ, quod 1
fit ad meram defensionem, inculpatum est; quod vero fit ad vindictam, siue fiat in continenti, siue ex interuallo, inducit peccatum mortale; esseque ita videtur communis op. Theologorum, vt per Domin. Sotum *de just. & jur. lib. 5. quæst. 1. articul. 8.* Sanctus Thomas 2. 2. *quæst. 64. artic. 7. cum sequent.* Quid † autem si ca- 2
su homicidium fecit aut vulnus intulit, stuprum, vel adulteriũ, vel simile quippiam perpetrauit quis, an teneatur? & non teneri eum magis est. Ita, sub longa tamen distinctione sentit Sanctus Thomas 2. 2. *quæst. 64 artic.* 8. Dominicus Sotus, *vbi suprà artic.* 9. & Cayetan. *d. artic. 8. quæst. 64.* & reliquorum Theologorum videtur esse communis opin. Casu autem † perpetratum acci- 3
pere debemus, quando secundum humanam diligentiam debitam & congruentem, secundum negotiorum actuumve, de quibus agebatur, qualitatem, is nec in dolo, neque in culpa fuit; quamuis in rerum natura possibile foret majorẽ adhiberi cautelam & circumspectionem, secundum Sotum, *vbi supra* & facit *§. 2. & §. 3. Instit. quib. mod. re contr. oblig. l. si vt certo. §. 1. & per totam l. ff. locati.* dum dictis juribus, casibus fortuitis annumeratur incendium, quod tamen nunquam contingeret, si omnis humana diligentia quam exactissime adhiberetur: itaque non intelligo sufficere quod quis adhibeat eam diligentiam, quam solitus est in alijs rebus adhibere, sed oportere debitam adhibere diligentiam, secundum actuum qualitatem, quod ad communes, & frequentiores hominum actiones referendum, vt nec sufficiat q ipse talem diligentiam adhibuerit, qualẽ reliqs in reb. siue suis, siue alienis adhibere solitus erat, siquidẽ ea segnior aut incautior erat, q̃ ea quàm hominũ plerique in illius modi, & qualitatis reb. adhibere solebãt, nec cõtra tã exactissimã exigam' quan-

tum adhiberi possibile erat, *vt dd. juribus*, & loquimur de homine mediocris ingenij & intellectus: Secundum quæ diuus Thomas & reliqui Theologi communiter, de quibus mentionem
4 habuimus, ajunt & statuunt tres conclusiones: prima: Qui † dabat operam rei licitę, & adhibuit debitam diligentiam, licet inde homicidium sequatur, non efficitur reus homicidij, sicque duobus demum concurrentibus, desinit fieri reus homicidij: primum quod operam dederit rei licitæ; secundum quod adhibuerit debitam diligentiam. Inde subsequuntur aliæ duę conclusiones; 1. ꝙ reus homicidij fiet, quãdo dedit operam rei illicitæ, etiamsi adhibuerit debitam, vel mediocrẽ diligentiã: 2. quod reus homicidij similiter fiet, si debitam diligẽtiam nõ adhibuerit, etiamsi rei licitæ operam dederit.

Nunc descendamus ad exempla, quia superiores conclusiones sunt communiter receptæ à plærisque tam Theologorum q̃ Iuristarũ. Hinc n. fit, vt si putator ex arbore dejecto ramo hominẽ vulnerauerit aut occiderit, siqdem proclamauit, vt transeuntes possent sibi præcauere, homicidij reus non erit; quia & rei licitæ operam dabat, & adhibuit proclamando debitam solitamque diligentiam. Idemque in resartore tectorum, si idem fecit, dum tegulas tecti componeret. idem si medicus dum seruum vel liberum hominem curaret, mediocri, & debita diligẽtia vsus fuit, licet ex vulnere vel morbo perierit, similiter homicidij reus non erit: quia & dabat operã rei licitæ, & adhibuit debitam diligentiam: Idem si mulio, aut auriga, qui currum ductabat, proclamauit, vt sibi prçcauere possent transeuntes, licet tũc rotis currus seruus, vel homo liber saucius aut occisus fuerit, homicidij reus non erit. Cæterùm in omnibus his speciebus & similibus, si debitam illam diligentiam non adhibuisset, reus esset homicidij, non tam dolo, quam culpa commissi, sicque ordinaria pœna vltimi supplicij non afficeretur, sed alia extraordinaria & mitiore, juxta modum mensuramque culpæ. Neq; ad rẽ
5 pertinet, quod † vbi non est animus nocendi, non videatur esse delictum, *l. diuus, cum ibi plene not. per gloss. & Doct. ff. de offic. præs.* (vt in furioso & similibus) vbi autem delictum non est, ibi nulla pœna esse debeat. *l. 1. ff. de just. & jur. l. absentem. in princ. ff. de pœn.*
6 Vnde Cic. *lib. 1. Offic.* Cauendum † (inquit) est, ne major sit pœna, quàm culpa: Nec dubium est, quin vbi culpa nulla est, ibi q̃libet pœna culpa major vt sit necesse est: Nam ad hoc respondetur, quod siue ille putator, vel tecti sartor, vel medicus, vel mulio debitã diligentiam adhibere desierint, & per hoc vulnus, homicidiũve secutum fuerit, siue exactam diligentiam adhibuerint, si tamen imperitia eorum vulnus homicidiumve fuit subsecutũ, semper videntur in culpa esse; quia vel intellexerunt, vel intelligere debuerũt, ex tali negligẽtia, vel imperitia, verisimiliter talẽ homi-

homicidium aut vulnus ſubſecuturum eſſe, eamque imperitiam aut negligentiam eſſe veriſimilem occaſionem illius mali futuri: ſicque huic periculo conceſſum præſtiterunt taciti, & culpæ rei ſunt, tum quod † culpa eſt, immiſcere ſe rei ad ſe non perti- 7
nenti, *l. culpa eſt. ff. de regul. iur.* ad imperitum vero cuiuſque artis, eam exercere & profiteri non pertinet: tum etiam, quod in genere videntur de illo periculo cogitaſſe, eiq; periculo ſeſe commiſiſſe, & expoſuiſſe, ſicq; in ſententiam Domini incidiſſe, dicentis: Qui amat periculum, peribit in illo, *iuncta l. qui iure militari. ff. de mil. teſtam.* Similimum eſt, quod † in delictis ſuo con- 8
ſenſu plecti vnuſquiſq; videtur, *l. Imperatores. ff. de iure fiſci. ibi, tu te huic pœnæ ſubdidiſti: & l. fin. C. ad leg. Iul. maieſt. ibi, quodammodo ſua ſponte punitur.* Cogitauit enim, aut cogitare intelligitur, qui delinquit, inde punitionem pœnamq; legalem profecturam eſſe, dixi plenè *de ſucceſſ. creat. lib. 1. prope fin. num. 665.* Sic ergo & in ſpecie noſtra, qui † per ſeſe ignorare non debuit imperitiam ſuam, 9
ſuamve negligentiam, cauſam occaſionémve certam, aut veroſimilem daturum mali futuri; illius certè mali reus & obnoxius erit: ita probatur *in §. 6. cum trib. ſeqq. Inſtit. de leg. Aquil. cum ſimilibus.* Ideo vt legitur *Geneſ. 4.* Homicidium viro Lamech imputatum fuit, qui beſtiam figere conatus, hominem transfixit iaculo. Item legitur *Exod. 21.* Si quis percuſſerit mulierem prægnantem, & abortum illa fecerit, ſi mors fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima. Et ita procedunt omnes ferè Canones, qui ſunt ſub titulo *de homicidio volunt. & caſual.* Quæ omnia ita temperanda ſunt, vt in exemplo de muliere prægnante pulſata, intelligatur ceſſare pœnam ordinariam, quando † culpa tantum, 10
non etiam dolo id factum fuit: ſed culpa ſufficit, vt pœna extraordinaria imponatur: quod ſi pulſatio à marito tam leuiter facta fuerit, vt inde mortem, aut etiam abortum ſequi, non eſſe veroſimiliter credendum, nec ſequi ſolere ſecundum communem frequentioremq; euentum, nec etiam aliud periculum conſiderabile, magis tunc eſt, vt damnum, ſi quod inde ſecutum fuerit, caſui adſcribendum ſit, & conſequenter ceſſet pœna non ſolum ordinaria, ſed etiam extraordinaria, *d. l. diuus, cum ſimilibus, iuncta l. quæ fortuitis. C. de pign. act. l. ſi vt certo. per totam leg. ff. commod. §. 1. 2. & 3. Inſtit. quibus modis re contrah. obligat.* Quæ diſtinctio in exemplo facti homicidij in venatione, repetita intelligatur. Nam ſi telum Lamech coniectum fuit verſus eam partem, vbi erat hominum turba, cogitauit, aut cogitare debuit, ibi periculum homicidij aut vulneris faciendi fore paratum, ſicq; in culpa fuit. Vnde cum † apud nos Hiſpanos ſit 11
frequens illud ſpectaculum de taurorum agitatione, in quos turba hominum ſua tela conijcit; certè ſi quis telo fixit hominem, dum taurum figere properabat in loco ſolito, puta in

platea, reus vulneris non erit, quia ibi omnes debent sibi præcauere, & ad hoc esse parati: quod si in loco insolito, & vbi esset frequens hominum turba, tunc teneretur; quia ibi & aderat qualecunque periculum, & turba hominum erat incauta, & secura, licet vtroque casu iaculator non deberet ignorare qualequale periculum adesse; tamen quando iaculatus fuit eo loco & tempore, quo tauri agitabantur, & omnes in eos sua tela conijciebant, non fuit necesse proclamare ad turbam, vt sibi quisq; caueret; quia ex natura & qualitate illius rei actusque omnes sibi præcauere debebant: cæterum extra locum solitum turbæ hominum incautæ, deque illo periculo minimè cogitanti, nihil esset imputandum: iaculator ergo primo casu iustè potuit cogitare, quod vnusquisq; sibi caueret, sicq; ex illa iaculatione nihil mali sequeretur: secundo autem casu debuit cogitare, quod turba hominum ab illa iaculatione insperata sibi minimè caueret, sicque inde verisimiliter periculum sequeretur & damnum.
12 Quæ † distinctio planè probatur *in §. item si putator, cum ibi not. Instit. de leg. Aquil.* iuncta sententia Diui Augustini *22. lib. contra Faust.* quatenus, ait, Loth, qui ebrius incestum commisit, non fuisse reum incestus, eo quod crimen illud non habuit plus culpæ, quàm præfuerat in ebrietate: id quod sequitur Dominicus Sotus, *vbi supra*, & rectè. Itaque id tantum inspicitur, quod principaliter agitur, non autem id, quod inde casualiter subsecutum fuit, *vt iuribus supra allegatis, & l. si quis nec causam. cum ibi not. per gloss. & Doct. ff. si cert. pet.* sed bene inspicitur id, quod indè verisimiliter subsequi solet, *l. si quis heres institutus. verb. sunt enim ap-*
13 *pendices præcedentis institutionis. ff. de acquir. hæred.* Vinum † certè non moderatè sumptum malos producere solet effectus: detegit enim arcana, soletque manus ad arma vocare, animosque Veneri procliues ardentesque parare. Vnde Virgilius de Venere & vino sic cecinit:

Arcanum demens detegit ebrietas.

Et Ouid. lib. 2. de remed. amoris:

Quid tibi præcipiam de Bacchi munere quæris,
Vina parant animos Veneri.

Et Horat. lib. 1. Epistolarum:

Quid non ebrietas designat, operta recludit,
Spes iubet esse ratas, in prælia trudit inermem.

Cùm (inquam) ebrietas sit periculosa ad arma, quia nonnulli ebrij fiunt longè magis furibundi & rabidi, quàm reliqui, tunc qui huiusmodi se esse, dum ebrius sit, intelligit, & ebrius quem vulnerasset, non solum ebrietatis, sed etiam vulneris dati reus fieret. Nam & qui sciret se furere Veneris calore, dum ebrius fieret, tunc si filiam fortè, vel sororem, dum ebrius esset, compressisset, etiam illius incestus reus fieret: & si quis sciret, se omnia,

dum

dum ebrius esset, garrire & recludere solitum, tunc si ebrius arcanum Principis, sibi (vt fortè Consiliario) notum, aperuisset, non solum ebrietatis, sed etiam illius criminis reus fieret, *argum. d.l. si quis hæres institutus. verb. sunt enim appendices, &c.* In omnibus tamen ijs casibus, & similibus, quia non dolo, sed culpa peccatum fuit, alia pœna mitiore, quàm ordinaria plectendus esset, quia causa etiam iniusta à pœna ordinaria excusat, vt supra ostẽdimus. Quæ omnia limita, vt non procedant, quando † in ipsamet ebrietate nulla omnino culpa ebrij fuit; veluti si ex malitia quadam occulta ipsius vini ebrius factus fuit, cum tam parum vini absumeret, quo non solebat inebriari: vel si ex cibi cuiuspiam comestione (id quod non raro accidit) inebriatus est, illius virtutis nescius: in his enim speciebus, & similibus, si ebrius maleficium cuiusuis generis patrasset, reus non esset iure ciuili, non quoque iure canonico, nec etiam iure poli, *d.l. diuus, cum similibus supra allegatis.* Denique, qui † dat operam rei illicitæ, ex qua sequitur homicidium præter voluntatem & insperato, communis opinio supra relata, diui Thomæ, & Caietani, *ubi supra*, & Syluestri *in summa, verb. homicidio. 2. dub. 18.* vult homicidij reatum committi, quæ conclusio nullo iure probatur directo, sed à contrario sensu, *facit cap. lator. cap. dilectus filius. cap. Ioannes. cap. ex literis. de homicid. & in dictis locis.* hæc est communis opinio Canonistarum secundum Dominicum Sotum *lib. 5. de iustit. & iur. quæst. 1. articul. 9.* Vnde consequens erat dicere, secundum eum, quod si clericus in adulterio deprehensus, ad suam defensionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ, aggressorem occideret, irregularis fieret, & homicidij reus: deinde sequeretur, quod si die festo campanam de campanili clericus deponens (& sic opus faceret seruile tali die vetitum & illicitum) tignum inde cadens puerum occideret, clericus ille irregularis, & homicidij reus fieret. Tertiò eadem ratione sequeretur, quod si furtim quis arborem alienam cædebat, & si abundè clamaret, vt transeuntes possent sibi præcauere, adhuc tamen, si ramus cadẽs quem occideret, is homicidij reus fieret. Quartò sequeretur, quod si quis vetante domino, & sic illicitè syluam alienam venandi causa ingressus, insperatò, dum feram transfigere vellet, hominẽ transfigeret, homicidij reus fieret. Quintò sequeretur, q̃ si fur nocturnus pãnos brumali tẽpore, quibus anniculus puer tegebatur, subtraxit, ignorans sub illis esse puerum, illeque frigore interierit, is fur homicidij reus fieret. Sextò sequeretur, quod si auriga, qui currum furatum ductabat, hominem transeuntem (quamuis proclamauerat, vt ille sibi posset cauere) rotis peremit, homicidij reus fieret. Sed in omnibus his speciebus contrarium & humanius est, & verius in puncto iuris, quia his in casibus homicidium est merè casuale, & omnino præter in-

 tem-

Margin numbers: 14 (beside "dimus. Quæ omnia limita..."), 15 (beside "similibus supra allegatis. Denique...").

tentionem, mentem & animum occisoris, non solum in speci, sed etiam in genere. Nam neque in genere verisimiliter potu: aut debuit ex talibus actionibus successurum esse homicidium cogitare: sicque tale homicidium est merè casuale, & consequenter merè inculpatum, & per hoc merè impunitum, *per iur & rationes, de quibus supra.* Et ita expressim, cæteros reprehendens, tenet doctissimus Sotus, *vbi supra,* nominatim enumerans quatuor species ex sex supra relatis. Et *ad cap. ex literis, cum similibus supra allegatis.* responde, vt per eum, quæ omnia intellige primum de iure Canonico, deinde etiam de iure ciuili, postremo etiam in foro animæ, idque indubitabilius. Illud autem notandum est, quod quibus in casibus quis dabat operam rei illicitæ, vnde successit homicidium, insperatum tamen ab ipso occisore,
16 quale esset (vt non raro accidere rumor est) cum † medicus, aut chirurgus medicamentis, aut pharmacis vsus fuit, nec lethalibus quidem, nec etiam salubribus, sed talibus, quæ miserum ægrotum in eodem statu detinerent, infirmusque tempore & & morbo debilitatus, præter intentionem medici, perijt, tunc quidem is medicus homicidij pœnam ordinariam non subibit: quia non tam reus est homicidij dolo, quàm culpa commissi: vel si fuit dolus, non quidem fuit dolus ad homicidium, sed tantum ad lucrum directus, sicq; in diuersa re, non in ea, quæ subsecuta fuit, dolus fuit: id quod confirmatur ex eo, quod Ias. *in §. sed iste. Instit. de act.* Ioan. de Arnono *singul.* 44. Ludouic. Roman. *in l. in illa. colum p. ff. de verb. obligat.* Accurs. *in l. 1 verb non occidendi. C. ad leg.*
17 *Corn. de sicar.* tradiderunt, dum aiunt, quod qui † alterum vulnerauerit, non occidendi, sed tantum vulnerandi animo, si ille ex vulnere perijt, non tam homicidij, quàm vulneris reus est. Secundum quæ est moderanda illa communis opinio Canonistarum & Theologorum, de qua supra, vt qui dabat operam rei illicitæ, ex qua successit homicidium inuoluntarium, homicidij reus fiat, ita tamen vt non pœna ordinaria homicidij puniatur, sed alia mitiori; quia non tam dolo, quàm culpa id homicidium factum videtur. Sunt enim duo delicta, alterum dolo, alterum culpa commissum. Dolo committitur delictum in ea re illicita, quæ principaliter & intentionaliter agebatur: culpa committitur in homicidio inopinatò inde secuto, vt in exemplo proximè relato. Intellige, quando potuit verosimiliter cogitare, homicidium inde sequi, vt in exemplo Medici; non sic, quando id euenturum verosimile non erat, vt in sex exemplis supra relatis. Igitur cum sit homicidium, aut vulnus, sunt tres casus: Primus,
18 si occisor † de homicidio in specie cogitauit; vt, si voluit occidere, & occidit. Alter, cum in genere tantum verosimiliter cogitauit, vt si iaculum telumve lethale coniecit versus turbam hominum, tauri aut volucris transfigendæ causa; vel si fortè voluit homi-

hominem vulnerare duntaxat, isque ex vulnere periit. Tertius, quando nec in genere, nec in specie de homicidio, aut vulnere hominis cogitauit, quamuis dabat operam rei illicitæ, vt in sex exemplis supra relatis: primo casu imponitur pœna ordinaria mortis, *l.3. C.de episc. audi.* secundo casu, non ordinaria, sed alia extraordinaria mitior: vltimo casu nulla omnino pœna pro homicidio imponitur, quamuis res illa illicita, cui ille operam dabat, facit eum debite pro illius rei qualitate puniri; secundum quæ, communis opin. Theologorum & Canonistarum dicentiũ homicidii rerum fieri eum, qui dabat operam rei illicitæ, ex qua homicidiũ etiam insperato secutum fuit, vera est ex toto in primo casu supra relato; in secundo autem vera est ex parte tantũ, nempe quoad pœnam extraordinariam; in tertio vero casu nec ex toto, nec ex parte vera est. Quæ autem pœna sit illa extraordinaria, quæ imponitur pro homicidio insperato contingente, tradit Nicol. Boërius *decis.83.aliam quæst. numer.8.* Ex his colligitur quid respondendum sit, si forte, cum † duo essent 19
rixantes se, seque inuicem digladiantes, quidam tertius mediator, qui eos ad pacem reducere studebat, vulneratus, vel occisus sit ab vno ex illis, vtrum ordinaria pœna, an extraordinaria, vel forte nulla plectetur? Qua in re si ab eo, qui se legitime defendebat, occisus fuit, cessat pœna tam ordinaria, quam extraordinaria, quia ille nihil ad aliud intendere videtur quam ad sese defendendum, defensio autem permissa, & sic inculpata est: ista est communis opin. q̃ tenent *per l scientiã. verſ. ſed ſi ſe defendendo. ff. ad l. Aq.* Franc. de Capit. *inter conſi. Capolla. conſ.2* Hippol. Marsi. *in l. de minore. n.37. ff. de q̃ſt.* Cæpol. *conſ.34. col.4.* & alii plures, quos refert & sequitur Nic. Boër. *decis.83. n.9. verſ. & hoc ſi eſt aggreſſor* Quod si is erat aggressor, tunc quia in genere potuit, & debuit cogitare (id ꝙ non raro fit) vulneratũ aut occisum iri mediatorẽ, si ipsi rixantes illico ad eius interuentũ sese non diuiderent, extraordinarie puniendꝰ est, non ordinarie, quia ibi p̃sumitur defuisse dolus, licet adsit culpa. hæc etiã videtur communis opin. vt per eund. Boër. *ibi*, Ang. *in l ſi cũ ſeruo. per illũ tex. ff. de iniur. cum alys per Boër. allegat.* Idemq; † etsi occisus esset ab aggresso, si erat 20
de illis, qui fugere debebãt, quia tunc defendendo se illegitime, iure diceretur dare operam rei illicitæ: vnde homicidium ab eo inde perpetratũ, etsi non dolo, tamen culpæ annumerandum esset. & ꝑ hoc extraordinarie puniretur, & hæc quoq; opin. esse videtur ex mente Dd. comm. vt per Boer. *ibi*, & esse veram opin. patet ex supra allegatis, Et ideo si forte miles à duce, vel capitaneo suo, vel libertus à patrono, præsertim iustæ castigationis gratia, aggressus fuisset, vel famulus à domino, vel discipulus à magistro, isq; cum & posset, & deberet fugere restitit, seseq; defendere cœpit, mediatoremque occidit, vel vulnerauit, culpæ reus

esset, extra ordinemq; puniretur de tali occisione; & ordinarie, propter talem irreuerentiam, iniuriarum actione teneretur.
22 Apparet etiam ex his quod † si quis versus hominum turbam lapidem proiiciens hominem occidit, ordinarie nõ punietur, cum desit dolus, sed extra ordinẽ, quia adest culpa, cum de eo in genere cogitare & potuisset & debuisset. Ita Paul. Castr. *in l. etsi seuerior. col. 2. C. ex quib. cau. infam. irrog.* Bal. *in l. data opera. col. 3. C. qui accus. non poss.* Dec. *cons. 9. col. 1.* Boër. *decis. 83. n. 12. vers. & quod supra.* ex cuius alleg. apparet hanc esse comm. opin. Apparet etiam veram esse opin. Cepollæ *cons. 83.* (quã sequitur Boer. *d. decis. 83. n. 10*) existimantis quod si quis dum inter inimicos sagittabat, parentem in medio existentẽ insperato transfixit, non tenetur lege Corn. sed an extra ordinem puniatur, pendet ex nostra distinct. proxime
23 relata. Quid ergo † si pater filium, maritus vxorẽ, magister discipulum moderate corrigebat, vel capitaneus militem, & pugno forte, vel baculo, mediatorẽ insperato vulnerauit, & vt nec extra ordinem nec ordinarie sit puniendus, Alber. *in l. si quis in graui. §. si maritus. ff. ad Syllani.* & Boer. *vbi supra, n. 10.* scripserunt: & recte, quia & dabat operam rei licitæ, & vt eis animus non erat baculo, vel flagello vxorem, militem, filium, discipulumve vulnerare, sed mediocriter ad carnis qualẽqualẽ afflictionem, & castigationem cædere: ita non erat cogitandum quod quid acerbius in mediatorem accideret, sicque id vulnus omnino casuale intelligetur: quod iustificatur eo quod culpa est immiscere se rei ad se non pertinenti. *l. culpa est. ff. de reg. iur.* Nec dubium est quin illi iure suo vterentur & moderate, sicq; ab illo mediatore impedire non debebant. Vnde apparet diuersam esse causam illius qui in-
24 ter rixantes extitit mediator. Quid autem † si dum vellet Titiũ vulnerare vulnerauit Mæuium (qui prope forte erat) & tunc similiter secundum nos extra ordinem punietur, non pœna ordinaria, quamuis daret operam rei illicitæ; licet non pauci teneant contrarium, vt per Boerium, *vbi supra, col. fin.*

SVMMARIA.

1 *Imperator Romanorum an sit dominus totius mundi? egregia quæstio.*
2 *Papa an habeat tãtum spiritualem iurisdictionem, an vero etiã temporalẽ totius mundi.*
3 *Deus mundum gubernat.*
4 *Imperium an sit immediate à Deo.*
5 *Potestates etiam minime dicuntur esse à Deo.*
6 *Imperia an sint à fatis?*
7 *Fatorum vis.*
8 *Fortuna vis.*
9 *Fortuna debilitas.*
10 *Mundi dominum nullum esse nec vnquam fuisse, aut futurum, & contrarium monstrũ esset, noua ratione docetur.*
11 *Nauigare triste est.*
12 *Nauigere nefas est.*
13 *Nauigare contra naturam est.*
14 *Nauigare periculosissimũ est.*
15 *Nauigantes morti proximi.*

16 Na-

CAPVT XX.

QVINQVAGESIMOTERTIO ex nostra etiam principali sentēt. colligitur; An sit vera ea vulgaris opin. quæ † habet; 1
Imperatorem Roman. dominũ esse totius mundi, q̃ sentent. tenuerunt Dd. *in l. bene à Zeno. per illum tex. C. de quadri. præscript.* & Dd. *in l. deprecatio, ibi totius mundi dominus. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* tenet Bal. & alii *in l. cunctos populos. C. de summa Trin. & fide cathol.* Bart. *in l. hostes. ff. de captiuis.* idem Bart. *in extrauag. ad reprim. ad princip.* in ead. sentent. est, & ita tenent Itali Dd. secund. Domin. Sotum *de iust. & iu. li. 4. q. 4. art. 2.* & ita receptissimam opinionem tradidit, & sequitur Alphons. Guerrer. *in suo speculo principum, c. 55. ad princip.* Abbas Panorm. & alii *in c. nouit. de iud.* qui sic ratiocinantur: Christus, dominus noster fuit verus dominus, (etiam tanquam homo) totius mundi, Christi successor, & vicarius est Papa in terris, sicq; penes Papam est in toto mundo vtraque potestas, tam ecclesiast. quam temporalis: Papæ autem vicarius & successor est Imperator in temporalib. ergo Imperat. in toto mundo, quoad temporalia, dominus esse videbitur, idemq; videtur etiam sentire Cardin. *in c. ecclesia. de iureiu.* idem *in clem. si. de censibus*, & hac ratione Cardin. *in clem. 2. §. cæterum*, ait, Imperatorem Papæ filium vocitari. & quod Imperator sit Christi vicarius in temporalibus, & sic sit in temporalibus dominus totius mundi, tenet idem Bald. *in l. 1. C. de iure aureorum annulor.* & quod Imperator vnicus in orbe esse debeat, qui omnibus regib⁹ præsit, tenet Cardin. *in clemen. 1. §. fin. de iureiu. per l. leges. C. de legibus & per d. l. deprecatio, & d. l. bene à Zenone*, & Panorm. *in d. c. nouit.*

pro

pro hac parte allegat multa iura idem Panorm. *in c. venerabilem, de electione*, & alii plures, quos allegat Barth. Chassanæus *in tractatu de gloria mundi, par. 5. consi. 28.* tenent similiter Imperatorem esse dominum totius mundi, intelligentes quoad protectionem, & iurisdictionem; id quod tenent Glo. Bart. & alii *in procem. ff. vet. in prin.* Idem sentit Bart. *in l. non ambigitur. ff. de leg. & in l. fin. C. de legib.* dum ait, solum Imperatorem posse condere leges, tenentq; Hostiensis & Ioan. Andr vt refert Dominicus Sotus *vbi supra*, Imperatorem dominum esse totius mundi, & sentiunt alii multi, quos refert Boer. *deci. 31. tempore, num. 3. & 4.* communem opinionem, vt Imperator sit dominus totius mundi, tenet Bald. *in d. l. bene à Zenone, colu. 1. per illum tex.* dum ait, cum omnia principis esse intelligantur. Idem sentit ipse Bal. *in l. executorem. num. 12. C. de execut. rei. iudi.* dum ait, quod vbi est Imperator, ibi est omnis iurisdictio, & Roselles *de potestate Papæ, numero 6.* facit *lex 1. §. per hanc. ff. de rei vendicatione*, & ibi Bar. *l. si duas. §. grammatici.* & ibi Bart. *ff. de excusationibus tutorum.* Bald. *in c. 1. in prin. colum. 2 de pace fir.* Bald. *in §. si ab hostibus. colum. 2. Institut. quibus modis ius patro. pot. sol.* Boerius *decisi. 8. quinta martij. nu. 4.* Alciatus *dispu. lib. 2. c. 22.* Isern. *in 1. constit. Neapolit. colum. 4.* Cynus Barthol. Salycet. *in d. l. cunctos populos.* Ancha. *cons. 78.* Alex. *cons. 76 lib. 2.* Bal. *cons. 328. li. 1.* Signorol. *in l. princeps. ff. de legib.* Oldra. *d. cons. 159* Riminal. *in rubr. col. ff. de iuri. omni iudi.* Curtius iunior *cons. 158.* Iser. *in c. 1. §. fi. de not. feud.* Odofred. & Bal. *in auth. duos data C. de donati. ante nup.* Bal. *cons. 369 lib. 3. & cons. 218 eod. lib.* Alber. *in 1 cõst. digestorum in rub. num. 2.* Anchar. *cons. 316. colum. 3.* Oldrad. *cons. 69.* idẽ Ancha. *cons. 320. in prin* Ludo. Ro. *cons. 382. col. 2.* Socin. *cons. 127. col. 3. lib. 1.* Matth. Afflict. *in c. 1. §. fi col. 1 de prohibita feudi alienatione per Fridericum*, Paul. Castr. *cons. 56. videtur. nu. 3. lib. 2.* adhuc tamen tot sunt qui tenent cõtrarium vt referunt prædicti, vt mihi non satis certum sit vtra pars receptior sit.

Superioribus etiam proximum est & adstipulatur; nam cum tex. *in c. nouit. de iudic.* dicat, quod Papa iurisdictionem regis secularis nec vult, nec debet impedire; dubitatur, An † apud Papam
2 sit iurisdictio tam temporalis quã spiritualis: & magis est, quod Papa habeat solã spiritualem; quia temporalis immediate à Deo principibus sæcularibus data fuit, Glo. *in d. c. nouit. verbo iurisd. & in l. 1. in fin. tit. 1. par. 2.* vbi dicitur, Imperatorem esse Dei vicarium in temporalibus, sicut Papam in spiritualibus. Glo. *in c. quoniam 10. distin. & in c. 1. 22. distin.* Glo. *in c. cum aduersum. 96. dist.* Nauarrus, qui plures refert, & adducit fundamenta sexdecim *in d. c. nouit. nu. 36.* ornatque hanc partem illatione 68. Couar. *in c. peccatum. §. 9. n. 7. de reg. iu. in 6.* Bermondus *de publicis concub. col. 376.* vbi 20. funda. adducit, dicitque hanc partem commu. opin. Communis est secundum Bal. *in procemio digestorum col. 2.* Anto. de Rosell.

in tract.

in tract. de potestate Imperatoris fol. 8. § neptolixios tenet Andre. Isern. *in prologo const. Neap. vers. liquet etiam num. 2.* & Alphonsus Guerrerius *in Speculo principum cap 16.* & Theologorum doctissimus Dominicus Sotus *de iust. & iur lib. 4. quæst. 4. art. 1. & 2. sentit* Sanctus Bernardus *ad Eugenium.* & Diuus Thomas *2. 2. q. 40. artic. 2. idem* Sotus *super Mattha. c. 1. & rursus super c. 20.*

Contrariam opinionem, quod Papa habeat iurisdictionem spiritualem in actu; & temporalem in habitu, quam ipse tradiderit Imperatoribus, tenent Glo. *in d. c. nouit, in verbo, iurisd.* & Gl. *in c. causam quæ, qui filii sint legit.* Glo. *in cle. ad nostram. de hæreticis,* probat *per extrauagantem, vnam sanctam, de maioritate & obedientia,* tenet Innoc. *in d. c. nouit.* Barto. *in l. 1. § præses. ff. de requirendis reis.* Idem *in extrauaganti, ad reprimendum, verbo, totius orbis,* Couar. *vbi supra. § 9. n. 7.* Nauarrus *in d. c. nouit.* & Bermondus *vbi supra* plura allegant pro hac parte; licet teneant partem primam. hæc opin. commu. est, secundum Abb. *in c. si duobus. § fi. de appellat.* Dec. *in d. c. nouit. nu. 7.* Castald. *de Imperatore. q. 50.* dicit commun. Nauar. *d. c. nouit, notab. 30. nu. 18. cum seq.* Couar. *vbi supra, n. 7.* licet primam teneat. Pro hac secunda parte facit; quia dominus noster vtrunque gladium aliquando exercuit. Sanctus Thomas *de regimine principum lib. 3. c. 12. & in 3. par q. 8. art. 4.* Florent. *in 3. part. tit. 23. c. 2.* Syluester *in verbo, Papa q. 10.* Alphons. de Castro *de iusta hæreticorum punitione. lib. 2. c. 23. col. 2.* & sic dominus noster videtur vtrunque gladium Petro Vicario suo tradidisse, quod & sentit Matth. Affli. *decis. Neapo. 265. nu. 24.* dum ait, Papam esse omnia, & supra omnia. Tenet Guerrerius *in Spec. prin. c. 16. in princ.* Idem *ibidem c. 57.* dum firmat Imperatorem esse Papæ Vicarium, etiam in temporalibus, & expressius *d. c. 16. num. 6.* in quibus locis sibi ipsi aduersatur. Ioannes Faber, *in l. cunctos pop. C. de summa Trin.* Burgen. *addi. 3. super c. 1. Matthæi.* itaque cum indubitatum sit, Deum esse † dominum totius mundi, Papamque esse Vicarium Christi 3 Dei nostri, tam in temporalibus, quam in spiritualibus; & Imperator sit Papæ Vicarius in temporalibus totius mundi; sequitur eum esse dominum totius mundi, etiam quoad iurisdictionem & gubernationem; nam Deus, à quo ipsi habuerunt, mundum gubernabat, vnde Boetius *Metro. 9. lib. 5.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Et Lucanus lib. 9. bel. ciuil.

Deus est quodcunque vides, quocunque moueris.

Et rursus eo. lib. ait:

Nil agimus nisi sponte Dei.

Et Plautus, in rudene, de Deo ait:

Iterum ille eam rem iudicatam iudicat.

Et Silius Italicus lib. 6. bell. pun. ait:

Iustitiæ iustique dator, qui cuncta gubernas.

Et

Et Statius lib. 5. Theb. ait:

Cuncta hæc superum demissa suprema
Mente fluunt.

Et Titus Calphurn. Ecloga 4. ait:

Qui populos vrbesque regit pacemque togatam.

Et Boetius Metro. 5. lib. 1. scripsit:

O stelliferi conditor orbis,
Qui perpetuo nixus solio
Rapido cœlum turbine versas.
Legemque pati sydera cogis.
Omnia certo fine gubernas.

Et Manilius lib. 1. Astro. scripsit:

At mihi non ratio tam præsens vlla videtur,
Qua pateat mundum diuino numine verti.

Et Claudianus, lib. 1. in Ruffinum, inquit:

——— ——— ———Tunc omnia rebar
Consilio firmata Dei, qui lege moueri
Sydera, qui fruges diuerso tempore nasci,
Qui variam Phœben alieno iusserit igne
Compleri, solemque suo porrexerit vndis
Littora. tellurem medio liberauerit axe.

Manilius lib. 1. Astrono.

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diuersa condita forma,
Aëris atque ignis, terræ, pelagique iacentis,
Vis animæ diuina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Idem lib. 2.

——— ———Sic omnia toto
Dispensata manent mundo dominumque sequuntur,
Hic igitur Deus, & ratio, quæ cuncta gubernat,
Ducit ab æthereis terrena animalia signis,
Quæ quanquam longo cogit submota recessu,
Sentiri, tamen vt vitamque ac fata ministrent
Gentibus, ac proprios per singula corpora mores:
Hæc minus est quærenda fides, sic temperat arua.
Cœlum, sic varias fruges redditque rapitque,
Sic pontum mouet, & terris immittit & aufert.

Ergo cum Deus Optimus Maxi. orbem regat & rexerit regimenque Papæ concesserit, & Papa Imperatori; consequens fit Imperatorem mundi regimen habere.

4 Quod autem † imperium sit immediate à Deo, videtur probare *tex. in auth. de fi. inst. §. quia vero, & C. de vete. iure. enuc. l. 2. §. si quis. & in auth. de consul. in fi. in l. in nomine domini. de off. præf. & in Auth. quando oportet epis.* vbi probatur, quod imperium immediate est

à Deo: & quod imperium sit à Deo tripliciter probatur; Primo permissiue, Secundo approbatiue, Tertio formaliter: Permissiue, nam hoc est permissum à Deo propter bonũ vniuersale, quia entia nolunt male disponi, nec bonum est pluralitas principatuum; vnus ergo princeps, vt ait Aristot. 12. *Metaph. ad finem.* Hoc enim permissum est à Deo, sub ratione finis, vt mundus optimis legibus regatur: Nam secundum Physicam regulam; cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est; omnia enim rectificat finis: iustum est enim à fine denominari omnia, secundum Philos. Secundo dixi, ꝙ imperium est à Deo approbatiue, Christus enim approbauit imperium, dum dixit, Imago Cæsaris reddatur Cæsari, vt habetur in Euangelio, Et ait Aposto. *ad Rom. c.* 13. Non est enim potestas nisi à Deo, quæ autẽ sunt, à Deo ordinata sunt. & etiã Daniel prophetauit in visionib. suis monarchiam Assyriorũ, Persarum, Græcorum, & Romanorum, ꝙ non prophetatum fuit sine voluntate Dei. Tertio dico; quod Romanũ imperium à Deo est formaliter, & effectiue; nam cũ tota collectio Christianorum hoc teneat, licet quædam regna de facto non obediant, non est putandum aliud, nisi quod etiam ipse Deus hoc disponat, qui est caput illius collectionis, & post Deum, Imperator Apostolicus hoc approbat. *vt in c. venerabilem. de ele. & ibi. Dd.* ita Guer. *in Spec. c.* 55. cuius sententia, quatenus ait, Romanum imperium à Deo esse, formaliter suspecta est, in reliquis autem vera est; ita tamen
vt non solum summum imperium, sed † etiam modicum, medio- 5
cre, aut etiam minimum, & quælibet inferior potestas dicatur esse à Deo, secundum eum *c.* 16. *n.* 6. iuxta verbum Domini dicentis ad Pilatum, Non haberes potestatem in me vllam, nisi data
esset tibi desuper. Sunt † tamen, qui velint regna, & imperia non 6
esse à Deo, sed à fortuna. vnde Mani. *lib.* 2. *Astro.* sic ait:

Mitto, quod certum est, & ineuitabile fatum,

Verg. lib. 6. Æneid.

Desine fata Deum flecti sperare precando. 7

Iuuenalis Saty. 9.

Fata regunt homines.

Seneca in Oedipo:

Fatis agimur, credite fatis.
Non solicita possunt cura
Mutare rati stamina fusi.
Quicquid patimur mortale genus,
Quicquid facimus, venit ex alto.
Seruatque sua decreta colus
Lachesis: dura reuoluta manu
Omnia secto tramite vadunt,
Primusque dies dedit extremum,
Non illa Deo vertisse licet.

Qua

Quæ nexa suis currunt causis.
Is cuique ratus prece non ulla.
Mobilis ordo: multis ipsum
Timuisse nocet: multi ad fatum
Venere suum, dum fata timent.

Idem in Octauia:

Regitur fatis mortale genus.
Nec sibi quidquam spondere potest.
Firmum & stabile, perque casus
Voluitur varios, semper nobis
Metuenda dies.

Manil. lib.4. Astrono.

Soluite mortales animos, curasque leuate,
Totque super vacuis vitam deflete querelis.
Fata regunt urbem, certa stant omnia lege,
Longaque per certos signantur tempora cursus.
Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.
Tunc & opes, & regna fluunt, & sæpius orta
Paupertas, artesque datæ, moresque creati,
Et vitia & clades, damna & compendia vitæ.
Nemo caret damno, poterit nec habere negatum,
Fortunamve suis in vitam perdere votis,
Aut fugere instantem. Sors est sua cuique ferenda.
At nisi fata darent leges vitaque necisque,
Fugissent ignes Æneam, Troia sub uno
Non euersa viro, fatis vicisset in ipsis,
Aut lupa proiectas nutrisset Martia fratres.
Romaq; sic enata foret, pecudumq; magistri
In Capitolinos auxissent culmina monteis,
Includiue sua potuisset Iuppiter arce
Captus, vel caput hic orbis foret igne sepulto.
Vulneribus victor repetisset Mutius urbem
Solus, & oppositis clausisset Horatius armis
Pontem, urbemq;, simul rupisset fœdera virgo.
Tresq; sub vnius fratres virtute iacerent.
Nulla acies tunc euicit, pendebat ab vno
Roma viro, regnumq; orbis sortita jacebat.

Statius lib.5. Syluarum:

Heu durus fati tenor, est ne quod illi
Non liceat, quanta poterant mortalibus annis
Accessisse moræ? si tu pater omne teneres
Arbitrium, cæco gemeret mors clausa barathro,
Longius & vacua posuissent stamina Parcæ.

Et Manil lib.1. Astrono.

Si sors ista nobis dedit, sors ipsa gubernet.

Et

Et Claudianus lib. 1. ad Ruffin. sic cecinit:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu?

Vnde Virg. Eclog. 9.

——— Sors omnia versat.

Et idem de Fortuna in Epigram.

O fortuna potens quàm variabilis,
Tantùm juris atrox, quæ tibi vendicas
Euertisq; bonos: eligis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immèritos auget honoribus:
Fortuna innocuos cladibus afficit:
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eadem diuitiis beat.
Hæc aufert juuenes, & retinet senes,
Injusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transfert ad impios.
Nec discrimen habet, rectave judicat,
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica.
Nec quos clarificat, perpetuo fouet.
Nec quos deseruit, perpetuo premit.

Seneca in Hyppolyto:

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitq; manu
Munera cæca, pejora fouens.

Manilius lib. 2. Astro.

Fortunæ prima sors data est illa per artem,
Censetur titulo, quia proxima continet in se
Fundamenta domus, domuiq; hærentia cuncta:
Qui modus in seruis: quis sit consensus in armis.

Ouid. Epist. consol. ad Liuiam:

Nempe per hos & jam fortunæ iniuria mortis
Regnat, & incerta est hic quoq; nixa rota.
Hic quoq; sentitur, ne quid non improba carpat;
Sæuit, & iniustum ius sibi vbiq; facit.
Scilicet immunis, si luctus vna fuisses
Liuia, fortunæ regna minora forent.

Lucan. lib. 2. bel. ciuil.

Siue nihil positum est, sed sors incerta vagatur.
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum.
Sit subitum quodcunq; paras.

Plaut. in captiuis:

Fortuna humana fingit, artatq; vt lubet.

Manilius lib. 2. Astro.

Quod fortuna ratum faciat, quis dicere falsum

Audeat, & tanta suffragia vincere sortis?

Ausonius in Epigram.

Fortuna nunquam sistit in eodem statu,
Semper mouetur, variat & mutat vices,
Et summa in imum vertit, ac versa erigit:

Ouid. lib. 4. de Ponto.

Quid facis ah demens, cur si fortuna recedat,
Naufragio lachrymas eripis ipse tuo?
Hac Dea non stabili quam sit leuis orbe, fatetur,
Qua summum dubio sub pede semper habet.

Idem lib. 3. de Tristibus.

Nempe dat quodcunq; libet fortuna, rapitque,
Irus, & est subito, qui modo Crœsus erat.

Idem 5. de Tristibus.

Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxq; loco.
Sed modo læta manet, vultus modo sumit acerbos,
Et tantum constans in leuitate sua est.
Nos quoq; floruimus: sed flos fuit ille caducus:
Flammaq; de stipula nostra, breuisq; fuit.

Horat. Ode 34. lib. 1.

Hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hinc posuisse gaudet.

Idem Ode 29. lib. 3.

Fortuna sæuo læta negotio, &
Ludum insolentem ludere pertinax;
Transmutata incertos honores.
Nunc mihi, nunc alij benigna.

Iuuenal. Satyr. 7.

Si fortuna volet fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Seneca in Hercule furente:

Iniqua rara maximis virtutibus
Fortuna parcit: nemo se tuto diu
Periculis offerre tam crebris potest.
Quem sæpe transit casus, aliquando inueniet.

Idem in Hippolyto.

Nec vlli præstat velox.
Fortuna Fidem.

9 Vides ergo,† vt scilicet istorum opinione fortuna subegerit orbem, eumq; arbitrio suo rexerit: verum enimuero verior sanctiorq; sententia est, existimantium fortunam ipsam à sapientia superari. Vnde Iuuenalis *Satyr.* 10. sic modulatur:

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te

Nos

Nos facimus fortuna Deam, cœloq́; locamus.

Et Seneca in Medea scripsit:

Fortuna fortes metuit, ignauos premit.

Cum ergo † omne imperium, jurisdictio, principatus, à summo vsque ad minimum, sit à Deo; à quo, & non à fortuna mundus regitur; cumque (vt ilico edocebimur) si Romanorum Imperator, & Imperator & dominus totius mundi, nō solū malū, sed ēt pessimum esset regimen: consequens & indubitatū erit, tale regimen, tamque indiscrete, & perniciosissimè amplum, non esse datum, aut concessum à Deo, qui est summa prouidentia boni, & æqui fons, & origo: vt nullus ignorat, & jam edocti sumus. Quod autem pessimum regimen foret, vt vnus homo esset Imperator totius mundi, patet; quia Deus optimus maximus diuisit terras à terris per aquarum interpositionem horrendarum, quas penetrare etsi hominum malitia ausa fuerit, id tamen est, fuitque semper quasi monstrum à natura hominum alienum atque horrendum, desperatum, ac insperatum, humanisque viribus à Deo Opt. Maximo denegatum, & id attentare hominibus quasi nefas reputatum, teste Horatio *Ode lib.* 1. sic canente: 10

Illi robur, & æs triplex 11
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus: nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus:
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.

Ibidem: 12

Audet omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.

Claudia. in præfat. lib. 1. de rapt. Proserp.

Inuenta secuit primus qui naue profundum, 13
Et rudibus remis sollicitauit aquas:
Qui dubiis ausus committere flatibus alnum,
Quas natura negat, præbuit arte vias.

Ouidius:

Nauita sollicitus quoq; ventos horret iniquos, 14
Et prope tam lethum, quam prope cernit aquam.

Iuuenalis 12. Satyra:

I nunc, & ventis animam committe, dolato. 15
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda.

Et Anacharsis à Plutarcho *lib.* 7. *Apoph.* relatus, cum rogasset quendam, quanta esset spissitudo tabularum nauticarū, isq; respondisset, quatuor dignitorum; tantillū (inquit) absunt à morte qui nauigant: notauit negotiatorum auaritiam, qui lucri gratia, semet in manifestum vitæ discrimen conijciunt. Scythæ ne-

Quæ nexa suis currunt causis.
Is cuique ratus prece non ulla.
Mobilis ordo: multis ipsum
Timuisse nocet : multi ad fatum
Venere suum, dum fata timent.

Idem in Octauia:

Regitur fatis mortale genus.
Nec sibi quidquam spondere potest.
Firmum & stabile, perque casus
Voluitur varios, semper nobis
Metuenda dies.

Manil. lib.4. Astronó.

Soluite mortales animos, curasque leuate,
Totque super vacuis vitam deflete querelis.
Fata regunt vrbem, certa stant omnia lege,
Longaque per certos signantur tempora cursus.
Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.
Tunc & opes, & regna fluunt, & sæpius orta
Paupertas, artesque datæ, moresque creati,
Et vitia & clades, damna & compendia vitæ.
Nemo caret damno, poterit nec habere negatum,
Fortunamve suis in vitam perdere votis,
Aut fugere instantem. Sors est sua cuique ferenda:
At nisi fata darent leges vitæque necisque,
Fugissent ignes Æneam, Troia sub vno
Non euersa viro, fatis vicisset in ipsis,
Aut lupa projectas nutrisset Martia fratres.
Romaq; sic enata foret, pecudumq; magistri
In Capitolinos auxissent culmina monteis,
Includiue sua potuisset Iuppiter arce
Captus, vel caput hic orbis foret igne sepulto.
Vulneribus victor repetisset Mutius vrbem
Solus, & oppositis clausisset Horatius armis
Pontem, vrbemq; simul rupisset fœdera virgo.
Tresq; sub vnius fratres virtute jacerent.
Nulla acies tunc euicit, pendebat ab vno
Roma viro, regnumq; orbis sortita jacebat.

Statius lib.5. Syluarum:

Heu durus fati tenor, est ne quod illi
Non liceat, quanta poterant mortalibus annis
Accessisse moræ? si tu pater omne teneres
Arbitrium, cæco gemeret mors clausa barathro,
Longius & vacuæ posuissent stamina Parcæ.

Et Manil lib.1. Astrono.

Si sors ista nobis dedit, sors ipsa gubernet.

Et

Et Claudianus lib. 1. ad Ruffin. sic cecinit:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu?

Vnde Virg. Eclog. 9.

——————————— *Sors omnia versat.*

Et idem de Fortuna in Epigram.

O fortuna potens quàm variabilis,
Tantùm juris atrox, quæ tibi vendicas
Euertisq; bonos: eligis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus:
Fortuna innocuos cladibus afficit:
Iustos illa viros pauperie grauat:
Indignos eadem diuitiis beat.
Hæc aufert juuenes, & retinet senes,
Injusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis adimit, transfert ad impios.
Nec discrimen habet, rectave judicat,
Inconstans, fragilis, perfida, lubrica.
Nec quos clarificat, perpetuo fouet.
Nec quos deseruit, perpetuo premit.

Seneca in Hyppolyto:

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitq; manu
Munera cæca, pejora fouens.

Manilius lib. 2. Astro.

Fortunæ prima sors data est illa per artem,
Censetur titulo, quia proxima continet in se
Fundamenta domus. domuiq; hærentia cuncta.
Qui modus in seruis: quis sit consensus in armis.

Ouid. Epist. consol. ad Liuiam:

Nempe per hos & jam fortunæ iniuria mores
Regnat, & incerta est hic quoq; nixa rota.
Hic quoq; sentitur, ne quid non improba carpat;
Sæuit, & iniustum ius sibi vbiq; facit.
Scilicet immunis, si luctus vna fuisset
Liuia, fortunæ regna minora forent.

Lucan. lib. 2. bel. ciuil.

Siue nihil positum est, sed sors incerta vagatur.
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum.
Sit subitum quodcunq; paras.

Plaut. in captiuis:

Fortuna humana fingit, artatq; vt lubet.

Manilius lib. 2. Astro.

Quod fortuna ratum faciat, quis dicere falsum

Nos facimus fortuna Deam, cœloq; locamus.

Et Seneca in Medea scripsit:

Fortuna fortes metuit, ignauos premit.

Cum ergo † omne imperium, jurisdictio, principatus, à summo vsque ad minimum, sit à Deo; à quo, & non à fortuna mundus regitur; cumque (vt ilico edocebimur) si Romanorum Imperator, & Imperator & dominus totius mundi, nō solū malū, sed ēt pessimum esset regimen: consequens & indubitatū erit, tale regimen, tamque indiscrete, & perniciosissimè amplum, non esse datum, aut concessum à Deo, qui est summa prouidentia boni, & æqui fons, & origo: vt nullus ignorat, & jam edocti sumus. Quod autem pessimum regimen foret, vt vnus homo esset Imperator totius mundi, patet; quia Deus optimus maximus diuisit terras à terris per aquarum interpositionem horrendarum, quas penetrare etsi hominum malitia ausa fuerit, id tamen est, fuitque semper quasi monstrum à natura hominum alienum atque horrendum, desperatum, ac insperatum, humanisque viribus à Deo Opt. Maximo denegatum, & id attentare hominibus quasi nefas reputatum, teste Horatio *Ode lib.* 1. sic canente: 10

Illi robur, & æs triplex 11
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus: nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus:
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.

Ibidem: 12

Audet omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.

Claudia. in præfat. lib. 1. de rapt. Proserp.

Inuenta secuit primus qui naue profundum, 13
Et rudibus remis sollicitauit aquas:
Qui dubiis ausus committere flatibus alnum,
Quas natura negat, præbuit arte vias.

Ouidius:

Nauita sollicitus quoq; ventos horret iniquos, 14
Et prope tam lethum, quam prope cernit aquam.

Iuuenalis 12. Satyra:

I nunc, & ventis animam committe, dolato. 15
Confisus ligno, digitis à morte remotus
Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda.

Et Anacharsis à Plutarcho *lib.* 7. *Apoph.* relatus, cum rogasset quendam, quanta esset spissitudo tabulatum nauticarū, isq; respondisset, quatuor dignitorum; tantillū (inquit) absunt à morte qui nauigant: notauit negotiatorum auaritiam, qui lucri gratia, semet in manifestum vitæ discrimen conijciunt. Scythæ ne-

ſciunt nautica commercia, ſed paſcuis ac venatu viuunt, quibus concinit Sen. *in Medea*:

16 *Audax nimium, qui freta primus*
Rate tam fragali perfida rupit,
Terrasq; ſuas poſt terga videns.
Animam lenibus credidit auris,
17 *Dubiaq; ſecans æquora curſu*
Potuit tenui fidere ligno,
Inter vita, mortisq; vias
Nimium gracili limite ducto.

Proper. lib. 3. Eleg. 7. de morte Peti.

18 *Ite rates curua, & lethi quoq; texite cauſas,*
Iſta per humanas mors venit acta manus.

Et Horat. Ode. 24. lib. 3.

Quid leges ſine moribus
19 *Vana proficiunt? ſineq; feruidis*
Pars incluſa caloribus.
Mundi nec Borea finitimum latus,
Durataq; ſolo niues
20 *Mercatorem abigunt horrida callidi*
Vincunt æquora nauita.

Docuit ergo Horatius eſſe contra leges naturæ maria nauigando penetrare, adde quod eſt vſurpatio alieni, id enim videbatur ad ſolam ſquameam turbam pertinere, teſte Ouidio, ſic modulante:

Omne ſolum forti patria eſt, vt piſcibus æquor.

21 Denique † Anacharſis relatus, *vbi ſupra*, per Plutarchum, Roganti, vtrum arbitraretur plures eſſe mortuos, an viuos? nauigantes, reſpōdit, in vtro numero ponis? dubitans, an hi eſſent inter viuos habendi, qui vitam vndarum ac ventorum arbitrio commiſiſſent.

Secundum quæ, quam naturæ hominum inſitum ſit ſui corporis periculum vitare: tam iuribus naturæ debitum eſſe, intelligendum eſt, vt non audeant nauigare quam autem natura inſitum ſit hominibus ſuum corpus periculo non exponere, docemur à Cicerone, qui ſic ſcripſit: Omne animal ipſum ſibi commendatum eſt, vt ſe & ſaluum in ſuo genere, incolumeque eſſe
22 velit. 4. *de finib.* ſic ſcripſit: Et omne † animal ſeipsū diligit, ac ſimul vt ortum eſt, ita agit, ſe vt conſeruet. 4. *de finibus*. Idem Cicero: Et omne animal ſimul vt ortum eſt, & ſeipſum, & omnes partes ſuas diligit 2. *de finibus* idem ſcripſit: Et omnis natura vult eſſe conſeruatrix ſui, & vt ſalua ſit, & in genere conſeruetur ſuo. 4. *de finibus*, idem ſcripſit: Et principio generi animantium omni eſt a natura tributum, vt ſe, vitam, corpuſque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videntur, omniaque quæ ſunt ad viuendum

dum necessaria, inquirat & paret, vt pastum ac latibula, *primo Officiorum* idem Cicero scripsit. Cum ergo nauigationem audere aut captare contra ius naturale, & contra tutelam & definitionem sui corporis vnicuique natura datum sit, vt modo ostendimus, & plenius supra docuimus. Cumq; vnus homo totius mundi dominus, etiam quoad solam iurisdictionem & protectionem esse non possit, absque eo, quod subditi eum adeuntes, magistratusve suos, sæpissimè maria penetrare & transfretare cogerentur; consequens est, tale imperium de iure vni homini competere non posse, nec quicquam ab omni iure & ratione magis alienum aut remotum dici, aut cogitare potuisset. Quæ cum sint notoria, longiore probatione non egent. Nam notorium † seipsum ostendit, vt inquit Bal. *cons. 323. proponitur. in princip. volum. 2.* quodque nulla tergiuersatione cælari potest; sicut 23
(vt idem Bald. dicit) nec candelabrum supra montem positum, nec circulus ante tabernam, nec scriptura pro rostris, *cons. 21. processus. colum. 1 volum. 1.* Paul. Grillan. *in tract. de quæst. & tortu. in 3. quæst. colum. 2. & 3. & ibi, quid à manifesto differat.* ideo sola allegatio sufficit. Et quid differat à publico, vide etiam Abb. *in cap. fin. num. 7 de maledi.* Quod vel ex eo fit manifestum, quia omnes Poetæ & Philosophi iam relati adfirmant (id quod nullus sanus, aut Catholicus ignorat) Deum etiam hodie mundum gubernare: Ergo id regimen non commisit Imperatori. Aliter enim non rectè diceremus, quod nunc Deus mundum gubernat, sed quod olim gubernabat. Quæ omnia ex nostra principali sententia magis expedita fiunt. Nam cum omne imperium, regnum, principatus, potentatus, omnis denique potestas, ad meram ciuium subditorumve, non etiam ad regentium vtilitatem data, concessa, & creata fuerit: cumque Imperium Romanorum, si de iure ad vniuersum mundum porrigeretur, tam incommoda, perniciosa, noxiaque, ac plus quàm impossibilis esset gubernatio, (vt iam edocti sumus) par, æquum, consequensque est, vt tale Imperium ad orbem vniuersum minimè porrigatur. Præsertim, cum hodie, post inuentum ab Hispanis, in extremis ignotissimisque terræ penetralibus, nouum Indorum orbem (ad quos meatus & remeatus non aliter patet, quàm per immensa æquora horridaque, perque nauigationem diutinam, periculosissimam, ac penè incredibilem) illuxerit apertior dominatus, tot, tamque inter sese distantium regionum, nationum, & prouinciarum, impossibilè esse, vt penes hominem vnum resideret, nisi inertibus anicularum fabellis, puerorumq; nugis, aurē patientem accommodare, & cōfabulari velis; vt interim omittam, possibile esse denuo reperire alios nouos orbes remotiores, quemadmodum nos Hispani iam dictum orbem nouum Indorum inuenimus: sic enim fieret, vt impossibilitas augeretur per homi-

nem vnum gubernandi, sicq; etiam fit, vt iam credibile videatur, quod olim fabulosum & iocosum visum fuit. Nam vt Plutarch. *Apoph. lib.* 4. enarrat, Alexander Magnus, Macedonum Rex, cùm audisset Anaxagoram disserentem, innumerabiles esse mundos, illachrymasse dicitur. Rogantibus, nunquid accidisset lachrymis dignum? An non videor (inquit) merito flere? qui cum mundi sint innumerabiles, nos nondum vnius domini facti sumus: Ergo etiamsi plures ac plures noui orbes indies reperiantur (id quod iam hodie possibile reputatur) adhuc vnus homo eorum omnium dominus fieret ipso iure, certè qui id risu & ludibrio dignum fore non videret, plus quàm insanus esset.

Deniq; hanc partem, quam tuemur, iure naturali, plus quàm
24 manifestam esse patet, cum † eo iure omnes homines æquales sint, *l. quod attinet ff. de reg. iur. ibi, quia iure naturali omnes homines æquales sunt. l. manumissiones. ff. de iustit. & iur.* dixi supra plenissimè. Ergo non solum totus mundus non subiacet vnius hominis
25 iurisdictioni, sed etiam † nullus omnino hominum alterius iurisdictioni subest, aut suberit vnquam de iure, sine facto suo voluntario: facto autem suo voluntario subijciendo se alicui Principi potest sanè subesse, & nulla iurisdictio aut principatus iustus & legitimus aliunde originem trahere potest, vt supra ostendimus in nostra principali conclusione. Et docet doctissimus Theologorum Dominicus Sotus *de iustit. & iur. lib.* 4. *quæst.* 4. *artic.* 2. Cum ergo de iure naturali non sit, longè minus erit de iure diuino; cum eo iure, nisi in ijs, quæ specialiter innouata sunt, à iure naturali recessum non fuerit, affirmante Domino nostro Iesu Christo, iugum suum suaue esse: Ergo non recedit à iure naturali; aliter enim suaue non esset: & præsertim, si omnes mundi orbes, ac innumeræ prouinciæ regionesque vni homini subessent, iugũ id suauè minimè esset, sed omnino asperrimum, durissimum, intolerabile, noxium, infaustum, & lugubre, vt iam
26 ostendimus, & docet Sotus, *vbi supra*. Et Cic. † *Offic. lib* 1. scripsit: Libertatis proprium est sic viuere, vt velis: ergo non ad arbitrium alterius. Idem Cicero *Philip.* 10. scripsit: Ita præclara est recuperatio libertatis, vt nec mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Idem 4. *de finib.* scriptum reliquit: Bestiæ, quas
27 delectationis † causa cõcludimus, cum copiosius alantur, quàm si essent liberæ, non facilè tamen patiuntur sese contineri. Et *Parad. pe.* idem Cicero: Seruitus (inquit) est obedientia fracti animi, & abiecti, arbitrio carentis suo. Et idem *Philip.* 12. Nihil (inquit) est fœdius seruitute; ad decus & libertatem nati sumus. Et rursus *Philip.* 10. Mors (inquit) est seruitute potior. Idem Iureconsultus censet, dum *in l. seruitutem. ff. de reg. iur.* ait: Seruitutem mortalitati comparamus; id quod plurimis congestis supra ostendimus. Vnde Plautus *in Captiuis*: Omnes profecto liberi

beri libentius sumus, quàm seruimus. Ergo alieno imperio & ditioni non sponte subesse iuri naturæ contrarium est, iurique diuino aduersum, vtpote insuaue, durissimum, intolerabile. Iure autem gentium, nullus ignorat, id nunquam receptum fuisse, vt patet *in §. ius ciuile. & §. ius autem gentium. Inst. de iure naturali. & in l. manumissiones l. ex hoc iure cum seq. ff. de iust. & iur.* patetque in rerum humanarum præsenti statu, & in omnibus historijs, quotquot vsque scriptæ sunt. Et tandem, quî ius naturale à iure gentium hac in parte immutatum fuisse, aut reperiri dicere vellet, id ostendere teneretur. Iure autem ciuili id induci, erat impossibile: quia ius ciuile est, quod vnaquæque ciuitas sibi constituit, *l. omnes populi ff. de iustit. & iur. §. sed naturalia. Instit. de iure natur.* sicque sibi tantum, non etiam alijs ciuitatibus id ius dici & constitui potuit, *vt dictis iuribus.* Nam si reliquis ciuitatibus id ius constitui liceret, vnaquæque ciuitas scriberet, aut scribere posset ius, sibi esse dominandi imperandique vniuerso in orbe aut mundo; sicque singulæ singulis imperarent, singulæque ex diuerso singulis mutua vice inseruirent, quæ res foret risu & ludibrio digna. Stultiq; forent, fuissentq; ab origine mundi Reges, Imperatores, Principes, ciuitates, qui cum vno verbo possent se totius mundi dominos scribere & efficere, tot bellis, prælijs, vulneribus, calamitatibus, vrbium incendijs, puerorum, senum, virorum, fœmineique generis internecionibus, agrorumque vastationibus, de imperio contenderunt, non mundi vniuersi, sed sæpissimè vnius ciuitatis, aut oppiduli. Ergo etiamsi omnes leges, tam ciuilis, quàm canonici iuris contrarium expressissent, nihil aliud agerent, quàm nugas agere, aut fabellas componere. Sed absit, vt in legibus ciuilibus aut canonicis tale quid reperiatur, cum potius reperiatur oppositum, vt patet *in d. §. sed naturalia & d. l. omnes populi, cum similibus.* vbi Imperator Iustinianus, & Iureconsulti testantur id, quod à plærisque gentium earum, quæ honestis legibus & moribus reguntur, obseruatur, id ius gentium appellari: quod vero vnaquæque ciuitas ius sibi constituit peculiare, id ius ciuile intelligi, quasi proprium illius ciuitatis, veluti ius Romanorum, & similium, ad idem *l. ius ciuile. ff. de iustit & iur. §. ius ciuile. & §. ius autem gentium. Instit. de iure nat.* Ergo ius ciuile longè angustius esse, quàm ius gentium, edocuit. Ius autem gentium negauit, totum mundi orbem amplexum fuisse: nam primum excepit eas gentes, quæ sine legibus & moribus honestis reguntur, quas innumeras esse apparuit, postquam nos Hispani nouum orbem Indorum reclusimus, ac inuenimus Deinde etiam ex ijs gentibus & nationibus non tam barbaris, sed quæ honestis legibus & moribus reguntur, excepit mentaliter non paucas, dum non dixit de omnibus, sed de plærisq;. Ergo si ipsum ius gentium vniuersum mundum non compleсti-

plectitur, quanto minus illum complectetur ius ciuile, quod est longè angustius. Pro hac parte est text. *in d.l. cunctos populos. C. de summa Trinit.* dum ait, cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit imperium: illud enim relatiuum (quos) restringit vniuersalem præcedentem, *l. ea tamen adiectio. ff. de leg. 3. ad idem §. si ab hostibus. Instit. quibus mod. ius pat. pot. sol. & l. mercatores. C. de commerc. & in clement. pastoralis. de re iudic.* quibus in iuribus fines Imperij Romani describuntur, vt luceret, quousque Romani Im-
28 perij iurisdictio sese porrigeret. Nec *d.l. deprecatio* † quicquam facit, in qua re vera repositum est vnicum fundamentum eorum, qui contrariam partem tuentur. Nam procedit in hunc
29 sensum, quod hæc † vox, Mundus, habet varias significationes. Primum enim capitur pro mundo muliebri, hoc est, pro ipsius ornatu, vt patet in multis legibus collocatis sub tit. *ff. de auro & argento legato.* & inde per metaphoram tractum est ad ipsam naturam (hoc est, mundum) significandam, propter pulcherrimum sui ornamentum, sicque ibi imperator, Mundi appellatione, eam mundi partem significare voluit, quæ ab ipso regebatur, eo quod cæteris mundi partibus mundior esset, hoc est, elegantior, & à barbarie magis purgata. Præterea, illa fuerunt verba enuntiatiuè & narratiuè tantum prolata, quæ non intelliguntur quicquam definire, vt diximus *de success. progr. in rubr.* Præterea ipse ibi negauit, se esse maris dominum, dum dixit, ego mundi dominus; Rex autem maris: Ergo planè significauit, se non esse dominum totius mundi. Nam si totius mundi dominus foret: ergo & maris foret; præsertim cum eas regiones, quæ sunt vltra æquora, citra maris transfretationem, gubernari nequirent; sicque æquoribus non secus, quam terris vt præesset, necesse esset, qui se mūdi dominum iactabat, si intelligeret de vniuersis mundi orbibus & regionibus. Nam & hac ratione potētissimus Rex ac Dominus noster Philippus se pelagi pontive dominum appellat. Præterea illa fuit quædam Imperatoris excusatio & euasio, quasi diceret, ego mundi (hoc est, terræ) dominus sum, non maris; quæstio autem vestra de maris ditione est. Illa autem vox, Mundi, indefinitè prolata, non ad totum mundum necessa-
30 rio trahenda est: nam † indefinita oratio æquipollet vniuersali in habitu & potentia, sed non in actu, vt plenè disseruimus *de succ. crea. §. 20. num.* 11 55. præsertim quando profertur in numero singulari, vt ibi fuit prolata, id quod tradunt Decius, & Cagnol. & alij *in l. 1. ff. de reg. iur.* Neq; ad rem quoq; pertinet, quod diuus
31 Augustinus † *de ciuit. Dei, lib.* 5. ait, Imperium Romanis ob morales virtutes suas datum fuisse. Nam, vt Sotus, *vbi supra*, rectè ait, non eis concessit Imperium vniuersi orbis, sed tantum partis eius. Rursus non in præmium virtutum moralium: nam ipsi pugnabant nō tam virtutis, quam inanis gloriæ cupiditate; sicq; illæ

illæ actiones tam longe aberrant à præmii remuneratione, vt pœna potius digniores forent: sed tamen interea Deus Optim. Max. id permisit, quod adhuc virtutibus aliis moralibus cæteras gentes excellebant; & tyrannidem Assyriorum, aut Medorum, aut Græcorum ad Romanos transferri permisit. Et ita est etiam intelligendum, quod D. Thomas *opusculo de regimine principum lib.* 3. scripsit. Vnde vt aliquo tempore id Deus permisit propter eorum virtutem, sic aliis nationib. & regionibus concessurum non dubium erit, aut forte iam concessisse, si quidem iis virtutibus excellere cœperint: morum † enim vicissitudo, & muta- 32
tio quotidie fit; sic ergo & imperiorum fiet, siquidem mores imperia insequi intellexerimus. quod autem morum quotidie fiat mutatio, patet: Plautus *in Trinummo:*

Mores mali, quasi herba irrigua.
Succreuerunt vberrime, neq; quicquam hic vtile nunc est, 33
Nisi mores mali, eorum licet iam messem metere maximam.

Plautus ibidem:

Nunc mores nihil faciunt quod licet,
Nisi quod lubet: ambitio iam more facta, & libera est à legib.

Plautus eo loci etiam:

———— Mores ————
Leges perduxerunt iam in potestatem suam:
Ea misero etiam
Ad parietem sunt fixa clauis ferreis. vbi malos mores
Adfigi nimio fuerat æquius.

Lucretius lib. 2. de nat. rerum:

Semper in assiduo motu res quæq; geruntur.

Petronius Arbiter satyricus.

Quid faciant leges vbi sola pecunia regnat:
Aut vbi paupertas vincere nulla potest?

Lucanus lib 3 de bel. ciuil.

Pereunt discrimine nullo
Amissæ leges: sed pars vilissima rerum
Certamen mouistis opes.

Et Cic. 3. *Off.* Iustitia (inquit) vacillat, vel iacet potius. Idem Cic. etiam inquit, pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artib. nihil est loci. Idem Cic. *de petit. consu.* Fraudis (inquit) atq; insidiarum & perfidiæ plena sunt omnia. Idem Cic. *lib. 2. Famil.* ô superbiam inauditam in facinore gloriari. Idem Cicc. *in Verr.* Sunt (inquit) homines, quos libidinis infamiæq; suæ neq; tædeat, neq; pudeat, qui quasi de industria in odium, offensionemq; populi irruere videantur. Si ergo verũ est, mores bonos, aut malos imperium sequi, vel refugere, hoc est, bonis moribus imperium accedere, malis vero abscedere, consequens est, quod Romanorum imperium, ne dicam tyrannis, longe ab eis abscesse-

rit, euaserit, aufugerit; quandoquidem ipsi, vt ex superioribus
34 authoritatibus apparet, in pessimos mores reciderunt. Et † sic
nihil vnquam tam passim, aut frequentius videmus, quam imperiorum mutationes. Vnde Propert. *Eleg. lib. 2.*

Magni sæpe duces, magni excidère tyranni,
Et Thebæ steterant, altaq; Troia fuit.

Ouid. lib. 15 Metamorph.

Sic magna fuit, censumq; virisque.
Perq; decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Hunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas,
Et pro diuitiis tumulos ostendit auorum.
Clara fuit Sparte, magnæ viguère Mycenæ,
Necnon & Cecropis, necnon Amphionis arces:
Vile solum Sparta est, altæ cecidere Mycenæ.
Oedipodoniæ quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quid Pandioniæ restant, nisi nomen Athenæ?

Deniq; totius orbis imperium, penes Romanum Imperatorẽ, aliumve mortaliũ, de iure diuino, aut humano, nunq̃ fuisse, aut fore eleganter probat Sotus, *vbi supra*, dato, inquit, ꝙ vniuersæ mundi nationes, vel in vnum locum conuenire possent, vel per literas conueniri, vt vnum eligerent Monarcham; id tamen minime iure naturæ expediebat. Arist. namq; *Polit. 6. c. 4.* docuit, Rempublicam non esse meliorem, eo ꝙ maior, sed tantam debere sub vno principe agere, quantã ipse per se, vel ꝑ suos posset commode administrare; veluti nauis neq; iusto minor nauigationi apta est, nec si duorum esset stadiorũ, posset commode gubernari. & Aug. *lib. 4. de ciuit. Dei, c 15.* Iniquitas (inquit) ampliora fecit regna, & perdomitis gentib. dilatare regnũ, malis videtur fœlicitas, bonis necessitas; nempe ꝙ hostium iniquitas cogit, vt bello supprimatur, nostroq; adhibeantur imperio. Hæc ferme ille. Est enim Rex anima regni. Vnde sicut, authore *2. de Anima* eod. Philosopho, Non potest quæuis anima quãtumcunq; animare viuificareq; corpus: sed quorumcunq; natura constantiũ præfinita est methodus, & mensura, quia neq; formica ad hominis proceritatem augeri potest, neq; homo ad illam, quæ est elephantis: sic neq; princeps calore suo totam potest rempubl. nationib. ac regionib. vastissime dispersam fouere, vt valeat, quæ quaq; in ꝓuincia fiunt, nosse, emendare, corrigereq; ac disponere. vnus namq; non potest vndecunq; orbis nuncios breui tem-
35 pore suscipere, neq; quocunq; gentium prętores suos, ministrosque alios dimittere, & quæ vbiq; fiunt castigare: imo neque eius metus ad tam vasta locorũ spatia potest ꝑtingere. Igitur † cum potestas sit propter vsum, si vsus amplissimæ huius potestatis nõ est possibilis; fit, vt vana fuerit talis institutio. Deus a. & natura nihil faciũt frustra, *l. non cogendũ. §. Sabinus. ff. de proc. l. hac stipulatio*

§. diuus

§.diuus, ff. vt legat nomine caue. l. qui bis. ff. de V. O. l. si sit. ff. de solut.

Postremo, quod Romanorum Imperator sit de iure diuino dominus totius mundi, fortiter probatur: Nam summus Pontifex, tam in temporalibus, quam in spiritualibus, quoad iurisdictionem est dominus totius mundi. Imperator vero est Vicarius Papæ in temporalibus, ergo in illis est dominus totius mundi, non secus quam Papa. Huic rei respondimus infra in cap. sequ. Interea tamen animaduertendum est, pro Imperatore facere congruam illam rationem: nam vt expedit, gentes quæ nolunt agere syluestrem vitam, more ferarum, habere principem quo regantur, ita omnibus gentibus in vniuerso idem expedire videtur, vt si fortior reliquos opprimere voluerit, sit princeps mundi qui eum reprimat, sed de hoc in sequent. quoque artic.

SVMMARIA.

1 *Papa an habeat iurisdictionem temporalem in toto orbe? ardua quæstio.*

2 *Christus domin⁹ noster an habuerit in toto orbe dominium temporale, vt homo?*

3 *Mundi dominus in temporalibus nec fuit Christus dominus noster, nec est Papa, nec Imperator, sed solus Adam.*

4 *Imperator non est dominus rerum singularium, contra quosdam.*

5 *Imperatori Romano non subsunt, etiam de iure, reliqui principes, contra Baldum & alios.*

6 *Imperatori non subsunt ciuitates liberæ, contra Dd.*

7 *Imperatori Romano non licere magistratus in omnib. mundi ciuitatibus ponere, contra Doctores.*

8 *Regem eligere posse ciuitates, contra nouissimos.*

9 *Omnem potestatem seu magistratum à Deo esse.*

10 *Principes & magistratus non solum mali, sed etiam pessimi sunt à Deo.*

11 *Principes & magistratus mali dicuntur non esse à Deo.*

12 *Principes mali, & boni à Deo esse, quomodo intelligendum, noua declaratio.*

13 *Deus prouidet & consulit non solum vniuersis, sed etiã singulis rebus.*

14 *Animalium tam rationabiliũ quam brutorum, siue terrestrium, siue volucrum, siue aquatilium variorũ, tam appetituum, ac inclinationum, quam actionum, & operationum vera causa.*

15 *Cælestia signa duodecim.*

16 *Animalium varij appetitus, & actiones.*

17 *Cælestia sydera habent potestatem & vim influendi in animalia cuncta.*

18 *Animalium peritia.*

19 *Cælestia, & terrestria omnia operantur, cogente natura, præter hominem, qui operatur ex libero arbitrio.*

20 *Voluntarij act⁹ pænã, aut præmiũ merentur, non necessarij.*

21 *Dei prouidentia, & concurrentia qualis sit, respectu cunctarum rerum.*

22 Im-

22 Imperium à Deo esse, varie intelligitur.

23 Imperium esse videtur de iure natural. vel gentiũ primaeuo, ita tamen, vt cesset coactio.

24 Imperium quare non sit inter bruta, quæ socialiter vel gregatim vitam degunt, vt est inter homines.

25 Animalia non solent nocere animalibus suæ speciei, fallit in homine.

26 Similitudo Ecclesiæ militantis ad Ecclesiam triumphantẽ.

27 Imperiũ à Papa in Imperatorẽ nunq̃ migrauit, quia apud eũ nunq̃ fuerat, ardua quæstio.

28 Historia Alexandri.

29 Homo homini auxiliari iure naturæ tenetur.

30 Moras non patitur auxilium.

31 Fabula Bouis & Cameli.

32 Dei à prouidentia & iustitia alienũ, vnum homine mundi totius esse imperatorem.

33 Mundi dominum qui se iactaret, dæmonum è cœlo cadentium audaciam superaret.

34 Mundi dominum vnum hominem esse, nocentissimum esse.

35 Iurisdictionem alienam vsurpare interdum capitale est.

2 Etiam oppidula quæ principib. subsunt, posse statuta municipalia sibi condere.

CAPVT XXI.

QVINQVAGESIMOQVARTO defluit etiã ex nostra principali sententia definitio illius memorabilis articuli; An
1 † summus pontifex sit dominus totius mundi, quoad iurisdictionem, etiam in temporalib. non secus quã in spiritualib⁹; vt sic si quam habent principes seculares iurisdictionem in temporalibus, eam non iure proprio, sed quasi defluentẽ, & mandatam, ac cõcessam à Papa habere videantur:, id ꝙ non solũ multi vtriusq; iuris interpretum adfirmant, sed etiam non pauci eorum asserunt, hanc esse receptiorem opin. Ex diuerso contrariã partem, ꝙ summus Pontif. non habeat iurisdictionem in temporalibus, sed tantum in spiritualib⁹, non solum vtriusq; iuris interpretum multi contendunt, sed etiam corũ non pauci adfirmãt. hanc esse frequentiorẽ opin. quos authores retulimus supra *cap. præced. ad princip.* & hæc pars, cum moderamine ilico dicendo, verior est, & ex nostra sent. principali probatur. Nam cum vtrãq; potestatem ad meram subditorum vtilitatem institutam fuisse, iam fuse ostẽderimus, nec dubiũ sit, quin ad hominem vnũ spectare vniuersorum hominum, prouinciarum, & nationum regimen, & iurisdictionem in temporalib. esset noxium, perniciosum, intolerabile, vt præced. cap. edocti sumus, reliquum est, talem iurisdict. in persona solius Papæ residere minime posse. Id
2 quod dilucide † apparet ex Domini nostri testimonio, dũ dixit, Regnum meum non est de hoc mundo: Et rursus in Euangelio Matthæi dicitur, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, Filius a. hominis non habet vbi caput suũ reclinet. Item apparet etiam illinc, vbi interrogãti respondit, quis me cõstituit iudicẽ inter

inter vos? ergo plane significauit, non esse sibi, tanquam homini, iurisdictionem, & imperium in temporalibus. Item in Ioanne scribitur, quod cum pauisset multitudinem, abscondit se, quia volebant eum populi rapere, ac regem facere. Et rursus in Ioanne legitur, Non venit Filius Dei in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Id quod repetitur *Luca* 7. Domine, inquit, vis dicamus vt descendat ignis de cœlo, & consumat illos? conuersus increpauit illos, & dixit, non misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Et vltra rationem iam relatam, & sex loca nuper recitata; septimo loco facit. quia potestas datur propter vsum, vt docet Sotus *lib. 4. de instit. & iur. q. 4. artic. 2. l. non cogendum §. Sabinus. ff. de procur. l. hæc stipulatio. §. diuus. ff. vt legat. nom. cau.* sed Dominus noster Iesus Christus nullam secularem iurisdictionem exercuit: ergo, &c. quod non exercuerit ostendit Sotus, *vbi supra artic.* 1. Octauo loco, facit quod legitur *in Psalm.* 2. Ego (inquit) constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum eius (hoc est, vt Sotus *d. artic.* 1. interpretatur, super ecclesiam, prædicans præceptum eius) Et nono loco *Matth.* 28. Data (inquit) est mihi potestas in cœlo, & in terra. euntes ergo, docete omnes gentes, &c. ergo illam potestatem interpretatur, & restringit ad solam potestatem docendi, & prædicandi. Decimo, teste *Esaia c.* 9. Regnum suum in sempiternum dixit duraturum: ergo non habebat regnum, vt reliqui principes terræ caducum, & temporale. Vndecimo, ad idem facit, quod legitur in Psalm. Regnum omnium sæculorum, sic ergo non caducum. Sunt & alia, quæ scite traduntur per doctissimum Sotum *lib. 4. de inst. & iure quæst. 4. artic.* 1. *& super Matth. in c.* 1. *& in c.* 20. & per Guerrerium *c.* 16. *in suo specul. princ.* Summus ergo Pontifex vt Christi Domini nostri Vicarius (nullum enim ius aliunde habere potuit) eam temporalem iurisdictionem, quam Dominus noster non assumpsit, non potest habere, id quod ita testatur Dominicus *d. Art.* 1 Et colligitur 12. *loco, ex c. solitæ. de maior. & obed. & ca. duo sunt.* 96. *distinct.* vbi summus Pontifex, qui se Imperatore maiorem dicit; quia, præest spiritualibus; non tamen negat, quin in temporalibus præcedat Imperator; præsunt ergo diuersis, sed Papa maioribus.

Hactenus de simplicibus, hoc est de mere spiritualibus, & mere temporalibus. cæterum Papa habet etiam iurisdictionem in temporalibus, quatenus necessaria sunt ad spiritualium expeditionem. *l.* 2. *ff. de iurisd. omn. iud. c. cum quid, de reg. iur. lib.* 6. sunt enim hæc spiritualis iurisdictionis appenditia. *l. si quis ita hæres institutus ff. de acquir. hæred. ibi: sunt enim appendices præcedentis institutionis*; id quod admittunt communiter vtriusque partis fautores, & fusius reliquis, Dominicus Sotus & Alphonsus Guerrerius,

rius, *vbi supra.* Itaque Iesus Christus Dominus noster nō dubium est (secundum eos) quin vt Deus, esset Dominus tam in temporalibus, quam in spiritualib. terrarum, marium & cœlorum; sed vt homo, noluit assumere in terris principatū in temporalib. sed tantum in spiritualibus, & consequenter in iis, quæ ad spiritualium expeditionem & conseruationem, seu augmentum necessaria erant; sicque Vicario suo Papæ temporalia non reliquit, sed tantum spiritualia, & quæ ad eorum expeditionem de tempora-
3 libus necessaria essent. Ex quibus omnibus colligitur, quod † neque Christus, neque Papa, neque Imperator totius mundi Dominus est, aut fuit in temporalibus de iure. Solus Adam primus pater totius orbis Dominus fuisse videtur; quod tamen dic, vt per Sotum *d. lib. 4 quæst. 3. artic. 1.*

Quinquagesimoquinto ex his plane deducitur, veram non es-
4 se opinionem eorum, qui cōtendunt; Imperatorem † dominum esse rerum singularium, etiam in omnibus & quibuslibet mundi partibus existentium. quam opinionem tenuerunt Hostien. *tit. de praescript. §. qua autem* quam opinionem recte improbat Sotus *d. 1. articul.* & nostra principali sententia excluditur, nam si omnis potestas, regnum, imperium, principatus est ad meram ciuium vtilitatem, non ad regentium commodum instituta, quis tam insaniat, vt non videat noxium esse ciuibus omnia esse principis sui?

Quinquagesimo sexto colligitur etiam verum non esse, quod
5 quidam contendunt; omnes † Reges subesse de iure Imperatori Romanorum, quamuis de facto nonnulli eorum eum non recognoscant: quales sunt reges Hispaniarum, & Franciæ, & similes, ita Bald. *in c. 1. in princ. colum. 2. de pace iur. fir. in feud.* quem sequitur Marcus Mantua *locorum communium lib. 1. c. 12.* Bartol. *in l. hostes. num. 7. ff. de capt.* nos autem firmamus; quod etiam de iure eum non recognoscunt in superiorem; quandoquidem non solum omnes reges, sed etiam omnes homines sunt peræque liberi, & ab eius imperio exempti, aut separati, præter eos, qui probabuntur esse incolæ suarum ciuitatum, oppidorum, & regionum. *d. l. quod attinet. ff. de regulis iuris, cum aliis supra relatis,* & quia contrarium noxium esset humano generi.

6 Quinquagesimoseptimo colligitur † etiam respectu ciuitatum, quæ liberæ se gerunt, eum non esse dominum, etiam quoad protectionem, quamuis contrarium teneat Isernia *in prima constit. Neapol. colum. 3* Cyn. Bart. Bal. Sal. *in d. l. cunctos populos. C. de summa Trinita.* Marc. Mantua *vbi supra.* Pet. Anch. *cons. 87. omisso. col. 1.* Alex. *cons. 76. col. 3. lib. 2* Et ita intelligo dominum non esse quoad protectionem ciuitatum Venetiarum, aut Genuæ, aut similium, non magis, quam rex Vngariæ, aut Portugalliæ. Et quia contrarium esset noxium humano generi.

Quin-

Quinquagesimooctauo defluit † etiam non esse ei liberum 7
magistratus dare aut remouere, in omnibus orbis ciuitatibus, & oppidis, etiam de iure (nam de facto non est dubium) licet contrarium teneant Bald. *cons.* 328. *Quaritur lib.* 1. Marc. Mantua, *vbi supra.* Signor. *in l. princeps ff. de legib. column.* 1. Riminal. *in rubr. ff. de iurisd. omn. iud. col.* 2.

Quinquagesimonono apparet etiam veram non esse senten-
tiam eiusdem Marci Mantuæ, *vbi supra,* contendentis, † quasli- 8
bet ciuitates non recognoscentes Imperatorem, non posse hodie de iure regem sibi eligere, quasi Imperator de iure sit dominus totius mundi; quod a vero remotum esse edocti sumus. verius ergo est, regem sibi eligere fas esse, vt tenuit Corsetus, *de potest. & excell. regu. q.* 2. *in pr.* Et quia id expedit humano generi, vt Speculum principum suadet.

Apparet similiter errasse *in l.* 1. *col.* 1. *C. de sum. Trinit. & fide Cathol.* Cardin. *in clem. pastoralis.* §. *illud, de re iud.* & Marcum Mantuam, *vbi supra,* dum aiunt, quod Deus de cœlo constituit imperium, quod intelligunt immediate, & vt causa particularis: nam vt causa vniuersalis non est dubium, quin omnia, etiam minima constituerit: & intelligendo, vt causa particularis & immediate, non est vera opinio; cum à populi consensu, & electione ciuium immediate & particulariter, omne imperium iustum, & legitimum processerit; vt supra ostendimus in nostra principali sententia; quod & recte tenuit Dominicus Sotus *de iust. & iur. lib.* 4. *quæst.* 4. *artic.* 1. qui tamen continuo sibiipsi contrarius videtur, dum subiicit hæc verba: Potestatem autem ciuilem Deus per legem naturalem, quæ suæ naturæ sempiternæ participatio est, ordinauit, hoc autem sic patet: Deus per naturam dedit rebus singulis facultatem se conseruandi, suisque resistendi contrariis, non modo quantum ad incolumitatem temporalis salutis, verum & per eius gratiam, tanquam ad prosperitatem spiritualis: hanc autem homines facultatem cum exequi commode dispersi nequirent, adiecit eis instinctum gregatim viuendi, vt adunati alii aliis sufficerent: congregata vero Respublica neutiquam se poterat gubernare, hostesque propulsare: malefactorumque audaciam cohibere, nisi magistratus eligeret, quibus suam tribueret facultatem: nam alias tota congregatio sine ordine, & capite, neque vnum corpus repræsentaret, neque ea prouidere posset, quæ expedirent: ergo eadem ratione docte diuinitusque instructæ Reipublicæ, aliæ, annales consules, aliæ, alias publicarum administrationum formas sibi instituerunt: atque eodem iure quælibet potuit, ac debuit, vbi expedire cognosceret, totã suam potestatem, & imperium in vnum regem; qui secundum Aristot. optimus genere suo est, principatus, transferre: vt *l. sæpe citata, q principi placuit,* sancitur: penes quem

summa

summa esset rerum. Ecce quemadmodum publica ciuilis potestas, ordinatio Dei est; non quod Respublica non creauit principes, sed quod id fecerit diuinitus erudita. vnde illud Sapientis 14. tua pater prouidentia ab initio cuncta gubernat; per leges naturales intelligendum est, tam per illas, quas rebus irrationalibus ingenuit, vt mari & ventis, quam per illas, quas indidit hominibus: & ideo Paul. *ad Rom.* 13. authoritatem principum non in Rempublicam tantum, sed in Deum ipsum refert: Omnis (inquit) anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non † est
9 enim potestas, nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et *ad Titum.* 3. Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedientes. neque vero potestates tantum Christianorum principum, verum & quæ sunt penes infideles, à Domino Deo sunt; quia fides naturam non destruxit, sed perfecit. & per illas potestates gubernare possunt plebes in his, quæ sunt naturalis iuris. sic enim *Daniel.* 2. legitur: Deum cœli regnum & imperium tradidisse Nabuchodonosor; sic & Christus ait ad Pilatum: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Ergo à Deo sunt, non solum potestates maximæ, quales sunt Regum & Imperatorum, sed etiam minores, quales sunt illi iudices, qui à Regibus, & Imperatoribus, & similibus subdelegatur & substituuntur, id quod in specie notat Alphonsus Guerrerius *in Spec. princ. c* 16. *nu.* 6. per exemplum Pilati supra relati. ad idem *Prouerbiorum c.* 8. dum ait: Per me reges regnant, & conditores legum iusta decernunt. Nam dum meminit de regibus intelligitur (vt motum est) de magnis potestatibus; dum loquitur de legum conditoribus, etiam de minoribus potestatibus intelli-
a ligi potest; quandoquidem † etiam oppidula, quæ principibus subsunt, & possunt, & solent statuta municipalia sibi condere, *vt in l. omnes populi* per illum tex. declarant Bar. & communiter Dd. & omnes Dd. *per tex. ibi*, præsertim Alex. Corneus, Ias. & Dec. *C. de*
10 *testam. in l. fi.* Quinimo † non solum mali, sed etiam pessimi iudices à domino Deo dicuntur habere potestatem, vt per Guerrerium & Dominicum Sotum, *vbi supra*, vtque constat ex Dei verbo, nuper relato, ibi; nō haberes potestatē aduersum me vllam, nisi datum esset tibi desuper, & tamen iudicum omnium pessimum & iniquissimum fuisse constat Pilatum. Ad idem *Prouer.* 28. *ibi, Propter peccata terræ, mali principes eius, & Iob.* 34. Qui regnare fecit hominem hypocritam propter peccata populi. Rursus
11 iidem † isti iniqui principes, aut iudices dicuntur regnare, & non per Deum, aut per Dei ordinationem, vt per Oseam *cap.* 4. dum ait: Regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & non cognoui. de quibus Esaias *cap.* 10. ait: Væ qui condunt leges iniquas. & Ezech. *cap.* 34. Principes eius in medio eius, quasi lupi rapaces

rapaces positi ad effundendum sanguinem:& alibi dicitur per Prophetam: Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos, ita Guerrer. *vbi supra c.* 54. Cum ergo † mali principes & judices di- 12
cantur à Deo domino habere potestatem, rursusque ijdem à domino Deo negentur habere potestatem, cōcordia est (ex mēte Dominici Soti, *vbi supra*, ad finem) vt mali à Domino Deo permissore dicantur habere potestatem; non autem domino Deo jussore, aut jubente: vel rectius, omnes judices, & principes intelliguntur esse à Deo tanquam caussa vniuersali, quæ concurrit in omnibus, & cum omnibus; tam rebus, quam actionibus, humanis: sicque vt sunt priuatorum hominum multi latrones, homicidæ, parricidæ, hæretici, proditores, adulteri, falsarij, & similes; ita judicum, & principum non pauci sunt ejusdem modi, vtrique autem sunt a Domino Deo, ab ejusve ordinatione diuina, tanquam caussa vniuersali in omnibus & cum omnibus humanis concurrente, non solum † vniuersaliter, sed et- 13
iam singulariter, & particulariter. Vnde Cic. 1. *de diuin.* scripsit: Deorum prouidentia mundus administratur, iidemque consulunt rebus humanis, neque solum vniuersis, verum etiam singulis: idem Cicero: Sit hoc a principio persuasum hominibus, dominos esse omnium rerum, ac moderatores Deos, eaq; q̄ gerantur eorum geri ditione, atque numine, eosque optime de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate colat religionem, intueri; piorumque & impiorum habere rationem. 2. *de leg.* ita ipse Cice. scriptum reliquit, Et Manil. *lib.* 1. *Astron.*

Hic agitur Deus, & ratio, quæ cuncta gubernat.

Claudianus lib. 1. in Ruffinum.

Signa quidem ô socia diuos attollere contra
Nec fas est, nec posse reor.

Lucian. lib 9. bel. ciuil.

Iupiter est quodcunq; vides, quocunq; moueris.

Virg. lib. 4. Georg

——————————Deum namq; ire per omnes
Terrasq;, tractusq; maris, cœlumq; profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum.
Quemq; sibi tenues nascentem arcessere vitas.

Boet. Metr. 9. lib. 5.

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Silius Italicus lib. 6. bel. pun

Iustitia, rectiq; dator, qui cuncta gubernas.

Statius lib. 5. Theba.

Cuncta hac superûm demissa suprema
Mente fluunt.

Horat. Ode 12. lib. 1.

Qui res hominum, ac Deorum; Qui

Qui mare, & terras, variisq; mundum
Temperat horis.

Virg. Eclog. 5.

Nec curare Deum credis mortalia quenquam.

Horat. Ode 4. lib. 3.

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & vrbes, regnaq; tristia
Diuosq; mortalesq; turbas
Imperio regit vnus aquo.

Tit. Calphurn. Eclog. 4.

Deus ipse canatur,
Qui populos vrbesq; regit, pacemq; togatam.

Boët. Metr. 5. lib. 1.

Omnia certo fine gubernas.

Vides igitur omnes omnino tam philosophorum, quam Poëtarum turbas in eo conuenire, quod per Deum Optimum Maximum fiat prouidentia in rebus humanis, non solum vniuersis, verum etiam singulis.

Cum ergo Dei prouidentia omnia regantur, & non solum vniuersa, sed etiam singula, vt est communis vera opinio, tã Sanctorum, quàm omnium ferè philosophorum, vt tradit Siluius Alexandrinus *lib. 1. 2. & 3. de prouid. Dei, cum libris seq.* cur Deus permisit, vt essent principes aut judices mali? respondeo, forte ad punitionem justam populi, vt *Iob. 34.* Qui regnare facit regem
24 hypocritam propter peccata populi. † Cur ergo permittit, vt ciues priuati sint mali (puta fures, homicidæ, latrones, falsarij) respondeo, forte propter eandem fere rationem, vt per istorum molestias, & damna populus similiter puniatur. Cur ergo cum posset omnia, nõ effecit, vt & populus ita bonus esset, quod nõ egeret principum, aut judicum, aut priuatorum hominum punitione, nec eam mereretur. Respõdeo, ad pulchritudinem hujus mũdi nihil tam necessarium quam varietas. Vnde Poëta ait: *E per tal variar natura è bella.* Sicq; Cic. 3. *Oratore* ait: Ad aures nostras & sermonis suauitatem nihil est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius. Et rursus idem Cic. *lib. 5. Epist. famil.* ait: Nihil est aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæque vicissitudines, quæ etsi nobis optabiles in experiundo nõ fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Vt autem hæc varietas tam ad pulchritudinem hujus operis mundi necessaria contingeret, oportebat, aut aptum erat, & conducibile, vt homines varijs rebus singuli dediti essent; puta, quidã dediti ad venãdum, quidam ad rem piscatoriam, quidam ad fabrilem, quidam ad agriculturam, quidam ad pascenda pecora, quidam ad regenda armenta boum, equorum & omnium quadrupedum, quidam ad Respublicas gubernandas, quidam ad naui-

nauigationem,& cætera id genus:vt autem isthæc diuersitas & ingeniorum humano generi inesset, prospexit summus ille parens ac opifex Deus,vt in cœlis essent duodecim signa varias influẽtias ex se gignentes,& similiter reliqua cœli sydera fere quotidie variantia. Vnde de duodecim signis cœlestibus Virgil.sic scriptum reliquit:

Primus adest Aries,Taurusq; in signibus auro 15
Cornibus,& fratres,& Cancer aquatile signum.
Tum Leo terribilis,Nemees,atq; innuba virgo.
Libra subit,Caudaq; animal quod dirigit ictum,
Armatusq; arcu Chiron,& Corniger Hircus:
Fusor aquæ simul,& fulgenti lumine Pisces.

Et Manil.lib.2. Astron.

Aurato princeps Aries in vellere fulgens
Respicit admirans aduersum surgere taurum,
Submisso vultu Geminos,& fronte vocantem.
Quos sequitur Cancer,cancrum Leo,Virgo leonem,
Æquato tum Libra die cum tempore noctis
Attrahit ardenti fulgentem Scorpion astro,
In cujus caudam contentum dirigit arcum
Mixtus equo,volucrem missurus,tamq; sagittam,
Tum venit Augusto Capricornus sydere flexus,
Post hunc influxam diffundit Aquarius vrnam,
Piscibus assuetas auide subeuntibus vndas.
Quos Aries tangit claudentibus vltima signa.

Et similiter summus ille parens & opifex rerum,mundi conditor,Deus bruta † quodque animantia non secus,quam hu- 16
manum genus varijs donauit inclinationibus, vnde Manilius *lib.2.Astron.*

Ad lunæ motum variant animalia corpus.

Ergo † sidera cœlestia habent potestatem influendi in ani- 17
malia terrestria,volucria & aquatilia.

Manil.lib.2. Astronom.

Deniq; sic pecudes , & muta animalia terris
Cum maneant ignara sui,legisq; per æuum:
Natura tamen ad mundum reuocante parentem
Attollunt animos,cœlumq; ac sydera seruant,
Corporaq; ad Lunæ nascentis cornua lustrant,
Venturasq; vident hyemes,reditura serena.

Horat. lib.1.Satyr.1.

Paruula(nam exemplo est)magni formica laboris, 18
Ore trahit,quodcunq; potest,atq; addit aceruo,
Quem struit, haud ignara,ac non incauta futuri.
Quæ simul inuersum contristat Aquarius annum,
Non vsquam prorepit,& illis vtitur ante
Quæsitis patiens.

Ouid.lib.4.Metamorph.de Cygni natura:

Carmina jam moriens canit exequiꝲa Cygnus.

Martialis in Xenijs.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua.
Cantator Cygnus funeris ipse sui.

Iuuenal Satyr.12.

——————— Imitatus Castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens euadere damno,
Testiculorum, adeo medicatum intelligit inguen.

Claudia.in præfat.3 Honorij Aug.consulatu:

Paruos non aquilis fas est educere fœtus,
Ante fidem solis, judiciumq́ue poli:
Nam pater excusso saliyt cum germine proles,
Ouaq́ue maternus rupit hiulca tepor:
Protinus implumes conuertit ad æthera nudos,
Et recto flammas imperat ore pati.
Consulit ardentes radios, & luce Magistra
Naturam, vires, ingeniumq́ue probat.
Degener, & refugo torsit, qui lumina visu,
Vnguibus hunc sæuis ira paterna ferit.
Exploratores oculis, qui pertulit ignes,
Sustinuitq́ue acie nobiliore diem.
Nutritur, volucrumq́ue potens, & fulminis hæres,
Gesturus summo tela trisulca Ioui.

Cum ergo deceret, ac conduceret, vt Deus, qui omnipotens est, vt docemur ab sacrosancta Ecclesia, & tenuerunt plerique omnes Philosophorum, & Virg. dum ait:

Iuppiter omnipotens precibus si flecteris vllis.

Et rursus idem Virg.

Iuppiter omnipotens adigat me fulmine ad vmbras.

Et sæpè alij tam Poëtæ, Philosophique, vt jam edocti sumus; cũ inquã deceret, ac conduceret, vt opus hujusmodi à summo Deo fabricatum tam pulchrum esset, quantum majestas tanti opificis postulabat, consequens erat, vt esset opus omnimoda varietate ornatum, cum ad cujusque operis pulchritudinem nihil tam conducibile, quàm varietas; ad hanc autem varietatem animalium, tam rationabilium, quàm rationis expertium necessariæ, aut saltem maximè conducibiles fuerunt diuersæ inclinationes & appetitus ipsorum, sicque eis dedita, & appetentia vehementer esse ostendimus: vt autem essent variis inclinationibus dedita, oportuit, aut saltem conducibile fuit, varias esse naturas syderum & signorum cœlestium à quibus reliqua pẽdent, vt ostendimus. Has ergo † caussas vniuersales ex quibus
29 reliqua omnia procedunt, Deus Optim. Maxim. permittit, vt secundum naturas suas influant, & operentur in omnia particularia,

laria, generalia, aut indiuidua inde descendentia. Sicque hominum quidam ad nauigandum, alij ad venandum, alij ad piscandum, alij ad docendum, alij ad scribendum, alij ad regendum, alij ad furandum, alij ad occidendum, necandum, alij denique ad bonum, alij ad malum procliues & proni sunt, ac dediti, & appetentes, non secus quàm brutorum animantium alia ad alias res & actiones sunt procliuiora, vt iam edocti sumus: nisi quod inter homines & bruta hæc differentia est, quod homines ex libero arbitrio operantur; bruta autem cogente natura (non secus quàm elementa, puta ignis, aqua, aër.) Vnde hominibus liberum est naturales inclinationes & appetitus reprimere, frænare, vincere, superare; id quod reliquis animantibus rationis expertibus, aut etiam elementis liberum minimè est. Vnde † si homines (sinistris appetitibus superatis) ad arduam virtutis vitam se conferant, præmia a Deo Opt. Max. consequentur, aut pœnam, si contra fecerint: bruta vero, & elementa, pro suis operationibus aut actionibus, nec præmium, nec pœnam referent, quia non ex libero arbitrio, sed cogente natura operantur. Quæ autem ex libero arbitrio non fiunt, sed coactione, & impulsu violento, in consideratione non sunt, quoad premium, aut pœnam, *l. iam dubitari. verb. sua sponte ff. de hared. instit. l. si filius, qui patr. ff. de vulg. subst. verb. non sponte susceptus. l si fideiussor. §. si necessaria. ff. qui satisd. cog* vbi multa in simili per Ias. & per Barth. Soc. *in d. l si filius qui patr.* Ergo quod cœlestium, terrestrium, aquatiliumque animalia rapinam cædésve exerceant (quale est, cùm aquila columbas, & reliqui accipitres alias auiculas, aut leo armenta, vel lupus oues dilacerant aut proceriores pisces minores deglutiunt) id neq; ad præmium spectat, neq; etiam ad pœnam, non magis, quàm cùm ex diuerso ciconia pijssima parentes suos senescentes plumis suis operire alereq; studet & properat: quia pietatis nullum præmium mereretur, quia ad id non tam ex arbitrio, quàm cogente natura impellitur, plenè per Plutarch. *in lib. an brutis ratio insit.* 20

Cùm † ergo tanti opificis maiestas requirere videatur operis huius mundi pulchritudinem, quæ potissimùm in varietate consistit, hæcq; varietas humanarum actionum ex varietate sententiarum, appetituum, inclinationumque descendat, hicque varij appetitus descendant ex varia syderum natura & potentia; consequens, & conducibile fuit ad mundi talem pulchritudinem in varietate consistentem, mortalibus liberum esse arbitrium, vt sic alij ad nauigandum, alij ad præliandum, alij ad legendum, alij ad scribendum, alij ad agros colendos, alij ad pascenda pecora applicarent sese, ac subinde alij ad bonum, alij etiam, si luberet, ad malum, vt sic, quo maior actionum varietas, eo maior operis pulchritudo, ac subinde opificis authorisve sui appare- 21

pareret maiestas. Ergo quod omnes Doct. supra alleg. & text. in
22 *auth. de fide instrum* §. *quia vero*. aiunt, quod † Deus de cœlo constituit imperium, variè intelligi oportet: Primum in bonis principibus, & bonis iudicibus. Deinde etiam in malis. Tertioque vt procedat, vt Deus concurrat tanquam causa vniuersalis, quæ similiter in creatione volucrum terrestrium, & aquatilium concurrit. Quartò, vt concurrat etiam tanquam causa particularis: nam & similiter, tanquam causa particularis concurrit in reliquis omnibus, tam ad aereum genus, quàm ad terrestre, nec non ad aquatile etiam spectantibus, ex sententia Ciceronis, & reliquorum Philosophorum, de quibus iam mentionem habuimus, adfirmantium, quod Dominus Deus disponit & prouidet in omnibus, & non solum vniuersis, verum etiam singulis. Ergo data paritate terminorum, nulla omnino differentia est inter imperium, & reliquas res humanas, quod attinet ad Dei ordinationem: nam & reliquæ res quælibet tam ex Dei ordinatione aut constitutione sunt, quàm imperium. Quintò intellige,
23 quod † est imperium etiam de iure naturali (quod ius gentium appellari, *supra cap*. 16. *num*. 11. ostendimus.) Nam ea dicuntur esse iuris gentium, quæ à plærisque gentium humanis & necessitatibus exigentibus obseruantur, & vsu recipiuntur, §. *ius ciuile*. & §. *ius autem gentium*. *Instit. de iure natur.* nec dubium est, quin (vt supra edocemur) humani generis necessitates desiderent, vt homines non syluestrem, more ferarum, sed socialem vitam ac politicam agant. Socialis autem vita desiderat & deposcit imperium (hoc est, iudices aut magistratus) tum quod humanum genus est ad dissentiendum procliue, vt notum est; tum maximè, quod omnes homines quasi ad tyrannidem, vel saltem ad sui amorem adeo sunt procliues, vt omnes natura sibi melius esse malint, quàm alteri, vt suprà disseruimus. Sicque cum nullus sit, qui in re aut causa sua se æquum iudicem arbitrumque præbeat, & societas ac communio pariat discordias, *l. cum pater*. §. *dulcissimis*. *ff. de leg*. 2. necesse est, vt ad eas discordias litesque sedandas sint magistratus, ne ad rixas, tumultus, seditiones, rapinas, pugnas, & ad arma passim venire contingat: & Imperium capimus pro omni magistratu, vt *in princip. Instit. de perp. & temp. act.* & *supra cap*. 1. & 2. exposuimus. Cæterum cum id ius, siue naturæ, siue gentium, non inducat necessitatem præcisam, sed tantum causatiuam, nempe, vt commodius liceat degere vitam, superest, vt nulla gens possit compelli inuita & repugnans viuere sub imperio; cum, quia ius hoc naturale, est natiua & recta quædam ratio, nullam inducens necessitatem compulsiuam, vim, aut violentiam, vt edocemur *capit*. 35. *numer*. 15. tum etiam, quia cum ad nostram id vtilitatem spectet, vnicuique liberum est suis commoditatibus renunciare, *leg. penul.*

penultima, cum simil. Cod. de pactis, vt supra attigimus. His tamen omnibus vehementer obesse videtur, quod † non paucæ 24 brutorum species gregatim vitam degunt, non secus quam homines (vt videmus in ouibus, capris, arietibus, porcis, equis, equabus, asinis, mulis, mulabusque, in tauris, & similibus) ergo consequens esse videbatur, vt iure quoque naturæ, aut diuino, ipsa quoque bruta inter se viderentur imperium habere, vt esset, qui pareret, & qui imperaret: id quod admittere stultum ridendumque esset, eiusque contrarium euidentius est, quàm longa contentione egeat. Vnde operæpretium erit intelligere, cur diuersum? Et sanè ratio differentiæ non obscura est: nam vt nuper dicebamus, animalia bruta (siue illa volatilia sint, siue terrestria, aquatilia) operantur, cogente natura, sicque nunquam discrepant, aut separantur, aut discedunt à naturali Dei ordinatione & lege sibi natura insita: sicque nulla alia lege, nulloque rege indigent: homines vero, cum ex libero arbitrio operentur, ius ratioque naturalis eos non cogit, aut compellit, sed tantum suadet, & monet: sæpissimè ab eo iure naturæ discedunt: vnde regibus & magistratibus egent, qui inuitos legibus iuri & rationi parere compellant: sicque parum est, ius habere hominibus, nisi sint magistratus, qui eos ad ius seruandum compellant, *l. 2. §. post originem. ff. de origine iuris.* Brutis animantibus sat est legem naturæ habere, nec egent Imperatore, Rege, aut magistratu, qui cogat ad eam seruandam, quandoquidem ab ipsa natura hanc ad rem adiguntur, & compelluntur; vti † hanc differentiam eleganter tradit Plutarchus *in libro suo, An brutu ratio insit?* Sic etsi homo homini sæpe noceat, 25 teste Horatio *lib. 1. Epistol.* sic dicente:

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones.

Et Plautus in Asinaria:

Lupus est homo homini.

Et Ausonius in bre. senten.

Pernicies hominum, quæ maxima solus homo alter.

At longè sanè diuersum est in reliquis animantibus, quæ legis naturæ tenacissimi obseruatores, minimeque violatores, nunquam animantibus suæ speciei nocent, sed tantum diuersæ. Vnde Horat. Epod. lib.

Neq; hic lupis mos, neq; fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.

Et Iuuenal. Satyr. 15.

Sed iam serpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera, quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?

pareret maiestas. Ergo quod omnes Doct. supra alleg. & text. *in*
22 *auth. de fide instrum §. quia vero.* aiunt, quod † Deus de cœlo constituit imperium, variè intelligi oportet: Primum in bonis principibus, & bonis iudicibus. Deinde etiam in malis. Tertioque vt procedat, vt Deus concurrat tanquam causa vniuersalis, quæ similiter in creatione volucrum terrestrium, & aquatilium concurrit. Quartò, vt concurrat etiam tanquam causa particularis: nam & similiter, tanquam causa particularis concurrit in reliquis omnibus, tam ad aëreum genus, quàm ad terrestre, nec non ad aquatile etiam spectantibus, ex sententia Ciceronis, & reliquorum Philosophorum, de quibus iam mentionem habuimus, adfirmantium, quod Dominus Deus disponit & prouidet in omnibus, & non solum vniuersis, verum etiam singulis. Ergo data paritate terminorum, nulla omnino differentia est inter imperium, & reliquas res humanas, quod attinet ad Dei ordinationem: nam & reliquæ res quælibet tam ex Dei ordinatione aut constitutione sunt, quàm imperium. Quintò intellige,
23 quod † est imperium etiam de iure naturali (quod ius gentium appellari, *supra cap. 16. num. 11.* ostendimus.) Nam ea dicuntur esse iuris gentium, quæ à plærisque gentium humanis & necessitatibus exigentibus obseruantur, & vsu recipiuntur, *§. ius ciuile. & §. ius autem gentium. Instit. de iure natur.* nec dubium est, quin (vt supra edocemur) humani generis necessitates desiderent, vt homines non syluestrem, more ferarum, sed socialem vitam ac politicam agant. Socialis autem vita desiderat & deposcit imperium (hoc est, iudices aut magistratus) tum quod humanum genus est ad dissentiendum procliue, vt notum est; tum maximè, quod omnes homines quasi ad tyrannidem, vel saltem ad sui amorem adeo sunt procliues, vt omnes natura sibi melius esse malint, quàm alteri, vt supra disseruimus. Sicque cum nullus sit, qui in re aut causa sua se æquum iudicem arbitrumque præbeat, & societas ac communio pariat discordias. *l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. 2.* necesse est, vt ad eas discordias litesque sedandas sint magistratus, ne ad rixas, tumultus, seditiones, rapinas, pugnas, & ad arma passim venire contingat: & Imperium capimus pro omni magistratu, vt *in princip. Instit. de perp. & temp. act. & supra cap. 1. & 2.* exposuimus. Cæterum cum id ius, siue naturæ, siue gentium, non inducat necessitatem præcisam, sed tantum causatiuam, nempe. vt commodius liceat degere vitam, superest, vt nulla gens possit compelli inuita & repugnans viuere sub imperio; cum, quia ius hoc naturale, est natiua & recta quædam ratio, nullam inducens necessitatem compulsiuam, vim, aut violentiam, vt edocemur *capit. 35. numer. 15.* tum etiam, quia cum ad nostram id vtilitatem spectet, vnicuique liberum est suis commoditatibus renunciare, *leg. penul.*

penultima, cum simil. Cod. de pactis, vt supra attigimus. His tamen omnibus vehementer obesse videtur, quod † non paucæ 24 brutorum species gregatim vitam degunt, non secus quam homines (vt videmus in ouibus, capris, arietibus, porcis, equis, equabus, asinis, mulis, mulabusque, in tauris, & similibus) ergo consequens esse videbatur, vt iure quoque naturæ, aut diuino, ipsa quoque bruta inter se viderentur imperium habere, vt esset, qui pareret, & qui imperaret: id quod admittere stultum ridendumque esset, eiusque contrarium euidentius est, quàm longa contentione egeat. Vnde operæpretium erit intelligere, cur diuersum? Et sanè ratio differentiæ non obscura est: nam vt nuper dicebamus, animalia bruta (siue illa volatilia sint, siue terrestria, aquatilia) operantur, cogente natura, sicque nunquam discrepant, aut separantur, aut discedunt à naturali Dei ordinatione & lege sibi natura insita: sicque nulla alia lege, nulloque rege indigent: homines vero, cum ex libero arbitrio operentur, ius ratioque naturalis eos non cogit, aut compellit, sed tantum suadet, & monet: sæpissimè ab eo iure naturæ discedunt: vnde regibus & magistratibus egent, qui inuitos legibus iuri & rationi parere compellant: sicque parum est, ius habere hominibus, nisi sint magistratus, qui eos ad ius seruandum compellant, *l. 2. §. post originem. ff. de origine iuris.* Brutis animantibus sat est legem naturæ habere, nec egent Imperatore, Rege, aut magistratu, qui cogat ad eam seruandam, quandoquidem ab ipsa natura hanc ad rem adiguntur, & compelluntur; vti † hanc differentiam eleganter tradit Plutarchus *in libro suo, An brutis ratio insit?* Sic etsi homo homini sæpe noceat, 25 teste Horatio *lib. 1. Epistol.* sic dicente:

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones.

Et Plautus in Asinaria:

Lupus est homo homini.

Et Ausonius in bre. senten.

Pernicies hominum, quæ maxima solus homo alter.

At longè sanè diuersum est in reliquis animantibus, quæ legis naturæ tenacissimi obseruatores, minimeque violatores, nunquam animantibus suæ speciei nocent, sed tantum diuersæ. Vnde Horat. Epod. lib.

Neq; hic lupis mos, neq; fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.

Et Iuuenal. Satyr. 15.

Sed iam serpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera, quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?

Indica Tygris agit rabida cum Tygride pacem
Perpetuam: sæuis inter se conuenit vrsis.

Postremò in fauorem tam Imperatoris, quàm etiam summi Pontificis facit ratio illa, quæ satis congrua esse videbatur. Nam
26 vt † in vno populo expedit esse Principem, ne fortior omnia possit, improbique & audaciores reliquos bonos, innoxios, mitioresque ciues opprimant, expilent, & perdant: ita in toto orbe Imperatorem esse, qui sit dominus & monarcha totius mundi conuenit, ne ex Regibus, & Principibus, vel ciuitatibus liberis alter alterum impunè opprimere possit. Parum enim est, singulas ciuitates aut prouincias suũ Principẽ habere, ad talẽ ciuium audaciam & improbitatem reprimendam: id enim eò pertinet, vt in quaque ciuitate singuli ciues innoxij sint, respectu aliorum conciuium, non autem vt Principi illius ciuitatis aut prouinciæ desinat esse liberum, alteram ciuitatem liberam, vel principem impetere, armisque adoriri, ac opprimere, vt quotidie fit. Ad hanc ergo temeritatem & iniustitiam reprimendam, vtile, consultum, & cõducibile esse videbatur orbi vniuerso, esse vnum totius mundi dominum, hoc est, Principem Romanum. Et ideo (quo magis hæc ratio iustificetur) dictum est ad exemplum Ecclesiæ triumphantis, Ecclesiam militantem fuisse exemplatam aut institutam. Vnde vt ponere duo principia, aut duos Deos hæreticum esset: ita & negare, non esse vnum Principem totius mundi, tale esse videretur: id quod significari videtur *in c præcipimus. 11. q. 1. c. duo & c. si Imperator. 96 dist.* Glos not. *in c. non autem. 8. q. 1. text. in c. ad Apostolica. de re iudic. lib. 6. c. venera-*
27 *bilem de elect.* Vnde † Hostiensis *in c. quanto. de transl. prælatorum*, ait, quod tribunal Papæ, & tribunal Christi idem sunt, sicque vult vtramque iurisdictionem tam in temporalibus, quàm in spiritualibus esse penes Papam, sicq; eum solum posse deponere Reges & Imperatores, licet exercitium in temporalibus ab eo in Imperatorem descendat, & transitum fecerit quoad executionem & exercitium, ne Papa humanis rebus impeditus, diuinis parum vacaret. Ita etiam tenet Cardin Iacob. *in tract. de concil. pag. 130 lib. 3. art. 1.* Alphonsus Guerret *in Spec. c. 16.* Fernan. Loazes *in cons. pro March de Velez. dubit. 1 pag. 398. vers. & non solum.* Bartol. Bal. Paul. Castr. & alij *in l. fin. C. de legib.* idem Bal. *in l. rescript. C. de precibus Imperatori offerend.* Ioannes Imol. *in cap. dilectus. de præbend.* Restaurus Castaldus *de optimo Imperatore quæst. 81.* Petrus Albinus *de Pontif. potest fol. 25.* Alciatus *in l. bona ciuitatis ff. de verborum significat* Ioannes de Selua *de benefic. 4. parte. quæst. 8. vers. 16. & 17.* And. Alciat. *in l. inter claras. C. de summa Trinit.* Petrus de Monte *in Monarchia. quæst. 4. ad finem.* Martinus Laudensis *de principibus. in 10. & 11. notab.* Sanctus Bernardus *ad Eugenium Papam* (*argum. Ioan. 8.* dum ait ex ore Christi ad Petrum; Conuerte gladium

gladium tuum in vaginam,) sic ait, tuus ergo, tuo forsitan nutu, etsi non tua manu euaginandus: sed manu Imperatoris: sic Leo Papa 4. *vt c. igitur*, 23. *q.* 8. contra Saracenos iubet populum cōgregari, & ad littus maris accedere. Denique huc etiam spectant, quæ scripsimus supra in præfatione, dum † negauimus licuisse Alexandro Magno, orbem vniuersum fere armis vexare, infestareq;, eo colore, quod humano generi id expediret, Cum (si verum amamus, & vilissimorũ adultorum morem missum facimus) nihil reuera a genere humano, & à cōsultissima Dei Opt. Max. ordinatione & prouidentia magis remotum esse, aut excogitari potuerit, vt iam post doctiss. Sotum *lib.* 4. *q.* 4. *art.* 1. *de iust. & iure*: attigimus: Quibus adde præstantissimam nouamque rationem: nam cum cognationem quandã inter nos natura cōstituerit, hominem † homini periclitanti iniuriamve patienti non subuenire, indecorũ, inhumanum, & impiũ est, *arg. l. vt vim, ff. de iust. & iur.* Hinc est, quod fratrem contra fratrem peccantẽ admonere tenemur, secund. communes opiniones, vt plene disseruimus *supra c.*16. sicq; opẽ, egenti, nostro auxilio, ferre omnes homines & naturaliter optamus, iureq; naturæ debemus, & etiã iure positiuo, vt plene etiam docent Hieron Cagnol. & Deci. *in l. culpa carot. ff. de reg. iur.* hinc videmus naturaliter, quod si quæcunque auicula vim patiatur, reliquæ eiusdem speciei auiculæ præsto adsunt comitantes, condolentes, auxiliumq; suum veluti pollicentes, & si id etiam possunt, re ipsa præstantes. Idem faciunt animalia terrestria, vt videmus in porcis, in equabus, in tauris, inq; similib. Vnde Ouid. *lib.* 2. *de Ponto* sic cecinit:

28

29

Brachia delassa potius prendenda natanti,
Nec pigeat mento supposuisse manum.

Et Virgilius lib. 2. Æneid. scripsit:

Per te, per superos & conscia numina veri,
Per, si qua est quæ adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides, oro miserere laborum
Tantorum, miserere etiam non digna ferentis.

Et Ouid. lib. 1. de Tristibus:

O pauci rebus succurrite lassis,
Et date naufragio littora tuta meo.

Et Virg. 1. Æneid.

Ad te confugio, & supplex tua numina posco.

Sicq; apparet iure naturæ & periclitantes, & vim iniuriamve patientes solere & petere, & recipere auxilium, idq; † auxilium non patitur moras, teste Ouid. *lib.* 4. *Metamorph.* 30

Ad opem breuis hora ferenda est.

Ouid. lib. 11 Metamorph.

Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit.
Dum superest aliquid, cuncti coëamus ad arma.

Lucanus lib. 2. bell. ciuil.

Tolle moras, semper nocuit differre paratis.

Seneca in Thyeste:

Serum est cauendi tempus in mediis malis.

Silius Italicus lib. 4. bel. pun.

Pelle moras breuis est magni fortuna fauoris.

Manilius lib. 4. Astronom.

——————————*Mors sæpe malorum*
Dat causas.

Ouid. lib. 1 de remedio amoris:

Vidi ego quod fuerat primo sanabile vulnus,
Dilatum longa damna tulisse mora.

Ibidem:

Nam mora dat vires, teneras mora percoquit vuas,
Et validas segetes, quod fuit herba, facit.
Qui præbet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita est primum tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus summa tellure reuelli,
Nunc stat ad immensum viribus aucta suis.

Denique quam teneantur iure naturæ homines hominibus auxiliari edocet Cicer. *lib.1. Offic.* dum scriptum sic reliquit: Homines hominum causa sunt generati, vt ipsi inter se, alii aliis prodesse possent. Idem 2. *Offic.* ait: Proxime & secundum Deum, homines hominibus maxime vtiles esse possunt. Idem Cicero *lib.3. Offic.* sic ait: Hoc natura præscribit, vt homo homini quicunque sit, ob eam ipsam causam tantum, quod is homo sit, cósultum velit. Idem Cic. *in Lælio* sic ait: Sic nos nati videamur, vt inter omnes esset societas quædam. Idem Cicer. *lib. 2 de finib.* ait: Impellimur natura, vt prodesse velimus quamplurimis, inprimisque docendo, rationibusque prudentiæ tradendis, itaq; non facile est inueniri, qui quod faciat ipse, non tradat alteri, ita non solum ad discédum propensi sumus, verum etiam ad docendum. Statq; † faceta fabella de boue & camelo à Plutarcho
31 *Apoph. lib.* 8. relata, Bos sub onere deficiens rogauit Camelum conseruum, vt se, oneris parte recepta, subleuaret, cui recusanti, Bos, imo (inquit) & meipsum & hæc omnia portabis, idq; effectum mortuo est. Ita etiam idem Plutarchus *lib. de tuenda valetudine*, quo exemplo admonemur lepide non solum homines hominibus auxiliari iure naturæ debitum esse; sed etiam periculosum in tali officio deficere futurum tam ipsis, qui debito auxilio carent, quam ipsis opem auxiliumq; debitum denegantibus, quibus præterea est fuitque semper turpe & indecorum. Vnde Ouid. *lib. 13. Metamorph.* sic eleganter canebat:

Et egat auxilio, qui non tulit, vtq; reliquit,
Sic linquendus erit, legem enim sibi dixerat ipse.

Quam

Quam mora periculosa & noxia sit, significauit etiam Iulius Cæsar, vt refert Plutarch. *Apoph. lib. 4. de Cæsare*, dum meminit; cum, inquit, Pompeius instructam aciem apud Pharsalum inibi consistere, & hostem operiri iussisset, Cæsar dixit, illum errasse, qui vim, impetum, & diuinum afflatum animorum ad incursionem paratorum mora relaxasset.

Sat ergo ex historiis & Philosophorum sententiis edocti sumus, & iure naturæ nefas esse, hominem homini non auxiliari, & id auxilium moram non pati; quia sero medicina (vt dixi) paratur. *Cum mala per longas inualuère moras.*

Quæ omnia fusius *supra c. 16. n. 10.* exposuimus, & nunc sic cōcludimus: Cum Deus Opt. Max. terram per maris vastissimi interpositionem diuiserit, non semel, sed plures, certe si in nouo, forte Indorum orbe, vnus princeps ab altero principe vel vna ciuitas, ab altera, vel vna ꝓuincia, & regnum ab altera alterove vim pateretur (vt quotidie fit) & necesse esset à Romanor. Imperatore auxiliū implorare, certe non solum multi anni, sed multa fere secula necessaria essent, vt is Imperator negocii illius iustitiam & causam addiscere posset; totidemq; anni aut sæcula, vt intellecta rei veritate, auxilia vim patienti mittere posset. sicq; interea plerunq; periret cōmoditas auxiliandi, quæ, vt diximus, non patitur moras. Nihil † ergo (credite mihi) magis alienum 32
aut remotū à summi Dei prudentia, ꝓuidentia, & iustitia dici, aut cogitari vnquam posset, q̄ ob illam auxiliandi causam imperium penes vnum Imperat. esse oportere, cogitare, aut adfirmare; & legem q̄rere (secund. Philosophum) vbi naturaliter sentimus, nihil aliud est, q̄ infirmitas intellectus. Quod autem vulgo dicitur, Ecclesiam militantē ad triumphantis imaginem exemplatam fuisse, nihil obest, quandoquidem ꝙ simile est, non est idem. *l. quod Nerua. cum ibi not. ff. depos.* tradunt Dd. *in auth. si quis in aliquo documento. C. de edend.* & illa est quædā imitatio, in illis duntaxat seruanda, in quib. eadē aut par ratio est, vt tradūt Dd. *in §. minorem, Instit. de adop. l. adoptio. ff. eod. tit. l. filio quem. ff. de lib. & posthum.* vbi autem diuersa ratio est, cessant omnes illæ limitationes, vt tradunt plene Alex. Corneus, Ias. Deci. Coras. Curtius Iun. & alii *per text. ibi in l. humanitatis, C. de impuberum.* dum plures differentias enumerant inter substitutionē exemplarem, & substitutionem pupillarem, quamuis *d. l. humanitatis,* proclamat ad exemplum pupillaris exemplarē fuisse creatam, & inuētam, vt *lib 2. de succ. progr. in materia exemplaris,* plene disseruimus, §. 17. Sic ergo, & in specie nostra nulli (modo sano & Catholico) dubium est, quin sit plusquam manifesta differentia inter Ecclesiam triumphantem & militantem, quia illa regitur à summo Deo, qui vbiq; est, sicq; ad nutū omnia perfectissime potest disponere, ordinare, & prouidere. hæc a. regenda si esset per vnum homi-

hominem, qui in vno duntaxat loco esse potest, non ita ab eo regi posset, quoad temporalia, quæ exigunt frequentiss. rerum dispositiones, mutationes, ordinationes, quæ cu no...ima sint, & ea naturaliter sentiamus, in his legem quærere, esset (vt Philo-
33 sophus ait) infirmitas intellectus. Quinimo (si vera proloqui fas est) nefanda (iudice me) temeritas, audacia, superbia est, vnum homuncionem (qualis est Imperator) summo maximoq; Deo se similem iactare, suamq; pusillam, imbellem, tantillulam prouidentiam & potentiam, immensæ & ineffabili illius potentiæ, & prouidentiæ velle conferre, assimilare, adæquare, dæmonumq; superbiam è cœlo cadentium imitari, & æmulari videretur (ne dicā superare) quæ omnia intelligo quoad temporalia. Nam in spiritualib. diuersam esse rationem ostendit Sotus, *vbi supra*, & idem etiam ex D. Bernardo supra relato apparet, in temporalib. auté, quæ ad spiritualiū expeditionem necessaria non sunt, iisdem iuribus, & rationibus apparet Papam non esse, nec esse posse dominum totius mundi, non magis quam Imperatorem.

34 Denique † hæc omnia, vt nec Imperator, nec summus Pontifex sit dominus totius mundi in temporalibus, etiam quoad iurisdictionem, iustificantur plane ex principali conclusione, & sententia nostra, quæ habet vtriusque iurisdictionem, & principatum non ad ipsorum, sed ad reliquorum hominum vel ciuium vtilitatem introductam esse. Nam si ipse Imperator, vel Papa in orbe vniuerso talem iurisdictionem haberet, non posset vllus alter vim aut violentiam patienti opem auxiliumque ferre, non magis quam homo priuatus homini priuato, qui vim aut iniuriam pateretur, qui ei armis subuenire minime potest, sed superior adeundus est. Nam armis vim vi repellere fas est, ipsi quidem iniuriam passo, dummodo in continenti id faciat, & cum moderamine, & ad defensionem corporis, honoris, aut rerum suam, *l. vt vim, ff. de iust. & iure, cum ibi plene not. per Gloss. & Doct. & fere per totum ff. de vi & vi arma. & per totum titul. C. vnde vi.* reliquis vero priuatis præter iniuriam passo id non licet, *vt dd. iuribus.* aliter enim esset aperta via, neces, rapinas, tumultusque exercendi, & superioris, iudicis, principis, magistratusve authoritatem vsurpandi, diuina humanaq; miscēdi & turbandi. Ergo si quis princeps, si quæ Respubl. ab altero principe tyrannice vim, aut iniuriā pateretur apud nouū forte Indorum orbem, & tota iurisdictio aut protectio esset Imperatoris aut Papæ, iam reliqui principes etiam iniuriam passo finitimi, aut vicini, nō possent ei opem ferre, ne alienam iurisd. (hoc est, Papæ aut Imperatoris) iniurii vsurpasse, ac irreuerentes viderentur; Rursusque Papa aut Imperator remotissimi per multos annos aut secula opem ferre, aut rem, & iustitiā causæ percipere, ac intelligere nō valerent, sicq; ipsi non solū in eo noxii essent, quod

opem patienti iure naturæ debitam nõ ferrent, sed etiam in eo, quod vicinis & finitimis illis impedimento essent, quo minus ipsi opem & auxilium suum præstarent, quod quam absurdum, & perniciosum humano generi foret, nullus, modo sanus, ignorabit. Iustificantur hæc, nam † vetitum est alienam iurisdictio- 35
nem inuadere, & vsurpare; vt occidens priuata authoritate eum, qui alias occidendus erat, puniatur capite. Petr. de Bella perti. Cyn. Bal. & Barthol. de Capua *in l. addictos. C. de Episc. aud.* Roman. *sing.* 747. Boer. *decis.* 84. Carr. *de homicidiis* §. 2. *num.* 146. *&c.*

SVMMARIA.

1 *Papa nõ exercet iurisdictionem temporalem vacante imperio, ardua quæstio.*

2 *Papa vacante Imperio, non præscribit Imperatoris iurisdictionem.*

3 *Regno vacante, vel Imperio, penes populum manet iurisdictio.*

4 *Imperio vacante, legatus Papæ non exercet iurisdictionem temporalem.*

5 *Papatu vacante, Imperator non exercet iurisdictionem spiritualem.*

6 *Princeps cum sit tyrannus ciuibus; quale superstit remedium, contra nouissimos.*

7 *Imperator olim Papam eligebat.*

8 *Imperatori olim suberant Ecclesiæ.*

9 *Ecclesias non subesse hodie Imperatori, an iure fiat.*

10 *Papæ electio de consuetudine spectat ad Cardinales.*

11 *Hispaniarum rex non subest Imperio.*

12 *Hispani, deficiente progenie regia, possunt regem sibi eligere.*

13 *Hispaniarum rex iura Imperatoris habet in regno suo.*

14 *Hispaniarum rex quo tempore potuerit leges facere circa Ecclesias.*

15 *Hispaniarum rex quod ius patronatus habeat regni sui.*

16 *Hispaniarum rex ius habet eligendi Episcopos.*

17 *Imperatori reliquos principes non teneri tributum præstare; contra nouiss.*

18 *Imperatoris potestatem anomalam non esse.*

19 *Præscribi an possint, quæ Imperatori reseruata sunt, contra nouiss.*

20 *Imperatorem alieno in territorio delinquentem, posse puniri, contra nouiss.*

21 *Imperator nõ est vnicus Christi vicarius.*

22 *Imperator vnus solus in mundo esse non debet.*

23 *Leges ferre possunt alii præter Imperatorem.*

CAP. XXII.

IN summa, retenta opinione eorum, qui existimant, summum Pontificem esse dominum totius mundi, etiam quoad iurisdictionem temporalem, inde deducitur; quod † vacante Imperio 1
Papa in terris imperii potest iurisdictionem exercere, non aliter

atque

atque quilibet princeps, post decessum illius, cui iurisdictionem demandauerat: quandoquidem Imqerator (inquiunt) iurisdictionem, quam habet, non tam iure proprio, quam quasi à Papa demandatam habere intelligitur; & in specie ita tenent Lud.
1 Rom. *sing.* 417. *vacante imperio* Ioan. Fab. *in §. 1. Instit. de adopt.* Bar. *in l. naturaliter. §. fin. ff. de vsuc.* Bal. *in l. fi. col 1. C. de quadr. præsc.* idem Bald. *in Marg. verb. imperium.* Ias. *in l. imperium. col.* 10. *de iur. omn. iud.* Nicol. Pigno. *ad Romanum. vbi supra.* Contrarium tamen, vt vacante Imperio non succedat Papa in iurisdictione exercenda, tenet Cardi. *in cap. licet, de voto, per c. nouit. de iudic.* ne aliter turbentur pontificia & imperatoria iurisdictio. & Fely. *in d. c. licet.* Sed primam opin. videntur tenere Bart. & Imol. *in l. 1. §. denique*
2 *ff. de aqua pluui. arcen.* qui † tamen interea negant, Papam posse iurisdictionem Imperatoris præscribere. & Panorm. *in c. cum deputari, de iudic.* & Card. *in c. cum contingat. de foro compet.* & Pig. *vbi supra.* Quinimo secundum eum, etiam vacante imperio, ea sola exercet Papa, quæ sunt ipsi Imperatori reseruata, nec per reliquos principes possunt expediri. Quid dicendum? & indubitanter apparet ex opinione nostra, longe veriorem esse opinionem negatiuam; quia Papa nec habet, nec habuit vnquam totius mundi iurisdictionem in temporalibus; nec Imperator, aut reliqui principes seculares ab eo quasi demandatam videntur
3 habere iurisdictionem, sed iure proprio, quasi † ex populi concessione, penes quem, & non penes Papam remanet iurisdictio, tam imperii, quam cuiusque alterius regni vacantis, vt docuit etiam Bald. *in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure, per illum text. & per d. c. nouit.* Nec ad rem pertinet *d. cap. licet ex suscepto*, nec *extrauag. Ioannis 26 incip. si fratrum, cum similibus*: nam paucis possumus nos inde expedire, negando liberũ fuisse summo Pontifici alienam iurisdictionem lædere, & longe minus eam sibi adscribere. *l. id quod nostrum. ff. de regul. iur. c. alteri. de regul. iur. lib. 6. l. vnic. C. vt nem. in sua caus. iudi. aut ius sib. dic. l magistratibus. ff. de iurisdict. omn. iudi. l omnibus. C. de testibus.* Retenta tamen opinione
4 affirmatiua, eam limita, vt † non procedat in Pontificis delegato, quia sub generali concessione non veniunt, ea quæ sunt principi reseruata, ita Ludouic. Roman. & Nicol. Pigno. *vbi supra*, & alii communiter, vt per Fely. *in cap. de præscript. vers. ad illud In-*
5 *nocentii.* Vacante † autem Papatu, non est dubium quod Imperator Papæ iurisdictionem non exerceat, Lud. Roma. *singula.* 418. *quid è contra.*

Sexagesimo apparet denique ex superioribus longe errasse doctiss. Dominicum Sotum. *de iust. & iur. lib. 5. q. 1. art. 8.* dum scri-
6 psit, quod si † princeps tyrannus est, ciuibus nullum superest remedium, nisi Deum orare pro eius emendatione, quando non adest superior ad quem confugiatur. Sed errat; quia iure naturali, re-

li, reliquis omnibus mundi principibus incumbit, illi populo tyrannidem patienti opem, & auxilium ferre; & heroum egregiorumque virorum hæc est vera laus, gloria, decus, & honor, vt de Hercule & similibus supra exposuimus *c. proximo.*

Imperator tamen, etsi dominus totius mundi (vt ostendimus) non sit, neque vnquam fuerit, aut fore possibile sit, tamen † ele- 7
ctiones Romanorum pontificũ ei olim fuerunt traditæ, & concessæ, secundum Alber. de Rosa. *in dictionario sua, verb. electio. 3.* quem refert Boër. *decis. 31 tempore facta, in prin per c. vota. §. principibus vero. 63. distinct.* hoc quoque dicit Innoc. *in c. 2. de maio. & obed.*
Omnes † clericos, & ecclesias antiquitus subesse Imperatori, vt 8
probatur *in auth. vt eccles. Roma. cent. ann. gaud. præscript. post princ. & in c. Constantinus. 69. distinct.* & sequuntur Bald. Paul. de Castr. Salyc. Fulgo. & Ias. *in l. iubemus nullam. C. de sacrosan. ecclef.* dicentes, tempore illarum legum centum Ecclesias fuisse Imperatoribus subditas, saltem de facto, aut alias quocunque modo: ideo Imperatores illas faciebant leges circa ecclesias & earum bona, & idem Ias. *in l. cunctos populos, in 2. lect. colum pen. in prin. versic. est verum quod.* Bald. *C. de sum. Trin.* & Ias. *in auth. si qua mulier, in 3. notab. C. de sacros. eccles.* Quis † ergo Ecclesiam atque clericos exe- 9
merit à iurisdictione imperiali: Respondet Alberic. factum fuisse voluntate Imperatorum; quod forte in præiudicium imperii & successorum facere non potuerunt; & illa forte priuilegia perdidit imperium de facto potius, quam de iure, propter longam vacationem eiusdem imperii, & potentiam, ac prudentiam summorum Pontificum, & aliorum Romanę ecclesiæ præsidentium. Ita etiam dicit Albe. *in l. bene à Zenone. col. 3. vers. sed an Imperator. C. de quadri. præscrip.* Et pro hac parte videtur Gloss. *in l. disputare, C. de cri. sacri.* sed in contrarium videtur Gloss. fin. *in c. in Synod.* quam ibi sequuntur Dd. & Card. Alex. *64. distinct.* Innocen. Host. Ioan. Andr. Card. de Zabarell. & Abb. Sicul. *in c. licet de vitanda, de elect.* & Gloss. *in d. c. In nomine Domini, in verbo, impetrauerint. 23. distinct.* & Innoc. *in d. c. 2. de maiori. & obedien.* & Mart. Lauden. *in*
tractatu de princip. §. 3. volentes, de consuetudine † diu obtenta, 10
electionem summi Pontificis ad solos spectare Cardinales, excluso Imperatore, & eius nunciis, *vt §. verum 63. distinct.* & ibi Domin. & Cardi. Alexand. & ibidem Bald. *in sua Marga. in verb. electio*, & Guerrerius, *in speculo principum. cap 55. in fin.* meminit summorum pontificum eligendorum olim potestatem habuisse Romanorum Imperatorem, de quo, *in c. quia sancta, §. verum. 63. distinct.*

Denique † Hispaniarum Reges imperio Romano non subes- 11
se, quia Regnum ab hostium faucibus eruerunt, tenet Gloss. *in c. Adrian. 2. 63. distinct.* Bald. *in l. ex hoc iure ff. de iust. & iure.* vbi ait,
quod † in Hispania si ex toto deficeret Regum progenies regni- 12
colæ

colæ possent eligere Regem de iure gentium. & per Oldrad. *consil.69.* & per Guerr. *vbi supra.* Et quod Hispaniarum rex non subsit imperio, tradit etiam Corsetus, *de potestate regia, q.12.num.19. & q.101.nu.66.* Ioan. Lup. *de beneficiis in curia vacantibus. §. d. Didacus.* Segura *in l. Imperator.* Idem Segura *in l. cohæredi §. cum filia. ff de vulgari num.19. Lex.5 titul. dotis leges. lib. 1. ord. l. fin. tit.12. eod. lib. l.2. vbi Castelus & alii in leg. Tauri.* diximus *de success. crea. lib.1. § 16. nu-*
23 *mer.648. in fine.* Nec dubium est, quin † Rex Hispaniæ in Regno suo, cum Imperatorem non recognoscat, omnia iura habeat, quæ Imperatori in terris sibi subiectis competunt, vt in simili per Ioan. Fabr. *in prœmio Instit. §.1.* per Ioan. Ign. *in sua disputatione an Rex Franciæ recognoscat Imperatorem.* Boer. *decisione 8. quinta Martii. num.4.* Petr. Delesnan. *in tractat. de Dd. quæst.1. in fine.* Bertrand. *consi. 4. num.13. lib.2 & cons. 293 lib.3.* Card. de Zabarell. *in clementina 1. de iure naturali.*

24 Vnde † quo tempore Imperatori fas erat leges facere circa Ecclesias, & Ecclesiasticas personas, & eligere summum Pontificem, & per hoc Prælatos & reliquos Ecclesiarum Rectores, eodem tempore intelligendum est, idem Regi Hispaniarum liberum aut permissum fuisse in regno suo: & ita cautum reperitur in legibus illius regni. Et Alphonsus Guerrerius, *vbi supra c. 63.*
25 recte contendit, plenum † ius patronatus Hispaniarum regi ac domino nostro competere in omnibus Ecclesiis, quæ in prouinciis & regnis, ditioni, & imperio suo subiectæ sunt eruntq; semper. Quod (inquit) Rex Hispaniæ de iure non recognoscat superiorem, textus est, id est, *partita. tit. 5. l.18.* & primi quidem Gothorum reges Athalaricus, vel, secundum alios, Alaricus, a quibus Philippus rex Hispaniarum & dominus noster indubitatam trahit originem, ex grata Honorii Imperatoris concessione Hispanias viriliter aggressi sunt, & Vandalos, Suenosque debellando, ab Hispania eos expulerunt, & in Africam fugere coegerunt: quia tyrannice, & contra Imperatoris voluntatem occupauerant: & tunc postquam Hispanicam monarchiam adepti sunt, vsq; ad tempora nostra Reges Gothi regnauerunt, ipsi vero Gothorum Reges, discurrentib. annis, construxerunt sacra Templa, & Ecclesias, vbi diuina officia, virtute diuina, celebrarentur, & ornamenta plurima ministrarunt, ex quo ius patronatus in eisdem Ecclesiis, præsertim cathedralibus acquisiuerunt, & specialiter sibi reseruauerunt, *vt in c. nobis. & c. præterea, de iure patro.* de quo vide Archid. *in c. lectis, 63. distin.* & Bal. *in prœmio Decretal. §. rex pacificus.* Palacios Rubios *in tractatu suo de benefic. in curia vacantib. §. 8.* & tale ius patronatus transit ad filios & nepotes, quorum nomine intelliguntur pronepotes, & cæteri descendentes: itaque ius patronatus transit ad heredes in perpetuum, bonus tex. ad hoc *in c. filius. 16. q. 7. & de hoc in c. Fulgentius, & c. præ-*
mentis,

mentis, eadem quaest. & caussa, & 16.q.7. vbi dicunt Doctores, quod quatuor modis jus patronatus ad alios transfertur, scilicet, successione, donatione, permutatione, vniuersitatis venditione: Sed ad corroborationem meæ conclusionis adduco optimum tex *in c. cum longe. 63. distin* vbi probatur, quod consuetudo antiqua, & prisca erat in tota Hispania: quod † quando moriebatur aliquis Episcopus, congregabātur omnes Episcopi comprouinciales, & obitus Episcopi significabatur Regi, & Rex eligebat, & electio concilio Episcoporum intimabatur, vt ab eo cōprobaretur: sed quia hoc erat valde difficile, & onerosum, cum propter longitudinem itineris cito non possent Episcopi congregari; statutum est in concilio Toletano, vt Toletanus Archiepiscopus vicem omnium Episcoporum suppleret, scilicet vt obitum Episcopi Regi nunciaret, & electionem factam à Rege comprobaret, & confirmaret, & electum consecraret. Itaque ne propter viarum discrimina ordinatio Ecclesiarum periculosè differatur, concessit Papa Archiepiscopo Toletano, vt præsentatos per Regem Hispaniæ possit confirmare, & consecrare, *vt in d. c. cum longe. 62. distinct.* & ita Cardinal. S. Sixti ponit casum in lectura sua. 16

Apparet etiam † suspectam esse Gloss. *in c. Adrian. 63. distin.* quam sequitur Alphons. Guer. *dict. c. 55. ad finem.* dum ait, omnes Reges teneri ad tributum Imperatori exsoluendum, etiam pro capite suo, nisi probent se esse exemptos. 17

Apparet † etiam suspectam esse opinionem Marci de Mantua *locorum communium lib* 1. *c. 12. in fin.* dum ait, Imperatoris potestatem esse anormem, nec vllis legib. frænari; quod & voluit Bald. *consi. 327 pridie colum. 5. lib* 1. sed, vt jam fuse ostendimus, ejus potestas non secus quàm reliquorum principum imperium legibus alligata est. 18

Apparet etiam suspectam esse, quod ipse Marcus Mantua. *vbi suprà*, scripsit post Bald. *consi. 300. ad euidentiam. colum.* 1 *lib.* 5 dum † ait, non solùm Imperatorem mundi dominum esse, sed ita esse, vt præscribi non possint, quæ ei reseruata sunt in signum vniuersalis dominij, ne alias alter princeps Imperatore major efficiatur: eumque in territorio suo delinquentem posset punire: Sed & supremam jurisdictionem præscribi posse alibi ostēdimus, & probat. *lex si tit. de las prescriptiones in ordinamento regali.* Et † Imperatorem ab alio principe, in cujus territorio deliquisset, puniri posse non dubitauerim, cum Imp. vt dixi, non in orbe vniuerso dicatur habere jurisdictionem. 19 20

Apparet etiam † Imperatorem vnicum Christi vicarium nō esse in temporalibus, non magis quam reliquos principes: quāuis contrarium parum justè contendat Bald. *in l. 1. C. de jure aur. annu.* & Marcus Mantua, *vbi suprà.* 21

22 Sexagesimoprimo apparet † similiter minime esse necessarium, quod sit vnicus in orbe Imperator in temporalibus: quinimo tantum abest, vt id necessarium esse intelligatur, quin potius nihil pestilentius, aut perniciosius, nihilq; impossibilius, aut risu, & ludibrio dignius foret, aut dici cogitatiue potuisset, vt iā edocti sumus, quamuis contrarium tenuerint Card *in clem.1.§.1. de jurejur.* & Panorm. *in c. nouit. de judi.* & Mantua, *vbi supra.* Idem Panor. *in c venerabilem, de elect.* & reliqui, quos allegat Chassa in tract. gloria mundi. *in consid. 28. par. 5.* id q́ ex nostra prin. opi. deducitur.

23 Sexagesimo secundo, apparet, quod ijdem fere omnes contendunt, solum † Romanorum Imperatorem leges condere posse, non sic reliquos principes. Id similiter nugis fabellisue anicularum annumerandum, puerilıusq; esse. quam vt vlla contentione egeat; præsertim cum sit contra nostram opi. principalem, quæ docet, omne imperium esse ad proficiendum, non ad nocendum: nec dubium est, quin id (si verum esset) nocentissimū humano generi foret, ergo, &c.

SVMMARIA.

1 *Papa sine Cardinalium consilio ardua expedire an possit? ardua q.*

2 *Principes an ardua possint sine Procerum consilio expedire? ardua q.*

3 *Prascribere potestne rex, vt quid arduum expediat, sine procerum consilio?*

4 *Prascribere potestne Papa, vt quid arduum in temporali sua jurisdictione expediat, sine Cardinalium consilio?*

CAP. XXIII.

1 SEXAGESIMOTERTIO colligitur etiam ex nostra principali sententia, illius memorabilis articuli; Vtrum † Papa possit sine consilio aut concilio Cardinalium ardua expedire?
2 Et an † idem fas sit reliquis principibus, Regibus, Imperatoribus, & similibus? Et id eis liberum non esse, ex nostra sententia videbatur respōdendum; dum habet, ad meram ciuium, subditorumve vtilitatem, nō etiam ad ipsorum principum commoda omnem principatum, ditionē, imperium, potestatēue processisse. Nec dubium est, quin cōsultius vtiliusq; sit ciuibus & subditis, ardua, à principib. adhibito talium senatorū, & prudentiū virorum consilio, expediri, quàm eo nō adhibito: *arg. l. humanū, cum similib. C. de legib. l. proxime. ff. qua in testa. delen. l. placet. C. de sacr. eccles. Auth. habita. C. ne fil. pro patr. l. fina. C. de legatio. lib.* 10. Et tenuit expressè Archidiaco. *in c quamuis. in 2. colum.* & ibi Guliel. de monte Lauduno, *de officio ordinarij. lib. 7. & in c. cum Redemptor, 12. q. 2. & in c. sunt quidam. & in c. qua ad perpetuam. 25. q 1. in d. c. cum quidā.* non posse Papam solum, super statu vniuersalis Ecclesiæ, legem

legem generalem absque Cardinalibusque condere. Idem tenent Iohan. Monach. & Philip. Probus, *in ejus additionibus.* Ioha. And. Guliel. de monte Laudano, Philip. Franc. & Ioh. de Imol. *in c. super eo, de hæreticis. lib. 6.* Hostiens. Ioh. Andr. & Anton. de Butr. *in c. antiqua. de priuileg.* Panorm. *in c. 1. in fin. de offic. lega. & in cap. caussam quæ. el primo. de judiciis. & in cap. literas. column. 3. versic. item nota*, Gloss. *de restit. spolia. & in c. quæsiuit, de his, quæ fiunt à majori part. cap. & in c. per venerabilem. in §. Rationibus per tex. ibi, in 3. column. qui filij sint legitim. & in c. nulli, de senten. excommun.* Cardinal. Zabarel. *in c. licet. in 16. column. de electio. & in cap. 2. de cleric. non residen. & in repet. c. perpendimus colum. 6. de senten. excommun. & in consi. 137. incip. Fuit quæstio Regis Cypri, colum fin. versic. sed ratio. & in consi. 150. incip. in quæstione duorum pontificum. in penultim. column versic. secundus modus.* Bald. *in cap. 1. de natura feudi. & in l. fina. Cod. de diuersis rescriptis.* Idem Bald. *in l. cum multa. C. de bonis quæ libe.* Idem Bald. *in consi. 324. incip quæritur vtrum Papa. volum. 1.* Aluarot. *in cap. 1. in princip. in titul. Episcopum vel Abbatem, in vsibus feud.* Speculator *in titul. de legato §. qualiter, in fine.* idem voluit Petrus de Ancha. *in c. vnic. in 3. nota. de schismatic. libr. 6. & in consi. 295. in 2. colum.* Iohan. de Imol. *in dict. cap 2. de cleric. non resid. & in c. dilectus. el primo. colum. 1. de præben.* Præposit. Alexandrin. *in dict. § rationibus* Dominic. *in c. quoniam, circa princ.* & ibi Philipp. Franc. *de renunciat. lib 6.* Guid. Pap. *in dict. cap. licet, de offic. legat.* Iohan. de Mont. igni *in tractatu de authoritat. Regij consistor. charta. 32.* Anton. Corset. *in tractat de potestat. & excellen. reg. in 53. quæstion.* Corrad. *in suo tractat de schismat in penultim. colum.* Anton. de Rosell. *in tractat de concil. in rubric. incip. Generale concilium quando sit faciendum. versic. Item cum Cardinales fol. 2. colum. 3. in fine,* Andreas Siculus *in tractat. de præstantia Cardinal. in 2. parte, in 2. quæst. & in cap. si pro debilitate in 3. & 4. column. de offic. deleg. & in c inhærentis. column 2. de juramen. calum & in consi. 40. incip. Clementissimum. colum. 18. volum. 4.* Nicol. Milis, *in Repertor. suo, in verbo, Papa, parum vel nihil facere debet sine consi. Cardinaliũ, quæst. 2. & quæst 31. & in 2. tract. it. quæst. 22.* Bolog. *in authen. Habita. in 3. column. Cod. ne fil. pro patr.* Felyn. *in cap. final. §. his autem. colum. 3. circa finem, de offic. delega. & in c. 1. colum. 3. versic. 3. declar. de probationib. in c. ad audientiam* post Cardinal. & Ægidium. *ibi in 2. colum. de præscriptio.* & alij non pauci, quos supra adduximus, dum hanc quæstio. in regibus temporalibus, & reliquis principibus ageremus.

In contrarium tamen est receptior opinio, vt Papa, Imperator, Reges & principes possint ardua expedire sine consilio alicujus, *vt tenet idem Panorm. in c. literas. colum. 3. versic. & puto quod possit, de restit. spolia & in sua disputa. incip. Episco. & quidã rector. in 7. col.* du se remittit ad ea, q ipse dixerat *in d. c. ex gest* I lẽ voluit Sal.

sibi contrarius *in c. inter corporalia colum. 2. in princ. de translat. Episcop.* Ioa. de Ana. *in c. firmissime.* vbi hanc dixit esse communem opinionem, *de haret.* Dominic. sibi contrarius *in c. super eo. eodem titul. lib. 6.* vbi refert Hugonem Cardinalem *in c. leges 4. distinctio. ardua quam expedire.* Ægid. de Bellam. *in cap. 2. in synodo 63. distinctio.* notabiliter inquiens, quod si Papa Imperatori super hæresis crimine se submiserit, licet talis submissio res valde ardua, & magna esse videatur, Cardinalium consilium ad talia faciendum, requirere non tenetur. Card. Alexand. *in c. in istis, in princ. 4. distin.* allegat ita tenuisse Innocen. *in Clem. ne Romani, de electio.* Idem Card. Alexand. & Card. Ioa. de Tur. Crem. *in dict. cap. cum Redemptor. post Hug. ibi 12. q. 2.* Idem Io. de Tur. Cre. hanc inquiens esse communem opinionem *in cap. ait lex. § ideo 4. distinctio.* Bonifac. *in proœmio clemen. §. hanc sane. in 3. colum.* Alber. de Rosat. qui hanc etiam communem dixit esse opinionem *in rubric. de legib. & in l. humanum,* vbi idem tenuit Cynus, & Petrus de Bel. pert. *eod titu.* dicentes, posse Imperatorem, Papam, ac reges, sine aliquorũ cõsilio leges facere. Idem Alber. de Rosat. *in l. quidã decedens. §. Papinianus. colum. 3. versic. Sed an Papa. ff. de administ. tut.* Pet. de Rauen. *in conclusionib. suis, in 7. colum.* Mart. Lauden. *in 2. tractat. de Cardinal. 45. q.* Paul. de Castr. *in l. fina post* Bart. Bald. & Doct. *ibi. C. de legib. & in l. fin. ff. eod tit. & in consi. 414. incip. in facto praesenti. columm. penu. volum. 1.* Andr. Siculus sibi contrarius *in consi. 1. incip. ex sacris. colum. 91. versic vltim.* vbi hanc dixit esse communem opin. *volum. 1.* Luc. de Pen. *in l. omnes iudices. in 15. colum. C. de decuriõ. lib. 10.* Anton. de Rosel. *in d. suo tractat. de concil. in titu. seu quaest. incip. sententia, qua potius attendenda sit, Papa solius, aut totius concilij, colum. 8. versi nota quod dicit, in fin.* Ias. *in dict. l. placet, in 1. lectura. in 3. colum. in princip. C. de sacros. eccles.* & ibi Petr. de Berg. *in additio. ad Iacob. Butrig.* vbi hanc dixit esse communem opinion. August. de Anchona *in tractatu de potestate Ecclesia,* quem refert, & sequitur Archiepiscop. Floren. *in 3. parte sua summa, tit. 22 c. 5. §. 5.* Prædictã etiam opinionem tãquam communem tenet Rochus de Curt. *in c. fin. colum. 9 de consuet. & gloss. pragmat. sanct.* hanc inquiens esse communem opin. *in titu. de auctoritat. general. concilior. fol. 23. in verbo, concilio, & in tit de numer. & qualit. Cardinal fol mihi, 186. in gloss in verbo, Collaterales.* Thom. Parpal. *in dict. l. placet, in 30. colum.* Claud. de Seysel. *in suo feudorum speculo, in titu. qui feudum dare possunt, in 6. columm.* Dec. *in c. edoceri. in penul. colum. de rescriptis* Ioa. Crot. qui hanc commu. dixit esse opinionem, & ab ea in iudicãdo atque consulendo non esse recedendum, *in rub. de constit. libr. 6.* Cardinal Iacob sibi contrarius *in dict. suo tractat. de conci. lib. 7. articu. 5. pagin. 46. versi. 8 facit, & pagi. 488. versi. ad illud quod dicitur.* vbi hanc dixit esse magis communẽ opinio. Pet. Andr Gammar. sacri Palat. audit. *in constitutione Iulij Secundi. super electione simonia*

moniaca Romani Pontificis. in verb.consil. Boër. *in tract. de authorit. mag. conci. in 4. colum. in 4. addit.* & *in addit. ad tract. Io. de Montaig. de parlamentis.* Io. Francisc. Purpurat. *in rubr. col 1. ff. de iurisdict. om. iudic.* Matth. de Afflict. *tit. de his qui feud. dar. poss. in 4. colum.* & Ludouic. Gomez. *in regula de infirmis resignantibus intra viginti dies, in 14. quaest. circa fin.* gloss. & omnes Doctores *in c. ad Apostolicæ. in prin. de re iudic. lib 6.* gloss. *in verb. de ipsorum consilio, in extrauag. execrabilis. Ioan. 22. sub titul de præbend.* est communis opinio, secundum Andr. Sicul. & Felyn. & Deci. & Francisc. de Ripa, & And. ab Exea, *in rubr. de constitutionib.* qui omnes non solum firmant, hanc esse communem opinionem, sed etiam receptissimam esse opinionem, vt contraria consuetudo non valeat, quod & firmat Fernand. Loazes *in cons. pro March. de Velez. pag.* 394. Abb. *in c. literas. colum 3. de restitut. spoliat.* Bal *in c. inter corporalia. colum. 2. de translat. Episcop.* Io. de Anan. *in c. firmissime. de hæreticis.* vbi hanc dicit esse communem opinionem, plenè per Andream Barbat. *consil. 1. colum. 28. lib. 1.* vbi agnoscit, se legendo tenuisse contrarium, sed hanc esse certiorem & receptiorem opinionem, & ita tenuit ipse And. Barb. sibi contrarius *in tract. de præstan. Cardin. 2. q.*

Quid dicendum? & sanè, vt tam Papa, quam Imperator, Reges, & alij Principes omnia ardua, non secus quàm reliqua possint expedire sine consilio suorum procerum & consiliariorum, non dubium est de iure, per generalitatem dictorum iurium, quæ pro hac parte adduximus, *& per. l. 1 ff. de constit princip. § sed & quod principi. Instit. de iure nat. & l 2. § deinde, quia difficile. ff. de orig. iur.* Nec vllibi rectè probatur oppositum. Quod autem † id pro- 3
cedat, etiamsi sit consuetudo in contrarium, nullibi probatur in Principibus secularibus, quorum potestas cùm à populi concessione processerit, ab eodem expressim per iura scripta, & tacitè per consuetudinem potuit moderari, coangustari, & reprimi, *cap. omnis res. de reg iur. l. nil tam naturale. ff. eod. tit. §. sed naturalia. Instit. de iur. nat. l. fin C. de legib. l. omnes populi. ff. de iustit. & iur. iuncta l. de quibus, cum quatuor ll. seqq ff de legib.* Verum † in potestate pon- 4
tificia tolerari potest, vt etsi esset consuetudo in contrarium, adhuc ardua, etiam sine vllius consilio expedire sibi fas sit; quia sua potestas, vtpote supernaturalis, quoad spiritualia, nullo humano iure, siue illud scriptum sit, siue consuetudinarium, potuit coarctari: potest tamen coarctari iurisdictio sua, respectu temporalium, non secus, quàm reliquorum Principum secularium iurisdictio, & sic in ea staretur consuetudini, vt in reliquis Principibus fore diximus. Quia quam iurisdictionem habet in temporalibus, quæ ad spiritualium expeditionem non sunt necessaria, ea nihil differt à iurisdictione, quam reliqui Principes habent.

SVMMARIA.

1 *Bellum indici non posse infidelibus contra naturam peccantibus, ardua quæstio.*

2 *Infideles contra naturam peccantes, rebus suis priuari non posse, ardua quæstio.*

3 *Peccatum fere omne contra naturam esse.*

4 *Animal non sæuit in alterum animal eiusdem speciei.*

5 *Infideles licet Papam non recognoscant, non ideo possunt bonis suis spoliari, contra Doct. Idem etsi Imperatorem non recognoscant, contra eosdem.*

6 *Æqualitas seruanda.*

7 *Historia Leonis.*

8 *Historia Agesilai.*

9 *Historia Curij.*

10 *Talionis pœna est iuris natura.*

11 *Defensio est iuris natura.*

12 *Princeps an possit remittere talionis pœnam, vel aliam parti debitam, ardua quæstio.*

13 *Pœnam parti vel fisco applicandam, quando princeps possit remittere.*

14 *Principibus & magistratibus laxior potestas circa publica, quàm circa priuatorum bona.*

15 *Pœnam pecuniariam ærario publico applicandam, iudex facilius potest remittere, quàm parti applicandam.*

16 *Talionis pœna iusta est, contra nouissimos, & approbata iure naturali, & diuino, & gentium, & canonico, & ciuili.*

17 *Pœna par culpæ vt intelligatur.*

CAPVT XXIV.

1 HINC apparebit, an verum sit, quod Innocentius *in cap. quod super, de voto.* scriptum reliquit, dum ait, quod † infideles si peccant contra naturam, eis bellum indici poterit, id quod suspectum est, (quamuis Panormit. ibi, non bene figat pedes) nullum etenim peccatum est, quod non videatur esse contra naturam; sicque semper posset, hac ratione inspecta, bellum eis indici,
2 ci, & quod amplius est, firmat idem Hostiensis, quod † eadem ex causa rerum suarum dominio priuari poterunt: quod eadem ratione etiam magis suspectum est, quam superius. Quod autem
3 omne † peccatum sit contra naturam, testatur Cic. 1. *de legib.* his verbis: Natura (inquit) duce, errari nullo modo potest. Et rursus 3. *Offic.* ait: Homo naturæ obediens, homini nocere non po-
4 test. Id quod constat: nam † contra naturam in omni animantium, etiam brutorum (siue illa terrestria sint, siue aquatilia, siue volucria) genere est, vt sæuiat aut noceat alteri animanti eiusdemmet speciei. Vnde Horat. *Epod. lib.* sic scripsit:

Neq; hic lupis mos, neq; fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.

Et Iuuenal. Satyr. 15.

Sed iam serpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera: quando leoni

Fortio

Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica Tygris agit rabida cum Tygride pacem
Perpetuam saeuis inter se conuenit vrsis.

Denique idem Cicero 3.*lib.Offic.*ait, Naturam ducem si sequamur, nunquam aberrabimus. Et: Natura (inquit ipse *in Catone maiore*) dux optima est. Et 3.*lib.Tuscul.*idem Cicero ait: Sunt enim ingenijs nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret: tunc autem simul atque editi in lucem sumus, in omni continuò prauitate versamur. In summa Claudianus *lib.*1. *in Ruffinum* sic ait:

——————*Natura beatis*
Omnibus esse dedit, si quis cognouerit vti.

Cùm enim omne peccatum sit contra naturam, ex quolibet peccato liceret infidelibus bellum indicere, eisque bona sua rapere, secundum opin. Host. & Panorm. *vbi supra*, quos sequi videtur Alphonsus Guerr. *in speculo princ. c.*31. id quod admittere non minus iniustum esset, quàm inciuile: & pari ratione Christianis peccantibus eadem mala inferri possent, qui cùm omni die, omni hora, omni denique temporis momento innumera peccata, non secus quàm reliquæ gentes committant, possent inter se perpetuo præliari, quasi bellum iam indictum sibi esse pro comperto & notorio habere deberent, mutuæque rapinæ, cædes, incendia passim, & impunè fierent: id quod iure fieri posse putare, non minus stultum esset, quàm impium & perniciosum: vt interea omittam, quod ipsi nituntur etiam in eo, quod putant, totius mundi imperium etiam in temporalibus ad Papam spectare, quod proximè improbauimus.

Vnde etiam apparet recipiendum non esse, quod *in d.c. quod super.* scripsit Hostien. si † infideles nō recognoscant dominium 5
Ecclesiæ, quod licitè possint spoliari bonis suis, id quod Panormitanus *ibi*, & Alphonsus Guerrerius, *vbi supra*, excludunt, eo quod ad Imperatorem id pertinere contendant, *per totum titulum C. de Iudais, & C. de paganis.* Sed vtraque opinio ab eodem errore defluxisse videtur. Ille enim totius orbis dominium ad Papam; isti vero ad Imperatorem pertinere falso existimabant, vt iam ostendimus: Vnde hac sola ratione neq; ab Imperatore eos posse aut debellari, aut bonis suis spoliari, verius est. Ad illud Ecclesiastes 10. Transfertur à gente in gentem regnum, &c. in quo niti Guerr. videtur, responde, nihil mirum aut nouum, quinimò nihil vsitatius aut frequentius: sed quoad quæstionem nostram, nihil ad rhombum. Nam vt Cicero ait 1.*lib.Offic.* Regna, Imperia, honores, nobilitas, diuitiæ, opes, atque ea, quæ sunt ijs contraria, in casu sita, temporibus gubernantur. Guerrerius tamen, *vbi supra*, vult, nullam iurisdictionem aut princi-

SVMMARIA.

1 *Bellum indici non posse infidelibus contra naturam peccantibus, ardua quæstio.*

2 *Infideles contra naturam peccantes, rebus suis priuari non posse, ardua quæstio.*

3 *Peccatum fere omne contra naturam esse.*

4 *Animal non sæuit in alterum animal eiusdem speciei.*

5 *Infideles licet Papam non recognoscant, non ideo possunt bonis suis spoliari, contra Doct. Idem etsi Imperatorem non recognoscant, contra eosdem.*

6 *Æqualitas seruanda.*

7 *Historia Leonis.*

8 *Historia Agesilai.*

9 *Historia Curij.*

10 *Talionis pœna est iuris natura.*

11 *Defensio est iuris natura.*

12 *Princeps an possit remittere talionis pœnam, vel aliam parti debitam, ardua quæstio.*

13 *Pœnam parti vel fisco applicandam, quando princeps possit remittere.*

14 *Principibus & magistratibus laxior potestas circa publica, quàm circa priuatorum bona.*

15 *Pœnam pecuniariam ærario publico applicandam, iudex facilius potest remittere, quàm parti applicandam.*

16 *Talionis pœna iusta est, contra nouissimos, & approbata iure naturali, & diuino, & gentium, & canonico, & ciuili.*

17 *Pœna par culpæ vt intelligatur.*

CAPVT XXIV.

1 HINC apparebit, an verum sit, quod Innocentius *in cap. quod super, de voto.* scriptum reliquit, dum ait, quod † infideles si peccant contra naturam, eis bellum indici poterit, id quod suspectum est, (quamuis Panormit. ibi, non bene figat pedes) nullum etenim peccatum est, quod non videatur esse contra naturam; sicque semper posset, hac ratione inspecta, bellum eis indi-
2 ci, & quod amplius est, firmat idem Hostiensis, quod † eadem ex causa rerum suarum dominio priuari poterunt: quod eadem ratione etiam magis suspectum est, quam superius. Quod autem
3 omne † peccatum sit contra naturam, testatur Cic. 1. *de legib.* his verbis: Natura (inquit) duce, errari nullo modo potest. Et rursus 3. *Offic.* ait: Homo naturæ obediens, homini nocere non po-
4 test. Id quod constat: nam † contra naturam in omni animantium, etiam brutorum (siue illa terrestria sint, siue aquatilia, siue volucria) genere est, vt sæuiat aut noceat alteri animanti eiusdemmet speciei. Vnde Horat. *Epod. lib.* sic scripsit:

Neq; hic lupis mos, neq; fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.

Et Iuuenal. Satyr. 15.

Sed iam serpentum maior concordia: parcit
Cognatis maculis similis fera: quando leoni

Fortio

Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica Tygris agit rabida cum Tygride pacem
Perpetuam sæuis inter se conuenit vrsis.

Denique idem Cicero 3.*lib.Offic.*ait, Naturam ducem si sequamur, nunquam aberrabimus. Et: Natura (inquit ipse *in Catone maiore*) dux optima est. Et 3.*lib.Tuscul.*idem Cicero ait: Sunt enim ingenijs nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret: tunc autem simul atque editi in lucem sumus, in omni continuò prauitate versamur. In summa Claudianus *lib.*1. *in Ruffinum* sic ait:

—————— *Natura beatis*
Omnibus esse dedit, si quis cognouerit vti.

Cùm enim omne peccatum sit contra naturam, ex quolibet peccato liceret infidelibus bellum indicere, eisque bona sua rapere, secundum opin. Host. & Panorm. *vbi supra*, quos sequi videtur Alphonsus Guerr. *in speculo princ. c.*31. id quod admittere non minus iniustum esset, quàm inciuile: & pari ratione Christianis peccantibus eadem mala inferri possent, qui cùm omni die, omni hora, omni denique temporis momento innumera peccata, non secus quàm reliquæ gentes committant, possent inter se perpetuo præliari, quasi bellum iam indictum sibi esse pro comperto & notorio habere deberent, mutuæque rapinæ, cædes, incendia passim, & impunè fierent: id quod iure fieri posse putare, non minus stultum esset, quàm impium & perniciosum: vt interea omittam, quod ipsi nituntur etiam in eo, quod putant, totius mundi imperium etiam in temporalibus ad Papam spectare, quod proximè improbauimus.

Vnde etiam apparet recipiendum non esse, quod *in d.c. quod super.* scripsit Hostien. si † infideles nõ recognoscant dominium 5 Ecclesiæ, quod licitè possint spoliari bonis suis, id quod Panormitanus *ibi*, & Alphonsus Guerrerius, *vbi supra*, excludunt, eo quod ad Imperatorem id pertinere contendant, *per totum titulum C. de Iudæis, & C. de paganis.* Sed vtraque opinio ab eodem errore defluxisse videtur. Ille enim totius orbis dominium ad Papam; isti vero ad Imperatorem pertinere falso existimabant, vt iam ostendimus: Vnde hac sola ratione neq; ab Imperatore eos posse aut debellari, aut bonis suis spoliari, verius est. Ad illud Ecclesiastes 10. Transfertur à gente in gentem regnum, &c. in quo niti Guerr. videtur, responde, nihil mirum aut nouum, quinimò nihil vsitatius aut frequentius: sed quoad quæstionem nostram, nihil ad rhombum. Nam vt Cicero ait 1.*lib.Offic.* Regna, Imperia, honores, nobilitas, diuitiæ, opes, atque ea, quæ sunt ijs contraria, in casu sita, temporibus gubernantur. Guerrerius tamen, *vbi supra*, vult, nullam iurisdictionem aut princi-

patum penes infideles esse posse, cùm (inquit) non sit locus in mundo, in quo nomen Christi non fuerit laudatum & cultum, & de Apostolis dicitur, quod in omnem terram exiuit sonus eorum, vt *in cap fundamenta.de elect.in 6 cap.ita dominus.19.distinct.* & ipse Saluator dixit discipulis suis: Eritis mihi testes in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Et pro hoc 21.*dist c.in nouo.* vbi litera dicit: Discipuli, iubente Domino, in toto orbe terrarũ dispersi, Euangeliũ prædicauerunt: de Christo enim verificatur, quod omnes Reges terræ adorabunt eum, & omnes gentes seruient ei, *c.displicet.24.quæst* 8.vnde de Ecclesia Catholica intelligitur illud, quod Abraham dicit Saræ vxori suæ, conquerenti de illa infideli ancilla: Ecce (inquit) ancilla tua in manu tua, vtere ea: per Saram enim ista sancta catholica Ecclesia significatur: per ancillam, illa secta infidelium: Vtatur ergo ista sancta Ecclesia, quæ per Saram significatur, ista ancilla, vt fuit vsa illa beata Sara, illam affligendo: vtatur etiam ea, vt præcepit Dominus, eam eijciendo, & expellendo filios eius ab hæreditate & possessione, ne partem habeant cum filijs liberæ. Nam cùm sint filij ancillæ, & sic serui, non sunt capaces iurisdictionis, dominij, vel honoris, vt per Augustinum contra Petilianum, vbi dicit: Ad omnes iniquos & impios illa vox Domini valet, Auferetur à vobis regnum Dei spirituale, & temporale, & dabitur genti facienti iustitiam, id est, populo Christiano. An frustra scriptum est, Labores iniustorum pij edent? Quæ verba sunt canonizata *in cap.si de rebus*.23.q.7. vbi dicit Cardinalis de Turre cremata, exponendo textum, Auferetur regnum non solum spirituale, & æternum, sed temporale, & dabitur genti, facienti iustitiam in populo Christiano; quia infideles vtuntur dominio & iurisdictione, ad percussionem & offensam Dei. Et voluit Christus, vt omnis homo esset Christianus, vt constat per totam Euangelicam doctrinam.

Sed revera isthæc omnia nullius momenti, quoad præsentem quæstionem, sunt. Nam, vt non semel admonuimus, intelliguntur, quoad spiritualia, non quoad temporalia, in quibus etiam ipsemet Dominus noster Iesus Christus, vt homo, dominium aut iurisdictionem noluit habere, sicque eam Papa eius Vicarius longè minus habebit, aut Imperator. Et per hoc illorum fundamentum omnino excluditur, qui in eo nituntur, quod eis mentitum orbis dominium adscribunt. Constat enim, in infideles nullum omnino ius, imperium, aut iurisdictionem Papam habuisse vnquam, aut habere: Ergo neque eâ ratione, quod illi sint fideles, neq; eo mentito colore, quod Papa aut Imperator totius mundi domini sint, secundum veras & communes Theologorum sententias, eos debellare fas est; sed ea duntaxat ratione, quod sint nostri inimici, nobis noxij, & molesti, ac periculosi;
idq;

idque notum & indubitatum sit: tunc enim, ipso iure, prouocati (& vt ita loquar) diffidati, videntur ad bellum, & prælia, vt † 6
seruetur æqualitas iuri naturæ, & positiuo debita, *vt l. 1. per totã, ff. quod quisq; iuris, l. illud. l. illam. C. de colla. l. cum oportet, in princ. C. de bon. quæ lib.* Vnde Plutarchus *Apophth. lib.* sic scriptum reliquit: † Leon Eutycratidis filius interrogatus, In qua tandem 7
vrbe aliquis possit tuto vitam agere? in ea (inquit) quam qui incolunt neque plus possident, neque minus, & vbi iustitia vigeat, iniustitia sit imbecillis, grauiter admonuit, æqualitatem esse pacis & tranquillitatis altricem, inæqualitatem seditionis esse, vbi vt quisque potentior est, ita licentius opprimit imbecilliorem. & idem Plutarchus *Apoph. eodem libr.* 1. sic etiam scripsit † de Agesilao Lacedæmonum principe. Quoniam intel- 8
ligebat ad æqualitatem, & ad frugalitatem, & ad concordiam inprimis conducere, fecerat nouam agrorum partitionem, & in singulos ciues æquam portionem distribuerat: fertur itaque, cum deinde ex peregrinatione rediens iter faceret per agrũ recens demessum, conspiceretque manipulorum aceruos ordine positos, & æquales, delectatus eo spectaculo cum risu dixisse comitibus, vt tota Lacedæmon videtur multorum esse fratrum, qui nuper inter se diuiserint hæreditatem, bono principi nihil iucundius est ciuium concordia: rursum tyranno nihil formidabilius. Rursus idem Plutarchus *lib 6. Apoph.* sic scriptum reliquit: Curius † deuictis Sabinis, quum Senatusconsulto ei am- 9
pliaretur agri modus, quem consummati milites accipere solẽt, recusauit, & grægalium portione contentus fuit, dicens esse malum ciuem, cui non esset satis id, quod cæteris esset satis.

Et cum tam debita, tam laudabilis, tam optata sit æqualitas inter homines atque omnibus in rebus. Hinc † fit, vt per calu- 10
mniã accusanti alterum de crimine capitali, talionis pœna, & sic mors immineat: *vt l. mulier, & l. quæsitum, ff. ad Turpil.* Dominicus Sotus *de iust. & iur. lib* 5. *q.* 5. *arti.* 4. ergo par est, vt infideles, à quibus nobis imminet periculum (vt notum est) eis quoq; à nobis formidandum sit: est enim hæc iusta defensio, quandoquidem eis saluis existentibus, salus nostra periclitatur. Nec enim (vt Ouidius cecinit) rex iustior vlla, quam necis artificis arte perire sua. vt † de hac naturali defensione multa supra: quibus 11
adde Propert. *lib. 2 Eleg.* sic modulantem.

Non solum taurus ferit vncis cornibus hostem,
Verum etiam instanti læsa repugnat ouis.

Tenendum est ergo, ob eam solam causam, quod illi sint infideles, aut ob eam etiam causam, quod Papam in superiorem non recognoscant, aut Imperatorem, non posse debellari, nec bonis suis spoliari, nec etiam si omnes hæ tres causæ iungantur, quod nec Papam recognoscant, nec Imperatorem, nec dogmatis catholici sint sectatores.

§. quadrupli, & §. dupli, Institut. de act. & fere per totum Instit. de vi bon. rap. Quinimo id tantum abest à vero, quod potius pœna delicti semper excedit damnum datum, idque ideo fit, vt reliqui ciues sic perterriti à similium facinorum perpetratione abstineant, *l. 1. ff. de iustitia & iure.* Quinimo hic æqualitas est. Nam qui capitaliter me accusauit per calumniam, tunc & ego & ille sumus in pari periculo, quia si ille mentitis forte testimoniis probauerit crimen obiectum, peribo, si non probauerit, ipse peribit, ergo sum⁹ in pari periculo, quãuis nõ in pari culpa, cum ille esset noxius, ego innocens: ergo longe mitius cum illo, quam mecum agitur. Denique aut ille fuit in dolo, & tunc pœna talionis iustissima est, aut in culpa tantum, & tunc alia mitiore puniendus est, aut nec in dolo neque in culpa, & tunc puniendus non est. Et pœnam talionis contra dolosum accusatorem non imponere, quo liberius impurissimi hominum viros bonos impetant, procedit ab impurissimorum iudicum, aduocatorum, scribarum, & similium praua consuetudine & cupiditate, quæ non consuetudo, sed corruptela est.

SVMMARIA.

1 *Dispensare contra leges an princeps possit? ardua q.*
2 *Dispensare quid significet?*
3 *Dispensare circa leges tenentur omnes principes & magistratus, secundum veram vocis significationem.*
4 *Dispensare ex gratia principibus non licet, nisi quatenus expressim vel tacite, vel verosimiliter sibi fuerit à populo concessum.*
5 *Legum verbis aut scriptura non obligamur, sed earum sensu.*
6 *Dispensationis quæ vtilitas.*
7 *Dispensare & temperare idem sunt.*
8 *Dispensare ex iustitia est opus necessitatis, non voluntatis cõtra nouiss. nec cum quibusdam tantum, sed cum omnibus fieri debet, qui in eadem causa sunt, contra nouiss. nec in quibusdam tantum casib. sed in omnibus, in quibus par ratio inueniatur.*
9 *Dispensatio alia ex gratia, alia ex iustitia.*
10 *Dispensare quando sit, vel non sit peccatum.*
11 *Dispensatio ex iustitia, est mentalis legis declaratio.*
12 *Legis ratione in particulare cessante ipso facto, enodatur ille à legis vinculo, cõtra nouiss.*
13 *Dispensatio ex iustitia requirit causam iustam, dispensatio ex gratia nullam.*
14 *Ieiunium non ob solam carnis macerationem inductum est, contra nouiss.*
15 *Legis causa cessante, cessat lex, contra nouiss.*
16 *Dispensans & dispẽsatus, quãdo peccent, vel non peccent, egregia quæstio.*
17 *Causa iusta præsumitur in principe.*
18 *Dispensatur ex iustitia in his, quæ sunt iuris diuini.*
19 *Dispẽsatio ex iustit. fieri potest in his, quæ sunt iuris naturæ.*

20 Dis-

CAP. XXV.

SEXAGESIMO SECVNDO apparet etiam ex nostra principali sententia, quid respondendum sit in illo articulo, quo quæritur; An † cum legibus dispensare liceat, & sane Dispensare 1 † nihil aliud significat proprie quam disponere. Vnde Manilius 2 *Astron. lib.* 1. sic scripsit:

Hoc opus immensi constructum in corpore mundi,
Membraque naturæ diuersa condita forma.
Aëris atque ignis, terræ, plagique iacentis,
Vis animæ diuina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.
Et multa in cunctas dispensat fœdera partes
Altera, & alterius vires faciatque feratque.
Summaque per varias maneant cognata figuras.

Rursus idem Manilius lib. 2. Astro.

Vt neque deficerent vnda, neque sydera nobis,
Nec cœlum iusto maiusve minusve volaret,
Motus alit, non mutat opus, sic omnia toto
Dispensata manent mundo, dominumque sequuntur,
Hic igitur Deus & ratio, quæ cuncta gubernat.

Ecce igitur, verbum, *Dispensata*, significat idem quod disposita constanter, & quasi incommutabiliter, vel etiam commutabiliter.

biliter. Idem fere significat apud Colu. dum ait Cœlestes imbres alendis seminibus dispensat. quod & vult Calepinus in verbo, *dispenso*. & in eundem sensum Apostolus 1. *ad Corint* 9. ait. Dispensatio mihi credita est, hoc est, recta dispositio: nec enim tam se superbire significare voluit, vt elatus feroxque iactaret omnium transgressionem, & violentiam sibi fore permissam. & ita S. Thomas, & qui eum refert, Dominicus Sotus *de iust. & iure lib* 1. *q*. 7. *art*. 3. aiunt, quod dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula. Cæterum apud nostros iuris interpretes longe in diuersum sensum vsurpatum hoc verbum est. Nam passim sumitur pro eo, quod est iura, aut leges transgredi, & inde sæpe disputant; An id sine causa, an demum cum causa fieri fas sit. Secundum priorem sensum si quæreretur,
3 an † princeps, aut gubernator Reipublicę possit cum legibus dispensare: responderem non solum posse, sed etiam debere, & necesse habere. Namque vt vmbra corpus, sic principis aut magistratus est leges insequi & custodire (vt fuse in principali sententia nostra ostendimus) ergo si dispensare est recte, & quoad fieri potest incommutabiliter disponere par est, vt hi circa leges dispensare teneantur, hoc est, omnia secundum leges disponere, dispensare, & gubernare.

Cæterum si dispensatio accipiatur iuxta posteriorem sensum,
4 pro legis transgressione; tunc videndum est; an † per Principes, vel magistratus, & quibus ex causis fieri possit, aut liceat? & sit firma conclusio, id neq; principibus, neque magistratibus licere, nisi quatenus expressim aut tacite, verisimiliter, aut certo, ab eo concessum sit, qui imperium eis commisit. *l. diligenter ff. mand. §. item is qui exequitur Instit. eod. tit. l.* 3 *§. in bello. ff. de re milit. l. si duobus. in fin ff. de neg. gest. l. qui in aliena. §. libertos. eod tit l. si creditor. §.* 1. *ff. de peculio.* dixi in simili *de succ. creat. lib.* 1. § 4. *ad finem*, facit *l. ille a quo. §. tempestiuum. ff. ad Treb.* expressim, vt in terminis omnium iurium, quæ collocata sunt sub titulo *C. & ff. de sent. passi. & restit. & per totum tit. in auth. quib. modis nat. effi. legit. & per tot. titul. C. & ff. de natal resti.* tacite, *vt in terminis. l.* 1. *ad finem. ff. de const. prin. § sed & quod princ. Inst. de iure nat.* Nam tunc demum intelligo aliquid ex gratia à principe fieri posse, & contra legum dispositionem, quando verisimile est sub generali commissione sibi à populo data (*vt d. l.* 1. *& d. §. sed & quod principi*) id comprehensum fuisse, vel si comprehensum nō fuit, quando id erat huiusmodi, vt modo, cum ea res agitur, verisimile sit id ipsi principi populum minime abnegaturum; pro cauto enim haberi debet, quo verosimiliter interrogati responderent aut concederent. Gloss. communiter ibi, & vbique app. *in l. tale pactum. §. fin. ff. de pact. & multa in simili, quæ diximus in lib.* 1. *§.* 4 *ad finem, de succ. crea.* Verisimilitudo autem colligitur, quando res, de qua agitur, erat modici prę-
iudicii,

iudicii, aut modici momenti, *vt (argumen. l. scio. ff de minoribus)* plene disseruimus *lib. 1. de succ. resol § 7. per totum.* Colliturque ea verisimilitudo aliis modis: *argum l. si seruus plurium. §. fi. cum ibi traditis. per Dd. ff legat. 1.* dixi plene *de succ. progressu. lib. 1. in praefat. praesertim in nu. 41 cum pluribus sequen. & praeced.* Ius autem intellige de legibus, aut moribus cuiusq; ciuitatis. *§. 1. Instit. de oblig. ibi, secundum nostrae ciuitatis iura, & in princip. Instit. de offi. iudicis, ibi, legibus aut moribus, facit l. omnes populi l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. §. sed naturalia. Instit. de iur. nat.* Ergo dispensare ex iustitia omnis princeps & magistratus non solum potest, sed etiam tenetur. Nam illud comprehenditur sub iurisdictione, quae est potestas publica cum necessitate iurisdicendi; sed dispensare ex gratia nec licet principibus, nec magistratibus, nisi quatenus a populo eis concessum fuerit expressim, vel tacite, vel verosimiliter.

Item declara, Nam princeps aut magistratus possunt, debentque ex causa dispensare: nam passim euenit, vt leges, quę in communi vtiles sunt, quibusdam in casibus aut temporibus, aut locis, aut à quibusdam personis obseruari non expediat. Nam ecce legibus Hispanorum, *sub titulo, de las cosas vedadas lib. ordin.* cautum est, ne extra regni fines quisquam arma, aut equos, aut aurum, aut argentum, pecuniam numeratam, aut mancipia exportet, neve quis armatus incedat. Quid si quis sit extra regnum profecturus, necesse habet secum ferre pecunias impensę gratia, vtileque est arma gestare, puta, ensem, archebusium, loricam, & similia, vtileq; est secum ferre mancipia. hisce ergo in rebus princeps aut magistratus non solum potest, sed & (iudice me) necesse habet dispensare. Agnosco enim id fore contra verba legis, ea enim generalia sunt. Sed † quaedam leges, quae obligant ciues *(l. 1. ff. de legibus. ibi, communis Reipublicae sponsio, hoc est, promissio, vt plene exposuimus de success. progr. in praefat. ad princ.)* non tam eos obligant in vim verborum, quam in vim sensus & mentis. *l. non figura literarum. ff. de actio. & oblig. l. ita stipulatus, in mag. vers. Sabinus. verbo, ex mente,* vbi notant Paul. Castr. & Ias. *ff. de verb. oblig l. 3 C. de legib. praeter. l. heredes mei §. cum ita. ff. ad Treb l. pater Seuerinam. §. conditionum verba. vbi per Dd. l. quibus diebus. §. dominus. ff. de cond. & dem. l. Labeo ff. de supell. leg* verba enim (vt Cicero *pro Lucio Cecinna* author est) inuenta sunt quae indicarent, non quae impedirent nostram voluntatem, probatur *in d. l. Labeo, cum simil. sup. alleg.* Nec dubium est, quin ad ciuium vtilitatem, non ad eorum laesionē leges fiant. *l 1. & 2. ff. de leg. c. erit autem lex. 4. distin.* vnde cum primum incipiunt esse noxiae, licet non desinant, donec abrogentur, vim legis habere: tamen earum executio interea cessat & impeditur. *l. vnic. in princ. vbi plene per Corneum. C. de cad. toll. l. adigere §. quamuis. ff. de iure patronat. l. quoties ab omnibus. C fideicom.* dixi plenè *de succ. progress. in praefat.*

Et

6 Et cessat † quidem earum legum executio quoad omnes: & sic in communi si cœperat esse nociua; quod si non in communi cœpit esse nociua, sed tantum in particulari, inque nocumentum descendit ex causa nimis iusta aut necessaria, vt in exemplis iam numeratis, tunc à principe fieri debet dispensatio vel declaratio, vt illa lex eo casu cessare intelligatur: & tunc intelligo quod ipso iure, vel ipso facto, eo casu cessat executio legis. Sed ad remouendam omnem calumniæ & dubitationis occasionẽ, vtile est per superiorem eam fieri declarationem: Quod si ciuis ille priuatus eam legem transgrederetur ex illa iusta causa, quæ superiorem cogeret ad dispensandum (hoc est ad declarandum, illo casu legem cessare) tunc etsi de facto vt legis transgressor accusari posset, nec forte accusator quasi calumniator iure diceretur, tamen a superiore absoluendus esset: quia etsi contra verba, non tamen contra mentem legis ausus aut nixus videretur, nec vt calumniator iuste puniretur accusator, quandoquidem ipse videbat conciuem suum contra legis verba ausum fuisse, nec potest quibuslibet tanta peritia esse, vt mentẽ legis ipsiusmet verbis contrariam possint percipere aut detegere: in eo ergo vtile erit ciuib. ante legis transgressionem à superiore impetrare dispensationem, aut legis cessantis declarationem, vt sic tuti sint a similibus accusationibus & molestiis. Merito ergo & proprii-
7 sime ea legis interpretatio, † quæ ex vera & intima eius mẽte cõtra ipsius verbi significationẽ a superiore fit, appellatur dispensatio, quasi vera dispositio & temperatio, inter proprietatem sermonis legalis, & legis mẽtem, quæ inter se dissidere videbantur. Nam quod Manilius in locis supra citatis dispensare appellauit, alibi temperare dicitur. Vnde Horat. *Ode* 4. *lib.* 3. sic cecinit:

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & vrbes, regnaque tristia.

Ecce terram inertem temperare ibi nil aliud significat quam dispensare, aut disponere, id quod idem Manilius moderare alibi appellauit, *lib.* 2. *Astron.* sic modulatus

Ingentem & æqualem moderantem fœdere molem.

Et paululum inferius ait:

——— ——— *Sic temperat arua.*
Cœlum, sic varias fruges redditq; rapitq;,
Sic pontum mouet, & terris redditq; rapitq;.

Ergo dispensare nihil aliud est, quam recte & cum debito temperamento disponere. Vnde cũ princeps & magistratus teneantur, tanquam legum ministri, custodes, & executores cuncta disponere, secundum leges & iura suæ ciuitatis, consequens est, vt nec sine iusta causa (hoc est, sine tali causa, quæ ex mente legis sit) contra legis verba dispensare eis fas sit; nec vbi ea iusta causa adsit, possint requisiti à ciuibus eam dispensationem denegare

inte-

interpretationem facere desinere, non magis quàm jus reddere desinere: id quod facere nequeunt, cum omnis principatus & jurisdictio inducat necessitatem jurisdicẽdi, vt supra docemur.

Hinc apparet, an † vera sit conclusio doctissimi Dominici 8
de Soto, qui sic scripsit: Ille, inquit, cui regimen incumbit multitudinis, potestatem habet dispensandi super lege humana in casibus certis, & cum personis certis. Dum dixit cum personis certis, significare voluit non cum omnibus id licere, dumque dixit in casibus certis, significare voluit non in casibus omnib. Tertio dum dixit, potestatem habet, significare voluit, id ei necessarium non esse. In omnibus his tribus longe verior est contraria opinio, primum vt cum omnibus personis, in quibus cesset ratio legis, fieri possit, & debeat dispensatio à superiore. Deinde vt non solum in certis casibus, sed etiam in omnibus casib. in quibus finis legis cessat, dispensatio fiat. Tertio, vt tunc non solum superior possit, sed etiam necesse habeat dispensare; vt isthæc omnia ex superioribus patent; quibus omnibus in specie interrogatus forte ipse doctissimus Sotus consentiret, quamuis ipsius verba aliud videantur sonare. Idque † in dispensatione 9
ex justitia; diuersum esset in dispensatione ex gratia, quam princeps liberrime erga vnum potest exercere, & erga alium omittere, puta, natalibus restituere, legitimare, & similia, *vt per totos tit. ff. & C. de nat. rest. & in auth. quib. mod. nat. effi. sui. & quib. mod. nat. effic. leg.*

Altera conclusio est ipsius Dominici Soti: quando † caussa, 10
inquit, non occurreret rationi consentanea, atque in bonum commune relata, tunc prælatum pro suo libito dispensare peccatum est, aut infidelitatis aut imprudentiæ: is enim si ex industria fecit, infidus est, vtpote transgressor muneris sibi commissi, & à se suscepti: sin autem existimauit dispensare sine caussa liberum sibi esse, inscitiæ peccatum est. Quæ conclusio & vera est, & confirmat, quæ à nobis proxime tradita fuerunt: eget tamẽ duobus temperamentis, aut limitationibus. Prima quand ea dispensatio expressim à populo ipsi principi pmissa esset in ea specie & similib. Altera, quãdo tacite foret pmissa; tacitè a.pmissá intelligo, quãdo vel res, de qua ageretur, modici momẽti foret: & hac ratione, vel alia quauis id principi à populo concessum iri verosimilẽ foret, vt suprà edocti sumus.

Quando ex gratia & fieret, & fieri posset dispensatio, vt in legitimatione suprà attigimus; subdit ipse Dominicus verba sequentia: Si prælatus, inquit, non potest sine caussa dispensare, fit vt † dispensatio nil aliud sit, quam declaratio caussæ, ob quam 11
ratio legis in tali casu deficit: negatur consequentia: nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, nõ ideo protinus à legis vinculo enodatur: ita ille; qui errat planè dupliciter; primum dum

11 contendit talem † dispensationem mentalem legis declarationem nõ esse (id quod iam luce clari⁹ ostendimus) deinde dum
12 autumat, quod si † in vna persona vel casu cessat ratio legis, nõ ideo ille ab illius legis obseruatione ipso facto enodatur: quinimo verissimum est ipso facto enodari ac laxari seu liberari quoad illum casum; quamuis dispensationis impetratio vtilis esse possit ad molestiam & calumniam vitandam, vt jam edocti sumus, & Sotus intelligendus est, in dispensatione ex justitia. Nam
13 † dispensationem ex gratia princeps etia sine vlla caussa facere potest, tam libere, quam bona sua prodigere: primum probat *l. 1. ff. de const. prin. §. sed & quod princip. Inst. de jure nat.* secundum ꝓbat. *l. sed et si leg. §. consulit. ff. de pet. hær. l. 1. § & magis. ver. prodegit ff. si quid in fraud. patr l. quia autem. in pr. & § 1 ff. quæ in fraud. cred.*

Neque ad rem pertinuit, quod ipse doctissim Sotus, *vbi suprà* affirmat, quod caussa jejunij cessat in eo, qui carnes satis maceratas habet, & nihilominus enodatur à præcepto jejunandi, ꝙ quidem præceptum, vt ipse significat ob solam carnis macera-
14 tionem inductum fuit. Sed † ipse tripliciter errat, Primum dum existimat ob solam carnis macerationem inductum esse jejunium, cum etiam ob mentem in Deum eleuandam præceptum esse cõstet; vt ex communi Theologorum opinione resoluimus, *de succ progr. in præfat. num 94 cum seq.* tradit Alphons. de Castro *de potest. legis pœnal. lib. 1. c. 5. vers. lex humana, in tertio documento.* Deinde errauit, dum in eo, qui carnes satis maceratas haberet, caussam jejunandi cessare autumauit, cum vt dixi, superesit altera caussa mentis in Deum eleuandæ: nec dubium sit quin quando lex nititur pluribus rationibus, si earum vna supersit, id sufficiat, & lex sustineatur, nec ipsius caussa cessare intelligitur: quandoquidem ex toto nõ cessat. *l. si non lex. ff. de hær. inst. §. affinitatis Instit de nup.* Tiraquell. *de caussa cess. part. 1. numer* 139. Postre-
15 mo errauit dum † caussa etiam ex toto cessante, putauit legem non cessare quo ad illum articulum & personam in qua cessabat: cujus contrarium verius esse jam ostendimus: quæ omnia procedunt facilius quoad leges profanas quam quoad diuinas:
16 subdit idem Dominicus Sotus, *vbi supra.* In his † autem (inquit ꝗ meri sunt positiui juris, dispensatio sine caussa à peccato nõ excusat, veruntamen dispensatio tenet; tametsi Cayetanus *loco citato & in sua summa in verbo, dispensatio*, neque in his pacatas cẽset eorum conscientias. cum quib sine caussa dispensatur: & ratio ejus est, quod licet tollatur jus positiuum; superest nihilomi legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque caussa reipublicæ se oneribus subducat: hoc autem nondum equidem mecum cõstitui quantum valeat: enimvero si exoneratio mea, oneratio esset aliorum, vt cum quis priuilegium procurat, quo se tributis soluendis absque caussa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio,

tio, peccatum esset mortale. In jejunijs autem non est tam planum, nisi vbi exemptus scandalum daret: illo autem cessante, forsan culpa non esset pejor quam venialis, hæc ille. Quid dicẽdum? & sane sunt tres casus, aut enim materia subjecta modici momenti est, aut magni, aut dubitatur. Primo casu sint tres conclusiones: quod valet dispensatio etiam sine vlla caussa, & dispẽsans non peccet, & dispensatus similiter expers peccati est: nam hæc est illa dispensandi & gratiam faciendi facultas, quæ omni jure sublimiorib. potestatibus concessa esse videtur in his modicis, *argu l. 1. ad fin. ff. de const. prin. §. sed & quod princip. Instit. de ju. natur. juncta l. scio. ff. de minor.* & quæ plenè diximus *de succ. resol. lib. 1. §. 7.* Alter casus, quando res magni momenti est, ita vt dispensatio noceat; & tunc sine caussa non valeret, siue fiat à Papa, siue ab alio principe seculari, vel Ecclesiastico, per fundamenta nostræ principalis sententiæ, quæ habet omnem potestatem ad vtilitatem, non ad læsionem concessam videri; ergo dispensans peccare intelligetur, & similiter is, qui tali dispensatione vteretur. Vltimus casus, cum sumus in dubio; quia vix apparet vtrum læsionem magnam ea dispensatio induceret, an forte modicam, aut omnino nullam: & tunc standum est dispensationi: quia cum nullius sensus esse præsumatur, qui sensum vincat principalem, *l. fin. Cod. de legib.* euenit vt in re dubia præsumatur justum aut tolerabile, quod à sublimioribus potestatibus gestum fuerit, vel à legislatoribus. *l 1. §. initium, ibi, quia moderatam hanc ætatem prætor ratus est, vbi not. gloss. ff. de postulan. l. prospexit. ff qui, & à quibus, l nõ omnium, ff de legibus.* vbi not. Bald. idem Bald. *in l. de quibus. ff. de legibus,* & plenè in simili per Tiraquel. *in præfat. tract. de vtroq; retract. num.* 75.

Ergo si cum mos aut jus esset positiuum in quadam prouincia missas cum sonoris cantibus celebrandi, in quodam oppidulo Papa dispensauit, vt sine cantibus celebraretur, ob meram rectoris gratiam, licet caussa dispensandi ibi nulla fuisset, valeret dispensatio: & tam dispensans, quam dispensatus expers peccati foret; quia res pauci momenti est. Quod autem † in prin- 17
cipe præsumatur justa caussa, notant communiter Doctores *in dict. cap. quæ in Ecclesiarum,* vbi latissimè Felyn *in 22. col. in 5. conclu. de constit.* glos. Bart. & Doct. *in l. Relegati ff de pœn.* idem Bart *in l. conficiuntur. ff de jure codicillor.* Cynus & communiter alij *in l. quoties & in l. rescript. Co. de precib. Imp. offer. & in l fin. C. si contra jus vel vtilit. public* Innocent. *in cap. ad aures, de temporib. ordin.* Iacobus Butr. *in l. præscriptione. Cod. si contr. jus vel vtilitat. public.* Bald. *in dict. l. præscriptione, & in dict. l. rescripta, & in l. si testamentum,* & ibi Ias. & Doct. *C. de testam. & in prælud. feud. in 9. colum. & in c. Ecclesia Sanctæ Mariæ, vt lite penden.* Panormit. *in c. si quando colum. final. de rescript. & in c. nisi specialis. colum. secunda, de offic. deleg. &*

in c.cum venissent.colum.3.de judic. & *in c quanto.in colum.4.de jurejur.* & *in c cum inter.de except.* & *in c cum olim in 8.colum.* & *in c. in causis.in 2.notabili,de re judic.* Anto.& Imol.*in c.cum inter,de renũciat.* & *in c.constitutus de religios. domi.* & *in c.quia pleriq;,de immunit.eccles* Geminia.*in c.grandi in 2.colum de supplend.neglig.præl.li.6.* Ang.*in consi.368.incip.Serenissimus princeps.* Petrus de Anchar.*in consi.288 incip.vltra alia,*Fulg,*in consi.143.incip.Anto..* Salyc *in l nec caussas.C.de appellat.* Mar.Soc.*in consi.143.incip visa bulla. colum.5. volum.2.*Ludo.Rom.*in consi.436.incip.quod indultum in 4. colum.* Milis *in Reper.suo,in verbo,princeps.versic.Princeps præsumitur.* Philip.Corne *in consi.199.incip.quanquam:in 2.colum.*vbi inquit,ita communiter teneri. *Alexand.in consi.3.incip.visis codicillis.in fina.colum.* & *in consil.94.incip.consideratis his in vltim.colum.* & *in consi.111 incip.visis instrumentis,in 6 colum.* & *in consi.136.incip.viso* & *examinato,in 1 colum.volum.1.* & *in consi.146. incip. nec arguendi sumus.colum.7.volum.2.* & *in consi.155.incip.videretur in consultatione.colum fin. volum.6.* & *in consi.101.incip.super primo dubio. colum.2.* & *in consi.224 volum.7.*Bartho.Soc.*in consi.87.in 10.colum.* & *in consi.129.incip.Memini me alias consuluisse.colum.8.volum. 3.* Iaso.*in dict.l.si testament.C.de testamen.* & *in consi.105.incip.in caussa mota.colum.fin.volum.1.* & *in consi.144.incip.circa primum dubium in 3. colum.* & *in consi.227.incip.Carolus in 10 colum* & *in consil.223. incip. Præsens consultatio in 3.colum.* & *in consil.236. incip Viso titulo quæstionis.in 2.colum.volu 2.*Pet.Bellug.*in suo principum speculo.in rubr. 46.de donatiuo Curiæ.§.1.*Alber.Brun.*in consi.1.in 2.colum in fin* Ioa.Campez.*in quodam suo consilio posito inter consilia dicti Alberti Bruni,incip.viso themate.*Rui.*in consi.76.incip.primo est videndum in 6.colum.* & *in consi.143.incip.sic alias dixi.colum penultim.volu.5.* Anto.Capyci.*in Decis Neapolit.decis.51.incip in caussa Antonia,in fina.colum.*Hippol de Marsil.*in sing.6.incip.in principe.* Ludou. Gozad.*in consil.5.incip.an in quæstio.proposita.colum.6.versic.7 adduco.* & *in consi 41.incip.quæritur an frater,in penultim colum.*Bertran. *in consi.340. incip spectabilis vir.* vbi hanc dixit magis communem esse opinionem,*volum 1.*&*in consi.340.incip Bene merito.*vbi etiam hãc dixit magis communem opinionem,*volum.3* in quibus consilijs hoc limitat atque declarat,& plures authoritates refert;& voluit Catelia.Cott.*in suis memorabilibus,in verbo, Papa* & Marian.Soc.junior. *in consil. 55. incip justissimi judices,in finali colum.* & *in consi.75.incip Quanquam,in 7.colum* Ergo in dubio etiam in ijs quæ sunt ex justitia (in quibus loquitur Sotus,*vbi supra,*)cum justa caussa in principe præsumatur, consequens fit, vt dispensatio teneat,& nec dispensans, nec dispensatus peccent: quod si constaret non adesse justam dispensandi caussam, magis est, vt dispensatio a principe seculari facta,non teneat de jure, cum vt habet nostra conclusio principalis,omnis princeps subsit legibus:

bus: Ergo si ea dispensatio ad effectum perducatur, & dispensans mortaliter peccaret; quod Sotus & Caietanus supra relati volunt; & dispensatus etiam peccaret; quod Caietanus tenet, Soto repugnante: sed vterque errat, dum dispensationem valere existimant, quasi Princeps legibus sit superior, cum regulariter sit inferior. In Papa autem dispensante fortè procederent sententiæ Caietani & Soti. Sed verius est, quod quando ius etiam positiuum erat vtile, contra id sine causa non potest Papa dispensare: quia eius potestas est ad bonum, non ad malum: Ergo & ipse peccaret, & etiam dispensatus, vt dicam infra, *cap. sequenti, num.* 26.

Denique † ex causa dispensari posse, variè intelligitur: primum, quoad ius diuinum, vt plenè per Decium *cons.* 112. *in præsenti. col.* 2. idem Decius *in c. quæ in Ecclesiarum. de constit.* Fernan. Loazes *in cons. super matrimonio Regis Angliæ, in* 2. *principali dubit. in* 2. *fundam pro parte affirmatiua.* Franc. Curt *cons.* 19. *viso priuilegio.* | *&* *cons. seq.* 20. *nu. col.* 2. communiter Doct. *in d. c. quæ in Ecclesiarum. & in c. post translationem. de renunciat.* Vincent. Ioan. And. & Abb. *in c. proposuit. de concessione præbendæ:* gloss. *in verb. exemptus.* & ibi Doct. *in cap. à nobis de decimis.* Bar. *in proœm ff in* 6 *col. & in l. ex hoc iure gentium. ff. de iust. & iur. & in d l. omnes populi eod. tit. & in l. rescripta. C. de prec. Imp. offer. & in l. fin. C. si contra ius vel vtilit. publ. & in l.* 1 *ff. de constit princip.* Alber de Rosate *in* 1. *parte statutorum. q.* 7. Bal *in auth. ad hac. C. de vsuris. & in l.* 1. *C de iure aureor. annulorum,* Alex *in cons* 249 *incip pro inuestigatione. col.* 3. *vol.* 2. *& in cons.* 183. *incip. perspectis verbis, colum final. volum.* 5. Marian Soc. *in cons.* 28. *incip. circa primum quæsitum. volum* 1. Corneus *in cons.* 189 *incip quanquam. colum.* 2. *volum.* 4. Felyn *in c. postulati. col.* 15. *versic. tertius casus. de rescriptis. & in c. humilis. de maior & obed.* id quod procedere in omnibus præceptis Decalogi, vt ex causa cum eis dispensetur, 18
disseruimus *de success. progress. in præfat. circa princip.* Idem † quoad 19
ius naturale, vt ex causa etiam cum eo dispensare fas sit, ibi docuimus. Vnde etsi defensio sit de iure naturali; cum ea tamen ex causa dispensatur, & impeditur per summum Pontificem, ita Alberic. *in l. omnes. colum* 1. *de Episcop. & cleric.* Deci *in c. dilecti. col.* 7. *de except.* Nellus *in tractatu bannitor. in* 2. *quæst. secundi temporis.* Alexan. *in l. cum mulier. colum.* 5 *ff. solut. matrimon.* TurreCremata *in c.* 15. *distinct.* Angel. *in l si sic ff. de leg.* 1. Doct *in § sed naturalia. Instit. de iur. natural.* Loazes *in consil pro Marchione de Velez. pag* 317. Vnde ex causa † Princeps dispensat, vt non fiat citatio, gloss. notabilis *in l. antepenult ff ex quib. caus. maior.* quæ communiter approbatur, vt dixi *in d. præfat. num.* 99. quibus adde omnes Doct. *in c. inter quatuor. de maior. & obed.* Ioan. Andr. *in d. c.* 3. *de caus. possess. & propriet. & in addit. ad Speculat. in tit. de sentent. § iuxta. versic. est etiam nulla.* Bald. *in l.* 2. *Cod quomodo & quando iudex & in l. ne cau-* 20

sas. C. de appellat. Alexand. *in consil 2 colum. 4. volum 1.* Francisc. de Curte *in cons. 20. incip sæpenumero. in 2. & 3 col.* & Matth. de Afflict.
21 *in decis. Neap. decis. 39. incip. fuit dubitatum. in 2. col* Et similiter † ex causa Princeps dispensat, vt exceptio impediatur, quamuis sit iuris naturalis, vt ex communi opinione resoluimus *in d. præfat.*
22 *num 109. vers. proinde cum exceptio.* Enimuero † in ijs, quæ sunt de iure positiuo, sine dubio fieri potest dispensatio ex causa, vt supra disseruimus.

Vnde cùm per inferiorem ex causa dispensetur, quoad ius, siue naturale, siue diuinum, siue positiuum, euenit, vt quamuis Epi-
23 scopus † sine causa contra ius canonicum non dispenset, *d. cap. post translationem, & cap. final.* & ibi Hostiens. & alij *de offic. Arch.* ex causa tamen id efficere, per *l. si hominem ff. mand.* tradunt Doctores *in l. 1* vbi Ias. *Cod. de precib. Imper. offer.* idem Ias. *in l. nemo potest. 2 lectur. colum. 2. ff. de leg. 1.* Felyn. *in cap. 1. fall. 7. de constit.* Alex. *in rubr. ff. de officio eius.* Felyn. *in cap. 1. 3. colum. de rescript.* idem Felyn. *in cap. 1. colum. 4 de sponsa.* Alexand. *in l. ex duobus. §. etiam. ff. de vulg.* Ioan. Baptist de sanct. Seuerin *in repet. l. omnes populi. in 38. colum.* & ibi Iason *in prima lectura. ff. de iustit. & iur.* Ioan. de Lignan. *in d. cap. at si clerici.* & ibi Panormitan. & Modern. *de iudicijs.* idem Panormit. *in d. cap. final. de consuetud.* Archidiac. *in d. cap. licet. de elect. lib. 6.* Cardinal. *in cap. studuisti. de offic. legat.* Alber. de Rosa *in 1 parte statutorum in 7. quæst. versic. quid si statutum.* Bald. *in repet. l. 2. ff. de iureiuran. & in addit. ad Specul. tit. de feudis.* Roman. *in l. 1. ff. de iurisdict. omn. iudic. & in consil 325. incip. quoad primum. in 2. colum. & in consil. 428. incip in terminis. in fin colum. & in singul. 486. incip. sed an possit Episcopus.* Andr Sicul. *in d. cap. 1. & in rubr. Cod. qui admitt. in 24. colum. & in consil. 36. incip sapienter. colum. 15. volum. 2. & in consil. 1. colum. 22. & in consil. 76 incip. illud in medium afferam. colum. 3. volum. 3.* quod intelligo in dispensatione ex iustitia: nam in ea, quæ sunt gratiæ, etiam sine vlla causa fieri potest dispensatio, quasi tam concessa Principibus ea videantur, quàm proprium suum patrimonium, quod prodigere fas esse, supra ostendimus.

24 Hinc est, quod inferior, † etsi legem superioris regulariter alterare nequeat, *l. minor magistratus. ff. de arbit. l. ille à quo. §. tempestiuum. ff. ad Trebell. l fin. Cod. de legib.* tamen id intelligitur sine causa, vel generaliter, quoad omnes casus, & personas, & res Cæterum ex causa, quoad res certas, vel personas, in quibus ea cau-
25 sa concurrit, potest. Sicque cum Papa † imponat pœnitentiam, transferendo votum, eam pœnitentiam Episcopus commutare potest. Ita Ludouic. Roman. *singul. 460. Papa. in c. tempora pœnitudinis. 26. q. 7. l. si quis libellos. C. de appell.* idem Ludouic. Roman. *consil 428. ex terminis. ad finem.* Ias. *in l. omnes populi. colum. 5. ff. de iustit. & iur.* Hippolyt. Marsil *in l. 1. § final. numer. 28. ff. de quæst.* idem Marsil.

Marsil. *singul 221 iusta causa.* Felyn. *in cap. accusanti, in fin. de accusat.* Ias. *in l. Instit. 1. C. de precibus Imper. offer.* Hippolyt. Marsil. *in l. 1. §. sed & si quis. ff. de falsis. colum. 1. & singul. 182. index.* & Nicol. Pign *in addit. ad Romanum, d singul. 460.* Qui omnes idem sentiunt in quolibet iudice aut magistratu, respectu legis à Principe suo, vel à sua Republica latæ, mouentur omnes, *per l si hominem ff. mand.* Loazes *cons pro March. de Velez. pag. 329.*

Hinc est, quod licet † soli Romano Pontifici videatur licere 26
commutare pias testatorum voluntates, *vt in clement quia contingit in princip. de relig. domib. ibi, cum tamen ea, quæ ad certum vsum largitione sunt destinata fidelium, ad illum quidem, non ad alium (salua sedis Apostolicæ authoritate) conuerti debent.* Gloss. & Cardin. *in clem. vt hi qui §. illi vero. de ætate & qual. verb. annexi.* Ex causa tamen Episcopus id facere non prohibetur, vt est communis opinio, quam tenent Panormitan. Corsetus, & alij, *in cap cum accessissent. de const.* Abb. & alij *in cap. cum venerabilis. de except.* Lambertinus *de iure patr. in prima part. 1 lib. 9. quæst. princip. artic. 2. facit l. 1 princ. & l. 1. ff. vbi pupillus educ. debeat.* Bartol *in fin. per illum text. ff. de operib. public.* Alexand. *consil. 73. in causa lib. 7.* Matth. Afflict. *in cap. 1. §. item si fuerit. quibus modis feud. amitt.* Fernand. Loazes *consil. pro March. de Velez. dub. 1 pag. 347.* id quod etiam ipse Papa absque causa facere non potest, vt ipse ibidem affirmat post Baldum & Corneum, quos allegat *in l si testamentum. Cod. de testament.* Ergo si † ex causa id tam Episcopo, quàm etiam Papæ 27
licet, sine causa vero neutri eorum fas sit; tunc apparet, nullam esse differentiam inter Papam & alios, quod est contra *d clem. quia contigit. ibi, salua quidem sedis Apostolicæ authoritate,* resp. secundum Loazes, post ipsum Baldum & Corneum, quod sine causa summo Pontifici de potestate ordinaria minimè licet, sed tantum de potestate absoluta: Episcopo autem nec de ordinaria, nec de absoluta, quia in inferioribus absoluta potestas non est. Nos autem negamus, Papæ sine causa id fas esse, etiam de potestate absoluta, ex nostra principali sententia, quæ habet vtramque potestatem, tam ecclesiasticam, quàm profanam, ob meram subditorum, non ob regentium vtilitatem datam fuisse, sicque potestatem absolutam, hoc est, à legibus enodatam, in nullo Principum legitimorum reperiri, constanter adfirmamus, vt supra plenè edocemur. Et differentiam, quam dicta clement. inter summum Pontificem & reliquos facere voluit, in eo duntaxat est, quod † in superioribus, qualis est summus Pon- 28
tifex, semper præsumitur iusta causa, quamdiu non probatur contrarium: in reliquis autem non vtique, vt tradunt Felyn. & alij *in cap. quæ in Ecclesiarum. colum. 2. de constitut.* gloss. Bartol. & alij *in l. relegati. ff. de pœnis.* Innocent. *in capitul. ad aures. de temp. ordin.* Bartol. *in leg. conficiuntur. ff. de iure*

codicill. Bal. & Ias. *in d. l. si testamentum. C. de testam.* & Bald. *in præludijs feudorum col. 9. & in c. Ecclesia S. Mariæ, vt lite pend.* estque communis opinio, & patet ex relatione Fernandi Loaz. *vbi supra, pagin.* 370. qui idem sequitur.

29 Hinc etiam est, quod † super voto simplici liberum est Episcopo dispensare, ita Speculat. *tit. de legato. §. nunc de episcoporum. versic.* 223. Abb. *in cap. veniens qui cleric. vel vou.* Corsetus *in singul. verb. dispensatione.* quod tamen non aliter, quàm ex iusta causa intelligendum est.

30 Hinc etiam est, quod † etsi sit statutum in Ecclesia, quod in Canonicum non admittatur, nisi nobilis: Episcopus tamen contra id statutum dispensare potest ex iusta causa, aliter non; quod tamen dic, vt per Roman. *singul. 491. heri fui.* qui (nonnullis tamen repugnantibus) in contrarium inclinat, & sic pars negatiua receptior videtur, vt per Felyn *in cap. super eo. 2. de testib.* Deci. *in c. at si clerici. §. de adul. colum.* 5. *de iud.* Deci. *in c. cum adeo. colum. 2. de rescript.* per Nicol. Pign. *in addit. ad Roman. vbi supra,* qui disputant, an valeat tale statutum, vel talis consuetudo. Verum est, quod nobilis virtuosus præferetur virtuoso ignobili, secundum Doct. *in c. venerabilis. de preb.* & Bald. *in l. nemini. in fin. C. de aduoc.*
31 *diuers. iudic.* Sed nobilis † non virtuosus, non præfertur ignobili excellenti virtutibus, secundum omnes, maximè Panormitan *in cap. venerabilis.* vbi per illum text. dicit, non valere statuta, quæ volunt, Canonicos debere esse nobiles, quia nocent virtuosis ignobilibus. Imo dicit idem Ludouic. *singul.* 650. quod nobilitas scientiæ præfertur nobilitati generis, allegando Cyn. *in l. quisquis. C. de postu.* & dicit Hieronym. *ad Celantiam:* Vera est nobilitas, clarum esse virtutibus. Et Cassiodorus in Epistolis: Hæc est indubitata nobilitas, quæ moribus probatur ornata, & nobilitas sola est, atque vnica virtus, & Aristoteles 4. *Politic.* Ingenuitas est virtus, atque diuitiæ antiquæ, & Senec. *ad Lucillum:* Animus nobilem facit, cui ex quacunque causa licet supra fortunam surgere. Et *in lib. de moribus:* Nobilitas est generosus animus. Et Claudianus:

Exaltat virtus nobilitate parens.

Ausonius in Solonis sentent. *Pulchrius multo parari, quàm creari nobilem.*

Seneca *in Hercule furente:*

Qui genus iactat suum,
Aliena laudat.

Ergo quanto præstat proprium alieno, tanto præstat nobilitas propria virtute comparata generis nobilitati, quæ interdum etiam nocere solet, teste Iuuenal. *Satyr.* 8. sic canente:

De quocunque voles proauum tibi sumito libro,
Quod si præcipitem rapit ambitus, atque libido.

Si fran-

Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas.

Denique teste Ouidio ad Pisonem:

——————————*Perit omnis in illo*
Gentis honos, cuius laus est in origine sola.

Adhuc tamen auctore. Cicero *pro Sestio:* Omnes boni † semper nobilitati fauemus, & quia vtile est Reipublicæ, nobiles esse homines dignos maioribus suis, & quia valere debet apud nos clarorum hominum senex de Republica meritorum memoria etiam mortuorum. 32

Denique vt in reliquis omnibus, quæ sunt iuris siue naturalis siue diuini, siue positiui, per inferiorem ex causa dispensatur; ita quoque & in illo articulo, vt conuentiones seruentur, dispensatum inuenio, licet sit iuris naturalis. Nam qui factum promisit, dispensatur à lege positiua secundum communem opinionem, vt non teneatur præcise ad factum, sed satisfaciat præstando interesse; qua in re, quia dubia est, nos disputandi gratia sumus in hac opinione. Quod in obligationibus † facti quis possit ad factum compelli præcise contra istam conclusionem, quæ videtur temeraria, faciunt sequentia: Primo text. vulgatus *in l. si quis ab alio. §. fin. ff. de re iud.* vbi dicit text. quod non faciens quod promisit, in pecunia numerata, id est, in interesse condemnatur, sic euenit in omnibus faciendi obligationibus: si ergo condemnetur in interesse, ergo non potest compelli ad factum præcise, & sic contra conclusionem. Idem stringitur alio modo, quia ibi text. quod in obligationibus facti post moram succedit obligatio ad interesse. & ita summant ibi Bartol. & alii, modo, sic: aut dicis, quod succedit, ita quod tollatur prima obligatio principalis competens ad factum, & tunc habeo intentum: quia cum sola obligatio ad interesse supersit, ergo non potest ad factum compelli, quod iam nō est in obligatione: aut dicis, quod succedit simul cum prima, ita quod vtrunque sit in obligatione post moram, & tunc idem: quia ad factum non potest præcise compelli: quia debet esse in electione debitoris. *l. plerunq. cum simil. ff. de iur. dot.* Secundo principaliter contra conclusionem facit text. ad literam *in l. stipulationes non diuiduntur, vers. Celsus, de verb. oblig.* vbi text. dicit Tuberonem existimasse, vbi quid fieri stipulamur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere, id est, interesse: ergo non potest ad factum compelli præcise. Item & secundo stringit, quia dicit, oportere, & sic necessitatem importat quoad interesse, vt notatur *in l. 1. in princ. ff. de iust. & iur. cum similibus.* & sic ad factum non potest compelli præcise. Tertio in contrarium facit *l. quotiens quis, de verb. oblig.* vbi promit- 33

tens factum, videtur in defectum promittere interesse, & sic interesse est etiam in obligatione;ergo non potest ad factum præcise compelli. Quarto in contrarium facit *l. fin. ff. si quis in ius vocatus non ierit*. vbi si quis iudicio sisti promittit, agendum est cum eo incerti in id, quod interest,ergo non potest ad factum compelli. Præterea ibi dicitur, agendum esse,&c. & sic loquitur per gerundium, quod importat necessitatem , vt notatur in *Rubr. ff. de edend.* & sic necessario debet agi ad interesse, non autem quod ad factum compellatur. & sic contra communem. Quinto,facit *l. eum qui. ff. de iudic.* vbi est text. quod ille qui insulam sibi fieri certo tempore stipulatus est,tempore finito, potest agere in id quod interest : ergo non potest debitor compelli ad factum, & sic contra cōclusionem. Sexto, casus excepti,&c. sed multi sunt casus in quib⁹ specialiter quis compellitur ad factum, *l. sed hac. §. prator. ff. de procur. l stipulatio. §. fine, de oper. noui nunc. & l. fideicom. § fi. de leg. 3. cum simil.* ergo in contrarium est ius cōmune, ergo contra conclusionem. Septimo, contra conclusionem tenet Bart. *in l stipulationes non diuiduntur, de verb. obli. 8.q.* quem omnes ibi , & vbiq; indifferenter sequuntur, & ideo non est opus aliis fundamentis. Octauo, quia obligatus ad factum, potest aliis committere in multis casibus , vt notatur *in l. vni. in §. ne autem, C. de caduc. toll. cum simil.* ergo non compellitur præcise. Nono, in contrarium videtur text. ad literam, *in l. in stipulationib. § operatus, ad fi. de verb. oblig.* Prædictis tamen non obstantibus potest suaderi contrarium per sequentia: Primò, mitius agitur cum lege, quam cum homine, *l. Celsus. ff. de arbitr. cum similib.* sed obligatus † ad factum , per legem præcise com-
34 pellitur ad factum, *l. si cum exceptione, §. sed & si quis, quod met. cau. l. stipulatio ista, §. siue autem, ff. de noui oper. nunc.* ergo à fortiori obligatus conuentione hominis debet posse præcise compelli ad factum. Secundo, sic valet † argumentum de contractibus ad
35 vltimas voluntates, *l. seruum filij, §. eum qui chirographum, de leg. 1. l. fi. cum simil. C. de leg.* sed in vltimis voluntatibus quis præcise cōpellitur ad factum, *l. fideicom. §. fi. de leg. 3.* ergo idem in contractib. Tertio sic, dispositio legis, testatoris , & contrahentium æquiparatur, *l. fi. C. de reb. alien. non. cū simil.* sed obligatus à lege,vel testatore, ad factum, præcise compellitur facere, vt modo dixi : ergo idem in obligatione & conuentione hominis;& sic pro con-
36 clusione. Quarto sic, quando in obligationib. facti est appositum iuramentum , indubitanter quis compellitur ad factum, *gl. singul. in l. si pecuniam, in princ. ff. de cond. ob caus. verb. necesse habeas, probatur in c. fi. ne prael. vices suas.* modo sic, iuramentum debet intelligi secundū naturam contractus, *l. fi. C. de non numer. pecun.* ergo de natura contractus est, ꝙ quis præcise compellatur ad factum, & sic pro conclusione. Quinto sic, in obligationib. dandi

quis præcise compellitur ad dandum, *l. vbi autem non apparet, §. fin. de verb. oblig. l. si ita, §. si. ff. de contrah. empt. §. sic itaq; Inst. de actio. l. si seruum, § fin. de verb. obligat.* modo sic, inter obligationē dandi, & faciendi nō potest dari ratio differentiæ, quo ad propositū vt inquit Bart. *in l. stipulationes non diuiduntur, 5. colu.* quem Alex. & alii ibi sequuntur: ergo quemadmodum in obligatione rem dari quis præcise dare compellitur, idem debet esse in obligatione faciendi; quia vbi non est diuersa ratio, non debet diuersum statui, *l. fin. C. ad leg. Falcid. l. illud. ff. ad leg. Aquil. l. si postulauerit, §. ratio, de adult. cum simil.* Sexto, istam opinionem reperio per gloss. *in l. stipulatio, §. sin autem, de oper. noui nunciatione.* Idem tenet gloss. quam ego allego *in l. si hi contra quos, C. locati, relata ad text. & in l. prima. C. de sentent. quæ pro eo quod int. in versic. in aliis.* & gloss. *in l. certi conditio, in princip. ff. si cert. petat. in 4. gloss.* Septimo, validum est argumentum de iudiciis ad testamenta, *l. qui testamento, §. cum qui, ff. de testamen.* vt supra dixi. ergo & à primo ad vltimum, de iudiciis ad contractum. Modo sic, † obligatus ad factum explicandum in iudicio compellitur præcise, *l. sed & hæ. §. prætor, de procur.* ergo idem in obligato ex contractu. sed hoc bene scirem cauillare. 37

Restat ad contraria respondendum. Primo † ergo nō obstat, *l. si quis ab alio, §. fin. de re iud.* nam fateor quod ille, qui non facit, quod promisit, in interesse condemnatur, ita tamen est intelligēdum si actor hoc petat, aliàs secus, *l. 4. §. hoc autem iudiciū. de damn. infect.* non tamen ibi negatur, quin actor possit agere ad factum, immo poterit agere, & aduersarium ad illud compell. *per supradicta:* sic non obstat, quod de mora dicitur: ibi enim de cōpulsione verbum nullum, sed solum ibi dicitur quod in obligationibus facti succedit obligatio ad interesse post moram; non quod tollatur prima; imo additur primæ, vt infra subiiciam: ergo debet esse in electione debitoris, *arg. l. plerunque, de iure dot.* Istud nego, quia argumentum procedit in debitore alternatiuo; sed nos loquimur in debitore, qui copulatiue tenetur ad duo, scilicet ad factum & ad interesse post moram; quamuis vnica solutione liberetur, & sic argumentū non obstat. Secundo nō obstat *l. stipulationes non diuiduntur. vers. Celsus,* quia text. solummodo ibi dicit, quod si non fuerit factū; teneatur ad interesse; & hoc ego fateor: tamen ibi non negatur, quin teneatur etiam ad factum, immo tenetur, & ad illud compellitur præcise, per supradicta: & sic non obstat. Nec etiam obstat verbum, *Oportere;* quia illud refertur ad debitorem, & fateor quod potest compelli ad interesse, si actor hoc vult, & hoc dicit ibi text. pecuniā dari oportere, &c. non tamen ꝙ actor hoc petere compellatur, imo est in electione ipsius, & sic nō obstat. Et ꝑ hoc *l. 1. C. vt nemo inui. age. &c.* Vel aliter potest solui illa, *l. stipulationes nō* 38

diui-

diuiduntur. & *d. l si quis ab alio.* Scilicet concesso quod illa iura probarent contra conclusionem, ꝙ intelligantur, quando ille, qui non facit, iam non potest amplius facere, vel quando actoris non interest, quod fiat; tunc enim cogitur ad interesse, non autem ad factum, & ita intelliguntur dicta iura: sed quando non factum potuisset adhuc facere promissor, vel quando actoris interest, quod fieret, tunc posset debitor præcise ad factum compelli: ita intelligatur conclusio. Ista fuit solutio Mar. de Fano, qui tenebat hanc partem quam refert Bald. *in d. l. stipulationes non diuiduntur*, 8. *q.* Verum quia videtur diuinare, & multum restringere illa iura, magis placet alia solutio, quam dedi: cogita de meliore. Tertio non obstat, *l. quotiens quis, de verb. oblig.* nam fateor quod promittens factum, videtur etiam in defectum promittere interesse, & sic interesse est in obligatione; tamen an possit debitor ad factum præcise compelli, vel non, ibi verbum nullum, & sic non obstat. Quarto non obstat, *l. fin. ff. si quis in ius vocatus.* quia fateor, ꝙ est agendũ ad interesse; tamẽ non negatur quin ad factum possit agi, & debitor compelli; & sic non obstat. Nec obstat, quod ibi dicitur, *agendi, &c.* & sic importat necessitatem, quia illud negatur, imo illa Gloss. communiter reprobatur, vt alibi dixi, & patet etiam in proposito; quia non potest ad agendum compelli, *d. l. 1. C. vt nemo inui.* nisi dicas quod compellitur causatiue, sc. si mallet consequi: hoc tamen non satisfacit, & sic teneas quod dixi. Quinto non obstat, *l. eum qui. de iudic.* nam respondeo dupliciter: Primo, quod ibi non dicitur, quod quis compellitur agere ad interesse, sed text. dicit posse agere in id quod interest, &c. & sic nullo modo obstat. Secundo, quia posito quod si tex. diceret ꝙ deberet agere; tamen deberet solui vt præcedentia, sc. quia debet agere ad interesse, sc. nisi velit debitorem compellere ad factum, quod potest per supradicta. & sic ibi non negatur quin possit agi ad factum, & sic non obstat. Sexto non obstat, ꝙ sint multi casus, in quibus quis compellitur ad factũ; tamen nego ꝙ illi sint casus speciales, imo dico ꝙ ex illis casib. cum aliis, quos supra dixi, fundatur regula, quod quis præcise compellitur ad factum, & sic nõ obstat, præsertim cũ pro ista parte sint varii casus in numero, E. illi cũ sint, plures numero debent facere regulam, & si aliqui casus reperiuntur in contrarium, illi erunt exceptiones, iuxta Gloss. *in l. Iulianus.* §. *item qui furem. ff. de action. empt.* Vltimo non obstat, quod obligatus ad factũ potest alii committere. Nam id fateor, tamen non obstat conclusioni: nam conclusio vult, quod factũ præcise sit implendum; impleri a. potest vel per promissorẽ, vel per eum, cui ipse cõmisit ex permissione legis; & sic potius cõcordat. Vnde dum dicta cõclusio dicit; ꝙ in omnib. obligationib. facti potest quis ad factum compelli præcise, debet subaudiri

audiri ad factum, scil. explicandum per promissorem, vel alium: Intentio enim conclusionis est, quod compellitur ad factum, & liberetur præstando interesse: tamen, an factum possit alii committi, est alia materia, de qua in contrariis.

Retenta tamen communi opin. quæritur, An si quis obligauerit se perpetuo seruiturum vni hospitali donec viuit, talis obligatio valeat? videtur quod sic; quia præstando interesse liberatur. In contrarium videtur hoc casu, quia respub. & ecclesia seu pia causa æquantur regulariter. *l. fi. C. de sacros. eccles.* sed promittens quis factum reipubl. non liberatur præstando interesse. *l. fideicommissa. § fi. ff. de lega. 3.* ergo, *&c.* Dic tale pactũ esse validum, fauore Ecclesiæ, & ita determinat Innoc. singul. ***in c. inter dilectos, de donat.*** hoc videtur secundum Doct. ***in c. inter dilectos,*** hic alleg. prima fronte contra ***l. cum antiquitas. C. de vsufr. & l. Titia. §. Titia. ff. de condi. & dem.*** vbi concluditur quod non potest quis perpetuo suas operas locare, cum sit species cuiusdam seruitutis; hoc tamen non obstante tenetur contrarium, & sic cum opi. Innoc. fauore spiritualitatis. Nam seruire Deo non est seruitus, sed maxima libertas. Vnde Claudianus sic cecinit:

Nec vlla libertas gratior extat
Quam sub rege pio.

Et circa superiora differit fuse Franc. de Ripa, ***in l. obligatione generali. col. 4. ff. de pign. & hipoth.*** & Lud. Rom. ***sing. 635. an si quis obligauerit se.*** vbi multa per Nicol. Pign. eius additionatorem, facit ***l. 1. & l. 2. ff. de hom. lib. exhib.*** & tex. notabilis ***in l. 1. §. quæ oneranda. ff. quar. rer. act. non det.*** & tex. notabilis in ratione sui, ***in l. si quando. §. illud C. de inoff. testam.*** ibi, dum ait, meritis magis filios ad obsequentia paterna, *&c* facit ***l. 3. & l. qui pecuniam. ff. de cond. causa data, & l. naturalis, in §. 1. & per totum titulum. ff. de præscript. verbis, & per totum titulum. ff. & C. de rer. permut.***

SVMMARIA.

1 *Dispensandi iusta causa quæ sit.*
2 *Potestas ordinaria & absoluta an sit in principibus? ardua quæstio.*
3 *Clausula ex certa scientia, an inducat plenitudinem potestatis?*
4 *Priuilegiis quando præiudicet dispositio generalis?*
5 *Miles an iure communi in dubio vti videatur?*
6 *Miles subest legibus.*
7 *Princeps subest legibus.*
8 *Princeps in dubio an plenitudine potestatis vti videatur.*
9 *Potestatis plenitudine princeps vti videtur, quando alias eius actus periret.*
10 *Potestatis plenitudine sine causa iusta, an princeps vtatur?*
11 *Potestatis plenitudine cum vtitur princeps, intelligitur de laudabili.*
12 *Potestatis plenitudine an princeps*

ceps possit contractum suum violare.

13 *Principem legibus solutum esse, vt intelligendum, egregia quaestio.*

14 *Iure naturali & gentium regimur, à quo non recedimus, nisi ex causa.*

15 *Princeps Romanus non subest legibus ciuilib. Romanorum, sed tantum iuri naturali, vel gētium; reliqui principes subsunt legibus ciuilibus suarum regionum.*

16 *Princeps quare nequeat contractum suum violare.*

17 *Causa iusta facit vt princeps suum contractum possit violare, cum communi opinione, contra Paulum Castrensem, & Marcum Mantuam.*

18 *Potestatis absolutæ & ordinariæ non est in principe differentia, egregia q.*

19 *Princeps quoties potestate ordinaria vti potest, toties & plenitudine potestatis, contra quamplures Doctores.*

20 *Dispensatione ex gratia vti & rebus suis abuti æque liberum est principi sine vlla causa.*

21 *Potestatis plenitudine vel potestate priuilegiata in dubio an princeps vti videatur, egregia quaestio.*

22 *Principi an sit plenitudo potestatis.*

23 *Delinquens sponte sua puniri videtur.*

24 *Princeps potestate ordinaria vti intelligitur, quando solutum ordinem in iudiciis non seruat, contra Glo. Abb. & Marc. Mant.*

25 *Romanus populus potestatis plenitudine an aliquando vsus fuerit, contra Bald. & Marc. Mant.*

26 *Papa an iuri scripto derogare possit, ardua quaestio.*

27 *Potestatis plenitudine supplentes; hac clausula refertur ad iuris positiui solennia, non ad ius diuinum, naturale, vel gentium alterandum.*

28 *Causa iusta, quæ præsumitur in principe an admittat probationē in contrarium, egregia quaest.*

29 *Lex iniqua à principe lata, an valeat.*

30 *Causa præsumitur in principe, etiam contra ius diuinum dispensante.*

31 *Iniuria non cadit sub potestate, sed sub tempestate principum.*

CAP. XXVI.

REDEVNDO ad nostram materiam dispensationis factæ per inferiorem, qualis est omnis Princeps respectu iuris naturalis vel diuini, & qualis est Episcopus respectu iuris canonici, vel quilibet iudex ordinarius respectu Principis sui, suæve reipublicæ, cum edocti fuerimus ex causa fieri posse dispensationes
1 quoad omne ius; superest, vt videamus † qualis causa, quantave esse debeat, vt dispensatio teneat: & sane ea videtur duntaxat esse legitima causa, quæ verosimiliter ipsum superiorem, contra cuius legem aut præceptum dispensatur, moueret ad id conceden-

cedendum & respondendum, extra mentem suam fore, si eo in casu, quo de agitur, lex sua seruaretur, argum. Glo. communiter ibi, & vbique app. *in l. tale pactum. § fin. ff. de pact. l. 3. C. de inoffic. testamen. l. heredes mei. §. cum ita. ff. ad Trebellia.* Hinc est, quod in leuioribus aut modicis id fieri posse supra tradidimus; Idem quando casus est ex frequenter contingentibus, & superior est in remotis regionibus, vt incommodum esset, eius adeundi gratia homines a suis negociis auocari, vt per Domin. Sotum *lib. 1. de iust. & iur. art. 3. q. 7.*

Sexagesimosexto apparet ex nostra sententia (id quod sæpe incidenter attigimus) principali, non minus inepte, quam noxie vsurpatum passim a nostris fuisse illum vulgarem dicendi
modum; quod † in Principibus sit duplex potestas; altera ordina- 2
ria, altera absoluta, Nam (si recte inspexeris) absoluta potestas Principibus non est, non magis quam priuatis hominibus: Principes enim contra ius nihil possunt, non magis quidem quam priuati homines, etiam si plenitudine potestatis, aut potestate absoluta vti velint: quia nulla Principum (siue illi ecclesiastici sint, siue profani) potestas est ad malum, sed tantum ad bonum, non ad nocendum, sed ad consulendum, iuuandum, proficiendum, & denique ad meram ciuium seu subditorum vtilitatem, non ad ipsorum regentium commodum, vt *c. 1. & 2.* supra plene aduertimus, & plenius *de succ. progr. lib. 1. in præf. num. 139.* Ergo si quando Princeps adiecerit illam clausulam; de plenitudine potestatis; vel de potestate absoluta; perinde erit, ac si diceret, de integra potestate sua, id quod in eo vtile duntaxat erit, vt eius magis ac magis declaretur voluntas & animi deliberatio; non
vt eius augeatur potentia. sicque illa † clausula; de plenitudine 3
potestatis; vbi adiecta fuerit, id efficiet, vt quatenus potentia sese porrigebat, eatenus, nihil omnino dempto, porrigatur effectus illius actus vel actionis, sed vltra non porrigetur, sicque est perinde, ac si diceret Princeps se id facere ex certa scientia. Nam & clausula; ex certa scientia inducit plenitudinem potestatis, Gloss. *in c. ad hæc, de rescript* quam sequitur & singularem dicit Marc. Mant. *dialog. lib. 2. c. 12* Abb. *in c. ea quæ, de re iudicata* Felyn. *in c. cum inter, de excep.* Lancelottus Galia. *in l. Centurio. col. 2. ff. de vulgar.* Staphilæus, *in tract. de vi & effectu clausularum. versic. subsequenter, col. 2* Lud. Roma. *singul. 364. dixi alias.* & idem Roman. singulariter *in cons. 369 circa primum.* Vitalis de Gambanis *in tractat. clausul, vers. clausula ex certa scientia.* Dec. *in c. 1. & in c. porrecta, de confirm. vtil. vel inutil.* Hipp. Marsi. *singul. 84. princeps.* Idem Dec. *cons. 407. col. fi.* Cagno. & Dec. *in l. in totum. ff. de reg. iur.* vbi Cagnol. & Hipp. *vbi sup.* plures alios allegant, ex quorũ relatione apparet
hanc esse commu. opi. Vnde etsi regulariter princeps † per dispo- 4
sitionem aut præceptũ generale non videatur velle præiudicium

facere

facere priuilegiis specialibus, *vt in l. si non speciali, & in l. fina. & vtrobique communiter Dd. C. de testam.* tamen si adiiciatur clausula; ex certa scientia (hoc est, quod sciebat priuilegium, & nihilominus generaliter id præceptum seruari voluit) vel dicat, de plenitudine potestatis velle se priuilegiis derogare, eis nocebit, posita potentia ex parte principis: ratio differentiæ, quia priore casu non præsumitur velle priuilegiis præiudicare; posteriore autem casu constat præiudicare voluisse; sicque cessat illa præsumptio.

5 Simillimum est, quod dici solet: Militem † in re dubia non priuilegio militari, sed iure communi vti videri, vt tenent Paul. & Saly. *in l. testamento. C. de testam. mil. vbi Fulg. & Corn. vlt. no. numer.* 10. Bal. *in l. quanquam, C. eod. tit. per d. l. in testamento*, quam ad hoc dicit meliorem de iure. Dec. *in l. 1. nu. 3. & 5.* idem Dec. *in d. l. in testamento. num.* 11. idem Dec. *in d. l. quanquam. nu* 20. & ibi Alex. *col.* 1. & etiam Salyc. Ripa *in l. Centurio. num. 6. & nu 23. & num. 46. & num 49. ff. de vulgar.* Curt. Iun. *in l. precibus. C. de impub. nu.* 43. Ias. *in d. l. testamento. nu.* 6. idem Corne. *in d. l. quanquam.* vbi etiam Romanus *num.* 4. idem Roma. *in d. l. in testamento. nu. 4. post Aretin. ibi in princip.* Couar. *de testam. in c. Raynutius §. 9 nu.* 29. de cuius communis opinionis veritate dic, vt plene disseruimus *de succ. creat. lib. 3. §. 24. num. 41. cum pluribus praced. & seq.* & tamen licet is miles habeat fere innumera priuilegia: *vt per tot. tit. ff. C. & Instit. de milit. testam. & alibi sæpe*, non propterea dicitur, quod habeat ordinariam & absolutam potestatem, quasi ordinaria potestate cum vtatur, iure communi vsus videatur, & absoluta, cum vtitur iure speciali militum.

6 Quinimo † militis potestas vtcunque sit priuilegiata, & amplior quam Paganorum, adhuc dicitur legibus subiecta: quia quibus in casibus non reperitur à lege priuilegiatus nominatim, in illis vtitur iure communi. *in l. in fraudem. in fin. ibi quia generalis erat illa determinatio. & ibi not. Bald. ff. de milit. testament.* Dec. *cons.* 5. Alciat. *in lib. 4. paradox. cap.* 10. idem Dec. *in l. ex testam. C. vnde liberi. & in l. 1. ff. de regul. iur. &* Tiraquell. ex cuius Doctorum nomenclatura apparet hanc esse communem opinionem *in tract. de præscript. §. 1 Gloss. 10. ad fin.* Sic ergo & in specie nostra,
7 licet Princeps † sit magnopere priuilegiatus, vt plene, *de succ. creat. lib. 3. §. 26. cum sequent.* disseruimus, tamen eius potestas non ideo dicitur absoluta & legibus enodata & effræna; quia quibus in casibus non reperitur a lege nominatim priuilegiatus, non potest non vti iure communi suæ ciuitatis: cum eius potestas sit ad non suam, sed ad meram ciuium vtilitatem, secundum nostram principalem sententiam supra probatam. Neque ad rem pertinet quod princeps legibus solutus dicitur, *l. princeps ff. de leg. cum similib.* nam ad id supra responsum est.

Deni-

Denique † plenitudine potestatis in re dubia princeps vti 8
non videtur. Ita Innoc. in c. innotuit, de electio. Bald. in l. si testamentum Cod. de testament. Ludou. Roma. in l. 1. §. nunciatio colum. 3. ff. de
oper. nou. nunc Marc. Mantua dial. lib. 2. cap. 22. Angel. in l. bene à Zenone. Cod. de quadr. præscript. Roma. in dict. sing. 764 & ibi Nicolaus
Pig. Hippol. Marsil. singul. 84. Princeps. Ant. Butr. in c. dudum. 2. de
decimis. Francisc. Aret. consi. 15. colum. 4. Philip Dec. & Hiero. Cag.
in l. in totum ff. de reg. jur. id quod non satis tutum esse ilico dicemus. † Limita vt non procedat quando actus à Principe factus 9
de potestate ordinaria non posset valere, sed tantum de plenitudine potestatis. Ita Paul. Castr. in l. ex imperfecto, in fine. C de testamen. Alexa. in l. quanquam. C. de mil. testam. Hipp. Marsil. in dict.
singul. 84. Dec. in c. quoniam. Abb. colum 6. de offic. delegati. Felyn.
in cap. 1. 9. colum. de constitut. idem Felyn. in c. cum inter. de exception.
colum. 5. Dec. consi. 11. quoniam colum fina. lib. idem Dec consil. 77.
viso puncto, colum. 4. Fernand. Loazes in l. filius famil. §. diui. numer.
461. ff. de legat. 1. Marcus Mantua, vbi supra, Felyn. in cap. in causis.
colum. 2. de re judicata. Bonõ. singular. 74. princeps. Deinde limita,
vt † ex justa caussa principi liceat vti plenitudine potestatis; 10
Ita Innoc. per text. ibi, in dict. c. innotuit. Ang. in l. bene à Zenone. Bal.
in l. 2. Co. de senten. ex per. reci. Ioha. Andr. in c. cum venissent, de judiciis. Alex. consi. 2. visis colum. 4 lib. 1. Marc. Mant. vbi suprà. Cagnol.
in dict. l. in totum num. 3. aliter enim dissipatio diceretur. ita Arch.
in c. consequens, 2. distinct. Ioha. Andr. in c. de multa. colum. 5. de præb.
Marc. Mant. vbi supra, Ias. consi. 8. colum. 7. inter consilia feudalia, quod
suspectum esse proxime apparebit. Hinc est, quod † quando 11
princeps vtitur plenitudine potestatis, intelligitur de bona &
laudabili, non de vituperabili, Vnde si cum hac clausula det licentiã apprehendendi possessionẽ, propria authoritate, expulso
quolibet possessore intelligitur de injusto nõ de posses. legitim.
Ita Bal. cõs. 345. ad euidẽtiã, col. 1. li. 1. & Mar. Man. vbi supra. Deniq;
† etiã si princeps vtatur plenitudine potestatis, nõ poterit pro- 12
prium contractum violare. Ita Bald. in cap. 1. §. ad hæc, columm. 5. de
pace firma. in feud. Paul. Castr. in l. digna vox. Cod. de legibus; Marc.
Mant. vbi supra. de quo ipsi mirantur, cum princeps quempiam
jure suo priuare possit. l. item si verberatum. ff. de rei vend. quo casu
dominium nõ interuertit, sed solam possessionem transfert, secundum eum, post Florianum in l. seruitutes, 3. columm. 2. ff. de seruitutibus.

Denique † istorum omnium veritas pendet ab intellectu l. 13
princeps legibus ff. de legib. §. fin. ff. quib. mod. testamen. infir. l. ex imperfecto. ff. de lega. 3. l. ex imperfect. C. de testa. l. si herede, C. de inof. testã. cũ
simil. l. 1. ff. de constit. princ. § sed & quod princ. insti. de ju. nat. in quibus
juribus habetur, principem legibus solutum esse, sicque contra
leges posse dispensare in gratiam eorum, quibus beneficium fe-

tere libuerit:sicq; ex testamento imperfecto eum posse hæreditatem capere si libuerit, quamuis sponte sua soleat tales hæreditates remittere;sicq; ex testamento minus solenni legatum sibi relictum spôte sua negligit;licet si vellet vti stricto jure, id capere fas esset. sicq; ex testamẽto, in quo filiusfam. nõ justè exhæredatus esset, posset princeps hæres ibi institutus hæreditatem capere:licet id sponte sua dum erga tales filios benignus esse vult, negligere soleat;sicq; pœnas delinquentibus remittere & potest & solet. *l.1. & per totũ, C. de senten. pass. & restit.* Sicq; in cõtractibus ejus emptio & venditio valeret sine pretio, cõtra tex. *in princ. Inst. de empt. & vend.* Ejusq; locatio & cõductio sine mercede certa cõtra id ꝙ habetur *in princ. Inst. de loca. & cond.* Ipsiusq; stipulatio valeret sine verbis. *cõtra l. in prin. ff. de verb. obl.* valeretq; licet esset diuersitas inter interrogationem & responsionem, *contra l.1. § si quis simpliciter.* Et sic etiam emphyteusis contractus ab eo celebratus sine scriptura valeret, licet in reliquis priuatis non ita, vt notatur *in l.1.2. & 3. C. de jure emphyt.* testamentumq; ab ipso factum valeret, etiamsi omni legum obseruatione & solennitate careret. *l. omnium, C. de testam.* Ejusq; sentẽtiæ & judicia valerent, etiam si judiciorum solennia seruari desierint. *l. & hoc Tiberius. ff. de her. instit.* tradunt cõmuniter Doct. *in dict. locis* diximus plenè *in lib.3. de suc. creand. §.26. per totum; cum §§. seq. & de success. progr. in præfat. num. 183. cum seq.* secundum quæ cum omnia sibi liceant, omniumque legum transgressiones facere possit, videntur suspecta esse omnia, quæ supra disseruimus, negãtes, coangustãtes, restringentesque ejus potestatem. Quid dicendum? varij varia dicunt in d. locis, alij mirantur. Nullus vnquam in cujus scripta inciderim scopulum attigit: aut etiam ꝓximè ad rei medullam accessit. Nos autem aduertimus, quod †
14 omnes homines jure naturæ & gentium vtimur, regimur, & subjacemus, a quo minimè recedere fas est: nisi ob aliquam peculiarem vtilitatem, quæ cogit, aut suadet nos ad positiuum jus transuolare. *l. omnes populi. ff. de just. & ju. § sed naturalia Inst. de jur. nat.* diximus supra plene, & nonnihil *de succ. progr. in præfat. nu. 20. cum seq.* Populi autem & possunt, & solent jus ciuile sibi cõstituere ob aliquas peculiares vtilitates, vel necessitates: per ꝗ jus ciuile aliquid juri naturali vel gentium additur, vel detrahitur, vel mutatur, vel declaratur. *l. jus autem ciuile ff. de just. & jur.* sic & jus prætorium factum fuit juris ciuilis addendi, detrahẽdi, mutandi, aut declarãdi gratia *tex. in princ. Inst. de bon. poss.* Sed† quia
15 nõ raro euenit vt id jus ciuile noxium esse incipiat, aut parum vtile, aut vix tolerabile. *d. princ. Instit. de bon. poss.* per Bald. *in l. non omnium. ff. de leg. & in l. de quib. colum. 10. eod. tit.* plenè per Tiraqu. *in præfat. tract. de vtroq; retract. num. 75. argum. l. prospexit ff. qui & à quib. l.1. in prin. C. de caduc. tollend. & in § & cum lex, eod. tit.* ideo populus

pulus Romanus, qui Imperatori omne suum imperium cõtulit, *d.l.1.ff. de const. princ. d.§. sed & quod principi. Inst. de ju. natura.* omnimodam laxitatem, arbitrium, libertatemque circa j° ciuile suũ & peculiare, Imperatori cõcessit, vt non magis ciuilibus legib. subjaceret, quam si eæ latæ nunquam fuissent: circa jus autem naturale, vel gentium, eam laxitatem principi suo populus nõ concessit; quia nec concedere posset, cum ea jura sint incommutabilia, *d.l. omnes populi. ff. de just. & iur. d.§. sed naturalia. Institut. de iur. natur. l. eas causas ff. de cap. dimi. §. minus ergo. Instit. de hæredit. ab intest.* Modo sic, nobis agentibus de natura & potẽtia omniũ totius orbis principum, nullum negocium facit ea conuentio peculiaris, quæ inter populum Romanum & principem suum habita est, præsertim cum jam ostenderimus vani capitis esse existimare populo aut Principi Romano subjacere reliquas gentes. Sed & ipsum jus ciuile, & peculiare Romanorum nullum impedimentum nostris sententijs & assertionibus facit; non solum quoad reliquas gentes & regiones Romanis non subjacentes, sed nec etiam quoad ipsos Romanos eorumue populum, aut imperium: quia quod attinet ad jus ciuile duntaxat: non autem quod attinet ad jus naturale diuinum vel gentium principis sui arbitrio commiserunt. Secundum quæ apparet verissimum esse, principem † regulariter non posse proprium contractum trãsgredi, etiam si vtatur plenitudine potestatis; quia ejus potestas 16 vtcunq; plena ad id sese nõ porrigit; cum cõtractum violare nefas sit jure naturali & gentium. *l.1. ff. de pact. § per traditionem. Inst. de rer. diuis. l.1. ff. de const. pecu.* & ita tenuerũt Bald. *in c.1. § ad hæc, de pace firm. in feud.* Paul. *in l. digna vox. C. de legib.* Marc. Mant. *Dial. c. 32. lib. 2.* Bart. & alij *in l. omnes populi, q. 3. princ. ff. de just. & jur.* Bald. & Paul. Castr. *in l. fin. Cod. de transf.* Bald. *in l. qui se patris. C. vnde lib.* Bald. *consi. 318. lib. 1.* Alex. *consi. 101. lib. 1. & cons. 361 nec arguendi. libr. 2.* Dec. *in cap. 1. col. 1. de prob.* Fernand. Loazes *in consi. pro Marchione de Velez, pag. 30.* ex cujus relatione apparet, hanc esse communem opinionem, vt supra incidenter attigimus. Sed Paulus *in d.l. digna vox,* & Marcus Mantua, *vbi supra,* mirantur id, vt desinat principi licere, quandoquidẽ ei licet re & jure suo subditũ priuare, *d. l. item si verberatum.* Et respondent id quo ad possessionem tantum, nõ etiam quoad proprietatem intelligendum: quod nihil est: quia princeps cum causa potest etiam quoad proprietatem subditum re sua priuare; sine caussa autem nec etiam possessione eum priuare fas est: quia ad juuandum, consulendũ, & proficiendum, non ad nocendum ei potestas data fuit, *vt supra cap. 1.* ostendimus, & attigimus *controuersiar. vsu frequen. lib. 1. cap. 1. & supra etiam diximus.* Vnde † ex justa caussa posset sine 17 dubio princeps contractũ suum transgredi, licet Paulus, & Mar. Mantua supra relati contrarium existiment: & ita in specie

tere libuerit: sicq; ex testamento imperfecto eum posse hæreditatem capere si libuerit, quamuis sponte sua soleat tales hæreditates remittere; sicq; ex testamento minus solenni legatum sibi relictum spōte sua negligit; licet si vellet vti stricto jure, id capere fas esset. sicq; ex testamēto, in quo filiusfam. nō justè exhæredatus esset, posset princeps hæres ibi institutus hæreditatem capere: licet id sponte sua dum erga tales filios benignus esse vult, negligere soleat; sicq; pœnas delinquentibus remittere & potest & solet. *l.1. & per totū, C. de sent. en pass. & restit.* Sicq; in cōtractibus ejus emptio & venditio valeret sine pretio, cōtra tex. *in princ. Inst. de empt. & vend.* Ejusq; locatio & cōductio sine mercede certa cōtra id quod habetur *in princ. Inst. de loca. & cond.* Ipsiusq; stipulatio valeret sine verbis. *cōtra l. in prin. ff. de verb. obl.* valeretq; licet esset diuersitas inter interrogationem & responsionem, *contra l.1. § si quis simpliciter.* Et sic etiam emphyteusis contractus ab eo celebratus sine scriptura valeret, licet in reliquis priuatis non ita, vt notatur *in l.1.2. & 3. C. de jure emphyt.* testamentumq; ab ipso factum valeret, etiamsi omni legum obseruatione & solennitate careret. *l. omnium, C. de testam.* Ejusq; sentētiæ & judicia valerent, etiam si judiciorum solennia seruari desierint. *l. ex hoc Tiberius ff. de hær. instit.* tradunt cōmuniter Doct. *in dict. locis* diximus plenè *in lib. 3. de suc. creand. §. 26. per totum; cum §§. seq. & de success. progr. in præfat. num. 183. cum seq.* secundum quæ cum omnia sibi liceant, omniumque legum transgressiones facere possit, videntur suspecta esse omnia, quæ supra disseruimus, negātes, coangustātes, restringentesque ejus potestatem. Quid dicendum? varij varia dicunt in d. locis, alij mirantur. Nullus vnquam in cujus scripta inciderim scopulum attigit: aut etiam proximè ad rei medullam accessit. Nos autem aduertimus, quod † omnes homines jure naturæ & gentium vtimur, regimur, & subjacemus, a quo minimè recedere fas est: nisi ob aliquam peculiarem vtilitatem, quæ cogit, aut suadet nos ad positiuum jus transuolare. *l. omnes populi. ff. de just. & ju. § sed naturalia Inst. de jur. nat.* diximus suprà plene, & nonnihil. *de succ. progr. in præfat. nu. 20. cum seq.* Populi autem & possunt, & solent jus ciuile sibi cōstituere ob aliquas peculiares vtilitates, vel necessitates: per quod jus ciuile aliquid juri naturali vel gentium additur, vel detrahitur, vel mutatur, vel declaratur. *l. jus autem ciuile ff. de just. & jur.* sic & jus prætorium factum fuit juris ciuilis addendi, detrahēdi, mutandi, aut declarādi gratia *tex. in princ. Inst. de bon. possess.* Sed † quia nō raro euenit vt id jus ciuile noxium esse incipiat, aut parum vtile, aut vix tolerabile. *d. princ. Instit. de bon. poss.* per Bald. *in l. non omnium ff. de leg. & in l. de quib. colum. 10. eod. tit.* plenè per Tiraqu. *in præfat. tract. de vtroq; retract. num. 75. argum. l. prospexit ff. qui & à quib. l. 1. in prin. C. de caduc. tollend. & in § & cum lex, eod. tit.* ideo populus

(margin numbers: 14 beside "ximè ad rei medullam accessit"; 15 beside "tandi, aut declarādi gratia")

pulus Romanus, qui Imperatori omne suum imperium cõtulit, *d.l.1.ff.de const.princ.d.§.sed & quod principi.Inst.de ju. natura.* omnimodam laxitatem, arbitrium, libertatemque circa jus ciuile suũ & peculiare, Imperatori cõcessit, vt non magis ciuilibus legib. subjaceret, quam si eæ latæ nunquam fuissent: circa jus autem naturale, vel gentium, eam laxitatem principi suo populus nõ concessit; quia nec concedere posset, cum ea jura sint incommutabilia, *d.l.omnes populi.ff.de just.& iur.d.§.sed naturalia.Institut. de iur.natur.l.eas causas ff.de cap dimi.§.minus ergo.Instit. de hæredit. ab intest* Modo sic, nobis agentibus de natura & potẽtia omniũ totius orbis principum, nullum negocium facit ea conuentio peculiaris; quæ inter populum Romanum & principem suum habita est, præsertim cum jam ostenderimus vani capitis esse existimare populo aut Principi Romano subjacere reliquas gentes. Sed & ipsum jus ciuile, & peculiare Romanorum nullum impedimentum nostris sententijs & assertionibus facit; non solum quoad reliquas gentes & regiones Romanis non subjacentes, sed nec etiam quoad ipsos Romanos eorumue populum, aut imperium: quia quod attinet ad jus ciuile duntaxat: non autem quod attinet ad jus naturale diuinum vel gentium principis sui arbitrio commiserunt. Secundum quæ apparet verissimum esse; principem † regulariter non posse proprium contractum trãsgredi, etiam si vtatur plenitudine potestatis; quia ejus potestas vtcunq; plena ad id sese nõ porrigit; cum cõtractum violare nefas sit jure naturali & gentium. *l.1.ff.de pact.§.per traditionem. Inst. de rer.diuis.l.1.ff.de const.pecu.* & ita tenuerũt Bald. *in c.1.§.ad hæc, de pace firm.in feud.* Paul. *in l.digna vox.C.de legib.* Marc.Mant. *Dial.c. 22.lib.2.* Bart. & alij *in l.omnes populi,q.3.princ.ff.de just.& jur.* Bald. & Paul.Castr. *in l.fin.Cod.de transf.* Bald. *in l. qui se patris.C.vnde lib.* Bald. *consil.318.lib.1.* Alex. *consi.101.lib.1.& consi.361 nec arguendi. libr. 2.* Dec. *in cap.1.col.1.de prob.* Fernand. Loazes *in consi.pro Marchione de Velez, pag.30.* ex cujus relatione apparet, hanc esse communem opinionem, vt supra incidenter attigimus. Sed Paulus *in d.l.digna vox*, & Marcus Mantua, *vbi supra*, mirantur id, vt desinat principi licere, quandoquidẽ ei licet re & jure suo subditũ priuare, *d. l. item si verberatum*. Et respondent id quo ad possessionem tantum, nõ etiam quoad proprietatem intelligendum: quod nihil est: quia princeps cum causa potest etiam quoad proprietatem subditum re sua priuare; sine caussa autem nec etiam possessione eum priuare fas est: quia ad juuandum, consulendũ, & proficiendum, non ad nocendum ei potestas data fuit, *vt supra cap.1.* ostendimus, & attigimus *controuersiar.vsu frequen. lib. 1. cap. 1. & supra etiam diximus.* Vnde † ex justa caussa posset sine dubio princeps contractũ suum transgredi, licet Paulus, & Mar. Mantua supra relati contrarium existiment: & ita in specie

16 … 17 are margin numbers: 16 (beside "principem † regulariter…"), 17 (beside "Vnde †")

quod ex justa caussa princeps possit contractum suum transgredi etiam juratum, tenent (vt per verba sequentia firmat Loares, *vbi supra, pag.* 317.) communiter Doctores *in dict. c. quæ in Ecclesia. de constitut. & in c. in nostra, de jurejurand.* & voluit gloss. notabilis *in c. in his rebus. in gloss. fin. in fine. 11 distinct.* Panorm. & Doctor. *in c. dilecto. colum. 3. versic. extra glossam oppono, de prabend.* Cardinal. & Ioh. de Imol. *in c. nouit de judiciis.* Idem Imola post Anton. de But. *in c. cum M. de constitut.* Bald. *in l. fina. ff. de Senatoribus, & in l. donationes, quas diuus. C. de donat. inter virum & vxorem, & in l. clari. C. de fideicommiss. & in addit. ad Specul. in tit. de senten. in 23. colum. versic. sententia quandoq; fertur.* Geminia. *in cap. 1. de const. lib. 6.* Ang. *in l. 2. ff. de his, qui sunt sui vel alien. jur.* Ludou. Roma. *in consi. 352. incip. Quæritur primo, nunquid Auinionenses, in penultim. colum. & in consi. 436. in 5. & 6 colum.* Alexand, *in dict. consi. 101 incip. visis instrumentis exemptu, colum. 4 in fin. versic. 2. principaliter. volumin. 1. & in consi. 361. incip. nec arguendi sumus, colum. 5 & 6. volum. 2. in consi. 54 incip. viso puncto. colum. penultim. volum. 4. & in consi. 224. incip. in re tam graui. colum penultim. volum. 6.* vbi consulit, posse principem ex caussa contra suam obligationem juratam venire. Barthol. Soc. *in consi. 4. incip. super quæstion. quæ vertitur, colum. 3. & volum. 3.* vbi inquit, ita Doct. communiter tenere, post Cyn. *in l. fin. Cod. si contra jus vel vtilitatem publicam.* Idem Soc. *in consil. 86. incip. visis. colum fin. volum 4.* Ias. *in consi. 1. colum. 5. in princ. & in consi. 56. incip. circa primum scilicet priuilegium. colum penultim. in fin. volum. 1. & in consi. 227. incip. Carolus. colum. 12. volum. 2.* Matth. de Afflict. *in decisionib. Neapolitan. in dict. decis. 361 incip. Monasterium. in 2. column.* Ludou. de Gozad. *in consi. 5. incip. An in quæst. proposita, in 6. colum.* & Carol. Ruin. *in consi. 91. incip. Quæritur, & in dubium reuocatur. colum. 2 & in consi. 229. incip. visa licentia. colum. 1. volum. 1. pro quibus facit text. in c. cum inter. de renunciat. & in dict. c. in nostra, & in d. l. item si verberatum, ff. de rei vendicat. & in dict. l. venditor. §. si constat. ff. communi. præd. & in l. si priuatus. ff. qui & à quib. & in l. quod semel.* & ibi Bart. & Doct. *notant ff. de decret. ab ordin. facien.* & quod notat Cardinal. *in consi. 86. incip. Dominus Nicolaus.* vbi consuluit, non solum principem, verum etiam quamlibet vniuersitatem posse venire contra suum statutum, quod in contractum transiuit, quando propter publicam vtilitatem contrauentum fuit, vel ob aliquam aliam justam caussam.

28 Cum ergo † plenitudinis potestatis appellatio, de bona & laudabili, non de vituperabili potestate intelligatur, & potestatis ordinariæ in principe eadem sit significatio, apparet inter vtranque nullam esse revera differentiam, vt ex Bald. *consi. 345. Ad euidentiam, colum. 1. lib. 1.* & Mar. Mant. *dict. c. 22.* supra retulimus.
29 Vnde † apparet errasse Bald. Iohan. Andr. Alexand. Hieronym. Cagnolum, Archid. Ias. & alios, quos suprà retulimus tenuisse,

non

non aliter, quàm ex iusta causa licere Principi vti plenitudine potestatis, cum reuera ea vti ipsi ex liberrimo & effreno arbitrio fas sit, ac liberum; cum neque in contractibus, neque in vltimis voluntatibus, neque in iudicijs, neque in reliquis, de quibus supra mentionem habuimus, teneatur legum solennia obseruare, non magis, quàm si eæ leges latæ nunquam fuissent, nec causa ab eo exigenda sit in legitimationibus, aut in minorum delictorum pœnis remittendis, vel saltem temperandis, *vt per totum tit. in auth. quib. mod. nat. eff. leg. & per totum in auth. quib. mod. nat. effic. sui. & per totum C. de sent. passis.* Nec etiam in gratijs faciendis, vt in terminis *l 1 ff. de constit. princip. §. sed & quod princip. Instit. de iure natur.* Vt enim à milite non esset quærendum, quare iure communi vti desinat, & maluerit vti iure speciali militum, vt supra diximus, vtque † ab hominibus priuatis non est quærendum, 20 quare rebus suis abutantur, id quod eis liberum est, dummodo id ipsis tantum non etiam alijs considerabiliter noceat, *l sed et si lege. §. consuluit ibi, dum re sua se abuti putant. ff. de pet. hared. l. quia autem in prin. & §. 1. ff. quæ in fraud. cred. l. 1. §. & magis. verb. prodegit. ff. si quid in fraudem patron. l. is cui bonis ff. de verb. oblig.* iuncta communi opinione Doctorum ibi, existimantium eam legem procedere etiam in prodigo manifesto, antequam sibi esset bonis interdictum. Ita Principi liberum est plenitudine potestatis ad libitum vti; quandoquidem ea non porrigitur ad iniquum, aut ad id, quod alteri sit iniurium considerabiliter. Considerabiliter dixi, quia cum sine vlla causa, sed ex mera gratia & arbitrio legitimum faciat spurium, vt is possit patri succedere; certè etsi per hoc damnum fiat eis, qui eo non legitimato illius patris hæredes forent: id damnum in consideratione non est, vt plenè ostendimus *lib. 1. controuers. vsu frequent. cap. 1.* Quia vt in regula iuris est: Nemini facit iniuriam, qui vtitur iure suo: Princeps autem hoc casu vtitur iure suo: Ergo nulli facit iniuriam. Et iunge hîc, quæ circa dispensationem ex gratia diximus *supra, capite proximo.*

Hinc etiam † apparet, aut suspectum esse, aut declaratione 21 temperandum, quod Doctores quamplures supra relati contendunt, nempe Principem nunquam videri vti plenitudine potestatis in re dubia. Nos autem aduertimus, plenitudinem potestatis in principe nihil aliud esse, quàm quædam potestatis priuilegia: priuilegia autem vnicuiq; data esse ad suam vtilitatem constat: Ergo vt in reliquis hominibus actus fieri & interpretari solent ad eorum vtilitatē (nam nihil tam naturale esse, quàm vnumquemque sibi velle consulere, supra ostendimus, & probat *l. 3. ff. de mil. testam. l. vt vim ff. de inst. & iur.*) ita quoque & in Principe, & in milite, & in reliquis personis priuilegiatis hæc interpretatio facienda est, vt quo magis ac magis sibi prodesse pos-

sunt, eo magis ac magis sibi prodesse velle videantur, *d.l.2. ff. de mil. testam.* vt in milite edocemur, *lib.3. de success. crea. §.24. num.41. cum plur. praced. & seqq.* Ergo plenitudine potestatis Princeps vti videbitur, non solum quando actus aliter non posset valere (id quod Doctores supra relati falso opinantur) sed etiam si valere aliàs posset, dummodo vtilius sit ipsi Principi, se plenitudine po-
22 testatis vsum videri. Quod obtinet, si modo † aptè dici potest, Principem plenitudine potestatis aliquo casu vti: nam aptius diceremus (vt in milite) quod interdum vtitur iure priuilegiato, & sic speciali, interdum iure communi. Iure priuilegiato vtitur, quando prætermittit solennia legum siue in testando, siue in contrahendo, siue in iudicando, vt varia exempla iam exposuimus, vel quando legitimat, vel restituit natalibus, *per tot. tit. ff. & C. de nat. restit. & quib. mod. nat. effic. sui. in authen. & auth. quib. mod. nat. effic. leg.* vel quando restituit condemnatum, *C. de sent. pass. per totum.* Iure communi vtitur, quando legum solennia obseruat, *argum. l. si quando. in princip. C. de inoffic. testam.* quando autem nostrum nobis aufert, iuxta *d.l. item si verberatum. cum simil. ff. de rei vend.* tunc non tam iure speciali, quàm iure communi vsus videtur. Nam id facere nequit, nisi ob publicam vtilitatem; quam ob causam idem cuique summo magistratui fas esset. Ideo supra diximus, tempore publicæ necessitatis iudicibus licere ditiores compellere ad pecunias suas mutuandas, diximusque, id cuique populo libero fas esse, tuncque nostrum nobis ablatum videri, quasi ex nostro contractu & consensu, qui simul ac vitam politicam, popularemque societatem agere voluimus, huius animi & consensus fuisse visi fuimus, vt nostra ad publicas necessitates
23 subleuandas conferamus. Similimum est, quod, † qui delinquit, pœna legali sese subiecisse videtur, *l. Imperatores ff. de iure fisci. ibi, vt te huic pœnæ subiecisti. l. fin. C. ad leg. Iul. maiest. ibi,* quodammodo sua sponte punitur, estque communis opinio, vt dixi *in lib. 1. de succ. creat. §.10. num.665.* Ergo dicere Principem non debere plenitudine potestatis vti sine causa, esset perinde, ac si diceremus, militem suis priuilegijs vti non debere sine causa, quod longè à mente iuris alienum est, cum vterque iure suo speciali & priuilegiato tam liberè & nulla requisita causa vti possit, quàm iure communi, & non priuilegiato, in quo causam desiderari nullus vnquam dixit.

24 Confirmantur sententiæ nostræ; quia † quando Princeps solitum ordinem iudiciarium non seruat, dicitur vti plenitudine potestatis, gloss. & Panormit. *in c. ad petitionem. de accus.* Mar. Man. *Dialog. lib. 2. cap. 22.* id quod liberrimè, vt suprà diximus, facere ei licet, nulla causa (vt constat) requisita. Nos autem commodius aptiusque dicimus id de potestate ordinaria esse, eademq; priuilegiata, licet agnoscamus nihil referre, si eam plenitudinem

nem potestatis appellare libitum fuerit. Ergo † quod hac plenitudine potestatis Romanus populus vsus nunquam fuerit, verosimile non est, nec fortè possibile (si eam accipias, vt nos accipimus) quamuis id affirmet Bald. *de pace Constan. colum. 23. verb. non obstat.* vt & Marc. Mant. nulla tamen fretus ratione attigit, *vbi suprà.* 25

Ex his ergo apparet, eos vehementer errasse, qui scripserunt, Summum † Pontificem, licet de absoluta potestate, hoc est, de plenitudine potestatis possit iuri scripto derogare: de potestate tamen ordinaria id non posse. Ita Innocent. *in c. innotuit. de elect.* Bald. *in l si testamentum. C de testam.* Mar. Mant. *vbi supra.* Balb *in l. bene à Zenone. C. de quadr præscrip.* idem Bald. *in l. bonorum. C. qui admitt.* Ludouic. Roman. *in l. 1. § nunciatio. colum. 3. ff. de oper. noui nunc.* Id quod minimè procedit. Nam siue adsit iusta causa, id sibi fas est, tam de potestate ordinaria, quàm de plenitudine potestatis (hoc est, ei licet de potestate ordinaria, non secus quàm de plenitudine potestatis) siue non adsit vlla iusta causa, id intra terminos, quos præfiniuimus illi regulæ, quæ habet, Principem legibus solutum esse, sibi licebit de potestate similiter ordinaria, non secus, quàm de plenitudine potestatis. Cæterum extra illos terminos (quale esset, cum aduersaretur iuri naturali, diuino, vel gentium) id sibi minimè liceret de plenitudine potestatis, non magis quàm de potestate ordinaria, vt patet ex superioribus. Iuri autem positiuo sine causa derogare non poterat, si vtile erat, aliàs sic: Ratio, quia ad bonum, non ad malum habet potestatem: vt habet nostra principalis conclusio, licet contrarium velit Sotus, vt dixi supra, *cap. præced. num. 16.* 26

Denique illa † clausula consueta in priuilegijs principalibus, vel pontificijs, scilicet supplentes de plenitudine potestatis, refertur ad iuris solennia, non autem inducit dispensationem, quoad ius diuinum, naturale, vel gentium, secundum Mar. Man. *vbi supra,* post Cardin. *in clem. 1. § cæterum. de re iud.* 27

Denique quod † iam sæpè (post Bar. gloss. & alios *in l. relegati. ff. de pœn.*) diximus, in Principe causam præsumi, id adeo procedit, vt in contrarium probatio non admittatur, secundum Petr. Anch. *cons. 288. vltra alia Repub.* Fulgos. *consil. 143.* Anton. & Fernan. Loazes *consil. pro Marchione de Velez, pag. 371. qui alios plures allegat.* Facit, quia vt res iudicata pro veritate habetur, nec in contrarium probatio regulariter admittitur, vt tandem sit aliquis litium finis, *l. res iudicata.* vbi nota Doct. *ff. de re iud.* ita & idem in Principe admittendum est, quod libenter admitterem, quando Princeps quid iudicaret, non sic aliàs, quando citra causæ cognitionem quid contra ius diuinum, naturaleve, aut gentium præciperet, aut dispensaret: nam tunc satis superque esse debet, si iusta causa præsumatur, absque eo, quod etiam proba- 28

batio in contrarium non admitteretur, id enim esset fores ty-
29 rannidi aperire. Quinimo † etiamsi id faceret cum summa cau-
sæ cognitione & deliberatione (quale esse solet in legibus fe-
rendis, *iuxta cap erit autem lex. 4. distinct. l. humanum. C. de legib.*) ad-
huc probatio in contrarium admittitur, vt manifestetur, an ini-
quum aut iniurium sit, ideoque etiamsi constitutionem, vtcun-
que ex certa scientia, faceret, per quam ius alterius læderet, ea
neque in foro iudiciali, neque in foro conscientiæ seruanda es-
set. Ita Innoc. & Doct. *in c. quia plerią. de immunit. Eccles. & in c. 1.
eodem tit.* Cyn. *in l. bene à Zenone C de quadr præscriptio.* Ias. *consil. 1.
lib. 1. colum. 9.* Fernand. Loazes sibi contrarius, *vbi supra, pag. 54.* id
quod plane deducitur apertè ex nostra principali sententia, quæ
habet, omnem principatum ad ciuium, non etiam ad ipsorum
principum vtilitatem creatum fuisse. Nec dubium est, si contra
gesta principis non liceret iniuriam illatam probare, esset plus-
quam manifesta seruitutis imago, & tyrannidis ansa & occasio.
30 Item amplia, vt † in principe iusta causa præsumatur, etiam
quando contra ius diuinum dispensat, puta in summo Pontifi-
ce, Anton. Butr. & Ioan. Imol. *in cap. 2. de renunc.* & Fernand. Loa-
zes, *vbi supra, pag. 173. versic. qua causa.* Vnde quando Papa dispen-
sat super voto, vel iuramento, idem erit secundum eosdem, &
idem voluerunt Anton. Butr. & Ioan. Imol. *in cap. num concupiscen-
tiam de constit* Carol. Ruin. *cons. 148. visis quibusdam. colum. fin lib 4.*
Fernand. Loazes, *vbi supra*, ita tamen, vt in omni dispensatione,
quæ fit contra ius naturale, diuinum, vel gentium, in quo agitur
de præiudicio tertij, probatio contra præsumptam iustitiæ cau-
sam admittatur, vt proximè ostendimus: Id quod iustificatur eo,
31 quod quandoq † princeps etiam de plenitudine potestatis dis-
pensat, vel facit contra ius tertij, ea non tam potestatis, quàm
tempestatis plenitudo dicitur. Crauet. *de antiq. temp part. 1. num. 3.
versic. non omitto.* & Fernand. Loazes *vbi supra, pagin. 54. numer. 65.*
Marian. Socin. iunior *consil. 65. in causa occurrenti. lib. 2.* Barthol.
Socin. *consil. 120. memini. colum. penult. lib. 3.* Card *in clem pastoralis.
de re iudic.* Ioan. Iacob. de Leonardis *inter consilia Bruni, consil. 117.
colum. fin.* Barthol. Socin. *consil. 164. visa bulla. lib. 2.* Ergo apparet,
nihil interesse inter plenitudinem potestatis, & potestatem
principis ordinariam, quandoquidem earum neutra ad præiu-
diciū tertij cōsiderabile porrigi, aut superbire potest, nisi quate-
nus principibus per iura suæ ciuitatis permissum reperitur, id
quod etiam sub ordinaria potestate complectitur. Facit quod
Seneca *in Troade* ait:

Minimum decet libere, cui multum licet.

Et Ausonius in Cleoboli sentent.

Quanto plus liceat, tanto libeat minus.

SVM-

SVMMARIA.

1 *Potentia vera quid.*
2 *Dispensare an possit Deus cum praeceptis Decalogi, egregia quaestio.*
3 *Dispensationis definitio.*
4 *Fabula Dadali.*
5 *Dei arcana an liceat scrutari.*
6 *Dei prouidentia & voluntate omnia fieri rectissimo ordine, etiam si inordinata nobis videantur.*
7 *Mores mutantur & hominum opiniones.*
8 *Argumentum de toto ad partem bonum est.*
9 *Ius naturale à Deo an possit immutari.*
10 *Phythagora dogma.*
11 *Ius naturale quid.*
12 *Deus an facere possit vt malum non sit, creaturam non diligere Creatorem suum.*
13 *Historia Tullia.*
14 *Lex sufficit, quod sit tolerabilis.*

CAPVT XXVII.

HACTENVS de dispensationibus, quæ contra iura fiunt per homines. Quid † autem ab ipso Deo Optimo Maximo? puta, † An præcepta Decalogi ab eo sint dispensabilia? Mouet quæstionem, quod ipse nihil mali facere potest: quia etsi sit omnipotens, tamen malum facere posse, potentia non est, sed potius infirmitas, non valens abstinere à malo, vt tradunt Domin. Sotus post D. Thomam & alios ibi relatos *de iust. & iur. lib.* 2. *q.* 3. *artic* 8. D. Augustinus *in c. principium, § charitas, de pœna, distinct.* 2. Fulgos. *consil.* 61. *Domina Catharina colum. pen.* Curtius Sen. *cons.* 73. *colum.* 29. Crauett. *de antiquit. part.* 1. *num.* 3. *versic. non omitto.* Dixi *lib.* 1. *Controuers. vsu frequen. cap* 1. *num.* 5. Quibus adde Fernan. Loazes *cons. pro March. de Velez, pag.* 54. *num.* 65. Mari. Socin. iun. *cons.* 65. *in causa occurrenti, lib.* 2. Bart. Socin. *cons.* 164. *Visa bulla, colum.* 8. *lib.* 2. Idem Socin. *cons.* 122. *memini. colum. pen. lib.* 2. Cardin. *in Clem. pastoralis, de re iudic.* Io. Iac. de Leonard. *inter consilia Alberti Bruni, consil.* 17. *in hac causa, colum. fin* facit *l. nepos Proculo.* & quæ ibi disserit Alciat. *ff. verb. sign. l. filiusfam. ff. de condit. instit. l. Lucius. ff. de cond. & demonstr. secundum vnum intellectum.* Deniq; in hoc egregio articulo quatuor reperiuntur opiniones. Prima est existimantium, cum omnibus præceptis, tam primæ, quam secundæ tabulæ, Deum posse dispensare. Altera est contendentium, dispensare non posse cum præceptis primæ tabulæ, neq; etiam secundæ. Tertia opinio est, mediam partem eligentium, vt cum præceptis primæ tabulæ dispensare nequeat, sed cum præceptis secundæ liberum ei sit. Vltima opinio est abnegantium, talem dispensationem fieri posse, prætter quam quoad quartum & quintum præceptum. In prima opinione fuit Ocham 2. *sentent. distinct.* 19. In sequenti opinione negatiua esse videtur, S. Thomas 12 *q.* 100. *art.* 1. & doctiss. Dom. Sotus

lib. 2. de iustit. & iur. arti. 8. quæst. 3. estq; ex mente Caietani ad D. Thomam, *vbi supra*, & Altissiodeus *lib. 3. tract. 7. quæst. 5.* & fuit opinio antiquorum, secundum eund. Sotum. In tertia opinio fuit Scotus 3. *sentent. distinct. 17.* In quarta opin. fuit Durandus, *in*
5 *1. sent. distinct. 47. q. 4.* Quid dicendum? & sane † in hac sum sententia, vt huic sententiarum varietati causam præbuerit aut ansam, diuersa huius vocis (Dispensatio) acceptio, ne dicam ignoratio. Est enim dispensatio secund. Sotum, *vbi supra*, lege in genere, eiusq; vigore aut ratione manente, ipsiusmet in particulari casu, certisq; personis, relaxatio: neq; adiecit, ex iusta causa, vel sine iusta causa; tacitus tamen non obscure significauit, sine iusta causa talem dispensationẽ factam à se accipi: quia (vt ipse *ad finem primi libri eiusdem operis, & ibi in d. art. 8.* dum ad priorem locum sese refert) dispensationem, quæ ex iusta causa fieret, negat dispensationem: sed potius congruam legis interpretationẽ debere appellari. Nos autem ex magnis sermonis Latini authoribus supra ostendimus, dispensationem appellari aptissime, & re vera esse eam, quæ in aliquo aliquibusve particularibus casibus personisve amplectitur, insequiturq; mẽtẽ legislatoris, ipsius verbis & sermonis proprietati repugnans, sicque congruæ legis interpretationi par est: ergo pro parte affirmatiua arguitur, quod vtcunque præcepta Decalogi sint iuris naturæ, veruntamen, vt 5. *Ethic. 7.* author est Aristot. nonnulla sunt de iure naturæ, quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. Secundo, sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus. Humanus autem princeps super suis dispensare potest, ergo in suis etiã Deus, eo præsertim, quod Apost. 2. *Corint.* 2. tanquam Dei dispensator ait, Nam & ego si quid donaui, propter vos, donaui in persona Christi. vnde fit, nõ solũ Deum, verùm & eius prælatos posse in diuinis legib. dispensare: Tertio in Decalogo vetitum est homicidiũ, sed in hoc præcepto dispẽsat iudex malefactorum vindex, dispensauitq; Deus cum Abraham, vt chariss. filium immolaret, & cum Samsone, *Iudic. 15.* vt sese cum Philisteis occideret, & cum Eleazare 1. *Maccab. 6.* qui ab Elephante, quem occidit, oppressus, occubuit: subinde eruuntur argumenta de fornicatione & de furto: permisit enim, quin vero præcepit Oseæ, vt vxorem fornicariam acciperet: & filiis Israel, vt Ægyptorum vasa surriperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt. Quarto arguitur, Connubium inter fratres iure naturæ prohibitum est, super quo nihilominus in testamento veteri legimus dispensatum, vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Saram perquàm probabile. deniq; sic arguitur: Obseruatio Sabbati est vnum præceptorum Decalogi, idẽque Iudæis sanctissimum, sed in hoc fuit cum Maccabæis olim dispensatum, sic enim legitur *lib. 1. c. 2.* & cogitauerunt in die illa docen-

docentes: Omnis, quicunq; venerit ad nos in bello in die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum. ergo præcepta Decalogi sunt dispensabilia. Hæc sunt verba Soti, *vbi supra*.

Cum ergo videamus per Deum Optim. Max. tot in casibus dispensatum fuisse saluis integrisque; quoad reliquos homines, & res, manentibus eiusdem Decalogi præceptis, quæ dubitatio superest? certe nulla, præsertim cum ex causa etiam hominibus talem dispensationem facere fas sit, vt iam edocti sumus. Nec dubium sit, quin in Deo Opt. Maxim. causa non solum semper præsumatur, sed cogitare eum quicquam facere, facturum, aut fecisse vnquam sine causa, impium & nefandum esset. Deus enim & natura (vt Philosophus ait) nihil faciunt frustra *l. non cogendũ, §. Sabinus, ff. de procur. l. hac stipulatio, §. diuus, ff. vt legator. nom. caue. l. quinus, vbi omnes Dd. ff. de verb. oblig.* nec probatio in contrariũ, vt iustam dispensandi causam Deus non habuerit, admitti, aut fieri potest, nisi cereas alas aut alterius materiæ, testibus Dei alloquendi gratia in cœlum euolaturis, aptare ridendus contendas. Id † quod Dædalum olim fecisse Poetæ fabulantur, & eo ꝙ in contrarium admitti probatio nullo modo potest, ideo vulgo dicitur, non † licere mortalib. scrutari arcana Dei. Ita si quæras, cur tam passim videamus bonos egere, malos ditescere; bonos breuiorem vitam agere, malos longiorem, bonos abiectos esse, honoribusq; carere, malos beatos esse, omniq; honorũ genere decorari, bonos ægritudinibus ac morbis premi, malos recte valere; bonos imbelles esse, & viribus corporeis carere, malos esse robustiores & validiores; bonos non tam eleganti faciei forma, aut corporis habitudine, proceritateve præditos esse, neq; tam apposita statura ad dignitatẽ bonos esse à natura ornatos, quam malos: quinimo ꝙ plus est, bonos sæpissime præliis & armis victos, vtcunq; iustam causam fouerent, fuisse à malis impiissimam partem sequentes. Et tamen constat † nihil agi nisi sponte Dei. Vnde Lucanus *lib. 9. de bel. ciuil.* scripsit ita:

4 (margin, beside "Id † quod Dædalum")
5 (margin, beside "dicitur, non † licere")
6 (margin, beside "constat † nihil agi")

Nihil agimus nisi sponte Dei.

Et Statius *lib. 5. Theb.*

Cuncta hac Superûm demissa suprema
Mente fluunt.

Et Silius Italicus *lib. 6. bel. pun.*

Iustitia rectiq; dator, qui cuncta gubernas.

Et Manilius *lib. 1. Astron.*

At mihi non ratio tam præsens vlla videtur,
Qua pateat mundum diuino numine verti.

Et Horatius *Ode 2. lib. 1.*

Qui res hominum, ac Deorum,
Qui mare, & terras, variisq; mundum
Temperat horis.

Et Virgil. *Eclog.* 8.

Nec curare Deum credis mortalia quenquam.

Et Titius Calphur. *Eclog.* 4.

——————————*Deus ipse canatur*

Qui populos vrbesq; regit, pacemq; togatam.

Ad hæc omnia Siluius Alexandrinus *lib. 3. in princ. de prouiden Dei*, respondet, Mortalibus non licere scrutari arcana Dei, nihilque a Deo sine summa ratione agi, quamuis eam capere nequeat mortale genus: ergo † sine dubio Deus potuit dictis in casibus dispensare, poteritq; in similibus. Quinimo quod turpe hodie nobis videtur, vt cras incipiat honestum, & esse, & videri, facillime efficere mutatis hominum opinionibus poterit. Nam & adulterium fœdissimum facinus, apud Persas nihil turpitudinis habere olim videbatur, vilissimumq; furti maleficium apud Lacedæmones, nihil turpitudinis similiter continere, si manifestum non foret, constabat, & erant gentes, suntq; hodie, quibus nefas, aut turpe non videtur communes & vxores, & liberos habere, cum matribusque commercium habere: & reliqua id genus non minus obscœna, flagitiosa, turpia, nefanda, quale est nefandum crimen cum pueris commerciumve, aut etiam cum pecudibus habere, Saracenis non modo permissum, sed etiam vsitatum, vt Ioannes Boemus *lib. de morib. & legibus gentium. c. 6. & c. 10.* author est. & attigimus *de success. creat. lib. 2. §. 15. nu. 22. cum seq.* Et tamen constat isthæc longe magis contra ius naturale esse, quam matrimonium inter fratres & sorores: constatque quod non paucæ gentes huius opinionis hodie sint, hæc inhonesta non esse; ita facillime a Deo omnipotente fieri posse, vt reliquæ omnes gentes eiusdem sint opinionis. Vnde veluti in prouerbium abiit, Turpe ab honesto multis in rebus, non tam natura, quam moribus & vsu gentium distingui, vt sic non tam ad naturale & incommutabile, quam ad ius gentium positiuum hæc accedere videantur.

Deniq; si causa dispensandi cum præceptis Decalogi nec nobis vlla appareat, nec re vera vlla sit, An Deus Optimus Maxim. dispensare cum eis possit? Et quoad ea præcepta, quæ ita bona sunt incommutabiliter, vt eis eorumve contrarium non possit non esse malum, magis est, vt dispensare nequeat: quia (vt iam edocti sumus) Deus etsi sit omnipotens, tamen malum facere nō potest: quia malum posse facere, potentia non est, sed infirmitas, nec vllum certius omnipotentiæ argumentum esse potest, quam non posse malum facere. Et talis dispensatio non recte dispensatio appellaretur, sed potius iuris boni & æqui violatio & dissipatio. Bonum † enim argumentum & ineuitabile est, de toto ad partem, *l. quæ de tota, ff. de rei vend. l. an pars, ff. pro derelicto. l. heredes mei, §. cum ita, ff. ad Treb.* ergo si illud præceptum; Non occi-

occides; vniuersaliter & in communi bonum est: in omnibus in-
diuiduis, & particularibus sub illa vniuersalitate contentis, bo-
num vt sit, & eius contrarium malum, necesse est. Nam vt in re-
gula iuris in toto partes omnes etiam minimas, nō est dubium,
contineri *l. Iulianus. ff. de legat. 3. l qui vsumfructum. vbi not per Bar-
tol. & Ias. ff. de verb. oblig. l. Meuio. verbo, totus. ff. de leg. 1. §. sin vero
non omnes. C. de cad. toll. l. coniunctim. ff. de leg. 3.* ergo si sine vlla cau-
sa fieret dispensatio occidendi; puta, vt quibusdam diebus per
singulos vel annos, vel menses occidere liceret homini homi-
nem: vel vt id liceret quibusdam horis dierum, vel vt pulchris de-
formes occidere, vel deformibus pulchros liceret, vel patribus
filios, vel filiis parentes suos, vel vt vni aut alteri aut quibusdam
id liceret; certe vt isthæc in communi mala essent, ita & in parti-
culari, nulla extrinsecus accedente rationabili causa, mala vt
sint necesse est; nihilque aliud esset, quam diuisum imperium in-
ter se habere bonum, & malum. Ergo quandiu hæc lex diuina vi-
guerit, vt hominem homini necem inferre nefas sit, tamdiu sine
iusta causa, quæ vel existat, & appareat; vel saltem existat, Deus
dispensare in particulari non poterit homicidium fieri. Posset
† tamen (vt arbitror) Deus mentes hominum hac imbuere opi- 9
nione, hancque legem facere, vt hominem homini insidiari, aut
necem inferre, vel quouis modo nocere, nefas non esset, nō ma-
gis quam pecudes, armenta, feras, volucres, vel squameam tur-
bam interficere. Nam & omnes † Pithagorici Philosophi huius 10
erant sententiæ, quod bruta animantia (siue illa terrestria es-
sent, siue volucria, siue aquatilia) homini non liceret occidere,
non magis quam reliquos homines.

Ergo, vt postea mortale genus mutauit sententiam, cœpitque
existimare omnia bruta animantia, aquatilia, terrestria, & vo-
latilia interficere hominibus liberum esse: quis vetat, quin pos-
sit (sponte Dei) mutare sententiam quoad mutuas neces inter
sese perpetrandas, existimareque id liberum fasque esse foreque
semper? Et in hunc sensum saluari tuerique poterit opinio Oc-
cha. supra relata, qui nihil aliud sensisse mihi visus est, quatenus
voluit posse Deum dispensare cum præceptis Decalogi; vt intel-
lexerit contraria præcepta eum posse infigere hominum animis
& mentibus, ius enim † naturale nihil aiud esse, quam rectam ra- 11
tionem, ab ipsa natiuitate & origine, humano generi à Deo in-
natam, supra edocti sumus. Ergo si ipsemet Deus contrariam ra-
tionem à nostra origine, mentibus nostris imbuerit, id similiter
erit ius naturale, & vt hoc ius naturale, quo vtimur, quoque in-
terdum abutimur, bonum est, quia à Deo infixum nobis est: ita
si † contrarium nobis dederit ius, eo ipso, quod ipse dederit, bo- 12
num erit. Nec vt nobis videtur recipienda est sententia Domi-
nici de Soto, *vbi supra*, existimantis, non posse Deum efficere,
quod

quod bonum sit, vt homo ipsum Deum amare desinat, vel forte odio habere incipiat; quinimo forte poterit, si velit efficere, vt id bonum sit. Nam vt sæpissime accidit, vt homo hominem odio habeat, & non raro vt ipsos parentes odio habeat, *vt §. fin. Instit. quod cum eo. & l 1 ff. Ad Maced.* & Gloss. not. *in l. fi. C. de pact.* Vnde Ouid. sic cecinit:

Filius ante tempus patrios inquirit in annos.

13 Vnde de Tulliæ † Seruii Tullii filiæ crudelitate, quæ per patris cadauer carpentum, in quo sedebat, ire coegit, sic scribit Ouid. lib. 6. Fast.

Filia carpento patrios iniuria penates.
Ibat per medias alta feroxque vias.
Corpus vt aspexit, lacrymis auriga profusis
Restitit, hunc tali corripit illa sono:
Vadis, an expectas precium pietatis amarum?
Duc, inquam inuitas ipsa per ora rotas.
(Certa fides facti est) dictus sceleratus ab illa
Vicus, & æterna res ea pressa nota est.

Ergo, qui non diligit fratrem suum, quem videt, autem (quod tetrius est) odio habet patrem suum, quem videt: & ab eo scit se hominem factum, vitamque recepisse, quid mirum, si Deum non diligat, quem nunquam vidit? hæc consequentia tenet secundum Diuum Ioannem *epistola 3. & 4. ad fin.* & multos esse, fuisseque contemptores & osores Dei, & experientia docet, & testatur. *l. qua sub conditione, in princ ff. de cond. inst.* & sæpissime vt experientia docemur, & passim libris, tam fabulosis, quam veris reperies, vt vir amet fœminam, quæ ipsum odio habet, & ex diuerso nec desinat amare ille, qui amare cœpit, etiam si nõ ignoret se ab amato vel amata odio haberi. Si ergo Deus Opti. Max. hanc mentem à primis cunabulis nobis vellet imbuere, vt eum odio haberemus, idque risui, & ludibrio haberet: quis vetat quin id efficere posset, & nihilominus nos diligere, si sibi libitum esset? nam vt Ouid. cecinit:

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Quod si dixeris; ergo tunc non foret nobis liberum arbitrium; respondeo, quod non desineret fore liberum; nam ideo homo ratione præditus est, vt natiuas inclinationes, & appetitus valeat superare, & rationis vi frænare, subigere & calcitrare. Tres ergo sunt inspectiones; Prima de noua mundi creatione, Altera de dispensatione, Vltima de iuris violatione. Quoad primam, si resoluto hoc mundo, cum denuo Deus crearet, non dubium est, quin posset, si vellet præceptis Decalogi deiectis, alia eis contraria humano generi præfigere. Et eo ipso quod à Deo omnipotente & optimo fixa & tradita forent, bona intelligi deberent. sicque non oberit quod diximus, Deum non posse malum

tum facere. Nā iam id minime intelligeretur esse malum. Idem esset, si eodem hoc mundo stante, ei alia præcepta his, quæ modo habemus, contraria præfigeret Deus. Quoad secundam inspectionem, de dispensatione, etiam hoc mundo hisque decem Decalogi præceptis stantibus, Deus omnipotens, sine dubio, poterit dispensare, accipiendo proprie & apte dispensationem, pro recto & opportuno iudicio circa iura eorum verbis vtcunque repugnante. Amplia, vt etiam principes & reliqui magistratus id facere possint: deinde amplia vt non solum possint, sed etiam debeant: vt iam edocti supra fuimus. Quoad vltimam inspectionem de iuris violatione, quæ contingit quando sine vlla causa rationabili itur contra legem, id quod non potest non esse contra mentem legislatoris, non secus quam contra eius verba, tunc si decē præcepta Decalogi essent, omnia & singula eorum huiusmodi, vt contrarium eorum in quolibet & in qualibet etiam minima parte malum esset, non posset propter Deum fieri ea violatio; quia ipse malum facere non potest. sicque pie credendum est, Deum omnipotentem & optimum nunquam sine causa vlla, ex parte, ea pręcepta eorumve quodpiam violaturum: verum si ex facto quodpiam eorum violasset, ea violatio seu dispensatio teneret tam de facto, quàm de iure; & tunc demū detegeretur illius præcepti transgressionem nunquā fuisse malā absolute, quandoquidem per Deum, qui malum facere nequit, facta reperiretur; Nec ponimus tractu temporis aliquam nouam causam denuo emisisse, sed vigere etiam nunc, cum per Deum fit transgressio, eandem rationē, quæ aderat, quo tempore id præceptum traditum nobis fuit, sicque detegeretur tale præceptum fuisse ab initio, esseque hodie bonum; ita tamen vt eius contrarium non sit absolute malum, sed tolerabile: Sic etiam bona est vsucapio. *l. 1. de vsuc.* si tamen fieret noua lex, qua vsucapiones exulare & exterminari cogerentur, valere nō desineret, nec mala diceretur, sed potius tolerabilis. Nam & id erat antequam ius ciuile vsucapiones excogitaret, vt per Glo. communiter apparet *in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* Et vt laudabile videatur † nouum 14
Dei aut etiam hominis præceptum, satis est vt sit tolerabile, etiamsi subditis non multum rationabile videatur. Bald. *in l. non omnium, & in l. de quibus. colum. 10. ff. de legib.* Tiraquell. *de vtroque retr. in præfat. num. 75.* Ergo non est bona consequentia: quod in aliquo ex præceptis Decalogi, siue præceptiue, siue prohibitiue cōprehensum generaliter erat, iussit Deus in aliquo casu & persona non seruari; idq; sine vlla causa, ad legem mutandā, vel alterandam necessaria: (si modo id in summo Deo cōtingere potest) igitur hæc alteratio mala est: quia priori legi diuinæ cōtraria. sed id quidem non bene sequitur; quia licet id præceptū, quod modo frangitur esset bonū, nec eius transgrediendi occasio vlla in parti-

particulari, de quo agitur, esset; adhuc transgressio potuit esse tolerabilis; & id eo ipso quod à summo Deo fieri iubetur, detegitur; quemadmodum retro ad præceptum, quod modo frangitur, non fuerat incommutabile, siue retro hominibus incommutabile falso visum fuisset, siue non.

SVMMARIA.

1 *Eligens dignum, omisso digniore, an peccet mortaliter? ardua quæst.*

2 *Et quid si satis quidem dignus electus sit, sed non secundum formam iuris; an talis electus sit tutus in conscientia*

3 *Pœna est infirmatio actus.*

4 *Conscientia in foro, an pœna ipso iure imposita, debeatur? ardua quæstio.*

5 *Pœna non est actus irritatio, quando nō fit in odium agentium.*

6 *Conscientia in foro, an retineatur relictum in minus solenni voluntate?*

7 *Fine adepto, de mediis ad finem requisitis non curamus.*

8 *Vindicta ius competens nō debetur de iure canon.*

9 *Fur non tenetur in conscientia ad pœnam.*

10 *Pœna dupli, aut quadrupli, an peti possit de iure canonico?*

11 *Tenentes pœnam ipso iure irrogatam deberi in conscientia.*

12 *Legalis obligatio unde descendat.*

13 *Legalis obligatio est ad patiendum tantum.*

14 *Pœna etiam ipso iure irrogata non debetur in conscientia, contra communem opinionem.*

15 *Pœna etiam immoderata non differt ab alia, quoad hoc, vt in conscientia debeatur, contra Decium & Cagnolum.*

16 *Pœna conuentionalis non magis nec minus debetur in conscientia, quam legalis contra Decium, Cagnol. & alios.*

17 *Pœna conuentionalis etiam nimis dura, non debetur minus, nec magis, quam si esset mediocris; contra Accurs. Decium, Corsetum; & Cagnol.*

18 *Pœna legalis si petatur, debetur in conscientia à damni factore, etiam quatenus excedit iustam damni æstimationem, vbi interfuit dolus, citra communem opin. Idem pro culpa lata; contra eandem communem opin.*

19 *Pœna pro damno, leui culpa dato, an debeatur in cōscientia? ardua quæst.*

20 *Pœna pro damno, leuissima culpa dato, non debetur etiam in foro contentioso, contra Lud. Rom. & Nic. Pignolatum.*

21 *Pœnam an in foro conscientiæ creditor petere possit: ardua q.*

22 *Pœnitentiæ an locus sit ante scripturam confectam, quando in scriptis fit contractus? ardua quæst.*

23 *Contractus quando in scriptis fieri dicatur? ardua q.*

CAP.

CAP. XXVIII.

SEXAGESIMOSEPTIMO apparet ex nostra sententia principali; Vtrum † eligens ad beneficium dignum, prætermis- 1
so digniori, peccet mortaliter? quod sic tenuit Abb. *in c.3. de jur. patron. & in c. cum in cunctis. de elect. & in c. constit. de appell.* est communis opinio secundum Gomes. *in cap. 2. numer 22. de constitut. in 6.* Palac. Rubin. *in c. per vestras. de donat. inter virum, §. 26.* Dec. *in c. in præsentia. num. 56. de proba. & in dict. c. constitutus. colum 2.* hanc dicit comm. Rochus de Curt. *de jure patron. verb. honorificum. q. 13.* Lamb. *de jure patr. part 1. lib 2 fol* 253. Contrarium tenet Gloss. *in dict. c constitutus, & in c. licet ergo, 8. quæst. 1.* Gloss. *in dict. cap. 3. de jure patron.* vbi Ioha. Andr. dicit, non peccare. Idem tenet S. Thomas 2.2. *quæst.* 185 *artic.* 3. Lamberti. *vbi supra.* est communis opin. secundum Dec. *consi. 129. colum. 1. facit c. monasterium, 16. quæstio. 7.* sed cum digniorem eligere vtilius sit, siue reipublicæ, siue Ecclesiæ, superest, vt princeps, vel superior, vel electores, semper teneantur eligere digniorem, quandoquidem ad vtilitatem ciuiũ vel publicæ rei, non ad suammet id munus sibi injunctum & cõmissum (vt nostra principalis conclusio habet) videtur: Dummodo digniorem eum esse intelligamus, qui reipublicæ quoad id munus, quo de agitur sit, vtilior, etiamsi quoad aliud alius dignior reperiatur, secundum D. Thomam, *vbi supra*, vt enim, si respublica modo egeret bono artifice artis sulphurariæ (qui vulgo Artillerij vocantur) ad bellum, & optimum pictorem ad id munus eligeremus, insanire aut ineptire videremur; ita, qui optimum virum, & vitæ inculpatissimæ, ignarum tamen & inexpertum rerum humanarum, tam Ecclesiasticarum, quàm secularium in prælatum ecclesiæ deligeret, ineptire intelligeretur, ex mente diui Thomæ, *vbi supra.* Ad cujus sententiam possunt hæ varietates aptari, & fœdus ac conciliationem accipere, vt sententia, existimantium meliorem eligendum, intelligatur de eo, qui dignior sit, quo ad regimen ecclesiæ, vel muneris publici, de quo ageretur: opinio vero contendentium sufficere, quod dignus eligatur, licet alter dignior sit, intelligatur, quando ille isto electo, quoad alia, vel alias virtutes dignior erat, sed non quoad illud regimen, aut munus publicum, de quo agebatur. Ipse autem electus tuus est in foro conscientiæ, secundum sanctũ Thom. *in dict. art* 3. Quid autem † si ab inferiore electio facta 2
fuit de persona satis digna, omissa tamen forma juris, sed simpliciter, & quasi ad morem gentium, vel juris gentium? & magis est, vt talis electus sit tutus in conscientia. Ita Innocen. *in c. quia propter, de elect.* & ibi Anto. Butr Domin. a S. Gemin. *in c. 1. de sponsalib. lib. 6.* Abb. Siculus *in c. 1. in fin. de in integ. restitut. Petr. Anch. in c. beneficium. quæst. 7. de reg iur.* in simili per Anto. But. *in c. quia ple-*

riq., de immunit. eccles. Panor. *in c. porrectum, colum. 2. de regular.* p*er* *gloss. 2. ibi*, Nicol. Boë. *decis. 1. num. 13* probatur hodiè aperte h*æc* doctrina per decretum S. Synodi Basil. *in c. 1. de elect. in proœm.* *vbi* dum dicitur, potissimum est S. Synodi studium vt tales eccl. p*ræ*ficiantur pastores, qui tanquam col. &c. Vbi principalis int*entio* est circa personas, quæ sunt eligẽdæ: secũdaria & in subsidiũ c*ir*ca formã electionis: & istud corroboratur per doctrinã B. Tho*mæ* *in 2. part. q. 96.* vt ibi videbis. Ratio istorum ea est, quia sol*em*nia juris in electionib. eo pertinẽt, vt idonea electio fiat, v*t* d*i*ctũ est, ideo si satis idonea facta est, de solennib. nõ curandu*m* quo ad Deum, qui optimè nouit veram rei existentiam. facit l*.*
3 *C. de fideicom. §. fin. Inst. de fideicom. hær.* Neq; ad rem pertinet, q*uod* actus infirmatio sit pœna *c. dispendia. §. fin. de rescript. lib. 6. & c. in*cipientes, *§. cæterum, versi. vel si personas, & c. si religiosus, de elect. li. 6.* & *l. non dubium.* & ibi communiter Doct. *Cod. de leg. & l. turpia.* & *Bart. in 1. nota. & Alex. de leg. 1* & Franc. de Curt. junior. *consi.* &c.
4 1. Et ad pœnam † impositam ipso jure tenetur quis in foro c*on*sciẽtiæ. Vt tenuit Petr de Anch. *in repet. regula possessor, de reg. iu.* 6. & Abb. Sic. *in c. 1. de constit.* & Pet. de Rauen. *in suo alphabeto, li*tera, *A. in prin. inchoante, annullatio actus.* Et sic, cum retractatio & cassatio electionis, propter formam per jus traditam, non seru*a*tam, fiat ipso facto: *vt dict. cap quia propter.* & etiam retractatio & cassatio electionis, propter formam à decretis Basiliens conc*ilii* traditam nõ seruatam fiat ipso jure, vt patet *in dict. c. 1. §. deinde* *ligant, de elect in pragmatica*: videtur quod talis electus nõ sit t*u*tus quoad Deum, & pro hoc dicit Bald. *in l. nemo Martyres, Cod. de*
5 *sacrosan. Ecclesiis*: quod † quãdo per annulationem actus quis i*u*re quæsito priuatur, vel inchoato, quæri tunc dicitur pœna, al*legat* Ioha. Andr. *in c fin de elect. lib. 6.* Sed dicendum est, quod cõtraria procedunt, quãdo retractio & cassatio actus ipso jure fit, in odium personarum actum explicãtium: quia tũc est pœna: se*c*us si retractatio, & cassatio actus nõ fit propter odium personarum actus explicãtium, sed in defectum solẽnitatis; quia tũc nõ est pœna: vt est gloss. *in c. 2 de constit.* & ibi Abbas Sicul. voluit Domin. post Ioha. Andr. *in d. c. fin. de elect. lib. 6.* & istam concor. dedit Bald. *in d l. non dubium, colum. 2. de legib.* vbi dicit, quod respectu personarũ sit pœna, allegat *l Senatus. ff. de contrah. empt. & dict. l.* *non dubium, & pro hoc c si religiosus, de elect. lib. 6.* Et quod respectu omissionis modi, vel formæ, non sit pœna, allegat *l qui Romæ, §.* *Flauius Hermes. ff. de verb. oblig.* & istam opin. Innoc. & Bal. sequutus est Soc. *in consi. 112. colum. 2. in princ. vers.* vnde concludit Paul. de Leazarij, *volum. 3.* & etiam Ias. *in l si post diuisio. colum. 2. versic.* *2 & fortius, C. de juris & facti ignor.* & not. per Bart. *in l. nemo potest.* *& ibi singul. Alexand. colum. 5. versic item in quantum Bartol. ff. de le*-
6 *gat.* vbi quęrunt, an † licitum sit retinere relictum in testamento mi-

to minus solenni, & quando honoratus certo scit se habere voluntatem defuncti, tunc licitè in foro conscientiæ retinet sibi relicta. Neq; obest, quòd nullo jure sibi deberi videantur, quodque legitimus ab intestato hæres ad omnia bona defuncti inuitetur à lege: nam id fit eo, quod lex de defuncti volũtate, quãdo testamẽtum est minus solenne, certa nõ est: sicque in dubio inuitat legitimum, nõ inuitatura, si certo sciret honorarium in minus solenni testamẽto veram defuncti volũtatem habere: tũc enim ei potius faueret, quàm hęredi legitimo: quãdoquidem solennia testamẽti ad nihil aliud desiderantur, quam ad certam defuncti volũtatem habẽdam. *l. fin. C. de fideicomm.* Sic ergo & solẽnitas electionis ad nihil aliud desideratur, quàm ad habendã electi idoneitatem: vnde si ille satis idoneus sit, tũc solẽnitatis p̃termissio in foro cõscientię nõ nocet, etiamsi annullatio à lege ipso jure inducatur: & per hoc electus omni jure destitutus videatur. Nam si de juris idoneitate lex certa fuisset, cum propter defectum solennitatis in electione prętermissę minime destitueret, sed potius inuitaret: sicque pro inuitato habetur: argum. *d. l. fin.* juncta gloss. communiter ibi, & vbiq; approbata, *in l. tale pactum. §. fin. ff. de pact.* Et quia † vbi finẽ adepti sumus, tũc de medijs ad finem requisitis nõ curamus, *l. 1. § fin ff. de dote præl. iuncta. l. non cogendum. §. Sabin. ff. de procuratorib. l. hac stipulat. §. diuus. ff. vt legatorũ nomine caueatur.* Stat ergo ꝙ electus minus solenniter, est tutus in foro cõscientiæ, primum quãdo lex nõ inducebat nullitatẽ electionis ipso jure, Deinde etiamsi eam induceret ipso jure; quãuis talis nullitas pœna reputetur: quia pœnę in foro cõscientię nõ ligãt. gloss. est celebris, *in c. fraternitatis, 12. q. 2* de qua fecit test. do. Abb. *in c. Rayn. de test. & in c. 1. de constit. & in c. si egressus, de inin. & in c. quia pleriq;, de immu. eccl & in c. audiuimus, de simo. & in aliis loc.* Facit ꝙ voluit ipse *in c. 1 de custod. euchar.* & facit ꝙ habetur *in c. sicut. & in l. 3. de iureiu.* & ibi Bal. dicit ꝙ cẽsura ecclesiastica nõ curat de pœn. ciuil. sed de jur. restitut. & alleg. glos. *in d. c. fraternitatis*, & illam glos. pro sing allegauit d. Ant. de Butr. *in d. c. quia pleriq; & in c. 1. de dol. & contum. & in c. 2. de rescript.* Rom. *in rubr. ff. de acquir. hæred* Pet. de Anch *in c. 1. de constit. li. 6.* vbi dixit ꝙ jus † competẽs ad vindictam nõ habet locum de jure Canonico & alleg. *d. gl. in c. fraternitas*, Bal. *in l. post desertionẽ, C. de fur.* quod fur † nõ tenetur in foro cõsciẽtię, nisi ad restitutionem rei furtiuæ, & alleg. gloss. *in d. c. fraternitas*, eadem gloss. allegauit Bald *in l. iubemus, §. sane, C. de sacros. Eccles. & in auth. ad hac C. de vsur. & in l. id quod pauperibus, C. de Episcop. & cler.* & quę sit ratio, vide d. Abb. *in d. c. Rayn. & in d. c 1. de constit.* Lud. Roma. *in repet. rubric. de arbitr. in final. verb.* vbi allegat glos. sing. *in d. c. fraternitatis*, q̃, secũdũ eũ, facit sing. Bal. *in extract. gl. decreti*, dicẽs † pœnas dupli vel quadrupli ob furtũ à jure ciuili inductas, jure Canon. mi-

riq. de immunit. eccles. Panor. *in c. porrectum, colum. 2. de regular.* *gloss. 2. ibi*, Nicol. Boë. *decis. 1. num. 13.* probatur hodiè aperte h. doctrina per decretum S. Synodi Basil. *in c. 1. de elect. in proœm.* dum dicitur, potissimum est S. Synodi studium vt tales eccl. p. ficiantur pastores, qui tanquam col. &c. Vbi principalis int. est circa personas, quæ sunt eligẽdæ: secũdaria & in subsidiũ c. ca formã electionis: & istud corroboratur per doctrinã B. T. mæ *in 2. part. q. 96.* vt ibi videbis. Ratio istorum ea est, quia sole. nia juris in electionib. eo pertinẽt, vt idonea electio fiat, v. ctũ est, ideo si satis idonea facta est, de solennib. nõ curan. quo ad Deum, qui optimè nouit veram rei existentiam. facit

3 *C. de fideicom. §. fin. Inst. de fideicom. her.* Neq; ad rem pertinet, q. actus infirmatio sit pœna *c. dispendia. §. fin. de rescript. lib. 6. & c. cupientes, §. cæterum, versi. vel si personas, & c. si religiosus, de elect. li. 6.* *l. non dubium.* & ibi communiter Doct. *Cod. de leg. & l. turpia,* *Bart. in 1. nota. & Alex. de leg. 1* & Franc. de Curt. junior. *consi.*

4 1. Et ad pœnam † impositam ipso jure tenetur quis in foro c. sciẽtiæ. Vt tenuit Petr de Anch. *in repet. regulæ possessor, de reg. ju. 6.* & Abb. Sic. *in c. 1. de constit.* & Pet. de Rauen. *in suo alphabeto, litera, A. in prin. inchoante, annullatio actus.* Et sic, cum retractatio & cassatio electionis, propter formam per jus traditam, non ser. tam, fiat ipso facto: *vt dict. cap quia propter.* & etiam retractatio & cassatio electionis, propter formam à decretis Basiliens. conc. traditam nõ seruatam fiat ipso jure, vt patet *in dict. c. 1. §. deinde* *bigant, de elect in pragmatica*: videtur quod talis electus nõ sit tus quoad Deum, & pro hoc dicit Bald. *in l. nemo Martyres, Cod. de*

5 *sacrosan. Ecclesiis*: quod † quãdo per annulationem actus quis re quæsito priuatur, vel inchoato, quæri tunc dicitur pœna, legat Ioha. Andr. *in c fin de elect. lib. 6.* Sed dicendum est, quod cõ traria procedunt, quãdo retractio & cassatio actus ipso jure fit, in odium personarum actum explicãtium: quia tũc est pœna secus si retractatio, & cassatio actus nõ fit propter odium personarum actus explicãtium, sed in defectum solẽnitatis; quia tũc est pœna: vt est gloss. *in c. 2 de constit.* & ibi Abbas Sicul. voluit Domin. post Ioha. Andr. *in d. c. fin. de elect. lib. 6.* & istam concor. de. Bald. *in d l. non dubium, colum. 2. de legib.* vbi dicit, quod respectu personarũ sit pœna, allegat *l Senatus. ff. de contrah. empt. & dict. l. non dubium, & pro hoc c si religiosus, de elect. lib. 6.* Et quod respectu omissionis modi, vel formæ, non sit pœna, allegat *l. qui Romæ, § Flauius Hermes. ff. de verb. oblig.* & istam opin. Innoc. & Bal. sequutus est Soc. *in consi. 112. colum. 2. in princ. vers.* vnde concludit Paul. de Leazarij, *volum. 3.* & etiam Ias. *in l si post diuisio. colum. 2. versic. 2 & fortius, C. de juris & facti ignor.* & not. per Bart. *in l. nemo potest. & ibi singul Alexand. colum. 5. versic item in quantum Bartol. ff. de legat.* vbi quęrunt, an † licitum sit retinere relictum in testamen-

6 to mi-

to minus solenni, & quando honoratus certo scit se habere voluntatem defuncti, tunc licitè in foro conscientiæ retinet sibi relicta. Neq; obest, quòd nullo jure sibi deberi videantur, quodque legitimus ab intestato hæres ad omnia bona defuncti inuitetur à lege: nam id fit eo, quod lex de defuncti volũtate, quãdo testamẽtum est minus solenne, certa nõ est: sicque in dubio inuitat legitimum, nõ inuitatura, si certo sciret honorarium in minus solenni testamẽto veram defuncti volũtatem habere: tũc enim ei potius faueret, quàm hęredi legitimo: quãdoquidem solennia testamẽti ad nihil aliud desiderantur, quam ad certam defuncti volũtatem habẽdam. *l. fin. C. de fideicomm.* Sic ergo & solẽnitas electionis ad nihil aliud desideratur, quàm ad habendã electi idoneitatem: vnde si ille satis idoneus sit, tũc solẽnitatis p̃termissio in foro cõscientię nõ nocet, etiamsi annullatio à lege ipso jure inducatur: & per hoc electus omni jure destitutus videatur. Nam si de juris idoneitate lex certa fuisset, eum propter defectum solennitatis in electione pretermissę minime destitueret, sed potius inuitaret: sicque pro inuitato habetur: argum. *d. l. fin.* juncta gloss. communiter ibi, & vbiq; approbata, *in l. tale pactum. §. fin. ff. de pact.* Et quia † vbi finẽ adepti sumus, tũc de medijs ad finem requisitis nõ curamus, *l. 1. § fin ff. de dote præl. iuncta. l. non cogendum. §. Sabin. ff. de procuratorib. l. hac stipulat. §. diuus. ff. vt legatorũ nomine caueatur.* Stat ergo ꝙ electus minus solenniter, est tutus in foro cõscientiæ, primum quãdo lex nõ inducebat nullitatẽ electionis ipso jure, Deinde etiamsi eam induceret ipso jure; quãuis talis nullitas pœna reputetur: quia pœnę in foro cõscientię nõ ligãt. gloss. est celebris, *in c. fraternitatis, 12. q. 2* de qua fecit test. do. Abb. *in c. Rayn. de test. & in c. 1. de constit. & in c. si egressus, de iniu. & in c. quia pleriq; de immu. eccl & in c. audiuimus, de simo. & in aliis loc.* Facit ꝙ voluit ipse *in c. 1 de custod. euchar.* & facit ꝙ habetur *in c. sicut. & in l. 3. de iureiu.* & ibi Bal. dicit ꝙ cẽsura ecclesiastica nõ curat de pœn. ciuil. sed de jur. restitut. & alleg. glos. *in d. c. fraternitatis,* & illam glos. pro sing. allegauit d. Ant. de Butr. *in d. c. quia plerią; & in c. 1. de dol. & contum. & in c. 2. de rescript.* Rom. *in rubr. ff. de acquir. hæred* Pet. de Anch *in c. 1. de constit. ll. 6.* vbi dixit ꝙ jus † competẽs ad vindictam nõ habet locum de jure Canonico & alleg. *d gl. in c. fraternitas,* Bal. *in l. post desertionẽ, C. de fur.* quod fur † nõ tenetur in foro cõsciẽtię, nisi ad restitutionem rei furtiuæ, & alleg. gloss. *in d. c. fraternitas,* eadem gloss. allegauit Bald *in l. iubemus, §. sane, C. de sacros. Eccles. & in auth. ad hac C. de vsur. & in l. id quod pauperibus, C. de Episcop. & cler.* & quę sit ratio, vide d. Abb. *in d. c. Rayn. & in d. c. 1. de constit.* Lud. Roma. *in repet. rubric. de arbitr. in final. verb.* vbi allegat glos. sing. *in d. c. fraternitatis,* q̃, secũdũ eũ, facit sing. Bal. *in extrau. gl. decreti,* dicẽs † pœnas dupli vel quadrupli ob furtũ à jure ciuili inductas, jure Canon. mi-

7 8 9 10

nime peti posse.Idem dixit, *in dict.c.sicut*, vbi text dicit, vt occu-
pata restituat:non dicit pœnam quadrupli reddat, & vide A
in rubric de appell.in fin. vbi alleg.d.gloss. & *in c.tua, de vsurp.in*
& Abb.post Goff. & Doctor. *in c.dilecti, per gloss fin ibi, quæ alle*
illum text de arb. per Felynum, *in c audiuimus de simonia*, Dec. C
gnol *in l quod à quoquam ff.de regul jur.* idem Dec *in cap.1. colum*
11 *8 de constitution.* Pœna † tamen incursa & commissa prop
solennitatem non seruatam in electione, non debetur in con-
scientia:quando electus erat idoneus, etiamsi ea pœna ipso jure
imponeretur, vt suprà ostendimus:quamuis contrarium sen
Panormita. *in dict.c.dilecti*, & Corsetus, *vbi supra*, & Decius & C
gnolus *in dict. leg. quod à quoquam*, Corsett. *verb. pœn.* 14.
suis sing. Abb *in c.1 de const.* & gloss. *d c.fraternitatis*, sequuntur D
dacus de Segura, *in l filius, dum in ciuitate*, & ibi Didacus Per
ad Seguram *num.15 ff.de verb.oblig.* Gomezius *in §.ex malefic. In-*
stit.de act. num.14. Fely *in c audiuimus, de simo.colum* 1, Bal. *in l. 1.*
de vest. licet contra gloss. teneant Dominicus Sotus *li.1. de just.*
iu.22.q.5. Alphōs.Cast. *de potest.leg pœn.* Henri. Ganda. *qlib. 3. q.22*

Deniq; cōtra superiora quod pœna debeatur ipso jure, for-
12 ter arguitur. Is qui † naturaliter obligatur, obligatur et in for
animæ; hæc est vera & communis opinio doctorum *in lo.sup cita-*
tis. naturaliter autem obligatur quisque ex consensu suo. *l. 1. ff.*
pac.l.1.ff.de const.pecu.l.sub speciei.C.de postulan.§.per traditionem. In-
stit.de rerum diu.l.5.§.Imperator, ff.de solu.l.1.ff.de nouati. Nec dub
est, quin consensum legibus Reipublicæ pœnalibus vnusquis
ciuium dedisse videatur:non secus quam reliquis legibus. *l. Im-*
peratores, ff.de iur.fisc.l.fin.C.ad legem Cornel.de Sicar. dixi plenè
succ.crea.lib.1.§.10.ad fin num.66. Id quod patet ratione persp
cua. Nam vt in omni contractu & pactione, ideo inuicem obli-
gamur, quod rei conuentæ & pactæ contrahentes consensum
præbuimus, sicque pactum dicitur duorum pluriumve in idem
placitum & consensus, *d l.1.ff.de pact.cum simil* suprà allegatis
& lex nihil aliud est, quàm omnium ciuium placitum & consen-
sus, vt à reliquis hominum conuentionibus & contractibus in
specie minime differat, aut in materia producibili, seu origine,
sed tantum in numero personarum; quia plerunque contract
fit à paucioribus, lex autem à pluribus, quamuis non raro con-
tingere & possit & soleat. Quid enim si contractus fiat inter du-
as magnas seu numerosas communitates, aut ciuitates, & lex fi-
at ab oppidulo quodam? aut quod etiam inter centum aut for-
te mille priuatos homines contractus fiat, & lex fiat ab oppidu-
lo quinquaginta tantum municipum? in his sane speciebus, &
similibus, tam lex, quam contractus erit multorum homi-
num in idē placitum & cōsensus, & tamen inter plures is cōtra-
ctus, q̄ ea lex, celebrabatur:scite ergo ICtus *in l.1.verb.communis*

Rei-

Reipublicæ sponsio ff. de legib. dixit, legem nihil aliud esse, quàm Reipublicæ (hoc est, omnium ciuium) mutuam inter se sponsionem, & promissionem, seu pollicitationem, sicque eos ex suo consensu legem ferentes obligari, non aliter, atque contrahentes. Nam & ex diuerso ipsimet contractus hac ratione leges appellantur, quoad ipsos contrahentes, *l. legem quam dixisti, C. de pact. l. contractus ff. de regul. iur. c. contractus eod. tit. lib. 6. l. 1. §. si conuenerit. ff. depositi cum simil.* dixi *de succ. progress. in præfat. lib. 1. ad prin.* Cum ergo ex contractibus consensu nostro obligemur, & sic naturaliter, par est, vt pœnis legalibus obligemur in conscientiæ foro, non aliter atque eo in foro obligamur ex quolibet contractu & conuentione. Neque ad rem pertinet, quod leges hodie plærunque non tam à nobis, quàm à populorum regentibus fiant; quandoquidem illi mandatum, & commissionem, ordinemve & consensum populi habere intelliguntur: sicque est perinde, ac si ab ipsis ciuibus fieret, non aliter atque quisque priuatorum ex contractu procuratoris, aut mandatarij sui obligatur, non secus, quam si per semetipsum contraheret, *vt per totum titulum ff. & C. & in Decret. de procurat. & Instit. per quas pers. agere poss. & ff. & C. mand.* Et sic olim lex fiebat Consule interrogante, & reliquis omnibus ciuibus consentientibus, respondentibus, & applaudentibus, *§. lex. Instit. de iure natur. c. lex. 4. distinct.* Quid dicendum? Et sanè † in pœnalibus legibus obligatio huiusmodi esse, idque tacitè actum fuisse intelligitur, vt legis transgressores ad patiendum duntaxat, non etiam ad faciendum teneantur: sicque non tenentur, sese deferre aut accusare, aut contra semetipsos executionem facere, *argum. d. l. Imperatores. ff. de iure fisci d. l. fin. C ad legem Cornel. de sicar.* docet Sotus *de iustit. & iure. lib. 1. quæst. 6 artic. 1.* vt enim nemo inuitus alterum accusare compellitur; ita & longè minus seipsum accusare compellendus est, quia maiorem cognationem secum habet, quàm cum alio, *l. vn. C. vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur. iuncta l. vt vi. ff. de iustit. & iur.* & iuxta illud Domini: Nemo te accusat mulier, &c. Nam & similiter in obligationibus, quæ ex contractibus descendunt, obligatus non tenetur vltro offerre, sed expectare potest, vt aduersarius petat & interpellet, *l. Iulian. §. offerri, ff. de act. empt.* secundum quæ is, qui contra legis præceptum nixus est, etsi pœnæ sese obligasse videatur, tamen id impropriè vel non simpliciter & absolutè, sed veluti sub hac conditione, si accusatus fuerit, & condemnatus, & executio contra eum facta per magistratus fuerit: neque enim sese deferre aut accusare vltro tenetur. Quinimo etiamsi iudicis sententia condemnatus fuisset, adhuc ipse non tenetur executionem contra se facere, sed tantum sese patientem & morigerum accommodare, & pati paratum. Ergo verissima est sententia gloss. *d. cap. fraternitatis.* existimantis, ta-

lem pœnam in foro animæ non deberi, siquidem accipiatur in hunc sensum, vt non teneatur legis transgressor pœnam incursam aut commissam vltro offerre, sed tantum se ad patiendum paratum esse, & præbere. Vnde non obscurè defluit, suspectam
14 esse † sententiam communem, & à plærisque nostrorum receptam, vt iam retulimus, existimantium, diuersum esse, quando pœna induceretur ipso iure, aut ipso facto, cum constare debeat: etiamsi ipso iure, aut ipso facto pœna irrogetur, idem fore. Nam adhuc non tenetur sese accusare, vel, vltro pœnam offerre: nam & ex contractu, ipso iure, similiter iustius obligatus esse intelligitur, & adhuc non tenetur vltro offerre, *d. §. offerri* & etiamsi illa verba, ipso iure, idem importent, quod sine iudicis sententia adhuc idem; quia etiamsi revera per iudicis sententiam damnatus esset, non teneretur executionem contra se facere, sed expectare posset, vt iudex eam faceret, vel facere, si mallet, desineret; nec illa interpretatio, quod verbum (ipso iure) æquetur iudicis sententiæ, efficacior esse debet, quam ipsamet vera sententia, sed potius debilior, *l. si filio quem. ff. de lib. & posth.* Adde Cors. *in singul. verb. pœna.* 14. Barb. *in c. Raynald. in fin. de testam.* Abb *in c. 1. de const.* qui com. opin. tenent. Abb. *in d. c. dilecti.* Boër. *decis. 1. num.* 16. Anch. *in c. possessor. de reg. iur. lib. 6.* Rauen. *in suo Alphabeto, lit. annulatio* Abb. Sicu. *in c. 1. q. 6. artic. 8. de constit.* Sotus *de iustit. & iur. lib.* 1. Colligitur etiam, magis suspectam esse opinionem Philippi Decij, & Hieron. Cagn. *num. 3. in l. quod à quoquam. ff. de reg. iur.* existi-
15 mantium, quod si † pœna legis transgressæ erat iniusta, vel immoderata, non debeatur in conscientia, secus si moderata erat: sed nihil est, quia in rebus suis quilibet est moderator & arbiter, *l. in re mandata. C. mand. l. pen. C de pact. l. stipulatio ista. §. inter certam ff. de verborum obligat.* etiam abutendo & prodigendo, *l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de pet. hær. l. 1. §. & magis. verb. prodegit. ff. quæ in fraudem pat. l. quia autem. in princip. & §. 1. ff. quæ in fraudem creditorum.* Vnde cum is legis transgressor huic legi pœnali, quo tempore lata fuit, consensum præbuerit, iam eo prætextu, quod pœna fuerit immoderata, retrocedere non potest, *l. sicut ab initio. C. de act. & obligat.* nisi fortè ea lex tam iniqua esset, vt ei ciues non tam verum consensum præbuisse viderentur, quàm vel erroneum, vel violentum: id quod non raro accidit in legibus, quæ à Principibus fiunt, præsertim dum imponunt ciuibus noxia vectigalia & iniqua, neque ad bonum publicum necessaria: tunc enim eius legis transgressores ad pœnam in foro animæ obnoxij non essent, & in foro contentioso, non iure eius legis executio fieri posset, *cap. erit autem lex. 4. distinct.* dixi *de succ. progr. lib. 1, in præfat.* Apparet etiam, suspectam esse differentiam, quam Decius & Hieronym. Cagnol. *num. 4. in d. l. quod à quoquam.* item Decius & Felynus *in c 1. de constit.* & ibi Panorm. faciunt, conten-
den-

dentes, pœnam † conuentionalem deberi in conscientia regulariter; non sic in pœna legali: quia, inquiunt, conuentionalis pœna ex consensu descendit; legalis vero non ita: sed cum & legalem pœnam ex vero consensu descendere edocti fuerimus, apparet, hanc differentiam suspectam esse. Quinimo legales pœnæ iustiores plærumque sunt, conuentionales autem acerbiores, in legalibusque plærunque est longe maturior deliberatio, & prudentior, quàm in conuentionalibus, *argum. l. humanum. C. de legib. & d. c. erit autem lex.* Ergo in conscientia non magis debebitur conuentionalis, quàm legalis, sicque vtroque casu transgressor legis, siue publicæ, siue conuentionalis, tenetur pati, si ab eo pœna exigatur: sed neutro casu in conscientia, vel in foro contentioso tenetur offerre vltro; quia iustè potuit cogitare, quod Princeps, Respublica, vel pars, qui sciunt, & tacent, vel dissimulant, eam pœnam taciti condonasse & remisisse videantur, vt in simili aduertit Cagnol. *vbi supra, nu. 9.* Apparet quoq; errasse Decium & Hieron. Cagnol. *vbi supra,* & eundem Decium *cons. 298. col. 1.* gloss. *in l. non solum ff. de rei vend.* & Corset. *sing. verb. pœna.* dum † ipsi, si pœna conuentionalis sit, nimis dura, negant deberi in conscientia, licet si esset moderata, agnoscant deberi. Quæ differentia tuta minimè est, quia contrahentes in rebus suis habuerunt plenam potestatem & arbitrium, etiam ad abutendum & prodigendum (vt iam ostendimus:) sicque potuerunt sese pœnis acerbis obligare, non secus, quàm reliquis. Nam etiam seipsum potest quis alienare, perdere, vendere, seruum efficere, *§. final. Instit. de iure pers. l. si quis filio exhæredato. §. hi qui. ff. de iniust. rupt.* Ergo is, si petatur pœna, eam præstare debebit, nisi dolus, aut vis, aut error in contractu interfuit: sin minus, non tenebitur offerre; faciunt, quæ diximus supra, dum de pœna legali nimis dura ageremus: hîc enim de conuentionali agimus.

16 (margin, beside line 1) · 17 (margin, beside "dum † ipsi")

Apparet etiam, † quid respondendum sit in pœna, quæ irrogatur à lege ei, qui damnum alteri dedit incendio domus, vel vulnere, aut occasione serui, aut iumenti, & similibus: Qua in re receptæ opiniones esse videntur à nostrorum plærisque, sequentes, primum, quod si damnum dolo datum fuit, in conscientia teneatur ad pœnam legalem, nisi quatenus pœna excedat læsionem (vt si mihi damnum dedisti in centum, & pœna legis est bis centum) deinde vt idem sit, si culpa lata damnum datum esset: nam simili modo pœna deberetur in conscientia, nisi quatenus læsionem excederet. Ita traditur per Hieron. Cagnol. *in d. l. quod à quoquam. ff. de reg. iur. nu. 6.* Felyn. *in c. audiuimus. de simon.* & voluerunt etiam Corsetus *in singulari. verb. forum conscientiæ.* Felyn. *in cap. sicut dignum. de homicid.* Roman. & Nicol. Pigno. *ad eum, singul. 106. pridie fui.* Aquensis *in l. vt vim. colum. 5,*

ff. de iustit. & iur. Deci. *in cap. 1. colum. penult.* & ibi August. Bero. *numer. 242. de constit.* Panorm. *in c. quoniam contra. num. 31. de prob.* quæ communes opiniones suspectæ nobis videntur ex superioribus. Primum, dum negant in conscientia teneri ad pœnam legalem quæ modum læsionis excedebat, quando dolo fuit damnum datum: Deinde cum idem negant, quando culpa lata datum fuit: nam vtroque casu verius est, suo ex vero consensu, legi, quæ tempore ferebatur præstito, ipsum teneri: sicque naturaliter & consequenter in foro animæ obligatum; siquidem pœna petatur: licet si non petatur ad eam vltro offerendam, minime teneatur. Ergo etiam intra mensuram damni dati ad pœnam, vel, vt aptius loquar, ad damni restitutionem non tenebitur, si ab eo non petatur, aut non interpelletur, quod fortè ipsa quoq; communis opinio abnegaret.

Quid ergo, si lex data fuit, antequam ille damnificator nasceretur? adhuc dixerim, idem fore. Nam, qui in eo populo, vbi ea lex viget, vult socialem popularemque vitam agere, in necessariam consequentiam consentire videtur omnibus legibus ipsius, *l. leges sacratissimæ. C. de legib. l. 1. & 2. ff. eod. tit. iuncto cap. ratihabitionem. de regu. l. iur. lib. 6.* Nec distat is tacitus consensus ab expresso, *l. certum. ff. si cert. pet.* Ergo si is damnificator ad resistendum iudici potens esset, licet offerret iustam domini æstimationem, & quoad residuum pœnæ, resisteret, in foro poli non satisfaceret.

19 Quid † autem, si damnum leui culpa datum fuit, aut etiam leuissima? & tunc pœnam in foro conscientiæ non deberi, communis opinio est, secundum Romanum *d. singul. 106.* post Innocent. *in d. c. sicut dignum.* cuius dictum, secundum Romanum, est vnicum in mundo, tenet Hieronym. Cagnol. *in d. l. quod à quoquam. num. 6* Corsetus *singul. verb. forum conscientiæ.* Andr. Barb. *in cap. Raynaldus. ad finem, de testam.* Decius *colum. penult.* & August. Bero. *in d. c. 1. de const, num. 242.* Nicol. Pig. *ad Romanum, vbi supra.* Aquensis *in l. 1. colum. 5. ff. de legib.* Felyn. *in d. cap. sicut dignum.* idem *in d. cap. audiuimus. & in d. cap. 1. de constit.* Deci. *nu. 31.* & ibi August. Bero. 224. *in dict. capitul. quoniam contra.* Augustin. Bero *in capitul. dilecti. num. 77. de arbit.* & Panormit. *in pluribus locis relatis, per Corsetum, vbi supra.* Sed hæc opinio minimè tenenda est; quia cum in foro contentioso sine dubio is damnificator, si fuit in culpa leui, teneatur, *text. iuncta sua gloss. communiter approbata. in §. præterea. Instit. quibus modis re contrah. obligat.* Cumque illi legi pœnali ciues consensum præbuisse intelligantur, superest, vt naturaliter, & sic in foro conscientiæ ad eam teneantur, si petatur, sin minus, secus: quia vltro offerre non tenentur: qua etiam de re per Summam Angeli, *verb. pœna. versicul. 19.* Cæterum
20 quando † leuissima culpa læsio facta fuit, Ludouic. Roman.
vbi

vbi supra, & Nicol. Pig. ad eum, tenent pœnam committi in foro contentioso, quod indubitanter est falsum; sicq; crederem per incuriam dictum fuisse: ergo eo casu longe minus in foro conscientiæ ille tenebitur. Pro nobis, quia incendium semper fit per culpam saltem leuissimam, & tamen, qui non sponte alienā domū cōbussit, non tenetur, *d. §. 2. & 3. Inst. quib. mo. re cōt. oblig.*

Postremo † ipsam pœnam creditor petere tutus etiā in foro 21
conscientiæ an possit, dubiū est, id q negat Decius *colu. 8. in c. 1. de constit.* Contrarium tenet Cagnol. *in l. quod à quoquā, ff. de reg. iur.* Paris. *cons. 34. lib. 1.* idem Paris. *cons. 19. lib. 2.* & Phil. Corn. *consil. 69. lib. 2.* idem Corn. *cons. 28. colu. fin. eod. lib.* & Hostiens. Arch. Ioan. Andr. Panorm. & alii comm. *in d. c. 1. de consti.* quia qui facit authoritate legis, minime peccat, *c. qui peccat, 24. q. 4.* nisi ea lex esset permissoria tantum, qualis est in terminis. *l. Gracchus, C. ad leg. Iul. de adult.* & hæc est verior & receptior opin. Itaq; huiusmodi pœnæ, damnum passis, veluti sub hac conditione, in effectu debentur, si petierint & interpellauerint, & dānificatores sub hac veluti cōditione eas debēt, si ab eis petatur. Ratio quia vt pœna apposita, ex lege conuentionali, quasi sub hac conditione debetur, si petatur, *l. si pacto quo pœnam, cum ibi. not. C. de pact.* ita idem erit in pœna descendente ex lege publ. pœnali. Similimum est in aliis quoq; contractus articulis: nam partes † etiam postquam 22
consenserunt, ante factam tamen scripturam, possunt pœnitere Paul. *in l. contractus. n. 9. C. de fide instr. & in l. quib. idem, ff. de V. O. & in l. cum res. col. 2. C. de probat.* Socin. *cons. 17. n. 15. lib. 4.* Cōmunis est secund. Boer. *decis. 48. nu. 18.* Alciat. *in l. pactum quod bona, ad fin. C. de pact.* Contrarium tenet Deci. *in d. l. pactum quod bona. col. 3.* & Curt. *colu. pen.* Sed quando † dicetur contractus fie- 23
ri in scriptis? & opin. Azonis est, vt dicatur quando conuentum fuit, vt exinde fieret scriptura: quæ communis opin. est secundū Saly. *in auth. sed hodie, n. 5. C. si cert. pet. facit l. 6. tit. 5. part. 5.* Verum hæc Azonis opin. communiter improbatur, secundum Couarr. *in c. relatum, in pr. n. 6. de testa.* Alia est opin. Ioannis, q̄ refert Glos. *in d. l. contractus, verbo, in scriptis.* quando conuenit, & q inde scriptura fieret, & aliter cōtractus non valeret. ista est opinio com. secund. Soci. *cons. 173. li. 2.* cuius rei ratio illa est, qa illa adiectio, vt ex eo cōtractu scriptura conficeretur, potuit fieri, vel eo animo, vt scriptura ad rei probationem vtilis esset, vel eo animo, vt ad substantiam ipsius contractus: prior autem interpretatio verosimilior est, cum scripturæ sui natura non tam ad rerum substantiam, q̄ ad rerum probationem prodesse soleant ac spectare, *l. Publia. ff. depositi.* & secundum hanc interpretat. accipi potest, *tex. in prin. Inst. de empt. & vend.* qui in contrarium non leuiter vrget. Ergo quando partes voluerunt, vt in contractu fieret scriptura (retenta superiore opinione) eo ipso tacite videntur intellige-

ff. de iustit. & iur Deci. *in cap. 1. colum. penult.* & ibi August. Bero. *numer. 242. de constit.* Panorm. *in c. quoniam contra num 31. de prob.* quæ communes opiniones suspectæ nobis videntur ex superioribus: Primum, dum negant in conscientia teneri ad pœnam legalem, quæ modum læsionis excedebat, quando dolo fuit damnum datum: Deinde cum idem negant, quando culpa lata datum fuit: nam vtroque casu verius est, suo ex vero consensu, legi, quo tempore ferebatur præstito, ipsum teneri: sicque naturaliter & consequenter in foro animæ obligatum; siquidem pœna petatur: licet si non petatur ad eam vltro offerendam, minime teneatur. Ergo etiam intra mensuram damni dati ad pœnam, vel, vt aptius loquar, ad damni restitutionem non tenebitur, si ab eo non petatur, aut non interpelletur, quod fortè ipsa quoq; communis opinio abnegaret.

Quid ergo, si lex data fuit, antequam ille damnificator nasceretur? adhuc dixerim, idem fore. Nam, qui in eo populo, vbi ea lex viget, vult socialem popularemque vitam agere, in necessariam consequentiam consentire videtur omnibus legibus ipsius, *l. leges sacratissimæ. C. de legib. l. 1. & 2. ff. eod. tit. iuncto cap. ratihabitionem. de regu. l. iur. lib. 6.* Nec distat is tacitus consensus ab expresso, *l. certum. ff. si cert. pet.* Ergo si is damnificator ad resistendum iudici potens esset, licet offerret iustam domini æstimationem, & quoad residuum pœnæ, resisteret, in foro poli non satisfaceret.

19 Quid † autem, si damnum leui culpa datum fuit, aut etiam leuissima? & tunc pœnam in foro conscientiæ non deberi, communis opinio est, secundum Romanum *d. singul.* 106. post Innocent. *in d. c. sicut dignum.* cuius dictum, secundum Romanum, est vnicum in mundo, tenet Hieronym. Cagnol. *in d. l. quod à quoquam. num. 6* Corsetus *singul. verb. forum conscientiæ.* Andr. Barb. *in cap. Raynaldus ad finem, de testam.* Decius *colum. penult.* & August. Bero. *in d. c. 1. de const, num. 242.* Nicol. Pig. *ad Romanum, vbi supra,* Aquensis *in l. 1. colum. 5. ff. de legib* Felyn. *in d. cap. sicut dignum.* idem *in d. cap. audiuimus. & in d. cap. 1. de constit.* Deci. *nu. 31.* & ibi August. Bero. 224. *in dict. capitul. quoniam contra.* Augustin. Bero *in capitul. dilecti. num. 77. de arbit.* & Panormit. *in pluribus locis relatis, per Corsetum, vbi supra.* Sed hæc opinio minimè tenenda est; quia cum in foro contentioso sine dubio is damnificator, si fuit in culpa leui, teneatur, *text. iuncta sua gloss. communiter approbata. in §. præterea. Instit. quibus modis re contrah. obligat.* Cumque illi legi pœnali ciues consensum præbuisse intelligantur, superest, vt naturaliter, & sic in foro conscientiæ ad eam teneantur, si petatur, sin minus, secus: quia vltro offerre non tenentur: qua etiam de re per Summam Angeli, *verb. pœna. versicul. 19.* Cæterum
20 quando † leuissima culpa læsio facta fuit, Ludouic. Roman.

vbi

ibi supra, & Nicol. Pig. ad eum, tenent pœnam committi in foro contentioso, quod indubitanter est falsum; sicq; crederem per incuriam dictum fuisse: ergo eo casu longe minus in foro conscientiæ ille tenebitur. Pro nobis, quia incendium semper fit per culpam saltem leuissimam, & tamen, qui non sponte alienã domũ cõbussit, non tenetur, *d. §. 2. & 3. Inst. quib. mo. re cõt. oblig.*

Postremo † ipsam pœnam creditor petere tutus etiã in foro conscientiæ an possit, dubiũ est, id ꝙ negat Decius *colu. 8, in c. 1. de constit.* Contrarium tenet Cagnol. *in l. quod à quoquã, ff. de reg. iur.* Paris. *cons. 34 lib. 1.* idem Paris. *cons. 19. lib. 2.* & Phil. Corn. *consil. 69. lib. 2.* idem Corn. *cons. 28. colu. fin. eod. lib.* & Hostiens. Arch. Ioan. Andr. Panorm. & alii comm. *in d. c. 1. de consti.* quia qui facit authoritate legis, minime peccat, *c. qui peccat, 24. q. 4.* nisi ea lex esset permissoria tantum, qualis est in terminis. *l. Gracchus, C. ad leg. Iul. de adult.* & hæc est verior & receptior opin. Itaq; huiusmodi pœnæ, damnum passis, veluti sub hac conditione, in effectu debentur, si petierint & interpellauerint, & dãnificatores sub hac veluti cõditione eas debẽt, si ab eis petãtur. Ratio quia vt pœna apposita, ex lege conuentionali, quasi sub hac conditione debetur, si petatur, *l. si pacto quo pœnam, cum ibi. not. C. de pact.* ita idem erit in pœna descendente ex lege publ. pœnali. Similimum est in aliis quoq; contractus articulis: nam partes † etiam postquam consenserunt, ante factam tamen scripturam, possunt pœnitere Paul. *in l. contractus. n. 9. C. de fide instr. & in l. quib. idem, ff. de V. O. & in l. cum res. col. 2. C. de probat.* Socin. *cons. 17. n. 15. lib. 4.* Cõmunis est secund. Boer. *decis. 48. nu. 18.* Alciat. *in l. pactum quod bona, ad fin. C. de pact.* Contrarium tenet Deci. *in d. l. pactum quod bona. col. 3.* & Curt. *colu. pen.* Sed quando † dicetur contractus fieri in scriptis? & opin. Azonis est, vt dicatur quando conuentum fuit, vt exinde fieret scriptura: quæ communis opin. est secundũ Saly. *in auth. sed hodie, n. 5. C. si cert. pet. facit l. 6. tit. 5. part. 5.* Verum hæc Azonis opin. communiter improbatur, secundum Couarr. *in c. relatum, in pr. n. 6. de testa.* Alia est opin. Ioannis, q̃ refert Glos. *in d. l. contractus, verbo, in scriptis.* quando conuenit, & ꝙ inde scriptura fieret, & aliter cõtractus non valeret. ista est opinio com. secund. Soci. *cons. 173. li. 2.* cuius rei ratio illa est, qa illa adiectio, vt ex eo cõtractu scriptura conficeretur, potuit fieri, vel eo animo, vt scriptura ad rei probationem vtilis esset, vel eo animo, vt ad substantiam ipsius contractus: prior autem interpretatio verosimilior est, cum scripturæ sui natura non tam ad rerum substantiam, q̃ ad rerum probationem prodesse soleant ac spectare, *l. Publia. ff. depositi.* & secundum hanc interpretat. accipi potest, *tex. in prin. Inst. de empt. & vend.* qui in contrarium non leuiter vrget. Ergo quando partes voluerunt, vt in contractu fieret scriptura (retenta superiore opinione) eo ipso tacite videntur intel-

V 5 lige-

ligere, vt interea ab illo consensu recedere liberum sit; non aliter atque licet in contractibus innominatis, ante implementum, *per totum titul. ff. & C. de rerum permu. per totum ff. de praescri. verb. & ff. de cond.cau.da. C.de cond. ob causam*, sicque vni recedere volenti, si alter dixerit, cur improbe fidem conuentionis violare tentas; ille replicare iustè poterit, se minime fidem violare, cum inter eos id tacite actum videatur, vt quandiu scriptura non esset confecta, tandiu is contractus non foret perfectus, sed tantum cœptus: sicque ille potius ex diuerso videatur fidei violator, qui dum licet alteri pœnitere, contra fidem conuentionis hanc libertatem ei adimere properat, non ignarus hanc tacitam conditionem resolutiuam eum contractum habuisse, si non pœniteret antequam scriptura confecta ea de re fuisset. sic ergo & pœnæ legales, de quibus egimus, hanc tacitam conditionem, si petantur, recipiunt.

SVMMARIA.

1 *Lex an obliget in conscientia? ardua q. & quid si sit pœnalis.*
2 *Legum, principum, & arbitrorum potestas non egreditur fines cõmissionis à populo data.*
3 *Iurisdictio est propter vsum.*
4 *Imperium à Deo esse: quomodo intelligendum?*
5 *Pœna in cõtractu apposita quare leniat obligationem principalem noua declaratio.*
6 *Lex pœnalis quare non obliget in conscientia.*
7 *Legislator non præsumitur habere animum obligãdi ad pœnam æternam, sed ad solam temporalem expressam, vel arbitrariam.*
8 *Consensus reuocabilis non impedit pœnitere.*
9 *Lex canonica an obliget in conscientia?*
10 *Lex canonica non præsumitur velle obligare ad pœnã æternã?*
11 *Monachorũ regula declaratur.*
12 *Lex canonica in materia pauci momenti, an ad pœnam æternam possit obligare?*
13 *Ius naturale & diuinũ an semper obligent in conscientia?*
14 *Ius naturale & ius diuinum quomodo differant?*
15 *Paternum præceptum quatenus obliget filium.*
16 *Leges Hispanæ hic relatæ, quod non obligent in conscientia.*
17 *Legem principis aut reipublicæ secularis nunquam obligare in conscientia.*
18 *Lex humana concordans cum iure diuino, vel naturali, non inducit nouum ius.*
19 *Lex humana nunquã obligat transgressorẽ ad peccatũ, siue sit pœnalis, siue non, & siue grauis sit materia, siue non.*
20 *Lex pœnalis non obligat in cõscientia, etiamsi pœnam imponat ipso iure, vel ipso facto, & etiam si nullam defensionem reus possit habere, quod vltimum est, contra nouiss.*
21 *Lex humana non potest esse iusta, nisi deriuetur à naturali, vel diuina.*
22 *Legis human. & diuinæ cõcursus.*
23 *Lex si vtilis non est, noxia est.*
24 *Thucydidis sententia.*
25 *Legum plurium intellectus.*

CAPVT

CAPVT XXIX.

SEXAGESIMOOCTAVO, denique his proximum est, quod à nostrorum plerisq; receptum video: aiunt enim, leges † ciuiles obligare regulariter in foro animæ, si modo non sint iniquæ, & latæ sint ab habente potestatem eas leges ferendi. Ita Bart. *in l. si quis pro eo. ff. de fideiuss.* Boer. *decis. 1. nu. 73. vers. quinimo.* Felyn. *in c. 1. col. 11. de const.* Cagnol. *in l. quod à quoquam. num. 9. ff. de reg. iur.* Andr. Isern. *in tit. de pace iura. firm. in feudis.* §. 1. & Iason *in l. nemo potest, ff. de lega. 1. col. 18 ff. de lega. 1. lect. 2.* Alfons de Castr. *de potest. legis pœnalis. c. 4. 5. & 6. lib. 1.* Barba. *cons. 46. num. 10. lib. 1.* Sanctus Thomas 1. 2. *q. 69. arti. 4 & 2. 2. q. 60. art. 5.* Archiep. Flor. *par. 1. tit. 18. c vn. §. 1.* Syluester *q. 8. verb. lex.* Gregor. Lupus *in l. 16. tit. 1. par. 1.* Andr Barb. *num. 8. in c. filius, de testa.* Ioan. Methina. *l. de rest. q. 36. vers. quo præmisso.* Curt. Iun. *cons. 12. q. 10.* Paris. *in simili consilo 34. lib. 1.* Paris. *cons. 19. lib. 1.* Dom. Sotus *lib. 1. de iust. & iu. q. 6. art. 4.* Ludo. Gomez. *in §. ex malefic. Inst. de actio. nu. 14.* Didac. Segura *in rep. l. filius dum in ciuitate, n. 15. ff. de verb. oblig.* & Didac. Perechius *ad eum.* Felyn. *in c. audiuimus, colu. 1. de simoni.* Bal. *in l. 1. C. de vectig. commi.* Hæc conclusio varie intelliguntur ex mente eiusdem commmunis doctorum opinionis. Primum in legibus quid vetantibus, Deinde etiam in legibus aliquid præcipientibus, Tertio idem, etiam si quod ea lex, vel præcipit, vel vetat, non concurrat cum eo, quod lege diuina præceptum, aut vetitum est, Quarto etiam si non concurrat cum eo, quod lege naturali præceptum aut vetitum est, Quinto etiam si ea lex pœnalis sit, Sexto idem esse, etiam si simus in legib. ciuilib. vel reliquis præceptis à principe seculari editis, id ꝙ plene exprimit Alfon. Castr. *d. c. 4. vers. 3. suā opin. in fin.* qui acerbi⁹, q̄ decebat, inuehitur in Ioan. Gersonem de vita spirituali, *lect. 4.* contrariam partem tuentem; cuius sententia (iudice me) verissima est, in principib⁹ secularib. eorumq; legib. ex defectu tam potestatis quam voluntatis: cum alterutrum deficere sat superq; esset, nedum vtrunq;. Quod deficiat potestas, patet ex nostra principali opin. eiusque fundamentis, qua ostendimus; principatum † ad meram ciuiū vtilitatem, nō etiam ad vtilitatē regentium creatam fuisse, nec vllus, modo sanus, abnegabit, quin ipsius ciuib. perniciosissimū esset, si ad mortem æternā leges illæ, aut præcepta principis cui ipsimet iurisdictionem dederunt, conuerterentur, contra *l. quod fauor. ff. de legib. l. non ideo minus. C. de procura. l. legata inutiliter. ff. de lega. 1 l. legata inut. ff. de adim. lega.* E. dicendū, ꝙ, sicut arbiter, quia habet iurisdictionē ex commissione & concessione collitigatorū, si ipsi collitigatores eius præceptis nō pareant, eos punire nō potest, nisi intra terminos & mensuram sibi ab eis cōmissam: & sic ea pœna tenentur, cui ipsi subdiderunt sese, *l. cum antea cum ibi not. C. de arbitr.* ita quoq; princeps, cui se populus commisit,

nec

nec aliunde quicquam omnino habet potestatis, aut iurisdictionis, legesq; ab eo latæ, non potest, aut possunt ciues punire, aut mulctare, vltra terminos, & mensuram potestatis & iurisd. sibi à populo datæ, vt supra fuse ostendimus, & tradunt omnes Doct.
3 *per tex. ibi in l. si ff. de iurisd. om. iudi.* Præterea omnis † potestas est propter vsum, vt tradit D. Dom. Sot. *de iust. & iur. lib. 4 q. 4. arti. 2.* ergo vt princeps secularis eius legis aut præcepti transgressoribus pœnā æternam infligere non potest: ita non potest quenq; ad eam obligare, à quo argumento cum Alfonsus Castrensis, *vbi supra*, se enodare non valeret, respondet quod leges & principes Ecclesiæ habent potestatem à Deo concessam, quoad iurisdictionem, sed non quoad executionem æternæ pœnæ, idq; quod ad principes & leges seculares, adfirmare non tentauit, nec iure
4 posset; quia † illud *Prouerb. c. 8.* Per me reges regnant, &c. est perinde, ac si diceret, quod Dei ordinatione flumina defluunt, nascuntur fontes, crescunt segetes, germinant arbores, illuminat Sol, humectant Luna, & Sydera, & hominum alii legunt, alii scribunt, alii arant, alii seminant, arborumque folia ventorum flatibus agitantur, catus captat mures, aquila columbas, canes lepores, & reliqua id genus innumera: vt supra plenissime disseruimus. Ergo vt princeps voluntate Dei exercet iurisdictionē, ita & arbiter in exemplo supra apposito, sponte Dei exercet iurisdict. & tamen neuter corū potest fines ac terminos à populo vel à collitigatorib. præfixos excedere, quoad pœnas trāsgressorib. imponendas. Similimum est, quod *in §. fin. Inst. de verb. oblig.* is qui aliquid se facturum, etiam per solennissimam stipulationem, promisit, cum ad factum præcise compelli non possit secūdum communem opinionem, & Dd *in l. stipulationes nō diuiduntur, §. Celsus, per text. ibi. ff. de verbo. oblig. l. si quis ab alio, §. fin. ff. de re iudic.* ad id, quod stipulatoris interesset, duntaxat condemnandus est, & tenetur præstare, præterea nihil *per d. §. fin. Inst. de verborum obligatione.* Vnde ibi consuluit Iustinianus, vt pœna pecuniaria promitteretur, si aduersus illud factum promissum (siue negatiuum esset, puta altius non ædificare; siue affirmatiuum, puta negotia gerere, fuisset) quid fieret, significans plane, quod præterea pœna æterna nulla maneat, neq; ad eam ille sese obligare voluit, sed ad temporalem duntaxat, vel expressam, & conuentionalem, vel legalē, nempe interesse, qua in re mirantur Alphonsus Castrensis, & reliqui fortissimi Theologorum, quia in-
5 quiunt, inducta † ad vnum effectum, non debent operari cōtrarium effectum, *l. legata inutiliter, ff. de lega. 1. l. legata inutiliter, ff. de adim. lega. l. non ideo minus, C. de procur. l. quod fauore, ff. de legib.* sed pœna conuentionalis adiecta fuit, quo magis promissio seruaretur; ergo non debuit adimere obligationem naturalem illius facti explendi, quæ inerat, si ea pœna apposita non fuisset. Sed

certe

ſed certe nihil miri aut noui; nam ex veroſimili mente agentium lex hanc facit interpretationem, vt alternatiua ea obligatio ſit; nempe vt vel illud factum expleatur, vel in eius defectum pœna præſtetur: ſicque ea præſtita, ſublata eſt, & nouata prioris facti obligatio. *l. ſi pacto quo pœnam*, vbi tradunt communiter Doctores. *C. de pact.* dixi *in præfatione de ſucceſſ. progreſſ. n. 88. cum ſequent.* Vnde † ſimiliter lex pœnalis nunquam obligat transgreſſorem 6
in conſcientia; quia tam ab ipſis ciuibus ſeu popularibus, quam ab ipſis legislatoribus id actum videtur, vt vel ciues legi pareant, vel pœnam ſtatutam ſubeant, non vt ad vtrumque teneantur: ſicque diſiunctim non coniunctim, alternatiue non copulatiue: quam rationem nec Theologi perceperunt, nec vllus, in cuius ſcripta inciderim: & iunge dicta in ca. præced. Quinimo tantum abeſt, vt † legislator humanus ſubditos legis ſuæ tranſgreſſores 7
ad pœnam æternam obligare voluiſſe videatur, quod potius omni cura, diligentia, ſtudio, conatu, proſpicit, ne eorum animæ illaqueentur: & omnium legislatorum talem eſſe animum præſumendum eſt. *l. quæ ſub conditione, in principio.* vbi textus egregius, ſed à noſtris nunquam hanc ad rem animaduerſus. *ff. de condit. inſtit.* quæ ratio communis eſt, tam ad leges, & principes Eccleſiæ, quam ad leges & principes ſæculares; ſicque in vtriſque idem in re dubia tenendum eſt, quod intelligo, ſiue pœna legis tranſgreſſoribus expreſſim definita ſit, ſiue non ſit: quia legis tranſgreſſor ſemper remanet arbitrio iudicis puniendus, quaſi ad id, quod intereſt Reipublicæ, vt quemadmodum, qui ex contractu promiſit ſe aliquid facturum, vel non facturum, ſi id non fecerit, vel aduerſus id fecerit, tenetur, & damnabitur in eo, quod intereſt aduerſarii, neque ad principale factum præciſe obligatus intelligitur, ciuiliter, aut naturaliter, vt dixi ſupra: ita, & qui præceptum legis affirmatiuum, puta vt tali nocte ſit in vigilia vrbis, vel, vt ſeminet agrum ſuum, vt ciuitas abundet frugibus, vel negatiuum, ſeu prohibitiuum, (puta ne ſyluæ ſuæ arbores excindat, vt ciuitas abundet lignis, neve quis aucupetur aut venetur) tranſgreditur, non tenetur ad id præciſe, naturaliter aut ciuiliter, ſed tantum ad pœnam ſubeundam ſi contra fecerit, ſiue pœna nominatim (vt plærunque ſolet) definita fuerit, ſiue non fuerit: quia tunc iudicantis arbitrio plectitur aut mulctatur: & ita videntur ſentire omnes homines illiterati quotquot ſunt in mundo, quib. aſſentiendum & conſentiendum eſt; quia vox populi, vox Dei, & immutabilis videtur, vt diximus ſupra. Et hoc plus placet, quam quod ſcripſimus, communes ſententias ſequuti. *lib. 1. de ſucc. progreſſ. in præfa. n.* 88. Sit ergo concluſio; tranſgreſſio facti à lege præcepti, non obligat tranſgreſſorem; vel melius; Facti obligatio non eſt præciſa, intellige primo in obligatione ad factum ex lege conuentionali deſcendente; deinde

deinde etiam in ea, quæ descendit ex lege Reipublicæ; tertio intellige tam in facto affirmatiuo, quam in negatiuo siue prohibitiuo: Nam facti appellatione, & non factum continetur. *l. stipulatio. in prin. ff. de verb. oblig. l. in facto. ff. de cond & dem. §. pen. Instit. de nup. ibi*, melius facerent si se abstinerent: Quarto intellige, quod præcise non obligat ad factum ciuiliter: Quinto intellige, quod non obligat etiam naturaliter: Sexto intellige, quod non obligat etiam in conscientia: Septimo intellige procedere, quando in defectum illius facti, vel data illius non facti, seu prohibitionis transgressione, pœna definita fuit. Octauo intellige etiam si nulla pœna nominatim definita fuit; quia tunc succedit arbitraria. Nono intellige quoad transgressionem præcepti legalis, vel principalis laicorum. Decimo etiam quoad transgressionem legis vel præcepti principalis ecclesiasticorum.

Isthæc autem omnia iustificantur apertisime per omnes titulos & leges sub eis collocatas. *ff. C. & in Decretal. de rer. permuta.*
8 Nam † conuenit forte inter me & te, de permutanda mula mea, pro equo tuo, postea equum offerenti tibi, vt mulam acciperes, dixi me iam pœnituisse, sicque nolle me promissa explere, dicit quilibet Theologorum iuris inexpertus, vt pacta seruare æquissimum & iuri naturæ ac subinde diuino consentaneum est. *l. 1. ff. de pact. c. 1. de pact. l. 1, ff. de const pri. §. per traditionem. Instit. de rer. diuis.* ita talem permutandi pactionem violare, turpe & tam iuri naturæ quam canonico ac diuino contrarium videbitur: & obligationi naturali ex tali pactione ortæ contrarium. Nos autem respondemus, ex tali pactione ortam minime fuisse obligationem naturalem, nec obligationem in foro conscientiæ, de iure diuino, nec turpe esse, sed honestisimum talem pactionem non custodire; quia ex natura contractus, à lege ei accommodata, est, vt quandiu res integra fuit (hoc est quandiu vnus non impleuit ex parte sua, & alter acceptauit) tamdiu consensus præstitus intelligatur esse reuocabilis; sicque interim obligatio non oriatur de iure ciuili, aut canonico, aut naturali, aus diuino, ne alias contrahentes obligentur præter suam intentionem & consensum, qui legum traditionib. videtur accommodatus. Simile *in l. fi. C. de pact.* simile in omnibus legibus quæ sunt sub titulo *ff. & C. de cond. ob cau.* Simile in terminis tituli *ff. de in diem add.* Simile in terminis tituli *ff. de lege com.* Simile in terminis tituli totius *ff. & C. de donat. cau. mort. & in prin. Instit. de donat* Simile *in l. 4. ff. de adimen. legat.* Simile in mille exemplis, de quibus *in l. videamus. 2. de vsuris.* dixi plene *lib. 2. de succ. crea. §. 12. num. 46.*

Denique Sotus *lib. 1. de iust. & iur. q. 6. art. 4.* tradit quatuor conclusiones his verbis: conclusio (inquit) sit prima, lex humana tam ciuilis, quā canonica, si iusta sit, auctoritate viget, viq; pollet, obligandi subditorum conscientias: probatur, Lex omnis humana, vt di-

vt dictum est, ab æterna per naturalem deriuatur: secundũ illud *Prouer.* 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. vbi, vt supra discernendo notauimus, priori membro designandi potestas diuinitus principibus collata, iuxta illud Pauli: Omnis potestas à Domino Deo est: posteriori vero prudẽtia, per quã leges condunt & executioni mandant: ergo ex eadẽ æterna lege virtus ad easdẽ subinde leges deriuatur, qua sint in cõscientia apud Deum ipsum obligatoriæ. Secunda conclusio: lex humana iniusta non obligat in foro conscientiæ. Tertia † cõclusione omissa, idem Sotus tradit quartam conclusionem in hæc verba: Tanquam fides catholica confitendũ est, Ecclesiasticas sanctasq; leges obligare in foro conscientiæ, genere, suo sub reatu mortalis maculæ. Irrepsit enim olim Waldensium error, postque Ioannis Wicleff, eorundemque tandem legitimi heredis Lutheri, quod neq; in Pontifice Maxi. neque in tota Ecclesia potestas vlla est condendi aut articulos fidei, aut morum leges: sic enim habet vigesimus septimus eius artic. inter exhibitos ad Leo. quare, vt aiunt, sola illa mandata obligant in conscientia, quæ in Euangelio explicata sunt? extant autem apertissima testimonia, quibus isti confutantur, vt est illud *Luc.* 12. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. *&* *Matth.* 18. Si peccauerit, &c. dic Ecclesiæ, si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus: vbi compertissimum est iurisdictionem Ecclesiæ designari. Item quodcunque ligaueritis super terram, erit ligatum & in cœlis. *&* *Ioannis* 20. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, retenta erunt. Quid euidentius quam illic, vt ait Chrysosto. collatam fuisse à Christo Apostolis ac subinde Ecclesię potestatem, quã ipse attulerit à patre, eo pręcipue quod retinere peccata, functio est habentis potestatem obligandi. *&* *Deut.* 17. Lex extat, quod qui non obediret sacerdoti morte moreretur: morte aũt nemo plectitur, nisi ob graue peccatum mortale, ergo fortiori ratione, lege noua, quã & Christus instituit, & Spiritus sanctus gubernat, eadem est authoritas confitenda: idq; verba illa palã ostendunt. *Act.* 15. Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil vltra imponere vobis, quã hæc necessaria Re vera cum, &c. Ecclesia suis legibus obligare nos intelligat sub reatu mortalis culpæ, & Christus suam sit curam pollicitus, & Spiritus sancti regimen, quem ad hoc se missurum promisit à Patre, ne in rebus tam arduis falli possit, certissima colligitur fides in hoc eandem Ecclesiam nõ deseri, sed certa pollere authoritate obliganti: iam id demum de ratione finis: conuincitur enimuero cum mortalium status nunquã sit fixus, sed pro temporũ locorumq; diuersitate lubrice varietur, non satis Christus legibus à se positis Ec-

tis Ecclesiæ in perpetuum consuluisset, nisi potestatem reliquisset in Ecclesia nouas leges pro tempore condendi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valerent. hæresis autem hæc iam in concilio Viennensi, *vt habetur clem. ad nostrã de haret.* & in Constantiensi, ac deinceps à Leone merito suo condemnata est.

Et hæc conclusio contra Gersonem verissima est, quoad potentiam Ecclesiæ, verum quoad voluntatem Gersonis sententia
10 saluari potest, vt in re dubia, lex † noua Canonica, aut præceptum principis Ecclesiastici transgressores ad mortalę peccatum obligare minime videatur. *d. l. qua sub conditione.* sed ad pœnã duntaxat temporalem, vel certam, si nominatim illa ea lege eove præcepto definita fuerat; vel arbitrariam, si certa pœna definita non fuerat, vt & supra ostendimus, & in simili probauimus *de succ. crea. lib.* 1. §. 10. *num.* 661. & non tam ex necessitate, quam dubitationis tollendæ causa solent præsulum sanctissimi, dum noua præcepta fidelibus inducunt, declarare, quod non intendunt ad peccatum mortale, sed tantum ad pœnam temporalem transgressores obligare. & ita accipiendum est, quod † in re-
11 gulis Minoritarum cautum est; dum in earum capite seu exordio sic scriptũ est: Regula nostra & constitutiones non obligant nos ad culpam, sed tantum ad pœnã, nisi propter præceptum, vel contemptum: fateor quod Dominicus de Soto; *vbi supra*, & etiam Alfonsus Castrens. aiunt, eam regulam argumento esse, quod nisi illa fieret adiectio, non posset non obligare ad culpam; sed id suspectum esse, ex superioribus patet, eademque ratio est in omnibus præceptis, & constitutionibus collegiorum Salmaticensium, & Pincianorum, & Complutensium, & aliorum locorum, quæ variis Hispaniæ constitutionibus canonicis reguntur, idemque in reliquis collegiis, qualia Italiæ sunt, vt Bononiense, & alia similia, & apud Gallos non pauca: nam plerunque earum constitutionum transgressores ad culpam non obligari, sed tantum ad pœnam temporalem, creditum est, fuitque semper, & non raro disputatum: & huius semper fui sententiæ, dum essem in collegio diui Zebedæi Salmanticensi; & hæc opinio vtpote humanior, amplectenda in dubio est. *l. absentem. ff. de pœnis. l. antepenult. eodem titul.* & quia animarum saluti fauorabilior. *l. sunt personæ. ff. de religio.* Denique & si Alfonsus Castren. & Dominicus Sotus, *vbi supra*, ingenti conatu contrarium defendant, tamen hic est totius vniuersi orbis communis sensus, quoad homines loquor literarum inexpertos, & talis populi vox immutabilis, & quasi Dei vox esse videtur, vt ostendimus supra. Nec Theologorum vtcunque disertissimorum sententiæ hac in re sunt (iudice me) multi faciendæ, quia quid sit lex humana, vndeque originem traxerit, ipsi ignorant: (vt plene ostendimus *de succ. progr. in præfa.* & aliquid supra atti-

attigimus) vnde quales sint legis humanæ effectus percipere nequeunt.

Sit ergo cõclusio prima, lex Canonica † potest subditos obligare ad peccatum mortale. Secunda, lex Canonica in re dubia subditos ad peccatum mortale obligare non videtur, nec id intendit; fallit quando id in ea lege expressum fuit rationabili de caussa: fallit secundo, quando grauitas, & magnitudo materiæ id suadebant, secundum Sotum, *de iust. & iur. li. 1 c. quæst. 6 artic.* 4. Quod si leuis esset materia, parumque necessaria, tunc etiam si legislator exprimeret trãsgressores mortaliter peccare, nõ auderem firmare ad peccatum obligare; quia tunc ea lex nõ tam ad ædificandum, quã ad nocẽdum lata videretur, potestasque à Deo concessa ad vtilitatem subditorum in eorum necem conuerteretur, quod esse nõ debet, vt habet conclusio nostra princip. & ejus omnia fundamẽta, præsertim cum pœna sit culpę cõmensuranda, vt pluries diximus. Vnde Horatius: Adsit, inquit, regula peccatis, quæ pœnis irroget æquas, ergo bona fides non patitur, vt pro re leui pœna mortis æternę imponatur. Lex humana ciuilis similiter in re dubia, nõ obligat in cõscientia ad culpam, sed tantum ad pœnam ea lege trãsgressoribus definitã, vel ad arbitrariam: fallit fortè vbi grauitas, & magnitudo materiæ id suaderet, idque siue, vt in conscientia obligaret a superiore expressum tũc esset, siue non; (cujus expressio quando materia leuis esset, nullius momẽti foret, ideo dixi: quia quãdo † materia esset ita grauis, vix est, vt transgressor illius legis non 13
videretur esse transgressor juris, vel diuini, vel naturalis; & alterutrius juris trãsgressio induceret peccatum mortale, prout in juris diuini transgressione Sotus & Alphons. Castr. & Gerso. & reliqui omnes jam commemorati id admittunt, & est indubitatum in transgressione juris naturæ: sed id negat Gerson, *vbi supra*, sed non jure, vt nobis videtur; quia † omne jus naturale est 14
jus diuinum, licet ex diuerso, nõ omne jus diuinum sit naturale; cum in multis sit supernaturale, quale est in cunctis sacramentis Ecclesiæ) sicque jus diuinum, & naturale differunt inter se, tanquam genus & species: nã quicquid est juris naturalis, est & juris diuini, eaq. bona consequentia est. Nõ econtra: pateq;: nã jus naturale est, quod natura, hoc est, Deus, omnia animalia docuit ab ipsa origine & natiuitate *l. 1. ff. de iust. & iur. in princ. Instit. de iure nat. c. ius naturale. 1. distinct. & supra plene.* Et Virgil. Eclog. 3. ait:

—— —— *Iouis omnia plena.*

Et Lucan. *bell ciuil. lib. 9.* ait:

Iuppiter est quodcunq; vides quocunq; moueris.

Idem Virg. 4. *Georg.*

—— —— *Deum namq; ire per omnes*

Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum.
Quemq; sibi tenues nascentem arcescere vitas:

Vides ergo, vt quod IC. dixerunt à natura omnia animalia jus naturale edocta fuisse, id Poëtæ & Philosophi declarant esse à Deo: sicque hoc casu Deum & naturam pro eodem sumi. Ergo si parentes filios suos cùm ejus ætatis sint, vt se tueri nequeant, desererent: vt facerent contra illud præceptum & documentũ naturale, quo jubemur liberos educare, vt dictis jurib: ita quoq; cõtra jus diuinum fecisse, & consequenter mortaliter peccasse viderentur: & cum parentibus obedire, sit juris naturalis præceptum. *l. veluti, ff. de just. & jur.* filius qui præceptum patris nõ custodierit, peccabit mortaliter: quia similiter est juris diuini præceptum, eo ipso quod est juris naturæ; eo amplius, cum specifice & formaliter sit etiam Dei præceptum in Decalogo contentum. Quid ergo si pater meus jussit me quid vel iniquum, vel leue, ꝙ ignauia, vel incuria prętermisi, peccarémne mortaliter? & sane totus mundus omniumq; populorum voces, quæ sunt Dei vox (vt dixi) opinãtur contrarium: ergo quam distinctionem in principibus & legibus fecimus, eandem vt hîc faciamus oportet. Nã hi omnes casus exequantur *per d. l. veluti.* vt sic ex intẽtione prę-ceptum dãtis & accipiẽtis hęc res iudicãda sit, volũtas animusque ex magnitudine vel leuitate materię subjectę trutinanda &
15 expendẽda sit. Et tenendum est, patrem † familias obligare posse suos liberos ad mortale peccatum vt si rem illis eximij põdetis ęquissime & seuerissime pręciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, nimirum præcipiẽte liberis honorare parẽtes, vnde August. *super Psal.* 70. vbi iubet pater, quod contra Dominum nõ sit, sic audiendus est quomodo Deus: & Salo. *Proverb.* 6. Cõserua fili mi præcepta patris tui: & Apost. *ad Rom.* 1. aliis criminibus annumerat, nõ obedire parentib super quib. verbis Ambros. Quanta, inquit, insolẽtia arrepti sunt, vt neq; parentes suos, quos auctores in natiuitate habent, agnoscerẽt; hoc etiam esse sine intellectu, sine charitate scilicet Dei. Peccatum autem charitati Dei aduersum, mortale est: *& Deutero.* 21. Pœna mortis decernabatur filio, qui cõtumax esset, & proteruus, neq; audiret patris, aut matris imperium, & coërcitus obedire, cõtemneret: verba sunt legis. quin vero, & inter omnes naturales obediẽtias, vt 1. *Poli.* Arist. docet, hęc est prima, quę parẽtib. debetur. Ergo aut loquimur de lege diuina, aut naturali, aut canonica, aut ciuili, aut patrisfam aut domini, aut patroni, aut mariti, sicque sunt octo casus: Primo casu trãsgressor semp tenetur ad culpam mortalẽ, quia diuina præcepta, ꝗ habemus formalia, sunt ita iusta, vt eorum contrariũ non possit non esse malum. Secundo casu idem; quia præcepta naturalis iuris sunt ita iusta & neces-

necessaria, vt eorum contrarium non possit non esse nefarium. Quid enim sanctius quàm patriæ & parentibus obedire? liberos educare? eosque legitimè procreare? societatem quasi diuinę, & humanæ domus per legitimam maris, & fœminæ conjunctionem contrahere? *l. 1 ff. de just. & jur. l. veluti. eod. tit. l. vt vim, eo. l. 1. ff. de ritu nupt. in princ. Inst. de nupt. in princ. Inst. de jur. nat. cum fusè supra adductis.* Tertio casu, quia præcepta canonica quot futura, aut qualia forent, definitum nō erat aut esse poterat, par erat, & est, vt trāsgressores ad culpam mortalem nō obliget regulariter fallit vt supra. Quarto casu idem, & fortius eadē ratione. Quinto casu idem, & fortius eadem ratione; nam qualia patrisfamil: in liberos præcepta forent, in cōperto esse non poterat: adde egregium textum in *l. si quando, §. illud C. de inoffic. testam.* vbi meritis magis filios ad obsequia paterna prouocandos, quàm pactionibus astringendos, (sine pœnis.) in reliquis trib. casibus nō eadem, sed aliquantulum similis ratio est, eritq; jus aliquantulum, sed non ex toto diuersum.

Illud expeditum est in his omnibus speciebus, transgressio legis vel justi præcepti, si fiat ex contemptu superioris, obligare ad culpam mortalem. *argum l. veluti, suprà alleg. c. 2. de majo. & obed.* estque communis opi. doctorum supra relatorum: quod si nō fiat, nisi ob ignauiam fortè, aut ob aliam cupiditatem nō illicitā, quale est, vt quis lucrum faciat ex licita negotiatione, vel vt expleat animum suum ex non reproba voluptate (si verum loqui fas est) nō possum inuenire aut excogitare quodpiam exemplū, in quo transgressio præcepti siue principis sæcularis, legisve sæcularis, vel patrisfam. obliget ad pœnam æternam, sed tantum ad temporalem, vel expressam, vel arbitrariam: nam si quod à lege aut principe jubetur, ita bonum erat, vt ejus contrarium esset illicitum, aut nefarium: id lege vel naturali vel diuina comprehensum inuenietur: sin autem non erat ita noxium, satis superque esse deberet pœna temporalis. Quid enim † si lex ju- 16
bet, ne nocte per vrbem deambulantes, enses aut mucrones secum ferant? & Dominicus Sotus *d. art.* 4. sentit obligare transgressores ad culpā mortalē. nos cōtra, sed tātum ad tēporalem: & nobiscum sentit omnis turba Hispan. qui sunt literis inexperti, cujus populi vox (vt dixi) vox Dei est, nec vllus Hispanorum putat, se in illius legis transgressione ibi vigētis peccare. Quid si
† vetat arma extra fines regni exportare? Quid si aurum & argē- 17
tū? Quid si pecuniā numeratā etiam æream? Quid si equos? qd si mācipia? quid si mulabus equitare, aut vestes auro decoratas, & ostro gestare? in omnib. sanè his specieb. & similib. quæ legib. Hispanorum sunt cōprehēsę, satis superq; esse debet pœna temporalis expressa vel arbitraria, cujus metus efficit, vt homines ab istorum trāsgressione abstineāt. *l. 1 de inst. & iur.* Neq; ad has res

necessarias est metus pœnæ æternæ, vt probe experti sumus, qui juri dicendo, & Reipublic. administrationi præfuimus, licet id Theologi harum rerum inexperti nosse non possint: præsertim, quia quo tempore rogatur lex, & acceptatur a ciuibus, vel principib. commissio ad has res, & similes datur, omnes ciues hujus animi esse videntur; estque obligatio alternatiua, vt vel legi pareatur, vel pœna temporalis patienter subeatur: nec vltra eorum intentionem ad pœnam æternam potuerũt obligari. *l. si quis nec caussam ff. si cert. pet. cum late supra adductis.* Vnde cum, vt Poëta cecinit, vt sit (inquit) magna, tamen certè lenta ira deorum est; certè quisque nõ fuerit omnino rerum inexpertus, intelliget homines à delictis communibus, non tam diuinæ æternæque pœnæ metu arceri, quàm metu pœnæ temporalis; vnde ad æternam mortem, & pœnam homines obligare ob regimen reipublicæ neque expedit; quia hanc ad rem efficaciores sunt pœnæ temporales, neque justum est, quia ea pœna excederet mensuram delicti, neque fieri potest à principe seculari, vel patre, vel lege ciuili; quia subditi quo tempore potestatem dederunt principibus, & Reipubl. nõ tã latã dedisse videntur, & tũc demũ ad pœnã æternã, & immensã hõnes obligãtur, quãdo offensa fuit immẽsa; qa cõtra Deũ ejusq; pcepta itũ fuit, vel cõtra jus naturale: ꝙ j^o, siue diuinũ, siue naturale, si lege vel principis sæcularis pcepto repetitũ sit, nõ desinit esse jus diuinum aut naturale: nec efficitur jus ciuile; quia tũc princeps nõ tam jus nouum fecisse, quàm quod antea erat, repetijsse videretur, vt not. per Fer. Loazes, *in consi. pro Marchi. de Velez, pag. 419. num. 52.* Nec tunc † est
17 lex, aut jus ciuile, sed diuinum ejusve confirmatio, aut naturale, secundum eum. Bar. *in l. de quib. ff. de legib.* Angel *in l. jus ciuile ff. de just. & jur. per tex. ibi. l. 1. §. 1. ff. ad leg. Fal.* & ibi gloss. Matt. Afflict. *cõstit. Sicil. incip. de quæstion. 2. not.*

Denique omnia censentur permissa, quę non reperiuntur expressim prohibita. *l. nec non. § quod eis, ff. ex quibus caus. majores. l. libertas, ff. de statu ho. §. libertas, Inst. de jur. pers.* sicq; omnia, quæ libuerint nobis permissa esse intelliguntur: siue faciendo, siue negligendo, & omittendo: fallit in solis præceptis diuinis, aut naturalibus, tam imperatiuis, q̃ prohibitorijs: in quib. comprehẽsa si violauerimus diuini aut naturalis juris rei esse videbimur quoad pœnam æternam, siue ea præcepta mandato, aut jussu quoq; humanę legis, vel principis repetita & confirmata sint, siue nõ sint: licet quãdo eis humanæ legis, aut principis præceptũ adjungitur, quasi crescẽte contumacia, & pœnæ æternę aliquãtulũ magis rei & obnoxij videbimur, & pœna tẽporalis præterea accedit, vel expressa, vel arbitraria. Quòd si legis humanę, vel principis jussum, sub pceptis diuinis, aut naturalis juris minime cõprehensum, ꝙ cõsisteret in faciendo, vel omittẽdo, violauerimus,

mus, non tamen ex contemptu; tunc, quia remoto hoc humano præcepto, ea transgressio erat de genere permissorum, & naturalis libertatis, ac laxitatis humanæ, sat superque esse debet, vt pœnæ vel expressæ, vel arbitrariæ rei fiamus, absque eo, quod æternæ quoq; pœnæ subijciamur; nisi fortè summopere graue & necessarium esset tale præceptum, quo casu vix est, vt in præcepta diuina, aut naturalis iuris, vel gentium, non recideret. Nam ecce res meas alienare liberum est mihi, *l. nemo. ff. de pact. §. per traditionem. Instit. de rer. diuis.* sed si quo tempore ciuitas nostra bello premebatur & periclitabatur, me armis & equis abundantem iussit lex aut princeps, ne isthæc in forenses alienarem, vel id generaliter quoad omnes conciues iussit: tunc si contrariũ ausus fuissem, non temporalis duntaxat pœnæ, sed fortè æternę quoq; reus fierem; quia non solum hanc legem humanam modo positam, sed & legem naturalem, qua tenemur periclitantibus subuenire, & alteram diuinam & naturalem, qua tenemur, quod nobis nolumus, id alteri non facere; quod præceptum tam generale est, vt si lex humana iusta sit, eius transgressor in id præceptum (Quod tibi fieri non vis, alteri non facias) non possit non incurrere, & etiam in aliud præceptum iuris naturalis, & gentium, quo iubemur fidem expressim vel tacitè datam obseruare, *c. 1. de pact. l. 1. ff. eod. tit. l. 1. ff de const. pec.* Nam qui vitam socialem & popularem elegit, is tacitè id egisse videtur, vt ei vtilia arcescere, & noxia remouere curet: non violata tamen totius generis humani cognatione, ad quam iure naturæ tenemur, *l. vt vim ff. de iust. & iur.* vnde Virg. sic cecinit:

Rex Iuppiter omnibus idem.

Et Ouidius:

Omne solum forti patria est.

Paulatim ergo eo delapsi sumus, vt † nihil interesse existimemus inter leges humanas pœnales, & non pœnales, quoad obligandos transgressores ad peccatum: quandoquidem quæ lex non habet pœnam expressam, eam habet implicitam arbitrio iudicis imponendam. Item quod earum transgressor nunquam fit peccati mortalis reus, ex vi & virtute solius legis huiusmodi, sed etiam, idq; potissimum, & per prius, ex vi iuris diuini, naturalis, aut gentium, quod implicitè pariterq; violatum reperiatur, id quod partim accedit ad mentem Gersonis, *vbi supra*, & Almain. *de potest. eccl cap.* 12. & Caietani per Sotum, *vbi supra*, relati: partim vero accedit ad opinionem ipsius Dom. Soti, & Alphons. Castr. & aliorum Theologorum, & Iurisperitorum. Nostras conclusiones amplia, etiamsi lex † illa pœnalis pœnam imponat ipso iure. Deinde amplia etiam, si pœnam imponat ipso facto. Nam etiam his casibus in foro contentioso non tenetur delinquens bona sua vel pœnam deferre fisco, quasi fuimet delator, 18 19

vel accusator, vt ex communi & veriore opin. iam retulimus, & diximus *de succ. progr. in praef. n 98. vers. similimum est.* quibus adde, idem tenere Doct. Dom. Sotum *de iust. & iur. lib. 1. q 6. art. 6.* cuius omnia fundamenta eo tendunt, vt procedat hæc opinio, quãdo delinquens potuit habere aliquam defensionem: aliter enim, si nullam habebat, nullo iure videtur bona olim sua, iam post delictum in dominium fisci ipso iure translata, retinere: nos autem etiam hoc casu defendimus, eum non tenere sese deferre, posseque bona sua retinere tutus in foro animæ, per rationes ibi à nobis redditas.

20 Denique nostræ conclusiones, quod attinet ad hoc, quod lex humana † secularis, principumve præcepta transgressores non obligent ad pœnam æternam simpliciter, sed potissimum vi legis diuinæ, vel naturalis, aut gẽtium, quæ implicitè ex tali transgressione violata videatur; vt vel illinc iustificantur (vt pulchro epilogo res finiatur, quod nulla lex humana habet effectualiter vim legis; nisi iusta sit, *c. erit autẽ lex. 4. dist. l. 1 & 2. ff. de leg. l. humanum. C. eod.* iusta autem vt sit, necesse est, quod deriuetur à principijs iuris naturalis, diuini, vel gentium: ita eleganter resoluit disertissimus Dom. Sotus *de iust. & iur. lib. 1. q. 5. ar. 2.* Ex illa enim regula: Quod tibi fieri non vis, non facias alteri, quæ à iure diuino & naturali descendit, procedit etiam, vt mœchus non sis, non fur, non latro, non falsus testis, non iniquus iudex: quia isthæc ab altero in te fieri nolles: non quoq; sis auarus, quia si alter te ditior talis esset, is tibi egenti non subueniret: sicq; vt talis esset vicinus tuus nolles, nec sis homicida, per eandẽ rationem, & cętera id genus. Lex autem humana, vt iusta sit, oportet, vt adiumento sit his legibus diuinis & naturalibus, vel vt aliter ab eis aut ad eas deriuetur, quale est, vt occidatur occidens, vel etiam adulter, vt fur dupli aut quadrupli puniatur; vt in re, sua natura, falsitatibus perpetrandis subiecta & obnoxia, maior interuentus testium exigatur, vt in vltimis voluntatibus, *l. fi. C. de fideicom. § fin. Inst. de fideicom. hered. l. si vnus l. hac consultissima. C de testam. l. hac consultissima. C. qui testam. fac. poss.* simile per glos. *sing. in clem. ne Romani. de elect. verb. tolli.* Fel. *in c. 2. col. 2. de prob.* Dec. *in c. qua in eccl. de const. col. 4.* Si ergo lex ciuilis diceret, neminem debere fundum alienum, puta vineam, aut hortulum, aut domum ingredi, inscio domino: interpretaris id plærunq; fieri domino minimè annuente, sicq; includi sub illo præcepto, Quod tibi fieri non vis, alteri non facias, eoq; iusta lex esset, & qui contra faceret, non solum ad pœnam temporalem, ea lege definitã, vel ad arbitrariam teneretur, sed etiam quoad Deum, reus peccati esset, non tam ob transgressionem illius legis humanæ, sed potissimũ eo, quod transgressor extitisse videretur illius præcepti, Quod tibi non vis, &c. Et præsumptio est id fieri domino renuente, *l. qui vas. ff. de furt.*

furt. Ergo lex positiua,† aut principum præceptum, aut dispo nit 21
id, ꝙ explicitè iure diuino, naturali, vel gentiũ dispositum erat,
aut ꝙ illis iuribus, nec implicitè, nec explicitè cautũ erat, aut ꝙ
implicitè cautũ erat, interpretatur dũtaxat, aut & interpretatur
& adiuuat pœnã, fortè addẽdo, vel aliter. Primo casu lex nõ tam
noua lex ciuilis, q̃ diuinæ, aut naturalis legis detectio aut repetitio
esse videtur, *d. l. ius ciuile, cũ supra alleg. ff. de iust. & iur.* nã, qui
declarat, nil denuo agit, sed ꝙ antea erat, modo repetit, aut detegit,
*l. hæred. palam. §. sed si notam. ff. de testam. l. adeo. §. cum quis ex
aliena. ff de acq. rer. dom.* Secundo casu, quãdo id lege naturali, aut
diuina cautum, nec implicitè erat, nec explicitè, vix est, vt ea lex
iusta esse possit: sicq; legis vim nõ habebit in effectu, *d. c. erit autẽ
lex, cum simil. ll. supra alleg. secundum Sotum, vbi supra, art. 2. lib. 1. q. 5.*
cum quo est communis opin. vt diximus *de succ. progr. in præf. n. 70.*
vbi nos multis iuribus & rationibus non minus vtiliter, quàm
nouè ostẽdimus, quod ea lex nõ desinit habere vim legis, quamuis
interea, dũ eius vtilitas nulla apparet, differatur eius executio:
& effectus sunt multi & maximi. Hoc ergo casu transgressor
illius legis non esset reus peccati, quale esset, si imponeretur nouum
vectigal citra necessitatem. Tertio casu, quale esset in exẽplo
superiore, de intrãte domum, vineam, hortumve alienũ noctu,
& inscio domino, transgressor peccati reus fit, vt diximus, nõ
tam ex vi istius nouæ legis positiuæ, quàm ex vi iuris diuini, aut
naturalis: sicq; hac atq; illac circumcurses, vix inuenies casum, in
quo legis humanæ transgressor, aut præcepti principis secularis
violator obligetur, vi illius legis solũ, aut præcepti, ad pœnam æternam,
sed tãtum ad temporalẽ expressam, vel arbitrariã. Quæ
omnia vel ex eo iustificãtur, ꝙ omnes † leges positiuæ, si non sint 22
vtiles, nõ possunt nõ esse noxiæ. Legis enim virtus est, imperare,
vetare, permittere, & punire, *l legis virtus. ff. de legib.* si ergo lex punit
ciues citra necessitatem, noxia est, si eis permittit aliàs vetita
citra vtilitatẽ, puta, vt vineam, aut hortũ alienum venãdi causa,
inuito etiam & vetãte domino, ingredi fas sit, noxia est: si imperat
alternis noctibus ciues vigilare & pernoctare, quasi vrbis custodiẽdæ
causa, cũ nulla suspicio aut periculũ esset hostium, aut
latronũ, noxia & onerosa est, si ne ciues possint piscari, aut venari,
aut aucupari, aut peregrinari, citra necessitatẽ vetat, noxia, &
laxitatis ac libertatis humanæ onerosa est: quia omnia cẽsentur
permissa, quæ nõ reperiũtur expressim prohibita, *l necnon. §. quod
eu. ff. ex quib. caus. maior l. libertas. ff. de stat. ho. l. libertas. Instit. de iure
pers. iuncta l. 1. & 2. ff. de ho. lib. exhib.* & hoc est, ꝙ dicit scitè Iurec.
quod in rebus nouis constituendis euidens vtilitas esse debeat,
hoc est, in legibus & constitutionibus nouis faciendis, significans,
legibus homines onerari, illigari, frænarique, non aliter
atque equos frænis à sessoribus: hominumq; libertatem one-

rari & impedire. Ita Iureconsf *in l. de quib. cum quinq. & l. sex legibus*
23 *seqq. ff de legib.* vnde † Thucydides in Oratione Cleonis refert, non minus sanctè & prudenter, quàm vtiliter melius agi cum Republica, quæ malis legibus aut moribus constanter vtitur, quam cum ea, quæ bonis, sed inconstanter. Ergo omnis lex noxia habenda est, cuius vtilitas euidens non est: sicque non facilè interpretandum est, ad pœnam temporalem obligare, nedum ad æternam pœnam.

Ex superioribus non minus vtiliter, quàm elegãter, colligun-
24 tur † veri intellectus ad plures leges regias Hispanorum, quarum aliæ vetant extra regni fines extrahi aurum & argentum: aliæ vetant extrahi pecuniam numeratam etiam æream: aliæ vetant extrahi equos: aliæ vetant arma extrahi, aliæ fruges, aliæ omne genus quadrupedum, aliæ pecudum omne genus, aliæ omne genus armentorum, aliæ mancipia, vt inuenies *sub tit. l. de las cosas vedadas, lib. 6 ordin.* & in quibusdam regni pragmaticis, quarum legum transgressoribus pœna in multis earum mors est, in alijs amissio bonorum, in alijs exilium, aut relegatio cum pœna pecuniaria, & aliæ pœnæ multum acerbæ imponuntur; & cum pœnæ sint delictis commensurandæ, vt sæpè admonuimus, & testatur *l. 36. eod. tit. de las cosas vedadas.* apparet, pœnas ibi definitas nõ esse immoderatas, & consequẽter ea dicta grauia esse, nocumentumq; publicæ rei grande intulisse, aut infligere videri: sicq; remotis illis etiam legibus pœnalibus earum trãsgressores bis violasse videri ius diuinũ & naturale. Primum, quia quod damnum sibi fieri nollet, Reip. suæ faciunt. Deinde, quia cum inter conciues id tacitè actum ob omnium communem vtilitatẽ videatur, vt vnusquisque, quæ publicè vtilia sunt, admouere, quæq; noxia sunt, arcere studeat & curet. Huius tacitæ fidei violatores, illarũ legum transgressores existere videtur, vnde culpæ ac pœnæ æternæ noxij effecti, etiam illis legibus cessantibus, viderentur; vnde per earum legum interuentum, pœnæ æternæ adijcitur etiam pœna temporalis, ita vt ex diuina vel naturali lege transgressa pœna æterna descẽdat, & ex positiua lege transgressa pœna tantum temporalis, nõ etiam vtraque. Idemq; sensus accommodãdus est ad *l. 1 tit. de las ferias francas.* & ad *l. 1. & fin. tit. de los concertatores.* & ad *l. 1. tit. de los contadores maiores de quentas.* & ad *l. 2. & l. tit. de los contadores maiores. lib. 6. ordin.* cum alijs mille similibus; quæ leges in eo memorabiles sunt, quod exprimunt, ad pœnas decies geminatas, vel decies dupli, teneri in conscientia earum transgressores; qui eas pœnas vltro offerre (vt credo) tenebuntur, nisi cum earum pœnarum ignari erant, antequam in eas incurrissent, vel quando magistratus aut princeps sciebat, eos in eas pœnas recidisse, & dissimulabat, & videndus est Sotus & Castr. *vbi supra,* & Sotus *q. 9. art. 6. lib. de inst. & iur.*

SVM-

SVMMARIA.

1 *Legem vtilem esse debere reipublicæ.*
2 *Leges ad propriam vtilitatem ferre, tyranni est, ad publicam principis.*
3 *Legis principatus ad vtilitatem ciuium est.*
4 *Verba cedunt menti in legibus & in hominibus.*
5 *Verba inuenta, vt indicarent, non vt impedirent nostram voluntatem.*
6 *Mens tenet primum locum, sequentem verisimilitudo, vltimum verba.*
7 *Obligamur mente, non verborum aut literarum figura.*
8 *Verba enunciatiua non inducunt dispositionem.*
9 *Legis fraudator quis.*
10 *Historia Annibalis & Roman.*
11 *Verborum complexus mente fraudata non minuit sed auget legis violationem.*
12 *Historia Othonis & Alberti.*
13 *Finis non media consideratur.*
14 *Indefinita quando æquetur vniuersali.*
15 *Sermo quando intelligatur de prima vice.*
16 *Indefinita negatiue prolata, an æquipolleat vniuersali, & quid si affirmatiue proferatur, ardua quæstio.*
17 *Conditio negatiua non nubendi alteri, an referatur ad primas nuptias, ardua quæst.*
18 *Oratio negatiua an plus neget, quam affirmet, ardua qu.*
19 *Negatiua præcepta an efficacius obligent quam affirmatiua, ardua q.*
20 *Indefinita negatiue prolata, non magis nec minus æquatur vniuersali ex proprietate sermonis quam si affirmatiue proferatur.*
21 *Indefinita ambiguitas.*
22 *Oratio affirmatiua, an negatiua sit efficacior, ardua q.*

CAPVT XXX.

SEXAGESIMONONO colligitur † etiã ex nostra principali sententia vera ratio & verus intellectus *ad c. erit autem lex. 4. distinct. ad l. 1. & l. 2. ff. de legib.* dum ibi dicitur, legem vtilem esse debere Reipublicæ, ad publicamque vtilitatem ferendam esse, non ad vtilitatem priuati cuispiam, vel etiam principis. Quinimo † eo differt princeps legitimus & verus à tyranno, quod ille ad publicam, is adsuammet vtilitatem leges condere studeat, vt & supra ostendimus, & probat egregius Dominicus Sotus *lib. 1. de iustit & iure, quæst. 6. artic. 3.* ratio ergo ea est istorum; quia lex non solum princeps & regina est, vt testatur Iureconsultus post Demosthenem, quem refert *in l. 2. ff. de legibus.* sed etiam summum obtinet principatum; quia reges legibus regulariter subesse, earumque esse non domitores, aut liberos arbitros, & effrænes, sed fideles executores, custodes, aut interpretes fidei, *supra cap. 1. & 2.* fuse ostendimus. Vnde † quemadmodum reliquos omnes principatus ad meram ciuium vtilitatem creatos fuisse edocti sumus, ita & leges, legisque principatum ad me-

rari & impedire Ita Iureconſ *in l. de quib. cum quinq. vt ſex legibus*
23 *ſeqq. ff de legib.* vnde † Thucydides in Oratione Cleonis refert, non minus ſanctè & prudenter, quam vtiliter melius agi cum Republica, quæ malis legibus aut moribus conſtanter vtitur, quam cum ea, quæ bonis, ſed inconſtanter. Ergo omnis lex noxia habenda eſt, cuius vtilitas euidens non eſt: ſicque non facilè interpretandum eſt, ad pœnam temporalem obligare, nedum ad æternam pœnam.

Ex ſuperioribus non minus vtiliter, quàm elegãter, colligun-
24 tur † veri intellectus ad plures leges regias Hiſpanorum, quarum aliæ vetant extra regni fines extrahi aurum & argentum: aliæ vetant extrahi pecuniam numeratam etiam æream: aliæ vetant extrahi equos: aliæ vetant arma extrahi, aliæ fruges, aliæ omne genus quadrupedum, aliæ pecudum omne genus, aliæ omne genus armentorum, aliæ mancipia, vt inuenies *ſub titul. de las coſas vedadas, lib. 6 ordin.* & in quibuſdam regni pragmaticis, quarum legum tranſgreſſoribus pœna in multis earum mors eſt, in alijs amiſſio bonorum, in alijs exilium, aut relegatio cum pœna pecuniaria, & aliæ pœnæ multum acerbæ imponuntur; & cum pœnæ ſint delictis commenſurandæ, vt ſæpè admonuimus, & teſtatur *l. 36. eod. tit. de las coſas vedadas.* apparet, pœnas ibi definitas nõ eſſe immoderatas, & conſequẽter ea dicta grauia eſſe, nocumentumq́; publicæ rei grande intuliſſe, aut infligere videri: ſicq́; remotis illis etiam legibus pœnalibus earum trãſgreſſores bis violaſſe videri ius diuinũ & naturale. Primum, quia quod damnum ſibi fieri nollẽt, Reip. ſuæ faciunt. Deinde, quia cum inter conciues id tacitè actum ob omnium communem vtilitatẽ videatur, vt vnuſquiſque, quæ publicè vtilia ſunt, admouere, quæq́; noxia ſunt, arcere ſtudeat & curet. Huius tacitæ fidei violatores, illarũ legum tranſgreſſores exiſtere videtur, vnde culpæ ac pœnæ æternæ noxij effecti, etiam illis legibus ceſſantibus, viderentur; vnde per earum legum interuentum, pœnæ æternæ adijcitur etiam pœna temporalis, ita vt ex diuina vel naturali lege tranſgreſſa pœna æterna deſcẽdat, & ex poſitiua lege tranſgreſſa pœna tantum temporalis, nõ etiam vtraque. Idemq́; ſenſus accommodãdus eſt ad *l. 1 tit. de las ferias francas.* & ad *l. 1. & fin. tit. de los concertatores.* & ad *l. 1. tit. de los contadores maiores dequentas.* & ad *l. 2. & l. tit. de los contadores maiores. lib. 6. ordin.* cum alijs mille ſimilibus; quæ leges in eo memorabiles ſunt, quod exprimunt, ad pœnas decies geminatas, vel decies dupli, teneri in conſcientia earum tranſgreſſores; qui eas pœnas vltro offerre (vt credo) tenebuntur, niſi cum earum pœnarum ignari erant, antequam in eas incurriſſent, vel quando magiſtratus aut princeps ſciebat, eos in eas pœnas recidiſſe, & diſſimulabat, & videndus eſt Sotus & Caſtr. *vbi ſupra,* & Sotus *q. 9. art. 6. lib. de iuſt. & iur.*

SVM-

SVMMARIA.

1 *Legem vtilem esse debere reipublicæ.*
2 *Leges ad propriam vtilitatem ferre, tyranni est, ad publicam principis.*
3 *Legis principatus ad vtilitatem ciuium est.*
4 *Verba cedunt menti in legibus & in hominibus.*
5 *Verba inuenta, vt indicarent, non vt impedirent nostram voluntatem.*
6 *Mens tenet primum locum, sequentem verisimilitudo, vltimum verba.*
7 *Obligamur mente, non verborum aut literarum figura.*
8 *Verba enunciatiua non inducunt dispositionem.*
9 *Legis fraudator quis.*
10 *Historia Annibalis & Roman.*
11 *Verborum complexus mente fraudata non minuit sed auget legis violationem.*
12 *Historia Othonis & Alberti.*
13 *Finis non media consideratur.*
14 *Indefinita quando æquetur vniuersali.*
15 *Sermo quando intelligatur de prima vice.*
16 *Indefinita negatiue prolata, an æquipolleat vniuersali, & quid si affirmatiue proferatur, ardua quæstio.*
17 *Conditio negatiua non nubendi alteri, an referatur ad primas nuptias, ardua quæst.*
18 *Oratio negatiua an plus neget, quam affirmet, ardua qu.*
19 *Negatiua præcepta an efficacius obligent quam affirmatiua, ardua q.*
20 *Indefinita negatiue prolata, non magis nec minus æquatur vniuersali ex proprietate sermonis quam si affirmatiue proferatur.*
21 *Indefinita ambiguitas.*
22 *Oratio affirmatiua, an negatiua sit efficacior, ardua q.*

CAPVT XXX.

SEXAGESIMONONO colligitur † etiã ex nostra principali 1
sententia vera ratio & verus intellectus *ad c. erit autem lex. 4. distinct. ad l.1. & l.2. ff. de legib.* dum ibi dicitur, legem vtilem esse debere Reipublicæ, ad publicamque vtilitatem ferendam esse, non ad vtilitatem priuati cuiſpiam, vel etiam principis. Quinimo † eo differt princeps legitimus & verus à tyranno, quod ille 2
ad publicam, is adſuammet vtilitatem leges condere studeat, vt & supra ostendimus, & probat egregius Dominicus Sotus *lib. 1. de iustit & iure, quæst. 6. artic.* 3. ratio ergo ea est istorum; quia lex non solum princeps & regina est, vt testatur Iureconsultus post Demosthenem, quem refert *in l. 2. ff. de legibus.* sed etiam summum obtinet principatum; quia reges legibus regulariter subesse, earumque esse non domitores, aut liberos arbitros, & effrænes, sed fideles executores, custodes, aut interpretes fidei, 3
supra cap. 1. & 2. fuse ostendimus. Vnde † quemadmodum reliquos omnes principatus ad meram ciuium vtilitatem creatos fuisse edocti sumus, ita & leges, legisque principatum ad meram

ram ciuium vtilitatem spectare, intelligemus. Hinc est, vt ea lex, si initio vtilis non est, interea effectu careat, *vt dd. ll.* & diximus plene *de succ. progr. in praefat. num. 66.* Hinc est, quod si initio vtilis erat, si postea cœpit esse noxia, viribus eneruetur, *l. vn. in prin. C. de cad. toll. ibi, vt quod belli calamitas introduxit, lenitas pacis sopiret* dixi plene *in d. num. 66. cum multis praeced. & se-*
4 *quent.* Hinc est, quod etiam † lex in communi non desinat esse vtilis; si tamen in particulari noxia esse incipiat, eiusque ratio & mens cessare incipiat, recedimus à proprietate verborum ipsius legis, vt eius mentem sequamur, ne si verba legis generalia superstitiose obseruaremus, mentem ipsius violaremus, sicque noxia illa esse inciperet contra sui naturam, quæ vt reliqui omnes principatus ad proficiendum & iuuandum, non ad nocēdum spectat, *l. 2. com. de lega* dum Iustinianus ait, legem rebus, non verbis imponi. Nec enim tanti facienda sunt verba, vt mēte deserta & relicta, sermonem sequamur, sed potius ex diuerso, sermonis proprietate relicta & posthabita, mētem insequamur & captemus, ac auscultemus & vestigemus, *l. 3. C. de lib. praeter. l. haeredes mei, §. cum ita, ff. ad Treb. l. pater Seuerinam, §. conditionum verba, ff. de cond. & dem. l. quibus diebus, §. dominus, ff. de cond. & dem. vbi notat. Soci. l. si. ff. de fund. inst. l. stipulatio ista, l. hi qui. & §.*
5 *hac quoq; ff. de verb. obli.* Verba † enim teste Cic. *pro Cecin.* inuenta sunt, quæ indicarent, non quæ impedirent nostram voluntatem, id quod probat *l. Labeo, ff. de supel. leg.* & idem Cic. 1. *de leg.*
6 ait, Orationem esse mentis interpretem. † Vnde apparet, primum locum obtinere voluntatem, sequentem verisimilitudinem, vltimum verba. Nam à verborum proprietate recedimus, vt mentem sequamur, non solum certam & indubitatam, sed etiam verosimilem, *vt dd. ll. & l. ita stipulatus, in mag. vers. Salinus, verb. ex mente,* vbi notant Paul. Castr. & Iason. *ff. de verb. oblig* sic sequimur mētem militis, eius verbis ꝑtermissis, *l. diuus, ff. de mil. test. §. plane, Institut. eod. tit. l. non solum, ff. de act. & oblig. l. an inutilis, ff. de accep.* quæ iura idem in pagano præcipiunt, *l. non aliter,*
7 *ff. de leg* 3. Nec enim † verborum aut literarum figura obligamur, aut effectus vllus producitur, sed mente & sensu, *l. non figu-*
8 *ra, ff. de act. & oblig.* ideo verba † enunciatiua, quia mente deliberata carere præsumuntur, non inducunt dispositionem, Bart. *in l. ex hac scriptura, ff. de donat. & in l. conficiuntur, ff. de iure codicil. & in l. 1. §. cum vrbem, ff. de offic. praef. vrb. & in l. optimam, C. de contrah. stipul.* Alexan. *in l. qui se patris, num. 7. C. vnde lib.* Bart. *in l. sciendum, de verb. oblig. & in l. Titia, §. Caius, eod. tit. & in l. rationes, C. de prob. & in l. demonstratio falsa, §. quod autem, ff. de cond. & demonstr.* Ias. *in l. 1. C. de sacrosanct. eccles. & est decisio Rotae Romanae 271. nota qualiter, in antiquis, & 696. dic quod si in aliqua, in antiquis.* & Dd, *in l. neque professio, C. de test. & in l. serui electione, ff. de lega.*

lega 1. & in l. si quis mihi bona, ff. de acquir. hered. in §. sed quid, & in l. si ita legatum, ff de leg. 1. & Bart. *in l. 1. C. de sacrosanct. eccles. & in l. si ita, de leg 1. & in l. si forte, ff. de castren. pecul.* & Bauer. *in l. cum filio, nu. 47. ff. de leg 1.* & Picus *in l. Titia cum testamento, §. Titia, ff. de leg. 2.* vbi optime declarat, quæ dicantur verba enunciatiua. & Ioan. Crot. *in l. re coniuncti, nu. 156. ff. de leg 3.* Bart. *in l tale pactũ, §. pater, ff. de pact. & in l. cum proponebatur, ff. de leg. 1. & in l. si pater, §. auus, ff. de doli except. & in l. cum testamentum, C. de iur. & fact. igno. & in l. Publia. §. Titius, ff. depositi, & in auth. de iureiur. à mori. præst. & in l. Pamphilo, ff. de leg. 3.* & Ioan. Crot. *in l. 1. nu 47. de no. oper. nunc.* Cur. *in l. si idem cum eod. § fi. ff. de iurisd. omn. iud.* Quod adeo verum est, vt qui † legis verba complectitur, contra ipsius mentem, legis violator videatur, tantum abest vt eius obseruator iudicetur, *l. fraus, ff. de legib.* Vnde Cicero *pro Cecin.* Sic scriptum, inquit, sequi, calumniatoris est; boni vero iudicis, volũtatẽ scriptoris, authoritatẽq; defendere; quæ lex enim, ꝙ senatusconsultum, quod magistratus edictum non infirmari aut cõuelli potest, si ad verba deflectere voluerimus? consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem & authoritatem relinquamus: non enim ex verbis pendet ius, sed verba seruiunt hominum consiliis & auctoritatibus, nec verba veniunt in iudicium, sed ea res cuius causa verba in leges coniecta sunt. 9

Et hoc † quidem in loco occurrit historia memorabilis huc admodum pertinens, relata primum à Polybio *lib. 6. historiarum,* & deinde à Tullio, *paulo ante fin. lib. 3. Offic. & Liu. 3. decad. lib. 2. ad fin. iterumq; lib. 4.* & postea quoq; à Gellio *lib. noct. Attic. 7. c. 18.* ea est, Post Cannensem pugnam Hannibal ex captiuis Romanis, quos detinebat, decem iuratos ad Romanum senatum misit, in castra redituros, nisi de redimendis captiuis impetrarent, cum egressi castris essent, vnus ex iis minime Romani (vt dicit Liuius) ingenii, veluti aliquid in castris esset oblitus, in castra rediit, iurisiurandi soluendi causa, & confestim comites secutus est. Re à senatu non impetrata, cæteri in castra Hannibalis redierunt, is domum abiit, tanquam fallaci in castra reditu, sese iureiurando exsoluisset, nec iterum redire teneretur, quod cum resciuisset, senatus censuit eum comprehendendum, & custodibus publice datis, ad Hannibalem deducendum; & quidẽ recte; fraus † enim, vt dicit Tullius de ea re loquens, *vbi supra,* distinguit periurium, non dissoluit, & si ad hunc locum referre possumus, vt certe possumus; ex huiusmodi primo fallaciq; reditu, non satisfactum menti, & intentioni concedentis. Huic veteri historiæ germana est alia hæc recentior historia, q̃ recenset Æneas Syluius, qui adepto summo pontificatu Pii nomen sibi adsciuit. *in descriptione Europæ 39.* & Raphael Volaterranus *lib. 7. Geographia in Francorum historia,* & è nostris And. Alc. *in l. boues,* 10 11

§. hoc

12 §. *hoc sermone*, *de verb. signi.* Cum Albertus Franconiæ † comes in arce munitissima Bambergensis vrbis à Ludouico Imperatore obsideretur, cuius filiũ interemisse insimulabatur, difficilisque eius arcis expugnatio videretur, Otho Moguntinus episcopus profectus ad Albertum, se litis arbitrum professus est, iurauitque si secum ad Imperatorem proficisceretur, vel pacem impetraturum, vel in arcem incolumem reducturum. Credit Albertus, & Othonem sequitur; vix arcem egressi erant, cum Otho hortatur, vt in arcem pransum redeant, ne forte longiuscula apud Imperatorem esset futura mora: redeunt, pransique iterum egressi ad Ludouicum redierunt, mox Albertus captus est, & capitali iudicio damnatus, cui Archiepiscopi fidem imploranti, respondit religiosus ille pontifex, se datæ fidei satisfecisse, religioneque se solutum esse, qui semel reduxisset incolumem, bis reducere non promisisset. Verum is non satisfecerat menti intentionique eius, qui iusiurandum exegerat, propterea nec eo se liberauit, eiusque hac in re perfidia nobilitata est, nam iuxta vulgatam Aristotelis sentẽtiam, propter vnumquodque tale illud magis est tale: sed dubium non est quin verba † ad
13 solam mentis significationem (vt diximus) reperta fuerint. ergo ea mentis significatio, non verborum prolatio attendenda erat, per iura, & rationes superiores, quibus adde *l. adigere*, *§. quamuis*, *ff. de iure patr. l. cum pater*, *§. dulcissimis*, *ff. de lega* 2.

Quid denique si habebam decem fenestras in domo mea, & abs te stipulatus sum, ne luminib. domus meæ officias altius ædes tuas eleuando: tu autem domum tuam ita eleuasti, vt omnibus fenestris domus meæ demptis duabus officeres, & mihi cõquerenti quod fidem stipulationis violasses, responderes te non violasse, quia cum superessent duæ fenestræ illæsæ, verum rema-
14 nebat, te luminib. nõ offecisse. Cum † illa plurali & indefinita loquutione luminib. officeretur, in illis duabus, quæ illæsæ mãserunt, verificaretur, *l. inter illam*, *ff. de verbo. sign. l. vbi numerus*, *ff. de testibus*, *c. pluralis*, *de reg. iur. lib. 6.* teque non de omnib. non officiendis fenestris, sed de quibusdam tantum, iuxta sermonis proprietatem, intellexisse: adhuc tamen verius esset, & est eum fidem videri violasse, esseque contra id quod actum erat; de omnib. enim fenestris, & singulis non officiendis vtrinque actum esse præsumptum est, *argum. l. luminum*, *§. fin. ff. de serui. vrbanorum prædiorum*, *l. quicquid astringendæ*, *in prin. ff. de verb. oblig. l. si sic stipulatus sum*, *eod. tit.* isque vero similis sensus vincit, expedit, superat, fugatq; sermonis proprietatem. Sic ergo & in terminis duarum historiarum, de quibus mentionem habuimus, posthabita verborum proprietate, mentalem fidem obseruare illi tenebantur, eamq; turpiter & vafrè violasse visi sunt. sed dicet quis: isthæc non esse similia quoad eas historias; quia illi affirmatiue promi-

promiserunt, quo casu† sermo simpliciter prolatus, intelligitur de prima vice. *l. boues. §. hoc sermone. ff. de verb. sign. vbi Andr. Alc. & alii.* at nostrũ simile de fenestris non officiendis erat negatiuum. 15
Et d. regula † *d. §. hoc sermone, & l. si quis heredem. C. de insti. & subst.* 16
procedit in dispositione affirmatiua, siue permissiua, non etiam in prohibitiua, siue negatiua, quæ non solum de primo actu, sed & in infinitum intelligitur. per tex. *in l sic stipulatus sum*, vbi id no. Iason. *in not. ff de verb. oblig.* & voluit Gloss. not *in l hoc genus*, & ibi Alberi. Gofred. Salic. *in fine* & Bart. qui eam dicit notandam. *ff. de cond. & demonst.* & Paul. Cast. *qui dicit sing.* & præterea Oldra. *in l. cum pater § cum pater filiam.* & ibi quoque Bart. *ff. de leg. 2.* & idem quoq; voluit ipse Oldr. *cons. 16. Thema tale est, Titius habens vnam filiam, col. 3 vers. nec in hoc multum*, vbi & ad hoc allegat *l. si sic. ff. de verb. obli.* sed & illud quoque voluit Signor. *cons. 68. Quadam mulier. col. 2. vers. deinde sic. & iterum cons. 71. factum sic se habet. D. episc. col. 4. vers. praeterea non est nouum.* Bal. *qui illam Gloss. dicit satis not. in l. si vt proponis, la 1. col. 2. ver. opponitur illud quod nullum est. C. quom. & quand. iudex* Roma *cons. 504. in casu proposita consultationis, ante medium. vers alia enim limitatio*, dum allegat Glo. *in d. l. hoc genus.* & Laurent. Calca. *cons. 20. ista quaestio habet tria dubia, col. 1. vers. 4. limitat. vbi ad hoc expressim allegat d. l. si sic stipulatus sim. de verb. oblig.* Alex. *in addit.* Bart. *d. §. hoc sermone.* & ibi Alciat. Iason. *in d. l. in duobus. §. 1. col. vlti. versic. item praedicta limit. ff. de iureiurand* & ipse Ias. *in l decem stipulatus. col. 5. versic. sed huic responsioni: ff. de verb. oblig.* Dec. *in c. nam concupiscentiam. col. 1. in 3. not. de constit. in 1. lectu. & cons. 3. quando iurisdict. col. 3. versi comprobatur hoc quia negatiua. & cons. 490. visis & circumspectis, col. 3.* Vnde† Oldrad. *d. consil. 16.* con- 17
suluit quod si testator aliquid vltra legitimam legauerit filiæ, ne nuberet alii, quam mercatori, alias legatũ amitteret: & filia primo nubat mercatori, & eo mortuo, nobili, amittat legatũ: neque enim in hac prohibitione de primis nuptiis tantum est intellectum, sed de omnibus; & id nuncupatim sequitur Benedict. Plumb. *in l matrimonii, in fi. ff qui & à quib. manu.* & Paul. Castr. *in d. l. hoc genus.* vbi ex hoc dicit se consecutũ fuisse honorem. & Catell. Cor. qui id dicit singul. memor. *cons. 9. incip. testator lethaliter vulneratus, circa medium.* & Alciat. *in d. §. hoc sermone.* Alber. *in l. vlt. col. 4. vers. vlt. quaero, ibi, nec est multum. C. de sponsal. & in l. hac conditio filia, in fi. ff. de cond. & demonst.* Huius differentiæ rationem,
cur† scil. affirmatiua intelligatur de primo actu, nõ etiam nega- 18
tiua, Iason *vbi supra*, cogitandum suadet, & ita quidem suadet, vt nulla sibi esse videatur. verum Alber. & Paul. Castr. *in d. l. hoc genus. ff. de cond. & demonst.* & Dec. *in d. c. nam concupiscentiam, vbi supra*, id tribuunt virib. & robori negatiuæ siue prohibitiuæ, quod alias semper multo fortius est, quam sint vires affirmatiuæ, siue permissiuæ, id est, plus negat negatio, quam affirmet affirmatio.

l. quic-

l.quicquid astringenda ff.de verb.oblig. & *l.luminum.§.vlt.ff.de seruit. vrba.pradior.* quod habetur *in l.is qui ducenta.§.sed vtrum.ff.de rel. d.ab.* & *l.filiusfam.§ penult. ff de donat. iuncta l. alienatum.§.donationis.* & ibi Glo.*ff de verb.signif.* & *l.1.§.editiones.* & ibi Bal.post Ray. *ff.de edendo*, & *l. eum qui.§.si libertus.ff.de iureiur.iuncta l.si iurauero.ff de iur.patron.*& voluit Glo. *in c.cum dilectus, in verbo, à suspensis, vers.alii dicunt & melius.*& ibi Anton.*de consuet.* Bal.*in procemio*
19 *decret.* Ias.*in l.si arrogator.ff de adopt.* hincque† prodit, quod tradit Archidiac.*in c.si peccauerit.2.q.1.* quod præcepta negatiua potentius & efficacius obligant, & magis præcise adstringunt, quam affirmatiua:& sequitur Panorm.*in c.nouit.colum.12. vers.2. quaritur an quilibet, de iudic.* & quod scribit Raphael Fulg. *in l.iuris gen-*
20 *tium.§.sed si fraudandi, per Glo ibi.ff.de pact* quod negatiua† indefinita æquipolleat vniuersali ex proprietate sermonis, licet alias regulariter ex benignitate id fit, non ex proprietate: *vt not. in c. circa, de electio lib.6* & per Bart.*in l.si in pluribus.ff.de leg.2.* & *probatur in l.si seruitus.ff.de seruit.vrba.pred.secundum eum,* quem sequitur Alciat.*in d.l.boues.§.hoc sermone.limit.7. num 5 ff. de verb.signif.* quod vltimum suspectum omnino haberi debet, ex proprietate enim sermonis indefinita oratio non magis nec minus æquipollet vniuersali quando profertur negatiue, quam si affirmatiue prolata esset, vt patet in exemplo de luminibus non officiendis supra relato. Nam si ex decem fenestris, quas domus tua habebat, aliis, domum eleuando meam, offeci, aliis non offeci, verissimum est me fenestris offecisse, quia quibusdam offeci: & verissimum est me fenestris non offecisse, quia quibusdam non offeci. sicque promissio negatiua de fenestris non officiendis, non tam violata fuit, inspecta proprietate sermonis, quam inspecta mente agentium. Idemq; foret si ea promissio affirmatiue conciperetur, vt puta si domum tuam eleuando fenestris meis noceres, vel ædificium demoliri teneretis, vel centum pœnæ nomine præstare: nam & tunc si domo eleuata, quibusdam fenestris offecisti, reliquis vero non, ex proprietate sermonis verissimum est, te luminibus offecisse, & verissimum similiter te luminibus non offecisse, offecisti enim quibusdam, non offecisti reliquis; sic etiam teneberis. ergo vtroq; casu, tam in affirmatiua, quam in negatiua, vel priuatiua, seu prohibitiua verborum conceptione, quoad proprietatem sermonis nihil interest, nec etiam quoad iuris interpretationem, cum inspecta verborũ proprietate verum sit, illum fidem conuentionis violasse, & similiter non violasse; at inspecta iuris interpretatione & fidem violasse & in pœnam incidisse videtur. Nam† & similiter si nobilis ha-
21 beat decem famulos, & duo ex his hominem occiderunt, si quis testis dixerit affirmatiue, famulos illius nobilis homicidium fecisse, verum dixit, inspecta proprietate verborum, rursus si alius testis

testis dixerit, famulos illius hominem nõ occidisse, verum quoque dixit, habita & inspecta sermonis proprietate: illius enim depositio verificatur in duob. famulis noxiis; istius vero depositio verificatur in reliquis octo innoxiis; & de materia huius indefinitæ non minus vtiliter quam noue disseruimus, *de sutt. crea. li. 2. §. 20. num. 53. cum pluribus seq. & num. 175. & num. 60.*

Vnde cum inter affirmatiuam & negatiuam orationem, quoad verborum proprietatem intersit, apparet similiter suspectum esse, quod Archid. & Panormita. *vbi supra*, contendunt, Præcepta negatiua efficacius aut vehementius obstringere, quam adfirmatiua: cum a pari potius procedere intelligendum sit, nisi subiecta materia aliud suadeat; quo casu tam cito tamque facile affirmatiua præcepta poterunt efficacius quam negatiua obligare, quam è contra. Vnde ex præceptis Decalogi nulli piorum dubium esse debet, quin præceptũ affirmatiuum de amando Deo sit vehementius, quam reliqua sint præcepta negatiua, de non mœchando, aut de non furando, aut de rebus alienis non concupiscendis: & similia: vt colligitur ex dictis per nos supra.

Apparet isthinc † suspectam esse illam, non minus cæcam, insipidamq;, quam vulgatam sententiam eorum, qui tradiderunt, orationem negatiuam plus negare, quam oratio affirmatiua affirmet: vt voluerunt Alb. & Paul. Cast. *in d. l. hoc genus.* Dec. *in d. c. nam concupiscentiam. & alii supra relati.* quorum sententia repudianda est, cũ, vt diximus, hæ orationes a pari procedant, quinimo procliuius esset, vt affirmatiua oratio robustior esset, quam negatiua: *arg. l. 1. & 2. cum ibi not per Glo. & Dd ff de acq hered.* vbi repudiatio hereditatis facta in parte, non trahitur ad alteram partem, quia est negatio, sicque non recipit augmentum iuris accrescendi, & tamen aditio hereditatis facta in parte, quia est affirmatio, trahitur ad reliquas partes, recipitq; augmentum iuris accrescendi. ad idem, *l. si totam. & l. si solus. ff. eod. tit.* vnde similiter quod finitum est, prorogari non potest. *l. sed si manente. ff. de precario & exheredato.* quia priuatio & negatio, non recipit augmentum. Vnde facta ex parte hereditatis non trahitur ad alteram hereditatis partem, nec tenet in ea parte, in qua facta fuit. *l. cum quidã. ff. de li. & posth.* quia vt dd. locis Dd. aiunt, Omne priuatiuum & negatiuum est caducũ & debile, affirmatiuum vero robustius & efficacius & magis priuilegiatũ. Vnde egregium illud Old. dictũ, Quod legatum relictum mulieri, ne nuberet alii quã mercatori, amittatur, quãdo ea prius nupsit mercatori, & eo defuncto, nupsit nobili, id ꝙ sequũtur Bened. Plumb. & Pau. Cast. & Catel. Cotta. Alber. & alii supra relati. & Alci. & And. Tira. *in d. §. hoc sermone. lim. 7.* Id quidem dictum celebre sane, sed nõ minus suspectũ q̃ inhumanũ mihi videtur. Nã vt contra mulierẽ facit, ꝙ verum est, eam alii q̃ mercatori nupsisse; ita quoq; pro ea facit, quod 22

quod similiter verum est, eam alii non nupsisse, quam mercatori, quandiu primum matrimonium durauit, & cum matrimonium, inspecta destinatione, sit perpetua & indiuidua societas. *l. 1. ff. de ritu nupt. in princ. Inst. de nupt.* mens testatoris ad primas duntaxat nuptias trahenda est, quasi ille de secundis minime cogitauerit: & in conditionibus explendis non tam verba quam mens testatoris inspicitur. *l. si quis hæredem. C. de inst. & subst. l. 3. & 4. eod. titul.* & illa conditio, ne nuberet alii quam mercatori, sui natura odiosa erat & restringēda; quia lex iubet, ne quod omnino nuptiis impedimentum fieret. *l. cum tale. §. rescriptum. ff. de condit. & demonstr.* Concludamus ergo humanius esse, & iuris menti forte proximius, eam mulierem legato sibi relicto non priuari. Et ita tenerem.

SVMMARIA.

1 *Lex vt nulla collecta imponi possit, cessat quando vt imponatur vtile esse cœperit.*

2 *Legis verba transgrediuntur ex mente ipsius etiam à iudice ordinario, quando ea lex cœpit esse noxia.*

3 *Pœnam lenire etiam interdum, & licet, & expedit.*

4 *Pœnitentiam à Papa iniunctam minuit Episcopus.*

5 *Concilii decreta alterat interdum Episcopus.*

6 *Statuti iniqui transgressio libera.*

7 *Statuti etiam iurati nociui libera transgressio.*

8 *Episcopus cum Capitulo ex iusta causa numerum canonicorum augere potest, etiam contra statutum iuratum. Et princeps ex iusta causa sententiam ferre potest etiam parte non citata. num. 9.*

10 *Papa ex iusta causa tollere potest defensionē & circa ipsum ius naturale dispensare.*

11 *Item circa ius Diuinum.*

12 *Episcopus contra ius canonicum ex iusta causa dispensare, & statuere potest.*

13 *Ecclesiæ res infeudare potest prælatus ex causa.*

14 *Episcopus interdum ex causa non tenetur requirere consensum capituli.*

15 *Ecclesiæ res prælatus ex causa potest alienare, sine consensu capituli.*

16 *Prælatus ex iusta causa potest in Ecclesiarū & subditorum præiudicium aliquid statuere.*

17 *Dispensare potest Episcopus ex causa, vt quis duas dignitates aut duos personatos ex causa habeat.*

18 *Episcopus interdum punit clericum exemptum.*

19 *Ecclesiæ priuilegiis prælatus interdum potest renunciare.*

20 *Episcopus interdū potest creari vbi nunquam fuit.*

21 *Vicarius generalis alium Vicarium generalem interdum creare potest.*

22 *Appellatio à legato superioris ad eius vicarium interdum fit.*

23 *Legatus de Latere causam interdum*

terdum committit definiendam sine strepitu.

24 *Princeps priuilegium non subdito concessum interdum reuocat.*

25 *Iudex interdum alterat terminum ad restitutionem definitum.*

26 *Lex non communis toti ciuitati, ex caussa valet.*

27 *Lex ad vnum quarterium ciuitatis regulariter non valet.*

28 *Iudex an proclama generale facere possit de imponenda pœna, quæ est propter jus cõmune ante delicta perpetrata.*

29 *Clericus interdum potest aduocare, & in quibus causis.*

30 *Parochus interdum extra parochiam potest residere.*

31 *Notarius interdum potest pluries scripturam edere.*

32 *Iudex ex caussa alicui permittere potest arma ferre, contra formam statuti.*

33 *Executio pœnæ corporalis interdum fit extra locum delicti.*

34 *Reges ex caussa vrbes & oppida suæ coronæ alienare possunt.*

35 *Lex generalis vel localis injusta, quare effectu careat.*

36 *Statuti mens sequenda spretis verbis, egregia q.*

37 *Delictum delicto aggrauatur.*

38 *Contumacia vna aggrauat sequentem.*

39 *Falsas margaritas gestans, nõ comprehẽditur statuto, quod punit margaritas gestantem.*

40 *Pœna non extenditur de casu vero ad casum fictum.*

41 *Calumniæ juramentum non subit, qui plene probauit.*

42 *Ejus caussa redditur.*

43 *Intell. l. manifestæ. ff. de iureiur.*

44 *Calumniæ iuramentum tolli non potest per statutum locale.*

CAP. XXXI.

SEPTVAGESIMO redeundo ad legis principatum, qui ad meram ciuium, vel subditorum vtilitatem, non secus quam imperium reliquorum principum, spectat, vt plenissimè disseruimus, inde deriuantur quamplurima bona. Nam ideo dicebat Ang *in l. diuus ff de petitione hæred.* quod † si statuto etiam jurato caueatur: vt nulla populo collecta imponi possit; tale statutum intelligitur atq; intelligi debet, nisi aliqua caussa Reipublicæ vtilis aut necessaria, puta famis, aut belli, & alia his similis caussa superuenerit sequitur Archid. Tarracon. *in consi. pro Marchio. de Velez pag.* 320. Ratio est, quia illius statuti imperium est ad meram vtilitatem ciuium, quæ vtilitas illuderetur, si vrgẽte hac noua necessitate, desineret fieri statuti transgressio, neq; ad rem pertinet, quod vicietur proprietas verborũ statuti: quia verba paruipenduntur, vt mens illæsa seruetur, quæ vtilitatem intuetur ciuium, vt plene supra docuimus. 1

Colligitur etiam † septuagesimo primo, quod nõ solum prin- 2

Fely.*col.6.*& alij communiter *in c.cum accessissent.de consit.per tex. ibi.* Ratio est, ne illius statuti imperium ad proficiendum creatũ, incipiat esse nociuũ. Septuagesimooctauo† colligitur; quare ex justa caussa possit princeps sententiam ferre, parte non citata, quamuis citatio sit de jure naturali, vt resoluimus *de suc. progres in præfat.nu.99* tradit Loazes *in consil.pro March.de Velez, pag.* 317. dic quod ratio est, ne juris naturalis potestas & imperium ad juuandum insitum, incipiat esse noxium. 9

Septuagesimonono colligitur, quare† summus Pontifex possit ex justa caussa tollere defensionem, vt per Dec. *in c. dilecti, colu. 7. de except.* Alex. *in l. cum mulier, col. 5. ff. sol. mat.* Ratio est, ne id jus natura insitum ad juuandum, incipiat esse noxium. Nam circa jus ipsum naturale, & à Deo, & ab hominibus, ex caussa, ob necessitatem, communemque hominum vtilitatem aliquando reperimus dispensatum fuisse; vt communiter notant Doctor. *in §. sed naturalia. Inst. de jur. natur. gentium, & ciuil.* & Ioh. de Tur. Cremat. *c. 1. 5. distinctione.* 10

Colligitur octuagesimo, quare summus Pontifex, vt† jã attigimus, possit circa jus diuinum, ex justa caussa, dispensare: vt per Dec *in cons. 112. in præsenti consultatione*, Felin. & Dec *in c quæ in ecclesiarum, de constitut.* Corn. *consi. 189. lib. 4.* Ratio est, ne jus diuinũ ad juuandum destinatum, noxium esse incipiat. Colligitur quare † episcopus contra jus canonicum possit statuere & dispensare, vt per Alex. *in rubr. col. 2. de officio eius*, Bald. *in l. 2. ff. de jureiur.* Rom. *consi. 325. & consi. 428. & sing 492. sed an possit Episcopus.* Ratio est, ne juris Canonici imperium ad juuandum destinatum, noxium esse incipiat: cum id justa caussa deposcat. ita intellige *c. post translationem, de renunciatione.* 11 12

Octuagesimo primo colligitur, quare † prælatus, qui res Ecclesiæ infeudare non potest, vt notant Aluarot. Iacob. de bel. Nicol. Neapol. Martin. Laud. & Card *in c. 1. in prin qui feudum dare possint*, ex justa tamen caussa id facere possit, Franc. Curt. *de feud. 2 parte princip. 6. q. princip.* Ratio est, ne juris imperium destinatũ ad juuandum, incipiat esse damnosum. 13

Octuagesimo secundo, eadem ratione licet † prælatus olim nihil fere sine capitulo suo facere posset, vt per Archid. *in summa 18. distinct.* Collect. *in c. nouit, de his, quæ fiunt à prælato. Ægidius in c. irrefragabili, colum. penultim. de officio ordinarij.* tamen ex justa caussa capituli consilium requirere non tenetur, vt per Hostiens. & Panorm. *in dict c. nouit.* 14

Octuagesimo tertio & eadem ratione, licet† prælatus res Ecclesiæ alienare nequeat, vt per Archidiaconum & Collectarium *vbi supra* tamen ex justa caussa id sibi fas est, etiam sine consensu capituli. ita Bal. *in c 1. in princ. qui feudum dare poss.* & Franceschi. *vbi supra*, & Abb. *in c fin. de Eccles.* 15

Octuagesimo quartò eadem ratione, quod amplius est, ex
16 justa † caussa poterit in Ecclesiarū & subditorum præjudiciū aliquid statuere & ordinare, vt notant Butr. Imol. & alij quos refert & sequitur Fernand Loazes *in consi. pro March. de Velez, pag.* 350. *n.* 91. quale est; vt clerici fortè viuerent in communi, vt notat Innoc. *in c quoniam, de vita & honesta. cleric.*

17 Octuagesimo quinto hinc etiam fit, vt episcopus † possit dispensare vt quis habeat duas dignitates in Ecclesia, aut duos personatus ex justa caussa. Archid. *in c.1. de consul. lib. 6.* Domini de Rota, *decis. 29. nota quod episcopus, in antiquu, sub titu. de preb.* ratio istorum omnium est, ne juris prohibitio & imperium his casibus ad juuandum destinatum, incipiat esse noxium.

18 Octuagesimosextò hinc fit, vt ex justa caussa prælatus † possit clericum vtcunque summi pontificis priuilegio exemptum punire, ne Papæ imperium hoc casu inciperet esse damnosum. Freder. Senis *consi.* 302. *col fin* quale esset, si is clericus, se præsente, proteruus foret, aut in contemptum delinqueret *arg. c. tuā. de*
19 *orig. cog.* Octuagesimoseptimo colligitur etiam quare † episcopus ex justa caussa possit præscriptioni & juribus ecclesiæ suę renūciare, vt tenent Innoc. & Io. And *in c. veniens, de præsc.* & Bertac. *in tract. de episcop. in 4. part princ q.* 6. & Fern. Loaz. *vbi suprà, pag.* 351.

20 Octuagesimooctauo colligitur, quare, † cum creari episcopus non debeat vbi nunquam fuit. *c. fœlix,* 16. *q.* 1 tamen ex justa caussa creari possit: qualis esset, si cresceret numerus fidelium. ita ibidem Loazes *per c. præcipimus, eadem* 16. *q.* 1. ratio est, ne ea juris prohibitio & imperium ad proficiendum destinatum, noxium esse incipiat.

21 Octuagesimonono colligitur, quare † vicarius generalis, qui alium vicarium generalem suo loco constituere regulariter non potest. *c. clericos, de offi. ordin.* & idem in vicario seu legato Papæ, ita Card *in clem. etsi principalis, de rescript.* & Andr. Sicul *in c. nouit. colum penultim de offic. legat.* ex justa tamen caussa (puta infirmitatis) id facere possit, permissumque sit, vt tenent Domini de Rota, *vbi supra,* gloss. & Doct *in clem. 1. de regul. verb. locum aliorum.* Hostiens. Ioan. Andr. Ioan. Imol. & alij *in dict. c. clericos,* & Fernand. Loazes, *vbi supra:* ratio est, ne ea juris prohibitio & imperium ad proficiendum destinatum incipiat esse nociuum.

22 Nonagesimo colligitur, quare † cum regulariter à legato superioris nō ad ejus vicarium, sed ad ipsum superiorē sit appellandum, vt per Panor. & alios *in c. si quis contra clericū. col.* 9. *de foro comp.* Dec. *in c dilecta. 2. de appell. colum.* 1. Roma *singular.* 464. *tu habes vbi ejus add.* tamen ex justa caussa fiat transgressio hujus legalis definitionis; ne ea ad proficiendum destinata incipiant esse noxia, ita Panor. & alij *in d. c. si quis contra clericum.*

23 Nonagesimo primo colligitur, quare † legatus de Latere licet regu-

regulariter non possit committere causam sine strepitu & figura iudicij definiendam, gloss. *in c. fin. ver. figura. de har. lib 6.* Imol. *in l. nemo potest ff. de leg.* 1. Felyn. *in c. 1. col. 1. de rescr.* ex iusta tamen causa id facere possit, ne ea iuris prohibitio ad proficiendum destinata, noxia esse incipiat; ita Butr & alij *in c. fin. de transact.* Felyn. *in d. c. 1. col. 3.* Ias. *in l. omnes populi. col. 3. ff. de iust. & iur.* Francisc. de Ripa. Io. Crot & alij *in rep. l. nemo potest, vbi plene per Hannibalem, ff. de leg* 1.

Nonagesimo secundo colligitur, quare † cum Princeps regulariter priuilegium non subdito concessum reuocare nequeat, 24 vt per Innoc. & alios *in c. nouit. de iud & in c. 1. de probat.* Lapum, *allegat. c. colum. fin.* Roman. *consi.* 252. & Mainer. *in l. nemo potest mutare, ad fin. ff. de reg iur.* tamen ex iusta causa id facere non prohibeatur, vt not Innoc & alij *in c cum M. de const.* Alexand. *consil.* 101. & Fernand Loazes, *vbi supra, pàg* 356. idq; fit, ne ea iuris prohibitio & imperium ad proficiendum destinatum incipiat esse nociuum.

Nonagesimo tertio colligitur, quare † cũ iudex prohibeatur 25 aliter procedere, quã vt legibus & moribus proditũ est, *vt in prin. Inst de off iud. & in prin. Inst. de obl quæ ex quasi delict. nasc.* tamen ex causa possit terminum à lege datũ ad petẽdam in integrum restitutionem alterare, ita Bal. *in l. 2. ff de re iud.* Io. And. *in c. 1. de rest. spol.* Bart. *in simili in l. societatem. §. arbitrorum ff pro socio.* id quod in omni tempore legali, & termino generale esse videtur, vt notãt *per tex ibi* Bar. Ang. Alex. Ias. & alij *in d. l. 2. ff. de re iud.* idq; fit, ne ea iuris prohibitio & imperium incipiat esse damnosum.

Nonagesimo quarto colligitur, quare † cum regulariter lex 26 debeat esse communis, vt nõtant *per tex ibi* Bald. & Paul. Castr. *in l. 1. ff. de legibus. cap. erit autem lex. 4. distinct.* adeo vt † non valeat 27 lex ad vnum quarterium duntaxat ciuitatis, nisi & reliquas ciuitatis partes obstringat, Ang. *in l. Titius. §. fin. ff. de pollicit.* Bald. *in prima const. C. §. quibus.* tamen ex iusta causa talis lex valeat, vt per Dd. *in dictis locis.* vnde valeret lex, compellens certas personas ad compromittendum, puta mercatores, vt per Deci. *in c. consuluit 3. de appell. colum. fin* Bart. & Ioan. de Plat. *per text. ibi, in l. neq; Dorotheum, & in l. doctiss. C. de curio. lib.* 10 Ang. *cons.* 62. *nobilis miles.*

Nonagesimo quinto colligitur, quare † cum magistratus ante 28 delicta perpetrata nequeat facere generale proclama, vt qui tale quidpiam ausus fuerit, tali pœna se noscat esse plectendum, si ea pœna erat præter ius commune, vt per Bart. *in l. omnes populi. q. 5. ff. de iust. & iur.* Anchar *in c. canonum statuta. de const.* Bald. *in l. programm. C. commi epist.* tamen ex causa id fas sit, secundum Fernand. Loazes *cons. pro March. de Velez, pag.* 360. idq; fit, ne ea iuris prohibitio incipiat esse damnosa, si etiam, vtilitate publica vrgente, transgredi non posset.

29 Nonagesimo sexto colligitur, quare † clericus cum regulariter aduocare nequeat, tamen pro Ecclesia sua id ei liceat, ita Innoc. *in c. vn. de oblig. ad ratio.* Innoc. & Abb. *in c. sed nec, ne clerici vel monachi.* Felyn. *col. fin. in c. cum I. & A. de re iud.* idque fit, ne ea prohibitio & iuris imperium ad Ecclesiæ vtilitatem destinatum in contrarium vertatur.

30 Nonagesimo septimo colligitur, quare † curatus, vel parochus cum regulariter extra parrochiam suam residere nequeant, vt tradunt communiter Doct. & ibi Felyn. *col. fin. in cap. cum omnes. per text. ibi, de constit. & in c. nonnulli. & in c. conquerente. & in c. penult. & fin. & in c. ex tua. de cler. non resid.* tamen ex iusta causa, puta, si ad concilium abire expediret, id fieri liceret: ne ea iuris prohibitio & imperium ad vtilitatem Ecclesiæ factum, incipiat nocere ipsi Ecclesiæ, vt per Geminian. *in cap. fin. de rescript.* Franc. Ripa *in d. c. cum omnes. in col. 18. de const. per text. in cap. cum ex eo. de elect. lib. 6.*

31 Nonagesimo octauo colligitur, quare † etsi lex regulariter iusserit, ne Notarius, qui semel instrumentum edidit, iterum illud edere teneatur, vt tenent Bar. Bal. & communiter Doct. *in l. si quis ex argentarijs. §. fin. per text. ibi. ff. de edendo.* tamen ex iusta causa illud edere non prohibeatur, etiam pluries: idque fit, ne ea iuris prohibitio & imperium ad vtilitatem destinatum, noxium esse incipiat, ita tradunt Bar. & Bal. *vbi supra.* Bald. *in l. dissoluta. C. de cond. ex lege.* idem *in rub. col. 6. C. de fide instr.*

32 Nonagesimo nono colligitur, quare † iudex contra formam statuti vel legis arma ciues portare prohibentis, possit ex iusta causa alicui ciuium id permittere, vt tenuit Bal. *in rubr. C. qui admi col. 1.* Corsetus *sing. 150.* Socin *in tract. fall. reg. 29.* Ioan. Neuiza. *in sua Sylua nuptial. fol. 47. limit. 6.*

33 Centesimo colligitur, quare † executio pœnæ corporalis, etsi regulariter in loco facinoris perpetrati fieri debeat, tamen ex iusta causa alibi quoque fieri permittatur, ne ea iuris dispositio & imperium ad vtilitatem destinatum aliorsum reflectatur, Bal. *in rub. ad fi. C. de fide instr.* Bertach. *in tract. de Episc. lib. 4. part. 5. q. 38.*

34 Centesimo primo colligitur, quare † Reges, etsi regulariter vrbes & oppida suæ coronæ nequeant alienare, *c. intellecto, de iureiuran.* tamen ex iusta causa vnum aut alterum oppidum alienare non prohibeantur, vt tradunt ibi communiter Doct. & attigimus supra, & aliquid *de succ. crea lib. 3. §. 26. num. 83.* idque fit, ne alias iuris prohibentis imperium, quod ad vtilitatem est, in læsionem conuertatur, contra mentem ipsius iuris, cui, quod verborum proprietas vitietur, impedimento esse non debet. Intellige tamen, vt quamprimum ea vrgens necessitas laxata fuerit, illico expensis totius regni ea oppida alienata redimantur, ad regiamq; coronam redigantur, vt diximus supra.

Cen-

Centesimo secundo colligitur, quare † lex generalis, vel statutum locale, si iustum non sit, non valeat, etiamsi certa scientia principis fiat, vt tenent Innoc. & alij *in c. 1. & in c. quia pleriq. de imm. un. eccles.* Cyn. *in l. bene à Zenone. C. de quadr. præs.* Ias. *cons. 1 col. 9. lib. 1.* Fernand. Loazes *in cons. pro March. de Velez, pag. 54.* Lud. Rom. *sing. 714. iudex potestatis* in simili per Felyn. *in rubr. de homicid.* Marsil. *in l. 1. nu. 17. de sicar. & singul. 665.* & alij multi, quos allegat Nicol. Pig. ad Roman. *vbi supra*, qui disputant, an valeat statutum, quod pœnam pecuniariam imponit pro adulterio, vel homicidio, si talis pœna esset contemptibilis: ratio ergo, ne valeat, est, quia ad vtilitatem statuentibus datum imperium, non debet conuerti ad læsionem. 35

Centesimo tertio colligitur, statuto cauetur, quod homicida puniatur in centum; alio statuto cauetur, quod † qui commiserit duo homicidia, capite puniatur, vtrum, si quis commiserit homicidium, & soluit centum, an, si committat aliud, debeat decapitari? & videtur, quod non, quia pro primo est satisfactum, ergo non debet amplius puniri: nam paria sunt, condemnatum soluisse pœnam, & absolutum fuisse, *C. ad leg. Aquil. l. contra negantem.* Contrarium tenet Bald. quod debeat decapitari, *in authent. qui semel. C. quom. & quan. iud.* quia facta non possunt haberi pro infectis, *l. in bello §. facta. ff. de capt.* licet † ergo obligatio sit extincta, primum tamen aggrauat secundum, † sicut prima contumacia, quantumcunque purgata aggrauat aliam sequentem, *vt in d. authent. qui semel.* & hoc dicit Bald. verum esse, etiamsi primum maleficium esset præscriptione sublatum: nam, non obstante præscriptione, cognoscetur de illo, non propter ipsum, sed incidenter propter aliud aggrauandum; quod est notandum secundum eum, *in d. authent. qui semel.* refert & simpliciter sequitur Petr. de Anchar. *in repet. cap. canonum statuta. de constit. in 32. char.* sequitur Corsetus *in singulari statuto 23.* Quid dicendum? & sanè licèt pro Baldi & Corseti opinione arrideant verba statuti, tamen ipsis verbis posthabitis, mens statuentium sequenda est (vt plenissimè supra ostendimus) mens autem esse videtur, vt pro duobus homicidijs capitis pœna debeatur, & præterea nihil: vnde cum pro primo maleficio centum, prioris nomine condemnationis, præstita sint, si modo pro sequenti homicidio capite is puniretur, iam pro vtroque in plus, quàm in caput punitus foret, quod est contra mentem statuentium: Ergo mitius quàm capitaliter aliquantulum puniẽdus est; ita tamen, vt pro secundo homicidio non solum in centum, sed acerbius aliquantulum puniatur; quia geminatio delicti aggrauat culpam: sicque satisfactum erit fundamento & rationi contrariam partem tenentium: & hæc pars, vt humanior, ita & verior videtur. 36 37 38

39 Colligitur item,† quare statutum puniens gestantem margaritas, intelligatur de eo, qui veras, non de eo, qui falsas gestaret, vt voluit Bart, *in l. 1 §. hoc interdictum per text. ibi, ff. de fonte* Francis. Crement *singul. 83. mulier transiens*. Lud. Roman *cons*. 493. qui inde,
40 & etiam Cremensis, inferunt, quod † mulier transiens ad secundas nuptias, etsi perdat lucra a marito habita, tamen non amittat, quod sibi mariti contemplatione donatum fuerat, quamuis id a marito profectum intelligatur, *l. sed et si plures. §. in arrogato ff. de vulgar* quia id non tam vere, quam ficte a marito profectum intelligitur: & pœnas, non esse de casu vero, ad casum fictum porrigendas, non ineleganter contendunt. Ratio ergo prioris dicti ea est, quod statuti legisve imperium vtilitatem intuetur ciuium, non captionem, aut læsionem eorum: vtilitas autem in eo est, ne veris & pretiosis margaritis vtentes depauperentur, quæ ratio cessat in falsis, *vt §. 17. num. 65.* multa in simili diximus *in tract. de succ. cre lib. 2.*

41 Centesimoquarto colligitur, quare † cum regulariter processus sit ipso iure nullus, quando calumniæ iuramentum non fuit præstitum, cum esset petitum, *l. 2 §. sed quia veremur. C. de iuram. calum c. certum. de iuram. calum. c. non constituens. de fideiuss.* tamen si exigatur ab eo, qui iam plenè probauit, isque iurare nolit, aliud erit, vt *arg l. si non fuerit. ff. de iureiur.* tenent Bald. *in c. 2. col. 2. de probat.* Ias. *in l. admonendi colum. 41. de iureiur.* Matth. Matthes. & Sarra *eius additio. nota. 65 nota quod statutum.* idem Ias. *in l. iusiurandum, quod ad pecuniam. §. quis §. qui iusiurandum not. 1. ff. de iureiur.*
42 ratio est, quia † vt reperiuntur non pauci tanti numinis contemptores, vt falsò iurare nihil vereantur: ita ex diuerso sunt nonnulli ita summi Dei reuerentes, vt potius ius suum amittant, quàm sacramentum subeant, etiam veritatem dicturi: ita ait *l. qua sub conditione in prin ff. de cond. inst.* Ne ergo vir bonus, qui iam plenè ius suum probauit, nimia Dei reuerentia verum etiam sacramentum subire non audens, ius suum indebitè amittat, par est, vt tali casu cesset iuramenti subeundi necessitas, ne legis imperium tale iuramentum exigentis, ad vtilitatem ciuium destinatum, in eorum bonorum ciuium læsionem reflectatur, cessante necessitate, prout cessat in specie proposita. Ad
43 *l manifestæ turpitudinis. ff. de iureiur.* responde, procedere, † quando nondum esset legitimè probatum, & est optima defensio istius singularis conclusionis, de qua multum dubitauit Ias. *in d. §. qui iusiurandum.*

44 Centesimo quinto colligitur, † quare non valeat statutum, vel consuetudo particularis, adimens iuramentum calumniæ, quo casu petitum esset, vt *per d. l. verum. d. §. sed quia veremur. d. c. veniens.* tenuit Matth. Matthesill. & Sarra, *vbi supra*; ratio enim est, ne facultas statuendi per legem generalem municipibus con-

concessa, vt plene tradunt Bart. & alii *per text. ibi, in l. omnes populi, ff. de inst. & iure*, conuertatur in ipsorummet læsionem, qui remoto tali iuramento litibus scaterent, & nimium inuicem vexarent. sicq; statuendi imperium noxium (quod esse non debet) ipsismet esse inciperet.

SVMMARIA.

1 *Solenuitas abundans non nocet.*
2 *Exeptio in cōtinenti probanda, non comprehenditur in statuto exceptionem excludenti.*
3 *Prohibit⁹ habere predia in territorio, non vetatur, si ea illico sit venditurus.*
4 *Statutum fœminas dotatas excludens, intelligitur quoad successionem eorum, qui dotare tenebantur.*
5 *Fortuitus casus excusat à pœna statuti.*
6 *Carceris custos non tenetur, si socij malignatione incarcerati fugiant.*
7 *Proditio irreparabilis.*
8 *Præscriptio cum mala fide quare non valeat.*
9 *Pœna an debeatur in conscientia?*
10 *Malæ fidei possessor quis dicatur.*
11 *Minor non comprehenditur statuto puniēte delicta iure communi impunibilia.*
12 *Minor non comprehēditur statuto puniente eum qui de comitatu bladum extrahit.*
13 *Monachis Minoritis an & quatenus bona immobilia legari possint.*
14 *Ecclesia ex necessitate vendens, non tenetur solennia seruare.*
15 *Statutum vt mortua vxore maritus lucretur dotem, an locum habeat, quando maritus & vxor simul perierunt? ardua quæst.*
16 *Statutū quod vno delinquente cæteri de familia puniantur, an valeat? ardua quæstio.*

CAPVT XXXII.

CENTESIMOSEXTO colligitur, quid dicendum, si † in aliquo actu statutum prouidet adhiberi præsentiam, vel consensum quatuor virorum, aliàs non valeat, vtrum si adhibeantur decem, vel plures, reddatur actus inualidus tanquam non seruata forma? & videatur quod sic: quia omissio modi & formæ vitiat dispositionem, *l. qui Roma, §. Flauius, ff. de verb oblig. c. Pisanus, de rest. spo. c. cum dilecta, de rescript. c. cum super abbatia, de offic. deleg.* Contrarium tamen reperio fuisse consultum, prout refert Petr. de Anch. *in repet. c. canonicorum statuta, de const. 39. char.* quia licet ad solennitatem statuat lex certum numerum, ampliatio numeri non vitiat, *l. heredes palam, in princ. ff. de testa. & l. cum tabula, ff. de bonor. possess. secund. tab. l. non solet, ff. de reg. iur. & l. qui mutuam, ff. mand. l. pediculis, §. Labeo, ff. de auro & argent. legato.* Item maiori numero inest minor, *l. 1. §. si stipulati, de verbor. oblig.* præterea numerus ampliatus non diuersificat formam, *l. non sunt liberi, ff. quemad. seruitus amit. l. 1. §. item quæritur, ff. de aqua quotid.* 1

quotid & actiu. facit quod not. Bart. *in l. si prius, ff. eod. tit.* denique hæc pars vera est, vt constat per text. *in l. vnic. in princ C. de rei vxor. act.* & potissimum ex omnibus fundamentis & rationibus nostræ sententiæ principalis, quæ habet legum principumque imperium ad ciuium vtilitatem destinari, quæ per interuentum decem virorum, vbi quatuor sufficiebant, tantum abest vt interuertatur, quod potius assequitur plenitudinem. Ergo ea dispositio minime debet pro irrita, cum læsione agentium, haberi. Et ita in specie tenet Corset. *singul. incipiente statutum* 22.

2 Centesimoseptimo colligitur; quod † si statutum tollat exceptionem in aliquo casu; debet intelligi, nisi quis velit in continenti probare exceptionem legitimam, quæ eo casu debet audiri, non obstante statuto: quia statutum videtur exclusisse exceptiones non legitimas, propter præsumptam fraudem opponentium, quæ præsumptio cessat in probatione, quæ offertur in continenti, *tex. in c. literas, de resti. spoliato.* quod not. gl. *in l. 1. §. hoc interdictum in ver. sed & si falsum, ff. de tab. exhiben.* Abb. *in c. sciscitata, super glo in ver. effectum, de in inte. resti.* quam glo. ibi profitetur se solitum esse multum adducere in consiliis ad statuta excludentia omnes exceptiones. Abb. *in c. super eo ad fin. de offic. deleg.* vide dicta per eum *in c. ex parte 4. eod. tit.* nisi esset præsumptio contra eum, quod calumniose exciperet, licet offerat se probaturum in continenti. istud voluit glo. *in d. c. sciscitata*, quæ limitat *d. c literas*, & istud dictum sensit do. Abb. *in d. c. super eo.* vbi Bald. singulariter dixit, per illum text. iuncta glos. quod à summaria cognitione potest quis repelli, vbi præsupponitur quis calumniari, quod dictum, dicit menti tenendum, *& not in c. veniens, il secundo, de test. in l. fin. C. de ordi. cognitio.* putat tamen do. Abb. *in d. c, super eo.* illud dictum glo. & Bald. procedere, vbi opponens offert se probaturum incontinenti, & præsumptio est de malitia; quia per talem oblationem non purgatur præsumptio malitiæ. quibus de rebus per Anto: Corsetum *singul. in verb. exceptio. 2.* Et pro superiore opinione, vt talis exceptio in continenti probanda per tale statutum exclusa non videatur, facit nostra sententia principalis. Nam vt reliquorum principum, ita & statuentium ac legislatorum imperium ad proficiendum est, non ad nocendum: noceret autem, si exceptio legitima etiam in continenti probanda excluderetur. Vnde etsi verbis statuti accedere videretur, tamen extra mentem statuentium esse verosimilimum est, quæ potissimum (vt supra ostendimus) intuenda est, glo. ibi, & vbiq; communiter app. *in l. tale pactum, §. fin. ff. de pact.* sicque, verbis posthabitis, ex verosimili mente statuentium talem exceptionem admittemus.

3 Centesimooctauo colligitur, quod † si prohibetur forensi aliquem immobilem relinqui per statutum, aut per viam contract⁹, vel

vel vltimæ voluntatis: & relictus sit fundus forensi, vt vendat, preciumq; habeat; an hoc casu habeat locum statutum? glo. est singul. *in c.1. §. confirmatos, in verb. domum de religios. dominib. in 6.* quod valeat legatum. sicque tale statutum non habet locum: & est ratio, quia si non durat alienatum, non videtur alienatum: vt *in c. 1. quid iuris sit si vasallus post alien. feud. id recupe. & l. si vero pro patre, § versum, ff. de in rem verso.* Bald. *in l. cum quæstio, in fin. C. de leg.* & sequuntur Fran. *in d. §. confirmatos.* Corset. *notab. mendicantes.* late per Alexand. & Ias. qui alios citant *in l. apud Iulianum, §. constat, ff. de leg. 1.* Ioann. Dilect. *de arte testan. caut. 40.* & Deci. *consil. 559. in casu.* Curt. Iun. *consil. 105. colum. 2. in simili.* per Hip. Marsi. *singulari 132.* Nicol. Pigno. & Ludo. Roma. *singulari 294. incip. prohibetur forensi.* ratio enim huius cōmunis opinionis est; quia animus statuentium fuit, ciuibus consulere, quoad hoc, vt omnia prædia, quæ intra fines territorii erant, ad eos solos, non etiam ad forenses pertinerent; non autem quoad forenses commercium iure gentium (*iuxta l. ex hoc iure, ff. de iustit. & iure, §. ius ciuile, & §. ius autē gentiū, Inst. de iure nat.*) remouere voluerunt. ergo cum per tale legatum id prædium non desinat cum effectu permanere inter conciues, cessat ea vtilitas, ad quam statuentes prospectum voluerunt; & si vltra progrederetur noxium esset, quia contra ius gentium adimeretur forensibus commercium.

Centesimonono colligitur, stante † statuto, super quo egregie consuluerunt Rapha. Cuma. & plures alii, *consil. 207. incip. quod qualibet hereditas,* &c. quod quælibet hereditas ascendentium deferatur masculis legitime descendentibus, exclusis fœminis, cum dotatæ fuerint; quod licet tale statutum generaliter loquatur, non tamen habeat locum in successione matris vel auiæ maternæ, sed solum in ascendentibus per lineam masculinam, sequitur Iason *in l. quarta, § prætor ait, in princip. 3. colum. ff. de in ius vocand.* mouetur Rapha. quia statutum excludit fœminas, quia sunt dotatæ: sed ista ratio dotandi cessat in matre & auia: quia ad eas non pertinet officium dotandi, *l. mater, C. de iure dot.* ergo non comprehendit matrem; quia debet intelligi de hereditatibus eorum, qui tenentur dotare: & sic de hereditate patris, vel lineæ paternæ, cum ergo verba non conueniant matri, nec eius dispositio, *l. quarta, §. toties, ff. de damno infecto, l. quod constitutum, ff. de milit. testament. cum similibus.* & quod tale statutum intelligatur, si dotatæ fuerint ab ea persona, de cuius hereditate agitur, & non ab alia; ita tenet not. Baldus *in leg. 1. Cod. de leg. heredit. cum concord.* quas dat Iason *in leg. quoniam nouella, Cod. de inoffic. testamentis, & Gerardus singular. sept. quando rubr. numer. 3.* ratio istius rei ea est, quia hoc statutum fœminarum exclusiuum, videtur esse contra naturalem æqua-

æqualitatem, quæ inter masculos & fœminas esse debet, *l. maximum vitium, C. de liber. præterit. § final. Institut. de hered. ab intest.* vnde si huiusmodi statutum aliquando ad magnam vtilitatem, aut Reipublicæ necessitatem toleratur. (id quod satis est) vt valeat, teste Baldo, *in l. non omnium, & in l. de quibus, colum* 10. *ff. de legib.* & eleganter per Andr. Tiraquell. *de vtroque retractu in præfat. num.* 75. tamen quin odiosum, & consequenter restringendum sit, negari non potest, quoties sese offert aliqua non multum deuia & extranea interpretandi occasio, vt in specie hac, quæ eo maxime admittenda est, quod legislatores (vt nostra principalis conclusio habet) vt reliqui principes, non vt obsint, sed vt prosint, acceperunt imperium: vnde eæ leges eaue statuta, quæ subdura videntur, pie, vt sic minus obsint, interpretanda sunt, estque, iudice me, efficacior oratio, quam quæ mouit Dd. supra allegatos.

5 Centesimodecimo colligitur: scis quod † lex est, quod si sit statutum in ciuitate, ne extrahatur bladum, vel aliquid aliud de loco; quod si casu fortuito de aliqua alia ciuitate, vel castro veniant homines deferentes bladũ, vel aliam rem contra statutũ, ꝙ non obstante statuto, possunt, licet alias non possent, nisi essent transeuntes, *C de ædific. priua l si quis post hanc legem.* ita Guiliel. de Lud. *sing.* 18. ratio est: Quia impossibilium nulla obligatio est, *l. impossibilium. ff. de reg. iur. l.* 1 *ff. de cond. instit.* impossibile autem est casus fortuitos præcauere. *l. quæ fortuitis, C. de pignor. act.* Ergo leges, quæ non secus, quam principes, vt prodessent, non vt obessent imperium acceperunt (vt nostra principalis conclusio habet) non potuerunt obligare nos ad tale quid impossibile.

Centesimovndecimo colligitur eadem ratione; si dictat statutum, quod si † carceratus aufugiat, custodes teneantur pœna
6 capitis. si duo sint custodes, & vnus custos simul cum carcerato aufugerit, quod alter custos non teneatur pœna statuti, text. est singularis, *in l. vltima, versi. interdum, ff. de custo. reorum.* & idem Roma. *cons.* 395. *vt res. colum. fin. verb. secundum doct. in d. l. fin* Arc. *in tract. malefi. in verb fama publica præcedente, nu.* 91. Fran. Cre. *no.* 91. Hipp. de Marsi. *in rub. ff. de fideiuss. q* 17. pulchre per Nic. Boer. *deci.* 217. *quod ad tertiam,* qui alios citat. Ludo. Roma. *singula.* 30.
7 Hæc enim † proditio est, quam præcauere, est vltra prouidentiam, & vires humanas. vnde sic cecinit Claudianus *libro* 2. *in Rufinum*:

Heu, heu, quam breuibus pereunt ingentia causis!
Imperium tanto quæsitum sanguine, tanto
Seruatum, quod mille ducum peperere labores,
Quod tantis Romana manus contexuit annis,
Proditor vnus iners angusto tempore vertit.

Et

Et Silius Italicus *lib.13. Belli Punici.*

Illa autem, quæ tondetur præcordia rostro
Aitis, en quantum resonat plangentibus ales
Armiger ad pastus rediens Iouis, hostibus arcem
Virgo (immane nefas) adamato prodidit auro
Tarpeia, & pactis reserauit claustra Sabinis.

Cum ergo proditioni occurrere sit impossibile, impossibiliumque nulla sit obligatio. *l. impossibilium ff. de re iu* par est, vt custos carceris non teneatur de proditione socii, cum lex imperium, vt prodesset, non vt noceret, acceperit, vt habet nostra principalis conclusio: noceret autem si ad impossibile obligaret.

Centesimoduodecimo colligitur, quamobrem omnes leges, & omnia statuta, quæ permittunt † præscriptiones cum mala fide contra reales, vel personales, vel mixtas actiones, non valeant ipso iure; quia sunt contra ius commune, & nutriunt peccatum, *vt in c. vigilanti, & c. fin. de præscrip. & in regula possessor. de reg. iu. in* 6. peccat enim, qui sciens se teneri ad centum ex causa depositi, mutui, vel venditi, recusat soluere. & hanc doctrinam sentit Bar. *in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. in illa quæstione, an valeant statuta circa ius diuinum.* idem tenet Ang. *in l sequitur §. si viam. ff. de vsuca. & in l. hac autem iura. ff. de ser. vrb. præ. & in l si ff quemad. ser. amit. & in l. ait prætor. §. item ei, ff ex quib. cauſ. maio.* in vno casu quando debitor non peccaret recusando soluere; vt quia esset obligatus ad meram pœnam, puta, ad duplum, vel quadruplum, actione furti. Nam † secundum ius diuinum, & secundum forum conscientiæ nō tenetur quis se offerre ad soluendum pœnam, etiam eam petēti in iudicio, vel extra 12. *q. 2. c fraternitas*, vbi est tex. sing. iuncta Glo. *in ver. cum augmento in fi.* & not. Dd. *in c. dilecti, extra de arbi.* Ant. *in c. fi. extra de præscri.* idem tenet Pano. *in c. quoniam. col.* 5. post Butr. & ibi Fel. *col. 2. de præscrip.* vbi dicit, hanc esse commun. opi. confirmatur ex iis, quæ late dixit idem Fel. *in c. 10. col. ver. tertius casus, de constitu. circa Gloss in c. fraternitas alleg.* secus vbi actio non est mere in pœnam, sed quia visum fuit legi, sic conuenire reipub. vt in actione de dolo & simili; quia si interuenit dolus ex parte alterius tenetur. vt pulchre per Abb. *vbi supra, propter d. Glo. sing. & c admonere.* 33. *q. 2. & per Mathesillanum sing.* 23. ratio superioris conclusionis, cur tale statutum nō valeat, est; quia vt principibus, ita & legislatorib. ac statuentibus, vt prosint, non vt obsint imperium datum est, vt habet nostra conclusio principalis: nocerent aūt si præscriptiones cum mala fide inducerent, quia & præscribentis anima periret in æternum, quæ cunctis reb⁹ caducis preciosior est *l. sunt personæ ff de relig.* & ius illius, contra quē præscribitur, amitteretur, quod magni faciendum est. tex. & Glo. *in l. aduocati. C de aduo. diu. iu.* ergo, &c id quod obtinet, & admitterem, quando † contra ignarum rei vel iuris tui præscribere volebam,

8 9 10

lebam, vt in terminis *l. si C. de long. temp. præscrip.* idem si eras agere impeditus; secus si sciebas, nec agere impeditus eras, sed dissimulabas; tunc enim ius tuum concedere mihi videreris, nec est cur hæc tacita donatio & concessio magis improbetur quã expressa; *vt per tot. tit. ff. C. & Insti. & in decret. de donat. iur. cla. l. cum quid. ff. si cert. pet. facit l. cum de in rem verso, cum materia ff. de prob.* Itaque tum mala fide non procedit præscriptio in personalibus actionibus, non magis quam in realibus; sed nego habere malam fidem illum, qui scit se possidere rem alienam corporalem, domino sciente, & petere liberrime valente: idemque, si quod ei debet, desinit soluere; cum ille nullo impedimẽto iuris aut facti esset petere impeditus: sicque hoc casu tam in personalibus quam in realibus actionibus contingit præscriptio tuta & legitima de iure ciuili, & de iure canonico, & in foro conscientiæ, ex tacita concessione illius, vt alibi plenius diximus. & in simili per Cagn. *de reg. iur. ff. in l. quod à quoquam. col. fin.*

11 Centesimodecimotertio colligitur, an statutum † loquens generaliter includat minorem? dic quod sic. *c. quod constitutus, de in integ. restit. l. si sine. §. Lucius. ff. de administ. tuto.* quod tamen limita nisi statutum vel consuetudo puniat aliquid, quod de iure communi non est punibile: tunc enim minor non includitur in statuto, vel consuetudine, *c. 2. de delict. puerorum.* Nam homicidium casu perpetratum, sine culpa est impunibile, *vt l. 1. C. de Sicar. & ideo in d. c. 2.* dicitur, quod in illa consuetudine ibi relata, minor non includitur, licet generaliter loquatur, & valebit statutum,
12 quod † nemo possit extrahere bladũ de comitatu, vt illud statutum, minorem seu pupillũ non comprehendat. & quando pœna in delictis minuatur propter ætatem, ponunt Cast. & alii *in d. tit. C. si aduer. delic.* Dec. & Cagn. *in l. fere in omnibus. ff. de reg. iur.* Marsil. *in l. si infans. ff. de Sicar.* Lud. Carer. *in tract. de homici. §. 6. in princ.* de minore extrahẽte bladum, tenet Bal. *in l. si ex causa. §. fi. ff. de minor.* Franc. Cremens. *singu. 29.* fallit secundo d. §. Lucius in statuto de maiorib. sentiente: quia tunc minores non ligat. Bal. *in l. pen. C de infam.* facit *l. si quis maior, cum ibi nota. C. de transact.* fallit tertio in statuto odioso Bar. *in l. etiam. ff. de minorib.* Et idẽ de statuto exorbitante Bal. *in l. 1 C. quand. Imper.* & Hippo *singu. 481. communis*, & ibi ponit alim fallen. fallit quinto, vt per eundem Hipp. *sing. 362. statutum* Fallit sexto in præscriptione, de qua re per Bar. *in d. l. etiam, & in l. fi.* & ibi Bal. *C in qui. cau. in integ. resti.* Feli. *c placuit, col. 2. de præscrip.* & Dd. *in c. constitutus, de restitutio. in integ* per Lud. Rom. *in sing 816. tu audisti.* Et hisce de rebus diximus multa *de succe. cre. li. 1. §. 10. circa l. fi. C. in quib. cau. in integr. rest.* Ratio autem superioris conclusionis; quæ habuit, minores non comprehendi in statuto puniente, id quod de iure communi punibile nõ est, ea est; quia vt principes, ita & legislatores, vel statuentes imperium acce-

cepe-

ceperunt, vt prodessent non vt obessent, vt habet nostra principalis conclusio: nocerent autem si tali statuto minores comprehenderent quia hi solius iuris naturalis, non etiam iuris meri ciuilis gnari intelliguntur: sicq; tali statuto inculpati subiacerent.

Centesimodecimoquarto colligitur, Quod vt † scis fratres 13
mendicantes sunt incapaces bonorum immobilium, *vt in clem. eixi. de ver. signif.* & legatum rerum immobilium eis factum, non valet, nisi quantum ad æstimationem: vt voluit Bart. & Bald. post Iac. de Aret. *in l. apud Iulian. § fi. ff. de leg. 1 & in l. si res. & in l. fideicom. §. si seruo. ff. de leg. 3.* & Bart. *in tract. Minoritarum. in 1 parte.* & Marsi. *in l. si in singulos, in pen. col ff de ann. leg.* & ideo subdunt Dd. in dictis locis, quod licet fundus nõ possit simpliciter mendicantib. relinqui; tamen poterit eis relinqui vt illum vendant. & in necessitate suæ precium conuertant, ad quod allegant Glo *not in c. 1. in verb. donũ, de relig. do. lib. 6.* & idẽ tenent d. Ant. *in c. in præsentia. in 7. col. vers. quintus casus, de proba.* & Bal. *in auth. ingressi. in 7. col. C. de sacros. eccle. & in l. cum quæstio. in fin. C. de legib* & Rom. *in l. Antistius. § fi. ff de acqu. hered.* Et hoc casu † in venditione talium bonorũ immobilium, 14
non requiritur solennitas. *c. sine exceptione.* ita singu. dixit Bald. *in auth. si qua mulier, in 4. col. de sacr. eccl.* post Guliel de Cun. *in d. auth. hoc ius porrectũ.* & Bal. *in c. cum causa, circa fi. extra de sent. & re iudi.* Alius est etiã casus, in quo dicta solennitas non requiritur, videl. quando ecclesia esset coacta alienare rẽ, vt puta, si esset grauata alienare fundum per fideicommiss. nam hoc casu alienabit sine solennitate alias requisita. ita dixit multũ not. Lap. *alleg. 26. incip. disputat primo, post medium.* quę dicta refert & sequitur Fely. *in c. in præsentia. in 26. col. in fi. de proba.* Et istæ sunt commu. opi. vt per Fely. post alios *in d. c. in præsentia, nu. 51.* & ibi Dec. *nu. 69* Hipp. Marsi. *sing. 132.* Nico. Pigno. *ad Roma. sing. 294.* Ratio ergo istorũ est, quia iura solennitatẽ alienationis exigẽtia, intuentur vtilitatẽ ecclesiæ, q̃ vtilitas cessat, quãdo ex necessitate facienda erat alienatio nec decebat, vt iura q̃ ad proficiendũ, non ad nocendũ fiunt, iuberent nobis facere & adhibere solẽnia inutilia, q̃ nobis laboris & molestiæ multũ afferrent, vtilitatis vero nihil, cõtra naturã & destinationẽ vniuersorũ principatuum, siue illi principũ sint, siue legũ, vt habet nostra principalis cõclusio. & facit *l. nõ cogendũ. §. Sabin. ff. de procu. l. hac stipulatio. § diu⁹ ff. vt leg. nom. caue. cũ similib.*

Centesimodecimoquinto colligitur; si † statuto caueatur, 15
quod mortua vxore in matrimonio, maritus lucretur tertiam partẽ dotis, & ambo simul moriantur, vt puta, ex naufragio, vel ex domus ruina, & nescitur, quis anterior, & quis posterior fuerit mortuus: an isto casu habebit locum statutum? breuiter dicito quod sic, fauore lucri ipsius dotis. Ita singulariter dicit Bal. *in l. si possessor. §. si eodem. ff. de relig. & sum. fun. per illũ tex. cũ Glo. sua.* sed vltra Bal. ego allego optimũ tex. *in l. cũ hic stat⁹ §. si amb. ff. de don. int. vir.*

vir. & vx. vbi si maritus & vxor simul moriantur, ad donationem validandam, præsumitur præmortuus donator, siue donans fuerit maritus, siue vxor: quod nota. & vide per Cremensem *sing.* 53. qui idem sequitur, id quod vt nobis videtur, est contra text. *in l. eum, qui ff. ad Treb. & in l. quod de pariter, ff. de reb. dub. l. ex duobus, in princ. ff. de vulga. cum similibus.* præsertim quia tale statutum, cum inducat inæqualitatem, odiosum esse intelligendum est. *l. cum oportet, in prin. C. de bon. quæ lib. l. illud. l. illam. C. de colla.* & maxime per *l. maximum vitium. C. de lib. præt.* & quia statuentes, vt prodessent, non vt nocerent, imperium acceperunt (vt habet nostra conclusio principalis) & illam inæqualitatem inducentes satis nocuisse videntur: nec expedit, vt id nocumentũ augeatur. quod nota, quia Venetiis statutum est, vt vidua à marito liberos non habens, amittat tertiam partem dotis.

16 Centesimodecimo sexto colligitur: Statuto † Florentinorum cauetur, quod vno de agnatione delinquente, cæteri de agnatione teneantur, an valeat tale statutum? quod sic probat text. in arg. *in l. iure prouisum. C. de fabricen. lib* 11. hoc colligit ibi Barto. Ratio statuti, & illius legis ponitur in text. ibi, scilicet, quia alii curabunt, ne aliquis delinquat. & sic nota ibi casum, in quo vnus pro alio tenetur. Simile *in l. fi. C de nauf lib.* 11. alia similia not. per Glo. *in l. 1. §. si plures. ff. de exer.* facit, *C. de princip. l. fin. lib.* 11. tu de hac q. statuti vide Bal. *in l. 1. alias. in rub. C. res inter alios acta.* Bal. *in l. 1. C. ne fil. pro pat. & in l. si qua ff. de iis, qui sunt sui.* & per Corset. *in sing. incip. statutum.* 10 qui idem sequitur; quod suspectum puto per *d. rub. & per omnes ll. illius titu. C. res inter alios. & l. si quis in suo. §. legis. C. de inoff. test. per totum. C. ne filius pro patre, per totum. C. ne vxor pro mari. l. non debet. ff. de iureiur.* & per nostram principalem conclusionem, quæ habet; statuentes, non secus quã principes reliquos ad proficiendum, non ad nocendum, imperium accepisse. nocerent autem si tale statutũ valeret, quod est iniquissimum, saltem quoad pœnam ordinariam: sed quoad aliam minusculam, forte posset tolerari, *arg. l. scio. ff. de minor. & argu. d. l. iure prouisum,* cum multis quæ congessimus *de succ. resolu. li.* 1 §. 7. differentes modica non subiici regulis iuris. & ita in simili vult D. Thomas 2. 2. *qu.* 98. *artic.* 4.

SVMMARIA.

1 *Fideiussio multis nominibus significatur.*

2 *Fideiussor dicitur quis diuersimode.*

3 *Fideiussio ex pacto nudo non valet etiam de iure canonico.*

4 *Fideiussor indemnitatis quis sit.*

5 *Fideiussor non est, qui promittit soluere nomine debitoris.*

6 *Debitor & fideiussor quando quis esse possit.*

7 *Fideiussorũ differentia. Et qui fideiussores nõ excusso principali conueniri possint, etiamsi beneficio fideiussor. renunciauerint.*

8 *Fide-*

8 *Fidejussor an liberetur, quādo creditor negligens fuit in debitore conueniendo.*

9 *Fidejussor etiam vt principalis obligatus gaudet beneficio excussionis.*

10 *Vnus ex administratoribus, qui non administrauit conuentus, an opponere possit beneficium excussionis, vt prius conueniatur ille, qui administrauit.*

11 *Fidejussor libere promittens soluere sine vlla exceptione, an possit opponere exceptionem excussionis.*

12 *Excussionis beneficio potest renunciari.*

13 *Excussio cessat, si est notorium quod debitor non est soluendo.*

14 *Excussio cessat quando fidejubeo pro naturaliter tantum obligato.*

15 *Excussio cessat quando principalis est, in loco vbi conueniri nequit.*

16 *Excussionis beneficium perdit mendax.*

17 *Excussio cessat, cum pater fidejubet pro filio.*

18 *Excussio cessat in fidejussore de judicio sistendo.*

19 *Excussio locum non habet, si non sit opposita.*

20 *Fidejussor fisci & principis nō habet beneficium excussionis.*

21 *Excussio cessat, quando debitor est valde cauillosus, vel rixosus.*

22 *Excussio cessat, quando fideiussor impugnatur per modū exceptionis.*

23 *Excussio cessat in mercatore & campsore fideiubente.*

24 *Exceptio non numeratæ pecuniæ cessat in mercatoribus.*

25 *Scriptura an obliget quoad clausulas, qui iniussu partiū de consuetudine tabellionum apponuntur: ardua quæstio.*

26 *Tacitum interdum paris, interdū maioris, interdū minoris potentiæ est, quam expressum.*

27 *Scripturæ clausula de consuetudine tabellionum apponi consueta, inutilis est in tribus casibus.*

28 *Tacitum sæpe fallax.*

a. *Exceptio excussionis ante litem contestatam opponi debet, post non item, quia est exceptio dilatoria. Et an idem in fideiussore indemnitatis obtineat.*

b. *Si procurator simpliciter ad fideiubendum datus, renunciauit exceptioni ordinis vel excussionis, an fideiussor, reo non excusso, conueniri possit.*

c. *Fideiussor qui iurauit soluere potest conueniri, non excusso principali.*

d. *An exceptio excussionis locum habeat de iure canon.*

CAP. XXXIII.

CENTESIMODECIMOSEPTIMO colligitur ex opi. nostra princ. quare, qui in subsidium fidejussit, non teneatur, si debitor principalis efficiatur non soluendo propter moram creditoris, in exigendo adhibitam, vt infrà num. 7. dicemus ratio

vir. & ux. vbi si maritus & vxor simul moriantur, ad donationem validandam, præsumitur præmortuus donator, siue donans fuerit maritus, siue vxor: quod nota. & vide per Cremensem *sing.* 53. qui idem sequitur, id quod vt nobis videtur, est contra text. *in l. eum, qui ff. ad Treb. & in l. quod de pariter, ff. de reb. dub. l. ex duobus, in princ. ff. de vulga. cum similibus.* præsertim quia tale statutum, cum inducat inæqualitatem, odiosum esse intelligendum est. *l. cum oportet, in prin. C. de bon. quæ lib. l. illud. l. illam. C. de colla.* & maxime per *l. maximum vitium. C. de lib. præt.* & quia statuentes, vt prodessent, non vt nocerent, imperium acceperunt (vt habet nostra conclusio principalis) & illam inæqualitatem inducentes satis nocuisse videntur: nec expedit, vt id nocumentũ augeatur. quod nota, quia Venetiis statutum est, vt vidua a marito liberos non habens, amittat tertiam partem dotis.

16 Centesimodecimo sexto colligitur: Statuto † Florentinorum cauetur, quod vno de agnatione delinquente, cæteri de agnatione teneantur, an valeat tale statutum? quod sic probat text. in arg. *in l. iure prouisum. C. de fabricen. lib* 11. hoc colligit ibi Barto. Ratio statuti, & illius legis ponitur in text. ibi, scilicet, quia alii curabunt, ne aliquis delinquat. & sic nota ibi casum, in quo vnus pro alio tenetur. Simile *in l. fi. C. de nauf. lib.* 11. alia similia not. per Glo. *in l. 1. §. si plures. ff. de exer.* facit, *C. de princip. l. fin. lib.* 11. tu de hac q. statuti vide Bal. *in l. 1. alias. in rub. C. res inter alios acta.* Bal. *in l. 1. C. ne fil. pro pat. & in l. si qua ff. de iis, qui sunt sui.* & per Corset. *in sing. incip. statutum.* 10 qui idem sequitur; quod suspectum puto per *d. rub. & per omnes ll. illius titu. C. res inter alios. & l. si quis in suo. §. legis. C. de inoff. test. per totum. C. ne filius pro patre, per totum. C. ne vxor pro mari. l. non debet. ff. de iureiur.* & per nostram principalem conclusionem, quæ habet; statuentes, non secus quã principes reliquos ad proficiendum, non ad nocendum, imperium accepisse. nocerent autem si tale statutũ valeret, quod est iniquissimum, saltem quoad pœnam ordinariam: sed quoad aliam minusculam, forte posset tolerari, *arg. l. scio. ff. de minor. & argu. d. l. iure prouisum,* cum multis. quæ congessimus *de succ. resolu. li.* 1 §. 7. differentes modica non subiici regulis iuris. & ita in simili vult D. Thomas 2. 2. *qu.* 98. *artic.* 4.

SVMMARIA.

1 *Fideiussio multis nominibus significatur.*
2 *Fideiussor dicitur quis diuersimode.*
3 *Fideiussio ex pacto nudo non valet etiam de iure canonico.*
4 *Fideiussor indemnitatis quis sit.*
5 *Fideiussor non est, qui promittit soluere nomine debitoris.*
6 *Debitor & fideiussor quando quis esse possit.*
7 *Fideiussorũ differentia. Et qui fideiussores nõ excusso principali conueniri possint, etiamsi beneficio fideiussor. renunciauerint.*

8 *Fide-*

8 *Fidejussor an liberetur, quãdo creditor negligens fuit in debitore conueniendo.*
9 *Fidejussor etiam vt principalis obligatus gaudet beneficio excussionis.*
10 *Vnus ex administratoribus, qui non administrauit conuentus, an opponere possit beneficium excussionis, vt prius conueniatur ille, qui administrauit.*
11 *Fidejussor libere promittens soluere sine vlla exceptione, an possit opponere exceptionem excussionis.*
12 *Excussionis beneficio potest renunciari.*
13 *Excussio cessat, si est notorium quod debitor non est soluendo.*
14 *Excussio cessat quando fidejubeo pro naturaliter tantum obligato.*
15 *Excussio cessat quando principalis est, in loco vbi conueniri nequit.*
16 *Excussionis beneficium perdit mendax.*
17 *Excussio cessat, cum pater fidejubet pro filio.*
18 *Excussio cessat in fidejussore de judicio sistendo.*
19 *Excussio locum non habet, si non sit opposita.*
20 *Fidejussor fisci & principis nõ habet beneficium excussionis.*
21 *Excussio cessat, quando debitor est valde cauillosus, vel rixosus.*
22 *Excussio cessat, quando fideiussor impugnatur per modũ exceptionis.*
23 *Excussio cessat in mercatore & campsore fideiubente.*
24 *Exceptio non numeratæ pecuniæ cessat in mercatoribus.*
25 *Scriptura an obliget quoad clausulas, qui iniussu partiũ de consuetudine tabellionum apponuntur: ardua quæstio.*
26 *Tacitum interdum paris, interdũ maioris, interdũ minoris potentiæ est, quam expressum.*
27 *Scripturæ clausula de consuetudine tabellionum apponi consueta, inutilis est in tribus casibus.*
28 *Tacitum sæpe fallax.*
a. *Exceptio excussionis ante litem contestatam opponi debet, post non item, quia est exceptio dilatoria. Et an idem in fideiussore indemnitatis obtineat.*
b. *Si procurator simpliciter ad fideiubendum datus, renunciauit exceptioni ordinis vel excussionis, an fideiussor, reo non excusso, conueniri possit.*
c. *Fideiussor qui iurauit soluere potest conueniri, non excusso principali.*
d. *An exceptio excussionis locum habeat de iure canon.*

CAP. XXXIII.

CENTESIMO DECIMO SEPTIMO colligitur ex opi. nostra princ. quære, qui in subsidium fidejussit, non teneatur, si debitor principalis efficiatur non soluendo propter moram creditoris, in exigendo adhibitam, vt infrà num. 7. dicemus: ratio

enim est, ne aliàs legis imperium ad proficiendum, non ad nocendum, acceptum, deseruiret machinationibus, & sciendum est, quod † in jure nostro quo ad fidejussorum propositum, reperiuntur multa nomina, quæ videtur prima facie eadem, sunt tamen penitus diuersa: nam reperiuntur fidejussores, cõstitutores, item expromissores, item alij suscipientes ab initio in se alienã obligationẽ, itẽ alij, qui obligationẽ alienã jam natã in se trãsferunt animo nouandi: de quib. per gloss. *in l. in personã, §. qui pecuniã, ff. de pact. & in rubric. C. de fidejus. & in rubr. ff. de fidejus.* & ibi Bart. *& in l. 1. C. ad Velleia.* per gloss. singularem, quæ ponit differentiam inter ista nomina, *in l. si vero non remunerandi, § si post creditam, ff. mandati,* & notabiliter per Ang. *Inst. de fideiuss. in prin.* vbi optimè declarat & aliquid per Alex. *in l. 5. §. stipulatio ff. de ver. oblig.* & per Bald. *in l. eum alter. C. de fideiuss.* & est Gloss. melior quã habeamus in jure, *in auth. de fideius. §. 1. colum. 1. in vers. fideiussorem,* secundum Alex. *in d. §. stipulatio.* & adde gloss. *in l. Stichum, aut Pãphilũ, §. aliquando, ff. de solut. in vers. intercesserat,* & cũ ista est, vt ad propria deueniam, text. melior de jure *in l. elegãter, §. seruus patronis, ff. de dolo,* & gl. *in l. Stichũ §. aliquãdo, ff. de sol. in vers. intercesserat.*

2 Secundo, & proprius sciẽdum est, quòd fidejussor † in ista materia sumitur multis modis, primo, pro eo, qui simpliciter pro alio intercessit, & iste obligatur per stipulationem, nõ aliter. *tex. in l. blanditus, C. de fideius. & in l. 5. §. satis acceptio, ff. de verb. obligat.* hinc venit, quòd fidejussio, facta pacto nudo apposito, juxta cõtractum, non vestiatur cohærentia contractus, licet regulariter secus, *vt in l. pactum, & in l. bonæ fidei, cum similib. C. de pact.* Ita notanter dicit Bald. *in l. ex placito, 12. quæst. C. de rerum permu. per dict. §. satis acceptio. & in l. si tibi, C. loca.* per Alex. *in dict. §. stipulatio. in l. 5. ff. de verb. oblig.* in tantum, quod licet alias de jure canonico, ex pacto nudo oriatur actio, secundum comm. opin. *vt in c. 1. vbi plenè, extra de pact* & plenè per legistas *in l. jurisgentium, §. quinimo, ff. de pact.* tamen fidejussio † præstita pacto nudo, absq; stipulatione, etiam de jure canonico non valeret. Ita notabiliter Bald. *in c. 1 penult. columnn. extra de pact.* quod bene est notandum: & de hoc vide singulariter per Iason. *in l. lecta, vlt. col. ff. si cert. petat.* Et fidejussor simpliciter acceptus de jure antiquo poterat conueniri principali debitore non excusso. *l. non rectè, C. de fideius. cum concor.* hodie secus, *auth. de fideiuss. in princ. col. 1. & auth. præsente. C. eod. tit.* notatur plenè *in c. peruenit, extra, de fide Inst.*

Secundo modo dicitur fidejussor ille, qui promittit id, quod creditor à debitore consequi non potuerit, & sic in subsidium: & iste talis ante reum conuentum & excussum nõ est obligatus, sed speratur obligari: & de isto propriè loquitur tex. *in l. fin. in pr. ff. si cert. petat. & in l. decem, ff de verb. oblig. & in l. omissis, secundo respos. C. de fideius. & in l. 5. C. de fideiu. tuto. vbi vide, & in l. si fidejussores*

in

in id. in prin. ff. de fideiuss. cũ simil. vide in materia tex. singula. *in l. fideiussor obligari, §. fin. eo tit.* est tex. mirabilis *in l. q. Romæ, §. Augerius ff. de verb. obl.* vbi nota per Paul & Ias. & per Ias *in l. 1. C. de hær. insti.*

Tertio modo † dicitur fidejussor ille, qui promittit conseruare aliquem indemnem, vel promittit indemnitatem: & iste etiã nõ potest conueniri, nisi in subsidium, etiam de jure antiquo: & de isto loquitur ille titulus *C si tutor indemni. promis.* & tex. nota. & ibi Bart. *in l. 2. Cod. de conuen. fisci. debi. l.* 10. & Bart. notabiliter *in l. quæro, ff. loca.* & Bal. *in l. si pro eo. 12. q. C. mandati, & tex. singula.* & ibi Bart. *in l. pater, ff. de dote. præleg. & tex. in l. tutor. in princ ff. ad Velleia & tex. cum ibi notatis in l 2. C de senten. quæ sine certa quanti. profer.* in tantum nõ potest conueniri nisi principali excusso: vt per tex. & ibi Bar. *in d. l. 1. C. de conue. fisc. deb lib.* 10. Sumitur & alijs modis iste fidejussor de indemnitate, secundum formam tex *in l. ss, à quo, ff de rei vendi.* Item alio modo, vti in casu singulari, *in l. 1. C de magistra. conue.* & per tex. & ibi singulariter Bartol. *in l. si à priori, §. si fugitiui, ff. de furt. & in l. si à reo. in fin. ff. de fideius. cũ simil. b.* 4

Quarto etiam modo † dicitur quis quodammodo fideiussor, scilicet ille, qui promittit soluere nomine debitoris. Nam iste non est propriè fidejussor, nec potest conueniri, si debitor est soluendo: sed demũ in subsidium, isto est casus singularis, & fortè non alibi, secundũ verum intellectum, *in l. si ita stipulatus fuero 97. § possum. ff. de verb. obl.* ideo autem ille, qui sic promittit, non dicitur fidejussor, quia fidejussor nõ promittit nomine debitoris, sed nomine suo, vel simpliciter, & pro suã obligatione, licet ad vtilitatem debitoris: & postquam promittit, potest soluere vel nomine debitoris, & tunc illum liberat ipso jure, & in consequentiam etiam se ipsum; at iste noluit esse fidejussor sic promittendo: ex quo sequitur, quod ẽt jure veteri necessaria erat excussio principalis antea q̃ posset cõueniri, ꝙ est singulare, & forte nõ alibi, secundũ Paul. *ibi.* ideo diligẽter est attendendum ad verba instrumenti; quia notarius nõ habẽs de hoc notitiam; de facili posset errare, secundum eũ. Dicerem tamẽ ꝙ hodie nõ refert si fidejussor, vel nõ, cum ẽt fidejussor nõ conueniatur nisi excusso principali, *vt in d. auth. p̃sente.* ergo à fortiori ille, de quo *in illo, §. possum,* & sic dico quòd licet hodie ille tex. nõ corrigatur non tamen aliquid habet singularitatis, cum sit idem in casu magis dubio, scilicet in fidejussore, vt dixi, & hoc puto verum & necessarium, licet nemo Doctorum attingat: ad intellectum illum require ibi Bart. & Alex. qui tamẽ nõ dicunt ꝙ propriè notaui, ideo bene not. Et hic opportune potest quæri; an ille, qui promittit per hæc verba: Promitto ꝙ Titius tibi debet, dicetur fidejussor? tex. videtur dicere quod nõ *in l. vbi autem non apparet: §. illud vero. ff. de verb oblig.* glos. singularis sentit contrariũ *in l. Titia, §. idẽ respondendum. eod. tit.* cõcordante ex verb. Alex. *in d. §. illud*

& per eundem *in l. hujusmod.eo.tit.* & hoc est magis necessarium in proposito.

Quarto, necessario quæritur, cum suprà dixi de fidejussore indemnitatis; quæritur quot modis tanquam fidejussor potest quis promittere alium conseruare indemnem: istam quæstionē examinatam sic nō inuenio, ideo pro veritate considero omnes casus, de quib. potest quæri. Nam aut debitor promittit creditori conseruare indemnem, aut è contra creditor debitori: aut debitor fidejussori: fidejussor debitori; aut fidejussor creditori, vel creditor fidejussori. Primo casu, nō potest exemplificari hæc quæstio, nam cum ipse sit debitor, nō potest creditori promittere eum cōseruare indemnē, qa sic esset fidejussor sui ipsius, ꝙ nō potest esse de jure, *vt est tex in l. hæres à debitore, §. seruo. & §. retro in fin. ff. de fidejus.* non ēt potest poni in secūdo casu; quia actio & passio non possunt cōcurrere in eodē subjecto, ꝑpter contradictionem: si ergo creditor, qui habet actionem, esset fidejussor, & sic obligaretur; actio & passio concurrerent in eodē, respectu ejusdem obligationis, ꝙ non est dicendum. Item alia ratione, quia si creditor conseruaret debitorem indemnem, ergo in effectu nec iste diceretur creditor, cum teneretur id restituere, nec alius di-
6 ceretur, cum in effectu ei nihil abesset. Tertio autem † casu bene potest poni hæc quęstio, scilicet quādo debitor fidejussori ꝓmittit eum seruare indemnem; quia dicit ꝙ ei soluet quidquid ipse præstiterit creditori, & hîc nulla est repugnātia, vt patet, & sic intelligitur *c. secundū, extra de fideius. cum simil.* Nec obstat, qa hic est debitor & fidejussor, & sic fidejussor sui ipsius: dico quòd non obstat, quia hic est debitor respectu vnius, & fidejussor respectu alterius, & sic nō obstat *l. hæres à debitore, §. seruo, ff. de fideius. cū simil.* quia ibi intelligitur quādo quis est debitor, & fideiussor sui ipsius, respectu ejusdē creditoris, alias benè ꝓmittitur. Quarto autem casu nō potest formari quæstio, quia si fidejussor cōseruaret debitorem indemnē, ergo in effectu ille nō esset debitor, nec iste fidejussor potest ab eo aliquid cōsequi per actionem mādati, cōtra *l. si pro ea, C. māda. & Inst. de fideius. §. pen. cū cōcordan.* Nisi poneres ꝙ iste fidejussor animo donādi intercesserit & vellet debitorē conseruare indemnem, sed tunc valeret tanquam donatio, & non haberet vim, vel naturam fidejussoris. Quinto casu bene potest poni hæc quæstio, scilicet quando fidejussor promittit creditori eum conseruare indemnem, q. dicat, promittit ei, quādo reus repertus fuerit non soluendo, nec ante poterit conueniri: & iste est casus *in l. 1. C. de conue. fisc. debi. li. 10.* & ibi Bart. & per Bart. *in l. quæro, ff. locat.* & per Bald. *in l. si pro eo. 12. quæstio. C. manda.* & ista fidejussio benè valet, quia nulla est repugnantia. Item postquam soluerit, poterit repetere a debitore per actionem mandati, & sic non immutatur natura fidejus-

iussionis. Sexto & vltimo casu non potest formari hæc quæstio, scilicet quando creditor fideiussori promisit eum seruare indemnem, rationibus de quibus supra in secundo casu; quia si fideiussorem conseruaret indemnem, non esset creditor in effectu, cum nihil apud eum remaneret. Item esset creditor & debitor respectu eiusdem causæ, & sic actio & passio essent in eodem subiecto, quod est contra ius, & quia eadem res non debet diuerso iure censeri, *l. eum qui ædes, cum similibus, ff. de vsucapio.* cautè ergo Baldus *in l. si pro ea. C. manda. 12. quæst.* formauit quæstionem nostram in duobus casibus, scilicet in tertio & quinto, quia in aliis non poterat poni, vt probaui, & cogita super his.

Viso quot modis capiatur fideiussor in proposito nostro, necessario videndum restat, an sit † aliqua differentia inter fideiussorem simpliciter acceptum ex vna parte, & fideiussorem indemnitatis, & eum, qui promisit, quod ab alio seruari non possit, & eum, qui promisit nomine debitoris ex alia: & reperio, quod sic prima differentia est; quia si fideiussor simpliciter acceptus renunciat beneficio de fideiussoribus, poterit conueniri, etiam principali non excusso, gloss. & Dd. *in c. peruenit, de fideiuss.* Bald. *in d. auth. præsente.* & est communis sententia. *per text. l. penul. C. de pact. cum similib.* secus in fideiussore indemnitatis: nam etiamsi renunciet beneficio de fideiussoribus, non poterit conueniri ante principalis excusionem: hoc enim inducit hoc casu natura obligationis magis, quàm beneficium fideiusionis. Ita notabiliter dixit Bartol. *in l. 1. C. de conue. fisci debit lib. 10. & in l. quæro ff. locati.* & Bald. *in l. 1. C. de reuoc. his quæ in fraud. cred.* & Bald. *in d. auth. præsente.* Salic. *in l. 1. C. quod cum eo.* notabiliter Ias. *in l fin. in princip. ff. si cert. petat. 1. colum. post medium.* Et hoc tamen limita duobus modis, vt singulariter per Ias. *in l. fin. ff. si cert. petat. 1. colum. in fin. cum sequenti.* Aliam limitationem collige ex verbis Bartoli *in fin.* & ibi in specie Paul. & Alexand. & ibi etiam Ias. *in fin.* Idem in eo, qui promittit, quanto minus à debitore seruari potuerit. Nam etiamsi renuntiaret beneficio de fideiussoribus, tamen non poterit conueniri ante debitorem excussum. Ratio, quia illa excusio requiritur pro implemento conditionis: nam fideiussor promittit sub conditione, si non negatur à debitore: & ideo antea quàm illud liquidetur, ille nullo modo est obligatus, *d. l. fin. ff. si cert. pet. & l. decem. de verb. oblig.* Ita notabiliter dicit Ang. *l. fin. ff. si cert. pet.* & idem ibi Alexand. *in addit. ad Bar. in d. l. 1. C. de conuen. fisci debit. lib. 10.* item Ias. *in d. l. fin. in princ. penult. colum. in medio.*

Secunda notabilis differentia est: nam † fideiussor simpliciter acceptus, debet ante litem contestatam opponere beneficium excusionis, lite autem contestata non posset, quia est exceptio dilatoria. Ita eleganter Cyn. Bald. & Salic. *in l. exceptionem.*

C. de probat. Salicet. *l. 2. C commun. diuid.* Paul. de Castr. *in l. decem. de verborum obligat. ff.* non sic in fideiussore indemnitatis, vel in illo, qui promisit, quanto minus ab alio principali poterit consequi: nam isti eam exceptionem poterunt opponere, etiam post litem contestatam: eo quia istud est de natura conuentionis. Ita notabiliter Bald. *in cap. ex rescripto, de iureiurando.* Contrarium sentit Bartol. *in l. fin. in princip ff. si cert. pet.* & vide ibi Ias. *1. col. in fin.*

8 Tertia differentia potest addi, quia † si debitor principalis aliquando fuit soluendo, & creditor negligit, & efficiatur non soluendo, illud cedit damno fideiussoris simpliciter accepti, *text. est notabilis in l. si fideiuss. creditori. vbi gloss. & Bart ff. de fideiuss.* aliud in promittente in subsidium: nam non læditur, si interim debitor fiat non soluendo, *l. si fideiussores in id, in princip. ff. de fideiuss.* Paul. *in l decem. d. l. si fideiussor creditori. ff. de verborum obligat.* vbi allegat illum text. & vide Ias *in l. fin. ff si cert. pet. 3. colum in fin.* vbi hoc potest colligi: & non solum excussio procedit in fideiussore simpliciter accepto, vt supra dixi, sed etiam in mandatoribus, sponsoribus, & similibus, *text. in auth. de fideiuss. §. 1. collat. 1. cum concordan.*

9 Secundo extende, vt procedat † nedum, quando quis intercessit tanquam fideiussor, sed etiam, si se obligauit tanquam principalem debitorem: nam etiam tunc opponere potest beneficium excussionis: ista est gloss. fin. *in d. auth. de fideiuss. §. 1. in vers. fideiussorem.* quam sic allegat Abb. *in c peruenit. de fideiuss. 2 col.* & est singularis secundum Alex. *in l. vbi autem non apparet. §. illud. ff. de verb. oblig. & in alijs locis.*

10 Tertio pro extensione addo, quod † quando sunt plures administratores præsentes obligati in solidum, quorum vnus administrauit, & alius conueniatur, potest ille opponere de beneficio excussionis, id est, quod prius conueniatur ille, qui administrauit, text. est notabilis *in l. fin. ff. de admin tut.* & notatur in addit. ad Abb. *in c. 2. in fideiuss. in additione magna post prin.*

11 Quarto pro extensione vltra omnes addo, quod † fideiussor promittens soluere liberè, sine aliqua exceptione, non per hoc intelligitur renunciasse beneficio de fideiussoribus, quin prius executi debeat debitor principalis, cum istud veniat ex natura actus, *l. quaero. §. inter locatorem. ff. locat.* & illa verba (sine aliqua exceptione) intelliguntur de friuola, *c. ex parte. 2. de offic. delegat.* ita Ludouic. *in cons 22.* quem refert & sequitur Ias. *in l. 1. 1 lect. de sacrosanct. eccles. 2. col. post prin.*

12 Limita multis modis: primo, † si fideiussor renunciauit beneficio ordinis, vel excussionis: nam tunc potest conueniri etiam principali non excusso. Gloss. est notabilis, & ibi Dd. *in c peruenit. de fide instrum.* quod in tantum procedit, quod etiamsi renunciauit

nit in fraudem suorum creditorum, nihilominus potest conueniri, etiam principali non excusso. Ita eleganter dicit Bal *in rub. C. de reuoc. his quæ in fraud. cred. vlt. col. post princip.* quod diligenter nota. Hoc tamen est verum in simplici fideiussore, secus in fideiussore indemnitatis, vel in eo, qui fideiubet in subsidium: nam etiamsi renunciauit, non poterit conueniri, nisi principali excusso, vt per Bar. *in l. 1. C. de conue. fisc debit lib* 10. & per Ang. *in l. fin. si cert pet.* & supra dixi latius in euidentialibus.

Secundo limita, quando † certum est, debitorem principalem non esse soluendo: nam tunc non requiritur excussio. Ita vult gloss. *in l. fin. ff. si cert. pet. & in l. decem.* & ibi Bartol *ff. de verbor. oblig. & in l nisi hoc actum. ff. de pact.* Bart. *in l. 3. §. si is pro quo. in fin. ff. quod quisq; iur.* Ang. *in l. 2. in princip. ff. qui satisd. cog.* Ratio huius potest esse, quia ars & natura nihil operantur frustra, *l. qui his idem. ff de verb. oblig.* Cum ergo excussio nihil operaretur: Ergo, &c. Secunda ratio, per id, quod dicimus, quod frustratorijs cautionibus vel remedijs non est vtendum, *l. non cogendum. §. Sabinus. ff. de procur. l. hac stipulatio. §. diuus. ff. vt lega. nomi. caue.* Tertia ratio, quia, quoad aliquod declarandum, notorium & sententia æquiparantur, *l. emptorem. in prin.* & ibi Bartol. post gloss. *ff. de act. empt.* Istam limitationem extendo, scilicet quod quando notorium est, principalem non esse soluendo, non requiritur excussio, procedit non solum, quando est notorium in facto, sed etiam quando est notorium in iure. Hinc venit, quod † si fideiussor interueniat pro naturaliter tantum obligato, non erit necessaria excussio: quia notorium est in iure, quod obligatus naturaliter tantum non potest excuti. Ita tenet Ias. *in l. decem. num. 31. ff. de verb. oblig.* Bald *in l. inter. colum. 7. de conuen. fisc. deb. lib. 10.* & Bart. *in l. Marcellus. circa fin. ff. de fideiuss. & in l. 3. §. si is pro quo. ff. quod quisq; iur.* addo Bal. *in auth. sed hodie in fin. C. de act. & oblig.*

13

14

Limita supra dictam conclusionem, quando principalis non esset soluendo, eo quia bona alienasset in fraudem creditorum: nam isto casu creditor non potest agere contra fideiussorem, sed debet prius agere contra illos possessores bonorum, in quos facta est alienatio in fraudem, antea quàm molestentur fideiussores, *tex. in l bona. §. 1.* & ibi egregiè Bar. *ff. de iure fisc.* Ludou. *in l. fin. ff si cert. pet.* & ibi Alex. *2. col. circa prin.*

Secundo limita, vt per Pet. de Anch. *in cons. 5. incip pro parte nobilis viri, &c.* & ad istam principalem secundam limitationem vide, quod ponit Ias. *in l. fin. ff. si cert. pet. vlt. col.*

Tertio limita, quando † certum est, quod principalis non potest conueniri, vt quia est in aliquo loco tutissimo, rationibus de quibus in præcedenti limitatione. Ita probatur per gl. cum text. & ibi Bar. & omnes, vbi videas *in l. 2. in prin. ff. qui satisd. cog.* 15

Quarto limita, quando † fideiussor negat se fideiussisse: nam 16

tunc perdit beneficium excussionis, & omnia alia beneficia sibi competētia, *tex. in l. si dubitet. § ita demum ff. de fideiuss.* & ibi Bar. Bal. *in auth. contra qui propriam. C. de non numer. pecun.* de quo vide, quæ in simili pulchrè & nouiter ponit Ias. *in l. 1. vlt. col. C. de trāsa.* & ex ibi dictis posses arguere pro & contra.

17 Quinto limita, nisi † filius sit debitor, & pater fideiussor: nam tunc etiam, præsente filio, & non excusso, pater poterit conueniri, vt probatur *in l. 3. § sed vtrum. vers. proinde. ff. de minorib.* hîc vide Bar. *in l. si seruum. §. an filius. ff. de verbor. oblig.* & notabilius *in l. cum filius, circa prin. eod. tit.* vbi allegat §. *sed vtrum.* & ibi omnino videas, quoad istum casum, vt scias, in quo æquiparatur fideiussori, & ibi idem tenet Paul.

18 Sexto limita, quando † esset fideiussor de iudicio sistendo: nam ille bene poterit conueniri, licèt debitor sit præsens, secundum quosdam: pro veritate tamen vide Angel. qui notabiliter distinguit, *in auth. de fideiuss. §. 1. col. 1.*

19 Septimo procedit, quando † exceptio excussionis est opposita, alias si non opponatur, valet tamen processus agitatus contra fideiussorem, vt probatur *in l. fin. in princip. ff. si cert. pet.* vbi quidam faciunt casum pro hoc, & ibi hoc vult Bar. *in fin. prin. in solutione contrarij.* tamen vide Bartol. *in l. 2.* post gloss. *C. commu. diuid.* & ibi notabilius per Bald. qui hoc limitat, & vide Paul. *in l. decem. ff. de verb. oblig.* & Cyn. & Bald. *in l. exceptionem. C. de probat.* ratio huius est, quia peruersio vnius causæ ad aliam non vitiat actum, vt per text. cum gloss. *in l. 2. C. commun. diuid. & in l. si mancipium. §. 1.* vbi notabiliter Bal. *ff. de euict.* & per tex. gloss & Dd. *in l. 1. C. de appell.* & vide, quæ dixi *in l. reum. C. de procur.*

b Octauo limita, quando † procurator simpliciter datus ad fideiubendum, renunciasset exceptioni ordinis, vel excussionis: nam tunc bene poterit fideiussor conueniri, etiam reo non excusso, quia talis renunciatio bene tenet, cum de consuetudine soleat opponi: ita singul. dicit Bart. *in l. fin. ff. de his, quæ in fraud. cred.* Bal. *in rubr. C. de his quæ in fraud. cred. vlt. col.* Ias. vbi hoc refert & sequitur pro singulari *in l. vt liberis. C. de collat. & in l. certi condict. §. si nummos. ff. si cert. pet.* vbi videas.

20 Nono vltra alios limita, quando † quis fideiuberet pro fisco, vel principe: nam intelligitur actum, quod posset conueniri ante principalem excussum. Ita singulariter dicit Bald. *in l. 1. 9. colum. C. de conue. fis. debi. lib. 10.* Ratio est, quia aliàs fideiussio esset frustratoria; quia fiscus semper est soluendo, *l. 2. ff. de fundo dota.* Si ergo fiscus deberet excuti, qui semper est soluendo, fideiussio esset frustratoria: Ergo debet posse conueniri ante fiscum: & illam decisionem reperio relatam per Alexand. *in l. final. ff. si certum petatur. secunda colum. in fin.* & dicit esse singularem, & quod alibi non legit, & vide per eum, *in l. decem, ff. de verborum oblig.*

de tamen Ias. *in d.l. fin. ff. si cert. petat. 3. colu. ante mediũ.* vbi nititur impugnare, sed ita tenet ipse Ias. *in d.l. decem. n.* 81. imo limita, quando † quis esset diues, esset tamen rixosus 21
llosus; nam tunc prius posset conueniri fideiussor. Ita Lu- Alex. *in l. fin. ff. si cert. pet.* & Ias. ibid. *vlt. colu. in princ. per Glo. in princ. ff. qui satisdare cogan.* vbi etiam idem tenet Ias. *in fin.* & ex hoc infertur, quod idem esset in procuratore vel no- cauillloso, vt ibidem per Bart. ergo à fortiori idem esset in- cato, qui melius scit cauillari, vt notatur in addit. ad Abb. *in* *uenit, de fide instru. in add. magna, 2. colum. circa medium.* per *in d. l. decem, n.* 11. *cum seq.*

ndecimo limita singulariter, scilicet ꝙ † requiritur excus- 22
ei principalis, vt hoc sit verum, quando creditor vellet agere tra fideiussorem; secus si vellet se ab eo defendere ope exce- nis: nam tunc bene potest eum repellere ante principalẽ ex- um, vt est exemplum *in l. exceptione, C. de euictio.* & ibi singula- r Bal. *in prin.* illud dictũ commẽdatur pro singulari in add. ad ba. *in c. 2. de fide inst. add. magna. 1. colu.* quod perpetuo nota.
Duodecimo limita, † vt ista l. non procedat in mercatorib⁹, 23
campsorib. nam si illi fideiussores extiterint, possunt conue- ri principali non excusso. Ista est Glo singularis, quæ forte nõ t alibi, *in auth. de fideiussor. §. argentariorum collum.* 1. & per illã los. ita singulariter ponit Bald. *in l. frustra, C. de non num. pecun.* bi extendendo illam Glos. dicit quod † mercatores confitẽtes 24
recepisse pecuniam, non possunt opponere exceptionem nõ umeratæ pecuniæ, quod est singul. & illa decisio refertur in ad- it. ad Abb. *in d. c. peruenit.* & notanter per Ias. *in l. singularia. ff si ertum pet. 5. c. in princ.*

Decimotertio limita, quando debitor principalis esset ty- rannus, qui conueniri nequiret, vt tradit Ias. post alios per eum relatos *in d. l. decem, nu.* 30. *cum seq.* plures alias limitationes col- lige per te ex notatis plene in addi. ad Abb. *in c. peruenit, de fide instr. addi. magna,* vbi videas.

Item singulariter limita, nisi fideiussor iurasset soluere. † nam c
tunc poterit conueniri non præcedente excussione. Ita singul. Bal. *in c. ex rescripto, de iureiurando.* Contrarium tenet Alex. *in l. fi. ff. si cert. pet. 3. col. ad fin.* vbi vide quæ dixi *supra c.* 59.

Item an exceptio † excussionis habeat locum de iure canoni- d
co, vide Bald. *in l. si mancipium, §. 1. ff. de euictio. in lectura antiqua,* & per Ias. *in l. alienam, 1. colum. in fine. C. de procura.* per Bart. notab. *in l. si seruum, §. nunc videamus, 2. opp. & 1. quest. ff. de verb. oblig.* per Ias. *in l. huiusmodi, colum. 2. & colum. fin. ff. de leg. 1. reliqua dic vt supra c. 28. & c. 59. & infra c. seq.*

Quid si in instrumento fideiussionis tabellio † scripsit, quod 25
fideiussor renunciabat beneficio excussionis, idq; scripsit de vo-

 luntate

luntate partium, sed de generali consuetudine tabellionum, quæ in Hispania viget, an ea renũciatio noceat fideiussori, quasi tabellio intelligatur rogatus de omnibus clausulis, quæ generaliter in qualibet prouincia apponi consueuerunt? idque in omnibus clausulis, quæ in quolibet instrumento publico de consuetudine tabellionem, iniussu partium, apponi solent, generaliter quæsitum, & vsibus forensib. quotidie controuersum est: Qua in re communis opinio esse videtur, vt talis renunciatio & similes clausulæ non noceant, nec obligent, ita Bart. *in l. 1. q. 6. ff. de iure codicil.* Bald. *in l. quoties, C. de hered instit.* Imol. *in l. fin. ff. quemad. testa. aper.* Abb. *in c. cum contingat, de iureiuran. num. 24.* est communis opin. secundum Tiraquell. qui plures allegat, *in l. si vnquam, in princ. num. 122. C. de reuocan. donatio.* Deci. *cons. 359. colum. pen. & consil. 180. ad finem.* Ripa *in l. Centurio, numer. 88. ff. de vulgari.* Tiraquell. *de constituto, par. 3. limita. 3. num. 12.* Contrariam partem tenent Bald. *in l. fin. per tex. ibi, C. de fideiuss.* Alex. *colu. 3.* & Soc. *colum. pen. in l. Gallus, §. idem credendum, ff. de libe. & posth.* Soci. *consi. 101. lib. 3.* Felyn. *nu. 6.* & Deci. *colum. 2. in c. cum M. de constit.* Ias. *in l. certi condictio. §. si nummos, num. 24. ff. si certum petat.* Alexan. *in l. huiusmodi, in princ. colum. fin. ff. de lega. primo.* Felyn. *in c. ex literis, col. 5. de fide instru.* vbi Bald. *col. 4.* Ias. *in l. vt liberis, C. de coll.* Dec. *in l. semper in stipulationibus, ff. de reg. iur.* Alexand. *cons. 1. col. 6 lib. 5.* per Ripam *in d. l. si vnquam, quæst. 21. nu. 44.* Galiaula in *in l. 1. col. 2. ff. de verb. oblig.* Alciat. *in d. l. 1. §. si quis ita, in 3. notabili.* Cur. *cons. 101. n. 11.*

Pro scriptura arguitur, quod vt à contrahentibus quid dispositum videatur, oportet quod vel verbis expressim comprehensum fuisset, vel saltem tacita ipsorum mente non fuisset prætermissum: licet enim aliquando † expressum plus operetur, quam
46 tacitum, *l. cum ex filio, in princip. & §. 1. ff. de vulga.* aliquando vero tacitum fortius sit quam expressum, *vt in l. 1. C. qui admit.* & ibi plene notat Ias. *num. 6.* idem Ias. *in d. l. cum ex filio, in princ.* tamen regulariter æquæ parisque potentiæ est tacitum & expressum. *l. cum quid, ff. si cert. pet.* vbi multa per Ias. & per And. Tiraq. *in l. si vnquam, pag. 347. num. 76. & pag. 237. num. 156.* idem *in legibus connubialibus, Glo. 7. num. 72.* Si ergo clausula apponi à tabellionibus consueta, tacite à contrahentibus fuit intellecta, vel comprehensa, quid impedit quin tacite rogatus tabellio à contrahentibus de tali clausula apponenda videatur, quo firmior sit contractus ille, de quo agebatur? Quod si tacite de ea apponenda rogatus videri potest & debet, nulli dubium, quin perinde sit, ac si nuncupatim de ea apponenda iussus esset. Quid autem si constet quod neuter contrahentium de tali clausula apponenda meminit, neq; etiam ipsemet, cuius fauorem potissimum talis clausula respiciebat, id quod facile apparere poterit,

si de

& potestate illius clausulæ ipsi contrahentes interrogati idere nesciant, & tunc quidem cum nec tacite nec express. à contrahentibus comprehensum fuerit, eos vt obligare eat, videtur; quia non figura literarum obligamur, sed e & consensu nostro, quem p earum interuentum expressi-l. *non figura, ff de act. & obl. l. obligationũ substantia, ad fin. eod. tit.* non ineleganter defendi potest esse tertiũ genus dispositio-præter duo dispositionis genera, de quib. modo mentionem uimus, quale est, cum quid cõtrahentes, licet nec verbis no-atim, nec mente tacita comprehenderunt, quia vel eius rei itiam non habebant, vel de ea nõ meminerunt, vel alia qua-ratione, tamen verosimilimum est, quod si ea de re memi-ent, vel eius notitiam habuissent, ita disposuissent & iussis-t, vt in d. clausula scripturæ contineatur; quo casu etiam dis-situm intelligitur; quia pro cauto & disposito habetur, quod ponentes interrogati verosimiliter responderent & prouide-nt, licet id ignorantia, incuria, aut obliuione, & verbis, & et-m mente prætermissum ab ipsis fuisset, glos. communiter ibi p. *in l. tale pactum, §. fin ff de pact.* vt plene per Ias. & Andr. Tiraq. *locis supra citatis.* & per Ias. *in l. de quib. ff. de legib. & auth. quæstiones. C. de sacr. eccl.* ergo si contra illam clausulam instrumen-i opposueris, quod contrahentes neque eam apponi expressim ussferint, neque tacite de ea apponenda cogitauerint, neq; for-e etiam hodie, quid ea sibi velit aut significet, intelligunt, re-plicabo quod si talis clausula in ea regione, vbi scriptura con-fecta fuit, erat de communi consuetudine tabellionum apponi consueta, & præterea à communiter accidentib. vtilis reputa-batur, quo magis in contractu, de quo agebatur, vel ea dispositio locũ effectumq; haberet: tunc quodãmodo intelligam & in-terpretabor, ita dispositum videri à contrahẽtibus, vt talis clau-sula apponeretur: verosimilimumq; esse, vt si quo tempore fie-bat dispositio & scriptura, interrogati forent, an talem clausu-lam apponi iuberent, responderent, quod sic. Faciamus ergo re-gulam affirmatiuam, vt ea clausula valeat obligetq; comprehẽ-dentes. Declara vt procedat, quando † ageretur de modico, vel 27
non admodum magno præiudicio, non si de magno præiudicio ageretur; quia cum † tacitum plerunque fallax sit, vt plene per 28
Andr. Tiraq. *de legibus connub. glo. 7 num. 72.* certe non temere trahendum est ad ea quæ sunt magni præiudicii, facit *l. si quis diuturno, in princ. ff. si serui. vend. iuncta l. null. C. de rei vend.* & ꝗ ait Corneus *in l. cum quæstio, nu. 6. per text. ibi, C. de lega.* & quod ponit Bart. *in l. seruitutes, in mag. ff. de seruit. facit. §. sin autem ad deficientis. in l. vnica, C. de cad. tol. & quæ diximus infra c. 78.* Secundo limita, vt non procedat quando talis clausula vehemẽter repugnaret aduersareturq; naturę illi' dispositionis qua de agebatur

arg. l.

arg. l. fin. C. de non numer. pecun. iuncta l. cum pater, § filius matrem, ff. de lega.2. Tertio limita, quando aduersaretur consuetudini alterius, vel vtriusq; contrahentis, *arg. l. si seruus plurium, § fin. de lega.1. l. semper in stipulationibus, ff de reg. iur.* & his tribus casibus defendi potest opinio contraria, sicq; vtraq; pars temperanda, & ad concordiam reducenda est:

SVMMARIA.

1 *Statutum ne in forenses immobilia alienentur, non comprehendit domunculam.*

2 *Statutum à superiori confirmatum, quando municipes possint reuocare.*

CAPVT XXXIV.

1 CENTESIMO decimooctauo colligitur, † quod stante statuto ne in forenses fiat prædiorum alienatio, nunquam videatur prohibita alienatio paruæ domunculæ, id quod tenuit Lud. Roma. *singulari 334. hodie quidam* Petr. Iacob. & Barth. *in l. senatus, §. Marcellus in expositione verbi dietam, ff. de legat.* 1. Imol. Alex. & ibi Iason *in l. sciendum, ff. qui satisda. cog. num.* 10. Hippol. Marsil. *in l. furem colum. 3. ff. de sicariis.* idem Hippol. *singul.* 276. Nicol. Pigno. *in addit. ad Romanum, vbi supra,* Marsilius *in pract crimin. §. & quia, in princip. & innumera similia congessi, lib. 1. de succ. resol. §. 7.* ratio istius ea est, quod vt reliquorum principum, ita & legum imperium est ad vtilitatem, quæ in minimis non consideratur, sicque cum libertas nostra oneretur per prohibitionem commerciorum contra ius gentium, de quo *in l. ex hoc iure, ff. de inst. & iure, 5. §. ius autem gentium, & §. ius ciuile. Instit. de iure natu.* & potissimum contra rationem naturalem, quæ dictat liberum esse debere, vt quisque in quemlibet rem suam alienare possit, *§. per traditionem, Institu. de rerum diuis.* par erat, vt tot incommoda nobis non insinuarentur, nisi ob aliquod magnum commodum, & emolumentum reipublicæ, quod cum in minimis rebus minime consistat, ea prohibitio ad minima non extenditur, præsertim cum fiat per legem, quæ nobis vt consulat, non vt obsit, accepit imperium. Vt nostra principalis sententia docet.

2 Centesimodecimonono colligitur, quod † si esset statutum per municipes factum de concessione superioris, idq; inciperet esse nociuum, possent ipsi municipes, sine noua etiam concessione, illud reuocare, tum quod id de natura legum & statutorum esse videtur, tum etiam, quia (vt habet nostra principalis conclusio) eam facultatem à superiore accepisse videntur, vt sibi cõsulerent, non vt nocerent, quæ ratio cogit nos fateri, id statutũ cumprimum noxium esse cœpit, vel euanuisse ipso iure, *argum. l. vn. in princ. C. de cad. toll.* vel potuisse reuocari per eosdem municipes, *argum. capit. non debet, de consanguin. & affini.* & ita vt reuoca-

reuocari possit eosdem recte tenent Bal. *in c. 1. in principio, de pace Const.* Tiraquell. *in l. bones. §. hoc sermone. 17. limit. ff. de reg. iur.* Ioan. Andr. *in c. non potest, de preb. lib. 6 in nouell.* licet quidam in contrarium arguant *per d. §. hoc sermone. vide in c. seq. num.* 10.

SVMMARIA.

1 *Statutum dotem marito concedens, vxore mortua cessat, si is non sustinuit onera matrimonii.*

2 *Premium propter onus.*

3 *Nobilis vel hildalgus quando participet commoda, licet non participet onera.*

4 *Pœnam legalem etiam si procedatur per modum accusationis iudex alterare potest ex causa, ardua quæstio.*

5 *An valeat statutum, vt, vno ex rusticis tributum soluere non valente, id ab aliis exigatur.*

6 *Statutum vt libris Mercatorum, vel thesaurarii fides adhibeatur. Item vt consules artium cognoscăt de causis opificum. Item vt filiusfam. opifex ex causa mutui obligetur. Item vt dominus ex delicto famuli obligetur; quomodo intelligenda. nu. 7. & 8.*

9 *Iudicis officiale delinquente an iudex teneatur.*

10 *Inferior superioris iura nequit subuertere.*

11 *Statuta confirmata à superiore, an per statuentes possint reuocari? ardua q.*

12 *Statuta collegii confirmata per superiorẽ, an per collegas possint reuocari? ardua q.*

13 *Superioris factum meram inferioris vtilitatem respiciens per ipsum inferiorem potest alterari.*

14 *Alimenta à patre filio data si is prodegit, an pater iterum alere cogatur? ardua q.*

15 *Ius naturale compulsionis ignarum.*

16 *Necessitati culpatæ non subuenitur.*

17 *Matrimonium spirituale, metu etiam reuerentiali contractum, viciatur, aliud in carnali matrimonio.*

18 *Iuramentum metu reuerentiali emissum, non obligat.*

19 *Matrimonium hodie an vitietur per metum reuerentialem?*

20 *Matrimonium metu contractum irritatur.*

21 *Matrimonium per partes contractũ respectu liberorum, an vitietur metu reuerentiali.*

22 *Pœna adulterii non extenditur ad vitiantẽ monacham: egregia q.*

23 *Legaui centum filiæ si nuberet, & quinquaginta si fieret monacha, monacha facta fuit, an centum habitura sit? ardua quæstio.*

24 *Magistratus minores, an leges transgredi possint? ardua q.*

CAP. XXXV.

CENTESIMO VIGESIMONONO colligitur, veram esse opinionem existimantium † statutum (quod frequens est 1 in plerisque ciuitatum Italiæ) vt vxore sine filiis decedente vir lucre-

lucretur dimidiam partem dotis, intelligendum esse, si modo maritus ille sustinuit onera matrimonii, non sic si non sustinuit; vt tenuerunt Bald. *in auth. dos data. col. 1. C. de donat. ante nup.* Alex. *cons. 122. viso processu. col. 4. lib. 7.* Hippol. Marsil. *singula. 514. vigent communiter.* Ratio est (vt hoc eis addamus) quia vt reliqui principes, ita & statuentes, vt prosint, non vt obsint, imperium (id quod nostra princip. conclusio habet) accepisse videntur, eamq; dotis partem marito quasi in recompensationem onerum matrimonialium, & in eorum remunerationē concessisse visi sunt: qua parum dignus is maritus videtur, qui talia onera non sustinuit, sicque tunc id statutum, ne vxori nocere videatur, indebitum lucrum marito tribuendo, par est vt cesset.

Centesimovigesimoprimo colligitur, eadem ratione, eum ci-
2 uem † qui non sustinuit simul cum reliquis ciuibus onera ciuitatis, minime potiturum beneficiis statutorum illius ciuitatis, ne lucrum tali ciui indigno indebitum deferatur: per quod, reliquis nocumentum inferri videretur: Pœnarum enim & Pręmiorum eadem ratio est. *l. 1. ff. de iusti. & iure.* Vnde vt reipub. noceret, qui pœnam immerenti infligeret. *l. sancimus. C. de pœnis. l. absentem, in princ. ff. eodem tit.* ita & qui immerenti præmium concederet, Reipublicæ nocuisse, vix est vt non videatur, & ita in specie tenent Dec. *consi. 114.* Hippo. Marsil. ex quorum allegatione apparet, hanc esse communem opinionem, *singulari 119. ille qui non sustinet.* Lud. Roma. *consi. 224. ista captura,* Paul. Castrens. *in l. omnes populi, in fi. ff. de inst. & iure.* Bart. *in tract. represaliarum. 5. princ.* Ang. *consil. 73. quod dicta actio.* Alberic. *1. part. statuto quæst. 9.* Paul. Castrens. *consi. 343.* vt refert Marsilius, *vbi supra,* qui hoc limitat, ni-
3 si ex † priuilegio ille ciuis desineret sustinere onera publica (quales in Hispania sunt illi nobiles, quos hidalgos appellamus) tunc enim priuilegiis ciuitatis gauderet, non secus, quam reliqui ciues. Ita Marsil. *vbi supra,* Alexand. *consil. 32. visa concession. libr. 5.* Dec. *cousil. 283.* id quod admitterem, quando tali priuilegio decoratus fuit ob præclara in rempublicam facinora: idemque si id priuilegium emisset, vt precium ad publicas necessitates verteretur, non sic, si vt conuerteretur in quoslibet alios vsus, quia tunc is non posset videri de republica bene meritus, sicque non esset cur potiri deberet iis priuilegiis, nisi vellet cum reliquis ciuibus contribuere: *argumen l. secundum naturam. ff. de regul. iur. & l. illam. l. illud. C. de collat. l. cum oportet. in princi. C. de bon. quæ liberis.* quod nota ad priuilegia hidalgorum (vt ita loquar) quæ pretio Hispanorum non pauci emerunt, vt diligenter intuearis verba priuilegiorum.

4 Centesimovigesimosecundo colligitur, an † vera sit sententia existimantium, iudici etiam ex causa non licere alterare pœnam legalem, quando proceditur per modum accusationis, quamuis id sibi

id sibi liceat, quando proceditur per modum denunciationis, vel inquisitionis, iuxta glo. app. *in l. & si seuerior. §. pœna grauior. in glo. fin. ff. de his, qui nota. infa. cum late supra adductis. c. 14. & c. 5. cum aliis*, id quod in specie tenuit Hostiensis *in c. in archiepiscopatu, de raptori.* Bald. *in reper. suo, verbo, pœna legalis. 2. colum.* Hippol. Marsil. *singulari 526. inquisitio.* idem Marsil. *in pract. causarum crim. §. constante. nu. 83.* in simili per Deci. *in c. at si clerici colum. 7. §. 1. de adulteri.* quorum opinionem suspectam esse ex nostra principali conclusione apparet, quæ docet, vt reliquorum Principum, ita & legum imperium esse ad proficiendum, non ad nocendum; noceret autem, si ex iusta causa iudici non liceret pœnam temperare legalem, vt innumeris fere tam iuribus quam rationibus per totum hunc librum colligere licet.

Centesimovigesimotertio colligitur, veram esse opinionem existimantium, non † valere statutum Bononiæ, quod habet, vt si rusticus tributum soluere nequeat, id ab aliis rusticis exigatur, vt in specie tenent Ias. *per text. ibi in l. si quis in suo. §. legis C. de inoff. testam.* Hipp. Marsil. *singulari 551. pœna debet.* Bart. *in l. legatorum, in princip. per text. ibi ff. de lega. 2* Ioan. Imol. *in l. cum filius, in princip. ff. de verbor. obligat. facit totus titulus. C. ne filius pro patre, & totus titulus C. ne vxor pro marito, & tot. titul. C. res inter alios act. l. non debet. ff. de iureiur. c. non debet, de regul. iuris. libro 6.* & potissimum facit nostra principalis conclusio, quæ edocet, statuentes & legislatores non secus quam reliquos principes imperium accepisse, vt prodessent, nō vt nocerent; nocerent autem, si eis liceret tam iniqua statuta, tamque omnino à iure & ratione naturali aliena condere. *l. sancimus. C. de pœnis.* ergo vt non valeant, par est. *vt dd. ll. & c. erit autem lex. 4. distin. l. 1. & 2. ff. de legibus.* id quod non minus vtiliter quam noue nos intelligimus, non valere quo ad sui executionem, quandiu non apparet aliqua vrgens causa, valebunt tamen mero iure, dummodo interea dum talis vrgens & vtilis causa non emergit, effectu & sui executione careant, *per l. vn. in in prin. verb. sopita. C. de cad. tollend.* vt eleganter exposuimus *de succ. progressu. in præfat. quod multum notabis.* 5

Centesimovigesimoquarto colligitur, veram esse opinionem existimātium, Bononiæ statutum, quo † cauetur vt libris mercatorum fides adhibeatur, procedere, quo ad suas duntaxat mercantias, non quo ad reliquias res vel negocia: quid enim si ille scribet domum meam ad se pertinere, meve homicidium fecisse, domumve suam igne combussisse aut diripuisse, in omnib. his specieb. & similib. ei fidem adhibere esset contra ius & rationem naturalem. *l. omnibus. C. de testibus. l. magistratibus. ff. de iurisdictio. omnium iudicum. l. vn. C. vt nemo in sua causa iudicet, aut ius sibi dicat.* & potissimum esset contra nostram principalem conclusionem, quæ habet statuentes & legislatores non secus quam reli- 6

quos

quos principes imperium accepisse, vt prodessent, non vt nocerent: nocerent autem si talia statuta non restringerentur iuxta sensum superiorem. & ita in specie tenent Io. Andr. ad Specul. *de instrum. edi. §. nunc dicendum. in add. mag. col* 1. Lud. Rom. *cons.* 205. *in puncto & cons.* 204. *pro discutienda. col* 1. Ias. *in l. si quis ex argentariis. ff. de edendo. §. rationem.* Hippo. Marsil. *singulari* 560. *habemus in hac ciuitate.* Franc. Aret. *cons.* 13. *consultatio col.* 1. *& cons.* 44. *in proposita consultatione.* Idemque foret secundum Marsil. *vbi supra*, post
7 Ias. *in d. §. rationem* in statuto † iubente thesaurarii libris [illegible] adhibendam: nã & id quoad rem pecuniariam, vel [illegible] pertinentem restringeretur, quib. rationibus, stante [illegible] quod consules artium cognoscant de causis [illegible] epistola [illegible] intelligetur de causis ad artem illam spectantibus, non [illegible] ditate forte, vel legato, vel de dote, vel de [illegible] tempore [illegible] libus ageretur: vt per Roma. *cons.* 300. *in casu proposito* [illegible] Marsil. *vbi supra* Bal. *in l. fi.* vbi Cyn. & Angel. *per text.* [illegible] *omn. iudi.* Vnde si esset statutum vt filiusfam. [illegible] artifex [illegible] causa mutui obligaretur, intelligeretur, si mutuum in [illegible] mercii causa esset contractum: vt per Marsilium, *vbi supra*, [illegible]
8 allegat. Quinimo quod dominus † ex delicto vel quasi delicto famulorũ teneatur, iuxta terminos *§. fi. instit. de oblig. ex quasi delicto.* id intelligendũ est, si modo famulus ille deliquit circa illud ministerium, ad quod dominus eius opera, ministerio vtebatur, nõ ali-
9 ter: & similiter † potestas non tenetur de facinorib. per suos officiales commissis extra ministerium suum, vt plene isthæc & alia per Hippol. *vbi supra.* Roma. *cons.* 331. *in casu propositæ consultationis.*

10 Centesimo vigesimoquinto colligitur; quare † quod à superiore gestum est, nequeat innouari aut alterari per inferiorem. *c. cum inferior, de maiorit. & obedien. facit l. ille à quo. §. tempestiuum. ff. ad Trebellia.* Ratio est, ne communis vtilitas, ad quam destinatum omne siue principum, siue legum imperium est (vt nostra
11 princ. conclusio docet) facile subuertatur. Vnde si † Papa confirmat Spoleti statuta, iam amplius non dicentur statuta Spoleti, sed Papalia, sicq; solus Papa, nõ etiam municipes, aut ciues Spoletani ea mutare & alterare poterunt. Hæc videtur commu. opi. quam tenent Bald. *in l. ex facto, in princ. ff. de vulgari.* Alex. *cons.* 469. *viso puncto*, prout eos refert, & sequitur Hipp. Marsi. *singulari* 567. *incip. omnia nostra.* And. Barba. *in c. pastoralis. §. præterea. col.* 17. *de offi. deleg.* Roma. *cons.* 98. *quod ad id.* Andr. Barba. *in tract. de præst.* Card. 1. *q.* 5. *col.* Felyn. *in c. qualiter* 1. *col.* 12. *de accusa.* idem Fely. *in c.* 1. 9. *colum. de sponsal.* Ratio, quia omnia merito nostra facimus, quibus autoritatem impartimur, *l.* 1. *C. de vetere iure enu. c.* 1. *& c. de confir. vtili. vel inutili.* Vnde Marsilius *in d. singulari* 567. ait, quod
12 † statuta Collegii confirmata per superiorem, non poterunt per idem collegium alterari, quamuis (inquit) contrarium tenuerit Panorm.

Panor. *in c. dilecto, de prab. colum.* 2. & ait Panorm. locutum fuisse inaduertenter, quia cùm talia statuta postquam à superiore cõfirmata fuerunt, jam non tam inferiorum quàm ipsius superioris statuta esse intelligantur, nõ poterunt per inferiorẽ tolli, cũ factum superioris inferior nequeat alterare. *clem. ne Romani, de elect. dict. c. cum inferior. l. fin C. de legib.* Quid dicendum? & sanè veriorem puto sententiam Panormitani; quia † inferior, factum 13 superioris, ad inferioris ipsius vtilitatem inductum, potest tollere aut remittere. *l. penultim. C de pact. l si quis in conscribendo, C. de Episc. & cleric. l. quoties ab omnib. vbi multa in simili per Ias. C. de fideicommis. l stipulatio ista. §. inter certam ff de verborum. obligat. l. Titio centum, in princip. ff. de cond & dem. secundum vnum intellectum, l prima, ff manda. in princip Instit. eod. titu. l. cum pater §. mando. & §. rogo. ff. de legat. secundo, l. filius famil. § diui. ff. de legat.* 1 *l.* 2. *Cod pro emptore*, & tradunt multa Doct. *in dd. locis*, & Ias. *in dict. l. penulti.* Modò sic, si rex Hispanus quædam statuta ciuium Toletanorum à jure communi Hispanorum deuiantia, vel Summus Pontifex statutum Spoleti deuians & remotum à jure communi reliquarum vrbium, & terrarum Papalium confirmauit, ob priuatam ipsorum Toletanorum ciuium, vel Spoletanorum municipum vtilitatem, par est, vt ipsi possint illa remittere vel alterare per omnes leges suprà allegatas; & contraria procedunt in iis duntaxat, quæ nulla ex parte respiciebant vtilitatem illius inferioris, qui factum superioris mutare volebat, vel quando non ipsius duntaxat, sed etiam aliorum vtilitatem respiciebat, quale est in lege generali, quam legem generalem mutare vna ciuitas inferior non posset, quia ea lex nõ ad suam vtilitatem duntaxat, sed etiam ad commodum reliquarum ciuitatum sub ditione & imperio illius principis existentium facta fuit; ergo succederet tũc regula. *l. id quod nostrum, & d c. cum inferior* Idem ergo & in statuto collegij, nisi à fundatore factum esset, cum clausula, ne immutari posset pro nobis *l. omnes populi, ff. de just. & jur. §. sed naturalia, Instit de iure, nat. c. non debet. de consan. & affi.* & facit nostra principalis conclusio; nam superior imperium accepisse videtur, vt prosit, non vt obsit: idemque in imperio illius statuti; & cum secundum necessitatem humanam statuta variari expediat, *dict. c. non debet* certè cum noxium esse inciperet id statutum, vt mutari possit per eos, ad quorum vtilitatem factum fuit, par est, nec superior spectandus est, nisi in duobus casibus supra relatis, & vide *c. praec.* quod nota ad omnes mundi ciuitates, collegia & municipia.

Centesimo vigesimosexto colligitur suspectam esse opinionem existimantium, quod † pater, qui semel filio suo alimenta 14 assignauit & dedit, iterum eundem alere teneatur, etiam si ille culpa sua cœpit egere, puta quia in scorta, vel ludos prodegit

quod ei alimentorum caussa & nomine, satis abunde à patre fuerat cōcessum, vt in specie tenet Hippol. Marsil. *singulari* 10. *i pater tenetur.* Iaco. de Are. *in l. si libertus qui operarum ff. de operis liber.* Barba. *in c. ex parte, 3. de consue.* Bal. *in l. 1 §. ius naturale, ff. de iust. & iur.* sed istorum sententia confutatur ex nostra principali sententia, & omnibus juribus & rationibus suis, dum docent, vt reliquos principes, ita & leges imperium accepisse, vt prodessent, non vt nocerent, nocerent autem, si inducerent quid ita irrationabile, vt & culpa, suo desineret authori nocere, contra *cap. culpa sua, de regulis juris, lib. 6. l. si quis in suo, §. legis, C. de inoffic. testam. l. 1. ff de justit. & jur.* & eadem culpa patri innocenti noceret, cōtra *dict. §. legis,* & contra omnes leges, quæ sunt sub *tit. C. ne filius pro patre,* & quæ sunt sub tit. *C ne vxor pro marito, & l. non debet. ff. de just. & jur.* & esset contra omne jus naturale, naturalemque rationem dictantem, vt æquæ pœnæ peccatis irrogentur, teste Horatio his verbis:

——————Adsit regula
Peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

Neque ad rem pertinet, quod pater naturaliter debeat alere filium talisque obligatio, vt inquiunt ipsi, per culpam ipsius filij nō euanescat. Nam eorum illinc effluxit error, quod eam obli-
25 gationem præcisam & coactam esse falsò arbitrabantur, cū† reuera à naturali jure nihil sit, aut fuerit vnquam magis alienum & remotum, quam inducere aliquam necessitatem, aut coactionem præcisam & compulsiuam, nec quicquam aliud est jus naturale, quàm quodpiam naturale votum, desiderium, inclinatio, & appetitus, quibus ducimur. *l. scripto, ff. vnde lib. ibi & parentum cōmune votum. l. 1. §. cum seq. ff. de just. & jur. c. jus naturale. 1. dist. in princ. Inst. de jur. natur.* dixi plenè *suprà c. 27. n. 11.* vnde vt appetitus conjugij maris & fœminæ etsi sit juris naturę, *vt dd. jurib.* tamē non exigitur ab inuito: ita & is appetitus & votum alendi liberos, etsi sit juris naturæ, tamen nō exigētur ab inuito, inspecto eo jure, sicque necessitas à mero jure positiuo descendit, vt non minus vtiliter quam opportunè disseruimus *lib. 2. de succe. creat. §. 20. super rep auth. nouissima, C. de inoffic. testam. ibi, collocata.* jure autem ciuili nullibi legitur, vt quis suæ obligationi, amplius q̃ semel satisfacere teneatur, quinimo cōtrarium eo jure dispositum est, *l. qui bis, ff. de verb. oblig. l qui vsumfr. uct. eod. tit l. planè, §. si eadem res,* vbi pulchre in simili per Ias. & Zasium *post alios, ff. de legat. 1. & ferè per totum titul. ff. & C. de cond. indeb.* ergo is pater naturali suæ obligationi fecisse satis videtur per solam voluntatem: ciuili autem obligationi vel coactioni sat superq; fecit semel cōgrua alimenta assignādo, & filius ille culpatus victum deinceps quærere poterit, vt quęritat maxima pars hominū, quibus alimēta præbent labores manuum suarum, etiamsi sint inculpa-

ergo quod illis inculpatis vsu venit, vt tantundem huic lpato & tali pœna digno obueniat, noxium non erit, ius laudabile & condignum: præsertim † quia frustra au- 16
legis, prætextu necessitatis, quis implorat, quando in ta- cessitatem culpa sua cecidit, *l. iam dubitari, ff. de hæred. insti-* *ibi*, jam non vt necessarij, sed sua sponte hæredes existunt, *dubitari, ff. de vulgari. ibi, ius dicentis propositum esi liberos one- hæreditariis non sponte susceptis liberare.* vbi notat Bart. Socin. obique omnes Dd. & multa congerit Iason. *in l. si fideiussor. necessaria, per text. ibi, ff qui satisdare cogantur,* & Felyn. *in c. quæ lesiarum, col. 24. de constitutio.*

entesimovigesimoseptimo colligitur, quare † matrimoniũ 17
tuale metu etiam reuerentiali contractum, sit nullum ipso , id quod tenuit gloss. *in cap. præsens clericus, 20 q. 3.* Ias. *in §. quo- pli. col. 9. Inst. de actio.* qui illam gloss. dicit notab. Hippol. Mar- *singulari 347. matrimonium metu, facit c. cum virum. de regu* In si- li per Ioha. Imol. *in l si cum dotem. § eo autem tempore, ff. solut. matrimon.* facit c. 1. vbi gloss. & Panorm. *quod metus caussa.* Alexan. *dict. §. eo autem tempore,* & Ias. *in authent. ingress. Cod. de sacrosanct. eccles. column. 1.* Et juramentum † filiæfamil. metu reuerentiali 18
ctum, non est obligatorium. Ita Bald. *in l. etiam. Cod. ad Velleja. em in l. pactum dotali, colum. 3. de collat.* Hippoly. *vbi supra,* & Dec. *consil. 219. viso puncto, colum. 3.* Diuersum est in matrimonio car- ali, quod non desinit valere, etiam si fiat per metum reueren- ialem. Ita Hippol. Marsil. *vbi supra,* Bald. & Salic. *in l patre cogen- te. ff. de ritu nuptiar. per text.* ibi, sicque in sui creatione facilius, & expeditius perficitur carnale, quam spirituale matrimonium, & ex diuerso spirituale facilius quàm carnale impeditur: & ratio est, propter austeritatem vitæ monachalis, ad quam vt quis- quam nisi ex liberrima voluntate accederet, durissimum esset: quæ ratio non ita vrget in matrimonio carnali Sed hodie † 19
fortè etiam matrimonium carnale metu reuerentiali contra- ctum viciaretur, licet jure, ff. aliud foret. Ratioque differentiæ non obscura est, quia jure ff. matrimonia facile per repudij in- teruentum soluebantur, hodie autem jure canonico, & diuino non ita fit, juxta illud Domini: Quos Deus conjungit, homo nõ separet: sicque hodie longè durius & nocentius nocumentum talis metus reuerentialis induceret, quàm olim, vt patet *in l. neq. ab initio, C. de nupt. & ferè per totum, ff. & C. de diuort. & repud.* Illud autem in comperto est, matrimonium † eo metu, qui caderet in virum constantem contractum, irritum esse: & tam olim, 20
quàm hodie, & jure tam canonico quàm ciuili: vt tenuit gloss. *in l. 1. in fin. ff. de auth. tutorum.* Cardinal. *in clem. 1. 17. q. de consang. & affin.* Oldrad. *consil. 35. factum tale est,* & Marsilius, *qui alios allegat, vbi suprà.* Et pro nostra superiore opinione, vt hodie † matri-

monium liberorum, præsertim fœminarum, per metum patris reuerentialem contractum vitietur, facit, nam etsi matrimonium liberorum præsentium & tacentium per patres contractũ valeat. *c. vn de sponſ. impuberum, lib. 6.* tamẽ si quæ verosimilis suspicio esset, metus reuerentialis, non valeret: vt egregie tenuit Panorm. *in c. non ne. colum. fin. de præsum.* & sequitur Hippolytus Marsil. *sing. 147 filius præsens, & tacens.* Felyn. *colum. 4. in dict. c. nonne,* qui admodum id commendat. Isthæc omnia suadentur ex nostra principali sententia, quæ habet, vt reliquos principes, ita & leges imperium accepisse, vt prodessent, non vt nocerent, nec dubium est, quin vehementer humano generi nocerent, si inducerent, vt in perpetua corporum & animorum societate quisquam inuitus remanere cogeretur: quandoquidem perpetua societas etiam rerum caducarum, & irresolubilis, tam odiosa semper habita fuit, vt ita contrahi minimè posset: vt not. *in l. cum pater. §. dulcissimis, ff. de leg. 2. iuncta l. 1. ff. de ritu nupt. in prin. Instit. de nupt.*

22 Denique † cum differentiam egregiam esse inter matrimonium carnale & spirituale supra edocti simus, apparet, pœnam impositam ei, qui vxorem alterius viciaret, minime locum habere, aut porrigi debere ad eum, qui monacham compressisset, tum quod in pœnis vtpote odiosis extensio fieri non debet, *l. antepenultim. ff. de pœnis, de reg. jur. lib 6. l. cum quidam. vbi multa per Doct. ff. de lib. & posthum.* tum quod ad tollendam consequentiã sufficit dare vnam instantiam. Gloss. *in l. creditori, ff. de oper. noui. nun.* quæ percepta esse videtur, ex allegatis per Ias. ibi: Gloss. *in c. sicut vrgeri. 1. q. 1.* Nec ad rem pertinet, quod regulariter valeat argumentum de matrimonio carnali ad spirituale, vt per Hippolytum singul. 215. Nam sufficit instantia superior, præsertim in materia odiosa, & restringibili. ita tenet, & recte in specie Fel. *in c. Ecclesia sanct. Mariæ, de const.* licet in contrarium sit receptior opin. quam tenent Marsilius *d. singula, 215* vbi hanc dicit receptiorem, & Felin. *in c. non satis, de simonia,* & Marian. Soc. *in c. qualiter, & quando 2. de homin.* prout eum allegat Marsilius, *vbi supra,* qui etiam *in d. singulari 21[illegible] & in repet. rub. columm. 20 ff. de fideiuss.* & Ludouic. Roman. *in l. stipulatio hoc modo concepta, ff. de verbor. obligat* & Ias. *in auth si qua mulier. C. de sacrosanct. eccle.* post alios quãplures volunt, quod † si testator centum reliquit filiæ si nupserit, & quinquaginta si religionem intrauerit, si ea religionem intrauerit, habebit centum integra, non duntaxt quinquaginta: sed id nobis videtur perinde esse, ac si contendas contra omne jus, omnemque rationem, & testatoris voluntatem vtcunq; dilucidam, non solum non esse seruandam, sed etiam esse violãdam, ecclesiæ fauore, cujus ex diuerso potissimum munus esset debet, justitiam custodire. *c. 1. de fundit. alie.* vnde multi etiam tenent contrarium, vt alibi fusius disse[illegible]imus.

23

Cen-

Centesimo vigesimo octauo colligitur, quare † magistratibus liberum sit leges transgredi propter enormitatem facinoris, vt est communis opinio, quam tenuerunt Innocent. & communiter Doctores *in c. de const.* Bald. *in l. quid ergo. §. pœna grauior. colum. 4. ff. qui not. infam.* Hippol. Marsil. *singul. 244. tu scis.* Bald. *in l. 1. colum. 5. C. qui accus. non poss.* idem Bald. *in l. 1. C. de precib. Imper. offer. & in auth. sed nouo iure. C. de seruis fugitiu.* plenè per eundem Marsil. *in repet. l. fin. C. de prob. char.* 73. id quod vtrobique moderatur & restringit ipsemet Marsilius, vt procedat in solis maioribus, non autem in minoribus magistratibus. Idem vult Bald. *in auth. sed hodie. Cod. de iudic.* Ludouic. Roman. *in l. si vero. §. de viro. fall. 46. ff. solut. matrimon.* Ias. *in §. ex maleficijs. Instit. de act. colum. 2.* Bald. *in auth. sed nouo iure. C. de seruis fugit.* id quod (me iudice) suspectum est, & contra omnia iura, & rationes, de quibus supra fusè, *cap. 14. num. 4. & cap. 5. num. 20.* disseruimus, ex causa licere magistratibus transgredi leges: quinimo non licere modo, verum necesse quoque habere: leges enim non tam faciunt verba, aut scriptura, quàm earum mens & sensus; adeo vt fraudem legi faciat, qui verba legis complexus, contra eius nititur voluntatem, *l. fraus. ff. de legib.* vt multis supra ostendimus. Ergo cum legis mens & animus eum scopulum intueatur, vt propter enormitatem facinoris, pœnarum & legum metæ transgrediantur, idq; à magistratibus fieri & possit, & debeat, inque eo duntaxat quæstio relicta sit, quisnam sit legitimus hanc ad rem magistratus? Eum legitimum esse iure dicemus, qui illius facinoris iudex competens erat, ad imponendamque eam pœnam, quam imposuit, competens erat, ex vi & complexu iurisdictionis suæ: itaq; ille iudex, qui non haberet gladij potestatem, *iuxta l. imperium. ff. de iurisd. om. iud.* non posset facinorosum etiam propter enormitatem criminis vltimo supplicio afficere, nõ magis quàm alter homo priuatus; sed qui haberet gladij potestatem, is propter enormitatem criminis poterit pœnam à lege talibus criminibus definitam augere, & imponere, etiam inconsulto superiore, dummodo non egrediatur complexum suæ iurisdictionis: legum enim imperium (vt nostra prin. conclusio habet) destinatur ad proficiendum, non ad nocendum, aut ad bonum publicum differendum, vt differretur, si, vbi iustitia deposcit, leges transgredi, nec deest legitimus iudex, expectaretur vt superior consuleretur.

SVMMARIA.

1 *Princeps ex iusta causa an defensionem tollere possit in criminalibus, plures, ardua quæstio.*

2 *Accusanti præmium designatum intelligitur, si probauerit.*

3 *Allegationi si iubeatur stari, suppletur, si probauerit.*

4 *Iuramento damnum passi,*

quod stetur, quomodo intelligendum, notabilis quaestio.

5 *Defensio an tollatur per statutum iubens, vt occidens quomodocunq; & qualitercunq; occidatur, ardua quaestio.*

6 *Verba statutorum restringenda, quoties resultaret, absurdus intellectus.*

CAPVT XXXVI.

1 CENTESIMO VIGESIMO NONO colligitur, an † Princeps ex iusta causa, de plenitudine potestatis, vt defensionem in ciuilibus causis adimere potest, & eius terminos abbreuiare, ita idem possit facere in causis criminalibus? id quod negant Bal. *in l.3. § si is pro quo. ff. quod quisq; iuris.* Felyn. *in c. dilecti. colum. 6. de re iud.* Hippol. Marsil *singul. 388. defensio non potest.* Socin. *cons. 120. memini me aliàs consuluisse*, vt refert idem Marsil. Franc. Aretin. *consil 65. sicut Ioannes. colum. 13.* Paris de Put. *de syndicat. char. 30.* Marsil. *in l. vnius facinoribus. §. cogniturum. ff. de quaest.* idem Marsil. *in sua pract. crimin. char. 55. & char. 140.* & iterum *in repet. l. vnic. C de raptu virginum.* qui omnes (me iudice) non multum felici Minerua rem intuentur: nam revera, quoad Principis potestatem, de qua agimus, nulla differentia est inter causas ciuiles & criminales: in vtrisque enim, ex iusta causa, potest defensionem, puta citationem & exceptionem, aut similia, adimere, vt plenè ostendimus *de succ. progress. in praefat.* & fusius *supra, cap. 31. num. 9.* in neutris autem, sine iusta causa, id Principi fas aut liberum esset: Ergo longè facilius in vtrisque id sibi liceret, quoad terminos legales coangustandos: istorum omnium ratio illinc descendit, quod Principes & leges (vt nostra principalis conclusio edocet) imperium acceperunt, vt prodessent, non vt nocerent: nec dubium est, quin nocerent, si vel iustam defensionem nobis ex toto adimerent, vel ex parte, terminos defensionis coarctando, siue simus in ciuilibus, siue in criminalibus. Caeterum vbi iusta causa adesset, contrarium foret, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus: quia lex nihil aliud esse videtur, quàm ipsamet iusta causa, cum (vt plenissimè per totum ferè hunc librum egimus) legem non inducant ipsius verba aut scriptura, sed mens & sensus ipsius, ac legislatoris, qui eum duntaxat scopulum intuetur, vt bono publico consulatur: Ergo & id lege comprehensum videtur, vtcunq; ipsius verba repugnent. Gloss. communiter ibi, vbique app. *in l. tale pactum. § fin. ff. de pact.* sicque si denegandi ex toto defensionem iusta causa aderat, puta, quia facinus erat plus quàm notorium, & timebatur fortè populi tumultus, vel denegandi defensionem ex parte, per restrictionem terminorum aderat iusta causa, & bonum publicum respiciens, quin id fieri non solum possit, sed etiam debeat, dubi-

dubitari non oportet etiam in criminalibus: his autem causis iustis cessantibus, nec in criminalibus, nec etiam in ciuilibus fieri (vt supra diximus) regulariter fas est, nisi vel in leuioribus, vel in alijs specialibus, de quibus supra mentionem habuimus. Fac ergo conclusionem contra omnes Doct. supra allegatos, quod defensionem ex iusta causa adimere liceat, intellige primum licere Principi: secundo licere etiam magistratibus ordinarijs: tertio non solum licere, sed etiam necesse esse; quarto licere in ciuilibus: quinto, licere etiam in criminalibus: sexto, licere Principi de plenitudine potestatis: septimo, licere ei tam de potestate ordinaria, quàm absoluta: nam & ideo magistratibus ordinarijs licere diximus, præsertim cum inter ordinariam & absolutam Principis potestatem vix quicquam interesse, nostra principali conclusione docuerimus, quæ omnia nostra, quia sunt contra mentem Doctorum, vos iudicaueritis, qui iustius induat arma.

Centesimo trigesimo colligitur, veram esse opinionem existimantium, vt statutum, quod † præmium pollicetur accusanti, 2
intelligatur, si modo in accusatione contenta probauerit. Ita tenet gloss. *in cap. 1. verb. ostensum. de his quæ fiunt à maiore par. capit.* gloss. *in l. si cuius appellatio. ff. de appell. recip.* gloss. *in l. 2. C. quod metus causa.* Alexand. *consil. 296. diuini numinis. colum. 2. & consil. 71. lib. 5.* Hippol. Marsil. *singulari 370. aduertas ad vnum.* idem Marsil. *in pract. crimin. §. diligenter. num. 370.* Ratio huius rei ea est, quod legislatores & statuentes non secus, quàm reliqui Principes imperium acceperunt, vt prodessent, non vt nocerent: nocerent autem, si calumniatoribus, in perniciem & molestiam ciuium, præmium pollicerentur, cum pœna digniores sint. Nec dubium est, quin calumniator habendus sit, qui accusationem institutam non probat: *vt per totum Instit. de pœna temere litigan. per totum ff. de calumniatoribus.* sicque hæc pars per rationem nostræ principalis conclusionis probatur. Et similiter probatur eadem ratione, quod statutum † præcipiens vt stetur cuiusquam allegationi, intelligitur, si probauerit, vt tenuit 3
idem Hippol. Marsil. *d. singul. 370.* & Dom. Gemin. *in cap. non est, de consuet. lib. 6.* Anton. Burgens. *in cap. cum dilecti. colum. 11. de empt. & vend.*

Vnde † statutum Bononiense, quod habet, vt quoad damnum, stetur iuramento damnum passi, intelligendum est, si modo id probauerit, quod adfirmat, & ait esse memorabile Marsil. *vbi supra*, ad euertendos (vt ipse ait) mille processus; id quod ita fieret, si eius opinio vera esset: sed longè aliorsum mens illius statuti spectat, cui per prouincias mille similia statuta reperiuntur, quorum sensus est, vt simul atq; apparet damnum datũ esse, quoad damni dati veram æstimationem, quantitatem, modum, 4

vel mensuram, stetur iuramento damnum passi: quia id difficilis probationis plærunque est, nec excluditur taxatio iudicis, quando illius declaratio iurata videretur immensa, vt fit in taxatione expensarum, quæ in litibus fiunt: quid enim, si asinus, aut bos, aut similes quadrupedes segetes meas damnificauerint? quid si pecudes aut armenta tua id fecerint? certè in his speciebus, & similibus, non iniuria stabitur iuramento meo, cum moderatione tamen iudicis, quia istarum rerum probatio difficilis est. Agnosco tamen, quod tale iuramentum non supplebit accusationem, aut allegationem, de quibus in speciebus duabus superioribus, vt rectè aduertit Marsil. *vbi supra.*

5 Centesimo trigesimo primo colligitur, suspectam † esse opinionem existimantium, quod statutum iubens, vt qualitercunque, & quomodocunq; occidens occidatur, esse intelligendum, etiamsi occideret ad defensionem suam, ne alias verba illa geminata statuti nihil operarentur, ita vult Salic. *in l. serui. C. de noxa. lib.* Ias. *in l. si fideiuss. §. prætor ait colum. 2. ff. qui satisd. cog.* allegat Alex. *in l. etsi seuerior. C. de his qui not. infam.* Bald. *in l. data opera col. 5. C. de his qui accus. non poss.* Ias. *in l. non dubium. colum. 9. C. de legibus.* idem Ias. *in l. 1. ff. de legib.* Cardin. & Ioan. Anan. *in c. lator. de homicid.* Bald *in l. quicunque. C. de seru. fugitiu.* Contrariam tamen partem tenent Hippolyt. Marsil *singul. 630. generalitas verborum.* & Lanfranc. de Orian. *in repet. l. admonendi. colum. 24. ff. de iust. & iur.*

6 Bar. *cons. 188. statuto castri, monentur,* quia † verba statutorum semper restringũtur, quoties inde aliter resultaret absurdus intellectus *l. scire oportet. §. aliud ff. de excus. tut.* Nec dubiũ est, qn hoc casu resultaret absurdus intellectus contra omne ius naturale, contraque omnem rationem *l. veluti. l. vt vim. cum ibi plene not. ff. de inst. & iur.* Ergo, &c. Id quod facilè persuadet principalis sententia nostra, quæ edocet, legum & statutorum imperium non secus, quàm principum destinatum esse ad proficiendum, non ad nocendum. Nec dubium est, quin vehementer noceret id statutum, si remoueret naturalem defensionem: Ergo recipienda est sana interpretatio, per quam naturale ius non violetur. Quinimo etiamsi statuentes contrarium vellent, id tamen efficere minimè possent, *per §. sed naturalia. Instit. de iur. natur. l. omnes populi. ff. de iust. & iur. l. 1. & l. 2. ff. de legibus. cap. erit autem lex. 4 distinct. cum similibus.* Et illa verba statuti illius, secundum Lanfranc. & Marsil. intelligentur, siue quis gladio, siue fustibus, siue lapidibus, siue veneno, quem necauerit, culpabiliter tamen, & potius toleraretur, quod statutum redderetur elusorium, quàm quod per illud quis indebitè damnum pateretur, secundum Marsil. *ibi,* & Ias. *in d. l. non dubium. colum. 9. in locis supra allegatis.*

SVM-

SVMMARIA.

1 *Legitima vt ipsis viuo patre assignetur, petere nequeunt filij, licet pater dissipet bona sua, egregia quæstio.*
2 *Legitima filio non debetur in vita patris.*
3 *Prodigere bona sua cuique liberum est.*
4 *Ratio expressa in lege habetur pro lege.*
5 *Parentibus summus honor debetur,*
6 *Pactum fut. succ. inter liberos initum super patris viuentis hereditate improbatur.*
7 *Consequentia vt cesset, sufficit dare vnam differentiam.*
8 *Prodigaliter viuenti non datur curator, cum communi contra plures, eod num.*
9 *Exemplaris substitutio prodigo fieri non potest, cum multis contra communem.*
10 *Exemplaris substitutio fieri non potest muto & surdo, cũ multis contra communem.*
11 *Legitimam viuo adhuc patre monacho an filius petere possit, egregia quæstio.*
12 *Intellectus c. cum simus, de regularibus.*
13 *Legitima patris monachi viuẽtis filio non debetur, licet is monachus esset Minorita, cõtra communem.*

CAPVT XXXVII.

CENTESIMOTRIGESIMOSECVNDO colligitur ratio ad sequentem opinionem, † quæ docet, quod etsi pater vendat dissipando bona, non possunt petere filii, vt iudex cogat patrem, assignare ipsis legitimam, vel aliquem fundum. ita tenent Bald. *in l. non potest, in prima lectura, ff. de adop.* & Spec. *in tit. de execut. sent. § sequitur, n.* 11. *in fin.* quam opin. de rigore iuris dicit esse verá, Ias. *in l. nam postea, in §. sed etsi quid, n.* 4 *ff. de iureiur.* Idem Ias. *in § si quis in fraudem, nu.* 3. *Inst. de actio. & l. lex Corn. nu* 6. *ff. de vulg. & pupill.* Chassane vbi remittit se ad Ias. *in supra dictis locis, in consuet. Burg. in tit. de success. rubr.* 7. §. 2. *nu.* 4. *fol.* 230. *colu.* 2. eandem opin. sequitur Syluest. Aldobrand. *in §. præterea, nu.* 54. *Inst quib. mod. ius patria pot. solut.* Corras. *in l filium quem habentem, num.* 81. *C. familia ercisc.* Cagn. *in l. fin. colu. fin. C. de pactis,* & simpliciter Decius *cons.* 438. *num.* 13, Ratio est, quia † filio viuo patre legitima non debetur, vt est vera & communis opin. quam tenent Bart. *per tex. ibi in l.* 1. §. *si impuberi, ff. de collat. bonorum*; sequitur & dicit cõmunem Ias. *numer. in authent. nouissima, C. de inoffi test.* Bart. *in auth. h. si qua mulier, C. de sacr. eccles* Bal. *in l. quanquam, C. ad legem Fal.* Bal. Ang. Alex. & alii *in l. lex Corn. ff. de vulga.* Alb. *in l. si lenones, C. de Episcop. & cleric.* est communis opin. secundum Corras. *vbi supra, versic. infertur secundo,* Segura *in l. Imperator, num.* 121. *ff. ad Trebellian.* Abbas & alii communiter *in cap. in præsentia, de probat.* Imol. *in l. filiosam,* 2. *ff. sol. matrimon.* Facit etiam nostra principalis conclusio, leges nõ secus quam principes imperium

accepisse, vt prodessent, non vt nocerent: nocerent autem si ius agendi hoc casu filio contra patrem concederent, id quod esset contra ius gentium & bonos mores, *vt ait l. quidam in iure, §. fin. ff. de donat.* ergo sequitur, &c. Contrariam tamen opin. immo quod quando pater dissipat bona, tenetur assignare legitimam filio, tenet Bal. sibi contrarius *in l. defuncto, nu. 3. ff. si quid in fraud. patro.* Paul. de Castr. *ibi.* idem Paul. de Castr. *in auth. si qua mulier, nu. 8. C. de sacros. eccles.* Alex. *in l. Imperator, in 5. colu. nu. 15.* & ibi Claudia. de Seysel. *nu. 6. ff. ad Trebell.* eandẽ opin. sequitur & Hieronymus Cagnol. *in repet. l. fin. num. 232. C. de pact.* Did. de Segur. *in repet. l. Imperator, nu. 118. ff. ad Trebell.* Fab. de monte *in repet. authent. nouissima. num. 83. C. de inoffic. testam.* eandem opin. tenet Ias. vbi dicit procedere de æquitate *in d. l. nam postea in §. sed & si quis, nu. 4. ff. de iureiurar.* eandem opin. tanquam æquiorem tenendam esse testatur idem Ias. *in l. constante, num. 199. ff. soluto matrimon.* & secundum hanc opin. consulit Rodericus Suades *alleg. 4.* Paul. Castrens. *in d. l. Imperator. in lect. Paduana, ff. ad Trebel.* vbi etiam Lud. Romanus in hanc partem inclinat. Idem Romanus *in l. 2. §. quod si in patris, ff. soluto matrimonio.* Mouentur *per d. l. Imperator.* & quia quoad alimenta, æquiparantur vxor & filius. Nam vt pater filio, ita etiam vxori maritus alimenta præstare tenetur, *l. vbi adhuc, C. de iure dot. & c. inter vestras, de donat. inter virum & vxorem, iuncta l. fin. §. sin autem æs alienum, cum §. seq. C. de bon. quæ lib. l. si quis à liberis, in princ. & § alimenta, ff. de lib. agnosc.* ergo vt vxor simul ac maritus cœpit bona dilapidare, potest repetere suam dotem ad alimenta tam sua quam mariti, *d. l. vbi adhuc,* ita & patre dilapidante, idem filio concedendum est. Quid dicendum? & quidem harum opinionum alterutra satis recepta communiter esse videtur, verum priorem partem negatiuam longe veriorem puto: vt etiamsi pater res suas prodegisse videatur, aut inchoauerit prodigere, nequeat filius petere, vt sibi ilico legitima

4 assignetur. Primum quia † certe in re sua quilibet est moderator & arbiter. *l. in re mandat. C. mand.* etiam abutendo, & prodigendo. *l. sed et si lege, §. consuluit, ff. de petit. hæred.* ergo ei per filiũ impedimentum fieri non potest, hac ratione aut occasione, quod prodigere & dissipare videatur. Deinde quia in specie est text. *in l. non vsq; adeo, ff. si à parente quis fuerit manumiss.* vbi licet, si libertus in fraudem patroni alienauit dolo malo, eam alienationem possit patronus reuocare, *l. 1. in princ. & per totum, ff. si quid in fraud. patroni,* & licet in reliquis filius emancipatus assimiletur, respectu patris, liberto, respectu patroni: *vt in l. 1. in princ. ff. si quis à paren. fuerit manumiss.* tamen in eo absimiles sunt, quia in fraudem patroni alienata reuocari possunt, in fraudem autẽ patris ab emancipato filio alienata reuocari non possunt: *vt d. l. non vsq; iunct. d. l. 1. ff. si quid in fraudem patron.* Sic ergo & in specie

cie nostra alienata vtcunq; prodigaliter in fraudem filii à patre, æquum est vt per filium reuocari nequeant, neq; quicquam dicere possit filius aduersus talem patris alienationem aut dissipationem. Tertio expendo rationem expressam *in d.l non vsq*, iniquum enim (inquit Iureconsultus) esset ingenuis hominibus, auferre liberam rerum suarum alienationem. Hæc autem ratio in illa lege expressa, æque militat in specie nostra ac ibi: ergo & similiter ne parentibus per filios, hac occasione, accepta, liberam rerum suarum administrationem ac alienationem turbari, adimi, aut minui sinamus, talem filium minime admittendum esse dicendum est; ac stringitur hoc argumentum: nam † ratio expressa in lege prout illic est, habetur pro lege, non quidem ex vi extensiua, sed magis ex vi comprehensiua, adeo vt decisio particularis loco exempli sit, quod regulam non arctat, Gl. *in clem. 1. de elect. verb. eligatur.* Gloss. *in auth. de hered. ab int. §. fin. verbo, ordine*, quas Gl. sing. dicit Bald. *in l fin. ff. de hered. inst.* idem Bald. *in l. fin. C. de lib. pret.* tenet Ias. *in l. stipulatio hoc modo concepta, nu. 12, ff. de verb. oblig.* Idem Ias. *num. 15. in l. transigere. C. de trans. Idem num. 22. in auth. quas actiones, C. de sacr. eccl.* Alex. *num. 5.* & Corneus *nu. 15. in l. humanitatis, C. de impuberum, per tex. ibi,* Curt. Iun. *num. 9.* & Deci. *num. 15.* & Purpuratus *num. 23. in l. fin. C. de pactis.* Crotus *in l. constan. in 7. q.* Bart. *lect. 2. ff. sol. matrimonio.* Ripa *nu. 5.* & Hannibal, *num. 146. in l. nemo potest, ff. de lega. 1.* Georgius Natta *num. 32. in cap. 2. de pact.* astringit hoc argumentum. Nam si parentib. nefas esse videtur, liberos impedire rerum suarum administrationē, ac alienationem, vt *in d. l. nō vsq*, quanto magis nefandum esset, vt liberi parētibus talem alienationem impedire vellent, † contra pietatem ac reuerentiam parentibus debitam? *argumentum per totum, ff. & C. de obsequiis.* Præsertim cum filio persona patris semper sancta & honesta videri debeat, ex præcepto Iureconsulti *in l. antepen. ff. de obsequiis.* stringitur idē argumentum: nam liberi parentibus quanto magis debeant, quātoq; magis obnoxii sint, q̄ ex diuerso, ignorat nemo. & ꝓbat, *l. veluti, ff. de iust. & iu.* dum ait, veluti erga Deū religio, vt patriæ & parentib. pareamus; vt sic non contra ius tātū positiuū, sed & cōtra ius naturale, & gent. fecisse is filius existimādus sit, q impedimento esse vellet patri quo minus res suas libere alienasset, ac si libitum esset, etiam prodegisset. Nam parentes charissimos habere debemus, quod ab his vita, patrimonium, libertas, & ciuitas tradita est, & qualiscunq; mater sit, tamen in iudicio filii de turpitudine parentis, dici vix oportet; & non modo reticere homines parentum iniurias, sed etiam æquo animo ferre oportet, secundum Cicero. & Virgil. 2. Æneid. dum de reuerentia ac pietate parentibus à liberis debita ratiocinaretur, sic ait:

Eya age chare pater ceruici imponere nostræ:

Ipse

Ipse subito humeris: nec me labor iste grauabit.
Quo res cunque cadent, vnum & commune periclum.
Vna salus ambobus erit.

Rursus etiam astringitur idem argumentum, nam vt patroni, liberti alienationē possint reuocare, necesse est, vt dolo malo facta sit, & in fraudem patroni. *l. 1. in princ & fere per totū, ff. si quid in fraudem patroni.* Vnde etiam si liberis aduersus parentum alienationes tam liberam facultatem, ne dicam audaciam, concederemus (id quod impium ac nefandum esset) quam concessam patronis aduersus libertos videmus, sicque ingenuos libertinis turpissime æquaremus, ac parentes famulis, seu seruis pares indecentius ac inhonestius redderemus, adhuc tamen talem alienationem impedire, aut reuocare non liceret, nisi & dolo malo, & in fraudem filii facta proponeretur, quæ in specie nostra interfuisse minime ponimus. Quarto probatur argumēto, *l. si quando, §. illud, C. de inoffi. test. ibi*, meritis magis filios ad obsequia paterna prouocandos, quam pactionib. astringēdos. sic ergo & in proposito parentes non sunt à liberis astringendi, sed meritis prouocandi, vt eis opes & diuitias parent, partasque relinquant. Quinto probatur *in l. 1. §. si impuberi, ff. de collat. bonor.* vbi expressum est, filio in vita patris legitimam non deberi, estq; vera & communis opinio, vt supra retulimus. ergo is filius viuo patre non solum male ageret, sed etiam nulliter, & sine vlla actione, *argum. l. vn. ad fin. ff. quando dies vsusfruct. leg. cedat, cum ibi notat. per Glos. & Doct.* Sexto probatur, quia hæc filii viuo patre festinatio non solum culpabilis esset, sed etiam punibilis, improbum enim esse eum qui solicitus esset, de hereditate viuentis, Iulianus aiebat. *& in l. 2. §. interdum, ff. de vulgari*, & sic punitur, quia priuatur hereditate, quam præmature captauit, *l. 2. in fin. ff. de his, quibus vt indig.* quinimo non solum contra ius positiuum, sed etiam contra ius gentium, & bonos mores festinasse diceretur, *vt in l. quidam in iure. §. fin. cum l. seq. ff. de donat.* estq; simillimum quod Ouid. 1. *Metamorph.* ait:

Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Id quod ipse damnabat quasi fœdissimum ac tristissimi portenti argumentum seu indicium, vt & in simili notat Glos. *in l. fin. C. de pact. verbo, alien.* quæ ait, pactum † de futura successione
6 reprobatum esse in liberis, non secus quam in reliquis agnatis, cognatis, vel etiam extraneis, & illa Gl. est communiter app. *ibi*, vt Ias. *ibi in amplitudine*, 2. & ibi Alciatus *in Glos.* 1. & Franc. Curt. *num. 9.* & Purpura. *num. 12.* & Deci. *num. 13.* Alexan. *num. 2.* post Bald. Salic. Paul. Castrensem, Fulgosium, & Georg. Nattam, *in c. quamuis pact. de pact. lib. 6.* Quasi portentum quodpiam in necem parentis esse videatur, quādo filius solicitus est de patris viuentis hereditate. facit *d. l. si. & l. 1. verbo, non iniquis, à contrario sensu.*

sensu, *& l. pactum quod dotali. C. de pact. l. de fideicomm. C. de transact. l. pactum dotali. C. de colla. l. necnon. C de capt. c. detestanda, & c ne captanda, de conceß. preb.* Septimo probatur, quia quantitas legitimæ inspicitur tempore mortis eius, cuius de successione agitur. *§. quantitas: Insti. de lege Falci. l. cum quo de peculio. §. fin. ff. ad leg. Falcid. l. cum quæritur. & authent. nouissima, C. de inoff. testa. l. Papinianus. §. quarto autem. & §. quoniam autem quarta. ff. de inoff. testa.* ergo impossibile est, quod ante mortem assignetur, cum quantum assignandum sit, ignoretur, & quotidie, vt patet ad sensum, possit augeri, & etiam minui patrimonium. *l. si defunctus. C. arbit. tutelæ.* Tenendo istam partem *ad d. l Imperator. ff. ad Trebell.* responde, quod loquitur in fideicommisso à patre post mortem suam filio restituendo; quod si dolo malo, vel aliter pater dissipare, ac prodigere incipiat, merito ei aufertur & maturatur restitutio; etenim quasi hac tacita lege & conditione sibi id fideicommissum à testatore datum fuit, vt eo vti frui posset, integrum illud filio suo, vtcunque sui iuris effecto, reseruaturus. vnde non esset ferendus si circa id malignaretur, *argum l. vnica. §. his ita. C. de cad. toll.* diuersum est in bonis propriis ipsius patris, nulla lege ab alio acceptis. Et eadem fere solutio accommodatur ad *d l. vbi adhuc. C. de iure dotium.* Nam cum primum maritus res dotales prodigere cœpit, æquum est, vt ab eo abscedant, adque vxorem reuertantur: quia licet illarum dominium, ineunte matrimonio, haberet. *l. doce ancillam. C. de rei vend.* tamen id dominium reuocabile, est ad vxorem, soluto matrimonio, reuersurũ: *vt per totum. ff. sol. matrim. & C. eod. tit.* vnde in tali dominio reuocabili cessat integerrima illa libertas alienandi & prodigendi, quæ adest in dominio irreuocabili: *vt in l fin. § sin autem sub conditione. C. communia de legatis. l. peto. § prædium ff. de lega. 2 l. vnum ex familia, per totam, eod. tit. d. l. Imperator. l fin. C. de legatis. l quoties. C. de dona. quæ sub modo, per totum. ff. de in diem. adiect. per totum. ff. de lege commiss. iuncta l. nemo. ff. de pact. & l sed et si lege §. consuluit. ff. de pet. hered. l. in re mandata. C mandati. l. non vsque ff. si à parente quis fuerit manumiss.* Et cum † ad tollendam consequentiam sufficiat dare 7 vnam instantiam. Glo. *in l si creditori ff. de ope. noui nunc.* quæ communiter approbata est, vt patet ex relatione Iason. *ibi.* & inter dominium reuocabile, & dominium irreuocabile sunt non paucæ differentiæ, vt *in dd. legibus*, superest vt argumentatio Doctorum contrariam partem tenentium de *d l. vbi adhuc, & d. l. Imperator.* ad speciem nostram minime procedat. Pro nobis etiam facit, quia necessitas legitimæ relinquendæ, non iuris naturæ est, sed iuris tantum positiui, vt ex communi opinione disseruimus *de success. creat, lib. 1. §. 2 c. nu. 296, cum seq.* Pro nobis, quia † viro etiam libidinose & prodigaliter viuenti non datur curator, nec 8 adimitur testandi libertas, vt est cõmunis opinio, quam tenent

Spe-

Speculat. *de actore. §. item opponitur contra actorem, vers. sed nunquid luxurioso.* & add. ad Bald. *in l. ea lege. num.* 20. *C. de condi. ob causam.* Ioan. Bapt. Perusi. *de arbitris. lib.* 2. *caut.* 14. *col.* 1. Abb. Barba. Felinus & alii *in c. pastoralis, de re iudic.* Ripa *in l. is cui bonis. numer.* 18. *ff. de verb. oblig.* Ioan. Lupus *de donat. inter virum & uxorem.* §. 21. *n.* 23. *in c. per vestras.* Franci. Aret. *in d. l. is, cui bonis, col. fin.* Alberic. & Cuman. *in l. & mulieri. ff. de curatore furiosi.* Dec. *in d. c. Pastoralis.* Gomez. Aries. *in l.* 13. *Tauri. col.* 1. Ant. Gomez. *in Taurina l.* 14. *num.* 14. licet contra hanc communem conclusionem, & male, teneant Segura *in d. l. Imperator. num.* 137. Glo. *in l. si quis cum sciret. verb. luxurioso. ff. de usucap. pro empt.* Baldus *in l. ea lege. num.* 20. *C. de cond. ob causam.* & hac de re per Pinellum *de bonis mater. l.* 4. *ad finem.* Cum ergo viro, qui sua bona prodigebat, curator non detur, ne ei rerum suarũ administratio turbetur, aut minuatur, vt etiam probatur *in d. l. sed et si lege. §. consuluit. ff. de pet. hered.* superest quod filius à patre non possit in vita exigere legitimam (vt probatur) indebitam: quia si exigere posset, non tantum administrationem bonorum ei turbaret, ac minueret, sed etiam ipsam rerum suarum proprietatem adimeret, vel ex parte minueretur, quod longe durius ac deterius esset.

Huic proxima est quæstio illa, an prodigo exemplaris substitutio fieri possit? & fac secundũ quosdam talem regulam: Exem-
9 plaris † fieri potest prodigo, cui à iudice bonis interdictum est: ista est communis opin. secundum Paul. *in l. humanitatis, C. de impub.* quam ipse quoque sequitur, & dicit communem opi. Corn. ibid. *col.* 1. sequitur, & dicit communem opin. Couarru. *in c. Raynucius §.* 6. *in princ. extra de testam.* sequitur, & dicit communem opi. Corras. *in d. l. humanitatis. nu.* 11. sequitur & dicit commun. opin. Alciat. *in d. l. ex facto. ff de vul. in princ.* sequitur Imola *in d. l. ex facto.* Idem Imola *in d. c. Raynucius. in materia exemplaris substit.* Salic. & Bal. *in d. l. humanitatis.* licet cõtrarium teneant Ang. *in d. l. ex facto.* & idem Ang. *in d. l. humanitatis.* & Ioan. And. *in d. c. Raynucius.* post Cyn. & Iac. de Aret. secundum Alex. *n.* 40. *in d. l. ex facto.* qui tamen communem opi. sequitur & firmat esse communem, & commun. opin. sequitur: dicitque communem Dec. *num.* 6. *in d. l. humanitatis.* post Nicol. de Neap. *in §. qua ratione. in l. de pupill. subst.* & commun. opin. sequitur Ias. *in d. l. humanitatis. col.* 1. *in fi.* licet contrarium tenuerint Cynus & Alber. secundum eum, & commun. opi. sequitur, & dicit communem Ias. *in d. l. ex facto, num.* 39. post Ioan. Fabr. *in d §. qua ratione.* Imol. *in d. c. Ray.* Alber. *in rub. ff. de vulga.* Bald. *in d. l. humanitatis.* quos Ias. allegat. & communem opin. sequitur Bald. *in d. tract. exempl. subst. nu* 14. idem Politus *num.* 10. *in eod. tract.* & Zasi. *in eo. tract. nu.* 3. post Bar. *in d. l. ex facto. n.* 28. sequitur ib. Ripa *nu.* 80. vbi etiam dicit esse commun. opi. Ias. *nu.* 9 *in l. is cui bonis. ff. de verb. obl.* Sed nobis semper placuit opi. Cyni. & Alb. & Ray-

& Raynerii & Guili. de Cune. quos refert. Bart. *in d.l. ex facto.n.28.* Contra communem moueor, Primo *per d.l.1.ff. de testam.* Secundo per *d.l. captorias. ff de hær. inst. d.l. captorias. C. de test. mil.* Tertio, quia beneficium non confertur in inuitum *l. inuito. ff. de regul. iur.* Quarto per totum. *C. de reb. alie. non alienandis.* Quinto per *l. fi. C. de pact. cum simil.* Sexto, quia in re dubia quisque vetare videtur, ne aliter de rebus suis disponat. Septimo per *l. quia poterat. ff. ad Treb. l. quia autem. in prin. & §.1. ff. quæ in fraud. cred.* & denique per omnia reliqua fundamenta, per quæ tenuimus infra proxime, quod surdo & muto exemplaris fieri non potest. Nam pro nobis stat regula sanctiss. & multipliciter probata: nec exceptio Dd. vlla lege, vllave ratione probatur satis concludenter. Deniq; pro nobis est ratio, cui non cadit responsum: nam cũ *d.l. humanitatis. & § qua ratione,* in furiosis etiam vel mente captis loquantur, non etiam in prodigis, sequitur quod ad prodigos trahi nõ possunt, nisi ex identitate, vel paritate rationis, quod fatentur et omnes qui commu. opi. tuentur, & docet late Ias. post alios *in auth. quas actiones. C. de sacros. eccl.* sed in prodigo nõ est paritas vel identitas rationis, vt probabo, ergo ad eum *d.l.* trahi nõ potest, quod non sit paritas rationis, probatur expressim *in l. in negociis. ff. de reg. iur. iuncta l. is cui bonis ff. de verb. oblig.* vbi furiosus & mente captus nil possunt acquirere, prodigus aũt potest, quia prodigus non tam ratione & intellectu orbatus est, quã furiosus vel mente captus.

Denique testamentum, quod prodigus fecit ante, quam ei esset bonis interdictum per iudicem, valet. *l. is cui lege. ff. de testam.* vnde constat quod habebat intellectum, nam alias non valeret: *vt in l.1 ff. de testam.* sicque non exequatur furioso vel mente capto. In summa etiam notorie prodigus quod contraxit & alienauit ante interdictionem valet, secundum commun. opinionem, quam tenuerunt Bart. Bald. Ang. Paul. & Roman. *in l. is, cui bonis.1. ff. de verb. oblig.* quam opin. communiter approbatam dicunt ibi Aretin. & Alex. & Iason *num 9.* ergo vitium prodigalitatis non impedit, nec arguit omnimodam dementiam, quæ sine dubio, vt exemplaris fieri possit, desideratur. Postremo prodigus magis adulto, quam pupillo, vel mente capto æquiparatur, *vt est text. in l. si curatorem, C. de in integ. restit.* Ias. *in d. l is, cui bonis. nu. 8. ff. de verb. obli.* ergo si aliquando exæquatur adulto, aliquando pupillo, aliquando homini sanæ mentis, nunquam autem furioso vel mente capto, quonam modo possemus *dict. l. humanitatis.* ad prodigum trahere, quæ vt ad eum extenderetur, oporteret quod omnimodo, semper, & inuiolabiliter prodigus furioso æquipararetur, vt disseruimus in illa quæstione; An hodie furioso de iure communi possit fieri exemplaris. Denique licet per aliquas ll. prodigus assimiletur furioso, quando agitur de rerum suarũ effusione vitanda, tamen secus si ageretur

de ro-

de rerum suarum effusione, vel alienatione concedenda & admittenda. ita procedit quicquid per tenentes communem opin. adducitur, & iura quæ adducit Ias. *n. 8. in d. l. is, cui bonis, ff. de verb. obligat. l. 1. ff. de curat. furi. l. 1. C. eod. l. si prædia ff. de reb. eorum*. Pro nobis etiam facit, quod exemplaris non ob hanc solam rationem inuenta fuit, quod is cui fit, testari nō possit, sed ob hanc etiam, quod ad corporis sui tutelam pertineat: *arg. § si autem ita formidolosus. Instit. de pupill. l. consi. ff. de curat. furiosi*. ergo licet is, cui bonis interdictum est, non possit testari. *l. is cui lege, ff. de testament.* non sequitur propterea quod possit accipere exemplarem substitutum; cum illa non egeat ad sui corporis tutelam, quod multum in consideratione esse debet: sicque cum in prodigo cesset illa ratio, quæ in furioso adest, non est cur fiat extensio legis ad casum, in quo est minor ratio, vel non sunt tot rationes: *argum. l. qui heredi plures. ff. de cond. instit.* Pro nobis ratio efficax, nam si homini sanæ mentis vtcunque corporis infirmi, liberum est re sua vti, & etiam prodigaliter abuti. *l. sed et si lege §. consuluit. ff. de pet. hered* etiam in præiudicium patris manumissoris. *l. non vsque. ff. si à parente quis fuerit manumiss.* quanto magis id licebit cessante alterius præiudicio? aliter enim is prodigus quasi equitem dorso, aut frænū ore (bestiarum de more) ferre cogeretur, hunc substitutum ferendo; pro nobis bonus tex. *in l. 1. §. & magis. verbo. prodegisset. ff. si quid in fraudem patr.*

Quid ergo in muto & surdo? & fac secundum quosdam ta-
9 lem regulam. Exemplaris † fieri potest muto & surdo, id est, ei qui vtroque morbo laborat, scilicet muti & surdi, sicque testari non potest. ita tenet & dicit communem esse opi. Paul. *in d. l. humanitatis*, sequitur & dicit commun. opin. Corras. *ibid. num.* 11. sequitur & dicit commu. opin. Corne. *ibid. colum.* 1. sequitur & dicit communem opinionem Couaru. *in c. Raynucius. §. 6. in princi. extra de testamen.* hanc opin. sequitur & dicit communem Alex. *in l. ex facto, num.* 40 sequitur etiam Imola *in d. c. Raynucius. in materia exempl.* idem Imola *in d. l. ex facto.* licet *in d. c. Raynucius.* contrarium teneat Ioan. Andr. post Cynum & Raynucium, quos, *vbi supra*, allegat Alex. & Angel. *in d. l. ex facto.* Idem Ang. *in d. l. humanitatis.* licet ibid. Salic. teneat communem opinio. sequitur Decius *num. 6. in d. l. humanitatis.* post Nicol. de Neapol. *in § qua ratione. Instit. de pupill. substitut.* & commun. opin. sequitur Iason *in d. l. humanitatis. col. 1. in fin.* licet secundum eum, contrarium tenuerint Cynus ibi & Albericus. & communem opinionem sequitur, & dicit communem Iason *in d. l. ex facto. num.* 39. post Ioan. Fab. *in d. §. qua ratione* Bald. *in d. l. humanitatis.* Alberi. *in rep. rubr. ff. de vulg.* & communem opinionem sequitur Bald. *num.* 14. *in d. tract. exempl. subst.* Idem Polit. *num.* 10. *in eod. tract.* & Zas. *in eod. tract. num* 3. post Bart. *in d. l. ex facto. nu.* 28. Sed nobis semper placuit opinio Ioan.
Andr.

Andr.Cyni,Angel. Raynuc. & sequacium contra communem: mouemur per regulam text.*in l.captatorias,C.de testament.milit.l. captatorias,ff.de hær.insti. cum similib.* à qua regularis casus,de quo loquimur,nullibi reperitur exceptus,nec per viam extensionis induci potest,cum sit in hoc casu longè minor ratio,quam sit in mente-captis.Mouemur secundo *per l.fin.Cod.de pact.ibi. quare enim quodam viuente & ignorante de rebus ejus quidam conueniunt*, & per totum titulum *C.de reb.alien.non ali.*& quia in re dubia q̃squam vetare videatur,vt de rebus suis alter disponat,*vt ff.de fur. l.qui vas.*quid enim magis inhumanum magisque impium & penè ridiculum esse potest,quàm permittere vt de omni substantia,censu fortunisque hominis sanæ mentis alter,eo ignorante vel inuito, disponat? Etenim si homini sanæ mentis hæreditas opulentissima relinquetur,is cogendus non erit ,vt eam acceptet,*vt in l.quia,in princ.ff.quæ in fraud.cred. l. quia poterat , ff. ad Trebel.*hoc amplius etiam legatum opulentissimum quod omni careat molestia & solicitudine,nõ cogitur quis acceptare , etiã ad petitionem eorum quorum interest , quales sunt creditores ejus,cui tale legatum hæreditasue delata fuit:*vt dict. l. quia autem,§.1.*quanto minus in specie nostra cogendus erit homo sanę mentis,vt inuitus(quod semper præsumitur,*vt dict.l.qui vas*)substitutum exemplarem accipiat.Denique vulgaris regula est, ꝙ beneficium nõ confertur in inuitum.*c.in inuitum,de regul.jur. in 6.cum simil.l.qui absent.ff.de donat.*traditur per Rip Ias.& alios *in rubr.ff.de verb.oblig.*Quid ergo magis ridiculum, quam dicere ꝙ homini sanæ mentis se inuito vel ignorante, imponatur substitutus exemplaris,prætextu beneficij,cum id beneficium non sit certum,& indubitatum,cum possibile sit,quod substitutus ipsi⁹ vitæ insidietur,dum ejus captat hæreditatem *argument l.stipulatio hoc modo,ff.de verbor.obligat.l.fin.Cod.de pact c detestanda,&c.ne captanda,de concess prab.in 6.l.cum proponas,Cod.de pact.l. de fideicõmiss. Cod.de trans.l pactum dotali,Cod.de coll. l. 11.in fin ff. quibus vt indig.l.quidam in iure,§.fin.de donat.*si ergo beneficium certum,& indubitatum in hominem sanæ mentis inuitum nunquam cõfertur,quantò minus id beneficium exemplaris substit. quod licet inspecta legis censura,beneficium sit,tamen non est ita certum & indubitatum:vel melius exemplaris subst.licet in mente captis sit,inspecta legis censura,beneficium; tamen indubitanter in homine sanę mentis esset maleficium, læsioque enormis, impia,inhumana, nefanda.Nec dubium est,quia surdus & mutus sit homo,vel esse possit sanæ mẽtis,nõ secus,quã si illis morbis careret,vt probatur,*in dict.l.discretis,Cod.qui testamen.fac.poss.* melius *in dict.l.ex facto, ff. de vulg.* denique beneficium licet in hominem sanę mentis inuitum non conferatur , tamen in impuberes vel puberes nõ satis sanæ mentis etiam inuitos confertur.

tur. Hinc est quod tutores dātur impuberibus, etiam inuitis, curatores, autem adultis inuitis nō dantur. *in pr. & per tot Inst. de tut. & per tot. de curat.* Hinc est, quod prohibitio alienationis facta sine caussa, vel cum caussa, quæ solius prohibiti vtilitatem respicit, quia habet vim cōsilij & beneficij, nō valet in homine sanæ mētis. *l. filiusfam. §. diui cum materia. ff. de legat.* 1. valet tamē in impubere, *vt l. 2. C. de vsucap. pro empt.* & in mente capto, vel minus industrioso *l. Titio centum. in princ. ff. de cond. & dem.*

Tenēdo hanc partem cōtra communem, quæ apud me verissima est, parum quenquam mouere debet fundamen. Doctorum sic arguentium: Exemplaris fit eis, qui morbi caussa testari non possunt. *§. qua ratione. Instit. de pupil. & dict. l. humanitatis.* sed surd⁹ & mutus morbi caussa testari nequeunt. *dict. l. discretis*: ergo surdis & mutis poterit fieri exemplaris. Sed resp. in forma: Dum dicitur exemplaris fit eis, qui morbi caussa testari non possunt, falsum est, sic indistinctè, nam licet fiat eis, qui furoris vel dementiæ caussa testari non possunt, nō tamen fit eis, qui morbi corporalis caussa testari nō possunt, qualis est morbus surdi & muti, nec vlla lege cōtrarium, vllave ratione induci potuit. Et satis ridiculum est, de morbo animi in quo fundatur exēplaris, *vt d. §. qua ratione, & d. l. humanitatis.* arguere ad morbū corporis, qualis est morbus surdi & muti. Postremò testamētum est volūtatis nostræ justa sententia. *l. 1. ff. de testamentis.* ergo in eo, qui est compos animi & voluntatis suæ, si alius se inuito vel ignorante testaretur, certè id testament. non esset.

Nec ad rem pertinet quod lex ex paritate rationis extendatur. Nam respondeo, quod hic non est paritas rationis, vt proxime dixi, id quod latius dixi in illa quæstione, *an hodie furioso exemplaris fieri possit de jure communi*, vbi videas. Præterea quod tenentes comunem opinionem existimāt exemplarem vnica hac ratione niti, quod morbi caussa demens testari prohibeatur, id verum non est, nam etiam propter salutem ipsius, cui fit, inuenta est *argum. § sin autem formidolosus. Institut. de pupill. l. consilio ff de curat. furios.* quæ ratio cessat hic, ergo, &c. *l. quā hæredes plures, ff. de cond. Institut.* Pro nobis, *l. sed etsi lege §. consuluit. ff. de pet. hæred. l. non vsq; ff. si quis à paren. fuer. man. l. 1. §. & magis verb. prodegisset. ff. si qd in fraud. patr.* vt supra induximus. Stat ergo filium non posse legi-

10 timam petere viuo patre. limita, nisi † pater monachus fieret. Nam tunc statim legitimam posset petere, patris morte nō exspectata. Ita Abb. *in c. cum simus.* post Ioan. Andreæ *de regularibus.* Gloss. quam alibi non esse firmat, Abb. *ibi in cap. transmissi. qui filij sint legitimi*, & est singul. teste Aretino *in l. 1. numer. 6. ff. de testamentis.* tenet Bald *in authentica. si qua mulier. Cod. de sacrosanctis ecclesiis, colum. fina.* Corsetus *in fin. verbo, legitima.* Bald. Nouel. *de dote, parte prima, col. 3.* qui ait hanc esse communem opinionem sequitur

quitur Couar. *de testamentis, capit. 2. num.* 7. Iason *in authen. nouissima, Cod. de inoffic. testam. num.* 8. *versic. limita tamen*, qui dicit se dubitare. Segura *in l. Imperator, numer.* 123. *ff. ad Trebellia.* Bart *in dict. authen. Si qua mulier.* Paulus *in authen. nunc autem. Cod. de Episcopis & cler. is, num.* 3. Roderic. Suarez *allegatione* 20. *columm.* 1. & est communis opinio Canonistarum, secundum Iasonem *nu.* 51. *in dict. authent. si qua mulier*, vbi Paulus & Anchara. *dict. cap. cum simus.* Romanus *in l. si cum dotem. in princip. ff. solut. matrimon.* Ananias *in cap. 2. column. fin. de delictis puerorum.* Abb. *in cap. Raynutius. ad finem. de testamen* Pyrrhus, *post consuetudines Aurel. cap. 2. colum.* 4 Contrariam partem tenent Petrus Cynus, & Salicetus *column. fin. in dict. authentic. si qua mulier.* Et Salicetus firmat ibi esse hanc communem opinio. Sequitur & dicit communem Fulgos. *ibi column. penultim.* sequitur & dicit communem Ias. *ibi numer.* 50. Bal. *in cap. si pater. column. fin. de testamen. in sexto.* Alexan *in dict. l. si cum dotem, in princip. numer.* 13. Fely. *in cap. in præsentia, de probationib numme.* 56. vbi Decius *nu.* 67. dicit esse veriorem & communem Pyrrhus *de suitate, quæst.* 4 *numer.* 8. Gulielm. Benedictus *in cap. Raynucius, de testamen. verbo, mortuo itaque, numer.* 299. Didac. Peres ad Seguram, *vbi suprà, numer.* 123. Qua de re vide Bart. Vero. *consil.* 26. *quidam* Iohan. de Anania *consi.* 87. *circa.* Ludouic. Roma. *consi.* 237. *oppositionem, & consil.* 268. *in casu, & consil.* 292. *pro habendis, & consi.* 292. *circa declarationem.* Philip. Dec. *consil.* 86. *viso puncto, & consi.* 419. *viso eleganti, & consi.* 159. *casus*, Panorm. *consi.* 44. *part.* 2. *& consi.* 104. *pro euidentia part.* 1. *& consi.* 88. *videtur. par.* 1. *& consil.* 63. *veritas par.* 2. Bart. *cons.* 13. *ex facto.* Card. Zaba. *consil.* 28. *quidam fratr.* 152 *nimis grate. &* 144. *statuto ciuitatis.* Feder. de Sen. *consi.* 27. *Titio existenti* Maria Soz. *cons.* 13. *præsens consultatio.* Bal. *cons.* 9. *mulier. part.* 5. *& consi.* 280. *part.* 1. *&* 248. *quæritur part.* 2. Quid dicendum? Et sanè harum partium vtra receptior sit, non facile dignosces. Verum (vt nobis videtur) longè verior est pars negatiua, vt non statim post patris monachismum filius legitimam petere possit, sed demum post mortem ipsius: Quod primum probatur per generalitatem *dict. l.* 1. *§. si impuberi. ff. de collat. bonorum.* Deinde *per d. l. nō vsq. ff. si à parente quis fuerit manumiss.* Tertio expressum videtur, *in l. Statius Florus, §. Cornelio Fælici. ff. de iure fisci.* Quarto expressius *in auth. si qua mulier C. de sacrosanct. eccl.* vbi patri monacho liberum est bona sua, quamdiu vixerit, vt libitum ei fuerit, inter filios distribuere, scilicet illius authen. dispositionē: ergo nō illico post monachismi interuentum ad legitimam aßignādam compellitur: Ad idem tex. in corpore, vnde d. auth. excerpta est. Quinto facit ratio generalis, ꝙ ingenuis hominib. quādiu vixerint liberum esse debet rerum suarum arbitriū, *d. l. in re mādata. C. mād. l. sed et si lege, §. cōsuluit, ff. de pet. hær.* Sexto facit, qa liberi si viuo patre legitimā nanciscerētur, ꝑniores

tur. Hinc est quod tutores dātur impuberibus, etiam inuitis, curatores, autem adultis inuitis nō dantur *in pr. & per tot. Inst. de tut. & per tot. de curat.* Hinc est, quod prohibitio alienationis facta sine caussa, vel cum caussa, quæ solius prohibiti vtilitatem respicit, quia habet vim cōsilij & beneficij, nō valet in homine sanæ mētis *l. filiusfam. §. diui cum materia. ff. de legat.* 1. valet tamē in impubere, *vt l. 2. C. de vsucap. pro empt.* & in mente capto, vel minus industrioso *l. Titio centum. in princ. ff. de cond. & dem.*

Tenēdo hanc partem cōtra communem, quæ apud me verissima est, parum quenquam mouere debet fundamen. Doctorum sic arguentium: Exemplaris fit eis, qui morbi caussa testari non possunt. *§. qua ratione. Instit. de pupil. & dict. l. humanitatis.* sed surd⁹ & mutus morbi caussa testari nequeunt. *dict. l. discretis*: ergo surdis & mutis poterit fieri exemplaris. Sed resp. in forma: Dum dicitur exemplaris fit eis, qui morbi caussa testari non possunt, falsum est, sic indistinctè, nam licet fiat eis, qui furoris vel dementiæ caussa testari non possunt, nō tamen fit eis, qui morbi corporalis caussa testari nō possunt, qualis est morbus surdi & muti, nec vlla lege cōtrarium, vllave ratione induci potuit. Et satis ridiculum est, de morbo animi in quo fundatur exēplaris, *vt d. §. qua ratione, & d. l. humanitatis.* arguere ad morbū corporis, qualis est morbus surdi & muti. Postremò testamētum est voluntatis nostræ justa sententia *l. 1. ff. de testamentis.* ergo in eo, qui est compos animi & voluntatis suæ, si alius se inuito vel ignorante testaretur, certè id testament. non esset.

Nec ad rem pertinet quod lex ex paritate rationis extendatur. Nam respondeo, quod hic non est paritas rationis, vt proxime dixi, id quod latius dixi in illa quæstione, *an hodie furioso exemplaris fieri possit de jure communi*, vbi videas. Præterea quod tenentes comunem opinionem existimāt exemplarem vnica hac ratione niti, quod morbi caussa demens testari prohibeatur, id verum non est, nam etiam propter salutem ipsius, cui fit, inuenta est *argum. § sin autem formidolosus. Institut. de pupill. l. consilio ff de curat. furios.* quæ ratio cessat hic, ergo, &c. *l. quà hæredes plures, ff. de cond. Institut.* Pro nobis, *l. sed etsi lege §. consuluit. ff. de pet. hæred. l. non vsq; ff. si quis à paren. fuer. man. l. 1. §. & magis verb. prodegisset. ff. si qd in fraud. patr.* vt supra induximus. Stat ergo filium non posse legi-
10 timam petere viuo patre. limita, nisi † pater monachus fieret. Nam tunc statim legitimam posset petere, patris morte nō exspectata. Ita Abb. *in c. cum simus* post Ioan. Andreæ *de regularibus.* Gloss. quam alibi non esse firmat, Abb *ibi in cap. transmissi. qui filij sint legitimi*, & est singul. teste Aretino *in l. 1. numer. 6 ff. de testamentis* tenet Bald *in authentica. si qua mulier. Cod. de sacrosanctis ecclesijs, colum. fina.* Corsetus *in fin. verbo, legitima.* Bald. Nouel. *de dote, parte prima, col. 3.* qui ait hanc esse communem opinionem sequitur

quitur Couar. *de testamentis, capit. 2. num.* 7. Iason *in authen. nouissima, Cod. de inoffic. testam. num. 8. versic. limita tamen*, qui dicit se dubitare. Segura *in l. Imperator, numer.* 123. *ff. ad Trebellia.* Bart. *in dict. authen. Si qua mulier.* Paulus *in authen. nunc autem. Cod. de Episcopis & cler: cis, num.* 3. Roderic. Suarez. *allegatione* 20. *columm.* 1. & est communis opinio Canonistarum, secundum Iasonem *nu.* 51. *in dict. authent. si qua mulier*, vbi Paulus & Anchara. *dict. cap. cum simus.* Romanus *in l. si cum dotem. in princip. ff. solut. matrimon.* Ananias *in cap. 2. columm. fin. de delictis puerorum.* Abb. *in cap. Raynutius. ad finem. de testamen* Pyrrhus, *post consuetudines Aurel. cap. 2. colum.* 4 Contrariam partem tenent Petrus Cynus, & Salicetus *colum. fin. in dict. authentic. si qua mulier.* Et Salicetus firmat ibi esse hanc communem opinio. Sequitur & dicit communem Fulgos. *ibi colum. penultim.* sequitur & dicit communem Ias. *ibi numer.* 50. Bal. *in cap. si pater. columm. fin. de testamen. in sexto.* Alexan *in dict. l. si cum dotem, in princip. numer.* 13. Fely. *in cap. in præsentia, de probationib. nume.* 56. vbi Decius *nu.* 67. dicit esse veriorem & communem Pyrrhus *de suitate, quæst. 4 numer.* 8. Gulielm. Benedictus *in cap. Raynucius, de testamen. verbo, mortuo itaque, numer.* 299. Didac. Peres ad Seguram, *vbi suprà, numer.* 123. Qua de re vide Bart. Vero. *consil.* 26. *quidam.* Iohan. de Anania *consi.* 87. *circa.* Ludouic. Roma. *consi.* 237. *oppositionem, & consil.* 268. *in casu, & consil.* 292. *pro habendo, & consi.* 292 *circa declarationem.* Philip. Dec. *consil.* 86. *viso puncto, & consi.* 419. *viso eleganti, & consi.* 159. *casus*, Panorm. *consi.* 44. *part.* 2. *& consi.* 104. *pro euidentia part.* 1. *& consi.* 88. *videtur. par.* 1. *& consil.* 63. *veritas par.* 2. Bart. *cons.* 13. *ex facto.* Card. Zaba. *consil.* 28. *quidam fratr.* 152 *nimis grate & 144. statuto ciuitatis.* Feder. de Sen. *consi.* 27. *Titio existenti* Maria Soz. *cons.* 13. *præsens consultatio.* Bal. *cons.* 9. *mulier. part.* 5. *& consi.* 280. *part.* 1. *&* 248. *quæritur part.* 2. Quid dicendum? Et sanè harum partium vtra receptior sit, non facile dignosces. Verum (vt nobis videtur) longè verior est pars negatiua, vt non statim post patris monachismum filius legitimam petere possit, sed demum post mortem ipsius: Quod primum probatur per generalitatem *dict. l. 1. §. si impuberi. ff. de collat. bonorum.* Deinde *per d. l. nō vsq; ff. si à parente quis fuerit manumiss.* Tertio expressum videtur, *in l. Statius Florus, §. Cornelio Fœlici. ff. de iure fisci.* Quarto expressius *in auth. si qua mulier C. de sacrosanct. eccl.* vbi patri monacho liberum est bona sua, quamdiu vixerit, vt libitum ei fuerit, inter filios distribuere, scilicet illius authen. dispositionē: ergo nō illico post monachismi interuentum ad legitimam assignādam compellitur: Ad idem tex. in corpore, vnde d. auth. excerpta est. Quinto facit ratio generalis, ꝙ ingenuis hominib. quādiu vixerint liberum esse debet rerum suarum arbitriū, *d. l. in re mādata. C. mād. l. sed et si lege, §. cōsuluit, ff. de pet. hær.* Sexto facit, q̃a liberi si viuo patre legitimā nanciscerētur, ꝓniores

essent ad obsequium parentibus debitum, debitamque reuerẽtiam eis denegandam, quod satis absurdum esset, estq; ratio satis considerabilis: nam ideo dicimus vetitum esse pactum de nõ succedendo inter patrem & filium, ne filius postquam jam è bonis paternis amplius non sperat quicquam, ejus obsequium ꝑtermittat, vt tradũt communiter Doctores, *in l. fi. C. de pact.* Geor. Nat. *in c. quamuis pactum, in materia pacti de non succedendo, de pact. lib.* 6. Ias. *in l. pactum dotali, de collat. in princ.* vt fusius disseruimus *de succes. creat. libr.* 2. §. 18. *num.* 35 Septimo facit, *l. vnum ex familia, in princ. ff. de leg.* 2. vbi hæres, qui tenetur restituere vni ex filijs suis, cui ipse voluerit, voluntatem suam postquam semel elegit, mutare & variare quoties voluerit, potest, vsque ad mortem: ergo & arbitrium similiter datum *per d. auth. si qua mulier.* vt pater monachus bona sua diuidat inter filios vsque ad mortem duraturũ esse, intelligendum est, non solum, si is pater monachus nondum semel elegisset. sed etiam si semel & amplius elegisset, & voluntatem mutare voluisset. Deniq; pro hac parte facit, quia viuẽtis non est hæres. *l. qui superstitis, ff. de acqui. hær. l. nec non. Cod. de capt.* & quod improbus videretur filius, qui viuo patre solicitus esset de ipsius hæreditate. *dict. l. fin. C. de pactis, l.* 2. §. *interdum, ff. de vulgar.* estq; festinatio improba, punibilis, & contra bonos mores. *l.* 2. § *fin. ff. quibus vt indig. l. quidem in jur. §. fin. cum lege seq. ff. de donat.* faciuntq; fere omnia fundamẽta quæ numeramuimus supra in quæstione præcedẽte, quæ repetere nõ expedit. Estq; regula pro hac parte, nec exceptio bene probatur, & regulis tenaciter est inhærendum: *vt in l.* 1. vbi per Dec. & alios, *ff. de reg. jur.*

11 Tenendo hanc partem † *ad c. cum simus, de regularibus.* in quo vnicum fundamentum contrariam partem tenentium repositũ est, responderi potest, parum sane obesse. Nam si pater & filius illegitimæ ætatis monachi simul facti fuerint, deinde filius monachismum reliquerit, tex. ibi ait, id sibi liberum esse, & ne illa integrà libertas vlla ex parte minuta, aut ne aliqua necessitate non solum præcisa, sed nec etiam causatiua, impedita videatur, & vult vt integrum sibi maneat ad seruatumque intelligatur jus succedendi in bonis monachi patris: quo autem tẽpore ea successio deferatur, ibi verbum nullum: ergo is casus vtpote omissus remanet in dispositione juris communis *l. commodissime, ff. de liberis & posth.* ꝙ jus habet, vt superstitis nõ sit hæres vllus, aut vlla successio delata videatur. *d. l. qui superstitis, ff. de acquir. here. d. l. nec non, C. de cap. l. hæreditas. C. de pact. conuentis, l. hæreditas, ff. de verbor. sign.* Idq; comprobatur ex verbis illius text. quę ita habẽt; liberũ sibi erit cũ dimittere, & bona paterna, quę sibi ex successione ꝓueniũt postulare. Illa enim verba, quæ sibi ex successione prouenniũt, prouenire intelligẽda sunt tẽpore, quo ex lege ea successio defertur, scilicet cũ moritur is, cujus de successione agitur, non antea.

antea. Nam qualitas adiuncta verbo debet intelligi secundum tempus verbi, *l. in delictu. §. extraneus ff. si ex noxa. cau. agatur.* Bart. & communiter Doct. *in l. ex facto. in princip. ff. de vulg. l. 6. ff. de legat. 1.* Nec dicatur æquum videri, vt filius viuo patre monacho legitimam possit petere: nam verius est, longè æquius esse, vt expectet, per iura supra dicta, præsertim cum interea ex bonis paternis sit pro modo facultatum alendus, *l. si quis à liberis, in princ. & in §. alimenta. ff. de liberis agnoscendis.*

Hæc procedunt in reliquis monachis, præterquam in † Minoritis, quia hi, cum nihil suum habere possint in communi, neque etiam in particulari, *clem. exiui. de verb. sig.* statim post monachismum pro mortuis habentur, & consequenter possunt filij petere legitimam patris monachi, morte non expectata. Ita tenent Abbas *in c. in præsentia. de probat.* Bartol. *in d. auth. si qua mulier.* idem Bartol. *in tract. Minori. par. 4. vers. isti etiam hæred.* Ang. & Alex *in l. ex facto. §. ex facto ff ad Treb.* Decius *num. 67. versic. prædicta conclusio. in d. cap in præsentia.* Alexand. *consil. 13. circa primum dubium, lib 3. colum. 2.* Sed licet ista sit communis opinio, dubia tamen mihi semper visa est, per plærasque earum rationum & legum, quas supra retulimus, præsertim *per d. l vnum ex familia, supra allegata, iuncta d. authen. si qua mulier.* Nam cum sit patri monacho facultas, bona sua inter filios distribuendi, & interea alantur ex ipsis bonis, pater non est præcipitandus, vt inuitus faciat ante tempus illam distributionem, præsertim cum mores ciuiles morti naturali non æquiparentur, nisi in casibus à iure expressis. Quid enim, si, viuo patre, vnus aut certi ex filijs decedant? certè cum is non sit in numero filiorum huius monachi connumerandus, indebitè legitimam reciperet, eamque fratribus eius hæres, si filius non esset, restituere teneretur. Nam si sub conditione relicta non transmittuntur ad hæredes, *l. vnica. §. sin autem aliquid sub conditione. C. de cad. toll. l. si ita scriptum. l. sub diuersis. ff. de condit. & demonst.* quanto minus transmittetur hæc hæreditas patris monachi viuentis, quæ filio, qui patri non superuixit, nec purè, nec etiam sub conditione relicta fuit? tutius est ergo patris monachi mortem naturalem expectare, & interea eius bonis pro indiuiso vtifrui, & patri ad vltimum vsque vitæ spiritum facultatem distribuendi, variandi, eligendi, pœnitendi, voluntatisque mutandæ intactam (ex permissione *d. authent. si qua mulier*) reseruare.

SVMMARIA.

1 Fructus an restituantur, quando legitima filio data per pœnitentiam reuocatur, vel donatio, vt inofficiosa rescindatur, & num. 3. in fin.

2 Omnis restitutio fructuum recuperationem simul inducit. Et quid si donatio à patre filio

filio emancipato sub modo facta, ob modum non impletum reuocetur, an fructus cum ipsa re donata simul sint restituendi.

3 *Fructus restituuntur in omni donatione, quando donatio euanescit ob modum non impletum, contra nouissimos. Et quid in donatione, quæ reuocatur ob ingratitudinem.*

4 *Donatio inter virum & vxorem non æquiparatur donationi, quam facit pater filio, contra Doct.*

5 *Fructus restituuntur, cum rem legatam, quam in vita tradiderat, testator reuocauit, contra nouiss.*

6 *Fructus veniunt in reuocanda donatione inofficiosa contra Doct.*

7 *Fructus triennio an præscribantur.*

8 *Fructus an post triennium sint restituendi.*

CAPVT XXXVIII.

CENTESIMO TRIGESIMO TERTIO colligitur, quare, si sub modo quid cui donaui, nec donator modum expleuit, teneatur fructus perceptos cum ipsa re restituere, vt proximè subijciam: ratio enim est, quia vt reliqui Principes, ita & legis imperium acceperunt, vt prodessent, non vt nocerent (vt habet nostra principalis sententia) nocerent autem, si permitterent, vt donatarius ille ex sua perfidia modi suscepti, & non impleti lucrum faceret, per quod & naturale ius, quo iubetur placitum seruare, violaretur, & ex perfidia sua lucrum ille assecutus nequior fieret, inuitareturque ad delinquendum, contra *l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de constit. pec. cap. 1. de pact.* text. cum gloss. *in l. scire. C. vt in possess. lega. l. fin. C. de iureiuran. l. fin. C. de fideicommiss.* In contrarium tamen videtur se habere receptior opinio, tam in isto articulo, quàm in illo, cum donatio reuocatur tanquam inofficiosa, an res donata cum fructibus sit restituenda: & quid, quando legitimam filio tradidi in vita, & postea pœnitentia ductus, reuocaui eam. Ideo ex professo quæro, † si filio meo feci donationem
1 inofficiosam, & post mortem meam, reliqui fratres, *per titulum C. de inoffic. donat.* eam resciderunt, non ex toto, sed tantum vsque ad debitum bonorum subsidium, an fructus quoque cum rebus ipsis sint restituendi, quatenus ea donatio mensuram, vel modum, & quantitatem à lege permissam excessit, & quatenus restituantur? Qua in re Boërius *aurea decis. 98.* Segura *in l. 1. §. si vir. num. 77.* vbi etiam Didacus Peres eius additionator *ff. de acquirend. possess.* Gomez *in l. 27. Taurina num. 8.* tenent generaliter, fructus non esse restituendos, per Flor. *in l. generaliter. §. plane. ff. de fideicom. liber.* dum ait, fructus rem donatam non augere. Id quod tenet etiam Francisc. de Ripa *in l. si vnquam. quæst. 40. C. de reuocan. donat.* & ibi Andr. Tiraquell. *verb. reuertatur, numero 228.* Sed contrarium, vt cum fructibus ea donatio inofficiosa sit reuocan-

uocanda, quatenus inofficiosa fuit, longè verius est, intelligendo de fructibus perceptis post mortem patris donantis. Primò, *per l. 1. Cod. de fide & iure hast. fisc. lib. 10.* Secundò, *per l. quod si minor. §. restitutio ff. de minoribus. l. patri. §. 1. l. minor vigintiquinq; annis, cui fideicommiss. eod. titul.* in quibus iuribus, cum minor ad rem suam recuperandam restituitur, fructus quoque recuperat. Tertiò idem est & in ea restitutione, quæ maioribus vltra dimidiam iusti pretij læsis conceditur, *per l. 1. Cod. si maior fact. alienat. rat. hab.* Quartò idem est in regressu, qui ad rem suam sine iudicis decreto alienam minoribus conceditur, *l. si prædium. Cod. de præd. minorum. l. 2. Cod. si quis ignorans rem minoris esse.* Quintò idem est in rescissione, quæ fit per querelam inofficiosi testamenti: nam & tunc non ad hæreditatem tantum, sed ad eius quoque fructus restitutio datur, & regressus, *l. filio. §. final. ff. de inofficios. testamen.* Sextò, *per l. in condemnatione. ff. de regul. iur. l. videamus. 38. §. in Fabiana. ff. de vsuris.* vbi generaliter † omnis restitutio, fructuum quoque recuperationem inducit, non secus, quam ipsius rei principalis: & meritò. Nam vtrobique par ratio est, saltem quatenus possessor ille ex illis fructibus locupletior effectus esset. Septimò, *per l. cum autem. §. cum redhibetur. l. quod si nolit. §. final. ff. de ædil. edict. & d. § in Fabiana.* vbi cum animal morbosum redhibetur, etiamsi redhibitio fiat sine culpa vlla venditoris, qui vitium animalis ignorabat, iuxta *l. 1. §. causa. ff. de ædil. edict.* adhuc tamen animal restituitur cum fructibus & partibus ipsius, licèt emptor ipsius dominium, & iustam possessionem, & titulum, non solum legitimum, sed etiam onerosum haberet. Octauò idem in restitutione, quæ fit per *tit. ff. de leg. commiss. per l. 5. eodem titul.* Nonò idem in restitutione, quæ fit in terminis totius *tit. ff. de in diem addict. per l. item quod dictum. & l. Imperator. ff. eod.* Decimò idem & in terminis totius *tit. Cod. & ff. de condict. indeb.* nam & tunc res restituitur cum fructibus, & ferè viginti alia similia congessimus infra, *cap. 71. num. 3 cum seq. & cap. 70. nu. 12.* ex quibus huius partis veritas redditur plus quam manifesta, præsertim per *dict. l. filio. §. fin. iuncto titul. Cod. de inoffic. donat.* Nam querela inofficiosæ donationis ad similitudinem querelæ inofficiosi testamenti inducta fuit, ijsdemque iuris regulis trutinatur. Vnde vt in querela inofficiosi testamenti fit restitutio cum fructibus, ita & in querela inofficiosæ donationis. Et ad gloss. *d. l. generaliter.* resp. vt docemur *in fin. quæst. seq. & in d. cap. 70. num. 12.* & donatio inter patrem & filiumfamilias licèt regulariter non valeat, *l. donationes quas parentes. C. de donat. inter virum & vxorem,* valet tamen, si fiat filio emancipato, *l. si emancipatus. Cod. de donat. l. 2. Cod. de inoffic. donat.* Sicque † si filio meo emancipato donaui & tradidi aliquam rem, & donationi certum modum apposui, quo non impleto, venit donatio reuocanda, *l. fin. C. de*

reuoc.don & fere per totum Cod. de don.quæ sub modo. Quæritur, an tunc fructus cum ipsa re donata repetantur, & sint restituendi? quod negat Didacus Segura *in §.si vir. l.1.ff.de acquir.poss. num.75.* quod nouum & singulare reputat ipse per gloss. *in l.generaliter. §. plane.verb.ex aliqua causa,ad fin.ff.de fideicommiss.lib.* quæ indefinitè ait, donatione reuocata, fructus non reuocari. Sed hæc opinio vera non est, quia omnis datio, traditio, vel donatio facta ob causam, causa cessante, & non impleta, venit reuocanda, non solum quoad rem principalem, sed etiam quoad fructus, *per l. videamus.2.in princ.ff.de vsuris.* Secundo vrget *d.l. videamus. in 2. respons.* vbi idem ait, etiamsi per eum, qui dedit, steterit quo minus causa illa impleretur, puta si mulier viro futuro, ob causam dotis, res suas dedit, & per eam stetit, quo minus nuptiæ sequerentur, repetit rem cum fructibus, non secus, quàm si per eam non stetisset. Tertio, *per l.si fundus, in princip. & l.lege. ff. de lege commiss.* vbi vendidi tibi fundum hac lege, vt si non solueres pretium intra mensem, fundus esset inemptus, te in mensem non soluente, datur rei & fructuum repetitio. Nec ad rem pertinet, quod ibi sit contractus emptionis, hic autem donationis: nam sanè quando donatio non est pura, sed facta ob causam, vel sub modo, & sic respectiua, & veluti vtrinque obligatoria, idem in ea esse debet, quoad propositum, quod foret in reliquis contractibus respectiuis. Quarto *per d.l.* in sui ratione, dum ait, non decere, vt fructuum lucrum maneat penes emptorem, qui fidem fefellit: sic & in proposito is donatarius fidem violauit: Ergo penes eum lucrum fructuum manere non debet; nec refert, fidem fefellerit, quia pecuniam habere non potuit ad manus; an quia cum haberet, noluit numerare, *vt dicta l.* in sui generalitate. Quinto à fortiori probatur. Nam & in donatione causa mortis repetuntur fructus cum ipsa re, si donatarius conualuerit, & pœnituerit, *d.l.videamus.§.2.3.* Ergo multo magis in specie nostra, vbi non per pœnitentiam & variationem, vel factum donantis reuocatur donatio, vel datio, sed per factum, vel non factum, seu cessationem donatarij: nam & qui cessat, non facit, nec fecisse videtur, vt per Deci. *in l.id quod nostrum.ff.de regul.iur.* Sexto facit, nam & cum redhibetur equus, vel seruus per ædilitium edictum, veniunt etiam fructus, *d.l.videamus. §.secundo* & ferè per totam illam leg. Septimo, per *l.Imperator. & l.quod dictum est.ff.de in diem addict.* Octauo facit, nam & cum res, quæ indebitè soluta est, repetitur, fructus quoque veniunt restituendi, *vt in l.si & me & Titium.ff.si cert.pet. & d l.videamus.* dixi supra, *cap.63.num.39.cum seq.*

Sed non dubium est, quin res donata indebitè maneret penes donatarium, qui modum non impleuit: Ergo cum fructibus restituenda est. Octauo, *per l.si fullo, & fere per totum ff. de condict.*

sine

sine causa. vbi licet causa esset iusta vel non iusta, rem meam ad te perueniendi, tamen cum etiam ex post facto cessare cœperit, & redigi ad non causam, æquum est, rem cum fructibus restitui, ne præter æquum & bonum cum iactura donantis ditêris, longe præter eius, vel contra eius intentionem. Neq; ad rem pertinet quod donatarius effectus fuerit dominus, sicq; in consequentiam dominii fructus suos fecit. *l. Herennius,* 1. *ff. de vsuris.* Nam fatemur eum fuisse factum dominum fructuum, non secus quam ipsius rei donatæ: at quia iam veluti ea donatione indignus factus est, vel cessat causa, propter quam ab origine factus fuit illius rei donatæ dominus, & etiam fructuum, consequens est, vt tam res, quam fructus ad donatorem reuertantur, & restituantur, cum par eademq; ratio sit in fructibus restituendis, quæ est in re ipsa restituenda. Diuersum esse videtur, quando donatio propter ingratitudinem reuocata fuit, tunc enim fructus ante ingratitudinem commissam percepti, non retrahuntur; quia ea donatio non quasi, vt ad tempus tantum, sed quasi vt perpetuo mansura facta fuit, nec fuit respectiua ad aliquam causam, vt in specie nostra, In summa pro opin. nostra faciunt plura quam viginti fundamenta, quæ posuimus *infra c.* 71. *num:* 2. *cum seq. & c.* 70. *num.* 12. quæ repetere non expedit, quibusq; hæc pars indubitata apparebit.

Filio † legitimam suam tradidi in vita, cum incremento & melioratione à lege permissa, quod facere possum *: argum. tex. in l. cum quo, de peculio. §. fin. ff ad leg. Falc.* Bal. *in rubr. ff. de rerum diuis.* idem *in l. non amplius, §. fin. vbi Alex & alij. ff. de leg.* 1. postea pœnitui, & eam traditionem reuocaui: quæritur an fructus veniant restituendi cum ipsa re, quæ tradita fuit? & Didacus de Segura *num.* 54. *vsq; ad num.* 110. *in l.* 1. *§. si vir. ff. de acqu. poss.* ait fructus industriales non esse restituendos. Mouetur *per l. de fructibus, ff. de donat. inter vir. & vxor.* vbi fructus industriales, quos ex fundo sibi à marito donato vxor percepit, suos facit, nec eos restituit, licet ad fundi restitutioné teneatur, vt ibi; nec dubium, inquit, est, quin donatio inter patrem & filium in potestate cófirmetur morte patris donantis, dummodo incipiata traditione, nó secus q̃ confirmatur donatio inter virum & vxoré morte donantis, si modo incœperit à traditione, *l. donationes quas parentes, C. de don. in. vir & vxor. cum ibi not. iuncta l. Papinian. cum Gloss. de don. inter vir. & vxor. & qua tradit Segura, vbi supra.* Alex. *in l. non amplius, §. fin. ff. de lega.* 1. Angel. *in l.* 2. *ff. pro donato.* Bald. *in l.* 2. *C. de inoffi. dona.* Vnde † procedit regulariter arg. de donatione facta à patre filio in potestate, ad donationem factam inter virum & vxorem, secund. Seguram, *vbi supra.* & Ias. *in l. si pacto quo. C. de pact. col.* 2. Rom. *cons.* 277. *non est dubium.* Sed isthæc omnia suspecta sunt, quia donatio inter virum & vxorem non est simpli-

citer vetita, sed demum sub duabus conditionibus, nempe quod donator pauperior fiat, & donatarius ditescat, *l. si sponsus, §. concessa, l. si id quod. ff. de don. inter vir. & vxor.* At donatio à patre in filium suum in potestate simpliciter vetita est, *per d. l. donationes quas parentes*: vt per nos *infra c. 70. num.* 10. & cum ad tollendam consequentiam sufficiat dare vnam instantiam. Gl. communiter app. vt apparet ex relatione Iason. *ibi in l. si creditori, ff de oper. nou.* sequitur minime valere argumentum de don. int. vir. & vxor. ad donationem de patre in filiumfam. & in quibus casibus quis habet aliquam rem reuocabiliter, & venit casus in quo eam tenetur restituere, in illis semper restituit fructus, non secus q̃ ipsam rem principalem, vt plene docemur per viginti fundamenta, *infra c. 71. num. 2. cum seq.* quod obtinet etiam si is, qui restituit, haberet titulum onerosum & dominium, quanto ergo magis in specie nostra, in qua filius non habebat titulum onerosum sed lucratiuum, non permissum, sed vetitum, non dominiũ, sed tantum possessionem. Et traditio possessionis sibi à patre facta adhuc aliquid operatur, vt scil. sic ea donatio morte patris confirmaretur, quæ aliter sine tali traditione minime confirmaretur eius morte: & satis superq; est, si id operetur absq; eo quod etiã operetur quod filius ille fructus suos faceret irrevocabiliter cõtra omnia iura, quæ in speciebus similibus loquuntur.

Hinc etiam apparet suspectam esse opinionem eiusdẽ Didaci de Segura *in d. §. si vir, col 22. ver. 5. facit, quod tenet*, dum sentit,
5 quod si † testator rem legatam tradidit in vita ipsi legatario, & legatum reuocauit, quod fructus interea à legatario percepti non restituantur, id quod est contra illa viginti fundamẽta, quæ enumerauimus, *infra c. 71. nu. 3 cum seq.* in quibus apparet, quod semper restituuntur fructus cũ ipsa re principali, etiamsi & dominium esset translatum, & translatum esset ex tit. oneroso, & etiam si talis titulus sui natura reuocabilis non esset. Quanto ergo magis in specie nostra, vbi & titul. est lucratiuus, & dominium vix est vt videatur translatum, & supposito quod translatũ esset, tamen non potest videri esse reuocabile. Præsertim cum licet donatio causa mortis incœperit à traditione, tamen si donator, vel testator eam reuocauit, vel cõualuit, cum re ipsa fructus quoque restituantur: *vt in l. cum quis, ff. de cond. cau. da. l. videamus, 2. post princip. ff. de vsur.* in specie autem nostra nullus negabit, quin sit par ratio, ergo & idem ius, *l. illud, ff. ad leg. Aquil. l non possunt, ff. de legib.*

Hinc etiam apparet suspectam esse opinionem eiusdẽ Didaci
6 de Segura *in d. §. si vir, col. 26. ver 3 erit conclusio.* dum ait, quod † si filio feci donationem inofficiosam, quam post mortem meam per querelam inofficiosæ donationis, reliqui fratres expugnarunt, quod tunc fructus non sunt restituendi, id quod quoad fructus

fructus post mortem meam perceptos (in quo casu ipse loqui videtur) indubitanter verum non est, per iura, & rationes, & illa viginti fundamenta infra remissiue adducta, *& per l. filio. §. fin. de de inoffi. testam. ff.* Nam cum rescissio fit per querelam inofficiosi testamenti, tunc fructus, cum re ipsa restituuntur, vt ibi: sed cum querela inofficiosi testamenti, & querela inofficio. donationis à pari procedant, *vt in l. 1. & per tot. C. de inoffic. donat.* superest vt vtroq; casu cum fructib. fiat restitutio. In fructibus tamen perceptis viuo testatore procedere potest, & sine dubio opinio Seguræ, quia testator de illis potuit, & voluit libere disponere. *l. non vsq;. ff. si quis à par. fue manu. l. 1. § si impuberi, ff. de colla. bon.*

Illud autem notandum est, quod † fructus toto triennio præscribuntur, secundum ipsum Seguram *in d. §. fin. virg. colum. 30. vers. plus voluit Bald.* quod & tenet Gl. Bart. & Paul. *in l. sequitur, §. fructus, ff. de vsuca.* Bal. *in l. 1. colu. 2. C. de vsur. & fruct. leg.* Vnde ipse 7
Segura vult, quod † in quibus casib. fructus cum dominio ipsius rei principalis essent restituendi in illis post triennium cessaret fructuum restitutio, vtpote, iam præscriptorum. Sed non ineleganter contrarium defendi posset, quod etiam tunc fructus restituantur: nam non bene sequitur, possessor quæsiuit talium fructuum dominium, ergo non tenebitur eos restituere: quinimo in restitutione, quæ minorib. læsis datur, & in ea, quæ maioribus vltra dimidiam læsis conceditur, & in plerisq; earum viginti specierum, quas enumerauimus *infra c. 71. nu. 3.* possessor habebat dominium tam rei principalis, quam fructuum, & nihilominus vtrunq; restituere compellitur: ergo siue præscriptione, siue alia quauis ratione dominium fructuum quæsierit, restitutio eorum locum habebit, præsertim cum si possessor rei principalis dominium habebat, fructuum quoq; dominium, vt haberet necesse esset, *l. Heren. ff. de vsuris.* sicq; cessaret eorum præscriptio. *l. sequitur, §. lana, ff. de vsucap.* 8

SVMMARIA.

1 *Pro instrumento semper præsumitur, eiq; statur, nisi probetur cõtrarium, & iudicis decretum semper præsumitur iuste ex causis interpositum, cum communi.*

2 *Instrumẽto decreti iudicis si dicitur omnia solennia intercessisse, omnia solennia adfuisse præsumuntur.*

3 *Iudicis maioris factum præsumitur.*

4 *Decretum iudicis præsumitur habuisse præambulam causæ cognitionem.*

5 *Decretum iudicis vbi interpositum inuenitur, solennia præcessisse præsumitur.*

6 *Ecclesia minoribus æquatur.*

7 *Decretum intercessisse aliquando præsumitur.*

8 *Sententia, quæ continet relationem actorum, creditur, licet aliter de actis non appareat.*

9 *Tempus post longum, præsumũtur ea, quæ sunt solennitatis extrinseca, interuenisse.*

10 *Li-*

10 *Limitatio l. quacunque, ff. de publ. in rem act.*

11 *Sentẽtia siue lata sit parte præsente, siue postea ei notificata sit, paria sunt.*

12 *Si sententia transiuit in rem iudicatam, omnia censentur solenniter acta, & creditur sententiæ narranti actum & processum esse solenniter, etiamsi acta non appareant.*

13 *Solennitatis extrinsecæ interuentus, licet non præsumatur ex assertione partium, præsumitur tamen ex assertione sententiæ iudicialis.*

14 *Decretum vbi inuenitur interpositum, omnia solennia præsumuntur præcessisse, etiam ea quæ pro forma exiguntur.*

15 *Pro forma quando quid videatur exigi.*

16 *Decretum præsumitur rite & recte interpositum.*

17 *Titulus & bona fides ad præscriptionem præsumũtur post longissimum tempus.*

18 *Tempus antiquum facit præsumi quod omnia solẽnia præcesserint sententiam, licet de illis non aliter appareat, sed de sola sententia, & antiquũ tempus dicitur quoad hoc, decennium, vel biennium.*

19 *Conditionem non inducit dictio, Si, quando per eam exprimitur, quod inerat à iure.*

20 *Tempus antiquum, quod dicatur, ingens varietas.*

a *Ex quanto tempore factum dicatur antiquum.*

b *Post decennium omnia præsumuntur solenniter acta.*

c *Per lapsum 30. annorum etiam in præiudicialibus solennitas extrinseca probatur.*

d *Verbis sententiæ statur, cum lata est parte præsente & non contradicente.*

CAPVT XXXIX.

COLLIGITVR centesimotrigesimoquarto ex opinione nostra principali, dum docet, omnium magistratuum imperium ad proficiendum inductum, non ad nocendum; non esse standum iudicis assertioni, omnia solennia, de quibus in processu non apparebat, præcessisse asserentis, nisi forte post longũ tempus; aliter enim eius imperium facile noceret nobis, si tam facile ei fides adhibenda esset: quod dic vt in quæstione sequ. ex facto agitata. Solenne iudicibus præsertim inferioribus esse solet in capite cuiusq; sententiæ definitiuæ omnia acta totius iudicii, vel processus referre, dicendo visis citationibus, testium depositionibus, instrumentis, cæterisque, &c. euenitque non raro vt postea acta processus non appareant, sed sola illa sententia, qua continetur, acta interfuisse: & quæri solet, an sententiæ iudicis talia acta intercessisse asserenti, fides adhibẽda sit, etiam si de talibus actis aliter non appareat: Vnde ex facto cum canonici res suæ Ecclesiæ minus rite vendidissent, querelaque hac de re apud summum Pontificem mota esset, ipse commisit duobus iudicib⁹ in dignitate constitutis, vt talem alienationem

nem, si reperirent eam in vtilitatem ecclesiæ cessisse, confirmarent, & non aliter, habita hac de re diligenti cognitione ipsi anno 1466. sententiam tulerunt, in qua de more asseruerunt, quod habita diligenti causæ cognitione, cæterisque in commissione Papæ contentis obseruatis, repererunt, talem alienationem in vtilitatem ecclesiæ cessisse, ideoq; eam sententia sua confirmarunt: Et post annos 42. mota fuit lis cõtra heredes emptoris, qui illa sententia sese tuebantur, sed cum reliqua acta iudicii non apparerent, præsertim ea probatio, & causæ cognitio, quâ eam alienationem in vtilitatem ecclesiæ cessisse, repertum dicebatur fuisse, quoad illam causæ cognitionem, de qua tamẽ alias non liquebat, dubitabatur, an tali sẽtentię assertioni standum esset? Et videtur quod sic, per sequentia, sc. quod omnia contenta in commissione domini Papæ, & q̃ pro forma per eam requirebantur, præsumuntur & probantur legitime interuenisse, adduco tex. *in l. cum precib. C. de probat.* ibi probare te oportet, contra voluntatem tuam hunc fundum instrumento aduersarium tuum sibi ascribi laborasse, vt possis consequi sententiam: & sic patet quod semper præsumitur pro instrumento, & standum ei, nisi contra probetur: sed cum per aduersarium non probatur contra, s. quod non interuenit solennitas, quam commissio Papæ requirebat, igitur standum est instrumento prædictæ sententiæ confirmationis contractus, quo continetur omnia illa obseruata fuisse: est pro hoc Gloss. singul. quæ ad hoc allegauit *d. l. cum precibus. in l. 1. C. de fide & iur. hast. fisc. lib.* 10. Per quam dicit ibi Alex. *in addit. ad Bart.* quod † decretum semper præsumitur interpositum ex iustis causis, & cum causæ cognitione: & illa Gloss. 1
communiter tenetur per omnes ibi, & Bal. *in l. 1. ff. de rebus eorum.* dicit quod *in d. l. 1. de fide & iur hast.* est Glo. peregrina, quod † si in 2
instrumento, in quo reperitur decretum interpositum, fit mentio solennitatum, omnia præsumuntur solenniter acta, & probata, quod est notatu dignum, secundum eum: cum ergo reperiatur in instrumento sententiæ confirmationis, decretum approbatorium interpositum, & fit mentio informationis habitæ, & sic solennitatum, præsumuntur omnia solenniter acta & probata, & sic videtur expressum in nostris terminis. Secundo principaliter, quod singulariter dicit Bald. *in l. tutores. ff. de confirm. tut.* ibi secus si ipse per seipsum dedisset, quia lex præsumit quod † factum maioris iudicis sit rite factum, pondera verbum, 3
rite, quod idem est, quod cum causæ cognitione, & seruato iuris ordine. Gloss. *in l iuste. de acquir. poss.* nam recte, causam, rite, ius vel iuris solennitatem denotat. notatur in *l. 2. ff. de inoffic. testam, cum similib.* Si ergo præsumitur rite factum, sequitur quod fuit seruata omnis iuris solennitas, & si iuris solennitas, sequitur quod fuit seruata solennitas prædictæ commissionis, cum sit prin-

principis; scilicet Romani Pontificis; quia quod principi placuit, legis habet vigorem. §. *sed quod principi, de iure naturali.* est Gloss. *in l. quia tale, solut. matrim.* & quia isti, quibus fuit commissum, sint iudices maiores, cum sint Apostolici. *l. vlt. praeter. ff. de officio eius cui manda. est. ibi; is qui alienam iurisdictionem exequitur, non tamen pro suo imperio agit, sed pro eo cuius mandato ius dicit.* & sic videtur factum per ipsum Romanum principem, cum auctoritate Romani Pontificis confirmarunt, quia omnia nostra, *&c. l. 1. §. omnia, de vet. iure enucle.* Tertio decisio Bald. *in l. si praeses. C. quomodo & quando iud.* vbi dicit quod decretum semper praesumitur solenniter, & cum causae cognitione interpositum. Quarto accedit propria decisio nostri dubii domini Bal. *in l. non*
4 *aliter. de adopt. ibi, & non tamen*; quod † vbi decretũ reperitur interpositum, quod est necessarium ad confirmationem actus, semper praesumitur quod cognitio causae & iuris ordo praecesserit: & sic per hoc patet, quod licet cognitio & ordo iuris requiratur pro forma, antequam fiat confirmatio; si tamen reperitur decretum interpositum super confirmatione, sicut in praesenti reperitur, praesumitur quod omnis cognitio causae, & ordo iuris, quem requirebat commissio, fuerunt seruata; & hoc tenet per praedictam Gloss. *in d. l. 1.* Quinto pro hoc est dictum Speculat. *in titu. de empt. & vend. §. nunc videndum ibi*
5 *& breuiter scias.* vbi tenet, quod † vbi decretum iudicis interpositum inuenitur, praesumuntur omnes solennitates esse, & fuisse adhibitas. Ecce dictum expressum, quod loquitur quando pro forma requiritur causae cognitio, & iuris ordo ante interpositionem decreti, vt in alienatione rerum minorum, *vt per totum. C. & ff. de reb. eor. & de praed. minor.* tamen si reperitur decretum interpositum, praesumitur quod praedicta solennitas & omnia, quae requirebantur interuenerunt, ita Specula. *vbi supra,* per plura fundamenta; & sic est casus noster, quod licet pro forma requirebat causae cognitionem praedicta commissio, tamen cum reperitur decretum confirmationis interpositum, praesu-
6 mitur quod forma commissionis fuit seruata; & cum † loquitur in alienatione prohibita, scilicet bonorum minoris, idem erit in bonis Ecclesiae: quia pari passu, & priuilegio reguntur. *cap. 1. c. auditis, de in integ. restit. & in l. Respublica & ibi Gloss. C. ex quib. caus. maior. & Gloss. in l. cum hi. §. ea transactio. ff. de transact.* loquendo in alienatione aequiparat Ecclesiam minori, & *in l. si vt proponis. C. de rei vend.* & Gloss. *in l. à diuo Pio. §. in venditione, de re iud.* & Bart. *in authen. hoc ius porrectum, circa fin. C. de sacrosanct. eccles.* & sic est decisio formalis domini Specul. pro nostro casu. Sexto pro hoc est Gloss. singularis. *in l. actor. ff. rem rat. haberi. in*
7 *verbo omnimodo*, vbi † praesumitur solennitas & decretum, dummodo constet de mandato: dicit enim praedicta Glo. vnum quod probat

probat à fortiori; quod si constat de mandato, præsumitur decretum interueniſſe, quod magis est: pro hoc videtur casus *in c. ea noſcitur, de his, quæ fiunt à prælat.* vbi dicitur, quod illud, quod facit prælatus, præsumitur de consensu capituli, secundum Glo. & Imolam ibidem, ex quo posset attentari, quod cum hic constet de mandato, scilicet de commissione, domini Papæ, etsi non appareret sententia confirmationis prædictorum iudicum, sicut hic apparet, & constat de ea; quod præsumitur, quod omnis iuris solennitas interuenit, quod fortius est, *vt in authent. multo magis. C. de sacrosanct. eccles.* Septimo facit singulare dictum Cyni *in l. emancipatione. C. de fide instrum.* Vbi dicit † quod 8
statur sententiæ continenti tenorem actorum, scilicet, relationem actorum; sed cum sententia prædictorum iudicum, vt in ea apparet, continet relationem, & tenorem actorum requisitorum per commissionem prædictam, statur ei, & per illam probantur omnia interueniſſe, & sic per tenorem sententiæ probantur omnia acta, de quibus in ea fit mentio, secundum Cynum, *vbi supra*, & est Gloss. notabilis *in l. acta. ff. de re iudic.* quæ dicit, quod lite finita per sententiam possunt acta circumduci: ergo tenet sententia sine actis: & hoc dicit ipse sine dubio, quando factum finita sententia, non fuit recens, sed antiquum. Idem tenet ibi Bald. & Paul. & est communis conclusio, & tenet Innocent. *in c. quoniam contra, de probat.* per quod dicit Cynus, & Imola, & Paulus, & omnes, quod datur intellectus *ad d. c. quoniam contra:* quod † ille text. &c. sicut & omnia iura, quæ dicunt quod 9
debet constare de actis, & de processu, intelliguntur, quando factum est recens, secus si sit antiquum, sicut hic; quia ista sententia fuit lata Anno M. CCCCLXVI. & sic sunt elapsi 42. anni, quod dicitur † factum antiquum. *Casus in l. si fideicommiſſa. §. Arist. ff. qui* 2
& à quibus, qui dicit, quod per decennium dicitur factum antiquum & longum: & per totum titulum *C. de longi temporis præſ.* quanto magis per 42. annos; & quia post decennium præsumuntur omnia solenniter acta. *l. si filius, de petitione hered. l. qui in alienat. §. 1. de acquir. hered. ff.* & etiam quando agitur de præiudicio alterius, ex diuturnitate temporis probatur solennitas extrinseca, voluit Bald. *in l. 2. 6. colum. de seruis fugit. & in cap. 1. qui feudum dare poſſ.* facit Gloss. singularis *in l. qui maior. C. commu. diuidun.* & est Gloss. illa solennis *in cap. peruenit, de empt. & vend.* per quam dicit ibi Barba. 5. *colum.* quod etiam in præiudicialibus probatur solennitas extrinseca per lapsum 30. annorum: sed cum hic non solum triginta, imo etiam 42. anni sint elapsi, patet quod per lapsum prædicti temporis, probatur omnis solennitas iuris, & requisita in commissione prædicta interueniſſe. Allegat Barba. text. *d. cap. ea noſcitur.* & tenet Anton. *in d. cap. peruenit.* loquendo in alienatione rei ecclesiasticæ: & sic in

nostro

10 nostro casu & per hoc † limitatur text. *in l. quacunque. ff. de public.* quod nõ habeat locum in facto antiquo, quia in illo omnis solennitas & ordo & indagatio, & causæ cognitio præsumitur.

Octauo facit quod notatur per Bart. *in l. 1. C. de relatio. & in authent. si quis in aliquo. de edend.* Vbi dicitur, quod † statur verbis
d sententiæ, quando lata est parte præsente, & non contradicente, sed cum ista sententia fuit lata præceptore dicti hospitalis
11 præsente, cum ei fuit notificata sententia: & paria † sunt quod sit præsens, vel quod fiat notificatio, secundum Bald. *in authent. hodie. de appellat.* cum hic constet de notificatione, standum est verbis prędictæ sententiæ latæ per prædictos Iudices, cum ipsi in eadem dicant quod citauerint partes, & receperint testes, & obseruauerint omnia contenta in commissione: & probat prædicta sententia omnia illa, de quibus fit mentio, sicut si omnia acta apparerent: hinc profectus stylus multorum iudicum, qui in capite sententiæ enarrant omnia acta processus, quæ præcesserunt. Plus dicit Speculat. *in titul. de instrument. edit. §. restat, vlt. co-*
12 *lum.* quod † si sententia transiuit in rem iudicatam, censentur omnia solenniter acta, & statur verbis sententiæ, siue sit de recenti, siue de longinquo: Ita videtur tenere Innocentius *in c. bonæ, de electione; & c. quoniam contra:* & alia iura, quæ contradicunt, loquuntur quando fuit appellatam: Sed cum in nostro casu prædicta sententia transiuit in rem iudicatam, & non fuit ab ea appellatum, vt patet ex actis processus, igitur præsumuntur omnia solenniter acta; & quod fuit obseruata forma commissionis, maxime si in sententia fit mentio de actis; sicut fit in prædicta sententia; quia tunc sine dubio est vera determinatio Speculat. & Innocent. ita dicit singulariter Paulus de Castro *in d. l. emancipatione.* dando solutionem *ad d. c. quoniam contra,* & ad alia, quæ contra dicunt, præsertim quia hic constat de commissione: quia in iudice delegato, vt præsumatur pro sententia, & in facto recenti secundum Gloss. *in c. cum in iure, de officio deleg.* duo tantum requiruntur, cõmisionem scilicet adesse & sententiam per eum latã esse: hic constat de his, igitur præsumuntur omnia solenniter acta, præcipue cum sit factum antiquum, & parti aduersæ fuit notificata sententia, & transiuit in rem iudicatam, & in ea fit mentio de actis; tum etiam, quia isti iudices erant viri prouidi, & constituti in dignitate, in quibus præsumitur, quod obseruauerint formam prædictæ commissionis, vt in *c. nisi essent, de prabendis* & Glo. *in l. Titio vsusfructus, de conditio. & dem.* Bal. *in l. iudicia. de rei vend.* tum etiam, quia ex processu patet quod ipsi obseruauerint formam prædictæ commissionis, & sic confirmatio tenuit: *vt in c. si qua de rebus* 12. *q.* 2. & valet ex tempore contractus. text. est iuncta Gloss. *in verbo consensum, in cap. fin.* 16. *quæst.* 1. Prædictis non obstat dictum Anchar. *in c.* 1. *prima colum. de reb.*

de reb. Eccles. non alien. lib. 6. vbi dicit † quod non statur instrumento dicenti, quòd fuit facta alienatio cum debita solennitate; quia loquitur inter ipsos contrahentes; & quia verba fuerũt per eosdem prolata, & sic per personas prohibitas; igitur si non per eas, sed per judicem, vt hic, præsumuntur omnia solenniter acta: & sic cum loquitur inter eosdem contrahentes, vult ipse, ꝙ non habeat locum sicut quando illa verba proferuntur per aliũ vt hic per judicem & ita, si prędictum dictum inspiciatur, facit ꝓ hac parte, & contra aduersarium, & hanc solutionem & differentiam, inter verba contractus, & sententiæ: comprobat quia in contractibus non præsumitur solennitas extrinseca inter personas prohibitas, vt loquitur Ancha. quia esset in potestate eorum, confitendo solennitatem, defraudare jus: sed in sententia secus est, quia præsumitur, vt dictum est, seruatam esse solennitatē vt tenet Bald. *in dict. l 1. 2. columnn. Cod. de fide & iur. has. fis. li. 10.* & patet ex prædictis & pluribus decisionibus in terminis nostri casus; quia lex præsumit pro judice, & non pro parte contrahēte, *c. in præsentia, de probat. & in l. nullo, C. de feriis, & in l. 2, Cod de offic. ciuil. iud.* 13

Secundum dubium est, an cum contenta in commissione, de qua supra; requirantur pro forma, non tantum pro solennitate, ea præsumantur interuenisse; quia judices, de quib. in commissione, hoc dixerunt, & asseruerunt in sententia confirmationis. Et licet huic dubio videatur satisfactum ex prædictis, nunc tamen magis specifice respondeo, quòd † præsumuntur omnia solenniter acta, & interuenisse omnia in commissione contenta, licet de substãtia, & pro forma requirerentur: & pro hoc in primis est quod singulariter notat Specul. *in tit de empt. & vend. § nunc dicendum restat. ibi, breuiter scias, quod vbi decretum judicis interpositum inuenitur, præsumuntur omnes solennitates fuisse adhibitæ, in tantum quod statur venditioni, nisi pupillus ostendat, &c.* Ecce dictum expressum in terminis nostræ quæstionis. Nam in venditione & alienatione rerum minoris solēnitas, requiritur, quæ si sit prætermissa corruit actus *l. magis puto, § non passim, de reb. eorum. ibi, cujus officio in primis conuenit excutere, &c. & in §. quærere, vsq; ad finem l. & in l si pupillorum.* & melius *in l. fin. C. de prædiis minorum*, cujus verba sunt, *decreti interpositio à Constantiniano pratore celebranda est. probatis, examinatisq; causis, vt patefacta rerum fide, firma venditio perseueret.* & sic patet, quod pro forma requiritur cognitio caussæ, & examinatio, & probatio, vt res minorũ possint alienari: & omnia debent præcedere interpositionem decreti. *vt dict. l. fin.* nam dicit; decreti interpositio celebranda est, probatis examinatisque caussis, &c. id est, sic examinentur prius caussæ, quia illi ablatiui resoluuntur in conditionem: *l. à testatore, cum ibi notatis, de condit. & dem* & tamen licet dicta solenni- 14

tas requiratur pro forma, & ſubſtantia actus: tamen ex eo quod decretum reperitur interpoſitum, in dicta alienatione, præſumuntur omnia interueniſſe, quę requiruntur pro forma, per dictum Specul. *vbi ſuprà.* Licet ergo pro forma requiratur quod judices prædicti debeant vocatis partibus inquirere, alienationem prædictam ceſſiſſe in vtilitatem eccleſiæ, vt eam poſſint cõfirmare; tamen præſumitur propter decretum, quod interuenit, prædicta cauſſæ cognitio, & indagatio, & omnia alia, quæ prædicta commiſſio requirebat: & hoc eſt, quod dixit Bal. *in l. non aliter de adoptio.* ibi: *& nota quod vbi decretum reperitur interpoſitum, quod eſt neceſſarium ad cõfirmationem actus, ſemper præſumitur quod cognitio cauſſa & ordo juris præceſſerit,* & allegat prædictum Speculatorem, & notab. verba Bald. dum dicit, *neceſſarium ad confirmationem actus:* & ſic patet, quod

15 † non tantum pro ſolennitate, immò pro forma, & de neceſſitate requiratur aliquid; cum illud tantum dicatur neceſſarium, quod pro forma requiritur, *l. cum hi. §. ſi prætor, de tranſ. ff. & in l. pacl. ff de contrahend. emptio. & in capit. quia propter, de elect.* tamen ſi reperitur interpoſitum decretũ, præſumuntur omnia illa, quæ requirebantur pro forma, & ſic de neceſſitate, interueniſſe in confirmatione. Licet ergo pro ſubſtantia & forma deberent interuenire omnia contenta in prædicta commiſſione, vt poſſit per prædictos judices fieri confirmatio cõtractus, tamẽ ex eo quod reperitur ſentẽtia confirmationis, & decretum illorũ judicum, præſumuntur omnia interueniſſe, quæ prædicta commiſſio requirebat; & ſic per deciſionem Bald. de qua ſuprà, eſt determinatum in terminis pręſentis dubij, loquẽdo in cõfirmatione Præterea, pro hoc facit dictũ ſingulare Bald. *in dict. l cum hi, §. ſi prætor, de tranſact.* Nam pro forma requiritur cognitio, & indagatio de cauſſa, & modo, & perſonis, vt valeat tranſactio, & decretum interpoſitum ſuper alimẽtis, & Bald & Paul. & omnes Doctores dicũt ibi expreſsè, ꝙ omnia cõtenta in illo § requiruntur pro forma & ſubſtantia; & ſi aliquid ex illis fuiſſet prætermiſſum, corrueret omnis actus, caſus eſt ibi literalis, & communis ſupraſcribentium cõcluſio; & tamen, hoc præſuppoſito, dicit ibi Bald. adde ad hãc gl. quòd vbi

16 † inuenitur proceſſum, pręſumitur quod ritè. Item plus dicit Specula: quod vbi reperitur decretum judicis interpoſitum, præſumitur in dubio ritè & rectè, vt in Specula. *de emption. & vẽdition. l. nunc videndum, verſic. & videtur, &c.* verba ſunt Bald. aurea & ſingularia allegantis prædictum Speculat. de quo ſuprà, & ſic patet quòd licet de ſubſtantia & forma requiratur vt præcedat cauſſæ cognitio, & vtilitas, & alia, de quib *in dict. §.* ad hoc, vt valeat decreti interpoſitio ſuper alimentis: tamen ſi reperitur decretum interpoſitum, præſumuntur omnia interueniſſe. Licet ergo de ſubſtãtia actus, & pro forma requirebatur, vt judices cõmiſſa-

missarij vocarent partes,& reciperent informationem,an alienatio facta cessisset in vtilitatem ecclesię;tamen ex eo quod reperitur in publica forma sententia confirmationis cõtractus p̃dictorum, presumitur quod interuenerint omnia contenta in commissione,licet pro illa forma, & substantia confirmationis prædicti contractus requirerentur:& sic est decisum præsens dubium per d.Speculat.quod allegat Bald.in locis,de quibus suprà. Paul.de Castro tamen *in dict.§.si prætor.* in terminis nostris dicit sic,restringendo dictum Specu. *Specula.tamen in titul.de empt. & vendit.§.nunc dicendum.verb & videtur.Videtur dicere,quod vbi reperitur decretum judicis interpositum,præsumatur adhibita caussæ cognitio:quod nullo modo videtur verum,per hunc text.nisi in instrumẽto expressè hoc caueatur: & tunc videtur sufficere,quod dicitur, caussa cognita,licet non exprimantur particularia,& in hoc potest esse vtile dictum Specul.& ita tenebat Bald.per notata in l.1.C.de fide instrum. & jur. has.fisc.lib.*10. Ecce singulare dictum Pauli dicentis,quod dictum Specul.est verum absque dubio,quando in instrumento dicitur,quod decretum est interpositum,caussa cognita,ex hoc solo,quod sic dicatur,licet particularia non exprimantur,in eo præsumuntur omnia quæ ad formam & substantiam requirebãtur vt in casu *dict.§.*in quo loquitur Paul.& in exemplo quod ibi ponit,quod est proprium,quando requiritur,quod cedat in vtilitatem,& quod præcedat cognitio caussæ ante interpositionẽ decreti pro forma.Sed cum in prædicta sententia confirmationis fiat mentio non solum,quod caussa cognita confirmarunt prædictum cõtractum,imò quod magis est,de citatione partiũ, & de probatione & informatione recepta, & de omnib. contentis in commissione,præsumuntur omnia interuenisse: licet pro forma requireretur.*d.auth.multo magis.*maximè quia per lapsus tanti temporis 42.an.præsumuntur omnia recte,& solenniter acta:& si ex lapsu decem annorum id præsumitur.*l.si filius,cũ simil.C.de petit.hæred.*quanto magis ex lapsu 40.annorum,vt probatur.Sic licet titulus in præscriptione regulariter requiratur, etiam pro forma *l.nullo,C.de rei vendic.l.diutinam.Cod.de longi tẽpor.præscript.* tamen Bal.& Salic. *in d.l.diutina.* intelligunt † id 17
in præscriptione longi temporis,scilic.10.an.major autem trãscursus temporis,cum præsumit,& sublatam esse malam fidem, casus est *in l fin C.vnde vi.*qui non est alibi,secundum Barba. *in c. apostolicæ.colū.1.de donat.*igitur p̃sumuntur ex lapsu temporis, titulus,& bona fides,& omnia quæ requirebantur pro forma: ergo à fortiori in proposito,vbi majus tẽpus fluxit, & in proprio casu dicit hoc Cynus,Paul.& Salic.& omnes *in l.emãcipatione, ff. de fidejus.* Innoc. & omnes *in c. quoniã contra.* scilicet † quod in 18
facto antiquo,deciso per sententiam,omnia præsumantur solẽniter acta,& quod interuenerint,licet non appareãt acta,sed so-

la sentẽtia: sed certum est quod in sentẽtia aliqua requiruntur pro forma, & substantia, ad hoc, vt valeat sentẽtia, *vt in clemen. pastoralis. de re iud.* & alia, quæ etiam per partes renũciari non possunt, *c. de causis, cum ibi notatis, de officio delega. cum similibus*, & quod sententia feratur in scriptis; ista pro forma requiruntur; & alia, quæ tamen præsumuntur intercessisse si sentẽtia non appareat lata de recenti, sed ex antiquo; ita tenent omnes *vbi supra*, sed sic fuit in proposito, vt sæpe dictum est, ergo, &c. & in expresso quod tantum sufficiat lapsus 10. an in sententia, vt omnia præsumãtur intercessisse rite, & recte tenet Hosti. & Ioha. Andr. *in c. in præsentia, de renuncia. & in c. cum inter, de re iud.* & Bartol *in l. admonendi, ff. de iureiuran.* Bald. *in c. 1. de milite vasallo, qui contum. & in l. sciendum ff. de verborum obligat. per dict. leg. si filius, cum aliis*, loquendo in sententia. Plus dicit Ioan. Andr. *in dict. §. cum inter. in fin.* quod quãdo sentẽtia est ex antiquo prolata, præsumũtur omnia, & pro cõtestatione, & processu, & pro alijs, quæ requirũtur, & dicit, quod dicatur factum antiquum, ex quo lapsum est biennium, secundum Host. & *dict. cap. quoniam contra.* & alia iura, quæ videntur contra dicere, loquantur in facto de recenti, scilicet quãdo aliquid operatur, vel allegatur, contra sententiam, ante biennium ex die, quo fuit lata. Idem tenet Ioan. And. *in d. c. in præsentia*, & ibi Hosti. ergo à fortiori in casu nostro, vbi sunt elapsi 42. an & vide omnino Paul. *in d. l. emancipatione.*

Et prædicta dico procedere non solum quando forma est data à lege, immo idẽ, si ab ipso Romano Põtifice, vt fuit in nostro casu. Nihil enim refert an ab ipso, an à lege fiat cõmissio, cũ mãdatum ejus lex dicatur. *d. §. sed quod principi.* facit, *l. Cæsar, de public. l. cum multum, de bon. quæ liber l. donationis, la secunda, C. de do. inter vir & vx.* quia ipse lex viua est. gloss. *in l. quia tale. ff solut. matrim.* Præterea expressio illorum, quæ à jure insunt, si ab homine exprimantur, nihil operantur, *l. 3. de leg. 1. ff.* singulariter Innoc. *in c. prudentia, de offi. delegati.* & Abb. *in c. cum dilecti. de rescriptis, antepen. col.* & ibi reducẽdo ad cõcordiam Doctor. dicunt, quod aut exprimitur ab homine illud, quod inest à jure de necessitate, & tunc expressio nihil operatur, allegat notata in *c. significasti. de elect. & in c. olim. el. primo. de restit. spolia.* Sed in casu præmisso, quod requiratur caussæ cognitio, quãdo alienatur res Ecclesiæ, vt noscatur an sit vtile Ecclesiæ, & omnia alia contẽta in commissione, illud inest à jure de necessitate, ꝙ debeãt precedere alienationem, *c. 1. de reb. eccles. cum simil.* ergo cum insunt à jure de necessitate, si ab homine exprimantur, nihil operantur, nec inducunt nouã formam mãdati. Ita Abb. ad literam *in d. c. cum dilecta. in pen. col.* Bart. & Paul. *in d. l. 3. & in l. conditionis, quæ extrinsecus, ff. de cond.* vbi est & casus pro hoc: quia non est differetia in illo, ꝙ jubet lex, vel homo: na in vtroq; casu pari, & æquali modo debet ser-

seruari: de primo est text. *in l. prospexit. ff. qui & à quib. & in d. c. si scriptum.* de secundo, *in d. c. cum dilecta. & in l. diligenter. ff. mandati.* Et procedunt prædicta, etiamsi in commissione sit adiecta clausula, *& si vobis constiterit, &c.* nam etiam tunc præsumuntur omnia interuenisse, quæ prædicta commissio requirebat: & hoc probatur per ea, quæ supra dixi, quia exprimẽdo Romanus Pontifex: *Si reperietis in vtilitatem Ecclesiæ cessisse alienationem, &c.* dixit, & declarauit, quod inest à iure: & sic nihil operatur expressio. Et quod † per ista verba, *si constiterit*, non videatur inducta 19 conditio, sed quædam admonitio, est tex. expressus, iudicio meo, *in l. muto § sub conditione, de tutel. ibi, hanc autem conditionem, quam præsides prouinciarum faciunt, tutorem do, si satis dederit, non conditionem in se habere, sed admonitionem.* Nam à iure inest, quod tutor satisdet, tametsi exprimatur ab homine, scilicet à iudice, præmissa dictio, *Si*, quæ de sui natura inducit conditionem, *l. qui promisit de cõd. indeb. ff.* tamẽ cum à iure hoc inest, nihil operatur, nec facit actũ conditionalẽ. Per quod dicit Bart. *in d. §. sub conditione.* Paul. *in d. l. 3.* quod si Papa mandat alicui, quod conferat alicui beneficium, si eum reperiat idoneum, quod hoc non faciat conditionem, cum hoc insit à iure, sed quandam admonitionem; & ideo, etsi non sit idoneus, tenet collatio, si est alias capax, vt quia clericus: ita Paulus, *vbi supra.* Sic in proposito, cum per istam clausulam, *si constiterit*, exprimatur solum illud, quod à iure inest, vt dictum est, si exprimatur, nihil operatur, nec inducit nouam formam, secundum Doct. *vbi supra* Et ad hoc adduco singulariter dictum Bal. *in l. non dubium. C. de leg. 5 col. in fin.* vbi dicit, quod ista clausula, *si constiterit*, si concurrit, quod est de natura iudicij, tunc conditio in literis contenta non est conditio, sed expressio iuris communis: & ad hoc allegat dictum Innoc. *in d. c. prudentiam.* de quo supra dixi. Sed cum in casu nostro expressio facta in prædicta cõmissione: *Si in vtilitatẽ Ecclesiæ reperietis, &c. & quod fiat vocatis partibus, & cum causa cognitione*, sit de natura causæ commissæ, cum illud à iure insit, nihil operatur, tanquam expressio iuris communis, nec facit conditionem. Ita in terminis Bal. *vbi supra.* Et sic ex prædictis patet, quod præsumuntur omnia contenta in commissione præcessisse, & interuenisse, ex quo apparet sententia confirmationis in publica forma; quanto magis, quia apparet commissio & sententia, quæ transiuit in rem iudicatam, & ex antiquo tempore, vt & probantur omnia per processum. Et confirmatio prædicta contractus trahitur retro ad diem contractus, *text. iuncta gloss. in verb. consensum. in c. fin. 16. q. 1* & ibi gloss. allegat plura iura ad hoc, præcipuè quia erat in casu nostro sylua inutilis, vt, etiamsi postea sit reducta ad culturam, non debet attendi illa vtilitas, sed quanti valuerit tempore contractus. Casus notabilis *in c. ad aures. de reb. eccles.* & ibi vide

Barba. vt pro eodem censu, quo valebat tempore contractus, fundus debeat concedi de nouo emphyteutæ, qui eum perduxit ad culturam, vel filijs, & hæredibus eius, sine noua solennitate, & ita etiam Bart. per illum text. *in l. quicunq. C. de omni agro deserto.* quod ipse dicit esse mirabile, & non debet attendi melioratio, postea superueniens, cum ea contigerit diligentia possessoris. *l. pen. C. de omni agro des. lib.* 10.

10 Denique † antiquum tempus dicitur multis modis. Nam interdum tempus decennij dicitur antiquum, vt per Bart. *in l. qui in aliena.* §. 1 *ff. de acquir. hæred.* & est communis opinio, vt per Alex. & Ias. *ibi,* & per Deci. *in l. 1. nu. 72. C. qui admitti.* quod maximè obtinet in præsumenda actus celebrati solennitate, vt est in specie nostra. Interdum antiquum tempus dicitur 30. annorum, vt tenuit Imol. *in c peruenit. de empt. & vend.* & Crot. ex cuius relatione hæc videtur communis opinio *in l. sciendum. in princ. ff. de verb. oblig.* per Alexand. *ibi, num.* 17. *& in cons.* 17. *lib.* 4. Tertiò antiquum tempus dicitur 40. annorum, vt per Alex. *cons.* 4. *& consil.* 187. *lib.* 2. Socin. *consil.* 106. *eod. lib.* per Aymonem *de antiquit. temporum, in prin.* Quartò antiquum tempus dicitur centum annorum, vt per Deci. *in cap.* 1. *num.* 46, *de appellat.* Bertrand. *consil* 283. *lib.* 3. & per Aymonem, *vbi supra.* Quintò antiquum tempus quod dicatur, relinquitur arbitrio iudicis, vt per Innocent. & Anton. *in cap. veniens, de testib.* Alexand. *consil.* 187. *lib.* 2 *& consil.* 90. *lib.* 1. Socin. *consil.* 106. *lib.* 2. Afflict. *decis. Neapol.* 483. Vltimò antiquum tempus etiam dici posset vnius anni, *argum. in princip. Instit. de vsucap.* & melius *in l. 1. tit. de las prescrip. lib. 3. ordin.* In summa antiquum tempus quodnam dicatur, etsi in quibusdam speciebus non obscurè decisum reperiatur, tamen in plærisque non sat dilucidè definitum comperimus: vnde non potest non reseruari sanctitati, religioni, ac prudentiæ iudicantis: licèt non abnegemus, quin eorum sex casuum, de quibus iam egimus, quilibet sat habeat fautorum. Iudex ergo circumspectus si fuerit, inueniet rerum, de quibus agitur, personarum, temporum, & locorum qualitatibus expensis, tempus antiquum, vt interdum in vno anno concludatur, interdum vero etiam quinquaginta non sufficiant.

SVMMARIA.

1 *Fideiussor potest conueniri, excussioq. cessat, vbi notorium erat, debitorem non esse soluendo, estque dubia pugna.*

2 *Natura & ars nihil faciunt frustra.*

3 *Finis melior, quàm media.*

4 *Bona cuiusque ciuis, vt probentur.*

5 *Fideiussor in plus, quàm principalis acceptus, an saltem pro concurrente summa teneatur, anceps pugna.*

6 *Fideiussor durius, quàm principalis obligari nequit, regula*

gula cum octo declarationibus.

7 *Fideiussor, etsi iuret, non tenetur in plus, quàm principalis, cum quibusdam, contra communem.*

8 *Fideiussor cuicunque obligationi accedere potest, regula cum octodecim declarationibus.*

9 *Fideiussio in octo casibus cessat.*

Cap. XL.

CENTESIMO TRIGESIMO QVINTO colligitur, quare legum solennia in notorijs non sint superstitiosè obseruanda. Nam cum, vt nostra principalis conclusio habet, vt reliqui Principes, ita & leges imperium acceperint, vt prodessent, non vt nocerent. Cumque notorietas superet omne genus probationis, certè si adhuc solennia legalia à lege nobis obseruari iuberentur, id vehementer nobis noceret, quod dic, vt in seq. q. Solennitas † excussionis cessat, vt supra obiter attigimus, vbi notorium est, debitorem principalem non esse soluendo. Ita tenent gloss. *in l. fin ff si cert. pet.* gloss. Bart. *in l. decem ff. de verb. oblig. & in l. nisi hoc actum ff. de pact.* Bartol. *in l. 3. §. si is pro quo. in fin. ff. quod quisque iur.* Angel. *in l. 2 in princ ff. qui satisd. cog.* sentit Bartol *in l. Marcellus. ad fin. ff. de fide instrum.* Bald. *in authent. sed hodie. in fin. C. de act. & oblig.* idem Bald. *in l. 1. colum 7. de conuen. fisci debit. lib.* 10. sequitur, & dicit esse communem opinionem Ias. *in l. decem. nu.* 27. *ff. de verb. oblig.* Ang. *in d. l. nisi hoc actum.* Lud. Rom. *in d. l. fin. in princ. ff. si cert pet.* 1

Contrariam partem, vt etiamsi sit notorium, debitorem principalem non esse soluendo, adhuc excussio sit necessaria, & facienda contra principalem debitorem, ante quàm contra fideiussorem agi possit: tenent Iacobus Buttrig. *in authent. hoc si debitor. C. de pignor.* Bartol. *in l. stipulatio. §. habet. ff. de operis noui nunciat.* sequitur, & dicit esse communem opinionem Iason *ibi, num.* 10. *colum.* 3. post plures Doctores, quos ipse allegat: mouentur, quia etiam super notorio requiritur pronuntiatio iudicis, *cap. cum sit Romana, in fin de appell. c. porro, de diuort.* gloss. *in c. ad nostram, in 3. de iureiur.* & gloss. fin. *in c euidentia. de accus.* Bar. *in l. emptorem, in princ. ff. de act. empt. & vend.*

Quid dicendum? & sanè prior pars, vt receptior, ita & verior est: quia † vt natura, ita & ars ciuilis nihil faciunt frustra, *§. minorem. Inst. de adopt. iuncta l. hac stipulatio. §. diuus. ff. vt lega. no caue. l. non cogendum. § Sabinus. ff de procu. l. qui bis ff. de ver. ob.* Nec dubiũ est, quin ociosum esset & inane circa solennia excussionis morari, ad demonstrandum, debitorem principalem non esse soluendo, quando notorium erat, soluendo minimè esse: & etiam in conditionibus explendis (quarum implementum etsi strictissimè & ad vnguem regulariter desideretur, *l. qui hæredi, in princip. l.* 2

Mauius. ff. de cond. & demonst.) adhuc tamen non est morandum, quando conditionis aduentus esset ociosus, vel inutilis, *l. si quis ita scripserit. ff. de hared. instit.* & secundum Philosophum melior
3 est † finis, quam ea, quæ ordinantur ad finem: id quod etiam probat *l. 1. § fin. ff. de dote praleg.* dum ait, rei iam demonstratæ frustra adijci alteram demonstrationem, quod & in odiosis dispositionibus (qualis est exhæredatio) locum habet. Nam etsi nominis, cognominis, & agnominis filij exhæredati in sui exhæredatione expressio facienda sit, *l. 1. ff. de liber. & posthum.* tamen vbi solius nominis expressio ad filium exhæredatum demonstrandum sat erat, tunc reliquorum nominum, & cognominum, seu agnominum solennitas cessat, vt est communis opinio, quam ibidem tenent gloss. Bartol. Bal. Alberic. Ang. Imola, Paul. Castr. Aretinus, Alexand. Ias. & Alciat. vbi etiam Socinus, & reliqui: pro quo est ibi text satis dilucidus in secundo responso. Sic ergo & in specie nostra, cum in eo tantum vtilis sit: & ad hoc duntaxat desideretur solennitas excusionis, vt appareat, debitorem principalem non esse soluendo, *auth. presente. C de fideiussoril. & in corpore, vnde sumitur.* superest, vt illa cesset, vbi notorium erat, debitorem principalem non esse soluendo, præsertim quia notorium & sententia æquiparantur, vbi agitur ad declarandum aliquid, *l. emptorem, in princip.* & ibi gloss. & Bartol. *ff. de act. empt.* Neque ad rem pertinet, quod Bartol. Iason, & reliqui *in d. l. stipulatio. §. habet ff de noui oper. nunc.* aiunt, sententiam requiri, qua declaretur, debitorem principalem non esse soluendo, antequam contra fideiussorem agi possit: nam ipsi loquuntur post factam semel excussionem, post quam relationem nuncij asserentis, non reperiri bona debitoris principalis, vt sic vltra excussionem etiam sententia iudicis exigatur (qua declaretur, debitorem principalem minus idoneum inuentum fuisse) vt contra fideiussorē agi possit, qua ratione etiam in specie nostra recipi potest, vt licet sit notorium, debitorem principalem non esse idoneum, adhuc tamen debeat ferri sententia declaratoria, qua pronuncietur, illum minus idoneum esse compertum, notoriumque esse, & ita demum, & non antea contra fideiussores agendi via aperietur, vt sic data paritate terminorum, excussio & notorietas exæquentur, vtrunque tamen exigat iudicis sententiam declaratoriam, sicque concilientur varietates nostrorum supra relatæ.

Vsibus vero forensibus fortè obtinebit, vt vbi esset statutum,
4 vel consuetudo, quod † omnia conciuium aut municipum bona mobilia & immobilia acquisita & acquirenda, in æstimo communi describerentur, ibi notorium esse intelligeretur, tot, tantas, talesq; esse cuiusq; facultates, quales, quantæq; ibi descriptæ reperirentur. Ita tenēt Bar. Pet. Bexurius, Alex. & Ias. *n. 33.*

in d. l.

in d. l. decem, ff. de verb. oblig. licet contrarium ibi tenuerint Bald. Ang. Imol. & Cuman. vt per Ias. *vbi supra*, cuius & Bart. & sequacium opinione retenta, cum fere per totius Hispaniæ oppida sit consuetudo, vt municipum bona in æstimo communi describãtur, onerum, vectigalium, functionumve persoluendarum causa, quæ Catholicis regibus nostris debentur, iam illud æstimum ad excussionem, qua de re agimus, vitandam vtile erit.

Isthæc procedunt, quando † fideiussor acceptus fuit in parẽ, vel minorẽ summam, quam principalis debitor obligatus esset, nam si in maiorem summam acceptus esset, fideiussio inutilis esset, non solum quoad quantitatem excedentem, sed etiam quoad concurrentem, secund Gloss. *in l. Græce, §. illud, ff. de fideiuss.* Gl. *in §. fideiussor, Inst. de fideius.* quas sequuntur Dd. secundum Deci. *in l. in eo quod plus, num. 12. ff. de reg. iur.* & est comm. opinio, secund. Cagn. *ibi:* Firmat esse comm. opin. Segura *in l. vnum ex familia, §. sed si fundum, num. 150. ff. de leg. 2.* post Bart. & alios *in d. §. illud, per d. §. fideiussores, & per d. §. illud.* dum ait, si fuerint in duriorem causam adhibiti, placuit eos omnimodo non teneri. Et est communis opinio, secund. Gregor. Lupum *in l. 7. tit. 12. par. 5. verb. quando en lo demas.* Estq; commu. opinio secund. Bart. & Imol. *in d. §. illud.* quam tenet Glo. *in l. si pecuniæ, C. de vsu.* 5

Contrariam partem, vt saltem pro concurrente quantitate sit obligatus, tenent Decius, *vbi supra, nu. 13.* & Galiaula *in l 1. §. si stipulanti. per illum text. colu. pen. ff. de verb. oblig* & Alciat. *parerg. lib. 5. c. 18. per l. hactenus, in fin. ff. de constit. pec.* vbi licet in constituto durior obligatio quam in principali esse nequeat, tamen si in duriorem causam fiat, valet si saltem pro concurrente quantitate: Sed responderi potest nihil vetare, quin licet vtrobique par ratio sit, tamen diuersum ius sit statutum, cum isthæc sint iuris merè positiui, & alterutrum posset, vt patet ad sensum, cõstitui absq; eo quod per hoc ius diuinũ aut naturale vlla ex parte violaretur, & mille iuris species passim reperies, in quibus licet par ratio sit, tamen diuersum ius nuncupatim constitutum reperitur. Ad *l. illud, ff ad leg. Aq. cum simil.* dicentibus. vbi eadem vel par est ratio, ibi idem ius statui, intelligendum esse, respondendum est, procedere in re dubia, non autẽ quando expressim diuersum ius constitutũ reperitur, quale hic reperitur, p *d. §. illud.* cuius generalitas nõ est cur propter *d. l. hactenus*, restringatur, nõ magis quam generalitas, *d. l. hactenus*, propter *d. §. illud.* Adhuc tamen contra d. comm. opinionem inclinat Gregor. Lupus, *vbi supra*, & Bald. per text. *ibi in leg. si vltra, C. de fideiusso* & de iure regio pro hac parte contra communem opin. hodie est text. *in d. l. 7. tit. 12. part. 5.* pro qua parte etiam in terminis iuris communis, facit vltra supra alleg. §. *item is qui exequitur, iuncta sua Gloss. Instit. mand. & l. diligenter, cum ibi not. ff. eod* vbi licet fines mandati

sint diligenter obseruandi, adhuc tamen in maiore summa & minorem inesse intelligitur. Sicq; si iussi, vt domus aureis centum mihi emeretur, licet pluris emi nequeat, minoris tamen potest, vt ibi: sic & in specie nostra, etsi diligenter cauendum sit, ne durius quam principalis debitor fideiussor obligetur, tamen benignam interpretationem vsque ad concurrentem quantitatem admittere debemus, ne fideiussio pereat. contra *l. quoties in stipulationibus, ff. de verbor. oblig.* Nam & similiter benignam interpretationé, quo magis fideiussio sustineatur, facimus in terminis, *l. si ita fideiussorem, ff. de fideiuss.* vbi pro reo speciem debente potest fideiussor obligari ad quantitatem eiusdem valoris, licet non econtra; quasi hoc casu; licet non leue dubium esset, an fideiussor, qui ad quantitatem tanti valoris, quanti erat species debita, acceptus erat, in duriorem causam accipi videretur: tamen benigna interpretatio fit, quo magis fideiussio sustineatur, vt in duriorem causam acceptus non videatur. Et similiter cum reus ad factum tenetur, fideiussor potest sese ad interesse obligare, *l. stipulatus es opus, ff. de fideiuss.* nec dubium est, quin tale interesse possit multum excedere, *leg. vnica, C. de sentent. quæ pro eo quod interest.* Sicque apparet, benignam interpretationem quo magis fideiussio sustineatur hac in re admittendam esse; præsertim per hæc duo iura posterius adducta, quæ ab aliis allegata non inuenio. & in hanc partem procliuior sum.

6 Stat ergo † fideiussorem non posse in duriorem causam obligari quàm principalem. *d. l. Græce, § illud. l. hi qui, l. fideiussor obligari, ff. de fideiuss. l. 7. tit. 12. part. 5.* Duriorem autem causam accipere varie possumus. Primùm, ratione rei, *d. §. illud, & d. §. fideiussores.* Deinde ratione firmioris obligationis, *l. Græce, §. si quis Stichũ, & l. hi qui, ff. de fideius.* Tertio, ratione electionis ademptæ. Nam si principalis obligatio alternatiua erat, fideiussor accipi non potest in alterutrum præcise, *vt in d. l. Græce, §. idem Iulianus.* Quarto, ratione loci: Nam si reus simpliciter obligatus erat, fideiussor vt soluat certo loco, obligari non potest, *l. fideiussor obligari, §. 1. ff. de fideiusso.* Quinto, ratione causæ: Nam si principalis debitor sub conditione tenebatur, fideiussor pure, vel in diem certam accipi non potest, *vt in d. l. fideiussor obligari, § 1. & in l. stipulatione, eo. tit.* Sexto, ratione ademptæ facilitatis. Nam si reus plurib. personis soluere poterat, fideiussor ita vt paucioribus personis præcise teneatur soluere, accipi non potest, *l. hi qui, in prin. & in §. fi. ff de fideiuss.* Septimo, ratione maturioris præstationis: Nam fideiussor accipi non potest, vt citius teneatur quam reus principalis, *l. si testamenta, §. quæsitum, eod. tit.* Octauo, ratione diuersitatis: Nam in diuersam rem fideiussor, quam principalis obligari non potest, *l. si ita fideiussorẽ,*

& l. si

& l. si Stichum, in prin. & l. Grate. §. si quis Stichum, & l. si ita fideiussorem, ff. de fideiuss.

Hæc regula recipit quatuor limitationes, quas tradit Gregorius Lupus *in d. l. 7. tit. 12. part. 5. in glo. 1.* Inter quas illa memorabilis est, vt si † fideiussor in duriorem causam acceptus contractū iurauerit, valeat fideiussio, non solum in concurrente quantitate, sed etiam in eo, quod plus erat in fideiussoria quam in principali obligatione. Ita Bart. *in l. si à reo, §. pen. ff. de fideiusso.* idem Bart. *in l. si quis pro eo, colum. 5. eod. tit.* Angel. & Imol. *in l. his, qui accessionis, §. pen. eodem.* & Gregor. *vbi supra,* & est communis opinio Bart. *in l. cum pater, §. filius matrem, per tex. ibi, ff. de leg. 2.* Dec. *in l. in eo quod plus, num. 12. ff. de reg. iur.* Alex. *consil. 32. lib. 1. in fine.* qui intelligunt quod tunc fideiussor teneatur vt principalis, non vt fideiussor. 7

Contrariam partem vt non teneatur fideiussor in plus quam principalis, nec vt fideiussor, nec vt debitor principalis, tenent Ioannes Faber *in §. fideiussores, columna secunda, Institut. de fideiusso.* & alii plures, vt alibi plenius disseruimus: & hæc pars verior est, quia iuramentum in contractu appositum nunquam operatur, vt is contractus degeneret, sed solum operatur, vt in sui forma & natura firmior sit, *vt in l. fin. C. de non numer. pecun.* Vnde in specie nostra cum sint varietates supra relatæ, vtrum fideiussor in plus acceptus quam principalis, teneatur in concurrente quantitate, necne: iuramentum ibi appositum sat superque est, vt operetur, quod talis fideiussio valeat in concurrente quantitate, iuxta suammet naturam, absque eo quod valeat in maiori quantitate, & sic contra suimet naturam, & sensus iurantis ita interpretandus est, vt vellet etiam in maiori quantitate teneri, quam reus principalis, si id fieri posset salua natura contractus, de quo agitur: quod si salua eius natura id fieri non possit, tunc teneretur quatenus contractus natura permitteret, & non vltra, *arg. d. l. fin.* Et durum alienumque à iurantis mente & sensu esse videretur, interpretari quod vellet in eo quod plus erat obligari, tanquam principalis, si non posset tanquam fideiussor. & ita intellige *d. § filius matrem.*

Hæc autem † obligatio fideiussoria ad principalem obligationem accessoria est, *vt dd. ll. & in princ. Instit. de fideiussorib. & l. 1. titul. 12. part. 5.* Accedere autem potest multis modis. Primum potest accedere ad obligationem ciuilem simul & naturalem, vt in dictis iuribus. Deinde etiam si sit naturalis tantum obligatio non etiam ciuilis; ita tenent Gloss. & communiter Doctores *in l. 1. ff. de fideiuss. & §. 1. per text. ibi. Instit. eodem titul. per leg. stipulatus, & l. quod enim, l. fideiussor obligari, in princ. & §. fideiussor, l. 2. & l. cum fideiubeat. & l. si quis pro eo, §. 2. ff. de fideiuss.* Tertio, potest accedere etiam ad ciuilem tantum obligationem 8

nem

nem. Ita Gloss. & communiter Dd. *in l. 1. ff. de fideiuss. per l. stipulatus, & l. fideiussor obligari, in princ. & in §. fideiussor, ff. eod.* Quarto, potest accedere ad obligationem principalem re contractam. Gloss. *in d. l. 1. per l. Grace. in princ. eod. tit.* Quinto, accedit ad obligationem verbis contractam, vt tenent Gloss. & Doct. *in d. l. 1. per d. l. Grace. in princ.* Sexto, potest accedere ad obligationem consensu contractam, vt tenent Gloss. & Doctor. *in d. l. 1 per d. l. Grace.* Septimo, potest accedere ad obligationem literis cõtractam, vt tenent Gl. & Dd. *in d. l* 1. & Emanuel de Acosta, *in l. 3 in princ. C. de non num. pecun. per l. tam mandatori, eod. tit.* Octauo, potest accedere ad obligationem ex contractu, vel quasi contractu, vel ex delicto, vel quasi delicto descendentem, *d. l. Grace. §. sed et si ex delicto*, Gloss. & Doct. *in d. l. 1.* Nono, potest accedere obligationi siue præsenti, siue præteritæ, siue futuræ, hoc est, siue principalis obligatio modo contrahatur, siue iam diu contracta sit, siue postea foret contrahenda, *l. 4. cum sua Gloss. l. stipulatus sum, l. si Stichum, §. 1. de fideiuss.* Decimo, potest accedere obligationi principali, siue illa pura sit, siue in diem, siue sub cõditione contracta: *vt in dd. ll. & l. si debitori, §. 1. eod. tit.* Vndecimo, potest accedere non solum ad obligationem dandi, sed etiam ad obligationem faciendi. Ita Gloss. *in l. si quis pro eo. ff. de fideiuss. per l. stipulatus es, eod. tit. l. nemo, ff. de duobus reis.* Duodecimo, accedit non solum obligationi à iure ciuili descendenti, sed etiam si descendat à iure prætorio, *d. l. Grace, §. pro eo.* Decimotertio, accedit non solum obligationibus regularibus, sed etiam obligationibus priuilegiatis, *l. cum fideiubeat, eod. tit.* Decimoquarto, accedit non solum obligationi principali, sed etiam obligationibus accessoriis, vt in fideiussore fideiussoris, *l. Grace, §. fi. ff. de fideiuss.* tradunt Gloss. & Doct. *in princ. Inst. eod. tit.* Decimoquinto, accedit obligationi residenti, non solum in vera, sed etiam in ficta persona, *l. mortuo, & l. qui contra, ff. de fideiusso.* Decimosexto, accedit non solum obligationi hominis præsentis, sed etiam absentis, *l. fideiubere, ff. de fideiuss.* Decimoseptimo, accedit non solum obligationi hominis sanæ mentis, sed etiam prodigi, vel furiosi, *l. Marcell. & l. cum lex, ff. de fideiuss.* Decimooctauo, accedit non solum obligationi residenti in homine sui iuris, sed etiam si sit seruus, vel filiusfamilias, *l. cum fideiubeat, ff. de fideiuss. & in §. 1. inst. eod.* Quinimo etiam pater à filiofamilias, & dominus à seruo fideiussorem accipere possunt, *l. si quis pro eo, §. 1. ff. eodem tit.*

9 Limita primò, vt † non accedat obligationi, quæ contra legẽ contracta esset, *l. qui contra, cum l. sequen. ff. de fideiuss. l. non dubium, C. de legibus, l. si quis inquilinos, §. final. ff. de legat. 1. l. iurisgentium. §. & generaliter, ff. de pact. l. vbi lex, l. si quis pro eo. ff. de fideiuss. fallit vt in leg. Marcellus, eod. tit.* Secundo limita, vt non accedat obliga-

obligationi finitæ, vel nulli. *l. si quis postquam, & l. si Stichum. §. 1. ff. de fideiuss. l. si debitori, eod. tit.* Tertio non accedit cum effectu obligationi, quæ exceptione possit elidi: nam & fideiussoria obligatio simili exceptione eliderentur. *l. si testamento, in prin. l. ex persona. l. si stipulatus esses, in prin. eod. tit. l. tam mandatori. C. de non num. pecun.* Quarto non accedit obligationi modice vtili, vel iure fere inutili, quale est in persona eius, qui ad solutionem tantum adiectus est, qui fideiussorem accipere nequit. *l. si mihi. ff. de fideiuss.* Quinto non accedit contractui impossibili. *l. si sub impossibili, eod. titul.* Sexto non semper accedit obligationi tantum naturali: nam seruus à domino & filiusfamil. à patre naturaliter sibi obligatis non accipiunt fideiussorem. *l. si quis pro eo. §. 1. ff. de fideiuss.* forte per rationem. *l. si quando. §. illud. C. de inoff. testam. ibi. non pactionibus astringendos, & l. libertos. ff. de obseq.* Nam seruo & filio persona patris & domini semper sancta & honesta videri debet: nam si sancta sit, non est necesse, vt fideiussione astringatur: cum sponte conuentis acquiescet. Septimo fallit in muliere. *l. 3. l. si Titius. §. Seia ff. de fideiuss. per totum, ff. & C. ad Velleia.* nisi iurauerit, vt per Barto. & alios, *in l. si quis pro eo ff. de fideiuss.* Octauo fallit in seruili obligatione, *vt l. 4. ff. de fideiuss.* Nono fallit, quando quis pro seipso fideiuberet. *l. hæres à debitore. §. seruo, & §. retro. ff. de fideiuss.*

SVMMARIA.

1 *Paupertas excusat à mora soluendi.*
2 *Paupertas excusat à prosecutione appellationis.*
3 *Pauperes stipendia nõ præstant aduocatis, procuratoribus, iudicibus, & notariis.*
4 *Pauperes non collectantur.*
5 *Pauperibus an currat tempus appellandi, ardua q.*
6 *Maioratus noxii sunt.*
7 *Pauperes quare non collectentur.*
8 *Pauperes alienigenis pares.*
9 *Appellare an possit quis pro paupere non appellante.*
10 *Appellare regulariter alter pro altero non potest.*
11 *Appellationi potest renunciare damnatus etiam criminaliter.*
12 *Hominem beneficio affici interest hominis.*
13 *Adam pater hominum.*
14 *Anima rebus præferenda.*
15 *Intellectus l. 2. C. quorum app.*
16 *Appellari permittitur ob modicum præiudicium.*
17 *Hominem beneficio affici, & damno non affici, interest hominis.*
18 *Lites breuiari, interest Reipublicæ.*
19 *Defensio fit aut vi iurisdictionis, aut vi naturalis defensionis.*
20 *Defendere subditos incumbit magistratibus de iure diuino, naturali, & positiuo.*
21 *Magistratuum quantũ onus.*
22 *Defendere tenetur homo priuatus alterum hominem priuatum*

uatum de iure diuino, naturali, canonico, & ciuili.
23 *Defensio prius competit magistratibus, deinde etiam reliquis.*
24 *Defensio competit cuilibet de populo, quando ipse magistratus iniuriam facere vult.*
25 *Papa officio abutenti an occurri possit.*
26 *Principi imperio abutenti, si occurri non potest in vim iurisdictionis, occurri tamen & potest, & debet, in vim naturalis defensionis.*
27 *Princeps dum legib. abutitur, nunquam præsumitur iusta causa motus.*
28 *Princeps sine causa iusta dispensare nequit.*
29 *Principatus & iurisdictio est de iure gentium secundario, vel positiuo, non de iure naturali aut gentium primæuo.*
30 *Ius naturale appellatur ius gentium primæuum.*
31 *Dominium est ius.*
32 *Animalium innocens natura erga eiusdem speciei animantia.*
33 *Ætas aurea.*
34 *Defensio homini ab altero homine debita est.*
35 *Vir bonus quis.*
36 *Defensionis naturalis loco successit defensio artificialis, seu iurisdictionalis.*
37 *Principatus & iurisdictio iuri naturæ aduersantur.*
38 *Fabula Ranarum.*
39 *Principat⁹ & iurisdictio à Deo nõ magis nec minus est quam reliqua omnia.*
40 *Iurisdictio initio mundi nulla erat, sed diu post esse cœpit.*
41 *Principatus & iurisdictiones vt sint necessarium non est, sed tantum vtile.*
42 *Deus mundi initio eum per se regebat*
43 *Dei non minore, aut maiore cura regitur domus familiaue cuiusque pauperis, quam vnius magni regis.*

CAP. XLI.

1 CENTESIMO TRIGESIMOSEXTO colligitur, quid respondendum sit in articulo illo: statuto definitur, vt † appellans certam summam persoluat, alias appellatio deserta intelligatur, an desinat tempus soluendi currere ei, qui propter paupertatem eam summam soluere desiit? Et appellationem non fore desertam, in specie hac responderunt Bald. *in l. secundo. ff. si quis cau.* Francisc. Cremens. *sing. 122. statuto cauetur quod appellans.* Matesi. *in singula. vlti. per c. licet. de censib.* tenet Ioan. Baptist. de
2 Cast. *in add. ad Cremen. vbi supra.* Vnde † similiter à prosecutione appellationis excusat paupertas, vt voluit Panormita. *in c. ex tenore. colum. 2. de appellat.* & Gerar. *singulari 73. pauperes quorum. numero fin.* Bald. *in leg. acceptam. colum. penult. quæst. 33. C. de vsuris.* & sic non currunt pauperi fatalia secundum eundem Gerardum; in quo vltimo contrarium videtur tenuisse Bald. *in l. fin. C. de cond. insertis.* cuius sententia in hoc vltimo verior est: nam longe maius impedimentum est ignorantiæ & absentiæ, quam pau-

paupertatis; huic enim contingere potest reparatio; illi autem (hoc est ignorantiæ) non vtique & tamen ignoranti etiam currunt tempora ipso iure; & in eo tantum quæstio est, an restitutio concedatur ex iusta causa ignorantiæ. *l. fi. C. de long. temp. præscript.* & ibi Bart. & alii: diximus plene infra *cap. 75. incip. fundum tuum possedi.* vbi resoluimus restitutionem eo casu denegari. Ergo cum saltem iustissima & irreparabilis ignorantiæ causa non impediat quin tempora currant ipso iure, & in eo tantum quæstio sit, an detur restitutio; par est, vt in specie nostra fatalia currant ipso iure, licet si postea apparuerit, propter paupertatem eum non potuisse tempore definito prosequi appellationem, restitutio non denegetur. Nam & in eo quoque pauperes iuuantur, quod aduocati eis gratis debent patrocinari, & notarii gratis instrumenta conficere, & procuratores gratis pro eis militare: & iudices gratis quoque iudicare, etiamsi ab aliis ex lege, vel more regionis possint aliquid accipere: vt per Gerardum *d. singulari 73.* Lud. Roma. *in l. si vero. §. de viro. fall. 46 ff. solut. matrimonio,* Alber. *in l. 1. C. de suffragio.* Idem Alberic. *in l. nec quicquam. §. fi. ff. de offic. procons.* Bart. *in l. si furiosi. C. de nupt. per illum text. verbo, gratis.* Bald. *in authen. generaliter. colum. 1. C. de episcop. & cleric. dixi de successione creat. §. 15. num. 37. lib. 2.* Quinimo quod vtilius est, pauperes † qui ex industria & labore manuum suarum victum quæritant, nec aliunde habent, vnde se alere possint, non debent contribuere ad onus collectarum, quæ per principes, vel respublicas imponuntur. ita Bald. *in auth. defuncto. C. ad Tertul.* & Ger. *vbi supra,* post Gloss. *in l. omnes. C. de annon. & tribut. lib. 10.* & in simili per Bar. *ibi.* Abbas *in c. peruenit. col. pen. de immunita. eccles.* Bal. *in l. etiam col. fi. de execu. rei iud.* 4

Denique † quod ipso iure desinat pauperibus currere tempus ad appellandum, vltra supra allegatos tenet Matthæus Matthesill. *notabil. 189.* nota; quod licet paupertas. allegat Innocent. *in c. ex ratione de appell.* & Guliel. de Cun. *in l. præcipimus. § super his. C. de appellat.* Sed, vt iam attigimus, forte iustius & verius dicetur tempus ipso iure non desinere elabi restitutionem tamen concedi, *per d. l. fin. C. de præscript. long. tempo.* quæ probat à fortiori: Nam si id, quod certe & indubitate meum erat, amitto per talis temporis transcursum, non obstante iustissima ignorantia mea, vt ibi; quanto magis in specie nostra tempus curret, vbi incertum erat, an iste iustam causam foueat: quinimo, eo ipso quod condemnatus fuit, præsumptio erat, quod non foueat iustam causam, sicque quod appellatione extincta nihil amittat. *l. res iudicata. ff. de re iudic. l. res iudicata. ff. de regul. iuris.* Et præterea paupertatis causa non tam irreparabilis & coacta est, quam iustæ ignorantiæ causa, vt iam exposuimus. De quibus etiam per Innocentium *in c. P. & G. de offic. deleg.* per Bart. Angel. Ioan. 5

Ioan.Imolens,Alex.Aret.& alios *in l.continuus.§.illud.ff. de verbor. oblig.* Ant.Butr.Imol. & Panorm.*in c.breui, de iur.iurand.* Denique cum legum & statutorum imperium non secus quam principum sit ad meram ciuium vtilitatem, & quod appellans certum quid soluere teneatur,idque ad necessitates publicas subleuandas verosimile sit (& multis in regionibus solenne) induci; par est, vt pauperibus tale onus remittatur; ne ad impossibile obligari videantur, vel ad nimis difficile (quæ fere paria esse iudicantur. *l. impossibilium.ff.de reg.iuris.d.§. illud. iuncta l. apud Iulianum. §. constat.ff. de legat.* 1.) per quod talis statuti imperium noxium fieret, contra nostram principalem conclusionem, & contra eius naturam. Rursus quod ad tales collectas supra relatas à principe vel republica impositas.pauperes illi, qui labore manuum suarum victum quærunt,non teneantur, similiter ex eadem nostra conclusione principali deducitur; ne aliter principum imperium ad proficiendum ciuibus creatum eis noceret.

6 Sed † cum apud nos Hispanos omnia fere prædia & reditus annui sint penes Ecclesias, monasteria, hospitalia, clericos, aut nobiles laicos sub illo nomine maioratuum; & non solum apud eos sint, sed etiam ita sint, vt in perpetuum alienari nequeant; quinam remanebunt, qui principibus vectigalia persoluant? vnde stipendia militibus? aut vnde publicis necessitatibus, bellis,& periculis pecuniarium subsidium? Apparebit ergo verissimas esse nostras sententias,dum(nostris reluctantibus ne dicam ineptire properantibus)cōtendimus eos maioratus denuo creari,bono publico noxium esse, eosque dissolui vtilissimum.

Centesimotrigesimoseptimo nimirum ex eadem nostra principali conclusione plane defluit,veram esse opinionem supra re-
7 latam eorum,qui contendunt eos, qui † ex labore manuum suarum victum quærunt, nec aliunde habent, vnde se alant, collectis,tributis,& vectigalibus, quæ principibus aut rebus publicis persoluuntur,non subiiciendos. Nam cum principum populorumque imperium ad iuuandum, non ad nocendum sit (vt sæpe admonuimus) par est, vt qui omnes agros, campos, fundos, terrasq; habent, hi sane ad eos defendendos,hostiumque impetum propulsandum,manus,res, & pecunias, bonaque admoueant
8 contribuant:diuersum est † in iis,qui nihil rerum soli possident in ea regione: nam terram,quam non habent, tueri aut defendere non iure cogerentur, & in his proprie apteque verificatur quod Statius cecinit:

Omne homini natale solum.

Et quod Ouid.lib.1.Fast.sic modulatus fuit:

Omne solum forti patria est,vt piscibus æquor:
Et volucri vacuo quicquid in orbe patet.

Etenim qui in regione sua,aut aliena suum habet nihil, nihil sane

ſanè differre videtur à reliquis animantibus,ſicque vt auibus omne cœlum patria eſt,vtque piſcibus omne æquor, vt ex Ouidio oſtendimus:ita huic nihil habenti omne ſolum patria eſt, quia non plus juris in vna quàm in alia habet:ſicque non eſt,aut vix eſt,cur magis quicquam ad patrię ſuæ neceſſitates publicas ſubleuandas cōferre cogatur,quàm ad neceſsitates aliarum regionum.

Denique iſtorum argumento crederem,quòd † ſi condem- 9
nati etiam in cauſſa ciuili tanta eſſet inopia,vt nec aduocatum haberet, nec alium,cujus cōſilio appellare poſſet, eſſetque,vt plerique ſunt,literarum inexpertus,poſſet alius pro eo pręſertim abſente appellare,nō aliter atque in cauſſa criminali:idem licitum eſt pro quocunque etiam diuite.*per l.addictos*, *C. de Epiſcop.audi.*vt ſic quod operatur fauor vitæ aut membrorum condemnati,reſpectu cujuſq;,idem operetur fauor paupertatis, reſpectu pauperis:argumento *dict.l addictos* junctis ijs, quę ſuprà diximus:quod intellige etiam ſi appellans minime cōjunctus eſſet ei,pro quo appellauit, quamuis in contrarium aliquantulū facere videatur textus *in l neq; filius,C.de rebus credi.*In cauſſa tamen criminali hoc plus eſt,quod etiam pro inuito appellare licet,*vt dict.l.addictos* Cōtra omnia ſuperiora, præſertim dum diximus,quod alius pro alio etiam nō conjuncto poteſt appellare,oppono:Nam † certum eſt,quod cauetur,quod à ſententia 10
inter alios dicta non appellet,niſi ille cujus intereſt,*l.à ſententia, in princ.ff.de appella.* Alibi dicit lex non ſolent audiri appellationes,niſi eorum,quorum intereſt,vel quibus mādatum eſt,vel q negotium alienum gerunt,quod mox ratum reus habeat:ita dicit tex.*in l.1.in princip.ff.de appella.reci.*ſed hic nullum horum interuenit,immo etiam contra voluntatem dicimus poſſe admitti,ergo,&c.Confirmo per pulchra ſimilia,alteri per alterum acquiritur ſtipulatio.*l.ſtipulatio iſta §.alteri.ff.de verborum oblig.* Ratio eſt ; quia inuentę ſunt ſtipulationes,vt vnuſquiſque ſibi acquirat,quod ſua intereſſet. *§.alteri.Inſtitut.de inutilib.ſtipulat.* ſed cōdenati intereſt appellare,non alterius,ergo,&c.& eſt pulchrū ſimile.Ad idem applico notabilem *l.qua ſeruum, in princ, ff. de interro.actio.*cum his,quę notat,Abb.*in c quamuis,de re judi. 2. colu. in princ.*Pręterea jus ciuile vigilantibus,&c.Sed iſte non vigilat, ex quo nō appellat in cauſſa propria,ergo,&c. Tertio facit,res inter alios acta,alijs non nocet,ita etiam nec prodeſt,*l.2.C.quib. res judi.nō nocet.* & per Abb.*in dict.c.quāuis,2.q.*ſed actus factus per aliquem ad diſpendium hujus condemnati nō ſibi noceret,ex quo non eſt procurator,vt ſuprà latè dixi,ergo nec debet ſibi appellatio prodeſſe:confirmo,quia contrariorum eadem eſt diſciplina,per contrarium,ergo,&c.Item quia judicium non debet claudicare.*l.ſi cum alijs,§.fin ff.de arbitr.cum ſimilibus.* Sed ſi vide-

ret pro eo, cum non valeat contra eum, claudicaret: Ergo, &c. Item quia eadem res nō debet diuerso jure censeri *l. eum qui ades, ff. de vsucapion.* & ibi Bart. sed hoc cótingeret, si diceremus, quod actus non nocet, sed quod prodest: Ergo, &c Quarto eadem dispositio nō debet contrarios effectus operari, ne se ad inuicem confundat, juxta *l. vbi repugnantia, cum simili. ff. de reg. jur.* Ergo, &c. Præterea nemo gaudet inuitus, *l. soluendo, cum ibi notatis, ff. de nego. gestu.* Pro isto ergo inuito non potest quis appellare: ad idē in simili *l. fin. C. de nego. gest.* Sexto vbi commodum ibi & damnū, & ècontra *l. secundum, ff. de re jud.* sed hic damnum patienti, vt suprà dictum est; ergo, &c. Septimo non debet quis postulare, cujus contrarium nō est petiturus *l. penultim. C. de solut. l. si ea. cum simili. C. de vsu.* sed iste non peteret, vt actus contra eum factus valeat, ergo nec debet petere quòd prosit, cujus contrarium hic
11 dicitur. Octauo, condemnatus † in caussa criminali potest renunciare appellationi, vt tenet Bartol. *in l. addicto C. de Episcop. audi. & in l. qua vltimo. in fin. ff. de pœn.* & est singularis limitatio. ad vulgatam Gloss. *in l. pactum inter heredem ff. de pact.* Si ergo potest ipse renunciare, quomodo admittetur alius pro eo inuito. Istud etiam induco alio modo: postquam iste renunciauit, jam ipse idem non posset appellare, vt patet, & hoc operatur renūciatio, ergo nec alius pro eo; quia quod quis non potest per se, ergo nec per alium. Et istud etiam confirmo *per l. 2. C. quorum appella. non recip.* vbi non admittitur appellatio in casib ibi positis, & debet intelligi, nec per se, nec per alium, cum ergo hic nō potest post dictam renunciationem, ergo nec alius. His tamen non obstantibus deciditur contrarium *in dict. l. addictor.* scilicet quod alius potest appellare pro eo, etiam extraneus, & etiam eo inuito. Nec obstant cōtraria, ad quæ respondeo per ordinem. Primo, ad primum quo dicitur, non appellat nisi ille cujus interest, fateor; tamen in casu nostro etiam interest appellantis ratione
12 naturalis cognationis. Nā † hominem beneficio affici interest hominis. *l. seruus, ff. de serui. expor. & l. cum seruus, ff. man da.* & natura inter nos quandam cognationem constituit *l. vt vim ff. de ju-*
13 *sti. & jur.* quia † omnes ab Adam processimus, vt ibi notatur, & istam solutionem ponit Glos. *in l. non tantum, ff. de appella. in versi. humanitatis.* Præterea, posito quod non interesset, tamen est iste casus specialis, in quo alius pro alio appellat, vt dicit Ang. *in d. l. non tantum:* & quod sit speciale pondero. *l. addictos suprà alleg. ibi, humanitatis intuitu,* & ad idem *d. l. non tantum, & d. l. addictos*, vbi
14 eadem verba. Suadetur; quia † animę hominum quibuslibet reb prępomendæ sunt. *l. sancimus, C. de sacrosanct.* vnde nimirum si isto casu concedatur hoc speciale, adeo quod clericus admittatur, vt in *l. addictos, suprà alleg.* Dicit tamen Ang. *in d. l. non tantū*, cauendum esse ab his, & hoc esse tutius, allegat Specul. ibi vide.

Et

Et ista ratione dicimus, quod admittitur contra voluntatem condemnati;s.quia appellans prætendit proprium interesse.Itē quia condemnatus non habet potestatem circa hoc, cum non sit dominus membrorum suorum *l.liber homo,ff.ad leg. Aqui. l.nec si volens, & quod ibi Bald.C.de libera.caussa.* Nec etiam obstat simile de stipulatione;quia in hoc casu interest,vt supr. dixi. & idē dicimus in stipulatione, quando stipulantis interest, vt plene not.*in §.si quis alij. Instit.de inutili.stipu.*& posito quod non interesset,(sed nō concesso)hoc est speciale,vt supra dixi.Non obstat aliud *ex d.l qui seruum,de interroga.actio.* quia dico,ibi ideo esse, ne delicta remaneant impunita,contra *l. ita vulneratus, cum simil.ff ad leg. Aqui.*At in casu nostro, licet iste admittatur ad appellandum, non propterea delictum remanet impunitum, vt patet;vnde nō mirum,si diuersum statuatur;cum sit diuersa ratio:potest etiam solui quemadmodum præcedentia.Non etiam obstat,quod vigilantibus,&c.quia ex quo alios tangit,nō curamus de negligentia ejus;nā quod omnes tangit,&c.vbi possunt alij nō approbare negligētiam ejus,& est vera solutio.Nō etiam obstat;quod actus istius nō noceret;ergo appellatio non debet prodesse,cum corroborationibus,quas supra allegaui: quia dico,quod hic est speciale,vt patet *in l.addictos,supr.all.ibi humanitatis,&c.*& ratio specialitatis est,propter interesse aliorum: qui licet alijs non possint nocere, possunt tamen sibi ipsis prodesse; & in cōsequentia prodest condemnato;&est notab.solutio.Prçterea,non est eadem ratio in damno,quæ est in commodo;nam prima ratio est,quia alteri per alterum non debet iniqua, &c. Secunda ratio;quia hominem beneficio affici,&c & alijs modis posses soluere. Non et obstat quod eadem dispositio non debet contrarios effectus operari: quia nego quod isti sint contrarij effectus,immo sunt diuersi:Item est diuersa dispositio, non eadem;nam in casu quo nocet,non admittitur,quando autem ꝓdest sic;nec est hic aliqua repugnantia.Non etiam obstat quod nō debet quis postulare, &c. quia respondeo notabiliter quod illa regula procedit in actibus dependentibus à voluntate nostra;& ibi nō debet quis petere,cujus contrarium,&c.sed vbi actus nō dependet à voluntate nostra,nō habet locum illa regula.Nam cum isto inuito posset quis appellare pro eo,ergo volūtas ejus nihil ad propositum,& est noua solutio: Item quia appellans prætendit interesse,vnde nō curamus de voluntate cōdemnati Non etiam obstat aliud,s.quod potest renunciare appellationi:ergo nec alius admittitur;quia quod non potest quis pro se,&c.Rēspōdeo quòd illa regula procedit in caussa propria & ejus solius tunc renunciatio nocet quoad totam caussam: & quod nō potest pro se,&c.tamen cum ista caussa tangat alios,renūciatio nō nocet quoad eos,& ita vult Bart. *in l.addictos.ut ap-*

pella. & est clarum; quia renunciatio debet nocere tantum renũtiato; & quia alteri per alterum non debet iniqua conditio afferri; & quia res inter alios acta, &c. quia quod omnes tangit, ab omnibus debet comprobari. Non † obstat etiam *l. 2. C. quorũ. appel. non recip.* vbi qui non potest appellare per se, nec per alium; quia ibi loquitur quando appellatio est prohibita à jure; Vnde quemadmodum condemnatus, cujus principaliter interest, nõ potest appellare, ergo nec alij quorum interest secundario: quia prohibitio legis debet esse generalis, & vbi prohibetur appellatio ratione delicti vel facti, non curamus de personis; quia causa est super qua appellatio prohibetur: at nos loquimur vbi appellatio est permissa; vnde licet ille, cujus principaliter interest, ei renunciet: nõ nocet ejus renunciatio quoad alios, qui per legem non prohibentur appellare; & est vera solutio & noua. Aliã solutionem dat Glos. *in l. obseruare, & in l. non tantum*: sed illa est vera, secundum quod contrarium formatur, alio modo nõ ad propositum, quo ego formaui, & adde quod contra solutionem Gloss. in dictis ll. habeo cõtrariã Gl. in terminis *in l. abstinendũ, C quorum appe. non recip. & ibi notat Paul.* non faciens mentionẽ de alijs glossis, cogita super eis. Et ista sunt quantum ad rationẽ dubitandi & decidendi, & pro confirmatione omnium supra di-
16 ctorum; facit, † quia ratione modicissimi præjudicij permittitur appellare. *l. si perlusorio. ff. de appell.* Angel. *in l. 1. ff. de appel. recipi.* adde tex. *in c. cum super, cum ibi not. de re judicata.*

Stat ergo ex superioribus, alterum pro altero ideo posse ap-
17 pellare, quia † vt hominem beneficio affici interest hominis (vt jam docuimus) ita & multo magis hominis interest, ne damno afficiatur homo alter, vt patet ex superioribus, & probat *l. fin. C. de Codicill.* optimus tex *in l. si pignore, in princ. ff. de furt. ibi; beneficij debitorem sibi acquirere*: sed hæc ratio cum sit generalis, suadet, vt pro altero appellare possit, nõ solum in criminalib. (vt tenuimus) sed etiam in ciuilibus, quod jam abnegauimus: respõde, superius ex regula esse videbatur, verum fauore litium minuendarum, aut breuiandarum prohibitum reperitur, ne alter pro altero in ciuilib. appellet: interest † enim Reipublicæ etiam prin-
18 cipaliter lites breuiari. *l. properandum, in princ.* vbi tradunt communiter Doct. *C de jud.* communiter Doct. *in c. finem litibus, de dolo & contu.* dixi plenius *de succ. crea. lib. 1. §. 7. num. 40. cum seq.* præsertim cum res suas homo possit prodigere & eis abuti. *l. sed & si lege, §. consuluit. ibi dum re sua se abuti putant, ff de pet. hæred. l. 1. §. & magis, verbo, prodegit. ff. si quid in fraud. patron.* facit *l. quia autem, in princ. & §. 1. ff. quæ in fraud. cred. l. quia poterat. ff. ad Treb.* sed non sic homo est absolute dominus membrorum suorum, ideo in criminalibus non potest prohibere quin alteri pro se appellare liceat, per rationem *l. liber homo. ff. ad leg. Aquil.* aliud in ciuilibus, vt ostendimus.

Den-

Denique quum iuris † præcepta sint, honestè viuere, alterum 19
non lædere, ius suum cuique tribuere, *l. iust. ff. de inst. & iur* §. *iuris præcepta, Instit. eod. tit.* quod attinet ad illud præceptum, ne alter lædatur, hominum hanc ad rem tuitio & defensio fieri potest altero de duobus modis, aut per vim iurisdictionis, aut per vim naturalis defensionis. Iurisdict. est in magistratibus, *l. 1. §. huius. ff. de iust. & iur. l. 2. ff. de origin. iur.* Naturalis defensio est tam in ipsis, quam in reliquis omnibus hominibus: in ipsismet † magistrati- 20
bus est de iure diuino, & naturali, & positiuo. De diuino iure patet ex Epistola Diui Pauli dicentis sic: Qui suorum maximè domesticorum curam non habet, infidelis est, & infideli deterior. Secundo intellige idem de iure naturali: nam sub hac lege & conuentione magistratus datus & acceptus intelligitur, vt talé curam gerat, taleque ministerium præstet, *vt dd. ll. & l. nullum crimen.* vbi plenè per Philippum Decium, *& l. culpa caret.* vbi idem Decius & Hieron. Cagnol. plenè tradunt, *ff. de reg. iur.* & esse communem opin. apparet ex traditis per Cagnol. *ibi.* Tertio, idem de iure positiuo, *vt d. l. culpa caret.* à contrario sensu, *d. l. nullum.* similiter a contrario sensu, & ibi, *& in d. l. culpa.* notant Cagnolus, & omnes Doct. *in d. §. huius per text. ibi.* Quarto intellige, etiamsi talibus † magistratibus immineat periculum vitæ, vt ex communi 21
opinione resoluit Hieronymus Cagnolus *in d. l. culpa.* & docet Cic. *in orat. pro Caio Rabir.* Est, inquit, boni magistratus, cum auxilia Reipub. labefactari conuelliq; videt, ferre opem patriæ, succurrere saluti fortunisq; communibus, suam salutem posteriorem salute communi ducere. Et rursus *in orat. pro Sextio,* ait: Sudandum est ijs, qui magistratum gerunt pro communibus commodis, adeundæ inimicitiæ, subeundæ sæpè pro Republica tempestates, cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus dimicandum. Quod † autem etiam priuatis homi- 22
nibus talis tuitio competat in vim naturalis defensionis, procedit primùm de iure diuino, iuxta Diuum Ioannem Euangelistam *Epist. 4.* dum ait: Qui non diligit fratrem suum, quem videt, quomodo diliget Deum, quem non videt? Et quia per secundum præceptum Decalogi iubemur proximum amare, vt nosmetipsos; sicque vt nos ipsos naturaliter tueremur, *l. vt vim. ff. de iust. & iur.* ita & proximum tueri debemus, iuxta illud diuinum præceptum: Quod tibi fieri non vis, alteri non facias. Et; Quod tibi vis, alteri facias: sicque vt tibi periclitanti, aut iniuriam patienti subuentum ab alio velis, ita & alijs subuenire iuberis, & sub illis verbis: Quod tibi non vis, alteri non facias, etiam facere continetur bonum, *l. in facto. ff. de cond. & demonstr. § si vxor. Instit. de nuptiis. ibi, melius facerent, si se abstinerent.* notant in specie Hieronymus Cagnolus, & Philippus Decius *in d. l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* Secundò intellige, quod ad talem defensio-

nem tenemur etiam de iure naturali, *argum. d. l. vt vim, cum simil.* Vnde Ouidius sic cecinit:

Et caret auxilio, qui non tulit, vtq; reliquit:
Sic linquendus erit, legem sibi dixerat ipse.

Et Cicero *Officiorum lib.* 1. Homines, inquit, hominum causa sunt generati, vt ipsi inter se alij alijs prodesse possent. Et rursus 3. *lib. Officior.* Hoc, inquit, natura præscribit, vt homo homini ob eam tantum causam, quod is homo sit, consultum velit, dixi plenius *j. lib. seq. in materia præscriptionum, chap* 1. *quæst.* 4. *cum præced. & seq.* vbi edocebimur, inofficiosum hominem, eoque nomine indignum esse & videri, qui talem defensionem non præstat. Tertio intellige, idem esse de iure positiuo canonicó, secundum Cagnolum, *vbi supra*, hanc esse communem opinionem adfirmantem. Quarto intellige, idem esse etiam de iure ciuili, secundum eundem, *ibi.* Quinto intellige, etiamsi immineat qualequale periculum, secundum eundem. Sexto intellige, quod id licitum est, vt dictis legibus & locis supra allegatis Septimo intellige, quod non solum licitum, sed etiam debitum, & necessarium est, *vt dd. iurib.* & plenè *per d. Cagnol.* Octauo intellige, quando fuimus requisiti per illum, qui iniuriam patiebatur, vt dictis locis habetur. Nono, idem etsi requisiti non simus: nam vltro id facere possumus, vt supra in exemplo de appellatione docuimus. Vltimo intellige, vt procedat etiam inuito & renitente eo, qui patiebatur, vt in d. exemplo docuimus, & per Cagnol. & Deci.
23 *in l. inuito. ff. de regul. iur.* Secundum quæ, si † patior iniuriam à ciue meo, magistratibus competit defensio: quibus absentibus, vel impeditis, vel non valentibus, vel si sit periculum in mora, cuilibet de populo competit defensio: & multo iustius, si ab
24 ipso magistratu iniuria fiat, & vis inferatur. Vnde † si notorium est, eum damnasse ad mortem, vel ad membri mutilationem, vel ad similem pœnam non reparabilem, eum, qui innocens erat, & noluit recipere appellationem, vel ab eo non poterat appellari, reliquis conciuibus competit defensio illius hominis iusti. Intellige, si ab eo fuerint requisiti: Secundo, etiamsi is taceret: Tertio, etiamsi expressim prohiberet, & mori mallet: Quarto, quod
25 & extraneis idem ius esset, arg. supra dictorum. Vnde † in quibus casibus beneficiorum Ecclesiasticorum datio esset iuris patronatus laicorum, vel pertineret ad Episcopos, aut reliquos ad ordinarios pares, vel superiores (vt Archiepiscopi sunt) vel inferiores (vt Archidiaconi, & similes) in illis casibus, si summus Pontifex ea beneficia, semel collata, ab ijs quibus ius conferendi erat, vellet illis, quibus data fuerant, adimere, & alijs conferre (cum illi satis digni essent) id fieri iure non posset, & bullæ suæ sanctitatis minimè essent executioni mandandæ: sed interea retinendæ, & ad ipsum summum Pontificē rescribendum, vt, re cognita, ipse-

ipsemet eam debitè reformaret: & nullius tanti interest, quàm ipsiusmet, cum huiuscemodi ausus & tyrannides nunquam procedant ab sanctissima eius mente, sed ab auaritia & machinatione Officialium. Vnde reliqui Principes etiam seculares suis generaliter legibus cauere & imperare solent, ne sua rescripta executioni mandētur, si legibus suis aduersari reperiantur, quasi ab eorum mēte talia rescripta aliena intelligantur. Quid autem 26
si † summus Pontifex etiam, postquam ad eum rescriptum esset, rem illam non correxisset, & bullas duplicasset? certè etsi similes duplicasset, idem adhuc dicerem: quia semper id ab eius mēte alienum intelligerem, & Officialium machinatione perpetratum, vel eò, quod etsi ipse nullum habeat superiorem, sed sit omnibus eminentior, inq; vim iurisdictionis nullus possit factum eius corrigere, tamen in vim naturalis defensionis nullus est, qui non possit, quinimo debeat & teneatur resistere vim inferenti, aut iniuriam, & auxiliari patienti vim aut iniuriam, gradatim tamen, nam primum hæc cura pertinet ad magistratus, quibus impeditis, vel non valentibus, vel si est periculum in mora, reliquis quoq; priuatis hominibus hanc ad rem patet aditus. Et ita sunt intelligendæ & defendendæ leges Hispanæ hac de re loquentes, & consuetudines, quibus vtuntur supremi iudices illius regionis. Et ita cum essem ex iudicibus supremis Hispaniensibus, ferè quotidie vsibus forensibus hasce res hoc iure & ordine iudicabam & disponebam simul cum reliquis collegis: eandemq; omnia etiam in litibus procedere intelligo, si fortè quæ lites de iure intra fines Hispanicæ regionis, vel alterius cuiuslibet agitādæ essent, ad Romam auocarētur: similis enim defensio, & simili modo & competeret, & agenda esset: quod intelligo non solum petentibus ijs, qui non iure extra prouinciam suam litis causa trahebantur, sed etiam tacentibus, vel fortè etiam renitentibus: quod vltimum intellige secundum superiores distinctiones.

Quæ omnia ita temperanda sunt, vt tam in exemplo beneficiorum, quàm litium, cōtrarium tolleretur ex iusta causa, dummodo iustam esse causam vel occasionem appareat dilucidè.
Nam † ab illa debili iuris præsumptione, quod in Principe præ- 27
sumatur iusta causa, facilè receditur per probationem in cōtrarium factam: licèt nulla probatio concludat iudici necessariò, sed tantum contingenter; quia vt mentiri potest vnus testis, ita possunt & mille, vt tradunt communiter Dd *in cap afferte. de præsump* Bar. *2. col. in l. admonēdi. de iureiur. ff. vbi reliqui omnes.* Ergo notorietas & euidentia rei, quæ superat omne genus probationis, vt dixi *supra, c. 2. nu. 11. & c. 120. nu. 23.* multo magis contra illam leuem præsumptionem admittetur: quum ergo, quæ sunt de iure, notoria sint, excludunt præsumptionem iustæ causæ, quæ in Principe solet præsumi, nisi ea iusta causa aliunde comprobetur.

Neque ad rem pertinet, quod Principes possint dispensare cum
iure positiuo, vt multis visum est. Nam nec id fieri potest sine iu-
sta causa, & hic non agimus de iure positiuo, sed de iure natura-
li, & diuino, & recta iustitia, quam immutare nullus Principum
potest, *vt plene supra, c.1. cum seq. & c.19.20.21.22.* Isthæc autem fo-
re contra ius diuinum, & naturale, & contra rectam iustitiam,
ostendimus j. *lib. seq in materia præscr. par.1. q.4. cum præc. & seq.* Et
28 quod † sine iusta causa nunquam dispensare possit Princeps, o-
stendimus *de succ. progr. in præfat. post prin.*
29 Denique hæc omnia iustificantur ex eo, quod † omnis princi-
patus, regnum, imperium, iurisdictio, est de iure positiuo, & iure
gentium secundario, non de iure naturali, aut diuino, nec de iu-
re gentium primæuo: quod non sit de iure naturali, prout com-
petit omnibus animantibus, quæ in mari, quæ in cœlo, quæ in
terra nascuntur (de quo iure loquitur *l.1. in prin ff. de iust. & iur. &
in prin. Inst. eod tit. c. ius naturale. 1. dist.*) apparet, quia nullibi repe-
ritur, quod vrsus vrso, aut leo leoni, aut draco draconi, taurus
tauro, equus equo, canis cani dominetur, aut aquila aquilæ, co-
lumba columbæ, miluus miluo, aut delphinus delphino, & simi-
lia: sicque quod inter se vllam habeant iurisdictionem, aut prin-
cipatum, nusquam lectum, nusquam relatum, & contrarium
putare stultum esset. Quod non etiam sit de iure naturali, prout
30 competit solis hominibus, quod ius naturale † ius gentium
primæuum appellatur, vt diximus supra, *cap.*10. & præcedenti-
bus, & edocemur à Cicerone *lib.3. Offic.* dum ait: Illud enim na-
tura non patitur, vt aliorum spolijs nostras facultates, copias, o-
pes augeamus: neque vero hoc solum natura, hoc est, iure gen-
tium, sed etiam legibus populorum eodem modo constitutum
est. Quod (inquam) non sit de hoc iure naturali vel gentium
primæuo, apparet *ex l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur. §. ius gentium. & §.
ius autem gentium. Inst. de iur. natur.* vbi edocemur, omne regnum,
imperium, iurisdictionem esse de iure gentium secūdario (quod
nos positiuum appellamus, & reuera positiuum est, vt diximus
supra *in capitib. præcedentib & c.16. n.11 & c.10.* & plenius *de success.
progress. in præfat.*) id quod & probatur ratione: nam ex eo iure
omne dominium processit, *d l. ex hoc iure. d. §. ius gentium.* domi-
31 nium † autem est ius quoddam, *l. final. ad medium. C. de longi tem-
poris præscr. l. qui vsumfructum. ff. de vsufr. pet.* Ergo principatus, iu-
risdictio, regnum, & similia, quum iuris esse constet, ab eo iure
processisse necesse est: id quod alia apertiore ratione fit mani-
festum. Nam quum primum humanum genus proditum fuit,
viguit ætas illa aurea, tam à Philosophis & Sanctis laudata,
32 tamque à Poëtis decantata, qua † ætate ineunte, homines inter
se tam innocenter vitam degebant, quàm equi inter se, tauri
inter se, aut leones inter se, aut deniq; quælibet alia species bru-
torum

torum inter se, siue illa terrestria sint, siue volatilia, aut aquatilia. Nec dubium est, quin quælibet reliquorum animantiũ species, terrestrium, volatilium, & aquatilium innocentissimam vitam inter sese gerat aut degat, quãuis respectu animantiũ alterius speciei, nonnullæ istarum specierum animantium violentæ sint: nam ex volatilib. aquila, miluus, & omne genus accipitrum, carniuori sunt, victum ex raptu quærunt violento, hanc tamen violentiam exercent in animalia diuersæ speciei, aut diuersi etiam generis, nunquam autem in animalia suæmet speciei. Item ex terrestrib. leo, lupus, vulpes, & similia ex raptu violento victũ quæritant, quem tamen exercent in animalia diuersi generis aut diuersæ speciei, non in animalia speciei propriæ: Idemq; in aquatilibus esse constat. Vnde Horat. sic modulatur *epod. lib.*

Neq; hic lupis mos, neq; fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar feris.

Et Iuuenalis Satyr. 15.

Sed iam serpentum maior concordia parcis
Cognatis maculis similis fera, quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore vnquam
Expirauit aper maioris dentibus apri?
Indica Tigris agit rabida cum Tigride pacem
Perpetuam: sæuis inter se conuenit vrsis.

Sic ergo & in specie nostra, quandiu durabat ætas illa fœlix aurea, tamdiu homines inter se, cum essent innocentissimi, nullo principatu, aut iurisdictione inter se egebant, aut vtebantur, quia eo opus non erat, omnis enim iurisdictio & principatus ad malos homines compescendos, & ad audaces & facinorosos frænandos fuit inuentus, vt supra ostendimus *c. 1. cum sequent.* Vnde quo tempore improbi sane non erant, aut rarissimi erant, is principatus eave iurisdictio necessaria minime erat, sicque eo tempore bella nulla fuisse, quinimo nec belligerandi occasionem vllam fuisse, testatur eleganter Boëtius, dicens: Quorsum homines eo tempore, quo nihil cupiebant præter necessaria, quæ ab ipsa natura abunde suppeditabantur, vellent arma mouere, cum prælia sæua viderent, & præmia sanguinis nulla? verba ipsius ita habent:

Quis enim furor hosticus vlla
Vellet prior arma mouere:
Quum prælia sæua videret,
Et præmia sanguinis vlla?

Et de illa † ætate aurea multa cecinerunt Poetæ. 33

Vnde Tibul. *Elegiar. 3.*

Quam bene Saturno viuebant rege priusquam
Tellus in longas est, patefacta vias.
Nondum cæruleas pinus contempserat vndas,
Effusum ventis præbueratq; sinum.

Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa nauita merce ratem.
Illo non validus subijt iuga tempore taurus,
Non domito frenos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipsa mella dabant quercus, vltroq; ferebant
Obuia securis vbera lactis apes.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses,
Immitti sæuus duxerat arte faber.

Iam ergo dubitare non oportet, quin ineunte ætate aurea nullus omnino fuerit principatus, regnum, imperium, iurisdictio; quia eo tempore necessaria non erant isthæc: neq; ad rem pertinet, quod eo etiam tempore vnus forte aut alter improb' aut violentus reperiretur, aut reperiri posse: nam ad tales improbos perraros compescēdos defensio hæc artificialis, quæ per modum iurisdictionis fit, necessaria non erat, nec inuenta erat: sed ad id sat superq; erat defensio naturalis, quæ fieri tunc pote-
34 rat, & fiebat quoties opus erat: etenim † vt eo iure & tempore hominem homini insidiari nefas erat, *l. vt vim. ff. de inst. & iur.* ita cuicunque homini periclitanti, vim aut iniuriam patienti, non auxiliari nefas quoq; erat, vt ex communi opinione resoluit Hierony. Cagnol. *in l. culpa caret, ff. de reg. iur.* per text. ibi à contrario sensu, & Decius *ibi, & in l. nullum crimen: per text. ibi eod. tit.* Vnde Ouidius sic cecinit:

Et caret auxilio qui non tulit, vtq; reliquit:
Sic linquendus erit, legem sibi dixerat ipse.

Et diximus late *supra c. 21. n. 29.* ergo eo tempore quum omnes fere essent boni viri, non dubium est, quin omnes vim patienti aut iniuriam, continuo subuenirent, quum ad id tenerentur iu-
35 re naturali, diuino & positiuo, vt supra ostendimus, & † secundum Ciceronem *lib. 3. Officiorum,* Vir bonus ille demum dici possit, qui prodest quibus potest, nec sufficit, vt supra diximus, abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est; ergo eo tempore, vbi cauta erat bonorum copia, & nullus aut rarissimus vllus malus aut violentus, ad hunc compescendum, & ad vim patienti subueniendū, sat superq; erat reliqui omnes boni, q ex vi & obligatione naturalis defensionis ad id tenebātur, ducebantur, operabāt, ardebant; & vtinā hodie artificialis defensio, quæ per modū iurisdict. & principat' fit, tam idonea & sufficiēs esset, q̄ illa erat.
36 Deniq; † naturalis illa defensio, tam res quam personas intuebatur, sicque siue in rebus, siue in persona eius vim aut iniuriam pateretur, non dubium est, quin ex vi illius naturalis obligationis, qua reliqui homines ad iniuriam aut vim patienti subueniendum tenebantur, is subueniendus esset, & subueniretur:

per

per iura & rationes supra alleg. id quod hodie ex defensione artificiali, quæ per modum principatus & iurisdictionis fit post tam laboriosas molestias, immortales, sumptuosas moras & lites contingit, vt satius, consultius, vtilius plerunq; fuisset vim aut iniuriam tale auxilium defensionemq; artificialem non implorasse, quam retulisse, aut impetrasse: eam enim plus nimio pretio videretur emisse.

Denique † hanc artificialem defensionem, quæ per modum principatus aut iurisdictionis contingit, non solum non esse de iure naturali aut gentium primæuo, sed potius naturali & gentium iuri primæuo aduersari, vel illinc intueri licet, quod illis iuribus inspectis, omnes homines plenissima libertate vtebantur, potiebantur, gaudebant, fruebantur, *l. manumissiones, ff. de iust. & iur. & l. libertas, ff. de statu homi. §. libertas, Instit. de iure perso.* nec dubium est quin principatus & iurisdictio huic omnimodæ libertati aliquantulum aduersetur, non secus quam quædam seruitus, quam iuri naturæ aduersari in comperto est, *per l. manumissiones. ff. de iust. & iure.* cum qua seruitute non parum similitudinis habet subiectio hæc, quæ principatus & iurisdictionis causa, aut occasione contingit, præsertim si non tam ius, quam vsum noxium principum, & magistratuum respexeris, & late habet *lib.* 1. *Reg.* ergo vt bella & captiuitates iuri naturæ & iuri gentium primæuo contrariæ ex iur. gent. secundario processerunt *d. l. manumissiones, d. l. ex hoc iure.* ita & regna, vt ibi, & reliqui principatus & iurisdictiones, qui quæve iuri naturali & gētium primæuo non minus contrariantur & aduersantur, quam ipsa bella & seruitutes, & consequenter aduersantur iuri diuino primæuo, vt constat ex dictis iuribus, & rationib. & potissimum ex *d. lib.* 1. *Regum*, id quod facetè † nostri Philosophi fabulantes depinxerunt, dum introduxerunt fabellam Ranarum & Iouis, quæ à summo (vt Poetæ fabulantur) Ioue flagitabant regem sibi dari, qui trabem primum dedit, quem regem quasi inertem ranarum generi fastidienti rursum Iupiter ciconiam, vt ranas regeret, dedit, quæ postea eas deuorare cœpit, easque male primum cautas bene edoctas reliquit, insanire aut ineptire, regem expetentes. 37 38

Sunt tamen † non pauci nostrorum, qui passim existimant contrarium, contendentes principatum, regna, imperia, iurisdictiones, & magistratus esse iuris diuini, iuxta illud *Prouerb. c.* 8. Per me Reges regnant, &c. Sed hæc ratio leuissima est: nam & similiter per Deum fiunt omnia humana, siue illa maxima sint, siue media, siue minima, vt & indubitatum est, & docet catholica religio; & Ethnici etiam tenuerunt fere omnes cunctique Philosophi. Vnde Lucanus ait: 39

Nil agimus nisi sponte Dei,

Et

Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa nauita merce ratem.
Illo non validus subijt iuga tempore taurus,
Non domito frenos ore momordit equus.
Non domus vlla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arua lapis.
Ipsæ mella dabant quercus, vltroq; ferebant
Obuia securis vbera lactis apes.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses,
Immitti sæuus duxerat arte faber.

Iam ergo dubitare non oportet, quin ineunte ætate aurea nullus omnino fuerit principatus, regnum, imperium, iurisdictio; quia eo tempore necessaria non erant isthæc: neq; ad rem pertinet, quod eo etiam tempore vnus forte aut alter improb⁹, aut violentus reperiretur, aut reperiri posse: nam ad tales improbos perraros compescēdos defensio hæc artificialis, quæ per modum iurisdictionis fit, necessaria non erat, nec inuenta erat: sed ad id sat superq; erat defensio naturalis, quæ fieri tunc poterat, & fiebat quoties opus erat: etenim † vt eo iure & tempore
34 hominem homini insidiari nefas erat, *l. vt vim. ff. de inst. & iur.* ita cuicunque homini periclitanti, vim aut iniuriam patienti, non auxiliari nefas quoq; erat, vt ex communi opinione resoluit Hierony. Cagnol. *in l. culpa caret, ff. de reg. iur.* per text. ibi à contrario sensu, & Decius *ibi, & in l. nullum crimen: per text. ibi eod. tit.* Vnde Ouidius sic cecinit:

Et caret auxilio qui non tulit, vtq; reliquit:
Sic linquendus erit, legem sibi dixerat ipse.

Et diximus late *supra c.21.n.29.* ergo eo tempore quum omnes fere essent boni viri, non dubium est, quin omnes vim patienti aut iniuriam, continuo subuenirent, quum ad id tenerentur iure naturali, diuino & positiuo, vt supra ostendimus, & † secun-
35 dum Ciceronem *lib.3. Officiorum*, Vir bonus ille demum dici possit, qui prodest quibus potest, nec sufficit, vt supra diximus, abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est; ergo eo tempore, vbi cauta erat bonorum copia, & nullus aut rarissimus vllus malus aut violentus, ad hunc compescendum, & ad vim patienti subueniendū, sat superq; erāt reliqui omnes boni, q ex vi & obligatione naturalis defensionis ad id tenebātur, ducebantur, ꝓperabāt, ardebant; & vtinā hodie artificialis defensio, quæ per modū iurisdict. & principat⁹ fit, tam idonea & sufficiēs esset, q̄ illa erat.
36 Deniq; † naturalis illa defensio, tam res quam personas intuebatur, sicque siue in rebus, siue in persona eius vim aut iniuriam pateretur, non dubium est, quin ex vi illius naturalis obligationis, qua reliqui homines ad iniuriam aut vim patienti subueniendum tenebantur, is subueniendus esset, & subueniretur:

per

per iura & rationes supra alleg. id quod hodie ex defensione artificiali, quæ per modum principatus & iurisdictionis fit post tam laboriosas molestias, immortales, sumptuosas moras & lites contingit, vt satius, consultius, vtilius plerunq; fuisset vim aut iniuriam tale auxilium defensionemq; artificialem non implorasse, quam retulisse, aut impetrasse: eam enim plus nimio pretio videretur emisse.

Denique † hanc artificialem defensionem, quæ per modum 37 principatus aut iurisdictionis contingit, non solum non esse de iure naturali aut gentium primæuo, sed potius naturali & gentium iuri primæuo aduersari, vel illinc intueri licet, quod illis iuribus inspectis, omnes homines plenissima libertate vtebantur, potiebantur, gaudebant, fruebantur, *l manumissiones, ff. de iust. & iur. & l. libertas, ff. de statu homi. §. libertas, Instit. de iure perso.* nec dubium est quin principatus & iurisdictio huic omnimodæ libertati aliquantulum aduersetur, non secus quam quædam seruitus, quam iuri naturæ aduersari in comperto est, *per l. manumissiones. ff. de iust. & iure.* cum qua seruitute non parum similitudinis habet subiectio hæc, quæ principatus & iurisdictionis causa, aut occasione contingit, præsertim si non tam ius, quam vsum noxium principum, & magistratuum respexeris, & late habet *lib. 1. Reg.* ergo vt bella & captiuitates iuri naturæ & iuri gentium primæuo contrariæ ex iur. gent. secundario processerunt *d. l. manumissiones, d. l. ex hoc iure.* ita & regna, vt ibi, & reliqui principatus & iurisdictiones, qui quæve iuri naturali & gẽtium primæuo non minus contrariantur & aduersantur, quam ipsa bella & seruitutes, & consequenter aduersantur iuri diuino primæuo, vt constat ex dictis iuribus, & rationib. & potissimum ex *d. lib. 1. Regum*, id quod facetè † nostri Philosophi fabulantes 38 depinxerunt, dum introduxerunt fabellam Ranarum & Iouis, quæ à summo (vt Poetæ fabulantur) Ioue flagitabant regem sibi dari, qui trabem primum dedit, quem regem quasi inertem ranarum generi fastidienti rursum Iupiter ciconiam, vt ranas regeret, dedit, quæ postea eas deuorare cœpit, easque male primum cautas bene edoctas reliquit, insanire aut ineptire, regem expetentes.

Sunt tamen † non pauci nostrorum, qui passim existimant 39 contrarium, contendentes principatum, regna, imperia, iurisdictiones, & magistratus esse iuris diuini, iuxta illud *Prouerb. c. 8.* Per me Reges regnant, &c. Sed hæc ratio leuissima est: nam & similiter per Deum fiunt omnia humana, siue illa maxima sint, siue media, siue minima, vt & indubitatum est, & docet catholica religio: & Ethnici etiam tenuerunt fere omnes cunctique Philosophi. Vnde Lucanus ait:

Nil agimus nisi sponte Dei,

Et

Et Plautus:

Deus profecto est qui omnia intelligit videtq;,
Bene merenti profuerit, male merenti par erit.

Et alibi Poeta cecinit:

Deus ipse canatur,
Qui populos vrbesq; regit, pacemq; togatam.

& doctissimus Saluianus *lib. 1. cum seq.* de prouidentia Dei, ex receptissima Theologorum & Philosophorum sententia omnia, siue maxima, siue media, siue minima, adfirmat regi Dei prouidentia. Et Cicer. *lib. 1. de diuina.* ait: Deum prospicere & consulere rebus humanis, & non vniuersis tantum, verum etiam singulis, & diximus plene *supra c. 21. nu. 21. cum praced. & seq.* Ergo quod *in d. c. 8.* dicitur: Per me reges regnant, vt verissimum, ita quoq; indubitatum est: sed intelligendum, quod Deus tanquam causa vniuersalis in omni regno, imperio, principatu, magistratu, & iurisdictione concurrit, non secus quam concurrit in omnibus reliquis rebus humanis, maximis, mediis, & minimis, quę omnia per eum fiunt, eius sponte & nutu, iussu vel permissu. Nam & alibi Deus ipse ait: Regnauerunt & non propter me, &c. Vt plenius diximus supra in locis, ad quæ vos remisi. Possumus etiam intelligere illa verba, Regnant per me, hoc est, de iure diuino secundario vel positiuo. Postquam enim gentes deprauari & malignari cœperunt, cœperuntque esse necessarii principes, magistratus, iurisdictiones, isthæc omnia excogitauerunt, creauerunt, & inuenerunt homines, nutu & sponte ac gratia Dei, non secus quam reliqua omnia, quæ homines ad suas necessitates & vtilitates inuenerunt, nutu & sponte Dei inuenta esse intelligẽdum est. Nam est ius diuinum naturale, quod simul cum ipso humano genere proditum fuit, & ius diuinum positiuum longe postea ab ipso Deo traditum, quale est illud præceptum: Sabbata sanctifices, præceptum de ieiunando, de carnibus non vescẽdis quibusdam temporibus, de confessione peccatorum, & similia multa, vt est communis opinio Theologorum, & supra etiã attigimus: ita tamen hæc intelligas, vt omnis iurisdictio & principatus ab ipso Deo esse intelligantur, inter ipsas duntaxat gentes & prouincias, in quibus in vsu est: non in reliquis, in quibus in vsu non est, quemadmodum bella, seruitutes, emptiones, vẽditiones, dominiorum distinctiones, & reliqua omnia iurisgentium secundarii inuenta ab ipso Deo esse intelliguntur (tanquam à causa vniuersali) vbi in vsu sunt tantum, nec enim propterea necesse est, vt vbiq; idem sit.

40 Itaq; † fuit primum tempus, quo regnabat, & in vsu erat hominum simplicitas, bonitas, innocentia, & tunc nec erant principatus, nec iurisdictiones, nec bella, aut seruitutes, seu captiuitates quia deerat omnis istarum rerũ occasio, vt diximus; postea succes-

successit secundum tempus, quo homines malignari & deprauari cœperunt;& tunc quia naturalis defensio illa, de qua mentionem habuimus, quæ durante primæui temporis innocentia sat superque erat, cœpit non sat idonea & sufficiens esse, ideo inuenti fuerunt principatus & iurisdictiones ad homines bonos tuendos, malosq; compescendos, successerunt bella, captiuitates, seruitutes, & similia: hosq; principatus & iurisdictiones artificiales iurisgentium secundarii, & sic iuris positiui esse constat: etenim homines malignari cœpisse non potuit contingere simul in omnibus mundi regionibus, sed primum in vna, deinde paulatim in reliquis: sicque cum primum in qua prouincia deprauari cœpissent, verosimile est, in ea principatū & iurisdictionem admissam fuisse, tuncq; id iuris tantum ciuilis (id est, illius prouinciæ) non etiam iurisgentium erat: verum postquam in reliquis fere mundi regionibus is principatuum & iurisdictionum vsus admissus receptusque fuit, tunc demum iurisgentium esse incepit, & non antea; id quod in reliquis omnibus, quæ hodie sunt iurisgentium secundarii, euenisse tradidimus plene *de success. progress. lib.* 1. *in præfat.* & *de success. creat.* §. 1. *in princ. cum* §. *sequen.* In quibus locis etiam docuimus † omnia ea, quæ hodie sunt iurisgentium secundarii, non esse æterna & incommutabilia, non magis quam ea, quæ sunt meri iuris ciuilis, & consequenter in desuetudinem posse abire. Vnde fit vt omnes mundi principatus profani, omnesque iurisdictiones in desuetudinem similiter possent abire, quum eas esse iurisgentium secundarii ostendimus, non secus quam reliqua, quæ iurisgentium secundarii sunt in desuetudinem non raro abire & possunt & solent. 41

Et initio mundi Deus † orbem non per reges, sed per seipsum, cessante omni humana iurisdictione, regere cœpit, vnde apparet postea quasi iure quodam positiuo principatus & iurisdictiones successisse. dixi supra *c.* 20. *num.* 3. & *cap.* 21. Postremo † quod diximus Dei prouidentia omnia fieri, intelligo à Deo procedere, vt nihil referat, sint maxima, an media, an minima: nam tam ex integra Dei prouidentia omnia reguntur, vt minimæ ab eo non minori aut segniori prouidentia regantur, quam media vel maxima. Summæ enim Dei omnipotentiæ pugnans aduersum contrarium esset existimare, minore, segniore aut imperfectiore prouidentia Dei domum cuiusque pauperrimi patrisfamil. gubernari, quam domum magni cuiusque regis, Imperatoris, alteriusve Principis. Etenim homines minore cura agunt res minimas, quam medias, & segnius res medias, quam maximas. Quia cum eorum memoria sit fragilis, seque noscant ad omnia impares, minusq; sufficientes, remedii loco anteponunt media minimis, & maxima mediis. Quæ ratio cessat in Deo omnipotente, quia ex æquo intelligit & comprehendit perfectissime 42 43

ctissime omnia tam maxima, quam media, quam etiam minima, præsentia, præterita, & futura, vt sic etsi cuiusque rei etiam minimæ vel omnium rerum etiam minimarum perfectissimam & integerrimam curam notitiamque habeat, non magis ideo fastidio aut labore afficiatur, quam si nullam curam haberet: sicque nulla ratio suadet, maiore Dei cura regi principatum cuiusque monarchæ, quam principatum cuiusq; priuatę domus. Vnde vt *in d. c. 8. Prouer.* dicitur: Per Deum reges regnare in suis prouinciis, ita quoque dici potest per Deum quemque patremfam. regnare, vel dominari in familia & domo sua: quod si pertinaciter instares, maiore Dei cura magna regna administrari & regi, quam domos priuatorum, responderem adhuc vtrunque Dei prouidentia fieri, inter seque differre non in specie, sed tanquam plus & minus: *arg. l. fi. ff. de fundo inst.*

SVMMARIA.

1 *Officia publica an vendi possint, ardua q.*
2 *Principatus ad ciuium vtilitatem.*
3 *Princeps quantam suorum curam habere debeat.*
4 *Regis & tyranni differentia.*
5 *Officia publica populus vendere potest.*
6 *Renunciare possumus nostris vtilitatibus.*
7 *Amor sui.*
8 *Honor cunctis rebus præferendus.*
9 *Officia publica honores sunt.*
10 *Legis vis.*
11 *Officia publica vendente populo præsumi id vtile esse, contra Dd. & quid si à principe venderentur.*
12 *Officiorum venditio à populo libero facta decens videtur.*
13 *Officia publica vendi licet etiam practica.*

CAP. XLII.

CENTESIMO TRIGESIMOOCTAVO colligitur ex principali conclusione nostra, quid respondendum sit in illo articulo, dum controuertitur; an † officia publica, seu militiæ
1 possint à principibus, populisve, aut à ducibus, comitibus & marchionibus alienari, aut forte à defensoribus ciuitatum, seu decurionibus? Mouet quæstionem quod vt ex nostra principali
2 sententia millies admonuimus, omnis † potestas & iurisdictio, siue illa popularis sit, siue principalis, siue etiam legalis ad meram ciuium, non etiam ad regentium vtilitatem est, vt post Platonem, & Ciceronem, & sanctum Irenæum, & sanctum Thomam, & denique post vniuersam fere turbam tam Iureconsultorum quam Theologorum, & etiam Philosophorum disseruimus *supr. cap. 1.* quibus adde idem tenentem fratrem Dominicum Sotum Theologorum nostræ tempestatis disertissimum *li. 3 de iust. & iur. quæst. 6. artic. 2. conclu. 4.* Idem vult Diuus Paulus *Epist. 1. ad Corint.*

*Corint.cap.*12. dum ait: Vnicuique autem datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem: quem locum ad id citat ipse Sotus, *vbi supra.* Idem Diuus Paulus *Epist.* 1. *ad Timot. c.*5. dum sic scripsit: Si quis † autem suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Idem vult idem Dominicus Sotus *d. lib.* 3. *quæst.*6. *artic.*4. *versicul. aliam vero.* dum de rege loquens ait, Licet non Respublica propter ipsum, sed ipse propter Rempublicam sit institutus: & ideo omnia (inquit) debet ad publicum commodum referre: nec dubium, quin, vt diuus Paulus ait, dignus sit mercenarius mercede sua, nec quisquam propriis expensis militare tenetur: ergo qui publica munera exercet, vt bono publico libenter cõsulat, ab ærario publico stipendium referre, & capere debet, tantum abest, vt emere ea onera aut munera debeat: adde Dominicum Sotum, *vbi supr. lib.* 10. *q.*3. *art.*1. dicentem: Regnum † enim non est factum propter regem, sed rex propter regnum, & rex differt à tyranno, quod ille omnibus ob publicum bonum vtitur, hic vero regno propter se abutitur. Quid dicendum? & sane primum videndum est, an talia officia populus liber † vendere possit, deinde an id liceat principibus, tertio an liceat ducibus comitibus, marchionibus aut similibus dominis, qui superiorem recognoscunt in temporalibus, postremo an liceat reliquis. Quoad primum receptior sententia Theologorum esse videtur, id permissum esse. Ita tenet sanctus Thomas *opusculo* 21. *ad ducissam Brabantiæ,* & tenent Caietanus *in summa verbo, venalitas,* & frater Domi. de Soto *in d. art.* 4. sed pro hoc est text. apertus, quem ipsorum nullus allegat *in l. omnimodo.* §. *imputari. verb. militia. C. de inoff. test.* & dixi plene *lib.* 3. *de succ. crea.* §. 30. *in rep. d.* §. *imputari num.* 202. vnde multa quæ hic desunt petenda sunt. Istorum autem ratio, quam S. Thom. Caietanus, & doctiss. Sotus, *vbi supr.* reddere videntur, est; quia istud prohibitum non est, aut reperitur, sicut reperitur in Ecclesiasticis beneficiis, quæ gratis danda sunt. Rursus ista non sunt communia ciuibus quasi præmia virtutum proposita sed tantum munera sunt ad meram Reipublicæ vtilitatem subeunda; ergo (inquiunt) cum nullus ad talia officia habeat vllum considerabile ius aut regressum, superest vt alienabilia esse intelligantur. Præterea, inquit ipse Sotus, populus liber habet liberum arbitrium ad sui gubernationẽ, ad quam suos ministros constituit, quorũ officia habent suos reditus & emolumẽta assignata, vel ex prædiis hanc forte ad rem deputatis, vel ex collationibus omnium ciuium, vel eorũ, qui sub talib. ministris negotia gerũt, vel aliunde: ergo populus, vt talia emolumenta potuit initio eis assignare, ita & ea poterit alterare postea ac cõmutare, addendo vel detrahendo, vel minuendo, aut commutando: quæ ratio non satis perstringere videtur, vt sine vllo omnino emolumento hæc

possint

possint administrari aut debeant: sicque vt vendi possint. Nam qui emit, nihil accipere videtur, cum tantundem pretii nomine refundat. *l. si voluntate. C. de restin. vend.* adhuc tamen conclusio vera est, quæ probatur ratione altius deriuata: Omne Reipubl. munus aut administratio respicit meram populi, non etiam administratoris vtilitatem, sicque confertur in inuitos, *vt per to-*
6 *tum tit. ff. muner. & hon. præsertim in l. gradatim, ibid.* at † in re cuiuspiam gratia instituta ipse potest liberrime disponere, eique si velit renunciare, ac prætermittere: quinimo etiam prodigere. *l. pen. C. de pact.* vbi multa per Ias. post alios. *l. si quis in conscribenda. C. de episcop. & cler. l. stipulatio ista. §. inter certam. vbi textus egregius. ff. de verb. oblig. l. Titio centum, in princip. ff. de cond. & demonst. l. filiu matrem vbi diximus. C. de inoff. testam. egregius textus in l. sed et si lex. §. consuluit. ff. de pet. hered. ibi, dum ait, dum re sua abuti putant. l. in re mandata. C. mand. l. 1 § & magis, verb. prodegit ff si quid in fraud. patro. l. 1. ff. mand. l. cum pater. §. rogo. & §. mando. ff. de leg. 2. l. filius fam. §. diui. ff. de leg. 1. l. inuito. ff. de reg. iuris.* Sicque nihil impedimento est, quin populus libere possit de iis muneribus seu officiis, vtpote meram sui vtilitatem intuentibus, disponere non solum per venditionem, quæ ex parte talium officiorũ pecuniarium emolumentum acquirat, sed etiam per talem venditionem, quæ ex toto omne pecuniarium emolumentum remoueat & absumat: id quod nostra ratio, non etiam ea, quam Sotus & alii reddunt, suadet. Quum enim ille sponte sua, non coactus ad talem emptionem accesserit, id sibi vtilius esse intelligendum est, quod
7 ipse maluit & elegit. Vnusquisque enim † suo commodo studet, & plerunq; etiam plus æquo. Vnde Terentius: Natura ita comparatum est, vt omnes sibi melius esse malint, quam alteri. Vnde Cicer. *orat. in Ve in.* Nemo (inquit) est tam demens tamque parum de se cogitans, qui alienam vitam aut commoda magis quam sua diligat. & idem *Phil. duodecima:* Qui multorum (inquit) custodem se profitetur, cum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. Et rursus 3. *Offic.* Nostræ (inquit) vtilitates omittendæ non sunt, & aliis tradendæ. ergo is, qui tale officium emit, non huius animi erit, vt suam velit vtilitatẽ omittere, & aliis (hoc est, cunctis popularibus) tradere. Quid enim
8 nonne † honor cunctis rebus præferendus est? *l. Iulianus. ff. si quis omi. cau. test.* adeo vt Virginius vitæ filiæ suæ eius honorem antepofuerit. *l. 2. §. pen. ff. de origine iur.* Vnde Ouidius de Lucretia Romana, quæ propriæ necis testimonio pudorem minimè se violasse ostendit, sic cecinit:

Cum foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Testetur cunctis me non violasse pudorem,
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.

Multis

Multa in simili per Gerardum *singu.1.num.10.& singu.2.nume.7.& sing.31.num 4.*& multa per Boërium *in tract.de autor.mag.cos.add.1 num.39. cum plurib seq.* Quid item nonne hujuscemodi † 9
officia publica, honores & sunt & appellantur? *vt in rub.ff.de muner.& honorib.& in l.vt gradatim,& ferè per totum illum tit.* quid ergo mirum aut nouum, si populus mihi vẽdiderit tale officium: quod habet onus annexum, sed similiter honorem, tantumque pretij nomine dare velim, quantum pecuniarum & emolumenti exinde percipi possit, vt sic in effectu solius honoris, non etiã alicujus pecuniarij emolumẽti habita ratione, videar illius officij onus operam & curam subire, & ꝓ satis ampla mercẽde reputem talem honorem, quo antea carebã nactũ fuisse me. Quę ratio cogit nos fateri idẽ fore, ẽt si precium, ꝙ pro illo officio dedi, lõge excederet emolumẽtum pecuniarium, quod exinde pcipi potest, quasi cum illa honoris accessione & lucro isthæc omnia cõpensentur, id quod apud nos Hispanos frequẽs est, in illis honorib. omnium ciuitatũ, & reliquorum populorũ, q vulgo (regimẽtos) appellãtur seu decurionatus: nã etsi ad eorum ministerium nõ leuis cura & diligẽtia desideretur, tamẽ magna vi pecuniarum emi solent, cum emolumẽti pecuniarij secum adferãt nihil aut fere nihil. Denique omnia cẽsentur permissa, quæ nõ reperiuntur expressim prohibita *l.nec non.§.quod eis.ff.ex quibus caus.maiores, l.super statuas.C.de religio.* tradunt Franciscus de Ripa, & alij *in l.in quartam, ff.ad legem Falcid.*& diximus *de successionum crea libr.*1. Sed hujuscemodi vẽditio munerum & officiorum, inspectis juris communis principijs (hoc est, juris naturæ & gentium primæui) nullibi reperitur prohibita talis venditio, ergo par est eam permissam intelligi. In summa, † quod à po- 10
pulo non recogno[illegible]nte in temporalibus superiorem (de quo loquimur & locuti sumus) statutum, aut lege sancitum, vel moribus præscriptum, aut frequentatum est, id valere & vim legis tenere, nõ aliter definit, quàm si apertè contra naturalem justitiam & rectam rationem, & bonos mores lædat, vt probat *l.prospexit. ff. qui & à quibus.ibi, quod per quàm durum, sed ita lex scripta est.l.non omnium,* vbi eleganter nota Bal. *ff de legibus, l. 1.§. initium.ibi, quia moderatam hanc ætatem prætor ratus est.* vbi notat Gloss. clamans esse illam mirabilem rationem. *ff. de postulando.* Idem Bald. *in l.de quibus: ff. de legibus:* Andr. Tiraquel. qui multa hanc ad rem spectantia congerit *in tractat. de retractat. in præfat. numer.* 75. Nec dubium est, quin talium officiorum munerumve venditio non sit hujusmodi, vt turpitudinem manifestam continere, aut contra bonos mores, aut contra jus diuinum esse videatur, vel etiam naturale: ergo par est talem venditionem fieri posse, esseque inculpatam. Id quod vel ex eo intueri licet, quod hic inesse videtur quidam contractus respe-

ctiuus, puta, do meam pecuniam, vt populus aliquid faciat (hoc est, vt efficiat quod mihi, quod attinet ad tale munus vel officiū, ciues pareant, & honore & officio debito me afficiant) hujuscemodi autem contractus ex ipsa conuentione legem accipiunt, & legitimi sunt fueruntque semper *l. contractus, ff. de reg. iur. c. cōtractus, eodem tit. lib. 6. iuncta, l. naturalis, & per totum tit. ff. de praescr. verbis* ergo nihil vetat tales contractus valere, & lex dicitur esse contractus quidam. *l. 1. ibi communis Reipublicae sponsio ff. de legibus.* & contractus dicitur esse lex, *vt l. legem quam, Cod. de pact. dict. leg. contractus, dict. ca. contractus, l. 1. §. si conuenerit, ff. depositi.* dixi *in praefat. de succ. progressu. in princi.* Et nullus (judice me) negabit legem valere à populo factam, quæ disponeret, ab ipsomet populo posse talia munera vendi, præsertim cum ærarium publicum exinde & aliunde ditari magnopere expediat omnibus conciuibus, non secus quàm ipsimet Reipublicæ. *auth. res quae, cum ibi plene not. Cod. cōm. de lega.* ergo consequens fit, vt quemadmodum per legem id fieri non solum licitum, sed etiam vtile est: ita quoque per modum contractus, vel consuetudinis & fieri liceat, & forte expediat Quinimo cum omnis lex præsumatur esse justa. *c. erit autem lex. 4. distinct.* consequens fit, vt si quo in populo id fieri reperiatur, id vtile esse intelligatur, & præsumatur, ad publicum ærarium locupletandum hujuscemodi pecunijs, quo magis publicis necessitatibus subuenire possit, vt supra probauimus. Vnde duo inferuntur, Primum
11 † non solum fieri tales vēditiones posse, sed etiam posse & expedire. Et ita præsumi, quāuis hoc vltimum diuus Thomas & Dominicus Sotus & Cayetanus videantur, *vbi supra*, abnegasse. Quorum sententiam fortè tueri licet, quando non ab ipso populo libero, sed à principe, qui à populo sufficienter alitus erat, venderentur talia munera.

12 Deinde † procedit etiam, vt tales venditiones à populo libero factæ, etiam decentes & honestæ videantur, quamuis hoc vltimum negare videantur sanctus Thomas, Cajetanus, & Dominicus Sotus, *vbi suprà*, quorum sententia in casu proximè notato fortè defendi posset. Ergo quinq; tenenda sunt. Primum tales venditiones mero jure valere Deinde etiam posse expedire. Tertio præsumi, quod populo ipsi expediant. Quarto tales venditiones esse honestas. Postremo et in re dubia honestas pręsumi Et tales visæ & reputatæ sunt apud nos Hispanos, cum & quotidie & omnibus in ciuitatibus & oppidis frequenter fiant in ijs militijs, quæ vulgo scriptoriæ appellantur, & in alijs, quæ dicuntur decurionatus seu (regimientos.)

13 Sexto intellige, vt † procedat et si hæc res non solum speculatiue, sed etiam practice consideretur, puta, per applicationem ad vsum, quamuis & in hoc nominatim teneat contrariū Theologo-

logorum nostræ tempestatis doctissimus Dominicus Sotus, *vbi supra versi. 2. conclusio.* mouetur ipse, quia, inquit, hasce ad res cũ industria personæ & probitas desideretur, certe si plus offerenti vendatur, id obseruari non ita potest: sed respõde dupliciter fieri posse, & apud nos Hispanos etiam hodie solere, in vsuq; esse, vt illi ad quorum curam & prouidentiam spectabat, ad tale officiũ personam idoneam eligere: nominent tres vel quatuor, & ex illis, ei qui plus obtulerit, detur, sique illi sint omnes, si non æque saltem sufficienter idonei. Præterea populus, ad cujus vtilitatem id spectat, mauult mediocrem sic dotatum pecunijs, quàm eminentiorem vacuum, id quod & in vxorib. eligendis plerunq; fit, nec dubium est, quin populi judicio, electioni & optioni in hac re sua standum sit, vt suprà dixi. Vnde apparet idem fore etiamsi cuiuis de populo plus offerenti venderetur, cum hac ratione, tũ etiam quia ad retinendos homines in officio pœnæ inuentæ sunt. *l. 1. ff. de iust. & iur.*

SVMMARIA.

1 *Officia publica princeps an vendere possit?*
2 *Intel. l. 1 ff. de const. princ. § sed & quod princ. Inst. de iust. & iur.*
3 *Mens præualet verbis.*
4 *Verba non inspicienda, sed mens.*
5 *Mandatum generale restringitur ex mente concedentis.*
6 *Princeps sufficienter à populo donatus nihil vltra exigere potest.*
7 *Populus imitatur Principem.*
8 *Officia quando vendere non licet, tunc nec expedit, nec decet; idem econtra; contra Theologos.*
9 *Officia publica vendere & licet & decet principi, si à populo erat insufficienter dotatus, contra Theologos.*
10 *Officia publica an vendere possint Duces, Comites & Marchiones.*
11 *Magistratus ciues tueri tenentur.*
12 *Officia publica vẽdita an trãseant ad successores.*
13 *Dignus ad officia publica quis intelligatur.*
14 *Officia publica dignioribus danda.*
15 *Electionis forma.*
16 *Eligens dignum omisso digniore bis peccat.*
17 *Officia publica vendi posse ita vt transeant ad successores contra Sotum.*
18 *Populorum alienationes necessitatis caussa an in perpetuũ fieri possint.*
19 *Populorum à rege alienatorũ duplex læsio.*
20 *Populum à principe habitum qui alienare potest, & vendere potest contra Sotum.*
21 *Populo male alienato adest peccatum & restituendi obligatio, contra Sotum.*
22 *Magistratus an populum vendere possit?*
23 *Episcopus an populum vendere possit?*

CAP. XLIII.

1 HACTENVS quoad primum articulum de populo talia officia vendente. Quid n. quoad secundũ articulũ de principe? & sanè in eo sunt tres conclusiones: Prima, vt venditio ab eo facta mero jure valeat: Altera, vt non expediat fieri. Vltima vt non quoque deceat fieri. ita Sanct. Thomas *opusculo* 21. & Cayetanus, & Dominicus Sotus, *vbi suprà*, exemplificantes in ducissa Barbãtiæ, ad quam ita rescripsit consultus idem diuus Thomas, quod & in reliquis principibus superiorem in temporalibus nõ recognoscẽtibus procedere volut: mouetur Sotus; quia, inquit, postquam populus principi & in principem omne suum imperium & jurisdictionem contulit, & sibi imperij reseruauit nihil, consequẽs fit, vt quidquid ante talem concessionem populus ipse poterat, id post eam principi liberrimum sit *l. 1. ff. de const. princ. §. sed & quod principi. Instit. de iure. nat* Hinc est, vt vulgo fertur, principem legibus solutum esse. *§. fin. Inst. quib. mod. test. infirm. l. princeps legib ff. de legib l. ex imperfecto ff. de lega. 3. l. ex imperfecto Cod. de testam.* Quid dicendum: & sane ab hoc ænigmate & elemento pendet vera istius rei cognitio, quam isti grauissimi patres non potuerunt nõ ignorare, ac subinde cespitare, cum in legalem disciplinam, sicque in possessionem alienam pedem intulerint (ipsi enim Theologiæ professores erant) Etenim ea æquiparatio, quam ipsi inter populum liberum, & principem facere volunt, regulariter minimè procedit: vt enim vnicuique suis de rebus, vel ad suam vtilitatem spectantibus disponere liberrimum & est, & expedit esse, vt plenè suprà jam ostendimus: ita populo quoque de rebus, siue suis, siue ad suam vtilitatẽ spectãtibus (quale est in specie nostra) liberrime disponere & licet & expedit, vt supra edocti fuimus: idque sibi vtilius esse reputatur, & cõsultius, quod ipse mauult, vt ostendimus supra: quibus adde Gloss. & Doct. *in §. præterea, Instit. de act.* dum sic cecinit.

Id portat leuiter quod portat quisq; libenter.

Diuersum lõgè est in eo, qui agit rem alienam, aut ad vtilitatẽ alienã spectantem, qualis est princeps, qui populi non tam dominationem quam administrationem habet: nec enim Respublica propter principem creatur, sed princeps propter Rẽpublicam instituitur, vt supra diximus: & nominatim ipsemet S. Thomas & Cayetanus & Sotus, *vbi supra*, fatentur. Nec est verum, omne suum imperium à populo in principem translatum esse.
2 Nam † licet lege regia relata *in dict. l. 1. ff. de const. princ* generaliter ita, quod attinet ad verba ipsius, diceretur; tamẽ quum verba vtcuq; generalia sint intelligẽda & restringẽda vel ampliãda juxta subjectam materiam *l. si vno. in princ ff. locati*, etiamsi per hoc recedatur à proprietate sermonis & verborum. *l. stipulatio ista. §. hi*

§ hi qui & §. hoc quoque. ff. de verb. oblig. l. quibus diebus. §. dominus. ff. de cond. & demonstrat. vbi notant Socinus & alij. l. pater Seuerinam. §. conditionum verba, vbi textus egregius, ff. de cond. & demonstr. l. hared. mei. §. cum ita, vbi plene per Socinum & Ripam, ff. ad Treb. quam regulam pluribus quam quinquaginta definitionibus iurium & rationum ornauimus *in l. si quando. in prin. C. de inoffic. testam.* & aliquid *de succ. crea §. 9. num. 8. cum seq.* euenit, vt verba generalia, *d. l. 1. ff. de constit. princip* quatenus dictant, omne suum imperium à populo in Principem translatum fuisse, sint secundum subiectam materiam restringenda, quatenus subiecta materia patitur, & ei accommodantur, aut accommodari possunt illa verba. Sicque qualis est natura principatus, talis esse debet illorum verborum, vtcunque generalium, interpretatio. Principatus autem natura est, meram subditorum, non etiam regentium vtilitatem respicere & curare, nec alium scopulum intuetur, aut intueri potest, vt supra attigimus, & plenissimè *supra, cap. 1. cum seq.* Ergo concessio imperij a populo Principi facta, vtcunque verbis generalibus, aut etiam generalissimis fiat, semper tamen sui natura, & ex subiecta materia limitata & restricta, ac alligata est ad meram ciuium, non etiam ipsius Principis vtilitatem, idq; tacitè actum & exceptum videtur, *vt dd. ll. & dd. locis habetur.* etenim omnis concessio, quamuis generaliter fiat, aptanda est ad mentem concedentis, vel concedentium, *l. si quando. in princ. de inoffic. testam* vbi multis iuribus & rationibus id ornauimus, & vani ac malè sani capitis esset, non intelligere, quod populus, qui ad meram suam, non etiam Principis sui vtilitatem, suam ei potestatem & imperium dedit, id nunquam ei concederet, quod damnosum ipsi populo esset: vt sibi enim consuleret, non vt noceret, fecit: Et quod † verborum generalitas, aut significatio, seu 4
proprietas, non tam consideranda sit, quàm mens concedentium, eleganter docet Cicero *in orat. pro Cacinna*, his verbis: Scriptum sequi calumniatoris est: boni vero iudicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere: quæ lex enim, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, non infirmari aut conuelli potest, si ad verba deflectere voluerimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? non enim ex verbis pendet ius, sed verba seruiunt hominum consilijs & auctoritatibus, nec verba veniunt in iudicium, sed ea res, cuius causa verba in leges coniecta sunt. Idem Cicero *in eadem oratione pro Cacinna* ait; Verba reperta sunt, quæ indicarent, non quæ impedirent nostram voluntatem: facit *l. non aliter. ff. de legat. 3. l. 3. C. de lib. pret. cum similibus.* & licèt verba legis generalia restringimus, eius mentem captantes, tam longe abest, vt per hoc eam legem violare videamur, quin potius ipsius violatores & fraudatores esse videmur, quando mente

relicta, verborum generalitatem, aut proprietatem obseruamus *l. fraus. ff. de legib.* quæ omnia plenissimè ornauimus *suprà, cap. 25. num. 5. & in l. si quando. in princ. C. de inoffic. testam.* secundum quæ, quod *in d. l. 1. ff. de constit. princip.* generaliter traditur, omne Principi imperium à populo lege regia datum esse, ex mente ipsorum concedentium coangustatur, restringitur, & limitatur, quoad vtilia tantum, non etiam quoad contraria. Nam & similiter in
5 mandato † vtcunque generali eadem restrictio semper intelligitur, *vt in cap. qui ad agendum, cum ibi plene not. per gloss. & Doct. de procurat. lib. 6. & in l. mandato generali, cum ibi not. per gloss. & Doct. ff. eod. tit.* sicque per solam status mutationem in deterius tale mandatum videtur reuocatum, *l. cum quis. in princip. vbi per Bart. & alios, ff. de solut.* quinimo etiamsi in deterius mutatus non esset status, sed in æquè bonam, vel etiam in meliorem sortem, si tamen procuratoribus conditio ad conueniendum difficilior facta est, per hoc mandatum etiam generale reuocatum, ademptum, vel nunquam datum intelligitur, vt diximus *de succ. creat. §. 17. num. 95. & num. 90. cum preced. & seq. & num. 94. & in §. 4. numer. 52.* sic ergo & mandatum seu imperium à populo principi datum huiusmodi esse intelligitur, vt ad vtilia tantum, non etiam ad contraria porrigatur. Vnde apparet, principis potestatem hac in re parem non esse potestati ipsius populi, sed longè inferiorem: populus enim suis vtilitatibus renunciare, & cum eis dispensare, & eas etiam, si libitum esset, prodigere liberrimè posset, vt iam docuimus, non secus quàm quisque priuatus in rebus suis. Principi vero populi vtilitatibus renunciare, easve prodigere aut lædere nefas esset, vt ostendimus. Vnde (vt ad propositum reuertamur) si quod damnum ex publicorum honorum, munerum, officiorum venditione contingere posset, aut euenturum verosimile esset, id Principi (qui populum tueri, non lædere potest) nefas esset attentare, populo autem non vtique: propterea quod suas vtilitates prætermittere, lædere, & prodigere potest. Verum quia necessitati & iustæ causæ subueniendum esse, omnia iura proclamant: sicque ex causa fit omnium legum & iurium naturalium, diuinorum & positiuorum transgressio, *l. si fideiu. §. si necessaria. ff. qui satisd. cog. vbi multa per Ias. l. necessarijs ff. de acquiren. hæred. l. si filius qui patri. vbi not. per Socin. ff. de vulga. l. vt gradatim. ff. de muner. & honor.* id quod plenissimè ornauimus supra per omnia ferè huius libri capita, & *in præfatione*
6 *tract. de succ. progress. in princip.* Ideo si is † Princeps à populo non sit satis idoneis reditibus dotatus, itaque ei licitum sit à ciuibus exigere, quod deest ad congruam suam sustentationem, vel ad immensas bellorum impensas, ad vrbium munitiones, ad præsidum salaria, ad militum stipendia, & similia, tunc vt per alios modos posset à ciuibus pecunias exigere, ita & per istum posset,

qui

qui satis idoneus nobis videtur, & expers molestiarum, quæ ciuibus inferri solent in pecunijs aliter extorquendis, & colligendis. Cæterum cum Princeps idoneos à populo haberet reditus, tunc talia officia vendere tam nefas esset, quàm si reliqui magistratus a populo sufficienter dotati pecunias præterea a ciuibus extorquerent, qui repetundarum tenerentur, *vt per totum ff. ad leg. Iul. repet.* Quinimo in Principe turpius esset, eo quod teste & eleganter modulante Iuuenale *Satyr.* 8.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat, habetur.

Et eapropter turpius vitium est in Principibus, quàm in reliquis, quia populus † Principum vestigia & mores insequitur, 7
non aliter quàm vmbra corpus. Vnde Claudianus sic cecinit:

——————Nec tam inflectere sensus
Humanos edicta valent, quàm vita regentis:
Mobile semper mutatur cum principe vulgus.

Vnde Cic. *in Epist. fam. ad Lent.* Quales (inquit) in Rep. Principes essent, tales reliquos solere esse ciues. Et Iuuen. *Saty.* 13. sic cecinit:

Sic natura iubet velocius, & citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cum subeant animos authoribus, &c.

Id quod eleganter, vt adsolet Cicero 3. *de legib.* depinxit: Non tantum mali est, peccare Principes (quanquam est magnum per seipsum malũ) quantũ illud, ꝙ permulti etiam imitatores principũ existunt: nam licet videre, quæcunq; mutatio morũ in principibus extiterit, eadẽ in populo se exhibet: nobilium enim vita victuq; mutato, mores ciuitatis mutari solẽt: nec solũ vitia concipiunt ipsi Principes, sed ea infundũt in ciuitatem: neq; obsunt, quod solũ ipsi corrũpuntur, sed etiam, ꝙ corrũpunt, plusq; exẽplo, quàm peccato nocẽt: pauci enim atq; admodũ pauci honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores ciuitatis, vel corrigere possunt. Sit ergo, quoad istorũ officiorum venditionẽ, triplex cõclusio & inspectio. Nam aut Princeps erat à populo sufficienter dotatus, aut minus sufficienter, aut dubitatur. Primo casu talia officia vendere nequit. Secundo casu vendere potest vsque ad repletionem idoneam, & non vltra: atque si quid superest, in vsus publicos conuertendum est. Tertio casu, quando dubitatur, sit sufficiẽter dotatus, nec ne, quæstio facti est, pendetq; ex necessitatibus Reip. & ex mensura redituum regalium, & alijs huiuscemodi inspectionibus, quas, si mihi retuleris, responsum dabo. Apparet ergo ex superioribus, † an tueri possit sententia 8
diui Thomæ, *vbi supra, opusculo* 21. *ad Ducissam Brabantia.* & Caietani, *in summa, verb. venalitas.* & Dom. de Soto *lib.* 3. *de iustit. & iur. q.* 6. *artic.* 4. qui in hac nostra specie scripserunt, talem venditionem à Principe posse fieri, non tamen expedire, neque decere:

id quod reuera admittendum non est, longeque verius est, data paritate terminorum, isthæc inter se minimè differre: nam si Princeps à populo satis abundè dotatus erat, aut fortè plus satis, tunc non solum talia officia vendere, neque expediret, neq; deceret (vt S. Thom. & Caiet. & Sotus admittunt) verum etiam ea vendere mero iure non liceret, vt supra ostendimus, id quod est contra sententiam ipsorum, qui in eo falluntur, quod existimabant, Principis tantam esse potestatem, quanta olim populi erat, quod omnino à iure alienum est, vt vltra supra dicta plenissimè disseruimus *supra, c.1 cum seq. & c.19.20.21.22.* sed etsi verum fuisset (quod verum minimè est, aut fuit vnquam) quod populus Romanus lege Regia omne suum imperium in Principem ita contulisset, quod Princeps non solum ad vtilitatem, sed etiam ad populi læsionem ius & potestatem vitæ (quod aiunt) & necis haberet, iuxta *d.l.1. ff. de constit. princip.* malè intellectam: adhuc tamen id ius ad reliquos totius orbis Principes non porrigeretur, qui ad consulendum duntaxat, non etiam ad nocendum ius

9 & potestatem habere viderentur. Aut & secundò Princeps † non erat à populo sufficienter dotatus, & tunc longè diuersum est: nam non solum talia officia vendere posset mero iure (id quod S. Thomas, Caietanus, & Sotus admittunt) sed etiam ea vendere deceret, id quod ipsi non iure negant: quinimo etiam tunc ea vendere expediret, si fortè alius modus colligendarum pecuniarum idoneior aut commodior faciliorve nō adesset, id quod ipsi

10 quoque, & non iure negant. Tertius casus principalis est † in Ducibus, Comitibus, & Marchionibus, qui in temporalibus recognoscunt superiorem, quales sunt in regnis Hispano, Lusitano, Gallicano, Neapolitano, & in similibus: & tunc ab eis talium officiorum venditionem fieri non posse, tenet & rectè ipsemet Sotus, *vbi supra*, motus, quia istis dominis non incumbit subuenire aut consulere publicis suorum populorum necessitatibus, quæ ratio reuera nulla est, quam ipse nec probat, nec probare possibile erat. Nam si verum est (vt ipse Sotus ibi adfirmat) eos esse veros suorum pupillorum dominos (idque nos in præsentia nec probamus, nec improbamus) illinc planè sequeretur eorum populorum tuitio, defensio, custodia, prouidentia ad eos spectare, non secus, quàm ad Regem regalium populorum protectio: sicque vtroque casu par ratio esset, & consequenter idem ius, *l. illud ff. ad leg. Aquil.* quinimo etsi tales domini solam iurisdictionem ordinariam habere dicerentur (id quod tutius est, & vero proximius) Rex autem supremam; adhuc idem esset: nam ad supremum, qui de causa appellationis cognoscit, pertinet declarare, bene vel malè ab ordinario iudicatum fuisse, & quo casu bene iudicatum fuit, ei executio remittenda est: ita quod si omnia rectè & ritè fiant à iudice ordinario, ab eius iurisdictione & im-

& imperio nihil omnino eximitur, *l. eos, in princip. cum ibi not. per Gloss. & Dd. C. de appell.* Ergo cum publicis necessitatibus cõsulere, prouidere, & subuenire boni principis, aut boni magistratus sit, superest, vt ad tales necessitates subueniendas ordinarius magistratus possit talia officia vẽdere, quum quandoquidẽ omnia ea facere potest & debet, quæ ad bonam spectant gubernationem prouidẽtiamque eorum ciuium, adeo vt † pro ipsorum tutela etiam vitæ periculum subire (si opus fuerit) teneatur, nedum curam & diligẽtiam adhibere, vt ex communi & vera opinione resoluit Hieronym. Cagnol. *in l. culpa caret, per tex. ibi: ff. de regul. iur.* Felyn. *in c. quanto. post Gloss. ibi, de offic. deleg.* Idem Fely. *in cap. 1. colum. 2. eodem tit.* Cinus, Bart. & Bald. *in l. 2. ff. de noxal.* Decius *in d. l. culpa caret.* adeo vt tales domini terrarum secundum opinionem Theolog. (teste Cagnolo, *vbi supra num. 5. & 6.*) teneantur ad restitutionem, si nõ obstiterint damnis, aut periculis populo imminẽtibus. Quid dicendum? & sane huiuscemodi quæstio nõ tam iuris, quam facti est, pendet enim illinc, vtrum istis nobilibus incumbat ex sui principis vel populi concessione ius & potestas non solum iuris dicendi, sed etiam gubernãdi; & etiam illinc, vtrum plenam gubernãdi habeant potestatem, an coangustatam, veluti si grauiora forte reseruata sunt regi aut populo, nam si plenam haberent tam iurisdicendi quam gubernãdi facultatem, hoc vno excepto quod vltima appellatio ad principem reseruata esset, tunc in ipsis idẽ fere respondendum esset, quod in principe responsum fuit, vt si ipsi non essent satis abunde à ciuibus dotati ad publicas huiuscemodi necessitates subueniendas, tunc ex talium officiorum venditione possent pecunias colligere, nõ secus, quam aliis quibuslibet idoneis modis, dummodo in publicum bonum pecuniæ conuertẽtur, nam eas sibi (etiam si minus sufficienter, aut minus idoneis reditibus à ciuibus dotatus esset) assumere nõ liceret, & sibi imputandum, qui tale onus gubernandi assumpsisset illo stipendio conductus, *l. nec emere, de iure delib. l. sicut ab initio, C. de actionib. & obligat.* præsertim, si in manu eius est illud missum facere, vt plerumque est, quod si etiam ad eas publicas necessitates satis idoneis reditibus dotatus esset, tunc nec talia officia vendere, nec per alium modum pecunias à ciuibus colligere posset. Cæterum si gubernãdi onus ad eum nõ spectabat, vel is casus aut necessitas, de qua agebatur, ad eius curam non spectabat, tunc ad eam necessitatem subueniendam talia officia vendere non posset, non magis quam aliud pecuniarum colligendarum genus exercere.

Denique † in quibus casibus huiusmodi officia, (siue illa forte sint scriptoria siue prætoria) diximus posse vendi, id saltem in prætoriis sub duobus demum temperamẽtis admittẽdum esset: 12

Primum, vt emptor non admitteretur, nisi per examen hac de re factum, vel aliunde verosimiliter appareret idoneus ad talem honorem gerendum, munusque illud exercendum: sicque nec turpem aut vilissimum admitterem etiam peritum, nec honestum virũ, si imperitus aut alias ad munus idoneus esset. Alterum est, vt tales venditiones, hoc est, militiæ, vel officia, nec essent ad hæredes transmissibiles, nec etiam inter viuos alienabiles, nisi forte sub eodem examine, si appareret idoneus is in quem fieret talis inter viuos, vel in vltima voluntate translatio, quod vltimum in specie tenet ipse Dominicus Sotus, *vbi supra*. Istorum ratio ea est, quia ad tales prætorias & magistratus eligitur industria personæ, *l. inter artifices, ff. de solu. authent. vt iudices sine quoquo suffra. per totum*, adeo vt non sufficiat, aut vix sufficiat, idoneum, aut dignum eligere, si quidem magis idoneus, aut dignior in promptu est, vt tenere videntur, aut saltem sentire Dominicus Sotus, *vbi supra*, Sanctus Thom. *opusculo 21. ad Ducissam Brab.* Caietanus *in dict. summa verb. venalitas*. ita tamen vt ille
23 † demum idoneus existimetur, in quo sit concursus duorum, primum, probitatis, alterum peritiæ & dexteritatis: quod vltimum Sotus, *vbi supra*, ita depinxit, Non solum (inquit) præter morum honestatem, scientia, prudentia, solertia, atque in primis animi robur necessaria sunt ei, qui sessurus est iudex, verum etiam expedit nonnunquam eum, qui non est tam ornatis moribus, alteri, qui illis abundat, anteferri propter alias dotes, quibus præditus est ad regendum accommodas. Simillimum est,
24 † quod in conferendis ecclesiasticis dignitatibus aut beneficiis eadem omnino (atque id exactius) consideranda sunt, adeo vt dignum eligere non sufficiat, si dignior in promptu est, quod tamen ita accipiendum est, vt digni electio, etsi dignior sit prætermissus, valere non desinat mero iure, peccat tamen elector, qui dignioris conscius erat. Hæc videtur esse communis opin. tam Theolog. quam Iurisconsultorum, vt per egregium Dominicum Sotum *lib. 3. de iust. & iur. q. 6. art. 2.* Sanctus Thomas 2.2. *q. 63. art. 2.* idem S. Thom. *in quodlib. q. 6. & rursum qu. 8.* Alex. de Ales. *part. 2 qu. 136. membro 2.* Nicol. de Lira *super Ioan. 21.* Henricus & Goffredus *in suis quodlib.* Hadrianus postea summus Pontifex *in materia restitutionis*, & Mairo *in 4. distinctio. 24. quæst. 8. &*
25 *quæst. 9.* facit, nam forma electionis hæc est, † Dilectissime, & si es hodie, cras non eris, per Patrem & Filium & Spiritum sanctum adiuramus te, & in virtute conscientiæ, & sub periculo animæ tuæ dic nobis quis vtilior videatur. Perpende, non dixit, quis vtilis, sed quis vtilior. ita habetur *in c. constitutus. 2. de appel.* tradunt Hostiens. Anton. Butrius, Abbas Siculus, & alii communiter relati per Nicolaum Boerium *decis. 1. num. 31. vers. & debet talis adiuratio.* Hanc receptiorem sententiam (non paucis tamen

tamen repugnantibus ac contẽdentib. dignum eligere sat esse) egregia ac naturali ratione tuetur ipse Dominicus Sotus; nam, inquit, Antistites (iuxta illud Domini; gratis accepistis, gratis date) tenentur gratis conferre beneficia. Nec dubium est, quin is † qui meliore posthabito, quem in promptu habebat, beneficium confert minus digno, is gratis non dat, quia species furti est de alieno largiri, & beneficii debitorem sibi acquirere, adeo vt tale lucrum ita turpe reputetur, quod furto annumeretur, 16
textus egregius *in l. si pignore, in princ. ff. de furtis.* nec expedit dubitari, quin verosimiliter nullum alium animum quam istiusmodi lucri faciendi habere possit, aut videatur antistes, qui meliore posthabito, minus digno tale confert beneficium, gratiam enim aut gratum ne dicam indebitum donum ei dare voluit de alieno, quo magis istius doni aut beneficii eum debitorem sibi faceret & obstringeret, id quod non solum lucri, sed etiam furti species esse intelligitur, *vt d. l. si pignore.* cui adde impietatis quoque vitium esse; peccat enim cõtra iustitiam distributiuam edocentem pro meritis virtutum tales honores esse deputatos, & esse conferendos. Vnde iniquitas non in eo duntaxat est, quod præmio & emolumento dignior ille defraudatur, sed etiam in eo impietas est, quod eius honor & decus læditur: etenim secundum mores hominum, iuxta modum aut mensuram dignitatum, quibus decoratus est, aut humorum quos gerit vnusquisque, vulgo magis aut minus dignus iudicatur. Vnde fieri non potest, quin princeps si posthabito digniore minus digno isthæc conferat, digniorem illum non solum debito præmio & emolumento defraudare, sed etiam eius decus & honorem lædere intelligatur. Facitq; præterea cõtra iustitiã commutatiuam, quæ suadet tutorum aut administratorum custodumve nõ mediocrem tantum, sed etiam optimum Reipub. accommodandum esse, si is vel in promptu sit, vel rationabili diligentia reperiri potest, cuius cõtrarium reipublicæ noxium vehemẽter est: Quæ omnes rationes, quas commemorati patres luculenter ecclesiasticis accommodare videntur, profanis vero non ita aperte, dubium non est, quin ad secularia quoque pertineant, præsertim cum omnis principatus meram ciuium, non etiam regentium vtilitatem intueatur, vt cap. superiore fuse ostendimus. Sicque etiam in secularibus officiis & dignitatibus conferendis tenendum est, non sufficere eligere dignum, quoties dignior in promptu est, intellige non sufficere, quin peccet elector; sufficit tamen quoad hoc, vt valeat mero iure collatio aut electio, vt supra ostendimus.

Stat ergo ex superioribus officia publica etiam ob publicam necessitatem vendi non posse, si habeant iurisdictionẽ, nisi idoneis, ad eam iurisdictionem exercendam: hoc primo. Item vẽdi

ita

ita nõ posse, vt transeant ad hæredes, aut etiam inter viuos possint alienari, id quod nominatim tenet Dominicus Sotus *dicto art. 4. ad fin.* Quod nos sub hoc temperamento admittimus, vt

17 † procedat quãdiu non cõstet illum successorem esse idoneum. Cæterum postquam id cõstiterit, vel si id constaret, talem translationem admittere fas esset. Mouetur doctissimus Sotus eo, quod munus eligendi senatores ad regis electionem pertinet, quod munus ei ademptum videretur, si tales alienationes essent transitoriæ ad successores vniuersales, vel singulares ementis, quæ ratio (iudice me) debilis est. Omnia enim censentur permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita, *l. necnon, §. quod eis, ff. ex quibus caus. maio. l. super statuas, C. de religios.* nec alibi reperio id prohibitum esse aut vnquam fuisse, & cum nisi ob publicam vtilitatem tales alienationes fieri non posse dixerimus; si id fieri publice vtile sit, iam eo ipso permissum videbitur: quod obtineret, quando in toto regno esset ea necessitas, & sic in toto regno talis alienatio fieret. Deinde procedit etiam si in vno populo ea necessitas vrgeret; tunc enim ad salutem & tutelam illius populi id fieri liceret, si rex, vt dixi, non haberet aliunde, vnde id faceret: nec adesset alius modus commodior colligendarum hanc ad rem pecuniarum. Cæterum si communis esset necessitas aut periculum omnium populorum regni, aut quorundam, tunc ad omnium populorum tutelam non liceret tales magistratus cum clausula; vt ad hæredes transirent; ementis, vel vt transirent ad eorum singulares successores, vendere. nam iure naturali incommoda cuiusque rei iactura, damno aut impensa ipsius, non etiam alterius reparanda sunt, *l. secundum naturam, ff. de regul. iuris.* Sicque impium & iniurium esset, vt omnium populorum periculum damno vnius aut alterius populi repararetur, præsertim si tale damnum & alienatio esset æterna, & sic irreparabilis, vt in capitibus præcedentibus plenè attigimus, & aliquid *infra lib. sequent. in præscriptionis materia, par. 1.*

18 Deniq; ex sententia ipsius Dominici videtur eas populorum seu oppidorũ alienationes perpetuas, quas reges nostri quotidie faciunt, licitas non esse, quum temporaliter tantum, hoc est, ad vitam duntaxat emptoris, eas fieri liceret, ipse scripserit, cuius verba ita habẽt: hoc autẽ (inquit) est hic apprime considerandum, quod etsi necessitas legis nescia, principẽ quandoq; compulerit huiusmodi loca diuendere, emptores tamen, neq; vllus alius, vendendi ius habent, esset enim hoc senatorum eligendi munus vsurpare, quod rex nemini committit; quæ ratio re vera nulla est, nam illa verba, quod rex id nemini committat, non tam potentiam quam consuetudinem aut vsum regis denotant, at de illo sane quæstio erat, an rex id facere posset,

non

non an soleret. Sed & ipsa conclusio nõ minus suspecta est. Nam cessante publica necessitate, talia officia oppidorum, aut etiam oppida ipsa vendere nefas est: eadem autem vrgente, licitum est, vt iam ostendimus. Et quamuis moderatius, temperantius, & commodius sit ea oppida vendere, vel eorum officia publica seu magistratus, non in æternum, sed ad vitam duntaxat ementis, aut ad breuius etiam tempus, si fieri posset, tamen si id commode fieri non posset, vel quod sic non inueniretur emptor, vel minus pecuniarum sic colligeretur, quam ad præsentem eandemque vrgentem necessitatem opus erat, tunc etiam talem venditionem fieri perpetuo fas esset, per iura & rationes iam relatas, cum moderamine, de quo supra; vt si communis necessitas erat, communi iactura, & æqua, proportionabiliter reparetur: sin autem vnius tantum populi periculum imminebat, tunc illius tantum iactura aut impensa id fiat, nisi forte vnus populus ab hoste propter totum regnũ adortus fuerat, tunc enim quasi res totius regni ageretur (præsertim si periculum erat, ne capto illo oppido, reliqua quoque regni oppida hostis adoriretur) omnium populorum iactura & impensa ea res reparanda esset. Quasi iam communis causa ageretur, vt tamen si tunc aliquod oppidũ alienaretur, postea communibus expensis redimatur, ne alias vnius tantum populi iactura communis causa inique reparata videretur. Constat enim † apud nos Hispanos ingentem esse læsionem 19
eorum ciuium, quorum oppidum alienatur; non solum eo nomine quod ignominiosum sit in dominium vel subiectionẽ inferioris à rege transire ciues. vt dixi *supra, in præfat.* sed etiam eo nomine quod oppidorum sic alienatorũ prædia, campi, domus, & similia continuo redduntur longe vilioris valoris & æstimationis. Tam ergo dubitari nõ oportet quin alienationes talium officiorum, aut etiam ipsorũ oppidorum à rege fieri ex necessaria causa fas sit, etiam in æternum, præsertim si sibi reseruet supremam iurisdictionem, & in eo tantum quęstio erit, quando ea necessaria causa vrgeat, aut vrgere videatur, id quod ex superioribus expendendum est.

Subdit † Doctissimus Sotus, *vbi supra*, sequentia verba, quod si 20
quis (inquit) à rege facultatem, suum locum transferendi, impetrauerit, non explicando venditionem, arbitror sic peccare vendendo, vt ad restitutionem pretii teneatur; quia nemini fas est vendere, nisi regi. Quæ ratio suspecta est, nam qua ex causa primæua principis concessio iustificari potest, eadem ex causa sequens translatio potuit iustificari, vt supra ostendimus, & hanc ad rem princeps a reliquis magistratibus nihil differt, quinimo cum tales alienationes plerunque noxiæ sint ipsi principi magis interdictæ videntur, quam reliquis: sicque non est verum, quod nemini fas sit vendere, nisi regi, quinimo regi, cessante necessi-

tate

tate, magis nefandum esset quam reliquis, ipsa autem vrgente (secundum superiorem declarationem,) & ipsi, & reliquis idque facilius fas esset.

21 Subdit doctissimus Sotus hæc verba, vbi † autem (inquit) rex eandem largiretur facultatem, cessaret restitutionis obligatio, non tamen ratio peccati, postquam venditio non fit in bonum publicum. Sed re vera isthæc omnia suspecta sunt, nam aut rex licita ex causa id permisit, aut ex causa minus licita. Priore casu, sequuta venditione, non solum cessat restitutionis obligatio sed etiam peccatum omnino cessat. Posteriore autem casu, non solum peccatum adest, sed etiam præcisa obligatio restitutionis, vt patet per omnes tit. *ff. C. & Instit. de lege Aquil c. non dimittitur, de reg. iu. in lib. 6.*

22 Quoad quartum principalem articulum, vtrum † defensores aut decuriones ciuitatum talia officia vendere possint, Doctissimus Dominicus, *vbi supra*, tenet quod non; quod verum est in plerisque Hispaniarum oppidis, quia eorum iurisdictio, aut administratio ad hanc rem sese non extendit, sed vbi hanc ad rem eorum potestas sese extenderet, ibi id fieri ob vtilitatem publicam liceret; non alias.

23 Eandem regulam † negatiuam tradit idem Sotus in episcopis, & reliquis ecclesiasticis magistratibus, cuius rei veritas ex facto pendet, hoc est, ab institutione eorum officiorum, de quorum venditione agitur, secundũ superiores rationes & distinctiones.

SVMMARIA.

1 *Leges an mero iure obligare incipiant, ante earum promulgationem, ardua q.*

2 *Leges declaratoriæ respiciunt etiam præterita, & obligant ante sui promulgationem.*

3 *Lex noua ante sui promulgationem non ligat etiam scientes, contra Sotum.*

4 *Leges nouæ noxiæ sunt.*

5 *Lex contractus est, & contractus lex est.*

6 *Lex & mandatum æquantur in obligando.*

7 *Leges ante sui promulgationem non ligant, etiam quoad contractus infirmandos, contra Doctor.*

8 *Matrimonium non infirmat lex noua ante promulgationem.*

9 *Lex noua priuilegiorum reuocatoria non ligat ante sui promulgationem.*

10 *Ius naturale obligat nos sine promulgatione, secus in iure diuino positiuo.*

11 *Leges post promulgationem an teneant inculpabiliter ignorantes.*

CAP. XLIV.

CENTESIMO TRIGESIMONONO colligitur ex nostra principali conclusione, quid respondendum in illo egregio
1 articulo, an † leges incipiant obligare saltem mero iure, simul ac la-

te latæ fuerint, etiam ante sui promulgationem, an vero demum postquam promulgatæ sint? Qua in re receptior opinio est, e videtur, non solum ad culpam, vel ad pœnam, ante sui promulgationem, non obligare, sed nec etiam mero iure. Ita tenent communiter Dd. *per text. ibi in auth. vt facta noua constitutiones. in rinc.* Communiter Doctores *per tex. ibi in l. leges sacratissima. C. de egib.* Communiter Doctor. *in c. ad hac per text. ibi, de postul. prал.* Communiter Doctores *per text. ibi, in c. cognoscentes, de const.* vbi plene per Panorm. post Ant. Butrig. Ioan. Imol. & alios. Bald. plene *in d. l. leges.* & hanc esse vtriusque Iuris Professorum receptam sententiam agnoscit doctissimus Theologorum Dominicus Sous *lib 1. de iust. & iur. q. 1. art. 4.* tenet summus Theologus Alphonius de Castr. *de potest. legis pœnalis. cap. 1. ad fin. versic. additur deinde*; qui sic ait; Tanta est in statuenda lege publicationis necessitas, vt Deus ipse, cui rerũ est summa potestas, nõ possit Lege positiua ab eo data, citra eius publicationem, aliquem ad ipsius obseruationem obligare: idem tenent diuus Hieronymus & S. Ambrosius, & S. Augustinus, quos ipse allegat.

Contrariam tamen partem nouissime tenet nostræ tempestatis Theologorum Doctissimus Dominicus de Soto *lib. 1. q. 1. artic. 4. de iust. & iur.* qui contendit simul ac quæque lex lata est, statim ligare mero iure ciues, licet ad culpam, aut ad pœnam minime obliget ignorantes ignorantia tolerabili, aut inuincibili: motus; quia, inquit, lex est commune præceptum. *l. 1. ff. de legib.* sicq; omnes ciues obligat, nullo dempto, nullaq; habita distinctione inter scientes, & ignorantes, & quia simul ac me (inquit) aliquis certiorem fecit de lege lata, statim obligor ab ea, ut constringor, & tamen nuntius ille non me obligauit, sed lex antea lata; ergo antea eram obligatus, etiam dum legem latam ignorabam. Sed cum ab apertis vtriusq; iuris definitionib. supra relatis recedere nefas sit, (vt interim prætermittam auctoritatem nostrorum communi voto in idem consentientium) in eo tantum quæstio superest, quemadmodum ab his difficultatibus enodare nos possimus. Et sane quod vno tempore fiat dispositio, & in aliud tempus effectus eius conferatur, nec nouum, nec mirum est: *l. 1. l. quod sponsa. C. de donat. ante nupt. l. in tempus. ff. de her. inst.* sicq; hodie, si fit lex, eius tamen effectus ex suimet natura cõfertur in tempus, quo quisque ciuium legis notitiam habere cœpit, vel habere debeat, aut præsumebatur, quod est postquam præteriit tempus hanc ad rem a legislatore definitum. In regionum † enim plerisq; mos esse solet, vt cũ leges publicantur, tempus certum definiatur, à quo in posterum, & non antea, obligare incipiant, sicque antea ciues ea lege minime constringuntur, nisi forte fiat lex declaratoria iuris iam statuti, & recepti, in qua plerunque nominatim solet declarari, vt præterita quo-

quoque comprehendat & etiam præsentia: cuius rei ratio est, quod etsi regulariter legis natura sit, futuris non etiam præteritis dare formam negociis: *vt dd. iuribus.* tamen fallit in legibus declaratoriis; quia qui declarat nihil denuo agit, sed quod actũ iam erat detegit, non aliter atque si spicas excusseris frumenti, granaque antea occulta exinde prosilierint apparereque cœperint, quo casu nihil granorum te fecisse verum est, sed ea tantum quæ ibi inerant detexisse. *l. adeo. §. cum quis ex aliena ff. de acquir. rerum dom. iuncta l. heredes palam. §. 1. ff. de testam. facit l. duo sunt Titii. ff. de testam. tut.* sic ergo & in specie nostra, etsi regulariter futura negocia leges intueantur, non etiam præterita; tamen cum sint non tam noui iuris inductoriæ quam declaratoriæ, etiam præterita comprehendere possunt. Exempli gratia, in iure ingens quæstio erat in successione maioratus, vtrum filius secundo genitus præferretur nepoti ex primogenito præmortuo, an contra definiuit Taurina lex 40. nepotem præferendum patruo suo, ea lex quasi non tam noui iuris inductoria, quam declaratoria tantum, facile potuit præteritos ad casus retrahi: sicque simul atque lata esset, etiam ignorantes ciues comprehen-
3 dere: non sic † si noui iuris inductoria esset, tunc enim nec ad præterita regulariter referenda esset, nec in futurum antea obligare inciperet, quam ad ciuium notitiam, vel perueniret, vel peruenire deberet, aut præsumeretur: quod est post præteritum tempus à legislatore definitum, quod definire, & solet, & expedit, secundum distantiam locorum, intra quod tempus illius legis notitiam habentes non magis (vt arbitror) legi obstringuntur quam reliqui, qui ipsius notitiam nullam habent. *arg. d. l. 1. d. l. quod sponsa. d. l. in tempus.* quamuis contrarium & minus recte (iudice me) tenuerit Sotus, *vbi supra,* Moueor per dd. leges, & rationes: sic enim per ius inter conciues seruatur, quod & æquissimum est iustitiæ rectæq; rationi, & iuris prudentiæ consentaneum. *l. cum oportet, in princ. C. de bon. quæ lib. l. illam. C. de coll. l. illud. eod. tit. cum simil.* Quod enim si iussit lex equos, aut arma, mancipia, frumenta, pecudes extra fines regni non vendere, semestrique tempore præterito voluit ciues obligari, certe periniquum, & societati populari aduersum esset, vt qui statim illius legis notitiam habuerint, ea illico obstringerentur, reliqui vero longe postea: sicque isti illico inciperent carere emolumento, quod ex talibus mercimoniis capiebant, reliqui vero conciues huius rei ignari non carerent; vt interim omittam rationi, & iuri esse aduersum, pugnans, & contrarium vt scientes aut diligentes, sicq; legis prioris notitiam habentes, per hoc sint deterioris cõditionis q̃ reliqui, qui ipsius notitiam per imperitiam, aut socordiam, vel ignauiam non habebant: *arg. d. l. sacratissima, cũ ibi not. C. de leg. l. 2. ff. de or. iur. ibi, turpe est viro patritio ius in quo versatur igno-*

gnorare. Hactenus quando lex fuit prohibitoria. Quid si esset imperatrix? puta, jussit vt post semestre tempus nemini liceret syluam suã, aut montes suos stirpitus cædere, aut eradicare, quo magis prouincia lignis abundaret, quod obseruari ab omnibus post præteritum semestre tempus jussit: & tunc iisdem juribus & rationibus dicendum est, ante illud tempus scientes ea lege nõ teneri, nõ magis quam ignorantes, postea verò omnes ex æquo teneri. Quidq; si lex esset permissoria? idem foret, puta erat prohibitum, ne quis vẽderet mancipia, aut colonos etiam suorum agrorum, neue renunciaret paternæ hæreditati futuræ, neue vxori donaret, neve filiofamil. mutuum daret, neve vxor dotis fidejussorem acciperet, aut fundum dotalem maritus alienaret, & similia, de quibus Bart. *in l. si quis pro eo. ff. de fidejuss.* nunc it noua lex disponẽs isthæc, omnia permittit post semestre tempus, certè tũc etiam is, qui statim illius legis notitiam haberet, nõ gauderet tali permissione ante illud tempus, postea autẽ tã ipse quam etiam illi gauderẽt, qui eã legem ignorarẽt. Quid si ea lex esset punitiua, quia fortè sic disposuit. Qui damnum injuria dederit, aut furtũ fecerit, aut vulnerauerit, falsumve cõmisit, ab hinc post præteritum tẽpus semestre duplicatam pœnã subeat, quam anteã solebat imponi: & adhuc idem erit, nam taliter delinquentes intra illud tempus pœnam tantum simplicem; non etiam illam duplicatã subirẽt, etiamsi illius legis nouæ notitiã haberent: post præteritum verò illud tempus, eam duplicatam pœnam subirent, nõ solum sciẽtes, verum ẽt illius legis ignari, per eadẽ jura & rationes. Quæ omnia obtinere intelligo, etiamsi expressum esset à legislatore, id tẽpus ideo statui, vt ad omnium ciuium notitiam ea lex perueniret, adhuc enim interea illius legis cõscij eã lege nõ obstringerẽtur, nõ magis quàm ignari: sed demũ postea, & tũc tam cõscij quàm ignari: cum quia ꝓhibita id tẽpus, post tẽpus censentur permissa, & ecõtra post tẽpus ꝓhibita, intra tẽpus nõ disponũt. *l. cum prætor, ff. de iudic. d. l in tempus; l. l. quod sponsæ. tum plenè nota. per Dd. in dict. loc.* tum ẽt quia legis virtus in quatuor cõcluditur, in imperãdo, vetãdo, permittendo, & puniendo. *l. legis virtus. ff. de legib.* & in omnib. his speciebus (vt constat ex exemplis jam relatis) planè edocti sumus, incivile, injurium, iniquumque fore, si intra tẽpus à legislatore definitũ ea noua lege tenerentur sciẽtes magis quàm ignorãtes; post tẽpus verò vtrosq; teneri jus esse, nisi fortè etiam post tempus tam justa & inuincibilis esset alicujus ignoratia, vt ei quasi restitutionis, aut abolitionis, indulgẽtiæve beneficio principes vellẽt subuenire: *argũm per totum. ff. de abol. l. 1. ff. de constit. prin. in fin. §. sed & quod princip. instit. de iur. natur.* Tenendo nostras & receptas sententias nihil ad rem pertinet, quod leges factæ intelligantur ad bonum cõmmune, *leg. 1. ff. de legib. c. erit autem lex. 4. distin.* hic

videatur debere ligare etiam ante tempus in eis definitum, eos qui earum notitiam habuerint. Nam respondeo animum legislatoris talem esse videri, qualem ejus verba indicant. *l. Labeo. ff. de supel. lega.* verba autem ejus significant post tempus, nō antea eas leges debere subditos ligare, ergo & talem fuisse animum credendum est; quinimo intelligendum etiam eam nouam legem, post illud demum tempus à legislatore definitum, & nō antea vtilem esse videri reipublicæ: ideoque etiam mentaliter antea nō obligare, etiam scientes, nō magis quàm ignorantes; præsertim
4 † cum nouas leges ferre non tam laudabile quam reprehensibile prudentioribus semper visum fuerit, teste Thucydide, qui ex prudentissimi Cleonis Atheniensis oratione sic scripsit; Melius (inquit) agitur cum republica, quæ malis moribus constanter vtitur, quam cum ea, quæ bonis, sed inconstanter. Denique
5 † lex ciues obligat, non secus quàm cōtractus quidam; ideo lex & appellatur, & est contractus quidam. *leg. 1. ff. de legib. verb. communis Reipublicæ sponsio* (*hoc est promissio. vt §. 1. Institut. de verbor. obligat*) & contractus lex quoque appellatur. *l. legem quam. Cod. de pact. l. contractus, ff. de reg. iur. leg. 1. §. si conuenerit. ff. de posi.* dixi plenè *de succ. progressu. in præf. ad princip.* vnde vt, si tecum facerem contractum; post tempus obligaremur inuicem, antea minimè teneremur, vt jam ostendimus: ita & per legem ita factam antea non obligamur. Nec ad rem pertinet quod legem possimus ignorare, contractum autem nostrum nō videamur posse ignorare, nam imo possumus. Quid enim † si per seruum aut filium
6 institorem, aut per mandatarium, aut per procuratorem generalem obligemur, *vt per totos titulos, ff. & C. & Instit. de institut. act. & ff. & Cod. & Instit. quod cum eo, cum simil. & de procur. & mand.* nonne possumus ignorare contractus, & nihilominus obligamur? dicet quis, jam eo ipso quod mandatum dedisti, scire videris, quòd vel huic futuro euentui & periculo te committere vis sed replicabo; eo ipso quòd sub principe vel republica viuere volumus, videmur velle nos eis mandatum ad tales leges ferendas dare *l. 1. ff. de const. princ. dict. §. sed & quod princip. Instit. de iure nat.* idque mandatum nostrum nostraque commissio nos obligat, sponteque nostra, legibus etiam pœnalibus, ideo dicimur obligari. *l. Imperatores. ff. de iure fisci ibi, tu te huic pœnæ subdidisti. l. fin. Cod. ad leg. Iul. maiest.* ergo vt si procurator meus (juxta formam mandati, vel non egressus formam mandati) me post tempus, & non antea obligatum voluit, tunc demum & non antea obligabor. Ita & legislator, si me post tempus, & non ante obligatum voluit, tunc demum & nō antea tenebor. Verum vt si procurator, habens ad hoc mandatum, me purè obligatum, statim voluit, statim etiam ignorans obligabor: ita & legislator, si me statim obligatum voluit, statim etiam ignorans, ne dum sciens tenebor,

tebor, dummodo is non egrediatur terminos mandati, hoc est imperij & jurisdictionis sibi datæ. Terminus autem mandati & imperij sibi commissi is esse videtur, vt prosit, non vt obsit, *vt supra, c prae. & plenius supra, c. 1. cum seq in nostra princ. concl.* disseruimus: ergo, si is vellet vt leges noui juris inductiuæ præsertim pœnales, obligarent ignorantes, planè terminos mandati & imperij sibi commissi videretur egredi: cæterum si vellet vt leges nouæ, juris tantum veteris declaratoriæ etiam ignorantes obligarent, nihil injurium aut noxium fecisse videretur, sicq; terminos imperij sibi commissi minimè videretur egredi, secundum quod supra exposuimus: quæ omnia nota, quia nullus vnquam, in cujus scripta inciderim, ita attigit, nec etiam proximè accessit.

Ex superioribus apparebit, an vera † sit sententia Panorm. 7
in dict. c. cognoscentes, & Domin. de Soto, *vbi supra*, existimantium legem regulariter obligare, vel valere statim, etiã quoad ignorantes, & ante sui promulgationem, quoad inualidandos vel rescindendos contractus: vnde verosimiliter responsuros credendum est (id quod in simili etiam responderunt) quod si lex à rege nostro fieret ita· Nõ valeat vllus cõtractus sine insinuatione, aut nõ valeat mulieris contractus sine interuentu duorum consanguineorum; aut non valeat contractus adultorum ipso jure, curatore carentium. aut non valeat contractus vxoris inscio marito initus: tales leges & similes ẽt ante sui promulgationem tenerent ciues, & consequenter statim, etiam ab ignorantib. initos contractus infirmos redderent: quæ omnia & similia omnino repudianda sunt: Primum quod apertè noxia essent, & consequenter egredi viderentur terminos mandati & imperij principi à populo commissi: Deinde quia cõtra naturam legum nouarum regulariter est præterita intueri, sed tãtum futuris dare formam negotijs: at in matrimonij † cõtractu, qui postquam 8
semel celebratus est, non potest sine læsione alterius; vel fortè vtriusq;, dissolui, bene agnoscit ipse Sotus, *vbi supra*, talem legẽ à pontifice, vel à cõcilio etiam latam nõ ligare, nisi post tempus promulgationis; qui etiam agnoscit, leges † nouas priuilegio- 9
rum reuocatorias nõ ligare, nisi demum à tempore promulgationis, hoc est, post tempus à legislatore definitum, quale esset (inquit) dum indulgentiæ reuocantur, aut suspenduntur; tũc enim in suo robore permanet, donec in metropoli, vel in ecclesia cathedrali reuocatoria, aut suspensiua lex publicatur; cujus sententiã sequor, ex qua apparet veluti ex sua ipsius cõfessione quã longe ipse & Panorm. errauerint in superiore opinione, quã improbauimus: nam si lex noua priuilegiorum reuocatoria nõ obligat, aut producit effectum, nisi demũ post tempus à legislatore definitũ, præteritũ, vt ipse fatetur, multo min⁹ producet effectũ ante illud tempus lex noua à jure communi excessiua immuta-

tauerit;cum priuilegia longe facilius tollãtur,quàm ea quæ cõpetũt de jure communi. *l. eius militis.§.militia missus.ff. de mil.testam.* Nec dubium est,quin quælibet lex noua,quæ declaratoria non sit, sed noui juris inductiua,necesse sit,vt à jure vetere aliqua ex parte recedat,aliàs nihil ageret,*l.ius ciuile,cum ibi not.ff. de iust.& iur.* quod si declaratiua tantùm sit,tunc nihil denuo induceret, sicque statim ligaret etiam ignorãtes, vt in exemplo

10 majoratus,de quo meminimus suprà,cum similibus. Lex † autem diuina simul & naturalis ante vllam,vel sine vlla promulgatione ideo obligat nos,quia eam omnis homo sine vlla doctore,natura ipsa edoctus est, secundum eundem Sotum, quod & decernitur à lege prima. *ff. de iust & iur.& in princip. Institut.de iure natur.* lex diuina positiua demum post promulgationem obligat nos,secundum eundem Sotum,qualis est lex diuina ceremonialis:sicque ipsi rursum aduersari ipse Sotus videtur;nam si lex diuina positiua ante sui promulgationem non obligat,quãto minus obligabit lex positiua ab homine lata,ante talem promulgationem, & ante tempus quoad notitiam hominum rationabiliter peruenire poterit?

11 In summa † adeo verum est ante promulgationem non obligare legem illam,quod etiam post præteritum tempus signatum in ipsa legis publicatione,adhuc ignorantem inculpabiliter non videatur obligare, vel saltem illius excusatio admitteretur,secũdum Panorm. *in c. cognoscentes,de const. per tex.ibi,& in c.1.de postul prælato.* vbi dicitur,quod talem ignorantiam allegantibus,nõ facile credendum sit:ergo credendum,si probãdi onus in se susceperint,quod etiam nominatim tenet Alphons.Castr. *vbi supra,* & ideo inquit in foro cõsciẽtiæ etiam post præteritum tempus in tali legis publicatione præfixum,ea lege nõ obligantur,qui eam inculpabiliter ignorãrũt:quod intelligo quãdo noui juris inductoria essent,secus si declaratoria tantum veteris juris,vt jam edocti sumus.

SVMMARIA.

1 Princeps an sit legibus solutus ardua q.

2 Lex quando teneat privilegiatos.

3 Princeps legibus subest iure naturali,diuino & positiuo.

4 Intellectus l.1.ff. de const. princ. & num. 5.& 6.

7 Princeps legib. etiam ciuilibus subest trifariam.

8 Princeps in sua caussa iudex,& executor.

9 Princeps subest legibus ciuilib. quoad pœnam,& quoad pœnæ executionem, vtrunq; cõtra nouiss.

10 Princeps subest legi ciuili,licet ea differat à diuina vel naturali,contra nouiss.

11 Lex etiam iustos comprehendit.

12 Princeps legibus ciuilib.an obligetur ?ard.q.

13 Obligationes & actiones ciuiles conn-

Cap. XLV.

CENTESIMO QVADRAGESIMO colligitur ex principali conclusione nostra, & ex his, quæ proximè diximus, an lex ipsum † principem obliget ante sui promulgationem? Ad cuius cognitionem prius nosse oportet, an princeps legibus subiaceat? postea videbimus, quando teneri incipiat. Et quod legibus subiaceat, videtur primum *per l. princeps legibus. ff. de legib.* vbi palam statuitur, principem legibus solutum esse. Deinde quia populus omne suum imperium lege regia ei, & in eum contulit, *l. 1. ff. de constit. princip. § sed & quod principi placuit. Instit. de iure natur.* Qui autem totum dicit, nihil excludit, *l. Iulianus. de leg 3.* Ergo in omnibus ille à lege exemptus est. Tertiò, quia † leges generaliter etiam disponentes non comprehendunt personas priuilegiatas, si in ea ipsa re, vel materia, qua de agitur, reperiuntur habere peculiare priuilegium, vt tenent Bald. *per text. ibi, in l. in fraudem. §. fin. ibi,* quia generalis erat illa determinatio, *ff. de milit. testam.* Philip. Dec. *in l. 1. ff. de regul. iur.* idem Decius *in l. ex testamento. C. vnde liberi.* Andr. Alciat *parad. lib. 4 cap. 10.* & Andr. Tiraq. qui alios allegat *de præscr §. 1. gloss. 11.* & idem Decius *in cons. 9.* sed princeps in hac materia, qua de agimus, reperitur nominatim priuilegiatus, *per d. l. princeps. cum similib. supra allegatis.* Ergo non comprehenditur sub legibus quicquam disponentibus, quasi genere per speciem derogetur, *l. vxorem. §. felicissimo. ff. de legat. 3. c. generi. de reg. iur in d. l. cum quæstio. C. de lega.* Estque quarta ratio, quæ pro principe vrget. Postremò id apparet ex multis legibus, eundem principem a reliquorum hominum cœtu priuilegijs varijs eximentibus, *l. omnium. C. de testa. l. ex imperfecto. eod. tit. l. ex imperfecto. ff. de leg 3. cum millo similib. quas adduximus de succ. crea. lib. 3. §. 26. per totum.* 1 2

Contrariam partem tenet Theologorum disertissimus frater Domin. de Soto *lib. 1. de iust. & iur. q. 6. art. 8.* motus primum, quia de † iure naturali & naturali ratione est, vt, Quod quisq; iuris in alium statuit, eodem iure vti debeat, *vt per tit. ff. quod quisq; iuris.* Estque iuri naturæ par est & debitum, vt princeps, qui leges fert, his vtatur, eisque subijciatur. Deinde vrget illud naturale principium simul, & iuris diuini, vt, Quod tibi non vis, alteri ne facias: sicque, quod alteri vis, id tibi quoque velis. Vnde, Qui le- 3

gem alteri dedit, eo ipso eandem sibi dixisse videtur. Vnde pulchrè Ouid. sic modulatur:

Et caret auxilio, qui non tulit, vtq; reliquit:
Sic linquendus erit, legem sibi dixerat ipse.

Quo exemplo edocemur, quod non solum expressum, sed etiam, si tacitè tantum legem diximus alteri, eandem quoque nobis imposuisse videmur. Vnde Plutarchus *in Apoph. lib.* 4. refert, legem à Iulio Cæsare latam de stupratoribus sub certa pœna, quam transgressus fuit adolescens quidam, qui ipsius Cæsaris filiam stuprauit, isque apprehensus, iussu Cæsaris verberibus cum acrius, quàm lege continebatur, cæderetur, clamauit, Legem dixisti Cæsar: quo ille audito, ita ingenti mœrore correptus fuit, vt per totum illum diem comedere aut bibere noluerit, adeo se ipse legi, quam dixerat, alligatum intelligebat: vt eam non solum obseruare, non secus, quàm reliqui teneretur, sed etiam vtcunque transgressor legis insigniter ausus fuisset (vt in hoc exemplo adolescens ille fuit) adhuc idem obseruandum, ipse sibi & omnibus persuaserit.

Denique docemur ab ipso iure diuino, magis etiam in specie Matth. 23. ibi, qui dicunt, & non faciunt, qui alijs onera grauia imponunt, & ea nec digito amouere volunt. Addit ipse Sotus, *vbi supra*, tertiam egregiam rationem. Nam (inquit) legislator legem ferendo, id opus constituit in certa virtutis specie, quam virtutem ipse princeps insequi non secus, quàm reliqui populares, quinimo longè magis, quàm ipsi tenetur: omnis enim potestas ab ipso Deo Opt. Max. est, cui similior tanto magis quis est, & esse debet, quanto sublimiori potestate, dignitate, & principatu decoratus est ab ipso, sicque tanto magis omne opus virtutis (quale esse intelligitur id, quod ea lege comprehensum est) intueri & insequi debet, vt infra *lib.* 2. disseruimus in materia præscriptionum 1 *part princip. quæst.* 3. & 4. Est & quarta non minus noua, quàm egregia ratio. Nam legibus non aliter obligamur, quàm ex ipsis contractibus: lex enim nihil aliud est, quàm contractus quidam, & mutua promissio omnium ciuium inter se. Ideo rogatur lex cum ferenda est, an à ciuibus recipi velit, non secus quàm rogantur contrahentes à tabellione, an illi contractui, aut obligationi, qua de agebatur, submittere sese velint. *§. lex Inst. de iure nat. c. lex. dist.* 1. isque est verus sensus *ad l.* 1. *ff. de legibus.* ibi, communis Reipublicæ sponsio, hoc est, communis & mutua omnium ciuium inuicem promissio. Est enim sponsio firmissima promissio, *§.* 1. *Instit. de verborum obligat.* Ergo vt Princeps contractibus suis & obligatur & submittitur, vt & omnibus notum est, vt in superioribus capitibus millies admonuimus, ita & hoc contractu publico, hoc est, lege, aut legislatione obligatur. Quinimo & erit quinta ratio, longè magis ipse & iustius ac firmius

firmius obligatur, quàm reliqui. Nam quo magis ex puriore consensu cuiusque nascitur aut descendit obligatio, eo magis ac magis ille obstringitur, sicque geminata verba firmius quem obligatum reddunt, quàm simplicia, §.1. *Instit. de verbor. obligat.* diximus plenissimè *de succ. creat lib.*1.§.3.*num.*13. Vnde fit, vt Iureconsultus ad iustificandam pœnam, quæ in terminis *l. Imperatotores. ff. de iure fisci.* reo imponebatur, hanc rationem reddiderit: Tu te (inquit) huic pœnæ subdidisti, & similia verba sunt *in l. final. C. ad leg. Iul maiest.* significantia, tanto firmius & iustius quem obligari, quanto ex puriore consensu suo obligatio descendit, nec dubium est, quin ex puriore Principis legem ferentis consensu descendat ea lex, quam ipsemet tulit, quàm ex consensu reliquorum ciuium, quorum multi sunt absentes, alij ignorantes, alij fortè renuentes, aut dolentes, aut parum eam rem, quæ agebatur, intelligentes. Ergo par est, tali legi ipsum principē firmius, quā reliquos obligari iustiusq;, præsertim cū in principe inconstantia, pœnitentia, variatio, turpior sit, quam in reliquis: princeps enim esse debet, sicut polus in cœlo, & ei conueniunt maximè illa verba Pilati dicentis, Quod scripsi, scripsi, vt supra, *cap.*1.*cum seq. & cap.*20.*cum multis seqq.* in simili scripsimus. Denique Princeps non est extra Rempublicam, quinimo est membrum ipsius Reipublicæ, puta caput, & secundum Sotum, *vbi supra*, comprehenditur legibus ipsius Reipublicæ, quæ totam Rempublicam comprehendunt: sicque inter reliquos magistratus, aut appellatione magistratuum ipse Princeps continetur, vt docet Nicol. Boër. *de auth. magni concilij, addit.* 1.*mag.* dixi s. *cap.*1.*num.*18.

Iam ergo dubitari non oportet, quin Princeps non secus, quam reliqui, quinimo firmius & iustius, quam reliqui legibus à se, vel à Republica latis comprehendatur, (præsertim cum ipse non sit lege superior, sed custos, minister, & executor, aut defensor, vt plenè s. *cap.*1.*cum seq.*) & in eo tantum quæstio supererit, quemadmodum ab ijs, quæ supra in contrarium adduximus, nos enodare possumus: & in primis, quod attinet *ad dict. l. princeps.* ea nullum negotium nobis facit, quia de iure communi omnium gentium agimus, non de iure peculiari Romanorum: exulauit enim cæca eorum sententia, qui existimabant, ius Romanorum omnium gentium commune esse debere, quasi Romanorum Imperator dominus esset totius mundi, res sanè risu & ludibrio, quam longa contentione dignior, vt fusè disseruimus supra, *cap.*19.*cum* 3 *seqq.* Sic ergo de iure communi omnium gentium Princeps non lege superior, sed potius eius minister, custos & executor est, vt iam diximus. Præterea † *d. l princeps, in* 4 *verb. lege regia.* sat superque significat, ipsum etiam Principem Romanum legibus subesse ante, quam illa lex regia, de

qua ibi mentio fit, lata fuisset: sic lex illa nostram potius, quàm contrariam firmat sententiam. Tertiò, etsi ea lege Regia tam plena & generalis potestas Principi Romano à populo data fuerit, quoad verborum corticem, tamen quoad mentem concedentium, quæ præualere debet, sui natura ea generalis concessio videtur limitata, restricta, coangustata, ad vtilitatemq; concedentium redacta: nec enim in generali mandato, commissione, aut concessione comprehenditur id, quod quis in specie non esset concessurus, *l. obligatione generali ff. de pign.* id quod innumeris legibus & rationibus ornauimus, *in l. si quando per text. ibi, iuncta sua gloss. C. de inoffic. testam. & supra, c. 25. & c. 28.* Vnde scriptum sequi calumniatoris esse mente derelicta, ait Cic. *in orat. pro Cacin.* nec enim legis verbis, aut scriptura, sed mente tantum ipsius obligamur, *l. obligationum substantia in princip. in iuncto vlt. respon. l. non figura. ff. de act. & oblig.* adeo vt legis fraus fiat ab eo, qui, eius mente relicta, verba aut verborum proprietatem ipsius amplectitur, *l. fraus. ff. de legib.* Quinimo etiam in contractibus stricti iuris non tam verborum proprietas, quàm mens & sensus contrahentium inspicitur, *l. ita stipulatus, in mag. vers. Sabinus. verb. ex mente.* vbi notant Ias. & Paul. Cast. *ff. de verb. oblig. l. quidquid astringenda. in princ. eod. tit. l. hæredes mei. §. cum ita. ff. ad Treb. egregia lex, pater Seuerinam. § conditionum verba. ff. de cond. & demonst.* Et
5 mente † ergo & verisimili sensu concedentium intelligo ciues, qui Principi suo omne suum imperium & potestatem dederunt, intellexisse quoad ea, quæ ipsis vtilia essent, quæque ipsi verosimiliter concessissent, non quoad contraria, quæ verisimiliter ipsi in specie minimè concessissent: sicque non quoad hoc, vt ei liceat leges transgredi, quæ Reipublicæ vtiles præsumuntur, *arg. c. erit autem lex. 4. distinct. l. 1. & 2. ff. de legib.* quarumque transgres-
6 sio ciuibus non potest non esse noxia. Quartò intellige † *d. l. princeps*, quod si quando leges transgredi potuerit, id erit ex iusta causa Reipublicæ vtilitatem respiciente, & hoc est, quod vulgo dicitur, Principem non solum posse ex causa cum legibus dispensare, sed etiam debere, & hanc ad rem ipse solus est legibus solutus, & præterea nullus. Sine causa autem dispensare potest in his, quæ sibi nominatim à populo concessa sunt, id quod à populo Romano factum fuit, quoad legitimationes, *vt per tot. authent. quib. mod. nat. effic. sui. & in authent. quib. mod. nat. effic. leg.* & in criminū abolitionibus, *vt ff. de abol.* & in eorundē restitutionibus, *vt C. de sent. passis & restit.* & in natalibus restituendis, *vt ff. & C. de natalib. restit. & si qua sunt alia.* Item etiam in reliquis, quæ tam modici sunt præiudicij, & verosimiliter ea ei populus in specie concessurus esset, *arg. l. scio. cum simil. ff. de minor.* & diximus multa *lib. 1 de succ. resol. §. 7.* & aliquid *supra, cap. superiore, & cap. 25. n. 3.* Ergo Princeps legibus solutus est, quoad hoc, vt etiam sine

sine causa eas transgredi cumq; eis dispensare possit in his duobus vltimis casibus, & quoad hoc vt in reliquis omnibus, ex iusta causa tamen & non aliter possit dispensare, quinimo tunc non solum potest, sed etiam debet, *vt plene ostendimus in dictis locis, & in c. 25. num.* 3. is ergo est verus sensus d. l. princeps, cum simil. supra all. dum aiunt, principem legibus solutum esse. *Et in d. l. 1. in fin. ff. de const. princ. d. § sed & quod principi*, dum similiter aiunt, principem cum legibus liberum habere dispensandi arbitrium, quas leges nullibi sic enodatas & ad totius humani generis communem vtilitatem redactas inuenies. Itaque extra hos casus princeps legibus solutus non est, sed tam alligatus & forte magis quam reliqui conciues, cui rei dictæ leges recte intellectæ minime impedimento sunt. Intelligoq; eum subesse legibus etiam ciuilibus reipublicæ suæ, *vt in princ. Inst. de obligat. ibi*, secundum nostræ ciuitatis iura. Scilicet intell. ad d. l. princeps, cum similibus, est, quod ibi loquitur quoad solennia legum ciuilium, quibus non astringitur princeps, sui enim actus inter viuos tenebunt prætermissis etiam contractuum solennitatibus. Idem in vltimis voluntatibus. Idem in iudiciis, *vt plene egimus de succ. creat. §. 27. cum sequ. & de succ. progress. in præfat.* Id quod in principe Romano sine dubio procederet *per dd. ll.* in reliquis autem principibus non ita expeditum, & forte diuersum esset per superius dicta.

Stat ergo regula, principem legibus subesse, intellige primò, subesse legibus iuris naturæ. Deinde subesse legibus diuinis. Tertio intellige etiam subesse legibus ciuilibus reipublicæ suæ. Quæ tria tenuit Dominicus Sotus vbi supra. Quarto intellige quod subest iuri gentium, licet tale ius positiuum sit, quod intelligo quandiu ab ipso vel à republica sua ab eo iure non fuerit recessum: *argum. l. omnes populi, ff. de inst. & iur. cum simil.* idq; ius positiuum esse & supra diximus, & tradit ipse Sotus *de iustit. & iur. lib. 3. qu. 1 arti. 3.* Quinto intellige subesse iuri canonico: *arg. c. 2. & c. solita, de maiorita. & obedien.* Denique † quod diximus subesse legibus ciuilibus suæ ditionis, primum intellige quoad verba, siue enim verba legis generalia sint, puta quicunque, vel omnes, & similia, siue etiam indefinita, puto, qui hoc fecerit, vel si quis hoc fecerit, vel non fecerit, talis indefinita locutio à lege prolata æquatur vniuersali, *diximus de succ. creat. §. 20. num. 53. cum sequ.* Deinde intellige, principem comprehendi etiam quoad effectum & substantiam legalis obligationibus, ea enim obligationis legalis substantia consistit in consensu vero vel interpretatiuo ipsius principis legi dato, *l. obligationum substantia, l. non figura, ff. de actio. & oblig. iuncta d. l. 1. ff. de leg. ibi, comm. reipub. sponsio.* Nec dubium est quin ipse princeps cõsensum legibus reipub. suæ dedisse videatur non minus, quinimmo 7.

longe certius & euidentius, quam reliqui conciues, vt iam diximus. Id quod etiam admittit Sotus, vbi supra. Tertio intellige teneri etiam quoad pœnam, sicque quum petens ante tempus quod sibi in diem debebatur, subeat hanc pœnam, vt duplicentur induciæ, sicque bis longius tempus expectare teneatur, *vt in prin. Inst. de pœna temere litig.* dicerē huic pœnæ subesse principem, si ante tempus, q̄ sibi in diem debebatur, peteret: crederemq; in eo locum habere materiam auth. *qui semel, C. quomodo, & quando iudex.* Idemq; in reliquis pœnis, quæ nō lædunt honorem, & ita videtur esse ex mente Doctorum in simili, vt per Dec. & And. Al. & And. Tiraq. *in locis supra citatis, cum alijs alleg.* per Tiraq. *ibi:* Cæterum principē minime teneri crediderim iis actionibus, quæ lædunt honorem: argum. eorum quæ tradunt Dd. per text. ibi, *in l. alia, §. eleganter,* vbi Bart. Alex. & alii, *ff. solut. matr. & per tot. tit. ff. & C. de obseq. l. antep. ff. eod.* sicque ad verum vsque precium damni dati semper tenerentur etiam lege ciuili. executio autem à semet, vel ab eius officialibus fieret etiā contra

8 semetipsum. Nam & ipse † est iudex & executor contra semetipsum in sua causa propria, propter excellentiam & sublimitatem suæ dignitatis, *l. si paterfam. & l. & hoc Tiberius Cæsar, ff. de hær. instit. vbi per Dd. diximus plene, §. 26. cum seq. de succ. crea. præsertim in d. §. 26. num. 22.* in duobus ergo errauit Theologorum nostræ tempestatis disertissimus Dominicus Sotus, *vbi supra.*

9 Primum, dum † negauit legibus ciuilibus subesse principem quoad pœnam. Deinde dum negauit eis subesse quoad pœnæ executionem. Sed parcendum est ei, quum iurisprudentiæ expers esset, nisi vel eo nomine eum notaueris, quod intra cancellos professionis suæ theologicæ sese non continuerit. Errauit &

10 tertio, dum ait ibi, † legem humanam à principe laico initam, eum in conscientia obligare, eo (inquit) quod ab æterna per naturalem deriuatur, quod nihil est, nam si ea lege idem continetur, quod lege naturali & diuina implicite vel explicite continebatur, iam tunc id ius non tam ab ista lege humana, quam ab ipsamet lege naturali & diuina descendere intelligitur, vt supra nō semel admouimus *per l. adeo, §. cum quis ex aliena, ff. de acqu. rer. dom.* quod si aliud diuersum continebat, ita q̄ huius legis transgressor non possit videri transgressorem fuisse legis naturæ, aut Dei, tunc cessat peccatum, quia legibus ciuilib. consensum dare videmur, ita limitatum vt si aduersus eam à nobis itum fuerit, tunc pœnam lege expressam, aut arbitrio iudicis imponendam sustineamus, & præterea nihil mali patiamur, vt dixi supra. Iu-

11 stos † autem non secus quam reliquos legib. comprehendi, docet Sotus, vbi supra. quamuis S. Paul. 1 *ad Thimoth.* scripserit, Iusto non esse legem positam, quod ipse recte ibi exponit.

12 Ex superioribus apparet, veram † non esse eam vulgo receptam

ptam sententiam existimantium, principem legibus ciuilibus non obligari ciuiliter contrahendo, sed tantum naturaliter, id quod tenuerunt Baldus *in l. princeps ff. de legibus.* Idem Baldus & alii *in l. prim ff. de pactis.* Fernan. Loaz. *consil. pro March de Velez. pag.* 29. *num.* 10. *dubit. prim.* idem Baldus *in leg. final. C de transaction. & rursus in leg. final. aquam. colum. sexta. C. de serui.* vbi ait, quod licet principes lege positiua non obligentur, à dictamine tamen rationis minime soluuntur, tradunt omnes Doctores *in c.* 1. *de constit. & Alexand. consil. vlt. libro* 4. *columm.* 7. *Bald. in leg. pecuniam, C de cond. ob caus. & in leg.* 1. *C. de hered. vel act. vend.* sed longe verius est, principes legitimos & regulares regulariter ex contractibus non solum naturaliter, sed etiam ciuiliter secundum suorum principatuum iura obligari, quibus tam subesse videntur, quam reliqui conciues, vt supra ostendimus. Vnde † secundum formam contractus orietur actio contra princi- 13
pem, vel etiam pro eo, non secus quam si is contractus inter priuatos fieret, eaque actio poterit esse vel perpetua, vel temporalis, secundum distinctionem Gloss. *in princ. Instit. de perpe. & temp. act.* Sicque si princeps venderet seruum, vel quadrupedem intra tempus semestre, contra eum posset redhibitoria actio cõpetere, vel si emeret seruum, vel quadrupedem, intra tantundẽ temporis eam actionem haberet, iuxta titulum *ff. & C. de adil. edict.* quæ omnia & similia verosimilimum est doctores supra allegatos abnegaturos, sed non iure, vt patet ex iam dictis. Idem in actione de dolo, quæ similiter principi decepto intra biennium competeret, *l. fin. C. de dolo.* licet contra eum, vt dixi, non daretur. Colligitur † etiam suspectam esse sententiam existi- 14
mantium naturalem obligationem, qua princeps teneretur in terminis iuris ciuilis Romanorum efficacem esse: id quod voluit Anton. Butr. & Panorm. *vterq; columm. pen. in cap. qua in Ecclesiarum, de const.* Loazes, *vbi supra, pag.* 34. *numero* 24. sed ex pacto nudo iure ciuili Romanorum non crederem eum obligari, nisi naturaliter tantum, eaque obligatio ad agendum non esset efficax, non magis quam in homine priuato per supra dicta, contra Doctores supra allegat. Et consequenter † qui cum eo de 15
aliquo nudo pacto conueniret naturaliter tantum, & sic non efficaciter ad agendum obligaretur, *l. iurisgentium, §. sed cum nulla, & §. igitur nuda, ff. de pactis, iuncta l.* 1 *ff. quod quisque iuris.* & quia leges illæ generales, personas priuilegiatas, vt est princeps, non secus quam reliquos comprehendunt, nisi ea in specie, qua de agitur, reperiantur habere peculiare priuilegium, *l. in fraudem, in fin. ibi, quia generalis erat illa determinatio, ff. de mil. testament. & ibi not.* Bald. Decius *consil.* 5. *& in l. ex testamento. C. vnde liber. & in leg.* 1. *ff de regul. iuris.* Andr. Alciat *parad. libr.* 4. *cap.* 10. Andreas Tiraquellus *de prascriptione, §. prim. gloss.* 11. *ad finem.*
Appa-

Apparet etiam quemadmodum sint intelligendi. Panorm. *in c. qua in Ecclesiarum, de constitut. colum. penult.* & Loazes, *vbi supra, num. 23. & idem in rep. leg. filiusfamil. §. diui, ff. de legat. 1. limit. se-*
16 *ptima. colum.* 47. dum aiunt, contractus † celebratos inter principem & eius subditos, remanere in terminis iuris communis.
17 Nam† ius commune à Iureconsultis appellatur ius naturale, vel gentium, *l. ius ciuile, ff. de iust. & iure.* Sed à doctoribus sumitur pro iure ciuili Romanorum, & nec est verum, quod remaneat in terminis solius iuris naturalis vel gentium, cum etiam regulandus sit secundum ius ciuile ciuitatis illius principis: argum. *in princ. Instit. de obligat. ibi*, secundum nostræ ciuitatis iura Nec est verum, quod remaneat in terminis iuris ciuilis Romanorum, sed iuris ciuilis illius principatus, cui dominabatur rex ille, vt iam ostendimus.

SVMMARIA.

1 *Leges ligent necne, & an priuato iudicare liceat, ardua qu.*
2 *Lex non valet nisi publice vtilis sit, & à naturali, & diuina derinetur.*
3 *Lex initio vtilis, etsi fiat inutilis, non perdit vim obligatoriam, contra Theologos.*
4 *Ratione legis cessante, etiam in particulari, lex cessat, contra Doct.*
5 *Lex non est scriptura, aut verba, sed mens, quæ ipsius verbis praualet.*
6 *Lex ne quis syluam cædat suam, cessat vbi id noxiũ est in parte regionis, contra Doct.*
7 *Legem cessare in particulari ordinarius potest interpretari, contra Doct. quinimo ita interpretari necesse habet, cõtra Dd. & princeps ad id tenetur, contra Dd.*
8 *Legem in particulari cessare potest interpretari priuatus, contra Dd.*
9 *Legis ratio nõ cessat, quando cõtingenter cessat, contra Dd.*
10 *Lex parum vtilis, vel nil omnino vtilis, vel etiam aliquantulum noxia, seruanda est.*
11 *Lex positiua cõtra ius gentium secundarium valet.*
12 *Ius gentium secund. positiuum est.*
13 *Lex inutilis vel aliquantulum noxia in foro animæ seruanda non est.*
14 *Leges passim mutare nocet.*
15 *Lex an sit inutilis, vel aliquantulum noxia à principio, an vero postea inutilis esse incipiat, multum refert.*

CAPVT XLVI.

1 CENTESIMOQVADRAGESIMO PRIMO, superioribus proximus est & ille articulus, qui ex nostra principali conclusione facile definiri licet, An homini priuato liberum fasque sit iudicare de legibus, vtrum earum mens cesset, vel non, aliquo casu. Mouet quæstionem, quod in temporalibus legibus quamuis homines & possint & debeant de his iudicare eas dum instituunt, dumq; consultant ac disceptant ferri eas leges expe-

expediat necne, tamen postquam latæ sunt, iam amplius iudicare de ipsis minime licet: sed oportet iudicare secundum ipsas. *cap. erit autem lex. quarta distin.* & diuus Augustin. *de vera religione* eadem fere verba refert, & tenet eandem sententiam. Et præmitte † legem non aliter valere, quam si publice vtilis sit. *d. c. erit autem lex.* nec valet nisi deriuetur à lege naturali, & diuina, vt docemur per Dominicum Sotum *lib. 1. q. 6. art. 7. de iust. & iure*, sicque necessario esset bona, quia illa iura semper sunt bona: ideoque æterna fore certum est. *vt l. omnes populi. ff. de iust. & iur. §. sed naturalia. Instit. de iure nat.* Nunc tria videnda sunt, quid si lex in communi postea facta est nociua? Deinde quid si in quodam particulari tantum facta est nociua Reipublicæ? Postremo, quid si in quodam particulari facta est nociua non Reipublicæ, sed cuidam priuato ciui? Primo casu † communis Theologorum sententia esse videtur talem legem ipso iure euanuisse: ita videntur tenere dicentes talem legem nullam habere obligandi vim, Dominicus Sotus Theologorum doctissimus. *de iust. & iur. lib. 1. q. 6. artic. 8.* post S. Thom. & Caiet. 1. 2. *quæst. 90. artic. 8.* idem S. Thom. 2. 2. *quæst. 60. artic. 5. & rursus* 1. 2. *q. 96. art. 4.* vbi etiam Caietanus *& in d. artic. 5.* sequi videtur. & Theolog. eruditissimus frater Alphonsus de Castro, *de potestate legis pœnalis lib. 1. cap. 5. documento* 3. plene per Philip. Corn. *in l. vn. in princ. C. de cad. tollend.* & per And. Tiraq. *de causa cessante, part. 1.* & rursus idem Alphonsus Castrensis, *vbi supra, in 5. documento.* Id quod nos impugnauimus *de succ. progressuum in præfat. num. 67. vers. sed an ipso iure ea lex.* Mouemur per egregiam *l. vn. in princip.* supra alleg. dum ait, vt quod belli calamitas introduxit, lenitas pacis sopiret: expende verbum Sopiret, vt enim homo dormiens & sopitus non fit cadauer, nec desinit habere vim & substãtiam hominis, ita & lex vim legis habere nõ desinit, quamuis interea, dum eius ratio quoad bonum publicum cessat, non sit executioni mandanda: vtilitas magna est, sic enim fit, vt vtilitate legis rursum redeunte eadem lex quasi à suo somno expergefacta vires suas, quas non amiserat, sed tantum frænauerat & continuerat, aut occultauerat, nunc exercere incipiat, nec opus sit eandem legem rursus à Republ. cum suis ambagibus & prolixis solennitatibus (de quibus *in l. humanum. C. de legibus. & in §. lex. Inst. de iur. nat.*) ferri, quæ omnia fusius loco iam allegato peregimus: nec à diui Thomæ & aliorum sententia id forte alienum esset, quamuis eorum verba repugnare aliquantulum videantur. Ergo si quo tempore vrbs obsessa erat, lex iussit, ne portę ciuitatis aperirentur nocte, ne forte hostes vrbem aggressi muros penetrarent. Ea lex quo tempore bellum non solum finitum esset, sed & longissime exterminatum, ita vt nullum omnino periculum esset, tunc ea lex quoad omnes ciues Reipublicæ, & quoad omnes etiam casus cessa-

Apparet etiam quemadmodum sint intelligendi. Panorm. *in c. qua in Ecclesiarum, de constitut. colum. penult.* & Loazes, *vbi supra, num. 23. & idem in rep. leg. filiusfamil. §. diui, ff. de legat. 1. limit. se-*
16 *ptima. colum.* 47. dum aiunt, contractus † celebratos inter principem & eius subditos, remanere in terminis iuris communis.
17 Nam† ius commune à Iureconsultis appellatur ius naturale, vel gentium, *l. ius ciuile, ff. de iust. & iure.* Sed à doctoribus sumitur pro iure ciuili Romanorum, & nec est verum, quod remaneat in terminis solius iuris naturalis vel gentium, cum etiam regulandus sit secundum ius ciuile ciuitatis illius principis: argum. *in princ. Instit. de obligat. ibi*, secundum nostræ ciuitatis iura Nec est verum, quod remaneat in terminis iuris ciuilis Romanorum, sed iuris ciuilis illius principatus, cui dominabatur rex ille, vt iam ostendimus.

SVMMARIA.

1 *Leges ligent necne, & an priuato iudicare liceat, ardua qu.*
2 *Lex non valet nisi publice vtilis sit, & à naturali, & diuina deriuetur.*
3 *Lex initio vtilis, etsi fiat inutilis, non perdit vim obligatoriam, contra Theologos.*
4 *Ratione legis cessante, etiam in particulari, lex cessat, contra Doct.*
5 *Lex non est scriptura, aut verba, sed mens, quæ ipsius verbis praualet.*
6 *Lex ne quis syluam cadat suam, cessat vbi id noxiũ est in parte regionis, contra Doct.*
7 *Legem cessare in particulari ordinarius potest interpretari, contra Doct. quinimo ita interpretari necesse habet, cõtra Dd. & princeps ad id teneretur, contra Dd.*
8 *Legem in particulari cessare, potest interpretari priuatus, contra Dd.*
9 *Legis ratio nõ cessat, quando cõtingenter cessat, contra Dd.*
10 *Lex parum vtilis, vel nil omnino vtilis, vel etiam aliquantulum noxia, seruanda est.*
11 *Lex positiua cõtra ius gentium secundarium valet.*
12 *Ius gentium secund. positiuum est.*
13 *Lex inutilis vel aliquantulum noxia in foro animæ seruanda non est.*
14 *Leges passim mutare nocet.*
15 *Lex an sit inutilis, vel aliquantulum noxia à principio, an vero postea inutilis esse incipiat, multum refert.*

CAPVT XLVI.

1 CENTESIMOQVADRAGESIMOPRIMO, superioribus proximus est & ille articulus, qui ex nostra principali conclusione facile definiri licet, An homini priuato liberum fasque sit iudicare de legibus, vtrum earum mens cesset, vel non, aliquo casu. Mouet quæstionem, quod in temporalibus legibus quamuis homines & possint & debeant de his iudicare eas dum instituunt, dumq; consultant ac disceptant ferri eas leges expe-

expediat necne, tamen postquam latæ sunt, iam amplius iudicare de ipsis minime licet: sed oportet iudicare secundum ipsas. *cap. erit autem lex. quarta distin.* & diuus Augustin. *de vera religione* eadem fere verba refert, & tenet eandem sententiam. Et præmitte † legem non aliter valere, quam si publice vtilis sit. *d. c. erit autem lex.* nec valet nisi deriuetur à lege naturali, & diuina, vt docemur per Dominicum Sotum *lib. 1. q. 6. art. 7. de iust. & iure*, sicque necessario esset bona, quia illa iura semper sunt bona: ideoque æterna fore certum est. *vt l. omnes populi. ff. de iust. & iur. §. sed naturalia. Instit. de iure nat.* Nunc tria videnda sunt, quid si lex in communi postea facta est nociua? Deinde quid si in quodam particulari tantum facta est nociua Reipublicæ? Postremo, quid si in quodam particulari facta est nociua non Reipublicæ, sed cuidam priuato ciui? Primo casu † communis Theologorum sententia esse videtur talem legem ipso iure euanuisse: ita videntur tenere dicentes talem legem nullam habere obligandi vim, Dominicus Sotus Theologorum doctissimus. *de iust. & iur. lib. 1. q. 6. artic. 8.* post S. Thom. & Caiet. *1. 2. quæst. 90. artic. 8.* idem S. Thom. *2. 2. quæst. 60. artic. 5. & rursus 1. 2. q. 96. art. 4.* vbi etiam Caietanus *& in d. artic. 5.* sequi videtur. & Theolog. eruditissimus frater Alphonsus de Castro, *de potestate legis pœnalis lib. 1. cap. 5. documento 3.* plene per Philip. Corn. *in l. vn. in princ. C. de cad. tollend.* & per And. Tiraq. *de causa cessante, part. 1.* & rursus idem Alphonsus Castrensis, *vbi supra, in 5. documento.* Id quod nos impugnanimus *de succ. progressiuum in præfat. num. 67. vers. sed an ipso iure ea lex.* Mouemur per egregiam *l. vn. in princip.* supra alleg. dum ait, vt quod belli calamitas introduxit, lenitas pacis sopiret: expende verbum Sopiret, vt enim homo dormiens & sopitus non fit cadauer, nec desinit habere vim & substātiam hominis, ita & lex vim legis habere nō desinit, quamuis interea, dum eius ratio quoad bonum publicum cessat, non sit executioni mandanda: vtilitas magna est, sic enim fit, vt vtilitate legis rursum redeunte eadem lex quasi à suo somno expergefacta vires suas, quas non amiserat, sed tantum frænauerat & continuerat, aut occultauerat, nunc exercere incipiat, nec opus sit eandem legem rursus à Republ. cum suis ambagibus & prolixis solennitatibus (de quibus *in l. humanum. C. de legibus. & in §. lex. Inst. de iur. nat.*) ferri, quæ omnia fusius loco iam allegato peregimus: nec à diui Thomæ & aliorum sententia id forte alienum esset, quamuis eorum verba repugnare aliquantulum videantur. Ergo si quo tempore vrbs obsessa erat, lex iussit, ne portę ciuitatis aperirentur nocte, ne forte hostes vrbem aggressi muros penetrarent. Ea lex quo tempore bellum non solum finitum esset, sed & longissime exterminatum, ita vt nullum omnino periculum esset, tunc ea lex quoad omnes ciues Reipublicæ, & quoad omnes etiam casus cessa-

cessare videretur. Cæterum si idem hostes, vel alii reuersi rursum vrbem obsiderent, eadem lex, quia vires suas nunquam amisit, sed tantum ad imaginem sopiti, aut soporati hominis vires continuerat, represserat, frænauerat, nunc quasi expergefacta, aut fræno libera & soluta, vires suas sine noua legislatione aut promulgatione ipso iure exercere incipiet. Quoad secundum casum principalem, quando ea lex non ex toto Reipublicæ nociua facta est, sed tantum in quodam casu particulari, & tunc Dominicus Sotus, *vbi supra*, post diuum Thomam & Caietanum, *vbi supra*, quos refert, tenet, cessare legem, hoc est, ipsius executionem, quoad illum casum particularem. Sicque si iussit lex ciuitatis obsessæ, ne ipsius portæ etiam de die aperiantur, tamen si ciues ab hostibus fugientes clamarent se intra muros recipi, aperiendæ portæ essent, nec per hoc legis transgressio facta videretur, cum illi vtiles sint ad defensionem & tuitionem vrbis, cui rei ea lex consultum voluit: quod admitterem, nisi forte periculum esset, ne hostes tales ciues insequentes simul cum fugientibus irrumperent in vrbem: sicque eam caperent, omnesq; ciues perderent, quod maxime cauendum esset, quando non magnus esset numerus ciuium fugientium, magnumque esset periculum in portis aperiendis. Vltimo casu quando ratione legis in particulari cessabat, quod particulare Reipublicæ saltem principaliter non intererat, tunc duo sunt videnda: primum an cesset legis obligatio, deinde an illi particulari & priuato homini liceat facere hanc interpretationem collectam ex mente legis contra
4 verba ipsius. Quoad † primum Sotus, vbi supra, negat tunc legis transgressionem fieri licere, quod si, inquit, scis cæteris vtrum illa sit sufficiens ratio, vt subditus faciat contra legem, quod ratio legis in particulari persona & casu deficiat, respōdetur, quod si tantum deficit in particulari, non sufficit id, quod & tenet secundum ipsum, D. Thomas 2. 2. *quæst.* 60. *artic.* 5. quod & tenet rursum ipse Domi. Sot. Theolog. disertiss. *vbi supra lib.* 3. *quæst.* 4. *artic.* 5. post Aristot. quem referunt 5. *Ethic. cap.* 7. & vt perfectius rem agamus ipsi distinguunt inter legem positiuam, quæ non tam iuris inductiua est, quam iuris diuini, aut naturalis iam inducti repetitiua (id quod ipsi appellant ius naturale continere, sed non instituere) & legem quæ illud disponit, quo inspectis iuris naturæ principiis nihil referebat vtrum sic fieret, vel non fieret? quo casu, inquiunt, ipsa legis scriptura ius ipsum non solum continet, sed etiam instituit (quod ius positiuum appellant Diuus Thomas & Dominicus Sotus, Aristoteles vero legitimum appellat, aitque, esse bonum legitimum) ergo aiunt, qui ab hoc iure scripto recedit, non potest non ire vel contra bonum naturale, vel contra bonum legitimum, quorum neutrum licet. Vnde Sotus ex mente, vt inquit reliquorum, *d. artic.* 5. *&* *d. artic.* 8. ait

ait, quod etiam si lex positiua, quæ in communi bona est, in particulari incipiat esse noxia, non desinit etiam in illo particulari habere suum effectum & executionem: sicq; ait, si lege cautum est, nemini nocte licere incedere armatum, & ciuis multũ quietus & pacificus, à quo verosimiliter nihil mali timetur, armatus incedit, incurrit pœnam legis, licet ratio & vtilitas legis in eo cesset. Vnde etiam subdit, principem per modum dispensationis eo casu posse subuenire ei, ne pœnam subeat: sentit tamen quod princeps talem legis dispensationem facere non tenebitur. Aitque iudicem id facere neque debere, neque posse, ipsumque priuatum hominem non posse eo colore legem inconsulto principe transgredi, quæ omnia verosimiliter responderent: ita Andr. Tiraq. de causa cessante, limit. 32. post Aretinum & alios, quos refert, quatenus tenent cessante ratione legis in particulari, cessanteq; eius vtilitate, si quidem in communi non cessat, tunc legis executionem & effectum non cessare, etiam in illo particulari: quibus fauere videtur egregia *l. 1. §. fin. ff. de minor.* dum restitutionem concedit minori læso, etiam si is æque prudens & strenuus esset cuilibet homini legitimæ ætatis, quamuis minoribus propter lubricum ætatis succurri soleat, quæ ratio cessare videbatur in tali minori.

Quid dicendum? & sane istorum patrum sententiæ, quoad pleraque suspectę sunt, eorumque error illinc defluxit, quod ipsi loquebantur de lege, & quid esset lex non recte percipiebant. Nam † existimabant, legem esse ipsam scripturam (vt non semel expressit D. Thomas *d. q. 60. artic.* 5. post Aristot. quem Dominicus sequi videtur, *vbi supra*) id quod longe distat à vero. Lex enim scriptura non est, *vt in l. non figura. & l. obligationum substantia.* 1. *iuncto vlt. resp. ff. de act. & obligat.* quinimo fraus legi fit, quando insequimur eius verba aut scripturam relicta mente. *l. fraus. ff. de legibus.* & Cicero *in Orat. pro Cecinna*, ait: Scriptum sequi calumniatoris est, siquidem eludatur mens legislatoris aut scribentis. Et rursum ibidem ait: Verba inuenta esse, quæ indicarent, non quæ impedirent nostram voluntatem: sicque voluntas tenet primũ locum, sequentem verisimilitudo, vltimum verba, vt plenissime disseruimus supra *c.* 25. *&* 28. voluntas ergo & mens legis etiam si coniecturis tantum collecta sit posthabitis ipsius verbis, aut scriptura insequenda est, vt etiam plenissime diximus *in l. si quando, in princ. C. de inoff. test.* Nec dubium est, quin principatus tam legum quam principum sit creatus, ad meram ciuium vtilitatem. Vnde ad eorum perniciem conuerti minime debet: sicq; vt lex simul ac in communi incipit esse noxia, cessat eius effectus & executio, quoad omnes, secundum quod supra exposuimus. Ita & cum incipit esse noxia respectu vnius, aut quorundam ciuium in aliquo casu particulari, in illo

casu

casu carebit executione, ne ea lex ad proficiendum lata, nocerẽ incipiat. *contra l. quod fauore. ff. de legib. l. non ideo minus. C. de procur. l. legata inutiliter. ff. de leg. 1. l. legata inutiliter. ff. de adim. leg.* quam regulam iure naturali nitentem mille legum, rationum & doctorum authoritatibus ornauimus *in d. l. si quando in princip.* idque comprobatur per argumentum validissimum de toto ad partem, de quo *in l. an pars. ff. pro derelicto l. quæ de tota. ff. de rei vendi. elegans l. heredes mei. §. cum ita. ff. ad Trebell.* sicque par est, vt quemadmodum si ex toto ratio & vtilitas legis cessaret in communi, tunc etiam ad omnes lex illa interim effectu & executione careret, ita si cessare incipiat in particulari, tunc quoad illud particulare cessare, & executione quoque carere incipiat; id quod si recte inspiciatur D. Thom. *d. q. 60. art. 5. in vltimis verbis* amplectitur, licet longe aliter & minus recte (iudice me) ab ipso Soto intellectus fuerit. Denique hæc pars probatur ex nostra principali conclusione, qua edocemur legis imperium esse ad meram ciuium vtilitatem, non ad eorum læsionem: sicque quo casu ea lex vni ciui noceret, & reliquis non prodesset, non potest non cessare ex naturali ratione; aliter enim ea lex inofficiosa esset, hoc est, suæ destinationi contraria: nam & plus est, etiam iure & libertate nostra vti non possumus, cum id nemini prodest, & alteri noceat, vt tradunt communiter Doctores eam legem ita restringentes *in l. altius. C. de seru.* dum negant, posse me ædificare in domo & area mea, quando id mihi non prodest, & alteri nocet. In summa hæc pars cõfirmatur per omnia iura, per omnes rationes, perque ea omnia, quæ toto hoc libro continentur. Si
6 ergo † iussit lex, ne quisquam syluam suam cæderet, quo magis lignis prouincia abundaret, certe si postea aliqua particula illius forte latæ prouinciæ (vt Hispania est) cœpit tam densas habere syluas, vt vel frugibus vel animalium saluti vel vtrique rei noceret, ea lex in illo particulari carebit executione. Idemque si iussit lex, ne per decennium liceret venari, aut piscari, quo magis regio abundaret feris & piscibus, certe si post annum forte in quadam regionis particula tam abundare, aut pullulare cœpisset ferarum genus, vt noceret non solum frugibus, sed etiam itinerantib. propter numerosam ferarum, vrsorum, leonum, & similium turbam: tunc licet in reliquis regionis partibus id non esset, adhuc in ea terræ particula ea lex cessaret executioneque
7 careret. Idemq; † si tanta in ea terræ particula piscium copia in fluminibus, vel in pelagis esset, vt mortui putrescerent, hominumque saluti nocerent, quibus casibus & similibus iudex ordinarius posset legem illam ita interpretari, id quod ex mente diui Thomæ esse videtur, *vbi supra*, contra mentem Domi. Soti, Andreæ Tiraquell. Aretini & sequacium. Quinimo non solum posset, sed etiam necesse haberet sic interpretari & iudicare ex
mente

mente ipsius S. Thomę, contrà reliquos proximè allegatos, quià id esset judicare secundum leges & legum mentes: contrarium autem non judicis, sed calumniatoris esset, vt diximus. Denique in omnibus his speciebus & similibus princeps non solum posset hanc interpretationem facere (id quod Sotus, vbi supra admittit) sed etiam necesse haberet, ne aliter leges non tam interpretari, quàm calumniari videretur, quod vltimum verosimiliter negaret ipse Dominicus Sotus, vbi suprà. Sed & quod plus est † ipse homo priuatus hanc facere posset interpretationē. Pro 8 nobis etiam faciunt egregia verba Modestini IC. qui in lege, *nulla, ff. de legibus*, ait: Nulla ratio, aut juris benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominum commodis statuta sunt, nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producam* ad seueritatem, sicque etiam hominem priuatum talē legis interpretationem posse facere, atque ita cōtra verba legis posse ire, tenet in hoc sibi contrarius Sotus *dict. artic.* 8. quando certus ille esset, quod cessaret ratio legis, id quod ait esse contra Diuū Thomam, quem refert, & fortè non rectè ipsius mentem percepit; sed quidquid sit, vera est ejus opinio. Sed etsi subdubius esset, si tamen in hanc partem magis, quàm in contrariam se inclinaret, adhuc idem esse tenet idē Sotus *d. art.* 8. & nos tenuimus *de succ. progressu. in præfat. nu. 66. cum præced. & seq.*

Neque ad rem pertinet † quod Sotus *d. art.* 8. negat, hominē 9 etiam quietum & probum posse armatum incedere, stante lege contrarium jubente, quamuis in eo cesset (vt sibi videbatur) ratio legis: nam eum armatum non posse incedere verum est, sed in eo legis rationem cessare verum non est. Nam quantumlibet quietus ille sit, potest armatus nocere, & tunc demum legis rationem cessare intelligimus, quando indubitatum est, legis rationem & vtilitatem cessare: nō quando contingenter tantum, nec enim probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse *l. non hoc. C. vnde legi. juncta l. adigere §. quamuis ff. de iure patron.* vbi clarum exemplum & alia quamplura, quæ congessit Andr. Tiraqu. *de caussa cessante part.* 1.

Quando † vero vtilitas & ratio, quæ legi ferendæ occasionem 10 dedit, nec in communi, nec in particulari hodie cessat, sed tam integra est, quàm erat tempore quo lata fuit, quia res sunt in eodem statu, tunc etsi ea lex parum vtilis sit, seruanda est, idē etsi nihil omnino vtilis sit, quinimo idem & tertio etiam si forsan melius foret contrarium fuisse lege positum, vel eam latam nō fuisse: ita tradit Dominic. Sotus *dict. arti.* 5. *ad fin.* post Aristot. *quem refert* 5. *Ethic. cap.* 7. quib. adde idem tenentes Bald. *in l. non omnium ff. de legib. & in l. de quibus, eodem titul.* Andr. Tiraquel. qui plures refert *in tractat. de retractat. in præfat. num.* 75. *per l.* 1 *§. initiū, ibi, quia moderatā hanc atatē prætor ratus est, & per l. prospexit, ff. qui*

Oo 4 & à

& à quibus.l. vnica in principio C.de cad.toll.verb. machinationibus, & dict.l. §.1.nisi forte ea lex aperte esset contra naturalem æquitatem, vel contra jus naturale: aut contra bonos mores, secundum Sot.*dict.art.*5. & Andr. Tiraquel.*vbi suprà.* Vel † nisi esset contra jus gentium secundum eundem Tiraquel.post Bald. *vbi supra*, & alios, quos refert. Quod vltimum verum non est. Ius e-
12 nim † gentium positiuum jus est, non naturale, vt elegãter docet Domin.Sot.*de iust.& iur.lib.*3.q.1.*art.*3.& disseruimus supra *in præcedenti cap.* & plenius *de succes. progressu in præfat.* ergo contra tale jus gentium positiuuum lex ciuilis lata, non minus valet, quam si lata esset contra aliud quodlibet jus ciuile §. *sed naturalia. Instit.de iur.natur.l.eas causas.ff.de capit.dimi.l.nihil tam naturale.ff.de reg iur.cap omnes res, eo tit.*

13 Quæ † omnia intelligenda sunt, quod attinet ad forum cõtentiosum. Nam in foro conscientiæ forte lex omnino inutilis seruari necesse nõ esset: & longe minus si etiam noceret ab ipso initio: quod intelligo, quando ex ipsius legis transgressione reliqui ciues non læderentur. Quid enim si in exemplis de venatione, aut piscatione, non solum ex postfacto, sed etiam ab ipso initio, quo lex illa facta fuit, inutilis erat, vel forte noxia: qa eo tépore plus æquo flumina & pelagi scatebant piscibus, & nemora ferarum sat superque abundabant, vt melius vtiliusq; foret minui quam multiplicari: & tunc crediderim talem legem in conscientia nõ esse seruandam necessario. Id quod alibi plenius egimus, *& aliquid in d.præfatione.*

14 In dubio tamen consultissimum est, leges † seruari, veteresq; aut minime aut parce innouare, quia leges magnam vim ex cõsuetudine sumunt magnamque authoritatem, eaque consuetudo quasi in alteram naturam transit. Vnde durum fit eam relinquere, ita sanctissime consulunt. Sanct. Thomas 1.2.*quæst.*97.*art.* 1.& Dominic.Sot.*de iust & iur.lib.*1.*quæst.*7 *art.*1.& Iureconsultus dum ait, minime sunt mutanda, quæ interpretationem certam semper habuerunt.*l. de quibus, cum plurib. legib. sequentib. ff. de legibus.* consuluit etiam Philosophus *2.Politicor.capit.* 6. & eleganter Thucidydes, dum refert Cleonem sic ratiocinantem: Melius agi cum Republica, quæ malis moribus constanter vtitur, quàm cum ea quæ bonis, sed inconstanter. Idem consuluit Alphons. de Castro summus Theol.*de potestate legis pæn.lib.*1.*c.*1.

Denique Dominic Sotus *tam in dict.artic.*8.*quam in d. art.*5.*ad*
15 *finem*, ait, quod siue † lex lata in cõmuni nociua sit, siue in quodam particulari, non desinit vim habere, donec à principe sit abrogata: quinimo ait, quod secundum illam agere debent subditi: sed quod ait, vim habere, verum est, dummodo nõ semper eã rẽ exerceat, vt s dixim⁹ quod autem ait, subditos secũdũ eã agere debere, verum est, quando ab ipso initio, etsi non erat cõtra j⁹ natu-

naturale diuinum aut contra bonos mores, tamen inutilis, vel noxia tolerabiliter erat: cæterum si cum ab initio vtilis esset, postea nociua esse cœpit, tunc secundum eam ciues agere non tenerentur: vt in exemplis de piscatione, aut venatione supra relatis. Ratio differentię; quia priore casu cum populus interpretatiue, & princeps apertius eam legem vtilem esse putauerit, & per modum cōtractus vel quasi in eam itum fuerit, nō est ab ea recedēdum ob qualemqualem noxiam aut lęsionem. *arg. l. si voluntate. C. de rescin. vend. iuncta l. sicut ab initio. C. de act. & obl. l. 2. C. de rescin. vend. l. scio ff. de minor.* Posteriore autem casu, tam legislatores quam ciues tamdiu verosimiliter eam legem obligare voluisse videntur, quamdiu durasset ipsius vtilitas, quamdiuq; res in eodem statu permansissent, & non vltra: argument. capit. cū inde constitutio cum ibi plenè traditis per Doctores.

SVMMARIA.

1 *Populus principem habens, an leges ferre possit, ardua q.*
2 *Principatus quadripartitur.*
3 *Tyranni est regnum aut dolo quæsitum, aut vi.*
4 *Principatus deificus.*
5 *Principatus legitimus ex solo populi consensu.*
6 *Legem sibi imponere an priuatus possit, ardua q.*
7 *Populus ad singulos ciues non se habet, vt corpus ad singula membra, contra nouiss.*
8 *Consequentiam remouet differentia inter æquiparandos.*
9 *Populus regem habens an leges sibi ferre possit, ardua q.*
10 *Qualia principia, talia principiata.*
11 *Populus regem habens, præsumitur facultatem leges ferendi sibi reseruasse.*
12 *Reuocabilis est omnis concessio facta ad concedentis vtilitatem.*
13 *Princeps in dubio an habeat ius leges ferendi, ardua q.*

CAP. XLVII.

CENTESIMO quadragesimosecūdo colligitur, quid respōdendum sit in illo articulo, quo quæritur, an populus principem habens, possit † sibi leges condere quibus regatur? ad 1 cujus rei intelligentiam & notitiam præfari † oportet, esse 2 quadruplicem principatus speciem, tyrannicam, legitimam, dominicam, deificam. Vel aliter summa diuisio est, quod quædam tyrannica est, quædam legitima, tyrannica qualis est illa, quæ vi aut dolo, ditione & imperio ciues tenet oppressos: vt cōtingit in populis & gentibus debellatis: tale enim imperium tyrannicum esse, tenet doctiss. Theologorum pater Alphons. Castrens. *de potest. legis pœnalis, libr. 1. capit. 1. pag. cuius verba;* & inde (inquit) sequitur, vt † potestas; quæ nullam habuit ex po- 3 puli consensu originem; non justa, sed tyrannica sit dicenda.

Idem sensit rex Dionysius junior, Plutarchus, & Erasmus ad eum *in eius translatione lib. 5. Apophtheg in dictis ipsius Dionysij*, qui regno patrio pulsus cuidam interroganti qui factum esset, vt cũ pater suus tenui fortuna ac priuatus Syracusanæ sibi ciuitatis principatum parauerit, ipse regis filius & regnum hęreditate acceptum amiserit, quoniam (inquit) pater rerum potitus est, quũ jam in odium venisset popularis gubernatio, ego, quum inuidia laboraret tyrannis, principatum suscepi, talem ergo principatũ vi & armis paratum aut dolis tyrannidem appellarũt: ijdem authores eodem loco referunt eundem Dionysium alteri idem ꝑcontanti respondisse, Pater (inquit) suam mihi reliquit tyrannidem, non fortunam.

4 Legitimus † principatus rursum in species tres diuiditur: Prima, quam deificam, quasi à Deo factam appellauimus. licet enim omnis principatus à Deo esse dicatur, juxta illud *Prouerb. cap.* 8. Per me reges regnant, &c. tamen illud intelligitur nõ immediatè, sed mediante populi concessione, vt infra dicemus: immediate vero interdum à Deo est principatus, qualis fuit Regis Dauidis, qui a populo regnum non accepit, sed immediate à Deo per Samuelem, *vt legitur Reg. lib.* 1. *cap.* 16. & qualis fuit Petri principatus a populo non electi, sed ab ipso Deo, per illa verba delecti: Pasce oues meas, ter geminata, *vt Ioan.* 21. & declarat Alphonsus Castrens. *vbi supra.* Altera species est, quam dominatum appellauimus, quando dominus latissimorum forte camporum in quibus nulli erant habitatores, aliquos ibi habitare, ædificareque permisit sub certis legibus & suprema jurisdictione, aut dominio forte sibi reseruatis: tunc enim ex lege conuentionis potuit sibi reseruare imperium, vel par, vel inferius, vel forte plenius liberiusque, *vt exposuimus supra cap.* 1. *cum sequent.* Vltima

5 species † est, quando populi consensu & concessione principatum suscepit, hæcque legitima quoque principatus species est, vt duo superiores, sed ista frequentior, vt docet Alphons. Castr. *vbi supra, & probat. l. 2. §. deinde quia difficile, ff. de origine iuris, leg. 1. ff. de const. princ. §. sed & quod princip. Instit. de iure nat.* Et Alphonsus Castrensis, vbi supra verissime, Iure, inquit, naturæ etiam, postquam illa deprauata fuit, nullus est populi rex, aut dominus, sed hi principatus aut dominia, quæ juste tenentur ex populi consensu euenerunt. Et primus (inquit) rex, qui est hominibus datus (*vt Regum libr.* 1. *cap.* 8. *enarrat historia*) non nisi populo petente fuit ab ipso Deo concessus. Deinde populi varij varios sibi reges elegerunt, nec paucos expulerunt, *vt dict. l. 2. §. exactis deinde regibus, ff. de origine iur.* apud aliasque gentes regum nomen odio habitum fuit, cœperuntque sese per consules, per dictatores, per quosdam alios magistratus gubernare, interdum per vnum, interdũ per plures, sed omnes isti modi gubernandi ex populi cõsen-

sensu descendebant, & legitimi videbantur: qui autem illinc non descenderent, tyrannici esse intelliguntur. Nam quod *Prouerb.8.* legitur: Per me Reges regnant, intelligitur (vt iam post Alphonsum Castrensem, *vbi supra,* attigimus) mediante populi concessione, & Deus ibi est, tanquam causa vniuersalis, quæ cum omnibus rebus, & humanis actionibus concurrere videtur. Nam secundum receptam sententiam tam Philosophorum, quàm Sanctorum, & Doctorum, Deus consulit non solum rebus humanis vniuersis, sed etiam singulis, omnia eius prouidentia reguntur, vt per Saluianum *lib.1.2.& 3.de prouidentia Dei*, & suprà plenius disseruimus *cap.21.nu.*13. secundum qua doctissimus Alphonsus Castrensis, *vbi supra*, tenet, populum † etiam principem 6
habentem, posse sibi leges, quibus regatur, instituere, dummodo eæ nihil obsint iuribus principis sui, hancque potestatem iure naturæ ei competere ait, quia, inquit, quilibet homo legem sibi dicere posset, à qua sibi recedere non liceat, quia eam potest sibi imponere cum obligatione: Ergo idem populo, inquit, fas erit, eiusque verba ita habent: Constat enim, inquit, potestatem legem statuendi populo iure naturæ concessam esse, præsertim ad eas leges, quæ superioris sui iuri & dominio minimè repugnant: nam quilibet particularis homo potest sibi legem statuere qua vitam suam regat & moderetur, etiam cum obligatione faciendi id, quod lege decreuerit, si id, quod apud se statuit, nulli superioris sui decreto obuiat. Idem prorsus de toto populo, aut de tota Republica dicere oportet, quæ ratio reuera est contra textum vulgo notum, *in l.si quis in prin. testam. ff. de legat.*3. vbi negatur, posse hominem sibi eam legem imponere, à qua ei met non liceat recedere: nec enim potest suam voluntatem seruam sibimet facere: id enim libero arbitrio natura hominibus dato dilucidè aduersum pugnans, contrarium foret, & in hac ratione nititur illa egregia *l.fin. C.de pact. & l.si mihi & tibi.§.in legatis, vbi multa per Ias.in vtraq; lect.post Bartol. in dictis locis. ff de legat.1.l.1.C.de sacrosanct.eccles.l.4. & per totum illum titul.ff.de adim.legat.elegans l.sub hac. ff.de act.& oblig.* vbi nominatim sic dicitur, sub hac conditione, si volam, nulla obligatio est, sicque, vt sit obligatio, non sibiipsi tantum quis loqui debet, sed etiam cum alio paciscendum est, *vt dd. iurib.* Quinimo etiam tunc obligatio præcisa non est: nam regulariter & re integra pœnitere liberum est, nisi in solis contractibus nominatis, in quibus id expressim prohibitum est, ita procedit totus titulus *ff.de prascr. verbis.& ff.& C.de rerum permut.& ff.& C.de cond.ob caus.* Mouetur secundò Alphonsus Castrensis, quia † vt se habet totum cor- 7
pus ad singula corporis membra, ita se habet totus populus ad singulos ciues: sicque vt totum corpus potest cuilibet membro imperare, idque assolet, ita & populus imperare potest cuilibet

conciuium: quæ ratio leuis est tum quod superest Princeps, qui populi vice fungitur, *l.1.ff.de constit.princip.* §.*sed & quod principi.Instit.de iure natur.* *l.2.* §.*deinde quia difficile.ff.de origine iuris.* tum etiam, quia ea similitudo nulla est, aut non procedit: primum, quia vnusquisque ciuium potest domicilium ad libitum mutare de populo in populum, & de regione in regionem etiam remotissimam, qua re nihil vsitatius aut frequentius: pes autem, aut manus à reliquis corporis membris abscedere nequeunt. Vnde Statius sic cecinit:

Omne homine natale vitium.

Et Ouidius sic etiam modulatur:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor.

Et dixi *de succ crea.* §.30.*num.*298. vbi videbis de mutatione domicilij Deinde quia pes aut manus nunquam possunt, aut vnquam poterunt arcem capere, hoc est, caput fieri: singulis autem ciuibus id contingere, & possibile est, & non rarum, vt & omnibus notum est, & ita, vt quotidie fiat, necesse est populis, qui reguntur per consules, aut alios magistratus vicissitudinariè, quod hodie fit in populo Venetiarum & Genuensium, & Lucensium, & similium. Idemq; fit in omnibus oppidis Hispaniarum, quæ vulgò Aldeas appellantur. Tertiò, quia in hominis corpore, aut alterius animalis, pereunte capite, vt reliqua corporis membra pereant necesse est: nō sic in principe populi, quo extincto, non ideo populus perit, quinimo nec minui videtur, *arg.text in l.quærebatur.ff.de iudic.* Postremò, quia gubernationis munus in vero corpore semper est penes caput, non sic in populo: nam & potest, & quotidie solet, qui hodie populi princeps est, priuatus fieri, & è contra priuatus rursus fieri princeps: id quod vt fiat, necesse est in populis, qui Regem non habent hæreditarium, sed per suos magistratus vicissim reguntur, & non raro fit etiam in populis regem iure hæreditario gubernantem habentibus, vt in exemplo de Dionysio supra relato. In summa sunt & aliæ innumeræ differentiæ, quas enarrare ociosum esset: nec dubium est,
8 quin † ad tollendam consequentiam sufficiat dare vnam instantiam. Gloss. communiter ibi approbata, vt constat ex relatione Ias. *in l.si creditori.ff.de oper.nou nun.* gloss. *in c.sicut vrgere.1.q.1.* Et tandem illa similitudo de corpore ad membra respectu populi & ciuium, non eo pertinet, vt exinde quasi ex primo quodam elemento aut necessario principio fieri possit vlla collectio, aut illatio, seu consequentia (id enim vani capitis esset) sed eo pertinet, vt sit quidam modus docendi ad faciliorem hominum, præsertim hebetorum instructionem.

9 Denique † receptissima sententia est Bart. & omnium *in l.omnes populi ff de iust.& iur.* Alex. & Phil.Corn. Ias. & aliorum *in l.fin. C.de testa.per text.* ibi, non valere leges, quas populus principem iure

iure hæreditario regnantem habens sibi fecerit, nisi ab illo sint confirmatæ. Quorum sentẽtia vera est, si ponas, populum omne suum imperium, iurisdictionem, & potestatem in principẽ transtulisse, vt fecit populus Rom. & ita intelligo *d. §. sed & quod principi. & d. §. deinde quia difficile. & d. l. 1. ff. de const. princip.* Secus autem esset, si eam potestatem sibi retinuisset: tunc enim procederet opinio Alphonsi Castrensis supra relata: cum enim tota potestas penes populum prius esset, ab eoque in principem, populi tamen concessione, migrauerit, potuit migrare vel ex toto, vel tantum ex parte, quæ res facti est, exindeque pendet istarum controuersiarum definitio; & quia, secundum † Philosophum, 10
Qualia sunt principia, talia præsumuntur principiata, & è contra: Sicque, Qualis est præsens status, talis præsumitur origo, secundum eum, & secundum communem opinionem gloss. *l. cum res. C. de probat.* plenè per Nicolaum Boër. *decis. 41. alia insuper in princ.* Hinc fit, † vt si populus sit in possessione, tales leges, vel etiam consuetudinès sibi faciendi, vel introducendi sine vlla superioris confirmatione, tunc præsumam illud ius, illamque potestatem à populo reseruatam, quo tempore Principem sibi elegit. Quod si ex diuerso Princeps reperiatur in consuetudine, hoc est, in possessione, vel quasi, eas leges & consuetudines approbandi, tunc præsumendum est, nihil iuris ad eam rem sibi populum reseruasse: sicque eius leges citra Principis confirmationem non valere: quod si nihil istorum probetur, ne appareat, qualis fuerit consuetudo aut possessio istarum rerum, qualisve fuerit populi concessio, tunc præsumam, hanc potestatem à populo seruatam fuisse, per generalitatem *d. l. omnes populi & §. sed naturalia. Instit. de iure nat. d. §. deinde quia difficile, cum similibus.* Et quia omnis principatus est ad populi meram vtilitatem, vt habet nostra conclusio principalis ornata per totum librum; populo autem hanc potestatem à se ex toto abdicasse nocentissimum esset, & contra præsumptionem *l. cum de indebito. ff. de probat.* Ergo id præsumendum non est, sed potius contrarium. Et quia † omnis concessio facta ad meram concedentis vtilitatem, intelligitur esse reuocabilis, præsertim in huiusmodi mandatis, *§. rectè quoque. Instit. de mand. & per totum titulum ff. & Cod. de procur. & extra eodem titul. in decr. & in 6. & Cod. ff. de mandato. iuncta l. quoties ab omnibus. vbi in simili per Ias. Cod. de fideicommiss. & l. stipulatio ista. §. inter certam. ff. de verborum obligat. l. penult. vbi multa per Ias. Cod. de pact. l. si quis in conscribendo. Cod. de episcop & cleric. l. filiis matrem. Cod. de inoffic. testam.* Itaque cum omnis legitimus principatus sit ad meram populi, non etiam ad regentis vtilitatem, quumque tale mandatum aut commissionem ad suam vtilitatem datam, reuocare cuilibet liberum esse debeat: videtur, quod populus eam iurisdictionem, quam

11 and 12 margin numbers:

dedit, & liberè reuocare, & longè magis aut liberius moderare possit, & consequenter, vt possit, quoties velit, leges nouas sibi facere, nouasque introducere consuetudines. Quæ omnia disputationis tantũ, nõ etiã definiẽdi gratia dicta esse intelligãtur, quia modò neutrã partem adfirmo ob causam nunc reticẽdam.

13 Illud autem † certum est, non bene sequi, populus concessit principi, vt ipsum gubernaret: Ergo ei dedit potestatem legum ferendarum: hoc enim pendet ex scripturæ inspectione, aut verborum conceptione ad eam concessionem factis & habitis, quæ res facti est: factum autem non præsumitur, nisi probetur, *l in bello.§.facta ff.de capt.l.si emancipati.C.de collat.* ibi, teque emancipatum probatum fuerit, vbi notat Ias. & cum ea iurisdictio & potestas prius esset penes populum, penes eum remansisse & perseuerasse præsumitur, nisi quatenus probatur contrarium, *iuxta gloss.communiter app. in l. siue possidetis, & in l. cum res. C.de probat.* Nicol.Boër *decis.42.alia insuper.colum.*1. Ergo aut princeps reperitur in quasi possessione, & in contrarium, & tunc contrarium præsumam, aut sumus in dubio, quia neutrum istorum probatur, & præsumam, penes populum eam potestatem remansisse, vt dictum est, quamuis contrarium & nullo iure tenuerit Alphons.Castr. *vbi supra, per d.§.deinde quia difficile. & per l.1.ff.de const.princip.* quæ leges nihil faciunt, quia loquuntur in casu claro, non in casu dubio, ipse tamen nobiscum tenet in duobus membris supra relatis, qui non minus vtiliter, quàm summa auctoritate & grauitate subdit hæc verba: Et inde, inquit, mea sententia deducitur, vt si princeps, aut magistratus talem potestatem à populo habens, vellet à lege a se cõdita populum contradicentem cogere ad aliquid lege naturali, aut diuina, minimè necessarium, sit tyrannus dicendus: quia maiorem potestatem erga populum sibi commissum, quamque verè habebat, exercet: quam sententiam verissimam puto, eò præsertim, quod omnis lex positiua ad sui validitatem debet deriuari à lege naturali & diuina, secundum eundẽ Castr. ibi, vt cõtinuo dicimus: & tenuit Dominicus Sotus *in locis supra relatis.* Et quod Princeps in dubio leges ferendi facultatem non videatur habere, illinc apparet, quod principem legum ministrum, custodem, obseruatorem, & executorem esse, sæpè supra diximus, *cap.1. cum pluribus sequentibus.*

SVMMARIA.

1 *Meretrices an toleranda.*
2 *Malum minus eligendum ex duobus malis.*
3 *Meretricibus sui quæstus gratia datur actio & retentio.*
4 *Meretrici an liceat vim inferri.*
5 *Meretrix in foro conscientiæ an mercedem petere, vel retinere possit, ardua q.*

6 Regina

CAPVT XLIIX.

1 CENTESIMOQVADRAGESIMOTERTIO, colligitur ex conclusione nostra principali, An † leges, consuetudines, statuta, lupanarium vsum introducentia valeant? mouet quæstionem, quod salus animarum est cunctis rebus præferenda, *l. sunt personæ, ff. de relig. os.* Nec dubium est, quin vsus illa aduersetur præcepto diuino de non fornicando: sicque nocere videatur animarum saluti, adhuc tamen quod eæ leges, consuetudines, & statuta tolerentur, & vniuersalis vsus probat, & iure et-
2 iam sustinentur ex vulgata illa regula dictante, † Ex duobus malis minus malum esse eligendum, iuncta rerum experientia, quę docuit quam male se habeat Respublica, si quando id prohibitum est, *l. si procurator rei, ff. doli excep. cum Gloss. l. quoties nihil, ff. de reg. iur. c. considera. 22. q. 1.* Philip. Dec. & Hiero. Cagn. *in d. l. quoties. c. si quod verius, 23. q. 2. & c. 1. & 2. distinct. 13.* Alex. *in l. si constante, ff. solut. matrim. §. fin. colum. penul.* Paul. Castr. *in l. 1. ff. si quis cautio.* Alex. *cons. 107. ad fin. lib. 3. & cons. 54. viso processu causa. colu. fin. lib. 5.* His tamen plane aduersatur Franciscus Petrarcha *lib. 5. epistolar. rer. senil.* quem refert Hieron. Cagn. *vbi supra*, ille enim negat se percipere posse quo pacto quod malum est, eligendum sit, aut optandum commodius, aptiusq; dicendum existimat, maiora & grauiora mala diligentius esse pręcauenda, fugienda, obuianda, quod si non detur, tunc minora æquiore animo perferenda, sed vtrunq; eódem tendit, si recte inspiciatur, vt & fatetur Cagn. *vbi supra* allegans Cicer. *Offic. lib. 3.* differentem, ex malis minima oportere eligere. secundum quæ superest, vt leges ac principum imperium etsi ad ciuium vtilitatem spectent, non ideo minus talem meretricum vsum admittere potuisse, maioris mali vitandi causa, quinimo eæ meretrices huiusmodi sunt,
3 tamq; legitimus quæstus, quem faciunt, intelligitur † vt detur actio & retentio, & exceptio: nam & quod sui quæstus gratia accepit, retinere iure potest, & contra repetentem sibi daretur exceptio, retentioq;, dominiumq; illius rei suum facit. Et similiter (id q; plus est) si sibi illius quæstus gratia promissa non persoluerentur, agere posset contra promittentem: quia licet turpiter faciat eò quod meretrix sit, tamen cum talis sit, non turpiter ac-
4 cipit: præsertim † quia ipsa sui copiam facere etiamsi nolit, cessante legitimo impedimento tenetur, adeo vt illius rei gratia non possit nunquã videri vim passa, nec puniretur, qui per vim cum meretrice rem haberet, vt isthæc & alia multa hanc ad rem pertinentia tradunt Bald. Salic: & alii, *in l. mercalem, per tex. ibi, C. de cond. ob turp. caus.* Hieron. Cagn. *in l. semper in contractibus, ff. de reg. iur.* post Dec. *ibi*, Iacobin. de S. Georg. *in tracta. de homagio ad fin.* per Nicol. Boer. *decis. 217. quid de iudice. nu. 5. & n. 14.*

Haste-

Hactenus quoad forum contentiosum, quid † autem in foro conscientiæ, an illa meretrix tuta conscientia petere possit, vel retinere quod sibi datum vel promissum quæstus sui gratia fuerit? & Medina egregius nostræ tempestatis Theologus negat meretricem suæ turpitudinis causa posse aliquid precii nomine, aut mercedis nomine accipere, sed ait, sibi quasi dono datum accipere fas esse. Contrarium tenet Dominic. Sotus *de iustit. & iur. lib. 4. quæst. 7. artic.* 1. ex mente S. Thomæ. 2.2.*quæst.* 62.*art.* 5. & Sotus ait, hanc esse receptam opinionem Theologorum. facit *l. idem si ob stuprum, ff de cond. ob turpem causam.* vbi tales meretrices, etsi in eo quod meretrices sint, turpiter faciant, tamen in eo quod accipiunt mercedem cum meretrices sint, turpiter minime faciunt. Quid dicendum? & sane Medina sic arguit, actus meretricius venereus cum turpis sit, nullo pretio dignus est qui ergo pro eo precium aut mercedem receperit, indebitum accepisse videbitur, sicque restituere tenebitur: ergo, inquit, si meretrix quasi mercedem eius, res acceperit, vt rem indebitam restituere tenebitur, quod si quasi dono datum, retinere poterit, sed cum plerunque ad meretrices ingredientes nullas cum eis habeant amicitias, raro aut nunquam eæ meretrices possent retinere, quod sibi datum esset, cum donationis animus præsertim in ignotam & turpem mulierem præsumi non iure possit, *l. cum de indebito. ff. de probation.* id quod aduertit Sotus, *vbi supra*: sicque illarum mulicrcularum miserrima conditio hac opinione admissa miserabilior, & deterior fieret, quod non expedit, ne afflictis addatur afflictio: *argum. leg. vnic. in princip. Cod de his, qui ante aper. tab. l. imperialis, Cod. de secundis nupt.* suamque opinionem Sotus probat quatuor rationibus. Prima, quia iuste accipit mulier mercedem pro voluptate, quam vir captat. Deinde, quia forte illi viro prolem generabit. Tertio, quia forte illi semen ad salutem emittere expediebat. Vltimo, quia meretrices salarium publicum accipiunt, quod, inquit, ipsum nomen meretricis suadet, quæ vltima ratio in facto, non in iure consistit, sicque incerta est. Ipse † tamen refert 6
reginam Amazonum prece & pretio congressum Alexandri Magni emisse prolis suscipiendæ gratia, id quod mulieribus illis solenne fuerat. Item 2. & 3. rationes, quibus vtitur Sotus, nō sunt generales. quinimmo rari sunt (vt experientia docet) qui ad meretrices salutis, aut prolis gratia accedant, sed pleriq; voluptatis explendæ gratia, adhuc tamen Soti opinionem contra Medinam verissimam puto ac vtiliss. ne miserrimæ illæ mulierculæ miserabilioris sint conditionis, quam sunt: sicque huius sententia humanior est; & tria videbimus. Primum, An dati dominium abscesserit ab ipso dante. Alterum, an migrauerit in accipientem. Vltimum, an repetenti sit restituendum? Quoad primum

7 mum † dominium à dante abscessisse certum est etiam de iure naturali, nihil enim tam naturali æquitati conuenit, quam voluntatem domini rem suam in alium transferre volentis ratam esse, *§. per traditionem, Instit. de rerum diuisi.* sed hic tradidit, ergo transtulit dominium. *facit l. traditionibus, C. de pactis. l. traditio. ff. de acquir. rerum domin.* Deinde, quia hisce in rebus plerunque fieri solent pactiones expressæ aut tacitæ de talibus dationibus, quas seruare iure naturæ debemus. *l. 1. ff. de pact. cap. 1. eod. tit. l. 1. ff. de constit. pecu. l. non minorem. C. de transact.* Tertio,
8 quia, † vnicuique licet suum non solum disponere, alienareve, sed etiam prodigere, eoque abuti, *l sed et si lege. §. consuluit, ff. de pet. hered. ibi dum re sua se abuti putat. & l. 1. §. & magis, verb. prodegit. ff. si quid in fraudem patroni, l. quia autem, in princip. & §. 1. ff. quæ in fraudem creditorum, l. quia poterat, ff. ad Trebell. l. non vsq. ff. si à parente quis fuerit manumissus, l. nemo, ff. de pact. & multa per Dd. in dd. locis.* ergo iste sine dubio & voluit & potuit rem suam prodigere. Quinimo non solum quando interfuit vlla causa dationis, siue honesta, siue inhonesta, sed etiam quando nulla omnino interfuit, nostra possumus prodigere, *l. 1. & 2. & per totum titulum. ff. pro derelict.* tuncque ea res fit primi occupantis, nam iure naturali, quod nullum est, id occupanti conceditur, *l. 1. 2. 3. & 4. ff. de acquirend. rer. domin. l. 1. & 2. l. si id, quod ff. pro derelict. l. si quis vi §. differentia. vbi per Doctores, ff. de acquirend.*
9 *possess.* Quoad secundum, an † tale dominium fuerit meretrici acquisitum? certum est ei acquiri, tum quia fuit primus occupans post istum à se tale dominium abdicantem, deinde quia in eam iste id dominium transferre voluit, nec quicquam tam naturale, quam voluntatem domini rem suam in alium transferre volentis ratam esse, per leges & rationes supra relatas. Postremo, quia non minus infructuosum quam iniquum esset, introducere vt dominium meretrici acquiri desineret, quod ab ipso viro iam dicimus abscessisse, & hac ratione vtitur in simili Iureconsultus *in l. 1. §. si vir virum vxori. ff. de acqu. possess.* Quoad ter-
10 tium, an † meretrix repetenti restituere teneatur. Et quidem homini sui iuris & legitimæ ætatis restituere non tenetur, quia talibus non licet pœnitere, *cap. quod semel, de reg. iur. lib. 6. l. sicut ab initio, C. de action. & oblig. l. sicut maior. C. de repud. hered.* Et quia in pari causa turpitudinis melior est conditio possidentis. *c. in pari causa. de regul. iur. lib. 6. d. l. mercalem, C. de cond. ob turp. caus. cum ibi not.* Et quia maiores ætate restitui non solent, in iis quæ ipsi recte intellexeruut, etiam si vltra dimidiam vel in totū sit deceptio. Et ita procedunt omnes tituli, *ff. C. Instit. & extra de donation. & ff. & C. de cond. ob caus.* & sic licet deceptus vltra dimidiam possit restitui, quia præsumptum est, se nō intellexisse quod agebat, *l. 2. C. de rescin. vend.* tamen deceptus in toto, quia is re-

is recte intellexit, quod agebat, restitui non potest, vt tradunt communiter Dd. præsertim Hier. Cagn. & Aries Pinell. & Panta. de Crema. *in d.l.2.* post Bart. Salyceт. & alios ibi, vt diximus *lib. 3. controuersiarum vsu frequentium.* Sicque † filius & filia, qui futuræ patris successioni renunciarunt, si decepti fuerunt vltra dimidiam possunt restitui contra eam renunciationem iuratam, & tamen si gratis renunciarunt cum iuramento, (hoc est, nihilo sibi penitus reseruato) tunc restitui nequeunt, quia tunc in computatione, vel in rei mensura non fuerunt decepti: sed à toto recedere voluerunt, vt videtur esse communis opinio Doctorum, & tradit Francisc. Aretin. *in l. qui superstitis. ff. de acquirend. hered.* Dec. *in consil. 181. & consil. 182.* Sic ergo & in specie nostra, vir ille, qui dedit meretrici, cum intelligeret quod agebat, restitui non potest, & quum illa dominii translatio contingeret, ex mera voluntate sua iure naturali & diuino rata fuit, vt iam ostendimus, & non est mera donatio, sed datio ob causam, quæ sequuta fuit. *l. 1. ff. de donat.* Diuersa causa est in cæteris contractibus respectiuis (qualis est emptio & locatio, & similes) in quib. ideo restitutio læsis conceditur, quia præsumuntur, non intellexisse, quod agebant, si læsio fuit vltra dimidiam, *in d. l. 2. l. si voluntate. C. de rescind. vend.* sicque si se deteriorem suam conditionem tam inæqualiter intelligeret, qui vltra dimidiam læsus fuit, præsumitur talem contractum minime initurum fuisse aut fore, sicque præter suam voluntatem eam læsionem sibi contigisse. At in specie nostra ipse in toto eo, quod dabat, sciebat se læsum: sicq; non præter, sed secundum suam voluntatem ei læsio contigit: id quod non reputatur læsio, eo ipso quod ex libera voluntate descendit. Nam † id portat leuiter, quod portat quisque libenter 12 *text. cum Gloss. in §. præterea. Instit. de action. l. quia poterat. ff. ad Trebellia.* quinimo etsi læsio esset, eo ipso tamen, quod sponte sua sibi contigit, sibi imputandum est, nec succurrendus aut restituendus est, quia damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi & non alii debet imputari. *cap. damnum, de regul. iur. libro sexto, &c.* Quia volenti non fit iniuria. *l. cum donationis. C. de transact. egreg. l. iam dubitati. ff. de hered. institu. ibi, sua sponte. l. si filius qui patri. ff. de vulga. verb. non sponte susceptis. vbi in simili per Barthol. Socin. l. si fideiussor. §. si necessaria, vbi multa per Ias. ff. qui satisdare cogan.* & est longe melior defensio ad hanc conclusionem, quam reliquæ ab Theologis adductæ, licet opinionem Medinæ supra relatam teneant Ioannes Andre. & Ioannes Mona. *in d. c. in pari causa. in princip. de regul. iuris libro 6.* sed nobiscum tenet Alphonsus Castrensis *de potestate legis pœnalis libr. 2 cap. 10. versic. 3. principali argum.*

Quid autem † si virgo precium (hoc est, aliquid) accepit pro simili alicuius viri congressu? aut quid si vidua, non tamen mere- 13

trix

tetrix accepisset? aut quid si accepisset etiam nupta & in omnibus his speciebus & similibus tenendum est, dominium abscessisse à dante, & migrasse in accipientem, nec oportere ipsi danti etiam repetenti restitui, *per iura & rationes supra alleg.* & ita tenet Domi. Sotus, *vbi supra*, quod intelligo tam in foro contentioso, quam in foro conscientiæ.

14 Quid † si is, qui dedit, erat minor ætate, vel maior, sed filiusfamil. & sane in minimis non daretur repetitio minori: *arg. l. scio. ff. de minor. quam regulam plene ornaui lib.* 1. §. 7. *de success. resol.* (*aliter sic. arg. cor. quæ supra dicta sunt.*) mensura autem iudicis arbitrio æstimanda est, & vtrunq; obtinere intelligo etiam in foro conscientiæ, non secus quam in foro iudiciali. In filiofamil. si verosimile est patrem suum id permissurum, tunc & transtulit dominium, & cessat repetitio aliter non: verisimilitudo ex quantitate rei datæ, & bonorum patris æstimanda iudicis arbitrio est, quod intelligo tam in foro contentioso, quam pœnitentiali, & hæc omnia ex mente Domi. Soti, *vbi supra.*

15 Quid si † custos carceris compressit meretricē incarceratam, aut quid si meretrix, vel alia mulier vult nubere ei, qui ad vltimum supplicium ducebatur: dic vt per Boer. *in locis supra citatis.*

16 Ex superioribus † apparet veram non esse Guilielmi de Ludo sententiam, qui (*singu.* 42. post Accurs. quem allegat *in l. non dubium. verb. ex eodem C. de legib.*) scripsit fisco deferri, quod meretrix ex quæstu suo acquireret. Allegat *l. Lucius. ff. de iure fisci.* quæ loquitur quando aliud graue delictum fuit admissum, & sic non obstat.

Tenendo superiorem sententiam nostram contra communem: tunc ad illud forte argumentum, quo dicebatur, lex inuitabat ad hereditatem maioratumve illum, hunc filium legitimum, nisi per interuentum istius adulterini exclusus foret: ergo qui hunc interposuit, hoc damnum dedit immediate (præter superius dicta, quibus ostendimus id damnum minime esse immediatum) respondetur, quod non adulteri sed Deus ipse hunc interposuit & etiam lex. Deus etiam facit nos, non ipsi nos, vt sacris literis edocemur: sicque prolem illam (siue illa ex adulterio sit, siue ex legitimo coitu) non tam adulteris ipsis, quam ipsimet Deo Optimo Maximo acceptam ferre debemus, qui ex malis initiis multa bona sæpe facit oriri.

Præterea lex quasi sub hac conditione ad eam hereditatem videtur inuitasse legitimum siue filium, siue agnatum, nisi interposuerit se alter, cuius causa secundum legis dispositionem, vel secundum humanam cognitionem potior, est secundum legis dispositionem, vt si forte spurius à principe legitimatus exclusit eum, qui alias vocabatur à lege, vt per Bartol. *in leg. Gallus.* §. *& quid si tantum, prope fin. ff. de liber. & posthum.* & ibi per omnes

omnes Doctores secundum humanam cognitionem, vt si forte, qui illius non erat, errore aliquo tanquam filius habitus fuit, *vt in terminis l. si pater. & l. neque apud. C. de hered. institut.* lex enim vocauit filium vel agnatum ad talem hereditatem vel legatum sub hac conditione, nisi sit alter filius maior natu, qui minorem excludat, vel nisi sit filius, qui excludat agnatum: & quia lex de tali filiatione certa esse non potest, vlterius processit declarando eum filium se vocare, & talem repu[illegible] qui durante matrimonio domi nasceretur, non ignara enim huius mali & similium, miseris per hunc modum succurrere didicit, ne vnquam de adultero ob causam ciuilem posset esse quæstio, *vt probat* † *d. l. Lucius. ff. de cond. & demon.* vbi si filius institutus sub hac conditione, si se filium probaret, ea conditio ipsius institutionem vitiat de iure ff. (vt ibi & hodie quæstionis est, an etiam vitiet, an ipsamet conditio reiiciatur *vt diximus de succ. crea. li. 1. §. 10. super rep. l. quoniam in prioribus, ibi collocatam. C. de inoffic. testamen. part.* 3. quia mens † testatoris fuit sibimet minime satisfacere per probationem, vel præsumptionem legis, *de qua in d. l. filium eum. ff. de his, qui sunt sui vel alien. iuris. & d. l. si vicinis. C. de nupt.* Vnde is filius se alio modo, quam ex legis præsumptione filium probare non poterat, concludenter aut necessario, etsi alia probatio admitteretur, eueniret, vt aduersarius inferret adulterii quæstionem, quod lex illa consultissima simul & honestissima admittere noluit, maluitque vt ea hereditas huic filio siue vero, siue putatiuo deferretur, quam quod adulterii quæstio super hæc causa pecuniæ admitteretur. *facit l. filius. ff. de cond. inst. l. reprehendenda. C. de inst. & substit. l. nepos proculo. ff. de verbor. signif.* ergo lex sciens, prudensque, nec huius mali & similium ignara, cum tales hereditates aut maioratus defert, se incerto euentui committere intelligit, sciensque, prudensque id vult, admittit, tolerat consueta ratione dubii euẽtus recedere à regulis iuris. *l. si pater puellæ. C. de inoffic. testamen. l. de fideicommiss. C. de transact.* ergo non est verum adulterinum, aut eius matrem, id quo de agitur ademisse reliquis, qui alias vocarentur, quinimo ipsam legem id fecisse, cuius voluntatis primus gradus erat, vt verus filius vel agnatus id caperet. At secũdus gradus fuit, vt etiam adulterinus potius caperet, quam alius, si ad eum peruenire non posset, nisi adulterio detecto aut agitato. *simile in prin. Inst. de don. & in l. in fi. ff. de her. instit.* Nec dubium est, quin si lex id voluit, id quoq; potuit: nã hereditates, † successiones, maioratus, & similia descendunt à mera legis ciuilis concessione, vt ex vera & communi sententia ostendimus *de succ. creatione lib. 1. §. 1. in princip. & libr. 2. §. 22. super rep. auth. nouissima, ibi collocata. C. de inoffic. testam.* secundum quæ apparet ad eam hereditatem, qua de agitur, inuitatum fuisse à lege illum adulterinum, vt iam nõ minus vtiliter,

quam

17 · 18 · 19 (marginal note numbers beside the daggers)

quam noue, non solum monstrauerimus mulierem illam, si restitutio facienda esset ad eam faciendam minime teneri, sed etiam nihil omnino esse restituendum neque ab ipsa neq; ab illo nam post mortem suam suas relinquere successiones, hereditates, maioratus, nulli vnquam mortalium licuisset, nisi ius ciuile foret, quia id principiis iuris naturæ aduersum pugnans, contrarium esse in dictis locis diximus: lex autem ciuilis id concessit, eandemq; hanc concessionem moderauit & declarauit, vt hoc casu non deberetur talis successio veris filiis aut agnatis, sed potius illi adulterino: vt sic quantum fieri posset, abstineretur ab inuestigatione vel inquisitione coniugii, & pudoris & honestatis violatæ: sicque sumus reuera in casu huius fallentiæ, non in causa regulæ illius. Quæ omnia † vel illinc iustificantur,

20 quod post mortem mariti statim vidua facta est scholaris concubina, & nono mense post mortem mariti peperit, is filius fauore legitimitatis potius præsumitur mariti, quā illius scholaris: nec distinguimus, an diu ante mortem vehementer aut grauiter maritus ille ægrotasset, nec consideramus quod non solum nono, sed etiam septimo mēse potuit ab illo scholari, quod mulier concepisset, parere. *l. septimo mense. ff. de statu homin.* quarum rerum ratio ea est, quod successionem vni per legem adimi, & in alterum transferri facillime fit ob leuissimas etiam causas, quia quod gratis leges concedunt, facillime & possunt & solent adimere & transferre. *arg. l. plane. in princ. ff. de leg. 1. & per tot. ff. & Instit. de adim. lega.* Si ergo id fit solum legitimitatis fauore, quanto magis fauore pudoris, honestatis, famæ & honoris fauore, qui omnibus rebus preciosior est. *l. Iulianus. ff. si quis omi. cau. testam.* multa per Gerardum *singulari 1. & 2. & singula. 33. & sing. 82. n. 6.* Et quod diximus de exemplo scholaris & viduæ, tenent in specie Bal. *in l. si mater. C. de suis & legitim. hered. per l. miles. §. defuncto. ff. ad l. Iul. de adul.* & Franc. Crem. *sing. 127. incip. mortuo ma-*

21 *rito.* Facit; nam † etsi probetur vxorem cum decem vel pluribus scholaribus habere quotidianum commercium, non abstinetque cum marito suo, adhuc tamen fauore legitimitatis liberi, quos pepererit, præsumuntur esse mariti, non aliorum filii: sicque & legitimi intelliguntur, & patris erunt heredes, quia siue veri filii mariti fuerint, siue non fuerint, eo ipso quod constante matrimonio domi ab vxore editi sunt, ipsis a lege patris, hoc est, mariti, defertur hereditas, ad eamque inuitantur, sicque non est verum, eos alienum possidere, vt sic ad vllam restitutionem illius hereditatis, vel ipsi vel eorum mater teneantur: quinimo reliqui filii veri vel agnati, si eam hereditatem occuparent, forte illis vtcunque adulterinis restituere tenerentur: quandoquidem iti & non ipsi ad hereditatis lucrum ex mera legis gratia & indulgentia concessum inuitati reperiuntur, *vt in specie per*

per Bal. *in rubr. C. de probat.* Angel. *in l. 1. eo. ti.* Bart. *in l. miles. §. defuncto. ff. de adult.* & Franc. Cremens. *vbi supra.* & plene in simili per Bar. & omnes repetentes *in l. Gallus. in princ. ff. de lib. & posthum.*

In summa † rursum perpendimus *d. l. Lucius. ff. de cond. & dem.* 22
vbi nulla alia ratione testator potuit filium domi ex vxore sua natum sub hac conditione, si se suum filium probaret, instituere, nisi quod eum ex adulterio natum suspicaretur, eandemq; suspicionem non potuit iuste lex non concipere, & nihilominus voluit conditionem & testamentum reiicere, hereditatemque testantis illi filio siue vero siue adulterino concedere, ergo voluit, disposuit, & prospexit lex, vt si verus esset filius, vero filio deferretur: sin autem adulterinus etiam adulterino deferretur: sicq; tam jure habebit dominium illius hereditatis, quam ille qui contra domini voluntatem præscripsit, *iux. l. fi. C. de longi temp. præsc. aut in terminis totius tit. C. de seruis, qui pro præmio liber. accip. aut in term. §. præterea per alluuionem. Inst. de rerum diui. aut in term. l. item si verberatum in princ. ff. de rei vend. aut in ter. §. thesaurus. Inst. de rerum diui. aut in term. §. si alienam purpuram, cum multis aliis §§. & exemplis præced. & seq. Institut. de rerum diui.* in quibus † sæpissime nobis inuitis & ignorantibus nostrum per legem adimitur variis ex causis, quanto ergo facilius in specie nostra, in qua nostrum non erat, sed nobis tantum destinatum, idque sub quadam conditione aut spe, quæ non extitit, sed euanuit. 23

Nec talis † spes alienæ hereditatis viuentis esse debet in con- 24
sideratione, quinimo improba reputatur. *l. 2. §. interdum ff. de vulga. ibi* improbum esse eum, qui solicitus esset de hereditate viuentis Iulianus aiebat. *l. final. C. de pact. vbi gloss. communiter ibi app. id extendit etiam ad filios respectu parentis hereditatis. l. 2. §. fin. ff. de his, quibus vt indig. l. quidam in iure. §. fin. cum l. seq. ff. de dona.* vbi conta ius gentium & bonos mores id esse Iureconsultus testatur.

Tenendo † nostram sententiam contra sententiam commu- 25
nem, inde sequitur veram esse opinionem existimantium, quod mulier si vehementer suspicetur reuelando suam turpitudinem se nihil profuturam, eam reuelare non tenebitur, licet ipsa alias nequeat restituere, id quod tenuit Pet. Sotus *d. lib. 3. art. 2. q. 7.* post Scotum, quem allegat.

Deinde † ex rationibus sententiæ nostræ apparet, quod et- 26
iamsi ipsa mulier probabiliter speret, quod si id ipsi filio spurio (hoc est, adulterino) dixerit, ei persuadere poterit ab ea hereditate abstinere, adhuc id facere non tenebitur. Nam si ille vtcunq; adulterinus esset, ad eam hereditatem fuit à lege inuitatus, eo quod lex tolerantius esse existimabit tale hereditatis lucrum de vero mariti filio ad illum adulterinum transferri, quam de fide thori violata iudicialiter agi, vel etiam extrajudicialiter tractari:

& turpissimis hisce rumoribus popularium aures offendi, matronarumque pudorem, & male audiri, aut eas forte ad similem turpitudinem inuitari istius modi exemplo incitatas. Par est vt ei adulterino hereditatis lucrum à lege sibi delatum non adimatur, & in alium transferatur: iam enim si aliter fieret, & ipse suo careret, & ille aliena iniuria potiretur. Contrarium tamen tenent Petrus Sot. & Scot. supra citati, *post* Caietanum *q. 62. ar 5. super S. Tho. 2. q 2.* & Adrianus *in summa q. 1. verb. restitutio:* quorũ sententiam receptissimam esse ait Sotus, vbi supra: & nostra sententia contra eos facilius procederet in fideicommisso familiæ relicto ad descendentes transituro, & in maioratu, & similibus, puta in regno, in ducatu, comitatu, marchionatu, & similibus: nã etsi ille filius qui à matre adulterinus declaratus fuit, fidẽ matri, adhiberet: sicq; ab eo maioratu, ducatu, regno, comitatu, marchionatu, fideicommisso abstineret, adhuc istius abstensio, vel renunciatio suis liberis iã natis, vel nascituris eas ad res inuitatis minime noceret. Quæ omnia forte possent temperari, vt non procedant, quando euidens esset, eũ esse adulterinum, quia natus eo tempore, quo maritus peregre abfuerat per longius tempus, quam vnius anni (id sæpe accidit nostris Hispanis ad Indorum regiones dum nauigant, vxoribus domi relictis) tunc enim & restitutio in conscientia facienda esset, & forte id iudicialiter quoque obti-
27 neret. Opportune ergo ait Petrus Sotus, *vbi supra*, matrem † se prodere nunquam teneri, quia in casu euidenti eius confessione opus non est, & cessante tali euidentia, sua confessio nihil prodest. Et facit illud Chrysostomi: Non tibi dico, vt te prodas: quem refert & sequitur Sotus *d. art. in princip.* Quæ omnia vel
28 illinc iustificantur, quia † nullus se alterius filium vel cognatum certo monstrare potest, *dicta l. filium eum. & communiter Do. tam ibi, quam in d. l. Lucius, per text. ibi, & plene per Boër. vbi supra.* ergo duplici ratione posset iste adulterinus remorari restitutionem, quia nec certo scit se non esse filium eius, cuius de successione agitur, nec certo scit alterum restitui sibi postulantem filium aut cognatum esse eius, cuius de successione controuersia est. Nisi in casu, qui nunquam forte contigit, quem descri-
29 psit Boerius, *vbi supra*, scilicet, † quando masculus & fœmina intra quendam cancellum essent inclusi, & post vndecim menses ea fœmina pareret, indubitatumque esset nemini mortalium ad eam patuisse eo tempore aditum, nisi illi viro. Et nostras sententias probat *d. c. officij, de pœnit. & remis.* & quando periculum esset, si mulier se proderet, quia viuus erat maritus, tunc se prodere minime tenetur, secundum Innoc. Host. Pan. & alios *per tex. ibi in d. c. officij.* tenent Pett. Sotus, Caiet. & alij, *vbi supra.*

30 Quid si † tua leuitate deceptus, vel ab alio citra culpam meam

deec-

deceptus mihi centum quasi filio naturali tuo cum non essem, legasti, an ea centum debeam restituere tuis heredibus testamētariis? id quod negat Sotus, *vbi supra*, sed loquitur contra tex. *in l. fin. ff. de her. inst. & in l. si pater. & in l. neque apud. C. de here. inst.* & ibi plene per Corneum, & per Ias. in simili post alios Doctor. disputantes, an fiscus forte ad id lucrum inuitetur, quod obtinet quando huic alias relicturus non erat, nisi eum suum esse filium falso opinatus esset, vt ibi, *& l. demonstratio falsa, §. quod autem. iunctis traditis per Bart. ibi ff. de cond. & dem.* fallit quando ex vxore mea nato vt filio meo cum adulterinus esset legassem, ne tunc de adulterio quæratur: *arg. eorum quæ supra diximus.*

Hactenus de adultera & eius filio. Quid in ipsomet † adultero qui filium ex adultera suscepit, qui ad patris putatiui hæreditatem fuit inuitatus, an ad restitutionem teneatur, vel hæreditatis veris mariti filiis, vel cognatis ablatæ, vel expensarum à marito in illo educando factis? Sotus. vbi supra, id negat, cum hoc tamen moderamine, vt si adulter sibi vehementer illum suum esse filiū persuadet, & honesto modo eas expensas marito refundere potest, id faciat, primum verum puto, & secundum quoque, ita tamen vt ea vehemens opinio, quoad eas tantum expensas, non etiam quoad hæreditatis restitutionem sit in consideratione. 31

Centesimoquadragesimoquarto colligitur, an † valeat dispositio. *l. filium eum definimus. ff. de his, qui sunt sui vel alieni iuris, l. si vicinis. C. de nupti.* dum aiunt, præsumptionem esse (iuris etiam & de iure, vt ibi exponunt Doctores) cum, qui domi quoque ex vxore sua natus fuerit, præsumi filium ipsius; quod perquam durū videtur. Quid enim si ex adulterio natus esset, vt aiebat testator ille, de quo *in l. 3. in prin. ff. de lib. & posth.* Quid item si subdititius fuerat. *arg. l. si pater l. neq; apud. cum ibi not per Doct. C. de hered. inst.* sane in his speciebus & similibus hominem compelli ad talem loco filij agnoscendum, & alendum, perquam durum, sicque à legis imperio alienum videtur, quod prodesse non sic obesse deberet, vt habet nostra principalis conclusio. Denique † adeo verum est, talem filium mariti filium præsumi, vt etiamsi mater contrarium asseueret, ei credendum minime sit: hæc est communis opinio, quam tenent Cynus *in d. l. si vicinis. ad fin.* & Bartol. *in d. l. filium.* vbi referunt matrem dixisse filio cuiusdam regis primogenito, se regis filium non esse, sed cuiusdam militis, qui filius matri fidem adhibuit, sed vehementer errauit, secundum Bart. & Cyn *vbi supra,* sicq; stulte, aiunt, regno renunciauit. sequuntur Nicol. Boër. *decis. 249. Mulieri asserenti. nu. 6.* Bald. *in d. l. filium. lect. 1. col. 2.* Alberic. Angel. & Salycet. *in d. l. si vicinis.* Iacob. de S. Georg. *l. 1. ff. de probatio* Franci. Cremens. *singula, 127. mortuo marito, ad fin.* & alij quāplures relati per Boëriū, *vbi supra,* & Theologorū docti. Dom. So. *de iust. & iur. li. 4. q. 7. art. 2.* & per Ant. Butriū,

Note: margin numbers 32 (beside "Centesimoquadragesimoquarto…") and 33 (beside "deberet, vt habet… Denique † adeo").

84 Panor. Ioan. Imol. & alios *in c. officij. de pœni. & remiss.* sicque hi † omnes intelligunt, neq; in foro contentioso tali matris dicto credendum esse, nec etiam in foro conscientiæ, quamuis hoc vltimum non ita expressim significent, quod apertius tenent communiter Theologi, vt per Dominic. Sot. *vbi supra*, post Scotum, quẽ allegat, id quod videtur ex sentẽtia diui Thomæ. 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. & Caiet. ibi in id quoq; inclinat. *facit tex. in c. officij de pœ. & remiss.*

Denique ipsi mulieri quid agendum sit, solet dubitari. Quid enim si partem hereditatis paternæ abstulit reliquis mariti filiis is filius adulterinus? videtur enim talem matrẽ teneri ad restitutionẽ istius damni dati. Quid si primus durante illo matrimonio susceptus erat adulterinus, vel forte subdititius, & alius filius verus, & forte mariti bona erant maioratus, sicq. ex toto ad illum adulterinũ peruentura erant: in hac quidem specie grauior est restitutionis obligatio, idemq; in regni successione, vt in exemplo supra relato: sed etsi alius non sit filius, supersunt tamen consanguinei illius mariti, ad quos ille maioratus, aut regnũ, aut bona peruentura erant, sicq; eadem fere ratio est, quod attinet ad vim restitutionis. Quid dicendum? & quidem, aut mulier illa habet alia bona, quibus id damnum compensare possit, & tunc non potest non restituere, secundum communem opinionem Theologorum relatam per Sotum, *vbi supra* (in exemplo de adulterino filio, quod solum prosequor) nec tunc tenetur adulterium suum manifestare, secundum quos hoc vltimum verissimũ est, sed primum satis dubium, ad cuius rei dilucidiorem notitiã videndum, quãto & quatenus quis restituere teneatur, & sint duo membra. Primum, quando quis factus est locupletior. Alterum quando locupletior factus minime fuit. Priore casu duobus concurrentibus, quod † & damnum iniuria dederim, & factus sim locupletior, teneor restituere quatenus damnum dedi, & non solum quatenus locupletior factus sum, ita procedit totus titulus. *ff. C. & Institut. de lege Aquil.* sicque si seruum tuum iniuria occidi, aut quadrupedem, licet locupletior nec ex toto, nec ex parte factus fuerim, teneor restituere ad modum & mensuram damni dati. Quod si † seruum subtraxi tuum, & vendidi vilioris quam par erat, tenebor restituere, non solum precium exinde redactum, sed etiam quod deest ad iustum serui precium, & etiã quod vlterius tibi intererat seruo tuo non caruisse. Cæterum si is seruus eodem momento, quo à me subtractus fuit, naturaliter mortuus fuit, ita quod etsi subtractus non foret non minus periret, ad nullam teneor restitutionem in conscientia, quia nec tu pauperior factus es, nec ego locupletior, eademq; in omnibus reliquis rebus ratio, quia etsi per momentum temporis damnũ iniuria datum videtur, tamen eodem momento resolutum fuit, & damnum esse desijt, sicque in consideratione esse non debet:

arg. l.

arg.l.qui sic.ff.de solutio & l. Titio cum morietur.ff.de vsufr.leg. Item restituere † non teneor quando legitime factus fui locupletior. 37
Legitime intelligo varie. Primum quando id fit ex expressa domini concessione,& ita procedunt titulus *ff.C.& Inst.& in decret. de donat.tit.general.& de donat.cau.mort & titulus, ff.de precario, & titulus ff.C.& Inst.& in decret.de commodato.* & omnes concessiones vltimarum voluntatum: Deinde intelligo etiamsi tacita tantum domini voluntas accesserit. *l. cum quid,ff si certum petatur, & ita procedit.l.alienationis verbo, ibi.* vix est enim vt non videatur alienare,qui patitur rem suam,vsucapi. *ff.de verb.sig.ita etiam intellige l si quis diuturno,in prin.ff.si ser.vend facit, §.fin. Inst.de inutr. l.si id quod.ff.pro dereli.& totus ille tit.*

Vltimo † intellige etiamsi nec tacita nec expressa domini voluntas accesserit saltem in specie, si tamen adhuc fuit legitima acquisitio:quale est in acquisitione per inteructum præscriptionis,quæ contra absentem & ignorantem cucurrit. *l.fin.C.de long. tem.præs.*& in acquisitione,quæ per alluuionem contingit. *§.praterea. Inst.de rer.diui. l adeo, §.praterea per alluuionem. ff. de acqui.rer. dom. Idem in terminis totius tit.C.de seruis qui pro præmio, lib.acc. Idē in terminis l. in bello. §. si quis seruum. ff. de capt.* in specie ideo dixi, quia his etiam casibus in genere videtur adesse quodammodo voluntas domini, quatenus quisque ciuium legibus reipublicæ suæ consensum dedisse videtur, *l.1.ff.de leg. ibi,* reipublicæ sponsio (hoc est promissio.) 38

In secundo membro quando factus non fuit locupletior, adhuc tenetur si damnum iniuria dedit,vt dixi,si modo id damnum fuit considerabile,nō momentaneum,vt jam declaraui. Nec dubium est ei tantum,qui damnum passus est, non etiam alteri faciendam esse restitutionem, & forte id tantum considerabitur, quod principaliter agitur, vel id tātum inspicietur quod damnū datum potissimum & principaliter intuebatur, cuiq; primordialiter nocebat,non illud quod veniret per quasdam consequentias,præsertim magnopere remotas: *argu.l.si quis neq; causam.ff si cert.pet.cum ibi plene not.per Ias.*

Quibus suppositis,videndum est in primis an ea mulier adultera teneatur ad restitutionem illius maioratus, aut illius hereditatis paternæ, quam ex toto vel ex parte filius ille adulterinus ademit,iis siue fratribus suis,siue aliis, qui ad id quod ipse capit a lege inuitarentur, si ipse vel natus nunquam fuisset, vel se ex adulterio natum apparuisset. Deinde dato quod ea mulier ad talem restitutionem minime teneatur, videndum est, an saltem teneatur ex vi naturalis iustitiæ huic malo obuiare,ne is maioratus eave hereditas ex toto vel ex parte iis adimatur, quibus alias deferretur.

Quoad primum † communis,vt dixi,sententia Theologorum 39

& Iurisperitorum in locis supra allegatis esse videtur, vt ad restitutionem teneatur eo casu, quo ipsa satis amplum patrimonium habebat, vnde id facere expleretq; posset. Vnde si is maioratus, eave hereditas, quæ ex toto vel ex parte per hanc occasionem adempta fuit, & huic filio adulterino delata mille valebat, & totidẽ ea mulier in bonis habebat & præterea nihil, ea omnia restituere teneretur, etsi per hoc nuda maneret, quod perquam durum esset, nec vllo iure (iudice me) introductũ aut præceptum est, non magis quam si contendas, quod damnum, quod dedit filius à patre ex vi necessariæ restitutionis resarciendum sit, eo quod illum genuit, vel à matre, eo quod illum peperit, sicq; causam illius damni dedit, quod admittere vani capitis esset, & cõtra præceptum
40 diuini iuris dictantis, Quod † filius non portabit iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij, *vt habetur in l. 1. & per totum tit. C. ne filius pro patre, & per tot. tit. C. ne vxor pro marito, & per tot. tit. C. vt inter alios. & in l. non debet ff. de iureiur. & l. si quis in suo. §. legu. vbi dixi. C. de inoffic. testamen.* estque similiter contra ius naturale, & positiuum suadẽtia pœnas suos duntaxat, non etiam alios tenere authores: *vt dd. ll.* meliusque esse nocentem impunitum relinquere quam innocentem damnare. *l. absentem, in princ. ff. de pœnis.* vnde Horatius sic cecinit:

——Adsit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

Non magis ergo ea mulier tenebitur ad talem restitutionem, etenim ea mulier, quæ adulterium cõmisit, si illico pœnituit, non dubium est, quin in ipsomet adulterio peccatũ suum & cœptum & finitum fuerit, nec habuerit causam successiuam continuamve, nec in eo quod peperit peccauit, nisi male sanus contẽdat eam teneri abortum facere, aut infantem in lucem editum subito necare, quod tam à vero abest, quod tunc patricidij pœnam subiret, tantum abest vt ad id teneatur: *arg. per tot. tit. ff. ad leg. Pom. de parr. & §. alia deinde. Inst. de pub. iud.* Quinimo talem filium etiam adulterinum (vtcunque male & turpiter conceptum) parere, & partum tueri, & alere opus sanctum est. nam Ouidius Metamorphos. libro primo cecinit:

Sanctius his animal mentisq; capacior alta,
Deerat adhuc: & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et not. in auth. ex complexu. C. de incest. nu. vbi per Bald. & Salycet. Quum ergo homo animal sanctum Deoque gratum sit, mulier, quæ eum peperit, opus Deo gratum & meritorium fecit, licet opus conceptionis propter illam noxiam adulterii qualitatem improbum fuerit. *& sic ait l. quod si nolit. ff. de ædil. edict.* maximum præcipuumque munus fœminarum est concipere partumque tueri. Quum ergo ea mulier in pariendo inque partu tuendo opus

opus fecerit meritorium, licet præcedens actus adulterii turpis fuerit, causam tamen obligatoriam ad restitutionem minime habens, consequens sit, omnem obligationem restitutionis in hac specie cessare. Simillimum est, quod in l. *idem si ob stuprum. ff. de cond. ob turpem causam.* dicitur, meretricem turpiter facere in eo quod sit meretrix, in eo vero quod cum meretrix sit meretricio more mercedem vsus meretricii acceperit, nihil turpe facere videri, omnemque restitutionis obligationem cessare, vt est Theologorum & Iurisperitorum communis sententia, de qua per Dom. Sot. *de iustit. & iur. lib 4 quæst. 7. artic. 1. & attigimus supra.* Non aliter & in specie nostra hęc coniunx turpiter fecit dum adulterium commisit, dum vero postea peperit & partum educauit, non turpiter, sed laudabiliter fecit, sicq; omnis restituendi obligatio cessat.

Neque ad rem pertinet, quod qui † causam damni dat, damnum dedisse videatur, vt in regula iuris: nam illud intelligitur de causa proxima & ordinata ad illud damnum inferendum: sicque his duobus demum concurrentibus, secus si alterum deesset, & longe magis si vtrunque. His autem deest etiam vtrunque, quia causa damni est longe remota, ex tali enim coitu non sequitur necessario mulierem grauidatam iri, abortum minime facturam, feliciter parituram, puerum patri superstitem fore, ad eius successionem aut maioratum à rege vocatum iri, & similia multa. Aliter enim similiter diceretur culpatus pater, qui filios susceperit, qui postea pessimi euaserint, quasi illius illorumve facinorum causam dederit, aut mater, quæ tales filios peperisset, quod admittere stultum esset, præsertim si tales liberi nati essent ex coitu vetito, puta ex stupro, & longe magis si ex coitu damnato, puta ex coitu consanguineorum vel forte parentum cum fœminabus à se descendentibus, vel ex monacha, vel ex clericis, & cætera id genus. & tamen in omnibus his speciebus & similibus, *quæ notantur per text. Gloss. & Doct. in authen ex complexu. C. de incest. nupt. & per totum illum titul.* etsi turpe & interdum turpissimum sit talem habuisse concubitum, tamen ex illa turpi conceptione filium parere, partumque alere, turpe non est, sed laudabile, & cum par turpitudo sit ex parte, tam adulteri quam adulteræ, vt patet ad sensum, & probat in simili. *l. maximum vitium, C. de lib. præter.* consequens fit, vt vel neuter ad talis hæreditatis vel maioratus restitutionem, vel vt vterque teneatur, & tamen nullus vnquam dixit adulterum ad talem restitutionem teneri, ergo nec mulier illa tenebitur, quia, vt diximus, ea damni causa longe remota, sicque in consideratione minime habenda. *l. si quis neque causam, cum multis in simili, ibi per Ias. adductis, quæ nostram iustiorem reddunt sententiam, ff. si cert. petat.* Nam & similiter † si domum tuam mihi precario & gratis habitandam concessisti, vel 41 42

& Iurisperitorum in locis supra allegatis esse videtur, vt ad restitutionem teneatur eo casu, quo ipsa satis amplum patrimonium habebat, vnde id facere explereq; posset. Vnde si is maioratus, eave hereditas, quæ ex toto vel ex parte per hanc occasionem adempta fuit, & huic filio adulterino delata mille valebat, & totidē ea mulier in bonis habebat & præterea nihil, ea omnia restituere teneretur, etsi per hoc nuda maneret, quod perquam durum esset, nec vllo iure (iudice me) introductū aut præceptum est, non magis quam si contendas, quod damnum, quod dedit filius à patre ex vi necessariæ restitutionis resarciendum sit, eo quod illum genuit, vel à matre, eo quod illum peperit, sicq; causam illius damni dedit, quod admittere vani capitis esset, & cōtra præceptum
40 diuini iuris dictantis, Quod † filius non portabit iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij, *vt habetur in l. 1. & per totum tit. C. ne filius pro patre, & per tot. tit. C. ne vxor pro marito, & per tot. tit. C. res inter alios. & in l. non debet ff. de iureiur. & l. si quis in suo. §. legis. vbi dixi. C. de inoffic. testamen.* estque similiter contra ius naturale, & positiuum suadētia pœnas suos duntaxat, non etiam alios tenere authores: *vt dd. ll.* meliusque esse nocentem impunitum relinquere quam innocentem damnare. *l. absentem, in princ. ff. de pœnis.* vnde Horatius sic cecinit:

——Adsit
Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas.

Non magis ergo ea mulier tenebitur ad talem restitutionem, etenim ea mulier, quæ adulterium cōmisit, si illico pœnituit, non dubium est, quin in ipsomet adulterio peccatū suum & cœptum & finitum fuerit, nec habuerit causam successiuam continuamve, nec in eo quod peperit peccauit, nisi male sanus contēdat eam teneri abortum facere, aut infantem in lucem editum subito necare, quod tam à vero abest, quod tunc parricidij pœnam subiret, tantum abest vt ad id teneatur: *arg. per tot. tit. ff. ad leg. Pom. de parr. & §. alia deinde. Inst. de pub. iud.* Quinimo talem filium etiam adulterinum (vtcunque male & turpiter conceptum) parere, & partum tueri, & alere opus sanctum est. nam Ouidius Metamorphos. libro primo cecinit:

Sanctius his animal mentisq; capacior altæ,
Deerat adhuc: & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et not. in auth. ex complexu. C. de incest. nu. vbi per Bald. & Salycet. Quum ergo homo animal sanctum Deoque gratum sit, mulier, quæ eum peperit, opus Deo gratum & meritorium fecit, licet opus conceptionis propter illam noxiam adulterii qualitatem improbum fuerit. *& sic ait l. quod si nolit. ff. de ædil. edict.* maximum præcipuumque munus fœminarum est concipere partumque tueri. Quum ergo ea mulier in pariendo inque partu tuendo opus

opus fecerit meritorium, licet præcedens actus adulterii turpis fuerit, causam tamen obligatoriam ad restitutionem minime habens, consequens fit, omnem obligationem restitutionis in hac specie cessare. Simillimum est, quod in l. *idem si ob stuprum. ff. de cond. ob turpem causam.* dicitur, meretricem turpiter facere in eo quod sit meretrix, in eo vero quod cum meretrix sit meretricio more mercedem vsus meretricii acceperit, nihil turpe facere videri, omnemque restitutionis obligationem cessare, vt est Theologorum & Iurisperitorum communis sententia, de qua per Dom. Sot. *de instit. & iur. lib. 4 quæst. 7. artic. 1. & attigimus supra.* Non aliter & in specie nostra hęc coniunx turpiter fecit dum adulterium commisit, dum vero postea peperit & partum educauit, non turpiter, sed laudabiliter fecit, sicq; omnis restituendi obligatio cessat.

Neque ad rem pertinet, quod qui † causam damni dat, damnum dedisse videatur, vt in regula iuris: nam illud intelligitur de causa proxima & ordinata ad illud damnum inferendum: sicque his duobus demum concurrentibus, secus si alterum deesset, & longe magis si vtrunque. His autem deest etiam vtrunque, quia causa damni est longe remota, ex tali enim coitu non sequitur necessario mulierem grauidatam iri, abortum minime facturam, feliciter parituram, puerum patri superstitem fore, ad eius successionem aut maioratum à rege vocatum iri, & similia multa. Aliter enim similiter diceretur culpatus pater, qui filios susceperit, qui postea pessimi euaserint, quasi illius illorumve facinorum causam dederit, aut mater, quæ tales filios peperisset, quod admittere stultum esset, præsertim si tales liberi nati essent ex coitu vetito, puta ex stupro, & longe magis si ex coitu damnato, puta ex coitu consanguineorum vel forte parentum cum fœminabus à se descendentibus, vel ex monacha, vel ex clericis, & cætera id genus. & tamen in omnibus his speciebus & similibus, *quæ notantur per text. Gloss. & Doct. in authen ex complexu. C. de incest. nupt. & per totum illum titul.* etsi turpe & interdum turpissimum sit talem habuisse concubitum, tamen ex illa turpi conceptione filium parere, partumque alere, turpe non est, sed laudabile, & cum par turpitudo sit ex parte, tam adulteri quam adulteræ, vt patet ad sensum, & probat in simili *l. maximum vitium, C. de lib. præter.* consequens fit, vt vel neuter ad talis hæreditatis vel maioratus restitutionem, vel vt vterque teneatur, & tamen nullus vnquam dixit adulterum ad talem restitutionem teneri, ergo nec mulier illa tenebitur, quia, vt diximus, ea damni causa longe remota, sicque in consideratione minime habenda. *l. si quis neque causam, cum multis in simili, ibi per Ias. adductis, quæ nostram iustiorem reddunt sententiam, ff. si cert. petat.* Nam & similiter † si domum tuam mihi precario & gratis habitandam concessisti, vel

41 (margin, at "Neque ad rem pertinet") · 42 (margin, at "Nam & similiter")

forte commodasti, & famulus meus sine culpa mea eam incendio combussit, nihil restituere tenebor, quamvis perindignum videatur prima facie te pro tuo in me beneficio præmij loco damnum reportare *text. est in §. 2. & 3. Institut. quibus mod. re contr. oblig. l. si vt certo. ff. commendati. l. quæ fortuitis. C. de pign. act.* Huius autem rei ratio est, quod restituere minime cogitur, qui causam damni dedit, nisi ex causa ad tale damnum dandum ordinata fuerit, etiam si ea causa proxima fuerit, nedum si fuisset remota. Sicque licet tua domus a famulo meo combusta nunquam fuisset, nisi ego eam inhabitandam & peterem & acciperem, sicque causam etiam proximam huic damno dederim: tamen quia ea causa in id ordinata non fuerat, non est in consideratione, quoad restitutionis obligationem; pertinet ad idem in simili l. *si ex legati causa, cum ibi late tradita per Doct. ff. de legat. 1. & in l. quod te mihi. ff. si cert. pet. & per tot. ff. & C. de peric. & comm. rei vend. pro nobis egregius text. in l. scimus. §. repletionem. C. de inoffic. testam. verb. aduentitium lucrum.* vbi etsi voluntatem defuncti ex toto vel etiam ex parte vtcunque minima impugnare odiosum reputetur. *l. vel negare. ff. quemadm. test. aper. l. 1. C. de sacr. eccles.* tamen supplementum legitimæ à lege cōtra volūtatem defuncti introductum (*iuxta §. cæterum. in auth. vt cū de appell. cognos.*) habet locum, nec ad illud excludendum computatur lucrum per ius accrescēdi contingens, eo quod reputatur quædam res aduentitia: sicq; minime consideranda, *vt ibi. Ad idem l. 5. & 6. ff. de leg. 3.* vbi is, qui per medias quasdam causas hereditatem testantis habuit, non præstat legata, eo quod à testatore lucro affectus non videtur: ad idem multa quæ congerit Andr. Tiraquell. *de causa cessante, part. 2.* dum negat & multis comprobat & ornat hanc regulam, quod causa remota non consideratur. Ad hoc etiam oportune idem docet, dum negat occasionem regulariter considerari, quia occasio est causa remota, sicq; qui occasionem damni dedit, minime dedisse damnum videtur, licet interdum contra sit.

Deinde hoc damnum datum fuit ex ista causa non solum remota, (vt iam ostēdimus) sed etiam ad tale damnum dandum minime ordinata. Nam vt naturaliter sentimus, tales adulteri non ad hæreditatem, maioratumve alicui adimendum coibant,
43 sed ad suam voluptatem explendam. Quinimmo † amor, qui eos ad actum Venereum coegit, tum cæcos reddere solet amantes (ne dicam amentes) vt vix præsentia, & quæ ante pedes sunt, cernere valeant, nedum tam longas ratiocinationes, consequentias, computationes, casuumque futurorum considerationes cogitare vacent, curent, aut possint, quales fieri oporteret ad considerandum ex tali actu Venereo post multa secula posse euenire, vt per interuentum filii inde nasciturі hæreditas maioratusve filio legitimo mariti adimeretur: etenim quæ futura sunt

sunt præsertim sit tam longe absint, prospicere, perfecta prudentia opus est, teste Terentio, qui ait, Isthuc est sapere, nō quod ante pedes modo est videre, sed quę futura sunt prospicere: hujus aūt consummatę prudentiæ quam alieni sint plerunq; amantes, testatur Propert. *lib. 2. Eleg.* sic modulatus:

Quicunq; ille fuit, puerum qui pinxit Amorem.
Nonne putas miras hunc habuisse manus?
Hic primum vidit, sine sensu viuere amantes,
Et leuibus curis magna perire bona.

Et Palut. *in Trinummo* sic scriptum reliquit:

Scio & sponte nō tuapte errrasse: sed amorem tibi pectus obscurasse.

Et Propter. *lib. 2. Eleg.* sic cecinit:

Scilicet insano nemo in amore videt.

Et Seneca *in Hippolyto:*

Quod ratio poscit, vincit, ac regnat furor:
Potensq; tota mente dominatur Deus.

Et Tibullus *Elegia vlt. lib. 2.*

Acer amor fractas vtinam tua tela sagittas,
Scilicet extinctas aspiciamq; faces.
Tu miserum torques, tu me mihi dira precari
Cogis, & insana mente nefanda loqui.

Et Virgilius *lib. 4. Æneid.*

Vritur infelix Dido, totaq; vagatur
Vrbe furens.

Et Propertius *lib. 2. Eleg.*

Errat vesani qui finem quærit amoris.

Et Plautus *in Truculento:*

Bis perit amator ab re atq; animo simul.

Denique tam amentes reddit amor amantes, vt omnis medicina sit desperanda, teste Ouid. sic modulante *Epist. 5.*

Me miseram, quod amor non est medicabilis herbis,
Destituor prudens artis ab arte mea.

Quinimo amantes non solum medicari non possunt, verum nec mederi volūt, quo magis ac magis miserendi sunt, teste Proper. *lib. 2. Eleg.* ad Mecœnatem:

Omnes humanos sanat medicina dolores,
Solus amor morbi non amat artificem.

SVMMARIA.

1 *Duellum an licitum esse possit ardua q.*
2 *Historia Hispanorum.*
3 *Historia Hispana.*
4 *Occidens adulterum siue priuatus, siue iudex sit, an peccare videantur? ardua quæstio.*
5 *Legislator an malo obuiare teneatur? ardua quæstio.*
6 *Homo homini tenetur subuenire.*
7 *Permittere malum alienum*

CAPVT XLIX.

CENTESIMOQVADRAGESIMOQVINTO colligitur, an
1 † legum, consuetudinum, statutorumve imperium eo vsque porrigatur, vt faciat licitum duellum: mouet quæstionum quod animarum salus cunctis rebus humanis anteponenda est *l. sunt personæ. ff. de religios. & sumpt. funerum.* Nec dubium est quin duellum regulariter peccatum mortale sit, sicque animarum periculum inducere videatur: ergo licitum fieri non potest authoritate legum, principum, statutorum, & consuetudinum. Isthæc enim omnia ex consensu populi vim & authoritatem capiunt, vt habet nostra principalis conclusio per totum hunc librum ornata & iustificata: nec verosimile est, populum esse consensum in specie daturum ad rem tam nociuam, quandoquidem legum principumque potestas à populo data videtur ad sui duntaxat commodum, non etiam ad incommodum, vt millies admonuimus, sicq; duellum sui natura esse illicitum plene supra ostendimus.

Ad huc tamen videtur duellum esse tolerabile ex vi consuetudinis, vel statuti, *arg. l. Gracchus. C. ad leg. Iul. de adult.* Nam qua ratione permittitur à lege, vt maritus mœchum domi deprehensum occidere possit, quia rari sunt (inquit lex) qui tantum dolorẽ ferre possint: ita eadem aut alia lege præsumi potest, raros esse homines, qui iniuriam corporalem, ex qua ingens contumelia, ignominia, infamia nascatur, ferre possint, sicq; si Mæuiũ forte fuste pulsaui, aut verberibus, aut colapho, ex quibus reb secundũ mores hominum tam ingens contumelia nascitur tantaque infamia, vt harum rerum vindicta mercem iniuriantis deposcat, non minus sed forte magis quam adulterium, quæ res poterit esse

esse impedimento quo minus per legem licere videatur iniuriato talem iniuriantem interficere? Quid enim si lex delicta istarum iniuriarum & similium capitalia esse disponeret, non secus quam adulterij maleficiū, & quasi huius rei vindicem loco iudicis & carnificis constitueret, eundē, qui iniuriā passus esset? certe ea lex eadem ratione valeret qua valet dicta *lex Gracchus*. Cum vtroq; casu vel par ratio sit, vel saltē eiusdem generis, quinimmo nō rari essent, qui leuiore se contumelia affectos per interuentū adulterij existimassent, quam per istarum contumeliarū interuētum (vt interim omittā huiusmodi cōtumelias plerunq; fieri palam, adulteria vero clam) ergo ꝙ in crimine adulterii licet, vt & in reliquis criminibus similibus, aut atrociorib. licere posse, dubitari nō oportet: idemq; etiā in iis, quæ parum leuiora essent, si id lege nominatim cautū aut diuturna populi cōsuetudine receptum esset. Quid ergo si ipsummet adulteriū per duellū vindicari posset, aut persequi lege, aut diuturna consuetudine introductū esset? mihi quidē nō difficilius, sed potius, facilius & leuius videretur, quam mœchum certæ morti tradere, & plerunque ex insidiis deprehensum, veluti pecora trucidari, & clemētior plerunq; vsus est in duello, in quo victorem in victum minime sæuire mos est. Quid in bannito, quem ex forma decreti popularis cuicunque occidere fas erat? in omnibus quidem his speciebus & similibus, si is qui occidit siue bannitum, siue mœchum, siue iniuriantem, id fecit ad propriam vindictam, peccauit mortaliter: quod si id fecit ob bonum publicum, quo magis reliqui ciues à similium facinorum perpetratione abstinerent, non peccauit. Nec ad rem pertinet quod in terminis *dicta legis. Gracchus.* calor iracundiæ excusationem qualemqualem præbere videatur, vel occasionē legis impunitati dedisse: nam id calor iracundiæ esse & potest & solet in reliquis contumeliis, de quibus supra meminimus & forte maior, & licet aliquantulum minor esset, non referret, quia quæ differunt tanquam plus & minus, non differunt in specie. *leg. fin. ff. de fundo. instruct.* sicque non sunt ligatæ legis manus ad mensuram casus *dict. l. Gracchus.* Nec ad rem pertinet quod primus motus non videtur esse in homine, vt tradunt Decius & Cagnolus *in dict. leg. quidquid calore.* sicque non mirum si impunitum sit homicidium à marito factum, quando domi mœchum deprehendit: nam respondeo dict. leg. *Gracchus.* procedere etiam si ex insidiis maritus seruasset tempus oportunum, quo mœchum domi deprehenderet, id quod plerunque fit. Sicque licet ex proposito procedatur ad duellum, par ratio erit: nam qui iniuriam vel maleficium passus fuit, si in duelli certamen descendit ad propriam vindictam, peccauit mortaliter, quod si ob bonum publicum quo magis reliqui homines tali pœna & periculo perterriti

territi

territi à similium facinorum perpetratione abstinerent, crederem eum non peccasse non magis quam iudices aut carnifices, dum illi ad mortẽ malefactores cõdemnãt; hiq; eos trucidãt: aut non magis quã is, qui bannitum ob salutem & tranquilitatẽ publicã interfecit. Et talia duella in vsu hodie sunt Hispaniæ apud
2 Taraconensem regionẽ & ferre per totã Italiam. Tale fuit † duellũ Hispaniæ habitum inter duos prælian tes propter iniuriã, quã illustres viri (qui Hispano sermone vocabãtur los infantes de lara) filiabus Roderici de Bibar fecerant, in quo prælio victi fuerũt
3 iniuriantes a vindicibus. Tale † etiã fuit prælium duelli habitum cum viris Zamoranis apud vrbem Zamorensem post necem regis Sancti, hasta proditorie tamen transfossi ab Velleidolfos.
4 Et denique † hac siue illac animum verteris, tu semper inuenies similem in duello permittendo esse rationem, quæ est in permittendo vt propria autoritate maritus adulterium, aut pater mœchum filiæ suæ, aut consanguineus, interficere possint, aut ut id liceat ciuilibet de populo quoad bannitum. Qua de re per *Gloss. in c. inter hæc. 33 q. 2.* Tiraquell. *de iure mariti leg.* 8. Abb. Andr. & Felynus *in cap. interfecisti de homici.* Faber. *in l. Gracchus. C. de adulter.* Abb. *in c. si vero primo. de sententia excommun.* Abb. & Præpo. *in capit. veniens, secundo, de spon.* Ias. *in le. vt vim col. 5. n. 22. vbi Oresc. column. prima. & alii omnes ff. de instit. & iur.* Ias. *in l. vbi pactum, num. 16. C. de transact.* Felyn. *in capit : quæ in eccles. colum. 4. de constitut.* Fortu. *de vltim. fin. illatione* 11. Felyn. *in d. cap. si vero.* Host. vbi Paul. & alii 37. *quæst. 2.* Syluest *in summa, verbo, homicidium, Couar. in quarta part. 2. cap. 7. numer. 8.* per Alexand. *column.* 1. Ias *column.* 1. Ripa. *numer.* 6. *in leg. si plagi ff. de verb. obligat.* quorum receptior opinio est, vt in re dubia peccasse videatur occidens tam bannitos, quam adulteros, etiam lege permmittente, sed nos in vtroque contrarium tenemus in re dubia, licet secus si constet propriæ vindictæ causa. bannitum, aut adulterum fuisse occisos. Vnde infertur necessario declaratio ad leg. *Gracchus, cum ibi not. C. de adulter. l. marito. & l. patri, cum sequent. & l. neque ea. ff. eodem titul. & l.* 80. *&* 81. *&* 82. *Taurin leg. 2. titul. de los adulterios. libro 8 ord. l. penultim, titul. 7. libro 4. fori*, cum similibus supra allegatis. Quæ quidem leges permittunt marito, & aliis personis adulterum, adulteramque vel accusare, vel etiam propria authoritate interficere, vt hi omnes nec peccasse in re dubia intelligantur, nec si peccauerint, id fecisse intelligantur legis autoritate, non magis, quam ipse iudex aut carnifex: nam si publicæ tantum vindictæ fecerint, non peccarunt, siue id fecerint tantum propriæ vindictæ causa, tunc, peccarunt, in re autem dubia publicæ tantum salutis causa fecisse videntur : nam & in terminis illarum legum tam iudex, quam carnifex nihil in re du-

dubia peccasse intelliguntur, eò quod publicæ salutis tātum causa fecisse videntur, licet indubitanter peccassent, si propriç iracundiæ, aut inimicitiæ explendæ causa fecissent. Vnde similiter infertur intellectus *ad leg 1. titul. de los adulterios. part. 7. & in princ. Institut. de public. iudic. l. 1. D. eod.* ubi cuilibet de populo adulteros accusare permissum est, ut id procedat sine peccato accusatoris in duobus casibus. Primus, quando constat accusasse publicæ tantum salutis causa. Secundus, quando sumus in dubio, quia sic fecisse præsumit, licet tertio casu quando propriæ vindictæ inimicitiæ tantum causa fecisset, peccasse videretur, eademque distinctio in iudice sententiam proferente admittenda est. 5
Non pauci † tamen eorum, quos supra retulimus ea ratione contendunt vim legis habere, *dict. l. Gracchus cum simil.* & statuta permittentia, quod bannitus à quocunque possit interfici, quia inquiunt, leges illæ si iuberent prçcise, vt huiusmodi homicidia fierent, minime valerent, quasi nutritivæ peccati: *arg. d. c erit autem lex. 4. distinctio. iuncto, c. fi. de præscript.* Ceterum cum nihil disponat sed duntaxat permittant id fieri, nihil mali fecisse videtur, non magis quam DEVS OPT. MAX. qui etsi permittat homines peccare (cui malo, si vellet occurrere, posset) nihil tamen mali per hoc fecisse videtur. Et hoc etiam argumento & similitudine vtitur in simili. Cagnol. *in leg. culpa caret. num. 5. de regul. iur.* Sed istorum ratio nulla est, nam vt culpa caret, qui scit & prohibere non potest *d. l. culpa, & l. nullum crimen. eodem tit.* ita in culpa est, qui scit & cum possit prohibere aliquod malum præsertim magnum fieri permisit, *vt dd. ll. à contrario sensu. & l. si ita stipulatus essem per te non fieri. ff. de verb. oblig.* vbi Bart ait, non sufficit abstinere à malo, nisi fiat, quod bonum est: & inofficiosus † homo est, sicq; quasi a cœtu reliquorum hominum segregandus, qui egenti, periclitanti, vim, iniuriamve patienti cum posset, desijt auxiliari, ut docemur per Cice *lib. 1 Offic.* & per Terent. *in And.* dum aiebat, *Homo sum, humani à me nihil alienum puto.* & eleganter per Ouid. sic modulantem: 6

Et caret auxilio, qui non tulit, vtq; reliquit:
Sic linquendus erit, legem sibi duxerat ipse.

Et cum cognationem quandam inter homines natura constituerit, hominem homini non auxiliari nefas est: *arg. l. vt vim. ff. de iustit. & iur.* id quod plenius ostendimus supra. Modo sic, cum † lex poterit esse ad tristissimum necis facinus obuiandum in terminis *l. Gracchus. supra alleg. cum simil.* non satisfacit permittendo malum fieri, quia non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, præsertim si quis ratione officii id teneatur, vt est vera & receptior opinio Theologorum in dictis locis, vt testatur Cagnol. *vbi s.*, & probat *l. legis virtus, ff. de legib.* dum ait, legis virtus est imperare, vetare, permittere, punire: ecce suam punitionem, per 7

quam

quam homines boni fiunt, a maloq; abstinentes, hoc in casu denegare aut remouere nō deberet, ne debitum suum officiũ denegasse videretur. *arg. d. l. leg. virtus. iũcta l. 1. ad fi. ff. de iust. & iu. ibi, bonos non solũ metu pœnarũ, &c.* Quinimo lex in hac specie vtroq; pede claudicare videtur, nec enim in eo tantũ reprehensione digna videtur, q̃ malo obuiare desierit cum posset, sicq; inofficiosa videatur, eo q̃ suũ officiũ denegauerit, sed etiã (quod deterius est) in eo quod vicinis & popularib. ademerit facultatẽ subueniendi. Finge n. quod maritus qui erat hodie cōcubinarius, aut meretricator, vxorẽ in adulterio deprehensam occidere properaret eãq; finge clamantẽ, ita: Ferte populares opẽ, seruate me obsecro, qa vim patior & iniuriã, quũ maritus meus eodem qua ego crimine culpatus me pdere vult contra æquitatẽ & iustitiã: *l. in Harenã, C. inoff. testam.* & contra præceptum illud diuinum & naturalis iuris, vt: *Quod tibi fieri non vis alteri ne facias*, & contra illud vulgatum:

Nihil Iudæus Iudæo, nihil Catilina Cethego.

Maritus aũt meus vt se adulterum voluerit interfici, ita deberet me servare, certe adhuc stante d. l. Gracch. cum similib. nō liceret viciniæ opẽ ferre, maritumq; phibere: at iis legib. nō stantib. in terminis solius iuris naturalis, tali mulieri vim iniuriãq; & iniustitiã illam patienti, nō solum viciniæ liceret opem ferre, sed etiã forte oporteret: ne aliter ii inofficiosi viderentur & culpabiles, vt
8 in simili ostendimus s. Quinimo † tam debita defensio est, vt non solũ pximum vim patiente defendere liceat & expediat, vt supra ostendimus, & *probat c. ipsa pietas, 24. q. 4* sed ẽt tertius potest occidere aggressorem pximi sui, si aliter eũ ab iniuria tueri nō potest *c. quis potest, & c. Maximianus 23. q. 3.* & tradit Alphons. Guer. *in Spec.*
9 *princip. c. 41. n. 10.* Ergo † *d. l. Grach.* cum similib. supra allegatis, verum est vtroq; pede claudicare, & gemino vitio laborare, nō solũ dum denegant iustã defensionẽ ad earum legum officiũ spectantem, sed ẽt dum impedimento sunt, quo minus talis naturalis defensio. & opitulatio ab hominib. privatis præstetur: sicq; apparet eas leges aliter esse tuendas & iustificandas, quando quidem earum auxiliares supra relati defecerunt. Quid dicendum? & sane q̃ occidit bannitũ aut vxorẽ suã adulterio deprehẽsam, quo animo id fecerit nullus certo scit, aut scire potest præter Deum, ẽt si ipse illud declarasset, quia verba sæpe fallunt, *vt ff. & C. ad leg. Cornel. de falsis. per tot. & l. diuus. ff. de mil. testam. §. plane. Inst. eo. ti. l. nō figura.*
10 *l. obligationum substantia, in pr. iuncto vlt. respon. ff. de act. & obl.* in re † autem dubia homo bonus pręsumitur. *l. merito. in princ. ff. pro socio*, & quia qualia sunt principia, talia psumuntur principiata, secundum philosophum: sicq; homo vtpote à natura, quæ optima est, principiatus optimus præsumitur, sicq; præsumitur habere bonã fidem in omnib. actionibus suis, vt est receptissima opin. Doctorũ, vt isthæc omnia plenissime edocebimur infra *lib. seq. in materia*

præscri-

præscriptionum in 1. part. principal. & multis edocet Andr. Tiraq. *de præsc. §. 1. gl. 2 in verbo bona autem fides*, sicq; par est, vt maritus vxorem, aut quis bannitum, aut frater sororem, aut pater filiam, aut quilibet aggressorem proximi sui (quem aliter tueri non poterat) interficiẽs in terminis iurium supra allegatorum, id semp ob bonum publicum fecisse videantur, quo magis reliqui à similium ꝑpetratione abstinerent, sicq; bonis in tranquillitate vitam degere liceret: sicq; his casib. huiuscemodi interfectores nõ peccarent nõ magis q̃ iudices, q ea ob facinora, quæ capitalia esse dixim⁹ *de success. creationib. §. 7. n. 22.* sententiã ferrent condemnatoriam, aut carnifices qui eam sententiam exequerentur. Et ista est ad eas leges longe melior defensio quam ea, quæ ab earum auxiliatorib. supra relatis tradebatur. Ergo hi interfectores aut fecerũt ob bonum publicum & non peccârunt, aut ob propriam vindictam & peccârunt aut dubitatur, & præsumam ob bonum publicum fecisse, & sic non peccasse. In iisdem † ergo speciebus, 11
in duello eandem admitterem distinctionem quia eadem ratio est. Quid n. si lege, aut diuturna consuetudine receptũ esset, licere maritis adulteros vxorum suarum in certamen duelli prouocare, aut patrib. stupratores filiarum, aut ẽt fratrib. vel consanguineis, aut cuiuis de populo prouocare bãnitum, vel forte eum etiã qui proximo suo tam grauem iniuriam fecisset, vt crimen esset capitale? certe in omnib. his specieb. & similibus, qui ad certamen duelli prouocaret, motus ob bonum publicum, quo magis reliqui à similibus facinorib. abstinerent, non peccaret, sin aũt propria indignatione motus ad suam vindictam, peccaret, in dubio præsumerem ob bonum publicum id fecisse, eandemq; distinctionem adhibendam, etiã si in suamet ꝑsona iniuriam passus esset, quod fuste aut colapho percussus aut vulneratus fuerit, nam in vtroq; casu par ratio est: *arg. §. patitur autem, Inst. de iniur.*

Ex superiorib. † apparet nõ esse verum quod Bald. *in c. 1 col. 5. de pace tenenda*, & Pet. Gerard *sing. 37 nobiles n. 5.* scripserunt, licere inire duellum pro defensione proprii honoris, cum id solum ob bonum publicum liceat. Vnde pater, qui pro defensione patriæ occidit filium, excusatur. Quinimo † bannitus qui impune poterat interfici, poterit etiam occidi à filio suo, vel à patre suo: ita egregie tradunt Panorm. post Goffred. *in c. peruenit. de immunit. eccles.* Petr. Gerard. *singulari 2.* Bart *in l. minime, per text. ibi ff de religio.* Ias. *in l. 1. §. huius stud. ff de iust. & iur. col. vlt.* itẽ Petr. Gerar. *sing. 82. n. 6.* 12 13

Apparet etiam † prohibitum esse duellum, primum cum initur ad manifestationẽ veritatis, id n. Deum tentare est: ita procedit, 14
cap. monomachiam. 2. quæst. 5. & in titul. de purga. vulgari. & leg. vnic. de gladiato. lib. 11. & capit. porro, de pignorib. in duello. Idem si fiat virtutis, aut litium exercendarum, aut ostentandarum causa, *vt dicta lege vnica, & dicta leg. in arenam. Cod. de in offic. testam.*

Idem

Idem si propriæ vindictæ causa, aut causa proprii honoris, ut iam diximus.

15 Apparet † suspectam esse gl. *d. c. monomachiam.* quam sequitur Alfons. Guerrerius, *vbi supra c.* 46. aiunt enim, Dauidem cum Golia in duello pugnantem nō peccasse, quia id fecit instinctu diuino: sentiunt ergo quod aliter peccaret, quod non est verum, cum ipse ob bonum publicum pugnasset in illo duello. Errat etiam ipse Guerrerius *ibi*, dum ait, † peccare ineuntes duellum deni forte, aut quini, aut viceni, tempore bellorum, quia, inquit, per huiusmodi prœlia non imponitur finis bello, fiuntq; ostentationis gratia, quod nihil est, sic n. fieret vt in omni prœlio bellantes peccarēt, quia nemini nisi Deo notum est, an post prœlia finis bellorum sequetur: & etiā ex talibus singularibus certaminib. bonum publicū sæpe sequitur, quia incutitur timor exercitib. eo ꝙ victus sit, quis ex parte sua, & crescit alacritas exercitus illius partis, cuius miles victor in singulari certamine euasit: ideo interdū quasi res summi ponderis à ducib. prohibetur, *vt ff de re mil. l. desertorem,*
16
17 *§. in bello.* etiā sub pœna capitis, *vt ibi*, adeo vt † Torquatus Romanorum dux, quū singularia certamina inter suos milites & hostes interdixisset sub pœna mortis, & ipsius filius patris iussa trāsgressus cum hoste singulari certamine pugnasset, victorq; euasisset, à patre præmii loco capite damnatus fuit, de quo meminit Titus Liuius, & Claud. *de 4. Honorij Augusti consul.* sicq; cecinit.

Triste rigor nimius, Torquati despue mores.

18 Ergo etsi † secūdum sententiā Glossæ & Guerrerij supra relatā, omnia prœlia tumultuaria (q̄ vulgo scaramusæ appellātur) nullius iuris autoritate viderentur posse defendi, sed quasi finē bello minime imponentes viderentur damnari debere, tamē longe verius est, regulariter non minus iustas esse, quam sit ipsum bellum aut prœlium quantumlibet ingens & atrox, sicq; aut fiunt ostentationis tantum gratia, aut ob bonum publicum, aut dubitatur: Primo casu peccatum erit, reliquis vero duob. non vtiq;, & ita in
19 specie tenet S. Thom. 2. 2. *q.* 95. *art.* 8. *in princ. & in fin.* vbi † duellum vult exæquare iudicio sortis, sicque vt sortes (inquit) illicitæ sunt ad occulta quasi miraculose detegēda & reuelāda, quia quæ Deus sibi reservavit, id homini scrutari nō licet, vt ibi p eum: ita & prœlium singulare seu duellū iniri non licet, ad probationem vel reuelationem alicuius rei occultæ, sed id Deo reservandū est, satisq; eum vltorem habebit: *arg. l. 2. C. de reb. cred.* Ceterum vt iudicium sortis & licitum & vsitatum est ad divisionem rerum, ita ad talem diuisionem vel definitionem, initur & iniri fas est duellum, quale fuit duellum seu singulare certamen Dauidis cum Philisteo, 1. *Regum c.* 17. quod approbatum fuit à Deo, secundū sanctum Thom. *vbi supra.* quod intelligo dummodo fiat ob bonum publicum, vel ob maius malum vitandum, quod necessario aut verosimilior sequere-

quæreretur, si commodior, aut clementior modus definiendi sese non offerebat, Nam ex duobus malis minus malum esse eligendum supra ostendimus, & docet Cagnol. & Decius per text. *ibi in l. quoties nihil. ff. de reg. iur.* Et † ad probationem rei occultæ illicitum esse duellum communis opinio. est secundum Cagnol. *in l. fauorabiliores. num.* 17. *de reg. iur. ff.* per Baldum, & Claudium & alios *in l. ex hoc iur. ff. de iustit. & iur.* per Andr. Balb. *consil.* 62. *lib* 1. Iason. *consil.* 144. *lib.* 2. Decium *consil.* 487. *& cons.* 686. & alios plures relatos per Cagnol. *vbi supra.* & voluerunt Caiet. *in summa verb. duellum,* & diuus Thom. *vbi supra.* Fallit vt nos interpretamur in duabus speciebus. Prima, quãdò fit ob bonum publicum, altera, quando fit ob maius malum vitandum, cum requisitis supra relatis, nam & hac ratione tolerantur meretrices & etiam aluntur publice, *vt diximus supra.* 20

Pro conseruatione tamen † honoris alicuius privati iniri duellum liceret ex consuetudine prouinciæ, vt est Hispaniæ apud Aragonensem regionem, & fere per totam Italiam, secundum Doct. vt per Baldum & Petrum Gerardum *in locis supra allegatis*, tenet Cagnol. *vbi supra.* & Curt. Senior. *in repet. l. admonendi, ff. de iureiur. colum.* 77. Philippus Decius, *d. cons.* 97. & rursum Curtius. *iunior cons.* 173. & Paul. Paris. *loco per Cagnolum allegato,* qui ita tenere Doctores ait, eo quod crudelis sit, qui negligit honorem suum, & quia honor vitæ æquiparatur *l. iusta. cum Gloss. D. de manu. vindi.* & interdum anteponitur, *l.* 2. *§. penult. ff. de origine iuris.* quod moderat Cagnol. *vbi supra.* vt procedat quoad forum contentiosum, nam qui ob causam honoris alterum in legitimo duello occiderit, non punietur, sed in conscientia mortaliter peccasse intelligetur. Sed nos in hoc vltimo dicimus, quod si ille ob bonum publicum pugnauit, non peccauit, si ob propriam vindictam peccauit, in dubio præsumam potissimum ob publicam vindictam fecisse, *vt supra exposuimus.* Vnde apparet errasse Cagnol. & Caietanum, *vbi supra* simpliciter dicentes, in tali duello esse peccatum ex parte prouocantis. Quid autem † ex parte prouocati? & simpliciter peccatum adesse tenet Cagnol. qui ait Caietan. *vbi supra,* ita velle quod ego admitterem, si sponte ille susciperet, nõ sic si aliter ei pœna mors esset, tunc enim se defendere posset iure naturæ, *arg. l. vt vim. ff. de iustit. & iure,* quale esset, si mœchus ob id maleficium, vel mortis pœnam subiturus esset, vel, à marito prouocatus singulare duelli certamen subiturus esset. Sed † an populi vel principes tali jure vtentes peccẽt, quod nego, quãdo eis visum fuerit illum esse bonum modum ad tranquillitatem Reipub. prout Aragonensibus & Italis visum est, *arg. eorum. quæ supra dicta sunt, & quæ late tradit* Andreas Tiraquel. *de retract. in præfatio. nume.* 75. & Cagnol. *vbi supra.* qui ita tenet in specie.

21 (at "Pro conseruatione tamen †"); 22 (at "Quid autem †"); 23 (at "Sed † an populi")

24 Ob patri † defensionem duellum inire etiam meritorium est, tantum abest vt culpabile intelligatur, vt per Cagnolum, *vbi supra:* vt in exemplo de tergeminis † fratrib. Romanis cum Albanis
25 totidem pugnantibus, vt refert Titus Liuius, & meminit Manilius *Astron. lib.* 2. sic modulatus:

Tresque sub vnius fratris virtute iacerent.

SVMMARIA.

1 *Lex inutilis an valeat? ardua quæstio.*
2 *Tyrannus quis.*
3 *Lex si vtilis non est, noxia est.*
4 *Intellectus l. 1. in prin. & §. 1. C. de cad. toll.*
5 *Lex positiua vt valeat, debet deriuari à lege naturæ.*
6 *Lex positiua large naturalis potest dici.*
7 *Intell. l. ius ciuile, ff. de iust. & iur. & n. 9.*
8 *Leges positiuæ specificantur ex materia iuris naturæ.*
9 *Generatum simile generanti.*
10 *Lex inutilis an valeat?*
11 *Legis vita quanta sit.*

CAPVT L.

1 CENTESIMOQVADRAGESIMOSEXTO colligitur ex nostra principali conclusione, an valeant leges inutiles † à principibus, vel magistratibus latæ, quibus populus regebatur. Mouet quæstionem, quod licet regulariter leges iustas & necessarias, vtilesque esse oporteat: *arg. c. erit autem lex. 4. distinct. l. 1. & 2. ff. de legibus,* tamen communis sententia est, vt lex si non aduersatur iuri naturali, diuino, vel gentium, aut sit contra bonos mores, non desinat valere, quamvis nihil referre videretur, eam legem factam fuisse vel forte non fuisse factam, vt post Arist. & Dominicum Sotum Theolog. disertissimum diximus *supra cap. ab hinc.* 2. & quia valuit lex captionibus plena. *l. vnic. in princ. C. de cad. toll. ibi. suis machinationibus, & l. inuidiosa. vt ibi §. 1. & l. 1. & l. perquam dura. l. prospexit. ff. qui & à quibus elegans, l. 1. §. initium, ff. de postli. ibi. quia moderatam hanc ætatem prætor ratus est:* quam rationem mutabilem esse clamat Accur, *ibi,* & Andr. Tiraqu. multa ad hanc rem spectantia congerens *de retract. in præfatio. numer.* 75. & Baldus *in l. non omnium, per text. ibi. ff. de legibus, & in l. de quib. ff. de legibus.*

Adhuc tamen contrariam partem summa authoritate & grauitate. nec minore (iudice me) aut minus dilucida veritate contrarium tenere videtur Theol. summus Alphonsus Cast. *de potest. legis pœnalis. lib. 1. cap. 1. cap. penult. ibi in vers. & inde mea sententia,* cuius verba ita habent. Et inde inquit, mea sententia deducitur,
2 vt si † princeps, aut magistratus talem potestatem à populo habens, vellet lege ab eo condita populum contradicentem cogere

ad aliquid lege diuina, aut naturali, minime necessariè, is sit tyrannus dicendus, quia maiorem erga populum potestatem exercet, quam vere habeat: quibus verbis duo significauit, primum non valere legem, quæ nociua aliquantulum esset, cuius contrarium tenuit Domin. Sotus Theol. disertissimus *de iust. & iur. lib. 3. quæst. 4. art. 5. ad finem.* Deinde significauit non valere, si non esset necessaria inspecto iure naturali vel diuino, quasi eo ipso quod necessaria non est, noxia esse intelligatur, cuius cõtrarium licet tenuerit Arist. *loco per eundẽ Sot. citato*, tamen verissimã esse Alphonsi Cast. sententiam, apparet ex nostra principali sententia, & ex omnibus his, quæ per hunc totum librum ad eius tam ornatã quam iustã orationem disseruimus, edocentes omne imperium tam legum quam principum pertinere ad meram subditorum, nõ etiam ad regentium vtilitatem. Nec dubium est quin † omnis lex positiua eo ipso quod necessaria non est, noxia 3 & nociua sit. Leges enim constringunt hominum vitas. *l. leges sacratissimæ. C. de legibus.* sicq; onerant libertatem, *vt ibi, & l. 1. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerum actio non datur.* inducuntque imaginem quandam seruitutis, quæ morti æquiparatur. *l. seruitutem. ff. de reg. iur. iuncta l. libertas. ff. de statu hominum. & §. libertas. Inst. de iure personarum.* adeo vt in obligationibus faciendi ideo nullus compellatur præcise, sed tantum teneatur ad interesse, quia oneraretur libertas si homo ingenuus aliquid facile precise cogeretur, & lenius, clementius ac tolerabilius visum est, vt interesse præstemus, vel etiam omnia nostra, si opus fuerit, amittamus, quam ut ad minimum faciendum inniti cogamur, per quod nostra libertas aliquantisper lædi videatur, *facit gloss. app. in l. in seruorum D. de pœnis.* dum ait, vel minimam pœnam corpoream duriorem esse omni pœna pecuniaria, *facit. l. filiusfam. §. secundum vulgarem. D. de lega. 1.* dum ait patriam potestatem esse inæstimabilem. & quod Terentius per Cremetem ad Sosiam dicebat. Quod habui, inquit, summum precium persolui tibi, hoc est, libertatem. Et illud vulgare.

Non bene pro toto libertas venditur auro:

Quũ ergo hæc libertas per leges positiuas restringatur, consequẽs fit, eas leges nõ solum noxias, sed nocentissimas quoq; esse, quoties necessariæ (inspectis iuris diuini aut naturalis principijs) non sunt, quamuis ingenti non modo leuitate verum temeritate quoque, aut (quod turpius & inclementius est) machinatione non raro fiant, vt testatur Iustinianus Imp. *in d. l. vn. in prin. & §. 1. C. de cad. toll.* tanta est, tamque lamentabils humani generis infœlicitas. Et verus † intellectus *ad d. l. vn. cum similib.* est, eam legem & similes non tam iusto imperio, quam tyrannide & ferro 4 ab initio, & postea contineri aut obseruari de quibus dictum est illud, Væ eorum qui condunt leges iniquas.

5 Iustificantur † hæ sententiæ, quia lex positiva vt valeat, oportet vt deriuetur à lege divina & naturali, vt eleganter per eundē Alphons. Castr. *vbi sup: c.* 2. cuius verba ita habent, Aliæ sunt leges humanæ, quæ à lege naturali derivantur per modū specificationis aut determinationis, sicut species in reb. artificialib. quodāmodo deriuantur à genere, in qua deductione licet sit necessitas, qua aliquam certam speciem statuat artifex in orando, ꝙ tamen hanc aut illam statuat, ex mera artificis pendet voluntate, tales sunt omnes leges, quæ præmium aliquod virtuti, aut pœnā vitio statuunt: quarū nullæ ex primis legis naturę principiis necessaria consequētia deduci possunt. Nam licet necessariū sit ex lege naturæ, vt virtuti præmium, eo vitio pœna reddatur, non tamen ex eadem lege est necessarium, vt hoc aut illud præmium virtuti, & hæc aut illa pœna vitio reddatur. Tales ergo leges, licet vere humanæ dicantur, quia ab hominum voluntate pendēt, vt subditos obligare possent, nō tamē est sola in illis humana voluntas, ita vt sine illa similitudine aut specificatione legis, naturalis illa sola subditis necessitatem & obligationem im-
6 ponere posset. Possunt † ergo huiusmodi leges quodammodo extēsa vocis significatione naturales dici, quia per illas id in specie discernitur, quod in genere absq; vlla specificatione lex naturalis faciendum esse decernit: si n. lex humana omnino à lege naturali discederet, illa iusta non esset, etsi nihil extra legē naturalē prœcí-
7 peret, iam non humana, sed lex naturalis diceretur. Nam † Vlpianus IC. *in l. ius ciuile. ff. de iust. & iur.* ita ait, Ius ciuile est, quod neq; in totum à naturali iure vel genti ū recedit, neq; p omnia ei servit itaque cum aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est, civile efficimus. Hæc ille. In quib. verbis ius commune ad ostendendam vocum idem significantium varietatem, posuit pro iure naturali, & merito, quoniā (vt ex testimonio Aristotelis supra citati constat) ius naturale est idem apud omnes.
8 Deniq; † ꝙ lex positiva vt iustior sit, oporteat derivatam esse à iure naturali & divino, vltra d. Alphonsum Castr. tenent Dominicus Sotus. Theol. disertissimus, & alii, *quos retulimus supra cap.* 29. *num.* 20. Sicque vt ex massa cerea, si vis, potes facere vnam figuram, deinde eam infectam reddere, ac rursum ex eadem massa aliam formam effingere, idemque in massa aurea, vel argentea aut plumbea & similibus. Ita massa aut materia ex quibus facienda est lex positiua, est ius divinum aut naturale, ex quib. variæ formæ fieri à lege positiua possunt, ea enim iura edocent pœnā non mereri malefactores, quamuis modum aut mensuram pœnarum nō definiāt. Vnde ꝙ fur sive manifestus sive nō manifestus puniatur, & ēt raptor, aut parricida & similes, iis iurib. prospectum est: quod autem fur manifestus quadrupli, fur autem non manife-

stus

ctus dupli pœna puniantur, *vt in §. dupli, & §. quadrupli. cum vtrobique not. Institut. de act.* quodque ex rapina pœna tripli sit, *vt in prin. & §. 1. Inst. de vi bonorum raptorum.* quodque parricida culeo insutus pereat. *vt in §. alia deinde lex. Instit. de publ. iud. & c. id genus.* isthæc sane omnia à iure naturali incognita erant, & à iure ciuili formata & specificata sunt ex ipsa iuris naturalis massa, & materia dictantis in genere puniendos esse tales malefactores, facit text. in simili, *in leg. adeo. §. cum quis ex aliena. ff. de acq. rerum domi. cum §§. præced. & seqq.* quatenus loquuntur de specificationibus, quæ fiunt ex massa vel materia aliena: sicque tales leges positiuæ habita consideratione materiæ aut massæ iustitiæ ex quibus fiunt, naturales appellari possunt, habita vero ratione formæ & specificationis dici possunt & debent ciuiles, & vtrunque probat dict. *l. ius ciuile.* Nã quatenus dixit ius ciuile, esse quod in tantum à naturali iure non recedit, intellexit de materia iustitiæ & quatenus subdit, neque ei per omnia seruit, intellexit de forma seu specificatione, quæ à iure naturali incognita & solo iure ciuili introducta est. Idem † quoad præmia, quę iure quoque pro be- 9 nefactis debentur naturaliter, non secus quam pœna pro malefactis. *l. 1. ff. de inst. & iur.* ibi, bonos non solum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes. Cæterum quantum præmium deberetur seruis pro benefactis, *de quib. in tit. C. de seruis. qui pro præm. libert. accip.* quantumq; præmium deberetur militibus in terminis. *leg. item si verberatum. in princ. ff. de rei. vend.* nullibi iure naturæ in specie definitum erat, sed iure ciuili definitur, *vt ibi.* Ergo quum omnis lex naturalis sit necessaria & vtilis, & ipsa quasi materialiter debeat generare legem positiuam, vel positiua iusta sit, superest vt vtilis & necessaria quoque esse debeat, quia † omne generatum simile est gene- 10 ranti. Nam vt Poeta cecinit:

Fortes creantur fortibus, nec debiles
Generant aquilæ columbas.

Et secundum Philosophum, Qualia sunt principia, talia præsumuntur principiata. tradit And. Tiraq. *de præsc. Gloss. 1 § 1. verbo, bona autem fides.* Vnde Poeta sic modolatur:

Sæpe solet filius similis esse patri.

Notat gloss. *in l. quisquis. §. 1. C. ad legem Iul. maiest. l. quod si nolit. §. qui mancip. ff. de ædil. edict. & in c. si quis. 6 q. 1.* Speculator *de feudis. §. quoniam versi. 5. nu. 14.* & Benincasius *de actio. in princip. nu.* 102. Tertio † id pulchre edocemur à Cic. *in Vatin.* sic scribente à 11 maioribus, inquit, nostris nulla alia de causa leges sunt inuentæ, nisi vt ciues suos incolumes conseruarent: ergo leges non necessariæ, aut non vtiles, cum non possint non esse nociuæ, vt supra ostendimus, valere non possunt, quia tunc ciues non seruant in-

columes, sed potius lædunt. Idem apertius idem Cicero 2. *de legib.* scriptum reliquit, Ad salutem (inquit) ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum, & quietam, & beatam, conditæ sunt leges; quod & idem Cicero longe etiam significantius expressit 1. *de Inuent.* Ea, inquit, virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, vt in legibus scribendis nihil sibi nisi salutem & vtilitatem Reipublicæ proponerent, neq; enim ipsi quod obesset scribere volebant, etsi scripsissent cum esset intellectum repudiatum iri legem intelligebant. Quibus verbis non obscure significauit, eam legem, quæ minus vtilis esset, aut necessaria vtroque pede claudicare, ac infirmam esse ex defectu non solum voluntatis, sed etiam ex potestatis defectu legumlatorum. Quod intelligo quamdiu cessat vtilitas, nam ea adveniente lex illa valere incipiet, vt supra diximus.

12 Hactenus quoad huiuscemodi validitatem. Quid † autem quoad ipsius durationem. Et sane regulariter etsi omnes leges perpetuæ sint, id tamen procedit, quando iurisdictio legem ferentis perpetua erat: qualis est iurisdictio populi, qui semper durat. *l. quærebatur. ff. de iudic.* aut etiam iurisdictio principis perpetui, vt sunt reges & similes. Cæterum quando ab habente temporalem iurisdictionem fiunt, tunc ipsæ quoque temporales sunt, actionesque temporales procedunt, *vt in prin. Inst. de perpe. & tem. actio.* qua de re per Bart. *in l. 5. in prin. ff. de ver. oblig.* per Mathesill. *singulari* 189. *Nota vnum mirabile,* idem Bart. *in l. fin. ff. de pœn.* idem *in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. & ibi Bal.* Ludouic. Roman. *consil.* 428. Aretin. *in d. l. 5. in princ.* & Andr. Barb. *in rubr. C. qui admitti.*

Iis, quæ per totum hunc librum egimus, finitima sunt quæ scripsimus infra in secundo Tomo huius operis *lib. 1. illius Tomi* 2. Si quæras cur si his contigua sint, desierint hic subiungi & continuari? respondeam id factum ob causam, hic reticendam. Ergo quæ hic desunt, illinc petenda sunt.

CONTRO-

CONTROVERSIARVM ILLVSTRIVM ALIARVMQVE VSV FREQVENTIVM, FERNANDI VASQVII, &c.

PARTIS PRIMÆ.

LIB. II.

SVMMARIA.

1 *Præscriptionum materia summi momenti est.*
2 *Præscriptionũ materia quatuor principiis, seu elementis consistit.*
3 *Mundus constat quatuor elementis.*
4 *Diuisio huius tractatus.*
5 *Elementa inuicẽ cõuertuntur*
6 *Diuisio partis primæ.*
7 *Diffinitio præscriptionum & vsucapionem.*
8 *Præscriptio & vsucapio an differant inter se.*
9 *Præscriptio quare introducta.*
10 *Dominia essent in incerto cessante præscriptione.*
11 *Terrarum dominum iure gentium primæuo erat in communi.*
12 *Patria hominis est omne solũ.*
13 *Communia sunt terra, aer, aqua.*
14 *Ius gentium primæuum appellatur naturale.*
15 *Terræ dominium non præsumitur nisi probetur.*
16 *Terræ dominium probari nisi præscriptione non potest.*
17 *Dominium vt probetur.*
18 *Probatio leuior sufficit in incidentibus.*
19 *Dominium plene probatur per præscriptionem.*
20 *Titulus suppletur adiectione temporis.*
21 *Dominium sine præscriptione probatur in actionibus, & in rebus mobilibus.*
22 *Dominium cadit in iuribus & incorporalibus.*
23 *Præscriptiones sunt iuris ciuilis.*
24 *Obligatio naturalis an perimatur præscriptione.*
25 *Præscriptiones nunquam fuissent, si ius ciuile non essent.*
26 *Dominium præscriptione quæsitum an princeps adimat.*
27 *Præscriptio triginta annorum iure ff. non erat cognita.*
28 *Præscriptiones non tenent extraneos à iurisdictione principes aut priuatos.*

Dei

CAPVT LI.

COLLIGITVR ex principali nostra conclusione, an valeant leges præscriptiones inducentes? Mouet quæstionem, quod vt principum, ita & legum imperium vt prosint non vt noceant datum creatumque (vt supra *lib.* 1. *cap.* 1 *cum seq.* millies admonuimus) fuit: iniquissimum autem est, & sic nociuum præscriptionis remedium, ut mox probabimus; ergo eæ leges non deberent valere. Hac ergo occasione, & quia nostræ professioni dum de controuersiis illustribus & frequentibus agere profitemur, nulla quam † præscriptionum materia aptior, aut accommodatior videtur, 1 quia siue ad frequentem iudiciorum vsum respexeris, hac materia nihil vsitatius, vtpote quę sit fere vnica spes, & probatio, & thesaurus omnium sive dominiorum siue iurium, mortalis generis, sive etiam regum, principum, Imperat. iura, statumque intuearis in sola præscriptione temporisque vetustate tanquam in fidelissimo quodã thesauro ac ditissimo reposita inuenis, vt prope edocebimur. Ideo hanc materiam per hunc secundum librum peragemus, non tamen eo animo vt longiores aliorum de hac re commentarios huc transcribere (nostrorum more) velimus, sed vt circa ea duntaxat versemur, quæ ab aliis vel prætermissa, vel parum feliciter aut minus dilucide tradita invenimus.

Porro † vt rerum natura in quatuor consistit elementis, ita & 2 vsucapionum, præscriptionumve natura, & tota materia in quatuor nititur ceu elementis & principiis, scilicet in possessione, traditione, titulo, & bona fide, ea autem quatuor elementa eleganter Philosophi iidemque vates modulati sunt:

Vnde Ouid. *lib.* 15. *Metamorph.* sic cecinit:

† Quatuor æternus genitalia corpora mundus 3
Continet, ex illis duo sunt onerosa, suoq;
Pondere in inferius tellus, atq; vnda feruntur.
Et totidem grauitate carent, nulloq; premente
Alta petunt, aer atq; aere purior Ignis.

Idem *lib.* 1. *Fastorum*:

Altum petit flamma, propior locus aera cœpit:
Sederunt medio terra, fretumq; loco.

Manilius *lib.* 1. *astronom.*

Ignis in aetherias volucer se transtulit auras.
Summaq; complexus stellantis culmina cœli.
Flammarum vallo natura mœnia fecit:
Proximus in tenueis descendit spiritus auras,
Aeraq; extendit medium per inania mundi:
Ignem flatus alit, vicinus subditus astris.
Tertia sors vndas strauit, flatusq; natantes.
Æquore perfudit toto nascentia ponto,
Vt liquor exhalet tenuis, vtq; euomat auras
Aeraq; ex ipso ducentem semina pascat.
Vltima subsedit glomerato pondere tellus.

4 Quod autem omnes † præscriptiones in quatuor veluti elementis seu principiis consistant, hoc est, in possessione, traditione, titulo, bona fide, id vt notissimum est (*per l. vnic. in princip. C. de vsuc. transfor. in princ. Inst. de vsuc. cum mille similibus, infra allegandis*) ita quoque longissimum esse constat, vt edocebimur per totam secundam, tertiam & quartam partem huius præscriptionum tractatus, qui sex partibus constabit.

Prima continebit decem quæstiones, quæ vtpote ad totam materiam communes faciliores reddent eorum omnium, quæ dicenda sunt, cognitionem.

Altera ad possessionem & traditionem rerum præscribendarum pertinebit.

Tertia titulum spectabit.

Quarta bonam ad fidem adspirabit.

Quinta res, quæ præscribi possunt, quæve non possunt, captabit.

Vltima eos casus remissive, qui ad præscriptionis rescissionem pertinere videntur complexa, finem huic præsciptionum tractatui imponet.

Verum istarum partium singulæ in reliquarum materiam & veluti possessionem non poterunt non inferre pedem, ad id cogente materiarũ affinitate, eo quod ipsis quoque primis elementis, vt quotidie & incessanter contingat, summus ille rerum opifex & parens Deus ordinauit. Vnde Ouidius *lib. 15. Metamorph.* sic philosophatus est.

Quæ quanquam spacio distent, tamen omnia fiunt
Ex ipsis, & in ipsa cadunt: resolutaq; tellus
In liquidas rarescit aquas: tenuatur in auras,
5 *Aeraq; humor alit, dempto quoq; pondere rursus.*
In superos aer tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemq; retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aera transit,
Hinc in aquas, glomerata cogitur vnda.

PRI-

PRIMA PARS PRINCIPALIS.

In primis itaque videndum est, † quid sit vsucapio. Deinde vt 6
differat à præscriptione, vel à consuetudine. Tertio, quare fuerit introducta. Quarto quo jure recepta fuerit. Quinto an aduersa sit rationi & iuri ac æquitati naturali. Sexto, an præscriptio perimat vtramque obligationem tam ciuilem, quàm naturalem. Septimo, an dominium directum præscriptione acquiratur. Octauo, an obligatio ex delicto orta præscriptione perimatur. Nono, an præscriptio impediat litis ingressum. Vltimo, an tempus perimat, an transferat jus nostrum. Quoad † primum vsucapio est 7
acquisitio, vel adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti, supple contingens. Ita ait Iureconsultus in *l. 3. ff de vsucap.* circa cuius definitionis tuitionem multus (iudice me) esse videtur Ioan. Imol. *in d. l* 3. & Felyn. & Philip. Dec. *in rub. de præscr. & nouissimi post alios in capit. possessor, de reg. iur. lib.* 6. Panorm. *& aly in d. rubric.* notant enim Iureconsultum, eo quod ab effectu vsucapionem definierit, nec aduertunt Iureconsultis solenne esse, fuisseque semper, aut plerunque ita (Iuris disciplina id exigente) iurium materias definire, *vt in l. 1. ff. de tutelis, in princ. Institut. eod. tit. in l. imperium ff. de iurisd. omn. iudic. in l. 1. ff. de testam. & in l. 1 ff. de legibus. & text. vulgo notus in l. legatum est. ff. de legat. 2. l. legatum est. ff. de legat. 1. §. legatum est. Inst. de legat. in princ. Instit. de oblig. in princ. Instit. de action. in princ. & alibi sæpe, vt nos tradidimus in tract. de succ. progressu. lib. 1. in præfat. num.* 64 post Alphonf. Castr. *de potest. legis pœnalis lib* 1. *c.* 2. Cagnol *& aly in l. omnis definitio ff. de reg. iur.* aliis ergo ociosis hanc quæstionem velitandam relinquamus, nobis autem sat superque esse debet ipsa Iureconsulti definitio, quam improbare nefas est. Et cum ea transit Franciscus Balbus, *de præscription. in 1. parte, quæst.* 1. Azo *in summa. C. de vsucap. pro emptor. ad princip. & aly.* & vide omnino quod dixi infra cap. incip. quoad octauum est. in 8 quæst.

Quoad † secundum vt vsucapio differat à præscriptione ple- 8
runque traditum est, vsucapionem ad mobilia, præscriptionem ad immobilia pertinere. Ita Gloss *in l. 2. ff. de vsucap.* Gloss. *in princip. Inst. eod. titul. in verb. vsucapiantur. Gloss.* 16. *quæst.* 3. in summa. id quod procedit voce anguste sumpta: nam hi termini passim conuertuntur, vt per omnes fere leges *sub titul. ff. de vsucap.* apparet. & differunt Bald. *in d. 1. part. quæst.* 3. Felyn. & Dec. *vbi supra. & nouissimi in d. capitul possessor. ad princip. post Gloss. in l. tertia. ff. de vsucap.* Bald. *in l. 1. colum. 3. ver. nec puto. C. de seru fugitiu.* per Aretin *l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acquir. possess.*

Quoad † tertium, nempe quare vsucapio fuerit introducta, 9
Respondet Iureconsultus in *l. 1 ff. de usucapio.* id admissum, ne rerum dominia in incerto essent, & ne lites essent immortales. *l. fi. ff. pro suo,* † neve domini perpetuo timore rerum suarū admitēda- 10
rum

rum cruciarentur *l. cum notissimi, in princ. C. de præscript. triginta annorum*, vt per Bald. *in repet. l. prima. in column.* 3. *C. de emancipation. liberorum.* Bald. *de præscr. parte prima, quæst.* 4. Azo *in summ. Cod. de vsucapion. pro empt. in princ.* Sed quonam modo deducitur lites fore immortales, dominiaq; rerum fore in incerto, si præceptio-
11 nes inuentæ non fuissent? Et † sane perspicuum id est, nam principio generis humani omnia erant in communi, præsertim agri & campi, vt est vera & communis opinio, quam tenent Paulus Castrensis, & *alij in repet. l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iure.* Vnde Horatius *satyra* 2. *lib.* 2. sic cecinit:

Nam propria telluris herum natura, neque illum,
Nec me, nec quenquam statuit, nos expulit ille:
Illum aut nequities, aut vafri inscitia iuris.

Et Virgilius *lib* 2. *Georgicorum.*

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant.

Et Seneca *in Hippolyto.*

——*Hoc equidem reor*
Vixisse ritu prima quos mistos deis
Profudit ætas: nullus hic auri fuit
Cæcus Cupido: nullus in campo sacer
Diuisit agros arbiter populis lapis.

Et hac habita ratione Statius sic canebat:

12 †*Omne homini natale solum.*

Eadem consideratione Ouid. *lib* 1. *Fast.* canebat:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor:
Et volucri vacuo quidquid in orbe patet:

Nimirum eorum collectio erat quod vt volucres seu aereum genus in cœlo vel aere, utque squamea turba in æquore vel ponto nihil proprium habent præter vsum communem: ita & humanum genus in terris communem vsum non secus quam reliqua animantia terrestria haberent, & præterea nihil, saltem quoad ius proprietatis aut dominij in particulari attineret, & Ouid. *lib.* 6. *Metamor.* sic modulatus est:

13 *Quid prohibetis aquas? vsus communis aquarum est.*
Nec solem proprium natura, nec aera fecit:
Nec tenues vndas: ad publica munera veni.

Ista erant verba terræ aliquid proprium cuiusquam esse vetantis, & omnia esse communia asserentis, *facit text. in §. sin-*
14 *gulorum. Institut. de rerum diuisione.* quum † ergo tam inspecto iure naturali quam iure gentium primæuo (quod similiter naturale ius appellatur, *vt supr. lib.* 1. *in præf. n.* 118. *differuimus, & attigimus de suc. crea. li.* 1. *in §.* 1. *n.* 2. *et* 41.) omnia essent cõmunia, pſertim omnes
15 agri, cãpi, prædia, & reliqua immobilia, † superest, vt qui aliquid immo-

immobile suum esse duxerit, illud probare debeat, quia contra se habet præsumptionem iuris, cumq; is dicat quod ius olim erat cōmune, degenerasse, ad seq; solū in particulari pertinere cœpisse, id probare necesse habet, cum talis assertio in facto cōsistat, q̄ non præsumitur nisi probetur. *l. in bello. §. facta. ff. de capt. l. si emancipati.* ibi, neq; emācipatū probatum fuerit, *vbi notat Ias. C. de collat.*
† & id factum non solum probari oportet, sed etiam ea probatio, si remouerimus vsum præscriptionum, esset pene impossibilis, nisi quis ostenderet testamentum primi parentis Adami, quo quodpiā forte prædiū aut prædia sibi relicta fuisse appareret, aliter enim etsi probet se emisse, parum iuuat, cum per hoc non appareat an venditor dominus fuisset, nec potuerit vendens pluris iuris in emptorem transferre quam ipse haberet. *l. nemo plus ff. de reg. iur, nemo potest plus. eo. tit. lib. 6. l. traditio. ff. de acqu. rerū domi.* quinimo etsi (vt ioci causa id dixerimus) Adami testamentū ostēderet, nihil iuuaret, quia se ab Adamo magis descendere quā reliquos homines probare nō posset, vt interea omittam tā antiquum instrumentum authenticum esse probari non posse, & ita in specie q̄ dominium immobilium probari sit improbabilie, nisi per præscriptionem, tenent, licet non ita dilucide probent. Glo. *in l. cum res. C. de probat.* quam sequuntur communiter Doctores, ibi, vt tradit Nicol. Boer. *dicisione 47. alia insuper ex dicto. n.* 25. Paul. Castren. & Iacob. de S. Geor. *in l. si quis seruo, C. de furtis.* Alexa. *cōsil. 4. col. 2. lib. 2.* Dyn. Bart. Alberic. Paul. Castr. & alii præsertim Alex. *in l. si sic §. 1. ff. de legat. 1. Idem* Alexand. *consi. 180. col. 4. li. 7. & consi. 71 col. 1. lib. 1.* 16

Hinc † est, quod licet quis probet se habere alicuius rei possessionem cum legitimo titulo, sicq; tanquam dominū fructus illius rei nomine, & sibimet, non etiam alteri percipere, adhuc non intelligitur se dominium sufficienter probasse, vt sentiunt Gloss. *d. l. cum res. & omnes illi quos supra allegauimus. sentit Glo. in l. 7. C. de probat.* Bald. *in sua praxi. ti. de extraord. q. 1.* & Boerius, *vbi s̄. n. 2. vers. sed gl.* Id quod procedit quādo dominium deducitur in iudicium per modū actionis & principaliter. quale est in rei vendicatione, in qua dominium venit probandum principaliter: *l. 1. C. de alien. iudi. mu. cau. fact. l. 1. ff. eod. tit. l. doce ancillam. C. de rei vend.* nam etsi probarem contra possidentē, me ab hinc annos forte duos fundum, de quo lis erat per quadriennium possedisse, fructusq; ipsius vt dominum percepisse, reliquaq; omnia vt verum dominum, & quę à dominis fieri solent, egisse; adhuc contra illum possessorem minime obtinerem. Cæterum si non principaliter, sed incidenter tandem dominium deduceretur in iudicium, tunc is modus probationis sufficeret ad inducendam dominii probationem, vt est recepta opinio in locis mox referendis. 17

† Vnde si domum tuam domui meæ seruitutem debere dicebam, 18

bam & ostendi legitimum titulum istius domus quam esse dicebam, meq. eam possidere, eaq; vti & frui nō secus quā veris dominis solenne est, edocui: tunc sufficienter dominū me esse videor ꝓbasse, vnde si huic domui domum tuam seruitutē debuisse ostēdatur, legitime obtinebo, & is esse solet frequentissimus aduocatorū vsus allegantium, quem cum legitimo titulo aliquā rem tenuisse & possedisse, eiusq; fructus tanquā verum dominum percepisse, reliquaq; omnia egisse, quæ à veris dominis fieri solent: nā per hoc intelligitur dominium præsumptiue probatum nō aliter quam præsumptiue fatuus ex ineptis dictis, vel factis quis ꝓbatur vt tenuerunt Gloss. *in l.pen.verbo*, *amoueri. ff. de condit.insti.* & ibi Bald. Ange. & Paul.Castrens. Bart. Bal. Castrens. & alij *in l.Titia, per text ibi.ff.de solut.est text.melior. de iure* secundū Nicol.Boër. *d. decisio.47.n.1.in l.filiusfam.§.ijdem principes.ff.de leg.*1.Barbat.*consil.* 59.*n.12.li.*1.Iacob.de Arena, & Bart.*in l.penult.* Anton.But. & Abb. Sic.*in cap. cum ad sedem, de restit.spol.*Innocen.*in c. illud, de præsump.* Bart.*cons.*110.*quidam Masiolus.*Idem Bart.*in quæst incip.mulier habens amplum patrimonium. col.penult. glos.1.l.sicuti.§ si quæratur. ff.si seruitus vendicetur* Glo.iūcta textui *in l.1.ff.fam.ercis.*& ibi Florian. tradit. Raph. Cum. *consil.*150.*ad fin.*Petr. Philip. Corn.*consil.*48. *lib.*3. Andreas Barb. *consil.* 8.*libro.* 1. Alexan. *consil.*4. *lib.*2.*Idem consil.* 103. *numero.* 10. *lib.* 7. Ias.post Bart. *ibi in l.si prius.ff.de op. no.nu* & plene per Boët.*vbi supra*, & Corne.*consil* 19.*lib.*2.Corneus *cons.*24.*lib.*4.& Bald. *in l.non ignorat.col.6.C.qui accus.non poss.facit. l.& quæ nondum sunt.§.1.ff.de pign.* tenet Roman.*consil.*24 *circa.propositum.*& Barthol.Socinus *consil* 106.*in causa.colum.*4.*lib.*2. ratio differētiæ inter hanc speciem & superiorem ea est, quod quando dominii probatio deducitur incidenter in iudicium, cum aliud principaliter ageretur: par est, vt non tam exacta probatio postuletur, quam si principaliter deduceretur & desideraretur, cum & ea res leuioris sit præiudicij, & alter bis oneraretur in probatione, si teneretur ex integro probare, & domum vicini seruitutem alteri domui debere, & præterea ex integro probare, quod & domus, cui talis seruitus debebatur, sua erat facit pro hac ratione *l. ille à quo. § si de testamento. ff.ad Treb. l.Titia. §. qui inuita ff.de leg.*2.

19 Cæterum † si cum eo legitimo titulo probaui possessionē longi temporis, tunc sufficienter probatū est dominium, etiam si in iudicium deduceretur principaliter, quia iam præscriptum intelligeretur: & hæc est vtilitas præscriptionum (qua æquius aut cōsultius nihil vnquam excogitari potuit) ita tenet Gloss.*in d.l.cum res. C. de probat.* & est communis opinio Doctorum, quos supra

20 allegauimus.† Idem foret si nullum titulum probarem, si tamen longissimi temporis possessionem probaui quasi ea temporis adiectio suppleat tituli defectum: *vt in l.si quis emptionis §.1. & l.cum notissi-*

notissimi. in prin. & *l. sicut. l. omne. C. de praescrip. triginta annorum*, vt est communis opin. Bald *vbi supra*, & aliorum, *quos supra retulimus* tradit etiam Boër. *vbi supra num. 9. cum seq.*

Hactenus de dominij probatione in rebus soli, & etiam in rebus mobilibus regulariter, † sunt tamen plures species, in quibus 21
circa inuẽtum praescriptionis probatur dominium in rebus mobilibus: quid enim si quis tabulam depinxit, *iuxta. §. si quis in aliena tabula, Instit. de rerum diuisi.* aut melle mulsum ex vuis & melle fecit, aut librum scripsit, & similia: certe in his speciebus & similibus facile est dominium probare. Item idem est in rebus se mouentibus, quale est, si quis feram cepit, aut armenta, aut pecudes, aut quadrupedes, quae antea nullius in bonis vel fuissent, vel iam esse desiissent, *vt in §. fera,* & *per tot. tit. Insti. de rer. diuis. praesertim in §. singulorum, cum seq. vsque ad fin. tit* & *l. adeo. per totam l. 1. 2* & *3. l. naturalem. ff. de acquir. rer. domin.* Idem in iuribus & actionibus, nam probatur contractus obligatione, probatur nobis id de quo agitur deberi, † nec dubium est, quia etiam istarum re- 22
rum dicatur esse dominium, *l. qui vsumfructum ff. si vsusfruct. per l. fin. ad medium. C. de praescrip. longi temporis*, & de quadruplici dominiorum differentia disserit Bald. *in l. in rebus. C. de iure dot. colum. 2.* & Boërius *d. decisione. 42. n. 4.* & plenius per nos *de succ. progressu li. 1. in praefa. n. 176. cum. seq.*

Quoad quartũ, nempe, † quo iure fuerit inducta vsucapio, 23
vel ꝑscriptio, omnes omnino admittũt mero iure ciuili receptã fuisse. Azo *in summa C. de vsucap. ꝓ empt. ad princip.* Baldus. *in repeti. l. 1. col. 3. C. de emanc. liber.* Franciscus Balbus *de praescrip. part. 1. q. 4.* Bart *in l. nemo potest. col. 4 versi. quarit. Dynus. ff. de legat. 1.* Decius *in cap. quae in ecclesiarum nu 26. de constit.* Aymon Crauet. *de antiq. tempor. part. 1. n. 49. per eund.* Dec. *consilio 269 nu. 7.* Idem Decius *consil. 202 num. 2.* Bald *in l fin. colum. 2. C. senten. rescindi non posse.* Angel. *in l. Lucius. ff. de euictionibus.* Paul. Cast. *in l. 1. ff. de testament.* Alex. *in l. Gallus. §.* & *quid si tantum num. 27. ff. de liber.* & *posthum.* Panormittan. *consil. 84. videtur. 1. libro. 1. Gloss. quam ibi omnes sequuntur in l. ex hoc iure ff. de iust.* & *iur.* Baldus *in authenic. ad haec col. 3. Cod. de vsur.* Angel. *in repet. l. 1. colum. 19. C. de indi.* † Ideo dicunt, quod 24
praescriptio vtpote ciuile inuentum obligationem naturalem nequit perimere, quod & firmant Bart. & Paulus Castrens. *in l. finali § . 1. ff. rem ratam haberi.* Corn. *cons. 251. in hac consulatione. colum. 2. lib 3.* Idem Corn. *consil. 176. ad euidentiam columm. pen. lib. 1.* Ant. Butr. Ioan. Imol. Panorm. & Felin. *in c. ad aures, de praescript.* Ioan. And. *in c. possessor, vbi Philipp. Franc.* & *nouiss. de regulis iuris* Franc. Balb. *vbi supra 2. part. 3. princ. q. 10.* & *in part. 1. quaest. 6.* & Ioan. Orosci⁹ & nouissimi sequũtur *d. Glos. l. ex hoc iure ff. de iust.* & *iur.* eamq; Gloss. sequũtur alij quãplures, quos allegauim⁹ *de successione, li. 1. §. 1. n. 1. versi. vltima fuit. opin.* Hinc † dixit Bald. *in rep. d. l. 1.* 25
col.

col.3.C.de emancip.liber. quod si ius ciuile non foret, præscriptiones aut usucapiones minime forent, quem sequitur Francisc. Balb. *in d.q.4.* † Hinc etiam dixit Decius *in d.c.qua in Ecclesiarum n.26.*
26 dominiũ prę scriptione quęsitũ cum sit iuris ciuilis tolli nobis posse per principẽ, id quod improbabimus (annuente Deo) in secũdo Tomo harum cõtrouersiarum, *qui inscribitur sub titulo controusu frequentium c.1. num.15.* ibi enim ostendemus, etiam dominium iuris ciuilis tolli nobis per principem non magis posse, quam dominium iuris naturalis, nisi ob bonum publicum. Deniq; cum præscriptiones & vsucapiones sint iuris ciuilis adeo, ut si ius ciuile non esset ipsæ minime fuissent vt iam edocti sumus, *& probat l.*
27 *1. & l.3. ff. de vsucap.* Et ideo † præscriptio longissimi temporis triginta vel quadraginta annorum non erat cognita nec inuenta iure ff. vt est vera & communis opinio, quam tenent Gloss. *in l.qui occidit. in prin. verb. amiss. ff. ad l. Aquil. Glos. & Doct. qui cum ea simpliciter transeunt in leg. Iulianus ff. ex quibus caus. maiores. Bart. in leg. tutor rerum. in fin ff. de admi. tutorum.* Bald. *in l. eũ qui §. in l. hac ff. de public.* Idem Bald. *in l. si ego. §. pattus eodem tit.* Francis. Balb. *de prescrip. in 2. part. 3. partis princip. quæst 12. num.12. versi. sed dubitatur.* Bald. *in leg. nihil. C. de vsucap. pro herede* Gloss. *cum qua transeunt communiter Doctores ibi in princip. Instit. de perpet. & tem. actio.* Alexa. *in l. Pomponius. §. cum quis. num.21. ff. de acquirend. possess. Et ibi Iaso. num.22.* Felin. *in cap de quarta num. 34. de præscript.* Bart. *in l. fin. in fin. ff. rem ratam haberi.* Aries Pinelus de bonis maternis, *in authent. nisi tricenale, in princip.* Barth. Socin. *consil. 203. colum. 2. in fin. lib. 2.* Episcopus ciu. Roder. *in c. possessor, de regulis iuris libro 6. part. 2.*
28 *§.9. n.4.* Cum (inquã) † omnis præscriptio & vsucapio sit merũ inuentũ iuris ciuilis cõsequens est, vt subditos dũtaxat liget, & cõprehendat illius illarumve regionũ, vbi tale ius civile servatur, *iuxta l. omnes populi ff. de iusti. & iure. §. sed naturalia. Instit. de iure nat. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. l. fin. vbi plene in simili per omnes Doct. ff. de iuris. omniũ iud.* sicq; si inter reges aut populos liberos, qui non recognoscerent superiorem, in tẽporalibus lis esset, cessaret materia præscriptionum, non secus quam si re vera scripta, aut inuenta nunquam fuisset, quia ius ciuile vnius principis aut populi liberi, alterum principem aut populum liberum non tenet, sed ius tantũ naturale & gentium inter eos seruandum est. Et secundũ tale ius civile iudicandũ esset: nã si princeps legib. populi sui solutꝰ esse dicitur *l. princeps legib ff. de legib.* quãto magis solutꝰ esse
29 dicetur legib. alterius principis vel populi. † id ꝙ nullꝰ modo sanus negat aut negauit vnquã, ꝙ adeo verũ est, vt princeps cũ subdito cõtrahẽdo nõ obligatur ciuiliter, sed tantũ naturaliter, quia iuri tantũ naturæ, & gentiũ nõ ẽt iuri ciuili subiacere intelligitur vt tradit elegãter Bald. *in d l. princeps. ff. de legib.* Idem Bald. *in l. 1 ad prin ff. de const. princ.* Idẽ Bald. & cõmuniter omnes Doct. *in l. 1. ff. de pactis*

pactis. Idem Bald. *in l. fin. C. de transact.* & *in l. si aquam, columna 6 C. de seruit.* & *aqua* plene per Doct *in c. 1. de const.* Alex. *consil. vltim. clementissime. col. 7. lib. 4.* Bald. *in c. 1 §. fin qui feudum dare possunt.* quod ita tamen intelligendum est, vt ea obligatio naturalis, qua princeps ex contractu suo vel conuentione cum subdito, vel cum altero principe celebrato tenetur, tam efficax sit, quam foret si esset ciuilis simul & naturalis, vel si ius ciuile nunquam vllibi scriptum aut inventum esset. Ita Anton. Butr. *colum. pen.* & *ibi alii omnes in c qua in Ecclesiarum, de cõstit.* & *ibi* Abb. *colum pen.* Bald. *in c. 2. colum. fin. de noua forma fidel. in feud.* Fernand. Loaz. *in consil. pro Marchi. de Velez. dub. 1. pag 34 num. 23.* Sicque † principes inter se, 30 vel populi liberi inter se semper & sunt & esse videntur, ac fuisse quasi in terminis *l. 2. ad princip. ff. de orig. iur. l. 1. ff de pact. l. 1. ff. de cõstit pecun cum simil.* vt inter eos ius solum naturale & gentiũ nõ ẽt ciuile in cõsideratione sit, non magis quã si scriptũ aut inuentũ nunq̃ fuisset: nã & idẽ esset (quod plus est) † si res ageretur inter prin- 31 cipẽ & vnũ hominẽ priuatũ, qui tamẽ sibi subditus nõ esset. † Et 32 ideo peregrinus nec testamentũ facere debet, secundum nostri iuris regulas, sed secundũ simplicitatẽ iurisgẽtiũ, vt diximus *de succ. progressu li. 1. sub ti. qui test fac poss. n. 124.* nec ex testamẽto alicuius ciuis nostri capere potest, quia ut nostro iuri subiectus nõ est, ita ẽt nõ gaudet beneficiis nostri iuris ciuilis, vt ibidẽ docuimus *sub titulo, qui ex testam. cape poss n. 6. cũ seq. per l. 1 cũ ibi not. C. de hered instit. l. sed si hac §. pœnã, in verb peregrinitatẽ ff. de in ius voc.* Quinimo idẽ foret, si inter duos homines priuatos, exteros tamẽ, hoc est q essent diuersarum iurisdictionum, puta vnus Hispanus, alter Gallus) res ageretur, nã & tunc ius tantũ naturale & gẽtium inter eos seruaretur, nõ etiã ius ciuile alterutrius ex illis prouincijs † (cum 33 constet regẽ Hispaniarum etiã de jure non subesse Imperatori. *63. distinct. c. Adrianus, vbi Gloss* & *reliqui* Idemque in rege Galliarum saltem de facto, *vt lib praeced. plenius tradidimus. c. 22. num. 11. cum sequen.*) † secundum quæ licet regulariter non valeat 34 emptio & venditio sine precio, nec locatio & conductio sine mercede certa, nec contractus emphiteusis sine scriptura, nec stipulatio sine verbis, *vt princip. Instit. de empt.* & *vend.* & *in princ. Instit. de locatione* & *cond. l. 1. in prin. ff. de verb oblig. in prin. Instit. eo. tit. l. 1 2.* & *3. cum ibi not. C. de iur. emphyt.* tamen inter exteros principes, vel inter exteros populos superiorem non recognoscentes, vel inter exteros homines priuatos, vel inter vnum principem, populumve liberum & ciuem ei subiectum, & emptio venditiove sine pcio, & locatio & cõductio sine mercede certa & stipulatio sine verbis, & emphyteusis sine scriptura valerẽt, nõ tã in vim eorũ contractuũ formaliter, q̃ in vim nudæ genericæ iurisq; gentiũ cõuentionis, quæ tamẽ plenũ effectũ & executionẽ sortiretur, nõ secus q̃ id fieret, si ius ciuile scriptũ ante inuentũ nunq̃

35 fuisset *iuxta l. 2. in princ. cum § sequen. ff. de origin. iuris* † quæ omnia in contractibus legatorum principum (quos vulgo ambasciatores appellamus) qui celebrarentur in prouinciis suarum legationum, procederent, *vt plenius egimus in præfat lib 1 de succ progressu. col. pen. & in locis duobus, de quibus iam meminimus.* † In omnibus
36 ergo his speciebus & similibus, quemadmodum cessat ius ciuile quoad omnes contractus, conuentiones, reliquasque humanas actiones, ita quoque & quoad præscriptiones cessare in comperto esse debet, quandoquidem præscriptionum inuentum mere ciuile est, & ciuilissimum, vt iam edocti sumus, quæ omnia eo potissimum nomine notanda sunt, quod nullibi sic declarata inuenio, suntq; addenda ad illos 28. casus, in quibus cessat præscriptio, de quibus per Franciscum Balb. *de præscript. q 6 part. prin.*

37 Hinc colligebā expeditū fixū atq; indubitatū haberi debere † potentissimo Hispaniarū Regi, & domino nostro etiā hodie integrū saluumq; esse ius & facultatē conferēdi omnes archiepiscopat⁹ episcopatus, prębendas, dignitates, personatus, rectorias, beneficiaq; omnia ecclesiasticis personis per vniuersam Hispaniā, non secus q̄ olim neq; id ius vlla ex parte p̄scriptionis, cōsuetudinis, vel alia quauis ratione, aut occasione immutatū, debilitatū aut diminutū videri, nō magis q̄ olim foret ac fuisset. Nā cū sit non minus vera, q̄ receptissima omniū sentētia, Hispaniarum regē ac regnū nullum in temporalib. superiorē recognoscere. *Gloss. in d. c.*
38 *Adrianus. 63. distinct. diximus plene supra c. 22. n. 11. cum seq.* † cumque Hispaniarū rex ex receptissima omniū sentētia habeat legitimū i⁹ patronatus in omnib. Hispaniarū ecclesiis, eo ꝙ eam prouinciam eripuit, liberauitq; à manu infideliū (quæ causa ex mente Doctorū cōmuniter longe iustior est, q̄ causa ecclesiæ do nationis) vt in lib. præcedenti *c. 12. n. 14 cū præced. & sequen.* disseruimus; cōsequēs fit, vt id ius patro. semel sibi competens per tēporis aut p̄scriptionis interuentū perire nō potuerit, aut vlla ex parte eneruari, quādoquidē præscriptionū inuentū & ciuilissimum esse, & sic inter exteros Principes, Reges, Imperatores, populos aut ciues locū nō habere, fuse edocti sumus, & nō solū tales ecclesias Hispaniarum Rex cōferre potest, hoc est, eligere vel nominare personas ad eas dignitates, beneficia, episcopatus, rectorias, personatus, archiepiscopatus, & similia, non solū (inquā) id ex definitione sacrorū canonum, & ex doctorū sententiis, & ex legibus Hispaniarum licere sibi apparet, sed ēt id per sacrū Cōcilium Toletanum 12. *can. & c 6.* sancitum est, & stabilitum in hæc verba: Illud quoq; decernēdum nobis occurrit, ꝙ in quibusdā ciuitatib. decedētibus episcopis propriis, dum differtur diu ordinatio successoris, non minima creatur officiorum diuinorum offensio. Vnde placuit omnibus (saluo priuilegio vniuscuiusq; prouincię) vt licitum maneat deinceps Toletano Pontifici, quoscunque regalis potestas elegerit & iam

iam dicti Toletano Pontificis iudicium dignos esse probauerit, in quibuslibet prouinciis præficere præsules, & decedentibus episcopis eligere successores, sic tamen vt quisquis ille fuerit ordinatus post ordinationis suę tempus, infra trium mensium spaciū proprij Metropolitani præsentiam visurus accedat, qualiter eius authoritate vel disciplina instructus cōdigne susceptę sedis gubernacula teneat, quod si per desidiam aut neglectū quilibet cōstituti tēporis metas excesserit, excōmunicetur, hāc quoque definitionis formulā sicut de episcopis, ita de cæteris rectoribus placuit obseruandā. Sed & idē expressum est *in ca. cū longe 63. distinct.* neq; ad rem ptinet, ꝙ id ius etsi in usu sit, fueritq; semper quoad archiepiscopatus, & episcopatus, & nōnullas Abbatias Hispaniarum, tamē quoad reliquas dignitates ecclesiarū cathedraliū, & quoad reliqua beneficia nō ex integro id in vsu nūc est, † nec dubiū est, qn iuri canonico oēs principes Christiani subesse videantur, vnde iuris canonici præscriptiones contra eos eorumq; regna videtur posse locū habere in iis reb. & materiis, quæ subsunt iurisdictioni ecclesiasticæ, qualis est materia beneficiorū, vt habetur fere per omnes *in c. 1. & in c. ecclesia sancta Maria, & in c. quia in ecclesiarum, de constit. & in c. cum non liceat. de præscrip.* 39

Nam ad perfectam huius rei cognitionem præfari oportet nō esse solum aut simplex ius patronatus id, quod habēt Hispaniarum reges in talium beneficiorum collatione seu nominatione, neque ex sola iuris canonici concessione, sed potissimum ex ipsomet iure regali, & sic ex iure naturali, cum enim regna & principatus fuerint iure naturali, vel gentium etiam primæuo creati ad meram ciuium vtilitatem, vt plenissime ostendimus supra *lib. praced. c. 1. & 2.* & inornauimus per totum illum librum & præsertim *in d. c. 1. n. 25. & cap. 21. nu. 8. in d. lib. praced.*

† Cumque homines à suis negotiis & prouinciis auocari longius peregreque proficisci, peragrare & peregrinari noxium vehementer sit, vt & patet ad sensum, & probat *l. 4. cum sequen. ff. quemadm testa aperi.* superest, vt ad regale officium, munus & tuitionē pertinere intelligatur ꝓspicere ac efficere ne subditi talē incōmoditatem patiantur, per quam negociorum suorum causa peregre à regione sua liberis, vxoribus, domibus, rebus, negotiisq; suis domesticis desertis proficisci cogantur, id quod eueniret, si ab Hispania ad Romam vsque vrbem penetrare passim cogerentur, beneficiorum, dignitatum, episcopatuum, archiepiscopatuumve causa, aut litium forte occasione, & cum talem incommoditatem homines pati, aduersetur naturali rationi & iuri naturali. † Neque per leges positiuas, ciuiles aut canonicas id induci posset, neque per consuetudines, quę magis viderentur & iustius dicerentur morum corruptelæ quam mores præscripti: *argum. l. 1. & 2. ff. de leg. c. erit autem lex. 5. distinct. l. de* 40 41

quibus, cum multis leg. seq. ff. de legibus, cum edocent, leges & consuetudines irrationabiles aut nociuas non valere, id quod plenius disseruimus *de success. progressu in præfat. num. 93. & supra libro praced cap 31. num* 38. *& cap. 30. num. 1. & num. 3.* vnde leges ferre ad publicam vtilitatem, vt principis est, ita eas ferre ad propriã legislatoris vtilitatem, præsertim cum læsione subditorũ, tyranni est *vt d. c. 30. n. 2. disseruimus.* & omnis lex, quęcunque sit, vtilis si non est, vix esse potest, vt desinat nocere, *vt d. lib. c. 29. nu. 22.* non parũ vtiliter ostendimus: & ibi etiam *n. 20.* patet legem humanam non aliter valere, quam si à lege naturali aut diuina deriuetur, sicque vtilis & æqua sit, & aliquid *eod. lib. c. 26. num.* 29. quæ omnia non solum comprobantur ex iis, quæ supra *lib. 1. c. 1. &* 2. tradidimus, edocentes, legum principumque imperium ad meram ciuium vtilitatem pertinere, ita vt quidquid à principe vel à lege iussum, præceptum, sancitumve fuerit, si ciuium vtilitate aduersetur, nullius momenti sit, quasi egredi videatur terminos mandati commissionis, regni, principatus; sed etiam hoc idem comprobatur ex omnibus, quæ per totum hunc librum & præcedentem plenissime disseruimus, quia quasi ex illo primo elemento & fonte reliqua omnia deriuauimus. Nec dubium est, quin quod lege aut consuetudine induci non potest, quia irrationabile vel noxium, id per præscriptionem etiam immemorialem recipi longe minus possit, quia talis præscriptio, etsi reliquis præscriptionibus potentior videatur, tamen ad summum id assequi potuit, vt legis vim habere videretur. *leg. 1. §. fin. l. 2. in princ ff. de aqua plu. arcenda. leg. 1. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotid & æstiua.* is ergo vigor legis interpretatiuus fortior esse non potest, quam ipsamet vera, expressa & certa lex, quinimo vix est, vt ei æquetur. *leg. filio quem. ff. de lib. & posthum leg. si quis posthumos, in princ. eodem tit.* ergo quod lege expressa introduci non potest, id longe minus per legem tacitam induci addmittive poterit, qualis est consuetudo *iuxta d. l. de quibus, cum multis sequent. ff. de legib.* & qualis est præscriptio etiam temporis, cuius initii memoria non
42 est. vt proxime diximus. † Et denique quærere legem, vbi naturaliter sentimus, nihil aliud est secundum Philosophum, quam infirmitas intellectus, nec vullus tam demens aut tam rerum inexpertus erit, qui non videat Reipub. regnoque Hispaniarum non noxium, modo, verum nocentissimum esse, si ad lites expediendas, vel ad beneficia ecclesiastica, episcopatus, archiepiscopatus, dignitates, præbendasve Romam semper passimque adeundum esset, id quod cum nostro magno malo experti su-
43 mus, † estque tam notorium, vt omnem speciem probationis facile superet: notorietatis enim talis est vis, vt plene disseruimus supra *lib. 1. c. 22. & c. 21. tex. in l. si adulterium cum incestu. §. idem Polli-oni. ff. ad legem Iuliam, de adulter.* & denique in hac ingenti læsione,

sione, quæ ex tam longa & periculosa nauigatione & itineratione causatur, nititur text *in d. concilio Toletano. 12. cau. 6. & d. c. cum longe. 63. distinct.* † sicque cum ea ratio sit tam naturalis & vera, 44
contrarium eius fieri minime aliquando, aut vnquam poterit: *arg. §. sed naturalia. Instit. de iure nat. l. omnes populi. ff. de iusti. & iur.* Bald *per text. ibi. in l. si ff. de her. inst* Idē Bald. *in l. his solu. per text. ibi. C. de revo. dona.* Corn. Alex. Dec. & alii *p text. ibi. in l. humanitatis. C. de impub.* Ias. Purpuratus & alii *per text. ibi in l. fin. C. de pact.*

† Deniq; nauigare etiam impossibile reputatur, nedum nimis 45
difficile neq; quicquam est, quòd magis ipsi naturæ aduersum, pugnans contrarium esse intelligatur, quam nauigatio, vt plene ostendimus supra *lib* 1. *c.* 20. vbi etiam docemur, nauigationē horridam esse, tristissimam, periculosissimam adeo, vt navigantes inter mortuos, an inter viuos sint connumerandi, non satis certum sit: sicq; ad Romam ab Hispania per æquora transuolare durissimum, nocentissimum, & ab omni iustitia & ratione prorsus alienum esset, vt homines à iure compellerentur. Id enim nō ius, sed summa iniuria esset, rursus per terram eundi nullus patet aditus: nam vt interea omittam longitudinem itineris, magnitudinem laboris & expensarum, periculum insidiasque latronum, & cætera id genus, (quæ omnia omnibus notiora sunt, quam vlla relatione egeant.) Adest etiam id impedimentum, quod omnes Galliæ penetrandæ sunt, nec alias patet iter, via aut semita vlla: sicque penetratio est impossibilis, nisi ex Galliarum principis concessione, quæ reputatur impossibilis, *l. apud Iulianum. §. constat. vbi multa per Alexandr. & Iason. post alios. ff. de legatis primo.* Ergo † cum nimis difficilia pro impossibi- 46
lib. habeantur, vt ibi est communis opinio. Alexan. Iason. & aliorum, *per text.* vbi Cagnol. *in l. impossibilium. ff. de regulis iuris.* Claudius Aquens. *in l. Gallus. §. instituens, colum.* 1. *ff. de liberis & posthumis.* Georgius Natanus *in clemen. sæpe, in principio. not.* 4. *de verbor. signifi.* Barth. Socin. *in l. quidam relegatus not. fin. ff. de rebus dubiis.* Superest vt Hispani pro rebus supra memoratis Romam petere non sint de iure cogendi, † non magis quam si ad impossibilia 47
obligandi, ad quæ nullus teneatur. *l. impossibilium. ff. de reg. iur. cap. nemo potest. eod. tit. l. 6. §. si impossibilis. Institut. de hered. instit. l. 1. vbi plene per Bart. ff. de condit. instit. l. vbi repugnantia. §. quæ rerum natura Dig. de regulis iuris.* Adeo vt † ad impossibilia non solum prin- 48
cipum potestas sese non extendat, sed etiam ipsius Dei Opt. Max. potestas sese nō extendit secundū Theologorū opinionē vt & affirmat & seq. Cagn. *vbi supra & plenius tradidimus.* s̄ *lib.* 1. *ca.* 27.

Denique † secundum opinionem multorum, quam modo nec 49
probo nec improbo (*quia infra cap.* 81. *num.* 10. *cum sequ. dicturus sum*) non est p̄scriptio temporis immemorialis, quando de ipsius origine cōstat, vt tenent Ioan. Andr. *in c. 1. ad fi. de præsc. li.* 6. & Cra-

uet. *de antiq. temp. part. 4. versic. materia ista. n. 3.* Couarru. *in c. possessor. de reg. iur. lib. 6. part. 2. §. 3. nu. 7.* sed cum de principio huius rei, de qua agimus non solum constet, sed etiam notorie constet, quia ex dispositione iuris, vt patet in dicto Concilio Toletano XII. Can. VI. *& d. c. cum longe. 63. distinct.* sequitur illud ius Episcopatuum, Rectoratuum, aliarumque præbendarum Ecclesiasticarum integrum ius Hispaniarum Regi & regno, illæsumque ab immemorali præscriptione seruari. Quamuis si verum amamus, ea sola ratio sufficiat, quam iam retulimus, quod bona gubernatio minime admittit contrariũ † Item, ꝙ hæc ratio est naturalis

50 iusq; naturale & gentiũ, (ius n. naturale, illud dicitur, ꝙ ratio naturalis suadet & docet) diximus *supra lib. 1. c. 16. n. 10. & c. 10. n. 8. & c. 17. n. 11.* Idq; ius immutabile est, *§. sed natural. Inst. de iur. nat. l. omnes populi. ff. de iust. & iur.* licet n. passim fiãt homicidia, latrocinia, falsitates, adulteria, patricidia, & cætera id genus contra ipsum ius naturale, adhuc tamen ius ipsum naturale integrum manere intelligitur, semperque est eritque ius, & semper æque bonum, & illæ huius iuris transgressiones nullam inducunt præscriptionem aut consuetudinem: contra hoc ius, quo minus videre stare & pollere videatur, æqueque bonum & laudabile esse. Sic & in specie nostra docet Theol. dissertiss. Alphõs. de Castro, *de potestate legis pœna. lib. 2. c. 14. pag. 566.* Paulus Apost. *Roma. 1.* dum ait: Qui cũ cognouissent Deum, &c. Sic ergo & in specie nostra: etsi per annos mille nos Hispani pro his rebus vel istarum rerum causa, de quibus mentionem habuimus, Romam adire coacti essemus, vel forte spõte (aut quod certius est, stultitia aut rusticitate) nunquã fieret ius aut bonum aut æquum, ꝙ in postremum idem facere teneremur, non magis quam si per mille annos latrocinia, falsitates, adulteria, & cętera id genus exerceremus: nam per hoc nunquam fit ius aut bonum aut æquum, vt similia facinora in posterum perpetrare cogamur, aut perpetrare iure possimus. † Et istud

51 ius naturale bonum & æquum, vt Hispani non cogantur istarum rerum occasione, de quibus mentionem habuimus, Romam petere, licet postea a iure Canonico (*per d. c. cũ longe, & per d. Concilium*) approbatum fuerit, non tamen fuit transformatum in merum ius Canonicum, ita vt ius naturale & gentium esse desijsse videatur, non magis quam si quis male sanus contenderet illud præceptum Decalogi, De non occidendo, aut etiam illud præceptum, De parentibus obseruandis euanuisse, iusque diuinum, aut naturale eo ipso esse desijsse, quod per omnes leges, quæ sunt sub tit. *C & ff. ad le. Corn. de Sic.* patricidæ, & ẽt homicidæ pœnæ legales designatæ sunt. Aut si cõtenderet ꝙ illud pceptũ, Nõ falsũ testimoniũ dices, aut illud, Nõ mœchaberis, aut illud, Nõ Furtũ facies, euanuerũt, eo ꝙ pœnæ legales adulteriis, & falsariis vel falsi testibus, & furibus, seu latronibus, definitæ sunt, per leges

quæ

quæ sunt sub titulis *Digest. & Cod. de furtis, & ff. & Cod. ad leg. Iul. de adult. & ff. & C. ad le. Corn. de fals.* Verius ergo est in omnibus his speciebus & similibus, ea præcepta adhuc remanere iuris diuini, & naturalis non secus quam antequam fieret ius scriptum, aut potissimum, quod ius diuinum, & naturale his in rebus adiuuasse tantum, non etiam transformasse videtur: *arg. in princ. Instit. de bon possess. l. adeo. §. cum quis ex aliena. D. de acquir. rer. domin.* 52
† Sic & licet mille leges Iureconsultorum de beneficio abstinendi à prætore inuento disserant, *vt in l. Cornelius. l. iam dubitari. D. de hered. instit. l. si filius qui, D. de vulg. & pupill. l. fin. C. de repud. here. §. sui. Institut. de heredit. ab intest. §. sui. & §. necessarius. Institut. de heredit. quali. l. cum antiquiorib. C. de iu. delib.* adhuc tamen ius abstinendi dicitur esse prætorium, non ciuile, habita potius ratione inuentoris, quam eorum qui postea id ius iam inuentum interpretantur, vt est communis opinio quam tenent (multis tamen repugnantibus) Gloss. *in l. qui se patris. C. vnde lib.* & ibi Alexand. *num.* 15 Roma. *in d. l. necessarij. D. de acquir. hered.* Ias. *n.* 29. post Gloss. *ibi in l. vnic. C. quando non peten.* Cast. *in l.* 1. *C. si minor. ab here.* Imol. *in l. ventre D. de acquir. hered dixi plene de success. crea. §. 1. num.* 5. Sic ergo & in proposito, etsi ius Canonicum id quod iure naturali, diuino, vel gentium induxerat, præciperet, non tam nouum ius induxisse, quam illud iam inductum antea fuerat, repetiisse vel detegisse videretur, *iuxta d. §. cum quis ex. d. l. adeo. ff. de acquir. rer. dom.* inde dictum, declarãtem nihil agere, sed iam actũ detegere, 53
l. heredes palam. §. 1. ff. de testa. † Sed his aduersari videtur, quod cum naturali iuri vel gentium aliquid addimus vel detrahimus, tunc proprium nostrum ius fecisse videmur † *l. ius autem ciuile. ff de iusti. & iure. & ibi Gloss. & Ias.* ergo id ius vt beneficiorum ecclesiasticorum, aut litium causa Hispani extra suam prouinciam non trahantur, etsi naturale vel naturali rationi congruum videretur, tamen eo ipso, quod à iure Canonico idem cautum fuit sub illa formula & adiectione vt fieret per primatem Hispaniæ confirmatio, videtur vt desierit esse ius naturale, & esse cœperit ius Canonicum: sed respondit quod vulgo dicitur, quod cum aliquid addimus, vel detrahimus, tunc ius proprium nostrum efficimus, intelligitur ius nostrum fieri, quo ad illam particulam additam, non quoad id, quod antea erat, id enim remanet, vel naturæ gentium ius, vt antea erat, ita intelligitur *dict. l. ius autem ciuile*, secundum Curtium *in l. vt vim. num.* 17. *Dig. de iustit. & iure.* & Bennincasius *de actio. in §. superest. num.* 226. post Modernos Tollentinates, quos ipse allegat. Sic ergo postquam per §. *alia deinde lex. Institut. de public. iudic.* illam pœnam nouam patricidis imponendam excogitauerunt, Iureconsulti, meri iuris ciuilis erit illud parricidij facinus, quoad pœnam illam temporalem, sed quoad prohibitionem, & pœnam æter-

nam non definit, esse iuris naturæ & diuini est notum, & supra ostendimus & multis authoritatib. in simili ornauimus. s. *libr. 1. c. 29. n. 17.* Vnde ex locis s. relatis, ad quæ vos remisimus, quę hic desunt, petẽda sunt. Quinimo tam noxiũ est litium aut beneficiorum ecclesiasticorũ causa à larib. domib. negotiis, rebus, populis, regionibusue suis homines extrahi, vt in Conciliis oecumenicis cautũ præceptumq; fuerit, causas & lites in partibus finiri, nec ad Romam vrbẽ pertrahi, etiamsi essent ex ipsamet Italica prouincia. Quanto ergo magis in his litibus aut negociis, quę aguntur in remotissimis extremisq; mundi oris, qualis Hispania est, *vt habetur Concil. Lateranens. sub Greg. Papa, sessione 11.*

Deniq; (vt uerbo omnia claudam) nulla potestas est ad malum, sed potius ad bonum, ad consulendum & iuuandum est omnis potestas siue illa ecclesiastica sit, sive secularis) hoc vno excepto
55 † quod in clesiastica longe exuberantior æquitas & iustitia desideratur, & inesse debet. *capit. 1. de feud. alienat. & authen. de monachis. §. cogitandum.* per Andr. Tiraquel *de privil. piæ caus. priui. 100.* vt plenissime disseruimus supra *lib. 1. c. 1. & 2.* ex cõmuni receptissima sententia tam Theologorum quam IC. & omnium Philosophorum. & aliquid attigimus in primo Tomo harũ controuersiarũ *sub inscrip. & tit. controu. frequ. li. 1. c. 1.* etenim omnis potestas in iurisdictione consistit, nec aliud quã iurisdictio est, vt ibi edocemur, iurisdictioni aũt injuriæ datio, vel damni datio contrarium est: contrarium aũt cõsistere impossibile est: ideo vt ipsi Deo omnipotenti isthæc, quæ implicant contradictionẽ, impossibilia esse intelligantur ex cõmuni Theologorũ sententia, vt exposuimus supra *lib. 1. c. 27. n. 2, cum quibusd. præced. & seq. quib. adde* Cagn. *in l. impossibiliũ, in pr. ff. de reg. iur.* & omnis potestas illud duntaxat
56 obiectum, & scopulũ intuetur, nempe iustitiã, † q̃ virtus omnium virtutum domina, & regina est, teste Cic. *Offic. li. 3.* Iustitia aũt est, alterum nõ lædere. *l. iustitia. de iust. & iur. §. iuris præcepta. Inst. eo. ti.* vnde Cic. *Offic li. 1.* sic scriptum reliquit: Iustitiæ inest splendor virtutis maximus, ex qua boni viri nominantur, cuius primum munus est, vt ne qs cui noceat. Ergo cum nocentissimum esse iam ostẽderimus homines negotiorũ suorum causa à ꝓuincijs suis extrahi, cõsequens fit id iustitiæ cõtrarium esse, & cõsequenter extra omnẽ potestatẽ & iurisdictionẽ esse, siue illa secularis sit, siue ecclesiastica, magisq; ac magis extra ecclesiasticã, q̃ extra ꝓfanã, es-
57 se potestatẽ, vt ostendim⁹, cõfirmatur, † nã quãto maior est ecclesiastica potestas ꝓfana, *vt in c. solicitæ de maior. & obed. & tradũt nouiss. in c. nouit de iudiciis,* tanto abstinentior à malo, & iustitia esse debet, teste Iuuenale sic canente Satyr. 8.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Nec dubiũ est quin quãto maior, eminentior, splendidior, sublimior est potestas, tãto magis ac magis Dei potentiã summã (vt ei ꝓximior & sublimior) imitari debeat, ac necesse habeat, Hinc Poeta: † Fortu

† *Fortes creantur fortibus: nec debiles* 58
Generant aquilæ columbas.

†Et naturalissimũ est vnumquodq; sibi simile generare, secũdũ Philosophũ *li.2.de ani.* & text. *in l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ædili. edict.* vnde patres prudentes liberos quoq; prudentes plerunq; generare Accurs. testatur *in l. nullus. C. de curi. li.* 10. & spurios filios liberos quoq; spurios generare solere Accursius author est *in l. si. versic. consequentia. C. de natur. liberis.* † Et talis præsumitur filius qualis pater, & talis præsumitur filia qualis mater, vt per Quintilian. *lib.5. cap.* 10. & per Speculat. *tit. de feudis. §. quoniam super. versic.5. num.4. & c. si quis. 6. q.1. l. non sunt. ff. de statu homi. & l. cum simus. C. de agricolis, & censitis. lib.* 11. Socin. *consil.* 31. *prosequendo ordinem lib.* 1. Benincasius *Instit. de action. in princip. nu.* 233. *notatur in l. quisquis. §. 1. C. ad legem Iuliam maiestatis.* Vnde versus 59 60

Sæpe solet filius similis esse patri:
Et sequitur leuiter filia matris iter.

Et qualia sunt principia, talia præsumuntur principiata, secundum Philosophum, tradit Bald. *C. si quis omis. cau. testa. l.1. ad fin.* Andr. Tiraquel. *de præscript. §. 1. Gloss. 2.* & tradunt omnes Doctores *in l. final. per text. ibi. C. de impuber.* † Cum ergo omnis potestas sit à Deo, iuxta illud *Prouerb. cap.* 8. Per me reges regnant, & conditores legum iusta decernunt: & iuxta verbum Domini in Euangelio dicentis ad Pilatum: Non haberes potestatem in me vllam, nisi datum esset tibi desuper, vt plenissime diximus supra *li.1. cap.21. nu.22. cum multis praeceden. & sequen.* cumq; summi pontificis, & ecclesiæ potestas & iurisdictio sit reliquis omnibus iurisdictionibus & potestatibus maior, & splendidior, eminentior, sublimior: sicque tanquam Dei optimi maximi primogenita haberi debeat, vt ipsimet Deo simillima sit, aut esse debeat, consequens est, si quandoquidem, vt exacte ostendimus, naturalissimum est, vnumquodque sibi similia generare, & efficere, vnde illud † operibus credere. Et illud Ouidij 13. *Metamorph.* 61 62

Denique quid verbis opus est? spectemur agendo.

Et vt plene edocet Saluianus *lib.1. de prouidentia Dei* † naturaliter author quilibet opus suum amat & tuetur, eoque magis ac magis quo illud maius erat quasi rem sibi similiorem. Quæ omnia eo pertinent, vt ecclesiæ potestas (cum sit opus Dei maius ac splendidius reliquis iurisdictionib. & potestatibus) Dei operibus, iustitiæ potentiæ & iurisdictioni similior quã reliquæ potestates esse debeat, & consequenter abstinentior à damno, iniuria, noxia & læsione hominum † ad quorum vtilitatẽ & salutem, & tuitionem fuit ordinata, ne inducta ad vnum effectum in contrarium conuertatur, contra omne ius, omnemq; rationem, *vt l. legata inutiliter. ff. de leg.1. l. legata inutiliter ff. de adimend. legat. & l. quod fauore. ff. de legi l. non ideo minus. C. de procurat.* quam regulam 63 64

exactissime ornauimus *lib. 3. de successio. resolut. super l. si quando, in prin. C. de inofficio. testam.* ibi, à nobis inserta.

65 Quod † autem quanto sublimior potestas est, tanto magis ac magis à malo, à læsione, & iniuria debeat esse abstinentior, constat vel ex eo, quod Deus nihil malum facere potest, nec enim malum facere posse potẽtia est, sed potius infirmitas nõ valentis abstinere à malo: sicque ille solus omnipotens appellatur, qui malum facere nequit, secundum D Augusti. *in c. princ. §. charitas de pœniten. distin. 2.* Raph. Fulg. *con. 61. domina Catharina col. pen.* Curt. sen. *con. 73. col. 29.* Aymon Crauet. *de antiquit. temporũ ad prin. parte 1. vers. non omitto. part. 3.* & potestas ad malum non tam potestas quã tempestas dicitur, vt per eund. Aymon, *ibi* Bart. Soci. *con. 120. col pen.* Bald. *con. 345 ad euidentiam col. 2. li. 1.* idem Bald. *con. 316. rex*
66 *Romanorum. col. 2. eo. lib. 1.* † Vnde turpis conditio dicitur non esse potestatiua, quia id tantum possumus, quod honeste, & sine cuiusquam iniuria possumus. *l. reprehendenda, vbi plene per Corn. & Deci. post alios. C. de instit. & substit. l. nepos proculo. vbi per Alciat. ff. de verb. sig. l. Lucius secundum vnum intellect. ff. de condition. & demon-*
67 *stratio.* † Multa de illa tempestate, & mentita potestate per Fernand. Loazes, *in cons. pro Marchione de Velez, dub. 1. pag. 54.* Bart. Socin. *cons. 164. visa bulla, col. 8. li. 2.* Cardinal. *in clem. pastoralis, de re iudica.* Ioan. Iaco. de Leonardis inter consilia Alberti Bruni. *con. 117.*
68 *in hac causa. col. fin.* † Nec tamen dubium est, quin Deus optimus maximus (quem malum facere non posse diximus) sit omnipotens in terris non secus, quam in cœlis, vt testatur fides catholica, nec vllus vnquam vllaue gens etiam barbara, & quantumuis infidelis abnegauit. Vnde Virgilius sic cecinit:

Iuppiter omnipotens precibus si flectere vllis.

Idemque Virgilius 4. *Æneid.*

Iuppiter omnipotens adigat me fulmine ad vmbras.
Pallentes vmbras Erebi, noctemq; profundam.

Et Boetius *Metro. 5. lib. 1.* de Deo modulatus ait,

——— *Omnia certo fine gubernas.*

Et Titus Calphurnius *Ecleg. 4.* sic modolatur:

——— *Deus ipse canatur,*
69 † *Qui populus, vrbesq; regit, pacemq; legatam.*

Et Horat. *Oda. 4. lib. 3.* sic canebat:

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, vrbes, regnaq; tristia:
Diuasq; mortalesq; turbas
Imperio regit unus aquo.

Idem *Oda. 12. lib. 1.*

Qui res hominum ac Deorum,
Qui mare & terras, variisq; mundum
Temperat horis.

Et Boe-

Et Boëtius *Metro.6.lib.4.*

Sed interea conditor altus,
Regumq; regens.

Et Silius Italicus *lib.6.bell.pun.*

Iustitiæ rectiq; dator qui cuncta gubernas,

Et Statius *lib.5.Theb.*

Cuncta hæc superûm demissa suprema.
Mente fluunt.

Et Boëtius *Metro.9.lib.5.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas!

Et Lucanus *lib.9 bell.ciuil.*

Deus est quodcunq; vides, quocunq; mouerie

Et Manilius *lib.1.Astro.*

Conspirat Deus, & tacita ratione gubernat.

Et Lucanus *lib.9.bell.ciuil.*

Nil agimus nisi sponte Dei.

Quorum Philosophorum, & Poetarum plerique significant, † non solum Deum omnia posse, & gubernare respectu vniuer- 70 sorum, sed etiam singulorum curam & prouidentiã habere, vt nec minima vnquam res fiat nisi prouidentia, & sponte Dei, id quod apertius edocemur à Cicer. 1.*de diuinit.* Deorum, inquit, prouidentia mundus administratur, ijdemque consulunt rebus humanis, neque solum vniuersis, verumetiam singulis. Docet etiam Saluianus *lib.1.cum seq.de prouidentia Dei.*

Quum ergo Deus ipse omnipotens nihil malum agere possit, quinimo eius omnipotentia nulla in re dilucidius inspiciatur, quam in eo, quod malum facere nequit, quumq; ecclesiæ potestas ac jurisdictio vt reliquis maior, ita & Dei potentiæ similior sit, quam reliquorum potestates, necesse est, vt à malo, læsione, iniuria, noxiaq; hominũ sit longe remotior, & abstinentior, neque in vlla alia re magis, aut conspectius, quam in ista cognoscitur magnitudo ecclesiasticæ potestatis, & jurisdict. Vnde cum homines litium, aut præbendarum ecclesiasticarum causa extra prouincias suas distrahi nocentissimũ esse, nullus vnquam modo sanus ignoret, & exactissime ostenderimus, vt testatur † vox po- 71 puli, quæ veluti Dei & naturæ vox est (*vt cap.11.nu.34.supra lib.1.docemur.*) superest, id esse extra potestatem vtriusque jurisdictionis tam ecclesiasticæ quam secularis, quæ ad consulendum iuuandumque, non ad nocendum est, & hoc est eritque semper solidissimum ac inconcussum fundamentum, quod comprobare fas est ex pluribus, quamuis centum illationibus vel collectionibus seu deductionibus, quas disseruimus per totum hunc librum & præcedentem.

Præterea † quũ principibus secularib. iure naturali & potesta- 72 te principatus competat tuitio & defensio ciuium, ne patiantur

damnum,

damnum, iniuriam, noxiam, molestiam indebitam (vt per totum hunc & præcedentem librum ostendimus, *maxime cap.* 1 *&* 2.) ius canonicum de præscriptionibus loquens aut disserens ad hanc iurisdictionem, vtpote alienam & mere secularem trahi non potest, est hoc etiam solidissimum fundamentum.

In summa cum talis defensio sit iuris naturalis, non subiacet legib. positiuis, siue illæ canonicæ sint siue laicæ; sicque vt non subiacet iuri scripto, ita quoque & longe minus subiacebit iuri consuetudinario, aut præscripto, cum id non tam ius quam iniuria iustius dicatur, & re vera sit, non aliter atque si per annos mille solitum sit furari, vt erat apud Lacedæmones, aut mœchari apud Persas, *libro* 2. *§.* 15. *de succe. crea. num.* 22. *ostendimus*, quæ iniuria & mala, vi temporis in ius conuerti nunquam potuerunt, & hoc etiam est solidissimum fundamentum: nam & furtum, adulterium, rapina & reliqua facinora ideo mala sunt, quod Reipublicæ vel priuatis noxia, & similiter quod negociorum, aut præbendarum ecclesiasticarum causa, extra prouinciam suã homines trahantur, & molestias, ærumnas, impensas immensas, labores, pericula subeant, similiter publice & priuatim noxium & nocentissimum est: ergo non minus id admittere flagitiosum erit, quã admittere adulteria, furtum, & similia: sicq; isthæc omnia tempore iustificari, præscribi, aut in ius conuerti impossibile erit Quinimo quanto diutius durauerint, & in usu fuerint, tanto magis ac magis turpiora fient: *arg. tex. in c. si de præscr.* quæ omnia tempore præscribi non posse docet doctiss. Theolog. Alphon. de Castro *de potestate legis pœna. c.* 14. *lib.* 2. Quæ omnia sic temperanda sunt, vt summo Pontifici, vt capiti ecclesiæ, liberum sit suum legatum Hispaniæ tenere, vel aliam personam, quæ gratis ea expediat, nomine & vice summi Pontificis; quæ, vel quia rarissima & nimis ardua, vel alia ratione, ad summi Pontificis cognitionem & definitionem iure pertinere videbuntur, gratis accipere debemus, dummodo congrua sustentatio & alimenta, cessante fastu nimio, non deficit.

Nam & retenta opinione eorum, qui contendunt, Imperatorem esse dominum quoad iurisdictionem totius orbis, cuius de veritate egimus supra *cap.* 21. *&* 22. adhuc in prouinciis à regibus eorumque magistratibus admittunt ipsi Doctores illam opinionẽ, tuentes omnia esse expedienda, nec lites, aut numerũ officiorumve publicorũ collationes, aut similium, aliorumve negociorum, ad Imperatorẽ deuenire debere, nisi forte esset quædam iustitiæ intolerabilis denegatio, aut iniuriæ illatio, & similia, quę & nimis ardua sunt, & raro aut nunquam fere contingunt, *vt per d. c.* 21. *&* 22. Sit ergo cõclusio, quod Rex Hispaniæ efficere potest vt beneficiorum & omniũ præbendarũ ecclesiasticarum electio, Hispaniæ fiat, cum declarationibus, de quibus supra, hoc primo.

Id quod

Id quod non solum efficere potest, sed etiam debet, hoc secundo. Se autem negligente populi Hispani forte id assequi & possent & deberent, iuxta modum, de quo supra *cap. 5. nu. 10. cum praeced. & seq.* hoc tertio. Totidem conclusiones, hoc est, aliæ tres similes conclusiones fieri debent, quoad lites super negociis Ecclesiasticis Hispaniæ agendis & definiendis; quæ omnia longe iustiora sunt, quoad lites & beneficia & reliquas prębendas ecclesiasticas, quam quo ad episcopatus & archiepiscopatus; tum quod longe frequentius, imo millies quotidie huiusmodi de rebus agendum est; de episcopatibus vero & archiepiscopatibus longe rarius; tum etiam quod magnitudo expensarum, laborum, & periculorum in Romam adeundo, longe intolerabilior est minimis aut modicis in rebus, quam in rebus magnis & diuitib. Et quidquid circa Hispaniam dictum est, procedat etiam quoad reliquas prouincias, quæ aut non minus longe aut forte longius ab Vrbe distarent, idemque etsi parum minus distarent, licet in reliquis prouinciis non tam expressum vt in Hispania, propter sacra Concilia nominatim hac in re Hispaniæ consulentia. Quæ omnia S.M.Eccles. iudicio subsint.

Quanta † autem obligatione hasce ad res prospiciendas consulendasque principes teneantur, testatur cunctis mortalium egregia diui Pauli sententia 1. *ad Timoth. c.5.* sic iudicantis: Si quis autem (inquit) suorum & maxime domesticorum curam nō habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Nobilissimū est enim illud Redemptoris nostri verbū: Nam quos (inquit) dedisti mihi, non perdidi quēquam ex eis; non obscure significans, quantam curam suorum habere debeant principes & reliqui magistratus. 73

Deniq; † superioribus rationibus moti sanctissimi patres, qui ad sacrum œcumenicum Concilium Tridentinum conuenerūt in sessione, quæ habita fuit die Nouembris vndecimo, *canone 29. anni* 1563 definierunt, vt omnes lites & causæ ad ecclesiasticam iurisdictionem pertinentes, agerentur in partib. coram ordinariis, quo ad primam instantiam, nisi forte ex magna necessaria & vrgenti causa, aliquam vel aliquas, summus Pontifex reseruasset, quæ exceptio eandē regulam & canonem firmiorem & stabiliorem reddidit, tantum abest, vt illū debilitasse aut aliqua ex parte eneruasse videretur: constat enim summū Pontificē ex causa posse transgredi omnem legem positiuam: est enim princeps legibus solutus, vt non paucis nostrorum tam interpretum quam etiam legumlatorum placuisse video. *l. princeps legibus. ff. de legibus. l. ex imperfecto. ff. de legat.* 3. *l. ex imperfecto. C. de testament.* §. *final. Inst. quib. mod. test. infirm.* sed id nihil ad nos, quia est jus ciuile & peculiare Romanorum, non autem ius commune, quale est jus diuinum, naturale & gentium, de quibus iuribus hasce ad res agendū est: regulariter enim omnes principes legibus subesse non minus 74

vtiliter,

vtiliter, quam eleganter edocemur supra *lib.1.c.1.cum seq.* Neque ad rem pertinet, quod ex causa possint transgredi leges, id enim non solum possunt, sed etiam necesse habent, si ea causa necessaria aut vtilis sit (si modo mẽtem legis amplecti posthabitis ipsius verbis, legum transgressionem appellari fas est.)

Denique jus positiuum omnium juris diuini præceptorum transgressionem fecisse reperitur, jubet enim occidi homicidas & reliquos facinorosos, permittit defensionem etiam cum nece alterius, negat morigerandum esse parentibus turpia imperantibus, permittit interdum liberis alimenta denegari, dies festos interdum non coli permittit, aliena rapere aliquando non vetat, & reliqua id genus: vt multis edocemur exemplis *de succes. progress. in princ. præfationis. Et fere per tot. lib. præced.* Istorum & similium ratio est, quod in omnibus his speciebus & simil. non tam ipsius legis diuinæ, quam verborum duntaxat transgressio facta videtur, dũ per hoc magis ac magis ipsam mentem diuinam contemplamur ac tuemur verbis spretis, Scriptum enim sequi mente relicta, calumniatoris esse, Cicero ait *in orat. pro Cæcinna,* & IC. *in l. fraus. ff. de legibus.* fusius per nos supra *cap* 30.*nu.*4 5.6.

Porro summus Pontifex cum ex causa legem trãsgredi posset, canonicam etiam: si *in d. canone* 20. id expressum non fuisset, euenit vt ea expressio eius potentiam hac in re non solum nõ augeat (cum ipsa ei alias etiam competeret) sed potius restringat, quũ, quod aliter liberius agere sibi licebat, propter illam posthac adiectionem, non aliter quam ex magna necessaria vrgentiq; causa

75 liberum ei erit.† Sicq; illa exceptio contra regularem sui naturã non restringit regulam, sed potius eam firmiorem stabilioremq; reddit, quod non raro fit: nam & similiter etsi mandatũ generale non contineat regulariter casus exigentes speciale mandatum. *c. qui ad agendum, de procura.* tamen si dixi, do tibi mandatum generale ad mea negotia, nisi q non possit debita exigere, vel transactionem litium mearum facere, per hanc exceptionem ipsum mandatum augetur, vt videatur comprehẽdisse omnes casus, etiam speciale mandatum alias exigentes, præter illos duos nominatim exceptos, vt ex communi opin. resoluunt Lupus. & Dominic. Geminian. *in d. c. qui ad agendum.* & Dec. *in l.1.nu.31.ff. de reg. iu.* Alex. *in l. fi. ff quod quisq; iur.* Phil. Dec. *in c. consultationib. in fi. de offi. dele.* Alex. *con.*36. *viso themate, quem allegat & seq.* Dec. *in c. cũ dilecta, de confir. vtil. vel inut.* 5. *not.* And. Tiraq. *de vtroq; retra. pag.* 784. *n.*95.

Secundo facit, nam si testator legauit mihi vsumfructum fundi, nisi quod mihi seruitutem imponere non liceat, per hoc videtur etiam proprietatem legasse, vt sic illa exceptio (nisi, &c.) auget, non minuit dispositionem præambulam, ita Bar. Bald. Alber. Ang. & Raphael Fulgo. *in l. proculus per tex. ibi. ff. de vsufr.* Raph. Cuman. & Ludou. Roman. *in l. dona. §. species. ff. de donat.* Alexan. *in l. si constan-*

constante, in princ ff sol. matr. Iaf. *in l. si mihi & tibi. §. in legatis. lect. 1. nu. 10. ff. de leg. 1.* Bart. *in l. ex hac. ff. de donat.* And. Alc. *in l. recte dicimus. ff. de verb. sign.* Lancel. Galiaul. *in l. Centurio. n. 465. D. de vulg. & pupil. post gloss. in d. § species, & in d. l.* Proculus. sic ergo & in proposito illa exceptio, nisi ex vrgenti & necessaria causa, &c. augeti ipsam regulam negatiuam præambulã, ne alias nihil operaretur, auget (inquam) vt regula illa negatiua ne causę litesq; ab ordinariis prouinciarum in prima instantia extrahantur, ad Romamve reuocentur, intelligatur, vt non fiat etiam ex causa, nisi ea causa fuerit non iusta solum, verum vrgens quoque & necessaria.

Tertio confirmatur, nam iidem Doctores proxime relati tenent, talem exceptionem similiter augere, quando diceret testator, lego domus vsumfructum, nisi quod eam altius eleuare nequeas, nam per hoc, (nisi quod &c.) ea exceptio, quæ tacite inerat, operatur, vt videatur etiam proprietatem legare.

Quarto facit, nam si testator dixit, lego Titio vsumfructum, nisi quod non possit rem alienare, per hoc videtur etiam proprietatem legare, ne alias nihil ea exceptio operetur: sicque talis exceptio eo quod tacite inerat, expressa operatur, vt augeatur præambula dispositio, vt est communis opinio, quam tenẽt Bal. *in d. l Procul.* Alexa. *in d. l. si constante.* Ang. & Fulgos. *in d. l. Proculus, & alij quamplures, quos allegaui de succ. creat. §. 9. n. 8. vers. secundo intelligitur.* sic ergo & hic illa exceptio, vt Papa tales causas ex iusta causa reuocare posset, tacite inerat (vt dixi) sicque expressa, ne nihil operetur, auget ipsam regulam negatiuam præambulam. Nam etsi sancitum fuisset, ne tales lites ad curiam reuocẽtur, nec vltra processum esset, tunc tacite intelligeretur, nisi ex causa contrariũ summo Pontifici visum fuisset: nunc propter illam adiectionẽ fit, vt etiam si ei ex causa contrarium visum sit, adhuc id fieri non debeat, nisi ea causa sit non solum iusta, sed etiam vrgens & necessaria, qualis esset (vt sanctissimis patribus hanc rem definientibus in eo sacro Concilio, cui nos quoque interfuimus, tunc videbatur) si forte causa ageretur inter reges Castellæ & Lusitaniæ, vel inter regem & reginam, vel inter eos & filium primogenitum, & cætera id genus, in quibus verisimiliter in partibus non esset potestas, aut libertas iustitiam faciendi: non sic si inter conciues ageretur vtcunque proceres, quibus potentia non esset resistendi principibus suis iustitiam facientibus, vel tuentibus, eos magistratus, qui iustitiam administrarent, aut ius redderent.

Ad superius acta iustificanda, dum exceptionem interdum regulam augere ne aliter nihil operetur diximus, addere licet plura quam sexaginta similia, quibus hanc regulam ornauimus *in l. si quando, in princ. C. de inoffic. testam.*

Denique cum hac lege de litibus à prouinciis minime extrahendis, dispensare minime liceret principib. nisi quãdo id etiam

si præ-

vtiliter, quam eleganter edocemur supra *lib.1.c.1.cum.seq.* Neque ad rem pertinet, quod ex causa possint transgredi leges, id enim non solum possunt, sed etiam necesse habent, si ea causa necessaria aut vtilis sit (si modo mētem legis amplecti posthabitis ipsius verbis, legum transgressionem appellari fas est.)

Denique jus positiuum omnium juris diuini præceptorum transgressionem fecisse reperitur, jubet enim occidi homicidas & reliquos facinorosos, permittit defensionem etiam cum nece alterius, negat morigerandum esse parentibus turpia imperantibus, permittit interdum liberis alimenta denegari, dies festos interdum non coli permittit, aliena rapere aliquando non vetat, & reliqua id genus: vt multis edocemur exemplis *de succes. progress. in princ. præfationis. Et fere per tot. lib. præced.* Istorum & similium ratio est, quod in omnibus his speciebus & similib. non tam ipsius legis diuinæ, quam verborum duntaxat transgressio facta videtur, dū per hoc magis ac magis ipsam mentem diuinam contemplamur ac tuemur verbis spretis, Scriptum enim sequi mente relicta, calumniatoris esse, Cicero ait *in orat. pro Cecinna*, & IC. *in l. fraus. ff. de legibus.* fusius per nos supra *cap 30. nu. 4 5.6.*

Porro summus Pontifex cum ex causa legem trāsgredi posset, canonicam etiam: si *in d. canone* 20. id expressum non fuisset, euenit vt ea expressio eius potentiam hac in re non solum nō augeat (cum ipsa ei alias etiam competeret) sed potius restringat, quū, quod aliter liberius agere sibi licebat, propter illam posthac adiectionem, non aliter quam ex magna necessaria vrgentiq; causa
75 liberum ei erit.† Sicq; illa exceptio contra regularem sui naturā non restringit regulam, sed potius eam firmiorem stabilioremq; reddit, quod non raro fit: nam & similiter etsi mandatū generale non contineat regulariter casus exigentes speciale mandatum. *c. qui ad agendum, de procura.* tamen si dixi, do tibi mandatum generale ad mea negotia, nisi ꝙ non possit debita exigere, vel transactionem litium mearum facere, per hanc exceptionem ipsum mandatum augetur, vt videatur comprehēdisse omnes casus, etiam speciale mandatum alias exigentes, præter illos duos nominatim exceptos, vt ex communi opin. resoluunt Lupus. & Dominic. Geminian. *in d.c. qui ad agendum.* & Dec. *in l.1. nu.31. ff. de reg. iu.* Alex. *in l fi. ff quod quisq; iur.* Phil. Dec. *in c. consultationib. in fi. de offi. dele.* Alex. *con.36. viso themate, quem allegat & seq. Dec. in c. cū dilecta, de confir. vtil. vel inut. 5. not.* And. Tiraq. *de vtroq; retra. pag.784. n.95.*

Secundo facit, nam si testator legauit mihi vsumfructum fundi, nisi quod mihi seruitutem imponere non liceat, per hoc videtur etiam proprietatem legasse, vt sic illa exceptio (nisi, &c.) auget, non minuit dispositionem præambulam, ita Bar. Bald. Alber. Ang. & Raphael Fulgo. *in l. proculus per tex. ibi. ff. de vsufr.* Raph. Cuman. & Ludou. Roman. *in l. dona. §. species. ff. de donat.* Alexan. *in l. si*

constan-

constante, in princ ff sol. matr. Ias. *in l. si mihi & tibi. §. in legatis. lect. 1. nu. 10. ff. de leg. 1.* Bart. *in l. ex hac. ff. de donat.* And. Alc. *in l. recte dicimus. ff. de verb. sign.* Lancel. Galiaul. *in l. Centurio. n. 465. D. de vulg. & pupil. post gloss. in d. § species, & in d. l. Proculus.* sic ergo & in proposito illa exceptio, nisi ex vrgenti & necessaria causa, &c. auget ipsam regulam negatiuam præambulā, ne alias nihil operaretur, auget (inquam) vt regula illa negatiua ne causę litesq; ab ordinariis prouinciarum in prima instantia extrahantur, ad Romamve reuocentur, intelligatur, vt non fiat etiam ex causa, nisi ea causa fuerit non iusta solum, verum vrgens quoque & necessaria.

Tertio confirmatur, nam iidem Doctores proxime relati tenent, talem exceptionem similiter augere, quando diceret testator, lego domus vsumfructum, nisi quod eam altius eleuare nequeas, nam per hoc (nisi quod &c.) ea exceptio, quæ tacite inerat, operatur, vt videatur etiam proprietatem legare.

Quarto facit, nam si testator dixit, lego Titio vsumfructum, nisi quod non possit rem alienare, per hoc videtur etiam proprietatem legare, ne alias nihil ea exceptio operetur: sicque talis exceptio eo quod tacite inerat, expressa operatur, vt augeatur præambula dispositio, vt est communis opinio, quam tenēt Bal. *in d. l. Procul.* Alexa. *in d. l. si constante.* Ang. & Fulgos. *in d. l. Proculus, & alij quamplures, quos allegaui de succ. creat. §. 9. n. 8. vers. secundo intelligitur.* sic ergo & hic illa exceptio, vt Papa tales causas ex iusta causa reuocare posset, tacite inerat (vt dixi) sicque expressa, ne nihil operetur, auget ipsam regulam negatiuam præambulam. Nam etsi sancitum fuisset, ne tales lites ad curiam reuocētur, nec vltra processum esset, tunc tacite intelligeretur, nisi ex causa contrariū summo Pontifici visum fuisset: nunc propter illam adiectionē fit, vt etiam si ei ex causa contrarium visum sit, adhuc id fieri non debeat, nisi ea causa sit non solum iusta, sed etiam vrgens & necessaria, qualis esset (vt sanctissimis patribus hanc rem definientibus in eo sacro Concilio, cui nos quoque interfuimus, tunc videbatur) si forte causa ageretur inter reges Castellæ & Lusitaniæ, vel inter regem & reginam, vel inter eos & filium primogenitum, & cætera id genus, in quibus verisimiliter in partibus non esset potestas, aut libertas iustitiam faciendi: non sic si inter conciues ageretur vtcunque proceres, quibus potentia non esset resistendi principibus suis iustitiam facientibus, vel tuentibus, eos magistratus, qui iustitiam administrarent, aut ius redderent.

Ad superius acta iustificanda, dum exceptionem interdum regulam augere ne aliter nihil operetur diximus, addere licet plura quam sexaginta similia, quibus hanc regulam ornauimus *in l. si quando, in princ. C. de inoffic. testam.*

Denique cum hac lege de litibus à prouinciis minime extrahendis, dispensare minime liceret principib. nisi quādo id etiam

si præ-

si prætermittere vellent, nō possent sine graui peccato. Idemq; in similibus rebus & legibus, quæ perspicue bonum publicum & rectam gubernationem intuentur, non parum vtiliter edocemur supra *lib.1.c.25.26.27*.

Postremo eadem iura & rationes militare in spoliis episcoporum, in quindeniis, in fructibus ecclesiarum vacātium, in mediis annatis (vt vulgo nominatur) in compositionibus, reliquisque similibus impositionibus remouendis, in comperto est, præsertim cum omnes reditus ecclesiastici ex collationib. fidelium procedant ad sustentationem ecclesiarum ecclesiasticarumq; personarum, ita vt si quid superest pauperibus distribuatur. Ergo siue tales impositiones auferant de eo, quod clericis necessarium erat, id inhumanum & contra jus naturale est, siue auferant de eo quod supererat, longe turpius est, cum id (vtpote quod pauperibus elargiendum erat) ipsis pauperibus ademptum videatur, vt plene peregimus *de succ. creat. §.22.n.57. & n.40. cum seq. plu.*

96 Deniquē† huiuscemodi iniqua onera esse contra omne jus omnemque rationem multis nominibus plusquam manifestum fit. Primum quia nocet fidelibus, ex quorum piis collationibus ecclesiasticæ personæ aluntur & sustinentur, quatenus necessitas & congrua mensura expetit: sicque quidquid eis adimitur, id ab ipsis fidelibus vt suppleatur, necesse est, sicque plus æquo onerantur contra rectam justitiam & naturalem rationem, & contra nobilissimū illud juris tam Dei quam naturæ præceptum, quod dictat, vt alteri non faciamus quod nobis fieri nolumus. Deinde quia id ipsis clericis quam noxium, nullus nō videt, cum alimenta sibi necessaria adimantur aut noxiè minuantur, id quod juri naturæ aduersum est, quod edocet, alimenta jure illo deberi neminemque militare suis stipendiis, dignumq; esse mercenarium integra mercede sua, non diminuta, vt isthæc & alia multa huc spectantia disseruimus plene supra *lib. 1. cap. 19. cum pluribus seqq. & cap* 1. Tertio quia pauperibus, quibus dandum est quod superest ex reditibus ecclesiasticis, id nociuum esse constat, quantum enim istorum indebitorum onerum causa ecclesiasticis rapitur; tantum ipsis pauperibus adimitur, id quod contra jus diuinum esse in comperto est, vt dictis locis tradidimus. Quarto quia, vt iisdem in locis attigimus, cuiusque regionis fructus ad personarum ibi commorantium alimenta natura spectant. Postremo, propterea quod omnis potestas & jurisdictio est ad meram ciuium, non etiam regentium vtilitatem, sicque huiuscemodi illicitæ exactiones suapte natura illicitæ, longe turpiores sunt quando fiunt ab ipsismet tuitoribus (quales principes esse deberent) quam si ab aliis fierent, præsertim si tales principes ecclesiastici sint (qui, *vt supra num. 55. ostendimus*, reliquis justiores esse debeant) tunc enim summum turpitudinis gradum ea improba

proba onera attigisse viderentur, vt id malum, quo vlterius progrediatur non habeat, & quo diutius perdurauerit, eo indies inhonestius videbitur, tantum abest vt præscribi possit, vt supra quoque ostendimus.

In summa his rationibus moti sacri canoniciq; juris conditores isthæc omnia sanctissime vetarunt ac damnarunt non tam nouum jus hac in re inducentes, quam jus diuinum & naturale repetentes, ac declarantes, vt sic transgressio istius juris tergemina esse intelligatur, non solum juris diuini, & naturalis, verum juris quoque positiui, non secus quam si nunc facinorosus quispiam homicidium iniuria perpetrasset, qui licet incideret in legem Corneliam de sicariis, *vt ff. & C. ad leg. Corn. de sicar.* non ideo minus etiam incidisse videretur in diuinum illud Decalogi præceptum, De non occidēdo, & juris similiter naturæ violator existeret, *vt in l. vt vim. ff. de iust. & iur.* nec enim juris diuini & naturalis id esse desiit, propterea quod jure quoq; positiuo idem cautum promissumq; fuerit, *vt dixi supra nu. 51.* Isthæc † autem quæ 77
iniuria, impia, aut iniqua sunt, nullo tempore præscribi posse etiam mille aut decē millia annorum communis opinio est, tam juris professorum, quam Theolog. vt per Glo. *in c. inter cætera. 16. q. 3.* & per Franc. Balb. *de præscr. in 5. par. 5. partis princ. q.* 11. Alphons. de Cast. Theologorum disertissimus *de potestate legis pœnalis lib. 2. cap. 14.* & Theologorum nostræ tempestatis summus Dominicus Sotus *de iust. & iur. lib. 3. q. 6. art. 2. vers. nona conclusio.*

SVMMARIA.

1 *Præscriptio an sit contra æquitatem naturalem. ardua q.*
2 *Meum mihi inuito vt iniquum est adimi, ita æquū me volēte.*
3 *Præscribi qui rem suam patitur, eam concedere videtur.*
4 *Animus hominis solis indiciis colligitur.*
5 *Verborum ministerium.*
6 *Facti appellatione, & non factū venit.*
7 *Pœnis sponte subiicimur.*
8 *Prodigere nostra possumus.*
9 *Præscriptionum leges nos ex nostro cōsensu ligant sicq; naturaliter & veluti ex contractu.*
10 *Lex est vt contractus.*
11 *Incertus euentus remouet læsionem interpretatiue.*
12 *Lites breuiari expedit reipublicæ etiam principaliter.*
13 *Locupletari aliena iactura nisi sit iniuriosa iniquum non est cum Cag. contra Decium.*
14 *Præscriptiones etiam contra ignorantes non sunt iniquæ, contra communem.*
15 *Præscriptio sapit naturam pacti etiam contra ignorantes, contra Gloss. Bal. Fulg. & Barb.*
16 *Præscriptio an ex domini volūtate accidere dicatur ardua q.*
17 *Pœnæ vt consensum dedisse videamur.*
18 *Ius accrescendi est lucrum simile præscriptionis lucro.*
19 *Contrahentium tam amittens quam lucrans consentire dicuntur.*
20 *Præscriptionē repellere nō potest arbi-*

arbiter assumptus, vt secundũ æquitatem iudicet, arduaq. 21 *Intellectus auth. vt eccle. Rom. habeat.*

CAPVT LII.

1 QVOAD quintum, nempe † vtrum præscriptio sit contra ius, vel saltem contra æquitatem naturalem, non leuis controuersia est: nam partem affirmatiuam vt contra æquitatem naturalem esse videatur, affirmat esse communē opinionem Iurisperitorum Ioann. Andr *de reg. iur. cap. possessor post princip. vers. ex quibus omnibus.* Sed Cagn. *in l. iure naturæ nu 4. D. de reg. iur.* ait communem esse sententiam, vt non dicatur contra ius, aut æquitatem naturalem, sed præter ius, & æquitatem naturalem: priorem tamen partem affirmatiuam tenet Ang. & Alexand. *qui alios allegat in l. possessio quoq; §. etsi possessio. D de acquir. possess.* pro qua etiam parte arguit Bald. *in l. fin. in repet. colum. 5. C. de long. temp. præscript.* Partem tamen negatiuam, vt non sit contra naturalem æquitatem tenent Ioann. Andr. post Gerard. de Senis, *quem ipse allegat,* & Pet. Anchar. & Philip Franc. *in d. c. possessor. vbi etiam nouissimi,* & in hac sententia videtur residere Francisc. Balb. *de præsc. part. 1. q 5.* qua de re plene per Felyn. & Philip. Dec. *in rubr. de præscript.* & per Doct. post Gloss. ibi *in c. ius naturale. 1. dist.* quamuis ea Glos. teneat partem affirmatiuam per Ias *in l. placuit. C. de iudi.* per eundem Ias. *post alios in l. nam hoc natura. D. de cond. indeb.* per Bart. & Claud. & alios *in l ex hoc iur. ff. de iust. & iur.* & quod sit contra æquitatem naturalem firmat Bald. *in l. ancilla. col. 2. C. de furt.* & Azo *in summa C pro empt colum. 1. in pr.*

2 Quid dicendum † & sane ipsa veritas est non esse contra ius aut æquitatem naturalem, quinimo omni iuri & æquitati arridet, tantum abest vt aduersari videatur, nam quamuis iure naturæ iniquum sit alterum alterius iactura & iniuria locupletem fieri *l. iura naturæ supra alleg. l nam hoc. ff. de condict. indeb c locupletari. de reg iur. lib. 6. & iuris præceptum sit, Alterum non lædere. l. iustitia. 2. resp. D. de iust. & iur. §. iuris præcepta. Inst. eod. tit.* & iuris diuini & naturalis præceptũ est, vt Quod tibi non vis, alteri non facias. *vt per Cagnolum, vbi supra ad finem.* Tamen hæc omnia moderantur, & cessant ex voluntate & cōcessione ipsius domini: quia tunc ex diuerso nihil tam naturali æquitati conuenit, quam voluntatē domini rem suam in alium transferre volēris ratam esse, *ita ait text. in §. per traditionem Inst. de rer. diuis l. nemo. D. de pactis l. prima, de sacros. eccl. l. traditio. D. de acquir. rer. dom. l. traditionib. C. de pactis.* nec refert ea voluntas expressa, an tantum tacita sit, *l. certum. ff. si cert. petatur l. cum ex filio, vbi multa per Ias. in principio. D. de vulga. l. 1. vbi per Ias C. qui admitti. glo. not. vbi per omnes in l. 2. §. sed quia veremur.*
3 *C. de iurei. propter calum.* † Nec dubium est quin ex legis interpretatione qui rem suam per tempus a lege definitum ab alio possideri

deri patitur, is alienasse eam videatur vel pro derelicta eam habendo, vel eam possessori concedendo. *l. alienationis verbum, D. de verb. sign. ibi, vix est enim vt non videatur alienare, &c. iunct. l. prima, & 2. D. pro derelict.* Nec ad rem pertinet † quod forte domini animus diuersus fuit, nam & similiter qui expressis verbis se rem suam mihi concedere ait, forte diuersum animum habuit, *arg. l. diuus. D. de milit. test. §. plane. Instit. eod. tit. l. an inutilis. D. de acceptilatio. l. non solum. ff. de act. & oblig. l. nō figura, eod. tit. l. hæredes mei. §. cum ita. D. ad Trebel.* voluntas enim hominis soli Deo certa esse potest, & præterea nemini. Nam & † ipsa verba indicia tantum non etiā certitudo sunt nostræ voluntatis. *l. Labeo. D. de supel. lega.* id quod eleganter Cicero definiuit *in orat. pro Cecinna.* Verba, inquit, reperta sunt, quæ indicarent, non quæ impedirent nostram voluntatem, propter verbum Indicarent, vnde nec etiam scriptura intelligitur nostram voluntatem certo declarare, sed tantum indicare, verosimiliter *d. l. nō figura.* vnde elegāter idem Cic. *vbi supra,* ait, Scriptum sequi, calumniatoris est, boni vero iudicis, voluntatem scriptoris defendere. Cum ergo qui rem suam præscribi patitur, eius alienationi consentire videatur, succedit regula, Quod damnum quod quis sua culpa patitur, sibi & nō alii debet imputare. *c. damnū. de reg. iur. lib 6.* Nec dubiū est, quin id quod nostrū est, licet sine facto nostro à nobis auelli nequeat. *l. id quod nostrum D. de reg. iur.* tamen † appellatione facti etiam non factum continetur, secundum Decium ibi *per §. si vxor. Inst. de nupt. ibi, melius facerent si se abstinerent. l. in facto. D. de condit. & demon. facit l. cum in rē verso. ff. de vsur. & quæ plene habentur per Gloss. & omnes. in l. si certis annis. C. de pact. l. si quis diuturno. ff. si ser. vendit.* ergo ex facto ipsius dominium rei suæ abs se recessit interpretatiue. Id quod sufficit: quia vt iam ostendimus, humana cognitio, quoad hominum voluntates, secundum interpretationē tantum, non secundum certam sciētiam procedit. Quinimo (quod plus est) etiam is qui dereliquit, † rerum suarum amissioni & pœnæ consentire videtur. *vt ff. de iure fisci. l. Imperatores. ibi te huic pœnæ subdidisti. l. fin C. ad leg. Iul. maiest. ibi, quodammodo sua mente punitur.* tradit Ang. *in §. furtorum. Instit. de obligat. ex malefic.* Iason *in l prima. § sublata tam in prima quam in secunda lect. ff. ad Trebel.* Florianus *in l. inde Neratius. §. fi. ff. ad leg. Aquil.* dixi plene *de succ. crea. lib. 1. §. 10. ad fin. n. 665.* Fit enim ea legis interpretatio, vt is præsumatur maluisse rerū suarū dominio carere, quam à maleficio abstinere, vt dictis legibus, quanto ergo iustius in specie nostra interpretatur lex, vt qui rem suam per tantum tempus patitur ab alio possideri, maluerit aut maluisse videatur rei suæ dominio carere quā eam accipere, siue eo ꝙ liberalitatem in possessorem exercere velit, *iuxta titulos. D. C. Institut. & in decret. de donat.* siue quod eam rem pro derelicto habere voluerit id quod licet, *vt l. 1. & 2. ff. pro derelict.* † cum &

 res

res nostras possimus prodigere aut eis abuti. *l. sed etsi lege. §. consuluit. ff. de pet. hered. ibi, dum re sua se abuti putant. l. 1. §. & magis, in verbo prodigit. ff. si quid in fraud. patro. l. quia autem. §. primo etiam. in princ. ff. quæ in fraudem credit.* in re enim sua quilibet est moderator & arbiter etiam abutendo, *vt dd. legibus. & l. in re mandata. C. mand. l. non vsq. ff. si à parente quis fuer. manu.*

9 Denique etsi omnia superiora cessarent† tamen eo ipso quod à principe vel à republica lex generalis de præscriptionibus disponens lata fuit, non dubium est quin ea lex obliget ex suo consensu omnes ciues, nō secus quam ex contractu quodam obliga-
10 rentur, † quia lex nihil aliud est, quam quædam sponsio, hoc est firmissima promissio & contractus factus à ciuibus inter se. *l. 1. in verb. communis reipublicæ sponsio. ff. de legib. dixi plene de succ. progressu lib. 1. in præfat. ad princip. & supra lib. 1. c. 28. num.* 11. ergo vt qui sub conditione quauis venerit, vel sub alia quauis promisit adueniente conditione, manet ex præambulo consensu suo obligatus. *§. ex conditionali, Instit. de verb. oblig.* ita & cum lex de præscriptionibus lata & rogata fuit (rogatur enim lex, cū ipsa fit, *vt in §. lex. Instit. de iur. natur. c. lex. 1. dist.*) omnes ciues ei consensum præbere dicuntur, velleque vnumquenque rem suam jusue suum amittere sub hac conditione, & futuro euentu, si ea res idue jus ab alio per tempus à lege definitum possideri legitime contigerit, nam & ex diuerso ipse quoque lucrifaciet, si rem jusue alienum per tale legitimum tempus à se possideri contigerit, sicque omnes sunt in pari spe, & causa, vel lucrifaciendi, vel amittendi, id quod est secundum jus naturale, *l. secundum naturam. ff. de regul. iur. l. 1. §. his ita. C. de caduc. tollend.*

11 Et † propter istum futurum euentum nullus intelligitur lædi. *l. fideicommisso. C. de transaction. l. si pater puellæ. C. de inoffi. testam. l. 1. verb. non iniquis rationibus. C. de pact. l. si iactum retis, de action. empt.* Vides ergo ius præscriptionum non solum iuribus naturæ minime aduersari, sed potius juri naturæ omnino adhærere, vt interim omittam omnes non minus iustas, quam publice, & priuatim vtilissimas causas, quibus præscriptiones fuerunt inductæ,
12 quas supra in tertio quæsito enarrauimus. Quibus † dum diximus esse ob lites vitandas, adde, in litib. vel vitandis, vel minuendis verti publicam vtilitatem etiam principaliter, adeo vt etiam ex consensu partium præscriptiones non impediantur, nec etiam ex dispositione testatoris, vt plenissime enarrauimus *de succession. crea. lib. 1. §. 10. nu. 14 cum plurib. seqq. & §. 7. n. 40. cum seq.* quibus in locis apparet has esse communes opiniones. In summa postquā quis rem alienam, iusve alienum præscripsit tacita ex domini voluntate, & cōcessione, si dominus ille admitteretur ad rem suam, nonne id esset iniquum & contra naturalem æquitatem, & iustitiam, *de qua in l. 1. ff. de pact. §. per traditionem. Institut. de rerum diuis.*

dum

dum ait, nihil tam naturali æquitati conuenire, quam voluntatem domini rem suam in alium transferre volentis ratã esse, voluit ille semel, nec naturalis iustitia, aut æquitas permittit pœnitere, aut variare, *vt dd. iuribus, & c. 1. de pact.* Ergo præscriptiones tam longe absunt ab iniquitate, quod potius naturali æquitati omnino adhęrere, & accedere, adscribique videntur. Amplia vt hæc omnia procedant non solum quando sciente, & patiente domino præscriptio contingeret, sed etiam si ex ignaro, *iuxta leg. fin C. de long. temp. præscr.* Nam adhuc ipsa iustitia, & æquitas naturalis dictat, vt ille, cuius res pręscripta est, conqueri non possit, quandoquidem ipse quoque erat, & hodie est in pari causa, & spe lucrifaciendi: nam iuri tam naturæ, quam positiuo approbatum est, emi posse iactum retis, & nautica pericula, & reliquaquæ dubiorum euentuum occasione admittuntur, vt tradunt omnes Dd. per multa simila *in leg. 1. C. de pact. & in l. de fideicommisso. per tex. ibi. C. de transaction.* & nos multis ornamus *in secundo tom. harum controuersiarum, qui inscribitur controuersiarum frequentium. lib. 3. cap. 68. per totum.* Limita vt non procedat quando possessor rei alienæ haberet malam fidem, vel debitor haberet malam fidem, tunc enim præscriptio esset contra naturalem æquitatem, secundum communem opinionem, vt testatur Bald. *præscriptio. part 1. quæst. 5.* quæ limitatio parum (iudice me) apta est, quia tunc neque iure ciuili neque iure canonico procedit præscriptio, vt infra fuse agemus, & diximus *de success. creation.* §. 21 *n.* 579 *lib* 3.

Ex † suppetioribus apparet, veram esse opinionem Cagnoli *in d. leg. iure naturæ. Dig. de regul. iuris.* asserentis, eam legem dicentem iure naturæ iniquum esse alterum alterius iactura, & iniuria locupletari, proprie locutum fuisse dum copulate loquitur, quasi sola iactura si desit iniuria iniquitatem illam non inducere, vt patet in omnibus titulis ff. & C. Instit. & in decret. *de donation.* & patet ex omnibus supra dictis, & ex multis quæ edocebimur infra *cap.* 72. quamuis Decius *in d. l. iure naturæ*, contendat, & minus recte (iudice me) iniquitatem esse eo ipso, quod alter alterius iactura etiam iniuria cessante locupletetur, motus *per l. nam hoc natura. ff. de cond. indeb. & per l. cum pupillus ff. de cond. & demonst.* Sed ea iura parum absunt quia per d. l. *iur. natura* declarantur *iux. l. Gallus.* & quæ ibi late per doct. habentur. *§. ille casus ibi. quasi duobus capitibus legis commissis. ff. de lib. & posth.* Apparet † etiam non sat tutam, aut non sat generalem esse responsionem Gloss. *in leg. nam hoc natura. supra allegat.* & Gloss. *in leg prima. ff. de vsucap. cum quibus transeunt Doct. vtrobique & Baldus de præscriptionibus par. 1. quæst.* 5. aiunt enim quod præscriptiones ideo iniquæ non sunt, licet præscribens eum aliena iactura locupletetur, quia sua culpa

id accidit, qui passus est rem suam ab alio tamdiu detineri, id quod suspectum est, quia inde sequeretur aliud fore, si rem suam detineri ignorasset, quod patet falsum esse vt, supra ostendimus, sic intelligentes, *dict. l. fin. C. de long. temporis præscriptio.*

15 Apparet † etiam eadem ratione parum tutam esse opinionem Gloss. quam sequitur Bald. *ibi colum. 7. & Cod. de seruis fugitiuis* & Balb. *vbi supra,* & Speculator *de feudis. §. quoniam. versic. quaeritur tamen contra.* & Gloss. *in l. 1. ff. famil. ercifcund.* aiunt enim quod præscriptio sapit naturam, pacti contra eum cuius res præscribitur, eo, quod rem suam pati consensit, *argum. l. semper qui non prohibet. ff. de reg. iur. l. qui patitur. ff. mandat.* quod suspectum ideo est, quod sic cessaret præscriptio, & illud tacitum pactum quando domino ignorante res præscripta esset, quod est falsum. Longe ergo rectius dixissent, sapere naturam pacti generalis, quod inter conciues initum videtur, quo tempore lex lata fuit, quodque extendit sese etiam ad ignorantes & procedit etiam quoad eos qui tempore illius legis latæ nondum nati erant, quia populus idem esse intelligitur. *l. proponebatur. ff. de de iudic.* & legibus reipublicæ quisque ciuium consensum præbere intelligitur, licet retro ab hinc annos mille factæ essent, vt diximus in locis, ad quæ supra retuli me.

16 Apparet etiam ex superioribus quid respondendum sit in eo articulo, quo quæritur, † an cuiusque rei præscriptio ex voluntate domini contingere videatur: qua in re variæ sunt nostrorum sententiæ. Sunt enim qui negent ex domini voluntate id contingere, ita Gloss. *in l. 1. §. fin. & Gloss. final. ff. de dolo.* Bald. *in §. si quis per triginta. ad finem si de feudo fuerit controuer.* sentit Balb. *de præscrip part. 1. quæst. 3. num. 6. versic.* addo etiam: dum ait, inuito rem suam præscribi. Sunt tamen qui existiment ex voluntate domini ficta, vel præsumpta id contingere, ita Bart. *in l. fin. col. pen. C. in quib. caus. in integ resti non est.* Ioan. Imol *in repet. c. si. col. 26. versic item aduerte de præscrip. Balb. in authent. ad hæc. col. 3. C. de vsuris* Ioan. Andr. *in d. cap. possessor. col. fin artic. vltim. de regul iur. lib. 6. per l. alienationis verbo ff. de verb. sig.* Est & tertia opinio Alexan. distinguentis inter præscriptionem, quæ contra scientem & patientem currebat, vt ea sponte illius contigisse dicatur: *argum. l. cum de in rem verso ff de vsuris l. semper qui non prohibet. ff. de regulis iuris. l. qui patitur. ff. mandat.* & inter præscriptionem inscio domino currentem, vt ea citra domini voluntatem contigisse videatur. Ita Alexand. *in l. filiusfamilias. §. diui. colum. 7. ff de legat. 1.* quem refert, & sequi videtur Franc. Balb. *vbi supra. num. 5.* qui sibi ipsi parum constare videtur, quid dicendum: & sane vt istarum opinionum nulla simpliciter (iudice me) vera est, ita forte aliqua ex parte tueri poterunt. Etenim veritas est, quod in genere dominus

minus rei præscriptæ non potuit non videri consensum præbuisse: nam cum legibus Reipublicæ de præscriptionibus disponentibus omnes ciues consensum præbere, & præbuisse intelligantur, *vt d. l. 1. in verb. communis reipublicæ sponsio, ff. de legibus.* consequens fit vt si res meas præscribi contigerit, iam olim & retro tali præscriptioni consensum præbuisse videar: nam & eadem ratione qui legi pœnali ferendæ consensum expresum aut interpretatiue præbuit, si postea deliquerit, licet nullus compos mentis puniri velit, adhuc tamen sponte sua puniri videtur, eo quod iam olim hunc consensum præbuisse, quasi sub hac conditione si deliquisset, videretur, vt iam ostendimus *per d l. Imperatores, ibi, te huic pœnæ subdidisti. ff. de iure fisci, & d. l fin. Cod. ad legem Iuliam maiesta.* etsi per fluminis alluuionem aliquid de fundo meo detractum, inque fundum tuum translatum fuit, tu licet cum iactura mea ditior fias, non ideo minus desinis esse in bona fide, quia iam retro à temporis legis latæ vel approbatæ huic rei singuli ciues consensum præbuisse videntur, & vnusquisque eorum in pari causa, & potentia erat lucrandi, vel amittendi, *iuxta §. præterea per alluuionem Instit. de rer diuis. l. adeo. §. præterea per alluuionem ff. de acquir. rerum domin.*

Et sic † ex voluntate hominis descendere dicitur acquisitio, quæ per ius accrescendi contingit, *l si Titio & Mæuio §. Iulian. ff. de legat. 2.* & tamen id ius accrescendi quasi quodpiam alluuionis incrementum est *l si. Titio. ff. de vsufruct.* & ius accrescendi dicitur quoddam aduentitium, & veluti fortuitum lucrum *l. scimus. § repletionem. Cod. de inoffic. testam* & nihilominus saltem immediate, vel in genere dicitur descendere à voluntate & ordinatione testatoris *d. §. Iulianus.* sic ergo & in hoc lucro præscriptionis retro videtur interfuisse voluntas domini propter consensum olim præstitutum in lege hac de re disponente, quæ ad damnum, ita & lucrum potuit afferre. 18

Simile † *in l. si voluntate C. rescind. venditio.* vbi etsi vnusquisque contrahentium non amittere, sed lucrari studeat & conetur, tamen toti rei consensum præbuisse non minus videtur is qui amisit, quam alter qui suam conditionem meliorem fecit, vt ibi: quia huic futuro euentui sese commisisse videtur, sic ergo, & in specie nostra is, cuius res præscripta est, legi de præscriptionibus loquenti præbuisse consensum videtur, nec eum iuuabit dicere ne solum lucrari, se etiam amittere velle, seq; alienas res præscribere, non autem suas præscriptione amittere voluisse, *arg. l. si volũtate. C. de resc. vẽdit. est simile in l. fideicõmisso C. de transacti. & in l. 1. Cod. de pactis Simile in l. si pater puellæ. Cod. de inoffi. test. & multa similia congessimus 2. tomo harũ cõtrouers. li. 3. cap. 68. & infra cap 72.* Stat ergo quod is, cuius res præscripta 19

est, præscriptioni tali consensum olim præbuisse visus est, etiam si ignoret eam præscribi: nam & in exemplo de alluuione, & de iure accrescendi, & de lege lata idem contingit. Idemque in fera, cuius dominium habebam, & aufugit, inque alterius potestatem recidit, nam mea esse desinit. *§. fera Instit. de rerum diuis. l. adeo. §. fera. ff. de acquir. rerum dominio* quo casu ignorantia vel scientia mea non inspicitur, *vt ibi.* In specie vero consensum præbuisse videtur quando id sciebat, non sic si ignorabat, secundum opinionem Alexand. supra relatam per iura iam allegata. *iuncta. l. mater decedens. ff. de inoffic. testam.* & secundum hand distinctionem varietates superiores & possunt & debent conciliari, iunge alia fundamenta ex cap. sequen.

20 Ex superioribus apparet quid respondendum sit in illo articulo, quo quæritur, † an arbiter qui habet pronuntiare secundum veritatem, & æquitatem, possit repellere exceptionem præscriptionis? qua in re sunt qui velint posse eum talem exceptionem repellere, ita tenet Angelus *in l. sequitur. §. si viam ff. de vsucap.* Idē Angel. *in repet. l. 1. ad fi. Cod. de iud.* sentit. Bald. *in l. 1. Cod. de præscript. triginta ann.* Ludouic. *in rubr. ff. de arbitris colum.* 1. Contrariam partem, ut talem exceptionem non possit reficere, *tenent Bart. in extrauag. ad reprimendum in verb. videbitur prope finem.* Felyn. *in rubr. colum.* 1 *de præscript.* Idem Felyn. *in cap. 1. colum. pen. de const.* Est & tertia opinio distinguentium referre, vtrum ille cum bona fide præscriberet, vt tunc exceptio præscriptionis non possit repelli, an vero cum mala fide, vt tunc repelli fas sit: & vtrunque membrum huius distinctionis communiter receptum esse testatur Francis. Balb. *de præscriptio. par. 1. quæst. 5. numer. 8. cum sequ.* vbi similiter affirmat cum mala fide non procedere præscriptionem de iure ciuili, non magis quam de iure canonico. Ergo commodius & certius trademus regulam negatiuam, talem exceptionem præscriptionis ab arbitrio reijci non posse, sed tantum reijci posse, mentitam præscriptionis allegationem, quale esset cum constaret malam fidem interfuisse, tunc enim qui se præscripsisse diceret, falsum diceret, sicque arbiter eum repellens non tam præscriptionem quam mentitam præscriptionis assertionem repellere diceretur.

21 Tenendo † nostrā principalem opinionem vt præscriptio nō sit contra æquitatem naturalem, tunc ad text, *in auth. vt ecclesia Romana § habeat itaq;, ibi, nec iniquis hominib impiū remaneat præsidiū, nempe præscriptionis* resp. nihil obesse, nam ait, tunc demū impiā esse p̄scriptionē, cū iniquis hominib. & sic malā fidē habentib. contigit, non sic ergo si bonā fidē haberent, tunc enim nō impiū sed piissimum, & Reipublicæ vtilissimum præsidium diceretur, prout est, præscriptiones sæpissime contingunt cū mala fide, quā uis ea ꝓbari nequeat, quia ex animo pendet *l. pen. C. de euict.* & qui bona

bona fide præsumitur, licet forte adsit mala. *l. merito pro socio.* plene per Andream Tiraquell. *de præscript. §. 1. Gloss. 2. in princ.*

SVMMARIA.

1 *Obligatio naturalis, an præscriptione perimatur, ardua q.*

2 *Obligatio naturalis oritur ex iure gentium primæuo.*

3 *Ius gentium primæuum dicitur naturale.*

4 *Meum negligere quando videar.*

5 *Obligatio interdum præsumitur post longum tempus.*

6 *Remißio facilior quam noua concessio.*

7 *Donatio post longum tempus præsumitur.*

8 *Consensu coniurato obligamur.*

9 *Obligatio vtraque tollitur præscriptione contra communem.*

10 *Obligatio præscriptione debilitari falsum est, quia extinguitur.*

11 *Dominium directum quæritur præscriptione contra scientem currente.*

12 *Repetere potest qui soluit debitum præscriptum.*

13 *Obligatio vtraque perimitur præscriptione, acceptilatione, contra Doctores.*

14 *Fideiussor non accedit obligationi præscriptæ.*

15 *Nouari non potest obligatio præscripta.*

16 *Compensatio non fit ex obligatione præscripta.*

17 *Constitutum non fit post obligationem præscriptam, cõtra Doctores.*

18 *Euangelica denuntiatio non facit rem corpoream præscriptam restitui.*

19 *Euangelica denuntiatio an faciat infectam præscriptionem actionis personalis, ardua quæst.*

20 *Obligatio vtraque vt perimatur an fieri poßit per legem, ardua qu.*

CAPVT LIII.

QVOAD sextum, † an præscriptio actionum tollat & perimat vtranq; obligationem, stan alterã tantum vehementer controuersum est, & sunt variæ nostrorum sententiæ. Sunt enim qui velint, quod sola ciuilis obligatio perimitur, naturalis vero neque perimitur, neque vlla ex parte eneruatur, ita Bald. *in auth. ad hæc. C. de vsuris, col.* 3. qui hanc esse communem opinionem testatur, quẽ sequitur Franc. Balb. *de præsc. in 2. par. 3. par. princ. quæst.* 10. vbi ait se mirari de doctoribus contrarium tenentibus. Idem tenet ipsemet Balbus *in 1. par. quæst. 6. ad fi.* & Corn. *cons. 251. in hac consultatione. col. 2. lib. 3.* moti quia leges ciuiles, quæ præscriptiones induxerunt, vt diximus supra *in 3. illa q.* conclusioneq; quo iure esset inducta præscriptio, non potuerunt perimere iura naturalia, *l. eas causas. ff. de capitis dimi. l. iura sanguinis.* vbi multa p Dec. & Cagnol. *ff. de reg. iur. §. sed naturalia. Inst. de iust. & iur. l. omne populi. ff de*

2 *ff. de iust. & iure. §. minus ergo. Inst. de hered. quæ ab intest.* † Nec dubium est quin naturalis obligatio ex iure gentium primæuo, quod etiam ius naturale appellatur, oriatur *l. 1. D. de pact. cap. 1. eod. tit. §. per traditionem. Institut. de rerum diui. ibi, nihil tam æquitati naturali conuenit. l. non minorem. C. de transact. l. 1. D. de constit. pecu.* † Et
3 tale ius gentium primæuum, quod suadet, docetque pactiones ac conuentiones custodiri, esse & dici ius naturale respectu humani generis, diximus supra *cap. 16. num. 11. lib. 1.* ergo talis obligatio naturalis ex hoc iure gentium primæuo, & sic naturali orta per ius ciuile perimi non est possibile, & sic nec per præscriptiones eo iure ciuili ortas, idem tenet Andr. Tiraquel. *de præscrip. §. 1. Gloss. 2. ad finem, & vide infra cap. 74. num. 3.* Sed sane hæc ratio, quæ his partibus tam immobilis peremptoria inexpugnabilisque visa fuit, nullius (iudice me) momenti est, nã quod naturalis obligatio sit iuris naturalis secundum superiorẽ declarationem ingenue fatemur: quodque naturalia iura per solum ius ciuile perimi nequeant, similiter agnoscimus, quod autem in specie nostra per solum ius ciuile ea naturalis obligatio fuerit oppugnata, vel expugnata, id omnino negamus: quinimo per ipsum ius naturale vel gentium expugnata ex legis interpretatione intelligitur: Nam si sciebas me tibi centum debere, & per longissimum tempus triginta annorum tacuisti, petereque supersedisti,
4 iustissime ius ciuile interpretatur † te habuisse animum voluntatemq; istius debiti vel iuris remittendi aut pro derelicto habẽdi. Nam (quod longe plus est) ẽt post vnius duntaxat anni pteritionem hanc remittendi interptationẽ alias lex facit, *vt in §. fi. Inst. de iniuriis*, & ius possessionis negligi & abijci, vel pro derelicto haberi p negligentiã decẽnij lex interpretatur, vt est cõmunis opinio, quam tenent Gloss. & Paul. Castr. *in l. si de eo. §. 1. ff. de acquir. poss.* Ias. *in l. naturaliter. §. nihil commune. num. 84. ff. eod. tit. & idem* Ias. *in l. 1. col.*
5 *fin. C. de seruis fugit.* † Et post decennalẽ annuam præstationem lex incipit præsumere obligationem, & animum in posterum aliquid annuum præstandi. *l. cum de in rem verso. ff. de vsuris*, quid ergo mirum aut nouum, si post scientiam & patientiam longissimi temporis incipiat lex ciuilis præsumere annum debiti remittendi.
6 Cum † lõge facilius quis remittat plura quam denuo dedat aut donet, vel concedat pauca, vt diximus *de succ. crea. lib. 2. §. 18. num. 16. versic. tertia ratio*, per Paulum Castr. *in l. pacta quæ contra. Cod. de pact.* & hac ratione improbatur pactum legis commissoriæ in pignoribus, *l. final. Cod. de pact. pignori.* & improbatur eadem ratione renuntiatio futurorum alimentorum, *vt in dict. num. 16. declaramus*, vbi etiam diximus, eadem ratione improbari pactum de non succedendo factum inter patrem & filium, & tradit Ias. *in leg. pactum dotali. Cod. de collat.* harum enim rerum ratio ea est, quod facilius quis remittit plura quam

donet

donet pauca, vt naturaliter fieri videmus. Quid ergo mirum aut nouum, si lex per longissimi temporis taciturnitatem præsumat debiti remissionem, cum etiam obligationem post breuius tempus præsumere soleat, & remissionem etiam alias per vnius solius anni transcursum, vt diximus. Quinimo † et concessionem p longi temporis trãscursum alibi p̃sumit, quale est in terminis *l. si quis diuturno, in pri. D. si seruitus vendit.* de cuius intellectu agemus late infra, declarantes, quod vt debitor cum scientia iuris alieni potest longissimo tempore per creditoris scientiam & patientiam præscribere, quia ex tali taciturnitate præsumitur remissio, vt in specie nostra, ita in terminis, *d l si quis diuturno*, per scientiam & patientiam domini rei consentientis me tignum in parietem suum immissum longo tempore habere, acquiro & præscribo ius seruitutis, ergo longe facilius id continget, ac iustius in specie nostra, tum quod hic adest longissimum tempus, ibi longum duntaxat, tum etiam quod ibi est noua seruitutis acquisitio, q̃ odiosa est, hic liberatio ab obligatione, quæ fauorabilior est *l. Arrian⁹. ff. de act. & obl. iuncta. l altius, C. de seruit. cũ ibi notatis*, cũ ijs quæ scripsimus infra §. 82. *n.* 13. & j. *c.* 83. scripsimus plene de intellectu. *d. l. si quis diuturno.* Pro nobis tex. egregius *in l. si ego.* §. 1. *ibi, per traditionẽ forte aut per patientiam. D. de public. in rem actio*, vbi scientia & patientia habet vim traditionis: ergo multo facilius quis remittit quam donet, aut tradat, vt supra ostendimus. Neque ad rem pertinere debebit, si quis obiecerit hanc legis interpretationẽ non esse æquã vt possit perimere iura naturalia, ne sic in effectu iura naturalia perimi videantur, nam id omnino negatur, sed potius ipso quoque iure naturali contrario perimi: omnis enim res naturaliter per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur. *capit. omnis res, de regul. iur. l. nihil tam naturale. Dig. eo titul. §. fin. & per tot. tit. Institut. quib. mod. re contrahi. obligat.* Modo sic † tibi centum promisi, solus Deus certo scit, an id fecerim animo obligandi me, an vero ioci vel ostentationis causa, vel forte causa comitatis vt beneuolus erga te viderer. *l. diuus. Digest. de mil. testam. §. plene. Institut. eod. titul. l. Labeo, Digest. de sup. lega. l. an inutilis. Digest. de accep. l. non solum, Dig. de actionib. & obligationib.* nihilominus tamen lex interpretatur me tibi obligatum videri, sentiens ex animo me promisisse obligandi me ipsum, quasi voluntatis nostræ certius signum nullum sit quam verborum. *dict. l. Labeo.* Sicque obligamur ex consensu & voluntate nostra à lege ciuili coniecturata, non tamen infallibiliter cognita: sic ergo & per contrarium ea obligatio ex animo nostro contrario perimi naturaliter potest & debet, quamuis animus ille coniecturis tantum non etiam certa scientia lege ciuili percipiatur: & vt lex quoad ortum obligationis fidem adhibuit verbis promittentis,

tis ita, & quoad ipsius obligationis resolutionem fidem adhibet taciturnitati & patientiæ longissimi temporis, & aliquando longe breuioris, vt diximus. Nec dicatur obligationem personalem inseparabilem esse ab ossibus obligati: *argu. l. nemo potest. ff. de leg. 1. cum ibi traditis per Bart. col. 1. vbi per omnes repetentes.* Nam quod semel personali obligatione deberi cœpit certis modis, à lege definitis deberi desinit. *l. obligationum fere. §. placet, Dig. de actionib. & oblig. per totum tit. Instit. quib. mod. tollitur oblig.* & vt illos modos perimendarum obligationum ipso iure lex adinuenit & induxit, ita quoq; alios modos, vt cõstat, inducere potest quotidie, id quod fecit in nostra materia iubendo vt plenissima securitas & obligationis liberatio contingeret per ipsius præscriptionem longissimi temporis, id quod expressius induci non potuit aut iuberi, quam inducitur si verba earum legum non calumnientur, & exterminentur ac turpiter violentur *per l. sicut. l. omnes. l. cum notißimi. C. de præscr. 30. ann. l. si pupillos, in fin. ff. de admin. tut. iuncto princ. Inst. quib. mod. toll. obl. & cap. ad aures, de præscrip, & l. 1. cum Gloss. C. si aduers. creditorem.*

9 Sit ergo fixa indubitataque conclusio † post longissimi temporis præscriptionem sublatam videri vtranque obligationem tam ciuilem quam naturalem. *cap. iam ipso iure.* vnde primum apparet veram non esse opinionem Bal. Franc. Balb. Cornei & & aliorum supra relatorum negantium eam ipso iure perimi, & affirmantium, quod etiam in effectu non eneruabatur aut debilitabatur.

10 Apparet etiam errasse † quotquot asseuerabant eam in effectu debilitari duntaxat, non etiam ipso iure perimi, id quod affirmat *Bart. in l. fin. §. 1. D. rem ratam haberi* cuius opinionem communem esse testatur Franciscus. Bal. *vbi supra part. 1. quæstio. 6. & part. 3. princ. in 2. part. illius 3. partis. quæstio.* 10. vbi pluries hanc dicit communem opinionem Paul. Castr. *in d. l. final. §. 1. Digest. rem ratam haberi.* Bal. *in l. sicut. colum. 1. C. de præscrip. 30. annorum.* Ioan. Imol. *in capit. final. colum. 6. de præscrip. rep.* Ang. *l. 1. colum. 19. Cod. de iud. in rep.* Panorm. & Fely. *colum. 1. in capit. ad aures. de præscript.* Ioann. Andr. *in capit. possesso. ad fin. de regul. iuris.* Anton. & Ioan. Imol. *in dict. capit. ad aures,* Petr. Philip. Corne. *consil. 166. ad euidentiam, colum. penult libr. 1.* Neque ad rem pertinet quod etiam iure ciuili non procedat præscriptio iurium & actionum cum mala fide non magis quam iure Canonico, secundum veram & communem opinionem *vt supra diximus & plenius in capit. præcedent.* nam non sequitur, scio me debere, ergo habeo malam fidem, est enim aperta incuria (ne dicam iniustitia) existimantium, qui possidet rem alienam, aut moratur scienter debiti solutionem, cum esse necessario in mala fide, cum potius sit in bona fide, aut saltem in bona fide & esse possit, & es-

& esse posse à lege ciuili præsumatur, vt iam ostendimus, *& fusius in c. praced. & c. 72. & 76.* & vt exactius res agatur considera quod aut tam creditor quam debitor erant debiti conscij, aut vterque ignorabat, aut creditor solus sciebat, debitor autem ignarus erat aut & quarto ex diuerso creditor ignorabat & debitor solus sciebat. Primo casu cessat regulariter mala fides, quia ex illa scientia & patientia longissimi temporis præsumitur tacita debiti remissio aut abiectio, vt diximus supra, & aliis in locis ad quæ me retuli. Secundo casu quando vterque ignorabat, etiam secundum omnes procederet præscriptio, cum debitor aperte sit in bona fide, vt patet ex sua iusta ignorantia, quale esset si ex contractu forte procuratoris quem ignorabat obligatus esset, vt supra dixi, *& exactius in c. praced.* Tertio casu cum solus creditor sciebat, debitor ignorabat se debere, tunc idem, & longe istius, quia ex parte sua adest bona fides, & ex parte creditoris iustissime præsumeretur debiti vel remissio vel abiectio. Vltimo vero casu cum solus debitor se debere sciebat, creditor autem ignorabat, vix est vt non intelligatur esse in mala fide, quandoquidem ex parte creditoris ignorantis nec debiti abiectio, nec remissio præsumi potest. *l. mater decedens. ff. de inoff. testam.* sicque cessat ratio bonæ fidei præsumendæ, de qua *in l. alienationis verbum. ff. de verb. sign. ibi. vix est enim vt non videatur alienare, &c. & l. qui patitur ff. mand. l. semper qui non prohibet. ff. de reg. iur.* & cum debitor suum debitum saltem improprijssime videatur possidere. *Gloss. in l regulariter. ff. de pet. hered.* certe hoc casu istius debitoris improprijssima illa possessio non legitima, sed clandestina videretur, *argum. l. si quis diuturno, in princip. ff. si ser. vend.* quæ lex si recte inspiciatur, probat omnia membra huius distinctionis, negans vbi vitiosa possessio, vel quasi possessio est, contingere præscriptionem, non sic si vitio caret. Iam ergo dubitari non oportet quin cesset præscriptio, vtroque iure tam ciuili, quam canon. vbi mala fides interfuit, & in eo tantum quæstio est, an possessor, vel quasi poss. rei vel iuris alieni in mala fide esse dicatur cum id sciebat, qua in re distinguendum est, vt dixi modo, *& plenius supra cap. prac. & c. 72. & cap. 76. incip. actio. personalis.*

Confirmantur † hæc omnia, nã tenentes, præscriptione vtile tantum dominium, nõ etiam directum acquiri, eo quod in præscriptione cessat naturalis æquitas, quia currit contra ignorantem, fatetur, quod si dominus scit, & patitur rem suam præscribi, tunc directum dominium acquiritur non secus quam si ipse eam venderet & traderet, ita Bal. *de prasc. par. 2. q. 2. nu. 9.* & Bal. *in auth. nisi tricennale. col. fi. C. de bon. mater.* & Felin. *in rub. de prascr col. 1.* & Ial. *in l. traditionib. C. de pact.* ergo vt cessat mala fides quando domini voluntate possideo alienum, *per tot. tit. ff. & C. commo. & ff. de precario.* 11

precario. & *ff. C. Inst.* & *in decret. de donat.* ita & hoc casu cessat mala fides.

12 Apparet † ergo ex superioribus verissimam esse sententiam Accursij & Bart. & Paul. Castr. *in l. fi. §. 1. ff. rem ratam haberi.* existimantium eum, qui præscripsit, si soluit, posse repetere, quos sequitur Francisc. Balb. *de præsc. par. 1. q d.* post alios, quos ipse tam ibi quam rursus in 2. *par. 3. par. prin. quæst.* 10. refert.

13 † Apparet similiter parum aptam esse, aut suspectam esse æquiparationem, quam ipsemet Balb. *d. q.* 6. post. Paul. Castr. *in d. l. fi.* §. 1. & post Bal. *in l. sicut. col.* 1. *C. de præsc.* 30. *ann.* facit, ait enim quod vt per pactum de non petendo, quod est juris gentium, eliditur ciuilis obligatio; sed naturalis, quia similiter est de jure gentium, ex toto perimitur, ita ex diuerso per præscriptionem, quæ est juris ciuilis, ex toto perimitur obligatio ciuilis, sed naturalis duntaxat debilitatur. Secundum quam rationem consequens fieret, vt diceremus quod per nouationem quæ est juris ciuilis, vel etiam per acceptilationem, quæ similiter est juris ciuilis sola ciuilis obligatio tolleretur, naturalis vero duntaxat debilitaretur, id quod esset contra text. *in §. præterea nouatione,* & *in §. item per acceptilationem. Inst. quib. mod. toll. obli.* & *contra l. fi. C. de nouat.* & *contra omnes leges tam illius tituli quam ff. eo. ti.* & *per tot. ff.* & *C. de accept.* ergo non est bona consequentia, nouatio, aut acceptilatio, aut præscriptio sunt juris ciuilis, ergo ciuilem tantum non etiam naturalem obligationem perimere possunt, quinimo vtranque perimere possunt & perimunt, quia hac in re cum ipso jure ciuili concurrit etiam natura, hoc est, voluntas illius contra quem præscribitur, quæ vt ex verbis, vel scriptura, vel etiam nutu, vel alijs signis, & indicijs eius probata intelligeretur, ita etiam ex ista scientia & patientia probata censetur. *d. l. si ego. § 1 ff de pub. in rem act. d. l. cum de in rem verso. ff. de vsur. iuncta l. Labeo. ff. de sup. lega. l. nutu. ff. de lega. 3. l. 1. §. si quis ita. ff. de verborum obligation l. milites. ff. de milit. testam. l. an inutilis ff. de acceptil. l. non solum. l. non figura. ff. de actio.* & *oblig.* certum enim est quod multis modis esse potest. *l. certum ff. si certum pet. iunct. l. 1. § fin. ff. de dote præleg.*, & vt obligatio naturalis sine dubio perempta diceretur ex remissione creditoris, de qua constaret per verba ipsius, ita quoq; perempta videbitur ex remissione ipsius, de qua alio quouis modo constet, vt dictis iuribus. Constat autem de tali remissione vel abiectione per scientiam & patientiam longissimi temporis, vt diximus, ergo talem obligationem naturalem peremptam esse proculdubio intelligemus.

14 Denique apparet ex nostra declaratione obligationi præscriptæ non posse accedere fideiussorem, nam licet is soli obligationi naturali accedere possit, non secus quam ciuili & naturali. *leg. fideiussor obligari. §. fideiussor. vbi notant Paul. Castr.* & *Bart. ff. de fideiuss.*

deiuss.§.1.Inst.eod.tit. tamen post præscriptionem cum nulla secun-
dum nos i- perim obligatio ei obligationi, quæ nulla est, fideius-
sor accedere non poterit, id quod in specie tenent Bald. *in l. tam
mandatori.col.2 C de non nume pecun.* Bart. & Paul. de Castr. *in d.§.
fideiussor.* Francisc Balb. *in d.q.6.* Paul. Castr. *in l fin.§.1.ff.rem ratam
haberi.* Ant. Butr. Ioan. Imol. & Felyn. *in d.c.ad aures, de præscri.* quæ
communis opinio ex nostra sententia verissima est, non autem
ex ratione, qua ipsi omnes mouentur, dum naturalem quidem
obligationem superesse existimant, quamuis debilitatam, & pro
nobis in specie est tex. *in l.si quis postquam, cum ibi. not ff.de fideiuss.*
Apparet † similiter ex sententia nostra talem obligationem 15
præscriptam nouari non posse, Nam ex nihilo fit, secundum
Philosophum, *vt in l.sed si manente.ff de precario,* dixi plene *in 1.to-
mo.harum controuersiarum cap. 14. in prin. & per tot.* & in specie ita
tenent Anton. Butr. Ioann. Imol. & Felyn *in d.c.ad aures.* & Franc.
Balb *d. quæst.6.num.4.facit § preterea nouatione. Inst.quib.mod.toll.
oblig.cum ibi notatis & l.1.ff.de nouat.*
Apparet † similiter quod talis obligatio præscripta non pro- 16
derit ad compensationem, vt tenent Ant. Butr. Imol. & Felyn *in d.
c.ad aures.* & Bald. *in d. q.6.* quorum sentẽtia longe expeditior erit
secundum nostrã opinionem, cui negamus naturalẽ obligatio-
nem superesse, quã secundum eorum sententiam superesse existi-
mantium, debilitariq; duntaxat, non etiã perimi asseuerantium.
Apparet etiam † ex nostra sententia an super obligatione pre- 17
scripta constitutum fieri possit, quod admittit Bal. *in rubr.C.de
const.pecu.col.2.* & Balb. *in d.q.6.nos contra, per §.in personam.Instit. de
act. & per d.l.si quis postquam ff. de fideiusso.* vbi traditur, eum qui se
pro alio soluturũ constituit, similem esse fideiussori. Sicq; dicen-
dũ restat obligationi præscriptę accedere non posse magis quam
fideiusso, præsertim secundum nostram opinionem, qua asseue-
ramus per præscriptionem non solum ciuilem, verum naturalem
quoque obligationem peremptam videri.
Apparet etiam quid respondendum sit † in illo articulo quo 18
controuertitur, an postquam quis præscripsit possit per denun-
ciationem Euangelicam compelli ad restituendum quod præ-
scripsit, qua in re receptissima opinio est non posse, siquidem su-
mus in præscriptione rei vel iuris corporalis, vt plene resoluit
Franciscus Balbus *de præscr.2.par.3.part princ.q.11. & rursus q.10.* &
Bart. *in extrauag.ad reprimendum, in ver.per denunciationem.in vers.
sed quid de obligatione quæ tollitur præscriptione.* Bald. *in auth. ad hæc
col.2. & 3.C.de vsuris.* Ant. Butr. Ioan. Imol. Panorm. Felyn. *& alij in
c.fi.de præscr.* Corneus *con.176 ad euidentiam col.penul.libr.1.* & hanc
sæpe testatur communem esse opinionem Imol. & sæpius Balb.
vbi supra.
Sed & in hac præscriptione † actionis personalis idem esse, te- 19
nent

nent Bart. Ioannes Imol: Panorm: & Corneus, *vbi supra*, & hanc esse communem opinionem affirmat Bald. *in d. q.* 10. qui tamen contrarium tenet, affirmans locum habere denunciationem Euangelicam, id quod tenet Corn. sibi contrarius *con.* 251. *in hac consultatione. col.* 2. *lib.* 3. Ioannes Imol. sibi contrarius *in l. sequitur. §. si viam. ff. de vsucap.* Anton. Butr. *in d. c. fin.* Bald. *in auth. ad hae. col.* 3. *de vsuris*, mouẽtur hanc partem tenentes: quia longa, inquiunt, est differentia inter ius reale præscriptum & ius personale, nam iura realia facile migrant de persona in personam *l. fin. Cod. de leg. l. fi. §. sed quia tum §. seq. Cod com. de leg. l. cum pater. § surdo. ff. de le.* 2. *l. à Titio ff. de furt. l. si tibi homo. §. cum seruus. l. legaturus. §. fi. ff. de lega.* 1. *l.* 1. 2. *& fere per totũ ff. de in diem. add. l. quoties, & fere per tot. Co. de don. quæ sub modo. l.* 1. 2. *& fere per totum. ff. de lege commiss.* Diuersum est in actionibus personalibus; quæ immobiliter inhærent ossibus obligati. *l. nemo potest: vbi Bart. col.* 1. *& alij omnes ff. de leg.* 1. sicq; per interuentum præscriptionis in re vel iure reali dominium eradicatur à primo domino, & migrat in præscribentem, sicque præscriptione cõpleta nihil alienũ reperitur possidere quod restituere per denunciationẽ Euangelicã cogatur, cum iam non tam alienum quam suum denuo effectum possidere inueniatur. Sed præscripta actione personali adhuc, inquiunt, debitor remanet naturaliter obligatus, neq; alieni iuris debitor adhuc superest, per hocq; poterit per Euangelicam denunciationem cogi ad soluendum. Sed hæc ratio (iudice me) nullius momenti est: primum quia tam facile fuit lege inducere & disponere quod obligatio personalis extingueretur præscriptione, quam vt dominium obligatiõue realis transferretur in præscribentem vt ex dictis supra per hoc & per superius caput edocemur. Deinde quia nõ est verum, superesse obligationem naturalẽ post præscriptionẽ, quinimo vtranq; perimi iã edocti sumus. Ergo penes præscribentẽ nihil reperitur alienum, quod per denunciationem Euangelicam restituere cogatur. Nec ad rem pertinet, quod cum mala fide nec iure ciuili nec canonico procedat præscriptio (id quod potissimum decepit eos, qui partem affirmatiuam tuentur) nam id ingenue fatemur, sed negamus debitorem in mala fide constitutum censeri, eo quod sciat se debere, secundum quod supra exposuimus, in quo contrarium tenentes decepti fuerunt, qui etiam aperte æquiuocant aut hallucinantur, nam primum negant contingere præscriptionem cum mala fide, postea vero dicunt, quod qui mala fide præscripsit per denunciationem Euangelicam, cogitur soluere: ergo cum talis mala fide præscriptio vt contingat non sit possibile, restat vt talis denunciatio Euangelica locum habeat nunquam.

Ergo quo casu actionum personalium præscriptio contigerit, eo casu talis Euangelica denunciatio locum nunquam habebit.

Appa-

Apparet etiam † ex his verissimam esse opinionem Angeli *in repet. l. 1. colum.* 10. *C. de iudic.* contendentis per legem vel statutum effici posse, vt per interuentum præscriptionis perimatur non solum ciuilis, sed etiam naturalis obligatio in personalibus actionibus, quamuis contrarium, & minus recte tenuerint Bald. *in d. auth. adhac. colum.* 3 *C. de vsuris.* & Francisc. Balb. *vbi supra, q.* 10. idem Bald. *in c. si quis per triginta. si de feud. fuerit contr.* Ioan. Imol. *in l. sequitur. §. si viam. D. de vsucap.* Quinimo (vt hoc Angelo addamus) non solum potest, sed etiam in dubio id actum videtur per legem, vel statutum, vt obligatio personalis tam ciuilis, quam naturalis per interuentum præscriptionis perimatur, etiam si per tale statutum tempus præscribendi coangustetur, nam quæ ratio est in triginta annis, eadem ratio (quod attinet hanc ad rem) in aliquantulum breuiore tempore erit, quia quæ differunt tanquam plus & minus, non differunt in specie. *leg. fin. D. de fundo instruct.* vt plene ex superioribus rationibus deducitur quas non expedit repetere. 20

SVMMARIA.

1 *Dominium directum an præscriptione acquiratur, ardua q.*

2 *Dominium iurisgentium secundarij est.*

3 *Iusgentium secundarium dicitur esse positiuum.*

4 *Iusgentium secundarium initio fuit ius ciuile.*

5 *Successionum ius prius fuit ciuile, quam gentium.*

6 *Iurisgentium secundarij, quæ sunt libere, possunt immutari.*

7 *Dominium directum facilius quari præscriptione longa, quam vsucapione triennali, contra Doctor.*

8 *Effectus non semper regulatur à sua causa.*

9 *Exceptio non semper est actionis exclusio.*

10 *Dominium an transferatur, vel an extinguatur præscriptione, vel vsucapione, ardua q.*

11 *Retentio non conceditur domino rei præscriptæ, contra Doctores.*

12 *Rei vindicatio non datur domino rei præscriptæ contra tertium possessorem, contra Doctores.*

13 *Præscriptionis exceptio impedit litis ingressum, contra Baldum.*

CAPVT LIV.

QVOAD septimum † vtrum præscriptione acquiratur dominium directum an vtile tantum, sunt tres communes opiniones. Prima est, quod dominium directum acquiratur per vsucapionem triennalem, quæ mobilibus in rebus contingit: Altera, quod per præscriptionem triginta annorum, quæ sine titulo contingit, sola vtilis non etiam directi dominij acquisitio 1

contingat: Vltima, quod præscriptione longi temporis similiter solum vtile dominium, non etiam directum acquiratur. Ita tenent Gloss. & com. Doct. *in prin. Instit. de vsuca. in verbo dominium* per Glo. Bart. Bald. Salicet. Fulgos. Corneum, & Arias Pinellum. *in authen. nisi triennale. C. de bonis maternis.* per Aretin. Christof. Porcium Ioannem, & alios *in d. princ. Institut. de vsucap.* per Paul. Cast. *in l. fi. §. 1. ff. rem ratam haberi,* hanc esse communem opinionem, testatur, Ang. Aret. *in d. prin. Inst. de vsucap.* hanc sequitur, & sæpe appellat communem opinionem Franc. Balb. *de præscript. secunda part principal. quæstione* 2. Alber. & Ioan. Andr. *in capit. possessor. de reg iur. in versic. quartum proponebatur.* Felynus *in rubr. col.* 1. *de præscriptio qui hanc firmat esse communem opin* Ias. Dec. Alciatus, & alij *in l. traditionib. C. de pact.* vbi Alex. *col.* 2. *Gloss. in l. quis emptionis. §. 1. Cod de præscr.* 30. *annorum,* vbi per Saly. & alios. Ioan. Imol. *in repetit. cap. fi. col.* 24 *de præscr.* Gloss. Angel. & alij *in auth. ecclesia Romana, in princ.* Marianus Socin. *in rub. de caus. possess. & propriet. ver.* 18. Archidiac. *in c seruitium.* 18. *q.* 2. Dynus, *& nouissimi, in d. c. possessor.* & alij plures quos allegat Bald. *vbi s.* Idem *in repet. leg. Celsus. ff. de vsucap. in fin.*

Contrariam tamen partem in præscriptione longi temporis tam multi in dictis locis tenent, vt mihi non satis certum sit vtra pars receptior sit, & cum omnes fere conueniant triennali vsucapione directum dominium acquiri, *l. traditionibus. C. de pact. leg.* 3 *ff. de vsucap. in princ. Instit eod. tit.* & similiter cum omnes conueniant vtile tantum dominium non etiam directum acquiri per præscriptionẽ annorum 30. quæ sine titulo (hoc est legitima possidendi causa) contingeret *per d. l. si quis emptionis* §. 1. *C. de præsc.* 30. *annorum.* in eo duntaxat controuersia est, an longi temporis præscriptione vtile tantum dominium, an forte etiam directum acquiratur, qua in re receptior sententia forte est vtile tantũ acquiri, & sciendum est potissimum huius rei fundamentum & occasionem illa erronea opinione, quam *in c. præced.* exterminauimus, effluxisse: aiunt enim quod dominium rerum nostrarum iuris gentium est, *l. ex hoc iure ff de iustit. & iur l.* 1. *cum seq. ff. de acqu. rerum. domin.* ius autem ciuile ciuilia tantum iura, non etiam naturalia aut gentium perimere potest §. *sed naturalia. Instit. de iure nat. & ibi omnes Doctores. l. omnes populi & ibi Bart. & omnes repetentes. ff. de iust. & iur. l. eas causas. ff. de cap. dimi. l. iura sanguinis, vbi plene per Philip. Decium. ff. de reg. iur. §. minus ergo, Instit. de here. quæ ab intest. l.* 2. *ff. de vsufruct. earum rerum. tradunt communiter Doct. per text. ibi in l. maximum vitium C. de liberis præterit.* cum ergo præscriptio sit iuris ciuilis, & ciuilis ratio iura naturalia aut gentium perimere nequeat, sequitur quod nostrum dominium, quod iuris gentium esse intelligitur, perimere non poterit, ita arguunt Ioan. Andr. post Gerard. de Senis, quem ipse refert, & sequitur, *vbi su-*

vbi supra, & Franciscus Balb. *vbi supra, nu. 2 versic. & hunc articulum*. Panorm. *in rub. de præscript. col. 2. & fere reliqui omnes*, & cum
hanc rationem effugere aut ab ea enodare sese non valerent, o-
mnia iura hac de re loquentia (dum hanc ad rem & rationem seu
partem istam adaptare student) exulare & exterminari compel-
lunt. Quæ quidem ratio (quando alia vrgentiora fundamenta
deessent) partem contrariam iustiorem probatioremq; reddere,
tantum abest, vt eam confutarent. † Nam dominium præsertim 2
rerum immobilium est sane iuris gentium non primæui (quod
naturale appellatur) † sed tantum secundarij, quod naturale non 3
tam est quam positiuum, vt est vera & communis opinio, quam
tradunt Paulus Castrensis & alij communiter *in repet. l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure*. traditq; eleganter frater Domi. de Soto. *de iust. & iur. lib. 3. q. 1. art. 3.* & diximus supra *in 3. art.* in quo egimus, quare
præscriptio aut vsucapio introducta esset, id quod fusius multis-
que ornauimus *de succ. progressu lib. 1. in præfatione*, vbi plene o-
stendimus, † ea omnia quæ sunt iuris gentium prius fuisse iuris 4
tantum ciuilis, sed paulatim repsisse aut velociter transuolasse
ad reliquas gentes & regiones, sicque cumprimum ab vno vel
altero homine vel regione inuentum fuisset & receptum, tunc
iuris tantum ciuilis non etiam iuris gentium id esse. Verum post-
quam eo iure omnes omnino aut pleræque aliarum gentium vti
quoq; cœpissent, iam iuris gentiũ effectum videri, inq; ius genti-
um conuersum & transformatum. Quemadmodum & ex di-
uerso, id quod hodie iuris gentiũ est, in desuetudinem abire forte
cœpisset, ita vt penes vnam tantum prouinciam maneret, sine
dubio iuris gentium esse desineret, & iam iuris tantũ ciuilis esse
diceretur, hoc est illius ciuitatis vel regionis, penes quam adhuc
id ius perdurauerit: sicq; non minus eleganter quam vtiliter *in lib. 1. §. 2. de succ crea.* Vsum testamentorum † inuentum fuisse a iu- 5
re ciuili, vel scripto, vel consuetudinario ostendimus, sed postea
cum à reliquis quoq; gentibus receptum fuisset, in ius gentium
fuisse conuersum & transformatum, non secus quam ex diuerso
si hodie forte testamentorum vsus ita in desuetudinem abire
cœpisset, vt penes vnam tantum aut alteram prouinciam mane-
ret, continuo iuris gentium esse desineret, & iuris tantum ciuilis
esse diceretur, hoc est illius illarumve prouinciarum, in quibus v-
sus mosq; ille testandi perseuerauit, quod dic *vt in dictis locis & supra c. 10. nu. 18. & c. 4. nu. 3. & c. 27. nu. 11. & c. 16. nu. 11.*

† Sicque hodie quælibet prouincia posset ea, quæ iuris genti- 6
um secundarij esse dicuntur, quo ad quasdam vel forte quoad o-
mnes particulas immutare: Quid enim si iuberet ne capti fierent
serui capientiũ, profecto talis lex ciuilis valeret, & ita aiunt Gal-
liæ obseruari, quamuis per hoc violaretur ius gentium contrari-
um disponens. *l. manumissiones. ff. de iustitia & iure*: valeretq; simi-

liter si iuberet ne hominibus suæ ditionis liceret testari, vt iam diximus *in d.§.1. & dicto §.2.* valeretq; si iuberet omnia prædia esse communia, id quod apud Lacedæmonas Lycurgus Legislator aut (vt alij volunt) Agesilaus præcepit, teste Plutarcho in Apoph. Ergo cum ius gentium secundarium intelligatur esse ius positiuum, indubitatum est, eritque semper per leges positiuas perimi & immutari posse, non secus quam ipsum ius ciuile, *d. §. sed naturalia. d. l. omnes populi, cum simil. supra alleg. d. l. eas causas. d. l. 2. de vsufru. earum rer. d. §. minus ergo. d. l. maximum vitium, iuncto c. omnis res, de reg. iur. & l. nihil. tam naturale. ff. de regul. iur.* Sicque dominium, de quo agimus, cum omnes conueniant esse iuris gentium secundarij, non etiam primæui, per legem positiuam, de præscr. disponentem, poterit tam libere & perfecte de persona in personam transferri, quam si iuris ciuilis esse posset.

Quæ omnia etiam iuuantur ex ijs, quæ *in c. praeced.* disseruimus, quæ repetere non expedit.

7 Præterea † cum omnes fateantur vsucapione triennali dominium directum acquiri *per d. l. traditionibus. C. de pact. d. l. 3. ff. de vsucap.* non solum pari, sed etiam longe maiore, aut iustiore ratione, idem in præscriptione longi temporis admittere deberent: Primum propter diuturnitatem temporis, quæ est in hac longi temporis præscriptione, quæque non est in vsucapione triennali. Deinde, quia longe iustius, & antiquius dominium est, quod quis habet in rebus mobilibus, quam quod habet in rebus soli, ita Paulus Castr. *in repet. l. ex hoc iure, supra allega. & ibi com. Dd. facit l. 1. cum seq. ff. de rer. diu. & §. feræ, cum seq. inst. eod. l. adeo. §. feræ, ff. de acq. rer. domin.* nam ab ipso iure naturali primæuo descendit (secundum Paul. Castren. & communiter Doctor. *vbi supra*) dominium in rebus mobilibus, quale est in feris quas cepissemus, aut in tabulis quas quis depinxisset, aut in vestibus quas quis fabricasset, & similibus & tamen in rebus soli (qualia sunt prædia, campi & similia) dominium non fuit nisi de iure gentium secundario, vt dictum est: ergo si dominium iurisgentium, primæui etiam directum vsucapione acquiri & transferri potest, *d. l. traditionibus. d. l. 3.* multo facilius & iustius præscriptione longi temporis in immobilibus acquiri, & transferri poterit dominium, quod jurisgentium secundarij, & sic juris positiui. Ideo promiscue cum de vsucapionibus acturi essent Iureconsulti non solum earum rerum, quæ mouentur, sed etiam immobilium per omnes titulos. *ff. de vsucapion. & ff. pro empt. & pro legato. & pro donato, & pro dote, & pro suo, & C. per eosdem titulos, & Institut. eod.* scripserunt, vel inscripserunt titulos de vsucapione, plenissime significantes tam perfectum dominium, & ius longi temporis præscriptione, aut vsucapione acquiri in immobi-

mobilibus quam triennali vſucapione in mobilibus rebus. Iam ergo dubitari (non ſolum mille leges, ſed etiam mille integros titulos ſubuertere velis) non oportet quin non minus integrum, perfectum & directum dominium longi temporis præſcriptione quam triennali vſucapione quæratur, & non ſolum æque juſta, ſed etiam juſtiore ratione, vt edocti jam ſumus. Agnoſco tamen quod magis naturali ratione acquiritur dominium per contractum, & traditionem domini, quam per vſucapionẽ triennalem, vel longi temporis præſcriptionem, *vt in l.1. ibi, nat[u]rali ratione. ff. de acq. rer. dom. l.1. C. de ſacr. eccleſ. expreſſius in §. per traditionem. Inſtit. de rer. diui. ibi,* nihil tam naturali æquitati conuenit, quam voluntate domini rem ſuam in alium transferre volentis ratã eſſe. Sed id nihil ad rem, quia vt ea æquitas vincit acquiſitionem, quæ per longi temporis præſcriptionem contingit, ita & lõge juſtius vincit acquiſitionem per triennalem uſucapionem contingentem. (Sed hæc juſtior † aut injuſtior origo, quod attinet ad hanc rem, 8
nihil debilitat effectum, nam & à patre debiliore ſæpe ſolet filius robuſtior procedere quam à robuſtiore patre, & à patre iniquiore æquior filius, quam à patre juſtiore) ſicq; apparet ex prædicta ratione parum apte argumentatos fuiſſe ad inducendã differentiam inter præſcriptionem, & vſucapionem Ioan. Andr. poſt Gerardum *in d. c. poſſeſſor. d. verſ. quartum proponebatur.* & Balb. *in d. q. 2. nu. 2.* & Panor. *d. rubr. de præſcr. colum. 2.*

Tenendo noſtram ſentẽtiam nihil ad rem pertinet quod præſcribendi detur exceptio, † quæ regulariter eſt actionis excluſio, 9
ergo ſupereſt ius & actio ei, cuius res præſcripta eſt. *l. 2. ff. de except.* Sed reſpondeo, illud eſſe regulare, fallit in ſpecie noſtra, in qua poſt præſcriptionẽ nullũ ius remanet priori domino: & exceptio, quæ præſcribenti datur, eſt exceptio intentionis, quæ non præſupponit actionem. *l. vbi pure. ff. de doli except.* declarat in ſimili Emanuel à Coſta *in l. 3. C. de non num. pecun.* dicens, ſimile eſſe in except. non nume. pecun. quæ eſt intentionis non actionis excluſio: patet, quia & per vſucapionem triennalem dicitur exceptio acquiri *l. in rebus. §. omnis autem. C. de iu. do.* Balb *in repet. l. Celſus. in fin. ff. de vſucap.*

Ex ſuperioribus apparet † qualis ſit illa differentia, quam inter triennalem vſucapionem, & longi temporis præſcriptionem 10
faciunt Bart. Paulus Caſtrenſ. & Alex. *in l. 3. §. ex pluribus. columñ. 3. ff. de acquir. poſſ.* & Franciſcus Balb. *in d. 2. q. num. 8. verſic.* ſed videtur, quod nullus: aiunt enim per triennalem vſucapionẽm dominium transferri de priore domino in præſcribentem: cæterum per longi temporis præſcriptionem dominium directum prioris domini extingui, nouumque dominium in præſcribentis perſona renaſci, idque vtile tantum, non etiam directum eſſe, *& ita declarant Gloſſ. in d. l. 3. §. ex pluribus. in verb. poſſideo. & Gloſſ. fin.*

in l. si ædes 1. ff. de ser. vrban præd. dum Glo. illæ aiunt, præscriptione extingui antiquum dominium. quam differentiam Paul. Castr. *vbi supra*, subtilem esse ait, quæ (si verum amamus, iudice me) risu & ludibrio dignior est, aut meris fabellis somniisque solicitis similior, & ex mero ipsorum doctorum capite citra vllam omnino occasionem, aut fundamentum defluxit. Quis enim vnquam talem differentiam facientem vllam legem principalem, aut Iurecōsultorum responsum inuenit? Certe nullus, &, vt ex superioribus apparet, vtroq; casu idem est eritq; semper, & siue dixeris, vtroq; casu dominiū extingui prius, nouumq; in persona præscribentis renasci: siue etiam dixeris, antiquū dominum, quod apud primum dominium erat, in præscribētem transferri, idem erit, quoad omnes omnino effectus, & quod transferri videatur suadet ille titulus. *ff. de adimend. & transfer. lega. & Inst. eod. tit.* Quod autem prius dominium extinguatur, nouumque idemque directum & perfectum in persona præscribentis renascatur, suadet, & probatur *in l. tertia. ff. de vsucap.* dum ait, vsucapio est dominii adiectio, & hoc magis placet, effectusque magnus est: nam si prius dominium in usucapientem vel præscribentem trāslatum diceremus, certe transiret cum sua causa suisque cum qualitatibus. Vnde penes primum dominum, si id dominium seruituti vel forte pignori obnoxium erat, obnoxium quoque & obligatum foret penes præscribentem, *l. 2. §. ex his, cum ibi late traditis per Doctores. ff. de acquirend. possessio.* id quod non ita est in persona præscribentis, nec enim successor prioris domini contraque præscripsit, esse videtur, aut ex iure & persona illius, sed potius iure suo, & ex persona tradentis possidere visum est, ergo si fundum pignori reuera aut seruituti obnoxium mihi vt liberum vendidisti, per longi temporis præscriptionem illum acquiram, vel saltem in eo tantum quæstio erit, an longius aliquantulum tempus spectandum sit: tamen vt liberum semper videor possidere, & finita præscriptione, quæ ad acquirendum ius proprietatis, & illius pignoris vel seruitutis requirebatur, liberum fundum habebo tam in præscriptione rei immobilis, quam in rei mobilis vsucapione, si in ea exemplum ponas *per d. l. 3. ff. de vsucapion.* ergo verissimum est, primum dominium extinctum videri, nouumque in persona præscribentis renasci, quandoquidem illius rei domini in solidum duo esse non possunt. *d. l. 3. §. ex contrario. ff. de acquiren. possess. l. si vt certo. §. si duo. ff. commodati. l. quod contra. ff. de regul. iur.* Itaque si in re, quam præscripsi longo tempore, aut triennio, vsucepi præter dominum priorem, alius habebat ius reale pignoris aut hypothecæ, aut forte seruitutis, tunc si quidem vtrunque ius tam dominii quam alterius iuris erat paris vitæ, vtrunque pariter præscriptum fuit. Idemque si longioris vitæ erat dominium quam illud ius reale, quod si breuioris vitæ erat, tunc post finitam præ-
i scriptio-

ſcriptionem, aut vſucapionem propietaris ſeu dominii adhuc opus eſt vt perficiatur quoad alterum ius reale, quod longioris vitæ erat præſcriptio, quia illius iuris reſpectu non tam expleta quam cœpta tantum præſcriptio videbitur. *& ita intelligo l. ſi quis emptionis. C. de præſcript. 30. annor. iuncta l. iuſto. § non mutat. ff. de vſucap. l. 2. cum prædium. ff. de pignori. & C. de pignorum vſucapion.* tradit Balb. *in rep. d. l. Celſus. ff. de vſucapion. in fin.* ſemper tamen remanet verum, tam in præſcriptione quam vſucapione primum dominium primamque proprietatem extinctum extinctamve eſſe, nouumque ius renaſci, & dominium in perſona præſcribentis: Ex quibus apparet, veram non eſſe opinionem ipſis Franciſci Balbi *in tractat. præſcript. part. 1. partis 6. princip. in verſic. decimus tertius caſus*, qui ſcriptum reliquit, vſucapiones, & præſcriptiones inuentas fuiſſe, vt ius creatum in alium transferant, non vt ius nouum inducant, poſt Gloſſ. quam Balb allegat *in c. ſi diligenti, de præſcript.* & Salicet. *in l. fin. de præſcript. longi tempor. quæ pro liber.* Sed certe errant, vt ex ſuperioribus patet, magiſque eſt vt creatæ videantur ad ius nouum inducendum. Sed & idem effectus eſt etiamſi teneas ad transferendum eſſe creatas, quod magis placet, vt infra *q.* 10.

Hinc apparet, veram † non eſſe opinionem exiſtimantium, 11
quod ſi fundum tuum longo tempore præſcripſi, & deinde eius fundi poſſeſſio ad te peruenit, poteris eum defendere, & retinere contra me, quam opinionem tenent Dynus *in cap poſſeſſor. de reg. iur. lib. 6.* & Balb. *in d. quæſt. 2. num. 8. verſicul. 2. effectus eſt*, vt tenet Gloſſ ſecundum intell. Ioannis quem communiter approbatum eſſe ait. Balb. *vbi ſupra, per text. in l. ſi quis emptionis. §. 1. C. de præſcription. 30. annorum.* quæ ſententia ſuſpecta eſt, vt patet ex ſuperioribus: nam cum prioris domini ius omne extinctum eſſe nouumque & integrum dominium in perſona præſcribentis renatum fuiſſe iam edocti ſimus, ſupereſt vt ſi is poſſeſſione ceciderit, eum fundum à priore domino poſſe vendicare, non ſecus quam ab alio quocunque detentore. Sed & idem foret etiam ſi dominium translatum diceretur, nam per hunc poſſeſſionis reditum non videretur dominium quoque rediiſſe.

Apparet † ſimiliter ſuſpectam eſſe ſententiam eorum, qui con- 12
tendunt, quod talis fundi præſcripti poſſeſſio, ſi ad alium tertiũ perueniret, poſſet prior dominus fundum ab illo tertio vendicare, vt *per d. §. 1.* tenuit Dynus *in d. c. poſſeſſor.* & Balb *in d. num. 8. verſ. prius eſt.* quæ ſententia ſuſpecta eſt, quia prioris domini ius omnino per præſcriptionem fuit extinctum, vt iam diſſeruimus, ſicque nullo iure, & ſine actione ageret, meritoque à limine iudicii repelleretur, idemque foret etiam ſi teneas tale dominium non tam extinctum quam translatum fuiſſe.

Apparet † ſimiliter reſpectum eſſe, quod Bald. & Salicet. *in* 13

auth.nisi triennale.C.de bon.matern. sentiunt,dum aiunt,quod prior dominus,cuius fundus longo tempore præscriptus fuit (quia secundum eos adhuc remanet dominus directus) si fundum illum petat,non repelletur à limine iudicii,cuius contrarium proxime ostendimus edocentes, exceptionem præscriptionis impedire litis ingressum,quod & hoc casu affirmat Balb.*vbi supra.ver. tertius est effectus.*post Felin.*in rub.de præscript.col.4.quē ipse allegat.*

SVMMARIA.

1 *Pœnæ legales an naturaliter obligent,ardua quæstio.*

2 *Pœnis an ex quadam æquitate obligemur.*

3 *Legibus ex cōsensu obligamur.*

4 *Obligatio naturalis ex delicto orta an perimatur præscriptione, ardua q.*

5 *Pœnalis obligatio extinguitur ipso iure,præscriptione.*

6 *Conditionalia nil ponūt in esse.*

7 *Mors nil.*

8 *Mors saxis venit.*

9 *Restituendi obligatio nō perimitur præscriptione.*

10 *Ius naturale est diuinum.*

11 *Bonæ fidei esse quando videamur.*

12 *Restituendi obligatio perimitur quando præscriptio currit cōtra scientem & patientem, contra communem.*

13 *Meum prodigere possum.*

14 *Intellectus ad tit. ff. C. & Inst. ad legem Aquiliam, contra Doctores.*

15 *Intellectus ad titulos ff. C. & Institut. de furt. & de vi bonorum raptor.*

16 *Restituendi obligatio non tollitur exceptione,contra Bald. & Imol.*

17 *Præscriptio non est pœna, contra communem opinionem. quando currit contra ignorantem.*

18 *Pœna non datur culpa cessante.*

19 *Afflictio esse potest non pœna culpa cessante.*

20 *Pœna culpæ par.*

21 *Præscriptio nō est pœna,etiamsi currat contra scientem, contra communem opin.*

22 *Pœna spontanea non est pœna.*

23 *Pœna conuentionalis præscribi potest.*

24 *Actiones temporales præscribuntur etiam à sciente.*

25 *Actiones temporales præscribuntur etiam contra clericos, & contra ecclesias.*

26 *Hæres nunquam præscribit legatum,contra Doctores.*

27 *Legatum non dicitur ius quærendum,contra Balbum.*

CAPVT LV.

1 QVOAD octauum, † vtrum obligatio naturalis, quæ oritur ex delictis,præscriptione perimatur, primum enucleandum est, an ex delicto oriatur obligatio naturalis ad pœnam,qua in re variæ sunt sententiæ: Prima est existimantium,cessare obligationem naturalem, ea enim ex consensu nostro oritur. *l. non minores.Cod.de transaction.l.sub speci.... Cod.de postuland. l.consensu in princ.*

in principio.l.obligationum substantia.ff. de action. & obligation.l.1.ff. de pactis in princi. Institut. de obligat. ex consensu. l.1.verb.naturali æquitati.ff.de acquirend.rerum dominio.§.vendita,& §.per traditionem Instit.de rerum diuision. nec dubium est, quin si subtraxit rem meam lucrandi animum habuerit, non autem pœnæ legali dupli, vel quadrupli sese obnoxiũ facere voluerit,& sic de reliquis maleficiis,in quibus adest animus explendæ volũtatis, aut voluptatis non autem bonorum, aut substantiæ propriæ prodigendæ, & ita vt delinquens non videatur habere animum obligandi sese pœnæ legali, & consequenter, vt pœnæ legali naturaliter non obligetur, tenent Bartol.*in d. leg.1. num.* 11.*ff. de condiction. indebi.* Bald. *in autheut. ad hæc col.* 3.*nu.* 19. *C.de vsuris* Paulus Castrens. *in l. si tibi decem. §. quidam ff. de pact.* Ioan Lupus, Paul.de Rui *in rubric.de donation.inter virum & vxorem.§.66.num.* 24. Fortunius Garsia *in l. legitima.ff. de pactis.* Gomesius *in §.omnium. Instit.de action.* Franc. Balbus *de præscriptio. part.* 1. *quæstio.* 7. Paulus Castrens. *in l. quam Tuberonis. §.fin Digest. de peculio.* Aries Pinellus *de bonis mater. in authent. nisi tricennale. num*.32.

Contrariam tamen partem, vt naturaliter obligentur pœnæ legali delinquentes,tenet Angel.*colum.*20.*in repetit.l.*1.*C.de iudic.* Ioan.Imol.*in c.fi.de præsc col.*23.Accur.*in l.*1 *§.ad bestias.ver.onerari. ff.de postu.*

Est † etiam tertio opinio eorum, qui non tam ex suo consensu immediate, quam occasionaliter eos ex æquitate quadam naturali contendunt obligari, quæ quidem æquitas dictat malefactorem puniri debere, & ita sentiunt Bart. & Balb.*vbi supra,* & ad hanc partem inclinant Angel. Aret. *in §. ius autem num.*7. *Instit. de iure nat.* Ias. *in l.* 1. *§.sublata. in prima lect. & rursus etiam in secunda lect. ff. ad Treb.* Andr. Alciat. *in regula* 3. *præsumpt.* 31. *num* 4. Florianus *in l. inde Neratius. §.fin.ff. ad leg. Aquil.* Ioannes Fabet *in § furtorum. Institut. de obligat. quæ ex delict. nascuntur.* 2

Quid dicendum? & nos *in lib.* 1.*§.*10.*num.*665.*de succ creat.*tenuimus ex suo consensu eum obligari, quod multis legibus & rationibus ostendimus, quibus adde non minus nouam quam egregiam rationem, † nam leges ex vero consensu nostro obligant ciues. *l.* 1. *in verbo, communis Reipublicæ sponsio, hoc est promissio. ff.de legibus* cum enim rogatur, lex & populus consentit ei,*iuxta §.lex. Inst.de iure nat.ibi,verissimus consensus est.*Sed & ei, qui postea nascũtur,vel postea aderãt,cõsentire iure vidẽtur quãdoquidẽ sub ea lege & conditione in illa Republica vel regione vitã agere volũt,vt legib.suis pareant, non secus q̃ legib.contractuum reliquorũ,quos quisq; iniret:*vt egregię edocemur de success. progressu li.*1.*in præfat.*& vt qui sub cõditione,si nauis ex Asia venerit 3

pro-

promittit, ea postea aduentante nõ poterit negare se ex consensu suo obligatũ fuisse. §. *ex conditionali. Inst. de ver. obl.* quãuis ipse promissor tacitus forte cogitasset nauem illam nunquam venturã, ita & is, q expressim vel interpretatiue legib. pœnalib. cõsensũ præbuit, quasi sub hac conditione sese obligatum voluit pœnæ legali, si postea forte ipse legem transgrederetur, & is est verus sensus *l. imperatores. ff. de iure fisci, ibi, te huic pœnæ subdidisti, & l fin. C. ad legem Iuliam maiesta. ibi quodammodo sua mente punitur* Quinimo, & in specie alterum consensum, & sic geminatum, quo tempore sponte deliquit, præbere videtur, vt *in d num.* 665. ostendimus, estque magna vis geminationis, *vt edocemur de succ crea.* §. 3. *nu.* 13. *facit l. non solum* §. 1. *ff. de inim. l.* 1. *insi. ff. de furtis, &* §. *quia vere leonis. in verb. amatores periculi, in auth. de non alienan.*

4 His prælibatis, sunt † qui velint talem naturalem obligationẽ perimi qualis est Bal. & Ioan. Imol & Balb. *vbi supra* quod obtinet quoad pœnam. Sed nõ perimitur quoad rei persecutionem, secundum Bald. *vbi supra* Idem Imola & Bald. quod ad hoc, vt ipso iure obligatio ad rem vel eius æstimationem consequendã nõ perimatur ipso iure, cæterum ope exceptionis bene tollitur cõcurente bona fide præscribentis, secundum Imo. *vbi supra*, quem improbat Bald. *vbi supra* quia in delinquente negat posse adesse bonam fidem, adde Balb *vbi supra, in. 2. part. 3. partis prin. q* 13. *nu.* 5. Fel. *in c. fi. de præscr. col.* 2. *&* 3. post Panor. *ibi.*

Elegans materia hæc est, & parum, vt nobis videtur, à nostris digesta aut composita sunt, ergo secundum Doctores iam allegatos conclusiones sequentes: Prima quod ipso iure præscriptione

5 perimitur naturalis illa obligatio, quoad pœnam. Altera † vt nũquã perimatur ipso iure quoad rei restitutionẽ. Tertia, q ope exceptionis bene perimatur etiã quoad restitutionẽ, dummodo ex parte præscribẽtis adesset bona fides. Vltima q, cessante bona fide non contingeret pscriptio rei restituẽdæ ẽt ope exceptionis. Quoad primam conclusionem verissimũ est perimi etiã ipso iure eam obligationẽ naturalẽ post præteritũ tempus legale huic rei definitũ, nam si damnum tibi iniuria dedi, sicque incidi in legem Aquil. punientem talẽ damnificatorem vel in duplo, vel quanti retro plurimi fuerat ea res, quæ modo læsa fuit, vel furtum fecit, & dupli vel quadrupli à lege pœna mihi imposita fuit, *iuxta* §. *dupli. &* §. *quadrupli. Insti. de act.* aut vi rapui rem tuã, sicq; tripli pœna est *iuxta* §. 1. *Instit. de vi bonorum raptorum*, certe cũ his omnib. actionibus & obligationib. lex ciuilis certum terminũ, metã & viã definierit, nõ dubiũ est, qn veluti sub hac cõditione eã pœnã vni imposuerit & alteri policita fuerit, si intra illũ terminũ agatur & nõ aliter. *l. cũ prætor ff. de indi.* vnde pterito illo tẽpore, sicq; cõdi-

6 tione minime existẽte debitũ manet nihil, † qa ex tali cõditionali pollicitatione, oblatione, aut promissione tantũ spes est debitũ iri.

iri §. *ex conditionali, Inst. de verbor. oblig.* quæ spes expirat, euanuitque tempore illo præterito, sicq; conditione illa exspirante §. *sin autem sub conditione C. de cad. toll. & fere per totum. ff. de condit & demon* & quod tradunt Gloss. Bart. & omnes *in l. item quia ff. de pact.* dum aiunt, etiam tacitam conditionem omnem iuris effectum suspendere, cōditionalia que nihil ponere in esse cōditione pendente, & longe minus ea defecta, *vt. dd. ll. & l. si quis sub conditione dandorum decem. ff. si quis omissa caus test.* Bart. Soc & omnes *in l. quibus diebus. §. Termilius. ff. de condit & demonst.* Gloss Bald. Sali. & alij, vbi plene per Corne. *in rubric. & in l. 1. Cod. de his, quæ sub modo, facit l. post. aditam. Cod de impuberum.* Sicque obligatio illa naturalis, si à lege posita descendebat, vel quatenus à lege ciuili descēdebat, non potuit non extingui, vel vt rectius & aptius loquamur non videtur nata, nisi dixeris (id quod magis est) nata quidem fuit sed tamen mortalis, vt homo & reliqua animantia, non autem immortalis nata fuit, sicque morte adueniente fuit resoluta non aliter atque homo mortis aduentu resolueretur, accommodissimaque est hæc similitudo: nam teste, Seneca † mors 7
nihil aliud est, quam terminus vitæ, sic ipse ait, post mortem nihil est, ipsaque mors nihil, scilicet, nihil aliud quam terminus vitæ. Vnde Ausonius sic cecinit:

Miremur periisse homines, monumenta fatiscunt.
† *Mors etenim saxis nominibusq; venit.* 8

Ergo elegantius & certius est actionem illam & obligationē natam fuisse interpretari, sed mori occidiq; sua die adueniente nō aliter atq; animantia, ꝙ obtinet quaten⁹ ea obligatio à lege ciuili descendebat, quę ei certā vitæ metam statuit, sed diuersum videtur quoad ius naturale vel diuinum, quod restituendi obligationi nullam temporis metam definiuit, sed etiā obligationē perpetuam esse voluit, nā & iure ciuili olim erant perpetuæ obligationes, *vt in prin. Inst. de perpetuis & tempor. actionibus* hæcq; obligatio naturalis, qua de agimus, nō tam à lege ciuili, quam à lege naturali descendere forte videtur, sed reuera nō descendit à lege naturali vel diuina vlla obligatio ad pœnam, sed ad rei duntaxat plenā restitutionē, iuxta illud præceptū, Non dimittitur peccatū nisi restituatur ablatum. *c. non dimittitur. de regul. iur. lib 6.* pœna autem insuper addita, est mere iuris ciuilis: sicque hoc casu merito per temporis præteritionem extincta fuit, † Ex quibus 9
deriuatur verissimam esse secundam conclusionem existimantium (vt iam retulimus) integram manere obligationem naturalem ad rei damnive dati restitutionem, quia Deus & natura huic restituendi legi certam viuendi metam non imposuit, aut definiuit : sicque eam æternam esse maluit † ius enim naturale, & diuinum, quod attinet hanc ad 10
rem, idem est, quia Deus creauit naturam, sicque diuinum

dicitur,

dicitur, quia à Deo creatum, & naturale, quia hoc ius edocemur ab ipsamet natura etiã cessante Doctore, & quia cũ ipso humano genere hoc ius proditũ simul fuit, *Institut. de rerum diuis. §. singulorum dixi supra cap. 27. n. 11. & cap. 29. n. 13.* quibus adde Alphonsum Castren. Theologorum disertissimum sic declarantem *de potestate leg. pœnal 2. lib. c. 14. pag.* 561. ergo etsi per temporis à lege ciuili definiti lapsum, cesset, ipsa lex ciuilis, quæ non solum damni reive restitutionem, sed etiam aliam pœnam præstari volebat, tamen superest integraque manet lex naturæ, & Dei, quæ licet pœnam non deposcat, rei damnive restitutionem, non remittit. Ita Bald. Ioan. Imol. & Francisc. Balb. *vbi supra*, ratiocinantur incauti & securi, nec aduertunt, nihil tam naturali æquitati, sicque ipsi iuri naturæ & Dei conuenire, quam voluntate domini rem suam in alium transferre, vel ei remittere volentis ratam esse. §. *per traditionem. Instit. de rerum diuis. l. 1. cum sequen. ff. de acq. rerum domin. facit. l. 1. C. de sacrosan. ecclesi.* nec refert hæc voluntas vno an alio modo colligatur, aut vtrum tacita an expressa sit. *l. certum ff. si cert. petat. l. 1. §. si. ff. de dote prælegat. l. 1.* vbi plene Ias. *in simili. C. qui admitti*, Idem Ias. *per tex. ibi in l. ex filio, in princip. Digest. de vulgari.* nec dubium est, quin si sciebas me tibi damnum dedisse, aut contumeliam fecisse, & tempus, hanc ad rem persequendam à lege definitum elabi passus fuisti, tacite ius tuum mihi remittere & condonare videaris. *§. fin. Inst. de iniur.* Vnde ne secundum ius naturę & Dei, & secundum naturalem æquitatem rem tuam mihi donatam aut alias concessam retinerem, etiam te postea pœnitente *vt per tot. titul. de dona. ff. C. Inst. & in decret. & l. perfecta. C. de dona. quæ sub modo iuncto. d. §. per traditionem, cum simil. supra allegatis.* ita & isto casu iure naturæ & Dei tutus & suffultus retinere videbor. Nam & cum expressis verbis vel literis te mihi ius tuum concedere diceres, huius tui animi certam & indubitatam notitiam non haberem, sed verosimilem tantum, & solus Deus id certo noscere poterat. *l. diuus. ff. de test. mil. §. plane. Inst. eodem tit. leg. non figura. l. obligationum substantia. § fin ff. de actio. & obligat. l. non solum eod. titu. leg. an inutilis. ff. de acceptil.* Denique non solum per talem scientiam & patientiam ius tuum remittere mihique concessum velle videreris, quando mihi ex damno, iniuria vel contumelia tibi illata nullum emolumentum accederet, licet tibi abscederet (*vt in terminis. d. §. fin. Instit. de iniur.*) sed etiamsi & tibi abscederet, & mihi accederet, si tamen ex parte mea adesset bona fides. *l. alienationis verbum ff. de verb. signi. ibi* vix est enim, vt non videatur, id quod fusius egimus *in tribus*
11 *cap. præcedentibus.* † Bona autem fides adesse intelligitur etiamsi sim cõscius rei vel iuris alieni. *l. si id quod. Digest. pro derelict.* Si tamen legitimã causam aut occasionẽ habui credendi dominũ ius suum remittere, aut mihi concessum velle, *vt ibi.* Vnde vtcunque

initio

initio malam fidem haberem, & vitiosum ingressum per longissimi temporis præteritionem id vitium purgatur, & iuste videbor opinionem mutasse, cœpisseque opinari dominum illum ius suum remissum, mihique concessum velle, vt est vera & comunis opinio quam tenent Bart. *col. fin. ad fin.* & alii *in l. fin. C. vnde vi,* vt exactius disseruimus, *infra ca.* 75. *nu.* 13. ergo cum præscriptiones currant cõtra ignorantes, nõ secus, quã contra scientes *l. fi. C. de long. temp. præsc.* si tibi contumeliã psonalem, feci, quã non ignoras, ex qua mihi nil emolumẽti accessit, pterito tempore à lege definito obligatio pempta est, & præscripta. *d. §. fin. Instit. de iniu.* intellige primo de obligatione quoad pœnam, quam non solum ciuilem, sed etiam naturalem dicere possumus, eo quod naturalis obligatio est illa, quæ nascitur ex consensu nostro. *c. 1. de pact. l. 1. ff. eo. l. 1. ff. de consti. pec. l. non minores. C. de transact. l. consensu, in princ. ff. de actio. & obligatio. in princip. Institut. de obligat. ex consensu,* nec dubium est, quin legibus ciuilibus suæ ciuitatis consensum, quo tempore feruntur & rogantur, vel postea expressim, aut tacite à ciuibus approbantur, vnusquisque ciuium præbere intelligatur. *l. 1. in verb. communis Reipublicæ sponsio. hoc est, promissio. ff. de legi. iuncto, §. lex. Institut. de iure naturali. text. in princip. Institut. de obligat. ibi, secundum nostræ ciuitatis iura*: vbi plene significatur, obligationẽ ciuilem, & naturalem pendere, & procedere ex iure ciuili cuiusque ciuitatis propter dictum consensum. *Ad idem d. l. Imperatores ff. de iure fisci. & d. l. fi. C. ad leg. Jul. maiesta.* secundum quod supra *initio huius capit.* exposuimus, & fusius *in tribus vel quatuor ca. præcedent.* Secundo intellige quod † perimitur obli- 12
gatio naturalis, quatenus etiam respicit damni dati emendationem, nam vt si rem meam læsisti, aut perimisti, damnificatus videor, ita si mihi ignominiam fecisti, ex qua secundum mores hominum honor meus læditur, me damnificatum videri nullus, qui modo sanus, aut honore dignus sit, abnegabit, cum honor sit cũctis rebus, & etiam vitæ præferendus: *arg. l. Julianus. ff. si quis omissa causa testament. l. 2. § penultimo. cum præceden. ff. de origine iuris, l. si filiam & auth. sed si post viginti. cum vtrobique à me ibi traditis. C. de inofficio. testamen. l. 3. §. si emancipatus, in verb. nam si tam ignominiosam. ff. de bon. possess. contra tabul: dixi supra cap. 11. num. 9. & capit. 18.* siue ergo mihi in rebus, siue etiam in honore, & sic in persona damnum dedisti, ex quo nihil emolumenti tibi accessit præteritione, & præscriptione temporis à lege definiti, non solum obligatio ciuilis ad pœnam, sed etiam obligatio tam ciuilis, quam naturalis ad damni emendationem competens, me sciente, & patiẽte ipso iure sublata est, per generalitatem *d. §. fina. Instit. de iniuriis. & d. l. alienationis verbum, & d. §. per traditionem, cum similib.* 13
supra allegata. liberum † enim fuit mihi non solum hanc piam remissio-

missionem facere, laudabilem, vel saltem tolerabilem, & minime reprehensibilem, sed etiam ius meum, & substantiam prodigere, *textus egregius in l. sed et si lege. §. consuluit. ff. de petitio. hered. ibi, dum re sua abuti putant. l. 1. §. & magis. verbo prodegit. ff. si quid in fraudem patron. l. quia autem in princip. & §. 1. ff. quæ in fraudem credito. l. non usque ff. si quis à paren. manu. fue.* dummodo ei per sententiam iudicis non esset tanquam prodigo notorio bonis interdictum, etiamsi reuera prodigus & esset, & notorius esset, vt est communis opinio Doctorum, secundum Alex. & Ias. *per tex. ibi in l. is, cui bonis. ff. de verbor. oblig.*

24 Vnde † apparet errasse Bald. *in d. authent. ad hæc col. 3. C. de vsuris*, contendentem talem obligationem naturalem ad damni emendationem temporis à lege definiti præteritione & præscriptione non perimi ipso iure, licet eum sequantur Ioannes Imol. *in d. cap. final. de præscript. col. 23.* & Balb. *de præscript. parte 1. quæst. 7.* Et ita intelligo omnes leges & titulos, *Dig. Cod. & Institut. de lege Aquilia, vel ad legem Aquiliam*, vt damnum iniuria datum, ex quo damnificatori nihil emolumenti accessit, hanc recipiat interpretationem.

25 Ita † etiam intelligo omnes leges & titulos. *ff. & C. de furtis, & Instit. de obliga. quæ ex malefi. nasc.* vt si rem tuam subtraxi. sicque emolumenti aliquid apud me est, si per hos annos triginta tacuisti, hæc res præscripta intelligatur, mihique per tuam scientiam & patientiam legitime acquisita: quia etsi initio malam fidem habuerim tamen postea ea purgata per tuam scientiam & & patientiam videtur, & ad bonam fidem redacta: *arg. l. si ego. §. 1. ibi, per traditionem forte aut per patientem, ff. de public. in rem. l. si quis diuturno, in princ. ff. si seruit. vend. iuncto, d. §. per traditionē. cū iis quæ s. diximus & plenius in trib. c. præced.* licet contrarium vellet Balb. & Imola, & Bald. *vbi supra*, quorum sentententiam eo duntaxat casu tueri potest, quando & initio mala fides interfuit, & nondum tempore purgata, & ad bonam fidem legis præsumptione redacta fuit; tunc enim etsi tempore forte breuiore obligatio & actio ad pœnam sublatam esset, ad damni tamen emendationem naturalis obligatio superesset, quæ quoad Deum perpetua est, quandiu & præscripta non est, & verosimiliter remissam aut condonatam sibi fuisse is nonpotuit aut non debuit cogitare.

26 Tertia † conclusio, quam videntur tenere Imol. & Balb. *vbi supra* quod ope exceptionis tantum, non etiam ipso iure ea obligatio naturalis ad damni emendationem tollatur, quando ex parte præscribentis aderat bona fides, vera non est, quia vt iam edocti sumus, tunc etiam ipso iure perimitur.

Vltima conclusio Imolæ, *vbi supra*, quod quandiu durat mala fides, obligatio illa naturalis ad damni emendationem, nec ipso iure, nec etiam ope exceptionis tollatur, vera est, quia eam obli-

obligationem, quo ad Deum, perpetuam esse ostendimus *supra*.

Ex superioribus apparet, quam longe absit à vera sententia eorum, qui existimant, † præscriptionem esse pœnam, id quod ex 17
professo contendit doctissimus frater Alphonsus Castren. Theolog. disertiss. *do potestate legis pœnalis, li. 2. c. 5. pag.* 321. post Panorm. *in rubr de præscript.* Ioan. Andr. *in c. possessor.* vbi per Philip. Franc. & nouiss. *de regul. iur.* Felin. *in d rubr. col.* 1. sequitur, & sæpe appellat hanc communem opinionem Francisc. Balb. *de præscriptio par.* 1. *quæst.* 1. Hostiens. *in summa de præscri.* §. 1. & alij multi quos refert Balb. *vbi supra*, qui præscriptionis hanc tradit definitionem: *Præ*scriptio est ius quoddam ex tempore congruens, legum authoritate vim capiens, negligentibus pœnam inferens, & finem litibus imponens: ppendo verbum Pœnā negligentib. inferēs: nā ꝙ præscriptio sit pœna, est omnino suspectum, quando pscriptio cōtra ignorantes cucurrit, *iuxta l. fin. C. de temporis longi præscrip.* 18
tunc enim pœnam esse, impossibile est. † quia pœna non est, nisi propter culpam. *l.* 1. *ff. de iust. & iur. l.* 1. *ff. de leg* docet Alphons. Castren. *vbi supra lib.* 1. *pag.* 39. *c.* 3. cuius verba ita habent: Deinde, inquit, aduertendum, quod non omnis passio quamlibet offensiua, seu concomitans, siue inflicta, est dicenda pœna, nisi ista habeat aliquem ordinem ad peccatum, Ideo Ioannes Gerson. *lect.* 1. *de vita spirituali animæ*, ait, Pœnam, & Culpam dici correlatiue.
† & idem dicit de punitione, & culpa, propter quod afflictiones, 19
quas iusti in hac vita sæpe sine culpa sua præcedente tolerant, non esse dicendas pœnas, docet August. *lib.* 4. *de ciuitate Dei, cap.* 3. Vnde Horatius *Satyr.* 1. *lib.* 1 sic ait.

——— Adsit

Regula peccatis, quæ pœnas irroget æquas

Ergo quando contra me ignorantem rem meam præscribi præscriptio processit, non est verum, † pœnam meæ negligentiæ 2
impositam videri, est enim tunc afflictio quædam infortunium, aut casus damnum inferens, non tamen ob culpam negligentiæ, vel alterius generis, *sic in l. quæ fortuitis. Cod. de pignorat. actio.* diximus multa in simili, *in capit.* 32. *numero* 5. *& in capit.* 20. *num.* 8. *cum seq.*

Quid † autem si contra scientem currat præscriptio? an 21
tunc proprie dicatur pœna negligentiæ, & sustineatur superior communis opinio? Respondeo minime, nam vt pœna sit, oportet quod sit involuntaria, vt edocemur per eundem Alphonsum Castrensem Theologorum disertissimum, *vbi supra lib.* 1. *capit.* 3. *pagin.* 39. cuius verba: Illa † vero pœna, quam ho- 22
mo sibiipsi ex arbitrio suo inflixit, etiam si illam pro peccatis sibi sumit, non est proprie dicenda pœna, quia vt S. Thomas ait, de ratione pœnæ est, vt sit contraria voluntati: & ita ait, D. Thomas *prima secunda, qu.* 46. *art.* 6. ergo qui rem suam scit, & patitur

præ-

præscribi eam per hoc vel abijcere vel concedere præscribenti videtur. *d.l. alienationis verbum. d.§. final. Institut. de iniur. d.l. si quis diuturno. d.l. si ergo, §. 2. iuncto dict. §. per traditionem in. Institut. de rerum diuis. cum similibus supra allegatis.* & cõsequenter nullam pœnam pati intelligitur, non magis quam si eam rem donaret, iuxta titulos *de donat. ff. C. Instit. & in decreta.* aut si eam pro derelicto habere vellet iuxta titulum, *D pro derelicto. & iux d. §. consuluit, & d. §. & magis. d.l. non vsque d. l. quia autem. cum aliis supra allegatis.* verissimæ ergo sunt hæ duæ conclusiones contra communes opiniones supra relatas. Prima quod præscriptio currens contra ignorantem non est, nec dicitur propriæ pœna negligentiæ, vel alterius vitij. Secunda, quod longe minus pœna negligentiæ dicetur, quando currit contra scientes.

23 Hactenus † de pœna legali, quid in pœna conuentionali? Frãcisc. Balb. *vbi supra in secunda parte tertiæ part. principal. quæst. 13. nu. 5. versic. sed moueo dubium*, mouet & vix aperit sententiam suam, veritas est eam præscribi non posse secus, quam pœna legalis, & forte facilius, quam legales pœnæ iustiores plerunque & sint, & esse præsumantur, quam conuentionales, vt plene per Cagnol. *in l. quod à quoq. ff. de reg. iur.* faciunt omnes leges & rationes supra allegatæ, quas non expedit repetere.

24 Quid † in actione de dolo, quæ expirat biennio. *l. final. C. de dolo*, vel in actione redhibitoria, vel quanto minoris, & in reliquis temporalibus actionibus, quæ enumerantur per Gloss. magistram, *in pr. Inst. de perpet. & temp. act.* & secundũ superiorẽ distinct. tenendum est etiam a sciente præscribi posse, id quod Balbus admittit: *in d. quæstione 13.* post Panormitanum & Felinum *in d. cap. fin.* & istæ sunt communes opiniones, vt apparet ex congestis per eos, quibus tantum perspicuitatis addiderimus vos iudicabitis. Nec est verum quod ait Balb. *vbi supra, num. 7. versic.* & notat latius, post Panormitan. *in d. c. fin. col 3. versi. sed ego dubito*, & ibi Felin. *col. 2. vers. recipit tamen.* Aiunt enim quod post finitum tempus his temporalibus actionibus à lege ciuili signatum omne ius præscriptum manet, quando nulla culpa aut delictum præcesserat, secus, inquiunt, si p̃cesserat, quia tunc ea æquitas & iustitia puniendi perdurat, sed ipsi non aduertunt id duntaxat admitti posse, quando is contra quem præscribitur, ignorans esset, secus si scisset, quia tunc ius suum vel remisisse videbitur, vel condonasse, *per dict. §. final. Institut. de iniur. dict. l. alienationis verbum. dict. leg. si quis diuturno. dicta leg. si ego. §. 1. iuncto. dict. §. per traditionem. cum similibus.* & hæc legis ciuilis præsumptio, naturali profecto & verosimili ratione nititur: sicque eam lex Canonica impugnare non posset, etiamsi vellet, nedum si non reperiatur (prout non reperitur) id immutasse, vnde etiam in foro Canonico id ius

seruan.

ſeruandum videtur: *arg. cap.1. & 2. cum ibi not. de noui oper.nuncia.* quamuis in eodem luto hærere videatur. idem Panorm. *in cap.licet cauſam.col.12 de probat.* Pro nobis, quia communis opinio eſt, quod † in his actionibus temporalibus à iure Canonico nihil eſt 25 immutatum adeo vt currant hæ temporalium actionum præſcriptiones a ſcientibus habitæ etiam contra clericos & contra Eccleſias, *vt tenuit Gloſſ.in auth. quas actiones.Cod.de ſacroſanct.eccl. in verb. durantibus* quam Balb. *vbi ſupra num.* 8. qui ſibiipſi contrarius videtur, communiter approbatam eſſe firmat, & Felin. *in c.de quarta,prope fin.de præſc.* & Panor. *in c.cum cauſam.col. 2.de emt. & vendi.*

His ergo rationibus evenit, † vt herẽs etiam ſciens præſcribat 26 legatum contra legatarium, qui per annos triginta illud non petijt, quia eo tempore vel repudiare vel donatum heredi velle videretur. Balb.*d.qu.13.nu.9.* Socin. *conſil.36 in cauſa vertente.* quem Balb. allegat. & Anchar. *in c.ſine poſſeſſione,de reg.iur.lib.6.*

Idemq; † in iure adeundæ hereditatis ſecundum Balbum, qui 27 in eo lapſus videtur, quod in legato putauit eſſe ius quærendum non ſecus quam in hereditate, nec meminit dominium legatæ rei acquiri legatario ipſo iure, diuerſumq; eſſe in hereditate. *l.cũ pater.§.ſurdo.ff.de leg.2.l.à Titio.D.de furtis.l.ſi tibi homo.§. cum ſeruus.* vbi plene per Alexan. *D. de lega.* 1. *l. vnica.§. in nouiſſimo.Cod. de cadu.toll.l.cum antiquioribus.l. quoniam ſororem. C. de iure delib.l. vnic.C.qui ante aper.*

Sed quod Doctores aiunt, heredem etiam ſcientem legatum præſcribere, verum non eſt, nam poſt longum tempus legale ad legati agnitionem conceſſum finitum, non tam iure præſcripto & aduentitio, quã iure proprio hereditario heredes rem legatam retinere dicuntur, & dominium illius rei legatæ nunquam videtur ſeparatum fuiſſe ab ipſa hereditate: ſicq; non tam tranſlatum quam redditum intelligitur, vt in ſimili ait lex *filio,quem. D.de lib. & poſth.* ibi, nõ tam trãſlatus quã redditus videretur, *text. eſt in l. ſi tibi homo.§.cum ſeruus,* cum ibi plene not. per Gloſſ. & Alex. *D. de lega.* 1. vbi habetur, legatum repudiatione vel tempore amiſſum haberi, perinde ac ſi reuera relictum nunquam fuiſſet, aut ab ipſa hereditate ſeparatum, *expreſſius in l.legatarius.§.fin. D. de lega.1.& in l.1 ad medium.ff ſi quid in fraudem patron.* erge non eſt vſucapio, quia ipſa eſt noua dominii adiectio. *l.3. D. de vſucap.* ſed hic heredi nouum dominium non adijcitur, ſed priſtinum retinetur, ergo non eſt præſcriptio, dixi *de ſucc.crea.§.10.n.38.*

SVMMARIA.

1 *Præſcriptionis exceptio impetit litis ingreſſum.*

2 *Litis ingreſſus præſcriptione an impediatur, quando per eam vtile tãtum dominium quæritur, arduaq.*

CAPVT LVI.

1 QVo ad nonum, vtrum † praescriptio vel praescriptionis exceptio impediat litis ingressum, communis opinio est quod sic. ita tenet Bartol. & alij *in l. fratris. C. de trans. per text. in l. fin. ff. pro suo*, ibi, *vt sit litium finis. l. sicut, ad finem, ibi, nulli litem mouendi vlteri⁹ facultatē patere cēsem⁹, & l. omnes. in verb. moueatur. C. de praesc. 30 annor.* vbi notant Bald. & Salyc. & fuse per Felinū *rubric. col. 4. de praescription.* Praepositus *in cap. si quis per triginta. col. 1. cum seq. si cum feudo fuerit controuersia.* Bald. *in d. l. sicut. col. 2.* Idem Bald. *in l. fi. opposi. 13. C de edict diui Adrian.* Idem *in repe. l. 2. & l. 20. ff. de iureiur* Philip. Decius. *consili. 22. & pro tenui.* Alex. *consil. 213. viso & opportune in princ. lib. 2.* Idem Alex. *in addit ad Bald. in d l. sicut. prope fin.* Corn. *consi 46. in causa col. 1. lib. 2.* Fran. Balb. *de praesc. part. 1. q. 9.* Sali. *in l. adulter. col, fin. de adult. C.* Bald. & Salic. *col fi. in authent. nisi tricennale. vbi etiam nouissimi. C. de bonis mater.*

Intellige primo, quādo prior dominus rem praescriptam vendicabat, & antequam de suo dominio doceret, cœpit liquere de praescriptione, secundum Doctores supra allegatos per leges iam allegatas. Deinde intellige etiam, si prior dominus de dominio suo docuisset, si pariter liquere cœpit de prescriptione secundum eosdem. Tertio idem etiam si de exceptione praescriptionis pariter non cœpit liquere, si tamen incōtinenti probatio adducitur: *arg. l. ille à quo §. si de testamento. ff ad Trebel.* & in simili per Bart. *col. 2. in l. naturaliter. §. nihil commune.* vbi per Alex. Ias. & Franc. de Ripa. *ff. de acquiren possess.* Paria enim sunt, quod aliquid sit liquidum, vel quod possit incontinenti liquidari. Idem Bald. & Salice. *per text. ibi in l. neque. C. de compen. & per l final. C. eod* Alexand. *consil.* 161. vi-

161 *viso puncto ad finem l. 2. & consil. 101. super quæsito lib. 4. colu. final.* Bar. & alij *in l. 4. condemnatū. §. D. de re iud. & per omnes Doct. in l. lect. §. dicebam. D. si cert. peta.*

Limitant Felinus & Bald. *vbi supra*, primum, quando ad impediendum litis ingressum, hæc præscriptionis exceptio opponeretur, vt tunc id procedat, non sic si ad merita causæ opponeretur, vt per Bartol. *in l. tum quærebatur. D. iudi. sol.* Deinde idem Felin. & Balbus limitant, vt non procedat, quando postquam actor ius suum probauit, exceptio præscriptionis ad sui probationem latiorem requireret indaginem, *arg. d. § si de testamento, cum ibi not.* & ita significat text. qui sic intelligendus est *in l. emtor. C. de temp. longi præsc.* Tertio limitant Bald. & Salicetus *in d. auth. nisi triennale*, vt † procedat quando per præscriptionem quæsitum fuit directum dominium, secus si vtile tantum, tunc enim ea exceptio non impediret litis ingressum. Ratio differentiæ quia priori casu constaret actorē actione ipso iure carere, sicq; a limine iudicij repellendus esset, posteriore vero casu non careret actione. Sed hāc limitationem improbant, & recte Felin. *in d. rubric. & Franc. Balb. de præsc. par. 2. qu. 2. n. 8. versic. 3. effectus.* Frustra enim spectaretur euentus, cuius nullus futurus esset effectus. *l. non cogendum. §. Sabinus. D. de procu. l. qui vti*, vbi multa in simili per Ias. *D. de verborum obligat. & in rubr. eodem titul. l. hac stipulatio. §. diuus. D. vt legatorum nomi. caueat.* quid ergo iuuaret præscriptio, si non repelleret priorem dominum vendicantem vel agentem, rursus si ea ad eum excludendum potens est, quid prodesset eum frustra admittere cum continuo repellendus foret, siquidē in cōtinenti ab ipso præscribente offerebatur probatio, vel si per confessionem agentis de ea iam liquebat. Quando autem dominium vtile & quando directum quæratur per præscriptionem iam supra *quæst.* 7. disseruimus, & secundum opinionem Felini & Balbi contra Salicet. & Baldum, erit quarta extensio ad nostram regulam, vt exceptio præscriptionis impediat litis ingressum, nō solū quando præscriptione directum dominium quæsitum esset, sed etiamsi vtile tantum, & de hac materia dicemus multa in simili infra *c. 87. & c. 88.* vnde quæ hic desunt, petenda sunt. 2

Postremo videndū erit, quare tanta vis tēpori attributa fuit, vt vsucapione dominiū rerū nostrarū adimeret vel perimeret, & in aliū trāsferret: & sane quæstio hæc etsi primo aspectu affinis videatur *quæst. 3. s̄ peracta*, tamen longe ab ea differt, ibi enim quas ob res vsucapio introducta esset: nunc autem agimus quas ob causas fuerit introducta. sicq; nostra quæstio causam de præterito inuestigare noscitur, illa autem disceptatio vtilitates futuras intuebatur, atque ita vt differt causa impulsiua, quæ respicit præteritum, à causa finali, quæ respicit futurum futurasque res & vtilitates, ita hæc quæstio differt ab illa, hæc enim causa,

de qua modo agere sententia est, non inepte occasio nominari posset, itaque si quæras, qua causa seu occasione de præterito moti Iureconsulti prohibuerunt mulieres esse procuratrices causarum, aut vetarunt pactum futuræ successionis, aut introduxerunt exceptionem Macedoniani, respondeam, occasionem his rebus dedisse Calphurniæ impudicitiam, vel improbitatem quorundam, qui insidiabantur vitæ eorum, quorum successiones ex pacto sperabant, vel nefandam immanitatem quorundam filiorum familias, qui mole debitorum oppressi parentum necem captabant, *vt in l 1 ff ad Macedo. & quod notant Gloss. in l fin. C de pact.* & per Bart. *& alios in l. demonstratio. §. quod autem ff de cond. & dem. l. damus ff. de cond. cau. da.* si quæras his in speciebus, quænam esset causa finalis vel vtilitas de futuro, ob quam isthæc introducta fuerunt, respondeam, ne sexus muliebris impudentior fiat, neue liberi parentum vitæ in posterum mole debitorum excitati insidientur, aut improba spe hereditatis futuræ homines contra alios quid machinentur, vt dictis locis habetur, sic ergo & in proposito vsucapio fuit introducta ob has res causasue & vtilitates finales futurasque, ne dominia rerum essent in incerto, neue lites essent innumeræ & immortales, aut ne domini rerum perpetua formidine vexarentur earum amittendarum, vt diximus supra *quæst.* 3. nunc autem id agimus & inuestigamus, qua causa aut occasione moti tantam vim lex tempori possessioni adiuncto dederit, vtrum id inde descendat quod tempus, vt multis placuit, omnia consumit & peremit, sicque & in specie nostra nihil mirum si rerum nostrarum dominium perimat. An quia ad tempus, vt aliis placuit, omnia generantur. Sicque dominium non habenti potuit facile tribuere. An forte (vt veritati proximius & verosimilius est) quod tempus omnia commutat, transfert, traducit: sicque vnius res & dominium ad alios transfert, † & tem-
3 pus omnia consumere & perimere docemur ab Ouid. 15. *Metamorph.* sic modulante.

4 *† Sic magna fuit, censuq; virisq;*
Perq; decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas.
Et pro diuitiis tumulos ostendit auorum.
Clara fuit Sparte clare viguere Mycenæ,
Nec non & Cecropis, nec non Amphionis arces:
Vile solum Sparte est, altæ cecidere Mycenæ.
Oedipodionia quid sunt nisi nomina Thebæ?
Quid Pandionia restant nisi nomen Athenæ?

Et Horatius *Oda 7 lib 4.*

Quo pius Æneas, quo Tullus diues, & Ancus
Puluis & vmbra sumus.

Et rursum idem Hora. *paululum inferius* ait.

Cum

Cum semel occideris, & de te splendida Minos
Fecerit arbitria.
Non te Torquate genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum.
Liberat Hyppolitum.
Non lethea valet Theseus abrumpere charo
Vincula Perithoo.

Et Iuuenalis *Satyr.* 10.

Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Euersa, & flammis Asiam, ferroq; cadentem.

Et Martial. *lib.* 9. *Epigram.*

Quid non longa dies, quid non consumitis anni?

Et Ouid *lib.* 4. *de Ponto:*

Tabida consumit ferrum, lapidesq; vetustas.

Idem *lib.* 15. *Metamor.*

Tempus edax rerum, tuq; inuidiosa vetustas
Omnia destruitis, vitiataq; dentibus aui
Paulatim lenta consumitis omnia morte.

Et Claudianus *lib.* 2. *in Eutrop sic ait:*

——————— *Quid non longa valebit*
Permutare dies?

Hactenus disseruimus vt tempus omnia perimat, vt autem omnia generet, nonnulli voluerunt, quales sunt: Olympius Nemesianus. *Eclog.* 3. sic modulatur:

† *Omnia tempus alit.* 5

Et Ouidius *lib.* 4. *de Tristibus:*

Tempus vt extentis tumeat facit vua racemis:

Sed hæc non fiunt à solo tempore: vnde verius est à terra reliquisq; elementis temporis tractu id materialiter generari & produci, tempus enim solum de per se est res omnino incorporea, † sicque nihil est nisi nudum ipsius temporis nomen, sicque vt ex 6
nihilo, secundum Philosophum, nihil fit, ita ex solo tempore, quod nihil materialiter est, nihil generari potest. *l. obligationum fere.* §. *placet. ff. de act. & oblig.* Tertia fuit opinio existimantium tempore nullum corpus perimi, sed omnia transformari. Vnde Ouid. *lib.* 15. *Metamorph.* sic modulatur:

Quæ quanquam spacio distent, tamen omnia fiunt 7
Ex ipsis, & in ipsa cadunt: resolutaq; tellus
In liquidas rarescit aquas: tenuatur in auras,
Aëraq; humorabit: dempto quoque pondere rursus
In superos aër tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemq; retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aëra transit,
Hinc in aquas, tellus glomerata cogitur vnda.

Et Manilius *lib.1. Astron.*

8 *Ignis in æthereas volucer se transtulit auras.*

Et Ouid. *lib 15 Metam.*

Omnia mutantur, nihil interim errat, & illinc
Huc venit, hinc illuc.

Et ibidem:

9 ——— *Cumsint huc forsitan illa*
Hac translata illuc, summa tamen omnia constant.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim, sic & ferrum venistis ab auro
10 *Secula, sic toties versa est fortuna locorum.*
Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum, vidi factas ex æquore terras.

Et Ouid *lib.15. Metamorph.*

Nec species sua cuique manet, rerumque nouatrix,
Ex alijs alias reparat natura figuras.

Vides ergo tres Philosophorum varias, inter sese diffidentes sententias. Prima est existimantium, tempus omnia consumere, quæ vt simpliciter sumpta, vera non est, ita bene intellecta ex parte tueri potest, tempori enim nihil tam proprium, quam omne indiuiduum, omnem figuram seu formam specificatam consumere, vt multis supra ostendimus: & congerit non pauca And. Tiraq. *de præscr. §.1. Gloss.4 prope finem*, à quo nullum verbum mutuati sumus, & ea figura seu forma sic consumpta ad nihilum omnino reducitur, etenim si ex massa auri, argenti, luti, ceræue formam, speciemue aut effigiem feceris, conflaueris, si rursus eam infectam reddideris, iam semel perijt, nec eandemmet num, reuocare aut reparare poteris, quamuis aliam eiusdemmet modi eius loco suffeceris: deperijt enim illa semel, & ista eius loco suffecta, etsi priori similis esse possit, eadem tamen esse minime poterit: non magis quam verbum ab ore semel emissum, (quod teste Horatio) euolat irreuocabiliter.

Et semel (inquit) *emissum volat irreuocabile verbum.*

Ergo vt etsi illud verbum priori omnino simile ore formaueris, non idem verbum est, sed aliud vtcunque priori simillimum, ita cum homines, armenta, pecudes genus omne ferarum, aut volucres, aut pisces occidunt, eædem res nume. non redeunt, quoad eandem formam & figuram, & hac habita ratione tempus rectissime dicitur omnia perimere.

11 Ceterum † quia materia illius rei formatæ, & pereuntis ad nihilum reduci non potuit. (Vt enim ex nihilo nihil fit. ita aliquid ad nihilum reduci non est possibile, secundum Philos.) ideo tempus habitæ materiæ ratione dicitur omnia nouare, permutare, commutare, transformare, traducere, transferre, vt enim nihil manet sub imagine eadem, ita omnia manēt sub diuersis formis & ima-

& imaginib. seu figuris: primũ enim occidũt, deinde corrumpuntur, postremo transformantur seu conuertuntur, nam secundum Philosophum corruptio vnius est generatio alterius, id quod nõ minus eleganter, quam vere Philosophi & Vates, supra relati, cecinerunt. Etenim † Qualia sunt principia, talia secundum Phi- 12
losophum, sunt principiata, tradit Bald *in l. 1. ad fin. C. si quis omi. cau. test.* & And. Tiraq. *de præsc. §. 1. Gloss. 2* sed principia, hoc est quatuor elementa, ex quibus omnia gignuntur, sunt conuertibilia, nam terra in aquas, aqua in aerem, aer in ignes vicissim conuertuntur. ergo necesse est, vt omnia corpora inde nascentia similiter sint conuertibilia, quod elementa autem inuicem sint conuertibilia supra authoritate Poëtarum ostendimus, quod vero ex ipsis elementis reliqua omnia generentur, indubitata Poëtarum & Philosophorum sententia est. Vnde Ouid. *lib. 15. Metam.* sic cecinit:

† Quatuor æternus genitalia corpora mundus 13
Continget.

Denique cum ius naturam anxie imitetur. *§. minorem. Instit. de adoption. l. adoptio. ff. eod. tit. l. si quis posthumus, in princ. l. filio quem ff. de liber. & posthum.* cumque ipsa natura nullum corpus semel generatum perimat, & ad nihilum reducat, sed duntaxat conuertat, & transformet (vt iam disseruimus) consequens fit, vt præscriptiones à iure inductæ nullum dominium perimant, aut aliud ius, sed tantum de vno ad alium transferant, † & ita est noue de- 14
claranda, *l. 3. ff. de vsucap. ibi, dominij adiectio.*

Deniq; cum tempus, quod nullum omnino corpus extinguit, sed omnia permutat, tradit & transformat, vt iam disseruimus, consentaneum fit, vt non extinguat, sed tantũ transferat ius præscriptum, vt si lex naturã imitetur operæpretium est videre, quare ius proprietatis transferat ad habentem ius momentaneæ, & vilis possessionis, cum ex diuerso potius fieri debere videretur, vt ius possessionis tanquã vilius, & debilius sequeretur ius proprietatis, vt pote principalius: *ar. l. 1. & 2 ff de pecul. c. accessorium. de reg. iur. lib. 6. iuncta rub. C. si de momenta. possess. fuerit appel.* sed non est verum, quod inter se habeant tanquã principale, & accessorium, *l. naturaliter. §. nihil comm. ff de acq. possess.* vbi possessionem, & proprietatem nihil inter se com nune habere affirmat Iureconsultus, & possessio antiquior, & prior est, quam dominium, ipsaque possessio tanquam causa materialis, aut mater parit & generat dominium. *l. 1. in princ ff. de acquir. possess.* ibi, dominiumq; ex naturali possessione cœpisse: sicq; mirum non est, si dominium reuertatur ad possessionem tanquam ad suam causam, quia omnis res facile reuertitur ad suam causam. *l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact.* Vnde Boëtius *lib 3 Met.* sic cecinit:

Repetunt proprios quæque recursus,

Redituque suo singula gaudent.
Nec manet ulli traditus ordo,
Nisi quod fini iunxerit ortum,
Stabilemque sui fecerit orbem.

15 Denique † tempus nil est materialiter, sed est nudum nomen, non secus, quam mors, quæ teste Seneca, nihil est, nisi terminus vitæ, ergo sentit Seneca, terminum quoq; quemlibet, & sic tempus nihil esse, nisi nudum nomen non aliter atque mors, quam nihil esse, eleganter demonstrauit.

16 Cum † ergo tempus materialiter nihil omnino sit, sitque nudum nomen & vmbra, ex eo, quod generari nihil possit, Quia ex nihilo nihil fit, ex sententia Philosophorum, quos supra retulimus, exinde colligitur, quod non potuit quicquam alicui dare: quia nemo dat quod non habet *l. traditio. ff. de acquir. rerum dom.* sicque dominium post tempus lege definitum, quod alicui dat alteri prius, vt ademisset necesse est; sicque non tam dare, quam id ius transferre videtur, nō secus quam ventus, qui flatu violento siccas arenas hinc transfert illuc, sed eas minime generauit. Vnde si piscandi ius in flumine publico aliosque piscari prohibendi tēpore quæsiui, id ius, vt reliquis ciuibus per prius ademptum videatur: sicque non tam datum quam translatum intelligatur necesse est, licet contrarium tenuerint Bald. & Angel. & Faber, & Francisc. Balb. vt diximus infra *c. 89. num.* 38. Vnde cum similiter in terminis *l. cum de in rem verso. ff. de vsuris*, & in pluribus quam quinquaginta iuris speciebus, quas argum. illius legis definiunt Doctores, vt plene retulimus infra *par. 3. per totam*, ipsi intelligant contingere præscriptionem temporis cursu, nos aduertimus, eam non esse præscriptionem, aut substantiam, sed duntaxat iuris ex varijs causis antea nati præsumptiuam probationem, sicque in contrarium admitti probationem ad illius iuris præsumpti exclusionem, quod non fieret, si præscriptio vera esset, vt etiam attigimus prope finem huius tractatus: Vnde impossibile est, quod solum tempus per se pariat obligationem personalem in futurum sine vlla conuentionis, vel alterius modi præexistente materia, cum ipsum tempus nihil sit, & ex nihilo ni-
17 hil fiat, † & is est verus sensus *l. obligationum fere. §. placet. ff. de act. & oblig.* dum ait: quod tempus non est modus inducendæ obligationis, illi enim Iureconsulti enixe naturalem Philosophiam, & naturam sequebantur, & imitabantur. *l. adoptio. ff. de acquiren.*
18 *rerum dom. § minorem. Instit. eod. tit.* † Et hac ratione etiam tempus actionem personalem perimere non poterat, *vt in dicitur in d. §. placet, & in l. nemo potest. ff. de leg.* 1. quia secundum veram & naturalem Philosophiam, vt ex nihilo nihil fit, ita econtra quod aliquid est, nunquam reducitur ad nihilum, vt supra ostendimus ex Philosophis: nisi eodem modo dissolueretur, quo colligatum esset

esset. *l. nihil tam naturale. D. de reg. iur. c. omnis res. eod. titul. per totum. Instit. quib. mod. tol. oblig.* Sicque solo tempore obligatio semel nata perimi non poterat, *ut dd. ll. & in princ. Institut. de perpet. act.* Sed ab† hoc iuris rigore Imperatores postea recesserunt, *ut ibi. & l.* 19
sicut. l. omnes. C. de præs. 30 ann. Id quod & fecerunt ipsi Iureconsulti in actionibus & obligationibus, quæ non ex materia consensus expressi, aut præsumpti præexistente, sed ex quadam naturali æquitate dabantur, *ut §. fin. Inst. de iniur. l. quod si nolit. §. pen. ff. de ædil. edict. l. fi. cum simil. C. de dolo. l. fi. & per tot. C. de temp. in integ. resti.*

SUMMARIA.

1 *Possessio ciuilis & naturalis requiritur ad præscriptionem.*

2 *Possessio ciuilis sufficit ad præscriptionem.*

3 *Possessio naturalis an sufficiat ad præscriptionem.*

4 *Possessio naturalis sola an sufficiat ad præscript. vsusfruct.*

5 *Possessio quæsita per constitutũ vel precarium, an sufficiat ad præscript. ardua q.*

6 *Possessio naturalis sola an sufficiat ad præscribendũ; etiam si ciuilis ab alio teneatur, ardua quæstio.*

7 *Prodigere nullus præsumitur.*

8 *Occidere an liceat hominẽ pro rerum defensione, ardua q.*

9 *Homo homini quantum debeat.*

10 *Defensio licita.*

11 *Conscientia in foro opinio facientis inspicitur.*

12 *Facti appellatione etiam non facere continetur.*

13 *Præscriptio quare inuenta.*

14 *Dominij signa.*

15 *Ratio expressa in lege est lex vere.*

16 *Possessio naturalis iustior quã ciuilis.*

17 *Maioratus in successorem vel etiam in heredem cõtinuatur possessio naturalis.*

18 *Possessio continuata videtur in hæreditatem ad explendam præscriptionem cœptam, nisi naturalis possessio ab alio occupetur.*

19 *Possessio vt continuetur in hæredem vel in maioratus successorem intelligitur, nisi naturalis possessio ab alio occupetur, ardua q.*

20 *Lex Taurina 45.*

21 *Possessio naturalis quid sit.*

22 *Possessio vel occupationis ius, olim in rebus soli.*

23 *Dominium mobilium, & se mouentium erat etiam iure gentium primæuo.*

24 *Possessio etiam naturalis solo animo retinebatur iure gentiũ etiam primæuo.*

25 *L. 45. Tauri intellectus.*

26 *Possessio ab illo tertio licite an illicite capiatur, multum interest.*

27 *Possessio quæ ipso iure in maioratus successorem, vel in hæredem transiuit, cœpta corporaliter fuit à tertio sine vitio vtilis est regulariter ad præsc. contra Doct.*

28 *Possessio dicta non interest occupetur à tertio, hæreditate iacente, an postea, cõtra Clau.*

29 *L. 45. Taur. extenditur.*

 30 *Statu-*

30 *Statutum Mediolani.*
31 *Possess. occupauit tertius, an sit vi repellendus.*
32 *Possessio naturalis non est in quatuor speciebus hic relatis, contra Doctores.*

SECVNDA PARS PRINCIPALIS AD possessionem & traditionem pertinens.

CAPVT LVII.

1 POSSESSIO † in præscriptione requiritur *c. sine possessione de regul. iur. l. vnic. C. de vsucapion. transfor. in princip. Instit. de vsucap. l. 1. & 3. D. eod. tit. cum similibus*, & sufficit ciuilis & naturalis,
2 *vt dd. ll.* Secundo † intellige solam ciuilem sufficere. *l. vn. §. per seruum, qui in fuga. ff. de acquirend. possession.* & ibi tenet Bart. Aretinus, Alex. & Ias. idem Bart. *in l. 3 §. ex contrario, ff. de acquirend. possess. col. 3.* vbi Ias. *colum. 5* & Alex *Gloss. 1. in gloss. mag ad finem*, vbi etiam Ias. *in l. 1. C. de seruis fugitiuis.* Franc. Balb. *de præscript. in 3. part. princip quæst. vlt.* Ias. *in §. rursus. col. 10 Institut. de action.* Corn. *consil. 16. viso primo themate col. 3. lib. 2.* Aret. *in §. 1. Instit. de vsucapion.* Ioann. Imol. & Francisc. de Aretio *in d. §. ex contrario.* Tiraquell. *de constit. part 1. n. 17.* qui hanc ait esse communem opinionem. Est commu-
3 nis opinio secũdum Balb. *vbi supra.* Sola † autẽ naturalis possessio quandiu ciuilis ab alio retinetur nõ sufficit, vt est receptissima o-
4 pinio eorũ omnium, quos supra retulimus. † Quod obtinet quãtum ad dominiũ acquirẽdum: nã quoad acquirẽdũ ius inferius dominio puta vsumfructum vel superficiẽ, sufficeret sola naturalis possessio. Ita Bar *in d. §. ex contrario.* cuius opinionem improbant ibi Bal. Angel. Ioan. Imol Paulus Castr. Alex. Aretinus, & alii communiter, teste Balbo, *vbi supra*, qui eandẽ impugnant. Paul. *in l fin. in fin C de long. temporis præscript.* Calderinus *consil. 5. sub rubric. de præscript.* quia, inquiunt, etsi fructuarius, & superfructuarius naturaliter tantum, non etiam ciuiliter possidere dicantur, id intelligitur respectu totius rei, nam respectu ipsius vsusfructus ciuiliter, & naturaliter possidere intelliguntur. *l. qui vsumfructum ff. si vsusfruct. pet. l. fin. ff. vti possid.* Et quod sola naturalis possessio non sufficiat ad præscribendum quandiu alius ciuilem retinet, tenet etiam Tiraquell. *vbi supra. num. 18.* & Dynus *in cap. sine possessione, columnn. penult. de regul. iur. lib. 6. per l. acquiritur. §. fin. ff. de acquir. rer. domin l. Celsus. §. Iulianus ff. ad exhibend. l. 1. §. penul. ff. de acquir possess.*

Illud autem † dubium est, an possessio per actum ciuilem tan-
5 tum, non etiam naturalem acquisita (quale est per constitutum vel precarium, vel per retentionem vsusfructus, vel per traditionem instrumenti de contractu confecti) sufficiat ad præscriptionem? & non sufficere voluit Barbat. *in cap. 2. col. 8. de consuetudine.* post Gloss. & Panorm. quos allegat, sed tamen in contrarium est verior

verior & receptior opinio, quam tenuit Iacob. Butrig. *in §. sed istæ quidem. Institut. de action.* Bart *in l. Celsus. colum.* 2 *D. de vsucapion.* Bald. *in l. nullo. in fin. C. de rei vend.* Idem Bald. *in l. 1. ad medium. C. pro donat.* Guid. Papæ *de cis.* 356 *quot & quot effectus. colum.* 1. Petr. Anchar. *consil.* 419 *in causa colum.* 2. Alex *consil.* 83. *viso processu, col.* 3. *versic. vlterius etiam lib.* 6. qua de re per Franc. Aret. Alex. Ias. & Aquensem *in l. Pomponius. §. si is qui precario. D. de acquirend. possess.* Francisc. Balb. *in repet l. Celsus. colum.* 21. *vers. successiue D. de vsucapion.* & hæc conclusio vera est, nam cum leges his casibus proclament translatam esse possessionem, *iuxta l. quod meo, in princip. D. de acquirend. poss. & l. 1. §. si iusserim, cum ibi notatis, eodem titul. l. 1. C. de donat* consequens fit, vt cum suis effectibus transire & acquiri videatur, ne sine effectu frustraque transisse acquisitaue fuisse videatur, *contra l. non cogendum. §. Sabinus. D. de procur l. hac stipulatio. §. diuus. D. vt legatorum nomin. caueatur, l qui bus.* vt plene in simili per Ias. post alios. *D. de verbor. obligat. l. qui sic. D. de solut l.* 2. *C. comm. de legat.* neve lex verbis non rebus imposita videretur, contra *d. l.* 2. Rursum si ea possessio suos effectus habitura est, nulla ratio suadet, vt hoc pręscribendi effectu careat, non magis quam reliquis iuris effectibus, nisi nominatim aliqua lege id cautum reperitur, id quod non reperitur, ergo dicendum est hoc effectu cariturum minime esse, declara *vt in fi. huius cap.*

Et hanc sententiam, vt naturalis possessio non sufficiat ad præscrip. olim securus incautusque tenebam, nunc autem moueo nouum dubium ab aliis non animaduersum (quod meminerim) nam si communis opinio supra relata vera esset, non ratio, quinimo fere semper consultissima præscriptionum prouisio vtcunque vtilissima sit, eluderetur. Pauci † enim, admodum 6
pauci sunt, qui res suas velint iactare aut prodigere *l. cum de indebito. D. de probat.* Res enim sunt velut altera vita. *l. aduocati, cum ibi not. per Gloss. & Doctor. C. de aduoc. diuersorum iudic.* adeo † vt pro 7
rerum nostrarum defensione hominem occidere non aliter liceat, atque pro defensione corporis nostri, dummodo ea defensio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt est receptior opinio, quam tenent, vt affirmat Ias. communiter Doctor. Ita Ias. *in l. vt vim. D. de iust. & iur.* & ibi Ioann. Orosцius, & Carrer. in sua prax. *fol.* 106. *n.* 31. Bern. Diaz. de Luco *in reg.* 597. qui alios allegant. Sed tamen non forte pauciores tenent contrariam partem negatiuam, quos refert Felyn. qui hanc negatiuam partem receptiorem esse existimat *in cap.* 2. *de homicidio.*

Pro hac posteriore parte Philosophi naturales ex sentẽtia Platonis & Aristotelis adducere solent, quod iniuria potius ferenda est, † quam inferẽda. sicq; is vir bonus dicitur, qui prodest quibus 8
potest, nocet autem nemini, ita Cicero *lib.* 3. *Offic. & ibi lib.* 1. idem ait, Homines hominum causa sunt generati, vt ipsi inter se alii aliis

30 *Statutum Mediolani.*
31 *Possess. occupauit tertius, an sit vi repellendus.*
32 *Possessio naturalis non est in quatuor speciebus hic relatis, contra Doctores.*

SECVNDA PARS PRINCIPALIS AD possessionem & traditionem pertinens.

CAPVT LVII.

1 POSSESSIO † in præscriptione requiritur *c. sine possessione de regul. iur. l. vnic. C. de vsucapion. transfor. in princip. Instit. de vsucap. l. 1. & 3. D. eod. tit. cum similibus*, & sufficit ciuilis & naturalis,
2 *vt dd. ll.* Secundo † intellige solam ciuilem sufficere. *l. vn. §. per seruum, qui in fuga. ff. de acquirend. possession.* & ibi tenet Bart. Aretinus, Alex. & Ias. idem Bart. *in l. 3 §. eo contrario, ff. de acquirend. possess. col. 3.* vbi Ias. *colum. 5* & Alex *Gloss. 1. in gloss. mag ad finem*, vbi etiam Ias. *in l. 1. C. de seruis fugitiuis.* Franc. Balb. *de præscript. in 3. part. princip quæst. vlt.* Ias *in §. rursus. col. 10 Institut. de action.* Corn. *consil. 16. viso primo themate col. 3. lib. 2.* Aret. *in §. 1. Instit. de vsucapion.* Ioann. Imol. & Francisc. de Aretio *in d. § ex contrario.* Tiraquell. *de constit. part 1. n. 17.* qui hanc ait esse communem opinionem. Est commu-
3 nis opinio secũdum Balb. *vbi supra.* Sola † autẽ naturalis possessio quandiu ciuilis ab alio retinetur nõ sufficit, vt est receptissima o-
4 pinio eorũ omnium, quos supra retulimus. † Quod obtinet quãtum ad dominiũ acquirẽdum: nã quoad acquirendũ ius inferius dominio puta vsumfructum vel superficiẽ, sufficeret sola naturalis possessio. Ita Bar *in d. §. ex contrario.* cuius opinionem improbant ibi Bal. Angel. Ioan. Imol Paulus Castr. Alex. Aretinus, & alii communiter, teste Balbo, *vbi supra*, qui eandẽ impugnant. Paul. *in l fin. in fin C de long. temporũ præscript.* Calderinus *consil. 5. sub rubric. de præscript.* quia, inquiunt, etsi fructuarius, & superfructuarius naturaliter tantum, non etiam ciuiliter possidere dicantur, id intelligitur respectu totius rei, nam respectu ipsius vsusfructus ciuiliter, & naturaliter possidere intelliguntur. *l. qui vsumfructum ff. si vsusfruct. pet. l. fin. ff. vti possid.* Et quod sola naturalis possessio non sufficiat ad præscribendum quandiu alius ciuilem retinet, tenet etiam Tiraquell. *vbi supra. num.* 18. & Dynus *in cap. sine possessione, columna. penult. de regul. iur. lib. 6. per l. acquiritur. §. fin. ff de acquir. rer. domin l. Celsus. § Iulianus ff. ad exhibend. l. 1. § penul. ff. de acquir possess.*

Illud autem † dubium est, an possessio per actum ciuilem tan-
5 tum, non etiam naturalem acquisita (quale est per constitutum vel precarium, vel per retentionem vsusfructus, vel per traditionem instrumenti de contractu confecti) sufficiat ad præscriptionem? & non sufficere voluit Barbat. *in cap. 2. col. 8. de consuetudine.* post Gloss. & Panorm. quos allegat. sed tamen in contrarium est verior

verior & receptior opinio, quam tenuit Iacob. Butrig. *in §. sed istæ quidem. Institut. de action.* Bart *in l. Celsus. colum. 2 D. de vsucapion.* Bald. *in l. nullo. in fin. C. de rei vend.* Idem Bald. *in l. 1. ad medium. C. pro donat.* Guid. Papæ *de cis. 356 quos & quot effectus. colum.* 1. Petr. Anchar. *consil. 419 in causa colum. 2.* Alex *consil. 83. viso processu, col. 3. versic. vlterius etiam lib. 6.* qua de re per Franc. Aret. Alex. Ias. & Aquensem *in l. Pomponius. §. si is qui precario. D. de acquirend. possess.* Francisc. Balb. *in repet l. Celsus. colum. 21. vers. successiue D. de vsucapion.* & hæc conclusio vera est, nam cum leges his casibus proclament translatam esse possessionem, *iuxta l. quod meo, in princip. D. de acquirend. poss. & l. 1. §. si iusserim, cum ibi notatis, eodem titul. l. 1. C. de donat* consequens fit, vt cum suis effectibus transire & acquiri videatur, ne sine effectu frustraque transisse acquisitaue fuisse videatur, *contra l. non cogendum. §. Sabinus. D. de procur l. hac stipulatio. §. diuus. D. vt legatorum nomin. caueatur, l qui bus.* vt plene in simili per Ias. post alios. *D. de verbor. obligat. l. qui sic. D. de solut l. 2. C. comm. de legat.* neve lex verbis non rebus imposita videretur, contra *d. l. 2.* Rursum si ea possessio suos effectus habitura est, nulla ratio suadet, vt hoc prȩscribendi effectu careat, non magis quam reliquis iuris effectibus, nisi nominatim aliqua lege id cautum reperitur, id quod non reperitur, ergo dicendum est hoc effectu carituram minime esse, declara *vt in fi. huius cap.*

Et hanc sententiam, vt naturalis possessio non sufficiat ad præscrip. olim securus incautusque tenebam, nunc autem moueo nouum dubium ab aliis non animaduersum (quod meminerim) nam si communis opinio supra relata vera esset, non ratio, quinimo fere semper consultissima præscriptionum prouisio vtcunque vtilissima sit, eluderetur. Pauci † enim, admodum 6
pauci sunt, qui res suas velint iactare aut prodigere *l. cum de indebito. D. de probat.* Res enim sunt velut altera vita. *l. aduocati, cum ibi not. per Gloss. & Doctor. C. de aduoc. diuersorum iudic.* adeo † vt pro 7
rerum nostratum defensione hominem occidere non aliter liceat, atque pro defensione corporis nostri, dummodo ea defensio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt est receptior opinio, quam tenent, vt affirmat Ias. communiter Doctor. Ita Ias. *in l. vt vim. D. de iust & iur.* & ibi Ioann. Oroscius, & Carrer. in sua prax. *fol. 106. n. 31.* Bern. Diaz. de Luco *in reg. 597.* qui alios allegant. Sed tamen non forte pauciores tenent contrariam partem negatiuam, quos refert Felyn. qui hanc negatiuam partem receptiorem esse existimat *in cap. 2. de homicidio.*

Pro hac posteriore parte Philosophi naturales ex sentētia Platonis & Aristotelis adducere solent, quod iniuria potius ferenda est, † quam inferēda. sicq; is vir bonus dicitur, qui prodest quibus 8
potest, nocet autem nemini, ita Cicero *lib. 3. Offic. & ibi lib. 1.* idem ait, Homines hominum causa sunt generati, vt ipsi inter se alii

aliis

aliis prodesse possent. Et rursus *lib.* 2. ait, Proxime & secundum Deum homines hominibus maxime vtiles esse possunt. Et rursus
9 3.*lib.* ait, Hoc natura præscribit,† vt homo homini quicunque sit ob eam ipsam causam tantum quod is homo sit consultum velit, sed isthæc omnia charitatis & perfectionis & etiã necessitatis, eo casu quo sine suo periculo homo id facere possit, nõ sic si ipse periculum subeat ob alterum hominem saluandum, præsertim si ab ipsomet homine, quem saluum esse curabat, periculum sibi immineret. Et ideo iure etiam naturali & diuino furem nocturnum occidere fas est, eo quod si ille rerum subtrahendarum causa domum nostram ingressus principaliter videatur, periculum tamẽ est, ne etiam vitam nostram adoriatur, quo tutius res nostras rapere possit, & per Dom. Sotum *de iust. & iur. lib.* 5. *in prin. cum seq. q.*

Id quod formidari in eo, qui res nostras inuaderet non minus iuste, sed forte iustius posset, vt ille qui violentus & iniustus res nostras inuadit etiam vitã nobis eripere studeat, quo liberius & tutius res nostras arripere arreptisq; potiri possit, & charitas bene ordinata debet (vt patet) incipere à seipso, *per l. præses. C. de seru. fugit.* Et iniuria est omne, quod non iure fit, *vt in princip. Institut.*
10 *de iniur.* † Iniuriam autem propulsare, & vim iure naturæ fas est. *l. vt vim. ff. de iust. & iur.* ibi, vt vim atque iniuriam propulsemus, & ex reb. vita etiam pendere intelligitur. *l. aduocati, cum Glos. C. de adu. diue. iudiciorum.* Ergo in foro contentioso is sine dubio tutus erit, in foro autem conscientiæ idem erit, siquidem periculum corporis sui formidauit. *d. l. vt vim. ibi.* ob tutelam corporis sui, quod obtinet primum, quando iustam formidandi causam habuit, vt ibi. Deinde etiam si minus iustam, si tamen re vera tibi iu-
11 sta visa fuit: argum. *l. quia poterat. ff. ad Trebell.* † Quid enim peccauit, quoad Deum, qui ab ipsomet non fuit clariore iudicio, & ratione præditus, sed iudicauit secũdum rationẽ a Deo sibi concessam in hoc ergo verificatur illa Horatii sententia, sic canentis:

——Hic murus aeneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Cum ergo (vt è diuerticulo ad viam redeamus) nullus præsumatur suas res (in quibus salus & vitæ conseruatio cõsistit) velle negligere aut prodigere, cumq; per hoc, qui res suas ab alio possideri intelligunt, continuo eas vendicaturos verosimilimum sit, superest, vt præscriptiones perraro currant; nisi contra ignorãtes & absentes, qui vel nullo fere modo, vel non facile possunt rebus suis prospicere ac consulere: & ideo regulariter præscriptiones iniquum præsidium appellantur, quod iniquum sit & contra ius naturæ alterum alterius iactura locupletari sine facto suo. *l. id quod nostrum. ff. de reg. iur. l. iure naturæ, eod. tit. l. nam hoc natura. ff. de condi. indeb.* tradunt plene Dec. & Cagnol. *in l. iure naturæ. ff. de reg.*
12 *iur.* & Franc. Balb. *de præscr. in prima part. pri. q.* 5. & licet † facti appellatio-

pellatione etiam non factum contineatur. *vt Instit. de nupt. §. si vxor. ibi, melius vos facturos si abstinerent*, & notant. Dec. & Cagn. *in d. l. id quod nostrum. tex* vbi notat. Ruinus *in l. 4. §. Cato. ff. de verb. obl.* & est Ruinus *ibi, col. 1. lect. 1. l. si ita stipulatus essem per te non fieri. ff. de verb obli.* tamen qui res suas scit vsucapi vel præscribi, idque pati- tur, iam satis ex facto suo res suas amittere videtur *vt dd. ll.* & per Balb. Dec. & Cagn. *vbi supra. bonus tex. in l. alienationis verbum. ff. de verb sign. l. si quis diuturno, in prin. ff. si ser. vend. § fin. Inst. de iniur. l. si ego §. 1. ibi, patientiam. ff. de publ. in rem act. l. si id quod verbo quasi volente & concedente. ff. pro derelict. l. iam dubitari. verb. sponte sua D. de hered. instituend.* Cæterum quando præscriptio aut vsucapio contingit (vt plerunque fit) contra ignorantes (quia scientes perraro res suas præscribi patiuntur) tunc cessat illa ratio, & negari non potest, quin si ea iniquitas vel esse videatur secundum Doctores communiter, qui (iudice me) longe falluntur, & supra parte 1. q..... non minus vtiliter, quam noue nostram præscriptionum materiam parum vtiliter ab eis fuisse defensam ostendimus; easque ab omni iniquitatis nota purgatas reddidimus: Verum cum perraro nisi contra ignorantes currant præscriptiones, euenit, vt si alicuius absentis & ignorantis rem cepi ab alio tertio, qui eam mihi vendidit, aut donauit, aut dotis nomine dedit, aut legauit, sicque eam per tempus lege definitum possedi, & consequenter ex hoc titulo, & bona fide præscripsi, ea præscriptio ex vi possessionis duntaxat naturalis non etiam ciuilis contigisse videatur, nam absens ille illius rei suæ vt dominium ita ciuilem possessionem animo retinebat. *l. 3. §. in amittenda. D. de acqu. poss.* & cum rem suam à me possideri ignoraret: non potuit videri animo possidere desiisse, sicque ciuiliter possidebat, ergo ciuiliter quoque eandem rem eodem tempore possidere non erat possibile. *l. 3. §. ex contrario, vbi tenent Bart & com. Doct. D. de acquir. poss* ergo solam ipse naturalem possessionem, quamuis non iustam habebam, ex vique ipsius præscripsi sine vlla omnino ciuili possessione.

†Hoc probatur non minus egregia, quã noua ratione, nã præscriptiones fuerunt introductæ, ne dominia rerum essent sub incerto. *l. 1. D. de vsucapion.* neve litis essent immortales *l. fin. D. pro suo* & ne rerum possessores perpetua formidine rerum amittendarũ premerentur. *l. cum notissimi, in princ. C. de præscr. triginta annorum.* quæ quidem omnes tres rationes eo pertinet, vt beneficium vsucapionis possessioni naturali, corporali, & euidenti ac apparenti non etiam possessioni latenti, qualis est ciuilis, cõcedatur. Quid enim si rem alienam, quam possidebam tibi vendidi, meque tuo nomine possidere, aut precario constitui, postea alteri puta Titio vendidi, & tradidi, quo casu tu ciuiliter, Titius vero naturaliter possidet *l. quod meo, in prin. D. de acquir. poss.* Aut quid si dixi, me re- 13

tinere

tinere illius rei vsumfructum, te in verum dominum, & possessorem recognoscens. Aut quid si tibi tradidi instrumentum venditionis, *iuxta l.1. C de donatio.* in omnibus enim his speciebus, & similibus, quæ traduntur per Doctores in *d.l. quod meo. in princ ff. de acquir. poss.* & quas supra retulimus, tua possessio ciuilis est, & latens, vel occulta, vel p paucis nota. Titij vero possessio est eisdẽ
14 nota vicinis, & reliquis † quia cũ fundũ, vel rem videns ab eo quotidie arari, seminari, plantari, extirpari, fructus colligere, collectisque vt verus dominus potiri, quæ omnia sunt signa veri dominij, vt per Gloss. Bart. Ang. Ioan. Imol & alios communiter *in l. penult. ff. de condition. institut.* & prope fusius edocebimur Huicque possessioni apparenti, naturali, corporeæ, verique dominij significatrici auxiliari præscriptionis beneficio leges voluerunt, ne per alios occultos, fraudulendos, fallacesque modos, aut possessiones ciuiles, & occultas possessio naturalis, & apparens ludificaretur, & frustraretur: sicq; domini rerum essent in incerto, possessoresque rerum apparentes perpetua formidine premerẽtur, litesque fierent immortales.
15 Astringitur hoc fundamentũ. † Nã cũ illæ rationes tres sint in *dd. ll. expressa*, ipsæmet rationes habẽtur p legib. & sunt lex reuera, nõ interpretatiue, & earũ decisiones, loco exempli habẽtur, quod nõ arctat regulam, ista cõmunis opinio, quã tenet Gloss. *in auth. de hæredit. ab intest §.1. Gloss. verb. ordine. & Gloss. in clemẽti. prima de electiõ verb. eligatur.* Bal *in l. maximũ vitiũ, per text ibi, C de li. præter.* Idem Bal. *in l. finali, per text. ibi ff. de heredib. institu.* Idem Bald. & Ias. *n. 22. in authent. quas actiones. C. de sacrosanct. eccle.* Idem Ias. *in l de quib. n. 14 ff. de legib* Paul. Castr. & Ias. *in l. quamuis. C. de fideicommiss. Nata in cap. quamuis pactum* 32 *de pact. lib.* 6 Alex. *num.* 5. & Corneus *num* 15. & Ias. *num.* 6. & Curt. Iun *num.* 9 *in l. humanitatis, per text. ibi. C. de im pub.* Dec. Curt. Iun. & Francisc Purpurat. *num.* 23. *in l si per tex. ibi. C. d. pac.* Tiraquell. *de causa cessante par.* 1 *num.* 1. 35.

Cum ergo illæ leges (vt constat ex rationibus quas expresserunt) ei duntaxat possessioni consultum voluerint, per quam dominia rerum certiora, & notiora fiunt, id quod ex possessione naturali & patenti non ex ciuili plerunque occulta & incognita, & vafra contingit, consequens fit vt illæ leges de possessione loquẽtes, & de hac vera naturali, & apparenti possessione intelligantur, eique suum præscriptionis auxilium, & beneficium accommodare videantur, non autem possessioni ciuili tantum quæ plerunque occulta, vafra, fraudulenta, noxia est, vt toties ac pluribus in rebus forensibus experti sumus.

Tenendo hanc partem, quam non minus veram quam reipublicæ vtilem existimamus (licet cõtraria a Doctorib. receptior sit, qui mouẽtur per *l. 1. §. per seruũ qui in fuga ff de acquir poss.* quæ parũ vrget si recte inspiciatur) tunc ex ea colligitur, suspectam esse sententiam,

tentiam, quam tenuerunt. Imo *consi.16.viso.casu.n.3.* And. Barba. *consil.58.sapienter scripsit li.2.col.11.* & Iaf. *consil.174 praesens consulatio. col.10 li.2.* Idem Iaf. *consil.85.quando habemus.col.fi.lib.3.* Ioan Bapt. *in disput. incip.magnificus, & excellens colum 3.* Iaf. *consil.152.vera & iuridica.colum. lib.4.* Tiraquel. *de iure constit.par.3.declar.2.* Franc. Curt. Iun. *consil 108.sacratissima colum. 8. & consil. 110.pro habenda clara.colum.* 8 aiunt enim quod statutum vel consuetudo disponens possessionem ipso iure à defuncto in heredem sine vlla apprehensione continuari, intelliguntur de vera & ciuill possessione, non etiam de naturali tantum, id quod in specie tenent Tiraquell & Curt. iunior, *vbi supra* & Bald. *in l post prin. C.commun. de vsucap.*

Sed † istorum patrum vtraque tam decisio quã ratio suspecta est, decisione constat, quia (vt ex superioribus patet) fauorabilior esse debet possessio naturalis corporea, euidens, nobilis, quam ciuilis plerunq; occulte, subdola, fallax & machinationibus plena, aut saltem apta & obnoxia, facit quod habetur *in l.fin cum ibi notat. C.qui veniam ata facit l prima in princ.ff.de acquir.possess.* ibi, dominiumque ex naturali possessione cœpisse; Facit Gloss. *in l.1.in princ.iuncta textui.C.de cad.toll.* dum exponit antiquum, ergo bonum. Sicque haec naturalis possessio quo antiquior eo melior & iustior, & consequenter fauorabilior esse debet. Facit *l.maximum vitium C.de lib praeter.* & faciunt ea quae supra proxime diximus, intelligentes *d. l. 1. ff.de vsucap. d.l.fin. ff pro suo.leg.cum notissimi in possessione naturali* Facit *l.stipulatio ista § hi qui, & §.haec quoque.ff de verb obligat.* vbi verbum de possessione loquens etiam in nuda detentione aliquando intelligitur, cum innumeris similibus per me cõgestis *in leg.si quando, in princip C.de inoffic testam.* ergo si defunctus possessionem tantum naturalem, iusta tamẽ ex causa habebat in aliqua re, ea possessio in heredẽ cõtinuabitur ipso iure, iuxta talẽ cõsuetudinẽ vel statũ, nõ secus q̃ si esset ciuilis & naturalis. 16

† Et ita intelligo res maioratus etiam naturaliter tantum possessas ipso iure transire in sequentem gradum quoad illud ius naturalis possessionis, per quod ampliatur egregie *l. Taurina* 45. 17

† Cõfirmatur nostra sententia, nam etsi possess. ciuilis ipso iure videatur continuata in hereditate iacente quoad effectum vsucapionis a defuncto cęptae implendae, *l.cœptam ff.de vsucap.l. nonnunquam.§.vacuam eod. tit.* tamen hoc non procedit si ea possessio corporaliter fuerit medio tempore per alium occupata *l. qui cũ ꝑ herede § fi.ff ꝓ empt. Glo.in l.cũ miles verbo, quasi.cõiunct.ff ex quib.cau.* Tiraquell. *de cõst.iure, par 5.declã.3.n.4.* Dynus & Cinus. *ap. 3 in l.vni. C.de vsuc.trãsfor.facit.l.Põponi⁹.§ quaesitũ, ff.de acq.poss.cũ simil.ibi à Glo.allegatis* Huius autẽ rei ea ratio, est q benefciũ vsucapionis cõcessu possessioni a lege hũc scopulũ intetur vt rerũ dominia non sint in incerto. *d.l 1. ff.de vsucap.* vtque sic remoueatur 18

litium

litium occasio.*l. cum notissimi. in princip. C. de præscrip. triginta annorum. d. l. si ff. pro suo.* nec dubiũ est quin tale vsucapionis beneficiũ huic possessioni naturali seu corporali, & apparenti, præsertim vitio carenti aptari debeat, vt is finis à lege optatus assequatur, vt si quem homines cuiusque rei dominum esse ideo existimãt, quod corporalem, & apparentem eius rei possessionem tanquam verus eius dominus videant longo tempore tenere is re vera à lege post tempus ab ea definitum fiat dominus. Sic ergo apparet beneficium præscriptionis ad hunc effectum consequentem naturali possessioni, dummodo vitio carenti potius accommodandum quam possessioni ciuili eidemque plerunque occultę, cui si accommodaretur is finis remouendarum litium, & dominiorum rerum certificandorum minime, vel saltem non tam ex integro consequeretur.

19 Et ita in specie, †vt stanto statuto ꝙ possessio in heredẽ ipso iure cõtinuetur post mortẽ defuncti, ꝙ tunc si corporaliter ea possessio ab alio fuerit occupata, cesset & interrũpatur ea cõtinuatio tenent Bal. *in rub. de causa possessio. & propr. col. fi.* Raph. Cum. Alex. & Claudia. Aquen. *in l. cũ heredes, in princ. ff. de acquir. poss.* Idẽ Cum. Ias. & Clau. *in l. Pomponius §. quæsitũ, eodem titulo* Sig. Homod. *con.* 178. *col.* 1. Barth. Soz. *in con.* 48. *in causa Episcopi. col. vltim. lib.* 3. Alex. *con.* 82. *perspectis his. col.* 2. *lib.* 2. Item Alex. *consil.* 83. *visa facti narratione. col.* 2. *lib.* 3. *& consil.* 153 *circa litem, lib* 6. Andr. Barba. *in c.* 2. *nu.* 45. *de consuet.* Ias. *in l si sorori. col.* 1. *C de iure delib.* Andr. Barb. *vbi supra. n.* 7. Idem Ias. *consil.* 147 *præsens consulatio lib.* 2. *& con.* 148. *viso processu. lib.* 4 *col. penu.* Philipp Dec. *col.* 2 & Franc. Cur. iunior *col. vltim. in l. vlt. C. de edict diui. Adr.* Mat. Aff *in c* 1 §. 2. *nu.* 40. *de feudi cogn.* Carol. Ruin. *consi.* 25 *circa primum. col.* 3. *lib.* 4 Decius *consil.* 467. *bene & consulte. col.* - & Curt Iun. *con.* 108. *sacratissim. & con.* 110 *pro habẽda.* Pet. Paul. Pari *cons.* 1. *visa facti narratione, libro primo. col.* 28 *& consil.* 54 *in isto. col.* 6. *lib.* 3. Bal. *con.* 76. *in primis. col.* 3.

Contrariam partem, vt per talem tertij occupationem non cesset, aut interrumpatur ea possessio, quæ semel per eam legem, statutũ, vel consuetudinem delata fuit, tenent Bal. *in rub. de caus. posses. & propr. col.* 3. *per. l.* 1 §. *necessario. ff. si mulier. ventris nomine* Alex. *consil.* 82. *perspectis his. columnn.* 2 *l.* 2. Bald. consil. 454. *quidam Ioan. col. fin. lib.* 3. Ioan. Faber. *in §. sui autem col.* 2. *Institu. de heredum quali.* Pet. Ancha. *consil.* 146. *in prædicta quæstio.* Ias. *consil.* 85 *quando habemus. columnn. vltim. lib* 3. Ioan. Imol. *consil.* 16. *viso casu* Raph. Fulg. *consil.* 230. *in quæstione vertente ad medium.* Maluerius *tit. de possessore. §. itẽ dato. quod ille.* Ias. *cõs.* 146. *præsupposito sine veri præiudicio. col.* 1. *lib.* 4. & Guiliel. Bened. *in repet. c. Rainutius, testam verb. mortuo, itaq;* 2. *n.* 27. *& n.* 77. Philip. Dec. *con.* 84. *excellẽtissimi. col.* 2. *& in hanc partẽ inclinat.* And. Tiraq. *vbi s.* post Chassa. & Nicol. de bello. quos allegat, & hanc partẽ veriorẽ puto, à qua non pauci eorũ quos ꝓ contraria

traria sententia allegauimus, dissentire non videbuntur, si penitissime inspiciantur, nam licet affirment eum qui talem possessionem inter mortem defuncti, & aditam hæreditatem occupauit, non esse repellendum propria hæredis authoritate, sed esse citandum, non propterea jus possessionis apud talem hęredem mero jure esse negant.

Et hac partem † expresim probat *l.45. Tauri.* quæ jubet possessionem rerum majoratus ipso jure transire in successorem ipsius majoratus, etiamsi ab alio esset medio tempore occupata. Nec isthæc aduersantur nostræ conclusioni, aliud est enim quærere de solo possessionis ciuilis jure, aliud de ipso dominio, nam etsi jus possessionis ipso jure ex vi statui transeat in hæredem a morte defuncti, si tamen inter mortem defuncti, & aditã hæreditatem, vel etiam post aditam hęreditatem ante apprehẽsam illius rei (qua de agitur) possessionem, alius tertius alicujus rei hæreditate cœpit possessionem sine vitio, vt in exemplis supra relatis, is quin naturaliter possideat, negari non potest (licet ciuilis possessio sit apud illum hęredem) & huic naturali, & appareti possessioni in re dubia accedere debet, emolumẽtum dominij præscriptione cõtinget, *iuxta l.3. ff. de vsucap.* vt si quẽ tempore longo vicini, & reliqui eam rẽ possidere eaque tanquã verus dominus potiri videbant, sicq; dominum reputabant, eum post tẽpus lege definitũ, ipsamet lex & possessio illius rei dominum faciebant, ne in æternum illius rei, aut similium rerum dominium in incerto sit, id quod cõtingeret, si ciuili eidemq; plerumq; occultæ possessioni, & nõ illi naturali possessioni, & apparenti emolumentum vsucapionis contingeret. 20

Verum quin antequam vsucapio expleatur possessio ciuilis sit apud illum hæredem, & naturalis apud illum qui eam occupauerat sine vitio, negari non debet.

Quæ vt clariora fiant, videndum est † quid sit possessio naturalis, habita ratione tam acquisitionis, quam retentionis (nã quid sit ciuilis notum est) naturalis possessio nihil aliud est, quã alicujus rei occupatio, vel vsurpatio, & apprehensio *l.1. in princip. in verb. ex naturali possessione l. fin. ff. de vsucap. & ff. de iniur. l. sane si maris.* Dicitur autem naturalis, quia jure naturæ, vel gentium antequam essent leges positiuæ eo duntaxat modo possessio acquirebatur, & permissa erat, si modo ab alio prius occupata nõ erat, *vt dd. ll.* & licet in reb. immobilib. puta in cãpis, & in mari, vel flumine per talem occupationẽ dominium nõ acquirerem[9], † quia illa erant ab origine mundi in cõmuni vsu, nec cuiquam jure dominij acquirebantur, vt dixi supra, *q.3.* tamen quandiu is qui prior occupauerat, ea re, vel loco secundum naturalem hominum societatem, & indigẽtiam vtebatur, nõ poterat jure ab alio exinde disturbari, *vt dd. ll.* & dixi supra *pat. 1. quæst. 3. cum seq.* 21 22

Oo † Et

23 † Et in rebus mobilibus,& se mouentibus poterat eo jure, & tempore eodem modo acquirere non solum possessionē, sed et dominium, *§. fera. Instit. de rer. diui. cum seq. l. adeo. §. fera. ff. de acquir. rer. do. l. 1. 2. & 3 & l. naturalem. ff. eod. tit.* Sicque si feram, vel volatilem, aut piscem ceperam, ejus possessionem, & dominium acquirebam: hoc est, ex ipsa facti apprehensione sequebatur jus tam possessionis, quàm dominij, *vt dd. ll.*

24 † Et eam possessionem sic corpore, & animo cœptam solo animo etiam sine corpore poteram retinere. Quid enim si animal terrestre, vel cœleste, vel aquatile quod cœperam domi reliqui: aut quid si alias rem mobilem quā alius mihi vēdidit, donauit, & tradidit, domi reliqui? certe eius possessionē jure illo naturali, & gentium retinere videbor solo animo, quamuis ad ejus acquisitionem vtrunq; tam corpus, quā animus exigeretur. *l. quemadmodum. ff. de acquir. poss. juncta l. 3. §. in amittenda. eod. tit. cū ll. supra alleg.* Idem jure gentium secundario etiam quoad possessionem rerum soli (quales sunt campi, & similia) tam acquirendam quàm retinendā, quia si qua res quæ non dicatur possessio naturalis quoad effectum illius acquirendæ, vel retinendæ, respōdeam eam intelligi, & esse & dici, quæ jure gentium primæuo, vel etiam secundario acquirebatur, vel retinebatur. Ciuilis vero ea dicitur, quę per alios modos à lege inuentos, vel acquiritur, vel retinetur.

25 † Vnde apparet, intelligentia legis 45. Taurinę, quæ ait, rerum majoratus possessionem, tam ciuilem, quam naturalem ipso jure sine vlla apprehensione transire in successorem ipsius majoratus etiam ignorantem, id quod ipsa lex facere nō potuit nō quidem magis quàm efficere, vt quod nec erat, nec vnquàm fuit de jure gentium primæuo, aut secundario, id de eo jure fuerit, quod enim olim nunquam fuit, vt olim fuisse verum sit, nulla lex efficere potest, quia nec ipse Deus optimus maximus, qui omnia potest, id posset. *c. si Paulus, 32. q. 1. l. in bello. §. facta, ff. de cap.* sicq; *dict. l. 45.* necessario restringenda est. Verum *dict. l.* in hunc sensum sustinenda est, vt omnes effectus, quos leges solent ciuili & naturali possessioni accommodare, concessi videantur illi, possessioni, quæ per legem illam ipso jure sine naturali aut corporea apprehensione in talem majoratus successorem etiam ignorantem transit, quamuis re vera possessio naturalis (hoc est naturali modo quæsita) ei non contingat, quia jure gentiū primæuo, aut secundario is modus possessionis acquirendæ nunq̃ fuit visus, cognitus, auditus.

26 Quid † autem si tertius ille illicitè medio tempore eam possessionem occupârat, & tunc omnes conueniunt sine dubio, eā non obstante tali occupatione transire in talem successorem. Ita Casteli. Cotta *in memorabili incip. decreto Mediolanensi.* Ias. *cons.*

146. co-

346.*colum.* 1.*lib.* 4. Decius *consi.* 467 *colum.* 1. Tiraquel. *vbi supra, numer.* 16. Iason *dict. consi.* 85. *quando habemus colum.* 1. *lib.* 3. Intellige tamen quod bene potest transire effectus tam naturalis quam ciuilis possessionis, ipsa tamen naturalis possessio re vera non transiuit, secundum superiorem declarationem: quamuis hoc casu cum ex parte occupatoris illicita sit possessio, crederem & eum vsucapere minimè posse ex vi illius naturalis illicitæque possessionis, & talem hæredem ex vi suæ ciuilis possessionis posse vsucapere: *argum. dict. l. cœptam*: sicq; hoc casu ét quoad effectū vsucapiendi plus roboris attribuo huic ciuili & legitimæ possessioni, quam illi possessioni naturali, & vitiosæ. Cæterum si ea naturalis sine vitio foret eo forte quod inter mortem defuncti, & aditam hæreditatem, vel agnitum, aut acceptatum majoratū eam rem emi & accepi ab alio tertio, quem dominum esse putabam, tunc ista naturalis mea possessio vitio carens vincere debet ciuilem illam possessionem illius successoris (vtcunque legitima sit) quo ad hunc effectum præscribendi (nisi nominatim per eam legem contrarium cautum esset) quia hoc beneficium leges naturali possessioni, & apparenti non etiam ciuili latenti, & ignotę cōcessum mētaliter voluerunt, vt jam disseruimus, *quod not. d l.* 45. in cujus terminis satis expressum est, illi tertio nō cōtingere vsucap. Deniq; † quod occupatio possessionis ab illo 27
tertio facta non impediat illi hæredi, aut majoratus successori possessionem acquiri, tenuerunt. Bald *in rub. de causs. poss. col. vlt.* & Alex. *d. consi.* 82. & Paul. Castr. *in d. l. si sorori C. de iure delib.* & And. Tiraq. *vbi supra, num.* 17. sed tantum (inquiunt) efficit, vt is hæres, aut majoratus successor nequeat illum ab illa possessione propria authoritate deiicere, sed nos noue aduertimus, quod & in alio vtilis erit illius tertij possessio, nempe vt præscribere possit, si ea possessio vitio carebat, vt dictum est, quod est cōtra mentē Doctorum, Fallit quando expressum esset a lege contrarium, vel virtualiter, *vt fuit in d. l.* 45.

Ex superioribus apparet, veram † non esse opinionem Clau- 81
dij Aquen. *in l. Pomponius, §. quæsitum ff. de acquir poss.* & Alex. *consi.* 83. *libr.* 2. & ejusdem Claud. *in d. l. cum hæredes, in princ ff. de acquir. possess.* & Ioan. Andr. Rubei *consi.* 121. *col.* 2. ajunt enim, differentiam esse, vtrum ille tertius possessionem illam post mortem testatoris, vel defuncti ante aditam hæreditatem, vel ante agnitū majoratum occupasset, an post: priore enim casu (inquiunt) successor ille hæreditatis, vel majoratus eam possessionem vtpote jam occupatam acquirere non posset: posteriore vero casu posset id quod nil est: nam cum statim post mortem testatoris trāseat possessio in talem hæredem vel majoratus successorem, occupatio sequens facta ab alio tertio non potuit jus huic quæsitum tollere non magis quàm si fieret post agnitionem,

346.*colum.* 1.*lib.* 4. Decius *consi.* 467. *colum.* 1. Tiraquel. *vbi supra, numer.* 16. Iason *dict. consi.* 85. *quando habemus colum.* 1. *lib.* 3. Intellige tamen quod bene potest transire effectus tam naturalis quam ciuilis possessionis, ipsa tamen naturalis possessio re vera non transiuit, secundum superiorem declarationem: quamuis hoc casu cum ex parte occupatoris illicita sit possessio, crederem & eum vsucapere minimè posse ex vi illius naturalis illicitæque possessionis, & talem hæredem ex vi suæ ciuilis possessionis posse vsucapere: *argum. dict. l. cæptam*: sicq; hoc casu et quoad effectũ vsucapiendi plus roboris attribuo huic ciuili & legitimæ possessioni, quam illi possessioni naturali, & vitiosæ. Cæterum si ea naturalis sine vitio foret eo forte quod inter mortem defuncti, & aditam hæreditatem, vel agnitum, aut acceptatum majoratũ eam rem emi & accepi ab alio tertio, quem dominum esse putabam, tunc ista naturalis mea possessio vitio carens vincere debet ciuilem illam possessionem illius successoris (vtcunque legitima sit) quo ad hunc effectum pręscribendi (nisi nominatim per eam legem contrarium cautum esset) quia hoc beneficium leges naturali possessioni, & apparenti non etiam ciuili latēti, & ignotę cõcessum mẽtaliter voluerunt, vt jam disseruimus, *quod not. d l.* 45. in cujus terminis satis expressum est, illi tertio nõ cõtingere vsucap. Deniq; † quod occupatio possessionis ab illo tertio facta non impediat illi hæredi, aut majoratus successori possessionem acquiri, tenuerunt. Bald *in rub. de causs. poss. col. vlt.* & Alex. *d. consi.* 82. & Paul. Castr. *in d. l. si sorori C. de iure delib.* & And. Tiraq. *vbi supra, num.* 17. sed tantum (inquiunt) efficit, vt is hæres, aut majoratus successor nequeat illum ab illa possessione propria authoritate deiicere, sed nos noue aduertimus, quod & in alio vtilis erit illius tertij possessio, nempe vt præscribere posit, si ea possessio vitio carebat, vt dictum est, quod est cõtra mentẽ Doctorum, Fallit quando expressum esset a lege contrarium, vel virtualiter, *vt fuit in d. l.* 45. 27

Ex superioribus apparet, veram † non esse opinionem Claudij Aquen. *in l. Pomponius, §. quæsitum ff. de acquir poss.* & Alex. *consi.* 83. *libr.* 2. & ejusdem Claud. *in d. l. cum hæredes, in princ ff. de acquir. posses.* & Ioan. Andr. Rubei *consi.* 121. *col.* 2. ajunt enim, differentiam esse, vtrum ille tertius possessionem illam post mortem testatoris, vel defuncti ante aditam hæreditatem, vel ante agnitũ majoratum occupasset, an post: priore enim casu (inquiunt) successor ille hæreditatis, vel majoratus eam possessionem vtpote jam occupatam acquirere non posset: posteriore vero casu posset id quod nil est: nam cum statim post mortem testatoris trãseat possessio in talem hæredem vel majoratus successorem, occupatio sequens facta ab alio tertio non potuit jus huic quæsitum tollere non magis quàm si fieret post agnitionem, 28

vel hæreditatis vel legati;quia vtroque casu par ratio est,& ita
29 aduertunt Tiraquel.*vbi supra num.*18.& alij.Intellige † tamen quod licet non impediatur ciuilem possessionem transire,tamẽ cum naturalis vitio carens esset apud illum tertium,tunc ille posset præscribere,vt dictum est,nisi & id nominatim per talem legem esset prohibitum, vel virtualiter,id quod factum fuisse virtualiter intelligo *per d.l.*45.quæ eo ipso quod voluit omnes effectus,tam ciuilis, quam naturalis possessionis transire in successorem majoratus,per prius tales effectus adimere voluit illi occupatori:sicque vsucapio cum sit effectus legalis(*vt dixi supra pag.*1.*q.* 2.*cum seq.*)ei cõtingere nõ poterit,quod not.ad extensionem *dict.l.*45.

30 † Vnde cum statutum Mediolani definiat non solum post mortem defuncti in hæredem transire possessionem,sed etiam vt si medio tempore ab alio fuerit occupata possessio, neget eã esse vllius momenti. Tunc apparet,& eam(non obstante tali occupatione)indubitanter transire in tale hæredem,& ipsum occupatorem vsucapere minimè posse,id quod voluisse videntur. Alex.*d.cons.*83.*visa facti,lib.*3.& Andr.Tiraq *vbi supra,n.* 19. & Ias. *d.cons.*85 *quando habemus li.*3 Idem Ias.*cons.*146.*lib.*4 Paul Pari.*cõs.* 41.*optimum,lib.*1.*quod confirmat extensionem assignatam ad d.l.*45.

31 † Adhuc tamen tam eo casu,quam in terminis *d.l.* 45. existimo,talem hæredem,aut majoratus successorem nõ posse talem tertium occupatorem ea possessione spoliare propria authoritate.*arg.l.si quis in tantam,C.vnde vi.*id quod est ex mente Cornei *cons.*166 *circa primum,col.pen lib.*1.Dec.*in l.vlt.col.*2. *C. de edict. diui Adr.*Bald.*cons*452.*quia dominia.lib* 4.Tiraq *vbi supra num.* 8. quia nec prædo est spoliandus própria authoritate,*l.colonus,l.cũ fundum,ff.de vi & vi arma.cap.in literis,de restitu.spoliat.*

Denique junge hic alia plura,quæ ad intellectum *d.l.*45. diximus *in l.si quando,in princ.C.de inoffic.testam. num.* 41. *cum pluribus seq.*Ex superioribus apparet duplicem esse possessionem,ciuilem scilicet,& naturalem,& cũ ciuilis est apud vnum naturalis,apud alium vtraque suos potest operari effectus,vt plenè jam disseruimus,id quod cõtrouersum esse apparet ex dictis per nos *de succ.crea.* §.21.*n.*108.*de suc.resol.lib.vlt super.l.si quando,in prin.n.*42.*C. de inoffic.testam.* sed hic dicta tutiora sunt. Colligitur † etiam limitatio
32 ad quatuor casus,in quib.supra diximus, ciuilem possessionem sufficere ad præscribendũ,puta quando per clausulam cõstituti, vel precarij,vel per retentionẽ vsusfructus, vel instrumenti traditione,in me transtulisti possessionem,tunc enim ego præscriberem,quia a nullo est occupata naturalis possessio, quia tu vel naturaliter nõ possides vel nõ tibi naturaliter possides,sed mihi sicq; per te la meã ciuilem possessione possum præscribere, id quod nõ contingeret si naturalis possessio ab alio tertio sine vllo vitio occu-

occupata cœptaq; esset. Nec est verum (quod plæriq; supra relati putant) me hoc casu ciuiliter & naturaliter possidere, quasi ciuilem retineam per me, naturalem per te, qui meo nomine possidere te dixisti: nam talis acquisitio, vel retentio possessionis à nullo iure naturali, vel gentium, primæuo aut secundario fuit inuenta, aut cognita, sed tantum legibus ciuilibus introducta: diuersum est, si naturaliter (hoc est, per modos a iure gentium cognitos & vsitatos) cepi possessionem fundi, quem postea colebam per familiam meam, aut per meos colonos: tunc enim etiam naturalem possessionem retinerem, quia & iure gentium receptum & vsitatum erat, quod possessio per tertias & medias personas posset retineri. Secundum Philosophum enim talia sunt principiata, qualia sunt principia, & tales sunt progressus, qualis fuit origo, nisi aliqua noua causa extrinsecus accedat, vt dixi supra q... & probat *l si à fure. in prin. & §. 1. cum ibi not. ff. de vsuc. vbi bonum simile.* & aliud simile *in l cum nemo. C. de acq poss.* Sicque si initio ciuili modo quæsita possessio fuit, ipsa possessio, vt ciuilis sit, non naturalis, necesse est, nisi contendas hominem pictum esse verum corpus, aut verba transire in factum, aut aquilas generare leones, aut pisces volatilia generare, sicq; in quatuor speciebus supra relatis, & initio, & progressu ea possessio ciuilis est. Verum si postea corporaliter ingressus cœpi colere, arare, & similia, ex hoc nouo accidenti ea ciuilis possessio in naturalem & ciuilem versa est, vel (vt rectius loquar) illi ciuili etiam naturalis accessit, iamq; vtranq; per illum met, qui initio se nomine meo constituit possidere, (constituti, aut precarij nomine, aut per retentionem vsusfructus, vel traditionem instrumenti) potero retinere, vel etiam per alium quemlibet, & etiam per meipsum, etiamsi discedam ab illa re: est tamen verum, quod huic possessioni per constitutum, vel precarium, vel per retentionem vsusfructus, aut per instrumenti traditionem quæsitæ, omnes effectus, quos possessio naturalis sortiebatur, lex positiua voluit & potuit accommodare, & accommodauit: id quod vtilitatis, & breuitatis, & expeditionis gratia fecit, quod expeditius & facilius homines possessiones rerum acquirerent, vt in simili alias breui manu per vnum actum fit, & consequimur legis artificio idem, quod per plures actus alias consequi & fieri solebat, *vt in l singularia, cum ibi plene not ff. si cert. pet.* attamen, vt ibi per legẽ non sit, vt actus ille, qui reuera vnus est, duo actus sint, sed tantũ, vt vicem & effectum vtilitatemq; duorum pluriumve actuum consequatur: ita & hîc hæc possessio, quæ reuera ciuilis est, non etiam naturalis (quia is possessionis acquirendæ modus tempore, quo ius tantum naturale in vsu erat, visus, natus, cognitus, vsitatusq; minimè fuit) vt reuera naturalis sit, (hoc est, ꝙ eo tempore, quo non solũ ius naturale in vsu erat, nata esset cognitave)

lex facere non potest, licèt ei possit omnes effectus accommodare, quos lex naturæ naturali dabat possessioni. Simile in adoptionibus liberorum, qui initio per legem ciuilem, quoad omnes effectus exæquabantur veris filijs & naturalibus, *vt per tot. tit. ff. C. & Instit. de adopt.* licèt paulatim postea id ius d[illegible]litari minuique cœperit, *§. minus ergo, cum simil. Instit. de hæred. quæ ab intest.* tamen non per hoc liberti naturales fiebant, quia, quo tempore ius tantum naturæ in vsu erat, tales liberi non erant inuenti aut cogniti, ergo vera possessio est in quatuor speciebus supra relatis, quia non desinit esse vera, propterea, quod creata à lege ciuili, non etiam à lege naturali: nam nec desinunt esse vera adoptio, arrogatio, seruitus, manumissio, stipulatio, acceptilatio, emphyteusis, testamentum, codicillus, donatio causa mortis, & similia, propterea quod à lege ciuili, non etiam a naturali sint inuentæ aut cognitæ.

SVMMARIA.

1 *Possessionis continuatio exigitur ad præscribendum.*
2 *Dominium vt probetur.*
3 *Media talia, qualia extrema.*
4 *Progressus talis præsumitur, quale initium.*
5 *Possessionis continuatio an præsumatur, arduaq.*
6 *Animus soli Deo notus.*
7 *Verba signum tantum, non etiam certitudo sunt animi.*
8 *Probantur indicijs bona vel mala fides, metus, dolus.*
9 *Dominij probandi quartus modus.*
10 *Dominij probandi alius modus.*
11 *Intell. l. cum de in rem verso. ff. de vsur. contra Paul Castr.*
12 *Titulus quando requiritur ad præscriptionem, non præsumitur ex tempore longo, etiamsi agatur de paruo praiudicio.*
13 *Intell. l. nullo. C. de re iudic. l. non solum §. quod vulgo. ff de vsucap. l. quod vulgo. ff. pro empt.*
14 *Intell. l. cum de in rem. ff. de vsuris.*

CAP. LVIII.

AD vsucapiendum, vel præscribendum continuam esse possessionem oportet, *vt in l. 3. ff. de vsucap. ibi, per continuationem possessionis. & in prin. Instit. eodem titul. l. captam. ff. eodem titul. l. vnic. C. de vsucap. transform.* Sed illud dubium est, quid probari
1 oporteat, vt possessionis † continuatio probata videatur, quam rem, exempli gratia in decennali præscriptione agemus, vt sic in reliquis quoque vsucapionum speciebus, idem quoque dixisse nos intelligatur: etenim quod testes deponant, vidisse me semper & continuè citra vllam intermissionem possidere, & rei, qua de agitur, insistere, id vt impossibile factu est, ita & dictu, nisi enim per mendacium impossibile erit, *argum. l. seruitutes. l. quoties.*

ff. de

ff.de seruit. Vnde † per fructuum perceptionem id probari potest, atque probatum videtur, id quod altero de tribus modis fieri sufficit, siue testes dixerint, me fructus omnibus & singulis illis decem annis percepisse, siue primo & vltimo anno illius decennij, siue etiam pro primo anno: primum tenent Specul *tit de probat. §. probari autem v r, ic sed quaritur. colum. fin.* Bartol. & Bald. *in l. Titia ff. de solut.* Bald *in addit. ad Specul. vbi supra, per d l Titia in verb. reditus exigit.* Francisc. Cremen. *singul.* 132. Ioan Ferrariensis *tit. de forma responsionis rei conuenti. verb. præscriptio. col* 8. Lanfranc. Orian *in repet. cap. quoniam contra, in materia testium. versic. 3. venit probanda possessio.* Ludouic. Roman. *consil* 40. Florian. *in l. 1. colum. 2. ff famil. ercisc.* Philipp. Dec. *consil. 2. ex perceptione.* Andreas Tiraquell ex cuius relatione apparet, hanc esse communem opinionem *in tract. præs. §. 1 gloss. 5.* Secundum modum, vt sufficiat probari fructuum perceptionem primi & vltimi anni de decennio, tenent Specul. *vbi supra.* Bartol. *in l. sicut. §. superuacuum. ff. quib. mod. pignus vel hypoth soluitur.* idem Bartol. *in l. Celsus colum. penult. ff de vsucap.* Anton. Butr. & Panorm. *in cap. accedentibus. de priui.* Anton. & Ioan Imolen. *in proœmio decret.* Felyn. *in cap. inter dilectos. de fide instrument.* & alij non pauci, quos refert & sequitur, hanc partem receptiorem esse affirmans Andr. Tiraquell. *vbi supra*, quamuis contrarium, & minus rectè tenuerit Andreas Barb. *consil* 8. *colum.* 10. *lib. 2. incip. sapienter.* & communem opinionem videtur & tenere, & multis ornare Nicol. Boër. *decis.* 42. *alia insuper. num. 1. cum seq.*

3 Huiusque rei ratio est, quod † qualia sunt extrema, talia præsumuntur esse media, *l. talis scrip. vers. si in ann. ff. de leg. 1. l. sed et si. §. solemus. ff. de hæred. instit.*

4 Tertium vero modum, vt sufficiat † probare fructus primi anni collegisse, inde † descendit, quod si ab aduersario denegetur, 5 possessionis continuatio ea præsumetur: etenim ex præterito præsumitur ad præsens, quamdiu non probatur contrarium, gloss. & Hugo. & Place. *in l. siue possidetis. C. de probat.* vbi idem tenent Pet. de Bella perti. Iacob. Butr. Odofr. Ioan Faber Bal. Salic. & alij, communiter Ioan. Andr. Anton But. Panor. *in c. cum ad sedem de rest. spol.* Cyn *in l. super longi. C. de temp. long. præscri.* Io. Faber *in §. 1 col. 2. Inst. de vsucap.* Bartol. *in d. l. Celsus. col pen. ff. de vsucap.* & hanc esse receptiorem sententiam, apparet ex relatione Andreæ Tiraquelli, qui eam sequitur, *vbi supra*, quamuis contrarium, & minus rectè tenuerit Andr. Barb *d. cons. 8. sapienter. colum. 10. lib. 2.* Nec huius communis opinionis ratio obscura est: nam cum possessio (præsertim quod attinet ad præscribendum) constat in animo, quia ciuilis possessio est illa, in qua nititur vsucap. *l. 1. §. per seruum qui in fuga. ff. de acquiren. possess.* vbi ita tenent communiter Doctores, qui animum meum mutatum esse dixerit, non solum

id probare debet, cum animi mutatio facti sit, *l. bona fidei. §. 1. ff. de acquir. rer. domin iuncta l fin. C. de instit. & substit.* ibi, voluntatis esse quæstionem, sed etiam id nimis difficulter probare poterit,
6 quia † mens & animus latet, solique Deo notus est, vnde Cicero *ad Brutum* sic ait: Non ignoras, quam sint incerti animi homi-
7 num. Idemque Cicero *pro Cecinna in orat.* ait: Verba † reperta sunt, quæ indicarent nostram voluntatem. Perpende, non dixit, quæ ostenderent, sed tantum, quæ indicarent, hoc est, iudicium facerent nostræ voluntatis, non etiam certam & indubitatam demonstrationem, & tamẽ nihil omnino est, quod tam ad animum demonstrandum efficax & aptum sit, quam sermo, *l. Labeo. ff de supell. leg.* & Dominus noster in Euangelio: Nam loquela (inquit) tua manifestum te facit, & tamen non raro fallit, vt probat *l diuus ff. de milit. testam. §. plane. Insit. eod. tit l. non solum ff. de act. & oblig. l obligationem subst. in prin. iuncto vlt. respon eod tit l. an inutilis ff. de accept.* Et denique non solum factum tam occultum, quam est animi voluntas, sed & reliqua facta apertiora ab eo, qui allegat, probanda sunt, *l si emancipati.* vbi notat Iason *C de collat. & l. in bello. §. facta. ff. de capt.* Ergo qui negauerit, continuatam fuisse possessionem, id probare debebit: id autem, quoad animum, & sic quoad ciuilem possessionem indicijs probauit.
8 Nam † bona aut mala fides, dolus, metus, mutatio voluntatis, & reliqua, quæ in animo consistunt, indicijs probantur, *l pen. C. de euict. l. metum. C. de eo quod metus causa. l. dolum. C. de dolo. l. si quis intentione ambigua. ff. de iudic* tradunt gloss. Bart. Alex. Ias. communiter Doct. *in l. inter stipulantem. § si Stichum. ff. de verb. oblig.* Et ita est intelligendum illud Terentij, dum ait: Erras, tui animi si me esse ignarum putas: nam de suspicione & coniecturis, non de certa scientia intelligendum est.

9 Quartus † modus probandi est, quando probatur, quod quis fecit terram seminari, arari, coli, & similia, ita gloss *in l. si quis in verbum finiatur. C. finium regundorum*, singularis est secundum Lanfran. *in rep. d c. quoniam contra.* Andr. Tiraquel. *vbi supra, gloss. 5.*
10 Nisi † fortè cum vnus terram coleret, alius fructus perciperet: nam tunc is potius, quam ille possidere videretur, secundum eundem ibi post Bald. *colum. 3.* & Felyn. *col. 7. in c. licet causam, de prob.* quamuis Bald. *in l. arboribus. §. nam & si agrum. ff de vsufr.* tenuerit contrarium.

11 Hactenus † cum agitur de vera possessione rei corporeæ. Diuersum enim esset, si prætenderem, te mihi aliquid annuum debere, & ex diuturna eademq; annua præstatione contenderem, legitimum titulum præsumi, *iuxta l. cum de in rem. ff. de vsuris. l. si certis annis, cum ibi plene notatis. C. de pact.* & ad id probandum admissus contenderem sufficere, vt probetur præstatio primi & decimi anni, quasi per hoc præsumeretur, vel præsumi deberent

medij

medii temporis præstationes, tunc enim nihil agerem, nec medii temporis præstationes præsumerētur, secundum Andr. Tiraq. *de præscript.* § 1 *Gloss.* 5. *ad finem.* qui tamen ait, hac in re cogitandum ideo esse, quod contrarium tenuerit Paul. Castr. *consil.* 51. *in casu spectabilium virorum, prope medium, lib* 1. & sentit Panorm. *in c. accedentibus, de priuilegiis*, mouetur Andr. Tiraqu. quia aliter, inquit, non vnam tantum, sed plures præsumptiones introduceremus, nempe vt & per primi & vltimi anni possessionem medii quoq; temporis possessio, vel quasi (hoc est medii) quoq; temporis præstationes præsumerētur, & ex his sic præsumptis annuis præstationibus titulus legitimus præsumeretur, prout a parte allegatus fuit, quæ ratio nobis leuis videtur, nam præterea quod Glos. *l.* 1. *C. de dotis promissio.* non est tuta, quinimo passim leges plures inducunt præsumptiones, *vt ibi plene per Dd.* Quisnam ligauit manus legumlatorum, quo minus possint plures in vna eademque specie inducere præsumptiones, quoties id expedire eis visum fuerit? certe id ratio nulla suadet, adhuc tamen opinio ipsius Tiraquelli contra Paulum Castrensem verior mihi visa est, ratione peremptoria, & occulta, nam quæ ratio facit, vt cum agitur de re corporea ex possessione primi & vltimi anni, præsumatur possessio medii temporis, eadem ratio cogit vt hic contrarium præsumatur. Cum enim agitur de rei corporeæ possessione, ideo diximus ex possessione primi & vltimi anni, vel etiam ex primi tantum anni possessione præsumi medii quoq; temporis possessionem, quod qui contrarium dixerit videretur nouum factum allegare (hoc est transitum possessionis de primo possessore in alterum primumq; possessorem animum possidendi missum fecisse) quod probare deberet cum minime præsumatur, *d. l. si emancipati. d. l. in bello* §. *facta, ff. de capti. d. l. bonæ fidei. d. l. fin. C. de inst. & subst.* Sed in specie nostra qui se possidere diceret annuum reditum à me sibi præstandum, eo quod contēderet me legitimo titulo ei obligatum, huncq; titulum ex diutina præstatione singulis annis facta præsumēdum, hancq; diutinam præstationem præsumendam ex præstationibus primi & vltimi anni, nihil ageret, nam postquam ei præstiti primo anno nullo nouo facto opus est, vt non videar ei sequentibus annis præstare desiisse, quinimmo ex diuerso nouo facto opus erat, vt sequentib. annis præstatio fieret, sicq; probanda esset ab eo qui in ea suam intentionem fundabat, præsertim cum ex parte aduersi negatiua (hoc est se sequentibus annis nō præstitisse) sit per rerum naturam improbabilis, *l. actor quod asseuerat, cum ibi not. C. de proba.* Nisi & mecum esset consutus, & præterea vigiles oculos semper haberet, ne forte dum ipse mecum consutus dormiret, ego eam præstationem facerem, sicq; admissa Pauli opinione, absurdum intolerabile sequeretur, vt per vnius duntaxar

id probare debet, cum animi mutatio facti sit, *l. bonæ fidei. §. 1. ff. de acquir. rer. domin. iuncta l. fin. C. de instit. & substit.* ibi, voluntatis esse quæstionem, sed etiam id nimis difficulter probare poterit,
6 quia † mens & animus latet, solique Deo notus est, vnde Cicero *ad Brutum* sic ait: Non ignoras, quam sint incerti animi homi-
7 num. Idemque Cicero *pro Cecinna in orat.* ait: Verba † reperta sunt, quæ indicarent nostram voluntatem. Perpende, non dixit, quæ ostenderent, sed tantum, quæ indicarent, hoc est, iudicium facerent nostræ voluntatis, non etiam certam & indubitatam demonstrationem, & tamē nihil omnino est, quod tam ad animum demonstrandum efficax & aptum sit, quam sermo, *l. Labeo. ff. de supell. leg.* & Dominus noster in Euangelio: Nam loquela (inquit) tua manifestum te facit, & tamen non raro fallit, vt probat *l. diuus ff. de milit. testam. §. plane. Insit. eod. tit. l. non solum ff. de act. & oblig. l. obligationem subst. in prin. iuncto vlt. respon. eod. tit. l. an inutilis ff. de accept.* Et denique non solum factum tam occultum, quam est animi voluntas, sed & reliqua facta apertiora ab eo, qui allegat, probanda sunt, *l. si emancipati.* vbi notat Iason *C. de collat. & l. in bello. §. factæ. ff. de capt.* Ergo qui negauerit, continuatam fuisse possessionem, id probare debebit: id autem, quoad animum, & sic quoad ciuilem possessionem indicijs probauit.
8 Nam † bona aut mala fides, dolus, metus, mutatio voluntatis, & reliqua, quæ in animo consistunt, indicijs probantur, *l. pen. C. de euict. l. metum. C. de eo quod metus causa. l. dolum. C. de dolo. l. si quis intentione ambigua. ff. de iudic.* tradunt gloss. Bart. Alex. Ias. communiter Doct. *in l. inter stipulantem. §. si Stichum. ff. de verb. oblig.* Et ita est intelligendum illud Terentij, dum ait: Erras, tui animi si me esse ignarum putas: nam de suspicione & coniecturis, non de certa scientia intelligendum est.

9 Quartus † modus probandi est, quando probatur, quod quis fecit terram seminari, arari, coli, & similia, ita gloss. *in l. si quis in verbum finiatur. C. finium regundorum*, singularis est secundum Lanfran. *in rep. d. c. quoniam contra.* Andr. Tiraquel. *vbi supra, gloss. 5.*
10 Nisi † fortè cum vnus terram coleret, alius fructus perciperet: nam tunc is potius, quam ille possidere videretur, secundum eundem ibi post Bald. *colum. 3.* & Felyn. *col. 7. in c. licet causam, de prob.* quamuis Bald. *in l. arboribus. §. nam & si agrum. ff. de vsufr.* tenuerit contrarium.

11 Hactenus † cum agitur de vera possessione rei corporeæ. Diuersum enim esset, si prætenderem, te mihi aliquid annuum debere, & ex diuturna eademq; annua præstatione contenderem, legitimum titulum præsumi, *iuxta l. cum de in rem. ff. de vsuris. l. si certis annis, cum ibi plene notatis. C. de pact.* & ad id probandum admissus contenderem sufficere, vt probetur præstatio primi & decimi anni, quasi per hoc præsumeretur, vel præsumi deberent

medij

medii temporis præstationes, tunc enim nihil agerem, nec medii temporis præstationes præsumerētur, secundum Andr. Tiraq. *de præscript.* § 1 *Gloss.* 5. *ad finem.* qui tamen ait, hac in re cogitandum ideo esse, quod contrarium tenuerit Paul. Castr. *consil.* 51. *in casu spectabilium virorum, prope medium, lib* 1. & sentit Panorm. *in c. accedentibus, de priuilegiis*, mouetur Andr. Tiraqu. quia aliter, inquit, non vnam tantum, sed plures præsumptiones introduceremus, nempe vt & per primi & vltimi anni possessionem medii quoq; temporis possessio, vel quasi (hoc est medii) quoq; temporis præstationes præsumerētur, & ex his sic præsumptis annuis præstationibus titulus legitimus præsumeretur, prout a parte allegatus fuit, quæ ratio nobis leuis videtur, nam præterea quod Glos. *l.1.C.de dotis promissio.* non est tuta, quinimo passim leges plures inducunt præsumptiones, *vt ibi plene per Dd.* Quisnam ligauit manus legumlatorum, quo minus possint plures in vna eademque specie inducere præsumptiones, quoties id expedire eis visum fuerit? certe id ratio nulla suadet, adhuc tamen opinio ipsius Tiraquelli contra Paulum Castrensem verior mihi visa est, ratione peremptoria, & occulta, nam quæ ratio facit, vt cum agitur de re corporea ex possessione primi & vltimi anni, præsumatur possessio medii temporis, eadem ratio cogit vt hic contrarium præsumatur. Cum enim agitur de rei corporeæ possessione, ideo diximus ex possessione primi & vltimi anni, vel etiam ex primi tantum anni possessione præsumi medii quoq; temporis possessionem, quod qui contrarium dixerit videretur nouum factum allegare (hoc est transitum possessionis de primo possessore in alterum primumq; possessorem animum possidendi missum fecisse) quod probare deberet cum minime præsumatur, *d.l.si emancipati.d l.in bello §.facta, ff.de capti. d.l.bonæ fidei.d.l.fin.C.de inst.& subst.* Sed in specie nostra qui se possidere diceret annuum reditum à me sibi præstandum, eo quod contēderet me legitimo titulo ei obligatum, huncq; titulum ex diutina præstatione singulis annis facta præsumēdum, hancq; diutinam præstationem præsumendam ex præstationibus primi & vltimi anni, nihil ageret, nam postquam ei præstiti primo anno nullo nouo facto opus est, vt non videar ei sequentibus annis præstare desiisse, quinimmo ex diuerso nouo facto opus erat, vt sequentib. annis præstatio fieret, sicq; probanda esset ab eo qui in ea suam intentionem fundabat, præsertim cum ex parte aduersi negatiua (hoc est se sequentibus annis nō præstitisse) sit per rerum naturam improbabilis, *l. actor quod asseuerat, cum ibi not. C.de proba.* Nisi & mecum esset consutus, & præterea vigiles oculos semper haberet, ne forte dum ipse mecum consutus dormiret, ego eam præstationem facerem, sicq; admissa Pauli opinione, absurdum intolerabile sequeretur, vt per vnius duntaxat

eo iure seruitutis præscribendæ, titulus minime requiritur, sicque neq; eius interuentu, neque etiam eius allegatione opus est vt suo loco videbimus, isq; est verus illius legis intellectus, quia ex ipsa scientia, & patientia inducitur tacita concessio, *vt ibi, & diximus supra part. prima princip. quæst. 5. cum seq. & diximus infra cap. 77. num. 10.*

Neque ad rem pertinet † *dict. l. cum de in rem verso*, quia ibi quando vltra longum tempus interfuit factum illius contra quem ius acquiritur, & nõ simplex aut vnicum factum, sed decies geminum, & vniforme, vt infra etiam *cap.* 83. agemus, quæ omnia non concurrunt in vsucapione, vel præscriptione rerum vel iurium regulari, siue agatur de magno, & siue de leui præiudicio, ibi enim citra vllum factum eius contra quem præscribitur, contingit præscriptio, etiam si sit absens, vel ignorans, *l. fin. C. de longi temp. præscript.* 14

Quinimmò (quod apertius est) in terminis *d. l. cum de in rem* non agitur de præscriptione, aut de iure aliquo præscribendo, sed tantum de iure ex contractu quæsito per temporis diuturnitatem probando: præscriptio enim inducit ius, & substantiam, *l.* 3. *ff de vsucap.* At in terminis *d. l. cum de in rem.* tempus non allegabatur ad ius inducendum, sed tantum ad probationem iuris, quod antea inductum, & creatum esse dicebatur.

Porro aliud est ius, aliud probatio eius, *l. duo sunt Titij, ff. de testament. tute.* dixi supra *part.* 1. *quæst.* 10. quæ omnia disputandi gratia dicta esse intelligas: nam regulariter, vt bonam fidẽ præsumi etiam si nec allegetur, nec probetur, nisi probetur contrarium, diximus infra *part. 4. in princ.* ita & titulus (hoc est tolerabilis, vel iusta possidendi causa) præsumitur, licet nec probetur, nec allegetur, quandiu non probatur contrarium, aliter enim si iniusta possidendi causa præsumeretur, iam exinde mala quoque fides præsumeretur, *l. quærebatur, l. fin. C. vnde vi.*

Deniq; ex sola possessione contingit præscriptio, dummodo non mala fides non probetur, quæ probatur ab eo qui ostendit iniusta ex causa illum possidere, vt dixi infra *c. 72. & c. 77. nu.* 10. & probaui per plura, quam quinquaginta fundamenta, *infra part. 3. princip. per totam, & infra c. 61. num. 10. cum plur. sequent. & c. 61.*

SVMMARIA.

1 *Traditio ad præscriptionem an requiratur, ard. quæst.*
2 *Possessio vitiosa non prodest ad præscriptionem.*
3 *Præscriptionis continuatio facilior, q̃ acquisitio vel inchoatio.*
4 *Possessionis vitiũ, vt purgetur.*
5 *Accrescendi iuri assimilatur præscriptio.*
6 *Alluuionis acquisitioni assimilatur præscriptio.*
7 *Præscriptio est aduentitium lucrum.*
8 *Elementa an sint quatuor.*

CAPVT.

CAPVT LIX.

1 TRADITIO † vel aliquid quod loco traditionis habeatur exigitur ad præscribēdum, & præterea, quod possessio fuerit continuata iugiter. Ita Bart. *in l. vnic. C. de vsucap. transfor.* per text. vbi Petr. Anch. *in c. possessor. de reg. iur. lib.6 ad fin.* Francisc. Balb. *qui plures allegat in tractat. præscript. part. 3. in princ. & rursus in 3. part. illius 3. partis principal. in principio.* oportetque vt ea possessio sit sine vitio. † Nam iustus titulus cum possessione
2 vitiosa non sufficeret, vt si forte rem quam à me emisti, à tertio possessore vi, aut clam, aut precario cepisti, ita Baldus *in repet. l. 1. col. 4. Cod. de eman. liberorum.* Bart. *per textum ibi in leg. nec ex vera. Cod. de acquirend. possess.* Gloss. per text. ibi *in l. stipulationem, ff. eod. facit l. 2. l. diutina, l. super long. C. de longi temp. præscript. l. nullo, C. de rei vendic. l. 3. l. sine possessione, ff. de vsucap. in princ. Inst. eod. titul.* tradit Prat. Papin. *in forma respon. rei conuen. in Gloss. in verbo, exceptionem præscriptio. colum. 1.* & Azo *in summa, C. pro empto.*

3 Neq; ad rem pertinet † quod etiā sine possessione continuata contingere videatur præscriptio. *l. cœptam. ff. de vsucap.* vbi hęreditas iacens, quæ possidere saltem quoad effectum præscribendi non potest, cum careat animo. *l. 1. §. Sceuola, ff. si quis testamento liber esse iussus fuer. in cuius animi possessionem ciuili consistit vsucapio. l. 1. §. per seruum qui in fuga, ff. de acquiren. poss. ea quidem hereditas præscriptionem continuare potest, d. l. cœptam.* nam respōdetur, eam præscriptionem inchoare non posse *per d. rationem, iuxta l. fin. §. fin ff. de vsucapione.* quamuis cœptam continuare non prohibetur, sed permittatur, *d. l. cœptam.* nam & dormiens inchoare possessionem non potest, qui tamen inchoatam continuare non prohibetur. Nam & similiter possessio, etsi acquiri non possit sine corpore & animo, tamen continuari, & retineri potest solo animo, *l. quemadmodum, iuncta l. 3. §. in amittenda, ff. de acquir poss. & quæ tradidi supra, c. præc. & plenę in simili* per Ias. *ff. qui sunt sui vel alien. iur. l. patre furioso.*

Sed superior communis traditio quæ habet, traditionem necessariam esse ad vsucapionem, vera non est vtcunque recepta sit, possessio enim tantum (quod attinet ad propositum) ad præscribendum, vel vsucapiendum desideratur, nec refert vtrum illa possessio (si vitiosa non sit) originē traxerit à traditione, an aliunde, sicq; si rem tuam mihi minime tradidisti, sed cum ego eam detinerem, tuamq; esse putarem, mihi vendidisti, dotis nomine dedisti, eam tempore a l. definito præscribam non secus, q̃ si mihi eam tradidisses, quod enim si alius mihi bona fide eam accipiendi commodauit, aut pignori dedit, ꝙ si custodiæ causa deposuit apud me alio quouis modo sine vitio eam detinebā, in omni-

omnibus certe his speciebus, & similibus eius dominium nactus ero sine vlla etiam traditione si dominus postea eam mihi vendiderit, donauerit, dotis nomine dederit. *l. qua ratione. §. interdum. ff. de acq. rerum dominio. §. interdum. Insti. de rer. diuis.* & similiter in omnibus his speciebus, & similibus vsucapiendi conditionem nactus ero, si is qui mihi bonam fidem habenti eam rem vendiderat, donauerat, dotis nomine dederat, dominus non erat, *vt d. iuribus, iuncta l. clauib. ff. de contrahen. empt.* nec vsquam inuenies legem aliquam dicentem talem traditionem ad vsucapiendum necessariam esse, quinimo contrarium reperitur, tantum abest, vt id exigatur, nam *in l. 3 ff de vsuca.* definitionem (quæ denotare debet perfectam rei essentiam, & quidditatem) tradens Iureconsultus de traditione verbum nullum, sed tantum exigit continuationem possessionis, & hanc ad rem iustam possessionem desiderari, & præterea nihil leges proclamant. *l. quod vulgo. ff. de vsucap. l. pro empto. l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucap. l. 1. l. penultim. & fina. cum vtrobique notatis. ff. pro legato.* nec dubium est, quin iusta possessio esse non desinat in speciebus supra relatis, etiam si traditio non fiat ab eo qui nobis dedit titulum vel causam præscribendi, vt patet in dictis legibus. Ergo superest hanc ad rem traditionem minime requiri, quando ille qui præscribere contendit, in possessione erat sine vitio. Quinimo, † etiamsi vitiose 4
in possessione fuisset, quia eam à me vi, aut clam, aut precario detinebat, si eandem rem ei postea vendidi, donaui, dotisve nomine dedi, cum me dominu esse ille credidisset, sine dubio præscribere poterit, sine vlla etiam noua traditione, quasi vitium illud possidendi accedente noua domini voluntate, vel eius quem ille dominum esse putabat purgatum videatur, vt patet in dictis iuribus, & rationibus, *iuncta l. si id quod verb. quasi volente, & concedente domina. ff. pro derelicto,* & quod in simili plene tradunt Bar. & alii *in l. fi. C. vnde vi circa finem,* iunctis his quæ dicemus *in c. 72. & cap. 77. infra,* vbi edocemur, malam fidem purgari accedente domini voluntate, vere vel interpretatiue. Confirmatur isthæc, nam † vt habenti ius in proprietate accrescit altera pars proprie- 5
tatis. *l. si totam. ff. de acquir. her.* & vt habenti partem, & ius vsusfructus, accrescit altera pars vsusfructus. *l. 1 in princ. & §. 1. & §. interdum. l. pen. & per totum tit. ff. de vsufruct. accrescen.* & vt habenti ius proprietatis totus vsusfructus accedit, vt per totum illum titulum, ita & habenti ius possessionis quasi videtur accrescere sua proprietas concurrentibus iis quæ ad præscribendum, vel vsucapiendum necessaria sunt. Nec † ab iis multum distat ea acquisi- 6
tio, quę per alluuionem contingit, *iuxta §. præterea per alluuionem. Instit. de rer. diuis. cum simil.* vt enim latenter fundo meo accrescit & acquiritur, quod per recessum fluminis contiguum relictum fuerat, *vt ibi.* ita quoque & in specie nostra ius proprietatis iuri

posses-

possessionis contiguum intelligitur esse: sicque ei facile accrescit, iis quæ ad eam possessionem iustificandam necessaria sunt concurrētibus, nec vllibi inuenies necessariam esse traditionem ex mente Iureconsultorum, sed vt per alluuionem ex solo tempore cum fluminis actu cōtingit incremētū & accessio. *d.§.praeterea.* Ita in vsucapione per solum temporis cursum cū actu possidentis contingit incrementum & accessio proprietatis ad pos-
7 sessionem: sicque † vt aduentitium lucrum est quod per ius accrescendi, vel per alluuionem acquiritur. *l. si Titio. ff. de vsufruct. iuncta leg. scimus. §. repetitionem. C. de inoffic. testam.* ita quoque aduentitium lucrum est quod per vsucapionem contingit, *iuxta d.*
8 *l. 3. ff. de vsucapio. ibi adiectio dominii.* Ergo † deficit vnum ex quatuor primis elementis, quibus præscriptionum materiam constare supra *in 1. cap. huius tractatus* dicebamus, nec miremur, nam & mundum ipsum sunt qui negent quatuor elementis constare, sed tribus tantum, ignis elementum negantes: & alii firmant, vnicum esse elementum, nempe terræ, ex qua, reliqua, inquiunt, elementa procedunt: sicque non sunt propria elementa, quia elementum proprie est primum corpus.

SVMMARIA.

1 *Præsentia est quid facti.*
2 *Præsentia vt probetur.*
3 *Impedito nō currit præscriptio.*
4 *Hypothecaria quanto tempore præscribatur, ardua q.*
5 *Impeditis sua sponte non subuenitur.*
6 *Abstinendi ius non datur ei qui sponte heres extitit.*
7 *Necessitas sponte causata non consideratur.*
8 *Hypothecaria an competat ante excussum principalem debitorem.*
9 *Hypothecaria vel pignoratitia directa vt præscribatur, ardua quæstio.*
10 *Impedito etiam sine spe restitutionis currit tempus si potuit tollere impedimentum, & neglexit.*
11 *Pauperibus currit tempus, sed restituantur.*
12 *Hypothecaria generalis an præscribatur, ardua q.*
13 *Conditionalia nil ponunt in esse.*
14 *Impedito de euictione agere an currat præscriptio, ardua quæstio.*
15 *Impeditis currit præscript. 30. annorum.*
16 *Censum annuum habens super re quæ post alienatur, an agere impeditus dicatur, not. quæstio.*

CAP. LX.

QVOAD materiam præscriptionum qui intelligantur esse præsentes quive absentes, *tradit tex. in l. fi.* vbi notant Glo. & Dd. *C. de long. temp. præscr.* tradunt Ioannes Faber & Ang. Aret. *in princ. Instit. de vsucap.* Verum cum ea quæ facti sunt non præsumantur

mantur nisi probentur. *l. in bello. §. facta. ff. de captiu. l. si emancipati. C. de collat. ibi, teque emancipatum probatum fuerit*, vbi notat Ias. post alios: quumque † præsentia sit quid facti, necesse est, vt 1 qui inter præsentes decennio se præscripsisse contendit, probet præsentiam eius contra quem præscriptum vult: ita in specie tenent, Iacob. Butriga. *in d. l. fin* Ang. *in l. penult. C quib. non obs. long. temp. præscrip.* Andr. Tiraquell. *de præscript.* §. 1. *Gloss. 6.* præsentiam † autem probasse intelligetur, si probauerit vtrunque tam præ- 2 scribentem quam priorem rei dominum in eadem ciuitate fuisse præsentes. Ita Angel. *vbi supra*, Bald. *in l emptor. C. de long. temp. præscript.* Corn. *consil.* 50. *in lite vertente. col. fin. lib.* 2. Barthol. Socin. *consil.* 121. *visa contingentia. post princ. lib.* 1 Tiraquell. *vbi supra.* in loco enim vbi quisque habitat, ibi intelligitur esse præsens. Ita Ioan. Imolen. Alexand. & Francisc. Aret. *in l. is potest. ff. de acquir. hered.* plene per Andr. Tiraquellum *vbi supra, & in legib. connubi- lib. Gloss 6. q.* 1.

Deniq; † quemadmodum absentiæ quasi priuilegii loco con- 3 cessum est vt duplicentur tempora & induciæ vsucapionum, *d. l. fin. C. de long. temp. præscript. in princip. Institut. de vsucapio.* ita quoque impeditis iusto iuris impedimento datum est vt nullo modo currat præscriptio. *l. prima. §. finali C. de annali exception. l. contra maiores C. de inoffic. testa. l. qui heredi. §. si pars. ff. de cond. & dem.* Qua † ratione controuersum est, an creditori habenti hypothe- 4 cariam currat præscriptio eo casu quo debitor rem hypothecatam alienasset, eamque longo tempore emptor possedisset, mouet quæstionem quod hodie creditor ille contra tertium illum possessorem agere non potest nisi demum excusso prius principali debitore, sicque interim videtur agere impeditus, & consequenter videtur quod contra eum præscriptio non currat, *arg. authen. hoc ita si debitor. C. de pignor.* & ita in specie per hanc rationem tenet Alexan. *cons.* 58. *viso & perlecto prope fi lib.* 2. verum contrarium tenet ipsemet. Alexan. *cons.* 220. *ponderatis his quæ in superiore lib. 6. col. vlt.* Tiraquell. *de præscription.* §. 1. *Gloss.* 7. qui vtrunque locum † refert, relinquit cogitandum quid dicendum, & sa- 5 ne pars affirmatiua vt contra iustum creditorem currat præscriptio longe verior est, nam quod vulgo traditur contra impeditum agere, non currere præscriptionem, id quidem regulare est. Fallit tamen quando in manu ipsius impediti erat remouere illud impedimentum, idque negligit, tunc enim contra eum non desinit currere præscriptio, non magis quam si reuera vel omnino impeditus non fuisset. Ita est text. *in l qui heredi. §. si pars. ff. de cond. & demonst.* dixi plene *in l. contra maiores. C. de inoffic. testa.* vbi idem similiter exceptio probatur.

Ad † idem *l. iam dubitari. ff. de hered. instit.* vbi æquissimum il- 6 lud abstinendi beneficium filiis concessum, eisdem denegatur, quan-

quando nõ ex necessitate præcisa, sed tantum causatiua heredes patri extiterunt, si enim (inquit lex) filius à patre sub potestatiua cõditione heres scriptus fuit, in manu sua erat conditionem minime explendo heredem patris non fieri, vnde si eam conditionem expleuit, continuo fit heres à lege iuris suitatis, *iuxta l. conditionibus pupillus, verbo, iure potestatis*, vbi notat Soc. *in col. pen. ff. de condit. & demon.* & tamen licet sic à lege heres factus fuerit, adhuc denegatur ei beneficium abstinendi eo, quod in manu sua fuerat conditionis implementum prætermittere, sicque heres a lege minime fieret, prout hæc ratio nuncupatim reddita est, *in d.l. iam dubitari*, ibi cum sub hac conditione institui, iam non vt necessarii, sed sua sponte heredes extiterint, sicque legis auxilium non meruerint.

7 Ad † idem *l. si filius qui patri. ff. de vulga.* quam, *vbi supra*, inducit Soc. & multa in simili per Iason. *in l. si fideiussor. §. si necessaria ff. qui satisdar. cog.* sic ergo & in specie nostra auxilium legis impeditis, pollicitum nõ meretur is creditor, quandoquidem in manu sua erat debitorem conuenire, sicque illud impedimentum remouere, præsertim, cum † etiam ante principalem debitorem excussum competat actio hypothecaria contra tertium possessorem, vt tradunt Gloss. & Bart. *in l. 2. C. commun. diuid. &* And. Tiraq. *vbi supra*, & licet ipse possit opponere exceptionem ordinis, id tamen iam sufficeret ad suam præscriptionem interrumpendam, ad eumque in mala fide constituendum, vt tradunt Docto. *in l. more litis. C. de rei vend.* & suo loco differemus, *pro nobis text. in l. qui potest facere. ff. de reg. iur. & in l. quibus dieb. in princ. ff. de conditio. & dem.* vbi multa per Socin. post Bart. & Paul. Castrens. *ibi* & per Cagno. *in d. l. qui potest.* ac Decium *ibi*, & nostram sententiam in specie vno verbo tenet Francis. Balb. *de præscript. in 4. par. quintæ partis principal. q. 3. num. 2. versic. ex quo infero motus*, quia in potestate creditoris est efficere vt ea actio oriatur, id quod secundum superiora declarandum est, & quæ dicta sunt in hac actione hypothecaria contraria repetita esse credantur & in pignoratitia, quia vtroque casu par ratio est, sicque idem ius *l. illud. ff. ad legem Aquiliam.*

9 Hactenus de actione hypothecaria contraria. Quid † autem pignoratitia, vel hypothecaria directa, quæ competit debitori contra creditorem, puta debebam tibi centum pignoris nomine, tibi tradidi rem mobilem, vel hypothecæ nomine tradidi tibi fundum, quam rem mobilem, aut fundum vendidisti, an emptor eas res præscribere possit, cum ille non iure creditoris, sed tanquã res suas eas vendidisset: Mouet quæstionẽ, quod debitor ante solutionem non potest ad res suas recuperandas agere, sicque vt impedito non currere præscriptionem videbatur, *argum. d. l. contra maiores. C. de inoffic. testament. d. l. 1. §. fin. C. de anna. excep.*

d. l. fin.

dict. l. fin. § sin autem, C. commun. de lega. contrarium adhuc tenent Francisc. Balbus, *vbi supra*, post Paul. Castr. quem allegat *consil. 294. ego Paul. Castrens. in volum. antiq.* & Bald. *consi. 292 super eod. ii.* mouentur, quia ille non videtur impeditus, quandoquidē poterat debitum exsoluendo rem suam recuperare. Sicque ei non subuenitur, *argum. dict. l. iam dubitari, dict. l. qui potest facere. dict. l. quibus diebus, in princ. & in c. fin. de elect. & in l. 3. § quid ergo ff. de cōtrario iudic. tutela.* † Etenim vera & communis opinio est *per dd iura*, vt quando quis impeditus est sed ipse potest impedimentū remouere, tunc ei currat tempus etiam sine spe restitutionis, ita Felin. *colum. 1.* & Paul. Paris. *col. 3. in c. ex transmissa. de praescript.* Romanus *consil. 435.* Cagnolus *numer. 3 in dict. l. qui potest facere.* Alex. *consi. 72. colum fin. libr. 5.* Riminald. *in l. procurator vltim. nota. C de edendo.* Decius *in cap. cum inter. colum. 8. de exceptionib.* Idem Decius *consi. 677.* Ioan. Crotus *in repetition. l. si is; qui pro emptore, de vsucapio. 3. colum. charta penultim.* † Quid autem si is debitor egestate laboraret adhuc idem, vt contra eum currat tempus mero jure, quod attinet hanc ad rei suæ præscriptionem, nam ea necessitas quæ non præberet in communi impedimentum, sed tātum in particulari, non est in consideratione, eam & similiter dicimus, quod etsi necessitatis caussa relaxetur solennitas testādi, tamen intelligitur si ea necessitas erat in communi hominibus illius loci vbi testamentum fiebat, forte propter timorē pestis, aut hostium, non sic si erat particularis in eo testatore tantum, propterea quod erat reliquis fortè conciuibus infestus, aut ita pauper vt testes ad eum accedere noluerint, vt disseruimus *de successio. creatio. lib. 2. § 14. num. 61* in simili per Tiraquel. *de causa cessante. par. 2. limit. 32. per leg. 1. ad finem. ff. de minorib.* Cæterum hoc casu licet tempus mero jure currere non desinat, tamen humanum erit concedere restitutionem, argum. eorum, quæ diximus in illo articulo quo negauimus tempus appellandi currere pauperibus, *vt suprà lib. praeced. c. 156.* 10 11

Hactenus † quando ea res de qua præscribenda agebatur, specialiter erat obligata. Quid autē si generaliter vēditor quid de euictione emptori pmisit, in id omnia bona sua obligauit (vt solenne est) deinde bona omnia alienauit, an reliqui emptores vel fortè donatarij qui ea bona acceperunt legitimo titulo possint præscribere contra illum primum emptorem jus hypothecæ quod ei competebat, & Andr. Tiraquel *de praescript. Glo. 7.* post Panorm. *quem allegat consi. 22. quidam Ioan. de Senis libr. 2.* tenet, non currere præscriptionem, quibus adde idem tenentem Frāciscum Balbum *de praescript in 4 par. 5. partis princip. quaest. 3 versic. & quod non praescribatur post Gloss. quam allegat in leg. empti C. de euict.* Mouentur, quia, inquiunt, emens rem alienam de euictione agere non potest antequam ea euincatur. *leg. qui rem,* 12

& l. si post. C. de euictionibus. ergo is impeditus est agere, & consequenter contra eum non currit præscriptio, *per dd. ll.* Sed hæc opinio nobis tuta non sat videtur, nec enim mihi impeditus agere videri is potest, qui jus suum habet jam natum, inque esse jam productum, nec dubium est quin iste creditor jus reale habere intelligatur, *l. fin. C. de reb. ali. non ali.* ergo non est agere impeditus cum habeat jus reale in esse productum & ortum, possitq; prohibere & denunciare debitori, ne res suas alienet, nisi saluo jure suo hypothecæ, & denunciare emptori vt eas res sciat esse obligatas, sicque vt eas, cum suo onere & caussa emat & nõ aliter, sciatq; se in ijs reb. si eas emerit habiturum consorte quoad illud jus hypothecæ, quo facto ille jam in eodem statu constituetur, in quo ipse debitor erit: sicq; hac mala fide præscribere nunquam poterit. Diuersum est diuersaque caussa & ratio est illius, cui vel nullum de præsenti jus competit, *iuxta l. 1. §. fin. ff. de annali except. C.* vel competit sub cõditione, *iuxta d. §. sin autem. l. fin. C. comm. de lega. d. l. contra maiores.*

13 † Hi enim nullum jus habere dicuntur, quia conditionalia nihil ponunt inesse. *l. si quis sub conditione dandorũ decem, ff. si quis omi. causs. testam.* Sicq; merito dicuntur agere impediti, & contra eos non currit præscriptio; ergo si noster emptor negligens fuerit in tali denunciatione facienda, sibi imputet, & merito ei curret præscriptio. Dicet quis, quid si ignorauit eas res sibi obligatas alienari? respondeam ei nihilominus currere præscriptionem, quia tunc non tam juris quàm facti esset impedimentum, quod non impedit currere præscriptionem, & in eo tantum q̃stio tũc esset, an propter justum illud facti impedimentũ posset contra talem præscriptionem restitui. vt per tex. juncta doctrina Bart. ibi *in l. fin. C. de longi temporũ præscript.* de quo infra plenius

14 agemus, cogita tamen. Quid † autem si mihi postea nunciatum esset, hanc rem quam ab illo emi esse alienam, adhuc antequam ex facto euicto esset, de euictione agere non possem. *dict. l. si post d. l. qui rem. C. de euict.* & consequenter interea videor agere impeditus, nec mihi curreret præscriptio, secundùm Andream Tiraquellum, *vbi supra,* id quod durius est quam superius: nam id scire dicimur quod vehementer justis ex causis moti opinamur *l. cum quidam. §. quod dicitur. 1. & 2. cum ibi notat. per Gloss. & Dd. ff. de acquiren. hæredit.* si ergo postquam bona fide emeram, viri boni & graues dixerunt mihi eam rem esse alienam, jam dicor scire eam esse alienam, & consequenter intelligo a me euictam iri verosimiliter, quia verus hujus rei dominus non est credendus hanc suam rem omissurus, aut neglecturus. *leg. cum de indebito, ff. de probatio.* sicque etsi nequeam de euictione agere contra principalem, nec etiam contra illos tertios possessores antequam reuera euincatur, interim tamen & potero, & deberem

eis

eis denunciare, vt sciant quemadmodum sese rès habeat: etenim potentia proxima actui pro ipsomet actu reputatur, sicque primum maritus dissipare, vel ad inopiam vergere cœpit, potest mulier agere ad dotem. *l. in reb. l. vbi. cum vtrobiq; notatis. C. de iure dotium.* ergo etiam in specie nostra, cum primum intellexi rem esse alienam, intelligo potentiam, vt ea res à me absit, vel abscessura sit, propinquam esse, & verosimillimam: par est vt contra illos tertios possessores agere possim saltem denunciando, quemadmodum se res habeat, eosque per hoc in mala fide cōstituendo, vt sic contra me jus meum hypothecæ præscribere nequeant, id quod si omiserim mihi merito imputabitur, mihique tanquam non impedito nisi culpa vel sponte, aut negligentia mea non est, cur non currat præscriptio, juribus, & rationibus de quibus suprà, cogita tamen quia non affirmo. In † superioribus tamen speciebus retenta opinione existimantium non currere præscriptionem illam, intellige quoad præscriptionem ordinariā decem, aut viginti annorum, nō sic in præscriptione annor. 30. quę nō desineret currere, secundum Balbum, *vbi sup. q. 3 in fi.* † Quid si Męuius vēdidit mihi decem aureos annuos, 15
in idq; domum obligauit, quam postea alteri vendidit, qui contractus legitimus & vsitatissimus est, appellaturque census vulgari nomine, is per annos viginti eos aureos annuos persoluit, totidemq; annos emptor domum eam bona fide possidet, postea is debitor meus non vult aut non est idoneus ad annuum illum censum persoluendum, vtrum possim agere contra domus illius emptorem, an vero ille sese præscriptione possit defendere, attigit Andr. Tiraquel. *vbi supra gl. 7. in fin. sed non definiuit*, allegat Specul. *de præscript. §. 1. versi. pone colonus. & titulo de locato. §. nūc aliqua. versi. 44.* Guliel. de Cune. & Bald. *in leg. solennibus, C. de rei vendicat.* Bald. *in leg. arboribus, §. qui tamen. ff. de vsufr.* Chassane. *in consuetud. Burgundiæ, titu. des censes. §. 2. colum. 15. versic. nunc succedit.* Alex. *consi. 71. videtur. colum. fin. li. 1* Et sanè si illius domus emptori ab ipso venditore dictum fuit (vel etiam ab alio, ita vt credere deberet) eam rem esse obligatam vel illo censu oneratam, expeditum est eum vt malæ fidei (quod attinet ad illud jus) possessorem non posse præscribere, quod si nihil ei dictum fuit, tunc si illius rei ignarus erat qui emeret annum illum reditum justo facti impedimento tētus videretur, *& est materia d. l. fin. C. de longi tempo. præscript. cum ibi notatis per Bart.* quod si id nouerat, & neglexit denunciare emptori quemadmodum se domus illa haberet, vt sic eum in mala fide constituere, sibi imputandum videtur, iuxta ea, quæ superius dicta fuerunt: nec enim video vt possit videri aut dici agere, aut denunciare impeditus is qui jus suum habet in esse productum, & nulla conditione suspensum.

TERTIA PARS PRINCIPALIS AD TITVLVM SPECTANS.

SVMMARIA.

1 *Titulus ad præscription. requiritur.*

2 *Titulus allegatus an præsumatur.*

3 *Intell l.cum de in rem. ff. de vsur.*

4 *Obligari personaliter durius quàm rem tradere suam, & alienari.*

5 *Titulus beneficij præsumitur ex longo tempore.*

6 *Obliuio præsumitur post longũ tempus.*

7 *Emancipatio post longum tempus præsumitur.*

8 *Aditio hæreditatis præsumitur.*

9 *Consensus præsumitur post longum tempus.*

10 *Matrimoniũ præsumitur post longum tempus.*

11 *Manumissio præsumitur post longum tempus.*

12 *Consensus patris præsumitur post longum tempus ad validandum filij contractum.*

13 *Tempus longum facit præsumi licentiam mariti in vxoris contractu, idem quoad consensum propinquorum.*

14 *Tempore ex longo præsumitur consensus domini in venditione rei emphyteuticæ.*

15 *Tempore ex longo præsumitur ratificatio.*

16 *Emancipatio illegitima validatur ex longo tempore.*

17 *Longum tempus facit filium præsumi emancipatum.*

18 *Intell.l.cum de in rem.ff de vsur. vt procedat etiamsi allegaretur titulus donationis, contra commun opin.*

19 *Lex noua præterita annullãt, an extendatur, ad diu obseruata.*

20 *Domicilium quanto tempore videtur quæri.*

21 *Tempus longum facit sustineri contractus illegitimos.*

22 *Votum continentiæ præsumitur ex longo tempore.*

23 *Ordo sacer præsumitur ex longo tempore.*

24 *Vnio Ecclesiarum præsumitur ex longo tempore.*

25 *Consensus Episcopi in vnione præsumitur ex longo tempore.*

26 *Tempore ex longo præsumitur consensus coniugis ad solutionem thori.*

27 *Temporis longi taciturnitas facit præsumi diuisionem, etiamsi agatur de graui præiudicio, ardua quæstio.*

CAP. LXI.

1 TITVLVM † in præscriptionibus requiri vulgo traditum est, *per l.nullo.C.de rei vindi.l.vnic.C.de vsuca.transform.in prin.Instit.de vsucap.cum similibus.* quod nos justam possidendi caussam appellamus, *l.quod vulgo.ff.pro empt.l.non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucapio.l.fin.ff. pro suo. cum similibus.* quod quemadmodum intelligendum sit, plenè disseruimus infrà *cap.77 numer.10. & cap.*

& cap 71. & cap. 81. Sed † egregia quæstio est, vt iste titulus, vel 2
iusta possidendi causa probetur: is enim titulus sufficiens & idoneus intelligitur, qui ad dominium transferendum habilis & idoneus est (quale est, si eam rem mihi venditam, aut dotis nomine datam aut donatam inter viuos dicerem, aut fortè legati, vel fideicommissi nomine in vltima voluntate relictam, vel conditionis implendæ causa traditam, vel titulo hæreditario relictam, vel fortè rem titulo pro derelicto captam, & similia, *vt per totos titulos ff. & C. pro empto. & ff. & C. pro donato. & ff. & C pro dote. & ff. & C. pro suo. & ff pro derelicto. & ff. & C. pro hærede. & ff. pro legato. & l 1. ff. de cond. caus. data. & l. videamus. ff. de vsuris.* & per Bartol. *in l. quartam num. 9. cum seqq. ff. ad legem Falcid.*) Si ergo aliquo ex his titulis me possidere & possedisse allegaui, an per solam allegationem is titulus iuncta diutina possessione præsumatur, dubium & est, & † crederem talem legitimum titulum 3
allegatum præsumi ex diutina possessione, *per l. cum de in rem verso. ff. de vsuris.* vbi si annua præstatio vniformis longo tempore mihi soluta fuit, & in posterum tantundem annuum mihi deberi contendam, & allegem aliquem titulum in id obligatorium, is titulus præsumitur, & probatur ex illa diutina præstatione: sic ergo & in specie nostra, postquam diu rem possedi, si eam me ex iusto titulo possedisse allegem, is titulus ex ipsamet diuturna possessione præsumetur. Adstringitur hoc argumentum: nam si in terminis *d. l. cum de in rem.* id fit ex vi possessionis discontinuæ, quæ esse intelligitur in decem annuis illis præstationibus, multo facilius idem erit in specie nostra, vbi erat possessio continua. Quandoquidem continua possessio tam efficacior est discontinua, quod in illa solum decennium sufficiat ad præscribendum: in ista vero centum anni exiguntur, *vt in l. 1. §. ductus aquæ. ff. de aqu. quot. & in l. 1. & l. 2 ff. de aqua plu. iuncta l. seruitutes. in mag. ff. de ser.* & astringitur secundo, quia in terminis *d. l. cum de in rem.* erat quasi possessio tantum, non etiam possessio vera, vt patet: hîc autem vera possessio est.

Postremò † adstringitur, nam de longè grauiore præiudicio 4
agebatur in terminis *d. l. cum de in rem.* quàm in specie nostra, *argum. text. egregij in l. vnum ex familia. §. si rem. ff. de leg. 2.* ibi, sunt enim in rebus suis legandis, quam in alienis comparandis, & in onerandis hæredibus faciliores voluntates, quorum verborum sensus est, longè facilius esse cuique rem suam dare, quàm obligari personaliter ad aliquid emendum emptumque tradendum: quanto ergo durius videretur Iureconsulto illi, si ea obligatio personalis non vnica solutione perimenda esset, sed in æternum duratura ad aliquid annuum in æternum persoluendum, vt fit in terminis *d. l. cum de in rem.* Proinde si ibi huiusmodi duritie non obstante, titulus allegatus ex sola illa diuturna non possessione,

sed quasi possessione præsumitur, multo magis in specie nostra præsumetur, vbi nulla in futurum obligatio est, neque æterna vel geminata, neque simplex, præsertim cum hîc sit vera possessio, ibi impropria, hîc continua, ibi discontinua. Optimè facit, quia generale esse videtur, vt ex diuturnitate temporis ad præscribendū definiti præsumatur titulus, *arg. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. & l. 1. & l. 2. ff. de aqua pluuia arcen.* vbi expressum est, eam temporis diuturnitatem vim legis conuentionalis aut constituti obtinere, sicque alium titulum non requiri. Neque ad rem pertinet, quod ibi centum anni, vel tempus immemoriale exigatur: nam ibi in rebus & possessione, vel quasi discontinua, in qua tantundem, & non plus operantur centum anni, quantum longum tempus decem vel viginti annorum, vbi possessio
5 esset continua, vt in specie nostra. Postremò † optimè facit, quia in nulla vnquam re tam enixè titulus desideratur, quàm in obtinendo Ecclesiastico beneficio, *cap. beneficium ecclesiasticum, de regul. iur. lib. 6.* & tamen etiam in ecclesiasticis beneficijs post longum tempus decennij præsumitur titulus allegatus, vt est vera & communis opinio, quam tenent Bald. Angel. Ioan. Imol. Ludouic. Roman. & Francisc. Aretin *in l. qui in aliena. in princip. ff. de acquirend. hæredit.* Andr. Tiraquell. *de præscri. §. 1. gloss. 4. versic. 6. eiusdem farina.* ex cuius relatione apparet, hanc esse communem opinionem Fernand. Loazes Archi. Tarraco. *in consil. pro Marchione de Velez. dub. 1. pag. 269.* Hostien. Innocent. Cardin. Anton. de Butr. Panorm. Ioan. de Imol. Felyn. & communiter alij *in d. cap. illud. de præsumpt. & in d. cap. licet Hely de simon. & in d. l. si filius. C. de pet. hæred.* Cardin. Andreas Sicul. & alij *in cap. requisisti. de testamen.* Domini de Rota *in decis. 84. incip. nota, quod vbi contra aliquem excipitur, sub tit. de probat. & except. in antiquis.* Ioan. de Imol. *in c. ex frequentibus, de institut.* Nicol. de Milis *in d. suo repertorio, in verbo, Episcopus, in d. versic. antepenult.* Alexand. *in consil. 219. incip. ponderatis his. colum. 3. volum. 6.* Andr. Sicul *in consil. 1. colum. 5. volum. 4.* Barthol. Socin. *in consil. 170. colum. penult. volum. 2.* Felyn. *in cap. sicut. colum. 15. vers. fallit 4. de re iudic. & in consil. 2. incip. excellens Doct. in 6. & 7. colum.* Barthol. Chassane. *in consil. 11. incip. le cas. colum. 27. in 2. dub.* Ioan. de Amicis *in consil. 121. incip. coram magnifico domino.* & tradit Matth. de Afflict. *in decis. Neapol. decis. 368. incip. in casu nobi-*
6 *lium in 2. colum. cum sequent.* In summa † hæc pars probatur ratione: nam post longum tempus præsumitur obliuio, ideo, vt post tale tempus possessionis suæ oblitus quis videatur, quanto ergo magis testes, quorum nihil interest, per quos eum titulum, quo de agitur, probare curabam, præsumentur meritò obliti. Sicque post tale tempus non iniuria tituli probatio maximè difficilis reputabitur, & consequenter meritò à lege cessabit hoc casu tituli probandi onus, isque titulus allegatus post diuturnam

nam possessionem meritò præsumetur. Quod autem post longum tempus decennij etiam propriæ possessionis quis oblitus præsumatur, vera & communis opinio est, quam tenent Dynus *in cap sine possessione, in fin. de regul. iur. lib. 6.* gloss. & Iacobus Buttrig. *in l licet. Cod. de acquirend hæredit.* Ias. *in l. 1. §. per seruum. colum. 4. lectur. 2 ff. de acquirend possess.* Andreas Tiraquell. qui hanc affirmat esse receptiorem sententiam *de præscript. §. 1. gloss. 4. versicul. postremo tempus, ibi. sed multo plures* Ioan. Andr. *in addition. Specul. in titul. de peti. & poss.* quo loco supra citauimus Bartol. & Bald. *in l. 1. Cod de seruis fugitiuis.* Bartol. & Angel. *in dict. §. si forte.* ibique latè Alexand. *colum. 1. & sequent.* qui respondet rationibus aduersariorum. Bartol. *in l. Celsus. colum. 2. ibi, vel cum negligentia longi temporis. ff. de vsucap.* Bald. *in l. vltim. Cod. de his, qui à non domi. & in l. si minorem. Cod de in integrum restit. min. & in dict. l. 1. in fin. Cod. de seruis fugitiuis. & in repet l. edicta. colum. 4. versicul. incidenter quæritur. ibi, dummodo sit intra decennium. Cod. de eden. & consil. 37. quidam tabellio. colum. vlt. lib. 1. & cons. 150. casus actualiter. colum. penult. lib. 2.* Rosellus *inter consilia Baldi, consil. 445. super prædictis col. 2. lib. 2.* Panorm. *col. 5.* & Felin. *colum. penult. in c. vigilanti. de præscript.*

Quintò † eadem pars probatur per text. *in l. 1. Cod. de patria potestate.* vbi filius, postquam diu fuit in quasi possessione sui iuris, etsi nullum titulum emancipationis vel dignitatis, vel alterius rei aut modi, per quem solent liberi à patria potestate liberari, ostendat, adhuc sui iuris esse præsumitur, & iustam causam seu titulum gerendi se pro homine sui iuris habuisse intelligitur, quamuis ea possessio (id quod durius & mirabilius est) aduersetur priori statui ipsius: nam ipse non negabat, se patris sui legitimum filium fuisse ex legitimo matrimonio natum, sicque olim sub eius potestate fuisse constitutum, *iuxta l. filium eum definimus. ff. de iis, qui sunt sui vel alieni iuris. & in princip. Instituт. de patria potestate. & Instit. de nuptiis, in princip.* Et tamen emancipatio in facto consistebat, quod præsumitur ex diutina possessione, vel quasi, *vt ibi iuncta l. emancipati. C. de collat.* 7

Sextò † facit text. egregius *in l. si filiusfam. C. de pet. hæred.* vbi hæreditatem filiofam. delatam, is filius longo tempore possedit, & ex illa diutina possessione præsumitur legitimus titulus, hoc est, hæreditatis aditio, licet illa in facto consistat, *§. fin. Instit. de hæred. qual. l. gerit. l. is potest. ff. de acqui. hæred.* & textum *d. l. filiusfam.* dicunt singularem Bal. & Ang. *ibi,* & Bal. *in l. si certis annis. colum. 4. C. de pact.* 8

Septimò † facit *l. qui in aliena. in princ. versic. sed et si non adierit. ff. de acquir. hæred.* vbi ex diuerso hæreditatem filiofamil. delatam pater ipso longo tempore possedit, & per hoc legitimus titulus 9

vtcunq; in facto consistat, præsumitur (hoc est) aditio hæreditatis a filio facta: & tex. ille singularis est, secundũ omnes Dd. *ibi*, & secundum Bar. *cons. 33. scribit Psalmista, col. 2 lib. 2.*

10 Octauò † facit elegans text. *in c. illud. de præsumpt.* vbi per diutinam cohabitationem maris & fœminæ præsumitur legitimum matrimonium, alijs concurrentibus adminiculis, nec dubium est, rem facti esse matrimonium, *vt per totum titulum de sponsalibus*, quem text. Anton. Cardin. Ioan. Imol. Panorm. & Felin. *ibi*, trahunt ad matrimonium spirituale rectè contendentes, titulum beneficij ex diutina possessione vel quasi præsumi, vt supra disseruimus. Nec dubium est, contractum matrimonij longè grauioris præiudicij esse, quàm vllus alius contractus, quandoquidem in æternum inducit obligationem, adimitque libertatem, iuxta illud: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Ergo longè facilius idem recipiendum in reliquis actibus, qui tanti momenti esse nequeunt.

11 Nonò † facit text. *in l. circa. ff. de prob.* vbi, qui diu fuit in quasi possessione libertinitatis, licèt agnosceret, se olim fuisse seruum illius, qui ei status quæstionem mouebat, adhuc præsumitur iusto ex titulo & causa fuisse in tali quasi possessione, etsi is titulus manumissionis sit quid facti, *d. l. si emancipati. C. de collat.*

12 Decimò † facit, nam si ex forma statuti filius nequeat contrahere sine expresso patris consensu, adhuc si is filius rem vendidit, eamque longo tempore emptor possedit, is consensus, & sic legitimus titulus vtcunque consensus in facto consistat, *l. bona fidei. §. 1 de acquir. rer. dom.* præsumi non desinit. Ita in specie tenent Bald. *in d. l. si filiusfam. C. de pet. hæred.* Alex. *cons. 79. circa primum, de quo quæritur. col. 3. lib. 1.* And. Tiraq. *de præscript. §. 1. gloss. 4. vers. 2. huc pertinet* Andr. Barb. *in l. sciendum. col. 26. ff. de verb. oblig. & in l. 1. colum. 12. ff. de verb. oblig. & in rep. l. 1. C. qui admitti.* Francisc. Aret. *consil. 36. casus talis est. col. 1.*

13 Vndecimò † facit (id quod superiori rei proximum est) quod si mulier aut minor nequeunt contrahere sine duorum propinquorum consensu, certè post longum tempus interuentus illius consensus vtcunque in facto consistat, præsumitur. Ita tenent Bal. Ang. Ioan. Imol. & Aret. *in d. l. filiusfam.* per Andr. Tiraq. *de legib. connub. gloss. 5. 8. limit.* Vnde in terminis *l. Taurina 45.* idem respondendum erit, vt si vxor per illam legem contrahere inscio viro vetita contraxit post longum tempus, præsumatur licentia mariti præcessisse, quod alibi latius egimus.

14 Duodecimò † facit, nam qui rem emphyteuticam emit, & sciente domino eam diu possedit, præsumitur legitimum titulum (hoc est, consensum) ab eo habuisse. Ita Alex. *cons. 113. viso & diligenter. colum. pen. lib. 4* Andr. Tiraq. *vbi supra, nempe de præscr. §. 1. gloss. 4. vers. 3. non hinc.* Philipp. Dec. *consil. 185. colum vlt.* Ias. *in d. l. si*

certis

certis annis, C. de pactis, colu. 3. idem Dec. *conf.* 409. *viso conf. colum.* 1. Iaſ. *in l.* 1. *col.* 6. *C. qui admitti.*

Tertiodecimo † facit, nam ſi bonorum poſſeſſionem ſibi delatam filiusfam. agnouit, & res hereditarias longo tempore poſſedit, per hoc præſumitur patris ratificatio, vtcunq; facti ſit: ſicq; ſibi quæritur vſusfructus, *iuxta l. fi. C. de bonis quæ liberis.* Ita in ſpecie tenent Gloſſ. *in l* 1. *verb. ratam. C. qui admitti.* quam ibi ſequũtur Cynus, Bar. Angel. Salic. Fulgoſi. Ludoui. Roman. Alex. Philip. Corne. Iaſ. & And. Tiraq. *vbi ſupra, verſ.* 5. *quod authoritate*, vbi hanc dicit communem opinionem, licet contrarium voluerit Paulus Caſtrenſ. *in d. l.* 1. 15

Quartodecimo † facit *l. ſi poſt mortem, cum Gloſ. ff. de adopti.* vbi filiusfam. etſi minus rite fuiſſet emancipatus, tamen ſi diu ſtetit in quaſi poſſeſſione hominis ſui iuris, per hoc ea emancipatio quaſi reualidatur. 16

Quintodecimo † facit, nam ſi filiusfam. diu vixit ſeorſum à patre per ſe negotiando, licet nõ probetur fuiſſe in quaſi poſſeſſione hominis ſui iuris, hoc eſt, non probetur ſe quaſi emancipatum geſſiſſe, adhuc præſumitur emancipatus, vtcunq; emancipatio facti ſit, *l. emancipati, C. de coll. ibi, teq; emancipatum probatum fuerit,* vbi notat Iaſ. ita in ſpecie tenet Bald. *in d. l. ſi poſt mortem, prope fin.* And. Tiraq. *vbi ſupra, verſ.* 7. *ſuperiorib.* idem Bald. *in l.* 1. *per text. ibi. C. de patria poteſtat. & in l.* 2. *C. ſi aduerſus rem iudic.* And. Barb. *in d. l. ſciendum, colum.* 27. *ff. de verb. oblig.* Iaſ. *in d. l. ſi certis annis, colum. penult.* 17

Sextodecimo † facit text. egregius *in l. Procula. ff. de prob. iuncta l. cum de indebito, eodem tit.* vbi etſi donatio nunquam præſumatur, tamen poſt longum tempus præſumitur, cum aliis adminiculis, ſecundum Bartolum *in dict. l. Procula.* ſequitur Andr. Tiraquell. *vbi ſupra, verſic.* 8. *iſtis.* Idem Bart. *in l. quæ dotis, ff. ſolu. matrim.* Ioan. de Platea *in l. quicunq; de apo. pub. libr.* 10. Cuman. *conſil.* 136. *viſis inſtrumentis.* Bald. Salicet. & Florian. *in d. l. Procula.* Philipp. Decius *conſil.* 202. *vt præſens conſultatio, col. fin.* Gloſ. & Bart. *in l. libertus quos, §* 1. *ff. de alim. legat.* Bart. Ludo. Rom. Alexand. & alii *in d. l quæ dotis, & alij quamplures, quos allegat* And. Tiraqu. *vbi ſupra*, referens multos contrariæ partis aſſertores, qui affirmant *dicta l. cum de in rem*, non habere locum, quando poſſeſſor ille, vel quaſi poſſeſſor titulum donationis allegaret, quia tunc, inquiunt, cum ſit iuris præſumptio in contrarium, quia nullus præſumitur donare, *iuxta dictam l. cum de indebito,* merito ex tali allegatione is titulus allegatus non præſumeretur, quæ ratio vento leuior eſt: nam & ſimiliter emancipatio nõ præſumitur, quia facti eſt, *dicta l. ſi emancipati,* ea autem, quæ facti ſunt, minime præſumuntur, niſi probentur, *vt ibi, & in l. in bello, §. facta, ff. de capt.* & tamen ea emancipatio poſt diutinam 18

 poſſeſ-

sessionem, vel quasi præsumi non desinit, *d.l.1.C.de patria potestate, cum aliis supra allegat.* astringitur hæc ratio, nam emancipatio similiter continet donationem, & non quidem leuem, sed rei inæstimabilis. *l. filiusfam. §. secundum vulgarem, ff. de legat.* 1. ergo cum ex diuturna quasi possessione emancipationem præsumi ostenderimus; longe facilius idem præsumendum in alterius cuiusq; rei concessione.

Astringitur & secundo, nam si ex vi diutinæ quasi possessionis (vt est in quasi possessione gerendi se pro homine sui iuris) recedimus ab illa præsumptione, quod nullus præsumitur donare, multo magis idem fiet ex vi veræ possessionis, vt si diu possedi rē tuam te sciente. Quinimo in hac sola præsumptione donationis plerunque nituntur omnes leges de præscriptione inter præsentes disponentes, *qualis est l. alienationis verbum, ff. de verborum significatio. vbi, vix est enim, vt non videatur, &c. & l. si quis diutino, in princip. ff. si serui. vend.* nec dicatur, quod *d. l. si quis diutino,* loquitur in concessione seruitutis, quæ parui præiudicii esse videtur, sicque titulo non exigit: nam quia idem sit, in iis quoq; maioris momenti & præiudicii sunt, constat *ex dict. l alienationis,* vbi de ipsa proprietate agebatur, & idem probatur *in l. si ego. § primo, ff. de public. in rem action. ibi per traditionem, aut per patientiam forte,* & tamen ibi agebatur generaliter de omni seruitute, & sic etiam de vsufructu, qui pars dominii est, *l. quarta, ff. de vsufructu. Ad idem §. final. Instit. de iniur.* vbi præsumitur per patientiam etiam vnius anni iuris nostri cōcessio, & remissio, denique hoc probat euidēter *dict. l. cum de in rem verso, ff. de vsuris in longe fortioribus terminis,* vt exposuimus supra prope initium huius capitis. Præsertim cum ibi illa obligatio annua non est: cur non posset procedere ex causa donationis nō secus, quam ex reliquis quibusuis causis, & qui contrarium dixerit, loquetur cōtra generalitatem illius textus, & in mille iuris speciebus supra relatis, & infra referendis apparet ea, quæ sunt facti, licet regulariter non præsumantur, nisi probentur, præsumi tamen post longum tempus. Sit ergo firma conclusio, quod si rem tuam te sciente, & patiente diu possedi, & tibi eam vendicanti obieci, quod eam mihi donasti, tunc is titulus donationis præsumitur ex ipsamet diutina possessione, quæ te patiente cucurrit. Intellige concurrentibus adminiculis, id quod (quibusdam repugnātibus) communiter receptum est, *vt diximus* Secundo intellige etiamsi alia adminicula non adessent, id quod quidam (plerisq; nostrorum repugnantib.) admittunt, & verissimum est.

Decimoseptimo facit egregius text. *in l. qui in prouincia, §. 1. de ritu nupt. ibi, mouemur temporis diuturnitate,* vbi Imperator alias nō confirmaturus temporis diuturnitate motus, id, quo de agebatur, cōfirmauit, quem text. literis aureis scribēdum esse aiunt

Barba.

Barba. *consil.* 9 *praeclare. colum.* 2. *lib.* 2. & And. Tiraqu. *de praescr.* §. 1. *Gloss.* 4. *ver.* 9. *huc spectat.* cuius text. argument. Angel. ait: † legem nouam, quae praeterita annullat, non extendendam ad 19
ea, quae essent temporis diuturnitate stabilita. Ita Angel. *consil.* 52. *in quaest. proposita, colum. fin.* cuius rei neq; contestantem, neq; rursum contradicentem se nunquam reperiisse. Fely. testatur *in cap. fin. col.* 7. *de const.* Catell. Cotta *in memorabil. incipien. lex noua.* post Bald. quem allegat & ita intelligit *consil.* 107. *considerandum lib.* 5. Philip. Corn. *cons.* 199. *in praesenti consultatione, colu. antep. lib.* 2. vt notat Tiraqu. *vbi supra,* quibus etiam & illud aliquantulum consonat, & facit: nam si vir & mulier diu cohabitârunt tanquam vir, & vxor per ignorantiam iuris confirmatur status filiorum, ita vt legitimi intelligantur, secundum eum post Paulum Castr. & alios quos allegat, cogita super istis.

Decimooctauo facit † nam vbi quis per integrum decênium 20
habitauit, ibi intelligitur suum domicilium cõstituere, & illud illinc, vbi prius erat, mutare, secund. eum, *vbi supra, vers.* 10. *istis, per l.* 2. *C. de incolis, lib.* 10. tradunt Gloss. & Dd. *ibi*, Gl. & Dd. *in l. haeres absens, ff. de iudic.* Cyn. *in l.* 2. *C. vbi senatores vel clarissimi.* Bart. *in l. lex Cornel.* §. *domini, ff. ad l. Corn. de iniur.*

Decimonono † facit *c. contingit, de transact. ibi, & fuerit aliquot* 21
annis seruata. vbi ex diuturnitate temporis contractus sustinetur, aliter minime sustinendus, quem text allegant, & ad notabilem quaest. inducunt Philip. Dec. *cons.* 140. *an & quando, col.* 2. & Tiraqu. *vbi supra, vers.* 11. *proximè.*

Vigesimo facit text. *in c. licet, de coniugio seruorum, & quod tradit, vbi sup. ver.* 12. *his ipsemet* Tiraq. post Dec. *in rubr. de praesum.* Vbi summus Pontifex motus authoritate, & vi temporis decennalis definit id, de quo ibi aliter non ita facturus.

Vigesimoprimo † facit text. quem Tiraq. *vbi supra, ver.* 13. *huc* 22
respicit, dicit singularem *in cap. neque viduas,* 27. *quaest.* 1. vbi virgo vel vidua si longo tempore in religioso proposito permanserit, praesumitur votum continẽtiae fecisse, adeo, vt ad nuptias transire nequeat.

Vigesimosecundo facit, † nam etsi initiatus sacris ordinibus, 23
nemo nascatur aut praesumatur, quia id res facti est, & contraria primaeuo hominis statui, tamen si quis diu se vt initiatum gesserit, talis praesumitur, Ita Innoc. *in c. super his. col.* 3. *de accus.* & est communis opin. vt constat ex relatione Fely *ibi, col.* 9. & And. Tiraq. plures allegans affirmat hanc esse communem opinionem *de praesc.* §. 1. *Gloss.* 4. *vers.* 17. *huc pertinent.*

Vigesimotertio † superioribus accedit, nam licet nullum tem- 24
poris spacium inducat vnionem, tamen si quis diu duas ecclesias tanquam vnitas possedit, vnio praesumitur, ita (etsi ea res facti sit, quod regulariter, vt pluries diximus, non praesumitur nisi

nisi probetur) tenent Ioan. And. *in c. qui contra iura ad fin. de reg. iur.* Card. Flor. *in clem.* 1. *in princip. q.* 20. *de supplenda negli. prela.* Fely. *in c. causam, col.* 2. *de praescr.* ex cuius relatione, cum ea, quam facit And. Tiraq. idem sequutus *in tract. praescr.* §. 1 *Glos.* 4. *ver.* 20. *non hinc,* apparet hanc esse communem sententiam.

25 Vigesimoquarto his proximum quoq; est, nam † etsi consensus res facti sit, *l. bonae fidei,* §. 1. *ff. de acqu. rer. domi. l. fi. verb. voluntatis esse quaestionem, C. de instit. & subst.* tamen in tali vnione post longum tempus cõsensus Episcopi praesumitur secundum eum, *ibi vers.* 21. allegat Alex. *cons.* 210. *colu.* 3 *lib.* 6. & Dec. *cons.* 419. *col.* 1. & Roman. *cons.* 270. cum aliis per eos allegatis, ex quorum dictis hanc esse receptam sententiam constat.

26 Vigesimoquinto † eodem pertinere videtur, nam etsi coniunx religionem ingredi nequeat, nisi de consensu alterius coniugis, *c. significauit, de conuers. coniu.* is tamen consensus vtcunque facti sit praesumitur: si ille sciente altero coniuge diu stetit in religione, ista videtur esse recepta opin. ex traditis p Fely. *in c. sicut fal.* 3 *de re iud.* & And. Tiraq. *vbi supr. ver.* 22. *quidem sequuntur.*

27 Vigesimosexto † superioribus fauet, nam etsi diuisio sit quid facti, *vt patet per omnes tit. ff. & C. fam. ercisc. & ff. & C. comm. diuid. & ff. & C. finium regundorum.* tamẽ si fratres bona paterna longo tempore separatim & possederũt, & onera eius iniuncta persoluerunt, ea diuisio etsi facti sit praesumitur, ista est vera & comm. opinio, quam tenent Glos. Iacob. Butrig. Odofredus, Raynerius, Petrus de Bellapertic. Ioan. Faber, Bartol. Alberic. Bald. Angel. Salicet. Paulus Castrens. & alii, *in l. penultima, Cod. comm. diuid.* Bart. *colum.* 3. & Florianus *colum. fin. in l. cum in rem verso, ff. de vsuris.* Tiraquell. *qui saepius appellat hanc communem opinionem de praescript.* §. 1. *Glos.* 4. *versic.* 14. Nicol. de Neapol. & Ias. *colum.* 7. *in* §. *quadam. Institut. de action.* Franc. Aret. *in l. qui in aliena, in princ. ff. de acquiren. haer.* Bartol. *in sua disput. incip. mulier habens amplum patrimonium.* Bal. *in l. si certis annis, C. de pactis.* vbi etiam Angel. Paul. Castr. Alex. Iason. *colum.* 3. & Riminaldus, Baldus, *cons.* 282. *proponitur quod minor. lib.* 2. vbi eam Gloss. ait esse communiter app. Paulus Castrens. *consil.* 126. *non sequendo ordinem, lib.* 2. vbi eam Gloss. ait esse comm. Alex. *consil.* 92. *viso & discusso lib.* 1. vbi hanc affirmat esse com. opin. hanc pluries affirmat esse comm. opinionem Francisc. Balb. *de praescrip. in* 1. *part.* 3. *par. princ. q* 10. vbi plures allegat, hanc sentẽtiam receptam esse asseuerantes, & tradit multa Fernandus Loazes Archie. Tarrac. *in cons. pro Marchione de Velez, pag.* 256. *cum pluribus sequent.* And. Tiraquell. *de praescription.* §. 1. *Glos.* 4. *versic.* 14. *& iterum versic.* 39. vbi postquam plures quos allegat, tentat, id solum procedere, quando de leui praeiudicio ageretur, & sic quando illae portiones ab intestat. essent aequales vel testam. haered. portionibus consentaneae.

heæ, secus alias tamen nos generaliter tenemus, d. Gloss. etiam si de graui agatur præiudicio per plura quam 50. fundamenta, de quibus supra, & infra *c. seq.* vbi etsi de grauissimo præiudicio agatur, ex long. temp. id admittitur.

SVMMARIA.

1 *Emphyteuticus præsumitur fundus ex longo tempore.*
2 *Longum tempus inducit mutationem malæ fidei.*
3 *Ecclesiæ consecratio ex longo tempore præsumitur.*
4 *Iuramentum præsumitur ex longo tempore.*
5 *Notariatus præsumitur ex longo tempore.*
6 *Priuilegium præsumitur ex longo tempore.*
7 *Mandatum ex longa scientia & patientia an præsumatur, ardua q.*
8 *Mandatum an inducatur ex scientia & patientia inter absentes, ardua q.*
9 *Consensus quid sit?*
10 *Absentium contractus quando perfectus videatur.*
11 *Donatio mortis causa hodie fit pacto nudo.*
12 *Donatio causa mortis facta præsenti & taceti, an valeat, ardua q.*
13 *Donatio simplex facta præsenti & tacenti, an valeat.*
14 *Consensus non solus verbis, sed & alius modis conijcitur.*
15 *Verba indicium duntaxat non certa probatio nostræ sunt voluntatis.*
16 *Iustitia quæ peßius capitalior.*
17 *Calumniator quis.*

CAP. LXII.

VIGESIMOSEPTIMO † & huc spectare videtur, nam etsi 1
concessio in feudum sit quid facti, quod non præsumitur nisi probetur, tamen si quis diu soluit pensionem pro aliquo fundo census feudive, aut emphyteusis nomine, ex illa diuturna præstatione ille exphyteusis, vel feudi titulus præsumitur, hæc est vera & communis opinio, quam tenent Gloss. mag. *in fin. in l. secunda. C. de iure emphyt.* quam Gloss. sequuntur ibi Bald. Ioan. Fab. Angel. Salicet. & Ias. *col.* 57. Specul. *in titul. de loca. §. nunc aliqua. versicu.* 64. & Salyc. post Cyn. *in l. competit. C. de præscript. 30. vel 40. annor.* Idem Bartol. *in l. cum de in rem verso*, & ibi etiam Bald. *in lect. Floren.* & Salicet. *in 6. quæst. ff. de vsuris.* Bartol. *in l. 3. §. ex contrario. colum. 2. in princip. ff. de acquiren. possess. & in l. solent. §. 1. ad fin. ff. de officio procon. & in l. iubemus. C. de fund. patrimon. libro* 11. *& in l. litibus*, & ibi etiam Angel, & Ioan. de Plat. *col.* 3. *C. de agricol. & censi. eodem libro* 11. Bald. *in l. male agitur*, & ibi etiam Angel. & rursum idem Bald. *in l. cum notissimi. §. vltim. C. de præscript. 30. vel 40. annor. & in d. l. qui in aliena. in princip.* & ibi Angel. Ang. *in l. prætor. in princip. & ibi recentiores. ff. de eden. & in l. qui luminibus, ff. de seruitut. vrban. prædior. & in §. emphyteusim. colum. 1. versic. sed tunc quæro. in authent. de aliena. & emphyt.* Petr. Anchar.
consil.

conf.422.quidam ferus. Roman.*conf.27 posito quod dominium rei.colum* 1.Panorm.*in c.ad audientiam.col.3.versic. ex his concludo, lib.*1. & Paul.Castrens.*conf.*213.*viso puncto.col.2.lib.2.*Alex. *conf.79. circa primum.col.3.lib.*1. Barth.Soc.*conf.*50 *subtiliter col.2.lib.*4. Tiraquel. *vbi supra, vers.*16.Ias.*in l.sciendum.col.8.ff.de verb.obli.*Alex.*conf.169. viso themate col.2. lib.* 2.

2 Vigesimooctauo † & illud non longe abscedit, nam etsi mutare propositum sit quid facti, tamen is, qui in mala fide esse præsumitur, ex temporis diuturnitate præsumitur mutasse eam opinionem, & bonam fidem habere cœpisse, vt plene diximus infra c.79. *num.*18 & c.81. *num.*2.

3 Vigesimonono his, & illud affine esse videtur, nam † etsi ecclesiæ consecratio sit quid facti, tamen si diu in ecclesia fuit publice celebratum, præsumitur id episcopi authoritate factum, ecclesiamque ab eo consecratam, vt tradunt plene Felynus *in c. Alberic. col.2. de testibus:* idem Felyn. *in c.illud. colum.*3.*de præsumpt.* Phil.Dec.*conf.*135.*ad iustificationem.post princ.*Fely.*in c.sicut. col* 16. *de re iud.* Dec.*col.3.in l.*1.*C.qui admitti.* & ibi Iacob.*col.* 5. Idem Ias. *in l.si certis annis.C.de pact col pen.* And.Tiraq.*de præscr.* §.1. *Gloss.4. vers.*19.Felyn.*in c.de quarta.de præscrip.*plene per Fernand. Loazes, *in conf.pro Marchione de Velez,pag.*267.*ver.bene facit* Catell. Cotta *memorab.incip.facta non præsumuntur* Ruin.*conf.*108.*col.* 1.*lib.*5.

4 Trigesimo, & † illud quoque contiguum esse videtur, nam etsi iuramentum sit quid facti, sicque à teste præstitum non præsumatur, nisi probetur, tamen ex diuturnitate temporis id præsumitur, vt per Bart.*in repet.l.admonendi ff de iureiur. col.*8. vbi Ias. *in repet. col.*85.*ver.vl.in hac materia.*And. Tiraq.*vbi supra, versi.*23. & Bal. *in c.*1.*si de feudo fuerit controuersia inter dom. & agnat.*

5 Trigesimoprimo his & illud arridet, nam † etsi notarius nullus nascatur, & sit res facti, tamen si quis diu se gessit, vt notarius talis præsumitur, ita Florianus *in l. cum de in rem verso. ff. de vsur. col.*1.Ias. *in l.Barbarius. ff. de offic. prætor.col.*4. Idem Ias. *in d. l.si certis annis.col.3.C. de pact.*And. Tiraq.*vbi supra,ver.*27.Ias.*in § præiudiciales.col.pen.Insti.de actio.*& plene per Aymonem Crauet. *de antiquit.tempor par.*1. Bar. *in l.2.col.1. C. de sent.* quamuis non pauci teneant contrarium, vt per Tiraq.*vbi supra,*Dec.*conf.*42. *ad princ.* Felyn. *in c. si scripturam.col. 6. de fide instrum.*

6 Trigesimosecundo huc † & illud vergit, nam etsi priuilegium sit quid facti, tamen si quis fuit in possessione, vel quasi illius rei vel iuris, quod citra principis priuilegium haberi non potest, ex tali diutina possessione priuilegium illud præsumitur. Ita Bald. *consil.*311. *præmittendum est ad euidentiam lib.*1. per And.Tiraq. *vbi supra, vers.*30.

7 Trigesimotertio eundem † scopulum & id intuetur, nam etsi ex sola temporis diuturnitate mandatum non præsumi multi velint.

lint, vt notabiliter inquit Bald. *in l. 1. in 1. col.* & ibi Salic. *C. de rebus alienis non alienan. & in l. 2. C. si ex falsis instrumentis.* Alex. *in d. l. qui in aliena in princip. ff. de acq. hered. & in d. l. sciendum. in 5. col. de verb. oblig. & in con. 1. incip. ponderatis his. col. pen. vol. 4 & in cons. 35. incip. consideratis his. col. 1. vol. 7.* Felyn. *in c. sicut. col. 17. ver. Sexto aduerte, de re iud.* Barth. Soc. *in cons. 63. incip. in causa quæ vertitur, col. 3. vers. sed ad hoc fuit responsum. vol. 3.* Franc. de Curt. *in consil. 48. in 6. col. & in cons. 49. incip. memoria recolenda. col. 14. vers. 8.* Ias. *in cons. 111. inci. communitas. col. pen. vol. 3.* Philip. Dec. *in cons. 215. incip. in causa vertente. col. 1. vol. 2.* Ioan. Francis. Balb. qui hanc dixit commu. esse opinionem *in tractatu præscriptionum. in 1. part. 3. part. principalis in 10. q. in 5. col.* Carol. Ruin. *in cons. 69. incip. circa processum. col. 2. in fi. & in consil. 156. incip. quia de pluribus quæritur. col. pen. in princ. vol. 1.* & Steph. Bertran. *in con. 3. incip. inspecto & considerato. num. 41. vol. 3.* Tamen tale mandatum ex sola temporis diuturnitate, (vtcunque mandatum res facti sit) præsumi recepti or sententia esse videtur: ita Bal. *con. 285. li. 3.* Curt senior *cons. 77. super motiuis. col. 2.* Dec. *con 99. visis, in fin.* Paul. Castr. *con. 84. lib. 1.* Dec. *in addit. ad Bart. in l. si vxor. §. si quis vxorem. ff. ad legem Iuliam. de adulter.* Ias. *in l. 1. col. 5. C. qui admitt.* Andr. Tiraquell. *vbi supra, versic. 31.* Fernandus Loazes *qui plures allegat con. pro Marchion. de Velez, pag. 259. & 266.* Et sane vt prior opinio verior est data ignorantia eius, qui mandatum dedisse dicitur, ita posterior pars data eius per longi temporis spacium scientia & patientia longe verior est, per omnia iura & rationes supra adductas. Ita Bal. *cons. 337. lib. 1.* Franc. de Curte *d. consil. 77.* Ludouic. Gozadinus, *cons. 73.* & Fernan. Loazes, *vbi supra facit optime l. si ego. §. 1. ff. de pub. in rem act. ibi, per traditionem forte aut per patientiam, & §. fin, Instit. de iniur. l. alienationis verbum, ibi vix est enim. ff. de verb. sign. l. si quis diuturno, in princ. ff. si seru. vendicetur. l. si id, quod, ibi, quasi volente & concedente domina. ff. pro dereli. l. qui patitur, ff. mand. l. semper qui non prohibet. ff. de reg. iur. & adde quæ dicemus infra versic. 52.* & hæc pars verior est data longi temporis scientia & patientia eius, cuius nomine res agebatur, & cuius intererat, alias procedit prior opinio.

Vnde apparet † quid respondendum sit in illo articulo, quo 8 controuertitur, an *d. l. qui patitur. d. l. semper qui non prohibet,* locum habeant in absente non secus, quam inter præsentes, id quod primum admisit Philipp. Dec. *in d. l. semper qui non prohibet,* sed postea maturius deliberando ipsemet tenuit contrarium *in additio. per eum factis ad rubric. C de pact. colum. fin.* quem sequitur Hieronymus Cagnol. *in d. l. semper* mouentur hac ratione: quia non est, inquiunt, inter absentes eadem ratio, quæ inter præsentes, siquidẽ inter præsentes qui scit alium pro se fideiubere, potest ei interdicere, ne pro se fideiubeat, id quod facere nõ potest qui absens est, sicq; inter præsentes duo sunt, quæ faciunt præsumi,

vel

vel interpretari tacitum mandatum. Primum, quod agitur de vtilitate illius, pro quo fideiussio fiebat, Alterum, quod prohibere poterat si id sibi displiceat; at cum res agitur inter absentes, etsi idem suadeat vtilitas præsumpta eius, pro quo fideiubeatur, tamen impotentia prohibendi si forte ei displicebat, id dissuadet, quæ ratio (iudice me) cuique displicere merito, vt minus integra deberet, nam non bene sequitur, imo minime sequitur, est absens, ergo prohibere non potest quinimo tam prohibere potest, quam si præsens foret. Quid enim si cum præsens esset, & ei interdiceretur, ne pro se fideiuberet, nihilominus ille parere noluit, sed pro se fideiuberet, certe nihil vltra facere posset, nisi vt sic ei mandati actione obnoxius non esset, id quod & absens facere non minus libere posset, quã præsens simul ac nosset pro se fideiussum esse, posset enim rescribere sibi id displicere, sicque mandati actione minime teneretur. *l. nec emere. C. de iure deliberand. l. sicut initio. C. de action. & obligation. l. sicut maior. C. de repu. hered.* & quia contractus mandati ex consensu substantiam, & formam capit. *l. consensu. ff de actio. & obligat. & Instit. de oblig. ex consensu in princ.* vnde illo retinente appareret cessare consensum vel consensum nunquam interfuisse, sicque se mandati nomine
9 minime teneri, nam † consensus idem est quod simul sensus, vt tradunt Doct. *per text. ibi in l. 1. ff. de pact.* dictio enim Cum, idem significat quod Simul, cum ea dictio reperitur adiuncta in compositione ad alteram dictionem; sicque sensus adiuncta dictione Con; significat consensum, ita tamen vt aliquo tempore simul ab vtroque in idem sensum, & sic consensum fuerit. Vnde
10 etsi † omnes bonæ fidei contractus inter absentes non secus quam inter præsentes fieri possint, *vt d. l. consensu. d. princip. Insti. de obligat. ex consensu. l 2. & 3 ff de procur.* tamen si tibi absenti vendidi aut locaui domum meam, aut tecum societatem coire volui; & similia, & antequam tu acceptares & consentires, mutaui ac reuocaui voluntatem, postea tu huius rei ignarus accepisti, tunc licet vtrinque fuit in idem placitum, cessat tamen obligatio, & contractus: quia in id non fuit simul, hoc est, eodem tempore sensum; sed diuersis temporibus: sicque licet in idem vtrinque fuerit sensum, tamen non fuit simul sensum, & sic nunquam fuit consensum, & consequenter non est pactum aut conuentio, quæ obliget naturaliter nec ciuiliter, vt tradunt communiter Doctores *in d. l prima.* Quis ergo impedit quin cum primum mihi absenti relatum fuit, Titium pro me fideiussisse, non respondeam eidem nuncio, vel alteri mihi displicere, sicque mandati actione ei obligatus minime manebo, nec ciuiliter quidem. Nec etiam naturaliter non magis, quam si re vera ille pro me nunquã fideiussisset. Verum si tacui, satis iuste concessisse & consensisse videbor, quandoquidem id
cedi:

cedit in meam vtilitatem, *per dict. l. qui patitur, cum ibi tradit per Doct. & per dict. l. semper qui non prohibet, cum ibi traditur per Doct. iuncta l. 1. 2. & 3. ff de procur.* & quia taciti, & expressi regulariter par potentia, & idem jus est. *l. cum quid ff si certum pet.* vbi multa p Ias post alios, per eundem *in l. cum ex filio per illũ text. in prin. ff. de vulgar.* per eundem Ias *in l. 1. per illum tex. cum gloss. C. qui admit.* tex egregius *in d. l. si filiusfam. C. de pet. hæred.* tex. egregius *in l. qui in aliena, in prin. ff. de acqui. hæred. & in l. si quis diuturno, in prin. ff. si seru. vend. & in l. alienationis verbo ibi, vix est enim vt non videatur. ff. de verb. signif. d. l. si ego §. 1 ff de publ. in rem actio ibi, per traditionem, aut per patientiam forte d. l. si id quod ff pro derelict. ibi, quasi volete, & concedente domina. l. Imperatores ff. de iure fisci, ibi, tute huic pœnæ. l. fin. C. ad legem Iul. maiest. ibi, suã spõte punitur.* Superiora inducũt ad egregiam quæstionẽ Scis donationem olim ad sui firmitatem indiguisse vel rei donatæ traditione, vel stipulatione, hodie vero nudo pacto firmam esse. *l. si quis argentum C. de don. cũ ibi notatis.* id quod etiam ad mortis † caussa donationem tractum 11 est, quæ nudo pacto firma est, non secus quam donatio inter viuos, vt tenuit gl. & ibi communiter Doct. *in l. cum pater. §. Mæuio. ff. de lega. 2.* & illa gl cõmuniter approbatam esse affirmat Cagnol *in l. semper qui non prohibet, ff. de reg. iur. num. 3.* Quid † au- 12 tem si ea donatio fiat præsenti & tacenti, an per eam præsentiã & taciturnitatem acceptare & agnoscere videatur, vt sic valeat quasi ex pacto tacite inito inter donatorem & donatarium, an vero nihil valeat, quasi pollicitatio tantum sit, propter defectũ acceptationis, quæ obligatoria nõ est, vt plenè per Iason. & Frãcisc. de Ripa *in rubrica. ff de verbor. obligat.* & Ioan. Crotus post Aretin. quem refert *in rubrica. ff de verbor. oblig. lectu. 2.* negat eam donationem valere. id quod tenet etiam Decius *in rubric. Cod. de pact.* Idem Decius *in l. senium, Cod qui testament. fac. pos.* Idem Decius *in dict. leg. semper, qui non prohibet.* Idem *in consil. 245. column. final.*

Contrariam partem vt ea donatio valeat, quasi per eam sententiam & taciturnitatem donatarij inducatur tacitum pactũ, tenent Ang. Bart. & Socin *in locis relatis,* per Decium, *vbi suprà,* Carol Ruin. *in l. 2. chartã pen. ff. de legat. 1.* Purpuratus *in rubric. C. de pact. & in l. rogasti. §. si tibi. ff si cert. pet.* Lancello. Galiaula *in rubr. colum. 11 ff. de verbor oblig.* & Hieron. Cagno. *in dict. l. semper qui non prohibet. ff. de reg. iur. nu. 3.* Curt. jun *in rubr. C. de pact.* sicq; hæc pars receptior est, id quod asseuerat Cagnolus vbi supra, † qui om- 13 nes similiter affirmant, quod & in terminis *dict. leg. si quis argentum.* si donatio inter viuos fiat præsenti & tacenti, ea præsentiã & taciturnitas inducit tacitam donationis agnitionem seu acceptationem, sicque tacitum pactum, quod ad talis donationis firmitatem sat est, quamuis & in hoc contra hanc secunda eam-

demque receptam sententiam, similiter tenuerint Aretinus & Ioan. Crotus, *vbi supra*, Philip. Dec *in quatuor locis supra allegatis*, qui in vtraque conclusione ea ratione mouentur, quod tale pactum, cum verba donatarij defuerint, non potest videri proprium, & verum pactum, sed tantum interpretatiuum & improprium, ad quod *d. l. si quis argentum*, vtpote juris antiqui correctoria extendi nō deberet, vt sic quanto minus possit, corrigeret jus commune. Quę ratio (judice me) ex crassiore aliquantulum Minerua descendisse videtur, quā de tantis viris credi potuisset.

14 † Nam quod *in d. l. 1 ff. de pact.* dicitur; pactum esse duorū pluriumve in idem placitum & consensum, nō est cur magis referatur ad consensum verbis indicatum, quam ad eum, qui alio quouis modo, aut signo indicaretur, indicatum ideo dixi, quia hominum consensus soli Deo notus aut infallibiliter intellectus
15 esse potest, & præterea nemini. † Vnde etsi animi nostri nullum certius signum sit quàm verborum *l. Labeo ff. de sup. lega.* tamen verba nō raro fallunt juxta tex. *in l. diuus, ff. de milita testam. §. plane. Instit. eod. tit. l. si quis intentione ff. de iud. d. l. non solum ff. de act. & oblig. l. an inutilis. ff. de acceptila.* Vnde Terentius, Erras (inquit) tui animi si me esse ignarum putas: loquitur enim de quadam coniectura fallaci. Et Ouid. sic modulatus est:

Vetus frequensq; via est sub amici fallere nomen.

16 Et † Cicero *Offic. lib.* 1. sic ait: Nulla justitiæ pestis capitalior est, quam eorum, qui cum maximè fallunt, id agunt, vt boni viri esse videantur. Vnde idem Cicero *pro Cecinna in oratione* ait: Verba inuenta sunt, quæ indicarent nostram voluntatem. Intelligit enim verba etsi sint omnium signorum certissimum indicium, nostræ voluntatis tamen minimè inducere certam, & infallibilem demonstrationem, sed tantum indicium, ideo judicarent, dixit, non demonstrarent, ideo lex ait, quod non literarum, aut verborum figura obligamur, sed mente & sensu, *ita l. non figura. ff. de action. & obligat. in l. obligationum substantia, eodem tit.* Idem Ci-
17 cer. *in eadem oratione pro Cecinna* ait: † Scriptum sequi calumniatoris est boni vero judicis voluntatem scriptoris. Sic & *in l. heredes mei, §. cum ita ff. ad Trebell.* ait lex, à verbis recedendum, vt voluntatem sequamur. *Ad idem l. 3. Cod. de lib. præt. l. non aliter. ff. de lega. 3. l. ita stipulatus. ver. Sabin.* vbi not. Paul. Castr. & Ias. *ff. de verborum obligat. versic. ex mente*, jam ergo dubitari non oportet, quin hominum animus & consensus nulli sat certus, & cognitus esse possit, nisi Deo. Sicque hominum consensus, qui pactum inducit indicijs tantum nō etiam certa scientia, aut demonstratione comprehendi vnquam potuit, aut poterit in æternum, vnde siue ex verbis siue ex alijs indicijs, aut conjecturis hominum consensum deprehenderis, vel (vt rectius loquar) conjecturatus fueris, semper is consensus est interpretatiuus, & conjecturalis, non cer-

certus & indubitatus, vnde si tibi præsenti dixi, dono tibi domũ, vel equum, & taces, per hoc agnouisse ex legis æqua & prudenti interpretatione videris, nõ secus quàm si tibi placere verbis declarasses, cum id tibi vtile sit. Idem si mortis caussa tibi donaro dixi eadem ratione, nam vt id signum & indicium tuæ taciturnitatis cũ hoc adminiculo, quod res tibi expediebat, posset nos fallere (si fortè tibi displicebat) ita etiam si verbis tibi placere declarares, decipi possemus, si fortè tibi displicebat, quãuis cõtrarium dixeris, ergo justè, & verosimiliter lex ex illa taciturnitate juncta tacẽtis vtilitati, interpretatur tacitam acceptationẽ & consequẽter tacitum consensum: sicq; etiam pactum, *l. cum qd ff. si cert. pet. cum simılib. supra allegatis.*

SVMMARIA.

1 *Tempus longum inducit præsumptionem actorum vt teneat sententia.*
2 *Longum tempus legitimat executionem.*
3 *Tempore ex longo præsumitur authoritas superioris.*
4 *Solennitatis præsumptio inducitur ex longo tempore ad firmandam rei Ecclesiasticæ alienationem.*
5 *Instrumentum rite exemplatum præsumitur post longum tempus.*
6 *Instrumentum minus solenne ex longa sui obseruantia fide dignum fit.*
7 *Testamentum minus solenne an conualescat.*
8 *Tempus pater veritatis.*
9 *Populi vetus memoria pro veritate est.*
10 *Probatio leuior sufficit in antiquis.*
11 *Testamentum an vacillet vnius testis contradictione.*
12 *Ecclesia diu singulis annis solutum non perpetuatur, contra Doctor.*
13 *Verba enunciatiua probant post longum tempus.*
14 *Tempus longum cum scientia & patientia inducit consensus, authoritatis & licentiæ præsumptionem.*

CAP. LXIII.

TRIGESIMOQVARTO † superioribus arridet, nam etsi 1 acta judicij sint quid facti, tamen si appareat sententia, reliqua vero acta totius processus non appareant, adhuc tamen ex temporis diutunitate interuenisse præsumuntur, & ritè interuenisse, vt est vera communis opinio, quam tenent ita Innocẽtius & alij, *in cap. bona, 1 per tex. ibi, de electione, & in c. in præsentia, de renun. & in c. cũ inter, de re iudic* Dec. *consi.* 36. *exemplum instrumẽti.* Alexand. *consi.* 17. *viso instrumento, colum. penultim. lib.* 4. Idem Alexand. *consi.* 30. *ponderatis, colum* 3. *lib.* 5. Corn. *consil.* 304 *rem ar. Ba... libr.* 3. *column. secunda*, per Andr. Tiraquell *de præscript.* §. 1. *gl.* 4. *versicul* 32.

2 Trigesimoquinto † his quoque concinit, nam etsi sententię executio sit meri facti, tamen ex temporis diuturnitate ritè & cum interuentu omnium solennium, quæ in facto consistunt, facta præsumitur Ita Pet. Anchar. *cons. 39 visa petitione* Dec. *consi. 385. iuridicam esse, colum.* 1. Andr. Tiraquel. *vbi supra, vers.* 35. & Philip. Dec. *consi. 419. viso colum.* 1.

3 Trigesimosexto † superioribus consonat, nam etsi authoritas superioris sit quid facti, tamen si reperitur instrumentum de alienatione rei Ecclesiasticæ, in quo nulla sit mentio de authoritate superioris, tamen post longum tempus ea præsumitur. Ita Pet. Anchar. *cons. 136. ex consiliis excellentium.* Angel. *in l. quod nolit. §. 1. ff. de ædil. edict.* Barb. *in l. sciendum, col. 16 ff. de verbor. oblig.* Andr. Tiraq. *vbi suprà, ver.* 35. Felyn. *in c. Alb. de testib.* plenè per Fernandum Loazes, qui alios allegat *in cons. pro Marchione de Velez pag.* .

4 Trigesimo septimo † huc quoque adspirare videtur, nam etsi solennia, quę in alienatione rei ecclesiasticæ interuenire debent, sint quid facti, tamē licet de eorum solennium vel aliquorum interuentu, in instrumento mentio facta non sit, adhuc tamen ex diuturnitate temporis interuetus eorum pręsumitur, ita Anton. Butr. *in cap. cura, de iure patronat. col.* 2. Franc. Aret. *consi. 36. casus talis est. columm.* 2. Andr. Tiraq. *vbi suprà, versic.* 36 Fernandus Loazes, qui quam plures allegat, *vbi supra, pag.* 51. Felyn. *in cap. sicut, colum. 19. de re iud.* Philip. Dec. *in l. 1. colum. 4 C qui admitt. & d. consi. 36. exemplum. colum. penultim. & consi. 152. in caussa, colum* 2. Alex. *cons. 79 circa primum, lib.* 1.

5 Trigesimo octauo † aliorsum non respicit, quod etsi producatur instrumentum sumptum ab originali, nec appareat de citatione partis, post longum tamen tempus ea præsumitur, vtcūque facti sit. Ita tenent Raphael Cuman. *cons. 167. visis instrumentis. col. 2.* Florian. *in l. 2 ff. de fide instrum.* Alexan. *cons. 101. super primo dubio col 3. lib. 7* Francisc. Aret. *consil. 37. col. pen.* Corn. *cons. 304. rem arduam. col. 2. lib.* 3. Philip. Dec. *consi. 36. col.* 1. Iason *in authen. si quis in aliquo documento. colum. 4. C. de edend.* Idem Ias. *in l. 2. colum. 2. C. de testam.* Tiraquel ex cujus allegatis apparet, hanc esse communem opinio. *tract. præscript. §. 1. Gloss. 4. vers. 37. non paucis tamen repugnantibus, vt ibi per eum.*

Trigesimonono his & illud consequens est: nam etsi consensus, vt constat, sit res facti, tamen si monacha reperitur migrasse de vno monasterio ad aliud, in posterioreq; diu commorata esse, præsumitur id factum de voluntate prioris monasterij, sicque posteriori acquiret, non etiam priori. ita Barth. Socin. *in cons. 83. placet mihi, in princ. & in aliis consiliis relatus per* Andr. Tiraquel. qui idem sequitur, *vbi supra vers.* 41.

6 Quadragesimo † ratio istorum omnium stat in vi & potestate temporis, quæ tanta est vt instrumentum, quod vndequaque solen-

solenne non erat, si tamen diu quæ in eo continebantur, obseruata fuerunt, habetur perinde, ac si vndequaque solenne foret, pleneq; probat, quasi illa solennitas defectus tempore suppleatur Ita egregiè Bart. inter cons. Bal. *cons. 400. super primo puncto. colum. 2. lib 4.* Felyn. *in cap. sicut. colum. 18. de re iudic.* Tiraquell *vbi supra, versic. 24.* Vnde † cum plura quàm quadraginta requisita 7
ad testamenti firmitatem desiderentur, vt plenissimè disseruimus *lib. 2. de succ creat. per totum,* quæ omnia requisita vix vnquam satis ex integro obseruata inuenies, dicebam, quod si ex testamento, quod non satis ex integro habuit solennium obseruationem (dummodo principaliora non deessent) cœpi hæreditatem possidere, longoque tempore eam tenui, cum hæredes legitimi testatoris huius rei ignari non essent, per hoc videretur testamentum integras vires sumere, in posterumq; tutus essem, quod dic, vt proximè repetam.

Quadragesimo primo † est & alia ratio superioris quasi con- 8
tigua, quod tempus dicitur esse pater veritatis, vt plenè differit Tiraquell *vbi supra, cap. 25.*

Quadragesimo secundo † est & alia ratio proxima superiori, 9
quod longa populi memoria pro veritate est. Ita Bal *cons. 84. res prohibita lib. 1.* Tiraquell. *vbi supra, ver. 26.* qui refert Ouidium, sic modulantem *Metamorph lib. 1.*

Quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?

Et vox populi, vox Dei est, dixi s. *cap. 11. num. 34.*

Quadragesimo tertio † est & alia ratio: nam generale est, vt 10
ex temporis diuturnitate leuior probatio sufficiat, vt per Bart. *in l. si quidem. C. solut. matrim. & in l. de minore. § tormenta. quæst. 2. de quæstio.* idem Bartol. *in l. continuus. § cum ita. ff de verborum obligat.* Ioan. Imol. *in cap. cum causam. colum. 1. de probat.* Tiraquell. *vbi supra, ver. 29.* per rationem, quam signauimus supra ad principium huius capitis, nempe, quia tempus rerum obliuionem inducit, sic etsi † testamentum soleat vacillare contradictione vnius te- 11
stis testamentarij, tamen fallit, postquam quis sciente & patiente hærede legitimo longo tempore possedit hæreditatem, *secundum eundem ibi, versic. 38.* post Fulgosium, quem allegat *consil. 79. colum. 3.*

Quadragesimo quarto, † tantaque est vis temporis, vt si per 12
decennium quis liberè Ecclesiæ, vel piæ causæ, quid soluerit, ex hoc inducta censetur consuetudo, vt in posterum tantundem soluere teneatur, secundum eundem Tiraquellum, *vbi supra, vers. 42. per cap. veniens, 1. de testib.* vbi idem tenet Panorm. *notab. 3.* & Felyn *notab. 4.* Panorm. & Felyn. *in cap. ad Apostolicam de simonia.* Panorm. *consil. 6. colum. 3. lib 2.* quæ conclusio vera non est, si non allegetur vel probetur idoneus tit. *iuxta l. cum de in rem. ff. de vsur. cum ibi not.* per Bartol. & Florian. *& per l. obligationum fere. § placet.*

ff. de action. & obligation. tempus enim sui natura nihil generat, sed potius omnia consumit, § *placet. iuncta l. sicut. l. omnes. Cod. de præscript. 30. annorum, in princip. Instit. de perpet. & temp. act. & d. cap. veniens nihil probat.* & Ecclesia ab huiusmodi tyrannide abstinentior esse debet, quàm reliqui, *cap. 1. §. 1. de alienation. feud. in princip. in authent. de monachis.* Tiraquell. *de priuileg. pia causa priuileg.* 100.

13 Quadragesimo quinto, † & tanta est vis temporis, vt verba enunciatiua, quæ regulariter non probant post temporis diuturnitatem, cum alijs adminiculis probationem inducant, vt videtur voluisse Bal. Alberic. Salic. Paul. Castr. *in l. cum quis. C. de iure deliber.* & ibi Alex. & Ias. Panorm. *cons. 54. casus talis est. colum. 2. lib. 1.* Tiraquell. *vbi supra, versic. 28.* Florian. *in l. in finalibus. ff. finium regundorum.* Decius *cons. 13. an appellatione.* & alij multi per eum ibi relati.

Quadragesimo sexto, isthæc omnia augentur: nam etsi iuris sui remissio vel abiectio nunquam præsumatur, fallit tamen ex tempore etiam vnius interdum anni, §. *fin. Instit. de iniur.*

Quadragesimo septimo, facit egregius text. *in l. si ego. §. 1. ff. de Publiciana in rem act.* ibi, per traditionem fortè, aut per patientiam, vbi longi temporis scientia & patientia tantum operantur, quantum alienatio & traditio, & tamen traditio constat esse quid facti etiam extrinseci.

Quadragesimo octauo, facit *l. alienationis verbum. ff. de verbor. signif. ibi, vix est enim, vt non videatur alienare, &c.* vbi qui ab alio diu rem suam possideri patitur, vix est, vt non videatur titulum possidenti præbere, hoc est, eam concedere, *l. si quod. ibi, quasi volente & concedente domino ff. pro derelict.*

Item facit *l. si quis diutino, in princip. ff. si seru. vend.* quæ in scientia & patientia domini nititur, nec desiderat alium titulum, vt seruitutis præscriptio contingat, quasi ipsa scientia & patientia inducant titulum, hoc est, concessionem illius seruitutis, & ista quatuor iura posterius allegata probant conclusionem nostram à fortiori: nam multo minus est, ex diuturna possessione præsumere titulum allegatum, quàm eum inducere, hoc est, inducere concessionem: etenim quando tituli præsumptio duntaxat inducitur, admittitur allegatio in contrarium, at non sic, quando ex solo tempore ipsemet titulus inducitur, sicque hoc longè grauioris præiudicij est, quàm illud.

14 Quadragesimo nono, si † cum scientia & patientia diuturnitas temporis fluxerit, talis diuturna scientia atq; patiētia idem, quod expressus consensus, authoritas, seu licentia operatur, etiam in casibus, in quibus à lege vel statuto Principis, Episcopi, Capituli, parentum, vel propinquorum, seu alterius consensus, seu authoritas, vel licentia ad aliquem actum expediendum requiri-

quiritur, vt probat text. *in d.l.2. C de his qui sponte publica munera subeunt, lib.10. & in l.ne in arbitris. & in d.l.si filius.* vbi hoc notant Bald.& Dd. *C.de pet.hæred. & in l.penult. C communi diuidundo. & in l.fin. C.arbitrium tutelæ. & in l quidam.ff. de euict. & in d.l.2.§.voluntate.* vbi hoc notant communiter Doctores, præcipuè Alexan. qui hanc dixit esse communem opinionem, *ff.solut.matrimon. & in d.l.qui in aliena.in princip.ff.de acquirend hæredit. & in l.si quis forte. §.cæterum.ff de pœnis. & in cap.1. §.præterea.* vbi hoc notant Do. Afflictus,& alij *in 2. colum. 3.titul. quibus modis feudum amittatur. & in cap.1.§ fin.* vbi hoc etiam notat gloss. *si de inuestit.u.feudi inter dominum & vasallum lis oriatur. & in d c ex nascitur, de his, quæ fiunt à prælato sine consensu Capituli. & in cap peruenit.* & ibi gloss. *de emptione & venditione. & in cap peruenit, de censibus, & cap.accedentibus, & in cap.finali.de priuileg.* & notant Doctores *in l.si certus annus, C.de pactis, & in l.1.C.qui admitt.* gloss.Bartol.& Doctores *in l. cum de in rem verso ff.de vsucapion & in l.prima, § finali, ff.de aqua pluuia arcenda.* idem Bartol.*in disputatione sua, incip mulier habens amplum patrimonium, & in l.quæ dotis.* & ibi latissimè Alexand.& Iason, qui hanc dixerunt magis communem esse opinionem, *ff.soluto matrimonio.* Hostiensis & Ioannes Andreæ *in cap.illud, de præscription.* Panormitan.& Doctores *in capitul.cæterum.* & ibi Decius post alios *in 4.colum de iudiciis.* Oldrad. *in consilio 183. incip. factum tale est, vacante Ecclesia, in 4. col.* Bal *in lib. statutorum, in verb.filios.* Cardinal.*in cap.requisisti, de testament.* Alexand.*in consilio 78.colum.3. volum.1. & in consil 8.volum.3. & in consil.111 incip. viso & diligenter considerato. colum penultim. volum.4. & in consilio 133 incip.clementissimi.colum.5.eodem volum. & in consil 39. incip. ponderatis his, colum.1. & 2. volum.5.* Francisc.de Aret.*in consil.36. casus talis est.* Aym. Crauett *consil.148. nobilis Antonia. colum.final.* Hieronym. Gratus *respons.9. facti speciem, & in respons 94.in causa excellentissimi. colum. final.* Stephan. Bertrand. *consil 1.lib.1. colum.10.*Ludouic.Goz.*ad consil.71. circa dubia.colum.4.* Ruinus *consil.69.circa processum.colum 4 lib 1.* Fernand.Loazes Archiepiscop. Tarrac. *consil.pro Marchione de Velez, pagin.260* Ias.*consil.56. circa primum.lib.1.* idem Ias.*consil.25.quæst vertitur lib.3. & consil 89.ad consultationem colum.final.lib.1.* Vnde planè colligitur (id quod hi omnes taciti tenere videntur) quod si fundum tuum te sciente & patiente longo tempore possedi, cum præscripsisse videbor, etiamsi tituli aliunde, ne adsit interuentus, neque probatio, neque etiam allegatio, sed sola illa tacita concessio, quæ post longum tempus colligitur, id quod probat text. *in l.alienationis verbum, ibi, vix est enim, vt non videatur alienare. ff de verbor. significat.* Ad idem *l.si ego §.1.ibi, per traditionem, aut per patientiam forte.ff.de pub.in rem act.* vbi, quod attinet ad concessionem, tantum operatur patientia, quantū traditio, *iuncto §.per traditionem*

Institut. de rerum diuis. Ad idem §. *fin. Instit. de iniur.* vbi per taciturnitatem vnius anni actionis iniuriarũ remissio videtur. Ad idem *d c. illud. de præsumpt.* Ad idem *l. si quid diuturno in prin. ff. si ser. vend.* Ad idem gloss. communiter approbata *in l. penul. C. com. diuid.* vbi diuisio præsumitur ex longi temporis scientia & patientia. Hæc conclusio variè intelligitur: Primùm, cùm agitur de dominio plenario præscribendo, *vt d. l. alienationes.* Deinde cum agitur de præscribendo vsufructu, idque facilius, *arg. d. l.* Tertiò cum agitur de præscribenda seruitute, *arg d l. & in spem. per d. l. si quis diuturno.* Quartò, cum agitur de præscribenda actione personali liberatoriè, seu ad liberationem debitoris: & ita procedit text *in l. sicut. & in l. omnes. & l. cum notissimi. C. de præscript. 30. ann.* & *text in l. 1. C. si aduersus creditorem.* Postremò, etiamsi agatur de præscribenda actione personali ad nouam obligationem acquirendam, *vt in terminis l. cum de in rem verso. ff. de vsuris.* Quæ omnia obtinent, quando is, contra quem præscribi contentio est, rem suam iusve suum possideri sciebat, & patiebatur: nam si ignorabat, non aliter longi temporis præscriptio procederet, quàm si titulus interueniat, & allegetur, & probetur, *l. nullo. C. de rei vend.* & dicam plenius *in cap seq.* Itaque data scientia & patientia domini non est necessarius titulus aliunde proueniens ad possessionem præscribentis iustificandam: nam satis superq; iustificatur per solam domini scientiam & patientiam. Verum domino ignorante, tunc demum titulus aliunde requiritur ad iustificandam talem possessionem, vt ei sic iustificatæ, legale vsucapionis lucrum meritò possit accedere, facit text. egregius *in l. si id quod pro derelicto, ibi, quasi volente & concedente domina. ff. pro derelict.* vbi ad iustificandam possessionem sufficit, quoad præscribendum voluntas domini, nec alius tit. exigitur, iunge dicta *j. cap seq n. 3. cum seq.*

SVMMARIA.

1 *Feudum ex longo tempore præsumitur.*

2 *Feudi alienationi dominus ex longa patientia consentire videtur.*

3 *Tempus longum consensum ignorantis præsumi non facit.*

4 *Patientia sine tempore longo nõ inducit consensus præsumptionem.*

5 *Nobilitatis priuilegium quanto tempore pereat.*

6 *Solennitas extrinseca præsumitur ex longo tempore.*

7 *Solennitas extrinseca ex tempore longo cum alijs adminiculis præsumitur, vel sine alijs adminiculis, ardua quæstio.*

8 *Scriptura interuentus an ex tempore longo præsumatur, ardua q.*

9 *Supplementum actus facilius inducitur, quã ipsemet actus.*

10 *Solennitas extrinseca ex longo tempore an præsumatur ad damnum tertij.*

11 *Tempus longum facit præsumi con-*

consensum cõsanguineorum, contra Doct. & præsumi insinuationem, contra Dd.

12 *Intell. l. 45. Tauri.*

13 *Solennitas extrinseca requisita ob bonum publicum, an præsumatur ex longo tempore.*

14 *Solennitas extrinseca non præsumitur ex longo tempore, quãdo nec veritas locum posset habere.*

15 *Solennitas extrinseca non præsumitur ex longo tempore, quando nimis difficilis erat ipse actus principalis. Idem si non erat verisimilis.*

16 *Maioratus in venditione non præsumitur licentia principis ex tẽpore longo, noua opinio.*

17 *Solennitas extrinseca ex longo tempore non præsumitur, si ei partes renunciare non valebant.*

18 *Consensus domini in pacto futuræ successionis nõ præsumitur ex longo temp. noua opin.*

19 *Iuramenti calumniæ renunciatio non firmatur longo tempore, noua opin.*

20 *Iuramento calumniæ non potest renunciari tacite, contra Doct.*

21 *Alimentorum transactio an lõgo tempore firmetur, noua opinio.*

22 *Testamentum minus solenne ex longo tempore non sumit vires, nec rumpit superius, noua opinio.*

23 *Intell. §. non tamen, Inst quib. modis testam infir & l. pen. § testamento, ff. de secund. tabul.*

24 *Intell. l. si quis diuturno, ff. si seru. vend. & l. alienationis. ff. de verb. sign.*

25 *Tempus longũ non inducit præsumptionem instrumẽto contrariam.*

26 *Stipulatio facta inter absentes non firmatur tempore.*

27 *Tempus non firmat venditionem factam sine precio.*

28 *Tempus nõ firmat locationem factam sine mercede certa.*

29 *Intell. l. si filius, Cod. de pet. hered.*

30 *Intellectus l. qui in aliena, ff. de acquiren. hered.*

31 *Intellectus l. cum de in rem. ff. de vsur. & infra nu. 35.*

32 *Solennitas extrinseca etiamsi de ea instrumentum non meminit, præsumitur ex longo tempore, ardua quæst.*

33 *Intell. l. filius, C. de pet. hered. contra Dd.*

34 *Titulus ex longo tempore an præsumatur ad præscript. ardua q.*

35 *Intell. l. cum de in rem, ff. de vsufructu.*

36 *Titulus ex decennio non præsumitur ad vasallagium, sed ex tricennio.*

37 *Princeps ciues etiam ad publicam necessitatem perpetuo alienare non potest.*

CAPVT LXIV.

QVINQVAGESIMO hinc est (vt ad scientiam & patientiã redeamus) † quod si quis à domino tanq̃ vasallus receptus fuerit, isq; eo sciente & patiente diu pro tali se gesserit, rem illius domini vt feudalem possidendo, per hoc feudũ constituitur, *cap. scien-* 1

sciendum, qui testes sunt necessarij. Gl. *in c.1. in verb. permissum, de prohib. feudi alien per Lot.* & ibi Bald. & Zas. *in rubr. quæ sit feudum acquiratur,* & Fernand. Loazes *in cons. pro Marchio. pag.* 262.

2 Quinquagesimoprimo, vnde Bald. vbi supra, ait † quod si domino præsente & tacente feudum ille alienauit, & longum tempus præteriit, dominus consentire intelligitur. Ias. *in l. quæ dotis, in 15. casu, ff. solut. matrim.* Gratus *resp.* 117. *prima facie. colu.* 2. *lib.* 1. Alex. *cons.* 79. *col.* 4. *lib* 1. *& in cons.* 113. *viso & diligenter, col. pen. lib.* 4. & Fernand. Loazes, *vbi supra.*

Quinquagesimosecundo, vnde secundum eum ibi, si rem emphyteuticam sciente capitulo emi, & ita longo tempore possedi, præsumuntur in tali contractu omnium solennium interuẽtus.

Hactenus quando concurrebat scientia & patientia cum tẽ-
3 poris diuturnitate, † nam si sola temporius diuturnitas adesset sine scientia & patientia, vel sola scientia & patientia, sine diuturnitate temporis, tunc non sufficeret, vt consensus & concessio præsumeretur de temporis diuturnitate sine scientia & potẽtia, quod non sufficiat, & præsumatur consensus, aut concessio, aut vt fiat præiudicium nobis quasi ex facto nostro, tradunt Bal. & alii *in l.* 1. *C. qui admit.* Bal. & Salic. *in l. si filiusfamil. C. de pet. heredit. & in l.* 2. *C. de leg. hered.* Bald. & Angel. *in l. quæcunq. §. fin. ff. de pub. in rem actione.* Alex. & alii *in l qui in aliena, in princ. ff. de acquir. hered.* Idem Alex. *in l. sciendum, ff. de verbo. oblig. & rursus in cons.* 9. *lib.* 2 & Fernand. Loazes, *vbi supra pag.* 258. vnde mandatum ex temporis diuturnitate sine scientia nostra illius negotii, quod nomine nostro fieri dicebatur, minime præsumitur, secund. Bal. & Salicet. *in l* 1. *C de rebus alien non alien. & in l.* 2. *C. si ex falsis instrument.* Alex. *in dicta l. qui in aliena, in prin. & in l. sciendum, supra alleg. colu.* 5 Fely. *in c. sicut, col.* 16. *de re iud.* Deci. *cons.* 215. *in causa vertente, colum* 1. Carolus Ruinus *consil* 69. *circa processum. col.* 2. *lib.* 1. *& cons.* 166. *quia de pluribus, eodem lib.* Ias. *cons.* 111. *communitas, libro* 4. & Fernand. Loazes, *vbi supra.*

4 Quod † autem sola scientia & patientia non sufficiat sine tẽporis diuturnitate, vt quis de suo concedere iure videatur, *probatur in l. filiusfam §. inuitus ff. de procur. l. inuitum, ff. de seru. vrbanorum prædiorum, l. Caius, ff. de pignor. action. l. fideiussor, §. pater, ff. de pignor. l sicut, §. non videtur ff. quibus modis pignus vel hypoth. solui. l. in eo iure, §. vetare, & l pen. ff. de furtis, c. qui tacet,* vbi per Dd. *de reg. iur. lib.* 6. Gloss. *in l. qui patitur, ff. man.* Philipp. Dec. & Cagnol. *in l. semper qui non prohibet, ff. de regul. iuris.* multa per Archiepiscopum Tarrac. *vbi supra pag.* 257 *& sic intellige quod scripsi supra vers.* 33.

5 Quinquagesimotertio † si quis habens priuilegium ne ad vectigalia teneatur, passus fuerit se conscribi in libro talia soluere debentium, idq; per longum tempus tolerauerit, per hoc amittit illud priuilegium exemptionis. Ita probat text. *in l.* 1. *§. si quis exer,*

tutor. ff. quando appell. sit, vbi ita tenent Angel. Perusi. & Angelus Aretinus, & Ioan. Imol. Alexan. *cons. 101. visis instrumentis, col. pen. lib. 1. & in cons. 133. clementissimi. & cons. 136. in causa & lite. lib 4*. Fernand. Loaz. *vbi supra, pag. 245*. Carolus Ruinus *cons. 126. viso priuilegio, colum. fin. lib. 4.* & Ludouic. Gozadi. *cons. 23. prima facie, colu. 2.* vt ergo hoc casu pro longi temporis patientiam is de suo iure concedere videtur, & lex ius suum ei admittere quasi sponte sua intelligitur, sic etsi quis rem suam ab alio longo tempore possidere patitur, lex quasi sponte illius transfert dominium in præscribentem, sic & *in l. fi. C. ad legem Iuliam maiest.* pœnam sponte sua subire delinquentes videntur quasi cum eorum bona publicantur, & ad fiscum transferuntur, sponte eorum id fieri intelligatur. dixi plene *de succ. creat. lib. 1. §. 10. nu. 665*.

Deniq; ex diuerso, qui re vera exemptus nō erat per longum tempus viginti annorum si cum conciuibus vectigalia nō soluit, sed subire desiit cum alii ea persoluerēt, acquirit libertatem vel eam præscriberet, cum moderamine tamen, de quo per Fernan. Loaz. *vbi supra, pag. 256.* & And. Sicul. *inter consilia Alexan con, vlt. lib. 4.* & Carol. Ruin. *cons. 117. videndum est, col. 3. lib. 1.*

Quinquagesimoquarto † solennitas etiam extrinseca præsumitur ex temporis diuturnitate, ita tenent Glos. vltim. Innocen. Ant. Butr. Ioan. Imol. & Panorm. *in c. peruenit, de censibus*, & Hostiens. Ioan. Andr. Bald. Antonius, Ioan. Imol. & Fely. *in c. Albericus, de testibus*, Socinus *cons. 153. pulchra & subtilis, colu. 2. vers. ad hanc obiectionem, lib. 2. & cons. 266. an causa, lib. 2.* & Corneus *cons. 98. videtur prima facie, colu. 1. & 2. lib. 1. & cons. 348. videtur in hac. colum. 5. eod. lib. & consil. 144. superioribus dubiis, colum. 1. vers. tamen his minime refragantibus, lib. 4. & cons. sequent. in supra scripto themate. colum. penultim. versic. item potest dici, eodem libr. 4. & consil. 248. copiose. colum. 1. eodem lib. 4.* Francisc. Curt. senior *consil. 117. super motu, col 3.* Fely. *in d. c. sicut, col. 15. vers. fallit tertio, de re iudic. & in c. 1. colu. 1. de lit. contest. & in c. licet Hely. col. 5. de simon.* Ludouic. Bologn. *cons. 34. colu. 4.* Philipp. Decius *cons. 36 col penult. vers. vlt. non obstat, & dicto consil. 42. colum. 7. in quinto dubio, versic. & ista confirmatur, & dicto cons. 152. colum. 2. & cons. 190. visis & diligenter. vers. quoad tertium, & cons. 212. viso puncto. colu. 3.* Bart. Bald. Imol. Angel. & Romanus *in d. l. qui in aliena, ff. de acqu. hered.* Bart. Bald. & Angel. *in d. l. si filiusfamil. C. de petition. hered.* Bart. Bald. Angel. Ioan. Imol. Raph. Cuman. Roman. Alexand. Barbat. & Iason, *in d. l. sciendum, ff. de verbor. obligat.* qui omnes admittunt solennitates extrinsecas desideratas instrumentis exemplandis præsumi ex temporis diuturnitate. 6

Sed q; † solennitas extrinseca præsumatur ex temporis diuturnitate temperatur, vt procedat, ita demū si concurrāt alia adminicula, & non aliter. Ita tenent Cynus & Bald. *q. 2. in l. 1. C. qui admit.* 7

admitt. Iaſ. *in l. ſi certis annis, colum.* 3. *Cod. de pactis.* Alexand. *in l. qui in aliena, in princip. ſupra alleg.* Idem Alexand. *conſ.* 9. *viſo themate, colum. penul. lib.* 3. *& conſil.* 17. *lib.* 4. Idem Alexand. *conſ.* 218. *ponderatis narratis, colum.* 3. *lib.* 1. Salicetus *in d. l. ſi filiusfamilias.* Romanus *in d. l. ſciendum.* Panorm. *in d. c. Alber. colu. pen. de teſtib.* Idem Panorm. *in c. ſignificauit, notat.* 2. *de cenſib.* Paul. Caſtr. *conſ.* 202. *cauſa confinium, col* 2. vnde Bal. *vbi ſupra,* negat ex diuturnitate temporis præſumi donationis inſinuationem, negatque præſumi interueniſſe conſenſum conſanguineorum in contractu mulieris, vel mariti in contractu vxoris, qui deſiderabatur per ſtatutum.

Contrariam partem vt ex diuturnitate temporis etiam citra concurſum alterius adminiculi præſumatur ſolennitas extrinſeca, tenent. Iaſon *in dicta l. ſciendum,* & Romanus ſibi contrarius *in d. l. quia in aliena.* Felynus *in d. c. Albericus, colu. fin.* Iaſon *in l.* 1. *C. qui admit. colum.* 4. Alexand. *conſil.* 79. *primo quæritur, lib.* 1. Barbat. *conſ.* 33. *colum.* 3. *lib.* 3. Idem Barbat. *in repet. rubric. C. qui adm. colu.* 2. Andr. Tiraqu. *de præſc.* §. 1. *Gloſſ.* 4. *ver.* 39. & hæc pars ſine dubio verior eſt data ſcientia & patientia eius cuius intererat, & conſenſum præſtare debebat.

2 Secundo deinde eadem concluſio † vt ſi ſolennitas extrinſeca ex temporis diuturnitate præſumatur, limitatur vt non procedat in quibus caſibus requiritur ſcriptura: tunc enim vt ea ſcripturæ ſolennitas interfuerit minime etiam poſt longum tempus præſumitur. Ita tenent Felyn. *in cap.* 1. *in princ. de litis conteſt.* Alex. *conſ.* 219. *ponderatis his, colu. pen. lib.* 6. & And. Tiraq. poſt Paul. Caſtr. quem allegat, *in d. verſic.* 39. quæ limitatio ſaltem ſic generaliter accepta nõ video vt ſuſtineri poſſit, nam ſi vendidiſti mihi domum hoc expreſſim acto vt inde fieret ſcriptura, nec aliter cõtractus perfectus eſſet, deinde te ſciente, & patiente poſt precium ſolutum lõgo tempore eam domum poſſedi, certe tibi heredive tuo eam domum vendicanti exciperem eam ſolennitatẽ ſcripturæ interfuiſſe, ſicq; cõtractum ſuam perfectionem recepiſſe, eamq; ſolẽnitatẽ ex ipſa temporis diuturnitate probarem. Quinimo idem crederem etiam ſi per procuratorem contractus ille fuiſſet celebratus, nec vnq̃ ad tuam notitiã perueniſſet niſi nunc, cum poſt longũ tempus agere cœpiſti, quia quãdo reuera interfuit conuẽtio, & ſolummodo dubitatur de ſolennibus illius contractus, ea etiam in præiudiciũ abſentium præſumuntur ex longo tempore, licet nõ præſumerentur in præiudiciũ abſentiũ ipſimet cõtractus ſi de ipſorum initio nõ conſtaret. ſicq; ſi non

3 ꝓbaretur ꝙ inter me & tuum ꝓcuratorem interfuiſſet vlla conuentio, tunc licet probatum eſſet te illi mandatũ dediſſe ad illã domum vendendam, meque poſtea illam longo tempore poſſediſſe, adhuc in præiudiciũ tui abſentis & ignorãtis ea ſolennitas extrin-

extrinseca (hoc est illius contractus interuentus) minime præsumeretur: arg. eorum omnium iurium & rationum quæ supra dicta sunt, quæque infra adiicientur, & arg. *d. l. filius familias. C. de pet. hered. l. qui in aliena, in princ. ff. de acquir hered. c. illud. de præsump. l. 1. C. de patria potesta.* Ratio differentiæ, quia quod est aliquid, facile recipit suppletionem & perfectionem, sicque eam recepisse facile præsumitur, sed quod est nihil, non potest recipere suppletionem aut augmentum ve, sicque eam recepisse ex temporis etiam diuturnitate præsumi inciuile esset. argum. *l. omnimodo, & l. scimus, in princ. & §. repletionem. C. de inoffic. testam. l. sed etsi manente. ff. de precario. c. & Glo. de offic. deleg.* vnde portio quæ aliqua est, facile recepit suppletionem & augmentum iuris accrescendi, non sic in ea quæ nulla est, *l. si totam. ff. de acq. her.* vbi tradunt communiter Dd. Bar. & alii *in l. re coniuncti. ff. de legat. 3.* vnde repudiatio partis hereditatis vel legati, quia nihil est, non trahit ad se alias partes eiusdem hereditatis, vt omnes repudiatæ videantur, sed aditio partis trahit ad se alias partes, sicque per aditionem partis totum quod delatum est, quæsitum videtur, tex. est *in l. 1. & 2. cum ibi notat. ff. de acq. hered. l. si solus. in princ. & §. 1. eod. tit. iuncta l. cum quidam. ff. de l b. & posthu.* dixi multa in simili *in c. 1. lib. 2. controuersiarum vsu frequentium,* & nostram distinctionem videntur sentire. Alex. *consil. 55. colum. 2. lib. 5.* Decius *consil. 442. col. 3.* Tiraq. *vbi supra, vers. quin & aliter.*

Tertio limita † vt solennitas extrinseca etiam post temporis diuturnitatem non præsumatur, quando agitur principaliter de inferendo alicui tertio præiudicium, ita tenent (nisi demum post annos triginta vel longius tempus, Gloss. & Innocent. & reliqui *in c. peruenit de empt. & vend.* vbi Imola. *col. 6.* Fulgosius *in l. 1. col. pen. C. qui admi.* Alex. *col. 7. viso instrumento locationis. col. 3. lib. 4.* Hostien. Ioan. Andre. Panorm. *in d. c. Albericus, de testib.* Alex. *consil. 218. ponderatis narratis. colum. 3. lib. 6. arg. d. l. nullo. C. de rei vend. cum simi. & d. c. peruenit.* 10

Contrarium tamen tenent Alexan. sibimet contrarius *in d. l. qui in aliena, in prin. ff. de acq. hered per c. continebatur, de his quæ fiunt à prælato sine cons.* Ias. *in d. l. 1. colum. 5 C qui admitti.* And. Tiraq. *de præsc. Glo. 4. §. 1. vers. 39. ibi, sunt & qui hoc limitant.* post Anto. Butr. quem allegat *in d. c. illud.*

Quid dicendum, & sane vt istarum sententiarum neutra simpliciter vera est, ita vtraque aliqua ex parte defendi potest, nam quod tendit in præiudicium tertii ignorantis ex diuturnitate temporis non stabilitur, aut solennitas extrinseca præsumitur. Sicque mandatum non præsumitur in præiudicium ignorantis eam rem qua de agitur, vt diximus *supra, & aliquid in c. præscr.* Cæterum si ipse id agi non ignorabat, aliud esset, vires enim sumeret actus ille vel quasi ex præambulo mandato præsumpto, vel quasi

quasi ex sequenti ratihabitione, *arg. l. semper qui non prohibet. ff. de regul. iur.* cum ibi late traditis per Decium & Cagnolum, & per ea quæ iam diximus.

Quarto limita vt procedat quando ageretur de modico præiudicio, secus si de magno: tunc enim solennitas extrinseca non præsumeretur etiam ex temporis diuturnitate. Ita Bar. *in d. l. cum de in rem verso. col. 3. ff. de vsu*, idem Bart. *in d. disp. mulier habens amplum patri.* idem Barto. *in l. 1. col. pen. ff. de aqua plu. arcen.* Fulgosius *col. pen.* & Ias. *col. 5. d. l. 1. C. qui admitti.* Alexan. *in d. l. qui in aliena, in prin.* idem Alexan. *in l. sciendum, ff. de verb. oblig.* And. Tiraq. *vbi supra, ibi, sed & hoc multi.* Panorm. *in c. vlt. col. 3. de causa poss. & propr.* Paulus Castren. *in d. l. si filiusfam.* Decius *consil. 444.* idem Decius *in c. 1. col. 6. de fide instrum.* Alex. *cons. 20. viso processu. colum. fin. lib. 4.* idem *consil. 5. col. pen. eod. lib.* Socin. *cons. 254. lib. 2. per d. l. nullo. cum simil. quod dic vt supra c. 2. diximus super Gloss. l. penult. C. com. diui.* Quid dicendum? & sane sunt tres casus inspiciendi, primus quando ea solennitas extrinseca quæ omissa esse dicitur, exigebatur principaliter ob vtilitatem eam omittentis. Alter quando exigebatur ob vtilitatem tertii, vltimus quando exigebatur ob vtilitatem reipub. Primo casu ex temporis diuturnitate præsumitur: quid enim si erat statutum, ne mulier contraheret sine consensu duorum consanguineorum, certe hoc casu si mulier contraxit, & post longum tempus velit contractum rescindere eo colore quod consanguineorum consensus non interfuit, consensus ille licet sit extrinsecæ solennitatis præsumeretur per omnia iura & rationes, de quibus supra, & potissimum *per d. l. si filiusfamilias, & d. l. quia in aliena, & d. c. illud.* nec dubium est, quin ea solennitas intueatur principaliter ipsius mulieris vtilitatem, vt per Bart. & alios *in l. si quis pro eo. ff. de fideiuss.* dixi plenius *libro tertio controuersiarum vsu frequentium.* Amplia vt procedat etiam si per procuratorem mulier contraxisset, cum ipsa contractum initium non ignoraret. *c. qui per alium. de reg. iur. lib. 6 per totos titulos ff. & C. de proc. & ff. & C. mandati. cum simil.* Amplia vt non procedat non solum si de leui, sed etiam si de graui vel mediocri præiudicio ageretur per generalitatē iurium & rationum, *de quibus supra, & infra.* Limita vt non procedat quando contractus reuera initus non fuit, licet rem forte mulieris aliquis possidere cœpisset, quasi ex venditione, vel donatione, vel dotis datione ab ea factis, tunc enim cum non solum negetur ea extrinseca solennitatis de interuentu consanguineorū, sed etiam negetur ipse principalis contractus vel ipsa principalis conuentio, ex diuturna possessione etiam illius contractus nomine vel velamine colorata non præsumeretur is titulus vel contractus, nec cum illa solennitate interuenientium consanguineorum, neque sine illa, ita procedit *d. l. nullo cum simil. C. de rei vendic.*

Secus

Secus si contractus reuera interfuisset, sed consensus consanguineorum minime, nam tunc is consensus præsumeretur, nisi abfuisse vel defuisse probaretur, *vt dixi.* Ratio differentiæ, quia contractui, qui reuera non fuit, nihil potest accedere aut præsumi accessisse, at contractui qui re vera fuit ea extrinseca solennitas vt accedere potuit, ita & accessisse præsumi potest. Secundo limita quando mulier isthęc ignorabat eo quod etsi mandatum dedit ad contrahendum, & contractus re vera fuit celebratus, ipsa tamen id ignorabat, quia talem contractum factum fuisse sibi nunquam denuntiatum fuit, tunc enim etsi probatum esset contractum fuisse celebratum, si tamen consensum consanguineorum interfuisse probatum non esset, is minime ex diuturnitate temporis præsumeretur, & ita procedit, text. *in d. l. nullo. iunct. l. 2. §. si à populo. ff pro empt. l. 2. C. eod tit. iuncta l. 1. §. fin. ff. de public. in rem. act.* nam etsi forte ex vi & occasione illius contractus huius mulieris aduersarius rem suam longo tempore possedisset, adhuc eam præscribere non posset, quia titulus ille vtpote illegitimus non præberet iustam ei causam possidendi inscia muliere, vt dictis legibus, ea autē sciente & patiente forte aliud esset, quia iam ille videretur habere iustam causam possidendi eo ipso quod domina patiente possidebat. *l. si id quod. ff. pro dereli. ibi, quasi sciente & volente domina. l. si vir vxori. ff. pro donato.* in quibus iuribus titulus similiter erat illegitimus, & ex domini consensu iustificabatur, quasi defectus tituli vel vitium ipsius purgetur vel suppleatur ex scientia & patientia domini. *Et in d. l. 1. C. pro empt. & d. §. si à pupillo*, vitium illius tituli ex consensu minoris ideo nō purgatur, quod ille non potest circa id dispensare, aut iuribus suis nocere, id quod possunt qui maiores ætate sunt, vt in terminis *d. l. si vir. d. l. si id quod*, vt vtrunque probatur *in l. Titio centum, in princ. ff. de cond. & demon. iuncta. l. filiusfamilias. §. diui. ff. de legat. 1.*

Ex superioribus † apparet vehementer errasse Baldum *in l. 2. C. de leg. heredit.* quem sequitur Andreas Tiraquellus, *vbi supra*, versicu. & quanquam: post Fulgosium & Paulum Castrensem, quem refert: aiunt enim ex diuturnitate temporis non præsumi insinuationem donationis, non quoque præsumi interuentum consanguineorum, cum vtrunque præsumi longe verius esse ostendimus, quando contractus re vera factus fuerat in quibus terminis ipsi loquuntur, id quod regulare est. Fallit in casu secundum superiorem distinctionem. Ad id quod dixi, quando contractus initus non fuit, idem tenet Tiraquellus, *vbi supra, versicul quin & aliter.* Alexand. *consil. 50. libro 5.* Decius *consil 444. col. 3.* Secundo casu principali quando ea extrinseca solennitas desideratur in vtilitatem potissimum tertii, sicque eius omissio in illius tertii præiudicium principaliter vergit, tunc 13

com-

communis opinio supra relata voluit eam non præsumi nisi probetur, intellige primũ quando de magno præiudicio ageretur, deinde idem si de mediocri, postremo idem si de minimo vel le-
22 ui, quæ omnia puta vera si tertius ille ignarus esset. Vnde † cum lege Tauri. 45. prohibeatur vxor sine viri sui licentia contrahere; si ipsa se ignaro contraxisset etiam post longum tempus mariti licentia non præsumeretur, siue agatur de magno, siue de mediocri, siue de minimo præiudicio ex mente d. cõmunis opinionis: eam enim solennitatem principaliter respicere vtilitatem mariti diximus *lib. 3. controuersiarum vsu frequent.* Cæterum sciente & patiente marito post temporis diuturnitatem, ea licentia præsumeretur, vel ea diutina taciturnitas pro licentia haberetur, *argum. d. l. filiusfamilias. d. l. qui in aliena. d. l. si id quod ... quasi sciente & volente domina. d. l. si quis diuturno. ff. si seru. vend. d. ... ff. de pub. in rem. act. ibi, per traditionem vel patientiam forte ... fin. Instit. de vsur. l. alienationis verbum ibi, vix est enim vt ... deatur alienare. ff. de verb. signif. l. qui patitur. ff. mand. l. semper qui non prohibet. ff. de reg. iur & diximus plene supra in capitibus præ-*
23 *ced.* Tertio casu principali † quando prohibetur actus sine illius solennitatis interuentu ob publicam principaliter vtilitatem, puta quia dicit statutum ex omni contractu venditionis præstari gabellam; infirmatq; omnem contractum qui non fuerit insinuatus in actis publicis, ne gabella fraudetur, tunc si apparet initus contractus, non tamen constat de insinuatione, ea etiam post longum tempus regulariter non præsumeretur, quia in dubio reipublicæ ignorantia præsumeretur. *l. verius. ff. de prob.* quod si appareret reipublicæ administratores id nouisse, tunc forte secus esset, *argum̃ iurium proxime allegatorum.* ergo aut sciuerunt & tunc ea solennitas præsumitur, aut ignorarunt & tunc non præsumitur, aut dubitatur & similiter non præsumitur post longum tempus: post longissimũ autem tempus omnis actio competens ad talem contractum impugnandum expiraret, sicque ille firmus maneret, *argu. l. sicut. l. omnes. C. de præsc. 30. annorum.* longissimum tempus accipere debemus 30. annor. quoad priuatos, *dict. leg. sicut*, & 40. quoad rem publicam. *dict. l. omnes. ita intelligo d. c. peruenit. de censibus.* Quinto limita dictam regulam vt ex diuturnitate temporis, solennitas extrinseca nunquam præsumatur, nisi appareat actum fuisse gestum, & de solennitate legali an interfuerit, vel non dubitatur, secus si de ipso actu principali non apparet, quia tunc, vt supra diximus, non præsumeretur etiam post longum tempus, Andreas Tiraquell. *vbi supra, versic. quin & aliter.* post Dec. *consil.* 442. & Alex. *consil. 50. lib. 5. quos ipse allegat.*

14 Sexto † limita vt non procedat quando actus, de cuius solennitate agitur, solenniter fieri nõ erat possibile, vt si forte hereditatem

tatem pupillo delatam serui ipsius administrarũt longo tẽpore) nam tunc non præsumetur aditio, cum ipse adire nequeat. *l. potuit, cum ibi not. l. si infanti. C. de iur. delib § sed neq. Instit. de author. tut.* ratio, quia vbi veritas locum habere non potest, ibi nec fictio locum habere potest. Ita Dec. & Andr. Tiraq. *vbi supra per l. qui ad certam ff locati.* quorum opinio eo solo casu tueri potest, de quo ipsi non videtur meminisse, scil. quãdo pupillus ille (quod raro accidit) nunquam habuit tutorem. Cæterum cum regulariter tutores habeãt pupilli, qui eorum nomine possunt adire hęreditates, *vt dd ll.* quis vetat aditam ejus nomine pręsumi hæreditatem, cum diu ab ejus tutore vel ab ejus seruis reperitur administrata, *arg. d. l. si filiusfamilias, & d. l qui in aliena.*

Septimo limita † quando erat nimia difficultas in ipso actu principali, h. e. quando ipsemet actus principalis fieri non poterat sine principis dispensatione, aut voluntate, tunc enim id reputatur impossibile, *iuxta, l. apud Iulianũ. §. cõstat. ff. de legat.* 1. nõ præsumeretur ex tẽporis diuturnitate, vnde vtilissimè dicebã 15
† si rẽ majoratus vẽdidisti, quæ citra principis licentiam vendi 16
non potest, certè etsi longo tẽpore emptor eam possederit, adhuc ea principis licentia non præsumetur, quia ea solennitas nõ solum extrinseca est, sed etiam impossibilis fere reputatur, sicq; par est vt ex solo cursu longi temporis nõ præsumatur nisi probetur, id quod justificatur ex illico dicendis. Octauo limita vt non præsumatur quando ea extrinseca solennitas verosimiliter interuenire non potuit, puta apud Indorum regiones Episcopi & capitulum jurarunt rẽ ecclesiæ non alienaturos se nisi de licẽtia Papæ, alienata reperitur ab hinc annos decem, non præsumitur Papę licentia, qui cum multum tẽporis ad tale iter ad taleq; nauigationem requiratur à tẽpore, quo ea licẽtia habita esset, vsque nunc (si fortè habita fuit) integrum decennium præterire non potuit, ita Andr. Tiraquel. *vbi supra,* Dec. *consil.* 419. *colu.* 2. Alex. *consi.* 9. *col. vlt. lib.* 3.

Nono limita † vt nõ procedat quando ea est solennitas cui 17
partes nequeunt renuntiare, tunc etiam ex tẽporis diuturnitate nõ præsumitur. Ita Pet. Anch. *in c. 1. per illum tex. de reb. Eccles. non alien.* Anto. Butr. & alij *in c. sicut, de re iud.* Gloss. & Bart. *in l. 1. Cod. de fid. instrum. lib.* 10. Bart. *in l. si forte, per text. ibi ff. de Castr. pec.* Alexã. *consi.* 219. *colum. penultim. libr.* 6. Bart. *in l. sciendum ff. de verb. obliga.* Idẽ Bart. *in auth. si quis in aliquo documẽto. C. de edend.* And Tiraqu. *de prascr. §. 1. Gloss. 4. vers. 39. ibi aliter alij.* † Ex qua communi limi- 18
tatione nõ minus vtiliter quàm nouè colligebam egregiam declarationem *ad l. vlt. C. de pact.* ait lex illa pactũ de futura successione ꝙ regulariter nõ valet. *l. pactum ꝙ dotali & l. fin C. de pact. l. pactum ꝙ dotali, C. de colla. l. si ff. de suis & leg. hared. l. 2. §. interdum, ff. de vulg. & pupil. l. si quãdo. §. sed. C. de inoffic. testam.* sustineri quia

tale pactum si fiat de volũtate illius, cujus de successione agebatur, *per dict l. fin.* Quid a. si probatur inter duos cognatos meos ab hinc annos 10. fecisse pactum super hereditate mea, non tamẽ probatur vtrum inscio me(q; semper præsumitur. *l. verius. ff. de probatio. l. vetare ff. de furtis*) an volẽte & consentiente id pactum fuerit interpositum, vtrum ex illa temporis diuturnitate meus cõsensus præsumatur, videbatur q; sic, quia cum ea cõuentio teuera interfuerit, & de ista dũtaxat qualitate, vel solennitate (scilicet cõsensus mei) dubitetur interfuerit, necne, facilè ex illo lõgo tempore præsumi debere, adhuc tamẽ contrarium respondi, eo quod consensus ille sit hujusmodi, vt ei partes paciscentes renunciare minimè possent, *vt legib. supra allega.* Similiter illinc
19 etiam colligebam. † Scis juramento calumniæ à collitigantibus nõ posse renunciari. *l. 2. cum gloss. C. de iureiurand. propter calum. dando,* quid postquam partes juramento calumniæ renuntiârũt præterijt decennium, nec adhuc lis finita est, an ex hoc longo tempore ea renunciatio vires sumat, vel an forte præsumatur ei accessisse judicis consensum, id quod omnino negabam, ex eo, quod partes huic solennitati jurandi de calumnia renuntiare
20 nõ poterant expressim. † Quinimo nec etiam tacite, quamuis in hoc vltimo vt tacite renuntiare possit contrarium tenuerit Gloss. quam ibi (sed minus recte judice me) videtur sequi Doctores *in dict. l. 2. § sed quia veremur. C. de iuram. calum.* quia tacite p partes collitigãtes renũciari nõ potest, nõ magis, quã expressim, sicq; post partiũ renunciationem (siue illa tacita sit, siue expressa) judex tale juramentum in quacunque parte litis exigere potest, sicq; apparet eam renuntiationem efficacem nõ fuisse, *iuxta d. §. sed quia veremur. & c. 1. §. 1. de iuram. calumn. lib. 6.* Tertio
21 ex eadem communi limitatione colligebam, † scis nõ licere facere transactionem sup alimẽtis legatis, nisi demum inspectis cognitisq; verbis testamenti. *l. de his, ff. de transact.* sed quid si apparuit de alimentis ab hinc annos decem transactum fuisse, nũquid ex hoc lõgo tempore præsumetur ea extrinseca solennitas, vt inspecta & cognita fuerint verba testamẽti, id quod ex eadem cõmuni opinione nõ minus vtiliter, quam noue abnegabam.
22 Quarto illinc etiam dicebam † scis testamentum minus solenne non valere, nec tollere superius quod solenne esset. *§. posteriore. Instit. quib. mod. test. infir. l. si quis priore. ff. ad Treb. l. si mihi & tibi § in legatis. ff. de legat. 1. l. sancimus. C. de testam.* quid si post primũ testametum solenne aliud minus solẽne feci: aut qd si minus solenne testametum feci, cũ antea nullum aliud fecissem, & postea decennium præterijt: an ex ista tẽporis diuturnitate sumet vires hoc testamẽtum, quasi quid solenniũ nunc videtur deficere, interfuisse tamen præsumatur propter longi tẽporis cursum, videaturque scriptum minus, quam dictum, gestumue fuerit, vt in simili definiuit Papinianus *in l. cum auus. ff. de cond. & de-*

demonst. id quod abnegandum est, quia hæc solennitas extrinseca est hujusmodi, vt ei per testatorem nequeat derogari. *l. nemo potest. ff. de lega. 1. l. Lucius. §. fin. cum sua Gloss. singulari. ff. de legat. 2. & ita ampliatur dict. leg. sancimus.* Illud autem eleganter quæri posset, † feci testamentum solenne, deinde dedi me in arrogationem, sicque id testamentum hoc capitis diminutione irritū factum fuit, postea ab arrogatore fui emancipatus, quo casu ex noua voluntate mea id testamentum conualesceret, *iuxta l. penultim. §. testamento. ff. de poss. secun. tab. & § non tamen. Institut. quib mod. testam. infirm.* præterijt integrum decennium post talem emancipationem, nunquid ex tali longo tempore præsumetur hæc solẽnitas extrinseca quod videar hujus esse animi, vt id testamentum sic semel irritatum quasi judicio recenti conualescat, id quod non minus vtiliter quam noue abnegare, nec enim temporis diuturnitas inducit substantiam, quam constat non interfuisse, vt in specie hac, sed quando dubitatur, vtrum ea solennitas extrinseca, de qua agitur, interfuerit, necne, & possibile est interfuisse. & possibile est etiam non interuenisse, tunc temporis diuturnitas inducit probationem conjecturalem seu præsumptionem, vt interfuisse ex tunc cum actus fiebat videatur & credatur, non autem quod ea solennitas postea accessisse intelligatur. Sic ergo & in specie proposita hæc noua substantia & voluntas ad reualidationem vel reparationem illius testamẽti quod semel accidisse constitit, accessisse non videbitur, eritque egregia declaratio *ad dict. §. non tamen, & ad dict. §. testamento, de quibus egimus libr. 2. de successiõn. crea. §. 15.* In † contrarium tamen fortiter facit, *l. si quis diuturno. in princip ff. si serui. vendic. & l. alienationis verbum, ibi. vix est enim vt non videatur alienare. ff. de verborum significatio.* vbi tibi rem meam possidere inchoanti licet eam concedere non videar, tamen post longum tempus eam concedere videor, sicque ipsa voluntatis substantia ex ipso tempore videtur accessisse, id quod longè facilius præsumendum erat in terminis *dict. §. non tamen, & dict. §. testament.* quia interest, cujusque cum testamento decedere, sed non interest, imo nocet res suas concedere, sicque id non præsumitur. *l. sed quia hoc interest. ff. de interrog. act. §. 1. Instit. quibus ex caus. manu. non liceat, junct. l. cum indebito. ff. de prob.* sed possumus respondere, hoc procedere fauore possessio, qui summus est, *argum. l. 1. ff. de vsuc. l. fin. ff. pro suo. l. cum notissimi in princip. Cod. de præscript. 30. annor.* & nostra sententia justificatur ex ijs, quæ in sequenti limitatione dicentur, vbi si ex instrumenti inspectione constaret eam solennitatem extrinsecam, qua de ageretur, non interuenisse, tunc tẽporis diuturnitas eam non pareret aut introduceret, tẽporis enim natura non tã apta est ad gignẽdum quam ad absumẽdum, nõ tam ad procreandum; q̃ ad perimen-

23

24

dum procreata, & nouas formas quas denuo tempus quotidie videtur producere, non ipsum tempus, sed elementa materialiter producunt, vt diximus ex sententia Philosophorum supra
25 *par.1.quæst* 10. Postremo limitatur † vt sic ex ipso instrumento producto constat eam extrinsecam solennitatem, qua de agitur, nõ interfuisse, tempore quo actus fiebat, tũc ex tẽporis diuturnitate postea prætereunte nõ præsumatur, aut (vt rectius loquar) nõ generetur ea solennitas, vt suprà proxime dicebamus. *l. obligationum fere. §. placet. ff. de actio. & oblig.* talẽ autem solennitatem nõ interfuisse tunc demum ex instrumento ipso apparere videbitur, cum scriptum erat id minime factum fuisse, aut alijs
26 verbis id declarabat. Quid † enim si scriptum fuerat Titium Mæuio absenti cẽtum ꝓmisisse per solẽnem stipulationem, tũc apparet sanè solennitas præsentiæ, quæ necessaria est ad stipulationis validitatem non interuenisse, sicq; etiam post temporis diuturnitatem eam rem inter præsentes actam fuisse minimè præsumeremus, ita licet non sic exemplificantes tenent cõmuniter Doct. Paul. Castrens. *consi. 81. in caussa quæ vertitur. col. 3. lib. 2. per l. emptorem, in princip. ff. de act. empt.* Andr. Tiraquel. *vbi supra, versi. 39. ad finem.* Alex. *consi. 1. ponderatis his, col. 1. lib. 1.* Ias. *in l. 1. col 5. C. qui admitti.* Phil. Dec *consi. 103. an approbatione. col. 1.* Idem Dec. *cons. 36. col. 3.* Steph. Bertran. *consi. 154. alienatio. col. 3. lib. 2.* Bald. *in l. data col. pen. C. qui accusare non possunt.*

27 Ex qua communi limitatione colligerem quòd † si instrumento diceretur, Titium Mæuio fundum vendidisse pro certis libris plumbi, aut ferri, aut pro certa frumenti quantitate, tunc certe etiam post longum tempus nõ conualesceret is cõtractus emptionis, quia quum quo tempore actus fiebat, constet preciũ in pecunia numerata non interfuisse, eam solennitatem tempus postea præteriens non potest gignere, cum ejus natura, vt diximus, nõ tam apta sit ad gignendum quàm ad perimendum, ars autem ciuilis imitatur naturam. *l. adoptio. ff. de adopt. §. minorem. Instit. eod. tit. l. si quis post humos, in princ. l. filio, quem ff. de lib. &*
28 *posthum.* Quid ergo † si instrumẽto dicebatur locationẽ domus factam fuisse his verbis, Titius Mæuio domum meã locatam volo pro vno anno, sed in eodem instrumento fides fit, quod merces nõ fuit designata, aut scriptum erat quòd Mæuio domum suam commodabat, sed non ad quantũ tempus, aut quod Mæuio amplum fundum donabat, sed quod non interfuit tunc insinuatio, aut quod minor vẽdidit prædiũ, sed quod nõ interfuit tunc judicis decretum, aut quod vxor contraxit, sed quod tunc non interfuit mariti licentia ex forma statuti desiderata, *& per Taurinam, l. 45.* Vel quod nõ interfuit præsentia consanguineorum in mulierum cõtractibus desiderata ex forma statuti: certe in omnib. his speciebus, & similib. per eandem receptam opinionem

nem supra relatam colligerem, etiam post longum tempus eas solennitates non præsumi, qua licèt regulariter talia solennia post longum tempus præsumantur, tamen præsumptiones legales admittunt probationem in contrarium: hîc autem contrarium probatum est per ipsum instrumentum, cui in toto vel in nihilo fides adhibenda est, sicque si credimus ei, quatenus testatur, actum illum principalem gestum fuisse, similiter ei credere debemus, quatenus negat, solennitates iam relatas interfuisse, quas tempus parere impossibile esse nullus modò sanus ignorat, vt diximus, nec lex eas tempore, quo actus principalis fiebat, interfuisse præsumere potest, cum contrarium per instrumentum sit probatum, & temporis diuturnitas non in id prodest, vt post actum celebratum minus ritè tunc postea solennitas ad illum actum necessarias, aut pariat, aut postea à partibus additas fuisse præsumat, sed tantum in id prodest, vt eas tempore ipsius actus interfuisse præsumat, quandiu non probatur, eo tempore non interfuisse, prout probatum est in superioribus speciebus. Fallit † hoc (vt credo) fauore diutinæ possessionis rerum corporalium, *argum. d. l. filiusfamilias Cod. de petit hæredit. d. l. qui in aliena. in princip ff. de acquirenda hæreditate.* Vnde si instrumento diceretur, filium adiuisse hæreditatem patris, tamen iussu minimè interueniente tunc, sed ipso fortè absente, si postea, sciente patre, is filius eam hæreditatem possideret, præsumerem patris iussu accessisse, computando decennium à tempore, quo pater reuersus cœpit notitiam illius rei habere: ita notabiliter intelligo & amplio *d. l. si filius.* Et similiter, si † hæreditatem filio delatam, dicebat instrumentum, patrem acceptasse filio absente, & ignorante, tunc si postea is filius ad patrem reuersus videbatur, & patiebatur, eam hæreditatem diu à patre possideri, præsumam nouum consensum accessisse, dummodo decennium computari incipiat à tempore, quo filius reuersus huius rei notitiam habere cœpit, ita intelligo, & egregiè amplio *d. l. qui in aliena in princip.* facit optimè *d. l. si quis diuturno. in princip. & d. l. alienationis verbum, ibi,* vix est enim, vt non videatur alienare, facit *l. si ego, §. 1. ff. de publici.* vbi per traditionem, aut patientiam fortè, facit *l. si id quod. ff. pro derel. ibi,* quasi volente & concedente domina: ideo supra diximus, quod nouus solennitatis aduentus, licèt post longum tempus præsumatur fauore corporalis possessionis (vt modò etiam dixi) tamen non præsumeretur, vbi ea possessio corporalis, vel quasi corporalis non esset, vt est in seruitutibus, *d. l. si quis diuturno.* 29 30

Sicque † non minus vtiliter, quàm nouè dicerem, quod in terminis *l. cum de in rem verso. ff. de vsuris.* si instrumentum diceret, me Titio decem dedisse, non ex vlla causa obligatoria, sed gratis, licèt postea per nouem annos sequentes tantundem 31

qi dedissem, adhuc non præsumeretur nouus obligatoriæ causæ aduentus, quia ibi nec est possessio rerum corporalium, *vt erat in terminis d.l. alienationis. & d.l. si filius. & d.l. qui in aliena.* neque erat quasi possessio rerum quasi corporalium, vt est in seruitute prædiali causam continuam habente, *vt erat in d.l. si quis diuturno.*
32 Hactenus † quando instrumentum, vt testabatur, actũ principalem gestum fuisse, ita quoque testabatur, solennitatem ad illum actum requisitam non interfuisse eo tempore, quo actus fiebat, nam postea interfuisset, vel non, tabellionem nosse non potuit. Quid vero, si instrumentum solum dixit, actum principalem gestum fuisse, de solẽnitate autem ad illum necessaria mentionem nullam fecit, sicque nos incertos reliquit, vtrum interfuerit, vel non interfuerit, & tunc quidem, vt cum actus ille recens est, ea solennitas eo ipso, quod de ea constat, non præsumitur, quia est quid facti, quod non præsumitur, nisi probetur, *l. in bello § facta. ff. de cap. l. si emancipatus.* vbi not. Iaf. *C. de colla.* ita quoque post longum tempus non desinit præsumi, etiamsi eam non interfuisse qualequale indicium faciat, de ea nullam mentionem instrumentum fecisse: præterea, quod ipsa facti esset, ita in specie tenent Petr. Ancha *conf. 136. ex consiliis* Alexand *conf. 69. circa primum. col. 3. lib. 1.* Felin. *in cap. sicut. colum. pen. de re iudic.* Decius *conf. 342. viso puncto. colum. 6.* idem Decius *conf. 419. viso consilio. colum. 1.* vt refert & sequitur Tiraquell. *vbi supra, versic. 39. in fine.* quamuis, *vt ipse ait*, contra hanc communem opinionem tenuerit Paul. Castrens. *consil. 81. lib. 2.* existimans, & minus rectè, idem iuris esse hoc casu, quod in casu superiore esse diximus. Ergo aut agitur de solennitatis extrinsecæ interuentu, aut de nouo ipsius aduentu: primo casu, aut est certitudo, quod non interfuit, aut præsumptio tantum; cum est certitudo, quia id testabatur instrumentum, ea non præsumitur ex temporis diuturnitate, quia authoritas instrumenti vincit hanc præsumptionem & coniecturam ex temporis diuturnitate, orientem, *l. continuus. §. cum ita. ff. de verbor. obligat.* quando vero solum erat præsumptio, quod ea solennitas non interfuerit, tunc etiamsi ea præsumptio sit qualificata & aucta, vincitur per præsumptionem ex temporis diuturnitate emanantem, quale est, cum actum principalem gestum fuisse testabatur instrumentum, nec de tali solennitate mentionem faciebat: dicebat enim, vendidisse minorem, nec de decreto mentionem faciebat, aut contraxisse nuptam, nec de mariti licentia per statutum requisita meminerat, aut amplum fundum donatum fuisse, nec de insinuatione mentionem faciebat, sicque cum isthæc sint facta, præterea quod regulariter non præsumuntur, nisi probentur, ea præsumptio augetur, eo quod verosimile erat, quod de ea, si interfuisset, meminerat instrumentum, non secus, quàm de ipso actu principali, adhuc tamen

tamen hæc præsumptio, vtcunque sit qualificata, vincitur à præsumptione ex temporis diuturnitate emanante, vt patet ex superiore communi opinione contra Paul. Castrens. sicque in tribus speciebus modò relatis contrarium verosimile est responsurum Paul. Castr. sed ita verosimile est, quod responderent, qui tenent d. communem opin.

Secundo casu principali, quando agitur de nouo solennitatis aduentu (constabat enim, ex instrumento tempore actus principalis, eam solennitatem minimè interfuisse, dubitaturque, an postea recessisset) & tunc ex temporis diuturnitate non præsumitur *ex comm. opin. supra relata.* fallit fauore possessionis rerum corporalium diuturnæ, dummodo decennium computetur à tempore, quo ea solennitas potuit interuenire, vt supra diximus, ita intelligentes *d. l. si filiusfamilias. l. alienationis. d. l. qui in aliena.* Fallit secundò fauore quasi possessionis, quæ est in seruitute prædiorum causam continuam habente, vt diximus supra, ita intelligentes *d l si quis diuturno. in prin.* Fallit tertiò etiam in possessione vel quasi vsusfructus, *vt dd. ll. iuncta l. qui vsumfructũ. ff. de verb. obligat. & l. 4. ff de vsufruct. cum ibi not.* Quoad materiam verò *d. l cum de in rem verso.* quæ ab ista longè abscedit, dic, vt supra attigimus, quæ omnia nota, quia plæraque noua.

Ex his ergo apparet, suspectum † esse intellectum, quem *ad d. l. si filiusfamilias* assignant, Alex. *cons. 9. viso themate. colum. fin. lib. 3.* Francisc. Balb. *de præscript. in 1. par. 3. partis princ. q 10. num. 12. versic. alium notabilem.* Salic. *quæst. 1. in d. l. si filius.* aiunt enim, quod ibi ex diuturnitate temporis solennitas extrinseca ideo præsumitur, quia pater allegabat, se filium iussisse, vt adiret eam hæreditatem, quod si id pater non allegaret, ea aditio etiam ex illa diutina possessione minimè, inquiunt, præsumeretur, id quod verum non esse, ex superioribus apparet, quibus conclusum fuit, fauore possessionis ex diuturnitate præsumi solennitatem illam extrinsecam, & *l. quæcunq. § fin. ff. de public. in rem act.* procedere, quando non erat temporis diuturnitas cum tali possessione continua, secus si esset, *vt d l. si filius. cum simil.* Ad quod & *ad d. l. cum de in rem.* vide Ias. asignantem 12. limitationes *in § præiudiciales. Instit. de act.* & Balb. *vbi supra, num. 20. cum plur. seqq.* 33

Hactenus † sat superq; probatum fuit per plura quàm quinquaginta fundamenta legum & rationum, titulum præsumi ex diutina rei corporalis possessione, sed quod attinet ad Doctorũ sententias, mihi non satis certum est, vtrum hæc, an contraria pars receptior sit. Hanc enim sententiã, qua edocemur, titulum præsumi ex tali diutina possessione, tenent gl. Pet. But. Bart. Bal. Raphael. Fulgos. & Florian. *in d l. cum de in rem ff. de vsur.* secũdum quod eos intellexit Andr. Tiraquell. *de præscri. § 1. gloss. 4. versic. & hæc quidem.* & taciti tenere videntur hi omnes, qui diutina solu- 34

tione aiunt præsumi legitimam soluendi causam, etiamsi non appareat. Ita Panor. *cons.26. in quæst. quæ ad præsens vertitur. colum. vlt. lib.2.* post gloss. quam allegat *in c. nullus. 1. quæst. 1.* & Ioan. Andr. *in cap. peruenit. de censib.* & Bartol. *in l. cum de in rem.* supra alleg. & idem Panorm. *cons.7. colum. 5. versic. item præmitto.* & rursum *in versic. præsumenda est ergo, eod. lib.2.* idem non solum repetit, sed etiam addit id procedere, etiamsi ea causa allegata non fuerit, sequitur Andr. Tiraquell. *d. gloss.4. vers.40.* gloss. Bartol. Florian. & Paulus Castr. qui putat, hanc esse receptam opinionem *in l. seruitutes, in mag. ff. de seruit.* & hæc pars seruabitur in practica, secundum Ioan. Imol. *in l.1. §. fin. ff. de aqua pluuia arcen. & in d. l. qui in aliena. in princip.* Raphael Cuma. & Roman. *in d. l. qui in aliena. in princip.* Cæpolla *de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cap.19. colum.2.* qui hanc esse existimat receptiorem sententiam, & in practica obseruatum iri. Alex. *in d. l. si certis annis. C. de pactis. col. vlt. & penult.* idem Alexand. *cons.69. circa primum dubium. colum.1. lib.6.* gloss. Dyn. & Bartol. *in l.1. §. vlt. ff. de aqua pluu. arcen.* per Bartol. & alios *in d. l. qui in aliena.* Bar. *cons.189. primo quæritur, col.2.* Bald. *in l.1 C. de patria potest.* Alberic. *in l.2. C. de seruit.* idem Bald. *in l.1. C. qui admi.* & rursum *in l.1. C. com. diui.* Salic. *in d. l. si certis annis.* gloss. *in cap. dilectio. 16. q.3. gloss.* Anton. Butr. & alij *in repet. cap. peruenit. de censibus.* quorum nonnulli etsi loquamur in terminis *d. l. cum de in rem.* vbi nulla, vt patet, erat possessio corporalis rei, vel quasi corporalis, tamen idem verosimiliter responsuros in specie nostra credendum est, fauore corporalium rerum possessionis, *argum. l.1. ff. de vsucap. vt plenius supra disseruimus.* Sunt tamen, qui contrariam expressim tueantur partem, contendentes, titulum allegatum præsumi in terminis *d. l. cum de in rem.* eo quod interfuit actus decies geminus ex parte eius, contra quem præscriptum esse vel ius esse contenditur. Cæterum quando nullum factum ex parte illius interfuit extrinsecum, sed non factum duntaxat, & tunc negant, ex longa possessione præsumi titulum etiam allegatum (quale est, cum postquam rem tuam longo tempore possedi, eam me ex certo titulo legitimo, quem allegabam, præscripsisse contendebam, talem titulum allegatum præsumi ex ipsa longa possessione.) Ita tenent Iacob. de Arena, Petr. de Bella pertica, Cyn Bulg. Bald. Iason, & alij *in d. l. si certis annis.* & Angel. *ibi in rep.* Ioannes Imolen. & Romanus *in l. in summa. §. final. ff. de aqua pluuia arcenda.* Petrus Fert. *sub titul. de forma libelli pro hæred. vel re singulari diuid. verb. communiter, & pro indiuiso, colum.2.* Andreas Barba. *consilio 28. omnipotentem Deum, columna 9. libro 4.* Florianus *in d. l. de in rem verso, colum. vltim.* Baldus & Angel. *in dict. l. qui in aliena. in princip. ff. de acquirend. hæredit.* Iacob. Butrig. Baldus & Angel. *in dict. l. seruitutes. in mag.* idem Baldus *in dict. l. cum de in rem, in lect. antiqua, & in leg. prima, columna tertia,*

C. de

C. de fideicom. Idem Bald. *in l. solent. §. non vero, ff. de officio pro.* Idem Bald. *in capt. si quis, verbo per vnum annum, si de inuest inter domin. & vasallum fuerit contro. & consilio* 100. *mulierem maritus duxit, libro* 4. Iacobus de Rauen. Petrus de Bellapertica. & Cinus, *in leg. penult. C. commun. diuid.* Bart. *in l. Celsus, ff. de vsucapion.* Idem Bart. *in quæst. incipi. mulier habens amplum patrimonium, colum. final.* Sed † certe materia *dicta l. cum de in rem,* non iuste à nostris tradita fuit ad nostram materiam vsucapionum, quia re vera inter se nihil commune habent, estq; plusquam manifesta istarum, rerum differentia, nam in terminis, *dict. ll. cum de in rem,* non agebatur neque agi possibile erat de præscribendo illo iure annuo quid recipiendi in futurum: nam illo tempore, hoc est, de iure ff. incognita erat præscriptio actionum personalium, vt ex vera & communi opinione resoluimus supra *part.* 1. *qu.* 4. vnde cum *in dicta l.* agatur de habenda actione personali ad aliquid annuum recipiendum, impossibile erat vt id quisquam cõtenderet se habiturum per modũ præscriptionis, sed per alium longè diuersum modũ, h.e. per modũ & causam contractus, ad cuius contractus probationem præsumptiuam adducitur & allegatur illa decies gemina eademque annua præstatio. Vnde etiam descendit alia non minus perspicua differentia, nam nihil commune habent inter se ius, & substantia cum ipsius iuris vel substantiæ probatione, *l. duo sunt Titij, ff. de testament. tu. ibi, non ius deficit, sed probatio, l. obligationum substantia, in prin. iuncto vlt. respo. ff. de action. & oblig sed per d. l. cum de in rem,* non inducitur ius aut substantia per præscript. contingens, aut vlla acquisitio iuris, aut substautiæ, sed tantum iuris quod ex causa contractus acquisitum retro fuisse dicebatur præsumptiua quædam probatio. Cæterum si illa impropriissima possessio, & discõtinua potuit efficere vt titulus allegatus præsumeretur, longe facilius & iustius id efficiet nostra possessio, quæ & propriissima est, & continua, *vt diximus ad princ. huius articul.* Deniq; *dicta l. cum de in rem versa,* limitatur egregie vt nõ procedat † cum agitur de obligando aliquem hominem liberum ad seruitium personale, quale est seruitium vasallagii, (vt more nostrorũ loquar) tunc enim decẽnales annuę pręstationes vasallagii nomine, aut similis personalis subiectionis causa factæ non inducerẽt tituli legitimi præsumptionem, sed longius tempus exigeretur, puta annorũ triginta, quia longe grauius & durius præiudicium est in persona vel personali subiectione (qualisqualis illa sit) quam in bonis. ista est vera & communis opinio, quam tenẽt Bart. *post antiquos in l. litibus, C. de agric. & cens.* Idem Bart. *in l. solent, §. 1. ad fin. ff. de offic. proc.* Cynus & Bald. *col. vlt. in l. si tertis annis, C. de pactis,* & ibi Ias. *in 6. limit.* & Franc. Balb. *de præscri. in 1. part. 3 part. prin. qu.* 10. *numer,* 11. Vnde † apparet quod vt princeps rem vasalli sui etiam

35 36 37

propter bonum publicum, aut publicam necessitatem auferre non potest, nisi dato iusto precio, aut iusta recompensatione, & ita lõge minus poterit etiam ob publicam vtilitatem, aut necessitatem, vasallum, h. e. ciuem, aut ciues sibi subditos alienare, quia hoc longe grauius esset, q̃ bona adimere, vt docuim⁹, & bonorum ademptio iusto pretio, aut recõpensatione potest mederi, & reparari: subiectionis autem detrimentũ est inæstimabile, *arg. l. filiusfam. §. secundum vulgarem, ff. de leg. 1. l. seruitutum, ff. de reg. iur. Glo. l. in seruorum, ff. de pœnis, l. 1. §. quæ onerandæ, ff. quarum rerum actio non detur, l. 1 & 2. ff. de homi. libe. exhi.* iunctis traditis per Bart. *in l. stipulationes non diuiduntur, 1. & 2. col. ff. de verb. oblig.* Ergo princeps vasallos saltem perpetuo adeo alienare etiam ob causam publicam non poterit, quia id damnum est irreparabile, & bonum publ. omnium conciuium damno, iactura, & labore vel periculo non quorundam tantum parandum est, *l. secundum naturam, ff. de reg. iur. vide supra capit. 5. nu. 1. 2. 5 & 6. & n. 13. & cap. 9. nu. 22. & cap.* 17. ad tempus autem, non perpetuo, an possint alienari, dixi in dictis locis.

SVMMARIA.

1 *Titulus præsumitur post longum tempus.*
2 *Temporis diuturnitatis quadruplex effectus.*
3 *Tempus immemoriale inducit iuris substantiam.*
4 *Tempus quando extinguat ius.*
5 *Intellectus l. cum de in rem, ff. de vsuris.*
6 *Intellectus l. si quis diuturno, ff. si ser. vend.*
7 *Seruitutis ad præscriptionem nõ est necessaria tituli allegatio, contra communem opin. conclusiones quatuor.*
8 *Titulus allegat⁹ ex diutina possessione præsumitur etiamsi agatur de præscribendo dominio, cõtra communem opinionem. Idem etsi agatur de præscribendo vsufructu, contra communem opinionem.*
9 *Intell. l. nullo, cum si, C. de rei vend. & num. 11.*
10 *Possessio sola radix & fundamentum præscriptio. noua opinio.*
11 *Intell. l nullo, C. de rei vend.*
12 *Scientia quantũ distet ab ignorantia quoad præscriptionem.*
13 *Possessio quando dicatur violenta, clandestina, precaria.*
14 *Possessio vitiosa perdurat.*
15 *Præscriptio contingit sine legitimo titulo & cum scientia rei alienæ, noua declaratio.*
16 *Præscriptio sine titulo legitimo & cum scientia rei alienæ cõtingit in decem casibus hic relatis, noua declarationes.*
17 *Intellectus l. si id quod, ff. pro derelicto.*
18 *Intellectus l. neq; fructuarium, C. de vsufructu.*
19 *Præscriptio sine titulo & cum scientia rei alienæ currit in decem casibus hic relatis, noua declarationes.*

CAPV-

Capvt LXV.

IN superioribus † capitibus pluribus quam quinquaginta fundamentis, tam legum & iurium, quam rationum ostendimus, eum qui longo tempore rem aliquam possideret sciente & patiente domino, si alleget iustam causam aut titulum, possidendi habuisse eum titulum vel causam à iure præsumi, circa aliud probationis onus, quinimmo etiam ab authoritate Doctorum id ostendimus receptum esse, quamuis innumeri fere sint qui contrariam partem tueantur, vt non solum ex superioribus, sed etiam ex modo dicendis apparebit. Et animaduertẽdum est,† ꝙ ex diuturna possessione, vel quasi possessione interdum inducitur sola tituli præsumptio, quæ admittit ꝓbationẽ in cõtrarium. Interdum vero inducitur ipsummet ius & substantia, ita vt non admittatur, nec si admitteretur, prodesset probatio in contrarium. Interdum vero neutrum istorum contingit. Interdum & quarto ex tempore ius extinguitur. Primũ contingit quando rem tuam te sciente & patiente longo tempore possedi: nam si postea eam à me petieris, & dixero præscripsisse me, quia ab aliquo tertio habui iustam possidendi causam vel titulum, is titulus allegatus præsumitur, quãuis in contrarium admittatur probatio, ita procedunt omnia fere fundamenta capitis superioris. Idem est in quasi possessione annuorũ redituum, *vt in terminis d.l. cum de in rem verso, ff. de vsur.* Secundus casus † vt ex possessione vel quasi possessione diuturna inducatur verum ius & substantia, ita vt probatio in contrarium nec admittatur, nec ex facto admissa prosit, contingit in possessione vel quasi tẽporis, cuius initii memoria non est, *vt in terminis, l. 1. §. ductus aquæ, ff. de aqua quot. & æst. & in l. 1. & l. 2. ff. de aqua plu. arcend.* Tertius casus quando istorum neutrum contingit, euenit in eo qui per decennium tantum inter absentes rem alienam possideret corporaliter, vel in eo qui quasi mandato & nomine meo me ignorante aliquid egisset, & similia, vt superiore capite plene exposuimus. Vltimum † vt ex tempore ius extinguatur, contingit in iure alicui delato vel acquisito, quo nondum ipse vti cœpit, quale est in terminis, §. *final. Institut. de iniur.* & est in legato nondum agnito, vel in hereditate nondum adita, vel in iure offerendi, *vt in terminis l. in bello, §. si quis seruum, ff. de capti. l. licet, cum Gloss. C. de iure delib. in princip. Instit. de perpet. & temp. actio. l. finibus, C. de dolo*; & in actione redhibitoria, & legis Aquiliæ, & quanto minoris, & in reliquis, *de quibus per totum titulum, Institut. de act. & per Glossam & omnes in princip. & §. 1. Institut. de perpet. & temp. actionibus.* In omnibus enim his speciebus & similibus actio competens ipso iure extinguitur per transcursum temporis, nec ex parte vllius hanc ad rem desideratur possessio,

titu-

titulus, bona fides, aut aliquid aliud, quia istud est ius quoddã, quod defertur à lege sub hac conditione resolutiua, vt si is rem iusve suum infra tempus lege definitum persequatur, bene erit, sin minus, perinde sit, ac si a lege id sibi concessum nunquã fuisset: nõ aliter atq; vita animantibus concessa est sub cõditione resolutiua, quæ tempore ipso extinguitur, nisi homo per suam diligentiam efficiat, vt æternã vitam assequatur, & similia, *egregius text. in l. quibus diebus, §. quidam Titio, ff. de condit. & demonstrat. ibi, nam quod ademptum est, nec datum quidem intelligitur*: sic ergo & in his speciebus, cum post tempus lege definitum id ius semel oblatum adimatur, nec datum quidem intelligitur.

5 Ex † superioribus colligitur in terminis *dicta l. cum de in rem*, quod etsi annuum quid longo tempore mihi præstitisti, tamen si id postea persequar motus ex solo cursu temporis, nil agam, quia iustam causam præcessisse allegare debeo, vt est communis opinio Bart. *colum. 2. & 3.* & aliorum *in dicta l. cum de in rem*. Balbus *de præscript. in 1 part. 3 partis princ. qu. 10.* per omnes *in l. si certis annis. C. de pactis, quod infra latius.*

6 Colligitur † quid respondẽdum sit in terminis *l. si quis diuturno, in princip. ff. si seru. vend.* vbi te sciente & patiente tignum immissum in domum vel in parietem tuum habui longo tempore, & per hoc ius seruitutis acquiro & præscribo, si id nec vi, nec clam, nec precario factum fuit. Sicque ibi hoc plus est, quam *in*
7 *dicta l. cum de in rem.* † quia in illam factu positiue seruitutem patientis exigitur, an in ista requiritur factum positiue soluẽtis, & decies geminatum & vniforme, vt diximus in loco supra allegato. Sed cur diuersum, communis opinio est, quia *in l. cum de in rem*, agitur de grauiore præiudicio, quam *in dicta l. si quis diuturno.* vtrobiq; tamen vt legitimus titulus allegetur necesse est, sicque si in terminis *d. l. si quis diuturno*, præscribere contendens, non allegaret legitimum titulum succumberet. Idem si eum allegaret, allegatumq; ex illa diuturna quasi possessione ꝓbaret præsumptiue, si tamen aduersarius probasset contrarium. Istæ sunt communes opiniones, quas tenent Bartolus, Florianus & Paulus Castrens. *in l. seruitutes, magna. post Gloss. mag. ibi prope fin. ff. de seruit.* Gloss. & ibi Bart. *colum. 3. in dicta l. cum de in rem*, & est communis opinio Legistarum, secundum Paul. Castrens. *in dict. l. seruitutes, colum. fin.* sequitur, & ait esse communem opin. Francisc. Balb. *de præscrip. in 1. part 3. part. princ. qu. 10 nu. 7* Bart. *in l. qui in aliena, §. 1.* & ibi Alex. *col. fi. ff. de acqu. hered.* Albert. *in l. 1. C. de serui.* Ang *in §. æquo. col. 5. Instit. de action.* Alexan. *in l. si certis annis. col. pen. C. de pactis.* affirmans hanc esse communem opin. & ita in practica seruari Cæpolla *de serui. vrba. præd. c. 19. incip. octauò principaliter.* Felynus *in cap. de quarta, col. 13. de præscri.* vbi plures allegans hanc partem affirmat esse communem, & alii non pauci relati

relati qer Andream Tiraquell. *de praescript. §. 1. Gloss. 4. versic. 38. ibi.* sed multi hoc intelligunt procedere vbi agitur de modico praeiudicio.

Quid dicendum? & sane allegatio tituli, de qua *in d. l. cum de in rem.* non est trahenda ad terminos *d. l. si quis diuturno*, cum illic agatur de graui praeiudicio, hic de modico, illic esset sola quasi possessio eademque impropriissima, hic sit possessio vel quasi aliquantulum proprior, illic esset illa quasi possessio discontinua, hic continua, sicque merito *in d. l. si quis diuturno*, de tituli allegatione verbum nullum. Verius est ergo eam generaliter intelligi debere prout generaliter loquitur, quod ex solo cursu temporis diuturni cum scientia & patientia illius inducitur tacita quaedam concessio illius seruitutis, quia agitur de modico praeiudicio. *Simile in d. l. si ego. §. primo. ibi, per traditionem aut patientiam forte ff. de public. in rem actio.* vbi, in huiusmodi seruitutibus ea scientia & patientia tantum operatur quantum expressa concessio & traditio; *facit §. per traditionem. Institutio. de rerum diui. facit §. fina. Institution. de iniur.* vbi etiam breuius tempus sufficit. *facit l. alienationis verbum. ibi. vix est enim vt non videatur alienare. & c ff. de verbor. signif.* faciunt omnia quinquaginta fere argumenta iurium, rationum & authoritatum, *de quibus in praecedente capite*, quae omnia si recte enumeres, inuenies forte hanc nostram partem receptiorem esse, quae dubio procul verior est; tene ergo haec contra hanc communem opinionem cum illa quam receptiorem puto. Primũ quod in terminis *d. l. si quis diuturno*, ad praescribendam seruitutem sufficit diuturna quasi possessio cum scientia & patientia domini sine vllo tituli interuentu. Deinde quod talis tituli allegatio necessaria non est. Tertio quod etiamsi ab aduersario titulum nunquam interfuisse probatum esset, adhuc praescribens obtineret. Postremo quod etiamsi is confessus esset se nullum titulum alium habuisse praeter domini tolerantiam, adhuc obtineret.

Colligitur † minime veram esse eam communem opinionem, 8 quam tenent Bart. & communiter Dd. *in d. l. cum de in rem. col. 3.* Bart. & Dd. *in l. 1 §. fin. colum. penul. ff. de aqua pluui. arcend.* Idem Bart. *in quaest. sua, incip. mulier habens amplum patrimonium.* Bart. & Dd. *in l. seruitutes.* Francisc. Balb. *vbi supra, q. 10. nu. 7. versic.* aut vero & tertio casu, dum contendunt quod in his quae sunt magni praeiudicii, quale est cum agitur de praesumendo titulo translatiuo pleni dominii, tunc ex diuturna possessione etiam cum domini scientia & patientia non praesumitur titulus allegatus, & ita † intelligunt *l. nullo. C. de rei vend. l. Celsus ff. de vsucap. cum simili. & ad d. l. cum de in rem.* respondent quod procedit quando in- 9 terfuerunt non solum patientia illius contra quem praescribitur, sed etiam ipsius plures actus positiui.

Vnde

Vnde subinferunt, quod etiam si ageretur non de præscribendo plenario dominio, sed de præscribẽdo vsufructu (qui pars dominii esse intelligitur) *l.4.ff.de vsufruct.l.qui vsumfructum.* vbi plene per Bart. & Iason. *ff.de verb.obligat.* adhuc ex diuturna possessione cum patientia etiam domini non præsumeretur titu. allegatus, quasi & hoc casu videatur agi de magno præiudicio, nec interuenerint actus positiui eius contra quem præscribitur, vt interfuerunt in terminis *d.l. cum de in rem.* Ita tenent Paul. Castrensis *in d.l.serui.col.fin.* & Franciscus Balbus, *vbi supra, nu 7.vers. ex quo infertur.* & Bart. *in d.l.seruitutes, circa medium,* & idem Bart. *in d.l.1.§.fi.ff.de aqua plun.arcen.* & *in d.q.in c.1 mulier habens.col.fin.* & Cœpolla & Paul.Castren. *vbi supra,* & Paul.Castr. *in d.l. si filiusfamilias,* vbi hanc dicit communem opinionem *de petit. hered.* & alii non pauci relati per Baldum, *vbi supra.*

Quid dicendum? ego sane non abnego, nec ignoro quin sit egregia differentia inter nostrum casum & *d.l.cum de in rem,* in qua interfuerant plures actus positiui illius contra quem præscribitur, qui non interfuerunt, sed tantum etiam scientia, & patientia in speciebus nostris, adhuc tamen pro parte nostra sunt longe plures & vrgentiores rationes, quas plures quam quinquaginta *in capitib. superioribus* retulimus, quæ dilucide ostendunt hanc partem veriorem esse, vt etsi agatur de præsumendo titulo translatiuo vsusfructus vel etiam pleni dominii, is allegatus præsumatur ex diutina possessione cum scientia, & patientia domini, & forte est ita receptior opinio, vt ex dictis supra *c. præced.* apparet.

10 Denique veritas est † quod omnium præscriptionum fundamentum & radix consistit in causa possidendi tolerabili vel iusta, *vt in l fina. ff. pro suo.* Ergo si habeo possidendi iustam causam vel tolerabilem, præscribere possum, nec alius titulus exigitur etiam regulariter, *vt d.l.fin.* cum mille similibus, quas allegabimus infra *cap 77. num.10. cum seq.* id quod procedit in trib. speciebus. Primum quando agitur de pręscribendo dominio. Deinde quando agitur de præscribenda seruitute. Postremo quando agitur de præscribendis actionibus. De primo probatur lege & ratione: nam si fundũ tuum possidere cœpi te sciente & patiente, illumque arare, colere, & fructus inde percipere, perceptosq; ad meam vtilitatem conuertere cœpi, in hocq; perseuerauí per longum tempus, magis est vt tempore lege definito illum præscribam & acquiram, licet nullus titulus ad transferendum dominium idoneus interueniat, *ita probat l. alienationis.ff.de verb.signif. ibi, vix est enim vt non videatur alienare.* vbi plane probatur eum qui patitur rem suam tempore per legem definito possideri ab alio, per hoc eam rẽ concedere, & alienare ei videri. Ad idem, nam vt naturaliter ius suum transferet per traditionem, *ibi nihil*

iam

tam naturali æquitati. Institut. de rerum diuis. ita & per patientiam quæ naturali & corporali traditioni exæquatur, *vt in l. si ego, §.1. per traditionem. aut per patientiam forte. ff. de public. in rem action.* Nec dubium est, quin si sum in corporali rei tuæ detentione, accedente concessione tua, eius rei dominium absque alia traditione statim acquiram *l. qua ratione. §. interdum, ff de acquir. rer. domin. §. interdum. Institut. de rerum diui.* ergo si tuum fundum te non ignorante vel mox sciente ingressus, eum colere & fructus inde colligere, inque meam vtilitatem conuertere & cœpi, & per longum tempus perseueraui, post tale longum tempus lex interpretatur huic naturali rei detentioni, concessionem tuam accessisse, sicque dominium me acquisiuisse, & cum hæc ratio sit expressa *in d.l. alienationis*, dubium non est, quin ratio ipsa sit vere lex, & decisio habeatur loco exempli, quod non arctat regulam (sicque nostra propositio generalis erit, vt est illa ratio) ita tenet Glo. *in auth. de hered. ab intest. §. fin. in verb. ordine.* Glo. *in cle. 1. de electione. in verbo, eligatur.* Bald. *in l. maximum vitium. per text. ibi. C. de liber. præt.* Idem Bald. *l fin. per text. ibi. ff. de hered. insti.* Alexand. *num.* 5. Corne. *num.* 15. Iason *num.* 6. Curt. iun. *numer.* 9. *per text. ibi. C. de impub. in l. humanitatis*, Idem Philippus Dec. Curt. iun. & Francisc. Purpur. *numer.* 23. *in l. fin per text. ibi. C. de pact.* Idem Bald. *in l. his solis, per text. ibi. C. de reuoc. don.* Paulus Castren. & Ias. *in l. quamuis. C. de fideicom.* Andre. Tiraquell. *de causa cessan. part.* 1. *num.* 135. Georg. Nat. *in cap. quamuis pactum. num.* 32. *de pact. libro* 6. Iason. *in l. de quibus. num.* 14. *ff. de legib.* Ad idem est text. si generaliter accipiatur, nec restringatur ad ea quæ sunt leuioris præiudicii, *in d.l. si quis diuturno, in princ. ff. si seru. vendi.* Ad idem quoque videtur esse text. non tam in specie, quam in simili, *in d.l. cum de in rem.* Ad idem in simili, præsertim in sui ratione, *in d. §. fin. Instit. de iniur.* & denique omnia iura & rationes quas retulimus in præcedentibus capitibus, quas non expedit repetere, præsertim cum, vt plene disseruimus, *d.c.* 77. *numer.* 10. ad præscriptionem non tam titulus quam sola iusta causa possidendi exigatur, vel etiam tolerabilis sufficiat. *d.l. fi. ff. pro suo.* & vt qui rem mobilem alienam contrectat, si putauit dominum permissurum, desinit furtum committere, *vt notant Glo. & commun. Doctō. Instit. de oblig. quæ ex ma.. §.* 1 licet regulariter dominus vetare & nolle præsumatur. *l. vetare. ff. de furt.* tamen interdum secus sit ratione forte cognationis, amicitiæ, vicinitatis, necessitatis, aut similia, ita & in specie nostra potuerunt cōcurrere causæ iustæ vel saltem tolerabiles, quibus motus rem alienam propria authoritate possidere cœpissem, dum id dominū permissurum existimassem. Et euētus sequens (hoc est scientia & patientia domini diuturna) non potest non videri hanc causam iustificare *per dd. ll.* & denique hæc pars probatur & iustificatur per mille

leges

leges & rationes, de quibus in superioribus, capitibus quas non expedit repetere, ita olim tenebam, sed ad hanc opinionem, vt infra dicemus, adiicienda est necessaria declaratio & temperamentum.

In secundo casu, cum agitur de præscribenda seruitute, est res expeditior, quæ palam probatur *in d. l. si quis diuturno, in princ. cum iis quæ dicta sunt per totum præcedens & præsens caput*. Idemque in præscriptione vsusfructus, nam si id admittimus, cum agitur de plenario dominio præscribendo, ergo multo magis cum agitur de præscriptione vsusfructus, qui est pars dominii. *l. 4. ff. de vsufr. elegans tex. in l. qui vsumfructum.* vbi Bar. & Ias. *ff. de verb. obl.* quæ intelligenda sunt sciente & patiente domino. Tertio casu quando agitur de præscribendis actionibus siue illæ personales sint, siue reales, siue mixtæ, *(iuxta §. omnium.* & ibi plene per Angel. Aret. Ias. Ludo. Gomez. & Benincasium *in princ. Inst. de action.)* tunc similiter eadem ratione nullus titulus requiritur, sed tantum iusta causa aut tolerabilis, quæ sufficiat ad remouendam malæ fidei suspicionem; *& ita procedit l. sicut. l. omnes. l. cum notissimi. C. de præscrip. 30. annorum, & in princ. Instit. de perpet. & temp. actio.* ergo si tibi huius rei non ignaro centum actione perpetua debebam, & per annos 30. supersedisti ea petere, par est vt præscripsisse videar, cum vix sit vt concedere aut mihi remittere non videaris, sicque militat ratio. *d. l. alienationis, ibi, vix est enim, &c.* quæ ratio cum sit generalis & in ea lege expressa, lex generalis vere est, sicque comprehendit nostrum casum, eumque definit non secus quam illum qui ibi erat expressus. *Ad idem d. l. si quis diuturno, in princ. in ratione sui, & d. l. si ego. §. 1. similiter in ratione sui, & d. §. fi. Inst. de iniur. similiter in ratione sui, d. l. si filius familias. C. de petit. hered. l. qui in aliena, in princ. vers. sed si non adierit. ff. de acquir. hered. l. qui in prouincia. §. 1. ff. de ritu nup. c. illud, de præsump. l. Procula. ff. de probat. cum similibus.*

Confirmantur omnia superiora, quia id dicimur scire quod vehementer opinamur. *l. cum quidem. §. quod dicitur. 1. & 2. cum vtrobique not. ff. de acq. hered.* dummodo adsit iusta causa vel occasio opinandi, vt ibi, nec dubium est, quin iustam causam vel occasionem id opinandi habeat, qui per longum tempus rem possedit vt suam, sciente & patiente domino, vt diximus supra *c. superiore circa princip.*

21 Quæ † omnia moderanda sunt vt procedant data scientia & patientia, domini, nam si ignarus esset, non posset videri animum iuris sui negligendi aut alteri concedendi habuisse. *l. mater*
22 *decedens. ff. de inofficioso testament.* & † consequenter possessor, nisi aliunde haberet iustam causam possidendi, nunquam eam rem videretur iuste possedisse aut præscripsisse vnde siue rem tuam inscio te possiderem, scienter eam præscribere nunquam

possem

possem si confiteretur ipse, vel constaret me aliunde titulum vel justam possidendi caussam non habuisse, idem si titulum haberem, si tamen eum non allegaui, ita intelligo his tribus casibus procedere *l. nullo. C. de rei vend. l. Celsus. ff. de vsucap. l. final. ff. pro suo. l. non solum. ff. de vsucap. §. quod vulgo. & l. quod vulgo. ff. pro empt. l. vnica. C. de vsucap. transf. l. diutina. Cod. de long. temp. præscript. & in princip Institut. de vsucap.* quod si titulum me habuisse ab aliquo tertio allegassem, an is ex diuturna possessione præsumatur, & hoc casu quo dominus ignorauit rem jusue suum ab alio possideri, magis est non præsumi nisi probetur, vt dictis legibus: quãuis si ipse sciret rem jusue suum possideri, tunc præscriptio procederet, non tam ex vi tituli aliunde habiti (etiam si allegatus esset) quam ex vi ipsius possessionis eo ipso justificatæ & legitimatæ, quod dominus sciebat & patiebatur, sicque concedere videbatur, vt sic sciente & patiente domino ad justificandam possessionem nõ sit necessarius vllus titulus, vel caussa possidendi aliunde profecta, cum ex sola sua scientia & patientia, & tacita cõcessione satis ac satis justificetur, sed tunc demum justa caussa, vel titulus tolerabilis possidendi desideretur, cum ipse dominus hujus rei ignarus est. Id quod etiam in præscriptione seruitutum respondendum est, *vt dict. l. si quis diuturno. dict. l. si ego.* §. 1. etiamsi loquamur in vsufructu per easdem leges & rationes. Idemque & in actionibus, nam si sciebam, me tibi ignaro centum debere (ex contractu forte inito cum seruo, aut filio, aut procuratore tuo, aut ex caussa hæreditaria, quia defuncto, cui successisti, debebam) tunc impropriissima hæc possessio, qua debitor ipsum debitum possidere dicitur, *juxta Gloss. l. regulariter ff. de pet. hæred.* nec justificabitur, quasi ex tacita concessione tua cum id ignores, nec quasi ex titulo vel caussa aliunde habito, cũ aliunde habitus non sit, vel habitum esse non probetur, ergo ex diuturna possessione præscriptio non contingit contra rem suã possideri ignorantem, quod varie intelligitur Primum, quando reuera nõ interfuit titulus aut caussa justa, vel tolerabilis possidendi. Deinde quando etsi forte interfuit, tamen nõ allegatur. Tertio etiam si interfuerit & allegetur, si non fuerit probatus; & ita procedunt, si generaliter intelligantur *tex. in l. nullo. Cod. de rei vendi. & in l. Celsus. & in l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucap. & in l. quod vulgo. ff. pro empt. & in l. fin. ff. pro suo, & in princ. Instit. de vsucap. & in l. vnic. de vsucap. cum aliis, quæ congessimus in cap. 77. numer.* 10. Sicque in quibus casibus contra absentem & ignorantẽ currit præscriptio, in illis necesse est, vt titulus & interueniat & allegetur & probetur Sed quando currit contra præsentem & scientem, tunc nec tituli interuentus, nec probatio, nec etiam allegatio requiritur, quia sola scientia & patientia domini vim habet cõcessionis & alienationis post lapsum temporis lege de-

finiti,vt dictum est:quod variè intelligitur:primum cum agitur de plenario dominio præscribendo:deinde cum agitur de præscribẽdo vsufructu:tertio cum agitur de præscribenda alia quauis seruitute:postremo cum agitur de actionib.prescribendis,vt similiter dictum est:quinto etiam si agatur de obligatione aliqua in futurum acquirenda,vt in terminis *dict.l.cum de in rẽ.* sicque non solum si agatur de præscribenda liberatione aduersus obligationem,sed etiam si agatur de præscribẽda vel acquirenda obligatione cõtra libertatem. Contra † hoc tamẽ fortiter facit,quod etsi rei tuæ te sciente & patiente possessionem ingressus sim,eamque tenere incipiam,non ideo tu protinus desinis possidere,nec ego possum inchoare præscriptionem,nam aut vi eam cœpi,&vitiosa possessio est,sicq; cessat præscriptio.*d.l.si quis*
14 *diuturno*,aut clam(hoc est,te ignaro ab initio)& † similiter vitiosa est,eritq; semper,quia tale vitium initio contractum perdurat *l.cum hæres.ff.de diuer.& temp præs.l.vitia.C.de acquir.possess.* aut nec vi nec clam,sed te sciente,vidente & tolerante, & tunc aut constat me eo nomine eam possessionem occupasse, quasi ad libitum tuum eam dimissurus,& tunc precaria videretur,cessaretq; præscript.*dict.l.si quis diuturno,& per totum.ff. de precario.* Aut & secundo eo nomine eam occupaui,quod testarer me tibi eam non restituturum,& tunc si te esse dominum agnoscebam & vim faciebam,vitiosa possessio esset,cessaret præscriptio:quod si alterius tertij esse dicebam,similiter vitiosa possessio esset.*l. querebatur.l.fin.Cod.vnde vi.*quod si nullius esse dicebam,sed pro derelicta habebam,vel nullius vnquam fuisse, sicque occupantis esse debere, similiter cessaret præscriptio, quia statim ejus dominium nactus essem, *per totum titul.ff pro derelicto. l.1. 2. & 3. & 4.ff.de acquir.rer.domin.* Aut & tertio cum occupo eam possessionem, nec declaro me tibi volenti eam dimissurum,nec declaro contrarium,&tunc non videor acquirere possessionem, nec tu animum possidendi deponere videris,ergo cum tu possideas,& ego non,non potero inchoare præscriptionem,sed quia post longum tempus eam possessionem neglexisse aut pro derelicta habuisse videris,vt est communis opinio, vt diximus : ideo euenit,vt tunc ego eam acquiram non quasi præscriptam, sed quasi pro derelicta habitam, sicque etiam tunc cessat præscriptio,nisi dixeris quod simul atque ea possessio,&abs te deserta, & mihi quæsita videtur,extunc in posterum legitimus possessor videbor,sicque sine alio vllo titulo vsucapere potero proprietatem,ita tamen vt præscriptio proprietatis à tempore possessionis jam quasi desertæ acquisitæq; inchoari videatur,&nõ antea,
15 † vt sic quasi duæ acquisitiones sint,non simul,sed successiue & gradatim contingentes Prima possessio quæ ex certo temporis lapsu contigisse videtur, post quam acquisitam, incipit aut inchoa-

inchoatur præscriptio, quæ omnia probantur *in l. 3. ff. de vsucap. & in l. si id quod. ff. pro derelicto.* vbi mulier rem à non domino (quem tamen dominum esse putabat) pro derelicta habitã cœpit eamque posteà marito donauit, quam is maritus potuit præscribere, & præscripsit, & tamen in effectu nõ habeat titulum, quia quod attinet ad præscriptiones, titulus improbatus pro nullo est. *l. 2. §. si à pupillo. ff. pro empt. C. eodem l. fin. §. sin autem. Cod. comm. de leg.* quinimmo vix est, vt maritus ille haberet bonam fidem, quia aut eam rem vxoris esse credebat, & tunc sciebat sibi donari non potuisse, *per totum titulum. ff. C. & in decret. de donatio. inter virum.* Aut credebat esse alterius, & longe minus *cap. fi. de præscript.* ergo nullo casu domini cogitatione possidebat, sed adhuc dicitur habere bonam fidem eo ipso, quod possidebat, vel se possidere falso credebat dominæ voluntate, & hanc rationem reddit text. *dict. l. si id quod. ibi,* quasi volente & concedente domina, etiamsi eam possessionem reuocabilem, & quasi quodammodo precariam esse is maritus putabat, quia credebat aut credere debebat liberum vxori esse, quoties sibi libitum esset, eã possessionem reuocare: & cum illa ratio, quasi volente & concedente domina, sit in illa lege expressa pro lege, verè, & non interpretatiue debetur, cumq; sit generalis, comprehendit omnes omnino casus, in quibus ipsa militare reperitur. Ex quibus multa non minus vtilia, quàm noua colliguntur. † Quid enim si 12 postquam rei quam tuam esse putabam possessionem occupaui sine vllo vitio, sed te sciente, & patiente, & vidente (vt in exemplis, de quibus supra) eam retinui per tempus, quo lex disponit possessionem pro derelicta habitam, aut desertam videri. Aut qd & secundo si rem à te conduxi, & post finitam conductionẽ expressim dixi tibi, me in posterum eam conductam nolle habere, & nihilominus me in ejus possessione permanere siuisti per tẽpus, quo lex vult possessionem desertam videri. Aut quid & tertio si rem mihi ad certum tempus commodasti, quo finito expressim dixi tibi commodati nomine, eam me amplius nolle habere, & nihilominus per tempus à lege definitum ad possessionis desertionem tolerasti me in ejus possessione permanere. Aut quid & quarto si ad tempus indefinitum eam rem mihi cõcesseras precario, & postea expressim dixi tibi, me eam possessionem vt precariam amplius nolle habere, & nihilominus tolerasti me in ejus possessione permanere per tempus ad possessionis tacitã desertionem à lege definitum (vt enim precarium differat à commodato, docet Bart. *in l. 2. in princ. ff. si cert. petat.*) Aut quid & quinto si custodiæ & depositi caussa eam dederas, & postea tibi expressim dixi, me in posterum eam rem vt depositã nolle tenere, & tu tolerasti eam me possidere per tempus a legẽ definitum ad præsumendam tacitam possessionis desertionem:

Aut quid & sexto si in ea re ad tempus habebam vsumfructum, quo finito expressim dixi tibi, eam me vsusfructus nomine amplius nolle habere, & nihilominus tolerasti eam me possidere per tempus à lege definitum, ad præsumendam tacitam possessionis desertionem. Aut quid & septimo si cum vsus caussa eam prius tenerem, idẽ cõtingit. Aut quid & octauo si cum eam nomine superficiei ad tempus tenerem, idẽ contingit. Aut quid & nono, si cum census annui præstandi caussa eam tenerem redẽpto illo censu, eã non reddidi, & ille tolerauit me eam retinere. Aut quid & decimo si pignoris, aut hypothecæ nomine eã tenebam, & debito soluto idem cõtingit. In omnibus enim his speciebus & similibus cõstat me permanere in illius rei possessione sine vllo titulo habili ad transferendum dominium: sed tamen in omnibus his speciebus cõstat me habere possessionẽ vitio carentẽ, vel saltem rei detẽtionem corporalem vitio carentem, & cõsequenter posse me præscribere eam, quia quasi volẽte & cõcedẽte domino (hoc est, eo, quem dominum esse putabam) sum in ea possessione vel detentione, id quod sufficere ad præscribẽdum ostendimus *per dict. l. si id quod, cum simil supra allegatis.* quod tamen contingit non vno ictu, sed per medium alterius requisitionis, nam per tempus lege definitum ad præsumendam tacitã possessionis desertionem, eam possessionem quasi à priore possessore abscedentem: ad meque trãsuolantem nactus videor, & extunc videor justus possessor ad inchoandam proprietatis præscriptionem.

17 † Ne vos decipiat *dict. l. si id quod. ff. pro dereli.* vbi marit⁹ ille, simul ac sibi ab vxore res tradita fuit, statim inchoauit proprietatis præscriptionem, nam illud ideo ibi contingit, quia statim constabat ipsam vxorem voluisse desinere possidere possessionemq; in maritum transferre, *vt ibi. & l. 1. §. si vir. ff. de acq. posses.* Cæterum in decem speciebus suprà relatis non constabat, nec præsumebatur, quod prior possessor idemq; dominus verus, vel putatiuus, vellet statim desinere possidere, eamq; possessionem in me transferre, sed is animus possessionis deserendæ demum post tempus lege definitum præsumitur In omnib. ergo his decem speciebus & similibus cõstat sine vllo titulo habili ad transferendum dominium contingere præscriptionem, quamuis contrarium totus mundus existimauerit. Deinde constat sine ea bona fide, quod possessor domini cogitatione possideat, contingere præscriptionem: quinimmo etiam si persuasum habeat, alium esse rei illius dominum, quamuis totus mũdus huc vsque contrarium existimauerit, quæ omnia nullus vnquam sic forte percepit, aut proxime accessit His omnibus minime aduersatur

18 † *l. neq; fructuarium. C. de vsufruct.* vbi fructuarius contra dominum quamdiu possidet tanquã fructuarius ꝑscribere nõ potest, sed postq̃ ex alia caussa possidere cœpit, bene

præ-

præscribere incipit, vt ibi expressum est, sicque primum responsum illius textus non obest nobis, quia ponimus inchoari præscriptionem post finitam primam causam, quæ alterum in dominum recognoscebat: secundum autem responsum nostras sententias egregiè probat, quatenus post finitam primam possidendi causam significat eum posse præscribere.

Hactenus † quando ea res aliena erat, hoc est, non prioris 19
possessoris, à quo ego causam habui, sed alterius, contra quem præscripsi: nam in his terminis loquitur *d.l. si id quod.* & locuti nos sumus: quid autem, si ea res ipsiusmet primi possessoris erat, à quo ego causam possidendi præsumptam habui, an postquam nactus sum possessionem per tempus lege definitum ad præsumendam eius tacitam desertionem, an (inquam) extunc possim proprietatis præscriptionem inchoare contra ipsummet, mouet quæstionem, quod ad præscribendum requiritur iusta possidendi causa, quæ hîc non videtur adesse, cum quasi precariò in decē speciebus supra memoratis ab ipsomet contra quem præscribere paro, videar possidere, vt supra diximus, adhuc tamen magis est, vt præscriptio possit contingere, præcedente tamen possessionis mutatione: nam si ille per tempus lege definitum ad præsumendam tacitam possessionis desertionem, me possidere eam rem tolerauit, perque hoc possessio ab eo abscesserit, & ad me transuolauerit, iam non precariò (vt eam) sed meo iure possidere videor, sicque nil impedimento est, quin proprietatis præscriptionem possim inchoare: quinimo contra ipsummet longe iustius, quam contra alterum tertium currit præscriptio, cum absentis ignorantiæ esset indulgendum (argumen. eorum, quæ tradunt Bartol. & alij *in l fin. C de longi temporis præscrip.* contendunt succurri restitutione ei, cuius ignorantis res præscripta est, de cuius veritate alibi agemus) quæ ratio cessat in sciente & patiente, *argum. l. cuius per errorem ff. de regul. iur. d. l. alienationis verbum. ff. de verbor. significat. ibi, vix est enim, & d. l si quis diuturno, in princip. & d. §. fin. Instit. de iniur. d. l. si ego. §. 1. ff. de public. in rem act. & d. l. si id quod. ff pro derelict. ibi*, quasi volente & concedente, & mea possessio, quæ prius illegitima erat (hoc est, detentio tantum erat) ipso temporis tractu fuit legitimata, vel (vt rectius loquar) transformata, & de nuda detentione in veram possessionem transformata, quod nota, quia nullus vnquam fortè ita cogitauit.

SVMMARIA.

1 *Diuisio ex diutina separatim possessione præsumitur, etiamsi partes essent inæquales, vel ageretur de magno præiudicio, cum multis contra multos.*

2 *Intell. l. filiusfamilias. C. de pet. hered.*

3 *Intell. l. qui in aliena. ff. de acq. hæred.*

4 *Intell. l. si quis diuturno ff. si ser. vend.*

5 *Tempus longum facit præsumi aditionem hæreditatis, licet agatur de magno præiudicio, contra multos, & præsumi filij consensum, licet agatur de magno praiudicio, & alia tres conclusiones contra Doctores.*

6 *L. si mater. C. de inofficioso testamento.*

CAP. LXVI.

COLLIGITVR veram esse opinionem gloss. quæ communiter approb. *in dict. l. penult. C. commun. diui.* quæ ait, quod † si fratres hæreditatem patris sui diu separatim possederunt, præsumitur inter eos facta diuisio, & eam communiter approbatam, sæpe dicunt Franciscus Balbus *de præscription. in 1. part. 3. part princip. quæst. 10. num. 39.* & Tiraquell. *de præscript. §. 1. gloss. 4. versic. 14.* & rursus *versic. 39.* id quod latius supra repetijmus, quia multi tenent contrarium. Sed glossæ opinione retenta, ea limitatur communiter, vt procedat eo casu, quod inter eos fratres, si ab intest. successerunt, partes possessæ diu essent æquales, vel si ex testamento possedissent, essent partes possessæ commensuratæ portionibus hæreditarijs. Ita tenent Bal. & Paul. Castrens. *in d. l. penult.* Francisc. Balb. *vbi supra, num. 44.* post Alexand. quem allegat *consil. 25. attentis, colum. 4. lib. 5.* Felin. *in cap. sicut. colum. 14. de re iudic.* qui alios allegat huius sententiæ fautores, quam limitationem ait esse veram & communem Balb. *vbi supra, num. 45.* eamq; sequitur Andr. Tiraquell. *vbi supra, versic. 14. in fin.* & rursus *versicul. 39.* Alexand. tamen *consil. 92. viso & discusso. lib. 2.* tenet, illam gloss. generaliter procedere, neque hanc limitationem veram esse. Idem vult Salicetus *in d. l penult.* Anton. Butr. *in cap peruenit. de censibus.* & Aretin. *in §. fin. Instit. de societ.* sed hæc limitatio vera non est, quia nititur alia limitatione, nempe quod ea gloss. procedat, quando agitur de modico præiudicio, non sic si ageretur de magno: id quod verum non esse, continuò edocebimur, & supra attigimus. Dicta gloss. 2. limitatur, vt procedat solum, quando ageretur de leui præiudicio, non sic si de magno ageretur: tunc enim ex diuturnitate temporis etiam scientia & patientia concurrente non induceretur consensus. Ita tenet Bart. *in l. cum de in rem verso. colum. 3. ff. de vsuris.* generaliter intelligens ex diuturna scientia & patientia in his, quæ grauis sunt præiudicij, minimè induci concessionem, sequuntur ita intelligentes text. *in l. nullo. C. de rei vend. cum simil.* Raph. Fulgos. *in l. 1. colum. pen.* & Ias. *colum. 5. C. qui admitti.* idem Bartol. *in quæstione sua, incip. mulier habens amplum patrimonium.* idem Bartol. *in l. 1. colum. penult. ff. de aqua pluu. arcen.* Paulus Castrens. *in l. si filiusfamilias. C. de pet. hæred.* Alexand. *in l. qui in aliena. in princip. ff. de acquir. hæred.* idem

Alex.

Alex. *in l. sciendum. col* 4 *ff. de verbor obligat.* Panorm. *in c. final. col.* 3. *de caus. possess & propriet.* Alexand. *consil.* 20. *viso processu. colum. final. lib.* 4. *& consil.* 5. *viso & diligenter. colum penult. eodem lib.* Andr. Tiraquell. *de præscript.* §. 1 *gloss.* 4. *versic* 39. Barthol. Socin. *consil.* 254. *colum* 2. *lib* 2. Philipp. Dec. *consil.* 444. idem Dec. *in cap.* 1. *colum.* 6. *de fide instrum.* Francisc. Balb. *de præscript. in* 1. *part.* 3. *partis principalis, quæst.* 10. *num.* 7. *versic. ex quo infertur.* & iterum *num* 44. *versic. nunc limita.* Et † hi omnes ferè intelligunt similiter, quod *d. l. si filiusfamilias. C. de pet. hæred.* procedit, quia de modico præiudicio agebatur, locum minimè habituro, si magno de præiudicio ageretur. Iidemque † ferè omnes intelligunt eodem modo text. *in d. l. qui in aliena. vers. sed si non adierit.* vt ibi ageretur de modico præiudicio, eumque textum locum minimè habiturum, si magno vel mediocri de prçiudicio ageretur Et † in eundem sensum acceperunt ijdem omnes text. *in d. l. si quis diuturno. in princip. ff. si seruitus vendic.* vt & ibi, modico de præiudicio ageretur: illo textu locum non habituro, si magno de præiudicio, aut fortè de mediocri ageretur. Vnde † fit consequens ex mente ipsorum, quod si in terminis *d. l. si filiusfamilias.* ea hæreditas multis oneribus esset implicita, tunc ex diuturna illa possessione non præsumeretur patris consensus, & quod in terminis *d. l. qui in aliena.* si onerosa multo esset illa hæreditas, ex diuturna patris possessione non præsumeretur filij consensus in ea adeunda, & quod in terminis *d. l. si quis diuturno.* seruitus illa prædialis esset nimis noxia prædio seruienti, ex illa diuturna scientia & patientia non præsumeretur consensus domini prædij seruientis, nec seruitus illa præscripta videretur. Quartò inde consequens quoque fieret, vt si esset magna inæqualitas inter portiones, quas fratres diu separatimque ex hæreditate patris intestati possederant, non præsumeretur diuisio: idemque si testator paterfamiliàs decessisset, & magna esset inæqualitas, habita ratione portionum testamento relictarum. Quintò consequens fieret, vt si quis diu rei meæ vsumfructum quasi possedit, me sciente & patiente, cum non præscriberet, quod multi supra relati in specie tenuerunt; quç omnia minimè vera esse, supra ostendimus per plura, quàm quinquaginta fundamenta legum & rationum, quas congessimus supra, *capitib. superiorib.* quas non expedit repetere: & quia admissis opinionibus Doctorum miserè violantur, & restringuntur generalitates dictarum legum, nempe *dict. l. si filiusfamilias,* quæ non distinguit, vtrum hæreditas sit onerata, an opulenta, & *d l. qui in aliena.* quæ similiter non distinguit, vtrum onerata, an opulenta esset hæreditas, & *d. l. si quis diuturno.* quæ similiter non distinguit, vtrum noxia nimis, an leuiter tantum esset ea seruitus, de qua præscribenda ibi agebatur, & *gloss d. l. pen.* quæ similiter non distinguit, vtrum modica, an nõ modica esset

Ss 4 par-

6 portionum possessarum disparitas, & † addo egregium textum in simili, iuncta sua gloss. singulari, & ibi communiter app. *in l. si mater C. de inoffic. testam.* vbi mater filios suos hæredes scripserat, & deinde in puerperio alterius filij decesserat, ita quod non habuit spacium mutandi testamenti, & ne illius filij sic præteriti occasione id testamentum rescinderetur, Imperator introduxit, eum filium pro instituto habendum, disputat gloss. (quam ibi communiter appro. diximus) an ea lex legisve beneficium procedat, etiamsi filij fuissent ibi inæqualiter instituti, & ait ita esse. Sic ergo & in specie d. gloss. *d. l. penult.* inæqualitas portionum possessarum nihil istorum mutare debet, non magis, quàm in terminis *d. l. si mater.* Adstringitur hoc fundamentum: nam beneficia facilius perire solent, quam quæ competunt iuxta rigorem iuris communis, *l. eius militis. §. militia missus. ff. de mil. testam.* vnde si ex inæqualitate portionũ nõ desinit locũ habere beneficium *d. l. si mater.* multo minus ex tali inæqualitate portionum possessarum locum habere desinet præsumptio, de qua in gloss. *d. l. penult.* quæ descendit ex mero iuris rigore. Adde Tiraquell. *vbi supra, versic. 39. ibi sunt & qui hoc limitant.* post Paulum Castr. & Fulgos. quos alleg. & plures alios *in ver. sed & multi.* tenendo nostras sententias, quæ reuera & æquiores sunt, & legum nostrarum (ne miserè violentur & restringantur) tutrices, tunc *ad l. nulio. C. de rei vend.* (in qua iacet vnicum contrarium existimantium fundamentum) facilis est, & perspicua solutio, & sensus verus: nihil enim commune habet rerum substantia aut essentia cum ipsarum rerum probatione, *l. duo sunt Titij. ff. de testam. tut. ibi, non ius deficit, sed probatio, l. obligationum substantia, in princip. iuncto §. final. ff. de action. & obligation.* & leges soli possessioni temporis legitimi concedunt lucrum per præscriptionem proueniens, *l. 3 ff. de vsucapion.* dixi plenè § 77 *num.* 10. ab hac regula lucrum tali possessioni deferente excipitur ille casus, quo ea possessio iniusta & intolerabilis esset, *l. final. ff. pro suo. l. non solum. §. quod vulgo. l. Celsus. ff. de vsucapion. l. quod vulgo. ff. pro emptore. l. final. Cod. pro donat. l. si vir. ff. eodem. l. si id quod, ibi, quasi volente & concedente domino. ff. pro derelict. in princip. Institut. de vsucapion. l. vnica de transaction. vsucapion. l. diutina. Cod. de longi temporis præscription.* iustam autem causam possidendi (quod attinet ad præscribendum) habere intelligitur, qui possidet de voluntate domini, *dict. l. si id quod. dict. l. si vxor.* etiam si causa & occasio dominicæ concessionis esset à lege improbata, *vt dictis legib. iuncto titulo ff. & C. & in decret. de donatione inter virum & vxorem.* Ergo in specie nostra, qui non solum sciente, sed etiam longo tempore patiente domino possedit, non dubium est, quin possideat ex domini voluntate, & consequenter iustam, quinimo longè iustiorem possidendi causam habere videtur, quandoquidem

dem huic possessioni non dedit originem occasio à lege improbata, id quod contingit in terminis *dicta l. si vir, & d l. si id quod.* Preterea si titulus habitus à non domino præbet iustam causam possidendi, etiam si is dominus esset absens, & ignorans, *iuxta l. fin. C. de longi temporis præscriptione.* iunctis legibus supra allegatis, quanto iustius præbebit causam prescribendi titulus habitus ab ipsomet domino, *vt argumen. per totum, C. de rebus alien. non alien.* Nec dubiũ est, quin ex iustissima legis interpretatione ab ipsomet domino titulus (hoc est, iusta possidendi causa) datus intelligatur eo ipso, quod rem suam à me possideri diu concessit, *d. l. si quod, dict. l. si vir, cum mille iuribus, & rationibus superiore cap. allegatis.* Ergo non abnegamus, quin ad præscribedum sit necessarius titulus (hoc est, iusta causa possidendi) *vt dicitur in dicta l. nullo.* sed in omnibus speciebus supra relatis, affirmamus interfuisse non solum iustam, sed etiam longe iustiorem possidendi causam, quam in terminis *d. l. nullo*, & consequenter contingeret præscriptio longe facilius & iustius, quam in terminis *dicta l. nullo*, aut *d. l. fin. C. de longi temporis præscriptione,* quia titulus, qui *à dicta l. nullo*, cum simili desideratur, in vsucapionib. vel præscriptionibus, nihil aliud est, quam iusta causa possidendi, vt proclamant sic declarantes quamplures leges, *d. l. non solum, §. quod vulgo, d. l. quod vulg. d l. si. ff pro suo, d. l. si id quod, d l. si vir vxori, l. 2. & l. penult. ff. pro legato, cum simil. quas allegaui infra cap. 67. num. 10. cum sequent*

SVMMARIA.

1 *Sententia etiam nulla dat titulum ad præscribendum.*
2 *Transactionis titulus an sufficiat ad præscript. siue res tradatur, siue remittatur.*
3 *Titulus conditionalis non sufficit ad præscribendum.*
4 *Titulus reuocabilis sufficit ad præscribendum.*
5 *Tituli qui sufficiant ad præscribendum.*
6 *Titulus simulatus non prodest ad præscribendum.*
7 *Tituli plures cõcurrunt ad præscribendum.*

CAPVT LXVII.

SENTENTIA † præbet iustam causam scribendi. Ita Bart. & ibi plene per Alexand. & Iason. *in l. Pomponius, per text. ibi, ff. de acquirend. possess.* & per Francisc. Balb. *de præscript. in 1. part. 3. partis princ. q. 11.* id quod procedit etiamsi sententia esset nulla, vel forte iniusta, dummodo is, cuius fauore lata fuit, non propterea esset in mala fide. Ita Gloss. *in cap. si sacerdotes, 16. q. 5. in Gloss. magn.* & per Balbum, *vbi supra, & quod notatur in cap. de quarta, de præscript.* Hæc opinio, quæ (non paucis tamen repugnantibus) receptior est, probatur ratione aperta, nam ad præscriptiones non titulus positiue, sed tantum iusta causa possidẽ- 1

 di de-

di desideratur. Ita plane probat *l. quod vulgo, ff. pro emptore. l. non solum, §. quod vulgo, ff. de vsucapio. l. fin. ff. pro suo, l. 2. & 3. ff. pro legato, l. pro legato, & l. fin. eodem tit. dixi plene infra cap. 77. num. 10. probatur aperto in l. 3. ff. de vsucapion.* vbi in definitione vsucapionis, ex qua vsucapionis vera cognitio capienda & petenda est, non dicitur ad vsucapiendum titulum, sed tantum possessionem temporis lege definiti desiderari. Id quod aliis postea legibus moderatum & declaratum inuenitur, vt ea possessio iusta sit, vt proxime diximus. Iustam autem possessionem accipere debem⁹, siue illa magnopere iusta sit siue sit tolerabilis, licet non ita iusta & inuincibilis fuerit, *d. l. fin. pro suo,* & diximus *in d. n. 10.* sed qui ex sententia possidet, nullus abnegabit, quin non solum tolerabilem, sed etiam iustã & laudabilẽ causam possidendi habuerit, præsertim cum res iudicata ꝓ veritate habeatur, *vt in l. res iudicata, ff. de reg. iur.* ergo hunc habere iustam causam præscribendi, præscripturumq; recte posse in comperto erit.

2 Confirmantur isthæc. Nam titulus † transactionis, quæ exæquatur sententiæ, *l. nõ minorem, C. de transact. l. 1. & 2. ff. eod. tit.* similiter sufficit ad præscribendum, quando ex eo titulo vel causa possessio traditur, (puta quia cum in iudicio fundum abs te, qui eum possidebas, peterem, eum ex causa transactionis tradidisti: tunc enim eum, si alienus erat, præscribere possem.) Ita tenent per text. ibi Salicet. Alexand. Ias. *colu. fin.* & alii communiter *in l. si pro fundo, C. de transact.* Balb. *de præscript. part. 3. princ. qu. 5. quin eum text. hanc ad rem singularem dicit, est clarior text. in l. ex causa transactionis, C. de vsucap. pro emptore.* tenet Alexand. *consil. 24. ponderatis his, colum. final. lib. 5.* Corneus *consilio 16. viso primo themate. lib. 2.* Gloss. & Bart. *in d. l. si pro fundo,* est communis opinio, secundum Balbum, *vbi supra,* qui omnes *per dictam l. si pro fundo,* communiter tenent contrarium, eo casu, quo ex causa transactionis possessio eius rei, de cuius præscriptione agitur, non esset tradita, sed tantum retenta: quæ communis opinio non satis tuta est, quia nec ad transferendum dominium, nec ad transferendam vsucapiendi conditionem traditio rei, de qua præscribenda agitur, necessaria est, *vt in l. qua ratione, §. interdum, ff. de acquirend. rerum domin. §. qua ratione, Instit. de rerum diuis. iuncta l. clauibus, ff. de contrah. empti.* actus enim gestus à domino qui sufficiat ad transferendum dominium, is si fiat à non domino transfert (cæteris habilibus) vsucapiendi conditionem, *d. l. clauibus.* ergo vt si rem tuam possidebam, vel ea apud me erat quouis modo, eamque mihi vendidisti aut donasti, aut dotis nomine dedisti (& similia) dominium acquiro *per d. §. interdum, & d. l. qua ratione, §. interdum.* ita si apud me res erat, quam à me in iudicio vendicabas, destitisti à lite aliquo accepto, *iuxta l. 2. l. transactio. C. de transact.* vix est, vt ius tuum in me traduxisse non videaris,

dearis, vel saltem omisisse, & quasi pro derelicto habuisse: sicq; vt si dominus in me talē rem transferre vellet, statim dominium eius quærerem, vel si dominus talē rem pro derelicto vellet habere, statim eius dominum quærerem, *per dd. §§. interdum, iuncta l. 1. & 2. si id quod, ff pro derelict.* ita si nō dominus isthæc faciat, vt vsucapiendi conditionem acquiram par est, ita tamē vt tempore huius transactionis cœpisse videantur, quod obtineret, si ego putarem dominum esse eum, qui litem actu mouerat, vel mouere minabatur: vtroq; enim casu transactio valeret, *l. 3. C. de transaction.* nisi obiicias, quod tunc essem in mala fide de eo ipso, quod rem nō restitui sine lite: sicq; non videretur possessio per talem transactionem iustificata: siue enim putarem illum non esse illius rei dominum, tunc eius desistentia, aut etiam expressa concessio non iuuaret, siue dominum putarem, ex bona fide eam rem restituere, sicq; semper cessat præscriptio. Sed tamē quia inter ista duo extrema est medium, aut esse potest, ideo puto debilem esse casum, quo procedat præscriptio ex tali transactione. Quid enim si te litem inferēte, & illaturum minante, cœpi dubitare, vtrum dominus esses: necne: si enim in hęreditate patris mei eam rem, quam ipse mala fide possidebat, inueni, sicq; iustam & bonam fidem habeo, *c. is qui in ius. de reg. iur. lib. 6. l. qui in ius, ff. eod. titul.* sed obest mihi mala fides authoris mei, *iuxta plene notata per Gloss. & Dd. per text. ibi in authent. nisi tricennale, C. de bonis matern. & in l. vitia, C. de acqu. possess. authent. mala fidei, C. de præscrip. longi temp.* tunc si te litem inferēte, vel inferre minante, cœpi non minus vehemēter, quam iustè dubitare, dominus esses, necne, dedi tibi aliquid transactionis causa, vt à lite discederes: certè non video, quomodo non videretur, denuo iustificata possessio mea, non quidem in hunc sensum, vt prosit mihi præterita possessio, sed vt extunc à tempore transactionis præscriptionis spatium currere incipiat, *facit l. cum hæres, l. an vitium, ff. de diuer. & tempor. præsc.*

Deniq; si verum est, simpliciter sententiam præbere iustam præscribēdi causam, hoc est, siue res ex vi sententiæ condēnatoriæ mihi agēti tradatur, siue apud me ex vi sententię absolutorię relinquatur, vt supr. attigimus, idem quoq; fore in transactione par est, *d. l. non minore, & d. l. 2. ff. & C. de transact.* & quia vtroq; casu, vt patet, par ratio est, præsertim cum nullus possit, dum pscribit, habere bonam fidem quietam, sed subdubiam, vt plene agemus infra *cap. 77. & c. 72.* Sed tam in sententia, quam in tractatione desineret præscribere, qui esset in mala fide, verùm id non ex tituli defectu tunc cōtingeret, sed propter illam malā fidem.

Deniq; in transactione etiamsi putarim eum, qui vendicabat rē à me vel vēdicaturū minabatur esse dominū, & cum eo transegi, adhuc non sum, sed fui in mala fide, quæ per concessionem

Hinc

di desideratur. Ita plane probat *l. quod vulgo, ff. pro emptore. l. non solum, §. quod vulgo, ff. de vsucapio. l. fin. ff. pro suo, l. 2. & 3. ff. pro legato, l. pro legato, & l. fin. eodem tit. dixi plene infra cap. 77. num. 10. probatur aperto in l. 3. ff. de vsucapion.* vbi in definitione vsucapionis, ex qua vsucapionis vera cognitio capienda & petenda est, non dicitur ad vsucapiendum titulum, sed tantum possessionem temporis lege definiti desiderari. Id quod aliis postea legibus moderatum & declaratum inuenitur, vt ea possessio iusta sit, vt proxime diximus. Iustam autem possessionem accipere debem⁹, siue illa magnopere iusta sit siue sit tolerabilis, licet non ita iusta & inuincibilis fuerit, *d. l. fin. pro suo,* & diximus *in d. n. 10.* sed qui ex sententia possidet, nullus abnegabit, quin non solum tolerabilem, sed etiam iustã & laudabilẽ causam possidendi habuerit, præsertim cum res iudicata ꝓ veritate habeatur, *vt in l. res iudicata, ff. de reg. iur.* ergo hunc habere iustam causam præscribendi, præscripturumq; recte posse in comperto erit.

2 Confirmantur isthæc. Nam titulus † transactionis, quæ exæquatur sententię, *l. nõ minorem, C. de transact. l. 1. & 2. ff. eod. tit.* similiter sufficit ad præscribendum, quando ex eo titulo vel causa possessio traditur, (puta quia cum in iudicio fundum abs te, qui eum possidebas, peterem, eum ex causa transactionis tradidisti: tunc enim eum, si alienus erat, præscribere possem.) Ita tenent per text. ibi Salicet. Alexand. Ias. *colu. fin.* & alii communiter *in l. si pro fundo, C. de transact.* Balb. *de præscript. part. 3. princ. qu. 5. quin eum text. hanc ad rem singularem dicit, est clarior text. in l. ex causa transactionis, C. de vsucap. pro emptore.* tenet Alexand. *consil. 24. ponderatis his, colum. final lib. 5.* Corneus *consilio 16. viso primo themate. lib. 2.* Gloss. & Bart. *in d. l. si pro fundo,* est communis opinio, secundum Balbum, *vbi supra,* qui omnes *per dictam l. si pro fundo,* communiter tenent contrarium, eo casu, quo ex causa transactionis possessio eius rei, de cuius præscriptione agitur, non esset tradita, sed tantum retenta: quæ communis opinio non satis tuta est, quia nec ad transferendum dominium, nec ad transferendam vsucapiendi conditionem traditio rei, de qua pręscribenda agitur, necessaria est, *vt in l. qua ratione, §. interdum, ff. de acquirend. rerum domin. §. qua ratione, Instit. de rerum diuis. iuncta l. clauibus, ff. de contrah. empti.* actus enim gestus à domino qui sufficiat ad transferendum dominium, is si fiat à non domino transfert (cæteris habilibus) vsucapiendi conditionem, *d. l. clauibus.* ergo vt si rem tuam possidebam, vel ea apud me erat quouis modo, eamque mihi vendidisti aut donasti, aut dotis nomine dedisti (& similia) dominium acquiro *per d. §. interdum, & d. l. qua ratione, §. interdum.* ita si apud me res erat, quam à me in iudicio vendicabas, destitisti à lite aliquo accepto, *iuxta l. 2. l. transactio. C. de transact.* vix est, vt ius tuum in me traduxisse non videaris,

dearis, vel saltem omisisse, & quasi pro derelicto habuisse: sicq; vt si dominus in me talẽ rem transferre vellet, statim dominium eius quærerem, vel si dominus talẽ rem pro derelicto vellet habere, statim eius dominum quærerem, *per dd. §§. interdum, iuncta l. 1. & 2. si id quod. ff. pro derelict.* ita si nõ dominus isthæc faciat, vt vsucapiendi conditionem acquiram par est, ita tamẽ vt tempore huius transactionis cœpisse videantur, quod obtineret, si ego putarem dominum esse eum, qui litem actu mouerat, vel mouere minabatur: vtroq; enim casu transactio valeret, *l. 3. C. de transaction.* nisi obiicias, quod tunc essem in mala fide de eo ipso, quod rem nõ restitui sine lite: sicq; non videretur possessio per talem transactionem iustificata: siue enim putarem illum non esse illius rei dominum, tunc eius desistentia, aut etiam expressa concessio non iuuaret, siue dominum putarem, ex bona fide eam rem restituere, sicq; semper cessat præscriptio. Sed tamẽ quia inter ista duo extrema est medium, aut esse potest, ideo puto debilem esse casum, quo procedat præscriptio ex tali transactione. Quid enim si te litem inferẽte, & illaturum minante, cœpi dubitare, vtrum dominus esses: necne: si enim in hęreditate patris mei eam rem, quam ipse mala fide possidebat, inueni, sicq; iustam & bonam fidem habeo, *c. is qui in ius. de reg. iur. lib. 6. l. qui in ius, ff. eod. titul.* sed obest mihi mala fides authoris mei, *iuxta plene notata per Gloss. & Dd. per text. ibi in authent. nisi tricennale, C. de bonis matern. & in l. vitia, C. de acqu. possess. authent. mala fidei, C. de prascrip. longi temp.* tunc si te litem inferẽte, vel inferre minante, cœpi non minus vehemẽter, quam iustè dubitare, dominus esses, necne, dedi tibi aliquid transactionis causa, vt à lite discederes: certè non video, quomodo non videretur, denuo iustificata possessio mea, non quidem in hunc sensum, vt prosit mihi præterita possessio, sed vt extunc à tempore transactionis præscriptionis spatium currere incipiat, *facit l. cum hæres, l. an vitium, ff. de diuer. & tempor. prasc.*

Deniq; si verum est, simpliciter sententiam præbere iustam præscribẽdi causam, hoc est, siue res ex vi sententiæ condẽnatoriæ mihi agẽti tradatur, siue apud me ex vi sententię absolutorię relinquatur, vt supr. attigimus, idem quoq; fore in transactione par est, *d. l. non minore, & d. l. 2. ff. & C. de transact.* & quia vtroq; casu, vt patet, par ratio est, præsertim cum nullus possit, dum pscribit, habere bonam fidem quietam, sed subdubiam, vt plene agemus infra *cap. 77. & c. 72.* Sed tam in sententia, quam in tractatione desineret præscribere, qui esset in mala fide, verùm id non ex tituli defectu tunc cõtingeret, sed propter illam malã fidem.

Deniq; in transactione etiamsi putarim eum, qui vendicabat rẽ à me vel vẽdicaturũ minabatur esse dominũ, & cum eo transegi, adhuc non sum, sed fui in mala fide, quæ per concessionem

Hinc

illius purgatur, sicq; extunc incipio habere eam possessionem sine vllo vitio, id quod sufficit ad præscript. licet alius titulus nõ adsit, *vt dd. ll.* & supra plene egimus *in tribus cap. præced.*

3 Titulus † conditionalis non prodest, aut non sufficit ad præscriptionem, siquidem erat conditio suspensiua, sed id erat resolutiua sufficit. Ita Bald. *de præscript. in 1. parte 3. partis princ. q. 12. per l. 2. §. si sub conditione, ff. pro empt. l. 2. & l. 4. ff. de in diem addictione. l. si alienam, ff. de don. causa mortis.* Sicque infert Balbus procedere præscriptionem ex titulo reuocabili, † & qui dicantur

4 tituli sufficientes † ad præscriptionẽ est Gloss. melior de iure, se-

5 cundum Balbum, *vbi supra, in cap. dudum, 2. de electione, in verbo, intitulatam, text. cum Gloss in l. 3. §. genera, ff de acquir. possess.* & potest quis rem suam, cuius dominium habebat reuocabile præscribere, *per l. in libello, §. si quis seruum, ff. de capti.* secundum Bal-

6 bum, *vbi supra, Glossa in l. in accession. ff. de diuers. & temp.* † Ex titulo autem simulato non contingit præscriptio, *l fin. ff. pro do-*

7 *nato.* † & plures tituli ad præscriptionem concurrere & possunt & prosunt, secundum eundem Gloss. Bart. & communiter Doct. *in l. 3. §. ex plurimis, ff. de acquirend. possess.* estq; communis opinio, secundum Baldum, *vbi supra,* & Alexan. *in dicto §. ex plurimis. col. 5.* Ergo si alienam rem tibi mortis causa donaui, dominium reuocabiliter quæsiuisse non videris, etsi eam tradiderim, sed tantum possessionem & vsucapiendi conditionem, *dicta l si alienam.* tamen post tempus præscriptionibus definitum eius quoque dominium quæsiuisti, qui iustam possidendi causam habebas, licet causa vel titulus ille esset reuocabilis, vnde fit, vt nec verus dominus petere queat, quia iure suo frustratus est, nec ipsi donatori repetere liceat, quia alienum peteret; & sic turpiter, cum id statim restituturus esset, *d. l. si alienã, d. l. si extraneus, ff. de donat. inter virum & vxorem, & ita intelligo, l si id quod, ff. pro derelict. & l. si vir vxori, ff. pro donato.* Dum autem *supra* post Accursium & Balbum diximus, procedere posse præscriptionem ex titulo reuocabili, hoc est, quod habens dominium reuocabile, eam rem potest præscribere, *per dictum §. si quis seruum,* habet locum contra eum, qui nõ erat impeditus agere, *vt ibi.* nam si seruum alienum, ab hostib. redemi, dominus potest oblato precio seruum recuperare, *vt ibi.* Sicq; ex sua negligentia merito excluditur tẽpore. Cæterum contra impeditũ tempus non curreret, vnde si rem sub conditione legatam hæres pendẽte conditione alienarit, sicq; dominium reuocabile acquisiuit ille, qui ab eo acceperat, *iuxta l. seruo legato, §. 1. ff. de leg. 1. l. fin. §. sed quia, cum §. sequenti, C. commu. de leg.* tamẽ quia legatarius pendente conditione agere non potest- contra eum non currit præscriptio, nisi à tempore conditionis expletæ, *dicta l. fi. §. sin autem sub conditione, l. contra maiores. Cod. de inoffic. testam.* vbi dixi *l. qui heredi, §. si pars,*

ff. de

ff. de cond. & demonst. per rationem l. 1. §. fin. C. de annali except. & dixi plene *de success. progress. sub titulo de fideicommissis*, ex quibus locis quæ hic desunt, petenda sunt.

SVMMARIA.

1 *Titulus pro suo sufficit ad præscribendum.*
2 *Præscribere possum sine titulo in casu hic relato.*
3 *Dominium vtile præscribit dominus directus.*
4 *Præscriptio interdum occidit, non transfert ius.*
5 *Titulus ad præscribendum non requiritur in casu seq. & n. 6.*
7 *Possessio abiicitur longi temporis negligentia.*

CAP. LXVIII.

TITVLVS † generalis pro suo, iustam præscribendi causam interdum præstat, secundum Francisc. Balb. *de præscript. in 1. part. tertia partis principalis. q. 12.* Vnde Bald. *in §. si quis per triginta, si de feudo fuerit controuersia. colum. fin.* qui idem tenet, ait, ipsam proprietatem aliquando loco tituli haberi ad præscribendum, id quod voluit Guiliel. de Cuneo *in l. si quis emptionis. colum. 2. C. de præscript. triginta annorum.* vnde † ipse Guiliel. & Bal. inquiunt, si rem meam præscripsisti, deinde eius possessio ad me reuersa est, eam citra vllum alium titulum præscribere potero, quasi eo ipso, quod olim eius dominium habueram, iustam & possidendi, detinendique ac præscribendi causam habere videar, sequitur Balbus, *vbi supra*, qui, & etiam Baldus, aiunt etiam hoc casu bonam fidem requiri, & † vterque testatur, id vtile esse ad materiam feudi, nam si dominus directus nactus esset feudi possessionem (hoc est, feudatariæ rei) tunc citra alium titulum eam posset præscribere, quo casu tam Baldus quam Balbus negant, quod dominus directus dominium vtile præscribat, sed aiunt eius remotionem, & directi dominii consolidationem cum videri præscripsisse vel acquisisse. Sed dum aiunt contingere præscriptionem, tum demum procedit, si adsit bona, vel desit mala fides, non aliter. Quid enim si procuratori meo mandaui, vt fundi mei vtile dominium venderet, dedi ei facultatem etiam tradendi, quasi possessionem illius dominii vtilis: vendidit tibi, & tradidit (per clausulam forte constituti, vel per retentionem vsusfructus, vel alio quouis modo) id tamen se fecisse nunquam mihi renunciauit, vel forte se fecisse negauit, atque ita securus incautusque integrum in fundo illo dominium, iusque meum permansisse putabam, tunc enim cum non desit mihi bona fides, potero quidem præscribere: & ita vt debeat abesse hoc casu mala fides, videntur sentire Baldus & Balbus, *vbi supra.* Et dum † vterque negat, vtile dominium præscripsisse me, hunc (vt existimo) habet sensum, quod cum dominium vtile & dire-

ctum

ctum in persona vnius concurrere nequeant, non magis quam vsusfructus causalis & formalis, nam vt si vsufructuarius ius vsusfructus cedat in fauorem proprietarii, is non videbitur vtrunque vsumfructum tam causalem, quam formalem habere, sed solum causalem integrum, nec vsufructuario concursu diminutum, quia res mea seruitutem vsusfructus vel alterius rei mihi debere nunquam videtur. *§. finitur, cum ibi not. per Glo. & Doctores. Institut. de vsufruct.* ita si habes vtile dominium illud, in fauorem domini directi, vel cedat vel aliter amittat, non facit vt directus dominus vtrunque dominium tam causale quam formale habere videatur, sed vt solum adhuc directum, nullius tamen dominii vtilis concursu diminutum habere intelligatur. Idemque in præscriptione contingit ista non secus, quam si prædium seruiens libertatem præscripsisset, quo casu seruitus illa minime videretur ita præscripta, vt is dominus præscribens rem suam inciperet habere sibi ipsi seruientem, sed magis, vt eam ab antea debita seruitute liberam habere inciperet, quasi his casibus siue libertas præscribatur, siue ius vsusfructus, siue etiam ius vtilis dominii remouendi, non tam translatiue quam extinctiue contingat præscriptio, vt præscriptio, & ius illius, contra quem præscriptum est, occidisse, non ad præscribentem transtulisse videatur. Quod autem Baldus & Guilielmus de Cuneo, & Franciscus Balbus, *vbi supra*, aiunt, titulum generalem pro suo aliquando sufficere ad præscriptionem *per tot. titul. ff. pro suo*, Id verissimum est: nam cum eo casu absit mala fides, eo ipso iusta causa possidendi adesse intelligitur, vbicunque autem iusta possidendi causa interfuit, ibi citra vllum alium titulũ contingere præscriptionem plene ostendimus infra *cap. 72. & plenius in cap. 77. per text. in l. quod vulgo. ff. pro emptore, & in l. non solum.*
5 *§. quod vulgo. ff. de vsucap. l. final. ff. pro suo. cum similibus.* Vnde † verissimum quoque esse existimo, quod iidem Guilielmus, Baldus, & Franciscus Balbus inde colligunt, vt si rem meam vsucepisti, deinde eiusdem rei possessionem bona fide cepi (forte absens & vsucapionis illius ignarus fueram, *iuxta l. finalem. C. de longi temporis præscriptio.*) eam citra vllius tituli interuentum præscribere potero, quia iustam possidendi causam habeo, & inter reliquas hæc est potissima vtilitas illius tituli. ff. pro suo, optimus text. *in l. si id quod. ff. pro derelicto. & in l. si vir. ff. pro donato. l. qui alienam. ff. de donat. causa mortis l. si extraneus.* vbi not. Bart. *ff. de donat. inter vir. & vxor.*

Colligitur ex superioribus, quid respondendum sit in illa
6 quæstione, qua controuertitur, Statutum † viget, vt qui rem decennio possederit, pro ea non possit conueniri, an tunc sufficiat bona fides, citra vllius tituli interuentum? qua in re partem negatiuam, vt sine titulo præscriptio illa non procedat, tenuit

Lud.

Lud. Rom. *in l. praetori, in prin in addit. nouiss. ff. de dam. infect.* Andr. Tiraq. *de praescr. in princip.* facit quod tradit Bald. *in c. vnic §. si quis per triginta, si de feudo fuerit controuersia.* & Alexan. *in l. sequitur. §. si viam ff. de vsucap.* secundum Tiraq. *vbi supra.* Contrariam partem vt cum sola bona fide etiam sine titulo contingat ea praescriptio statutaria, tenuit Bald. *in l. 2. C de long. temp. praescrip. quae pro liber.* facit secundum Alex. *in addit. ad Bal.* ibi, quod statutum ita intelligendum est, vt aliquid addat iuri communi: *arg. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur.* vbi per Iaso. Bart. *in l. 4. §. praetor ait. ff. de vsuca.* Idem Bart. *in l. 2. ff. de vsuca.* & haec pars longe verior est: nam cum solam bonam fidem cum continua possessione etiam in terminis iuris communis ad talem praescriptionẽ sufficere supra edoceamur, multo magis in terminis huius statuti admittendum esse constat, dummodo ea bona fides descendat ex causa iusta vel tolerabili, *iuxta l. fin. ff. pro suo*, cum iis quae *supra* attigimus, & etiam infra *c. 72.* & *c. 77.* Sicque dices, tale statutũ videbitur frustratorium, cum quod attinet ad iustitiam possidendi, nihil addat aut detrahat iuri cõmuni, id quod libenter admitterem eo casu, quo absens & ignorans esset dominus rei, contra quẽ praescriptum esset, *iuxta l. fin. C. de long. temp praescr.* nec statuentes potuerunt, etiamsi vellent introducere, vt cum mala fide procederet praescriptio, secundum veram & communem opin. Antonii, Panor. Felyni & aliorum *in c. fi. de praescrip.* Caeterum quo casu dominus rei praesens esset & taceret, ac pateretur, ex illa diuturna patientia tacitus consensus & concessio rei suae praesumeretur: *argum. l. si quis diuturno, in princ. ff si seru. vend. & l. si ego. §. 1. ibi, per traditionem forte, aut per patientiam. ff. de publ l. si id quod ibi, quasi volente & concedente domina. ff. pro derelict. l. alienationis verbum, ibi, vix est enim, vt non videatur alienare. ff. de verb. sign.* & consequenter iam malae fidei vitium aut praesumptio vel cessaret, vel spurgatum videretur, vt in simili tenuit Barol. *in l. si. ad fin. C. vnde vi.* quem Dd. sequuntur communiter, *vt diximus infr. c. 72. & ca. 77.*
† Facit, nam & per longum tempus praesumitur possessionis vel abiectio vel obliuio, vt ex communi opinione resoluit Ias. *in l. 1. C. de seruis fugit. col. penul.* Idem Ias. *in l. naturaliter. §. nihil commune. nu. 88. ff. de acq. poss.* Paul. Castr. & Alex. post Gloss. ibi *in l. si de eo. §. 1. ff. de acq poss* ergo quid impedit, quin idem tali stante statuto etiam in proprietate praesumatur? hoc ergo casu cessante mala fide etiam ex iniusta causa ex vi statuti dicerem procedere praescriptionem, quae iure communi ex defectu iustae causae possidendi. *d. l. quod vulgo. d. l. non solum. §. quod vulgo, cum supra allegatis, quod nota ad intell. l. 1. tit. de las prascript. l. 3. orat.* 7

SVMMARIA.

1 *Titulus qui ignoratur, an sufficiat ad praescriptionem, ardua quaest.*

2 *Titulus non requiritur ad praescrip.*

script. in hoc casu.
3 *Accrescendi iuri assimilatur ius vsucapionis.*
4 *Intell. leg. 1. 2. pen. & fin. ff. pro leg.*
5 *Titul. illegitimus quando noceat praescribenti.*
6 *Titulus legitimus, aut illegitimus, aut etiam nullus, sufficiunt ad praescr.*
7 *Possidere se ignorans si verè possideat, praescribit.*
8 *Possessio ignoranti interdum queritur.*
9 *Intell. l. cum heredes. ff. de acquir. poss.*
10 *Intell. l. quemadmodum. ff. de acquir. poss.*
11 *Intell. l. à Titio. ff. de furti. cum concor.*

Cap. LXIX.

1 ET sufficere † titulum adesse ad praescriptionem, etiamsi illum ignoret praescribens, tenent Bart. Ioan. de Imol. & Ang. *in l. 2. §. si sub conditione, per tex. ibi. ff. de vsucap.* dicam c. 79 num. 15.

Contrariam partem vt tituli interuentus non sufficiat abscedente scientia praescribentis; quinimo oporteat ipsum praescribentem nosse legitimum titulum & causam posidendi sese habere, tenent Bald. & Salic. *in l 1. C per quas pers. nob. acq.* & Alexan *in l. possessio. §. etsi possessio. per text. ibi, in verb. scienti. ff. de acq poss.* Gloss. *in l 1. in verb. interueniat. C. eod. titul.* quam sequuntur Dd. secundum Balb. qui idem sequitur *de praescr. in 1. par. 3. par. prin. q. 9.* & Fely. *in c. illud. col. 1 de praescr.* Alex. *in addi. ad Bart. in l naturaliter. col. 3. ff. de acq. poss.* Dyn. *in c. sine possessione. col. 2. ff. de reg. iur. lib 6.* & sic haec videtur receptior opinio. Est & tertia opinio Franc. Balbi, *vbi supra*, ex mente Angeli *in d. §. si sub conditione* vt initio possessionis & praescriptionis scientia tituli necessaria non sit; sed sufficiat eam peruenire ante expletam praescriptionem, hoc est, ante finitũ tempus praescribendi, tunc enim retraheretur ea scientia vel eius effectus ad tempus inchoatae possessionis & praescriptionis. Vnde infert quod si titulus inutilis fuerit ante completum tale praescriptionis tempus confirmatus, ea confirmatio retrotrahitur, iustificatq; ac habilem reddit possessionem retroactam, quod & tenent secundũ eundem Balb. Panor. *in c. dudum, 2. col. de decimis.* & in simili per Bar. *in l. more. ff. de iuris. om. iud.* Neque ad rem pertinuit secundũ Balb. quod furiosi qui nihil sciunt. *l. negocia. ff. de reg. iur.* & etiam infantes posint possessionem acquirere & praescribere. Azo. *in summa. C. pro emptore, prope prin.* Afr. *in l. locus ad finem. ff. de acq. poss l. sequitur. §. 1. 2. & 3. ff de vsuca.* ergo videtur scientiam nõ requiri praescribentis, sed respõdetur scientiam requiri, vel ipsius praescribentis, vel eius tutoris aut curatoris aut procuratoris, vt per Azo. *vbi supra*, & per Balbum *ibi.* nam ideo furiosus per se neque potest incipere posidere neque praescribere, licet possessionem ab alio eius nomine, vel à seipso coeptam, ante furorẽ non impediatur post furorẽ continuare, & sic prae-

præscribere, secundum Balbum & Azonem, *vbi supra*. Quid dicendum? & sane in principali opinione magis est, vt tituli scientia necessaria non sit, nā si, vt supra disseruimus, acquisitio p vsucapionē cōtingens similis est acquisitioni, q̄ per alluuionē, vel per jus accrescendi contingit, consequens fit, vt quemadmodū in duabus illis acquirendi speciebus scientia acquirentis necessaria non est, ita & in specie nostra, vt per vsucapionem acquisitio contingat, scientia vsucapientis necessaria non sit, dummodo per talem ignorantiam non reddatur injusta possessio. Quid enim si quis cellam † vinariam vel granariam meam ingressus, inscio me vinum suum in vasa vini mei, vel triticum suum tritico meo miscuit, idque custodiæ causa (quod non raro bellis vigentibus fieri solet) ita tamen vt grana possent dignosci, & separari, & vrna quoq;, quia non in ijsdem vasibus infusa fuerant; ego tamen hujus rei ignarus, quidquid in tali cella erat bona fide visebam, & possidebam (vt homini diuiti talis ignorantia facile cōtingit) & sanè crediderim cōtingere triennalem vsucapionem, etsi omnino titulus nullus adesset, quia nō possum non videri hanc rem (hoc est, vinum aut triticum) possedisse, & sine vllo animi vitio possedisse, & sciebā me possidere, quia ipsamet grana nō raro videbam, & mea esse putabā, vel ēt ipsum vinum, & in eo tantū errabam, quod ex meis forte agris illā processisse existimabam, cum aliūde reuera processissent, qui error nihil nocet: *argum. l. 1. §. si legatarius, cum ibi not. per gloss. & Doctores ff. ad legem Falcid.* nec possem mihi persuadere illam possessionem veram nō esse, & ad vsucapiendū sufficientē, & in eo tantum quæstio erit, an verus dominus possidere desierit, cum duo in solidū eandem rem possidere nequeant. *l. 3. §. ex contrario. ff. de acquiren. possess. l. si vt certo. §. si duobus vehiculum. ff. commodat. l. quod contra, §. vni duo. ff. de regul. iur.* & magis est, vt cum primum dominus cellæ cœpit animum habere possidendi ea grana, vel vina, tunc alter verus granorum vel vinorum dominus etiamsi adhuc retinuerit animum possidendi, adhuc tamen non solum naturaliter, sed etiam ciuiliter possidere desierit, quia cum vterque tam dominus cellæ, quam dominus granorum haberet animum possidendi, potior caussa quoad possessionem esse debet domini cellæ, qui possessionem naturalem habebat, quàm domini illorum granorum, qui naturali possessione carebat, sicque ciuilis possessio illi naturali potius accedet, quam alteri parti, vbi naturalis nulla erat, cum cætera essent paria, hoc est, vterque æque animum justè haberet possidendi: *argum. l. si totā. ff. de acquirend. hæred. junctis his, quæ notatur per Gloss. & Doctores in l. qui ad nundinas. §. clam possidere. ff. de acquirend. possess.* † Ergo vt mihi absenti, & ignoranti per recessum latentem, & sic per alluuionem acquiritur, & acquiri potuit pars fundi alieni contra

gui mei, *iuxta dictum, §. præterea*, vtq; pars collegatarij mei repudiantis mihi ignaro acquiritur ipso jure per jus accrescendi, vt docent Barto. & communiter Doct. *in l. re coniuncti. ff de legib. 3. per dict. l. si totam. l. 1. & 2. l. si solum. ff. de acquir. hæred §. vbi autem. C. de caduc. tol. §. si eadem. Institut. de leg.* vtique vsusfructus pars amissa mihi etiam ignoranti alteram vsusfructus partem habenti ipso jure acquiritur. *l. 1. in princ. § 1. §. interdum. ff. de vsufruct. accr.* vtque mihi proprietatem habenti acquiritur, etiam ignoranti vsusfructus amissus vel repudiatus, vt per totum illum titulum, idemque in alijs mille similibus speciebus, *vt diximus de succ. progress. l. 5. §. fin. num...* ita quoque in specie nostra mihi etiam ignoranti ipso jure per lapsum temporis à lege signati, acquiritur vsucapione dominium eorum granorum sine vllo titulo, sed ex vi solius possessionis, ejusque juris, cui accedit vel accedere videtur, per *dict. l. 3. de vsucap. cum simil supra allegatis, & vide dicta in 4. capit præced.* ergo cum tenuerimus deficiente omnino titulo cõtingere posse vsucapionem, consequens fit cum titulo inualido non minus, sed fortè facilius procedere: *argum. l. vnic. in princip.*

4 *C. de rei vxo. actio* †. Id quod esse videtur contra legẽ 1. *& pen. & l. fi. cum not.. in dict. loc. ff. pro legato.* nam si possidebam, quod in testamento minus solenni sciebam mihi relictum, licet errore juris tale testamentum minus solenne valere ignorassem, non præscribam.

5 † ergo cum titulus ille inualidus nõ sufficiat ad præscribendum *per dict. l. 1. l. penultim. dict. l. fin. cum similib.* longè min⁹ sufficiet, quando nec aderat validus nec inualidus. Solus data paritate eorum terminorum defectus tituli, non minus sed fortè magis noceret, quam ejus minus solennis interuentus: vnde si etiam in illo testamento minus solenni, sciebam eam rem mihi legatam non fuisse, & nihilominus eam occupaui, lõgè minus eã præscribam, quàm cum in eo mihi relicta fuerat, vtroque enim casu est animi mei vitium prius, quia scire debebam me alienũ inuito domino injuria detinere (dominus enim vetare præsumitur. *l. qui vas. ff. de fur.*) *l. leges. C. de legibus. cap ignorantia, de reg. iur. lib. 6.* posteriore vero casu conspectius & apertius vitium animi est, quia re vera alienum me possidere intellexi, & ex tali perfidia & malignitate mihi lucrum & vsucapionis beneficium accedere inciuile esset *l. final. C de iureiurand. l. final. Cod. de fideicom.* sed tamen quando alienum reuera possidebam, quod tamẽ meũ esse errore facti, nõ supino aut intolerabili putaui (quale fuit in specie de granis vel vinis suprà relata) tunc præscriptio contingit, vt dixi, quibus adde *l. fin. ff. pro suo, in verb. tolerabilis*, & alia jura, quæ allegabimus infra *c. 72. & c. 77.* vbi multis juribus & rationibus differemus ad vsucapiendum titulum necessarium nõ esse, sed solam possessionem sine vitio, qualis erat in specie proposita,

6 † verum quia sine vitio regulariter possessio non contin-

tingit, nisi cum adest titulus, ideo passim leges dictitant titulũ requiri ad præscribendum. *l. nullo. C. de rei vendicat. l. vnic. C. de vsucap transform. in princip. Institut. de vsucap. cum similibus.* Verum per alias leges res hæc declarata reperitur, vt tituli defectus, nõ noceat quando adest justa vel tolerabilis caussa possidendi. Secundum quæ si à non domino, quem dominum esse credebam, rem custodiæ, aut depositi, aut commodati caussa accepi. Deinde ille eam mihi in suo testamento solenni legauit, sine dubio præscribam, *vt per tot. tit ff. pro leg.* Idem si testamentum erat minus solenne, si tamen solenne fuisse mihi nuntiatum fuerat. *d. l. 1. d. l. penultim. d. l fin. cum ibi not. ff. pro leg.* Idem si neutrum interfuit, si tamẽ mihi nunciatum fuerat in testamẽto solenni rẽ mihi relictam esse, nec defuit justa caussa nuncio fidem adhibẽdi, vt jã diximus, *& argum. dict. l. fin. verbo tolerabilis. ff. pro suo.* ergo cõtingere potuit præscriptio cum titulo legitimo, hoc primo, vel etiam cum illegitimo, hoc secundo, vel etiam cũ nullo omnino, hoc tertio, dummodo desit animi vitium. Vitium autẽ adesse intelligo, non solum quãdo adest malignitas sed ẽt quãdo adest inscitia intolerabilis. *dict. l. fina. ff. pro suo, cum simil. supra & infra. cap. 67. allegatis.* † Ergo si rem, quam tuam esse putabam, nec eam depositi commodatiue caussa abs te accepi, deinde eã mihi in tuo testamento reliquisti, & à tempore testamenti tempora præscribendi præterierunt, nec vnquam sciui eam rem mihi legatam esse, cõmuniter Doct. *supr. relati* negassent, & abnegant contingere præscriptionem, sed cõtraria sentẽtia, quàm nonnulli supra relati defendũt, longè verior est, quia in sola possessione cessante animi vitio nititur vsucapio, vt jam ostẽdimus, animi autem vitium cessare intelligitur, quoties quis detinet vel possidet rẽ ex domini voluntate. *dict. l. si id quod, verb. quasi volẽte & concedente domina. ff. pro dereli. l. si vir. ff. pro dona.* Is autẽ ex domini voluntate rẽ detinebat, ergo, &c. Neque † ad rem pertinet, quod ille detinere tãtum eam rẽ, nõ etiam possidere videretur, quodque possessio ad præscribẽdum requiratur. *dict. l. 3. ff. de vsucap. cap. sine possessione, de regul. iur. lib. 6.* Nam respondeo quod ea naturalis detẽtio simul ac accedit voluntas illius, qui rẽ disposuit vel cõmodauit, conuertitur in jus legitimæ possessionis, nam & in jus dominij & possessionis (quod plus est) conuerti posset: *argum. dict. l. qua ratione, §. interdum. ff. de acquiren. rer. dom. §. interdum. Institut. de rer. diuis.* nam etsi ei, qui depositam vel commodatam rem meam habebat (hoc est, depositi aut commodati nomine eam à me detinebat) eam ei ignaro legaui, statim ipso jure nõ solum dominium, sed etiam possessionis jus etiam inscius quæsiuit ipso jure: *argum. dd. §§. interdum.* Et quod dicitur vulgo nullam possessionẽ nisi corpore & animo acquiri nõ posse, *l. quemadmodũ, cum simil. ff. de acq. poss.* id quidẽ regulare est;

fallit tamen in eo, qui habebat naturalem rei detentionem: is enim noua accedente caussa, vt ipso jure dominium etiam ignarus acquirere potest, ita etiam possessionem vel possessionis jus sine corpore & etiam sine animo acquirere non prohibetur: *argum. dict. l. qua ratione. §. interdum ff. de acquir. rer. dom. & dict. §. interdum inst. de rer. diuis.* in quorum terminis ei, qui nec ciuilē nec naturalem possessionem habebat, sed tantum nudam rei detentionem (ex caussa depositi fortè vel commodati) eandem rem vēdidi, vel donaui, vel dotis titulo alioue simili dedi, & ea jura cātant, statim eum dominium illius rei acquisisse, pro constantiq; illis juribus habetur, quale indubitatum jus quoque possessionis, vt nihil ei desit quæsitum videri ipso jure: nec dubium est illa jura idem quoq; admissura esse etiam, si ex caussa vltimæ voluntatis idem cōtingeret, puta quod dominus illam rem illi legasset, illumve hæredem scripsisset, nam ex caussa legati acquireret statim & dominium & possessionis jus, ipso jure etiam ignarus: *argum. l. cum pater. §. surdo. ff. de leg. 2 l. à Titio. ff. de fur. l. si tibi homo. §. cum seruus. ff. de leg. 1.* cum ibi not. per Gloss. Bart. Alexand. & alios. & ex caussa institutionis adeundo hæreditatem, vt in reliquis reb. hæreditarijs solum dominium, non etiam possessionē acquireret. *l. cum hæredes, in princ. ff. de acq. poss.* ita in ea re, quam antea detinebat, non solum jus proprietatis, sed etiam possessionis acquireret: *argu. dd. §§. interdum.* Ex quibus apparet in hac re adesse legis tam potestatem quam voluntatem, de potestate apparet à fortiori, *in l. fin. C. de sacrosanct. Eccles. juncta l. quod meo. in princ. ff. de acquir. possess.* de voluntate apparet: *argum. dict. §. interdum. Institut. de rer. diui. & dict. l. qua ratione, §. interdum. ff. de acquirend. rer. domin.*

9 Ex † superioribus colligitur declaratio ad text. *in l. cum in hæredes, in princ. ff. de acquir. possess.* vt licet regulariter aditione hæreditatis solum dominium, nō etiam possessionem hæres acquirat, *vt ibi*, tamen earum rerum etiam possessionem acquiret, quarum nudam detentionem habeat, puta quod nuda ex causa fortè depositi vel commodati eas teneret, vt sic cum primum ille hæreditatem adierit, illa continuo nuda illarum rerum detētio in ciuilem & naturalem possessionem conuertatur ipso jure: *argum. dict. l. qua ratione, §. interdum. ff. de acquirend. rerum domin.*

10 *& dict. §. interdum. Instit. de rerum diuisi.* Vnde † subinfertur notabilis declaratio ad dictam *l. quemadmodum*, vt solo animo hoc casu citra vllius actus corporei interuētum possessio acquiratur.

11 Colligitur † etiam egregia declaratio *ad l. à Titio. ff. de fur. l. cum pater §. surdo. ff. de lega. 2. l. si tibi homo §. cum seruus. l. legatarius. §. fi. de lega. 1.* vt si ei, qui rei meæ naturalē, ex caussa fortè depositi vel commodati, habebat detentionem, eam rem legaui, tunc is etiam ignarus nō solū dominium, sed etiam ciuilem & naturalem

lem possessionem quæsisse videatur, licèt nullus interfuerit animus, aut etiam actus corporeus, *arg. dd. §§ interdum.* Postremò alia multa ad tituli materiam spectantia, videbis *j. c. 77. n. 7. vsq. ad fin. & c. 78. per tot. & c 69. per tot. & c. 81. per tot. & 83. n. 23. cum seq. & c. 84. per tot. & c. 87. per tot.* Postremò multa ad titulum spectantia, disseruimus supra 1. & 2. *part.* & infra *part. 4. c. 78. & in 5. parte fere per totam.* vnde, quæ hîc desunt, petenda sunt.

QVARTA PARS PRINCIPALIS AD BONAM FIDEM adspirans.

SVMMARIA.

1 *Bona fides requiritur ad præscriptionem.*
2 *Bona fides præsumitur.*
3 *Bonus quisq; præsumitur.*
4 *Homini naturaliter sunt innata virtutum semina.*
5 *Natura dux optima.*
6 *Principia qualia sunt, talia sunt principata.*
7 *Generatum simile generanti.*
8 *Titulus putatiuus sufficit ad præscriptionem.*
9 *Titulus reuocabilis sufficit ad præscriptionem.*
10 *Bona fides non est necesse vt probetur.*
11 *Notorium est allegandum.*
12 *Bona fides an sit alleganda.*
13 *Bonam fidem implicite allegari sat est.*
14 *Bonam fidem post causam conclusam allegari satis est.*
15 *Bona fides vt allegetur, an requiratur, ardua q.*
16 *Notorium iuris non expedit allegari.*
17 *Rei appellatione omnes suæ partes continentur.*
18 *Dominium an præsumatur ex possessione præsenti, ardua q.*
19 *Dominium incidenter agendo probatur ex possessione.*
20 *Dominium probatur ex possessione contra violentum.*
21 *Dominium probatur ex possessione contra commodatarium & depositarium.*
22 *Dominium non præsumitur ex possessione præterita, fallit in tribus casibus.*

CAP. LXX.

BONAM † fidem in præscriptionibus & vsucapionibus desiderari, plus quam manifestum est, *vt in l. Celsus. ff. de vsucap. l. 2. §. si à pupillo. ff. de vsucap. pro emptore. l. cum hæredes. ff. de diuers. & temp. præscript. l. vnica. C. de vsucap. transform. authen. mala fidei. C. de temporis longi præscript. l. 1. C. de bon. matern. in princip. Instit. de vsucap. text. in cap. vigilanti. & in cap. vlt. de præscript. text. in c. possessor malæ fidei. de reg. iur. lib. 6.* & multa hanc ad rem spectantia tradunt Dd. *in dd. locis.* præsertim nouissimi *in d. c. possessor. & in auth. nisi tricennale. & in l. 1. C. de bon matern. cum similib.* Bona † autem fides in 2 1

dubio præsumitur ex communi nostrorum opinione. Ita enim voluit gloss. *in l. super. in verb. probetur. C. de præscript. longi temporu. & in l. 1. C de euict. & in l. si quis emptionis titulo, in verb tenuerunt. C. de præscript. triginta annorum. §. 1. in vers. qui bona. Instit de vsucap. in cap. sanctorum. in verb. sacra.* & ibi etiam Panormitanus *de præscript. & in cap. si diligenti. in verb. bona fides.* & ibi Innocent. & Petr. Vbaldus *in repetition.* Panorm. & Felin. *eodem tit.* & glos. *in c vlt in gloss. 1.* & ibi etiam Panormitan. *eodem titul.* & glos. *in cap. cum Ecclesia. de causa possess. & proprietatis.* & glos. *in cap. Abbate, in princip. in verb. domini, versic. ad hoc autem, de sentent. & re iudicat. lib 6. & in cap. licet. 16. quæst. 3.* Innocent *in cap. Michael. de election. & in capitul. 2. de in integrum restitut. & in cap. vigilanti de præscript.* Dynus *in l. 1. ff. de itinere actuq; priuat.* Cyn. *in l. 1 in 4. quæst. de seruit colum. 3.* Archidiacon. *in cap. 1. in verb. bona fides, de præscript. lib. 6.* Bartol. *in l. Celsus, colum. 5. ff. de vsucap* vbi de ea re elegantissimè disputat, *& in l. communia. §. inter prædones. Cod. communi. diuid. & in l. quemadmodum. Cod. de agric. & censib. lib. 11.* Bald. *in repetition l. 1. colum 4. Cod. vnde vi. & in sua disputatione, incip accusatus de vi turbatiua. colum. penultim. & consil. 257. Titius emi. lib. 1. & consil. 288. dicta mulier. post medium, lib. 4.* Angel. *in l. 1. C. quibus non obstat longi temporis præscriptio. & in l. super longi. Cod. de præscript longi temporis.* Anton. *in cap. peruenit. de censibus.* Cumanus *consil. 119. domina Ioannem, ante finem.* Panormitanus *consil. 18. in causa & quæstione. colum. 1. lib. 2. & consil. 54. in quæstione, quæ ad præsens vertitur. colum. 5. versic. nec obstat, si dicatur statutum.* Alexand. plenè *consil. 201. viso & discusso. colum. 2. lib. 2. & consil. 91. in causa & lite vertente. colum. 2. libr. 5.* Petrus Ferrar. *titul. forma responsionis rei conuenti, in verb. præscriptionis. colum. 7.* idem Barb. *consil. 51. colum. 3. lib 4.* Francisc Curt. iun. *consil. 72 princeps defunctus. colum. 3. in fin. & consil. 83. Deus pius. colum 2.* & copiosissimè Socinus *consil. 38. in causa dominorum. colum. 2. lib. 3.* Decius *consil 275. Iuridicam esse arbitror. colum. 2. & consil. 309. in causa mota Mediolani.* Ancharanus *consil. 143. clarior. colum. penultim.* Ioannes Andreæ *ad Speculatorem, titul. de test. §. nunc videndum. addit. magna. colum 3.* Corneus *consil. 130. viso libello. colum. 11. lib. 1.* idem Corneus *consil 329. ostenso mihi. colum. 4. eodem lib. 1.* Aries Pinellus Lusitanus *de bonis maternis, in authent. nisi triennale. numer. 12.* Didacus Couarruuias *in cap. possessor. de regul. iur. lib. 6. parte 2. §. 7.* Tiraquell. *de præscript. in gloss. 2. in verb. bona fides, §. 1.* Corn. *consil. 117. primo aspectu. colum. 9. lib. 2. & consil. 239. in hac consultatione. & consil. 206. colum. 11. eodem lib. 2. per text. in cap. auditis. & cap. cum olim. de præscript.* Iason *in §. sed ista quidem. numer. 100. Institut. de actionibus.* Gabriel strenuus Theologus *in 4. sentent. distinct. 15. quæst. 14. articul. 1.* Ratio huius tam receptissimæ senten-
3 tiæ est, quia † homo præsumitur bonus, *l. merito. ff. pro socio. l. quoties. §. qui dolo ff. de probat. l. cum pater. §. te igitur. ff. de legat. 2. cap. 1. de* scru-

scrutin. & tradunt Doctores *in dictis locis, & in regula, semel malus, de regul. iur. lib. 6.* gloss. *in cap. si forte in verb. scientia. de election. lib. 6.* Lucas de Penna *in l. quemadmodum colum. penultim. de agric. & censi lib. 11.* Panormitan. & Felin. *in cap. cum in iure. de offic. delegat.* Bald. *in cap. final. colum. penult. de præscript.* idem Bald. *in l. 1. ad fin. C. si quis omis. causa testament.* cuius rei ratio egregia redditur per Ciceronem 3. *Tuscul.* Sunt † enim (inquit) in nobis semina in- 4
nata virtutum, quæ, si adolescere liceret, ipsa nos natura ad beatam vitam perduceret, nunc autem simul ac editi in lucem, & suscepti sumus, continuò in omni prauitate versamur, vt penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur: cum verò parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita varijs imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Et † rursum *ibid.* ait: Natura ipsa desciscimus, vt o- 5
ptimam naturam nobis inuidisse videamur. Et rursus *lib. 1. de legibus* ait: Natura duce errari nullo modo potest. Et *Officiorum lib. 1.* ait; Naturam ducem si sequamur, nunquam aberrabimus. Et hoc est illud ius naturale, quod natura omnia animalia docuit, *vt in l. 1. ff. de iustit. & iur. & in pr. Institut. de iure naturali.* quodque simul cum ipso humano genere proditum fuisse, testatur Iustinianus *in §. singulorum. Institut. de rerum diuis.* Nec dubium est, quin † Qualia sunt principia, talia sunt principiata: sicque, 6
Qualis est natura, talis est hominum quisque, cum principiatus, creatus, & natus est. Ita eleganter Bald. *in l. 1. ad fin. C. si quis omiss. causa testam.* & Andr. Tiraquell. *de præsc. § 1 gloss. 2. versic. sed quod in dubio facit. l. si quisquis, in princip. & §. 1. cum ibi not. C. ad leg. Iul. maiest.* vbi gloss. ait:

Sæpe solet filius similis esse patri.

Vnde sic cecinit Horat. *Oda 4.*

Fortes † creantur fortibus & bonis 7
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Cum ergo homo simul ac nascitur ac generatur, habeat semina innata virtutum, quinimo non solum homo, sed etiam ea omnia, quæ à natura creata sunt, optima sint, par est, vt bona fides & bonitas in homine præsumatur, quandiu contrarium non probatur, præsertim cum Qualia sunt principia, talia (vt diximus) esse intelligantur principiata. Hæc communis conclusio variè intelligitur. Primùm, quando adest titulus legitimus & verus, quale est, cùm emi ritè & rectè, vel dotis, aut donationis, vel legati, aut alio quouis simili titulo rem accepi, & ita procedunt *ff. & C. pro emptore. & ff. & C. pro donato. & ff. & C. pro dote. & ff. & C. pro harede. & ff. & C. pro legat. & ff. & C. pro suo.* ita volunt omnes supra relati. Secūdò † intelligitur, etiamsi putatiuus tan- 8

dubio præsumitur ex communi nostrorum opinione. Ita enim voluit gloss. *in l. super. in verb. probetur. C. de præscript. longi temporis. & in l. 1. C de euict. & in l. si quis emptionis titulo, in verb tenuerunt. C. de præscript. triginta annorum.* §. 1. *in vers. qui bona. Instit de vsucap. in cap. sanctorum. in verb. sacræ.* & ibi etiam Panormitanus *de præscript. & in cap. si diligenti in verb. bona fides.* & ibi Innocent. & Petr. Vbaldus *in repetition.* Panorm. & Felin. *eodem tit.* & glos. *in c vlt. in gloss. 1.* & ibi etiam Panormitan. *eodem titul.* & glos. *in cap. cum Ecclesia. de causa possess. & proprietatis.* & glos. *in cap. Abbate, in princip. in verb. domini, versic. ad hoc autem. de sentent. & re iudicat. lib 6. & In cap. licet. 16. quæst. 3.* Innocent *in cap. Michael. de election. & in capitul. 2. de in integrum restitut. & in cap. vigilanti de præscript.* Dynus *in l. 1. ff. de itinere actuq; priuat.* Cyn. *in l. 1 in 4. quæst. de seruit colum. 3.* Archidiacon. *in cap. 1. in verb. bona fides, de præscript. lib. 6.* Bartol. *in l. Celsus, colum. 5. ff. de vsucap* vbi de ea re elegantissimè disputat, *& in l. communia. §. inter prædones. Cod. communi. diuid. & in l. quemadmodum. Cod. de agric. & censib. lib.* 11. Bald. *in repetition l. 1. colum. 4. Cod. vnde vi. & in sua disputatione, incip accusatus de vi turbatiua. colum. penultim. & consil. 257. Titius emi. lib. 1. & consil. 288. dicta mulier. post medium, lib. 4.* Angel. *in l. 1. C. quibus non obstat longi temporis præscriptio. & in l. super longi. Cod. de præscript. longi temporis.* Anton. *in cap. peruenit. de censibus.* Cumanus *consil. 119. domina Ioannem, ante finem.* Panormitanus *consil. 18. in causa & quæstione. colum. 1. lib. 2. & consil. 54. in quæstione, quæ ad præsens vertitur. colum. 5. versic. nec obstat, si dicatur statutum.* Alexand. plenè *consil. 201. viso & discusso. colum. 2. lib. 2. & consil. 91. in causa & lite vertente. colum. 2. libr. 5.* Petrus Ferrar. *titul. forma responsionis rei conuenti, in verb. præscriptionis. colum. 7.* idem Barb. *consil. 51. colum. 3. lib 4.* Francisc Curt. iun. *consil. 72 princeps defunctus. colum. 3. in fin. & consil. 83. Deus pius. colum 2.* & copiosissimè Socinus *consil. 38. in causa dominorum. colum. 2. lib. 3.* Decius *consil 275. Iuridicam esse arbitror. colum. 2. & consil. 309. in causa mota Mediolani.* Ancharanus *consil. 143. clarior. colum. penultim.* Ioannes Andreæ *ad Speculatorem, titul. de test. §. nunc videndum. addit. magna. colum 3.* Corneus *consil. 130. viso libello. colum. 11. lib. 1.* idem Corneus *consil 329. ostenso mihi. colum. 4. eodem lib. 1.* Aries Pinellus Lusitanus *de bonis maternis, in authent. nisi triennale. numer. 12.* Didacus Couarruuias *in cap. possessor. de regul. iur. lib. 6. parte 2. §. 7.* Tiraquell. *de præscript. in gloss. 2. in verb. bona fides, §. 1.* Corn. *consil. 117. primo aspectu. colum. 9 lib. 2. & consil. 239. in hac consultatione. & consil. 206. colum. 11. eodem lib. 2. per text. in cap. auditis. & cap. cum olim. de præscript.* Iason *in §. sed ista quidem. numer. 100. Institut. de actionibus.* Gabriel strenuus Theologus *in 4. sentent. distinct. 15. quæst. 14. articul. 1.* Ratio huius tam receptissimæ senten-
5 tiæ est, quia † homo præsumitur bonus, *l. merito. ff. pro socio. l. quoties. §. qui dolo ff. de probat. l. cum pater. §. te igitur. ff. de legat. 2. cap. 1. de*

scru-

scrutin. & tradunt Doctores *in dictis locis, & in regula, semel malus, de regul. iur. lib. 6.* gloss. *in cap. si forte in verb. scientia. de election. lib. 6.* Lucas de Penna *in l. quemadmodum colum. penultim. de agric. & censi lib. 11.* Panormitan. & Felin. *in cap. cum in iure. de offic. delegat.* Bald. *in cap. final. colum. penult. de praescript.* idem Bald. *in l. 1. ad fin. C. si quis omis. causa testament.* cuius rei ratio egregia redditur per Ciceronem 3. *Tuscul.* Sunt † enim (inquit) in nobis semina in- 4
nata virtutum, quae, si adolescere liceret, ipsa nos natura ad beatam vitam perduceret, nunc autem simul ac editi in lucem, & suscepti sumus, continuò in omni prauitate versamur, vt penè cum lacte nutricis errorem suxisse videamur: cum verò parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita varijs imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmatae natura ipsa cedat. Et † rursum *ibid.* ait: Natura ipsa desciscimus, vt o- 5
ptimam naturam nobis inuidisse videamur. Et rursus *lib. 1. de legibus* ait: Natura duce errari nullo modo potest. Et *Officiorum lib. 1.* ait; Naturam ducem si sequamur, nunquam aberrabimus. Et hoc est illud ius naturale, quod natura omnia animalia docuit, *vt in l. 1. ff. de iustit. & iur. & in pr. Institut. de iure naturali.* quodque simul cum ipso humano genere proditum fuisse, testatur Iustinianus *in §. singulorum. Institut. de rerum diuis.* Nec dubium est, quin † Qualia sunt principia, talia sunt principiata: sicque, 6
Qualis est natura, talis est hominum quisque, cum principiatus, creatus, & natus est. Ita eleganter Bald. *in l. 1. ad fin. C. si quis omiss. causa testam.* & Andr. Tiraquell. *de praesc. § 1 gloss. 2. versic. sed quod in dubio facit l. si quisquis, in princip. & §. 1. cum ibi not. C. ad leg. Iul. maiest.* vbi gloss. ait:

Saepe solet filius similis esse patri.

Vnde sic cecinit Horat. *Oda 4.*

Fortes † creantur fortibus & bonis 7
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam.

Cum ergo homo simul ac nascitur ac generatur, habeat semina innata virtutum, quinimo non solum homo, sed etiam ea omnia, quae à natura creata sunt, optima sint, par est, vt bona fides & bonitas in homine praesumatur, quandiu contrarium non probatur, praesertim cum Qualia sunt principia, talia (vt diximus) esse intelligantur principiata. Haec communis conclusio variè intelligitur. Primum, quando adest titulus legitimus & verus, quale est, cùm emi ritè & rectè, vel dotis, aut donationis, vel legati, aut alio quouis simili titulo rem accepi, & ita procedunt *ff. & C. pro emptore. & ff. & C. pro donato. & ff. & C. pro dote. & ff. & C. pro haerede. & ff. & C. pro legat. & ff. & C. pro suo.* ita volunt omnes supra relati. Secūdò † intelligitur, etiamsi putatiuus tan- 8

tum, non etiam verus esset titulus ille, siquidē error iustus fuit, aut tolerabilis, *l. quod vulgo. ff. pro empt. l. non solum. § quod vulgo. ff. de vsucap. l. fin. ff pro suo.* quale est, cum is, cui mandaui rem, vt mihi emeret, eam mihi tradidit, se emisse mentitus, ita tenent omnes, quos supra retulimus, istaque & superior sunt communes o-
9 piniones. Tertiò intellige, etiamsi † titulus esset reuocabilis, *l. 2. §. si sub conditione. ff pro emptore. l. si id quod ff. pro derelicto. l. si vir. ff. pro donato.* vnde si vxor à viro, quem dominum esse credebat, rem donatam accepit, eam contra verum dominum potest præscribere, licèt vir eam donationem eamque rem posset reuocare, *d. l. si vir. d. l. si id quod.* & licèt rem sub hac conditione, nisi melior conditio allata fuerit abs te, quem dominum esse credebam, emerim, tamen eam contra verum dominum possum præscribere, quamuis is titulus meliore conditione allata reuocabilis sit, *l. ... & l. 4 ff de in diem addi.* nisi dominus verus agere impeditus esset, tunc enim contra eum non curreret præscriptio, *l. fin. §. sin autem sub conditione. C. comm. de lega. l. qui haredi §. si pars. cum gloss. ff. de cond. & demonstrat. l. 1. § fin. C. de annali except.* alium textum & exemplum habemus *in l. in bello. §. si quis seruum. ff. de capt.* item fallit secundò, quando conditio esset suspensiua, *ve. d. § si sub conditione.* Quartò intellige, etiamsi titulus, in quo nititur possessio, sit illegitimus, quod obtinent, quoad præscriptionem longissimi temporis: nam quod ad longi temporis præscriptionem, non sufficeret, vt diximus infra, *cap. 81. num. 7. & 8. & cap. 77. num. 9.* Quintò intellige, etiamsi titulus omnino deficiat, vt videtur esse communis opinio ex relatione And. Tiraq. *de præsc. §. 1 gloss. 2. versic. bona autem fides.* dicam infra, *cap. 79. numer. 15. & cap. 81 num. 8. cum præced.* diximus fusè s. dum de titulo disserebamus. Sextò intellige, si adsit titulus, etiamsi eum me habere ignorem, *l. 2. §. si sub conditione, ad finem, ff pro empt.* dixi infra, *cap. 79. num. 15. & in cap. incip. traditio.* Septimò intellige, si ea
10 bona fides indicijs probetur, *l. pen. C. de euict.* Octauò † intellige, etiamsi ea bona fides non probetur, sufficit enim allegari, ita tenent gloss. *in clem. appellanti. de appell.* Andr. Tiraquell. *de præscr. §. 1. gloss. 2. ver. sed quæstionis est.* & ait se dixisse *in d. clem.* & hanc allegationem posse fieri etiam post conclusionem in causa, firmat ipsemet Andr. Tiraquell. *ibi.* Antonius *in cap. peruenit. de empt. & vend.* & ibi Ioan. de Imol. & Alexand. *in l. vnic. C. vt quæ desunt aduoc. iudex suppleat. colum. 2.* Matth. Afflict. *in const. Sicilia. const. incip.*
11 *iustitiarius. colum 4.* Facit † quia etsi ea præsumptio bonæ fidei, eo quod est iuris, reputetur esse quid iuris, & consequenter non requiratur probatio, sed tantum allegatio, tanquam res notoria, tamen & ipsum notorium allegandum est, *l. si adulterium cum incestu, § idem Pollioni. ff. de adulteriis.* secundum Anton. Butr. *in cap. bona. de postul. prælatorum.* idem Antonius *in capitul.* exceptio-

exceptionem, de exempt. Ioan. Imol. *in l. 4. §. hoc autem, ff. de damno infecto.* Marcus Mantua *locorum communium, c. 57* & in specie † quod 12
bona fides sit alleganda tenent Marcus Mantua, *vbi supra*, & Baldus *in l super longi. C. de longi temp. præscrip. col. 3.* Idem Bald. *in l. quicunq. in princ. Cod. de seruis fugit.* Et quod habens iuris præsumptionem pro se eam debeat allegare tradunt generaliter Seysellus *in rep. l. Celsus, colum. 9. ff. de vsucapion.* & Marcus Mantua *vbi supra*, quam tamen post conclusionem etiam causæ allegari posse vterq; tam Mantua quam Seysellus affirmat. Nono † in- 13
tellige sufficere vt tacite allegetur, puta dico me fundũ vt meum possedisse. Ita Alexand. *cons. 201. col 1 lib. 2.* Dec. *cons. 267.* Roman. *cons. 77. pater reuerende.* And. Tiraq. *vbi supr. ver. cæterum, per l. antiquos, verb. domini cogitatione, C. de fur.* Boerius *decis. 42. [alia insuper, numero 1.*

Decimo intellige sufficere † quod ea allegatio bonæ fidei et- 14
iam post conclusum in causa secundum Antonium, Imol. Afflict. Tiraquell. & Alexan. *in locis relatis supra ver. 8.* quibus adde idem tenere Decium *consi. 267.* Panorm. *in cap. dubium, 1. colum. 2. de elect.* & iterum Andr. Tiraquell. *vbi supra, versic. intellige.* & Marcum Mantuam, *vbi supra.* Vndecimo † intellige vt procedat, et- 15
iamsi ea bona fides nec probetur, neq; etiam allegetur, etenim licet reliquæ iuris præsumptiones sint allegandæ, isthæc tamen bona fides adeo à iure præsumitur, tamque æqua, naturalis & indubitata præsumptio est, vt nec eam allegare necesse sit. Ita tenent Antonius Butrius & Ioan. Imolensis *in cap. præterea, 2. de transact.* Panorm. *in cap. fin colum. 8. de præscrip.* Barba. *cons. 41. illud adferam. colum. 10. lib. 1.* Idem And. Barba. *cons. 50. colum. 9. eodem lib. & consil 18. colum. penult. lib. 2. & consilio 70. eodem lib. per c. auditis, & cap. cum olim. de præscr.* vbi nulla bonæ fidei mentione facta præscriptio allegata fuit, & satis fuit. † Cum enim (inquit) 16
Barba. notorium est ex iure, non expedit allegari, quinimo iudex illud ex officio supplere vel attendere debet *per c. Raynutius, de testament.* vbi iudex iudicauit super notorium minime allegatum vt ibi notant Ioan. Imolen. & Panorm. idem Panor. *in cap. afferre, de præsumptionibus.* Baldus *in leg. 1. C. vt quæ desunt aduoc.* Felynus *in cap. ad hæc, colum. 9. de appellat.* Nec dubium est (*inquit Andr. Tiraquel. vbi supra*) quin bona fides oriatur ex iuris notorietate, vt fusius supra disseruimus ergo eam allegari non expedit, iuris enim præsumptio liquida probatio est. Gloss. *in leg. tutor qui repertorium, C. de petit. tutorum, l licet Imperator*, & ibi plene Alexand. & Iason. *ff. de legat. 1.* per Andream Barba. *consil. 74. scripsit Psalmista. libro 4 rursusque consil. omnium nouissimo.* Contrariam tamẽ partem vt hæc bonæ fidei præsumptio necessario sit alleganda, tenent Bald. *in dict. l. super, C. de longi temp. præscrip.* Idem Baldus *in dicta l. quicunque, C. de seruis fugitiu. 15.* Tiraquell.

quell. *vbi supra*, Marcus Mantua *cap. 57. dicto lib. 3. locorum communium*, quia alios allegant huius sententiæ auxiliares, *vt attigimus supra versicul. 8.* sed superior pars vt receptior ita & verior nobis videtur, quæ materia à nostris cæca & nebulosa relicta nobis videtur. quæ vt liqueat, considera nonnullos casus. Primus quando bonæ fidei mentio fit explicite, alter quando implicite, vltimus quando nec implicite, nec explicite. Primo casu omnes conueniunt sufficere, veluti si agenti rei vendicatione allegaui me rem illam titulo & bona fide per tempus legitimum possedisse, sicq; præscripsisse. Secundo casu non satis sese explicant, veluti si rei vendicatione agenti obieci præscripsisse me, nulla bonæ fidei mentione facta, sed satis est dixisse, præscripsisse me, quia intelligendum est rite & recte, *argumen. l. non putauit, in principio, cum ibi notat. ff. de bonorum possess. contra tab.* & illud verbum est intelligendum in pleniore significatu, *§. sed quoties, Institut. de iure natur.* & id perfectum est quod ex omnibus suis partibus constat *l. 1. ff. de origine iuris.* sicque qui dicit se præscripsisse de perfecta (& cum omnibus suis legitimis qualitatibus) præscriptione intelligit, ne aliter inutiliter processisse videatur: nihil enim & inutile paria sunt, *§. final. Institut. quibus*
17 *modis testam. infirm.* † & denique appellatione rei simpliciter prolatæ, comprehenduntur omnes suæ partes siue illæ quotitatiuæ sint. *l. Mæuio, in principio, in verbo, totus, ff. de legat. 2. l. coniunctim, in verbo, solidam rem, & verbo, solidam hereditatem, ff. de legat. 3. l. hæc scriptura, l. si separatim, ff. de cond. & demonst. §. si eadem res, Institut. de legat. l. si pluribus, ff. de legat 1. l. si quis cum totum, ff. de excep. rei iudic. l. cum quæstion. Cod. de legat. l. vnica, §. vbi autem, cum §. sequent. Cod. de cad. toll.* siue illæ etiam sint partes integrales vel subiectiuæ, *vt in l. qui vsumfructum*, vbi plenè notant Bart. & Iason *ff. de V.O. & d l. cum quæstio. l. 1. §. interdum, in verb. in solidum, l. inde Neratius, ff. de vsufr. accresc.* ergo qui se præscripsisse ait omnes partes per qualitates ad præscriptionē necessarias (siue possessio sit, siue titulus, siue bona fides) comprehendisse implicitè videtur: facit egregius tex. *in l. Titius, in prin. ff. de liber. & posthu.* vnde apparet à Barba. parum aptè allegatū fuisse textū *in d.c. auditis, & d.c. cum olim, de præscri.* quandoquidem ibi non est verum, bonā fidem allegatam nō fuisse, quinimo eo ipso ꝙ præscriptio allegata fuit, bona quoq; fides implicitè allegata intelligitur, & sic ita responsuros verisimilimum est, non solum illos qui affirmant bonam fidem allegari non oportere, sed etiam eos qui contendunt allegari oportere, quandoquidem hic implicitè allegata videretur. Vltimo casu quādo nec implicite, nec etiam explicite allegata fuit, sed duntaxat dictum fuit à reo, se eam rem per tempus ad præscribendum legitimum, legitimaque ex causa possedisse, licet hic nulla men-

la mentio fiat de bona fide, adhuc sufficeret, quia ea à iure præsumitur, *vt supra latissimè ostendimus*, id quod in iure notorium est, vnde fit, vt superuacua ea allegatio videatur, sicque à iure desiderari minimè sit verisimile, sed omnino inciuile, *argumen. l. hac stipulatio, §. diuus, ff. vt legat. nomine caue. l. non cogendum, §. Sabinus, ff. de procurat. l. Cornelius, l. iam dubitari, ff. de hered. Institut. l. verba hac, ff. de cond. inst.* & potissimum, quia si verum amamus, vsucapiones sola possessione legitima nituntur, nec bonam fidem desiderant positiue, sed tantum malæ fidei vitium abesse, nec titulum desiderant, sed tantum iustam aut tolerabilem possidendi causam, vt *per leg. 3. ff. de vsucapion.* fuse ostendimus infra *cap. 77. numero decimo, cum praced. & sequent. & c. 72. & c. 81.* Sicq; qui legitimi temporis possessionem ex iusta causa emanantem allegauit, sufficienter allegasse videtur, nec quicquam vltra desideratur, vt dictis in locis ostendimus, aduertentes isthæc à nostris non satis vnquam fuisse præuisa. Et diximus supra *parte tertia per totum.* Redeundo ad nostram bonæ fidei præsumptionem, cum ostendimus, eam præsumi in homine à natura, inque eo naturaliter esse innata virtutum semina, inde pari ratione descendit, vt ex possessione præsenti dominium à lege præsumatur; aliter enim cum *per leg. quarebatur. Cod. vnde vi*, præsumptum sit, quod ad me non pertinet id ad alios omnino pertinere: certe si lex, quod possidet, meum esse non præsumeretur, iam alienum possidere præsumeret: sicque me malum hominem esse malamque fidem habere, contra ea quæ supra fuse ostendimus, sicque in specie vt ex possessione præsenti dominium habere possessorem præsumptio sit, tenent Glossa *in leg. penultim. in verbo, amoueri, ff. de condition. institut.* quam sequuntur Bart. Baldus, Angelus & Paulus Castrens. *ibi* Bart. Angelus & Paulus Castrens. *in l. Titia, per text. ibi. ff. solut. matrim.* & Abb. *& in d. l. pen. col. 1.* & Nic. Boer. *decis. 42. alia insuper.* Ang. *in l. filiusfa. §. ijdē principes, ff. de legat.* 1. Barba. *con. 50. li. 1. n. 12.*

Contrarium tamen vt ex possessione præsenti non arguatur dominium, tenēt Gloss. *in l. cum res*, quam ibi multi sequuntur, *C. de probatio.* Quid dicendum? & sane prior opinio vt receptior, ita & verior videtur per iura supra allegata, quibus adde egregium textum *in §. commodum, Instit. de interd. l. actor quod asseuerat, C. de probat.* & per nostram rationem supra relatam quæ habet, omnes homines bonos esse, bonosq; præsumi, & mala fide carētes, sicq; minimè præsumēdum est, vt is qui fundū vt suum possidet, colit, & fructus sibi colligit, alienū mala fide perfide, & furtiuè cōtrectet, sed potius vt rem suam pertractare videatur: quæ conclusio variè intelligitur. Primū vt se aduersus agentē possit defendere; *d. §. commodum, Instit. de interdict. c. in pari. de reg. iuris. lib. 6. l. fauorabiliores, ff. de reg. iur.* † Deinde intelligitur etiam agendo, nam si possideam fundum dominantem, tuq; fundum 19

seruientem, te seruitutem pati nolente, duo sunt mihi probanda Primum me dominum esse fundi istius quem dominantem asseuero: Alterum tuum fundum huic fundo seruitutem debere, quod vltimum si probauero. Primum, nempe me esse dominum fundi dominantis, eo ipso probare videor, quod probo me eum possidere, fructusque vt dominum colligere, eumque arare & colere, & similia. Ita tenent Bart. *in dicta l. penult.* & Boerius *vbi supra, num.* 8. *nempe in dicta decis.* 42. Alexand. *consil.* 4. *libro* 2. *& consilio* 103 *numero* 10. *libro* 7. Corneus *consilio* 48. *lib.* 3. Andr. Barba. *consilio* 8 *columnn.* 2. *libro* 1. Gloss. & Florianus *per text. ibi in l.* 1. *ff. famil ercisc.* Rapha. Cuman. *consilio* 150. *ad finem.* Glossa *in l. sicuti, §. si quaeratur, ff. si ser. vendi.* Ias. post Bart. *ibi in l. si prius, columnn.* 9. *ff. de noui operis nunciatio.* & alii, quos allegat Boerius, ex cuius relatione apparet hanc esse communem opinionem. Nec ad rem pertinet, *lex item Mela, §. penultim. ff. ad legem Aquil.* quia ibi constabat alterum esse dominum, secundum Bar-

20 tolum *in dicta l. penultim.* Tertio † hæc conclusio intelligitur etiam quando quis vult agere rei vendicatione contra violentum spoliatorem: tunc enim vt contra eum obtineat, satis est probare se tanquam dominum possedisse. Ita tenent Bart. & Bald. *in d. l. penult. ff. de condition. instit.* & Nicolaus Boerius *d. decis.* 42. *num.* 6. & etiam Paul. Castr. *in d. l penult.* & Bart. Socin. iunior *cons.* 112. *n.* 23. *lib.* 4. *per l. si quis emptionis, §. sed hac, C. de præsc.* 30 *ann.*

21 Quarto † intellige etiam si agerem rei vendicatione contra cõmodatarium, qui rem à me commodati nomine accepit. Quinto idem si agere contra depositarium, qui depositi nomine rem à me accepit: nam & his duobus casib. ex hac sola possessione de præsenti dominus præsumor, etiam rei vendicatione agens, nec illi possunt mihi referre quæstionem dominii non magis, quam si contra eos agerem depositi, aut commodati actione, nam eo ipso, quod causam à me habent, nec ex fide restituunt, me spoliare videntur, sicq; in hac rei vendicatione ex sola præsenti possessione dominus præsumor. *arg. l. colonus, ff. de vi & vi arm. iuncta l. si quis conductionis, C. locati, l. si alienam, cum ibi nota ff solut. matri.* & quamuis contrarium videantur tenere Doct. post Gloss. *ibi in l. ita vt si fur, ff. commod.* tamen hanc opinionem defendunt Paul. Cast. *in d. l. pen.* & Nicol. Boer. *nu.* 7. *d. decis.* 42.

Hactenus quando is de præsenti possidebat ciuiliter & natu-

22 raliter vel saltem ciuiliter vere vel interpretatiue, † quid autem si nunc non possidebat, licet olim possedisset, an ex ea præterita possessione præsumatur dominium, & regula est non præsumi, ita Gloss. *in l.* 2. *C. de probat.* Boerius *vbi supra, nu.* 10. Bart. *in d. l. pen.* Bald *in l. non ignorat, colum.* 6. *C. qui accusa. non poss.* Corn. *cons.* 19. *cum con. seq. lib.* 2. *per l. & qua nondum sunt, §.* 1. *ff. de pign.* & fallit si possedisset annis 30. quia eo tẽpore rem illam etiã titulo nõ apparente

apparente præscriberet, *per l. si quis emptionis. §. 1. C. de præsc. 30. annorum. secundum eosd.* & vtraque opinio communiter recepta est. Fallit secundo quando longum tantum tempus præteriit, siquidem adfuerat legitimus titulus vel causa possidendi, secundum eosdem Doct. communiter, & Ludou. Roman. *cons. 424. circa propositum*, & Socin. *cons. 106. in causa. col. 4. lib. 2. Gloss. & communiter Doct. l. cum res. C. de probat.* Boër. *vbi supra, num. 4.* Bartol. *cons. 110. quidam Masiolus.* Fallit tertio quando breuius tempus cum legitimo titulo possedit, & agebat publiciana ad possessionem tantum recuperandam (non autem rei vendicatione) tunc enim obtineret contra possidentem sine titulo, ita procedit *titulus ff. de publ. in rem act.* quia posterior possessio non intitulata aut præsumitur clandestina, aut non iuuat contra hunc qui nititur possessione intitulata. Ita Soc. *in l. in rem quæ nobis, in princ. q. 4. ff. de acq. poss.* Alex. *consi. 51. lib. 2. & cons. 117. eod. lib. & cons. 6. lib. 3. secus si posterior possessio intitulata similiter esset*, tunc enim præfertur, quia in pari causa potior est conditio possidentis, *c. in pari, de reg. iur. lib. 6.* tradunt Innoc. & alii *in c. cum ad sedem, de rest. spol. per c. licet causam, de probat.* Item fallit quando iunior possessio esset diutina, vt dicemus *in c. 85. num. 5.*

SVMMARIA.

1 *Mala fides an noceat, quando cōtractus fit per procuratorē.*

2 *Domini mala fides nocet, licet contractus fiat per procuratorem de iure canon.*

3 *Pupillo non nocet tutoris mala fides.*

4 *Pupillus non potest habere malam fidem.*

5 *Malam fidem populus quando videatur habere, & quomodo purgetur.*

CAP. LXXI.

MALA fides non impedit † præscriptionem quando contra- 1 ctus fit per procuratorem, vel eum qui subest nostræ potestati (vt est filius vel seruus) siquidem dominus tantum non etiam is per quem contractus fiebat, habebat malam fidem. Ita tenent Bal. & Angel. *in l. super longi. C. de longi temporis præscriptio. per l. eum qui. §. in hac. ff. de public. in rem act.* Gloss. *in l. huiusmodi. ff. de contrahend. empt. Gloss. in l. cum mancipium. ff. de ædil. edict.* per Azonem *in summa, C. de ædil. edict. col. pen. vers. sed si quæras.* Quod obtinet † de iure ciuili non de iure canonico, quo iure noceret 2 domini mala fides, teste Balbo *de præscript. in 3. part. 3. partis princip. qu. 18.* Limita secundo vt mala fides aut bona fides procuratoris non sit in consideratione, sed tantum domini, quoad singularem successorem, vnde si rem alienam quam tuam esse putabas, per procuratorem qui eam alienam esse sciebat mihi vendidisti, præscribere possum, quia non videor ab authore malæ

fidei

fidei emisse. Ita Barto. *in l. qui fundum. §. procurator. ff. pro emptore.* Alexan. *in l. Pomponius. §. cum quis. col. 4. ff. de acquir. possess.* Balbus, *vbi supra.* Quæ quidem limitationes veræ sunt in se, sed principalis conclusio suspecta videtur, nam vtriusque iuris definitio dum præscriptionem cum mala fide procedere negauit, id prospectum voluit, ne qui sciebat alienum se possidere, inde lucrum se facturum sperans, tardior & segnior in restituendo fieret. Quæ ratio non minus vrget quando rei alienæ possessionem per seruum vel filium quæsiui, quàm si eam per me ipsum quærerem, vtroque enim casu tardior in alieno restituendo reddar, si lucrum præscriptionis inde facturum me spero, quam essem si id minime euenturum scirem, ergo habebit locum *cap. possessor. de regulis iuris. lib. 6. c. vigilanti. cap. fin. de præscriptio. in princip. Instit. de vsucap. transform. cum simil.* nisi dixeris, superiorem conclusionem procedere, quando cõtractus fiebat per procuratorem, vel filium, vel seruum, ignorante domino vel patre: seruus enim vel filius contrahendo, & possessionem corporalem apprehendendo ius possessionis naturaliter quæsiuit *l. 1. in princip. ibi ex naturali possessione. l. 3. ff. de acquir. possess.* iure enim naturæ hi sunt integri status. *l. quod attinet. ff. de regul. iur.* vnde tale ius eis per prius cohærens, postea transitum facit ad patrem vel dominum, quia penes eos residere nec momento potuit. *l. placet, de acqui. hereditat. l. acquiritur. ff. de acquir. rerum domin.* nam domino vel patri insciis, vel etiam inuitis acquirerent serui vel filiifamilias. *l. seruus vetante. ff. de verborum obligatio. per totum Institut. per quas perso. nob. acquir.* & hac ratione per alluuionem rei alienæ dominium nobis etiam inuitis & ignaris acquiritur, vel etiam scientibus alienum esse. *§. præterea. Instit. de rerum diuisio. l. adeo. §. præterea per alluuionem. ff. de acquiren. rerum domin.* ergo pari ratione nobis etiam volentibus acquiri potest ius possessionis per seruum vel filium, sed quoad ius præscribendi dubito: dic ergo quod quamdiu ignoraui nomine meo seruum, procuratoremve, aut filium meum emisse, & possesionem accepisse tamdiu, etsi sciam illam rem esse alienam, tamen cum ignorem me eam posidere, non possum videri mala fide posidere cum bona aut mala fides pendeat ex animo nostro. *l. penult. C. de euict.* sicque si per eas personas tamdiu ignorante me retenta possesio fuit, quod expleta fuit præscriptio, eam rẽ optimo iure quæsiui. Cæterum si ante completam præscriptionem cœpi intelligere, eam rem me per illas personas posidere, iam scio alienum me posidere, sicque sum in mala fide, quæ etiam superueniens post cœptam præscriptionem nocet de iure canonico, sumque in mala fide, eo quod possum & debeo iubere eas personas eam restituere, vel id ipsemet facere debeo. *l. semper qui non prohibet. ff. de regul. iur. l. qui patitur. ff. manda.* & quia non sufficit abstinere a malo,

nisi fiat, quod bonum est. *l. si ita stipulatus essem abs te.* & ibi Bart. *ff. de verb. oblig. vide c.79. num.41.*

Malam † fidem tutoris non nocere pupillo tenent Baldus *in auth. adhac. C. de vsuris.* Ioan. Imol. *in rep. cap. fin. col.29. de præscri.* & Francis. Balbus *de præscrip. in 3 part. 3. partis princip. q.16.* 3

Sed † & ipse pupillus malam fidem habere non potest quod attinet ad præscriptionem nisi sit doli capax, secundum Bald. & Francisc. Balbum, *vbi supra*, & superior sententia probari videtur *in l.3. in sui generalitate. ff. de vsucap.* præsertim iunctis his, quæ diximus, supra circa definitionem præscriptionis. 4

Et † mala fides singularium personarum de vniuersitate nocet ipsi vniuersitati, sicque quandiu viuit aliquis de populo vel collegio vel de vniuersitate qui habuit scientiam rei alienæ, is populus, vniuersitas, collegium non præscribit. Ita Innocent. *in c. cura, de iure patronatus.* Bart. *in l. post pluribus, in fi. ff. de vsucap.* Francisc. Balb. *vbi supra, q.17* Corne. *cons. 22. videtur in hac consultatione. col.4. lib.1.* sed illa mala fides purgatur extinctis omnibus iis qui scierunt, & habuerunt scientiam rei alienæ, secundum Innocentium, Bartol. & Franciscum Balbum, *vbi sup.* contra Corneum, *vbi supra*, qui eam purgari illo tempore posse negat, motus *per l. proponebatur. ff. de iudic.* vbi subrogationis causa semper idem populus esse intelligitur, *facit l. si grex. ff. de legib. 1. l. grege. ff. de leg. 2. §. si grex. Instit. de legat.* superior tamen sententia quæ habet, omnib. saltem extinctis purgari eam malam fidem, vt humanior ita & verior videtur: nam etsi per subrogationem vnus idemque populus intelligatur, tamen idem quoque est in filio qui eadem persona cum patre intelligitur. *l. fi. C. de impub.* & tamen patri succedens iustam ignorantiæ causam censetur habere. *c. is qui in ius, de reg. iur. lib.6. l. qui in ius. ff. eod.* & consequenter olim præscribebat. 5

SVMMARIA.

1 *Præscribere an possit missus in possessionem ex causa noxali vel damni infecti cum sciret rem illam non esse illius, contra quem decretum fuit interpositum, egregia q.*

2 *Mala fides quando inesse intelligatur.*

3 *Dominium nobis etiam inuitis interdum aufertur.*

4 *Facti appellatione non factum etiam continetur.*

5 *Mala fides non semper sequitur, & arguitur ex scientia rei alienæ.*

6 *Dominus rem suam negligens quando videatur eam pro derelicto habere.*

7 *Intellectus c.1. de præscr. contra communem opinionem.*

8 *Intellectus l. sicut. & l. omnes. C. de præscr. 30. annor.*

9 *Intellectus cap. fin. de præscription.*

10 *Intellectus §. fin. Institut. de iniur.*

CAP.

CAP. LXXII.

POSSIDEBAM seruum alienum bona fide, cuius verum dominum ego non ignorabam, is seruus ex causa noxali mihi traditus fuit, an cum habeam scientiam rei alienæ, eum possem vsucapere, quæsitum est, ac vehementer controuersum. Mouet
1 quæstionem † quod licet induuitatum esset vsucapi posse inspecto iure ciuili. *l. generaliter. ff. de noxalib. act.* tamen iure canonico generaliter definitum est mala fide vsucapi nihil posse. *c. vigilanti, & c. fin. de præscr.* quod ius & in foro seculari seruandum esse ait summus pontifex, *in d. c. fi.* sicque communis opinio esse videretur, quod missus in possessionem ex causa tam noxali, quam damni infecti, non possit præscribere eam rem, quam sciebat esse alienam, non illius contra quem decretũ iudicis fuit interpositum. Ita tenent Paul. *in l. prætoris, in princ. ff. de dam. infect.* idque sequitur, & ait meritissime defensum esse episcopus disertissimus ciuitatis Rod. *in c. possessor, de reg. iur par. 2. §. 9. nu. 8.* Roma *in l. si per errorem. ff. de vsuca.* Alexand. *in l. si finita. §. si de vectigalib. num. 11. ff. de damno infect.* Imo. *in c fin. de præscrip. col. 19. in rep.* Idem *in l. sequitur. §. viam. num. 26. de vsucap.* Paul. *in d. §. si de vectigalib.* Paul. *in l. iuste possidet. ff. de vectigalib.* Paul. *in l iuste possidet ff. de acquir. possess.* Bartol. *in l. Pomponius. §. si iussu, eodem titulo.* sentit Angel. *in l. 1. C. de iud. num. 63.*

Contrariam partem, vt missus in possessionem ex causa siue noxali, siue damni infecti possit rem præscribere, licet sciat eam rem esse nõ illius contra quem decretum fuit interpositum, sed alterius tenent Gloss. *in cap. possessor. de reg. iur. in 6.* Gloss. *in cap. si diligenti*, & ibi Antonius *num. 12. de præscriptio.* Bald. *in l. 2. ff. si ex noxali causa agatur.* Idem Baldus *in authent. ei qui iurat. col. penult.* & ibi Salicet. *q. 9. C. de bonis auth. iudi. poss.* Specu. *in titu. de secundo decreto. §. iuxta num. 8.* Abb. *num. 29. in d. c si diligenti*, & ibi Anton. *num. 12. Bald. in l. generaliter. ff. de noxal. act. in prima lectu. & iterum in lect. 2.* estque communis opinio, secundum Alexan. *in d. §. si de vectigalib. num. 11.*

Quid dicendum? & quidem videtur hæc posterior opinio in noxali causa longe verior quam contraria, per tex. apertum *in d. l. generaliter*, & in eo tantum quæstio erit, an is tex. iure cano. correctus intelligitur, quod minime dicendum est: non enim sequitur, habet quis scientiam rei alienæ, ergo non potest præscribe-
2 re: quinimo † sæpe præscribere potest, nec in mala fide esse videtur, quod primum apparet *in l. si id quod. 2. resp. ff. pro derelict.* vbi vxor viro donauit rem suam, sicque eum dominum non fecit, *vt per totum. ff. & C. de donat. inter virum. & vxor.* virque deinde in eam rem mihi scienti vendidit, qui præscribere possum: vt text. ait, licet non ignorarem eam rem vxoris esse, neque ab ea, sed ab eius marito causam habere. Ratio est, vt ibi expressim Iureconsul-

consultus ait, quia, quasi volente, & concedente, domina, is maritus vendidisse videtur. Nec ad rem pertinet quod Gloss. ibi ait, rem alienam donasse vxorem. nam illud est diuinare, & præterea est contra præscriptionem leg. *merito in princ ff pro soc. & per tot. C. de reb. alien. non alien.* & quod intolerabilius est, aduersatur palam illi textui *in verbo, domina.* Secundo est text. *l si vir. ff. pro donat.* Tertio *l. 1 §. si vir. ff. de acquir. poss.* vbi vir vxori donauit, nec ideo desiit transuolare possessio in vxorem donatariam, quam iuste possidere intelligendum est. Quarto est text. in *c. 1 de præsc. & in c. placuit. supra alleg.* vbi etiam iure canon. ecclesia contra ecclesiam potest etiam breui tempore præscribere locum, iusque quod sciebat esse alienum. Quinto † dominia non sunt de iure 3
naturali primæuo, sed tantum de iure gentium quod induxit dominiorum distinctionem, & separationem, antea enim omnia erant in communi, *l. ex hoc iure. ff. de de iust. & iur. § ius autem gentium. Institut. de iur. nat.* plene per Bart. Paul. Ias. & alios *in d. l. ex hoc iure.* diximus *in tract. de success. creat. in præfat. & in §. 1.* huic autem iuri gent. lex ciuilis, & derogare potest & quodie derogat. *iuxta Gloss. commun. appro. in l. ius, ciuil est ff. de iust. & iur.* & licet id quod nostrum est, sine facto nostro a nobis auelli non debeat *l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* tamen illud regulare, verum ex causa à nobis aufertur, etiam inutilis, vel ignorantibus, *vt in l. item si verberatum. § 1 ff. de rei vend. l. Lucius ff. de euict.* Gloss. & Bart *in leg. Antioch. sium ff de priu credi.* Bart. Paul. Iason. & alij *in dict. l. ex hoc iure.* vt ergo ibi aufertur nobis inuitis rei nostræ dominium ex legis ciuilis dispositione & permissione, nec se intromittit ius canonicum ad hoc, vt ablatum domino reddatur, cur non idem erit & in specie nostra, vbi iustissima causa est, vt res nostra nobis auferatur, ne mihi immerenti damnum seruus tuus impune inferat, vel si intulerit, nobis resarciatur, ibi re tua adempta, & in me ad emendationem damni translata? Nam & similiter quid si furtum mihi faceres manifestum, quid si non manifestum, quid denique si vi rem abripuisses, nonne præter ipsius rei subtractæ, aut vi ablatæ restitutionẽ, etiam tuum amitteres, & in me transferretur? scilicet pœna vel dupli vel quadrupli *§. furtorum. §. conceptum, cum seq §. fin. Inst. de oblig. quæ ex delicto, in princ. Institut. de vi bon. rap. § quadrupli, & §. dupli. Institut. de act.* nonne te inuito his casibus rerum tuarum dominium habeo, te, inquam, inuito, iure tam ciuil. quam canon. in tui pœnam, & punitionem? ergo similiter, cũ seruus tuus damnũ mihi rebusue meis dedit, tu damnũ sentiens seruusque ille tuus mihi traderetur, nisi damnũ emendaueris, nec refertur abs te an ab alio possideretur, quo tempore damnum dedisset, quinimmo inspecta legis interpretatione non videtur id damnum domino serui contigisse sine facto suo: † nam 4
appellatione facti etiam non factum continetur *Institut. de nupt.*

§ si qua vxor, in fin dum ait rectius se facturos si abstinuerint. Gloss. & Doct. *in l. 3. in princ. ff. de verb. oblig.* Alex. *in § si id quod l. vbi autem non apparet ff. de verb. oblig.* Decius *in l. id quod nostrum ff. de reg. iur.* dominus ergo qui damnum vel noxam a seruo suo datam non emendat, quasi fecisse videtur, quo magis serui sui dominio priuetur. Quid denique si seruus meus iusto bello captus aufugerit, adque suos reuersus fuerit inscio me vel inuito? nonne eius dominium perdo? Quid similiter si feram cepimus, eiusque dominium quæsiuimus, eaque custodiam nostram euaserit, inque naturalem suam laxitatem se receperit, nobis inuitis, aut ignorantibus, nonne in his casibus & similibus id statim nostrum esse desinit? *l. 3. ff. de acq. rer. dom. cum l. sequent. l. naturalem. §. examen l. nihil, in princip. ff. de capt. §. item ea quæ ex hostibus. Institut. de re iud.* Quid præterea si seruus meus proditionem detegit, nonne inscio me & inuito libertate præmij loco donatur, & meus esse desinit? *l. 2. 3. & 4. per tot. C. quibus ex caus. seru. pro præmio liber. accipit.* Nam etsi patria potestas res inæstimabilis sit *leg. filiusfamil. §. secundum vulgarem. ff. de legat.* 1. nonne pater ob duritiem filium emancipare cogitur? *l. diuus ff si à parente quis fuerit manum.* id quod accidit in omnibus etiam delictis, in quibus pœna bonorum imponitur, ergo cum res nostra nobis aufertur, & in alium transfertur, interdum ob demeritum nostrum, interdum ob meritum illius in quem transfertur, interdum ob vtrunque, interdum & quarto ob meritum & fauorem ipsius rei. Ob demeritum nostrum, vt in *d. l. diuus.* ob meritũ eius in quem transfertur, & ob eius fauorem, vt in *d. l. item si verberatum,* cum similib. ob demeritũ nostrũ & meritũ illius in quẽ transfertur, vel ob eius fauorẽ, & in pœna dupli, quadrupli, & similib. supra allegatis, *& facit per totum C. & ff. quib. vt indigni.* ob meritum & fauorem ipsius rei, *vt in exempl. C. quibus ex causis serui pro præmio libertatẽ accip.* Cũ ergo res nostra nobis à lege adimatur interdũ culpa nostra, interdum sine ea sed solum ob fauorem ipsius rei, vel eius in quem transfertur, isque eam possideat, eaque potiatur, non ignorans alienam fuisse, & à domino inuito vel inscio ablatam inque eum translatam. Quid mirum, aut nouum est si idem facera lex ex causa noxali? & qua ratione potuit lex dominium statim tibi ablatum in me transferre, eadem ratione, & lõge facilius, aut istius poterit efficere, vt id dominium transeat post longam possessionem, & præscriptionem: Nam & prælatus, qui non potest res ecclesiæ alienare, poterit per negligentiam, & interuentum longi temporis ecclesiæ nocere, vt eius res præscribantur. *c. veniens de præscrip.* vbi per Doct. & Decium *in d. l. id quod ff. de reg. iur. facit tex. in c. illud & c. de quarta. de præscr.* ergo vtroque casu, ex parte legis par potentia est, in auferendo à nobis dominio rerum nostrarum ex casu: nam & eius authorita te nostrũ tuemur:

alitet

aliter enim nō deesset alter fortior vel callidior, qui vi, armis aut calliditate, vel dolo, rebus nostris potiretur: itaque authoritate legis rerum nostrarum dominium nobis inuitis, & ignorantibus ex causa potest, & sæpissime solet auferi, quod accidit etiam per modum præscriptionis non secus, quam per alios modos, siue is qui rem acquirit, alienum sciat se possidere, siue ignoret, cum adest causa non iniusta concedendi, vt etiam sciens quis alienum & possidere, & præscribere possit, quasi profecto adest in causa noxali, quandoquidem esset periniquum, vt seruus tuus mihi immerenti, aut rebus meis damnum iniuria daret, idque impunitum maneret, si ergo is seruus mihi iussu iudicis traditus fuerit, nec dominus, aut qui eum possidebat, illum defenderit: satis videntur maluisse seruum abiicere, inque me transferre, quam damni æstimationem præstare: *arg. l. si finita. §. non autem statim ff. de damno infect.* vbi per Doctores in simili per Ias. *in l. 1. col final. C de seruis fugit. per eundem in l. naturaliter. §. nihil com. mune num. 84 ff. de acq. poss.* Gloss. *in l si de eo,* ibi Paul. & Alex §. 1. *eod tit.* Quod obtinet, si ponimus ex causa noxali conuentum à me fuisse ipsum dominum serui illius, qui damnum dedit: idem ponimus conuentum à me fuisse alium, qui bona fide eum seruum possidebat, & cum, iussu iudicis mihi is seruus pro noxa traderetur, illud quidem notum fuisse vero domino: vt si ponimus dominum huius rei ignarum, iniquum videtur, eum re sua ignorantem priuari, meque eam lucrifacere, cum alienam scirem: nam tunc & ille nocens, & incluparus damno afficeretur, & ego impius sciensque mala fide alienum lucrifacerem: sed adhuc idem esset debet tam iure ciuili, per *d l. generaliter ff. de noxal* quam iure canonico: nam res mea siue pereat, id ad detrimeatum meum non alterius spectare debet, siue casu fortuito, siue aliter. *l. qua fortuitis Cod. de pig. act.* siue etiam damnum alteri dedat, id similiter ad detrimentum domiui illius rei, quæ damnum dedit, spectaret debet vsque ad valorem ipsius rei, *vt per tot. Inst. & C ff de noxa. & in titul. si quadrup. pauperie.* ergo seruus tuus si mihi damnum dedit, iussuque iudicicis traditus mihi fuit, neque abs te, aut ab alio defendatur, æquum est vt meus fiat in emendationem damni, quod mihi dedit, neque tam videor hoc casu turpe, aut impium lucrum cum iactura aliena captasse, quam iustam damni illati resartionem, aut emendationem, ac satisfactionem recepisse, neque vltro ad rem alienā accessisse, aut ad spirasse videor, sed coactus necessitate quod amiseram recuperandi, & faciens actum necessitate coactus, est pie subueniēdus. *l. si fideiuss. §. si necessaria. ff qui sat. cog.* vbi plene per Ias. Diuersa causa est illius quia non domino sciens emit rem alienam, is quidem nec vlla necessitate coactus, sed sponte, vltro, & impie ad rē accessit alineā neq; vllum damnū ante à re illa sibi, rebusue suis illatum

tum fuerat, quod resarcire curaretur, sicque scientia rei alienæ in isto casu merito inducit malam fidem, & impedit præscriptionem, non sic in casu illo, vbi scientia rei alienæ, nec est cur inducat malam fidem, aut præscriptionem impediat, sicque cessat decisio, ratio, & mens, ac sensus *d.c si & d c.vigilanti, de præscrip.* Nam & in terminis *l si voluntate. C.de resc.ven.* constat quam quisque contrahentium suam conditionem meliorem facere studeat, quam eius quocum contrahit, & adhuc ius canonicum se non intromittit.

Præterea *in §.item ea quæ ab hostibus, & in §.cum ex aliena. Inst. de rer.diui.* & in aliis quam pluribus causis constat nobis auferre posse, & solere inuitis, & ignorantibus rei nostræ dominium, neque possidendi impedimento esse, quod sciret illud nostrum fuisse, & circa factum nostrum à nobis forte ignorantibus, aut inuitis abscessisse, quod plene diximus in illa q. an actiones, & alia iura semel præscripta restituerent domino ex capite ignorantię. Denique si iuste possidet qui authore prætore possidet, facitque fructus suos, & inde consequitur reliquas vtilitates, quæ *à l. bona fidei*, iustis possessoribus condonatæ fuerunt, quale est, quod faciet fructus suos, & reliqua id genus *leg. iuste posidet. ff de acq poss.* cur non idem erit in acquisitione quoque proprietatis, cum mala fides, & scientia rei alienæ esset, tam in fructuum acquisitione quam in acquisitione proprietatis, & eadem æquitatis ratio militaret, eademque ratio peccati vitandi adesset in denegan da fructuum acquisitione ei, qui sciret alienum se possidere quæ militat in ipsius proprietatis acquisitione, verum vtrunque lex positiua iustissime admisit ex causa præcedente, quæ non arguit vllam huius possessoris turpitudinem, licet sciens alienum possideat, sicque nec in peccato esse iure quis dixerit, & consequitur, cessat ratio non modo potissima, sed etiam vnica, qua nititur ius canonicum, quæque expressa est in d. c. *vigilanti. & in d. c. fin. de præscrip. vt* disseruimus in loco supra citato.

In summa quis negabit quin iuste is missus in possessionem ex causa noxali illam possideat? nisi iniurius vel lis vtilis ius suum deserat, & abiiciatur, contra tex. cum Gloss. *in leg. vim. ff. de iust. & iur. vbi omnes*, sed vt exordium capiat præscriptio nihil aliud desideratur nisi quod initium possidendi non sit iniustum. *l. cum hæredes. ff. de diuers. & temp.* Et licet iure canonico desideretur, vt etiam postea ante impletam præscriptionem non superueniat mala fides *d. c.fin* tamen hic ponimus pro constanti non superuenisse, sed progressum possidendi tam iustum esse quã initiũ, ergo, &c. † ergo rectissime & opportune dictũ fuit ab Angelo
5 *in l.1.n.63.C de iud.* nõ esse bonã cõsenquetiã, habeo scientiam rei alienę, ergo videor habere malã fidẽ, & prescribere vetor, quod si diceres

diceres, cur improbe non curasti, vt citaretur verus dominus illius serui qui tibi noxam dedit, forte enim si resciret, damnum resarciret, seruumq; suum recuperaret, respondeam improbum, aut malæ fidei non posse videri eum, qui illius serui bonæ fidei possessorem interpellatum voluit, non etiam verum dominum, quia lex eum ad hoc obligauit, non vltra, & iustissimum sufficiensque esse præsumitur, quod lege cautum fuit, vt plene per Tiraquel. *de vtroque retra. in præfat. nu.* 75. si enim ad tot ambages, & laboriosas diligentias me lex obligaret, forte essent quamplures, qui maluissent ius suum missum facere, & abijcere, quã tot labores subire, totq; molestias ferre, *arg. l. quia poterat ff. ad Treb.* sicque cessat illa ratio, ꝙ res inter alios acta. &c. *vt p tot. C. res inter alios acta.* nam hic legi positiuæ sat fuisse visũ fuit, ꝙ res ageretur inter me, q damnũ passꝰ fuit, & possessorẽ iustũ illius serui damnũ dantis nec exegit, præterea, vt etiã notum fieret vero domino. Hæc autem omnia iura & rationes ex æquo militant in eo, qui missus fuit in possessionem ex causa damni infecti, sicque erit idem ius, vt in sui generalitate probant plures leges. *l prætoris. in prin. l. his. l. si finita. §. de vectigalibus. ff. de dam. infect.* elegans text. *in d l. si finita. §. non autem.* statim † vbi dominus rem suam quasi pro derelicto habuisse videtur, cum cauere noluit, aut non curauit, sicque quasi rei suæ dominium ei concessisse qui in possessionem missus fuit, licet per quanti temporis cursum dominus rem suam pro derelicto habuisse videatur, non tam lege definitum, quam iudicis arbitrio relictum videatur, vt est cõmunis opinio, quam tenent Gloss. & communiter Doctores ibi, estque communis opinio, secundum Ias. qui eam sequitur *in l. 1 col. fin. C. de seruis fugit.* Idem *in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acq. poss. n* 4. Glos. Paul. & Alex. *in l. si de eo. § 1. eod. tit. pro nobis bonus tex, in l. locorum. & in l. qui agros, C. de omni agro deserto lib.* 11. 6

In summa cum quis à lege punitur, nihil opus est consensu ipsius puniti, siue ob culpam. *vt in princ & fere per tot. Instit. de obli. ex quasi delicto.* puniatur, siue etiam puniatur ob dolum, vt in furto & similibus, vt probatur *in l. 1. & 2. ff. de legib. l. 1. ff de iustit. & iur.* diximus plene *in tract. de success. creat. §. 30 ad fin.* Cum ergo in terminis *d. l. generaliter. ff. de noxalibus act. & in toto illo tit. & C. & Inst. eod. tit.* dominus puniatur per culpam serui, vel si non punitur, saltem damnum sentiat, quid opus est domini consensu? certe nihil, nam & similiter aliquando filius punitur ob culpam patris. *l quisque. per tot. Cod. ad l. Iuliam maiest.* licet regulariter contra *per tot. Cod. ne filius pro patre, per totum, ne vxor pro marito, & l. si quis in suo. §. legis, vbi Doctor. Cod. de inoffcios. testam.* & in quibus casibus lex dum te punire vellet, tuum tibi adimere voluit, & in me transferre, neque tibi prodest ignorasse, vel consensum non præstitisse, neque mihi obest scientia rei alienæ, quia

nouum non est vt lex, dum vnum punire, alterum vero præmio afficere vellet, res suas punito auferat, & in illum transferat ex toto vel ex parte, quale est in eo qui fecit manifestum tacitum fideicommissum, & similia.

Et id mihi videtur probari *in cap. 1. de præsc. & in c. placuit.* 16. *q.* 3. *& in d. l. locorum, & in d. l. qui agros. C. de omni agro deserto, lib.* 11. vbi Episcopus si est negligens circa fidei Catholicæ doctrinam disserendam, & alter Episcopus forte vicinus operam dedit huic rei, tunc breui tempore quasi præscriptione ius Episcopi negligentis transit in alterum diligentem. Et agricola qui agrum Reipublicæ non colebat, quasi præscriptione à iure, quod ibi habebat, submouetur biennio, idque ius transfertur in alterum agricolam, vnicum forte, qui illum agrum excolebat, & curabat, & cum iusta iuris ademptio & translatio contingat non tam ex causa præscriptionis, quam ex causa punitionis, minime opus est consensu puniti, vt dixi in loco supra citato, minimeque nocet, quod is in quem transfertur ea res præmij loco sciat olim fuisse alienam, & is quidem videtur ad dicta iura longe verior sensus, & intellectus, quam eorum, qui aiunt illud contingere quasi ex tacito consensu vel illius Episcopi damnum passi, vel illius agricolę damnum passi.

7 Nam † etsi indubitatum fuisset dictum Episcopum, illumue agricolam, suam diœcesim, agrumue suum deserere noluisse, quia forte id ita protestati fuerunt, adhuc tamen ea præscriptio, vel ea ademptio & translatio locũ haberet, vt patet aperte, ex generalitate, mente & sensu illorum iurium. Vnde quod Doctores communiter sentiunt, vt testatur disertissimus Couarru. *vbi supra* §. 11 *num.* 8. *versi. hanc vero præscriptionem, nempe in d. cap. fin.* speciale esse fauore fidei Catholicæ, vt ibi cum mala fide, vel cum scientia rei alienæ præscriptio procedat, sane longe suspectum est, quod regulare potius sit, vbi non tam de præscriptione, quam de punitione agitur, & ea iuris tam ademptio quam translatio magis per punitionis, quam per præscriptionis interuentum, contigisse videtur. Sicque videbis vt intelligendum sit quod scribit Bart. *in d. l. qui agros* & Ias. *Insti. de act. num.* 72. *§. omnium.* Quinimo tam longe abest, vt acquisitioni quæ fit in terminis *d. cap.* 1. *de præscript.* obsit scientia iuris alieni, quin potius prodest, & iuuat, nam cum illa acquisitio quæ à lege inducitur per modum ademptionis, & translationis, ac punitionis, quia adimitur Episcopo negligenti, & transfertur in alterum Episcopum gnauum, pium ac strenuum, fiat in præmium vnius, & pœnam alterius, expedit Reipublicæ manifestã esse huiusmodi rem, quo magis alij metu pœnarũ, alij præmiorum exhortatione boni fiant, *arg. l.* 1. *D. de iust. & iur.* Præterea cum talis iuris translatio fiat à lege quasi in præmium diligentiæ illius, scientia hac in re non nocet, sed iuuat, *argu. l.* 2. *ff. de*

ff. de cond. & demonst. Ex quibus † non minus vtiliter quam noue 8
videtur inferri ac colligi valere leges ciuiles definientes iurium ac debitorum præscriptiones etiam à scientibus, & sic cum scientia iuris alieni valere *arg. l. omnes, & l. sicut in rem. C. de præscr. 30.*
annorum, † *iuncto d. cap fin. de præscription.* nam si sola culpa domi- 9
ni illius rei iurisue, de cuius præscriptione agitur, præbet possessori vel quasi possessori illius rei etiam sciēti iustam causam præscribendi, *iuxta d. ca. 1. d. l. locorum, d. l. qui agros.* & in culpa ignauiæ est ille qui rem suam vel ius suum per longissimum tempus negligit, inq; punitionē huius culpæ à lege fit illius rei iurisue trāslatio in possessorem vel quasi, ergo illius acquisitio iusta & legitima videbitur, nec est cur malam fidem habere dicatur, nō magis quam in omnibus speciebus supra relatis, in quibus diximus dominium rei inuito aut ignaro domino in alterum transferri. Quid dicendum? & sane longe distat, vtrum culpa domini illius rei, vel iuris de cuius pscriptione agitur, esset punibilis, an vero impunita: priore casu non est nouū aut iniquū, vt ille re sua priuetur, quæ in alterum transferatur etiam scientem, nec per hoc in mala fide esse videtur, meritoque illius peccantis hoc fit: ceterum quod rem meam neglexerim vel culpa est, vel saltem punibilis non est, inspecta legis censura, quia mihi tantum rebusue meis nocui, & præterea nemini, nec dubium est quin res meas possim prodigere, eisque vti & abuti, *l. sed etsi lege. §. consuluit. ff. de pet. hered.* ibi, dum re sua abuti putant. *l. 1. §. & magis verbo, prodegit. D. si quid in fraudem patro. l in re mandata. Cod. mandat.* Merito ergo licet culpa commissa circa rem meam sine vllo omnino alicuius nocumento aut læsione non efficiat, quo magis res mea à sciente præscribatur, *vt d. c. fin.* tamen commissa circa ius meum aut circa rem meam cum Ecclesiæ vel Reipublicæ læsione efficit, vt etiam à sciente id ius meum acquiri aut præscribi possit, quasi isto casu iustior sit legis punitio quam superiore casu foret, *ita procedit d. cap. 1. d. l qui agros. d. l. locorum.* estq; non minus non noua quam vera & vtilis istorum iurium cōcordia inspecta iuris Canonici interpretatione. Nam de iure ciuili ex alio forte capite etiam in terminis *d. l. sicut & d. l. omnes.* procederet præscriptio, nempe quod lex ciuilis post tantam creditoris negligentiam & taciturnitatem præsumat debiti remissionem tacitamq; concessionē, quā interdum etiā per vnius tantum anni
taciturnitatem præsumit, † *vt §. fi. Instit. de iniur.* quo casu nullus 10
vnquā dubitauit quin legitima esset acquisitio & præscriptio ex parte iniuriantis, vtcunque ius iniuriam passi minime ignoraret, nec per hoc malam fidem videretur habere. Et licet regulariter suum ius iactare aut remittere nullus præsumatur. *l. cum de indebito. ff. de probation.* Fallit tamen ratione temporis prætereuntis, interdum breuioris *vt d. §. final.* interdum longioris, *vt dict. l. sicut*

 & d. l.

& d.l.omnes. & cum illius creditoris qui per triginta annos tacuit, animus soli Deo notus sit, & præterea nemini, tam iusta est præsumptio legis ciuilis suspicantis creditorē ius suum remisisse aut pro derelicto habuisse vel neglexisse, quam præsumptio legis Canonicæ aliud interpretantis, sicq; istarum legum iuriumue neutrum poterit alterum iuste incusare, nam vnusquisq; abundat in sensu suo, variæque sunt opiniones legumlatorum & aliorum. *l. quia poterat ff. ad Trebellian.* Bald. *in l. omnium, & in l. de quibus. col. 10. ff. de legibus.* fuse per Andr. Tiraquel. *de vtroque retra. in præfat. num. 75.* Fallit quando creditor erat ignarus, nam tunc non poterit videri ius suum remisisse. *l. mater decedens. ff. de inofficios. testam.* sicque hoc casu videretur standum esse iuri Canonico, *vt d. c. fin.* nisi & hoc casu velis stare generalitati iuris ciuilis *& d. l. sicut. d. l. omnes,* easque hoc colore defendere ac tueri, quod post tam longissimum tempus denegetur creditori litis ingressus & probandi facultas propter suspicionem falsitatis & machinationis, quæ facile veterib. in rebus fieri solet, & quia is qui post tantum tempus convenitur, forte iam persoluerat: licet post tantum tempus probare solutionem nequeat, & hoc plus placet (quod tamen dic vt plenius infra *c. incip. actio personalis*) quod tamen procederet solum in foro contentioso ciuili, non sic in foro conscientiæ: is enim recidit in illud præceptum iuris naturalis & diuini quod suadet, Ne alteri facias quod tibi non vis, & suspicio falsitatis cessat quoad hunc qui huius rei notitiam certam habet. Alia plura fundamenta ad iustificationem eorum omnium quæ hoc capite continentur, collige ex c. præcedenti quod incipit, *quoad sextum.*

SVMMARIA.

1 *Intellectus l. neq; fructuarium. Cod. de vsufructu. & num. 11.*

2 *Heres quod defunctus mala fide possidebat, an longo tempore præscribat, egregia q.*

3 *Mala fides authoris an noceat successori vniuersali.*

4 *Intellectus l. cum heres. ff de diuers. & tempo. præscriptio. & n. 10*

5 *Mala etiam fide à defuncto possessam an heres præscribat lõgo tēpore: contra cõmunem.*

7 *Mala fides [illegible] post cœptam à defuncto præscriptionem non impedit, quin heres eam poßit perficere, etiamsi velit vti accessione temporis defuncti contra communem.*

7 *Mala fides authoris an impediat præscribi eandem rem ab herede, ardua pugna.*

8 *Præscriptio triginta annorum iure. ff. erat tamen incognita.*

9 *Mala fides impedit præscriptionem triginta annorum iure Canonico & ciuili, quod obtinet in vera mala fide, aliud in ficta.*

10 *Intell. l. nouus. l. cum heres. ff. de diuer. & temp. præscr.*

11 *Intell. l. neq; fructuarium. C. de vsufr.*

Nostrum

12 *Nostram quando pro derelicto videamur habere.*
13 *Malæ fidei vitium potest purgari.*
14 *Præscriptio de iure canonico, si est annorum triginta, procedit, si heres sit in bona fide, licet defunctus fuisset malæ fidei possessor, cũ communi contra alteram communem, Idem de iure ciuili, cum communi, contra alteram communem.*
15 *Præscriptio triginta annorum in persona heredis non magis iustificatur ex confectione inuentarij, quam si illud non confecisset, contra Alexan. Ias. Felin Balb.*
16 *Præscriptio tam impeditur ex vno vitio, quam ex multis, cum quibusdam, contra alios.*
17 *Mala fides defuncti heredi non nocet, quoad rem non quasi hereditariam apprehensam.*
18 *Mala fides non potest non esse præsumpta, contra Doctores.*
19 *Error iuris non inducit malam fidem, contra Doctores.*
20 *Mala fides ficta quando noceat.*
21 *Mala fides authoris an noceat successori in dignitate.*

CAP. LXXIII.

QVIDAM † fundum precario possidebat, & decessit, eius 1
heres eundem fundum ignorans alienum, & sic bona fide per annos triginta possedit, quæritur an præscripserit? quod negat Paulus *in l. neque fructuarium, num. 2. C. de vsufruct.* & refert se ita consuluisse, nec tunc de illa lege meminisse, cuius legis verba
ita habent: † Neque fructuarium ad obtinendam proprieta- 2
tem rerum, quarum vsumfructum habet, neque successores eius ex ea causa tenentes, vlla temporis præscriptio munit, sed cum vsusfructus finiatur morte. *§. finitur. Institut. de vsufruct. l. antiquitas, C. eodem. & l. corruptionem, ibid.* videbatur illius fructuarij successores posse præscribere annis triginta, tum quia iam non ex ea causa, scilicet vsusfructus qui morte erat extinctus, possidebat, sed ex noua causa, scilicet titu. pro herede, qui legitimus est ad præscribendum, *per totum. ff. & C pro herede,* tum etiam quia in præscriptione longissimi temporis titulus necessarius non est de iure ciuili, *vt in l. sicut, & in l. omnes. C. de præscript. 30. ann.* vbi tradunt communiter tam Glossatores, tam reliqui, neque etiam de iure canonico, si modo adsit bona fides, vt tradunt communiter Doctores *in cap. fin. & in cap. vigilanti, de præscript.* Huic obiectioni, quam Paul. præsensit, *vbi supra,* nullum responsum dedit, licet ita transeat victus illius legis authoritate, perperam, vt nobis videtur, intellectæ, & sane contrarium ibi sentiunt Albericus & Odofred. dum text. illum quatenus loqui de successoribus fructuarij intelligunt, in quibus casibus vsusfructus, transit ad heredes *vt in l. antiquitas, cum ibi not. C. de vsufruct.* isque intellectus necessarius est, quia text. loquitur quando heredes

fructuarij ex eadem causa possidebant, & sic ex causa vsufruct. quod contingere non poterat, nisi cum vsusfructus ad hæredes transijsset, vnde in terminis illius legis, licet idem Paulus Castrens. ibi neget currere præscriptionem annorum triginta, tamen idem Alberic. & Odofr. in contrarium inclinant, quod nominatim etiam sequuntur Iacob. Butr. Bald. Salicet. & alij communiter *ibi* post Accursium, *ibi, in Gloss. fin.* quod & sentit Fulgos. dum ait, Ex eadem causa possidentis hæredes fructuarij præscribere non posse, significans ex alia causa posse. Vnde cum is, qui in ius succedit alterius, iustam ignorantiæ causam censeatur habere, *c. is qui in ius. de reg. iur. in 6. l. qui in ius ff eo.*

3 † Cumque titulus pro hærede sit sufficiens causa ad præscribendum, sequitur hæredem fructuarij, si sit bonæ fidei, quod in dubio præsumitur, posse vsucapere etiam longo tempore, si velit a se inchoare præscriptionem, idque non solum iure canonico, vt voluit Bart. *in l cum hæres ff de diuers. præscript.* sed etiam iure ciuili, *vt dictis legibus*, licet Bart. *vbi supra*, contrarium responsurum verosimilius sit: quod si nolit a se inchoare præscriptionem, sed malit vti accessione temporis, quo possederat defunctus, tunc annis triginta opus est, & ita procedat Glossæ opinio, & Odofr. Iacobi Butrig. Alberici. Bal. Salicet. & aliorum communiter qui eam sequuntur *in d. l. neque fructuarium.*

4 Neque ad rem pertinet † *l. cum hæres. supra allegata*, ex qua Doctores supra allegati falso opinabantur, malam fidem authoris nocere hæredi eius quo minus præscriberet, nam illud procedit in triennali tantũ vsucapione, & in præscriptione lõgi temporis, vt opportune voluerunt Iacob. de Arena & Albe. *ibi.* exponendo primum responsum illius text. in verbo. alienum, scilicet mobile, & intelligendum secundum responsum iure soli, & sic in præscriptione longi temporis, vt ita differat secundum responsum à primo, & aliquid ei addat. Cæterũ quin in terminis illius text. præscriptio longissimi temporis procederet, & prodesset hæredi, neque text. ille negat, neque negare poterat, cum illo tempore inuenta nondum esset, neque dubitandum est, quin currat, *vt in l. sicut, & in l. omnes, & in l. male agitur. C. de præscription. 30. annor. & in authen. malæ fidei. C. de long. temp. præscription.* ergo cum hæres & defunctus vna eademque persona reputentur. *authentic. de iureiur. à mori. præst. §. 1. & in principio Institutio. de stipul seruorum.* mala fides authoris hæredi iure fforum nocebat in præscriptionibus eo iure inuentis, puta in triennali vsucapione, & præscriptione longi temp. ita procedebat *d. l. cum hæres. l. fin. C. com. de vsuc. d. l. neque fructuarium l. vitia. C. de acq. poss.* quod procedebat quando hæres volebat vti accessione temporis quo possederat defunctus, nam si propter illam repræsentationem & vnita-

vnitatem personarum vti gaudereq; volebat accessione temporis, consequens erat, vt eadem ratione is hæres proscriptionem à defuncto male cœptam, vel potius nondũ cœptam perficere, aut implere non posset, nõ magis quam si re vera vnus idemq; homo forent. Verum cum is hæres vult à se inchoare præscriptionem, nihil sibi impedimento est, † nam inutilis possessio defuncti non 5
potest hæredi magis nocere, quam si nulla omnino foret, *argu. l. vnica, in prin. C. de rei vxoriæ actio.* quod verissimum puta, licet Glo. Odofr. Alber, Bal. Butrig. & Salic. *in d. l. neque fructuarium*, & alij *ibi* communiter, dum simpliciter transeunt cum illa Glos. contrariũ viderentur velle, intelligentes solam 30. ann. præscriptionem in terminis illius legis locum habituram. † Verum secun- 6
dum nos 30. ann. præscriptio, tunc tantum necessaria hæredi fructuario foret, cum ipse vellet vti accessione temporis, quo defunctus possederat, quo casu teneo cũ illis eam 30. ann. præscriptionem procedere iure ciuili, & etiã canoni co, malaq; fides authoris hæredi non noceret, si is habeat bonam fidem, & simus in præscriptione 30. annor. quod probatur ratione, nam 30. annis etiam cum mala fide procedebat præscriptio. *d. l. sicut. d. l. male agitur. d. auth. malæ fidei.* Sed iure canonico id immutatum reperitur; nisi vbi præscribens esset in peccato, quia haberet scientiam rei alienæ, sed is hæres, de quo agimus, non habebat scientiam rei alienæ, nec erat in peccato, ergo in eo, hac in re, iure canonico nihil est immutatum. Defunctus † rem mala fide possidebat, hæres 7
eandem rem titulo hæreditario 30. annis possedit, quæritur an possit præscribere? & communis sententia habet, præscriptionem cessare, quod varie intelligitur. Primum quod non sit locus præscriptioni ordinariæ longi temporis. Deinde quod nec sit locus præscriptioni longissimi temporis. Tertio quod id procedat de iure tam canonico quam ciuili. Postremo quod procedat etiam si hæres velit incipere à se præscriptionem, nec postulet vti accessione illius temporis, quo defunctus possederat, hanc conclusionẽ sic declaratam tenuerunt Abb. *in c. 2. col. 2. de præscr.* Idem *in c. si diligenti.* & ibi Ant. & Fel. *col. 8. eod. tit.* Bald. *de præsc. 2. part. 3. part. prin. q.* 12. qui pluries hanc dicit communem opinion. hanc sequitur, & dicit communẽ opinionem Ias. *in l. Pomponius. §. cum quis. nu 22. ff. de acquir poss.* vbi eandem sequuntur Alex. & Vinc. de Hercul & Ioann. Crotus, & ibi Alex *nu.* 21 ait se sæpius consuluisse pro hac opinione, & quod est æquior, quam opinio contraria, & hanc opinionem tenent alij quamplures tam consulentes quam legentes. quos referunt Ias. Balb. & Felin. *vbi supra*, & Socin. *con.* 203 *rem arduam. lib.* 2. Francus *in c. cum quis, de reg. iur. in* 6. Sicque sunt quatuor communes assertiones, quas & videntur tenenere, quos retulimus *in q. præcedent.* & Andreas Tiraq. qui alios allegat *de præscr. in prin. Gloss.* 2.

Contra-

Contrariam partem, vt de jure canonico in hoc casu non esset præscriptio 30. annorum, tenent Dynus *in c. possessor. num. 42. de reg. iur. in 6.* Bart. *in l. cum hares. ff. de diuer. & tempo. præscript.* Ægidius Bellam. *in c. vigilanti. num. 32. de præscript.* sequitur, & dicit communem opinionem Socin. *consil. 203. capiendo primum. col. 3. lib. 2.* & Corn. *consil. 304. rem arduam nu. 17. lib. 3.* Cynus & Bart *in l. an vitia. C. de acquir. possess.* Bald. *in l. nihil. C. pro herede.* Bald *in l. cum qui. §. in hac ff. de public. Idem* Bald. *in l. si ego. §. partus, eod. tit.* & ibi Angelus, Imol. *in l. sequitur. §. heres. ff. de vsucap.* sentit Paulus *in d. l. Pomponius. §. cum quis.* Alexand. *consil.* 100 *num. 7. lib. 1.* & ibi Carolus Moli. Idem Alexand. *consilo 39 libro 2. num. 2.* Gloss. *in c. cum quis. de reg. iur. li. 6.* Aret. & Crot. *in d. §. cum quis.* Paul. *consilio 81. numer. 12. lib.. 2.* & idem *consil. 258. eo. lib.* Idem *in l. 2. C. de fruct. & liti. expens.* & alij quos allegat Tiraquell. *vbi supra.* Quinimmo etiam de iure ciuili is heres per annos 30. posset præscribere, vt tenent fere omnes illi quos modo retulimus tenere, vt de iure canonico præscriberet. & Corneus, *vbi supra*, & Sozinus *in d. consil.* 203 *colum. 3. lib. 2. incipit, capiendo primum consultationis articulum,* vbi *in 2. colum. in fin. & in col.* 3. bis firmat hanc esse communem opin. Bald. *in d. l. nihil, sentit* Bart. *in d. §. cum quis* Bald. *in d. §. in hac,* Idem Bal. *in d. §. partus.* Ioan. Andreæ *in regula, cum quis, de regul. iur in 6.* Alex. *consil. 39. lib. 2.* Idem Alex *consil.* 110. *lib. 1. num. 7.* & ibi Carol. Moli. Paul. *consil 81. lib. 2.* Idem *consil. 258. eod. lib.* idem Paul. *in l. 2 C. de fruct. & litium. expen.* & alij quos allegat Tiraq. *vbi supra.*

Quid dicendum? & sane quod hæc præscriptio 30. annorum habeat locum de jure ciuili, licet defunctus malam fidem haberet, si quidem heres à se velit inchoare præscriptionem, videtur primum per *l. sicut. l. omnes. l. si quis emtionis. l. cum notissimi. C. de præscrip. 30. ann.* in quibus iuribus traditur possessionem triginta annorum procedere, nec exigi, vt titulus adsit, aut bona fides, sed ex solo temporis cursu procedere: & aliter existimantibus, ea iura sunt longe præter earum intentionem restringenda. deinde hic adest titulus pro herede, id quod alias prodesse & sufficere solet, *per tot. ff. & C. pro herede.* ergo longe iustior præscriptio erit hic, quam in terminis *d. l. sicut. cum. similibusq.* & consequenter longe facilius admittenda. Neque † ad rem per-
8 tinet. text. *in l. cum heres ff. de diuers. & temp. præscript.* in qua iacet nititurque vnum fundamentum tenentium contrarium, qui iure fforum, quo iure illa lex facta est, præscriptio 30. anno. non erat inuenta, hæc est vera & communis opinio, quam tenent Glos. & communiter Doct. *in prin. institut. de perpet. & temp. act.* Glo & Doct *in l. Iulianus, in princ ff. ex quibus caus. maiores* Glo. & Doctor. *in l qui occidit. §. sed an ff. de leg. Aquil.* Alexan. *in l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acquir. poss. nu. 21.* & ibi Ias. *nu. 22.* Felin. *in c. de quar-*

de quarta.num.34.de præscript. Bart. *in l.final. in fin.ff. rem ratam haberi.* Pinellus. *C de bonis maternis in auth nisi triennale,in princ.* Balbus *de præscript 2.part.3.partis princip.q.12.num.*12. Socin.*consil.*203. *lib.2.col.*51.*in fi.* Couar.*in c.possessor,de reg. iur. in 6.par.2.§.9.n.*4. ergo quod ibi dicitur cessare præscriptionem in persona hæredis propter malam fidem defuncti, intelligitur de præscriptione ordinaria longi temporis, quæ tunc vrgebat, & inuenta erat, non de præscriptione triginta annorum, quæ tunc non erat in rerũ natura, quæq; postea inuenta fuit, ad omnes angustias tollendas, omnesq; defectus supplendos, omniaq; vitia purganda, & omnem occasionem, quæ præscriptioni impedimento esse posset, excludendam: nec dubium est alienum esse à mente & sentẽtia legumlatorum, vt mala fides vera ipsius hæredis, quæ iure ciuili sibi nõ obesset ad hanc præscriptionem, *d.l.sicut cum conc.supra allega.* ea ficta & descendens in personam hæredis noceat, contra omnem rationem, & contra *l.filio quem pater.ff.de lib.& posthum.*

Neq; † quenquam mouere debet, quod hodie iure canonico, quod etiam in foro ciuili seruatur, mala fides noceat etiam in præscriptione 30. annorum. nam illud in mala fide vera, certa, & indubitata, non sic in ficta mala fide, vt est vera & communis opinio, quam tenent Gloss.*in l.tutor qui repertorium ff.de admin.tut.* Paul.*in l.nunquam,in princip.ff.de vsucap.* Alexand. *in d.§.cum quis. column.*7. vbi Ias.*num.*23.*cum sequent.* Bar.*in l.sed si lege.§.de eo. ff.de pet.hæredit.* Antonius *in c.si diligenti,de foro compet.* Socin.*in consilio* 203.*lib.*2. *col.*3.*incipit.primum consultationis articulum.* Couarr.*in c.possessor,de regul.iur.in 6.par.2.§.9 num.*6. ergo in hac specie obesse non potest ea mala fides defuncti, cum simus in præscriptione 30. annorum cui impedimento non est, inspecto iure ciuili mala fides etiam aperta, & vera, nec inspecto iure canonico ficta mala fides qualis est illa, descendit de defuncto ad hæredem. quod † si dixeris d.l. *cum hæres* niti in repræsentatione, quasi defunctus & hæres reputentur, inspecta legis dispositione, vna eademque persona, vnde & ipse defunctus si viueret præscribere non possit de iure canonico propter suam malam fidem, sicque neque hæres, qui eum repræsentat, sed respondere possumus, eam repræsentationem procedere quoad actiones personales. *l.1.C.si certum petat.l.1.l.pro hæreditariis.C.de hæred.action. l.1.§.si hæres.ff.ad Trebell.* non sic quoad vitia personalia, *vt in l.vnica.C.ex delictis defunctorum in quantum hæred.* Nec d. *l.cum hæres*, ait hæredem, quoad malam fidem repræsentare defunctum, sed solum ait, hæredem, quia succedit in vniuersum ius defuncti eodem iure quo defunctus vti deberet, vnde si velit perficere præscriptionẽ ab illo cœptam non poterit, non magis quam ille posset. nam si ille vtiliter præscribere cœpisset, tunc & hæres præscriberet, sed cum ille nondum præscriptionem inchoasset, neque iste quidem inchoare po-

re poterit, ne diuerso iure vtatur, quam defunctus vteretur, *contra l.1.§.ex his.ff.de verb oblig.* ergo constat ex superioribus, non nocere decisionem illius text. qui loquitur in præscriptione longi temporis tantum, non etiam longissimi, in qua præscriptione nec loquutus fuit, nec loqui poterat, cum inuenta nondum esset. Non quoque obest ratio illius text. dum ait, cum hæres in ius omne defuncti succedit, ignorantia sua defuncti vitia non excludit, nam palam fatemur, vitium defuncti non purgari per ignorantiam hæredis, sed hic quidē necesse non est, vt purgetur, cum præscriptio hæc ex persona hæredis initiū capiat, & progressum & consummationem. Non quoq; obest altera ratio quod in fine illius legis subiicitur, dum ait (cum exordium rei bonæ fidei ratione non tueatur) nam agnoscimus ingenue, quod in exordio possessionis à defuncto apprehensæ bona fides non interfuit, & ideo tempus quo defunctus possedit tāquam inutile & vitiosum, abiectum & remotum volumus, vt à persona hæredis bonam fidem habentis exordium & progressum, & finem & perfectionem capiat præscriptio. Sensus ergo illius text. reuera tam in decisione quam in rationibus ibi insertis non pertinet ad nostrum casum. Ad l. *neque vsufructuarium. C. de vsufruct.* respondeo, quod quandiu hæres fructuarii possederit nomine proprietarii, tandiu cessabit incipere vsucapere, non quidem tam ex defectu bonæ fidei quam ex defectu possessionis, quia cum alterius, nomine in possessione sum, tunc non ego, sed ille videtur possidere, & in hac ciuili possessione nititur & consistit vsucap. *l.1. §.per seruum qui in*
11 *fuga.ff.de acquir. possess.* † Quinimo in d.*l.neq; vsufructuarium*, tenent Gloss. & alii non cessare præscriptionem triginta annorum, si forte per malignationem fructuarius vellet interuertere domini possessionem, sibique vi retinere. Ad leg. *cum in plures. in fine principij. ff. locati,* vbi hæres coloni, quamuis colonus non sit, dicitur domino, non sibi possidere, respondeo, quod ibi cessaret præscriptio ex defectu possessionis. Præterea vt ibi declarant Glos. & Doct. illud procedit ante apprehensam per hæredem hęreditatis possessionem. nam postquam hæres illius rei possessionem tanquam hæreditariæ apprehēdisset, iam sibi ipsi, non etiā proprietario possidere videretur, nisi in quibus casibus recondux isse tacite videretur, quinimo & tunc si cessaret præscriptio, id descēderet ex defectu possessionis, & bonæ fidei, non solius bonæ fidei.

Deniq; non obest quod hæres teneatur exonerare conscientiam defuncti *c. fin de sepul.* quia vt ait Soc. *in d. consil.* 202 *col.* 3 *lib.* 2. cum primum rei præscriptionem perfecit, sicq; eius dominium quæsiuit, iam euanuit & cessabit obligatio restitutionis, sicque conscientia defuncti exonerata fuit. Præterea, Quod semel factum est infectum esse non potest. *l. in bello. §. facta. ff. de capt.* sicq; peccatum à defuncto semel commissum infectum facere hæres

non

non potuit. Ad restitutionem rei præscriptæ defunctus non tenetur, quia ipse nec eius dominiū abstulit vero domino, nec etiam cœpit eam præscribere, sed demum post mortem illius & aditam hæreditatem, & apprehensam possessionem ab hærede initium cœpit præscriptio, & progressum & consumationem, † sicq; per 12
longi temporis taciturnitatem ipsemet dominus eam rem abiecisse videtur, aut alienasse. Gloss. *in l si de eo §. 1.* vbi Paul. Alex. & alii. *ff. de acq. poss.* Ias. *in l. naturaliter. §. nihil commune, nu. 84. ff. eod. tit.* Idem Ias. *in l. 1 col fin. C. de seru fugit.* ergo iam quasi accedente videtur domini voluntas, † sicq; omnis mala fides omneq; vitium 13
præcedens purgari *l. si fur in prin. & §. 1 ff. de vsuc. l. si id quod. 2. resp. ibi, quasi volente & concedente domina ff. pro derelicto. in simili. in §. fin. Instit. de iniur. l. filio quem ff. de lib & posthum.* Tene ergo has duas conclusiones, quæ vtrum a plerisq; approbētur, an a plerisque improbētur, mihi quidem incertum est. † Prima quod mala fides 14
defuncti non nocet hæredi in præscriptione triginta annorum, inspecto iure ciuili. Altera quod nocet etiam inspecto iure canonico, si vtroque casu hæres a se inchoauit præscr. & adde quod dicam infra *nu. 22.* Retenta tamen op. existimantium malam fidem defuncti nocere hæredi in præscr. 30. annorum tam iure canon. quam ciuili, licet à se velit inchoare præscr. eam limitat † Alex. *in* 15
d. §. cum quis. n. 21. & Ias. *col. pe.* Feli. *in c. si diligenti. n. 6. de præscr.* Balb. *vbi supra, d q. 12.* vt non procedat quando hæres fecit inuētarium, quo casu non potest teneri vltra vires hęreditarias *l fin. in prin per totam. C. de iu. deli.* ergo si hæres, qui omnē forte substantiam hæreditariam effudit in solutione debitorum hæreditariorum, teneretur propterea istam rē restituere, cuius præscriptio ex ipsiusmet hæredis persona exordium, progressum & finem cœpit, iam, inquit, teneretur vltra vires hæreditarias, *contra d. l. fin.* sed sane istorum collectio parum circumspecta est, etenim *d. l. fin.* hoc vnū prospectum voluit, ne hæres, qui inuētarium faceret, damno afficeretur, non autem vt lucrum præterea consequeretur, sed hęres iste vt eam rem in hæreditate reperiisset, eamq; quasi hæreditariam apprehendisset, ponimus pro constanti, ergo etiam si eam restituat cum reliquis rebus & bonis, quæ vere hæreditaria erant, nullo damno afficietur, non magis quam si cogeretur restituere eam rem, quam defunctus depositam, commodatam pignorive datam habebat. Præterea quid si amplæ erant defuncti facultates, vt etiam post huius rei restitutionē multa hæredi superessent? Iam quidem adhuc restituere teneretur, etsi inuētarium fecisset. Præterea quid ad exonerationem animæ defuncti, quod hæreditas sit locuples, necne, quodve fiat inuentarium, necne, tene ergo nihil referre fecerit hæres inuentarium, necne. Et † similiter 16
nihil referre vtrum defunctus, qui mala fide possidebat, tit. haberet, nec ne, nā cum solū vitium malæ fidei sufficiat ad impedien-

dam

dam præscript. in persona hæredis, qui successit defuncto mala fide possidenti. tam impedita erit præscriptio, cum defunctus malæ fidei possessor titulum haberet, quam cum non haberet. Ita Paulus *in d. consil.* 81. *num.* 12. *lib* 2. Idem Paulus *consi.* 258. *eodem lib.* Crot. *in d.* §. *cum quis.* Couarr. *vbi supra*, §. 9. *num* 15. licet Paulus sibi contrarius oppositum responderit, & non recte *in consil.* 158.
17 *lib.* 2. Illud autem ab † vtriusq; partis fautoribus sine controuersia receptum est, vt si hæres rem à defuncto mala fide possessam cœpisset, non quidem tanquam hæreditariam, aut in hæreditate inuentam, sed eam cœpisset de manu alterius tertii, tunc vsucapere posset, non secus quam si ab defuncto mala fide possessa nunquam fuisset. *per l. an vitium.* §. *finali. ff. de diuer. & temp. præscr.* nam quod hæres defuncti personam repręsentet, id versetur quoad ea, quæ ad hæreditatem spectant, non sic in ea re, quæ nec reuera hæreditaria erat, nec in hęreditate inuenta Ita tenent communiter Doctores *in d.* §. *cum quis.* vbi Aretin. & Ias. *col. antepenul.* Balb. *in d q.* 12. *ad fin.* Alex. *cons.* 181. *lib.* 1. Idem Alex. *in d.* §. *cum quis.* & Episcop. Couarr. *vbi supra*,
18 Denique illud quoq; receptissimum est, quod † si defunctus fuit in mala fide non vera, sed ficta vel præsumpta, tunc hæres posset præscribere à seipso incipiens præscriptionem, non aliter atque si defunctus eam rem mala fide non possedisset. Ita tenet Gloss. *in l. tutor rerum. ff. de admin tut.* Paul. *in l. nunquam, in princip. ff. de vsucap.* Alexand. *in d. l. Pomponius.* §. *cum quis. num.* 22. Couar. *vbi supra.* Ias. *in d.* §. *cum quis.* Sed sane quod aiunt referre, sit ne præsumpta mala fides, an vera & certa, suspecta nobis videtur, quia mala fides cuiusque inuisibilis est, Deoq; soli nota, sicque
19 præsumpta tantum esse potest. Præterea † quod Alexand. *ibi* exemplum ponit in hærede, qui per errorem iuris possideret, putãs titul. causamque possidendi fuisse iustam, quæ reuera iniusta erat. veluti si emit à pupillo sine tutoris autoritate, *iuxta l.* 2. §. *si à pupillo ff. pro empt.* Id quidẽ exemplum indubitatum est, nam ille non dicitur malam fidem habere, vt iam docuimus, sed ex defectu tituli, id est, causæ legimæ, cessat præscriptio. Nec enim error iuris inducit malam fidem, aut iniustam facit possessionem *l. si id quod. ff. pro derelicto. l. si vir ff. pro donat. l final. ff. pro legato. l.* 1. §. *si vir. ff. de acquirend. possession.* ergo quod in hoc exemplo aiunt hæredem posse a se incipere præscriptionem, verum est: quod autem securi & incauti existimant defunctum eo casu fuisse in mala fide, verum non est. In summa licet defunctus haberet malam fidem. sicque eius primus hæres vsucapere non posset, *per d. l. cum* hæres. tamen si is primus hæres decessit hærede relicto, is secundus hæres vsucapere posset, quasi hæres hæredis mei meus hæres non videatur, quoad impediendam hanc præscriptionem; sicque
20 cesset, *l. si. C. de hæred. institut.* Vel † quia vt ficta mala fides defuncti non

cti non nocet hæredi, vt iam edocuimus, ita vt vera & mala fides defuncti noceat hæredi hæredis, quia primus hæres esse videtur in ficta tantum mala fide, quæ ex causa repræsentationis in eum transuolauit, descẽdens à primo defuncto, qui fuerat in vera mala fide. Ita Crot. *in d. §. cum quis, ad fin.* vbi Ias. *colum. penult. ad princ.* & Couar. *vbi supra. facit tex. egregius, quem nullus alleg. in d. l. si quod. ff. pro derelicto.* vbi vxor marito rem suam donauit, sicq; non valuit donatio, virque aut sciebat rem donatam adhuc vxoris permanere, sicque alienam esse, aut scire debebat, & à marito sciens emi, adhuc tamen non videor malam fidẽ habere, & possum præscribere, cogita tamen. Postremo † isthæc mala fides authoris nõ nocet successori etiam singulari in dignitate. *c. cura. de iure patr.* Ratio, quia is non à prædecessore causam habuisse videtur, sed à superiore, qui beneficium confert. Ita Gloss. *in c. cura. de iure patr. per text. ibi.* vbi communiter Doct. Gloss. *in c. quia 5. de iudic.* Gloss. & communiter Doct. *in c. de quarta, de præscrip.* Ias. *in l. Pomponius. §. cum quis. colum. fin. ff. de acquir. poss.* In summa, quoad illam fortem rationem, quod de iure canonico hæres teneatur exonerare conscientiam defuncti, vltra dicta supra, *num.* 11. adde apertas euasiones, nam vt aliud est hominem nasci, aliud postea mori, ita aliud est quærere, an præscriptio semel nata effectaq; fuerit, aliud an postea res sic præscripta ad cscientiam defuncti exonerandam restituenda sit: licet enim fateremur restituendam esse adhuc tamen verum esset præscriptionem semel contigisse, vt interim omittam non bene sequi restitui rẽ, ergo exoneratur conscientia defuncti, quid enim si modo res longe deterior facta est, certe per eius restitutionem non esset exonerata conscientia defuncti: quid rursum si longe melior facta est, expensis forte hæredis per sumptuosa forte ædificia superaddita, aut per sumptuosas picturas, & similia, quæ abradi & separari nequeunt, nonne tunc hæredem talem rem restituere si cogeres, iniustissimum & inhumanum esset? ergo longe iustius est, & iuris menti ac sententiæ proximius, non solum rem semel iureq; præscriptam fuisse, sed etiam irreuocabiliter præscriptam apud hæredem permansuram, diuersamque longe causam fore, ea exoneratione conscientiæ defuncti, de qua apud iudicem agi, vel poterit vel non poterit, vt in simili ait egregius text. *in l. Titulus, in fin. in princ. ff. de lib. & posthum.* ibi, apud iudicem agi oportere. 21

SVMMARIA.

1 *Malæ fidei superuentus post completam præscriptionem non nocet, ingens pugna.*

2 *Nostrum nobis sine facto nostro non raro ex legis dispositione adimitur.*

3 *Præscriptum hæres debitum soluere iussus, restituere non tenetur.*

4 *Præscripta actione personali*

num

cum bona fide, obligatio naturalis, si qua superest, inutilis est quoad effectum iuris ciuilis.

5 *Conscientia in foro liber est, qui actionem personalem praescripsit cum bona fide.*

6 *Praescripta actione personali, obligatio naturalis si qua superest, non proderit, vt super eam possit fieri nouatio, cum communi contra alteram communem, nec proderit, vt ei posset accedere fideiussor, cũ communi contra alteram communem.*

7 *Actio personalis praescribitur de iure canonico cum bona fide, & mala fide non praescriberetur etiam de iure ciuili.*

8 *Mala fides facilius praesumitur de iure canonico, quam de iure ciuili.*

CAPVT LXXIIII.

1 SI post † completam praescriptionem, quam quis bona perfecit, superueniat mala fides, non tenetur quis rem praescriptam restituere. Ita ait esse communem opinionem Theologorum, Ange *in l.1.nu.59.C.de iud* Imol.*in c.fin.nu.30. de rescr.* Abb. *in c.vigilanti.n.6.*vbi Felin.*n.11.*& hanc opinionem communem esse firmat ibi Felin. eandem dicit communem opin. esse Legistarum, & Cano.Imol *vbi supra,*quod & firmat Ang.*vbi supra.*& etiam Abb. *in c.vigilanti.*Gloss.& Collect *in c.fi.eo.*Innoc.*in c. cura, de iure patr.* Ægi.*in d.c.vigilanti.*Bald.*consil.315.lib.3.* Tho.*quodlib.12 art.4.*Conradus *de contract.lib.q 15.concil.3.& 4.*Decius *in c.n.18.de const.* Balb. *de praescript.in 2.part 3.part.princip.q.9.*vbi hanc dicit communem, quod & firmat Couarr.*in c possessor, de reg.iur part.3. §.2. qui plures allegat.*Contrariam opinionem vt praescribens restituere teneatur, dicit esse communem Theologorum Ioann.Banchel. *in breuiario sexti.in reg.possessor, in fi.q. de reg.iur.* per Alciat.*de quinq; pedũ praesc.n 33 & n.50.*vbi hanc opinionem affirmatiuam, vt restituere teneatur, veriorem esse multis verbis contendit Anto.*in d.c.vigilanti, de praesc.*Bart.*in extrau.de reor.in ver.denunciationem.* Ioann. And.*in d.c.possessor, de reg.iur.in 6* Summa.Rosella *in verb.praescript.* & alii quampiures Theologorum relati per Angel. *vbi supra,* & Corne.*consilio 252.in hac consultatione.numero 4. lib.3.* quamplures alios alleg. hanc opinionem tenentes. Sed primam opinionem tenent diuus Thom. *quodlib.12. & quodlib.25* Scotus *in 4.sen.dist.5.*Ant.Flo.*in 2 part.princ.tit.1.c.7.* diuus Bernar.*lib.de euang.aeterno, ser.37.c.1.& iterum c.3 & 4.*& Adrian.*in suis q.* And.Tiraq *de praesc. §.1.Gloss.2.ad fin qui plures allegat.* Mouentur quod id, quod nostrum est, sine facto nostro a nobis diuelli non possit *l.id quod nostrum.ff.de regul.iur.* & iniurium est alterum alterius iactura locupletari *c.locupletari, de reg. iur in 6.l.iure nat. de reg.iur. l.nam hoc, de cond indebit.ff.* ergo qui post completam praescript.coepit habere scientiam rei alienae, quae licet modo sua sit, non aliena, tamẽ antea

tea aliena erat, & à potestate domini citra vllum eius factum, aut voluntatem euasit, abscessitq; ab eius dominio. qui ergo (inquã) norit illum hanc iniuriam pati, & læsionem, vel passus fuisse videtur, vt eam resarcire teneatur, nec contra æquitatem naturalẽ durescat: *ar. l. vt vim ff. de iust. & iur. cum ibi not.* nec memini me legisse aliquem huic rationi ex integro satisfacientem. Vnde quę ab aliis traduntur omissa, defendendo communem senten. quam verissimam opinamur, sciendum est inspectis principiis iuris naturalis omnia esse communia, dico & loquor de prædiis, fundis, & similibus, natura enim isthæc hominibus exhibuit vtenda tantum, non etiam vsurpanda, vt plene docent Paul. *in repet. l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* Vnde Ouid. sic ait:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor.

Sentit enim nullos hominũ habere in solo dominium, nõ magis quam pisces in æquore, sed vsum tantũ communẽ. Et Virg.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni.

Qua de re plene disseruimus *in tract. de suc. crea. in præfa. & §. 1.* Sed iure gentiũ, quod hac in re à naturali declinat, dominia fuerunt distincta. *d. l. ex hoc iure.* istud autem ius gẽtium ex causa possunt & solent leges & principes immutare aliqua ex parte, & disponere, † vt dominium nostrum, nobis insciis, vel etiam inuitis, auferatur *l. item si verberatum. §. 1. ff. de rei vend.* tradunt Bart. Paul. Ias. & alii *in d. l. ex hoc iure.* Dec. *in l. id quod nostrum, de reg. iur. ibi nouissimi diximus. & nos in d. §. 1. in tract. de suc. crea.* ergo ex causa publicæ tranquillitatis, quæ summopere expedit Reipub. ne rerum dominia in incerto sint, inductum fuit, vt id quod nostrum fuit, licet regulariter sine facto nostro à nobis auelli nõ possit, tamen possit ex causa vsucapionis, quæ propter bonum publicum inducta fuit, ne rerum dominia in incerto essent. *l. 1. ff. de vsucap.* nam cum ei cuius res præscripta est, eius dominium contingeret per concessionem legis positiuæ, nõ enim mero iure naturæ, ita quoque dominium ab eo discedere potuit per dispositionem alterius iuris positiui. Et vt propter gentium tranquillitatem, dominiorũ distinctio contra ius naturæ primæuum permissa fuit, ita quoq; & propter eandem tranquillitatem ista vsucapionis acquisitio permissa est. Nec est nouum, vt quod nostrum est, nobis inuitis aut ignorantibus abscedat, nam & idem contingit *in d. §. item si verberatum,* & idem contingit *in terminis l. 2. & 3. §. fin. & l. naturalem §. examen. ff. de acquir. rer. domin. & in l. adeo §. feræ, cum pluribus seq. §§ ff. de acquirend. rerum dom. & in § feræ, cum pluribus §§. sequen. vsq; ad finem titul. illius Instit. de rerum diuis.* Quinimo quod isto modo à nobis abscessit, nobis postea non restituitur, *vt d. §. examen, & d. l. 2. & 3. ff. de acquir. rer. domin.* quia vt lex nobis dispẽsauit & permisit ex causa publicæ tranquillitatis, vt illud proprium & peculiare non in communi haberemus, ita eadem lex ex causa

cum bona fide, obligatio naturalis, si quæ superest, inutilis est quoad effectum iuris ciuilis.

5 *Conscientia in foro liber est, qui actionem personalem præscripsit cum bona fide.*

6 *Præscripta actione personali, obligatio naturalis si qua superest, non proderit, vt super eam possit fieri nouatio, cum communi contra alteram communem, nec proderit, vt ei posset accedere fideiussor, cũ communi contra alteram communem.*

7 *Actio personalis præscribitur de iure canonico cum bona fide, & mala fide non præscriberetur etiam de iure ciuili.*

8 *Mala fides facilius præsumitur de iure canonico, quam de iure ciuili.*

CAPVT LXXIIII.

1 SI post † completam præscriptionem, quam quis bona perfecit, superueniat mala fides, non tenetur quis rem præscriptam restituere. Ita ait esse communem opinionem Theologorum, Ange *in l.1.nu.59.C.de iud* Imol. *in c.fin.nu.30. de rescr.* Abb. *in c.vigilanti.n.6.* vbi Felin. *n.11.* & hanc opinionem communem esse firmat ibi Felin. eandem dicit communem opin. esse Legistarum, & Cano. Imol. *vbi supra,* quod & firmat Ang. *vbi supra.* & etiam Abb. *in c.vigilanti.* Gloss. & Collect. *in c.fi.eo.* Innoc. *in c. cura, de iure patr.* Ægi. *in d.c.vigilanti.* Bald. *cons.315.lib.3.* Tho. *quodlib.12.art.4.* Conradus *de contractib.q 15.concil.3.* & 4. Decius *in c.n.18.de const.* Balb. *de præscript.in 2.part 3.part.princip.q.9.* vbi hanc dicit communem, quod & firmat Couarr. *in c possessor, de reg.iur part.3. §.2. qui plures allegat.* Contrariam opinionem vt præscribens restituere teneatur, dicit esse communem Theologorum Ioann. Banchel. *in breuiario sexti. in reg. possessor, in fi. q. de reg. iur.* per Alciat. *de quinq; pedũ præsc.n.33 & n.50.* vbi hanc opinionem affirmatiuam, vt restituere teneatur, veriorem esse multis verbis contendit Anto. *in d.c.vigilanti, de præsc.* Bart. *in extrau. de reor. in ver. denunciationem.* Ioann. And. *in d.c possessor, de reg.iur.in 6* Summa. Rosella *in verb. præscript.* & alii quamplures Theologorum relati per Angel. *vbi supra,* & Corne. *consilio 252. in hac consultatione. numero 4. lib.3.* quamplures alios alleg. hanc opinionem tenẽtes. Sed primam opinionem tenent diuus Thom. *quodlib.12. & quodlib.25.* Scotus *in 4.sen.dist.5.* Ant. Flo *in 2 part. princ. tit.1.c.7.* diuus Bernar. *lib.de euang. æterno, ser.37.c.1. & iterum c.3* & 4. & Adrian. *in suis q.* And. Tiraq *de præsc. §.1.Gloss.2.ad fin qui plures allegat.* Mouentur quod id, quod nostrum est, sine facto nostro a nobis diuelli non possit *l.id quod nostrum.ff.de regul.iur.* & iniurium est alterum alterius iactura locupletari *c.locupletari, de reg iur in 6.l.iure nat. de reg.iur. l.nam hoc, de cond indebit.ff.* ergo qui post completam præscript. cœpit habere scientiam rei alienæ, quæ licet modo sua sit, non aliena, tamẽ antea

tea

tea aliena erat,& à potestate domini citra vllum eius factum,aut voluntatem euasit,abscessitq; ab eius dominio. qui ergo (inquã) norit illum hanc iniuriam pati, & læsionem, vel passus fuisse videtur,vt eam resarcire teneatur, nec contra æquitatem naturalẽ durescat:*ar. l. vt vim ff. de iust. & iur. cum ibi not.* nec memini me legisse aliquem huic rationi ex integro satisfacientem. Vnde quę ab aliis traduntur omissa,defendendo communem senten. quam verissimam opinamur, sciendum est inspectis principiis iuris naturalis omnia esse communia, dico & loquor de prædiis, fundis, & similibus,natura enim isthæc hominibus exhibuit vtenda tantum, non etiam vsurpanda,vt plene docent Paul. *in repet. l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* Vnde Ouid. sic ait:

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor.

Sentit enim nullos hominũ habere in solo dominium,nõ magis quam pisces in æquore,sed vsum tantũ communẽ.Et Virg.

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni.

Qua de re plene disseruimus *in tract. de succ. crea. in præfa. & §. 1.* Sed iure gentiũ,quod hac in re à naturali declinat,dominia fuerunt distincta. *d. l. ex hoc iure.* istud autem ius gẽtium ex causa possunt & solent leges & principes immutare aliqua ex parte, & disponere,† vt dominium nostrum,nobis insciis, vel etiam inuitis, a auferatur *l. item si verberatum. §. 1. ff. de rei vend.* tradunt Bart. Paul. Ias. & alii *in d. l. ex hoc iure.* Dec. *in l. id quod nostrum, de reg. iur. ibi nouissimi diximus. & nos in d. §. 1. in tract. de suc. crea.* ergo ex causa publicæ tranquillitatis,quæ summopere expedit Reipub. ne rerum dominia in incerto sint,inductum fuit, vt id quod nostrum fuit, licet regulariter sine facto nostro à nobis auelli nõ possit, tamen possit ex causa vsucapionis,quæ propter bonum publicum inducta fuit,ne rerum dominia in incerto essent. *l. 1. ff. de vsucap.* nam cum ei cuius res præscripta est, eius dominium contingeret per concessionem legis positiuæ,nõ enim mero iure naturæ,ita quoque dominium ab eo discedere potuit per dispositionem alterius iuris positiui.Et vt propter gentium tranquillitatem,dominiorũ distinctio contra ius naturæ primæuum permissa fuit, ita quoq; & propter eandem tranquillitatem ista vsucapionis acquisitio permissa est. Nec est nouum, vt quod nostrum est,nobis inuitis aut ignorantibus abscedat, nam & idem contingit *in d. §. item si verberatum,* & idem contingit *in terminis l. 2. & 3 §. fin. & l. naturalem §. examen. ff. de acquir. rer. domin. & in l. adeo §. feræ, cum pluribus seq. §§ ff. de acquirend. rerum dom. & in § feræ, cum pluribus §§. sequen. vsq; ad finem titul. illius Instit. de rerum diuis.* Quinimo quod isto modo à nobis abscessit,nobis postea non restituitur, *vt d. §. examen, & d. l. 2. & 3. ff. de acquir. rer. domin.* quia vt lex nobis dispẽsauit & permisit ex causa publicæ tranquillitatis, vt illud proprium & peculiare non in communi haberemus, ita eadem lex ex causa

eiusdē publicę tranquillitatis induxit, vt postquam diu res nostra ab alio possideretur, sua fieret, nostraq; esse desineret, ne post lōgam & quietam possessionē inquietaremur, & hæc ratio militat etiam in rebus mobilibus, & se mouentibus, & iuribus, quæ licet per legem nostram fiant, & regulariter sine facto nostro à nobis non abscedant, tamen sæpe expedit, vt sine facto nostro à nobis abscedant, inq; alium migrēt. Ergo omnia quæ inspecto iure naturæ primæuo communia esse debebāt, iure positiuo permissum est, vt cuiusq; in particulari propria esse possint, optimus tex. *in l. fin. C. de long. temporu præscript.* eodemque positiuo iure datum est, vt quemadmodum propter publicam trāquillitatem admissum fuit, vt proprium nostrum aliquid esset, & in cōmuni esse desineret, ita quoque propter publicam tranquillitatem, quod proprium meum erat, eadem lege positiua desinit, etiam me inscio vel inuito, esse meum: parem enim potestatem lex habuit in dando, & in adimendo *l. quidam referunt. ff. de iur. codicil.* ergo si rem tuam præscripsi tibi dicenti, cur improbe impieq; retines, quod meum antea erat? replicabo, cur tu quoq; retinere vis, quod antea alterius erat? legis enim authoritate, & quod antea alterius erat, in te translatum fuit, & eiusdem legis authoritate, postquam in te translatum fuit, rursus in me migrauit. Neq; ad rem pertinet, quod inscio te migrasset, nam & in quamplurimis aliis casib. dominiū ignorantes amittimus, ꝙ aliis lex applicuit. nec ideo magis nobis restituitur, qui se per contractū & voluntatē nostram à nobis abscessisset, sicq; ei, cuius res ita præscripta est, dicere possemus, cum nō tam suum videri amisisse, quā alienum reddidisse, sicq; nullam iniuriam tulisse, vt in simili per text. *in l. filio quem.*
3 *D. de lib. & posthum.* † Vnde hæres iussus à testatore omnia debita persoluere, non tenetur ad debitum à testatore præscriptum. Ita Bart. *in l. legaui. D. de lib legat. & in l. quibus diebus. §. dominus. D. de condit. & demonstrat.* Bald. *in l. id quod pauperibus. C. de Episcop. & Cleric. & in l. si creditori. D. de legat. 1. & in sua disputat. incip. statuto cauetur.* Ioannes Imol. *in cap. final. colum. 37. de præscription.* Andr.
4 Tiraquell. *de præscription. §. 1. Gloss. 2. in fin.* Debebam † tibi decem actione personali, ea per præteritionem legitimi temporis bona fide præscripsi, an obligatio naturalis extincta sit, vehementer & sæpissime controuersum fuit. qua in re Bar. *in l. fin. D. rem ratam haberi.* tenet naturalem obligationem non extingui quidē mero iure. *per §. sed naturalia. Instit. de iur. nat. l. omnes populi. D. de iustit. & iur. l. eas causas. D. de cap. dimi. l. iura sanguinis,* & quæ ibi late per Dec. & nouissim. *D. de reg. iur.* tamen eius effectus, aut ad nihilum reducitur & eneruatur. Idem Bar. *in extrauag. ad reprim. ver. per denunciationem.* sequitur & dicit esse communem opin. Ioan. Crot. *in l. nemo potest. D. de leg. 1. n. 52.* sequitur etiam & dicit cum Bart. esse communē opi. Imol. *in c. fi. de præscri. n. 31.* vbi subdit quod Bald.
dum

dum *in.auth.adhac.C.de vsu.num.*8. dixit in contrarium se habere communem opinionem, verum non dixit, & cum Barto. tenet Ange. *in rep.l.1.num.*61. *C.de iud.*& Feli. *in c.ad aures col.*2 *de præsc.* Balb. *de præscri. in 2.part.* 5. *par.prin. quæst.* 10. vbi cum Bar. ait esse communem opi. quamuis ipse *ibi*, & rursus *in 1 part.prin.q.*5.*& q.* 6.videatur tenere contrarium, & ēt And. Tiraq. *de præsc.*§.1.*Glos.*2. *ad finem.*

Contrariam sententiam, vt nec tollatur obligatio naturalis, nec eius effectus, tenet & dicit communiter teneri Bald. *in d.auth. adhac C de vsuris.nu* 8. quod & defendunt nonnulli scribentium relati per Balb. *vbi supra.* Mouentur, quia nihil tam iure naturæ, naturalique æquitati conuenit, quam conuentio, pactorumque obseruatio, fideique præstitæ inuiolata exhibitio. *l.*1.*ff. de constit. pecu.l.*1. *ff.de pac. l. non minorem. C.de transf.c.*1.*de pac.* Sed lex ciuilis ciuilia quidem iura perimere aut mutare potuit, naturalia vero non vtique.§. *sed naturalia. Institu.de iure naturali l. eas causas.ff.de cap.dim.l.iura sanguinis.ff de regulis iuris.* ergo qui conuenit mecum vt decem daret post annos triginta, etiamsi forte præscripsit debitum quia erat in bona fide per obliuionem vel aliam rationem *l.sicut. & l. omnes. C. de præscript.* 30. *annorum.* tamen à sola obligatione ciuili & coactione, quam leges illæ perimere potuerunt, liberatus videbitur non, quidem ab obligatione naturali, quam leges illæ perimere nequibant. Manet ergo integra naturalis obligatio, quæ legibus ciuilibus subdita non est. Verum huic argumento facile satisfaciemus, nam vt lex ciuilis potuit ciuilia iura perimere, ciuilemque actionem vel obligationem, ita quoque potuit obligationem naturalem enudare, & expilare ab illis iuribus, & effectibus quos illi obligationi accommodauit, quosque à lege naturali sortita non fuit sed tantum à lege positiua. nam quod obligatio naturalis pariat exceptionem, §.*præterea. Institut. de excep. l. iurisgentium.* §. *quinimo.* § *si paciscar.ff.de pact.* quod ipsa possit nouari *l.*1. *ff. de nouati.*§. *præterea.Inst.quibus mod.tollitur obligatio*, quod obligationi naturali possit accedere fideiussor.§.1.*Institut.de fideiuss.* quod ipsa vtilis sit & oriatur, cum alteri stipulamur, Gloss. communiter approbata per Bart. Alexan. Ias. & alios ibi *in l.stipulatio ista* §. *alteri.ff.de verborum oblig.* isthæc omnia & alia multa similia, effectus sicut quibus obligatio naturalis à lege quidem ciuili positiua, non item à lege naturali, condonata fuit, hosque effectus lex positiua ei adimere potuit. *c.omnis res, de reg. iur.l.nihil tam naturale.ff.de regul.iuris.l.fina ff.de acceptil.* ergo rectissime & scitissime dixerunt Barto. & alii supra memorati per præscriptionem eneruari obligationem naturalem, enudari, expilarique ab omnib. suis effectibus, quia eos effectus intelligebant huic obligationi, legem ciuilem non naturalem condonasse, & accommodasse, quæ intelligenda sunt, qui-

dum *in. auth. adhaec. C. de vsu. num.* 8. dixit in contrarium se habere communem opinionem, verum non dixit, & cum Barto. tenet Ange. *in rep. l. 1. num.* 61. *C. de iud.* & Feli. *in c. ad aures col. 2. de praesc.* Balb. *de praescri. in 2. part. 5. par. prin. quaest.* 10. vbi cum Bar. ait esse communem opi. quamuis ipse *ibi*, & rursus *in 1 part. prin. q. 5. & q. 6.* videatur tenere contrarium, & ēt And. Tiraq. *de praesc. §. 1. Glos. 2. ad finem.*

Contrariam sententiam, vt nec tollatur obligatio naturalis, nec eius effectus, tenet & dicit communiter teneri Bald. *in d. auth. adhac C de vsuris nu* 8. quod & defendunt nonnulli scribentium relati per Balb. *vbi supra.* Mouentur, quia nihil tam iure naturae, naturalique aequitati conuenit, quam conuentio, pactorumque obseruatio, fideique praestitae inuiolata exhibitio. *l. 1. ff. de constit. pecu. l. 1. ff. de pac. l. non minorem. C. de transf. c. 1. de pac.* Sed lex ciuilis ciuilia quidem iura perimere aut mutare potuit, naturalia vero non vtique. *§. sed naturalia. Institu. de iure naturali l. eas causas. ff. de cap. dim. l. iura sanguinis. ff de regulis iuris.* ergo qui conuenit mecum vt decem daret post annos triginta, etiamsi forte praescripsit debitum quia erat in bona fide per obliuionem vel aliam rationem *l. sicut. & l. omnes. C. de praescript.* 30. *annorum.* tamen à sola obligatione ciuili & coactione, quam leges ille perimere potuerunt, liberatus videbitur non, quidem ab obligatione naturali, quam leges illae perimere nequibant. Manet ergo int egra naturalis obligatio, quae legibus ciuilibus subdita non est. Verum huic argumento facile satisfaciemus, nam vt lex ciuilis potuit ciuilia iura perimere, ciuilemque actionem vel obligationem, ita quoque potuit obligationem naturalem enudare, & expilare ab illis iuribus, & effectibus quos illi obligationi accommodauit, quosque a lege naturali sortita non fuit sed tantum à lege positiua. nam quod obligatio naturalis pariat exceptionem, *§. praeterea. Institut. de excep. l. iurisgentium. §. quinimo. § si paciscar. ff. de pact.* quod ipsa possit nouari *l. 1. ff. de nouati. §. praeterea. Inst. quibus mod. tollitur obligatio*, quod obligationi naturali possit accedere fideiussor. *§. 1. Institut. de fideiuss.* quod ipsa vtilis sit & oriatur, cum alteri stipulamur, Gloss. communiter approbata per Bart. Alexan. Ias. & alios ibi *in l. stipulatio ista §. alteri. ff. de verborum oblig.* isthaec omnia & alia multa similia, effectus sicut quibus obligatio naturalis à lege quidem ciuili positiua, non item à lege naturali, condonata fuit, hosque effectus lex positiua ei adimere potuit. *c. omnis res, de reg. iur. l. nihil tam naturale. ff. de regul. iuris. l. fin. ff. de acceptil.* ergo rectissime & scitissime dixerunt Barto. & alii supra memorati per praescriptionem eneruari obligationem naturalem, enudari, expilarique ab omnib. suis effectibus, quia eos effectus intelligebant huic obligationi, legem ciuilem non naturalem condonasse, & accommodasse, quae intelligenda sunt, quo-

5 ad forum contentiosum tam, ciuile quam canonicum. † In foro vero quod aiunt, animæ vel conscientiæ dubitari posset, an adhuc ille, qui præscripsit, teneatur: & per denuntiationem euangelicam exigatur, & quidem si ea obligatio non descendebat ex contractu per eum inito, sed forte hæreditario erat, ipseq; ex contractu defuncti conueniebatur, seq; exceptione præscriptionis tegebat, & tuebatur, expeditum est liberum esse etiã in foro pœnitentiali, quia quod heredes teneantur ad soluenda debita defunctorum proportionibus hereditariis repræsentãtes, quoad illas portiones, personas ipsorum defunctorum. *l. 1. C. de hær. act. l. pro hæreditariis. ead. l. 1. C. si cert pet l. 1. §. si heredes ff. ad Trebell* id sane ex lege ciuili, non etiam naturali descendit, ex dispositioneque legis ciuilis, quæ huius obligationis, & actionis præscriptionem induxit, cessabit. Quod si ex proprio contractu is conueniretur, ad cuius inuiolatam obseruationem iure naturæ tenetur, tunc magis dubium, sed adhuc idem defendi potest. Nam leges fiunt & factæ regulariter præsumuntur propter bonum publicum. *c. erit autem lex. 4 distinct l. 1. & 2. ff de legib.* plene per And. Tiraq. *de vtroque retract. in præfat. num* 75. quod maxime verum est in hac præscriptione *l 1. ff. de vsucap. not. in l. ius ciuile. ff. de inst. & iur.* expedit enim Reipublicæ, etiam principaliter ne lites excitentur vtque excitatæ breui finiantur, vt tradunt communiter Doctores *in l. nemo potest. ff. de lega.* 1. per Bart. Alexand. & alios in simili, *in l. Seius & Augerius ff. ad legem. Falci.* vbi huic rei negant priuatorum conuentione posse derogari. Nec dubium est, quin si post annos triginta liceret debitum petere, lites plures excitarentur, aliæ vero longioris essent vitæ, quam par est, quod malum à Republica exulare conducibile & pium est, huicque tam vtili legis traditioni, tamque ad publicam tranquillitatem spectanti, priuatos homines acquiescere sanctissimum est *c. 2. de maior & obed.* per Bart. & alios *in l. si quis pro eo ff. de fideiuss. in simil.* Ergo prætextu peccati vitandi non debet admitti huius legis positiuæ transgressio, quæ maxime pertinuit ad Reip. tranquillitatem, litesq; vitandas & alia quam plurima mala, quę inde oriuntur, & multorum peccatorum calumniarumque occasio esset contrarium admittere: id autem recipit distinctionem, *vt infra dicam*, nam simpliciter verum non esset.

Ex superioribus infertur contra eam opinionem, quam Bald. 6 communem dixerat, † quod præscripta actione personali obligatio naturalis, si qua adhuc remanet, non proderit ad nouationem. Secundo quod non proderit ad hoc, quod ei accedat fideiussor. Tertio quod non pariat exceptionem, quæ omnia nominatim collegit, & tenuit Crotus, *vbi supra*, & sunt ex mente Angeli, *vbi suprà*, & etiam Imolæ & aliorum, quos diximus tenuisse hanc obligationẽ naturalẽ, vtilem reddi, & vide in simili per Iason. *in*

in l. si non sortem, in princip. ff. de condi. indeb & quæ plene diximus *in tractat. de success. crea lib. 3. ad fi* Denique mirandum est, vnde tanta inter Doctores varietas, cum omnes in duobus conueniant. Primum quod actionũ præscriptio cum mala fide de iure ciuili hodie nõ magis procedat, quã de iure canonico. Alterũ ꝙ cũ bona fide procederet actionũ † pręscriptio, nõ solũ de iure ciuili, sed etiã de iure canonico, inde deducentes, ꝙ si debebam tibi centũ ex contractu procuratoris mei, quẽ ignorabam, possum triginta annis istud debitum præscribere etiã de iure canonico, id quod tenent Antonius Butr. & Panormitan. *col. 5. in c. fi. de præscrip.* Balb. *in d. quæst. 10.* Ioan. Imol *in l. sequitur. § si viam. ff. de vsuc.* estq; communis opinio. 6

† Quid dicendum? & sane varietas inde defluxit, quod quando sciebam me debere, licet creditor taceret per annos triginta, adhuc tamen ius canonicum interpretatur me esse in mala fide, nõ secus quam si rem corporalem alienam scienter possiderem triginta annis, domino vero tacente, nam adhuc malam fidem interpretatur, *per d. c. fin.* licet ille forte bonam fidem habere posset veluti si putabat dominum, id permittere, vel ius suum remittere, aut rem suam possidenti concessam velle, nam etsi vetare in dubio quisque præsumatur *l. qui vas ff. de furtis,* præsumaturque nolle iactare suum. *l. cum de indebito. ff. de proba.* tamen interdum possessor iuste existimat dominum permissurum, & tunc neque in rei mobilis alienæ possessione committitur furtum, neque inest mala fides, si ea immobilis sit, vt notatur per omnes *in §. 1. Institu. de obli. quæ ex deli.* Mala enim aut bona fides soli Deo certa esse potest, & pręterea nemini, cum ex animo pendeat, sicque coniecturis statur. *l. pen. C. de euict.* Cæterum ius ciuile etiam si sciam me debere, vel etiam si sciam alienam rem corporalem me possidere, vel nõ præsumit malam fidem, vel interpretatur, quod durauit per longum tantum tempus 10. vel 20. annorum at si postea alii multi anni prætereant vsque ad 30. annorum metam, tunc ius ciuile interpretatur, me opinionem mutasse, cogitareque cœpisse dominum aut creditorem ius suum negligere, aut remittere, vel concedere, sicque cœpisse me bonam fidem habere, vitiumque malæ fidei præteritæ purgari, vt veriorem & receptiorem opinionẽ esse (multis tamen repugnantibus) diximus: vel post longissimum tempus ius ciuile voluit ius nostrum consumi & perire (id quod potuit, nam sub legum potestate ius dominiumque rerum nostrarum esse supra *c. 72.* ostendimus) sicq; in tali iure vel re potiorem esse causam possidẽtis, non secus quã in re quę à vero domino ꝓ derelicto habita esset, cuiusq; denuo eã occupantis melior conditio esset. *l. 1. & 2. per totũ. ff pro derelicto. l. naturalẽ. & examẽ. l. 1. & l. 3. §. fi. ff. de acquirẽd rer domin. §. feræ Inst. de rerum. diuisio* nec nouum est, vt quod nostrum ex culpa nostra 7

vel

vel etiam sine ea nobis à lege adimatur, inq; alium transferatur, nec ille per hoc dicitur malam fidem habere, vt plene supra *c. 72. & de success. crea.* §. 10. *num.* 665. scripsimus, ergo ex his vel aliis considerationibus post longissimum tempus lex ciuilis voluit plenissimam securitatem contingere siue debitori, siue rem alienã possidenti, etsi obiiciatur, eum non potuisse cum mala fide cõditionẽ suam meliorẽ facere, replicabimus incertũ esse, vtrum ille bonam an malam fidem haberet, & non minus possibile esse, eũ habere bonam fidem quam malam, nec huius rei probationem admittendam, cum sit omnino increta, eiusque tuitionem in foro contentioso legem suscepisse, ergo pro eo iudicandum in foro contentioso ciuili, præsertim cum bona fides orta etiam ex iniusta causa sufficiat. Glo. app. *in l. 1. C. vbi causa status.* estque communis opinio, *vt dixi.* De iure autem canonico contentioso contra eum iudicandum est *per dictum cap. final. de præscrip.* In foro aũt conscientiæ quid respondendum sit, pendet magna ex parte ab animo ipsius: nam si ipse erat conscius se debere, vel se rem alienam possidere, sed habeat iustam vel probabilẽ causam suspicandi creditores ius suum remittere, vel dominum rem suam negligere, aut ei concedere velle, tutus erit; idẽ si id suspicandi nullã causam iustã habeat si tamẽ reuera id ita quamuis per stultitiam credebat: *argum. l. quia poterat. ff. ad Trebell.* & quia, vt diximus, bona fides orta etiam ex iniusta causa sufficit, vt dixi, quod si ipse nec iuste, nec iniuste credebat dominum permissurum, sed putabat eum dolere ex iuris sui detentione, adhuc idem siquidem re vera id procedebat ex domini voluntate, possum enim eum, quem inuitum & ignorantem rei vel iuris mei dominum facere, licet ipse postea repudiare possit. *l. cum pater.* §. *surdo ff. de legat. secundo l. à Titio. ff. de furtis.* §. *interdum. Institut. de rerum diui. l. adeo.* §. *interdum. ff. de acquirend. rerum domin.* Cæterum si re vera dominus vel creditor dolebat, & id debitori, vel possessori notum erat, tunc plane in mala fide esset, nec præscribere posset, & isthæc omnia (iudice me) sunt ex mente vtriusque iuris, & secundum has distinctiones superiores varietates conciliari & possũt & debent, secũdũ quæ si creditoris volũtas remittendi debitum accessit vel contingit, obligatio etiam naturalis non solum elisa, sed etiam ex toto sublata videretur, quia vt nata fuit ex consensu obligandi, ita soluta fuit ex voluntate liberandi, *l. nihil tam naturale. ff. de regulis iuris, per tot. Institut. quibus mod. tol. obli.* Intellige quando ea voluntas creditoris reuera accessit, hoc primo. Idem etsi non accessit, si accessisse lex interpretatur, & vtrunque est contra vtriusque partis fautores.

Alia plura fundamenta ad iustificationem eorum, quæ hoc cap. dicentur, collige supra *cap.* 72. & in cap. incipiente, quoad sextum.

SVMA-

SVMMARIA.

1 *Præscriptione semel cõpleta an detur restitutio, egregia pugna.*

2 *Nostrum nobis inuitis & ignaris, quandoq; aufertur.*

3 *Præscriptione completa cessat restitutio. Primo in præscriptione centum annorum. Deinde etiam in præscriptione quadraginta annorũ, Tertio etiam in præscriptione triginta annorum, Quarto etiam in præscriptione ordinaria, hæc omnia contra communem, cum multis tamen.*

4 *Intell. l. 1. §. si quis propter. ff. de itinere actuque priuato, & l. si locus, & l. si partẽ. ff. quemad. seruit. amittatur.*

5 *Lex an cesset eius ratione cessante.*

CAPVT LXXV.

FVNDVM tuum † possedi cum titulo & bona fide tempore legitimo ad præscribendum: sicque eum præscripsi, tu vero illum recuperare contendis allegans iustam causam, vel absentiæ, vel ignorãtiæ: sicq; petis restitutionem ex clausula generali, si qua mihi iusta causa videatur, cõtrouersum est sæpissime & vehementer, an restitutio cõcedenda sit, vt sic præscriptio illa, quæ semel expleta factaq; fuit, infacta reddatur. Constat enim longi temporis præscriptionem procedere et aduersus absentes & ignorantes *l. fi. C. de præsc. long. temp.* Constat similiter ius alienum, nobis per iniuriam, non à nobis, sed aliunde illatam, acquiri posse, tam quoad proprietatem, quam quoad possessionem, nostrum enim nobis inscijs aut ignorantibus vel inuitis auferri iniurium est. *l. id quod nostrum. l. iure naturæ. ff. de regulis iur. l. nam hoc. ff. de cõd. indeb.* & tamen si flumen alueum mutauerit alteri, cum iniuria seu iactura alterius contingit accessio seu acquisitio, & similiter ex causa alluionis, si flumen sensim paulatimque cœpit declinare in fundũ tuum, ager meus crescit, tuus vero decrescit, sicq; & mihi inscio, accedit & acquiritur, & tibi inscio similiter & inuito, & sine facti tui interuentu decedit & abest, quod tuum antea erat, *vt ff. de acquir. rer. domin. l. adeo fere, per totam, & Instit. de rerum diuis. §. præterea. Simile in §. item ea, quæ ab hostibus eodem titul. l. 3. l. naturalem, in princip. ff. de acq. rer. domin. d. l. adeo. §. examen. §. apum. Institut. de rerum diui. l. item si verberatum. in §. 1. D. de rei vendica.* Decius *in l. id quod nostrum. D. de regul. iur. diximus supra cap.* 1. fac ergo regulam affirmatiuam, vt licet præscriptio mero iure currat contra ignorantem rem suam, iusue suum præscribi, tamen ex capite ignorantiæ detur restitutio in integrum, vt sic præscriptio illa semel effecta, & repleta, virtualiter infecta reddatur, hæc conclusio varie intelligitur, & primum quidem in præscriptione triginta annorum, ita tenent Barto. *in l. 1. §. si quis propter. per text. ibi. D. de itinere actuque priuato*, quem sequuntur quamplures relati per

Alex-

5 ad forum contentiosum tam, ciuile quam canonicum. † In foro vero quod aiunt, animæ vel conscientiæ dubitari posset, an adhuc ille, qui præscripsit, teneatur: & per denuntiationem euangelicam exigatur, & quidem si ea obligatio non descendebat ex contractu per eum inito, sed forte hæreditario erat, ipseq; ex contractu defuncti conueniebatur, seq; exceptione præscriptionis tegebat, & tuebatur, expeditum est liberum esse etiã in foro pœnitentiali, quia quod heredes teneantur ad soluenda debita defunctorum proportionibus hereditariis repræsentãtes, quoad illas portiones, personas ipsorum defunctorum. *l.1.C. de hær. act. l. pro hæreditariis. ead. l.1.C. si cert pet l.1.§. si heredes ff. ad Trebell* id sane ex lege ciuili, non etiam naturali descendit, ex dispositioneque legis ciuilis, quæ huius obligationis, & actionis præscriptionem induxit, cessabit. Quod si ex proprio contractu is conueniretur, ad cuius inuiolatam obseruationem iure naturæ tenetur, tunc magis dubium, sed adhuc idem defendi potest. Nam leges fiunt & factæ regulariter præsumuntur propter bonum publicum. *c. erit autem lex. 4 distinct l. 1. & 2. ff. de legib.* plene per And. Tiraq. *de vtroque retract. in præfat. num* 75. quod maxime verum est in hac præscriptione *l 1. ff. de vsucap. not. in l. ius ciuile. ff. de inst. & iur.* expedit enim Reipublicæ, etiam principaliter ne lites excitentur vtque excitatæ breui finiantur, vt tradunt communiter Doctores *in l. nemo potest. ff. de lega.* 1. per Bart. Alexand. & alios in simili, *in l. Seius & Augerius ff. ad legem. Falci.* vbi huic rei negant priuatorum conuentione posse derogari. Nec dubium est, quin si post annos triginta liceret debitum petere, lites plures excitarentur, aliæ vero longioris essent vitæ, quam par est, quod malum à Republica exulare conducibile & pium est, huicque tam vtili legis traditioni, tamque ad publicam tranquillitatem spectanti, priuatos homines acquiescere sanctissimum est *c. 2. de maior & obed.* per Bart. & alios *in l. si quis pro eo ff. de fideiuss. in simil.* Ergo prætextu peccati vitandi non debet admitti huius legis positiuæ transgressio, quæ maxime pertinuit ad Reip. tranquillitatem, litesq; vitandas & alia quam plurima mala, quę inde oriuntur, & multorum peccatorum calumniarumque occasio esset contrarium admittere: id autem recipit distinctionem, *vt infra dicam*, nam simpliciter verum non esset.

Ex superioribus infertur contra eam opinionem, quam Bald.
6 communem dixerat, † quod præscripta actione personali obligatio naturalis, si qua adhuc remanet, non proderit ad nouationem. Secundo quod non proderit ad hoc, quod ei accedat fideiussor. Tertio quod non pariat exceptionem, quæ omnia nominatim collegit, & tenuit Crotus, *vbi supra*, & sunt ex mente Angeli, *vbi suprà*, & etiam Imolæ & aliorum, quos diximus tenuisse hac obligationẽ naturalẽ, vtilem reddi, & vide in simili per Iason, *in*

in l. si non sortem, in princip. ff. de condi. indeb & quæ plene diximus *in tractat. de success. crea lib. 3. ad si* Denique mirandum est, vnde tanta inter Doctores varietas, cum omnes in duobus conueniant. Primum quod actionũ præscriptio cum mala fide de iure ciuili hodie nõ magis procedat, quã de iure canonico. Alterũ ꝙ cũ bona fide procederet actionũ † pręscriptio, nõ solũ de iure ciuili, sed etiã de iure canonico, inde deducentes, ꝙ si debebam tibi centũ ex contractu procuratoris mei, quẽ ignorabam, possum triginta annis istud debitum præscribere etiã de iure canonico, id quod tenent Antonius Butr. & Panormitan. *col. 5. in c. fi. de prescrip.* Balb. *in d quæst.* 10. Ioan. Imol *in l. sequitur. § si viam. ff. de vsuc.* estq; communis opinio. 6

† Quid dicendum? & sane varietas inde defluxit, quod quando sciebam me debere, licet creditor taceret per annos triginta, adhuc tamen ius canonicum interpretatur me esse in mala fide, nõ secus quam si rem corporalem alienam scienter possiderem triginta annis, domino vero tacente, nam adhuc malam fidem interpretatur, *per d. c. fin.* licet ille forte bonam fidem habere posset veluti si putabat dominum, id permittere, vel ius suum remittere, aut rem suam possidenti concessam velle, nam etsi vetare in dubio quisque præsumatur *l. qui vas ff. de furtis*, præsumaturque nolle iactare suum. *l. cum de indebito. ff. de proba.* tamen interdum possessor iuste existimat dominum permissurum, & tunc neque in rei mobilis alienæ possessione committitur furtum, neque inest mala fides, si ea immobilis sit, vt notatur per omnes *in §. 1. Institu. de obli. quæ ex deli.* Mala enim aut bona fides soli Deo certa esse potest, & pręterea nemini, cum ex animo pendeat, sicque coniecturis statur. *l. pen. C. de euict.* Cæterum ius ciuile etiam si sciam me debere, vel etiam si sciam alienam rem corporalem me possidere, vel nõ præsumit malam fidem, vel interpretatur, quod durauit per longum tantum tempus 10. vel 20. annorum at si postea alii multi anni prætereant vsque ad 30. annorum metam, tunc ius ciuile interpretatur, me opinionem mutasse, cogitareque cœpisse dominum aut creditorem ius suum negligere, aut remittere, vel concedere, sicque cœpisse me bonam fidem habere, vitiumque malæ fidei præteritæ purgari, vt veriorem & receptiorem opinionẽ esse (multis tamen repugnantibus) diximus: vel post longissimum tempus ius ciuile voluit ius nostrum consumi & perire (id quod potuit, nam sub legum potestate ius dominiumque rerum nostrarum esse supra *c. 72.* ostendimus) sicq; in tali iure vel re potiorem esse causam possidẽtis, non secus quã in re quę à vero domino ꝓ derelicto habita esset, cuiusq; denuo eã occupantis melior conditio esset. *l. 1. & 2. per totũ. ff. pro derelicto. l. naturalẽ. & examẽ. l. 1. & l. 3. §. fi. ff. de acquirẽd rer domin. §. feræ Inst. de rerum. diuisio* nec nouum est, vt quod nostrum ex culpa nostra 7

SVMMARIA.

1 *Præscriptione semel cōpleta an detur restitutio, egregia pugna.*

2 *Nostrum nobis inuitis & ignaris, quandoq; aufertur.*

3 *Præscriptione completa cessat restitutio. Primo in præscriptione centum annorum, Deinde etiam in præscriptione quadraginta annorū, Tertio etiam in præscriptione triginta annorum, Quarto etiam in præscriptione ordinaria, hæc omnia contra communem, cum multis tamen.*

4 *Intell. l. 1. §. si quis propter. ff. de itinere actuque priuato, & l. si locus, & l. si partē. ff. quemad. seruit. amittatur.*

5 *Lex an cesset eius ratione cessante.*

CAPVT LXXV.

FVNDVM tuum † possedi cum titulo & bona fide tempore 1 legitimo ad præscribendum: sicque eum præscripsi, tu vero illum recuperare contendis allegans iustam causam, vel absentiæ, vel ignorātiæ: sicq; petis restitutionem ex clausula generali, si qua mihi iusta causa videatur, cōtrouersum est sæpissime & vehementer, an restitutio cōcedenda sit, vt sic præscriptio illa, quæ semel expleta factaq; fuit, infacta reddatur. Constat enim longi temporis præscriptionem procedere ēt aduersus absentes & ignorantes. *l. fi. C. de præsc. long. temp.* Constat similiter ius alienum, nobis per iniuriam, non à nobis, sed aliunde illatam, acquiri posse, tam quoad proprietatem, quam quoad possessionem, nostrum enim nobis inscijs aut ignorantibus vel inuitis auferri iniurium est. *l. id quod nostrum. l. iure natura. ff. de regulis iur. l. nam hoc. ff. de cōd. indeb.* & tamen si flumen alueum mutauerit alteri, cum iniuria seu iactura alterius contingit accessio seu acquisitio, & similiter ex causa alluionis, si flumen sensim paulatimque cœpit declinare in fundū tuum, ager meus crescit, tuus vero decrescit, sicq; & mihi inscio, accedit & acquiritur, & tibi inscio similiter & inuito, & sine facti tui interuentu decedit & abest, quod tuum antea erat, *vt ff. de acquir. rer. domin. l. adeo fere, per totam, & Instit. de rerum diuis. §. præterea. Simile in §. item ea, qua ab hostibus eodem titul. l. 3. l. naturalem, in princip. ff. de acq. rer. domin. d. l. adeo. §. examen. §. apum. Institut. de rerum diui. l. item si verberatum. in §. 1. D. de rei vendica.* Decius *in l. id quod nostrum. D. de regul. iur. diximus supra cap.* 1. fac ergo regulam affirmatiuam, vt licet præscriptio mero iure currat contra ignorantem rem suam, iusue suum præscribi, tamen ex capite ignorantiæ detur restitutio in integrum, vt sic præscriptio illa semel effecta, & repleta, virtualiter infecta reddatur, hæc conclusio varie intelligitur, & primum quidem in præscriptione triginta annorum, ita tenent Barto. *in l. 1. §. si quis propter. per text. ibi. D. de itinere actuque priuato*, quem sequuntur quamplures relati per

Alex-

Alexand. *in additio. ad Bart. in d. §. si quis propter.* Idem Alex. *n. 4. in l. cum filiusfam. § in hac ff. de verb. obl.* sequitur, & dicit esse cõm opin. Socin, ibi *col. pen. & antep.* Afflictus. *decis.* 329. *n.* 6. plene p Couarr. q hanc ait esse cõm. opin. *in reg. possessor, de reg. iur. in 6. par. 3. § 3 sentit. gl in l. si partem. quemad. seru. amit. gl. in l. 1. C. de patr. potest.* Romanus *cons.* 149. *in fi.* vbi hanc firmat esse cõmunem opinionẽ Decius, qui hanc dicit cõmunem opin. *cons.* 36. *n.* 9. Idem Decius, vbi similiter hãc dicit cõm. opin. *cons.* 29 *& pro tenui col.* 1. sequitur & dicit cõm. opin. Afflictus *lib. 3. feudorum, tit. si de feudo fuerit controuersia inter dominum & agnatum. nu.* 12. *not.* 2. *& rursus* 4. *not. numer. quarto.* & secundum opinionem Bart. iudicatum fuisse ipse ait, *d. decis.* 329. sequitur & dicit cõm. opin. Balb. *de praesc. in* 4. *part.* 4. *partis prin.* sequitur, & dicit cõm. opin. Boerius *decis.* 39. Paul. *in l. fi. n.* 5. *C. de longi temp. praescri.* Idem Paul. *in l. vnus ex sociis. ff. de seru. rust. praed.* Alex. & Moline. *cons.* 71. *lib.* 1. Hieronym. Gratus *cons.* 91. *n.* 65. *li.* 1. vbi hanc dicit cõm. opin. Tiraq. vbi hanc dicit cõm. opin. *de vtroq; ret. §. 35. gl. 4. n.* 35. Alciatus *lib. 1 de verb. sign.* & est cõm. opin. secundũ Pinellum de bonis matern *in auth. nisi tricennale n.* 58. sequit. & dicit secundũ cõm. opin. Aymõ Crau. *de antiq. tempor. in 4 par. n. 44. sectione incipiente, materia ista,* & Socin. nepos *cons.* 128 *n.* 147. *li.* 1. Decius *consil.* 137. Idem Decius *cons.* 267. *colu. fin.* & quamplures alij, quos refert Tiraq. *vbi supra.* Dilectus *de arte testandi, ti. de acq. her. cautela* 6. qui hanc dicit communem opinionem.

Contrariam partẽ in pscriptione 30. annorũ tenent Bald. *in l. 1. C. qui admit. n.* 24. Aret. *in l. qui vniuersas. §. fi. ff. de acq. poss. & in cõs.* 104. & alij quãplures, quos refert Tiraq. *n.* 37. *vbi s.* q in hanc partem, saltem in praescriptione 30. annor. inclinare videtur. Secundo haec cõmunis opinio intelligitur à fortiori, vt pcedat in praescriptione 10. vel 20. annorũ, cõtra q̃ datur restitutio ex capite ignorantiae, vt firmant oẽs Doct. quos diximus idẽ tenuisse in praescriptione 30. ann. id q in hac praescriptione 10. vel 20 annor. firmant quasi certum & indubitatũ, & Couarr. *vbi s.* ait hãc esse vnanimẽ omnium sententiã, sed sane non desunt, qui & hoc casu tenent contra communem sententiam, quos & nos ĩ sequemur.

Tertio intelligitur cõm. opin. vt procedat ẽt in praescriptione 40. ann. contra quã etiã ex capite ignorantiae datur restitutio. Ita tenuerunt Socin. *cons.* 80. *lib.* 3 *col. fin.* Idem Socin. *cons.* 66 *lib.* 4. *col.* 2. in eandeq; opin. declinat ipse Soc. *in d. l. cum filiusf. § in hac. col. fi.* Decius *cons.* 36. *col. fin.* Idem Decius *cons.* 164. *col. penult.* Idem *cons.* 267. *colu. fin.* Gozad. *cons.* 56. *col.* 3. vbi hanc dixit communem opinionem, Alexandrinus *cons.* 13. *col. fin.* Imol. *in c. si de praescrip. fol. pen.* Alex. *cons.* 71. *num.* 3. *lib.* 1. *& cons.* 84. *eod. lib. nu.* 3. est communis opinio secundum Felinum *in c. vigilanti, de praescrip. col.* 2. qui eam sequitur, & dicit communem opinionem Balb. *in tract. praescrip in 4. part. 4. part. princip. q.* 29. Boerius *q.* 39. *num.* 6. qui hanc dicit communem

munem opinionem. Alexand. *in d. consil 169 lib. 2. nu. 15.* hanc format esse communem opinionem, & hanc dicit communem Aymon, *vbi supra num. 61.* Abb. *num. 3. in dict. cap. vigilanti de præscript.* & ibi Paris. *nu. 5.* Afflict. *decis 37. col. 2.* Idem *decis. 19.* Ruin. *cons 26. ad fin. lib. 1.* Sylua. *cons. 4. ad fin.* Lofredus Neap *cons. feud. 16 ad fin.* Rebuffus *in const. Galliæ Tom. 2. tit. de restit. art. 1. nu. 26.*

Contrariam partem in præscriptione quadraginta annorum, vt non detur restitutio, tenerunt Socin. *sibi contrarius cons. 164. in in fin lib. 2.* Idem Socin. sibi contrarius *cons. 2. lib. 3.* Idem sibi contrarius, *cons 28. eod. lib. 3.* Decius sibi contrarius. *consil. 29. per totum.* Idem Decius sibi contrarius *in l. 2. C. qui admitti. col. 2.* Gozadinus *sibi contrarius, consil. 8 in fin.* Idem Gozadinus sibi contrarius, *cons. 68. col. 4.* Alexandrinus sibi contrarius. *cons. 12. in fin.* Idem Alexandrinus sibi contrarius *cons. 56 in fine.* Idem Alexandrinus *consil. 97.* Alexand. Imol. *consil. 151. lib. 2. col. final.* Idem Alexand. *in l. 3. §. Labeo. in fin. D. de acquirend. possess.* Aretin. *cons. 103 col. 1. & 2. Idem in l. qui vniuersas. §. final. ff. de acquirend possess.* Curt. Sen. *cons. 82. col. 4.* Barbatius *cons. 81. nu. 18. lib. 1.* Carolus Molineus *ad Alexandrum, consil. 151. col. fin.* sequitur & dicit communem opinionem Socin. *d cons. col pen. lib. 3.* Rubeus. *cons. 56.* vbi firmat hanc esse cõmun. opin. seq. & dicit cõm. opin. Socin. Nepos, *cons. 54. lib. 1.* Idem consil. 77. *nu. 102. lib. eo.* Idem *cons. 145. n 76. eo. lib.* Dilectus *de arte testandi, tit. de acq. her. cautela 6.* Gomezius *in §. rursus. col. 4. Inst. de act.* Galiaula *in l. 2. §. & harũ. n. 39 ff. de verb. obl. vbi &* Alciat. *n. 72.* Rubeus *cons. 97.*

Quarto intelligitur hæc opinio affirmatiua, videtur restitutio etiã in præscriptione centum annor. vt in quibus casibus centum annorum p̃scriptio currit contra Ecclesiam vel fiscum, vel ciuitatẽ in illis casibus ex capite ignorãtiæ etiam post eam præscriptionem cõpletam detur restitutio. Ita Alexãndr. *cons. 13 col. fi.* Aymõ. Crau. *vbi s̃ num. 44. & n. 69.* qui alios refert. Quid dicendum? † & 2
sane longe verior est in puncto iuris opinio & pars negatiua in omnibus quatuor casib. præmissis, vt in præscriptione longi temporis 10. vel 20. ann. & in præscriptione 30. annorum. † & in præ- 3
scriptione 100. ann. cesset restitutio, postq̃ eæ p̃scriptionis legitimæ expletæ fuerunt, ne præscriptio iam pfecta, infecta reddatur, qđ primũ ꝓbatur *in d. l. fi C. de præsc. long. temp ibi nulla scientia vel ignorantia spectanda.* Secũdo. *d. l. fi. ibi, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio.* Tertio, quia si daretur restitutio, tunc præscriptio illa semel facta pfectaq;, infecta inutilisq; redderetur, at inciuile est, id inutile, & frustratorium, ociosumq; admittere. *l. non cogendũ. §. Sabinus. ff. de procu. l. hæc stipulatio. § diuus ff. vt. lega. no. caue.* Quarto esset imponere legẽ verbis, *cõtra l. 2 C. com. de le.* Quinto leges fierent ludibrio, cõtra *l. fi. C. de temp. in integ. rest. & l. fi. C. si sæpius in integr. restit.* Sexto vrget text. *in l. vnic C. de vsucapi. transf.* secundum Socinum. *in dict. §. in hac.* nam ibi dicitur, nullus ad eam reseruatur regressus: iunctis illis verbis nescientibus

dominis, ibi enim postquam per interuentum temporis & præscriptionis cõstabat, dominium rei meæ, postquã præscripta fuerat, à me abscessisse, inque præscribentem migrasse, dubitabatur an regressus mihi ad eam daretur, per modum forte restitutionis, vel alterius rei, & negatur omnino regressus, vt sic per interuentum præscriptionis non tantum ademptio & translatio iuris nostri contingat, sed etiam si illa iuris nostri translatio sit irreuocabilis, & irreparabilis. Septimo leges in casibus communiter accidentibus, non in raro stringentibus, sunt regulariter intelligendæ. *l. non ad ea. D. de legibus*, sed plerunq; & fere semper res nostræ nobis inscijs & ignorantib. non et scientib. præscribuntur, nãsciẽtes nõ solẽt res suas pati ab alijs possideri, & lõge min⁹ tã diu possidere vt vsucapione absumerẽtur, nec suũ homines iactate solẽt. *l. cũ de indebito. D. de probation.* sed acquirere student & augere. *l. defunctus.* C. *de arb. tutel. l. vt vim. cum Gloss.* & quæ ibi tradunt Bart. & alij. *D. de iust. & iur.* Suum enim cuiq; pulchrum est, secundum Cicero. & secundum Ouid.

Est amor & rerum cunctis tutela suarum.

Quinimo *vt in l. si voluntate. C. de rescind. vend.* quique res suas meliores reddere studet, easque tuetur, & lucrum facere studet, etiam cum iactura illius, quo cum negotiatur. Octauo militat ratio illa præscribendo potissima, scil. ne rerum dominia in incerto sint. *l. 1. D. de vsucap.* etiam si passim contra præscriptionem daretur restitutio, rerum dominia certa non essent, non magis quam si præscriptio, contra quam restitutio datur, mero iure non cõtigisset. Nono hoc bonum publicum, de quo in d. 1. l. non debet cessare per priuatorum læsionem: *arg. auth. res quæ C. com. de leg.* Decimo adduco text. *in l. 3. §. fi. D. de acquir. rerum domin.* vbi si feram cepisti, & per hoc eius dominium nactus es, simul ac illa à manibus tuis euasit, suamque laxitatem recepit, eius dominium abs te discessit, & si rursus in potestatem alterius venerit, illius fit, nec tibi (& hoc, est quod expendimus) restituenda est ex eo capite, quod te inscio vel inuito euaserit. Vndecimo adduco. *l. naturalem. §. examen. D. eod. tit.* vbi examen apum licet meum fiat apprehensione, & meum esse desinat, simul ac apes euolauerint, vt difficilis sit earum persecutio, tamen licet in potestatem alterius pervenerint, postq̃ meæ esse desierunt, mihi quidem restituendæ non sunt, nõ magis q̃ si ad me nunquã ptinuissent, sic & in specie nostra quod nostrum erat, & per interuentum præscriptionis à nobis abscessit, inque alium iure dominij migrauit, *iuxta l. 4. D. de vsucapionib. l. traditionibus. C. de pact.* nobis quidem restituendum non est, nõ magis quam si re vera ad nos nunq̃ pertinuisset. Duodecimo adduco *l. adeo. § præterea. D. de acq. rer. dom. & §. præterea. Instit. de rer. diui.* vbi per alluuionem si flumen latenter cœpit fundum tuum latiorem reddere, meumque arctiorem seu angu-

stio

ſtiorem, hæc ademptio mihi inuito & ignaro contigit, tuque locupletaris cum iactura mea, & tu nihil mihi reſtituere teneris ex capite iuſtæ ignorantiæ aut impotentiæ. Tertiodecimo adduco eadem iura iunctis ibidem notatis per Gloſſ. & alios dum aiunt, quod ſi flumen ex fundo meo aliquam partem abſtulit, tuoque fundo applicuit, ſi terra conualeſcente radices egit, ſtatim meum eſſe deſinit, & ad te pertinere cœpit iure dominij, nec mihi reſtituere teneris, licet ad oculũ ea pars quæ à fundo meo abſceſſit, & tuo acceſſit, demonſtrari & diſtingui poſſet. Quartodecimo adduco §. *quod ſi naturali alueo Inſtitut. de rerum diui. & l. adeo. § quod ſi naturali. ff. de acquir. rerum dominio.* vbi dicit, quod ſi flumen alio quam ſolebat fluere cœpit, & agrum meum occupauit, amitto eius dominium, quod publici iuris eſſe incipit, quandiu à flumine inundatur, & poſſidetur, etſi poſtea flumen ad priorem alueum reuertatur, ager ille meus deſinit publici iuris eſſe, ſed mihi quidem non reſtituitur, imo iure vicinitatis acquiritur eis, qui prope prædia habebant, & tamen iſthæc amiſſio inſcio & inuito me contingit. Quintodecimo facit *d. l. adeo. §. cum quis ex aliena. Inſtitut. de acquirend. rerum domin. §. cum quis ex aliena, cum tribus ſequent.* §§. vbi dominium rerum noſtrarum interdum per ſpecificationem, interdum per ſeminationem, interdum per acceſſionem, interdum per plantationem, interdum per confuſionem, à nobis inſciis & ignorantibus abſcedit, inque alium tranſit, nec propter ignorantiam noſtram nobis datur vlla reſtitutio, aut regreſſus, non magis quam ſi gnari eſſemus: ſic ergo & in propoſito, cum tempore rem noſtram amiſimus, ceſſat reſtitutio & regreſſus prætextu ignorantiæ, militant enim res humanæ ſub hoc periculo, & fragilitate. Sextodecimo probatur noſtra opinio *in l. traditionibus. C. de pact.* vbi æquiparatur dominium nobis fuiſſe quæſitum traditione ex cauſa contractus deſcendente, vel eſſe quæſitum vſucapione, vt cum vſucapione quæritur, ceſſet reſtitutio prætextu ignorantiæ, non ſecus quam ceſſaret, ſi per contractum quæſitum eſſet, quo caſu ignorantia allegari non poſſet. Decimoſeptimo adduco §. 1. *Inſtitut. de literarum oblig.* dum ait, ſic fit, vt hodie dum quæri non poteſt, ſcriptura obligetur, nam ibi per ipſam temporis præteritionem inducitur obligatio literarum, quæ perſonalis eſt, quæque antea ex conuentione præambula inducta non erat, & tamen longe grauius eſſe videtur perſonaliter ad quid dandum obligari, quam rem ſuam ab alio poſſeſſam amittere: *argum. l. vnum ex familia. §. ſi rem. ff. de leg. 2.* Itaque vt ibi per ſolum temporis interuentum obligamur citra nouum factum, ita & hic per ſolum temporis interuentum rem noſtram ab alio poſſeſſam irremeabiliter amittimus, quia id malum leuius eſt, quam illud. Habes ergo varia iura variaque exempla, in quibus rei meæ dominium, à me in-

me inscio vel inuito citra interuentum facti, aut voluntatis meæ abscedit, inque alium migrat irremeabiliter, vt ille mihi ex capite ignorantiæ non teneatur restituere, non magis quam si ea res ad me nunquam pertinuisset, & si recte inspexeris in ea acquisitione, quæ contingit per interuentum vsucapionis, est longe iustior causa irreuocabiliter acquirendi, quam in iuribus, & exemplis supra relatis, propter longæuam possessionem, & propter quietudinem dominiorum & tranquillitatem ciuium, & alia multa. Ad illam rationem, ne quis locupleretur cum iactura aliena, responde, satius esse id malum admittere, quam quod rerum dominia sub incerto sint, & exulet Reipublicæ tranquillitas, *ita Gloss. in l. ius ciuile est. ff. de iust. & iur.* vt sic minus malum eligatur, *vt ibi ait Gloss.* Decimooctauo adduco *l. sicut. Cod. de præscriptione triginta annorum.* Decimonono text. *in l. omnes. C. eodem.* Vigesimo. *C. de fundis patrimon. lib.* 11. *l. fin.* quam legem varie expendunt Tiraq. & Socin. *vbi supra,* & geminantia verba illius legis, *& d. l. omnes.* poteris astringere per ea, quæ de vi & potestate
4 geminationis diximus *in lib de succ. creat. §. 13. num. 13.* Ad † *l. 1. §. si quis propter ff. de itinere actuque priuato, & ad l. si locus. l. si partem. ff. quemadmodum seruit. amit.* responde, quod loquuntur in impedimento casuum fortuitorum, qui raro accidunt, & præuideri, aut caueri non possunt, non sic in impedimento ignorantiæ, quia sæpissime, immo fere semper contingeret, & præterea præcaueri posset. Item illud impedimentum non erat longæui, aut longissimi temporis, ideo admittitur restitutio, nõ sic in impedimento, quod post tam diutinam possessionem, aut etiam longissimam, aut forte centum annorum allegaretur, prout est in speciebus nostris. Vigesimoprimo adduco regul. *factum legitime, de reg. iur. in sexto.* nam factum legitime retractari non debet, licet casus postea euenerit, à quo incipere non posset, ergo præscriptio completa legitime rescindi, &c. Vigesimosecundo facit, nam lex vel princeps possunt ex causa nobis ius, resque nostras auferre. *l. item si verberatum. §. 1 ff. de rei vendic.* Bart. Paul. Ias. & alij communiter *in l. ex hoc iure ff. de iustit. & iur.* Decius *in leg. id quod nostrum. ff. de regul. iur.* sed ex causa publicæ tranquillitatis vsucapio introducta est. *l. 1. ff. de vsucap.* vt statim plenius dicemus, ergo
5 non est rescindenda per interuentum restitutionis, † etiam si ratio legis cessaret in particulari, cum non cesset in communi, *vt in le. 1. ad finem. ff. de mino. l. prospexit. ff. qui & à quibus.* Tiraquell. *de causa cessante, limitat.* 32. Aretinus *in l. 2. ff. de vulgari,* per textum meliorem de iure, secundum eos *in l. 1. ad fin. ff. de minoribus.* & cum prætor *in d. l. 1. ff. quibus ex causis maiores,* pollicitus sit maioribus restitutionem non quidem pure aut simpliciter vel temere, sed demum sub hac conditione, si qua iusta causa restitutionis beneficium concedendi sibi affuisse videretur, vt ibi, in
specie-

speciebus nostris magis ac magis nego iustum arbitrium fore illius iudicis, qui post tam longam possessionem, præsertim legitimo forte titulo, & bona fide iustificatam, arbitraretur, rem semel non iniuria amissam, & alteri iure quæsitam, ad dominum priorem reuerti, in Reipublicæ omniumque ciuium perniciem, quibus nihil suum in tuto vnquam foret.

Adde & vigesimotertio quod nostrum, nobis inuitis, per delictorum interuentum, etiam auferri & potest, & non infrequenter solet citra voluntatem nostram, neque vnquam ad res nostras sic amissas datur nobis regressus, vt plene diximus *de success. creation* §.30 *ad finem.* cur ergo non idem & in specie nostra faciunt quæ diximus supra *c.72. nu.3. cum sequentib.*

SVMMARIA.

1 *Actio personalis an iure canonico præscribatur sine titulo & cum mala fide, arduum certamen.*
2 *Verosimilia pro dispositis habentur.*
3 *Debitor ipsum debitum possidere videtur.*
4 *Possessio perditur decennio.*
5 *Creditor pecuniam creditam si petere negligit, an videatur remittere.*
6 *Ratio noua.*
7 *Legum in coniectura sese fundantes vnaquaque in sua foro seruanda est.*
8 *Noua distinctio.*
9 *Præscribatur vt per decennium vel aliud etiam breuius tempus, statuto ciuitatis superiorem non recognoscentis induci potest.*

CAP. LXXVI.

ACTIO † personalis an iure canonico cum mala fide præscribatur annis triginta? ingens quæstio est, plerique enim negant hanc præscriptionem procedere, ita tenent Angelus *in leg. 1. col. pen. & fin. Cod. de iudi.* Imol. *in c. fin. num. 24. cum pluribus sequentibus de præscript.* sequitur & dicit communem esse opinionem Abba. *ibi*, sequitur etiam, & dicit communem esse opinionem Felynus *ibi colum. 1. & 2.* sequitur, & dicit communem opinionem Balb. *de præscript. in 2 part. tertia part. princip. quæst.* 13. & hanc opinionem fatetur esse communem Corneus *consil. 176. ad euidentiam. lib. 1.* & Corneus, *vbi supra, numer.* 2. ait, quod Doctores fundant sese in solo peccato vitando, sequitur Angel. *in l. sequitur §. si viam ff. de acquirend possess.* qui ait ita tenere Doctores contra Bartol. *ibi.* sequitur Imola *in d. §. si viam. colum.* 2. 3. & 4. vbi firmat contra Bart. esse communem opinionem sequitur Bald. *in l. 1. C. de seruitut.* vbi ait hanc esse communem opin. contra Bart. & hanc tenent Ioan. And. *in mercur. in d. c. possessor.* & Ancharanus *ibi in repe.* Lud. Rom. *in d. §. si viam.* qui latissime 1

ſime procedit, vbi ait hanc eſſe communem opin. & Paul. *n.* 6. firmant hanc eſſe communem opin. Canoniſtarum & Legiſtarum Corn. *conſ.* 151. in hac conſultatione *nu.* 3. *lib.* 3.

Pro hac communi opinione primo eſt text. *in c. vigilanti de præſcri.* Secundo eſt text. *in c. fin. eodem tit. in deciſione.* Tertio *ibidem* in ratione decidendi ibi expreſſa, dum ait, Omne, quod ex fide, non eſt, peccatum eſſe. ex bona autem fide non videtur deſcendere res alienas retinere. Quarto tex. *ibi* in ſecunda vel eadem ratione repetita, dum ait, abſque mortali peccato, &c. Nam palam eſt res alienas retinere domino inuito (quod ſemper præſumitur *l. vetare. ff. de furtis*) impium iniuriumque eſſe, & abſq; peccato fieri non poſſe, nec dubium eſt, quin iſthæc rationes ibi expreſſe militent in eo, qui debitum retinet, ne ſecus, quam in eo, qui fundum, aut aliam rem corpoream, quæ aliena eſſet, retineret, ergo idem ius, *leg. illud. ff. ad legem Aquil.* Quinto vrget textus *in authent. vt Eccleſia Romana centum annorum gaudeat præſcriptione, ad princ.* dum ait, inquis hominibus impium maneat præſidium, habuit enim legiſlator pro comperto auidiores fore homines ad res alienas perfide, & cum peccato retinendas, ſi intelligerent ſe tutos fore præſcriptione effectum habente, quam ſi talem præſcriptionem admitti deſperarent. Sexto vrget textus *ibi*, dum ait, & tutus peccandi locus etiam ſcientibus relinquatur, id enim lex illa proſpectum voluit, ne homines per interuentum peccati aliquem locum tutum, iuſve firmum ſperarent, neve ex nequitia lucrum conſequerentur, per hocque ad delinquendum inuitarentur. Septimo legislatoribus curæ eſſe debet non ſolum peccata tam admiſſa punire, ſed etiam proſpicere, ne peccata committantur, remouereque omnem peccandi occaſionem, *vt in l. fin. C. de pact. l. de fideicommiſſ. C. de tranſact. l. 2. in fin. cum l. ſeq. ff. de his. quibus vt indig. c. conſtitutus, & c. fin. de conceſſ. præben. c. deteſtanda. & cap. ne captanda eodem titul. in 6. Gloſſ. in l. 2. & in l. ſcire debemus. C. vt in poſſeſſ. legatorum.* nec dubium eſt, quin ſi homines, qui res alienas impie detinent, ſperarent lapſu temporis earum ſe dominium tute aſſequuturos, inuitarentur ad retentionem rerum alienarum, quod non ita facile contingeret, cum nouerint nullo tempore ſe tueri poſſe, & cum iſthæc rationes ſint expreſſæ *in dicto capit. vigilanti, & in dicto capit. final.* faciunt, vt deciſiones dictorum iurium latiores videantur, non tam ex vi extenſiua, quam ex vi comprehenſiua, vt ſic deciſiones illorum iurium quaſi exempla videantur, quæ non arctant legem, rationes vero ibi expreſſæ pro lege ſint. vnde fit, vt licet iura illa in rebus corporeis, non etiam in rebus & actionibus loqui videantur, tamen cum rationes ibi expreſſæ ſint generales, ipſæ quoque illorum iurium deciſiones generales ſimiliter videantur, etiam ſi materia correctoria ſit, vt eſt cõmunis opinio, quam

tenue

tenuerunt Gloss. *in Clem. 1. de elect. in verbo, eligatur.* estque communis opinio, secundum Ias. *in authent. quas actiones. num. 22. C. de sacrosanct. Eccles.* Idem Ias. *in l. de quib. ff. de legib. num. 14.* Idem Ias *in l. quamuis. C. de fideicommiss.* Idem Ias. *in l. humanitatis per text. ibi. C. de impuberum. num. 16.* & ibi Alexand. *nu. 5.* & Corneus *num. 15.* Geor. Natta. *in c. quamuis pactum. de pact. lib. 6. num. 32.* Purpurat. *in leg. fin per text. ibi. C. de pact. num. 23.* & ibi Curtius Iunior, *num 9.* & Decius *ibidem. num. 15.* Ias. *in l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verborum obligat. num. 12.* Cumanus *in l. cum mulier. §. 1. ff. solut. matrimo.* Paul. Castrens. *in dict. l. quamuis.* Curt. Iunior. *in dict. l. humanitatis. num 15.* Gloss. *in authent. de hared. ab intest. §. fin. in verbo, ordi.* quam dicit singula. Bald. *in l. final. ff. de hared. instituend.* Ripa *num. 50. in l. nemo potest. ff. de leg. 1.* vbi Annib. *num. 349.* Ias. *in l. transigere. C. de transact. num. 15.* nam vt genus comprehendit sub se omnes suas species, non ex vi extensiua, sed ex vi comprehensiua, vt ex communi opinione, resoluit And. Tiraquel. *vbi supra,* & non pauci eorum, quos modo retulimus, ita quoque ratio generalis expressa in lege correctoria ex vi etiam comprehensiua videtur sub se comprehendere omnes omnino casus, qui excogitari possunt, vt decisio, si sit particularis, loco exempli habeatur, sicque legem non restringat, vt est vera & communis sententia scribentium, quos modo retulimus. Ergo cum ratio *d. c. final. de praescr.* sit generalis, eoque spectet, vt peccandi occasio tollatur, quae quidem occasio integra maneret, si permitteretur praescriptio actionum personalium cum mala fide, non secus quam si permitteretur in rebus corporeis praescribendis, sequitur istarum actionum praescriptionem vetitam videri, non secus quam rerum corporalium, & sane diminuta videretur prouisio. *dict. c. fi. & dict. c. vigilanti,* nisi hunc casum comprehendisse diceremus, qui non minus egebat correctione, quam casus in decisione illorum iurium comprehensus, quinimo etiam si per rationem expressam *in d. c. fin. & d. c. vigilanti.* is casus comprehensus non fuisset, adhuc tamen mentaliter diceremus, hunc casum comprehensum fuisse, quia quando vnica tantum ratio reddi potest, verisimiliter in lege correctoria, ea quidem habetur pro expressa, vt quatenus ea ratio etiam expressa, sed subintellecta, se extendere poterat, eatenus ipsa legis correctio sese extendisse videatur, vt ex communi opinione resoluit Ias. *in l. quamuis. C. de fideic.* post Gloss. & alios *ibi.* Idem *in l. de quibus. ff. de legibus. & in auth. quas actiones. C. de sacrosanct. Eccles.* Andr. Tiraq. *de vtroque retract. & de causa cessante, part. 1.* † in qualibet enim dispositione non solum id dispositum videtur, quod verbis palam comprehensum fuit, sed etiam id, quod mente tantum, non etiam verbis fuit assequutum. *l. ita stipulatus. versic. Sabin.* vbi Paul. Ias. & alij. *ff. de verborum obligat.* quinimo etiam id, quod nec verbis nec mente fuit 2

assequutum, si tamen verisimiliter prouideretur à disponente, si de eo meminisset, vt tenet Gloss. communiter ibi, & vbique approbata, *in l. tale pactum. §. fin. ff. de pact. textus optimus in l. 3. Cod. de inoffic. testam.* vnde in terminis *de c. fin.* si Romanus Pontifex rogatus esset, an præscriptionem actionum personalium vellet cum mala fide & peccato tolerari, dubio procul minime responderet, non secus quam in præscriptione rerum corporalium, ergo & is casus per eum quasi prouisus & decisus videri debet. Ergo *per d. c. final.* contendimus, hunc quoque casum decisum esse: primum verbis propter rationem ibidem expressam: deinde mente & sententia, quia mens Romani Pontificis fuit tollere peccatum in hoc casu non secus, quam in alijs: tertio licet nec verbis, nec mente, dispositiue esset is casus decisus, quasi pro deciso habendus esset ex verisimili mente & sententia Romani Pontificis, qui ita caueret, si de eo meminisset. Præterea facit ratio *c. possessor, de regul. iur.* dum generaliter ait, possessor malæ fidei
3 nullo tempore præscribit: † nam quid debet ipsum debitum, ad quod actione personali tenetur, videtur possidere. *l. regulariter, cum ibi notatis. ff. de petition. hæred.* Paul. *in l. sequitur. §. si viam ff. de vsucapion.* Corneus *in consilio* 177. *ad audientiam, libro primo.* Præterea facit regul. *non dimittitur peccatum. de regul. iur. in 6.* nam peccatum si non dimittitur, nisi restituatur ablatum, nonne abstulisse, iure videbitur, qui sciens se debere noluit soluere?

Contrariam tamen partem, vt cum mala fide actio personalis triginta annis tollatur, & præscribatur, tenuit Bart. *in l. sequitur. §. si viam. ff. de vsucap.* vbi Paul. ait se vidisse quamplures tenentes, veram esse hanc opinionem sicut Euangelium, tenet etiam Innocentius *in cap. cura, de iure patronatus*, tenent alij plures relati per Felynum *in dict. cap. fin.* & Bald. *in §. si quis per triginta, in titulo, si de feudo fuerit controuersia, columna.* 3. Hostiens. *in summa, titul. de præscription. rerum immobilium. § quæ res colum.* 1. *versic. actiones vero personales.* & tenuit Bald. *in consilio* 420. *lib.* 3. secundum quod refert Balbus, *vbi supra*, non tamen inuenio Bald. *in dicto consilio* ita tenere, tenet in Pract. Papiensis, *in forma resp. rei conuenti tamen. Gloss. verb. præscription.* Marianus Sozinus *consilio* 203. *circa primum consultationis articulum*, vbi firmat hanc opinionem Bartol. esse communem, tenuit idem Marianus *in rep. de causa possess. & proprieta.* & hanc opinionem plene defendit Corn. *consilio* 176. *ad euidentiam. lib.* 1. Philippus Francus *in regula, possessor. colum. fin.* Bart. *in l. fin. ff. quemadmodum seru. amitt.* & in hanc partem sub quadam distinctione inclinat Abb. *in d. c. final. de præscript. num* 13. vtcunque modo huc modo illuc fluctuarit. Quid dicendum? & sane pro hac posteriore parte, vt procedat præscriptio, faciunt multa. Primum ne rerum iura in incerto sint *l.* 1. *ff. de vsu.*

de vsucapion. Deinde vt tandem sit litium finis. *l. fin. ff. pro suo*, nam post tam longæuum tempus triginta annorum vix fides adhibenda est probanti, sibi retro ab hinc annis triginta aliquid deberi: Tertio, ne homines immortali prope timore teneantur, *l. cum notissimi, in fin. princip. Cod. de præscript. triginta annorum.* licet enim vere soluissem quod debebam, tamen post triginta annos iterum repetenti non potero, aut vix, potero solutionem probare. Quarto propter vitandam hanc confusionem, & longi temporis errorem post tam longæuum enim tempus ex errore magis debitum peti, quam quod re vera debeatur, videbitur: *argum. d. c. fin. ibi, longi temporis errorem*; & confusionem facit, quod aiunt Bart. Alexand. & alij *in l. si Titius & Augerius ff. ad leg. Falcid. & c. finem litibus de dolo & contumacia.* Quinto punitione digna videtur segnities debitum non petentis & tandiu negligentis. *dict. c fin. ibi, miserorum segnitiem.* † Sexto ius nostrum, resq; 4
nostras per lapsum decennij videmur obliuisci, & quasi pro derelicto habere, vt est commun. opin. quam resoluit Ias. *in d. l. 1. column. fin. C. de seruis fugitiuis*, Idem Ias. *num 84. in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquirend. possess.* Gloss. Paul. & Alexand. *in l. si de eo. §. 1. ff. de acquir. possess. propter l si id quod eodem tit facit l. 1. & 2. ff. pro derelicto.* vt ergo poterit videri esse in mala fide, qui non soluit, † cum possit cogitare creditorem velle, nec dilationem 5
condonare, vel etiam dissimulatione, & quasi donatione debitum remittere, quod si dixeris constat eum non habuisse animum debitum remittendi, quandoquidem illud modo asserit, cum præscriptioni aduersatur & contradicit, sed replicabo, quod potuit habere animum remittendi, & donandi, licet postea pœnituerit, quæ quidem pœnitentia excludenda est *l. perfecta. C. de donat. quæ sub modo. l. 2. C. de reuoc. donat.* ergo huic creditori debitum post annos triginta petenti, obijciam, quod tacite per tantam temporis dissimulationem donasse videtur, vel debitum illud pro derelicto habuisse, quod si excipiat allegans in certis non esse locum coniecturis. *l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. oblig.* per quod eius declarationem, quam modo facit, certum esse se nunquam habuisse animum donandi, replicabo eius declarationi standum non esse, cum potuerit habere animum donandi & remittendi illud debitum, & postea pœnitentia ductus voluntatem mutare, debitumque illud iam dissimulatione & tacita remissione abolitum, rursus velle exigere, & suscitare *contra d. l. perfecta.* præsertim cum facilius quis remittat plura, quam donet, aut tradat pauca, vt per Ias. *in l. pactum dotali, in princ. C. de col.* & diximus nos *in lib. 1. de succ. creat.* in materia pactorum, de non petendo, & cum huiusmodi coniecturæ non sint improbabiles, sed satis verosimiles, post tam longæui temporis dissimulationem, sane non video, cur in materia ista desinat stari, & fidem

haberi præſumptioni legis ciuilis, quæ tam ad bonum publicum ſpectat, nec video cur poſſit lex canonica inducere præſumptionem huic rei contrariam prætextu peccati vitandi, vt ſic iam de voluntate legis canonicæ aut ciuilis agendũ ſit, ſed magis de poteſtate alterius, nam vt nos interpretamur, certa & indubitata fuit voluntas legis canonicæ, etiam in hoc caſu præſcriptionem vetare volentis, ſed ſimiliter indubitata eſt voluntas legis ciuilis præſcriptionem inducentis, *vt d.l. ſicut. l. omnes. l. cum notiſſimi. l. ſi*
6 *quis emtionis. Cod. de præſcriptione triginta annorum*, † & vt periculum eſt, ne admiſſa tali præſcriptione, reſultet peccatum, ſi forte creditor nunquam habuerat animum remittendi debitum, ita quoque periculum per contrarium eſt, ne forte excluſa præſcriptione in peccato conſtituatur creditor, ſi re vera eum habuiſſet animum debitum illud remittendi, rurſus ad petendum, quod
7 iam animo remiſerat, properet: † nam & ſimiliter cum lex iniuriam diſſimulatione aboleri, & remitti interpretur. §. *fin. Inſtitut. de iniur.* potuit errare interpretans iniuriam remiſiſſe illum, qui re vera de tali remiſſione nõ forte cogitârit. Nam & in contractibus nominatis lex interpretatur locum eſſe pœnitentiæ ante traditionem. *l. 1. ff. de rerum permuta. leg. naturalis. §. 1. ff. de præſcrip. verb.* quaſi contrahentis conſenſum præſtiterint reuocabilem, & tamen poſſibile fuit ab initio huius animi eos fuiſſe, vt non reuocarent conſenſum, & cum in venditione fit mentio de ſcriptura, contrahentes poſſunt mutare voluntatem vſque quo ſcriptura conficiatur. *in princip. Inſtitut. de emptione & venditione* & tamen in tractibus nominatis regulariter ceſſat pœnitentia, quaſi contrahentes ab initio huius animi fuiſſent, ne conſenſus ille reuocaretur, qualis autem fuerit animus eorum, ſolus Deus nouit, vnde huiuſmodi legum interpretationes interdum conueueniunt menti animoq; contrahentium, interdum longe aduerſabuntur: quod ſi peccati & perfidiæ ipſorum vitandæ cauſa velis hoc magis, quam illud interpretari, rem omnino incertam tentabis, ſic ergo cum per annos triginta debitum petere per diſſimulationem reliquiſti, & ceſſaſti; ſi re vera habuiſti animum illius debiti remittendi, vix erit, vt ſalua conſcientia illud petere poſſis, quod ſi re vera nunquam animum remittendi habuiſti, tunc tibi petenti deberem ſatisfacere: inter has autem dubietates, quidnam certius fuerit, non nouit lex canonica, non magis quam ciuilis: ſicque quæque harum legum poterit interpretari quod vellet, nec eſt, cur altera alterius interpretationem incuſet, aut damnet, cum vtraque tamen certa ſit; iſta autem ratio non eſt generalis, ſed ſolũ procedit, quando creditor ſciebat ſibi de-
8 beri, quod ſi ignoraſſet, tunc ſecus eſſet, † & quia, vt firmat Corne. *in dict. conſil.* 176. *lib.* 1. tenentes opinionem illam magis communem, quæ habet, præſcriptionem actionis perſonalis non curre-

currere cum mala fide, fundantur in peccato vitando, vnde vbi peccatum certum non arguitur, cessat eorum potissimum fundamentum, considera quatuor casus. Nam aut tam debitor, quam creditor erant conscii debiti illius, de cuius præscriptione agebatur, aut vterq; ignorabat illud debitū, aut creditor solus sciebat, aut debitor solus. Primo casu cum vterque sciebat, imputetur creditori, qui per longissimum tempus tacuit, puniatur eius segnities, vel laudetur eius benignitas, interpretando eum habuisse animum remittendi debiti, ac condonandi, per rationes supra relatas, Secundo casu cum vterq; ignorabat, quasi omnes sentiūt debitum præscribi, quia in creditore ignorante cessat malæ fidei suspicio, & peccatum. Tertio casu cum solus creditor scit, debitor autem ignorabat, tunc currit præscriptio, quia & in hoc debitore ignorante non potest cadere mala fides, & in creditore sciente adest per longissimam hanc taciturnitatem præsumptio remittendi debiti, aut donandi, vel negligeudi, seu paruipēdendi. Cum autem solus debitor scit, creditor autem ignorat sibi deberi, cessat prꝗsumptio remissionis, aut donationis, emergitq; contra debitorem præsumptio tergiuersationis, aut perfidiæ, & debet cessare præscriptio, ne homines istius lucri turpiter faciendi gratia inuitentur ad differēdam solutionem, fidemq; violandam. Ergo solo isto quarto casu procedit opinio magis communis, reliqu. autem tribus casibus vera sit opin. Bart. neq; vsquam ita expeditum hunc celebrem articulum inuenies. Sed & isto etiam quarto casu forte procederet opinio Bart. *vt dixi supra, cap. incip. possidebas seruum.* & quoties mentionem facio de mala fide, est intelligendum non de mala fide, sed de scientia rei, vel iuris alieni, & mala fides pendet ex animo. *l. pen. C. de euict.* pro nostra princip. opin. est text. *in l. alienationis verbum ff. de verb. sign l. si quis diuturno. in prin. ff. si seru. vend. l. si ego §. 1. ibi per traditionē forte, aut per patientiā. ff de pub. in rē act. §. fi. Inst. de iniur. iuncto §. per traditionē. Inst de rer. diuis.*

Denique isthæc faciunt ad illum satis celebrem, & vulgatum articulum à quibusdam ex supra allegatis elaboratum. † Statuto cauetur, quod debitum decennio præscribatur, quæri solet, an valeat, & Bar. *in l. sequitur. §. si viam. ff. de vsucap.* tenet valere; quem sequuntur ibi Ang. Paul. & Rom. *num. 7.* & Angel. *in l. 1. col. penu C. de iudic.* Abbas, Anton. de Butr. Cardin. Imola, & Felynus *in c. fin. de præscript.* tenet Bart. *in l. final. ff. quemadmodum seruitutes amittantur.* Corne. *consil. 176. ad euidentiam, lib. 1.* Balbus, qui plures allegat, & hanc quasi communem opinionem sequitur *in tractat. de præscription. in 2. part. 3. part. principal. quæstion. 13.* & alii quamplures, quos allegat Tiraquell. *in tractat. præscription. in §. 1. Gloss. 2. ad princ.* Sed longe plures allegat *ibi* ipsemet Andreas Tiraquel. defendentes contrariam partem, vt tale statutum non valeat; tenent Bart. *in l. omnes populi. quæst. 3. princip. ff. de iust. & iur.* Imol. *n.* 9

20.in d l.sequitur.§.si viã, vbi ait, hanc esse communẽ opinionem, ꝙ ita sæpe cõsului. Ego hac de re dixi *in tract.de suc.crea.in 1.par.§. 10.n.26.& §.21.n.119. vers.facit quia*; & sane prior opinio affirmatiua verissima est, si intelligis ꝙ præscribatur bona fide per decẽnium tale debitũ: nam vt per annos 30. præscribi potest debitũ personale secundum omnes, ita & per decenniũ,& etiam per an nũ poterit ex forma legis positiuæ. At cum mala fide per decennium præscribi nõ poterit,nec etiam per annos centũ præscriberetur,quod intellige data ignorantia ex parte creditoris,& scientia ex parte debitoris:nam si vterque esset conscius,vel vterque ignarus,vel creditor conscius esset debiti,debitor autem ignarus, tunc præscriptio curreret, vt proxime dicebamus, quia si ea lex idve statutum diceret, quia passim vsu venit, vt chyrographa debitorum solutorum ipsimet soluentes negligant bona fide,atque amittant, sicque postea iidem pessimi creditores ac fœneratores,quod semel sibi solutum fuerat iterum repetant contra omne ius,& bona fides non patitur,vt bis idem exigatur, *vt in reg.bona fides,de reg.iur.lib.6 l quibis. D.de verborum obliga.* sicque & homines meliores simplicioresque fiunt pauperiores, & deteriores fiunt ditiores. Et quia naturali rationi, & vsui gentium,ac moribus consonat, vt qui per decennium, debitum quod sibi deberi non ignorabat, petere quo casu sibi solutum non erat, supersedit. is,vel ius suum abiicere, vel debitori remissum, ac donatum voluerit,sicque postea peteret,iam id quod concesserat vel abiecerat,naturali ratione debitori suo q...um videretur(vnde ab eo qui repeteret,contra ius illud naturale & diuinum tenderet, vt diximus supra *cap.edocentes*. quidquid dictat ratio naturalis id esse iuris diuini, & naturalis) cum hæc omnia ita sint,statuimus, vt nullum debitum post decennium peti possit, sed decennio præscribatur, vt sic peccãdi occasio perfidis creditoribus adimatur,& iusta tuitio simplicibus hominibus non deficiat:certe talis lex tam longe ab iniquitate, vel à peccato peccandive occasione hominibus porrigẽda abesse videretur, quin potius eam peccandi occasionem vt sanctissima remoueret. Nam & eadem ratione licet de iure naturali, & diuino sit, quod semel alicui concessum ei non adimatur per concedentem. *dict §. per traditionem.ibi,nihil tam naturali æquitate l.1.cum sequent.ibi,naturali ratione,tamen donatio inter virum & vxorem prohibetur,ne deterior eorum & auarior ditior fiat,alter vero pauperior. ff. de donationibus inter virum & vxorem.* Et licet iuris diuini & naturalis sit ne occidatur, tamẽ lex ciuilis definiuit, vt ad defensionem nostri corporis vel rerum nostrarum (quod plus est) occidere fas sit. *l.vt vim.ff.de iustit.& iur. cum ibi notatis,per Gloss.& Doctor.* & licet ius naturæ & Dei dictet festa coli,tamen ius ciuile ex causa id moderauit, *vt in l.omnes.C. de feriis.* & licet ius naturæ suadeat, vt alimenta liberis dentur. *l.1. ff.de*

ff. de iust. in princip. Institut. de iur. natur. cap. ius naturale 1. *dist.* tamen in mille casibus permittitur à lege ciuili vt liberis alimenta denegentur, vt plene egimus *de success. creat. §. 20 per totum, super authen. nouissima ibi collocata.* Et tandem omnia præcepta tam iuris diuini, quam naturalis per leges positiuas ex causa non solum transgredi fas est, sed etiam transgressa reperiuntur, vt exactissime egimus per librum præcedentem fere totum, & non minus eleganter, quam vtiliter disseruimus *de success. progressu in præfatio. ad princip.* vt sic ius canonicum positiuum ex causa longe facilius transgredi à lege ciuili fas sit, quale est id de quo agimus (admissa opinione eorum qui contendunt, iure canonico prohibitum videri hoc, quæ vera non est) quia cap. *vigilanti, & c. fin. de præscript.* loquuntur in rebus corporalibus, non in iuribus & actionibus, sed etsi nominatim iure canonico præscriptio cum mala fide tam in iuribus & actionibus, quam in rebus corporeis vetita, adhuc nostrum statutum valet, & in eo tantum quæstio maneret, vtrum si quod tibi debebam post decennium à me peteres, possem dicere, obest tibi temporis cursus, & sic præscriptio, & sine dubio sic excipere possem, quasi sub ea exceptione vel me iam soluisse vel debitum mihi remissum fuisse tacite vel forte expressim intelligatur & præsumatur, quæ præsumptiones iustissimæ & verosimilimæ sunt, & passim similibus in speciebus (aut in iisdem forte speciebus) factæ reperiuntur post tantundem temporis, *vt in l. si quis diutino, in pri. ff. si seru. vend. supra all. d. l. si ego. §. 1. d. l. alienationis verbum.* & etiam post longe breuius tempus, *vt in §. fi. Inst. de iniur.* quid ergo mirum aut nouum si hic eadem fiat interpretatio, & vt periculum est ne forte hac admissa interpretatione peccet debitor, ita & longe verosimilius periculum erit ne contraria interpretatione admissa, creditor peccet perfidissime, si forte quod semel exegit iterum repetat, vel quod semel expressim, aut tacite remisit, aut forte abiecit & neglexit, petere festinat, contra rationem iuris naturæ & Dei, *de qua in d. §. per traditionem, & d. l. 1. ff. de acquir. rer. dom.* Quinimo post tale tempus impossibile est, quod debitor certo sit in mala fide, cum ipse cogitare, & possit, & debeat creditorem animum remittendi habuisse, & quod talem animum non habuerit ipse debitor certo scire non possit: nam etsi id testetur creditor, & adiuret, ipse debitor potest vetari ne id pœnitentia ductus varians dicat & asserat, sicq; debitor in certa mala fide constitui non potest, creditor autem posset si forte quod expressim, aut tacite remisisset, aut id (quod perfidius esset) q̃ semel exegisset, iterũ peteret, ergo admissa contraria interpretatione certius, & maius peccati periculum minaretur immineretque, quam nostra admissa interpretatione, pro nobis, *l. alienationis verbum. ff. de verborum signific. ibi, vix est enim l. si id quod. ff. pro derelict. ibi, quasi volente. l. si quis diuturno, in princ. ff. si ser. vendic.*

l.si ego.§.1.verbo,patientiam ff.de publ.in rem action.§.fin.Instit. de iniur.l.iam dubitari,verb.sua sponte.ff.de hered.instit.

Sicque cum opinio contraria nec vllum aliud habeat fundamentum, nec alium scopulum intueatur, quam peccati vitandi occasionem, cumque per nostram, quam per contrariam opinionem id facilius,& verosimilius contingat, superest vt sententia nostra recipienda, contrariaque reiiciēda sit, præsertim cum ad firmitatem legum quæ ex causa ab iure diuino, aut naturali discedunt,quælibet causa tolerabilis sufficiat, vt plene per Bald. *in l.non omnium.ff.de legibus,& in l.de quibus. colum.*10. *eodem titul.* And. Tiraq.*de vtroq; retract.in præfat. nu.*75. dixi *de success. creation.* §.3.*num,*2.*&* §. 20. *num.* 292. *per l.prospexit. ff.qui & à quibus.l.*1.§. *initium,ibi,quia moderatam hanc ætatem prætor ratus* est, vbi hanc rationem Gloss. appellat mirabilem,*ff.de postul.* quanto ergo magis vbi sunt tot tamque iustæ rationes, vt in specie nostra. Et ita nostram opinionem tenent Bart. *in l.sequitur.* §.*suam.ff.de vsucap.* Idem *in l.hac autem iura ff.de seruitut.vrbano præd.* Host. *in summa, tit.de præscript. rerum immobilium.* §.*quæ res. colum.*1. sentit Bald.*in d.*§.*si quis per triginta.colum.*3.Practica Papien. *in forma responsionis rei conuenti,in verb.præscriptio.*vbi firmat, hanc partem communiter practicari tanquam veriorem. Marianus Socinus *consil.*203. *circa primum consultationis articulum.* vbi firmat, hanc esse communem opinionem,Roman.*in d.*§.*si viam.* Ægidius Bellamera, *in d.cap.fin.num.*6.Bal.*cons.*437.*lib.*1.Corn.*consi.*176.*ad euidentiam. colum.*2.*& consil.*138.*videtur.libr* 1. Idem *consil.*106. *circa thema.lib.* 2.Tolosana decisio 73. Idem Corne. *consil.* 251. *& in hac consultatione,libro* 3. *& consilio* 275.*quanquam. col.*1.*eodem lib. consil.*117. vbi firmat, hanc esse communem, & veriorem, & vsu forensi receptam,quam nos quoque receptiorem putamus, & saltem tribus casibus admittendam, nempe cum debiti ignari erant debitor & creditor, vel cum vterque id ignorabat, vel cum solus creditor sciebat,debitor autem ignorabat, præsertim cum per hoc vitentur lites,in quo vertitur fauor publicus etiam principaliter, *cap. finem litibus. de dolo & cont. l. properandum. C. de iud.* Alexand.*in l. Seius & Agerius.ff. ad leg.Falcid.* Quarto autem casu cum debitor sciebat,creditor vero ignorabat, contraria pars tueri potest forte.Et hoc not.*ad intell. l.*3.*tit.*13.*lib.ordina. & pragm.ann.* 1528. *cap.* 157.*in legibus Hispanorum.*

SVMMARIA.

1 *Inter bonam & malam fidem an medium esse possit, egregia quæstio.*

2 *Dubietas quoad præscribendū inducit bonam fidem.*

3 *Dubietas nō inducit malā fidē, nec impedit præscriptionē, tū multis contra communem.*

4 *Credulitas sufficit ad adeundū, cum communi.*

5 *Domi-*

5 *Dominium difficulter probatur.*
6 *Bona aut mala fides, quoad præscribendum non admittunt medium, dubietas inculpata non differt à bona fide, quoad præscribendum, talis dubietas non impedit præscriptionem inchoari, non magis, quam inchoatam perfici, hæc tria cum communi contra alteram communem.*
7 *Titulus in præscri. an requiratur positiue.*
8 *Furiosus & infans possunt vsucapere.*
9 *Bona fides orta etiam ex iniusta causa, cæteru habilibus, sufficit ad præscribendum.*
10 *Titulus in vsucapionibus vel præscriptionibus an requiratur, noua traditio.*
11 *Falsum quod est, nil est.*
12 *Bona fides ad vsucapionem vel præscriptionem positiue non desideratur, contra Doctor.*
13 *Error iuris an impediat longi temporis præscriptionem, cum communi.*
14 *Error iuris non impedit præscriptionem de iure ciuili, si sit præscriptio triginta annorum. Et quid de iure canonico.*
15 *Error iuris etiam resistentis, non impedit præscriptionem triginta annorum.*
16 *Errans in iure non ideo est in mala fide, contra Doctores, & ideo præscribit annis 30. contra eosdem.*
17 *Bona fidei possessor quis dicatur.*
18 *Errans in iure etiam resistente præscribit annis triginta, contra Doct.*
19 *Leges resistentes an obligent nos ad peccatũ, cõtra nouissimos.*
20 *Legis resistentis transgressor an mortaliter peccet, contra Doct.*
21 *Error iuris difficillimi prodest ad præscriptionẽ, vel vsucapionem ordinariã, contra Couarru. cũ Metina, & inter errorẽ iuris & errorẽ facti, nil interesse, quoad præsc. vel vsu. data paritate terminorum, contra Doct. nu. 22. & 23.*
22 *Error iuris omnino inculpatus an præscriptionem vel vsucapionẽ ordinariam impediat.*

Cap. LXXVII.

INTER † bonam & malam fidem medium esse magis obtinuit, aliud est enim bona fides, aliud mala fides, aliud dubietas quæ medium esse videtur inter bonam & malam fidem. Bonam fidem habere intelligitur, qui emit ab eo, quem dominum esse putabat, vel ius habere alienandi, qualis est procurator, aut tutor, *l. bonæ fidei ff. de verb signific. l. bonæ fidei. §. 1. ff. de acq. rerum domin. l. qui scit. §. bonæ fidei ff. de vsur.* malam fidem habere dicitur is, qui recepit rem ab eo, quem dominum non esse sciebat, nec rei alienandæ ius habere intelligebat, *cap. fi. de præscrip.* est etiam, qui nec habeat bonam fidem, nec malam, puta dubius & incertus, *arg. tex. in l. 1. §. scientiam ff. de Tributor.* & is quidem si soluit indebitum, potest repetere non secus, quam si bona fide soluere- 1

ret

l.si ego.§.1.verbo,patientiam ff.de publ.in rem action.§.fin.Instit. de iniur.l.iam dubitari,verb.sua sponte.ff.de hered.instit.

Sicque cum opinio contraria nec vllum aliud habeat fundamentum, nec alium scopulum intueatur, quam peccati vitandi occasionem, cumque per nostram, quam per contrariam opinionem id facilius,& verosimilius contingat, superest vt sententia nostra recipienda, contrariaque reiiciēda sit, præsertim cum ad firmitatem legum quæ ex causa ab iure diuino, aut naturali discedunt,quælibet causa tolerabilis sufficiat, vt plene per Bald. *in l.non omnium.ff.de legibus,& in l.de quibus. colum.*10. *eodem titul.* And. Tiraq.*de vtroq; retract.in præfat. nu.*75. dixi *de success. creation.* §.3.*num,*2.& §. 20. *num.* 292. *per l.prospexit.ff.qui & à quibus.l.*1.*§.initium,ibi,quia moderatam hanc ætatem prætor ratus* est, vbi hanc rationem Gloss. appellat mirabilem,*ff.de postul.* quanto ergo magis vbi sunt tot tamque iustæ rationes, vt in specie nostra. Et ita nostram opinionem tenent Bart. *in l.sequitur. §.suam.ff.de vsucap.* Idem *in l.hac autem iura ff.de seruitut.vrbano.præd.*Host.*in summa, tit.de præscript. rerum immobilium. §.quæ res. colum.*1. sentit Bald.*in d.§.si quis per triginta.colum.*3.Practica Papien. *in forma responsionis rei conuenti,in verb.præscriptio.*vbi firmat, hanc partem communiter practicari tanquam veriorem. Marianus Socinus *consil.*203. *circa primum consultationis articulum.* vbi firmat, hanc esse communem opinionem,Roman.*in d.§.si viam.* Ægidius Bellamera, *in d.cap.fin.num.*6.Bal.*cons.*437.*lib.*1.Corn.*consi.*176.*ad euidentiam. colum.*2.& *consil.*138.*videtur.libr* 1. Idem *consil.*106.*circa thema.lib.*2.Tolosana decisio 73. Idem Corne. *consil.* 251. & *in hac consultatione,libro* 3.& *consilio* 275.*quanquam. col.*1.*eodem lib. consil.*117. vbi firmat, hanc esse communem, & veriorem, & vsu forensi receptam,quam nos quoque receptiorem putamus, & saltem tribus casibus admittendam, nempe cum debiti ignari erant debitor & creditor, vel cum vterque id ignorabat, vel cum solus creditor sciebat,debitor autem ignorabat, præsertim cum per hoc vitentur lites,in quo vertitur fauor publicus etiam principaliter, *cap. finem litibus. de dolo & cont. l. properandum. C. de iud.* Alexand.*in l. Seius & Agerius.ff. ad leg.Falcid.* Quarto autem casu cum debitor sciebat,creditor vero ignorabat, contraria pars tueri potest forte.Et hoc not.*ad intell. l.*3.*tit.*13.*lib.ordina. & pragm.ann.* 1528. *cap.* 157.*in legibus Hispanorum.*

SVMMARIA.

1 *Inter bonam & malam fidem an medium esse possit, egregia quæstio.*

2 *Dubietas quoad præscribendū inducit bonam fidem.*

3 *Dubietas nō inducit malā fidē. nec impedit præscriptionē, cū multis contra communem.*

4 *Credulitas sufficit ad adeundū. cum communi.*

5 *Domi-*

5 *Dominium difficulter probatur.*

6 *Bona aut mala fides, quoad præscribendum non admittunt medium, dubietas inculpata non differt à bona fide, quoad præscribendum, talis dubietas non impedit præscriptionem inchoari, non magis, quam inchoatam perfici, hæc tria cum communi contra alteram communem.*

7 *Titulus in præscri. an requiratur positiue.*

8 *Furiosus & infans possunt vsucapere.*

9 *Bona fides orta etiam ex iniusta causa, cæteris habilibus, sufficit ad præscribendum.*

10 *Titulus in vsucapionibus vel præscriptionibus an requiratur, noua traditio.*

11 *Falsum quod est, nil est.*

12 *Bona fides ad vsucapionem vel præscriptionem positiue non desideratur, contra Doctor.*

13 *Error iuris an impediat longi temporis præscriptionem, cum communi.*

14 *Error iuris non impedit præscriptionem de iure ciuili, si sit præscriptio triginta annorum. Et quid de iure canonico.*

15 *Error iuris etiam resistentis, non impedit præscriptionem triginta annorum.*

16 *Errans in iure non ideo est in mala fide, contra Doctores, & ideo præscribit annis 30. contra eosdem.*

17 *Bona fidei possessor quis dicatur.*

18 *Errans in iure etiam resistente præscribit annis triginta, contra Doct.*

19 *Leges resistentes an obligent nos ad peccatū, cōtra nouissimos.*

20 *Legis resistentis transgressor an mortaliter peccet, contra Doct.*

21 *Error iuris difficillimi prodest ad præscriptionē, vel vsucapionem ordinariā, contra Couarru. cū Metina, & inter errorē iuris & errorē facti, nil interesse, quoad præsc. vel vsu. data paritate terminorum, contra Doct nu. 22. & 23.*

22 *Error iuris omnino inculpatus an præscriptionem vel vsucapionē ordinariam impediat.*

CAP. LXXVII.

INTER † bonam & malam fidem medium esse magis obtinuit, aliud est enim bona fides, aliud mala fides, aliud dubietas quæ medium esse videtur inter bonam & malam fidem. Bonam fidem habere intelligitur, qui emit ab eo, quem dominum esse putabat, vel ius habere alienandi, qualis est procurator, aut tutor, *l. bona fidei ff. de verb signific. l. bona fidei. §. 1. ff. de acq. rerum domin. l. qui scit. §. bona fidei ff. de vsur.* malam fidem habere dicitur is, qui recepit rem ab eo, quem dominum non esse sciebat, nec rei alienandæ ius habere intelligebat. *cap fi. de præscrip.* est etiam, qui nec habeat bonam fidem, nec malam, puta dubius & incertus, *arg. tex. in l. 1. § scientiam ff. de Tributor.* & is quidem si soluit indebitum, potest, repetere non secus, quam si bona fide solueret 1

ret, credens, se debere *l. si C. de cond. indeb.* vt sic ei assimiletur qui
2 erraret in facto, *vt ibi.* †Et quod dubitãs nec dicatur esse in bona nec in mala fide in materia præscriptionis tenuerunt Glo *in l. 1. C. de acq poss Gloss ff pro soluto, in l. 2. Gloss. in l. 3. § generaliter. ff. de acquir poss.* quæ communiter recepta est, vt patet ibi ex relatione Alexand. & Ias. & firmat Couar. *num. 3. cap. possessor. par. 2. §. 7. de reg. iur. in 6.* Vnde infertur quod cum ad præscriptionem inchoandam ab ipso initio desideretur bona fides. *l. vnic. Cod de vsucapion. transf. l. cum heres. ff. de diuer. & temp. præscrip.* sane qui emeret rem ab eo, quem dominum esse dubitaret, eam vsucapere nõ posset, quasi is non videretur bonam fidem habere. Verum cum ex post facto interuentus dubietatis non soleat impedire vsucapionem cœptam quinimmo nec etiam interuentus malæ fidei inspecto ciuili iure. tũ c licet is qui emerat bona fide ab eo quẽ dominum esse putabat, postea ante completam vsucapionem incipiat dubitare, an ille dominus esset necne, non impedietur vsucapionem perficere. Vtrunque communiter tenent Doctores, quales sunt Bart. *in leg. naturaliter col. 7. de vsucap.* Abbas *in cap. final. num. 39 de præscrip.* vbi Imola, & Felinus, *num.* 9 Balbus *de præscrip. 2. par. 3. par. princip. quæst. 2.* Syluester *in verbo præscrip. prima §. tertio.* & hanc esse communem sententiam, firmãt Felyn. & Bald. *vbi supra*, quod & firmat Couar. *vbi supra*, sequitur & ait esse communem opinionem Ioann. Annibal. *in leg. naturaliter nu. 117. ff. de vsucapio.* quod omnes intelligunt procedere de iure canonico, non secus, quam de iure ciuili,

Sunt etiã qui putent q̃ hęc dubietas incidens post inchoatam p̃scriptionẽ vitiet & impediat vsucapionẽ expleri, ita tenent, fluctuans tamẽ Abb. *in d. c. fi. de præsc.* Adriannus *in 4. sent. in tract. de rest. c. de p̃scrip.* Sunt per cõtrariũ, qui tẽtant defendere, vt talis dubietas etiam ab ipso initio nõ impediat vsucapionẽ, quasi dubius in hac materia similis sit ei, qui securus, & incautus, rem quã emebat, venditoris esse putaret, ita pungit Abb. *num. 39. d. cap. fin. sentit. Gloss. in d. c. fin. & cap. vigilanti. de præscrip. facit optime cap. si virgo. 34. q. 2. facit optime dict. cap. fin. ibi, in nulla temporis parte scientiã rei habeat alienæ, facit l. qui scit. §. bonæ fidei. ff. de vsur facit optime. c. vigilanti. de præscrip. ibi ne malæfidei possessores simus* nihil enim aliud tam ad inchoandam, quam ad perficiendam præscriptionem desiderat quam vt absit mala fides, vt autem adsit bona fides, scilicet vt emens certo & indubitanter putasset venditorem fuisse dominũ, id ibi non exigitur, nec sine summa imprudentia exigi poterat, quid enim iuuaret nimia & improbãda credulitas accipientis? pro hac opinione facit *§. si à pupillo, in l. 2. ff. pro emto. in 1. resp.* vbi qui emit à pupillo, quẽ puberẽ putabat, vsucapit, nec exigimus quod adhibuerit exactam diligẽtiam vt nosceret pupillus ne esset an pubes, facit *& ille tex. in 2. respon.* vbi emens à furioso quem

quem sanæ mentis putabat, præscribit, nec similiter exactam diligentiam ibi exigimus, per quam apparet eum iustissimam causam errandi habuisse, vnde in terminis illius text. forte erat dubius, facit *l. quod. vulgo. ff. pro empt. & l fin. ff pro suo,* vbi quis accipit rem à seruo vel procuratore, cui mandauerat vt eam emeret, præscribit. licet ille re vera non emisset, sed tantum se emisse mentitus fuit, de quo mendacio potuit ipse dominus cogitare. Facit per totum. *ff. & Cod pro here. & cap. is qui in ius, de reg. iur. in* 6. vbi sufficit ignorantia eius, qui alteri successit, & tamen potuit cogitare, an defunctus alienum possideret, Facit *ff. de acquir. hær. l. cum quidam. §. quod dicitur.* Secundo vbi ad acquirendam hæreditatem & adeundam sufficit vehemens opinio adeuntis, qui eum, cuius de hæreditate agebatur, mortuum putabat. Facit. *ff. pro derel. l 2 &* 3. vbi quis rem pro derelicto habuit, eamque alter, qui apprehendit, mihi vendidit & præscribo, licet nullam iustam causam haberet putandi dominum fuisse eum, qui talem rem pro derelicto habuerat, quinimo res suas iactare & abiicere pauci solent. *l. cum de indebito. ff de proba.* † Vndecimo facit *l. 2. §. interdum. ff. de vulga.* ibi improbum esse eum qui solicitus esset de hæreditate viuentis *l. nec. nos. in verb. perperam Cod. de capt.* vbi hereditatem viuentis qui adierit turpissime fecisse videtur, & tamen, vt eam adire possit, sufficit rumor, & multorum opinio existimantium illum, cuius de hæreditate agebatur, mortuum esse *d. §. quod dicitur, cum ibi not. per Gloss. Bart. & alios communiter.* Sic & in proposito, vt quis intelligatur esse in bona fide, sufficit rem cepisse ab eo, qui putabatur dominus, vel reputabatur ius habuisse tradendi, licet is qui accepit non iniuste dubitare posset, an ille dominus esset. † Duodecimo facit ratio viua & peremtoria, nam, vt notatur communiter per Glos. & Doctores *in leg. cum res, & in l. siue possidetis. Cod. de probationibus*: dominium directum in rebus soli vix alio modo probari potest quam per præscriptionem, nam si fundum emi abs te, tuque à Titio, Titiusque à Sempronio, Semproniusque à Mæuio, adhuc etiam per interuentum istorum omnium totque titulorum non sequitur nec probatur necessario me huius rei dominium assecutum fuisse, quod non apparet, nec potest apparere, an tu, qui mihi vendidisti, esses dominus, nec apparet, quod Titius, qui tibi prius vendiderat, dominus fuisset, nec apparet, quod Sempronius, qui Titio vendiderat, fuisset dominus, & sic de singulis, itaque etiam si per mille manus fundus ille ambulauerit, milliesque de persona in personā titulo venditionis, vel alio legitimo migrauerit, adhuc tamē nō apparet quisnā huius fundi dominus factus fuerit, nisi interuentu lōgi tēporis contingat pręscriptio, ideoq; scite dixit consul-

Marginal numbers: 4 (beside "Vndecimo"), 5 (beside "Duodecimo").

consultus *in d.l.1.ff.de vsuc.* vsucapionem necessariam, vt dominia rerum nō semper inincerto essent, & *in l.fi.ff.pro suo*, dixit consultus vsucapionē necessariā, ne lites ꝑpter dominiorum, & iurium incertitudinem essent immortales: & *in l.cum notissimi, in fi. princip.C.de præscrip.* 30. *annorum* dixit Iustin. præscriptionem esse necessariam, ne possessores rerum immortali plene timore tenerentur, cum per solam vsucapionnem dominium rerum immobilium probari possit, vt diximus, nam mobilium rerum vsucapionem rarissime contingere testatur Iustin. *in §. furtiua, ad finem Instit.de vsucap.* per rationem ibi expressam. Item iurium & actionum contingebat præscriptio iure ciuili sine bona fide. *l. sicut l. omnes.l.cum notissimi cum l.sequen.Cod. de præscrip.* 30. *annor.* tunc si agimus de præscriptione quæ contingit cum bona fide non est curandum de præscr. rerum mobilium, quia illa raro contingit. non quoq; de præsc. iurium & actionum, quia illa de iure ciuili non exigebat bonam fidem, ergo superest, vt hæc inspectio bonæ vel malæ fidei, adhibenda sit regulariter, & potissimum in præscriptione rerum immobilium, quarum dominium vix probari potest aliter quam per præscriptionem, ergo si abs te emi, mihique tradisti fundum, non iuste desinam dubitare, an me dominum feceris, & an illius fundi dominus esses quandoquidem te dominum fuisse mihi vix constare poterat, & hæc dubitatio non modo iusta & probabilis, verum etiam necessaria nobis videtur, & tam frequens & ordinaria, vt vix vllū emptorem alicuius fundi reperias, qui modo improuidus & inexpertus non sit, qui huius timoris & dubietatis ratione sibi non prouideat, exigēs longas cautiones de euictione, idoneosq; fideiussores, hypothecas, pœnarum promissiones, & similia, ergo scite & prouide iura nostra tam Canonica, quam ciuilia, quæ retulimus ad interuentum bonæ fidei, in præscriptione nihil aliud desiderant, præter abscessum malæ fidei, & scientiam rei alienæ indubitatam, aut verosimilē abesse, animaduertētes solam dubitationē emtoris nil obesse, cū is nō posset non dubitare, an q ei tradebat dominus esset hęc ergo dubietas vt impedimēto sit pſcriptioni ēt inchoandæ tantum quidem obest, quod ausim verissimum dicere, nunquam inchoari talem præscriptionem absque interuentu talis dubietatis, nisi cum emptor esset rerum humanarum ignarus, improuidus, iners, inexpertus, incautus, & hanc nostram opinionem tenuerunt Gloss. *in d.cap.vigilanti, & d.cap.fin.de præsc. & alij supra relati*, sequitur & dicit communiter approbatam Abb. *in d.c.fin.num.*40. Vnde deducuntur tres conclusiones secundum hanc cōmunem opinionem, quam sequimur contra superiorem
6 communem conclusionem, quam improbamus. † Prima quod in

in materia præscriptionis non est medium inter bonam & malā fidem. Secunda ꝙ dubietas nihil (si non sit supina) differt à bona fide. Tertia quod etiam talis dubietas non impedit (si non sit supina) incohari talem præscriptionem etiā de iure canonico, non magis, quā inchoatā perfici, quod sane significauit *d.c fin. de præsc. ibi, in nulla temporis parte rei habeat scientiam aliena*: sensus enim & proprietas illorum verborum est, quod ad præscriptionē sufficit abesse scientiam rei alienæ in prima temporis parte, non secus quam in media, vel vltima parte tēporis, sicque sufficere & prodesse ad inchoandam præscriptionem non secus, quam ad prosequendam, vel perficiendam. Denique sit talis dubietas præscriptionem inchoari non impedit, apparet quod longe minus impediet inchoatam continuari, vt est communis opinio supra relata, licet quidā contrariū putauerint, ꝑ nobis in principali cōclusione est *l. pen. C. de euict.* vbi apparet bonā aut malam fidē (cū sit res pendēs ex animo nostro, qui soli Deo certo potest esse cognitus) solis indiciis posse probari, nō etiā aliis dilucidis probationibus, vnde hac in re ad verosimilia necessario recurrēdum est & ad iuris decisiones huic rei proximiores: proxima autem est ea de qua *in d.l. cum quidam. §. quod dicitur. 1. & 2. ff. de acquir. hered. cū ibi not.* nam si is cuius de successione agitur reuera mortuus est, si id certo scio, eius hereditatem adire possum, si ignoto nō possum, quod si dubius sum, tunc si habui iustam causam credendi eū defunctū fuisse, adire possum, si minus nō possum *vt ibi*: sic & in proposito emi fundum re vera alienū, si certo scio alienū esse, præscribere non possum, si vendentis esse putaui, præscribere possum, & in re dubia ita putare licuit: fallit quādo euidenter cōtrarium debui existimare, *argumen. d. §. quod dicitur*, quod autem & hæc euidentia adsit, alibi dixi.

Denique † cum ad præscriptionem desideretur possessio. *l. 3. l. sine possessione. ff. de vsucapion. cap. sine possessione. de reg. iur. in 6. l. vnic Cod. de vsucapion. transfor. & titul. l. clauibus. ff. de contrahend. empt. d. l. vnic. & in princip. Institut. de vsucapion.* is sane titulus & verus esse regulariter debet non tantum putatiuus. *l. quod vulgo. ff pro emption. l. fin. cum Gloss. Cod. pro donato. l Celsus ff. de vsucapion.* & legitimus esse debet, non autem, illegitimus, aut legibus non approbatus. *l. quemadmodum. Cod. de agri. & cens. lib. 11. cap. qui contra iura, de regul. iuris, in 6. l. 2. Cod. pro emptor. l. 2. §. si à pupillo ff. pro emptor. l. nunquam. l. si fur. §. 1. ff. de vsucapion. cap. 2. §. contractus, de rebus eccles. non alie. l. fin. §. sin autem sub condition e. Cod. commun. de legat.* sicque is titulus positiue desideratur, non enim sufficit quod absit titulus improbatus, vt in exemplis supra memoratis, *hoc est, contentis in dd. ll.* sed oportet quod positiue interueniat titulus, *vt patet. in l. 1. 3. & per totū ff. pro suo.* nam siquis rem nullo iure, aut titulo occupasset, is sane non præscriberet, etiam 7

si tam

si tam incautus ignarusq; esset, vt putaret id sibi (*contra l. nullo. C. de rei vend.*) licere, & contra leges omnes supra allegatas, quia regulariter non sufficit ad præscribendam rem abscessus mali & improbi tituli, sed tituli legitimi interuentus positiue desideratur, *vt dd. ll.* nisi in casibus specialibus. *vt in l. si quis diuturno. Dig. si seruitus vend. & similibus.* Non sic est in bona fide, quæ vt satis iam docuimus, positiue sic non desideratur ad præscriptionem, sed tantum remotiue non enim necesse est quod adsit bona fides, sed quod absit mala fides, abscessus malæ fidei, & remotio sufficit, non autem bonæ fidei interuentus desideratur, ideoque dicitur per Iureconsultum in definitione vsucapionis, quod causatur non à bona fide, sed à possessionis continuatione. *dict. l. 3. D.*
8 *de vsucapion.*† Vnde in quibus casibus ignoranti acquiri possessio potest, & in quibus casibus furioso, & infanti citra ipsorum factum acquiritur, in eisdem si titulus positiue reuera interfuit legitimus, contingere potest præscriptio, licet non sit hic vllus bonæ fidei interuentus, aut fidei malæ positiue, cum ignorans non
9 possit habere bonam, aut malam fidem. Vnde infertur veram esse illam communem opinionem, quæ habet † quod in præscriptionibus, quæ titulum non desiderant, tunc bona fides, orta etiam ex iniusta causa, & fatua, puta ex iuris errore, sufficeret ad præscribendum. Ita tenent Ant. & Imol. *in capit. peruenit per text. ibi, de empt. & vend.* Idem Imola *in cap. de quarta, & in cap. final. col. 4. de præscript.* Paul. *consil. 44. lib. 2. colum. penult.* Bart. *in rep. dicta l. Celsus quæst. 4.* est communis secundum Rubeum *consil. 75.* tenent Felin. *in dict. capit. de quarta nu. 33.* Couarr. *in cap. possessor. de regul. iuris, part. 2. §. 7.* vnde cum pscript. 30. annorũ non requirat titulum, *l. sicut, & l. omnes. C. de præscriptione triginta annorum, talis bona fides in ea sufficiet.* Nec obest *l. cum querebatur. Cod. vnde vi.* nam respon. vt per Bart. *ibi in fine. vide capit. 81. num 8.* quod intelligitur procedere in errore iuris, neque assistentis, neque resistentis, non sic si ius expressim resisteret tali titulo, tunc enim cessaret præscriptio ex defectu bonæ fidei, quasi tunc vel non videatur bona fides interfuisse, vel ea videatur illegitima, & sic insufficiens, propterea quod profecta sit ab errore iuris, quod illi contractui resistebat. Ita Bartolus *in lege. sed etsi lege §. scire Digest. de petit. hered.* Couarru. *vbi supra, versic. hac autem secunda* Balb. in *d. l. Celsus, 4. not.* post Abbatem *in d. cap. de quarta. col 2.* Felin. *in dict. capit. de quarta. num 26.* Paul. *dicta l. Celsus.* Bart *in d. l. quemadmodum.* Card. *in clemen. 1. §. si quis quæst. 11. de rebus Eccles.* & sic hæc est communis opinio, vnde ex mente ipsorum si pupillus sine tutoris authoritate rem alienam mihi venderet, licet reuera eam ipsius pupilli esse crediderim, non solum cessat præscriptio ordinaria, *iuxta legem 2. §. si à pupillo. Digest. pro empt.* sed etiam præscriptio annorum, quasi ex tam fatuo iuris præsumatur

matur mala fides. Vnde omnes hi, quos modo citauimus, similiter consentiunt, talem bonam fidem non prodesse in præscriptione longi temporis, quia ea titulum requirit, & quando titulus requiritur, bona fides profecta ex titulo & causa fatua non sufficeret, nec haberetur pro bona fide. Verum licet passim omnes plerique nostrorum vbique veluti notissimum iuris elementorum tradere soleant, ad præscriptionem, vel vsucapionem ordinariam tria requisita desiderari, scilicet possessio, titulus, & bona fides, per iura supra allegata: tamen nos sumus in hac sententia, & opinione, † vt sola diuturna possessio continuata, & iusta sufficiat ad talem præscriptionem, vel vsucapionem creandam, perficiendam, consumendam, vt non obscure à Iureconsulto docemur, qui dum vsucapionis definitionem traderet in *l. 3. Digest. de vsucapion.* ait: Vsucapio est acquisitio dominij per continuationem possessionis temporis lege definiti, perpende nullum verbum posuisse de titulo, aut bona fide, sed tantum de continua & diutina possessione, nam tituli interuentus positiue necessarius non est, patet, quia si procuratori vel seruo mandaui, vt agrum emerent mihi, hique se emisse mentiti, mihi agrum ipsum tradiderunt, cum potero vsucapere non secus, quam si reuera titulus interfuisset, & tamen hic nullus titulus interfuit, licet titulum interfuisse putarem. *tex. in l. quod vulgo. D. pro emt. & D. pro lega l. pro legato. & l. fi. D. de vsuc. l. non solum. §. quod vulgo vers. idem hic. l. fin. D pro suo.* licet n. regulariter pro emptore possidere nequeat qui nõ emit, & pro legato nequeat possidere, is cui legatum non fuit. *l. 2 & 3. D. pro legato. d. l. final. D. pro suo. d. l. quod vulgo & d. l. non solum. §. quod vulgo. d. l. pro legato. & d. l. fi. D. pro legato.* tamen id verum est, nisi iustam causam habuit existimãdi sibi legatum fuisse, *vt dictis legibus.* Iustam autem causam id existimandi habuisse videtur is, cui testamento legatum relictum fuit, quod postea fuit codicilis ademptum. *dict. l. pro legato & d. l. final. D. pro legato.* vel si nuntiatum fuit legatario septem testes affuisse in testamento, cum pauciores interfuissent *Gloss. in dicta l. final.* vel sibi nuntiatum fuit, testamentum fuisse à testibus sigillatum, cum non fuisset, *secundum dictam gloss.* vel solenne erat testamentum, sed apparuit iniustum fuisse præteritione sui heredis. *vt dict. Gloss.* in omnibus his casibus & similibus *in dicta Gloss. adnotatis* defectus tituli non nocet, quando, qui præscribit, habuit iustam causam putandi se iurè possidere, titulumque possidendi habere. Itaque aut fuit iusta causa existimandi, aut fuit iniusta, aut fuit media. si fuit iusta, procedit vsucapio, vt dictis legibus. *maxime in dicta leg. pro legato. ibi. subest iusta causa. & dict. l. final. D. pro legato. dicta lege. quod vulgo. ibi,. si nullam iustam. dict. lege. non solum. §. quod vulgo ibi, si nullam iustam causam, &c.* quod si interfuit causa iniusta, fatua, & supina, siue ille

pre-

procederet ex errore facti, cessaret vsucapio *l. 2. & 3. D. pro legato* siue etiam ex errore iuris. *l. nunquam in vsucapionibus. ff. de vsucap. l. si fur. §. 1. eod. tit.* quod si nec nimis iusta fuit errandi causa, nec nimis iniusta, sed media, puta quia fuit tolerabilis, adhuc continget vsucapio *d. l. fin. D. pro suo. ibi, tolerabilis error.* similis distinctio fit inter culpam latam, leuem, & leuissimam, in Gloss. *§. praeterea. vbi per Doctor. Institut. quibus modis re contrahat. obligatio.* quae omnia maxima ex parte pendent ex arbitrio & prudenti iudicis aestimatione & cẽsura, stat ergo ex sola possessionis diuturnae cõtinuatione, contingere vsucapionem ordinariam, nisi per interuentum malae fidei excludatur aut impediatur. Horum ratio est, quia vt p traditionẽ q̃ritur rerum dominiũ, quãdo dominus rem suam tradebat eo animo, vt à se & dominium absce deret, & in accipientem transuolaret. *§. per traditionem. Institut. de rer. diui. l. traditionib. C. de pact.* ita quoque per traditionẽ factam, & acceptam eo animo, vt dominium à tradente in accipientẽ migraret, transfertur dominium non statim, sed post longã continuamq; possessionem quando tradens dominus non erat, nec ius transferendi dominium habebat, licet accipiens existimaret ꝙ habebat ius & potestatem dominij transferendi. *l. clauib. ff. de contrah. emt.* & cum olim dominium ex naturali possessione coepisset. *l. 1. in princ. D. de acquir. poss.* quod in rebus quae ad alium iure dominij pertinent, contingere non potest, nisi per domini concessionem. *l. nunquam ff. de acquir. rerum dominio. d. l. traditionib. l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* hoc limitatur nisi adsit vsucapio, vt si possessioni accedat, & causa possidendi tolerabilis, & non iniusta, & temporis diuturnitas, isthaec tantundem importent, & iuuant acquisitionem dominij, quantum ipsius domini concessio, per rationes quae referuntur à Iureconsultis *in l. 1. Digest. de vsucapion. & in l. final. Dig. pro suo. & in l. cum notissimi. ad princip. Cod. de praescription. triginta annorum.* ergo licet regulariter ad dominij translationem titulus exigatur. *dicta leg. nunquam nuda. dict. §. per traditionem dicta l. id quod nostrum.* tamen id procedit quando agitur vt transferatur dominium, sine temporis interuallo, sed per solam ipsam traditionem, quale est cum Dominus rem tradit. Ac cum quaeritur an post longam temporis possessionisque continuationem dominium quaeri possit citra tituli interuentum, tunc sit indubitatum, posse: per leges, & rationes memoratas. Nam tunc tituli accessus, & interuentus non exigitur, nisi ad iustificationem possessionis. Cum enim, vt diximus, haec diuturna possessio, vel iusta esse debeat, vel saltem non iniusta, à communiter accidentibus: ac plerunque titulum & causam possidendi exigimus, ne iniuste & perperam posidentibus tale compendium contingat, per quod ad delinquendum inuitentur: sicque titulus praescriptionis non est necessarius propter se, sed

sed propter aliud, ad iustificandam scilicet possessionem: vnde in quibus casibus sine titulo iusta possessio inueniri potest, in illis vsucapio sine titulo procedit. *d. l. quod vulgo. D. pro empto dicta l. non solum, §. quod vulgo. Dig. de vsucapione. dicta l. pro legata. dicta l. final. Dig. pro legato.* In quibus iuribus, † & in *dicta. l. final D. pro* 11
suo. titulus erat falsus, vel inutilis, illegitimus, vel ēt tantū putatiuus, & sic nullus *vt §. final. Instit ut. quibus modu testament infirm* plene per Tiraquell. dum late *in tract. retract. lignarter. §. 1. Gloß. 20. num.* 11. probat quod falsus denarius non est denarius, falsus testis non est testis, falsum instrumentum non est instrumentum, falsus iudex non est iudex, falsus modius non est modius, & similia. Nam falsum quod est, nihil est, & nos alibi diximus, *in libro secundo §. 17. num. 65. de success. crea.* Idem bona fides non desideratur positiue, sed sufficit quod priuatiue, negatiueque absit mala fides, quod contingit cum datur ignorantia rei alienæ. *dict. capit. final. de præscript dict. capit. si virgo. dict. capit. vigilanti, bonus text. Digest. de public. l. traditionem. in verbo sciens. iuncto verb. ignorasse.* vbi sensus est quoad vsucapionem, vel quoad publicianam actionem concedendam, vel denegandam malæ fidei possessorem intelligi, qui sciat rem esse alienam, & per contrarium bonæ fidei possessorem, qui alienam ignorat, nec dubium est quin in hac materia, & similibus dubius ignoranti exæquetur. *l. fin. C. de cond. indebi.* si sit tolerabilis, & non iniusta dubietas *d. l. fi. D. pro suo, cum alius supra allegatis.* Sit ergo fixum indubitatumq; præceptum, vt bonæ fidei interuentus positiue ad præscriptionem non desideretur necessario, sed quod malæ fidei abscessus ac defectus sufficit, & ꝙ similiter titulus non est necessarius, licet plerunq; & prout plurimum vtilis sit ad certioré possessionis iustificationem, & ita sunt intelligenda iura quæ in hac materia loquuntur de titulo, aut bona fide. Quid n. iuuat dicere bonam fidem positiue interuenire debere in vsucapienda re etiā à principio, cum vt ostendimus, nullus modo prouidus, & prudēs seu exptus rerū possit non dubitare, an tradentis esset res illa iure dominij, an non, cum tradentis fuisse rem illam certo scire vix vllus possit, ergo etiā si ipse possessor, qui vsucapere cōtendit, fateatur hac in re dubitasse, sed tempore primo, quo sibi res tradebatur, & quo vsucapio inchoabatur, adhuc non desinet vsucapere, si ex causa non nimis iniusta, sed tolerabili rem accipit, quod si per contrarium firmasset, se certo scisse, firmissimeque se securum, & incautum existimasse rem traditam fuisse tradentis, adhuc non continget vsucapio, si causam ita existimandi habuit iniustam & intolerabilem: ergo eius assertioni, & declarationi cum minime standum sit, & veritas huius rei in rerum natura incerta sit, vt apud solum Deum satis certa esse possit, superest vt illud solum sit inspiciendum, vtrum ille initio rem acceperit ex causa tolerabili, an

 ex

ex intolerabili, iusta, an iniusta, vt si iusta, tolerabilisue sit, prosit ad vsucapionem, siue ipse vt prudens, prouidus, & expertus dubitasset de iure tradentis, siue vt ignarus, & supinus, ac incautus animo suo nihil conceperit suspectionis, aut dubitationis, ne aut incuria prosit, aut diligentia & prouidentia noceat, confirmatur: nam aut emtor certo sciebat rem esse vendētis, & tradentis: & ilico fit dominus, sicq; cessat præscriptio *l. sequitur. §. lana. ff. de vsuc.* aut certo sciebat esse alienam, & nullo tempore præscribit. *c. fin. de præsc. c. possessor. de reg. iur.* aut neutrum certo sciebat, sed dubius erat, & locus est præscriptioni. Ergo nullo alio casu præscriptioni locus est, nisi cum emtor de vero dominio incertus est.

Hinc † primum infertur veram nō esse opinionem Bart. quem
12 ibi reliqui simpliciter sequuntur *in l. sed et si lege. §. scire. ff. de peti. hered.* dum ait, ad vsucapionem bonæ fidei interuentum desiderari etiam positiue quod suspectum sane est, cum, vt iam ediximus, etiam si is, qui accepit, animo suo ab ipso initio traditionis dubitare cœpisse de iure tradentis, adhuc vsucapere posset, non secus, quam si securus, & incautus nihil mali suspicaretur. Cum enim mera accipientis ignoratio rei alienæ sufficiat, ignorātia autem nihil sit positiue, sed sit denegatio, & priuatio scientiæ, superest vt talis bona fides non possit videri positiue desiderari, quod Barto. sequitur & Couarr. *in c. possessor. par. 2. §. 7. de reg. iur. in 6.*

Hinc † etiam patebit, an vera sit illa cōmunis opinio supra re-
13 lata, quæ habet in præscriptione ordinaria, quæ titulum desiderat errantē in iure circa hunc titulum, vel causam possidendi non iuuari, nec bonam fidem profectam ab illa ignorantia nō laudabili sibi prodesse quicquam, non magis, quam si legalium traditionum gnarus & conscius esset, perq; hoc malam fidem haberet: veluti si ex testamento, quod vno tantum teste nitebatur, rem mihi legatam accepi bona fide, quia tale testamentum etiam cum vno tantum teste valere putabam, vel non erat à testibus sigillatum, & id non obesse eius validitati, & firmitati putabam, vel ademtum erat legatum in codicillis, q nō obesse putabā, existimās semel testamenti datum, non posse codicillis adimi. His n. casibus, & similibus vera est cōmunis opinio, quæ vsucapionem cessare edocuit in vsucapione ordinaria, quæ præter diuturnæ possessionis continuationem desiderat iustam causam possidēdi, vel saltem tolerabilem, *vt ll. supra allegatis* Causa enim descendens ab errore iuris, non iusta, nō tolerabilis videtur, *vt dd. ll.* tum ne iuris ignarus melioris sit conditionis, quam iure peritus, *contra l. leges sacratissimæ de legibus. & Dig. de origine iuris. l. 2. § penult. ante medi.* tum quod legum traditiones iustissimæ sunt, & præsumuntur, *ff. de iust. & iur. l. 1. & 2. ff. de legibus. c. erit autem lex. 4. dist.* plene per Tiraquel *de vtroque retract. in præfatione num. 75.* cum enim lex iustissime statuerit ꝓpter vitandas falsitates ne quicquā aliquis ex testa-

testamento minus solenni capere possit. *l. fin. C. de fideicomm. §. fin. Instit. de fidei. hered.* iniquum esset, vt res aliena testamento relicta à me per interuentum vsucapionis acquiri posset, cum etiam si testator dominus eius rei foret, ex tali testamento per traditionem ipsam non acquireretur. *l. nunquam nuda. ff. de acq. rer. domin. sicq; obstat regula. l. clauibus ff. de contrah. empt.*

Infertur etiam † an vera sit ea cõmunis opinio, quam supra retulimus, quæ habet, quod talis error vtcunque illaud-bilis non impediret præscriptionem 30. annorum, *per l. sicut l. omnes. l. cum notissimi. C. de praescrip. 30, annorum.* quia ibi iustus titulus, & causa nõ desideratur, quinimo sola continuatio possessionis tricennalis, ét si iusta nõ sit, vel iusta ex causa profecta, sufficit de p se, quasi ipsum tempus longissimum pro iusta causa sit, quod verissimumest de iure ciuili, nec per hoc eo iure inspecto melioris conditionis est iuris ignarus, quam iuris peritus: nam etsi is iuris peritus: foret, & per hoc malam fidem præsumptam haberet, adhuc quidem de iure ciuili vsucapio triginta anorum procederet, *vt dd. ll.* 14

Quid autem de iure Canonico? & ad hoc idem, vt dato eius iuris errore contingat vsucapio, secundum eandem cõmunem opinionem, quæ tamen non præcederet in eo qui esset iuris peritus, & haberet ab initio possessionis scientiã rei alienæ: & sic isto casu de iure Canonico melioris cõditionis erit iuris ignarus quam iuris peritus: nam si ponas legatum in testamẽto relictum, quod postea fuit codicilis ademptum quod ipse nõ ignorabam, sed putabã non posse codicillis admi, sicq; mihi traditum triginta annis possedi, certe præscribã tam de iure ciuili, quã Canonico, quia longissimum tempus pro iusta causa & titulo est. At si iuris peritus forem, sicq; scirẽ quod ademptum fuerat, perinde esse, ac si ne datũ reuera foret, sicq; me alienũ possidere, tunc sane etsi de iure ciuili adhuc præscribere possem, *vt dd. ll.* quia longissimum tempus pro causa & titulo est, tamen nõ potero pscribere de iure Canonico, quia sciẽtia rei alienæ nõ potuit purgari eo iure inspecto per interuentũ longissimi temporis, quinimo tantũ abest, vt purgetur, ꝙ potius vitiũ illud malæ fidei eo iure inspecto videtur augeri, & ratio differentiæ inter ius Canonicũ & ciuile ea est, ꝙ iure ciuili p interuentum longissimi temporis vitiũ sciẽtiæ rei alienæ vel purgatur, vel toleratur, sed de iure Canonico tantum abest, vt videatur purgari vel tolerari, quin potius videtur augeri, ergo inter ius Canonicũ & ciuile nulla differentia erit, quando erã in bona fide, pfecta ex errore iuris, siue simus in vsucapione ordinaria, siue ét in vsucapione 30. ann. vel 40. ꝙ si eram in mala fide, similiter non est differentia in vsucapione ordinaria, quia vtroq; iure cessat, sed in vsuc. 30. vel 40. an. est differentia, quia procedebat de iure ciuil, non sic de iure Canonic. Sed an tale ius ciuile sit in hoc

correctum? & quidem in quibusdam casib. correctum videri potest.in quibusdā vero non vtiq; secundum distinctionem qua supra tradidimus *in c.incip. actio personalis*. Nam si ponas legatū mihi testa. relictum postea fuisse codicillis ademptū, cuius rei cō scij eramus in iure & in facto tam legatarius quā heres: & nihilominus hanc rem legatā cœpi, & 30. annis possedi, sciente & patiente herede, tunc si ipse heres vel alter de voluntate ipsius tradidit, non vsucapiā, sed ab initio dominus videor factus, *l. cuius per errorem.ff.de reg.iur.* quod si propria autoritate cœpi, & postea accessit heredis voluntas expressa, ab eo tēpore dominium videor consequi, & cessat vsucapio. *l.si fur.in princ.D.de vsucap. Institut.de rer.diuis. §.pen. & fi.* quod si accessit voluntas tacita, idem eadem ratione, si modo ea volūtas probetur. *l.cum quid ff.si cert.pet.* quod si cōstat de scientia heredis, & dissimulatione incertū tamen sit an velit rem suam pro derelicto haberi, aut mihi veluti concessam ac donatam esse, tunc per lapsum longi temporis forte concessa videbitur, vt per tradita à Iasone *in l.1.col.fin. C.de seru.fug.* Gloss. & Paul. *in l.si de ead.§.1 D.de acquiren.possess.* Ias. *in l.naturaliter.§.nihil commune.num.84.D.eod. titul.* ergo etiam tunc cessat præscriptio, cum dominij acquisitio magis per domini concessionem, quam per vsucapionem contigisse videatur, quod si pręterieant triginta anni, tunc vel quasi vsucaptum videtur, vel acquisitum domini voluntate de iure ciuili. *d.l.sicut d l.omnes.d.l.cum notissimi.* non sic forte de iure Canonico. *dict. capit. vigilanti. capit final. de præscript.* nisi ea iura data scientia & patientia domini cessare dixeris: quod magis est, vt alibi diximus, & supra *c.1.incip.actio personalis*, ergo aut vterque sciebat alienum possideri, aut vterque ignorabat, aut dominus solus sciebat, aut solus legatarius sciebat non autem heres idemque dominus, & quidem si vterque sciebat, cōtingere videtur dominij acquisitio, nō tam ex præscriptione, quam ex dominij tacita & præsumpta vel concessione, vel abiectione: qui enim rem suam ab alio nullo iure possideri sciebat, & per tantum tempus possideri passus est, & dissimulauit, videbitur rem suam vel quasi abiecisse, paruipendisse, neglexisse ꝓ derelicto habuisse, vel concessisse, & quasi possessori donatā voluisse. *l.1 & 2.ff pro derelicto. gloss.d.l.si de eo §.1.* Ias. *in d.num.84.* Idem Ias. *in d. colu. final* quod si vterque ignorabat alienum possideri, tunc sane vtroque iure contingit præscript. per annos triginta, etiam si in iure erratum esset. *d. l.sicut. d. l. omnes.d.l.cum notissimi.* quod si alienum possideri solus heres idemq; dominus sciebat, legatarius vero inscius iuris ignorabat, tunc longo tempore nō cōtingit vsucapio, nec ēt longissimo, quia legatario continget dominij acquisitio magis eo ꝙ dominus rem suam vel abiecisse vel concessisse videatur, quam quod ex possessione illa non iustificata contingat vsucapio. quod si solus legatarius alienum possi-

deri

deri sciebat, hæres autem per ignorantiam siue iuris siue facti putabat iure rem illam possideri a legatario, tunc non potest videri consensisse, aut concessisse. *l. per errorem. ff. de iur. omn. iudic.* sicq; tunc longi temporis vsucapio cessat, quia causa possidendi non iusta erat. *vt dictis ll.* longissimo autem tempore vsucapio cõtingere inspecto iure ciuili. *d.l. sicut. cum simil.* non sic inspecto iure canonico. *d. cap. vigilanti. & cap fin. de præscript.* quod ius hoc casu seruandum etiam est in foro seculari, quia tunc cessat dominij acquisitio quasi ex dominii abiectione, aut concessione, quia qui ignorat suum ab alio possideri per ignorantiam siue iuris, siue facti, non potest videri rem suã abiecisse, aut pro derelicto habuisse & longe minus donatam voluisse, non quoq; contingit dominij acquisitio quasi per vsucapionem, quia per longissimi temporis interuentum non purgabitur, sed potius augetur vitium malæ fidei de iure canonico, vt dictis iuribus: quæ nota, quia nullus vnquam sic declarauit, & istorum membrorum quædam sunt ex mente, quædam contra mentem communis opinionis. Infertur etiam, † quod si triginta annis possedi rem ex causa non iusta, vel 15 titulo non iusto, quam tamen causam iustam putabam per errorem iuris resistentis non tantum non assistentis, an possim præscribere? & videtur communis opinio, vt præscribi non possit, licet in hac præscriptione titulus nõ requiratur. Ita Balb. *in l Celsus. 4. not de vsucapio* allegat Abb. *in c. de quarta. col. 2. de præscript.* Felin. *ibi nu. 26.* Paul. *in d. l. Celsus.* Cardinalis *in Clem. 1. de reb. eccles. §. si quis. q* 11 Bart. *in l quemadmodum. C. de agri. & censi. lib.* 11. Idem *in l. sed et si. §. scire. ff de pet. hered.* licet non satis declaret sese Couarr. *in dict. c. possessor. de reg. iur. par. 2. §. 7. versi hac autem secunda conclusio,* ius autem resistere videtur secundum eandem communem conclusionem in terminis. *d. l. quemadmodum, & in c. qui contra. de regulis iuris in 6. & in l. fin. § sin autem sub conditione. C. commun de lega.* & iterum Felinus *num. 35. in d. c. de quarta*, qui plures allegat hanc opin. tenentes.

Sed sane verius est, hoc casu præscriptionem contingere 30. ann. vel 40. per generalitatem *d. l. sicut, d. l. omnes. d. l. cum notissimi. d. l. si quis emptionis C. de præscript. 30. annor.* nam cum tale tempus longissimum pro legitima causa possidendi sit, *vt dd. ll. & vt vsucapio contingat*, nihil aliud exigatur præter continuationem possessionis temporis lege definiti *l. 3. ff. de vsucap.* dummodo possessio sit non intolerabilis & omnino iniusta. *d. l. fin. ff. pro suo l. quod vulgo. ff pro emptore l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucap. l. pro legato. l. fin ff. pro legato,* & alia iura supra allegata, præsertim dum aiunt & mentionem faciunt de causa possidendi non iniusta, aut intolerabili, sane illud vitium quod causa possidendi esset non iusta, purgatur per longissimi temporis interuentum, & accessionem *per d. l. sicut, cum similib.* licet non purgaretur per interuen-

tum longiſsimi temporis. *per d.l. quod vulgo*, *cum ſimil.* nec inuenies legem facientem differentiam vtrum lex reſiſtat, vel non aſsiſtat quoad hanc materiam, quinimo *d. l. ſicut, cum conc.* etiam quando lege reſiſtente res poſsideretur, poteſt & debet intelligi: nam quando lege permittente res poſsideretur, tunc etiã longo tempore contingeret vſucapio. Infertur ſuſpectam eſſe opinionem diſertiſsimi Didaci Couarru. meritiſsimi epiſcopi Rode. is enim *in c. poſſeſſor, de reg. iur. part. 2. §. 7. nu. 7. verſ tertio hinc patet.*
16 qui tenuit † errantem in iure non videri eſſe in bona fide, & conſequenter non poſſe præſcribere etiam per annos 30. licet in tali præſcriptione titulus regulariter non exigatur, *vt in l. ſicut l. omnes C. de præſc. 30. annorum*, mouetur ex doctrina Bartol. *in l. ſed etſi lege § ſcire ff. de petit. hered.* vbi Bartol. voluit errantem in iure quod alicui actui reſiſtit, neque eſſe in bona, neque in mala fide. quod & ſentit Felinus *num. 31. in cap. de quarta præſcriptione*, poſt alios quos ipſi allegant. Sed id apud nos ſemper ſuſpectum fuit, in primis errantem in iure vtcunque reſiſtentem, non poſſe non habere bonam fidem, quod probatur lege & ratione, nam text. *in cap. 1. de præſcription. in ſexto.* ait, me poſſediſſe decimas, quæ de iure pertinebant ad Eccleſiam quandam, *iuxta text. in c. ad decimas, de reſtitut. ſpoliatorum. ca. dudum, & fere per totum de decimis*, & quia titulum allegatum probare non potui, ceſſaſſe illam decimarum præſcriptionem etiam per annos 30. vel 40. quia iuris præſumptio erat contra me, & iuris communis diſpoſitio, adhuc tamen ponit pro conſtanti me bonam fidem habuiſſe, vt ibi exprimitur in verbis primæ partis, & rurſus in verbis ſecundæ partis, ergo palam eſt, quod errans in iure, qui poſſidebat decimas illas, quas iure reſiſtente poſſidere non poterat, licet ſi tamen iuridice & legitime ſe poſſidere putabat, licet per ignorantiam iuris etiam reſiſtentis non poſſit, adhuc tamen dicitur habere bonam fidem; neque ad rem pertinuit, quod ibi denegetur præſcriptio, quia illa non ceſſauit ex defectu bonæ fidei, ſed ex defectu tituli, qui vltra bonam fidem ibi deſideratur: nam vbi plura copulatiue deſiderantur, non ſufficit vnum, vel quædam adeſſe, ſed omnia ſimul concurrere oportet. *l. ſi heredi plures. ff. de condi. inſtitu.* Ad idem & ſecundo eſt text. *in l. bonæ fidei. ff. de acquirend. rerum dominio.* probatur ratione.
17 nam in † bona fide eſt, qui non habet ſcientiã rei alienæ, *c. fin. de præſc. c. ſi virgo. 34. quæſtio 2. facit l. ſi per errorem ff. de iuri. omn. iud.* nec qua ex cauſa error deſcendat inuenies legem vllam diſtinguentem quoad denegandam bonam fidem. Facit optime *dict. lex ſed etſi. §. ſcire.*

Stat ergo errantem in iure vtcunque reſiſtente non deſinere
18 habere bonam fidem, † ſed an is præſcribere poſſit per curſum 30. aut 40. annorum, & Couarr. *vbi ſupra*, negat, nos contra vt præ-

præscribere possit, nam licet is per longum tempus decem vel viginti annorum præscribere non posset, quia in tali præscriptione ordinaria desideratur iusta causa, vel titulus possidendi, vltra ipsam possessionem, & bon. fid. *vt in l. vnica. C. de vsucapio. trans. l. nunquam in vsucapionibus ff. de vsucapion. in princip. Institutio. eod.* iustam autem causam aut titulum habuisse non videtur, qui à pupillo sine tutoris authoritate inscius iuris emit. *d. l. nunquam. l. 2. §. si à pupillo, cum §. seq. ff. pro empt. l. quod vulgo. eod. l. fina. ff. pro suo.* tamen id procedit in præscriptione ordinaria, non sic in præscriptione 30. aut 40. annorum, in qua titulus desideratur. *l. sicut. l. omnes. l. si quis emptionis. l. cum notissimi. C. de præsc.* 30. *annorum.* ergo si interfuit titulus vtcunque inutilis, & à iure etiam resistente improbatus, non euanuit aut cessauit præscriptio, quia interuentus illius rei, quæ abundabat, & necessaria non erat, non nocet *l. vni. in pri. C. de rei vxo. actio.* nec vllus, modo sanus, negabit, quin fauorabilior esse debeat, qui titulum licet à iure improbatum, quem legitimum putabat, habebat, quam si nullum omnino titulum haberet, neque huic rei iuste opponit Bart. *in d § scire.* is enim in præscriptione tantum ordinaria loqui intelligendus est, non in præscriptione triginta annorum. Nec me mouet text. *in c. vigilanti. & c. fin. de præscript.* nam ibi loquitur, vbi erat mala fides certa, hic autem nec est (vt docuimus) mala fides certa, nec etiam præsumpta, quia ponimus pro constanti contrarium. Quid enim si esset minor, quid si rusticus, quid si mulier, vel alij in quibus iuris ignorantia toleratur? cessabit certe in eis sinistra suspicio, de qua *in l. quemadmodũ. C. de agric. & cens. lib. 11. & c. qui contra. de reg. iur. lib. 6.* ergo si hi triginta annis cum titulo illegitimo possederunt, præscribunt de iure ciuili *d. l. sicut. d. l. omnes.* quod si dominus excipiat, id ius seruandum non esse de iure canonico propter præsumptum peccatum malæ fidei; replicabo in alijs forte personis id peccatum præsumi, in istis vero non posse, *iuxta gloss. communiter approbatam in l. vbi exigitur. ff. de in ius vocand.* & magis est in neutris præsumi, vt dixi supra *cap. primo. & c incip. possidebas seruum.*

Infertur etiam quod dum Bar. *in d. §. scire*, tenuit eum qui errabat in iure quod neque assistit, neque resistit, non habere bonam, nec malam fidem, errat sane, nam semper dicitur habere bonam fidem, licet ea bona fides citra iusti tituli interuentum ad præscriptionem ordinariam non sufficiat, quæ tamen sufficeret ad præscriptionem 30. aut 40. annorum. vnde cauendum est ab ipso episcopo ciuit. Rode. viro apprime discreto, qui Bart. opinionem sequitur, ex parte, vt supra dixi.

Infertur suspectum esse † quod ibidem *in versic. secundo ab his.* 19
idem disertissimus episcop. ait, quatenus vult vbi ius resistit, tunc ex errore iuris oriri malam fidem, nõ quoad factũ, sed quoad iu-

ris effectum, & sic inducere peccatum, sed sane dum ait quoad factum esse bonam fidem, verum est. *l. bonæ fidei. §. 1. ff. de acquirend. rerum dominio.* quod vero subdit quoad iuris effectum videri malam fidem, errat, vt patet ex superioribus; errat similiter, dum ait, inde sequi peccatum certum & indubitatum, nam sat male ageretur cum humano genere, si leges resistentes earum inscios & ignaros ad peccatum obligarent, quod longe ab earum intentione alienum est, cum leges positiuæ ad res humanas recte componendas, non ad vitam æternam pertineant, vt disseruimus *in tractã. de success. crea part.* 1. Ad *leg. leges sacratissimæ. Cod. de legib.* responde procedere in præsumptione, nos loquimur in casu certo, sicq. excluditur legis præsumptio. *l. continuus. §. cum ita. ff. de verb. oblig.*

20 Vnde † subinfertur longe suspectum esse & perniciosum, quod ab ipso disertissimo episcopo *ibidem versic. tertium huic* asseueratum fuit, nempe peccasse qui actum agit contra legis præcepta, quod est contra mentẽ totius iuris ciuilis, & contra ea quæ tradunt Bart. & omnes *in l. 1. §. si quis ita. ff. de verb. oblig.* Ias. & omnes *in l. contra iuris ciuilis regulas ff. de pact.* in quibus locis taliter contrahens, vel testans, vel codicillans, vel aliud quicquam contra legum præcepta agens nihil egisse regulariter videtur, nec in alio punitur, nisi essemus in delictis, vel quasi, de quo *per totum Inst. de oblig. quæ ex quasi delicto nascuntur.* & alibi dixi, præsertim *supra lib. 1. c. 29. nu.* 18.

Infertur secundum nouissi. etiam suspectum esse, quod Ioann.
21 Medina *in contractibus q.* 17. tentauit † dum scribit eum qui errauit in iure, sicq. bonam fidem habebat, licet ea ex causa non legitima orta esset, posse vsucapere, si ea bona fides sit inuincibilis, & ille iuris error sit inuincibilis. Quid enim si in materia legis *Gallus. ff. de lib. & posth.* quis errauit, is sane error tolerabilis est, ergo non punibilis, *vt in l. si ff. pro suo. Gloss. in princip. Instit. de oblig. quæ quasi ex delicto nascuntur.* verum ipse Couarr. *vbi supra*, huius sententiam firmat in primis esse contra communem sententiam vtriusque iuris professorum, deinde ait indubitatam esse legem humanam potuisse beneficium vsucapionis denegare, illi qui esset in bona fide, etiam si descendere ab iuris errore inculpato, & consequenter dominij acquisitionem abnegare, abnegatumq. non posse detineri rem alienam ab illo qui possidebat eam, neque in foro contentioso, neque in foro conscientiæ: & subijcio exemplum tale, Emi abs te fundum alienum, quem tuum esse putabam, in hoc contractu de scriptura mentio facta fuit, tradidisti mihi illum fundum, nec tamen postea illa scriptura fuit confecta, vnde incidimus in illam quæstionem vehementer controuersam, *de qua per Glo. & omnes in princip. Instit. de empt. & vendit.* an ea venditio nulla fuerit per defectum scripturæ illius

illius, de qua ab contrahentibus mentio facta fuerat, fundum illum sic traditum longo tempore possedi, quem tamē in foro exteriori, secundum communem opinionem non possem vsucapere, at in foro conscientię possem ex sententia d. Ioan. Med. ꝙ negat eruditissimus episcop. Couarru. & sane posito pro constanti non valuisse illum contractum, verissima est secundum quosdam opinio Couarr. contra Medinam. Quid enim iuuat tuam bonam fidem vt mihi res mea auferatur? & cum beneficium vsucapionis lege humana, non naturali, aut diuina inductū sit, quis vetat denegari posse per eandem legem humanam? *l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur. c. omnis res. de reg. iur.* † sed duxerim, non abnegamus, legem potuisse si vellet hoc beneficiū auferre, sed negamus auferre noluisse id beneficium ei, qui in iure inculpabiliter errauit, quemadmodum si in facto errauit non abnegat ei beneficium vsucapionis, quando tale factum inculpabiliter ignorabatur ab eo, qui præscribere dicebat. *l. quid vulgo. ff. pro emp. l. fin. ff. pro suo. l. pro emp. l. fi. ff pro legato.* nam leges hac de re loquentes ideo faciūt differētiam inter errorem iuris & facti, quia errās in iure non intelligitur habuisse iustā causam aut occasionē errandi, errans autem in facto iustam & inculpatā errandi occasionē habuit à plerunq;, & communiter, passimq; accidentibus, lex ergo positiua ei subuentū voluit, qui esset in rei alienæ diutina cōtinuaq; possessione, q̃ suā esse putabat inculpabiliter, nō sic si culpabiliter suā esse putasset. Ergo cū quæritur, an diutina eademq; cōtinua possessio possessori præbuerit dominium rei possessæ cū læsione domini, non tam quærendum aut distinguendum est, vtrum possessor errauerit in facto, an vero in iure, quam vtrum possessor culpabiliter an inculpabiliter rem possessam suam esse putasset, vt si inculpabiliter suam rem illam fecisse vsucapione videatur, sin vero culpabiliter non vtique quod verissimum est, probaturque expressim *in d. l. quod vulgo. in verbo, si nullam iustam causam. & in d. l. fin ff. pro suo, in verb. tolerabilis, & verbo, error, &c. & in d. l. non solum. §. quod vulg ff. de vsuc. verb. si nullam iustā causam, & in d. l pro legato ibi, subest iusta. ff. p legato, & in c. 1. de præsc. in 6. in verb. causam.* & hoc est ꝙ Iurecōsultus sensisse videtur *in l. fi. pro legato*, dū ait post magnas varietates obtinuisse. Quæ omnia iura, vt vides, non tam inter errorem iuris & facti differentiam facere voluerunt, quā inter culpatam aut inculpatam occasionem, & initium possidendi, ideoq; semper quærunt, an habuerit possessor iustam causam, aut occasionem inchoandi possessionem, & apprehendendi, vt tunc vsucapere possit, sin autem non habuerit, tunc minime possit, & cum lex sit non solum quod verbis legis expressim comprehensum est, sed etiam illud quod mēte tacita legislator comprehendit & intellexit *l. ita stipulatus. vers. Sabinus, ibi ex mente*, vbi Paulus, Iason, & alii *ff. de verb. obl. l. fin. ff. de hered. instit.* vnde contra legem

 facit,

facit, qui verba legis complexus, contra legis nititur volũtatem, vt per tex. *in l. fraus ff. de legib.* quinimo lex est non solum ꝙ legislator verbis expressis aut mente tacita comprehendit, sed etiam illud quod nec verbis, nec mente comprehendit (quia non meminit de casu quo de agitur) si tamen verosimile est ita responsurum legislatorem, si de tali casu meminerat, & agitaret tex. egregius *in l. 3. C. de inoffic testamen.* text. elegans *in l. fin. ff. de her. instit. Gloss. communiter ibi appro. in l. tale pactum. §. si. ff. de pact.* plene per Tiraq. *in l. si vnquam, C. de reuoc. dona.* per Ias. *in l. de quibus. ff. de legibus.* Idẽ Ias. *in l. quamuis. C de fideicom.* Idem Ias. *in l. de quibus. num. 14. ff. de legibus.* Idem Ias. *in l. tale pactum. § fin. ff. de pac. supra alleg.* Andr. Tiraq. *de cau. cess. par.* 1. Idem in simili *in prefa. tracta. de retract. nu. 75.* cum multis sequentib. Ergo in specie proposita quis abnegauit quin sit tuendus in re illa quam diu possedit is qui non putauit emptionẽ illã necessario exigere scripturã, ob id ꝙ de scriptura cõtrahentes mentionẽ fecissent, cũ hac in re sit ingens inter iuris professores contentio. Si ergo is habuit inculpatã causam & occasionem putandi illum contractum valuisse, & consequenter existimandi se rem illam recte & rite emisse, & possedisse, potuit se tueri, & protegere omnibus illis legibus supra allegatis, quæ aiunt causam tantum inculpatã desiderari: & præterea poterit se tueri mente & sententia legislatorum, qui in omnib. aliis legibus huius fuerunt intentionis, vt si is habuit causam inculpatã rem illã accipiendi, eiq; possessionis apprehendendi eam possit vsucapere si hac de re interrogatus fuisset, licet illud verbis nõ expresserit, nec etiam intentione assecutus fuerit, quia de eo nõ meminit, quinimo vix est vt in iure errasse videatur is, qui in re, quæ inter iuris professores controuersa est, ita vt in varias sententias discedant, & scindantur, alterã partẽ elegit, *iuxta ea quæ not. per Glo. & Doct. in rub. & in l. 1. C. de litis contest.* & quod si dixeris errãti vtcunq; inculpabiliter non expedire, aut decere, vt subueniatur, cũ agitur de lucro captando cum læsione alterius, *arg tex. egregii in l. 1. § causa ff. de ædil. edict.* (per quẽ olim ipse tuebar opin. & partẽ illã quæ opin. d. Ioan. de Med. aduersatur) vbi vendidi tibi equũ nõ sanum, quẽm tamen absque vllo morbo esse putabam, & ait lex perinde me redhibitoria teneri, ac si equũ illũ morbosum scirẽ, quasi cũ agitur de lucro captando ab vno, & ab altero, de damno vitando, & læsione resarcienda, bona fides illius qui lucrum captat non sufficiat aut iuuet non magis quam si mala fides interfuisset: sed respondendum, illud procedere regulariter, sed fallit in fauorem diutinæ possessionis, q inculpabiliter & inchoata fuit & continuata, ita procedunt iura supra allegata, & nostra materia, quam non abnegamus notissimis iuris regulis aduersari, quia & locupletatur præscribens cum iactura aliena, *contra reg. l. nam hoc. ff. de condi. indeb. l. iure nat. ff. de reg. iur.* & dominium rei nostræ

iure

iure gentium quęsitum nobis sine facto vllo nostro aufertur, *contra reg. l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* sed nobis contra tot regulas præscribentibus patrocinantur rationes *de quibus in l. 1. ff. de vsuc. & in l. fin. ff. pro suo. & in l cum notissimi, in fin. princ. C. de præscriptione 30. annorum.*

Paulatim ergo in hanc declinamus sententiam, vt existimemus † vbi error iuris sit inculpatus, vt tunc præscriptio procedat, 23
non secus quam si error facti inculpatus inter fuisset, nam & ipse facti error si culpatus esset, aut nimis supinus, non prodesset, *text. iuncta Glo. in l. fin. pro donato, vbi per Doctores & in d. l. quod vulgo. & d. l. final. ff. pro suo, & in l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucapion.* ergo data paritate terminorum vix vlla differentia erit inter errorem facti, & errorem iuris, nam vterque nocet, si est fatuus, & supinus, neuter autem noceret cum inculpatus esset, aut tolerabilis. *d. l. fin. ff. pro suo, in verb. tolerabilis, pro nobis etiam l. 3. ff. de vsucap. & quæ diximus supra.*

Ad rationem Episcopi Couarr. dum ait posse legem etiam inculpabiliter erranti denegare beneficium vsucapionis, respondemus posse vtiq; si vellet, verũ in eo quęstio est, an voluerit, necne, ipse putatur voluisse, nos negamus cõtendentes & probantes, data paritate terminorum, non esse differentiam hac in re inter errorem iuris errore mq; facti, nõ solũ inspecta mente & tacita intentione legislatorũ, sed etiam inspectis verbis ipsarũ legum, quod procedere firmamus non solum quoad forum conscientię, vt voluit Ioannes Medina, sed etiam quoad forum contẽtiosum, quorum alterum ipse Ioannes Medin. (quem doctissimum virum appellat episcopus Couarr. *vbi supra*) negaret, vtrunq; autem ipse episcopus abnegaret vir sane disertissimus, quæ omnia not. quia per ea insigniter declaratur tota hæc materia præscriptionum.

Intellige † tamẽ id procedere, vbi iuris error esset inculpatus, 24
verum iuris errorem in exemplis positis, *per l. sed etsi. §. scire. ff. de petit. hæred. & per Bart. & ibi, & per Baldum in l. non dubium. C. de legibus vbi ponunt exempla iuris neq; resistentis, neq; assistentis*, intelligo non esse inculpatũ quoad materiam vsucapionis, licet inculpatus sit quoad hoc, vt quis nõ puniatur in suo amittendo. & ita intellige, quod notat Bart. *in d. §. scire.* Itaq; si legatum relictum in testamento minus solenni diu possedi, illud non præscribam, quia etsi hic adsit iuris non resistentis neq; assistentis error, tamen is non est inculpatus, quoad præscriptionem ordinariam. *l. pro legato. l. fin. ff. pro legato.* Id intellige retenta opinione dicentium ibi ius non resistere neq; assistere, quam modo neq; probamus, neq; improbamus, quia alibi hac de re agemus. Denique hanc opinionem, quam defendimus, vt is error iuris, si inculpatus sit, non noceat etiam in præscriptione ordinaria (quæ titulũ secundũ communem opin. causam vero non iniustam secundũ nos desiderat)

videntur

videntur tenere Abb. & Imo. *in c. cum dilectus. per tex. ibi. de consuet.* Abb. *in c. de quarta. col. 3. de prascrip.* Balb. *in repet. l. Celsus. 4. not. de vsucap.* Curtius Iun. *consil. 6. num. 22.* Anton. *in d. cum dilectus.* Felin. *in d. c. de quarta, in prin.* Idem *in prin. decretorum.* Curt. Iun. *consil. 28. col. 3. refert*, & sequitur ipse disertissimus Couarru. Episcopus, *vbi supra, versi. tertia conclusio.* qui hac in re sibi contrarius mihi visus est, nisi eum, & alios intelligas, & saluos cum præscribens consuluit Iurisperitos, eorumque consilium sequutus fuit, quod mihi necessarium non videtur, dummodo ius ambiguum sit, vt in simili per Barto. & alios *in l. in ambiguo. ff. de reb. dub.* denique pro nobis tex. expressus *in l. si vir vxori. ff. pro donato. & in l. si id quod. ff. pro derelicto.* In summa hac atque illuc circumcursus, nullam data paritate terminorum, inuenies differentiam quoad præscriptionem, inter errorem facti, & errorem iuris, non alterutra, si supinus sit, impedit præscriptionem, sin autem tolerabilis sit, neuter eorum præscriptionem impedit.

SVMMARIA.

1 *Seruitus sine tit. an præscribatur, egregia q.*

2 *Præscriptio qualitatis, per quā res deterior fit, facilius admittitur, quā præscriptio, per quā res tota aufertur.*

3 *Præscriptio quare non currat sine titulo in reditu alcanalarum.*

4 *Bona fides orta etiam ex iniusta causa sufficit ad præscribendum.*

CAPVT LXXVIII.

SERVITVTEM aquæ ducendæ ex fundo tuo acquiro; & præscribo si eam duxi non vi, non clam, non precario, per longum tempus, licet non doceam ex causa legati, vel donationis, vel emptionis, vel alterius tituli ad me pertinuisse. *l. si quis diuturno, in*
1 *princip. ff. si seruit. vend.* † id quod mirabile videtur, tum quia regulariter tit. in præscriptione longi temporis desideratur. *l. vnic. C. de transf. vsuc* tum quia etiam in præscriptione longi temporis requiritur, quando est contra præscribentem, vel possidentem iuris præsumptio. *c. 1. de præsc. lib. 6. iuncto c. ad decimas, de rest. spol.* hic autem iuris erat præsumptio contra istum præscribentem, quia quæque res præsumitur libera. *l. altius. C. de ser. & aqua.* Qua in re pleriq; scribentium aiunt referre, vtrum agatur de præscribenda tota re, an vero de præscribendo aliquo iure, per quod res illa deterior fiat, priore casu titulus requiritur, posteriore vero non vtiq;. Ita tenent Gloss. Alberic. Bart. Bald. Ange. Paul. & alii *in d. l. si quis diuturno.* Ioan. Imol. *in c. vigilanti. num. 15. de præscript.* Idem *in c. final. num. 10. eod. titul.* Ancharan. *in c possessor. de regul. iur. columnn. 9.* Franc. Ripa *in c cum Ecclesia Sutrina, de causa possessio. & proprie. col. pen.* vbi Anton. *similiter col. 1.* Rom. *in l. sequitur. §. si viam. ff. de vsuc.* est com-

est communis opinio, & solutio secundum Couarru. *variarum resolut. cap.* 17. *lib.* 1 *num.* 7. sequitur, & dicit esse communem sol. Balbus *de prascrip. in 2. part. 3. princi. q.* 6. tenet Felinus *in d. cap. si diligenti. num.* 7. & alii innumeri quos allegat Andreas Tiraquell. *de prascr. §. 1. gl.* 4 *versic.* 14 *&* 39. *ibi. sed & multi hoc intelligunt. vbi agatur de modico praiudicio.* Hanc communem distinctionem nouissime impugnat ipse Couarr. *vbi supra*, dicens non agi de leui, sed de graui præiudicio, & læsione, cum præscribatur seruitus in aliqua re, quę vehementer per abscessam iuris libertatis deterior fit: vnde, inquit, quod quando adest vehemens iuris prohibitio, ne res, qua de agitur, ab alio possideatur, quam ab eo, ad quem pertinet de iure, tunc si contra talem iuris prohibitionem possideatur abscedente titulo non possit contingere præscriptio, *ita intelligit d. c.* 1. *vbi* vna ecclesia contra aliam ius decimandi præscribere volebat cum possideri, & occupari ius decimandi ab vna Ecclesia, quod quidem ius ad aliam pertineret vehementer vetitum sit. *dict. capit ad decimas.* verum, inquit, ista vehemens prohibitio non erat in terminis *dict. l. si quis diuturno.* nos vero accepimus ius alienum possidere occupare, alienare, & quoquo modo attingere, & deterius facere non minus vehementer vetitum esse à legib. ciuilib. *vt in si & per totũ. C. de reb. alie non alien. per totum. C. vnde vi & vi arma. l. clam. possidere ff. de acquiren. poss.* quam sit vetitum a lege canonica vsurpari, & possideri ab vna Ecclesia ius decimandi ad aliam pertinens, vtrobique enim par prohibitio est, & esse decebat, verum longe † facilius admittitur, vt aliqua res deterior fiat per abscessum alicuius iuris ad eam pertinentis, vel etiam per abscessum alicuius quotæ partis, quam quod tota illa res pereat, abscedat, vel ad alium transferatur, vt oportune in simili docet Corneus p textum ibi post alios *in l. cum quæstio. C. de lega.* vnde in dicta *l. vnica de vsucapion. transform.* agebatur de præscribenda ipsa re, & in dicto *cap.* 1 *de præscription. in* 6. agebatur de præscribendo iure decimandi ipso, quod nociuum magis esse constat, quam si ageretur de præscribenda alicuius rei qualitate vel iure, *vt in d. l. si quis diuturno.* tu dic vt diximus supra *par.* 2. *in* 3. *vel* 4. *cap. illius part.* 2. 2

Vnde infertur (id quod in nostro prætorio summorum Cæsaris rationalium sæpe tractatum est) quod in quibus casibus duces, comites, marchiones, & alii quam plures nobiles illum censum regalem (quem nos alcaualas appellamus) possederunt etiam longissimo tempore triginta annorum adhuc tamen illum præscribere non potuerunt sine alicuius tituli interuentu, † quia 3
licet in præscriptione longissimi temporis regulariter titulus non sit necessarius. *l. sicut l. omnes. l. cum notissimi. C. de præscriptione* 30 *annorum* tamen illud procedit in rebus & iuribus, in quibus non habebat fundatam suam intentionem de iure, ipse præscribens,

bens, nec is contra quem præscribatur, veluti in prædiis & quibuscunque aliis rebus vel iuribus, regulariter non sic est in dicto reditu (quem alcaualam vocamus) in quo per nostras leges regias solus piissimus Rex noster habet suam intentionem fundatam, vt contra eum præscriptio etiam 30. anno. citra tituli interuentum currere nequeat.

Vnde in vsu forensi sæpe dicebam, quod cum bona fides orta etiam ex iniusta causa vel titulo sufficiat ad præscriptionem illam, quæ sine titulo procedit, qualis est præscriptio triginta
1 annorum *l. sicut l. omnes. Cod. de præscrip.* 30. *annorum*, quæ quidem iura etiam iure canonico manent incorrecta, vbi adest bona fides, vt tenent communiter Doct. *ibi*, & dixi supra *capitulo proximo, cum precedent.* nam si habeo bonam fidem in re soli, quã inscius emi à minore vigintiquinq; annis sine decreto, vel sine authoritate tutoris, quem ille habebat, tunc licet hæc bona fides non sufficeret ad hanc rem præscribendam longo tempore quia in tali longi temporis præscriptione requiritur titulus legitimus. *l. vnica, de vsucapion. transform. l. nunquam ff. de acquirend. rerum dominio. capit. qui contra iura. de regulis iuris l.* 1. *Cod. de bonis maternis. l. quemadmodum. Cod. de agric. & censi. lib.* 11. titulus autem illegitimus, & improbatus habetur pro non titulo, *vt dictis iuribus & leg. finali. Cod. pro donato.* tamen vbi titulus non requiritur, si is interueniat, licet minus legitimus, aut à lege improbatus, sufficit ad inducendam bonam fidem, eaque bona fides ab hoc etiam iuris errore causata sufficit ad pscriptionẽ, vt est vera & cõmunis opinio, q̃ tenuit gl. *in l.* 2. *vbi causa status agi debea*. Ant. & Imo. *in c. peruenit. per text. ibi, de empt. & vend.* Paul. *consi.* 44. *col. penult lib.* 2. Anton. *in c. de quarta, de præscripti.* Bart. *columm. penult.* & ibi Paul. *in l. Celsus ff. de vsucapion.* Antonius *in cap final. de præscrip.* vbi Imola *columm.* 4. Felinus *in dict. cap. de quarta. num.* 34. Balbus. *in dict. l. Celsus.* 4. *nota.* Anton. Rub. *consilio* 85. vbi hanc dicit communem, Episcopus ciu. Rod. *in cap. possessor, de de reg. iuris in* 6. *part.* 2. §. 7. Paulus Castrens. *consilio* 44. *colum. penult. lib.* 2. quia is titulus illegitimus, vbi nullus titulus necessarius erat non nocet, cum interuentus illius rei, quæ necessaria non erat, non soleat nocere *l. vnica, in prin. Cod. de rei vxor. actio.* sicque præscriptio triginta annorum contingit & procedit ex ista bona fide orta, & profecta ab isto titulo, & causa erronea & non legitima, quod quidem regulariter, procedit, sed vbi agimus de præscribenda re vel iure, in qua is contra quẽ præscribebatur habebat intentionem suam fundatam de iure vt sic contra eum non curreret præscriptio temporis breuioris, quam annorum, & tunc cum titulo, (*quale est in terminis dicti capit.* 1. *de præscript. in* 6.) tunc is titulus improbatus & illegitimus, & ea bona fides

fides inde profecta non sufficeret ad præscribendum, non magis quam si nullus titulus interfuisset. Idemque dicebam in dictis reditibus regalibus (quo alcaualas vocamus) præscribendis, in quibus similiter Rex noster fundat intentionem suam de iure, & per hoc contra eum currit sola præscriptio longissimi temporis non aliter, quam cum tituli interuentu, nam tunc licet interueniat is titulus illegitimus, & bona fides erronea ab illo illegitimo titulo profecta non sufficeret ad præscriptionem inchoandam.

Hactenus in reditibus, sed quid in iurisdictione? dic quod contra potestatem supremam Papæ aut Cæsari concessam currere præscriptionem tanti temporis, cuius initij memoria non stat, tenent Bartol. *in l. 1. ff. de aqua pluuia arcenda.* Idem *in l. hostes. ff. de captiuis.* Felinus *in capit. cum non liceat. colum 4. de præscriptio.* Abb. *in capitu. final. nota. 1. constitut.* Felin. *in cap. cum nobis column. 2. de præscription.* Bartol. *in l. infamem. ff. de public. iudi.* Abb. *in capitu. quoad translationem, de offi. deleg.* Alexandrinus *consilio 15. column. 2. libro 5.* Iason. *consilio 70. colum. 1. libr. 3.* Alexandrinus *consilio 11. column. 3. libro 7.* Purpuratus *in l. imperium num. 174. ff. de iur. omnium iudic.* Curtius Iunior *in 2. part. tract. feudorum.* quomodo feud. in esse deducatur. 2. quæst. princip. & hanc sequitur, & firmat esse magis communem opinionem Aymon. Crauet *de antiquit. tempor parte. 4. sectione, materia ista. numero 72.* Couarro. qui neminem allegat *in c. possessor. de regulis iur. lib. 6 part. 2. §. 8. n. 4.*

Contrariam partem vt non præscribatur contra talem supremam potestatem etiam per interuentum temporis cuius initio memoria non sit tenuerunt Abb. sibi contrarius *cap. per venerabilem, qui filii sint legitimi. column. final.* Idem *dicto. cap. cum non liceat.* Romanus *consil. 371. column. fina.* Alex. *in l. more. col. 9. pen. ff. de acquirend. hered.* sequitur, & dicit communem opinionem Soc. *in consilio 275. colum. 3. lib. 2.* Decius *consilio 307. colu. 3.* Ias. *consilio 208. colum. 3. lib. 2.* & Purpuratus sibi contrarius *in l. 1. column. 5. ff. de officio eius, cui mandata est iurisdictio* Ias. *in l. imperium colu. 9. ff. de iurisdictio omnium iudicium.* sed soleo tenere priorem partem quia isthæc summa potestas iuris positiui esse videtur, neque vllum ius positiuum est, quod, per hoc tempus non tollatur, vt diximus supra *cap. 1. & 2. & 6. l. fin. tit. de las prescript. lib. 3. ordina.*

SVMMARIA.

1 *Titulus improbatus prodest interdum ad præscribendum, ardua q.*

2 *Intellectus l. 2. §. si sub conditione. ff. pro empt.*

3 *Error iuris regulariter impedit præscriptionem etiamsi concurrat cum errore facti cōtra communem.*

4 *Intell. l. si vir ff. pro donato. & num.*

num. 5. & 6.
5 *Præscriptio procedit quando uxor viro rem alienam donauit, licet vir eam uxoris esse putasset, & sic donationem quoad transferendum dominium non valuisse existimasset, contra Doctores.*
6 *Error Iacob & Alberic.*
7 *Intell l. si id quod pro derelicto. & num. 13.*
8 *Malam fidem non dicitur habere, qui contra iura mercatur, si & prohibitio fiebat ob priuatam vtilitatem, & cum eo contraxit qui inops intellectus à lege non præsumebatur, noua traditio.*
9 *Intell. l 2. C. pro empt.*
10 *Intellectus l. final. §. sin autem. C. commu. de legatis.*
11 *Error Couarru. emendatus.*
12 *Mala fides respectu vnius impedit præscriptionem respectu alterius ardua q.*
13 *Intell. l. si id quod pro derelicto.*
14 *Mala fides non videtur adesse nisi tribus demum concurrentibus.*
15 *Bona fides an præsumatur titulo deficiente, ardua quæst.*
16 *Malæ fidei vitium an purgetur tempore.*
17 *Bona fides præsumitur ex longa possessione.*
18 *Malæ fidei vitium purgatur tempore.*
19 *Bona fides in præscriptione immemoriali an sit necessaria, ardua quæstio.*

CAP LXXIX.

1 VXOR † viro fundum alienum à se tamen possessum donauit & tradidit, quem vir longe tempore possedit, an præscribat quæritur, & Iureconsultus *in l si vir uxori. ff pro donat*, ait præscripsisse. idem ait *in l si id quod ff. pro derelicto* & Gloss. *in d. l. si vir.* opponit sic, aut enim is donatarius cogitauit rem donatam esse donatricis, aut putauit esse alienam, si putabat esse donatricis, non habuit iustam causam accipiendi & possidendi, cum lege prohibita sit ea donatio, sicque cessat vsucapio ordinaria, quæ in hac iusta causa nititur, vt diximus per *d. l. q vulgo, & d. l. non solũ. §. quod vulgo. d l. si. ff pro suo. d. l. pro legato, & d. l. si. ff pro legato.* sin aũt putabat rem donatam esse alienam, non habebat bonam fidem sicque cessat vsucapio.

Responde quod dicitur ad præscriptionem ordinariam exigi initium & causam possidendi iustam, non intelligitur quod sit iusta re, & opinione possidentis, satis enim est iustam esse re tantum, quinimo re & opinione ibi iusta, & legitima causa erat: re, quia lex permittebat talem rei alienæ donationem valere: opinione, quia & eam donationem valere donatarius existimabat, sed in causa validitatis errabat, quia donatarius putabat valere eo quod esset vxoris, ea autem valebat eo quod esset aliena, itaq; licet ibi esset error iuris, tamen non erat error in effectu, sed erat error in causa qui non nocet, *simile in l. 1. § si legatarius ff. ad leg. Falcidiam.* ergo in terminis *d l. si vir.* erat iusta possidendi causa in-

spect-

spectare, hoc est iuris dispositione,& inspecta opinione præscribentis,quoad iuris effectum, licet in causa errasset,sicque ibi veritas iuris concurrebat cum opinione præscribentis,at in terminis *l.nunquam.ff.de vsucapion.* & *l.2 §.si à populo.ff.pro empt.* vbi emi à pupillo sine tutoris authoritate rem suam, causa quam habeo possidendi iniusta erat, vel iusta non erat inspecta legis dispositione, & opinione mea.nam licet ponas me inscium ignarumque iuris existimasse id licere,tamen ius aliud disponebat,sicque causa illa possidendi legitima erat opinione tantum inspecta non inspecta re, id est, legis dispositione, ergo aut initium & causa possidendi est legitima re,& opinione, aut illegitima re & opinione, aut legitima re tantum, aut legitima opinione tantum. Primo casu procedit sine dubio, quia contingit præscriptio, vt *in dicta leg si vir*, & in omnibus legibus permittentibus vsucapionem.nam licet res alienas de facto inscio vel inuito domino vetitū sit alienare, *vt per totum.Cod.de rebus alien.non alienandis.*tamen istud est illicitum ex parte tradentis; cæterum ex parte accipientis, si bonam fidem habebat, non est vetitum *leg. bona fides. ff. de verb.signi. & in leg.supra allegatis.* Itaque cum ad præscriptionem exigimus initium possidendi legitimum fuisse re & opinione, intelligimus ex parte accipientis, nec curamus vtrum ita sit necne,regulariter ex parte tradentis,licet aliquando sic, *vt in auth. mala fidei Cod. de præscri* si ergo re & opinione erat legitima causa&initium possidendi, procedit vsucapio.d.l.si vir,cum concord.quod si re & opinione accipientis erat iniusta causa, tunc sine dubio cessat præscriptio propter malam fidem accipientis. *l.vnic. Cod.de vsucapi.transform.cap.possessor,de reg.iur. in sexto,* quod si iusta causa erat accipiendi opinione tantum, non etiam re: quia per errorem iuris putabat accipiens eum contractum legitimum esse, veluti si emit à pupillo sine tutoris authoritate, & tunc cessat præscriptio. *dicto §. si à pupillo.d.l.nunquam.*quod si re, id est,ex legis dispositione legitima erat possessio, sed opinione accipientis erat illegitima, quia ipse putabat contractum esse à lege vetitum cum non esset, veluti si existimabat adultum non posse res mobiles alienare sine decreto,cum præscriptio fit in prædiis non in mobilibus regulariter. *l. magis puto, per totam.ff.de rebus eorum .per totum. Cod.de præd.mino.*ipse autem emit rem mobilem ab adulto sine decreto, cum tutoris, authoritate,si eum habebat,vel sine tutore,quando eum non habebat, & tunc puto cessare præscriptionem : nam aut pupillus dominus erat, & tunc statim facit dominum accipientem.*l. traditionibus Cod. de pact. iuncta l. nunquam ff. de acquirend rerum dominio.* sicque cessat vsucapio. *§.sic itaque. Inst. de act.* Aut non erat dominus,& tunc adest mala fides accipientis, quæ impedit vsucapionem, *vt d.l. vnica. & dict. cap. possessor. cap. vigilanti, & c.*

fin. de præscription. ratio differentiæ, quia quando rem suam adultus tradebat ex causa legitima ad transferendum dominium, licet eam in legitimam accipiens putaret, iniurium non est dominium transferri, quia nihil tam naturale est, quam voluntate domini rem suam in alium transferre volentis ratam esse. *§. per traditionem. Inst. de rerum diuision. l. nemo. ff. de pact.* verum cum adultus traderet alienum, & accipiens erraret in facto, quia putabat alienum non esse, & in iure, quia putabat adultis res suas mobiles alienare sine decreto non licere, tunc non adest voluntas domini, quæ efficiat vt dominium statim transeat, nec æquitas, quæ subueniat possidenti per concessionem vsucapionis sicque videtur cessare vsucapio.

Per contrarium vt locus sit vsucapioni videtur per regulam. *l. regula §. qui ignorauit ff. de iur. & facti ignor. iuncta l. clauibus ff. de contrahend. empt.* vbi qui abs te emit rem tuam, quam alienam putabat, si ei tradidisti dominus fit, licet negare non possimus, quin ille haberet malam fidem, quandoquidem rem quam, accepit, alienam putabat, sed hac in re veritas præualet opinioni: ergo si tradente domino statim transfertur dominium non obstante mala fide accipientis, similiter transfertur vsucapiendi conditio, quando traderet non dominus. Ad † idem *l. 2. §. si sub*
2 *conditione. ver. contra ff. pro empt.* vbi abs te emi rem alienam sub conditione, & conditio extitit me ignorante, sicque adhuc tuam esse putabam, quia conditionalia pendente conditione nihil ponunt, in esse. *§. sin autem aliquid sub conditione. C. de cad. toll. l. fin. §. sin autem sub conditione. Cod. commun de legatis l. si quis sub conditione dandorũ decẽ. ff. si quis omiss. caus. testa. l. seruo legato §. 1 ff. de legato. 1.* & tamen tex, *ibi*, ait, à tempore, quo re vera expleta conditio fuit, præscriptionem inchoari, quamuis ipse putarem eam rem meam non esse sed permanere adhuc in dominio venditoris quousque conditio impleretur. Ad idem & tertio *d. §. si sub conditione. vers. quod apertius,* vbi defunctus emerat, sed sibi res nondum fuit tradita, quæ tamen postea hæredi tradita fuit, isque ignorabat defunctum emisse, sicque rem alienam esse putabat, & ad se nullo modo pertinere, & adhuc, quia re vera habebat titulũ emptionis, potest præscribere; ratio, quia hac in re veritas præualet opinioni, vt ibi exprimitur, & eadem *leg. §. si à pupillo, & d. l. regula. §. qui ignorabit.* Ad idem & quarto tex. optimus *in l. si id quod. ff. p de relicto,* vbi vxor marito rem donauit, quod cũ scirem à marito emi, licet non ignorarem alienum me emisse, quia vxor quę marito donauit eum dominum non fecit, adhuc tamen possum vsucapere vt ibi, non obstante scientia rei alienæ, quia *vt tex. illa ait*, quasi volente & concedente domina maritus tradidit, ergo licet vterque, id est, tam emptor quam venditor haberent scientiam rei alienæ, adhuc non videntur esse in mala fide, quãdo

habe-

habebant domini voluntatem, etiam si ea voluntas à iure probata non esset, & talis dominus eam rem alienare non posset. Ad idē & quinto *l. si vir vxori. ff. pro donato.* vbi vxor viro rem alienam donauit, quamuis vxoris esse putabat, & valere donationem iuris ignarus existimabat, & adhuc profuit valuitque is contractus, quoad præscribendum, quia ignorantia iuris non nocet in vsucapionibus, quando præscribens putabat contractum non valere, qui re vera valebat, sic ergo & in proposito emi ab adulto rem mobilem sine decreto, quo casu venditio rite facta fuit, possum ex hoc titulo & causa vsucapere, licet putarem venditionem esse nullam, quia hac in re plus est in re, quam in opinione; diuersum esset sane, si contractus rite factus non esset, & ipse putarem valere; nam is error non faceret tenere eum contractum qui ex legis dispositione non valebat *l. nunquam. ff. de vsucap. & d. l. 2. §. si à pupillo.* ergo ignorantia possessoris in iure qui rem acceperat, nec de contractu valido facit inualidum, nec de infirmo & inutili facit firmum, quia hac in veritate magis est quam in opinione. 19.

Hinc † infertur veram non esse eam communem sententiam, quod in præscriptione ordinaria error iuris non nocet, quando cōcurrit cum errore facti. quam opinionem tenuit Gloss. *per text ibi, in d. l. vir.* & ibi Bart. Dyn. *nu. 40 in cap possessor, de regul. iur in 6.* Bald. *in l. 4. C. pro empt n 4.* Balbus *in d. l. Celsus ff. de vsucap. in 4. not.* Felyn. *in cap de quarta. de præscrip.* 3

Sed hæc communis opinio vera esse non potest, nam si solus error iuris impedit vsucapionem ordinariam, ergo longe magis impeditur, si concurrat error tam iuris quam facti, quia duo vincula, &c. *l. testam. C. de impuberum. Item est contra l. nunquam. ff. de vsucap l. 2. §. si à pupillo, cum conc. ff pro empt.* vbi possessor errabat in facto, quia emit rem alienam, quam venditoris esse putabat, & in iure, quia emit à pupillo existimans, quod haberet, rerum suarum liberam alienationem, cum non haberet, & tamen negatur ibi vsucapionem procedere. 4

Ad † *d. l. 3. si vir.* responde, vt diximus, quæ responsio longe melior est quam ea, quæ assignatur à Paulo Castrens. *in ti. pro donato, ad finem & in d. l. nunquam, &* per Azonem *in summ. C. de iuris & facti igno.* per Ægidium *in cap. vigilanti, de præscrip. num 47.* Felynus *num. 36. in dict. c. de quarta, &* Episcopus Couarru. *vbi supra. §. 7. ad fin* Hi enim intelligunt, quod *in d. l. si vir.* ideo error iuris non nocet, quia errabatur non circa validitatem contractus, sed circa causam validitatis, donatarius enim bene putabat contractum valere, & verum erat, sed ideo valere existimabat, quod intelligebat, omnem donationem inter virum & vxorem valere nō secus quā inter reliquos, & in hoc decipiebatur error iuris qui nō nocet, licet, vt ipsi sentiunt, noceret, si erraret circa validitatē

contractus, quod nos omnino negamus asseuerantes in terminis *dict. l. si vir*, valiturum esse contractum etiamsi donatarius existimaret non valere, itaque licet vir donatarius iuris esset cõscius, sciretque donationem inter virum & vxorem regulariter non valere, remque illam sibi ab vxore donatam putasset vxoris esse, non autem alienam, adhuc valeret donatio, & procederet vsucapio per generalitatem illius tex. qui nõ facit vim in errore donatarii circa ius, & id subaudire est intolerabilis diuinatio, & suppletio ad illum tex. ergo intelligamus maritum ibi rem donatã vxoris esse intellexisse, cum esset aliena, sicque errasse in facto, & similiter intellexisse vetitam esse donationem inter virum & vxorem, & nihilominus rem accepisse, sicque habuisse scientiam rei alienæ hoc modo, quia rem vxoris esse putabat cum esset aliena, & putabat non iure sibi fuisse donatam & traditam, sicque in bona fide non erat existimans se possidere rem, quæ adhuc vxoris maneret etiam post donationem & traditionem, adhuc tamen vsucapere eã potest iure ciuili, quia re vera illa donatio valuit, & illa mala fides vel mala fides non est, vel si est, non tamen nocet, quoad pręscriptionem propter consensum domini accedentem, itaque ibi contingit pręscriptio, quia affuit possessio, & affuit titulus re vera sufficiens, licet donatarius, eum titulum insufficientem putasset, cuius error non obest aut eneruat veritatem, affuit etiam bona fides, quia in mala fide non est, qui possidet rem alienam scienter, si scit se habere domini voluntatem, vt probatur, ibi *& expressius in l. si id q, vbi elegans text. ff. pro derelicto ibi, quasi volente & concedente domina.* ergo in *d. l. si vir.* nihil deerat ad vsucapionis requisita, cum adessent possessio, titulus, & bona fides, sicque vt ibi contingeret præscriptio, non erat necesse, quod
5 donatarius errasset in causa validitatis contractus, licet aliud & diuersum sentiant Paulus & alii, quos proxime retulimus, † vnde contra ipsos facio talem conclusionem: Si res aliena viro ab vxore donata est, virque errabat bis in facto, quia & rem vxoris esse putabat, & illum contractum ob eundem facti errorem putabat non valere, præscribere poterit, quæ conclusio contra ipsos probatur. Primo per *dictam l. si vir*, si generaliter, prout, debet intelligitur. Secundo *in dicta l. si. id quod* in decisione. Tertio ibidem in ratione dicendi. Quarto *in d. l. regul. §. primo.* Quinto *in d. l. 2. §. si sub cond. versic contra. ff. pro emtore.* Sexto *ibidem* in vltimo responso. Octauo *in l. loci corpus. ff. de acquir verum dom.* Nono *in l. 1. §. si legatarius, iuncta sua Gloss. ff. ad legem Falcidiam.* Denique donatio inter virum & vxorem valet quoad possess. *l. 1. §. si vir. ff. de acquirend. possession.* ergo etiam si vxor viro rem propriam donasset, eum faceret iustum possessorem, licet dominum non faceret, sicque præscriberet.

Subinfertur verum non esse intellectum, quem *ad dict. leg.*

si

si vir, assignant, ibi Iacobus de Arena & Albericus, aiunt enim, quod ibi erat possessio & titulus verus & legitimus, & in hoc recte, & licet donatarius errasset in iure, existimans ibi donationem non valuisse, tamen is error non excludit bonam fidem, & sane quod non excludat bonam fidem agnosco, sed nego iuris errorem interfuisse, quia ipsi intelligunt quod donatarius putabat donationem valere ductus errore iuris, ego intelligo quod putabat non valere deceptus errore facti, sciebat enim ius, quod præcepit donationem inter virum & vxorem non valere, quando vxor viro rem suam donabat, ipse autem putabat eam donationē ideo non valuisse, quia non res aliena, sed ipsius vxoris donata esset, sicque ibi non in iure, sed in facto tantum errauit, similiter ibi bona fides ꝑfecta fuit ab illo errore facti, non quidem ab errore iuris, ergo Alberic. & Iac. de Arenis errasse videntur. Primum, quia existimarūt ibi bonam fidem ab errore iuris emanasse, cum non effluxerit, nisi ab errore facti. Deinde, quia virum in iure errasse crediderunt, cum in facto tantum, non etiam in iure errasset. Subinfertur † verus intellectus *ad l. si id q. ff. pro derelicto. vers. 7. nam etsi*, cuius verba ita habent, nam etsi tibi rem ab vxore donatam, sciens emero, quia quasi volente & cōcedente domina id faceres, idē iuris est, scilicet vt vsucapere non possem, & gl. *ibi*, quam simpliciter sequuntur Dyn. Iacob. de Aret. Bar. Alberic & Paul. *ibi*, & alij, cōmuniter duos assignat intellectus. Primus est, quod ibi vxor, quæ donauit marito, non erat domina rei donatæ, quia eam pro derelicto habitā à non domino accepit, sicq; eius dominium nacta nō fuit, & consequitur dominium eius rei in maritum donatarium nō transtulit. *l. nemo plus. ff. de reg. iur. c. nemo potest plus de reg. iur. in 6.* vnde cum ego sciēs à marito emissem, nec dominium acquirere potuissem, quæsiui vsucapiendi conditionem, sed in re dubia quisque præsumitur suum, non alienum alienare. *per tot. C. de reb. alien. non alien. l. merito, in princ ff. pro socio.* sicq; dicere quod ibi vxor marito alienum alienauit, præterea quod est diuinare, est etiam contra legis præsumptionem, vnde Gloss. transuolat ad secundum intellectum, vt ibi venditio ideo valeret, quia vxor erat præsens & consentiens huic venditioni tempore quo fiebat, sicque ipsamet per mediam personam viri vendidisse videretur, sicque emptor non haberet malam fidem aut scientiam rei alienæ, cum ab ipsa vxore, quam dominam putabat, videatur emisse. Sed & is intellectus, cum quo simpliciter omnes ibi transeunt, diuinat vxorem esse præsentem tempore, quo maritus mihi donabat. Dic ergo quod siue res illa esset vxoris, nō fieret mariti donatarij, quia per hoc vxor efficeretur pauperior. *l. si vir. ff. pro donato*, siue esset aliena, non fieret mariti, quia vxor non possidet dominium, q; non habebat transferre in maritum donatarium *l. nemo plus. ff. de reg. iur. d. c. nemo potest plus.* in re autē dubia magis est, vt v-

xorem donantem dominam fuisse rei donatæ præsumamus *per iura supra allegata*, q̄ plane significat textus ille, dū ait: Quia quasi volente & cōcedente domina. Sic ergo maritus eam rem, cuius dominium nō habebat, vendidit mihi, qui eam præscribere possum, vt textus ait: nā hic adest possessio, adest ēt titulus venditionis, adest ēt bona fides, nam licet ego scirem hanc rem à marito mihi venditam, mariti nō fuisse, sed vxoris fuisse & nunc esse, tamen sciebā maritum eam possedisse non inuita vxore, sed volente, ex illo enim contractu à lege improbato fuit ab vxore in maritum donatarium translata possessio. *l.1.§.si vir ff. de acq. poss.*) sciebamq; eam possessionē in me transtulisse similiter volente & concedente vxore, quæ cum rem illam marito donatam vellet, voluit etiam vt ille de illa libere disponere posset, *vt per tot. Cod. de donat. quæ sub modo*: sicq; ego non eram in mala fide, quia vt qui posdet rem alienam videatur malam fidē habere, oportet vel quod sciat certo se alienū possidere inuito domino, vel q̄ sim⁹ in dubio quo casu dominus præsumitur inuitus. *l. vetare. ff. de furt.* Diuersum est, cum is possessor possidet alienum de voluntate domini, vel certa vel præsumpta, prout erat in terminis. *d. l. si id quod*. quia tunc malam fidem non intelligitur habere, cum domino non inuito alienum possideat, probatur *in §. 1. Instit. de oblig. quæ ex delicto*, vbi tunc demum is, qui cōtrectat rem alienā mobilem, videtur malā fidē habere, cum id facit inuito domino, nō sic si eo non inuito contrectet, tunc n. videtur regulariter non malam fidem habere, nec facit furtum, *vt ibi in text. & in gloss.* Neque ad rem pertinet, quod qui contra iura mercatur, bonam fidem non præsumatur habere *c. qui contra de reg. iur. in 6. l. quemadmodum. C. de agr. & cens. lib.* 11. vnde cum ego *in terminis d. l. si id quod*, sciēs à marito emissem, rem quā vxoris esse nō ignorabam, videor cōtra iura mercari, sicq; bona fide carere. Sed resp. *d. c. qui cōtra, & d. l. quēadmodum*, procedere quādo ius resistit, nō sic quando nō assistit, put est in donatione inter virum & vxorē, vt docet Bart. *in l. si quis pro eo. ff. de fideiussoribus*, qui inde deducit hanc donationem firmari iuramento cuius opinio cōmuniter approbata est, vt disseruimus *lib. de succ. crea. par. 1. §. 29. nu. 11.* tunc enim cum ius non assistit alicui actui, nec ei condonat actionem, qua possit exequi, & ad effectum perduci, qui talem actū, cui lex non assistit, facit, nō videtur malam fidem habere, nō magis quā si faceret actum à lege permissum, ita intelligo *d. l. si id quod simile*, per Bart. *in l. sed et si lege. §. scire. ff. de pet. her.* Item respōde quod *d. c. qui cōtra. & d. l. quemadmodum cum conc.* procedunt in ijs, quæ vetantur principaliter propter publicam vtilitatē, nam qui contra talem ꝓhibitionem contrahit, bonam fidem non præsumitur habere, nō sic in ijs, qui vetantur propter vtilitatem principaliter priuatam ipsius prohibiti, qualis est donatio inter virum & vxorem. secundum Bartol.

in-

in d.l.si quis pro ea, quem communiter Doctores sequuntur, *vt diximus in d. tract. part.* 1. nam qui facit contractum à lege vetitum propter vtilitatem principaliter priuatam, non videtur habere malam fidem, accedente consensu expresso vel tacito illius cuius fauore is actus vetitus fuit, *ita procedit d.l.si id quod*: sicq; vtilissime & mirum in modum limitatur & declaratur materia bonæ fidei, quæ in præscriptionib. exigitur, quod & nouum est, & procedit etiã de iure Canonico, non secus quam de iure ciuili; nam quod iura Canonum aiunt malæ fidei possessorem eum esse, qui alienum sciens possidet. *c. vigilanti. c. final. de præscr. c. si virgo.* 34. *q.* 2. id sane intelligendum est dummodo alienum possideat inuito domino, quod in dubio præsumitur. *d.l.vetare*, non sic si domino volente possideat alienum, quod præsumitur quando dominus eam rem alienauit, licet propter suammet vtilitatem alienare vetitus esset, tunc enim tam is, in quem ipse prohibitus alienauit, quam reliqui omnes qui à priore accipiente acceperunt, bonam fidem videntur habere, quasi omnes de illius domini prohibiti volũtate possidere videantur, *per d.l.si id quod*. Diuersum forte esset, si quis alienare à lege vetitus sit etiam ob priuatam principaliter vtilitatem nõ ipsius quidem prohibiti, sed alterius tertij, puta in terminis *l. filiusfamil. §. diui. ff de leg.* 1. † ergo si quod alumno minus 8
industrioso propter suammet vtilitatem reliquit, alienare prohibuit, *vt fuit in l. Titio centum, in princip. ff. de cond. & demonst.* ipseq; sciens ab illo emi, nõ videor malam fidem habere, licet is titulus illegitimus sit, vt ibi, ne consequenter licet quasi ex defectu tituli cesset præscriptio ordinaria decẽ vel viginti annorum, erit tamẽ locus præscriptioni triginta annorum, in qua titulus nõ exigitur, sed tantum bona fides hodie de iure Canonico, quæ in hac re minime defuisse videtur, *vt in d.l si id quod*. sicque mire declarantur, *d.c. vigilanti, & d c fin. de præsc. l. bonæ fidei ff de verb sign. l. vnic de vsucap. trans cum similibus*. Sicque † si seruos filio minori legaui, qui 9
erant perfectæ artis periti, propterq; illam peritiam eos alienare vetui, quo casu valet ea prohibitio. *l. 2. C. pro empt.* isq; filius scienti donauit, vẽdidit, aut dotis nomine dederit, is quidem titulum legitimum nõ habet, sed bonam fidem habere nõ desinit, sicq; cessabit ordinaria præscriptio, quæ legitimum titulum desiderat. *d. §. si à pupillo, in l. 2 ff. pro emt. cum similib.* sed locus erat præscriptioni triginta annorum, quæ titulum non desiderat, sed sola bona fide contenta est, quæ hic adesse intelligit, per quod mirum inmodũ declarantur. *d. c. vigilanti, & d.c.2. & l. oẽs, l. sicut. l. si quis emtionis l. cum notissimi. C. de præsc. 30. annorum.* Diuersum † sane esset, si 10
rem sub conditione legatam, ego pendente conditione scienter emissem ab herede, & postquam per annos triginta possedissem, conditio extitisset, eamq; à me legatarius vendicasset, tunc enim neque aut noua ratione teneo me tueri prætextu præscriptionis

non posse, nec præscripsisse, nõ quidẽ longo tantũ tempore, *vt expressum est in l. si §. sin autem sub conditione. C. comm. delega.* nec etiã longissimo, quia licet in hac præscriptione titulus non exigatur. *d. l. sicut, cum concord.* tamen hodie exigitur bona fides *per d. cap. vigilanti, & d. cap. fin.* quæ hic adesse non videtur, quia licet pendente conditione verum sit possedisse me de voluntate domini, sicq; bonam fidem habeam respectu ipsius, habeo tamen malam, fidem respectu alterius, scilicet legatarij, sicque cessat præscriptio, per quam declarationem pulchre ampliatur. *d. §. sin autem. & d. c.*
11 *fin. & d. c. vigilanti.* Ex† superioribus etiam apparet gloss. *in l. Pomponius. §. si iussu. ff. de acq. poss.* non iure notam fuisse ab Episcopo Couarru. viro alioqui disertissimo, ea enim Gloss. ait quod in terminis *d. l. si vir. ff. pro donato* cessat regula *l. clauibus. §. clauibus. ff. de contrahend emp.* nam, inquit vxor cum domina non est, & marito donauit, transfert in eum vsucapiendi conditionem, & tamen si domina esset, dominium non transferret, quod verissimum est & probatur *in d. l. si vir.* quod improbat ipse Episcopus, dicens quod ibi vxor si traderet propriam rem, dominium in maritum transmitteret, quod est contra totum titulum. *ff. & C. de donat. inter virum & vxor.* vnde illud verbum incuria lapsum aut errore librariorum deprauatum credendũ est. Ex superiorib. maxime & intellectu quem signauimus *ad l. si id quod. D. pro derelicto. & l. si vir. D.*
12 *pro donato,* patet vera resolutio illius articuli sat controuersi, † an mala fides respectu vnius impediat præscriptionem respectu alterius, quale est cum fundum alienum sciens possidebam, quod quidem fundus re vera tuus erat, sed eum Sempronij esse falso opinabar, & hac in re aiunt Bar. *in l. naturaliter. ff. de vsuc. n. 11. & apertius nu. 14* tenuisse procedere vsucapionem, nec illam scientiam rei alienæ impedimento esse, quod ex mente videtur esse gl. *fi. in l. si quis fundum. ff. de acq. poss.* & gl. *in l. sicut. C. de præsc. 30. annor.* & Bart. ita intellexerunt Ægidius Bellamera *in c. vigilãti. n. 35. de præsc.* Anto. *colu. final.* & Felin. *col. 1. in cap. fin. de præsc.* vbi Imola *n. 25.* & hanc Bart. opinionem sic intellectam communem esse firmat Balbus *de præscript. in tertia parte sextæ partis princip. quæstion. 2. versicul. 3.* Socinusque idem firmat cons. 47. *lib. 3. colu. fina.* quod & firmat Ioann. Annibal. *in d. l. naturaliter. nu. 156.* & hanc Bart. opinionem simpliciter sequuntur Imola *in d. l. si quis fundum.* Ancharan. *in cap. 1. de præscript. in 6.* Salicet. *in leg. cum notissimi. §. imo. Cod. de præscri. 30. annorum.* qui tamen sententiã suam non satis aperiunt, sed Bar. simpliciter sequuntur. Contrariam partem, vt qui alienum sciens possidet, is licet circa verum dominum illius rei erret, dum eum Sẽpronij esse putaret, cũ tuus esset, nõ possit præscribere cõtra te, nec contra Sempronium, aut alium, tenent Abb. *in d. c. illud. nu. 8.* Aret. *num. 56 in l. 1. §. item acquirimus. ff. de acquirend. possess.* Idem Aret. *in leg. 3. §. Neratius. colum. fina.* Idem *in leg. Pomponius. §. ex facto*

eod.

eodem titul. Vincentius Hercul. *in d.§. item acquirimus.numer.*24. Aretin.*consil.*17.*colum.*9.Balbus *vbi supra,*Annib.*vbi supra,nu.*160. Bellamera,*vbi supra,*& Sozinus *in dict.§.item acquirimus,*& Claudius *in dict.l.naturaliter. col.*3. & hanc opinionem sequitur, & firmat esse magis communem Episcop.ciuita.Rod.*in c.possessor,par.*2.*§.*8.*ad fin.de reg.iur.in* 6.

Mouentur tenentes hanc posteriorem partem, quia malæ fidei possessor is est, qui possidet alienum scienter, isque nullo tempore præscribit.*c.si de præscr.c.vigilanti.eod.tit.c.si virgo.* 34. q. 2.vbi quandiu quis ignorat alienum se possidere, tandiu & non diutius potest intelligi bonæ fidei possessor, & tamdiu & non diutius potest præscribere,nec dubium est,quin is haberet scientiam rei alienæ,licet errasset circa verum dominum. *l. aut qualiter.§.si quis dum putat.ff.quod vi,aut clam.*

Ad *l.si quis fundum.*vnde effluxit potissimum Bart. & sequacium fundamentum, respondent procedere respectu diuersorum iurium vel respectu partium, nam si totum fundum ab omni parte, & ab omni iure, & respectu possidebam, cum scirem vsumfructum alienum esse, proprietatem autem ad me pertinere putarem, vel totum possidebam, cum tertiam eius fundi partem alienam esse non ignorarem,reliquas vero fundi partes meas esse falso opinabar, tunc & proprietatem illam vsucapere potero,nihilum impediente scientia vsusfructus alieni,& illas duas fundi partes potero vsucapere,licet scirem alteram tertiam partem fuisse esseque alienam. Idque licebit non aliter atq; si duos fundos alienos possiderem, alterum sciens, alterum errans,putansque ad me pertinere, tunc enim indubitatum esset fundum bona fide possessum me præscribere posse, nec huic rei impedimento esset mala fides,quæ insequebatur me, & impediebat respectu alterius fundi quem alienum sciebam. Sicque neque in bona neque in mala fide hac in re erit ius accrescendi, licet videretur argumentum in contrarium ex *l.si ponas.§.fin.ff.de inoffic. testam.& l.*1.*&* 2.*l.inde Nerattus.l.si quis Titio,& fere per tot.ff.de vsufruct.accresc.*

Quid † dicendum? & sane pro priore opinione Bart. & sequacium noue adduco tex.à nemine hanc ad rem præuisum, *in leg. si id quod secundo responso ff.pro derelicto,* cuius verba, si tibi fundum ab vxore donatū sciens emero,quia quasi volente,& concedente domina feceris,idem erit, scilicet vt vsucapere eum possim, ecce vbi ego emptor qui habebam scientiam rei alienæ,dum sciebam eum fundum iure dominij mariti non esse, sicque nec illum in me transuolasse,adhuc hac scientia rei alienæ non obstante vsucapere possum,& quod ius fundi illius non transierit in maritum qui mihi vendidit, patet, quia siue ille vxoris donatricis esset, in maritum donatarium transire non potuit,*per tot.C.& ff.de dona-* 13

 tion.

tion.inter virum & uxorem: siue vxoris non foret, sed alienus similiter ex concessione vxoris in maritum transire nequiuit, per regulam: *leg. nemo plus. ff. de reg. iur. c. nemo potest plus, eodem titul. in* 6. & cum emptor qui a marito accepit sciens esset, haberetque scientiam rei alienæ, videbatur præscribere non posse, & tamen ibi respondetur posse, etsi intelligimus ideo præscripsisse, quia is emptor sciebat fundum alienum, tamen putabat eum esse vxoris donatricis cum alterius esset, secundum intellectum gloss. ibi, erit ibi tex. expressus pro hac opinione, sed sane respondere possumus, & debemus illum tex. plane probare scientiam rei alienæ, non semper impedire vsucapionem, quia non semper inducit fidem malam, veluti si de consensu tacito, vel expresso domini rem suam possideam, quale fuit ibi, vt patet in verb. quasi volente, & concedente domina.

Secundo ad id idem est text. egregius *in l. si vir. ff. pro donato,* vbi vxor marito donauit fundum alienum, quem maritus vxoris esse putabat, sicque postquam accepit, sciebat se adhuc alienum possidere, vel saltem ita esse putabat, aut putare debebat, *vt per totum C. & ff. de don. inter virum & vxorem.* & adhuc is maritus vsucepit eum fundum, quia licet sciret alienum, errabat tamen in vero domino, sicq; habens scientiam rei alienæ respectu vxoris donatricis non vetatur vsucapere contra verum dominum, quem dominum esse ignorabat, sed & adhunc text. possumus respondere verissimum esse, quod non semper scientia rei alienæ respectu vnius impedit præscriptionem respectu alterius, nam qui sciens alienum possidet, etiam si re vera possideat inuito domino, præsumptiue, tamen si putet se volente domino possidere, satis est, *vt ibi.* nam in illo text. intelligendum est, maritum possedisse præsumptiue domino inuito, *l. vetare. ff. de furtis.* sed tamen is maritus cum falso existimaret eum fundum esse vxoris donatricis, licet per hoc intelligere deberet fundi dominium ad se non transuolasse, sicque alienum se possedisse, adhuc tamen cum possideret volente, & concedente vxore, quam dominam esse putabat, non erat in mala fide, licet haberet conscientiam rei alienæ, nos autem loquimur eo casu, quo & haberet scientiam rei alienæ, & sciret aut scire deberet alienum se possidere inuito do-
14 mino, ergo † tribus demum concurrentibus constituitur quis in mala fide: primum quod re vera possideat alienum: alterum quod inuito domino: tertium quod sciat, vel scire debeat se inuito domino possidere.

Facito ergo regulam talem: Scientia rei alienæ impedit præscriptionem non solum respectu eius, quem dominum esse putabam, sed etiam respectu domini, quem dominum esse ignorabam. *dict. c. fin. dict. c. vigilanti. de præscript.*

Limita primum, nisi qui sciret alienum se possidere inculpabiliter,

biliter, putasset volente domino possidere se, nam tunc etiamsi re vera domino nolente possideret, vsucapere posset, *vt in d. l. si vir, & d. l. si id quod.* Secundo limita, vt procedat respectu eiusdem iuris, non sic respectu alterius iuris, diuersi, *vt in d. l. si quis fundum,* quod varie intelligitur. Primum quando ius diuersum esset in proprietate, quoad partem, quæ distincte, & separate pro diuiso possideretur, possetque ad oculum demonstrari, veluti si possidebã fundum, alienũ cuius certã partẽ, puta de tali arbore ad talem arborem sciebam alienam esse, reliquam vero fundi partem ad me pertinere putarem, tunc enim eum fundum dempta illa parte, quam alienam sciebam, præscribere possem. Deinde intellige etiam, si quotam fundi partem alienam putarem, puta tertiam, reliquas vero ad me pertinere, vtrunque probatur *in d. l. si quis fundum, primo responso.* Tertio intellige etiam in iure vsusfructus, puta fundum alienum, quem meum esse putabam, possidebam, cum vsumfructum alienum scirem, potero præscribere proprietatem vtique vsumfructum. *d. l. si quis fundum. secundo responso.* Quarto intellige, quando scirem ius hypothecæ in eo fundo alienum esse, tunc enim saluo iure hypothecæ proprietatem, & vsumfructum illius fundi possiderem. *l. si quis fundum. vltimo responso.* Quinto eadem ratione idem intellige, quando vsum scirem alienum, vel aliud simile ius, vt ibidem, puta retrouendendi, & similia.

Denique etiam op. Bar. defendi posset, eo casu, quo adultus mihi rem mobilem sine decreto vendidisset alienam quidem, quam tamen ipse & adulti esse putarem, & eam sine decreto alienare non potuisse errore iuris existimarem, tunc enim cum is adultus curatorem non haberet, valuit quidem venditio, *vt per totum. ff. de rebus eorum, & C. de præd. minor.* sicque habeo possessionem & titulum venditionis, & licet putarem rem esse adulti vendentis, inq; me dominium translatum non fuisse, adhuc non videor malam fidem habere, quia quasi volente & concedente domino eam rem alienam possideo, sicq; contingit præscriptio, vt supra dicebam, quia hac in re plus est in veritate, quam in opinione. *ff. pro empt. l. 2. §. si à pupillo. & §. si sub conditione.* ergo scientia rei alienæ respectu vnius. I. adulti vendentis non impedit præscriptionem respectu alterius, scilicet veri domini, *vt d. l. si id quod. & dict. leg. si vir,* quod nota, quia nullus attigit vnquam. Adde alias limitat. per Episcopũ. Couarr. *vbi supra.* Ex superioribus etiam infertur, †an vera sit commmunis opinio existimantium bonam fidem in dubio præsumi, vt tenuerunt gl. quam omnes ibi sequũtur *in c. si diligenti.* Gloss. & Doct. *in c. sanctorum, de præsc.* Gloss. *in l. pen. C. de euiction.* Gloss. *in c. fin. de præscr.* Bart. & omnes *in l. Celsus. ff. de vsucap.* Curtius Iunior *consil. 28. col. 2.* Alciatus *de præsumpt. reg. 3. præsumptione 5.* Ias. *numer. 29. in §. sed iste quidem. Institut. de action.* 15

Curtius

tion.inter virum & vxorem: siue vxoris non foret, sed alienus similiter ex concessione vxoris in maritum transire nequiuit, per regulam: *leg. nemo plus. ff. de reg. iur. c nemo potest plus, eodem titul. in* 6. & cum emptor qui a marito accepit sciens esset, haberetque scientiam rei alienæ, videbatur præscribere non posse, & tamen ibi respondetur posse, etsi intelligimus ideo præscripsisse, quia is emptor sciebat fundum alienum, tamen putabat eum esse vxoris donatricis cum alterius esset, secundum intellectum gloss. ibi, erit ibi tex. expressus pro hac opinione, sed sane respondere possumus, & debemus illum tex. plane probare scientiam rei alienæ, non semper impedire vsucapionem, quia non semper inducit fidem malam, veluti si de consensu tacito, vel expresso domini rem suam possideam, quale fuit ibi, vt patet in verb. quasi volente, & concedente domina.

Secundo ad id idem est text. egregius *in l. si vir. ff. pro donato,* vbi vxor marito donauit fundum alienum, quem maritus vxoris esse putabat, sicque postquam accepit, sciebat se adhuc alienum possidere, vel saltem ita esse putabat, aut putare debebat, *vt per totum C. & ff. de don. inter virum & vxorem.* & adhuc is maritus vsucepit eum fundum, quia licet sciret alienum, errabat tamen in vero domino, sicq; habens scientiam rei alienæ respectu vxoris donatricis non vetatur vsucapere contra verum dominum, quem dominum esse ignorabat, sed & adhunc text. possumus respondere verissimum esse, quod non semper scientia rei alienæ respectu vnius impedit præscriptionem respectu alterius, nam qui sciens alienum possidet, etiam si re vera possideat inuito domino, præsumptiue, tamen si putet se volente domino possidere, satis est, *vt ibi.* nam in illo text. intelligendum est, maritum possedisse præsumptiue domino inuito, *l. vetare. ff. de furtis.* sed tamen is maritus cum falso existimaret eum fundum esse vxoris donatricis, licet per hoc intelligere deberet fundi dominium ad se non transuolasse, sicque alienum se possedisse, adhuc tamen cum possideret volente, & concedente vxore, quam dominam esse putabat, non erat in mala fide, licet haberet conscientiam rei alienæ, nos autem loquimur eo casu, quo & haberet scientiam rei alienæ, & sciret aut scire deberet alienum se possidere inuito domino, ergo † tribus demum concurrentibus constituitur quis in
14 mala fide: primum quod re vera possideat alienum: alterum quod inuito domino: tertium quod sciat, vel scire debeat se inuito domino possidere.

Facito ergo regulam talem: Scientia rei alienæ impedit præscriptionem non solum respectu eius, quem dominum esse putabam, sed etiam respectu domini, quem dominum esse ignorabam. *dict. c. fin. dict. c. vigilanti. de præscript.*

Limita primum, nisi qui sciret alienum se possidere inculpabiliter,

biliter, putasset volente domino possidere se, nam tunc etiamsi re vera domino nolente possideret, vsucapere posset, *vt in d. l. si vir, & d. l. si id quod.* Secundo limita, vt procedat respectu eiusdem iuris, non sic respectu alterius iuris, diuersi, *vt in d. l. si quis fundum*, quod varie intelligitur. Primum quando ius diuersum esset in proprietate, quoad partem, quæ distincte, & separate pro diuiso possideretur, posseterque ad oculum demonstrari, veluti si possidebā fundum, alienū cuius certā partē, puta de tali arbore ad talem arborem sciebam alienam esse, reliquam vero fundi partem ad me pertinere putarem, tunc enim eum fundum dempta illa parte, quam alienam sciebam, præscribere possem. Deinde intellige etiam, si quotam fundi partem alienam putarem, puta tertiam, reliquas vero ad me pertinere, vtrunque probatur *in d. l. si quis fundum, primo responso.* Tertio intellige etiam in iure vsusfructus, puta fundum alienum, quem meum esse putabam, possidebam, cum vsumfructum alienum scirem, potero præscribere proprietatem vtique vsumfructum. *d. l. si quis fundum. secundo responso.* Quarto intellige, quando scirem ius hypothecæ in eo fundo alienum esse, tunc enim saluo iure hypothecæ proprietatem, & vsumfructum illius fundi possiderem. *l. si quis fundum. vltimo responso.* Quinto eadem ratione idem intellige, quando vsum scirem alienum, vel aliud simile ius, vt ibidem, puta retrouendendi, & similia.

Denique etiam op. Bar. defendi posset, eo casu, quo adultus mihi rem mobilem sine decreto vendidisset alienam quidem, quam tamen ipse & adulti esse putarem, & eam sine decreto alienare non potuisse errore iuris existimarem, tunc enim cum is adultus curatorem non haberet, valuit quidem venditio, *vt per totum. ff. de rebus eorum, & C. de præd. minor.* sicque habeo possessionem & titulum venditionis, & licet putarem rem esse adulti vendentis, inq; me dominium translatum non fuisse, adhuc non videor malam fidem habere, quia quasi volente & concedente domino eam rem alienam possideo, sicq; contingit præscriptio, vt supra dicebam, quia hac in re plus est in veritate, quam in opinione. *ff. pro empt. l. 2. §. si à pupillo. & §. si sub conditione.* ergo scientia rei alienæ respectu vnius. I. adulti vendentis non impedit præscriptionem respectu alterius, scilicet veri domini, *vt d. l. si id quod. & dict. leg. si vir*, quod nota, quia nullus attigit vnquam. Adde alias limitat. per Episcopū. Couarr. *vbi supra.* Ex superioribus etiam infertur, †an vera sit commmunis opinio existimantium bonam fidem in dubio præsumi, vt tenuerunt gl. quam omnes ibi sequūtur *in c. si diligenti.* Gloss. & Doct. *in c. sanctorum, de præsc.* Gloss. *in l. pen. C. de euiction.* Gloss. *in c. fin. de præscr.* Bart. & omnes *in l. Celsus. ff. de vsucap.* Curtius Iunior *consil. 28. col. 2.* Alciatus *de præsumpt. reg. 3. præsumptione 5.* Ias. *numer. 29. in §. sed iste quidem. Institut. de action.* 15

Curtius

Curtius Senior *consilio* 71. *colum.* 4. Couarr. *in dicto cap. possessor. par.* 2. §. 8. qui hanc firmat communem opinionem esse, per quem multa hac de re scitu non indigna videre poteris. Id quod procedit, etsi possessor non ostendit illum titulum, Bart. *nu.* 17. *in dicta leg. Celsus.* cum quo alij transeunt, estque communis opinio secundum Alciatum, *vbi supra*, vide infra *cap.* 81. *nu.* 7. *cum seq.* & adde ita tenentem Andream Tiraquellum *de praescr.* §. 1. *gloss.* 2. *versic. bona autem fides.*

Contrarium tamen, quando non ostenditur titulus, fore præsumendum, ait Bart. *in l. fin. per tex. ibi. C. vnde vi.* Innocentius & Bald. *in cap. per tuas, de testibus.* Imola *in repetit. cap. fin. columm.* 5. *de praescript.* Sed prior opinio, vt bona fides præsumatur, verior est, pro qua adduco text. ab alijs nunquam animaduersum *in l.* 2. §. *si sub conditione, ad finem. ff. pro emptore*, vbi defunctus emerat fundum, qui sibi traditus non fuit, isq; mihi hæredi eius traditus postea fuit, neque ego sciebam, qua ex causa mihi traderetur, & tamen videor bonam fidem habere, eumque vsucapere possum, ergo bona fides, quæ sufficit ad præscribendum, adesse potest citra vllius tituli interuentum: nam quoad bonam fidem, quid refert vtrum titulum non habeam, an vero me habere ignorem? certè nihil, & id etiam procedit in præscriptione ordinaria per illum textum, *facit text. in d. l. si id*, & *d. l. si vir.* quinimo titulus vt diximus, regulariter necessarius non est in præscriptione etiam ordinaria, sed tantum causa possidendi non iniusta omnino sed tolerabilis. *dict. leg. fin. ff. pro suo*, *cum multis similibus supra allegatis.*

Ad *l. fin. C. vnde vi*, in qua iacet fundamentum eorum qui tenent contrarium; responde procedere in eo qui certo sciebat rem suam non esse, eamque veluti habitam pro derelicto (*iux. tit. ff. pro derelicto*) retinente volebat, sibiq; iure dominij habere, quod sibi denegatur dicens nihil vacuum præsumi, sed omnia præsumi, suos dominos habere.

Deinde ille tex. procedit quando recens possessio est, vel saltem non diuturna, nam ex diuturnitate temporis præsumitur præcessisse causa sufficiens ad possessionis iustificationem. *l. si filiusfam. Cod. de pet. hered. per omnes in leg. sciendum. ff. de verb. oblig.* quod plenius alibi scripsimus, quæ obtinent quando re vera tit. aderat, licet possidens eum adesse ignoraret. *d. §. sub conditione*, cæterum si re vera deesset tit. cessaret præscript. ordinaria, sed non præscriptio 30. annorum, vt infra *cap.* 81. *num.* 7. & 8. vide supra *cap. incipiente, traditio.* Quod tamen intellige quando quis non propria authoritate rem aliquam apprehendit, sed eam ab alio accepit, ita procedit *d. §. si sub conditione. d. l. si id quod. ff. pro derelict. dict. l. si vir. ff. pro donat. l quod vulgo. ff. pro emptore. l. fin. ff. pro suo. l. pro legato. l. fin. ff. pro legato. l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucapio.*

sucapio, non sic si propria authoritate rem aliquam olim ab alio possessam apprehendisset, tũc enim hæc posterior possessio præsumeretur clandestina, vt est communis, & vera opinio, quã tradunt Alexan. & Socin. *col.1. in l. rem qua nobis. ff. de acqui. poss.* Alex. *consilio quodam* 151. quem allegat. Socin. *vbi supra.* tandem cum ad præscriptionem oporteat interuenire causam possidendi positiue veram, vel putatiuam. *l. quod vulgo. ff. pro empt. l. fin. ff. pro suo. l. pro legato. & l. fi. ff. pro legato.* certe qui tali causa careat, licet bonam fidem forte possit habere, tamen non præscriberet, nisi dixeris tũc non ex defectu bonæ fidei, sed ex defectu causæ vel tituli cessare
præscriptionem. Sed † & hoc casu hoc vitium clãdestinitatis præ- 16
scriptum per lapsum annorũ purgaretur, Bart. *in d. l. fi. C. vnde vi.* Dec. *cons.* 267. Alexan. *cons.6. lib.1.* Idẽ *cons.155. lib.2. nu.7.* Curt. Sen. *cons.82. col.3.* Ias. *in §. sed ista. n.100. Inst. de action.* Rubeus *cons.75. n.3.* Matth. Afflict. *decis. Neapolit.40. nu.12.* Balb. *in d. l. Celsus, part.3. col.6.* qui hanc dicit communem opin. quod & firmat Claudi⁹ *nu,31. in d. l. Celsus,* Dec. *cons.558. col. fin.* plene per Tiraq. *de prascr. §.1. Glos.*
4. vers.18. Quinimo † sunt qui putent bonam fidem præsumi vel 17
ex iusto titulo, vel ex longa possessione, ita Innocentius *in c. secũdo. de in integ. rest.* quem alii sequuntur teste Couarr. *in cap. possessor,*
part.2. de reg. iur. in 6. §.18. Vnde † apparet verum non esse quod I- 18
mola contrarium sentiens tentauit *in l. Celsus, col. fin. supra alleg. & in repetition. c. fin. col.5. de prasc.* Aymon *cons.146. col. fi.* Corneus *cons.207. lib.3.* Hieronym. Tortus *inter consilia Alexandri cons.192. lib.2.* hic enim sentiunt, & quidam ex eis ex professo contendunt, *per d. l. fin.* vt qui rem olim ab alio possessam propria authoritate cœperit. eamq; triginta annis possederit, adhuc videatur malæ fidei possessor, nec 30. ann. sufficiant ad purgandam illam malæ fidei præsumptionem, quod sane verum non est, nã regulariter etiam solum longum tempus decem, vel viginti annorum sufficeret, quasi per hoc tempus dominus rem suam neglexisse vel abiecisse, vel pro derelicto habuisse videatur, & per hoc iure possessionem eius amisisse, vt est communis opinio secundum Ias. *in l.1. col. fina. C. de seru. fug.* per eundem *in l. naturaliter. §. nihil commune. n.84. ff. de acquir. poss.* Paulus & Alexand. post Gloss. *ibi in l. si de eo. §. primo. eodem titul.* ergo cum mala fides purgetur per consensum domini denuo accedentem certo, vel præsumptiue. *l. si fur. in princ. & §.1. ff. de vsucap. in simili per text. opti. in l. filio quem pater ff. de liber. & posthum. text. in simili, in §. fin. Inst. de iniur.* consequens est vt per interuentum longi temporis præsumptio malæ fidei, & clandestinitatis ab initio emanans, vitiumq; taliter contractum purgetur: namq; & similiter purgatur inimicitia, & odium, *in terminis d. § fin. & etiam in terminis d. l. filio. & in terminis l. ex parte etiam. ff. de adimen. lega. facit optime d. l. si id quod. ff. pro derelicto ibi, quasi volente, & concedente domino, & d. l. si vir. ff. pro donato.* itaque etsi dominus

cuius

cuius res à me propria authoritate capta est regulariter, & ab initio nolens præsumatur. *l. vetare. ff. de furtis.* tamen per patientiam, & dissimulationem longi temporis ab illa voluntate quasi recessisse videtur, sicq; accedente mihi domini voluntate, & concessione incipio mala fide purgata, & abscedente bonæ fidei possessorem videri. *d. l. si id quod. cum aliis supra alleg. ff. pro derelicto*, quod obtinere potest quando dominus scit rem suam ab alio possideri, & tacet: quod si nescio non potest videri consensisse, aut ius suum concessisse. *l. mater decedens. ff. de inofficioso testament.* sicq; illud vitium dominicæ voluntatis non purgaretur, quinimo etiamsi dominus sciat, adhuc præscrip. ordinaria cessat, cum non adsit aliqua causa extrinsecus positiue. *l. pro legato. l. si. ff. pro legato. l. quod vulgo. ff. pro emptore.* sed tunc locus fieret præscriptioni triginta annorum, & ad hoc prodesset vitium malæ fidei purgatum videri.

Apparet ergo ex his vt bona fides & citra tituli interuentum, & præsumi & adesse possit. Illud tamen aduertendum est, quod licet per cursum longi temporis purgetur malæ fidei præsumptio, vt modo diximus, tamen non ideo inducitur ex tali tempore titulus ad præscribendum sufficiens. Aliud est enim possessionem meam antea iniustam, modo per longi temporis interuentum, quasi domini voluntate accedente iustam fieri & videri, nõ enim videtur nisi præterea accedant alii decem, aut viginti anni, vt sic de tempore longo fiat lõgissimum. Ratio horum est, quia vbi interfuit longum tantum, licet per hoc mihi iniuste possidendi voluntas domini accedere videatur, eaq; sufficiat ad meam possessionem iustificandam, non tamen sufficit ad dominium in me transferendũ: vt n. transferatur, oportet pter rei traditionem, q ea traditio fiat ex causa legitima & destinata ad transferendum dominium, qualis esset causa emptionis, dotis, donationis, legati & similia: aliter enim sola traditio & concessio possessionis etiam à domino facta non sufficeret. *l. nunquam nuda. ff. de acq. rer. domin.* ergo per lapsum longi temporis licet voluntas domini accessisse possessori videatur, tamen cum non accesserit ex causa præambula sufficiente & legitima transferendum dominium, cessat dominii translatio, absurdum enim esset vt ea præsumpta domini voluntas, quæ huic possessori accessisse videtur, potẽtior sit quam etiam voluntas expressa foret, sicq; vt voluntas expressa sola de per se ad transferendum dominium efficax non est, ita & hæc tacita voluntas ad illud transferendum efficax non erit: sicq; vtilis erit ad iustificandam tantum possessionem, non etiam ad titulum inducendum, dominiumque transferendum aut vsucapionem concedendam, *& ita procedit d. l. 2. §. si sub conditione, & l. quod vulgo. ff. pro emptore, cum simil. supra alleg. & d. l. si id quod. & d. l. si vir.* Vnde postquam de longo tempore factum fuerit longissimum,

ſimum continget etiam & præſcriptio dominiique translatio, tã iure ciuili, quo titulus in tali præſcriptione aut bona fides non exigebatur, quam iure canonico, quo iure bona fides deſideratur non autem titulus, niſi in caſibus ſpecialibus. *c. 1. de præſcript. in 6.* nam hic per lapſum longi temporis contingit iuſtificatio poſſeſſionis, & malæ fidei abſceſſio ſeu purgatio, deinde cum ſuperuenit tempus etiam longiſſimum, abſceſſit requiſitum tituli legitimi vel ipſum tempus pro legitimo titulo & cauſa eſt, ſicq; contingit præſcriptio. Sicut in ſimili dicimus quod licet obligatio ſine cauſa legitima præambula non ſit efficax *l. 2 § circa. ff. de dol. except.* tamen vbi ſit ſub conditione ipſa, conditio pro cauſa eſt, *vt ff. de verbor. obliga. l. à Titio, ſimile in principio. Inſtitut. de literarum obligatio.*

Vides ergo vt bona fides citra tituli interuẽtum adeſſe poſſit, ſed & in alio caſu adeſt, ſcilicet cum emi ab eo qui bona fide præſcribere inceperat, egoq; non tam denuo vſucapere incipio, quã perficere eam vſucapionẽ quæ ab authore meo cœpta erat, ſicq; contingit præſcriptio ordinaria ſine titulo, ſecundum Couarru. *vbi ſupra,* à quo cauendum eſt, quia non aduertit, ꝙ ibi etiam ille author meus præſcriptionem ordinariam ſine titulo inchoare non poſſet, ſicq; cum titulo contingit vſucapio illa ordinaria. nã de præſcriptione 30 ann. ipſe intelligendus non eſt, cũ illa indubitanter ſine titulo procedat, quinimo ſi aduertis, hic geminus titulus adeſt, vnus quem habebat author meus, alter quem ego ab eo habui.

Denique † etiam in quibus caſibus ad præſcriptionem deſideratur tempus cuius initii non ſit memoria, adhuc tamen ibi bona fides neceſſaria eſt. ita tenent Gloſſ. *in c. 1. de præſcr. in 6. verb. niſi,* & ibi Francus, *col. fin.* Ang. *in §. furtiuæ. in princ. Inſtit. de vſucapion.* Rubeus *conſil. 13. nu. 14.* Balbus *de præſc. 2. part. 3. partis principalis. q. 6. col 5* Aymon Crauet *conſ. 146.* Idem Aymon *de antiquit. temporu. 4. part. ſciſſione, materia iſta. num* 19. Matth. Afflict. *deciſ. 368 nu. 10.* eſt communis opinio ſecundum Alexand. qui eam ſequitur *in l. cum quis. C. de iure deliber.* & ipſe epiſcopus ciuit. Roder. *vbi ſupra, nu. 4.* Abbas *in c. fin. de conſt. not* 1. Dominic *in c. ſacroſanct. 22. diſtinct.* Felyn *in c. cum nobis, col. 1 de præſcript.* 19

Contrariam partem defendunt Decius *conſ. 496.* Salicet. *in l. 2. nu. 8. C. de ſeru. & aqu.* Dec. *in l traditionibus, col. 3. C. de pact.* Boerius *deciſ. 39 nu 7.* ſentit Bart. *in l fin. C. vnde vi.* Verum ſane prior ſententia verior eſt per generalitatem. *d. c. vigilanti, & d. c. final. de præſcription. & cap. poſſeſſor. de regulis iuris in ſexto.* præſertim cum ratio peccati vitãdi ibi expreſſa tam militet in hac præſcriptione quam in præſcriptione ordinaria, vel in præſcriptione longiſſimi temporis.

SVM-

SVMMARIA.

1 *Malæ fidei emptor est, qui altero denũciante se dominum esse, nihilominus emit, cum cõmuni contra nouissimos.*

2 *Iudici non parti denuntians ius suum ostendere tenetur.*

3 *Credulitas nimia improbatur.*

4 *Malæ fidei emptor est, qui emit ab eo quem dominum non esse fama est, & in mala fide esse videntur ementes, aut dono accipientes oppida & reditus regales à Regib. Hispaniæ.*

5 *Malam fidem inducit denunciatio, quæ præuenerat, non quæ postea secuta fuit.*

6 *Mandatum ostendere debet, qui ad alterius vtilitatem denũciat.*

7 *Mala fides præsumpta quæ inducitur ex denunciatione, an impediat præscriptionem 30. annorum.*

8 *Denuncianti quando credendum.*

CAPVT LXXX.

1 FVNDVM † alienum mihi vendere volebas, quem tuum esse dicebas, & verus dominus ante contractum celebratum denunciauit mihi ne emerem, dicens suum esse, sed nihilominus emi, an sim malæ fidei emptor? & communis opinio est, me malam fidem habere. Itaque tenent Petrus de Bella pert. Iacob. Butriga. Odofred. & Ioan. Faber post Dynum quem ipse allegat *in l. si domum. per text. ibi. C. de rei vendic. quod videtur tenere Gloss. ibi, & Glo. in l. penult. ff. pro emptor. sequuntur* Bart. *in fin.* Alberi. *num.* 3. Baldus, Salicet. *num.* 2. Fulgosius, Paul. Castr, & Angel. *ibi*, Bald. *not. cons.* 257. *Titius emit lib.* 1. Alexand. *in l. de pupillo. §. nunciationem num.* 12. *ff. de operis noui nunciatio.* Felyn. *in cap.* 2. *de præscription. nu.* 5. *colum. fin.* Anton. *in c. grauis, de restitut. spolia.* Abba. *in d. c.* 2. *& in c. sanctorum, de præscript.* Bart. *in l. pen. ff. pro empt.* Idem *in l. naturaliter.. col.* 3. *de vsucap.* Innocentius *in c. dilecti, de maior. & obed.* Cyn. *in d. l. fundum.* Corneus *cons.* 50. *in causa vertente. nu.* 15. *lib.* 2. Specul. *de empt. & vendition. § nunc dicendum, secundo.* Abb. *in c. si diligenti. colum.* 4. *de præscription.* Imola *in c. fin. colum.* 5. *de præscript.* sentit Ias. *consi.* 29. *nunquam putaui, ad fin. lib.* 1. est communis opinio secundum Arias Pinellum de bon. matern. *in authen. nisi tricennale. num.* 18. sequitur, & dicit communem opinionem Baldus *in l. Celsus part.* 3. *num.* 13. *de vsucap.* Matth. Afflict. *decis.* 369. *num.* 10. sentit Decius *in l. velle. num.* 3. *de regul. iur. ff.* Contrariam partem vt per interuentum talis denunciationis is emptor mala fide constitutus non videatur, vehemẽti conatu defendit nouissime eruditus Arias Pinellus de bon. matern. *in authentic. nisi tricennale, nume.* 15. *cum sequent.* quam longe antea tenuerat Ioann. Fab. *in l. si fundum. C. de rei vendic.* quem ipse non allegat, sed communis opinio satis superque probatur *in l. si fundum, C. de rei vendic.* vt contra tam apertam

pertā sanctionē cōtendere ociosum nobis videatur, licet ipse Pinel. eius literam interuertere anxie, sed parum feliciter nitatur, cum ille sensus ac intellectus quos ipse huic legi aptare vult, parum illi conueniat, & ab eius legis mente, & sensu longe remotiores sint, quam nostra, aut vllius confutatione egeant, at in iure nostro iudice me ille demum ad veram contendit gloriam, & operæ precium fecisse videtur, qui genuinos, veros ac simplices legum nostrarū sensus captauerit, & illis (vt nostrorū loquendi more vtar) natiuos sensus non datiuos accommodauerit, & hæc opinio summam habet æquitatem, quando veritas concurrit cum denunciantis assertione, *argu. l. cum quidam. § quod dicitur. 2. cum nota. ibi per Gloss. & alios. ff. de acquir. hæred.* æquissimum est enim huic domino, qui satis opportuno tempore ac re integra denunciauit, ius suum integrum seruari, neque is emptor inculpatus videri potest, cum non tam temere ad res alienas comparandas accedere deberet, præsertim cum admonitus esset, *arg. l. qui cum alio, de reg. iur. l. quemadmodum. C. de agricol. & cens. lib. 11. bonus textus in l. viribus §. si adierit. ff. de lega præstan. ibi, denunciante eod. l. nomen. in verbo certior à te factus. C. quæ res pignor. obligari possunt*, sed opin. Pinelli defende vt procedat quando denuncians verum non dicebat. *argum. l. cum quidam. § quod dicitur. ff. de acqu. hæred.* & etiam in aliis casibus, de quibus infra, secus si verum dicebat. Amplia † etiam si non statim ius suum ostenderet, id enim iudici non etiam parti ostendi oportet, ista est vera & communis opinio, quam tenent Baldus *in dicto consilio 257. Titius emit, lib. 1.* Baldus, Angel. Fulgosius & Paulus Castrens. *in d. l. si fundum*, quod & vult Bart. ibi, dum ait sufficere denunciatorem se dominum dicere, quod & volunt plerique eorum quos supra retulimus, quia iudici in iudicio non parti extra iudicium quisque ius suum monstrare oportet. *l. 2. C. de edendo. l. ait prætor. §. si quis particeps. ff. quæ in fraudem credit. l. 1. in princip. ff. de oper. noui nunc. l. fin. ff. de lege commiss. l. hæredes. ff. ad Trebell.* Sed & in hoc contrarium à fortiore volunt Pinellus, & Faber, vbi supra, mouetur Pinellus, quia non tenetur quis fidem adhibere asserenti aliquid, nisi ostendat quod firmat. *l. si quis inficiatus, & l. plane ff. depositi.* Bart. *in d. l. si quis inficiatus.* Idem *in l. quod te mihi. num. 15 ff. si cert. peta.* Boerius *decision. 154. sentit* Felyn. *colum. fin. in cap. 2. de præscription.* Decius & Cagnolus *in l. qui in alterius ff. de regulis iuris.* Sed defendendo communem responsion. ea iura procedere, quando per talem denunciationem quis iuberetur, quod recte possidet tenetque missum facere, nos autem loquimur quando nondum tenebat, & ei tantum suadebam, vt ab alienis abstineret, quod longe facilius est, *argum. l. si ita stipulatus essem per te non fieri*, & quæ ibi docemur à Bart. & aliis. *ff. de verb. obligat.* nam & facilius quis remittit plura (id est, abstinet ab eorum petitione, & exactione) quam donet, &

tradat pauca, vt tradunt Iason, Decius, & alii *in l. pactum dotali, in princip. C. de collat.* & diximus plenius in materia pactorum, de non petendo *in lib. de succ. creat. tex. celebris in l. vnum ex familia. §. si rem. ff. de legat. 2. text optimus in l. pen. ff. pro empt. & in l. vnic. ad princip. C. de vsucapio.*

3 Neque † ad rem pertinet quod Pinellus ait iure nostro credulitatem improbari. *l. 1.* vbi plene Iason *ff. de eo per quem factum erit.* nam illud in nimia, & inconsulta credulitate, non sic vbi non esset inconsulta, quæ erat in specie nostra, vbi veritas concurrebat cum assertione denũciantis. nec quenquam mouere debet quod Pinellus, *vbi supra*, ait, non induci malam fidem, si quis à possidente rem emat vt suam, licet fama publica, & generalis esset, eã rem alienam esse. Allegat Bald. *in c vigilanti, nu. 5. de præscrip.* Feli. *in c. si dicigenti. n. 5. eodem tit.* Afflictum *decisione* 178. *nu.* 11. nam Bal. Felinus & alii loquuntur, quando venditor ille habebat iustum titul. & longam atque inconcussam possessionem quasi ex titulo simul cum longa & inconcussa opinione maior veritatis præsumptio oriatur quam ex illa fama, quæ mendax sæpe esse solet. Di-
4 uersum † sane esset, si cum esset fama in vicinia aliqua rem non esse possidentis, qui nullum titulum habebat, nec longam possessionem, ad emptionem rei illius accederem, tunc enim nõ bona, sed mala fide accessisse videretur, vt tenent Imolen. *in c. fina de præscript. nu. 6. vers. idem si probetur quod de hoc erat fama in vicinia.* Sic ergo & in specie nostra, in qua non ponimus venditorem titulum legitimum habuisse, & in longa præterea & inconcussa possessione fuisse, quod notat ad proceres Hispaniæ, qui titulo donationis aut emptionis tot populos & reditus regales à regib. dominisque nostris acceperunt, quibus alienare non licere constat per tit. *de las donationes lib. 5. ordin.*

5 Tenendo † communem sententiam limita vt non procedat quando post rem emptam & traditam fieret talis denunciatio, tunc enim possessor, idemq; emptor non videretur in mala fide constitutus per solius denunciationis interuentum. Ista est vera & communis opinio, quam tenent Gloss. *in l. pen. ff. pro emp.* quam sequuntur ibi similiter transeuntes Iacob. de Rau. Bart. Alberic. Raynerius de Forli. & alii. Bald. *cons.* 257. *Titius emit. lib.* 1. Alex. *in l. de pupillo. § nunciationem n. 12. de op. no. nun. ff.* Fely. *nu.* 5. *in c. 2. de præscr.* Anton Butr. *in c. grauis. de restit. spol.* Abb. *in d c. 2.* idem Abb. *in c. sanctorum, de præscr. & in c. si diligenti. col.* 4. Innoc. *in c. dilecti, de maior. & obed.* Cyn Ioan. Fab. Butrig. Petr. Bell. Bart. Alber. Bald. Ang. Salicet. Fulgos. & Paul. Castr. *in l. domum. C. de rei vend.* Corn. *cons.* 50. *in causa vertente lib.* 2. Specul. *de empt. & vend. §. nunc dicendum.* 2. Bart. *in l. naturaliter, col. 3. de vsucap.* Pinel. *vbi supra.* Balb. *in l. Celsus, de vsucap part. 3. nu* 13. Quod ipsi tenent & intelligunt de iure tam canonico quam ciuili, contrarium tenet Imol. *in c. final.*

de præ-

de præscr. num. 16. licet agnoscat in contrarium se habere communem opinionem, mouetur, quia licet præscriptioni semel rite & recte inchoatæ interuentus malæ fidei postea nascentis impedimento non sit de iure ciuili, *l. vnic. C. de vsuc. transf.* tamen de iure canonico aliud est: nam nocet mala fides superueniens nõ secus, quam si ab ipso vsucapionis primordio interfuisset. *d. c. fin. de præscription.* ibi, in nulla temporis parte scientiam rei habeat alienæ. Sed nihil est, nam malam fidem superuenientem nocere de iure canonico agnoscimus, at in specie nostra malam fidem videri superuenisse negamus, quia assertioni illius possessor ille postquã bona fide semel & emit & possidere cœpit, non tenetur fidem adhibere, licet teneretur ante contractum initum cœptamq; possessionem, aliter enim nunquam quisquam bonam fidẽ haberet, quia semper posset dubitare, an dominiũ esset concedentis, & ita procedit *d. l. si quis inficiatus. ff. depositi.* & in simili diximus supra. Secundo † intellige quando ille nunciator se dominũ dicebat, 6
secus si dicebat aliũ esse dominum, tunc n. ei nõ secus esset adhibenda fides nisi mandatum ostenderet illius quẽ dominum dicebat, ista est vera & communis opin. vt sic cesset mala fides, quã tenent Bart. & Ang. *in d. l. si fundum* Balb. *in l. Celsus. de vsuc. par. 3. n.* 13. & ait Ang. *vbi supra*, hoc esse notandum ad multa, & ita intelligitur *d. l. si quis inficiatus*, tenet Bald. *d. cons.* 257. *lib.* 1. tenent Bal. Sali. Fulg. Paul. & alii communiter *in d. l. si fundum.* & Alex. *in d §. nunciationem.* ratio differentię, quia lex nõ tam assistit ei cuius nõ interest, quã assisteret si eius interfuisset *arg. in l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de ver. obl § alteri Inst. de inut stip. l. certi cõdictio. §. quoniam. ff. si cer. pet. l. ex cõuentione. C. de pact. l. 1. fine cess. vel reliq.* vnde denũciationẽ factã à nõ domino nõ interpretatur lex emptorẽ in mala fide constituisse, quasi fidẽ non adhibuerit denũcianti, licet fidẽ denũcianti adhibuisse interpretaretur quãdo denuncians se dominũ diceret, vel ostenderet mandatũ eius quẽ dominũ dicebar. Tertio intellige quãdo veritas cõcurrebat cu assertione denunciãtis, tunc n. emptor constitueretur in mala fide, nõ sic si denuncians nõ esset dominus, etiã si res non foret vendẽtis, ita videntur sentire cõmuniter Dd. *vbi supr.* ꝙ verum existimo. *arg. l. cũ quidam. §. quod dicitur. 2. cũ ibi notatis, ff. de acq. hæred.* quasi illa denunciatio trib. demũ concurrentib. noceat, ꝙ & fiat ante contractum, & ꝙ denuncians se dominum dicat, & reuera dominus sit. Quarto intellige vt procedat quando venditor non haberet titulum & longam possessionem, nam si vtrunque habuisset, tunc forte illa denunciatio etiam ante contractum facta nõ noceret, arg. eorum quæ supra diximus tenuisse Bald. *nu. 5. in c. vigilanti, de præscr.* & Felin. *in c. si diligenti. n. 5. eod. tit.* Afflict. *decis.* 178 *n.* 11.

Ex † superioribus infertur suspectum esse quod Anton. Pinel. 7
in auth. nisi tricennale. nu. 16, de bon. mater. ait, scilicet quod si pater

in bonis filii maternis habebat vsumfructum & proprietatem ei vendere properanti, atq; etiam emptori festinãti filius denunciet rem illam suam, nec vendi licere, & nihilominus emptor emerit quod procederet præscriptio 30. ann. nam defectus illius tituli illegitimi in tali præscriptione non nocebat de iure ciuili. *l. sicut. l. omnes. C. de præsc. 30. an.* nec etiam de iure canonico. *c. illud. & c. de quarta, de præscr.* non quoq; oberit, inquit, mala fides, quia illa denunciatio non inducit malam fidem, vt ipse contra communem sententiam contendit, sed cum communis sententia verior sit, & obtinere debeat, & in hac specie tenendum est, malam fidem inductam esse, quæ vtroq; tempore impedit præscriptionem lõgissimi etiam temporis, & in eo tantum quæstio erit, an ea mala fides sic ab initio præsumpta per interuentum longissimi temporis euanuerit ac abscesserit; quasi lex quæ tunc præsumit bonam fidem, eadẽ post longissimi temporis cursum ab ea præsumptione discedat, & quasi pœniteat illius sinistræ suspicionis, quá contra talem emptorem conceperat, vel interpretetur domini voluntatem emptori denuo accessisse tacite ex tanti temporis tolerantia, sicq; purgatum fuisse vitium illud malæ fidei, arg. eorum quæ tradit Bart. *in l. fi. in fi. C. vnde vi.* & quæ nos disseruimus *supra.*

Ex superioribus etiam infertur quid respondendum sit in illo
8 articulo quotidie contingente, † cum quis cõduxit mercenarios seu operarios ad quendam fundum excolendum, & alter vociferatur, se illius fundi dominum esse, denunciatq; laboratoribus illis ab altero conductis, ne in fundum illũ pedem inferant, an per hoc in mala fide videantur constitui, & abstinere debeant ab ingressu fundi: & quid si iam ingressi fuerant & laborare cœperant, sicq; postea eis facta fuit denunciatio vt inde exirent, qua in re communis opinio esse videtur, vt si denunciatio facta nunquam fuit, laboratores inculpati videantur, vt tenet Glo. fin. *in l in rem. §. tignum. ff. de rei vendic.* & ibi Bart. Ang. & communiter Doctor. Bal. *cons. 463. statuto ciuitatis lib. 3.* Bal. *in l. non ideo col. 1. C. de accusa.* & Salic. *ibi, q. 1.* Bald. *in auth. ingressi. col. 2. de sacrosanct. eccles.* Albet. *in l. si quis id quod. column. penult. ff. de iur. omn. iudic.* Idem *in l. 1. in princip. cõ 1. ff. de eo per quem factum erit.* Bart. *in l. nõ solum. §. si mandato, col 3 ff. de iniur.* prout refert, & sequitur Dec. *in l. velle, num. 3. ff. de reg. iur.* Verum, post factam denunciationem tales laboratores non viderẽtur inculpati, sed potius in mala fide constituti, vt videtur esse communis opinio, quam tenent Imol. & Romanus *in d. § nuciationem.* Ang *in § quibus. in auth. vt omnes obed. iud. sentit* Angel. *in d. §. tignum.* Alex. *cons 36. visis his. nu. 3. vers. præterea sequitur:* & dicit esse communem opinionem Dec. *in d. l. velle. num. 3.* Contrarium tamen videtur tenere. Idem Alex. sibi contrarius *in d. §. nunciationem. num. 2.*

Quid dicendum? & quidem si ipsi laboratores sciebant denuncian-

nuntiantem aliquid iuris in tali fundo habere, inculpati non viderentur, vt docent Alex. *in d. consilio 36. numero 3. & 4.* & Salicet. *de acc. in l. non ideo minus. quæ. 2.* quod si ignorabãt, tunc aut iã fundũ ingressi cœperant laborare, & exire non tenerentur, *argum. d. l. penul. ff. pro empt. & l. si quis inficiatus. ff. depositi. l. plane, eod.* Aut nondum ingressi fuerant fundum, nec etiam conducti & tunc parere deberent. *argum. d. l. si fund. C. de rei vend. l. nomen. in verb. certior factus. C. quæ res pignori obligari possunt.* aut iam fuerant conducti licet fundum ingressi non fuissent, & tunc verior & benignior opinio videtur, vt non videatur res ex toto integra, sicque inculpati videantur, licet non paruerint, *arg. d. l. pen. & d. l. si quis inficiatus*, præsertim cum res sit parui præiudicij, *arg. l. si quis diuturno, cum iis quæ supra tradidimus.* Ex superioribus apparet quid respondendum sit in eo qui venandi causa fundum alienum ingreditur, id quod verum est nisi dominus contradicat & reclamet cui reclamanti si fidem adhibere nolui, inculpatus non videbor, si quidem sit verum eum dominum fuisse, & ita intelligerem (*arg. eorum quæ supra diximus*) text. & iura *supra alleg.*

SVMMARIA.

1 *Malæ fidei possessor est qui contra iura mercatur.*
2 *Malæ fidei præsumtio an purgetur longissimo tempore, ardua quæstio.*
3 *Bona aut mala fides soli Deo certo nota.*
4 *Bona fides præsumitur.*
5 *Seruitute vtens sine causa an iure canonico præsumatur esse in bona fide.*
6 *Mala fides an præsumatur ex defectu tituli, quãdo nõ apparet antiquior possessor.*
7 *Mala fides non præsumitur ex tituli defectu post annos triginta.*
8 *Bona fides orta ex iniusta causa an sufficiat ad præscriptionẽ, ardua q.*
9 *Præscribit annis triginta emens rem filij in qua paterfamilias habebat vsumfructum.*
10 *Mala fides, nocet etiam in præscriptione immemoriali, ardua q.*
11 *Præscriptio immemorialis an cesset si appareat de titulo illegimo, ard. q.*
12 *Diuturnitas temporis facit præsumi etiam ea quæ sunt facti*
13 *Tituli allegatio aut probatio nõ requiritur in præscriptione immemoriali.*
14 *Inutilium interuentus non nocet vbi eorum defectus non noceret.*
15 *Titulus inutilis non nocet præscriptioni etiam longissimi tãtum temporis.*
16 *Præscriptioni immemoriali nõ nocet initium vitiosum.*
17 *Tempus immemoriale facit vt omnium possibilium concursus præsumatur.*
18 *Præscriptio triginta annorum cessat in spurio qui, dispensationem illegitimam impetrauit,*

SVMMARIA.

1 *Malæ fidei emptor est, qui altero denũciante se dominum esse, nihilominus emit, cum cõmuni contra nouissimos.*

2 *Iudici non parti denuntians ius suum ostendere tenetur.*

3 *Credulitas nimia improbatur.*

4 *Malæ fidei emptor est, qui emit ab eo quem dominum non esse fama est, & in mala fide esse videntur ementes, aut dono accipientes oppida & reditus regales à Regib. Hispaniæ.*

5 *Malam fidem inducit denunciatio, quæ præuenerat, non quæ postea secuta fuit.*

6 *Mandatum ostendere debet, qui ad alterius vtilitatem denũciat.*

7 *Mala fides præsumpta quæ inducitur ex denunciatione, an impediat præscriptionem 30. annorum.*

8 *Denuncianti quando credendum.*

CAPVT LXXX.

1 FVNDVM † alienum mihi vendere volebas, quem tuum esse dicebas, & verus dominus ante contractum celebratum denunciauit mihi ne emerem, dicens suum esse, sed nihilominus emi, an sim malæ fidei emptor? & communis opinio est, me malam fidem habere. Itaque tenent Petrus de Bella pert. Iacob. Butriga. Odofred. & Ioan. Faber post Dynum quem ipse allegat *in l. si domnum. per text. ibi. C. de rei vendic. quod videtur tenere Gloss. ibi, & Glo. in l. penult. ff. pro emptor. sequuntur* Bart. *in fin.* Alberi. *num.* 3. Baldus, Salicet. *num.* 2. Fulgosius, Paul. Castr, & Angel. *ibi,* Bald. *not. cons.* 257. *Titius emit lib.* 1. Alexand. *in l. de pupillo. §. nunciationem num.* 12. *ff. de operis noui nunciatio.* Felyn. *in cap.* 2. *de præscription. nu.* 5. *colum. fin.* Anton. *in c. grauis, de restitut. spolia.* Abba. *in d. c.* 2. *& in c sanctorum, de præscript.* Bart. *in l. pen. ff. pro empt.* Idem *in l. naturaliter.. col.* 3. *de vsucap.* Innocentius *in c. dilecti, de maior. & obed.* Cyn. *in d. l. fundum.* Corneus *cons.* 50. *in causa vertente. nu.* 15 *lib.* 2. Specul. *de empt. & vendition. § nunc dicendum, secundo.* Abb. *in c. si diligenti. colum.* 4. *de præscription.* Imola *in c. fin. colum.* 5. *de præscript.* sentit Ias *consi.* 29. *nunquam putaui, ad fin. lib.* 1. est communis opinio secundum Arias Pinellum de bon. matern. *in authen. nisi tricennale. num.* 18. sequitur, & dicit communem opinionem Baldus *in l. Celsus part.* 3. *num.* 13. *de vsucap.* Matth. Afflict. *decis.* 369. *num.* 10. sentit Decius *in l. velle. num.* 3. *de regul. iur. ff.* Contrariam partem vt per interuentum talis denunciationis is emptor mala fide constitutus non videatur, vehemẽti conatu defendit nouissime eruditus Arias Pinellus de bon. matern. *in authentic. nisi tricennale, nume.* 15. *cum sequent.* quam longe antea tenuerat Ioann. Fab. *in l. si fundum. C de rei vendic.* quem ipse non allegat, sed communis opinio satis superque probatur *in l. si fundum. C. de rei vendis.* vt contra tam apertam

pertam

pertã ſanctionẽ cõtendere ocioſum nobis videatur, licet ipſe Pinel. eius literam interuertere anxie, ſed parum feliciter nitatur, cum ille ſenſus ac intellectus quos ipſe huic legi aptare vult, parum illi conueniat, & ab eius legis mente, & ſenſu longe remotiores ſint, quam noſtra, aut vllius confutatione egeant, at in iure noſtro iudice me ille demum ad veram contendit gloriam, & operæ precium feciſſe videtur, qui genuinos, veros ac ſimplices legum noſtrarũ ſenſus captauerit, & illis (vt noſtrorũ loquendi more vtar) natiuos ſenſus non datiuos accommodauerit, & hæc opinio ſummam habet æquitatem, quando veritas concurrit cum denunciantis aſſertione, *argu. l. cum quidam. § quod dicitur. 2. cum nota. ibi per Gloſſ. & alios. ff. de acquir. hæred.* æquiſſimum eſt enim huic domino, qui ſatis opportuno tempore ac re integra denunciauit, ius ſuum integrum ſeruari, neque is emptor inculpatus videri poteſt, cum non tam temere ad res alienas comparandas accedere deberet, præſertim cum admonitus eſſet, *arg. l. qui cum alio, de reg. iur. l. quemadmodum. C. de agricol. & cenſ. lib. 11. bonus textus in l. viribus §. ſi adierit ff. de lega præſtan. ibi, denunciante eod. l. nomen. in verbo certior à se factus. C. quæ res pignor. obligari poſſunt,* ſed opin. Pinelli defende vt procedat quando denuncians verum non dicebat. *argum. l. cum quidam. § quod dicitur ff. de acqu. hæred.* & etiam in aliis caſibus, de quibus infra, ſecus ſi verum dicebat. Amplia † etiam ſi non ſtatim ius ſuum oſtenderet, id enim 2
iudici non etiam parti oſtendi oportet, iſta eſt vera & communis opinio, quam tenent Baldus *in dicto conſilio 257. Titius emit, lib. 1.* Baldus, Angel. Fulgoſius & Paulus Caſtrenſ. *in d. l. ſi fundum,* quod & vult Bart. ibi, dum ait ſufficere denunciatorem ſe dominum dicere, quod & volunt plerique eorum quos ſupra retulimus, quia iudici in iudicio non parti extra iudicium quiſque ius ſuum monſtrare oportet. *l. 2. C. de edendo. l. ait prætor. §. ſi quis particeps. ff. quæ in fraudem credit. l. 1. in princip. ff. de oper. noui nunc. l. fin. ff. de lege commiſſ. l. hæredes. ff. ad Trebell.* Sed & in hoc contrarium à fortiore volunt Pinellus, & Faber, vbi ſupra, mouetur Pinellus, quia non tenetur quis fidem adhibere aſſerenti aliquid, niſi oſtendat quod firmat. *l. ſi quis inficiatus, & l. plane ff. depoſiti.* Bart. *in d. l. ſi quis inficiatus.* Idem *in l. quod te mihi. num. 15 ff. ſi cert. peta.* Boerius *deciſion. 154. ſentit* Felyn. *colum. fin. in cap. 2. de præſcription.* Decius & Cagnolus *in l. qui in alterius. ff. de regulis iuris.* Sed defendendo communem reſponſion. ea iura procedere, quando per talem denunciationem quis iuberetur, quod recte poſſidet tenetque miſſum facere, nos autem loquimur quando nondum tenebat, & ei tantum ſuadebam, vt ab alienis abſtineret, quod longe facilius eſt, *argum. l. ſi ita ſtipulatus eſſem per te non fieri,* & quæ ibi docemur à Bart. & aliis. *ff. de verb. obligat.* nam & facilius quis remittit plura (id eſt, abſtinet ab eorum petitione, & exactione) quam donet, &

tradat pauca, vt tradunt Iason, Decius, & alii *in l. pactum dotali, in princip. C. de collat.* & diximus plenius in materia pactorum, de non petendo *in lib. de succ. creat. tex. celebris in l. vnum ex familia. §. si rem. ff. de legat. 2. text optimus in l. pen. ff. pro empt. & in l. vnic. ad princip. C. de vsucapio.*

3 Neque † ad rem pertinet quod Pinellus ait iure nostro credulitatem improbari. *l. 1.* vbi plene Iason *ff. de eo per quem factum erit.* nam illud in nimia, & inconsulta credulitate, non sic vbi non esset inconsulta, quæ erat in specie nostra, vbi veritas concurrebat cum assertione denũciantis. nec quenquam mouere debet quod Pinellus, *vbi supra*, ait, non induci malam fidem, si quis à possidente rem emat vt suam, licet fama publica, & generalis esset, eã rem alienam esse. Allegat Bald. *in c vigilanti, nu. 5. de præscrip.* Feli. *in c. si diligenti. n. 5. eodem tit.* Afflictum *decisione* 178. *nu.* 11. nam Bal. Felinus & alii loquuntur, quando venditor ille habebat iustum titul. & longam atque inconcussam possessionem quasi ex titulo simul cum longa & inconcussa opinione maior veritatis præsumptio oriatur quam ex illa fama, quæ mendax sæpe esse solet. Di-
4 uersum † sane esset, si cum esset fama in vicinia aliqua rem non esse possidentis, qui nullum titulum habebat, nec longam possessionem, ad emptionem rei illius accederem, tunc enim nõ bona, sed mala fide accessisse videretur, vt tenent Imolen. *in c. fina. de præscript. nu. 6. vers. idem si probetur quod de hoc erat fama in vicinia.* Sic ergo & in specie nostra, in qua non ponimus venditorem titulum legitimum habuisse, & in longa præterea & inconcussa possessione fuisse, quod notat ad proceres Hispaniæ, qui titulo donationis aut emptionis tot populos & reditus regales à regib. dominisque nostris acceperunt, quibus alienare non licere constat per tit. *de las donationes lib. 5. ordin.*

5 Tenendo † communem sententiam limita vt non procedat quando post rem emptam & traditam fieret talis denunciatio, tunc enim possessor, idemq; emptor non videretur in mala fide constitutus per solius denunciationis interuentum. Ista est vera & communis opinio, quam tenent Gloss. *in l. pen. ff. pro emp.* quam sequuntur ibi similiter transeuntes Iacob. de Rau. Bart. Alberic. Raynerius de Forli. & alii. Bald. *cons.* 257. *Titius emit. lib.* 1. Alex. *in l. de pupillo. § nunciationem n. 12. de op. no. nun. ff.* Fely. *nu.* 5. *in c. 2. de præscr.* Anton. Butr. *in c. grauis. de restit. spol.* Abb. *in d. c.* 2. idem Abb. *in c. sanctorum, de præscr. & in c. si diligenti. col.* 4. Innoc. *in c. dilecti, de maior. & obed.* Cyn. Ioan. Fab. Butrig. Petr. Bell. Bart. Alber. Bald. Ang. Salicet. Fulgos. & Paul. Castr. *in l. domum. C. de rei vend.* Corn. *consi.* 50. *in causa vertente lib.* 2. Specul. *de empt. & vend. §. nunc dicendum.* 2. Bart. *in l. naturaliter, col.* 3. *de vsucap.* Pinel. *vbi supra.* Balb. *in l. Celsus, de vsucap part.* 3. *nu* 13. Quod ipsi tenent & intelligunt de iure tam canonico quam ciuili, contrarium tenet Imol. *in c. final. de præ-*

*de præscr.num.*16.licet agnoſcat in contrarium ſe habere communem opinionem, mouetur, quia licet præſcriptioni ſemel rite & recte inchoatæ interuentus malæ fidei poſtea naſcentis impedimento non ſit de iure ciuili,*l.vnic. C. de vſuc. tranſ.* tamen de iure canonico aliud eſt: nam nocet mala fides ſuperueniens nõ ſecus, quam ſi ab ipſo vſucapionis primordio interfuiſſet.*d.c.fin.de præſcription.* ibi,in nulla temporis parte ſcientiam rei habeat alienæ. Sed nihil eſt,nam malam fidem ſuperuenientem nocere de iure canonico agnoſcimus,at in ſpecie noſtra malam fidem videri ſuperueniſſe negamus, quia aſſertioni illius poſſeſſor ille poſtquã bona fide ſemel & emit & poſſidere cœpit,non tenetur fidem adhibere, licet teneretur ante contractum initum cœptamq; poſſeſſionem,aliter enim nunquam quiſquam bonam fidẽ haberet, quia ſemper poſſet dubitare,an dominiũ eſſet concedentis, & ita procedit *d.l.ſi quis inficiat us.ff.depoſiti.* & in ſimili diximus ſupra. Secundo † intellige quando ille nunciator ſe dominũ dicebat, 6 ſecus ſi dicebat aliũ eſſe dominum, tunc n.ei nõ ſecus eſſet adhibenda fides niſi mandatum oſtenderet illius quẽ dominum dicebat,iſta eſt vera & communis opin.vt ſic ceſſet mala fides,quã tenent Bart.&Ang.*in d.l.ſi fundum* Balb.*in l.Celſus.de vſuc.par.*3.*n.*13. & ait Ang.*vbi ſupra*,hoc eſſe notandum ad multa,& ita intelligitur *d.l.ſi quis inficiatus*,tenet Bald.*d.conſ.*257.*lib.*1.tenent Bal.Sali. Fulg.Paul. & alii communiter *in d.l.ſi fundum.* & Alex.*in d §.nunciationem.*ratio differentię,quia lex nõ tam aſsiſtit ei cuius nõ intereſt,quã aſsiſteret ſi eius interfuiſſet *arg.in l.ſtipulatio iſta.§.alteri.ff.de ver.obl § alteri Inſt. de inut ſtip.l.certi cõdictio.§.quoniam.ff.ſi cer.pet.l.ex cõuentione. C.de pact.l.*1.*ſine ceſ.t vel reliq*.vnde denũciationẽ factã à nõ domino nõ interpretatur lex emptorẽ in mala fide conſtituiſſe,quaſi fidẽ non adhibuerit denũcianti, licet fidẽ denũcianti adhibuiſſe interpretaretur quãdo denuncians ſe dominũ diceret,vel oſtenderet mandatũ eius quẽ dominũ dicebat. Tertio intellige quãdo veritas cõcurrebat cũ aſſertione denunciãtis,tunc n.emptor conſtitueretur in mala fide,nõ ſic ſi denuncians nõ eſſet dominus,etiã ſi res non foret vendẽtis, ita videntur ſentire cõmuniter Dd.*vbi ſupr.* ꝙ verum exiſtimo.*arg.l.cũ quidam.§.quod dicitur.*2.*cũ ibi notatis,ff.de acq.hæred.* quaſi illa denunciatio trib.demũ concurrentib.noceat, ꝙ & fiat ante contractum,& ꝙ denuncians ſe dominum dicat, & reuera dominus ſit. Quarto intellige vt procedat quando venditor non haberet titulum & longam poſſeſsionem, nam ſi vtrunque habuiſſet, tunc forte illa denunciatio etiam ante contractum facta nõ noceret, arg.eorum quæ ſupra diximus tenuiſſe Bald. *nu.*5.*in c.vigilanti.de preſcr.*& Felin.*in c.ſi diligenti.n.*5.*eod.tit.*Afflict.*deciſ.*178 *n.*11.

Ex † ſuperioribus infertur ſuſpectum eſſe quod Anton.Pinel. 7 *in auth.niſi tricennale.nu.*16.*de bon.mater.*ait, ſcilicet quod ſi pater

nuntiantem aliquid iuris in tali fundo habere, inculpati non viderentur, vt docent Alex. *in d. consilio* 36. *numero* 3. *&* 4. & Salicet. *de acc. in l. non ideo minus. quæ.* 2. quod si ignorabāt, tunc aut iā fundū ingressi cœperant laborare, & exire non tenerentur, *argum. d. l penul. ff. pro empt. & l. si quis inficiatus. ff. depositi. l. plane, eod.* Aut nondum ingressi fuerant fundum, nec etiam conducti & tunc parere deberent. *argum. d. l. si fund. C. de rei vend. l. nomen. in verb. certior factus. C. quæ res pignori obligari possunt.* aut iam fuerant conducti licet fundum ingressi non fuissent, & tunc verior & benignior opinio videtur, vt non videatur res ex toto integra, sicque inculpati videantur, licet non paruerint, *arg. d l. pen. & d. l. si quis inficiatus*, præsertim cum res sit parui præiudicij, *arg. l. si quis diuturno, cum iis quæ supra tradidimus.* Ex superioribus apparet quid respondendum sit in eo qui venandi causa fundum alienum ingreditur, id quod verum est nisi dominus contradicat & reclamet cui reclamanti si fidem adhibere nolui, inculpatus non videbor, si quidem sit verum eum dominum fuisse, & ita intelligerem (*arg. eorum quæ supra diximus*) text. & iura *supra alleg.*

SVMMARIA.

1 *Malæ fidei possessor est qui contra iura mercatur.*

2 *Malæ fidei præsumtio an purgetur longissimo tempore, ardua quæstio.*

3 *Bona aut mala fides soli Deo certo nota.*

4 *Bona fides præsumitur.*

5 *Seruitute vtens sine causa an iure canonico præsumatur esse in bona fide.*

6 *Mala fides an præsumatur ex defectu tituli, quādo nō apparet antiquior possessor.*

7 *Mala fides non præsumitur ex tituli defectu post annos triginta.*

8 *Bona fides orta ex iniusta causa an sufficiat ad præscriptionē, ardua q.*

9 *Præscribit annis triginta emens rem filij in qua paterfamilias habebat vsumfructum.*

10 *Mala fides, nocet etiam in præscriptione immemoriali, ardua q.*

11 *Præscriptio immemorialis an cesset si appareat de titulo illegitimo, ard. q.*

12 *Diuturnitas temporis facit præsumi etiam ea quæ sunt facti*

13 *Tituli allegatio aut probatio nō requiritur in præscriptione immemoriali.*

14 *Inutilium interuentus non nocet vbi eorum defectus non noceret.*

15 *Titulus inutilis non nocet præscriptioni etiam longissimi tātum temporis.*

16 *Præscriptioni immemoriali nō nocet initium vitiosum.*

17 *Tempus immemoriale facit vt omnium possibilium concursus præsumatur.*

18 *Præscriptio triginta annorum cessat in spurio qui dispensationem illegitimam impetrauit,*

uit eiusq; virtute bona patris possedit, egregia quæstio.
19 Intell.l.nemo ff pro legato.
20 Præscriptio longi temporis cessat in spurio qui bona patris virtute illegitimæ dispensatio nis possidebat.
21 Præscriptio immemorialis non nititur in possessione ciuili, sed naturali detētione cōtenta est
22 Intell. capit. ad decimas, de restitutione spoliatorum.

Cap LXXXI.

1 QVI † contra iura mercatur bonam fidem non præsumitur habere, *cap. qui contra, de reg. iur. lib. 6. & l. quemadmodum C. de agri & cens. lib. 11. l. 1 in fin. Cod de bon matern. l fin. §. fin autem sub conditione. Cod. commu de lega l. final. Cod vnde vi.* sicque cessat longi temporis præscriptio, *vt dd. legib.* quia in ea bona fides desideratur. *l. vnica de vsucapione transfor. Cod. in prin. Instit. de vsucap. l vbi lex ff de vsucapion. c. vigilanti. cap. fin. de præscrip.* quod procedit quoad præscriptionem longi temporis, vt dictis legib. nam longissimi temporis præscriptio non impeditur, vt tenet Gloss. fin. *in dict. l. quemadmodum.* cum qua transeunt ibi Doct. sentit Gloss. *in d. §. sin autem sub conditione, in verb. longi temporis*, dum allegat *l. cum notissimi. §. illud, de præscrip.* 30 *annorum*, cum qua transeunt Doct. *ibi.* Gloss. *in l. 1. in verb. præscriptionem. Cod. de bon mater.* cum qua transeunt Doct. *ibi.* estque indubitata opinio de iure ciuili, quo iure in præscriptione 30. vel 40 annor. bona fides non exigebatur. *l. sicut l. omnes, & d. l. cum notissimi. C. præscrip. 30. annorum.* Sed cum iure canonico (quod hac in re in vtroque foro seruatur) etiam in præscriptione bona fides exigatur, *c. vigilanti. ca. fi. de præscrip.* † an ea mala fides præsumpta noceat quoad hanc præsciptionem longissimi temporis 30. vel. 40 annorum, & Bart. *in l fin. num. 17. Cod vnde vi.* tenet non nocere: licet, ipse non exprimat
2 se loqui de iure canonico, tamen ita intelligendum est, dum ait, illam malæ fidei præsumptionem post illud tempus longissiuum cessare, euanescere, purgari, vt etiam retro bon. fidei possessor ille semper fuisse intelligatur, vnde si illa mala fides præsumpta etiam post annos triginta completos quasi in bonam fidem versa & transformata videtur malæ fidei præsumptione abscedente, præscriptio de iure canonico non secus quam de iure ciuili contigere poterit, & illam Bart. opinionem sequuntur Abb. *consil. 80. numer 5. in quæstione quæ ad præsens. li. 1.* Innocen. *in cap. 2. de restit. spol.* Aymon. Crauet. *de antiqui. temporum par. 4. versic. materia ista num 4 fol 157.* Salic. *num. 1. in dict. l. fin. Cod. vnde vi* Dec. *consi. 267. non excedit. n. 5. col pen. versi. tertio, de bona fide* Abb. *consil. 102. in causa n 1. lib. 1.* Dec. *consil. 272. viso processu n. 9. col. pen.* Iason. *in §. sed iste. num. 100. Institut. de actionibus.* Idem Ias *consil. 57 col. fin. libro 1.* Idem *consilio 72. colum. 2. eod. libro.* Idem Ias. *consil 209. colum. 2. libro 2.* Curtius Iun. *consil. 52. colum. 4.* Paul. Castr. *consi. 169. lib. 2.*

viso

viso quodam processu agitato, Corn. *consil.* 96. *colum.* 2. *libro* 4. Idem vult Alex. *consil.* 6. *viso themate. col* 1. *lib.* 1. dum allegat Bart. *in d. l. fin. C. vnde vi.* Idem Alexand. *consilio* 151. *viso themate. lib.* 2. *num.* 7. vbi etiam allegat Bart. *in d. l. fin* quem etiam refert, & sequitur Aretinus. *consilio* 63. *in præsenti consulatione. col. pen.* quem etiam refert & sequitur *in consilio* 103 *in causa & quæstione. numero* 7. *col pen.* Idẽ Aretinus *consil.* 112. *col.* 2. *versic. his breuiter, incipit consideratis.* Idem Aretin. *consilio* 153. *consultatio proposita. col. finali. in fin.* Roman. *consil* 107. *cum præsupponatur, in principio.* & illud dictum Bart satis communiter approb. videtur, quod sequitur, & exaltat Abb. *in c. si diligenti. de præscrip. num.* 16 quod & admittit Aymon. *de Antiquit. tempor. par* 4 *versicul. materia ista. nu.* 20. quoad præsumptam malam fidem, licet contrarium teneat in mala fide aperta. Andreas Tiraquell. *de præscript. Glos.* 2. §. 1. *vers. bona autem fides. & glos.* 4. *versic.* 17. *vbi quamplures allegat.*

Contrariam partem vt malæ fidei possessor, in speciebus nostris is intelligatus etiam post longissimũ tẽpus, videntur tenere Bal. & Angel. *in d. l. fin. C. vnde vi.* dum intelligunt quod iure canonico *d. l. fi.* non procederet, etenim si quis semel extitit in mala fide, certe p̱ præscriptionẽ longioris temporis non in meliore, sed in deteriore fide constitui videtur, tantumque abest vt huic quasi bona fides renasci videatur, quin potius quotidie in maiorem perfidiam iniustioremque causam recidisse intelligatur, *vt in cap. fin. de præscr.* vbi hæc fere ratio redditur. Denique illud dictum Bart. maiore conatu reprehendit Ioan. Imo *in cap. fin. nu.* 14. & Felin. *in cap. si diligenti.* 2. & 3 *col. eod tit.* sentiunt Imol. & Bal. *in cap. per tuas*, de testibus dum generaliter aiunt, præsumi malam fidem in possidente sine tit. Item tenet Aymon *de antiq. temp. par.* 4. *versi. materia ista num.* 20. *fol.* 109. qui alios alleg. & dictum Bart. admittunt vt procedat de iure tantum ciuili, quod tamen negant seruandum esse, sed iuri canonico etiam in vtroque foro standum. idem Aymon. *consil* 146. Quid dicendum? † & quidẽ bona aut male fides possidentis cũ ex eius animo pendeat, certo probari non potest, sed tantum per coniecturas *l. pen. Cod. de euict.* ibi aliis itaque hoc indiciis. huius enim rei solus Deus Optim. Max. conscius esse potest: nam & quod ore proprio confitetur, eius contrarium sentire possumus. *l. an inutilis ff. de accep. l. obligationũ substantia. ff. de act. & oblig. l. non solũ, eod. tit.* † lex aũt in re dubia p̃sumit possessorẽ esse bonæ fidei. Glos. quã cõmuniter sequũtur ibi Doct. *in princ. Instit. de vsuc.* Gloss, & ibi cõmun. Doct. *in l. pen. C. de euict.* gloss. & cõmuniter Doct *in. §. sed istæ. Instit. de act.* Bart. & alii *in l. Celsus. ff. de vsuc.* Imol. Abb. Felin. & alii *in c. fi. de præscr.* Felin *in c. si diligenti, eod. tit. col.* 2. & 3. post Abb, ibi, *n* 14. *cũ seq.* cõmunis opinio. secundũ Ar. Pinel. *in authent.* § *nisi tricennale. nu.* 12. cõmunis secundum Iason. *in d.* § *sed istæ. n.* 100. Dec. *cõsi* 267 *n.* 5. Idẽ

Dec *consil.272.num.* 8. *arg.l merito. cum simil. ff pro soc.* Fallit in eo qui nulla iusta causa, aut titulo rem possiderit, quia quisque scire debet quod suum non est, id ad alium modis omnibus pertinere *l fin.C.unde vi.* Hæc tamen limitatio, vt cessante titulo mala fides præsumatur: sublimitatur vt nō procedat cum agitur de seruitute acquirenda, possidenda, & præscribenda, *argu.l.si quis diuturno ff. si seru.vend.*
5 † quia tunc agi videretur de leui, aut non magno præiudicio, & læsione eius contra quem præscribit, vt Doct. communiter interpretantur, quod indubitanter procedit de iure ciuil. Sed de iur canonico an idem admittendum sit vehementer controuersum est, & communis opin. est vt de iure can. non procedat Ita tenet, & firmat communiter teneri Ioan. Imol *in d c.fin. de præscr. num.* 15. alleg. Bart. *in l.* 1. § 1 *ff de itin. actuque priu.* & Cyn. *in l.* 1 *& 2.C. de ser & aqua.* Couuar. *variar.resolut.lib.* 1. *cap.* 17 *num.* 7 & denique quod bona fides in dubio præsumatur, tradit fusius Andr. Tiraque *de præscription* §. 1. *Gloss.* 2. *versic. bona autem fides.*

Contrariam partem, *vt d l. si quis diuturno.* procedat etiam de de iure can. tenent Dynus *num.* 31. *in cap.possessor, de reg iur li.6.* Abb. *in cap de quarta num.* 25. *de præscrition.* Idem Abb *in cap si diligenti. num* 14 *cum præscript. & seq.* vbi Felin. *colum.* 2 *&* 3. *eod.tit.* Glo. & Doct. *in ca.1.de præser. lib.6.* Ancha. *in c.sine possessione.de reg. iuris li.6. columm.9.* Imol *num.*25. *in d.c. si diligenti.* Antou. *in cap.cum ecclesia Sutrina de causa possess. & proprietat. vbi reliqui idem tenere videntur præsertim* Ripa *colum.pen* Roman. *in l. sequitur* §. *si viam ff. de vsucapion.* Balb. qui hanc firmat esse communionem opin. & plures huius partis auxiliares citat *in tract præscrip part.* 2. *&* 3 *par. pri.q.* 6. *ad fin.* & hanc partem putat esse receptiorem Couarr. *vbi supra,* licet in Contrarium inclinet, & vide quam plures quos allegat Andr. Tiraq; *vbi supra Gloss.4 versic.39.ibi, sed & multi hoc intelligunt, vbi agitur de modico praiudicio, & versic.14.*

Quid dicendum? & sane hæc posterior pars vtroque iure longe verior est cum facilius admittatur cuiusque rei deterioratio, quam interius *l.cum quæstio* vbi Cotne *nume.6.C.de leg.l. & hoc Tiberius ff. de here.institu.* sicq; longe leuius est, facilius ac tolerabilius fundum meum seruitutem realem pati, quam ex toto amitti, inque alium transuolare; vnde licet alienam rem ex toto mihi at rogare, dominoque adimere impium & auarum sit, dominumque permissurum verosimile non sit, tamen eandem rem mihi seruire, aliquamque commoditatem afferre ipsa fere salua manente facilius, humanius, & tolerabilius est, sicque id dominum permissurum verosimilius potui sperare, perque huius fiduciæ interuentum malę fidei suspicio abscesit, ita probatur de iure ciuili *in d. l. si quis diuturno,* & de iure canon. *in d. cap.cum ecclesia Sutrina,* Secundum receptiorem intellectum. Simile in furto, quod

quod licet cōmittatur, cum quis contrectat rem alienam inuito domino, tamen si putabat dominum permissurum, furtum fieri non intelligitur, *vt not. per gloss. & Doct. in §. 1. Instit. de oblig. quæ ex delict. nascunt.* vt enim arguatur mala fides possidentis, non sat est quod sciat se rem alienam possidere, nisi & præterea sciat, aut scire debeat dominum minime permissurum, non sic si verisimiliter existimet id illum permissurum, *vt diximus, & probat opt. text. in l. si id quod. ff. pro derelict. ibi. quasi volente, & concedente domina, & l. si vir. ff. pro donato.*

Secundo intellige † quod cessante titulo mala fides præsumatur, quando apparebat de antiquiore possessore, nō si de antiquiore possessore non apparet, nam tunc mala fides non præsumeretur etiā cessante titulo. ita tenent Abb. *n. 15.* & Felin qui hanc dicit communem opinionem *in d. c. si diligenti, de præscrip.* Inno. & Imol. *in c. 2. de restit. in integrum.* Arch. *in c. si virgo. 34. q. 2.* Butrius *in c. cum ecclesia. de causa poss. & propriet.* Idem *in c. peruenit. de censibus.* Dyn. *in c. qui contra. de reg. iur. in 6.* Bar. *in l. 2. §. si à pupillo. ff. pro empt.* Bart. *in l. 1. §. hoc interdict. ff. de itinere actuq; priuato.* Angelus *in l. cum qui. § publiciana. ff. de pub.* Aret. *in §. si quis non à domino. Inst. de rer. diuis.* & ali plures relati per Felin. *vbi supra.* 6

Tertio † intellige vt etiam cessante titulo mala fides in possessore desinat præsumi, postquam tricesimum annum suæ possessionis expleuit, *vt in l. fin. C. vnde vi,* secundum Bart *ibi, in fin.* & secundum cōmunem opinionem supra relatam quasi vitium malę fidei, ꝙ præsumebatur ex defectu tituli, purgetur & euanuerit per lapsum tēporis tricennalis, vt quasi volente & concedente domino per tanti temporis desidiam, patientiā & tolerātiam, is possidere intelligatur, & consequenter in bona fide constitutus videatur, cum res alienas de dominorum voluntate possidere vetitum non sit, *vt ff. pro derelicto, per totum. §. vendita. Instit. de rer. diuis. d. l. si id quod. ff. pro derelicto. l. si ego. §. 1. ff. de publ. in rem actio. ibi per traditionem, aut per patientiam forte. l. sicut. l. omnes. l. cum notissimi. C. de præscriptio. 30. annorum.* facit, quia taciti & expressi par potentia est, *l. cum quid, cum ibi late traditis à Ias. & aliis. ff. si cert. petat.* nec dubiū est quin istius possidentis possessio tā iustificet ex tacita cōcessione domini, quæ præsumitur & colligitur ex longa ipsius patientia, quam iustificaretur per eiusdem expressam concessionem, & cum isthæc verosimilia sint iniustissime admittimus hanc præsumptionem vt mala fides, quæ ab initio ex defectu tituli præsumitur per tricēnalis tēporis cursum quasi abscessisse euanuisseq; videatur, successisseq; eius loco, ac renasci bonā fidem iustamq; ac probabilem confidentiam, de domini voluntate ac concessione accedente, *bon. text. in leg. alienationis verbum, ibi. vix est enim vt non videatur alienare ✓. ff. de verbor. signif.* quinimo per solius anni taciturnitatem ius nostrum remittere videmur. *§. final. Instit. de iniur.* 7

Dec *consil.272.num. 8. arg.l merito. cum simil. ff pro soc.* Fallit in eo qui nulla iusta causa, aut titulo rem possiderit, quia quisque scire debet quod suum non est, id ad alium modis omnibus pertinere *l fin.C.unde vi.* Hæc tamen limitatio, vt cessante titulo mala fides pręsumatur: sublimitatur vt nō procedat cum agitur de seruitute acquirenda, possidenda, & præscribenda, *argu.l.si quis diuturno ff. si seru.vend.*
5 † quia tunc agi videretur de leui, aut non magno præiudicio, & læsione eius contra quem præscribit, vt Doct. communiter interpretantur, quod indubitanter procedit de iure ciuil. Sed de iur canonico an idem admittendum sit vehementer controuersum est, & communis opin. est vt de iure can. non procedat Ita tenet, & firmat communiter teneri Ioan. Imol. *in d c.fin. de prascr. num.* 15. alleg. Bart. *in l.1.§ 1 ff de itin. actuque priu.* & Cyn. *in l.1 & 2.C. de ser & aqua.* Couuar. *variar. resolut. lib.1.cap.17 num.* 7 & denique quod bona fides in dubio præsumatur, tradit fusius Andr. Tiraque *de præscription §.1. Gloss. 2. versic. bona autem fides.*

Contrariam partem, *vt d.l. si quis diuturno.* procedat etiam de de iure can. tenent Dynus *num.31.in cap.possessor, de reg iur li.6.* Abb. *in cap de quarta num.25. de prascrition.* Idem Abb *in cap si diligenti. num 14 cum prascript. & seq.* vbi Felin. *colum.2 & 3.eod.tit.* Glo. & Doct. *in ca.1.de praser. lib.6.* Ancha. *in c.sine possessione. de reg iuris li.6. column.9.* Imol *num.25.in d.c. si diligenti.* Antou. *in cap.cum ecclesia Sutrina de causa possess. & proprietat. vbi reliqui idem tenere videntur præsertim* Ripa *colum.pen* Roman. *in l. sequitur §.si viam.ff. de vsucapion.* Balb. qui hanc firmat esse communionem opin. & plures huius partis auxiliares citat *in tract. prascrip part.2. & 3 par. pri.q. 6.ad fin.* & hanc partem putat esse receptiorem Couarr. *vbi supra,* licet in Contrarium inclinet, & vide quàm plures quos allegat Andr. Tiraq; *vbi supra Gloss.4 versic.39.ibi, sed & multi hoc intelligunt, vbi agitur de modico praiudicio, & versic.14.*

Quid dicendum? & sane hæc posterior pars vtroque iure longe verior est cum facilius admittatur cuiusque rei deterioratio, quam interius *l.cum quæstio* vbi Corne. *nume.6.C.de leg.l. & hoc Tiberius ff. de here.institu.* sicq; longe leuius est, facilius ac tolerabilius fundum meum seruitutem realem pati, quam ex toto amitti, inque alium transuolare; vnde licet alienam rem ex toto mihi ar rogare, dominoque adimere impium & auarum sit, dominumque permissurum verosimile non sit, tamen eandem rem mihi seruire, aliquamque commoditatem afferre ipsa fere salua manente facilius, humanius, & tolerabilius est, sicque id dominum permissurum verosimilius potui sperare, perque huius fiduciæ interuentum malę fidei suspicio abscesit, ita probatur de iure ciuili *in d. l. si quis diuturno,* & de iure canon. *in d. cap.cum ecclesia Sutrina,* Secundum receptiorem intellectum. Simile in furto, quod

quod licet cōmittatur, cum quis contrectat rem alienam inuito domino, tamen si putabat dominum permissurum, furtum fieri non intelligitur, *vt not. per gloss. & Doct. in §. 1. Instit. de oblig. quæ ex delict. nascunt.* vt enim arguatur mala fides possidentis, non sat est quod sciat se rem alienam possidere, nisi & præterea sciat, aut scire debeat dominum minime permissurum, non sic si verisimiliter existimet id illum permissurum, *vt diximus, & probat opt. text. in l. si id quod. ff. pro derelict. ibi. quasi volente, & concedente domina, & l. si vir. ff. pro donato.*

Secundo intellige † quod cessante titulo mala fides præsumatur, quando apparebat de antiquiore possessore, nō si de antiquiore possessore non apparet, nam tunc mala fides non præsumeretur etiā cessante titulo. ita tenent Abb. *n. 15.* & Felin qui hanc dicit communem opinionem *in d. c. si diligenti, de præscrip.* Inno. & Imol. *in c. 2. de restit. in integrum.* Arch. *in c. si virgo 34. q. 2.* Butrius *in c. cum ecclesia. de causa poss. & propriet.* Idem *in c. peruenit. de censibus.* Dyn. *in c. qui contra. de reg. iur. in 6.* Bar. *in l. 2. §. si à pupillo ff. pro empt* Bart. *in l. 1. §. hoc interdict. ff. de itinere actuq; priuato.* Angelus *in l. cum qui. §. publiciana. ff. de pub.* Aret. *in §. si quis non à domino. Inst. de rer. diuis.* & ali plures relati per Felin. *vbi supra.* 6

Tertio † intellige vt etiam cessante titulo mala fides in possessore desinat præsumi, postquam tricesimum annum suæ possessionis expleuit, *vt in l. fin. C. vnde vi,* secundum Bart *ibi, in fin.* & secundum cōmunem opinionem supra relatam quasi vitium malę fidei, ꝙ præsumebatur ex defectu tituli, purgetur & euanuerit per lapsum tēporis tricennalis, vt quasi volente & concedente domino per tanti temporis desidiam, patientiā & tolerātiam, is possidere intelligatur, & consequenter in bona fide constitutus videatur, cum res alienas de dominorum voluntate possidere vetitum non sit, *vt ff. pro derelicto, per totum. §. vendita. Instit. de rer. diuis. d. l. si id quod. ff. pro derelicto. l si ego. §. 1 ff. de publ. in rem actio. ibi per traditionem, aut per patientiam forte. l. sicut. l. omnes. l. cum notissimi. C. de præscriptio. 30. annorum.* facit, quia taciti & expressi par potentia est, *l. cum quid, cum ibi late traditis à Ias. & aliis. ff. si cert. petat.* nec dubiū est quin istius possidentis possessio tā iustificet ex tacita cōcessione domini, quæ præsumitur & colligitur ex longa ipsius patientia, quam iustificaretur per eiusdem expressam concessionem, & cum isthæc verosimilia sint iniustissime admittimus hanc præsumptionem vt mala fides, quæ ab initio ex defectu tituli præsumitur per tricēnalis tēporis cursum quasi abscessisse euanuisseq; videatur, successisseq; eius loco, ac renasci bonā fidem iustamq; ac probabilem confidentiam, de domini voluntate ac concessione accedente, *bon. text. in leg. alienationis verbum, ibi. vix est enim vt non videatur alienare ff. de verbor. signifi.* quinimo per solius anni taciturnitatem ius nostrum remittere videmur. *§. final. Instit. de iniur.* 7

iniur. facit d. l. si quis diuturno. & l omnimodo. ibi. nam si nullam. C. de inoff. testam. facit quia & simili, & etiam longe breuiore taciturnitate ius possessionis omissum videtur. Ias. *in l. 1. col. final. Cod. de seru. fug. & in l. naturaliter. §. nihil commune num* 88. *ff. de acquirend. possess.* glo. Paulus, & Alexand. *in l. si de eo. §. si eo. tit. vide supra capit* 79. *num* 15.

6 Quarto † intellige vt sufficiat bona fides orta ex iniusta causa & ex titulo illegitimo, veluti si emi à minore rē soli sine decreto vel ab ecclesia citra solēniorē interuentū: nā si bona fides adesse potest, ad præscriptionem sufficiens citra vllius tituli aut iustæ causæ interuentum, ergo multo magis cum interuentu tituli minus legitimi. *arg. l. vnic. in princ. cum ibi late traditis per gloss & Doctor. Cod. de rei vxor act. & Cod. de testamentis. l. testamentum.* vbi Iason & alij, intellige quando constabat bonam fidem interfuisse, nam in re dubia non præsumeretur in eo qui contra iura mercaretur. *l. 1. Cod. de bonis matern. l. quemadmodum. Cod. de agri. & censi. lib. 11. cap. qui contra iura, de regulis iuris in 6* sed cum constabat de bona fide, tunc ad præscriptionem tam sufficiens esset, quæ nasceretur ex iniusta causa etiam profecta ab errore iuris, quam si à causa legitima descenderet, ita tenent Gloss. *in l. 2. C. vbi causa status agi debeat,* cum qua transeunt Doctor. ibi. Glos. cum qua transeunt Doctor. *ibi in l. 2. Cod. si quis ignorans rem minoris esse.* Bart. *in l. sed etsi lege. §. scire, per text. ibi, ff. de petit. hered.* Paulus *in l. Celsus. colum. 1. ff. de vsucapion.* Idem Paulus *in l. nunquam. in fin. eo. tit.* Afflict. *Decis. 40. num 12.* Paulus *in l. 2. §. si à pupillo. num. 4. ff. pro emt. Idem in leg. venditioni Cod. eodem titul.* Anton. Rub. *consilio* 75. Baldus *in l. Celsus. de præscription. 4. notab. numero* 15. Couarru. *in capit. possessor. de reg. iur. in 6. part. 2 §. 7.* Aymon. *de antiq. temp. 4 part. fol.* 157. Corne. *consilio* 277 *libro* 4. Felin. *in cap. de quarta num.* 34. *de præscript.* Anton. & Imol. *in c peruenit. de emt. & vendi.* Imolen. & Anton. *in d. cap. de quarta.* Felin. *in cap. si diligenti. col. 3. de præscript.* Emanuel. à Casta. Lusitanus. *in l. si ex cautione. Cod. de non numerat a pecun. pag.* 55. Alexand. *consilio* 127. *libro 4. colum* 3. Pinell. *num. 11. in auth. nisi tricenale. C de bon. mater.* q hanc dicit cōmunem tenent & dicit cōmun. Balb. *vbi s̃ not.* 3. dicit cōm Rub. *vbi supra* Balb. *in l. nullo. n. 4. C. de rei vend.* Rip. *in l. 1. nu. 9. ff. quo. bon.* Alexand. *consilio 75. col. 2. vbi hanc dicit communem, & consil. 134. ad fin.* sentit Tiraq. *de præsc. gl. 2. §. 1. verb. bona.* Contrariam partem tenent Felin. *in c. de quarta, supra alleg. n.* 35. Paul. Castr. *in d l. Celsus. in pr.* Idem *cons. 72. quia frustra. ad fi.* prout refert Felin. *vbi supra,* qui etiam alleg. huius partis fautores Cynum *in l. si quis emptionis. §. 1. de præscript. 30. annorum.* & Bartol. *in dict. § scire. gloss. in capit. 2. de his quæ fiunt à præla. gloss. in capit. apostolica. de don.* cum quibus transeunt simpliciter Doct. ibi. *gloss. in capit. cura de iure patro.* Abb. *in dict. cap. de quarta.* Idem Abbas *in c. cum non liceat. de præsc. sentit.* Feli. *in d. c. si diligenti. n 4.* &

non

non desunt qui hanc dicant communem, vt per Aymon. *de antiq. temp. par. 4. vers. materia ista. n. 7.*

Quid dicendum? & sane prior opinio negatiua vt non noceat, quod illa bona fides oriatur ex titulo inutili, & à iure improbato, est longe verior, *per dict. § scire, & l. pro legato. l. final. ff. pro legato. l. fi. ff. pro suo, l. nō solum. §. quod vulgo ff. de vsuc. l. quod vulgo ff. pro emt.* nam in præscriptionib. bona fides nō tam positiue desideratur, q̃ priuatiue id est, quod absit pfidia, & mala fides, *vt dd. ll. & c. vigilāti, & c. fi. de præscript. & c. si virgo 34. quæstion. 2.* quæ cum abscesserit non refert, quia ex causa abscesserit, id est, siue ex peritia, siue ex imperitia, aut stultitia, facit *lex. si per errorem. Dig. de iurisd. omn. iud.*

Tenendo hanc partem ad omnia iura in cōtrarium per doct. adducta respondetur in præscriptionibus regulariter tria inter se distincta, & separata desiderari, scilicet possessio, titulus, bona fides, & altero horum trium deficiente non contingit præscriptio. *l. vnica. C. de vsucapion. l. sine possessione. l. Celsus. 3. ff. de vsucap. l. 2. C. pro emp. l. 2. §. si à pupillo. eod. tit. ff. titulus autem à lege improbatus pro non titulo habetur. d. §. à pupillo, & d. l. 2. cum similibus*, & sic licet ab illo titulo contingenter profecta sit bona fides, adhuc tamen cessat præscriptio non quidem ex capite bonæ fidei cessantis (affluit n. satis sufficiens ad officiū suum peragēdum) sed cessat præscriptio ex capite tituli deficientis. *l. qui heredi plures. ff. de cond. instit.* nam & similiter licet titulus esset legitimus, & bona fides indubitata, tamen si possessio foret interrupta, cessaret pręscriptio. *l. cœptam. cum ibi notatis. ff. de vsucap l. more. C. de rei vend.* quod alibi plenius diximus, & aliquid supra *c. 77. n. 9.*

Infertur † quod si pater habeat vsumfructum in bonis maternis filij sui, quem habebat in potestate, eamq; rem vendidit mihi *contra l. 1. C. de bonis maternis*, eam præscribere potero annis triginta si ignarus eram illius legis prohibitionis, quia hæc bona fides orta ex hoc iuris errore sufficit, & titulus ille qui ꝓ nullo est in pręscriptione longissima non nocet *l. sicut l. omnes. l. cum notissimi. C. de præsc. 30. annorum*, tenent in specie Cynus, Alberic. Paul, Pinellus, *n. 12. in auth nisi tricennale. C de bon. matern.* 9

Infertur etiam decisio illius articuli, † an præscriptio tanti temporis, cuius initij memoria non existat, procedat cum mala fide? qua in re sunt qui teneant procedere etiam cum mala fide, ita tenet Decius, *num. 12. in l. traditionib. C. de pact* qui refert idem tenuisse. Salycet *in l. 2. ad finem. Cod. de serui & aqua.* Ioannes Zenobius de Vbaldis *inter consilia Bald. consilio 370. verba rescripti. lib. 3.* Boerius *decisione 39. num. 7.* Decius *consil. 417. in causa domini operarij. nu. 5. vers. similiter nec bona fides.* Idem Decius *cons. 638. communitas Spadia. n. 4.* 10

Contrariam partem, vt in tali præscriptione bona fides exigatur,

tur,nec procedat cum mala fide, tenent gloss. penult. *in cap.* 1. *de præscription.in sexto,* & ibi Francus *colum.fin.* sequitur decisio Neapolitan 368.*col.*4. Angelus Aretinus *in § furtiua col.* 1. *Inst.de vsucapionibus* Abbas,Panormit.*in c.fin.not.*1.*de præscript.* Dominicus *in c. sacrosancta.*22.*distinctione.* Felinus *in cap. cum nobis. col.*1.*de præscrip.* Aymon Crauet *de antiquit.tempor.part.*4.*vers.materia ista num* 19. Idem Crauet.*consil.*146. Alexandrinus *consil.*13.*col.*4 *in fine.* Bertachinus *vers.præscriptio quomodo causatur, in suo repertorio.* Orland⁹ de Curte *inter consilia Calcanei cons* 6.*col. pen.* Iason.*cons.*24.*col.pen. lib.* 3. & hæc opinio longe verior est, & receptior videtur,pro qua vrget generalitas cap.*possessor de reg.iuris in sexto cap. vigilanti, & c. fin.de præscription.* præsertim cum, vt diximus, tanto perfidior mala fides,quanto diutius,& durat & detinet animam possidentis in peccato,& periculo salutis æternæ,facit,quia legislatori curæ esse debet non solum vt peccatum commissum puniatur, aut purgetur,sed etiam vt peccandi occasio remoueatur, *c. ne captanda.& c. de testanda.de concessio prebendæ.c.fi.eo.tit.lib.*6.*l.de fideicomiss. C.de transa.l.*1.*ibi.non iniquis rationibus. & l.fi. C.de pact.l.*2.*in fin.ff. quibus vt indig.l.*1.*§.interdum ff.de vulgari.§.sin autem quis formidolosus.Institut.de pupilla.l.quidam in iure. §. fin. cum l.sequent. Dig. de donatio.* Sed si aliter diceremus, peccandi occasionem palam præstaremus,ergo,&c. & deniq; peccatum certũ,& indubitatum admitteremus ergo,&c. Quod ꝓcedit in mala fide certa,& indubitata,non sic in ea tantum quæ coniecturis præsumeretur, puta ex ostensione tituli à lege improbati,vt s̃ diximus,illa n.malæ fidei præsumptio vt tollitur,& euanescit p cursum temporis tricẽnalis longe magis euanuisse videbitur per tempus centũ annorũ, aut eorum quorum memoria nõ existat, vt ex cõmuni opinione supra edocemur.quod & Aymon Crauet. palam admittit, *vbi supra,*& hoc casu potest defendi opinio contraria,quod plerunq; & regulariter vt ꝓcedat necesse est,quia nõ video vt mala fides certa &indubitata probari possit,nisi per ipsius cõfitentis confessionẽ cum regulariter indicijs tantum & coniecturis probetur.*l.pen.C. de euictio.* quod intellige quando quis fatetur se ante præscriptionem immemorialem expletã fuisse in mala fide: nã si post eã impletam agnoscat se cœpisse habere notitiã rei alienæ, id noceret nihil,vt alibi tradidimus. Ex his ergo colligitur quid dicendũ sit
11 in illo articulo,quo quæri solet, †an in quib. casibus sola ea præscriptio cuius initij memoria nõ extat nec locum habet,ea impediatur, & veluti infecta reddatur p ostensionẽ tituli illegitimi, quale esset si in terminis *c. primi,de præscr.lib.*6.is qui se maioresq; suos cõtenderet tẽpore cuius initii,&c,possedisse & præscripsisse, ostenderet titulum illegitimum, qui ab aduersario diceretur eis dedisse causam vnicam possidendi, eosque eam habuisse tantum possidendi causam, & præterea nullam, & sunt qui putent hoc casu

casu impedire temporis immemorialis præscriptionem. Ita tenent Ioann. And *in c.1.ad fin.præsc.lib. 6* Couar. *in c.possessor.par.2. §.3.num.7.de præscript.eod.libr.* Aymon Crauet. *de antiq.tempor.par. 4.versic.materia ista num.3.cum plu.seq.* mouentur, quia posito titulo illegitimo sequitur præsumptio malæ fidei, *arg.ca.qui contra iura,de reg iur.lib.6.l.quemadmodum C.de agri.& censi.* lib. 11. sicq. iure canonico cessat præscriptio etiam longissimi temporis, vt tenent glo.*in c.Apostolica de donat.*Paul.Castrens.*consilio 70. quia frustra colum. fin.*Idem *consil.429.in quadam informatione.li.1.* Abb. *cons.34.col.1.lib.1.* Felin.*in c.de quarta.nu.35.de præscript.*Abb. *consil. 19.lib.2.*Alexand.*consil.74 colum.fi.lib.2.*Idem Alexand.*consilio. 46. libr.3.*Sozin.*consilio 29.colum 7 in secundo dubio. libr 1.* est communis opinio secundum Felinum,*vbi supra,*& secundum Aymonem *de antiq tempo par.4 versic.materia ista.num.6.* Cur.Iun.*consilio fin. colum.3*

Contrariam tamen partem vt posito titulo illegitimo non sequatur præsumptio malæ fidei, & consequenter vt etiam tunc de iure canonico procedat præscriptio longissimi temporis triginta,vel quadraginta annorum,tenent Paul. Castr. sibi contrarius,*consilio,406.col.3.libr.1.incipit satisfaciendo.* Roman. *consil. 123. circa primum dubium. colum.* 3. sequitur, & dicit esse communem opinionem Alexandrinus *consil 75.columm.2.ad fin.* Idem Alexandrinus *consil 154.ad finem* Guid.Papæ *q.* 159. Fridericus *consil.* 347. Calder.*consil.2.tit.de constitut.colum.* 2. Cynus *in l venditioni.C.pro empt.* Abb.*consil.37. libr.1.*& alij quamplures relati per Aymonem, *vbi supra,num.7* qui hanc etiam partem satis receptam putat. & ipse existimo receptiorem esse,quam & tenent Rip. *in l.1 nu.9 ff. quorum bonorum.*Bald.*in l.nullo.C de rei vend.*Imola *in l nunquam ff.de vsucapion.*Sozin.*consil.33.col.3.lib.4 sequitur*, & dicit communem opinionem nullo fere relato Couar. *in c. possessor.par. 2.§.5. num.2 de reg.iur.li.6.*Balb.*de præscription.in secunda par.3 part.quæst. 6.*Idem Balb. *ibi quæst.secunda 4.partis:*

Tenendo hanc partem quæ longe verior est per generalitatem.*l sicut.& l omnes,& l.cum notissimi.C.de præscript.*30.*annorum*, ne iura illa temere corrigantur,*contra l.si quando,in princ.C.de inofficioso testamento.* & ex communi opinione supra relata sufficit bona fides orta etiam ex stulta causa. Et quia licet posito titulo iniusto & illegitimo præsumatur mala fides, tamen illud est & procedit,quoad impediendam longi temporis præscriptionem, nõ etiam quoad impediendam præscriptionem longissimi temporis,vt ex communi opinione supra resoluimus post Bart. *in l. fina.in fi.C. vnde vi.* sed cur diuersum? nam si simul ac habitus est titulus illegitimus, statim ex legis interpretatiõne & præsumptione oritur mala fides,eaq.semel orta videtur non posse mori, ergo quodammodo per adiectionem decem vel viginti annorum

rum super longum tempus præcedens mori eam malam fidem aut aufugere interpretamur: respondeo, quia ex longiore domini patientia & tolerantia ea res quasi nobis concessa videtur, sicque ea domini voluntas denuo nobis accedens fugat nostram malam fidem præsumptam, eamque purgat, vt superius disseruimus, vt etiam retro ab initio semper bonæ fidei possessores fuisse videamur, *simile in l. si tibi homo. §. cum seruus. cum ibi nota. & per Glossa. Alexand. & alios. Digest. de verbo. obliga.* & quæ plene diximus supra isto libro, & supra *istomet cap. numer. 2.*

Cum ergo qui mala fide possedisse annos viginti per tituli illegitimi interuentum præsumitur, is per adiectionem aliorum decem annorum quasi bonæ fidei possessor incipiat videri, quanto magis bonæ fidei possessor videbitur per adiectionem temporis immemorialis? præsertim cum non sit bona consequentia ostenditur vnus titulus illegitimus, ergo non potuit alius legitimus interuenire, quinimo potuit, quod dixeris, titulus est facti, quod non præsumitur nisi probetur. *l. in bello. §. facta. ff. de captiuis.*
12 *l. si emancipati. Cod. de colla.* respondeam † etiam ea quæ sunt facti præsumi ex antiquitate temporis. *l. si filius. Cod. de pet. hered. l. qui in aliena, ad princip. ff. de acquirend. hæred. cap. 1. de præscription. in 6.* plene per Roma. Alexand. & Ias. *in d. l. qui in aliena, & in l. sciendum. ff. de verborum oblig.* vbi non solum vnum factum, sed etiam plura ex tali antiquitate si opus est ad rei qua de agitur validitatem præsumuntur, plene per Aymonem *de antiquitate, in princi.*
13 † Denique in præscriptione immemoriali non exigitur tituli allegatio. nec etiam probatio vt est vera & communis opinio, quam tenent Dominicus Francus & alij communiter *in cap. 1. de præscri. in 6. Gloss.* & Doct. *in cap. super quibusdam. §. præterea, de verborum significatio.* Iason. *in l. si certis annis. colum. fin. Cod. de pact.* Frederi. de Senis *consilio 237.* Aymon *de antiq. 4. part. versic. absolutis. num. 49.* sequitur, & dicit esse communem opinionem Couar. *d. c. possessor. par. 2. § 3. numer. 7. & in lib. 1. resol. cap. 17. numer. 5.* Balbus *de præscript. part. 5. quæstion. 7.* Ripa *in c. 2. column. final. de iudi.* Iacobi. de sancto Georgio *de feudis in verb. mero & mixto imperio.* Ratio ea est, quia dominij acquisitio contingit nobis aliquando ex domini concessione. *vt in l. nunquam nuda. ff. de acquirend. rerum dom. l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* Aliquando ex concessione & dispositione legis inscio aut inuito domino, *vt per totum. C. de seruis qui præmio liber. accip. l. Item si verberatum. §. 1. Dig. de rei vendicat.* & per omnes titulos præscriptionum & vsucapionum tradit Decius *in d. l. id quod nostrum.* vnde quo temporis momento præscriptio completur (siue illa longi temporis sit, siue etiam temporis immemorialis) illico lex dominium seu ius, quo de agitur, vero domino ademisse videtur, inque præscribentem

tran

transtulisse illud. Quid igitur opus esset tituli interuentu, cum in transferendis dominijs ex legis dispositione is minime sit necessarius, sed tantum quando ex concessione domini transferuntur pro nobis, quia quod operatur in reliquis iuribus seu dominijs transferendis ipsiusmet veri domini concessio, idem operatur tempus immemoriale in hac concessione legali. *l.1. §.fi.l.2.in princ.ff de aqua.pluu.arcend.l.1.§.duct.aqua.ff.de aqua quoti.& æstiu.* ergo vt in dominio per domini concessionem quæsito non noceret alius titulus à non domine habitus, vel etiam ab ipso domino habitus, sed minus rite, ita etiam hoc casu cum per tempus immemoriale nobis à lege concedatur ius seu dominium, obesse non debet alius titulus illegitimus, vel non rite profectus, pro nobis, quia cuius rei solennitas non desideratur, eius inutilis interuentus non nocet, *in principio. Cod. de rei. vx. act. leg. testa. C. de test.* Nec ad rem pertinuit quod quidā falso opinantur hac in re titulum à lege præsumi tantum, non etiam induci, vnde, inquiunt, si constet de illo tit. illegitimo, cessat præsumptio legis, manetque ille possessor titulo destitutus, sicque præscribere non potest, nam id falsum est quia hac in re titulus nec præsumitur, nec fingitur, sed ius & dominium possidenti à lege conceditur citra interuentum alicuius tituli veri aut ficti aut præsumpti, sed solum occasione illius possessionis immemorialis, quemadmodum & in terminis *totius tituli. Cod. de seruis qui pro præmio libert. accep.* extra ordinem ius nostrum nobis adimitur, inque alienum transfertur, nam egregium ac meritorium facinus, quod seruus ibi fecit, non solet connumerari inter modos & titulos transferendi aut amittendi ius & dominium, *de quibus per text. & Gloss. in leg. ex hoc iure, Digest. de iust. & iure, & in titulis Digest. Cod. pro empto. pro donato, pro herede, pro legato, pro dote, pro suo, &c. & similia.* Sic & alias iure regio per filijfamilias monachismum, aut matrimonium pater perdit ius patriæ potestatis. *leg. Tauri.* 47. & etiam vsumfructum quem habebat in bonis filij aduentitijs, & filius liberatur patria potestate per interuentum dignitatis, *vt in authentic. constitu. quæ digni.* Præterea quod ex titulo illegitimo præsumatur mala fides, *vt l. quemadmodum. Cod. de agricol. & censibus, libro vndecim.* (cum imperitia posset præsumi, *argument. leg. si per errorem. Digest. de iurisdictio. omnium iudicium. l. Sticho Digest. de opti. l.*) hæc sane præsumptio nimis rigida est, sicque procedit quoad impediendam longi tantum temporis præscriptionem, non etiam longissimi aut immemorialis, cum tanto magis tuendus, ac fauendus esset quisquam, quanto diutius possedit, *vt dict. cap. 1. de præscription. libro 6. per tot. Codice de præscript. 30. annorum. facit ratio leg. merito. D. pro soc.* sic & alibi ius & dominium ex legis dispositione ab vno abscedit citra factum suum, inque alium migrat. *l. fi. vbi multa per Doct. C. de lega. & fere*

per to-

per totum. Cod. de donat. quæ sub modo. & in leg. si vnquam. ff. de reuocan. donatio. vbi multa per Andr. Tiraquellum verba referuntur, & per Decium & Cagnolum *in leg. id quod nostrum, de regul. iur. ff.* ergo in præscriptione tanti temporis cuius initij, &c. non introducitur titulus a lege vllus verus, aut fictus, aut præsumptus, aut pictus, aut imaginarius, vt contrarium existimantes confabulari nobis videantur, & loqui sine vlla lege, quinimo contra plures leges supra relatas, vel dicant ipsi nobis si interfuit titulus, an sit nominatus, vel innominatus & qua voce, aut nomine nuncupatur, profecto necesse habebunt fabellis fabellas addere. nobiscum sentit Felinus post Antonium, quem ipse refert *in c. cum nobis. col. 3. de præscript.* Alexandrinus *consilio 13. colu. 3.* dum aiunt esse præscriptionem iuris, & de iure pro scribente tempore immemoriali, contra quam nulla admittitur probatio præter confessionis. gloss. *approbata in leg. siue possidetis. C. de probation. pro nobis.* quod tradunt gloss. *in §. multis. Institut. de libert.* Baldus *in leg. neque quicquam. §. vbi decretum. colu. 6. ff. de officio procon.* Iason. *consil. 20. col. 3.* Decius *consil. 163. col. 6. & in c. nouit. col. 9. de iudic.* dum tradunt
14 quod † eius rei interuentus siue legitimus sit; siue illegitimus, minime nocet, quoties eius omnino defectus seu abscessus non posset nocere, quæ nota, quia habuimus de facto in causis quamplurimis, & summorum virorum.

15 Infertur † ex superioribus minime admittendam esse opinionem Aymonis Crauet. *de antiquita. tempor. par. quarta. versicul. absolutis. num. 60. & eiusdem ibidem. versicul. materia ista. numer. 3. cum pluribus sequen.* dum contendit, quod si titulus inutilis ostendatur ac illegitimus, inficit præscriptionem immemorialem, vel impedit eius consummationem, vel saltem effectum, allegat eiusdem sententiæ fautorem Alexandrinum *consilio 113. column. 1. libr. 1.* qui loquitur in quasi possessione tantum longi temporis, aut longissimi, non autem immemoriali, quinimo etiam in longissimo vix procederet eius opinio, vt patet ex supradictis, allegat Paulum Castrens. *consilo 423. column. 2. in fin. nu.*
16 *2. lib. 2.* qui potius in contrarium inclinat, † licet cum constaret de iniusto, & illicito initio variet, *ibidem.* Idem repetit ipse Aymon, *vbi supra,* quanto autem distet titulus illegitimus, id est minus rite habitus a causa nefaria, & turpi, vitioso, iniquo ac iniusto initio, nullus sanus non viderit, quinimo etiamsi ostenderetur ac probaretur aliquod initium turpe ac vitiosum, adhuc opinio nostra procederet, quia non sequitur quod præter illam causam iniquam & iniustam, vel etiam turpem possidenti non quoq; potuisse adesse & interuenire aliæ causæ possidendi iustæ,
17 & honestæ vel indifferenter, & tempus cuius initij, &c. † facit verum omne possibile, facitq; vt videantur interfuisse omnia quæ oporteret, quibusq; opus esset ad perficiendã talem præscriptionem,

item, vel tale jus inducendum, *vt dict. c. 1. de præscript. lib. 6. cum similib. supra allega.* & quæ traduntur in locis supra allegatis, præsertim cum ex communi sententia diximus supra, post Bart. *in d. l. fin. C. vnde vi.* quod etiamsi constet ex legis præsumptione de vitioso ingressu possidendi, adhuc ex tempore longissimo vitiū illud purgatur, quanto ergo magis per tempus cujus initij, &c. nam etsi ad talem possessionem justificandam Imperatoris vel Papæ concessio necessaria foret, ea interfuisse præsumeretur, vt ibi, vel tale tempus pro tali concessione haberi. *dict. l. 2. in princi. ff. de aqua pluui. & ibidem l. 1. in fin. cum similibus supra alleg.* si ad talem effectum mille rerum aut qualitatum concursus ac interuentus forent, necessarij omnes interfuisse viderentur; si summotum principum dispensationes mille necessariæ dicerentur, omnes quoque interfuisse viderentur. *vt dd. iuribus.* quid ergo deesse poterit?

Ad *leg. obligationum fere. §. placet. ff. de actio. & oblig.* dum ait, tempus nō esse modum inducēdi obligationem, responderetur, procedere in obligatione personali, non sic in jure & dominio reali transferendo vel adimendo. Prçterea ea lex non procedit in tāto tempore, &c. vt tradunt Doctores *in l. si certis annis, Codic. de pact. & in l. fina. Cod. de leg.* sicque de vitioso initio apparere non potest, quia licet probetur, tamen lex præsumere potuit, & voluit interuentum & concursum necessariorum ad illud vitium supplendum, vel, vt rectius loquar, omnia necessaria lex ipsa adjecit, sicque supplementum reuera induxit non per modum prçsumptionis, sed realis dationis & inductionis, & cōcessionis, denique pro nobis stat regula, nec ista exceptio bene probatur, nec dubito quin regulam tenentes qui innumeri sunt interrogari de veritate hujus exceptionis eam negarent.

Ex † superioribus dum diximus, vitium malæ fidei præsumptum, quod oritur ex titulo minus solenni, purgari lapsum temporis lōgissimi, ita vt possessor bonæ fidei semper fuisse retro intelligatur, infertur quod si spurius errore juris se legitimum putabat, cum legitimatio à se impetrata esset illegitima, & minus solennis, & sic patris hæreditatem annis triginta possedit, eam præscripsisse videbitur, quia, vt diximus supra, sufficit bona fides et orta ex errore juris, vel mala fides inde prçsumpta, *iuxta cap. qui contra, de reg. iur. in sexto, cum concor. supra allega.* purgetur per lapsum triginta annorum, & in præscriptione tricennali titulus nullus desideretur, & sic inutilis nō noceat. *l. sicut, l. omnes. Cod. de præscriptione triginta annorum, iuncta l. vnica, in princip. de rei vxo actio. C.* ita in specie tenēt Bald. *numer. 3. in leg. nullo. C. de rei vendic.* Rip. *numer. 9. in l. 1. ff. quorum bonorum*, qui hoc multum exaltat quasi vsitatissimum. Quid dicendum? & puto oppositum verius esse, vt cesset præscriptio etiam longissimi temporis † per tex- 19

Ccc tum

tum expressum, *in l. nemo. ff. pro legato*, vbi text. ait, eum, qui incapax legati est, non posse vsucapere titulo pro legato, subdit rationem (& hoc est quod expendimus) quia ea, inquit, possessio ex iure testamenti proficiscitur: ergo ibi vsucapio non impeditur quasi in titulo esset vllũ vitium aut in bona fide sed solũ quasi in ipsamet possessione vitium esset, nã sine possessione præscriptio nõ procedit. *c. sine possessione, de regul. iur. in sexto l. sine possessione. ff. de vsucapio.* possessionem autẽ ciuilem intellige, quia ex ea proficiscitur vsucapio, non ex possessione naturali tantũ *l. 1. §. per seruum qui in fuga. ff. de acquir. possess.* nec dubium est quin incestuosus, qui est incapax bonorum paternorum, incapax intelligatur nõ solum quoad eorum proprietatem, sed etiã quo ad possessionem, lex enim id prospectum voluit ne per patrem quicquam ad tales filios perueniret, vt sic à talium turpium liberorum procreatione parẽtes abstinerent, quæ lex satis incõsulta esset, si quemadmodum tales liberos proprietatis bonorum paternorum incapaces fecit, nõ quoq; & possessionis incapaces faceret, cũ ex sola possessione plures vtilitates nascãtur, puta fructuum acquisitio, vsucapiẽdi cõditio, & similia *l. bona fidei. ff. de acquir. rer. domin. §. si quis à non domino Institutio. de rer. diuision. cum ibi nota. iunct. d. §. per seruum.* & ideo ipsamet possessio inficitur ac pro infecta & pro nõ habita habetur, *in d. l. nemo.* & hoc sanè est quod mihi visus est sensisse Iurecõsultus ibi in verbis supra expẽsis: cum ergo illa possessio inspecta legis cẽsura nulla sit, ergo nõ ꝑdurauit per tricenniũ cõtinuũ, quinimo neq; ꝑ momẽtũ temporis, sicq; is non modo præscriptionem expresse habuisse non videtur, sed nec etiam eam inchoasse videtur, cum nũquam possidere cœpisset. *Ad idem l. fin. ff. pro hærede*, & nobiscum videtur tenere Bart. licet moueatur alia ratione parum tuta, *in consil. 116. dominus Dominicus.*

20 Vnde infertur † longè facilius cessare longi tãtum temporis præscriptionem, vt rectè tenuerũt Bald. *num. 4. in l. nullo. C. de rei vend.* vbi Salic. & Bal. *in l. id quod pauperibus. C. de episc. & cleri.* Salic. *in l. 2. Cod. pro empt.* Ripa *numer. 9. in dict. l. 1. ff. quorum bon.* post Gloss. *in leg. nemo. ff. pro legato, &* Ripa ait, *vbi supra*, hãc esse communem opinionem, tenet Alex. *consi. 74. circa primum num. 7. versic. circa secundum.* Cumanus *in l. nemo. ff. pro legat.* Bart. *consi. 119. dominus Dominicus, n. 4.*

Contrarium tamẽ etiam in lõgi tẽporis præscriptione tenuerunt Iacob. de Rau. Raynerius de Forli. & Angel. *in dict. l. nemo*, & Paul. Castr. *consi. 228* quem non inuenio licet allegetur per Ripam, *vbi supra.* Quid dicẽdum? & sane Bald. & alij supra relati, ꝗ communem opinionem tuentur, mouentur eo quod tempus in præscriptionibus supplet defectum titul. *l. clauibus. ff. de contrah. empt.* non autem addit capacitatem sed etiamsi huic incestuoso filio incapaci pater ipse traderet, cum dominum nõ faceret, ergo

go absurdum est, quod tēpus plus operetur quam vera traditio dominij ejusque concessio. Sed istorum ratio, vt nobis videtur, nulla est, nam in specie nostra adest & tempus & ipsius dominij cōcessio, ponimus enim ipsum patrē bona sua huic filio dedisse vel expressim in testamento, vel tacite cum intestatus decederet. *l. conficiuntur. ff. de iure codic. l. 1. §. fin. ff. de lega.* 1. & cōtendimus, vt ꝙ ipsius patris cōcessio per se solam efficere non potuit, possit cum temporis adjectione: aliunde ergo quęrenda sunt fundamēta ad communem opinionem tuēdam, & sane ex defectu tituli hęc ꝑscriptio nō impediretur (vt tenentes communem sententiā falso opinabātur) sed magis ex defectu possessionis, vt supra docuimus, id quod neutrius partis fautores percepisse videntur, Ad tex. *in l. si vir. ff. pro don. l. si id quod ff. pro derel. iuncta l. 1. §. si vir. ff. de acquir posses.* tamē diuersum esse, quia non tam prohibita est donatio inter virum & vxorem, quam inter patrem & filium spurium, sicque illo casu sola dominij translatio prohibetur, quia non tam amare neque quasi vt inter infectos, &c. *argumen. l. si id quod. §. 1 ff. de dona. inter virum.* hoc autem casu tam dominij quā proprietatis acquisitio prohibetur.

Extat ergo ex superioribus in quæstione spurij seu incestuosi cessare præscriptionem non solum longi temporis, quod à plerisque receptum est, sed etiam longissimi temporis triginta vel quadraginta annorum, id quod noue contra Ripam & Bald aduertimus; † sed an præscriptio illo casu ejus temporis, cujus 21 initij memoria non sit, locum habebit, mouet quęstionem ꝙ sine possessione præscriptio etiam per annos plures quam mille contingere nequit. *dict. l. sine possessione, cum similib. supra allegatis.* sed hic ex legis interpretatione possessio nulla erat, vt supra diximus Ergo, &c. Adhuc tamē magis esse videtur vt immemoriali præscriptioni locus sit, nam licet à sui primordio infecta videatur ea possessio, vt neque ille possedisse videatur ciuiliter, quoad reliquas præscriptiones siue lōgi siue etiam lōgissimi temporis, tamē quoad hanc acquisitionē, quæ per tēpus immemoriale cōtingit (quæque non connumeratur inter species pręscriptionis, sed naturalibus acquisitionibus proximior est) vel non videbitur infecta ciuilis possessio, vel sola naturalis sufficiet, quia jura de acquisitione hac loquētia ad solam possesionem naturalem respexisse videntur, eiq; illam vim & potestatem præbuisse, *argu. l. 1. §. fi. & l. 2. in prin. & in §. fi. ff. de aqua plu. arcen. & l. 1. §. ductus aquæ ff. de aqua quoti. & esti. c. 1. de ꝑscrip l. 6* vt licet ꝑscriptiones in ciuili possesione nitātur. *l. 1. §. per seruum qui in fuga. ff. de acq. possess.* tamen hæc acquisitio magis in possesione naturali niti videatur vel etiam in nuda detētione, ergo multum refert vtrum cessante mala fide pręscriptio ex defectu tituli vel caussæ justæ possidendi impediatur an verò ex defectu ipsius possesionis: nam de-

fectus possessionis ciuilis, & naturalis, & detentionis, non suppleretur etiam cursu mille annorum, at defectus possessionis naturali detentione suppletur tempore immemoriali tantum. at defectus justæ caussæ posidendi suppletur 30. vel 40. annor. quasi majus impedimentum sit cessare etiam detentionē quam cessare possessionem, majusque cessare possessionem quam cessare justam caussam posidendi.

22 Ex superioribus † infertur nouus & elegans intellectus *ad cap. ad decimas, de resti. spoliatorum, lib.* 6. nam ibi illi canonici inspecta legis censura nō posidebant, quia cum etiam clerici videantur incapaces decimarum jure dominij habendarum quasi loco patrimonij, quia licet eas tanquam beneficiati & Ecclesiæ nomine habere posint, tamē proprio nomine proprioq; jure, & quasi vt proprium patrimonium habere nō possunt, nō magis quam laici, vt resoluit Couar. *sol. libr.* 1. *cap.* 17. *numer.* 7. sequitur quod ibi eas tāquam proprium patrimonium habere non poterāt prout volebant, ideoq; dicit tex. *in dict. cap. ad decimas,* nisi earum possessionē assecuti fuerint, sicq; cum earum possessionem legitimè assequuti nō fuissent vti earum incapaces legitimè ab ipsis fuerunt spoliati. Nam qui decimarum habēdarum incapax à jure censetur, vel alterius rei, cujusque incapax esse jubetur, is expers esse intelligitur non proprietatis tantum, sed possessionis quoque, vt proxime disseruimus, vnde remedio possessorio (quale est recuperandæ interdictum) vti non potest, nec ei à lege accommodatur, sicque interdictum recuperandæ, quod illi canonici intendebant, merito eis fuit denegatum, quod minimè denegaretur, si tales decimas ecclesiæ suæ deberi, & ei restitui postulassent, *iuxta cap. ad Apostolicæ, de decimis*: cum Ecclesia in aliena diocœsi jure siue dominij siue possessionis decimas habere possit & capax sit, singularis autem persona, siue laicus sit, siue clericus, eas habere non possit, nec capax videatur. Dicet qs vnde nobis reuelatum aut notū, quod illi canonici nō nomine Ecclesiæ, sed quasi proprium patrimonium decimas illas vēdicarent, respon. vtrumq; fateor incertum esse, sed cum horum casuum neutrum ibi satis aperiatur, is potius intelligēdus qui jurib. nō aduersatur quam alter qui omni juri repugnaret, præsertim, quia cum summus Pōtifex ibi ad casus cōtingentis decisionem respōsum dederit, cōstat ad vnum tātum factum, tūc continges nō ad plura respōdisse, vnde ex respōso & decisione ipsius Pontificis apparet seu saltē verosimilius crederetur eos canonicos decimas illas magis quasi iure & nomine proprio, q̄ jure aut nomine Ecclesię suę vsurpasse, ideoq; nihil boni pro se allegabāt, pręter illā possessionē q̄ illegitimam suspectamq; Pontifex summus judicauit, & cum ex responsione arguatur qualis fuerit interrogatio, *argum. leg. Titia. §. idem respondit. ff. de verb. oblig. & §. praeterea.*

In-

Institutio de inut. stipul. sanè ex responsione summi Pontificis, speciem, quæ ibi euenerat, talem fuisse, qualem nos posuimus, verosimilius est, quam aliam, cum sic omnia iura quiescant, & si aliter intelligeremus textum illum, vt immane saxum in imum flumen deturbatum, aquam perspicuam ac sedatam, turbidam obscœnamq; redderet, sic ius nostrum turbidum ac nebulosum præberet, quoad omnem materiam interdictorum: iustificatur noster intellectus, quia in dubio tales clerici potius ad suam vtilitatem propriam, quam ad commodum Ecclesiæ egisse præsumendi sunt, *arg. l. & magis. ff. de solutionib. l. stipulatio ista. § alteri ff. de verb. oblig.*

Postremò multa ad bonam vel malam fidem pertinentia, disseruimus supra in prima, secunda, & tertia par. vnde quæ hic desunt, petenda sunt.

QVARTA PARS, QVÆ RES ILLAS INTVETVR, QVÆ PRÆSCRIBI POSSUNT, VEL NON POSSUNT.

SVMMARIA.

1 *Iurisdictio suprema an præscribi possit, ingens pugna.*
2 *Reges creatos subditorum gratia.*
3 *Subditi quando possint in suam laxitatem sese vindicare.*
4 *Natura sua quæq; facile reddunt.*
5 *Iuri naturali derogare vt possimus.*
6 *Regnum successione à tempore immemoriali delatum non subesse subditorum arbitrio.*
7 *Pretio qui subditum se fecit, an se liberare possit.*
8 *Præscribi potest tempore immemoriali, vt appellationes etiam vltima non ad Regem, sed ad aliquem magnatem deferantur, contra nouissimos.*
9 *Italiæ ciuitates an potuerunt se subducere ab Imperio, contra Decium & Angelum.*
10 *Præscribi potest tempore immemoriali ius concedendi veniam ætatis, contra Roman.*
11 *Serui fugientes an sui iuris fiant.*
12 *Nostrum interdum sine facto nostro nobis aufertur.*
13 *Seruitus est contra naturam.*
14 *Seruitutis imago est alienæ ditioni subesse.*
15 *Seruitutis onera.*
16 *Seruus qui sponte vendidit sese, deterioris conditionis est, quàm reliqui serui.*
17 *Iurisdictio suprema an tempore immemoriali iure regio præscribatur.*
18 *Imperium an etiam post tempus immemoriale possumus effugere.*
19 *Hispani populi à Mauris iure erepti.*
20 *Maiestatis læsæ crimen committ-*

fectus possessionis ciuilis, & naturalis, & detentionis, non suppleretur etiam cursu mille annorum, at defectus possessionis naturali detentione suppletur tempore immemoriali tantum. at defectus justæ caussæ posidendi suppletur 30. vel 40. annor. quasi majus impedimentum sit cessare etiam detentionẽ quam cessare possessionem, majusque cessare possessionem quam cessare justam caussam posidendi.

22 Ex superioribus † infertur nouus & elegans intellectus *ad cap. ad decimas, de resti. spoliatorum, lib. 6.* nam ibi illi canonici inspecta legis censura nõ posidebant, quia cum etiam clerici videantur incapaces decimarum jure dominij habendarum quasi loco patrimonij, quia licet eas tanquam beneficiati & Ecclesiæ nomine habere posint, tamẽ proprio nomine proprioq; jure, & quasi vt proprium patrimonium habere nõ possunt, nõ magis quam laici, vt resoluit Couar. *sol. libr. 1. cap. 17. numer. 7.* sequitur quod ibi eas tãquam proprium patrimonium habere non poterãt prout volebant, ideoq; dicit tex. *in dict. cap. ad decimas,* nisi earum possessionẽ assecuti fuerint, sicq; cum earum possessionem legitimè assequuti nõ fuissent vti earum incapaces legitimè ab ipsis fuerunt spoliati. Nam qui decimarum habẽdarum incapax à jure censetur, vel alterius rei, cujusque incapax esse jubetur, is expers esse intelligitur non proprietatis tantum, sed possessionis quoque, vt proxime disseruimus, vnde remedio possessorio (quale est recuperandæ interdictum) vti non potest, nec ei à lege accommodatur, sicque interdictum recuperandæ, quod illi canonici intendebant, merito eis fuit denegatum, quod minimè denegaretur, si tales decimas ecclesiæ suæ deberi, & ei restitui postulassent, *iuxta cap. ad Apostolica, de decimis*: cum Ecclesia in aliena diocœsi jure siue dominij siue possessionis decimas habere possit & capax sit, singularis autem persona, siue laicus sit, siue clericus, eas habere non possit, nec capax videatur. Dicet qs vnde nobis reuelatum aut notũ, quod illi canonici nõ nomine Ecclesiæ, sed quasi proprium patrimonium decimas illas vẽdicarent, respon. vtrumq; fateor incertum esse, sed cum horum casuum neutrum ibi satis aperiatur, is potius intelligẽdus qui jurib. nõ aduersatur quam alter qui omni juri repugnaret, præsertim, quia cum summus Põtifex ibi ad casus cõtingentis decisionem respõsum dederit, cõstat ad vnum tãtum factum, tũc continges nõ ad plura respõdisse, vnde ex respõso & decisione ipsius Pontificis apparet seu saltẽ verosimilius crederetur eos canonicos decimas illas magis quasi iure & nomine proprio, q̃ jure aut nomine Ecclesię suę vsurpasse, ideoq; nihil boni pro se allegabãt, pręter illã possessionẽ q̃ illegitimam suspectamq; Pontifex summus judicauit, & cum ex responsione arguatur qualis fuerit interrogatio, *argum. leg. Titia §. idem respondit ff. de verb. oblig. & §. preterea*

In-

Institutio de inut. stipul. sanè ex responsione summi Pontificis, speciem, quæ ibi euenerat, talem fuisse, qualem nos posuimus, verosimilius est, quam aliam, cum sic omnia iura quiescant, & si aliter intelligeremus textum illum, vt immane saxum in limum flumen deturbatum, aquam perspicuam ac sedatam, turbidam obscœnamq; redderet, sic ius nostrum turbidum ac nebulosum præberet, quoad omnem materiam interdictorum: iustificatur noster intellectus, quia in dubio tales clerici potius ad suam vtilitatem propriam, quam ad commodum Ecclesiæ egisse præsumendi sunt, *arg. l. & magis. ff. de solutionib. l. stipulatio ista. § alteri ff. de verb. oblig.*

Postremò multa ad bonam vel malam fidem pertinentia, disseruimus supra in prima, secunda, & tertia par. vnde quæ hîc desunt, petenda sunt.

QVARTA PARS, QVÆ RES ILLAS INTVETVR, QVÆ PRÆscribi possunt, vel non possunt.

SVMMARIA.

1 *Iurisdictio suprema an præscribi possit, ingens pugna.*

2 *Reges creatos subditorum gratia.*

3 *Subditi quando possint in suam laxitatem sese vindicare.*

4 *Natura sua queq; facile reddunt.*

5 *Iuri naturali derogare vt possimus.*

6 *Regnum successione à tempore immemoriali delatum non subesse subditorum arbitrio.*

7 *Pretio qui subditum se fecit, an se liberare possit.*

8 *Præscribi potest tempore immemoriali, vt appellationes etiam vltima non ad Regem, sed ad aliquem magnatem deferantur, contra nouissimos.*

9 *Italiæ ciuitates an potuerunt se subducere ab Imperio, contra Decium & Angelum.*

10 *Præscribi potest tempore immemoriali ius concedendi veniam ætatis, contra Roman.*

11 *Serui fugientes an sui iuris fiant.*

12 *Nostrum interdum sine facto nostro nobis aufertur.*

13 *Seruitus est contra naturam.*

14 *Seruitutis imago est alienæ ditioni subesse.*

15 *Seruitutis onera.*

16 *Seruus qui sponte vendidit sese, deterioris conditionis est, quàm reliqui serui.*

17 *Iurisdictio suprema an tempore immemoriali iure regio præscribatur.*

18 *Imperium an etiam post tempus immemoriale possumus effugere.*

19 *Hispani populi à Mauris iure erepti.*

20 *Maiestatis læsæ crimen com-*

mittitur contra ciuitatis libertatem, cum multis contra non paucos.

21 Hispaniarum Reges vt iure Imperatorum vtantur, declaratio noua.

Cap. LXXXII.

SVPREMA iurisdictio an præscribi possit, vetus controuersia est, & quia is modus loquendi malè aptus videtur, ideo in eo
1 quæstionem esse aduertimus, an † qui olim subditi erant, possint tempore, cuius initij memoria non sit, acquirere libertatem, alienæque ditionis laxitatem, ac per contrarium, qui liberi erant, eo tempore, cuius initij, &c. possint sub aliena ditione ac imperio redigi? cuius rei vera cognitio à principijs iuris naturæ ac gentium petenda est: iure enim naturæ omnes homines liberi nascebantur, neque vllius ditioni aut imperio subijciebantur, *l. manumissiones. ff. de iust. & iur. §. ius autem gentium. Inst. de iur. nat.* Vndè Virgilius sic ait:

Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat.

Et Horatius *Satyra 2. lib. 2.*

Nam propria telluris herum natura, neq; illum,
Nec me, nec quenquam statuit, nos expulit ille,
Illum aut nequities, aut vafri inscitia iuris.

Vt enim leo leoni, aper apro, bos boui, vrsus vrso, vulpes vulpi non imperat, ita quoque homo homini vt imperaret, non tam à iure naturæ effluxisse, quàm a iure gentium descendisse intelligendum est, *l. 1. §. fin. ff. de iustit. & iur. l. veluti eodem, ibi.* velut erga Deum religio, vt patriæ & parentibus pareamus: à iure enim naturæ id tantum profectum fuisse intelligendum est, cuius notitiam ac peritiam certam ac indubitatam habemus, *vt d. l. 1. §. fi. cum l. seq. §. singulorum. Inst. de rer. diuis.* parentes autem nostros non certò & indubitanter nouimus, sed audiuimus ac credidimus, *arg. l. filium eum definiuimus. ff. qui sunt sui vel alieni iuris. l. Lucius. ff. de cond. & demonstr.* Ergo quod eis parere debeamus, piam fidem accommodantes non tam à principijs iuris naturæ certis ac indubitatis, quàm à iuris gentium præceptis effluxisse intelligendum est. Verùm † licèt initio hominum nulli nascerentur serui,
2 aut alienæ potestati, ditioni, imperio, iurisdictioni, subditi, ac obnoxij, tamen plærîq; hominum, qui legibus aut moribus reguntur, cœperunt principibus magistratibusq; se suaq; committere, *l. 2. in prin. ff. de orig. iur. & d. l. 2. §. deinde quia difficile.* & nouissimè, idq; non tam ipsorum principum gratia, quàm ob propriam ipsorum subditorum vtilitatem factum intelligendum est. *arg. d. § nouissima. & d. l. deinde.* quia difficile dixi *controu. illustrium, c. 1.* sed & alij subditi esse cœperunt vi & bello, *arg. d. l. manumissiones. & l. hos*

& l. hoc iure. ff. de iure. & §. ius autem gentium. §. bella. Inst. de iur nat. Sed † siue vi, siue sponte sua subditi esse cœpissent, non dubium est, quin possent in suam laxitatem sese recipere ac vindicare, *argum. l. 2. § exactis deinde regibus. ff. de orig. iur. § item ea quæ ab hostibus. Instit. de rer. diuis. l. nihil. in princip. ff. de captiuis & postlim. l. 3. & l. naturalem. in princip. ff. de acquiren. rerum domin.* siue enim vi subacti sunt, vi quoque, aut clam, aut alio quouis modo, vt sese in suam laxitatem recipere possint par est, *d. §. item ea. d. l. 3. d. l. naturalem. d. l. nihil.* siue etiam sponte sua se subiecerint alienæ ditioni ac potestati, cum id ob ipsorum subditorum vtilitatem initio factum fuerit, ei renunciare, atque ab ea recedere eis liberum esse par est, sicque ab ea subiectione poterunt se in suam laxitatem recipere ac eripere, vel palam, vel clam, vel dolo, vel vi, aut armis, *argum. d. § exactis deinde regibus. d. §. deinde cum esset, eadem l. 2. ff. de orig. iuris. d. §. item ea. d. l. 3. d. l. naturalem.* Nihil † enim tam naturale est, quàm vnumquodque eo modo dissolui, quo colligatum fuit, *l. nihil. ff. de regul. iuris.* omnisque res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur, *cap. omnis res. de regul. iur.* & quæque res de facili reuertitur ad suam naturam seu originem, *l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact.* Vnde Boëtius sic cecinit: 3 4

Repetunt proprios quæq; recursus,
Redituq; suo singula gaudent:
Nec manet nulli traditus ordo,
Nisi si fini iungeris ortum,
Stabilemq; sui feceris orbem.

Sicque vt iure ciuili inspecto matrimonium in sui tam productione, quàm resolutione liberum erat, *l. neque ab initio. C. de nupt.* ita & regnum sponte concessum tamdiu permaneat, quàm diu subditi quoque in eadem voluntate permanserint, non vltra: Ergo siue vi aut dolo fuerint subacti, vi similiter, aut dolo, siue sponte, ac palam, sponte quoque ac palam potuerunt ad suam laxitatem reuerti, *vt dictis legibus*, & facilius, cum sponte sua se subiecerant ad suam vtilitatem, suique commodam gubernationem: nam tunc propriæ vtilitati renunciare, & ab ea recedere liberrimum esse debet, *l. penultim. Cod. de pactis. l. si quis in conscribendo. Cod. de Episcop. & cleric. l. quoties ab omnibus. Cod. de fidei. l. cum pater. §. mandato. ff. de legatis secundo. l. filius familias. §. diu. ff. de legatis primo. l. Titio centum. in princip. ff. de conditione & demonstratione. l. in re mandata. Cod. mandati.* etiam abutendo iure, & rebus suis, *l. sed et si lege. §. consuluit. ff. de petit. hæredit. l. 1. §. & magis. verb. prodegerit. ff. si quid in fraudem patr.* neque enim quisquam voluntati & arbitrio suo eam legem imponere potest, à qua sibi recedere non liceat, *l. si quis in principio testamenti ff. de legat. 3. l. si mihi & tibi. §. in legatis*, vbi multa per nouiss. *ff. de legat. 1.*

5 Neq; ad rem pertinet, quod † iure gentium regna & imperia esse videantur: nam respon. id non satis certum esse, sed et si esset, nihil obesset: nam non solum iuri gentium, sed etiam naturali & diuino possumus in parte derogare, licèt non in totum, *vt not. per gloss. ibi*, & vbique communiter approbatur *in l. ius ciuile. ff. de iustitia & iure.* non quoque quenquam mouere debet illud: per me Reges regnant, & conditores legum iusta decernunt: nam respondebo, quod & per eundem Deum Optimum Maximum, eiusque permissu regnare desinet, quoad eos viros vel populos ille Princeps, à cuius ditione & imperio illi sese subduxerunt, nec est, cur magis nutu Dei subiectionem contigisse dicamus, quam subiectionis laxitatem reuersam fuisse, cum libertationes, quam subiectiones longè sint fauorabiliores, *argum. l. Arrianus.*
6 *ff. de actione & obligatione.* secundum † quæ videbatur in idum etiam citra vllius temporis interuallum, posse se quemque virorum, hominum, populorum, à principis sui ditione ac imperio subducere, sed non est ita: nam in regnis seu principatibus, qui iam diu fortè ab hinc annos mille, vel etiam plures successione non electione deferuntur, neque apparet, quo iure primum sub tali ditione ac imperio regio illa homines, vel populi fuissent subacti, non est, cur non credamus, optimè iure subactos subditosque fuisse, *argument. l. 1. §. ductus aquæ ff. de aqua quotid. & æsti. l. 1. § final. ff. de aqua pluuia arcenda.* vnde non videtur ab eo imperio se subtrahere liberum aut fas esse, ne contra illud ius iam veluti tempore stabilitum fiat, vnde similiter, si tempore quoque, cuius initij memoria non sit certi, siue homines, siue magnates, siue populi, à tali ditione vel imperio sese subtraxerint, inque libertatis seu laxitatis possessione fuerint, eam laxitatem iure assequuti videbuntur. inque posterum iam suæ ditionis, suique imperij, ac suæ laxitatis, & veluti sui iuris esse videbuntur: nam si solo tempore iustificabatur subiectio, ergo solo etiam tempore, & longè facilius iustificabitur liberatio, *argument. dict l. Arrianus.* nam princeps ille suum imperium ac ditionem iustificabat, aut vi, aut consensu, aut tempore: vi, quasi à maioribus huius principis gens illa subacta fuisset: consensu, quasi sponte sua gens illa maioribus illius principis sese subdidisset: tempore, quasi tanto tempore, cuius initij memoria hominum non esset, gens illa sub tali ditione ac imperio fuisset: at si vi fuerunt subacti, vi quoque sese poterunt in suam laxitatem recipere, *dict. l. 3. d. l. naturalem. dict. §. item ea.* & quia omnis res per quascunque causas nascitur, &c. *vt d. capitul. omnis.* & quia res de facili reuertitur ad suam originem, *d. § pactus ne peteret.* & tunc nullo temporis auxilio egerent, *vt dictis legib.* quod si consensu fuerunt facti obnoxij & subditi, is consensus sui natura reuocabilis est, quasi ad suam, non ad sui prin-

principis vtilitatem se subdidisse videantur. Vnde voluntatem mutare liberum esse debet, *argum. dict. l. 2. §. exactis, & §. deinde cum esset. & §. nouissimè, ff. de origine iuris, l. finali, C. de pactis, dict. l. si quis, in principio testamenti, dict. l. si mihi, & tibi, §. finali, dict. §. si diui. dict. l. Titio centum, in principio, dict. § mando, d. l. quoties & omnibus, cum similibus supra allegatis.* nam & quæ consensu fiunt, etiam inter viuos contraria voluntate dissoluuntur, *l. final. ff. de acceptil & dicto §. pactus ne peteret, §. finali, Institu. quibus modis re contrahitur obligatio* nam & si quæ duorum consensu fiunt regulariter, alterius tantum cõsensu dissolui nequeant, sed demum contraria vtriusque voluntate, *vt dictis legibus, & l. sicut ab initio, de action. & obligation. C.* fallit tamen quando is actus respiciebat principaliter alterius tantum vtilitatem, non etiam vtriusque tunc enim illius tantum contraria voluntas sufficit, vt act⁹ ille dissoluatur, ac infectus reddatur, *l. stipulatio ista. §. inter certam, vbi plene per Doctores, ff. de V. O. l. pen. C. de pact. cum similib. supra allegatis.* sed qui alienæ ditioni ac imperio sese gratis non pretio subdiderunt, id non tam ob vtilitate domini q̃ ob suam vtilitatẽ fecisse videtur, vt & patet ad sensum, & supra ostendimus, † ergo pœnitere voluntatemq; mutare liberum eis erit, 7 licet contrarium esset si pretio id fecissent, *vt in princip. & § fin. Instit. de iure personarum pro nobis optimus text. in dicta l. fin. Cod. de pactis. & l. 17. & l. 44. in Taurinis decisionibus.* quæ leges loquuntur in actibus inter viuos duorum consensu factis ob vtilitatem potissimùm alterius; & aiunt illius contrariam voluntatem sufficere, vt res infecta reddatur: itaque principi possem dicere, si vi me subiecisti ac subegisti, æquum est, vt liberes me, quod si nolueris, cum primùm vi, aut clàm potuerim me in laxitatem meam recipere, iure fecisse videbor, idem si dolo, aut alia quauis ratione id fecerim, *vt dict. l. vt vim, ff. de iustitia & iure.* & supra plenius ostendimus: sin autem consensu meo subdidi me tibi, iam me pœnitet, & hac in re pœnitere mutareque voluntatem liberum esse debet, si tempore immemoriali ius quæsisti, ego similiter, & longe facilius tempore immemoriali laxitatẽ libertatẽq; contra te potui acquirere, quæ nota, quia nullus vnquam in cuius scripta inciderim sic declarauit, licet in specie quod talis libertas tempore cuius initii memoria non sit, acquiri possit: teneant etiam contra supremam principis potestatem ac iurisdictionem communiter Doctores, vt infra dicam. Quinimmo postquam princeps passus est tandiu homines quosdam, aut populos vti iure suo, & veluti pro liberis suæque ditionis se gerere, satis huic rei voluntatem suam accommodasse videtur, vt etiam vtriusque partis voluntate eos populos, aut homines à talis principis ditione, ac imperio liberatos fuisse verius sit, argumentis eorum, quæ diximus capitulo præcedenti, dum ma-

lam fidem ab initio possessionem præsumptam, per lapsum triginta annorum purgari ostendimus, & ita vt aduersus supremã potestatem principis temporalis possit præscribi, vel vt aptius loquar, vt tẽpore immemoriali possit homo aut populus se à suprema potestate, ditione ac imperio liberare sui principis, tenent Bart. *in l. infamem, ff. de public. iudic.* Idem Bart. *in l. hostes, ff. de captiu.* Idem *in l. 1. ff de aqua pluuia arcend.* Purpuratus *in l. imperium, numero 174. ff. de iurisdictione omnium iudic um.* Gloss. pragmat. *in proœmio, in verbo, Dei.* Curtius iunior *de feudis, parte 2. quo modo feudum inesse deducatur, in secunda quæstione, princip.* Iason *consilio 70. colum prim. libro tertio.* Felinus *in cap. cum non liceat, de præscrip. ion column. 4* Idem Felinus *in cap. cum nobis, column. 1. eodem titul* Abbas *in cap, si primo notab. de constit.* Abbas *in cap. quoad translationem, column. 1. de offic. legat* Idem Abbas *consilio 82. libro 1.* Alexand *consilio 15. columna 2. libro 5.* Idem Alexand. *consilio vndecimo, columna tertia, libro septimo.* sequitur, & ait esse communem opinionem Aymon *de antiquitate, parte 4. versiculo materia ista, numero 62.* & est communis opinio secundum Couarruuium *in capit. possessor, de regul. iuris, libro sexto, parte 2. §. 2. numero 7.* quam etiam dicit communem *in cap. peccatum, de regulis iuris, libro 6. parte 2. §. 9. in fine.* sequitur & ait esse communem opinionem Antonius Corsetus *de excellen. regis, quæstione 104.* Balb. *de præscr. 2. part. 5. princ. qu. 2.* Castaldus *de Impera. qu. 53.*

Contrariam tamen partem, vt eius temporis immemorialis præteritio nõ sufficiat ad liberandũ, quem à suprema potestate principis secularis, vel vt ius acquirat contra talem supremam potestatem, tenuerunt Abb. *in c. per venerabilem, colum. fin. qui filij sint legitimi.* Idem Abb *in dict. cap. cum non liceat.* Roman. *cons. 371. colum. fin.* Alexand. *in l. more, colum. penult. ff. de acquirend. hereditate.* Decius *consil. 307. colum. 3.* Socinus *consil. 275. column. 3. libro 2.* vbi hanc firmat esse communem sententiam, Purpuratus *in dict. l. imperium, numero 169.* Idem Purpuratus *in l. 1. numer. 40. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio.* Iason *consilio 208. lib. 2. colum. 3.* Angel. *in l. hac autem, in fin. de seruit. vrbanorum prædiorum.* Hostiens. Ioan. And. & Anton. *in d. c. per venerabilem.* Alberi. *in d. l. imperium.*

Tenendo partem affirmatiuam, q̃ ausim verissimam dicere, vt procedat talis acquisitio ad *d. c. cum non liceat*, respon. primum quod quatenus ibi negatur procedere præscriptionem, non cõprehendit acquisitionem, quæ tempore cuius initii memoria non est, contingit vt ex communi & vera opinione alibi differuimus dicentes, præscriptione vetita nunquam videri eam vetitã, quæ procederet ex tempore immemoriali. Secundo respon. quod ibi loquitur in spiritualibus non in terrenis, secundum

Aymo-

Aymonem *vbi supra*, tertiam & quartam solutionem accommodat Aymon *ibid.* sed duæ priores sunt veræ.

Ex † nostra communi opinione affirmatiua infertur suspectũ esse quod Couarr. vir disertissimus *in dict. §. 2. numer.* 7 scriptum reliquit, dum negat tempore etiam immemoriali posse præscribi à ducibus, comitibus, & marchionibus, & similibus, ne ab ipsis ad regem possit appellari? nam huiusmodi præscriptiones longe facilius contingunt translatiuè, quam extinctiuè, vt declarat Geminianus *in c. cum persona, §. quod si tales, ad finem, de priuileg. lib. 6.* vnde cum isto casu suprema illa iurisdictio non præscribatur extinctiuè, sed tantum translatiuè, quia abhinc in posterum non ad principem, sed ad talem ducem, comitem, aut marchionem appellabitur, superest, vt tale ius per tempus immemoriale abscedere possit à rege, & in talem ducem transuolare, vt supra ostendimus. Nec me mouet quod talis dux nõ ex toto sese pro libero gerat, sed subditum regis se esse fateatur, nam in causis suis subditus erit regi, in causis autem vasallorum suorum ipse supremam habebit iurisdictionem, & ita est etiam hodie (vt audio) in regnis Aragoniæ, & Cathalauniæ, quorum dominorum iura hoc modo vtiliter tuebuntur, & si rectè inspexeris, nulla hic est repugnantia cum principiis iuris naturæ, aut gentium, aut etiam positiui, & id procedit per argum. de toto ad partem, quod firmum est, *l. qua de tota, ff. de rei vendic.* quinimo facilius est, quod partem acquirat, quàm vt acquirat totum, *arg. l. cum quæstio. C de legat.* & quæ ibi per Corneum traduntur, dum ostendit diminutionem, quàm interitum cuiusq; rei vel iuris facilius admitti. 8

Infertur etiam † verum non esse quod Decius & Angelus *vbi supra*, contendunt negantes de facto posse se subducere à suprema potestate Imperatoris aliquas Italiæ vel alterius regionis ciuitates, licet non abnegent quin de iure per præscriptionem interuentam possent, sed sane verius est posse etiam de facto (si de facto quoque fuerunt subactæ) se subducere ac vi & armis, vel alio etiam modo, cum, vt supra ostendimus, vim vi repellere liceat, *l. vt vim, cum mille simil. supra allegatis, ff. de iustitia & iure:* vnde si vi fuerunt subactæ, vi quoque poterunt se liberare: sin autem consensu se subdiderunt, ad suam tantum non etiam ad domini vtilitatem id fecisse visæ sunt, sicque ab ea voluntate recedere liberum erit, & consensus maiorum non nocet ciuibus postea natis qui non consenserunt, *per totum, Cod. res inter alios, & per totum, ne vxor pro marito, & per totum, ne filius pro patre, leg. si quis in suo, §. legis, Cod. de inofficioso testamento.* Nec longinquitas temporis nocet nondum natis, perque hoc legitime impeditis. *argumen. l. 1. ad finem, Cod. de annali exceptione, l. contra maiores, C. de inoffic. testament.* Neq; ad rem pertinet quod non 9

licet

licet à capite membra recedere, *dict. c. cum non liceat. de præscript.* nam respon. secundum Aymon. *vbi supra*, quod tunc, talis ciuitas erit caput de per se: nam vt in grege pecorum, & in armentis boum, equorum, & similium, quodlibet pecus aut bestia seu animal suum caput de per se æque principali ac alia facit, ita & inter homines & ciuitates quilibet aut quælibet posset suum caput per se æquè principale facere, nisi aut vi iniqua aut sponte sua aliud accideret, vt contrarium existimantes fabulari aut ineptire nobis videantur, aut tyrannorum esse adulatores, quod intellige nisi per tempus immemoriale sub tali ditione, & imperio fuerant, secundum quod supra declaraui.

10 Infertur euidentius † errasse Romanum *in l. more, ff. de acquir. hered.* dum vult ꝙ ciuitas etiam quæ non recognoscit superiorẽ, non poterit concedere veniam ætatis, neq; hoc præscribere, nos autem tenemus, hoc ius posse tempore immemoriali præscribi etiam ab ea quæ superiorem recognosceret, vt rectè Romanum reprehendens aduertit Alexander *in d. l. more, n. 12.*

11 Infertur ex superioribus † quod licet seruus fugitiuus sui furtum facere dicatur, *vt in l. 1. C. de seruis fugitiuis*, tamen illud procedit quoad hoc duntaxat, vt tempore ordinario præscribi non possit, vt ibi exprimitur quasi res vitio effecta, *iuxta §. furtiua, Instit. de vsucap.* non autẽ quoad hoc vt inspectis principiis iuris naturæ rem vetitam fecisse videatur, serui enim aut nascuntur aut fiunt, nascuntur cum ex ancillis nostris domi editi fuerũt, fiunt cum per iustam captiuitatem iustumq; bellum capti sunt, *vt Institut. de iure person. § penultim.* nec dubium est, quin quemadmodum serui per captiuitatem facti, simul ac ad suos se receperint sui iuris fiunt, dominiumq; nostrũ eludunt, hoc est, dominium quod in eis habebamus. *d. §. item ea, Instit. de rerum diuis. l. nihil. ff. de capt. l. 3. l. naturalem. in princip. ff. de acqu. rerum dom.* ita quoque & illi qui serui nati sunt, quia editi ex ancillis nostris cum primum potestatem nostram euaserint, ita vt penè impossibilis sit eorum recuperatio, sui iuris esse incipient, *arg. dictorum iurium, iuncto §. seruitus, & §. penult. Instit. de iure person.* nec me mouet quòd id quod nostrum est sine facto nostro à nobis euelli non posset, *l. id quod nostrum, ff. de reg. iuris*: nam illud regulare est, fallit quando dominium est reuocabile, *vt per totum, ff. de in diem*
12 *addict. & fere per totũ, ff. de leg. comm.* † nam in terminis illorum titulorũ dominium ꝙ erat meum, simul ac alius meliorem conditionem attulerit, & simul ac pretium die pacta solutum nõ fuerit, desinit esse meum, & similiter in terminis, *l. fin. §. sin autem sub conditione, C. commun. de leg. l. seruo legato, in princip. ff. de legat 1.* dominium rei meæ sine facto meo potest desinere esse meum. Idem in terminis *l. in bello, §. facta, ff. de capt.* Idem terminis *l. item si verberatum, § 1 ff. de rei vend.* Idem in terminis *l. 1. & per totum, C. in*
quibus

quibus cauſ. ſerui pro præmio liber. acci. & alibi ſæpe. ſic ergo & in ſpecie noſtra, qui ſerui dominium habet, ſcire debet dominium reuocabile ſe in eo non etiam irreuocabile habere, ideoq; cum ſerui Hiſpani in Galliam ſeſe recipiunt, continuo liberi fiunt, vt nobis relatum eſt, pro hoc, quia homo non in hoc natus fuit vt homini ſubeſſet, iuxta illud: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues, & boues, &c. & † ſeruitus contra naturam eſt. *l. manu-* 13
miſſiones. ff. de iuſt. & iure. §. ſeruitus. Inſtitut. de iure præſcript. §. ius autem gentium. Inſtitut. de iure natur. ſed quia capti bello trucidari ſolebant, ideo ob vitandum facinus cædis triſtiſsimum ſeruitus captiuorum iure gentium permiſſa fuit, grande quidem malum ob grandius tamen malum vitandũ tolerandum eſt. *§. ſerui. 1. Inſtit. de iure perſon.* quamuis aliter homo extra commercium eſſe videri deberet, non ſecus quam res ſacra aut religioſa, *vt §. 1. Inſtit. de inut. ſtipul l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de verb. obl.* ſed quod homo aut populus alteri ſubſit ratione ditionis, imperii aut iuriſdictionis ſpeciem imaginemque quandam ſeruitutis (*argum. l. ſi quis ſit fugitiuus ff. de ædil. edict. in §. penult. vel fin.*) præ ſe fert, *argum. l. in ſuis. ff. de liber. & poſthum.* ſicque † quotidie videmus 14
vt hanc iuriſdictionem (reſeruata etiam ſuprema iuriſdictione ac excepta) Hiſpaniarum populi non pauci pretio ingenti rediman̄t à potentiſsimis Principibus noſtris, & † *in l. 4. tit. 24. part. 4.* 15
dicitur, vt pro principe ſuo quiſq; teneatur mortem ſi opus fuerit, oppetere, ergo huiuſmodi res non longe abeſt à ſeruitute, & ibi not. per Gregor. Lupum, & per eund. *ead. part. tit. 21. in l. 5. facit per totum ff. ad Syllani. & l. penult. C. quibus vt indigni.* Ergo populi, aut ciues, ſeu homines, qui ſe ſubducere voluerunt id iure feciſſe videbuntur, quandiu non vi ad imperium retrahuntur aut ſub imperio rediguntur, id quod agnoſco non temere admittendum in hominibus ſingularibus, ac priuatis, ſed tantum in populis: nam ſi populus vi ſubactus fuerit, vi quoque ſe eripere poterit, ſi conceſſione ſpontanea ſe ſubegit, gratis tamen contraria quoque deſtinatione ſe ſubducere poterit, *vt ſupra.* At ſi tempore immemoriali ſub tali imperio permanſit, nec apparet de initio, cum poſt tale tempus fingatur interfuiſſe cauſarum omnium ac titulorum is cave, quæ omnium iuſtiſſima ſit ac firmiſsima. *l. 1. §. aqua ductus. ff. de aqua quotid. & æſtiu. & diximus alibi,* certe tale imperium conceſsione, eaque non gratuita ſed oneroſa quæſitum fuiſſe intelligemus, ſicq; minime licebit pedem referre ſubiectionemque recuſare, aut ius principis iniuria lædere, *contra l. iuſtitia. ff. de iuſtit. & iur. §. iuris præcepta. Inſtit. eod.* nam & † homo liber qui ſe vendiderit non poterit vnquã inuito 16
domino ſe à ſeruitute eripere, nec ſi ad hoſtes transfugerit ſui iuris iure factus videbitur, ſicque in tali ſermone habebit locum *d. §. item ea. Inſtit. de rer. diuiſ.* itaque licet non abnegemus, quin

ſera,

fera, quæ serua erat (siue captiuitate, quia eam cœpimus, siue natiuitate, quia ex alia fera capta domi enixa, & similiter capta & custodita fuit) cum primum à nobis euaserit, sui iuris aut laxitatis fiat. *l. 3. l. naturalem in princip. ff. de acq. rer. domin* Idemque & in seruis, siue captiuitate serui fiant, *vt d. §. item ea*, siue etiam serui nascantur, *vt ibi. & d. l. 3. & d. l. naturalem*, arguendo de seruitute ferarum ad seruitutem seruorum, tamē si serui facti fuerint non captiuitate, non quoq; natiuitate, & sic præter voluntatem aut factum suum serui sint facti, & sponte sua, & non gratis, sed pretio, cessat ratio illorum iurium, & succedit regula. *d. §. iuris præcepta. & d. l. iustitia.* & quia quæ ab initio sunt voluntatis, ex post facto sunt necessitatis. *l. sicut ab initio ff. de act. & obl. l sicut maior. C. de rep. hered.* & quia quæ ab initio fiunt spontanea voluntate non tam auxilio digna sunt, quam reliqua, *argum. l. si filius qui patri.* vt nota. per Socin. *ff. de vul. & arg. l. si fideiussor. §. si necessaria ff. qui satisd cog.* vbi multa per Ias. & præsertim cum pretio, non gratis fiunt, *arg l. 1. in §. 1 ff si à parente quis fuerit manumiss. de quo tex. alibi diximus.* Deniq; † licet si populus fuit sub principe per tempus immemoriale, fingatur ex iustissima, & plenissima causa, & titulo id contigisse, sicque pedem referre liberum non sit, tamen si rursus idem populus per tempus immemoriale contrario iure vsus fuerit, ex iustissima quoq; causa id contigisse intelligemus, vt sic iam sui iuris suæque laxitatis esse intelligatur, nec amplius sub pristino imperio subiici, aut redigi possit. *d. §. ductus aquæ cum simi.* Idque etiam quoad supremam iurisdictionem, licet iure regio contrarium forte obtineret, *arg. l. fin. tit. de las prescr. lib. 3. ord.*

17

18 Sed etsi tempore † immemoriali populus sub principe & eius maiorib. fuerit, constet tamen initio vi & armis, vel etiam spontanea voluntate, sed gratis non pretio id imperium quæsitum fuisse, magis esse videtur, magisque esset vt ei populo liberum sit à tali imperio recedere. *arg l. male agitur. C. de præsc. 30. an. l. aquam. ff. quem. ser. ami. l. fi. C. de acq. poss.* quasi ea concessio sit ad libitum reuocabilis, vtpote facta ob vtilitatem ipsius populi, *arg. d. l. stipulatio ista. §. inter certam. ff. de verb. oblig.* Sicque intelligo quod ciuitates Italiæ quæ non sunt sub Imperio, siquidem ab hinc annos tot, vt eorum initii memoria nō sit: ita fuerunt indubitanter sui iuris, propriiq; dominii ac ditionis manebunt, vt nequeant sub imperio Romano redigi, quid si nondū præteriit tempus immemoriale magis dubium, sed adhuc quandiu de facto se tueri ac defendere potuerint, non iniuria mihi fecisse videbuntur, si quidem constet & ab initio vi subactas fuisse, & quasi vi subactas sub imperio Rom. æuum transegisse, nā tunc tempore immemoriali vel non quæritur ius, vel si quæratur, erit tamen sui natura reuocabile, vt quamprimum populus ille subactus & veluti seruus potestatem domini euadere potuerit: suamq; laxitatem recupera-

te

re, id iure fecisse videatur, *arg. d. §. item ea. d. l. 3. d. l. naturalem. ff. de acq. rer. dom. l. nihil. ff. de cap. d. l. male agitur, cum sim.* Nam † & populi Christianorum a Mauris in Hispania subacti, & post annos septingentos ab eis recuperati, ac vi erepti, nullus negabit quin iure recepti videantur, quamuis tempore immemoriali ab eis fuissent possessi, non secus quam si breui tempore ab eis possessi fuissent, *arg. l. ex hoc iure, vbi per omnes. ff. de iust. & iure. §. bella. Inst. de iur. nat. § item ea. Inst. de rer diuis.* Ergo † cum ciuitas Lucensium in Italia pro libera se gerat, sed sponte sua & veluti hospitio quodam iure Romanorum non secus quam nos Hispani vtatur, si quis proditionem contra talem ciuitatem machinatus fuerit, non dubium est quin reus sit læsæ maiestatis in primo capite, *de quo in l. quisquis. C. ad l. Iul. maiest.* nam si illud primum illius legis caput locum habet etiam contra quid perpetrantes in eos qui sunt ad latus principis, quanto magis locum habebit cõtra perpetrantes in ipsum principem vel rempublicam, præsertim cum de iure gentium nulli vnquam tam obediri ac venerari religiosissime teneamur præter Deum quam reipublicæ ac deinde parentibus. *l. veluti. ff. de iust. & iur.* quod intelligo non solum si iure, sed etiam si de facto ea ciuitas à Romanorum imperio subducta esset, per rationes supra allegatas, & ita videntur tenere Salicetus *in d. l. quisquis, & Ang. in tractat. malefic. verb. (che hai tradito la tua patria)* licet contrarium & male teneant Cyn. & Angel. *in d. l. quisquis,* quos refert & sequitur Socin. *cons. 275. col. 2. lib. 2.* pro nobis quod ait Horatius: Pulchrum est & decorum pro patria mori. 19 20

Ergo cum nostri potentissimi † Hispaniarum reges Hispaniarum regiones, homines, populos à Maurorum Saracenorumque imperio & ditione proprio suorumque ciuium sanguine effuso virtute bellica liberauerint, & per tempus cuius initii memoria non est, supremæ ditionis ac imperii ius reddiderint, Romano posthabito imperio, non dubium est quin id iure fecisse intelligantur, *prout notatur in cap. Adrianus. 63. distin. text. Gloss & alii in c. & necesse, de don. inter vir. & vxor.* Lupus *num. 18. in rubr. de don. inter vir. & vxorem, in præfa.* Couarru. *in cap. peccatum part. secunda. §. 9. ad fin. de regul. iur. libro 6.* Gregorius Lupus *in l. 18. titul. 5. par. prima. per textum ibi, & tempore cuius initii, &c.* hanc supremam potestatem Hispaniarum reges quæsierunt, vt ex communi opinione resoluunt Balbus *de præscript. 2. par. 5. part princ. q. 2.* Corsetus *de excel. regis. q. 104.* Felin. *in c. cum non liceat, de præscr.* Couarr. *vbi supra,* Castald. *de Imperatore. q. 53.* sed nos aduertimus quod etiamsi tempus immemoriale non præteriisset, & etiamsi ea iusta causa quod a Mauris virtute bellica hanc regionem reges nostri liberassent, cessasset adhuc de facto, licuit se à Romano imperio subducere, cum constet Romanum imperium orbem vi & 21

armis subiugasse ac subegisse, non autem concessione onerosa tale imperium quæsisse, *vt patet ex superioribus, vide controuersiarum illustrium.lib.*1.c.1. *&* c. 20. 21. 22.

SVMMARIA.

1 *Annuæ præstationes an inducant obligationem in futurum, ard.q.*

2 *Donandi causa præsumitur, quando alia nõ apparet, cum communi.*

3 *Intell. l. 2. §. circa. ff. de doli except. & numer. 9. contra Doct.*

4 *Intell. l. cum de in rem. ff. de vsuris, & numer. 8. contra Doct.*

5 *Datum simpliciter an donatum videatur, cũ communi.*

6 *Datum simpliciter donatum videri potest, si adest aliqua coniectura donationis, cum communi.*

7 *Dandi causa expressa in præcedentibus donationibus, videtur repetita in sequentibus.*

8 *Intell.l.cum de in rem. ff. de vsur. contra Dd.*

9 *Intell l.2. §.circa. ff. de dol. except. contra Dd.*

10 *Diutinæ præstationes vniformes annuæ decies geminatæ. & quasi ex debito non quasi ex gratia facta, faciunt præsumi non tantum debitum fuisse in præteritum, sed etiam tantundem deberi in futurum, contra plures Doctor.*

11 *Annuæ præstationes geminatæ decies si vniformes sunt, ex debito non ex gratia factæ præsumuntur, contra plures.*

12 *Geminata confessio extraiudicialis nocet.*

13 *Geminata confessioni etiam in tormentis exacta statur.*

14 *Geminata confessio excludit exceptionem non num. pecun. & num.15.*

15 *Geminata iussio idem operatur quod proprius principis motus.*

16 *Vasalli si dominis suis decem præstationes vniformes annuatim ex certa causa obligatoria, etiam in futurũ faciunt, tenebuntur etiam in futurum tantundem præstare nisi probeant eam causam veram non esse, cum communi, contra Cynum.*

17 *Vasalli in casu superiore possunt probare eam causam nõ esse veram cum communi.*

18 *Vasalli post annos etiã 30. quid annuum & vniforme, quasi ex debito quid dominis suis præstiterant, an ad probandum causam illam non esse veram admittantur.*

19 *Tempus an habeat vim inductiuam in præstationib. temporis, cuius initii memoria non sit.*

20 *Tempus immemoriale in annuis præstationibus habet vim inductiuam, cum communi.*

21 *Vasalli quod longo vel longissimo tempore vniformiter præstiterunt dominis suis, an & in posterum tantundem præstare teneantur, anceps pugna.*

22 *Pr*

CAP. LXXXIII.

ANNVÆ præstationes † si & vniformes sint & fiant ex caussa expressa singulis annis totius decennij, inducunt obli- 1

gationem, vt in futurum tantundem singulis annis præstetur, hæc est comunis opinio secundum Couar. *in cap. possesso. de regul. iur. par. 2. § 4 numer. 2.* Bart. & Salicet. *column. 3. in l. cum de in rem verso. ff. de vsur. per tex. ibi.* Bald. *column. 2.* Salicet. *column. fin.* Alex. *column. 3* vbi Iason. Dec & Riminaldus, *column. antepenultim. cum seq. in l. si certis annis, Cod. de pact.* Alexand. *consil.* 103. Idem *cons.* 108. *libr. 2.* Molineus *de contractibus, quæst.* 20. Gloss. communiter approbata *in dict. l. si certis annis.* Gloss. etiam communiter ibi approbata *in dict. l. cum de in rem verso.* Glos. communiter ibi approbata *in l. creditor. C. de vsur.* gl. *in l. operis non impositis. ff. de operis liber.* dum se remittit ad ea, quę dixit, *in d. l. si certis. & in d. l. cum de in rem.* Balb. *de præsc 1. part. 3. prin. q.* 10.

Sed ego aduerto isthæc non sufficere vt inducatur obligatio in futurum, nisi præterea eę præstationes fierent ex caussa onerosa vel obligatoria, ita probat. *dict. l. creditor, in verbo, ex consensu. dict. l. operis, verb. ex voluntate sua.* etenim qui donat, non se obligat ad amplius donandum in futurum, vt dictis legibus, & hanc esse communem opinionem alibi ostendimus, post Riminald. & Iaso. *in dict. l. si certis.* quinimmo quod ex caussa onerosa & obligatoria fierent, nisi etiam esset obligatoria in futurum, vt dictis legibus: aliter enim solutione sublata esset obligatio, vt in princip. Institut. quibus modis tol. oblig. Cujus rei ratio (quam ab alijs animaduersam nō inuenio) ea est, quòd non solū qui donat, etiam sæpius & vniformiter nō videretur sese obligasse ad tantūdem dadum in posterum, sed ēt si expressim id dixisset, adhuc nō teneretur, quia olim donatio quæ non incipiebat à traditione, nō erat approbata vel à lege ista vestita, vt ex pacto donationis daretur actio. *l. si quis. argent. Cod. de don.* licet si inciperetur à traditione, repetitio denegaretur. *l. cuius per errorem, de regul. iur.* ergo si dixi promitto cētum, non potero vtiliter cōueniri, quia nō apparet caussa debiti, quę à lege approbetur, & vestiatur, & executioni mādetur, nec si donationē præsumas quicquam releuat cum steterimus in terminis solius conuentionis. Idem puto si dicerem, promitto cētum, quæ tibi debeo: si nō adjeci caussam debiti, vel minus idoneam adjeci, ergo licet per solennem stipulationem centum promiserim, etsi adjecerim, q̄ tibi debeo nihil agam, nisi caussam debiti idoneam expressérim, quod nota *ad notata in rubric. ff. de verb.* nec mutat quod solennitas intrinseca præsumatur, nam cum dixi, promitto cētum quæ debeo, nō hic negatur stipulationis solennitas, quæ intrinseca est, sed legitimā solennisue promittēdi caussam pcessisse, id negatur, qa extrinsecum est, *hæc probantur in l 2. §. circa. ff. de doli excep.* olim enim omnes cōuentiones firmæ erant inspecto jure gētium, quia nihil tam naturali æqtati cōueniens intelligebatur, quā pacta seruari. *l. 1. ff. de pact. l. 1. ff. de consti. pec. l. non minorem. C. de transact. §. per tradi-*

traditionem. Instit. de rerum diuis. l conuentionum ff. de pact. sicque omnes ex æquo manu regia exæquabatur. *l. 2. ad princ. ff. de origine iuris.* hodie vero conuentiones regulariter non sunt efficaces ad agendum, sed tãtum ad defendendum & excipiendum. *l. legitima l. iurisgentium. in pri. & in §. sed cum nuda, & §. igitur nuda. ff. de pact.* ideo si tibi centum promisi, siue per pactum nudum, siue per solennem stipulationem, nec adjeci qua ex caussa promittebam me daturum, vtrum ex caussa fortè venditionis, vel conductionis, vel dotis, vel alterius similis, nulla caussa præsumitur, cum nulla expressa sit, & caussę interuentus sit quid facti, q̃ nõ præsumitur nisi probetur. *l. si emancipati, ibi, teque emancipatum probatum fuerit. C. de collat.* vbi notãt Iason, & communiter alij. *l. si quis in bello. § facta ff. de capti.* † sed etsi dixeris caussam animumq; donãdi pręsumi in promissione siue nuda, siue solenni, vt videtur esse communis opinio, quam tradunt Bart *in l. ita stipulatus, in magna column. 12. ad princ. ff. de verbor. obligat.* Idem Bartol. *in l. 1. §. si stipulanti, eod tit.* Ias *in l. scire debemus. §. si à fure. column. 2. eod. titul.* Bartol *in l. Meuius, §. duobus. column. 6 ad fin. ff. de lega. 2.* Bartol. *in leg. 2. §. circa. ff. de doli excep.* Paul. *in l. generaliter. column. 3. in princ. & column. 5. C. de non num pecun. l. campanus in versi. cum sciret de operis liber l. si diuortio. ff. de verbor. obligat* per Ias. *in l. iurisgentium. §. sed cum nulla. ff. de pact. numer.* 28. adhuc quidem erit; quia jure fforum ex pacto nudo donationis agi non poterat, licet hodie possit, *l. si quis argentum, per totam. C. de donat.* ergo in promissione siue nuda, siue solenni, siue dicas nullam caussam præsumi, siue animum pręsumi donãdi, vtroq; casu cessabit ciuilis obligatio etiam quoad pręsentia, & multo magis quoad futura; necesse est ergo vt caussa præstationum seu donationũ speciatim interfuerit, vt autem in ipsis pręstationibus nuncupatim expressa sit, necesse nõ est, nã taciti & expressi par virtus est. *leg. cũ quid ff. si cert petat. l. cum ex filio, in princ. ff. de vulga. l. licet Imperator. ff. de leg. 1. l. ita stipulatus. in mag versic. Sabinus autem ex mente. ff. de verbor. obligat. l. 3. C. de lib. prat. l. hæredes mei. § cum ita. ff. ad Trebell.* 2

† Vnde si probatum fuerit, quod pręstationes non tãquam ex gratia, sed tanquam ex debito fiebant, id sufficit vt non videantur esse lucratiuę, & cõsequenter obligent etiam in futurum, q̃ si negetur subesse iuxta caussam debiti, *iuxta dict. l. 2. §. circa. ff. de doli excep.* replicabimus sufficere quod in aliquibus earum præstationum, licet non etiam in omnibus ea caussa certa (puta emptionis, aut emphyteusis, aut locationis perpetuæ) expressa fuerit: quid enim si dominus concessit vasallis certis, vel populo cuidam suo seu suę ditionis certum fundum, vel agrum, vel hortũ, vel areã, vel domũ, vel vineam hac lége, vt singulis annis in perpetuũ sibi certum quid exoluerent † aut præstarent: aut q̃d si emit ab eis quendã censum pperuũ, deinde illi primo, & secudo anno 3 4

id ex debito exque fide præstiterunt lõgo vel longissimo tempore, ita tamen (vt plerunque vsu venit) quod primo fortè, aut secũdo anno in singulis præstationibus nominatim declarauerant se ex debito (non ex gratia soluere nũcupatim illius census, vel cõcessionis caussam exprimentes) deinde tertio & quarto & etiam pluribus deinceps sequentibus annis tantundem & quasi debitũ non quasi ex gratia prȩstabãt, nõ tamen declarabant nominatim caussam debiti in indiuiduo, certè id nõ noceret, nam intelligo in omnibus annis vniformes esse debere præstationes, sed tamen necesse minimè esse vt caussa debiti in indiuiduo exprimatur in omnibus annis, si modo aliquãdo expressa fuit. Hoc amplius non puto referre vtrum ad primos, an ad medios, an ad vltimos annos ea debiti caussa expressa fuerit, alterutrum enim horum trium sufficeret, hoc etiam amplius si in quibusdam harum præstationum siue in primis, siue in medijs, siue in vltimis solutiones fieri ex certa caussa debiti, apparuit, licet in reliquis nulla caussa expressa esset debiti, sed innominatim, ruditer ac simpliciter pstationes factas, ejusdẽ tamẽ quãtitatis appareret, id quoq; sufficeret, & opponẽtibus *de dict. §. circa*, replicaretur de tacita cõfessione soluẽtium, semel ac pluries ex certa caussa, *& id probatur in dict. l. cum de in rem, tam in primo, quam in secundo respõso.* nam licet longo tẽpore & sic decies geminas præstationes ad tale debitũ in futurum præsumẽdum exigeret, tamẽ non exegit vt in singulis præstationibus caussa debiti nominatim expressa esset, ergo si vasalli soluentes primis annis expresserunt, ita damus cẽtum, quæ ex caussa census debemus, medijs fortè annis dicebãt, damus cẽtum quæ tibi debemus nõ adijcientes ex caussa census sequentibus vero annis dicebant, ecce damus tibi centum solita, nõ adijcientes quæ tibi debemus, id quidem sufficeret. Nam vt prȩsumatur obligatiõ in futurum, benè requiritur lõgum tempus, & decies geminæ præstationes, *dict. l. cum de in rẽ*, sed vt prȩstationes tã factȩ ex caussa nõ improbata factæ prȩsumãtur, sicq; cessat *dict. §. circa*. vel vna prȩstatio sufficeret. Deniq; nostra opinio verissima est, & necessaria. Nã licet sint opiniones,
5 vtrum † datum in re dubia videatur donatum, vel nõ, nam q donatum nõ videatur, est communis opinio, vt firmat. Soc. *in l. cum quid. numer. 29. versicu. circa quæstionem ff. si cer. petat.* post Bar. Alex. & alios ibi, vbi etiam tãgitur per Gloss. & est communis opin. secũdum Ioan. Bapt *in erario communi. verb. datio.* Socin. *consilio 93. circa primum, libr. 1.*
6 † Plures tamen tenent contrarium, *per l. cuius per errorem. ff. de regul. iur. leg. 1. ff. de condict. indeb.* tamen communis opinio est, secundum Socin *in dict. leg. cum quid. numer.* 30. post Bartol. & alios *ibi*, quod vbi est aliqua conjectura, præsumetur donatio, *per dict. l. 1 & dict. l. cuius.* quod si quȩras quando videbitur subesse aliqua conjectura, respondet Bart. & com-

communiter Doct. vt tenet & testatur Socin. *vbi supra, numer.* 33. quod si † causa in præcedentibus fuerat aliquando etiam semel tantum expressa, ea etiam in sequenti, vel sequentibus dationibus, quæ informiter fiunt, videtur vel inesse, vel repetita. Sic ergo & in specie nostra, cum semel in primo, vel in aliquo anno expressum sit, solutionem factam fuisse ex certa & formali causa, puta census, licet sequentes præstationes informiter, id est, nulla expressa causa factæ fuerint, adhuc tamen ex eadem causa illæ factæ fuisse videtur, primum, ne actus frustratorius præsumatur, ac ociosus, *contra l. hac stipulatio. § diuus ff. vt leg. no. cau.* deinde, ne inutilis videatur, *contra l quoties ff. de reb. dub. l. si quando in princip. cum gloss. C. de inoffic. testam. l. si quando. ff. de leg.* 1 *l. quoties in stipulationibus. ff. de verbor. oblig* tertiò, donatio præsumatur, *contra l. cum de indeb. ff de prob.* sicque cum causa illa, quæ semel expressa fuit, esset obligatoria in futurum, reliquæ quoque præstationes ex eadem causa in futurum obligatoriæ factæ præsumuntur, sicque post longum tempus præsumitur reuera interfuisse ea causa, quæ expressa fuit *d l. cum de in rem.* præsertim cum propriæ assertioni nemini aduersari liceat, *l generaliter. C. de non numer. pecun.* vnde vnica etiam præstatio videbatur sufficere, *vt ibi.* Nec obesset *d. l. 2. §. circa. ff de doli except.* quia illud, quando nulla causa expressa fuisset, nec etiam obesset *d. l. cum in rem. versic. longo tempore.* quia illud fuit contingenter, non necessariò, *vt patet ibidem in secundo respons.* vbi non exiguntur tot præstationes, nec longum tempus, & præterea in vtroque responso ac exemplis, de quibus ibi, non apparet, vllam causam solutionis expressam fuisse a soluente, nec sunt præsumendæ, cum sint facti, *l. emancipati, ibi, te si emancipatum probatum fuerit. C. de collat.* Sicque † tentari posse videtur, vt cum causa solutionis expressa fuit, quæ in futurum obligatoria erat, sufficiat vnica præstatio, vt etiam in futurum peti possit, cum propriæ confessioni & assertioni aduersari nemini liceat, *d. l. generaliter.* cum autem nulla causa expressa esset, tunc longum tempus, & decies geminæ præstationes exigerentur, *vt d. l. cum de in rem.* Et † *ad d. §. circa.* qui huic vltimo contradiceret, respondendum est, quod non procederet, quando præterijsset longum tempus, *argumen. l. si filiusfamilias. C. de pet. hæred.* & quæ tradunt Bartol. Alexand. & Iason *in l. sciendum. ff. de verbor, obligat.* nam post tantum tempus ea, quæ facti sunt etiam extrinseci, præsumuntur, *vt ibi,* & præterea *d. §. circa* procedit, quando verbum tantum, non etiam res, aut traditio interfuit, nos autem, quando etiam decies gemina rerum traditio interfuit, quod potest firmari ex multis a me congestis *lib. de success. crea. in §. tertio. num.* 13. vbi plenè de vi & potestate actus nominati, & ijs etiam, quæ *de temporis diuturnitate* diximus alibi. Quæ nota, quia contrarium in vtroq; volunt communiter Dd. *s. in princ.* allegati.

Note: margin numbers 7, 8, 9 appear beside the lines containing the † marks (quod si †; Sicque †; Et †).

10 Ergo † si singulis annis per longum tempus certam quantitatem quasi debitam, non autem quasi dono datam præstasti, licèt informiter, quia nunquam fuit expressum, qua ex causa præstatio fieret, semper tamen fuerunt pares præstationes seu quantitates, teneo, te in posterum ad tantundem dandum singulis annis obligatum videri; si ipse allegem ex causa obligatoria, puta venditionis aut census te soluisse, nisi tu probaueris contrarium, puta donationis ac benignitatis seu seruitij gratiosi causa id fecisse, licèt contrarium teneant Balb. *in d. quæst.* 10. & Couar. *in cap. possessor.* § 4. *part.* 2. *num.* 2. *de regul. iur. lib.* 6. & Molineus *de contractibus. quæst.* 20. hoc amplius cum donandi causa fieri datio informis nunquam præsumatur, secundum communem opinionem supra relatam, *d. l. cum de indebito.* nec mutui, aut depositi causa toties geminæ præstationes, præsertim paris quantitatis ac æqualis verosimile sit, causam debiti obligatoriam præcessisse, magis præsumendum est, maximè cum à recipiente allegetur, & concurrat diuturnitas temporis. Idem decies geminæ præstationes. Item generalis, *d. l. cum de in rem.*

11 Sicque † ex his tribus causam obligatoriam præcessisse præsumam, nisi probetur per contrariam, vt sic, si apparet, per longum tempus, & per decies geminas præstationes datum, non tamen apparet, vtrum ex gratia, an ex debito datum fuerit: ex debito datum præsumam, licèt contrarium teneant Molineus, & Balb. & Couarru *vbi supra.* & Riminald. *in l. si certis annis. colum. antepenult. cum sequent. C. de pact.* vbi Decius, Iason, & alij moti leuissimo fundamento, scilicet, quod tempus non sit modus inducendæ obligationis, *l. obligationum fere.* §. *placet ff. de act. & oblig.* quod non ignoramus, sed hic præter tempus longum interfuerunt decies geminæ præstationes vniformes, sicque decies geminæ tacitè rei debitæ confessiones, cum ex gratia datum nunquam præsumatur, *d. l. cum de indebito.* nec error sit præsumendus, nisi probetur, *vt in l. vnic. C. de errore calculi.* & qui soluit, si dicit, se per errorem soluisse, post dies triginta probandi erroris onus sustineat, *l. in contractibus.* §. *super certis. C. de non numer. pecun. facit d. l. in contractibus. in princip. & Institut. de literarum obligat. in princip.* teneo ergo, quod datum singulis annis per longum tempus in posterum quoque debitum intelligetur. Primùm, quando in omnibus præstationibus causa obligatoria, & specifica fuit expressa. Secundò, etiamsi non in omnibus, sed in quibusdam tantum talis causa fuit expressa. Tertiò idem, etiamsi in nulla omnino earum præstationum causa specifica fuit expressa, sed tãtum informiter dictum, quod dabatur debitum. Quartò idem, etiamsi nec causa specifica fuit expressa, nec dictum, quod debitum soluebatur, sed simpliciter datum fuit, quod vltimum non firmo.

Pre

Pro † nobis facit, quia licèt confessio extraiudicialis non prę- 12
iudicet, vt est notum, etiamsi fiat in iudicio, dum tamen non in figura iudicij, puta coram tabellione, *vt est gloss. singul. in l. iubemus. C. de liber. cau. & in l. interrogatam. eod. titul.* tamen si sit geminata confessio extraiudicialis, bene præiudicat, secundum Bartol *in l. cum scimus. C. de agric. & censi. lib.* 11 notatur in Apost. ad Bartol. *in l. capite quinto. ff. de adul.* vbi hoc sentit gloss. & est communis sententia. Facit † etiam, quod licèt confessioni in tor- 13
mentis non stetur sine perseueratione, *l. 1. § diuus. cum ibi notatis. ff. de quæstionibus. cum similib.* si tamen præcedat vna confessio extraiudicialis, tunc confessioni secundæ in iudicio statur, etiam sine perseueratione propter geminationem, hoc vult gloss. *in d. l. capite quinto* quæ commendatur pro singulari *ibi in Apost. ad Bartol.* Ad idem facit, quod † licèt confessio de mutuo non præiudi- 14
cet, quo minus possit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ infra biennium, tamen si sit geminata confessio de debito, tunc non poterit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, argum. eius, quod dixit Bartol. *in d. l. cum scimus.* & in specie Panorm. *in cap. si cautio in fin. de fide instrum. & vide ibi in Apost. & est pro hoc gloss. singul. in l. in contractibus. §. 1. in ver. penitus. C. de non numerata pecunia.*

Facit etiam, quod ait Bald. *in dict. l. ne damnosa.* scilicet, quod idem operatur secunda iussio, & † sic geminata, quod proprius 15
principis motus, & illud dictum non est alibi, *vt ibi in Apost. ad Bald.* de quo eleganter *ibidem* per Ias. vbi hoc limitat. Facit etiam: nam si princeps præcipiat aliquem decapitari, vel suspendi, & non apparet causa, debet iudex supersedere & suspendere per triginta dies: casus singularis *in l. si vindicare. C. de pœnis.* cui concordat text *in cap. cum apud. 11. quæst. 3.* illud tamen verum est, nisi interueniret secunda iussio principis, *cap. si quando. vbi Canon. de rescript.* Barthol. Veron *in cautela 7.* refert & sequitur Iason *in l. puniri. in fin. C. si contra ius vel vtilitatem publicam.* Ad idem etiam facit, quia licèt rescriptum fisco damnosum non valeat, *l. neque damnosa. C. de precibus Imper. offer.* tamen si est geminatum, rescriptum bene valet, vt probatur *in authent. vt nulli iudicum. §. & hoc vero iubemus* secundum Bald. *in d. l. neq. damnosa.* Cum ergo geminatio tot etiam summi præiudicij effectus operetur, tam in criminalibus, quam in ciuilibus, & etiam alijs innumeris, quos enarrauimus *lib. 1. de success. creat. §. 3. numer. 12. cum pluribus sequentibus.* quid mirum aut nouum, si in specie nostra decies geminæ præstationes vniformes, totidemque debiti tacitæ confessiones hunc effectum operentur, vt debitum esset id, quod præstabatur, id quod, quantum ad hoc, vt datum non repetatur, nisi errore probato, intelligo procedere in quatuor casibus. Primus est, quando præstationes fuerunt factæ omnes expressa causa,

quæ etiam in futurum obligatoria erat. Secundus, quando in quibusdam tantum præstationibus, non etiam in omnibus id expressum fuit. Tertius, quando causa debiti speciatim expressa non fuit, sed tantum dictum, quod quasi debitum, non quasi ex gratia dabatur. Vltimus, quando nunquam expressum fuit, an ex debito, an vero ex gratia daretur. Sed quoad hoc, vt in posterum eædem præstationes debeantur, idem intelligerem in duobus primis casibus, non sic in quarto casu, in tertio cogita.

16 Denique † cum causa solutionis seu præstationum fuit expressa, quia singulis annis totius decennij soluens se, quod debebat ex causa fortè census dicebat præstare, tunc etiam si soluentes, & rustici essent, & dominis suis vt vasalli soluerent, ea causa vera præsumitur Ita Bartol. *in l. litibus. supra alleg.* idem *in d. l. cum de in rem colum.* 3. Bald. *colum. penultim.* & Iason *numer.* 14. *in dict. l. si certis annis.* Alexand. *consil.* 10. *lib.* 5. *ad finem,* Iason *in §. praeiudiciales numer.* 65. *Institut. de action.* Alexan. *consil.* 124. *colum.* 1 *lib.* 4. Paulus Castrens *consil.* 51. *colum. final. lib.* 2. Carolus Molineus *in consuetudin. Parisiens.* §. 7 *num.* 17. Balb. *vbi supra, quæst.* 10. qui firmat, hanc esse communem opinionem, quam tenet, & communem dicit Couarr. *in d.* §. 4. *num.* 2. Quæ res, licet contrarium teneat Cyn *in d. l. si certis annis. quæst.* 5. nullam apud me dubitationem habet. Nam cum causa debiti specifica nominatim in præsta-

17 tionibus expressa fuerit, rustici † qui mentiri, aut simulare longè minus quàm reliqui didicerunt, non poterunt videri fraudem fecisse, mentitamque soluendi causam expressisse, & præterea id nominatim cautum est *in d. l. cum de in rem.* quæ cum generalis sit, comprehendit omnes personas vtcunque priuilegiatas, & sic etiam rusticos, *l. in fraudem.* §. *final. ff. de milit. testament.* lex enim generaliter loquens comprehendit personas etiam priuilegiatas, si in ea re, qua de agitur, non reperiantur habere peculiare priuilegiũ, vt ex com. opin. resoluimus *de succ. crea.* § 2. *n.* 4 *& etiã s̃ diximus* sed hi rustici hac in re nõ reperiuntur habere peculiare priuilegium, ergo & ipsis nocet sua confessio, *l. genera-*

18 *liter. C. de non numer. pecun.* quod † si per annos triginta tales vniformes fierent præstationes causa obligatoria expressa, non dubium est, quin soluentes ad tantundem in posterum soluendum teneantur, si ex causa allegetur ab ipso recipiente, nec ipsi probauerint errorem illius causæ, expresè dicentes, nunquam interfuisse, licèt per errorem fuerit expressa, sed an admittantur ad probandum talem errorem, & quidem aduersus decennij præstationes bene admittuntur, vt ex communi opinione resoluunt Corn. Dec. Ias. Rimin. & alij communiter *in d. l. si certis annis.* vbi Cyn. *quæst.* 10. Alexand. *consil.* 113. *colum final. lib.* 1. Balb. *in d. quæst.* 10. Paul. *in d. l. si certis annis.* Couarr. *vbi supra.* Sed

19 aduersus † præstantiones annorum 30. nõ admittuntur, quasi eo

tem-

tempore omne ius præscribi & possit, & præscriptum videatur, *iuxta l. sicut, l. omnes, l. cum notissimi, Cod. de præscript. 30. annorũ*, ita tenent in specie Molinę. *tam in d. qu. 20. quam in d. §. num. 22.* & Couarru. *vbi supra*, quorum opinio vera non est, saltem regulariter, nam si re vera nulla interfuit causa obligatoria, & soluẽtes errore lapsi causam obligatoriam exprimebant, causamq; falsam fuisse ipse accipiens nõ ignorabat, iam erat in mala fide. iam non posse etiam mille annis præscribere, *iuxta communẽ Dd. sentẽtiam, per text. ibi in c. fin. de præscript.* diximus, & nos alibi plenius *in quæstionibus præced.* sed istorum opinio vera esset, quando ipse quoque, qui solutiones recipiebat, esset in eodẽ errore in quo erant soluentes, secundum quosdã, quod puto verum, nam non solum quando centum mihi debebas pro vna vice, si ea petere desii per spacium annorum 30. moritur actio, *vt dd. ll.* sed etiamsi ea centũ mihi deberes non pro vna vice, sed singulis annis præstanda in æternum, si per 30. ann. nihil recepissem, nec debitor cessans esset in mala fide, id ius præscriptum esset non solum quoad fructus vel præstationes præteritas, sed etiã quoad futuras, *per generalitatem, d. l. sicut, d. l. omnes, d. l. cum notissimi. & Instit. de perpe. & temp. in princip.* ergo & per contrarium per tale tempus par ius acquiri, & præscribi posse videtur non solũ quoad præteritas præstationes, sed etiam quoad futuras, non tam quidem per decisionem dictarum legum, quam per eandem rationẽ, nisi neges parem esse rationem, cum fauorabiliores simus liberationibus, quam obligationibus, *l. Arrianus, ff. de action. & obligat.* adhuc tamẽ puto hanc partem admittendam, quia facile pereunt probationes, vnde etsi re vera iusta causa, & titulus interfuisse forte probari non posset post tantum tempus, fortiter tamen aduersatur, *l. obligationum fere, §. placet, ff. de act. & obl.* vbi tempus non est modus tollendæ, aut inducendæ obligationis. Sed responderi potest, quod quemadmodum ea regula correcta fuit in altero membro, sicq; hodie solum temp⁹ est modus tollendæ obligationis, *d l. sicut, d. l. omnes, d. l. cum notissimi, d. prin. Institut. de temp. action.* ita quoad alterum membrum ei pariſicatum de iure veteri sublatum videatur, *iuxta Gloss. communiter approbatam, in l. si quis seruo alieno persuaserit, per text. ibi. C. de furtis*, præterea hic vltra tempus adsunt illæ geminatæ confessiones & præstationes quæ plurimum iuuant, *d. l. generaliter, C. de non numerata pecun.* ergo olim solum tempus non erat modus tollendæ, aut inducendæ obligationis, hodie tamen vt indubitanter est modus obligationis tollendæ, vt dictis legibus, ita & inducendæ per argumentum supradictum; præsertim cum hic non tantum sit tempus, sed plures geminæ confessiones, vt modo dicebam, sed si teneas tempus hoc casu habere vim inductiuam, iam in contrarium probatio non admitteretur, cogita tamen.

20 Cæterum † quando præteriit tempus, cuius initii memoria hominum non stat, omnes admittunt, non esse necessariam vllã causæ expressionem in dictis præstationibus, sed eo tempore ius immortale & æternum etiam in posterum acquiri. Cynus *q. pen.* Angel. & Ias. *column. final. in d. l. si certis annis.* vbi etiam Paulus & Riminald. & Bart. *in d l. cum de in rem.* Felyn. *in c. causam qua. colum.* 3. *de præscription.* Baldus *vbi supra*, & Couarr. *numer.* 4. *vbi supra.* Abbas *consilio* 94. *libro* 1. idem *in capit. final. colum* 2. *de causa possessio.* Denique tempus solum de per se non habere vim inductiuam eleganter tradidimus, supra *in prima particul. question. decim.*

21 Ex superioribus apparet † quod si vasalli non domino suo, sed alteri annuatim certum quid dederunt per tempus immemoriale, tituli interuentus, aut eius allegatio necessaria nõ est; quid si prẹteriit tempus longum duntaxat vel etiam longissimũ, non tamen immemoriale, & quidem quid respondendum sit, ex superioribus satis apparet regulariter, præter quàm cum res agebatur inter dominum & vasallos, quo casu (licet in cæteris tempus longum vel longissimum sufficiat secundum superiorẽ annotationem & distinctionem) tamen hic magis esse videtur, vt tempus immemoriale exigatur, quia secundum quosdã quoties aduersus possidentem est vehemens iuris præsumptio, tunc ipse annuos hos reditus, aut præstationes in futurum vendicare non potest, nisi vel cum titulo fuerit per annos 40. in quasi possessione illius annui reditus percipiendi, vel si titulum non habuerit, & ostenderit in tali quasi possessione per tempus immemoriale steterit, *argum. cap. super quibusdam,* §. *præterea, de verb. signific.* vbi Gloss. multa iura adducit, *& cap. vnico, de præscriptio. libro sexto.* nec dubium est secundum eos, quin aduersus hunc dominum qui à vasallis huiusmodi annuos reditus exigebat, si vehemens iuris præsumptio quod clam aut per vim vel tyrannidem eos exegisset. Ita videntur tenere Ioan. Andr. Hostiensis, Abbas, Henricus & alii *in cap. quod latenter, de regulis iuris,* quorum opinionem sequitur, & sæpius communem appellat Couarruu. *in dicto* §. 4. *numero* 1. *&* 5. Innocentius *in capit. bonæ, in* 2. *de postulation. prælator.* idem Innocentius & Ægidius Bellamer. *colum. fin. in c. si diligenti, de præscription.* Ioannes Faber *in* §. *æquè si agat, quæst.* 3. *Instit. de action.* Aretinus *consil.* 14. *colu* 11. Guid. Papæ *consil.* 1. *lib....* idem *consilio* 65. *nu.* 2. Bald. *in cap.* 1. §. *pactiones, de pace Constant.* deniq; post tẽpus immemoriale nunquam præsumitur quod dominus a vasallis tales reditus annuatim vitiose exegerit, non quoq; præsumitur post annos quadraginta, quando interfuit titulus qui à domino probatur, secund. Couarru. *vbi supra.* Sed quidquid ipse & reliqui, supra allegati contendant differentiam esse inter dominu respectu vasallorum

& alium quélibet, id suspectũ esse non dubito, nusquam enim iure ꝓbatum inuenies ꝙ reditus qui annuatim per dominos a vasallis exiguntur, ꝑsumantur per vim aut clam exacti, nõ magis q̃ si ab aliquo quouis exigerẽtur, & *d.c. quod latenter*, generaliter loquitur in omnib. non solum in dominis respectu vasallorũ, & ꝓterea loquitur in casu claro, quãdo de clandestinitate, aut violentia constabat, vnde a regulis generalibus, de quib. supra mẽtionem habuimus, quæ omnes vtcunq; priuilegiatos, & consequenter etiam rusticos comprehẽdunt, recedendũ nõ est. Neq; ad rem pertinere debet, ꝙ † quis, hoc est domin⁹ ille, sit in quasi possessione alicuius reditus annuatim exigẽdi, huicq; quasi possessioni aduersetur præsumptio iuris communis: nam adhuc etiam cõtra talem iuris præsumptionẽ ꝓcedit præscriptio tẽporis etiam ordinarii, *l. 2. C. de serui. & aqua, l. si quis diuturno, in princ. ff. si seru. vend.* nam & si abs te emissem annuum reditũ, *iux. c. 1. in extrauag. de emp. & vend.* & per annos 30. iugiter exegissẽ titulumq; amisissem, deinde soluere recusares: & ipse probassem illam tricennalem exactionem, & illius annui reditus exigendi longissimam quasi possess. in futurum ad tantundẽ præstandũ cogereris, nihilo impediente, ꝙ titulum interfuisse nõ probassem nec eius amissionem, neq; ad rem pertineret quod mea quasi possessio aduersaretur iuri cõmuni, id est, communi omnium hominũ libertati: sicq; ꝙ cõtra meam quasi possess. esset præsumptio iuris, & ita intelligo, *l. sicut, l. omnes, l. cum notissimi, C. de præscrip. 30. annorum, & in princip. Instit. de perpe. & tempor. action.* Ad dict. cap. *super quibusdam, §. præterea, de verb. signific. & dicto cap. vnico, de præscript. lib. 6. cap. cum personæ, §. quod si tales, de priuileg. in 6.* responde, quod loquuntur in iis, quæ non possunt acquiri nisi priuilegio principis, in quorum præscriptione longius tempus desideratur quam in reliquis, scilicet vel tempus immemoriale sine titulo, vel tempus quadraginta annorum cum titulo, idq; iure singulari principibus datum est, prout innumera alia priuilegia principum enumerat Iacob. de S. Georgio *de feudis, verb. princeps.* multaq; ꝑ nos *de succ. creat. §. 26.* Idemq; cum præscribitur contra ecclesiam, in quibus casibus fundatam habet intentionem de iure, licet non sic in reliquis causis, *vt dict. c. vnic. iuncta sua Gloss.* itaq; annuæ præstationes contra principem vel ecclesiam non breuiore tempore quam annorum quadraginta cum titulo aut tẽpore immemoriali sine titulo præscribuntur, vt dictis iuribus contra reliquos autem breuiore tempore contingit præscriptio. Itaq; aut interfuit titulus habitus ab habente potestatem dominium concedendi, aut habitus ab alio, aut à nullo. Primo casu illico transfertur dominium, nec de ꝑscriptione agendum est, & ita procedit *c. super quibusdam, §. præterea, de V.S. ibi, Imperatorũ, aut regũ, aut Lateranẽsis Concilij aut cõsuetudine antiqua,*

23 *antiqua, cuius initij, &c.* † nam vsus tanti temporis, cuius initii memoria non est, inepte appellatur præscriptio, cum proprius diceretur consuetudo, *vt ibi*, sicque vt lege dominia rerum conceduntur, & auferuntur etiam citra dominorum voluntatem, *vt per totum, C. ex quibus causis seru. pro præmio libert. acci.* & per Decium *in leg. id quod nostrum, de reg. iur.* ita & consuetudine quæ legi par est, *l. de quibus, ff. de leg. cum plur. seq. §. ex non scripto. Inst. de iur. natu.* sicq; cum post tẽpus immemoriale non tam præscriptũ ius videatur quam consuetudine acquisitum eaque consuetudo pro lege sit, superest vt id ius eo tempore quæsitum tam æternum fixumque sit, quam foret si lege acquireretur, meritoque vicem legis tenere alibi lex dicebat, *ff. de aqua quotid. & æstiua, l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aqua pluu. arcend. l. prima, §. fin. 3. quæst. 6. c. hoc quippe, & 9. quæst. 3. c. conquestus, & 65. distinct. cap. mos antiquus.* ergo quando Imperator, vel Papa, vel Rex, vel Respublica non recognoscentes superiorem, vel lex, vel consuetudo, vel tempus immemoriale quod illis parem potẽtiam habet, titulum alicui præbuit, continuo eum fecit dominum consummatissimum, nec de præscriptione agendum est. Secundo casu quando titulus habitus est, non à habẽte potestatem concedendi dominium, regulariter probet iustam causam præscribendi, *l. nullo, C. de rei vend. l. vnica, Cod. de vsucap. trãs.* fallit cum titulus erat à lege improbatus, puta non rite habitus, *l. 2. §. si à pupillo, ff. pro empt. l. 2. C. pro emp. cap. hoc consultissimo. §. contrahentes, de rebus ecclesiæ non alien. lib. 6.* ergo si pedagia aut vectigalia aut annuos reditus à populo exegi post tempus immemoriale, quasi lege ius & dominium quæsiui, quod si breuiore tempore, puta quadraginta annorũ, tunc præscriptione dominium quæsisse videor, si interfuit titulus habitus ab eo qui non habebat ius concedẽdi, veluti si annuum reditum ex salinariis, pedagiis, portagiis, vectigalibus, gabellis vel similibus procedentem vẽdidit, donauit, dotis, legatiue nomine mihi dedit is qui ius vendendi non habebat. Tertio casu quando titulus non interfuit ab aliquo, aut postquã, longo tempore id ius annuatim exegi, allegaui titulum interfuisse, & tunc per lapsum longi temporis simul cum illis geminatis præstationibus ac tacitis debiti confessionib. is titulus allegatus præsumitur, *d. l. cũ de in rẽ, ff. de vsur.*

24 Nec obest † *d. l. nullo, C. de rei vend. cum simil.* nam ibi quando is, contra quem præscribitur, nullum actum positiuum fecit, sed duntaxat abstinebat ab impugnatione & contradictione, secũdum Bart. & communiter Dd. *in l. seruitutes, in mag. ff. de seruit.*

25 † Nos loquimur quando is contra quẽ præscribitur, plures act⁹ positiuos fecerat decies geminas solutiones totidemq; tacitas cõfessiones per totũ decennium aut vicẽnium faciens, *vt d. l. cũ de in rem.* Nec similiter obest, ꝙ ad tales exactiones recipiendas

vel

vel faciendas factum hominis discontinuum erat necessarium. *l. foramen. ff. de seru. vrbanorum prædiorum.* sicque † præscriptio nisi 26
longissimo tempore, id est, tempore immemoriali contingere non poterat, *vt d. l. seruitutes, cum sim.* nam respondemus illud procedere cum agitur de seruitute acquirenda à re rei, & sic de seruitute reali, non sic si agatur de seruitute personali vel de iure siue reali, siue personali, per personam acquirendo seu præscribendo, *vt in d. l. cum de in rem.* tunc enim tempus immemoriale non exigitur, sed solum tempus longum sufficit. Neque obscura est harum rerum differentia, nam cum agitur vt per actus discontinuos ius acquiratur ab homine, is homo animo suo semper retinet illam quasi possessionem, eamque ita continuat, vt facti extrinseci interualla suppleantur per animi illius hominis continuationem, at cum prædium animo careat, hoc supplementum cessat in iure acquirendo seu præscribendo à re rei, ista est elegans & communis conclusio, solutio ac differentiæ ratio, quam tenent Bart. *in l. iusto. §. non mutat. ff. de vsucap.* Idem Barto. *in l. si ego. §. 1. ff. de public.* Paulus *consilio 444. in causa quæ vertitur. col. 3. libro 1.* Idem *consilio tertio, in causa quæ vertitur coram domino. col. final.* Idem *consilio 12. super primo. libro 2.* Corn. *consilio 268. colum. 9. numero 23. versicul. nec obstat secunda ratio, libro 4.* Aymon. Crauet. *de antiq. tempor. part. 4. versicul. transeo nunc. numero 24. fol. 107. tenet,* & ait esse communem opinionem Couarru. *libro 1. vari. resol. capitul. 17. numero decimo.* est communis opinio secundum Balbum *de præscript. 2. part. 5. part. princip. quæst. 3.* est communis secundum Felyn. *in c. de quarta. num. 37. de præscript.* Præterea hic adsunt decies geminæ solutiones, totidemque tacitæ confessiones factæ ab ipso soluente, quæ sibi vt noceant par est, cum non nisi ex debito quisquam soluisse credatur. *l. cum indebito. ff. de probat.* at in iure acquirendo ac præscribendo à re rei id cessat, nulla enim hic adest confessio. nulla præstatio, nullum denique factum positiuum domini illius prædii, contra quod prædium præscriptio cœpta erat, sicque hoc casu longius tempus desideratur. Vnde † si dominus à vasallis annuos reditus per 27
longum tempus exegit, & vasalli postea tales reditus præstare recusent, si ipse dominus dixerit, se titulum habuisse, eumque per tale longum tempus probauerit, in posterum quoque eos reditus obtinebit, *arg. d. l. cum de in rem.* ita tenent Albericus *nu. 5. in d. l. cum de in rem.* Bartol. *in d. §. non mutat, ad finem,* dum loquitur de pedagiis. Idem Bartol. sentire videtur *in d. l. si ego. §. 1. ff. de publ.* expressius Alexand. *consilio 124. super primo. colum. 1. libro 4.* Idem Alexand. *consilio 35. viso themate. num. 3. col. 1. libro 1.* Idem Alexand. *cons. 108. in causa & lite. colum. final. ad finem. eodem libro.* Idem Alexand. *cons. 14. viso, & considerato, num. 9. eodem libro.* Idem Alexand. *consil. 113. super primo dubio videtur, libro 3. colum. 1.* vbi

etiam

etiam contra rusticos id procedere firmat, quod & tenuerat *in d. consil.114.* & in plerisque locorum supra allegatorum sentit. Idem Alexand. *consilio 75. visis. col. fin. ad fin. lib* 4. Idem Alex. *consil.1. numero 20. lib.* 4. vbi saltem hoc pro expedito habet quando interfuerunt anni triginta, quod & vult Aymon *in d. vers. transeo nunc. num.23.* Corne. *cons.268. in hac consultatione. versic. facit ad prædicta. num.16. & iterum num.10. libro* 4. sentit Bartol. *quem ipse allegat in l. si publicanus. §.1. ff. de publi.* Idem Bart. *in l. licitatio §. earum, eodem titulo.* Ange. *cons.9.* sentit Paulus *cons.444. supra allegato* Idem Paulus *consil.3. & consil.12. libro.* 2. Aretin *consil.153. consultatio. col. final.* Boerius *decisione 126. num.* 4. allegat Petrum, Cynum, Albericum, Bartol. & alios *in l.2. C. quæ sit long. consu. & in rub. eodem tit.* Et in hanc partem etiam videntur inclinare omnes illi quos supra diximus tenuisse quod post longum tempus allegata causa certa eademque legitima & in futurum obligatoria euenit, vt id ius quasi probatum præsumptiue videatur, & consequenter in futurum quoque præstandum sit.

Contrariam tamen partem in vasallis respectu dominorum vt etiam si expressa certa causa legitima & obligatoria soluerint vniformiter annuatim per longum vel etiam longissimum tempus, non tamen teneantur in posterum tantundem singulis annis præstare, etiamsi dominus eam causam allegauerit, quam per temporis longi vel longissimi cursum pręstare velit, nisi præterea tempus immemoriale præteriisset, quasi tales domini per vim & tyrannidem exegisse præsumantur, tenent Innocentius *in capitulo bona. 2. de postul. prælat* Idem Innocen. & Bellamera *col. fin. in c. si diligenti, de præscrip.* Ioann. Fab. *in §. æque. quæst.4. Instit. de act.* Guido Papæ *cons.1. num.7.* Idem Guido *consil.45. num.2.* Couarru. *c. possessor. par.2. & §.4. num 5. de regul. iur. lib.6.* Aretin. *cons.14. nu.11.* Bald. *in c.1. §. pactiones, de pace Constant.* Carolus Molinæus *ad Alexandrum cons.124. lib 4. numer.1. addi.2.* vbi firmat se idem tenuisse *in consuet. Paris. §. 53.* & ita tenent plures alii quos allegat Aymon, vbi supra, numero vigesimosexto.

48 Sed † præmitte quod vtriusque partis fauores communiter tenent non aliter talem dominum contra vasallos per longum vel etiam longissimum tempus obtenturum, quam si ex causa certa, legitima, & in futurum obligatoria facta esset solutio annua, & maxime hoc exprimunt Corn. *in d. consil.268.* Aymon *vbi supra, num.27.* qui plures allegat. Alexan. *cons.108. ad fin. libro 2.* qui alios allegat. Idem Alexan. *cons.114. num.4. lib. primo.* Guido Papæ *quæst.408.* Alexand. *cons.75. libro quarto. ad fin.* Alexand. *consilio 14. numero 9. libro 2.* Bartol. *in d. l. cum de in rem. ff. de vsuris, ad fin.* Riminaldus *col. antepen. cum seq.* post Alexand. Ias. & alios *in l. si certis annis. C. de pactis.* Salicet. *in d. l. cum de in rem. q.3. & 4.* Balbus *de præscriptio. secunda par. tertia partis principalis. quæstio. decima* Feli-

nus

nius *in capitulo causam, col. tertia. de præscriptio.* Molinæus *ad Alex. consil.* 113. *libro* 1.

Quid dicendum? & quidem quo magis ac magis hanc quæstionem vsibus forensibus frequentissimam inspicio, eo magis ac magis miror nostrorum interpretum incuriam ac errorem, nam † qui tenent partem affirmatiuam, vt longo tempore ius 29
quæratur etiam contra vasallos, & etiam contra rusticos, eo potissimum argumento nituntur, quod consuetudine non etiam præscriptione id ius quæsitū intelligant. Rursus qui tenent partem negatiuam, vt eo tempore tale ius in futurū non quæratur, ea potissimū ratione nituntur, quod tale ius præscriptione potius quam consuetudine acquiri posse contendant, seu acquisitum velint; & tamen vtrunq; falsum est, quia nec consuetudine nec præscriptione tale ius acquiritur, sed alia longe diuersa ratione. Et pars affirmatiua, vt † quod tale ius longo aut longissi- 30
mo tempore acquiratur, contingat ex vi consuetudinis, in qua titulus aut bona fides necessarius non est (iuxta communem resolutionem, de qua per Aymonem, *vbi supra, nu* 23.) tenent Bald. *consil.* 439. *amplius col.* 4. *lib.* 3. Alexan. *cons.* 123. *col.* 1 *lib.* 4. qui alios allegat huius sententiæ auxiliares. Corneus *d. cons.* 168. *lib.* 4. *n.* 10. *& num.* 16. *cum seqq plurib.* quod & sentiunt plerique eorum quos diximus, hanc partem tueri. Rursus Aymon, *vbi supra*, Couarr. & alii communiter, qui negatiuam partē tuentur, abnegant consuetudine tali ius acquiri, sed demum præscriptione, vt sic exigatur titulus & bona fides, *iuxta l. nullo. C. de rei vendic. l. vnica. C. de vsu. transf. in princ. Instit. de vsuc. c. possessor, de reg. iur. lib.* 6. sed vtrunque falsum est, † quia tale ius nec quæsitum videtur cōsuetudine 31
nec etiam præscriptione. Quod non videatur consuetudine quæsitum, patet, quia consuetudo in materia nostra illa intelligitur, quæ habet vim legis vniuersalis in regione vel populo, vbi vertitur quæstio qua de agitur. *§. ex non scripto. Institut. de iure nat. l. de quibus, cum plu. legibus sequen. ff. de iust. & iur. per totum. C. quæ sit longa consuetudo, per totum, extra eodem titulo*, sed in proposito non est ita, quia id ius dominus vel alius potuit acquirere contra vnum vel contra certos vel contra vniuersos de populo, vt patet & probat *d. l. cum de in rem verso ff. de vsur. l. si certis annis. C. de pact. l. creditor. C. de vsur. l operis. ff. de oper. liber.* ergo non est consuetudo quę ligat omnes de populo. Rursus consuetudo non potest induci nisi ab vniuerso populo vel parte maiore, *vt dictis legibus.* & tenent communiter Bartol. & alii *in d. l. de quibus.* sed id ius potest induci non solum à minore parte populi, sed etiam à certis hominibus, vel etiam ab vno, hoc est, dominus vel alius tale ius acquirere potuit contra vnum, vel certos, vel omnes, vt modo dicebam, ergo non est ius consuetudine quæsitum. Præterea id ius contra inuitum competere intelligitur.

l. in-

l. inter stipulantē. §. 1. ff. de verb. obl. at consuetudo consensu introducitur. *d. l. de quib.* Præterea & fortius consuetudo pertinet ad gubernationem populi; *vt d. d. ll.* quæ quidem populi gubernatio quotidie, vt mutetur & decet & expedit, liberrimaque esse debet. *§. sed naturalia. Instit. de iure natural. omnes populi. ff. de iustit. & iur. l. si quis in principio testamenti. ff. de leg. 3.* at id ius quæsitum semel siue domino siue alio, siue contra vnum, siue contra certos, siue contra vniuersos, mutari aut adimi non licet. *l. id quod nostrum. ff. de regul. iur. l. sicut ab initio. C. de actio. & oblig.* ergo contendere id ius consuetudine quæsitum videri, dementia (mihi crede) mera est. Rursus quod præscriptione quæsitum non videa-
32 tur patet, quia ille demum esse videtur in statu & conditione præscribendi, qui emit vel alio titulo ad ius dominiumq; transferendum habili rem recepit à nō domino, quem dominum esse putabat, sicq; habebat titulum bon. fid. possessionem vel quasi, *vt in princ. Instit. de vsucap l. nullo. C. de rei vendi. l. vnica. C. de vsu. transf. l. Celsus. ff. de vsucap. c. 1. de præscrip. lib. 6. c. vigilanti. c. final. de præscript. cap. 2. §. contrahentes, de rebus eccles. non alien. libro 6.* nam si causam titulumve ad dominium transferendum seu ius habilem ac sufficientem habuisset à vero domino, vel ab eo qui potestatem concedendi habebat, iam traditione vel quasi continua dominium quæsiisset. *l. traditionibus. C. de pact. §. per traditionem. Instit. de rerum diui. iuncta lege, nunquam nuda. ff. de acquir. rer. domin.* sicque cessaret vsucapio. Quia quod meum est, amplius meum fieri non potest nec præscriptione. *l. sequitur §. lana. ff. de vsucap. nec alia ratione. §. sic itaque. Institu. de action. l. 3. § ex contrario.* vbi tradunt communiter Dd. *ff. de acquir. possess.* ergo cum in specie nostra fundamentum intentionis illius qui annuos reditus, census, præstationes ab vniuerso populo, vel à certis, vel à quodam ciue vendicans, sic affirmare quod sibi ex iusta causa ad dominium vel ius transferendum habili concessum fuerat, ab eo vel eis qui ius concedendi habebant, sicque quod cum illico fecerunt dominum illius iuris, ergo non potuit amplius præscribere quod suum iam erat, nec audiretur allegans contraria. *l. 1. C. de furt. l. 1. C. de seruis fugit.* ergo is quo de agimus, nec fundatur præscriptione nec consuetudine, sed alia ratione, puta contractu, vel vltima voluntate sibi id ius annuum concessum fuisse contendens *d. l. cum de in rem. d. l. si certis annis. d. l. operis. d. l. creditor, cum simili.* neq; hic cadit timor alienæ rei, cum cuiusq; soluentis persona obligata videatur, sicq; de iure potissimū personali, non etiam de reali agi videtur. Secundū quæ cum huiusmodi exactio annua inde procedere intelligatur, & ab actore seu domino vassallorū vel rusticorum allegetur ex concessione ipsorummet ius descendere, & per longū tempus tot geminas prestationes, totq; tacitas confessiones vniformes ostenderit, in futurum quoque

eos exigere poterit, etiamsi lōgum tempus tantum nō etiam lōgissimum aut immemoriale præterierit, nisi ipsi ꝓbauerint caussam à domino allegatam veram nō esse, seq; ex gratia & benignitate tātum soluisse, nō ex caussa obligatoria, vel si ex caussa obligatoria præstitissent, id tamē per errorem fecisse, nec, vt supra diximus, injustior ratio est cōtra vasallos rusticos quam cōtra alios, nec crediderim oportere, quod tales annuæ præstationes factæ fuerint nominatim ex caussa obligatoria, nam etiam si id dominus nō probauerit, ex caussa tamē quam dominus allegauerit factæ præsumentur, *argum. dict. l. cum de in rem. cum simil. supra allegatis*, si nō destruantur, & quia ex gratia factæ nō præsumuntur, *dict. l. cum de indebito. ff. de prob.* agnosco tamē in contrarium se habere communem opinionem, de qua suprà mentionē fecimus, qua de re dicendum, *vt supra.*

Pro nobis facit † quia nulla probatio concludit certo & indubitanter, sed tātum præsumptiuè: Nam primo itaque considerādum est, quod modus humanæ probationis ad humanum judicium fit per fidem & credulitatem judicare debentis; fides autem vel credulitas; quandoq; jure cogitur per probationes testium & instrumentorum, *vt in l. vbi numerus, & vulgata l. sciāt cuncti, & leg. 1. & per totum de fide instrument.* quandoque plura cōcurrūt simul, ex quibus notitia intellectualis cogitur ad credulitatem: oportet enim credere, & ex credito judicare, quādo tam ratione quam etiam authoritate satis dilucide constat: ratio enim probationis est, vt de veritate constet, at sicut constat nobis de veritate per fidem testium, id est, per credulitatem quam duobus vel tribus testibus adhibemus; *vt in cap. in omni negotio, de testib.* ita credere cogimur ex alijs argumentis, præsumptionibus & indicijs, ex quibus mēs ipsa instruitur ad veritatem, & cogitur ad aliquid credēdum adeo, quod quādoq; violentas has præsumptiones appellamus; quia ex eis anim⁹ cogitur, & vincitur ad aliquid credēdum, *vt in cap. afferte, & c. quia verisimile.* & ibi Innoc. & Abb. *de præsumpt.* Et quoniam hęc argumēta & præsumptiones ex factis oriūtur, & sunt varia, ex quibus animus moueri potest, ideo certa regula ad fidem; & animi instructionem diffiniri nō potest, aliqua tamē in jure positiuo notātur, ex quibus animus ad fidē mouetur, quę aliquando appellātur indicia, quādoq; suspiciones quādoq; præsumptiones, quādoq; argumenta; *vt notatur, in leg. admonendi, de iureiurand.* & ibi per Doctor. maximè Bartol. at cum plurima esse possunt quam in jure reperiantur, *vt in leg. nam natura, de præscript. verb.* ea arbitrio & judicio discreti judicis oportet relinqui, & hoc est quod Iurecōsultus docebat *in l. 3. §. 1. & §. eiusd. ff. de testibus.* in his verbis, quæ argumenta ad quem modum probandi, &c. ergo fortior probatio mihi esse videtur cōtra soluentem in terminis 33

dict. l. cum de in rem, quam in terminis *leg. vbi numerus, ff. de testament.* nam vt experientia rerum magistra docemur, testes non raro mẽtitum testimonium dicunt, at præsumptio, *de qua in d. l. cum de in rem. ff. de vsuris*, & de qua agimus in præsenti, vix vnquã fefellit. Quod † si quadraginta annis præstiterunt, quando a-
34 gitur contra populum, vel triginta, quando contra vnum vel certos, juxta distinctionem *l. sicut, & l. omnes. C. de præscription. 30. annorum*: & dominus exigens tales præstationes habebat titulum & bonam fidem (puta quia hæres fuit eis qui idem exigerẽ solebat, vel quia procuratori jussit vt eos annuos reditus emeret, isque denunciauit se emisse & pretium subeisse, deq; eo fidẽ fecit domino, *juxta l. non solum. §. quod vulgo. ff. de vsucapio. l. quod vulgo. ff. pro emptore. l. pro legato. l. fina. ff. pro legato. l. final. ff. pro suo.*) an post triginta annos prosit vasallis, aut rusticis, aut alijs probare, quod ipsi non veluti ex debito, sed quasi ex gratia se soluere putabant, licet id in solutionibus ipsis nominatim non declarabant, & videtur quod sic, quia tempus nõ est modus tollendæ aut inducendæ obligationis personalis (qualis ea qua de agimus est, *l. obligationum fere. §. placet. ff. de action. & oblig. l. nemo potest. ff. de legat. primo.* At si hoc casu contrarium probari non liceret, jam per solum tempus obligatio personalis ineuitabiliter inducta esset: Ergo, &c. Sed in cõtrarium efficaciter ac sufficienter facit, quia quidquid potest alijs titulis (puta emptionis, dotis, donationis, legati, hæreditatis & similium) acquiri, poterit quoque præscriptione acquiri, *l. sicut. l. omnes. l. cum notissimi. Codic. de præscript. 30. annorum.* nec titulus in hac præscriptione exigitur, vt dictis legibus; ergo præterito hoc tricenio hujus juris præscriptio contingit si non absit bona fides, vt dictis legibus, non secus, quam si posset tale jus annuum per titulum emptionis, donationis, dotis, legati & similium acquiri, nec verum esset solo tempore obligationem personalem hoc casu quæsitam videri, cum prætereà affuerint tot tacitæ confessiones debiti, totque geminæ solutiones, nam *& in l. si quis diuturno, in princip. ff. si seruitus vendicat.* solo tempore longo jus reale seruitutis acquiritur cum patientia domini. Facit, quia illa ratione rerum dominia sub incerto sint, militat ex integro, & in specie nostra. *l. 1. ff. de vsucapion.* Etenim hujusmodi annui reditus si post longissimam quasi possessionem non viderentur acquisiti, cum facile probationum copia perire soleat, talium redituum jus & dominium sępe sub incerto esset, facit quia vt titulo emptionis hujusmodi annui reditus acquiri possunt & solent, *vt in extrauagan. Martini. de empt. & vendit.* & titulo emphyteusis, *vt l. fina. & per totum. Cod. de iure emphyt. leg. alienationis verbum ff. de verbo. signific.* ita & acquiri poterit præscriptione. *dict. l. alienationis, facit dict. l. cum de in rem. ff. de vsuris, cum similibus, si non deseruantur.* facit quia imputandum est

ei

ei qui tot geminas solutiones, totque tacitas confessiones fecit, etsi ab initio semel consensit, ex post facto pœnitere non licet. *l. sicut ab initio. Cod. de action. & obligation* præsertim cum tanta, vt jam ediximus, sit vis geminationis, & pluries ac pluries tacitum consensum geminauerit, ita ergo tenendum est, prout *supra* cõclusimus post Couarru. licet contrarium sentiant Aymon post plures quos ipse refert *in dict. versic. transeo nunc num. 27.* & Riminaldus *colum. antepenultim.* post plures quos refert *in dict. l. si certis annis, Cod. de pact.* Quid si præterijt † tempus, cujus initij 35 non est memoria, & tunc ex parte domini contra vasallos vel rusticos vel alios non est necessaria tituli probatio, nec etiam allegatio, vt ex communi opinione supra conclusimus, nec etiam vasalli admittuntur ad probandum contrarium etiam per confessionem ipsius domini, quia lex in hoc casu procedit inductiue non tantum præsumptiue, vtque in quibusdam casibus jus alienum lex mihi dat, *vt per totum. Cod. in quibus caus. serui pro præmio libertatem accipiant. & alibi sæpe, vt non semel diximus supra, & dicemus infra.* nec tunc obesset mihi, quod palam fateretur illud antea meum non fuisse, ita quoque & in specie nostra non obest mihi agnoscere, quod id annuum jus, quod tempore immemoriali majores mei quæsiuerunt quondam, ad eos non pertinebat, ideoque supra diximus, hanc esse legitimam acquisitionem, nam vt probetur immemorialis, non est necesse à temporibus Adæ initium probationis sumere, satis enim est probare, q viuentium nullus est qui contrarium viderit, aut audiuerit, licet omnibus notum esset contrarium jus quondam viguisse: scim⁹ enim quo primum tẽpore decimæ creatæ fuerint, *vt diximus lib. 1. ad fin. infra tom. 2.* & tamẽ in decimis est præscriptio tẽporis immemorialis, *vt c. 1. de præsc. lib. 6. c. super quibusdã. §. præterea, de verb. sign.* multi tamẽ tenent cõtrarium, vt per Aymon. *de antiq. par. 4. versi. absolutis, num. 39.*

Ex † superioribus infertur, quòd jurisdictio etsi per actum 36 hominis discontinuum præscribatur, & expediatur vel quasi possideatur, adhuc breuiore tempore, quam immemoriali potest præscribi, quia adest animus quasi possidentis, qui semper cõtinuoque videtur possessionem vel quasi animo retinuisse, vt tradũt Bartol. & communiter Doctor *in l. iusto. §. non mutat. ff. de vsucapionibus*, Bartol. & communiter Doctores, *in l. iusto. §. 1. ff. de public.* † ita intelligo *l. fin. titul. de las prascriptiones lib. 5 ordinam.* 37 Diuersum est in præscribẽda seruitute à re rei, quia res inanimata nõ habet animum quo continuetur possessio, ita procedit *l. seruitutes, in mag. ff. de seruit.* ideoque exigitur tẽpus immemoriale, *vt ibi & supra diximus.* Infertur etiam † suspectam esse o- 38 pinionem, quam tenuerunt Bartol. *in leg. prima, columm. quarta, de muli. & in quo loco, libr. 10.* Bartol. *in leg. cum neque, de incolis*

eod.lib. Alex.*consi.52 libr.5.incip.visis his, quæ in themate.* Idem Alex. *consi 78.lib.6.* Aret.*consi.132.in causs. column.3.* Decius *consi. 285. ad fin.incipit.& pro tenui.* ajunt enim oportere, vt interueniat tantum tempus cujus initij memoria non sit, vt inducatur consuetudo collectandi (vt more ipsorum loquar) forenses, mouentur, quia in hac consuetudine vel præscriptione requiritur factum hominis, quod non potest non esse discontinuum. *l. foramen ff.de seru.vrb.præd.* ergo ea præscriptio non continget breuiore tempore, quam immemoriali. *dict.l.seruitutes,* sed nihil est, quia animo hominis ea quasi possessio retinetur continuo, sicque breuiore tempore contingit præscriptio, merito ergo contra Bart.& sequaces tenuit Alexand.*consi.68.libr.2.* Corneus *consil.268.numer.16.libr.4.* Curt.*iun.consi.90.colum.3.* Aymon.*de antiq.*
39 *par.4.versi materia ista.nu.31.* Et † cum superius resoluerimus annuos reditus posse acquiri præscriptione lõgissimi tẽporis, nec requiri tantum tempus cujus initij non sit memoria, idem in p̃scribenda libertate contra tales annuos reditus obtinebit, & longe facilius, quia obligationes non sunt tam fauorabiles quã liberationes, *vt leg. Arrianus.ff.de action.& obligati.* & quia reis potius fauendum est quam actoribus.*c.cum partium, de regul. iur.lib.6.* licet contrarium, & male, vt tempus immemoriale exigatur, tenuerint Guid.Papæ *quæst.406.* Boerius *decisio.336.ad finem.* Bartol.*in l.si vsusfructus.ff de vsufruct.legat.* Idem Bartol.*in leg.Meuius.§.fina.ff.de leg.2.* Anania.*consi.39.* quos refert, & improbat Aymon, *vbi supra numer.34.* neque ad rem pertinuit quod ipsi ajunt tot esse obligationes quot sunt anni, vnde (inquiunt) præteritorum fructuum seu redituum poterit contingere præscriptio, futurorum vero nõ vtiq; sed cum ab vno eodemq; principio vniuersorum annorum jus defluxerit, nõ sunt diuerso jure, vel vt diuersæ res censendi aut præscribendi tales reditus.*l.eum, qui ædes. ff. de vsucap.* præterea si inductiue etiam futurorum annorum contingit præscriptio, & quasi vnum idemq; jus non plura aut diuersa jura quo ad sui prescriptionem intelliguntur, vt supra ostendimus, multo magis vnum idẽq; jus vnoq; ictu extinctiue p̃scribentur cum de liberatione agatur, *vt iam docuimus,* hinc etiam apparet errasse Alex *consi.35.num.3.lib.2.* dum tali jure præscribendo tempus immemoriale exigebat.

40 Infertur etiam † ex superioribus suspectam esse opinionem Gloss *in l.seruitutes, in mag. ff. de serui.* dum ait, quod seruitus discontinua à re rei acquiri nõ potest, nisi tempore cujus initij nõ sit memoria, *vt ibi,* verum hoc procedere, quãdo nititur actor in solo tempore, *vt ibi.* Diuersum tamẽ esse si titulum allegaret, tũc enim inquit Gloss ex solo lõgo tempore is titulus allegatus præsumeretur: quod verum nõ est, tum, quia secũdum hoc *dict.l.seruitutes,* esset verbis nõ rebus imposita, *contra l.2.C.commu.de lega.*

tum

tum etiam, quia seruitus habens causam discontinuam, quæ venit acquirenda à re rei, non potest longo tantum tempore acquiri, quia longo tempore vt præscriptio procedat, oportet, vt adsit continuatio possessionis, *l.3 ff. de vsucap.* vnde cùm hìc non adsit possessio continua, sed discontinua quasi possessio, cessat præscriptio, neque is defectus suppletur per animum possidentis ac præscribentis, qui continuus esse intelligitur, quia, vt supra dicebamus, hìc agitur de iure seruitutis præscribendo à re rei, res autem, vtpote inanimata, non habet animum, quo mediante illam quasi possessionem videri posset continuasse, & ita illam glos. improbat, & firmat, communiter improbari Alex *consil. 75. ad fin. lib. 4.* licèt de hac ratione non meminerit, & eam improbat, & ait communiter improbari Bart. *in d. l. seruitutes.* licèt alia vtatur ratione, qui etiam respon. *ad l. cum de in rem. ff. de vsur.* quod ibi interfuerunt plures actus positiui, eius contra quem præscribebatur: at *in d. l. seruitutes.* sola taciturnitas, non etiam vllus actus positiuus.

Ex superioribus etiam infertur decisio illius articuli, quo quęritur, quantum † temporis exigatur ad præscribendum ius 41 pascendi in alieno agro, siue intelligas ius seruitutis esse, siue aliud, & sunt, qui putent, immemoriale tempus requiri: primum, quia cum hac in re factum rei animatæ exigatur & interuenire oporteat, videtur habere causam huiusmodi quasi possessio discontinuam, *l foramen. ff de seruit. vrb præd.* & consequenter videtur necessarium tempus immemoriale, *arg d. l seruitutes. in fin. ff. de ser.* deinde etiam, quia contra pascentem in alieno agro est præsumptio iuris communis, *arg l. altius. C. de seruit. & l. fin. C. de rebus alien.* Ergo tempus immemoriale requiritur, & ita est communis sententia, quam tenent Cæpol. *de seru. rust. præd. c. de serui iuris pas. num.* 14. idem Cæp. *ibi. c. de serui. aqua ductus num.* 39. Guid. Pap. *decis.* 573. Pet. Iaco. *in sua pract. c. de serui. pecoris de pr.* Decius *consil.* 483. *num.* 16. Ancharan. *consil.* 255. Bertrand. *consil.* 24. *num.* 10. *lib.* 1. Parisius *consil.* 27. *num.* 70. *lib.* 1. Chassaneus *in consuet. Burgund. rubr.* 13. §. 5. *num.* 16. Couarr. *lib.* 1. *resolut. cap.* 17 *num.* 11. sed prima ratio nihil est, & in contrarium (si non longè fallimur) est veritas, nec ponimus, vt prædium meum seruitutem realem acquirat in prædio vicini, nec ponimus, me prædium vllum habere, sed tantum ponimus, me tali veluti iure aduersario sciente & patiente, vsum fuisse, cuius patientia pro traditione est, *vt ff. de public. in rem act. l. si ego. §. 1. ibi. per traditionem vel patientiam forte.* & licet res inanimata (vt supra dicebamus) huiusmodi seruitutem quasi discontinuam causam habentem non posset præscribere breuiore tempore, quàm immemoriali, tamen cum hìc agatur, vt persona mea acquirat, animusque meus continuo quasi possidere videatur, non est, cur tempus immemoriale hìc exigatur, sed tempus

tantum ordinarium, quo reliquæ seruitutes acquiruntur, *iuxta l. si quis diuturno. ff. de seruit. vrb. præd.* nec oberit mihi defectus tituli, vnde solet resultare suspicio malæ fidei, *argum. l. cum quærebatur. C. vnde vi.* nam illud, cum agitur de præscribenda rei proprietate, procedit, non sic cum agitur de præscribenda seruitute, vt iam ex communi opinione docuimus *in quæstionibus præcedentib. & seqq.* ita intelligentes *d. l. si quis diuturno.* nec oberit, quod contra præscribentem sit præsumptio iuris, cum quælibet res libera præsumatur, *iuxta l. altius. C de seruit.* Ergo videbatur desiderari
42 tempus immemoriale,† *argum. cap. 1. de præscrip. lib. 6.* nam respondeo illud procedere, quando & ageretur de præscribenda proprietate, & præterea essemus in rebus, quæ sola principis concessione quæri possunt, quæ reputatur ferè impossibilis, *l. apud Iulianum. §. constat. ff. de leg. 1.* & ita etiam intelligo *cap. 2. §. contrahentes. de rebus eccles. non alienand.* non sic quando agitur de præscribenda seruitute: nam ius seruitutis quasi vile & pauci momenti reputatur, sicque facilè acquiritur, quia de facili præsumitur in eo iure concedendo domini voluntas prona, sicque præscribens non videtur esse in mala fide, sed credere potius, dominum permissurum & concessurum, sicque licet contra præscribentem talem seruitutem sit iuris præsumptio, adhuc ea contingit tempore ordinario, *l. 2. C. de seruit.* cum igitur in specie nostra ea seruitus tempore ordinario contingat, in eo tantum quæstio erit, à quo tempore ea quasi possessio cœpisse videatur, & an caruerit omni vitio, quia non vi, non clam, non precario, &c.

SVMMARIA.

1 *Titulus allegatus an præsumatur contra facientem, cum communi.*

2 *Vasallorum præstationes an iustificentur ex tituli allegatione, quoad nobiles Hispaniæ.*

3 *Titulus allegatus non præsumitur ad præscribẽdam proprietatem rei corporeæ, nec etiam ad præscribendum eius vsumfructum, cum communi.*

4 *Solennitas à lege requisita non præsumitur interfuisse, nisi probetur.*

5 *Titulus allegatus an post longam possessionem præsumatur ad præscribendam seruitutem discontinuam, ingens pugna.*

6 *Seruitus discontinua an longo tempore in effectu acquiratur, si vtens ea titulum allegauit.*

7 *Seruitus habens causam continuam vel quasi longo tempore, habens vero causam discontinuam, tempore immemoriali præscribitur.*

8 *Titulus allegatus an in iis, quæ sunt modici præiuditij præsumatur, non tantum contra agentem, sed etiam contra patientem.*

9 *Titulus allegatus an post longam*

gam possessionem præsumatur in præscribenda seruitute discontinua.

10 *Tempus immemoriale nõ tam intelligitur ius præsumere, aut fingere, quàm ius vere inducere.*

11 *Titulus allegatus necessarius non est, ubi est possessio immemorialis, cõtra plures, cum communi.*

12 *Incapax simpliciter, an tempore immemoriali præscribat.*

13 *Tempore immemoriali quærũtur, quæ acquiri sola principis concessione possunt, siue titulus allegetur, siue etiam solum tempus, contra Curt. Alexan. Felin. & alios.*

14 *Titulus allegatus an præsumatur post longam possessionem in reditibus regalibus, contra ipsum Regem agentem.*

15 *Temporis immemorialis vis.*

16 *Fama plene probat in antiquis, cum communi.*

17 *Fama probantur antiqua, & vix alio modo.*

18 *Probationes coniecturales sufficiunt in antiquis.*

19 *Intellectus cap. primi, de præscriptionib. lib. 6.*

20 *Intellectus l. nullo. C. de rei vend.*

21 *Intell. l. cum de in rem verso. ff. de usur.*

22 *Intellectus l. 1. C. de pat. potestate.*

23 *Vasalli an possint se tueri contra Duces, Comites, Marchiones, aut nobiles alios Hispaniæ, quibus longo tempore id vectigal (quod alcau. dicitur) præstiterunt.*

24 *Titulus allegatus præsumitur etiam contra rusticum soluentem in annuis præstationibus longissimi temporis, cum communi, contra multos, & quid si sit longum tantum tempus.*

25 *Lex generalis comprehendit etiam personas priuilegiatas, si in ea materia, qua de agitur, non reperiuntur habere priuilegium speciale, cum communi.*

26 *Titulus allegatus post diutinam præstationem, etiam cõtra mulierem præsumitur.*

27 *Titulus allegatus post diutinam præstationem, præsumitur etiam contra Ecclesiam.*

28 *Titulus allegatus post diutinam præstationem, etiam cõtra fiscum præsumitur.*

Tituli allegatio necessaria non est post tempus immemoriale, cum communi.

29 *Titulus allegatus post diutinam possessionem, præsumitur in iudicio, siue petitorio, siue possessorio.*

30 *Annuæ præstationes an ex causa obligatoria factæ videantur, statur coniecturis.*

31 *Vasalli & similes annuas præstationes diu facientes, ut in posterum teneantur, oportet apparere, quod eas faciebant ex causa obligatoria.*

32 *Titulus in annuis præstationibus non aliter præsumitur, quàm si allegetur.*

33 *Titulus in annuis præstationibus quando præsumitur, admittitur probatio in contrarium.*

34 *Titulus allegatus ex annuis præstationibus non præsumitur, nisi essent uniformes.*

35 *Diuturna præstatio etiam lucratiua potest in posterum esse obligatoria, contra Ias. & alios, & nu. 36. 37 & 38.*

39 *Annuæ præstationes faciunt per longum tempus præsumi titulum allegatum, etiamsi contra allegantem esset præsumptio iuris, contra Iasonem, Riminald. Balb. & Alciat.*

40 *Titulus allegatus contra patientem rem suam ab alio vtifrui, non præsumitur per solum longum tempus, cũ quibusdam contra plures.*

41 *Titulus illegitimus non inducit obligationem in posterum, cum communi opinione.*

42 *Alimentorum fauore facile præsumitur obligatio in futurum, etiam ex præstatione nõ diuturna, cum communi.*

43 *Annuæ præstationes non faciũt præsumi obligationem in futurum si non allegetur.*

Cap. LXXXIV.

1 POSITA † possessione diuturna, an sequatur præsumptio tituli legitimi allegati, vehementer & controuersum est, & vsibus forensibus agitatum. & quidem si is legitimè (id est, non vi, non clam, non precario) & diu possedit, aut allegabat titulum legitimum, aut titulum non ex toto legitimum, aut nullum titulum allegabat, sed sola diuturna illa possessione, & sic præscriptione tuebatur sese. Primo casu cùm allegabat titulum legitimum, communis opinio esse videtur, vt is præsumatur ex possessione diuturna & legitima, *per l. cum de in rem verso, in verbo, longo tempore. ff. de vsuris.* Ita tenent gloss. & Bartol. *in l. cum de in rem verso. supra alleg. in gloss. mag.* sequitur, & dicit esse communem opinionem Florian. *ibi, colum. fin.* gloss. mag. & ibi Bartol. *num. 6. in l. seruitutes. 4 ff. seruitutibus.* Abb. *consil 6. in q. versic. 3. lib. 2.* gloss. & Bartol. *in l, 1. §. fin. ff. de aqua pluu. arcend.* glos. & communiter Doctores *in l. creditor C. de vsur.* glos. *in l. si certis annis.* vbi communiter Doctores *C. de pactis.* sequitur, & dicit esse communem opinionem Legistarum & Canonistarum Paul, *in d. l. seruitutes. col. fin.* Ioan. Andr. & alij *in cap peruenit. de censibus.* Innocent. *in cap. si diligenti. de rescript.* sequitur, & dicit communem opinionem Felinus *num. 41. in cap de quarta de præscript.* sequitur, & dicit communem opinionem Legistarum & Canonistarum Cæpolla *de seruit. vrba. præd. cap. 19. nu. 6.* vbi firmat, se ita sæpè vidisse practicari in omni annua præstatione, qualis est præstatio decimarum, quod & voluit glos. mag. *in fin. in d. l. cum de in rem.* Dyn. *in c. possessor. de reg. iur. vers. quærendum est.* & hanc communem opinionem, vt ex præstatione annua & diuturna præsumatur titulus legitimus, si allegetur ab eo, qui illam annuam præstationem exigebat, sequitur, & dicit communem Alciat. *in d. l. si certis annis.* sub quadam distinctione sequitur, & dicit esse communem opinionem Curtius senior *num. 12. ibidem.* sequitur etiam ibi, & firmat esse communem opinio-

opinionem Ludouicus Gozad *numer.* 7. vbi etiam Franciscus Curt. iunior *numero* 19. eam opinionem sequitur & dicit communem; quam opinionem sequitur & dicit communem Riminaldus *in dict. l. si certis annis, colum.* 3. *& rursus in colum. penultim.* qui circa intell. *dict. l. cum de in rem verso* non leuiter velitatur; sequitur tanquam communem Iason *in dict. l. si certis annis, num.* 7 vbi Decius *num.* 12. hanc sequitur & dicit communem; quam similiter sequitur, & communem appellat Alexand *ibi, num.* 7. & Fulgosius *in d. l. cum de in rem vers. ff. de vsuris.* vbi etiam Salicetus Ludouicus Romanus *num.* 22. hanc sequitur & dicit communem *in d. l. si certis*, quod & tenent *ibi* Petrus de Bellaperti. Iacobus Butrigarius, Cyn. Bald. Bart. & Ioan. Faber, vbi Iacobinus de S. Georgio hanc sequitur, & dicit communem *num.* 12. & etiam Aretinus *ibi, colum.* 2. Albericus & Odefredus *in d. l. si certis annis*, Albericus *in d. l. cum de in rem, columm.* 1. *in princip.* Idem *in d. l. seruitutes.* vnde † in omnibus exactionib. quas nobilium 2 Hispanorum non pauci solent à populis vasallisque suis exigere post diutinam huius rei possessionē, vix est vt illi possint se tueri contra talem nobilem, si titulum legitimum se habuisse alleget, isthæc omnia procedunt contra agentem, non sic contra patientem, quia longè facilius præsumitur debere, quod soluit & præstat sæpe ac multoties aliquis, q̃ cōtra eum præsumatur titulus si nihil faciat, sed tantum taceat, ac patiatur & dissimulet. Vnde † si fundum alienum bona fide per longum tempus posse- 3 di, an ex tali longi temporis continuata possessione præsumatur titulus, dubium est, si allegatus fuerit, vt sic si præsumatur eum fundum præscripsisse videat, sin minus secus, & sunt qui putent eum fundum minime præscriptum videri, quia regulariter in longi temporis præscriptione titulus à lege desideratur, *leg. nullo, C. de rei vendic. l. Celsus, ff. de vsucapion. l. diutina, l. super longi C. de præscr. longi temp. l. vnica, C. de vsucapion. transfor.* nec dubium est, quin si à lege quicquam desideretur, id est, desideretur alicuius rei interuentu, tunc non sufficiat ragulariter illud allegari, nisi & probetur re vera & existenter interfuisse, *l.* 1. *ff. de dolo, l.* 1. *ff. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.* Riminald. *in l. si certis annis, colum.* 5. *C. de pact.* sicq; vt existenter tituli interuentus exigatur, nec sufficiat eius allegatio ad rem corpoream longo tempore præscribendam, tenent Bart. *in l. Celsus, ff. de vsucapionibus.* Bald. & Iason *nu.* 15. *in l. si certis ann. de pact. C.* vbi Alexan. *n.* 9. Couarr. *in c. possessor, de reg. iur. part.* 2. §. 5. *in princip.* Bart. *in l. nullo. C. de rei vend.* Couar. *variarum resolu. c.* 17 *nu.* 7. est communis opinio secundum Balb. *de præscr. part.* 3 *princ. quæst.* 10. *num.* 7. Idem Balbus *in eodem tractat. in* 2. *part.* 4 *part. princip. quæst.* 1. Petrus de Bellaper. Butriga. Cyn. Bald & Angel. & Iacob. *num.* 21. & Salic. *in d. l. si certis annis.* vbi Ludouic. Roman. *num.* 36. Bald. Angel. & Imol. *in l.*

qui in aliena, in prin. Albericus *nu.* 5. *in l. si certis annis.* Idem *in d. l. seruitutes,* 4. *ff. de seruit.* idem Alber. *in d. l. cum de in rem verso, estq; opinio receptissima.* tradit Bertach. *in repert. ver. titulus, ver.* 5. & 6. Alex. *con* 108. *in causa & lite, colu. fi. lib.* 2. per Molinæ. *de vsur. n.* 205. Aretin. *n.* 4. *in d. l. qui in aliena, §. sed et si non adierit.* Riminal. *in d. l. si certis, colum penult. in princ.* vbi Alciat *prope fin.* hanc opin. sequitur, & dicit cōmunem, & ampliat vt procedat etiam in vsufructu non secus q̃ in ꝓprietate, ꝙ voluit Bart. *in l. cum de in rem, ff. de vsuris.* Huius autem communis opinionis ratio ea est, quia cum in præscriptionib. ordinariis titulus, aut iusta causa possidendi exigatur, vt dictis legibus, sane si sola tituli allegatio sufficeret, vanum esset dicere titulū requiri: nam quisq; possessor titulum allegaret etiamsi illum nunq̃ habuisset, sicq; iniuria fieret domino illius rei, de cuius possessione ac præscriptione agebatur, quę quidem iniuria vel minime fit, vel non tanta fit quādo præsumitur titulus allegatus ab exactore contra eum qui spōte singulis annis totius cōtinui decennii certum quid ex eadē causa formaliter, & in vna eadem seu pari quantitate persoluerat. Nam cum nullus præsumatur iactare suum, *l. cū de indebito, ff de proba.* cumq; geminatus actus denotet enixam deliberatamq; voluntatem, *l. si mulier, C. ad Velleianū,* qui toties quid ꝑsoluit, vix credibile est id nō debuisse, ne aliter suum iactare ac ꝓdigere sæpissime videretur, sicq; hoc casu titulū præsumi cōtra eum longe æquius est, quàm si præsumeretur cōtra eum qui rem suam ab alio possideri patiebatur ac dissimulabat, qui ꝑ hoc sibi non præiudicat quod titulū præsumendum cum agitur de præscribendo domino rei, licet facile sibi is tacens præiudicet, cum agitur de leuiore incōmodo, puta de præscribēda seruitute reali. Vnde si † te sciente &
5 patiente per fundum tuum ad fundum meum ire & agere cōsueui, an ex ista quasi possessione diuturna ius quæsierim seruitutis discontinuæ, quęritur si allegabam me titulum abs te habere, & quid si te inscio ire consueui, & quidē, partem negatiuā, vt regulariter posita possess. vel quasi possess. ista non præsumatur titulus ad acquirēdum lōgo tempore 10. vel 20. annorum seruitutē discontinuam, tenuerunt Petrus, Butriga. Cynus, Bald. *in d. l. si certis annis, C. de pact.* sentit Ias. *ibi, n* 15. Gloss. *in l.* 1. *§. fin. ff. de aqua pluui. arcend.* Iacob de Arena, & Angel. & Ludouic. Roman. *nu.* 36. *in d. l si certis annis,* vbi etiam Alexan. *num* 9. Angel. *in l. cum de in rem verso lect. anti. ff de vsu.* Bald. Angel. & Alexan. *in l. qui in aliena, in principio, ff. de acquiren. hered.* vbi Imola fatetur, hanc opinionem communem esse, licet fateatur contrariam practicari Alberic. *nu.* 5. *in d. l si certis ann* Idem *in l seruitutes,* 4. *ff. de seruit.* Idē Albe. *in l. cū de in rem supra alleg.* Bertach. *in repertorio verb. titulus. ver.* 5. & 6. per Carol Molinæ. *in tract. de vsu. n.* 205. Aret. *in d. l. qui in aliena, in princ.* & ita tenent Dd. secund. Bart. *in d. l. seruitutes.*

Contra-

Contrariam partem, vt ex illa diuturna quasi possessione oriatur præsumptio tituli ad acquirendam illam seruitutem discontinuam, tenuerunt Alexand. *in d.l. si certis, in finalibus verbis*, vbi firmat se ita consuluisse, tenent Gloss. Bart. & Bald *in lectura ordinaria, in d l. cum de in rem.* Gloss. & Bart. *in l. seruitutes*, 4. *ff. de seruitut.* Gloss. & Bart. *in l. 1. §. final. ff. de aqua pluuia arcend.* Bart. *in sua disputatione, incip. quadam mulier.* Idem *in consilio incip. quæritur vtrum iurisdictio.* Innocent. *in capit. si diligenti, de præscription.* Dynus *in §. aque. Institut. de action.* Anton. *in cap. peruenit. de censibus.* Raynerius *in dict. l. si certis.* Fulgos. & Florian. *in dict. leg. cum de in rem verso.* Bald. *in leg. 1. quæstion. 7. Cod. qui admitti.* Imol. *in dict. leg. 1 in fine, de aqua pluuia arcend.* Sal. *in dict. l. si certis.* Cumanus *in d. l. qui in aliena.* vbi Roman. idem tenet, modo is qui ibat per fundum alienum id faciebat tanquam vtens seruitute sibi debita, domino rei seruientis sciente, & patiente: & ista opionio seruaretur in practica, secundum Imolam *in d.l. qui in aliena,* sequitur, & dicit esse communem opinionem Legistarum & Canonistarum Paulus *columnn. final. in dicta l. seruitutes,* vbi etiam Florianus; sequitur etiam & firmat esse communem opinionem Balbus *de præscript. 3. part principal. quæstione 10. num. 7.* Alexand. *in dicta l. qui in aliena, in principio, columnn. final.* Cæpolla *de seruit. vrbanor prædio. cap. 19.* vbi firmat hanc esse communem opinionem. Felyn. *in capit. de quarta, de præscription. numero 41.* vbi hanc dicit communem opinionem Angel. *in dicto §. aquè. Institut. de actio.* sequitur, & dicit communem opinionem Balbus *de præscriptione, in 2. part. 4. part. princip. quæst. 1.* est communis opinio secundum Alexand. *consilio 108. in causa, & lite columnn. fin. lib. 2.* per Carolum Molinæum *de vsuris, numero 205.* est communis secundum Iasonem *num. 44. in princip. dict. l. qui in aliena,* & est communis opinio secundum Imolam *in dict. l. qui in aliena, in princip.* vbi eam sequitur Christophorus de Castellio. sequitur, & dicit communem Iacob. *num. 21. in d. l. si certis.* vbi Curtius iunior *num. 27.* vbi Alciat. *ad finem.* hanc sequitur, & dicit communem opinionem.

Denique † est & tertia opinio eorum qui existimant partem affirmatiuam (vt ex diutina possessione vel quasi seruitutis discontinuæ titulus allegatus præsumatur) veriorem esse, cum is aduersario sciente & patiente iure seruitutis habendæ vtebatur quasi iure suo potiretur, non sic si simpliciter iret per fundum alienum, cum id quasi iure familiaritatis fieri posset, & hoc casu procedat opinio cõtraria nagatiua, ita distinguunt Alex. *in d.l. si cert. ann. in fi.* Fely. *n. 41. in d. c. de quarta.* Rom. *n. 36. in d. l. si. cert. annis.* vbi Salic. & Iacob. *n 21.* Cuma. Ludouic. Roman. & Alex. *in d.l. qui in aliena, in princ.* Alex. *cons. 108. in causa & lite, lib. 2 col. fin.* Ias. *in d l. qui in aliena, num. 47.* Idem Alex. *cons. 50. ponderatis, nu. 8. lib. 3.* 6

& hæc

& hæc harum controuersiarum conciliatio satis communis & non iniqua nobis videtur, vnde fit firma & receptiua opinio, vt ex illa diutina quasi possessione seruitutis discontinuæ non præsumatur titulus, etiamsi allegetur, quando is qui per fundum suum ad fundum vicinum transibat, non apparet quod id faceret & iure suo, quasi seruitute sibi competenti vtens, & sciente & patiente aduersario, quod si transibat sciente & patiente aduersario & quasi iure suo, & sibi debita seruitute vtens, tunc videndum, an post longum tempus, si allegat titulum præcessisse, is præsumatur, vt per hæc quasi retro hæc discontinua seruitus quæsita videatur, (vide Curt. senioren. *in d. l. si certis, nu.* 15. qui tenet dict. communem concordiam.)

6 † Quid dicendum? & præmitte quod regulariter seruitus habens causam cõtinuam præscribitur longo tempore citra vllius tituli interuentum, *in l. si quis diuturno, ff. si seruitus vendi. leg.* 2. per Gloss. & alios *ff. si seruitus vendi.* seruitus vero habens causam quasi continuam eiusdem naturæ est, & eodem modo & tempore præscribitur, *l. foramen, ff. de seruitut. vrbanorum prædio:* seruitus autem habens causam discontinuam (qualis est illa quæ desiderat factum hominis continuum, & successiuum) nullo tempore nisi cuius memoria non existit, præscribitur, sed & tunc non tam præscripta, quam iure constituta & concessa videtur, *dict. l. seruitutes, vbi Gloss. & omnes, l* 1. *§. fin. ff. de aqua pluui. arcenda.* quæ omnia communiter recepta sunt, vt per Bartol. & alios *vtrobique post Glossas ibid. & per omnes in dict. l.* 2. *Cod. de seruitu. & aqua.* per Balbum *de præscript. in* 2. *part.* 4. *part. princip. quæstio.* 1. *in principio.* ergo pars negatiua vt is qui ad fundũ suum per fundum vicini quasi iure suo vtens, vicino sciente etiam & patiente transibat, per longum tempus non acquirat seruitutẽ iure probata est, quia eam non quæsiuit per interuentum præscriptionis, cum in hac materia non admittatur longi temporis præscriptio, sed tantum eius temporis cuius initii nulla hominum memoria sit, quinimmo etiamsi id tempus præterierit non tam præscripta, quam iure constituta illa seruitus videretur, *l. hoc iure, §. ductus aquæ, ff. de aqua quotidian. & æstiua leg.* 1. *§. fi. ff. de aqua pluuia arcend.* ergo in eo tantum quæstio erit, an ab aduersario hæc seruitus concessa videatur per illam patientiam, & quidem in re dubia quisque patiens vetare videtur in iis quæ sibi præiudicant, *l. qui vas, §. vetare, l. penult. aliàs final. ff. de furtis.* Præterea quid si singulis annis istius decennii semel tantum, aut bis per fundum meum ad tuum transibas, sane id me non vetasse non tam seruitutis constituendæ, quam comitatis, aut liberalitatis exercẽdæ gratia fecisse viderer. Nam & similiter eum qui venãdi causa, aut piscãdi fundũ meum ingressus fuisset, possem vetare & repellere, *l. adeo, §. fere, ff. de acquir. rer. dom.*

dom. & Institut. de rerum diuis. §. fera. cum seq. si tamen hoc rigido iure vsus non sum, sed comis & humanus erga eum extiti inhumanum esset, vt ille tam breui tempore, quam decem vel viginti annorum seruitutem contra me præscriberet, diuersum est in terminis *d. l. 1. §. fin. ff. de aqua pluui. arcend.* vbi repositum est potissimum argumentum eorum qui contrariam partem tuentur, ibi enim illa seruitus non tam discontinuam quam continuam causam habere videtur, cum ea in factum hominis non exigatur, sed aqua per se nullo cogente defluat riuos, ac veluti sulcos qua decurrit faciat, qui signi non ignobilis sed patientis ac permanentis sint, sicq; causam seruitutis continuam præ se ferant, diuersum est in facto hominis transeuntis, nullumque vestigium relinquentis. Neque ad rem pertinet. *d. l. cum de in rem verso.* quæ loquitur in faciente non semel tantū, sed etiam pluries, ex cuius facto veluti confessio quædam etiam geminata oritur, quæ nocet ficto illi confitenti, vel illi qui ad confitentis imaginem inspecta legis censura habetur: nos autem loquimur in tacente & patiente, qui interrogatus, cur tamdiu dissimularet ac taceret, respondere posset opportunius tempus spectasse se: at qui vltro sponteque sua dabat singulis annis totius continui decennii pecuniam suam vniformem vniusque summę, non ideo quid rogatus respondere posset.

Ad *l. 1. de patr. potest. C. & ad l. qui in aliena. §. sed & si non adierit, & l. si filius. C. de peti. hered. cum simil.* responde quod loquuntur in terminis longe diuersis, ergo, &c. *vt l. si ff. de calumniatoribus.* & præterea ibi agebatur de non tam graui præiudicio si recte inspiciantur.

Denique quod ex diuturna & vniformi præstatione facta singulis annis totius decennii continui si allegetur titulus, præsumatur interfuisse aut præcessisse, est satis durum, vt exclamant plæriq; eorum quos supra retulimus, etiam si interfuerit factum soluentis decies geminatum ex eadem causa procedens etiam vniforme ergo rigor ille non est trahendus ad casum longe minorem longeque diuersam rationem habentem, quale est in patiente & tolerante, vt per fundum suum alius transiret, & re vera nulla lege aut coacta & peremptoria ratione huius contrarium probatum inuenies. Ergo † quod Bar. & receptior opinio aiebat, 7 nempe quod in his quæ sunt parui aut non admodū magni præiudicii quale est incommodum seruitutis realis prædii seruientis ex diutina quasi possessione si titulus præcessisse allegetur, is præsumitur etiam contra patientem & nihil agentem, vix est vt in vlla seruitutis specie retenta opinione nostra verificetur, nam in seruitute quæ acquiritur cursu eius temporis, cuius memoria non stat, non verificatur, quia in ea talem titulum allegare necesse non est, vt continuo dicemus, non quoq; verificatur in ser-

uitutibus quæ longo tempore acquiruntur, quia in eis tituli interuentus necessarius non est. *d.l. si quis diutino. l. 2. C. de seruit.* Ergo, &c. stat itaq; ex diutina possessione titulum allegatum præsumi contra agentem in illo actu decies geminato, non sic contra patientem, cum agitur de præscribendo dominio cuiusq; rei. Verum si ageretur de præscribenda seruitute, tunc sunt opiniones supra relatæ, sed illa receptior est, vt per tituli allegationem post diutinam quasi possessionem ius seruitutis quæsitum videatur, quæ communis opinio ex mente eorũ qui eam tuentur, duo habent capita. Primũ, quando is qui diu fuit in quasi possessione illius seruitutis, allegabat se titulũ habere ab ipso domino fundi. Alterum quãdo allegabat titulum habere se se ab alio tertio, quem is quasi possessor seruitutis dominum existimabat; nam vtroq; casu volunt vt ius seruitutis quæsitũ videatur, licet in modo acquirendi sit differentia, quia cum titulum a domino se habuisse allegat, tunc ab origine concessionis ius seruitutis quæsitum videtur, cum vero dicit se titulum habuisse a non domino, tunc non ab initio concessionis, sed demum post impletum decennium id ius quæsitum videtur, sed in vtroque isthæc communes sententiæ nobis suspectæ visæ sunt, nam vsucapio est acquisitio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti, ita definit Iureconsultus *in l. 3. ff. de vsucap.* sed in seruitute discontinua possessio continua esse non potest *d.l. seruitutes. 4. ff. de seruitu.* ibi, nemo enim tam perpetuo tamque continenter ire potest, vt nullo momento possessio eius interpellari videatur, & rursus Iureconsultus *ibi* ait, Seruitutes rusticorum prædiorum & si corporib. accedunt, incorporales tamen sunt, & ideo non vsucapiuntur. Cum enim in vsucapionibus duo simul exigantur, scilicet possessio & possessionis continuatio, in seruitute quidem discontinua nec possessio vere adest, quia non possidentur vere, cum corporalia non sint, sed quasi possidentur, *vt ibidem notatur per l. quoties. ff. de seruitute. l. ædes ff. de seruitut. vrb. præd.* nec continuatio possessionis adesse potest, quia nemo tam perpetuo tamque continenter ire potest, &c. *vt d.l. seruitutes* ergo si seruitutem discontinuam præscribi diceremus, essent duo specialia, Primum, quia dispensaretur cum possessione vera, quæ in vsucapionibus regulariter desideratur, *contra l. 1. cum ibi notatis. C. de dotis promiss.* Tot ergo specialia admittere simul inciuile esset, præsertim ad inducendam præscriptionem: quæ iniquissimum
1 præsidium veritati esse solet, secundum quæ longe verior opinio videtur, vt si postquam longo tempore decem vel viginti annorum fui in quasi possessione seruitutis discontinuæ, allegaui titulum habuisse me non a domino, sed ab aliquo tertio (siue illum re vera probauerim, quia re vera interfuit, siue non probauerim vere, sed dicam illum præsumi ex illa diuturna quasi possessio-

sessione) non videar illam seruitutem præscripsisse, cum re vera possessio, & possessionis, siue veræ siue fictæ continuatio, & sat superque esse debeat, si præscriptio admittatur in seruitute habente causam continuam (cum ibi non esset vera possessio, licet non deesset illius fictæ possessionis continuatio) absque eo quod etiam in seruitute causam discontinuam habente præscriptionem talem contra tot regulas iuris admittere velimus. Duo ergo tenemus contra mentem eorum qui communem opinio. relatam tuentur, Primum, quod etiam si emissem seruitutem, quæ haberet causam discontinuam, à non domino, quem dominum esse credideram, eaque longo tempore vsus essem sciente domino, adhuc ius huius seruitutis discontinuæ non viderer vsucepisse. Alterum quod longe minus viderer tale ius quæsiuisse cum titulum non probaui, sed tantum allegaui quod præsumi volebam ex diutina illa possessione.

Quid † autem si post diutinam illam possessionem sciente, & patiente domino contingentem allegabam titulum habuisse me à vero domino, an is titulus præsumatur, & cõmunis opinio supra relata post Gloss. mag. *in fin. in dict. l. seruitutes,* voluit titulum præsumi *per l. cum de in rem verso. ff. de vsuris. l. prima. §. fin. ff. de aqua pluui. arcenda.* Sed *dict. l. cum de in rem.* loquitur de titulo præsumendo contra agentem, nos loquimur de præsumendo titulo contra patientem, in quo est longe minor ratio, & sic cessat extensio. Et *d. l. 1. §. fin.* loquitur in tempore, cuius initii memoria nõ extat, nos solum in tempore ordinatio: vnde nihil obest, sicque communis remanet sine sufficiente fundamento, & contraria quam multi supra relati tenuerunt probatior est. 8

Illud autem notandum est, quod † cum quis fuit in quasi possessione seruitutis discontinuæ tanto tempore cuius initii memoria non sit, ius illius seruitutis reale ex solo ipso tempore citra alterius vllius rei interuentum quæsiisse videtur, hoc probatur plane *in l. 1. §. fina. ff. de aqua pluuia. arcenda. ibi, vetustatem vicem legis tenere. & l. 2. §. apud Namusam, eo. titulo, ibi, plane si fossa iure facta sit, cuius memoria non stat, & in l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidia. & æstiua, ibi iure constitui, & in cap. primo. §. final. de præscript. in 6.* vbi in quibus casibus præscriptio etiam longissima non procedit sine titulo, in illis tempus cuius initii memoria non extat, sufficit, non (vt nos interpretamur) quod illud tempus habeatur pro titulo, non magis, quam titulus si re vera interfuisset haberetur pro tempore, sed quod vt contingat iuris acquisitio alterutrum sufficit, vel titulus legitimus, vel tempus cuius initii, &c. quasi à pari procedant, etenim licet tempus solum de per se non sit modus tollendæ aut inducendæ obligationis personalis. *l. obligationum fere. §. placet. ff. de actio. & obligatio.* tamen ipsum tempus huc atque illuc 9

potest

potest & solet iura re alia adimere & transferre. *l. fin. C. de loca. l. quoties, & fere per totum. C. de donatio. quæ sub modo l. fin. § sin autem sub conditione. C. commu. de lega. l. seruo legato. §. 1. ff. de legat. 1.* & in specie nostra in materia præscriptionis verius est ex solo tempore, & possessione continua citra vllius tituli interuentum dominium, & iura re aliena acquiri, vt manifeste probat Iureconsultus *in d. l. 3. ff. de vsucap.* dixi plene supra in quæstionibus præcedentibus; & dicam infra id quod si contingit in præscriptionibus ordinariis, longe facilius eueniet in præscriptione vel in tempore cuius initii, &c. tu dic. *vt dixi supra par. prim. q.* 10. vbi dixi tempus solum de per se nihil generare.

Cum ergo ius reale omne, omneque dominium nobis & possit & soleat contingere per continuationem possessionis eius temporis cuius initii memoria non sit, citra alterius vllius rei interuentum, sequitur † non esse necessum, vt quisque possessor huius temporis cuius initii, &c. alleget titulum, & ad eius præsumptam probationem tempus inducat; quinimo sat superque est ipsum tempus allegare cuius solius cursu cum continua possessione citra alterius tituli vel extrinsecæ causæ interuentum ius omne reale ac dominium nobis contingit, & sic est communis, & vera opinio, quod titulum allegare non est necesse, quam tenuerunt Cyn. *quæst. penult.* Ang. Paul. & Ias. *colum. fin. limi.* 10. *in l. si certis annis. C. de pact.* Glo. & Paul. *in d. l. seruitutes.* Bart. *in d. l. cum de in rem verso* Bald. *in l. 2. C. de fideicom.* Ioan. And. *in c. peruenit, de censibus.* Riminaldus *in d. l. si certis. colum. penult.* Balb. *de præscript. part. 3. quæst. 10. num. 9.* Aymo. Crauet. *de antiq. tempo. part. 4. versi. absolutus. num. 49. licet varius fluctuansque procedat.* Gloss. *in c. super quibusdam. §. præterea. verbo non extat, ff. de verb. sign.* Freder. de Senis, *cons. 234. super primo puncto col. 2.* Socin. *consi. 127 colum. penul. libr. 1.* Idem *cons. 181. lib. 2.* Abbas *consil. 7. & quanquam. lib. 2. colum. 4.* Ioan. Fab. *in § aque. Instit. de act.* Gozad. *cons. 8. col 8. num. 37. in hac causa illustrissimi.* licet contrarium & minus recte (vt nobis videtur) tenuerint Alexan. *consilio 74. viso puncto. colum. 3. num. 20. versic. accedat ad hoc. lib. 4.* & Fel. *in cap. accedentes, de præscript. col. 5.* Curt. iunior. *consilio 158. colum 4. in fin.* sed prior opinio quæ receptior est, verior est, nam vbi est tempus cuius initii, &c. non requiritur titulus, vt not. Card. *in consil. 114 incip. dico Petrum non audiendum, circa fin.* Felin. *in c. si diligenti. colum 7. in 9. restrictione, de præscrip.* & ratio est, quia spacium tanti temporis cuius initii memoria non extat, habetur loco tituli legitime constituti. *l. hoc iure. §. ductus aquæ. & ibi Glossam. ff. de aqua quotidiana. & æstiua.* & habet vim priuilegii. *c. super quibusdam §. præterea. in glossa. in verb. non extat, de verbor. signif.* & habet vim legis. *l. 1. §. fin. ibi; vetustatem vice legis obtinere leg in summa, in princip. ibi, vetustas quæ semper pro lege habetur. ff. de aqua pluui. arcend.* Card. *consil. 88. incip. Capitulum*

rulum ciuitatense. & habet vim priuilegij expresse concessi à principe, Bald. *in cap. 1. column. 1. in titu. qua sint regal.* Iason. *in l. de quibus ff. de legibus, column. 14.* Alex. *consi. 6. volum. 1. viso themate. & consil. 74 incipi videtur quod tota difficultas. column. 2. volumin. 4.* & dicit Andr. de Iser. *in capitul. primo, in verb. flumina public column. 3. in titul qua sint rega.* quod spacium tanti temporis cujus initij memoria non extat in contrarium, tantum potest quantum Imperator cum caussa, refert Iason. *in repe. leg quominus column. 11. de flum.* & possessione tanti temporis præsumitur titulus etiam si nõ allegetur, Innoc. & Bald. *in c. si diligenti, in fine de præscript.* imo secundum Fely *in cap. cum à nobis, colu. 3. de præscript.* præsumptio resultãs ex tali tempore dicitur juris & de jure, ideo non recipit probationem in contrarium.

Quid † autem si detur incapaci ex parte illius qui per tempus cujus initij memoria non est, stetit in possessione illius rei vel juris, cujus de acquisitione agitur, an per hoc sibi acquirat, & quidem si simpliciter sit incapax expeditum est, quia per hunc titul. nõ magis capax efficietur quam per reliquos titul. caussas, aut modos acquirẽdi, vnde vt per reliquos titu. quærere nõ posset, nec per istum poterit, at si ex concessione principis acquirere tãtum posset, an post tale tempus cujus initij, &c. talis principis concessio præcessisse intelligatur, vt puta in decimis, quæ laico acquiri possunt ex sola Papæ concessione, non ex alio titu. aut ex alterius concessione. *cap. dubium de decimis.* & sunt qui velint acquiri non posse, per tale tempus. ita Fely. *de prescr. cap. accedentes, colum. 5. numer. 6.* Alexand. *consi. 74. column. 3. lib. 4.* Curt. Iun. *consi 158. column. 4. in fin.* Soci. *consi. 260 lib. 2.* quod † ipsi limitant vt nõ procedat quando ipsam summi Pontificis cõcessionem allegaret, & ad ejus probationẽ allegaret possessionem temporis cujus nõ esset memoria, nam tunc ex tali tempore tit. præsumeretur, quod vltimum impugnat Aym. Cra. *vbi sup. num. 51.* significans quod hoc casu etiamsi tit. alleg. non sufficiat. 11

Quid dicendum? & sane magis est, vt etiam hoc casu jus quæsitum per id tempus cujus initij memoria non sit intelligatur, per jura, & rationes supra adductas, quod intelligo dupliciter, Primum quando titul. fuit allegatus, & ad ejus probationem adducebatur id tempus cujus initij memoria nõ erat, idq; cum Alex. Fely. Curt. Jun. cõtra Soc. & Aym. *vbi supra.* Deinde etiam si solum tempus allegaretur, nam tali tempore allegato virtualiter, & implicite etiam titul. ille sic vt opus erat qualificatus allegari intelligitur, cum vt ostendimus, ipsum tẽpus et sine alio adminiculo sit modus cõcedendi & inducẽdi dominiũ jusq; reale, illudque hinc adimendi, & illuc transferendi & licet jura, quæ hanc vim & potestatem huic tempori cujus initij memoria non est, dederunt, sint mere positiua, sicque possint illam vim cum vo-

poteſt & ſolet iura re alia adimere & transferre. *l. fin. C. de loca. l. quoties, & fere per totum. C. de donatio. quæ ſub modo l. fin. § ſin autem ſub conditione. C. commu. de lega. l. ſeruo legato. §. 1. ff. de legat.* 1. & in ſpecie noſtra in materia præſcriptionis verius eſt ex ſolo tempore, & poſſeſſione continua citra vllius tituli interuentum dominium, & iura re aliena acquiri, vt manifeſte probat Iureconſultus *in d. l. 3. ff. de vſucap.* dixi plene ſupra in quæſtionibus præcedentibus; & dicam infra id quod ſi contingit in præſcriptionibus ordinariis, longe facilius eueniet in præſcriptione vel in tempore cuius initii, &c. tu dic. *vt dixi ſupra par. prim. q.* 10. vbi dixi tempus ſolum de per ſe nihil generare.

Cum ergo ius reale omne, omneque dominium nobis & poſſit & ſoleat contingere per continuationem poſſeſſionis eius temporis cuius initii memoria non ſit, citra alterius vllius rei
10 interuentum, ſequitur † non eſſe neceſſum, vt quiſque poſſeſſor huius temporis cuius initii, &c. alleget titulum, & ad eius præſumptam probationem tempus inducat; quinimo ſat ſuperque eſt ipſum tempus allegare cuius ſolius curſu cum continua poſſeſſione citra alterius tituli vel extrinſecæ cauſæ interuentum ius omne reale ac dominium nobis contingit, & ſic eſt communis, & vera opinio, quod titulum allegare non eſt neceſſe, quam tenuerunt Cyn. *quæſt. penult.* Ang. Paul. & Iaſ. *colum. fin. limi.* 10. *in l. ſi certis annis. C. de pact.* Glo. & Paul. *in d. l. ſeruitutes.* Bart. *in d. l. cum de in rem verſo* Bald. *in l. 2. C. de fideicom.* Ioan. And. *in c. peruenit, de cenſibus.* Riminaldus *in d. l. ſi certis. colum. penult.* Balb. *de præſcript. part. 3. quæſt.* 10. *num.* 9. Aymo. Crauet. *de antiq. tempo. part. 4. verſi. abſolutus. num. 49. licet varius fluctuanſque procedat.* Gloſſ. *in c. ſuper quibuſdam. §. præterea. verbo non extat, ff. de verb. ſign.* Freder. de Senis, *conſ. 234. ſuper primo puncto col. 2.* Socin. *conſi. 127 colum. penul. libr.* 1. Idem *conſ. 181. lib.* 2. Abbas *conſil.* 7. *& quanquam. lib. 2. colum.* 4. Ioan. Fab. *in §. æque. Inſtit. de act.* Gozad. *conſ. 8. col* 8. *num.* 37. *in hac cauſa illuſtriſſimi.* licet contrarium & minus recte (vt nobis videtur) tenuerint Alexan. *conſilio 74. viſo puncto. colum. 3. num. 20. verſic. accedat ad hoc. lib.* 4. & Fel. *in cap. accedentes, de præſcript. col.* 5. Curt. iunior. *conſilio 158. colum 4. in fin.* ſed prior opinio quæ receptior eſt, verior eſt, nam vbi eſt tempus cuius initii, &c. non requiritur titulus, vt not. Card. *in conſil. 114 incip. dico Petrum non audiendum, circa fin.* Felin. *in c. ſi diligenti. colum 7 in 9. reſtrictione, de præſcrip.* & ratio eſt, quia ſpacium tanti temporis cuius initii memoria non extat, habetur loco tituli legitime conſtituti. *l. hoc iure. §. ductus aquæ. & ibi Gloſſam. ff. de aqua quotidiana. & æſtiua.* & habet vim priuilegii. *c. ſuper quibuſdam §. præterea. in gloſſa. in verb. non extat, de verbor. ſignif.* & habet vim legis. *l. 1. §. fin. ibi; vetuſtatem vice legis obtinere leg. in ſumma, in princip. ibi, vetuſtas quæ ſemper pro lege habetur. ff. de aqua pluui arcend.* Card. *conſil. 88. incip. Capi-*

tulum

tulum ciuitatense. & habet vim priuilegij expresse concessi à principe, Bald. *in cap. 1. column. 1. in titu. quæ sint regal.* Iason. *in l. de quibus ff. de legibus, column. 14.* Alex. *consi. 6. volum. 1. visò themate. & consil. 74 incipi videtur quod tota difficultas. column. 2. volumin. 4.* & dicit Andr. de Iser. *in capitul. primo, in verb. flumina public column. 3. in titul quæ sint rega.* quod spacium tanti temporis cujus initij memoria non extat in contrarium, tantum potest quantum Imperator cum caussa, refert Iason. *in repe. leg quominus column. 11. de flum.* & possessione tanti temporis præsumitur titulus etiam si nõ allegetur, Innoc. & Bald. *in c. si diligenti, in fine de præscript.* imo secundum Fely *in cap. cum à nobis, colu. 3. de præscript.* præsumptio resultãs ex tali tempore dicitur juris & de jure, ideo non recipit probationem in contrarium.

Quid † autem si detur incapaci ex parte illius qui per tempus cujus initij memoria non est, stetit in possessione illius rei vel juris, cujus de acquisitione agitur, an per hoc sibi acquirat, & quidem si simpliciter sit incapax expeditum est, quia per hunc titul. nõ magis capax efficietur quam per reliquos titul. caussas, aut modos acquirẽdi, vnde vt per reliquos titu. quærere nõ posset, nec per istum poterit, at si ex concessione principis acquirere tãtum posset, an post tale tempus cujus initij, &c. talis principis concessio præcessisse intelligatur, vt puta in decimis, quæ laico acquiri possunt ex sola Papæ concessione, non ex alio titu. aut ex alterius concessione. *cap. dubium de decimis.* & sunt qui velint acquiri non posse, per tale tempus. ita Fely. *de præscr. cap. accedentes, colum. 5. numer. 6.* Alexand. *consi. 74. column. 3. lib. 4.* Curt. Iun. *consi. 158. column. 4. in fin.* Soci. *consi. 260 lib. 2.* quod † ipsi limitant vt nõ procedat quando ipsam summi Pontificis cõcessionem allegaret, & ad ejus probationẽ allegaret possessionem temporis cujus nõ esset memoria, nam tunc ex tali tempore tit. præsumeretur, quod vltimum impugnat Aym. Cra. *vbi sup. num. 51.* significans quod hoc casu etiamsi tit. alleg. non sufficiat. 11 12

Quid dicendum? & sane magis est, vt etiam hoc casu jus quæsitum per id tempus cujus initij memoria non sit intelligatur, per jura, & rationes supra adductas; quod intelligo dupliciter, Primum quando titul. fuit allegatus, & ad ejus probationem adducebatur id tempus cujus initij memoria nõ erat, idq; cum Alex. Fely. Curt. Jun. cõtra Soc. & Aym. *vbi supra.* Deinde etiam si solum tempus allegaretur, nam tali tempore allegato virtualiter, & implicite etiam titul. ille sic vt opus erat qualificatus allegari intelligitur, cum vt ostendimus, ipsum tẽpus et sine alio adminiculo sit modus cõcedendi & inducẽdi dominiũ jusq; reale, illudque hinc adimendi, & illuc transferendi & licet jura, quæ hanc vim & potestatem huic tempori cujus initij memoria non est, dederunt, sint mere positiua, sicque possint illam vim cum vo-

voluerint, adimere ademisseque prima facie videantur in terminis *cap. accedentes, & cap. cum ex officij, & c. caussam, quæ, de præscript.* tamen magis est, vt intelligantur in præscript. longi temporis vel longissimi, non autem in acquisitione, quæ per tempus cujus initij, *& cap. contingit.* nam secundum veras, & communes opiniones præscriptio tantum longi temporis & vsucapio jure ciuium inuentæ erant, non etiam præscriptio longissimi temporis, vel alia vlterior, & tamen eo jure acquisitio, quæ per tempus cujus initij memoria non est, contingebat, in vsu erat quasi inter acquisitiones, quæ per interuentum præscriptionis contingebant minimè connumeranda, ergo licet agnoscendũ sit, potuisse dicta jura canonica vim & potestatem hujus temporis, cujus initij memoria non est, adimere, tamen nondum ademerunt, neque ex mente illorum canonum est, vt adempta intelligatur, nam dum tractant de pręscriptione adimentis, non pertinent ad materiam nostram, nostramque acquisitionem aliunde non à classe præscriptionum profectam.

Denique quum præsumptio quæ resultat ex hoc tempore, cujus initij memoria non est, sit juris, & de jure, vt tradit Felyn *in cap. cum à nobis, colum 3. de præscript.* Alexandri. *consi. 13. colum. 3.* post alios per eum relatos: & sic contra eam nõ admittatur probatio, vt per Gloss. & omnes *in l. siue possid e. Cod. de proba.* & cum non tam præsumptio sit juris, quam fictio, vt tradit Aym. Crauet. *de antiq. temp. par. 4. versic. absolutus, numer.* 50. superest, vt si in terminis *dict. cap. dudum.* ille possessor decimarum probaret se per tempus, cujus initij memoria non esset, possedisse, obtineret, etiamsi aduersarius ostenderet titulum minus legitimum eum possessorem habuisse, scilicet priuilegium habitum ab illo Rege Angliæ. Nam dicenti obest tibi titulus illegitimus, responderem simul cum ipso titulo illegitimo, potui habere alium titulum idoneum interpretatum eodem tempore, vel antea, vel postea, quod si instasset, pluralitas titulorum non præsumitur, replicarem, id verum regulariter, sed fallit vbi adest tempus cujus initij, &c. nam tunc non solum pręsumitur titulus idoneus sed etiam fingitur, vel præsumitur tali præsumptione juris & de jure, quæ non admittit probationem in contrarium secundum Felyn. & Aymon. *vbi suprà*, vel secundum nos post tale tempus jus re vera aufert dominium illinc vbi prius erat, sicque ablatum illud transfert in hunc possessorẽ, & quemadmodum post præscriptionem completam mala fides, aut scientia rei alienæ superueniens non tolleret jus semel ac legitimè per pręscriptionem quęsitum, vt ex vera & communi conclusione resoluimus *de succes. crea.* §. 12 *numer.* 117. ita quoque & hoc casu licet post huius vetustissimi temporis legitimam possessionem emergeret aliquis titulus non sat legitimus, vnde coniiceremus, & su-

ſpicaremur initium poſſidendi fuiſſe non ſat legitimũ adhuc tamẽ ea juris acquiſitio, quæ ſemel ac legitimè per talis temporis præteritionem contigerat ac facta fuerat, non infirmaretur, aut infecta redderetur, *argum. cap. factum legitime, de reg. iur. in 6. facit l. 1. in princip. cum ibi plenè traditis per Doct. C. de rei vxor. act.* & multa quæ traduntur per Aym. *de antiq. temp. par. 4. verſi. abſolutis. nu. 59. & quæ nos tradi. lib. de ſuc. crea. §. 1.*

Contrarium tamen in ſpecie tenent Fely. *in cap. cum nobis. columm. 3. de præſcript.* Alexand. *conſil. 13. columm. 3.* Aym. *vbi ſuprà, numer. 60.* Paulus Caſtrenſ. *conſil. 423 ex puncto transmiſſo. columm. 2.* Bellam. *conſil. 10. columm. 10.* Alexand. *conſil. 113. columm. 1.* Aym. *vbi ſupra numer. 60.* qui eos refert, ſed Felyn. non hujus animi fuit, vbi ſupra, ſed tantum dixit, quod poſtquam poſſeſſor probauit tanto tempore poſſediſſe ſe, cujus initij memoria non ſit, admittitur, probatio in cõtrarium, ad docendum non per tantum tempus, ſed per breuius tempus, illum poſſediſſe, & vtcunque ſit noſtra opinio (ſi non fallor) tenenda eſt per jura, & rationes ſupra adductas. Nec moror in cõfutãdis argumẽtis, quę traduntur per Aym. *vbi ſupra*, & alios, quia nos diuerſa ratione vtimur, quæ nobis peremptoria, & coacta viſa eſt, ad quam ipſi nec reſpondent, nec de ea meminerunt, quod notãdum, quia ſæpe habuimus, & habemus hodie de facto judice me in noſtro ſummo prætorio Hiſpano rei dominicę in cauſis non leuioribus, ſed ſummorum ducum, comitum, & marchionum, præſertim in illis reditibus regalibus (qui vulgo alcaualas & tertias vocantur) verum iſthæc procedunt in terminis juris communis, nam jure regio fortis text. eſſe videtur *in l. 3. & 4. in quatuor alcaualarum, & l. fin. tit. de las præſcript. lib. 3. ordin. & in titul. de las donationes. lib. 5. ordin fere per totum illum titul.* quarum legum interpretationẽ propter lites pendentes cõſulto prætermittimus, & hic: vide omnino infra *c. 189. num 7.*

Facit pro nobis viua ratio, nam temporis immemorialis vim adimere vis oſtenſo titulo illegitimo, aut quaſi is titulus nullius momenti ſit; aut quaſi ex ipſo vtpote illegitimo poſſeſſor præſumatur in mala fide, *argum. capit. 11. §. contrahentes, de rebus Eccleſ. lib. 6.* ſed quod habeatur pro non titulo nihil noceret, quia in tali præſcriptione non deſideratur tituli interuẽtus nec etiam probatio, nec etiam allegatio, *vt ſupra diximus*, quod autem ex ipſo titulo illegitimo arguatur, vel ſuſpicetur mala fides; eſt omnino falſum, nam bona fides orta etiam ex injuſta cauſſa, ſufficit ad pręſcriptionẽ. Injuſtam a. cauſſam accipere debemus quãdo is, qui poſſidebat, & præſcribebat titulo illegitimo nitebatur, & denique bona fides præſumitur ſiue qs tit. legitimũ habeat, ſiue etiam nullum omnino titulum habeat, ſiue & tertiò titulum habeat illegitimum. *arg. l. ſi id quod. ff. pro derelict. ibi, quaſi*

volente & concedente domina l.si vir. ff. pro donat. nisi quando adsunt conjecturæ: quæ vrgent contra talem possessorem, veluti si antequam emeret sibi à domino rei denunciatum fuit ne emeret eam rem à non domino possessam, & in alijs casibus particularibus, vt isthæc omnia plenè diximus in superioribus quæstionibus & etiam in sequentib. hujus libri.

13 Iuxta superiora † si vectigal regium seu regij census, aut reditus aliquis regius fuerit exactus seu collectus ac receptus diu ab aliquo nobilium seu magnatum, qui illud vectigal non nomine regio, sed suo proprio nomine, & quasi jure suo colligebat ac percipiebat, deinde cum tale vectigal ab ipso rege repetatur, ille nobilis dotis, aut emptionis nomine sibi competere alleget eumque titulum per longam illam possessionem præsumptiuè probare velit, an audiendus sit, vel obtinebit vt ex illa diutina quasi possessione, & perceptione illius reditus seu vectigalis sequatur præsumptio tituli allegati, quæ res Hispaniæ vsitatissima est, cum ducum Hispanorum, marchionum, comitum, & reliquorum nobilium nomine, & quasi jure suo non regio illud vectigal (quod vulgo alcauala appellatur) perceperint, & regi repetenti sese defendunt ac tueantur eo nomine quod legitimum titulum ab initio possessionis habuerint, quem præsumptiuè probare contẽdunt, probata diutina possessione. Et quod talis allegatio eis non patrocinetur, videtur *per text. in capitu. primo de præscriptionibus in sexto*, vbi quando est præsumptio juris contra eum qui annuam præstationem diu exegit ac possedit, (qualis est præstatio decimarum) ad præscribendam in futurum talem annuam exactionem, non sufficit titulum allegare, nisi probetur, vel decurrat tempus cujus initij nõ sit memoria. Sed Rex Hispanus videtur, quod fundet suam intentionem *in dict. l. vectigali* ac reditu, (qui alcauala vocatur) & sic quod sit prę sumptio juris regij contra possidentẽ, ac percipientem, & cõsequenter, quod non sufficit talem titulum allegare nisi vel probetur, vel tempus cujus initij memoria non sit, præterierit. Et-

14 enim † si præterierit tempus cujus initij memoria non sit, id pro jure constituto, & ab ipsis partibus sponte concesso habetur. *l. 1. §. fin. de aqua pluu. arcen* ibi, vetustatem vicem legis tenere, legis inquam conuentionalis, nam de ea ser[mo] ibi fiebat. *ad idem, leg. hoc iure. §. ductus aquæ ff. de aqua quotidian. & [æ]stiu. & ff. de*

15 *itine. actuq; priua. leg. apparet. §. penultim.* Ratio † quia antiqua quorum origo memoriam excesserit, nullum genus probationis admittunt præter probationem famæ, & ideo in eis sola fama citra vllum adminiculum facit plenam probationem, quod fama in eis faciat plenam probationem, tradit Gloss. *in leg. at qui natura. §. cum me absente. ff de negot. gest.* Baldus. *in auth. quas acti. columnn. fin. Cod. de sacrosanct. eccles.* Idem *in leg. cum*

super.

super. C. de rei vendic. idem Bald. *in l. in bona fidei. col. vlt. C. de rebus credit.* idem Bald. *in l. 4. C. de probat.* Bald. *in l. non ignorat. col. 6. C. qui accusare non possunt.* sequitur, & firmat esse communem opinionem Deci *in cap. 1. num. 46. de appellat.* Felin. *in cap. veniens. num. 9. de testibus* & iterum *num. 16.* Lambertinus *de iure patronatus. 2. par. lib. 2. artic. 9. quaest. 10.* Ludouicus Gozadi. *consil. 8. num. 47.* Andreas Tiraquell *de primogenitu. in praefat. num 103.* Matth. Afflict. *in decis. Neapol. decis. 277. num. 1.* Gratus *consil. 95. lib. 2 num. 15.* Anton. *in cap veniens. num. 10. de verborum significat.* Bartol. *in l. 2. §. Labeo. ff. de aqua pluuia arcenda.* Hippol. Marsil. *in l. de minore. §. plurimum. num 60 ff. de quaesti.* idem *in singul. 505.* Ias. *in l. praetor ait. §. praetor ait. ff. de edendo.* Pet Paulus Paris. *consil. 23. lib. 1. num. 236.* Carolus Rui. *consil. 13. num. 3. lib. 4.* idem *consil. 103. numer. 15. lib. 5.* Aym. *de antiquit. tempor. part. 1. sectio. ampliatur nunc. numero 8. fol. 23.* Decius *in capitul causam. 2. notab. de probat.* Petr. Duen. *in regul. 299. numer. 7.* Decius *consil. 42. colum. 2.* Aymo. Crauett *vbi supra, sectione, viso fol. 72.*

Quod † autem in antiquis nullum genus probationis inueniatur praeter probationem famae, vt tradunt iuniores *in rubr. ff. si cert pet. & in l. admonendi. ff. de iureiuran.* patet, quia in his, quorum origo memoriam excedit, testes non possunt rectè deponere, neque scripturae, & instrumenta publica fidem facere: nam simul ac instrumentum authenticum esse negetur, vix est, vt possit verificari, aut authenticum probari, & historiae dicuntur esse scripturae priuatae, quae ex antiquitate, & fama fidem assumere intelliguntur, sicque in tam antiquis, quae vitam memoriamque hominum excedunt, ad solam famam omnes species probationis rediguntur, inque † ijs tam vetustis probationes leuiores & admittuntur, & solent sufficere, *vt l. si seruus seruum. §. inquit lex. ff ad legem Aquil.* sufficitque probatio per indicia & coniecturas, *l census. ff. de probat. l. qui ex literis. ff. de secund. tabul. cap. causam. de probat. cap. cum olim. de cens. & vtrobiq; per gloss. & Doctores.* Paulus Castrens. *consil. 164 in praesenti causa quae vertitur. colum. 1. lib. 2.* Anchar. *consil. 310. tres domini magnific. colum. 2.* idem Anchar. *consil. colum. 6. 3. dub. in dub. in fin.* Calcan. *consil. 8. colum. 5.* Ias. *consil. 128. colum. 1. lib. 1.*

16 (beside line "Quod † autem ... inue-"); 17 (beside line "nis rediguntur, inque † ijs ...")

Quod & sequitur Aymon Crauet. *de antiquit. tempor. part. 1. section. viso de fama. num. 3.* vt tamen, inquit, non procedat contra possessorem, aut reum, de cuius possessionis iniustitia apparet, quia probatio, quae fit ex temporis antiquitate, dicitur praesumptiua & coniecturalis, ideo admitti non debet contra veritatem, id est, contra eum, de cuius iustitia possessionis apparet, ita Aym. *vbi supra, num. 32.* allegat Innocentium & Dd. communiter *in c. causam. de probat.* Socin. *in cons. 194. subtiliter & eleganter. num. 9. lib. 2.* vbi firmat, hanc esse communem opinionem Doctorum, *in c. cau-*

6.*causam.* & ibi etiam docet, vt in his tam antiquis omne genus probationis reducatur ad famam & communem opinionem, per Deci. *in d.c.1.col.4.de appell.* per Cor. *cons.304.col.5.lib.3.* per Aymonem, *vbi supra*, per 1.*sect. viso in hac.fol.73.*

18 Adhuc † tamen *d.cap.1.de praescript.lib.6.* non facit contra dictos vectigalium possessores, quia iure nostro regio nulla reperitur lege vetitum, vt alius non posit praeter Regem illud vectigal possidere, & habere, (quod alcauala appellatur) ait. iure canonico vetitum nominatim est, ne vnus Episcopus in alterius dioecesi decimas percipiat: cum enim decimae debeantur, & sint clericis singularium Ecclesiarum necessariae ad eos clericos alendos, qui cultui diuino intersint, sacraque ministrent, eueniret, vt si vnus Episcopus in alterius dioecesi decimas perciperet, illius dioecesis clerici non haberent, vnde satis commodè alerent sese. Ita probat *cap. cum sint homines. cap cum in tua. cap dudum. de decimis. cap. de quarta. de praescription. cap omnes basilicae. 16. quaest.17.* & ideo dictis iuribus nominatim resisti videmus, ne vnus Episcopus in alterius dioecesi decimas percipiat, vnde si earum praescriptionem captet, talis praescriptio quasi contra iuris prohibitionem & resistentiam intelligitur, ideo non procedit, nisi vel titulus ostendatur, vel praeterierit tempus, cuius initij, &c. ita nominatim intelligunt illum text. Corrasius de seruitutibus *in l. seruitutes, magna, num.35. ff. de seruit* Couarruuias *lib.3. resolut. cap.17. num 7.* Decius *consil.134. viso puncto. num.4* Paul. Castrens. *in d.l. seruitutes. numer.7.* Bald. *de praescript. part.3. quaest.10. numer.9.* quae quidem ratio cessat in specie nostra, vbi, vt diximus, tale vectigal ab alijs praeter Regem teneri, vetitum non reperitur, quinimo, etiamsi esset vlla iuris regij praesumptio contra possessores huius vectigalis, adhuc tamen videtur, vt illud possent praescribere: nam etiam tempore ordinario, & citra vllius tituli interuentum praescribuntur seruitutes habentes causam continuam, *l si quis diuturno. ff si seruitus vendic. l. 2. C. de seruit. & aqua.* & vtrobique per Doctores communiter, & est communis opinio, vt plenè per Balbum *de praescription. in 2. part. 4 part. principal. in princip.* & tamen contra praescribentem seruitutem est iuris communis praesumptio, quia quaeque res praesumitur esse libera, *l. altius. C. de seruit.* vnde etiamsi id vectigal (quod alcauala vocatur) ad Regem nostrum pertinere in re dubia praesumi (quod satis certum non est) fateremur, adhuc contra talem praesumptionem praescriptio curreret ordinaria, nisi in quibus casibus ex regio priuilegio longius tempus desideratur. Quinimo sunt, qui velint, vt *d. cap primum.* procedat duntaxat in rebus Ecclesiae, vt voluerunt Paul. *num.7. in d.l. seruitutes.* Dyn. *num.27. in cap. possessor. de regul. iur. in 6.* vnde cessat eius decisio in specie nostra, qui loquimur in rebus profanis, & cum *d. cap. primum* varios recipiat intel-

intellectus, in eo fieri non potest sufficiens fundamentum. Bart. *in l. non solum. §. liberationis verba. ff. de libe. lega.*

Præterea *d. cap. 1.* procedit, quando possessor nitebatur præscriptione, in qua regulariter desideratur tituli aut iustæ causæ allegatio & probatio, *l. nullo. C. de rei vendicat. l. Celsus. ff de vsucapion. l. vnica. C de vsucap. transf. l diutina l. super longi. C. de præscript. longi temporis.* Diuersum est in specie nostra, vbi possessor sese tuebatur non præscriptione (quasi rem à non domino initio habuisset) sed concessione, quasi eam initiò ab ipso domino, qui ius alienandi habuit, cœpisset, sicque statim huius vectigalis ius & dominium quæsiisset, sicque sumus in terminis *cap. cum personæ. § quod si tales. de priuileg. in sexto.* non autem in terminis *dict. cap. 1.* Nec dubium est, quin si allegem me habuisse causam titulumque ab ipso domino, qui nunc rem, ius, aut vectigal repetere vult, & probauero, possessionem diutinam ipso sciente & patiente, minimeque contradicente, per eam præsumetur titulus à me allegatus ex receptissima illa communi resolutione supra allegata, *per dict. l cum de in rem verso. ff. de vsuris.* & in hoc tantum quæstio erit, an in hac materia fauore regio longius tempus desideretur.

Neque † ad rem pertinet, quod secundum hoc confunderetur materia præscriptionum, in qua tituli non modo allegatio, sed etiam verus ipsius interuentus exigitur, *dict. l. nullo. cum similibus supra allegatis.* nam illud procedit, quando possessor agnoscit, se non habere titulum à vero domino, sed ab alio, ex mente Pauli Castrens. *in d. l. seruitutes.* nos loquimur, quando ab ipsomet domino se titulum habuisse firmabat, sed sanè magis est, vt hoc casu non præsumatur titulus habitus à vero domino, nisi probetur, non magis, quàm si ab alio habitus allegaretur, quo casu probari etiam oporteret *per dict. l. nullo. cum similibus supra allegatis.* & quia regulariter, vbi fit mentio de allegatione, intelligitur etiam, quod adsit probatio, nec sola allegatio sufficiat, *l. 1. ff. de dolo. l. 1. ff. si quadrup. pauperiem.* nec me mouet *d. l. cum de in rem.* quia procedit, quando allegatur & probatur actus factus ab aliquo, non tantum semel, aut bis, sed etiam decies geminatus, & ex interuallo, puta semel in quolibet anno, & sic continuatus per totum decennium, & vniformis. At † in specie nostra non ponimus illum actum eius, qui dominum esse se dicit, interfuisse ergo, &c. præsertim cum etiam in terminis *dict. l. cum de in rem.* ter geminus actus non sufficeret, vt ex communi opinione resoluit Iason *in l. si certis annu. Cod. de pactis. numer. 15.* Anton. *in cap. literæ. de dilat.* per omnes *in dict. l. si certis.* Ergo magis est, vt titulus allegatus non præsumatur ex possessione diuturna, siue à vero domino habitus esse dicatur, siue ab alio, nisi decies geminus actus veri domini probaretur ex interuallo, &

19

20

vniformes, *vt d.l.cum de in rem.* & vide plenissimè per Balbum *de præscr.part.3.quæst.10.* vbi *num.11.* latè discutit intellectum *l.si filius.C.de pet.hered.*

21 Tenendo hanc partem † tunc *ad l.1. C.de pat.potest. l.si filiusfamilias.C.de pet.hæred.l.qui in aliena in princip.versic.sed etsi non adierit.ff.de acquirend hæred.* responderi posset ex mente Bartoli *in d.l.cum de in rem* & ibi communiter Doctores, Bartol.& communiter Doctores *in d.l.seruitutes.* quod ex diuturna possessione, vel quasi possessione præsumitur titulus allegatus in præscriptione seruitutis, & in reliquis similibus, quæ sunt non admodum grauis incommodi, non sic quando ageretur de amissione totius rei, qua de agitur, & se ita habet non modo communis, sed etiam receptissima omnium eorum opinio, quos supra retulimus tenuisse, vt ex diuturna hac possessione vel quasi possessione præsumatur titulus allegatus ad præscribendam seruitutem, quæ haberet causam discontinuam, quasi hoc sit non admodum magni incommodi, qui titulus non præsumeretur, si ageretur de magno præiudicio. Sed hæc communis opinio, & recepta solutio, non placuit disertissimo viro Didaco Couarruuia *in libro primo variarum resolutionum, cap.17. numer.7.* post alios ibi relatos, cuius etiam opinionem non refero, quia diuersa nobis sententia sedet, sed & præter hæc communis solutio plus quàm manifestè confutatur, *per dict.l.1.de patr.potest. iuncta l.filiusfamilias.§.secundum vulgarem.ff.de legat.1. & Institut. de singul.rebus per fideicommiss.relict.* vbi habetur, patriam potestatem esse rem inæstimabilem, adeo vt licèt quis posit per fideicommissum rogari, vt restituat res suas vtcunque preciosas, siue illæ mobiles sint, siue soli, tamen, vt emancipet filium, rogari non potest, quia patria potestas est res inæstimabilis, & tamen ex diutina possessione, vel quasi, non desinit præsumi titulus allegatus, licèt ageretur de amittenda patria potestate, *vt dict.l.1.* vt interim omittam, quod in terminis *dict.§.sed etsi non adierit.* non agebatur de paruo præiudicio, *argument.l. quia poterat. ff.de Trebellia. §.sed neque. Institut. de authorit.tutor.* & longè minus in terminis *dict.l.si filius familias*, dic ergo, quod quando ex diuturna possessione vel quasi præsumatur, vel non præsumatur titulus allegatus, res quidem varia est, & anceps, & legumlatoribus alijs in causis visus fuit partem affirmatiuam, alijs vero in causis negatiuam partem sequi: vnde in casibus occurrentibus, qui nominatim nulla lege decisi reperiuntur, argumentum sumendnm est ab illa lege, quæ proximior est, & similior casui speciei que occurrenti, *l.quæritur. ff. de statu homi. l.non possunt.l.neque leges.ff.de legibus.* speciei autem nostræ, qua de agimus, nulla vnquam lex proximior similiorque reperitur, quàm *dict.l.nullo. Cod.de rei vendicat. l.Celsus. de vsucapion.*

cum

cum simil. allegat. in quibus habetur, ex diuturna possessione non præsumitur titulum allegatum ad inducendam præsumptionē, ergo idem & in specie nostra decisum esse intelligendum est. vt titulus habitus à vero domino patiente eius rei, qua de agitur, non præsumatur, licet allegetur non magis quam præsumeretur, si aliunde habitus allegaretur.

Ad iura in contrarium adducta responde quod loquuntur in casibus longe diuersis, & ex diuersis non fit illatio. *leg. fin. ff. de calumniato. Gloss. in l. si creditoris, vbi plene per Iason ff. de noui oper. nun.* quæ omnia procederent si possessor sese tueretur, dicens se titulum causamque legitimam possidendi ab ipso rege, qui per prius dominus fuerat illius vectigalis, de quo ageretur, habuisse, succumberet enim in iudicio proprietatis, quia ex illa diutina possessione titulus ille allegatus non præsumeretur. † Diuersum esset si diceret ab ipsis vasallis seu popularibus ciuibusve ius illius vectigalis percipiendi habuisse se, nam tunc ex inueterata possessione bene præsumeretur, cum ipsimet ciues huic possessori non decies tantum, sed multo pluries, centies aut millies forte hanc præstationem vniformem, & ex eadem causa fecissent, sicque regi tale vectigal repetenti aut vendicanti, opportune respondebit possessor, illud vectigal exigi solitum à suis oppidanis, vasallis & ciuibus sibi deberi, debitumque retro fuisse ex tali causa vel titulo in futurumque præstitum iri, an autem tantundem aut simile quippiam ab iisdem oppidanis aut ciuibus ipsi quoque regi debebatur, id sibi compertum non esse, hancque curam, aut huius rei inspectionem, aut notitiam ad se non pertinere, hocque vnum se certo scire ab oppidanis suis id sibi deberi, an regi quoque tantundem aut simile quippiam debuerint alii viderent: & in eo tantum quæstio erit, an longius tempus quam decem aut viginti annorum exigatur ad præscribendum vel dictum titulum præsumendum, contra populum quam desideraretur ad illum præsumendum contra quendam hominem priuatum. Illud enim certum est illam inueteratam quasi possessionem huiusmodi vectigalis (quę alcauala vocatur) exigendi sufficere, vt ex ea præsumatur titulus si allegetur, quia *dict. l. cū de in rem verso,* procedit in omni annua præstatione, qualis est præstatio decimarum & similium rerum, vt nominatim tenuit *ibi* Gloss. mag. cum qua transeunt communiter Doctores, *ibi,* & innumeri per nos supra relati in illo articulo, an ex diutina præstatione præsumatur titulus, ad tantundem in posterum exigendum, si allegetur habilis & legitimus, id quod longe facilius procedit in præstationibus menstruis vel etiam singularum hebdomadarum vel dierum, tantoque facilius quanto pluries geminatur & multiplicatur exactio vel actus exigendi, *facit l. prim. Cod. de fideicommiss. ibi, ali-*

21

 menta

menta menstrua & vestiarium annuum. Et in specie præter suprà relatos quod ea consuetudo per longum tempus exigendi pedagium sit præscripta contra populum ipsum, si legitimus titulus allegetur, tenet Albericus *numero* 4. *in dicta l. cum de in rem verso.* quod similiter satis in specie intelliguntur tenuisse omnes illi auctores, quos supra retulimus tenuisse, quod ex diuturna possessione titulus legitimus allegatus præsumitur contra agẽtem actum decies geminatum, licet non sic contra patientem nisi in his quæ non admodum magni essent præiudicii. At in specie nostra cum ille populus seu populares nõ tam patientium quàm agentium vicem sustineant, sine dubio contra eos talis titulus allegatus præsumitur, contra ipsum autem regem non sic facile præsumeretur, cum ipse nihil vectigalis illius nomine, quo de agitur, huic possessori præstitisset vnquam, licet tacuisset, dissimulasset, passusq; esset illud exigi, & in specie nobiscum tenet Alexand. *consilio* 113. *super primo, lib.* 1. *in princip.* qui plures allegat Bald. *in l. solent, §. fin.* vbi Bart. & alii, *ff. de offici. procons.* Stat ergo ex diuturna, præstatione præsumi legitimum titulum allegatum contra soluentem.

23 Hanc † communem sententiam amplia primo, vt procedat etiam contra rusticum. Ita in specie tenent Bartol. *in l. litibus, C. de agricolis & censi. libr.* 11. Iason *numero* 13. & Alciatus *in dicta l. si certis ann.* Alexand. *consilio* 113. *in principio, libro* 1. *incip. super primo dubio.* Specul. *de causa possessio.* 2. *versicul.* Idem Speculat. *de restit. spoliat. §. nunc dicemus, versicul. fina.* Baldus *in l. solent. §. fina. ff. de offici. procons.* idem Baldus *columm. penultim. in dicta l. si certis annis* Anton. *in capit. peruenit, de censibus.* sentit Alexand. *consilio* 124. *super primo quæsito, libro* 2. quæ communis opinio saltem vera est in longissimo tempore, vt per Alexandr. *dicto consilio* 113. Contra per hanc communem sententiam multi tenent quos refert Iason *vbi supra*, sed verior est communis opinio, tum quia rusticis non subuenitur nisi in casibus à iure expressis, *leg. final. cum ibi notatis, Cod. de iuris & facti ignor.* tunc etiam † quia lex

24 generaliter loquens comprehendit personas vtcunque priuilegiatas, si in materia qua de agitur non reperiantur habere peculiare priuilegium, *leg. in fraudem, §. fin. ff. de milit. testamento.* Iason, *vbi supra*, Decius *in leg. ex testamento. C. unde liberi.* Alciatus *libro* 4. *paradox. capit. decimo.* Decius *consilio* 5. plenè per Tiraquell. *de retract. Gloss.* 14. *numero* 91. *cum* 20. *seq.* Crotus *num.* 18. *in l. nemo potest, ff. de legat.* 1. vbi Annibal. *numero* 366 & Ripa *numero* 52. Decius *in l. hac consultissima, colum. final. C. qui testament. fac. poss.* Iason *in l. sicut, numero* 10. *C. de testamen. milit.* sed in hac materia rusticus on reperitur habere peculiare priuilegium, er-

25 go, &c. Amplia secundo, † vt procedat etiam contra mulierẽ, ita tenent Baldus *colum. penul.* & Iason *num.* 13 *in dicta l. si certis.*

Bart.

Bart. *in d. l. litibus.* Alciatus *in d. l. si certis.* Antoni. *in d. c. peruenit,* Alexand. *dict. consilio 124 super primo quæsito, lib. 2.* quæ communis sententia etsi a quibusdam, quos refert Iason, *vbi supra,* impugnetur, tamen vera est, quia mulieri non subuenitur nisi in casibus à iure expressis, secundum Doctor. supra citatos, *per text. cum ibi notatis in dicta l. fin. Cod. de iuris & fact. ignor.* & ipsa regulariter vtitur iure communi, *dict. l. in fraudem.* vnde cum in hac materia non reperiatur habere peculiare priuilegium, licet alias in casibus habeat multa priuilegia, de quibus per Decium *in l. fœminæ, ff. de regulis iuris.* sequitur quod & in ea locum habebit, *dicta l. cum de in rem verso.* Amplia tertio, † vt procedat etiam in ecclesia, Salicetus *in dicta l. cum de in rem, quæstio. septima.* 26
Iason *vbi supra, numero 13.* Decius *in dicta l. si certis annis. num. 13.* & Alciat. ratio, quia vtcunque sit ecclesia priuilegiata, tamen cum hac in re non reperiatur habere peculiare priuilegium, necesse est, vt comprehendatur sub regula, *argument. dict. l. in fraudem, cum authoritatibus supra allegatis.* Quarto † amplia vt procedat etiam contra fiscum eadem ratione, quod nominatim tenuit Iason, *vbi supra,* & Decius etiam *vbi supra numero 13.* sed in ecclesia & fisco in eo tantum quæstio erit, an longius tempus quam in reliquis exigatur, quod & tenet Alciatus *in dicta leg. si certis annis.* Quinto † amplia, vt etiam tituli allegatio necessaria non sit, quando præteriit tempus cuius initii memoria non extat. Ista est communis opinio, quam tenent Angelus, Paulus, Cyn. *quæstion. penultim.* Iason *in decima limitatione, columna finali, in fin. in dicta l. si certis annis.* Bartol. *in dicta l. cum de in rem verso.* sentiunt Gloss. & Paulus Castrensis *in l. seruitutes, magna. ff. de seruitut.* Baldus *in leg. 2. Cod. de fideicommiss.* Ioannes Andr. *in capit. peruenit, de censibus.* Riminaldus *columna penultim. in dicta l. si cert. ann.* Balb. *de præscript. part. 3. quæst. 10. num. 9.* per Aymon. *de antiqu. temp. num. 43. sectione, materia ista. part. 4.* Sexto amplia † vt non solum in iudicio proprietatis, sed etiam in iudicio possessorio ex diuturna illa solutione præsumatur titulus allegatus ad tuendum eum in possessione. ita tenent, & ita communiter teneri refert Iacobinus de sancto Georgio *in dicta l. si certis annis, Cod. de pactis. numer. 24 per cap. querelam. de electi. text.* & ibi Abbas *in primo. not. in cap. sicut, de sententia & re iudicata.* Abbas & Imola *in dict. cap. querelam, bonus text. in capit. cum de beneficio, de prabend. in 6.* quinimmo ad obtinendum in possessorio non sunt necessariæ decem annuæ præstationes, sed pauciores sufficerent, vel fortè vna, secundum Angelum *in dicta l. si certis,* qua de re per Butrium *in dicto capit. querelam,* vbi Imola *numero 10.* hoc vnum indubitatum est, hunc possessorem facilius obtenturum in possessorio, quàm in petitorio; ideo Iacobin. *vbi supra,* cōsulit vt potius intẽtet is possessor possessorium vel quasi possessorium

27 28 29

quam

quam petitorium, & ibi docet formam libellandi, & ad obtinendum in possessorio sufficeret vnica præstatio, secundum Alciatum *in dicta l. si certis*. Paulus *in l. sicuti, §. si quæratur, ff. si serui vendi.* Felyn. *in cap. cum Bertholdus, colum. antepen. de re iudic.*

30 Septimo amplia † vt procedat non solum quando in ipsis solutionibus vel præstationibus expressa erat causa soluendi, sed etiam si expressa non fuisset, si modo ex aliqua coniectura arguatur, quod factæ fuerint illæ præstationes ex causa retro obligatoria, ita notanter per Riminaldum *column. final. dict. l. si certis annis.* itaque, Aut constat præstationes fieri ex præambula necessitate & obligatione præstandi, quæ in futurum quoque durabat, & tunc sufficit titulum allegare: licet non probetur, quia satis probatur præsumptiue per assertiones factas in ipsa præstatione, ita procedit *l. Campanus, ff. de op. lib.* Aut constabat retro nullam fuisse obligationem, & procedit *l. operis non impositis, ff. eodem.* Aut dubitatur, & tunc ad coniecturas recurrendum est; vtrum verisimilius sit, tales annuas præstationes factas fuisse ex præambula causa obligatoria, an ex mera liberalitate & voluntate; cessantibus autem coniecturis, Curtius iunior *in dicta l. si certis annis, num. 23. cum pluribus sequentibus.* tenet præstationes ex causa obligatoria, & sic ex necessitate factas videri potius quam ex voluntate & liberalitate: sed receptior opinio est in contrarium, vt & ipse fatetur, & infra docebimur, sed & si cum ipso Curtio teneremus, quod ex necessitate factæ viderentur, adhuc tamen ea necessitas deberet se continere intra terminos & numeros præstationum factarum, nec se deberet porrigere ad præstationes nondum factas.

31 Quod diximus † ex diuturna annua præstatione præsumi titulum legitimum, si allegetur, limitatur primò, vt non aliter procedat quam si illa annua præstatio facta fuerit ex certa causa obligatoria, veluti si ciues, aut populares alicuius villæ, castri, aut vrbis domino suo singulis annis præstabant certum frumentum, vinum, oleum, pecuniam numeratam, aut quippiam aliud ex causa emptionis, aut permutationis ex contractu inito, vt id in perpetuum singulis annis præstaretur, aliter enim si non appareret qua ex causa huiusmodi annuæ præstationes fierent, non obligarent in futurum. Ita tenent in specie Salicetus *in leg. si certis annis, quæstio. prima, Cod. de pact.* Idem Salicetus *in l. cum de in rem verso, supra allegata, similiter in prima quæstione,* vbi ait, hanc quæstionem non esse tactam à Doctorib. sequitur Alexand. *consil. 113. super primo dubio videtur, libro 1. numero 2.* Idem Alexand. *consilio 108. in causa & lite inter dominos, numero 15. columna final. libro secundo.* vbi allegat idem tenere Cumanum & Ludouicum Romanum *in leg. qui in aliena, in princip. ff.* de ac-

de acquirend. hered. Idem Alexand. *consil.* 14. *viso & considerato. numer.* 9. *eodem libro.* vbi allegat Bart. idem tenentem *in l. cum de in rem verso, circa fi. ff. de vsuris.* & Antonium Butrium *in repet. c. peruenit. de censibus.* tradunt expressim Riminaldus *colum. penult.* & Iason. *colum. fin. in d. l. si certis annis.* Felin. *in capit. causam quæ, de præscriptio.* est communis opinio Bald. *de præscript. part.* 3. *principali. q.* 10. *numer.* 8. vbi plures allegat. Intellige tamen quod etiamsi causa expressa non esset in solutione, si tamen ex ipsa solutione verisimiliter colligeretur, sufficeret. Ita Riminaldus, *vbi supra*, post Bald. quem allegat *in l. generaliter. C. de non numer. pecun.* quinimo Curt. iun. *in d. l. si certis. numer.* 20. *cum seq.* tenet quod semper solutio præsumitur fieri ex causa obligatoria, & sic tenet contra istam limitationem, licet fateatur hanc esse communem opinionem; sed communem tenet Curtius senior *ibi, num.* 16. & Decius *num.* 14. & Alciatus qui communem firmat ab omnibus teneri. Secundo limitatur † vt non procedat nisi illa 32
certa causa fuerit allegata. Ita Iason *colum. penult. num.* 15. & Alciatus *in d. l. si certis annis.* Alexand. *consil.* 113. *colum.* 1. *libro* 1. idem Alexan. *d. consilio* 108. *numer.* 15 *lib.* 2. Salicetus *in d. l. si certis. quæstio.* 1. Ratio, quia iuris præsumptio licet releuet ab onere allegandi. *l. si adulterium. §. idem Pollioni, de adult.* & est communis opinio, vt patet ex relatione Baldi *de præscriptio. part.* 3. *quæstio.* 10. *numer.* 19. est communis opinio, secundum Curt. seniorem *in l. si certis. supra alleg. numer.* 12. *vbi Curt. iterum num.* 16. Tertio limita, vt non sufficiat allegari nisi etiam in ipso libello causa ipsa præstationis allegetur, secundum Salicet. *in d. quæstio.* 1. *in l. si certis.* Idem *ibi d. l. cum de in rem, in eadem* 1. *quæstio.* Alexand. *in d. consil* 113. Iason *in d. l. si certis annis. col. fin.* vbi Curt. senior *num.* 16. & *numer.* 17. quod & sentit Alciatus *ibi.* Quarto limita, vt † hæc 33
præscriptio, quæ oritur ex hac annua, & diuturna præstatione, intelligatur esse præsumptio iuris tantum, non etiam iuris & de iure, & consequenter contra eam admittatur probatio in contrarium, ita est communis opinio, quam tenent Petrus & Cynus & Iason. *colum. fin. d. l. si certis annis.* Alexand. *d. consil.* 113. *libro* 1. *colum. fin.* Ioan. Andreæ *in cap. fina. de caus. possess. & prop.* Bald. *in l.* 2. *C. de dotis promiss.* Butrius *in capitul. peruenit, de censibus*, sensit Archid. 18. *quæstio.* 2. *cap. seruitium.* Iacobinus de sancto Gorgio *in d. l. si certis. numer.* 12. vbi ait quod præsumptionis tantum non etiam confessionis vim habent illæ præstationes, idem Curtius senior *numer.* 16. *ibid.* vbi Decius *numer.* 15. hanc communem limitat. sequitur & Alciatus *ibi.* Quinto limita, vt non solum causa illa allegetur, sed quod probetur, quia præsumptio iuris, licet releuet ab onere probandi, non tamen releuat ab onere allegandi. *l. si adulterium cum incestu. §. idem Pollioni ff. de adulter.* & quia regulariter vbi exigitur allegatio alicuius

cuius

quam petitorium, & ibi docet formam libellandi, & ad obtinendum in possessorio sufficeret vnica præstatio, secundum Alciatum *in dicta l. si certis.* Paulus *in l. sicuti, §. si quæratur, ff. si serui vendi.* Felyn. *in cap. cum Bertholdus, colum. antepen. de re iudic.*
30 Septimo amplia † vt procedat non solum quando in ipsis solutionibus vel præstationibus expressa erat causa soluendi, sed etiam si expressa non fuisset, si modo ex aliqua coniectura arguatur, quod factæ fuerint illæ præstationes ex causa retro obligatoria, ita notanter per Riminaldum *columnn. final. dict. l. si certis annis.* itaque, Aut constat præstationes fieri ex præambula necessitate & obligatione præstandi, quæ in futurum quoque durabat, & tunc sufficit titulum allegare: licet non probetur, quia satis probatur præsumptiue per assertiones factas in ipsa præstatione, ita procedit *l. Campanus, ff. de op. lib.* Aut constabat retro nullam fuisse obligationem, & procedit *l. operis non impositis, ff. eodem.* Aut dubitatur, & tunc ad coniecturas recurrendum est; vtrum verisimilius sit, tales annuas præstationes factas fuisse ex præambula causa obligatoria, an ex mera liberalitate & voluntate; cessantibus autem coniecturis, Curtius iunior *in dicta l. si certis annis, num. 23. cum pluribus sequentibus.* tenet præstationes ex causa obligatoria, & sic ex necessitate factas videri potius quam ex voluntate & liberalitate: sed receptior opinio est in contrarium, vt & ipse fatetur, & infra docebimur, sed & si cum ipso Curtio teneremus, quod ex necessitate factæ viderentur, adhuc tamen ea necessitas deberet se continere intra terminos & numeros præstationum factarum, nec se deberet porrigere ad præstationes nondum factas.

31 Quod diximus † ex diuturna annua præstatione præsumi titulum legitimum, si allegetur, limitatur primò, vt non aliter procedat quam si illa annua præstatio facta fuerit ex certa causa obligatoria, veluti si ciues, aut populares alicuius villæ, castri, aut vrbis domino suo singulis annis præstabant certum frumentum, vinum, oleum, pecuniam numeratam, aut quippiam aliud ex causa emptionis, aut permutationis ex contractu inito, vt id in perpetuum singulis annis præstaretur, aliter enim si non appareret qua ex causa huiusmodi annuæ præstationes fierent, non obligarent in futurum. Ita tenent in specie Salicetus *in leg. si certis annis, quæstio. prima, Cod. de pact.* Idem Salicetus *in l. cum de in rem verso, supra allegata, similiter in prima quæstione,* vbi ait, hanc quæstionem non esse tactam à Doctorib. sequitur Alexand. *consil. 113. super primo dubio videtur, libro 1. numero 2.* Idem Alexand. *consilio 108. in causa & lite inter dominos, numero 25. columna final. libro secundo.* vbi allegat idem tenere Cumanum & Ludouicum Romanum *in leg. qui in aliena, in princip. ff. de ac-*

de acquirend. hered. Idem Alexand. *consil.* 14. *viso & considerato. numer.* 9. *eodem libro.* vbi allegat Bart. idem tenentem *in l. cum de in rem verso, circa fi. ff. de vsuris.* & Antonium Butrium *in repet. c. peruenit. de censibus.* tradunt expressim Riminaldus *colum. penult.* & Iason. *colum. fin. in d. l. si certis annis.* Felin. *in capit. causam quæ, de præscriptio.* est communis opinio Bald. *de præscript. part.* 3. *principali. q.* 10. *numer.* 8. vbi plures allegat. Intellige tamen quod etiamsi causa expressa non esset in solutione, si tamen ex ipsa solutione verisimiliter colligeretur, sufficeret. Ita Riminaldus, *vbi supra,* post Bald. quem allegat *in l. generaliter. C. de non numer. pecun.* quinimo Curt. iun. *in d. l. si certis. numer.* 20. *cum seq.* tenet quod semper solutio præsumitur fieri ex causa obligatoria, & sic tenet contra istam limitationem, licet fateatur hanc esse communem opinionem; sed communem tenet Curtius senior *ibi, num.* 16. & Decius *num.* 14. & Alciatus qui communem firmat ab omnibus teneri. Secundo limitatur † vt non procedat nisi illa 32 certa causa fuerit allegata. Ita Iason *colum. penult. num.* 15. & Alciatus *in d. l. si certis annis.* Alexand. *consil.* 113. *colum.* 1. *libro* 1. idem Alexan. *d. consilio* 108. *numer.* 15. *lib.* 2. Salicetus *in d. l. si certis. quæstio.* 1. Ratio, quia iuris præsumptio licet releuet ab onere allegandi. *l. si adulterium. §. idem Pollioni, de adult.* & est communis opinio, vt patet ex relatione Baldi *de præscriptio. part.* 3. *quæstio.* 10. *numer.* 19. est communis opinio, secundum Curt. seniorem *in l. si certis. supra alleg. numer.* 12. *vbi Curt. iterum num.* 16. Tertio limita, vt non sufficiat allegari nisi etiam in ipso libello causa ipsa præstationis allegetur, secundum Salicet. *in d. quæstio.* 1. *in l. si certis.* Idem *ibi d. l. cum de in rem, in eadem* 1. *quæstio.* Alexand. *in d. consil* 113. Iason *in d. l. si certis annis. col. fin.* vbi Curt. senior *num.* 16. & *numer.* 17. quod & sentit Alciatus *ibi.* Quarto limita, vt † hæc 33 præscriptio, quæ oritur ex hac annua, & diuturna præstatione, intelligatur esse præsumptio iuris tantum, non etiam iuris & de iure, & consequenter contra eam admittatur probatio in contrarium, ita est communis opinio, quam tenent Petrus & Cynus & Iason. *colum. fin. d. l. si certis annis.* Alexand. *d. consil.* 113. *libro* 1. *colum. fin.* Ioan. Andreæ *in cap. fina. de caus. possess. & prop.* Bald. *in l.* 2. *C. de dotis promiss.* Butrius *in capitul. peruenit, de censibus;* sensit Archid. 18. *quæstio.* 2. *cap. seruitium.* Iacobinus de sancto Gorgio *in d. l. si certis. numer.* 12. vbi ait quod præsumptionis tantum non etiam confessionis vim habent illæ præstationes, idem Curtius senior *numer.* 16. *ibid.* vbi Decius *numer.* 15. hanc communem limitat. sequitur & Alciatus *ibi.* Quinto limita, vt non solum causa illa allegetur, sed quod probetur, quia præsumptio iuris, licet releuet ab onere probandi, non tamen releuat ab onere allegandi. *l. si adulterium cum incestu. §. idem Pollioni ff. de adulter.* & quia regulariter vbi exigitur allegatio alicuius

cuius

obligatoriam non præsumam. *d. §. circa*, nisi in ipsis præstationibus expressum sit, quod fiebat ex causa præambula obligatoria, vel ex ipsis id verisimiliter colligatur, *ita procedit d. l. cum de in rem verso*. ergo superior illa communis opinio, quam impugnauimus, potest defendi quando in illis præstationibus expressum fuit, quod fiebant ex causa meræ donationis præsentis, id est, quæ per præsentem rei interuentum fiebat, & finiebatur in ipso, vt sic tot essent donationes quot erant præstationes factæ, & finitæ, ex quibus neque vlla in postetum oriebatur obligatio, neque retro vlla obligatio, ad res illas tradendas præcesserat. *d. l. operis non impositu*. Potest etiam defendi quando præstationes nulla expressa causa fiebant, *vt dicto §. circa*, quia talis præstatio ex natura sui vel neutrum obligabit, vel si alterum, potius accipientem quam dantem, *vt Institution. de obligat. quæ quasi ex contractu nascun. §. secundo, vel tertio. & Institut. quibus modis re contrahi. obligat. §. primo & secundo*. Octauo limi-
36 ta † vt non procedat quando fieret vna præstatio pro decem annuis præstationibus, tunc licet causa obligatoria in præstatione expressa esset; adhuc tamen titulus allegatus non præsumeretur. Ita Iason. *in dicta l. si certis annis, Cod. de pact. columna fi-*
37 *nal.* & ibi Alciatus. Nono limita, vt tres † præstationes annuæ posteriores, quæ in aliis causis solent sufficere, *vt per Gloss. in l. secunda, C. de iure emphyteut.* tamen hic non sufficiant, vt titulus allegatus præsumatur. Ita Iason *in dicta l. si certis, ad finem*. Quia aliud est cum agitur de liberatione præsumenda, & de solutionibus retro factis præsumendis, vt in terminis *d. l. secunda*, aliud de obligatione præsumenda, vt in terminis *d. l. cum de in rem verso. argu. leg. Arrianus. ff. de actio. & obligatio.* Decimo limita, vt non procedat in beneficialibus. Iason. *vbi supra*, Bald. *in cap. ex parte Adæ, de restitut. spoliat.* idem Bald. *in cap. contingit, de dolo & contuma.* Alciat. *in d. l. si certis annis, ad finem*. Vn-
38 decimo limita, vt † non procedat, vbi ageretur de seruitio personali, quia tunc longius tempus desideratur, scilicet triginta annorum secundum Ias. *in d. l. si certis. colum. fin. numer.* 15. Bartol. *in l. litibus, C. de agricol. & censib. libro* 11. Idem *in l. cum de in rem. ad finem*. Cyn. & Bald. *in d. l. si certis. colum. final.* Ant. *in dict. c. peruenit.* late Balbus *de præscriptio. part.* 3. *quæstio.* 10. *num.* 10. per Curtium seniorem *numer.* 18. *in d. l. si certis annis*, quem vide. Duodecimo limita; vt non procedat vbi ageretur de præiudicio alicuius tertii, quia tunc requiruntur anni 20. *argum. cap. peruenit, de censib.* ita Iason *in d. l. si certis annis. colum. fin. num.* 15. Imola *in d. cap. peruenit. per text. ibi, iuncta Gloss.* Alexand. *consil.* 1. *lib.* 4. idem Alexand. *consil.* 17. *viso instrumento locationis. colum.* 3. *eod. libro* 4. quod non satis certum est, secundum Alexan. *in l. qui in aliena, in princ. ff. de acquiren. hered.* traditur per Curtium seniorem *num.* 18.
In d.

in dict. l. si certis annis, vbi etiam Alcia. hanc limit. sequitur. Tertiodecimo limita, † vt non procedat vbi erat juris pręsumptio 39
contra eum qui recepit illas annuas pręstationes, quia tūc non sufficerent decem annuę pręstationes, vt titulus allegatus præsumeretur, sed tot pręstationes tantique temporis, cujus initij memoria non esset, *argum. cap. 1. de præscript. lib.* 6. ita Ias. *in dict. l. si certis, limit. penultim.* & Riminaldus *column. fin.* sentit Alcia. *ibi*, & Balbus *de præscript. part.* 3. *quæst.* 10. *numer.* 9. Sed hi nobis videntur loqui contra text. & communem opinionem *ibi, in l. 2. Cod. de seruit. l. si quis diuturno, ff. si seruitut. vendi.* vbi licet sit pręsumptio juris, quod quælibet res pręsumatur esse libera. *l. altius, Cod. de seruitut.* tamen per longum tempus inducitur pręscriptio contra illam legis præsumptionem, quinimo in propriis nostris terminis, & sic in terminis *dict. leg. cum de in rem.* inducitur illa præscriptio seu præsumptio contra legis præscriptionem: Nam omnis contractus est res facti, *leg. consilio. ff. de curato. furio.* facta autem non præsumūtur. *l. in bello. §. facta. ff. de captiu. l. si emancipa.* vbi Ias. & alij. *Cod. de collatio.* & tamen ex diuturna illa præstatione præsumitur contractus ille allegatus, quasi illa pręsumptio, quod facta, de quibus non constat, non pręsumantur, excludatur per pręsumptionem hanc fortiorem, quæ deducitur ex diuturnis præstationibus. Ad *d. c. 1. de præscription. in* 6. respon. vt supra diximus, & infra fortè dicemus, vt cōtra patientem nō præsumatur titulus allegatus, vt ibi, sed cōtra agentem sic, vt hic. Quartodecimo limita, † vt procedat contra agentem, præstātem sed soluentem, nō sic cōtra patientem, quod dic. 40
vt suprà diximus in seruitute: aut in vsufructu, qui est pars dominij. *l. 4. ff. de vsufruct.* etiam si quis diu passus sit ab alio rem suam vtifrui, possessorque alleget titulum se habere, adhuc non obtinebit nisi illum probauerit, ita Curt. junior. *numer.* 27. *in dict leg. si certis annis.* Bald. *in l. fin. C. ne de statu defunctorum.* Aretin. *in d. l. si certis annis, in fin.* licet contrarium videantur tenere Glos. & Bartol. *in dict. l. cum de in rem verso, sicq; l. nullo, cum similibus. Cod. de rei vendic.* per quam in præscribenda cujusque rei proprietate non sufficit tituli allegatio nisi probetur, extenditur etiam ad vsumfructum cujusque rei, & *dict. l. si quis diuturno*, cum similibus limitabuntur, vt procedant in seruitutibus realibus, in quibus præscribendis titulus necessarius non est, non sic in seruitute personali, qualis est vsusfructus in quo præscribendo: titulus necessarius est. *argument. leg.* 4. *ff. de vsufruct.* Quintodecimo limita, vt non procedat in feudo, secundum Curtium juniorem *in dict. l. si certis annis, numer.* 27. Bald *in cap. fin. de feud. dato in vicem legis commissoriæ.* Sextodecimo limita, vt non procedat quando ageretur de præjudicio tertij, secundum Iaso. *column. final.* & Alc. *in d. l. si certis annis.*

Hactenus de primo casu cum titulus legitimus allegabatur.
41 † at secundo casu quando allegabat titulum illegitimum & insufficientem (puta postquam annis decem receperat annuam quandam præstationem, eandem in posterum similiter expetebat, dicens sibi fuisse pacto nudo promissam) tunc in posterum talem annuam pręstationem nō poterit exigere, ita se habet communis opinio, quam tenent Gloss. & communiter Doct. *in d. l. cum d. in rem verso. in Gl. mag. & Gloss. fin. in d. l. si cert. annis. & gl. in l. 1. §. fin. ff. de aqua pluuia arcenda*, quam opinionem sequuntur, & firmant esse communem Areti. *columm.* 2. & Iacobinus de sancto Georgio. *numer.* 12. *in dict. l. si certis annis*, post Petrum de Belaperti. Cyn. Iacob. Butrigar. Bartol. Bald. Ioan. Fabr. Salicet. Angel. & Paul. Castrens. *ibi*, vbi etiam Decius *numer.* 12. eam sequitur, & dicit esse communem opinionem: quod & firmat eam sequutus Ludouicus Romanus *ibi numer.* 22. sequuntur & dicunt communem opinionem Salicet, & Fulgos. *in dict. l. cum de in rem verso*, hanc sequuntur & firmant esse communem Iaso. *numer.* 7. & Alciatus, & Alexand, *numer.* 7. *in dict. l. si certis*, vbi Riminal. *colu.* 3. & Curtius junior *numer.* 19. & Curtius Senior. *in repe. numer.* 11. hanc opinionem & sequuntur, & communem dicunt, quod & firmat eam sequutus Ludouic. Gozadi *ibi nume.* 7. est communis opinio secundum Iacobinum *colum. fin. dict. l. cum de in rem verso*. & secundum Felynum. *in c. de quarta, num.* 41. *de præscriptionibus*. sequitur, & dicit esse communem opinionem Paul. Castrens. *in l. seruitutes, 4. ff. de seruitut. column fin.* hanc dicit communem opinionem Cæpolla *de seruitut. vrbanorum prædiorum. cap.* 19. vbi eā sequitur tenent Gloss. & communiter Doctores *in l. 1. C. de fideicommiss.* Bart. & alij *in dict. l. seruitutes*. Alberic. & Odofredus *in d. l. si certis*. Albe. *in d. l. seruitutes*. Idem *in d. l. cum de in rem verso. colum. 2. in princip.*

Hujus autem receptissimæ opinionis ratio ea est, quod ex diuturna possessione titulum legitimum præsumi si allegetur, procedit inspecta legis præsumptione, sicque & eam allegari oportet. *l. si adulterium cum incestu §. idem Pollioni. ff. de adulter. l. licet Imperator. vbi per nouissimos. ff. de leg.* 1 & contra hanc præsumptionem admittitur probatio, vt in specie tradunt Ias. *colu. fin. in dict. l. si certis annis.* vbi Paul. Castrēsis & Cynus *quæst.* 10. Bal. *in l. 2. C. de dotis promissione.* Ioan. Andr. *in c. fin. de causs. possessio. & propriet.* Butrius *in cap. peruenit, de censi.* Alex. *consi.* 113. *super primo dubio, libro primo.* Riminaldus, Decius, & Curtius, Iunior, & alij communiter *in dict. l. si certis annis.* vnde cum ipsemet possessor fateatur se ex titulo inhabili, & non obligatorio annuam illam pręstationem exegisse, tantum abest vt in posterum possit quicquam petere, quod potius ea quæ retro exegerat, deberet quasi indebitè solutum restituere, *argum. per totum. Cod. & ff. de condict.*
inde-

indebiti. Confessio enim hujus possessoris agnoscentis titulum fuisse illegitimum non solum probatio est legitima, sed etiam superat omnem fidem reliquarum probationum *l. fin. C. de fidei. §. fin. Instit. de fidei. hered. l. vnic. C. de confess.* diximus plenius *libr. de succes. cre. §. 23. num.* 31.

In summa licet ex diuturna annua præstatione quæ processit ex titulo inualido, non sequatur aut inducatur obligatio in futurum, tamen fauore † alimentorum in vltima voluntate relictorum inducitur obligatio in futurum, etiamsi testamentum minus solenne, & sic titulus inualidus allegaretur, & præstatio, quæ præcessit non per annos decem, sed tantum per annos tres facta esset. Ista est communis opinio, quam tenent Gloss. Azo. *in summa*, Placentinus, *in summa*, Petrus Bellapertica, Odofredus, Iacobus Butrigarius, Ioannes Faber, Cyn. Albericus, Bartolus, Baldus, Angelus, Salicet. Fulgosius, Paulus Castrens. & Corneus, *colum. 2. in leg. 1. C. de fideicomm.* estque communis opinio, secundum Corneum *ibi*, Gloss. Odofredus, Iacobus Butrigarius, Petrus Bellapertica, Cyn. Ioan. Faber, Albericus, Bartol. Baldus, Angelus, Salicetus, Fulgosius, Paulus Castrensis *in leg. si certu an. Cod. de pact.* Gloss. Butrigarius, Odofredus, Faber, Cynus, Petrus Bellapertica. Albericus de Rosate, Bart. Bald. Angel. Salicetus, & alij *in lege creditor. Cod. de vsur.* Gloss. Iacobus de Arena, Albericus, Bartolus, Baldus, Angelus, Fulgosius, Florianus, Iacobinus de sancto Georgio *in leg. cum de in rem verso. ff. de probat.* Bartol. *in l. seruitutes. 4. ff. de seruitutibus.* sequitur, & dicit communem opinionem Alexand. *numer. 3. in dict. leg si certis*, vbi Decius *numer.* 7. firmat esse communem, quam sequitur, & communem firmat Romanus *ibi, numer.* 15. & Iaso. *numer.* 3. vbi Riminaldus, *columm. tertia*, dicit esse communem opinionem, quod firmat Curtius Iunior *ibi, numer.* 14. *&* 15. & Ludouicus Gozadinus *ibi numer. quinto, in repetit.* ait esse communem opinionem; & hanc dicit esse communem opinionem Curtius Iunior *ibi, columm. secunda*, & Alciatus, qui eam sequuntur, mouentur omnes per tex. *in leg prima, Cod de fideicomm.* quam extendunt, vt procedat etiam fauore dotis, ita in specie tenent plerique eorum quos supra retulimus dicentes procedere etiam in refectione viarum, & similium caussarum fauorabilium, quod tenuit Bartol. *in dict. l si certis annis*, & est communis opinio secundum Curtium Iuniorem *ibi, numer.* 15. & per Decium & Alexand. & Decium *ibi*, vbi etiam Iason plures limitationes, & extensiones accommodat *dictæ legi primæ. Codic. de fideicommiss.* idemque resumit, *in dict leg* 1. 42

Quoad tertium casum cum possessor nullum titulum allegabat sed solo tempore nitebatur, dicendum est † quod annua præstatio etiam lõgi temporis in futurum nõ inducit necessitate 43

aut obligationem soluendi, si is qui eam annuam præstationem exegit, eam in posterum ea sola ratione petat, quod sibi in præteritum diu præstita fuit, quia tempus solum de per se non est modus inducendæ obligationis in futurum, hæc est vera & cõmunis opinio, quam tenuit Gloss. Bartolus, Iacobus de Arena, Albericus, Paulus, Salicetus, Fulgosius, Florianus, & Iacobinus de sancto Georgio, qui hanc dicit communem opinionem, *colu. final.* tenent Gloss. Bartol. Iacobus de Arena, Albericus, Baldus, Bartolus, Angelus, Salicetus, Fulgosius, Paulus Castrensis, Florianus, & Iacobinus *in l. seruitut. 4. ff. de seruitut.* Gloss. Petrus de Bellapertica, Ioannes Faber, Odofredus, Cynus, Iacobus. Butrigarius, Albericus, Bartolus, Baldus, Angelus, Salicetus, Paulus Castrensis, & Aretinus, *in l. si certis annis, C. de pact.* Gloss. Odofretus, Ioannes Faber, Cynus, Iacobus Butrigarius, Petrus de Bellapertica, Albericus, Bartolus, Baldus, Angelus, Salicetus, & alij *in l. creditor. C. de vsuris,* Gloss. Petrus, Odofredus, Ioannes Faber, Cynus, Iacobus Butrigarius, Albericus, Bartolus, Balbus, Angelus, Salicetus, Fulgosius, Paulus Castrensis & alij *in leg. 1. Cod. de fideicommiss.*

Hujus autem receptissimę sententiæ ratio ea est, quod tempus solum de per se non est modus inducendæ obligationis. *leg. obligationum fere. §. placet. ff. de actio. & obligat.* vnde licet per mille annos annuum quippiam solutum fuerit, in posterum ab inuito tantundem extorqueri nõ potest. Præterea inducta ad vnum effectum nõ debent operari contrarium effectum. *leg. legata inutiliter. ff. de adimendis legatis. l. legata inutiliter ff. de leg. 1.* sed ille qui soluebat, id fecit quo magis liberaretur, ergo non debet per illum actum obligari in futurum.

In summa si aliud diceremus, redderentur elusoriæ, *l. nullo, C. de rei vendic. l. vnic. C. de vsucap. cum similib.* in quibus habetur ad præscriptionem titulum desiderari, siquidem ex solo tempore citra vllius tituli non solum interuentum, sed etiam allegationem: acquisitio & præscriptio istius juris contingeret, sicq; est verus intellectus dictæ *legis creditor. C. de vsur.* quæ nostram communemq; probant sententiam.

SVMMARIA.

1 *Actor fundans intentionem suã de iure, & si nihil probet, obtinebit in petitorio, & n. 2.*

3 *Actio expressa in l. pro lege habetur.*

4 *Tempus immemoriale tuetur possessorem etiam cõtra eum, qui fundat intentionem suã de iure, nec est necesse titulum allegare.*

5 *Actor, qui fundat intentionem suam de iure & si nihil probet, obtinebit et in possessorio.*

6 *Possessio iunior clandestina p̃sumitur cum communi.*

7 *Actor licet fundat intentionem de*

Cap. LXXXV.

Aliqvis † fundatam habebat suam intentionem de iure in re, vel iure, quod ab alio posside batur, vtrum possessoris, an vero petitoris vicem obtineat, quaeritur primò, an obtinebit, etiamsi nihil probauerit, mouet quaestionem, quod actore non probante, regulariter reus obtinebit, *l. 1. & 2. & l. actor quod asseuerat. l. final. C. de probat. l. qui accusare. C. de edend. §. commodum. Institut. de interdict.* nam etsi reus nullam iustam causam haberet possidendi, adhuc tamen, si ea res, qua de agitur, ad actorem reuera non pertinet, aequum est, vt permaneat apud reum eundemque possessorem, ex regula, quae habet, eum, cuius non interest, non admitti ad agendum, *l. 1. C. sine censu vel reliq. l. ex conuentione. C. de pactis. §. alteri. Institut. de inutil. stipulat. l. stipulatio ista. §. alteri. ibi, inuenta enim, &c. ff. de verborum obligationibus.* idemque erit, etiamsi ad actorem ius illius rei reuera pertineret, si tamen de eo non apparet, quia non apparentia & non existentia quoad iudicium vsumque forensem paria sunt, *l. duo sunt Titij. ff. de testam. tutel.* Ergo si agis contra me, qui possidebam, aequum est me tueri, *iuxta dict. §. commodum.* si non probas, quia etsi ingenuè & palam agnoscerem, rem illam ad me non pertinere, ad- 1

huc tamen tua non intereſt, vel non apparet intereſſe, quandiu ex parte tua probatio non adeſt, verum hæc regularia ſunt, & procedunt in agris, domibus, & in ſimilibus, in quibus non magis vnus, quàm alter habet ſuam intentionem fundatam, ſecundum communem & veram ſententiam relatam per Io. Lup. Pal. Ru *in c. per veſtras. de donatione inter virum. 2. not. verſicul. ſed eſt pulchra dubitatio num.* 47. non ſic in rebus vel iuribus, in quibus aliquis (puta Princeps, Eccleſia, aut Reſpublica fundatam habet ſuam intentionem, de iure: tunc enim æquius eſt, vt is victor exiſtat, licèt & actor ſit, & probauerit nihil; vt enim regulariter, ſi cum poſſideres, & à me conuentus eſſes, me non probante obtinebis, tum ne iniuria poſſediſſe videreris, *contra l. merito ff. pro ſocio.* tum etiam, quia quandiu non probo, tandiu mea non intereſſe videtur, vt diximus, & tamen me probante condemnaberis, & reſtituere compellendus eris, quia ab illa iuris præſumptione, quæ te tuebatur, per interuentum probationis meæ receditur, ita etiam vtcunque pro te poſſidente ſit iuris præſumptio, tamen ſi conuentus fueris ab eo, qui de iure ſuam intentionem fundatam probatamque habebat, recedimus ab illa iuris præſumptione, quæ te fouebat ac tuebatur, & ſtamus iuris probationi, quæ facit pro actore, quæque inter ea eſt certiſſima probatio, vincit ſuperatque omne aliud genus probationis: nam teſtes, qui pro actore rem vendicante deponunt, poſſent falſum dicere; probatio autem iuris, quæ eſt pro eo, quin de iure fundatam habet ſuam intentionem, non poteſt non eſſe vera: falſitas enim & deceptio, quæ in probatione facti adeſſe poteſt, in probatione iuris adeſſe non poteſt: Ergo ſi poſſeſſorem vincit actor ille, qui legitimè probauit per teſtes vel inſtrumenta, multo magis vincere debet, qui probauit per ipſam iuris diſpoſitionem, quia in illa probatione falſitas eſſe poteſt, in iſta verò non poteſt. Cum igitur is actor, qui de iure ſuam intentionem fundatam habebat contra reum non quicquam probantem, meritò obtinere debeat, in eo tantum quæſtio erit, an id procedat in iudicio tantum petitorio, an etiam in poſſeſſorio, & quid in iudicio illo ſummario, quod agitur in re notoria, & quod in petitorio obtinere debeat, ſatis probatum eſt, etiam in terminis iuris communis. Neque ad rem pertinet text. *in l. cogi. C. de pet. hared. cap. vn. vt eccleſiaſt. beneſic.* quia procedunt regulariter: nos loquimur, quando actor habebat fundatam intentionem ſuam de iure, *dict. l. cogi.* quando fundatam non habebat.

2 Quid † autem iure regio, & eo iure hæc res expeditior eſt, per text. *in l. 8. titul. de la reſtitu. delos deſpolados. lib. 3. ordinamen.* cuius verba ita habent: *El rey fundaſu intencion, de derecho commun à cerca de la iuriſdicion ciuil ye criminalem todas las ciudades villas y lugares*

lugares de sus reynos y sennorios. E presto antigua mente ordenarò los reyes nostros progenitores è nos orden amos contra qualquiera parlado o, onbre poderoso contra tiene entrada y occupado la iurisdicion de qualquiera de las dias ciudades villas elugares es tenido de monstrar è muestre ante nos titulo è priuilegio por donde la tal iurisdicion le pertenez ca en cotra manera nosea consentido vsar della: quorum verborum sensus est, quod iure regio in omni populo Rex Hispanus habet, quoad iurisdictionem, fundatam suam intentionem, & ideo, si alius reperiatur in possessione iurisdictionis alicuius populi Hispaniæ, si non ostenderit titulum legitimum posidendi, priuabitur illa possesione, & licèt lex illa nominatim loquatur in iurisdictione, tamen idem est in omni alia re, vel iure, in quo actoris intentio esset fundata de iure.

Nam † vbi est eadem ratio, ibi est idem ius, *vt in l. illud ff. ad legem Aquil.* quasi ratio sit diuersorum casuum coniunctio, qui tendunt ad eundem finem, Baldus *in l. omnes populi. ff. de iustitia & iure. colum. 7. versicul. tertio quaro, & colum. final. versicul. secundo not.* vbi ait, quod vbi est eadem ratio, non intelligitur fieri extensio, quia inest tacitè, gloss. *in capitul sape. in verbo, Italia. de tempor. ordinan. in sexto. l. non possunt. l. nam vt ait. l. ideo quia. ff. de legibus.* Quinimo quando plura habent eandem rationem, licèt de vno tantum fiat mentio, videtur id fieri exemplariter, non restrictiuè, vt sic si ratio sit expressa in lege ea, quæ sit generalis, licèt decisio sit particularis, tamen ratio ipsa pro lege habetur, decisio autem pro exemplo ipsius legis, vt sic lex ipsa generalis videatur, quatenus ratio sese porrigebat, non quidem per modum aut vim ex vi comprehensiua, quasi vt genus ex vi etiam comprehensiua comprehendit sub se plures species, ita quoque ea ratio generalis ex vi comprehensiua plures casus complectatur. Ita Baldus *in l. de quibus. columna duodecima. ff. de legibus.* Alexand. *consilio 75. videtur in præsenti. colum. 1. lib. 5.* Iason *in l. à Titio. in princip. colum. final. ff. de verborum obligationibus.* idem Iason *consilio 63. per reformationem. colum. 4.* Tiraquellus *de causa cessante part. 1. numer. 152. & in l. si vnquam. in verbo, libertis numero 45 C. de reuocand. donation* Quod adeo verum est, vt etiam in correctorijs, vbi est ratio expressa in lege, fiat extensio, gloss. singul. *in clement. 1. in verbo, colligatur de electione,* vbi Paulus de Eleaz. & Cardinal. Florent. *in quæstione 22.* & Imola *columna 6.* Baldus, Paulus, & Iason *numero 19. cum sequentibus. in authent. quas actiones. Cod. de sacrosanctis Ecclesiis.* Baldus *in l. final. Cod. de liberis præteritis.* Imola, Cumanus, Paulus, & alij *in l. si vero. §. de viro. ff. soluto matrimonio* Iason, Decius, Curtius iunior, & alij *in l. humanitatis per text. ibi. Cod. de impuber.* Imolen. *in l. final. colum. 3. ff. de hared. institue. & consilio 123. in causa quæ vertitur. columna secunda.* Fulgos. *consilio centesimo quarto, Titius condidit. columna secunda.* Cumanus &

Alexan. *notab. quinto. ff. solut. matrimon. l. cum mulier. per illum text.* Paulus, Alexand. & Iason *in l. quamuis. C. de fideicommiss.* Abbas *in capitulo finali, colum. 3 de rescript. & in cap. nihil. colum. 5. de electione.* Iason *in l. de quibus. numer. 14. ff. de legibus.* idem Iason *in l. stipulatio hoc modo. ff. de verborum obligationibus. num.* 12. Tiraquellus *de causa cessante. part. 1. num.* 153. Alexand. *in l. 4. §. Cato. colum. 6. ff. de verbor. obligat.* idem Alexand. *consil. 50. visis actis. colum. 3. lib. 2. & consil. 17. ponderatis. colum. penultim. lib. 3.* Curtius senior *consil. 81. colum. 2.* Quod & in pœnalibus procedit, secundum Tiraquell. *vbi supra, num* 155. qui allegat Baldum *in l. data opera. C. de accusat. per l. his solu. ibi, satis tacite cautum putamus. C. de reuocand. donat. l. final. C. de indicta viduit.* Bald. *in cap. 1. §. porro. colum. 2. per illum textum, quem dicit meliorem de iure. titul. quæ fuit prima causa beneficij amitten.* nam ratio extendit verba legis, *l. nominis & rei. §. verbum. ff. de verborum significat. capitul. si postquam de electione. lib. 6. l. 2. §. quid si curatores. & §. quid si decesserint. ff. ad Tertullian. l. liberum. §. senatus. ff. de ritu nupt.* Panormitan. *in cap. final. colum. 2. de rescript.* qui ait, id non esse interpretationem extensiuam, sed intensiuam, & intellectiuam, Decius *in l. non videtur. columna finali, ff. de regulis iuris.* Abbas *in capitulo primo, colum 1. de iuramento calumniæ.* Ergo cum, vbi est ratio generalis expressa in lege, tunc licèt decisio sit particularis, adhuc lex ipsa generalis esse intelligatur, quia ipsa ratio generalis habetur pro lege, & decisio particularis pro exemplo, quod non arctat legem aut regulam generalem, cumque *in dict. l. 8.* expressa fuerit illa ratio generalis, quod si Rex fundat suam intentionem de iure, possessor & reus, si non docuerit de titulo legitimo, succumbet, sequitur, quod non solum in peculiari illo casu, in quo *dict. l. 8.* loquebatur, sed & generaliter in omni omnino re, in qua de iure suam fundat intentionem, Rex obtinebit, cum agit, nisi reus idemque possessor de legitimo titulo docuerit, *facit cap. 1. de præscription. in sexto. & capitul. ad decimas. de restitut. spoliatorum* idque in specie tenuit Lupus de Pal Ruu. *in repetit. capitul. per vestras. de donatione inter virum & vxorem, 2. notab. versicul. sed est pulchra dubitatio. numero* 47.

Et videbimus, quid in petitorio, de quo iam egimus, deinde quid in possessorio, tertiò, quid in spolio: sed principalem quæ-
4 stionem de petitorio limita primò, nisi † per tempus, cuius initij non esset memoria, possedisset reus, *vt dict. cap. 1.* id enim tempus habet vim tituli, *l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana & æstiua. l. 1. §. final. ff. de aqua pluuia arcenda.* quo casu etiam titulum allegare necesse non est, sed sufficit tempus ipsum, cuius initij memoria non sit, allegare, ista est communis opinio, quam tenent Cynus *quæstione penultima.* Angelus, Paulus, & Iason *in 10. limitat. columna finali. in l. si certis annis. Cod. de pactis.* Bartol. *in l.*

in l. cum de in rem verso, ff. de vsufruct. & sentiunt Gloss. & Paul. *in l. seruitutes magna. ff. de seruitutibus.* Bald. *in l. secunda, C. de fideicomm.* Ioannes Andr. *in cap. peruenit, de censibus.* Riminaldus *in dicta l. si certis, column. penult.* Balbus *de præscriptio. par. 3. quæst. 10. num. 9.* qui ita limitant *l. creditor, C. de vsuris, & l. obligationum ferè, §. placet, ff. de action. & obligat.* Secundo limita etiam si non tempus, cuius initii memoria nõ esset, sed tantum 40 anni præteriissent, *l. fin. de fund. patrim. lib. 11. facit l. sicut, & l. omnes. C. de præscriptione 30. annorum.* Tertio limita etiam si longum tantum tempus decem vel viginti annorum præteriisset, si modo is qui de iure fundatam suam intentionẽ habebat, quicquam annuatim quasi dominus directus recepisset ab ipso possessore, qui tãquam emphyteuta soluisset, vt ex communi opinione resoluunt Iason *in d. l. si certis annis, column. penult. C. de pact. Gloss. mag. in l. 2, C. de iure emphyteut.* per Iasonem ibi *numero 176.* *cum pluribus præcedentibus & sequent.* Bart. *in l. 3. §. ex contrario. ff. de acquirend. possessio.* Idem Bart. *in l. litibus, Cod. de agricol. & censibus, lib. 11.* Baldus *in d. l. si certis,* idem *in c. cum ecclesia Sutrina, de causa possessio. & propr. colu. fin.* Sali. *in d. l. cum de in rem versic. q. 7.* Angelus & iuniores *in l. prætor, in princ. ff. de edendo, facit c. 1. qualiter olim feudum poterat aliena.*

Quò † ad secundum casum, scilicet cum agitur de possessione, & sic in possessorio, cum is qui de iure habet fundatam intentionem, necesse sit, vt per prius fuerit in possessione illius iuris, quam is qui modo possidet, † possessio istius modo possidentis quæ iunior est clandestina præsumitur, nisi in litis de possessione motæ, progressu, de legitima causa & titulo possidendi docuerit, & quod isthæc iunior possessio clandestina præsumatur, tenent Socin. *in l. rem qua nobis, in principio, quæstio 4. ff. de acquirend. possessio.* Alexander *consilio 51. libro primo, & consilio 117. eodem libro, & consilio sexto, libro tertio.* quod ipsi intelligunt & rectè, quamdiu titulus non ostenditur. Innocentius & alii *in capit. cum ad sedem. de restitut. spol. per capit. licet causam, de probation.* quod de iure regio expeditior est, *per dictam leg. 8. tit. de la resti. de los despolados. libr. 3. ordinam.* Limita nisi iunior illa possessio esset diutina, nam tunc clandestina non videretur, *argum. leg. qui in aliena, §. sed & si non adierit, ff. de acquirenda hæredit. l. si filiusfamilias, C. de petit. heredi.. leg. 1. Cod. de patri. potest.* faciunt multa quæ cumulat Iason *columm. penultim. in l. si certis, C. de pact. & Gloss. communiter approbata, Cod. communi. diuid. leg. penultim.* vt per Iason. *vbi supra, numero 11.* & quæ tradunt Alexander, Iason, & alii *in l. sciendum, ff. de verborum obligation.* dum loquuntur de diuturnitate temporis, *facit l. cum de in rem verso, ibi longo tempore, ff. de vsur. & l. si quis diuturno, ff. si serui. vend.* quod & nos alibi plenius disseruimus, † facit quod licet ad obtinendum in

5

6

7

 petito-

Alexan. *notab. quinto. ff. solut. matrimon. l. cum mulier. per illum text.* Paulus, Alexand. & Iason *in l. quamuis. C. de fideicommiss.* Abbas *in capitulo finali, colum. 3 de rescript. & in cap. nihil. colum. 5. de electione.* Iason *in l. de quibus. numer. 14. ff. de legibus.* idem Iason *in l. stipulatio hoc modo. ff. de verborum obligationibus. num. 12.* Tiraquellus *de cansa cessante. part. 1. num. 153.* Alexand. *in l. 4. §. Cato. colum. 6. ff. de verbor. obligat.* idem Alexand. *consil. 50. visis actis. colum. 3. lib. 2. & consil. 17. ponderatis. colum. penultim. lib. 3.* Curtius senior *consil. 81. colum. 2.* Quod & in pœnalibus procedit, secundum Tiraquell. *vbi supra, num 155.* qui allegat Baldum *in l. data opera. C. de accusat. per l. his solu. ibi, satis tacite cautum putamus. C. de reuocand. donat. l. final. C. de indicta viduit.* Bald. *in cap. 1. §. porro. colum. 2. per illum textum, quem dicit meliorem de iure. titul. qua fuit prima causa beneficij amitten.* nam ratio extendit verba legis, *l. nominis & rei. §. verbum. ff. de verborum significat. capitul. si postquam. de electione. lib. 6. l. 2. §. quid si curatores. & §. quid si decesserint. ff. ad Tertullian. l. liberum. §. senatus. ff. de ritu nupt.* Panormitan. *in cap. final. colum. 2. de rescript.* qui ait, id non esse interpretationem extensiuam, sed intensiuam, & intellectiuam, Decius *in l. non videtur. columna finali, ff. de regulis iuris.* Abbas *in capitulo primo, colum 1 de iuramento calumniæ.* Ergo cum, vbi est ratio generalis expressa in lege, tunc licèt decisio sit particularis, adhuc lex ipsa generalis esse intelligatur, quia ipsa ratio generalis habetur pro lege, & decisio particularis pro exemplo, quod non arctat legem aut regulam generalem, cumque *in dict. l. 8.* expressa fuerit illa ratio generalis, quod si Rex fundat suam intentionem de iure, possessor & reus, si non docuerit de titulo legitimo, succumbet, sequitur, quod non solum in peculiari illo casu, in quo *dict. l. 8.* loquebatur, sed & generaliter in omni omnino re, in qua de iure suam fundat intentionem, Rex obtinebit, cum agit, nisi reus idemque possessor de legitimo titulo docuerit, *facit cap. 1. de præscription. in sexto. & capitul. ad decimas. de restitut. spoliatorum* idque in specie tenuit Lupus de Pal Ruu. *in repetit. capitul. per vestras. de donatione inter virum & vxorem. 2. notab. versicul. sed est pulchra dubitatio. numero 47.*

Et videbimus, quid in petitorio, de quo iam egimus, deinde quid in possessorio, tertiò, quid in spolio: sed principalem quæ-
4 stionem de petitorio limita primò, nisi † per tempus, cuius initij non esset memoria, possedisset reus, *vt dict. cap. 1.* id enim tempus habet vim tituli, *l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana & æstiua. l. 1. §. final. ff. de aqua pluuia arcenda.* quo casu etiam titulum allegare necesse non est, sed sufficit tempus ipsum, cuius initij memoria non sit, allegare, ista est communis opinio, quam tenent Cynus *quæstione penultima.* Angelus, Paulus, & Iason *in 10. limitat. columna finali. in l. si certis annis. Cod. de pactis.* Bartol. *in l.*

in l. cum de in rem verso, ff. de vsufruct. & sentiunt Gloss. & Paul. *in l. seruitutes magna. ff. de seruitutibus.* Bald. *in l. secunda, C. de fideicomm.* Ioannes Andr. *in cap. peruenit, de censibus.* Riminaldus *in dicta l. si certis, column. penult.* Balbus *de praescriptio. par. 3. quaest. 10. num. 9.* qui ita limitant *l. creditor, C. de vsuris, & l. obligationum ferè, §. placet, ff. de action. & obligat.* Secundo limita etiam si non tempus, cuius initii memoria nō esset, sed tantum 40. anni praeteriissent, *l. fin. de fund. patrim. lib. 11. facit l. sicut, & l. omnes. C. de praescriptione 30. annorum.* Tertio limita etiam si longum tantum tempus decem vel viginti annorum praeteriisset, si modo is qui de iure fundatam suam intentionē habebat, quicquam annuatim quasi dominus directus recepisset ab ipso possessore, qui tāquam emphyteuta soluisset, vt ex communi opinione resoluunt Iason *in d. l. si certis annis, column. penult. C. de pact. Gloss. mag. in l. 2, C. de iure emphyteut.* per Iasonem ibi *numero 176.* *cum pluribus praecedentibus & sequent.* Bart. *in l. 3. §. ex contrario. ff. de acquirend. possessio.* Idem Bart. *in l. litibus, Cod. de agricol. & censibus, lib. 11.* Baldus *in d. l. si certis,* idem *in c. cum ecclesia Sutrina, de causa possessio. & propr. colu. fin.* Sali. *in d. l. cum de in rem versio. q. 7.* Angelus & iuniores *in l. praetor, in princ. ff. de edendo, facit c. 1. qualiter olim feudum poterat aliena.*

Quò † ad secundum casum, scilicet cum agitur de possessione, & sic in possessorio, cum is qui de iure habet fundatam intentionem, necesse sit, vt per prius fuerit in possessione illius iuris, quam is qui modo possidet, † possessio istius modo possidentis quae iunior est clandestina praesumitur, nisi in litis de possessione motae, progressu, de legitima causa & titulo possidendi docuerit, & quod isthaec iunior possessio clandestina praesumatur, tenent Socin. *in l. rem quae nobis, in principio, quaestio 4. ff. de acquirend. possessio.* Alexander *consilio 51. libro primo, & consilio 117. eodem libro, & consilio sexto, libro tertio.* quod ipsi intelligunt & recte, quamdiu titulus non ostenditur. Innocentius & alii *in capit. cum ad sedem. de restitut. spol. per capit. licet causam, de probation.* quod de iure regio expeditior est, *per dictam leg. 8. tit. de la resti. de los despolados. libr. 3, ordinam.* Limita nisi iunior illa possessio esset diutina, nam tunc clandestina non videretur, *argum. leg. qui in aliena, §. sed & si non adierit, ff. de acquirenda haeredit. l. si filiusfamilias, C. de petit. heredi.. leg. 1. Cod. de patri. potest.* faciunt multa quae cumulat Iason *column. penultim. in l. si certis, C. de pact. & Gloss. communiter approbata, Cod. communi. diuid. leg. penultim.* vt per Iason. *vbi supra, numero 11.* & quae tradunt Alexander, Iason, & alii *in l. sciendum, ff. de verborum obligation.* dum loquuntur de diuturnitate temporis, *facit l. cum ab in rem versa, ibi longo tempore, ff. de vsur. & l. si quis diuturno, ff. si serui. vend.* quod & nos alibi plenius disseruimus, † facit quod licet ad obtinendum in

5 6 7

petitorio ex diuturna annua præstatione, non aliter titulus allegatus præsumatur quam si decies geminata fuerit illa annua præstatio, tamen aliud est quoad obtinendum in possessorio, nam quoad hoc sufficit vnica præstatio, ita notanter tradit Albericus *in dicta l. si certis annis, numero 6.* plenius per Iacobinum *ibid. colum. fin.* sed hac de re latius infra dicam post *sequen. articulum.*

8 Quo † ad tertium, an is qui de iure habebat fundatam suam intentionem, possit petere vti iunior possessor ostendat legitimum titulum & causam suæ possessionis, & minari, quod illico vel infra terminum à se dictum vel arbitrio iudicis definitum illud non ostenderit, sibi possessio statim auferretur, & receptior opinio esse videtur, vt non possit de iure communi, id quod, vt nobis videtur, præsensit Iason *in l. 2. Cod. de iure emphyteu. numero 176.* idem Iason *num 50. in prælud. feudorum.* Bartolus *in l. 1 Cod. de conduc. & proc. prædi. fisc. lib. 11.* vbi Platea post Andr. de Barulo. & licet Ioan. Lupus *in loco infra allegando* dicat eos loqui quãdo actor non habebat fundatam intentionem, de iure tamen nobis videtur hoc casu loquutos fuisse, quia iungunt hanc quæstionem cum illa, an dominus directus possit petere ab emphyteuta sub eadem comminatione, vt sibi ostendat instrumentum emphyteusis, quo casu ipse emphyteuta fatetur, rem qua de agitur, per prius pertinuisse ad dominum qui modo agit, seque ab eo causam habuisse non abnegat, sicque illum fundatam suam intentionem habuisse contra istum reum. Denique hoc etiam tenuerunt Hostiensis *in c. dilectus, de offic. ordina.* vbi Anton ille *col. 1.* iste *numero 3.* vbi etiam Ioannes And. & Franciscus Cardin. *per tex. ibi verbo, ab antiquo.* vbi admittitur libellus dicenti se ius eligendi habere ab antiquo, sicq; ex solo tempore fundabat sese. Ad idem *c. Abbate, de verb. sign. verb. secundum consuetudinem.* & Hostiens. Anton. Ioannes Andr. & alii supra relati illa iura expẽdunt contra reges, & principes qui in materia iurisdictionis eo prætextu veterem possessionem, & præscriptionem eorum qui talem iurisdictionem possident, vel quasi interuertere contendunt & vsurpare quod in ea per prius suam de iure haberẽt fundatam intentionem, aliter enim nisi suam de iure fundatam intentionem haberent, frustra possessores inquietarent, cum eorum regum nihil interesset, faciunt tradita per Alexandr. *in l. si sic, num. 18. ff. de legat. 1.*

Contrarium tamen nominatim tenet Ioannes Lupus *in dicto capit. per vestras, 2. notab. versicul. est tamen pulchra dubitatio, numero 47.* cuius opinio in terminis iuris communis suspecta est, iure tamen regio satis defendi potest, per textum *in dicta leg. 8. titul. de la restitution delos despojados, libro 3. ordinamen.* quæ tam loqui videtur in iudicio possessorio, quam in petitorio, quinimmo

mo longe magis aptare videntur eius verba ad possessorium quam ad petitorium, præsertim cum collocata sit in titul. de restitutione spoliatorum, vbi de possessione potissimum agitur, *facit l. final. titulo decimotertio, libro quinto, ordinamen. ibi, faciendo les llomata, iuicio sobrello y conconoci mist. de derecho.* quorum verborum sensus est, quod etiam in iurisdictione in qua rex Castellæ fundatam habet suam iurisdictionem de iure, possessor non est eiiciendus de sua possessione, nisi iudiciorum ordine obseruato, & cum causæ cognitione, & *cum dict. l. 8. conclusione 4. titulo 1. lib. 2. ordinament.* & in quibus casibus rex Castellæ fundat suam intentionem de iure (quale est in iurisdictione, & etiam dominio vrbium & arcium & populorum, *iuxta legem 1. titulo decimooctauo, parte secunda.* vbi Gregorius Lupus *per Glossam de derecho.*) in iisdem casibus illud ius amittere potest tempore, cuius initii memoria non sit, secundum eundem Gregorium Lupum, *vbi supra.*

Denique † possessio aut quasi possessio alicuius rei vel iuris quæ aduersatur & contradicit origini, & statur illius rei vel iuris, cuius de possessione aut quasi possessione agitur, an possidentem tueatur contra eum qui prius habebat de iure fundatam suam intentionem, vt is possessor vel quasi possessor reus & possessor videatur, aduersarius vero qui prius de iure intentionem suam fundatam habebat, actoris & petitoris vicem sustineat, vehementer controuersum est, & in iudiciis tam frequenter agitatum, vt raræ sint lites, in quibus is articulus non occurrat, nam reus plerunque est in possessione, vel quasi non vitiosa illius rei qua de agitur, seq; possessoris iure tuetur, actor vero negat eum tuendum esse prætextu possessionis, quæ primæuo rei statui aduersatur, qua in re Gloss. *in leg. Titia, ff. soluto matrimonio.* tenet talem possessorem tuendum esse, sequitur Alexand. *in leg. si emancipati, 2. notabili. Cod. de collatio.* & ibi Decius *columm. 2. & 3.* Bartolus *in leg is potest, columm. 5. ff. de acquirend. hered.* 9

Contrariam partem vt talis possessio regulariter non tueatur possidentem, tenent Alexand. *in dicta l. Titia,* & Iason *in dicta l. emancipati, in secundo nota.* & Alciatus *de præsumpti. regula secund. præsumptione 2. in principio.* nisi per decennium esset in illa quasi possessione. Andreas Tiraquellus *de primoge. quæstio. 17. opinione 11. ad finem.* sequutus Baldum *in l. Titia, supra allegat.* quem melius cæteris loquutum firmat, pro quorum opinione facit quod posterior possessio præsumitur clandestina, secundum Socin. *in l. rem quæ nobis, in princip. ff. de acquirend. possess. & ibidem quæstion. 4.* Alexander *consilio 51. libro primo.* idem Alexander *consilio 117. eodem libro.* idem Alexander *consilio 6. libro tertio.* per Innocentium *in capit. cum ad sedem. de restitution. spoliator.* ergo si præsu-

præsumitur clandestina, non est cur possessor in ea tueatur, contra eum qui fundatam habet intentionem de iure. vt supra dicebamus.

Quid dicendum? & sane pro priore opinione, quæ habet talem possessorem tuendum esse, quamuis eius possessio aduersetur primæuo rei statu & origini seu creationi, facit *l. circa, ff. de probatio.* vbi si quis sit in quasi possessione libertinitatis, & se ingenuum dicat, id probare debet, licet libertinitas aduersetur primæuo statui, *l. manumissiones, ff. de iust. & iure.* Deinde idem probat *dict. l. Titia,* dum ait, eum qui erat in quasi possessione seruitutis, si se liberum dicat, id probare debere, licet illa quasi possessio similiter naturæ statui primæuo aduersetur *d. l. manumissiones, per totum, Inst. de iure personarum.* Tertio probatur *d. l. Titia, ff. sol mat. iuncta sua Gloss.* vbi filia se matremfamilias dicebat, vt soluto matrimonio sibi suam dotem haberet, pater autẽ eius in sua potestate esse contendebat, & patri, ait lex, incumbit onus probandi, & licet illa filia cum nasceretur in potestate patris esset, tamen *Gloss.* ait, quod si filia erat in quasi possessione existentiæ sui iuris, tuebitur in illa quasi possessione, & si aduersetur natiuitati ipsius filiæ, sed sane aduersatur, quia ex filiatione non arguitur necessario ad patriam potestatem, cum non sufficiat genitum esse, nisi præterea ex legitimo matrimonio genitus fuerit, quod matrimonium cum facti sit non præsumitur nisi probetur, *l. in bello, §. facta, ff. de capt.* tenent Corneus *columna secunda,* & Decius *column. secunda, in dicta l. si emancipati.* Alciatus *de præsumptione, regula secunda, præsumptione secunda, nu. 5.* Bartolus *consilio 42. visa inquisitione,* Corn. *consilio 78. placet mihi. colum. penultim. libro primo,* Iason *in l. post dotem, colum. 1. ff. solut. matrimon.* & est communis opinio. Vnde licet testes dicant aliquem meum fuisse filium, non probant esse in potestate, nec ex legitimo matrimonio natum, secundum Alciatum, *vbi supra, numero 7.* contra Decium *consilio 54. in causa domini.* Quarto probatur *in l. sicuti, §. Item si quæratur, ff. si serui. vendi.* vbi quamuis quæque res & domus libera præsumatur ab omni seruitute *l. altius, C. de seruit.* tamẽ qui habebat tignum immissum in domum alienam: in ea quasi possessione seruitutis tuetur, & aduersarius sustinet vicem actoris, & probare debet libertatem. Quinto *facit c. ad decimas, de restitut. spoliatorum.* vbi ecclesia, quæ quo ad decimas fundabat suam intentionem de iure communi reperitur priuata sua possessione, nec eum posset recuperare propria authoritate, nisi aduersarii possessio esset vitiosa, prout erat ibi, sicque ille textus facit per locum à speciali, licet, & per contraria quoque soleat allegari. Sexto facit *leg. si emancipati. Cod. de collatio. ibi,teq. emancipatum probatum fuerit,* vbi filius præsumitur esse in potestate patris, & in

& in ea quasi possessione tuendus est, licet ipsa aduersetur primæuo statui rei, nam omnes filii videtur vt præsumantur spurii, *arg. text. in authen. quibus modis natur. effician. sui. §. natura.* & quia matrimonium est quid facti, facta autem non præsumuntur nisi probentur. *l. in bello. §. facta. ff. de capti.* & † tamen communis 10 opinio est filium præsumi in potestate, secundum Curtium iuniorem *numero* 10. *in d. l. si emancipati*, quod & tenent *ibi* Alexand. Corne. Iason. & Decius omnes *circa princip.* & qui erat in ea quasi possessione, vt tanquam filiusfamilias haberetur, in ea tuendus est donec probetur contrarium, licet id aduersetur, &c. *vt dicto §. natura.* Facit & septimo, quia & † in quibus casibus 11 princeps habet fundatam intentionem suam de iure, non potest dicere Baroni, quod ostendat titulum suæ possessionis, aliter quod eum expellet à possessione illius rei, qua de agitur, vt tenent Bartolus, & Ioannes de Platea post Andre. de Barulo, quem ipsi referunt *in l. 1. per text. ibi. C. de conducto. pradio. fiscalium, libro* 11. sequitur Iason *in l. 2. C. de iure emphyteu. numer.* 176. idem Iason *in prælud. feud. numer.* 50. *facit text. in cap. dilectus*, & ibi Hostiensis & Ioannes Andre. *de offic. ordina.* Octauo facit *l. si quis diuturno. ff. si serui. vendic. & l. secunda. C. de seruitut. & aqua.* vbi qui est in quasi possessione seruitutis, licet ea origini & creationi illius re aduersetur, est tamen in ea tuendus, & facit generalis text. *in §. commodum. Instit. de interdict. l. actor. & l. fin. C. de probat.*

Pro † contraria tamen parte facit *d. c. ad decimas*, in sensu directo. *& facit cap. cum persona. §. quod si tales. de priuileg. lib. 6.* vbi subditus qui erat in quasi possessione exemptionis, non tuetur in ea quasi possessione, sed responde, quod ibi minime ille erat in quasi possessione exemptionis, licet se pro exempto gereret, tunc enim in quasi possessione exemptionis esse videretur, cum superiore sciente, & patiente diu sic perseuerasset, *argum. l. si ego. §. primo. ff. de publis. in rem actio. ibi per traditionem aut per patientiam forte.* Sed *in dicto §. quod si tales.* superior non patiebatur, quinimo simul ac intellexit eum se pro libero gerere, illico ei obuiam fecit, & contradixit. Ergo, &c. Ad d. c. *ad decimas*, dic quod patitur tam varios intellectus, vt in eo nequeat fieri sufficiens fundamentum, iuxta doctrinam Bartol. *in l. non solum §. liberationis verba. ff. de liber. legat.* dic ergo, quod si per tempus longum, vel longissimum, vel etiam immemoriale stetit in ea possessione, omnes fere conueniunt, vt in ea tuendus sit, quod si breuiore tempore magis dubium, sed adhuc idem si sciente, & patiente, eo qui fundabat de iure non solum iste possidebat, sed etiam ille possidere desiderat, quatenus iste possidere cœpit. 12

Superioribus proxima est illa quæstio scilicet filius † an in 13 patris potestate in re dubia præsumatur, dubiumque id est, sed com-

communis sententia est in potestate præsumi, quia emancipatio est quid facti, facta autem non præsumuntur nisi probentur. *l. in bello. §. facta. ff. de captiuis.* & ita videtur probare text. *in dicta l. si emancipati ibi, teque emancipatum probatum fuerit*, vbi ita notant communiter Doctores, præsertim Alexand. Corneus, Iason, Decius & Curtius iunior *in notabilibus* & Curtius *numero* 10. firmat hanc esse communem opinionem.

Verum contra hanc communem sententiam multi insurgunt, præsertim Corneus & Decius ibi, sic arguentes, matrimonium est quid facti, facta autem non præsumuntur nisi probentur. *dicto §. facta.* Ergo, inquiunt non sufficit probare filium esse, nisi probetur præterea, quod natus fuerit ex legitimo matrimonio. Quandoquidem, vt in potestate sit oportet eum natum fuisse ex legitimis nuptiis. *Institutio. de patri. potesta. in princip. & l. item in potestate. ff. qui sunt sui vel alien. iuris.* ergo probata filiatione non necessario sequitur, aut infertur patria potestas nisi præter filiationem probetur etiam legitimitas, quæ descendit ex legitimo matrimonio. Neque ad rem pertinet quod, vt Corneus *in dicta l. si emancipati. colum.* 2. ait, plerique hominum legitimi nascantur, vt docet experientia rerum magistra,
14 & † probationes sufficiat secundum eum concludere à communiter accidentibus, vt notatur *in l. neque natales, C. de probat.* nam illud præterea quod suspectum est, posset admitti, quando lex induceret suam præsumptionem pro illis communiter accidentibus, non si quando non inducit, & longe minus quando inducit contrarium, quod accidit in specie nostra, in qua lex, vt filium in re dubia legitimum præsumat, tam longa ab-
15 est, quod potius eum præsumit spurium, vt † per Alciatum *de præsumptionibus, regula 2. præsumptione quinta. numero* 7. per Oldradum, *consilio* 196. *factum tale est.* Aretinus *consilio* 48. *in primo dubio.* Baptista de sancto Seuerino *in l. si qua illustris. Cod. ad*
16 *Orfici. columna secunda.* nam ex † cohabitatione viri, & mulieris non præsumitur matrimonium de iure Canonico. 30. *quæstio. quinta. capitu. aliter. Gloss. in l. concubinatu. ff. de concubinis.* docet Alciatus *de præsumptionibus, regula secunda, præsumptione quinta, in princip.* licet de iure ciuili bene præsumeret. *l. in libere. ff. de ritu nupt. l. in concubinatu. ff. de concubi.* Quinimo non solum quo ad substantiam matrimonii, sed etiam, quo ad alia, quæ inde sequuntur, stamus iuri Canonico, vt sic tales filii tanquam non legitimi parentibus succedere nequeant tanquam legitimi, ita tenet Panormitanus *in cap. lator. qui filii*
17 *sint legitimi*, † motus, quia cùm in hac materia stemus iuri Canonico quo ad principale, scilicet quo ad substantiam, & validitatem matrimonii, eadem stabimus & quo ad ea quæ inde sequuntur, scilicet quo ad legitimitatem, & successionem libero-

rum

rum, *argum. dicto c. lator. c. tuam, de ordi. cog. c. accessorium, de regul. iur. in 6.*

Contrarium tamen tenet Bald. *in c. ex transmissa, de restitut. spoliato. & in l. & si contra, C. de nuptiis*, vbi vult qvod in terminis *d. l. in libera.* licet matrimonium non valeat de iure canonico, valere tamen non desinit de iure ciuili, & consequenter erit vtile quo ad illos effectus quos lex ciuilis tali matrimonio accommodauit, quale est, vt liberi videantur de iure ciuili legitimi, & per hoc parentibus quasi legitimi succedant, non secus quam si etiam de iure canonico tale matrimonium firmum esset, & hanc Baldi opinionem nouissime defendit Alciatus, *vbi supra*, motus, quia ratio, propter quam tale matrimonium improbatur, de iure canonico est, quia in re dubia, vbi vertitur animæ periculum, tutiorem partem eligere debemus, vt expressit Gloss. *in dicto cap. aliter*, & quo ad animam tutius est talia matrimonia occulta non admitti, quia à stupris, & contuberniis non longe absunt, quæ ratio secundum Alciatum non militat quo ad liberorum susceptionem, quod omnino nego, quinimo militat, nam cum parentes exoptent substantiam suam ad liberos suos iure successionis deuenire. *l. scripto. §. vnde liberi. l. nam & si parentibus. ff. de inoffic. testamen.* curabunt vt matrimonia rite & iuxta formam iuris canonici fiant, quæ longe absint à stupris, non curaturi si hereditates suas ad tales filios peruenturas intelligerent, etiamsi nati forent ex matrimonio illo quo ad animam suspecto, quod leges ciuiles probabant, sicque ratio prohibitionis canonicæ non cessat quo ad successionem liberorum, non magis quam quo ad substantiam ipsius matrimonii, & ita obseruari quotidie videmus. Præterea communis opinio est, vt firmat Alciatus, *vbi supra*, post Abbatem & alios *in c. ecclesia sancta Maria, de constit.* non † posset lex ciuilis inducere præsumptionem in materia spirituali facit Glo. communiter recept. *in §. 1. Instit. de verbor. obligat.* ergo licet in terminis *d. l. in libera*, lex ciuilis inducat præsumptionem matrimonii, tamen ea præsumptio nullius momenti est, (cum matrimonii, materia spiritualis esse intelligatur.) cum ergo ex cohabitatione viri & mulieris non præsumatur matrimonium de iure canonico, cui in hac materia standum est, superest vt liberi ex tali consuetudine suscepti legitimi non sint regulariter, consequenter non sint in potestate nostra, *vt dicto §. primo. Institutio. de patria potestat. dicta l. item in potestate.* nam & omnes liberi, olim naturales iure naturæ & gentium intelligebantur, donec leges Romanorum aut aliæ positiuæ matrimonia introduxerunt, *auth. quibus modis natural. effic. sui. §. natura.* si quidem ab initio, ergo omnes liberi ex consuetudine viri & mulieris nati, vel spurii, vel naturales non etiam legitimi 18

videri

videri debent, & conseqenter extra nostram potestatem, vt sic non sit verum dicere, est filius ergo in potestate patris, licet bene sequatur, est filius legitimus, ergo in patris potestate, & ita in specie firmat Alciatus *de præsumptio. regula secunda, præsumptio. 2. numer.* 5. qui ita intelligit *l. si vxor. verbo, monstretur. C. de condi. insert. Gloss. in leg. pactum quod dotali. C. de pactis.* & ita etiam intelligitur *dicta l. Titia*, & sic contra superiorem commu-
19 nem sententiam † quod regulariter filius non præsumatur in patris potestate, tenent Corneus, Decius, Iason & Curtius iunior *in d. l. si emancipati, in secundo & tertio notabili*, & Alciatus *in dicta secunda regula. præsumptione 2. numero* 5. Iason *in leg. post dotem. columna 2. ff. soluto matrimonio.* Corneus *consilio 68. placet. libro 1. colum. penultim.* Bartolus *consilio 42. visa inquisitione.* Fallit quando constabat, talem filium fuisse natum ex legitimo matrimonio, tunc enim bene præsumitur in potestate, nisi probetur emancipatus, & hoc casu saluari potest dicta communis opinio.

Stat ergo ex superioribus filium natum ex legitimo matrimonio præsumi esse in patris potestate iuxta textum *in princip. Institutio. de patri. potestate, & in princip. Institutio. de nupti.* & ita intelligendam esse *l. emancipati. C. de collat. verbo teque emancipatum probatum fuerit.* Cæterum si non probetur quem esse natum ex legitimo matrimonio, licet probatum fuerit eum esse filium alicuius per alium modum probationis, id non sufficit, vt propterea in patris sui potestate esse intelligatur, & cum probationes debeant concludere necessario, *l. non hoc. C. unde legiti. cap. in præsentia. de probat.* certe licet testes dicerent, quem esse filium Titii, non propterea viderentur dixisse, quod est in Titii potestate. Sed ad huius rei cognitionem videndum est,
20 vt probetur filiatio, & quidem † possessio vel quasi possessio filiationis probatur ex eo, quod quis tractabatur & alebatur vt filius, ista est communis opinio, quam tenent Gloss. & Bartol. *in l. prima. C. quorum bonorum.* Gloss. & Bartol. & alii *in l. non nudis. C. de probationibus.* Bartol. *in l. senatus. §. idem per contrarium. ff. de liber. agnoscend.* idem Bartol. *in l. prima. §. ad quæstionem. ff. de quæstionibus.* Alexand. *consilio 51. viso & discusso processu. libro 1. colum. prima & secunda.* Decius *consilio 54. in causa domini Antonii. columna prima & secunda. numero tertio.* vbi firmat hanc esse communem opinionem. Quod procedit etiam quo ad effectum succedendi, vt tenet Antonius *in capitu. transmiss. columna tertia, qui filii sint legitimi.* sequitur Decius, *vbi supra, numero tertio.* vbi firmat hanc esse communem opinionem, vt procedat etiam quo ad effectum succedendi, quod & vult Bartol. in plerisque locorum supra allegatorum, in quibus de successione agebatur.

Con-

Contrarium tenent nouissime Alciatus *de præsumptio regul. 2. præsumptio. 2. num. 7.* nam cum filius aliter & tanquam filius tractatur, cum isthæc cadant in filio naturali tantum, vel etiam spurio aut fortè incestuoso, *per capit. cum haberet*, cum ibi plenè not. per Abba. & alios *de eo qui duxit in matrimonium quam polluit* hique non succedant, nō videtur sufficienter probari, vt per hoc is legitimus filius videatur præsertim ad effectum succedēdi, sed pro communi videtur text. *in l. filium eum definimus, & in l. item in potestate ff. qui sunt sui, & in l. Lucius. ff. de probat.* vbi appellatione filij simpliciter, plati intelligitur de legitimo & naturali, *facit l. re coniuncti. versicul. præfertur, ff. de lega. 3. §. quoties. Institut. de iure natural.* vbi verba in dubio capiuntur in pleniore significatu, *facit l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fundo instruct.* facit quia sola nominatio ponit quem in quasi possessione filiationis legitimæ. *l. non nudis. l. non epistolis. & vtrobiq; per Gloss. & Doctores, Cod. de proba.* ergo multo magis hujusmodi tractatus vel consuetudo, nam ex factis major præsumptio capitur, *argumento, l. quidam cum filium,* & quę ibi traduntur per Bartolum, & alios. *ff. de verb. oblig.*

Denique ipsa experientia rerum magistra docemur, filiationem plerunque non aliter probari solere quam per communem vicinorum & conjunctorum reputationem, quid enim si de filiatione controuersia sit post viginti, triginta aut plures fortè annos (prout non raro accidit) quam natus fuit ille, cujus de filiatione agitur, quisnam puerum infantemue tunc natum certo firmare possit, hunc robustum virum modo factū esse, certè nullus aut vix vllus præter suam matrem aut nutricem: ergo cū ipso temporis cursu nati infantes crescant, adolescant & quasi mutentur & transformentur, ita vt vix dignosci possit, an is vir robustus & procer modo factus sit, idem qui ab hinc annos multos erat infans anniculus aut breuioris ætatis, necesse est leuiores probationes conjecturales & non etiam necessario concludentes hac in re admittendas esse, sufficereque si à communiter accidentibus concludant, vt tradunt Gloss. & communiter Doctores *in dict. l. non nudis*, Gloss. & communiter Doctores *in dict. l. non epistolis. Codic. de probati.* clarior Gloss. *in l. neq; natales, vbi per Doctores eodem titulo.* Corneus *in l. si emancipati. column. 2. de probatio.* inde dixit *l. Lucius. ff de conditio. & demonstratio.* difficilem esse probationem filiationis, ergo si testes dicebant, aliquem esse filium Titij, si quidem ex parte aduersa probetur, illum Titium nunquam duxisse vxorem, intelligemus illum esse naturalem non legitimum, idem si probetur, ex ætate illius qui filius dicebatur, longe ante matrimonium à Titio contractum natum fuisse, veluti si vir jam barbatus dicatur esse filius Titij, qui ab hinc an. 10. duntaxat duxit vxorem. Idem per contrarium, si

videri debent, & conseqenter extra nostram potestatem, vt sic non sit verum dicere, est filius ergo in potestate patris, licet bene sequatur, est filius legitimus, ergo in patris potestate, & ita in specie firmat Alciatus *de præsumptio. regula secunda, præsumptio. 2. numer.* 5. qui ita intelligit *l. si vxor. verbo, monstretur. C. de condi. insert. Gloss. in leg. pactum quod dotali. C. de pactis.* & ita etiam intelligitur *dicta l. Titia*, & sic contra superiorem communem sententiam † quod regulariter filius non præsumatur in
19 patris potestate, tenent Corneus, Decius, Iason & Curtius iunior *in d. l. si emancipati, in secundo & tertio notabili*, & Alciatus *in dicta secunda regula. præsumptione 2. numero* 5. Iason *in leg. post dotem. columna 2. ff. soluto matrimonio.* Corneus *consilio 68. placet. libro 1. colum. penultim.* Bartolus *consilio 42. visa inquisitione.* Fallit quando constabat, talem filium fuisse natum ex legitimo matrimonio, tunc enim bene præsumitur in potestate, nisi probetur emancipatus, & hoc casu saluari potest dicta communis opinio.

Stat ergo ex superioribus filium natum ex legitimo matrimonio præsumi esse in patris potestate iuxta textum *in princip. Institutio. de patri. potestate, & in princip. Institutio. de nupti.* & ita intelligendam esse *l. emancipati. C. de collat. verbo teque emancipatum probatum fuerit.* Cæterum si non probetur quem esse natum ex legitimo matrimonio, licet probatum fuerit eum esse filium alicuius per alium modum probationis, id non sufficit, vt propterea in patris sui potestate esse intelligatur, & cum probationes debeant concludere necessario, *l. non hoc. C. unde legiti. cap. in præsentia. de probat.* certe licet testes dicerent, quem esse filium Titii, non propterea viderentur dixisse, quod est in Titii potestate. Sed ad huius rei cognitionem videndum est,
20 vt probetur filiatio, & quidem † possessio vel quasi possessio filiationis probatur ex eo, quod quis tractabatur & alebatur vt filius, ista est communis opinio, quam tenent Gloss. & Bartol. *in l. prima. C. quorum bonorum.* Gloss. & Bartol. & alii *in l. non nudis. C. de probationibus.* Bartol. *in l. senatus. §. idem per contrarium. ff. de liber. agnoscend.* idem Bartol. *in l. prima. §. ad quæstionem. ff. de quæstionibus.* Alexand. *consilio 51. viso & discusso processu. libro 1. colum. prima & secunda.* Decius *consilio 54. in causa domini Antonii. columna prima & secunda. numero tertio.* vbi firmat hanc esse communem opinionem. Quod procedit etiam quo ad effectum succedendi, vt tenet Antonius *in capitu. transmiss. columna tertia, qui filii sint legitimi.* sequitur Decius, *vbi supra, numero tertio.* vbi firmat hanc esse communem opinionem, vt procedat etiam quo ad effectum succedendi, quod & vult Bartol. in plerisque locorum supra allegatorum, in quibus de successione agebatur.

Con-

Contrarium tenent nouissime Alciatus *de præsumptio regul. 2. præsumptio. 2. num. 7.* nam cum filius aliter & tanquam filius tractatur, cum isthæc cadant in filio naturali tantum, vel etiam spurio aut fortè incestuoso, *per capit. cum haberet*, cum ibi plenè not. per Abba. & alios *de eo qui duxit in matrimonium quam polluit*. hique non succedant, nō videtur sufficienter probari, vt per hoc is legitimus filius videatur præsertim ad effectum succedēdi, sed pro communi videtur text. *in l. filium eum definimus*, *& in l. item in potestate ff. qui sunt sui*, *& in l. Lucius. ff. de probat.* vbi appellatione filij simpliciter plati intelligitur de legitimo & naturali, *facit l. re coniuncti. versicul. præfertur, ff. de lega. 3. §. quoties. Institut. de iure natural.* vbi verba in dubio capiuntur in pleniore significatu, *facit l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fundo instruct.* facit quia sola nominatio ponit quem in quasi possessione filiationis legitimæ *l. non nudis. l. non epistolis. & vtrobiq; per Gloss. & Doctores, Cod. de proba.* ergo multo magis hujusmodi tractatus vel consuetudo, nam ex factis major presumptio capitur, *argumento, l. quidam cum filium*, & quę ibi traduntur per Bartolum, & alios. *ff. de verb. oblig.*

Denique ipsa experientia rerum magistra docemur, filiationem plerunque non aliter probari solere quam per communem vicinorum & conjunctorum reputationem, quid enim si de filiatione controuersia sit post viginti, triginta aut plures fortè annos (prout non raro accidit) quam natus fuit ille, cujus de filiatione agitur, quisnam puerum infantemue tunc natum certo firmare possit, hunc robustum virum modo factū esse, certè nullus aut vix vllus præter suam matrem aut nutricem: ergo cū ipso temporis cursu nati infantes crescant, adolescant & quasi mutentur & transformentur, ita vt vix dignosci possit, an is vir robustus & procer modo factus sit, idem qui ab hinc annos multos erat infans anniculus aut breuioris ætatis, necesse est leuiores probationes conjecturales & non etiam necessario concludentes hac in re admittendas esse, sufficereque si à communiter accidentibus concludant, vt tradunt Gloss. & communiter Doctores *in dict. l. non nudis*, Gloss. & communiter Doctores *in dict. l. non epistolis. Codic. de probati.* clarior Gloss. *in l. neq; natales, vbi per Doctores eodem titulo.* Corneus *in l. si emancipati. columnn. 2. de probatio.* inde dixit *l. Lucius. ff de conditio. & demonstratio.* difficilem esse probationem filiationis, ergo si testes dicebant, aliquem esse filium Titij, si quidem ex parte aduersa probetur, illum Titium nunquam duxisse vxorem, intelligemus illum esse naturalem non legitimum, idem si probetur, ex ætate illius qui filius dicebatur, longe ante matrimonium à Titio contractum natum fuisse, veluti si vir jam barbatus dicatur esse filius Titij, qui ab hinc an. 10. duntaxat duxit vxorem. Idem per contrarium, si

 anni-

anniculus puer dicatur esse filius Titij, cujus vxor ab hinc annos duos, vel tres, vel plures fortè decessit, & sic de similibus: & longè idem facilius, si is Titius nunquam duxit vxorem, sed si quãdo hæc omnia cessauerint, quia & Titius vxorem duxit, & is, qui filius dicebatur hujus, cui sit vt durante illo matrimonio nasci potuerit magis esse videtur, vt sufficiat dictum testium hac de re loquentium, concludere verosimiliter, vt dictum est, quo casu testes dicentes illum fuisse & esse filium Titij interpretabimur intellexisse quod erat filius legitimus, quia ita fit à communiter accidentibus.

21 † Nam & alibi dictum testis quod non satis certum est, interpretamur secundum communem vsum loquendi. Gloss. communiter ibi approbata *in l. stipulatio ista. §. hi qui. ff. de verborum obligatio.* quod si testes dixerint, filium esse ac de legitimo matrimonio natum, res erit expeditior, ergo si testes dicunt talem esse filium Titij, fit regula, vt non intelligatur legitimus & naturalis, sed tantum spurius. *argumen. authen. quibus modis natural. efficiun. sui. §. natura,* & quia matrimonium est quid facti, ergo, &c.

Fallit primo quando aliter constabat de matrimonio, & ætas illius qui filius dicebatur non repugnabat, nam tunc licet potuerit nasci ex alia muliere quam ex vxore illius Titij, tamen interpretabimur testes intellexisse de filio nato ex vxore, non ex alia, &c.

Secundum quæ etiam interpretabitur, eum esse in potestate patris, si non probetur emancipatus, cum emancipatio sit quid facti, ergo cum quæritur, an filius præsumatur esse in potestate patris, respondeam hanc quæstionem non cadere nisi in filio legitimo, legitimum autem præsumi in patris potestate.

SVMMARIA.

1 *Intellectus cap. ad decimas, de restitutio. spoliatorum libro 6. & capitul. cum Ecclesia Sutrina, de caussa proprieta. & numer.* 2. 10. 13. 14. 15. 16. *&* 18.

3 *Possessor quando sit tuendus in sua possessione contra eum, qui suam intentionem fundabat de iure, & est ardua quæstio.*

4 *Filius an præsumatur in patris potestate.*

5 *Possessio diutina an transferat in aduersarium onus probandi.*

6 *Intellectus cap. cum Ecclesia, de caussa possession. & proprieta.*

7 *Quanto tempore iusta præsumatur possessio.*

8 *Actor si fundat suam intentionem de iure, tunc reo incumbit onus probandi, cum cõmuni opinio. quod intellige in petitorio.*

9 *Possessor an sit lite pendente tuendus in sua possessione,*

sit

Cap. LXXXVI.

NVNC † autem agendum est de intellectu *c. ad decimas, de restitutione spoliatorum, libr. 6. juncto. cap. cum Ecclesia Sutrina, de caussa possessionis & proprieta.* Nam in *dict. cap. ad decimas,* videtur probari vti in judicijs possessorijs, is contra quem aduersarius habet fundatam intentionem de jure, non sit tuendus in sua possessione, vel quasi possessione, vnde siue ei possidenti molestia & vexatio fiat circa suam possessionem vel quasi, non dabitur vti possidetis interdictum contra aduersarium molestantem, siue etiam vi ab aduersario à possessione fuerit dejectus, interdictum vnde vi sibi ita spoliato non accommodabitur, quasi dolo faciat, qui petat possessionem sibi restitui, quam statim restituturus sit. *leg. dolo ff. de doli except.* contrarium tamen non obscurè probari videtur in *dict. cap. cum Ecclesia.* vnde timore hujus contrarij eà jura varie interpretantur, Primus enim sensus est, vt regulariter is qui est in possessione, vel quasi, sit in ea tuendus si molestetur, vel restituendus si spoliatus fuerit, licet contra se habeat aduersarius fundatam intentionem de jure, & ita procedat *dict. cap. cum Ecclesia, & §. recuperandæ. Institut. de interdict. l. si quis ad se fundum. Cod. ad leg. Iul. de vi public. l. 1. Cod. si per vim vel alio modo. l. si quis vi, in princip ff. de acquirend. possessio. leg. prima. §. cum à me. ff. de vi & vi arm.* sed *dict. cap. ad decimas,* procedat de jure tantum canonico, & in causis tantum actis in foro Ecclesiastico. Ita Paul. Castrens. *in l. seruitutes, mag ff. de seruitut. column. 4. numer. 9* caussa enim decimarum spiritualis est, vt tradunt Ripa *in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquirend. possessio.* Decius *consil. 134. numer. 4.* Doctor. *in cap. caussam quæ, de probatio.* neque agi potest nisi apud judices ecclesiæ, sicque volunt, *dict. cap.* procedere de jure tantum canonico, non sic de jure ciuili. 1

Secundus intellectus fuit, † vt *dict. cap. ad decimas,* procedat quando possessio spoliati erat recens, quod suadetur dum ibi dicitur aliquandiu quod in semestri tempore videtur includi, 2

vel etiam breuiore, secundum Abba. *in dict. cap. cum ecclesia numer.* 24 *per cap.* 2. *de concessio. prabend.* vel vltra sex menses dicitur
3 diu. † Sed *dict. cap. cum eccles.* procedat quando possessio maturior erat ac antiquior, & ita tenent Abbas *ibi*, & Martinus quem refert, & sequi videtur ibi Ægidius Bellamer. *oppositio* .11. *numer.* 26 & Dominicus *in dict. cap. ad decimas, columnn. fin.* post Ioan. And. *ibi*, quem ipse refert, quod & tenet *ibi* Petrus de Anchar. & sentit idem etiam *in dict. cap. cum Ecclesia, numer. trigesimo primo*, & licet Ioan. Faber. *in §. retinenda, columnn. penultim. Institut. de act.* & Iacobinus *in leg. si de vi. ff. de iud. numer. decimo octauo. versicul. septimo*, & Baldus, *in leg si de proprietate numer.* 21. *Cod. si à non compet. iudic.* & Oldrad. *consil. quodam*, & Ripa. *in l. naturaliter, §. nihil commune. ff de acquirend. possessio numer.* 77. & ibi Iaso. *numer.* 48. teneant simpliciter non esse tuendum, aut restituendum possessorem in sua possessione, vel quasi, quando aduersarius contra eum habebat fundatam intentionem de jure, tamen ipsi forte non negarent quin id limitaretur vt cessaret quando is possessor fuit diu in sua possessione. Quinimo ipsemet Iason *in leg. si emancipati, in secundo notabil. columnn. secunda*, quod licet possessio illius, qui est in possessione vel quasi possessione cujuscunque rei vel juris minus justa aut legitima præsumatur, quando in ea re vel jure ejus aduersarius habebat suam intentionem fundatam de jure, tamen ea præsumptio cessat, idque præsumptum possidendi vitium purgatur per diuturni temporis præteritionem, vt sic ea possessio, quę antea injusta & illegitima præsumebatur, jam incipiat videri justa
4 ac legitima. Vnde licet † filius natus ex legitimo matrimonio præsumatur esse in potestate patris. *l. si emancipati. C. de collation. ibi, teq; emancipatum probatum fuerit l. si filius. ff. de probation.* tradunt Fulgosius, Ludouicus Romanus, Alexand. Iaso. & Decius, *in dict. leg. si emancipati.* Angelus & Imola. Cumanus & Ludouicus Romanus in *l. sed & si de sua, post Gloss. ibi. ff. de acquirenda. hereditate.* Alciatus *de præsumptio. in regula* 2. *præsumptione* 2. *in principio.* Corneus *consilio* 204. *quanquam. & idem in consilio* 208. *libr. tertio*, tamen si is filius natus ex legitimo matrimonio fuit longo tempore decem vel viginti annorum in possessione vel quasi existentiæ sui juris, licet isthæc possessio aduersetur natiuitati, origini, & primæuo statui ejus, jam incipit videri sui juris, licet pater haberet contra eum suam intentionem fundatam de jure, vt sic possessor diutinus in sua possessione vel quasi tuendus sit etiam contra eum, qui habebat suam intentionem fundatam in jure, ita tenent Bartol. & Baldus *in l. 2. Cod. si aduer. rem iudi. & in l. post mortem. ff. de adopt* Andr. Siculus *consil. vltim. libr. quarto, inter consilia* Alexand. Iason *in dict. leg. si emancipati. dict.* 2. *notab.* Iason *numer. quadragesimo quarto. in leg. si prius. ff. de*

ff. de operis noui nunciat. Alciat. *vbi supra, num.* 2. ex quorum relatione apparet, hanc esse communem opinionem, quam & Bald. *in l. Titia. ff. solut. matrimon.* sequitur, & Decius *in d. l. si emancipati nu.* 4. facit text. *in l* 1. *versic. diu. C de pat. potest.* quinimo quemlibet possessorem in sua possessione tuendum esse, etiamsi ea non esset diutina, tenuerunt gloss. *in l. Titia ff. soluto matrimonio.* & Alexan. *in d. l. si emancipati. ad princip.* & ibi Decius *colum.* 3. & Bartol. *in l. is quia potest: colum.* 5. *ff. de acquirend. hæredit.* licèt plærique eorum, quos supra retulimus, ab hoc vltimo discesserint, & Andreas Tiraquellus *de iure primogen. quæst.* 17. *opinione* 11. *ad finem.* Bartolus *in dict. l. Titia.* sed & Paulus *in l. si solennibus. C. de fide instrum.* & Andreas Tiraquellus, *vbi supra, numer* 19. *ver. nec prætermittemus.* videntur generaliter idem defendere in quacunque possessione etiam recenti, licèt ipse Tiraquellus parum sibi constet, quod & sentit Curtius iunior *in dict. l. si emancipati. columna secunda.*

Itaque omnes illi, quos supra retulimus, vno ore sunt in hac opinione, vt qui diu fuit in possessione, vel quasi, alicuius rei vel iuris, in qua alius fundabat suam intentionem de iure, sit tuendus in ea contra eum, qui de iure fundabat, quinimo ipsorum non pauci idem volunt, etiamsi non diu fuisset in ea quasi possessione, quod & nos admitteremus tribus concurrentibus: Quod & ipse possideret, & aduersarius possidere desiisset: secundò, quod aduersarius non ignoraret illum possidere: tertiò, quòd vltra annum in tali possessione is fuisset, *argument. in princip. Institut. de vsucap. facit l. ordinamenti, titul. de las prescripti. l. prima,* dum induxit, vt per annum & diem præscriberetur res etiam immobilis, sciente & tacente domino.

Denique hoc vnum certum est, & ab hoc nullum eorum, quos supra retulimus, quosve mihi legere contigit declinatum inuenies, vt † possessio diuturna transferat in aduersarium onus probandi, licèt aduersarius ille haberet intentionem suam fundatam de iure, sicque possessor ille diuturnus in sua possessione vel quasi tuendus sit, vnde apparet, verissimum esse ac receptissimum intellectum eorum, qui *d. cap. ad decimas.* contendunt, non habere locum, quando quis foret spoliatus à sua diutina possessione, vel quasi, sed tantum, quando possessio iunior esset accedens, quod † non obscurè probatur *in d. cap. cum Ecclesia Sutrina. de cau. possess. & propriet.* vbi contra clericos ibi spoliatos stabat fundata intentio de iure, in fauorem canonicorum spoliantium, & adhuc spolium illud inculpatum non fuit, nec restitutio spoliatis denegatur. Neque ad rem pertinuit, quod Alciatus *in d. reg.* 2. *præsumpt.* 2. *ad princip. in tract. præsumpt.* ait, se non videre, vt in huiusmodi iuribus posit contingere præscriptio per longi tantum temporis, non etiam longissimi præteritionem:

5 6

7 nam † agnoscimus quidem, præscriptionem proprietatis non contigisse, sed nihilominus possessio ex temporis diuturnitate iustificatur, vt licèt talis possessor in iudicio proprietatis possit succumbere & superari, in iudicio tamen possessorio non possit: aliud enim est possessio, aliud proprietas, quinimo nihil commune habent, *l.naturale. §.nihil commune. ff. de acquirend. possess.*

Denique cum quæritur, an possessio vel quasi transferat onus probandi in aduersarium, respondendum est, regulariter transferri, *§ commodum. Instit. de interdi. l qui accusare. C de eden. l. actor, quod asseuerat. & l.1. & l.final. C de probat.* idque non inde descendit, quòd possessor titulum habere præsumatur (nam cum sit facti, non præsumitur, *l.in bello. §.facta. ff. de capt. l.si emancipati.ibi, teq; emancipatum. C.de collat.*) sed magis eo, quod actor titulo & iure carere præsumitur, quandiu non probat, vnde in re dubia pro reo iudicandum, *cap.cum partium, de regulis iuris, in sexto, cap.*
8 *in pari. eodem titulo.* Verum † si actor habeat suam intentionem fundatam in iure, tunc possessio non transfert in eum onus probandi, quia ipse satis superque intentionem suam probatam habet in corpore iuris, cuius fides & authoritas suggerat omne genus probationis, sicque hoc casu ipsi reo incumbit onus probandi, vt probatur *in capitul. sunt personæ. §.quod si tales. de priuileg. in sexto. & in capitul.1. de præscript. & in capitul.ad decimas. de restitutione spoliatorum. eodem lib. & in l. 8. titul. de la restitution delos despoliados. lib.3. ordinament. & in l.4. titul.1. lib.2. ordinamen. & in l.5. titul.3 lib.5. ordinament.* Ita tradunt Petrus, & Cynus, & Paulus Castrens & alij communiter *in l solennibus. Cod. de fide instrument.* Bartol. *in l si prius. ff. de operis noui nunciat.* & ibi communiter Doctores, vt testantur ibidem Alexand. *numer.37. cum pluribus sequentibus.* & Iason *numer.*43. Andreas Tiraquell. *de iure primogen. quæst.17. opin.11. num.*19. Decius *consil.321. in causa quæ Alexandriæ. colum.4 versicul. accedit.* idem Decius *in capitul. ex literis. not 5. de probat.* idem *consil.444 in casu ad me transmisso colum.4.* Alciat. *de præsumpt. reg.3. præsumpt.43. ad princip.* Iason *in l. Diuo Pio. §.super rebus. colum.2. ff de re iudic.* Fulgosius *consil.138. visis in secundo dubio.* Barba. *in capitul.1. de probation. colum. penultim.* Corne. *consil.90. viso processu. lib.2.* ex quorum relatione apparet, hanc opinionem receptissimam esse, & ita intelligitur gloss. quam ibi sequuntur Bartol. & communiter Doctores *in l. sicuti. §. sed si quæratur. ff si seruitus vendice* Ergo isto casu cum reo eidemque possessori incumbat onus probandi, quando actor fundatam habet suam intentionem de iure, non secus, quàm actori incumberet, quando fundatam non haberet: sequitur, hunc reum lite † pendente
9 in sua possessione, vel quasi turbari non debere, non magis, quàm turbaretur, quando actor suam intentionem de iure fundatam

datam non haberet, vt in eo tantum eius conditio deterior sit, quando contra eum fundata erat actoris intentio, quod de iure & legitimo titulo docere tenebitur, si nolit in lite superari, interea tamen in sua possesione tuendus est, si quidem sit longinqua aut diutina: sin minus, tunc similiter tuendus est, sub distinctione tamen, de qua per Paul. Castrens. *in d.l. si solennibus.* & per Andr. Tiraquell. *vbi supra, opinione 11. numer. 16 & num. 24. cum sequentibus.* & per Bald. *in l. Titia. ff. soluto matrimonio.* vt voluit gloss. *in d.l. solennibus.* gloss. & Bartol. *in d.l. Titia.* Alexand. *in d.l. si emancipati. colum. 1. de collat. C. per d.l. Titia. & d.l. circa ff. de probat.* quod intellige, quando illa quasi possesio carebat omni vitio violentiæ, clandestinitatis, aut precariæ rogationis, *vt in d. cap. cum personæ. §. quod si tales.* quantum autem tempus, quotve actus desiderentur, vt quis in tali possesione stare videatur, tradunt Doctores in dictis locis.

Tertius † intellectus *ad d. cap. cum Ecclesia Sutrina. de caus. poss. & propriet. & ad d. cap. decimas.* est, quod *in d. cap. cum Ecclesia.* illa quasi possessio contra quam erat ius commune, iustificabatur ex scientia & patientia aduersarij, non sic *in d. cap. ad decimas.* vbi possessio videbatur clandestina, *vt patet ibi,* nisi euidenter docuerint, quod earum possessionem legitimè assequuti fuissent, quorum verborum sensus est, quod vel ipsa possessionis vsurpatio fuit illegitima & vitiosa, & sic aliquandiu tantum non etiam diu durauerat, quodque cum primum ad notitiam proprietarij peruenerat, illico eam recuperare properauit, sicque ille possessor, qui se spoliatum dicebat, non tam iusta & legitima, quam illegitima possessione exutus fuit: ita Imol. *numer. 25. in fin. in d. cap. cum Ecclesia.* & is sensus in se verus est, satisque arridet literæ vtriusque textus, ex quo colligitur conclusio, quod † qui est in possessione vel quasi, contra quam est ius commune, adhuc tamen est in ea tuendus, si aduersarius tolerabat, & dissimulabat seu patiebatur aliquandiu vel saltem si diu. Confirmatur, quia † ex tali patientia & dissimulatione ille, qui suam intentionem fundatam habebat, videtur ius possesionis amisisse, idque in possessorem migrasse, vt iam de possesione agi non posit, sed tantum de proprietate ex communi sententia, quam tenent Bart. *in l. si id quod. in princip. ff. de acquirend. possess.* Cumanus & Alexand. *in d. §. nihil commune.* vbi Iason *num. 84.* ait, hanc esse communem opinionem, Ias. *in l. 1 colum. final. C. de seruis fugitiuis.* gloss. Paul. & alij *in l. si de eo. §. 1. ff. de acquirend. possess.* & in specie vltra Imolam supra relatum, ita declarant *d. cap. cum Ecclesia.* Antonius *ibi, numer. 39.* & etiam Innoc. & And. Tiraquell. qui quamplures allegat *de praescription. §. 1. gloss. 4. ad finem, versicul. & quanquam.*

10 (margin, beside "Tertius"); 11 (margin, beside "qui est in pos-"); 12 (margin, beside "quia † ex")

Quartus † intellectus ad d. iura est secundum Anton. *num. 39.* 13

in d. cap. cum Ecclesia. quod *d. cap. ad decimas.* procedat, quando pro spoliatore ius erat notorium, nec ex parte spoliati aderat defensio vlla, nec etiam allegabatur præter illam quasi possessionem suspectam, vitiosam, & iniustam, ait, *d. c. cum Ecclesia.* non sic notorium erat ius spoliatoris, quia obumbrabatur, vel (vt eius more vtar) obfuscabatur ius spoliatoris per defensiones seu allegationes spoliati, dum asserebant, se sæpius retro ab hinc annos 30. vel 40. vel etiam pluribus electionibus illius modi interfuisse, vnde & ad titulum præscriptionis properabant ac nitebantur, quoad ius proprietatis, & interea, quoad ius possessionis ex antiquitate temporis sese muniebant, isque etiam sensus & in se verus est, & sensus literæ ac illorum capitulorum proximè accedit.

14 Quintus † intellectus fuit Ias. *in d. §. nihil commune. numer. 48.* qui putat, ideo procedere *d. cap. ad decimas.* quod ibi spoliator intentionem suam fundabat tam in proprietate, quàm in possessione, & ideo restitutio cessat, quasi ex parte spoliatoris adessent tam proprietas iure notoria, quàm etiam possessio legitima & ciuilis; ex parte autem spoliati adesset nihil præter quandam naturalem tantum possessionem vitiosam, puta clandestinam vel nudam tantum detentationem similiter vitiosam, sed ipse Iason non probat, quod spoliator in terminis *d. cap.* fundaret suam intentionem, quoad possessionem, sed reprobat *per d. cap. ibi, nisi euidenter docuerint, quod earum possessionem legitime assecuti fuissent.* Ergo à contrario sensu præsensit summus Pontifex, quod interfuit vitium clandestinitatis, sicque cum spoliatus ille tempore, quo illarum decimarum possessionem occupauit, nullam vim intulerit, neque precariam possessionem rogauerit, superest, vt vitium, quod ibi significatur, esse clandestinitatis, & is sensus sic declaratus similiter verus in se est, nec à litera & mente illius text. videtur alienus.

15 Sextus † intellectus fuit, *vt d. c. ad decimas.* loquatur in casu tantum speciali, & procedat in causis tantum spiritualibus, in quibus iure canonico subuenire obuiareque animarum periculis potissimum curæ fuit, non sic in reliquis causis inspecto iure tam canonico, quàm ciuili. Ita sentit Bald. *in l. ordinarij. colum. fin. C. de rei vend.* quem refert Ias. *num 47. in d. §. nihil commune.* & is sextus intellectus differt à primo, *de quo supra,* quia secundum primum intellectum *d. c. ad decimas.* seruandum esse in terris Ecclesiæ, non tantum in causis spiritualibus, & inter clericos, sed etiam in causis profanis, & inter laicos: at secundum hunc sextum intellectum solum in causis spiritualibus, non etiam in profanis.

16 Septimus † intellectus sit, vt *d. c. ad decimas.* procedat, quando constabat apertè, illum spoliatum nullum ius habere tam ex

ex modicitate temporis, quo possidebat, quam ex eo quod interrogatus cur possideret, respondere aliud nesciebat quã quia possideo, tunc enim restituendus non est, *vt ibi per rationem, l. dolo, ff. de dolo.* Id quod non multum videtur declinare à litera *dict. cap. ad decimas*, cum ibi spoliatus ille qui se restitui postulabat, nullam iustam possessionis suæ causam allegasset. Confirmatur is sensus, nam illa communis opinio, quæ habet † quod, spoliato agenti interdicto recuperandæ potest opponi exceptio sententiæ latæ contra eundem spoliatum in fauorem spoliatoris super eadem re vel iure à qua spoliatus fuit, quam communem sententiam tenuerunt Angel. & Imola, Cumanus, Alexand. & alii communiter *in dicto §. nihil commune*, estque communis opinio secundum Iasonem *ibi, numero* 43. & eam dicit communem opinionem Alexand. *ibi, numero* 12. quam etiam communem appellat Rip. *ibi, numero* 35. quam sequitur & communem esse firmat Gregorius Lupus *in l.* 27. *titul.* 2. *parte tertia. in Gloss. quelent regasse.* tenent Paulus Castrens *in l. permisceri, in princip. ff. de acquirend. possess.* Idem Paulus *in l.* 2. *Cod. de edict. diui Adriani tol.* Anton. *in c. cum dilectus, de causa possess. & prop.* Idem *in cap. pastoralis, eodem titulo.* Idem *in cap. literis, de test. spoliato.* Ioann. Andr. & Panormitan. *in dicto cap. pastoralis.* Aret. *in dict. §. nihil commune.* Decius *consil.* 191. *in causa, numero* 9 *cum sequent.* Hostiens. & Ioan. Andr. *in c.* 2. *de causa possess* licet contrarium tenuerint Bartol. *colum.* 2, *in dict. § nihil commune. Gloss.* 1. *in cap. solicitè. de restitutio. spoliato.* & Gloss. *in cap. pastoralis, de causa poss. & proprie.* Panormit. *in capit. in literis, colum.* 5. *de restit. spoliato.* Bartol. *in l. si de vi. colum. final. ff. de iudic.* Tamen illa communis opinio contra Bartolum procedit, quando per sententiam erat certum & indubitatum huic spoliato nullam posse competere defensionem, inspecta suamet allegatione, quale esset cum prius factum fuit spolium, deinde inter spoliatum & spoliatorem iudicium de proprietate cæptum & finitum fuit in fauorem spoliantis, tunc enim si spoliatus rursum petat rem sibi ablatam sibimet restitui ante omnia replicabo quod si illud petiisset ante omnia quod vt id ante omnia fieret, par erat, verum cum illud petat, postquam liquet proprietatem alienam esse, sera petitio est, tum quod dolo faciat, dum petit quod statim restituturus est, *l. dolo, ff. de doli exception.* tum quod sibi debet imputare, qui concredi voluit super rei proprietate & dominio, tum quod effectus victoriæ assecutæ in iudicio proprietatis est, vt victori restituatur possessio, id quod cum iam contigerit, infectum reddi ociosum esset ac inciuile, diuersum sane esset si postquam in iudicio proprietatis vicisti me, & id, de quo agebatur, tibi traditum fuit, vel non fuit, me eadem re vel iure spoliasti, & agenti mihi interdicto recuperandæ opponeres de sententia pro te 17

contra me lata; nam replicabo, quod post eam latam potuit ius ad me redire, ac re vera ad me reuoluit, nam interea mihi restituere teneberis, ita saluatur opinio Bartol. & sequacium supra relata ita tenent Alexand. *in dicto §. nihil commune, numero 12. cum sequent* & Ripa *ibi. numero* 44. qui ait ita tenere modernos ibi, & esse ex mente Gloss. *in dicto §. nihil commune.* Sic ergo & in terminis *d c. ad decimas*, ideo cessabat restitutio, quod ille spoliatus fassus est nullum se ius habere, vel ita colligebat ex eius allegatione insulsa ac inerti, & hunc intellectum tenet Decius *consil.* 134. *viso, colum. fin.*

18 Octauus † intellectus est quod *in d. c. ad decim.* allegabatur praescriptio, quae sine titulo non contingit, *l. nullo, C. de rei vendicat. cap.* 1. *de praescriptio. in sexto.* at *in d. c. cum ecclesia Sutrina*, allegabatur consuetudo, quae titul. non requirit. Ita Innocentius, Collect. & Bernard. *ibi*, sed is quidem sensus & diuinat & parum instruit, & praeterea aduersatur literae, *d. c. ad decimas, verb. aliquandiu.* quod in semestri seu breuiore tempore verificatur, non autem in longiore *argum. c. 2. de concessio. praben.* ergo tam breui tempore, qui diceret praescripsisse se, ineptire videretur, sed & in se is sensus verus non est, nam si ibi spoliati allegarent se praescripsisse, diu se possedisse affirmantes, interea dum id docebatur restituendi forent.

Nonus intellectus quod ibi erat verosimilis suspicio contra spoliatum agentem, ita Gloss. *in c. in summa, 16. quaest.* 1. id quod innuit litera illius text. Ioannes Andr. *dict. c. ad decimas.* Gloss. *in capit. si diligenti, de praescript.* id quod contra, *§. recuperandae, Institut. de interdict.*

Decimus intellectus quod ibi de non iure spoliati agentis constabat per confessionem eiusdem, ita Collect. *in d. c. cum ecclesia*, & Archid. *d. c. ad decimas.*

Vndecimus intellectus quod *d. c. ad decimas*, loquitur quando spoliatus totum ius sibi arrogare volebat, at *in dicto cap. cum ecclesia*, quando partem tantum: quod in se verum est, sed cur diuersum, praesertim cum procedat argumētum de toto ad partem, *l. an pars, ff. pro derelicto, leg. quae de tota, ff. de rei vendic.* respondeo, quod facilius admittitur rei cuiusque diminutio vel deterioratio quam interitus, Corne. *per textum, ibi in l. cum quaest. C. de legat. num.* 6 *l si quis diuturno, ff. si seru. vend. iunct. l. nullo. Cod. de rei vend.* sed is intellectus nihil instruit, & videtur contra. *§. recuperandae, Inst. de interd.*

Duodecimus intellectus quod *in c. ad decimas*, loquitur de iure non communicabili, at *in c. cum ecclesia*, agitur de iure communicabili, ita Iason *in d c. ad decimas*, quem refert Ægidius *appositio.* 11. *in d. c. cum ecclesia*, sed is sensus nihil instruit.

Tertiusdecimus intellellectus quod *in c. ad decimas*, erat vehemens

mens iuris præsumptio contra spoliatum, at licet iuris præsumptio etiam esset contra spoliatum in terminis *d.c.cum ecclesia*, tamen non ita vehemens, secundum Ægidium Bellam. *vbi supra.*

Quartusdecimus intellectus quod *in d.c. ad decimas*, erat præsumptio contra spoliatum, & præterea spoliator fundabat intẽtionem de iure, estq; communis sensus secundum Couarru. *lib. 1. resolu. cap.17.n.6.* & secundum Mart. Azpilcu. *in c. accepta, de restit spoliat. oppositio.decima.* Iason *in dict. l. naturaliter, §.nihil commune, num.* 47. vbi Ripa *num.* 77. Gloss. Ioan. And. Monac. & Domini a S Geminiano. *in d.c.ad decimas.*

Stat ergo ex superioribus regula † spoliatum agentem interdicto recuperandæ non esse ante omnia restituendum, si spoliator habebat fundatam intentionem de iure, vt *dict. cap. ad decimas*, tradunt Doctor. tam ibi quam *in d. cap. cum ecclesia.* Faber *in §. retinendæ Institut. de interdict. columnn. penultim.* Iacobinus *numero* 18. & Paulus Castrensis *in l. si de vi, ff. de iudic.* Baldus *in l. si de proprietate, nu.* 21. *C. si à non compe. iudic.* Oldradus *consilio quodam*, quem ibi Bald. allegat. Bald. & Alexand. *num.* 23. *in d.§.nihil commune*, vbi Iason *num.* 44. & Francisc. de Ripa *num.* 77. & alii vbique moti per textum *in d. cap. ad decimas*, vbi non potest fieri sufficiens fundamentum, propterea quod recipit tot tamq; varios sensus, vt supra retulimus, & aliquid etiam per Ioan. Lupum *in c. per vestras, de donatione inter virum & vxorem, nota.2. versicul. sed est pulchra dubitatio.* 19

Limita primò, vt procedat de iure tantum canonico, non etiam de iure ciuili, secundum intellectum supra relatum, si forte in se verus est. Limita secundo, vt non procedat quando possessor ille spoliatus diu fuerat in illa possessione vel quasi, iuxta secundum intellectum supra relatum, qui in se verus est. Limita tertio, vt procedat quando ex confessione ipsius spoliati constabat de non iure ipsius, secus si esset aliqua dubietas, secundum decimum intellectum supra relatum, cui accedit quartus & septimus intellectus, quod intellige vbi concessio erat aperta. Quarto limita, vt procedat etiam, si confessio spoliati de non iure suo esset tacita, puta quia licet non expressit se nullum ius ad proprietatem rei, qua de agebatur, habere, tamen interrogatus cur possideret, respondit, quia possideo, vel aliam inertem fatuamve causam reddidit iuxta quartum, & septimum intellectum, supra relatum, non sic si efficacem aut iustam causam reddidisset. Quinto limita, vt procedat quando spoliatus totum ius sibi arrogare volebat, non sic, si aliquid tantum iuris per cuius abscessum res non abscederet, licet deterior spoliatori eidemque domino redderetur, iuxta vndecimum intellectum supra relatum, quem non puto verum. Sexto limita, vbi ex parte spoliati erat notorietas iniustitiæ, aliter quam

po-

per eius confessionem, vt tunc & non aliter procedat *d.c. ad decimas*, iuxt. septimum, & quartum intellectum supra relatos, secus vbi talis notorietas contra spoliatum non esset Septimo limita quando spoliatum ius habere possibile erat, tunc enim cessaret *d.c. ad decimas*, iuxta septimum intellectum supra relatũ. Octauo limita, vt non procedat in causis tantum spiritualibus. non sic in reliquis causis, siue loquamur de iure canonico siue de iure ciuili, iuxta sextum intellectum, supra relatum, sed cogita an in se sit verus. Nono limita, vt non aliter procedat, quam si spoliator fundatam haberet suam intentionem de iure, tam in proprietate, quam in possessione, iuxta quintum intellectum supra relatum, sed dubito, quia vix vllus fundat intentionem de iure in vtroq;, sed tantum in proprietate. Decimo limita vt procedat, quando spoliatus nitebatur in titulo præscriptionis, secus si diceret se quæsiuisse per consuetudinem, iuxta octauum intellectum supra relatum, quod suspectum est. Vndecimo limita, vt non procedat, nisi cum esset verisimilis suspicio contra spoliatum, secundum nonum intellectum supra relatum. Duodecimo intellige, quando ius non erat communicabile sine læsione cõmunicantis secus si esset, nam tunc cessaret *dict.c. ad decimas*, & spoliator restituere teneretur illud ius cuius abscessus sibi parum, aut nihil noceret, iuxta intellectum duodecimum supra relatum. Tertiodecimo intellige, quando erat vehemens suspicio contra spoliatum, tunc cessat restitutio, secus si non esset, iuxta decimumtertium intellectum supra relatum. Quartodecimo limita, vt *d.c. ad decimas*, non procedat, quando esset vis ablatiua, *argum. §. recuperandæ. Instit. de interdict. l. 1. C. si per vim vel alio modo, l. si quis ad se fundum, C. ad legem Iul. de vi public. c. in literis, de restitutio. spoliato. cum similibus.* Istorum autem intellectuum, quos supra retulimus, istarumque limitationum, *ad d. c. decimas*, quod aut quales sint in se veræ aut literæ illius tex. arrideant, quotve nec in se veræ sint, nec literæ consonent ex supra dictis non obscure apparebit.

SVMMARIA.

1 *Titulus an de iure canonico requiratur in præscriptione longissimi temporis, ardua q.*

2 *Præsumũtur etiam ea quæ sunt facti post longum tempus in ijs quæ sunt modici præiudicij.*

3 *Intellectus c. 1. de præscription. lib. 6.*

4 *Titulus an de iure canonico in præscriptione triginta annorum requiratur, cum adest contra possessorem præscribentem vehemens iuris præsumptio.*

5 *Intellectus l. si quis diuturno, ff. si seruitus vendicetur.*

6 *Præscriptio longi temporis de iure canonico procedit in ijs quæ sunt modici præiudicij, licet possi-*

possidens haberet scientiam iuris alieni.

7 Mala fides presumitur de iure Canonico in praescribente contra eum qui habebat fundatam intentionem de iure, sed ipsa mala fides tempore purgatur.

8 Titulus ad praescribendum iure Canonico non exigitur, ubi agitur de non magno praeiudicio.

9 Intellectus c. cũ personae. §. quod si tales, de priuileg. libr. 6. & num. 17.

10 Intellectus cap. eum ecclesia, de causa possessio. & propriet.

11 Praescribi potest exemptio iure Canonico etiam sine titulo.

12 Exemptionis in quasi possessione quando quis esse videatur.

13 Actor licet fundet intentionem suam de iure, tamen non potest incipere ab executione.

14 Fiscus regulariter utitur iure communi.

15 Possessionis vel quasi possessionis ius & commodum quanto tempore quis acquirat contra eum qui fundabat intentionem suam de iure.

16 Intellectus c. ad decimas, de resti. spolia lib. 6.

18 Hidalguia vel nobilitatis in possessione vel quasi possessione qui est, an si sibi moueatur lis, super tali nobilitate, sit in ea quasi possessione tuendus lite pendente.

19 Intellectus l. 6. tituli. de los hidalgos libro quarto ordinamen.

20 Intellectus pragmatica regis Henrici, & prag. anni 1403. num. 20.

21 Intellectus pragmatica Legionensis, & pragma. Regis Fernandi.

Fides incerta earum rerum quae ex remotis regionibus circumferuntur & narrantur.

22 Formaliter nunquam leges intelliguntur, quae gratia certitudinis vel probationis aliquid disponunt vel erigunt.

23 Legis ratione cessante in particulari, an cesset ipsa lex.

24 Hidalgus vel nobilis lite pendente an ad munera nobilium eligi possit.

25 Accusatione pendente oneratur fama accusati.

26 Accusatione pendente non denudatur accusatus sua dignitate.

27 Petitorium suspendere & ad possessorium redire an liceat post litem contestatam, ardua q.

28 Ius ciuile & Canonicum quasi societatem coisse videntur.

Cap. LXXXVII.

HINC apparebit an vera sit illa communis opinio, quae habet † quod licet regulariter titulus requiratur in praescri- 1 ptione longi temporis de iure ciuili, *in pri. Institut. de usucap. l. nullo. C. de rei vendic. l. unica. C. de usucap. transf. l. Celsus. ff. de usuca.*

qui

qui eo iure in præscriptione triginta annorum necessarius non est. *l. sicut. l. omnes. l. cum notissimi. C. de præscript. 30. annor.* qui etiam exigitur de iure Canonico in longi tẽporis præscriptione; non sic in præscriptione 30. vel 40. annor. *cap. de quarta, de præscript.* nisi vbi contra præscribentem alter habebat fundatam intentionem de iure, vel contra eum erat iuris præsumptio. *c. 1. de præscript. in 6. cap. cum persona. §. quod si tales, de priuileg. in sexto*, tamen hoc vltimum in quo tantum quo ad tituli interuentum ius Canonicum differt à iure ciuili, non procedit, vbi ageretur de leui læsione aut præiudicio, sed tantum vbi de magno ageretur, vt sic vbi contra præscribentem vel est iuris præsumptio, vel alter habet fundatam intentionem de iure sine tituli interuentu etiam 30. annor. præscriptio non procedat cum agitur de magno præiudicio, puta de amissione totius rei, qua de agitur, bene tamen procederet præscriptio cum de leuiore damno ageretur, puta de deterioratione non etiam de omnimoda ipsius rei amissione, ista est communis opinio quam tenet Imola *in cap. de quarta, columna fina.* Idem Imola *in c. cum ecclesia Sutrina, de causa possessio. & propriet. columna fina.* & ibi Anton. & sentit ibi Ægidius Bellamera. *numero 24. oppositione 10.* Imola *in cap. fin. numero 10. de præscriptio.* Anchara. *in cap. sine possessione de regulis iuris in sexto columna 9.* Imola *in cap. si diligenti. numero 15. de præscriptio.* vbi Felinus *numero septimo.* Ripa *in dicto cap. cum ecclesia. colum. penultima* Romanus *in l. sequitur §. si viam. ff. de vsucapio.* sequitur, & dicit communem opinionem Baldus *de præscriptio. 2. part. 3. partis principalis. quæstio. 6. numero 30.* Dynus *numero 31. in regula possessor, de regulis iuris. libro sexto.* Bartolus, Paulus, & Florianus, *numero 38. in l. seruitutes magis. ff. de seru.* est communis secundum Couarru. *resolu. libro primo. cap. 17. numero septimo.* sentit Gloss. *in dicto c. cum ecclesia, verb. breuitatem.* Qui omnes & iterum Baldus *de præscript. in 1. part. 3. part. quæstio. 10.* ita intelligunt text. *in l. si quis diuturno. in princip. ff. si serui. vendic.* vbi palam dicitur citra tituli interuentum procedere præscriptionem seruitutis, & tamen cum agitur de præscribenda cuiusque rei proprietate seu dominio titulus exigitur, sed quia de leuiore læsione agitur illo casu quam isto, id toleratur secundum communem sententiam supra relatam, à qua nouissime discedit Couarru. *vbi supra*, motus, quod vt sibi videtur, non leue damnum est, si fundus liber seruus fiat. Sed defendendo communem, respondeo hanc solutionem communem non positiue, sed comparatiue sumendam esse, facta ad totius rei, qua de agitur interitum vel amissionem comparatione, longe enim leuius est pati seruitutem realem quam totam rem amittere, longeque facilius admittitur cuiusque rei deterioratio quam ipsius omnimoda amissio vel interitus, *vt in l. cum*

quæstio. vbi notat Corneus, *numero sexto. C. de legat. & in cap. cum ecclesia Sutrina, de causa possess. & proprieta. iuncto capit. primo, de præscript. in sexto.* quem text. similiter ita intelligunt omnes fere Doctores supra relati dicentes, quod *in dicto c. primo.* ideo titulus exigebatur, quia agebatur de amittenda proprietate rei vel dominio. at *in dicto cap. cum ecclesia,* agebatur non de amittendo ex toto eligendi iure, sed de eodem cum aliis communicando, quod damnum longe leuius est, sicque longe facilius admittitur aut toleratur, nam & similiter quamuis regulariter titulus non præsumatur. *l. nullo. C. de rei vendica. l. Celsus. ff. de vsucapio. c. 10. de præscript. in sexto.* tamen † quando agitur de leuiore præiudicio, bene præsumitur, & ideo ex longa possessione pro diuiso titulus diuisionis præsumitur, quia leuius damnum est in aliqua parte rei per modum diuisionis non lædi, quam si in amissione totius rei læderemur, ita tenuit Gloss. communiter ibi approbata *in l. penultim. C. communi diuid.* quam præter Doctores ibi sequuntur Florianus *columna penulti. ad fin.* & Paulus *columna fina. in l. seruitutes mag. ff. de seruitutibus.* & est ex mente Bartol. & aliorum *ibi,* eamque sequuntur communiter Doctores *in l. si certis annis. C. de pact.* præsertim Cynus & Baldus & Ias. *numero* 11. qui eam dicit communiter approbatam. Baldus *in l. 1. columna tertia. C. de fideicommissis.* Antonius *in cap. peruenit, de censibus.* Nicol. de Neapol. *in §. quadam. quæstione quarta, post Gloss. Institut. de actio. facit. ff. de public. in rem actio. l. si ego. §. primo. ibi, per traditionem, vel per patientiam. l. 1. §. fin. ff. de seruitut. vrba. prædiorum. l. 3. §. dare. ff. de vsufruct.* vbi in seruitutibus concedendis vel constituendis sola patientia loco traditionis & concessionis habetur, quasi concessio ex sola coniectura illius tolerantis & patientiæ colligatur & præsumatur, quia agitur de leuiore præiudicio, quæ tamen confessio ex sola illa tolerantia non præsumeretur, si ageretur de ipsius rei amissione, *vt d. l. Celsus, & d. l. nullo, cum simili. supra allegatis.* 2

Alter sensus *ad d. iura* est, *vt d. c. 1. de præscriptio. libro 6.* procedat quando aderat vehemens iuris præsumptio, vt † tunc citra tituli interuentum præscriptio non procedat, non sic quando non tam vehemens erat iuris præsumptio, vt tunc etiam absque titulo possit contingere, *& ita procedat dict. cap. cum ecclesia Sutrina. dicta l. si quis diuturno.* Ita tenent Decius *consilio 134. viso. columna fin.* disertissimus Couarru. *variarum resolutionum libro 1. cap. 17. num. 7.* Balbus *de præscriptio. 2. part. 3. partis principalis. quæstio. 6. ad fin.* Innocentius *in dicto cap. si diligenti.* Corasius *in dicta l. seruitutes. num. 35.* Abbas *in d. c. si diligenti. num. 34.* quod & tenent alii quam plures, quos referunt Imola & Ægidius Bellamera, *in d. c. cum ecclesia. oppositione 10. numer. 24.* sed isthæc differentia nemini placere debet, cum quod parum instruit, tum quod 3

data

data paritate terminorum vtrobique par prohibitio est, vt enim episcopis iura episcopalia in aliena iurisdictione aut diœcesi exercere vetitum est. *d. c.* 1. ita quoque seruitutem super rebus alienis habere, nulla extrinsecus accedente causa concessum est nemini, *vt d. l. si quis diuturno, iuncta l. altius. C. de seruit. facit l.* 1. *C. de rebus alien. non alien.* & vt iuris præsumptio in terminis *d. c. primi* faciebat contra præscribentem, ita etiam faciebat in terminis *d. l. si quis diuturno. per d. l. altius.* itaque nulla extrinsecus accedente causa vtrobique par impedimentum erat, accedente vero voluntate & concesione expressa vel tacita, seu præsumpta eius, de cuius preiudicio agebatur, cessabat vtrobique impedimentum, & ita potest intelligi *d. c. cum ecclesia. c. 2. de in integrum restit.* secundum Ægidium, *vbi supra, opp.* 11. *cap. ad fin. scilicet in d. c. cum ecclesia. de causa poss.*

Tertius intellectus ad dicta iura fuit speciale esse in iuribus incorporalibus, ita tenent Gloss. *in d. c. cum ecclesia, verb. breuitatem,* & Paulus Castrensis *in d. l. seruitutes, colum. penult. numer.* 7. *cum sequent.* Ratio quia in his corporalib. quasi possessio initium capit a tempore scientiæ, & patientiæ domini prædii seruientis. *l.* 2. *C. de seruitu. l. penult. ff. eodem.* & ille qui patitur & tolerat ex legis interpretatione, post longum tempus seruitutem concessisse videtur. *l. si ego. §.* 1. *vbi per Gloss. & communiter Doct. ff. de publ. in rem actio. l.* 1. *§. fin. ff. de seruit. rust. præd. l.* 3. *§. dare. ff. de vsufruct.* Ratio rationis, quia talis concesio leuioris præiudicii est, quam totius rei amisio, vt ex superioribus edocemur, & ita potest intelligi *d. c. cum ecclesia. & d. l. si quis diuturno*, in quibus & agebatur de iure incorporeo, & patientia pro concesione habetur, & de leuiore præiudicio agebatur, quia non agebatur de amisione totius rei vel iuris, sed tantum de deterioratione, non sic si ageretur de amittenda tota re vel iure, vel quota parte rei, vel iuris, *vt in d. c.* 1 *de resc. lib.* 6.

Quartus intellectus, vt aliud sit de iure Canonico, aliud de iure ciuili, sed id licet ita sentiant Paulus, & Florian. *in dicta l. seruitutes*, non est tenendum *argum. l. si quando in princip. C. de inoffic. testam.*

Quintus intellectus quod quasi possessio, *de qua in d. c. cum ecclesia, & in d. l. si quis diuturno*, non tam erat contra ius quam præter ius, at *in d. c.* 1. erat ius, ita Bellamera *num.* 24. *in d. c. cum ecclesia, post Glo. ibi. verb. breuitatem*, sed id parum instruit.

Sextus intellectus, quod sit speciale in ecclesia, contra quam sine titulo non præscribitur, *vt in d. capitulo* 1. aliud in causis, cum sumus in præscriptione longisimi temporis. *l. sicut. l. omnes. l. cum notissimi. C. de præscriptio. triginta annorum* ita Paulus *colum. penult.* & Florian. *eadem colum. in dicta l. seruitutes.* sed casum dicere specialem est refugium miserorum. *Gloss. i- .. filium*

quem

quam.C.fam.ercisc. sicque hunc intellectum reprobat. Angel. *in §. aque.Inst.de actio.*& alij communiter.

Septimus intellectus quod *in d.c.cum ecclesia, & in d. l. si quis diuturno*, titulus fuit allegatus, quem possessor probare nitebatur, & probauit per continuam longi temporis possessionem, ita gloss.secundum vnum intellectum *d.l.si quis diuturno.* Angel. *in dict.l.seruitutes.* Baldus *de praescription.par.prima,3 par. princ. quaestion.10.num.7.* Sed nihil est: primum, quia diuinat, deinde, quia tunc non longissimum tempus exigeretur, sed decennium sufficeret. *l.cum de in rem verso. cum ibi notatis. ff. de vsuris.* postremo, quia vt titulus allegatus per longi temporis praeteritionem praesumatur, non sufficit sola patientia eius, contra quem agitur, quinimo actus quam plures ipsius positiue desiderantur, vt tradunt Bartol. & communiter Doctor. *in dict. leg. seruitute,* & plerisque scribentium *in l. si certis annis. Cod. de pact.* licet & intellectum hunc, quem impugnamus, tenuerit etiam Floria. *num.30.in dict. leg. seruitutes* sed ab ipso discedit Paulus. *ibi, numer. 9. diximus supra cap. incip. annua praestationes, cum duobus seq.*

Octauus intellectus, quod *d c. 1. de praescription. in 6.* procedat in iure quaerendo per interuentum praescriptionis, quae sine titulo contingere non potest, vt ibi, sed *dict.capitul cum ecclesia.* procedat in iure quaerendo, per vsum & consuetudinem, quae titulum non desiderat,& ita etiam procedat *dict. leg. si diuturno.* ita tenent Archidiaco. & Dominicus *in dict. cap.* 1. & Decius *columm. penult. in consilio 134. viso*, sed is intellectus parum instruit, deinde etiam videtur contra tex. *in dict. cap. cum ecclesia Sutrina, ibi, nisi alibi secus obtineat de consuetudine speciali, &c. iunctis illis verbis, vsque ad praescriptionem legitimam*, vbi pro eodem sumitur consuetudo & praescriptio quo ad effectum quo agimus.

Quid dicendum? & in primis † videamus de intellectu *dict.leg. si quis diuturno*, & ibi sane non tam praescriptione poenae dixerim contingere illius iuris acquisitionem quam ipsius domini 5
concessione, nam in illis seruitutibus, † quibus in inspecta legis censura, vel interpretatione agi videtur de leuiore praeiudicio, quam si ageretur de amittenda re ipsa ex toto, vel ex parte quota, ideo qui patitur vicinum tali seruitute vti, post longam vel longi temporis tolerantiam, ius seruitutis concessione tradidisse videtur. *leg.2.Cod.de seruitut. l. si ergo. §. 1. Digest. de publici. ibi, per traditionem constitutis, vel per patientiam forte. l. 1. §. fina. de seruitut.rustico. praedio*, tradunt Floria. *columm. penult.* & Paulus Castrens. *columm penul.* & alij communiter *in dict. leg.* 2. licet si ageretur de praescribenda seu amittenda tota ipsa re vel quota eius parte per solam etiam longi temporis patientiam, non videre- 6

mur rem nostram concessisse, quasi tunc inspecta legis censura, vel interpretatione agatur de grauiore amissione seu præiudicio, in quo quisque non tam facilis esse creditur ad concedendum. *dict. leg. Celsus. Digest. de vsucapion. dict. leg. nullo. Cod. de rei vendica.*

Nam & similiter, quia cuiusque rei possessio non tanti fit quanti eius rei proprietas, per patientiam longi temporis & etiam breuioris eius amissio inducitur ex parte domini, & acquisitio contingit possessori citra vllius tituli interuentum, vt ex communi opinione resoluit Iason *in leg. naturaliter. §. nihil commune. numer.* 84. *Digest. de acquirenda possessione.* Idem *in leg.* 1. *column. final. Cod. de seruis. fugitiuis. post gloss. ibi* gloss. Paulus & Alexandr. *in leg. si de eo. §. final. Digest. de acquirend. possess.* neque cuiquam ipse possessor in mala fide videri debet constitutus, quia vt lex interpretatur dominum concessisse ex tam longa tolerantia ac patientia, ita quoque iustissime interpretata est eundem possessorem fiduciam habuisse de concessione illius, sicque bona fide destitutum minime fuisse, huicque legis interpretationi standum est, quia certitudo huius rei cum pendeat ex animo possidentis ipsius, soli Deo nota & comperta esse potest. Nam & similiter licet furtum sit contrectatio rei alienæ inuito domino lucri faciendi causa, *vt §. furtum. Institut. de obligatio. quæ ex male. nasc.* tamen licet rem tuam contrectem lucri faciendi causa, si te permissurum iuste putaui, furtum fieri minime videtur, *vt tradunt Gloss. secunda, in dicto §. furtum. & ibi communiter Doctor.* ergo & in specie nostra in mala fide esse non videbitur, qui per longum tempus iugiter fuisse in quasi possessione seruitutis super fundo vicini sui ipso sciente & tolerante, sicque cessante omnino mala fide seruitutis acquisitio contingit, idemque erit in acquirenda per talem continuam aduersarij patientiam possessione. Diuersum est in vsucapione longi temporis quæ per tituli interuentum contingit, hæc enim domino etiam omnino ignorante, & sic nec vere, nec interpretatiue concedente nobis contingit. *leg. final. Cod. de longi temp. præscription.* & ideo *lex.* 3. *Digest. de vsucapion.* ait hanc acquisitionem non quasi per domini concessionem, sed per solam possessionis continuationem nobis contingere, cum superior seruitutis acquisitio magis veluti ex domini concessione nobis contigisse videatur, & ideo eius scientia desideretur. *dict. leg. si ego. §.* 1. *Digest. de public. in rem actio. iuncta leg.* 3. *Digest. de vsucapio.*

Et cum exuberantior bona fides iure Canonico in præscriptionibus admittendis exigatur, *c. possessor, de regul. iur. lib. 6. cap. si diligenti. cap. final. de præscription.* & mala fides cum pendeat ex
7 animo nostro probari non possit, nisi præsumptiue, † iustissime

mè præsumitur eo iure mala fides in eo qui possidet aliquid in quo alius fundat intentionem suam de iure, vel quando est præsumptio iuris contra talem possidentem, quia isthæc iuris præcepta omnibus aut nota sunt, aut esse debent ac præsumuntur. *l. leges sacratissimæ. Codice de legibus.* vnde qui in tali possessione vel quasi fuerit, semper intelligetur esse in mala fide, id est, in scientia rei vel iuris alieni, *vt in capitul. 1. de præscription. in sexto.* qui ita est intelligendus, sicque præscribere non poterit, vt ibi. Neque ad rem pertinuit, quod ibi dicatur esse posse in bona fide quem, quæ tamen sibi non proderit, donec titulum ostenderit, nam intelligendus est ille text. in eo qui habebat titulum putatiuum (puta quia procurator sibi nunciauerat titulum sibi datum, vel aliter) tunc enim revera habet bonam fidem, quæ tamen sibi ad præscribendum non sufficit, nisi titulum ostendat, quando est contra eum iuris præsumptio, vel fundamentum iuris, nam quemadmodum de iure ciuili, vbi requiritur titulus ad præscribendum, id est, iusta causa possidendi, quæ causetur ex titulo præambulo, licet sufficiat titulus putatiuus, ortus ex iusto errore, *leg. non solum. §. quod vulgo. Digest. de vsucapion. leg. quod vulgo. Digest. pro emptio.* tamen non sufficeret, si oriretur ex iniusto & fatuo errore, *vt dd. ll. & leg final. Digest. pro suo. leg. pro legato, leg. final. cum gloss. Digest. pro legato.* ita quoque de iure canonico, quando desideratur iusta causa possidendi ad præscribendum, & sic titulus, quod accidit, quando contra posidentem est iuris præsumptio, vel fundamentum iuris, non sufficit sola bona fides, orta ex causa vel titulo fatuo & intolerabili, licet sufficeret si oriretur ex titulo putatiuo, non fatuo, *vt dict. capitulm primum.* Itaque † de iure 8
canonico ad præscriptionem annorum 30. vel. 40. (nam de ea loquitur *dict. capitulo primo.*) regulariter non exigitur titulus verus, nec etiam putatiuus, vnde indubitanter sufficeret putatiuus ortus etiam ex errore fatuo, *vt dict. capitulo primo.* at speciale est in casibus, quibus contra posidentem erat ius commune, vel iuris præsumptio, vt tunc titulus exigatur, sicque sufficeret verus vel putatiuus ortus ex errore probabili, sed non sufficeret putatiuus ortus ex errore fatuo, vt diximus. Istud tamen speciale, *de quo in dict. capitulo primo.* procedit, vbi ageretur de magno præiudicio, vt ibi, secus si ageretur † de le- 9
uiore, *vt in cap. cum ecclesia Sutrina, de causa possession. & proprieta & in cap. cum persona. §. quod si tales, de priuileg. in 6.* quod enim aliquis Clericus per priuilegium summi Pontificis sit exemptus à iurisdictione episcopi siue diœcesis, id respectu ipsius episcopi nullus negabit, quin leuioris sit præiudicij, *vt dict. § quod sit tales.* Item quod † cum Canonicis in electione episcopi alij cle- 10
rici conuicini concurrerent, similiter leuioris est præiudicij,

vt d. c. cum ecclesia. cum ibi traditis per Doct. præsertim per Ægidium Bellameram *oppositio.* 8. 9. 10. *&* 11. non sic in terminis *d. c. 1. de præscript. in 6.* vbi quod vnus episcopus episcopalia iura in diœcesi alterius episcopi exerceat, graue cuilibet homini modo sano videtur. Idemque & fortius, si decimarum præstationes, vnde victus capitur, apprehenderet, vt ibi. Isque intellectus non sanus modo verum etiam necessarius videtur *ad d. capitu. cum persona. §. sin autem. &* §. *quod si tales*, nam *in princip. illius cap.* loquitur, quando is, qui se exemptum dicebat, habebat, vel se habere dicebat, priuilegium per se solum sufficiens. deinde *in* §. *sin autem,*
11 quãdo nitebatur in sola præscriptione citra † vllius tituli interuentum, tertio *in* §. *quod si tales*, quando nitebatur in præscriptione procedente ex titulo insufficienti ad dominium, vel ius transferendum, sed erat sufficiens ad præbendam vsucapiendi vel præscribendi conditionem, ergo præscriptio ibi contingere potuit, vel citra vllius tituli interuentum, *vt ibi* §. *sin autem, &* §. *fin. ibi, donec, &c.* vel etiam cum tituli interuentu, *vt ibi.* §. *quod si tales.* vt in eo tantum differentia inter illos §§. sit, quod quando titulus abest pendente præscriptionis probatione non tuebitur in sua quasi possessione exemptionis, *vt dict. versic. donec.* at quando titulus aderat pendente præscriptionis probatione tuebitur in sua quasi possessione exceptionis. *vt dict.* §. *quod si tales. versicul. præscriptionisque probatione pendente, &c.* Ratio differentiæ. quid quando illa quasi possessio exemptionis erat, per illum titulũ iustificata non est, cur in eo non tueatur, donec iudiciũ proprietatis finiretur, at quando carebat omni titulo, non videbitur iusta possessio, sed perfida, & clandestina, & contra *cap. 2. de maiorita. & obedien.* quæ seruanda non est, nec ei accommodamus eos ciuiles effectus, quos leges legitimæ possessioni solent accommodare, præsertim quia in his incorporalibus initium possidendi ipse præscribens a tempore scientiæ & tolerantiæ aduersarij vel superioris cœpisse videtur. *leg. 2. Cod. de seruitu. l. penul.*
12 *Digest. eod.* † ergo qui dicit se exemptum, etiam si gesserit se pro libero, & exempto, adhuc tamen non probat se constitutum in quasi possessione exemptionis prætensæ, quandiu non ostendit superiorem illum, in cuius præiudicium tendebat illa quasi possessio, id sciuisse, & tolerasse, sicque initium possidendi tunc demum nasci videtur, cum superior scire, & pati cœpit, vel cum ille titulum nactus fuit, quia isthæc paria sunt. *l. si ego.* §. *1. Digest. de public. ibi per patientiam forte, vel per traditionem. leg. 1.* §. *fin. Digest. de serui. rusti. præd. notant gloss. & omnes in d.* §. 1. Paulus *columnn. pen.* & Flo. *columnn. penul. in dict. leg. seruitutes. Digest. de seruitut.* Quinimo vt iste constitueretur in tali exemptionis quasi possessione, sine titulo non sufficeret, quod se semel, vel vnico forte die pro exempto gessisset, etiam sciente superiore, sed

re, sed præterea oporteret, quod ille superior huic quasi possessioni consensum & patientiam accommodasset diu, vel saltem aliquandiu, & per plures actus vel vices. *argum. c. cum ecclesia Sutrina*, & quæ ibi late habentur per Ægidium, perque Imolam, Abb. & alios. Aliter enim in manu cuiusque subditorum esset in quasi possessionem exemptionis prosilire, & dicere superiori: simul ac istud ad aures tuas peruenit, ego cœpi constitui in quasi possessione exemptionis, & in ea sum tuendus, quod ridiculum foret. Quinimo à sua possessione iurisdictionis, quam superior ille in illum qui se exemptum dicebat habebat non aliter cecidisse videbitur, quam si diu, sed saltem aliquo tempore iudicis arbitrio æstimando pateretur ac toleraret illum gerere se pro exempto. *argumen. text. in l. 1. C. de pat. potest. l. circa eum. ff. de probat* & quod in simili ex communi sententia resoluit Iaso. *in l. naturaliter. §. nihil commune. numer. 84. ff. de acquirend. possess.* Ias. *in l. 1. colum. final. C. de seru. fugit.* Gloss. Paul. & Alexand. *in l. si de eo. §. 1. ff. de acquirend. possessione. & quod notat Gloss. in l. 1. de patr. potestat.* & plene Bart. *in l. 1. cap. hoc interdicto, & §. fin. ff de itinere actuque priua.* Neque † absimile est, quod etiam si princeps habeat fundatam intentionem de iure in re aut causa qua de agitur, & in qua aduersarius possessionem diutinam habebat, adhuc tamen non potest incipere à manus iniectione, nec potest etiam ex priuilegio fiscali illum à sua diutina possessione deturbare, vt ex communi opinione resoluunt Ias. *in prælud. feudorum n. 50.* Idem Ias. *in l. 2. nu. 176. C. de iure empt.* Bart. de Barulo, quem ipse allegat *in l. 1. C. de conductoribus prædiorum fiscalium, lib. 10. per text. ibi*, qui bene probat hanc partem Couarru. *variarum resolut. lib. 1. c. 16. nu. 9.* Ioan. de Plat. *in d. l. 2. ff. de iur empt.* Host. *in c dilectus de offic. ordin.* & ibi Ioan. And. & Anton. de Butrio. *column. 1 numer. 3. 2. notab. per text.* ibi qui ait & etiam Hostiensis id notandum esse contra principes qui contra *l. legi. C. de petition. hæred.* volunt vt sibi titulus ostendatur ab eo qui est in possessione eius rei vel iuris de quo agitur, nam contra ius esse ipsi contendunt, nec in fisco quicquam esse speciale, idem tenet Franc isc. Cardinal. *ibidem notab. 4.* & alii plures quos refert Ioannes Lupi. *in c. per vestras. de donation. inter virum & vxorem. 2. notab. versicul. sed pulchra. numer. 47.* sequitur nouissime Petrus Artius ab Oralora senator regius dignissimus ingenio felix ac eruditione nobilitatus *in suo tractatu nobilitatis Hispanicæ pagina 227. num. 7. alleg. Gloss. in l. res quæ. ff. de iure fisci, & in l. final. C. eo. titul. & in l. in litibus, vbi etiam Bart. de agric. & censi. lib. 11* Guido Papæ *quæstion. 366. per text. in cap. 1. si de feud. inuestitu. inter dominum & vasallum lis oriatur*, nam & fiscus ipse in re dubia vtitur iure communi † nisi peculiare priuilegium in re vel iure de quo agitur reperiatur habere, secundum eúdem Artium, & Couarrû. *vbi supra* Decius *consilio quinto per totum.* Idem De-

Neque † ... 13 / nisi peculiare ... 14

vt d. c.cum ecclesia. cum ibi traditis per Doct. præsertim per Ægidium Bellameram *oppositio.* 8.9.10. *&* 11. non sic in terminis *d. c.* 1. *de præscript. in 6.* vbi quod vnus episcopus episcopalia iura in diœcesi alterius episcopi exerceat, graue cuilibet homini modo sano videtur. Idemque & fortius, si decimarum præstationes, vnde victus capitur, apprehenderet, vt ibi. Isque intellectus non sanus modo verum etiam necessarius videtur *ad d. capitu. cum personæ. §. sin autem. & §. quod si tales*, nam *in princip. illius cap.* loquitur, quando is, qui se exemptum dicebat, habebat, vel se habere dicebat, priuilegium per se solum sufficiens. deinde *in §. sin autem,*
11 quādo nitebatur in sola præscriptione citra † vllius tituli interuentum, tertio *in §. quod si tales*, quando nitebatur in præscriptione procedente ex titulo insufficienti ad dominium, vel ius transferendum, sed erat sufficiens ad præbendam vsucapiendi vel præscribendi conditionem, ergo præscriptio ibi contingere potuit, vel citra vllius tituli interuentum, *vt ibi §. sin autem, & §. fin. ibi, donec, &c.* vel etiam cum tituli interuentu, *vt ibi. §. quod si tales.* vt in eo tantum differentia inter illos §§. sit, quod quando titulus abest pendente præscriptionis probatione non tuebitur in sua quasi possessione exemptionis, *vt dict. versic. donec.* at quando titulus aderat pendente præscriptionis probatione tuebitur in sua quasi possessione exceptionis. *vt dict. §. quod si tales. versicul. præscriptionisque probatione pendente, &c.* Ratio differentiæ. quid quando illa quasi possessio exemptionis erat, per illum titulū iustificata non est, cur in eo non tueatur, donec iudiciū proprietatis finiretur, at quando carebat omni titulo, non videbitur iusta possessio, sed perfida, & clandestina, & contra *cap. 2. de maiorita. & obedien.* quæ seruanda non est, nec ei accommodamus eos ciuiles effectus, quos leges legitimæ possessioni solent accommodare, præsertim quia in his incorporalibus initium possidendi ipse præscribens a tempore scientiæ & tolerantiæ aduersarij vel superioris cœpisse videtur. *leg. 2. Cod. de seruitu. l. penul.*
12 *Digest. eod.* † ergo qui dicit se exemptum, etiam si gesserit se pro libero, & exempto, adhuc tamen non probat se constitutum in quasi possessione exemptionis prætensæ, quandiu non ostendit superiorem illum, in cuius præiudicium tendebat illa quasi possessio, id sciuisse, & tolerasse, sicque initium possidendi tunc demum nasci videtur, cum superior scire, & pati cœpit, vel cum ille titulum nactus fuit, quia isthæc paria sunt. *l. si ego. §. 1. Digest. de public. ibi per patientiam forte, vel per traditionem. leg. 1. §. fin. Digest. de serui. rusti. præd. notant gloss. & omnes in d. §. 1.* Paulus *columnn. pen.* & Flo. *columnn. penul. in dict. leg. seruitutes. Digest. de seruitut.* Quinimo vt iste constitueretur in tali exemptionis quasi possessione, sine titulo non sufficeret, quod se semel, vel vnico forte die pro exempto gessisset, etiam sciente superiore, sed

re, sed præterea oporteret, quod ille superior huic quasi possessioni consensum & patientiam accommodasset diu, vel saltem aliquandiu, & per plures actus vel vices. *argum. c. cum ecclesia Sutrina*, & quæ ibi late habentur per Ægidium, perque Imolam, Abb. & alios. Aliter enim in manu cuiusque subditorum esset in quasi possessionem exemptionis prosilire, & dicere superiori: simul ac istud ad aures tuas peruenit, ego cœpi constitui in quasi possessione exemptionis, & in ea sum tuendus, quod ridiculum foret. Quinimo à sua possessione iurisdictionis, quam superior ille in illum qui se exemptum dicebat habebat non aliter cecidisse videbitur, quam si diu, sed saltem aliquo tempore iudicis arbitrio æstimando pateretur ac toleraret illum gerere se pro exempto. *argumen. text. in l. 1. C. de pat. potest. l. circa eum. ff. de probat* & quod in simili ex communi sententia resoluit Iaso. *in l. naturaliter. §. nihil commune. numer.* 84. *ff. de acquirend. possess.* Ias. *in l. 1. colum. final. C. de seru. fugit.* Gloss. Paul. & Alexand. *in l. si de eo. §. 1. ff. de acquirend. possessione. & quod notat Gloss. in l. 1. de patr. potestat.* & plene Bart. *in l. 1. cap. hoc interdicto, & §. fin. ff de itinere actuque priua.* Neque † absimile est, quod etiam si princeps habeat fundatam intentionem de iure in re aut causa qua de agitur, & in 13
qua aduersarius possessionem diutinam habebat, adhuc tamen non potest incipere à manus iniectione, nec potest etiam ex priuilegio fiscali illum à sua diutina possessione deturbare, vt ex communi opinione resoluunt Ias. *in prælud. feudorum n.* 50. Idem Ias. *in l. 2. nu.* 176. *C. de iure empt.* Bart. de Barulo, quem ipse allegat *in l. 1. C. de conductoribus prædiorum fiscalium, lib.* 10. *per text. ibi*, qui bene probat hanc partem Couarru. *variarum resolut. lib.* 1. *c.* 16. *nu.* 9. Ioan. de Plat. *in d. l. 2. ff. de iur empt.* Host. *in c dilectus. de offic. ordin.* & ibi Ioan. And. & Anton. de Butrio. *columnn.* 1 *numer.* 3 2. *notab. per text.* ibi qui ait & etiam Hostiensis id notandum esse contra principes qui contra *l. legi. C. de petition. hæred.* volunt vt sibi titulus ostendatur ab eo qui est in possessione eius rei vel iuris de quo agitur, nam contra ius esse ipsi contendunt, nec in fisco quicquam esse speciale, idem tenet Francisc. Cardinal. *ibidem notab.* 4. & alii plures quos refert Ioannes Lupi. *in c. per vestras. de donation. inter virum & vxorem.* 2. *notab. versicul. sed pulchra. numer.* 47. sequitur nouissime Petrus Artius ab Oralora senator regius dignissimus ingenio felix ac eruditione nobilitatus *in suo tractatu nobilitatis Hispanicæ pagina* 227. *num.* 7. *alleg. Gloss. in l. res quæ. ff. de iure fisci, & in l. final. C. eo. titul. & in l. in litibus, vbi etiam Bart. de agric. & censi. lib.* 11 Guido Papæ *quæstion.* 366. *per text. in cap.* 1. *si de feud. inuestitu. inter dominum & vasallum lis oriatur*, nam & fiscus ipse in re dubia vtitur iure communi † nisi peculiare priuilegium in re vel 14
iure de quo agitur reperiatur habere, secundum eundem Artium, & Couarrû. *vbi supra* Decius *consilio quinto per totum.* Idem De-

re, sed præterea oporteret, quod ille superior huic quasi possessioni consensum & patientiam accommodasset diu, vel saltem aliquandiu, & per plures actus vel vices. *argum. c. cum ecclesia Sutrina*, & quæ ibi late habentur per Ægidium, perque Imolam, Abb. & alios. Aliter enim in manu cuiusque subditorum esset in quasi possessionem exemptionis prosilire, & dicere superiori: simul ac istud ad aures tuas peruenit, ego cœpi constitui in quasi possessione exemptionis, & in ea sum tuendus, quod ridiculum foret. Quinimo à sua possessione iurisdictionis, quam superior ille in illum qui se exemptum dicebat habebat non aliter cecidisse videbitur, quam si diu, sed saltem aliquo tempore iudicis arbitrio æstimando pateretur ac toleraret illum gerere se pro exempto. *argumen. text. in l. 1. C. de pat. potest. l. circa eum. ff. de probat* & quod in simili ex communi sententia resoluit Iaso. *in l. naturaliter. §. nihil commune. numer. 84. ff. de acquirend. possess.* Ias. *in l. 1. column. final. C. de seru. fugit.* Gloss. Paul. & Alexand. *in l. si de eo. §. 1. ff. de acquirend. possessione. & quod notat Gloss. in l. 1. de patr. potestat.* & plene Bart. *in l. 1. cap. hoc interdicto, & §. fin. ff de itinere actuque priua.* Neque † absimile est, quod etiam si princeps habeat fundatam intentionem de iure in re aut causa qua de agitur, & in qua aduersarius possessionem diutinam habebat, adhuc tamen non potest incipere à manus iniectione, nec potest etiam ex priuilegio fiscali illum à sua diutina possessione deturbare, vt ex communi opinione resoluunt Ias. *in prælud. feudorum n. 50.* Idem Ias. *in l. 2. nu. 176. C. de iure empt.* Bart. de Barulo, quem ipse allegat *in l. 1. C. de conductoribus prædiorum fiscalium, lib. 10. per text. ibi,* qui bene probat hanc partem Couarru. *variarum resolut. lib. 1. c. 16. nu. 9.* Ioan. de Plat. *in d. l. 2. ff. de iur empt.* Host. *in c dilectus. de offic. ordin.* & ibi Ioan. And. & Anton. de Butrio. *columm. 1 numer. 3. 2. notab. per text.* ibi qui ait & etiam Hostiensis id notandum esse contra principes qui contra *l. legi. C. de petition. hæred.* volunt vt sibi titulus ostendatur ab eo qui est in possessione eius rei vel iuris de quo agitur, nam contra ius esse ipsi contendunt, nec in fisco quicquam esse speciale, idem tenet Francisc. Cardinal. *ibidem notab. 4.* & alii plures quos refert Ioannes Lupi. *in c. per vestras. de donation. inter virum & vxorem. 2. notab. versicul. sed pulchra. numer. 47.* sequitur nouissime Petrus Artius ab Oralora senator regius dignissimus ingenio felix ac eruditione nobilitatus *in suo tractatu nobilitatis Hispanicæ pagina 227. num. 7. alleg. Gloss. in l. res quæ. ff. de iure fisci, & in l. final. C. eo. titul. & in l. in litibus, vbi etiam Bart. de agric. & censi. lib. 11* Guido Papæ *quæstion. 366. per text. in cap. 1. si de feud. inuestitu. inter dominum & vasallum lis oriatur*, nam & fiscus ipse in re dubia vtitur iure communi † nisi peculiare priuilegium in re vel 14
iure de quo agitur reperiatur habere, secundum eũdem Artium, & Couarrũ. *vbi supra* Decius *consilio quinto per totum.* Idem De-

clus *in l.ex testamento.C.vnde liberi.* Alciatus *lib.4.paradoxorum cap.* 10. Andr. Tiraq. *de vtroq; retract. Glo* 14.*nu.*93. Crotus *in l.nemo potest.ff.de leg.*1.*n.*18. & ibi Ioan. Annibal *num.*369. Dec. *in l.hac consultissima, per text.ibi. C.qui testam. facere possunt.* Ias. *in l.sicut.nu.* 10. *C.de testam.milit.* Fulgo. & Paulus Castren. *in d.l. hac consultissima,* Francisc Ripa. *n.*52. *in d. l. nemo potest, per textum in leg.*1.*C.de peti. hæred. & in l.in fraudem.§.fin.ff.de milit.testam.ibi. quia generalis erat illa determinatio,* & licet Ioan. Lupi, *vbi sup.* & nonnulli eorũ quos supra retulimus videantur hoc intelligere quando fiscus non habebat fundatã intentionẽ de iure in ea vel iure de quo agebatur, tamen ipsorum pleriq; hoc generaliter admittũt minime distinguentes, quod tamen intelligẽdum est, dum modo ille qui in sua sese possessione tuendum esse contendebat, & contra quem princeps habebat suã intentionẽ fundata de iure, reuera esset in possessione vel quasi possessione illius rei, vel iuris de quo agebatur, id quod non per vnicũ actum aut per temporis momentũ cõtingit, sed quãdo fuit † in illa quasi possessione per tantũ tempus quod sufficeret ad inducendam consuetudinem, vt videtur voluisse Anto.

15 Butrius *in d.c.dilectus, de officio ordinarii.*2.*notab.* vel si diu stetit in illa quasi possessione, *vt probat d.l.prima.C.de patria potest.ver.diu. vbi per Glo. & Doct.* quod verbũ demum post semestre tempus verificatur, secundum Abb. *nu.* 49. *in fin. in c. cum ecclesia Sutrina, de causa possession. & propriet. per c.*2.*de concession.præbend.* deniq; huiusmodi temporis mensura seu definitio non tam lege præstituta est, quam iudicis arbitrio relicta, *vt per Gl.in l.*1.*C.de seruis fugit.* vbi Ias. *col.fi.* Idem *nu.*84 *in l.naturaliter.§. nihil commune.ff.de acqui. possess.* Gloss. Paul. Castr. Alex. & alii *in l.si de eo.§.primo. ff. eod.tit.* per Ægid. Bellamer. Antoni. Butri. Imolam Panor. & alios *per tex. in d.c cum Ecclesia Sutrina.de causa possess. & propriet.* Itaq; hoc vnũ certum, fixum ac nemini suspectum esse debet, vt is qui est in possessione alicuius rei vel iuris, licet contra se sit fundata iuris intẽtio, sit in ea tuendus pendẽte super proprietate illius rei vel iuris licet mora licet per quanti tẽporis cursum vel per quot actus seu vices in tali quasi possessione constitutus videatur non satis certũ sit, cũ vt iã edocti sumus non tã id lege certa definitũ quam iudicis arbitrio relictũ sit, cui variis ex causis varie arbitrari liberum erit, quibus vt magis munita sint, iungẽda sunt, quæ diximus supra, *in primo & secundo cap.præced.*

16 Tenendo istã partem, tunc † *ad c.ad decimas, de restit spol. & ad*

17 *c.* † *cum persona.de priuil.in* 6.*verſ.quod si tales* (quæ faciunt in contrariũ) respon. erit non procedere in eo qui erat in possessione legitima vel quasi possessione illius rei vel iuris quo de agebatur, sed tãtum quando in tali possessione vel quasi reuera nõ erat, licet se esse iactaret, vel si vitiosa, erat illa possessio, vel quasi ac illegitima, vt vtrobiq; recte intuenti satis probatur, præsertim *in d.§.quod si tales*

si tales, ibi, præscriptionisq; probatione pendente, &c. legitima autẽ possessio vel quasi tunc demũ videtur etiã si contra possidentem vel quasi sit fundata intẽtio iuris, vel sit iuris pſumptio quando talis possessor, vel quasi habebat titulũ, vel quãdo citra titulũ cessante tamẽ mala fide, diu vel tẽpore idoneo iudicis arbitrio æstimãdo, fuit in illa possessione vel quasi primũ probatur *in d. c. cũ persona. d. ver. præscriptionisq; &c.* alterũ vero satis edocemur ex traditis superius, aliud est n. q̃rere, an quis sit in ea possessione vel quasi, aliud vero quærere p quantũ tẽpus in ea constitutus videatur, vt si in ea legitime cõstitutus sit procedat, q diximus sin minus secus, in ea autẽ legitime constitutus videtur, vel ex idoneo tẽporis cursu vel ex tituli interuẽtu: Titulũ autẽ accipere debemus nõ tantum q ab eo qui potestatẽ cõcedendi haberet datus esset, tunc enim cũ statim ius plenũ q̃situm esset, res indubitata foret, sed etiam ille qui à nõ domino, vel ab eo qui potestatẽ cõcedendi non haberet, datus esset sine mala fide accipientis, & sine inculpato & supino iuris errore, quale esset cum procurator accipientis se ei titulum idoneũ impetrasse mentitus fuit, vel etiã ei titulum tradidit falsum tamẽ, *iuxt. l. non solũ. §. quod vulgo. ff de vsuc. l. q vulgo. ff. p empto. l. p legato. & l. si. cum Glo. ff. p legato. l. fin ff. pro suo.* In his enim casibus ac speciеb. & similibus is qui talem titulũ habebat, & eius causa seu occasione in tali possessione vel quasi constitui cæpisset, vel ea re seu iure vti cæpisset, vel statim vel longe breuiore tẽpore in ea possessione vel quasi legitime cõstitutus videretur, quã si nullum titulum haberet idoneũ ad pſcribendum, vt plane probatur *in d. §. quod si tales*, vt quantum ad hunc effectũ, vt talis possessor, vel quasi tueatur in ea possessione, vel quasi talẽ titulũ idoneum ad præscribendum habere vel non habere, ideo intersit quia illum habens longe breuius & facilius in ea possessione, vel quasi constituitur & tuetur, quam si titulo careret, ac eam non haberet, sed tantum bonam fidem præsumptam seu veram.

Ex superioribus † infertur, an leges ac pragmaticæ huius regni q loquũtur in possessione vel quasi possessione illius Hispanæ nobilitatis quæ vulgo hidalguia vocatur, ita accipiendæ sint, & ad hanc interpretationem accõmodandæ, vt si is qui se nobilẽ (ac hidalgum) dicit, sit in possessione, vel quasi huius nobilitatis cõstitutus, altero ex his duob. modis proxime relatis, scilic. vel per titulũ à nõ habente potestatẽ concedendi habitũ cessante tamẽ mala fide, vel p legitimam quasi possessionẽ temporis idonei, si inquam is à populis vel fiscali sit captis pignorib. exactus seu collectatus ac matriculæ adscriptus (q Hispane *seu emuadronado y prẽdado* dicitur) & super pprietate hui⁹ nobilitatis seu hidalguiæ lis agatur, an interea in sua quasi possessione nobilitatis tuendus sit, & vsib forensib. per totam fere Hispaniam obtinuit tuendum non esse, sed pendẽte lite collectandum esse, vt testãtur Arcius ab 18

Otalora, *vbi supra* & Ioannes Lupi, *vbi supra* & nos sæpissime vidimus, & idem testatur Couarru. *lib. 1. variarum resolut. c. 16. nu. 11.*
19 huiusque † practicæ occasio profecta est à lege *6. titulo delos fidalgos libro 4. ordinamen.* cuius verba ita habent, *y mandamos que todos los otros, pechen y paguen no enbargante que traigan pleitos pendientes ante los del nuestro, consejo ante los oydores dela nuestra audiencia o ante otros quales quies iuezes no enbargante que digan questan en possessio de hyos dalgo, ca nuestra mercedes questos tales pechen. hasta que se an dados por hijos dalgo por sentencia en nuestra core segun el tenor y forma dela dicha ley, pero si en la ciudad villa, o lugar donde aora mora este que se dice hyo dalgo que a ora nueua mente es de mandado porel concejoque peche. si su abuelo o su padre moraron enel lugar donde es aora la contienda o ay cerca en la comarca y nunca pecharon por dezir que eran hijos dalgo y tan poco à pecho este su hijo o nietò nuestra mercede es. que en tal caso este no peche. saluo si fama es que su padre o abuelo no eram hijos dalgo o no dyaron de pagar por hijos dalgo. sino por ser accostados de algum cauallero o de escudero o de algum monasierio iglesia o por otro razon alguna no*
20 *pecha seam mas no por ser hyos dalgo, &c.* † cum eadem lege concordat formaliter pragmat. regis Henrici III. quæ Tauri condita fuit *octauo die Augusti anno* 1388. & eadem postea confirmata fuit in oppido quod Tordensillas nuncupatur 15. *die Aprilis anno* 1403. itaque postquam dictę leges definierunt illam nobilitatem seu immunitatem seruandam esse illis qui per sententiam fuerunt nobiles, seu hidalgui declarati, & illis qui tali immunitate tanquam notorie nobiles gaudebant, quod eædem leges intellexerunt non solum in proprietate, sed in possessione, vt etiam tales nobiles his casib. in quasi possessione immunitatis tuendi essent, vt patet ex illis verbis earum legum. *Et si despues de la tal sententia stubieron restan en possession de fidalgos, que astos tales sea guardada su franquaqua e libertad*, postquam, inquam, dictis legibus hoc sic definierunt, excipiunt vt reliqui vectigalium præstaioni sint obnoxii, sicque ea immunitate desinant gaudere, etiã si dicant seque nobiles seu hidalgos iactent, & hucusque bene probatur dicta practica nonque iniuria deduceretur ab illis legibus, nisi in iisdem statim subsequerentur illa verba (*pero si en la ciudad. &c.*) quorum verborum sensus est, quod licet omnes illi qui non sunt per declarationem sententiæ, vel notorietatem indubitanter nobiles, teneantur (etiam si se nobiles esse dicant, & hac de re lis pendeat) subire onera vectigalia, tamen si ipsi qui se nobiles dicunt esse & ipsorum patres & aui in eodem oppido, vbi quæstio vertitur, vel etiam in alio conuicino. vel non multum distante fuerunt quasi titulo, & causa nobilitatis in quasi possessione exemptionis, sicque talia onera non subibant tuendi sunt, quasi possessione, non secus, quam illi qui

per

per sententiæ declarationē, vel ēt notorietate nobiles erant & reputabātur, ita expressum est in dictis legib. & hi omnes tres casus vt verificentur necesse est, vt probatio in continenti si offeratur, & detur ab eo qui se exemtum dicit admittatur, & interea contra suam quasi possessionem munera vectigalia, seu æraria subire nō cogatur. Aliter enim itum aperte esset contra mentē, & verba dictarum legum, nam & is qui est in tali possessione etiam aduersus eum qui fundatam habebat intentionem de iure est in ea tuendus prætextu notorietatis vel sententiæ, vt docet eleganter Ioann. Faber. *in §. retinendæ. Institut. de interd. colum. pen. & fin.* cum quo diximus supra esse communem opinionem.

Vnde cum in dictis legibus sint isti tres casus æquiparati, quod pro eo sit sententia, vel quod si notorietas, vel quod ipse, & pater & auus essent in eodem loco vbi quæstio erat, vel in alio nō multum distanti in tali quasi possessione exemptionis, sequitur quod vt sententia vel notorietas, ita quoque illa quasi possessio efficiet, vt ingressus collectandi, & munera vectigalia & æraria subeundus cesset, & impediat, si hac de re probatio huius rei offeratur.

† Idemque erit iure nouo, etiam si ea quasi possessio per solos annos 20. probetur, vt in pragma. regis Ioannis secundi, data in Legionensi ciuitate *in volumine pragm. fol.* 172 cū qua concordat pragma. regis Ferdinandi catholici cognomine data Cordubæ, quæ collocata est eodem vol. *fol.* 179. quæ quidem leges arbitratæ sunt per 20. annos diu in tali quasi possessione stetisse videri idque ad tuitionem qua de agimus sufficere alludentes *ad l. 1. Cod. de pat. pote. cum supra dictis*, & quod d. legibus aiunt id procedere quando is in sua exemtionis nobilitate turbabatur in eodem oppido vbi ea potiebatur, vel in alio non multum distanti nulla allia ratione dici potuit, nisi quod longe æquius est talem quasi possessionis probationem ibi admitti, quam in oppidis remotioribus, quia ibi & breuius ea probatio in continenti haberi poterit, & certior sane erit † quia ex longinquis regionibus fides incertior plerunque est, *argu. l. peregre & quæ ibi traduntur, ff. de acquir. possess.* sic accidit illi qui asserit in alia prouincia accepisse libertatem, & dato sibi termino ad hoc probandum, nullo modo probat. *§. si vero in alia prouincia. in in auht. de testibus column.* 7. & ex longe lateque diffuso tractatu terrarum commeantium nunciorum impeditur celeritas, & sæpe in relatione gestorum oritur varietas *cap. cum longe.* sextagesimaprima *dist. &* rei veritas nonnunquam mutatione prouinciæ obscuratur, §. 1. 93. *dist.* & aliqui inuadunt res ecclesiæ dicentes sibi à principe remoto concessum: & cum de hoc quæritur apparet veritas in contrariū *c. 12. quæst. 2.* & multoties dicunt litigantes se habere testes extra prouinciam, causa differendi, cum

21 (margin, beside "† Idemque")
22 (margin, beside "nenti haberi poterit")

non habeant, *cap. statutum & ibi Gloss. in § penult. de resc lib. 9.* hinc non creditur transmarinis asserentibus se esse clericos nisi probent se legitime ordinatos *cap. 1. de clem. pereg.* nec illi creditur asserenti cum mandatis principis venire *leg. 8. de mandat. princ.* & ex longinquo venientes turpi colludio nunciant falsæ lætitiam dicentes quod bella deserunt, & victoriæ oriuntur vt quærant ex miseris precia gaudii. *Cod. de publi. lat. nuncia. lib. 12. l. vnica.* Idem & dicetur in illis qui cum ad hostes transfugerunt, reuersi, dicunt quo cognoscunt multo latrones, & quod monstrabunt multos transfugas quia non creditur eis *l. non omnes. § final. ff de re milit.* & illi qui ad mortem damnatus causa differendi supplicium petit se ad regem mitti, dicendo se habere quod principi cõsulat salutis ipsius causa. *l. si quis forte. Dig. de pœn.* Idem vxori cuius maritus est in longinquo, nam non debet credere statim eius mortem, *cap. in præsentia de probat. in authent. vt lic. mat. & auia. § quod autem colla. 8 l. vxor. Cod. de repud. & in auth. hodie. eo. tit. cap. 1. 24 quæstio. 2. l nec non. Cod. de capi.* sicque dictæ pragmaticæ ideo se restringunt ad eundem populum vel contiguum seu parum distantem, quod ea res plerunque populis longe distantibus nota esse solet,

23 Denique † cum nulla ratio, quam superior reddi hac in re probabiliter ac verosimiliter possit, vti pro expressa ac nominata haberi debeat, certum est Gloss. communiter approbata *in l. quamuis. Cod. de fidei* vbi per Iaso. post alios, & per eundem *in auth. quas actiones. Cod. de sacrosan. eccle.* per Andr. Tiraquel. *de reuo. dona. verbo. libertis. numero 64* per eundem *de retract. § 9.* Vnde cum certioris, & breuioris probationis habendæ causa statutum per illas leges inteligatur, vt ea probatio quasi, possessionis in eodem tantum oppido vbi lis agebatur, vel in alio non multum remoto admittatur, non sic in aliis longe remotioribus, superest, vt si ex alio oppido etiam remotiori æque certa aut forte certior probatio haberetur admittenda esset, cum leges, quæ aliquam rem aut qualitatem probationis ac certitudinis causa tantum desiderant, nunquam aut raro intelligantur formaliter, *argum. l prima §. fina. Dig. de dote prælegat. l. 1. vbi optimus text.* & ibi Iason & Alexand *columna. 2. post alios. Dig. de liberis, & posthumis l. certum. Dig. si certum petat.* licet in contrarium faciat, quia quando lex est generalis, tunc etiam si eius ratio cesset in indiuiduo, vel in particulari, adhuc tamen lex non intelligitur cessare. *l. 1. §. causa. ff. de ædil. edi. l. 1. ad fin. ff. de minorib. l. prospexit, ff. qui & à quib.* tradunt And. Tiraq; *de caussa cessante par. 2. limit. 32.* Aret. *in l. 2. columm. 5. ff. de vulgar.*
cogita

cogita tamen circa hoc vltimum, quia non firmo.

Sed dum Ioan. Lupi. & Gouarr. *vbi supra* sentiunt dict. tres leges regni iuri communi vel consonare vel proxime accedere, quod & firmat dictus Ioannes Artius, *vbi supra*, id nobis quoque placet, dum autem per eas perque eius commune ipsi intelligunt, vt is qui in ea nobilitatis exemptionisque quasi possessione diu & absque vitio erat, si ei super eadem nobilitate à fisco vel populo vbi degebat lis mouetur, non esset tuendus lite pendente, sed quod posset turbari in sua quasi possessione vel etiam omnino deiici id (& si agnoscamus vsibus forensibus receptum esse) tamen longe alienum à mente & sensu tam iuris communis quam regii nobis videtur, & satis perniciosum. Nam & si maxime quis per sententiam esset hidalgus, aut exemptus declaratus rursus ac rursus posset à populis turbari à suo iure nobilitatis per pignorum captionem, & per matriculæ inscirptionem, per quem munerum, vectigalium, ac ærariorum exactionem, & cum se nobilem allegaret. per sententiam, ostenderetque sententiam (quam executoriam nuncupamus) eam falsam, aut minus authenticam, seu publicam & fide dignam posset populus causari, interimque ille pateretur molestiam, & postquam lis hac de re finita esset, rursus ac rursus hidalgus seu nobilis ille in eandem litem & veluti laqueum recideret, quoties populus eandem molestiam ei vellet inferre, quod quam longe à nostri regii, & etiam iuris communis sententia declinet euidentius est, quam longa contentione egeat, probatque pragm. regis Ioannis 2. 189. *in ordine fol.* 172. condita ciuitate Legionensi *ibi e agora sabed &c.* dum ait, sibi studio esse huiusmodi nobilitatem fauore prosequi, augereque, &c. quid enim si nobilis notorie, vel per sententiam eam in archa non habebat, sed remotiore in loco, quid si custodiæ causa apud fidum amicum qui longe aberat, certe in his speciebus, & similibus interea molestiam secundum supra dicta pateretur longe præter mentem iuris communis & regii.

Denique cum populus ipse prouocat ad litem eum nobilem, qui ibidem degebat, atque erat iam diu in quasi possessione exemptionis & in ipso litis ingressu, vel etiam ante eum, vel a sua possessione deiecit, vel turbauit captis pignoribus, eumque in matricula plebeiorum inscribendo, non dubium est, quin vim fecisse, atque in iuriam intulisse videatur, *iuxta l. vim facit Dig. quod met. caus.* nam & si populus ille vel fiscus fundatam habeant intentionem de iure contra illum nobilem, tamen cum ille sciente & patiente populo diu fore in ea quasi possessione exemptionis licet contra se, haberet præscriptionem & funda-

fundamentum iuris, ab ipsomet populo minime potuit turbari quia licet regulariter (vt quidam putant) talis quasi possessio eo ipso quod est contra præsumptionem & fundamentum iuris vitiosa præsumatur, tamen id vitium purgatur per ipsius populi scientiam patientiam, & tolerantiam longam, quæ facit vt iam illius quasi possessio iuxta, legitima, & omnis vitij expers intelligatur, & ita limitatur *d. c. ad decimas de restitut. spol libro 6. & dict. c. cum persona, de priuile eod. lib.* vt supra capit. incip. annuæ, docemur, ex communi resolutione, quod not. quia id nostri maiores non satis percepisse videntur. Ideoque vsibus forensibus non raro obtinuit contrarium, vt & sentit, *vbi supra,* dict. Ioannes Artius, sed nostra sententia & iure communi indubitanter verior est, & à iure regio non destituta, quinimmo eam probat *d. l. 6. tit. de los fidalgos, libro 4. ordinamen. & dict. pragm. data, en leon y la dada en tordesillas*, dum volunt quod ea quasi possessio per annos 10. continuata seruetur & tueatur in oppido illo vbi nobilis ille degebat quasi populus ille per tam longam patientiam sibi præiudicasset & quasi possessionem illius iustificasset.

Neque ad rem pertinuit textus *in leg. vnica, iuncta Gloss. C. de reis postulatis, libro decimo.* qui in contrariam nostræ sententiam adducitur per Ioannem Lupi *in rep. capitul. per vestras, secundo not. versicul. sed pulchra, numero 46. de dona. inter virum & vxorem* & per Ioannem Artium *in suo tractat. Hispa. nobil. pag.* 228. & per Couarru. *vbi supra*, quia text. ille cum sua Glo. sufficienter probat nostram sententiam, tantum abest, vt contrariam tueatur, ait enim, reum postulatum seu accusatum, ad nouam dignitatem promouendum non esse, pristina tamen dignitate negat enudandum esse aut priuandum: sic ergo & in specie nostra cum noster nobilis de sua quasi possessione nobilitatis tuenda, & conseruanda, non etiam de noua dignitate asse quenda egerit, audiendus est, inque eo statu tuendus.

24 Vnde quæri solet † si ei qui in ea exemptionis ac nobilitatis quasi possessione erat, lis mota fuerit super nobilitatis proprietate, & nec etiã in possessorio vlla sententia lata fuerit, an interea is possit obtinere eos honores ac munera quæ ex lege vel consuetudine ad nobiles tantum, non etiam ad plebeios pertinebant, (idque retenta opinione eorum qui contendunt lite pendente eum ab illa quasi possessione nobilitatis enudandum) & hac in re Couarru. *dict. libro. 1. resol. capit. 16. numero* 11. tenet, lite tali pendente admittendum non esse ad tales honores licet fateatur non quoque esse priuandum ea dignitate & honore, quem iam obtinebat tempore litis motæ, mouetur, quia accusatus de crimine iure tam Canonico quam Ciuili ad nouos honores ac dignitates promoueri nõ debet. *l. reus delatus ff. de mu-*

de muneribus & honoribus. l. *si vt proponis. C. quando prouocare non est necesse. c. omnipotens, de accus. l. qui status, D. de re milit. l. qui de libertate, ff. de liber. caus.* † quia accusatione ineunte onerata est opinio accusati, sicque affecta infamia facti gloss. & Doctores *in d. cap. omnipotens. gloss. in cap. fin. de testibus. gloss. & communiter Doctores, in l. quia à latronibus. §. 1. ff. de testamen.* vbi Aretinus, Paulus & alij post Bartolum, & alios. *l. 2.* vbi Ioannes de Platea. *C. de digni. libro. 10. l. 1. vbi per gloss. & Doct. C. de reis post. eodem lib.* † & tamen talis reus postulatus ineunte accusatione non enudatur ea dignitate ac honore quem obtinebat tempore institutæ accusationis, vt tenent gloss. & communiter Doctores *in d. l. vnica. Cod. de reis postul. libr. 10. per libertus. §. in quæstionibus. Digest. ad municip.* & tradunt Doctores *in locis supra citatis.* Sic ergo & in specie nostra per interuentum inquit huius litis de proprietate nobilitatis, licet honores tunc obtēti non euanescant, tamen de nuo in nouis honoribus, ac dignitatibus inuestiendus ac decorandus non est. 25 26

Quid dicendum? & quidem cum (vt ex superioribus docemur) is, q in nobilitatis quasi possessione longæua est, absq; vitio in ea tuendus sit quādiu lis durat, non video cur nouorum honorum expers censeatur, præsertim cum ex integro eum habendum esse pro nobili. *d. l. 6. titu. de los fidalgos. lib. 4. ordinamen.* interea voluerit, *& etiam dict. l. regis Henrici.* aliter enim liberum esset cuiq; talem litem mouendo huic nobilitatis possessioni damnum grande inferre, quod inciuile esset, diuersum est in accusato de crimine, cuius nomē inter reos receptum est ob infamiam facti, vt de se patet, pro nobis text. *in cap. 1. vt lite pendente,* & alia iura quæ aiunt non solum lite tantum mota, sed etiam sententia condemnatoria per interuentum appellationis suspensa reum postulatum suum statum illæsum seruare. *dicta l. qui à latronibus. l. eius. §. final. D. de testamen.* Iason. *in l. 1. col. 3. D. de re iud.* Abb. *n. 14. in c. sæpe de appell.*

Denique si † existenti in longa quasi possessione nobilitatis 27
sciente, & patiente populo, populus ipse inferat litem super proprietate nobilitatis, eumque nobilem turbet ac spoliet, puta captis pignoribus atque distractis ad munera plebeiorum subeunda, & post litem contestatam nobilis ille velit possessorium mouere, & petitorium suspendere, dicens sese in sua quasi possessione turbatum aut spoliatum, an audiendus sit? mouet quæstionem, quod sibi imputare ille debet, quod cum initio possessorium posset suscipere, petitorium admisit. *cap. 1. de restitut. spolia.* præsertim cum talis exceptio spolij videatur dilatoria, quæ ante litem contestatam non etiam post proponi deberet, *leg. ita demum. Cod. de procurato. leg. final. Cod. de exception. capit. inter monasterium. de reiudica.* & quod hoc casu petitorium, possessorio

rio sic intento non possint suspendi, tenuerunt Bartol. *in l. naturaliter. §. nihil commune, in quarta combinatione. num. 23. D. de acquirend. possessio*, cuius opinionem sequitur, & dicit esse communem Ripa. *ibi. num. 61. sequitur*, & dicit communem opinionem Corasius *ibi num* 33. Specul. *titul. de possess. & peti. §. sciendum, versicul. sed pone*. Antonius *in c. cum dilectus. col. 10. supra allegat*. Cardinal. & Imolen. *in clementi. vnic. de cau. possessio. & proprieta*. Rota *eod. titul. decisione* 4. Aul. *consil. 277. quia per primum. lib. primo*. Innocent. & Abb. *in capitul. ex consuetudine de restitut. spol*. Alexand. Sozin. & Ias. *num. 137. in dict. § nihil commune*. vbi Aret. *num*. 16. & Claudius *numer*. 55. licet Ias. *vbi supra* qui hanc dicit communem opinionem in contrariam inclinet.

Contrariam partem, vt hoc casu possit per interuentum possessorij suspendi petitorium tenent Paul. Cast. & Ias. *num*. 138. & Cumanus & Sozin. *columnn. final in dict. §. nihil commune*, & in hanc partem magis inclinat decisio Rotæ, *vbi supra*, & Pau. de Eleazar. & Io. de Lani. Innocentius & Panormita. *vbi supra* in hanc quoque partem quodammodo declinare videntur, & Vincentius de Hercula. *num*. 108. *in d. §. nihil commune*, & hanc firmat esse magis communem opinionem Canonistarum Ripa, *vbi supra*, vbi etiam Corasius *numer*. 33. Idem sentit sub quadam tamen distinctione Abb. *in cap. pastoralis. num. 34. de caus. possessio*. quod & sentit Pau. *in d. consi*. 277. mouentur hanc partem tenentes per Clemen. *vnic. de caus. possess. in §. fin*. quæ nominatim hanc probat sententiam, sed tenentes contrariam respondent illud esse speciale in causis tantum beneficialibus, regulariter contra iure tam Canonico, quam ciuili.

Quid dicendum? & quidem ibi est text. minime subterfugiendus, præsertim cum ibi sit illa ratio expressa, & in spoliantis odiū suspendere petitorium, quæ quidem ratio ibi expressa generalis est in omni spolio, sicq; vtroque iure procedere debet, & in omni spoliatione, quia quādo ratio est expressa in lege, habetur pro ipsamet lege, adeo vt legis decisio loco exempli habeatur, sicq; non arctet regulam, id est, illam rationem generalem, quæ pro regula habenda est, vt est vera & communis opinio, quam tenent glo. *in Clemen. 1. de electi. verb. eligatur glos. in auth. de her. & Falcid*. quam dicit singularem Bal. *in l. fina. ff. de heredibus instit*. Idem Baldus *in l. fina. C. de liberis prater*. Ias. *in l de quibus. ff. de legibus. num*. 14. Ias. *in in l. fin. C. de pact. num*. 12. idem Iaso. *per text. ibi in l. humanitatis. nu*. 7. Idem Ias. post Paul. Castr, *in l. quamuis. C. de fideicomm*. Idem Ias. *n*. 12 *in l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verbor. oblig*. Idem Iaso. *in auth. quas actiones. nu*. 22. *C. de sacrosanct. eccles*. Nat. *num*. 32. *in cap. quamuis pactum, de pact. lib*. 6. Purpuratus *num*. 2. Curt. Iun. *nu*. 9. Dec. *n*. 15. *in l. fi. C. de pact*. Alex. *n*. 5 Corn. *n*. 15. *in dict. l. humanitatis*. Iason *in l. transigere. numero* 15. *Cod. de transact*. Rip. *numero* 50. &

Anni-

Annibal.*nu.349.in l.nemo potest. ff.de leg.1.* Crotus *in l. si constante in 7.quæst.* Bartolus *lect.2.D.sol.matri.* Cuman. *in l.cum mulier.§.1.D. sol.matr.*

Præterea † ius canonicum & ciuile in vnam veluti societatem & consonantiam coierunt regulariter, vt quod in alterutro horum iurium expressim decisum sit, in altero quoque & decisum esse intelligatur, & seruandū sit. *capit.1 & 2.cum vtrobiq; notatis per gloss. & docto. de nou. ope. nuntia.* vnde cum id iure Canonico nominatim decisum sit, nec iure ciuili contrarium decisum expressim reperiatur, vtroque iure id decisum & seruandum videbitur. Quod si dixeris, quænam vtilitas erit per interuētum huius possessorij lite iam cōtestata sup petitorio emersi petitorium supersedere, cum possit vtrunque pariter ac simul agitari, respondeam, quia vt Horatius ait: 28

Qui binos lepores vna sectantur in hora
Altero quandoq;, quandoq carebit vtroq;. Et:
Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Sicque longe vtilius ac commodius possessorium per se, quam simul cum petitorio ille prosequetur, & dum dicitur hanc exceptionem videri dilatoriam negatur, vel si agnoscatur, dicemus hoc casu degenerare, proponique posse in odium spoliantis, etiam post litem contestatam, præsertim cum videatur habere causam successiuam, quo casu potest etiam post conclusionem in causa proponi secundum Bal. Ang. Alex. & alios *in l.1. per text. ibi, ff.de fer.*

SVMMARIA.

1 *Possessorio remedio agenti potest opponi exceptio de dominio in continenti probando.*

2 *Possessorio recuperandæ non potest obijci exceptio de dominio in continenti probando.*

3 *Possessorio retinendæ an obijci possit exceptio de dominio in continenti probando, dubia pugna.*

4 *Possessorio recuperandæ an obijci possit exceptio de sententia lata inter easdem partes, dubia pugna.*

5 *Possessorio recuperandæ non magis opponi potest exceptio sententiæ latæ inter easdem partes, quam exceptio cuiusque alterius causæ legitima inter easdem partes habitæ contra communem opiniorem.*

CAPVT LXXXVIII.

SVPERIORIBVS sequens quæstio proxima est † agenti remedio' possessorio an obijci possit exceptio de dominio in continenti probando dubium est, mouet quæstionem, quod aliud est proprietas, aliud est possessio, quinimo 1

imo nihil commune habent. *l. naturaliter. §. nihil commune. D. de acquir. poss. l. si quis vi, §. differentia. eo tit.* adhuc tamen obtinuit talem exceptionem posse opponi. *Ita tenent gl. in l. ille à quo. §. de testam. in verbo. verba. ad l. si. ff ad Trebell. gloss.* Bald. Paul. & alij communiter in *l. secunda. C. de edict. diui. Adria. toll. glo. in l. 1. in glo. 2. C. de ordi. iudi. vbi per docto. glo.* & communiter doctores *in l. si quis conductionis. C. locati. gl. in l. in cōdemnatione. §. fi. ff. de reg. iur. gl. in l. dolo. ff. de doli exceptio.* gl. & communiter Doctores *in c. dolo. de reg. iur. in*
2 6. †Quod procedit in interdicto, & remedio adipiscendæ possessionis, non sic in interdicto recuperandæ, vt tradunt cōmuniter Doctores *in l. si de vi. ff. de iud.* præsertim Iacobinus *num. 7. & rursus n. 11.* Raynerus & Bartolus *col. 2. in d. §. nihil commune.* Ioannes de Imola *in c. 1. col. fi. de restitutio spoliato.* Hostiensis & Ioannes Andr. *in cap. pastoralis, & in cap. cum dilectus, de causa possessio. & propr.* Angelus, Imola, Paulus Castren. Cumanus *in d. §. nihil commune.* & est communis opinio secundum Iacobinum *, vbi supra num. 10. contra gloss. ibi.* & ibi etiam Paulus, Franciscus de Ripa, *in d. §. nihil commune. n. 52* Felinus qui plures allegat *in c. fin. de lib. oblati.* Ias. *in d. § nihil commune n. 43 cum plur. prac. & seq.* qui hanc dicit communem opinionem. Imo. & Alex. *n. 16. & n. 12 ibid.* qui hanc firmat communem opinionem, Imo. *in l. si de eo. §. fin ff. de acqui. poss.* Greg. Lupus *in l. 27. tit. 2. part. 3.*

3 Non quoq; procedit † in interdicto retinendæ possessio, nam & in eodem non admittitur exceptio dominio incontinenti probando, hæc est communis opinio, quam tenent gloss. *in l. si de eo. §. fin. ff. de acquir. poss.* quam sequitur ibi Imola post Bartol. & ait alibi non esse, sequitur, & dicit communem opinionem. Rip. *in d. §. nihil commune. num. 98.* & Ias. *num. 43.* & Alexand. *num. 12. & nu. 16.* Greg. Lupus *in l. 27. tit. 2. part. 3. verb. quele entregasse.* & hanc firmant communem opinionem Rip. Iason, *vbi supra*, quam sequitur & communem appellat Iacobinus de sancto Georgio, *in d. l. si de vi. num. 10. & num. 7.* quam etiam sequitur Paul. *ibi,* & Abbas Panormitanus *in c. in literis de rest. spoliato.* Baldus *in l. incerti, col. 7. C. de interdictis.* idem Baldus. *in l. post sententiam. C. de senten. col. 2.* Sozin *in d. §. nihil commune. col. 4.* Angel. *in §. quadrupli. Instit. de actio.* Bartol. *in d. l. si de eo,* Idem *in d. l. si de vi*, sequitur, & dicit communem esse opinionem Aretin. *in d. l. si de eo. §. fin.* qui omnes hoc tenent pro indubitato, quando probatio dominij non esset oblata in continenti, quod & firmat Alexand. *consil. 45 ad fin. lib. 3. visa facti narratione.* Idem Alexand. *cons. 87. quoniam omne datum col. 3. lib. 5.* Corn. *cons. 227. viso, lib. 3.* Et licet ista sit receptior opinio, tamē quando in cōtinenti offertur ꝓbatio dominij, contrarium tenent gloss. *in d. l si de vi,* quam sequi videntur Cynus & Bald. *in d. l. incerti,* Cynus *in dict. l. 2. C. de edict. diui Adria.* Angelus *in l. de off. de doli except.* Bartolus sibi contrarius, *in l. si coloni, Cod. de agri-*

agricolis & censit. lib. 11. Dynus *in c. quid ad agendum, de reg. iur. lib.* 6. Antonius *in d. cap. in literis*, & alij plures, quos refert Ripa *vbi supra num.* 98. exceptio tamen de dominio probato in continenti per sententiam latam inter easdem partes bene admittitur etiam contra agentem interdicto recuperandæ, secundum communem opinionem, de qua per Ripam *in d. num.* 98. & per Iason *in d. §. nihil commune. num.* 43. & per Alexan. *ibi, num.* 12. qui hanc firmat communem opinionem, quod affirmant Ripa & Iason *ibid.* & alij plures quos supra retulimus.

Sicque sunt quatuor communes conclusiones, Prima, quod agenti remedio adipiscendæ obstet exceptio de dominio incontinenti probando. Secunda quod non obstet agenti remedio, recuperandæ. Tertia, quod non obsit etiam agenti remedio retinendæ. Quarta, quod agenti remedio recuperandæ obsit talis exceptio incontinenti probanda, per sententiā latā inter easdem partes super eadem re.

Sed quænā † est ratio differentiæ inter titulum sententiæ in continenti monstratum, qui opponi potest agenti interdicto recuperandæ vel retinendæ, vel titulum alium etiam incōtinenti ostensum, qui opponi non potest agenti retinendæ, vel recuperandæ remedio tu secundum cōmunes opiniones, respondent Doct. communiter, quod si prius spoliaui te, deinde vltro iudicium proprietatis mecum aggressus es, perque sententiam victus fuisti, si rursus agas recuperandæ, vel retinendæ remedio æquissime obijciam dolo, turpiterq; te agere, dum petis, quod statim restituturus es *l. dolo. ff. de doli. excep. c. dolo. de reg. iur. n.* 6. non sic, si ego opponam de dominio in continenti probando per alium modum, quam per sententiam inter te, & me latam, quia cum tu possis probabiliter ignorare, an ego essem dominus necne, iustissime peteres, rem tuam tibi restitui, nec te rebus tuis nudatum spectare debere speciosam dominij probationem, eandemque incertam, aut forte falsam, & suspectam, est enim difficillima & spaciosa dominij probatio, *vt not. per gloss. & Doct. in l. siue possidetis. C. de probation. l. is qui destinauit. ff. de rei vendication. l.* 27. *titul.* 2. *part.* 3. Sed isthæc iniquitas cessat, cum vis incontinenti ostendere sententiam, latam inter te, & me, quam ignorare non posses. Præterea illa violentiæ iniuria, quæ tibi intuli, dum te spoliaui, quasi purgari videtur per tuam remissionem, vel dissimulationem, *arg. §. si Inst. de iniur. l. filio. quem pater. de liber. & postu.* cum ibi late traditis per Aret. Alexan. Ias. & alios. *l. non putauit. §. si quis emancipatū. ff. de bon. poss. contra tabulas*, nec dubium est, quin quasi dissimulasse, ac missam fecisse videar illam iniuriam mihi illatam per iudicium de proprietate postea vltro acceptum etiam, quo ad hunc effectum, vt amplius nequeam redire ad iu- 4

agricolis & censit. lib. 11. Dynus *in c. quid ad agendum, de reg. iur. lib.* 6. Antonius *in d. cap. in literis*, & alij plures, quos refert Ripa *vbi supra num.* 98. exceptio tamen de dominio probato in continenti per sententiam latam inter easdem partes bene admittitur etiam contra agentem interdicto recuperandæ, secundum communem opinionem, de qua per Ripam *in d. num.* 98. & per Iason *in d. §. nihil commune. num.* 43. & per Alexan. *ibi, num.* 12. qui hanc firmat communem opinionem, quod affirmant Ripa & Iason *ibid.* & alij plures quos supra retulimus.

Sicque sunt quatuor communes conclusiones, Prima, quod agenti remedio adipiscendæ obstet exceptio de dominio incontinenti probando. Secunda quod non obstet agenti remedio, recuperandæ. Tertia, quod non obsit etiam agenti remedio retinendæ. Quarta, quod agenti remedio recuperandæ obsit talis exceptio incontinenti probanda, per sententiā latā inter easdem partes super eadem re.

Sed quænā † est ratio differentiæ inter titulum sententiæ in continenti monstratum, qui opponi potest agenti interdicto recuperandæ vel retinendæ, vel titulum alium etiam incōtinenti ostensum, qui opponi non potest agenti retinendæ, vel recuperandæ remedio tu secundum cōmunes opiniones, respondent Doct. communiter, quod si prius spoliaui te, deinde vltro iudicium proprietatis mecum aggressus es, perque sententiam victus fuisti, si rursus agas recuperandæ, vel retinendæ remedio æquissime obijciam dolo, turpiterq; te agere, dum petis, quod statim restituturus es *l. dolo ff. de doli. excep. c. dolo. de reg iur. n.* 6. non sic, si ego opponam de dominio in continenti probando per alium modum, quam per sententiam inter te, & me latam, quia cum tu possis probabiliter ignorare, an ego essem dominus necne, iustissime peteres, rem tuam tibi restitui, nec te rebus tuis nudatum spectare debere speciosam dominij probationem, eandemque incertam, aut forte falsam, & suspectam, est enim difficillima & spaciosa dominij probatio, *vt not. per gloss. & Doct. in l. siue possidetis. C. de probation. l. is qui destinauit. ff. de rei vendication. l.* 27. *titul.* 2. *part.* 3. Sed isthæc iniquitas cessat, cum vis incontinenti ostendere sententiam, latam inter te, & me, quam ignorare non posses. Præterea illa violentiæ iniuria, quæ tibi intuli, dum te spoliaui, quasi purgari videtur per tuam remissionem, vel dissimulationem, *arg. §. si Inst. de iniur. l. filio. quem pater. de liber & postu.* cum ibi late traditis per Aret. Alexan. Ias. & alios. *l. non putauit. §. si quis emancipatū. ff. de bon. poss. contra tabulas*, nec dubium est, quin quasi dissimulasse, ac missam fecisse videar illam iniuriam mihi illatam per iudicium de proprietate postea vltro acceptum etiam, quo ad hunc effectum, vt amplius nequeam redire ad iu- 4

dicium possessorium, *arg. c. 1. & cap. 2. de restit. spoliatorum*, vt tradit plene Ripa *nu. 72 in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acqu. poss.* & ibi Ias. *num. 46 in fin.*

Quid dicendum? & mihi quidem isthæc differentia quam faciunt Doct. communiter in locis supra citatis inter titulum sententiæ in continenti ostensum, & alios titulos in continenti ostensos semper suspecta visa est, nam reuera data paritate termi-
5 norum vtrobique eadem ratio est. † nam si prius te spoliaui deinde abs te emi, vel donationis, aut dotis nomine eandem rem accepi si postea tanquam spoliatus eandem rem à me repetere velis æquissime obijciam dominii exceptionem in continenti probandam per titulum habitum abstemet etiam post spolium commissum, per cuius tituli interuentum vitium spolij præcedens fuit purgatum, *argumento dicto §. final Institut. de iniuri. iuncto. dicto capite 1. de restitutio. spoliato. & in capite accepta. de restitution. spoliat.* nisi vis saltem causatiua argueretur. *argumento capite 2. de restitution. spoliat.* itaque cum spoliato præcessit, & postea acceptum & finitum est iudicium de proprietate, vel alius titulus ab ipsomet spoliato datus fuit spoliatori, æquissime cessabit restitutio vtrobique, & sic nulla hoc casu est differentia data paritate terminorum inter titulum sententiæ & alium titulum ab ipso spoliatori concessum, verum ex contrario si in iudicio proprietatis te superaui, & cum postea possideres, te spoliaui vel turbaui, *iuxta l. vim facit Digest. de vi & vi armat*, & tibi petenti restitutionem obijciam de dominio in continenti probando per sententiam etiam inter te & me latam, non sum audiendus, nec restitutio tardanda est, quia possibile fuit quod postquam te superaui in iudicio de proprietate, rursus tibimet eandem rem concessissem, vel alio legitimo modo ad te iure dominij remigrasset, vt in specie tenent Franciscus de Rip. *in d. §. nihil commune. num. 44* post Alex. *num. 12. cum sequent.* & ait ibi Ripa ita tenere modernos, & ita fuisse de mente gloss. ibi & expressim tenet gloss. *in dict. capit. accepta. verbo, quia non est verisimile in fin.* Id quod similiter contingeret si ageretur de dominio in continenti probando per alium modum quam per sententiam, ergo longe magis placere debet opinio Rayneri & Bart. *in d. §. nihil commune. colum. 2 ad fin.* & Iacob. de S. Georgio *in dicta l. si de vi. numer. 7. cum sequent.* & aliorum quos supra retulimus & recte non distinguentium inter titulum sententiæ & alios titulos, quam opinio communis supra relata quæ nullo iusto colore eam differentiã facit, cum in eo tantum vim facere deberet, vtrum titulus siue sententiæ siue alius post spolium spoliatori ab ipsomet spoliato datus fuisset aut accessisset, an vero ante spoliũ vt si ante spoliũ, nõ retardetur restitutio siue tit. sit senẽtiæ siue alius, sin autem post spolium tunc restitutio cesset, siue titulus

jus sententiæ accesserit, siue alius, *vt d. c.2. & 3. de restitut. spolia.*

SVMMARIA.

CAPVT LXXXIX.

1 ACTVRIS de decimarum præscriptione præmittendum est, † quod decimæ quo iure debeantur Ecclesijs parochialibus, leuiter controuersum est, sunt enim qui putent decimas prædiales iure tam diuino quam naturę deberi, quales sunt Hostiensis *in summa, titulo de decimis §. & utrum. q. 7.* Henricus *in c. peruenit. de Decimis. columna quinta.* Felinus *in capit. causam, de præscript. col. 1.* Cardinalis *in cap. 1. de decimis*, qui communi vsu ita receptum esse ait Gloss. Archidiaconus, Ancharanus & alij *in cap. 1. de decimis in sexto* Innocentius *in c. fin. de parochi.* Ioannes Andreę *in rubr. de decimis.* Idem Ioannes Andr. *in c. à nobis. eodem tit.* Antonius *in c. parochianos, eodem* Panormita. *in c. in aliquibus. col. fin. eod. tit.* Alexand. *consil. 60. lib. 4.* Francus *in d. cap. 1. de decimis. in sexto.* secundum quem hæc est communis opinio. & de origine decimarum tradit eleganter Andreas Tiraquel. *de præscrip. gloss. quarta post princ. §. primo.*

Et

Et cum omnes conueniant, decimas tam iure naturæ quamdiuino deberi, hoc in prædialibus facile admittunt, non sic in personalibus, quas iure tantum positiuo non etiam diuino aut naturali deberi firmant Hostiensis, & Henricus, *vbi supra*, & Felynus *in dict. cap. causam*, & Cardi. *in dict. cap. 1. de decimis.* facit in simili quod habetur *in l. 1. & in l. 2. ff. de homi. lib. exhibendo*, & quod not. per Gloss. *in l. in seruorum. ff. de pœnis.* & quod tradit Bartol. *in l. stipulationes non diuiduntur, ad princip. ff. de verbor. oblig.*

Quod autem decimæ saltem prædiales iure tam naturę quam diuino debeantur, videtur probari primum *in cap. tua nobis, de decimis ibi*, decimæ quas Deus in signum vniuersalis dominij sibi reddi præcepit, suas esse decimas & primitias asseuerans. Deinde probatur ibidem, dum ait, cum enim Deus cuius est terra & plenitudo eius orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo, &c. Tertio probatur *in cap. tua, & infra, de decimis ibi*, imperialis concessio quantumcunque generaliter fiat, meminem potest à solutione decimarum eximere, quæ diuina constitutione debentur. Quinto probatur *in cap. in aliquibus. §. fin. de decimis ibi*, decimæ necessario soluendæ sunt, quæ debentur ex lege diuina. Quinto probatur *in c. cum non sit in homine, de decimis ibi*, cum autem in signum vniuersalis dominij quendam titulo speciali sibi dominus decimas reseruauerit. Sexto probatur *in cap. pastoralis, eodem titulo ibi*, quia penes dominum. Septimo probatur *in cap. parochianos, eodem titulo ibi*, cum decimæ non ab homine, sed ab ipso domino sint institutæ. Octauo *in cap. reuertimini. 16. quæstio. 1.* Nono *in cap. omnes decimæ. 16. quæstio. 7.* Decimo *in cap. 1. de decimis, in 6. Clem. fin. de pœnis.* Verum isthæc omnia facile dissoluuntur per eos qui aduersam partem tuentur, sunt enim tria tempora iuspicienda. Primum veteris Testamenti ante aduentum domini nostri ac redemptoris Iesu Christi, Alterum dum ipse in humanis versabatur legemque tulit. Tertium postquam ab humanis secessit. Primo tempore decimæ quasi iure diuino debebantur ex veteribus præceptis, quæ post tempora Christi in desuetudinem abierunt, & ita procedit *d. c. reuertimini.* & ita etiam possunt intelligi iura supra adducta. Secundo tempore dum Christus in humanis versabatur, neque in Euangelijs, neque in actibus Apostolorum inuenitur vllum præceptum de decimis exoluendis. Tertio tempore postquam ab humanis secessit licet plura iura Pontificia decimas deberi induxerint, tamen ea iura non tam nouum Testamentum quam vetus imitata fuisse videntur, vt sic nouum ius mere positiuum videatur, inductum tamen ad similitudinem, imaginem & imitationem dinini iuris, quod ante Christi redemptoris nostri aduentum viguit, quodque iam euanuit, non vero ad imitationem iuris

diuini, quod idem redemptor orbis in nouo Testamento mortalibus, dereliquit, Neque ad rem pertinuit quod ecclesiasticæ personæ fidelium animarum curam exerceant, & circa spiritualium administrationem labores non contemnendos subeant, quas ob res iustum præmium, mercedem, stipendium referre debent, iuxta illud: Dignus est mercenarius mercede sua. *cap. cum seruandum, de prabendis. cap.* 1. §. *his itaque. decimatertia quæstion.* 1. cap. ex his. 12 quæstion. 1 Matthæi. cap. 10. quæ ratio ex iure tam naturæ quam diuino profecto eo pertinet, vt vtroque iure has decimas ministris ecclesiasticis deberi videantur, verum enimuero hæc ratio, & si suadeat hisce personis iustum præmium non abnegandum, non tamen vrget, vt decimæ tam laborum quam operarum, vel fructuum atque redituum & prouentuum debeantur, aliud enim est quærere, an quid eis debeatur, aliud vero quantum deberi intelligatur, quod enim aliquid debeatur, id ius ipsum naturæ suadere videtur, quod autem 10. pars tam laborum & operarum quam fructuum, redituum & prouentuum præstetur, id ex mero iure positiuo quin descendat abnegari non debet, & ita tenent plerique Theologorum teste eruditissimo ac disertissimo Episcopo ciuitatis Roderici *lib.* 1 *variarum resol. cap.* 17. *numer.* 2. post diuum Thomam 2. 2. *quæstion* 87. *articul.* 1. & ibi Caietanus & Cardin. à Turre cremata *in cap. reuertimini, supra alleg* Florent. *par.* 2. *tit.* 4. *cap.* 3. §. 5 Thomas *quodlibeti.* 2. *arti.* 8. Syluester *ver. decima. quæst.* 3. & 4. Ioannes maior *in* 3. *sententiarum distinct.* 37. Alexand. de Ales. *in* 3. *par. summa quæstion.* 51. *membro* 6. *artic.* 1. frater Dominicus de Soto *de iusti. & iure lib.* 9. *quæstio.* 4. *artic.* 1. Alphonsus de Castrens. *li. de hæresib. verb. decima.* Neque ad rem pertinere debet quod iura Pontificia non solum decimas deberi testantur, sed etiam integras deberi velint, nullaque ex parte diminutas, *cap. ex transmissa, ibi, sine diminutione aliena, de decimis c. cum homines, eod. titu. ibi, sine diminutione soluere teneantur. c. peruenit, eod tit. ibi, cum integritate persoluant*, nam illud iure Pontificio (quod positiuum est) constitutum esse intelligitur, non autem iure diuino aut naturę, quod modo vigeat.

2 Illud † autem dubium est, an quo casu laici legitime decimas possident (quale est cum eas habuerant ante Lateranense consilium) possint eas in alterum legitime alienare de consensu episcopi, & quidem in ecclesiam de episcopi consensu sine dubio posset, Gloss. & communiter Doctores *ibi in ca. prohibemus, de decimis.* Gloss. *in c. cum & plantare.* §. 1. *de priuileg.* Gloss. & Docto. *in cap. cum Apostolica. de his quæ fiunt à prælat.* est communis opinio secundum d. Episcop. ciuitat. Roderi. *lib.* 1. *variarum resolutionum c.* 17 *num.* 5.

Cæterum licet in ecclesiam eas decimas de consensu episcopi aliena-

alienare possit, tamen in alium laicum etiam de consensu prælati alienare non posset, vt tenent Hostiensis, Ioan. And. & Abb. *in dict. cap. prohibemus.* Zasius de feudis *par. quarta ad finem.* Henricus *in c. quamuis, de decimis. column.* 1. Imola *in cap. 2. de feudis column.* 1. Curtius *de feudis par. 2. quæstion.* 8. Hostiensis *in summa, titulo de feudis. §. quis possit, column.* 1. est communis opinio secundum Boerium *in consuetud. Bituricens. titu. de consuetud. prad.* §. 11. dicit communem opinio. Carolus Molinæ. *in consuetud. Parisi. titul. primo. §. 46. numer. 16.* & est communis secundum Panormita *in d. cap. prohibemus.* Sequitur d. Episcopus ciuit. Roder. *vbi supra.*

Contrariam tamen partem ; vt decimas quas legitime laicus possedisset, in alterum etiam posset de prælati consensu alienare, tenuerunt Gloss. *in dict. cap. prohibemus.* Imola *in dict. cap. 2.* qui hanc firmant communem sententiam. Ias. *in cap. 1. qui feudũ dare poss. column. 4.* vbi hanc partem firmat communem Cardinal. *in c. 2. de feud.* Ias. *consilio 155. libro primo. column. final.* Boer. *in dict. §. 11.* vbi hanc firmat opinion. receptiorem videri. Curt. *in d. q. 8.* Bart. Chassaneus in consue. Burgun. *rubr. 1. §. 6. numer. 36.* Cuman. *consilio 64.* Titius & Sempronius, quinimo per gratiam ipse Chass. firmat seruari de consuetudine, vt talis alienatio fiat libere de laico ad laicum, etiam sine licentia & consensu episcopi. Guil. Ben. *in c. Raynutius, de test. verb. & vxorem. numer. 69.* pro hac posteriore opinione est tex. à contrario sensu *in d. c. prohibemus,* dum ait, prohibemus ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos possint aliquo modo transferre, ergo si tales decimas sine animarum suarum periculo detinerent, sed iure & titulo legitimo, tunc eas libere, & impune possent de consensu episcopi in alios etiam laicos transferre. Secundo facit *de his, quæ fiunt à præl. c. cum apostolica,* vbi decima quæ à milite laico non iure (vt litera innuit) detinebatur, cum prælati consensu potuit in ecclesiam transferre, & in eo tantum quæstio erat, an etiam capituli consensus accedere deberet, ergo multo facilius talis alienatio admitteretur, si licite ab illo laico ea decima possideretur.

Denique si ea alienatio illicita, & turpis esset, non sustineretur, eo quod in ecclesiæ fauorem facta esset, non magis quam si fieret in fauorem cuiusque alterius, quinimo longe minus sustineretur ne impium, aut turpe compendium ecclesia inhoneste agnoscere videretur, *contra c. filius noster, de testament.* Tertio facit *c. 2. de feudis, in 1. respons.* Quarto *d. c. 2. in 2. responso,* vbi feudum ecclesiasticum in consortem, vel non consortem alienatur ab laico.

Denique pro hac parte est vniuersa Hispaniæ consuetudo, nam postquam decimæ semel ex Pontificiali priuilegio cœ-

diuini, quod idem redemptor orbis in nouo Testamento mortalibus, dereliquit, Neque ad rem pertinuit quod ecclesiasticæ personæ fidelium animarum curam exerceant, & circa spiritualium administrationem labores non contemnendos subeant, quas ob res iustum præmium, mercedem, stipendium referre debent, iuxta illud: Dignus est mercenarius mercede sua. *cap. cum seruandum, de prebendis. cap.* 1. §. *his itaque. decimatertia quæstion.* 1. cap. ex his. 12 quæstion. 1 Matthæi. cap. 10. quæ ratio ex iure tam naturæ quam diuino profecto eo pertinet, vt vtroque iure has decimas ministris ecclesiasticis deberi videantur, verum enimuero hæc ratio, & si suadeat hisce personis iustum præmium non abnegandum, non tamen vrget, vt decimæ tam laborum quam operarum, vel fructuum atque redituum & prouentuum debeantur, aliud enim est quærere, an quid eis debeatur, aliud vero quantum deberi intelligatur, quod enim aliquid debeatur, id ius ipsum naturæ suadere videtur, quod autem 10. pars tam laborum & operarum quam fructuum, redituum & prouentuum præstetur, id ex mero iure positiuo quin descendat abnegari non debet, & ita tenent plerique Theologorum teste eruditissimo ac disertissimo Episcopo ciuitatis Roderici *lib.* 1 *variarum resol. cap.* 17. *numer.* 2. post diuum Thomam 2. 2. *quæstion* 87. *articul.* 1. & ibi Caietanus & Cardin. a Turre cremata *in cap. reuertimini, supra alleg* Florent. *par.* 2. *tit.* 4. *cap.* 3. §. 5 Thomas *quodlibeti.* 2. *arti.* 8. Syluester *ver. decima. quæst.* 3. *&* 4. Ioannes maior *in* 3. *sententiarum distinct.* 37. Alexand. de Ales. *in* 3. *par. summa quæstion.* 51. *membro* 6. *artic.* 1. frater Dominicus de Soto *de iusti. & iure lib.* 9. *quæstio.* 4. *artic.* 1. Alphonsus de Castrens. *li. de hæresib. verb. decima.* Neque ad rem pertinere debet quod iura Pontificia non solum decimas deberi testantur, sed etiam integras deberi velint, nullaque ex parte diminutas, *cap. ex transmissa, ibi, sine diminutione aliena, de decimis c. cum homines, eod. titu. ibi, sine diminutione soluere teneantur. c. peruenit, eod tit. ibi, cum integritate persoluant,* nam illud iure Pontificio (quod positiuum est) constitutum esse intelligitur, non autem iure diuino aut naturę, quod modo vigeat.

2 Illud † autem dubium est, an quo casu laici legitime decimas possident (quale est cum eas habuerant ante Lateranense consilium) possint eas in alterum legitime alienare de consensu episcopi, & quidem in ecclesiam de episcopi consensu sine dubio posset, Gloss. & communiter Doctores *ibi in ca. prohibemus, de decimis.* Gloss. *in c. cum & plantare.* §. 1. *de priuileg.* Gloss. & Docto. *in cap. cum Apostolica, de his quæ fiunt à prælat.* est communis opinio secundum d. Episcop. ciuitat. Roderi. *lib.* 1. *variarum resolutionum c.* 17 *num.* 5.

Cæterum licet in ecclesiam eas decimas de consensu episcopi aliena-

alienare possit, tamen in alium laicum etiam de consensu prælati alienare non posset, vt tenent Hostiensis, Ioan. And. & Abb. *in dict. cap. prohibemus.* Zasius de feudis *par. quarta ad finem.* Henricus *in c. quamuis, de decimis. column* 1. Imola *in cap. 2. de feudis column.* 1. Curtius *de feudis par. 2. quæstion.* 8. Hostiensis *in summa, titulo de feudis. §. quis possit, column.* 1. est communis opinio secundum Boerium *in consuetud. Bituricens. titu. de consuetud. præd.* §. 11. dicit communem opinio. Carolus Molinæ. *in consuetud. Parisi. titul. primo. §. 46. numer.* 16. & est communis secundum Panormita *in d. cap. prohibemus.* Sequitur d. Episcopus ciuit. Roder. *vbi supra.*

Contrariam tamen partem, vt decimas quas legitime laicus possedisset, in alterum etiam posset de prælati consensu alienare, tenuerunt Gloss. *in dict. cap. prohibemus.* Imola *in dict. cap.* 2. qui hanc firmant communem sententiam. Ias. *in cap. 1. qui feudũ dare poss. column.* 4. vbi hanc partem firmat communem Cardinal. *in c. 2. de feud.* Ias. *consilio* 155. *libro primo. column. final.* Boer. *in dict* §. 11. vbi hanc firmat opinion. receptiorem videri. Curt. *in d. q.* 8. Bart. Chassaneus in consue. Burgun. *rubr.* 1. *§. 6. numer.* 36. Cuman. *consilio* 64. Titius & Sempronius, quinimo per gratiam ipse Chass. firmat seruari de consuetudine, vt talis alienatio fiat libere de laico ad laicum, etiam sine licentia & consensu episcopi. Guil. Ben. *in c. Raynutius, de test. verb. & vxorem. numer.* 69. pro hac posteriore opinione est tex. a contrario sensu *in d. c. prohibemus,* dum ait, prohibemus ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos possint aliquo modo transferre, ergo si tales decimas sine animarum suarum periculo detinerent, sed iure & titulo legitimo, tunc eas libere, & impune possent de consensu episcopi in alios etiam laicos transferre. Secundo facit *de his, quæ fiunt à præl. c. cum apostolica,* vbi decima quæ a milite laico non iure (vt litera innuit) detinebatur, cum prælati consensu potuit in ecclesiam transferre, & in eo tantum quæstio erat, an etiam capituli consensus accedere deberet, ergo multo facilius talis alienatio admitteretur, si licite ab illo laico ea decima possideretur.

Denique si ea alienatio illicita, & turpis esset, non sustineretur, eo quod in ecclesiæ fauorem facta esset, non magis quam si fieret in fauorem cuiusque alterius, quinimo longe minus sustineretur ne impium, aut turpe compendium ecclesia inhoneste agnoscere videretur, *contra c. filius noster, de testament.* Tertio facit *c. 2. de feudis, in 1. respons.* Quarto *d. c. 2. in 2. responso,* vbi feudum ecclesiasticum in consortem, vel non consortem alienatur ab laico.

Denique pro hac parte est vniuersa Hispaniæ consuetudo, nam postquam decimæ semel ex Pontificiali priuilegio cœ-

perunt ex parte illa quæ tertia vocatur ad reges nostros potentissimos pertinere libere hinc inde alienantur sæpissime, videnturque esse de facto in commercio laicorum, non secus quam reliquæ res profanæ, & sic seruatur de consuetudine. Nec ab hac opinione possemus discedere absque ingenti animarum damnatione & innumerorum contractuum euersione. & similis consuetudo est Galliæ, secundum Chassaneum, *vbi supra*.

Denique postquam res semel cœpit posse alienari, iam exuit antiquam prohibitionem, vt libere non semel tantum, sed & pluries possit alienari, *arg. l. quoties ab omnibus, cum ibi notatis per gloss & Doct. C de fideicomm.* & quæ habentur per Bart. & omnes *in l. filiusfamilias. §. diui ff. de lega.* 1.

3 Confirmatur quia † & laicus contra laicum decimas præscribere potest, secundum eundem Chassaneum, *vbi supra* post Raph. Cuma. *d cons. 83. causa decimalis.* Felinus *in capit. causam quæ de præscript. col.* 1. Car. *consil.* 146. *notum sit vniuersis.* Balb. *de præscri. in 5. par. princip. q. 3. in fin.* ergo qua ratione laicus a laico per interuentum præscriptionis decimas acquirere potest, eadem ratione & per interuentum alterius tituli seu concessionis. *l. traditionibus. Cod. de pact. l. 1. Digest. de vsucapionibus.* præsertim cum acquisitio, quæ contingit per interuentum præscriptionis, non dubie sapiat duritiem & iniquitatem, vt notatur per Bartol. *& alios in leg. fin. Cod. de long. tempo. præscript.* & titulus præscriptionis æquiparatur reliquis titulis legitimis, quibus rerum iura ac dominia solent huc atque illuc volare ac reuolare. *l. alienationis verbum Digest. de vsucapion.* ergo, vt per interuentum præscriptionis ex communi opinione, supra relata, constat de laico in laicum posse migrare, & vni ademptas in alterum transferri, ita quoque intelligendum est, per interuentum alterius cuiusque tituli legitimi posse de vno in alterum alienari ac migrare.

4 Laicus † erat in possessione decimas percipiendi, is spoliatus fuit, controuersum, fuit vehementer, an ante omnia esset restituendus? videatur non esse restituendum. *argument. cap. ad decimas, de restitutio. spoliato.* per contrarium, vt restituendus esset videbatur, *argument. l. 1. §. deijcitur. Digest. de vi & vi arma. leg 1. Cod. si per vim vel alio modo. capitul redintegrandæ. capitu. licet Episcopus, de præscription. lib. 6.* Item tollenda est occasio delinquendi, *argument. eorum quæ notantur in leg. 2. & in leg. scire. Cod. vt in possess. legatorum. leg. fin. cum ibi notatis. Cod. de pact* nec dubium est quin si spoliatores possent sibi ius dicere, nec ante omnia tenerentur quæ abstulerunt, restituere, tunc inuitarentur ad delinquendum, & ad vim inferendā ius sibi dicentes. Vnde quod vim atq; iniuriam possimus repellere pro defensione corporis

poris nostri, *iuxta l. vim. ff. de iustitia & iure.* vel etiam rerum nostrarum, *vt notatur ibi per Gloss. approbatam communiter*, id procedit dummodo id fiat in continenti, vt tradunt ibi Doctorum plerique & alibi sæpe, præsertim cum licet exceptio de iure, vel dominio in continenti probando, possit opponi contra agentem interdicto adipiscendæ possessionis, vt est Gloss. communiter approbata *in l. 2. C. de edicto diui Adrian. tollen.* & etiam contra agentem interdicto retinendæ, vt tradunt Decius & alii *in l. fin. eod. titul.* & est non solum communis, sed etiam receptissima omnium fere scribentium opinio, vt plene disseruimus *supra* §. 85. vbi, etiam tradidimus quid iuris esset, si spoliator de iure suo vellet docere per sententiam latam super eadem re inter ipsummet & spoliatum, qui modo querelam mouet, tamen non sic est interdicto recuperandæ quod non impeditur per exceptionem de iure vel dominio in continenti probando, vt est vera, & communis opinio, quam tenuit eadem Glo. & innumeri fere authores quos retulimus, *vbi supra.*

Quid dicendum? & sane longe fauorabilior causa est, illius qui habet fundatam suam intentionem de iure, suumque ius ex legis præsumptione, & dispositione probatum habet, quam vllius qui nondum habet suam intentionem suumque ius de iure probatum, & fundatum licet alleget se illud probaturum in continenti. Vnde qui me spoliauit requisitus, vt restituat, non debet differre restitutionem eo prætextu, quod de iure suo docebit in continenti, nam forte id non probauit, vnde sub hoc incerto restitutio spoliati differenda non est, non sic in eo spoliatore qui de iure suum ius suamque intentionem fundatam, & probatam habet, prout habet Ecclesia in decimis, quæ proueniunt ex prædiis infra se constitutis: tunc enim spoliato dicenti se ante omnia restituendum, non iniuria replicabit non expedire, vt ea restitutio fiat, quæ omnino inutilis futura est, cum rursus statimq; huic spoliatori eadem res reddenda esset, *arg. l. non cogendum. §. Sabinus ff. de procuratorib. l. hæc stipulatio. §. Sabinus. ff. vt legatorum nomine caueatur*, & is est verus sensus *d. c. ad decimas*, vbi nihil aliud spoliatus allegauit nisi se aliquandiu possedisse, de titulo autem, & iusta causa possessionis nullum verbum, vnde Archidiac. *ibi* opportune ait, quod fatua allegatio spoliati coegit Papam ibi, ita iudicare, sentiens, quod si ibi spoliatus allegasset se iustam causam & titulum habere possidēdi, puta quia titulum habuit à Papa *iuxta c. dudum. & c. à nobis, de decimis.* tunc sane restitueretur in suam possessionem, verum sane ille tex. non tam se fundat in defectu allegationis tituli, quā in suspicione iniquæ, & illegitimæ possessionis, patet dum ait, nisi euidenter docuerint ꝙ earū possessionem legitime assecuti fuissent, & iterum dum ait, quia eas occupasse iniuste verisimiliter præsumuntur, licet enim regulari-

 terin

ter in rebus corporeis. in quibus non magis fundatã habet suam intentionem, & probatam de iure vnus, q̃ alius, cuiusq; possessio iusta regulariter p̃sumatur, vel saltẽ non iniusta, aut vitiosa. *§. cõmodum. Inst. de interdictis*, tamen non sic est in rebus vel iuribus, in quibus quis de iure habet suã intentionẽ, suumq; ius fundatum, tunc n. si ea possessio reperiatur apud alterum, præsumitur vitiosa & clandestina, nec sufficeret allegare eam iustã esse, nisi iustum eius initiũ ostendatur, & probetur, *vt d. c. ad decimas*. vnde ea possessio iunior, quæ aduersatur alteri, q̃ est fundata de iure, præsumitur clandestina, *vt ibi*, & est communis opinio, *vt resoluit. Alex. consf.* 151 quem refert Socinus *in l. rem quæ nobis, in prin. ff de acquir. possess.* nisi ea possessio esset diutina, puta decem vel viginti annorum, *arg. l. si filius. C. de petit hæred.* Nam diuturnitas possidendi induceret præsumptionem iusti initii, *arg d. l. si filius*, & eorum quæ plene tradit Aymon Crau. *de antiquitate temporum, in princ.* Alex. Ias. & alii, *in l. sciendum. ff. de verborum obligatione.* & hoc casu non haberet locum dictum *c. ad decimas.* Vnde caute summus Pontifex dixit *ibi* aliquandiu possedisse, non enim dixit longo tempore, sed aliquo tempore, vt plane significaret aliud respondendum esse, si ibi longi temporis quieta possessio foret, ergo ibi plura simul concurrebãt, quæ restitutionem petitam impedierunt. Primum quod erat præsumptio iuris pro spoliatore, quo ad ius proprietatis. Secundum, quod erat præsumptio iuris contra reum, quo ad ius proprietatis. Tertium, quod possessio spoliati non erat diutina. Quartum, quod vis ibi non fuit ablatiua, nec compulsiua nec armis illata. vnde infertur, quod si laicus ab alio laico esset † spoliatus à iure percipiendi decimas, in cuius possessione erat, tunc esset restituendus, etiam si spoliator contenderet ad se illud ius pertinere ex concessione Romani Pontificis, *arg. d. c. redintegranda. & d. §. dicitur. d. c. licet episcopus. cum aliis supra allegatis*, quia in pari causa porior esse debet conditio spoliati, quam spoliatoris, & hoc casu non procederet, *dict. cap. ad decimas*, ita tenent Guido Papæ. *quæstione* 288. & ita velle videntur gloss. Ioann. Andr. Ioann. Monach. & Domini. *dict. cap. ad decimas.* Ias. *num* 48. *in l naturaliter. §. nihil. commune. ff. de acquirend. possess* & ibi Ripa. *num.* 77. Martinus Nauarrus *in repetition. c. accepta. de restitutio. spolia.* qui hanc dicit communem sententiam Episcopus ciuita. Roderic. *vbi supra*, licet contrarium, & minus recte velint, dum generaliter loquuntur Ioann. Andr. *in additio. ad Speculatorem, titul. de restitut. spoliatorum.* Antonius & Abba. *columm penultim. in cap. si diligenti, de præscription.* Felyn. *in cap. ad petitionem, de accusationibus. num.* 17. Alexand. *in d. §. nihil. commune. fallentia septima.*

5

Sed verior est prior opinio, vt tales decimæ vni laico ab alio per vim ablatæ ei sint restituendæ, *argum. eorum, quæ supra diximus,*

mus,& tex. optimus in §. recuperandæ. Inst. de interdictis. vbi spoliato restitutio non denegatur, etiam si ipse per prius spoliasset eum, qui postea eummet rursus spoliauerat, nam spoliatus prius non facit, vt posterius impunitum sit, quia posteriorem spoliatorem inuadere priori spoliato non licuit ex interuallo, licet in continenti liceret, *vt ibi not. per gloss & alios.* sic ergo & in specie nostra etiam si maxime laicus ille non iure eas decimas possidere videretur, adhuc tamen eum spoliare non licuit.

Illud non leuiter controuersum est,† an laicus possit decimas 6 præscribere, mouet quæstionem, quod sine possessione præscriptio non procedit. *c. sine possessione, de regulis iuris, in 6.* decimas autem sunt qui putent à laico possideri non posse, præsertim cum præscriptio in possessione ciuili, potius quam in corporali nitatur *l. 1. §. per seruum qui in fuga. ff. de acquirend. possess. vbi per Doctor.* sed longe verius est, posse decimas præscribi a laicis, non secus quam reliquæ res, nam laici capaces sunt percipiendarum decimarum ex concessione Pontificis Romani, *c. à vobis, c. dudum, de decimis.* quod indubitatum est de iure, & de consuetudine & potentissimis regibus nostris Hispaniarum à summis Pontificibus eæ partes decimarum in perpetuum concessæ sunt, quę vulgo appellantur *(tertiæ)* eæque partes decimarum in commercio apud nos Hispanos esse & possunt, & sæpissime solent, cum alienari à principibus nostris & soleant, & possint, tam in duces, comites & marchiones Hispanos, quam in alios viros inferioris conditionis, si ergo pater meus decimas possedit (quæ vulgo appellantur tertiæ) & ego patri meo successi, apprehendique titulo hæreditario illarum decimarum possessionem non secus ac aliarum rerum hæreditariarum, quæ res impedimento esse poterit, quin illas præscribere possim, adest enim hic titulus pro hærede sufficiens regulariter ad præscriptionem. *ff. & C. pro hærede, per totum.* abest similiter bona fides præsumpta. *l. qui in ius. ff. de reg. iur. c. is qui in ius, eodem titul. in sexto.* adest possessio, ergo nihil deerit ad præscriptionem, *l. vnica. Cod. de transfor. vsucapion.* Rursus si ponas me, qui bona fide eas decimas possidebam, easdem vendidisse, donasse, in dotem dedisse, aliaue ex causa & titulo alicui concessisse, quid impedit, quin ille eas possit præscribere tempore legibus definito, postquam enim legitime à Pontifice Romano fuerunt illæ decimæ exemptæ & separatæ a iure ecclesiæ, iam quasi ius profanum, & in commercio humani generis esse cœperunt, & possunt migrare de persona in personam, quo ad ius tam dominii, quam possessionis, *arg. l. peregre. in princip. ff. de acquiren. possess. & in l. inter stipulantem §. sacram. ff. de verb. obliga. §. 1. instit. de inutil. stipulat.* humana enim res potest sacra fieri, aut religiosa & per contrariũ res sacra, vt religiosa potest ad vsus humanos reuerti, *vt dd. iurib. habetur,* Pro nobis text.

in cap.

in c.1.de præscrip. in sexto. vbi cum agitur de præscriptione decimarum, in eo solum quæstio est, an possessor fuerit in mala fide præsumpta. vt si non fuerit, possit præscribere, & licet ibi episcopus non laicus esset, qui præscribebat, tamen ratio, quæ ibi exprimitur, generalis est, militans in laico non secus quam in episcopo, vnde ratio ipsa generalis habetur pro lege, & decisio loco exempli est, quod non arctat aut restringit legem, vt est communis opinio, quam tenent glo. *in Clemen.1.de electio.verb.eligatur* gloss. *in auth.de hæred.ab intest.§.si.verb ordine,* quam dicit vnicam Bal. *in l.fin.ff.de hæred.inst.* Idem Bal. *in l.fin. C.de liber præte.* Iaso *in l.stipulatio hoc modo concept.nu.12.ff.de verb.obli.* Idem Ias. *in l transigere nu.15.C.de transactio.* Ripa *nu.50,* & Annibal. *nu 349.in l.nemo potest.ff.de leg.1* Crotus *in l.si constante in 7.q.* Bart. *l. 2.ff. solut.matrimonio.* Decius *nu.15.* Curtius Iunior. *nu.9.* Purpuratus *nu.23, in l.fin.C.de pac.* Paulus & Ias. *in l.quamuis.C.de fideicom.* Alex. *nu.5.* Corneus *n.15.in l.humanitatis,C.de impuberum* Greg. Natta *in c fin.de pact.lib.6.* pro nobis etiam text. *in c.de quarta.de præscrip. & text.in c aliquibus.in fin. & in c.dudum.de decimis.*

Per contrarium vt tales decimæ præscribi non possint, videtur expressum *in d.c.dudum, & in c.causam quæ.de præscriptioni.* nam si laicus laico decimas dederit, vendiderit, aut donauerit, vel in dotem dederit, nullo tempore præscriptio videtur contingere posse tum quia deficeret titulus, qui in tali præscriptione videbatur necessarius. *c.1. de præscriptionibus in 6.* tum quia deficeret bona fides, cum laicus se noscere debeat incapacem tenendi, tales decimas à Pontifice Romano non concessas. *d. c. dudum.d.c.à nobis c.tua. & inf.de decimis,* Ergo. & *c.vigilanti, c.fin de præscript.* tunc etiam quod deficit possessio, quia in possessione ciuili non incorporali nititur vsucapio. *d.l.1.§ per seruum, qui in fuga.ff.de acquiren. possess.* sed ciuiliter, & iuridice decimas præscribere nō potest laicus de concessione cuiusquam, præterquam, de concessione Romani Pontificis. *d.c.causam quæ d.c dum.d.c.tua, & infra,* ergo cessat præscriptio. *vt d. c. causam. & d. c. dudum.* vnde veritas ea esse videtur, vt decimæ, quæ à Romano pontifice semel concessæ fuerunt alicui principi, vel priuato Laico, & per hoc quasi à Clero & ecclesia, vel diuino iure fuerunt exemptæ & in humanum commercium translatæ, possint per laicum præscribi, non aliter atque reliquæ res humanæ, & ita procedat opinio, quam tenuerunt Chassaneus in consuetudin. Burgun. & alii, quos ipse refert. at vero decimæ, quæ nunquam alicui Laico à Romano Pontifice concessæ fuerunt, eæ minime possint per laicum præscribi, prætextu concessionis vel tituli, aliunde habiti, ita procedat *dict.cap. dudum. & d. c causam quæ.* nam etsi dicat patri suo successisse se, qui eas decimas possidebat, dicemus ei non obesse impedimentum malæ fidei.

Cæterum

Cæterum † superest defectus possessionis, in qua potissimum nititur præscriptio. *d. c sine possessione, de reg. iur. in sexto. l. 3. ff. de vsu capion. d. l. 1. §. per seruum, qui in fuga ff. de acquiren. poss* vbi ad effectum præscribendi oportet adesse possessionem ciuilem & iuridicam, hic autem talis possessio non adest, cum huius iuris possidendi lex canonica fecerit homines laicos incapaces *d. c. caus. qua,* nisi ex titulo & concessione, quæ re vera à Romano Pontifice habita esset. *dict. cap. dudum. dict. cap. à nobis,* & ita procedit opinio negatiua eorum qui firmant, laicum non posse decimas præscribere, quod tenuerunt glo & doct. *in dict. c. causam. quæ de prascri* Balbus *de prascrip. 5 parte principali. quastion. 7.* Couar. *variarum resolutionum lib. primo cap. 17. numero 6.* qui plures allegat, quæ omnia intelligenda sunt in præscriptione longi vel longissimi temporis, no etiam in præscriptione immemoriali, *vt infra dicam.* Nam licet sine possessione præscriptio non procedat, eaque possessio ciuilis esse debeat, vel ciuilis naturalis, ita vt sola naturalis non sufficeret, & longe minus nuda detentatio, vnde in capaces alicuius rei & possidendi nullo tempore præscribant etiam longissimo quasi nunquam videantur ciuiliter possedisse, sed tantum detentasse: tamen id verum in præscriptioue longi vel longissimi temporis tantum, sed diuersum esset in præscriptione temporis immemoralis, ad quam sola detentatio vel naturalis possessio sufficeret, *argum. l. tertio §. ductus aqua ff. de aqua quoti. cap. 1. §. fina. de prascrip. lib. 6. cap. super quibusdam §. praterea de verbor. signi.* quæ iura ad nudam facti detentionem respiciunt, sicque limitandus est, & intelligendus *d. §. per seruum qui in fuga.* 6

Amplia † vt laicus eas decimas præscribere non possit, etiam per tantum temporis cuius initii memoria non existat, ita tenet idem Couu *vbi supra.* post Ioannem Monachum *in cap. 2. de praben. in sexto.* Idem Couuarr. *in simili lib. 1. variarum resolut. cap. 10. num 14.* Phi. Probus *num. 7 in dict cap. 1. de preben. in 6.* est communis opinio secundum Couarru. *d. num. 14.* Abb. Felynus & alii *in d. cap. causam de prascri.* Idem Felin. *in cap. accedentes, de prascr. & in cap. cum contingat. de foro competen. num. 4.* Hyppolitus *singul. 80.* Franc. Balbus *de prascrip. 5. parte principali. quast. 7. & in 3. parte pri. in 2 par. illius tertia partis. quast. 6.* Card. *consi. 131. colum. 2.* Ias. *in l. is, qui putat. colum 2. ff. de acqui here.* Ratio huius ampliationis ea est, quia licet regulariter id tempus, cuius initii memoria non existit habeat vim tituli. *l. 3. § ductus aqua. ff. de aqua quoti. & asti cap. 1. §. fin. de prascript. in 6. super quibusdam § praterea. de verbor. significa.* tamen fallit in materia, in qua per legem præscriptio vetita est, tunc enim vt vis iuris inductiua tempori denegata est, ita quoque vis iuris iam inducti declarativa denegata videtur, ne quod vna via prohibetur, alia via admitti videatur, conta regulam, 7

lam, *cap. cum quid. de re iu. in sexto.* neve fraus legi fieret, lexque verbis non rebus imposita videretur, *contra l. primam & secundam. Cod. commu. de leg.* quid enim iuuat negare decimas posse vllo tempore præscribi a laico *dict. cap. cum causam* si laicus posset allegare concessionem à Romano Pontifice, habitam, perque solam hanc allegationem, nihilo etiam probato per interuentum solius temporis immemorialis is titulus probatus videretur, sic enim fieret, vt solum tempus præhabita tituli allegatione illi laico præberet ius firmum in illis decimis, quinimo firmius, quam si ex præscriptione procederet, quod absurdum videretur, præsertim cum præscriptio nitatur possessione ciuili. *l. 1. §. per seruum qui in fuga ff. de acquir poss* laicus vero has decimas ciuiliter possidere nequeat cessante Papali concessione *dict. cap causam quæ.* ergo cum non possit videri possedisse ciuiliter, non quoque poterit videri præscripsisse. *c. sine possessione, de reg. iur in sexto. l. 3. ff. de vsucapione.*

Quid dicendum? & sane magis placet, vt adhuc per tale tempus cuius initii memoria non existat, laicus habeat & assequatur firmum ius in decimis, si sciat allegare titulum habitum à Romano Pontifice, licet re vera ab illo non habuisset, moueor, quia tempus de sui natura videtur habere vim iuris inducendi, *vt in § plane. Institu. de literarum obligatio. ibi.* sic fit, vt hodie dum quæri non potest Scriptura obligetur, vbi per præteritionem biennii inducitur obligatio, literis formata sic, & in proposito per lapsum temporis, cuius initii memoria non extat, inducitur à lege vel concessio decimarum, quasi à Romano Pontifice habita, vel efficax præsumtio & probatio illius concessionis, quasi habitæ à Papa *d. §. ductus aquæ, cum concord. supra allegatis.* & ad d. *c. causam quæ, & d. c. dudum.* responde, quod intelligitur in præscriptione etiã longissimi temporis triginta vel quadraginta annorum, non sic in præscriptione eius temporis, cuius initij non extat memoria, quia per tale tempus lex inducit ius vel præsumptionem & probationem illius iuris vel tituli, qui in subiecta materia efficax esset legitimus & sufficiens.

Nec obstet, quod laicus non videatur legitime & ciuiliter possidere decimas propter sui incapacitatem, *d. c. causam.* nam id negamus post tempus immemoriale, cuius interuentus facit vt is laicus etiam ciuiliter retro eas decimas possedisse videatur, quasi retro concessionem a Romano Pontifice habuisset, sicque capax eas possidenti factus fuisset, & hanc nostram opinio. tenuit gloss. mag. *in d. c. causam quæ.* quinimmo vbi est tempus immemoriale, ibi nõ exigimus possessionem ciuilem, nec etiam naturalem, sed

nuda

nuda rerum detentatio sat est, vt diximus supra in quæstionibus præcedentibus.

Præterea prohibitio *d.c. causam quæ*, videtur procedere solum in casu certo, nēpe quando laicus nō in concessione Papali, sed in concessione aliunde habita suam fundabat intentionem & præscriptionem, sicque virtualiter de non iure suo per ipsiusmet cōfessionem seu allegationem constabat, nos loquimur, quādo sumus in casu dubio scilicet quando concessio habita à Romano Pontifice asseruetatur & allegatur, & per probationem adducitur quieta possessio tāti temporis cuius initii memoria nō existit. Idē quid, si re vera laicus impetrauit dĕcimas à Papa sibi & successoribus suis, deinde amissum fuit instrumentum huius concessionis, nonne post tempus immemoriale periniquum esset illi non patrocinari & tueri hoc tempus. Idem ergo futurum est, etiam si re vera is titulus, eave concessio nō fuerit habita à Papa, si modo ab eo impetrata allegetur, quinimo etiā si non allegetur, adhuc idem esse videtur, quia vera & communis opinio est, quod tale tempus non solum habere intelligitur vim præsumtiuā vel fictiuam, sed etiā vim inductiuam, vt sic post tale tempus ille possessor non solum præsumatur titulum, & ius eas possidendi habuisse si iam re vera illud habere incipiat, vt nec in contrarium admittatur probatio, nec etiam ei sua aperta confessio noceret, non magis, quam si quis, postquam semel præscriptionem impleuisset, palam fateretur sibi peruenisse scientiam re alienæ, quo casu secundum communem & veram opinionē tam tutus esset in vtroque foro, tam canonico quam ciuili, quam si id fassus non esset, & etiam in foro conscientiæ, vt tenent glos Innocentius & Hostiensis, *col.* 2. Imola *colum.* 15. firmans hanc esse communem opinionem *in c. fin. de præscriptio* & ibi Abbas *colum.* 7. Cardin. Baldus Abb. Felinus *in cap. vigilanti. eodem titu.* Tiraquel. *de cau. cessante limit. num.* 16. Iaso. *in l. post diuisionem, colum secunda Cod. de iur. & facti igno.* Decius *in auth. præterea. colum. sexta, Cod. vnde vir & vxor.* Idem Decius *columm. septima, in cap. primo. de constitut.* Aretinus *consil.* 92. *viso legato. colum. secunda.* Balbus *de præscrip. in* 9. *quæstio.* 3. *patris principalis*, & quod temqus immemoriale inducat verum titulum, dico verum ius, adeo vt non sit necesse, quo titulus probetur, neque etiam quod allegetur, diximus esse veram & communem opinionem supra *cap. posita possessione num.* 9. *cum sequenti* vbi multa hac de re quæ hic iungenda sunt.

Illud autem dubium est, † an decima ex consuetudine possit tolli ex toto, an vero possit saltē aliqua ex parte minui? qua in re sunt plures opiniones. Prima enim fuit opinio existimantium de- 8

cimas

cimas prædiales, neque ex toto tolli posse, nec etiam vlla ex parte minui: personales vero & ex toto tolli posse, & longe facilius minui, ita tenent Hostiensis, & alii *in ca. in aliquibus per text. ibi de decimis* Rochus Cur *in cap. fina. & in Rubric. de consuetu.* Cardinal. de Turrecrem. *in cap. reuertimini. 16. quæstio prim. articulo* 7. Petrus Paulus Parisius, *consilio* 25. *libro* 4 *colum.* 2. & est à plerisque recepta sententia, secundum Episcop. ciuit. Roderi. *lib* 1. *variarum resolut. cap.* 17. *num.* 8. Felinus *in cap. causam, de præscriptio.* Balbus. *de præscrip. quinta parte principali quæst.* 7. Gregor. Lupus *in l.* 1. *Gloss.* 2. *titu. de los diezmos parti.* Altera fuit opinio existimantium inter prædiales & personales decimas quoad vim consuetudinis nullam esse differentiam, quinimmo vtrasque per consuetudinem minui posse ex parte, vt loco vicesimæ aut tricesimæ forte præstetur, tolli autem ex toto decimam, ita vt nulla ex parte præstetur, non posse, & in hac opinione videtur residere Gregor. Lupus *vbi supra*, post Syluestrum, & diuum Thomam, & alios quos refert Vincentius & Abbas *in dict. cap. in aliquibus* Fulgosius *consilio* 165. *columna* 2. Bald. *in l. competit. Cod. de præscriptionibus* 30. *vel.* 40. *annor.* Socin. *consilio* 279 *columm.* 3. *lib.* 2. Parisius *dict. consil.* 25 *num* 21. sentit diuus Thomas *secunda secundæ, quæstione* 87. *articulo* 1. & *quodlibet secundo articulo* 8. & in hac opinione residere videtur Balbus, *vbi supra, dicta quæstione* 7. eamque sequitur, & receptiorem existimat Nicolaus Boer. *in consuetudi Bituricensi. tit. de consuet. prædi.* §. 12. Tertia fuit opinio existimantiũ neq; pdiales neq; psonales posset tolli ex toto, neque ex parte etiam per consuetudinem, nisi à Romano Pontifice approbata. Ita tenuit Gloss. *in dict. cap. in aliquibus*, & *ibi Innocen.* esse enim hanc decimarum præstationem de iure diuino, quod nulla ex parte per consuetudinem immutari secundum eos posset. Quarta opinio fuit existimantium, tam prædiales decimas quam personales posse non quidem tolli ex toto, nec similiter temere diminui, sed posse ad eam mensuram, aut quotam partem restringi, & arctari, quæ decenter sufficiat ad congruam, & honestam sustentationem eorum, qui res sacras administrant, ita residet dictus episcopus, *vbi supra*, nam cum, inquit, necessaria sacerdotibus ministrari iuris diuini esse noscatur, quod nulla ex parte minui per principes, leges, aut consuetudinis potest. §. *sed naturalia. Institu. de iure natu. l vt vim. l. veluti. ff. de iusti. & iure* superest, vt vsque ad mensuram necessariorum decima possit diminui, non vltra.

Quid dicendum? & nos sumus in nouissima opinione, vt tam prædiales quam personales decimæ possint non solum minui, sed etiam ex toto tolli per textum apertum, si non cauilletur & inuertatur, *in dict. cap. in aliquibus, in prin* vbi ait, in quibusdam regionibus omni ex parte euanuisse decimarum præstationem.

Secun-

Secundo *per dict. cap. in aliquibus. §. fina.* dum ait, hac in re consuetudini standum. Tertio *per cap. cum sint homines, de decimis,* ibi, ad consuetudinem recurrendum. Quarto *per cap. ad apostolica, eod. tit.* ibi quoniam à diuersis diuersa consuetudo tenetur. Quinto *per cap. commissum, eod.* Sexto per pragm. Caroli Cæsaris Hispaniarum regis Catholici, qua anno 152. *cap.* 14. *& cap.* 76. cautum fuit, ne a laicis decimæ exigerentur, quæ præstari non solerent, & Toleti ea lex lata fuit Septimo idem cautum fuit lege expressa Madritii *anno* 28. lib. 19. Octauo idem cautum fuit Segoniæ *anno* 32. *l.* 56. quod & Franciæ cautum refert dictus episcopus, *vbi supra.*

Isthæc autem iura sustinentur aperta ratione, nam decimas iure tantum positiuo non etiam naturali, aut diuino deberi, constitit ex supra per me traditis, ergo iure quoque positiuo euanescere, & exsulare possunt. §. *sed naturalia. Insti. de iure natu. cap. omnes res, de regu. iur. l. nihil tam naturale Dig. de reg. iur.* neque ad rem pertinuit quod sacerdotes qui pro fidelium animarum salute & incolumitate laborãt ab eisdem sunt exhibendi, nam cessante etiam ex toto decimatione, possunt & debent ecclesiæ congrua dote honestari in prædiis, & hortis, aut vineis, & similibus, vnde sacerdotes honestum victum quærere & moderatum possint, hoc enim non solum tolerari potest, sed etiam summopere expedire videtur, docet enim experientia rerum magistra, ab agricolis & reliquis hominum decimas (vbi earum præstatio in vsu est) minus fideliter præstari, inspecta tam quantitate quam bonitate fructuum præstandorum, idque quam in periculum animarum fiat nullus non videt, ergo conducibilius est agris, hortis, vineisque ecclesias dotari, vnde earum ministri victum quærant propria manu & authoritate, non spectata, aliorum præstatione. Rursus *vt nostrum nonnulli referunt in proœmio Dig.* Cum Constantinus Imperator eam Romæ memorabilem donationem fecit ecclesiæ, auditam vocem è cœlo fuisse ferunt, qua significabatur, tunc infusum esse venenum ecclesiæ quasi plus æquo ditesceret, vnde similiter iidem referunt ecclesiam orientalem paupertate nimia laborasse & euanuisse, occidentalem vero copia, luxu, rerumque nimia affluentia & abundantia periclitari, sic & in latissimis Indorum regionibus, quam principes nostri potentissimi & subegerunt, & prudenter, sanctissimeque gubernant, cessant decimæ, ecclesiæ vero congrua dote illustrantur, & aluntur earum ministri, id quod si nostra opinio vera non esset interitum innumerabilium animarum cederet, nec à nostris Principibus aut Romano Pontifice toleratur.

Hinc apparet suspectum esse quod ipsemet episcopus, *vbi supra, ver.* 11, attente & diligenter, firmat † nempe irrationabilem, & 9

omnino iniquam esse eam consuetudinem, quæ ab omniũ decimarum tam prædialium quam personalium præstatione laicos eximeret, esset enim inquit, nimia hæc exemptio si quidem euanesceret, reuerentia quæ à laicis decet vt sacerdotibus ministrantibus exhibeatur, verum sane non cessaret, sed potius augeretur, dum enim sese à sacerdotibus expillari vident, eos solent & ridere, exibilare & odio habere, non sic se habent erga parentes à quibus non expilantur, sed subueniuntur, ergo honestius, sanctius & magis pium est, vt meritis & beneficiis à sacerdotibus acceptis laici inuitentur ad obsequia eis præstanda, quam quod ab eius expilentur, cum sacerdotes doctrina, sanctitate, & virtute, non opibus & diuitiis reliquos anteire deceat. Facit in simili *l. si quando. §. illud Cod. de inoffic. test.* dum ait meritis magis filios, &c. Facit, nam in consuetudinibus non ilud exigimus, vt sit rationabilis, sed sat est, vt sit tolerabilis non omnino aduersa, pugnans, contraria iuri diuino aut naturali. Ita Bald. *in cap. primi in princ. column. secunda, de feud. cogn.* quem refert & sequitur And. Tiraque. *de retract. in præfa. num.* 75. quinimmo vt sit rationabilis consuetudo minime exigitur, cum ipsa ex authoritate vtentium sumat rationem Baldus, *in leg. de quibus. column.* 10. *ff. de leg. versi.* & primo. quoad primum Ioannes Faber *in §. ex non scripto. Inst. de iure natura.* & alii plures relati per Tiraque. *vbi supr.* quanto ergo facilius huiusmodi consuetudo tolerabitur, cum nec sit contra ius diuinum, sed tantum contra ius positiuum vt iam docuimus, nec sit irrationabilis, cum clericis aliunde possit prouideri de congrua sustentatione, & alimentis, nec præbeat occasionem peccandi, sed eam potius remoueat, vt proxime dicebamus, nec sit res noua, sed in nonpaucis Christiani nominis regionibus vsitata, vt proxime etiam ostendimus.

10 Clerici † vel laici an immunitatem à decimis exoluendis & libertatem possint præscribere nõ leui contentione] tractatum: & clericos posse hãc libertatem præscribere cõmuniter receptũ est, quia ipsi non sunt incapaces spiritualium. Gloss *in cap. in aliquibus* cum qua transeunt ibi Doctores, Felinus *in ca. causam quæ, de præscriptionibus. colum* 1. Balbus *de præscriptio. in 5. parte princip. quæstio.* 7. Dominicus *in capit. secundo, de decimis in 6. § pen. per capit. de quarta. de præscriptio.* quod procedit etiam quoad omnem decimationem secundum eosdem. Non sic, inquiunt, ipsi admittendũ est in laicis, qui secundum communem sententiam Doctorum supra relatã, talem libertatem à decimis nulla ex parte præstandis non possent præscribere, quia sunt incapaces possidendi ius decimandi *dict. capit. causam quæ, de præscript.* quorum ratio nulla sane est, nam & seruus qui nihil suum habere potest, & ideo

per

per præscriptionem sibi acquirere non potest tamē libertatem potest præscribere, & domus seruiens quæ sibi acquirere nihil potest, libertatem tamen contra seruitutem acquirere potest. & pro hac opinione contra communem facit tex *in c. in aliquibus §. fin & in cap. dudum, & in cap. cum sint homines. ibi, ad consuetudinem, de decimis & in cap. ad apostolica. eod. ibi quoniam à diuersis diuersa consuetudo tenetur & in cap. commissum, eodem titulo. & cap. ex multiplici*, in quibus statur consuetudini hac in re. Itaque & si ius decimandi laicus contra laicum vel contra ecclesiam non satis certum sit, an præscribere possit, quod supra attigimus, libertatem tamen contra ius decimandi quin præscribere possit dubitari non decet, quia vetitum nullo iure reperitur, neque id iuri naturæ aduersatur aut diuino, cum decimæ iure tantum positiuo non etiam naturali aut diuino debeantur, vt iam disseruimus. Denique fauorabilior est liberatio, quam acquisitio, *argum. l. Arrianus. ff. de act. & oblig.* vnde cum supra dixerimus laicos posse decimas præscribere per tempus immemoriale, sibique eas exigere, multo facilius poterunt ab earum præstatione libertatem acquirere, vt sic in eo tantum quæstio remaneat, quanto scilicet tempore talem libertatem possint acquirere, & magis est, vt tempore longo vel longissimo non possint, sed eo tantum cuius initii memoria hominum non sit, *arg. cap. 2 §. contrahentes, de rebus ecclesiæ non alienan. l. 6. & clarius in cap. 1. de præscrip. eod. lib.* est enim contra tales laicos vehemens præsumtio iuris, & propterea ecclesia contra eos habet de iure fundatam intentionem suam, quæ res eos constituit in mala fide præsumpta, à qua præsumptione lex recedit post tempus immemoriale, non autem post breuius tempus quando nullum aderat priuilegium *vb ibi, & cap. cum persona. §. quod si tales, de priu. lib.* 9 sed & breuiore tempore interdū a tali præsumptione. lex recedit *vt alibi dixi, scilicet in c. quæ contra iura n. 2. sup.*

Illud autem dubium est, † qua ratione Papa exemerit quosdam Monachorum a præstatione decimarum, cum hæ iure naturæ vel diuino debeantur, secundum quosdam & Gloss *in cap. à nobis*, ait ius naturale in communi, vel in vniuerso permanere fixum & immutabile, sed in quibusdam casibus vel capitulis seu indiuiduis solet & potest immutari, tuncque ea innouatio sapit quandam dispensationem, & illam Gloss. communiter Doctores sequuntur *ibi*, teste episcop. ciuit Rod. *vbi supra num.* 6. Decius *consil.* 113. *colum.* 2. Sozin. *consi.* 297. *lib.* 2. Idem Decius *in cap. cum ordinem. de resc. in prin. & ita intelligunt cap. suggestum & cap. ex multiplici. c. ex parte, c. à nobis. de decim. & cap. p. & si eo. t. & c. accedentibus & cap. si de terra, & cap. dudum, de priuileg. l. 23. tit. 21. par. 1.* verum hanc receptam rationem impugnat ipse Couarru vbi 11

supra, quod decimæ non iure naturæ, sed positiuo debentur, quod verum esse ostendimus, nam si, inquit, iure naturæ deberentur, tunc eximi id non liceret Papæ, quod dubium sane est, & contra Gloss. communiter approbatam *in leg. ius ciuile est. ff. de instit. & iur. per text. ibi*, etenim constat iuris diuini esse, vt duobus vel tribus testibus credatur. *cap. in omni negotio, de testibus cap. cum esses, de testam. l. vbi numerus. ff. de testibus.* & tamen in casibus lege positiua longe plures testes requiruntur. *l. si vnus l. hac. consultissima. C. de testam. l. hac consultissima. C. qui testam. fa. poss. in princip. & §. sed cum paulatim Instit. de testamen. & alibi sæpe*, nec per hoc ius diuinum aut naturale desinit incolume seruari, *vt per. d. glo. vbi omnes.*

12 Loca † publica & iuregentium communia præscribi non possunt. *l. fin. in princ. ff. de vsucap. l. quod in littore. ff. de acqui rer. dom. ibi, rursus in pristinam causam recidunt l. si quisnam ff. de diuers. temp. præscrip. l. sane si maris. ff. de iniur. §. flumina verb. omnibus. Institu. de rerum diui.* tradit Bal. *in l. quominus. ff. de fluminibus. quæst.* 15. vbi plene per Iason. *column.* 27. Paul. Castr. *in d. l. fi.* Francisc. Balbus *de præscri. in 4. par. 5. princ. quæstio. 6.* Ioannes de Platea & Angel. Aretin. *in d. § flumina* Cæpolla *de ser. rust. prædio*. Rub. de Pis. *charta pen.* Iacob *in tract. feud. ver. fluminibus ad fin.* Ioannes Faber *in dicto §. flumina.*

13 Limitatur † primo hæc regula, vt procedat ratione præscriptionis, sed non ratione consuetudinis, per quam ea, quæ sunt iurisgentium, possunt acquiri. Ita tenent Ioannes Fab. & Angelus Aretinus *in dict. § flumina*, & Franciscus Balbus. *vbi supra, num. secundo. versi. stat ergo* vnde inferunt ipse Balbus & Faber, & Angelus, quod si quis multis annis piscatus fuit in flumine publico, & alios piscari volentes iugiter sciente & patiente populo prohibuit, per hoc consuetudine magis quam præscriptione in eo flumine ius piscandi, & cæteros de populo prohibendi quæsiuit, sequitur Baldus *in rub. ff. de rerum diuisio.* Idem vlt Gloss. 1. & ibi Bart. *in d. l. sane si maris. Dig. de iniur.* dum aiunt, quod in terminis illius text. ius quæsitum fuerat consuetudine vel priuilegio. Facit secundum Balbum *cap. super quibusdam. §. præterea. de verbor. significatio.* Tenet idem Balbus de præscriptio. *in vltima quæstio secunda quæstionis prin.* & Balbus, *in d. quæstio. sexta.* & Baldus *in Rubrica. ff. de rerum diuisio.* aiunt inter consuetudinem & præscriptionem eam esse differentiam, quod præscriptione trasfertur ius de vno in alterum, sed per consuetudinem, de qua egimus, non tam transferri, quam quod nullius in bonis antea erat denuo acquiri videtur, de quorum omnium veritate postea dicemus.

14 Limitatur secundo, † vt tempore immemoriali possint, quæ sunt

ſunt iuriſgentium, præſcribi. Ita Angelus *in d. l. final. ff. de vſucapionibus.* Balbus *in d quæſtion. 6. verſicul. ſecund limita. numer.* 5. Ioannes de Platea & Angelus Aretin. *in d. §. flumina.* vnde ijdem Ange. & Platea, & Aretinus, & Balbus, inferunt † quod ſic tempore im- 15
memoriali Veneti præſcripſerunt Gulphum maris. Idemque in Genuenſibus, & idem vult Bartol. *in l. iniuriarum in magna. § final. ff. de iniuriis, per d. l. ſane maris.* ait, quod iuriſdictionem maris per tempus immemoriale quæſiuerunt Veneti. Idem Angel. *conſ* 288. *thema tale eſt*, & Iaſ. *in l. ex hoc iure. col* ·. *ff. de iuſtitia & iure.* & Balb. *vbi ſupra.* De quorum veritate infra dicemus.

Quinimo quod plus eſt, tam Veneti in ſuo Gulfu, quam Genu- 16
enſes in ſuo quoq; Gulfu, hoc eſt pelago maris, per hoc tempus immemoriale quæſierunt ius interdicendi & vetandi reliquis mortalibus potentiam nauigandi. Ita tenent Bartol & Angelus, *vbi ſupra*, & Iaſon. *col. 5. in dict. l. quo minus col.* 11. & Franciſcus Balbus. *vbi ſupra per text. dict. leg. ſane maris.* vbi idem vult Raynerus de Forliuio, & Ioannes de Anania *in capit.* 1. iterum *in capit.* 2. *de cler. ven.* & Cardinalis *conſil.* 40. Dominus Comes. Felinus. *in cap. de quarta. col. final. de præſcriptio.* † Ius enim nauigandi ſecundum 17
eos regale eſt, *l. quo minus. D. de fluminibus. l* 2 *§. viarum. & ibi gloſſ. Digeſt. ne quid in loco public.* † ſicque acquiri poteſt, vel priuile- 18
gio, vel tanto tempore, cuius initij memoria non ſit, ſecundum eos. Paul. tamen Caſtren. *in dicta l. fina.* reprehendit Angelum, *vbi ſupra*, qui mouebatur *per l. vſum aquæ. C. de aquæductu lib.* 11. quam non bene intelligebat ſecundum Paulum, qui ait, ibi loqui de aqua priuata, non de publica, nam quo ad publicam, nec conſuetudine nec præſcriptione opus eſt, ſed ſufficit occupatio, *per dict. l. final.* non ſecus, quam in rebus, quæ cœlo marique capiuntur, aut terra, *l.* 1 *ff. de acquirend. rer. dom. § feræ. Inſtit. de rer. diuiſ.* de quorum veritate infra dicemus,

Vnde Paulus infert, † quod ſi Venetiarũ Ciuitas funditus diruta eſſet, Pelagus illud maris iuriſge. maneret, nõ ſecus quã antea, 19
quã ea ciuitas ſibi ædificata & extructa eſſet, *dicta l. final verbo funditus diruto ædificio, & d. l. quod in littore*, & Balbus *vbi ſupra num.* 8. ait, hanc eſſe communem opinionem veriorem, licet agnoſcat cõtrariam eſſe communem quam tenet Angel. vterque. cum Peruſinus, quam Aretinus, & Ioannes de Platea & Cœpolla, & Iacob. & alij ſupra relati Facit ꝙ ait Fel. *in c. accedõtes, col. 5. de præſc.* dum negat id, quod præſcriptibile, non eſt, fieri præſcriptibile, et- 20
iam tempore immemoriali, quamuis eo tempore, ſi allegetur titulus legitimus, præſumatur (ſequitur Balbus, *vbi ſupra, num.* 9. reprobantes Panormitanum qui contrarium tenuit, *conſilio* 26. *in quæſtione quæ ad præſens. lib.* 2. quæ præſumptio ceſſaret quando

contrarium esset notorium, vt est in hoc exemplo.

Tertio limita † vt quæ sunt publica, aut iure gentium communia licet non præscribantur, tamen tempore acquiri potest ius excipiendi, vt de tali possessione non expellamur, eritque duplex effectus, primus vt si turbemur in possessione contra turbantem agere possimus, alter vt antequam turbemur, possimus prohibere volentem nobis inuitis talem locum ingredi, *per dict. l. si maris.* secundum Angel. *in dict. consil.* Balbus, *vbi supra n.* 10.

22 Quarto limita † quando princeps vendidisset ius piscandi in flumine publico secundum Balbum, *vbi supra numer.* 4. *versicul. alios casus.* Cæpol. *de serui. rustico. præd. sub titul. de piscatio. ad finem.* Iaco. *de feudis. ver. fluminibus, ad finem.* & per quantum tempus, vel per quantam intermissionem locus occupatus ab occupatore desertus videatur, docent Bart. *in dict. l. quo minus. quæstio.* 1[?]. vbi Ias. *column. vigesimaseptima.* vbi post Angel. & Paul. *in dicta l. final. D. de vsucapionib.* tradunt cautelam, vt per talem intermissionem non videatur quis locum deseruisse.

23 Istarum † rerum veritas pendet à vera iuris tam naturæ, quam gentium cognitione, iura enim naturalia diuina quadam prouidentia immutabilia sunt, non aliter atque ius diuinum, nam vtrunque fere idem est, sed diuinum appellatur, quod ab ipso Deo Optimo Maximo datum nobis est, naturale eo quod simul cum ipso humano genere proditum fuit, & eo quod id ius natura edocti sumus sine vllo pceptore, vt isthæc omnia pbantur *in §. sed naturalia. Institut. de iure natural. l. iura sanguinis D. de reg. iur. l. eas causas. de cap. diminutio. l. 2. D. de vsufruct. earum rerum. l. omnes populi. D. de iusti. & iur. §. minus ergo.* Institut. *de hereditati. quæ ab intestato. iuncto. §. singulorum. Institu. de rerum diuisio.* & Doctores communiter in dictis locis, quibus adde Theologorum nostræ tempestatis disertissimum, idem edocentem fratrem Alphons. Castrens. *de potestate legis pœnalis lib.* 2. *c.* 14 *p.* 561.

24 Istud † ius gentium naturale appellatur, ius naturale simpliciter, & etiam appellatur ius gentium primæuum, hoc est, cum ipso humano genere simul proditum *d. § singulorum* & hoc ius gentium naturale vel primæuum à iure naturali simpliciter prolato differt, vt genus à sua specie. Nam naturale ius dicitur, quod omnibus animantibus tam brutis quam ratione vtentibus commune est: ius vero gentium naturale vel primæum dicitur, quod solis hominibus, non etiam reliquis brutis animantib. competit, *vt dictis iuribus habetur per Doctores, & diffiniuimus supra.*

25 Ius † autem gentium secundarium est, q̃ non simul cum ipso genere humano proditum fuit, sed labentib. temporib. à plerisq; earum gentium, quæ morib. & legib. reguntur, nec ritu aut more ferarum syluestrē vitā agunt, receptū reperitur *d. l. oēs populi. D. de iustit. & iur. § ius gentiū. & §. ius aūt gentiū, & §. sed naturalia. Inst. de rer.*

rer.diuis. idq; ius initio, vt ius tantum ciuile non ẽt gentium esset necessaria & coacta ratione fatendum est, quamuis postea ab omnib. vel plerisq; gentiũ paulatim ac successiue admissum quoq; fuisset, vt sic tale ius inuentione ciuile tantũ esse intelligatur, sed approbatione veluti hospitio gentiũ earum ius esse cœperit, etenim cum initio generis humani nec essent captiuitates, nec seruitutes hominũ, nec rerum soli dominia distincta, sed cõmunia, nec bella, nec emtiones, venditiones, locationes, conductiones, nec societates, mandatũ & cetera id gen⁹, necesse est fateri hasce res, nõ pariter in omnib. orbis regionibus inuentas aut admissas, sed vt verosimillimum est, primo in vna aut altera prouincia, admissum, inuẽtum, inq; vsu esse inchoatum, deinde vero à reliquis quoq; regionib. & gentib. paulatim receptũ, sicq; cum primũ id ius in vna tãtũ, vel in altera ꝓuincia in vsu esse ceperat, tunc illius tantum regionis vel gentis ius ciuile erat, cum vero postea à reliquis quoq; gentib. receptum fuisset, iam de iure ciuili in ius gentium cõuersum fuisse apparuisset. † sicq; id ius gentium secundarium non tam naturale quã positiuũ dicitur esse, sicq; non fixum, & immobile, sed cõmutabile esse dicitur, non secus quam ius ciuile, *vt de successionum progressu in praef lib.* 1 *ostendimus.n.* .... tradit eleganter Theolog. nostræ tẽpestatis doctiss. frater Domin. Sotus *de iust. & iur. lib.* .. ● .. *arg.*.... Etenim si qua in ꝓuincia introductũ legib. aut morib. esset, ne dominia essent priuatorum in reb. soli, sed ꝗ essent cõmunia, sine dubio ea lex vel consuetudo valeret, id quod apud Lacedæmonas factum Lycurgo autore fuisse Plutarch. *apoph lib* 1. *in vita Lycurgi* testatur. Proinde si receptum fuisset ne capti serui fierent sapientium, ea quoque lex vel consuetudo valeret, id quod apud Gallos obseruari fertur, & sic de similibus. 26 27

Ius autem † diuinum & naturale, aut gentiũ primæuum mutari non posse constat, vt multis legibus iam ostendimus, vnde quod apud Lacedæmonas furari liceret, quod apud Persas adulterare liberum esset, quod apud Mahumetanos cum matribus aut filijs aut etiam pecudibus commercium habere fas esset, quodue apud eosdem Lacedæmonas vxores ad tempus commodare liceret, vt cum eis commodatarius rem haberet, aut quod apud Anglias gentes Africanas omnes quotquot erant ad nuptias inuitati commercium cum nupta haberent, aut quod apud Æthiopes omnes fœminæ sint omnibus viris communes, id & similia vtcunque à gentium nonnullis in vsu fuerint, nunquam in ius transire potuerunt, quia iuri naturali & diuino, & gentium etiam primæuo aduersari videntur, sed semper tales ritus & mores ferini, non humani corruptelæ & abusus, non mores, leges aut vsus, iustius dicerentur, nulloque tempore potuerunt præscribi, nulla lege lata iustificari, nullo multarum etiam gentium consensu, hospitio & exercitatione stabiliri, vt præter 28

nostros edocet huius tempestatis disertissimus Theologus Alphonsus de Castro *de potestate legis pœnalis lib. 4. cap. decimo quarto. pag. 572.*

29 Et † historias supra relatas referunt Solinus, *c.* 47. Pomp. Mela *lib. 1. c.* 8. & Plutarchus *de viris illustrib. in vita Lycurgi.* & Alphons. Castr. *vbi supra*, & Ioannes Boemus *de moribus & ritibus variarum gentium. c.* 10 *lib* 1.

30 Ex † quibus apparet, quam suspecta sit sententia eorum, quos supra numero quarto retulimus, existimantium Genuenses, aut etiam Venetos posse non iniuria prohibere alios nauigare per Gulfum aut pelagus sui maris, quasi æquora ipsa præscripserint. id quod non solum est contra *d. l. quod in littore ff. de acq. rer. dom. l. fin. in princip. D. de vsucapionibus. §. flumina. verb. omnibus Institut. de rerum diuision. l. si quisquam. ff. de diuers. & temporalibus præscriptionibus. l. sane si maris. ff. de iniur.* Sed etiam est contra ipsum ius naturæ, aut gentium primæuum, quod mutari non posse diximus. Quod si contra illud ius, constat, quia non solum maria, aut æquora eo iure communia erant, sed etiam reliquæ om-
31 nes res immobiles. † & licet ab eo iure postea recessum fuerit ex parte, puta, quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium iure naturæ commune, distinctum & diuisum, sicque ab illa communione segregatum fuit *l. ex hoc iure ff. de iust. & iur. §. ius gentium. & §. ius autem gentium. Institu. de iure naturali.* tamen diuersum fuit, & est in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum vsque diem est, fuitque semper
32 in communi nulla ex parte immutatum, vt est notum, † & quamnis ex Lusitanis magnam turbam sæpe audiuerim, in hac esse opinione, vt eorum rex ita præscripserit nauigationem Indici occidentalis, eiusdemque vastissimi maris, ita vt reliquis gentibus æquora illa transfretrare nõ liceat, & ex nostrismet Hispanis vulgus in eadem opinione fere esse videatur, vt per vastissimum immensumque Pontum ad Indorum regiones, quas potentissimi reges nostri Hispaniarum subegerunt, reliquis mortalium nauigare, præterquam Hispanis ius minime sit, quasi ab eis id ius præscriptum fuerit, tamen istorum omnium non minus insanæ sunt opiniones, quam eorum, qui quo ad Genuenses & Venetos in eodem ferr somnio esse adsolent, quas sententias ineptiri vel ex eo dilucidius apparet, quod istarum nationum singulæ contra seipsas nequeunt præscribere, hoc est, non Respublica Venetiarum contra semetipsam, non respublica Genuensium contra semetipsam, non regnum Hispanorum contra semetipsum, non regnum Lusitanorum contra semetipsum. *l. sequitur § si viam. ff. de vsucap. §. sic itaque Institu. de action.* esse enim debet differentia inter agentem & patientem. *vt dictis iuribus. & lege*. *cum filio*, vbi
33 multa per Bartolum & Iasonem *numer.* 5. *Digest. de leg.* 1 †. Contra reli-

reliquas vero nationes longe minus præscribere possunt, quia ius præscriptionum est mere ciuile, vt fuse ostendimus supra *part. 1. in princip. quæst. 3. & 4.* ergo tale ius cessat, cum res agitur inter principes vel populos superiorem non recognoscentes in temporalibus. Iura enim mere ciuilia cuiuscunque regionis, quo ad exteros populos, nationes, vel etiam homines singulos, non magis sunt in consideratione, quam si revera non esset tale ius, aut vnquam fuisset, & ad ius commune gentium primæuum vel secundarium recurrendum est, eoque vtendum, quo iure talem maris præscriptionem & vsurpationem admissam non fuisse vnquam constat, ergo, &c. Facit † nam etiam hodie vsus aqua- 34
rum communis est, non secus quam erat ab origine mundi, vnde Ouid. *li. 6. Metamor.* sic modulatur.

Quid prohibetis aquas, communis vsus aquarum.

Idem Ouid. *lib. 1. Fastorum ait,*

Omne solum forti patria est vt piscibus æquor.

Ergo in æquoribus & aquis nullum ius est, aut esse potest humano generi, præterquam quo ad vsum communem. Præterea de iure naturali & diuino est illud præceptum, vt: Quod tibi non vis, alteri non facias, vnde cum nauigatio nemini possit esse nociua, nisi ipsi nauiganti, par est, vt a nemine possit aut debebat impediri, ne in re sua natura libera, & permissa, sibique minime noxia nauigantium libertatem impediat, & lædat, contra dictum præceptum, & contra regulam *l. libertas. ff de statu hominum. § libertas. Institu. de iure personarum l. 1. & 2. ff. de homine libero exhibendo. l. 1. §. qua oneranda. ff. quarum rerum actio non datur. l. si quando. § illud. verb. adstringendos. C. de inoff. test.* præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita *l. necnon. §. quod eis. ff. ex quib. caus. maiores. l. super statuas. C. de religiosis.*

Quinimo † non solum contra ius naturale esset, velle impe- 35
dire talem nauigationem prætextu præscriptionis, cum impedienti id minime prosit, & impedito noceat, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse ijs, quibus possumus, cum id sine damno nostro fieri potest, & ita edocemur a domino nostro Iesu Christo in Euangelio, dum calumniantibus Iudæis curauit die Sabbathi ægrotum, Hæc est illa charitas, de qua per Diuum Ioannem Euangelistam *Epistola quarta ad finem* dum ait: Mendacem esse, qui dixerit, se diligere Deum quem non videt, siquidem nec iuuat nec diligit fratrem suum, hoc est, proximum, quem videt, hoc est, quod docemur à Iureconsf. *in l. in illa stipulatione per te non fieri. ff. de verb. oblig. vbi not. Bart & reliqui,* non sufficere abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, hoc eleganter disseruit Cicero *Officiorum 1. & 2.* & depinxit comicus Terentius in Andria dum introduxit Cremetem senem alteri

seni prædiuiti obiurgantem, quod se ipsum summis noxijsque ac assiduis curis & laboribus maceraret, nam illi excipienti sic, tantum, inquit, otium est tibi rerum tuarum, aliena vt cures, eaque nihil quæ ad te pertinent. Replicauit Cremes sic: Homo sum, humani à me nihil alienum puto, non obscure significans propter illam naturalem cognitionem, quam inter nos natura constituit. teste Iureconsulto *in l. vt vim. ff. de iusti. & iure.* hominem homini non auxiliari, nefas esse, præsertim cum id sine vllo incommodo suo, iactura, aut impensa fieri potest, quale est ei, qui inops consilij est, consilium præbere, comiter erranti monstrare viam, ex suo lumine alterius lumen accendere, & similia, vt plenius per Ciceronem, *vbi supra*, & hoc est illud diuinum præceptum: Quod tibi non vis, alteri ne facias, ergo quanto magis tenebimur non obesse, præsertim quando nostra nil interest.

96 Ex † superioribus etiam apparet suspectam esse sententiam Ioannis Fabri, Angeli, Baldi, & Francisci Balbi, quos supra retulimus, existimantium loca iurisgentium communia, & si acquiri non possint præscriptione, posse tamen acquiri consuetudine, quod omnino falsum est, eaque traditio cæca, & nubila est, omnique rationis lumine carens, legemque verbis non rebus imponens, *contra l. secundam, cum vulgatis. Cod. commun. de leg.* in exemplis enim de mari Hispanorum, Lusitanorum, Venetorum, Genuensium, & reliquorum constat consuetudine ius tale nauigandi, & alios nauigare prohibendi non magis acquiri, quam præscriptione, vtroque enim casu, vt patet, par ratio est, ergo, &c. *l. illud, ff. ad leg. Aquil.* & quia per iura & rationes supra relatas id esset contra naturalem æquitatem, nec vllam induceret vtilitatem, sed solam læsionem, sicque vt lege expressa introduci non possent. *c. erit autem lex, quarta dist. l. 1. & 2. ff. de legib.* ita enim etiam nec lege tacita, qualis est consuetudo. *l. de quibus, cum seq. ff. de legib.* & tempore id non iustificaretur, sed potius deterius & iniurius indies fieret. *c. si. de præscri.* & in exemplis supra relatis, de furtis & adulterijs, & similibus facinoribus supra relatis. *numer.* 15. loca vero publica etiam præscriptione quæruntur *vt infra dicam*, contra Bald. Angel. Fabrum, Francisc. Balbum.

97 Denique † ad perspicuam istorum cognitionem agendum est de ijs quæ in terra, quæ in mari, quæ in cœlo reperiuntur, etenim licet iure naturali, & gentium primæuo omnis terra erat omnibus gentibus communis, quo ad proprietatem, vel dominium nullus omnino erat; tamen iuregentium secundario cœpit ab illa omnium gentium communione segregari ac separari: vt exempli gratia, Hispania esset Hispanorum, Gallia Gallorum, & sic de reliquis gentibus & regionibus, &c. *d. l. ex hoc iure, cum si-*

cum similibus supra allegatis, & qua ratione vna prouincia à reliquis gentibus & prouincijs potuit segregari, & distingui, eadem ratione, in vna eademque prouincia potuit pars quædam à reliquis eiusdem prouinciæ partibus, & gentibus separari, vnique, vel quibusdam applicari, argu. de toto ad partem. *l. 1. & 2. l. an pars. ff. pro derelict. l. qua de tota. ff. de rei vendi. l. hæredes mei. §. cum ita. ff. ad Trebellian.* & vt cum vna prouincia à reliquis separatur, intra ipsum prouinciæ, & eius terræ ambitum sunt flumina, quæ à reliquis quoque gentibus, etiam quoad communem vsum separata videntur, non secus quam humus ipsa, ita quoque cum vnius prouinciæ pars à reliquis prouinciæ ipsius partibus separata, vni vel quibusdam hominibus applicatur, flumina etiam quæ intra illam particulam erant, à reliquis prouinciæ partibus & gentibus separata videntur, non secus quam ipsamet terra, & vtrumque tam terra quam aqua fluens fit proprium illius domini, & intra illam particulam volatilia quoque nidificantia ad eundem in habitu pertinebunt, non secus quam terrestria, aut etiam aquatilia, quæ in fluminibus reperientur, verum quia nimis difficilia impossibilibus enumerantur. *l. apud Iulianum. §. constat.* vbi notant Bart. Paul. Castrens. Alexand. Iason. & alij communiter. *ff. de leg. 1.* & ferarum apprehensio nimis (vt constat) difficilis est, siue illæ sint terrestres, siue cœlestes, siue aquatiles, consequens fit, vt qui est dominus illius particulæ terræ, & aquarum profluentium, fluminumve, adhuc tamen is ferarum, quæ ibi sese continent, siue illæ cœlestes sint, siue terrestres, siue etiam squameæ dominium habere non intelligatur, poterit tamen sibi soli competere ius piscandi in suo suisve fluminibus, vel venandi in nemoribus suis, vel aucupandi in syluis suis, ita vt alios venari, aucupari, piscarive festinantes prohibere iure possit. Cum ergo iure gentium secundatio admissum generaliter sit, vt hæc terrarum aquarumque fluentium ab antiqua communione separatio, & particularis applicatio fieri iure possit, in eo tantum quæstio erit, quibus quotve modis id fieri possit, & sane fieri poterit, primum ex populi expressa concessione. *argument. c. super quibusdam. §. præterea. Digest. de verbor. significa.* Idem ergo in concessione tacita. *leg. cum quid. Digest. si certum pet. gloss. not. in simili. leg. 2. §. sed quia veremur. Codice de iuramen. calumn. leg. cum ex filio. in princip. vbi multa per Iason. Digest. de vulg. lege prima. vbi etiam multa per Iason. Codic. qui admitti* tempore quoque, cuius initij memoria non sit, acquiri poterit. *leg. 1. 2. & 3. Digest. de aqua pluuia. arc. leg. 1. §. ductus aquæ. Digest. de aqua quot.* quo casu Ioannes Faber, Angelus, Franciscus Balbus, & alij *relati in princip. huius c.* contendunt † non 32
tam præscriptione quam consetudine id ius acquisitum videri, *per d. l. sane si maris. ff. de iniur.* & mouetur etiam Bald. *in rubric. ff. de re-*

de rerum diui. & Franciſcus Balbus *de praſcript 4 par. 5. par. princip. q. 6.* quia, inquiunt, conſuetudine acquiritur ius in ſpecie noſtra, quod antea nullius in bonis erat, vel ad nullum pertinebat, præſcriptione vero ius, quod in bonis vnius erat, transfertur ad alterum, quod nihil eſt, ſi recte inſpexeris, nam in ſpecie noſtra, qui tempore immemoriali ius quæſiuit, is id Republicæ ademit, ſicque quod ad rem publicam, quodque ad omnes, vel etiam ad ſingulos de populo pertinebat ad præſcribentem, vel acquirentem tranſlatum fuit, nec enim verum eſt, ad nullum antea pertinuiſſe, propterea quod ad omnes pertineret, id enim non minuit, ſed auget, *arg d. authent res qua. C. commun. de legat.* Reiecta ergo eorum ratione definitio quoque principalis ſuſpecta eſt, nam tale ius præſcriptione potius, quam conſuetudine acquiſitum videri debet, nam conſuetudo eſt lex tacita. *l. de quibus. cum multis legibus ſeqq. ff. de legib.* lex autem omnibus debet eſſe æqualis. *c. erit autem lex. 4 diſt. l. 1. & 2. ff de legibus.* ſed hic ceſſat æqualitas, quia ſolius acquirentis conditio melior fit, reliquorum vero deterior, ergo, &c. Item lex debet eſſe vtilis; ſed hic eſſet nociua omnibus præter acquirentem, ergo, &c. *vt d. c. erit autem lex, cum ſimilibus.*

Præterea ad conſuetudinem inducendam longum tantum tempus deſideratur. *dict. leg. de quibus, cum ſeq. vbi fuſe per Bartol. & Iaſ. & nouiores*, ſed hic deſideratur immemoriale tempus, ergo, &c.

Denique quod id ius tempore acquiratur, cum in confeſſo ſit, ſciendum eſt, ad talem acquiſitionem tria concurrere oportuiſſe. Primum, quod iſte fuerit piſcatus per tempus, cuius initij non ſit memoria. Alterum, quod per id tempus nullus alius de populo piſcatus fuerit, niſi forte de conceſſione iſtius, vel clandeſtinè. Vltimum, quod alios piſcare volentes, ipſe ſciente, & patiente populo prohibuerit, nam & ſi ipſe piſcatus ſemper fuiſſet, & quoſdam de populo piſcari volentes prohibuiſſet ſemper, ſed tamen non omnes, quia alij fuerunt prohibiti ab eo, alij vero liberè piſcati fuerunt, id quidem non ſufficeret ex mente doctorum communiter, vbi ſupra.

39 Hactenus quo ad terram vel flumina, Quid † autem quo ad mare? & in eo magis eſt, quod etiam concurſus iſtorum trium non ſufficeret ad acquirendum ius. Ratio differentiæ inter mare vna ex parte, & terram, vel flumina, ex altera, quia illo caſu, vt olim, ita & hodie, & ſemper tam quo ad piſcandum, quam quo ad nauigandum manſit integrum ius gentium primæuum, neque vnquam fuit à communione hominum ſeparatum, & alicui, vel aliquibus applicatum, poſteriore autem caſu, nempe in terra, vel fluminibus aliud fuit, vt iam diſſeruimus. Sed quare ius gentium ſecundarium, vt eam ſeparationem, quo ad ter-

ad terras & flumina fecit, eandem quo ad mare facere desiit? responde, quia illo casu expediebat ita fieri, hoc autem casu non expediebat; constat enim, quod si multi venentur, aut piscentur in terra, vel flumine, facile nemus feris, & flumen piscibus euacuatum redditur, id quod in mari non est ita. Item fluminum nauigatio facile deterior fit, & impeditur per ædificia, quod in mari non est, *per totũ, ff. ne quid in flumine pub.* Item per aquæductus facile euacuatur flumen, non ita in mari, ergo in vtroq; non est par ratio. Nec ad rem pertinet, quod supra diximus, † communem 40
esse vsum aquarum, fontium etiam & fluminum, nam intelligitur quo ad bibendum, & similia: quæ fluminis dominium aut ius habenti vel minime vel leuissime nocent, minima enim in consideratione non sunt, *l. scio. ff. de mino.* dixi multa *lib. 1. de succ. reso. c. 7.* Pro nostris sententiis facit, quia iniqua nullo tempore præscribuntur, † & ideo lex iniqua nullo tempore præscribitur, aut iu- 41
stificatur. Ita Balbus *de prascript. 5. quæst. princ in q. 11. illius 5 quæstionis princ. gloss. in c inter cætera. 16. q. 3.* Alphonsus de Castro Theologorum doctissimus *de potestate legis pœnalis. lib. 2. c. 14.* Quæ possunt quæri priuilegio, an possint acquiri consuetudine vel præscriptione, vide per Panorm. & plene Felinum *in c. accedentes, de præscrip.* Balb. *de præscr. 5. in q. princ glo. in c. catholica. 11. dist.* vbi Dominicus. & Præpos. Ant. *in d. c. accedente.* & præscriptionem † posse 42
causari à priuilegio insufficienti, & posse cum eo concurrere, tradunt Bal *in l. 1. col. pen. C. de seruis fugitiuis. c. cum persona. de priuileg. lib. 6.* vbi Ioannes Andreæ. & Geminian. *c. veniens. cum gloss.* vbi Panorm. *de præscript.* Balbus *in 5. q. princ. post princ.* Imola *in repetition. c. fin. colum. 9. de præscrip.* vbi tradunt, an contra tenorem priuilegii possit priuilegiatus præscribere, & an videatur renunciare præscriptioni per impetrationem priuilegii.

Ex † actione nondum orta, sed quæ speratur competere, an præscribi possit, præsertim contra eum, qui poterat efficere, vt i- 43
psa oriretur, tradit Balbus, *vbi supr. 5. q. prin. vers. tertio quæro.* Bald. *cons. 292. super eo. lib. 3. glo. in l. empti. C. de euictio.* Anch. *in c. sine possessione, de reg. iur.*

Et † quæ sunt inpræscriptibilia ex legis dispositione, vt via publica, homo liber, res sacra, nec per annos mille præscriben- 44
tur. Bald. *in fin* & ibi Ange. *in l omnes. Cod. de præscript triginta annorum.* Ioannes de Platea *in l. si quis decurio. 3. C. de decur. lib. 10 gloss. in l. 2. Cod. de ingenuis manumiss. gloss. in l. final. C. de præscription. longi temporis quæ pro lib.* Felynus *in Rubric de præscription.* Idem Felyn. *in cap. accedentes. colum. 4. eodem titul.* Balbus *vbi supra part 5. quæstion. 19.* contra Panormitan. *consil. 26. lib. 2.* Et legem iniustam nullo tempore posse præscribi, tenet Balbus, *vbi supra, quæstion. 12. per cap. erit autem lex. 4 distinction. post gloss. in cap. inter cætera. 16. quæstion. 3.* & Balbus *vbi supra, quæstion. 14.* ait incolatum seu domici-

micilium decennio præscribi, vel acquiri, & priuilegia ciuilitatis, & Bal. *in rubric. de præscrip. ad fin. l. 2. & ibi gloss. & Bart. C. de incolis. lib. 10.*

45 Denique † præscriptionum materia locum non habet in sequentibus casibus. Primus quando res ageretur inter duos populos liberos, vel inter plures. Secundus quando ageretur inter principes non recognoscentes superiorem. Tertius quando ageretur inter extraneos respectu iurisdictionis, etiam si illi essent priuati homines, & consequenter idem est respectu ambasciatorum seu legatorum, & reliquorum peregrinorum, vt plene disseruimus supra *part. 1. istius præscriptionum tractatus in 1. cap. illius par.*
46 *1.* Præterea † actionum personalium præscriptio actiue (hoc est, quo ad inducendam obligationem personalem) etiam hodie locum non habet, vt edocemur supra *part. 1. in quæst. 10. illius partis 1.* Et alios casus, in quibus cessat præscriptio, colliges supra *part. 2. in cap. incip. quo ad materiam præscriptionum, &* Balbus enumerat quamplures *in 6. part. princ. ad fin. in tract. de præscript.*

47 Alios † quamplures casus, in quibus cessat præscriptio, enumerauimus & tradidimus variis in locis *in tractat. de succe. creat.* quos casus vt ex integro repetere non expedit, cum ibi inueniri possint, ita eos summatim referre oportuit, estque vtile referendo ea loca, quibus plenius peraguntur, quæ sunt sequentia.

Præscriptio triginta annorum iure ff. incognita, cum communi. §. 21. *numer.* 234. *in tractat. de success. creatio.* Præscriptio an impediatur alienatione vetita, §. 26. *num.* 127. Præscriptio longi temporis non rescinditur per restitutionem, contra communẽ §. 26. *num.* 132. Præscriptio immemorialis an detur inter dominum & vasallum. §. 22. *num.* 24. Præscribi an possit ius facultatis. §. 22. *num.* 26. Præscriptio immemorialis non procedit, vbi non est possessio, vel quasi. §. 22. *num.* 25. Præscribi an possint aliena vetita. §. 26. *n.* 112. Præscriptionem nunquam rescindi restitutione contra communem, §. 26. *num.* 111. Præscriptio impeditur, quando iurisdictio aliqua in parte exercetur §. 26. *num.* 123. Præscriptio mala fide non contingit, etiam in actionibus, cum communi contra alteram communem. §. 21. *num.* 119. Præscr. fauorabilis non facilius pacto impeditur, q̃ odiosa, cum Alciat. contra Fel. & alios. §. 10. *num.* 19. Præscriptio iuris personalis refert, fundetur in negligentia, non petentis, an vero in præsumptione solutionis noua declarat. contra Felinum. Rom. Crotum, & alios. §. 10. *nu.* 19. Præscriptio virtualiter impeditur, si conuenitur, vt ea impleta iterum actio renasceretur, cum communi. §. 10. *num.* 23. Præscriptio cum peccato non inchoatur cum communi. §. 10. *numere* 35. Præscriptio pacto potest renunciari ex permissione legis, vel statuti, cum communi. §. 10. *num.* 21.

Præscri-

Præscriptio non impeditur per pactum, de non præscribendo, etiam ante inchoatam præscriptionem; contra Felinum. §. 10. *num.* 14. Præscriptio triginta annorum procedit etiam de iure canon. in casibus cum communi. §. 10. *numero* 150. Præscribi non potest personalis actio cum mala fide, cum communi contra Bart. & sequaces. §. 10. *num.* 14. Præscriptio per pactum prorogari non potest cum Croto contra communem. §. 10. *numero* 24. Præscriptio iure Digestorum incognita, cum communi. §. 10. *num.* 16. Præscriptio etiam sumens originem ab ipso contractu renunciari non potest, contra Baldum, Felin. Ripam, §. 10. *num.* 18. Præscriptio contingit cum bona fide orta etiam ex iniusta causa, cum communi. §. 10. *num.* 13. Præscriptio actionum & seruitutum non fit cum mala fide de iure canonico, cum communi contra Bart. §. 10. *n.* 12. Præscripta actione personali, debitor est tutus in foro contentioso, cum Felino, & aliis contra Couarruu. §. 10. *num.* 35. Præscribitur vel finitur 30. annis ius offerendi, cum communi. §. 10 *num.* 17. Præscriptioni etiam in merum fauorem præscribentis inductæ renunciari non potest, contra communem. §. 10. *numero* 16. Præscriptionem an testator vetare possit, noua declaratio §. 10. *numero, trigesimooctauo.* Præscriptio cum mala fide non procedit, etiam in actionibus temporalibus, contra commun. §. 10 *numero, trigesimosexto.* Præscriptio cœpta contra priuatum, cui successit, ecclesia non variatur. §. 10 *numero quadragesimo primo.* Præscriptio longi temporis non impeditur per pactum de non præscribendo contra Fel. Bart. & Ripam. §. 19 *numero* 11. Præscriptio non impeditur per pactum etiam iuratum, cum quibusdam contra communem. §. 10 *numero, nono.* Præscriptio præterita pacto renunciari potest, cum Felino & aliis, quod fallit in rebus corporeis. §. 10. *numero,* 10. Præscriptio non potest per pactum impediri, cum communi contra quamplures. §. 10. *numero sexto.*

SEXTA ET VLTIMA PARS QVÆ AD RESOLVTIONEM SEV RESCISSIONEM præscriptionum vergit.

PRÆSCRIPTIO † semel completa ex multorum sententiis rescinditur malæ fidei aduentu, post finitam seu expletam præscriptionem contingente, quam rem vehementer controuersam peregrinus supra *cap.* 84. dic vt ibi. 48

Secundus casus † quo ex multorum sententiis rescinditur vsucapio, est per restitutionis interuentum, quæ conceditur ei, contra quem absentem, aut ignorantem, aut absentem simul & ignorantem, præscriptio contigerat, *iuxta leg. fin. C. de temp. longi* 49

longi præscriptione. quam rem à nostris inter sese dissidentibus, vehementer controuersam similiter disseruimus supra *cap.* 75. dicito vt ibi.

50 Tertius casus est † ratione pacti quod efficit, vt præscriptio semel completa infirmetur. Ita tenent Angel. *in l. 1. C. ne rei domi. vel temp.* Din. & Io. Imol. *in l. nemo potest. ff. de l. 1.* And. Alciat. *in rubr. de præscrip. num.* 58. Ioan. And. *ad Specul. in rub. de præscript col.* 2. & hæc opinio erat communis ante tempora Bart. & Bald. *in l. 1. ff. de vsucap* estque communis opinio secundum Bald. *in d. l. nemo potest.* vbi eam tenet etiam Florianus *in l. 1. C. de senten. quæ pro eo quod interest. column.* 4. Anton. Butr. *in c. cum non liceat. de præscript.* sed aduerte quod omnes hi patres minime dicunt præscrip. impletam pacto infirmari, sed tantum impediri antequam inchoetur. Contrariam partem quæ hodie receptior est, secundum Andr. Alciat. vbi supra tenent Bartol. *col. pen. in d. l. nemo potest.* quam & sequuntur & receptiorem appellant Franciſc. de Rip. *nu.* 104 *ibi,* & Andr. Alciat. *vbi supra.* Raphael Cuma. Aretin. & Alex. *num.* 25. & Ioann. Crotus *nu.* 45. *in d. l. nemo potest,* sequitur & affirmat esse receptiorem sententiam Ioann. Annibal, *in d. l. nemo potest, num.* 685. & est communis opinio secundum Præpositum, qui eam sequitur *in c. 1. §. præterea, de cap. Cor.* tenet Franc. Balb. *de præscrip. in 5. part 5. par. princ. quæst.* 6. qui alios allegat Bald. *in l. si postquam. ff. de fideiussor.* Panorm. *in rub. de præscript. colum. fin.* Ludouic. Rom. *in Rub. ff de arbit. colum.* 20. & idem Rom *conſ.* 201 *pro deciſ. præsentis*, quem refert & sequitur Iaſ. hanc partem secutus *in d. l. nemo potest, num.* 111. *lect.* 2 & idem Iaſ. *ibi num.* 80. *in lect.* 1. sed aduerte quod hi Doctores nil aliud dicunt, nisi quod pacto impediri nō potest præscriptio. Quid dicendum? & præmitte longam esse differentiam, vtrum agatur de præscriptione iurium realium, an vero de præscriptione iurium personalium, priore enim casu ob bonum publicum fuerunt introductæ vsucapiones: *l. 1. ff. de vsucapion.* posteriore autem casu non ita. sed magis, vel saltem potissimum propter

61 vtilitatem priuatam, † ideo tunc iurium personalium præscriptio videbatur posse renunciari, *argument. l. si quod nolit. §. pen. ff. de ædil. edict.* Sed cur magis ob bonum publicum videtur inducta iurium realium præscriptio, quam iurium personalium? respondeo ea ratione, quod possessioni naturali & apparenti magis fauendum erat, quam vbi vel nulla possessio omnino erat, vel erat impropriissima & latens, sicque si contra me habebam aliquam actionem, præsertim datiuam & breuissimæ vitæ, mirum non est, si conueniri possit, vt eius vita breuietur, vel prorogetur, *vt dict. l. quod si nolit. §. penultim.* non sic in remouendo tempore rebus corporalibus præscribendis definito, quia ex rebus corporalibus nascuntur fructus ex quibus sustinetur vita hominum, sique vt earum rerum dominia

non

non sint in incerto, longe magis interest reipublicæ, quam respectu dictarum actionum personalium † & sic vsucapionem rerum 52
corporalium ob bonum publicum etiam principaliter introductam esse, tenendum est, *per d. l. 1. ff. de vsucapion.* si non violetur, vt est ex mente omnium eorum, quos supra retulimus, tenere hanc opinionem negatiuam, vt nequeat pacto renunciari præscriptioni, licet contrarium teneant ii, qui partem contrariam tuentur, & potissimum Franc. Balb. *vbi supra*, post Angel. Imol. & Alex. *col. pen. in d. l. nemo potest.* id quod nos tenuimus (sed minus recte) *in §. 10 num. 6. ver. pro priore. in tractat. de succ. crea.* & ad confirmationem istius differentiæ, quam inter præscriptionem rerum corporalium, & actionum personalium constituimus, conducunt, quæ non minus vtiliter, quam noue disseruimus, *supra par. 2. q. 1. cum seq.*

His præmissis † finge me redemisse seruum ab hostibus, quem 53
tibi hac lege donaui, ne eum posses præscribere, certe post tempus ad talis rei præscriptionem a lege definitum tali pacto minime obstante, iuxta superiorem conclusionem eum te præscripsisse credo. Addo optimum tex. hanc ad rem à nemine vnquam allegatum *in l. si id quod. ff. pro derelict.* vbi vxor marito rem donauit alienam, quam maritus accepit, cum vxoris esse putaret, sicque nec possidebat cogitatione dominii, nec putabat se posse præscribere, quia ille titulus, vtpote a lege improbatus pro non titulo habebatur. *l. 2. C. pro empto. l. 1. C de bon. matern. l. 2. §. si à pupillo. ff. pro empto.* adhuc tamen is maritus eam rem præscripsit, quia vt præscriptio contingat, sufficit possessionem vitio carere, prout ibi contigerat, quæ vt vitio careat, sufficit possessorem putare sese domini ex voluntate possidere, vt ibi, dum ait quasi volente & concedente domina: Sic & in proposito, ergo sciebam te habere dominium istius serui reuocabiliter eo ipso quæsitum, quod eum ab hostibus redemisti *l. in bello. §. si quis seruum ff. de capt.* sicque legitime eum te donante possidebam, sciebamque me eum posse præscribere (si nullum pactum interpositum fuisset) post transactum tempus, quod priori domino lex ad eum seruum redimendum concedebat, iuxta dictum *§. si quis seruum.* certe non obstante pacto eum præscribam, quia tale pactum non constituit me in mala fide, *vt dict. l. si id quod.* licet contrarium & male tenuerit Ripa *in l. nemo potest. ff. de lega. 1. num. 105.* quem improbauimus *de success. creatio. §. 10. numero duodecimo. vide supra 71. cap.* Cum † ergo dominium irreuocabile illius serui præ- 54
scriptione illa quæsierim, in eo duntaxat quæstio manebit, an qui mihi eum donauit ad interesse, vel forte ad ipsius serui dominium restituendum ex vi pacti agere contra me possit, prout dominium, semel quæsitum in mille iuris speciebus restitutioni subiectum esse apparet, *in l. videamus. 2. ff. de vsuris*, &

quidem contra me agere non poterit si eius non intersit. *l. ex conuentione .C.de pactis.l.1. C.sine censu vel reliquis. l. stipulatio ista.§. alteri.& §.si stipuler.* & vtrobique per Bart. Alexand. & Iason.*ff. de verb.oblig.*sin autem eius intersit, agere poterit, vnde si eidem donatori verus dominus eum seruum (hoc est facultatem & ius eius redimendi) donasset, legasset aut alias concessisset, iam eius interesse inciperet, & sic agere posset, dictis legib. sicque illa vsucapio forte rescinderetur, quod obtinet si ea donatio vel legatum fieret ante perfectam serui præscriptionem.

55 Quartus casus in † quo rescinditur vsucapio est, quando post eam completam tali præscriptioni renunciatum fuit, ita tradunt communiter Doctor. vt per Francisc. Balbum *de præscrip. in 5.part. 5.part.princ q.6.*Fel.*in rub.de præscr.nu.*10.Francisc.de Ripa.*in dict.l. nemo potest.ff.de leg 1.num.106.per l si quos quam ff.de fideiussor.* quæ conclusio & si in præscriptione actionum forte vera sit, non sic in præscriptione rerum corporalium, vt diximus *de succ. crea.§.10. numero 9.*

Quintus casus est quando renunciatio fit iuramento, vt per Balbum, *vbi supra nu.* 3.quod impugnaui *in d.§.10.n* 10.

56 Sextus casus est, † quando conuenit, vt si actionem, quam contra te habebam, præscriberes, iterum eadem quantitas, vel res deberi inciperet. Ita Bart. *in d.l.nemo potest. col.pen.per l.sicut in annos. ff.quib. mod. vsusfruct. ami.* sicque impleta semel præscriptio virtualiter & in effectu rescinditur per modum alterius obligationis renascentis, sequitur Balb. *vbi supra num.*3. Angel.*in princ.Inst. de vsucap.col.*4.de quo per Fely.*in d.rub. de præscrip. col.pen.dixi in d. §.10.nu.23.*

57 Septimus casus est, quando † per legem liceret pacisci super præscriptionibus breuiandis, prorogandis, vel perimendis, tunc enim post impletam præscriptionem posset agi, vt rescinderetur inter partes, ita in simili tenet Franciscus Ripa, *num.107.in d. l.nemo potest.* confirmatur quia præscriptiones sunt meri iuris positiui, vt plene diximus supra. *part.1.quæst.*2.ergo per ius positiuum poterit eis addi, detrahi vel commutari.*l.nihil tam naturale.ff.de reg.iur.c.omnis res eod tit.§.sed naturalia.Instit.de iur nat.* & in specie ita tenet Felin. *in d.rub.de præscrip.* Bald. *in l. 2.per illum text. C.de constit.pec.*

58 Octauus casus est, si † actum fuit inter partes, vt actio quæ forte per annum vel biennium præscriptibilis erat non præscriberetur, nisi tempore longiore, vel vt res quæ triennio vel decennio præscriptibilis erat, non præscriberetur, nisi longiore tempore, in his enim speciebus & similibus in effectu videtur per pactum rescindi præscriptio, eo quod ea præscriptio, quæ tali pacto cessante contingeret, nunc per talis pacti inueruentum contingere desiit, ita videntur tenere communiter Doctores, vt per

per Accursium, & Baldum & alios *in auth. quas actiones. C. de sacrosanct. eccles.* Angel. *in auth. vt Ecclesia Romana, in princ. & alii quos retulimus de successu creatio.* §. 10. *numero* 24. vbi ab hac opinione recessimus post Crotum *numero* 45. *in d. l. nemo potest. & supra num.* 37.

Nonus casus est, quando testator, qui rem bona fide emit, postea dubitare cœpit, an forte esset aliena, & iussit, ne eam hæres possit præscribere, si forte aliena appareret, quo casu adhuc puto perfici præscriptionem mero iure, verum in effectu rescinditur, quia quasi ex causa fideicommissi eam hæres sic præscriptam tenebitur restituere, *arg. l. cum pater. §. filius matrem ff. de leg. 2. l. vnum ex familia. §. si rem. ff. eo. tit.*

Decimus casus traditus fuit per nos *de suc. crea.* §. 10. *nu.* 40. *vers. deniq; ex dictis.*

Vndecimus casus quando ex forma statuti debitum decennio præscribi poterat præscriptum fuit decennio, mox partes conuenerũt, vt per aliud biennium actio duraret, sicq; in effectu rescissa fuit vsucapio, quod dic *vt d.* §. 10. *n.* 26. *vers. in summa.*

Duodecimus casus est, in præscriptione inducta in merum partis fauorem, *argu. eorum quæ dixi d.* §. 10. *num.* 16. *versicul. quinto limit.*

Tertiusdecimus casus est, quando rescinditur vsucapio per interuentum restitutionis concessæ minoribus vel militibus, vel ecclesiis, & is casus alios multos contineat sub se, vt diximus plenissime *de succ. crea.* §. 10. *nu.* 40. *cum multis seq. per l. fin. C. in quib. ca. in integ. restit. non est necessar. l.* 1. *C. si aduer. vsuc.*

Quartusdecimus casus fauore paupertatis rescinditur præscriptio, vt diximus supra *primo cap.* 136.

Quintusdecimus casus, † lex iussit, vt mercedes famulorum præscriberentur triennio, ea ratione mota, puta qui post triennium mercedem ab hero suo petit, præsumitur retro suam mercedem recepisse, & iterum eam exigere velle, *contra ca. bona fides. de reg. iur. lib.* 6. certe hoc casu si post triennium is famulus probat sibi mercedem nunquam fuisse solutam, rescindetur ea præscriptio, ipseq; obtinebit, vt dixi *de successˡ. crea.* §. 10. *num.* 36. *quod nota ad intellige. prag. ann.* 1528. *c.* 157. quod tamen non affirmo, sed dicito, vt disseruimus *de succ. crea.* §. 10. *num.* 33. dic vt in sequentibus tribus versiculis. 59

Decimussextus casus est, vt omnis præscriptio, quæ nititur in præsumptione solutionis, vel numerationis, rescindatur quoties probatur contrarium: exempli gratia, lex concedit exceptionem non numeratæ pecuniæ contra hanc exceptionem debitori competentem præscribitur biennio. *l. in contractibus. C. de non numerat. pecun. in princip. Institut. de literarum obligat.* Ratio est, quia post biennium lex præsumit veram pecuniæ numeratio-

 nem

nem à creditore factam fuisse, vt dictis iuribus, ergo contra hanc præscriptionem admittitur probatio in contrarium, sicque si debitor etiam post biennium probat sibi pecuniam non fuisse numeratam, ea biennii præscriptio quasi rescissa sibi nihil oberit. Ita (multis tamen repugnantibus) plene tradit Philippus Decius *in leg iure natura ff. de regul. iuris*. Emanuel de Acosta *in l. 3. C. de non num. pecun vl. f. al.* dixi plene multisque ornaui *de succes. crea. § nono. nu. 22.*

Decimusseptimus casus est, vt omnis præscriptio quæ nititur in præsumptione obligationis, si probetur eam obligationem re vera non interfuisse, cessare aut rescindi dicatur, vnde in terminis. *l. cum de in rem verso. ff de vsur.* vbi is qui certum quid annuum per continuum decennium recepit dicitur illam annuam præstationem in posterum præscripsisse, vt in æternum tantundem singulis annis sibi præstandum sit, quia causa & titulus obligatorius eo ipso præsumitur, quod talem titulum & causam allegauit, quo casu ea præscriptio (si modo eam præscriptionem appellare fas est) si reus probauerit, nullam causam obligatoriam præcessisse, rescindetur, illeque in posterum liber manebit, vt est vera, & communis sententia, de qua plenissime egimus, & pluribus quam quinquaginta similibus ornauimus, supra *par. 3. princip. & supra cap. 84. cum præceden. & sequen. dum disseruimus materiam dict. l. cum de in rem.* Qua ratione in omnibus illis quinquaginta iuris speciebus, de quibus mentionem habuimus, in quibus inducitur præsumptio & quasi quædam probatio post longum tempus, responderem, facta sufficiente in contrarium probatione, a tali legis præsumptione recedendum esse, & consequenter eam præscriptionis imaginem rescissam videri, vt dictis in locis attigimus.

60 Decimusoctauus casus est, quando † præscribitur iurisdictio, nam talis præscriptio resoluitur aut rescinditur voluntate seu pœnitentia ipsorum ciuium in quibus exercetur, moueor, nam omnis iurisdictio est, ad meram subditorum tantum, non etiam ad regentium vtilitatem, vt tradunt Plato, Cicero, sanctus Thomas, sanctus Irenæus, & denique est communis opinio tam sanctorum doctorum, quam Philosophorum, & omnium scribentium, vt plene disseruimus supra *libro primo cap. 1.* Quidquid autem ad nostram vtilitatem receptum est, tandiu durare debet, quandiu nobis placuerit, & non vltra, idque libere repudiare, prodigere, & abiicere possumus. *l. penult. C. de pact. l. si quis in conscribendo. Cod. de episcop. & cleric. l. egregius. in l. stipulatio ista. §. inter certam. ff. de verborum obligation. l. filius familias, §. diui ff. de lega. 1. l. cum pater. §. rogo & §. mando ff. de leg. 2. l. 1 ff. mand. in princ. Institut. eodem titul. l. sub hac. ff. de action. & obligat. l. sed & si lege. §. consuluit. ibi, dum re sua se abuti putant. ff. de petit. hæred. leg. non vsque. ff. si à paren-*

à parente quis fuerit manu l.1.§ & magis verbo, prodegit. ff. si quid in frau patroni l. in vito ff. de reg. iur.§ præterea, cum ibi no. Institutio de actio. vbi Gloss. ait id portat leuiter, quod portat quisque libenter: omnes enim homines æque liberi sunt. *l. quod attinet ff. de regul. iur* & ad suam duntaxat vtilitatem sese aliorum submittunt iurisdictioni, non quo minus, sed quod magis libertate sua potiantur, dum principum armis, potentia & consilio aduersus facinorosos cóciues, vel exteros tuentur, vt dixi supra *c.1 & 20. 21. 22* ergo si quoties libitum esset, non liceret ab ea subiectione sic sponte facta discedere, iam ea ad suam vtilitatem duntaxat factæ in læsionem & perniciem suam contra omne ius omnemque rationé cóuerteretur. *l. legata inutiliter. ff de lega 1. l. legata inutiliter. ff. de adim. lega. l non ideo minus C de procu. l. qui contr. ff. de ll.* id quod inunc ris authoritatib. legibus, & rationibus, ornauimus *in l. si quando, in princip. Cod. inoffic testamen.* cuius tituli interpretationem collocauimus *in lib. vlt. de success. resolut.* Nec immemoriale etiam tempus huic rei impedimento est, quia omnes præscriptiones etiam immemorialis temporis (vt notum est) sunt iuris ciuilis Romanorum metum inuentum, vt diximus supra parte 1. *quæst. 2 cum sequ.* sicque populum Romanum duntaxat non etiam reliquas gentes tenent, sicque reliquæ gentes iure tantum naturali & gentium, non etiam hoc iure ciuili Romanorum vtuntur. Porro ius naturale & gentium præscriptiones non nouit, *vt dicta quæst. 2 cum seq. disseruimus* quinimmo nec ipsi populo Romano aut alteri populo, qui similibus præscriptionibus vteretur id impedimeto esset, quia, vt sæpe diximus, tantam præscriptum quantum possessum. *dict. cap. sine possessione. de regul. iuris lib. 6.* vbi per omnes: nec dubium est, quin & si quis Dux, Comes Marchio aut Baro, & similes, eiusque, prædecessores, iurisdictionem in quodam populo per immortale tempus exercuissent, adhuc in illius iurisdictionis possessione, vel quasi & modo esse & retro semper fuisse sub hac limitatione, moderamine, modo aut conditione videntur, vt eam meram ciuium duntaxat vtilitatem intueri videatur, & consequenter, vt ad libitum ipsorum resolubilis sit, vnde ciuibus domicilium & iurisdictionem mutare liberimum est, vt diximus *de succes. creat libro tertio* §. 30. *nu. 298. cum præcedentibus & sequentibus*, veritas tamé istorum pendet à triplici illa princ patus specie de qua supra *l. 1. c* 1. disseruimus, sicque isthæç interea non adfirmamus.

Decimusnonus casus est, † quando ré alienam, quã meam esse putabam, tibi bona fide accipienti donaui, qui eam præscripsisti deinde erga me ingratus extitisti, tunc enim rescissa tali præscriptione eam rem (vt quibusdam placuit) reuocare potero *arg. l. fi.* 61

Cod. de reuoc. dona. quod forte non est tutum, quasi donatarius, postquam rem præscripsit, iam non tam à me quam iure suo habere videatur, *arg. l. si id quod. ff. pro derelicto*, & quia beneficium *d. l. fina.* ad res proprias non ad alienas donatas videtur pertinere, nisi forte verus dominus eam rem postea huic donatori donasset aut legasset.

62 Vigesimus casus, † quando in terminis, *l. si vnquam C. de reuocan. don* postquam donatarius res alienas bona fide donatas & acceptas prescripsisset, liberi donatori nascerētur, tu ne enim per talem liberorum superuenientiam quasi rescissa illa præscriptione res donatæ ad donatorem (vt quibusdam placuit) reuerterētur, præsertim si verus dominus eas res mihi ante impletam à donatario præscriptionem donasset, aut legasset, tunc enim duplex ius mihi competeret & dominii & iuris seu beneficii *d. l. si vnquā.* sed ius dominii mihi superueniens nihil ꝓdesset, qa per hoc trāsiret illico dominium in legatarium; beneficium vero *d. l. si an prodesset*, pendet ab illa quæstione intra quantum tempus, *d. l. si vnquam* beneficium possit intentari?

Vigesimus primus casus, quando quod mihi debebas præscripsisti, deinde errore soluisti, & vis repetere, sed tibi obiicienti prescriptionem replico, quod naturaliter obligatus mihi permanebas etiam post præscriptionem, que obligatio naturalis etiā hoc casu secundum quosdam parit exceptionem, sicque in effectu rescindit aut elidit præscriptionem, id quod tutum non est, vnde dicito, *vt supra 1. par. princip. quæst. 7*

Vigesimus secundus casus, nam si fundus vel alia res corporea reuertitur, postquam præscripta fuit, ad primum dominum, ipsi datur retentio contra ipsum præscribentem in præscriptione lōgi temporis, secundum Accursium & Dynum & Doctores communiter, id quod nos impugnamus supra *part. 1. princip. quæstio 7. nu antepe.* ergo illo casu secundum eos rescinderetur præscriptio, non sic secundum nos.

Vigesimus tertius casus, nam si fundus, longo tempore prescriptus perueniat etiam ad tertium, domino priori datur rei vendicatio contra illum tertium, secundum Doctores, quales sunt Dynus, Balbus, & alii, sicq; in effectum ea præscriptio rescinditur, nos contra, *vt diximus supra par. 1. quæst. 7. nu. penult.*

FINIS.

CON-

CONTROVERSIARVM ILLVSTRIVM ALIARVMQVE VSV FREQVENTIVM.

PARTIS PRIMÆ LIB. III.

SVMMARIA.

1 *Præmium propositum ei qui primus verbis obsessa muros ascenderet, utri eorum qui muros pariter ascenderunt debeatur, egregia quæstio.*
2 *Versimilia pro expressis habentur, licet nec mente nec verbis essent comprehensa.*
3 *Indefinita relata ad rem æquipollet vniuersali.*
4 *Historia Aristodemi & Hippomedontis.*
5 *Indefinita aliquando cuique ex multis solidum tribuit.*
6 *Incertitudo vbi est, ad coniecturas deueniendum est.*
7 *Præmium pinguius præstandum esse interpretamur ob facinus memorabile.*
8 *Præmium si in-⟨d⟩iuiduum est, vt inter merentes partiatur.*
9 *Possessionis vis magna.*
10 *Probationes sufficit vt concludant verisimiliter.*
11 *Maioratum vter ex duobus geminis habiturus sit si in certũ sit vter eorum prior natus fuerit.*
12 *Necessitatis causa receditur à regulis iuris.*

CAP. XC

EI qui † primus vrbis obsessæ murum ascendisset, præmium fuit propositum, duo pariter murum ascenderunt vel castrum hostium pariter intrauerunt irruẽtes, quæritur quis eorum & qua ex parte præmium propositum laturus sit? Quidam quod sit gratificationi locus, *arg. l. fina. ff. de relig. & sumptibus funerum. l generaliter. §. quid ergo. ff. de fideicom. libert l. in naue Sauphelli. ff. locati.* 1

Quidam rem sorte dirimendam aiunt, *arg l. fin. Cod. commu-*

nia de legat. l. in tribus istis ff. de iudi. Tertii solidam rem, cuique dandam putant *ar. l. qui filiabus. §. 1. ff. de leg. 1. l. si pluribus. §. fina eo. tit.* Quarti non solidum præmium cuique dandum firmant, sed dimidiatum, *argu. l. si quis Titio. § fin. ff. de lega.* 2. Vltimi vtrunque excludendum contendere videntur. *argu. l. si ita fuerit ff. de rebus dubiis l. duo sunt Titij. ff de testamen. tutela. l. eum qui. ff. ad Trebellia. l. ita stipulatus. ff de verb. oblig.*

Et quod singuli solidum præmium habere debeant, tenent Iacobus de Rauenna, & Odofredus, & Albericus num. 4 *in præmio ff. orum. § discipuli,* sequitur & dicit communem sententiam Franciscus de Ripa in lege, si quis in fundi vocabulo. *§. fin. in fine. ff. de leg* 1. Dinus Cynus & Angel. *in l. qui filiabus. §. 1. ff. de legat.* 1. sentiunt Bartol & Imo. *in l. hoc articulo ff. de heredibus instituen.* plenissime per Andream Tiraq. *in tractatu primogenitu. quæsti.* 17. *opinio.* 4. *numer.* 12. Tancre. de Corneto *rubrica* 11. *quæsti.* 13. *sentit.* Bald. *in præmio ff. orum. § sed cum nos sentiunt* Ant. de Butrio. & Ioannes de Imol. *in clemen. 1. de rescriptis.* licet Alex. nihil *firmet in d. l. qui filiab. §.* 1. Hæc opinio non placet, quia constat quod nō tanto præmio dignus est, nec tam de suo Imperatore benemeritus fuit, qui simul cum aliis victor extitit, quam foret si solus victor existeret, vt in quæstionibus latius dicemus. Quod autem per contrarium neuter ad præmium admittatur, tenet Alexandrinus, *in lege eum qui nouissimus ff. ad Trebellianum* & alii quos refert Corsetus, *vbi supra, quæstione prima. columm.* 3. *in suo tractatu de brauio.*

Quod autem quisque ad partem tantum præmii admittatur & faciant sibi partes concursu, tenent Corsetus *in dicto tractatu de brauio quæstione prima, numero quinto.* post Cin. & Iacobum de Arena quos ipse refert, & quamplures relati per Andream Tiraquellum *in tractatu primogenitu quæstione decima septima. opinione* 4. *numero duodecimo.* qua de re per Bartolum, Baldum, Imolam, & Cumanum *in l. hoc articulo ff. de hered. institut* per Petrum de Bella pertica, Dynum, Old[illegible]m. Iacobum de Arena, Cinum Albericum, Bartolum, Baldum, Angelum, & alios *in l qui filiabus. §. 1. ff. de leg.* 1 Fulgo *consi.* 47. *ser Michael. l. eum qui ff. ad treb.* Imol. *in l. duo socii ff. d. her. instit.*

Quid dicendum? & sane hæc media opinio, vt vterque ad præmium admittatur, ita tamen vt partes faciant concursum verior visa est, Primum, quia de proprietate sermonis admittenda, Deinde quia accedit neutri, ac intentioni eorum qui præmium posuerunt, quod sit ex proprietate verborum, patet per *l ex duobus, in princip. Digest. de vulg. & pupilla. substit. l qui duos. l. quod de pariter. Digest. de rebus dubi. l. si ita fuerit. eod. titu.* quibus iuribus habetur eum primum videri, quem nemo antecedit

cedit, hos autem duos à nemine præuentos fuisse constat, & consequenter primos mœnia ascendisse, iure dicemus, quod autem isthæc interpretatio sit ex mente, animo ac sententia eorum qui illud præmium pollicebantur, in comperto videri debet, cum enim actiones nostras iuxta plerunq; accidentia, nō iuxta ea quæ raro contingunt, iudicari debeant, *l. semper in stipulationib. Dig. de reg. iur. l. nam ad ea. D. de legibus.* & fere semper hostium mœnia & castra ascendere, vel intrare non simul à multis contingat, sed prius ab vno quam à reliquis, sane verosimilius est, qui præmium proposuit cogitasse vnum tantum fore qui reliquis anterior mœnia subiturus esset, ideoque vnicum tantum præmium non etiam plura pollicitus suis, plura præmia expositurus si plures viros mœnia pariter subituros cogitasset, cum ergo nullus pręter voluntatem & intentionem suam videatur obligari. *l. obligationum substantia. D. de actio. & oblig. leg. consensu, in princip. eod. leg. non omnis. D. si certum petat. per totum Institutio. de obligat. ex consensu.* superest, vt qui præmium pollicitus fuit, ad vnicum tantum, non etiam ad plura obligatus videatur, neque ad rem pertinet, quod si forte plures viros mœnia pariter subituros cogitaret, plura forte præmia proponeret, & consequenter, quasi ad plura præmia præstanda obligatus videatur, *iuxta Glossam approbatam in leg. tale pactum. §. final. Digest. de pact. leg. ita stipulatus. versiculo Sabinus. ibi, ex mente*, vbi Paulus & alij. *Digest. de verborum obligationib.*

Nam † sane dicta Glossa procedit quando id est verosimilimum, quando in specie nostra non est, quinimo verosimilius est, vt si plures viros pariter inuasuros mœnia putasset aut cogitasset, licet forte plura præmia proposuisset, tamen forte longe minora præmia forent, ne ergo is promissor præter voluntatem suam vt obligetur dicamus aut in plus quam voluit quod inciuile esset, dicendum est vnum duntaxat præmium, non etiam plura deberi, cum ergo vnicum debeatur, necesse est illud inter vtrunque diuidi, *argument. dicta leg. si pluribus Digest. de legat. 1. leg. Meuio. in princip. Digest. de legat. 2. leg. coniunctim. leg. re coniuncti, Digest. de leg. 3. § si eadem. Institutio. de legat.* neque in specie hac vlla est incertitudo, quæ vitiari debeat, nam licet actor debeat probare suam intentionem *leg. prima. l. actor quod asseuerat. l. final, C. de probat. l qui accusare C. de edendo,* idque certo non etiam contingenter. *leg. non hoc. Cod. vnde cognati.* tamen vtcunque istorum suam intentionem etiam certo non contingenter tantum probasse videtur, quia se primum fuisse inspecta etiam proprietate verborum dicere potest, & concursus alterius qui similiter primus fuit, non eo tendit, vt is non videatur inuitatus, sed vt minore rei portione cōtentus esse debeat propter concursum alterius, qui sibi partē aufert, nō sic in terminis *l. si fuerit.* 2

D. de

D. de rebus dub. leg. duo sunt Titii. D. de testament. tut. l. cum qui nouissimus *ff ad Trebell. cum sim.* vbi erant duo Titij, & Titio legaui vel iussi, vt in partem vltimi morientis substitutus vocaretur, vel vt Titius tutor foret, nam Titio agenti recte obijcietur, non satis certum esse, an ipse fuerit inuitatus, an vero alter Titius, & sic de reliquis. Praeterea si plures ad eandem rem fuerint inuitati, faciunt sibi partem per concursum, nec se inuicem impediunt, quod procedit siue ad illam rem separatim inuitati dicerentur, *vt in dict. §. si eadem res, & in dict. l. si pluribus. siue etiam coniunctim, vt in dict. l. si pluribus, & leg. coniunctim. D. de leg. 3.* Astringitur hoc
5 argum. † nam quando plurib. eadem res relinquitur, vnusquisq; ad solidam rem ex proprietate sermonis vocatus intelligitur, siue separatim inuitati fuerint. *dict. l. si pluribus. §. si eadem res, & leg. unic. § vbi aũt, cũ §. seq. C de cad. toll.* siue ẽt cõiunctim. *d. l. cõiunctim. l. Meuio, in pr. verb. totus. D. de l. 2. l. triplici. D. de verb. sig.* & est vera & communis opinio secundum Baldum, *in l. si fortidianum. Cod. de leg.* & Iason. *in leg. re coniuncti. D. de leg. 3. numer.* 22. & Ripam *numero* 30. & secundum Zas. *lib. 1. sing. respons. capit.* 18. Alci. *in l. triplici. D. de verb. & rerum signfic.* (adde pro communi *l. vitium. D. de reb. dubiis in verb. quasi initio*) & etiam secundum Iason. *in l. si duobus, §. final. Digest. de legat. 1. & iterum in princip. eiusdem.* Bartolus *in lege cui fundus. Digest. de condi. & dem.* & iterum ipse Iason. *in dicta lege. si duobus. §. finali numero tertio.* post Bald. & alios quos refert & Cumanus *in lege re coniuncti, in princip.* Idem Aret. *in dicta lege si duobus. §. final. vbi etiam* Imola, & Paulus & Baldus, Villal. *fol.* 13. *columna tertia, in dicta lege re coniuncti*, vbi Ripa *numer.* 57. *& numero 27. in fin.* & Villal. *fol. 32. col. 3. in princ.*

Cum ergo quãdo pluribus eadem res relinquitur siue separatim siue coniunctim, quibus casibus ad solidam rem quisque inuitatus intelligitur, adhuc sese inuicem concurrentes minime impediant, sed faciunt sibi partes per concursum, nec vbi vlla incertitudo esse videtur, cur non & in specie nostra idem forte dicemus, vt sese inuicem minime impediant, sed concursu partes sibi faciant, nam cum definita oratio aequipolleat vniversali. *l. 2. Digest. de lib. & posthum. l. si pluribus. Digest. de legat. 2. §. nominatim. Institut. de exhibit. liberorum*, illa verba indefinita (scilicet qui primus moenia transcenderit) aequipollerent vniuersali, vt si plures pariter ascenderint, & sic ex legis interpretatione omnes primi (vt diximus) videantur, omnes quidem ad illud praemium inuitati intelligantur, & consequenter quisque eorum agens recte fundet intentionem suam & certo non contingenter tantum, cum verum sit quemque eorum primum fuisse, & consequenter ad praemium propositum inuitatum fuisse, sed quia obligationem seu promissionem illius, qui praemium proposuit praeter eius intentionem augegeri

geri & geminari seu duplicari per iniquum esset ad partẽ tantum cuiq; dandam necessario deueniendum est, non aliter atque fit in terminis *dict. l. si pluribus, & d. l. coniunctim*, *cum similibus supra allegatis.* Denique pro hac parte videtur textus apertus *in l. si duobus §. fin. Dig. de leg. 2.* Agnoscat tamen relatum esse quopiam exemplum Scipionis Africani, qui cum muralis coronæ præmium ei dandum esset, qui primus Carthaginis nouæ, quam obsidebãt, mœnia conscendisset, duoque simul eos muros transcendisse se contenderent, vtrunque murali corona & honore donauit, vt testantur Titus Liuius *de bello Punico secundo, lib. 6.* & Plutarchus Cheroneus *de viris illustribus in vita ipsius Scipionis*, quod & in *apoph. ipsius* retulit & laudauit Erasmus Roterodamus huiusque sententia à nostris & sancta & æqua habita est, meminit etiam Alci. *in l. proximus. D. de verb. signific.* & cum non absimilis contentio esset † inter Aristodemum & Hippomedentem apud Cumanum ex insigni illa victoria quam ex Etruscis retulerant, qui ad 4
sinum Ionicum habitabant, senserunt seniores vtrique eum honorem concedendum, teste Dionysio Halicarnasseo *Romanorum antiquitatum lib. 7.* verum huiusmodi exempla non tam ex iure quam ex gratia videntur processisse, sicque ad iuris necessitatem non sunt trahenda. *§. sed & quod principi. Instit. de iure naturali. l. 1. D. de const. principum.* Præterea cnm præmium sit propositum, vel à principe, vel à Republica plenius est interpretandum, iuxta gl. approbatam *in l. fina. D. de const. princip. c. decet, de reg. iur. in 6.* & ibi de egregio quopiam facinorum præmiando, quod etiã trophæo dignum videretur, agitur ab animo, & mente eorum, principum, qui præmium pollicebantur, alienum minime videtur, locupletatum munus & præmium merentibus referre, † nec du- 5
bium est quin ex benigna & plena mente illius qui præmio quem honorare voluit, aliquando interpretamur, vt integrum donum aut præmium aut relictum alterutri ex duobus inuitatis præstetur. vt est tex. egregius *in d. l. si pluribus. §. fin. ff. de leg. 1.* quamuis regulariter concursu sibi partes facere deberent, vt ibi, itaq; exemplum Scipionis & seniorum supra relatorum, intelligo procedere in terminis *dicta l. si pluribus. §. fina.* cum ex euidenti aut verosimillima voluntate concedentis colligebatur, vt vtrique integrum præmium daretur, euidentem antem voluntatem accipere debemus, etiam eam quæ ex coniecturis colligitur, *vt in l. licet Imperator*, vbi plene per Ias. & alios. *D. de l. 2.* iterum regulariter vbi tam insigne facinus non esset, sique hæc præsumptio cessaret, non integrum cuique præmium deberetur, sed partes concursu fierent, stat ergo ex superioribus, vt præmium propositum ei qui primus hostium vrbisque obsessæ mœnia transcenderet, aut castrum hostium irrumperet, æquis ex partibus diuidetur, inter quos qui pariter, vel mœnia transcenderunt, vel in hostium

6 stium castrum impetum irruentes fecerunt. Fallit † primo quando ex coniecturis colligeretur aliam fuisse mentem pollicentis tale præmium, argumento *dict. leg. dicit Imperator, & eorum argumento quæ modo retulimus.* Fallit † secundo quando facinus
7 erat magnum & memorabile, quod sine magno periculo auderi non posset, præsertim si ad honorem & commoditatem Reipublicæ pertineret, & à principibus ab ipsa Republica præmium propositum foret, nam tunc ex integro præmium alterutri dandum esset, *argument. dicta leg. final. cum ibi notatis ff. de const. principum & argu. eorum quæ ait Alberic. in proœmio. Digest.*
8 *§ discipuli. colum. 2.* Fallit tertio † quando præmium propositum erat indiuiduum in iure tam proprietatis quam possessionis, vel vsus vel administrationis, veluti si filia Imperatoris in vxorem designata esset ei qui primus hostium mœnia transcendisset, tunc enim vel neutri daretur, vel locus foret gratificationi, *argument. tex. in leg. final. Digest. de relig. & sum. fune.* ista est communis opinio *vt per Alberi in dict. §. discipuli,* per Alexand *in dicta leg. qui filiabus. §. 1.* qui alios refert per eundem & Lud. Romanum *in l. cum qui nouissimus. D. ad Trebell.* late per Tiraquell. *vbi supra* qui quando fiat locus gratificationi fuse refert *in dict. tract. pri-*
9 *mog. quæstion. 17. opinio. 2. per totam.* Fallit † quarto quando secundum quosdam alter ipsorum rei promissæ nactus esset possessionem sine vitio, *argument. capit. cum partium iura, de regul. iur, in 6. § commodum. Institut. de interd.* multa per Iason. Corne. Curt. Iuni. Decium, & alios *in leg. si emancipati. Cod. de collat. in illo artic. quando filius præsumatur in possessione patriæ potestatis.* Andr. Tiraquell. *in dicta quæstion. 17. opin. 11.* Pro nostra principali opinione optimus textus *in l. & hoc Tiberius. Digest. de heredib. institut.* vbi non solum quando est facti ambiguitas, sed etiam si sit iuris
10 dubietas, diuiditur id de quo litigabatur, pro nobis etiam † quia probationes sufficit, vt concludant verisimiliter in ijs quæ euidentem probationem non recipiunt. Gloss. *in leg. neque natales Cod. de proba.* quæ communiter approbant secundum Corne. *in l. si emancipati columna 2 Cod. de collat.* sed hic non cadebat euidens probatio, quia igitur de interpretando animo eius qui præmium proposuit, ergo, &c.

Ex superioribus infertur decisio illius articuli memorabilis
11 vehementerque controuersi, † si ad maioratum qui ad eum ex filijs qui primus natus esset pertinere debebat, plures gemini contendantur, vel quod pariter editi sunt, vel si non pariter, tamen incertum erat vter eorum anterior in lucem exiret, an ambo admitti debeant, an neuter, an forte alter tantum, qua in re sunt duodecim principales opiniones, quas ordine refert ornatissime Andreas Tiraquell. *in dicta quæstio. 17.* sed per nostra argumenta, iura & rationes supra relatas, ea pars quasi tam iuri, quam æqui-

æquitati proximior, eligenda est, quæ habet vtrunque admittendum, non aliter atque admittuntur duo collegatarij ad eandem rem, quando vtrique ex proprietate sermonis in solidum relicta esse videtur, quod accidit cum ambobus relicta fuit, vel coniunctim, vel separatim, vt diximus, nec ad rem pertinuit quod maioratus videatur indiuiduus, nam adhuc potest per plures insolidum administrari, *iuxta not in c. prudentiam. de offic. dele.* Felin. *in c. capitulum sancta Crucis, de rescrip. column. antepen. versicul. de duobus natis.* & videtur communis opinio, vt ambo gemini admittantur, vt per Ias *in leg. si extraneus. Digest. de condit. caus. data* facit Gloss. *in leg. idem erit. Digest. de stat. hominum.* Baldus. *in proœmio. Digest. §. itaque. column.* 2. Idem Baldus *in authentic. ex testamento. Cod. de colla.* Aretin. *consilio* 162. *diligenter. column.* 3. Florian. *in leg. quæ pater. column.* 4. *Digest. famil. ercisc.* Bald. & Angel. *in leg. ex duobus, in princip. per illum text. Digest. de vulg.* per Alberic. *in proœmio. Digest. § discipuli column.* 2 nam & similiter imperium per duos administrari simul & potest & aliquando solet, vt per Gloss. *in c. non autem. 7. quæstion.* 1. *Gloss. in cle. Romano. verbo, reges, de iureiu.* And. Tiraquell *de primogenit. quæst.* 17. *in princip. numero* 4. vult etiam ambos ad maioratum admitti, quod & firmat Alexand *in dict. leg. ex duobus, in princip.* licet Areti. ibi variet. Idem Alexand. *in dict. leg. qui filiabus. §. ... ff. de leg* 1. Ana. *in rubr. de sortil. column fina.* Matt. Laud. *de primogenit. column* 9. *versicul. sed ponamus, quod non apparet.* Barba. *in clemen. & si principatus, de rescript.* Curt. senior *consilio* 69 *do. Ioan.* per Felinum *in d. ca. capitulum de rescript. d. versic. de duob.* Ias. *vbi supra, versi pro ista decisi.* Anton. Corset. *d. potestate & excel. legis. quæst.* 64. Benedictus *in c. Raynu. de testa. verb. in eodem testamento relinquens,* 1. *numero* 177. plene per And. Tiraquel. *d quæst.* 17. *opinione* 4. licet contrarium nempe, vt neuter eorum admittatur, sed sese concursu impediant, teneant Imo. *in d. l. ex duobus*, & Caro. Rui. *consil.* 186 *consideratis. col.* 3. *lib* 1 *per l. si fuerit. ff. de reb. dub l. duo sunt Titij ff. de test. tutela. cum si.* quæ nihil obest. Nam ibi qui agebat & lucrum petebat, non probauit nec probare potuit se certo & indubitanter ad illud lucrum fuisse inuitatum, vel ad illud munus, vel tutelam, quia Titio fuit relictum, duo autem Titij erant, ergo succumbere debebat. *l.* 1. *l. actor, quod asseuerat l. si C. de probat l. qui accusare. C. de eden l non hoc. C. vnde cogn.* non sic in specie nostra, in qua etiam ex proprietate sermonis ambo gemini primi nati dicuntur, cũ in ordine nascendi a nemine præcederentur, iuxta interpretationem *d. l. ex duob. de vulgari. & l. quod de pariter, & lege si fuerit ff. de reb. dub. & l. qui duos. eod. tit.* vnde cum maioratus promissus fuerit primo nascenti, at ambos pertinere debet, qui ambo primi nati fuerunt, & alteruter cũ agit & petit sufficienter & certo, non tantũ contingenter probat intentionem suam; sicq;

obtine-

obtinere debet, quod non erat, vt diximus in terminis *d.l. si fuerit, cum similib.*

Facit pro nobis viua ratio, quam ab alijs præuisam fuisse non
32 inuenio. † Nam bona maioratus etsi ex testatoris dispositione nec alienari possint nec diuidi, quod est regulare in casibus, tamen fallit, & limitatur præsertim quando alienatio erat necessaria, *vt est text. expressus, vbi etiam notant communiter Doct. in leg. peto. §. prædium. Digestu. de leg. 2.* neque enim causa necessitatis comprehenditur sub vlla regula prohibita inspecta legis interpretatione, *argument. leg. si fideiussor. §. si necessaria. Digest. qui satisdare cogan.* vbi multis id ornat Ias. *leg. conditionibus pupillus, in verb. iure potestatis. Digest. de cond. & dem.* vbi aliqua per Soc. *leg. si filius qui patri. Digest. de vul. in verbo, non sponte susceptis,* vbi etiam notat Soc. id quod & nos ornauimus *de success. cre. §. vigesimosexto. numer. 80. & §. decimoquarto. numer. 61.* cum ergo ex causa necessitatis recedatur a regulis iuris communis, ad quod etiam facit *lex rem legatam. Digest. de adim. legat. l. fideicommissa. §. si rem. Digest. de leg. 3.* cumque in specie & indiuidio, quo de agimus, res vetita & alienari possit, & diuidi ex causa necessaria quasi voluntaria tantum, non etiam necessaria diuisio vetita videatur, cumque in specie nostra ista diuisio necessaria sit, propter omnimodam incertitudinem, superest vt ea bona maioratus quo de agitur, diuidantur inter hos geminos fratres, *argument. dict. leg. peto. §. prædium. de leg. 2. Digest.* præsertim cum respectu testatoris (cuius solius interesse hic inspiciendum est) parum aut nihil fere intersit cum ambo sint de liberis eius ex æquo, sicque intelligo quod iure non solum administrationis, sed etiam quæ ad bonorum proprietatem diuisio fiat, nam quid prodesset dicere quod administratio tantum bonorum esset communis inter eos, quid enim si postea alteruter eorum decem aut forte viginti liberos sustulissent, esset ne administratio communis inter quadraginta postea fratres patrueles, & sic deinceps procedente progenie ad ingentem vsque populum procederemus, quod ridendum esset.

SVMMARIA.

1 *Conditio illa ei qui primus metam attigerit præmium dabitur, non verificatur in equo metam attingente sine sessore, egregia quæst.*

2 *Conditio illa, qui primus metam attigerit præmium feret in ludo equestri, non est potestatiua, contra nouiss.*

3 *Conditionis verba formaliter intelliguntur cum agitur de lucro captando.*

4 *Conditio illa, equo qui primus metam attigerit præmium dabitur*

dabitur, non verificatur in equo qui sine sessore primus metam attigit in ludo equestri, contra communem opin.

5 *Conditio, illa ei qui primus metã attigerit præmium dabitur, si ex decem currentibus duo anteriores pariter metam attigerunt, an impleta videatur, egregia quæstio.*

6 *Totum venit cum res quæ sub vno spiritu continetur, simpliciter nominatur.*

7 *Victor qui extitit simul cum aliis non tanto præmio dignus est, quam si solus victor existeret.*

8 *Interpretatio pia quæ fit in actu reiterabili cessat, quando actus ille reiterabilis est.*

9 *Victor extitisse quando quis videatur in ludo schachorum vel in congressibus & pugnis seu certaminibus quos Hispanè (iustas torneus) appellemus.*

CAP. XCI.

PRopositum † fuit præmium concurrentibus ad brauium vt 1 qui primus metam attingeret illud ferret, ex equitibus currentibus vnus cecidit, quem equus dorso depulerat, equusque sine sessore, aut equite cæteris prior metam attigerat, an præmium domino acquireretur? vehementer fuit controuersum, qua in re sunt tres casus inspiciendi. Primus quando verba ita habebant (equo qui primus metam attigerit, &c.) & tunc etiam si sine equite ille equus metam primus attingeret, præmium domino acquireret, ista est communis opinio, quam tenent Bartol. Bald Angel. Paul. Alexand. & Iason, *numero* 43. & Zasius *columna pen. in fin & column. fin. in leg.* 1. *§. item acquirimus. Digest. de acqui. poss.* quia licet acquirere nihil possimus per rem inanimatam, *vt in dict. §. item acquirimus, & leg. quemadmodum. Digest. de acquirend. possess.* tamen hic acquisitio contingit per ipsummet acquirentem, licet per rem inanimatam (hoc est per equum) impleta conditio fuerit, sub qua ad illud lucrum fuit inuitatus non aliter atque si relictum esset sub conditione, si nauis ex Asia venerit, per nauis aduentum impleri conditio potest. *l si quis hæredem. C. de insti. & subst. fere per totum. ff de condit. & dem.* Secundus casus est, quando verba dicebant (ei qui cum equo primus metam attigerit, &c.) & tunc communis opinio est Bartol. & aliorum, vbi supra primum non deberi equiti cadenti, licet eius equus se expulso primus metam attigisset, quasi equiti non equo præmium sit propositum, sub conditione hac, si primus metam tangeret, ipse autem non primus metam attingit, sed ipsius equus, sicque euanuit aut defuit conditionis aduentus & implementum. Tertius casus est, cum verba non sunt ita clara, sed sumus in dubio, quia verba ita habeant (primo metam

tam attingenti, &c.) & hoc casu communis sententia est domino præmium acquiri per equum, qui se expulso primus metam attigerat, ita tenent *in dict. §. item acquirimus.* Ioannes de Imo. *numero* 25. Cumanus, Romanus Alexand. *numero* 17. Iason. *numero* 43. Salicet. *in leg. non dubium. Codice de legibus.* Baldus *in lege qui fundum. Digest. quemadmodum serui. amitt.* Imola *in l.* 2. *Digest. de cond. & dem.* Aretin. *numero* 60. *in dict. §. item acquirimus.* & est communis opinio secundum Iason. *vbi supra*, *numero* 43. quam etiam firmat esse communem Zasius *ibi*, *numero* 21. licet contrarium teneat, eandem tenet & firmat esse communem Alberi. *in leg.* 1. *§. per eum. Digest. de acquirend. poss.* Idem Alberic. *in l. cum seruus. Digest. de verbo. oblig.* vbi firmat ita seruari. & quod ita tenuerunt multi & magni Doctores, & est communis opinio secundum Alexand. *vbi supra*, mouentur, quia animus eorum qui cursum ordinauerant præmiumque exposuerant, esse videbatur, vt virtuti & velocitati equorum precium daretur, hoc est, vt daretur dominis propter equorum velocitatem & virtutem, quasi inter ipsos equos non inter equites certamen esset: nec dubium est quin, vt diximus, conditio illa per equum posset impleri, vt ea impleta dominus acquireret, etiam si casu impleta esset. *l. si quis heredem. C. de inst. & subst. l.* 2. *cum ibi notatis. ff. de cond. & dem.*

2 Contrariam partem † tenet Dinus *in l.* 1. *§. caterum. Digest. de verb. oblig.* & ibi Paul. *numero* 3. Dinus *in dict. §. Idem acquirimus.* Idem *in leg.* 1. *§. quæsitum. Digest. de aqua quot.* vt refert Alberic. *vbi supra.* contrariam etiam partem tenet nouissime Zazius *in d. §. Item acquirimus. columm fin.* primum, quia, inquit, illud præmium promissum videtur sub hac conditione potestatiua, si primus metam attingeret: potestatiua autem conditio non sufficit quod fato, aut casu impleatur, sed oportet impleri ex animo eam implere debentis, communis opinio est Bar. & aliorum per *tex. ibi in l.* 2. *Digest. de cond. & dem.* per Docto. *in d. l. si quis heredem. & in leg.* 1. *eo. tit.* sed hic licet per equi priorem aduentum conditio videretur impleta, tamen non ex animo equitis, sed casu, aut fato impleta videretur, sicque non sufficeret. Sed hoc argumentum suspectum est: hic enim conditio pendebat non ex libera & expedita equitis voluntate, sed ex facto ipsius, & virtute equi sui, & ex facto, aut non facto aliorum eadem de re contendentium, quo casu constat conditionem esse inceptam. *leg.* 1. *Cod. de institut. & substi cum ibi plene notatis per gloss. & alios. l.* 2. *ff. & cond. & dem. leg. si iam facta, eod. titul. l. si quis heredem. Codic. de institut. & substitu.* mixtam autem conditionem sufficit fato, & casu impleri. *d. l. si iam facta. d. l. si quis heredem. & vtrobique per omnes.*

Item licet per rem inanimatam possit ius quæsitum retine-

ri *l. aquam. ff. quemad. ser. amitt.* tamen acquiri denuo non potest, *d. §. item acquirimus. l. si à furioso. ff. eo. tit. de ac. poss.* in quæstione autem nostra non de retinendo agitur, sed de acquirendo, ergo, &c. Quid dicendum? & sane licet Zazij argummentum euanuerit, eius tamen opinionem veriorem puto contra commnnem hunc enim ludum, quo de agimus, nec equinum dicere possumus (hoc est ad equos tantum pertinentem) nec pedestrem (.i. ad pedites, tantum pertinentem) sed equestrem intelligere debemus. Vnde in tali ludo, qui neque equinus tantum erat, nec pedestris tantum (hoc est nec equorum tantum, nec hominum peditum tantum) sed equestris nempe hominum & equorum simul, probabilius est, ut siue homo solus sine equo, siue equus solus sine homine insessore metam attingeret, nihil fecisse videretur, cum eques (hoc est homo equo insidens) si qui ad tale lucrum, seu præmium fuit inuitatus, & hanc fuisse mentem eorum qui talem ludum instituerunt, nullus modo sanus abnegauit, † & cum in conditionibus implendis, præsertim cum agitur de lucro acquirendo, verba conditionum sint strictissime accipienda. *l. qui herede. l. Manius ff. de cond. & dem.* & formaliter vt ex communi opinion. resoluit Decius *in l. 1. & 2. Cod. de institut. & subst.* verbaque ista secundum subiectum ludum, & materiam sint intelligenda. *l. si vno. ff. locati. l. quibus diebus. §. dominus. vbi Soc. in princip. ff. de cond. & de. l. stipulatio ista. §. hi qui. & §. hac quoque. ff. de verb. obliga.* ludusque subiectus sit equestris, hoc est hominum simul & equorum, illa conditio lucri propositi de metam attingendo, intelligitur de meta attingenda ab equite, hoc est ab homine equo insidente, vel equitante, non ab equo solo, vel pedite solo. Præterea mentem eorum qui hunc ludum ordinauerunt, talem fuisse intelligere debemus, qualem inducunt communiter accidentia. *l. semper in stipulationibus. ff. de reg. iur. l. nam ad ea. ff. de legib.* nullus autem modo sanus negabit, quin hunc casum de equo solo, vel pedite solo metam ante alios equites attingente, non venerit verosimiliter in mentem eorum, qui hunc ludum instituerant, & consequenter quod præmium equitibus non etiam equis solis, aut solis peditibus proposuerunt, quod si dixeris at si in eorum mentem is casus venisset, quidnam statuissent, & tunc magis est, vt equo solo præmium non concederetur, quia nullus ignorat quod velocius equi currant sine insessore, quam cum insessore onerati, vt sic nec cæteris velocior, nec palma dignus videatur is equus qui equite expulso primus metam fugiens attigisset, præsertim cum æqualitas hisce, & similibus rebus videatur seruanda. *l. cum oportet. C. de bonis. quæ li. l. illud. C. de colla.* sicqne pro nobis faceret ratio illius gl. approbatæ *in leg. tale pact. §. fin. ff. de pact.* dum ait pro cauto haberi debere, quod agentes expresse sint verisimiliter, si de eo meminissent. 3

Nnn Vnde

4 Vnde † infero quod etiam suspecta est per eandem rationem communis illa opinio supra relata, quæ habet, quod si verba talia forent (equo qui primus metam attigerit, &c.) tunc præmium acquiret eques expulsus, cuius equus vacuus prius metam attigerat, nam & hoc casu verba illa ad mentem eorum qui talem ludum ordinarunt, trahenda sunt, vt de equite metam attingente, dum equo insideret, intelligenda sint, non de equo solo metam attingente, per rationes supra relatas, quas non expedit repetere, verba enim solent & debent impropriari, vt ad mentem trahantur agentium *l. stipul. ista §. hi qui. & §. hæc quoque ff. de ver. ob. l. heredes mei. §. cum ita. ff. ad Treb. l. 3. C. de lib. præte. l. 3. C. de inoffi. testam. l. fi. C. de hered. inst. l. fundus qui locatus ff. de fund. instru. l. qui heredi. §. dominus. ff. de condi. & dem. iunct. l. hi qui. §. Flauius. ff. de sol.* etiam si per talem interpretationem recedatur à proprietate verborum, *vt dd. ll. ergo,* &c.

5 Ludus † vulgaris est per Italiam, & contentio non inamœna ad brauium concurrere, vt qui in tali concursu & contentione superior euaserit, is præmij loco, aut palmæ seu victoriæ nomine quippiam referat, qua in re à nostris summis viribus controuersum sæpe fuit, si decem forte ob brauium concurrebant, quorum duo reliquis longe velociores pariter metam attigerunt, vter eorum præmium propositum laturus sit, an ambo forte, an neuter? Sunt enim qui putent vtrunque præmium insolidum habiturum, sunt qui firment dimidium præmij cuique dandum, sunt qui neutri eorum quicquam concedendum velint, sed iterum ad cursum secundum, vel certamen deueniendum esse, vt qui in hoc certamine repetito superior extiterit, palmam ferat, eorum autem, qui in hac vltima opinione sunt, quidam aiunt illos duos tantum ad repetitum certamen admittendos esse, qui reliquis priores metam attigerant, quidam vero existimant, vt vniuersi admitti debeant.

Quod autem neuter eorum palmam laturus sit, tenet Cinus *in procœmio digestorum*, Angel *in leg. cum qui. ff. ad Trebel.* & ibi Paul. & Ludo. Rom. & Alexand. *column. final.* sequitur & firmat esse communem opinio. Ant Corse. *in tract. de brauio. quæst. 1. colu. 1. 2. & 3.* tenent Alexand. qui alios refert *in leg. qui filiabus §. 1. ff. de leg. 1.* sequitur & ait esse communem sententiam Felin *in c. capitulum sanctæ Crucis nu. 18 de rescrip.* Aret. *in l. 1. §. idem acquirimus. nu. 60. ff. de acquirend. possess.* dicit communem sententiam *And. Tiraquell. de primogen. quæstion. 17. opin. 4. num. 12. & eadem quæstio. opin. 6. numer.* 10. Guidius de Suza. & And. Zasius, quos refert Alb *in procœm. ff orum. §. discipuli, vbi Bald. & alij.* Ab. *in leg. si fuerit. ff. de reb. dub.* Idem *in leg. cum qui. ff. ad Treb.* Iacob. de Arena, Richardus Oldrad. & And. de Pilis *in d. §. discipuli,* vt eos refert Alberic. *ibi.*

Con-

Contrariam partem, vt ambo victores fuisse videantur, præmiumque propositum æquis ex partibus diuisum ferant, tenent quam plures quos referunt Alex. & Felin. *vbi supra*, & And. Tiraq. *de primogen. quæst. 17. opin. 6. num. 10.* quia primus is esse intelligitur, quem nemo præcedit. *l. ex duobus. in princ. ff. de vulg. l. qui duos. ff. de reb. dub. l. 2. §. hereditas. ff. de suis, & leg. hered. l. si quis Titio §. fin. ff. de leg 2* vnde si duo priores pariter metam attigerunt, verum est neutrum ab altero præuentum fuisse, & longe minus à reliquis, qui tardiores extiterunt, sicque vtrunque primum fuisse iure dicemus, & dignum palma, & præmio proposito, verum quia integra res cuique dari nequit, partes concursu fient, *argument. text in leg. si pluribus. Digest de leg. 1. §. si ea res. Institut. de leg. l. re coniuncti. Digest. de leg. 3. l. vnic. §. vbi autem, cum §. seq Cod. de cad. toll.*

Tertia fuit opinio existimantium solidam rem præmij, palmæ, seu victoriæ nomine propositam cuique eorum dandam esse, quam tenuerunt plures relati per Andr. Tiraq. *vbi supra; & plenius in dict. quæst. 17. opinio. 4. numer. 12.* & huius iudicij fuisse videtur Achilles ab Homero *lib. 23 Iliados* relatus, nam cum præmium propositum esset ei qui in palæstra vicisset, Vlyssesque, & Aiax Telamonius ita certassent, vt neuter alterum vicisset, decreuit præmium vtrique dandum, prout refert Tiraquel. *vbi supra*, pro hac opinione fortiter facit text. *in leg. qui filii alib.; §. 1. ff. de leg. 1.* vbi illa verba (si qua mihi filia nata erit, centum ei hæres meus dato) hunc sensum habere videntur, vt si plures filiæ postea nascantur singulis filiabus vniuersa centum præstentur, nec destinguit vtrum omnes filiæ simul nascerentur, an successiue.

Quarta opinio fuit, quod sit locus gratificationi, *argu. l. si. ff. de relig. & sumpt. fune. & l. in naue Saupheli. ff. locati. l. si quis seruum. §. si inter duos. ff. de legatis secundo.*

Quinta fuit opinio, quod forte dirimatur, *argument. l. in tribus istis. ff. de iudic. l. si ad princip. Cod. communia de legatis*, vt refert Corsetus *vbi supra*, & Albe. *in proœm. Digestorum. §. discipuli. columna 2.* Quid dicendum? & sane verior, & æquior videtur secunda opinio supra relata, vt ambo admittantur, non vt solidam rem quisque assequatur, sed vt dimidiam illius rei partem alteruter capiat. Primo, quia ex proprietate verborum nullus eorum excludi potest, cum primus dicatur, quem nemo præcedit, hi autem à nemine præuenti fuerunt, ergo, &c. *dict. l. ex duobus. in princip. dict. leg. qui duos leg. quod de pariter. Digestis. de rebus. dub. leg. si ita fuerit. Digestis. de condit. & demonstr.* Deinde quia quando pluribus eadem res legatur siue separatim, siue coniunctim, & dubitatur istorum quis solidam rem assequi debeat, an dimidiam an forte nihil, obtinuit eligi mediam viam

Nnn 2 debere,

debere, vt partes viriles collegatarij ferant, *text. in l. si pluribus ff. de lega. 1 qui est melior de iur. l. coniunctim, & l. re coniuncti. Digest. de legat. 3. l. Mauio, in princip. ff. de lega. 2 §. si eadem. Institut. de lega. l. vnica. §. vbi autem. & §. seq. de cad. tol.* sic & in proposito, cum duo pariter metam attigerunt, qui ad eandem rem præmij loco propositam fuerunt inuitati, licet dubitari possit, an singuli solidam rem, an partem tantum, an forte nihil laturi essent, æquius & moderatius est mediam viam eligi, vt partem virilem quisque assequatur, nec quenquam mouere debet, quod mens pollicentis fuisse videretur, vt ad solidam rem vnus solus, qui cæteros velocitate anteiret inuitatus videretur. Nam & similiter qui mihi fundum, deinde tibi eundem fundum legauit, inspecta proprietate verborum solidum mihi fundum, tibique similiter solidum legasse videtur, & nihilominus partes concursu fiunt, nec per hoc legatum vitiatur, aut fit inutile, vt iuribus proxime adductis.

6 † Quod autem solidum cuique fundum legasse videretur probatur expressim in dict. *leg. si pluribus. ff. de lega. prim. & in leg. Mauio, in principio. verbo, totus ff. de lega. 2. in l. coniunctim. in verb. solidam. ff. de legat. 2. l. si separatim. ff. de condit. & demonst. dict. §. vbi autem, ad fin. l. 1. §. interdum. l. inde Neratius. ff. de vsufruct. accres.* Deinde pro hac parte videtur text expressus *in leg. si quis Titio. §. fina. ff. de legat. 2.* vbi qui vni ex libertis legauit cum plures haberet, nec appareret de quo sentiret, omnes inuitasse ad partes viriles videtur.

Tenendo istam partem *ad leg. duo sunt Titij. ff. de testament. tutela. & leg. si ita fuerit. Digest. de condition. & demonstrationibus. cum simili.* in quibus nititur communis opinio, responde, ibi fuisse incertitudinem inter personas agentium, actor enim suam intentionem probare debet & fundare. *leg. prim. leg. actor, quod asseuerat. Cod. de probat. §. commodum. Institut. de interdi. leg. qui accusare. Cod. de eden.* idque certo non contingenter. *leg. non hoc. Cod. vnde cognati.* in dictis autem iuribus, *& in leg. cum qui. ff. ad Trebell.* cum sim actor non certo & indubitanter, sed contingenter tantum probabat se ad relictum illud inuitatum fuisse. Titio enim relictum fuerat, & erant duo Titij. Item in partem illius impuberis, qui vltimus moreretur substitutus eram, nec docebam vter eorum nouissimus moreretur, sicque mea petitio, & intentio incerta erat omni ex parte, non sic in specie nostra, nam cum ambo metam primi, & pariter attingeremus, negari non potest quin verum & certum sit vtrunque nostrum ad solidum præmium inuitatum fuisse, licet concursu partes faciamus, quia solidam cuique dari natura non sinit. *leg. 3. §. ex contrario. Digest. de acquirend. poss.* cum & similiter si eadem res separatim mihi & tibi legaretur ad solidum quisq; inuitatus

uitatus

uitatus videretur, & per concursum partes faceremus, nec per hoc videretur esse vlla incertitudo quo ad viriles partes ferendas, vt *dict. l. si pluribus. cum simil. supra citatis*, licet id incertum haberi deberet, an testator vellet solidam rem vni dari, alteri vero eius æstimationem, vt ibidem. Vnde apparet non obesse *d. l. qui filiabus.* §. 1. *de lega.* 1. *ff.* vbi illa verba (si qua mihi filia genita erit centum ei hæres meus dato) hunc habent sensum, vt si plures nascantur singulis singula, integraque centum præstentur: nam ibi non primam tantum nascentem testator inuitauit ad lucrum, hic autem eum qui primus metam attigisset inuitauimus, sicque verisimiliter de vno tantum præcurrente, & de vnico tantum præmio cogitatum fuit. At *in dict. l. qui filiabus.* verisimiliter cogitari potuit plures filias nascituras, sicque nec de vnica nascente, nec de vnica summa, aut relicto cogitatum fuisse intelligendum est, sicque vbi de vnica persona, & vnico præmio verisimiliter cogitatum fuit, fiunt partes concursu, vbi vero de pluribus personis & pluribus emolumentis verisimiliter cogitatum fuit, non fiunt partes concursu, sed solidum cuique conceditur. Præterea † quando virtuti, excellentiæ, eminentiæ, victoriæque præmium pollicetur, non tanto præmio, & palma dignus videtur is qui simul cum aliis victor extitit, quam ille qui omnes omnino superauit, vt & patet ad sensum, & probatur *argu. l.* 1. *ff. de orig. iur.* dum ait, id demum perfectum esse quod ex omnibus suis partibus constat. Nam & similiter nihil actum esse intelligimus, cum aliquid superest agendum, *argument. l. penultim. & final. Cod. ad Syllan.* vnde etiam in pœnalibus, si dies dicta ad opus faciendum aduentauerit opere nondum profecto tam pœna promissa commissa intelligitur, quam si operis nihil omnino factum esset. *l. cum ita stipulatus sim mihi à Proculo. ff. de verb. oblig.* vbi per omnes, tunc sic ea conditio (præmium ei qui primus metam attigerit dabitur) † hunc habet sensum, vt qui cursu, ac velocitate reliquos omnes vicerit & superauerit, is demum præmium ferat, ergo licet is omnes alios præter vnum vicerit, quia aliquid ei superest agẽdum, nihil omnino egisse videtur, *vt dd. ll.* Neque ad rem pertinet *d. l. si pluribus. cum simil. ff. de leg.* 1. nam illud procedit magis quidem ex legis interpretatione, quam ex proprietate verborum, & ita etiam procedit d. l. qui duos. *dict. l. quod de pariter. ff. de rebus dubiis, cum similibus.* Præterea procedunt illa iura in re non reiterabili, aut repetibili, & sic ad piam legis interpretationem necessario recurrendum est, aliud est in specie nostra, vbi cursus erat reiterabilis. Sicque intelligendum etiam est quod diximus supra *cap. præcedent.* de præmio proposito ei qui primus vrbis obsessæ mœnia ascenderet, nam si duo pariter ascenderunt vrbe capta, cum res repetibilis, ac reiterabilis non sit, ad piam interpretationem necessario recurren-

7 (margin, beside "Præterea † quando")
8 (margin, beside "hunc habet sensum")

dum est, quæ habet præmium inter eos diuidi, ergo in specie nostra verissimum est ex mente pollicitantium neutrum eorum victorem extitisse sicque certamen iterum repetendum esse, & in eo tantum quomodo manebit, an ab omnibus simul decem, an vero à solis illis duobus is cursus repetendus sit, pro nostra & communi sententia facit, quia in conditionalibus dispositionibus etiam a proprietate sermonis recedimus, vt mentem agentium sequamur. *l hæredes mei.§.cum ita ff ad Trebell, l. quibus diebus §. dominus. ff. de condit. & demonst. & vtrobique per Soci.* Ex superioribus apparet nullo colore defendi posse opinionem eorum quos supra retulimus tenuisse solidum præmium cuique dandum esse, id enim palam aduersatur repugnatque menti ipsorum pollicitantium, qui præmium dare voluerunt, ei soli, quia ad veram gloriam contendens cæteros omnes nullo dempto superaret, nec dubium est quin neuter istorum verum erit dicere quod omnes omnino superasset, ergo præter mentem & sensum eorum esset
9 ei præmium pactum præstari. Non † quoque tenenda est sententia existimantium locum esse gratificationi, & longe minus sententia eorum, quæ omnibus pariter iubet præmium denegari, cum adhuc integra res sit ad certamen repetendum, & hanc nostram sententiam (quæ ex mente communis opinio est) vsus hominum probat, nam in ludis, & certaminibus qui Hispaniæ frequentantur (quos iustas Hispaniæ dicimus) si in congressibus designatis neuter alterum superauit, certamen quasi re infecta, sed integra tamen repetitur. Idemque vsu fit in ludo schacorum quoties in tali ludo, aut certamine neuter alterũ vicerat, quod accidit quando ludus iuxta sermonem Hispanum *se haze manna.* Idemque in similibus certaminibus.

SVMMARIA.

1 *Conditio illa, ei qui primus ex decem currentibus metam attigerit præmium dabitur, an si duo anteriores pariter metam attigerunt, sicque certamen sit repetendum, defecta videatur quo ad omnes demptis illis duobus anterioribus, vt sic ab illis tantum non etiam à reliquis tardioribus sit certamen repetendum, egregia quæstio.*

2 *Pluralitas resoluitur in suas singularitates, etiam in conditionibus implendis.*

CAPVT XCII.

1 FREQVENS † ludus est per Italiam ad brauium currere, in quo ludo equestri contingere solet, vt ex decem forte equitibus, qui currebant, duo, qui cæteris longe anteriores velocioresque vehebantur, pariter metam attingerent, vel quia in eodem momento temporis, vel si non eodem momento, non tamen

men dignosci potuit, vter prior ad locum destinatum peruenisset, vel quod crebrius contingit procunciatum fuit signum currentibus non rite datum fuisse, vt sic iterum currendum sit, quibus casibus illud apprime controuersum fuit retenta communi opinione existimantium iterum currendum esse, an ab omnibus is cursus repetendus sit, an vero à solis duobus illis qui reliquis velociores, & anteriores pariter metam attigerunt, & quod ab omnibus iis cursus repetendus sit, tenuerunt Cinus in procemio *ff. Angel. in l. eum qui. ff. ad Treb*, & ibi Paul. & Alexan. & Anto, Corsetus *in tract. de brauio, quæst.* 1. *nu*. 5. qui firmat hanc esse communem opin.

Contrariam partem tenent Bald *in procemio. ff. §. itaque.* Ioannes Lecirier *in tract. primogenituræ, quæst.* 9. *numero* 22., qui hanc partem firmat esse magis communem, quam superiorem huic aduersam. Baldus *in sui statutis verb. brauium*, secundum quem id seruat consuetudo, qua de re per Albericum *in procemio supra allegato. §. discipuli*, per Alexand. *in l. qui filiabus. §.* 1. *ff. de legatis* 1. per eundem *in l. eum qui. ff. ad Trebell.* Quid dicendum? & quidem quando signum currentibus rite datum fuit, nec vlla alia ratione cursus repetitur, nisi ob id, quod ex duobus qui cæteris velociores apparuerunt, non potuit dignosci vter prior ad locum destinatum peruenisset, magis est, vt illi duo tantum cursum repetere debeant, non etiam reliqui tardiores, nam in illo cursu primo, & contentione apparuit euidenter, vt duo illi priores reliquos omnes vicerint, & licet præmium victoriæ ad vtrum ex illis pertinere deberet incertum esset, tamen ipsa victoria respectu tardiorum certa fuit & nota, aliud enim est ipsa victoria, aliud præmium victoriæ, illi enim priores licet inter se victores non extiterint, tamen respectu tardiorum victores extiterunt, eosque excludere debuerunt, *argumen. l. boues. §. hoc sermone. ff. de verborum signification. lez. si quis hæredem. C. de institu. & substitu.* Præterea illa verba indefinita, qui primus metam attigerit, æquipollet vniuersali. *l.* 2. *ff. de liber. & posthum. §. nominatim. Institut. de exhæred. libero.* & verificatur in pluribus, qui à nemine præcedebantur, & per hoc primi dicuntur. *l. ex duobus in principio, Digest. de vulgar. l. qui duos. l. quod de pariter. Digest. de rebus dub.* quod si verum est, illos fuisse priores, & victores, verum similiter erit, reliquos qui à nemine præcedebantur, & per hoc primi dicuntur. *l. ex duobus, in princip. ff. de vulgar l. qui duos. l. quod de pariter. ff. de reb. dub.* quod si verum est, illos fuisse priores, & victores, verum similiter erit, reliquos qui tardiores fuerunt, victos videri, & consequenter præmio proposito exclusos, licet pręmium propositum incertum sit, qua ex parte ad victores pertinere debeat, nam & in prælio superatis non ideo minus victi dicentur, quod postea victores inter se spoliorum

4 Vnde † infero quod etiam suspecta est per eandem rationem communis illa opinio supra relata, quæ habet, quod si verba talia forent (equo qui primus metam attigerit, &c.) tunc præmium acquiret eques expulsus, cuius equus vacuus prius metam attigerat, nam & hoc casu verba illa ad mentem eorum qui talem ludum ordinarunt, trahenda sunt, vt de equite metam attingente, dum equo insideret, intelligenda sint, non de equo solo metam attingente, per rationes supra relatas, quas non expedit repetere, verba enim solent & debent impropriari, vt ad mentem trahantur agentium. *l. stipul. ista §. hi qui. & §. hac quoque ff. de ver. ob. l. heredes mei. §. cum ita. ff ad Treb. l. 3. C. de lib. prate. l. 3. C. de inoffi. testam. l. fi. C. de hered. inst. l. fundus qui locatus. ff. de fund. instru. l. qui heredi. §. dominus. ff. de condi & dem. iuncl. l. hi qui. §. Flauius. ff. de sol.* etiam si per talem interpretationem recedatur à proprietate verborum, *vt dd. ll. ergo*, &c.

5 Ludus † vulgaris est per Italiam, & contentio non inamœna ad brauium concurrere, vt qui in tali concursu & contentione superior euaserit, is præmij loco, aut palmæ seu victoriæ nomine quippiam referat, qua in re a nostris summis viribus controuersum sæpe fuit, si decem forte ob brauium concurrebant, quorum duo reliquis longe velociores pariter metam attigerunt, vter eorum præmium propositum laturus sit, an ambo forte, an neuter? Sunt enim qui putent vtrunque præmium insolidum habiturum, sunt qui firment dimidium præmij cuique dandum, sunt qui neutri eorum quicquam concedendum velint, sed iterum ad cursum secundum, vel certamen deueniendum esse, vt qui in hoc certamine repetito superior extiterit, palmam ferat, eorum autem, qui in hac vltima opinione sunt, quidam aiunt illos duos tantum ad repetitum certamen admittendos esse, qui reliquis priores metam attigerant, quidam vero existimant, vt vniuersi admitti debeant.

Quod autem neuter eorum palmam laturus sit, tenet Cinus *in proœmio digestorum*, Angel *in leg. cum qui. ff. ad Trebel.* & ibi Paul. & Ludo. Rom. & Alexand. *column. final.* sequitur & firmat esse communem opinio. Ant Corse. *in tract. de brauio. quæst. 1. colu. 1. 2. & 3.* tenent Alexand. qui alios refert *in leg. qui filiabus §. 1. ff. de leg. 1.* sequitur & ait esse communem sententiam Felin *in c. capitulum sanctæ Crucis nu. 18 de rescrip.* Aret. *in l. 1. §. idem acquirimus. nu. 60. ff. de acquirend. possess.* dicit communem sententiam *And. Tiraquell. de primogen. quæstion. 17. opin. 4 num. 12. & eadem quæstio. opin. 6. numer.* 10. Guidius de Suza. & And. Zasius, quos refert Alb *in proœm. ff orum. §. discipuli, vbi Bald. & alij.* Ab. *in leg. si fuerit. ff. de reb. dub.* Idem *in leg. cum qui. ff. ad Treb.* Iacob. de Arena, Richardus Oldrad. & And. de Pisis *in d. §. discipuli*, vt eos refert Alberic. *ibi.*

Con-

Contrariam partem, vt ambo victores fuisse videantur, præmiumque propositum æquis ex partibus diuisum ferant, tenent quam plures quos referunt Alex. & Felin. *vbi supra*, & And. Tiraq. *de primogen. quæst. 17. opin. 6. num. 10.* quia primus is esse intelligitur, quem nemo præcedit. *l. ex duobus. in princ. ff. de vulg. l. qui duos. ff. de reb. dub. l. 2. §. hereditas. ff. de suis, & leg. hæred. l. si quis Titio §. fin. ff. de leg. 2* vnde si duo priores pariter metam attigerunt, verum est neutrum ab altero præuentum fuisse, & longe minus à reliquis, qui tardiores extiterunt, sicque vtrunque primum fuisse iure dicemus, & dignum palma, & præmio proposito, verum quia integra res cuique dari nequit, partes concursu fient, *argument. text in leg. si pluribus. Digest. de leg. 1. §. si ea res. Institut. de leg. l. re coniuncti. Digest. de leg. 3. l. vnic. §. vbi autem, cum §. seq. Cod. de cad. toll.*

Tertia fuit opinio existimantium solidam rem præmij, palmæ, seu victoriæ nomine propositam cuique eorum dandam esse, quam tenuerunt plures relati per Andr. Tiraq. *vbi supra; & plenius in dict. quæst. 17. opinio. 4. numer. 12.* & huius iudicij fuisse videtur Achilles ab Homero *lib. 23 Iliados* relatus, nam cum præmium propositum esset ei qui in palæstra vicisset, Vlyssesque, & Aiax Telamonius ita certassent, vt neuter alterum vicisset, decreuit præmium vtrique dandum, prout refert Tiraquel. *vbi supra*, pro hac opinione fortiter facit text. *in leg. qui filiab. §. 1. ff. de leg. 1.* vbi illa verba (si qua mihi filia nata erit, centum ei hæres meus dato) hunc sensum habere videntur, vt si plures filiæ postea nascantur singulis filiabus vniuersa centum præstentur, nec destinguit vtrum omnes filiæ simul nascerentur, an successiue.

Quarta opinio fuit, quod sit locus gratificationi, *argu. l. si. ff. de relig. & sumpt. fune. & l. in naue Saupheli. ff. locati. l. si quis seruum. §. si inter duos. ff. de legatis secundo.*

Quinta fuit opinio, quod forte dirimatur, *argument. l. in tribus istis. ff. de iudic. l. si ad princip. Cod. communia de legatis*, vt refert Corsetus *vbi supra*, & Albe. *in proœm. Digestorum. §. discipuli. columna 2.* Quid dicendum? & sane verior, & æquior videtur secunda opinio supra relata, vt ambo admittantur, non vt solidam rem quisque assequatur, sed vt dimidiam illius rei partem alteruter capiat. Primo, quia ex proprietate verborum nullus eorum excludi potest, cum primus dicatur, quem nemo præcedit, hi autem à nemine præuenti fuerunt, ergo, &c. *dict. l. ex duobus. in princip. dict. leg. qui duos. leg. quod de pariter. Digestis. de rebus. dub. leg. si ita fuerit. Digestis. de condit. & demonstr.* Deinde quia quando pluribus eadem res legatur siue separatim, siue coniunctim, & dubitatur istorum quis solidam rem assequi debeat, an dimidiam an forte nihil, obtinuit eligi mediam viam

debere, vt partes viriles collegatarij ferant, *text. in l. si pluribus ff. de lega. 1 qui est melior de iur. l. coniunctim, & l. re coniuncti. Digest. de legat. 3. l. Mauio, in princip. ff. de lega. 2 §. si eadem. Institut. de lega. l. vnica. §. vbi autem. & §. seq. de cad. tol.* sic & in proposito, cum duo pariter metam attigerunt, qui ad eandem rem præmij loco propositam fuerunt inuitati, licet dubitari possit, an singuli solidam rem, an partem tantum, an forte nihil laturi essent, æquius & moderatius est mediam viam eligi, vt partem virilem quisque assequatur, nec quenquam mouere debet, quod mens pollicentis fuisse videretur, vt ad solidam rem vnus solus, qui cæteros velocitate anteiret inuitatus videretur. Nam & similiter qui mihi fundum, deinde tibi eundem fundum legauit, inspecta proprietate verborum solidum mihi fundum, tibique similiter solidum legasse videtur, & nihilominus partes concursu fiunt, nec per hoc legatum vitiatur, aut fit inutile, vt iuribus proxime adductis.

6 † Quod autem solidum cuique fundum legasse videretur probatur expressim in dict. *leg. si pluribus. ff. de lega. prim. & in leg. Mauio, in principio. verbo, totus ff. de lega. 2. in l. coniunctim. in verb. solidam. ff. de legat. 2. l. si separatim. ff. de condit. & demonst. dict. §. vbi autem, ad fin. l. 1. §. interdum. l. inde Neratius. ff. de vsufruct. accresc.* Deinde pro hac parte videtur text expressus *in leg. si quis Titio. §. fina. ff. de legat. 2.* vbi qui vni ex libertis legauit cum plures haberet, nec appareret de quo sentiret, omnes inuitasse ad partes viriles videtur.

Tenendo istam partem *ad leg. duo sunt Titij. ff. de testament. tutela. & leg. si ita fuerit. Digest. de condition. & demonstrationibus. cum simili.* in quibus nititur communis opinio, responde, ibi fuisse incertitudinem inter personas agentium, actor enim suam intentionem probare debet & fundare. *leg. prim. leg. actor, quod asseuerat. Cod. de probat. §. commodum. Institut. de interdi. leg. qui accusare. Cod. de eden.* idque certo non contingenter. *leg. non hoc. Cod. vnde cognati.* in dictis autem iuribus, *& in leg. cum qui. ff. ad Trebell.* cum sim actor non certo & indubitanter, sed contingenter tantum probabat se ad relictum illud inuitatum fuisse. Titio enim relictum fuerat, & erant duo Titij. Item in partem illius impuberis, qui vltimus moreretur substitutus eram, nec docebam vter eorum nouissimus moreretur, sicque mea petitio, & intentio incerta erat omni ex parte, non sic in specie nostra, nam cum ambo metam primi, & pariter attingeremus, negari non potest quin verum & certum sit vtrunque nostrum ad solidum præmium inuitatum fuisse, licet concursu partes faciamus, quia solidam cuique dari natura non finit. *leg. 3. §. ex contrario. Digest. de acquirend. poss.* cum & similiter si eadem res separatim mihi & tibi legaretur ad solidum quisq; inuitatus

uitatus videretur, & per concursum partes faceremus, nec per hoc videretur esse vlla incertitudo quo ad viriles partes ferendas, vt *dict. l. si pluribus. cum simil. supra citatis*, licet id incertum haberi deberet, an testator vellet solidam rem vni dari, alteri vero eius æstimationem, vt ibidem. Vnde apparet non obesse *d. l. qui filiabus.* §. 1. *de lega.* 1. *ff.* vbi illa verba (si qua mihi filia genita erit centum ei hæres meus dato) hunc habent sensum, vt si plures nascantur singulis singula, integraque centum præstentur: nam ibi non primam tantum nascentem testator inuitauit ad lucrum, hic autem eum qui primus metam attigisset inuitauimus, sicque verisimiliter de vno tantum præcurrente, & de vnico tantum præmio cogitatum fuit. At *in dict. l. qui filiabus.* verisimiliter cogitari potuit plures filias nascituras, sicque nec de vnica nascente, nec de vnica summa, aut relicto cogitatum fuisse intelligendum est, sicque vbi de vnica persona, & vnico præmio verisimiliter cogitatum fuit, fiunt partes concursu, vbi vero de pluribus personis & pluribus emolumentis verisimiliter cogitatum fuit, non fiunt partes concursu, sed solidum cuique conceditur. Præterea † quando virtuti, excellentiæ, eminen- 7
tiæ, victoriæque præmium pollicetur, non tanto præmio, & palma dignus videtur is qui simul cum aliis victor extitit, quam ille qui omnes omnino superauit, vt & patet ad sensum, & probatur *argu. l.* 1. *ff de orig. iur.* dum ait, id demum perfectum esse quod ex omnibus suis partibus constat. Nam & similiter nihil actum esse intelligimus, cum aliquid superest agendum, *argument. l. penultim. & final. Cod. ad Syllan.* vnde etiam in pœnalibus, si dies dicta ad opus faciendum aduentauerit opere nondum profecto tam pœna promissa commissa intelligitur, quam si operis nihil omnino factum esset. *l. cum ita stipulatus sim mihi à Proculo. ff. de verb. oblig.* vbi per omnes, tunc sic ea conditio (præmium ei qui primus metam attigerit dabitur) † hunc habet sensum, vt qui 8
cursu, ac velocitate reliquos omnes vicerit & superauerit, is demum præmium ferat, ergo licet is omnes alios præter vnum vicerit, quia aliquid ei superest agẽdum, nihil omnino egisse videtur, *vt dd. ll.* Neque ad rem pertinet *d. l. si pluribus. cum simil. ff. de leg.* 1. nam illud procedit magis quidem ex legis interpretatione, quam ex proprietate verborum, & ita etiam procedit d. l. qui duos. *dict. l. quod de pariter. ff. de rebus dubiis, cum similibus.* Præterea procedunt illa iura in re non reiterabili, aut repetibili, & sic ad piam legis interpretationem necessario recurrendum est, aliud est in specie nostra, vbi cursus erat reiterabilis. Sicque intelligendum etiam est quod diximus supra *cap. præcedent.* de præmio proposito ei qui primus vrbis obsessæ mœnia ascenderet, nam si duo pariter ascenderunt vrbe capta, cum res repetibilis, ac reiterabilis non sit, ad piam interpretationem necessario recurren-

dum est, quæ habet præmium inter eos diuidi, ergo in specie nostra verissimum est ex mente pollicitantium neutrum eorum victorem extitisse sicque certamen iterum repetendum esse, & in eo tantum quomodo manebit, an ab omnibus simul decem, an vero à solis illis duobus is cursus repetendus sit, pro nostra & communi sententia facit, quia in conditionalibus dispositionibus etiam a proprietate sermonis recedimus, vt mentem agentium sequamur. *l. hæredes mei. §. cum ita ff ad Trebell, l. quibus diebus §. dominus. ff. de condit. & demonst. & vtrobique per Soci.* Ex superioribus apparet nullo colore defendi posse opinionem eorum quos supra retulimus tenuisse solidum præmium cuique dandum esse, id enim palam aduersatur repugnatque menti ipsorum pollicitantium, qui præmium dare voluerunt, ei soli quia ad veram gloriam contendens cæteros omnes nullo dempto superaret, nec dubium est quin neuter istorum verum erit dicere quod omnes omnino superasset, ergo præter mentem & sensum eorum esset
9 ei præmium pactum præstari. Non † quoque tenenda est sententia existimantium locum esse gratificationi, & longe minus sententia eorum, quæ omnibus pariter iubet præmium denegari, cum adhuc integra res sit ad certamen repetendum, & hanc nostram sententiam (quæ ex mente communis opinio est) vsus hominum probat, nam in ludis, & certaminibus qui Hispaniæ frequentantur (quos iustas Hispaniæ dicimus) si in congressibus designatis neuter alterum superauit, certamen quasi re infecta, sed integra tamen repetitur. Idemque vsu fit in ludo schacorum quoties in tali ludo, aut certamine neuter alterũ vicerat, quod accidit quando ludus iuxta sermonem Hispanum *se haze manna*. Idemque in similibus certaminibus.

SVMMARIA.

1 *Conditio illa, ei qui primus ex decem currentibus metam attigerit præmium dabitur, an si duo anteriores pariter metam attigerunt, sicque certamen sit repetendum, defecta videatur quo ad omnes demptis illis duobus anterioribus, vt sic ab illis tantum non etiam à reliquis tardioribus sit certamen repetendum, egregia quæstio.*

2 *Pluralitas resoluitur in suas singularitates, etiam in conditionibus implendis.*

CAPVT XCII.

1 FREQVENS † ludus est per Italiam ad brauium currere, in quo ludo equestri contingere solet, vt ex decem forte equitibus, qui currebant, duo, qui cæteris longe anteriores velociores que vehebantur, pariter metam attingerent, vel quia in eodem momento temporis, vel si non eodem momento, non tamen

men dignosci potuit, vter prior ad locum destinatum peruenisset, vel quod crebrius contingit procunciatum fuit signum currentibus non rite datum fuisse, vt sic iterum currendum sit, quibus casibus illud apprime controuersum fuit retenta communi opinione existimantium iterum currendum esse, an ab omnibus is cursus repetendus sit, an vero à solis duobus illis qui reliquis velociores, & anteriores pariter metam attigerunt, & quod ab omnibus iis cursus repetendus sit, tenuerunt Cinus in proœmio *ff. Angel. in l. eum qui. ff. ad Treb*, & ibi Paul. & Alexan. & Anto. Corletus *in tract. de brauio, quæst.* 1. *nu.* 5. qui firmat hanc esse communem opin.

Contrariam partem tenent Bald. *in proœmio. ff. §. itaque.* Ioannes Lecirier *in tract. primogenituræ, quæst.* 9. *numero* 22., qui hanc partem firmat esse magis communem, quam superiorem huic aduersam. Baldus *in suis statutis verb. brauium*, secundum quem id seruat consuetudo, qua de re per Albericum *in proœmio supra allegato. §. discipuli*, per Alexand. *in l. qui filiabus. §. 1. ff. de legatis* 1. per eundem *in l. eum qui. ff. ad Trebell.* Quid dicendum? & quidem quando signum currentibus rite datum fuit, nec vlla alia ratione cursus repetitur, nisi ob id, quod ex duobus qui cæteris velociores apparuerunt, non potuit dignosci vter prior ad locum destinatum peruenisset, magis est, vt illi duo tantum cursum repetere debeant, non etiam reliqui tardiores, nam in illo cursu primo, & contentione apparuit euidenter, vt duo illi priores reliques omnes vicerint, & licet præmium victoriæ ad vtrum ex illis pertinere deberet incertum esset, tamen ipsa victoria respectu tardiorum certa fuit & nota, aliud enim est ipsa victoria, aliud præminm victoriæ, illi enim priores licet inter se victores non extiterint, tamen respectu tardiorum victores extiterunt, eosque excludere debuerunt, *argumen. l. boues. §. hoc sermone. ff. de verborum signification. leg. si quis hæredem. C. de institu. & substitu.* Præterea illa verba indefinita, qui primus metam attigerit, æquipollet vniuersali. *l.* 2. *ff. de liber. & posthum. §. nominatim. Institut. de exhæred. libero.* & verificatur in pluribus, qui à nemine præcedebantur, & per hoc primi dicuntur. *l. ex duobus in principio, Digest. de vulgar. l. qui duos. l. quod de pariter. Digest. de rebus dub.* quod si verum est, illos fuisse priores, & victores, verum similiter erit, reliquos qui à nemine præcedebantur, & per hoc primi dicuntur. *l. ex duobus, in princip. ff. de vulgar l. qui duos. l. quod de pariter. ff. de reb. dub.* quod si verum est, illos fuisse priores, & victores, verum similiter erit, reliquos qui tardiores fuerunt, victos videri, & consequenter præmio proposito exclusos, licet premium propositum incertum sit, qua ex parte ad victores pertinere debeat, nam & in prælio superatis non ideo minus victi dicentur, quod postea victores inter se spoliorum

diuidendorum causa præliarentur. Vnde verum non est, quod quidam falso opinantur, in hac specie nullum victum videri, quia nullus extitit victor, *argumen. l. nec vtile. ff. ex quibus cauf. maio.* quinimmo & victi extiterunt, & etiam victores, præsertim cum concursis horum victorum qui ad præmium, vel lucrum fuerunt inuitati, non inducat vllam incertitudinem, quæ soleat nocere, licet præmium propositum minuatur. *l. si pluribus ff. de leg. 1. §. si eadem res. Institutio de lega. §. vbi autem. cum § sequent. C. de caduc. tollend.* quod iustificatur ex his quæ diximus in tribus quæstionibus præcedentibus. Hoc quando signum currentibus rite datum fuit, non sic si minus rite, nam tunc omnes cursum repetere deberent, vt tardiores exclusi non magis videantur, quam priores, quia inutiliter factum non impedit iterum fieri non magis quam si re vera factum nihil esset. *c. non præstat. de regu. iur. in 6. l. qui per salutem. ff. de iureiur. l. hac conditio, in principio. ff. de cond & demonst. l. 2. § data. ff. de opinione legata*, nam & testamentum inutiliter factum, pro infecto habetur. *§. 1. & §. 2. Institutio. quibus modis testament. infirmen. l. final. ff. de hæred. instit. l. si iure. ff. de lega tertio.* & hoc casu potest saluari illa pars affirmatiua, quæ habet omnes admittendos ad cursum repetendum, quando cursus non rite fuit apprehensus, quia tunc nullus currentium potuit suam conditionem facere meliorem, nec deteriorem, sed si cursus rite fuit apprehensus, tunc procedat opinio contraria, & est vera, & noua harum sententiarum inter sese pugnantium compositio, tu videris, an sit præter sententiam scribentium. Pro hac parte facit elegans quæstio, de qua per Iason. post alios *in l. qui per salutem, supra allegata*, dum disputat, an testes nulliter recepti possint iterum produci super eisdem articulis vel directo contrariis, qua de re per nos *lib. 2. c. 31. nu. 13. cum præc. & seq. infra Tomo 2. incip. cap. post didicita.*

Et pro principali nostra opinione, quæ forte receptior est, facit viua ratio ab aliis (in quorum scripta inciderim) non
2 præuisa. Nam † etiam in conditionibus implendis pluralitas resoluitur in suas singularitates, licet etiam ageretur de lucro acquirendo. *l. 2 §. fin ff. de cond. instit. l. falsa. §. fin. ff. de cond. & demon. l. Stichum qui meus erit.* vbi per Ias. Alex. & alios communiter post Bar. *ibi. ff. de leg. 1* modo sic illa conditio (qui primus metam attigerit) ex mente pollicitantium perinde habeatur, ac si dictum esset ei, qui reliquos omnes concertatores vicerit, præmium dabitur. at dubium non est, quin talis pluralitas resoluatur in suas singularitates, hoc est, quod tam victus inueniatur, qui singulariter, hoc est, qui in singulari certamine victus fuit, quam si promiscue, aut pariter cum reliquis victus fuisset, quid enim si præmium propositum fuisset ei, qui in singulari certamine omnes, qui hodie in palæstra certare voluissent, vicisset, quo casu singulariter

lariter non promiscue res agenda esset veluti fit in congressibus (quos Hispane iustas appellamus) quid item si inter cursores præmium propositum esset ei qui omnes omnino supetasset cursus velocitate, ita tamen quod iussum esset, ne omnes pariter concurrerent, sed quod bini concurrerent, & Titius illo in bino concursu nouem viros superauit, sed cum decimo pariter metam attigit, sane nullus modo sanus negabit, quin reliqui iam victi erant, victi quoque permaneant, etiamsi eorum victor alterum sibi parem inuenerit, eadem ergo parque ratio est, quando omnes vincere debebat in cursu omniũ hominum promiscuo, quæ est quãdo omnes supetare debebat in cursu bino, vel etiam terno, vel quaterno, sicque idem ius, eademque interpretatio *l. illud ff. ad leg. Aquil.*

SVMMARIA.

1 *Variæ conditionum species.*

2 *Modus & conditio differunt.*

3 *Conditio mixta si deficit per casum deficit relictum, secus si deficit per eum, in cuius persona erat implenda*

4 *Fortuna vt cæca sit & iniqua.*

5 *Malitiis obuiandum.*

6 *Conditio si deficit facto implere debentis deficit relictum.*

7 *Actoris implementum semper præcedere debet.*

8 *Conditio in omni, quod per me stat mihi nocet.*

9 *Conditio defecta nocet per casum contingentem in persona implere debentis id est honorati.*

10 *Conditio deficiens per casum contingentem in persona implere debentis nocet, si est mixta conditio.*

11 *Conditio si volet suspendit rectum, & impedit transmissionem.*

12 *Conditio deficiens quando per me stat nocet ẽt in libertate.*

13 *Conditio deficiens nõ nocet quãdo per implere debentem stetit ex post facto.*

14 *Conditio deficiens quando per implere debentem stetit, quia inhonestum non nocet.*

15 *Conditio deficiens quando stat per tertiũ, in cuius persona est conditio implenda non nocet.*

16 *Conditio deficiens quando stat per tertium, in cuius persona conditio non erat implenda, an noceat.*

17 *Conditio deficiens quando stat per oneratum, nunquam nocet.*

18 *Victoria non est res potestatiua.*

19 *Conditio deficiens quando stat per testatorem, non nocet.*

20 *Cõditio deficiens quando stetit per casum nocet.*

21 *Cõditio deficiẽs quãdo stat per casum nocet, licet do:m nomine lege casum tur.*

22 *Conditio causualis deficiens per casum nocet.*

23 *Conditio casu deficiens an noceat quando testator alias erat relicturus.*

24 *Conditio potestatiua deficiens per casum, nocet aliquando.*

25 *Modus mixtus deficiens per casum*

casum non nocet
26 *Libertatis fauore an modus deficiens desinat nocere.*
27 *Alimentorum fauore an modus deficiens desinat nocere.*
28 *Conditio mixta deficiens per casum, non nocet ecclesiæ.*
29 *Modi pluralitas resoluitur in singularitates*

Cap. XCIII.

1 SI † conditio mixta deficit per casum, non debetur legatũ, hoc dicit Bart. & Pau. *per tex. ibi in l. legatum. C. de condi. inser.* Vel aliter, si conditio per casum deficit nuptiarum, deficit legatum, secus si deficit per dissensum alterius partis. Et sciẽdum est, quod conditionum tres sunt species principales, nam quædam conditio est necessaria & ista est duplex, nam quædã est certa, an & quãdo, puta si Sol orietur quædã certa, an, sed non quando, puta si antichristus nascatur. si morieris, & similes, *vt l. pupillus. §. qui sub conditione. ff. de nouationib. d. l. quod si sub ea. ff. de cõdicilio. inde cum similibus* Quędam & secunda est cõditio impossibilis, & ista est quadruplex, *vt per glo. & doct. in l. 1. ff. de cõd. insti. & in l. obtinuit. ff. de cond. & demon. glo. melior de iure insti. de her. inst. §. impossibilis.* Quædã & tertia est conditio possibilis, & est illa, quæ concipitur in futurum, & habet se ad esse & non esse, & ista est quæ suspendit actum, vt si nauis ex Asia venerit, si x. dederis, & similes, si autem concipitur in pręsens vel præteritum non dicuntur propriæ conditiones. *l. cum ad præsens ff. si cert. peta.* cum concordantiis, & de ista conditione tractatur in dicta *l. legatum. C. de condi. insertis,* cum sua materia. Ista autem conditio possibilis adhuc est triplex, nam quædam est mere potestatiua, quędã mere casualis, quædam est mixta, quas declarat Iurisconf. *in suus quoque ff. de hæredibus instituen. & est text in leg. 1 § sin autem. C. de cadu. tollen. per Doctor. in l. si pater C. de instit. & substit.* Hæc autem mixta est duplex, nam quædam dicitur mixta, quæ pendet ex potestate duorum, puta si nupserit Bertæ, *vt in. l. legatum, & in l. 1. C. de institutionb. & substitutionibus, cum similibus.* alia dicitur mixta, quæ pendet partim à voluntate implere debentis, partim à casu, & fortuna, de qua habes text. & ibi docto *in l si pater. C. de institu. & substi. & in d l suus quoque.* Se-
2 cundo breuiter præmitto † quod in iure nostro reperiuntur duo termini qui differunt inter se, scilicet conditio & modus, qui qualiter inter se conueniant & differant, declarat Gloss. notabilis, & ibi Doctor. *in leg. 1. Cod de his quæ sub modo. & aliquid per Gloss. in regul leg. 1. Cod. de falsa causa adiecta. leg. & institution. de leg. §. longe & Digest. de cond. & demon. in rubri.*

3 His præmissis † contra regulam nostram opono *dict. l. 1. Cod. de institu. & substitu, & de text. in l. in testamento. ff de conditio. & demonstr.* vbi cauetur, quod quando aliquis est institutus, vel est alicui

cui legatum ſub conditione, ſi nupſerit certæ perſonæ, ſi per iſtum inſtitutum, vel legatarium non ſtat quo minus conditio impleatur, habetur pro impleta, & conſequitur inſtitutionem, ſic & hic videbatur, nam licet non ſtetit per inſtitutum, quo minus contraheret matrimonium, ſed ſtetit per caſum, id eſt, per mortem illius cũ quo debebat contrahere, & tamen nõ conſequitur legatum, cuius contrarium, dicitur *in dict. leg. 1. cum ſimilibus.* iſtud eſt valde difficile contrarium, ſecundum Bart. *in dict. l 1.* Gloſſ. *in dict. l. in teſtamento,* hoc format & ſoluit, & plenius Gloſ. *in dict. l.* vbi multipliciter reſpondet, vera & communis ſolutio eſt, quod aut ſtat per eum, in cuius perſona debet conditio impleri, & tunc habetur pro impleta, & ita intelligitur *dict. leg.* 1. aut ſtat per caſum fortuitum, puta per mortem alterius partis, & tunc habetur pro defecta, ita intelligitur *dict l. legatum* & ego dico quod iſtam ſolutionem in vtroque membro ponit expreſſe text. *in d. l in teſtamento. 2. parte.*

Ratio huius diſtinctionis eſt ſecundum Bald. *in d l. legatum,* licet contrarium prædictum non formet, quia quando conditio deficit per caſum, quatenus pendet ex inſidiis fortunæ, fortuna poteſt obeſſe, quæ omnibus fortuitis dominatur, at quatenus pendet ex facto alterius, alteri per alterum non debet iniqua conditio efferri, eadem ratione vult Barto. *in dict. l. 1. 4. oppo.* dum dicit, in ſolutione contrarii iſtius l. quod factum poteſt nobis obeſſe. *Dig. de iur. & fact. igno l. iniquiſſimum,* & iſta eſt communis ratio Doctorum *in dict. leg. 1.* & pro iſta communi ratione, ſcilicet qua† fortuna poteſt obeſſe, ergo addo quod fortunæ 4
dux Deus eſt, ſecundum Senecam *7. Epiſtola ad Lucillum,* & fortuna eſt inexorabilis, quia ſurda & muta, & eſt l. occultæ nobis naturæ, quæ eſt imprecabilis, *arg. l. temperent, Cod de veſti. olebe. lib. 11.* hinc eſt quod à ſententia fortunæ non poteſt appellari, quia appellatio eſt de minore ad maiorem prouocatio, fortuna autem non habet ſuperiorem in hoc mundo, quia fortuna eſt errans natura multa euolans mutationes, *in authent. vt omnes obedi. iudi. prou. §. pen columnn. 5.* ſi ergo ſolus Deus eſt dux fortunæ, & fortuna eſt inexorabilis, & imprecabilis, & non habet ſuperiorem in hoc mundo, ergo poterit nobis obeſſe, & per cõſequens ſi conditio deficit per caſum & fortunam, deficiet relictum, ad prædicta *vide Bal in l. fin. in princip. Cod. communia de legat.* Idem pro prædicta ratione addo quod fortuna eſt inuiſibile velum, & quidam actus qui prius ſentitur, quam ſciatur, *l. inter ſtipulantem. §. ſacram Digeſt. de verbor obligatio cum ſimilibus.* Item fortuna paſſiua eſt idem quod caſus, aut infœlicitas ab incerta nominis authoritate procedẽs, & rerũ humanarum infœlix

muta-

mutatio vocatur, aut etiam vis diuina actiue. *l. fluminum. §. seruus ff. de damno infecto* prædicta dicit eleganter Bald. *in l fin. §. 1. C. de tempo. appella.* si ergo est inuisibile bellum, & est casus, ab incerto authore procedens, ergo contra eam nihil potest prouideri, & per consequens, potest nobis obesse, &c.

Vnde Vergil. *lib. 6. Æneid.*

Desine facta Deûm flecti sperare precando.

Iuuenalis *Satyr. 9.*

Fata regunt homines.

Seneca *in Oedipo.*

Fatis agimur, credite fatis.
Non solicitæ possunt curæ.
Mutare rati stamina fusi.
Quidquid patimur mortale genus.
Quidquid facimus, venit ex alto.
Seruatq; sua decreta colus
Lachesis dura reuoluta manu.
Omnia secto tramitte vadunt,
Primusq; dies dedit extremum.
Non illa Deo vertisse licet
Quæ nexa suis currunt causis.
It cuiq; ratus prece nonnulla
Mobilis ordo: multis ipsum
Timuisse nocet: multi ad fatum
Venêre suum, dum fata timent.

Idem *in Octauia,*

Regitur fatis mortale genus:
Nec sibi quisquam spondere potest
Firmum, & stabile, perq; casus
Voluitur varios, semper nobis
Metuenda dies.

Manilius *lib. 2 Astron.*

Mitto quod certum est, & inueniabile fatum.

Idem *lib. 4. Astro.*

Soluite mortales animos, curasq; leuate
Totq; super vacuis vitam deflete querelis.
Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
Longaq; per certos signantur tempore cursus
Nascentes morimur finisq; ab origine pendet.
Tunc & opes, & regna fluunt, & sæpius orta
Paupertas, artesq; datæ, moresq; creati
Et vitia, & clades, damna & compendia vitæ.
Nemo caret damno, poterit nec habere negatum,
Fortunam ve suis inuitam perdere votis,
Aut fugere instantem, sors est sua cuiq; ferenda:

At

At ni fata darent leges vitaq; necisq;,
Fugissent ignes Æneam, Troia sub vno
Non euersa viro, fatis vicisset in ipsis.
Aut lupa proiectos nutrisset Martia fratres,
Romaq; sic enata foret pecudumq; magistri
In Capitolinos auxissent culmina montes,
Includiue sua potuisset Iuppiter arce
Captus, vel Caput hic orbis foret igne sepulto.
Vulneribus victor repetisset Mutius vrbem
Solus, & oppositis clausisset Horatius armis
Pontem, vrbemque simul. rupisset fœdera virgo.
Tresq; sub vnius fratres virtute iacerent,
Nulla acies tunc euicit, pendebat ab vno
Roma viro, regnumq; orbis sortita iacebat.

Statius *lib. 5. Syluarum.*

Heu durus fati tenor, est ne quod illi
Non liceat quanta poterant mortalibus annis
Accessisse mora: si tu pater omne teneres
Arbitrium cæco gemeret mors clausa barathro.
Longius & vacua posuissent flamina Parcæ.

Vides ergo quanta sit vis, potestas, violentiaque fortunæ, vt quæ nobis vtcunque reluctantibus possit obesse, cuius vim, incursum, violentiam obsistere mortalium, nullus vnquam potuerit, nulliq; vnquã cõtigisse relatum, scriptumue sit, & superiorib. similia canere videntur, & depingere Poetarum nonnulli variis in locis.

Ratio † autem secundi membri, scilicet quod quatènus pen- 5
det ex facto alterius, alteri per alterum nõ debet iniqua conditio afferri cõprobatur *per cap. imputari, de regu. iur. lib. 6.* quia per eum non steterim, facit *leg. fi. in fi. isto titul. de condit. inser. Cod. gloss. quam allegat gl. in d. c. imputari. cõfirmatur p rationẽ text. in l. pater fil. §. Tusc. de le. & in l. turpia. col. pen. de l. 2. ibi. quia per ipsum nõ stetit. &c. cum similibus.* Potest esse & alia ratio, quia forte ille, cui debet nubere, posset hoc facere, id est, nolle malitiose, vt ista perderet hereditatem nulla subsistẽte iusta causa, idcirco lex vult, quod tunc cõditio habeatur pro impleta. Istam rationem colligo per Paul. *in d. l. 1. C. de instit. & substit. 1. colum. in fin.* quam confirma, quia malitijs hominum nõ est indulgendum. *l. in fundo. ff. de rei vend. c. sedes Apostolica. de rescrip. cum simil.* sed hæc ratio mihi non placet, quia non est generalis, posset enim ille recusare, quia non expedit ei nubere cum illa muliere, quia forte non est paris conditionis, vel est alia causa, & tunc cessaret illa ratio militiæ, de qua p Paul. ideo tutior, & generalior videtur ratio pcedens scilicet, quia alteri p alterum, &c. quæ ratio habet locum, siue ille noluit nubere malitiose, siue non malitiose, vt patet ad sensum.

Quo

6 Quo ad primum † quando stat per implere debentem, quia non vult implere, tunc dico quod indistincte habetur pro defecta, *text. est in l. si ex, isto titul. de condit. inser. Cod probatur in d. l. 1. C. de Institut. & substitut* a contrario sensu est textus *in dicta l. in testam. de condi. & demon. vers. sed si vterque. ibi. Stichi autem portio inutilis fiebat, & clarius ad finem ibi, siquidem ipse nolit vxorem ducere, quia ipsius facto conditio deficit, nihil ex legato consequuto, &c.* Ad idem est text. *in leg. Titius si statuas, à contrario sensu, eodem titulo.* Ad idem *leg. Titio centum. §. final. in verbo. quod si nolit, eodem titulo. facit lex. cum pupillus. eodem titul.* quæ tria vltima iura ad hoc allegat Glossa quæ idem tenet *in l. iure ciuili. eod. titul.* Ad idem facit *l. fin. D. de cond. instit.* Ad idem addo tex. *in l. fin. C. de cond. insert. ibi, nisi ipse seruus voluerit adimplere conditionem.* Ad idem addo tex. *in leg. si in princ. Cod. de necess. seruis her. insti.* & notatur per glossam *rubr. D. de cond. & dem.* & probatur hæc prima regula ex abundanti, quia scriptum est: Qui non laborat, non manducet, *vt notatur in l. quamuis. D. de damno infect. cum similib.* cum ergo iste non implet ex parte sua, & sic non laborat, ergo non manducet, id est, non consequitur sibi legatum relictum.
7 † Præterea in dispositionibus, vbi hincinde est aliquid dandi vel faciendi, ille qui petit sibi impleri, prius debet implere vel offerre ex parte, qua alias repellitur *l. Iulianus. §. offerri. Dig. de actio. empt. l. ex placidi, Cod. de rerum permutatio cum similib.* quæ iura in hac materia, & quasi in simili reperio allegata per Bald. *in leg. generaliter. 5. column. Cod. de Episc. & Cleric.* sed ita est in præsẽti, ergo nisi prius iste adimpleat, iuste repellitur. Præterea iste frangit fidem testatori non implendo conditionem sibi iniunctam, ergo frangatur eidem fides ab herede obligato, qui repræsentat personam defuncti *argument. l. cum proponas. C. de pact. l. qui fidem. C. de transact. c. peruenit. leg. 2. de iureiurando.* Præterea frustra quis petit debitum, qui quod debet, non impẽdit. *c. frustra. de regul. iur. lib. 6. c. sto subiectus. 95. dist.* cum si ergo frustra petit legatum, cum nõ impendat quod debet, id est, cum non impleat conditionem, & per eum stet.

Modo † istam primam regulam extendo, vt procedat in quacunque
8 conditione siue mixta, siue potestatiua, siue alia, & pro hoc allego gloss. *in leg. in testamento, la. 2. de condit. & demonst.* quæ ad literam dicit illud, nota quod nullo casu, nulla conditione consequitur, qui si stetit per me, *vt ibi & supra facit. Cod. de institut. l. final.* & istud habeo pro indubitato, cum per eum stetit, quod noluit implere, non refert quæ conditio fuerit iniuncta, cum sponte ei non obtemperauit, quæ est ratio text. *in dict. l. si ex, de cond. insert.* Item quia ratio text. *in d. l. in testamento* est generalis in qualibet conditione, *ibi, quia ipsius facto conditio deficit*, quæ ratio militat in quacunque conditione. Item, quia rationes, quas supra feci, pro confirmatione huius regulæ militant gene-

generaliter in quacunque conditione, vt ex eis patet.

Secundo extendo istam primam regulam, † vt procedat nedum, quando per eum stetit, quia noluit implere, sed & quando stetit per casum contingentem in personam ipsius, vt quia mortuus est, antea quam impleret, nam & tunc conditio habetur pro defecta, textus est secundum verum intellectum *in l. sub diuersis. §. final. D. de condit. & demonstrat.* & ibi Paulus. Idem tenet Paul. *per eundem textum in leg. 2. penultim. quæstio Cod. de institut. & substit.* Idem tenet *ibi* Ange. qui dicit ibi esse textum, si recte intelligatur, forte voluit ponderare literam, dum dicit nõ prius eum heredem existere, quam conditioni paruerit, ac si diceret, si discedat, antequam impleat certum est, quod non paret conditioni, si excluditur. Ad idem est text *in d. l. in testam. ibi, ac si ipse discedat, nihil ad heredem suum eum transmitttere, quia morte eius conditio defecisse intelligitur,* & ibi est textus clarior quam in *lege sub diuersis. §. fin.* & istud ego habeo pro indubitato, saluo meliori iudicio, nam cum legatum istud sit conditionale, scilicet si nupserit, si stetit per casum contingentem in persona implere debentis quo minus impleretur, vt quia ipse mortuus est ante conditionem impletam, certum est, quod conditio haberetur pro defecta, quia ipse nõ potest petere, quia mortuus est, nec potest transmittere, quia erat conditionale, & decessit legatarius conditione pendente. *§. sin autem. C. de cad. toll. cum sim.* & secundum hoc non est necessaria ponderatio. *l. sub diuersis. §. fi.* nec aliarum legum, cum hoc sit principium iuris indubitatum. 6

Sed quæro pro declaratione huius extensionis † scilicet, quando fiat per casum contingentem in persona implere debentis, vt habeatur pro defecta, vt dixi, an hoc procedat etiam in conditione potestatiua, vt si deficiat per casum contingentem in persona implere debentis, habeantur pro defecta, ratio, quæ me facit dubitare est, quia *dicta lex. sub diuersis,* per quam se fundat. Paul. *in dicta leg. 1. de institut. & substitut.* loquitur in conditione. si decem dederit, quæ conditio est mixta, *iuxta gloss. in dict. l. 1. & & in l. in testamento,* quæ communiter tenetur per docto: ergo secus videtur in potestatiua, cum dictum Doctoris debeat intelligi secundum concordan. quam allegat Bar. *in l. non solum. §. si liberationis, de liber. lega.* Idem quia text. *in d. l. in testamento & in l. 2. de instit. & substit.* per quas se fundat Ange. loquitur in conditione si nupserit, quæ eodem modo est mixta, pendens ex facto duorum, vt in regula nostra, cum similibus. Idem & tertio quia videtur, quod hoc non habebat locum in conditione potestatiua, quia regula est, quod conditio potestatiua, differens per casum fortuitum, non facit deficere relictum, *leg. qua sub conditione. §. quoties. de condition. institut. l. turpia. §. penult. de leg. 2. & infra dicam latius,* ergo videtur, quod si fiat per casum contingentem 10

in

in personam implere debentis, quod habeatur pro impleta per dicta iura, non auté pro defecta. Quid dicendum? dico quod prædicta extensio habet locum in quacunque conditione, siue potestatiua, siue mixta, quia de casuali non est dubium, vt dicetur inferius, quod probo, quia cum legatum sit conditionale, si legatarius moriatur conditione pendente, & sic stet per casum contingentem in personam ipsius, certum est, quod delegatum deficit, nec transmittitur. §. *sin autem, cum similibus. de caduc. toll.* si ergo non potest legatarius petere, quia mortuus, nec transmittere, quia conditionale, ergo extinguitur, & ista ratio extinctionis habet locum in quacunque conditione, vt patet ad sensum, quia iura conditionalia non transmittuntur, quia reperio, quod Angel. in terminis vno verbo hoc expresse tenet *in dict. leg. 2. de institut. & substit.* & allegat. *leg. ita legatum. § illi, si volet, de leg. 1.* qui loquitur in conditione, si volet, quæ indubitanter est potestatiua. Tertio ego dico, quod est text. ad literam, *in in l. 1. §. sin autem, de caduc. toll.* vbi est text. quod si aliquid relinquatur alicui sub conditione casuali, mixta, vel potestatiua, & legatarius moriatur ante conditionem impletam, legatum extinguitur, & non transmittitur, ergo ibi est text. ad literam, quod quando stat per casum contingentem in personam implere debentis, quo minus conditio adimpleatur, habetur pro defecta, & quia ibi est text. expressus, non est amplius secundum hoc insistendum. Vltimo ex abundantia hoc probo ratione inconuincibili, nam si conditio mixta pendens ex facto duorum, deficiens per casum contingentem in personam implere debentis, facit legatum deficere, & habetur pro defecta, vt est textus clarus *in d. l. sub diuersis. & in d. l. in testamento*, quo casu nihil potest imputari legatario, cum non pendeat ex potestate eius tantum, sed ex potestate eius & alterius, ergo à fortiori hoc procedit in potestatiua, quæ pendebat ex potestate ipsius, & poterat prouidere ante casum contingentem in personam ipsius, quod cum non fecerit, est quod sibi imputetur, ergo nimirum quod habeatur pro defecta, & hic non potest cadere in responsionem. Quin-
11 to † pro hoc text. *in l. si ita expressum, de condit. & demon* quæ loquitur in conditione, si volet, quæ est potestatiua, & tamen dicit ibi textus, quod non aliter transmitter, quam si ipse voluerit, ergo si mortuus est antea quam expresse vellet, & sic stet per casum contingentem in personam implere debentis, extinguitur legatum & conditio censetur defecta, & ita teneo.

Nec obstant allegata in oppositum, primo non obstat. *l. sub diuersis*, per quem se fundat Paulus, quæ loquitur in conditione mixta, ergo secus videbatur in potestatiua. Quia dico, quod ibi non debet sumi illud argumentum à cótrario sensu. Primo, quia in potestatiua est minus dubium, vt probaui in pen. fundaméto, ergo

ergo non debet sumi illud argumentum à contrario, quia sic sequeretur absurdum, est enim absurdum, vt statutum in casu magis dubitabili, scilicet in conditione mixta, non haberet locum in casu minus dubitabili, scilicet in potestatiua.

Secundo soluo, quod nō debet sumi illud argumentum à contrario, cum sit contra legem expressam, scilicet contra § *sin autem, de cad. toll.* & alia iura, vt supra probaui, & eadem est responsio ad secundum fundamentum, scilicet *d l. in testamento. de cond. & demon. & l. 1 Cod. de instit. & substit.* per quas se fundat Angel. quæ eo modo loquitur in conditione mixta, vt supra est ostensum.

Tertio non obstat *l. quæ sub conditione. § quoties. ff. de condit. instit.* vbi est expressum, quod conditio potestatiua deficiens per casum fortuitum, non facit deficere relictum, quia dico quod ille §. *cum concor.* loquitur in casu contingente, non in personam adimplere debentis, sed in personam alterius tertij, quo casu est diuersum ius, & diuersa ratio.

Item † modo ego nouissime extendo, scilicet quando stat per implere debentem, habeatur pro defecta, nedum in alijs relictis, 12
sed & in relicto libertatis, quæ est relicta sub conditione potestatiua, nam si stat per implere debentem, habetur pro defecta, & remanet seruus, text. est nouus, & singularis *in l. fin. in prin. C. de necess. seru. hered. instit.* Imo quod est plus & mirabile, nedum priuatur libertate sibi relicta sub conditione potestatiua, vt ibi, imo, quia conditionem implere recusauit, priuetur nedum libertate sub conditione relicta, sed etiam hereditate pure sibi relicta, vt ibi, & ratio est, quia libertate priuatur sua culpa, hereditate autem ideo, quia testator non potuit facere, quod haberet hereditatem, si remaneret seruus, vt ibi declarat Paul. licet nec ipse nec alius applicat ad hoc propositum, ideo bene nota, si autem libertas esset relicta sub conditione casuali, vel mixta, quid iuris, dicunt ibi Doctores.

Istam † regulam eo limito, vt procedat, quando stetit à princi- 13
pio per implere debentem, quo minus impleretur conditio, secus si non à principio, sed ex postfacto stetit per eum, nam tunc consequitur relictum ac si per eum non stetisset, istam limitationem colligo ex verbis Baldi, *in l. vltima quæstio C. de institu. & substitut.* vbi dicit, quod illa lex procedit, quando ab initio stetit per illam, secus si ab initio ipsa voluit, & quia stetit per filium Antilli ipsa consequuta est hereditatem, nam licet ex postfacto alius pœnitentia ductus velit eam in vxorem, & ipsa nolit, non priuabitur hereditate, quia sufficit momento impletam fuisse conditionem *l si quis heredem. eod. tit.*

Idem tenent Imola *in l. in testamento. de cond. & demonst.* & omnes communiter *in dict. leg.* 1. vt ibi per Alexand. & vide per A-

in personam implere debentis, quod habeatur pro impleta per dicta iura, non autẽ pro defecta. Quid dicendum? dico quod prædicta extensio habet locum in quacunque conditione, siue potestatiua, siue mixta, quia de casuali non est dubium, vt dicetur, inferius. quod probo, quia cum legatum sit conditionale, si legatarius moriatur conditione pendente, & sic stet per casum contingentem in personam ipsius, certum est, quod delegatum deficit, nec transmittitur. §. *sin autem, cum similibus. de caduc. toll.* si ergo non potest legatarius petere, quia mortuus, nec transmittere, quia conditionale, ergo extinguitur, & ista ratio extinctionis habet locum in quacunque conditione, vt patet ad sensum, quia iura conditionalia non transmittuntur, quia reperio, quod Angel. in terminis vno verbo hoc expresse tenet *in dict. leg. 2. de institut. & substit.* & allegat. *leg. ita legatum. §. illi, si volet, de leg. 1.* qui loquitur in conditione, si volet, quæ indubitanter est potestatiua. Tertio ego dico, quod est text. ad literam, *in in l. 1. §. sin autem, de caduc. toll.* vbi est text. quod si aliquid relinquatur alicui sub conditione casuali, mixta, vel potestatiua, & legatarius moriatur ante conditionem impletam, legatum extinguitur, & non transmittitur, ergo ibi est text. ad literam, quod quando stat per casum contingentem in personam implere debentis, quo minus conditio adimpleatur, habetur pro defecta, & quia ibi est text. expressus, non est amplius secundum hoc insistendum. Vltimo ex abundantia hoc probo ratione inconuincibili, nam si conditio mixta pendens ex facto duorum, deficiens per casum contingentem in personam implere debentis, facit legatum deficere, & habetur pro defecta, vt est textus clarus *in d. l. sub diuersis. & in d. l. in testamento*, quo casu nihil potest imputari legatario, cum non pendeat ex potestate eius tantum, sed ex potestate eius & alterius, ergo à fortiori hoc procedit in potestatiua, quæ pendebat ex potestate ipsius, & poterat prouidere ante casum contingentem in personam ipsius, quod cum non fecerit, est quod sibi imputetur, ergo nimirum quod habeatur, pro defecta, & hic non potest cadere in responsionem. Quin-
11 to † pro hoc text. *in l. si ita expressum, de condit. & demon* quæ loquitur in conditione, si volet, quæ est potestatiua, & tamen dicit ibi textus, quod non aliter transmittet, quam si ipse voluerit, ergo si mortuus est antea quam expresse vellet, & sic stet per casum contingentem in personam implere debentis, extinguitur legatum & conditio censetur defecta, & ita teneo.

Nec obstant allegata in oppositum, primo non obstat. *l. sub diuersis*, per quem se fundat Paulus, quæ loquitur in conditione mixta, ergo secus videbatur in potestatiua. Quia dico, quod ibi non debet sumi illud argumentum à cõtrario sensu. Primo, quia in potestatiua est minus dubium, vt probaui in pen. fundamẽto, ergo

ergo non debet sumi illud argumentum à contrario, quia sic sequeretur absurdum, est enim absurdum, vt statutum in casu magis dubitabili, scilicet in conditione mixta, non haberet locum in casu minus dubitabili, scilicet in potestatiua.

Secundo soluo, quod nō debet sumi illud argumentum à contrario, cum sit contra legem expressam, scilicet contra *§ sin autem, de cad. toll.* & alia iura, vt supra probaui, & eadem est responsio ad secundum fundamentum, scilicet *d l. in testamento. de cond. & demon. & l. 1 Cod. de instit. & substit.* per quas se fundat Angel. quæ eo modo loquitur in conditione mixta, vt supra est ostensum.

Tertio non obstat *l. quæ sub conditione. § quoties. ff. de condit. instit.* vbi est expressum, quod conditio potestatiua deficiens per casum fortuitum, non facit deficere relictum, quia dico quod ille *§. cum concor.* loquitur in casu contingente, non in personam adimplere debentis, sed in personam alterius tertij, quo casu est diuersum ius, & diuersa ratio.

Item † modo ego nouissime extendo, scilicet quando stat per implere debentem, habeatur pro defecta, nedum in alijs relictis, 12 sed & in relicto libertatis, quæ est relicta sub conditione potestatiua, nam si stat per implere debentem, habetur pro defecta, & remanet seruus, text. est nouus, & singularis *in l. fin. in prin. C. de necess. seru. hered. instit.* Imo quod est plus & mirabile, nedum priuatur libertate sibi relicta sub conditione potestatiua, vt ibi, imo, quia conditionem implere recusauit, priuetur nedum libertate sub conditione relicta, sed etiam hereditate pure sibi relicta, vt ibi, & ratio est, quia libertate priuatur sua culpa, hereditate autem ideo, quia testator non potuit facere, quod haberet hereditatem, si remaneret seruus, vt ibi declarat Paul. licet nec ipse nec alius applicat ad hoc propositum, ideo bene nota, si autem libertas esset relicta sub conditione casuali, vel mixta, quid iuris, dicunt ibi Doctores.

Istam † regulam eo limito, vt procedat, quando stetit à princi- 13
pio per implere debentem, quo minus impleretur conditio, secus si non à principio, sed ex postfacto stetit per eum, nam tunc consequitur relictum ac si per eum non stetisset, istam limitationem colligo ex verbis Baldi, *in l. vltima quæstio C. de institu. & substitut.* vbi dicit, quod illa lex procedit, quando ab initio stetit per illam, secus si ab initio ipsa voluit, & quia stetit per filium Antilli ipsa consequuta est hereditatem, nam licet ex postfacto alius pœnitentia ductus velit eam in vxorem, & ipsa nolit, non priuabitur hereditate, quia sufficit momento impletam fuisse conditionem *l si quis heredem. eod. tit.*

Idem tenent Imola *in l. in testamento. de cond. & demonst.* & omnes communiter *in dict. leg.* 1. vt ibi per Alexand. & vide per A-

lex *in l. si seruum.* §. *sequitur.* 6. *notabili. D. de verb. obl.* videbatur contrarium, quia vltima mora nocet. *d. §. sequitur. & de peri. & commodo rei vend. l. illud.* idem tenet Iaso *in d. l.* 1. 5. *col.*

14 Secundo limito † vt procedat regula, quando grauatus potest eam honeste implere, secus autem si non potest implere honeste, nam tunc licet stet per eum, non priuatur relicto, *arg. d. l. cum ita legatum, D. de condit. & dem gloss. in d. l.* 1. *C. de instit. & substit. facit. l. Caio. §. imperat.* 1. *D. de aliment. & ciba. lega.* & quod ibi notabiliter per Bartolum *facit l. nepos Proculo, cum similib. de verb. sig. l. filius. ff. de cond. inst.*

15 Secundus casus principalis est, † quando stat per tertium in cuius personam venit conditio implenda, quo minus impleatur, quo casu dicitur contrarium, quod conditio habeatur pro impleta, text. *est in l.* 1. *C. de inst. & substit. ibi autem filio Anty. is recusante &c.* & *in leg. in testamento, de condition. & demonstration. ibi, ita quidem legatum deberetur*, & in fine eiusdem legis, *ibi. legatum ei debetur*, & probatur ex ratione text. *in leg. iure ciuili, eo titulo.* & ita allegat illam l. Paul. *in d. l. in testam.* vere tamen illa l. iure ciuili, hoc non probat, quia loquitur, quando stat per tertium, qui stat impleta conditione veniebat obligandus, vt infra dicam. Ad idem est text. *in l.* 1. *C. de his quæ sub mo. & D. quando dies lega. ced. leg. si post. §. item si qua, facit l. in iure ciuili, de regul. iur.* Ad idem *l. si ea. C. de cond. inser.* quam allegat gloss. *in l. si post.* sed certe non probat nisi a contrario sensu, vt ex ea patet euidenter. Ad idem *l. si. C. de cond. inser. ibi, siue per eũ cui dare aliquid visus est, &c.* Ad idẽ *Digest. de annu. lega. l. Meuia.* vbi glossa allegat plures concord. quarum maior pars loquitur in alijs casibus diuersis. Ad idem est text. *in l. vter ex fratribus. D. de cond. instit.* ratio istius regulæ euidenter patet.

16 Tertius casus est, † quando stat per tertium, in cuius personam non veniebat conditio implenda, tamen impedit quod non impleatur, & tunc dicitur, aut impediunt, iuste itaque contra eum non potest haberi regressus, & tunc habetur pro impleta, vt probatur *in l. Titius si statuas, de condit. & demonst.* aut iniuste, & tunc aut temporaliter impediuit, & non habetur pro impleta, nec pro defecta, sed cessante impedimento debet implere, ita probatur *in l. quibus diebus, in princip. Digest. de condit. & demonst.* & ibi vide Paul. aut impediuit perpetuo, & tunc aut erat soluendo qui impedit, & habetur pro defecto. *l. inde Neratius.* §. 1. *ad leg. Aquil.* aut non erat soluendo & habetur pro impleta, secundum Paul. *in dict. leg. Titius statuas. & in l. iure ciuili, & in l. in testamento, de condit. & demonst.* ista tamen distinctio an sit soluendo, vel non procedit, quando ille tertius, qui iniuste impediuit est penitus extraneꝰ, secus aũt, si nõ est extraneꝰ penitus, vt est videre in tutore, q impedit pupillũ implere conditionẽ nam ille non putatur extra-

extraneus, sed idem in pupillo, quo casu indistincte nocet pupillo, sicut factum pupilli licet in penitus extraneo distinguatur, vt supra, istam limitationem colligo per Paul. *in l. cum pupillus. de cond & dem* vbi videas. rationes autem prædictorum eæ sunt, scilicet an impediat iuste, an iniuste, & an sit soluendo, vel non, ponit, magistraliter Paul. *in l. 1. C. de instit. & subst.* 3 *col.* quę omnino videas ibi, & ad prædicta vide eum *in d. l. iure ciuili. & leg. in testamento*, & aliquid *in l. quæ sub conditione. §. quot res Digest. de condit. institut.*

Quartus casus principalis est † quando stat per heredem, vel alium grauatum, qui impleta conditione venit obligandus, quominus conditio impleatur, & isto casu dic, quod conditio habetur pro impleta, siue erat implenda in personam suam, siue alio modo, & ipse recuset, vel impediat, quominus impleatur, siue licite siue illicite, iste est proprie casus *in l. iure ciuili. de regul. iuris. & in leg. final. Cod. de condition. insertis, & in leg. Iulius Paulus de condit. & demonst.* & ibi Paulus hoc tamen debet intelligi, quod habetur conditio pro impleta, *scilicet quoad hoc, vt legatum purificetur*, & legatarius transmittatur, non autem quoad hoc, vt non teneatur amplius soluere, quod semel obtulit, & alius recusauit recipere, imo si legatarius petit, heres cui erat dandum per viam exceptionis potest consequi, vt sibi sóluatur, textus est singularis *in leg. cui fundus, in fine. secundum intellectum Doctorum. Digest. de condition. & demonstration.* sed si iam esset soluta, vel habita conditione pro impleta facta esset à lege executio legati, nec esset alia necessaria, vt si fuit relicta libertas directo sub conditione dandi heredi, & seruus obtulit, & heres recusauit recipere, & sic factus est statim liber, & sic executio est facta à lege non poterit heres sibi postea consulere per viam agendi, vt sibi soluatur, *textus est singularis in leg. cum quidam, alias est lex finalis. Cod. de conditionib. insertis.* quod est singulare & substantiale, & ita nouiter declarat Paul. *in l. iur. ciuili de cõd. & dem. & in l. pẽ & fi. C. de cond. insert. & in d. l. cui fundus, de cond. & dem.* quod est notandũ. 17

Item & quinto limito † vt procedat, quando non est licitum heredi grauato impedire implementum conditionis, alias secus, vt si promisisti mihi x si te vicero in colluctatione, vel alio ludo, & per te steterit, quominus te vincam, nõ teneberis, quia tacite videtur actum ex natura, & qualitate negocij, vt liceat tibi impedire implementum, & quia isto casu non sufficit nisus vel conatus, *ita notatur in l in executione, § si de verb. obli.* & tenet Bald *in l. 1. C. de inst. & subst.* 10 *q.* Paul. *in l. iure ciuili, de cond. & dem.* Ad idem est gl. expressa *in l. iure ciuili. de regu. iur.* vbi gl. dicit, quod hoc videtur tacite actum, vt possit resistere, & sic habetur pro expresso, *l. cum quid. ff. si cert. pet.* 18

19 Quintus casus principalis est, † quando stetit per testatorem quo minus conditio impleatur, verbi gratia, Testator reliquit centum fratribus pro sepultura, quia tamen erat excommunicatus, non potest ibi sepeliri, an habeatur cōditio pro impleta, communiter dicitur, quod sic, ex quo per testatorem stat, quo minus impleatur. Item quia illa conditio est impossibilis, ergo non vitiat, *l. obtinuit, cum similib Dig. de cond. & demon.* ita tenet Bartol. notabiliter post Dinum *in l. miles † fin. D. de adul. & ibi vide in addition.* Idem tenet Bald. *in l. 1. Cod. de instit. & subst. penulti. quaestion. & in l. 1. in fin. C. de his, qui poena nomine.* & Ioan. de Imol. *& in leg in testamento. de cond. & dem.* Imol. & Ancha. *in l. filius. de test.* Idem Alex. *in d. l. 1. C. de instit. & substit. in fin.* & ibi dicit Paul. *circa fin. Idem ib.* Ias. *n. 9. 6. col. & est comm. senten.*

20 Sextus casus † vltimus est, quo conditio impeditur per casum fortuitum, quominus impleatur, & isto casu dic, quod regulariter conditio habetur pro defecta, text. est *in d. l. legatum de cond. in ser. text. est in l. in test. de condi. & dem. in duobus locis text. in l. cum ita datur. verbo. diuersa causa, eo tit. text. in l. pen. §. 1. eod. tit.* & *tex. in l. si peculium. §. his cui, ff. de statuli. facit. l. ita scriptum. ff. de manumiss. test. notatur in l. Seio. in princip. ff. de annuis. legat. gloss. ordinaria. in leg. 1. C. de institut. & substit. & in dict. l. in test.* Rationem huius, scilicet quare habeatur pro fecta, quando impeditur per casum, si autem impeditur per alium, habetur pro impleta. dixi supra, cui rationi modo adde quod in simili dicit gloss. *in l. eam quam. C. de fideic. gl. magna. in princ.* & Paul. de Castr. *in l. ille à quo. §. si de testamen. ad Trebellianum.*

21 An † autem *d. l. legatū. C. de cond inser.* habaet locum, si esset legatum nomine dotis Bertæ, si nupserit Titio, & eo mortuo nuptiæ sunt impeditæ, videtur quod non, quia illa lex non habet locum in legato alimentorū. vt ĩ dicā: ergo idē videtur dicēdum in causa dotis, per notata *in authe. res qua. C. communia de leg. & in auth. contra rogatus, ad Treb. cū simil.* contra tenet Bald. *in dict. l. legatum.* quia deficit causa finalis legandi secundum eum, credo quod voluit dicere, quia causa finalis fuit, vt haberet in causam dotis, scilicet hæc causa deficit non secuto matr. *l. si. C. de don. ante nupt.* ergo deficit relictum, ꝑ quo allego in simili. *l. 1. C. de condi. ob causam,* & ibi Bald. & alij. Ad idē facit *l. si pater. & l. nec apud. C. de her. instit. & l. eamq. C de fideic.* & ex hoc habes notabilem extensionem ad legem, legatum. quam bene nota. Prædicta regula † procedit in conditione mixta, pendente ex facto duorum. *vt in dict. l. legatum cum simili.* quid autem in conditione casuali, dicitur idem, scilicet quod deficiat per casum, imo qualitercunque habetur pro defecta, & non pro impleta, ita tenet Gloss. ordinaria in regula *l sub diuersis. Digest. de cond. & dem. & in l. testamento, eod. titul.* Bartol. *in dict. l. in testamento, & in leg. 1. in princip. de institut. & substit.*

22

ſubſtit. & ibi Bald. 10. *oppoſitione.* Idem Ang. Pau & Alexand , *ibi,* & per omnes *in dict. leg. in teſtamento.* Idem tenent Dinus *in regula imputari, de regul. iuris. li.6.* Idem eſt dicendum in conditione mixta, pendente ex facto vnius, & viribus fortunæ, *iuxta l. ſi pater. Cod. de inſtitut. & ſubſtitut.* & tenent dictæ gloſſæ ſupra allegatæ, & Doctores communiter in locis in ſupra relatis, ratio eſt, quia quando aliquis inſtituitur, vel aliquid relinquitur ſub conditione caſuali, teſtator ſolum reſpicit caſus euentum , & nullo modo factum inſtituti, ideo quocunque modo conditio deficit, impedit diſpoſitionem, & eadem ratione in mixta , quæ partim pendet ex viribus fortunæ, iſtam rationem ponit Bartol. *in dict. leg. 1. Cod. de inſtitut. & ſubſtit. & in dict. leg. in teſtamento,* & multi ſequuntur, eſt tamen aduertendum , quod pro dicta oppoſitione Bart. *in dict. leg. 1.* allegat. *Cod. de cad. tol. §. ſin autem aliquid,* & etiam Bald. ibi, & Dinus in dicta regula imputari, de quo ſcilicet an ille text. hoc probat, ego vehementer dubito, primo, quia ille text. loquitur in caſuali conditione, & mixta ex viribus fortunæ, & etiam in poteſtatiua, ergo ille text. loquitur in omnibus illis conditionibus, ſi intelligeretur, quod quando deficit conditio per cauſam, deficit relictum, ergo intelligeretur etiam in poteſtatiua, ſcilicet quod deficiens per caſum, faceret deficere relictum, ſecundum hoc eſt falſum. *leg. quæ ſub conditione. §. quoties. de condit. inſtitut. & infra dicam.* ergo licet ille text. dicat indiſtincte, quando ſuperſtite legatario conditio deficit, euaneſcat legatum , poteſt intelligi quod deficit alio modo, non autem caſu fortuito , præterea quando vna determinatio reſpicit plura determinabilia , debet ea terminare vniformiter. *l. quamuis. l. hereditatem. Cod. de impub. & alijs. l. nam hoc iure. de vul. & pupill. & Cod. de milit. teſtament. leg. in teſtameno.* modo ſic illa determinatio, ſcilicet quod quando conditio deficit, deficit relictum, *vt d. §. ſin autem,* reſpicit plura determinabilia, ſcilicet legatum relictum ſub conditione caſuali, mixta vel poteſtatiua , ergo debet ea pariformiter determinare, aut ergo dicimus, quod illa verba, quod quando conditio deficit, deficit relictum, intelliguntur , quod quando conditio deficit, alio modo, quam per caſum fortuitum, & tunc nil facit ad propoſitum, aut intelliguntur, quod conditio deficit etiam per caſum, & tunc comprehenderet etiam conditionem poteſtatiuam per dictam regulam, quod quando vna determinatio, &c. hoc autem dicendum non eſt , quia contra *dict. le. quæ ſub conditione. §. quoties ergo. §. ſin autem.* aut nihil facit, aut ſequeretur abſurdum, *ſcilicet contra dict. §. quoties.* quod non eſt dicendum nec obſtat text. *in dict. §. ſin autem,* dum dicit, ſpectari oportet conditionis euentum, & ſic videtur indiſtincte dicere à contrario ſenſu, quod ſi non exiſtat conditio, non debetur legatum, ergo ſiue per caſum , ſiue alio

modo deficiunt, non debetur, quia respondeo, quod non obstat, nam certum est, quod de natura cuiuscunque conditionis est, quod debet expectari conditionis euentus, alias non incipit deberi. *l. lege sub conditione, cum simil. de conditionibus, & demonstr.* imo quod est plus, debet impleri in specifica forma. *l. qui heredi. de cond. & demon.* imo quod est plus, etiam si ille, in quem debet impleri, sit incapax, debet tamen impleri saltem de facto, vt sic impleatur in specifica forma. *l. Mauius, eod. tit* & tamen licet ll. omnia ista requirant, vt implemento conditionis potest impleri per æquipollens. *l. si mater, cum similib. Cod. de institut. & substit.* Item si stat per eum, cum quo debet impleri, habetur pro impleta. *l. 1. C. de institut. & substi. cum similib.* licet ergo ille text. velit, quod si non sequitur euentus, non debeatur, non propterea probat, quod si non sequitur propter casum fortuitum, quia potest non sequi multis modis, scilicet quia noluit, vel quia non potuit, & hoc quia non potuit, potest multis modis contingere, & sic non concludit iste text. Præterea si intelligis, quod non est secutus euentus propter casum, & quod ideo non debeatur, contradiceret dict. *§. quoties. l. quæ sub conditione*, ne ergo contradicat, intelligamus, quod alio modo defecit, quam per casum, quia expedit iura concordare, &c. & quia euitanda est legum correctio, &c.

Nec etiam obstat tex. *dict. §. sin autem. versic. quod si in medio*, dum dicit, quod si in medio, is qui ex testamento lucrum sortitus est, decedat, (pondero, decedat.) & si conditio deficit per casum fortuitum, facit deficere relictum. Ad hoc respondeo, & dico, quod non obstat, pro quo est aduertendum, quod quandocunque conditio deficit per casum contingentē in personam implere debentis, quandoq; per casum contingentem in personam alterius, primo casu indubitanter est verum, quod siue conditio sit casualis, siue mixta, siue potestatiua, & deficiat per casum contingentem in personam implere debentis, facit deficere relictum, *tex. in leg. sub diuersis. § final. de cond. & demon. tex. ad literam in leg. in testamento, de cond. & dem. ibi. at si ipse decedat, nihil ad heredem suum eum transmittere*, quia morte eius conditio defecisse intelligitur, vt supra dixi, & dedi rationem huius, & isto casu proprie loquitur text. ille quem ad hoc pondero, dum dicit, quod si is, qui ex testamento lucrum sortitus est, decedat, & sic loquitur de casu contingente in personam implere debentis, nos autem loquimur in casu contingente in personam alterius, in quem, vel in quo debet conditio impleri, iuxta regulam nostram cum similibus, & ita recte intelligendo ille text. non loquitur in casu, de quo per Doctor. Præterea concesso sine præiudicio veri, quod iste text loqueretur, quando deficit per casum fortuitum contingentem in personam alterius, sequere-

tur

tur inconueniens sæpe repetitum, scilicet, quod deberet referri etiam ad conditionem potestatiuam, *cum dict.* §. *sin autem*, loquitur etiam de ea, & sic referendo esset contra *d.* §. *quoties*. fateor tamen quod licet dictus §. *sin autem*, non stringat, tamen opinio Bar. & aliorum est vera, scilicet, quod conditio casualis deficiens per casum facit deficere relictum, & forte Alexand. sentiens aliquid de prædictis, dixit *in dict. leg.* 1. *de institut. & subst.* quod conditio casualis vel mixta pendens à facto legatarij, & à fortuna deficiens, casu fortuito facit deficere relictum, & allegat. gloss. *in l. in testamento. de condi. & demon. & in regula: eod. titul.* nec mouetur per *dict.* §. *sin autem*, nec allegat alium text. 22
quia forte sensit, quod non stringant per prædicta, & etiam Ange. *ibi* dicit, quod omnes tenent hoc indifferenter, & tamen ipse non allegat, nisi gloss. *in regula. de condit. & demon.* quidquid tamen sit, conclusio est vera, quæ tamen recipit duas limitationes. Prima est † si testator esset alias relicturus per gloss. ordinariam, *in dict. leg. prim.* quæ in se est vera, licet quo ad illam legem sapiat diuinationem. Secunda est per text. singularem. *in l. fin. Cod. de necessa. seruis here. institu.* & istas duas ponit Angel. *in dict leg.* 1. *fin.* & per prædicta sum expeditus de ista quæstione. Concludo ergo, quod conditio deficiens per casum fortuitum facit deficere relictum, siue loquimur in conditione mixta, pendente ex facto duorum, *vt in dicta lege legatum, cum concor. de quibus supra*, siue in conditione casuali, siue in mixta pendente ex facto vnius, & viribus fortunæ, *vt per Doct. in locis supra alleg.* 23

Istud tamen † de conditione potestatiua, scilicet, quod deficiens per casum non faciat deficere relictum, limito duobus modis, quos colligo ex verbis Alexand. *in dict. leg.* 1. *circa princip. de institut. & substit.* Item tertio limito, vt procedat, nisi qui debebat implere fuisset in mora constitutus, ita dicit Paul. *in dict* §. *quoties. allegat leg. fin. Cod. de cond. insert.* quæ tamen l. non loquitur in potestatiua, sed in mixta, vt ex ea patet, idem tenet *in dict. leg.* 1. *& in dict. leg. in testamento, & mouetur per l. pen.* §. 1. *de condit. & demon.* quæ etiam loquitur in mixta, sed si aduertas, eadem est ratio in vtraque, quando præcessit mora. Idem tenet gloss. *in dict.* §. *quoties. per eandem l. pen.* §. 1. Quarto ego limito *dict. regulam, & dict.* §. *quoties*, vt procedat quando casus contingit in personam serui manumittendi, vt tunc si deficiat conditio potestatiua per casum, non deficit relictum, vt ibi, secus si casus contingeret in personam legatarij, qui debebat manumittere seruum proprium, nam tunc licet sit potestatiua, deficit legatum, vt patet, *in leg. si ita legatum.* §. *illi si volet de leg. prim & in leg. si ita expressum, de condition. & demonstra.* & ego dico 24

quod est text. ad literam *Cod. de cadu. toll. §. si autem*, & supra dixi, licet ad alium propositum & ratio est in promptu, quia cum legatarius decessit conditione pendente, necessario extinguitur legatum, nec potest transmitti, quia morte eius conditio defecisse intelligitur, vt dicit text. *in l. in testamento, de condit. & demon.* quæ ratio est communis in quacunque conditione, vt patet euidenter, ex prædictis habet primam limitationem ad regulam text. *d. l. legatum*, vt non procedat in conditione potestatiua, deficiente per casum.

25 Secundo limita† vt non procedat in modo, nam licet sit mixtus modus, & deficiat per casum, non tamen deficit relictum, text. est singularis *in l. si fundum per fideicom. §. Iulian. de leg.* 1. qui non est alibi secundum Dinum, *ibi*, cui Docto. addunt similem *in l. Lucius. §. quisquis. el primero. de lega.* 2. sed idem probat text. *in l. pater filium. §. Tusculanus. de leg.* 3 & ibi gloss. allegat tex. *in d. §. Iulianus.* Item *illum §. Tusculanus*, quasi in proposito allegat gloss. *in leg. turpia. §. pen. de legat.* 1. & reperio quod illum §. *Tusculanus*, pro concordan. allegat Bartol. *in leg. Titio centum. §. Titio genero.* 1. *column. de cond. & dem.* rationem autem differentiæ inter conditionem & modum ponunt Doctor. in dictis locis, præsertim Alexand. *in dict. leg.* 1. *de institu. & substitu.* 2. *column.* & ista est communis opinio. Quia tamen aliqui tenent contra, vt ipse ibi refert, ideo ego pro prima opinione pondero text. vbi videtur mihi expressum, *in leg. si quis Titio, de leg.* 2. quem sic induco & præsuppono, quod ibi fuit modus, quia testator dixit, lego Titio 10. vt ea restituat Mæuio, dicit ibi text. quod si Mæuius fuerit mortuus, Titij commodo cedunt. Certum est autem quod ille modus fuit mixtus, scilicet, vt decem det, *iuxta. Gloss. in dict. leg.* 1. *de institut. & substi. & in l. in testamento, & probatur in leg. cum ita datur, de condi. & demon.* & est communis sententia. Item deficit per casum fortuitum, quia Mæuius decessit, cui erant danda 10. quod autem ibi non extinguatur legatum, patet, quia text. dicit, quod Titij legatarij commodo cecidit, ergo ibi expressum est, quod modus mixtus deficiens per casum fortuitum, non facit deficere relictum, quod est notandum. Imo quod est plus, ego dico, quod nedum modus mixtus appositus in vltima voluntate deficiens casu, non facit deficere relictum, sed etiam si esset appositus in actu inter viuos, de quo ego pondero, *leg. pen. Cod. de condi. ob cau.* nam ibi fuit data pecunia medico, vt ægrum curaret, & sic pendebat ex voluntate duorum, dicit tamen ille tex. Quod si ille modus deficit per casum contingentem in personam infirmi, quod non tenetur medicus restituere datum, ergo ibi est expressum, quod modus mixtus deficiens per casum non facit deficere datum inter viuos, quod est notandum, quamuis fauorabilior interpretatio debeat fieri

fieri in vltima voluntate. *l. in testamentis. de regul. iur. c. cum dilecti de donation.* concludo ergo quod modus mixtus deficiens per casum non facit deficere relictum. *per d. §. Iulianus.* quem limita vno modo, vt ibi per Bal. & Paul. & sic habes secundam limitationem ad d. regulam nostram.

Tertio fallit † in libertate. *text. est in l. cum ita datur. §. 1. ff. de condit. & demost. & in l. fin. C. de cond. inser.* vbi Paul. de Castr. multum magistraliter declarat, quæ sunt specialia fauore libertatis, ibi vide per eum, maxime in principio, ibi secundum est, & circa finem, qui colliges extensionem ad istam limitationem.

Quarto fallit † fauore alimentorum. *l. 1. Cod. de legat. l. Caio. §. Imperator. de aliment. & ciba. l. illis libertis, de condit. & demonstr. in princip. l. annua, in princip. ff. de annuis legat.* quod procedit, quando conditio est apposita in fauorem legatariorum, & ita loquuntur & intelliguntur dicta iura, secus fauore eorum, quibus legatarii debent morari, ita intelligitur text. *in l. Seio, in princip. & ibi gloss. ff. de annuis legatis. & est text. in dict. l. illis libertis, de condit. & demonstrat. in fine*, & est communis opinio Doctorum, quid autem in dubio, cuius fauore videatur relicta, declarat Paul. *in d. l. illis libertis.* ponderando verba testatoris, vt ibi per eum. Alexand. tamen non faciens mentionem, Paul. tenet indistincte, quod in dubio videatur relictum fauore legatariorum, & per consequens non deficiat legatum, ita tenet *in l. 1. C. de institut. & substitut. 2. colum.* idem sentit Angel. *ibi* iudicio meo, idem tenet Dinus *in regula imputari*, & vide circa istum casum per Paul. *3. col. in hac l. 1 de instit. & substit.* 27

Quinto ex mea inuentione ego limito, vt † hæc regula non procedat in legato relicto ecclesiæ sub conditione mixta, vel aliæ piæ causæ, quo casu puto, quod etiam si conditio addita ecclesiæ deficiat per casum, non tamen deficiat relictum, quod probo. Quia libertas est causa pia, sed in libertate hoc statuitur ergo idem in ecclesia, & alia pia causa. Item quia hoc statuitur in alimentis, vt supra dictum est, quæ dicuntur pia causa, ergo idem in alia pia causa. Item quia vbi est eadẽ ratio idem ius. Itẽ quia casus excepti extenduntur ex identitate rationis, *c. cum dilecta, de confirmat. vtil. vel inuti. cum similib.* ergo casus libertatis & alimentorum hic excepti extenduntur ad aliam piam causam, quia est eadem ratio in vtrisque, & confirmabis per alia multa, & ex hoc infero ad legatum relictũ in causam dotis sub dicta conditione, &c. & alia continentia causam piam. 28

Sexto ego limito † *per l. penult. §. 1. de condit. & demonstrat.* hoc modo vt procedat illa regula, quando vni erat dandum, vel cum eo aliquid faciendum, & deficit per casum, secus si duobus, & alter tantum moriatur, nam potest impleri in personam alterius pro parte, & consequeretur legatarius legatum de benignitate, 29

vt ibi, quod est notandum. & forte hoc est, quod voluit gloss. *in l. in testamento. de cond. & demonst per illum §.*

Septimo potest limitari, quando conditio mixta, procedens ex facto duorum, respicit solum fauorem debentis implere, nam tunc si deficiat per casum contingentem in personam eius, cui debet impleri, nihilominus habetur pro impleta, vt videtur probari *in l. annua, in princ. ff. de annu. lega.*

Idem & erit octaua limitatio, quando non apparet, cuius fauore conditio sit apposita, nec vere nec per aliquas coniecturas, nam tunc etiam habetur pro impleta, ac si in fauorem debentis implere esset apposita. *d. l. annua.* secundum alium intellectum, si autem esset apposita in fauorem eius, cui impleri debet, habere-tur pro defecta. *l. Seio. de annuis lega.* Idem si in fauorem vtriusque, *vt in d. l. legatum, & in l. in testamento, de conditio. & demonstr.* ista est intentio Domini Angeli *in l. 1. de instit. & substitut.* & alius ibi non tangit, & dicit quod sunt verba Dini, & notabilia, & non allegat, vbi voluit allegare Dinum *in regula imputari*, vbi hoc videtur dicere, licet non distinguat leges, quas allegat, prout facit Angel. & sic si aduertas distinctionem, quam Doctores faciunt solum in alimentis distinguendo, cuius fauore sint relicta, & quid in dubio Din. & Angel. faciunt generaliter in materia *l. legatum, de condi. inser.* vt supra vidisti, & omnes mouentur eisdem ll. negari tamen non potest, quin illæ ll. scilicet *l. annua & l. Seio.* per quas omnes mouentur, loquuntur in alimentis, licet Dinus & Angelus eas intelligant generaliter, & supra dictum est. Cogita.

SVMMARIA.

1 *Conditio si nupserit, an per voluntatis declarationem deficiat irreparabiliter, egregia quæst.*

2 *Repudiatio quando facta videatur.*

3 *Variare an liceat in vltimis voluntatibus.*

4 *Conditio pendens ex facto nostro per voluntatis declarationem deficit. nec est locus pœnitentiæ, si aderat substitutus.*

5 *Accrescendi ius cessat, quando dominium legati non trãsit recta via in legatarium.*

6 *Conditionem illam, si nupserit, non tenentur implere infra triennium, cum multis contra communem.*

7 *Conditio potestatiua implenda est quam primum potest.*

8 *Conditio potestatiua non est necesse, vt quam primum potest impleatur in hæreditate.*

9 *Conditio si nupserit, sub qua mulieri fuit legatum relictũ, si semel ipsa declarat, nolle se nubere, an defecisse videatur irreparabiliter, dubia quæstio.*

10 *Conditio nubendi semel repudiata, & si postea impleatur, nihil prodest, contra nouissimos.*

11 Con-

11 *Conditionem nubēdi mulier si semel declarauerit se nolle implere. & si postea pœniteat, nihil agit tam in hæreditate, quam in legato, contra Alex. & Decium.*

12 *Conditio interpretatiue tantum impleta, quam actionem producat, noua declaratio.*

13 *Conditionem si legatarius implere non recusat, sed tantum moratur, non perditur legatum, quādo conditio erat casualis vel mixta, cum nouiss. contra communem.*

14 *Conditio nubendi alterius arbitratu reiicitur, siue accipiatur pro libera illius voluntate, siue pro arbitrio boni viri, cum communi.*

15 *Conditio nubendi arbitrio alterius adeo reiicitur. vt nec eius voluntatem requirere teneamur, nedum sequi contra mentem Petri, Cini. Pauli, Cornei.*

16 *Conditio nubendi de fratrum consensu sorori apposita in relicto etiam voluntario reiicitur, cum Emanuel contra Pau. Rui.*

17 *Conditio nubendi de consensu alterius, non designata persona, cui nubēdum sit, reiicitur cum Emanue. contra Aym.*

18 *Conditio, si nupserit arbitrio alterius, non designata persona, cui nubendum esset, reiicitur, etiam de ademptione, non secus quam de datione, cum Emanue. contra Aym.*

19 *Ratio communis improbatur.*

20 *Conditio non nubendi vsq; ad annum decimumquintum reiicitur. contra Aret.*

21 *Nuptiarum fauōre minor potest transgredi præceptum testatoris, quod aliter transgredi non liceret.*

22 *Viduitatem virgini inducere non licet, nec perpetuam, nec temporalem, nec etiam momentaneam, contra nouiss.*

CAPVT XCIIII.

ILLVD † autem dubium est, si legatum Seiæ sub hac cōditione, si Titio nuberet, relinquatur. Seiaq; semel expressimq; declarauerit, nolle se Titio nubere, sed postea mutata (more fœminarum) voluntate velit eidē nubere, an legatū consequetur, quod negant Paulus *in l. 1. C. de insti. & subst.* Idem Paul. Castr. *in l. 2. eod. tit.* sentit Iason. *in l. 2 num. 6. eod. tit.* 1

Contrarium tenet ingeniosus Emanuel de Acosta. *in repet. l. cū tale. §. rescriptum ff. de cond. & demonst. limit. 6. n. 4. per l. conditionum. quæ in futurum. ff. de condit. & demonst.* quæ nihil facit, nam licet probet, quod talis conditio potest quandocunque impleri, non secus quam hæc conditio, si nauis ex Asia venerit, *iuxta l. 2. & l. si quis hæredem. C. de inst. & subst. melius in l. 2. ff. de condi. & demonst.* tamen illud intelligendum, nisi semel conditio defecisset, nam per conditionis defectum euanescit relictum conditionale, quod postquam semel euanuerit, amplius suscitari non potest, *l. si decem, cū petiero. ff. de verb. oblig. l. qui Romæ. §. Augerius. ff. eod. tit. l. si ita expressum. l. cum ita datur. l. sub diuersis. ff. de condition. & demonstrat. §. sin autem*

autem aliquid sub conditione. Cod. de caduc. tollen. l. si quis hæredem, & fere per totum. C. de institut. & substitut. nec dubium est, quin, licet ad implementum huius conditionis, si nupserit, desideretur nuptiarum interuentus, vel quod non steterit per implere debentem. *l. 1. Cod. de institut. & substitut. l. in testamento 2 ff. de condition. & demonstr.* tamen vt ea conditio defecisse intelligatur, nullus actus positiuus desideratur pręter animi declarationem: nam cum primum honoratus constituerit nolle se conditionem illam implere, illico ea conditio sine spe renascendi periisse seu defecisse intelligitur, *argum. l. Cornelius l. iam dubitari. ff. de hæred. institu.*
2 nam † & nuda animi declaratione contingit hæreditatis legatiue tam agnitio quam repudiatio. *§. final. Instit. de lega.* vnde lex *legatarius. §. final. ff. de legatis* 1. ait, quod, cum primum legatarius constituerit, nolle ad se pertinere legatum euanescere, id legatum videtur habeturque perinde ac si retro nunquam relictum fuisset, *vt ibi, & l. si tibi homo. §. cum seruus. ff. de legat.* 1. quinimmo simul ac talem conditionem deficere voluit, deficit. *vt l. 1. §. vtrum autem. versicul. proinde ibi, maluerit deficere conditionem. ff. si quid in fraudem patroni. facit lex 3. Cod de hæredibus institu.* Iam ergo dubitari non oportet. quin per interuentum voluntatis (vt more nostrorum loquar) defecerit conditio, & in eo tantum quæstio manebit, an adhuc pœnitere liceat, & magis est, vt neque in repudiationibus pœnitentiæ locus sit, *l. sicut maior. Cod. de repud. hæredi. ratio. vt in l. sicut ab initio. C. de action. & obligation. iuncto §. hæres quoque. Institut. de obligat. quæ quasi ex contractu nasc.* idque expeditius est in repudiatione legati, quia simul ac repudiatum fuerit eius dominium, illico reuertitur ad hæredem. *d. §. vtrum autem. d. l. legatarius. §. fin. d. §. cum seruus. in l. si tibi homo, supra alleg.* id quod accidit, cum conditio siue casualis, siue potestatiua, siue mista relicti deficit, nam & tunc tale relictum remanet pleno iure apud hæredē, nunquam ab eo discessurum. *d. §. sin autem aliquid sub conditione.*
3 Cum ergo † sit persona, scilicet hæres, qui habeat ius retinendi, & per hoc res desinat esse integra, pœnitentiæ locus non erit ex regula. *l. 3. l. si pecuniam. in princip. ff. de condit. cau. data. l. naturalis. §. 1. ff de præscript. verbis.* id quod expeditius est
4 in vltimis voluntatibus, in quib. post animi † nostri declarationem continuo sequitur legis executio, sicque desinit res esse integra, neque vnquam pœnitere liberum erit. *l. si is cui. ff. de legatis* 2. ergo per repudiationem siue ipsius relicti, siue conditionis potestatiuæ, sub qua relictum datum fuerat, id relictum euanuit, & remansit penes hæredem oneratum, sicque res desinit esse integra, non secus, quam integra esse desineret, si legatarius substitutum habuisset, quo casu omnes admittunt, quod simul ac mulier, quæ sub conditione nubendi honorata fuerat constituerit, nolle se nubere relicto, excludetur per *l. 2. Cod. de institut. & sub-*

& subst. estque communis op. vt per Cost. *ubi supra num.* 9. post Alexand. Decium. Corne. Ias Riminal. & alios *in dict. l. 2. Cod. de instit. & substit.* in simili per glo. & Doct. communiter, præsertim Corneum *ibi in l fin. Cod. repud. hered.* vnde apparet, non iustā esse differentiam, quam Emanuel *in dict. numer.* 9. tradit inter legatum sub conditione nubendi mulieri relictum, quando substitutum accepit, & tale legatum eidem relictum, quando substitutum non accepisset, quasi illo casu simul ac declarasset nolle se nubere, legatum ab ea abscederet, inque substitutum transuolaret, isto autem casu non ita, quia (inquit) non adest persona, in quam id legatum à muliere abscedens transferatur, nec aduertit superesse personam ipsius hæredis onerati, apud quem mansurum sit, *iuxta §. in primo. §. pro secundo. §. in nouissimo. §. sin autem aliquid sub conditione. Cod. de cad.* † Qua ratione etiam procedit, quod tradunt Bart. & communiter Doctor. præsertim Ias. *in l. plane § si duobus ff. de leg.* 1. Bart. Iason. & alii *in l huiusmodi. §. si Titio eod. tit.* Bartol. & communiter Doctor. *in leg. si Titio. & ei ff. de legat.* 2. dum aiunt, quod in quibus casibus legati dominium a morte testatoris non transit recta via in legatarium, cessat ius accrescendi, quia superest persona heredis, a quo dominium illius relicti nunquam abscessit, sicque habet ius retentionis Vnde & in specie nostra cum relictum fuerit conditionale, sicque dominium eius in mulierem nunquā transierit, nec ab herede onerato discesserit: simul ac mulier se nubere nolle declarauerit, apud heredem manebit irreuocabiliter, sicque iam pœnitere liberum non erit. Ergo si ea mulier in tali relicto habuerit cohæredem, & si vero simile sit Emanuelē idē quod in substituto responsurum, *arg. l. si Titio & Meuio §. Iulianus ff. de leg.* 2. quia vtrobique eadem ratio est, tamen & hoc casu nos firmamus idem iuris fore quod futurum erat, si ea mulier coheredem nullum habuisset. 5

Hactenus † cum mulier palam declarauit, se nubere nolle, 6 quid autem si nihil aperuit, sed tacite continuit sese, ac deliberabat quanto tempore spectanda sit dubium est, & communis opinio est per triennium tantum spectandum, quo prçterito, conditio defecisse videbitur, relictumq; euanuisse intelligetur, ita tenent Bart. Bald. & Ioannes de Platea *in l. 2. §. ad filiorum. C. quando & quibus quarta pars debeatur, lib.* 10. Ias. *num.* 6. *in l. 2. C. de instit. & substit.* Paul. Castrens. *in leg. secunda, hac conditio filia mea. Digest. de condit. & demo.* Ioann. Bapt. de sancto Seuerino *in d. l.* 2.

Contrariam partem, vt etiam post triennium quandocunque nupserit satis conditioni fecisse videatur, tenent Paul. Castr. sibi contrarius *in l. 2. supra allegat.* & Soz. *in l. hac conditio filia mea column.* 1. *Dig. de condit. & demon.* quorum opin. verior est *per text. expressum in dict. l. hac conditio filia mea, & per l. conditionum, quæ*

in

in futurum ff. de condit. & demonst. quæ iura apertius hanc partem probant, quam vlla inductione egeant, quod & suadetur ratione nam cum mulier sub conditione ad legatum fuerit inuitata, quod quidem legatũ est apud heredem, ipsiusmet heredis interest quiescere, vt interusurio temporis fruatur, nam querela illius, cui testator voluit, vt mulier nuberet, nõ est in consideratione, cum in conditione tantum positus fuerit, non etam in dispositione, nec dubiũ sit, quin positus in conditione non videatur positus in dispositione *l si quis sub conditione dandorum decem. ff. ff. si quis omiss. caus. testament.* Gloss. cõmuniter ibi approbata *in l. Lucius. Dig. de here. institu.* tradunt communiter Doctores *in l. Gallus. in princi. Dig. de libe. & posthum.* Tenendo istam partem tunc *ad dict. §. ad filiorum*, in quo repositum est vnicum fundamentum eorum, qui contrariam partem tuentur, respond. quod loquitur in specie longe diuersa, ex diuersis autem non fit illatio *l. fin. Dig. de calumni.* Præterea ibi est casus specialis, vt & ciuilibet recte intuenti apparebit, & declarat Soz. *vbi supra.* Ergo mulier aut dixit se velle nubere ei, cui testator iussit, sed ille noluit, & illico habebit legatum, aut ipsa dixit se nolle nubere, & illico euanuit legatum. *l 1. & leg. secunda C. de institution. & subst.* aut tacuit deliberans, & dic vt proxime, & pro nobis est etiam text. expressus *in leg. pater Seuerinam. Dig. de condit. & demonst. in princip.*
7 † Neque ad rem pertinet *l. hac Conditio, si in Capitolium. D. de cond & dem.* nã ibi, in cond. potesta. quæ cum primum legatarius potest eam implere debet, nos loquimur in conditione mista, quæ quandoque impleri potest *ut dictis legibus* non secus quam conditio casualis, *vt l. 2 ff. de cond. & demonst*

8 In † hæreditate autem sub conditione etiam potestatiua relicta, obtinuit communis sententia existimantium, vt ea conditio non illico post mortem testatoris necesse sit vt impleatur, quia cum hereditas habet se ad commodum, & incommodum. *l. quia poterat. Dig. ad Trebel. §. sed neque Inst. de auth. tuto. l. si hereditatem. Dig. mand. l. si filius qui patri. Dig. de vulgari,* non est heres institutus præcipitandus, ne forte inconsulte suspectam adeat hereditatem, ita tenuit Gloss sing. *in l. si quis ita heres instituatur. Dig de her. insti. per text ibi* Bart *in dict. leg. hac conditio, sentit Gloss. in l si plures Gloss. fin. Dig de cond. insti. sentit. Gloss. in dict. l. hac conditio si in capitolium. Dig. de cond. & demon.* est communis opinio, vt patet ex relatione Cornei *in l. 1. colum. 2. num. 2. C. de insti. & subst.* Emanuel. *in l. cum tale. § rescriptum. limit. 6 ff. de cond. & demonstr.* Cin. *in d. l. 1. nu. 7. col fin. ratio est vt supra.*

9 Denique † si mulier in legato sit honorata sub conditione nubendi Titio, & ipsa ab eo interpellata nubere noluerit, illico con-

cõditione defecta videtur ex mente gloss. *in dict. l 1. de inst. & subst.* adeo vt licet postea ipsa pœniteat, & Titius iam nolit legatum semel amissum non recuperet, vt tenent Bald. Fulg. Pau. Alex. *colum. fin. ad fin.* Decius *num.* 13. qui hanc firmat esse communem sententiam *in dict. leg. prim. a per l. pen. 2. respon. Dig. de cond. & demonst. & l. fin. ver. nisi Cod. de cond. inser.* & per alias leges supra alleg. & quia moram purgare non licet ad actionem consequendam, sed tantum ad exceptionem opponendam. *l. Thais. §. intra. Dig. de fideicom. lib. & l. si intra quinquenium. Dig. de statu liber.* secundum Decium *vbi supra.* Emanuel. *vbi supra. num.* 25. qui hanc dicit communem sententiam † quam tamen ipse limitat, vt procedat quando re vera conditio impleta non fuit, 10
quia postea Titius ille à muliere semel repudiatus, ei iam pœnitenti nubere noluit, neque ex legis auxilio pro impleta habetur, quia ipse fuit in mora, sed si re vera, postquam semel ipsa recusauit Titio nubere, postea mutata voluntate ei nupserit, consequitur relictum secundum Emanu. quod suspectum puto, nam per voluntatem mulieris illico deficit conditio irreuocabiliter, ac irreparabiliter *argum. l. fin. versi. nisi ipse seruus, & versi nisi & ipse oblatas. C de cond. inser. & l pen Dig de cond. & demon. leg. 1. §. proinde. Dig. si quid in frau. patro. l. legatarius. §. 1. Dig. de leg. 1. l filii, per locum ab speciali ff ad Tertul. l. 2. cod. de insti. & substi. l. in testamento fin. de cond. & demon. § fin. verbo, nuda voluntate & verb. contraria destinatione. Institu. de hære quali.* ergo si deficit conditio, sequitur quod euanuit relictum, remansitque penes hæredem sicque semel peremptum suscitari non potest. *§ sin autem aliquid sub conditione §. in primo §. pro secundo. Cod. de cadu. tol. l. inter stipulantem §. sacram. Dig. de verb. oblig. §. 1. Insti. de inuti. stip. l. qui res. §. aream. Dig. de sol.* adeo vt etiam retro nunquam relictum fuisse videatur *leg. 1. §. vtrum autem. Dig. si quid in fraudem patro. leg. si tibi homo. §. cum seruus Dig. de leg. 1. dict. l. legatarius. §. fin. cum iis, quæ supra diximus,* & quia in huiusmodi repudiationibus pœnitentiæ locus non est *leg. sicut maior. Cod. de rep. hære. facit l. si quis heredem Cod. de inst. & sub.* ergo cum conditio defecerit & per hoc legatum irreparabiliter euanuerit, quod postea impleatur conditio, proderit nihil.

Ex † quibus etiam apparet errasse Alexand *in dict. leg. 1. Cod. de inst. & subst. vers. & in quantum. col fin. ad medi. &* Deciũ *ibi, colum. fin. in fine,* dum aiunt, quod in hereditate mulieri relicta sub conditione, si Titio nupserit, si ipsa à Titio interpellata declarauerit, se nolle ei nubere, & postea pœnitentia ducta ei nubere velit, qui tantum recusauit eam vxorem habere quod consequetur, hereditatem ipsa mulier quasi mora ab ea commissa, licet noceret in legatis, non tamen noceat in here- 11

ditate

tate, vt supra diximus, sed vtrunque suspectum est, hoc est tam dictum quam ratio dicti, nam cum conditio hereditatis semel defecerit, tam euanuit hereditas, quam euanesceret legatum, *vt per totum ff. de cond. & demo. & per totum. C. de cond. inser. & C. de instit. & substit. & ff. de condit. institut.* & licet festinatio conditionis implendæ in hereditatibus non exigatur ex communi opinione supra relata, tamen in specie nostra non conditionis implementum differt, sed aufert, quia conditio non fuit per interuentum voluntatis suspensa duntaxat, sed fuit omnino defecta.

12 Sed quæ † actio competit eo casu, quo conditio, si nupserit, re vera impleta non fuit, sed tantum interpretatiue, quia per mulierem legatariam non stetit, & quidem communis opinio est secundum Ias. *columnn. fin.* & secundum Decium *columnn. fin. in l. 2. C. de instit. & subst.* quod competit eadem actio, quæ competeret, si conditio re vera impleta fuisset, quod procedit, quando de iure communi pro impleta ea conditio habebatur, secus si de iure speciali secundum eandem communem opinionem, contra quam in hoc vltimo tenet Decius, *vbi supra*, cuius opinio contra communem vera est, quando de iure tantum prætorio pro impleta habebatur conditio, quia actiones iure tantum ciuili, non etiam iure prætorio, inuentæ fuerunt *l. 2. §. 3. & §. 4. cum seq. ff. de orig. iur.* sed si de iure etiam ciuili, quamuis speciali pro impleta conditio habebatur, tunc eadem actio competet, quæ competeret si re vera impleta esset, *vt per ll. & iura* quæ allegant Ias. & Decius, *vbi supra*.

13 Adde † quod mulier, quæ sub conditione si Seio nuberet, honorata fuit aut solum differebat conditionem implere, aut palam & intrepide eam implere recusabat, ac negabat, primo casu sunt qui velint, vt in hereditate dilatio non noceat, quia cum habeat se ad commodum & incommodum hereditas *l. quia poterat ff. ad Treb. § sed neque Insti. de auth. tuto. l. hereditatem ff mand.* inculpata videri debet mulier, quæ non temere nimisque properanter sese commisit periculo hereditatis suspectæ, *argum. l si filius qui patri ff de vul.* sed talis dilatio mulieri noceret in legato, quia habet fere semper vtilitatem omni suspectione carentem, *vt d. l. hereditatem, & supra diximus.* quod vltimum non est verum quia ea dilatio licet non noceat in conditione potestatiua *l. hac conditio si in capitolium,* non tamen nocet in conditione casuli, *vt l. 2 ff. de cond. & demon.* nec in conditione mista. *l. hac conditio filiæ meæ ff. d. condition. & demonstration l. conditionẽ quæ in futurũ. eodẽ ti.* siue loquamur in hereditate, siue in legato, *vt d. ll.* licet contrariũ sentiant Alex. *nu.* 10. & Decius *colum. fin. in fine. in l. 1. C. de institu. & substitut.* vbi etiam Paul. & Cor. *colum.* 2. Idem Paul. Iaso. & Riminal. *in l. 2. eodem titulo.* Soc. *in l. in testamento 2. num.* 11 *ff. de cond. & demon.* dum allegant *d. l. hac conditio, si in capitolium,* eam procedere

dere intelligentes in legato relicto mulieri sub conditione nubendi, quæ mista est, cum *dict.l.* loquatur in legato relicto sub conditione, si in capitolium ascenderit, quæ non solum potestatiua est, sed etiam facillima, & ita hoc casu eos merito reprehendit Emanuel *in dict.§.rescriptum, 6.limit.nu.5.* Secundo casu quãdo palam, ac deliberatè mulier dixit, se nubere nolle. Alex. *dict.n.* 10. & Decius *dict.colum.fin.in fin.* dicunt id non nocere, si quidem postea ea mulier mutata voluntate parata sit Sejo nubere, licet per eum modo steterit, quod supra improbauimus, sed id admittit Acosta, vbi supra, si & ipsa cum effectu parata sit nubere, & Sejus consenserit, sicq; matrimonium fieret, quod similiter supra improbauimus, moti, quia eo casu non solum verum est per mulieris voluntatem conditionem nubendi semel defecisse, sed etiam talem conditionem semel defectam ad sui implementum reuocari non posse.

Quid † si mulieri quid relinquatur sub hac conditione, si arbitratu Titij nupserit, & quidem si arbitrium sumebatur pro libera voluntate Titij, omnes admittunt conditionem reijci, mulieremque eo etiam inscio aut renitente nubentem legatũ cõsequi. *l.cum tale.§.rescriptum.ff.de cond.& demonst.* quod si arbitrium sumatur lenius, nempe pro arbitrio boni viri, adhuc idem *vt d §.rescriptum*, in sui generalitate, & *in cap.Gemma.de sponsa.* ratio, ne quod omnino nuptijs impedimentum fiat, *vt ait, dict.§. rescriptum*, & est communis sentẽtia secundum Emanu. *in dict.§. rescriptum, amplia.fin.numer.septimo*, quod & sentit Bartolus *ibi*, vbi etiam Din. & Alberic. qui idem voluerunt *in leg. Titium, & Mauium, ff.de ad[illegible]in.tut.* Ias. *in leg.si quis arbitratu.numer.* 18. *ff.de verborum obligat.* Soci. *in leg.filia sua.ff.de condit. & demonstrat.* Lãcellot. Dec. *in leg. turpia. §. 1.columnn.fin.ff.de legatis*, 1. Infertur † 14
veram non esse rationem Petri, & Cini, *in dict.l.turpia*, §.1. Cini, & Ioannis Imolen. *in dict. §.rescriptum.* Paul. Castrensis, & Cornei *in l.legatum, de conditio.insert.Cod.* dum ajunt, hanc conditionem ideo remissam fuisse, ne mulier alienum arbitrium in nuptijs sequi cogatur, nam nec sequi, nec etiam petere cogitur, *vt diximus*, licet superiorem rationem communem appellet Emanue. *vbi supra numer.7.* 15

Per contrarium videbatur, vt & petere, ac requirere Titij arbitrium, & etiam illud sequi debet, *argum.l.1.C.de instit.& substit. l.cum ita.l.Titio centum.§.1.ff.de conditio.& demonst.* sed illa jura pcedunt quando & persona certa, cui mulier nuberet, à testatore designata fuit, & præterea non sub conditione pœnæ subeundæ, sed sub spe præmij consequendi mulier ad matrimonium inuitabatur, nec enim alterutrum sufficeret, nam si legitimam tantum filiæ relinquerem sub hac conditione, vt Titio nuberet, etiamsi Titio non nupserit, legitimam, vt pote sibi quasi

debitam consequetur, vt resoluit Pal. Ruu. *in capitul. per vestras. not. 3. §. 21. numer. 4. de donat. inter virum & uxorem.* Rursus si etiam aliquid vltra legitimam filiæ meæ, vel legatum extraneæ mulieri reliqui sub conditione, si arbitrio Titij nuberet, nec designaui cui nubendum mulieri esset, & extranea mulier legatum, & filia quod ei vltra legitimam dederam consequetur si matrimonium Titio inscio, aut inuito contraxerint, non secus quàm si de consensu ipsius nupsissent, *vt dict. §. si quis arbitratu. alias incicipit rescriptum.* Ratio differentiæ, quia quando testator designauit, cui viro mulieri nubendum esset, ei viro prodesse voluit, hæcque affectio in consideratione esse debet. Cum autem nullum designauit, tunc solam ipsius mulieris vtilitatem principaliter respexisse videtur, sicque non tam præcepti quam consilij vim jussus testantis habere videtur, cui ipsa mulier renunciare potest. *argument. leg. cum pater. §. mando. ff. de leg. 2. l. Titio centum, in princip. ff. de conditio. & dem. l. filiusfamilias. §. diui. ff. de leg. 1. l. penultim. Cod. de pact.* quod si dixeris esse debere in consideratione interesse illius, cujus arbitratu ea mulier nubere debebat respondeam quod intelligendo (prout intelligi oportet) de boni viri arbitratu, erit quoddam interesse nullius, aut leuissimæ vtilitatis, quæ in consideratione esse non debet, & ideo remittitur à lege, *vt dict. §. rescriptum & de capi.* Gemma. *dict. leg. Titium, & Mauium. leg. Titia. §. primo, & in princip. ff. de verborum obligat.*

16 † vnde si filiæ meæ aliquid vltra legitimam reliqui sub conditione hac, si fratrum consensu nuberet, nec designaui cui viro nubendum esset, Pal. Ruu. *vbi supra,* respondit eam non posse nubere sine fratrum consensu, quin relictum illud vltra legitimam sibi datum amittat, magnifacitque hoc consilium, per quod coactabuntur sorores de fratrum consilio nubere, quod nihil est, vt dixi, quia loquitur contra *dict. §. rescriptum, cum simil. & l. 1. Codic. de institut. & substitut.* procedit quando certa persona designata erat, cui mulier nuberet, merito ergo Pal. Ruu. reprehensus fuit ab Emanuel. vbi supra, licet alia parum efficaci ratione.

Infertur errasse Aymon. Sauili. *consil. 80. numer. primo,* post alios quos ipse † refert dum ait, quod si Sejam omnium bono-
17 rum fideicommissariam reliqueram sub conditione, si de fratrũ meorum consensu nuberet, & eis inscijs, vel inuitis nupsit, priuabitur fideicommisso, quia (inquit) ista est pœna non damni sentiendi, sed lucri amittendi, ergo, &c. *argum. dict. l. 1. C. de institu. & substitut. cum alijs supra allegatis.* Sed nihil est, quia illa jura procedunt quando testator certum virum designauit, cui mulier nubere deberet, eique viro consultum voluit testator. Aym. autem & sequaces loquuntur quando vir certus designatus nõ fuit, quo casu licet agatur de lucro tantum amittendo, rejicitur

con-

conditio, *vt dict. §. rescriptum*. merito ergo Aymon ab Emanuele, vbi supra reprehensus fuit, licet alia ratione non satis (vt nobis videtur) efficaci, † ergo & eadem ratione secundum Eman. *ibi.* 18
& rectè cōtra Aymonem *consil.* 1. *numer.* 3. post Oldrad. *consil.* 16. non valebit hæreditatis ademptio, quam testator faciebat, si hæres arbitrio alterius non nuberet, cum certa persona designata non esset, cui nubendum esset.

Vnde † aduerto, minus idoneam esse rationem, quam (postquam alios reprehenderat) redidit Emanu. *vbi supra, numer.* 12. 19
post Gloss. *in l. legatum. Cod. de condi. insert.* Iacob de Arena *in l. turpia. §. primo. ff. de leg.* 1. vbi Lācellot. Decius. *columm. fin.* Fulg. *consi.* 61. *column. penultim.* Corneus *consi.* 105. *pro parte lib.* 2. *ad fin. colum. fin.* Soc. *in l. filiæ suæ. ff. de cond. & demonstr.* ajunt enim conditionem hanc, si arbitratu, vel consensu Titij filia nupserit, ideo à lege remitti, quà interim impedimentum nuptijs fit, dum mulier illius cōsensum requirit, etiam si illud sequi non teneretur, & impedimentum in consideratione esse debere, etiam si mulier hodie nuptura in crastinum tantum diem cogeretur matrimoniū differre. Sed nihil est, nam quis non videt, quam longius morosiusque impedimētum fiat in terminis legis 1. *C de instit. & substi. cum sim.* & tamē id impedimētum à lege non remouetur. Ergo ne quod omnino nuptijs impedimētum fiat, voluit lex, si id certè personæ vtilitatem nō respicit, *vt d. l.* 1. *cum simi.* secus si certæ personæ vtilitatem respiceret, *vt ibi.*

Infertur † veram non esse Aretini sententiam, qui *in consil.* 20
67. *numer.* 1. *colum.* 1. voluit valere hoc præceptum testatoris, qui impuberem hæredem scriptam jussit ne infra 15. suæ ætatis annum nuberet, id quod palam est cōtra *dict. §. rescriptum ibi, ne quod omnino impedimentum fiat.* Neque ad rem pertinet, quod hic agatur de lucro, non de damno, nam & in lucro idem est, quando non apparet certa persona, cujus fauore id fieret, prout hic minimè apparet, & ex regula potuit ipsa simul ac nubilis esset huic pręcepto prohibitiuo suam tantum vtilitatem respicięnti renunciare. *l. cum pater. §. mando. ff. de leg.* 2. *l. Titio centum, in prin. ff. de cond. & dem. l. pen. C. de pact. & d. §. diui.* † vnde vtiliter infertur 21
ꝙ licet ꝓhibitioni testatoris, q̄ prohibiti tantū vtilitatē respicit possit prohibitus regulariter renunciare, vt dictis legibus, si modo minor ætate non sit, quia tunc non potest, *vt dict. leg. Titio centum, in princip. & leg. secunda, Codic. pro empt.* tamen & minor renunciare; & tale præceptum prohibitiuum transgredi posset in hac materia simul ac nubilis sit; licet quo ad rerum suarum administrationem minor adhuc reputetur, & cum Aret. *vbi supra*, videtur transire Emanuel, *vbi supra*; licet dubius & anceps, motus, quia licet † perpetuam viduitatem virgini in- 22
dicere non liceat, temporalem tamen licet, secundum eum, &

Aret. ego dico quod neque perpetuam, neque temporalem, neque etiam momentaneam, *vt d. §. rescriptum.*

SVMMARIA.

1 *Conditio illa, si opus infra biennium factum non fuerit, ante biennium etiam cum effectu impletur, cum primum certum esse cœperit infra residuum termini opus perfici non posse, contra communem.*

2 *Conditione de opere infra diem certum faciendo non verè, sed interpretatiue existente, tunc licet pœna ante finem termini peti possit, tamen cõcessa prorogatione peti non poterit ante terminum, nec et postea.*

3 *Intell. l. in illa stipulatione, & l. hoc iure. ff. de verb. oblig.*

4 *Pœna promissa sub conditione si opus intra annum factum non fuerit an peti posset ante finem termini.*

5 *Legatum relictum sub conditione, si hæres infra annum non fecerit id quod in se erat, an debeatur ante finem anni.*

6 *Conditio, si Stichum non dederis, decem dato, quando impleta, vel defecta videatur.*

7 *Conditionis implemẽtum licet pendeat ex facto promissoris, tamen post conditionem existentem non semper spectatur dies.*

8 *Intellectus l. cum stipulatus sim mihi à Proculo. ff. de ver. obl. & num.* 10.

9 *Intellectus l. si in lege. ff. locati. & num.* 11.

12 *Conditione defecta an dies spectetur.*

13 *Intellect. l & ideo hæsitatur. ff. de verb. obl. & l. Marti⁹. ff. loc.*

CAP. XCV.

IVXTA istam partem est text. princeps in hac materia *in l. cum stipulatus sim à Proculo. ff. de verbor. obligat.* cui accommodamus sequentem Gloss. Iam & verba text. ita habent Cum stipulatus sim mihi, ô Procule, si opus arbitratu meo ante calendas Iunias effectum non sit pœnam, & protulerim diem, putasne verè posse me dicere, arbitratu meo opus effectum non esse ante calendas Iunias, cum ipse arbitrio meo aliam diem operi laxiorem dederim? Proculus respondit: Non sine caussa distinguendum est interesse, vtrum per promissorẽ mora non fuisset quo minus opus ante calendas Iunias (ita vti stipulatione comprehensum erat) perficeretur, an tunc cum jam opus effici non posset ante calendas Iunias, stipulator diem in calendas Augusti protulisset. Nam si tunc diem stipulator protulit, cum jam opus ante calendas Iunias effici non poterat, puto pœnam esse commissam, neque ad rem pertinere, quod aliquod tempus ante calendas Iunias fuit, quo stipulator non desiderauit id ante. Cal. Iun. effici: id est, quo non est arbitratus, vt fieret quod fieri nõ poterat, aut si hoc falsum est, etiã si stipulator prid. Cal. Iun.

mor-

mortuus esset, pœna commissa non esset, quoniam mortuus arbitrari non potuisset, & aliquod tempus post mortem eius operi perficiendo superfuisset, & propemodum, etiamsi ante Cal. Iun. futurum esse cœperit, opus ante eam diem effici non posse, pœna commissa est. Et diuiditur in quinque, secundum Alber. & Paul. hîc: at secundum Bartol. Alexand. & Ias. diuiditur in quatuor: at secundum omnes constat, quod in princip. ponitur thema, & in fine ibi, & propemodum ponitur decisio quæst. vt pœna conuentionalis promissa sub hac conditione, si opus infra biennium non fieret, non solum committatur peracto biennio, sed etiam ante eius finem, cum primum certum fuerit, infra residuum biennij opus perfici non posse, idque constat apud omnes, & etiam apud me, & quia text. ait, arbitratu meo expone, *vt per gloss. 2. ibi.* & Bartol. *colum. 1.* tu dic, quod mihi tecum conuenit, vt opus certæ formæ faceres ante Calendas: deinde subiecta est pœnalis stipulatio, vt si opus arbitratu meo (id est, secundum arbitrium iam dictum, non dicendum: forma enim iam designata erat) non fieret ante Calendas, centum nomine pœnæ præstarentur, adde, quod non solum promisisti opus facere secundum arbitratum meum, id est, secundum formam iam designatam, sed etiam promisisti, taliter te facturum, vt arbitrio meo, id est, voluntati meæ satisfactum esset, quod Hispanicè dicitur, *qua loare acontento.* Hoc declaratur *in versicul. aut si hoc.* vbi text. innuit, quòd non solum tempore contractus arbitrium fuit interpositum; sed etiam post opus perfectum aliud arbitrium ab stipulatore erat interponendum, quo præmisso omnes indifferenter tenent, quod si tantum temporis præterijt, vt infra residuum temporis ante Calendas opus perfici non posset, tunc etiam ante Calendas pœna committitur, quod verum ipso iure, de † æquitate tamen obest exceptio, vt ante Calendas 1
peti non possit effectualiter, id est, exequi nequeat, quod tenet gloss. mag. *ibi, plus etiam dico.* quam sequitur Albe. *colum. 2. in princ.* post Dynum, quem refert & Bartol. *colum. 2. dum op. d l. in illa stipulat. si Calendis.* & iterum *eadem colum. dum opin. l. stipulationes non diuiduntur. §. si quis ita.* & Alexand. *num. 9.* & cum gloss. simpliciter transit Ias. *colum. 3. post me.* licèt non sit contradicens, tamen teneo contra communem, quod non solum ante Calendas pœna ipso iure committatur, sed quod etiam effectualiter committatur, vt etiam ante Calendas exigi possit. Moueor primò per hanc legem, quæ secundum omnes *in versicul. & propemodum. & in versicul. nam si tunc.* probat, pœnam ipso iure commissam esse, & si diceremus mero iure, sed non effectualiter, esset imponere legem verbis, vt in simil. aiunt Bartol. & Doctores *in l. in illa stipulatione, si Calendis.* dum reprobant sol. gloss. *in l. hoc iure. supra alleg.* Secundò moueor, quòd hic dies fuit adiectus non principali-

ter propter se, sed propter aliud, scilicet propter conditionem, quo fit, vt conditione defecta, dies spectanda non sit, *vt l. cum tale. §. Mauia. de condit. & demonstrat.* quod dies non propter se, sed propter conditionem fuerit adiectus, patet, quia hæc stipulatio, si opus perfectum non fuerit, centum dari, incerta est, quoad tempus conditionis implendæ, nisi adijceretur, infra quantum tempus opus fieri deberet: dies ergo Calendarum adiectus fuit, ad demonstrationem conditionis, ex quo magis promissor obligaretur: non enim sufficit opus fieri, vt pœna non committatur, nisi & intra diem dictum fiat, vt ergo *in d. §. Mauia.* dies mortis non spectari, eoque conditionis monstrandæ gratia adiectus præsumitur, ita & in proposito eadem ratione post conditionem mero iure impletam spectandus dies non est. Stringo: nam ibi non erat certum, sed solum præsumebatur conditionis gratia diem adiectum fuisse, hîc autem certum erat: nec enim dies Calendarum ad aliud potest videri adiectus. Stringo, nam ibi fit illa interpretatio, quod dies non spectetur, etiamsi conditio non fuit impleta, sed contra mentem testatoris reiecta: hîc autem conditio mero iure impleta fuit, vt & text. ait, & omnes fatentur. Stringo, & tertiò: nam ibi pro legataria vnum speciale receptum erat, scilicet quòd conditio rejiceretur (hoc enim, quod tibi reijceretur, speciale esse, tenent Bartol. & alij *in l. mulieri, & Titio. de condit. & demonstrat. per text. ibi.* Bartol. *in l. re coniuncti. de legat. 3.*) & tamen admittitur alia specialitas, vt dies non spectetur, *contra l. 1. de dotis promiss. C.* quantò magis in proposito nostro, vbi pro stipulatore nulla specialitas inducta fuit, & per illum textum confunditur responsio Doctorum (inquiunt enim) conditionem impletam videri diem, tamen ex æquitate, quoad differendam executionem spectandam, quod non valet: nam & ibi vertitur eadem æquitas in executione differenda, & tamen non differtur, nec dicatur aliud in contractibus, vt hîc, in quibus fit interpretatio contra stipulatorem, *l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. l. quid. supra, eodem titul.* aliud in legatis, in quibus fit benignior interpretatio, *l. in testamentis. de regulis iuris.* ita procedat *d. §. Mauia.* nam ad hoc respondet opportunè Iason *in d. l. in illa stipul. si Calendis colum. 4. post princip.* Tertiò est text. *in l. hoc iure de verborum obligat.* vbi similiter dies Calendarum fauore stipulatoris (vt promissor teneretur, non solum Titio nunquam in Italiam veniente, sed etiam veniente, si tamen ante Calendas non venisset) gratia conditionis monstrandæ adiecta fuit, & cùm primùm efficitur conditio impossibilis seu necessaria (necessarium enim erat, Titium in Italiam venire non posse, cùm iam mortuus esset,) tunc non solum conditio habetur impleta etiam ante diem statutum, sed etiam dies non spectatur ad impediendam executionem: sic ergo & in proposito conditio, si

opus

opus ante Calendas factum non fuerit, cum tantum temporis præterijt, vt infra reliquum temporis fieri non posset, iam necessaria effecta est, & consequenter habetur impleta, *l. si pupillus. §. 1. de nouat.* & licèt dies supersit, tamen expectanda non est ad differendam executionem, cum conditionis tantum monstrandæ gratia adiecta fuerit. Quartò est text. *in l. 4 §. 1. de condit. & demonstrat.* vbi dixi, si Titius infra quinquennium filium non susceperit, tunc Seio dato, & ait text. quod si post biennium decederet Titius, filio non suscepto, quo casu conditio necessaria effecta esset, quod tunc dies, qui superest, non spectaretur, nisi adiecta esset dictio (tunc) quæ denotat extremitatem temporis. Quintò est text. *in l. vxori vsumfructum villa. de vsufruct.* lege eodem modo inducendo: sed & ibi vltra dictionem (tunc) erat etiam dictio (peracto quinquennio) per quod euidentior erat voluntas testatoris diem spectare volentis. Nec obstat *l. insulam. & l. stipulationes non diuiduntur. § si quis ita. 1. respons. de verborum obligationib.* nam in illis erat pœna legalis, nos loquimur in conuentionali. Nec obstat *l. in illa stipulatione, si Calendis.* nam ibi erat conditio potestatiua, id est, pendens ex potestate promissoris, & eius fauore adiectus fuit dies, patet, quia si adiectus non esset, statim conueniri posset ad Stichum, vel ad pœnam, *vt l. ita stipulatus. versicul. Sabinus. de verborum obligat. l. 1. de pen. leg. l. vbi ante. §. qui illud de verb. oblig.* quo fit, vt cum eius fauore non gratia conditionis monstrandæ adiecta fuerit, spectari debeat, licèt conditio necessaria effecta fuerit. Sed † caue, quia omnia mea fundamenta bene concludunt, quod in terminis legis nostræ, cùm primùm conditio efficitur necessaria, non solum habetur impleta, vt pœna ipso iure committatur, sed etiam, vt dies, qui superest, non spectetur ad differendam executionem, nec id fortè negarent Doct. sed ista procedunt, vbi prorogatio facta fuit: at cum prorogatio facta fuit, tunc etiam si fiat post pœnam mero iure commissam, adhuc tamen, licèt prorogatio pœnam semel commissam perimere non possit, poterit tamen efficere, ne pœna exigatur, vt prorogatio illa sponte (vt patet hic in verbo, arbitrio meo) facta, vim pacti prorogatorij de non petendo habere videatur, & consequenter pœna ante diem prorogationis peti non possit, imo nec postea, si interim, id est, infra diem, prorogationis, opus perfectum fuerit, quod videtur admittendum maximè, quia alias illa prorogatio nil operaretur, & si hunc sensum habuerunt Doctores, rectè loquuntur, quem sensum in terminis leg. istius planè habuit gloss. nostra, vt patet in prin. ipsius, sed tamen dixi, duo dicit, primum, quod stipulator vsque in diem prorogationis agere non potest efficaciter, deinde, quod etiam post diem prorogationis, si interim opus effectum sit, repellitur exceptione, cui assentior, quod videtur de mente

Alex. *hic. num. 9. in fin.* sed quatenus gloss. nostra, *ver. plus etiam dico allegando. l. in illa stipulatione, si calendis.* vult, quod in casu, quo contra stipulatorem non competeret exceptio (puta quia prorogatio non interfuisset, sic in gloss. nostra intelligenda est) adhuc in terminis l. nostræ, promissor ad pœnam mero iure commissam, ante aduentum diei agere non posset, *per l. in illa stipulatione.* vbi prorogatio non fuit interposita, & tamen non agitur ante diem. Adde quod gloss. nostram in specie sequitur Alexand. *num. 9. in princip.* idem vult Bartol. *colum. 2. post princip.* dum opponens *d. l. in illa stipulatione.* ait, quod tam hîc, quam ibi, ante aduentum diei pœna erat commissa, sed ante diem exigi non potest, nec hîc, nec ibi: sic ergo volunt isti, quod licet hîc nulla interfuisset prorogatio, adhuc lex ista procederet secundum illam: at vtrobique pœna ante diem commissa, ante diem tamen vtiliter peti non posset. Quid ergo operabitur prorogatio nostra? Resp. operabitur, quod etiam post diem, si interim opus perficiatur, pœna exigi nequeat, obstante exceptione, mihi tamen aliud videtur dicendum, imo teneo, quod in terminis huius legis, si prorogatio non interfuisset, tunc pœna ante diem commissa etiam ante diem exigi posset, moueor *per l. hoc iure. supra, eodem* vbi quando dies appositus est fauore stipulatoris conditione verificata, statim agi potest, vt ibi in verb. (peti) quod ibi dies gratia stipulatoris posita esset, patet, quia ea non apposita, etiamsi per multos annos Titius in Italiam non venisset, tamen pœna non committeretur, quandiu venire posset, at ea adiecta euenit, vt non solum, si nunquam venerit, sed etiam eo post, die tamen veniente, committatur: sic & in proposito, cum dies gratia stipulatoris adiecta fuerit, spectanda non esset post conditionem interpretatiuè impletam, nisi intercederet prorogatio. Et quòd gratia stipulatoris dies esset in proposito adiecta, patet, quia ea non adiecta, pœna non committeretur, donec certum esset, conditionem impleri non posse, & opus viuente promissore perfici non posse (text. est in specie *in l. ita stipulatus. per totam. ff. de verb.* licèt aliud sit in vltimis voluntatibus, vt ibi, quod & rectè perpendit ibi Bartol. *in summario.* & ita intelligitur *l. 1 ff. de pen. leg. l si penum. ff. quando leg. ced.*) at ea adiecta, committitur pœna, etiamsi opus viuente promissore perfici posset, si tamen ante diem perfectum non fuerit, & ad idem est text. *in l. 4. §. 1. de condit. & demonstrat. ff.* à contrario sensu, vbi dixi, si Titius filium infra quinquennium non habuerit, Seio lego, Titio sine filijs ante quinquennium mortuo, conditione legati verificata videtur, vt dies spectandus non sit: ecce quod post conditionem impletam dies non spectatur, etiamsi dies gratia debitoris adiecta sit, prout fuit ibi: nam debitor liberatur non solum, Titio filios nunquam habente, sed etiam, si eos habe-

haberet post quiennium, *facit l. cum tale, ff. de condi. & demonstr. in dict. §. Mauia, & dict. l. vxori*, nisi dicas, hæc iura loquuntur in vltimis voluntatibus, secus autem in contractibus. † *argum. d. l. in stipulatione, si calendis, ff. de verbor.* ex cuius intellectu omnia pendent, ideo reuoco in dubium intellect. illius text. *cum dict. l. hoc iure*, & differunt † quia in alia potestatiua, in alia vero casualis, fuit conditio: nam *in l. in illa stipul. si Stichum*, (qui meus erat secundum me) & etiam secundum Bartol. & omnes, dum aiunt quod implementum conditionis pendebat ex facto promissoris calendis, non darem pœnam promissi verificata etiam per mortem Stichi conditione, adhuc tamen dies qui superest spectanda est, idque eo fit quod vt spectaretur adiecta fuit, cum enim possem Stichum statim dando facere, vt conditio pœnalis stipulationis euanesceret, constat diem adiecisse me, quid Stichi ministerio, & fructu interim vti volui, quo fit, vt non conditionis monstrandæ gratia, sed dilationis propter se principaliter considerandæ dies adiecta sit, est enim perinde ac si sine conditione Stichum post calendas promittentem, eo consilio vt Stichi ministerio interim vti possem, vt ergo isto casu nullus diceret diem spectandam non esse, quæ adiecta videri non potuit propter conditionem quæ non est ita, & cum conditio adiecta fuit potestatiua dies, non vt interim conditionem (quam statim & absque vllo temporis spatio implere poteram) implere possem, sed vt interim Sticho vterer adiecta fuit, quo fit vt conditio etiam per mortem Stichi verificata adhuc dies, vtpote, principaliter propter se non propter conditionem adiectus spectandus, iuxta mentem promissoris sit ita intelligo *dict. l. in illa stipulatione*. † quam in contractibus tantum loquentem extendo, vt & in vltimis voluntatibus procedat, nam si dixi, si hæres Stichum (qui meus erat) infra biennium Titio non dederit centũ, dato Sticho ante biennium mortuo, puto biennium spectandum, licet conditio morte Stichi extiterit, ratio, quia cũ in potestate hæredis esset, Stichum statim dare non spectato biennio, nulla alia ex causa biennii dilationẽ testator dedit, nisi vt interim eius ministerio hæres vteretur, nam biennium non potuit videri adiectiuum, vt hæres interim facultatem Stichi præstandi nancisceretur, quandoquidem eum possidebat possessumque statim tradere poterat. Idque multum notandum est, quia iuxta istam partem multum laborauerunt Dinus, Iacobus de Areti. Bartolus, Albericus, Baldus, Angelus, Cumanus, Paulus Castrensis, Alexand. Romanus, Sozi. Vicentius, Hercul. Iason, Franciscus de Ripa & alii *in dicta leg. in illa stipulatione, si calendis, ff. de verborum obligation. iuncta leg. hoc iure, eodem titulo.* quæ leges aduersari inuicem videntur, adeo vt ei intellectus à variis authoribus parum feliciter (vt nobis videtur) excogita-

Alex.*hic.num.9.in fin.* sed quatenus gloss.nostra, *ver.plus etiam dico allegando.l.in illa stipulatione, si calendis.* vult, quod in casu, quo contra stipulatorem non competeret exceptio (puta quia prorogatio non interfuisset, sic in gloss.nostra intelligenda est) adhuc in terminis l.nostræ, promissor ad pœnam mero iure commissam, ante aduentum diei agere non posset, *per l.in illa stipulatione.* vbi prorogatio non fuit interposita, & tamen non agitur ante diem. Adde quod gloss.nostram in specie sequitur Alexand. *num.9.in princip.* idem vult Bartol.*colum.2.post princip.* dum opponens *d.l.in illa stipulatione.* ait, quod tam hîc, quàm ibi, ante aduentum diei pœna erat commissa, sed ante diem exigi non potest, nec hîc, nec ibi: sic ergo volunt isti, quod licet hîc nulla interfuisset prorogatio, adhuc lex ista procederet secundum illam: at vtrobique pœna ante diem commissa, ante diem tamen vtiliter peti non posset. Quid ergo operabitur prorogatio nostra? Resp. operabitur, quod etiam post diem, si interim opus perficiatur, pœna exigi nequeat, obstante exceptione, mihi tamen aliud videtur dicendum, imo teneo, quod in terminis huius legis, si prorogatio non interfuisset, tunc pœna ante diem commissa etiam ante diem exigi posset, moueor *per l.hoc iure. supra, eodem.* vbi quando dies appositus est fauore stipulatoris conditione verificata, statim agi potest, vt ibi in verb. (peti) quod ibi dies gratia stipulatoris posita esset, patet, quia ea non apposita, etiamsi per multos annos Titius in Italiam non venisset, tamen pœna non committeretur, quandiu venire posset, at ea adiecta euenit, vt non solum, si nunquam venerit, sed etiam eo post, die tamen veniente, committatur: sic & in proposito, cum dies gratia stipulatoris adiecta fuerit, spectanda non esset post conditionem interpretatiuè impletam, nisi intercederet prorogatio. Et quòd gratia stipulatoris dies esset in proposito adiecta, patet, quia ea non adiecta, pœna non committeretur, donec certum esset, conditionem impleri non posse, & opus viuente promissore perfici non posse (text.est in specie *in l.ita stipulatus. per totam. ff.de verb.* licèt aliud sit in vltimis voluntatibus, vt ibi, quod & rectè perpendit ibi Bartol. *in summario.* & ita intelligitur *l.1 ff. de pen. leg. l si penum. ff.quando leg.ced.*) at ea adiecta, committitur pœna, etiamsi opus viuente promissore perfici posset, si tamen ante diem perfectum non fuerit, & ad idem est text. *in l.4. §.1.de condit. & demonstrat.ff.* à contrario sensu, vbi dixi, si Titius filium infra quinquennium non habuerit, Seio lego, Titio sine filijs ante quinquennium mortuo, conditione legati verificata videtur, vt dies spectandus non sit: ecce quod post conditionem impletam dies non spectatur, etiamsi dies gratia debitoris adiecta sit, prout fuit ibi: nam debitor liberatur non solum, Titio filios nunquam habente, sed etiam, si eos habe-

haberet post quiennium, *facit l. cum tale, ff. de condi. & demonstr. in dict. §. Mauia, & dict. l. vxori*, nisi dicas, hæc iura loquuntur in vltimis voluntatibus, secus autem in contractibus. † *argum. d. l. in stipulatione, si calendis, ff. de verbor.* ex cuius intellectu omnia 3
pendent, ideo reuoco in dubium intellect. illius text. *cum dict. l. hoc iure*, & differunt † quia in alia potestatiua, in alia vero casualis, fuit conditio: nam *in l. in illa stipul. si Stichum*, (qui meus erat 4
secundum me) & etiam secundum Bartol. & omnes, dum aiunt quod implementum conditionis pendebat ex facto promissoris calendis, non darem pœnam promissi verificata etiam per mortem Stichi conditione, adhuc tamen dies qui superest spectanda est, idque eo fit quod vt spectaretur adiecta fuit, cum enim possem Stichum statim dando facere, vt conditio pœnalis stipulationis euanesceret, constat diem adiecisse me, quid Stichi ministerio, & fructu interim vti volui, quo fit, vt non conditionis monstrandæ gratia, sed dilationis propter se principaliter considerandæ dies adiecta sit, est enim perinde ac si sine conditione Stichum post calendas promittentem, eo consilio vt Stichi ministerio interim vti possem, vt ergo isto casu nullus diceret diem spectandam non esse, quæ adiecta videri non potuit propter conditionem quæ non est ita, & cum conditio adiecta fuit potestatiua dies, non vt interim conditionem (quam statim & absque vllo temporis spatio implere poteram) implere possem, sed vt interim Sticho vterer adiecta fuit, quo fit vt conditio etiam per mortem Stichi verificata adhuc dies, vtpote, principaliter propter se non propter conditionem adiectus spectandus, iuxta mentem promissoris fit ita intelligo *dict. l. in illa stipulatione*. † quam in contractibus tantum loquentem extendo, vt & in vltimis voluntatibus procedat, nam si dixi, si hæres Stichum (qui meus erat) infra biennium Titio non dederit centũ, dato Sticho ante biennium mortuo, puto biennium spectandum, licet conditio morte Stichi extiterit, ratio, quia cũ in potestate hæredis esset, Stichum statim dare non spectato biennio, nulla alia ex causa biennii dilationẽ testator dedit, nisi vt interim eius ministerio hæres vteretur, nam biennium non potuit videri adiectiuum, vt hæres interim facultatem Stichi præstandi nancisceretur, quandoquidem eum possidebat possessumque statim tradere poterat. Idque multum notandum est, quia iuxta istam partem multum laborauerunt Dinus, Iacobus de Areti. Bartolus, Albericus, Baldus, Angelus, Cumanus, Paulus Castrensis, Alexand. Romanus, Sozi. Vicentius, Hercul. Iason, Franciscus de Ripa & alii *in dicta leg. in illa stipulatione, si calendis, ff. de verborum obligation. iuncta leg. hoc iure, eodem titulo.* quæ leges aduersari inuicem videntur, adeo vt ei intellectus à variis authoribus parum feliciter (vt nobis videtur) excogita- 5

numero 4. & Iason *numero 1. & in column. 3. versic. 8. vel quarto.* & Alexander *columna 1. in fine.* aiunt quod hæc verba (arbitratu meo) non solum referuntur & pertinent ad qualitatem operis, per stipulatorem approbandam, vt omnes concordant, sed etiam referuntur ad tempus, infra quod opus faciendum erat prorogandum, vel etiam coarctandum, de prorogatione probatur hic clarè, quod & ego fateor, de coarctione seu diminutione probatur. *argument. leg. si decem cum petiero, de verborum obligat.* quam legem ad hoc allegant Alexand. & Iason *hic.* vt enim inquiunt ibi illa verba, cum petiero, referuntur ad tempus, vt quo tempore petiero statim detur, ita & hic verba, (arbitratu meo) hoc important, vt diem calendarum adiectum coarctare & restringere possim, vt opus citius fiat, teneo contra communem, quod verba (arbitratu meo) non efficiant, vt diem calẽdarum adiectum possim coarctare, vt opus citius fiat, hoc in specie probat textus *in dicta leg. si in lege, ff. locati, in principio,* quod probat tam in decisione, dum ait, ideoque arbitrium ad qualitatem operis, non ad tempus prorogandum pertinet, quam in ratione decidendi, dum ait (quod longum finitum sit) vult enim quod verbum (arbitratu meo) non potest videri ad tempus referri, vel pertinere, eo quod tempus iam erat definitum, & quod hic esset definitum, patet, quia fuit positus dies calendarum Iunii, ergo, &c. *vt l. eum qui calendis, ff. de verborum obligat.*

Sed opp. *contra d. l. si in lege,* quod quemadmodum, licet ibi & hic forma operis esset certa, adhuc verba (arbitratu meo) ad opus refertur, ita etiam licet tempus esset designatum, & certum, adhuc illud verbum ad tempus referri posset. Sol. quod licet forma operis esset certa & designata, adhuc dubitari potest, an illa sua forma sit satis bene fabrefactum (puta iussi domum fieri certæ longitudinis, latitudinis & altitudinis, certarumque camerarum, facta est domus secundum longitudinem, altitudinem, latitudinem, numerumque camerarum designatum, sed adhuc potest dubitari, an parietes, seu cœmenta, fuerint bene fabricata, nec ne, ideo dicitur omnia fieri debere arbitrio stipulatoris, id est, boni viri) quæ dubitatio in tempore non potest cadere, & istam oppositionem contra communem facit Aret. *hic de illa, l. si in lege,* per quam teneo contra communem.

Sed retenta opinione communi Aret. hic, in princip. respon. quod verb. (*arbitratu meo*) fuit positum in vno capitulo seu oratione continente tam tempus, quam formam operis, ideo refertur arbitrium tam ad operis qualitatem, quam ad tempus, *argum. l. 3. §. filius, de liber. & posthum.* secus *in d. l. fin.* vbi in alio capitulo fuit posita forma operis, in alio vero tempus. Infertur ex hac

ex hac Sol. limitatio ad communem opin. vt procedat, quando in vno, codemq; capitulo seu oratione tam forma operis quam tempus esset conclusum, secus si in diuersis. Infertur & secundo, limitatio *ad d.l. si in lege*, vt procedat quando in vna oratione fuit designata forma operis, in alia vero tempus appositum, secus si in eodem capitulo, seu oratione, teneo contra Aretin. quia eius solutio in vtroque membro falsa esse videtur, & dum ad legem nostram, & communem opinionem ait quod in eodem capitulo seu oratione & forma operis designata fuit, & tempus definitum, nam istud posset defendi retenta opinione Petri, qui voluit quod lex nostra solum procedat, quando pœnalis stipulatio incipit à conditione (puta si opus tantæ longitudinis & latitudinis ante calendas arbitratu meo factum non erit, centum dabis, quo casu cum in eadẽ ratione videatur posita tam qualitas operis, & tempus, quam arbitrium illud videtur ad vtrunq; referendum) quæ opi. improbatur per Bart. *hic*, & Paul. 1. *solum. in princ.* dicentes l. nostram procedere, etiam si pœnalis stipulatio incipiat à conuentione, puta quia dixi (opus tantæ longitudinis & latitudinis fieri, si prædictum opus arbitratu meo factum non fuerit, centũ dabis) sed hoc casu constat in alio capitulo seu oratione positam fuisse formam operis, in alio vero tempus, & adhuc ver. arbitrium, refertur ad vtrunque, ergo, &c. comprobatur necessario, secundum omnes dum respondent *ad d.l. multa.* hic fuit opus certæ formæ, sed hic cum conspicitur pœnalis stipulatio, non fuit mentio illius certæ formæ, patet, quia dicitur (si opus arbitratu meo) ergo dicendum est necessario quod in alia ratione conuentum fuerit de forma operis.

Hinc infero falsum esse quod Aret. ait, quod hic in eadem oratione, seu capitulo posita fuerunt tam operis forma & tempus, quam etiam arbitrium, non quoque est vera sol. Aretini, *quoad d. l. si in lege.* dum ait, quod ibi in vna oratione forma operis posita fuit in alia verò arbitrium, & temp⁹, quo fit (inquit) vt arbitrium ad tempus tantum ibi referatur, id falsum est, nam nõ solum diuinat, vt patet, & restringit legem illam, sed etiam loquitur contra illam l. dum ait (si in lege locationis comprehensum est, vt arbitratu domini opus approbaretur) ecce quemadmodum in eadem oratione comprehensa fuerunt tam operis qualitas & tempus, quam etiam arbitrium, vt in hoc exemplo (si domum tantæ latitudinis & longitudinis non feceris arbitratu meo ante calendas centum dari) teneo ergo quod l. nostra procedat, & etiam *d.l. si in lege*, siue in ead. oratione posita sint, tam qualitas operis & tempus, quam etiam arbitrium, siue etiam in diuersis orationibus ponantur, hoc primo contra Aret.

Infero quod lex nostra procedat nõ modo quando in eadem oratione, sed & quando in diuersis orationibus posita fuerunt

tam

tam qualitas operis & tempus, quam etiam arbitrium, quæ extensio ad legem nostram est contra Aretinum. Infero etiam extensionem contra Aretin. *ad d.l.si in lege*, vt non solum procedat quando in vna oratione posita fuit qualitas operis, in alia vero tempus, & arbitrium, sed etiam si hæc omnia in eadem oratione
10 posita sint. Tene † ergo contra communem, vt dixi, quod in terminis *l. nostra* arbitrium datur stipulatori quo ad quantitatem operis approbandam, non quoad tempus coarctandam, nisi id specialiter comprehensum esset, *vt ait d.l.si in lege.*

Nec obstat quod stipulator habeat arbitrium prorogandi terminum, nam cum terminus fuerit appositus eius fauore quo citius opus perficiatur, alias pœna præstetur, eius fauori renuntiari potest, *vt l.penult.C.de pact. l.quod fauore, de regul. iur.* itaque prorogandi facultatem habet non propter illa verba (arbitrio meo) nam & illis non adiectis eandem facultatem haberet, sed facultatem habet propter regulam generalem, *d.l.pen. ita intelligo l.nostram.*

Nec obst. *d. l. si in lege*, dum ait quod in terminis *l. nostra.* etiam tempus prorogari non licet; nam respond. quod ibi non loquitur in terminis *l. nostra.* nam hic ipse stipulator, cuius fauore tempus positum fuit, prorogauit, ibi non ipse, sed alius, tertius, cuius arbitratu operis approbatio relicta fuit, & intelligitur de approbatione, quoad qualitatem, non quoad tempus iam definitum, ita vult Iason. *in col.3. in princip.* Adde quod Alex. *hic num.5.* post Imolam quem refert, ait, quod *in d.l.si in lege*, ideo arbitrium refertur ad qualitatem tantum operis, non ad tempus prorogandum, quia ibi forma operis non erat certa, nec designata, at hic erat designata.

Infertur limitatio *ad l.si in lege*, vt non procedat; cum forma operis esset designata: sed etiam cum esset incerta. Infertur limitatio *ad l. nostram*, vt non procedat; cum forma designata non esset, sed demum cum designata esset Ias. *hic col.3. in princ.* at hunc intellectum nullum esse, sed non dicit quare; tamen dic nullum esse. quoad *d.l.si in lege*, Primo, quia restringit multum illam l. generaliter loquentem, quæ siue forma esset designata procedere debet siue non. Præterea est contra illum textum, dum ait (arbitrium ad qualitatem operis pertinere) innuit enim non ad formam, vtpote ab ipso domino datum, sed ad qualitatem tantum pertinere, & est contra illum textum, vbi (vt arbitratu tamen domini opus approbetur) innuit enim non formæ operis dationem, sed operis iam formati approbationem arbitrio illo contineri, estq; contra illum textum, ibi, (vt incerta sit approbatio) eodem modo inducendo, dic ergo quod ibi nō datur arbitrium ad tempus prorogandum, quia ibi prorogatio fiebat nō ab ipso stipulatore, hic autem ab ipso stipulatore fiebat, qui iuri suo poterat

terat renunciare. Infero † ergo extra *ad l. si in lege*, contra Alexan. 11
& Imolam, vt etiam si certa esset, & designata forma operis adhuc procedat, vt temporis prorogatio in arbitrio illius tertii posita non videatur, sed etiam operis approbatio, fateor tamen quod si tempus non esset limitatum, nec definitum, sed etiam esset dictum, promittis domum huius certæ formæ facere arbitrio meo, vel tertii, & si factum nō fuerit, promittis pœnam, hoc casu puto, quod temporis designatio arbitrio meo, vel illius relicta videretur, & isto casu non procederet *d. l. si in lege*, quod etiam probatur ibi in ratione decidendi, dum ait (quod lege finitum sit) nam si tempus in arbitrio positum ea ratione non videtur quod lege definitum erat, ergo si definitum non esset, tunc in arbitrio positum videretur.

Subinfero limitationem *ad l. ita stipulatus. ff. de verb.* vbi dicitur quod si ita stipulatur (si domus vel nauis facta non fuerit pœnam præstari) quod tunc pœna non committitur antequam certum sit domum, vel nauem fieri viuente stipulatore non posse, nam illud procedit nisi adiicerem, arbitratu meo vel alterius domum, vel nauem fieri, nam tunc etiam, quoad tempus possem arbitrari, & tēpore præstituto præterito, statim pœna cōmitteretur morte promissionis. Subinfero quod si nec forma operis, nec tempus designatum esset, tunc verbum (arbitratu meo) ad vtrunque refertur, ne alias per incertitudinem actus periret, *contra l. si quando. de lega. primo. l. quoties. de reb. dub. l. quis in stipul. de verb. obligat. ff.* tum quia verbum (arbitratu meo) videtur pertinere ad omnia illa quæ sub incerto relinquuntur, *vt d. l. si in lege, ibi (quod lege finitum erat)* à contrario sensu & videtur tenere in specie gloss. 2. *in l. nostra*, & Doct. quos retuli supra & isto casu potest defendi communis opinio, quam ibi damnaui. Item 2. illatio, quæ infertur ex intell. Alexand. & Imolæ, scilicet quod lex nostra non procederet cum forma designata non esset; hæc illatio vera est in terminis legis nostræ: vbi stipulator ante arbitrium interpositum decessit, ergo, &c. *vt d. l multa in princ. de condit. & demonst. ff.* at dum ipsi sentiunt idem fore etiam si stipulator mortuus non esset volentes, quod si dixi, si opus (cuius formam non designaueram) arbitratu meo factum non fuerit, pœnam præstari, quod etiam isto casu licet mortuus non fuerim, adhuc tamen procedat *d. l. si in lege*, quasi & hoc casu tempus non videatur positum in arbitrio stipulatoris, errant & loquuntur contra id, quod dixi supra.

Adde quod ex solutione quam supra dedi, *ad l. in illa stipulatione, si calendis*, patet veram vel saltem concludentem non esse rationem Ias *ibid. num. 2.* post Paul. & Raynerium, quos ipse refert. Dicunt enim quod ibi etiam post conditionem defectam dies ideo spectatur, quod tam promissio quam conditio pendebant ex fa-

ex facto promissoris, vnde cum in habentibus symbolum facilis sit transitus, merito quod iudicatur de promissione, idem & de conditione: tamen dic veram esse rationem illam, scilicet quod ibi dies fuit adiecta, non propter habendam facultatem conditionis implendæ, quam statim absq; vlla dilatione poterat promissor implere, sed propter dilationem habendam dies adiectus fuit; dilationem, inquam, habendam, vel ad pœnam soluendam, vel ad conditionem implendam, quam non statim, sed sub dilatione implere voluit, vt supra dixi, sed ratio assignatur per Ias. ad idem post Aretin. & Alber. quos refert; scilicet quod ibi *in d. l.* in illa pecunia subrogatur loco Stichi sub conditione promissi, & consequenter videtur pœna pecuniaria commissa, cum eadem qualitate quasi Stichus debebitur, & sic demum post diem præstitutum, quæ ratio non placet, nam & *in dicta l. hoc iure, de ver.* pœna fuit subrogata, loco illius vtilitatis, quæ forte obueniebat stipulatori per aduentum Titii, & tamen ibi dies non spectatur. *Ad idem l. cum tale. §. Mania. l. quarta. §. primo. ff. de condit. & demonstra.*

Tertiam rationem asignat Ias. quam dicit esse ex mente scribentium, licet ipse eam non teneat, scil. quod quando conditio pendet ex facto promissoris, tunc dies solum videtur adiectus ad differendam solutionem, siue rei promissæ, siue pœnæ, quo fit vt siue res ipsa, siue pœna præstetur, semper præstetur cum sua dilatione, quandoquidem dilatio exacta videtur ante solutionem alterutrius: & ista est verissima, dum tamen intelligatur quando implementum conditionis pendebat ex facto promissoris, mere potestatiuo, secus si factum esset difficile, vt hic, secundum quod supr. declaraui, Ripa tamen *in d. l. illa, in prin.* reprobat hanc solut. dicens, quod ibi dies fuit appositus fauore stipulatoris, nam ea non apposita promissor non teneretur ad pœnam vsq; ad mortem. *l. ita stipulatus, de verbor.* quo fit (inquit) vt conditione impleta dies amplius non spectetur, ne dies fauore stipulatoris adiectus in eius odium retorqueatur, sed in respon. fateor diem fauore stipulatoris adiectam quoad tempus quod est post diei illius præteritionem vsq; ad mortem promissoris, at quoad tempus quod est inter ipsam stipulationem, & aduentum diei, dies ille fauore promissoris adiectus fuit ad differendam solutionem
2 vel pœnæ. vel Stichi, & † de omnibus his rationibus *vide ibi, in princ.* qui post Paul. quem ipse refert, tradit regulam generalem, vt post conditionem existentem dies nunquã spectetur, nisi conditionis implementum contineat aliquid dandum vel faciendum ipsi stipulatori, quod verissimum puto, eo casu quo illud conditionis implementum penderet & ex facto ipsius promissoris & factum esset omnino potestatiuum, secus si sub difficile, vt dixi supra. Adde quod dictum Ripæ & Pauli, de quo

supra

ſuprà proximè, tenet etiam Angel. quem refert Iaſon *in d. l. in illa columu. 1. in fin.* poſt Paul *ibi, in princip.* vnde infert Paul. *ibi*, quem ſequitur Ripa *ibi column. 2 poſt princip.* quod ſi dixi, ſi infra biennium Romam non iero, centum dabo, quod ſi tantum biennij præterijt, vt infrà reſiduum certum ſit me Romam ire non poſſe, tunc ſtatim non ſpectato fine biennij, pœna committatur, *per l. hoc iure. ſupra eod. facit l. 4. §. final. l. cum tale. §. Mauia. de conditiob. & demonſtrat.* contrarium expreſſe tenent Alexand *in dict. leg. in illa numer.* 8. & Iaſo. *colum. 1. in fin. cum princ. ſeq.* & allegat Iaſon. *l. veluti. §. fin. l. quicquid aſtringenda. §. final. de verborum obligat.* ad quæ jura reſpon. Ripa, *vbi ſupra*, quod ibi conditio poterat impleri in vltimo etiam momento (erat enim conditio, ſi capitolium non aſcendero) biennij nimirum, ergo ſi ibi dicatur pœnam non committi niſi demum peracto biennio, quia ll. illæ non cogitauerunt poſſe euenire caſum quo promiſſor impediretur capitolium aſcendere: at in exēplo noſtro ſecus eſt, nā cōſtat casu euenire facilè poſſe, quo ſim infra bienniū, & tamē infra reliquum biennij Romam ire non poſſim, caue, nam inuanio quatuor ll. conc. ſcillcet *l. in illa ſtipulatione, ſi talendu, in prim. reſponſ. l. ſi eum. §. 1. ff. ſi quis caut. l. veluti. §. fin. l. quidquid. §. fin. de verborum obligatio. ff.* quæ omnes probant, quod quando conditio negatiua erat poteſtatiua, id eſt, pendens ex facto promiſſoris, tunc etiam poſt conditionem negatiuam exiſtentem dies, qui ſupereſt ſpectandus eſt, nec dicatur, quod ſiue conditio ſit affirmatiua, tunc quam primum efficitur impoſſibilis, habetur impleta, *vt leg. fin. ff. de condit. inſtitut. l. fin. quando dies legat. ced. ff.* ſiue ſit negatiua, tunc quamprimum efficitur neceſſaria, habetur impleta, *vt l. hoc iure. ff. de verborum, l. cum tale. §. Mauia, de condit. & demonſtrat. l. 4. §. final. eod. l. vxori vſumfructum villa, de vſufruct. leg.* nam vtrumque fateor, ſed & *dict. leg. in illa ſtipulatione*, conditionem impletam eſſe ante aduentum etiam diei euidenter probat. Quod etiam probat *dict. leg. ſi eum. §. 1.* dum ait, non ante pœnam peti poſſe, innuit enim pœnam mero jure commiſſam, per conditionum exiſtentiam peti non poſſe ante diem qui adhuc ſupereſt, cujus natura eſt ſolutionis, ſeu executionem ejus, quod jam debetur differre, *vt §. omnis. Inſtitut. de verb. l. fin. in. fin. quando dies vſusfruct. leg. ced. ff. Idem probat dict. leg. veluti ibi*, non niſi præterito biennio rectè petam, eodem modo inducendo, *& dict. leg. quicquid. §. final. ibi. non niſi biennio prætterito rectè petam*, eodem modo inducendo. fateor, ergo omnes ll. clamare conditionem eſſe impletam, ſiue ſit affirmatiua, quam primum efficitur impoſſibilis, ſiue negatiua, quam primum efficitur neceſſaria, ſed tamen id non obſtat, quo minus ſolutio differat propter diem, qui ſupereſt, quo fit, vt omnes quatuor leges præallegatæ vtrunque probare videantur,

 & con-

& conditionem impletam esse, & diem, qui superest spectandum, quarum ll. veram rationem eam esse puto, quam cedit Iason *in l. in illa column prima, in fin.* post Areti. scilicet quod necessitas pœnæ soluendæ videatur subrogata loco facultatis, conditionis implendæ, & consequenter quam dilationem habet, promissor ad conditionem implendam eandem habere videtur, & ad pœnam soluendam, quia subrogatum debet sapere naturam ejus cujus loco subrogatur, ejusq; qualitates assumere, arg. eorũ quæ latè tradit Iason *in rubric. ff. de verborum obligat.* qua ratione fit, vt quam dilationem promissor sibi reseruauit ad conditionem implendam, eandem sibi lex indulgere videatur ad pœnam soluendam, vel eandem ipse promissor sibi ad pœnam quoque soluendam reseruasse videatur, quod obtinet quãdo implemẽtum conditionis pendebat ex facto promissoris, sicque conditio erat potestatiua. Vnde infero, quod immerito hæc ratio reprehenditur per Ripam. *in l. illa stipulatione, column. secunda, ad princip.* ait enim (si dixi, si Stichum calendis non dedero, decẽ dabo) tunc non communiter, tunc non videtur absonum, quod pœna loco Stichi subrogata videatur, voluit enim stipulator habere Stichum, vel ejus loco pœnam. At si dixi (si capitolium non ascenderis infra mensem pœnam dari) tunc absonum (inquit) videtur pœnam dici subrogatam loco implementi conditionis, quod videtur fateri posse, habita ratione ad personam tantum stipulatoris, sed habita ratione (prout haberi, vt puto, debet) ad personam promissoris cessat hoc absurdum, ipse enim voluit necessitatem pœnæ soluendæ subrogatam esse loco facultatis conditionis implendæ, quid enim si pœnam pecuniariam compensare voluit cum labore Romam fortè eundi, vel capitolium ascendendi, redeundo ad principalem rationem, dico quod si tempore stipulationis conditio erat potestatiua pendens ex facto promissoris, licet ex post facto ante diem fiat impossibilis (morte Stichi qui erat in conditione, *vt dict. leg. in illa,* vel lapsũ temporis, quod tantum temporis præterijt, vt infra residuum certum sit, me capitolium ascendere non posse. *dict. leg. veluti, dict. leg. quidquid*) tamen dies, qui superest non est cur spectetur, nam ab initio dilationem habere volui, vel ad cõditionem implendam infra terminum, vel ad pœnam soluendam post terminum, quod si conditio pœnalis stipulationis cãsualis erat, tunc conditione existente dies non spectatur, eo quod tunc necessitas pœnæ præstandæ non potest videri subrogata loco facultatis conditionis implendæ, quia conditionis implendæ (cum ipsa casualis esset) facultatem promissor non habet, sed fortuna, ita intelligo *dict. leg. hoc iure, cum concordantiis.*

13 Iuxta prædicta † quæro de intellectu *l. & ideo hesitatur. ff. de verbo. oblig.*

obligat. cum l. Martius. ff. locati. Sol. secundum communem opinionem Bartol *in dict. l. & ideo*, & Ias. *ibidem column. 3.* quod non sunt contra, sed altera per alteram suppletur, nam *in l. & ideo*, dicitur quod si parte operis effecta, ædificium casu corruerit, tunc opus est de nouo fabricandum, sed reintegratur dilatio, sicque periculum dilationis non ad artificem, seu ad dominum operis pertinet de periculo vero ipsius rei, seu operis verbum nullum ibi, sed ibi dicitur in leg. Martius, vt ad dominum operis similiter pertineat, sicque *dict. leg. & ideo*, extenditur, vt licet in periculo tantum, seu in commoditate dilationis loquatur; procedat tamen etiam in periculo ipsius rei. *dict. leg. Martius*, extenditur vt licet in periculo tantum ipsius rei loquatur, procedat etiam in commoditate dilationis. Hanc communem solutionem reprobat Iaso. ibidem, quia dum ait communis solutio, quod *in leg. Martius*, expensis domini ædificij, est reficiendum ædificium, certè id nec ibi apparet, nec *in leg. & ideo*, nam in neutra illarum ll. fit vlla mentio expensarum, & licet Iason impudenter loquatur dicens, Bartolum somniasse, tamen ejus improbatio debilis est: fateor enim quod in neutra illarum ll. fit mentio expensarum, tamen etiam si non dicatur, est necessario intelligendum quod est *in leg. Martius*, expensis domini ædificiũ esset reficiendum, nam si expensis fabri reficeretur, tunc non domini, sed fabri esset periculum, quod esset contra illam legem & quod domini periculum esse debeat vltra *leg Martius*, probatur ratione, nam ædificium cœptum cedit areæ. *§. ex diuerso Institut. de rerum diuisio. l. qui res. §. aream. ff. de solutio.* & sic fit ædificij dominium ejus cujus & solum erat, & consequenter ad eum, vtpote dominum, periculum pertinere debet. *leg. nec pignus. Cod. de pignor. action.* Iason vero postquam communem solutionem reprobauit, dedit aliam, scilicet quod *lex. Martius*; loquitur in contractu tantum bonæ fidei, nec procedat in contractu stricti juris. l. vero *& ideo hæsitatur*, loquatur econtra in contractu stricti juris, nec procedit in contractu bonæ fidei, nam secundum eum *in leg. & ideo*, artifex seu promissor tenebatur domum facere suis expensis, quo fit, vt cum ad opus teneretur, quod est individuum. *leg. si is qui quadringenta. §. quadam. ad legem Falcidiam.* declarant Bartolus, & Iason, *vbi supra*, certè parte tantum operis effecta nullatenus liberatur, quo fit vt ejus sit periculum, & denuo facere teneatur expensis suis; scilicet artificis non expensis domini; licet sibi redintegretur dilatio. At in *leg. Martius*, artifex non expensis suis; sed domini; accepta mercede ædificium faciebat; nec artifex ad aliud tenebatur quam ad operam suam præstandam, quo fit vt ædificio dirupto ipsius non sit periculum; sed domini, & deficit hæc solutio; absol. communi, quia secundum communem vtrobique

reficiebatur ædificium expensis domini, at secundum Iason. *in l. Martius*, tantum, non *in leg. & ideo*, tamen nouissime dic referre sit stipulatio interposita ex caussa lucratiua, an ex caussa onerosa, nam primo casu puto procedere text. *in l. & ideo hæsitatur*, est periculum casus, licet quo ad incommoditatem dilationis pertineat ad dominum, tamen quo ad impensam pertinebit ad artificem seu promissorem, nam qui promisit opus facere parte operis facta, constat nullatenus liberari, vt dixi, quo fit vt non aliter liberaretur quàm si semel integrum opus perfectum præstiterit, quod secus est *in l. Martius*, propter rationem Bart. & Ias. nam quod *in l. Martius*, opus reficiatur expensis domini, omnes conc. at si stipulatio interposita esset ex caussa onerosa, puta domum faciendam artifici cētum aureis locaui, qui per solennem stipulationem promisit centum se aureis acceptis illā perfectam redditurum, quod Hispane dicitur (*adesso axo oasu, ijsesgo*) jam vero pro habenda veritate præmitti, quod artifex in quæst. nostra suscepit totum opus, certa mercede pro conuerso opere constituta, vt sic respectus habeatur ad totum opus, non ad operis singulorum dierum, vel mensium, ita docet Bart *in l. opus quod aduersione, num. 3. ff. locati*. idque patet, nam si artifex cū domino conuenisset, vt certa mercede constituta pro singulis diebus seu mensibus, quibus ipse operaretur sibi daretur, tūc sine dubio ad nil aliud quàm ad operas præstandas teneretur. pro quo facit *l. qui operas. ff. locati.* Secundo præmitte quod si vniuersum opus faciendum certa mercede suscepit, tunc si culpa ejus non arguatur de periculo, culpa leui contingente, regulariter tenetur non de contingente culpa leuissima, nisi etiam periculum in se susceperit, quo casu de periculo etiam leuissima culpa contingente tenetur, non de eo quod absque culpa contingit, hæc probantur *in l. opus quod aduersione. ff. locati cum l. seq. tenent ibi gloss. & Bart.* Tertio præmitte quod *dict. l. Martius.* dum ait Flaci, id est, domini esse periculum, potest intelligi de triplici periculo. De periculo seu incommoditate, dilationis, quod sine dubio ad ipsum pertinet. *dict. l. & ideo*, & de periculo expensarum, de quo dubitamus, & de periculo operis, id est, quod artifex ædificium semel factum casu diruptum iterum facere non debeat. Et quod de periculo dilationis non sit intelligendum, patet, quia cum id sit leuis præjudicij, certè periculi appellatione dilationis incommoditas contineri non debet, *argument. l. quoties. C. de precib. Imp. offeren.* præterea patet *per totum. C. & ff. de pericu. & commo. rei vend.* quod periculum intelligitur regulariter de periculo ipsius rei, & in specie nostra sumi oportet. vt patet *per dict. l. opus quod aduersione, cum leg. sequent.* Quod autem de periculo ipsius rei hoc casu intelligedum non sit, patet, nam post partem operis factam eandemque concussam artifex amplius illam

lam partem facere non teneretur, tunc eueniret, vt reliqua parte operis facta liberaretur, sicque eueniret absurdum, vt dominus totam mercedem præstaret, partemque tantùm operis haberet, quæ pars sibi fortè inutilis foret, cùm opus sit quid indiuiduum, saltem solutione, *vt l. stipulationes non diuiduntur l in executione. §. in 2 de verborum. obligat. l. si is qui quadringenta §. quadam. ad leg. Falcid ff.* quod esset maximum absurdum, *argum. l. in executione supra alleg. in §. pro parte.* Superest ergo, vt intelligendum sit de periculo expensarum, quod pertinet ad dominum: nam si artifex insulam faciendam ducentis aureis suscepit, & facta insulæ parte dimidia, opus concussum sit terræ motu, & sic absque vlla etiam leuissima artificis culpa, tunc non est dicendum, artificem liberari reliqua operis parte facta, vt dixi: non quoque est dicendum, quòd ab vniuersa operis factione per factionem illius partis liberetur: nam tunc casus ille sibi lucro esset, vel esse posset, quod est contra *l. si priusquam. ff. locat.* Superest ergo, vt dicamus, opus adhuc integrum faciendum redintegrata mercede, quod vltra istam rationem satis probatur *in d. l. & ideo hasitatur.* nam cum ibi dicatur, integrum tempus indulgendum, est intelligendum, ad integrum opus faciendum: nam si reliqua tantum pars operis facienda esset, certè infra residua temporis fieri deberet: præterea ibi dicitur (ad insulam faciendam) ergo ad integram: nam simplex fundi vel domus appellatio, ad vniuersam refertur domum, *l si quis cum totum. ff. de except. rei iudic l. si pluribus de legat. 2. l. si plures. de legat* 3. quo fit, vt in duobus subueniatur fabro seu artifici, & in dilatione, in mercede redintegrandis. Vnde patet, veram esse communem solutionem, de qua per Bartol *in d l. si ita stipulatus essem abs te colum. fin. de verb. obligat.* & Ias. *ibi, col* 3.

Infertur, quod *l. & ideo.* quæ loquitur in redintegranda dilatione tantum extendatur, vt procedat etiam in mercede redintegranda. Infertur extensio *ad l. Martius.* quæ loquitur in mercede tantum redintegranda, secundum meum & communem intellectum, vt procedat etiam in dilatione redintegranda, quod & iustificatur ea ratione, de qua supra meminimus, quia ædificium cœptum cedit solo, pertinetq; iure dominij ad dominum areæ, non ad fabrum, seu artificem, vnde si sine alterutrius culpa perijt, domini, non artificis damnum esse debet, ex regula *l. si pignus. C. de pign. act. l. quæ fortuitu. eod. tit.* vnde apparet, subiectum esse intellectum. Ias *vbi supra, col.* 3. post Cum. ibi relatum.

SVMMARIA.

1 *Deportatus & similes non possunt facere testamẽtum, cum communi.*

2 *Intell. authent. bona damnatorum. C. de bonis pro. Mortem naturalem an sequatur tacita*

cita ademptio bonorum.

3 Condemnatus damnatusq; ad metallum, iure communi, non testatur cum communi, contra nouiss.

4 Damnatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, hodie iure regio nõ perdit testamenti factionem.

5 Damnatus in carcerem perpetuum an testetur.

6 Bannitus an testetur.

7 Pœna corporis afflictiua finitur morte delinquentis.

8 Cadauer nõ punitur, cum communi.

9 Furor etiam superueniens liberat à pœna corporis afflictiua.

10 Cadauer interdum punitur.

11 Pœna corporalis interdum datur insensato.

12 Furiosus ex antè gesto potest exhæredari.

13 Pœna corporea quare non descendat in hæredes.

14 Pœna status finitur morte.

Homo mortuus non est homo.

15 Pœna etiam pecuniaria non transit in hæredes in criminibus publicis.

16 Hæredes possunt petere, vt procedatur ad purgandam infamiam, accusati etiam in criminibus publicis.

17 Pœna pecuniaria an transeat in hæredes post sententiam.

Fideiussoria obligatio sublata principali euanescit.

18 Pœna pecuniaria an transeat in hæredes morientis infra tempus appellandi.

19 Pœna an post sententiam, quæ transit in rem iudicatam, transeat ad hæredes.

20 Pœna in priuatis delictis an transeat ad hæredes.

21 Pœna delicti an transeat in successorem dignitatis.

22 Pœna delicti quæ imponitur ipso iure, semper trãsit ad hæredes.

23 Morte delinquentis liberatur fideiussor ipsius.

Pœna transit contra hæredes, quando delictum opponitur excipiendo.

24 Hæredes delinquentis an teneantur rei persecutione.

25 Frequentia delicti auget pœnam eius delicti.

26 Hæredes delinquentis tenentur post lit. contest. in priuatis delictis.

Hæredes delinquentis etiam ante lit. contest. tenentur, quãdo per reum stetit, quo minus lis contestaretur.

27 Pœna transit ad hæredes delinquentis, qui delictum iudicialiter fassus fuit, licet lis cõtestata non esset.

Hæredes delinquentis etiam ante litem contestatam tenentur, quando delinquens ex forma statuti fuit contumax.

Pœna non transit ad hæredes etiam post lit. contest. nulliter factam.

Pœna non transit ad hæredes delinquentis post lit. contest. consensu partium sopitam.

Hæredes delinquentis tenentur, quatenus ad eos peruenit.

Hæredes delinquentis tenentur, si peruenit ad primum hæredem, licet ad ipsos, qui conueniuntur, nil peruenisset, & quid

quid de iure canonico, & quid in vsuris, vel in contractu commissi.

28 *Hæres in delictis priuatis criminaliter intentatis non tenetur quid in foro animæ, & quid in successore dignitatis, ibi.*

29 *Collegij diui Iacobi constitutio declaratur.*

30 *Pœnarum commutatio fit, ne delicta sint impunita.*

Pœna commutatur ex inhabilitate personæ plectendi.

L.3 tit.1 lib.5. ordinam.

31 *Furor superueniens an excuset à pœna.*

32 *Homicida an puniatur capitaliter, si vnum occidit, cum alium vellet occidere.*

CAP. XCVI.

DEPORTATVS, † & aqua & igni interdictus, & in metallum damnatus, non possunt facere testamentum, ista est vera & communis opinio, quam tenent Doct. *per text. ibi, in l. eius. §.1. ff. de testam. l.2. in fin. C. qui testament. fac poss.* vbi per Ias. & alios. Bartol. *in l. si quæramus. ff. de testam.* Rolandinus *in tract. testamentorum. rub.1.* Dec. *cons.442. in causa. num.5. cons.278. in causa vertente. num 2 lib.4.* Pari. *cons.46 primum testamentum. colum.2. lib.3.* Guilielm. Bened. *in cap. Raynutius. de test. in verb. & uxorem nomine. numer.274* Alexand. *cons.95 requisitus. colum.1. num.7. l. si quis filio exhæredato. §. irritum. & § eius.* & vtrobique communiter per Doct. *ff. de iniust. rup. l. quidam. ff. de pœnis.* Ratio, huiusmodi personæ serui pœnæ esse videntur, vel quasi sine ciuitate peregrini videntur, *vt in d. l. quidam.* & consequenter testari non possunt, non magis, quàm serui, qui testari non possunt, *l. filiusfamilias. ff. de testam.* vel non magis, quàm peregrini, qui similiter testari non possunt, *l.1. C. de hæred. instit.* Præterea bona huiusmodi personarum publicantur, *vt in d. l. eius. §.1.* & consequenter testari non possunt, quia per legem fieri non debet, vt qui nulla bona habebat, is faciat testamentum, *vt in l. lex Cornelia ff. de vulg. & pupill. substit.* quod olim generaliter procedebat, hodie vero bona damnatorum licèt regulariter publicentur, vt olim, fallit tamen, quando supersunt descendentes vel ascendentes condemnati, & transuersorum nonnulli, qui præferuntur fisco, *vt in authent. bona damnatorum. C. de bonis proscriptorum.* quæ personæ non tam, vt hæredes vniuersales, quàm vt successores singulares admitti videntur, *argum. text. in l.1. ff. de iur. fisc* & ibi ita not Bartol. vnde hodie bona damnatorum non publicantur, nisi sub prædicta distinctione, *vt in dict. authent. bona damnatorum.* & ibi communiter Doctores, & *in authent. vt nulli iudicum. §. final.* vbi Doctores communiter, Decius *consilio 442. columna secunda.* Anton. *consilio 63. stricte.* Cæpol. *consilio crimin. decimoseptimo. visa.* Abb. *consil videtur. par.1.* Quod tamen limita, vt procedat in damnatis ad metallum, vel opus publicum, vel deportatis, vel aqua & igni interdictis,

 quibus

quibus omnibus mors naturalis non irrogatur, secus autem in illis, quibus mors naturalis & vltimum supplicium irrogatur.
2 Nam † pœnam animæ amissionis sequitur publicatio bonorum, vt resoluit Corne. *consil. 278. in causa vertente colum. 1. lib. 4. per text. in l. quod ad statum. & in l. qui vltimo supplicio. de pœn.* & ita sentit Bartol *in d. l. eius. §. 1. & in l. 1 ff. de bonis dam.* & Pari. *consil. 46. numer. 10. lib. 3.* & hanc esse communem sententiam, firmat Bar *in l. 1. colum. 2. ff. de bonis damn.* & Aret. *in l. eius. §. 1. num. 3. ff. de test.* Alij autem distinguunt, vt in criminibus capitalibus, in quibus post condemnationem sequebatur, tacita ademptio bonorum procedat, *d. authent. bona dam. vt in terminis l. 1. & l. fin. ff. de bonis dam.* secus autem in reliquis criminibus. & hæc distinctio videtur etiam communis, secundum Bar. *in d. l. 1. ff. de bon. dam.* & secundum Aret. *vbi supra.*

Denique receptior opinio mihi videtur, vt indistinctè is, qui
3 damnatus † est ad mortem, vel ad bestias, vel metallum, vel opus publicum, vel deportatus est, vel aqua & igni interdictus, non possit facere testamentum, etiam hodie, quod admittunt omnes, quos supra retulimus, & quos infra referemus: verum quoad bonorum publicationem, est differentia, vtrum quis ad mortem naturalem damnetur, vt tunc post sententiam sequatur tacita ademptio, & publicatio bonorum, non sic in eo, qui ad metallum, vel opus publicum damnatus est, vel deportatus, vel aqua & igni interdictus, qua de re per Dec. Pari Alexand. & Corne. *in consiliis supra alleg* per Alex. *in num. 2. vsq. ad num. 11. in l. 2. C qui testam. fac. poss.* & ibi per Ias. *colum. 1. & colum. fin.* & per Dec. *num. 27.* & per Aret. *in d. l. eius. §. 1. num. 3 ff. de testam.* plenè per Guil. Bened. *in cap. Rayn. de test. in verb. & vxorem nomine. num. 73.* per Didac. de Couar. *in rubr. de testa. in 3. partic. num. 27.*

4 Hinc apparet, † Didacum de Couar. *vbi supra*, qui in terminis iuris communis putabat, damnatum ad metallum, vel opus publicum, vel ad bestias, vel aqua & igni interdictum, vel deportatum, testamentum facere potuisse, quod omnino falsum est, & contra gloss. *in l. eius. §. 1. in verb. publicabuntur. ff. de testament.* quæ communiter approbata est, vt supra retulimus, hodie verò iure regio damnatus ad mortem, siue naturalem, siue ciuilem, non amittit testamenti factionem, nisi per ipsam sententiam omnia eius bona publicata fuerint, *l. 4. Tauri.* licèt olim etiam iure re-
5 gio aliud esset, *l. ix. tit. 1. part. 6.* Damnatus † verò in perpetuum carcerem, an testari possit, & iure regio indubitanter potest, *secundum dist. d. l. 4.* iure verò communi, dic, vt per Didacum de Couar. *vbi supra.* Guil *in d. cap. Rayn. in verb. mortuo. 1. num. 129.* Imol. *num. 23.* & Barb. *colum. 10. in cap. quia ingredientibus. de test.* Io. Bern. *in pract. crim. cap. 120. in fin.* hi autem omnes etiam iure regio iudices esse non possent, *vt in l. 2. tit. 15. lib. 2. ord. ibi, ni ottosi, al que* fuere

fuere de mala fama, ouiere hecho cosa porque vala menos, vt nos interpretamur. Similiter Bannitus † nostri temporis non potest 6
facere testamentũ, ita tenet Bart. sub quadã distinctione, cum quo transeunt Imol. & alii communiter *in l. eius, §. 1. ff. de testa.* Iason post alios *in l. 1. Cod. de hered. institut. colum. final.* Bartol. *in disput. sua, incip. Lucana ciuitatis.* idem Bart. *in tractat. de banni.* & opinio Bart. communis est, secundum Alex. *num. 4. in dict. l. 1.* vbi per Salic. Paul. & alios, & per Imol. *in l. ex facto, §. ex facto, ff. ad Trebell.* vnde is longe minus iudex esse poterit, nam qui ratione criminis intestabilis est, is improbus esse dicitur, *§. testes autem, Instit. de test.* improbus autem iudex esse non potest, vt *in l. 2. tit. de los alcaldes, lib. 2. ordi.* ergo, &c.

Illud autem controuersum est, an in quibus casibus delinquentes & facinorosi testantur, eorumq; testamenta per legem sustinentur, tunc ipsorum hæredes teneantur, vt pœna, quæ illis irroganda erat, in ipsorum hæredes descendat, quod videbatur *argum. §. heres quoq; Institut. de obligat. quæ ex qua. contractu, l. ex maleficiis, §. heres quoq; ff. de action. & oblig.* Id tamen receptum non semper est, sed sub conditione, *de qua per gloss. & l. omnes, in l. vni. Cod. ex delict. defunctorum*, cuius legis omissa positione casus contra illum textum videtur opp. de text. *in l. ex iudiciorum, ff. de accus. & l. crimen, ff. de pœn. & l. de facto, ff. de public. iudic. & l. 3. eodem titulo, & l. fin. cum simil. Cod. si reus, vel accus. mor. fuer.* vbi etiam lite contestata contra defunctum hæres eius non tenetur, cuius contrarium ibidem *in dicta l. vn.* dicitur, ergo, &c. Pro solutione horum cõtrariorum & similium considero, quod aut loquimur in criminibus publicis aut in priuatis. Primo casu, scilicet in publicis, *de quibus per text. in l. 1. ff. de public. iud. & Instit. de publ. iudic. per totum.* facio tria membra, nam aut loquimur de pœna afflictiua animati corporis, aut de pœna priuatiua status, aut de pœna priuationis bonorum vel alia pecuniaria.

Primo casu sit regula, † quod pœna afflictiua corporis finitur 7
morte delinquentis, *ita intelligitur l. 3. & l. defuncto, de public. iud. & l. crimen de pœnis, & l. finalis, Cod. si reus vel accus. mort. fuer.* Ratio huius est, quia illa est pœna sensus, mortuus autem non sentit, vt est notum. † Hinc est quod si quis etiam post senten- 8
tiam naturaliter decesserit, non deberet in eum executio fieri, puta suspendium vel decapitatio, vt ponit Cin. *in l. 2. C. qui testamen. face. possunt.* Bald. *in dict. l. vnica, secunda colum. in medio.* & Angel. *ibidem, 1. col. post medium,* & Alexand. *in dict. l. 2. C. qui* 9
testamen. facere possunt. post alios per eum ibi relatos, quamuis Bald. *ibi* dicat hoc relinqui arbitrio iudicis, & ideo iudices maleficiorum pessime faciunt vtentes contraria consuetudine. vt per Dd. *in dd. locis*, illud ergo quod non sentit, non debet puniri. Facit in simili & à fortiori, quod eleganter dicit Baldus *in l. furiosum,*

riosum, C. qui testam. fac poss. quod si aliquis tempore sanæ mentis commisit homicidium, vel aliud delictum, propter quod debet decapitari, deinde efficiatur furiosus, quod durante furore non poterit puniri in personam, licet in bonis secus, & idem tenet Bald. *in l. humanitatis, 11. col. C. qui test. fac. poss. & in c. 1. de eo, qui inter fratrem suum in vsib. feud.* idem Imol. *in l. ex facto, penul. col ff. de vul. & pup. subst.* idem Imol. *in c. Rainu. de testam* in materia exemplariæ substitutionis. Imo quod est plus, si aliquis fecisset delictum tẽpore sanæ mentis, & etiam esset condemnatus, deinde effectus furiosus, non deberet in personam puniri, sed esset princeps consulendus, secundum eum, *allegat. l. diuus, versicul. si vero, ff. de offic. prafe.* quæ quasi nihil facit, sequitur Alex. *in d. l. furiosum,* & ista est communis sententia, quamuis aliqui teneant contrarium, si ergo viuens effectus furiosus non punitur de delicto ante commisso etiam condemnatione præcedente ante fauorem, ergo à fortiori ille, qui post delictum est naturaliter mortuus, vt in nostro casu.

10 In casibus tamen illud, quod nõ sentit, punitur. Nam † videmus, quod accusatus criminaliter & condemnatus si moriatur, non tamen potest sepeliri, nisi licentia impetrata à iudice, qui condemnauit, *l. 1 & 2. ff. de cadauerib. punito. faciunt notata in clem. 1. de pœn. & remiss.* Item si quis se occidat, qualitercunq; siue impatientia doloris, siue propter delictum à se commissum, non debet in ecclesia sepeliri *text. in c. placuit, & ibi gloss. not. 23. qu. 5.* Ratio forte huius casus est, quia pœna priuationis sepulturæ recipit corpus absq; anima existens, viuus enim non sepelitur, sed mortuus, & ideo de natura huius pœnæ est hoc, quod post mortem infligatur, non ergo mirum, si post mortem possit imponi & repeti, quod istam rationem ponit Bald. *in d. l. vnic. 2. colum. post medium.* Item alio casu, illud quod non sentit, punitur, scilicet in casu *c. cum ad monasterium, §. 1. de statu monach.* vbi si monachus nõ reddidit in vita rationem suæ administrationis bonorum ecclesiæ, post mortem etiam punitur, quia debet extra cœmiterium in stercore sepeliri, & illum text. allegat Imol. *in d. l. defuncto, ff. de publ. iud.* Item est alius casus singularis *in l. 2. ff. de cadauerib. punito.* vbi est text. quem Bart. ibi dicit non esse alibi, quod ille, qui propter delictum non potest morari in ciuitate, non poterit etiam post mortem ad ciuitatem reduci, vt ibi sepeliatur, & sic punitur etiam post mortem. Alius † casus & singu-
11 laris est, vbi illud, quod non sentit, vel quod ratione caret, punitur, *scilicet in c. mulier, 15. q. 1.* vbi si canis vel aliud animal, quod ratione careat, mulierem ascendat: vtrumq; igni debet comburi, facit text *in c. reos. 23 q 5.* vbi similiter dicitur, quod qui coierit cum iumento, morte moriatur, sed caue, quia nihil dicitur de iumento, sed de illo, qui coierit cum iumento, & ideo *d. c. mulier,* allega-

allegatur tanquam singulare, vt dixit, ego tamē dico, quod est text. similis originaliter in Leuitico c.20. vbi text. dicit: Pecus quoque occidit, &c. rationem ponit text. *in d. c. mulier*, scilicet quia tali flagitio cōtaminata indignanti refricant facti memoriam, &c. ac si dicat quod illud punitur ibi propter immanitatē criminis.

Alium casum reperio in fortioribus terminis, quem ponit Bart. *in l. nunquam*, §. *si vi. ff. de vsucap. per illum text.* vbi tenet, quod si aliquis commisit peccatum mortale, cum esset sanæ mētis, deinde efficiatur furiosus, & moriatur in furore, quod dicitur discedere in mortali peccato, & damnabitur apud Deum, & tamen solemus dicere, quod mitius agitur cum Deo, quam cum homine, *vt dicit gloss. in l. si quis eam*, §. *vota, ff. de pollicit.* & mitius cum lege, quam cum ministro legis, *l. Celsus, ff. de arbitris, facit l. si is qui animo, ff. de acquiren. possess. c. maiores, ad fin. de baptism. cum simil.* sed in illo casu contingit forte propter dominicum præceptum, quo cauetur, Vigilate, &c. quia nec scitis diem nec horam, vnde non debuisset peccasse ante furorem, & sic est, quod sibi imputetur, & vide quæ dixi *in d. §. diui.*

Item reperio alium casum, nam † si filius ante furorem verberauit patrem, vel commisit causam ingratitudinis, propter quam de iure potest exhæredari, deinde efficietur furiosus, talis furor non purgat vitium ingratitudinis, imo potuit exhæredari a patre. ita Bartolus *in l. ex facto, in princ. ff. de vulg. & pupilla, substit. 7 column.* probat hoc text. singula. *in l. fin. §. sed cum antiquitas, C. de cura. furio. de quo singula. in apostil. ad Abb. in c. in literis, de rescript. facit l. de creationibus. Cod. de episc. audi.* ibi ergo filius punitur tempore furoris, & sic eo tempore, quo non sentit, potest tamen dicere, quod ibi agitur non de pœna corporis, prout in casu nostro, & sic non obstat. Præterea in exhæredatione, quam facit pater de filio, non requiritur processus, nec sententia condemnatoria, prout requiritur ratione delicti, vt corporaliter puniatur, & sic est ibi casus specialis. † Cōcluditur ergo ex prædictis, quod pœnæ corporis afflictiuæ regulariter finiuntur morte delinquentis. Ex quo sequitur, quod hæredes delinquentis non tenentur ad pœnam, ad quam tenebatur defunctus, cum illæ pœnæ sint morte delinquentis finitæ per supra dicta iura, &. Quia pœnæ suos debent tenere auctores, *l. sancimus. C. de pœnis*, & quia alius pro alio regulariter non punitur, *vt in regula iuris, & l. si quis in suo, §. legis, Cod. de inoffic. testam.* & pro hoc, quia non est licitum libero homini dare se alicui in quæstionem, vel ad torturam, secundum Bart. *in l. cum seruus, ff. de condi. ob caus. & in l. interdum, §. qui furem, ff. de furtis*, quamuis glos. ibi velit contrarium, nemo est enim dominus membrorum suorum, *l. liber homo, in princ. ff. ad legem Aquiliam.* Item quia tortura est meri imperii, *l. defensoris, C. de defens.*

12 13

defens. ciuitat. & in auth. de testi. collat. 7. & notatur in l. imperium, ff. de iurisd. om. iud. ergo pacto priuatorum concedi non possunt, l. priuatorum, Cod. de iurisdict. om. iud. c. significasti, de foro competent. Si ergo expresse liber homo hoc facere non potest, ergo à fortiori, nec tacite, scilicet succedendo delinquenti. facit l. prim. §. vsq. adeo. ff. de iniuriis. vbi non potest quis expresse permittere alicui, quod eum percutiat, vel corpus eius cruciet. & ibi vide Bart. ergo à fortiori, nec tacitè, vt dixi. Nec obstat, quod hæres adeundo videtur quasi contrahere, & se obligare ad debita defuncti, Instit. de obligat. ex quasi contractu, §. hæres, ff. de action. & obligat. l. & ex maleficiis, §. hæres, l. apud Iulianum, §. fin. ff. quibus ex causis, in poss. eatur. quia illud est verum quoad ea, ad quæ potuisset obligare expresse, vt ad illa teneatur adeundo hæreditatem, per quam aditionem videtur se obligare tacite, sed ad illa ad quæ se expresse obligare non potuit, puta ad pœnam delicti alieni, vt dixi, non videtur se obligare tacitè, scilicet adeundo, quia quod expresse fieri non potest, nec tacitè, l. qui ad certum, cum simil. ff. locati facit l. liberos, & l. nec si volens, & quod ibi Bald. C. de libe. cau. Ad prædicta optimè seruit gloss. singula. in cap. homo, 23. quæst. 5. quæ vult iuncto text. quod per pactum non potest quis fideiubere, vel se obligare pro alio ad pœnam corporalem, quia non est dominus membrorum, &c. & illam glossam allegat Bald. in l. ob æs, ad finem, C. de action. & obligation. licet non ad hoc propositum, ergo à fortiori in nostro casu nō tenebuntur hæredes. Item facit quod dicit notabiliter Baldus in l. 1. 2. quæst. C. ne filius pro patre, vbi quærit, nunquid valeat statutum, quod pater teneatur pro debito filii, & gloss. ordinaria dicit, quod sic in rub. de decr. decur. lib. 10. quod est verum secundū eum in pœna pecuniaria, quia ad hoc potest se obligare per patrem, ergo per statutum, vt not. in l. nec ex prætorio, ff. de reg. iur. & & in l. non impossibile. ff. de pac. facit l. fin. ad fi. C. de fideic. vbi text. eleganter dicit, sicut pacto contrahētium hoc fieri conceditur, quare non ipsa legis potestate hoc fieri permittatur, secus tamē est secundum eum, & hoc pondero in pœna corporali, allegat nota. per gloss. in d. c. cum homo, 23. quæstio. 1. vide Iason. in l. de quibus, de ll. supra char. 3. col. 1. ad fin. vbi reputat illam glos. sing. Idem ergo dicēdum, & à fortiori in nostro casu cum de hoc nō sit lex, nec statutum ad id, quod notat Bald. in rub. C. res inter alios acta, prima col. vbi tenet, quod licet valeat statutum, quod consortes teneantur soluere pœnas pecuniarias bannitorum, per gl. in dict. rubr. de decre. decur. & illud statutum sit tolerabile, quamuis non laudabile, vt notatur in authent. vt nulli iudic §. qui vero, colum. 9. pœnas tamen corporales, vt infamias, statutum innocentib. imponere non potest per delictum alienum, quia est contra ius diuinum, cum nec consensu fieri possit, per notata per gloss. in dicto

§. cum

§. *cum homo.23.quæst.5.* quod est diligenter notandum, & de materia illius glo. ponunt domini Canonistæ *in rubr. extr. de fideiuss.* Concluditur ergo, quod pœna corporis afflictiua extinguitur morte delinquentis, nedum quoad delinquentes, sed etiam quo ad heredes eius, & hoc de primo membro.

Secundum membrum † est de pœna priuatiua status, in quo 14
breuiter dico id, quod in præcedenti, scilicet quod mortuo delinquente extinguitur illa priuatio, ita tenet Bal. vno verbo. *in d. l. vni. 2. col. post medium*, ratio huius est, quia mortuo subiecto non cadit priuatio nec habitus. *arg. ff. ad l. Aquil. l. huic scripturæ.* Priuatio enim præsupponit habitum. *l. fina. ff. si cert. petat. l. decem. de verb. oblig. l. manumissiones. ff. de inst. & iur. c. ad dissoluen. cum simil. de spons. impu.* sed in mortuo non est habitus, licet olim fuerit. Quia mors omnia soluit, nedum tutelam, *in auth. de nup. §. deinceps. colum. 4. Instit. quib. modis tut. fini. §. simili modo*, ergo eo mortuo extinguitur priuatio. Tertia ratio est, quia habitus & passiones requirunt subiectum. *l. qui libertinus. §. posthumus. ff. de operis libert.* sed in mortuo non est subiectum, ergo nec habitus, & per consequens nec passio, & sic priuatio non potest habere locũ. Quarta ratio potest esse, quia extincto subiecto extinguuntur accidentia subiecti. *l. 3. §. ne tamen. ff. de vsufruct. Instit. de vsufruct. §. primo.* Ex quo infertur, quod mortuo Monacho herede instituto, & sic extincto subiecto, extinguitur transmissio hereditatis non agnitæ, & sic ad monasterium non transmittit hereditatem non aditam, quæ transmissio est quoddam accidens, & sic extincto subiecto extinguuntur accidentia subiecti, & ita per istam rationem inter alias dixit Bal. *in l. 1. C. qua admi. ad bon. poss. 13. colla. cum sequen.* vbi plene, modo sic priuatio status alicuius est quoddam accidens, vt patet, quia potest adesse, & abesse, præter subiecti corruptionẽ, ergo extincto subiecto, id est, mortuo delinquente, extinguitur accidens, id est, priuatio. Quinta ratio potest esse, quia homo mortuus non est homo, esset enim oppositio in abiecto, nam si homo, ergo non mortuus, & si mortuus, non homo. *l. si homo mortuus. ff. de verb. obligat. l. Seruo manumiss. vbi notantur. ff. de cond. indeb. l. falsus. C. de furtis*, nã si procurator, ergo non est falsus, & si falsus, non procurator, quia quod falsum est, nihil est. *ff. de verb. sign. l. Paulus*, sicut denarius falsus non est denarius, *glo. sing. in l. 2. C. de hæreti. facit l. si cum aurum. ff. de solutio. & l. eleganter. §. qua reprobus. ff. de pigno. actio.* Si ergo homo mortuus, non est homo, ergo impossibilis est priuatio post mortem, cum debeat esse priuatio status hominis, qui homo nõ est in rerum natura, vt dixi. Concluditur ergo, quod pœna priuatiua status hominis extinguitur per mortem delinquentis, nedum quo ad delinquentem, vt modo dixi, sed etiam quo ad heredes eisdem rationibus, & rationibus quas dixi in membro præcedenti.

Ter-

15 Tertium membrum est † de pœna ademptionis bonorum, vel alia pecuniaria, an extinguatur per mortem delinquentis, & hic aduertendum, aut reus decedit ante sententiam, aut post sententiam appellatione pendente, aut post sententiam appellatione non interposita, poterit tamen interponi, quia nõ erant lapsi 10. dies, aut post sententiam, & post lapsum decem dierum, & sic post sententiam transactam in rem iudicatam. Primo casu regula est, quod pœna bonorum nõ transit contra heredes, modo reus decesserit lite contestata, modo non: tex. est *in l. ex iudiciorum. ff. de accusa. in princ.* & in hoc differt à priuatis delictis, vt infra subiiciam, hæc tamen regula fallit in multis casibus, quos ponit ibi gloss. & glo. *Instit. de hered. ab intest. §. per contrarium, & gloss. Instit. de per. & tempera. action. §. non omnes, & gloss. in d. l. vnic. in fin. gloss. magna. & gloss. in l. ex testamen. C. de testamen. manu. & gloss. in l. 1. C. si reus, vel accusa. mortu. fue. & aliquid per gloss. c. causam quæ, vel secundo, extra qui filii sunt legiti.* Alius casus est *in l. filio. §. sententia. ff. de alimen. legat.* quem addit Bart. *in d. l ex iudiciorum, ad fi.* & aduerte, quia *in d §.* sententia est casus singularis ad aliud, quod licet mortuo delinquente sit extinctum crimen, quoad personam ipsius, tamen heredes rei pro eorum interesse, & pro purganda infamia defuncti possunt petere, quod procedatur ad sententiam, & declaretur defunctum non commisisse delictum, & ille casus est vnicus in iure, secundum Bald. *in d. l. vnic. tertia col. ante medium,* & commendatur pro singulã. *in addi. ad Bart. in d. l. ex iudiciorum, in princ.*

16 Alius casus est, in quo † reo mortuo ante sententiam transit pœna bonorum contra heredes, scilicet quando reus mortem sibi conciuit post litem contestatam: vel postquam fuerit in crimine deprehensus, tex. est *in l. defunctus. C. si reus, vel accusa mort. fue. & in l. fi. §. 1. ff. de bon. eorum, qui mortem sibi consci. glo. in l. defuncto. in princ. ff. de public. iudi.* Ratio est, quia eo ipso, quod mortem sibi consciuit, videtur delictum confiteri. *d. l. fin. de bonis eorum.* non ergo mirum si transeat contra heredes, regula ergo dictæ l. ex iudiciorum, procedit in eo, qui naturaliter ante sententiam mortuus est, non in eo, qui se ipsum occidit, quod nor.

17 Secundo casu principali, scilic. quando † decessit post sententiam appellatione pendente, tunc habemus iura, quæ distinguunt, aut condemnatio personæ includit bona per consequentiam, aut sunt duo iudicia æque principalia, id est, quia sententia fuit lata de persona, item de bonis expresse. Primo casu non est necesse, quod heres prosequatur appellationem, quia extincto principali per mortem defuncti extinguitur accessorium, scilicet quoad bona. Secundo vero casu sunt æque duo principalia, & licet vnum tollatur, aliud remanet, *argum. ff de seruit vrba. prædio. l. si domus, & l. 1. §. pen. verb. cum simil.* est ergo necesse, quod

heres

heres appellationem prosequatur, alias applicabuntur bona fisco, istam distinctionem ponit tex. notabil. *in l. fina. C. si reus, vel accusat. moru. fuer. & in l. si is qui. C. si penden. appellat. mors inter. & gloss. in l. ex iudiciorum. ff. de accusa.* patet ergo quod abolito principali accessorium est sopitum, & a iudicis cognitione alienum ac substractum, *vt dicunt ll. supra allegat.* Item considera pro alia ratione, quod tacita ademptio non est sententia hominis, sed legis, sententia enim hominis est vna tantum, & ideo appellatione ab eo interposita, si mors interim superueniat absorpta est sententia hominis, & per consequens tacita sententia legis *l. 1. in fin ff. ad Turpil. l. furti. §. 1. ff. de his qui notan. infam. & not. in l. 1. & fin. C. si à compe. iudi.* verba sunt elegantia. Bald. *in l. 3. post princip. C. si pendent. appellat. mor. interue.* Et ex ista ratione, ego nouissime, quoad propositum infero rationem, quare secunda stipulatio, puta statim purgat moram præcedentem, commissam in obligatione primæ, *iuxta l. parui refert. ff. de cond. furt. & nota plene in l. eum qui ita §. si hominem, de verbo. obligat. & in l. quoties. ff. de nouatio. & in l. si aliquem. eodem titul. & in l. quindecim. §. si eum mihi Stichum. ff. de solutio.* Ratio enim illa est, quia cum per secundam stipulationem puram statim tollatur obligatio prima. *d. l. parui.* ergo nullo modo potest subsistere mora, quæ erat ibi cohærens & accessoria, & veniebat in quandam consequentiam, sicut dicimus in casu *d. l. fin. si reus, vel accus. & in l. 3. si pen. appe. mors inter.* vbi sublata sententia principali per mortem defuncti statim tollatur sententia tacita, quoad bona, quia veniebat in consequentiam, accessoria enim naturam sequi congruit principalis, vt in regula iuris, fac. singul. gloss. *in l. si heres pecuniam. ff. ad Trebellian.* quæ dicit quod obligat. fideiussoria nunquam reperietur sublata principali, & illa glo. semper allegatur secundum Bald. *in l. intelligere. C. de luitio pigno.* & est singul. *secundum eum in l. 1. §. ille autem nouissimus, in fin. C. de lati. liber. tollend.* & eam allegat *in l. 1. C. de satisda. prima colum. in fin. & in l. & si is, quem. C. de prædi. mino.* Scias tamen quod in criminalibus accessorium non dependet à principali, nec sublato principali tollitur accessorium, vt notanter ponit Bald. *in l. transigere, in fin. C. de transactio. argum. ff. de adulte. l. denunciasse. §. quæritur, & in l. athletas. ff. de fals.* & ideo mortuo principali, & sic extincta accusatione ipsius, tamen accessorii possunt accusari & puniri, secundum Bald. *facit l. prima. C. si reus, vel accusat. mort. fue.* & ibi per Cyn. quod videtur contra distinctionem, de qua supra. Sed non obstat, si aduertas, nam ibi loquitur de alio accessorio, quod alio respectu potest dici principale, nos autem loquimur, quoad bona, quæ dicuntur mere accessoria. *authen. ingressi. C. de sacrosan. eccles. l. si adoptauero. ff. de precario.* cogitabis, & hoc de secundo casu principali.

Tertio

18 Tertio casu principali, scilicet † quando decessit in tempore, quo poterat appellari, & sic infra decem dies à tempore latæ sententiæ habemus gloss. *in d. l. ex iudiciorum. ff. de accusa.* quæ dicit idem esse, quod in casu præcedenti, scil. vt debeamus distinguere, an adeptio bonorum sit tacita, & veniat in consequentiam principalis, & tunc non transit pœna ad heredes, nec teneantur prosequi, alias secus, & sic vult in effectu idem esse, quando mortuus decedit infra tempus datum ad appellandum, & quando decedit appellatione interposita & pendente, & illam glo. tenet *ibi* Dyn. & dicit non esse alibi, & non est alibi secundum Bart. *ibidem*, illam gloss. sequitur Salic. *in l. fin. C. si reus, vel accus. mor. fue.* & Bal. *in d. l. 3. C. si reus, vel accusa. mor. fue.* contra tenet Bart. *in d. l. ex iudiciorum*, post Iac. de Rauc. dicit enim, quod si reus decedat infra tempus, quod est datum ad appellandum, & ipse nõ appellat, verificatur *prædicta l. ex iudiciorum*, quia decedit lite contestata, & condemnatione secuta, ad hoc igitur, vt heres hoc beneficium habeat, debet appellare, & appellationem prosequi, *vt d. l. 3. C. si penden. appell.* secundum Bar. Idem tenet Cyn. *in l. fin. C. si reus, vel accusa. mor. fuerit.* Idem contra illam gloss. tenet Ang. *in l. nostra, in medio*, quamuis dicat illam gloss. non esse alibi, de quo per Bal. *in l. curam. 4. colum.* vbi dicit illam gloss. sing. non tamen videtur se firmare, cogitabis super hoc.

19 Quarto casu principali, quando reus † decessit post sentẽtiam transactam in rem iudicatam, tunc pœna bonorum bene transit contra heredes. *text. est in d. l. ex iudiciorum, in princ.* Ratio potest esse, quia secuta cõdemnatione iam incipit teneri ex quasi contractu, qui celebratur in sententia. *l. 3. §. idem scribit. ff. de peculio. nota. in l. 2. gloss. magna. ff. de prato. stipul.* sed actiones ex quasi contractibus transeunt contra heredes. *C. de hered. acti. per totum cum simili.* ergo, &c. Istam rationem vult Bart. *in l. defuncto. ff. de publi. iudi. & in extrauaganti, qui sunt rebelles, in versi. rebellando* & Bal. *in l. nostra. 3. col. ad fin.* & facit, quia per sententiam iura efficiuntur fortiora, & validiora, iuxta plene nota. *in l. 1. C. de iudi.* sed aduerte, quia hæc ratio mihi nõ potest placere, nam quemadmodum per sententiam eodem modo per litis contestationem videtur quis quasi contrahere, vt dictis iuribus, ergo ista ratione attenta post litem contestatam, etiam non secuta sententia deberet pœna transire cõtra heredes, cuius cõtrarium dicit *d. l. ex iudiciorum.* quę requirit sentẽtiam, ergo ratio falsa, cogitabis. Et adde quod *d. l. ex iudiciorum.* procedit nõ solum quando est lata sententia, vt ibi in text. sed etiam quando aliquid interuenit, ꝙ æquiparetur sententiæ, puta confessio solennis in iudicio, nam tunc possunt bona applicari fisco non obstante morte rei, secundum Spec. *in tit. de accusa. §. 1. versi. quid solutio.* Idem tenet Bart. *in l. 1. ff. de pœna dili. 2. colum.* Idem vult Bald. *hic. 3. colum. in princ.* nisi reus reuocet confes-

confessionem, & probet contrarium *per ea, quæ notantur in l. creditores § iussus ff. de appella. in gloss.* Idem vult Angel. *in d. l. vnica. vltim colum. versi. quid autem si reus non est contestatus, &c.* Ego addo in simili gloss. singularem, & quod ibi plenè per Doctores *in l. 1. §. 1. ff. si ex noxal. causs. agat.* vbi videas. Imo quod est plus secundum Bal. *ibi in dict. l. vni. 3 colum. post prin.* & sine confessione si erat cõclusum in caussa, & liquido probato maleficio non impeditur sentẽtia, quia cum esset de necessitate ferenda cõtra reum, quodammodo trahitur retro. *arg. ff. de mino. l. deniq. §. 1.* & ista perpetuo notabis pro duplici extensione *ad dict. l. ex iudiciorum, in prin.* dicas ergo, quod requiritur sententia, vt ibi, adde, vel æquipollens, vel aliud, quod necessario inferat confiscationem, & hæc quæstio, quoad istum quartum casum principalem. Alias duas extensiones *ad d. l. ex iudiciorum*, si bene aduertas, colligas p Bar. *ibi ver. quæro* pone quod secundum statuta, &c. Et hæc videntur sufficere, quo ad crimina publica.

Secundus articulus principalis † de criminibus priuatis, in quo sic procedo, & dico, quod aut lis nõ est contestata, nec aliquid ad hæredes peruenit, & tunc regulariter nõ tenentur. *vt in d. l. vni. & in l. sicuti pœna, ff. de reg. iur. 4. colum. & l. pupupillo. §. 1. eod. tit. cum sim.* Ratio est clara, nam ratione peruẽtionis non, qa nihil peruenit, ratione delicti nõ, quia morte delinquẽtis extinguitur *C. si reus vel accus. mor. fue. per totum*, & quia pœnæ suos debent tenere auctores. *l. sancimus, de pœn.* facit illud, Filius nõ portabit iniquitatem patris, &c. cum varijs similib. hæc regula procedit ne dum in actionib. descendentib. ex quasi delicto, vt cõtra hæredes nõ dentur. *tex. est in l. filiusfam. in fin. cum l. seq. ff. de iudi.* & Bartol. *in l. 1. 2. colum. ante med. ff. de priua. delict.* Secundo hæc regula procedit ne dum in successore hæreditatis, sed etiam in successore dignitatis, puta in prælato, vt scilicet non teneantur ex delicto prælati, *vt probatur in l. licet. §. si ex caussa. ff. de procu. facit l. meminerint. cum simil. C. vnde vi.* ita Bartol. *in dict. l. 1. 2. colum. in medio.* Angel. *ad fin. in dict. l. vnica.* Cin. *in l. 1. §. si procurator. ff. si quis ius dicen. non obtemp.* per Ioan. Andr. *in cap. 1. vt lit. non conte.* † quod procedit, & est verum quando prælatus tenebatur ex delicto suo nomine, nõ nomine dignitatis vel prælaturæ, si autẽ prælatus tenebatur nomine dignitatis, tũc successor tenebitur insolidum, quia est eadem dignitas, *vt probatur in c. cum dilectus, de ordi. cognitio. &* quod *ibi*, notatur per Innoc. & ponunt doctor. *in supradictis locis*, quod bene nota. Hæc † regula limitatur, vt non procedat quando pœna imponitur ipso jure, nam tunc bene datur contra hæredem, etiam si nihil peruenit, *ita probatur in l. Caius. ff. ad Sylla. & in simili, leg. commissa, de public.* Ratio, quia tunc non agitur ad pœnam imponendam, sed ad pœnam à jure impositam exigendam, merito transit contra hæredem, & hoc,

ponit Bartol. *in l. 1. de de priuat. delict. 2. colum in princip.* & Doctor. *in dict. l. vni.* & pro hoc est gloss. *in l. si quis iniquum §. quod autem. ff. quod quisq; iur.* & illa gloss. est singularis ad hoc secundum Baldum *in rubric. C. de priuilegiis do penult. colum. facit l fin. in princ. ff. de bo eorum, qui mort. sibi consciue.* & hęc est communis sententia tene meti Tertiò vltra omnes pro extensione addo, quod nedum

25 morte rei † extinguitur crimē, quo ad delinquētem, & hęredes omnes, sed etiam fidejussio pro maleficio extinguitur morte fidejussoris ita quod talis fidejussio nō trāsit cōtra hęrede, ista est glos. singul. & perpetuo notāda secūdum Ang. *ibi, Institut. de fideiusso. §. fideiussor videbatur in contra.* quia ille fidejussor tenetur ratione sui cōtractus, quia se obligauit, sed regula est, quod fidejussor contractus, non tamen ipse obligatur, sed etiam hęredem reliquit obligatum, *dict. §. fideiussor.* ergo, &c. sed solutio potest esse. quod licet teneatur ex contractu, tenetur tamen ratione delicti per alium commissi, vnde quemadmodum hęres delinquens nō tenetur mortuo delinquente, eodem modo nec hęres fidejussoris mortuo fidejussore, cogita

Secunda principalis limitatio est, scilicet quando pro pœna delicti causatur exceptio, hoc est, quando delictum opponitur in modum exceptionis: nam tunc pœna benè transit contra hæredes, hoc etiam tenet gloss. quæ ad hoc allegatur *in dict. l. 3. §. quod autem ff quod quisq; iur.* & illam gloss. ita intelligit Angelus *in dict. l. vnica. 2. colum. in medio, & omnes in dict. § quod autem.* Ratio hujus casus est, quia non potest imputari ei, qui solum habet exceptionem, quare non fecerit litem contestari, cum non sit in potestatē ejus, quando actor agat. *l pure. §. fin ff de doli exceptio.* & istam rationem ponit Bald *in lectura antiqua in dict. §. quod autem & moderni ibidem.* Facit optimum simile, nam quando actor per subterfugia, & moram rei non potuit litem contestari, & interim mortuus est, tamen ex quo non extitit per eum, perinde habetur, ac si lis esset contestata. *text. est singula. in l. si eum, §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.* de quo infra subjiciam: potest etiam dari alia ratio ad prædictam limitationem, scilicet, quia exceptiones facilius transeunt ad hæredes, quam jus agendi, secundum Bart & Dec. *in dict. l. 3. § si fitur. ff quod quisq; iur.* hinc est q̄ jus excipiendi transit ad singularem successorem *l. etiam si in rem. ff. de euictur* secus in iure agendi, quod tene menti.

24 Tertia limitatio est † quando agitur actione descendente ex delicto, non tamen ad vindictam, sed ad rem. & sic est actio persecutoria, vt est videre in conditione furtiua, nam illa benè datur cōtra hæredes, etiam si nihil ad eos peruenerit. *l si pro fur. §. fi ff de cond furti & l in condi. eo. tit. & l. si dolo. §. idem Iulia. ff. de instit. & instit. de oblig. ex delict. § fin.* Ratio hujus est, quia cōdictio furtiua nō est mere pœnalis, imo est rei persecutoria respectu agen-

gentis, & ideo nimirum si legat hæredem rei. Istam rationem ponit Ang. 2. *colum. in medio. in d. l. vni. C. ex deli. defunct.* Secunda ratio est, scilicet propter furtorum frequẽtiam, istam ponit Bar. *in l. 1. ff. de priu. delict.* 1. *column.* vult dicere, quod quia furta sæpe committuntur, ideo nimirum si degeneret ista actio vt scilicet detur cõtra hæredes, quamuis ad eos nihil perueniat, pro ista ratione allego tex. vulgat. *in l. aut facta. §. fin ff de pœn. vbi est text.* quod justa est caussa aggrauandi pœnam pro aliquo delicto, quando illud delictum nimium frequentatur, & ad istam rationem allego gloss. *in cap. admonere, ad fin.* 33. *quæst.* 2. quæ dicit, quod quãuis magis peccet interficiens matrem, quam qui vxorem, tamen magis punitur interficiens vxorem quam matrem, vt in illo tex. ratio est *secundum gloss.* quia homines proniores sunt ad interficiendum vxores quam matres, ergo magis debent puniri per supradictam rationem, & vide per Abb. *in c. vt si clerici, de iudiciis, in princip.* 2. *column.*

Quarta principalis limitatio est, † quando lis est contestata contra defunctum, nam tunc benè transit contra hæredes, *vt in d. l. vni & in l. pupillum & l. sicuti, de regul. iur & l. omnes. & l sciendum. ff. de act. & obl. & l. 1. ff. de priua delictis.* ratio potest esse, de qua supra dixi, scilicet quia per litis contest. quasi contrahitur. *l. 3. §. idem scribit. ff. de pecu. not in l. 2. glo. mag. ff de prato. stip.* Item quia per cõtestationem jura efficiuntur firmiora, juxta plenè not. *in l. cum simili. C. de iud* & per hoc dico, quod facultas jurandi contra delinquentem super æstimationem, & valorem, *juxta l. si quando. C. vnde vi. & c. si extra, quod metus caussa, & c. in primis versi.* 2. 2. *quæst.* 1. trãsit contra hęredes delinquentis, vel damnum dantis, quando lis fuit contestata contra delinquentem, per istam glos. *aliàs secus.* ita reperio voluisse Bart. *in l. in actio. penultim. & vltim. colũ. ff. de in litem iuran.* & alij sequuntur, licet Ioan. Faber *in d. l. si quãdo,* loquatur sub dubio forte. An autem illa facultas iurandi detur hæredi actiue, vide per Ias. eleganter *in d. l. si quando. antepen. colu. post medium cum seq.* & hoc bene notabis. Modo istam limitationem extendo vt procedat, ne dum quãdo lis contestata est, 25 *vt dixi,* sed etiam quãdo stetit per reum, quo minus lis contestaretur, vt quia reus vadit per subterfugia, & dilationes, nã tũc habetur pro cõtestata, & operatur illos effectus, quos operatur litis cõtestatio, & sic facit actiones ex delictis transire contra heredes, sicut litis contestatio, textus est singu. qui hoc probat *in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff si quis cautio in fin.* & ille textus non est alibi, secundum Bald *ibi sexto notabili,* & secundum Roman. *vltim. notabili,* & secundum Bald. *in cap quoniam contra falsam.* 10. *colum. de prob.* Idem tenet Fulg. & Alexand. *in d. §. qui iniuriarum,* & Bald. *in l. more. C. de rei vendic.* & ille §. qui injuriarum, ad hoc non est alibi, secũdum Bal *in l. nec bona.* 2. *lectura. C. de præscrip. lõgi tepo-* 26

ru, & eundem allegat *in authen. ita C. ne filij pro patre. vltim. colum. in med.* & est singularis, secundum Alexand. *in l. si insulam ff. de verborum obligat. 2. char. 1. columna in fin* & ista est communis sententia, quamuis aliqui teneāt contrarium, vt ibi per Paul. post Iaso. vnde pro communi cōclusione faciunt multa, quæ ibi omnino videas per Ias. 2. & 3. *col* quæ sunt valde quotidiana.

27 Extendo † prædictam limitationem, vt procedat, ne dum si lis est contestata, sed etiam si non est contestata, si tamen in judicio fuit confessus crimen, quasi confessio vim habeat litis cōtestationis, & etiam sententiæ, ita tenet Spec *in titul. de accus.* §. 1. *vers. quid si latro* quod tamen intellige verum in confessione vera, secus in cōfessione ficta, *per tex in l. eius, qui delatorem, in princi. ff. de iure fisc.* præterquam in casu singulariter, *scilic. in l. 2. in princ. ff. de bon. eorum, qui mortem sibi consci* vbi in defensione hæredi fictè confessio non permittitur, quod est verum, secundum Ang. *in d. l. vni. ante finem*, & est magna limitatio *ad d. l. eius, qui delatorem.* Tertio extendam prædictam limitationem, vt procedat, quādo quis cōdemnatur, vt cōtumax ex forma statutorum, etiam nulla facta contestatione, nam tunc bene transit pœna contra hæredem, secundum Bart. quem *in d. l. vni.* allegat Ang. voluit allegare eum *in l. iudiciorum de accusationib.* Idem tenet Ang. *in d. l. vni.* quamuis Bald. aliter velit, & ista extensio judicio meo procedit à fortiori, nam si hoc habet locum in publicis criminibus vbi difficilius pœna transit cōtra hæredes, *vt d. l. ex iudiciorū* ergo à fortiori in priuatis, vbi facilius transit, trāsit enim lite solummodo contestata, *vt d. l. vni. cum conc.* vbi autem requiritur sentētia *d. l. ex iudiciorum* Et pro ista extensione facit, quia ideo *in d. l. ex iudiciorum*, fit mentio de litis contestatione, scilicet, quia regulariter aliter non potest fieri condemnatio, sed si poneremus casum, in quo non requireretur contestatio, vt in casu, de quo agimus, tunc sufficeret sententia, *vt vult ibi Bart.* & pro hoc allego, quia quando in lege exprimitur vnus casus, ratione frequentioris vsus: vel quia ille casus solet frequentius contingere, non per hoc excluditur alius casus, de quo in lege nō fit mentio, si ideo fuit omissus quia expressus solebat frequentius contingere, *vt est gl. in l. 1. C. de his, qui ad eccles. confu. & in l. 1. C. de rap. virg. & in auth. imo. C. de actio. & obli. & in cle. 1. in versi. præsidentes, de rescr.* sed sic est in proposito nostro, vt patet, ergo, &c.

Modo istam limitationem sic extensam sublimito, vt procedat quādo litis contestatio, quæ præcessit, erat valida de jure, si autem esset inualida, tunc non operaretur transmissionem cōtra heredes, quia omnes effectus, quos operatur litis cōtestatio procedunt quādo litis contestatio valet, pro hoc bonus text *in auth. offeratur in fin. C. de litis contesta.* & quod notat gl. *in l. si pater C. ne de statu defunct.* & ibi Bal. & idem vult. Bal. *in d. l. vni post me.* & con-

confirmabis per multa, quæ dixit sing. Bald. *in l. si accusa.* Secundò dictam limitationem sublimito, vt procedat, nisi de consensu partium fuerit litis contestatio sopita: tunc enim extinguuntur omnes effectus, inducti per litis contestationem, & per consequens actio non transiuit contra hæredes, ita probat tex. cum gloss. *in l. cum mora. C. de transact.* & ibi in specie hoc not Bart. dicens, per hoc limitari omnes ll. dicentes, per litis contestationem actiones ex delictis transire contra hæredes, & ad hoc illo tex est singularis, secundum Ang. *in l. 1. ff. de priuat delict.* & pro hoc ego nouiter pondero vnam gl. *in l. postquam lit.* gl. mag. *in l. fin. C. de pactis.* & addo similem: nam licèt hæreditas non adita possit transmitti in casibus, de quibus *in l. ventre cum simil. de acq. hæred.* tamen est verum, nisi sit repudiata, tunc enim cessat transmissio, *l. 1. circa med. C. de his quæ ante aper. tab. cum simil ib.* & pro hoc facit, quod vult glos. & Bar *in l. 1. C. de prascr. long temp.* quod vitium litigiosi inductum per litis contestationem extinguitur, quando instantia perit per renunciationem partium. Idem vult gl. *in cap. significauerunt de testib. gloss. vlt.* quam ad hoc ibi not Panor. Addo, quod not Ias. *in l. 2. C. de edend pen. colum. post prin.* & hoc sit, quoad istam quartam limitationem.

Quinta limitatio principalis est, scilicet vt actiones ex delictis dentur contra hæredes, quando ad hæredes aliquid ex delicto peruenit, *vt d. l. vnica. iuribus supra allegatis* rationem ponit ibi text. scilicet ne alieno ex scelere ditentur: turpia enim lucra ab hæredibus extorquenda sunt, *l. in hæredem. cum simil. ff. de calum.* modò istam limitationem extendo, vt procedat nedum, quando directè ex delicto peruenit, sed etiam si occasione delicti, verbi gratia, delinquens rem furtiuam consumpsit, & rem propriam conseruauit, quam aliàs esset consumpturus, per hoc enim dicitur ad hæredem peruenisse pinguior hæreditas, & per consequens, ipsa res suscepta peruenisse videtur, & sic occasione delicti, & ideo debet teneri Ita eleganter probat text. *in l. scripta. ff. quod met. caus.* & tenet Nicol. de Matta. *in d. l. vni.* & idem vult *ibi* Bal. 2. *col post prin.* licèt nemo sic applicet.

Secundò extendo, & hîc aduerte, vt hoc procedat, nedum si ad omnes peruenit hæredes, sed etiam, si ad primum tantum peruenit: nam per hoc potuerunt alij hæredes conueniri, ad quos nihil omnino peruenit, quia iam cœpit esse hæreditarium, ex quo ad primum peruenit, & hoc sufficit, iste est casus singularis *in l. videmus. ff. quod met. caus.* qui non est alibi, secundum Bart. *ibi,* & est sing. & non alibi, secundum Ang. *Instit. de perpet. & temp. actio. §. non omnes. 2. col. in med.* & non est alibi, secundum Angel. de Perusio *ibi, in d. l. vnic. in fin.* & reperio, quod gloss. ordinaria hoc tenuit *per illam l. in l. sicuti. ff. de regul. iur. quarta cau.* & vide quæ per hoc dicit Bartol. *in dict. l. videamus. & in l. qui duos. ff. de rebus*

 dubiis.

dubiis. & in l. cum antiquioribus. C. de iure delib. huic extensioni ego addo simile: quod dicimus de mero & mixto imperio, quod quando incipit delegari, efficitur delegabile, quod de sui natura erat indelegabile, iuxta plenè notata *in l. 1. ff. de offic. eius, cui mandata est iurisdictio.* item in simili optimè facit text. *in l. pater filium. § quindecim. de legat. 3. & quod notatur in l. voluntas. C. de fideicom.* circa quod possem me extendere, hæc tamen limitatio principalis fallit in casu, *l. 2. §. fin ff. vi bon. rap.* item in casu *l. 1 §. fin. ff. de vi & vi arm.*

Sexta limitatio principalis est, quod indistinctè de iure canonico hæredes teneantur ad satisfaciendum pro delicto defuncti, dato quod lis cum eo non fuerit contestata, nec aliquid ad hæredes peruenisset, & hanc opinionem tenet Bartol. *in l. 1. num. 6. ff. de priuatis delictis.* Hanc conclusionem indistinctè tenet gloss. *in cap. fin. de sepult. in gloss fin. & in cap. in literis. de raptoribus. in gloss. hæredes. in fin 12 quæst 2.* & est casus *in d. cap. si Episcopum. 16. quæst. 6. ibi, ab hærede eius, quæ iniuste ab illo ablata sunt, sine excusatione reddantur.* & ibi gloss. fin. affirmat dictam opinionem. Idem tenet gloss. *in summa. 24. quæst 2. & in cap. Ecclesia. §. item peccato. in glo. conquisita. 1. quæst. 4.* & ibi Archid. hoc tenet Fredericus de Senis *in consil 21.* Anton. de Butr. *in cap. quod clericus de foro compet.* Iason *in l. si cum. in §. qui iniuriarum. num. 5. ff. si quis cautionibus.* Rodericus Suares *in allegat. 26. in secundo dubio.* pro qua opinione facit text. *in d. §. item peccato el. 4 1. quæst. 4.* vbi dicit text. quod neminem excuset ignorantia criminis, maximè quando ex eo vtilitas defertur ignoranti, Bald. *in l. vni. C. ex delictis defunctorum.* Anton. *in cap. si diligenti. de præscript.* Hæc communis limitatio satis æqua est, & præterea à recta ratione nihilo aliena: nam qua ratione hæredes pro portionibus hæreditarijs tenentur ex contractibus, & quasi contractibus defunctorũ. etiamsi ad eos illinc nihil peruenisset, *l. 1. C. si cert pet. & l. 1. & l. pro hæreditarijs. Cod. de hæred. actionib. l. 1. §. si hæres percepto fundo. ff. ad Trebellian. l. 2. §. ex his. ff. de verborum obligat.* eadem quoque ratione videbatur, vt idem foret, cum damnum dederunt cuiquam, licet ex tali damni datione ipse defunctus percepisset, aut lucrifecisset nihil, *arg. tex. in l. 1. §. causa ff de ædil. edict.*

Septima limitatio principalis est, vt hæredes teneantur, scilicet quoad restitutionem vsurarum, nedum de iure canonico, sed etiam de iure ciuili, & insolidum, licet lis non fuerit contestata, nec aliquid ad hæredes peruenerit. Ita tenet Bartol. *in l. 1. ff. de priuat. delict. circa finem.* idem Bald. *in dict. l. vnic. vltim. colum. in princip quod hoc addo gloss in cap. tua nos. extra. de vsuris.* idem tenet Angel. *in d. l. vnic. ad fin.* Ratio ista est, quia vsuræ petuntur tanquam indebitum, *l. si non sortem. in princip. ff. de condict. indeb. de vsu. cap. Michael.* sed condictio indebiti datur contra hæredes, quia

quia est actio personalis, vt est notum: Ergo, &c. & istam rationem voluit assignare Angel. *d. l. vnic. ad fin.* & idem ponit Bartol. *in l. 1. circa fin. de priuat. delict. & vide ibi notata in Apostil.* Septima limitatio colligitur sic, vt prædicta procedant in delictis commissis extra contractum, tunc regulariter non dantur contra hæredes, si autem in contractu sit commissus dolus, vel delictum, tunc si ille dolus purgatur per actionem ex eo contractu, bene datur actio contra hæredes. Ita intelligitur text. *in l. si hominem. §. datur. ff. deposi. & in l. ex contractibus. & l. ex depositi. ff. de act. & oblig. & l. ex ea parte. § final. ff. de verborum obligationibus,* etiamsi lis non sit contestata, nec aliquid peruenit, nisi illa actio sit subrogata in locum actionis non transitoriæ, *l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cau.* si ergo purgatur per aliam actionem, quàm descendentem ex eo contractu, tunc non tenebuntur hæredes: ita intelligatur text. *Institut. de perpe. & temp. actio. §. aliquando & l. 3. § penultim. ff. si mensor fals. mod. dixer. & l. illud. §. penultim. & fin. ff. de trib.* ista colliguntur rectè intuenti ex verbis Bartoli *in l. 1. ff. de priuat. delict. 1. & 2. col.* & clarius ex distinctione Angeli *in d. l. vnic.* licet aliter illa iura ibi intelligat gl. vt videbis in ea.

Octaua limitatio potest esse, quam colligo ex verbis Baldi *in l. vnic. vlt. colum. versic. de vno quæro.* quem videas Prædicta omnia procedunt, quando de delictis † priuatis agitur ciuiliter: si autem agatur criminaliter, tunc dic idem iuris esse in eis, quod in publicis, hoc voluit gloss. sing. quam nescio alibi, *in d. l. ex iudiciorum. ad fin ff. de accusat.* quam perpetuo not. Et ex hoc potes colligere sublimitationem ad limitationem quandam, de qua supra, scilicet vt lite contestata transeat actio ex delictis priuatis contra hæredes, vt ibidem: illud est verum, quando agitur ciuiliter, secus si criminaliter: nam tunc non transit lite contestata, nisi fuerit secuta sententia, quemadmodum in delictis priuatis, *per d. gloss.* quod perpetuò nota. 28

Prædicta procedunt de iure ciuili, de iure autem Canonis quid iuris, *vide in cap. parochiano. de sepulturis. & in cap. ex literis. de rapto.* Quid autem in foro pœnitentiæ, Doctores non tangunt, solutionem colligo ex notatis per glossam singularem cum his, quæ ibi dixi *in cap. fraternitas sua. 12. quæst. 2.* supra dicta sunt vera, quando quæritur, an actiones dentur contra hæredes delinquentes, & sic passiuè, an autem dentur hæredibus, & sic actiuè, esset longum discurrere, & ideo pro nunc omitto, & prædicta dixisse sufficiant. Vide tamen in materia gloss. *in l. pupillum. §. 1 ff. de reg. iur. octaua causa & in l. sicuti. eod. tit. quarta causa. & in l. hoc iure. §. fin. eod. tit. po. cau* item potest applicari quæst. Bal. *in l. fin. C. de test. 2. col. in fin.*

Item quæro, an exceptio spoliationis detur contra hæredem

spoliatoris de iure ciuili, vel canonico lite contestata, vel non, & quid in successore in dignitate, de his vide Abb. *in c. 2. de ord. cogn. vlt. colum.*

Visum est, quando pœna transeat migretque de persona delinquentis in personam successorum, modò autem his finitimum est videre, quando pœna migret per modum commutationis de vna persona in eandemmet personam, quale est, cum delinquens erat incapax illius pœnæ subeundæ, quæ pro illo delicto à lege imposita erat, & tunc quæritur, an alia pœna plectendus loco illius, quam illo in casu lex statuerat, quæ res sæpè agitata fuit in Collegio diui Iacobi Zebedei Salmanticensis, cuius insignia nos olim gessimus, & circa eius constitutiones sæpè id
29 actitatum fuit. Et pro euidentia sciendum est, quod † in quadam constitutione nostri Collegij habentur hæc verba: Qui autem horis statutis cum alijs in mensa non conuenerit præsenti prandio, aut cœna priuetur. Solet ergo esse quæstio inter nos, ponamus, quod aliquis collegialium est priuatus a mensa, & sic à prandio vel cœna, propterea quia deliquit, vel ex alia causa: deinde venit sumpto prandio, & sic non convenit horis consuetis, an sit puniendus aliqua pœna, vel sufficiat prima, scilicet quia priuatus erat, & videtur, quod sufficiat prima, per ea, quæ statim subijciam: sed ego teneo contrarium, & puto verissimum de iure, vnde ponitur talis conclusio, quod si collegialis aliqua de causa à mensa priuatus aduenerit sumpto prandio, alia sit pœna plectendus, nec prima sufficiat.

Contra istam conclusionem stringunt sequentia: primò vul-
30 gatum est, quod † priuatio præsupponit habitum, *l. fin. ff. si cer. pet. l. decem. de verborum obligat. l. manumissiones. de iustit. & iur. cum similib.* modò si verba constitutionis dicant, præsenti prandio priuetur, &c. sed ille qui priuatus est a mensa, non habet prandium, cum eo sit priuatus: Ergo priuari non potest, quia priuatio, &c. Et sic videtur, quòd prima pœna sufficiat, attentis verbis constitionis, & confirmatur, quia non aliter à verbis, &c. *l. non aliter de legat. 3. l. prospexit. ff. qui & à quibus. cum concordan.* Secundò, illa constitutio est pœnalis, vt ex eius verbis patet, & sic odiosa, ergo restringenda, *l. cum quidam. de liber. & posthum. cap. odia. de regulis iuris, lib. 6.* sic ergo debet intelligi, & interpretari, vt lædat minus, quàm potest, *l. si præses. & l. interpretatione. ff. de pœnis.* & sic, quòd sufficiat prima pœna, nec debeat imponi secunda, & sic contra conclusionem. Tertiò, sic in constitutione nostra cauetur de priuatione prandij, nec fit mentio de alia pœna: Ergo alia non debet superaddi, quia contenti esse debemus pœnis legibus comprehensis, *l. si ita stipulatio facta fuerit. de verborum obligationibus, cum similib.* Quarta regula est, quòd non debet quis duplici pœna puniri, *l. senatus. ff. de accus. c. at si clerici. §. fin. cum ibi nota-*

notatis. de iudi. quia non debet bis de eiusdem hominis admisso quæri *l. pen ff. nautæ caupo. stabul. c. quid ergo, 22. quæst. 5.* ergo in proposito vnica tantum pœna debet imponi, nec alia debet adiungi. Quinto constitutio imponit priuationem prandii, & sic pœna in specie, modo sic, quando pœna imponitur in specie, nō habet locum duplicatio pœnæ, quia species non potest duplicari, *l. Lucius, § impuberem, de leg. 1.* ergo pro secundo delicto, scil. quia non venit hora consueta, non debet puniri, & sic contra conclusionem. *& facit gloss. & quod ibi notatur in leg. vulgaris, in in princ. ff. de furtis.* Sexto vbicunq; agitur de pœna alicui imponenda, debet liquidissimè constare de voluntate legis, vel testatoris, *text. est singula. in l. in testamento, la primera, de cond & dem.* sed constitutio dicit, præsenti prandio priuetur, &c. nec aliquid statuit de alia pœna, ergo non constat liquidissimè, & per consequens non debet alia pœna imponi.

Pro conclusione adduco sequentia: Primo pondero text. *in l. 2. C. vt infra certum tempus crim. quæst. termi. vbi est tex.* quod si persona, cui debet irrogari infamia, est ita vilis, quod damnum famæ non sit ei iniuria, tunc debet pati pœnam exilii, colligitur ibi ergo talis doctrina, quod quando persona, quæ debet puniri, est incapax pœnæ a lege statutæ vel sibi non potest imponi, tunc debet illa pœna in aliam commutari, modo ad propositum, qui est priuatus prandio propter aliquam causam, iam amplius illo priuari non potest, & sic est incapax illius pœnæ in specie, ergo debet fieri commutatio in aliam pœnam, scilic. quod puniatur in æstimatione prandii, & ille est text. expressus pro illa conclusione, nam ibi ille, qui erat priuandus fama, iam erat priuatus, quia erat infamis, & tum punitur alia pœna, sic in casu nostro, ille qui erat priuandus prandio, iam erat priuatus ex alia causa, ergo debet alia pœna puniri, & per illum text. notat *ibi* Bald. quod vbi non potest imponi pœna statuta à iure, eo ꝙ delinquens nō est capax illius pœnæ, quod Iudex debet in aliam pœnam cōmutare, & ex hoc infert duo in specie, vt ibi per eum, & vide Bart. *in l. hos accusare, §. omnibus, vel quæst. ff. de accus.* vbi dicit, hoc esse perpetuo menti tenendum. Secundo facit text. *in d. l. hos accusare, §. omnibus, ibi. sed durior,* vbi est casus mirabilis, secundum Bart. quod quando pœna, quæ imponitur à lege, nō cadit in seruum delinquentem, tunc officio iudicis alterabitur, & commutabitur pœna, ergo sic in nostro casu, & ibi etiam est text. expressus pro ista conclusione. Tertio pro hoc allego text. *in l. si quis iniuria, ff. de iniur.* vbi text. dicit, quod si quis iniuriam atrocē fecerit, qui cōtemnere iniuriarū iudicium ob infamiam suam, & egestatem potest, & sic est incapax pœnæ, quia est iam priuatus illa pœna legali, ꝙ prętor debet acriter exequi hanc rē, coercere etiam acriter iniuriam facientē, & sic punitur alia pœ-

 na.

na, ergo sic in proposito nostro. Quarto pro hoc, & à fortiori facit vulgata decisio Bald. & aliorũ *in aut. sed nouo iure, C. de ser. fugi.* vbi tenent, ꝙ si alicui debet manus amputari propter aliquod delictum, & ille non habet manum, quod tunc punitur in alio membro, ergo in ꝓposito debet collegialis priuari prandio, tamen si illud non habet, quia iam est priuatus, debet puniri alia pœna simili, i. e. æstimatione prandii, imo à fortiori, nã si vna pœna corporalis cõmutatur in aliam, ꝙ est grauius, ergo à fortiori vna pœna pecuniaria in aliam, ꝙ est min⁹, vt in nostro casu. Quinto & etiam à fortiori ꝓ hoc adduco vulgatã regulam, quæ habet, Quod qui non habet in bonis luit in corpore, *l. si quis id quod, §. 1 de iur. om. iud. l si. ff. de in ius vocan l quicunq. ff. de ser. fugi. cũ simil. & plenè, l. 1. §. si ff. de pœn.* si ergo ille cui certa pœna pecuniaria imponitur, debet corporaliter puniri, si est incapax primæ, forte propter egestatẽ, & sic fit cõmutatio & transgressio de pecuniaria ad corporalem, ergo à fortiori in nostro casu, si est incapax pœnæ pecuniariæ, debet puniri alia pecuniaria pœna, cũ grauior sit quęlibet pœna corporalis quacũq; pœna pecuniaria, *l. cum seruorum, in fin. ff. de pœn.* & hoc necessario a fortiori cõcluditur. Sexto pro ista parte pondero tex. *in clem. 1. de deci. circa fin.* vbi tex. in effectu dicit, quod religiosi qui decimas ecclesiæ debitas sibi appropriant, vel applicant, suspẽduntur, ab administrationib. & beneficiis suis, ponamus tamẽ, quod nõ habent huiusmodi administrationem, seu beneficia, qualiter punientur, dicit tex. & hoc est, quod pondero, quod eo casu ipsi sententiam excõmunicationis incurrunt, ibi ergo est text. quod quando aliquis est incapax pœnæ à lege statutæ, debet illa pœna in aliam commutari, vt volũtati & dispositioni legis satisfiat, sed sic est in casu nostro, quod priuatus prandio est incapax illius pœnæ, ergo debet alia puniri, &c. Septimo pondero text. *in clem. 2. de vita & honest. cler. 1. 2. resp.* nam dicitur, quod clerici vtẽtes vestibus prohibitis, de quib. ibi, suspenduntur eo ipso à perceptione fructuum beneficiorum per sex menses: ponamus tamen, quod non sunt beneficiati, & sic sunt incapaces illius pœnæ, tunc dixit textus, quod redduntur inhabiles ad d. beneficia obtinenda per idem tempus sex mẽsium, & sic incapacitas pœnæ operatur, vt fiat cõmutatio in aliam pœnam, sed sic est in proposito nostro, vt supra dictum est, ergo, &c & hoc optimè stringit. Octauo sic probo, certum est, quod videtur argum. valere de lege ad testatorem, & econtra *in auth. de nupti. §. disponat, col 4. cum simil.* modo sic si testator iubet aliquid fieri, quod fieri nõ potest ꝓpter aliquã causam, debet fieri conuersio & commutatio in aliud, vt voluntati defuncti satisfiat eo modo quo potest, & ne eius dispositio sit frustratoria, *l legatum, ff. de vsuf. l. legatam, ff. de admi. re. ad ciui. perti. clem. quia contingit, de religio. domib.* ergo idem debet esse

in

in dispositione legis, sed sic est, quod lex seu constitutio nostra iubet non venientem puniri prandio illius diei, illud autem fieri non potest, quia iam priuatus est, ergo debet fieri commutatio pœnæ, vt satisfiat constitutioni nostræ, & ne sit frustratoria, & hoc argumen. dedi ex verbis Bal. *in l. quid ergo, §. pœna grauior, ad fin. de his qui nota. infam.* Nono optimè facit *l. in testamen. la primera, in fin. ff. de cond. & dem.* ad quam pone casum. Decimo sic probo, supposito delicto, necessario debet sequi pœna ex legis dispositione, *l. eum qui nocentem, in princi. ff. de iniur. l. ita vulneratus, ff. ad l. Aquil.* quia delicta non debent remanere impunita, vt ibi: sed sic est, quod collegialis non veniens hora cõsueta, deliquit, vt est notum, ergo debet puniri, sed in prandio nõ potest puniri, quia iam est priuatus, ergo debet fieri commutatio in aliam pœnam, ne alias remaneat delictum impunitum. Vndecimo certum est, quod crescẽte delicto vel contumacia, crescere debet & pœna, *l. relegati, ff. de pœn. cum simil. bonus text. in cap. quoniam frequenter, in fin. vt lit. non contesta.* vbi text. dicit, quod iudex a principio vnica pœna debet esse contẽtus ad alteram nihilominus processurus, si hoc meruerit proteruitas, contumacis, &c. facit text. eleg. *in l 3. in fin. C. de episc. audi.* ibi dum dicit, nec in eos liberalitatis augustæ referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi non emẽdationi potius, quam cõsuetudini deputarunt, &c. item facit, quod diuturnitas in peccato nõ minuit peccatum, sed auget, *l. si diutino, ff. de pœnis, facit c. non satis, cum sequ. de Simo. & c. cum tanto, de consuetu. & in c. cum haberet de eo qui duxit in matri. & in c. non debet, in fin. de consangui. & affin.* modo sic pro primo delicto fuit punitus, cum ergo secũdo deliquit, creuit contumacia seu delictum, si ergo pro illo nõ esset puniendus crescẽte delicto non cresceret pœna, quod est contra omnia prædicta, ergo debet alia puniri, & hoc necessario stringit. Duodecimo hoc probo, pluralitas delictorum requirit pluralitatem pœnarum, *l. quicunq. de seru. fug. l. Agraria. ff. de termi mo.* varia enim delicta variis pœnis punienda sunt, *c. non afficiamus 24. q. 1.* sed collegialis pluries deliquit, & pro primo delicto fuit à mensa priuatus, ergo pro sequenti, quia nõ venit hora consueta, debet alia pœna puniri, quia plura delicta, vt modo dixi, &c. Tertiodecimo facit quod dicit Paul. de Castr. *in l. decuriones, C. ex quib. cau. infa. irr.* vbi post gl. & Bald. dicit, quod potest esse crimẽ, & tamen sit impunibile: nam sic tale crimen, pro quo veniret imponẽda pœna fustium decurio illud committit, diceretur committere crimen, & in pœnam fustium incideret mero iure, & tamẽ illa nõ poterit sibi imponi. vt ibi notatur, vnum tamen est, & hoc põdero, ꝙ posset pœna cõmutari: sic fit commutatio in simili. *in l. legatum, ff. de vsufr. lega.* sic in proposito cum pœna prãdii collegiali iam priuato nõ possit imponi, debet cõmutari in aliam, ne delictum sit impunitum. Quatuordecimo,

vbicunque non potest colligi vel assignari, nisi vnica ratio, illa habetur pro expressa, *vt est glos. singula. in l. quamuis, C. de fideic.* & ibi Dd. & per Bald. *in l. maximum vitium, C. de liber. prat.* etiā si esset materia correctoria, vt per Dd. *in authent. quas actiones, de sacrosanct. eccles.* modo sic, quando lex vel statutum imponit pœnam collegiali, non venienti non potest colligi, nisi vnica ratio, scilicet ne delictum remaneat impunitum, vt est notum, ergo illa ratio habetur pro expressa, si sic, ergo debet alia pœna puniri, cum non sit capax primę expressæ in constitutione, & hoc, ne delictum sit impunitum. Quintodecimo, inducta ad pœnam non debent immunitatem concedere, *l. sine hereditaria, ff de nego. gest. cum simil.* si ergo non habet prandium: & ideo non debet puniri, consequitur immunitatem à suo delicto, & sic constitutio inducta ad pœnam concederet immunitatem cōtra dictam regulam, quod non est ferendum, &c. Sextodecimo hoc suadetur, intentio cōstitutionis nostræ est nō venientem punire, vt patet, sed si veniens finito prandio non puniretur, propterea quia iam aliàs erat priuatus, esset contra constitutiones, ergo debet puniri, *c. marchion. qu. 1. c sedulo, 38. dist. c. intelligentia, de verb. sign. l. non dubium, ff. de legib. cum simil.* Decimoseptimo hoc probo, certum est, ꝙ quādo plures actiones nascuntur ex diuersis delictis, nunquam alia aliam cōsumit etiam perceptione, imo omnibus debet puniri in effectu, *l. nunquam plura. ff. de priua. delict. Inst. si quadru pau. fe. dica. §. fin. cum ibi plene notatis, & notatur plenè in l. idem ait, in fin. ff. nauta caup. stab. & in l. nunquam actiones, ff. de reg. iur. 10. char.* modo ad propositum; collegialis commisit plura delicta, ex quibus nascuntur plures actiones, licet ergo sit punitus pro primo delicto priuatione prandii, tamen debet nihilominus puniri pro pœna, quod non venit hora consueta, & sic pro secundo delicto, quia istæ actiones pœnales de diuersa re cōcurrētes nunquam alia aliam consumit etiam perceptione, vt dictis iuribus, & hoc caret responso, si autem essent plures actiones pœnales de eadem re cōcurrentes, id est, de eodem delicto, tunc quamuis alia aliam non consumet concursu, consumit tamen perceptione, vt notatur in dictis locis, & hoc sufficit pro ista cōclusione. Decimooctauo hoc probatur per id, quod notat gloss. & Bart. *in l. vulgaris, in princ. ff. de fur.* & glos. & Dd. *in l. mariti. §. sex mensium, de adulte. & in l. si diutino, de pœnis.* vbi concludunt in quæstione, qua quæritur, an pro pluribus delictis sufficiat vnica pœna, quod aut pœna est reiterabilis, & tunc plures pœnæ debent imponi, aut non est reiterabilis, vt in pœna adulterii, pro quo imponitur pœna mortis, & tunc vnica tantum pœna debet imponi, modo ad propositū in casu nostro sunt plura delicta, item pœna est reiterabilis, quia prandium taxatur sex matapetinis, & cœna quatuor. Cum ergo sint plura delicta, & pœna reite-

reiterabilis, ergo pro quolibet debet puniri, & hoc etiam caret responso. Decimonono hoc probatur, quia si non puniretur veniens sumpto prandio, propterea quod alias esset iam priuatus, constitutio nostra esset quodammodo elusoria, quia sciens se non posse priuari, nunquam veniret horis cõsuetis, vt experientia nos docet, ergo ne hoc sequatur debet non veniens puniri, & hoc probatur etiam à fortiori, quia etiam in materia correctoria, vbi nõ habet locum extensio, etiam ex maioritate rationis, iuxta notata *in auth. quas actiones, de sacros. eccle.* nihilominus habet locum extensio, quando alias constitutio vel lex esset elusoria, vt probatur ex gloss. *in clemen. prim. in ver. sepelitur, in fine, de sepul. & bon. glo. in c. quanquam. gl. vlt. de vsur. li.* 6. & hoc ponit Ioan. de Ana. *in rubr. de apost.* & Moder. *in d. auth. quas actiones.* si ergo habet locum in materia correctoria, ergo à fortiori in casu nostro, vbi non tractamus de correctione alicuius legis vel statuti, sed solum de pœna imponenda, præsertim quia hic non agitur de extensione legis, vel constitutionis nostræ, sed solum de interpretatione vel declaratione. Vigesimo sic non debet dari via vel occasio delinquendi vel malignandi, *l.* 1 *§.* 1 *ff. de iur. ff. de transact. l. cum hi. §. si cum hu. C. vnde vi. l. meminerint. C. de indi. vidui. toll. l. 2. in fin.* & quia hominum maliciis non est indulgendum. *l. in fundo. ff. de rei vend.* Si ergo priuatus sciret se non posse iterum priuari, non veniens horis consuetis non conueniret cum aliis, vt quotidie videmus, & sic daretur sibi occasio delinquendi & non parendi constitutioni, quod esset cõtra prædicta, ergo, &c. & per hoc puto istam conclusionem verissimã de iure. Vigesimo primo pro ista parte põdero tex. *in eadem constitutione* in alia parte, vbi dicitur, prandio autem finito vicissim arguant, &c. omnibus pręsentibus, nec quispiam eorum etiam ab huiusmodi mensa priuatorum à constitutione discedat, &c. pondera ergo, quod ibi imponitur onus collegialibus, vt præsens tempore conclusionis, & tamen ab hoc onere nõ excusat: datur etiam priuatus à mensa, modo ad propositum necessitas veniendi horis statutis imponitur omnibus collegialibus, vt dicit constitutio, ergo ab hac necessitate non debet esse immunis priuatus à mensa, *per dictum text.* si ergo non venit, puniendus est, vt sæpe est dictum. Vigesimosecundo non debet esse melioris conditionis delinquens quam ignoscens. *l. non solum. ff. de nox.* si ergo collegialis, qui alias non est priuatus, & sic non deliquit, punitur priuatione prandii non veniens horis statutis, ergo à fortiori iam priuatus, qui deliquerit, debet illa pœna puniri. Vigesimotertio optime facit *l. qui seruum, de interro. actio* 2. *responso, iuncta responsione ibi, nec debet impunitum, facit etiam l.* 3. *titu.* 1. *lib.* 5. *ord.* vbi noua pœna priorem consumit, quam iudices etiam supremi commutare non possent, vt disseruimus supra. §. 6. *num.* 4. *de succ. crea.*

Restat

Restat ad contraria respondendum, ad primum ergo respondeo fatendo, quod priuatio præsupponit habitum, & quod collegialis non potest priuari prandio, quo iam est priuatus; tamen ego teneo, quod possit puniri alia pœna simili, id est, in æstimatione prandii, & sic nullo modo obstat. Præterea quamuis constitutio dicat præsenti prandio, &c. tamen statim subdit, prandium vero taxetur sex marapetinis, &c. & sic datur sibi prandium, punitur autem in sex marapetinis, &c. & sic verba sequentia declarant præcedentia, quasi dicat, priuetur prandio, id est, æstimatione prandii, quæ æstimatio non excedat sex marapetinis, &c. & sic in effectu est pœna pecuniaria. Constat autẽ, quod punitus pœna pecuniaria pro vno delicto, poterit pro alio delicto alia pœna pecuniaria puniri, vt patet per prædicta, & quia pluralitas delictorum requirit pluralitatem pœnarum. *c. non afferamus.24.q.1.* & quia crescente contumacia, &c. ergo in proposito collegialis à mensa priuatus pro vno delicto, poterit iterum priuari æstimatione eiusdem prandii, eo quod non venit hora statuta, & sic constitutio nostra nullo modo obstat.

Ad secundum dum dicitur, constitutio est pœnalis, fateor, ergo odiosa, & restringenda, istud negatur, nam nõ sequitur, constitutio est pœnalis, ergo debet restringi tanquam odiosa, imo habeo regulam, quod constitutio pœnalis dicitur fauorabilis, & extendenda, quando egimus de delictis puniendis, istam regulam notabiliter ponit Bart. *in l.2. §.exercitum, ff. de his qui not ant. infam.* Bal. *in l.non sine.C.de bonis, quæ lib.* Paul. de Cast. *in l. bona fides.ff.deposi.* Bart. *in l.quemadmod.circa medium. C. de agric. & censi. lib.11.* cum ergo in nostro casu sit huiusmodi, ergo cessat argumentum in præsenti, quia nos non quærimus, de pœna extendenda, sed de pœna imponenda de nouo propter nouum delictum, & dum subiicitur in argument. contrario quod debet interpretari vt minus lædat, quam potest, & sic quod sufficiat, pœna non obstat, quia in nostro casu delictum est certum, item pœna constitutionis est certa, vt supra dixi, ergo cessat interpretatio & coniectura *l.continuus.§.cum ita de verb.obl.*

Ad tertium dum dicitur, quod in constitutione non cauetur de alia pœna imponenda, quam de priuatione prandii, ergo, &c. quia contenti esse debemus pœnis legalibus, dico quod non obstat, nam fateor quod non debet alia pœna imponi quam etiam de qua cauetur in lege, tamen debet intelligi quando illa potest imponi, alias imponitur alia similis, quando delinquens est incapax primæ, & ne delictum remaneat impunitum per ea quæ supra late dixi, & eadem est respõsio ad id quod subiicitur, quod contenti esse debemus pœnis legalibus, fateor, scilicet quando illæ possunt imponi, alias fiat commutatio, vel secundo dico, quod pœna legalis est illa, scilicet in quam fit commutatio, cum iura

iura dicant, quod quando delinquens est incapax pœnæ statutæ, debet alia plecti vel puniri, & sic non obstat.

Quartum non obstat, quod non debet quis duplici pœna, &c. fateor, sed quando prima sufficit, alias secus, vt in nostro casu, & notatur *in c. at si clerici. §. fin. de iudi.* vel secundo illud contrarium non facit ad propositum, qui loquitur respectu eiusdem delicti, sed quando sunt plura delicta, tunc requiruntur plures pœnæ, vt in nostro casu, quia pluralitas delictorum, vt dixi, &c. & ita intelligitur regula, quæ dicit, quod non debet sæpius de eiusdem hominis admisso quæri, &c. pondero illud verbum admisso in singulari, sin autem essent plura admissa, id est, delicta, vt in nostro casu, &c. secus.

Quintum non obstat, quia nego quod pœna constitutionis sit pœna in specie, imo dico, quod est in quantitate, vt supra probaui, & sic potest duplicari, & per consequens contrarium non obstat. Præterea posito quod esset in specie, & sic non posset duplicari, tamen dico quod debet puniri alia pœna pecuniaria pro secundo delicto, quia secundo delinquens erat incapax primæ pœnæ, & hoc per ea quæ supra dixi, & sic non obstat.

Sextum non obstat, dum dicitur quod vbi agitur de pœna, debet liquidissime constare, &c. quia fateor, tamen dico quod in casu nostro constat liquidissime, constitutio enim dicit, prandio priuetur, &c. ergo liquide constat, quod constitutio voluit illud delictũ puniri, ergo debet puniri eo modo quo potest, sed prandio non potest priuari, quia iam est eo priuatus, ergo punitur in æstimatione, & sic non obstat, præterea adhuc dico quod potest puniri eo modo quod constitutio disponit, quia statim constitutio taxat prandium, & sic non venientem vult puniri in æstimatione prandii, quæ æstimatio semper durat, ergo punitur secundum verba & mentem constitutionis, & sic non obstat. Præterea præsumptio legis est liquidissima probatio, *vt notatur in l. si tutor. C. de peri. tutor. cum simi.* sed concesso quod iste esset incapax primæ pœnæ, adhuc leges expresse dicunt quod debet fieri commutatio in aliam, vt supra probaui, ergo liquidissime constat, quia si præsumptio legis est liquidissima probatio ergo à fortiori dispositio legis expressa, quod nota, quia de huiusmodi pœnarum geminatione frequenter solet controuerti.

Et ista faciunt ad illam nobilem quæstionem, dum Dd. aiunt, videndum esse, An † si aliquis commisit aliquod delictum, propter quod deberet decapitari vel suspendi, si postea iste efficiatur furiosus debeat decapitari vel suspendi. Bal. notabiliter mouet hanc quęstionem, *in l. furiosum. C. qui testam. fac. poss.* vbi determinat, nõ posse puniri in persona, sed bene in bonis, *vt in l. diuus. ff. de offic. præsid.* Idem tenet Baldus *in l. 1. C. de confess. & in l. humanitatis. num. 46. C. de impu. & aliis.* Idem Bald. & idem Aluarotus 31

in cap.

in cap.1.in fin principii. an ille qui interfecit fratrem domini sui. in vsibus feudorum Ioan.de Imol. *in l.ex facto.ff.de vulga & pupill nu.22.* Idem Imol. sequitur illud dictum Bal.*in c.Raynutius. num. 134. de testam.* allegat ad hoc tex. *in l.diuus,in §.si vero.ff.de offic.præsi.* eandem opin.Bal. tenet Alex. *in d.l furiosum.C.qui testam face.poss.* & est communis opinio,vt per Ludoui.Roma. *in d.l furiosum*,& per eundem *in l.pen.ff.si ex noxali cau. agatur.* licet ipse vtrobiq; concontrarium teneat, quod & tenet contra communem opinionem Bart.*in c.in liberis.col.pen.de rescript.*Iason.*in l.si seruum.num.7. ff.si ex noxali caus.agatur.*Ioannes Igneus *in l.3.§.ignoscatur. nu.79. ff.ad Syllan.*sed tamen opinio Bal. communis est, & hanc opinio. Bald.secutus fuit Ias.*in d.l.furiosum.num.7.*Idem *in l.ex facto.n.30. ff.de vulg. & pupill.* & ibi Franc.à Ripa.*num.73.*Guilielmus Bened. *in repet.c.Raynutius,in verbo,si absque liberis moreretur,de testam.* in tractatu de exemplari substitutione.*num. 23.* Decius, & ibi Hieron.Cagno.*num.1. in l in negotiis.ff.de reg.iuris.*& han opinio. firmat esse communem Ludoui. Gomes. *in §.item si quis in fraudem. num.6. Instit. de actio.* eandem etiam dicit communem esse Hippolytus de Marsiliis,*in l.1.num.58 ff.ad legem Cornel.de sicar.* hanc opin.dicit item communem, licet contra eam teneat Ias. *in l. si seruum.num 7.ff.si ex noxa.causa agatur.*eandem opinio Bal.sequitur Angel.Aret.*in tract.malefic. in verbo,scienter & dolose numero 7.* Marcus Anton.Baueria *in §.item furiosi.num.13.& 14.Instit.qui testam. facere poss.* Sed contra istam communem opinionem facit, nam si quando pœna à lege imposita exequi non potest propter incapacitatem delinquentis,adhuc fit commutatio pœnę,ne ille impunitus abeat, vt disseruimus, quanto magis in specie nostra, vbi executio in corpore furiosi fieri posset, sed tenenda est communis opinio,quia furiosus mortuo assimilatur. *l.si quis alicui,iuncta sua Glo.verbo,acquisitam.ff.de acqui.hered.* sed in mortui cadauere non fit pro delicto condemnationis executio.*vt per totum.ff.de cada.puni.*ergo,*&c.* si aliquis existens in ebrietate committat homicidium,non debet puniri homicidii pœna, probat tex.*in c.sane.cum duobus sequentibus.15. q.1.Gloss. in l. inebrieauerunt Loth.ead. causa,& quæst.& in l.1. iuncta Glo.in verbo,temulentia.C.si quis Imper maledixerit.*de iure regio probatur *in l.5.tit.8.& part.7.* & hanc opi.tenet Bar. *in l.aut facta.ff.de pœnis*, quę sequitur Hippol.de Marsi.*in l.1.n.63.ff.de sicariis.*Cardin.Alex.*in c.deniq; 4.distin.* Fran.de Ripa.*in l.si nu.79.C.de reuoc.dona.*Ioan.de Anan.*in c.de infantibus.nu 2.de his qui filios occide.*Roma.*in l.1 in prin.n.9.ff de verb. oblig.*& hanc opin.approbant Doct.Theologi,prout refert Ioan. Gerson. *in regul. moralibus. lib.1.col.3.* Sanctus Thomas *2.2.q.150. artic.vlti.*Bal.*in repet.l.1.col.2.C.vnde vi.*Ang.*in l.si non conuitii.C de iniuriis.*Abbas Panormit. *in c.sicut,de testib.* Angel.Aret. *in tractat. maleficiorum.in Gloss. scienter & dolose.*Bal. *in l.data opera.colum 13.*

C.qui

C. qui accus. non poss. per Ang. Aret. *vbi supra verb. incendario.* Gregorius Lupus *in dict. l. 5. verb se embriagasse*, & hæc est communis opinio, quod non debeat puniri homicidij pœna, sed alia mitiore, quod jure can. probatur. *in d. c. sane*, & jure ciuili, *in l. omne delictum §. per vinum. ff. de re milit.* & jure regio, *in d. l. 5.*

Contrariam tamen opin. tenet idem Bart. sibi cōtrarius, *in l. respiciendum, in §. delinquunt num. 3. ff. de pœnis, per text. in l. omne delictum, in §. qui se vulnerauerit. ff. de re milita.* & ista opin. Bar. sequitur Florian. *in l. sed & si quacunq;, in §. sed si infans. ff. ad l. Aquil.* vbi dicit Florianus, quod iste talis punitur, tamen mitius, quam si nō fuisset ebrius. Quam opin sequitur etiam Gulielmus Mayn. *in l in totum num. 68. & in leg. fere in omnibus, numer. 3. ff. de reg. iur.* Salic. *in l. diuus Trajanus. Cod. de sicariis* Abb. *in c. 1. colum. 2. de maledi.* Bal. *in l. 1. numer. 45. C. vnde vi.* & Diuus Thomas, *vbi supra*, refert quendam Pitagoricorum seuerius statuisse contra delinquentes per ebrietatem quàm si in sana mente deliquissent.

Tertia fuit opin. existimantium, vt si sciebat se solitum manu ad arma impellere, hominesque percutere cum inebriaretur, ebriusque data opera factus fuit, tunc ordinaria pœna puniatur, non secus, quàm si sanus mēte id fecisset, alias secus, ita tenent Marianus Soc. *in repet. c. ad audientiam. numer. 15. de homin.* Aret. *vbi supra. verbo. scienter & dolose, nu. 17.* Ludo. Montaluus *de reprob. sententiæ Pilati, dubio, 1. num. 4* Petrus Duen. *regula 257.* sed loquūtur cōtra *d. l. 5.* & jura supra adducta, & errant, quia licet dolose quis sese ebrium faceret, nō tamen capienda est tam sinistra suspicio & conjectura, vt dolus istius ad homicidium vsq; sese porrigeret, qua de re alibi latius.

In summa † homicida regulariter capite punitur. *l. 1. ff. ad legem Corn. de sicar. l. 2. & 3. titul. 8. par. 7. & l 4. titul. de los homicidios, lib. 6. ordin.* ampliatur nouem modis, & limitatur alijs 25. modis, vt per Hipp. *in d. l. 1. de sicar. colum. 1. cum 12. sequent.* plenius per Iac. Boullen. *in l. capitalium, §. famosos. ff. de pœn.* remissiue per Bern. Diaz. *regula, 321.* sed inter reliquas limitationes ea nō est prætermittenda quod si homicidium culpa tantum, nō etiam dolo cōmissum fuit, cessat pœna capitalis, secūdum veram & communē opinio. quam tenent Andr. *in l. 1. ff. de legib.* & ibi Ias. *numer. 19* Bartol. *in l quid ergo. §. pœna grauior. ff. qui not. infam.* Bald. *in l. qui data opera. C. qui accusare non possunt.* & alij quam plures relati per Ias. *vbi supra.* Sed quid si cum animus esset occidere Titium, errore alium occidi, puta Sejum, an sim capitaliter puniendus, non secus quam Titium, quem volebam, interfecissem, & Bartol. sentit quod sic, quia omnino dabam operam rei illicitæ, ita Bartol. *in l. respiciendum. §. delinquunt ad finem. ff. de pœn.* sed contrarium tenet Angel. *ibi*, & idem Angel. *in l si cum seruo, per illum text. ff. de iniur.* Floria. *in l. scientiam. §. sed & si defendendi. ff. ad leg.* 33

Bff *Aquil.*

Aquil. Iaſ. *in l. 1. ff. de legib. num.* 18. & hæc pars mitior videtur, *argu. l. interpretatione, & l. ſanctio legũ. de pœn. c. in pœn. de reg. in lib.* 6: ſed tamen ego puto quod capite puniatur, nã homicidium fecit re & animo, nam quod fecerit reponimus pro conſtanti, quod fecerit animo probatur, nam iſte habuit animum homicidium faciendi, & licet noluerit me occidere, ſed te tamen nihilominus occidere voluit, idque fecit, nec eſt curandum, me ante occidere voluit, nam lex homicidium in quacunque perſona factum punit, vnde cum & re & conſilio ſit factum homicidium, licet extrinſecus ſit erratum, id non impedit pœnam homicidij, quæ vt locum habeat, duo tantum, quæ hic, vt dixi, interuenerunt, requiruntur, ſcilicet factum & conſilium, ſicut in ſimili ꝓbatur *l. 1. §. ſi legatarius ff. ad leg. Falcidiam. & per totum ff. de condit. inde prout no. Gloſſ. in l. nunquam ff. de acquir. rerum dom* & Bart. & omnes poſt gl. ibi *in l. ſi per errorem. ff. de iuriſdict. omn. iud.* & in ſpecie eſt text. quem Bart. all. *in d. l reſpiciendum eſt. ſcilicet text. in l. eũ, qui nocentem. §. pen. & fin. ff. de iniu.* vbi eſt expreſſum.

Et tenendo opin. Bartol. contra communem, non obſt. *dict. l. cum ſeruo*, nam ibi conſtat injuriam factam conſilio non eſſe, ſed nec etiam re, quia vbi deeſt animus injuriandi, ibi injuria eſſe non poteſt, *vt in fin. princip. Inſtitut. ſi quadr. pauper.* at in noſtro caſu homicida habuit ſaltem in genere animum injuriandi, id eſt, occidendi, *& idem in dict. §. pen. & fin.* vnde errat Iaſ. quatenus ait hic dolum non eſſe.

Nec obſt. *dict. l. cum autem. §. excipitur, de ædil. edict.* nam ibi ſimiliter dolus nec in genere affuit, nec in ſpecie, vides ergò quod opin. Bar. & lege probatur & ratione, pro qua optimè facit *l. ſi quis ſeruo alieno C. de fur. & §. ſed & ſi credat. Inſtit. eod.* vbi quando delictum eſt perpetratum animo, & facto meo, licet ex voto non ſucceſſerit, punior, ac ſi etiam re, & ex voto delictum perfectum eſſet, ergo quanto magis in noſtro caſu, vbi non modo haberi animum delinquendi, animumq; ad factum deduxi, ſed etiam delictum re fuit perpetratum, licet non ex animo & voto meo, ſed aliter quàm ego volebam, & ſi *in dd. ll. vt in fin. earũ patet*, punitur ille propter exemplum, quanto magis in noſtro caſu, quãdo delictum eſt grauius. Adde etiam pro me, quia aliquando fit injuria ſolo animo, vt cum pater per filium injuriam patitur *iuxta, §. patitur. Inſt. de iniur.* aliquando fit injuria ſolo facto, veluti, ſi cum Titium occidere vellem, te occidi, *iuxta d. §. pen. & fin.* aliquando fit injuria & animo, & facto, veluti ſi cum te occidere vellem, id effeci, primo caſu ceſſat pœna & delictum, ſecundo vero & tertio caſu, nec ceſſat delictum, nec pœna, hæc omnia probantur *in dict. § pen. & fin.* ſi rectè inſpiciantur. Præterea ſat eſt quod vel in genere delinquendi animum iſte habuerit. *l. qui iure militari, de teſtament. milita. iuncta l. 2. de liber. & poſth. & §. nominatim. Inſt. eod. tit.*

SVMMARIA.

1 *Mater ex mala tutelæ administratione an possit incarcerari, cum omni legum auxilio renunciauit, ar. q.*
2 *Mulier capi non potest pro debito ciuili, cum communi opinione.*
3 *Parentibus maior pietas debetur quam reliquis.*
4 *Parentum vtriq; par pietas debetur, licet eis in liberos non sit par potestas.*
5 *Mulieri parcendum est aduersus dolum sumptum.*
6 *Ratio expressa in lege pro lege habetur.*
7 *Nobilis non capitur pro debito ciuili.*
8 *Mater ratione tutelæ male administratæ non capitur, etiã si per pactum renunciasset omni legum auxilio.*

CAP. XCVII.

MVLIER quæ in assumptione tutelæ renunciauit Vellejano, & omni legum auxilio, potest ex mala administratione 1
in carcerem trudi, ita Bar. *n.13. in auth. matrim. C. quando mulier officio tutelæ fungi poss.* Idem Bart. *in l. si quis sub conditione, n.17. ff. de testam. tute.* Salic. *in d. authen. matri & auiæ. n.14.* Rom. Alex. & Ias. *num.34. in d. l. plerique, ff de in ius vocan.* Idem Rom *in l. si vero. in §. de viro. & in l. alia. §. eleganter, num.11. ff. de solut. matri.* Phil. Dec. *in l. fœmina, num.74. ff. de reg. iur.* Alex. *in additionibus ad Bart in l. nemo carcerem num.4. C. de exact. tribu. lib.10.* Matthesilla *in sing. no* Balb. *in tract. de carcer. c.1. num.3.* Bart. Soc. *in reg.259 in 7. fallentia. & in reg.229 in 2. fallen. & in consi.180. num.1. volum. 2.* Guil. Rayne *in l. quo tutela num.138. ff. de reg. iur.* Marianus Soc. *in tract. de citationib. artic.5. num.39 versi.16.* fallit Nicol. Boer. *in decisione 349. num.11.* Ias. *in dict. l. ad egregias, num.9. ff. de iureiurand. & in l. si ego. la.2. num.4. ff si cert. petat.* Hippol. *in singul.148.* Gomesius. *in dict. cap. mulieres, num.13. de iudic. lib.6.* Cifuentes *in l.62. Tauri.* & ibi Pala. Rubius *num.3* & Castillo. *in princip* Bald. Nouel. *in tract. de dote, in 7. par. princip priuil.5.* Nicolaus Boerius *in repe. l. consentaneum. num.41. C. quo & quand. iudex* Matthesil. *in sing.119.*

Cõtrarium tenet Soc. *in dict. l. plerique,* Barbat. *in dic. c. lator, &* alij quos ipsi referunt, præsertim Barb. *in dict. c. lator*, de pignoribus, pro quibus cõtra communem sentẽtiam facit, † quia fœmina 2
pro debito ciuili nõ potest incarcerari in domo, nec extra domum, *l.1. C. de officio diuersorum iudicum, & in auth. ibi posita. & in auth. hodie nouo iure. C. de custodia reorum.* Gl. *in l. consentaneum, in verbo, ad cogendum.* & ibi Bart. Doc. *C. quomodo, & quando iudex, & in l. ad egregias. in gloss.1. ff. de iureiurand.* hanc opin. tenet Ias. *in l. cum dubitatur. num.33. C. de iure emphyt. & in l. plerique num.34. ff. de in ius vocan. & in l. si ego num.34. ff. si cert. petat. & in l. ad egregias. nu. 9. ff. de iuriiur.* Cifuētes & Doct. *in d. l.69. Tauri* Phil. Dec. *in reg. fœ-*

mina. num. 72. ff. de reg. iur. Barba. *in c. lator, num. 1. de pignoribus* Dominicus Francus Ludo. Gomesi. & cæteri doctores. *in c. mulieres, de iud. lib. 6* Bald. *in tract. de carceribus cap. 1. nu. 3.* Ioa. Bapt. de San. Seuerino, *in tract. de debitor. suspect. & fugiti. quæst. 5. num. 22.* Marianus Soc. *in tract. de citationib. art. 5 num. 39. versic. 16.* fallit Nicol. Boet. *in decis. 349. numer. 11.* Hyppol. de Marsil. *in practic. criminali. §. attingam. numer. 64. & in sing. 248.* Soc *in reg. 259.* Hæc autem regula nullo jure reperitur limitata in casu quo de agimus, ergo erubescimus cum sine lege loquimur. *l. illum. C. de collat.* præsertim cum regulis juris tenaciter sit adhærendum, vt plenè tradũt Decius, Cagnolus & Maynerius post Bart. *ibi. in l. 1. ff. de regul. iur.* Quinimo communis opinio non solum nulla nititur lege, sed etiam caret omni bona ratione, nam si mulier non potest capi pro debito pecuniario extraneis debito vel præstando, nec pro debito etiam fiscali, nec etiam pro debito descendente ex maleficio, quando tale maleficium non erat enorme, *vt dict. l. 1. & authent. sed hodie. C. de officio. diuers. iud. & authent. vt nulli iudicum. §. necessarium. authent. sed nouo iure. Cod de custodia reorum.* quanto minus capi poterit pro eo debito quod non descendit ex vero

3 maleficio, nec debetur fisco, nec etiam priuatis extraneis, † sed tantum conjunctis, hoc est filio vel nepoti, cum quibus longè mitius quam cum extraneis agendum est *l. nam & si parentibus. ff. de inofficio. testam. & l. scripto ff. vnde libri,* præsertim cum liberis qui immanium ferarum moribus non sunt prædití, semper sancta & honesta persona parentum videri debeat, *vt in l. liberto. ff. de obseq.* & faciunt plæreque leges illius tituli, *C. eod. tit* nec dubium est quin par reuerentia esse debeat respectu parentum fœminarum quàm masculorum, *vt ff. de in ius voc. l. 4. §. parentem.* vna enim est omnibus parentibus seruanda reuerentia. *l. parentes. eod. tit.* quinimo quo certior est parens, eo major reuerentia ei debetur, nec dubium est quin mater certior parens cuique nato sit

4 quam pater. *l. quia certior. ff. de in ius voc.* † matribus enim ac patribus par pietas est respectu liberorum, licet non par potestas, *vt in l furiosa. ff. de curat. furiosi.* & cujusmodicunque mater sit, tamen in judicio filij de turpitudine parentis vix dici oportet, secundum Cice. *in oratione pro Cluen.* quia secundum eum non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet, quanto ergo facilius ferre decebit rei censusve parum frugaliter administrati jacturam, cùm quælibet injuria personalis longè grauior sit quàm totius census amissio. *l. in seruorum, cum ibi not. ff. de pœn.* ergo cum fœmina tutelam aut curam extraneorũ habere non possit, sed tantũ liberorũ. *l. 1. 2. & 3. & auth. matri & auiæ. C. quãdo mulier tutelæ officio fũgi possit,* dicerẽ q̃ talis curæ malæ administratæ aut tutelæ ratione possit a liberis suis crudeliter in carceres trudi, nõ solũ omnino falsũ, sed etiam

etiam iniuriam, impium, crudele, ac nefandum cuique honesto viro videri debet, præsertim † cum mulieribus & minoribus subueniatur aduersus dolum præsumptum, vt si minus frugaliter tutelam vel curam administrauerit, non tam dolo, quam culpa, quinimo non tam culpa peculiari sua, quam totius sexus muliebris propter ipsarum frugilitatem videbitur defecisse, præterea propter sexus honestatem & reuerentiam matronalem hoc mulieribus priuilegium datum est, *d.l.1. C.de offic.diuers.iudicum.* ibi, considerato sexu, ergo id priuilegium renunciatione omitti non potest, *l.alia §.eleganter ff.soluto matrimonio* Quinimo etiam ea, si ratio expressa non esset, pro expressa haberi deberet, quandoquidem alia reddi non potest, iuxta gloss.communiter approbatam, vt per Ias.Corn.Alexand. & alios *ibi, in l.quamuis.C.de fideicommiss.* Et † cum dicta ratio sit expressa *in d.l.1.* habetur perinde, ac si lege nominatim comprehensum esset: quia quando ratio legis est generalis, licet decisio sit particularis, tamen ipsa ratio pro lege habetur, nec restringitur per decisionem particularem, quinimo decisio tunc loco tantum exempli habetur, quod non arctat regulam, vt plenè tradunt Tiraquell. *de causa cessante.part.1.numer.152. & numer.135. cum pluribus præcedentibus & sequentibus.* Iason, Decius, Curtius iunior, & alij *in l.humanitatis.per textum ibi.C.de imp.* Iason *in l.stipulatio hoc modo concepta. ff. de verborum oblignationibus. num.12. ad finem.* Iason *in l. de quibus. numero decimoquarto. ff. de legibus.* Iason *in l. quamuis.post gloss.ibi.C.de fideicommiss.* idem *in authent.quas actiones. C.de sacrosanct.eccles.num.22. cum pluribus præcedentibus & sequentibus. per l. his solis.C.de reuoc.donat.* quod procedit secundum communes & veras opiniones, etiam in exorbitantibus, & pœnalibus, & correctorijs, vt dictis locis: vnde cum *in d.l* sit expressa illa ratio cõsiderati sexus muliebris, eiq; debito honestatis & pudicitiæ, pro expressa haberi debet legis decisio, etiam quoad hanc rem, qua de agimus, quandoquidem eadem ratio ex integro militat, & in hac specie tutelæ vel curæ parum frugaliter administratæ, non secus quàm in reliquis speciebus, nec ad rem pertinuit, quod mulier renunciasset Velleiano, & omni legum auxilio: nam talis renunciatio eo pertinet, vt efficaciter obligata videatur, non autem vt carceribus detineatur. Aliud est enim, aliquem obligatum esse; aliud executionem contra eum fieri, & etiam in executione facienda varij modi esse & possunt, & solent. Vnde in specie proposita non negamus, mulierem efficaciter obligatam fuisse: attamen cum contra eam fit executio, diuersô modo fit, quàm si fieret contra virum aut masculum. Nam & similiter nullus negabit, quin † nobilis efficaciter ex omni contractu obligetur, & tamen executio contra eum aliter fit, quàm fieret contra plebeium: nam vinculis non detinetur, vt plenè resolui-

mus *de succ. creat. lib. 1. §. 22. num. 74. cum plurib. seqq.* Pro nobis text. *in § eleganter. l. alia. ff. soluto matrim.* Pro nobis *l. si quando. §. illud. C. de inoffic. testam.* dum ait, meritis magis filios ad obsequia paterna prouocandos: nam ibi Papinianus Iureconsultus per Iustinianum relatum, turpe ac veluti flagitiosum existimauit, vt inter parentes & liberos ad mutua officia prouocandos, necessaria esset pactio, aut verbalis vlla coactio. At quanto turpius ac flagitiosius eidem Papiniano videretur, vinculis ac carceribus id assequi velle. Pro nobis *l. qua iure. ff. de pact. dot.* Pro nobis text. *in cap. si diligenti. de foro compet.* Pro nobis *l. veluti. ff. de iust. & iur. ibi,* vt patriæ & parentibus pareamus, id quod vel ipsum ius naturæ dictauit. Ad idem *l. fin. ff. si quis à parent. l. 1. §. quæ oneranda. ff. quarũ rerum act. non detur l. 1. & 2. ff. de hom. lib. exhib.* Ad idem *l. libertos. C. de obseq. §. sed maior asperitas. Instit. qui sunt sui vel alieni iuris. l. fin. C. de bon. libert. ibi, reuerentia tamen.* faciunt ea, quæ tradidimus *de succ. creat. §. 22. num. 74. cum plurib. seqq.*
8 Hactenus † cum Velleiano & omni legum auxilio per simplicem renunciationem renunciauit, quid tamen, si per pactum conuentum, quod efficacius esse solet, vt patet *in l. 1. cum ibi notatis per gloss. & Doct. C. de pact.* vbi ius conditionale remitti potest per pactum, quod tamen per simplicem renunciationem missum fuerit, non posset, sed adhuc tenendum est idem, vt mulier etiam per pactum conuentum nequeat renunciare huic beneficio, ne pro debito pecuniario carceribus detineatur, vt cum multis contra magis communem opinionem disseruimus *in d. §. 22. num. 82.* vbi multas affines quæstiones attigimus.

SVMMARIVM.

1 *Monachi, an possint esse executores testamentorum, ardua quæstio.*

CAP. XCVIII.

1 MONACHI † minores executores testamentorum esse nequeunt, *clem. exiui de paradiso. §. proinde. & §. verum. de verbor. signific.* at si testator reliquit decem florenos distribuendos inter decem pauperes: & huic distributioni faciendæ præfecit talem monachum, is monachus huius ministerij non videbitur incapax, Bartol. *in tract. minoritarum lib. 2. cap. 4. & 5. num. 5.* idem Bartol *in l. cum pater. ff. de legat. 2. in §. hæreditate.* quem sequuntur ibi Paul. & Ioan. de Imol. Pet. de Anch. *in cons. 412. nu. 8.* Ias. *in l. 1. §. item acquirimus. num. 52. ff. de acquir. possess.* Alex. *in consil. 57. num. 8. vol. 2.* Couar. *in c. tua. nu. 1. de test.* & est communis opinio secundum Ripam *in l. ex facto. §. si quis rogatus. 2. ff. ad Trebell. nu. 5.* hanc dicit cõmunem opinionem Io. Gualdensis *de arte test. tit. 7. cautela 7. nu. 3.* Salic. *in l. 1. C. de hæred. instit.* Abb. *consil. 11. factum sic se habet. & consil. 110. in causa. lib. 2.* prout refert Gualdens. *vbi supra.* Andr. Siculus *cons.*

conf 12.*lib*.1.Lud.Rom.*conf*.49.*quoad primum in* 2.*dub*. prout refert Ripa, *vbi supra*.

Pro hac opinione facit, quia omnia censentur permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita, *l. nec non* §.*quod eis.ff.ex quibus cauf.maiores*. sed monachi quoad vltimarum voluntatum executiones non sunt penitus interdicti, quia licèt actio, prout iuris est, & actualis executio, seu administratio, prout est facti, eis non possint competere, tamen consilium ad illam rem accommodatum possunt præbere: hæc tria probantur *in d*. §. *verum*. ipsis ergo non competit iurisdictio ad quicquam hac in re imperandum, non actio ad quicquam hac in re petendum iudicialiter, vel extra, non administratio, vel dispensatio, seu distributio, vt manibus suis vel opera sua isthæc fiant, sed consilium præbere possunt, & licèt regulariter hæres non teneatur sequi tale consilium, *l.cum pater*. § *mando.ff.de legat* 2. tamen illud verum, cum hæres sponte consilium monachi requisisset, vel vltro à monacho sibi datum esset, non sic, quando ex præcepto testatoris hæres iussus esset consilium requirere monachi, & illud sequi: nam licèt isto casu actio huic monacho nulla competat ad compellendum hæredem, vti eius sequatur consilium, adhuc tamen is hæres, si iuxta præceptum testatoris monachi consilium non petat, petitumque non executus fuerit, non videbitur paruisse voluntati defuncti, sicque incidit in pœnam *authent.hoc amplius.C. de fideicom.* & *in corpore, vnde sumitur*. meritoque, vt indignus, priuabitur defuncti hæreditate, *vt ibi*. nam *in d.clem*. id vnum prospectum fuit, ne circa res humanas monachi morarentur, quæ aliquam moram, aut solicitudinē, curam & impedimentum cōsiderabile secum traherent, cuius interuentu ipsi distraherentur à diuinarum rerum contemplatione, non sic, si vel nullo modo, vel tam leuiter, vt in consideratione esse non deberet, distraherent, vel impedimento eis fierent: sicque consilium monachos hac in re præbere, non vetuerunt iura, sed in specie nostra nihil plus facit monachus, quàm præbere consilium, nominando illos pauperes, licèt istud consilium de præcepto testatoris efficacius & fortius sit, quàm si præberetur citra iussum testatoris, sed licèt maiorem vim ac potestatem iura dederint huic cōsilio à monacho præstito ex præcepto testatoris, quàm si vltro & citra testantis iussum præstitum esset, non tamen monachus magis moratur aut impeditur, à diuinorumque contemplatione abstrahitur in isto consilio præbendo præcepto testatoris, quàm si illud citra eius iussum præbuisset. Sicque non est, cur magis hoc casu consilium tale præbere impediatur, quàm illo.

Contra quam tamen opinionem tenet expressè Bald. *in d. authent.ingressi. nu*.20. quia de facili hoc officium trahitur ad quæstum pecuniarum. Quam opinionē Bal sequitur Card. *in d.clem*.

*exiui in §.verum.num.*14.& ibi Petrus de Anch *num.*23. *& in consilio* 202 *num.*2.Iacob.de Canib.*in tract.de executione vltimarum voluntatum.in* 1.*partic. num.*23. Dominicus de sancto Geminiano *in cap.*1 *colum.*2.*de testament.in* 6.& ibi Franc. idem sentit Bald. *in l.id quod pauperib. C.de Episcop. & cler.num.*9. dum refert,se ad id,quod dixerat *in d authent ingressi.*idem tenet Celsus *in add.ad Bald.in d. authen.ingressi.*aiunt enim,prohibitionem, de qua *in d.clem.exiui.* esse generalem, nec restringi per rationem particularem ibi expressam, *arg l.prospexit.ff qui & à quibus. ibi,quod per quam durum est,sed ita lex scripta est.* sed sanè ibi erat generale præceptum,nec erat expressa ratio specialis,per quam illud generale præceptum restringeretur, quam opinionem tenet etiam Felin.*in c.ex parte. nu.*6.*de const.*Bart.*in cons.*12.*col.*12. *vol* 1.*nu.*3.*vers.ex istis infert.* Eandem opinionem contra Bar tenet Franc.à Ripa *in d.§.si quis rogatus.num.*5.vbi dicit,quod verior & salubrior est supradicta opinio Bal *per text in d.clem.exiui in §.dubitauerunt. ibi,in ea,quomodo oculos habere ad bona videantur.* & ibi respondet ad fundamenta Bar. opinionem tamen Bart. dicit ibi posse procedere,nemine se opponente,quia tunc valet electio,secundum Fredericum de Senis *in cons.*293.*ad fin.* & in istis terminis loquitur Roman. *in cons.*499. *nu.*5 *& in sing.*242.*& in cons.*235.*nu.*4. & vltra Dd. supradictam opin. Bal.contra Bart.dicit esse puram veritatem Barb.*in d.cap.tua nobis.num.*9 *&* 10.& dicit,quod communis opinio eam sequitur, & allegat quamplures Dd.eandem opinionem Bal. dicit de iure veriorem,licet communem dicat opinionem Bar.Io.Gualdensis *in tract.de arte testandi.ti.*7.*cau.*7.*num* 3.hanc Baldi opinionem sequitur,& receptiorem appellat Petrus Due.*reg.*381.

Denique priorem partem affirmatiuam, vt liceat monacho minori talem electionem pauperum,seu nominationem facere, longè veriorem puto: nam si testator iuberet, vt talis eleemosyna fieret de consilio talis monachi minoris, vel si hæres sponte sua vellet eam eleemosynam facere, de eius consilio, quo magis pium gratumq; Deo faceret,nullus abnegaret, quin id liceret, *d.* §.*verum.*ibi,verum tamen in his exequendis dari consilium ipsorum statui nõ obsistit,sed isthæc nominatio,qua de agimus,non præbet vllam iurisdictionem, tanquam iudici, vel executori ipsi monacho, nec præbet ei vllã actionem, tanquam parti, nec imponit ei necessitatem manibus suis attingendi illam pecuniam, aut alterius vllius administrationis aut solicitudinis subeundæ, aut actũ vllum corporeum faciendi,vel opus,seu operã,sed simul ac verbotenus declarauerit eos decem pauperes,quos digniores, aut dignos illius eleemosynæ existimauerit, functus erit officio suo,satisq; fecisse videbitur,per quod nihil omnino à diuinarum rerum contemplatione se subtraxisse videbitur, sed potius opus piũ,gratumq; Deo fecisse,& in tali nominatione faciẽda similimus

mus esse videbitur consilium danti, cui consilio hæres parere necesse habebit, licet alias consilia regulariter non sint obligatoria, *vt in d. §. iurando,* sed hæres formaliter obtemperasse voluntati testatoris non aliter visus erit (prout debet, *argu. l. Manius, & l. qui hæredi, in princ. ff. de condi. & dem.*) quam si in ea eleemosyna distribuenda sequatur nominationem, & consilium illius monachi, ergo, &c.

SVMMARIA.

1 *Testamentum in quo filiusfamilias à patre præterit⁹ fuit, est ipso iure nullum etiã antequam filius impugnet, ard. quæstio.*

2 *Conditionum aliæ suspensiuæ sunt, aliæ resolutiuæ.*

3 *Intellectus legis filio præterito, ff de iniust. rupto.*

CAPVT XCIX.

FILIVSFAMILIAS † in testamento patris præteritus fuit, an testamentum sit ipso iure simpliciter, & omnino nullum, an vero ita demum si filius illud dicat nullum, adeo controuersum est, vt hunc articulum esse de summis apicibus iuris Ias. exclamauerit *in l. fin. num. 23. cum seq. C. de bono poss. contra tab.* qua in re, vt ita demum sit nullum, si filius id voluerit, & non aliter tenuit Gloss. *in l. filio præterito, ff. de iniusto, rupto.* Gl. *in l. scimus, in princ. verb. ipso iure, C. de inoffic. test.* Gloss. *in l. si duo, ff. de leg. præst.* Gloss. *in l. is qui in potestate, in princ. eod. tit.* Gl. *in l. si pater, in Gloss. mag. ad fin. C. de inst. & subst.* & ita fuit communis opinio Glossarum secundum Iason. vbi supra, *d. num.* 23. quodq; semper Glossæ ita tenuerint, firmat Angel. qui idem sequitur, & eam veram non aliter, atq; Euangelium semper existimasse parum piè fatetur, quam ipse quoq; sequitur *in l. ita tamen, §. quoties, ff. ad Treb.* sequunturq; alii quamplures, quos refert & sequitur And. Tiraquell. *in l. si vnquam, verb. reuertatur, num. 13. C. de reu. don.* à quo dum allegat Ias. idem tenentem *in l. 2. C. de posthum. hær. instituen.* cauendum est, nam ibi nihil hac de re attigit, & dum allegat eund. Iaso. *in l. si filius, qui in potestate, 1. not. ff. de lib. & posth.* errat, nam Ias. potius tenet contrarium, & dum allegat Guilielmum Bened. *in c. Raynutius, de testam. verb. in eodem testamen. 1. num.* 84. errat, nam ille contrarium defendit, hancq; opinionem tueri testamentum satis vetustum ipse Gulielmus, & Tiraquell. testatur. Nam Ebulia, Lucii Mæuii Agrippæ vxor ex duabus filiabus alteram instituit, alteram vero præteriit, at Afrania quæ præterita fuerat, cum sorore contendere noluit, testamentumq; matris patientia honorare quam iudicio euertere sanctius magisq; pium existimauit, sicq; ratum mansit testamentum, quod à Valerio relatum est *lib. 6. c.* 8. quod inscribitur de testamentis quæ rata manserunt, sed miror incuriam Guilielmi & Tiraquel. hoc

exemplum odducentium de matre filiam prætereunte, cum nos loquamur de patre filium fa. prætereunte, quarum rerum est in specie proposita non obscura differentia, vt prope docebimur.

Contrariam partem videntur tenere plures Glossæ, quæ simpliciter, & indefinitè aiunt tale testamentum, in quo filiusfamilias à patre præteritus sit, nullum esse, neque exigunt vllam filii declarationem, aut petitionem, ita tenet Gloss. *in §. sunt autem, verb. contra tabulas, Inst. de bonor. possess.* o. Gl. *in l. fin. verb. petita, C. de bono. possessio, contra tablas.* Gloss. *in l. si ita scriptum, §. fi. in Gloss. fin. ff. de lib. & posth.* Gloss. *in l. & si pepercit, §. fin. verb. filium, ibi qui hic gradus è quo est præteritus statim est nullus, eod. tit.* Gloss. *in l. non putauit, §. si quis emancipatum, verbo, iura, ff. de contra tabulas.* Glo. *1. in fi. in l. q. vulgo. ff. de cõtra tab.* gl. *fin. in l. vnic. ff. si tabulæ testa. nullæ extabunt.* Gl. *in l. 2. ver. filio, ff. de excep. rei iudic.* hanc opin. sequitur & firmat esse communem tam vltra montanorum q̃ citra montanorum Ias. *in l. filio præterito, C. de contra tabul. n. 23. & n. 29.* tenet à Costa simpliciter *in l. Gallus, §. quid si tantum, ff. de li. & posthum. part. 3. num. 177.* Guilielmus Benedict. *in d. c. Raynutius, verb. in eodem testamento, 1. num. 34. cum plu. seq.* sequitur & dicit esse communem opinionem Ias. *in l. si filius, qui in potestate, 1. not. ff. de lib. & posth.* sequitur & dicit esse communem opinionem Alexand. *num. 16. in d. l. posth. nato,* vbi etiam Decius *num. 9.* eam sequitur, & negat hac in re laborandum esse quasi in re clara, *vbi num. 45.* hanc dicit communem opinionem Curti. iun.

Tertia fuit opinio Curt. iunioris, qui *in d. l. posthumo nato, num. 45.* ait has opiniones ita concordari posse, vt ipso iure nullum sit tale testamentum, verum in effectu non esse nullum, si filius abstineat, quia tunc conualescit, in quam partem inclinare videtur Alex. *in l. inter cetera, in princip. ff. de lib. & posthumo, colu. 1.* & hæc pars sapit veritatem, sed eget declaratione, nam præmittendum est, † q̃ conditionum aliæ sunt suspensiuæ, aliæ resolutiuæ. Suspensiuæ dicuntur, quæ dispositionis conditionalis qua de agitur, non modo effectum, aut executionem, sed etiam substantiam, aut essentiam interea dum pẽdent, impediunt ac suspendunt, (quale est in illa cõditione si nauis venerit, si Mæuius consul fuerit, vel si decem dederit) *l. vnica, §. sin autem aliquid sub conditione, Cod. de cad. tollendis,* vbi traditur communiter per Dd. notant Gloss. & communiter Dd. *in l. item quia, post princ. ff. de pact.* Resolutiuæ conditiones dicuntur, quæ neq; substantiam, aut essentiam dispositionis impediunt, aut suspẽdunt, nec etiam executionem, sed eo duntaxat pertinent, vt quod semel factum, aut perfectum fuerat, infectum sub aliquo futuro euentu reddatur, seu rescindatur (quale est cum domum vendidi, & tradidi, ita vt meliore conditione allata res inempta fieret, *iuxt. l. 2. cum ibi not. & fere per totum, ff. de in diem adiectione,* vel etiam *in terminis*

totius

totius tituli; ff de lege commis.) Modo sic si filiusfamilias in testamento patris præteritus fuit, & quæritur, an tale testamentum puta præsentialiter, & simpliciter nullum esse videatur, an vero sub hac demum conditione nullum esse videatur, si filius dixerit, ac declarauerit velle se testamentum impugnare, respondēdum est, nullum videri purè, & præsentialiter, non quidem sub hac conditione suspensiua, si filius declarauerit, velle se illud impugnare. Verum quia solius filii fauore tale testamentum lex improbauit, non improbatura, si scisset filium præteritum iudicio patris patientem aurem accommodaturum. † ideo si filius postea acquieuerit patris iudicio, vel eius hæreditate abstinuerit (proprio fauori, vt potest, renuncians, *iuxta l. pen. C. de pactis,*) tale testamentum quod initio re vera nullum fuit, nō solum valebit, sed etiam retro semper validum fuisse videbitur, vnde fructus illius hæreditatis non solum à tempore quo filius patris iudicio se acquiescere velle declarauit, sed etiam retro a tempore mortis testatoris ad hæredem scriptum pertinebunt, non secus quam si reuera, vel nullus filius fuisset, vel non fuisset præteritus, isque † verus sensus Iureconsulti, *in l. filio præterito, ff. de iniust. rupt.* simillimum est in legatario, qui licet à tempore mortis testatoris quoad fructus, & omnes commoditates dominus rei legatæ esse videtur, *l. à Titio, ff. de furt. l. si tibi homo, §. si tibi homo, §. cum seruus, cum ibi nota..* per Gloss. Bartol. & Alexand. *ff. de legat. primo,* tamen si repudiat, semper talis res legata videtur fuisse & permansisse sub domino hæredis, vt notat communiter per Gloss. & Dd. *in d. § cum seruus, optimus text. in l. legatarius, eod. tit. & in l. prima, §. 2. & 3. ff. si quid in fraud. patro.* quasi legati dominium purè transeat in legatarium, sed sub hac conditione resolutiua, vt si forte repudiauerit, nunquam retro transiuisse videatur, quod & in specie nostra euenire intelligo, vt si filius præteritus abstinuerit, licet ante abstensionem testamentum & erat nullum, & hæreditas ipso iure filio quæsita fuerat, *iuxta l. necessarius. ff. de acquiren. hæred. iuncta l. 1. ff. de iniusto rupt. & in prin. Instit. de exhæredation. lib.* tamen post filii abstensionem & testament. retro semper valuisse, & hæreditatem patris filio nunquā quæsitam fuisse intelligimus, quasi sub tali conditione non suspensiua, sed resolutiua hæreditas filio præterito quæsita videretur, id quod generale est in omnibus acquisitionibus, & annullationibus, quæ fauore alicuius inducuntur à lege, si is repudiat, aut renunciat fauori suo, vt diximus non semel in quæstionibus præcedentibus.

SVMMARIA.

1 *Testamētum in quo filiusfamilias fuit præteritus à patre, an valeat iure præterito, & est egregia quæstio.*

2 *Intellect. l. si testamentum, ff. de testam.*

3 Testa-

3 *Testandi inuentum à iure ciuili non etiam naturali descendisse.*
4 *Possessionem capit hæres testamentarius, licet filius præteritus sese opponat.*
5 *Intellect. l. filio præterito, ff. de iniusto, rupto.*

CAPVT C.

1 TESTAMENTVM in quo † filiusfamilias à patre præteritus fuit, quod secundum veram & communem opinionem nullum est de iure ciuili, pleriq; nostrorum variè contendunt, an iure quoque prætorio nullum sit, an vero valeat saltem iure prætorio, & communis opinio est tale testamentum vtroq; iure tam ciuili, quam prætorio nullum esse, ita tenent Gloss. *in l. 2. ff. de except. rei iud. verb. filio,* sequitur, & dicit communem opinionem Alexand. *numero 16. in l. posthumo nato, C. de contra tabul.* vbi eandem sequitur, & dicit communem Decius, *numer.* 12. quem similiter & sequitur, & communem dicit Curt. iun. *nu.* 46. *cum seq.* vbi eandem tenet, & communem dicit Iason *nu.* 28. qui ait, quod studio tantum contradicendi quidam tenuerunt contrarium, & hanc opinionem tenent Bart. & alii *in d. l. posthumo, & Glo. in l. vnica, in fin. ff. si tabulæ testament. nullæ exta.* sentit Ias. *in l. filius qui in potestate, col. 1. & 2. ff. de liberis & posthumis.*

Contrariam partem vt tale testamẽtum valeat de iure prætorio, tenẽt Gl. *in verbo, petita, in d. l. posthu. & Gloss. final. in l. si ita scriptum, §. fin. ff. de lib. & posthu.* Gloss. *in l. non putauit. §. si quis emancipatum, verbo, iura, ff. de contra tabulas.* Gloss. final. *in l. quod vulgo, ead. tit.* Gloss. *in §. sunt autem, Instit. de bonor. possess.* Gloss. *in d. l. filio præterito.* fuitq; communis opinio Glossarum, secundum Iason. *in d. l. posthumo, nu.* 28. vbi hanc partem sequitur Roman. & sequũtur Christoph. de Castellione, & Iacob de Puteo *in d. l. filio præterito,* & Rapha. Cuman. *in d. l. si filius qui in potestate.* estq; articulus disputabilis secund. Decium, *vbi supra,* & hanc partem & nos defendimus *in libe. de successión. creatione, part. 1. §. 20. nu.* 138. & hic articulus est de summis apicibus iuris, secundum Iasonem, *nu.* 23. *in d. l. posthum.*

2 Pro hac parte, vt testamentum tale valeat iure prætorio, licet iure ciuili nullum sit, soleo allegare tex. † à nullo vnquam hac in re accommodatum *in l. si testamentum, ff. de testam.* (dum ait, sed vtroq; iure valebit tam ciuili, quam prætorio) nam sensus plane illius legis est, non semper testamentum, quod valet, vtroque iure valere, sed aliquando valere altero tantum eorum iurium. Modo sic testamentum, quod desinat ab initio (nõ loquor ex postfacto) valere, contingere non potest, nisi aut ratione formæ, aut ratione rerum, aut ratione personarum. Ratione formæ semper valet vtroq. iure aut neutro, quia ius prætorium, & ciuile quò ad formam testamentorum in vnam consonantiam

tiam inerunt, quasi societatem hac in re coissent. *§. sed cum paulatim. Instit. de testa.* Ratione rerum similiter vtroque iure valebit aut neutro, quia nusquam lectum, nusquam relatum vt in rebus, de quibus testamur, sit differentia vlla inter ius ciuile & prætorium. Ratione personarum idem, nam aut loquimur de persona dantis, id est testatoris, aut accipientis, aut non accipientis, ex parte testantis non inuenimus vllam differentiam, quia qui habent testamenti factionem actiuam iure ciuili, habent quoque iure prætorio: & per contrarium qui vetantur vtroque iure, exclusi intelliguntur à facultate testandi ex parte accipientis. Omnes similiter qui habent testamenti factionem passiuam, vtroq; iure eam habere inueniuntur, & qui ab altero iure incapaces fiunt, ab altero quidem nõ introducuntur, ex parte autem non accipientis, id est eorum qui cum honorandi testamento essent, honorati non fuerunt, si recte inspexeris quoad primordialem testamenti validitatem, nullã inuenies differentiam nisi in hoc casu quo de agimus, quando filiusfamilias à patre fuit præteritus, nam tunc valet testamentum iure prætorio, subiacet tamen rescissioni per contratab. Iure tamen ciuili ab ipso initio fuit nullum, & hunc casum præsagire ac præsensisse mihi videtur Iureconsultus *in d. l. si testam.* quia illa differentia in alio non verificatur, & iam quod in alio verificari posset, adhuc tamen ex illo tex. non posset non capi vehemens coniectura, & argumentum ad nostram opinionem tenendam, cum saltem ibi sumatur regula hæc, ꝗ non semper testamentum ab initio vtroque iure valet; & nostra opi. tuetur eleganti ratione, nam olim non vigebat testandi facultas: neq; etiam erant inuentæ intestatorũ successiones, neq; enim isthæc sunt de iure naturali, sed tantũ de iure positiuo, *vt patet per totum de iure natur. Instit.* vbi cum enumerantur ea, quæ sunt iuris naturalis, & gentium, nullum verbum protulit de successionibus testatorum, vel intestatorum, *patetque per totum, ff. de iust. & iur.* vbi similiter cũ de iure naturali & gentium ageretur, nullum verbum emiserunt Iureconsulti de huiusmodi successionib. nec verosimile est tot leges, totque constitutiones, ac Iureconsultorum responsa hac de re loquentia, præsertim ex professo, & integris titulis ad hanc rem destinatis, prętermissura hanc materiam successionũ tam necessariam, tamq; amplam, vt tertiam totius iuris partẽ occupatam habeat, tamq; elegantẽ, vt summis vigiliis, ac lucubrationi excogitatam, atque inuentam testetur. Iust. Imper. *in l. si quando, in princ. C. de inoffic. testam.* sicq; non supinus modo, verum fatuus quoque & intolerabilis error, atq; obliuio esset, tot Iureconsultorum: ac imperatorum, de iure naturali: & gentium in dictis titulis loquentium, si huiuscemodi successionum materiæ obliti essent, vnde quia ad ius naturale, vel gentium nõ pertinebat, ideo prætermissam esse

pro

pro comperto, ac indubitato, cuiq; modo sano esset, quod aperte etiam edocuit Iustinianus Imperator *in §. singulorum, cum seq. §§. & titulis. Instit. de rer. diuisione.* nam cum ibi polliceretur acturum sese prius de acquisitionib. iure naturali, vel gentium contingentibus, deinde de illis, quæ iure ciuili euenirent, hanc successionum materiam collocauit non inter acquisitiones iuris naturalis, vel gentium, sed iuris tantum ciuilis, id quod nos plenius disseruimus *in lib. 1. de successionum creatione. §. 1.*

Modo sic iure positiuo prius præcepta fuit intestatorum successio, quam testatorum, vt ibidem docemur, deinde testatorum quoq; successio inuenta fuit, sed liberrime, simpliciter & generatim, nam lege cauebatur, vt vti quisque legasset, ac iussisset res suas, ita ius esset. *l. verbis legis. ff. de ver. sig.* in illo enim primæuo iure positiuo hac de re loquente, neq; vlla liberorũ aut parentum cura habita est, neque forma vlla disponendi, aut testandi à reliquis dispositionibus humanis distincta, ac separata introducta fuit, licet omnia isthæc postea vsu suadente humanisq; necessitatibus exigentibus paulatim successiuis vicibus, atq; temporibus recepta fuerint, sicque olim varia fuerunt genera testamentorum, vt docuit Imperator Iustinianus, *in princip. Instit. de testamen.* quibus à iure variæ formę fuerant accommodatæ, vt ibi, aliterq; iure prætorio circa testamentorum formas differebatur, donec vtrunque ius quasi hac in re societatem coiret in vnam consonantiam, quoad formam testamentorum iuerunt, *vt in §. sed cum paulatim. Instit. de testam.* in quam societatem, & consonantiam iuisse quoad iustitiam disponendi, curamque, & fauorem liberorum & parentum non reperiuntur, sicque licet iure ciuili illa omnimoda libertas testandi, vel in vltimis voluntatib. de rebus suis disponendi ad libitum, quæ tempore vetustissimo competebat, & concedebatur, cuique vtroq; iure tam ciuili, quam prætorio. *iuxta d. l. verbis legis.* non secus, quam & tunc, & etiam vsq; in hodiernum diem conceditur in dispositionibus inter viuos. *l. sed non vsque. ff. si à parente quis fu. ma. l. penult. ff. de pact. §. per traditionem. §. vendita. Instit. de rerum diuisi.* licet illa, inquam, omnimoda libertas, quæ iure tam ciuili, quam prætorio competebat, etiam hodie inspecto iure prætorio integra maneat quoad primordialem testamẽtorum validitatem, circa iustitiam, & æquitatem disponendi, nam siue liberi, vel parentes præteriti omnino fuerint, siue exheredati rite, vel non rite, siue etiam non rite instituti, semper primordialiter, ac in sui creatione testamentum valet iure prætorio, licet ex postfacto eodem quoque iure prætorio euerti possit per contratabulas bono. possessio. neque vllum Iureconsultorum responsum, vllam legem, vllamve constitutionem huic rei aduersantem reperies, verum tamen iure ciuili ea libertas varie restricta fuit, nam primum liberi nominatim

natim exheredari, si instituti non forent, iubebantur, neque eis exheredatis æque, aut inique vllus recursus ad successionem paternam dabatur, *vt per totum ff. de liber. & posthum.* de iure loquor ciuili, licet postea centum viri inuenissent illam inofficiosi testamenti querelam, per quam eis subuentum fuit, *vt in l. 1. C. de petit. heredita. in l. final. C. de lib. præt.* itaque de iure ciuili liberis à patre præteritis nulla medela inuenta fuit, quia ea non egebant cum eo iure, id testamentũ nullum esset ipso iure, sed ipsis exheredatis remedium querelæ accommodatum fuit, quia tunc opus erat auxilio cum testamentum valeret, iure autem prætorio cum solennitas, aut necessitas exheredandi recepta non esset, relinquebantur in terminis iuris positiui primæui hac de re loquentis, quo iure quoad primordialem quidem testamentorum validitatem vti quisque in vltima voluntate de rebus suis disponeret, ita ius erat quoad iustitiam disponendi, licet ex post facto id testamentum, quod initio firmum erat, per cõtra tabulas euerti posset, si liberi essent præteriti, quia tunc suspicio erat quod essent à patre obliti, quod si expressim essent exheredati, quia iam cessabat illa suspicio, non dabatur contra tabulas nulla distinctione habita, vtrum iuste, an temere exheredati essent, dummodo rite fieret exheredatio, quia prætor omnimodam libertatem, quæ iure vetustissimo hominibus rebus de suis in vltima voluntate disponendi dabatur, coangustare noluit, non magis, quam in dispositionibus inter viuos, *iuxta d. l. sed non vsque, iuncta d. l. verbis legis*, quam libertatem restringere cum liberis præteritis contra tabulas accommodabat, non dicebatur, aut putabat, quasi tunc idem facturus esset, ac optaret ipsemet pater, si de talibus liberis meminisset, *simile in l. tertia. C. de inofficio. testament. simile in leg. si vnquam. C. de reuoc. don. simile in leg. cum auus. ff. de conditio. & demonstrat.* & hæc est verissima ratio qua exheredatis prætor non subueniebat, *iuxta leg. non putauit, in principio* (quam & ibi consultus reddidisse videtur. *ff. de contratabulas*, licet alias parum aptas parumque rem ipsam attingentes prodiderint *in leg. posthumo nato. Cod. de contratabulas.* Curtius iunior, Iason, Decius, post Paulum Castrensem, & alios *ibi.*

Estque plusquam efficax ratio ad ostendendum, quod licet filiusfamil. in testamento patris præteritus fuerit, quo casu testamentum iure ciuili nullum est, valeat tamen iure prætorio inspecta sui creatione, & primordiali validitate, non secus quam si is filius esset institutus rite, aut exheredatus pie, aut impie, quod & suadetur alia peremptoria ratione, nam & si is filius in minima re, vel portione institutus esset, non desinebat ab initio valere testamentum de iure prætorio, nec dabat ei contra tabulas, aut vllum ius impugnandi testamentũ de iure prętorio, & ta-

& tamen non minus egebat ope, & auxilio, quam si ex toto nihil testamento esset sibi relictum, quid enim si in obolo, aut vno minimi vilissimique valoris numo honoratus esset, sicque iure ciuili subueniebatur, vt siue temere exheredatus esset, siue in minore portione quam legitima institutus daretur sibi querela inofficiosi testamti. *§. fi. Instit. de inoffic. testam l. cum quaritur. C. eod. titul. & authen. nouissima, eod. l. Papinianus. §. quart. & §. quoniam autem quarta, & l. si non mortis, eod. titul. ff.* vides ergo palam, vt prætor liberis quidem subuenire voluit, sed tantum parentibus testantibus, nam quod liberis præteritis subuenerit, non tam ob fauorem ipsorum id fecit, quam ob fauorem parentum, ne præter eorum mentem, & animum ad alienas successiones bona sua abirent. Præsumebant enim tunc eoque casu liberorum, vel oblitus, vel ignarus, ac quo casu constat oblitum, aut ignarum non fuisse (quod accidit quando liberos exheredauit etiam temere, aut minus pie in minimo eos honorauit) tunc liberis prætor minime consultum curauit, maluitque omnimode libertatem parentibus conseruare, vt sic indubitatum esse debeat liberis præteritis indistincte iure prætorio ratum esse fuisseque semper testamentum primordialiter, idque sui creatione tenuisse non secus quam si instituti forent.

4 Quod & tertio loco † suadetur *per l. 2. C. de edi. diui Adr. toll.* vbi testamentum quod integrum consumatumq; in sui forma appareat, regulariter habet executionē paratam etiam de iure communi, & consequenter heres, qui illud iudici ostendit, mittendus est in possessionem hereditatis, etiam si filius præteritus opponat sese *l. 2. vbi omnes. C. de edi. diui Adr toll.* tradunt communiter Docto. *in l. fin. eod. tit. per text. ibi*, vbi Bart. *quæst.* 6. vbi Bald. *col.* 4. *not.* 3. & Alex. *colum.* 1. Alex. *in l. ait prætor. §. si iudex add.* 2. *ff. de re iud.* Idem Alex. *in l. si cum dotem §. eo autem tempore. ff. soluto matrim.* Angel. *in l. cum antea. ff. de arbit.* Rod. Suares *in rep. l. post rem. ff. de re iudi. in* 4. *casu.* cuius rei ratio illa est, quod illud testamentum certum est iure saltem prætorio valere in sui initio, neq; ad rem pertinet, quodve post facto posit infirmari etiam iure prætorio per contra tab. si filius præteritus reperiatur, nam adhuc interea heres in poss. mittendus est, licet postea hereditas ei adimi posit, nam & in omnibus non modo legibus, sed etiam titulis ac libris integris de in integrum restitutione loquentibus, quod initio valeat, postea rescinditur, resque cum fructibus possessori adimit, læsoque restituit, *vt l. quod si minor. §. restitutio. l. verum. §. 1. l. patri. §. 1. & 2. d. l. verum. §. sciendum, cum §. seq. & §. si locupletem. ff. de minoribus per totum. C. & ff. de cond. oblig. c. per totum. C. & ff. de cond. ob. turp. caus. per totum fere. ff. de rebus eorum. l. si prædium. l. prædiorum. l. vtere, fere per totum. C. de præd. mi. tex. magistralis in l. videamus. 2 per totam. ff. de vsur.*

Verum

Verum cum per jus prætorium id testamentum valeat, sicque ex testaméto hæres scriptus ad bona defuncti vocari videatur, jure autem ciuili non valeat, sicq; eo jure apppellatur, & præteritus filius inuitetur, vtrum istorum jurium inuicem pugnātium alterum vincet. Respō. illud jus, quod hac in re aut materia, qua de agitur, nouissimum fuerit, alterum vetustius vincet, nō secus quam si vtrumque jus, vel ciuile, vel prætorium esset, quo casu nouissimum vetustius expellit, exulareq; cogit. *l. nam & posteriores, cum ibi not. ff. de legib. l. ius ciuile est, cum ibi not. ff. de iustit. & iur. l. pacta nouissima, cum ibi pleue not. per Gloss. & Doct. C. de pact.* sicque cum vtroque jure tam ciuili, quam prætorio valeret testamētū quo olim filiusfamilias à patre præteritus esset. *d. l. verbis legis. ff. de verb. sig.* superueneritq; postea jus ciuile id declarans, & interpretans, vt procedat nisi cum injusta esset dispositio per filij fam. præteritionem *l. si quis post. §. ex his. ff. de iniust. rup. per totum ff. de lib. & posthum. per totum. Institut. de exhæ. lib. per totum. Codic. de libe. præt.* hoc jus ciuile, vtpote recētius, seruandum est, at cū rursus tertio loco, seu tempore superuenerit prætor interpretans, & declarans, nouum illud jus ciuile inducensque, vt testamētum quod filio præterito quiescebat impeditumq; erat inspecto jure prætorio, nullumq; erat inspecto jure ciuili, expediat, & quasi detegatur, ac liberet, sinatq; suos operari effectus, quando ratio justitiæ, & æquitatis, quæ mouerat jus ciuile cessare & euanuisse inuenitur, hoc ergo jus recentius, ac nouissimum præualebit, tum quia recētius, tū quia cōsultius & ęquius, simile *in d. l.* jus ciuile est, vbi per gl & alios, ita intelligo *d l. filio præterito ff. de iniust. rup. testam.* vbi filio abstinēte, cujus solius intuitu, & fauore testamentum jure ciuili infirmum intelligebatur, jure prætorio sustinetur, & tuetur, perpende enim illum textum dicentem, ex bono, & æquo tuetur, nam dum ait ex bono, & æquo, intelligitur jure prætorio, dum vero subdit tuetur, significat non renasci quidem testamentum, sed in priori statu, ac origine, quod firmum erat de jure prætorio, conseruari, sustineri, tueri, tueri enim nō est addere, aut denuo inducere rem ingenitam, sed jam genitam, creatam, ac stātem sustinere, cōseruare, inde tuitio, & tutela, ac tutores, *vt prin. Inst. de tut.* Et q̄ † *in d. l. filio præterito,* dicitur, (scilicet quamuis subtilitas juris refragari videatur) hunc habet sensum, quod licet jure ciuili, quod ab initio nō valet, ex post facto non conualescat. *l 1. ff. de reg. cat.* tamen id non obest, qa eo jure ciuili, quod ab initio nō valebat, non intelligitur conualescere, sed magis alio jure, scilicet prætorio, vt innuunt illa verba, ex bono & æquo, id quod opportunè declarat Alexander *in dict leg. posthumo. numer. 12. Codic. de bon. pos contra tab.* ergo fuerunt tria tempora, quorum primo testament. in quo filiusfamilias præteritus à patre erat, valebat jure tum prætorio, quam 5

ciuili, at successit secundum tempus, quo tale testamentum, licet jure prætorio valeret, jure tamen ciuili nullum erat; & juri ciuili vtpote posteriori, hac in re standum erat, sed nouissimè successit tertium tempus, quo jus prætorium videns; quod tale testamentum ob meram filij prǽteriti vtilitatem annullabatur, induxit, vt si filius huic vtilitati, & fauori renunciasset (*iuxta l. pen. C. de pact.*) tale testamentum vigeret, quod jus vtpote posterius, & etiam rationabilius seruandum est, ergo si ex verbis testaméti cóstaret filium fuisse præteritum, tunc antequam filius abstineret ab hæreditate patris, id testamétum nullum esset, & ipso jure & in effectu, sed si postea filius abstineret jure prætorio, effectualiter conualesceret.

SVMMARIA.

1 *Filius exhæredatus non fit suus hæres patri per nepotem ex se institutum ex testamento, contra communem.*

2 *Intell. l. qui aliena. §. interdum. ff. de acquir. hæred.*

3 *Exhæredatio facta ob hãc causam, qua filius per nepotem ex se institutum potest acquirere patris hæreditatem, non firmat testamentum de iure communi noua declaratio, idem iure regio ibidem.*

4 *Hæredis institutio facta ad interrogationem alterius valet.*

5 *Hæredis institutio ad interrogationem alterius à ferme moriente facta non valet.*

6 *Hæredis institutio ad interrogationem alterius à ferme moriente facta, licet regulariter non valeat, valet tamen in testamento facto inter liberos.*

CAP. CI.

1 PRÆMITTENDA ergo in primis est quædam quǽstio necessaria, quæ conducit & superioribus, & sequentibus, scilic. an testator possit formam legis prætermittere, atque immutare in jure suorum hæredum, vt licet regulariter, qui filium nepotemque ex eo in potestate habebat, filium tantum, non etiam nepotem suum hæredem habiturus erat, possit tamen efficere, vt per contrarium nepos tantum, non etiam filius sibi suus hæres fiat, sicque dispensare contra formam, & traditionem text. *in §. sui Institut. de hæred. qualit. & §. sui. Institut. de hæred. quæ ab intestat. & l. in suis. ff. de libe. & posthum. l. cum ratio. ff. de bon. damnatorum*, qua in re, quia pulchra, altissima, & amœna materia est, hujusmodi præmittimus conclusionem.

Filius exhæredatus non fit suus hæres patri ex testamento per nepotem ex se institutum.

In primis enim aduertendum est omnes nostri juris præceptores nó tenuisse modo verum, seu notissimum, indubitatumque juris ciuilis elementum obseruasse filiumfam. exhæredatú, cujus

cujus filius testatoris nepos ab auo institutus esset, suum hæredem auo futurũ ex persona nepotis, simul atque ille nepos post mortem aui hæres extitisset, quæ assertio eo pertinet, vt intelligatur simul, atq; is decesserit, de cujus hæreditate agitur, nepotem institutum ei hæredem suum futurum, eamq; hæreditatem ab ipso nepote illico abscessuram, inq; patrem suum exhæredatum continuo transituram, vt is non solum eam ipso jure acq; rat, sed præterea cum ijsdem juris qualitatibus eam habiturus sit, cùm quibus nepoti delata fuit, vt ipse ei, cujus de hæreditate agitur, suus hæres fiat, quemadmodum & nepos si apud eum ea hæreditas mansura esset, suus quoq; hęres auo fieret; hanc sententiam ita intellectam obseruãt, ac veluti catholicam disciplinam religiosissimè tuentur omnes juris vtriusq; professores, vt ab ista doctrina declinatum nullum inuenias, quales sunt Bar. *in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acq. har.* quẽ ibi sequũtur Imol. Ang. Cum Aret. Alex. *col. 1. & fin.* Ias. *col. 1.* Idem Ias. *in l. si quis posthum. §. si filium. n. 23. ff. de libe. & posth.* Idem Ias. *in l. si filius. hæres n. 6. eod. tit.* Aret. & Imo. *in l. si filius sub condit. alias incipit sub conditione filius. ff. de lib. & posthum.* Bart. Imol. & Paul. *colum. fin. l. fin. ff. de cond. inst.* Imol. *in c. Raynutius, de testam.* Imol. *in l. Gallus. §. quidam recte ff. de lib. & posth.* & Eman. à Costa, *in l. Gallus. §. & quid si tãtum. pag* 114. post Petr. Iacob. Bald. & Ang. quos ipse allegat. *ff. de lib. & posthu.* Curt. Iunior *in l. qui se patris. num 9. vbi Dec. colum. 3. C. vnde lib.* Idẽ Curt. *in l. fi. num 44. eod. tit.* Soc *in l. cum filio. ff. de leg. 1. nu.* 25. Fortu. *in d. §. & quod tantum. num. 6.* in eandem quoque sententiam inclinãt Petr. Iacob. Din. Alber. Bal. *in d. §. interdum.* dum existimãt eum, qui per alium hæres existit, qualis est filius in specie nostra cum eisdem qualitatibus hæredem futurum, cum quibus extiterat hæres is, qui eis hæreditatem quæsierat.

Verum enimvero, & si ab hac receptissima sententia nullus vnquam abscesserit, ipse ausim contrariam sententiam verissimam dicere, pro qua in primis vrget talis consideratio, eum, qui per alium hęres existit, qualis est dominus paterue qui hæreditatem per seruum, filiumue acquirunt, nõ videntur propriè hæredes; ideoque illa conditio, quisquis mihi hęres erit, in tali persona non verificatur; idq; scriptum reliquit Vlpian. *in l. 3. & in leg. qui liberis. §. hac verba. ff. de vulg.* sic ergo & in specie nostra, is pater exhęredatus, qui per filium hæres existit, neq; simplex vulgarisve hæres existit, tantum abest vt suus hęres videatur.

Deinde in eandem partem multum me mouet egregium Papiniani responsum, qui *in l. fin. ff de cond. instit.* scriptum reliquit referre, vtrum filius, qui a patre sub conditione potestatiua arbitraria vt hęres scriptus fuit, nepotem ex se substitutum habuerit, neq; ne, vt si nõ habuerit, pie moriens legitim⁹ patri in testamento, hęres posset existere conditione defecta, vt in vltimo vitæ

ſpiritu,& conditionem defeciſſe, & teſtamentum euanuiſſe,& ipſum filium patri inteſtato ſuum hæredem inſtituiſſe dicamus, ſin autem nepotes ex ſe ſubſtitutos habuerit, tunc in illo vltimo vitæ ſpiritu & conditio inſtitutionis defeciſſe, & per hoc inſtitutionis gradus euanuiſſe, hæreditatemque à primo gradu abſcedetem in ſecundum gradum ſubſtitutoris migraſſe, migrantemque nepotib ſubſtitutis ipſo jure acquiſitam fuiſſe, acquiſitamq; in filium ejus inſtitutio per defectum cõditionis euanuit, jure poteſtatis remeaſſe, ſicq; ei acquiſitam, quo caſu & hoc eſt quod expẽdimus, Iureconſultus licet nõ ignorauerit, filium per nepotes hæredem patris fieri, tamen non dixit legitimum ſuũue hæredem patri extitiſſe, quo fit, vt Iurecõſultorum ſubtiliſſimus Papinianus planè ſignificauerit, quod cum filius teſtatoris per nepotem & ſenatum ab auo ſubſtitutum hæres exiſtit, tunc effectu tantum, non etiam nomine hæres factus videatur, vt per hoc non ſolum teſtatori ſuus hæres nõ fiat, ſed neq; etiam hæres fiat, quod ſi filius, qui honore inſtitutionis (eſt enim inſtitutio ſummi honoris *in l. Iulian. ff. ſi quis omiſſa cauſſ. teſta. l. filium. §. ſed & ſi portio ff. de lega. præſt.*) à patre affectus, cum nõ per ſe, ſed ꝑ filium ſuum patri hęres exiſtit, ſuus hæres nõ intelligitur, vt ibi, quanto minus ſuus hæres intelligitur in ſpecie noſtra, quę habet filium ſumma exhęredationis ignominia (*iuxta l. Papin. in pr. ff. de inoffic. teſta.*) à patre notatum fuiſſe.

2 Ad hęc† eandem partem veriorem eſſe docemur ex ipſomet ar. quod noſtrâtes turpiter in cõtrarium pellexit, nam *l. qui in aliena. §. interdum*, quam in tribus ſui partibus expendimus, aperte ait filium neceſſarium hęredem futurum, nõ autem ſuum, & neceſſarium, vt per locum à cõtrario ſenſu. Item per Locum ab incluſione vnius ad excluſionem alterius ſententia noſtra euidentius probetur quam longa contentione egeat, neq; moueor quod text. ait patrem ſuum, & ſine aditione facit hęredem, & q̃dem neceſſarium nam poſtquam Iureconſultus patrem demõſtrauit, cum de qualitate ſucceſſionis acturus eſſet, ſubjungit & quidem neceſſarium cõſulto pręteꝛmittens qualitatem ſui talis, & cum in illo textu totum communis opin. repoſitum collocatumq; fuerit pręſidium, ſupeſt, vt eo excluſo, recepta ſentẽtia inermis nudaq; maneat. Memor præterea quod ab omnibus vbique receptum ſit exhęredationem ad effectum ſuitatis extinguẽdę per aditionem hęredis extranei (*vt probat l. filium. § ſed cum exhæredatio ff. de bo. poſſ. contra tabul. l. ſi exhæredatus ff. ad Syllan. l. ſi patronus teſt. §. ex teſtam ff. de bo. libe.*) exiſtentiamq; hęredis neceſſarij qualis eſt nepos in poteſtate ab auo inſtitutus) parem eſſe exequariq; aditioni extraneorum. *l. cum bonis ff. de acquir. hæred. l. iam dubitari in fin. ff. de hære. inſtit.* ergo vt ſuitas filij exhęredati per aditionem extraneorum extinguitur, ita & per exiſtentiam

hęre-

hæredis necessariò & consequenter semel extincta conualescere non potest, *l. qui res. §. aream. ff. de solut.* quo fit, vt postquam iura suorum in ipso propter sui exhæredationem sic confirmatam euanuerint, in eodem renasci non possint, licet in nepote non interdicantur, *vt in §. ita demum. & in §. sui. Instit. de hæred. quæ ab intest. § sui. Inst. de hæredum qualitate & differentia.* Enimuero absonum esset, eum, qui in testamento fuit exhæredatus, eodem testamento suum hæredem auo fieri, harumque rerum naturalis inter se pugna esset, *vt in simili ait l. ius nostrum. ff. de regul. iuris.* nec me mouet, exhæredatus aliquando hæres suus efficiatur, *l. Papinianus. §. si ex causa. ibi, suus heres. ff. de inoffic. testam.* illud enim fit ab intestato, non ex testamento.

Vrget præterea, quod sermo simpliciter prolatus intelligitur de prima tantum vice, *l. boues. §. hoc sermone. ff. de verborum signific. l. matrimonij. ff. qui & à quibus. l. si socius pro filia. ff. pro socio. l. inter socerum. § fin. ff. de pact. dot.* quo fit, vt cum nepos ex institutione hæres extiterit, non possit negari, quin ipse propriè hæres fuerit, reliqui omnes improprij, cum duo insolidum hæredes esse non possint, *l. quod contra. §. vni duo. ff. de regul. iur. l. si vt certo. §. si duobus vehiculum. ff. commoda.* eodem quoque pertinet, quod vulgo dici solet, verba quæ prius non per posterius intelligenda, *l. 1. §. qui in perpetuum. ff. si ager vectig.* Socin. *in l. 1. colum. 2. ff. de vul.* nepos ergo, qui prius hæres extitit, is solus suus hæres rectè dicitur, non pater, qui per eum hæreditatem quæsiuit: is enim magis iure patrio, quàm hæreditario quæsisse intelligitur, *argum. l. si infanti. in verbo, iure patrio. de iure deliber. C. vel iure pecu. arg. l. 1. & 2. ff. de castr. pecu.*

Denique hanc partem cogimur tenere coacta & peremptoria ratione, quæ deducitur ex egregio Pauli Iureconsulti responso, qui *in l. quæritur. ff. de bonis liber.* scriptum reliquit, filium, qui exhæredatione sua motus est ab hæreditate libertorum paternorum, ad quam nepotes ex eo per legem vocantur, non debere eandem hæreditatem consequi per filios suos, ne ociosa elusoriaque legis testatorisve prohibitio videatur, si quod suo nomine consequi exhæredatus non potest, id per suos filios consequitur: sic & in specie nostra planè elusoria redderetur exhæredatio testatoris, si exhæredatus eandem hæreditatem, eodem iure, qualitate, priuilegio, honoremque per nepotem institutum consequeretur, quo habiturus esset, si exhæredatus nunquam fuisset: neque ad rem pertinet, quod totaliter nepotem instituendo id permisisse videatur: nam licèt per institutionem nepotis videatur testator permisisse, quòd emolumentum hæreditatis filio acquiratur, tamen non permisit, vt eodem iure & honore hæreditas apud filium mansisset, quo mansura esset, si is exhæredatus non fuisset, alioqui videretur testator inanem fe-

çisse dispositionem, quod incredibile est, *arg. l. 3. ff. de milit. testam.* notant gloss. Bart. & omnes *in l. 3. §. si filius. ff. de liber. & posthumis.* estque supremi momenti, quod filio exhæredato nepos instituatur: nam licèt commodum pecuniarium sit apud filium, tamen honor institutionis apud nepotem mansurus est: honor autem institutionis preciosior est emolumento hæreditatis etiam opulentissimæ, *l. Iulianus. ff. si quis omissa causa testam. l. filium. §. sed etsi portio. ff. de leg. præst.* denique constat, exhæredatum haberi pro mortuo, *l. 1. §. si prætor. ff. de coniung. cum emancip.* quo fit, suum hæredem fieri non posse, non magis, quam si reuera mortuus esset. Neque me mouet, quod hæreditatis commoda habeat: nam adhuc verum est, eum pro mortuo esse quoad nomen, speciem, imaginemque hæredis, & quoad titulum modumque acquisitionis, quo de agimus.

Postremò his planè adstipulatur Vlpianus Iureconsultus, qui *in l. fil. patroni. ff. de bonis liber.* totam hanc dirimit controuersiam, vbi, postquam nostram depingeret speciem, ait, filium exhæredatum, qui per nepotem hæres fit effectu tantum, non etiam nomine, neque honore hæredem fieri, non magis, inquit, quàm si per seruum institutum hæres fieret, indeque euenire, vt talis filius exhæredatus à contra tabulas bonorum possessione libertorum paternorum submoueatur, non secus, quàm si nullo modo emolumentum paternæ hæreditatis habuisset, vt contra tam apertum Iureconsulti responsum contendere, non pertinacis modò, verùm temerarij quoque hominis esse videatur. Adhæc non minus opportunè facit *ff. de leg. præst. l. is qui in potestate. in princip.* quem per te inducas, & ita hanc partem olim inter plura, quàm 700. paradoxa publicè Salmanticæ tuebamur, & deinde semper hæc pars contra receptam sententiam verior nobis visa est.

3 Infertur † opportunè & vtiliter, quod in specie nostra, cum hodie ad firmitatem testamenti desideratur titulus Institutionis in persona filij, *vt in auth. vt cum de appell. cog. §. aliud quoque. & authent. non licet. C. de lib. præt.* certè si filium, & ex eo nepotem in potestate habebam, & filio exhæredato nepotem hæredem feci, licèt per eum filio meo exhæredato vniuersa hæreditas mea acquiri potuerit, tamen adhuc testamentum est ipso iure nullum, quia secundum nos is filius iure patrio tantum, non etiam iure hæreditario mihi successisse videtur, nec suus hæres mihi extitit, sed emolumentum tantum hæreditatis acquisisse videtur per filium suum, non secus, quàm illud acquiret per seruum suum castrensis peculij, quem ego hæredem fecissem, nec per tale hæreditatis emolumentum cessat iniuria exhæredationis, vt probant fundamenta nostra, quàm iniuriam potissimum auferre & euitare voluerunt iura noua, *vt d. §. aliud quoq. vers. sola enim*
est

est nostræ serenitatis intentio iniuriam exhæredationis, & præteritionis à parentibus & liberis auferre. licèt tenentes communem sententiam, diuersum verosimilius est responsuros.

Infertur similiter, quod cum iure regio ad firmitatem testamenti paterni similiter desideretur, quod filius instituatur, vel exhæredetur ex aliqua ex quatuordecim causis expressis *in d. § aliud quoque. & § causas eiusdem authent.* vel ex alijs parem rationem habentibus secundum communem sententiam, quam tenent nouissimi post alios *in d. auth. non licet.* quod si filius aliter exhæredatus esset, testamentum non valeret, nec sustinetur per institutionem nepotis, ex cuius persona filius eam hæreditatem acquirere posset, non magis quàm sustineretur, si is nepos institutus vel non esset, vel in rerum natura non esset. & ita intelligo text. *in dict. authent. non licet. cum similibus.* licèt tenentes communem sententiam, aliud credibile sit in hac specie responsurus, & facit multum opportunè, quod tradit Decius *in l. hæredem. num. 2. ff. de regulis iuris.* & Alexand. *in l. Seius & Augerius. ff. ad leg. Falcid.*

Deniq; † scis valere hæredis institutionem factam ad interrogationem alterius, gloss. communiter approbata *in l. iubemus. in verb. quemadmodum. C. de testam.* quam sequuntur Cynus, Bartol. Bald. Angel. Salic. Paul. Fulgos. Alexand. Corn. & Ias. *ibi, num.* 10. qui cum ea ait esse communem opinionem Curt. iun. *consil.* 183. *colum.* 1. *lib.* 2. Id quod procedit, dummodo † testator non esset morti nimium proximus, vt tenent Paul. *in l. hac consultissima. § at cum humana fragilitas. C. qui testamentum fac. poss.* idemque Paul. *in l. 1. § si quis ita. ff. de verborum obligationibus.* vbi Socin. *num.* 2. Corra *num.* 1. *colum.* 1. Guilielm. Ponta *num.* 15. qui hanc esse communem opinionem testatur Alber. Papiensis, quem refert & sequitur Ioan. Andr. ad Specul *tit. de testamen. § in primis num.* 9. Anton. *in cap. cum tibi. de testam.* firmat esse communem opinionem Vincent. Hercula *in d. § si quis ita num.* 10. Angel. Aretin. *in princip. Instit. de testam.* qui firmat, vsibus forensibus id receptum esse. Lud. Rom. *in l. gerit. ff. de acquir. hæred. num.* 10. Ioan. Imol *in l. hæredes palam. ad finem princ. ff. de testam. l. autem.* Sylua. *cons.* 54 *num.* 9. Alex. *consil.* 12. *numer.* 2. *lib.* 6. & ibi Molinæus *in eius addit.* Hippolyt. *singul.* 449. Ripa *lib. 3. responsorum, c.* 11. *nu.* 8. Roman. *cons.* 306. Socin. nepos *cons.* 183. *num.* 19 *cum seq.* Decius *cons.* 489. licet fluctuans in contrarium inclinet. Carolus Ruin. *cons.* 2. *col.* 2. *lib.* 2. Aym. Crauet. *consil* 117. *num.* 1. Thomas Grammaticus *consil.* 73. *colum.* 1. *cum seq.* Paul. Castrensis *consil.* 155. *colum.* 1. *lib.* 1. Stephan. Bertrand. *cons.* 349. *num.* 6. *lib.* 1. Rodericus Suares *allegatione* 1. *pag.* 15. Carolus Ruinus *consil.* 9. *num.* 14. *lib.* 2. idem Ruinus *consil.* 8. *num.* 9. *lib.* 3. Corneus *cons.* 319. *lib.* 1. *num* 13. idem *consil.* 73. *nu.* 12. *eod. lib.* idem *cons.* 22. *nu.* 8. *lib.* 4. Socin. *cons.* 229. *num.* 7 *lib.* 2. idem Socin. *cons.* 92. *num* 17. *lib.* 3.

çisse dispositionem, quod incredibile est, *arg. l. 3. ff. de milit. testam.* notant gloss. Bart. & omnes *in l. 3. §. si filius. ff. de liber. & posthumis.* estque supremi momenti, quod filio exhæredato nepos instituatur: nam licèt commodum pecuniarium sit apud filium, tamen honor institutionis apud nepotem mansurus est: honor autem institutionis preciosior est emolumento hæreditatis etiam opulentissimæ, *l. Iulianus. ff. si quis omissa causa testam. l. filium. §. sed et si portio. ff. de leg. præst.* denique constat, exhæredatum haberi pro mortuo, *l. 1. §. si prætor. ff. de coniung. cum emancip.* quo fit, suum hæredem fieri non posse, non magis, quam si reuera mortuus esset. Neque me mouet, quod hæreditatis commoda habeat: nam adhuc verum est, eum pro mortuo esse quoad nomen, speciem, imaginemque hæredis, & quoad titulum modumque acquisitionis, quo de agimus.

Postremò his planè adstipulatur Vlpianus Iureconsultus, qui *in l. fil. patroni. ff. de bonis liber.* totam hanc dirimit controuersiam, vbi, postquam nostram depingeret speciem, ait, filium exhæredatum, qui per nepotem hæres fit effectu tantum, non etiam nomine, neque honore hæredem fieri, non magis, inquit, quam si per seruum institutum hæres fieret, indeque euenire, vt talis filius exhæredatus à contra tabulas bonorum possessione libertorum paternorum submoueatur, non secus, quàm si nullo modo emolumentum paternæ hæreditatis habuisset, vt contra tam apertum Iureconsulti responsum contendere, non pertinacis modò, verùm temerarij quoque hominis esse videatur. Adhæc non minus opportunè facit *ff. de leg. præst. l. is qui in potestate. in princip.* quem per te inducas, & ita hanc partem olim inter plura, quàm 700. paradoxa publicæ Salmanticæ tuebamur, & deinde semper hæc pars contra receptam sententiam verior nobis visa est.

3 Infertur † opportunè & vtiliter, quod in specie nostra, cum hodie ad firmitatem testamenti desideratur titulus Institutionis in persona filij, *vt in auth. vt cum de appell. cog. §. aliud quoque. & authent. non licet. C. de lib. præt.* certè si filium, & ex eo nepotem in potestate habebam, & filio exhæredato nepotem hæredem feci, licèt per eum filio meo exhæredato vniuersa hæreditas mea acquiri potuerit, tamen adhuc testamentum est ipso iure nullum, quia secundum nos is filius iure patrio tantum, non etiam iure hæreditario mihi successisse videtur, nec suus hæres mihi extitit, sed emolumentum tantum hæreditatis acquisisse videtur per filium suum, non secus, quàm illud acquiret per seruum suum castrensis peculij, quem ego hæredem fecissem, nec per tale hæreditatis emolumentum cessat iniuria exhæredationis, vt probant fundamenta nostra, quàm iniuriam potissimum auferre & euitare voluerunt iura noua, *vt d. §. aliud quoq. vers. sola enim*

est

est nostræ serenitatis intentio iniuriam exhæredationis, & præteritionis à parentibus & liberis auferre. licèt tenentes communem sententiam, diuersum verosimilius est responsuros.

Infertur similiter, quod cum iure regio ad firmitatem testamenti paterni similiter desideretur, quod filius instituatur, vel exhæredetur ex aliqua ex quatuordecim causis expressis *in d. §. aliud quoque. & § causas eiusdem authent.* vel ex alijs parem rationem habentibus secundum communem sententiam, quam tenent nouissimi post alios *in d. auth. non licet.* quod si filius aliter exhæredatus esset, testamentum non valeret, nec sustinetur per institutionem nepotis, ex cuius persona filius eam hæreditatem acquirere posset, non magis quàm sustineretur, si is nepos institutus vel non esset, vel in rerum natura non esset: & ita intelligo text. *in dict. authent. non licet. cum similibus.* licèt tenentes communem sententiam, aliud credibile sit in hac specie responsurus, & facit multum opportunè, quod tradit Decius *in l. hæredem. num. 2. ff. de regulis iuris.* & Alexand. *in l. Seius & Augerius. ff. ad leg. Falcid.*

Deniq; † scis valere hæredis institutionem factam ad interrogationem alterius, gloss. communiter approbata *in l. iubemus. in verb. quemadmodum. C. de testam.* quam sequuntur Cynus, Bartol. Bald. Angel. Salic. Paul. Fulgos. Alexand. Corn. & Las. *ibi, num.* 10. qui cum ea ait esse communem opinionem Curt. iun. *consil.* 183. *colum.* 1. *lib.* 2. Id quod procedit, dummodo † testator non esset morti nimium proximus, vt tenent Paul. *in l. hac consultissima. § at cum humana fragilitas. C. qui testamentum fac. poss.* idemque Paul. *in l. 1. § si quis ita. ff. de verborum obligationibus.* vbi Socin. *num.* 2. Corra. *num.* 1. *colum.* 1. Guilielm. Ponta. *num.* 15. qui hanc esse communem opinionem testatur Alber. Papiensis, quem refert & sequitur Ioan. Andr. ad Specul *tit. de testamen. § in primis num.* 9. Anton. *in cap. cum tibi. de testam.* firmat esse communem opinionem Vincent. Hercula *in d. § si quis ita num.* 10. Angel. Aretin. *in princip. Instit. de testam.* qui firmat, vsibus forensibus id receptum esse. Lud. Rom. *in l. gerit. ff. de acquir. hæred. num.* 10. Ioan. Imol *in l. hæredes palam. ad finem princ. ff. de testam. l. autem.* Sylua. *cons.* 54 *num.* 9. Alex. *consil.* 12. *numer* 2. *lib.* 6. & ibi Molinæus *in eius addit.* Hippolyt. *singul.* 449. Ripa *lib.* 3. *responsorum, c.* 11. *nu.* 8. Roman. *cons.* 306. Socin. nepos *cons.* 183. *num.* 19 *cum seq.* Decius *cons.* 489. licet fluctuans in contrarium inclinet. Carolus Ruin. *cons.* 2. *col.* 2. *lib.* 2. Aym. Crauet. *consil* 117. *num.* 1. Thomas Grammaticus *consil.* 73. *colum.* 1. *cum seq.* Paul. Castrensis *consil.* 155. *colum.* 1. *lib.* 1. Stephan. Bertrand. *cons.* 349. *num.* 6. *lib.* 1. Rodericus Suares *allegatione* 1, *pag.* 15. Carolus Ruinus *consil.* 9. *num.* 14. *lib.* 2. idem Ruinus *consil.* 8. *num.* 9. *lib.* 3. Corneus *cons.* 319. *lib.* 1. *num* 13. idem *consil.* 73. *nu.* 12. *eod. lib.* idem *cons.* 22. *nu.* 8. *lib.* 4. Socin. *cons.* 229. *num.* 7 *lib.* 2. idem Socin. *cons.* 92. *num* 17. *lib.* 3.

6 tamen † id procederet, si testamentum fieret inter extraneos, non sic si fieret inter liberos, vt in specie nostra: nam si filium exhæredaui, nepotemque ex eo etiam ad interrogationem alterius hæredem scripsi, & si morti proximus essem, valeret institutio cum fauore liberorum, *argum. l. fin. C famil. ercisc. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. C de testament.* quo magis illius odiosæ exhæredationis vires eneruentur, quod hoc admisso euenit: Ergo, &c. *argumen. l. cum quidam ff. de liberis & posthumis. iuncta dict. l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquirenda hæreditate.* quod nota, quia nouum.

SVMMARIA.

1 *Monachus non testatur, cum communi.*

2 *Monachus testatur Papa permittente, cum communi.*

L. 3. tit. 5. lib. 2. ordin.

Monachismo superueniente, an rumpatur testamentum, cum communi, contra alterā communem.

Intell. l. 1. & 4. titul. 1. lib. 5. ordin.

3 *Deportato hæreditas data defertur legitimis hæredibus testatori, cum communi, contra Accur. Guil. Rayn. Butr. & alios.*

Declaratio l. 2. tit. de los alcaldes, lib. 2. fori ordin.

4 *Testamento per errorem testantis vitiato hæreditas legitimis defertur, cum communi.*

5 *Excōmunicatus habet vtramque testamēti factionem, cum communi.*

L. 2. tit. 15. lib. 2. ordin.

6 *Collegium nihil capit ex testamento.*

7 *Spurius quis dicatur.*

8 *Spurius ex damnato coitu natus, nil capit ex testamento, & quod ei relinquitur, legitimis hæredibus testatoris applicatur iure regio, & iure communi.*

9 *Spurius nil capit à patre, variè ampliatur.*

10 *Naturalis filius vt succedat.*

11 *Naturalis filius ex concubina fauorabilior est, quàm si ex seorsum habitante nasceretur, contra nouissimos, quod procedit etiam iure regio.*

12 *Nothus capere potest ex testamento patris, cum nouiss. contra Bart. Alexand. Oldrad. & alios.*

13 *Nothi & naturales differunt in successione ab intestato.*

14 *Bastardus idem est quod naturalis.*

15 *Naturalis capit duas vncias ab intestato, fallit variè.*

16 *Naturalis filius, & nepos legitimus ex filio naturali exæquantur.*

17 *Naturalis filius, & nepos legitimus ex filio naturali, non excluduntur ab vxore patris, iure regio.*

18 *Naturalis vt succedat, quando concurrit cum legitimus.*

19 *Naturalis, nothus, spurius, & similes institui possunt sub cōditione, si à principe legitimētur, cum communi.*

20 In-

20 *Intell. l. fin. tit. 3. lib. ordin.*
21 *Spurius an ex interuallo bona patris capere possit, & an si ea bona cœperit, sit tutus iure poli, num. 22. & an peccet qui spurio, bona patris restituit, num. 13. & quid si iurauit se restituturum. numero 24.*

Capvt CII.

MONACHVS † non potest facere testamentum, *vt in auth. ingressi, Cod. de sacrosanct. eccles.* vbi omnes antiqui & noui, *& in c 2. & ibi omnes, de testament. facit text. in authent. de monachis, §. illud.* † tamen summus Pontifex, vt per Couarruu. *in c. 1. de testam nu.* 10. potest monachis dare, si sibi libuerit, licentiam testandi, secund. Ias. *in auth. ingressi, col 2. C. de sacrosanct. eccle.* Bald. *in l. si quando, in princ. C de inoffic. testament* Bald. *in l. final. C. vnde legitimi.* Paulus *in l. & militibus, C. de testam. mil.* Bald. *in auth. nisi rogati, colum. pen. C. ad Trebell.* Idem Bald. *in l. 1. si seruus extero. C.* vt refert Iason *vbi supra,* Barb. *in c. cum in officiis, colum. penult. de test.* Ioan. Bapt. *in tract. de pensionibus, qu.* 19. Socinus *cons.* 13. *lib.* 1. quos refert & sequitur Didacus Couarruu. *in c. 2. num.* 10. *testam.* aliquid per Corn. *consi.* 176. *in præsenti nu.* 7. *lib* 2. monachus similiter iure regio iudex esse non potest, quia sui iuris non est, *argu. l. 2. tit. de los alcades, lib. 2. ordi. expressius in l. 2. eod. tit.*

Illud autem dubium est, an testamentum ante monachismũ confectum rumpatur per professionem sequutam, & magis est vt non rumpatur, *authent. de monachis, §. illud, auth. nunc autem, C. de episcopis & cler. & in authent. si qua mulier, C. de sacrosanct. eccles.* neque hoc casu monasterio debetur legitima, Bartol. Bald. Butriga. Paulus & alii *in d. authent. si qua mulier.* Decius *in cap. in præsentia, de probationibus, n.* 61. Idem Decius qui hanc dicit communem sententiam, *cons.* 31. *col....* Imol. *nu.* 12. & Aret. *nu.* 5. *in l. 1. ff. de testam.* Ripa *in l. si vnquam, C. de reuocand. donat. quæstio.* 35. Abbas *nu.* 52 *in d. c. in præsentia.*

Contrariam sententiam videntur tenere Pet. Cin. & Fulgos. *in dict. authent. si qua mulier,* quorum opinio communis est secundum Iasonem *ibi numero* 15. *& numero* 17. Imol. *in l. 1. num.* 11. *ff. de testam.* Iason *in rubr. ff. de liber. & posthum. num.* 19. idem Iason *in rubr. C. de posth. hæred. instit.* & monasterium loco posthumi esse aiunt Bald. & Imol. *in l. filius à patre, §. 1. ff. de liber. & posthu.* quod procedit secundum eos, quando tempore testamenti testator non cogitauit de monachismo futuro, aliàs secus: ita Bar. *in d. authen. si qua mulier,* & est communis opinio secundum Ias. *ibi nu.* 17. & secundum Dec. *in d. c. in præsentia, nu.* 61. licet contrariam partem etiam hoc casu teneat, & dicat communiter receptam, Alciat *in rub. ff. de libe. & posthu. n.* 30. *& n.* 31. itaq; omnes ferè conueniunt, vt si tempore testamenti testator cogitauit de

monachismo futuro, tunc per monachationem non rumpitur testamentum, quod si tempore testamenti non sequentem cogitauit de monachismo futuro, tunc pro ingressum religionis rumpitur testamentum, non secus quam posthum. agnatione, secundum vnam communem sententiam, licet secundum alteram communem sententiam etiam hoc casu non rumpatur, quod etiam tenuit Viglius *in princ. Inst. quibus modis test. infirmentur*, & hæc opinio magis placet, licet in contrarium faciat *l. si vnquã, C. de reuoc. don.* qua de re plenè per Dida. de Couarr. *in c. 2. de test. n. 4.* An autẽ per monachismum sine licentia parentum, aut fratrum initum à puella, quæ in eorum erat domo, puniatur non secus quam per matrimonium carnale sit initum, & magis est quod non, sic quod sit limitanda, *l. 2. & 4. tit. 1. lib. 5. ordi.* ne leges illæ pœnales recipiant extensionem contra ea quæ tradunt Ias. & alii *in auth. quas actiones, C. de sacrosanct. eccles.*

3 Deportatus non potest hæres institui †, neque aliquid ex testamento capere, *text. est in l... C. de hered. instit.* vbi traditur communiter per Doct. *notant gloss. & Dd. in §. legari, Instit. de leg.* neque posset esse iudex iure regio, *arg. l. 2. titul. de los alca. libr. 2. ordin. ibi, o ouiere hecho cosa porque vala menos*, constat autem deportatum infamia notari, verum si ex facto hæres institutus sit, dubium est an hæreditas ei relicta fisco applicetur, an vero deferatur legitimis hæredibus testatoris, non secus quam si ille re vera institutus non esset, & quod fisco applicetur, tenet Gloss. *in dict. l. 1.* & ibi Guilielm. de Cune. Butrigarius, & Raynerius, & est opinio sustentabilis, secundum Imol. *in l. si seruus eius, ff. de acquir. hær. & in c. 2. de testam.* tamen contraria opinio est vera & communis, vt hæreditas deportato relicta legitimis hæredibus testatoris deferatur, *per dict. l. 1. ibi, & hæreditas in ea causa est, in qua esset si scripti hæredes non fuissent*, & ita tenet Bart. Bald. Salic. Paul. Alex. Corne. Iason & alii communiter Dd. *in dict. l. 1.* & est communis opinio secundum Ias. *ibi nu. 3.* & ita tenent communiter Dd. *in l. si seruus eius, ff. de acquirend. hered. facit l. si in metallum, ff. de his quæ pro non scriptis habentur, l. in metallum, ff. de iure fisci.* facit, quia deportatus habetur pro mortuo, *l. 1. § penultim. ff. de contratab.* ergo, &c. *vt in l. quidam referunt, ff. de iure codicil. in §. 1. & §. pro secundo, Cod. de caduc. tollen.* simile quando testator

4 † hæredem scripsit extraneum, quem filium suum putabat, quæ institutio non valet, hæreditas tamen fisco non applicatur, sed legitimis hæredib. testatoris, ita tenent Cinus, Bart. Alex. & aliter communiter *in l. si pater. per text. & in l. neq; apud, C. de hered. inst.* & est communis opin. secundum Ias. *n. 10. in d. l. si pater.*

5 Excommunicatus † hæres institui non potest secundũ quosdam, quos refert Rolandinus *in tractatu testamentorum, rubric. 1. in fin.* quia æquiparatur deportato, & similiter etiam testamẽtum

tum facere non potest secundum Hostiensem *in c. pia, de exceptionibus in 6. glo. in c. decernimus, de sententia excommunicationis lib. 6.* quæ singularis est secundum Franc. *in rub. de testam in 6. 16. colum.* Ioannes Monachus *in c. quanquam, de vsuris.*

Contrariam sententiam vt excommunicatus habeat vtranq; testamenti factionem, tenent Archid. *in dict. c. pia.* Ioan. And. & reliqui *in d. c. decernimus,* Fredericus *consil.* 74 Guiliel. Benedict. *in c Raynutius, de testament. in verb. mortuo, itaque primo, numero* 288. Ioan. à Selua, *de benefic. 3. part. q. 4. colum.* 1. quam opinionẽ dicunt communem Felinus *in c. cum voluntate, de sentent. excommun* Barb. *in d. c. 2. de testam.* idem Felin. *in c. ad probandum, de re iud. col.* 2. Franc. *vbi supra,* Bar. & Aret *in l. si quæramus, de testa.* Abb. *in cap. veritatis, de dolo & contumacia.* Bald. *in l. fin C. si anno competenti iudice, facit gloss. in cap. pastoralis,* §. *verum,* de appellationibus, quæ excommunicatum relegato assimilat, quem constat posse testari, *l. relegatorum,* §. 1. & 2. *ff. de interdict. l. eius, §. sed relegati, ff. de testamen.* facit etiam, Quia omnia censentur permissa, quæ nõ reperiuntur expressim prohibita, *l. nec non, §. quod eis, ff. ex quibus causis maiores, l. super statuas, C. de religiosis,* sed excommunicatus non reperitur testari prohibitus, ergo, &c. Præterea speciale est in excommunicato propter hæresim: Item in excommunicato propter percussionem Cardinalis, *vt in cap. excommunicamus, §. credentes, de hæreticis, auth. credentes, C. de hæreticis, c. Felicis, de pœnis, in 6.* Ergo, &c. *vt in l. nam quod liquide, §. final. ff de pen. lega.* resoluit Couarruu. *in rub. de testa part. 2. num.* 18. An autem iure regio excommunicatus iudex esse possit, & secundum hanc opinionem videtur quod sic, secus secund. priorẽ sententiam iuncta *l. 2. tit. 15. lib. 2. ordin.* dum ait: *o ouiere hecho cosa por que aya venido a menos,* nam deportatum constat infamia notari, Ergo, &c.

Item † Collegium regulariter hæres institui non potest, *l. collegium, C. de hæred. instit.* quia omne collegium illicitum præsumitur, nisi approbatum probetur, vt dicit gloss. *in l. 1. de collegiis illicitis,* tradũt Alex. Ias. & alii *in d. l. collegiũ, gl. in d. §. lega. Inst. de leg.* 6

Item incertis personis olim nihil relinqui poterat, vt tradunt gl. & comm. Dd. *in d. §. legari, per tex. in §. incertis, & in §. posthum. eod. tit.* quod dic per nouissimos *in l. Gallus, in prin. ff. de lib. & posthum.*

Item in metallum damnatis nihil relinqui poterat, gl. & com. Dd. *in d. §. legari Inst. de legat. text. in l. si in metallum, ff. de his qui pro non scriptis habentur,* vbi Bar. notanter ait, quod relictum ei, qui in metallum damnatus fuit, aufertur, & non fisco applicatur, sed legitimis hæredibus testatoris, vel si legatum erat, remanet apud hæredem, simile in eo, quod relinquitur deportato, vt per Ias. *nu. 10. in l. 1. C. de hæred. instit.*

Item mendicantes non possunt capere ex testamento *secundum*

cundum quosdam, quod improbat & rectè Guilielmus Bened. *in cap. Raynutius, de testamen. in verbo, & vxorem nomine, nume. 217.* quia etiam captiuis, qui sunt serui, relinqui potest, *l. si quis ad declinandam, Cod. de Episcopis & Clericis.* & idem pari ratione in mendicantibus, qui bona non tenebunt, sed distrahentur per episcopum, & precium in eorum vsus conuertetur, *vt dict. l. si quis ad declinandam, l. fideic. & seruo. ff. de lega. 3.* & ita seruatur secundum Bart. *in l. ciuitatibus, ff. de leg 1. & in l seruos, ff. de alimentis legatis. & in tractatu minoritarum.*

Spurius filius patri suo succedere non potest, & quidem præ-
7 mittendum est † spurios filios esse in duplici differentia. Spurios enim largè appellamus, eos, quorum pater incertus est, etiam si ex soluto & soluta concepti fuerint. Alciat. *libr 1. prætermissor.* & Theophilus *in §. aduersus, Instit. de nuptiis.* Budæus *in l. vulgo, ff. de statu hom.* Ioan. Baptist. *in l. si qua illustris, col. 1. C. ad Orificianum.* Catellian. Cotta *in vltimis memora. dictione, spurius.* stricte vero spurii dicuntur, qui ex iis parentibus nati sunt, qui coniugium contrahere non poterant tempore conceptionis, ita Ang. *in §. nouissimè, Inst. ad Orifician.* Idem in eo, qui nascitur ex coitu, punibile. Ang. *ibid.* Alciat. *lib. 4. parergon. c. 5.* Angelus Policia. *lib. Miscellan. c. 18.* quos refert, & sequitur Couarr. *lib. 4. dec. in 2. part. c. 8. §. 5.* Ergo strictè & specifice spurius dicitur etiã
8 is, qui patrem † ostendere potest, si tamẽ ex coitu punibile nascitur, vel ex iis parentibus, qui matrimonium contrahere nequeunt, *d. l. vulgo, c. tãta, vbi gl. qui filij sint legitimi, c. ad abolendã, de filijs presbyteror.* licet largius spurium dicamus eum, qui incertum patrem habet. qualis est natus ex scorto, vel meretrice, *l. 1. tit. 15. partic. 4. l. spurij, ff. de decurionibus.* ergo spurius stricte sumptus, neque ex testamento, neq; ab intestato aliquid à patre capere potest, nec etiam ex contractu inter viuos. *l. 1 & auth. licet, C. de naturalib. libe. §. fi. in auth. quib. mod. naturales efficiantur sui, l. 10. tit. 13. part. 6. l. 22. tit. 3. lib. 1. ordin.* Salic. *in d. l. 1.* quod si de facto huic filio spurio pater aliquid reliquerit, id non fisco, sed liberis legitimis, vel cognatis proximioribus defertur, *d. l 1.* vbi Bald. & Salic. Ias. *in l. 2.* & ibi Alexand. *C. de hæred. inst.* Bart. *in l. fin. ff. de his quibus vt indig.* Alexa. *in l hæreditas, C. quib. vt indig.* qui hanc dicit communem sententiam, nisi ex mora ipsorum post duos menses fiscus admittatur vel renunciatione ipsorum liberorum vel cognatorum, *vt d. l. 1. & d. l. 10.* id autem in omnibus filiis spuriis iure regio procedit, secundum Couarr. *vbi supra, nu. 3.* qui allegat *l. 1. tit. 13. part. 6.* quæ nihil facit, voluit allegare *l.... eod. tit. ibi, ex fornicatione*, sed ille text. interpretandus est secundum ius commune, vt fornicationis appellatione coit⁹ iure fori punibilis in-
9 telligatur. Hæc † varie intelliguntur, Primũ, vt spurius à patre immediate nihil capere possit, *vt dd. iurib.* Secũdo vt etiã ab alio ex

ex iussu patris, *argum. l. vnum ex familia.* §. 1. *ff. de legat.* 2. Tertio etiam si capiat ab alio citra iussum patris, si tamen sibi datum fuit patris contemplatione secundum quosdam, *argum. l. sed si plures.* §. *interrogato. ff. de vulg.* quod satis expeditum non est. Quarto intelligitur vt etiam ex causa pupillaris substitutionis is spurius bona patris capere non possit. *l. si is qui. ff. de vulgari, iuncta Glo. in authen. quibus mod. naturales efficiantur sui.* §. *fin.* quem text. *in d. l. si is.* dicit singularem. Bald. *in l. eam quam. C. fideicom. num.* 53. *& in cap. solicitudinem de appella. colum.* 2. & merito, quia post hereditatem patris filio impuberi quęsitam, & diu ab eo possessam, iam non à patre, sed ab ipso impubere ea bona profecta videri deberent, *argum. l. sed si plures.* §. *filio. ff. de vulg.* vnde filio spurio videbantur posse acquiri nō secus quam si patris nunquam fuissent, contrarium tamen ibi deciditur, quod sequuntur Bartol. Paul. Alexan. Ias. & alii communiter *in d. l. si is*, Ias. *num.* 5. *in l. iam hoc iure. ff. de vulg.* & Couarru. *vbi supra.* Quinto intellige vt spurius bona patris capere nequeat, etiam ex causa substitutionis vulgaris. Guiliel. Benedict. *in cap. Raynutius, de testam. in verbo, & vxorem. num.* 690. Sexto intellige, vt non possit capere etiam ex substitutione fideicommiss. secundum Guiliel. *ibid. argum. d. l. si is.* Septimo intellige quod etiā ab aliquo tertio, cui pater donauit, capere non potest incontinenti, licet ex interuallo posset, quia incontinenti præsumitur patris contemplatione factum. Bald. *in d. l. eam quam. num.* 40. Anan. *consil.* 13. Ioan. Lupi. *in rubric. de donat. inter virum & vxorem.* §. 30. *num.* 14. Octauo intellige, vt capere non posset is spurius à patre etiam ex dispositione legis municipalis, Decius *in c. 2. de consti. lect.* 2. *not* 2. Soc. *cons.* 95. *nu.* 9. *lib.* 4. & est communis opinio secundum Ioan. Baptistam, *in l. omnes populi. ff. de inst. & iur. col.* 4. Bal. & Aret. *in l. cunctos populos. C. de summa Trinit.* Aret. *in l.* 3. *ff. de testa.* Ias. *in l. ait prætor. col.* 3. *ff. de iureiuran.* elegāter per Couar. *vbi supr.* qui multa cumulat, & aliquid infra.
Filius † vero naturalis, qualis est ille qui nascitur de concubina, 10
vel ex ea cum qua matrimonium contrahi potest, vt declarant Alciat. *lib.* 4. *parergon. c.* 5. & plene Didacus, *vbi supra, in* §. 4. *cap.* 8. Abb. *in c. per venerabilem, qui filii sint illegitimi.* Roderic. Suares *in lib.* 1. *titu.* 6. *lib.* 3. *fori.* Ias. *cons.* 51. *lib.* 3. *l.* 11. *Tauri.* Fortun. *de vltimo fine. illatione.* 8. Præpositus *in cap. tanta. num.* 6. *qui filii sint legitimi,*
vbi Abb. *colum. fin.* qui censet † non tam fauendum esse filio natu- 11
rali nato ex concubina domi retenta, quam si nasceretur ex ea, quæ domi retenta non erat, quem in hoc sequitur ipse Didacus *lib.* 4 *decret. part.* 2. *cap.* 8. §. 4. *num* 4. sed errant: nam hac in re finis, scopulusque, quo tendit, ius ciuile ostendit, vt liberi quo certiores sunt, nostri eo citius & plenius ad successiones nostras admittantur, non sic in eis, qui magis incerti sunt, vnde cum longe certiores sint liberi suscepti ex concubina, domi retenta,

quam

quam illi qui suscepti putantur ex concubina, quæ seorsum degit, *arg. l. filium eum diffinimus ff. de his qui sui vel alie. iur. l. si vicinis. C. de nupt.* consequens est, vt ius & priuilegia filii naturalis potius consequatur filius natus ex concubina domi retenta, quam natus ex ea, quæ seorsum habitat, *arg. l. 11. tit. 13. part. 6* quæ hanc decidit controuersiam.

12 Vnde † filius naturalis, & filius nothus ex testamento patris omnia capere possunt, non secus quam quilibet extraneus caperet. Alciat. *lib. 4. parergon cap. 5.* Salicet. *in authen. ex complex. C. de incestis nuptiis.* Didacus de Couarru. *vbi supra*, licet contrarium tenuerint Bart. *in l. si. ff. quibus vt indig.* Alber. *in rub. C. de natu. libe.* Oldr. *cons. 169.* quorum opinio nulla ratione defendi potest, cum nothis nullum vitium obiici posset præterquam quod eorum cognatio erga patrem incerta sit, sed longe magis certum est, extraneum heredem nullum ius cognationis habere erga testatorem, à quo tamẽ ex asse heres institui potest. Nothi autem dicuntur, qui ex meretricibus, vel scortis nascũtur, secundũ ipsum Didacum & Alciat. *vbi supra*, licet aliter capiatur nothus *in l. 1.*
13 *tit. 15. part. 4.* & licet in successione † ex testamento nothi & naturales æquiparentur, secus tamen est in successione ab intestato, nam ab intestato naturalis consequitur duas vncias, *iuxta distinctionem auth. licet. C. de natur. lib. auth. quib. mod. naturales efficiantur sui. §. fin. & §. si quis autem defunctus.* Nothus verus ab intesta-
14 to nihil consequitur à patre. *vt in d. authen. §. si vero effuse.* † filius vero bastardus idem esse intelligitur, quod filius naturalis. Decius *cons. 433. Glo. in rub. ff. de concubinis.* Ludou. de Sardis, *in tractat. de legitimatione 2. par. q. 1. lib. 2.* Alex. *cons. 128. col. pen. li. 1.* quos refert, & sequitur ipse Didacus, *vbi supra*, & ita intelligenda est secundum eum *l. 9. Tauri.*

15 Filius † ergo naturalis ab intestato capere potest duas tantum vncias *iuxta distinctionem d. authentica licet, l. vlti. tit. 13. par. 6.* Glo. Panorm. & reliqui *in d. c. tanta, qui filii sint legitimi.* Limita primo si supersint filii legitimi, *vt d. iuribus.* Idem si supersint filii legitimati. Bald. *in l. eam quam. C. de fideicom. num. 26.* & in simili per eundem. *in l. cum acutissimi. num. 7 eod tit.* Idem Bald. *in l. quisquis. C. ad leg. Iuliam maiest.* Tertio limita, nisi supersint filii adoptiui, secundum Ioan. Bapt. de S. Seuerino, *in l. si qua illustris. C. ad Orfitianum. col. 19.* Nicolaus de Vbaldis, *in tractatu de successionib. ab intest. colum, 11.* nam cum hi succedant contra testamentum. *vt in §. adoptiui. Instit. de exheredatione liberorum. l. certum. ff. de iniust. rup. l. 2. ti. 1. part. 6.* multo facilius ab intesta. admittentur exclusis naturalibus. *vt in §. eadem. Instit. de hered. ab intest. l. in arenam. C. de inoff. testam.* Quarto limita, nisi supersit vxor ipsius parentis, *vt in d. auth. licet,* quod hodie iure regio immutatum est. *l. 9. ti. 13. par. 6.* Quinto limita, vt naturalis excludatur per coniugem vel filium legi-

legitimum, etiam si hereditatem patris repudiet secundum Imo. & Ripam *nu. 6. in l. Lucius ff. de vulg.* cuius contrarium tenet Alexand. *ibi, col.* 3. Didacus vero, *vbi supra*, nihil firmat & quidem in terminis iuris communis verior videtur opinio Imol. & Ripæ, quia etiam post repudiationem legitimorum durat causa exclusionis, quæ licet præsentia ipsius vxoris, sed in terminis iuris regii indubitanter vera est opinio Alex. vt legitimis repudiantibus fiat locus naturalibus, licet supersit vxor. *l. 2. §. si sint. ff. ad Tertul. argu. l. 6. titul.* 13. *part. 6.* Stat † ergo vt naturalis patri potest suc- 16
cedere secundum dictam distinctionem, secundum quam etiam succedit nepos legitimus ex filio naturali tantum. *l. fi. C. de natur. libe.* vbi Cynus & Odofredus *c. causam. qua* 1. *c. lator. &c. ex tenore qui filii sint legitimi.* Decius *in cons.* 311. Bal. *in l. fin. C. de verbor. signif.* Ang. *in auth. de heredibus ab intesta. §. reliquum.* Bal. & Salicet. *in d. l. fi.* Azo. *in summa. C. de natu. lib.* Ioan. Bapt. *in d. l. si qua illustris. col.* 19. qui sentiunt † quod talis nepos legitimus ex filio naturali exclu- 17
ditur a liberis legitimis, & ab vxore parentis, quid verum de iure ciuili, de iure vero regio a legitimis excluditur, non autem ab vxore. *d. l. 9 tit. 13. part. 6.* Ex testamento vero potest pater vnciam relinquere liberis naturalibus, legitima etiam prole existente. *l. 8. titu. 13. part. 6. l. 2. cum authent. ibi posita. C. de nat. liber.* quod si descendentes non sint legitimi, licet existant ascendentes, potest pater filium naturalem heredem vniuersalem instituere, dummodo legitimam partem parentibus relinquat. *authen. licet iuncta Glo. communiter approbata. d. l. 8. tit. 13. part. 6.* Intellige tamen tertiam partem bonorum legitimam esse parentis, *& in authen. nouissima. C. de inoff. testa.* quod iure regio immutatum est, vt pater heredem vniuersalem possit filium naturalem facere nihilo parentibus relicto. *l. 10. Tauri.*

Quod procedit etiam in testamento imperfecto in terminis 18
iuris communis. Guiliel. Bened. *in c. Raynu. de testa in verbo. testa. 1. num.* 83. & est communis opinio secundum Didacum, vbi supra. *num.* 13. contra Alex. *in l. ex facto. §. si quis rogatus. num.* 45. *ff. ad Trebell.* Iason *in l. hac consultissima. §. ex imperfecto. num. 4. C. de inofficio. testament.* sed de iure regio. *d. §. ex imperfecto.* correctus est. *per l. 3. Tauri.* secundum Micha. Cifon. *ibidem.* & secundum Didacum *vbi supra*, filius tamen naturalis cum filiis legitimis matri intestatæ succedit. *l. si qua illustris. ff. ad Orfi. l. 11. titu. 13. part. 6.* vbi redditur bona ratio, etiam si mater sit illustris. *Ang. in §. nouissima. instit. ad Orphi.* & est communis opinio secundum Didacum, *vbi supra*, quod durum visum est ipsi Didaco, *vbi supra*, quod iure regio immutatum est. *l. 9. Tauri.* Sed licet filius naturalis possit succedere tam ex testamento, quam ab intestato secundum prędictam distinctionem, tamen contra testamentum patris nunquam succedit. *gloss. in l. 1. in princ. ff. de contra tab.* Didacus de Segura

in l.

in l.cohæredi. §.cum filia.colum.14. ff. de vulg. & est communis opinio, vt diximus.

Cæterum contra testamentum matris querelam mouere possunt, non secus quam legitimi. *l. si suspecta.§.1 vbi glo. ff. de inoff. testam. gloss. & Pau. in d.l. si qua illustris. per rationem redditam in l. 11. tit.13.par.6.* quod in legitimatis per rescriptum, an & vt procedat, traditur per nostrates *in l.12. Tauri.*

19 Illud autem notandum est, quod † in quibus casibus filii legitimi, quales sunt spurii vel naturales, non possunt heredes institui, id intelligendum est, pure heredes institui non posse, sub hac vero conditione, si à principe legitimentur, institui possunt secundum communem sententiam, quam tenent Bal. *in l.1. nu.17. C. de instit. & substit.* Socin. *in l.quidam relegatus.nu.*11. vbi Lud. Lusitanus *col.11.ff.de reb.dub.* Curt. iunior. *cons.*184.*lib.2.n.*4. Ioan. Lup. *in repet. rubricæ de donationibus inter virum.§.29.n.4.* Aret. *cons.*155. quos refert, & sequitur Emanuel de Costa *in l. Gallus. §. & quid si tantum.in 2.par.num.172,ff.de lib. & posth.arg.in l.tempus.ff.de hered. instit.l.1.l.quid sponsa.C.de dona.ante nuptias.*

20 Quod autem dicebamus supra *num.9.* spurium † à parte nihil capere posse, ampliatur *per l.fin tit.3.lib.5.ordin.ibi, no ayan ni heredem los breues de los dichos clerigos suas padres ni de otros parentes algunos ino vala manda ni donacionni vendida que los dho clerigos parentes les hisierena ora nide aqui adelante.* Quorum verborum sensus est in rem ipsam factam videri prohibitionem, vt nullo tit. inter viuos aut vltimæ voluntatis lucratiuo aut oneroso capere posint, quod & probat *l.22.tit.3,lib.1.ordin.* ergo bona ipsorum clericorum capere nō potuerunt etiam ex interuallo, quasi prohibitio sit in rem, quod notandum ad omnia quæ diximus supra *n. 9.* pro nobis *d. l. fi. ibi à orani de aqui à delante.* An autē ab alio, qui non esset cognatus clerici, capere posint bona ipsorū clericorum, & puto nō posse, quasi hæc prohibitio in rem esse videatur, *vt d.l.fi. & d. l.22.* quod euidentius suadetur quam longe demonstratione egeat, nā licet dictæ leges ea videantur niti ratione, quod spurius in numero cognatorum computari nō deberet quoad legitimas, sicq; patri intestato vel eius cognatis intestatis succedere non debeat, tamē nec ex testamento iisdem succedere potest, *per dd.ll.* & præterea etiam ex contractu oneroso bona patris habere non potest de manu ipsius patris, vel eorum cognatorum, quorsum ergo tendit vetare ne capiat titulo emptionis, cum tantum abscesserit quantum accesserit, per quod ipse locupletior non fiet, sicq; cessabit ratio illarum legum, quid enim interest, vtrū ille res illas, an alias æque bonas emat, & cōsequatur, nempe, quia lex præsumit hoc casu viliori precio vel nullo veri simulatam venditionem, intellexitq; proniores facilioresq; esse homines in reb. alienis concedendis, licet eas acquirere possent,

quam

quam in suismet rebus à se separandis, *argum. l. vnum ex familia, §. si rem ff de leg. 2. l. qui aut. in prin. & §. 1. ff qua in fraud. cred.* Quasi suum cuique pulchrũ, vnde si a clerico sum institutus simpliciter, & nulla tacita aut expressa fide pstita, præsensi tamẽ ex clerici animo esse, vt ejus filio spurio ea bona restituerem, tũc longè facilius proniusq; eadem clerici bona spurio filio tradam, quam quæ mea antea erant, est enim, vt ait Ouid.

Est amor & rerum cunctis tutela suarum.

Vnde lex ne hoc modo spurij ditescerent successoresque parentum clericorum fierent, consultum prospectumq; voluit, ne vllo modo res parentum ad eos cõuolare possent, ẽt titulo oneroso, & licet leges illæ regiæ expressim vetuerint, ne tales res de manu ipsorum parentum aut eorũ cognatorum in tales spurios cõferantur, tamẽ est ex mente ẽt & sentẽtia illarum legum, vt nec etiam de manu extraneorum ad eos cõferantur, vnde licet disertissimus Didac. Couar. *in 4. decret. par. 2. n. 5* post Lupũ *in rubr. de donat. §. 30. n. 14.* & Anani. *consi. 13.* & Bal. *in l. eam quam. C. de fideicom. nu.* 40. quos ipse refert, & sequitur, intellexerit ꝙ extraneus, qui patri successit, si in continenti filio suo restitueret, præsumeretur fraus, † sicq; nõ liceret, nõ sic si ex interuallo, nam tunc 21
fas esset quasi fraus nulla pręsumeretur, id saltem in terminis juris regij admittendum nõ est, quia menti illarum legum aduersatur, quarum prohibitio in res ipsas ipsius clerici esse videtur, vt nec ex interuallo eas capere possit, nõ magis q̃ incontinenti.

Illud † autem dubium est, an is spurius bona à parente sibi 22
donata possit obtinere tutus in foro animæ, & quid si sibi relicta essent? & Didacus, *vbi supra*, ait non posse, quia l. justissima horum bonorum incapax est, ergo, inquit, ab eis abstinere tenetur, id quod mihi nullo jure probatur, nam licet ipse Didacus, vt pręsentio, cogitauerit, leges illas ligarę in foro animæ, tamẽ nos didicimus nõ ligare, nisi cum id exprimunt vel obligant ipso facto, vel ipso jure, vt innumeris legibus, præsertim in regijs, probauimus supra §. 32. *n.* 32 & *n.* 15. *cum plurib. seq. & num.* 46. *& num.* 37. Pro nobis tex. egregius *in l. pen. & fin. iuncta l. 2. ff. de crim. expil. hæred.* Facit, quia successiones sunt de mero jure positiuo, *vt diximus supra, §. 1. in pr.* quod indubitanter verum, si ea clerici bona nullus capere velit. Idem si vellent, si tamen ipse jure donationis vel venditionis ea bona à patre accepit, quia licet ipse dominiũ vt incapax non quæsierit: tamen dominium ab ipso patre viuẽte recessit, ipseq; filius habet illorum bonorum naturalem possessionem, aut naturalẽ apprehensionem seu detẽtationem, non secus quam si pater ea bona pro derelicto habuisset, *vt in terminis l. 1. & 2. ff pro derelicto l. si quis vi. §. differentia ff. de acquir. possessio.* eaque sic derelicta & abjecta spurius cepisset, quo casu dominium a patre abscessit, licet in eum non fuerit translatum, ca-

in l.cohæredi. §.cum filia.colum.14. ff. de vulg. & est communis opinio, vt diximus.

Cæterum contra testamentum matris querelam mouere possunt, non secus quam legitimi. *l. si suspecta.§.1. vbi glo. ff.de inoff. testam.gloss. & Pau. in d.l. si qua illustris. per rationem redditam in l. 11. tit.13.par.6.* quod in legitimatis per rescriptum, an & vt procedat, traditur per nostrates *in l.12. Tauri.*

19 Illud autem notandum est, quod † in quibus casibus filii legitimi, quales sunt spurii vel naturales, non possunt heredes institui, id intelligendum est, pure heredes institui non posse, sub hac vero conditione, si à principe legitimentur, institui possunt secundum communem sententiam, quam tenent Bal. *in l.1. nu.17. C.de instit. & substit.* Socin. *in l.quidam relegatus.nu.*11. vbi Lud. Lusitanus *col.11.ff.de reb.dub.* Curt.iunior.*cons.*184.*lib.2.n.4.* Ioan.Lup. *in repet.rubricæ de donationibus inter virum.§.29.n.4.* Aret. *cons.*155. quos refert, & sequitur Emanuel de Costa *in l.Gallus. §. & quid si tantum.in 2.par.num.172.ff.de lib. & posth.arg.in l.tempus.ff.de hered. instit.l.1.l.quid sponsa.C.de dona.ante nuptias.*

20 Quod autem dicebamus supra *num.9.* spurium † à parte nihil capere posse, ampliatur *per l.fin tit.3.lib.5.ordin.ibi, no ayan ni heredem los breues de los dichos clerigos suas padres ni de otros parentes algunos ino vala manda ni donacionni vendida que los dho clerigos parentes les hisierena ora nide aqui adelante.* Quorum verborum sensus est in rem ipsam factam videri prohibitionem, vt nullo tit. inter viuos aut vltimæ voluntatis lucratiuo aut oneroso capere posint, quod & probat *l.22.tit.3,lib.1.ordin.* ergo bona ipsorum clericorum capere nō potuerunt etiam ex interuallo, quasi prohibitio sit in rem, quod notandum ad omnia quæ diximus supra *n. 9.* pro nobis *d. l. fi. ibi à orani de aqui à delante.* An autē ab alio, qui non esset cognatus clerici, capere posint bona ipsorū clericorum, & puto nō posse, quasi hæc prohibitio in rem esse videatur, *vt d.l.fi. & d.l.22.* quod euidentius suadetur quam longe demonstratione egeat, nā licet dictæ leges ea videantur niti ratione, quod spurius in numero cognatorum computari nō deberet quoad legitimas, sicq; patri intestato vel eius cognatis intestatis succedere non debeat, tamē nec ex testamento iisdem succedere potest, *per dd.ll.* & præterea etiam ex contractu oneroso bona patris habere non potest de manu ipsius patris, vel eorum cognatorum, quorsum ergo tendit vetare ne capiat titulo emptionis, cum tantum abscesserit quantum accesserit, per quod ipse locupletior non fiet, sicq; cessabit ratio illarum legum, quid enim interest, vtrū ille res illas, an alias æque bonas emat, & cōsequatur, nempe, quia lex præsumit hoc casu viliori precio vel nullo veri simulatam venditionem, intellexitq; proniores facilioresq; esse homines in reb.alienis concedendis, licet eas acquirere possent,

quam

quam in suismet rebus à se separandis, *argum. l. vnum ex familia, §. si rem ff de leg. 2. l. qui aut. in prin. & §. 1. ff qua in fraud. cred.* Quasi suum cuique pulchrū, vnde si a clerico sum institutus simpliciter, & nulla tacita aut expressa fide pstita, præsensi tamē ex clerici animo esse, vt ejus filio spurio ea bona restituerem, tūc longè facilius proniusq; eadem clerici bona spurio filio tradam, quam quæ mea antea erant, est enim, vt ait Ouid.

Est amor & rerum cunctis tutela suarum.

Vnde lex ne hoc modo spurij ditescerent successoresque parentum clericorum fierent, consultum prospecturnq; voluit, ne vllo modo res parentum ad eos cōuolare possent, ēt titulo oneroso, & licet leges illæ regiæ expressim vetuerint, ne tales res de manu ipsorum parentum aut eorū cognatorum in tales spurios cōferantur, tamē est ex mente ēt & sentētia illarum legum, vt nec etiam de manu extraneorum ad eos cōferantur, vnde licet disertissimus Didac. Couar. *in 4. decret. par. 2. n. 5* post Lupū *in rubr. de donat. §. 30. n. 14.* & Anani. *consi. 13.* & Bal. *in l. eam quam. C. de fideicom. nu. 40.* quos ipse refert, & sequitur, intellexerit ꝙ extraneus, qui patri successit, si in continenti filio suo restitueret, præsumeretur fraus, † sicq; nō liceret, nō sic si ex interuallo, nam tunc 11 fas esset quasi fraus nulla præsumeretur, id saltem in terminis juris regij admittendum nō est, quia menti illarum legum aduersatur, quarum prohibitio in res ipsas ipsius clerici esse videtur, vt nec ex interuallo eas capere possit, nō magis q̄ incontinenti.

Illud † autem dubium est, an is spurius bona à parente sibi 12 donata possit obtinere tutus in foro animæ, & quid si sibi relicta essent? & Didacus, *vbi supra*, ait non posse, quia l. justissima horum bonorum incapax est, ergo, inquit, ab eis abstinere tenetur, id quod mihi nullo jure probatur, nam licet ipse Didacus, vt præsentio, cogitauerit, leges illas ligare in foro animæ, tamē nos didicimus nō ligare, nisi cum id exprimunt vel obligant ipso facto, vel ipso jure, vt innumeris legibus, præsertim in regijs, probauimus supra §. 32. *n.* 32 & *n.* 15. *cum plurib. seq. & num.* 46. *& num.* 37. Pro nobis tex. egregius *in l. pen. & fin. iuncta l. 2. ff. de crim. expil. hared.* Facit, quia successiones sunt de mero jure positiuo, *vt diximus supra, §. 1. in pr.* quod indubitanter verum, si ea clerici bona nullus capere velit. Idem si vellent, si tamen ipse jure donationis vel venditionis ea bona à patre accepit, quia licet ipse dominiū vt incapax non quæsierit: tamen dominium ab ipso patre viuēte recessit, ipseq; filius habet illorum bonorum naturalem possessionem, aut naturalē apprehensionem seu detētationem, non secus quam si pater ea bona pro derelicto habuisset, *vt in terminis l. 1. & 2. ff pro derelicto l. si quis vi. §. differentia ff. de acquir. possessio.* eaque sic derelicta & abjecta spurius cepisset, quo casu dominium a patre abscessit, licet in eum non fuerit translatum, ca-

terum quia abscessit se viuo, neque ad hæredes ipsius legitimos pertinent, nisi bona tantum, quæ mortis tempore reliquerat, *l. hæreditas. ff. de verb. sign. l. nihil cod. titul.* Bartol. & omnes *in rubr. ff. de acquir. hæred.* superest, vt hæc bona captare nullo jure possint licet fiscus fortè posset quasi vacantia. quod si clericus hęc bona spurio in testamento reliquisset, tunc magis est vt teneretur in
23 foro animæ denuntiare legitimis, quibus jus est ea petendi † Vnde infero suspectum esse quod ipse Didacus, *vbi supra*, ait, vt si hæres scriptus, qui tacitam fidem accommodauit, spurio bona tradiderit, is spurius tutus sit, licet hæres ipse mortaliter non peccauerit, & quod hæres mortaliter nō peccauerit, quia id expressim lege nō cauetur, tenendum est, vt jam admonuimus, cōtra ipsum Didacum. † Quod a tutus sit spurius, nō est verum simpliciter, sed eo tantum casu, quo fisco denuntiauerit, & is accipere noluerit, *arg. l. delata ff. de verb. sign.* nam vt fratris mei intestati extraneus inscio me occupatam teneret, nec mihi denuntiaret, prædo videretur. *l. prædonis. ff. de peti. hæred.* ita & hoc casu idem foret si is spurius, quem jure regio horum bonorum incapacem dicimus, id fisco non denunciaret, licet in terminis juris communis non jam expeditum esset.

24

Subinfertur verum non esse quod ipse Didacus, *vbi supra*, ait, dum cōtendit, quod hæres, qui tacitam fidem accommodauit, nō peccat, licet fisco sese nō deferat, quia, inquit, verus hæres & dominus aditione hæreditatis efficitur, licet propter illum delictum in pœnam delicti, lex talem hæreditatem fisco accōmodauerit. *l. 1. C. de his quib. vt indig. l. ita fidei. l. non intelligitur. ff. de iure fisci*, cujus contrarium, vt & ipse fatetur, tenent Bart. *in l. fin. ff. quib. vt indig.* Segura *in l. cohæredi. §. cum filia. ff. de vulg.* Sed longè verior est sententia Bartol. quia tempore mortis clerici illius, cujus de successione agitur, jam hæres ille, qui tacitam fidem accommodauit, incapax propter illud delictum factus fuerat hęreditatis illius, vnde eam adeundo ejus dominium non quęsiuit, nō magis quam si reuera institutus nō esset, vnde jure prædo appellatur, *d. l. non intelligitur*, debuitq; denunciare fisco, qui ex lege ad eam inuitatus fuit.

Vnde quod ipse ait ibidem post Fortu. quem allegat *in l. iurisgentium. §. prætor ait, notabili 3. ff. de pact.* vt hæres, qui tacitam fidē accommodauit, eam restituere non teneatur filio spurio, verum est, fisco tamen sine dubio tenetur, & puto eum peccasse mentitumque fuisse simul ac tacitam illam fidem accommodauit, quia promisit impossibile, quod erat & vetitum de jure, ergo, &c. *vt l. nepos Proculo ff. de verbor. significat.* Vnde si hęres, qui tacitam fidem accommodauit, jurauit se id non denunciaturum, sunt qui putent non aliter quam ad postulationem judicis debere id patefacere, quia juramentū intelligitur excepta autorita-

ritate superioris, Felin. *in cap. intimauit, de testib.* Mart. Naua. *in c. inter verba. 11. q. 3. par. vltim. corol.* 65. quod negat disertus Couarr. *vbi supra num.* 10. nisi sub quadam distinctione. Nos autem tenemus hæredem id denunciare debere etiam citra vllam judicis postulationem, neque de perjurio curandum, quia cum is jurauerit turpe quid, & de jure impossibile, statim perjurus fuit, neque id perjurium per ejus taciturnitatem leniretur aut purgaretur, vnde furtum illi perjurio accedere non debet, sed longè satius rem alienam patefieri, vnde apparet ipsius Didaci opinio longius à veritatis tramite abscedere, dum tenuit denunciare non debere etiam ad judicis postulationem, nisi infammatus esset, aut judicio notatus, vt autem possit clericus in filios spurios bona sua cõferre, plures modos & cauteias tradunt Bart. & alij *in d. l. fin ff. de his quib. vt indig* disertus Didac. *vbi supra*, qui subdit, vix illum reperiri satis tutũ in foro animæ, qua de re forte postea dicemus.

Illud autem dubium est, † quonam modo leges ciuiles possint cõprehendere & ligare personas clericorũ, dũ disponunt, vt si hæredes fecerint laicos data fide de tali hæreditate filijs ipsorum clericorum spuriis restituenda talis hæreditas fisco deferatur, *vt in* 22. *tit.* 3. *lib.* 3. *ordin. l. fin. tit.* 3. *lib.* 5. *ordin.* cum id videatur egredi jurisdictionis ciuilis notissimos terminos, sed sanè nos semper tenuimus leges ciuiles personas clericorum, non secus quam laicorum comprehendere, quasi jus ciuile & canonicum vnum idemque sit in omnibus præter specialiter excepta, vnde leges ciuiles clericos comprehendunt non aliter atque leges canonicæ, vt fusius *in* §. 26. *nu* 53. *(sicq; declarantur dd. ll.) lib* 3 *de successionum creatione*, differuimus, id quod procedit si teneremus opin. existimantium, eandem quoque prohibitionem vrgere etiã de jure communi Romanorum, nam cum jure nostro Hispanorum nullam societatem jus canonicũ coisse plus quam manifestum est. 25

SVMMARIA.

1 *Captiui, obsides, & similes non testantur.*
2 *Surdus & mutus non possunt testari.*
3 *Miles & mutus & surdus testantur cum communi contra nouissimos. Declaratio l. 2. tit. 15. lib. 2 ordin.*
4 *Miles etiam hodie surdus & mutus testatur, cum cõmuni contra Cun. Ias. & alios.*
5 *Lex generaliter loquens non comprehendit personas peculiare priuilegium habentes in illa materia.*
L. 1. tit. 4. lib. 1. ordin.
Mandatum generale non comprehendit specialiter prouisa.
6 *Surdus mutusq; natura ex dispensatione principis testatur cum Roma. Alex. Cino, contra Cuma. Paul. Aret. Ias. & alios.*
7 *Surdus & mutus natura n[illegible]*

testantur etiam ad pias causas, cum Bal. Rom. las contra Alex. & Dec.

8 *Mutus qui illam solam vocem exprimere potest, sic, vel non, testari potest.*

Declaratio l tertia, tit. decimiqnti, lib secundi ordin.

9 *Cacus non testatur nisi cum obseruatione sua peculiari. Lex. 3. Tauri.*

10 *Caci testamentum olim valebat licet non inciperet ab hæredis institutione, contra cõmunem. Idem etiam hodie contra communem.*

11 *Cacus inter liberos sine regulari solennitate testatur, cum cõmuni contra quam plures.*

12 *Intellectus l. 14. tit. 1. par. 6. Declaratio l secunda, tit. deciminquinti lib. 2. ordin.*

13 *Caci etiam iure communi requirit codicillus tantam solennitatem quantam testamentum, cum communi contra quam plures.*

14 *Caci codicillus iure regio tantam solennitatem requirit quantam testamentum, per l tertiam Tauri.*

15 *Caci testamentum minus solenne valet in 17. casib.*

16 *Caco an possit fieri exemplaris.*

17 *Cacus potest esse doctor vel testis.*

18 *Excellentia ratione dispensatur cum alias prohibitis.*

Decla. l. secund. tit. de los alcaldes libr. 2. ordin.

19 *Notorietas vbi est ibi examine comprobatione aut caussa cognitione opus non est.*

20 *Etymologia vocabuli nõ semper consideratur.*

CAP. CIII.

1 CAPITVLVS non potest facere testamẽtum, de jure communi. *l. eius in princ. ff. de capti. §. fin Instit. quib. non est perm. facere testam.* secundo, quia captiuus est seruus hostium. *§. serui 1. & § 2. Instit. de iure persona. l. manumissiones. ff. de iustit. & iur.* seruus autem nõ potest testari, *in princ. Inst. quib. non est permis. facere testa. l. filius. ff. de testament.* & captiuus nõ potest facere testamentum etiam jure militari *l facere. ff. de militar. testament. leg. 16 tit. 1. par. 6.* & obsides non possunt facere testara *l. obsides. ff. de testament.* Secundo quia æquiparantur captiuis. *l. diuus. ff. de iure fisci.* Legati tamen possunt facere testamẽtum, licet ab hostibus injuria detineantur. *l. qui à latronibus. §. 1 ff. de testament.* Secundo, quia cum contra jus gentium detineantur, serui fieri non possunt, sunt enim sancti, & inuiolabiles. *l sanctum. ff de rerum. diui. l. fi. de legi.* Et à latronibus captus potest facere testamentum, *l. quia latronibus. ff. de testam.* Secũdo, quia nõ fiunt serui, *vt l. cum hæredes. §. fin. ff. de acquir. pos. l 1. & 2 ff. de libe. hom. exhib.* Et captiuus non potest facere codicillos nisi in ciuitate testamentum fecisset. *l. in bello. §. codicilli. ff. de cap.* Secũdo, quia q nõ potest testari, nec potest codicillari. *l. diuus. §. codicillos. l. conficiẽtur. §. codicilli. ff de iure codicill.* sed testamẽtũ inuẽni in ciuitate factum nõ infirmatur p captiuitatem

tem superuenientem. Intellige primò, quando captus decessit apud hostem. Secundò, quia per legem fingitur mortuus tempore captiuitatis, *l. in omnibus. ff. de capt.* intellige secundò, quando reuersus fuit secundò, quia fingitur, nunquam fuisse apud hostes, *l. ratio. ff. de cap.* Idem in test. lib. *l. si nerem. §. 1. ff. de bon. liber.* idem in testament. pupillari, *l. lex cum Cornelia. de vulgar.* Idem, si capiatur hęres, qui postea reuersus sit, *l. captum. C. de capt.* Et in ijs testamentis datur Falcidia, *l. 1. §. lex Falcidia. ff. ad leg. Falcid.* & hæc omnia communiter recepta sunt in dictis locis. An autem captus, vel obses iudices esse possint iure regio, & videtur non posse, *arg. l. 3. tit. 15. lib. 2. ordin.* vbi, qui sui iuris non sunt, quales sunt prædicti, testari non possunt.

Surdus † & mutus olim testamentum facere non poterant, 2 *l. qui in potestate §. 1. l. si mutus. ff. de testam. l. Octaui §. 1. ff. vnde cognati l. ex facto. in prin. ff. de vulg.* & in dictis locis est receptissima opinio, præsertim per nouissimos *in d. l. ex facto. & in l. discretis. C. qui testam. fac. poss.* vbi per Cor. Alex. & Deci. post alios Socin. *cons. 20. abunde, lib. 4.* Dec. *consil. 371. num. 7.* hodie surdus & mutus simul, & à natura similiter, testari non possunt, *vt in d. l. discretis. & in §. item surdus. Instit. quibus non est permissum facere testamentum l. 13. tit. 1. part. 6.* si autem ex accidenti hæc vitia concurrant, vel si hæc vitia à natura, vel accidenti discreta sint, tunc testamentum fieri potest, secundum distinctionem text. *in d. l. 13. tit. 1. part. 6.* Limita, vt † non procedat in surdo & muto milite, qui iure veteri pote- 3 rat facere testamentum, ista est vera & communis opinio, quam probat text. *in l. iure militari.* & ibi communiter Doctores *ff. de militari testamento.* text *in § quinimo.* & ibi communiter Doctores *Instit. eod. tit.* gloss. *in §. item surdus in verbo, certe.* & ibi communiter Doctores *C. qui testamentum facere possunt.* Cynus, Salicet. Alex. & Ias. *col. 1. d. l. discretis.* Bal. & Ang. *in d. l. iure militari.* Decius *in d. l. discretis. col. 1.*

Contrarium tamen, vt iure veteri miles, mutus simul & surdus à natura non posset facere testamentum, sed demum eo casu tantum, quo ex accidenti hæc duo vitia concurrerent, sentiunt Marcus Anton. & Viglius *in d. §. quinimo.* quia non possunt comprehendere, vt voluntas militis, qui vtroque morbo laboraret à natura, intelligi & colligi posset, sed verior est communis sententia per text. *in l. in fraudem. § sicut. ff. de milit. testam.* vbi nuda voluntate quoquo modo intellecta, miles testamentum facere, & hæredem scribere potest, non secus quàm paganus posset nuda voluntate, vtcunque declarata, legatum scribere, *l. nutu. ff. de legat. 3* Ergo miles, licèt vtroque morbo laboret, cum nihilominus nutu, & signis voluntatem suam monstrare posset, superest, vt testari posset. Ad idem *l. milites. C. de testament. milit.* & Pinciæ vidimus mutum quendam, qui decessit anno Domini 1557.

qui scribere sciebat, & peccata sua confiteri, & chartis pictis ludere, & omnia, quæ populo fiebant, publicè intelligebat non secus, quàm reliqui. Surdus autem aut mutus etiam miles non posset esse iudex, *argument. l. 2. titul. 15. lib. 2. ordin. in sui generalitate.* quia lex generaliter loquens comprehendit personas etiam priuilegiatas, vt statim dicam, per quod ampliatur vtiliter *d. l. 2.*

Illud autem dubium est, an iure nouo *per d. l. discretis.* mutus, &
4 surdus † miles simul, & à natura possit testamentum facere, vt olim, an verò ius antiquum sit correctum, *per dict. l. discretis.* quod contra mentem & sententiam communis opinionis eorum, quos supra retulimus, firmant Cuman. *in dict. l. qui in potestate. §. 1.* quem refert & sequitur Iason *in d. l. discretis. colum. 1.* mouentur, quia lex generaliter loquens comprehendit personam militis, *l. in fraudem. §. fin. ff. de milit. testam.* sed errant: nam text. ille procedit, in quibus casibus miles non reperitur habere speciale priuilegium: secus autem est in specie nostra, in qua reperitur habere peculiare & speciale priuilegium, *vt in d. l. iure milit. & d. §.*
5 *quinimo.* Et † quod lex generaliter loquens non comprehendat personas habentes peculiare priuilegium in illa materia, de qua agitur, est vera & communis opinio, vt latè per Deci. *in l. hac consultissima. aliàs fin. C. qui testamen. fac. poss.* idem Decius *cons. 5.* idem Decius *in l. ex testamento. C. vnde liber.* Alciat. *lib. 4. Paradox. cap. 10.* Tiraquell. *de vtroq; retractu, in gloss. 14. num. 93. sentit gloss. 2. in d. l. hac consultissima.* Crottus *num. 18. in l. nemo potest. ff. de legat. 1.* vbi Annibal *num. 369.* & Ripa *num. 52.* Cuman. & Paul. *in d. l. hac consultissima.* Iason *in l. sicut certi num. 10. C. de testament. milit.* text. *in l. 3.* & ibi gloss. *C. de silentiariis. lib. 12.* quam gloss. reputat singularem Bald. *in cap. Ecclesia sancta Maria. 4. colum. de constit.* gloss. *in l. 2. §. legatis.* & ibi Bartol. *& in l. hæres absens.* & ibi Bartol. *ff. de iudiciis.* & tamen lex generalis comprehendit rusticos & mulieres, *l. 1. titul. 4. lib. 1. ordin.* vnde cum piissimus Princeps noster mandatum dedisset, bello sæuiente Gallico, vt à summis rationalibus oppida venderentur, ex facto sæpè consultus respondi, in tali mandato non comprehendi oppida, quæ in hac materia haberent speciale & peculiare priuilegium. Quod nota ad eam villam, seu oppidum, quod Monleon appellatur, quia, vt dicebatur, peculiare habebat priuilegium, ne posset alienari, idemque dicebatur in oppido illo, quod Hortaio appellatur. Secundò mouentur Ias. & Cuman. quia *in d. l. discretis* ratio falsitatis vitandæ, & voluntatis testatoris intelligendæ expressa est: quæ ratio viget in milite testante, non secus quàm in pagano, quod parum me mouet: nam in testamento cuiusque propter easdem rationes septem testes, & reliqua solennia regulariter desiderantur, *l. fin. C. de fideicommiss. l. iubemus. C. de testam.* quæ rationes, licet in testamento

mento militis, non secus quàm in testamento pagani vigeant, tamen nihilominus illæ solennitates militibus remittuntur, *per tot. ff. C. & Inst. de mil. testam.*

Illud autem dubium est, an surdus † mutusque simul à natura possit facere testamentum ex dispensatione Principis, quod negat Paul. *in d l. discretus.* idem Paul. & Cuman. *in l. qui in potestate. §. 1 ff. de testam.* 6

Contrarium tenet, & melius Alex. *in d. l discretus num. 4 per text. in d. §. quinimo. & in l. iure militari. ff. de milit. testam.* vbi per legem id introducitur: Ergo & per Principem ex certa scientia, & cum causæ cognitione introduci potest, *l 1. ff. de constit. princip. §. sed & quod principi. Instit. de iure nat.* & ita etiam tenent Cyn. & Roman. *in d. l. discretus.* licet contrarium teneat Ias. *ibid col. 2.* & Aret. *in l. si mutus ff. de testament.* & vera concordia est, quod aut ille testator nullum omnino sensum habebat, & tunc non valebit testamentum, nec Principis dispensatio, aut aliquem sensum habebat, & tunc valebit, aut dubitatur, & valuit, si ritè & rectè testetur, sin minus, secus, vt in simili diximus supra.

Item limita, vt † surdus simul & mutus etiam à natiuitate possit testari ad pias causas, secundum Bal. & Alex. & Dec. *nu. 12. in d. l. discretus per cap cum tibi. de testam.* 7

Contrarium & melius tenent Rom. & Ias. *col. 2 in prin. in d. l. discretus.* Bal. *in l. 1. col. 2. C. de sacr. eccl.* quia tale testamentum etiam libertatis fauore non valebit, *d. l. discretus* libertas autem piissima causa est, vt resoluit Ias. *in l. captatorias. C de testam. milit.*

Illud autem dubium est, an † mutus, qui nullam vocem articulatè emittere sciebat, nisi illam vocem, Si, aut illam vocem, Non, possit facere testamentum. & Corn. *cons. 29. abundè. lib. 4.* tenet, quod possit, quia communis opinio est, valere testamentum, quando alteri interroganti, Titiumne hæredem instituis? testator respondet, vel etiam instituo. gl & communiter Dd. *in l. iubemus. in verb. quemadmodũ. C. de testam. & dixi* s. Ergo, &c. Præterea stipulatio fieri non potest, nisi vtroque loquente, *l. 1. in prin. ff. de verborum obligat.* & tamen similis stipulatio valeret, *d. l. 1. ff. de verborum obligat. §. si quis ita.* Ergo, &c. Mutus tamen iure regio iudex esse non potest, *l. 2. titul. 15. lib. 2. ordin.* sin autem illam tantum vocem exprimere posset, Si, vel Non, dubitari potest, an iudex esse posset, & magis est, vt non possit, per rationem expressam *in d. l. 2.* 8

Cæcus † non potest facere testamentum secundum formam communem, nisi præterea adhibeat solennitatem, de qua *in l. hac consultissima. C. qui testam fac. poss. & in §. cæcus. Instit. quibus non est permissum facere testamen. l. 4. tit. 1. part. 6.* quod hodie immutatum est, *vt in l. 3. Tauri.* 9

Illud autem dubium est, an † ad validitatem testamenti cæci 10

oporteat testamentum incipere ab hæredis institutione de iure veteri,& quid de iure nouo, & in vtroque casu communis opinio est, oportere ab hæredis institutione incipere, vt per Deci.& alios *in d.l.hac consultissima.col.1.* sed in vtroque contraria sententia verior est, vt tenent Viglius *in d.§ cæcus.* & Emanuel à Costa *in l.Gallus.§.& quid si tantum ff.de lib & posthum. pag.108.* vt diximus s.& tangit Ias *in d l.hac consultissima col.2.*

11 An † autem cæcus inter liberos possit testari citra iuris solennitatem,vehementer controuersum est. & magis communis opinio est,vt solennitas, de qua *in d l.hac consultissima. C.qui testament.fac.poss.* non sit necessaria, cum cæcus testatur inter liberos, sed sufficiant duo testes, *vt in l fin C.famil.ercisc.l.hac consultissima.§.ex imperfecto. C.testament.* ita tenet Bald. *in d.l.hac consultissima. C.qui testamentum facere possunt.* & ibi Angel.Salicet.Paul. Alex.& Deci. *num 36.* & hanc dicit communem sententiam Iason *ibi,numer.4.* Secunda fuit opinio, vt tale testamentum desideret omnes solennitates, *de qua in d.l hac consultissima.* ita tenent Fulgos. & Roman. *ibidem.* & Cuman. *consil 100. si testator fecit primum testamentum.* Tertia fuit opinio Iasonis, *vbi supra,* dicentis, tale testamentum valere cum duobus testibus, dummodo adijciatur tabellio, vel tertius testis,loco tabellionis. Quartò relinquunt cogitandum, quales sunt Alber *in d.l.hac consultissima.* post Martinum de Fano,& alios,quos ipse refert. Quid dicendum? Veritas pendet illinc, vtrum lex generaliter loquens comprehendat personas priuilegiatas in materia illa, de qua agitur, qua in re veram & communem opinionem diximus esse, quod eas non comprehendat, vt supra,quo supposito,tota vis in eo sita esse videtur,secundum Doctores supra citatos,vt si *d.§ ex imperfecto* decisio videatur esse specialior, quam decisio *d.l. hac consultissima.* tunc sufficiant duo testes,quia generi per speciem derogatur, *l. vxorem.§.felicissimo.ff.de legat.3.cap.generi.de regul.iur.in 6.* alias secus. Sed præterea veritas pendet illinc, vtrum ante *d.l.hac consultissima.* cæcus posset testari,vel non, & quod antea testari posset, videtur, quia omnia censentur permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita, *l.nam nec non § quod eis.ff.ex quibus causis maiores.* sed cæcus nulla lege expressim vetitus reperitur testari: Ergo,&c.

12 Per contrarium,vt † expressim reperiatur testari prohibitus, facit text. *in §.cæcus. Instit.quibus non est permissum facere testamentum.* dum ait, cæcus autem non potest facere testamentum, nisi per obseruationem, quam lex Diui Iustini patris nostri introduxit.Idem probat text. *in l.14.tit.1.part.8.* dum ait: *El ciego non puede facer testamento fueras,vide,&c.* facit text. *in l. si non speciali. C.de testament. ibi,in conspectu testatoris & in l.si vnus. ibi, coram testatore. Cod. de testament.* Decius *consil.354. in casu.* & diximus supra: ergo

ergo cum hæc solennitas, vt testes videant testatorem, & videantur ab ipso in testamento cæci interuenire non possit, superest vt de genere prohibitorum esset cæcum testari, cum solenia adhibere non posset, adhuc tamen magis est, vt coram testatore, & testibus factum videatur testamētum, si testes intelligant, quod testator agebat, & testator intelligat testes esse præsentes, licet eos non videat, *argument. text in l. item proferre, § coram, ff. de arbitris.* & diximus supra latius, & per hoc magis est, vt cum nulla lege satis apertè cæcus testari vetetur, nec verisimile sit quod si prohibitus esset, non essent plures leges id nominatim declarantes, vt declarant in reliquis qui sunt testari prohibiti, intelligēdum sit, vt testari posset cæcus olim non secus quam hodie, non quidem in scriptis, sed tantum nuncupatiuè, *vt in dicta leg. hac consultissima*, in qua magis videtur, quod ius antiquum referatur cum aliqua adiectione, quam quod potestas testandi denuo introducatur, quo supposito, *cum dicto § ex imperfecto*, secundum communem sententiam procedat in testameto tam nuncupatiuo quam in scriptis, videtur comprehendere etiam testamentum cæci, quod per nuncupationem tantum fieri potest, & sic teneo quod sufficiant duo testes, *pro quo induco l. fin. C. famil. erciscun. ibi, quibuscunq; verbis, aut indiciis*, nam verba, & indicia emittere potest cæcus, non secus, quam reliqui. Amplia, vt procedat etiam si in testamento cæci liberi dispariter essent honorati, secundum Alexandr. & Decium *colum. fina. in dicta l. hac consultissima.* Curt. iun. *in dicto §. ex imperfecto, num. 2. dixi plene in simili supra.* Cæcus autem iudex esse non potest, *l. 2. titul. 15. lib. 2. ordin.* etiam inter liberos, argument. supradictorum, per quod *d. l. vtiliter.* ampliatur.

Illud autem dubium est, † an in codicillis factis à cæco debeant interuenire tot solennitates quot in testamento ipsius cæci, & Gloss. *in d. l. hac consultissima, in verbo, codicillis, secundum vnam opinionem* tenet quod sic, sequuntur Butrig. Fulg. Bal. Ang. Rom. Alexand. & alii communiter *ibidem per illum textum in versic. qua in eundem modum.* Contrarium tenet eadem Gloss. *ibidem* secundum aliam opinionem, quam sequuntur Salice. Paul. & Ias. ibidem, moti, quia nimis nouum eis videtur, vt tanta solennitas requiratur in codicillis, quanta requiritur in testamento, sed prior opinio verior est, *per text. apertum si non cauilletur, in dict. l. hac consultissima, in vers. qua in eundē modum.* † quod hodie iure regio expressim approbatum est in lege tertia Tauri. vt sic nouum videri non debeat, tantam solemnitatem requiri in codicillis, quanta requiritur in testamento aliquando. 13 14

Quid † autem in testamento cæci facto ad pias causas, an valeat sine solennitate, *de qua in d. l. hac consultissima*? & magis est vt sine illa solennitate valeat, cum interuentus solennitatis, *de qua* 15

officium ipsius Magisterii, ergo cessabit dispositio iurium quę in contrarium adduci possunt, *vt in l. adigere, in §. quamuis, de iure patron.* ratio enim legis magis consideranda est quam dictum, *vt in l. cum pater, in §. dulcissimis, de lega. secundo, in l. nomen filiarum, de lega. secundo, in l. hac actio, ff. de calumniato.* Confirmo & quarto, quia cæcus non prohibetur ab illo actu, cuius exercitium non impeditur ex defectu oculorum, vnde bene potest esse testis in aliis actibus, in quibus ex defectu visus non impeditur, puta in re perceptibili aliàs, quam sensu visus, vt si habet notas voces contrahentium, vt est Gloss. *in capitul. testes, 2. quæstio quarta,* est per Speculato. *in titul. de teste, in §. primo, versicul. sed nunc quid cæcus,* & per Panormitanum *in c. cum causam, in 6. column. de testib.* hinc etiam est, quod potest præstare auctoritatem ipsi pupillo contrahenti si sit tutor, *vt in lege & si tutor. ff. de auctor. præstand.* Ratio est, quia in huiusmodi actibus non impeditur, ex defectu visus, ergo non est prohibendus à magisterio, per quod officium illud exercere possit. Confirmatur hoc ex text. *in c. nisi cum pridem. versic. alia vero causa, de renuncia.* vbi debilitas, vel infirmitas corporis tunc demum est causa sufficiens ad hoc, quod Episcopus renunciet Episcopatui, quando ex huiusmodi defectu Episcopus est impotens ad exequendum officium Magisterii, minimè obstabit huiusmodi defectus, quin magisterium assequatur, maxime cum ex huiusmodi debilitate oculorum augeatur sibi fortitudo memoriæ, & intellectus, atq; vigor spiritus ad docendum, vt secundum Apostolum possit dicere, quia infirmior fortior factus sum, *vt in dict. c. nisi cum pridem,* & quod vergente deorsum conditione corporea, feruor spiritus in sublimiora conscendit, *in cap. 3. de renuntiatio. ad hoc bene facit text. in l. 2. §. quam senio, & in §.* corporis debilitas excusat aliquem ab honore, vel officio publico, quãdo ex tali imbecillitate redditur insufficiens ad executionem illius honoris, vel officii, sed si illud officium, vel honor possit geri ex consilio, & prudentià, non excusabitr ex infirmitante corporis, sic ergo in nostro casu, cũ ex ista oculorũ infirmitate noster cęcus non reddatur insufficiens, ad officium docendi, quod quippe officium geri potest ex consilio, & prudentia potius quam ex viribus corporis, non impedietur eadem infirmitate.

18 Præterea & quinto, quamuis vnus defectus sit potens ad impediendum aliquem ab aliquo honore, si tamen ille defectus potest suppleri ex aliqua perfectione patientis illum defectum, talis defectus non obstabit patienti, *text. est in præallega. capi. nisi cum pridem, §. pro defectu, iuncto text. in c. cum in cunctis, de electione. & in cap. fin. de ætate, & qualit.* vbi defectus scientiæ non solum impedit promouendum in Episcopum, sed deiicit iam promotum, si tamen defectus ille suppleatur charitate, nõ obstabit promo-

promouendo, vel promoto. Bene facit ad id text. *in c. de illis*, & *in c fin. de sponsa. impube.* vbi defectus ætatis in matrimonio contrahendo suppletur ex perfectione prudentiæ, ad idem tex *in l. 2. C. si minor se maiorem dixerit*, de quo per Ioan. *in praallegat. c. de illis.* Verum in exemplari substitutione, vt paulo ante dicebamus, vix est vt hæc vitia possint suppleri cum si parentibus concedas hanc facultatem, vt exemplariter cœco substituant, tunc ipsi cœco, qui per se ipsum testari potest, facultas testandi auferatur, per quod ipsi iniuria fieret, *contra l. ex facto, in princ. ff. de vulga. & pupill.* Redeundo ad prælibatum articulum an cœcus ad honores possit admitti, quod dixi admittendum in illo cœco, præsertim de quo mentionem habuimus.

Præterea in dicto cœco ponebatur excellens artis peritia, quæ quidem operatur quod persona alias prohibita ab aliquo actu admittatur ad illũ, hinc est ꝙ quamuis mulier prohibeatur esse arbitrix, *vt in l. cum leg. ff. de arbit. & in l. si. C. eo & in c. mulierem. 22. q. 5.* si tamen mulier est persona excellens, bene poterit esse arbitrix, vt per Specul. *in titul. de arbitrio. §. 2 in princip. argumen. in c. dilecti, de arbitris, & in c. cum deuotissimam. 2. q. 2.* hinc est, quod licet antiquior sit præferendus in dignitatibus & honoribus, *vt in l. fin. C. de tyronibus. lib. 11. & in l. semper. ff. de iure immunitatis.* si tamen iuniores sunt excellentiores, præferendi sunt antiquioribus, *vt in auth. de monachis. in §. ordinem. collat.* 1. Et quamuis statuto caueatur, quod ad lecturam ordinariam non possit deputari Doctor aliquis minor quadraginta annis, tale statutum non vindicaret locũ in Doctore valde excellenti, licet sit minor, quia propter excellentiam magnam receditur à statuto, ita singulariter Bald. *in l. sed & reprobari. in versi. valde tamen disciplinati ff. de excusat. tutor.* Idem tenet Ang. *in l. si cum dies, in §. si arbiter. ff. de arbit.* refert, & sequitur Alex *in l. cum quid, in prima col. ff. si certum petat.* Vnde licet mulier regulariter iure regio iudex esse nequeat. *l. 2. tit. de los alcaldes, lib. secundo ordinamen.* tamen si sit excellentis virtutis, & peritiæ, forte poterit, stat ergo ex superioribus recedi debere à regulis iuris ob insignem peritiam eius viri, de cuius receptione, vel exclusione agebatur, quasi hoc in casu regulæ prohibitoriæ locum non vendicent, & ita obtentum fuit in illo cœco, de quo mentionem habuimus, & merito, præsertim quia in præfato cœco ponebatur notoria artis peritia. Et notus † sine 19
examinatione recipitur, sufficit enim testimonium populi pro examine, vt est tex, & ibi Glo. *in cap. nullus. 24. distin.* ad idem tex, *in c. proposuit, de appellatio.* vbi Panorm. notat quod scholaris notorie petitus potest Doctorari sine examine, vel saltem cum modico examine, pro forma, Rei enim demonstratæ frustra fit demonstratio, *vt in l. 1. §. final. ff. de dote prælegat. & in d. l. 1. ff. de in integrum restitut.* vnde quamuis Romæ in admittendis auditoribus

præce-

& Micha. Cifon. *in d. l. 55. versic. quarto dubitatur.* post Ioan. Lup. quem allegat, & Bald. nouell. firmat iuramento validari talem contractum, aut quasi, quod omnino nego, cum id iuramentum inferat læsioné marito in honore, & etiam in bonis, quia omnia quæsita constante matrimonio ipse participat. *l. 1. & 2. & l. fin. tit. 4. lib. 5. ordinament.* cuius iuris iuramentum vxoris nocere non potuit. *c. 2 de pact. in 6. c. cum contingat, de iureiuran. c. licet mulieres. eod. tit. in 6.* nec iurandum de periurio vxoris, quæ illum contractum se seruaturam iurauit, nam iurauit impossibile & consequenter statim peierauit. *arg. l. nepos Proculo ff. de verb. signi.* nisi eam salues intelligendo soluto matrimonio obligatam ad obseruantiam iuramenti, quod licet verum esset, quod non firmo, interea tamen contractus esset infirmus, aut in pendenti, qua de re alibi fusius.

Denique, quod vxor iure regio possit testari, tenet in specie Micha. Cifon. *in d l. 5. versio. 19.* post Baldum quem allegat *in l. si curatorem habens. C. de in integrum restit. & in l. velles, necne. C. de reuocand. donatio.*

4 Quid autem † si ea mulier nupta luxuriata est, an per hoc amittat testamenti factionem? mouet quæstionem, quod mulier luxuriose viuens prodigæ æquiparatur, vt alibi diximus, prodigus autem testari non potest. *l. is cui. ff de testament. facit*, quia bona quæsita constante matrimonio iure regio amittit. *l. fina. titu. 4. lib. 5. ordin.* & perdit dotem, secundum quosdam, vt per ipsum Mich. *in l. 14. Tauri.* quod non firmo, ad hoc magis est, vt
5 testari possit, † nec *d. l. fi.* debeat trahi ad hunc casum, cum sit pœnalis, ergo, &c. *vt l. antepenult. cum se. ff. de pœn. c. in pœnis de regul. iur. l. Arrianus. ff. de actio. & obliga. l. absentem. in princ. ff. de pœn.* Ad *d. l. is cui lege.* respond. quod loquitur postquam alicui bonis interdictum est.

Illud autem quæri potest, quo casu mulier post mortem mariti luxuriose viuere cœpit, & per hoc priuanda veniebat bonis
6 quæsitis cõstanté matrimonio, *iuxta d. l. fi. ti. de las* † *ganancias. li. 5. ordin.* an si id peccatum occultum sit, ipsa mulier in foro animæ teneatur ea bona etiam nullo incusante deferre, & restituere heredibus mariti, & magis est, vt non teneatur, quia vt ostendimus *c 7. nu. 1. lib 1. tomo 2. cum plurib. seq.* lex. ad pœnam neminem voluit obligare in foro animæ, nisi cum id expresſit, vel cogitauit, cogitasse autem videtur, cum pœnam committi ipso facto expresſit, non aliter, vt ibi late, hæcque pars mitior est, & ita debet intelligi, & limitari *d. l. fi.* Præterea quod princeps tali vxori donauit etiam constante matrimonio, quod regulariter ipsi soli
7 non etiam viro iure regio acquiritur, *vt in l. 1. & 2. d. titul. de* † *las ganancias. & in l. 9. tit. de las donatio. lib. 5 ordin.* id non puto amitti, nec heredib. mariti deferri per impudicitiam mulieris pudorisq;

viola-

violationem post mortem mariti contingentem, quia *d. l. fin.* loquitur in hæc verba, *los bienes, que fueron ganados, i maiora dos por su marido, i por ella.* at hæc bona per ipsam tantum, non etiam per eius maritum quæsita videntur, *vt d.l.* 1. *& d. l.* 9. ergo hoc in casu non loquitur lex illa pœnalis, nec extra casum suum trahenda est, cum sit pœnalis vt proxime dicebamus, per quod *d. l.* 1. *&* 9. ampliantur, & *in d.l.fin.* limitatur.

SVMMARIA.

1 *Prælatus quæsisse an præsumatur quæsisse ex bonis ecclesiæ.*

2 *Indrustiriosius quisque præsumitur.*

3 *Priuatio quæ nunc est, non præsumitur in futurum, secus in eo quod est aliquid positiue.*

4 *Industria quotidie acquirit.*

5 *Officium quando præsumatur affectatum.*

6 *Prælatus, vxor & similes ex cuius bonis præsumantur quæsisse.*

7 *Vxor quæsisse præsumitur de bonis mariti.*

8 *Filijfamilias bona, vnde quæsita præsumantur.*

9 *Clericus bona patrimonialia potest adseruare, & de bonis ecclesiæ se alere.*

10 *Clericus habens opulenta salaria an præsumatur quæsisse de bonis ecclesiæ.*

11 *Clericus si mutuo dat pecuniam cuius ea præsumatur.*

12 *Ecclesia an habeat fundatam intentionem in bonis à clerico defuncto relictis.*

13 *Prælatus quando debeat facere inuentarium.*

14 *Clerici heres capiens possessionem sua auctoritate, an puniatur.*

15 *Ecclesia an præsumantur bona à prælato relicta.*

16 *Vxor non præsumitur quæsisse ante matrimoniũ nisi probet*

17 *Clerici heres repertus in possessione, an sit spoliandus.*

18 *Præsumptio iuris est probatio etiam vbi requiritur probatio instrumentorum.*

19 *Clericus an vsufructuario, an vero vsurario æquiparetur.*

20 *Monachi bona etiam quo ad possessionem transeunt ipso iure ad monasterium.*

21 *Prælatus an videatur possidere nomine ecclesiæ.*

22 *Titulum ostendere cogitur possessor contra quẽ stat præsumptio iuris.*

23 *Officialis quando præsumatur quæsisse de bonis fisci.*

24 *Principis thesaurarius an de bonis fisci præsumatur emisse.*

25 *Dapifer, ergo fur.*

26 *Fuga famuli facit eum præsumi res subtraxisse.*

27 *Socius quando ex societate quæsisse præsumatur.*

28 *Rex præsumitur quæsisse intuitu dignitatis, & taliter quæsita non potest alienare.*

29 *Concubina præsumitur quæsisse ex bonis Amasii.*

30 *Vxor etiam adulterans præsumitur quæsisse ex bonis mariti.*

31 *Vxor etiam adulterans ex marito præsumitur concepisse.*

32 *Officialis, prælatus, & similes possunt*

in c. relatum, 1. de testam. quia *d. l. hac consultissima*, hanc recipit interpretationem, *argum. l. nam & posteriores, ff. de legib. & arg. l. 1. §. Falc ff. ad l. Fal.* vbi per Alex. post alios, & in simili per Rodericum Suares *in l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. testamen. supra l. regia ibi inserta, in prin.* & ita in specie, quod tale testamentum valeat, tenent Alex. & Ias. *colum. 3.* & Phi. Decius, *in d. l. hac consultissima*. Quæ quidem lex, vt patet ex superioribus, limitatur primo vt nõ procedat in testatore milite, qui cæcus esset. Secundo limitatur vt nõ procedat in cæco testante inter liberos. Tertio limitatur, vt non procedat in cæco testante ad pias causas. Quarto limitatur, vt non procedat in testamento facto tempore pestis. Quinto, vt non procedat in testamento facto tempore belli. Sexto, vt non procedat in testamento facto in carcere Tyranni. Septimo, vt non procedat in testamento facto, vbi esset hominum penuria, *arg. eorum, quæ plenè diximus supra.* Octauo, vt non procedat in testamento facto coram presbytero parochiali, *vt in simili diximus supra.* Nono, vt non procedat in testamento facto à peregrino Romam pro animæ suæ salute petente, *vt in simili diximus supra.* Decimo, vt non procedat in testamẽto facto à principe qui obcæcatus esset, *arg. eorum quæ in simili diximus supra.* Vndecimo, vt non procedat in testamento facto à cæco coram principe, *argum. l. omnium, C. de testam. & quæ in simili diximus supra.* Duodecimo, vt non procedat in testamento facto apud acta iudicis per testatorem cæcum, *arg. dict. l. omnium, & quæ in simili diximus supra.* Tertiodecimo, vt non procedat in testamento habentes merum imperium in loco vbi testabatur, licet cæcus esset testator, *argument d. l. omnium, & quæ in simili dixi supra.* Quartodecimo, vt non procedat quando princeps in testamento cæci cum dicta solennitate dispensaret, *argum. eorum, quæ in simili diximus supra.* Quintodecimo, vt non procedat in cæci testamento, si lex cum tali solemnitate dispensaret, *vt in simili diximus supra.* Sextodecimo, vt non procedat in testamento etiam cæci, quando cum hac solennitate consuetudo dispensaret, *vt in simili diximus supra.* Quæ quidem limitationes licet in specie non attingant, nobis tamen ex mente, & communi Dd. sententia esse videntur.

Licet autem cæcus non possit facere testamentũ, per semetipsum nisi cum speciali, & peculiari solemnitatis obseruatione, de qua mentionem habuimus, tamen illud dubium est, an sibi alias testamentum facere possit per modum exemplaris substi-
16 tutionis, qua in re sunt, qui putent quod † exemplaris fieri non potest cæco, secundum Curt. iun. *d. l. humanitatis, nu. 7.* mouetur, quia cæcus potest facere testamentum seruata forma, quæ traditur *in l. hac consultissima, C. qui testament. facere possunt.* ergo ei per aliud testamentum fieri non debet quandoquidem exempla-

pariter substituendi facultas fundatur in impotētia testandi, *vt probatur in § qua ratione, iuncto § praecedenti, in l. de pupill. subst. & in l humanitatis, C. de impub.* quinimo etiamsi esset cæcus impotens ad testandum, non per hoc sequeretur quod posset ei fieri exemplaris substitutio, nisi illa impotentia descenderet ex defectu & carentia intellectus, *vt probatur in d. l. humanitatis, & in dicto § qua ratione.* Hoc amplius oporteret quod carentia, seu mentis ille defectus ex furore, vel dementia, vel similis morbi causa, quæ ab animo deflueret, deriuaretur. secus vero si à corpore originem morbus ille traheret, vt late diximus in illa quæstione, an muto, & surdo posset fieri exemplaris, vnde tentari potest, quod etiam si cæcus stolidus esset, si tamen non omnino insanus, ei exemplaris fieri non posset, id quod pendet ab illa quæstione, vtrum fatuo posset fieri exemplaris, quam suo loco locamus, deniq; quod cæcus non careat intellectu, sicque non possit ei fieri exemplaris, euidentius est quam longa contentione egeat, quandoquidem quotidie videmus cęcorum quam plures summos esse artifices Musicæ, Iurisprudentiæ, Rhetoricæ, & similium artium, adeo vt ad culmen doctoratus, vel magistratus peruenire possint, vt in quæstione de facto obtentum fuit, id quod plane probatur ex sequentibus.

Et primò supposita idoneitate, de qua supra, cuilibet † est permissum admitti ad honorem magisterii, si non reperitur prohibitus, *vt in d. l. magistros, & in d. l. vnica, de professo, qui vrbe. li. 10. C.* sed cæcus, ex hoc solo quod sit cæcus, non reperitur prohibitus, ergo est admittendus, *l. nec non, ex quib. caus. maio.* Confirmo & probo, quia certum est, quod in his, quæ sunt de genere permissorum, quilibet intelligitur de personis permissis, nisi specialiter reperiatur prohibitus, *text. est, & ibi Bart. in l. mutus, §. cum quæritur, ff. de proc. in l. 1 ff. de testa. in l. si quæramus, ff. de testamentis, in l. cætera, in princ. ff. de lega.* 1. sed cæcus non reperitur prohibitus aliqua lege, vel constitutione, ergo intelligitur permissus, *d. l. nec non.* Confirmo adhuc, quia vbi in aliqua dispositione habemus regulam generalem, semper illa militabit donec constet de exceptione vel fallentia, *vt in l. ab ea parte, ff. de probationibus, in l. suus quoque, in versic. puto, ff. de hæred. instituen. in cap. adde, de restitut. spolia.* Bartol. *in l. secunda, ff. si quis in ius voca. non ierit*, sed non constabit de exceptione, vel fallentia in cæco, ergo militabit regula. Confirmo tertio, quia si vlla lex in mundo disponit, quod cæcus prohibeatur ab aliquo actu, hoc ideo est, quia præsumitur quod cæcus non poterit illum actum debitè exercere, *vt in l. prima, Cod. qui morbo, in l. luminibus, Cod. qui dare tutores, vel curato poss.* sed ratio ista cessat in casu nostro, quia ponimus pro constanti, præfectum magistrum idoneum esse ad Magisterium, & quod debite poterit exercere principale officium

17

officium ipsius Magisterii, ergo cessabit dispositio iurium quę in contrarium adduci possunt, *vt in l. adigere, in §. quauis, de iure patron.* ratio enim legis magis consideranda est quam dictum, *vt in l. cum pater, in §. dulcissimis, de lega. secundo, in l. nomen filiarum, de lega. secundo, in l. hac actio, ff. de calumniato.* Confirmo & quarto, quia cæcus non prohibetur ab illo actu, cuius exercitium non impeditur ex defectu oculorum, vnde bene potest esse testis in aliis actibus, in quibus ex defectu visus non impeditur, puta in re perceptibili aliàs, quam sensu visus, vt si habet notas voces contrahentium, vt est Gloss. *in capitul. testes, 2. quæstio quarta,* est per Speculato. *in titul. de teste, in §. primo, versicul. sed nunc quid cæcus,* & per Panormitanum *in c. cum causam, in 6. column. de testib.* hinc etiam est, quod potest præstare auctoritatem ipsi pupillo contrahenti si sit tutor, *vt in lege & si tutor. ff. de auctor. præstand.* Ratio est, quia in huiusmodi actibus non impeditur, ex defectu visus, ergo non est prohibendus à magisterio, per quod officium illud exercere possit. Confirmatur hoc ex text. *in c. nisi cum pridem. versic. alia vero causa, de renuncia.* vbi debilitas, vel infirmitas corporis tunc demum est causa sufficiens ad hoc, quod Episcopus renunciet Episcopatui, quando ex huiusmodi defectu Episcopus est impotens ad exequendum officium Magisterii, minimè obstabit huiusmodi defectus, quin magisterium assequatur, maxime cum ex huiusmodi debilitate oculorum augeatur sibi fortitudo memoriæ, & intellectus, atq; vigor spiritus ad docendum, vt secundum Apostolum possit dicere, quia infirmior fortior factus sum, *vt in dict. c. nisi cum pridem,* & quod vergente deorsum conditione corporea, feruor spiritus in sublimiora conscendit, *in cap. 3. de renuntiatio. ad hoc bene facit text. in l. 2. §. quam senio, & in §.* corporis debilitas excusat aliquem ab honore, vel officio publico, quãdo ex tali imbecillitate redditur insufficiens ad executionem illius honoris, vel officii, sed si illud officium, vel honor possit geri ex consilio, & prudentià, non excusabitr ex infirmitante corporis, sic ergo in nostro casu, cũ ex ista oculorũ infirmitate noster cęcus non reddatur insufficiens, ad officium docendi, quod quippe officium geri potest ex consilio, & prudentia potius quam ex viribus corporis, non impedietur eadem infirmitate.

48 Præterea & quinto, quamuis vnus defectus sit potens ad impediendum aliquem ab aliquo honore, si tamen ille defectus potest suppleri ex aliqua perfectione patientis illum defectum, talis defectus non obstabit patienti, *text est in præallega. capi. nisi cum pridem, §. pro defectu, iuncto text. in c. cum in cunctis, de electione. & in cap. fin. de ætate, & qualit.* vbi defectus scientiæ non solum impedit promouendum in Episcopum, sed deiicit iam promotum, si tamen defectus ille suppleatur charitate, nõ obstabit promo-

promouendo, vel promoto. Bene facit ad id text. *in c. de illis*, *& in c fin. de sponsa. impube.* vbi defectus ætatis in matrimonio contrahendo suppletur ex perfectione prudentiæ, ad idem tex. *in l. 2. C. si minor se maiorem dixerit*, de quo per Ioan. *in preallegat. c. de illis.* Verum in exemplari substitutione, vt paulo ante dicebamus, vix est vt hæc vitia possint suppleri cum si parentibus concedas hanc facultatem, vt exemplariter cœco substituant, tunc ipsi cœco, qui per se ipsum testari potest, facultas testandi auferatur, per quod ipsi iniuria fieret, *contra l. ex facto, in princ. ff. de vulga. & pupill.* Redeundo ad prælibatum articulum an cœcus ad honores possit admitti, quod dixi admittendum in illo cœco, præsertim de quo mentionem habuimus.

Præterea in dicto cœco ponebatur excellens artis peritia, quæ quidem operatur quod persona alias prohibita ab aliquo actu admittatur ad illũ, hinc est ꝙ quamuis mulier prohibeatur esse arbitrix, *vt in l. cum leg. ff. de arbit. & in l. si. C. eo & in c. mulierem. 22. q. 5.* si tamen mulier est persona excellens, bene poterit esse arbitrix, vt per Specul. *in titul. de arbitrio. §. 2 in princip. argumen. in c. dilecti, de arbitris, & in c. cum deuotissimam. 2. q. 2.* hinc est, quod licet antiquior sit præferendus in dignitatibus & honoribus, *vt in l. fin. C. de tyronibus. lib. 11. & in l. semper. ff. de iure immunitatis.* si tamen iuniores sunt excellentiores, præferendi sunt antiquioribus, *vt in auth. de monachis. in §. ordinem. collat. 1.* Et quamuis statuto caueatur, quod ad lecturam ordinariam non possit deputari Doctor aliquis minor quadraginta annis, tale statutum non vindicaret locũ in Doctore valde excellenti, licet sit minor, quia propter excellentiam magnam receditur à statuto, ita singulariter Bald. *in l. sed & reprobari. in versi. valde tamen disciplinati ff. de excusat. tutor.* Idem tenet Ang. *in l. si cum dies, in §. si arbiter. ff. de arbit.* refert, & sequitur Alex *in l. cum quid, in prima col. ff. si certum petat.* Vnde licet mulier regulariter iure regio iudex esse nequeat. *l. 2. tit. de los alcaldes, lib. secundo ordinamen.* tamen si sit excellentis virtutis, & peritiæ, forte poterit, stat ergo ex superioribus recedi debere à regulis iuris ob insignem peritiam eius viri, de cuius receptione, vel exclusione agebatur, quasi hoc in casu regulæ prohibitoriæ locum non vendicent, & ita obtentum fuit in illo cœco, de quo mentionem habuimus, & merito, præsertim quia in præfato cœco ponebatur notoria artis peritia. Et notus † sine 19
examinatione recipitur, sufficit enim testimonium populi pro examine, vt est tex, & ibi Glo. *in cap. nullus. 24. distin.* ad idem tex. *in c. proposuit, de appellatio.* vbi Panorm. notat quod scholaris notorie petitus potest Doctorari sine examine, vel saltem cum modico examine, pro forma, Rei enim demonstratæ frustra fit demonstratio, *vt in l. 1. §. final. ff. de dote prælegat. & in d. l. 1. ff. de in integrum restitut.* vnde quamuis Romæ in admittendis auditoribus

præce-

precedat examen, si tamen sit Doctor valde excellens, talis debet admitti absque vllo examine, *per l. sed & reprobari. §. amplius. versicu. valde tam en disciplinatos ff. de excusa. tut.* & ita aiunt allegasse d. Doctorem de Figuero, & cum electus esset in auditorem Rotæ, seu Romanæ curiæ, obtinere tamen non potuit, vnde cum receptus non esset, per Carolum inuictissimum Cæsarem designatus fuit, vt præsideret curiæ Neapolitanæ, hodieque electus est in Præsidentem curiæ, seu prætorii Valisoletani.

Redeundo ad cœcum quod ad honores possit admitti, prædictis non oberit si dicatur, quod cœcus magistratus esse non potest, nam aliud est esse magistrũ, aliud esse magistratum, pro quo adduco text. *in d. l. quibus de verbor. signific.* vbi Iurisconsultus appellat. magistros illos, quibus præcipue cura rerum incumbit, & quia magis, quam cæteri diligentiam, & solicitudinem in rebus, quibus prosunt, debent, vnde in cuiuslibet disciplina præceptores appellat magistros admonendo, vel monstrando, cum etiam, inquit Iurisconsultus, ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur, ex quib. verbis clare constat, quod magister, & magistratus sunt diuersi, nam si idem essent, non diuersis nominibus nuncuparentur, *vt in l. si idem. C. de codicillis.*

Præterea Iureconsultus non ponit ibi diffinitionem magistratus, sed deriuationem tantum, modo certum est, quod vbi alias habemus significationem vocabuli ex diffinitione, nunquam sumitur propria significatio ex allusione, vel deriuatione, secundum Bart. & Dd. *in l. 1. in princ. & in l. 2. in §. appellata ff. si certum petatur,* quamuis enim tutor cognominetur a tuendo, non tamen omnis qui tuetur, dicitur tutor, sed ille tantũ in quem cadit vera diffinitio tutoris, *vt in l. 1. in princ. ff. de tutelis, & in princ. Instit. eod. tit.* & quamuis testamentum deriuetur à mentis testatione, *vt in l. 1. ff. de testamen.* non tamen omne illud quod mentem testatur, testamentum est. Sic etiam quamuis mutuum cognominetur ex eo, quod de meo fiat tuum, *vt allegata l. 2. ff. si cert. pet.* non tamen omne id quod de meo fiat tuum est mutuum, alioquin mutuum contineret omnem alienationem. Sic in proposito, quamuis magistratus cognominetur à magistro, *vt in d. l. quibus.* non tamen sequitur, quod magister, & magistratus sint idem, alioqui magistri pecorum essent magistratus, quod esset absonum, vera autem & propria significatio huius vocabuli Magistratus, tribuitur prætoribus atque aliis Rempublicam administrantibus, *vt per Alber. in diction. in verb. magistratus.* Magistratus non potest dici nisi habeat iurisdictionem ordinariam, & non sufficit habere delegatam. vt est text. quem ibi notat Paul. de Castro, *in lege cum qui ff. de iurisdict. omn. iudic.* quod Paul. dicit ibi notandum, etiam menti tenendum pro statutis loquentibus de magistratibus, & quamuis in iure reperiantur quinque genera magi-

stratuum,

stratuum, omnes tamen, à maximo vsque ad infimum habent iurisdictionem ordinariam, *vt in authen. vt ab illustribus §. sancimus. collat. 4.* Bart. *in l. 1. ff de officio eius, cui est manda. iuris.* per Specu. *in titu. de iurisd. omn. iud. quasi per totum,* & ista est communis interpretatio Iurisperitorum, ex qua sumitur propria significatio vocabuli, *vt l. Labeo. §. idem Tubero. de supellectili lega. in l. cum de laniónis. §. asinam. de fundo instruct.*

SVMMARIA.

1 *Declaratio l. 55. Tauri.*
2 *Declaratio l. 54. Tauri.*
3 *Vxoris contractus sine mariti licentia factus iure regio non firmatur iuramento ipsius vxoris.*
4 *Vxor luxuriose viuens non amittit testamenti factionem.*
5 *Declaratio l. fin. titul. 4. lib. 5. ordi.*
6 *Declaratio l. fi. titulo de las ganancias, lib. 5. ordin.*
7 *Declaratio l. 1. titul. 4. lib. 5. ord. & l. 9. tit. de las donationes, eod. lib.*

CAP. CIV.

VIDIMVS de captiuo, de obside & similibus, an habeant testamenti factionem, nunc videndum de muliere vxorata, & quidem iure communi nupta vtramq; testamenti factionem habet, non secus, quam vir, iure autem regio licet similiter habeat testamenti factionem actiuam, & etiam passiuam, tamen passiua testamenti factio in hunc modum restricta iure regio fuit, vt nullam hereditatem citra viri licentiam posset agnoscere, aut adire sine inuentarii confectione, confecto autem inuentario bene potest. *l. 54. Taurina.* vnde limitatur. l. 55. † Taurina, quæ 1
generaliter vetat mulierem non posse citra viri licentiam quasi contrahere, nam aditio hereditatis est quasi contractus. *l. ex maleficiis. §. heres quoque. ff. de act. & oblig. §. heres quoque. Instit. de oblig. quæ quasi ex contractu,* & tamen hereditatẽ adire sine viri licentia fas est, cõfecto inuẽtario, p† *d. l. 54.* quia eo casu ex illo quasi cõ- 2
tractu lædi saltem immodice non posset. *arg. l. fin. per totã. C. de iure deliber.* minor autem sine authoritate tutoris etiam confecto inuentario non posset adire. *per § sed neque. Instit. de autho. tut. l. si curatorem habens. C. de in integrum restit.* neque d. l. 54. quæ id propter interuentum inuentarii concessit nuptæ aut minores, vt puto, trahi poteris. Sed an mulier possit sine licentia viri legatum agnoscere teneo posse, *argum. d. l. quarta,* nam qua ratione potest hereditatem confecto inuentario adire, eadem & legatum agnoscere, *argum. l. si hereditatem. ff. mand.* præsertim si onus iniunctum non habet.

An autem per † interuentum iuramenti is contractus, aut 3
quasi contractus ab vxore citra viri licentiam initus firmetur?

& Mi-

& Micha. Cifon. *in d. l. 55. versic. quarto dubitatur.* post Ioan. Lup. quem allegat, & Bald. nouell. firmat iuramento validari talem contractum, aut quasi, quod omnino nego, cum id iuramentum inferat læsionē marito in honore, & etiam in bonis, quia omnia quæsita constante matrimonio ipse participat. *l. 1. & 2. & l. fin. tit. 4. lib. 5. ordinament.* cuius iuris iuramentum vxoris nocere non potuit. *c. 2 de pact. in 6. c. cum contingat, de iureiuran. c. licet mulieres. eod. tit. in 6.* nec iurandum de periurio vxoris, quæ illum contractum se seruaturam iurauit, nam iurauit impossibile & consequenter statim peierauit. *arg. l. nepos Proculo ff. de verb. signi.* nisi eam salues intelligendo soluto matrimonio obligatam ad obseruantiam iuramenti, quod licet verum esset, quod non firmo, interea tamen contractus esset infirmus, aut in pendenti, qua de re alibi fusius.

Denique, quod vxor iure regio possit testari, tenet in specie Micha. Cifon. *in d l. 5. versio. 19.* post Baldum quem allegat *in l. si curatorem habens. C. de in integrum restit. & in l. velles, necne. C. de reuocand. donatio.*

4 Quid autem † si ea mulier nupta luxuriata est, an per hoc amittat testamenti factionem? mouet quæstionem, quod mulier luxuriose viuens prodigæ æquiparatur, vt alibi diximus, prodigus autem testari non potest. *l. is cui. ff de testament. facit*, quia bona quæsita constante matrimonio iure regio amittit. *l. fina. titu. 4. lib. 5. ordin.* & perdit dotem, secundum quosdam, vt per ipsum Mich. *in l. 14. Tauri.* quod non firmo, ad hoc magis est, vt

5 testari possit, † nec *d. l. fi.* debeat trahi ad hunc casum, cum sit pœnalis, ergo, &c. *vt l. antepenult. cum se. ff. de pœn. c. in pœnis de regul. iur. l. Arrianus. ff. de actio. & obliga. l. absentem. in princ. ff. de pœn.* Ad *d. l. is cui lege.* respond. quod loquitur postquam alicui bonis interdictum est.

Illud autem quæri potest, quo casu mulier post mortem mariti luxuriose viuere cœpit, & per hoc priuanda veniebat bonis

6 quæsitis cōstantē matrimonio, *iuxta d. l. fi. ti. de las † ganancias. li. 5. ordin.* an si id peccatum occultum sit, ipsa mulier in foro animæ teneatur ea bona etiam nullo incusante deferre, & restituere heredibus mariti, & magis est, vt non teneatur, quia vt ostendimus *c 7. nu. 1. lib 1. tomo 2. cum plurib. seq.* lex. ad pœnam neminem voluit obligare in foro animæ, nisi cum id expresſit, vel cogitauit, cogitasse autem videtur, cum pœnam committi ipso facto expresſit, non aliter, vt ibi late, hæcque pars mitior est, & ita debet intelligi, & limitari *d. l. fi.* Præterea quod princeps tali vxori donauit etiam constante matrimonio, quod regulariter ipsi soli

7 non etiam viro iure regio acquiritur, *vt in l. 1. & 2. d. titul. de † las ganancias. & in l. 9. tit. de las donatio. lib. 5 ordin.* id non puto amitti, nec heredib. mariti deferri per impudicitiam mulieris pudorisq; viola-

violationem post mortem mariti contingentem, quia *d. l. fin.* loquitur in hæc verba, *los bienes, que fueron ganados, i maiora dos por su marido, i por ella.* at hæc bona per ipsam tantum, non etiam per eius maritum quæsita videntur, *vt d.l.* 1. *& d. l.* 9. ergo hoc in casu non loquitur lex illa pœnalis, nec extra casum suum trahenda est, cum sit pœnalis vt proxime dicebamus, per quod *d. l.* 1. *&* 9. ampliantur, & *in d. l. fin.* limitatur.

SVMMARIA.

1 *Prælatus quæsisse an præsumatur quæsisse ex bonis ecclesiæ.*
2 *Indrustriosus quisque præsumitur.*
3 *Priuatio quæ nunc est, non præsumitur in futurum, secus in eo quod est aliquid positiue.*
4 *Industria quotidie acquirit.*
5 *Officium quando præsumatur affectatum.*
6 *Prælatus, vxor & similes ex cuius bonis præsumantur quæsisse.*
7 *Vxor quæsisse præsumitur de bonis mariti.*
8 *Filijfamilias bona, vnde quæsita præsumantur.*
9 *Clericus bona patrimonialia potest adseruare, & de bonis ecclesiæ se alere.*
10 *Clericus habens opulenta salaria an præsumatur quæsisse de bonis ecclesiæ.*
11 *Clericus si mutuo dat pecuniam cuius ea præsumatur.*
12 *Ecclesia an habeat fundatam intentionem in bonis à clerico defuncto relictis.*
13 *Prælatus quando debeat facere inuentarium.*
14 *Clerici heres capiens possessionem sua auctoritate, an puniatur.*
15 *Ecclesiæ an præsumantur bona à prælato relicta.*
16 *Vxor non præsumitur quæsisse ante matrimoniũ nisi probet*
17 *Clerici heres repertus in possessione, an sit spoliandus.*
18 *Præsumptio iuris est probatio etiam vbi requiritur probatio instrumentorum.*
19 *Clericus an vsufructuario, an vero vsurario æquiparetur.*
20 *Monachi bona etiam quo ad possessionem transeunt ipso iure ad monasterium.*
21 *Prælatus an videatur possidere nomine ecclesiæ.*
22 *Titulum ostendere cogitur possessor contra quẽ stat præsumptio iuris.*
23 *Officialis quando præsumatur quæsisse de bonis fisci.*
24 *Principis thesaurarius an de bonis fisci præsumatur emisse.*
25 *Dapifer, ergo fur.*
26 *Fuga famuli facit eum præsumi res subtraxisse.*
27 *Socius quando ex societate quæsisse præsumatur.*
28 *Rex præsumitur quæsisse intuitu dignitatis, & taliter quæsita non potest alienare.*
29 *Concubina præsumitur quæsisse ex bonis Amasii.*
30 *Vxor etiam adulterans præsumitur quæsisse ex bonis mariti.*
31 *Vxor etiam adulterans ex marito præsumitur concepisse.*
32 *Officialis, prælatus, & similes*

 possunt

CAP. CV.

VIDIMVS de clericis, an possint testari, nunc videndum est de Episcopo. Episcopus autem, aut quilibet clericus vel sacerdos, quod possit facere testamentum non dubitatur *vt in c. quæ in officijs, de testam. vbi per nouissimos, & in c sint manifeste. 12. quæst. 1.* qua in re tria sunt videnda, Primum, bona promiscue per clericum possessa, cuius præsumantur. Secundū de quibus bonis pos-
1 sit testari. Vltimū an † bona prælati, vel clerici distincta esse debeant à bonis ecclesiæ, nam in dubio præsumuntur ecclesiæ, *arg. d. c. sint manifeste* Sed in contrarium imo quod ista bona, quæ habet prælatus, præsumantur acquisita ex industria sua, vel sint sua propria, & non ecclesiæ, facit tex. no. *in l. si defunctus. C. arb. tute. vbi est tex no.* quod acquisita per tutorem quantumcunque pauperem non præsumuntur acquisita de bonis pupilli, constat autem valere argumentum de tutoribus ad prælatum ecclesiæ, *c. quia contingit, de religio. domi. & in c fi. 5. quæst. 3. & per dictam l. si defunct.*
2 † dicit ibi eleganter Bald. quod quilibet præsumitur industriosus, & posse ditari, *alleg. leg. cura. §. 2. & 3. de mune. & honor.* vbi Glo. dicit quod generaliter quilibet anhelat ad lucrum.

Pro

Pro cuius † confirmatione facit quod dicit eleganter Bald. *in l. ex persona. vltim col. C. de probatio.* vbi dicit quod quando præsupponimus quandam præsentationem, verbi gratia, quando allegatur minor ætas, quia qui dicit minorem priuat tempus, siue numerum annorum, & qui dicit paupertatem priuat habitum rerum, tunc non procedit argument a priuatione in præterito ad priuationem in præsenti, *per d. l. si defunctus, & dictam l. cura. §. deficientium,* & est ratio, quia non entis nullum est fundamentum & ideo deficit extremum à quo, quæ verba sunt notanda. Ad idem facit, † quia quando quis emit aliquam rem habens pecuniam communem, & dubitatur ex qua pecunia emerit, in dubio præsumitur ex propria pecunia, ita dicit Bal. *in l. si paternus. prima col. in fin. C. commun vtri iudi per d. l. si defunctus, & l. si ventre, in fin. de priuil. credit.* nec est recurrendum ad coniecturas, cuius conditionis homo fuerit artifex, vel nō, quia semper præsumitur, quod sit pecunia propria, ex quo non constat quod sit communis vel aliena, *l. non vnde. C. si certum petatur.* ergo sic in proposito, &c. Item facit, quia quando quis donat omnia bona sua non addendo præsentia, vel futura, valet donatio. *l. omnes. §. Lucius ff. quæ in fraud. cred. & in l. 1. C. vt actio ab hæred. & contra. & l. si quis argentum. § sed & si quis. C de donat* ratio est, & istud est quod pondero, quia poterit lucrari post donationem quod lex præsumit, & in illo lucro poterit testari, & sic non auferetur sibi libera testandi facultas, ita dicit Bart. *in l. stipulatio hoc modo concepta, de verborum oblig post medium, per d l si defunctus*, quod optime quadrat in proposito. 3 4

Facit † etiam pro hoc, quia quando aliquis pauper invenitur in officio, præsumitur illud affectasse, & procurasse. *l. spadonem. §. fin. ff. de excusa. tutor.* & tamen illud, quod ibi acquisiuit, non præsumitur acquisisse ex officio, secundum Bart. ibi, *per d. Bart. in d l. si de funct.* ergo idem in prælato, & hac de re vide Ias *in l. nisi hoc in fi. ff. de pact.* 5

Secundo principaliter non prælato facit text. notabil *in capitulo primo. 12. quæstion. 4. & ibi optima Gloss.* nam ibi legitur, & notatur quod † si clericus habens patrimonium, & beneficium aliquod acquisiuit, in in dubio præsumitur quod fuerint acquita tam de bonis clerici, quam de bonis ecclesiæ vel beneficii, vnde in dubio debent diuidi, secundum quantitatem patrimonii & rerum ecclesiæ; nam si clericus ex fructibus sui patrimonii percipiebat 100. ex fructibus autem sui beneficii ducenta, detractis sibi necessariis, tunc in dubio de bonis per eum acquisitis ecclesia habebit duas partes, & hæres clerici vnam partem tantum, & hoc etiam tenet Imol. *in cap. cum in officiis, de testam.* & Bald. *in authen. licentiam, de episcop. & cleric.* Imo quod plus est, voluit Ioann. Andr. *in cap. 3. de peculio clericorum*, quod præsumitur 6

pro clerico, si constat quod tempore suæ promotionis habebat aliqua bona, vnde isto casu, si hæres clerici vel prælati possideat, & ecclesia agat contra ipsum, probet de iure suo, quia pro herede est præsumptio, ex quo constabat clericum tempore suæ promotionis aliquando possedisse vel habuisse aliqua bona, tamen hoc procederet quando hæres clerici reperitur in possessione, de quo infra dicetur.

7 Ad idem pro ista parte facit text. *in l. quintus. ff. de dona. inter virum & vxorem, & in l. etiam. Cod. eodem titulo*, adducendo illa iura ad contrarium eius quod dicit gl. nam iura illa loquuntur in vxore, quia si aliquid reperitur vxorē quæsiuisse in vita viri, præsumitur quæsiuisse de bonis viri, sed sic est quod prælatus vel rector videtur esse maritus ecclesiæ. 7. *quæstio. 1. capit. sicut alterius*, & ecclesia videtur esse vxor ipsius, ergo bona quæsita per prælatum non præsumuntur quæsita de bonis ecclesiæ, sed potius præsumens contrarium, ex quo possum singulariter inferre, quod si tempore mortis prælati aliqui reditus & bona vndecunque quęsita reperirentur, penes ecclesiam efficerentur heredum prælati & non successores ecclesiæ, nisi per dictum successorem probatum esset, vnde bona illa fuissent quæsita.

8 Facit † etiam ad idem Gloss. *in l. cum oporteat, in princ. de bo. quæ liber. & quod ibi not. Baldus tertia col.* quæ dicit quod ex qualitate personarum considerabuntur bona repetta penes filium, quam conditionem sequuntur, nam si filius fuit diligens & studiosus, & pater fuit pauper, bona illa præsumentur aduentitia non profectitia: modo ad propositum, si episcopatus esset pauper, vel tale beneficium quod secundum qualitatem beneficiati non sufficeret ad alendum ipsum laicum vel beneficiatum, si beneficiatus esset diligens, tunc bona reperta apud ipsum præsumerentur propria ipsius & ex industria sua quæsita, & non episcopatus.

9 Moueor etiam ad hoc † nam licet beneficiatus habeat patrimonium, potest ipsum coaceruare, & cum bona habeat ecclesiæ viuere de reditibus ecclesiæ, vt eleganter dicit Innocen. *in cap., episcopus, de præbend.* quem communiter Doctores sequuntur *in cap. ex præsentium, de pigno.* maxime Abb. *tertio notab.* ex quo in-

10 fertur eleganter † quod si aliquis prælatus alicuius ecclesiæ, ex qua nihil aut modicum percipitur, habet officium lucrosum. quia forte est doctor salariatus ad legendum, vel auditor curiæ regis, & sua industria multa lucratur, tunc illa non præsumentur fuisse quæsita intuitu ecclesiæ, hoc tenet Imol. *in cap. 1. circa finem, de peculio clericorum.*

11 Infertur etiam vlterius quod † si reperitur prælatum mutuasse pecuniam nomine proprio, & probetur quod erat talis persona quæ potuit acquirere dictam pecuniam industria sua, vt potest exem-

exemplificari in Præsidente regiæ curiæ, tunc satis præsumitur dicta pecunia fuisse quæsita, & per consequens mutuata de proprio patrimonio, vel de acquisitis intuitu personæ. Ita tenet singulariter Anton. & Imol. *in cap. 3. de peculio clerico. in fine.* & pro hoc videtur quod actio quæsita per prælatum contra extraneum nomine proprio, acquiritur hæredi prælati, si probetur quod tempore promotionis habuit aliqua bona, vel potuit acquirere ex industria ratione officii quod exercet, quæ omnia dicit Imol. *in allegato cap. tertio.* esse diligenter notanda, quia sæpe de facto possunt accidere.

Ad idem † etiam non minus facit notabil. & singula. text. *in c.* 12
1.12.*quæst* 5. vbi dicit, quod si constet quod episcopus aliqua acquisiuit in episcopatu, omnia talia acquisita cedant ecclesiæ, sed si dubium est, an ista bona habuit ante episcopatum, vel postea acquisiuit, probatur ibi singulariter, quod successor clerici defendetur in sua possessione quousque probabitur quod fuerunt acquisita post suam promotionem, & sic aperte probatur ibi, quod ecclesiæ intentio non sit fundata super illis bonis, quæ reperitur possidere prælatus tempore mortis suæ. Prædictis tamen non obstantibus, *in d.c. sint manifesti.* disponitur contrarium. Ad idem est text *in auth. de eccles. tit. §. interdicimus. collat. 9. versic. in illis*, vbi dicitur quod episcopus vel clericus de illis bonis duntaxat habet potestatem alienandi, & quibus voluerit personis relinquendi, quæ ante episcopatum probatur eum habuisse: vnde dicit ibi Gloss. quod præsumptio est pro ecclesia, quod acquisita per prælatum post promotionem suam præsumuntur esse ipsius ecclesiæ. Ad idem est text. & Gloss. vbi idem dicitur in effectu *in auth. licentiam. de episc. & cler.* Ad idem facit text. *in c. 1. 12. q. 3. & in c. 1. de pecul. clericorum.* Ad idem tex. *in c 1. de testam. cum plurib. concordan.* & ex hoc infertur, quod si clericus vel prælatus post promotionem suam aliquid emit nomine suo, ecclesia potest illud vendicare tanquam proprium, idem si nomine alieno, vt in allegato c. 1. quoniam illa res videtur empta ex pecunia ecclesiæ, ad-do Bal. *in l. mancipia C. si quis alter vel sibi*, & Glo. *in l. vxor marito. ff. de don. int. vir. & vx.* quæ argumentatur contra miseros prælatos, qui cum aliqua emunt, faciunt in instrumentis apponi nomina suorum consanguineorum, nam ecclesia potest vendicare res sic emptas, si sic non possit emere in territorio magnas & emit, & sic apponitur in instrumento nomen famuli vel alterius, ista fraus ibi non prodest, & vide Andr. Sicu. *in d. c. 1. 5. colla.* Prædicta autem diximus esse specialia in ecclesia, vt res empta ex pecunia ecclesiæ eius præsumptiue efficitur & non ementis, sicut dicimus in pecunia militis. *l. sicut proponis C de rei vend.* & pupilli. *l. 3. C. arbit. tut.* contrarium tamen regulariter *l. si ex ea. C. de rei vendic. l. & si de sua. C. de dona. inter virum & vxorem cum similibus*, de quo remitto

mitto ad nota. *in prædict. iuribus.* quia videtur alienum à materia.

Ad idem facit *l. quintus ff. de de donat. inter vir. & vxo. & l. etiam. C. eod. tit.* vbi dicitur idem in vxore vt acquisita per eã præsumantur de bonis mariti, & procedit istud argumentum de vxore ad ecclesiam, vt in prædictis iuribus, & *Glos. ordinaria in c. significauit, de don. inter vir. & vx.*

13 Ratio autem † prædictorum est, quia ex quo prælatus à principio non distinguit res suas per libellum à rebus ecclesiæ, sicut debebat, *vt probatur in d. c. manifesta. supra allegat.* præsumtio est contra ipsum, quod nullas tempore promotionis res proprias habuerit, ex quo fuit in culpa non seruando cautelam legis, vt voluit Innoc. *in c. cum in officiis, de testam.* sicut in simili dicimus, quod hæres qui non seruat dispositionem legis faciendo inuentarium, præsumitur subtraxisse res hæreditarias, & ideo tenetur vltra vires, quia non præsumitur soluere de suo, *vt in auth. de hæredit. & Falcid. §. sancimus. colla.* 1. Ad hoc facit, quia imputandum est ei qui à principio potuit prouidere & non prouidit, de quo vide multa & elegantia iura per Lupum *in repetitione c. per vestras. de don. inter virum & vxorem* 17. & 18. *col.*

Et ex prædictis infert singulariter Innoc. *in d. c. cum in officiis.* ꝙ

14 si † ille cui prælatus reliquit bona sua iure testamenti, ea occupat propria auctoritate, quod incidit in pœnam. *l. si quis in tanta. Cod. vnde vi, & cap. si quis in tantam.* 1. *q.* 4. nec excusatur obtentu testamenti. quod est singulare, & exclamat Bald. *in d. auth. licentiam, de epis. & clericis.* 3. *col.* dicens quod vbi non appareat de tempore acquisitionis, præsumitur pro ecclesia, Item vbi non apparet cuius contemplatione, præsumitur ꝙ contẽplatione ecclesiæ, & contingit hoc propter culpã prælati, quia debet quasi inuẽtarium facere, & segregare res suas à rebus ecclesiæ, & omnia congregare cum consilio clericorum, vnde si hoc omittit, multum præsumitur contra eum, sicut contra tutorem, ita Bald. *vbi supra.*

15 Et ad † corroborationẽ illius dicti Innoc. & huius facit text. *in c.* 1. *de testam. vbi est text* quod quidquid clericus habet, præsumitur ecclesiæ, nisi cõstat esse acquisitum ante promotionem, nam ibi quidam episcopus in suo testamento instituit hæredẽ, & post mortem episcopi eius successor petebat bona ab ipso relicta, tex. ibi dicit, quidquid patuerit ipsum habere, à qualibet persona detineri nullatenus patiaris, nisi hoc solum, quod ipsum ante episcopatum ordinem constitit habuisse, & pondero verbum, detineri, positum in illo textu, quod denotat nudam & rudem facti detentationem, *vt nota. in c. causam, de præscr.* ideo ibi videtur tex. expressus pro illa doctrina Innoc. Ad idem facit text. *in d. auth. licentia. vers. quodcunque ante episcopatum probatum fuit.* &c. ergo in dubio præsumitur pro ecclesia, & per illum text. infert Bal. quod non, vbi non apparet de tempore acquisitionis, præsumitur pro ecclesia, quia hoc contingit propter culpã ipsius nõ conficientis

inuen-

inuentarium, vnde si hoc omisit, præsumitur contra ipsum, sicut contra tutorem, *arg l. tutor qui repertorium ff. de admi. tuto.* Pro hoc etiam facit text. *in c. primo. vers. vt si hoc constat. 12. q. 5* nã ibi quædam mulier seu ancilla dicebat, quædam bona quæ ab ipsa petebantur, a quodam episcopo sibi relicta esse acquisita ante episcopatum illius, qui ea sibi reliquit, tex. tamen ibi dicit, si hoc constat, non debent sibi auferri, & sic in casu illius text. illa ancilla possidebat, tamen Gregorius ibi requirit probari, quod illa bona fuerint episcopi.

Ad confirmationem etiam prædictorum facit, † quia si mulier dicat se habuisse aliqua bona ante matrimonium, vir autẽ dicat quod post matrimoniũ sint acquisita, mulieri incũbit probatio, Quia qui ante factum dicit, probare debet *l. quoties. C. de rei vend. de quo in d. rubr. c. per vestras. 284 col. cum sequentib.* facit ad hoc, quia procedit istud argumentum de marito ad ecclesiam, *Gl. in d. c. significauit*, fallit tamen hoc nisi mulier publice negociaretur, & ex ipsa licita negociatione quæstũ faceret, nã tunc non præsumitur à viro quæsiisse, cum probatur contrarium, ita tenet singulariter Bal. *in l. cum oportet, in pri. de bonis quæ libe. 3 col.* & facit, quia in certis nõ est locus cõiecturæ & præsumptioni legis. *l. cõtinuus. cũ §. ita. ff. de verb. ob.* Fallit etiam istud de vxore, nisi poneremus de facto, quod fuisset diues, & maritus nihil habens, tunc illud quod vxor quæsiuit non deberet præsumi de bonis viri, quia nihil habebat, quia ex bonis quæ non apparent aliquod lucrum proficisci nõ potest, & quia ex nihilo nihil fit, secundum Philos. facit quod habetur *in l. 1 ff. de contrahen. empt.* Imol. *singul. in c. 1. de peculio clericorum*, & pro hoc Gloss. *singul. in c. significauit, de don. inter virum & vxorem*, quam allegat Montalu. *in l prima. tit. 4. fori, ll. lib. 3. cap. de las ganancias*, admittitur tamen probatio in contrarium per istum textum singul. *in c. sint manifesti*, quem ad hoc allegat prædictus doctor. vbi omnino videas, & vide quamplurima ad istud propositum, *in repetitione dictæ rubricæ. c. per vestras. col. 278 versicul. operatur, & colum. 181. cum sequentibus.* & vide omnino in istis locis, quia inuenies multa memoria digna. Ad prædicta etiam facit, quod sing. dicit Anch. *in d. c. in officiis*, scilic. quod non est facienda vis quis possideat post mortẽ clerici, scilic. an eius hæres vel ecclesia, sed quod ille probet res esse suas, pro quo minus facit præsumptio. ergo est dicendum, quod si prælatus tempore promotionis nihil habebat, præsumitur pro ipsa ecclesia, & debet probare hæres, licet possideat per supradicta. *& per not. in cap. 1 2. de pecul cleric.* cuius contrarium tenet Gloss. notabil. *in cap. 1. 12. quæstion. 5.* quæ dicit pro possessore præsumendum, plenior gloss. *in cap. 1. 12. quæstion. quarta.* pro Abbate *in c. 3 de pecul. clericorum, & in c. cum esses, de testament. in repet.* Et ex prædictis infertur, quod cũ appareat talia bona sic demissa per prælatum nullo confecto inuentario

17 esse ecclesiæ, in qua erat beneficiatus, † si hæres qui institutus in prędictis bonis post mortem ipsius instituentis apprehendit illa, sit spoliandus remedio *c. reintegranda*, 3. *q*. 1. vel interdicto recuperandæ, cum ecclesia reperiat ipsum in suis bonis saltem præsumptione iuris, ob quam solam potest pro ipsa ecclesia fieri sententia, vt per Innoc. & Anch. *in d. c. cum in officiis*. Imo quod est plus, &
18 illud reputo singulare, quod etiam † si requireretur probatio instrumentalis, nec sufficeret probatio per testes, iuxta Gloss. *in l. contrahitur. ff. de pignor. & in l. pactum quod bona fide. Cod. de pact. & plene in cap.* 1. *de censibus. libro sexto*, nihilominus sufficeret hæc præsumptio iuris, istud colligo ex singulari decisione Bald. *in l. prima. C. de fideicommiss*. 3. *column*. vbi tenet quod etiam si per statutum requiratur quod delictum probetur per instrumentum, nihilominus sufficeret prę sumptio, *de qua in l. cum de in rem verso. ff. de vsuris*. & sic illud quod dicitur, quod præsumptio iuris est liquidissima probatio, iuxta Gloss. sing. *in l. si tutor. Cod. de peric. tut.* vbi addo similes, procedit etiam si in aliquo casu requiratur probatio instrumentalis, per dictam decisionem Bald. de cuius veritate per Rom. *in l. prima. C. de testament. milit.* & pro decisione Bald *facit text singul. quem ipse allegat in l. tertia. C. de apo. pu. lib.* 10. quod perpetuo tene menti.

Facit etiam ad prædicta quod singulariter subdit Innoc. *in d. cap. cum in officiis*. dicit enim cum in rebus ecclesiæ, quæ præsumuntur esse ecclesiæ retineat ecclesia ciuilem possessionem, clericus non etiam naturalem, cum non nomine suo, sed ecclesiæ possideat ad instar commodatarii *l. si colonus. ff. de acquirend. posses. & in c. final. ista d. causa. & q.* refert Bald *ibidem*: singula verba Innoc. *in d. authen. licentiam*. dicens esse subtilia, vnde secundum omnes non potuit clericus habere naturalem possessionem illorum bonorum, sed continuabitur per mortem ipsius ipsi ciuili possessioni, si ergo hæres occupet, videtur occupare bona possessa per ecclesiam, & ideo sunt restituēda interdicto recuperandæ, vel saltem remedio *d. c. reintegranda*.

19 Prædicta corroborantur etiam alio fundamēto. † Nā clericus viuens æquiparatur vsufructuario, & habet in vita liberam administrationem, in morte autem assimilatur vsurario, qui suum facit quatenus consumpsit, & non vltra, ergo de bonis quæ sic possidet tempore mortis quæ sunt ecclesiæ, vel dubitatur quod est idem cum præsumatur pro ecclesia testari non potest, vt notat Bald. *in d. auth. licentiam*, & si testamen. faciat, videtur illud facere de bonis ecclesiæ, ergo oportet hæredem probare contrarium, scilicet quod fecit de bonis suis vel acquisitis intuitu personæ, & si occupet possessionē propria authoritate, tenebitur vno de prædictis remediis, scilicet interdicto recuperandæ, vel remedio capit. reintegranda.

Facit

Facit etiã, quia clericus, vel prælatus in bonis ecclesiæ, vel de quib. dubitatur, censetur administrator, vnde hanc administrationem, quæ morte finitur, non potuit transmitere. *l. cuius bonis ff. de curat. furio. cum similibus.*

Facit etiam ad corroborandam doctrinam Innocent. *de qua supra*, quod sing. dixit Hostien. *in c. ex parte, de cõsue.* vbi dicit, quod bona † ingressi transeunt in monasteriũ, quo ad dominium & possessionem sine corporali apprehensione, nam ex quo transit persona, transeunt bona quæ sunt accessoria ad personam, idem etiam tenet Anch. *in cap. quia ingredientibus. de testam.* Cin. *in auth. si qua mulier, de sacrosan. eccl.* & Archidia. *in c. si qua mulier. 19 qu. vlt. & vide tex. pro ista doctrina, in l adoptauero ff. de precar.* 20

Facit etiam talis ratio, † nam ex quo prælatus reperitur in possessione saltẽ naturali, ante mortẽ præsumitur possidere nomine ecclesiæ quia ad officium suum pertinet acquirere ecclesiæ, vt tenent Inn. *in d. c. cum in officiis*, si igitur possidet nomine ecclesiæ, non potest interuertere prædictam possessionem, immo potius illam naturalem, quam ipse habebat, continuat ipsi ciuili, quam habet ecclesia, nõ obstat Glo. *in c. 1. 12. q 5.* & aliæ quæ dicunt præsumendum pro herede, ex quo possidet, & si ecclesia habet necesse probare quia Gloss. hæc dat tres intellectus, & videtur tenendus ille qui est magis fauorabilis ecclesiæ, argumẽt. *l sunt personæ ff. de religio. & in c. fin. de re iudica.* & sic quod magis præsumatur pro ecclesia, licet heres possideat, tenentur probare quod res erant prælati, cum ecclesiæ intentio sit fundata, vt dictum est. 21

Nec † obstat. *l. cogi, de peti. heredita.* quæ dicit, quod possessor nõ cogitur dicere titulum suæ possessionis quia procedit nisi sit præsumptio contra possidentem, vt est tex. *in c. ex insinuatione, de procura.* & hic adde omnino quæ notantur in dicta repetione, *ca per vestras 213. colum.* 22

Ad † prædicta facit etiam Glo. singula. *in l. defensionis facultas, de iur. fis. libro decimo* quæ dicit quod si officialis missus in prouinciam in aliquo lucratus est mille vltra officium, quod fiscus potest auferre, & quia præsumitur quæsisse de bonis fisci quantumque sit paratus reddere rationem, quia non potest contra fiscum de quo per Cin. *in l. penul. C. si cert. peta.* & illam gloss. dixit vnicam Bal *in l. eum oportet, de bonis qua. li. 3. col.* & eam sequitur *in l. si defunctus C. arb. tute. & in l. 3. C. de don. inter vir. & vxo. & in d. authenica licentiã, & in l. 1. C. de hæredi. vel actio. vendit* & subdit ibi Bal. ꝙ magnates optime seruant hodie illam gloss. & eam allegat pro vnica *in c. quia. de præsum.* verisimile quod thesaurarius principis præsumitur de thesauro emisse, sed Bartol. illud non tenet, immo quod quærit officialis, non præsumitur de bonis fisci nisi contrarium appareat, *ff. de iure fis. l. 3. § multa* & idem Salic. *in l. penult. C. si cert. pet facit l si defunctus, Cod. arbit. tut. & l. si creditores* 23

in fin ff. de separa. & l. circa. deficientium. de mu. & ho, sed doctores *in auth. de mand princip. § oportet. col.* 3. dicunt q aut sunt tales officiales q possunt negotiari, & tunc aut à subdito & tũc ex industria sua p̃sumittur q̃sisse, alias ex officio *l.* 1. *C. de cõnd. indebi.* Alii dicũt quod aut infra prouinciam quæsiuit, & tunc aut à subdito, & præsumitur habuisse ex administratione *d. l. defensionis, & l. quæ offic. de contrahend. emptio.* aut à non subdito, & tunc ex industria sua præsumitur quæsisse *l Attilius ff. de dona* Bald. tamen *in d. authent. licentiam*, dicit q est speciale in istis administratorib. publicis, vt contra eos præsumatur *per nota in d. l. defensionis in versicul. sub correctione.* quodque in prælato ecclesiæ semper præsumitur quæsiuisse de bonis ecclesiæ nisi aliunde appareat quæsitũ vt dictis iuribus, & idẽ dico in vxore. *d l. etiã. C. de dona inter vir. & vx.* & in filio familias. *vt est Gloss. notab. in l. cũ oporteat, in princip. de bonis quæ lib.* & ibi per Cinum & Baldum *tertia column.* & not. Roma. *consilio* 238. in aliis autem officialibus locupletatis durante officio, si est de prohibitis contrahere, præsumitur iniuste quæsiuisse. *l. non licet ff. de contrahen. emptio l. quisquis. C. si certum petatur* si autem de permissis, si quidem non habet administrationem pecuniariam, tunc non præsumitur acquisiuisse de officio *l præsidis. ff. si certum petatur.* idem si habet administrationem pecuniariam, si tamen reddit bonum computum, *dicta l. si defunctus, secus si non reddit,* & sic intelligitur gloss *in di. l. defensionis,* & hæc omnia sunt notanda tanquam in materia singularia, & notat Baldus *in d. leg. cum*

25 *oportet tertia column.* Et † adde glo *in clemen prima de hære. in versiculo diminutionem,* quæ dicit quod dapifer, & infideles seruientres de eo quod dominis datur semper decimam vel aliam coram subtrahunt, non ergo mirum si præsumantur ditati ex bonis dominorum. Et in simili adde Bal. *in l. apud antiquos in fin. C. de furt.* vbi arguit contra istos, † Et ad idem gloss. singula. *in authentic. de*

26 *exhib reis. § si vero etiam quædam col.* 5. quæ arguit contra seruientes fugientes, vt eo ipso res amissas præsumantur subtraxisse. Ad prædicta † etiam facit quod singulariter dicebat Rom. consilio

27 3,8 vbi concludit quod si trahens societatem erat pauper, nec in alio officio se exercuit, nisi in illa socitate, nec alias poterat apparere, vnde quæsierit multa bona quæ habebat, est præsumptio quo de bonis societatis allegat capitulum primum de peculio clericorum, & ad hoc debent & possunt omnia prædicta iura allegari. Facit etiam ad prædicta † tex. & quod ibi notat Domini-

28 cus *in capit. Abbat. §. sed ad hoc. de re iudic. li* 6. vbi dicitur quod Rex in dubio præsumitur acquisisse intuitu suæ dignitatis, & ex hoc ampliatur *c. intellecto. de iure eiurand.* & alia iura prohibentia alienationem etiam quæ sunt regalis coronæ, & procedant etiam in acquisitis per regem in bello iusto vel alias. Hinc est q quinta

quæ

quæ debetur regi de præda est de regalibus, & nõ potest rex eam in perpetuum donare *secunda part. titulo vigesimo sexto. leg. quarta. not. in repeti. capit per vestras. colum.* 206. *alias* 211. Ad prædicta etiam facit † quod dicitur de concubina retenta in domo Amasii, quia quod acquirit, præsumitur acquisisse de bonis Amasii, vt dicit Bal. *in l.* 1. *C. de natu. liber. argu. illius l. & in l. cum oporteat. de bonis quæ liberis. quarta colum. versi sed quæritur nunquid.* allegat ad hoc text. *in l. finali. ff de actio. & obligatio,* quæ iudicio meo parum facit melius facit textus, *in l. item legato. §. parui. ff. de legat.* 3. vbi æquiparatur vxor & concubina, & non differunt nisi in dignitate, vt ibi dicitur, de quo per Barba. *in cap.* 1. *pecul. clericorum.* † vbi inter alia dicit quod hoc habet locum etiam in vxore adulterata, quia si aliqua acquisiuit præsumeretur in bonam partem, quod potius acquisiuit ex bonis mariti quam aliunde, *argum. text. qui est singularis, in l. miles §. defuncto. ff de adulteriis.* vbi singul. probatur, quod † quandiu vxor potuit ex marito concipere, licet probetur eo tempore cum alio adulterari, fauore matrimonii præsumitur ex marito concepisse. Idem in acquisitione, & istud eleganter tenet Bald. *d. l. cum oporteat.* 4 *col.* Præterea ad prædicta facit bonus text *in capit.* 1. *§. si vero, de feud. guard. in vsi. feud.* † vbi probatur quod illa quæ fiunt ab officiali, durante officio, præsumuntur fieri respectu officii. Et ideo dicit ibi eleganter Andre. de Isern. quod si Officialis emit. præsumitur emisse de bonis officii, & sic videtur ibi casus pro Gloss. *in dict. l. defensionis,* sed si vult probare quod emit de sua propria pecunia, bene admittitur, & talis probatio tollit sinistram suspicionem, quæ est contra eum, & idem dicam in casu huius quæstionis, quia licet præsumantur quæsita intuitu ecclesiæ, quæ acquisiuit prælatus, non tamen ista est præsumptio iuris, & de iure, quia reciperetur probatio in contrarium, *ita vult Gloss. notab. in cap. primo de peculio clericorum,* & hoc habeo pro indubitato. Ad prædicta etiam facit quod dicit Bald. *in allegata authent. licentiam,* vbi ponit quæstionem † de quodam rectore hospitalis, qui tẽpore assumptionis nihil habet, nec in aliquo se exercuit, postea multa quæsiuit, nec aliunde poterat ostendi, an esset præsumptio, quod de bonis hospitalis quæsierit, & consuluit quod sic, pro quo facit *c. primũ supra allegatum,* secũdum Bald. *vbi supra,* facit etiam, quia hospitalia gaudent eodem priuilegio quo gaudent ecclesiæ, *l. omnia priuilegia, de episcop. & cleric. cap. requisiti. de testam* not. Ioan. Andr. *in cap.* 2 *de restit in integrum,* & sic conclusio ista loquens in prælato locum habet in rectore hospitalis, & an habeat locum in vicario temporali vel perpetuo, remitto ad ea quæ notat Bald. *in dict. auth. licentiam. & Abb. post alios in d. c.* 1.

29 30 31 32 33

Quid autẽ de laico qui administrauit negotia magni domini demum redit ad ciuitatem suam multum diues, an præsumatur

quæ

quæsisse ex bonis domini, remitto ad nota. per Ancha. & Imol. *in d. cap.* 1, & ibi plenius Barba. 5. *colum.*

Restat autem ad contrarium respondendum, pro cuius intelligentia videnda est distinctio quam ponit Ioan. Andr. *in cap.* 3. *de pecul. clericorum*, quam etiam recitat ibi Abb. & fere omnes, & plenius idem Abb *in repetit. c. cum esses.* 11. 12. *colum.* dicit enim Io-

35 ann. Andr. recitatis aliorum opinionibus, quod aut † constat prælatum habuisse tempore suæ promotionis, aut constat quod nihil habebat, aut dubitatur. Primo cum dicit præsumendum pro possessore, ideo si heres clerici est in possessione illorum bonorum, ecclesiæ incumbit onus probandi quod de redditibus ecclesiæ fuerint quæsita, & isto casu posset procedere opinio, dicentis, quod possessor est in possessione defendendus, & idem videtur velle Gloss. *in alleg. cap.* 1. 12. *quæst.* 5. & habet locum hoc casu forte tex *in allegato c. Abb.* 12. *q.* 4. quem primo allegaui pro contrario.

Secundo casu cum nihil habet prælatus tempore promotionis, præsumendum est pro ecclesia *c.* 1. *de testam.* & hoc casu possit procedere tex. *in d. c. sint manifesti*, potest tamē isto casu heres clerici probare quod ex artificio vel aliunde intuitu personæ illa bona acquisierit, sibi tamen incumbit onus probandi, cum ecclesia habeat intētionem fundatam ex præsumptione iuris communis & sic text. ille dicens, quod ista bona præsumuntur esse ecclesiæ vel intuitu ecclesiæ acquisita, non inducit præsumptionē iuris & de iure quod patet etiam per Gloss. notabil. *in d. c.* 1. *de pecul. clericorum.*

Tertio casu cum dubitatur an aliquid habuit tēpore promotionis, & isto casu etiam poterit procedere text. ille ista est distin. Ioan. Andr. per quā aliqua ex prædictis iuribus videntur reducta ad concordiam, fateor tamen quod Abb & alii Moderni non tenent indistincte prædictam distinctionem, licet scribentes ante Abb. communiter eam sequuntur, sed dictis ipsis nihil puto addendum, ideo remitto ad ea quæ ipse notat in dictis locis,

36 Specialius † tamen respondendo ad prædicta contraria, dico quod text. *in allegato cap.* 1. 12. *q.* 4. procedit, quando constat quod prælatus tempore promotionis habuit patrimonium, & postea aliqua acquisiuit, & dubitatur ex quibus bonis acquisiuit, quia promiscue vtebatur patrimonio & rebus ecclesiæ, at patrimonium erat sufficiens ad acquisitionem illorum bonorum, & etiam ecclesia erat sufficiens in totum vel in partem, & tunc fit diuisio inter ecclesiam & heredem clerici, secundum quantitatem patrimonii & rerum ecclesiæ, & iste est proprius casus illius *cap.* 1. quod plenius videas per Abb. *in dictis locis*, & ibi per Innoc & Barb. & vide Glo. notabil. *in c.* 2. *de pec. cler.* secus in casu, *dict. cap. sint manifesti*, in quo non constabat tempore promotionis

nis aliquid habuisse. Non obstat etiam doctri. Ioan. Andr. *de qua supra*, quia vel non est vera. *per supradicta*, vel debet intelligi & distingui per ea quæ dicta sunt.

Non obstat etiam quod supra dixi de vxore. vt præsumatur acquisisse de bonis viri, sic prelatus, cum † ecclesia dicatur eius vxor, 37 quia aliud est in viro spirituali, vt est prælatus, vel rector aliud in viro carnali. Ratio diuersitatis, quia vir spiritualis & sic prælatus, vel rector censetur administrator rerum Ecclesiæ, non autem dominus, sed ipsa ecclesia *cap. cæterorum, de donatio.* secus est in viro carnali, quia ille est dominus rerum suarum, & etiam rerum vxoris datarum in dotem. *l. doce ancillam. Cod. de rei vendi. cum similibus.* & sic potest dici quod vtrobique præsumitur pro eo qui est dominus, nam in viro carnali præsumitur pro eo quia dominus est, sed in viro spirituali non præsumitur pro eo, quia non est dominus, sed ecclesia. Secundo potest dici quod licet assimiletur matrimonium carnale spirituali, non tamen semper est bona æquiparatio, & argumentatio de vna ad aliud, nam in multis differunt, vt per Ioan. And. *in c. tua, de sponsa.* & per gloss. *in regula beneficium de regul. iur. lib. 6.* vnde non debet sumi similitudo secundum rudem & simplicem figuram, sed à radice rationis, vt voluit Ioan. And. *in d. c. 1. de pecul. clericorum*, & ex hoc colligitur tertia solutio, scilicet vt acquisita per vxorem præsumantur esse mariti, vt euitetur, suspicio turpis quæstus, & non præsumamus in ea peccatum, nam mulieres raro se miscent negotiationibus, nec illæ etiam conueniunt mulieribus, cum non debeant se immiscere negocijs virorum. *c. mulieres de iudi lib. 6. l. maritus. C. de procura. & l. alienam, eod. tit. & l. fœmina, de reg. iur.* ideo illud quod præsumitur penes vxorem alicuius, præsumitur à iure quod sit de bonis viri, vt euitetur suspicio turpis quæstus. *dict. l. etiam, & d. l. Quintus.* Idem dicendum in prælato eadem ratione, nam prælatus prohibetur negotiari, vt per totum titulum ne clerici vel monachi, & plene per gloss. 14. *q. 3. in summa*, ideo quod penes eum reperitur præsumi debet, quia ex iusta causa acquisiuit, & sic ex reditib. ecclesiæ, cuius administrationẽ gerit, non autem præsumitur quod ex negotiatione quæsierit: cum illa ei sit prohibita, vt dictum est, & sic deliquerit se illi miscendo: & in dubio nõ debet præsumi delictũ. *l. merito. ff. pro soc.* ne ergo præsumamus in prælato peccatũ negotiationis, acquisita per ipsum præsumũtur acquisita ex reditibus beneficij, vel bonis ecclesiæ sicut dictum est in vxore, & sic eadem ratio diligenter considerata operatur diuersam præsumptionem in dictis casibus.

Secus † tamen dicendum est in tutore. nam cum sibi permissa 38 sit negotiatio, vt est notum, acquisita per ipsum durante tutelari officio, præsumũtur q̃sita ex sua industria & negotiatione, nõ autem ex bonis pupilli, nam si præsumeremus ea acquisiuisse ex bonis

quæsisse ex bonis domini, remitto ad nota.per Ancha. & *d.cap.*1,& ibi plenius Barba.5.*colum.*

Restat autem ad contrarium respondendum, pro cuius in... gentia videnda est distinctio quam ponit Ioan. Andr. *in cap.* ... *pecul.clericorum*, quam etiam recitat ibi Abb. & fere omnes,& plenius idem Abb *in repetit.c.cum esses.*11.12.*colum.* dicit enim Io-
35 ann.Andr.recitatis aliorum opinionibus,quod aut † constat prælatum habuisse tempore suæ promotionis, aut constat quod nihil habebat, aut dubitatur. Primo cum dicit præsumendum pro possessore, ideo si heres clerici est in possessione illorum bonorum, ecclesiæ incumbit onus probandi quod de redditibus ecclesiæ fuerint quæsita, & isto casu posset procedere opinio, dicentis, quod possessor est in possessione defendendus, & idem videtur velle Gloss. *in alleg. cap.* 1.12. *quæst.*5. & habet locum hoc casu forte tex *in allegato c. Abb.*12.*q.*4. quem primo allegaui pro contrario.

Secundo casu cum nihil habet prælatus tempore promotionis, præsumendum est pro ecclesia *c.*1.*de testam.* & hoc casu possit procedere tex.*in d.c.sint manifesti*, potest tamē isto casu heres clerici probare quod ex artificio vel aliunde intuitu personæ illa bona acquisierit, sibi tamen incumbit onus probandi, cum ecclesia habeat intētionem fundatam ex præsumptione iuris communis & sic text.ille dicens, quod ista bona præsumuntur esse ecclesiæ vel intuitu ecclesiæ acquisita, non inducit præsumptionē iuris & de iure quod patet etiam per Gloss. notabil. *in d.c.*1.*de pecul.clericorum.*

Tertio casu cum dubitatur an aliquid habuit tēpore promotionis,& isto casu etiam poterit procedere text.ille ista est distin. Ioan.Andr.per quā aliqua ex prædictis iuribus videntur reducta ad concordiam, fateor tamen quod Abb & alii Moderni non te... nent indistincte prædictam distinctionem, licet scribentes ... Abb. communiter eam sequuntur, sed dictis ipsis nihil p... dendum, ideo remitto ad ea quæ ipse notat in dictis loci...

36 Specialius † tamen respondendo ad prædicta co... quod text. *in allegato cap.*1.12.*q.*4. procedit, quando ... prælatus tempore promotionis hab... aliqua acquisiuit & dub... promiscue ... um er... ec...

nis aliquid habuisse [illegible]
supra, quia vel non est [illegible]
stingui per ea quae dicta sunt.

Non obstat etiam quod supra [illegible] quisisse de bonis viri [illegible] quia aliud est in viro spirituali, vt est praelatus, [illegible] viro carnali. Ratio diuersitatis, quia vir spiritualis & sic praelatus vel rector censetur administrator rerum Ecclesiae, non autem dominus, sed ipsa ecclesia *cap. cum omnes, de donat.* secus est in viro carnali, quia ille est dominus rerum suarum, & etiam rerum vxoris datarum in dotem *l. doti* [illegible] *Cod. de rei vend. cum similibus.* & sic potest dici quod vtrobique praesumitur pro eo qui est dominus, nam in viro carnali praesumitur pro eo quia dominus est, sed in viro spirituali non praesumitur pro eo, quia non est dominus, sed ecclesia. Secundo potest dici quod licet assimiletur matrimonium carnale spirituali, non tamen semper est bona comparatio, & argumentatio de vno ad aliud, nam in multis differunt, vt per Ioan. And. *in c. tua, de sponsa.* & per [illegible] *cium de regul. iur. lib. 6.* vnde non debet sumi [illegible] rudem & simplicem figuram, sed à radice [illegible] And. *in d. c. 1. de pecul. clericorum*, & ex hoc coll[illegible] scilicet vt acquisita per vxorem praesum[illegible] tur, suspicio turpis quaestus, & non praesum[illegible] nam mulieres raro se miscent negotiationibus [illegible] conueniunt mulieribus, cum non debeant [illegible] js virorum. *c. mulieres de iud. lib. 6. l.* [illegible] *nam, eod. tit. & l. foemina, de reg. iur.* [illegible] nes vxorem alicuius, praesumitur à [illegible] euitetur suspicio turpis quaestus [illegible] dicendum in praelato ea[illegible] negotiari, vt per totum [illegible] per gloss. 14 q. 3. *in summa* [illegible] eligendo, mi debet, quia ex iusta [illegible] ergo quaestio cuius administratio [illegible] dictis saecula- gotiatione quae [illegible] in qua quaestio- deliquerit se illi [illegible] ius ordinis nō esse *l. merito. ff. pro soc.* [illegible] ad hoc vel alia, vt ne- tiationis, acq[illegible] requiri q̄ seruitio b[illegible] beneficij [illegible] tionē sacrorem [illegible] perfectae [illegible] dedicand[illegible]

quæsisse ex bonis domini, remitto ad nota.per Ancha.& Imol. *in d.cap.*1,& ibi plenius Barba.5.*colum.*

Restat autem ad contrarium respondendum,pro cuius intelligentia videnda est distinctio quam ponit Ioan. Andr. *in cap.3.de pecul.clericorum*, quam etiam recitat ibi Abb. & fere omnes,& plenius idem Abb *in repetit.c.cum esses.*11.12.*colum.* dicit enim Io-
35 ann.Andr.recitatis aliorum opinionibus,quod aut † constat prælatum habuisse tempore suæ promotionis, aut constat quod nihil habebat, aut dubitatur. Primo cum dicit præsumendum pro possessore, ideo si heres clerici est in possessione illorum bonorum, ecclesiæ incumbit onus probandi quod de redditibus ecclesiæ fuerint quæsita, & isto casu posset procedere opinio, dicentis, quod possessor est in possessione defendendus, & idem videtur velle Gloss. *in alleg. cap.* 1.12. *quest.*5. & habet locum hoc casu forte tex *in allegato c. Abb.*12.*q.*4. quem primo allegaui pro contrario.

Secundo casu cum nihil habet prælatus tempore promotionis,præsumendum est pro ecclesia *c.*1.*de testam.*& hoc casu possit procedere tex.*in d c.sint manifesti*,potest tamē isto casu heres clerici probare quod ex artificio vel aliunde intuitu personæ illa bona acquisierit, sibi tamen incumbit onus probandi,cum ecclesia habeat intētionem fundatam ex præsumptione iuris communis & sic text.ille dicens, quod ista bona præsumuntur esse ecclesiæ vel intuitu ecclesiæ acquisita,non inducit præsumptionē iuris & de iure quod patet etiam per Gloss. notabil. *in d.c.*1.*de pecul.clericorum.*

Tertio casu cum dubitatur an aliquid habuit tēpore promotionis,& isto casu etiam poterit procedere text.ille ista est distin. Ioan.Andr.per quā aliqua ex prædictis iuribus videntur reducta ad concordiam, fateor tamen quod Abb & alii Moderni non tenent indistincte prædictam distinctionem, licet scribentes ante Abb. communiter eam sequuntur, sed dictis ipsis nihil puto addendum,ideo remitto ad ea quæ ipse notat in dictis locis,

36 Specialius † tamen respondendo ad prædicta contraria,dico quod text. *in allegato cap.*1.12.*q.*4.procedit,quando constat quod prælatus tempore promotionis habuit patrimonium, & postea aliqua acquisiuit, & dubitatur ex quibus bonis acquisiuit,quia promiscue vtebatur patrimonio & rebus ecclesiæ,at patrimonium erat sufficiens ad acquisitionem illorum bonorum,& etiam ecclesia erat suffciens in totum vel in partem, & tunc fit diuisio inter ecclesiam & heredem clerici, secundum quantitatem patrimonii & rerum ecclesiæ, & iste est proprius casus illius *cap.* 1. quod plenius videas per Abb. *in dictis locis*, & ibi per Innoc & Barb. & vide Glo. notabil. *in c.* 2. *de pec. cler.* secus in casu, *dict. cap. sint manifesti*, in quo non constabat tempore promotionis

nis aliquid habuisse. Non obstat etiam doctri. Ioan. Andr. *de qua supra*, quia vel non est vera, *per supradicta*, vel debet intelligi & distingui per ea quæ dicta sunt.

Non obstat etiam quod supra dixi de vxore. vt præsumatur acquisisse de bonis viri, sic prelatus, cum † ecclesia dicatur eius vxor, 37 quia aliud est in viro spirituali, vt est prælatus, vel rector aliud in viro carnali. Ratio diuersitatis, quia vir spiritualis & sic prælatus, vel rector censetur administrator rerum Ecclesiæ, non autem dominus, sed ipsa ecclesia *cap. cæterorum, de donatio.* secus est in viro carnali, quia ille est dominus rerum suarum, & etiam rerum vxoris datarum in dotem *l. doce ancillam. Cod. de rei vendi. cum similibus.* & sic potest dici quod vtrobique præsumitur pro eo qui est dominus, nam in viro carnali præsumitur pro eo quia dominus est, sed in viro spirituali non præsumitur pro eo, quia non est dominus, sed ecclesia. Secundo potest dici quod licet assimiletur matrimonium carnale spirituali, non tamen semper est bona æquiparatio, & argumentatio de vna ad aliud, nam in multis differunt, vt per Ioan. And. *in c. tua, de sponsa.* & per gloss. *in regula beneficium de regul. iur. lib. 6.* vnde non debet sumi similitudo secundum rudem & simplicem figuram, sed à radice rationis, vt voluit Ioan. And. *in d. c. 1. de pecul. clericorum*, & ex hoc colligitur tertia solutio, scilicet vt acquisita per vxorem præsumantur esse mariti, vt euitetur suspicio turpis quæstus, & non præsumamus in ea peccatum, nam mulieres raro se miscent negotiationibus, nec illæ etiam conueniunt mulieribus, cum non debeant se immiscere negocijs virorum. *c. mulieres. de iudi lib. 6. l. maritus. C. de procura. & l. alienam, eod. tit. & l. fœmina, de reg. iur.* ideo illud quod præsumitur penes vxorem alicuius, præsumitur à iure quod sit de bonis viri, vt euitetur suspicio turpis quæstus. *dict. l. etiam, & d. l. Quintus.* Idem dicendum in prælato eadem ratione, nam prælatus prohibetur negotiari, vt per totum titulum ne clerici vel monachi, & plene per gloss. 14. *q. 3. in summa*, ideo quod penes eum reperitur præsumi debet, quia ex iusta causa acquisiuit, & sic ex reditib. ecclesiæ, cuius administrationẽ gerit, non autem præsumitur quod ex negotiatione quæsierit: cum illa ei sit prohibita, vt dictum est, & sic deliquerit se illi miscendo: & in dubio nõ debet præsumi delictũ. *l. merito. ff. pro soc.* ne ergo præsumamus in prælato peccatũ negotiationis, acquisita per ipsum præsumũtur acquisita ex reditibus beneficij, vel bonis ecclesiæ sicut dictum est in vxore, & sic eadem ratio diligenter considerata operatur diuersam præsumptionem in dictis casibus.

Secus † tamen dicendum est in tutore, nam cum sibi permissa 38 sit negotiatio, vt est notum, acquisita per ipsum durante tutelari officio, præsumũtur q̃sita ex sua industria & negotiatione, nõ autem ex bonis pupilli, nam si præsumeremus ea acquisiuisse ex bonis

bonis pupilli, tunc præsumeremus in eo crimẽ furti, vel bona pupilli alio modo subtraxisse, & sic deliquisse, ita dicit Innocent. *in dict. cap. 1. de pecul. clericorum.* sed hoc non est præsumendum. *dict. l. merito, & capit. final. de præsump.* & sic eadem est ratio, quare secus præsumitur in tutore quam in prælato, scilicet ne crimen præsumatur, & sic non obstat præallegata. *lex. si defunctus. arbitr. tute.* ita eleganter dicit Abb. *in allegato capit. cum omnes.* & Imola *in dict. capit. primo* & idem Bald. *in leg. cum oporteat, de bonis quæ libe. quarta column.* dicens quod tutor non præsumitur subtraxisse, nec tenetur reddere rationem nisi de officio suo. *per dictam legem si defunctus*, & bona præsumptio est in rebus dubijs eligere saniorem partem, & turpis præsumptio est euitãda, & fugienda, *per dict. leg. Quintus.* ita Bald. *in dict. l. cum oporteat.* Et per istas rationes nititur ipse impugnare glo. *in allegata l. defensionis*, de quo ibi per eum.

Alio etiam modo potest solui contrarium *de dict. l si defunctus*, scilicet quod dicamus, aliud esse in tutore, aliud in prelato ecclesiæ ratio diuersitatis, quia prælatus habet administrationem perpetuam, & sustentatur de bonis Ecclesiæ, *septuagesimasecunda distinctione capit. sanctorum, & de prebendis. cum 2.* tutor vero habet administrationẽ temporalem, & sustentatur de bonis proprijs, non puilli, *& not. per gloss. in c. fin. 5. quæst. 3.* Istam solu. posuit Ioannes de Ligna. *in clem. gratia. de rescri.* & Ant. & Imol. *in d. c. 1. de pecul. cler.* & per Abb. *in d. c. cum omnes in rep. 13. col.* Vel aliter & tertio non obstat *d. l. si defunctus*, quia loqtur in tutore, & nulla est æquiparatio inter tutores & p̃latos nec valida argumentatio de tutore ad prælatum, vt vult gl. singularis *in dict. cap. fin. 5. quæst. 3.* Imo dicamus quod regulariter non æquiparentur, quanquam in quibus assimilentur, vt in prædicta gloss. ideo ex ijs pluribus faciamus regulam, iuxta notata per gloss. singularem *in leg. Iulia-*
39 *nus. §. primo. Digest. de actionibus empt.* quæ dicit † quod quando plures leges tractantes eandem materiam reperiuntur contrariæ, in hoc dubio ex pluralitate casuum est regula constituenda, & alii erunt casus excepti, cum ergo iste casus sic non reperiatur exceptus, scilicet ꝙ in modo acquisitionis prælatus æquiparetur tutori, ergo remanet sub regula, iuxta gloss. notab. *in rubr. de reg. iur.* dicentem quod potior est causa illius pro quo facit regula, & in dubio istud est regulare, & debemus inhærere sicut Bononienses, &c. *vt dicit gloss. in l. omnis definitio. ff. de reg. iur.* & istam solutionem. *ad d. l. si defunctus*, nemo tangit, & credo eam verissimam, sed pro solu. est præstantior, secundum Docto. *in dictis locis*, scilicet Abb. *in repet. c. cum omnes.* & Imol. *in d. c. 3. de pecul. cleric.* & pro ea fa-
40 cit, † quia prælatus tenetur bona Ecclesiæ augmentare, *vt est tex.*
41 *singul. in c. quicunque 12. quæst. 4.* † Ideo dixit gloss. reputata singul. *iuncto text. in capit. sacerdotes, eadem causa & quæstio.* quod si prælatus

latus potuit aliquid acquirere ecclesiæ, & neglexit, tenetur de suo proprio patrimonio satisfacere ecclesiæ, si dicimus, quod si per neglıgētiam passus est rem ecclesiæ præscribi, tenetur de suo patrimonio satisfacere ecclesiæ. *gloss. singula. in capit. placuit. el. 2. 16. quæstio. 3* & etiam his casibus tenebitur eius heres, vt probat textus. sing. *in c. ex partium de pign.* & ibi per Abb. & Imol.

Hinc est quod quemadmodum prælatus † alienās iam quæsita per ecclesiam debet administratione priuari. *c. monemus. 12. q. 2. & c. si quis, de reb. eccl. l. iubemus, de sacrosf. eccl.* ita & si fraudat ecclesiā in acquirēdo, vt quia iam acquisita ex reditib. ecclesiæ appropriat sibi vel alteri, *text. est notab. de hoc in c. 2. de pec. cler.* si igitur tenetur augmentare & acquirere ecclesiæ, nimirū si acquisita per eum præsumantur acquisita ex reditibus ecclesiæ, & actus in dubio videtur geri secundum iuris dispositionem *l. si duo ff. de acq. hered.* & vbi reperitur factum, vel acquisitum, præsumitur factum p illum qui illud facere tenebatur. *l. secunda. C. de cib. pon. præst. cum similibus.* Et ista faciunt ad quæstionem notabilem † quidam volebat relinquere ecclesiæ certum quid, prælatus induxit eum, vt relinqueret sibi potius quam ecclesiæ, nunquid prælatus teneatur ecclesiæ ad interesse? glos. ponit quæstionem *in l. quidquid. c. arbitr. tutel.* Abb. *in c. 2. de pecul. clericorum.* & ibi eleganter per Imol. 2. *col.* & plenius vide ibi per Barba. Deniq; in hac re vide multa per doctiss. Didacum de Couar *in d. c. cum in officiis, de testam.* 42 43

Prælatus autem an iudex esse possit? videtur † quod non, *arg. l. 2. de los corregid. lib. 2. ordin.* vbi id militib. commentariensibus, vetitum est, ergo fortius prælato, & clerico, sed contrarium plene probauimus alibi. 44

In summa vehementer † controuersum est, & vsu forensi agitatissimum, an milites seu nobiles illi quos cōmendatarios Hispane appellamus, possint facere testamentū, & de quib. rebus testentur, & an vt monachi vel clerici sint immunes à secularib. gabellis? qua in re pro vtraq; parte allegabimus neutram eligendo, quia sub me prætore insignes lites et hodie pendēt, ergo quæstio est, vtrum milites huius ordinis sint immunes à prædictis secularib. gabellis, ex huius decisione reliqua patebunt, in qua quæstione prima facie videbatur dicendum milites huius ordinis nō esse à prædictis gabellis immunes, primo quia ad hoc vt laici, vt ecclesiasticæ personæ existimantur, videtur requiri ꝙ seruitio Dei plene se dedissent, & efferant per receptionē sacrorum ordinum, vel per ingressum alicuius religionis perfectæ, *vt in capit. duo sunt genera. 12. quæstione prima. & in capit. quisque 17. quæstione quarta* sed ij milites nō videntur ex toto dedicati Deo per aliquem modum ex supradictis, nam non per receptionem sacrorū ordinum, quia nullum videtur recipere, quinimo sacer ordo repugnat exercitio militari, cum ipsi intenti & occupati esse debent in fide 45

Chri-

Christi exaltanda, eiusque inimicis conterendis, vt in *c. petitio, de homicidio*, neq; etiam p ingressum religionis videntur posse dici ex toto dedicati Deo, quia & si eorũ regula sit approbata, nõ tamen videtur dici religio pfecta, ex quo dicebat Bald. *in l. officiales. in finalibus verbis. C. de episcop. & clericis.* & Bartol. *in l. 1. D. de pœnis.* quod in similibus religionibus videtur potius esse quædam apparentia in habitu, quam existentia & realitas in effectu, vtriq; id esse religionis perfectæ, videtur requiri, quod religiosi voueant & profiteãtur tria substantialia vota, scilicet castitatis obedientiæ, & paupertatis, *de quibus in cap. cum ad monasterium, de statu regularium.* & notat *in clement. 1. de religiosis domibus,* & alia *in clementina. cum ex eo, de sententia excommunicationis,* quas commendat Abbas *in rubrica de regularibus; & in capit. secund. de foro competenti. in capit. nullus, eodem titulo.* Secundo, quia cum ij sunt laici, videtur non potuisse Papam eos à regali manu & secularibus impositionibus eximere, vt veros & perfectos religiosos, vt notatur Innocent. & Abbas *in capit. 2. de maioritate & obedientia,* per eosdem, & scribentes *in capit. significantibus. de officio delegat.* Tertio, pro ista parte negatiua videtur facere elegans textus, *in leg. 1. §. final. D. de muneribus, & honoribus.* ibi, qui obnoxius muneribus suæ ciuitatis nomen militiæ defugiendi oneris gratia accepit deteriorem causam Reipub. facere non potest, & ibi notat glo. ad fratres, qui sunt in Lombardia de pœnitentia nũcupatos, igitur ex supra dictis videtur hos milites esse laicos, & ita à gabellis & alijs laicorum onerib. non esse exemtos. Per contrarium vt huiusmodi milites religiosorum iure vetantur, multa eademq; non leuia facere videntur, vt interim omittam quod nõnulli firmant id esse consuetudine moribusq; receptum, quæ quidem cõsuetudo est optima legum interpres. Inprimis ergo facit, quia in domo
46 domini multæ sunt mansiones † & sicut quędam religiones ordinantur in sacrosancta ecclesia Dei ad opera vitæ contemplatiuæ, ita & aliæ ad opera vitæ actiuæ, vt legitur in beato Iacobo, *capit. primo*: Sancta enim apud Deum religio est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione, sed hoc pertinet ad vitam actiuam, ergo conuenienter potest ordinari aliqua religio ad vitã actiuã, & ita concludit Sanctus Thomas *secunda secundæ quæstion. 188. articulo secundo.* omnes quippe status religionis ordinantur ad perfectionem charitatis, quæ quidem charitas dilectionem Dei & proximi comprehendit, ad dilectionem autem proximi principaliter pertinet vita actiua, quæ necessitatibus proximiorum deseruit, & sicut ex charitate diligitur proximus propter Deum, ita & vtilitas ex vita actiua ipsius pximis delata redundat, inde videlicet, vt *Matth. 15 c.* indubitate ergo dicere possumus, q recte ordinatur aliqua religio ad actus cõuenientes ad subsidium & dilectionem
47 proximi, scilicet ad vitam actiuam, † hinc iusta ratione probamus

mus, quod religio vel ordo militaris sui origine institutus ad defendendum & subueniendum Christianam plebem Christiq; religionem, prout hæc constituta fuit, optimo iure subsistit, & recte constituitur, & ita dicebat diuus Augustinns ad Bonifacium, Noli existimare neminem Deo placere, quia armis bellicis ministrat, in his enim fuit S. Dauid, cui Dominus magnum testimoniũ præbuit. In his quoq; fuit sanctus ille Centurio, vt legitur *in c. Noli existimare. 23. quæstio* 1. fuit etiam Benedictus Abraham in armis, quem in eis benedixit Melchisedech, *Genesis* 14. Religio ergo militiæ constituta ad defensionem diuini cultus & causa Reipublicæ salutis recte dicitur ordinata: & alias legimus de Iuda Machabæo, qui præibat prælium Israel dilatãs populo suo gloriam, nos pugnauimus pro animab. & legib. nostris & iterum dicebat Ambrosius, libro de Officijs, Quod fortitudo quæ patriam tuetur à Barbaris, plena est iustitiæ, quod rursus tali ratione demonstratur, certum est quod status pœnitentiæ est religio, *vt in capit. admonere, 33. q. 2. & in c. si scriptura, de voto,* & notat Sanctus Thomas *in quodlibeto tertio. quæst. 11. art. 3. & est in Opusculo de religione. c. 12.* sed sic est, quod aliquando infertur pœnitẽtia ad militiam, *vt in c. licet, & in c. quod super his, de voto.* igitur militia bene potest conuenire ad statum religionis, & ita probatur causam huius religionis instituendæ, *de qua in Chronica generali Hispaniæ fol* 378. *& fol.* 390. sanctam & legi diuinæ conformem fuisse: fuẽre n. ij ordines militares institui ad conterendã Saracenorũ rabiẽ. Hispaniamq; defendendã, vt in horum ordinũ regula & institutione legitur, maxime quod mouere bellũ nõ est eorum, sed domini magistri. & regiæ maiestatis, nam vt dicebat August. *contra Manich. in c quid culpatur.* 23. q. 1. Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi bellũ autoritas penes Principem remaneat, *vt in c. iustum. 23. quæst. 2. & in l. 1. C. vt armorum vsus. lib. 11. & in l. lex duodecim tabularum. D. ad l. Iuliam. maiesta.* † Quod 48
vero religiones militares ab Ecclesia sint approbatæ, probatur *in clementina, quia contingit, de religiosis domibus. §. prætermissa. in cap. cum & plantare, de priuilegiis, & in c. cum dilecti, eod. titul. & in cap. porro, & in c. dudum. & in cap. ad eo. de decimis, & in c. parentibus. & in cap. canonica,* vbi de ordinibus militaribus toties fit mentio, *& in capitulo primo. de verbor signific. libro sexto* vbi gloss. & docto. *& in c. ex par de decimis, & in capitul. ad sedem de restitutione spoliatorum,* notatur etiam *in dicta Clementina, quia contingit §. permissa per Gloss.* quæ meminit de ordinatione Sanctæ Mariæ Celestrensium, & Sancti Ioannis Hyerosolymitanorum, & similium, & ibi Ioannes de Imol. & Cardinalis meminit. de cæteris militaribus ordinibus notatur etiam *in c. cum illorum. de sententia excommunic. & in c. sciant cuncti, de electione libro 6. & in capit. quisque, 16. quæstione* 4. & alibi sæpe, approbatio enim pontificis constituit

religionem, probatur igitur causam huius religionis instituendæ
49 iure diuino conformem fuisse, inde patet, milites huius † ordinis religiosos & ecclesiasticos censeri, quod vltra supradicta probatur sequentibus, primo, quia pontificis approbatio, si subsit causa placida, Deo constituit religionem, & a patre cœlesti hanc potestatem Pontifex habet, *vt in extrauaganti S. Romana, vbi gl. notat.* quod papa hoc facit tanquam vicarius, & procedit ex potestate clauium. Quodcunq; ligaueris super terram, *vt Matthæi 16. & 24. q. 1. c. quodcunque, & in c. ad Apostolicæ. §. nos ita, de re iudica. in 6. & probatur in c. fi. de religio. do. & in c. eod tit. in 6. & in c. 1. de voto,* & est communis nota omnium *in rubric. de regularibus.* & probat Bart. *in l. sodales. vers. sed contra hoc. ff. de collegijs illicitis.* nam sicut ordo clericalis eximit laicum a iurisdictione seculari, cui est subiectus ratione originis, quia natus laicus, sic suos conuersos eximit ordo per Papam approbatus, vt notat Anchar. *in clem. per literas de præbendis.* Secundo milites huius ordinis profitētur tria substantialia, obedientiam, paupertatem, castitatem, vt patet ex eorum regula, vbi prædicta promittunt. & proprium à se abdicant, vt cum licentia magistri non aliter possideant, & inuentarium facere teneantur, vt hæc & alia in eorum militum regula latius continetur, ergo ex istis fiunt personæ ecclesiasticæ, & ecclesiastico priuilegio gaudere debent,
50 † cum vera & perfecta religio ex eo triplici voto constituatur, *vt in c. cum ad monasterium, de statu regularium, & in c. cum ecclesiis, de maioritate, & obedientia. & in c. ex parte. de regularibus.* & est doctrina Hostiensis, Joannis Andreæ, & Abb. & communiter scribent. *in rubrica eodem titulo,* idque firmant communiter Theologi, vt refert sanctus Thomas *in Opusculo decimooctauo. cap. octauo, & in Opusculo 19. cap. 5. & alibi sæpe.*
51 Quinimo † promittendo vnum de substantialib. & intrando ordinem à pontifice approbatum efficitur quis p͞sona ecclesiast. vt eleganter notat Anton. *in c. vno de obliga. ad ratiocina. & in c. nullus, de foro compet.* & Cardin. *in clementina, cum de quibusdam. de religiosis domibus.* & elegantius Hostiensis *in c. non dubium, de sententia excōmunicationis,* dicens ꝙ quando quis est conuersus ad aliquem ordinem à Pontifice approbatum remanens in domo propria, vt laicus viuens honeste, vt clericus censetur, ex toto translatus in foro, & immunitate ecclesiast. *vt 16. quæst. 4. c. quis facit & de censib. cap. quanto, & in clemen præsenti. eod. tit. & 12. quæst. 1 cap. ecclesiarum.* milites autem huius ordinis ista omnia faciunt, vt ex eorum regula patet: ergo multo fortius religiosi, & ecclesiasticæ personæ dicentur, *vt nota gloss. in c. nullus. 93. dist.* & Archidiac. *in c. vno. de excessibus prælatorum*, & in proprijs terminis notat expresse gloss. singularis *in dict. capit. non dubium, in verbo religionis conuersus, de sententia excommunicationis.* vbi dicit quod ex eo quod aliqui se tradiderunt, diuino obsequio siue in seculari, siue in regulari eccle-

ecclesia, ecclesiasticæ dicentur personæ. Tertio hoc etiam confirmatur ex eo quod notatur *in c. sciant cuncti, de electione, in 6.* & ex notatis *in c. veniens, de verborum significat.* per Ioannem Andre. & Doctor. *ibi*, ex quibus patet, quod quamuis aliqui sint laici non habentes ordinem clericalem, sunt tamen personæ ecclesiasticæ, vt probatur *in c. cum laicis, quamuis religiosis. de rebus ecclesiæ non alienandis*, hic dicebat gloss. *in dict. capit. sciant cuncti.* † quod templarij. & hospitales, licet non sint clerici, sunt tamen ecclesiasticæ psonæ. Dicebat n. Baldus *in l. generaliter. la. 2. Cod. de episcop. & cleric.* quod clerici possunt esse monachi sine ordine clericali, & gaudebunt priuilegio ecclesiastico, & de istis sunt plurimi in ordine sancti Hieronymi, sancti Augustini in cæterisque alijs ordinibus. dicebat etiam gloss. *in cap. duo sunt genera. 12. quæstion.* 1. quod omnes conuersi dicuntur ecclesiasticæ personæ, quamuis continere non teneantur, quia quidam hoc profitetur, quidam non, vt 26. q. 1 *c. vt lex*, nam accoliti sunt ecclesiasticæ psonæ, & tamen non tenentur continere, quia legitimum matrimonium contrahere possunt, *vt 32. distinct. c. si quis eorum.* Item & templarij sunt ecclesiasticæ personæ, licet arma mouere possint, quæ omnia notat ibi gloss. *in d. c. duo sunt genera*, & communiter scribentes. Quarto hoc confirmatur, quia † Eremitæ sine aliqua professione gaudent priuilegio ecclesiæ, *vt 16. qu. 1 c. qui vere.* & notat Innoc *in c. cum monasterium. de electione.* & bona quoq; donata hospitalibus fundatis autoritate Episcopi, gaudēt priuilegio Ecclesiæ, vt notant Doctores *in clementina per literas, & in clement. quia contingit. de religios. domibus.* à fortiori ergo bona istius celeberrimi & approbatissimi ordinis eo priuilegio gaudere debent. Quinto hoc etiam confirmatur ex dictis per Socinum *in c. 1. de foro compete.* vbi concludit in fratribus & sororibus tertii ordinis, & in pœnitentibus, & in fratribus, qui vocantur Iesuati, & in mulieribus, quæ vocantur canonicæ seculares, quod si habitum & viuendi modum assumunt auctoritate superioris gaudent priuilegio fori, ex quo dicit posse decidi quāplures quæstiones de societatibus disciplinatorum, de quib. per Bart. *in l. sub prætextu. Cod. de sacrosanct. ecclesiis.* & per Bald. *in c. 1. de pace iuramento firmanda*, facit etiam quod notauit Cardinalis *in c. de foro competenti*, quod rectores piorum locorum, & hospitalaris, & liprosaris licet non gaudeant priuilegio canonis, siquis suadente, gaudebunt tamen priuilegio ecclesiastico, vt ecclesiasticæ personæ. Faciunt & alia multa quæ ob rationem prælibatam missa consulto fecimus.

52 53

SVMMARIA.

1 *Exemplaris fieri potest exheredato contra communem cum altera fere communi.*

2 *Legitima quo titulo liberis, aut*

parentibus relinquenda ard. quæst.

3 Legitima iure C. quo titulo relinquenda.

4 Intellectus l. si quis heredem. C. de instit. & substit.

5 Nepotes, & deinceps iura suorum habẽtes, an sub omni cõditione possint instituì heredes, not. q.

6 Intel. l. 2. §. nepotibus. ff. de vulga. & pupilla substitutio.

7 Exemplaris fuit inducta ad similitudinem pupillaris.

8 Intel. l. humanitatis. C. de impu. contra communem, quod mater in exemplari à patre facta præterita possit querelare.

9 Pupillaris fieri potest exheredato.

10 Intell. l. exhæredato, & l. miles ita ff. de milit. testamento, cõtra Angel. & alios, vt etiam qui in potestate non est, possit exhæredari.

11 Intell. l. 3. si emancipatus. Dig. de bon. possess. contra tab.

12 Intell. l. 2. C. de inoff. test. contra communẽ & emãcipatum exheredatum querelam habere.

13 Exhæredari an possit impubes, egregia q.

14 Duæ conclusiones contra communem.

15 Intell. l. fin. C. de liber. præt. contra gloss. & alios.

16 Intell. auth. vt cum de appella. cog. §. aliud quoq;.

17 Intell. ad leg. regni, 6. tit. 1. par. 6.

18 Intell. ad plures ll. cum quidam. C. de legatis, cum similib.

19 Querelam nõ exhæredatio producit sed inofficiositas.

20 Intel. C. de inoff. test. in l. ex tribus, & ad creationem pupillaris non est necesse quod legitima relinquatur, sed tantum ad eius tam creatæ resolutionem euitandam, contra communem.

21 Intell. si non mortis, & l. Papinianus, §. si quis mortis. D. de inoff. test.

22 Intell. l. non putauit. §. si quis sua manu filiusq; qui de mãdato patris sui exhæredationem scripsit, non excluditur querela contra communem.

23 Intell. l. filio quem. D. de liberis & posth.

24 Intell. l. filio quem ff. de lib. & posthu. contra communem, quod filius qui post exhæredationẽ emancipatus fuit, si iterum adoptetur à patre habebit querelam.

25 Exemplaris fieri potest etiã filio naturali contra communem.

26 Mater illustris potest naturali filio substituere exemplariter, contra Doct.

27 Exemplaris fieri potest filio spurio, contra Doct.

28 Exemplaris fieri potest ei, filiis natis ex damnato coitu, contra Doct.

29 Exemplaris fieri potest ei, cui diminuta legitima relicta fuit contra doct. communiter.

30 Intel. l. humanita. C. de impub.

31 Exemplaris an valeat si fit exhæredato integrã legitimã habenti, idẽ si integrã nõ habeat sed diminutã, vel nil omnino, contra communem.

32 Pupillaris si fiebat exhæredato integrã legitimã habẽti, querela nulla cõpetebat p l. humanitatis. licet iure auth. aliud inductũ contra communem.

33 Testa-

33 *Testamentum patris exheredatione firmatur, non secus quam filiorum institutione.*

34 *Exemplaris nec impedit, nec resoluitur per exheredationem, contra communem quæst. 2.*

35 *Exemplaris vtilis est ei cui fit.*

36 *Querela supponit testamenti validitatem.*

37 *Bonorum possessio contra tabulas est remedium rescissorium, & aliquando declinatorium.*

38 *Emancipati præteritio non reddit testamentum nullum.*

39 *Exemplaris in sui tam creatione quam resolutione similis est pupillari.*

40 *Exemplaris cum sit instituto in minore portione, quam legitima, nõ potest rescindi querela, cum communi contra alteram fere communem.*

41 *Legitima supplementum non petitur conditione ex lege, contra communem.*

42 *Exemplaris fieri potest institutio in re aliena, contra communem.*

43 *Legitima in re aliena an relinqui possit contra communem.*

Cap. CVI.

EX principali conclusione nostra colligitur plane, an † testator possit dispensare cum forma legis præcipientis exemplarem fieri non posse, vt quidam putant, exhæredato, qua in re receptior opinio est, quod exemplaris substitutio mente capto, vel furioso exhæredato fieri non potest, hæc est communis opinio, quam tenuerunt Bartol. *in leg. ex facto. numero* 18. *ff. de vulgar. & pupill.* Bart. *in leg. humanitatis numero* 4. *C. de impub.* & iterum idem Bartol. *ibidem numer.* 5. licet aliud fateatur esse in pupillari substitutione, & quia rationem differentiæ nullam satis præstantem inuenit, remittit nos *ad l. non omnium ff. de legib.* & cum Bartol. *in dict. leg. humanitatis*, simpliciter transeunt. Bald. Angel. Sal. Fulg. Paul. & alij, & hanc opinionem dicit communem Couarr. *in cap. Raynutius, extra de testament. §. 6. num.* 2. qui tamen contrarium tenet, sed communem sequitur Alexand. *column.* 8. *num* 32. *in dict. l. ex facto.* Guilielm. Benedict. *in dict. cap. Raynutius, tit. de exemplar. num.* 20. *de test.* & hanc dicit communem Coras. *num.* 9. *in dict. l humanitatis*, licet ipse contrarium teneat, eandem dicit communem Phil. Decius *ibidem*, qui tamen contrarium tenet, hanc sequitur & dicit communem Ripa *in dict. leg. ex facto. nu.* 71. sequitur Ias. *in dict. leg. humanitatis. column.* 2. Bald. *in tract. sub exemplaris. num.* 10. Politus *in eodem tract. numer.* 15. Zasi. *in eodem tract. numer.* 6. mouentur omnes vnico fundamento *l. humanitatis, in verb. legitima*, quæ contrariam partem plane probat tantum abest, vt communem sententiam tueatur, vt continuo videbimus. 1

Contrariam partem, vt exemplaris exheredato fieri possit non secus quam pupillaris, tenet Ang. *in §. qua ratione Institut. de*

 pupill.

pupill.subst. Idem Angel. *in tract. test. in verb. reliquit filio. G. mente capto.* Curt iun. *num.* 12. *in d.l. humanitatis*, & ibi Coras. *num.* 9. *& iterum num.* 13. vbi etiam Lancelotus, Dec. & similiter Philippus Dec. *num.* 7. & Corn. *num.* 8. & Fumeus *in tract. sub compendiosa, in fi.* & Couarr *in d.§.6 nu* 2. & nos hanc verissimam esse putamus, & non admodum minus communem, quam contrariam, quam periculo meo non solum in puncto iuris, sed etiam in iudicando & consulendo sequi poterimus, quæ præstantissime probatur ex sequentibus.

Et inprimis facit nostra conclusio prin. quæ docet, leges nō secus, quam principes imperium accepisse, vt prodessent, non vt nocerent, nocerent autem si talem exemplarem, quæ (*iuxta l. humanitatis. C. de impu.*) vtilis esse præsumitur adimerent, ergo id extra mentem legis fore vero simillimum est, præsertim cum afflictis (hoc est, exhæredatis, & præterea mente captis) alia noua afflictio, quod huiusmodi beneficij ademptionem addenda non esset, *l. vnic. C. qui ante apert. tabul.* maxime secundum opinionem multorum contendentium exhæredationem in dubio fieri videri bona mente, vt per Iason. *in l. multi. ff. de liber. & posthum.* quam opinionem non multum laudandam alibi disseruimus.

Deinde facit sequens eademque vrgentissima ratio, legitima potest relinqui filijs quoquo relicti titulo. Sed exemplaris potest fieri ei qui legitimam habet, ergo intelligendum fieri posse ei, qui quoquo titulo legitimam haberet, & si sit exhæredatus.
2 † quod autem legitima possit relinqui quoquo relicti titulo discutiendum est, & in primis inuestigandum quid iure ff. forum, deinde quid iure C. postremo quid iure Auth. Quoad primum, licet inualuerit sententia existimantium iure ff. orum legitimam relinqui oportere iure institutionis, cui sententiæ subscripserunt sese Accursius, Bart. Bal. Angel. Salic. cæterique omnes scribentes *in authen nouissima. C. de inoffi. test.* Alex. qui plures citat *in l. inter cætera. ff. de lib. & posthum.* Guil. Bened. *in c. Raynutius. §. in eod. testa. relinquens, secundo extra de test. nu* 15. tamen in aduersam partem, cui nonnulli astipulantur, procliuior sum, moueor in primis ratione: Nam ad firmitatem testamenti nil aliud desideratur præter institutionem, vel exheredationem filij, *vt fere per totum. ff. de lib. & posth. fere per totum ff. de iniust. rup. per totum. C. de post. her. inst & exher. per totum. C. de lib. pręt. per totum. Instit. de exher. lib.* Præterea expressum videtur *in l. Papinianus. §. si quis mortis ff. de inoffi. testa.* vbi qui integram legitimam (id est, quartam) per donationem causa mortis recepit, non potest testamentum impugnare, per quem tex. ita tenuit ibi Albericus, quod iure digestorum sufficeret legitima quoquo relicti titulo relinqui, quod & præsensisse idem Albericus videtur *in l. si non mortis ff. de inoff. test. per text. ibi*, qui similiter probat sufficere legitimam

timam relinqui quoquo relicti titulo, dummodo is filius, cui relinquitur, exhæredatus reperiatur, ne eo præterito testamentum ab initio non iure fiat. sicque intelligendum est, quod tam *in d.l. si non mortis*, quam *in d. §. si quis mortis*, filius cui legitima titulo singulari relicta fuit, exhæredatus fuerit, nec ea est diuinatio, quia cum dd. ll. sint locatæ sub titulo de inoff. testa. vbi nō agitur de primordiali testamenti validitate, sed de irreuocabili, quæ cōtingit per exclusionem querelæ, non debebat ibi quæri, vtrum filius institutus fuisset, vel exhæredatus, necne. Sed vtrū inofficiosus erga eum pater suus fuisset, necne. Inofficiosus autem fuisse videtur, si non integram legitimam reliquit, secus autem si reliquit siue instituto filio, siue exhæredato. † Iure autem C. omnes 3
vno ore fatentur, quod legitima non oportebat relinqui titulo institutionis, sed sufficiebat quoquo titulo relinqui, *per text. in l. omnimodo. C. de inoff. testam* quod & nos fatemur, sed non quasi id denuo introduxerit illic Iustinianus Imperator (quod omnes Doct. ibi, & vbiq; falso opinantur) sed quia id iure veteri antiquitati fuerat obseruatum. Illud autem quod Bal. Salic. cæteriq; omnes *in d. l. omnimodo*. Accurs. & omnes *in auth. nouissima. C. de inoffi. testa.* secure firmant, scilicet iure C. valuisse testamentum, in quo filius neq; institutus esset, neq; exhęredatus, si modo aliquid etiam minus legitima sibi quoquo titulo relinqueretur, mihi non satis probatur, nā præteritus dicitur qui neque institutus est neq; exhæredatus, quantumcunq; iure singulari receperit, *l. posthum. C. de bon. possess. contra tab.* vbi Ias. *colu. 2. l. 3. in princ ff. de iniust. rup.* vnde cum *in d. l. omnimodo. vers. si vero*, nil aliud dicatur, quam quod patri filium prætereunti nullum priuilegium datur, sequitur hoc testamentū nullum esse, in quo filius, nec institutus, nec nominatim exhæredatus fuerit, vtcunq; plurimum titulo singulari receperit, nec me mouet *d. l. omnimodo*, quæ non eo pertinet, vt testamentum quod inspecto iure veteri erat ipso iure nullum, id subsistere sustinereque velit, sed eo pertinet, vt testamentum quod olim ab initio valebat, poterat tamen ex postfacto per querelam infirmari, id testamentum sustineatur, quod intelligitur multipliciter, primum quando filius fuit institutus in minore portione, quā legitima, quo casu licet olim posset querelā proponere *l. cum quæritur. C. de inoff. test. l. parentib. eod. l. Papinianus. §. quoniam autem. ff. eod. §. fin. Inst. eod.* tamen hodie *post d. l. omnimodo.* nō poterit, sed agere ad supplementū intelligitur, quod quando filius exhæredatus fuit, singulariq; titulo aliquid habuit, minus tamen legitima, quo casu olim similiter, & si ab initio mero iure valeret testamentū, poterat tamē querelari, *d. l. cum quæritur, cum simi.* hodie autē non poterit, sed agetur ad supplementum *post d. l. omnimodo.* Tertio intelligitur quando filius emancipatus fuit præteritus, quia neq; institutus, neq; exheredatus titulo tamē sin-

gulari recepit minus legitima, quo casu olim, vtpote præteritus, poterat contra tab. *l. ita tamen. §. si quis rogatus. 2. ff. ad Trebel.* quem allegat Ias. *in l. posthumo nato. nu. 5. C. de bono. poss. contra tab. & per totum. C. & ff. de contrabul.* Quarto intelligitur etiam si titulo singulari emancipatus integram legitimam recepisset, quia adhuc verum est, quod licet id testamentum initio valuerit, tamen per contratab. ab emancipato præterito testamentum poterat expugnari, hodie tamen *post illam. l. omnimodo*, expugnari non poterit, sed denegatur contra tab. bono. possess. vt siue minus legitima recipit, petat supplementum, siue integram receperit, ea contentus abstineat ab impugnatione testamenti, idque est quod mihi præsensisse videtur ille text. dum ait, vel alio modo subuertendis, iuncta sua Gloss. quæ exponit per contratab. bon. poss. extat ergo cõtra omnes indifferenter nullius momenti iure C. esse id testamentum, in quo filius in potestate neq; institutus sit, neque exhæredatus, quantumcunq; sibi titulo singulari relinquatur, id quod primus Io. ab Imol. tentauit tam *in l. si col. si de cond. inst. ff.* quam *in l sed & si conditioni, § nepotes. ff. de here inst.* cuius sententiam cæteris omnibus tam *in l. Gallus, per totam,* quam vbique locorum repugnantibus libenter atque ex professo teneo, quæ probatur aperte *in l maximum vitium, per totam. C. de libe. præteri.* apertius *in prin. Instit. de exhered. lib. vers. sed non ita*, vbi postquam Imperator tradiderat per præteritionem filiifamilias testamentum vitiari, subdit, sed non ita de filiabus, cæterisque per virilem sexum descendentibus liberis antiquitati fuerat obseruatum, hos enim omnes præteritos iniustum testamentum non facere, sed ius tantum accrescendi ad viriles portiones habituros. Tertio induco *l. Gallus. §. in omnibus. ff. de lib. & posth. m.* dum dicitur, in omnibus his speciebus illud obseruandum est, vt filius duntaxat, qui in potestate est, aliqua ex parte sit institutus, expendenda sunt enim illa verba duntaxat, nam satis inducunt quod nepotes cæterique omnes liberi præter filium possunt præteriri. Quarto induco *d. §. in vers. quod non est necess.* vbi postquam tradiderat filium instituendum esse, subdit necessum non esse in nepote, & pronepote. Idemque in filiafa. antiquitati fuerat obseruatũ, licet nullus aduertat, vt eius præteritio iniustum non faceret patris testamentum, vt euidenter probatur *in d princip. Instit. de exhared. lib. ibi, sed non ita euidentius, in l. maximum vitium. C. de lib præt. probaturque in d. §. in omnibus, in verbo, duntaxat, probatur etiam in d. l. Gallus. §. nunc. in verbo, virilis sexus*, vbi Velleius dedit facultatem instituendorum posthumorum, qui masculi nascerentur, sed non ita si fœminæ nascerentur, id quod omnium scribentium ibi nullus vnquam sat intellexit, neque vnquam intellexerunt, quare virilis tantum sexus non etiam fœminini Velleius dixerit. Induco etiam text. *in l. qui si-*

qui filium. ff. vbi pupillus educari debeat. vbi licet filia proponeretur præterita, si tamen per legatum ei satisfactum fuit, non desiit valere testamentum, licet Gl. & Doct. *ibi* violentam suppletionem inducant, diuinantes ibi filiam fuisse, vel institutam, vel exhæredatam. Idem Guiliel. Bened. *in c. Raynutius. §. in eodem testamento. relinquis. num* 15. *cum plurib. seq.* Idemque omnes Moderni *in auth. nouissima. C. de inoffic. test.*

Denique sunt aliæ quam plures ll. nostram sententiam luculenter probantes, si non destruantur per Doctorum interpretantium imperitiam, quales sunt. *l. qui quartam. §. si quis vnam. l. qui filiabus. in prin. ff. de leg.* 1. *l. hac conditio filia mea. ff. de cond. & demonst.* vbi Paul. & Socin. institutionem violenter supplent. *l. filia. eod. tit. l. vxorem. §. testam. el.* 2. *ff. de leg.* 3. *l. filia. ff. de annu. lega. l. cum pater impuberi filia. ff. ad l. Falc. l. cum vnus. §. fi. ff. de alim. & cib. leg. l. fi. §. filia ff de leg.* 2. in quib. omnib. simpliciter proponitur filiamfam. legato honoratam, neq; apparet de institutione sui, vel exhæredatione, quamuis institutionem, vel exhæredationẽ interpretes supplent violenter, à nobis autem plane illæ ll. suæ integritati restituẽtur, vt simpliciter, prout iacent, intelligantur. Nec enim dubitamus (quod omnes negant) quin iure ff. valeret testamentum, in quo filiafa. præterita esset. Accipe † hinc nouum verumq; intellectũ 4
ad l. si quis hæredem. C. de inst. & subst. vbi filiafam. fuit instituta sub conditione nubẽdi Titio, quæ conditio est (vt patet) mixta, quærunt ibi Doct. vt illud testamentum sustineri possit, cum suus hæres sub conditione non potestatiua institui non possit. *l. si pater, cũ sim. C. de inst. & subst.* & dum pleriq; omnes interpretum (quales sunt omnes antiqui, & noui ibi, & Ias. *in l. si pater. C. de inst. & subst. col. fin.* vbi Dec. *nu* 4. Bald. *ibid. oppo.* 10. Suares. *in l. quoniam in prioribus. f.* 31. *col.* 2. *de inoffic. test. C.* Soc. *in l. in conditionib. in pr. de condi. & dem.* post antiquiores quos ipsi referunt) dum, inquam, plerique scribentium huic difficultati satisfacere conantur, mirabilia fingunt merasq; nugas miscent, est ergo nitidus planusq; illius text. sensus, qui ex superioribus colligitur, vt cum iure. ff. & C. vsq; ad tempus Iustiniani Imp. inualuerit illa traditio, filiamfa. impune posse patris testa. præteriri, multo facilius possit sub conditione institui, siue illa potestatiua foret, siue casualis, vel mixta, qualis, fuit in specie [illegible] Qua ratione aduersus plerosq; scribentiũ tenẽdum etiam est, † ꝙ nepotes, & deinceps cæteri liberi iura suorum 5
habentes sua omni conditione institui possunt, siue illa potestatiua sit siue casualis vel mixta, id quod satis probatur *in l. suus quoque, in prin. ff. de hæred. instit. in l. sed & si conditioni. §. nepotes. eo. in l.* 1. *§. sciendũ. ff. de suis, & leg. hæred. l.* 3. *§. si sub ea, ff. de bon. poss. contra tab.* quam sententiam multi, quos libenter sequimur, tenuerũt, licet oppositio contrarium existimantium numero auctorũ inualuerit frequentiorq; sit, vt testantur Alex. Corn. Ias. Dec. *in l. si pater.*

C.de inst.& subst. Suares *in d.l.quoniam in priorib. 4.ampl.* Denique nostram sentẽtiam omnes (si non fallor) sequerẽtur, si differẽtiæ rationem vidissent inter institutionem conditionalem in filii fa. persona factam, & eam quæ fieret in nepote suorum iura obtinente, siquidem talem nepotem filio exæquari existimabant, si intellexissent talem nepotem etiam ex testam. præteriri posse (quod in filio secus est) viderent multo facilius posse sub omni conditione institui, cum non tam peccet qui sub conditione liberos instituit, quam qui ex toto pręteriit, vt & patet ad sensum. & probatur *in l. si C. de posth. hære. instit.* extat ergo ex superioribus iure ff. posse nepotes etiam iura suorum habẽtes, item filiam fa. sub omni conditione institui, sed an idẽ iure nouissimo quo vtimur, & in hoc articulo vtriusq; factionis fautores etiã ii, qui nostram tuentur sententiam tenuerunt, quod postquam Iustinianus tam *in §. sed hæc quidem vetustas Inst. de exhær. libero.* quam *in l. fin. §. sancimus. C. de lib. potest.* exæquauit fœminas maribus, nepotesq; filiis & post iam natis, & constat filiumfam. sub omni conditione institui non posse, ita etiam nec poterunt filiæfam. vel nepotes institui, nisi tantum sub potestatiua conditione ad similitudinem filiorum, quos sub potestatiua constat posse institui. *d.l. si pater, l. si libertus. §. existimo. de bo. li. ff. l. iam dubitari. l. Cornelius ff. de hær. inst. l. [illegible] verba hæc, de cond inst. ff.* Nos autẽ qui ex professo veterum legum tutores constantes sumus, contrariam sentẽtiam sequimur, *vt per d. l. fin. §. sancimus, & d. § sed hæc quidem:* hæc pars [illegible] nouationem non receperit. Illa enim iura inducunt [illegible]tionem inter commemoratas personas, quo ad duo, scilicet [illegible] hoc, vt filiæ nepotesq; iura suorum habentes, vel instituantur, vel exhæredentur, vt ex toto præteriti nullum reddãt [illegible] non secus quam si filiusf. esset præteritus, verum si pro[illegible] nepotes, vel filiosfam. fuisse institutos sub conditione casuali, vel mixta, non dicitur ibi tunc testam. euanuisse, de conditionali enim institutione nullum verbum redditur in toto illo tit. C. *de libe potest.* neq; in tit. *C. de exhær. lib.* neq; licet arguere de omnimoda præteritione ad conditionalem institut. vt probatur [illegible] *in l fin. C. de post. hæred. inst.* & in specie tenent Doct. *in l. si pater. C. de inst. & sub.* quides sunt Alex. *n* 12. & 15. & 16. Ias. *n.* 13. Corn. *col. 9. in pri.* Paul. & Ias. *num 4. in l. si mater. in pri.* [illegible] *vulga.* Suares. *in l. quoniam in priorib. f.* 8. *colum.* 1. cum ergo iura noua possimus [illegible] vtiliter intelligere absque tot legum euersione, cur tam impiissimus. & vno eodem obscuro verbo iura velimus delere, præsertim cum communis interpretatio longe minus respondet naturæ titulorum, sub quibus dictæ ll. sitæ sunt, interpretatio nostra, cum vt dixi in dd. titulis de institutione conditionali verbum nullum.

Denique quod omnes plerique auctorum quos supra retulimus,

mus, existimant, vt saltē per legē quoniā in prioribus sint isthæc omnia innouata, id nobis similiter placere nō potest, lex n. quoniam in prioribus, loquitur in quibus casibus olim per appositionem conditionis testament. poterat infirmari, idque accidebat cum filiusfam. sub conditione casuali, vel mixta instituebatur vt patet multipliciter in *d.l quoniam in prioribus. & in l. omnimoda*, ad cuius interpretationem d. l. quoniam facta fuit, & per hoc est intelligenda secundum terminos legis interpretatæ, vt dicunt omes *in d.l. si pater per tex. in auth. de filii ante dot. instit. natu. §. fin.* Verum cum nulla lege antiqua cautum esset, vt conditio casualis vel mixta apposita in institutione nepotum, vel filiarum fa. vitiaret testamentum, sequitur quod *d.l. quoniam*, quæ ad tuitionem testamentorum reiicit conditiones, nō pertinet ad speciem nostram, & consequenter etiam post illam l. non reiicietur conditio de institutione nepotum, vel filiarum fa. nec id durum est, cum sub tali cond. nepotes vel filiæ f. institui possint, & debeant, etiam non spectata conditione agnoscere secundum tab. bonor. poss. *l. 1. §. sciendum. ff. de suis & legit.* Stat ergo ex superioribus testamentum valere, in quo nepotes etiam suorum iura habentes, vel præteriti essent, vel sub quauis conditione instituti, verum si nepotes, qui iura suorum non tenerent, sed à patre præcederentur, prętereuntur, tunc licet testamentum similiter initio valebat, tamen simul, atq; tales nepotes patre mortuo in suitatis gradum primum succedebant, statim rumpebatur testamentum. *l. posthumorum. ff de iniust. rup. §. postumorum. Inst. eod.* modo sic cum ad firmitatem substit. pupill. desideretur validitas testamenti paterni, non solum ab initio, sed etiam ex postfacto, nam licet testamentum paternum initio valuerit, & per hoc pupillare, tamen si postea paternum euanescat per repudiationem hæredis, vel per agnationem posthumi, vel alia ratione, tunc statim, & pupillare intercidit. *l. secunda. §. adeo. de vulg.*

Ideo † ingeniosissimus Vlpianus *in d. l. 2. §. nepotibus.* consuluit ei, qui pupilliariter substituit nepotibus, quos pater præcedebat, vt eos vel instituat, vel exhæredet, ne si præteriti in suitatem successerint, statim rumpant testamentum principale, & in consequentiam pupillare. Itaq; si tales nepotes sint instituti, valet pupillare, tam ab initio quam ex post facto, hoc primo. Idem si sint exhæredati, hoc secundo. Quod si sint præteriti, valet ab initio pupillaris, potest tamen ex post facto infirmari, ne ergo hoc tertio casu infirmari possit, dixit Vlpianus per modum consilii non pcepti eos debere institui. Verū cum ab initio iā iura suorū tenebant nepotes, quo casu (vt diximus) testamentum per eorū præteritionem, nec ab initio, nec ex post facto infirmari poterat, tūc pupillaris eis fieri poterat sine metu infirmationis, siue illi instituti essent, siue pteriti, siue exhæredati. Cū ergo hæc in pupillari obtineant, 6

obtineant, pari ratione dicendum (id quod aperte infertur) quod exemplaris nepotibus etiam suitatem habentibus fieri potest, quando sunt exhæredati; hoc primo contra communem. Idem si sint præteriti, hoc secundo contra omnes. Fieri etiam poterit nepotibus, qui recasuri sunt in patris potestatem, quando sunt instituti, hoc tertio contra omnes. Idem si exhæredati sunt, hoc quarto contra omnes, licet isto vltimo casu ea exemplaris, quæ initio valuit, infirmari postea possit.

Extat ergo ex superioribus quod cum ad validitatem exemplaris nil aliud desideretur, quam quod legitima relinquatur, *d. l. humanitatis.* Legitima autē quoquo titulo relinqui possit omni iure, quod exemplaris exhæredato, non secus quam instituto fieri poterit, si modo is exhæredatus legitimam habeat quoquo titulo, quod intelligendum, vt exemplaris non solum ab initio habeat, sed etiam ex post facto per querelam rescindi non possit, nam quod ad hoc vt ab initio valeat satis est, quod is cui fit, vel exhæredetur vel instituatur, licet legitima legitimæue vlla pars nullo iure relinquatur.

Deinde & principaliter pro nostra sententia, vt etiam exhæredato exemplaris possit fieri, facit, nā exemplaris substitutio fuit lege introducta ad exemplū ac similitudinē pupillaris, q̄ paulatim morib. recepta fuit, sed pupillaris substitutio potest fieri exhæredato, ergo exemplaris exhæredato fieri non prohibetur.

7 Quod autem exemplaris fuerit † inducta ad similitudinē pupillaris, patet ex eleganti Paul. Æmiliani resp. qui *in l. ex facto, in princ. ff. de vulga.* scriptum reliquit (vt quemadmodum iure ciuili pubertate finiretur testamentum, ita princeps imitatus sit ius in eo qui propter infirmitatē testari non posset) secundo expendimus illa verba (quia iam posset sibi testamentum facere) quorum verborum sensus est, vt exemplaris finiatur simul, atq; mente captus. cui fit, potuerit sibi testamentum facere, non secus quam pupillaris finitur, cum primum pupillus, cui fit, facultatem testādi adipiscitur, id quod denotant eiusdem Iureconsulti verba illa (auferret enim testamenti factionē homini sanæ mentis) eodēq; pertinent quod idem cōsultus ait, igitur, inquit, etiam agnatione sui hæredis dicendum est rumpi substitutionem, id quod euidentius apparet ex constitutione Iustiniani Imperatoris, qui *in l. humanitatis, C. impuberum*, cum de substitutione exemplari ratiocinaretur ad exemplum inquit pupillaris querela nulla, &c. vt luculenter docuerit omni ex parte adsimilari inter se pupillarem, & exemplarem. Id quod rursus idem sanctissimus Imperator docuit *in §. qua ratione. Instit. de pupill.* in verb. ad exemplum pupillaris substitutionis bis repetitum. Proinde plerique interpretum existimauerunt iisdem numeris regendam exemplarem quibus & pupillaris, nisi quis contrarium ostēderit, expressa lege

cautum

cautum, auctores ſunt Alex.*nu.* 5. *in l.humanitatis C. de impub.* vbi Iaſ.*n.6.* Corn.*n.*15. Alex.*conſi.*125. † Proinde ſi in teſtamento exẽ- 8
plari mater reperiatur præterita, licet vehementer cõtrouerſum ſit, an poſſit mater querelã inofficioſi teſtamenti inſtituere cõtra ſubſti.exem. tamẽ inualuit ea opinio, quæ habet, nõ admittendã matrẽ in ad inofficioſi querelã. Idq; crebrius receptũeſſe teſtatur Bart. qui eam ſequitur *in d.l. ex facto n.*30. Corn. *in d.l. humanitatis n.*11. Alex *n.*5 Iaſ.*n.*6. eſtq; de mente Fulgoſ. Paul. Bald. & Salicet. *ibid.* vbi eam ſequitur, dicitq; communem Decius num. eamq; cõmunem appellat ib. Coraſi. vbi Curt. *n* 15. Idem teſtatur & late Iaſ. *in l ex facto, n.*43 qui contra communẽ ſententiã plurib. cõtendit poſt Bald. *in d. humanitatis num.* 32. quod & ſenſit Bart *in l. ex facto col.*1. Ancha. *in c. ſi pater, de teſt a.li.6.23.notab.* Coraſ. *vbi ſupra* Quorum ſententiam libenter ſequor primo, quia hæc pars contra communem lõge æquior eſt, ergo, &c. Secundo quia humanitatis intuitu facultas exẽplariter ſubſtituendi data fuit. *vt d.l. humanitatis* ergo hoc beneficio indignum ſe reddit qui impius inhumanuſque extitit Tertio, quia fratres eius, cui ſubſtituitur, neceſſario ſunt ſubſtituendi, *d.l. humanitatis*, ergo multo magis mater. *arg. l, nam & ſi parentibus ff de inoffic. teſtamen. iunct. l. fratres C. eod. tit.* Quarto quia mater, & fratres eius cui fit ſubſtitutio pupillaris, olim exæquebãtur. *l. Papinianus. § ſed nec. impuberis, de inoffic teſtam. ff.* ergo lex noua loquens in fratribus debet porrigi ad matrem *ex regula Gloſ. fin. vbique ap. in l. ſiquis ſeru. alieno perſuaſerit. C. de furt.* vnde cum *d.l. humanitatis.* exigat fratr. mente captum ſubſtitui, ſatis intellexiſſe videtur, & mater, ſi exiſtat, ſubſtituatur. Quinto, quia mater non debet à luctuoſa hæreditate filii excludi, *argumen. l. fina C. de inſt. & ſubſt.* cum ſatis torqueatur furore filii, *argum. l. diuus. ff. de offi. præfect. Auguſt.* Sexto quia vt verba hominis generalia non præiudicant quo ad legitimam. *l. ſi quando. § & 1. in d. C. de inoffic. teſtam.* ita non debent præiudicare verba legis generalia, quo fit vt ex verbis *dict. l. humanitatis*, præiudicium matri in legitima fieri non debeat, ſtringo hoc fundamentum quia mitius agitur in diſpoſitionibus legalibus, quam hominis. *l. Celſus. cũ ſim. ff de arbit.* Poſtremo adduco nouũ fundamẽtũ, cui vix capit reſponſum, nam quæ ratio matrem remouet à querela in ſubſt. pupillari, ea ratio ceſſat in exemplari quo fit vt licet regulariter æquiparentur, tamen in ſpecie noſtra non ita, quod autem ceſſat probo, nam quod mater præterita contra teſtament. pupillare nil dicere poſſit, id ex eo receptum eſt quod teſtamentum pupillare dicitur eſſe teſtamentum patris, continens ſub ſe duas hæreditates, ſcilicet patris & filii. *§. igitur. Inſtitut. de pub. l. patris & filii ff. de vulga. iuncto dict. §. ſed nec impuberis*, vbi hæc ratio nuncupatim redditur, vnum autem teſtamen. ideo dicitur, quia pater & filius maxime impubes vna eademque perſo-

persona reputatur *l.fi.C.de impu.§.ei vero.Instit.de inutil.stipul.* hęc autem ratio cessat in exemplari, nam cum possit fieri à matre, *vt d.l.humanitatis*, quæ non reputatur vna eademque persona cum filio sequitur quod testamentum à matre filio factum nō potest vnum idemque cum testamento ipsius mariti reputari, cum & re vera, & etiam inspecta legis ciuilis censura testaméta nō ab eadē persona facta, sed à diuersis intelligantur. quo fit, vt cum testamē tū exemplare semper intelligatur esse testamentū filii, mater cōtra tale testamentū possit querelā instituere, nō secus quā si id testamentū ab ipso filio re vera factū fuisset, nec me mouet ꝙ dici posse videatur, vt cum exēplare testamentū fit à matre, tunc non matris, sed filii testamentū esse videatur, quia mater & filius non reputantur eadem persona, verū cū id testamentū fit à patre, tūc nil impedit, quin patris testamentum esse videatur, cum pater & filius vna eademque persona reputentur, nam resp. absurdum videri quod testamentum exemplare aliquando censeatur testamē tum filii, aliquando testamentum alienum, *arg. l.eum qui ædes. ff. de vsucap. l. in testamento. 2. C. de testam. mili. l. iam hoc iure. de vulg. l. 2. & l. quamuis. C. de impuberum*, & alii, retenta tamen cōmuni sententia, à qua non temere recedendum est, extat ex superioribus, quod exemplaris iisdem regulis trutinatur quibus & pupillaris, etiam si ea substitutio aliquid subdurum impiumque continere videatur, quale est matrem luctuosæ hæreditatis filii expertē relinquere. Sed si vis tenere communem opin. vt mater possit præteriri, non obstat ratio illa de fratribus, nam attento ordine naturæ euenit fere semper, vt mater prior filio moriatur *l. Iulianus. ff. si quis om. cau. test. & l. scripto. ff. vnde lib.* hæcque ratio cessat inter fratres, vnde oportet quod substituantur, quia communiter accidentib. superstites ei cui fit substit, fore creduntur nō mater quę superstes fore non existimatur, *arg. l. nam ad ea. ff. de legib.*

Præterea hæc materia fundatur in humanitate, humanum autem non est cogitare, quod mater succedet filio, ergo, &c. *vt dd. ll.* & per ista tolluntur fortiora fundamenta tenentium contrarium; Præterea ista substitutio sequitur exemplum, & naturam pupillaris *dict. l. humanitatis*, nisi in his, quæ specialiter excepta sunt *vt ead. l* sed in pupillari est expeditum respectu matris *l. Papianus. §. sed nec impuberis. ff. de inoffi. testamento c. 1. de testam. in 6. ergo.* &c. Nec obstat quod contra pupillarem etiam frater non habet querelam, sed contra pupillarem sic: nam respo. id esse expressum *in d. l. humanitatis*, potest etiam retorqueri cōtra communem illa ratio humanitatis, nam cum hæ leges nitantur humanitate, inhumanum est matrem posse præteriri, sed pro communi facit quod *in d. l. humanitatis & in §. qua ratione. Instit. eod.* pariter tribuitur facultas exemplariter substituendi tam matri quam patri, & etiam vtrique secundum Bart. *num. 37. in dict. leg. ex facto*, vt ergo si pater

si pater esset solus, & hanc substitutionem faceret, vel mater esset sola, & hăc faceret substitutionem, seipsos substituere nŏ possent vt per Barto. *num.33. in d. l. exfacto.* vbi etiam Iason. *nu.21.* ita & si sit pater & mater, & vterque siue ambo faciant substitutionem expeditum est, se ipsos præterire debere, siue alter tantum faciat substitutionē, certum est alterum præterire posse, tamen vt obseruaretur regula æqualis determinationis. *l. quamuis, de impuberum l. iam hoc iure. ff. de vul. & pupil. l. in testam. C. de test. mil.* tum, vt quod iuris est, de casibus simplicibus idem sit, & de casu mixto *l. si. viua matre C. de bonis mater.* & in hac ratione puto fundatam esse *d. l. humanitatis.*

9 Quod autem † pupillaris fieri possit impuberi exheredato, nō minus quam instituto satis expressum est *in §. non solum institut. de pup. substitu. in l. 1. §. substituere. ff. de vulg. l. cum quidam. C. de legat. l. qui fundū. §. qui filios. ff. ad legem Falcid. l. miles ita. §. exheredato ff. de mil. test.* quod ius † in milite testante porrectum est, vt pupillariter substituere posset non solum iis filiis quos in potestate habeat, sed & illis, qui sunt extra eius potestatem emancipati forte, vel in aui potestate retenti, verum, quia iniurium esset vt miles posset pupillariter substituere filiis suis in aui potestate retentis, per quod ipsi auo auferretur ius facultasque substituendi liberis suis (scilicet nepotib. ex dicto filio milite) quos in potestate habebat ideo ea substituendi facultas militi concessa coangustata fuit, vt liceat ei substituere pupillariter filiis suis, siue illi sint emancipati siue in aui potestate retenti, in bonis tantum quæ ab ipso milite ad filios profecta sunt, vt per hoc non auferatur auo ipsorum ius pupillariter substituenti in reliquis bonis, quæ ad tales liberos aliunde, quam à patre ipsorum eodemq; milite processerunt, vt sic priuilegiū militis sine cuiusquā iniuria interpretetur ex regula. *l. nec auos, de emancip. lib. C cum simi.* quæ vera est interpretatio, *ad dict. §. exheredato.* quamuis Angel. & alii *in § non solum. Instit. de pupilla. substit.* contra gloss. *ibi* aliter sentiant, moti, quia exheredatio res inepta est in extraneo, qulis esse videtur filius emācipatus, *arg. l. vnica. §. extraneum C. de rei vxo. act. vt l quidam cum filium ff. de verb. oblig.* id quod parum me mouet, constat enim nō inepte in liberis emācipatis fieri exheredationē, cuius vis ac potestas est, vt emācipati exheredati cōtra tabul. bonor. possess. habere desinant *vt l. nō putauit, in princip. ff. de bonor. possess. contra tab.* q̄ cōtra tab. bonor. possess. procul dubio habituri essent si præteriti fuissent, *vt per totū. C. de bon. poss. cōtra tabul. & ff. eod.* Præterea † tales emācipati cū exheredātur, incipiūt esse capaces agnoscēdi, atq; instituendi querelā inoffi. testamenti, vt est expressum *in d. l. non putauit, circa princip. ff. de contra tab. bon. poss. & in leg. 3. §. si emancipatus, eo* vbi plane tex. illum intelligo prout iacet, vt velit nepotē ex filio emācipato post emancipationem natum cōceptumq; posse ab auo, in cuius potesta-

10 (margin beside "mil. test. quod ius †")
11 (margin beside "Præterea †")

potestate non erat, exhæredari propter odium patris exhæredatumque querelam inofficiosi testamenti habiturum.

12 Nec † ad pertinet quod Accursius, Bart. cæterique communiter Doctores *tam ibi, quam in leg. 2. Cod. de inoffi. testament.* aiunt emancipatos, & ex iis descendentes extraneos reputari, sicque iuris ciuilis remedia non habituros, nam illud defendi posset cum tales emancipati cum prole sua præteriti essent, secus si exhæreditati, *vt in dd. ll.* ratio diff. inter præteritos, & exheredatos est ea, quia, quādo pater filios emancipatos agnouit, tractauitq; tanquam filios eos instituendos hæredes, tunc l. ciuilis eosdem recognoscit, eisque sua beneficia iuraque accommodat, non secus quam si in potestate mansissent, hinc est quod emancipato instituto datur secundum tab. bon. poss. iusque adeundi de iure ciuili, quod ius ei præterito non daretur, §. *cæteri. Inst de here. qual. & vt cap. emancipatus*, qui hæres instituitur tāquam filius tractatus videtur, ideoq; capax efficitur remediorū ciuilium, ita & si exheredatur tanquam filius tractatus videtur, capaxq; effici debet remediorum ciuilium, quia exheredatio non minus, quinimo longe magis propria peculiarisque est liberis cuiusque qua quam institutio *argum. d. l. quidam cum filium.* idq; patet ratione nam institutio etiam in extraneo, exheredatio autem non nisi in filio, vel nepotibus cadere potest, vt ibi. neque ad rem pertinet, q tales filii non sint in potestate exheredantis, nam nihilominus exheredatio de eis fieri potest, nam & posthumus antequam nascatur exheredari potest, *vt per totā l. Gal ff. de libe. & posth. §. posthu. Instit. de exhere. lib. l. 3. §. nominatim ff. de iniusto. rupt. l. nam & si sub. conditione. l. penul. eod. & leg. 3 in prin. eod. cum sim.* & tamen posthumus antequam nascatur, non est in potestate exhæredantis. *l. fin. cum siml. ff. de collat. bo.* idque Angel. & sequaces non viderunt. Et ideo fabulari mihi videntur Gloss. & Doct. *tam in l. 2. Cod. de inoffic. testam. quam in l. Papinianus, in §. 1 ff. eo.* dum aiunt quod emancipatus exhæredatus non aliter quærelam institueret, postquam si quodpiam signum à prætore, annulum forte vel quidpiam simile, acceperit gratia litis agnoscendæ, idque appellāt bon. poss. gratialitatis agn. quæ traditio licet vbique recepta sit, magis tamen ridicula est, quam nostra refutatione egeat. Illius enim bonorum possessionis gratialitatis agnoscendæ effectus non ille erat, vt filius per talē nugatoriū actum à iure ciuili agnosceretur possetque querelam proponere, iam n. postquā à patre fuit exheredatus, tam ab ipso patre (vt diximus) quā à lege cœpit & cognosci remediorum ciuiliū capacē esse, verū quia emancipatus hæreditatē nō aditā nō transmittebat. *l. emancipata. C. qui admitt.* Ideo periculū erat, ne si inter morā litis is emancipatus decederet ad hæredes suos, *in l.* trāsmitteret, vnde cōsultissime prospexit lex, vt quemadmodū quādo emācipat⁹ sub cōditione instituitur potest pendena-

pendēte cōditione secundū tab.bon. poss.agnoscere, vt interim decedens possit illam bon.poss.tanquā agnitam transmittere.*l.2.§.si sub conditione ff.de secundum tabul* ita emancipatus exheredatus qui nō conditione, sed lite impediebatur adire, posset interim bonorū possessio gratia litis agno.accipere, vt interim decedens transmitteret nō ipsam litē(ipsa.n. lis post lit.contest.regulariter transmittitur.*§.non tantū.Instit perp. & temp.l.vn.C.vt act.ab her.)* sed facultatē adeundi vt si heres ei⁹ in querela vinceret, adire posset filii præmortui nomine, licet regulariter ea adeundi facultas non transmittatur, isque est verus intel.*d.l.2.C.de inoffi.test.l.posth.§ fi.& l.quemadmodū.& l.Papinianus.§.1.ff.eo.*

Denique quod diximus, pupillarem exhæredato fieri posse obtinuit olim sed nouo iure innouatum est, extat enim Iustiniani Imperatoris constitutio vetantis impuberem posse exheredari, quo fit, vt cū nō nisi impuberi pupillaris fieri possit, impubesq; exhæredari nequeat, iam pupillaris exhæredato fieri non possit, quod aut impubes, qui doli capax non est, hodie exhæredari nō possit, videtur ꝓbare *l.si quis in suo.§.legis.C.de inoff.testamēt.* quod firmant ibidem Gloss.& omnes.glos.*in l.3.princ ff.de iniusto,rupto.* Gloss.& omnes,*in §.non solum.Instit.de pupilla.* Gloss. & omnes,*in §.posthumi.Instit.de exhered.libe.* Gloss.& omnes,*in l.si quis in suo.§.legis* gloss. & omnes,*in l.maximum vitium §.fina.C.de libe præter.* estque expressum *in l 6.titul.5.partic 6.* quæ traditio & si vbique recepta sit mihi nunquam probatur neque probabitur in primis enim considero eo pertinere, vt nec impubes possit exheredari per quod corrigerentur omnes ll.supra allegatæ, neque longe minus posthumus, id quod eo pertineret, vt fateremur corrigi totum illum *tit. Digest.de posthumis heredi. instituend. vel exheredi.* & bona pars totius tituli *de iniust.rup. Digest.*& totus ille titulus *C.de posthum.hæred.inst.vel exher & Inst.de exh.libe.* fere per totum, &aliæ inumerabiles ll.quod quam absurdum sit, euidentius est quā nostra demōstratione egeat. Proinde † teneo cōtra cōmunem, primum, quod impubes etiam infans possit hodie exhereda- 14 ri: deinde quod posthumus similiter exhæredari: possit per iura vetera, neque ad rem pertinet *d.§ legis.* qui decepit Doct. non n. ibi dicitur, posthumum infantemue exheredari non posse, sed dicitur, non à matre odio patris exheredari, quod eo pertinet, vt licet mater haberet iustam indignationis causam aduersus patrem filii sui infantis vel posthumi, per quem mater intelligebat patri suo quærendam esse ex hereditatem, tamen per hoc nō iuste à matre filius innocens condemnabitur vel exheredabitur, cum si id mater per respectum voluit, ne patri per filium hæreditas quæreretur, possit eum filium instituere sub conditione hac si emancipetur à patre, vt ita emācipatus patri acquirat nihil, itaq; si contra officium pietatis innocens exheredatus fuerit, non ne-

gat ille text. quin valeat testamētū, quoad primordiale firmitatē licet dicat, quod licet is innocēs rite exhæredatus videatur, perq; hoc testamentū ab initio valeat, tamen quia iniuste innocens ille alieno odio prægrauatur, iuste querelā instituere potest, id ꝙ conuenit naturæ illius tituli, sub quo locata est *d. l.* in titul. n. de inofficioso tastamento, longe alienum est tractare de primordiali validitate testamenti, sed tantum de irreuocabili agendum est, ergo. &c, *argum. l. imperatores ff de in diem addictio.*

15 Illud † autem quod Accursius firmat, cæterique sequuntur *in l. fi. §. fi. C. de li prat.* scilicet legem priorem esse quam *d. § legib.* est euidenter falsum. vt patet ex omnib. probatis historiographis, nā cum vtraq; lex ab Iustiniano lata fuerit, tamen *l. si quis in suo*, fuit lata sub Decio consule *l. aut facta*, fuit lata post consulatū Lampadii, & Orestis, qui consulatum gesserunt duob annis post Decium, vnde euidenter cōstat, quod cum Iustinianus diu post latā *dic. l. si quis in suo*, approbauerit vsum exheredandorū posthumorum. *in d. l. fi* vbi id cōcessit, nō potuit videri id antea innouasse, extat ergo quod iure tam ff. quam C. infans & posthumus possunt

16 exheredari, † sed an idem iure authen. quod omnes plerīq; negāt post Accursius *per text. ibi in authent. vt cū de opp. cog. §. aliud quoq; gl: & omnes In l. fi. C. de lib prat. Gloss. inter cateros, in §. posthumi instit. de exhar. li.* quam ibi omnes sequuntur. nobis autem qui ex proteſſo veteres leges summis vigiliis maturaque cogitatione latas atq; inuentas ab imperitorum calumnia rudiq; interpretatione tuemur, hæc traditio nō probatur. Nec ad rem pertinet, quod Iustinianus *in d. §. aliud quoque*, ait non licere parentibus exheredare liberos, nisi duob. demum concurrentibus, primū quod iusta indignationis causa moti id fecerint, deinde quod illā causam nuncupatim in suo inseruerint testamēto, quid ergo si de facto fiat cōtra certe ibi modus bene nō satis declaratur, & cum altero de duob. modis possimus interpretationem inducere, vel quod aliter obseruantibus testamentum ab initio sit ipso iure nullū, vel quod licet ab initio subsistat, possit tamē ex post facto querela proposita infirmari, magis est vt posteriorē hanc interpretationē introducamus, vt ita saluę incolumesq; maneāt leges veteres quā priorem, per quam temere atq; inconstanter delerentur, qua recepta interpretatione non leuis erit illius authent. vtilitas, cum enim olim iustæ causæ exheredationis non essent definitæ, sed iudicis arbitrio relinquerentur, hodie per illam authent. definitæ sunt, quas vltra citraq; nequiuit consistere exheredatio. Præterea cū olim nō oportet eas à testatore exprimi, hodie oportet. tertio cū olim filius exheredatus de sua innocētia docere teneretur *lib. C. de inoffi. to* nunc post dictā authen. nil ꝓbare tenetur, sed obtinebit nisi heres eius nequitiā ostenderit, ꝙ ad ꝑsensisse idē Iustinia-

17 nus videtur *in l. omni. C. de inoffic test.* Erat † ergo ꝙ infans Titius post-

posthumus potest exhæredari tam iure ff. q̃ C. sed & iure auth. regio autem secus, *vt d.l.6.tit. par.6.* sed non male, & in specie hęc interpretatio induceretur, vt cũ constet regẽ Alphonsum non tã quippiam denuo inducere quam omnia traducere voluisse, dum ait infantem, qui doli capax non est, nõ posse exhæredari, intelligatur secundũ ius cõmune, vt si de facto exhæredetur, testamẽtũ nõ ipso iure euertatur, sed per querelã tantũ expugnari possit.

Denique † cum pupillaris exhæredato sit, ab eius substituto nil relinqui potest, etiam si legatum vel fideicomm. impubes acceperit, & tamen ipse impubes onerari possit, *l. cum quidam C. ad leg. falc. l. qui fundum. §. qui filios ff ad legem Falcid. l. miles ii. 2 §. si miles. ff de milit. test. l. ab exhæredati, in prin. ff. de legat.* 3. id quod contra regulas iuris communis receptum videtur, quæ habent, quod quem possum onerare, eius quoque hæredem rogare possum, *l. 5. ff. de lega.* 3 Præterea cũ filius exhæredatus iniuria affectus videatur. *l. Papinianus, in prin. ff. de inoffi testam. d. l. cũ quidam. C. de lega.* substitutus aut nulla iniuria fuerit affectus, longe facilius ipse substitutus grauari posse deberet quã ipse filius, qua ratione deterritus Accurs. *tam in d. l. 5. quam in d. l cum quadam,* respondit in dd. ll. esse speciale, specialitatis autem rationẽ reddit nullã, nec enim vlla varietatis ratio reddi posset, vt firmant omnes *in d. l. cum quidam*, qualis sunt Bart. Pau. Sali. Ale. & Ias. post Petrũ & Cinum, Suares *in l. quoniã in priorib. C. de inoff. test. col. 4. fol.* 50. tradit Segura *in l. ab exhared. n. 72. de l.* 1 Ial. *in l. cum filio, de l. 1. n.* 45. vbi Ripa *n.* 30. Vigli. *in §. non solum. Inst. de legat.* quorum interpretum quidam irrationabiles has leges appellant, alteri venales audent dicere, tertij ineptire atque fabulari videntur, dum rationem inuenire student, sed vt leges irrationabiles, dicere arrogãtissimi hominis ac petulantissimi est, venales autem appellare hominis temerarij impijque esse videtur, quare nobis altius cogitantibus visum est reddi posse nouam, satisque probabilem, quinimo peremptoriam differentiæ rationem. Ad cuius declarationem præmittendum est. quod iure ff. ad firmitatem testamenti primordialem nihil aliud desiderabatur, nisi quod filius in potestate esset vel institutus vel exhæredatus, id est non minus testamentum, in quo filius exhæredatus erat, valebat quam si institutus fuisset, vt per totum. *ff. de liber. & posth per totum. ff. de iniuſ. rup. per totum. C. de li. præt. per totum. C. de post hær inst per totũ insti. de exher. libe.* Neq; ad rem pertinet, quod † iniuste exheredatus posset quærelam proponere, *vt C ff. & Inst. de inoffi. test.* nam & institutus querelã ꝓponere poterat, si in minori portioneq; legitima institutus fuisset. *l. Papinianus. §. quoniam autem. ff. de inoffic testa l. cum queritur. l. parentib. C. eod.* vnde oportune Bald. *in l. pater filium. col. 3. cum seq ff de inoffi. test.* a Costa. *in l. Gallus. §. & quid si tantum. in prin. n. 7.* dixitq; nõ exhæredatio, sed inofficiositas producit querelã inofficisi 18 19

testamenti, nam qui integram legitimam habebat, etiam exhæredatus querelam non habebat, qui autem integram legitimam non habebat, huic etiam instituto inofficiosi querela accommodabatur, modo sic, quod filius exhæredatus, cui legatum fideicommissumue relictum erat, id legatum, fideicommissumue restituere rogaretur, id sane iniurium non erat, nam siue illa facta restitutione integra adhuc legitima sibi maneret, tunc ipse vt pote legitimam integram non habens poterat querelam proponere, quod sibi vtilius videbatur fore, vt rescisso patris testam. totam hæreditatem consequeretur, vel cum reliquis fratribus patri intestato succederet, ergo nulla ex parte filio quicquam iniurij inferebatur, verum si onus substituto pupillari iniunctum valeret, posset fieri quod is substitutus ex bonis paternis haberet nil, veluti, si pater filio exhæredato integram legitimam iure legati reliquit, substitutumque de tota illa legitima restituenda rogauit, qui non potest conqueri deminui sibi legitimam, cum ei a patre impuberis legitima non deberetur, lex ergo consultissime prospectum voluit, vt non solum parentes non possent filios in legitima grauare, sed etiam vt filiorum hæredes pupillares grauare non possent, quod ius & ad legitimos filij exhæredati hæredes tractum esse videtur, *d. l. ab exheredat. facit. l. si Titio pecunia. §. sicuti, cum duab. legibus seq. ff. de legat.* 1. vides ergo illas leges, quæ interpretum in curia in hodiernum vsque diem absurdæ existimabantur, iustissimas nostra restitutione atq; consultissimas vocitari debere.

Extat ergo ex superioribus exemplarem fieri posse exhæredato, non secus quam pupillariter, cum hæc ad exemplum illius inuenta inductaque sit.

20 Tertio † & principaliter vt exemplaris fieri posset exhæredato, facit *l. ex tribus C. de inoff. testa.* cuius verba ex tribus vncijs hærede instituto, filio intra pubertatis annos directam non inutiliter à patre fieri substitutionem, certum est, cum enim nulla etiam ex parte instituto, sed exhæredato possit fieri pupillaris, quare ibi Diocletianus Imperator ad firmitatem pupillaris exegit ex integra legitima filium esse institutũ, & certe licet Accursi⁹ Bald. Ang. Salic. cęteriq; ibi non id satis percipiant, tamen Ias. visus est præsensisse, vt id nõ tam ad primordialem vtriusq; testamenti validitatem, quam ad pellendam querelam exigatur, ego noto cõtra omnes quod nec etiam quoad pellẽdam querelam necessum sit filium, cui fit pupillaris ex tribus vncijs institutum proponi. sat enim fore si illas tres vncias quoquo titulo haberet, cum lex illa lata fuerit a Diocletiano, qui per multa secula prior fuit Iustiniano, qui Iustinian. primus induxit non sufficere legitimã relinqui nisi præterea titulo honorabili institutionis relinqueretur.

Quid ergo noui, q̃due vtile inducit *d. l. ex trib.* resp. ibi nõ agebatur

batur de firmitate subst. pup. primordiali, non quoq; de irreuocabili, sed tantũ de duratione ipsius substitutionis agebatur, licet n. notum sit pupillarem pubertate expirare, tamẽ illud quidam intelligebant, quando pupillaris fiebat exhæredato, secus aũt putabant, si ex integra legitima instituto fieret. Ratio diff quod post pubertatem postque quęsitam hereditatem nullus potest grauari, nisi in reb. à testatore profectis *l. ex facto in prin. ad Trebel. l. coheredi. §. cũ filia. de vulg.* Vnde videbatur quod pupillo exhæredato, qui nil à testatore percepit, licet post pubertatem substitui non posset, posset tamẽ ei pupillo substitui, si legitimam habuit à patre, verum hanc allegationem excludit Imperator, nam licet verum sit, quod etiam post pubertatem postque aditionem possit testator cuique substituere, in eo quod ei reliquit, tamen illud intelligendum est substitui licere non directo, sed per fideicomissum, *vt d. §. coheredi, & d. l. ex facto,* isque est verissimus illius legis intellectus, idque, denotant illa verba initia pubertatis annos, & illud verbum directam, quæ verba inducuntur à contrario sensu, quod in terminis illius tex. directa pupillaris nõ posset fieri post pubertatem. Item quod fideicommissaria bene posset fieri etiam post pubertatem, verissima ergo nostra sententia, vt ibi, non de validitate primordiali nec secundaria, sed de duratione substitutionis ageretur.

Extat ergo ex superiorib. quod tam pupillaris quam exemplaris fieri possunt exheredato, non secus quam instituto, & si quæ ll. videantur exigere institutionem ipsius, illas nõ ad creationem substitutionis, sed ad querelam excludendam pertinere.

Et ista † quã facimus inter has leges compositio, oportune cõprobatur *in l. si non mortis. & in l. Papinianus. § si quis mortis. ff. de inofficioso testamento.* vbi proponitur filium integram legitimam titulo donationis non institutionis accepisse, & tamen ponitur, licet nullus aduertat, pro constanti & testamentum ab initio valuisse, & ex postfacto querela rescindi non posse nempe ea (vt nos interpretamur) ratione, quod filius, de quo ibi, quem constabat institutum non fuisse, fuit tamen non exhæredatus, alias enim si neque institutus, neque exhæredatus fuisset, nil valiturum esset testamentum, neque ad rem pertinet quod filij exhæredationem diuinare tolerandum non videatur, nam Respond. quod cum illæ ll. sint locatæ sub titulo de inoffic. testam. vbi nõ de firmitate testamenti primordiali, sed tantum de irreuocabili, (quæ in expulsione querelæ consistit) agendum erat, ineptire enim viderentur, ibi consulti si in singulis legibus proponerent testamenta, de quibus ageretur, septem testes eosdemque rogatos vnoque tempore interfuisse, signasse atq; subscripsisse tabulas filiosque institutos exheredatosue fuisse, isthæc enim omnia cum de 21

alio principaliter agitur, pro constanti habenda sunt, intelligendumq; interfuisse. Similiter *in l. Gallus, in prin. iunct. gl. in verb. posse. vbi omnes.* Sic ergo & in specie nostra intelligendum est (id quod sententia mea nuncupatim expressit Imperator) vtrumque testamentum per exhæredationem confirmari, & si quando vel filij institutio vel legitimæ assignatio vlla lege desideretur, id non ad creationem pupillaris exemplarisue, sed ad earum iam creatarum resolutionem impediendam desiderari.

22 His etiam concinnit elegans Vlpiani responsum † *in l. non putauit. §. si quis sua manu. ff. de contratab.* vbi filio sui ipsius exhæredationem scribente illam exhæredationem sibi nocere ait Vlpianus, quod intelligendum est nociturã non quo ad denegandam ei querelam, sed tantum quo ad hoc, vt initio per eam firmetur testamentum, non secus quam si ab alio scripta esset, si enim vt legatum quod qui sibi ipsi adscripsit, ita & exhæredatio, quam quis sibi ipsius adscribit, vitiaretur, iam is, filius præteritus, reperiretur, sicq; per contratabul. si erat emancipatus, vel per ius dicendi nullũ si erat suus, id testamentũ vitiaretur ipso iure, nocet ergo exhæredatio in eo, quod non ipso iure id testamentũ vitiatur, ibi enim non de querela danda vel deneganda (id enim non pertinebat ad illum titul. de contratab.) sed de contratab. bono. poss. danda vel deneganda agendũ erat, quę rite exhęredatis non datur, licet non denegetur eis, qui minus rite exhæredati sunt, *vt l. non putauit, in prin. iuncto §. non quaius ff. de contratab.* nocet ergo illa exhæredatio solum, quia ei denegatur contratab. bon. poss.

Infero grauiter errasse ibi Accurs. quem simpliciter sequuntur Bartol. & Albe. ibi tenentes quod in terminis illius text. filio denegetur querela, quorum error defluxit ab illa lege male intellecta, eorumque opinio, vt pote durissima, & contra regulas iuris communis reiicienda est.

Subinfero contra communem, quod & si filius tempore quo pater facit testamentum, consentiat se præteriri vel exhæredari, non per hoc firmabitur magis testamentum, quam si is filius consensum non dedisset, vt probatur *in d. §. si quis sua manu*, secundum nostram declarationem, licet ille text. ad oppositum communiter adducatur, & est expressum *in l. si quando. §. illud. C. de inoffic. testam. cum conc.* vide Ias. *in l. cum querela. C. de inoffic. testam. & in d. § illud.* & Couarr. *in c. Raynut. §. 2. de testa.* Suares *in l. quoniam, in prioribus fo. 31. col. 1. C. de inoff. test.*

Extat ergo ex superioribus quod tam pupillaris quam exemplaris fieri possent exhæredati, non secus quam instituto, & si quæ ll. videantur exigere institutionem ipsius vel legitimæ assignationem, illos non ad creationem harum substitu. sed ad querelam excludendam pertinere. Quibus adstipulatur Papiniani
23 respon. qui † *in l. filio quem pater. ff. de lib. & posth.* scripsit, quod si filius

filius exhæredatus emancipetur, deinde iterum per adoptioné in patris potestatem redigatur, ei nocet exhæredatio, quale aût nocumentum inducat, non declarat, nos autem interpretamur vt noceat quo ad denegandã bonorum possessioné contra tabulas. Item quoad ius dicendi nullum denegandum, non autem quoad excludendã inofficiosam querelam. Ratio dubitandi fuit, quia vt posthumi agnatione, ita & adoptione solet ruptũ fieri testamentum. *l. certum. ff. de iniusto rupt.* vnde cum ibi post factum testamentum filius naturalis adoptaretur, videbatur quod licet initio rite factum iureq; fuerit illud testamentum, tamen nunc secuta adoptione id testamentum infirmaretur, cuius cõtrarium deciditur per rationes de quibus ibidé, scite ergo Papinianus dixit, exhæredationem nocere filio, nam ex eo quod mero iure valeat testamentum duo illi filij sequuntur mala, vt & ius dicendi nullum contra tabul. bon. poss. sibi denegentur, quæ remedia si testam. ipso iure euerteretur, habiturus erat. *l. fin. §. sancimus. C. de li. prat.* inofficiosi autem querelam habere non desinit: nam etiam si iusta de causa initio esset exhæredatus, è domoque patris per emancipationem eiectus, *iuxta l. quidam cum filium, de verb.* & quod ibi per Bart. & Ias. tamen cum rursus per adoptionem in domum familiamque patris eductus sit, & pristinæ indignationis causa a patre remissa, sicque ad non causam redacta est, *argum. l. in ipsius. C. famil. ercisc. l. 3. §. fin. cum leg. seq. vbi Bart. ff. de adim. leg. §. fin. Institut. de iniur.* Francisc. de Ripa *in l. fin. C. de reuoc. don. quæst.* 61. Ias. *in l. in arenam. C. de inoffic. testa.* vt per hoc ille filius non modo querelam proponere, sed & in ea vincere possit & debeat, & si iusta de causa ab initio exhæredatus fuisset, quasi illa iusta causa iam post remissionem indulgentiamque patris, quæ per adoptionem præsumitur, non ad causam redacta sit.

Infertur † vehementer errasse Bart. Bald. Ang. Imol. Paul. Aret. Alex. Ias. *in l. filio quem, supra all.* qui scriptum reliquerunt, illum filium querelam instituere non posse, quod euidenter est contra iura superius adducta, estque durissimum atque inhumanum, nec multum tribuendum est eorum authoritati, cum ab illa lege male intellecta, error rerum fluxerit, vide Costam *in l. Gallus. §. & quid si tantum pag.* 132. *num.* 180. Ripam *in d. q.* 61. Curt. iuniorem *in l. fi. C. de pact. num* 32. Vt ergo in terminis *d. l. filio*, tex. dicentem exhæredationem nocere interpretamur quo ad primordialem testamenti firmitatem, non quo irreuocabilem, sic & in specie nostra ll. dicentes in pupillari exemplariue substitutione oportere filium institutum esse, vel ei legitimam assignari scite interpretabimur, quo ad primordialem firmitatem id necessum non esse, sed tantum quo ad irreuocabilem. 24

Proinde similiter † infertur veram non esse illam communem sententiam existimantium exemplaré filio tantum naturali 25

fieri non posse, quam tenuerunt Angel. Imol. Cuma. Aret. & Alex. *in l. ex facto. D. vulg.* vbi etiam Ias. *num.* 20. Aret. & Ias. *colum.* 2. *in d. l. humanitatis*, vbi hanc dicit communem Coras *num.* 8. qui contrarium tenet post Bald. Salic. & Curt *ibi. num.* 13. & post Bartol. *in in d. l. ex facto*, quorum minus recepta sentẽtia verissima est, siquidem (vt docuimus) ad creationem exemplaris necessum non est legitimam relinqui, licet aliquando necessum sit ad resolutionem ipsius iam creatæ impediendam, vt per hoc appareat parum ad rem pertinere. *d. l humanitatis in verb. legitima.* quæ Doct. decipit dicentes, quod exemplaris capaces non sunt, nisi hi quibus debetur legitima, legitima autem non debetur filio naturali.

26 Infero similiter † quod licet à matre illustri filio spurio legitima non debeatur, *vt l. si qua illustris. Dig. ad Orfic.* ei tamen potuit exemplariter ab ipsa matre substitui quod similiter contra mentẽm tenentium superiorem communem conclusionem.

27 Infero similiter † quod licet filio qui spurius esset, non debeatur legitima à patre, tamen ei poterit exemplariter substitui. quod similiter est contra mentem tenentium superiorem conclusionem communem & in specie contra Bartol. *in l. ex facto, de vulg. num.* 7. nec me mouet quod Bar. aut quod isti non sunt liberi nominandi, nam resp. quod cum *post c. cum haberet, de eo qui duxit in matrimoni.* his à patre alimenta debeantur, iam per hoc tanquam filij tractantur, & quibus alimenta non denegantur, & aliquando ab inuito patre extorquentur talia alimenta, non video cur denegetur prouisio paterna, quæ per exemplarem substi. fit, cum hæc substitut. fiat à patre volente absque vlla erogatione sua & absque iniuria aliena.

28 Infero contra eosdem † idem fore in natis ex damnato coitu, idq; pari ratione, vide Couarru. *lib. 4. part. 2. c. 8. §. 6.*

29 Proinde longe facilius † infertur quod si filio legitima diminuta relinquatur, valebit adhuc exemplaris, cum tenuerimus quod & si exhæredato nil omnino relinqueretur, valeret id quod est cõtra communem opin. Doct. *vt per Ias. n. 5. in d. l. humanitatis.*

Stat ergo quod tam pupillaris quam exemplaris fieri possunt exhæredatis, non secus quam institutis, & quod ll. quæ contrarium innuere videntur, nõ tam ad creationẽ ipsarum quam ad earum iam creatarum resolutionem impediendam pertinere intelliguntur.

30 Quarto † & principaliter vt exemplaris etiã exhæredato fieri possit, sicque huic nostræ sententiæ adstipulatur insignis oportunaq; Iustiniani cõstitutio, qui *in l. humanitatis, de impub.* in hæc verba scriptum reliquit, vt occasione huiusmodi substitutionis ad exemplum substitutionis pupillaris querela nulla oriatur, animaduertit enim consultiss. Imperator, quod licet pupillaris ab ini-

initio valeret, quæ etiam exhæredato facta proponeretur, tamen ex post facto poterat facile per accusationem de inofficioso rescindi, ne ergo hac occasione similiter exemplaris exhæredato facta, licet per exhæredationem illam principale testamentum firmaretur ac subinde exemplare, tamen ex post facto querela perlata rescinderetur, consuluit, vt in legitima instituto fieret, eaq; fuit sententia eorum qui nostram sententiā tuentur, quam verissimam existimamus multo antequam in eorum scripta incidissemus, verum enim vero si verum amamus, & hanc sententiam nota reprehensioneque dignam iudicauimus, non enim Imperator duxit filium in legitima instituendum, sed illud tamen per modum filij adnotauit, filio legitimam relinquendam, vt non solum illud (quod qui nostram sententiam præsenserunt percipere videntur) adnotauerit valere ab initio exemplarem (quæ exhæredato legitimam habenti fieret verum, & illud valere ab initio exemplarem) exhæredato factam, licet is non integram legitimam vel etiam nil omnino haberet, tunc enim illi exhæredato superesse auxilium quærelæ, per quam rescisso patris testament. & exemplare euanescere.

Itaque † teneo valere exemplarem exhæredato factam, qui 31 integram quoquo titulo habuit legitimam, hoc primo contra communem secundum aliquos. Idemque etiam si is exhæredatus nil omnino à patre recepisset, hoc secundo contra vtriusque partis fautores, quod intelligendum quo ad primordialem ipsius substitutionis firmitatem.

Quid ergo quantum ad irreuocabilem, & qui sunt nostræ sententiæ fautores ingenue fallentur exhæredationem efficere, vt licet ea substitutio initio valuerit, propterea † quod exhære- 32 datus integram habuit legitimam, tamen querela perlata infirmabitur, idque sensisse aiunt Imperatorem in illis verbis, vt occasione, sed ausim dicere hanc sententiam (& si ab ea nullus vnquam discesserit) veram non esse, tempore enim illius l. ad validitatem primordialem vtriusque testamenti sufficiebat solennitas exhæredationis ad irreuocabilem, id est, ad querelam excludendam, sat erat integram legitimam dari. *l. tum quæritur. l. parentibus. C. de inoff. testamento. l. Papinianus. §. quoniam autem. & §. si quis mortis, & l si non mortis. §. eodem. §. fin. Institut. eod* cum ergo proponatur filius exhæredatus, & integræ legitimæ assignatio nil est quod desijt ad vtramque firmitatem, fateor tamen quod iure nouissimo *auth. post §. aliud quodque. ne autem vt cum de app. cog.* id innouatum est, cum ibi introductum sit non sufficere integram legitimam filio assignare, nisi præterea titu. honorabili Institutionis assignetur.

Quinto & principaliter quod † exhæredato possit fieri exem- 33 plaris: facit, Nam ad confirmationem testamenti non minus

efficax potensque est exhæredatio quam institutio, sed quod filius instituatur vel exhæredetur eo, pertinet vt paternum testamentum confirmetur atque in consequentiam pupillare vel exemplare ergo, cũ paternũ per exhæredationẽ non secus quã per filii institutionẽ confirmetur, consequẽter & pupillare vel exemplare per talem exhæredationem nõ secus confirmabitur quam per institutionem, quod autem ad confirmationem testamenti paterni non minus efficax sit exhæredatio quam institutio, probatur fere per totum in rubro & in nigro. *ff. de lib. & post. hær. insti. vel exhære. fere per totum. ff. de iniust. rupt. in rubro. & fere per totum nigrum. C. de possess. hæred. institu. vel exhæredat. fere per totum C. de lib. præt per totum rubrum & nigrum. Instit. de exhæreda. libe.* Idque probatur ratione, nam exhæredatio vel emancipatio res est magis peculiaris magisque propria atque interna liberis, quam institutio, quæ extraneis etiam conuenit, cum illæ res non conueniant nisi liberis. *l. quidam cum filiam. ad fin. ff. de verbo. obligat.* quo fit vt qui exhæredatur non minus vt filius tractatus videtur quã si instituerecur, vt inibi respondetur, quæ traditio est intelligenda quo ad primordialem testamenti firmitatem, & inspecto iure veteri etiam quo ad secundariã & irreuocabilem, si quidem enim qui minus legitima accipiebat, querelã instituere etiam si institutus poterat, qui autem integram legitimã quoquo titul. receperat, is etiam exhæredatus querelã proponere non poterat *l. Papinianus. §. si quis mortis. & §. quoniam autem. ff. de inoffi. l. si non mortis. eod. §. si Inst. eod. l. cum quæritur. l. parent. eod.* itaq; quo ad concedendam vel denegandam inofficiosi querelam non referebat institutus, ne esset filius, an exhæredatus, sed an integrã legitimã accepisset nec ne, verum iure nouissimo auth. licet id ius obtineat quo ad primordialem testamentorum validitatem, secundum nos tamen quo ad irreuocabilem, & secundariam inductum est quid noui, vt si filius, absq; iusta causa exhæredatus sit, tunc licet integram legitimam iure singulari receperit, de inofficioso agere possit, non secus quam si minus legitima vel nil omnino accepisset, *vt §. aliud. quoque. & §. sola enim est, in aut. vt cum de appell. cogno.*

Quod autem institutio vel exhæredatio filij ad validitatem principaliter testamenti paterni desideretur, vt per hoc tam pupillare quam exemplare sustineatur. probatur de pupillari *in l. 2. §. adeo. ff. de vulg. & in §. libe. Inst. de pup.* docent Bar. & omnes *in d. l. 2* Item de exemplari probatur *in d. l. humanitatis. ibi legitima portione ei vel eis derelictane occasione, &c.* quod ergo is, cui fit exemplaris, legitimam habeat, id necessum nõ est quo ad creationem exemplaris inducendam, sed tantũ quo ad resolutionem ipsius iam creatæ impediendam, quod autem ea legitima non exhæredato, sed instituto relinquatur id inspecto iure ff. & C. necessum non erat, neque ad creationem exemplaris inducendam, neq; ad

resc v-

resolutionem ipsius iam creatæ impediendam, siquidem eo iure vt docuimus † querela inofficiosi excludebatur per legitimam 34
quoquo titu. relictam euincuntur, ergo duo contra omnes, primum quod iure C. & ff. pro filij exhæredatione cui sit pupillaris, cuique titulo singulari legitima relicta fuit, non impeditur natiuitas creatiove exemplaris, secundo quod per talem exhæredationem non inducitur resolutio ipsius exemplaris iam creatæ, quod est contra omnes Doct. qui tenent communem, qui dum fundantur *in d.l. humanitatis*, vtrumq; illo iure procedere intellexerunt, cum revera neutrum illo iure procederet, fatemur tamen quod iure auth. ea exheredatio potest inducere resolutionem exemplaris iam creatæ, id tamen non peculiare est in exemplari, cum & idem sit in pupillari.

Sexto & principaliter quod exemplaris exhæredato fieri possit, probatur sic, per prohibitionem exemplaris inducitur læsio & incommodum furioso seu mente capto exhæredato, qui cũ multis nominibus afflictus esset, non debuit ei iniungi aliud genus afflictionis, nempe vt sibi prouisio atq; tutela exemplaris substitutionis adimeretur, ergo dicendum est, cum afflicto non sit addenda afflictio, non permittendũ quod ei auferatur subst. exempla. tutela atq; prouisio, vt per hoc intelligatur exhęredationẽ nõ eo ptinere, vt exẽplaris impediatur, sed potius eo vt magis admittatur, sicq; controuersum est suũ ipsorũ interpretũ fundamentũ.

Quod † autem exemplaris vtilitatem prouisionemque filij inducat, colligitur *ex l. si pupillus. ff. de acqnir. hared. ibi, vtilitatem impuberis.* per quem text. Docto. communiter ibi, & vbique dicunt pupillarem substitutionem pupillo vtilem esse, quod & docet Accursius, Bartol. Bald. Cinus, Petr. Paul. & Ias *in l. ex tribus. C. de inofficios. test.* vtilitas autem illinc descendit, quod cum impuberes sibi testamentum facere non possint. *l. qua ætate. ff. de testam. § præterea. Institut. qui testament. facere poss. l. fin. C. de testament. milit.* per mediam patris personam cum testamento decedat, vt signanter docet Iustinianus *in §. nam maioribus. Institut. de pupill.* interest enim cuiusque cum hærede testamentario decedere *l. & quia hoc interest. ff. de interrog. actio. §. 1 Institut. quibus ex caus. mand. non licet.* Quod autem is mente captus vel furiosus multis nominibus afflictus sit accipe, nam furiosus vel ipso furore satis torquetur & punitur. *l. diuus. ff. de offi. presid.* qua ratione magis communiter receptum est, vt si ante furorem delictum admisit, propter quod capitaliter puniendus esset, iam nunc post furorem executio pœnæ in eum non fiet, late per Iason. *in leg. ex facto. numer.* 31 *ff. de vulg. per Dec. in l. furiosum. C. qui testam. face poss. per Dec & Corras. in l. humanitatis. C. de impube.* 35

Denique per ipsam exhæredationem satis afflictione atq; iniuria affectus videtur *l. cum quidã C. de leg. l. Papinianus, in prin. ff. de inoffi-*

in officios. testament. vt cum de appell. cog. §. sola enim est nostræ serenitatis intentio, iniuriam exhæredationis & præteritionis à parentibus & liberis auferri. Quod autem afflicto afflictionem addere impium inhumanumque sit, præterea quod patet ad sensum, probatur *in l. vnic. C. de his, qui ante aper. tab. in l fin. C. de inst. ibi, luctuosam, &c.* & vtrobique notant Doct. *& text. in l. imperialis. C. de nupt.*

Ergo patet ex superioribus quod exhæredatio non debet esse modus tollendæ, sed potius inducendæ substitutionis exemplaris, cum exhæreditatis, vt pote afflictis, per exemplarem sit merito consulendum.

36 Septimo † quod exemplaris fieri possit exhæredato, probatur sic, querela inofficiosi testamenti supponit validitatem primordialem ipsius testamenti, sed mente captus cui exhæredato minus legitima relictum fuit, habet querelam, ergo sequitur id testamentum primordialiter valuisse, nec ipso iure per exhæredationem euanuisse, quod autem quærela supponat firmitatem primordialem testamenti, probatur, quia querela inofficiosi est remedium rescissorium. *vt in l. vt liberis, in verbo, rescisso. C. de coll. vbi nota. Doct facit l. posthumus. §. si quis ex his. ff. de inoffi. testam.* sed quod nullum est, rescindi non potest. *l. nam & si sub conditione. ff. de iniusto, rup. ergo, &c.*

Secundo patet. Nam querela non datur quandiu superest aliud remedium. *§. tam autem inst. de inoffi. testam. l. maximum vitium C. de lib. præt.* & nemo ex alio orsus præsidio ad hanc decurrere possit, & notant communiter Doctor. vtrobique ad quod etiam adnotauit Accurs. cæterique sequuntur *in l. 2. C. de inoffi. test.* hinc est quod querela inofficiosi nunquam datur filiæ præteritæ, quia per ius accrescendi poterat consequi virilem portionem. *l. maximum vitium. C. de lib. præt.* hodie autem cum per præteritionem filiæ fa. vtietur testam. non secus quam per præteritionem filijfamilias *dict. l. maximum vitium. §. sancimus & inst. de exhær. lib. § sed hæc quidem vetustas.* iam filiafamilias præterita non consequetur virilem portionem per ius accrescendi, sed per ius dicendi nullum ex toto testamentum vitiabitur quo ad institutiones, licet quo ad singularia relicta, qualia sunt legata, fideicommissa, mortis causa donationes, reliquaque id genus conseruetur. *auth. ex causa. C. de lib. præt. & in corpore vnde sumitur,* habebitq; contra tabulas, quod remedium cum iure dicendi nullum concurrit. *d. l. maximum vitium. §. sancimus. ibi*, vel testamentum ipso iure euertat, vel per contra tab. bo. poss. stare hoc non patiatur.

37 Nec † ad rem pertinet quod contra tab. bo. poss. sit remedium rescissorium. *l. 1. princ. in verbo rescindunt. ff. de leg. præst. l. vt liberis. in ver. resciss. C. de col. l. quod vulgo. ff. de bon poss. contra t.* vnde quia quod nullum est, rescindi non potest *d. l. nam & si sub. condit.* videtur ꝙ non

non possit id remedium concurrere cũ iure dicẽdi nullum, quod supponit testamenti nullitatem, nam respondetur contra tabul. bon. poss. remedium esse rescissorium regulariter, vt dictis legibus. † Verum illud intelligendum quando datur contra testamentum validum, quale est id testamentum in quo emancipatus præteritus fuit, quod mero iure valet tam iure ciuili, quam prætorio. *Gloss. in l. filium. §. sed quemadmodum. ff. de contra tab.* quam communiter approbatam dicit Ias. *in l. posthumo nato, nu. 25. C. eodem.* Idem firmat ibidem Curt. Iun. *col. 1. & iterum col. pen. vbi respondet ad §. emancipatos. Institut. de exhær. lib.* vbi videbatur probari contrarium. Verum si contra tab. possess. detur contra testamentum, ipso iure nullum, tunc non rescissorium sed declaratorium remedium est, *vt d. l. maximum vitium.* Idem si detur contra testamentũ, quod licet ab initio fuit validum, tamen postea rumpitur posthumi agnatione, *d. l. posthumo nato,* tunc enim contra bon. poss. est remedium declaratorium non rescissorium, cum sit impossibile testamẽtum ipso iure ruptũ posthumi agnatione iterum rumpi per contra tab. bon. posse. ita declarat Paul. *tam in l. si filius, qui in potestate. ff. de lib. & posthu. quam in d. l. posthumo.* vbi subdit veteres lumine intellect⁹ caruisse quo ad illius tex. intelligentiam, seq; nouissime illum intellexisse, quam declarationem sequitur, dicitq; communem Ias. *ibi n. 31.* sequuntur Imol. & Alex. *in d. l. si filius qui in potestate.* Curt. Iun. *in d. l. posthumo. n. 57.* vbi etiam Philipp. Decius & alii. Extat ergo quod habebit vel ius dicendi nullum vel contra tab. bon possess. querelam autem inofficiosi non habebit, quæ, vt diximus, cum nullo alio remedio competere potest, vnde cum huic filio detur querela, *vt in l. humanitatis. C. de impuberum, ibi querela nulla*; à contrario sensu, sequitur quod non habebit nullum aliud remedium, quale est ius dicendi nullum, vel contra tab. bon. possess. & consequenter quod testamentum non desiit ipso iure valere per talem exhæredationem, nam si desiisset valere, non querela sed contra tabulas bon. possess. vel ius dicendi nullum daretur. 38

Octauo quod † exemplaris exhæredato fieri possit probatur sic, exemplaris assimilatur pupillari non solum quoad sui creationem, sed etiam quo ad resolutionem sui, sed exhæredatio non eo pertinet vt resoluatur pupillaris, sed eo vt confirmetur, ergo dicendum est, quod vt exhæredatio non infirmat pupillarem ita nec exemplarem. Quod autem quo ad resolutionem sui assimilentur exemplaris & pupillaris, non secus quam quo ad creationem, *probatur in §. qua ratione. Instit. de pupill. versic. sin autem. & in l. humanitatis. vers. ita tamen, & in l. ex facto, de vulga. in princip.* vbi exemplaris extinguitur per interuentum & superuenientiam iudicii atq; intellectus, non secus quam pupillaris aduentum adolescẽtiæ. Nec me moues quod inhumanus esse videatur qui filiũ 39

mente

mēte captum exhæredauit, perq; hæc facultas exemplariter substituendi facilius perimatur quam facultas pupillariter substituendi, quæ iure communi competit, *argu.l.eius militis.§.militia missus.ff.de mil.testam.l.si quid bello ff.de capt.* sed respon. quod non minus iure communi competit facultas substituendi exemplariter quam pupillariter, cum non minus Imperatorum sanctiones sint de iure communi, quam populorum ritus & mores, *vt patet fere per totum.Inst.de iure nat.gent.& ciuil.fere per tot.ff.de const princ. in l.ius autem ciuile, cum plu.seq.ff.de leg.in l.leges sacratissimæ.& l.fi. C.de legibus.* Nec ad rem pertinet quod *in d.l.humanitatis*, dicatur humanitatis intuitu, id enim denotat ipsius sanctissimi Imperatoris humanitatem, id parentibus indulgentiis, non autem pietatem, quam parentes erga liberos habere debēt, vt notat Corn. *n.25.in d.l.humanitatis.* vbi Decius, & alii. Præterea posita exhæredatione nō sequitur necessario inhumanitas, cum possit bona mente parens filium mēte captum exhæredare, ne sibi insidiæ parentur ab eis qui eius captarent successionem, *arg. l.multi non nota.ff.de lib.& posth.l.pen.ff.de curat.furios.* ibi addita causa necessitateq; consilii sui. *l.filiis matrem C.de inoffi.testam.l.si emancipatus secunda ff.de contra tab.bon.poss.l.Seius Saturnius.ff.ad Trebellian.l.si quis in suo.§.legis in fi C.de inoffi testam.*

Extat ergo ex superioribus, quod cum pupillaris & exemplaris æquiparentur quo ad sui resolutionem, & per exhæredationem pupillaris non resoluatur, similiter nec exemplaris resolui debet.

Sed iam hodie videtur quod cum mente captus vel furiosus, cui exemplaris fit, non possit committere iustam causam ingratitudinis, quod non deberet posse exhæredari. *arg.text.in auth.vt cuius de appella. cogno.§.aliud quoq;.col.8.l.6.tit.5.par.6.* sed id dupliciter excludi potest, primum, quia in superioribus negauimus, (quod pleriq; firmant) scilicet leges veteres esse correctas. Præterea ante insaniam potuit is mēte captus iustam causam ingratitudinis committere, propter quam etiam demens exhæredari posset, cuius rei veritas pendet ex interpretatione tex. *in l.diuus.ff de officio præsid.* de quo per Ias. *in l.ex facto.nu.30.ff.de vulgar.* per Ias. *numero 7.in l.furiosum. C.qui testamentum facere possunt, vbi Decius colum.fin.*

Stet ergo ex superioribus quod exemplaris potest fieri exhæredato non secus quam pupillaris, vt data paritate temporis inter eas hac in re nulla differentia sit, hæc conclusio intelligitur multipliciter: Primo quando is exhæredatus habuit integram legitimam alio titul. quam institutionis, ita in specie tenet Corne. *numero octauo.in dict.leg.humanitatis.* quod sine dubio sentiunt omnes illi qui nostram sententiam affirmatiuam tenent contra communem.

Secun-

Secundo intelligitur etiam si non integram legitimam haberet, sed diminutam, quia tunc valeret exemplaris ipso iure, sed an possit ex postfacto infirmari per querelam, videtur quod non, cum possit agere ad supplementum, sed contrarium est veritas, quia exhæredatus, cui aliquid titul. singulari relictum est, non potest petere supplementum legitimæ, licet præteritus vel in minori portioneq; legitima institutus posset, ita probat *l. omnimodo C. de inoffic. testam.*

Tertio intellige etiam si huic exhæredato nil omnino relictũ esset, nam & tunc quo ad sui creationem & originem valeret exemplaris, licet posset postea per querelam vtrumq; testamẽtum infirmari, vt proxime dixi, quod si exemplaris fiat institutio, tunc aut ex bonis testatoris in integra legitima fuit institutus, aut in minori portione quam legitima, aut bonorum testatoris in nihilo fuit institutus, sed tantum in rebus alienis. Primo casu secundum vtriusq; partis fautores, de quibus supra in principio huius quæstionis mentionẽ habuimus, valet exemplaris, etiam irreuocabiliter, vt in specie tangit Corn. *n. 8 in d. l. humanitatis.*

Secundo † casu communis sentẽtia est valere substitutionem exemplarem etiam irreuocabiliter, quia licet fuerit institutus in minori portione quam legitima, tamen suppletur à lege, *vt in l. omnimodo. C. de inoffic. test.* sicq; cessat querela, vt ibidem, & perinde habetur ac si integra legitima ex ipsa testatoris dispositione caperetur, vt ibidem, ita tenet Bart. *in d. l. ex facto. nu. 20.* vbi hanc opinionem sequitur & dicit communem Ias *num....* Coras *nu. 13. in d. l humanitatis.* & ibi Decius *num. 7.* eandem dicit communem Ripa *in d. l. ex facto. num. 75.* licet contrarium teneat, vbi communem opinionem sequuntur Aret. & Alexand. Curt. iun. *in d. l. humanitatis.* hanc opinionẽ sequitur & dicit communem *num. 21.* & ibi Ias. *num, 5.* post Angel. Salic. & Paul. ibidem dicit communem Alexand. *ibi num. 3.* qui contrarium tenet, sequitur Alexand. sibi contrarius *in d. l. ex facto. num. 37.* Bald. *in tract. substit. exempla n. 11.* Politus *in eod. tract. n. 18.* 40

Contrariam partem vt non valeat exemplaris facta ei qui in minore portione quam legitima fuit institutus, tenent Gloss. *in verbo, in d. l. humanitatis. Cor. ibid. num. 8.* Alexan. *ibid num. 3.* Faber *in §. qua ratione. Institut. de pupill.* Angel. & Imola *in d. l. ex facto,* vbi etiam Cumanus, & nouissime Ripa *ibi, num. 75.* mouentur, quia secundum eos, pro forma desiderat. *dict. l. humanitatis*, quod is, cui fit exemplaris, habeat ex ipsa testatoris dispositione integrã legitimam, supplementum autem legitimæ non habetur vel capitur ex dispositione testatoris, sed ex legis dispositione contra præsumptã voluntatẽ testatoris, defendendo communem, resp. quod licet pater qui minus legitima relinquebat filio, inhumanus, & inofficiosus erga filiũ videretur, propter quod videbatur, quod

quod exemplarem facere non posset, *arg. l. humanitatis, in princ. C. de impuberum,* tamen id fateor ante inuentum ius agendi ad supplementum, *vt l. cum quaeritur. & l. parentibus. C. de inoffic. testamen.* sed post inuentionem illius iuris secus est, quia pater inofficiosus & inhumanus non reputatur, *vt l. omnimodo. C. de inoffi. testam.* nisi nil prorsus reliquerit, *vt ibi,* Sed contra communem vrget ꝙ legitima appellatur Falcidia. *l. quae nuper. C. de inoffic. testamen. Glos. approbata in auth. vnde si parens, co* sed Falcidia, deducitur contra voluntatem testatoris. *l. Titia, ad leg. Falc. c. Raynal in fin. de testam.* ergo detractio, quae fit per legem ad supplendam filii legitimam, fit contra volūtatem testatoris, quod etiam suadetur, quia testator praesumitur scire vires patrimonii sui. *l. quisquis. C. de rescind. vend.* Sed respon. tenendo communem fateor quod contra voluntatem suppletur legitima, sed adhuc attenta iuris noui censura impius non reputatur pater, qui filio aliquid reliquit, licet minus legitima, & dum contra communem obiicitur. quod non sequitur, valet testamentum, licet minus legitima relinquatur, ergo valet exemplaris, nam exemplaris exhaeredato fieri nō potest, & tamen tunc valeret testa. secundum communes resp. licet valeat test. adhuc exemplaris fieri non potest, quādo pater reputatur inofficiosus, vt si filium exhaeredet nihilo ei relicto, sed si & tota valeret & pater impius non reputetur (quod est quando aliquid, licet minus legitima, ei reliquit) tūc valebit exempl. Pōdera etiam text. *in l. humanitatis,* qui innuit ꝙ ad finem excludendi querelam desideratur legitimam relinqui, ergo nil aliud exigitur, nisi ꝙ taliter legitima relinquatur, vt querela excludatur, licet integra legitima relicta non sint, superest ergo vt licet integra non relinquatur, exemplaris adhuc fieri possit, ꝙ in alio praeposito sensit Dec. *in l. humanitatis. nu. 7. per tot.* Praeterea verissima est opinio nostra, vt legitima non desideretur ibi ad creationem exemplaris, sed tantum ad vitandam resolutionem, quae per querelam posset contingere.

41 Mouētur † secundo tenentes contra communē, quia inquiūt, supplementum legitimae non petitur eadem actione, qua petitur id quod primordialiter à testatore relictum fuit, sed petitur alia actione diuersa, scilicet conditione ex lege, iuxta Gloss. ordinariam *in d. l. omnimodo.* quam sequuntur Doct. communiter *ibi* secundum Suares *in l. quoniam, in princip. C. de inoffic. testam.* & est communis secūdum Rip. *vbi supra,* ergo sequitur quod illud supplementum non capitur ex ipsa testatoris dispositione (prout desiderat *d. l. humanitatis*) sed capitur ex legis dispositione, quod nō sufficit resp. dupliciter, primo nego quod tale supplementum petatur alia actione quam ea qua petitur illud quod primordialiter à testatore fuit relictum, probatur, quia cum legitima & minuta relinquitur, tunc quod deest ipso iure accrescit, *text. est in l. scimus.*

scimus.in pr.in verb.ipso iure.C.d inoff.testam. & *in §.repletionem,ead. l.*& sic absq; vlla filii petitione accrescit, vt est communis opi. secundum Ias. ibi,contra Glos.ibi,id quod plene suo loco disseruimus,tunc sit portio,quæ accrescit ipso iure,accrescit portioni, & eadem actione petitur, ista est non solum communis,sed indifferenter recepta opinio,quam tenuit Bart.*in l.re coniuncti.ff.de lega. 3.n*....Et nos latissime diximus in materia iuris accrescendi illa in quæstione quo iure petatur portio accrescens, qua communi opin.stante stare non potest illa communis opinio,quæ secundum Rip.*vbi supr.*habet quod supplemētum legitimæ, quod ipso iure (vt omnes fatentur) portioni à testatore relictæ accrescit, petatur alia diuersa actione,q̄ ea qua petitur ꝙ à testatore relictū fuerit.Præterea licet illud verum esset,tamen nil obesset,quia, vt diximus, ad creationem exemplaris non est necesse legitimam relinqui,tene ergo communem opi. vt instituto in minore portione quam legitimæ possit fieri exemplaris.

Quo † ad tertium,quando in nihilo ex bonis testatoris fuit institutus,is cui exemplaris fiebat,sed tantum in re aliena communis opin.vbi supra,est,talem institutionem nullam esse, sicq; haberi pro præteritione & consequenter tam principale quam exemplare testamentum nullius esse momenti, sed semper tenui contrarium,vt institutio filii possit fieri in re aliena, nam legatū rei alienæ filio factum indistinctè valet, dabiturq; ei vel res ipsa empta ex pecunia hæreditaria,vel rei æstimatio *l.non dubiū.de leg. 3.ff.*Item filius incerta re aliena institutus loco legatarii est.*l.quoties.C.de hæred.instit.* & per hoc res illa vel eius æstimatio filio ab hærede danda est, non secus quam si legata esset, ergo satis ex substantia patris supplementum legitimæ factum videtur, quādoquidē dabitur filio æstimatio illius rei alienæ in pecunia hæreditaria,vel in aliis rebus hæreditariis,sed & si æstimatio præstaretur nō in pecunia hæreditaria, nec in corporibus aliis hæreditariis,sed in pecunia vel rebus ipsius hæredis,idem crederem primo,quia dos donatio simplex, vel donatio propter nuptias, quæ in quartam imputantur in supplementum legitimæ. *l. quoniam nouella.l.omnimodo.§.fi.l.si quando,in pr.§.* & *generaliter. l.si nō mortis C.* & *ff.de inoffic.testam.l.etiam.§.si debita.de bon. lib.ff.* istæ inquā donationes nulli dubiū quin de re aliena fieri possint,ergo,&c. Nec obst.*d.§.repletionem,cum sim.* nam illud procedit ex legis dispositione,lex enim disponit singulis in rebus hæreditariis filium partem habere non secus quam cæteri hæredes ex parte instituti vel legatarii partium bonorū, cæterum ipsa lex permittit testatori, vt eam cōmunem quam facit leg.ipse diuidendo dirimat.*l. quoties.C.fam.ercisc.l.parentib.C.de inoffi.testam.l.quæ patri.l.si pater. ff fam.ercisc.l.quid ergo secūdo.de leg.primo.*ꝙ si dixeris,lex permittit facere diuisionē,dūmodo recte fiat, sed recte non fieret,si vni res

42 (margin, beside "Quo † ad tertium")

43 (margin, beside "3.ff.Item filius")

alienas, alteri res hæreditarias assignaret. Respon. ꝙ consensus filii accipientis, donationē simplicem, vel propter nuptias, vel dotem in rebus alienis facit, ne ex pœnitētia postea possit se læsum dicere, non secus quam si talis donatio seu dos de rebus patrisfa. factæ fuissent, ipseq; filius allegaret se læsum quasi preciosiores sint cæteræ res quæ patri manserunt, nam licet preciosiores (vt filius allegabat) essent, id filio non noceret, cum in faciendo supplemento legitimæ iustam omnium rerum æstimationem iudex facturus sit. *d.l omnimodo.§.fin*, nam & si res alienę euictæ fuissent, tunc ex iis vtpote euictis non fieret supplementum, & si propter timorē euictionis, quę iusta vel iniusta de causa sperabatur res illæ cōmuni æstimatione minoris essent valoris, & idq; minus valerent, deducetur in imputatione, iuxta formam *l.prima.§.si hæres precepto.ff.ad Treb.* itaque si in re aliena filius sit hæres vel legatarius, quæ res cuius ne æstimatio ad eum peruenit, id in legitimam imputandum est, nō secus quam si patris foret, cum exinde nullū incommodum filio sequatur, præsertim cum talis imputatio seu supplemētū fiat ad excludendā, querelā *vt d l.quoniā nouella.* quæ odiosissima est. *§.tam autem. Instit. de inoffic. testam.* & id fiat ob cōseruandum testamentum. cuius fauor supremus est, & vincit fauorem filiorum *l si pars.ff.de inoffic.testam.* Itaque negari non potest quin lex cuiq; patrifam. dederit liberam facultatem, vt filiis suis in vita legitimam, vel in morte assignet in quibuslibet rebus suis, siq; potest assignare omnibus filiis vel quibusdam tantum vel vni tantum & non reliquis, vt quam plurib. legibus supra allegatis patet, postque euenire, vt res illa in qua vni ex filiis legitima assignata fuit, aliena esset, sicq; in re aliena legitima sibi relicta virtualiter fuit, quod nullibi vnquam vetitum fuit, licet si quando id euenerit, vt res illa aliena euicta de facto fuerit, tunc euictio à cohæredibus debeatur. *iuxta l.cum pater.§.euictis.ff.de leg. 2.* nec vllibi vnquam legitur, ꝙ propter talem euictionem desierit ab initio valere testamentum, valere postfacto daretur querela, etenim vt ab initio quo ad sui creationem valeat testamentum, & etiam ex facto eius resolutio, q̄ querela perlata solet contingere euitetur, satis est quod filiusfam. etiam incerta re fuerit institutus, *vt in auth. vt cum de app.cog.§.aliud quoq;.vers. cæterū. & vers. sola enim est nostræ serenitatis.col.8.* sed in specie hac filius reperitur institut⁹ in certa re, ergo siue aliena sit siue hæreditaria, legi satisfactum est, quandoquidem quod deest ipso iure, suppletur à lege in rebus hæreditariis. *l.scimus, in prin. in verb. ipso iure. & in §. repletionem. C.de inoffic.testam.* sicq; nullus est casus, in quo se filius læsum possit reperire, & sibi vtile esse potest ꝙ in re aliena legitima fuerit relicta, si forte preciosior erat quam legitima, vel virilis portio hæreditatis paternæ, quo casu siue redempta fuerit à cohæredibus, & sibi tradita *iuxta l.non dubium.ff.de legat.3.* siue re-
dempta

dempta non fuerit, eo quod forte domi illius rei alienæ eam vendere voluit, tunc sibi dabitur iusta illius rei æstimatio, *vt d. l. non dubium*, & alterutrum potest huic filio esse vtilius, quam habere integram legitimam, vel portionem hæreditatis virilem; quod si ea res minoris sit valoris, quam legitima, vel quam virilis portio, tunc ipso iure per l. id quod deest, ad legitimæ implementũ suppletur in reliquis rebus hæreditariis, sicque ea assignatio legitimæ, quæ fit in re aliena, huic filio damnosa esse non potest, licet posset esse multum vtilis & vberior, ergo tenendo quod possit fieri in re aliena legitimæ assignatio. (Cuius tamen contrarium communiter tenetur, vt per Bart. *in l. in quartam. num.* 10. *ff. ad leg. Falcid.* vbi Picus *num.* 59. Suares *in l. quoniam inprioribus, fol... C de inoffic. testament.*) tunc exemplaris substitutio fieri potest ei, qui in nihilo ex bonis testatoris fuit institutus, sed tantum in re aliena, licet tenentes communiter, quod in re aliena relinqui legitima non posset, tenerent similiter, quod ei, cui in re aliena legitima per testatorem esset assignata, exemplaris fieri nõ posset.

SVMMARIA.

1 *Filius an patri etiam furioso acquirat hæreditatem.*
2 *Mors ciuili naturali morti nõ æquiparatur in casibus in iure expressis.*
3 *Verbũ Perinde quid significet.*
4 *Mortui resurrectio in hoc seculo non spectanda.*
5 *Iussus per inuentum furoris cessat.*

CAPVT CVII.

COLLIGITVR ex nostra principali conclusione, quod quæsita per filium acquiruntur patri etiam furioso, ne alias legis imperium ad proficiendum destinatum (vt conclusio nostra docuit) noxium fieret, dũ patri furioso, sicq; afflicto nouam adderet afflictionem, & quod † quæsita per filium acquirantur patri etiam furioso defensurus, in primis arguam in contrarium, 1
ergo ista conclusionem faciant sequentia, scilicet primo in ista materna mors, & furor æquiparantur, patet, quia quemadmodũ per mortem patris reuocatur mandatum de acquirendo. *l. quia in aliena. §. si is qui putabat d. l. si quis mihi bona. cum simil. ff. de acquir. hære.* eodem reuocatur furor *l. qui seruum, & l. si quis alicui ff. de acquir hæred. per Cyn. in l. fi. §. 1. C. de admi tut. notatur in d. l. si quis mihi bona. §. fin.* sed sic est quod filius non quærit patri mortuo, sed tunc quærit sibi, vt est notum, ergo nec debet quærere furioso.

Secundo in contrarium facit text *in l. fin. §. penultim. ff. quis ordo in bon. poss serue.* vbi in bon. possessione agnita per filium furiosi requiritur ratihabitio patris, postquã furor eum dimisit, ad hoc vt ipsi patri quæratur, ergo patet quod illa bonorum possessio

non fuit patri quæsita, alias nō requireretur ratihabitio, & sic cōtra cōclusionem. Tertio in cōtrarium facit, certū est, quod in acquisitione requiritur voluntas, sed furiosi nulla voluntas est. *l. qui seruum. ff. de acquir. hæred. & patet*, quia æquiparatur absenti. *l. 2. §. furiosus, cum simil. ff. de iure cod.* sed absens non consentit, vt patet, ergo patri furioso non quæritur, & vide Ias. *in l. furiosum, in princ. qui test. fac. poss.* Quarto in contrarium facit text *in l. fin. §. tali, C. de cura. furioso.* vbi text. dicit quod ad hoc vt hæreditas cognita per curatorem furiosi acquiratur ipsi furioso, est necesse quod ipse furiosus habeat tantam cognitionē, postquam ad sanam mētem peruenerit, ergo ante non fuit sibi acquisita, sed non potest dari differentiæ ratio inter agnitionem factam per curatorē, & eam quæ fit per filium, vt patet, ergo, &c. Quinto contra conclusionē est text. ad literam *in l. cum hæres. in prin. ff. de acq. hæred.* vbi tex. dicit, quod si filius furiosi est hæres, institutus, potest adire proinde ac si fuisset paterfamilias, modo sic, si esset paterfamilias, adiret, & quæreret sibi, *l. non est dubium, cum sim. C. de iure delib.* ergo idem in isto casu, & idem tenet Glo. *per illum text in l. si quis mihi bona. §. iussu. de acquir. hær.* Secundo modo, & fortius stringit ille text. in fine principii, dum dicit, quod talis filius potest seruos hæreditarios manumittere, sed certum est, quod si non quæsisset sibi, & sic non esset dominus, non posset manumittere. *Cod. de his qui à non domi. manu. per tot.* ergo, &c. Sexto obstat, nam aut conclusio intelligitur de castrensibus vel quasi, & tunc cum de iure antiquo, & nouo acquirantur filio, & non patri, & si esset sanæ mentis, ergo conclusio falsa, aut intelligitur de profectitiis, & tunc est indubitabilis, quia illa de iure antiquo & nouo acquiruntur patri, & quo ad illa nihil est immutatum, *vt in l. 1. C. qui admi. & in d. §. iussu, & in l. fi. C. de repud. bon. poss. cum sim.* aut intelligitur 4. casu, s. in aduentitiis, & tunc conclusio est falsa, cum illa hodie quęrantur filio non patri, etiam si esset sanæ mentis, *vt per tot. C. de bonis quæ libe. maxime in l. cum oportet, ergo, &c.* Septimo obstat, quia si quæreretur patri furioso, ergo esset obligatus absq; facto & voluntate sua, sed hoc non est dicendum, cum omnis obligatio nascatur ex contractu vel quasi delicto, vel quasi quorum nullū hic interuenit, ergo conclusio falsa, & pro hoc *l. qui in aliena, in princ. & l. si quis mihi bona. §. iussu. de acq. hær. & l. 1. C. qui adm. ad bon. poss. cum simil.* Octauo obstat *l. qui in aliena. vers. quanquam. ff. de acqui. hære.* vbi est tex. quod si filius adit mortuo patre, ipse filius remanet obligatus. & sic patri non quæsiuit, quia non potuit, ergo idē in patre furioso, quod si filius suus adeat, non quærat ipsi patri, sed sibi ipsi, maxime cum mortuus, & furiosus æquiparentur, vt supra dixi. Nono contra conclusionem expresse tenet Barto. *in l. cum hæres institutus, in princ. ff. de acquir. hæred.* per illum textum, & ibi etiam Paulus de Cast. & ibi idem Baldus post Din. idem tenet

Bar-

Bartolus *in l. Antistius §. fina. ff eo dẽ titulo.* & Ioannes de Imol. *ibi & in dict. l. cum heres* & idem late concluditur per Francisc. de Aretin. *in dict. l. cum heres in principio.* ad quem recurre. Idem reperio quod tenet Bartolus *in leg. placet. ff. de acquirend. hered.* & ibi etiam Paulus Castr. idem ibi Alexander *in additio. ad Bartolum per dictam l. cum heres,* quã ad hoc reputat singul. Chass. *in consuetud. Burg. rubric.* 6. §. 5. Boerium *in consuetud. Bituri titu primo.* §. 3. Rom. *in d. l. cũ heres.* Aretin & Imol. *in l. cum ex filio, in fi. ff. de vulg.* Aym. Craue. *l. cum filio. num.* 13 *par.* 2 *de leg primo. ff. Pinellus, de bon. mater. in leg.* 1. *n.* 62.

Decimo probatur contra dictam conclusionem *in dict. l. Antistius §. fina. iuncta solutione. Bart. ibi.*

Prædictis tamen non obstantibus ego teneo contrarium gratia disputationis, imo quod acquisita per filium acquirantur patri, & si pater sit furiosus, ad quod moueor per sequentia. Primo regula est quod quæsita per filium acquirũtur patri. *ff. si à paren. quis fue. ma. in prin. & ff. de acquir. hered. l. placet cum concord.* nec iste casus reperitur exceptus, vt patebit ex responsionibus ad contraria, ergo debent acquiri patri etiam furioso, præsertim cum regulæ iuris teneantur, & sint seruandæ vt inquit Baldus *in l. si tutor, in fine. C. de ser. pigno. dat. manu.*

Secundo illa quæ acquiruntur filio, quæruntur patri ratione potestatis. non alias vt est notum, hinc est quod quæsita per filiũ emancipatum non quæruntur patri, quia cessat patria potestas, *Institu. per quas person. nob. acquira. in princ. & notatur Institu. de patr. pot. §. fina.* Gloss. magna cum multis concor. modo si furiosus retinet filios in potestate. *l. patre furioso in princip. Digest. de his qui sunt sui vel alie iur. & ff de acquir her. l. cum heres in prin. d. l. Antistius in fine cum sim.* ergo acquisita per filium acquiruntur patri etiam furioso.

Tertio facit, acquisitio quæ fit per legem quæritur etiam furioso, tex. est *in l sin autem perpetuo. C. de cura fu.* vbi hereditas patris ipso iure acquiritur filio etiam furioso, cum illa sit acquisitio legalis absq; facto filii, licet possit eã repudiare per ius prętorium. Ad idem *Institution. de hered. ab intesta. § posthumis, & d. l. Antistius. §. fin. 2. responso* modo sic quæsita per filium acquiruntur patri, per leg. *vt d. l. 1. ff. si à paren. quis fue ma. cum. cõcord.* nec momento residet penes filium, *d. l. placet.* ergo debent acquiri patri etiam furioso *per supra d. regulam,* & hoc optime stringit.

Quarto ea quæ quæruntur nobis ignorantibus, acquiruntur etiam furiosis. *Insti. de herede. qua ab intest. § sin autem. & ff. si certum peta l. si à furioso, & ff. de actio. & oblig. l.* si à furioso, sed quæsita per filium acquiruntur patri sanæ mentis etiam ignoranti, vt inuito. *Instit. per quas perso. nob. acqui. §. idem nobis, cum mille concorda,* ergo eadem ratione debent acquiri patri etiam furioso.

 Quin-

Quinto pro ista parte nouiter pondero tex. *in l. patre furioso in fin ff. de his qui sunt sui, vel alie.* cuius verba. Adeo autem retinet ius patriæ potestatis pater furiosus, vt illi commodum acquiratur eius quid filius quæsierit, & sic est expressum pro hoc, *& ita nota. Iason. 2. not.*

Sexto illum textum induco aliter, qualitas adiuncta verbo debet determinari, & intelligi, secundum tempus verbi. *in delictis §. si extraneus Digest. de nox.* sed ibi tex dicit. pater furiosus tempore acquisitionis, nulli dubium quin patri quæreretur, ergo. &c.

Septimo pro hoc dico esse text. expressum *in l. Antistius §. fi. ff. de acquir. hered.* vbi si filius furiosi heres institutus adeat, iussu curatoris patris acquiritur patri, quemadmodum acquireretur, si pater esset sanæ mentis, & iussisset, ergo ibi est tex. expressus pro conclusione, aduerte tamen quia Bartol. *in d. l. Antistius §. fina & in d. l. cum heres.* de hoc perpendēs dixit quod aut filius furiosi adit sua sponte sine iussu curatoris patris, & tunc acquiratur patri, ita intelligatur *d. l. Antistius §. si ratio*, quamuis ipse non dicat potuit esse quia quando adit, quod potest, *per d. l. cum heres*, tunc habet animum quærendi sibi, non patri *vt in l qui aliena. § si is, qui putabat eodem titul.* quę ratio cessat, quando adiuit iussu alterius, vnde nimirum si hoc vltimo casu acquirat patri, sed hæc ratio mihi nō satisfacit, qua quæsita per filium acquiruntur patri etiam si alius non habeat animum quærendi, cum hæc sit acquisition legalis nec momento resideat penes filium, *d. l. placet*, regula autem prædicta scil. de differentia inter iussum, & non iussum procedit in eo, qui potest sibi, vel alii quærere de volūtate sua, vt patet in dict l. qui in alien. § si is qui, cū ergo isto casu voluntas filii nihil operetur, ergo quæsita per eum acquiruntur patri etiam furioso. per d. l. Antisti. §. fin. sed saluando Bart. communem opinio. posset dicere quod in his quæ quærūtur per filium patri, nō inspicimus animum eius, vt si habet animum quærendi, sibi quærit, quod apparet, quando sine iussu adiuit, *d. l. cū heres*, alias acquirat patri scilicet quando cum iussu *d §. fin.* sed hæc solutio adhuc non satisfacit, quia hoc est de quo quærimus, scilicet an isto casu posset filius quærere sibi, quo concesso procederet responsio prædicta, sed hoc est quod ego nego, & sic remanet insolutum & militat fundamentum, *dict. l. Antistius. § fina.* cogita super hoc.

Octauo pro ista parte facit, quia si diceremus patri non quæri, sequerentur duo specialia, primo quia filius in potestate potest absque iussu adire, *contra leg. si quis mihi bona. §. iussum*, secundum quod sibi ipsi quęreret, *contra dict. leg. placet. cum concord.* & sic esset contra text. *in leg. 1. Cod. de dotis promis. dict. l. cum post § cum gener. ff. de iur. doti. & in leg. mulieri, & Titio. Di. de cond. & demonstration.*

Nono

Nono istud probo à fortiori. Nam habeo quod furioso acquiritur per curatorem suum. *d.l.fi.§.fin.&§.tali C.de cura.furio.* modo sic curator non est in potestate furiosi, imo potius econtra, cum tutela, & cura sit ius ac potestas in capite libero *Inst.de tute.in princ cum sim.* si ergo furiosus quærit sibi per eum in cuius potestate est vt ibi, ergo a fortiori per eum quem habet in potestate, hoc est, per filium suum, & si dicas quod in curatore ideo est, quia potest ratione officii absque iussu adire hæreditatem, ideo nimirum si furioso acquirat, fateor, sed non obstat. quia imo idem est in filio furiosi, qui potest adire absque iussu. *d l.cum heres, in principio de acquirendis hereditate.* vbi est casus singularis & vnicus, & sic argumentum semper vrget à fortiori.

Decimo hoc probo, lex semper debet intelligi, & interpretari, vt minus lædat ius commune quam possit, & vt iuri communi concordet *c. cum. dilectus.de consue.l. 2. C. de noxa l si quando, in princ.cum sim.C de inoffi.test* modo, sic, quod patri non quæratur per filium, est contra regulam iuris *d.l placet, cum si.* Vnde licet tex *in d.l.cum heres de acqui.he.* dicat perinde habeatur atque si pater fa. adisset, tamen debet intelligi perinde, scilicet quoad aditionẽ non quo ad acquisitionem, i. vt sibi filius quærat, vt sic minus lædatur ius commune, nam isto modo intelligendo solummodo læditur regula *l.si quis mihi bona.§.iussum.* sed alio modo intelligẽdo læditur illa regula & etiã alia, scilicet ꝙ quæsita per filiũ quærãtur patri, quod in dubio non est concedendũ per supradicta iura.

Vndecimo, beneficium filio concessum, *pr d.l.cum heres* vt possit adire sine iussu *contra dictum §. iussum* debet intelligi sine iniuria patris, vel aliorum fratrum. *leg.nec auus. C de emanc.libe l cum filius, cum vulga.ff.de test. mil.* ergo quamuis filius possit adire sine iussu, debet tamen patri quęri, vt sic etiam per consequens possit ad alios fratres pro sua parte peruenire, & hæc duo vltima fundamenta didici à Francisco de Are *in d.l.cum hæres, de acq. hered.* qui tamen non tenet istam partem.

Duodecimo facit, *d.l.placet*, vbi haec momento residet penes filium, ergo acquiritur patri.

Tertiodecimo, quia quod quis sit furiosus, non est delictum, sed infortunium, vnde non debet sibi nocere, vt notatur *in d.l. Antistius.§.fi.de acq.her.* sed si nõ esset pater furiosus, quęreretur sibi, ergo idẽ isto casu, ad hoc respondeo quod nõ punitur propter furorẽ, imo propter furorem fauetur filio principali, vt cẽseatur tãquã paterfamilias, vnde si damnificatur pater, illud venit in cõsequentiam, de quo nõ curatur, sic in filio milite, nã quod sit miles, nõ est propter delictũ patris, & tũ quærit sibi, & nõ patri vel secundo nõ nocet patri in effectu cum possit ratificare postquã fuerit sanæ mentis *l.fi. §. penultimo ff quis ord. in bon. poss. serue* & si dicatur, quod non potest ratificare, quia non fuit aditio facta

suo nomine, sol. *vt Baldus in le. 1. Cod. qui admi. 5. columna. in fin. 19. opp.*

Restat ad contraria respondendum. Primo ergo non obst. quod in ista materia mors, & furor, æquiparantur, quia illud est verum quando mandatum præcessit, quo casu quemadmodum reuocatur per mortem, eodem modo per furorem superuenientem, quia vtroque casu extinguitur voluntas, sed ego loquor quando tempore delationis pater erat furiosus, & sic iubere non poterat, ideo in fectum lex totum committit filio, scilicet vt adeat, & etiam patri quærat, quemadmodum quando pater est sanæ mentis Vnde quod pater sanæ mentis posset facere iubendo, vel alio mo-
2 do illud idem operatur l. in furioso. † Preterea furiosus est mortuus ciuiliter, vnde non æquiparatur naturaliter mortuo nisi in casib. expressis in iure, vt est *Gl. sing. in c. placuit. el. 2. 16. quæst.* 1. *& Gl. in c. susceptum. de rescrip. li. 6. facit l. cum pater. §. hereditatem de l. 2. & ibi notab in ad Bart.* sed in nostro casu non reperiuntur æquiparati, ergo arg. non obst. imo reperitur differentia, quia mortuo nulo modo quæritur, sed furioso *sic d. l. Antistius. §. fin cum si. de acqu. hæred. ergo, &c.*

Secundo nõ oblig. *l. fi. §. penultim ff. quis ordo in bon. possess. serue.* nam potest dici quod ibi loquitur in bon. poss. quã filius potest agnoscere etiã absq; iussus patris, etiam si pater esset sanæ mentis *l. qui in aliena, in prin. ff. de acq. her. l. 1. C. qui admit. ad bon poss.* ideo ibi necessario requiritur ratihabitio, vel secũdo, aut loquimur de acquisitione legali aut de acquisitione in effectu primo casu quæritur furioso, vt ego teneo. Secundo vero casu non quæritur, nisi habeat ratum, vt in contrario, *& hoc est quod dicit l. fi. §. tali. C. de cura. furio.* vel tertio est eadem solutio in effectu, aut loquimur de acquisitione commutabili, & illa acquiritur furioso, aut de in cõmutabili, & tunc secus, quia bene potest eam repudiare, & idem videmus in omnibus casibus in quibus patri quæritur absque iussu suo, vt patet in legatis, & in similibus, & sic non obst.

Tertio non obstat quod in acquisitione requiratur voluntas nã respondeo negando maiorem, nam ingnoranti quæritur in multis casibus, quod acquiritur per filium, vel seruum, vt est notũ, & tunc ignorans nõ habet voluntatẽ eius, quod ignorat, quia nihi est in sensu, &c. *l. alioqui ff. de contrah. empt.* & per Bald. *in l. 1. C. de contrah. empt.* ergo potest quæri furioso, quia quod potest quæri ignorantibus, ergo & furioso vt supra dixi, vel sic in acquisitione requiritur voluntas, scilicet quando acquisitio potest afferre damnum, vt in hereditate, & ideo requiritur iussus præcedens, ne alias quis obligetur absq; volũtate sua secus in acquisitione, quæ semper affert commodũ, vt in legato, & in similibus sed hæc solutio nõ satis facit, quia per eam nimis restringuitur cõclusio, intelligitur in aduentitijs, in quibus teneo quod de iure antique

vnde

vnde dicit quod inspecto exitu requiritur voluntas, vnde bene potest repudiare, sed quo ad acquisitionē nō curamus de voluntate, vt dixi, quia lex defert hereditatē, sed nō infert inuito, cum possit repudiare, & sic non obstat.

Quarto non obst. *lex fin. §. tali, de cura. furio.* vbi requiritur ratihabitio, ergo non fuit quæsitum, respondeo, quod ibi loquitur quo ad effectum, vt modo dixi, & est vera solutio, nam ibi non negatur quin fuerit sibi quæsitum vel secundo, ibi loquitur de eo quod est delatum ipsi furioso, *per d. l placet.* & sic non obstat, potest tamen repudiare pater, vt modo dixi.

Quinto non obstat *l. cum hæres, in princip. de acquirend. heredit.* vnde pendent Leges, & Prophetæ, ad quam multis modis respondeo. Primo quod ibi bene dicit text. quod potest filius adire, ac si esset paterfamilias, quasi dicat non requiritur iussus in adeundo propter furorem, sed quod patri furioso quæratur, non negat illa lex, & sic dico quod censetur paterfamilias quo ad adeundum propter fratris furorem, sed cēsetur filiusf. quoad acquirendum patri, & sic non obstat. Item & secundo, quia si diceremus patrem non quæri, essent *in dicta leg. cum heres*, duo specialia, scilicet quod posset adire sine iussu. Item quod sibi ipsi quæreret, quod in dubio non est dicendum, vt supra dixi, exponamus ergo text. ibi perinde, atque si paterfamilias, &c. scilicet quo ad adeundum, non autem quo ad acquirendum. Item & tertio, quod sic debeat ille textus exponi, probaui supra decimo fundam. quod pro me adduxi, scilicet quia sic exponendo minus læditur ius cōmune, scilicet qui in vno tantum, scil. quo ad iussum non in alio, scilicet quo ad acquisitionem, ergo debet sic intelligi, vt ibi probaui in decimo fundamento.

Quarto modo etiam solue, & nouiter † nam licet dictio Proinde sint repetitiua, vel similitudinaria quo ad omnia *Inst. p quas pers. nobis acqui. §. item nobis, in fin. cum concor.* illud est verum nisi sic intelligendo aliæ leges contradicerent. *gloss. est valde notab. & ibi Bartol. vbi videas. in l. sacrilegij pœnam. D. ad leg. Iuliam. pec.* modo sic. *dict. l. cum hæres*, dicit, perinde habeatur ac si paterf. &c. *si ergo ibi exponeremus.* Perinde scil. quoad omnia contradicerent leges, quæ dicunt quod quæsita per filium quæruntur patri, *dict. l. placet. cum conco.* ne ergo incidamus in hoc incōueniens, debet illa lex sic necessario exponi perinde, &c. scilic. quo ad aditionem tantum, vt expresse dicit illa *l. non perinde*, scilic. quoad acquisitionem, quia sic exponit, contradicunt aliæ leges vt modo dixi, & sic perinde, scilic. quo ad quid, non quo ad omnia, & ista est notabilis solutio & vera. 3

Sexto non obstat, nam respondeo fatendo, quod cōclusio non procedit in castrensibus, vel quasi, quia sunt filij, item nec in profectitijs, quia absque dubio acquiruntur patri, sed dico quod intelli-

quærebantur patri in totum, etiam si pater esset furiosus, & hoc erat maximum dubium propter carentiam sensus: itẽ dico quod etiam hodie quæruntur saltem quoad vsumfructum, &erat ratio dubitandi propter defectum consensus, quia iura noua *in titul. de bonis quæ libe* loquuntur in patre sanæ mentis, sed illa ratio non obst. cum loquamur de acquisitione legali, vt dixi, in quibus non est necessarius consensus, nec iussus, summa ergo huius conclusionis illa est, quod bona aduentitia quæsita per filium acquirebantur olim, & acquiruntur hodie patri etiam furioso eo modo quo acqrebantur &acquiruntur patri sanæ mentis, & sic nõ obst.

Septimo nõ obstat quod si acquireretur, furioso esset obligatus absque voluntate sua &c. nam respondeo, quod ista est acquisitio legalis, quæ sibi defertur à lege, non autem infertur sibi inuito, imo potest repudiare ad similitudinem sui, cui defertur à lege, & tamen potest abstinere *l. necessarius, cum concor. ff. de acq. her.* & sic non obligatur absq; voluntate, cum possit repudiare si velit, & sic non obstat, & potest soluere etiam aliis modis.

Octauo non obstat. *l. qui in aliena. §. quanquam* vt supra induxi, nam ibi tẽpore quo filius adiuit, erat factus sui iuris per mortem patris, & sic quærit sibi, quia est capax non patri, quia non potuit, quæ ratio hic cessat. Cum remaneat in potestate, ergo quærit patri suo. Præterea acquisitione facienda per filium inspicitur status eius tempore aditionis. *l non est dubium, cum si. C de iure delib.* sed in contrario tempore aditionis erat extra potestatem, & sic nulli debet quærere, secus in nostro casu Præterea hæreditas delata mortuo est caduca, quæ ratio cessat in delato furioso, *leg. final. §. primo. & §. tali, de cura. furios* ergo non obstat. Præterea non æquiparantur mortuus naturaliter & furiosus, nisi in casibus expressis in iure, vt supra dixi, inter quos non est iste, ergo cessat argumentum.

Præterea in furioso est spes quod redeat ad sanam mentem, & sic omnia agit, & acquirit, quemadmodum alius quicunque, quæ ratio cessat in mortuo, † cum non speretur resurgere nisi miracu-
4 lose, de quo non est curandum. *l ex his, cum ibi notatus. ff. de leg.* Præterea & 6 nullo modo lex illa obstat, nam ibi loquitur de iussu, quem dicit extingui morte patris, sed non interuenit iussus, quia furiosus iubere non potuit, & sic non obstat. Si aũt † iussisset tem-
5 pore sanæ mentis, tunc extingueretur per furorem quemadmodum per mortem, *l. qui seruum, cum leg. seq. ff. de acquir. hered.* & sic potius concordat, quam discordat. Sed caue, quia quando extinguitur per mortẽ, tunc potest adire & quærere sibi, *d. §. quanquam.* Sed quando extinguitur per furorem, potest adiri absque iussu, tum quærit illi, in cuius est potestate, non sibi, secundum quod ego teneo, licet omnes alii contrarium.

Ad auctoritatem Bart. & aliorum qui contrarium tenent, non

est

est necesse respondere, quia eorum fundamentum est de *d. l. cum heres in princip.* ad quam supra pluribus modis respondi, sed restat respondendum ad finem illius principii, vbi dicit, quod filius potest manumittere, vt patet, quia quæsiuit sibi, non patri, responde, vt ibi in gloss. & cogita de meliore solutione, quia illa non satisfacit, & hic sit finis huius conclusionis.

Si tamen velles tenere communem opini. tunc potest respondere ad ea, quæ allegaui pro me, & primo non obstat regula legis placet, cum similib. quia dico, quod iste casus reperitur exceptus *per d.l. cum heredes,* cum nullo modo potest responderi in fin. prin. solues & alijs modis, quia est facile.

Item secundo non obstat, quia nego quod sola patria potestas sufficiat, vt patet in filiofamil. qui acquirit sibi castrensia: & quasi, & tamen remanet in potestate, ergo sola patria potestas non sufficit, præsertim, quia quando pater est furiosus, censetur filius quodammodo paterf. *vt d.l. cum heres. cum similib. quemadmodum in Castrensib. l. 2. ff. ad Macedo.* ergo nimirum si quærat sibi, primo potest dici quod filius furiosi remanet in potestate patris, fateor quo ad alia *de quib. per gl. magistra. Inst. de pa. po. §. 1.* non quo ad acquirendum, vt in nostro casu, *vt d. l cum heres,* sic non obstat.

Tertio non obst. *l. fin. §. 1. C. de curat. furios.* quia ibi loquitur de hereditate paterna, in qua quis inuitus ipso iure est heres, sed nos loquimur in hereditate extranei, inter quos sunt variæ differentiæ, vt est notum. Præterea ibi loquimur de hereditate immediate delata ipso furioso, sed ego loquor de ea, quæ defertur filio, vnde nimirum quod primum acquiratur sibi facilius, quam quæ deberet acquiri per medium, vt patet ad sensum.

Quarto non obstat, quia illa regula procedit in mera acquisitione, in qua fateor, quod quemadmodum ignoranti quæritur, eodem modo & furioso, sed in contrario loquimur in acquisitione mixta, quæ non acquiritur ignoranti, nisi quando est hæreditas paterna, ratio patet *ex l. si hæreditate, cum similib. ff. mand.*

Quinto *dict. l. patre furioso, in fin.* non obstat, quia eodem modo debet solui, vt ibi patet in ratione gloss. Et eodem modo respondeo ad sextum quod fit de eadem lege, vel posses dicere quod ibi loquimur de acquisitione ipso iure, secus in effectu, cum possit repudiare, vt in nostro casu, sed quia hæc est restrictiua, prima videtur verior.

Septimo *d. l. Antistius. § fi.* solue vt ibi per Bart. & vide quæ dixi supra septimo fundamento contrariæ partis.

Octauo non obstat, quia nego quod sunt duo specialia, imo & vnum, sci. quia isto casu censetur paterfamilias, & sic potest adire iussu non præcedente. Item sibi quærere, & sic ista duo non sint specialia. sed sequentur ex primo, vt etiam patet ex castrensibus, vbi censetur paterfamilias, & sic potest sibi quærere, non patri:

vel

vel secundo est vnũ speciale, scilicet quod adeat sine iussu aliud, scilicet quod sibi possit quærere, sequitur ex primo, & sic in effectu est eadem solutio: vel aliter duo specialia non præsumuntur in dubio, sed quando lex disponit expresse, nimirum si permittantur duo specialia, vt in casu nostro, & est vera solutio. Ad reliqua quinque fundamenta facilis est solutio, & hic sunt addenda, quæ scripsimus *de success. crea.* §. 19. *nu.* 77. vbi diximus, quod si filius iussus à patris furentis curatore adiuit hæreditatem eam patri acquirit, quod si iniussu eius sponte adiuit, sibi acquirit.

FINIS.

INDEX RERVM, VOCVM, ET SENTENTIARVM

MAXIME INSIGNIVM, ORDINE ELEMENTArio in libros illustrium Controuersiarum præstantissimi Iurisconsulti D. Fernandi Vasquij Digestus, ac tanta fide, cura, studio, atque diligentia concinnatus; vt quæ in ipsis libris diffuse lateque sparguntur, paucissimis verbis veluti digito commonstrentur, sic vt omnia primo intuitu citra laborem molestiamque inueniri queant.

EO DISPOSITVS ORDINE, VT PRIMVS NVMERus caput ipsum, alter vero marginalem numerum designet.

A

Adula-

Colle-

D.

 lib.

E.

Forni-

Hispa-

Histo-

Indi-

Intell.

Intell.

L.

Legi-

N.

Obli-

P.

lensa

Posses-

Prę-

Prin-

Renun-

V.

FINIS.